

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TERCÜME-İ TEVÂRİH-İ YEZDÎ: İNCELEME-METİN-SÖZLÜK

Doktora Tezi

Hazırlayan
MELEK KÜLCÜ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. ZAFER ÖNLER

Çanakkale – 2016

TAAHHÜTNAME

Doktora Projesi olarak sunduğum “Tercüme-i Tevârih-i Yezdi: İnceleme-Metin-Sözlük” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

14.10.2016

Melek KÜLCÜ

İmza

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Melek KÜLCÜ'ye ait **Tercüme-i Tevârih-i Yezdi: İnceleme-Metin-Sözlük** adlı çalışma,
jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında **DOKTORA TEZİ** olarak
oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Üye Prof. Dr. Zafer ÖNLER

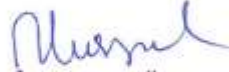
(Danışman)

Üye Prof. Dr. Hatice ŞAHİN

Üye Prof. Dr. Mehmet İSMAİL

Üye Yrd. Doç. Dr. Nursel ÖZDARENDELİ

Üye Yrd. Doç. Dr. Mustafa Levent YENER

Tez No : 10130969

Tez Savunma Tarihi : 14.10.2016

ONAY

Doç. Dr. Şerif KORKMAZ

Enstitü Müdürü

01.11.2016

ÖZET

Tercüme-i Tevârîh-i Yezdî: İnceleme-Metin-Sözlük

Bu çalışma, XVI. yüzyılda yazılmış bir İslâm Tarihi metni olan Tercüme-i Tevârîh-i Yezdî adlı yazma eseri konu almaktadır. Eser 273 varak 20 satır olup harekesiz talikle yazılmıştır. Tercüme-i Tevârîh-i Yezdî Hz. Muhammed'in doğumundan başlayıp Abbasi halifelerinden Muktedir Billah'a kadar olan İslâm Tarihi'ni konu edinir.

Tercüme-i Tevârîh-i Yezdî, XVI. yüzyıl söz varlığı ve dil özellikleri açısından Türk Dili araştırmacıları için zengin bir malzeme oluşturmaktadır. Özellikle söz varlığındaki özel kullanıma sahip ifadelerin, deyimlerin ve atasözlerinin çeşitliliği, eseri, önemli malzemeler sunan değerli bir metin kılmaktadır. Tercüme-i Tevârîh-i Yezdî üzerine yaptığımız çalışmanın amacı; metnin fonetik, morfolojik özelliklerini ve söz varlığını ortaya koyarak alan araştırmacılarına 16. yüzyıl dil özellikleri açısından fikir sunmaya çalışmaktır.

Çalışmamız giriş, dil incelemesi, metin, sözlük ve özel adlar dizini bölümlerinden oluşmaktadır. Giriş bölümünde; bu çalışmaya konu olan Tercüme-i Tevârîh-i Yezdî adlı yazma eseri tanıtıcı nitelikte eserin konusu, yazarı, özellikleri ve önemiyle ilgili bilgiler verilmiştir.

Dil incelemesi bölümünde tam bir dil incelemesi yapılmamış, Türkiye Türkçesine göre farklılık gösteren yapılar üzerinde durulmuştur. Bu bölüm; yazım özellikleri, ses bilgisi ve yapı bilgisi başlıkları altında toplanmıştır. Yazım kısmında, ünlü ve ünsüzlerin yazımları metinden verilen yazım örnekleriyle incelenmiştir. Ses bilgisi başlığı altında metinde tespit edilen ses olayları ve ünlü uyumları ele alınmıştır. Yapı bilgisinde ad durum ekleri, iyelik ekleri, türetme ekleri, zamirler, sıfatlar, zarflar, bağlaçlar, edatlar, ünlemler, fiil çatıları, birleşik fiiller, fiil çekimi ve fiilimsiler incelenmiştir.

Metin kısmında eserin çeviri yazısı yapılmıştır.

Sözlük kısmında metinde geçen bütün sözcükler, madde başı olarak alınmış ve metindeki kullanımları bağlamında anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Sözlük, toplam 3847 madde başı sözcük içerir. Her anlam için geçtiği yer ve satır numaraları kaydedilmiştir. Her sözcüğün kökeni tespit edilmeye çalışılmış, kökeni belirlenenlerin yanına köken bilgisi

kısaltma yoluyla verilmiştir. Metnimizde anlamı bulunamadığı için kökenleri belirtilmeyen sözcükler dışında 1923 Türkçe, 1324 Arapça, 405 Farsça, 5 Yunanca, 2 Rumca; 1 İtalyanca; 1 Fransızca ve 39 Arapça-Farsça, 92 Arapça-Türkçe, 2 Arapça-Farsça-Türkçe sözcük; 47 Farsça-Türkçe, 5 Farsça- Arapça, 1 Farsça-Arapça-Türkçe sözcük tespit edilmiştir ve yaklaşık 2700 künyeden oluşan bir özel adlar dizini hazırlanmıştır.

ABSTRACT

This study is about a manuscript named *Tercüme-i Tevârih-i Yezdî* which is an Islamic History text was written in the 16th century. The manuscript is 273 pages, 20 lines long and is written in Talik, without any vowel mark. *Tercüme-i Tevârih-i Yezdi* is about the Islamic History from the birth of Prophet Muhammad to Al-Muqtadir Billah from Abbasid caliphs.

Tercüme-i Tevârih-i Yezdi is great source for lexicology and idiomatic information for people who are interested for researching Turkish Language. Especially for lexicolog, special used terms, proverbs, expressions. Therefore, the work is very important for Turqologists in terms of the lexicology and the language properties of this period. Especially in lexicology, it is a valuable work exhibiting the expressions, idioms and proverbs with special uses integrated with the public language. The aim of the study we have worked on is to help the researchers who are interested in this field by putting forward the lexicology and the properties of the language in 16th century.

Thesis begins the language properties, the text and the glossary. The first section provides information about Yazde and his work - *Tercüme-i Tevârih-i Yezdi*-, its subject, features and importance in detail.

Investigation of the language; based on the differences in the text compared to today's language properties. The language properties were investigated under the titles of orthography, phonology and form. In the orthography section, the writing of vowels and consonants was tried to identify with examples. Under the title of phonology, sound changes and vowel harmony were investigated. The sound changes were investigated with regard to Turkish language used in Turkey. In terms of form, the forms which are different from Turkish language used in Turkey were discoursed, the ones that differ phonetically were tried to exemplify. In the text section, the text was translated with a transcription. In the glossary section, all the words included in the text which were taken as lexical entry and tried to explain in the context of their uses in the text. The glossary includes 30702 headwords in total. For each meaning, the locations in the text and line numbers were written down. The origins of each word were tried to identify and marked with abbreviations. Apart from the words origins of which we couldn't identify, 1923 Turkish, 1324 Arabic, 405 Persian, 5 Greek, 2 Modern Greek words; 1 Italian; 1 French word and

39 Arabic-Persian, 92 Arabic-Turkish words, 2 Arabic-Persian-Turkish word; 47 Persian-Turkish words, 5 Persian-Arabic word, 1 Persian-Arabic-Turkish words were identified and it was tried to form a group of proper nouns of around 2700 words.

ÖN SÖZ

Tercüme-i Tevârih-i Yezdî, adlı üzerine doktora çalışması yaptığımız bu eser 16. yüzyıla ait bir tarih metnidir.

Eser üzerine yapılan çalışma dil incelemesi, söz varlığı, metin, sözlük ve özel adlar dizini bölümlerinden oluşmaktadır.

Dil incelemesi bölümünde, çeviri yazısı oluşturulan metnin yazım, ses ve yapı özelliklerini ortaya koyan bir çalışma yapılmıştır. Bu çalışmada, tam bir dil incelemesi yerine Türkiye Türkçesi dil özelliklerine göre farklılık gösteren yapılar ele alınmıştır. Yazımda ünlü ve ünsüz yazımları örneklerle belirtilmiş; ses bilgisi bölümünde ses olayları ve ünlü uyumları üzerinde durulmuştur.

Söz varlığı bölümünde metinde geçen sözcüklerin kökenlerine göre sayısal verileri çıkarılmıştır. Ayrıca bu başlık altında, metinde geçen ikilemeler, özel kullanıma sahip söz öbekleri, deyimler ve atasözleri belirlenerek metnin dili üzerinde durulmuştur.

Metin bölümünde Kütahya Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi'nde, kütüphaneye ait özel koleksiyon içerisinde 43 Ze 527 numara ile kayıtlı nüshanın çeviri yazısı yapılmıştır. Eser tek nüshadır. Türkiye kütüphanelerinde ya da yabancı kataloglarda kaydı bulunan başka bir nüshaya rastlanmamıştır. Metin çevirisinde meydana gelen güçlükleri ortadan kaldırmak için dipnot göndermelerinden yararlanılmıştır.

Sözlük bölümü, özel adlar dışında metinde geçen tüm sözcükleri kapsamaktadır. Sözcükler metindeki kullanımları bağlamında anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Bu anlamlar için metindeki kullanım sıklıklarına bağlı olarak dört ya da beş örnek tespit edilmeye çalışılmış; bulunan örnekler metin içindeki yaprak ve satır numaraları gösterilerek sözlüğe işlenmiştir. Ayrıca her sözcüğün anlamıyla birlikte köken bilgisi kısaltmalar halinde madde başlarında belirtilmiştir.

Özler adlar dizininde, madde başı olan her ad, metindeki yazım özellikleri korunarak dizine aktarılmıştır. Bu dizinde yaklaşık 2700 özel ad künyesi bulunmaktadır. Dizinde geçen adlar metindeki kimlik ve özellikleri bağlamında İslâm Ansiklopedisi, İslâm Âlimleri Ansiklopedisi, Sahâbe-i Kirâm Ansiklopedisi ve İslâm tarihiyle ilgili başvuru kaynaklarından yararlanılarak açıklanmış; kaynaklarda bulunamayan adlar ise kimi zaman metinden hareketle anlamlandırılmış kimi zamansa yalnızca adın geçtiği sayfa ve satır numarası belirtilerek verilmiştir.

Akademisyenlik için adım attığım günden bu yana engin bilgi ve deneyimleriyle akademik anlamda yetişmemi sağlayan, öğrenciliğim boyunca gözlemleme fırsatı bulduğum akademik etiğini kendime ilke edindiğim bu çalışmanın her aşamasında gösterdiği ilgi, sabır ve yardımlar için değerli hocam Prof. Dr. Zafer Önler'e; ayrıca tez süresince fikirleriyle yolumu aydınlatan değerli hocalarım Prof. Dr. Hatice Şahin ve Prof. Dr. Mehmet İsmail'e gösterdikleri destek için yürekten teşekkür ederim.

Bu zorlu ve uzun süreçte kimi zaman akademik görüşleriyle kimi zaman manevi destekleriyle hep yanımda olan dostlarım Yrd. Doç. Dr. Buket Aydeniz Güneşer'e, Okt. Dr. Yelda Tutar Serter'e, Dr. Mazhar Bal'a, Dr. Elif Kaya'ya, Dr. Özlem Öztuncer Akbulak'a, Arş. Gör. Gamze Çelik'e ve Yrd. Doç. Dr. Taner Gök'e teşekkürü bir borç bilirim.

Ayrıca yaşadığım teknik sorunlarla sabırla ilgilenen ve en sıkıntılı zamanlarda bile enerjisiyle beni motive eden Uzm. Barış Evran'a teşekkür ederim.

Tüm hayatım boyunca varlıklarından güç aldığım hiç bir koşulda maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen aileme, her zaman bana bir omuz olan sevgili kardeşime ve varlığıyla hayatıma anlam katan sevgili Savaş Evran'a sonsuz sabırları ve destekleri için ayrıca teşekkür ederim.

Melek KÜLCÜ

Çanakkale-2016

İÇİNDEKİLER

TAAHHÜTNAME.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
ÖZET.....	i
ABSTRACT	iii
ÖN SÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
ÇİZELGELER DİZİNİ.....	xiii
KISALTMALAR.....	xiv
GİRİŞ.....	1

BÖLÜM I DİL İNCELEMESİ

BÖLÜM I	6
DİL İNCELEMESİ	6
1. Yazım Özellikleri	6
1.1. Ünlülerin Yazımı	6
1.1.1. a Ünlüsünün Yazımı	6
1.1.2. Medli Elif Kullanımı.....	7
1.1.3. e Ünlüsünün Yazımı	9
1.1.4. Kapalı ê Yazımı	9
1.1.5. ı, i Ünlülerinin Yazımları.....	10
1.1.6. o, ö Ünlülerinin Yazımları	11
1.1.7. u, ü Ünlülerinin Yazımları	12
1.2. Ünsüzlerin Yazımı.....	13
1.2.1. s Ünsüzünün Yazımı	13
1.2.2. ç Ünsüzünün Yazımı.....	14
1.2.3. p Ünsüzünün Yazımı	15

1.2.4. t Ünsüzünün Yazımı	16
1.2.5. g Ünsüzünün Yazımı	17
1.2.6. ŋ Ünsüzünün Yazımı	18
1.2.7. Bitişik Yazım	18
1.2.8. Harekeli Yazım	18
2. Ses Bilgisi.....	19
2.1.Ünlü Uyumları.....	19
2.1.1.Artlık Önlük Uyumu	19
2.1.2. Düzlük Yuvarlaklık Uyumu.....	20
2.1.2.1. Kök ve Gövdelerde Yuvarlaklaşma	20
2.1.2.1.1. Yuvarlak Ünlülü Ekler.....	21
2.1.2.1.2. Düz Ünlülü Ekler.....	28
2.2. Ses Olayları	33
2.2.1. Ötümlüleşme	33
2.2.2. Ötümsüzleşme.....	38
2.2.3. Metinde görülen diğer ses değişimleri:	40
2.2.4. Sızıcılaşma	41
2.2.5. Ses Düşmesi	41
2.2.6. Ses Türemesi	42
2.2.6.1. Ünlü Türemesi.....	42
2.2.6.2. Ünsüz Türemesi.....	42
2.2.7. Dudaksıllaşma.....	42
3. Yapı Bilgisi	43
3.1. Ad Durum Ekleri	43
3.1.1. Belirtme Durumu	43
3.1.2. Bulunma Durumu	44

3.2. İyelik Ekleri	44
3.2.1.I.Tekil Kişi +(U)m	45
3.2.2.I.Çoğul Kişi +(U)mUz	45
3.2.3.II.Tekil Kişi +(U)η	45
3.2.4.II.Çoğul Kişi +(U)ηUz	45
3.2.5.III.Tekil Kişi +(s)I:	46
3.2.6.III.Çoğul Kişi +lAr+I	46
3.2.7. İyelik Eki Yığılması	46
3.3. Addan Ad Yapma Ekleri	46
3.4. Fiilden Ad Yapma Ekleri.....	48
3.5. Zamirler	48
3.5.1.Kişi Zamirleri.....	49
3.5.2. İşaret Zamirleri	51
3.5.3. Dönüşlülük Zamirleri.....	52
3.5.4. Belirsizlik Zamirleri.....	53
3.6. Sıfatlar (Ön Ad)	54
3.6.1. Sıfatlarda Karşılaştırma, Küçültme.....	54
3.6.1.1. Karşılaştırma	54
3.6.1.2. Küçültme	54
3.7. Zarflar	55
3.7.1. Pekiştirme, karşılaştırma yoluyla ve ikilemeler ile oluşturulan zarflar:	55
3.7.2. Adlardan türeyen zarflar:	55
3.8. Bağlaçlar	58
3.9. Edatlar.....	73
3.10. Ünlemler	82
3.11. Fiiller	86

3.11.1. Çatı Ekleri	86
3.11.1.1. Oldurgan Çatı:	86
3.11.1.2. Ettirgen Çatı:	87
3.11.1.3. Edilgen Çatı:.....	87
3.11.1.4. Dönüslü Çatı:.....	88
3.11.1.5. İşteş Çatı:.....	88
3.11.2. Birleşik Fiiller	88
3.11.2.1. Tasviri Fiiller.....	88
3.11.2.1.1. Yeterlilik Birleşik Fiili	89
3.11.2.1.2. Süreklilik Birleşik Fiili	90
3.11.2.1.3. Tezlik Birleşik Fiili.....	90
3.11.2.1.4. Yaklaşma Birleşik Fiili.....	91
3.11.2.2. Ad ve Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller	91
3.11.3. Fiil Çekimi	99
3.11.3.1. Bildirme Kiplerinin Çekimleri	99
3.11.3.1.1. Görülen Geçmiş Zaman.....	99
3.11.3.1.2. Duyulan Geçmiş Zaman	101
3.11.3.1.3. Geniş Zaman.....	104
3.11.3.1.4. Şimdiki Zaman	106
3.11.3.1.5. Gelecek Zaman	107
3.11.3.2. Tasarlama Kipleri (Dilek Kipleri)	109
3.11.3.2.1. İstek-Gereklilik Çekimi	109
3.11.3.2.2. Gereklilik Çekimi	111
3.11.3.2.3. Dilek-Şart Çekimi.....	112
3.11.3.2.4. Emir Çekimi	113
3.11.3.3. Fiillerde Birleşik Çekim.....	114

3.11.3.3.1. Görülen Geçmiş Zamanın Birleşik Çekimleri.....	114
3.11.3.3.1.1. Görülen Geçmiş Zamanın Şartı	114
3.11.3.3.2. Duyulan Geçmiş Zamanın Birleşik Çekimleri	115
3.11.3.3.2.1. Duyulan Geçmiş Zamanın Hikâyesi	115
3.11.3.3.2.2. Duyulan Geçmiş Zamanın Rivâyeti.....	116
3.11.3.3.2.3. Duyulan Geçmiş Zamanın Şartı	116
3.11.3.3.3. Geniş Zamanın Birleşik Çekimleri	116
3.11.3.3.3.1. Geniş Zamanın Hikâyesi.....	116
3.11.3.3.3.2. Geniş Zamanın Rivâyeti	117
3.11.3.3.3.3. Geniş Zamanın Şartı	118
3.11.3.3.4. Şimdiki Zamanın Birleşik Çekimleri.....	120
3.11.3.3.4.1. Şimdiki Zamanın Hikâyesi	120
3.11.3.3.5. Gelecek Zamanın Birleşik Çekimleri	120
3.11.3.3.5.1. Gelecek Zamanın Şartı:	120
3.11.3.3.6. İstek Kipinin Birleşik Çekimleri	120
3.11.3.3.6.1. İstek Kipinin Hikâyesi	120
3.11.3.3.7. Gereklilik Kipinin Birleşik Çekimleri	121
3.11.3.3.7.1. Gereklilik Kipinin Hikâyesi	121
3.11.3.3.8. Şart Kipinin Birleşik Çekimleri	122
3.11.3.3.8.1. Şart Kipinin Hikâyesi.....	122
3.12. Fiilimsiler	122
3.12.1. Mastarlar	122
3.12.2. Ortaçlar	123
3.12.2.1. Geniş Zaman Ortaçları	123
3.12.2.2. Geçmiş Zaman Ortaçları	123
3.12.2.3. Gelecek Zaman Ortaçları	125

3.12.3. Ulaçlar.....	125
3.12.3.1. Zarf türeten ulaç ekleri:	126
3.12.3.2. Edat türeten ulaç ekleri:.....	131
3.12.3.3. İkileme türeten ulaç ekleri:.....	131
3.12.3.4. Tasviri fiil oluşturan ulaç ekleri:	131

BÖLÜM II

SÖZ VARLIĞI

SÖZ VARLIĞI.....	133
1. İkilemeler	134
2. Deyimler.....	135
METİN.....	162
SÖZLÜK	553
ÖZEL ADLAR DİZİNİ.....	748
SONUÇ	942
KAYNAKÇA.....	951

ÇİZELGELER DİZİNİ

Tablo 1. 1. İyelik ekleri	44
Tablo 1. 2. Kişi zamirleri	49
Tablo 1. 3. Kişi zamirlerinin ad durum eki almış halleri	49
Tablo 1. 4. İşaret zamirleri	51
Tablo 1. 5. Dönüştülük zamirleri	52
Tablo 1. 6. Görülen geçmiş zaman.....	100
Tablo 1. 7. Duyulan geçmiş zaman	101
Tablo 1. 8. Geniş zaman çekimi	104
Tablo 1. 9. Şimdiki zaman çekimi.....	106
Tablo 1. 10. Gelecek zaman çekimi	107
Tablo 1. 11. Tasarlama kiplerinin çekim ekleri.....	109

KISALTMALAR

Ar.	:	Arapça
Bkz.	:	Bakınız
Far.	:	Farsça
Fr.	:	Fransızca
Gr.	:	Grekçe
haz.	:	Hazırlayan
İt.	:	İtalyanca
Lat.	:	Latince
No.	:	Numara
p.	:	Page
s.	:	Sayfa
T.	:	Türkçe
v.	:	Varak
Vol.	:	Volume
Yun.	:	Yunanca

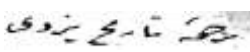
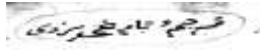
GİRİŞ

Türkiye Türkçesinin kurallarının daha sağlam ortaya konabilmesi, tarihi gramerinin oluşturulmasına bağlıdır. Bu sebeple Türkiye Türkçesinin kaynağı olarak bilinen Eski Türkiye Türkçesi devri, kişi ve eserleri üzerine yapılan çalışmalar büyük önem taşımaktadır. XIX. yüzyıldan bu yana yerli ve yabancı çok sayıda bilim adamı bu alanda çalışmalar yapmıştır.

Tekin ve Ölmez (2003); Timurtaş (2005) gibi Türk dili tarihi üzerine çalışmalarda bulunan dilbilimcilere göre Eski Türkiye Türkçesi XIII. yüzyılda Selçuklularla başlayıp XV. yüzyıla kadar geçen süreyi kapsamaktadır. XVI. yüzyılda yerini Osmanlı Türkçesine bırakır. Ancak bir geçiş evresi olarak bilinen XV. yüzyılda varlığını korumaya devam etmekte ve XVI. yüzyılda bile etkisini kuvvetli ölçüde hissettirmektedir. Aynı zamanda XVI. yüzyıl artık Osmanlı Türkçesi olarak bilinen, Arapça ve Farsçadan çok sayıda sözcük, terkip ve gramer biçimlerinin alındığı bir dönemdir.

Doktora çalışmamıza konu olan Tercüme-i Tevârih-i Yezdî adlı eser XVI. yüzyılın son çeyreğine ait bir tarih metnidir. Eser dönemiyle örtüşür biçimde Arapça ve Farsçadan pek çok sözcük ve terkip içerir. Ancak bu durum metnin dilinin sadeliğini bozacak ölçüde değildir. Metin genelinde Eski Türkiye Türkçesi dil özellikleri hakimdir. Söz varlığı Eski Türkiye Türkçesinden gelen bugün kullanılmayan sözcük ve özel kullanımlar bakımından zengindir. Bu çalışmanın amacı; metnin fonetik, morfolojik özellikleri ve söz varlığı ortaya konularak alan araştırmacılarının 16. yüzyıl Türkçesi hakkında fikir oluşturmalarına yardımcı olmak ve Türkiye Türkçesinin tarihsel sözlüğüne ve gramerine katkı sağlamaktır.

Çalışmamız incelenecek olan eserin kataloglardan belirlenmesiyle başlamıştır. Katalogdan belirlenen eserin adı: *Tercüme-i Tevârih-i Pezdâvî*'dir. Ancak esere ulaşıldığında, adının yanlış okunduğu anlaşılmıştır. Eser *Tercüme-i Tevârih-i Pezdâvî* adıyla kayıtlara geçirilmiştir. Oysaki eserin iç kapağında başlık Tercüme-i Tevarih-i Yezdî biçiminde açıkça okunmaktadır. İç kapakta düşülen şu notta bu yanlışlık açıkça görülmektedir:

 ve

Yukarıda da görüldüğü üzere eserin adı iki yerde geçmektedir ve ikisinde de adının "Pezdāvi" değil "Yezdî" olduğu net bir şekilde okunmaktadır.

Aynı zamanda metnin sonunda “... ve *tevārīh-i Yezdî tercümesin bu arada tamām oldı...*¹” şeklinde yazılan ifadeyle de eser adı “Yezdî” olarak yinelenmiştir.

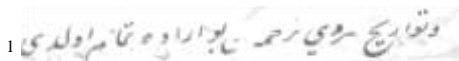
Araştırmalarımız sonunda, taranan hiçbir kütüphane kaydında ve katalogda eserin ikinci bir nüshasına ulaşılammıştır. Çalışmamız Kütahya Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi’nde kütüphaneye ait özel koleksiyon içerisinde 43 Ze 527 kayıt numarası ile yer alan bu tek nüsha üzerinden yapılmıştır. Eser 273 varak, genel olarak 20 satırdır. Arada 21 satır olabilen sayfalar ve metinde yalnızca birbirini takip eden iki sayfada (263b-264a) eksik bir bölüm bulunmaktadır. Bu iki sayfadan ilkinde yazı, sayfanın üstünden yazılmaya başlanıp sayfanın ortasında yarıda bırakılmış; diğer sayfanın ise yarısı üstten boş bırakılmış, sayfanın alt kısmından yazı başlamıştır. Bu da sayfaların silindiğini düşündürmektedir.

Eser harekesiz talik hatla yazılmıştır. Harekesiz bir metin olmasına rağmen kimi ifadeler özellikle harekelenmiştir. Yazımda daha çok Arapça ve Farsça özel adlar ve kimi Arapça ifadeler için hareke kullanılmıştır. Bunların dışında daha az sayıda Türkçe ifadenin de harekelenmiş olduğu tespit edilmiştir. Türkçe olmayan ifadeler için amaç; bu ifadelerin doğru okunmasına yardımcı olmak iken, Türkçe sözcüklerde yazımda kullanılmayan ünlüleri belirtmektir.

Konu başlıkları kırmızı ile yazılmıştır ve Farsçadır. Farsça her başlığın hemen ardından Türkçe olarak açıklaması yapılmıştır.

Eserin yazılış tarihi metinde yazar tarafından ifade edilmiştir:

"264a/1 ... ve *tevārīh-i Yezdî tercümesin bu arada tamām oldı kad vaḳ‘a el feraḡ‘an hazihi'l- evrāk bi-‘avni'l- Meliki'r-Rezzāk*" yani "bu varakların yazımı Melik ve Rezzak olanın 'Allah'ın' yardımıyla bitti", "*fi şehri yevmi'l aşere şehri-i şa'ban el- mubarek min şuhur-i sene tis' ve semanin ve tis' mie el- hicriyye.*" yani "mübarek Şaban ayının 10.günü hicri 989 yılı" biçiminde eserin sonunda Arapça olarak H. 989 (1580) tarihinde tamamlandığı belirtilmiştir.²

1

2 قد وقع الفراغ عن هذا الورق بعون الملك الرزاق في سبعمائة والعشرون شهر شعبان المبارك من شهر سنة تسع وثمانين وتسعمائة الهجرية 4

İçerik olarak metinde; İslâmiyetin doğuşundan Abbasiler hilafetine kadar geçen İslâm süreci anlatılmaktadır. Metin, İran şahlarından olan Yezdi-Gerd'in tahta geçiş hikâyesiyle başlamıştır:

İran Şahlarından olan Azermi Duht'un (631-634) ölümüyle yaşanan iktidar boşluğunun ve son İran Sasani Şahı III. Yezdi-Gerd'in (632-651) tahta geçişinin anlatımıyla başlatılan eserde Yezdi-Gerd ve Hz. Ömer'in yaptığı mücadeleler sebebiyle son İran Şahından tekrar bahs olunacağı belirtilip İslâmiyet'ten önce gelen dinler ve peygamberler konu edilmiştir. Ardından son peygamber kabul edilen Hz. Muhammed, getirdiği din ve bu dinin kazandığı siyasi suret anlatılmıştır. Hz. Muhammed'in doğumuyla başlayan alametler ve nesebiyle ilgili genel bilgiler verilmiştir. Ardından İslâmiyet'in gelişi, kabulü, yayılışı; son peygamber Hz. Muhammed'in dinî, siyasi ve kişisel hayatı; hilafet makamının kazandığı siyasi suret dört halife devrinden Abbasi halifesi Muktedir Billâh'a kadar detaylı bir şekilde ayetler delil ve eserden önceki tarih yazıcıları tanık gösterilerek anlatılmıştır. Abbasi halifesi Muktedir Billah'ın (908-929 ile 929-932 dönemlerinde iki kez halife olmuştur.) tahta geçişiyle birlikte eser sonlandırılmıştır.

Metin içerisinde sık sık ünlü tarih metni 'Tarih el-Ümem vel-Müluk'a ve yazarı Ebu Cafer Muhammed bin Cerîr et-Taberî'ye atıfta bulunulur. Bunun dışında daha az sayıda olmak üzere 'Abdu'l-Ğāsım bin Selâm ve ünlü hadis kitabı Kitâbü'l-Garîbü'l-Hadîs'e de göndermeler yapılmıştır. Dolayısıyla Yezdî eserini yazarken büyük oranda Ebu Cafer Muhammed bin Cerîr et-Taberî'den yararlanmıştı denilebilir.

Çalışmamıza konu olan eser tercüme bir metindir. Metnin iç kapağındaki ad ve metnin sonunda yazarın “... ve *tevârîh-i Yezdî tercümesin bu arada tamâm oldı...*” ifadesi bu doğrultudadır. Ancak çeviren kişi ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Konu başlıklarının itinayla Farsça yazılmasından anlaşıldığı üzere Farsçadan çeviri bir metindir.

Yapılan literatür taramalarında Tercüme-i Tevârîh-i Yezdî adıyla ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ardından eser, ‘Yezdî’ adı dikkate alınarak Kâtip Çelebi'nin Keşfü'z-Zünun'u, Bursalı Mehmet Tahir Efendi'nin Osmanlı Müellifleri adlı eseri ve Kamusu'l-Alâm, İslâm Ansiklopedisi gibi pek çok kaynak eserde taranmıştır. Bu ad üzerinden elde ettiğimiz bilgi ise bizi Timur dönemini anlatan Zafernâme adlı ünlü eserin yazarı Şerefeddin Ali Yezdî'ye götürmüştür.

"Şerefeddin Ali Yezdî, 15. yüzyılda İran'da yaşamış Timur devleti tarih yazıcısıdır. Şerefeddin Ali Yezdî'nin 1424 yılında Farsça kaleme aldığı Zafernâme adlı eseri; Timur

Han'ın yaptığı savaşları, Timur Han'ın gittiği yerler ve buraların fiziki durumu, dönemin ilim adamları, sanatkarlar, mimarlar, bazı evliyaların ve Timur Han sülalesinden kimi kişilerin mezarlarının nerede olduğu; bu dönemdeki izzet ikram şekli; tahıl, meyve adları v.b. gibi çeşitli konularda zengin minyatürlerle de destekli Timur Han dönemini anlatan bir eserdir " (Oral, 1991). Zafernâme'nin tercümeleri Doğu Türkçesi özellikleri gösterir.

Doğu Türkçesine yapılan Tercüme (Oral, 1991):

a) Zafernâme-i Emir Timur; Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Bağdat Köşkü bölümünde 281 numarada kayıtlı olup 582 yapraktır ve her sayfada 15 satır yer almaktadır. Minyatürler için boşluklar bulunmaktadır. Yarek b. Koçrat ya da Şah Yârek Ali Beg'in (582a/2) arzusuyla 957(582a/14) yılında tercüme ettirilmiştir. Yer yer Anadolu sahası yazım özellikleri göstermektedir.

b) Bundan sonra Nuruosmaniye Kütüphanesinde 2796/3268 numarada kayıtlı olup 319 yapraktır ve her sayfada 19 satır bulunmaktadır. Muhammed ibn Ali Derviş Ali Buhari tarafından 16. yüzyılın başlarında Şeybânilerin ilki Köşkinççi Han'ın (1510-1530) isteği ile tercüme edilmiştir.

c) Zafernâme-i Timuri Tercümesi; Özbekistan Şarkşunaslık İnstitutu Kol Yazmaları Fondu INV:607 numarada kayıtlıdır. Hudayberdi inb Kuş Muhammed Sufi el-Hivevi tarafından 1822-28'de Hive'de Özbekçe'ye çevrilmiştir.

Bu bilgilere dayanarak konu ve dil özellikleri bakımından Tercüme-i Tevârîh-i Yezdî'nin; Zafernâme ile ilgisi olmadığı açıkça görülmektedir. Tercüme-i Tevârîh-i Yezdî Zafernâme'nin aksine bir İslâm Tarihi metnidir. Bu iki eser alakalı değildir.

Ancak Şerefeddin Ali'nin Zafernâme dışında, yazdığı diğer eserler de araştırılmış ve çalışma metnimizle bir bağlantıları olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ne konuları ne dil özellikleri ne de yazıldıkları dönemler itibariyle Tercüme-i Tevârih-i Yezdî ile benzerlikleri yoktur.

Şerefeddin Ali Yezdî'nin Zafernâme dışında 5 eseri daha vardır (Kik, 2007). Bunlar:

Hulâl-i Mutarraz (Muamma ilmi ile ilgili);

Tuhfate'l-Fakîr ve Hadiyâte'l-Hakîr (Arap ve İran şairlerinden meydana gelmiş bir antoloji);

Münşeât ve eş'âr-ı Şerâfe'd-d'în Yezdî (Nüshaları: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi R. 1964, R. 1019);

Künhü'l-murâd fi 'ilmü'l-vefk ve'l-a'dâd

Divân-ı Şeref (Kesin olarak Yezdî'ye ait olup olmadığı bilinmiyor. Nüshası: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi R. 1015).

BÖLÜM I

DİL İNCELEMESİ

1. Yazım Özellikleri

1.1. Ünlülerin Yazımı

1.1.1. a Ünlüsünün Yazımı

a ünlüsü metinde; sözcük başında elif (ا), üstünlü elif (آ) ve yalnızca hareke (َ) ile gösterilmiştir.

a ünlüsünün sözcük başında elif (ا) ile gösterildiği örnekler: acısından اجيسيندن 35b/7, acdı اجدى 104b/1, adlu ادلو 4a/2, ağ(1)z اغز 175a/7, aradan ارادن 50a/4.

a ünlüsünün harekeli sözcüklerde üstünlü elif (آ) ile yazıldığı örnekler: at آت 3a/1, anlar آنلار 176a/2.

a ünlüsünün hareke (َ) ile gösterildiği örnekler: atasından آتاسىندن 152a/10, tap تاپ 248b/11.

a ünlüsünün işaret edilmediği örnekler: katına قاتنه 80b/6, yaturdı يتوردى 117a/5, taşradan طشردن 117a/5, karnını قارنى 50a/9, şaldılar صلدر 196a/6, kaçdı, vara وره 21a/17.

a ünlüsünün kök hecede elif (ا) ile gösterildiği örnekler: ad اد 24a/18, baş باش 34a/4, tasa تاسه 154a/11, şağ (oldı) صاغ 44a/18, var وار 3b/20, yan يان 3b/19, bağırdı باغردى 117a/11, kulağını قولاغنى 50a/9, yalın يالن 240b/6, yaşında ياشنده 220a/9, tağ طاغ 49a/14, kan قان 49b/6, kaşınıq قاشنق 49b/6, yağ ياغ 106b/13.

a ünlüsünün sözcük ortasındaki kullanımı; elif (ا), harekeli sözcüklerde üstünle (آ) ve he (ه) ile olmuştur. Bu kullanımlar, elif (ا) ile gösterilenler “*uğraş* اغراش 141b/1, *taşa* تاشا 141b/4, *çağırur* چاغرر 117a/9, *bayağılayın* بياغليين 254b/10, *dār-āğacında* داراغاچنده 54a/10, *kuşağla* قوشاغله 71b/9, *avadanlıqları* اودانلقلى 260b/10”; harekeli sözcüklerde üstünle (آ) gösterilen “*qatarları* قاتارلىرى 169a/13” ve he (ه) ile gösterilen “*qaralara* (girdiler) قرطره 255a/15” gibi sözcükler biçiminde örneklenebilir.

a ünlüsünün sözcük sonundaki kullanımı ise genellikle he (ه), daha az olarak da elif (ل) ile olmuştur.

a ünlüsünün sözcük sonunda he (ه) ile gösterildiği örnekler: alaca الجه 247a/2, kara تاسه 35a/17, karınca قرنجه 14a/14, ısıtma استمه 104a/17, sonra صكره 104a/17, tasa تاسه 154a/11, mağara مغاره 22a/6, çoğa قوغه 151a/12, yarası يارمسی 138a/14, tolğa تولغه 34a/7'.

a ünlüsünün sözcük sonunda elif (ل) ile gösterildiği örnekler: alma الما 43b/19, kaba قبا 34a/9, ova اوا 163a/13, şuşamış صوصامش 34a/10, yuva يوا 22a/8.

1.1.2. Medli Elif Kullanımı

Metinde, Arapça ve Farsça sözcüklerin dışında kimi Türkçe sözcüklerin yazımında da kullanılan bir ön ses imlâsıdır. Zaten Eski Türkiye Türkçesinde bir imlâ geleneği olarak uzun ünlüleri göstermek için kullanılan medli elif (Ā), bu metin içinde de ac, ad, ard... gibi uzun ünlü taşıyan sözcüklerin yazımında kullanılmıştır. Ancak bu durum karar arz etmemektedir. Metinde pek çok defa medli elif (Ā) ile yazılan sözcük kimi zaman da yalnızca elif (l) kullanılarak yazılmıştır. Ayrıca uzun ünlü taşımayan kimi sözcüklerin yazımında da medli elif (Ā) kullanıldığı görülmektedir. Dolayısıyla, bu durum metnin imlâsında belirli bir düzen olmadığını, yazarın özellikle imlâ konusunda özensiz davrandığını göstermektedir.

Metinde sürekli medli elif ile kullanılan örnekler:

ayta vèrem آيته ورم 12a/4, ayırmaq آيرمق 25b/13, ağ آغ 22a/7, aq آق 23a/19, 101b/15, 106b/4, 247a/18; aru آرو 53b/13; av آو 262a/11; açuq آچق 15a/11; anası آنسی 50a/8, altun آلتون 260b/10, aşcı آشجی 175a/20.

Eski Türkçede uzun ünlülü kullanımlarını bildiğimiz sözcükler kimi zaman medli elif (Ā) kimi zaman da yalnızca elif (l) ile yazılmışlardır. İkili kullanımların geçtiği yerler şu şekilde örneklenebilir:

ac(uz) آج 130b/10, 140b/7, 140b/12 // ac 4b/12, 168b/5 (آج).

ad آد 3b/19, 4a/2; adı آدی 1b/4, 1b/7, 3b/9, 4a/6, 4b/13, 8b/9; adın آدن 8b/7; adına آدینه 4b/12, 5a/4, 22a/2, 23a/20, 23b/8; adum(a) آدمه 5b/14, 15b/2; aduñ آدك 15b/2; adları آدلری 15b/13 // adına آدنه 23b/1, 23b/12, 24a/14, adıdur آدیر 24a/15; ad (çıkarılmışlardı) اد 24a/18, adlu آدلو 11a/13, 15a/13.

ağac آغج 136b/12, 233a/15; ağaclar آغاچلر 240a/16; ağacları آغاچلری 90a/18 // ağac اغاج 5a/10, 5a/11, 5a/20, 7a/8, 7a/12, 7a/14, 7a/16, 14b/17, 23b/12, 23b/19, 76a/19, 151a/13, 219b/15; ağaca اغاجه 93a/3; ağacdı اغاجدی 7a/9, ağaccuqlarını اغجقلىنى 220b/7; ağacı اغاجى 23b/18, 56b/10; ağaçlardan اغاچلردن 7a/9; ağacları آغاچلری 7b/6, 56b/13; ağaçları آغاچلری 7a/12, 7a/17, 7a/19, 7b/2, 55b/18; ağaçların آغاچلرک 7a/15, dār-ağaca دار اغاجه 53b/8, dār-ağacın دار اغاجن 54a/10.

ağuş آغوش 73b/11, 73b/18, 74a/2, 74a/5, 150a/4, 154a/4, 262a/12, 267b/5; ağuşu آغوشى 73b/12; ağuşuza آغوشوزه 164b/12; ağulu آغولو 73b/20 // ağulu اغلو 150a/5, 150a/6; ağuşıyla آغوشيله 187a/2.

ağır آغر 25a/3.

avuc اوچ 47a/2, 241a/2.

alup آلوب 47a/2, 212b/1 // aldı الדי 79a/1, 189b/3, 190a/12; alasin الالسن 213a/11.

altı آلتى 1b/7, 253a/11 // altı التى 181b/1, 189a/8.

aralarında آرلرندده 17b/7 // aramızda ارامزده 18a/1.

ardlarınca آردلرنخه 240a/16 // ardlarınca اردلرنخه 245a/14; ardında اردندده 50b/14

at آت 50a/7 // atardı اتردى 50a/5; atdı اتدی 50a/11.

ay(ı) آی 1b/7, 14b/18, 22b/4, 22b/18, 23a/14, 23a/17, 23a/18, 23b/10, 76a/19; aya آیه 25a/15; ayda آیده 8a/14; ayında آینده 7b/19, 24a/8, 24b/7; ayınun آینک 8a/12, 8a/13, 8a/14, 8a/15 // ayı آیى 23b/5; ayun آیوک

ayağına آیاغته 15a/7; ayağından آیاغندن 15a/7; ayağını آیاغنى 15a/12; ayaklara آیقلره 12a/10 // ayag آیاغ 18a/8; ayagi آیاغى 8a/4, 8a/18, 12a/6.

andan آندن 250a/1, 262a/2, 262a/12 // andan اندن 1b/12, 1b/14, 97b/9.

anların anلرک 213a/10, 248a/1 // anların انلرک 55b/4, 56a/6, 57a/2.

anı آنى 1b/4, 71b/6, 103a/8, 262a/18, 266a/1 // anı انى 50b/3.

atanun آتتک 246b/15; atan آتک 79a/13; atasınun آتسنک 82b/7 // atamdan اتمدن 254a/12.

ağa آکا 3a/6, 3a/9, 4a/1, 4a/2, 4a/20, 4b/17, 5a/12, 262a/17.

anun انک 1b/14, 4a/7, 4b/4, 4b/12, 5a/10, 5b/6, 97b/3.

Kök durumdayken medli elif ile yazılan sözcükler yapım eki aldıklarında yalnızca elif ile yazılmışlardır: avlarken اولرکن 262a/11, ayrılarsın ایرلارسن 17b/7.

1.1.3. e Ünlüsünün Yazımı

e ünlüsü sözcük başında elif (ا), harekeli sözcüklerde üstünlü elif (ا) ile gösterilmiştir. Sözcük ortasında kimi zaman he (ه) ya da üstün () ile belirtilmiş kimi zaman da işaretli olarak yazılmıştır. Sözcük sonunda ise e ünlüsünün yazımında genellikle he (ه) kullanımı tercih edilmiştir.

e ünlüsünün sözcük başında elif (ا) ile yazıldığı örnekler: eginlerinde اكنلرنده 218b/17, ekinek اكنك 212a/9, eksük اكسك 223b/2, el ال 224a/1, elçüye الجويه 70b/19, elikdi الكى 84b/16, emzürmişlerdi امزورمشلردى 85b/1, enşe اكسه 102a/7, eyü ايو 180a/19, ergürdiler ارگوردلر 34b/4, elli اللى 49a/17, tağ etegin طاغ اتكين 177b/9.

Harekeli sözcüklerde üstünlü elif (ا) ile yazıldığı örnekler: (at) eyeri ايرى, erenler ار نلر 6a/20.

Kök hecede işaretli olarak kullanımlar da mevcuttur: kendü كندو 212a/1, kesdi كسدى 50a/9, beslemişlerdi بسلمشلردى 85b/1, yerde يرده 85b/4, deniz دكز 132a/18, depereden دپردن 34b/1, kelecı كلجى 260b/8, def دف 49a/14.

Kök heceden sonra e ünlüsünün işaretli kullanımına örnekler: ertesı ارتسى 113a/6, gölgesi كلكىسى 233a/14, çevresini چورسنى 128b/15.

Kök heceden sonra e ünlüsünün he (ه) ile kullanımına örnekler: gövdeleri كوده لرى 197a/4, vèrelüm ويره لم 233a/8, depelediler دپه لدر 34b/4.

e ünlüsünün harekeli sözcüklerde üstün () ile belirtildiği örnekler: dereden دردن 48b/11, depere دپره 157a/3, nesin نسن (aldılarsa) 41a/10, kesilmeyince كسرلمينجه 47b/15, devşürmekçün دوشورمكچون 103a/8.

Sözcük sonunda e ünlüsünün he (ه) ile belirtildiği örnekler: gece كجه 118b/10, gene كنه 143a/19, ince انجه 240b/6, depe دپه 24b/17, bile بله 119a/10, nice نهجه 44a/15, depere دپره 157a/3.

1.1.4. Kapalı é Yazımı

é ünlüsü sözcük başında elif-ye (اى) “él(e/ler) 21a/17, 44a/4, 143a/17, 159a/12, érişüp ایرشوب 169a/16”, kimi zaman yalnızca (ا) “ertesı ارتسى 113a/6, érişdi ارشدى 159a/18,

erte 161b/8, *érkeğine* 151a/13"; herekelenmiş sözcüklerde üstün () “(ben) *édem* ادم” ile belirtilmiştir.

Kapalı e (è) ünlüsünün sözcük ortasındaki yazımında genel olarak ye (è) kullanılmıştır: *bêş yüz altı* 2a/6, (kendüzini) *dêremez* 167b/11, *yèl* (degirmenin) 181a/3, *têzrek* 10a/10, *têz* 18a/4, *vêr-* 19a/3. Ancak işaretli olarak kullanıldığı örnekler de bulunmaktadır: *bêş yüz elli* 2a/8, *bêş* 5b/20, *dêrmege* 216b/1, *yè(ye)cek* 35a/19, *yêr idük* 35a/19, *yêtişdi* 36b/10, *yêre* 37a/2, *yêdi* 42a/5. “(çeri) *dêre* 137a/12” örneğinde ise kesre (.) ile gösterilmiştir.

Metin boyunca kapalı e (è) ünlüsünün yazımı düzenli değildir. İkili kullanıma sahip sözcüklerden bir kısmı şöyledir:

<i>bêş yüz altı</i> 2a/6	<i>bêş yüz elli</i> 2a/8	<i>bêş</i> 5b/20, 6a/1
(emr) <i>êtmîşdi</i> 170a/3	(yoldaşlık) <i>êtmekçün</i> 170b/2	
<i>dêrler</i> 2a/12	<i>dêrler</i> 6b/15; <i>dêrlerdi</i> 6a/8	
<i>êrişüp</i> 49a/18	<i>êrişdi</i> 159a/18	
<i>dêdiler</i> 6b/12, 106b/14	<i>dêdi</i> 6b/3	
<i>dêrilüp</i> 6b/13, 13a/1	<i>dêrildiler</i> 14a/11	

1.1.5. ı, i Ünlülerinin Yazımları

ı, i ünlüleri sözcük başında harekeli sözcüklerde kesreli elif (ا) "*ıssı* 80a/8, *ışığa* 48b/16"; harekesiz sözcüklerde elif (ا) "*iki* 212a/20, *istemîş* 174a/8, *ıradılar* 44a/15, *ırmağ* 163b/4, *ısıtma* 104a/17, *ıssı* 23b/17, *ikindüden* 54a/1, *ışlanmış* 256a/11" ve elif ye (ای) "*ipe* 50a/9, *ilenürsin* 65a/19, *ilerü* 67a/17, (*Muhammedün*) *izin* 22a/12, (*ayağınun*) *iligi* 34b/4" ile gösterilmiştir.

İkili yazımlar da bulunmaktadır. Örneğin ırağ sözcüğünün ırağ (34b/5) ve ırağ (106a/19) biçimlerinde farklı yazımları mevcuttur.

ı, i ünlüleri, sözcük ortasında harekeli sözcüklerde kesre (.) "*viribidiler* 163b/7, (*örümcek*) *avın* 22a/13, *biti* 124b/1, *ışığa* 48b/16, *kişi* 11a/10, *yigitsin* 170b/19, *kimsin* 4b/14, *kesilmeyince* 47b/15, *kırdılar* 248b/11" ve harekesiz sözcüklerde ye (è) "*yıl* 212a/1, *gideydi* 65a/19, *ilimān* 248b/11" ile gösterilmiştir.

191a/2, *gide* كیده 49a/19' ile gösterilirler. Kimi zamansa bu ünlüler yazımda gösterilmezler: “kırk قرق 2a/19, dilini دلني 50a/9, gibi كبی 104a/17, dizerdi ذردی 50a/9, kırdı قردی 224a/13, işitdi اشتدی 132a/19, biz بز 106a/14, gümüş كمش 260b/10, ışırdı اصردی 107a/15, şınup صنوب 49a/13, (öñ) dişini دشینی 49b/5, binüp بنوب 49b/9, kızıl قزل 142b/4.

Sözcük sonlarında ı, i ünlüleri; harekeli sözcüklerde kesreli ye (ی) “*anası* أنسی 50a/8, *çağırdı* چاغردی 54a/6, *gözedürdi* كوزدردی 54a/6, *devesi* دوصی 92b/20, *aşşı* اصتی 5a/14, *dağı* دخی 48b/13”, harekesiz sözcüklerde ise sadece ye (ی) “*iki* اکی 212a/20, *katı* بوری 80a/8, *yavı* یوی 22a/12, *ağrı* اغری 102b/4, *aşçı* أشچی 175a/20, *bitiyi* بتی 124b/2, *borı* بوری 265b/4, *iri* اری 108b/9” ile gösterilmiştir.

Sözcük sonunda yalnızca kesre kullanımıyla belirtilen ek durumundaki ı,i ünlülerine örnek olarak da "Mervānı مروان (220a/12)" ifadesi verilebilir.

1.1.6. o, ö Ünlülerinin Yazımları

o, ö ünlüleri sözcük başında harekeli sözcüklerde ötreli elif-vav (او) "*od*" اؤد 29a/19', ötreli elif (ا) "*öldürdüm*" لردم 149b/9', harekesiz sözcüklerde elif-vav (او) "*üzerine*" اوزینه 218b/11, *oğşadı* اوخشادی 219b/17, *oğ* اوق 223a/2, *öte* اوته 132a/20, (*yér*) *öpdi* اوپدی 260b/11, *örümcek* اورمكك 22a/7, *ögi* اوکی 195b/1, *öñ* (dişini) اوك 49b/5, *öyle* (*vaḳti*) اويله 177b/3", elif (ا) "*(ḥuṭbe) oğumağa*" اقومغه 177b/10" ile gösterilmiştir.

Ancak metinde ikili kullanıma sahip ifadeler de bulunmaktadır:

oturanların اوتورانل 44a/7 - oturup اوروب 260b/8,

öldüre الدوره 156b/1 - öldürdüm لردم 149b/9.

o, ö ünlüleri sözcük ortasında harekeli sözcüklerde ötre (ا), harekesiz sözcüklerde vav (و) ile yazılmışlardır. Kimi sözcüklerin yazımında ise bu ünlüleri belirtecek herhangi bir işaret kullanılmamıştır.

o, ö ünlülerinin sözcük ortasında harekeli sözcüklerde ötre (ا) ile kullanımları: köprü كؤرو 138a/13, boğazlardı بؤغازلردی 180a/13, *kovmağ* قومق 75a/12.

o, ö ünlülerinin sözcük ortasında harekesiz sözcüklerde vav (و) ile kullanımları: "gönlegin گونلگن 218b/15, *gördi* كوردی 218b/18, *sözle* سوزله 212a/4, *kondu* قوندی 132b/2, *toğındı* طوقندی 223a/2, *döndi* دوندی 223a/6, *döşekler* دوشكلر 260b/10, *gögercine* كوكرجنه 22a/7, *borı* بوری 265b/14, *bölük* بولك 49a/13, *toğrı* طوغری 108b/2, *tonlar* طونلر 260b/7, *yogdı*

156b/7, kökinde کونکده 156b/7, sökdü سوکدی 156b/7, 260b/7, ڳولتۇغى التته ڳولتۇغى 260b/7, ڳونشۇ قونشۇ 107a/17, ڳويىدى صويىدى 142b/3, ڳويىگىز كويىجوگىز 142b/14, 14b/9, 14b/9, 157a/2, 196b/3, 157a/2, 196b/3, 157a/2, 196b/3, 157a/2, 196b/3.

o, ö ünlülerinin sözcük içindeki yazımında gösterilmedikleri örnekler: ڳونرا صكره 212a/15, ڳونشۇ قوقسى 44a/8, ڳوتورومه كتورومه 138a/11, ڳوپراق طپراق 14b/8, ڳوتوردى كتوردى 197a/5, ڳونشۇ يوقشۇ 169a/17.

1.1.7. u, ü Ünlülerinin Yazımları

u, ü ünlüleri sözcük başında harekeli sözcüklerde ötreli elif-vav (ا و) “(el) urdı اوردى (el) urdı 156b/6, üzildi اوزلدى 170b/16, uğraşalar اوغراشالار 77a/14”, ve ötreli elif (ا) “üf اف 44a/18, uydurdu يئردى 167a/15, uşşı اوصى 106b/12”, harekesiz sözcüklerde elif-vav (او) “ulu اولو 108b/4, uşşı اوصى 195b/3, umarın اومارن 54a/2, uyluğında اويلوغنده 49b/8” ve elifle (ا) “uğraşub اغرشوب 177b/6” yazılmışlardır.

u, ü ünlüleri sözcük ortasında, harekeli sözcüklerde ötreli vav (و) “yükledüp 156a/15” ile yazılmışlardır. Harekesiz sözcüklerde vav (و) “süd سود 3a/1, kuşaga dek قوشاغه دك 34b/2, güzel كوزل 260b/9, altun آلتون 260b/10, buñaldılar بوگلدلر 80a/9, dütsi دوتسى 29a/20, kulağımı يموردلدى 50a/9, tükürmişdür توكورمشدر 196b/3, süst (oldılar) سوست 80a/9, yumurdladı يموردلدى 22a/8, kapularına قپولرناه 54a/2, (ağşam) karañusunda قركوسنده 54a/2, dün دون 22a/10, kuş قوش 22a/13, kulavuz قوللوز 22a/9, kasuğında قسوغنده 49a/20, köpri كوپرى 137b/14” ve işaretli olarak “dükeli دكلى 132a/19, gümiş كمش 260b/10, dürlü dürlü درلو درلو 260b/7, dutmağda كتدرمشدى 194b/6, şuarılmış سوارلمش 156b/3, dürtدی 197a/13, gütdürmişdi كتدرمشدى 169a/15” yazılmışlardır.

u, ü ünlülerinin sözcük ortasındaki yazımlarında ikili kullanımlar da bulunmaktadır:

(aşağı) düşdi دشىدى 195b/1 (üzerine) düşdiler دوشدلر 195b/1,
dudılar دوتدلر 156b/8 dutmağda دتماقده 194b/6.

Sözcük sonlarında u, ü ünlülerinin yazımında vav (و) “kapu قپو 4b/2, bukağı بوقغو 227a/2, havlu(sı) خاولوسى 196b/12, karañu قركمو 64b/10, karşı قارشو 67b/16, māl kayu(sı) صنجو 30b/14, şu ağı صو اغزى 208a/6, süñü سكو 210b/8, berü برو 218b/8, dürlü dürlü درلو درلو 260b/7, eyü ايو 222b/15, yuğaruda يوقروده 4b/9” ve ötreli vav (و) 163b/7” kullanılmıştır.

Eklerin yazımında u, ü ünlüleri: Metinde u, ü ünlülerini taşıyan eklerin yazımında belirli bir düzenden söz edilemez. Kimi zaman vav (و) kullanılarak gösterilen ekin ünlüsü kimi zaman yazımda gösterilmez. Yazımında vav (و) kullanılarak ünlüsü gösterilen eklerin örnekleri ise şunlardır:

götürüp 1b/5, fâl édüp 1b/6, getürdüp 1b/9, gelüp 3a/14, galebe édüp 3b/7, dönüp 3b/12, iledüp 4a/2, girüp 144b/11, göçüp 145a/10, yorulup 145a/11.

1.2.Ünsüzlerin Yazımı

Metinde ünlü yazımlarında olduğu gibi ünsüz yazımları için de bir düzenden söz etmek imkansızdır. Aynı sesin metin boyunca farklı Arap harfleriyle yazılmış ikili kullanımları bulunabilmektedir. İkili kullanımı bulunan ünsüz sesler örnekleriyle birlikte ilgili başlıklar altında şu şekilde incelenmiştir:

1.2.1. s Ünsüzünün Yazımı

Eski Türkiye Türkçesinde ön ses "s-" yazımı için art ünlülü seslerden oluşan sözcüklerde sad (ص) kullanılırken ön ünlülü seslerden oluşan sözcüklerde sin (س) harfi kullanılmıştır. Çalışmamıza konu olan Tercüme-i Tevârih-i Yezdî metninde ise bu kural düzenli uygulanmamıştır. Çünkü aynı sözcüğün metnin farklı yerlerinde farklı yazım örnekleri bulunabilmektedir.

Kalın sıradan sözcüklerde ş (ص) ile yazılanlar: şapa صپه 27b/10, aşşı اصسى 9b/14; ıslanmış اصلنمش 256a/11, ışırdı اصردى 107a/15, kışıldı فصلدى 5a/11, şatu-bāzār صاتوبازار 5a/15, guşşam (yêrsiz) غصم 106b/6, şonra صكره 106b/7, şarasız صرسز 106b/6, yaşduğa يصدغه 106b/1, şolağ صولق 130a/19, şovuğ سوق 207b/2, şoruşdılar صورشدلر 10a/17, (el) şunup صونب 49a/7.

İnce sıradan sözcüklerde s (س) ile yazılanlar: kesek كسك 7b/17, kesilmedin كسلمدن 7a/12, depserdi دپسردى 106b/12, dütsi دتسى 29a/20, eksük اكسك 23a/5; eñsesi اكسهسى 102a/7, ebsem ابسم 108b/9, esdi اسدى 142a/11, esence اسنجه 138a/19, gëysüsi كيسوسى 23b/19, gög(ü)si كوكسى 49a/2, herise هريسه 219a/3.

İkili kullanımlar:

saçını ساچنى 44a/7

- saçımı صاچمى 8a/9

saçlu ساچلو 14b/9, 16a/20, 16b/1, 39a/9

- saçlu ساچلو 257b/15, 258b/19.

şağışını صاغشینی 88b/4	- sağışınca ساغشینجه 90a/18.
şaķal سقالی 14b/9	- şaķal صقالومی 197a/11
su سو 267a/16	- şu صو 32a/9,
şusız صوسز 34b/13	- susız سوسز 208a/16
şuvardılar صواردلر 27b/15	- suvarması سوارمسی 3a/9
şuvarılmış صوارلمش 156b/13	- suvarılmış سوارلمش 41b/12
tasaya düş- تسیه 42a/13	- taşaya düş- تصیه 22b/3.

Kalın sıradan olup س ile yazılanlar:

ıssı اسدی 23b/17, ısıtma استمه 104a/17, saņa سکا 106b/4.

Kimi ekler art ünlülü olmasına karşın her zaman s (س) ile yazılırlar.

ıssuz *ka/-* اسز 114b/12, dudsak ددساق 259a/3, dutsak دتساق 38a/10, günāhsuz گنامسز 66a/13, yuyasız یویسز... şarasız صرسز... koyasız قویسز 106b/6, varsa وارسه 7b/17.

1.2.2. ç Ünsüzünün Yazımı

ç sesinin yazımı düzenli değildir. ç ünsüzünün yazımı Eski Türkiye Türkçesi devrine ait metinlerde bir karar arz etmemekte ve bu ses, yazımda kimi zaman cim (ج) kimi zamansa çim (چ) ile karşılanmaktadır. Bu durum Tercüme-i Tevârîh-i Yezdî metni için de geçerlidir. Yazar genel anlamda ç ünsüzünü düzensiz bir biçimde hem çim (چ) hem de cim (ج) ile göstermiştir.

dilin çeynemedi چینمدی 10b/9; çıblıl چیل 168b/8, çar (car) چار 64b/17, 119b/16, (başını) çarpdı چربدی 125a/16; çeri چری 3b/17, 47a/10; çokdur چوقدر 129b/10, kaçan فچن 236a/5, 254b/2, çevresi چورسی 168b/8, kārīvān göçe کوچه 64b/3, göç کوچ 64b/8, ardumça اردمچه 199b/14, bekci بکجی 118b/4.

ç sesinin cim (ج) ile gösterildiği örnekler:

çökük چوک 102a/5, üç اوج 262b/7, hiç هیچ 199b/8, acdı (aç-) اجدی 164b/2, cıblak جبلق 105b/1.

Kimi sözcükler metinde düzensiz olarak hem çim (چ) hem de cim (ج) ile gösterilmişlerdir:

buçuk بچق 57a/5	buçuk بچق 234a/2; dün buçuğı دون بچوگی 259b/19
sacı ساجی 14b/9	saçını ساجنی 44a/7; saçımı صاچمی 8a/9
saçlu ساجلو 257b/15	saçlu ساجلو 39a/9; saçlu ساجلو 258b/19

Aslı uzun ünlü taşıyan sözcüklerin son sesi çim (چ) ile değil cim (ج) ile yazılmıştır: ağaçlar اغاچلر 240a/16; sacdı ساجدی 104a/20; acılık (çek-) اچلق 63b/10; ac آج 130b/10; ölçdürdüm الچدردم 179b/6, birkaç 260a/4.

Çift ünsüzle biten tek heceli sözcüklerin sonundaki ç sesinin yazımı:

şancedılar صنجدلر 142a/20; gençdür کنچدر 99b/6, borcların بورچلرن 190a/4, ödünç اودنچ 105b/10.

1.2.3. p Ünsüzünün Yazımı

Türkiye Türkçesinde sözcük başı pe (پ) yazımları bulunan kimi sözcüklerin, metinde Eski Türkçe özelliklerini koruduğu ve be (ب) ile yazıldığı görülmektedir. Bu sözcükler, sözcük başında sürekli be (ب) ile yazılarak ötümsüz hallerini korumaya devam etmiş (barmağ, biş-, bişür-, bişürt-, bınar); sözcük sonunda özellikle -(U)p ulacı genel olarak be (ب) ile yazılmıştır: çıkup چقوب 106b/9, alup آلوب 47a/2, şınup صنوب 49a/13, binüp بنوب 49b/9. -(U)p ulacı bir yerde pe (پ) ile "yatup يتوپ 175b/9" biçiminde yazılmıştır. Ancak b(ب) ile yazılan örnekler de okuma esnasında genel imlâ özellikleri gözetilerek 'p' biçiminde okunmuş ve çeviriye bu şekilde aktarılmıştır.

Bu ses, sözcük ortasında kimi zaman pe (پ) ile kimi zaman be (ب) ile gösterilirken ikili kullanımları da bulunmaktadır.

Sözcük sonunda p kullanımı da düzenli değildir. Kimi zaman pe (پ) ile gösterilen ses, kimi zaman be (ب) ile karşılanmıştır.

Metinde sürekli p- ile yazılanlar:

puşuda پوصوده 33a/3, karpuz قریوز 48b/16, yapdurdılar یاپدردلر 7a/9, depelersin دپلرسن 13a/14, depe دیه 24b/17, depereden دپردن 34b/1, epsem اپسم 36a/15, iplikle اپلکله 145b/12, ipe ایپه 50a/9, toprağa طپراغه 141b/2, kapdı قپدی 141b/20, (hurma) yapragından پیراغندن 33b/18, öpdü اوپدی 51a/3, köpri کوپری 137b/14, tap طپ 248b/11, depserdi دپسردی 106b/12, çepçevre چپچوره 180a/14.

Metinde sürekli b- ile yazılanlar:

barmağ برماق 93a/17, 114a/6, 173b/20, 174b/9, 207a/19; bıjar بكار 93a/14, 93a/16, biş- بش 183b/2; bişür- بشور 5b/6, 23b/13, 180a/12-13, 183b/11, 184a/1, 240b/11, bişürt- بشورت 23b/13, cıblaq جىلاق 105b/1.

İkili yazımlar:

büt بٲ 4a/2	put پٲ 9a/18,
büthâne بتخانسى 94a/1	puthānesine پتخانسىنه 94a/2
çebçevre چبچوره 33a/3	çepçevre چپچوره 180a/14
ebsem ol- ايسم 100a/2	epsem ol- ايسم 36a/15, 45b/2, 141a/2
tȧbança ur- طبانچه 73a/18	tȧpança طپانچه 141b/4
tobrağ تبراقدن 168a/16; tobrağ طبراق 32b/13	tȯprak طپراق 35a/17

1.2.4. t Ünsüzünün Yazımı

t ünsüzü s ünsüzünde olduğu gibi kalın ve ince sıradan olmak şartına göre farklı kullanımlara sahiptir. Türkçe sözcüklerde bu şarta uygun olarak ince sıradan ünlülerin yanında te (ت); kalın sıradan ünlülerin yanında tı (ط) harfleri kullanılmıştır. Ancak metinde bu durum için bir düzenden söz etmek imkânsızdır. Aynı sözcüğün hem te (ت), hem de tı (ط) ile ikili kullanımları oldukça fazladır.

Kalın sıradan seslerden oluşan sözcüklerde tı (ط) kullanımı:

tȧmağı طماغى 106b/12, tȧnışık ٲt- 172a/14, tȧpmağ طپمق 9a/12, tȧğıldılar طاغلدلر 177a/9, tȧlburdı طلبوردى 35a/8, tȯlaşdı طولشىدى 47a/8, gün tȯğup كون طوغوب 47a/9, tȧşla طاشله 174b/1, tȧşra طشره 142a/20, tȧkup طاقوب 196b/3, tȧbşurdum طبشوردوم 180b/17.

İnce sıradan seslerden oluşan sözcüklerde te (ت) kullanımı:

tekerlendi تکرلندى 52a/5, tenine تننه 5b/10, dürtüdi دورتىدى 5b/10, üstine اوستنه 142a/18, tükürmişdür توکورمشدر 196b/3, örtünj اورنك 8b/8, yigit يكت 194b/5, et ات 156b/15, etmek 'ekmek' اتمك 179a/10, it ايت 41b/12.

Kalın sıradan seslerden oluşan sözcüklerde te (ت) kullanımı:

(yabāna) atdum اتم 36b/2, tasaya düşdiler تاسيه دوشدلر 42a/13, - taşaya düşdiler تصيه تاشيه 22b/3, artuğraq ارتوغرق 5b/9, oturdu اوتوردى 174b/2, şarkıtdılar صرقتدلر 175b/7, yatup ياتوپ 175b/9, yurt يورت 56b/18, at آت 3a/1, bulıt بولت 92b/17, kıatı قتی 156b/15, kıplat 105b.

tanıklık طانقلق 123b/10, 151a/14 tanıklık³ 247b/5

tobrağ تبراقن 168a/16 tobrağ طبراق 32b/13; toprağ طپراق 35a/17

tolğa تولغا 81a/18 tolgā طولغه 241b/20

toz توز 14b/9, 141b/15 toz طوز 141b/15

topalan tutdı توپلان توتدی 157a/2; yüz tuddı پوزتدی 177a/13 // kuvvet tutdı قوت طوتدی 123a/3.

Metinde t sesinin ötümlendiği örnekler oldukça fazladır. Bu ses değişimi ise ilgili başlık altında ayrıca incelenerek örneklenmiştir.

1.2.5. g Ünsüzünün Yazımı

g ünsüzü kef (ك) harfi ile yazılmıştır. Ancak ince sıradan k sesi için de kef (ك) harfi kullanılmaktadır. Metin içinde bu iki sesin ayrımı için özel bir imlâ bulunmamaktadır.

Bu sesi taşıyan sözcüklerin yazımı için şu örnekler verilebilir:

gölge گولكه 5a/11, geberdi كبردى 50a/9, gece گجه 52a/17, (Bedr) güninde كوننده 51b/19, göñüllerinde گونلارينده 69b/12, geçgin كچكن 117a/8, geyik كيك 262a/4, segirtti سكرتتى 262a/5, göğercine گوجرجه 22a/7, gökcekdi گوكجكدى 101b/17, gücrek گوجرك 102b/10, begendi بكندى 161a/19, beglerbegi بگربكى 116a/19, degirmen دكرمن 240b/9, ögüdüp اوگودب 240b/9, degnek دكنك 265b/12, dögildi دوگلدى 77a/11.

Birkaç yerde üç noktalı kef (كڭ) kullanımına da rastlanmaktadır: (dīn arkadaşları) degül miyüz دگلمیوز 204b/15-16, egildi اگلدی 80b/19.

Eski Türkiye Türkçesinde kimi eklerin art ünlülü sözcüklerin ve ön ünlülü sözcüklerin üzerine gelme durumlarına göre farklı yazımları bulunabilmektedir. Örneğin emir kipi 2. tekil kişi çekiminde kullanılan -*GII* ekinin art ünlülü fiillerdeki yazımı -*gīl* ön ünlülü fiillerin üzerine geldiğindeki yazımı -*gil* biçimindedir. Metinde tespit edilen bir örnek içinse bu durumun tersi yönünde bir yazım söz konusudur: yā Resūlu'llāh ma'zūr *dutgil* (دونكل) 64a/4

1.2.6. ʔ Ünsüzünün Yazımı

ʔ ünsüzü sözcük içinde ve sonunda kullanılan bir sestir. Bu sesin yazımında da g ve k seslerinin yazımında olduğu gibi kef (ك) kullanılmıştır. Bu ses, metinde yalnızca birkaç yerde üç noktalı kef (ڭ) ile gösterilmiştir.

deñeye دڭيه 260b/2, deñiz دڭز 7a/16, deñlü دڭلو 4a/9, diñlenmedüñ دڭلنمدڭ 9a/6, geñ eyleye گڭيڭلييه 188a/11, geñitdi گڭيتدي 188a/11, (deve) yünji يوكي 140b/7, yaña , göñlek گوكلك 150b/8, iñen ايكن 161a/5, iñildüsinden اڭلدوسندن 38b/6, anuñ انڭ 39b/8, añladı اڭلدي 158b/13, saña سڭا 158b/15, koyup gitdüñ قيوبڭتدڭ 161a/12, soñra صڭره 161b/10, bulursañuz بولرسڭز 161b/10, beñzi بڭزي 213a/2, qañırdı قڭردی 196a/10.

Üç noktalı kef (ڭ) ile yazılan örnekler:

baña بڭا 141b/9, buñaldılar بوڭلدلر 80a/9, bunlaruñla بونلروڭله 196b/4.

1.2.7. Bitişik Yazım

Metinde bazı sözcüklerin kendinden önce ya da sonraki sözcüğe bitişik olarak yazıldığı görülmektedir. Genellikle ekler sözcüklerden ayrı olarak yazılmasına karşın bazı ek ve sözcüklerin bu noktada tam tersi bir imlâda kullanıldığı görülmektedir. Örneğin 'ne' soru sözcüğü mütemadiyen metin boyunca kendinden sonraki sözcüğe bitişik olarak yazılmıştır. Aynı şekilde 'mI' soru eki ve 'ki' bağlacı da kendilerinden önce gelen sözcüğe bitişik olarak yazılmışlardır. Ayrıca 'kadar' sözcüğü de ol, şol ve ne sözcüklerine bitişik olarak yazılmıştır. 'soñra' sözcüğü de kendinden önceki sözcüğe bitişik bir imlâda kullanılmıştır.

senmi 179a/13, n'èderdüñ 179a/19, maslañatçün 239a/7, senüñçün 239a/12, andaşoñra 192a/3.

1.2.8. Harekeli Yazım

Türkçe sözcüklerin yazımı:

at (südini) ات 3a/1, büyük بۇيۇك 137b/9, yigitsin ايگيتسن 70b/19, kesilmeyince كسيلميجه 47b/15, ayrılalum ايرللوم 47b/7, öldi الڭدي 153b/17, ele gireydi الڭ كريدی 156a/9, demür دمر 156b/15, uğraşalar اوغراشالار 77a/14, söyledüm سئيدم 73a/17, erim ارم 73a/17, gülmişdi گولميشدي 48a/16, (ben) edem ادم 141b/9, kırdılar قردلر 248b/11, depesi دپسی 48a/20, (çeri) dère دره 137a/12, develere yükledüp دوهلره يوكلادوب 169a/13, atasından اتاسىندن 152a/10,

deve uydurdu دَوَّهْ ايدُرْدِي 67a/15, köprü كُپْرُو 138a/13, boğazlardı بُغَزْلَرْدِي 180a/13, devşürmek دَوْشورمكچون 103a/8, ikiyüz اكيوز 189b/3, diledi دلْدِي 218b/12, depeledi دپَلْدِي 218b/6, esledimedi اسلديمدي 48b/5, işığa ايشيغه 48b/16, dereden دَرْدَنْ 48b/11, erenler اَرْتَلَر 6a/20, ardında اَرْدِنْدَه 156a/15, üzildi اوزلْدِي⁴ 170b/16, bunlar بَنْتَلَر 171a/11, dağı دَاغِي 156a/16, yigirmi birinci بَرِينجِي⁵ 171a/11, anlar اَنْتَلَر 176a/2, odı اوْدِي 175a/10, elçü viribidiler وريبيدِلَر 163b/7.

Eklerin yazımıyla ilgili örnekler:

kardeşidir قَرْدَاشِيذَر 177a/11, şöyledür شويلهدُر 77a/9, kimsin كِمسين 4b/14, Cehlün şāmātasın شَمَاتسين 28b/4, getirürsen كَتْرُرسَنْ 214b/15, nesin (aldılsa) نسين 41a/10, (Kureyş) tã'ifesin طَافِيسين 42b/14, ikisin اِكسين 120a/16, (müselmān) olmadılar اولمَدِلَر 121a/4, (şehadet mertebesin) bulavuz بولأوز 156a/11, namāza duracak vaktde وقتده نمازه دُرَاجَقْ 156a/15, eyle édelüm ايله ادلوم 156a/16, yazulıdı يازولدي 179a/3, (emīn) olup امين الوب 175b/12, def' édeler دَفْع اَدَلَر 177a/10, gelesin كَلَمسين 96a/14, geleler كَلَلَر 75a/1, erim اَرِم 73a/17, ağzunu bekleyin بَكَلِين 96a/20, vurdılar وريدِلَر 218b/13.

Özel adların yazımında: Hübele هُبَلَه 11b/16, Benī Kelīb كَلِيْب 163b/6-7, (Ebu'l- Amīr bin) Veheb وَهَب 41a/15, Hālide خَالِدَه 48a/6, Behmen بَهْمَنْ 137b/14, Yezdigürd يَزْدِكُورْد 176b/18.

Yabancı kökenli sözcüklerin yazımı: anahtarlar 45a/9, deve دَوَّه 120a/1, fidā kılalum فِدَا كِلَالوم 156a/10, develeri ve kıatarları دَوَلَرِي و قَدَرَلَرِي 169a/13, hārāc خَرَاج 171a/3, şabāh صَبَاَح 73a/16, (kanı) taleb طَلَب 137b/20, od اوْد 29a/19, alemin اَلَمَنْ 48b/11.

2. Ses Bilgisi

2.1.Ünlü Uyumları

2.1.1.Artlık Önlük Uyumu

Artlık-önlük uyumu Tercüme-i Tevârîh-i Yezdî metni için "-yor" ve "-ken" eklerinin kullanımı dışında gerçekleşmiş durumdadır:

geliyor 23b/6, geliyorur 30a/16, getiriyorurlardı 74b/10, görüyordu 94b/1, getirüyorlar 214a/2.

⁴ *üzeldi* harekelemiş ancak metne ve sözlüğe *üzildi* biçiminde alınmıştır.

⁵ Yanlış hareke kullanılmıştır.

dururken 62b/2, kaçarken 63a/6, yaturken 102b/6, otururken 104a/3, oynarken 189b/16, oçurken 196b/15, oğlancuğken 197b/10.

2.1.2. Düzlık Yuvarlaklık Uyumu

Eski Türkiye Türkçesinin en belirgin özelliği sözcüklerdeki yuvarlaklaşma durumudur. Eski Türkçeden beri düz ünlülü kullanıla gelen kimi sözcüklerde bile bu dönemde bir yuvarlaklaşma eğilimi görülür. Bu durumun belli birtakım nedenleri açıklanabilirken kimi sözcüklerde hiçbir neden bulunmaksızın yuvarlaklaşmanın olduğu görülür.

2.1.2.1. Kök ve Gövdelerde Yuvarlaklaşma

Metin içerisindeki yuvarlak ünlülü sözcükler incelenmiş, yuvarlaklık sebepleri nispetinde ilgili başlıklar altında şu şekilde sıralanmışlardır:

1. -ğ/-g seslerinin düşmesi sebebiyle oluşan yuvarlaklık: Eski Türkçede sözcük sonunda bulunan -ğ/-g sesleri Batı Türkçesinde erimiştir. Timurtaş (2005), Eski Türkiye Türkçesi adlı eserinde bu seslerin kendinden önceki sesle kaynaşarak kaybolduklarını ve kendi ses değerlerini sözcüğün ünlüsünü yuvarlatarak hissettirdiklerini ifade etmiştir. Metinde bu duruma örnek şu sözcükler verilebilir:

ķamusı 156a/8, ķapı 4b/1, şaru 57a/11, adlı 52a/6, atlı 59a/17, ayrı 220a/12, şapı kııl- 256b/17.

2. /b/,/m/, /p/ dudak sesleri sebebiyle oluşan yuvarlaklık: Dudak ünsüzleri olan bu sesler kendilerinden sonra gelen ünlüyü yuvarlatmışlardır. Eski Türkçede düz ünlülü olan sözcüklerin bu sesler sebebiyle Eski Türkiye Türkçesinde yuvarlaklaşmışına dair metinde şu örnekler bulunmaktadır:

demür 6b/10, yağmur 53b/14, yapı 7a/7.

3. Eklerdeki yuvarlak vokaller sebebiyle oluşan yuvarlaklık: Sözcüğün aldığı kimi eklerin Eski Türkçeden Eski Türkiye Türkçesine değin yuvarlak ünlülü biçimlerini korumaları sebebiyle gördüğümüz yuvarlaklaşmadır. Ayrıca Eski Türkçede düz ünlülü ya da ünlü uyumuna tabî olan kimi eklerin de Eski Türkiye Türkçesinde yalnızca yuvarlak ünlülü olarak kullanıldığı metinde görülen şu örneklerle desteklenmiştir:

eksük 22a/4, açuık 50b/4, esrükle- 249a/5, evcügez 33b/20, içeriü 11b/3, kasuık 49a/20, yügürük 28a/3, yapuık 182b/4.

4. Hiçbir sebebe bağlı olmaksızın görülen yuvarlaklaşma örnekleri:

kendü 175a/19, ağu 73b/11, altun 4b/3, aru 53b/13, delü 8a/2, dükelü 9b/11, güyegü 40b/4, incü 145b/5, irüce 86b/16, karşıu 8b/3, karpuz 48b/16, kaşu- 30b/17, *baş kayusu* 210a/2, , kemük 201a/16, şancu 30b/14, şatun *a/-* 25b/17, sınır 70a/13, havlu “ Avlu.” 196b/12, berü 36a/7, yaru 73a/8, üzengü 211b/15.

ağaccuık 220b/7, niçün 73b/15, aınsuzın 97b/6, arıun arıun 44a/15, arıun arıun 35b/2, azėun 140a/16, belür- 92b/17, karaltu 85b/18, karaıu 54a/2, şıngun 44a/20, tabşur- 180b/17, yaşıduık 8b/8, yatsu 197b/3, yazu “Ova” 221a/18.

Eski Türkçede düz ünlülü olup sonradan yuvarlaklaşmanın görüldüğü sözcükler de şunlardır:

elçü 71b/7, eyü 3a/1, gemü 7a/8, ikindü 54a/1, deıüz 178a/14.

2.1.2.1.1. Yuvarlak Ünlülü Ekler

1. -Up; -UbAn: Gerundium eki.

up/-üp

Metinde ekin ünlüsünün yuvarlaklığı yazımında vav (v) kullanılarak belirtilmiştir: aldanup 122a/17, beriyye yolın dutup 30a/3, ařikäre kııup 30b/2, olmayup 30b/20, harb edüp 134b/11, uğraşıup 265a/3, gelüp 206b/7.

'*şıyup*' ifadesi bütün metin boyunca düzenli olarak hep vav (v) ile ünlüsü belirtilerek yazılmıştır: 30b/2, 61b/9, 78b/4, 130a/6, 134b/11, 144a/11, 144a/13, 235a/14, 265a/3.

'*kaşıup*' ulacı bütün metin boyunca düzenli olarak hep vav (v) ile ünlüsü belirtilerek yazılmıştır: 1b/9, 191b/4, 198b/19, 199a/19, 206b/7, 224b/14, 227b/19, 234b/13, 236b/18,

'... *eyleyüp*' yardımcı fiili de ‘-Up’ ekini aldığında genellikle vav (v) ile yazılmıştır: halife eyleyüp 23b/10, 57a/9; ġarık eyleyüp 26a/10; cem^c eyleyüp 38a/2, mürtedd eyleyüp 47b/18; ġayret eyleyüp 49b/13, 50b/2, 63a/7; feryäd eyleyüp 51a/18; esir eyleyüp 54a/12-13; beg eyleyüp 64a/5; bahâne eyleyüp 65a/3; dilek eyleyüp 186a/6; ma^c zül eyleyüp 188b/8.

Bu ekin yazımında kimi ünlüsü belirtilmemiş ancak Eski Türkiye Türkçesinin imlâ geleneğine ve metinde vav (و) ile yazılan diğer örneklere uygun olarak ekin ünlüsü yuvarlak okunmuş ve yazılmıştır:

yuyup 270a/6; uydurup 29b/2, meclis kıurup 30b/6, azdurup 47b/18.

‘*turup*’ sözcüğü mütemadiyen ünlüsü gösterilmeksizin yazılmıştır: 29b/2, 62b/13, 65b/8,67b/19, 69a/3, 73a/10, 113b/7.

Kimi zaman aynı sözcüğün farklı imlâları da bulunmaktadır: uydurup اويدروب 250a/20, uydurup اويدرب 200b/17, 22a/11.

-uban/-üben

Yalnızca üç örnek mevcuttur ve(و) ile yuvarlaklık belirtilmiştir: cirâhat eyleyüben 3b/6, yürekler tağlayuban 3b/6, seferden gelüben 29a/3.

2. -dUr-: Çatı eki.

baş kaldırdı 1b/12, yédürdi 5b/7, üleşdürdiler 6a/13, étdürdi 7a/13, bildürelüm 7a/18, öldürem13a/12, bindürdi 36b/18, çırağı diñlendürem 117a/1, dökdüreyin 267a/15, döşetdürür 145b/15, düzdürdi 75a/20.

3. -Ur-: Çatı eki. Ekin ünlüsü vav (و) ile gösterilmiştir.

içürdi 5b/7, bişüreler 79b/10, bişürüp 180a/12, bitürür 263a/11, işin bitürmekde 21b/2, degürmedi 85a/9, geçürdi 83a/7.

4. -GUr-: Çatı eki.

Bu çatı ekinin ünlüsü bütün metin boyunca vav (و) ile gösterilmiştir:

érgürem 9a/7; ergürdiler 34b/4; durğururdu 57a/15; durğur 81a/12; durğurdu 81a/14, 85b/10, 86b/15, 86b/16, 103a/1; durğurmuşdı 86b/17; kemâle érgürdüm 98a/14; murâdlañuza ergürsün 106a/10; hañâ érgürem 261a/12; ziyân érgüreler 242a/8; turğurdu 47b/3, 138b/10, 141b/17; turğurmuşdı 142a/13.

5. -sUn; -sUnAr: Emir kipinde 3. tekil ve çoğul kişi ekleri.

Yazım konusunda bir karar olmamakla birlikte genellikle ekin ünlüsü vav (و) ile belirtilmiştir: ağlasun 4a/15, dilesün 5b/8, olınsun 5b/8, yapsun 6a/16, alsun 7a/5, kıosun 7a/5, beşâret olsun 8a/8, müselmân olsunlar 15b/12, alsun 17b/20, keñâret olsun 35b/11, dokıñmasun 155b/10, ğavğâ başılsun 186a/6, açsun 222a/17, çıksun 227a/11,

başsun238b/8, ursun 238b/9, şarsun 270a/19, selām olsun 104a/8, rahmet eylesün 106a/8-9.

Kimi zaman ekin ünlüsü gösterilmemiştir: kuvvetünüzi artursun 106a/8-9, yusun 113b/4 , gelsün 118b/17, müselmān olsunlar 172a/12.

6. +dUr: Bildirme eki.

dardur 1b/5, yıldur 2a/5, budur 2a/9, teħir ēdecekdür 221b/11, bizüm üzerümüzdedür 222a/10, ümīddür 22a/12, geliserdür 234b/9, şavābdur 234b/10, sözinde yalan yokdur 79b/18, Receb ayıdır 25a/2.

7. +(U)m/+(U)mUz: Birinci tekil ve çoğul iyelik ekleri.

Birinci tekil ve çoğul iyelik ekinin yazımında ünlüler genel olarak belirtilmemiştir. Ancak herhangi bir kural ya da düzen dahilinde olmaksızın kimi zaman ekin ünlüsünün vav (و) kullanılarak gösterilmiştir. Düz ünlülü bir kullanım için herhangi bir emare tespit edilmediğinden dönemsel kurala uygun olarak ünlüsü gösterilmeyen sözcüklerin hepsi yuvarlatılarak okunmuştur.

ortağumdur 5a/13, mālum 5b/3, peygambarumuz 1b/17, kulumla 5a/5, maşşūdumuz 6b/3, pādşāhumuza 7a/18, yakınuma 8a/4, rızkumuzu 9b/14, atalarum 11a/6, ‘ammularum 12a/19, hışımlarum 12a/20, kardeşum 15a/20, andum 33a/8, oğlanlarumla 34b/7, günāhuma 35b/11, naşīhatum 198a/8, hātīrumda 205a/2, kılıcumdan 214a/19, ‘izzetüm 217a/3, ceddümün 217a/5, sözüme 221a/5, benüm 3a/6, 221a/5, kızum 3a/6.

Ünlüsü vav (و)la yazılan sözcükler: başumuz 19a/5, oğlumuz 19a/5, 31b/11, kavmlığumuz 204b/15, yoluma 8a/2, oğlançuklarımız 13a/14, oğlum 29a/14, oğlumla 36a/20, oğlumuzu 91a/10, kâğızum 195b/19, benüm aķ şaķalum 197a/11, halkumuz 198b/20, mālumuz ve başumuz 204a/6, elümden 217a/12, 217b/17, kaderümi 219b/10, erümdür 3a/6, oğlum 3a/6, bizüm 9b/16, 14a/10, 22a/4, 206a/18, 215b/4, 219b/1; benüm 197a/11, 199b/14; yerümi 183b/8, oğlum3a/6, oğlançuklarımız 13a/14, elümden 33b/1 , koluma 46a/16.

I. Tekil kişi iyelik eki metin içerisinde yalnızca bir örnekte harekelenmiş olarak düz ünlülü biçimde kullanılmıştır.

erim ارم 73a/17 - erümdür ارومدر 3a/6

8. +(U)η/+(U)ηUz: İkinci tekil ve çoğul iyelik ekleri.

başuñ 232a/20, ziyānuñdan 113a/1, halkuñ 129a/3, katuña 129a/4, leşkerüñe 129b/13, gücüñ 130a/20, dīnūñde 132b/3,^c izzetüñe 195a/16, işüñi 197a/12, kılıcuñ 231b/18, nefsiñe şabruñ yoq 190b/6, kardaşuña 216a/5, atañuñ dedükleri 219a/12.

murāduñuz 208b/9, haqquñuzda 217a/3, terk eyledüñüz 217a/4, arañuzda 217a/4, bī'at ètdüñüz 217a/6, yol vèrüñ 217a/7, elüñüzde 30b/2, t̄ayifeñüze 28b/6, kavmüñüz 33b/5, kabileñüzdür 33b/5, çehreñüzde 63b/14, hişşenüñüz 91b/11, yüzüñüzi 129b/4, vilāyetüñüzde 140b/10, gāyretüñüz 142a/4, öñüñüzde 150b/1, erkegüñüz 155a/20, şehrüñüz 162a/5, gevdenüñüzle 168b/8, evüñüze 184b/15, bahāneñüz 215b/17, şübheñüz 225b/4, hastañuz 65b/9, arañuza 91b/3, vañanuñuza 215b/1.

Metinde ikinci çoğul kişi iyelik eki kullanımında, birkaç örnekte ekin ünlüsünün ı ile yazılması suretiyle düz ünlülü olduğı görülmektedir:

develeriñüze 27a/20, hiçbiriñüz 51b/9.

9. +Uñ/+nUñ: İlgi durumu eki.

+nIn / +nUñ: Düz ünlülü sözcük tabanlarında bile ekin yuvarlak ünlülü biçimi kullanılmıştır.

kimsenüñ 5b/18, anuñ 6a/6, yeryüzinüñ peygambarlığınuñ mısfı 123a/18, leşkerinüñ meymenesinde 127b/11, Muğirenüñ 179b/11, bunun üzerine 181a/16, Zī'l-ħicce ayınuñ āħiri 181b/19, Fātımanuñ edebin 182b/19, şunuñ üzerine 183a/2, un şatıcınuñ dükkānından 183b/14, anuñ hükmi 184a/12, Başranuñ emiri 232b/12, kal'asınuñ üstine 235a/10, bir aşcınuñ kaftanın 236a/14, saşalınuñ üstine 236a/14, şunuñ 236a/12, atasınuñ öldüğünü 262b/9.

Tek örnekte düz ünlülü kullanımı tespit edilmiştir:

Mehdiniñ şikārgāhı 261b/19.

+In / +Uñ :

kimüñ 6a/6, evüñ yapısı 7a/7, Kureyşüñ uluları 11b/17, muhācirlerüñ bir bölüğüne 126b/18, şafuñ ardında 181a/20, çobanuñ bir koyunu 183a/4, bunların çobanı 183a/8, ırakdağıların hāli 183a/10, müselmānların maşlahatı 185b/18, ol tarafuñ hālinden 234b/7, peygambaruñ mescidini 235a/5.

İki örnekte düz ünlülü biçimi kullanılmıştır:

tağyir *etmegiñ* ne vechi var 115a/1, *piliñ* ardında idi 142a/2.

10. +IU; +sUz: Olumlu ve olumsuz sıfat yapım ekleri.

atlu 216b/11; adlu 217a/11, 219a/8, 222a/15; hayırludur 233b/2-3, haşarlu 249a/1; sıfatlu 252a/20, 252b/1; uzun boylu 257b/15, 258b/18; gizlü 11b/16; kuvvetlü 16a/6; yüklü oldı 20a/1; sevgilü 20a/12; hürmetlü 25a/15.

Ekin birkaç örnekte ye (ع) kullanılarak yazılan düz ünlülü biçimleri bulunmaktadır: *hüb şüretlü tatlu sözli faşih dillü uzun saçlu heybetlü şalābetlü kişi...* 16a/20, ölüli 52b/19.

Ancak bu durum yazarın yazımdaki özensiz tutumundan kaynaklanmaktadır. Çünkü aynı sözcüğün hem yuvarlak ünlülü hem de düz ünlülü kullanımları bulunabilmektedir.

toğru sözlisin 12a/3 // toğrı sözlü 189b/20, şir'in sözlü 102a/5, tatlu sözlü hüb āvāzlu 21a/19.

Yokluk bildiren sıfat yapım eki +sUz için de tutarlı bir yazımdan söz etmek imkansızdır.

Ünlüsü vav (و) ile belirtilenler: ıssuz اسوز 114b/12, 143b/4, 145a/8; yolsuz 44b/4, 139a/12; imānsuz 48a/10, 80b/17; yaraqsuz 67a/13, 78a/17; aņsuzın 97b/6; ‘avratsız 151a/1.

Ünlüsü belirtilmeyenler: teşvışsüz olup 16a/15, şusuzlıktan 21a/12, hesābsuz 115b/1, ihtiyātsuz 116a/18, buyruğumsuz 124b/12, haşāsuz olmaz 113a/13, edebsüzlik eylemeņ 168b/4, vefāsuzlıklarıñ 222a/2, yarağsuz 242b/11.

Ekin düz ünlülü kullanımları ‘şu’ sözcüğü üzerine geldiğinde görülmektedir: şusız kaldılar 215a/17, 217b/6; şusuzlıktan 217b/16, 218b/10; susuzlıktan 218a/20; şusuz 218b/8, 221a/18, 222a/10.

11. -dU(m): Görülen geçmiş zaman eki.

“*irādet vermedüm 5b/3, bildüm 150b/5*” gibi birkaç örnek dışında ekin ünlüsü gösterilmemiştir. Bu sebeple dönemin imlâ geleneğine uygun olarak yuvarlak ünlülü biçimiyle okuma yapılmıştır.

vêrdüm bağışladum 7b/6, bildüm 9b/14, uyumadum 10b/3, müselmān olurdum 14b/2, varmışdum 16a/19, gördüm 16a/20, vardum 18a/13, varurdum 10a/18.

12. **-dU(η) / -dU(ηUz)**: Görülen geçmiş zaman eki. Düz ünlülü kullanım yoktur. Düzensiz bir şekilde kimi sözcüklerin yazımında ünlü gösterilirken kimilerinde gösterilmemiştir. Ünlünün gösterilmediği durumlarda dönemin genel imlâ kuralına uyulmuştur.

Ünlüsü işaret edilmemiş olan sözcüklere örnekler: olurdun 92b/10, ne oldun 104a/11, umardun 104a/15, urdun 105a/20, oturdun 158b/15, hoş vardun 86a/19, ağrıtdun 90b/11, uvatdun 90b/11, kodunuzsa 148a/3.

Ünlüsü vav (و) kullanılarak yazılanlar: buldun 148b/6, ma'zül eyledün 148b/16, тұrdun 148b/16, döndünüz kaçdunuz 86b/10, yardım oldunuz 91b/3, şehid oldunuz 104a/8, rāḥat oldunuz 104a/9.

13. **-dU(K)**: Görülen geçmiş zaman eki. Bu ekin de kimi yerde ünlüsü işaret edilirken kimi yerde belirtilmemiştir. Ancak metinde ünlüsü işaret edilen örnekler dikkate alınarak ve de Eski Türkiye Türkçesinin fonetik geleneğine uyularak ek yuvarlak ünlülü olarak okunmuş ve traskribe edilmiştir.

demişdük 1b/16, gönderdük 2a/10, işitmedük 12a/4, âmān vërdük 16a/11, geldük 22a/8, oturduk 28a/6, varurdük 35a/10, bulurdük 35a/10, dutdük 39a/10, bağışladük 40b/19, şıdük 56a/7.

14. **-Uz**: 1. çoğul kişi bildirme eki. Ünlü ile biten sözcüklerde ekin ünlüsü vav(و) la gösterilirken diğerlerinde gösterilmemiştir.

Ekin yazımında vav (و) kullanılanlar için “*andayuz* اندیوز 9b/16, 31a/15, *dīn* *ḳardaşları degül miyüz* 204b/15-16, *rāzīyuz* 34b/18, *bozılmazuz* 173b/16, ‘*ahdumuz üzerineyüz* 75b/6’ ifadeleri; ünlüsü işaret edilmeyenler için “‘*ḳomazuz* قومازز 13a/3, *ḳardaşlaruz* 61a/14, *yāranlaruz* 70a/12, *gelecek degülüz* 75b/13, *yéyecek degülüz* 75b/13, *bizüz* 76b/6, *oruc dutaruz* 26a/12, *giderüz* 29b/11, *ḳomazuz* 29b/11, *dururuz* 31b/10” ifadeleri örnek gösterilebilir.

15. **-vUz**: 1. çoğul kişi eki.

bildürevüz بادره وز 76a/16, bırağavuz برغاوز 76a/16, başavuz بصاوز 76a/17, şehid olavuz اولاوز 77a/17, gelevüz کلاوز 89a/12, koyavuz قویاوز 107a/6, ‘*āşilik* *êtsevüz* اتسوز 85a/5, *iḫtiyār êdersevüz* ایدرسوز 109b/1, *ölürsevüz* الورسوز 156a/11, *dilersevüz* 173b/16, *depelemezsevüz* 196a/4.

16. **-Ur**: Geniş zaman eki.

Yalnızca tek örnekte (ع) ile yazımı bulunmaktadır: belā yetişdürirüm 12a/5.

Ekin ünlüsü vav (و) kullanılarak belirtilmiştir: ac bulunurlardı 3b/12, bu ĥalle olurlardı 4a/19, dāsītān oluruz 4b/7-8, anuĥla olurdu 4b/11, yatur 5a/13, gölge olurdu 5a/18, inanurum 5b/3, buyurdu 5b/8, olur 8a/5, işidürüm 8a/3, görürüm 8a/3.

Ekin ünlüsünün gösterilmediği, işaretsiz kullanımlar: tecelli ururdu 4b/14, otururdu 5a/17, barışdururdu 6a/7, inanurlar 122a/17, buyurursun 122b/14, incidürdi 11a/16, bitürür 263a/11.

Yazar, metinde, yuvarlak ünlülü kullanımlarda kimi zaman (و) ile ünlüyü belirtirken düz ünlülü kullanımlarda ünlüyü gösterecek bir imlā kullanmamıştır. Örneğin “*dönerlerdi ... gece olurdu... 3b/15*” sözcüklerinin ilkinde ünlü için herhangi bir işaret ya da ses gösterilmezken ikinci sözcükteki ekin ünlüsü için (و) kullanılmıştır.

baĥardı بقردى 5a/17, iķrār ederlerdi اقرار ايدرلردى, dürterlerdi درترلردى 5b/11, girerdi كوردى 6a/13.

17. -U: Gerundium eki.

déyü 31a/3, 51a/16, 66b/5; yöriyü vardı 55b/16, 247b/2; isteyü 57b/14, ‘özr dileyü geldüm 79a/4, sürüyü sürüyü 217a/15, söz söyleyü bilürüz 263a/18, izin izleyü 24b/12.

Birleşik fiil kurarken kimi zaman ulaç eki düz-dar ünlü olabilmektedir. Bu durumda ulaç eki ye (ع) ile yazmıştır: öldüri bilevüz 156a/14, alı bildüklerin aldılar 145a/7, gelibilürseņ 43b/10-11, geli bildühüz 168b/6, varı bilecegüh 173b/3, yöriyi vèrdi 64b/12, yoldaş bulivèrüp 94a/11, gögsinden dutı vèrdi 151b/3-4, çölmek urı ĥomıř 183b/1, okuyı vèrdi 8b/6, emrini döndüri bilür misin 58a/13, alı-ķodı 179a/5

urak/ürek ulaç ekinin yazımında “*ķanın aķıduraķ 203b/6, aęlayuraķ 107b/13, 107b/18, arayuraķ 175b/12*” örneklerinde olduğu gibi kimi zaman ekin yazımında vav (و) kullanılarak ekin ünlüsünün yuvarlak olduğu gösterilmiştir.

18. +cUK: Küçültme eki.

Ekin yazımında ünlüsü kimi zaman vav (و) ile işaret edilmiştir: depecük 46b/17, nesnecük 46b/18, 151a/3.

Fakat bununla birlikte ekin yazımında ünlüsünün gösterilmediği örnek sayısı daha fazladır: aķçecüklerüm 74b/13, küçücükden 179b/19, oęlancuķlaruma 83b/11, 85b/10, azacuķ 93a/13, ķoyuncuķlarımı 183a/5, uvacuķ 115a/13, 174b/3, ķardařcuķlaruĥla 219b/18.

2.1.2.1.2. Düz Ünlülü Ekler

1. +I: Belirtme eki.

orucu hacı şadağayı 95a/18, elüni 111a/13, bu işi 112b/19, maḥlūkātuñ yēgregini 113a/9, bunu 1b/5, ol sözi 1b/6, yarasını 50b/7, bu āvāzı 51a/14, gemileri 190b/19, tedbīrümüzi 191a/16, bu tedbīri 221a/19, Kūfe begligini 221b/8, yaqasını 270a/3, haberini ... şınuğını 7b/4, āletleri ve ağacları 7b/6, gelen leşkeri 192a/6, kulını 222a/16, Ḥüseynün ħanını 222a/17, ħapuyı 222a/17, nāmeleri 243a/12, nesnesini 243a/17, köprüyi 244a/11, kendüyi 247b/9, nāmeyi 250a/15, Yaḥyāyı 253a/2, dünyāyı 254a/16, hiç kimesneyi 257a/17.

2. +I, +sI: Üçüncü tekil kişi iyelik eki.

yérinde 1b/13, ulularıdur 3a/10, taşuñ üzerinden 7a/4, bir ħarafın 7a/6, zamānında 7b/10, başı 8a/4, öñine ... ardına 8a/20, ħatına 18a/11, ayağ üzerine 18a/18, Ey Medīne uluları 18b/17, kāfir leşkeri 47b/4, kāfirlerün sancağın 48a/14, müselmānlaruñ elleri ayakları 49b/9-10, yüregi içine şıgmadı 51a/10, boynına 51b/17, oğlı 220b/14, ‘izzeti 259b/10, yılında 269b/20, başların 270a/4.

+sI/+sı üçüncü tekil kişi iyelik ekinin düz ünlülü kullanımına işaret eder nitelikte, bu ekin yazımında yazar genel olarak ünlüyü ye (ى) ile (*Benī ‘Utbenün ḫalīfesin* خليفة بنى) 30b/9) göstermiş, az sayıda sözcükte ise kesre ile belirtmiştir.

ulusı 3a/13, Ka’benün ħapusu 4b/4, dükelisi 6b/18, ridāsı 7a/1, evün yapusu 7a/7, gemüsü 7a/8, ayağınuñ ağırsı 15a/8, ... ħabīlesinün ulusıdur 16a/4, anası 16b/5, altıncısına 17a/3, maḥallesine 17b/17, ħarbesini 18a/17, Ḥazrec ħabīlesi 18b/4, ħalkından ba‘zısı 21a/3, kendüsü 21b/14, çerisi 251a/10, dedesi 252a/13, türbesi 257b/18, ‘ammısı 258a/16, yazıcısı 259a/6, mertebesi 259b/10, beglik sevdāsı 265b/7, yekşenbe gēcesi 269b/20, küllisi 270a/4.

Kesre ile harekelenmiş sözcükler: Cehlün şāmātasın 28b/4, nesin 41a/10, Ḳureş tā’ifesin 42b/14.

3. -dI: Görülen geçmiş zaman 3. tekil /çoğul kişi.

ḥātırı ḥōş oldu 19a/9, gitdiler 19a/19, viribidi 19b/1, yere urdı 37a/2, toprak töldurdılar 37a/4, bildürdi 43b/3, başını kesdi 60a/18, ğayrete geldi 60b/4, dediler 89b/3, yalvardılar 89b/3, ağlaşdılar 89b/3, zārılık eylediler 89b/3, yazmadı 97a/8, oқudı, eyitdi

97a/10, gönderdi 97a/11, yazdılar 97a/11, nazar eyledi 97a/14, peygambar dirildi 97a/15, sordı 97b/9, epsem oldu 108b/9, kuyuya bıraktı 121a/8, hâliş degüldi 121a/10, gitdi 125b/13, depeledi 136a/15, icâbet étmedi 136a/17, gitmiş buldı 137a/6, yürüyüş éttiler 137a/8, çıktı 145a/7, buldılar 145b/9, gëzdiler 191a/5.

4. -mİ: Soru eki.

selâmu mı 226a/7, sen mi şıduğ 227a/4, mürüvvetüñ var mı 232a/12, cennete girür mi 246a/8, cem^c olduğ mı 4b/20, işitdün mi 8b/12, haber bildün mi 8b/12, gizlü mi tapalum 11b/16, var mı 12b/1, imân mı getürdüñ 16a/10, görür misin 8a/7, bilür misin 8b/12, görmez misin 22a/13, dëmediler mi dëdi 27b/16, işidür misin 35b/5, eşek olmayayın mı 36b/18, taħrîk mi èdersin 39b/3, dëmedüm mi 43b/17, bozar mısın 75a/13, lâyıķ mıdur 79a/2, maşlahat mıdur 81a/9, rāzî degül misiz 91b/9, istemez misiz 91b/10.

5. +cİ: Addan ad yapım eki. Ek üzerine çekim eki almadığında ünlüsü gösterilirken, ek aldığı anda ünlüsü gösterilmemiştir.

yalancıdur 16b/2, muştucu 20a/1, kâpucısı 45a/8, kâpucu 45a/11, yardımcı 60b/17, uyucu 69a/6, yazıcısını 71a/15, korkucu olalar 106a/15, kullukçıları 108a/7, altıncı 115b/14, bekçi 143b/15, muştucu 153b/17, aşçılar 175a/20, yazucu 186a/4, kâpucısıdur 262b/8.

6. -(I)n-: Dönüşlülük çatı eki ve edilgen çatı eki. Eklerin ünlüsünü işaret edecek herhangi bir imlâ bulunmaması sebebiyle dönemin yazı geleneği dikkate alınmış ve ekler düz ünlülü olarak okunmuştur:

meclisde hâzır bulındı 219b/6, bölindiler 169b/18, görünürdi 8b/4, görindi 20a/7, başı yolınmış 24b/18, taħvîl olındı 26a/5, farz olındı 26a/18, kalkan yapınup 48a/6, kılıcı çeküp şalınarak 49a/9, çerinün yerini yurdını yörinürdi 64b/15, peygambara bir ağırlık yörindi 66b/3, bir kimesne bulunmadı 75a/10, vaktine hâzır bulındı 75a/19, şarınmışdı 84a/1, doķınduğın yaķardı 89a/9, baldıruma doķındı 105a/8, kılıc kılıca şöyle doķınurdi 142a/7, kızıl yâķüt oturdınmış 145b/11, anuğla siline 160b/4, başına altun tâc urındı 165b/11, gözine toķındı 169a/9, söyünmüş 254a/8.

Yuvarlak ünlüyle yazılmış az sayıda örnek de bulunmaktadır: oķunacaķdur 66b/12, oķunmaduķ gelen konoğı 150b/3, yaķşı oķunmuş olavüz 156a/12, şoyunup 183a/6, toķunmışdı 236a/5, toķunsalar 236a/6.

7. -(I)l-: Edilgen çatı eki. Edilgen çatı ekinin yazımında aynı sözcüğün ünlüsü kimi zaman işaretsizken kimi zaman vav(و) kullanılarak belirtilmiştir. Bu ekin ünlüsünün

gösterilmediği yazımlar, Eski Türkiye Türkçesinin genel özelliğine uygun olarak düz ünlüyle okunmuştur.

Ekin ünlüsünün vav(و) kullanılarak belirtildiği örnekler: örtülmüş 142a/16, yorulup 145a/11, onulmamışdur 139b/6, şehir içine koyulasız 241b/18, koyuldılar 132a/7, bu sökülmiş yerleri 150b/7, uyulsa 226b/19.

Ekin ünlüsünün belirtilmediği örnekler: güdilürdi 101a/19, güdilen 150a/6, nakâre döğildi 77a/11, koşıldı 131a/12 // yoruldu 84a/18, 175b/8, yoruldu 175b/8, yorulmuşdu 74a/13, örülmüş 145b/4, 180a/19, ol put ki taşdan yorulmuşdu 83a/3.

"götürül-" fiili genel olarak işaretli yazılmış "*götürülmüşdür 38a/7, ğavġā götürildi 81a/7, nizā' götürile 113a/12, ol hastalık götürildi 150a/9, ğavġā götürilsün 186a/12, ħilāf götürile 208b/10, ħilāf götürilmez 211b/19, götürilmez 2a/17*"; bir örnekte ise ye(ي) kullanılarak ünlüsü belirtilmiştir "*götürülüp 246a/19*".

üzül- fiilinin de farklı yazım örnekleri vardır: ağacdan şimdi üzildi 254b/9 // üzüldü 30b/12, bir tamar üzildin 30b/19, üzildi 117a/10, kayış üzildi 132a/9, iyer kolanı üzeldi 170b/16.

bozul- fiili kimi yerde vav (و) kullanılarak "*tedbîrleri bozuldu 177a/9, 'ahd bozulmaya 181b/11, günâhları bozulup 246a/7*"; kimi yerde ye kullanılarak "*bozulur 161b/15*"; kimi yerde de işaretli olarak "*bozıldılar 191a/8, bozulduğun bileler 42b/11, köpri bozulmuş 138a/15, bozulmazuz 173b/16*" yazılmıştır.

kurtul- fiilinin yazımı da net değildir: kırtulasız 132a/15 // kırtulmadı 136a/6, kaçup kırtulmasun 139a/2, kırtulasın 142b/18.

8. -mİş: Anlatılan geçmiş zaman ekinin yazımında, ekin ünlüsünü belirten bir imlâ bulunmadığı için dönemin geleneğine uyulmuştur.

töhmet etmemişler 5b/14, hacc etmege gelmişüz 19b/5, müselmân olmuşsuz 19b/2, olmuşlardır 51b/10, *eyü etmişsin 99b/4, görmüşem 131a/16, kaçmışlar 136b/20, yemişdi 138a/12, kesilmiş 139a/2, yağmış 170b/12, buyurmuşdur 172b/11, gizlenmiş 173b/17, yapışmış 174a/19, yere şarf eylemişsin 180a/1, ihtiyârsuz etmişlerse 201b/2, and içmişler idi 207b/1, yazılmış 221b/3, çıkmışdı 223b/16.*

9. -sIn: Fiil çekiminde 2. tekil kişi.

Metinde 2. tekil kişi çekim ekinin yazımında genel olarak ekin ünlüsü gösterilmez. Bu nedenle metnin yazıldığı dönemin genel yazı dili geleneği dikkate alınarak okuma yapılmıştır:

şaklayasın 5b/3, iletessin 7b/7, şorarsın 8b/12, secde étmezsın 9b/13, ayrılısın 17b/7, işidürsın 27b/14, öldürmişsın 130a/7, görmez misin 130b/11, fāriğ olasın 133b/3, vérmezsın 134b/15, ne dērsın 134b/18, bağışlayasın 141b/9, kistrālar hūyın hulanmışsın 147a/6, boğazına dülbendin tağasın 148a/16, 'özürlenürsın 148b/16, beñzersın 152b/4, ne tedbīr edersın 237a/17, viribiyesın 237b/5, bildürürsın 238b/2, haķāretler étmişsın 249a/8

"*yol vérmezmişsın 147a/7, kanına girürsın 208b/4*" sözcükleri üzerindeki kişi ekinin ünlüsü ye (ع) kullanılarak; "*dērsün 176a/14*" sözcüğünde de vav (و) kullanılarak eklerin ünlüleri gösterilmiştir.

10. +sIn: 2. tekil kişi bildirme eki.

pīrsın 6b/1, peygambarısın 8b/5, toğru sözlisin 12a/3, qarındaşumsın 12b/3, ne kişisin 21b/9, melūlsın 28b/1, haķımsın 38a/20, fāriğsın 130a/2, sen nesin 131b/7, yalancısın 131b/10.

Birkaç örnekte ekin yazımında vav (و) kullanılmıştır: degülsün 29a/16, peygambaruñ nesnesi degülsün 100a/18.

Birkaç örnekte harekeleyerek ekin ünlüsünü belirtmiştir: yigitsin 170b/19, kimsin 4b/14.

Bazen de aynı sözcüğün metnin farklı yerlerinde farklı yazımları bulunabilmektedir: kimsin كمين 4b/14 // kimsin كمن 15b/1.

11. -sIz: Fiil çekiminde 2. çoğul kişi eki.

ķılasız 61a/20, bilürsüz 61b/6, er degül misiz 63a/6, gitmeyesiz 149b/20, fikr étmişsiz 165b/3, taparsız 9a/16, peygambaruñuzı yalanlarsız 14a/6, tayumuzsız 19b/15, söyleşürsüz 37a/8, yatarsız 50b/15, fetħ eylesesiz 163b/9, göresiz 167b/17, oturursız 168b/6, söyleyesiz 174a/4, dērmışsiz 194a/18.

12. +sIz: 2. çoğul kişi bildirme eki.

ehl-i cehennemilersiz 13a/15, iraq yerden gelmiş kavmsiz 62a/1, münafıķlarsız 65b/19, siz bendensiz 91b/8, tã'ifedensiz 103b/14, enşār degül misiz 108a/18, enşārısiz

108b/15, bizüm ‘azîzlerümüzsiz 109b/19, âdem oğlanı mısız 173b/13, ferîştelere misiz 173b/13.

13. -GII: Emir kipi 2. tekil kişi.

dutgil 64a/4, bilgil 68a/4, vargıl 81b/15, sancağın dikgil 81b/17, êtmegil 81b/18, eyitgil 92a/4, söylegil 95b/13, bildürgil 95b/13, okuyu vèrgil 95b/19, algıl 95b/19, bilgil 97a/5, gelgil 97b/6, vargıl 81b/15, yazgıl 179a/1, yatgıl 21b/14.

14. +III: Addan ad yapma eki "-lık/-lik" imlâsında, genel olarak ekin ünlüsünü belirtecek bir ifade yoktur. Ancak kimi sözcüklerin yazımında vav (و) kullanılarak ünlüsü belirtilmiştir. Bu sözcükler ise sayıca çok olmamakla birlikte aynı sözcük birden fazla kullanıldığı takdirde imlâsı da farklılaşmaktadır.

koşulık 19b/4, karañulık 149a/1, erligüne 198b/2, aralığında 146a/12, bahâdîrlığına 148b/11, hatunlige 157a/12, beglige 160b/19, ululuk 3a/15, konuqlıklarına 3b/13, kızlık 4a/9, ortaklık ve bâzergânlık 5a/14, döstlik êdüp 5b/16, peygambarlık 5b/20, azgınlıkta kalmış 14b/4, çoklık halk 16b/13, uğrılık êtmeyeler 17a/18, horlık êder oldılar 21a/7, şusuzlıktan 21a/12, muştuluk olsun 26b/12, kulavuzluk eyleye 41b/20, kırılık yere 61b/16, kullık êderdi 65a/5, câzûlîkı 87b/5, kuşlık vaqtinde 113a/19, budlık 145b/8, eyülikler 149b/2, eyülik eyle 206a/5, toğru sözlülükle 5a/4, üç günlük 14b/16, edebsüzlük eylemeñ 168b/4.

Yazımında vav(و) kullanılarak ekin ünlüsünün belirtildiği örnekler: eyilükleri 237a/8, eyilügünüzi 91a/20, eylelügün 152b/8, sağluğunu 51a/4, konuqluğunu 75b/14, korquluğında 140a/16, uzunluğu 145a/15.

15. -IcI: Fiilden ad yapma eki.

un şaticınun 183b/14, taş atıcı 55b/14, ber-batt çalıcıları 82a/18, şöyle atıcılardur 165b/1, okuyıcı degülem 8b/1, esirgeyici 17b/8, sevici 151a/1.

16. -IncA: Gerundium eki.

toğınca 2a/7, çıkınca 6b/9, icâzet olmayınca 7a/20, varınca 8b/13, şormayınca 9a/19, murâdınca 19a/16, ihtiyârinca 21a/5, doyum olmayınca 22b/16, yaraqlanınca 25a/9, dutılınca 39b/1, kapayınca 45a/14, yüzüm görincedür 47b/20, gün tolinınca 76a/10, bulınca 91a/6, hōş olınca 103b/6, üşince 121b/14, tamâm olmayınca 130b/3, götürilince 150a/8, tamâm olınca 153a/14, ölince 155b/18, varınca 162a/15, fetḥ alımayınca 164b/16,

yédürince 176b/13, çıkınca 186b/19, söyleyince 208b/5, dönince 218a/3, şalınca 226b/19, erişdürince 244b/4, oturunca 248a/19.

17. -(y)IcAK : Gerundium eki.

zāhir olıcağ olursa : اوليچق biçiminde yazılmıştır. 161a/13.

furşat bulıcağ 266b/7, fāriğ olıcağ 15b/9, Muḥammedün adı anılıcağ şalavāt getürürlerdi 16b/14, anda varıcağ 24b/9, bir menzil yer kalıcağ 24b/12, bu vechle iş şadır olıcağ 25b/6, ‘ammıların öldürmeğ dēyü işmarlayıcağ 35b/2, peygamberun yüzine tobrağ atıcağ 47a/5, diri olıcağ 58b/14, ol gālib olıcağ olursa 61a/20, elin şalup söylemege başlayıcağ 68a/11, yaklaşıcağ peygambar atlandı 78a/6, yüz bulamayıcağ 79a/15, gelüp konicak 96a/20, peygambara buluşıcağ 112b/1, toprağ atıcağ 114a/6, şuya birağıcağ 142a/13, bu söz anılıcağ 151a/9, senünle uğraşıcağ ben şehri alayın 171b/14, böyle étdüğün işidicek 172a/13, bizi göricek eyitdiler 173b/11, iki yıl geçicek 177a/1, eline giricek 184a/6, eyle dēyicek ḥavāric birikdiler 211a/13.

2.2. Ses Olayları

2.2.1. Ötümlüleşme

Eğer ünsüzler söylenirken, ses telleri büzülüp kısaliyorsa ve sesin oluşumuna ünlünün etkisi yoksa ötümsüz ünsüzler oluşur. "p, ç, t/ t̄, k/ k" sesleri ötümsüz seslerdendir. Ötümsüz seslerin ses yolunu genişleterek çıkarılan eşleri olan ötümlü ünsüzlere yani "b,c, d, g" seslerine dönüşmelerine ötümlüleşme denir (Karaağaç, 2010).

ṭ > d

Eski Türkiye Türkçesinin en önemli fonetik özelliklerinden biridir. Ancak metinde ṭ>d ötümlüleşmesi tutarlı değildir. Bir sözcüğün hem ötümlüleştiği hem de ötümsüz özelliğini koruduğu ikili yazımları bulunmaktadır.

Başta ṭ ötümsüzünün korunması:

Art ünlülü sözcüklerde ṭ ötümsüzü korunmuştur.

toğdı 154a/19, toğsan ikinci 235b/6, tağ “Kızgın bir demirle vurulan damga”156b/18, tağıtdı 248b/16, tağlayam 156b/15, talamağa başladılar 63b/5, talabıyı talabıyı cān vėrdiler 100b/17, tamar 30b/19, 35a/7, tamzurdılar 106b/13, tatlu 16a/20, tavar

24a/11, ... seni toğuran anaya ... 227a/13, toğundi 232a/6, toğuz 2a/7, tolaşdı 4b/17, tolaşdurmadı 10b/9, toņuz 58b/4, tul 144b/13, tolduravuz 32b/13.

Başta t otümsüzünün otümlüleşmesi:

Ötümlüleşme süreçleri Eski Türkiye Türkçesinde tamamlanmış, bugün Türkiye Türkçesinde de aynı otümlü halleriyle kullandığımız sözcüklere şu örnekler tespit edilmiştir:

doğradı 145b/20, dağı 1b/4, damğa 259b/13, de 1b/5, 2a/10; deg- 3b/8, 134b/20; degnek 180a/14, 190a/20; del- 117a/6; demren 236a/5; demür 6b/10, 45a/8; demürcilik 142a/7, 181a/6; denil- 2a/17, 79a/17; deñil- 9a/9, 33b/1; dep- 121b/13, 128b/19; depere 34b/1, 157a/4, depred-153a/19; depredme- 153a/19; depren-143b/12, 186a/17; depret- 153a/19, 169a/4; deril- 6b/13, 51a/13; derle-115b/19; dil 10b/5, 50a/9; dile- 3b/18, 10a/5; diñle- 22a/15, 96a/16; diñlen- 9a/6, 144b/19, diri 6a/5, 36b/4dök- 14b/8, 50a/5; dön 3b/12, 7b/9; döşe- 7a/1, 12a/9; döyme-146b/15, 163b/2; dürt- 5b/10, 117a/9; düzet 142a/4-5, 181a/9.

t otümsüzünün hem korunduğu hem de otümlüleştiği ikili kullanıma sahip sözcükler:

tağ 3b/15	dağ 249a/6
tağıldılar 246b/10	dağıldılar 145a/17
tağam 201a/12, 214b/6, 228a/11	dam 6a/16
tağağı 106b/12	damağ 241a/2
tağanışık ét- 172a/14, 211a/13	dağanışık ét- 43b/10, 62a/12
tağar 188a/10	dardur 1b/5
tağaş 6b/7, 13b/7, 6b/10	daş 7b/10; <i>daş. ur-</i> 11a/14
tağaşa 75b/6	daşa 196b/15
tağayanurlar 167b/15	dayanmazın 156b/18
tađäye 52b/10, 65a/6	däye 89b/9; <i>däye düş-</i> 89b/5
tek duracağ degüldür 21a/17	dek ⁶ durmađuņ 207a/13
tepe 21a/16	depe 24b/17, 32b/17, 32b/18, 35a/6

⁶ Sessiz durmak

toğancı 174a/15	doğancı 174a/10
toğrı 32b/1	doğrı 203a/8
ton 93a/11	donınuş 30b/20
tonatdı 140b/12	donatdılar 198b/4
toyum oldılar 247b/14	doyum oldılar 245a/20
tuğaklarını 219b/15	dudağı 213a/3
tuş geldi 76b/20	duş geldi 36a/10
tutdı 187a/16	dutup 187a/16
tuıdı 175b/7	duıdı 11a/4, duıarlarsa 17a/12, duımadın 17a/13, duıar 44a/4
tuz 180b/4	duz 61a/14

İçte: -t- > -d-

"t/ı" ötümsüzü ile biten sözcükler ünlü ile başlayan ek aldıklarında ötümlüleşirler:

gözedür 30a/4, ilede 35b/9, ardınca 44a/15, giderdi 268b/6, gidüp 269b/14, yuda 50a/10, yudamadı 50a/11, unudur mıyın 91b/1, korqudup 128a/12, okuda 91b/17, işüdüp 187a/12, ögüdüm dut 216b/15, ögüdüp 240b/9, güdilürdi 101a/19, işidicek 102b/20, tağıdup 118b/11, uzada 13a/4, kanadurdu 30b/17, boyadurlardı 31a/1.

"t/ı" ile bitip ünsüzle başlayan bir ek almasına rağmen ötümlüleşen bir örnek tespit edilmiştir: *yüz* tuddı 177a/13.

İç seste ötümlüleşmenin hem gerçekleştiği hem de ötümsüz özelliğin korunduğu ikili kullanıma sahip sözcükler şunlardır:

çıkardurlardı 95a/7, çıkardup 235b/13	dil çıkartmadılar 248a/3, 267b/17
incidürler 268a/9, incide 237b/1	incitdiler 14b/7, incitem 174b/19
iledüp 53b/7	iletüp 53b/6

Sonda: -t > -d

Son seste ötümlüleşme genel olarak Eski Türkçede uzun ünlü taşıdığı düşünülen sözcüklerde gerçekleşmiştir. Aslında metnin fonetik özelliklerinin Türkiye Türkçesi ile

karşılaştırıldığı düşünülürse bu durumdan son seste ötümlüleşme değil; " 'd' ötümlüsünün uzun ünlülü sözcüklerde ötümlülük durumunu koruması" olarak söz edilebilir:

... bir anadan *süd* emmişti ... 43b/1 / ... *süd* emzürmişlerdi 96a/9 / *süd* içürdi 181b/17

... iki altun *budlık* ve iki altun dizlik ... 145b/8 / ol ' avratuñ *budı* 151b/1

ardınca 268b/8 / *ardına* 8a/20 / *ardında* 9b/17 / *ardunca* 13b/12

and 33a/8, 226b/18; *and ét-* 156a/13

avurd ur- 44a/5-6, 173b/20, 226b/14; *avurda* dut- 97b/5, 151a/18.

... evlerini *ğurd* u kuş *yurd* edinmiş 254b/ *yurdı* 2b/12

dördüñ 3b/10 / *dördinci* 6a/4 / *dörder* 20b/1

ğanad'kanat' 78a/1 / *ğanadı* 8a/19

dāyimā götini *ğaşurdı* *ğanadurdı* 30b/17

ğüdülen 150a/6

ğ>ğ

İçte:

"ğ" sesiyle biten bir sözcük ünlü ile başlayan bir ek aldığında ötümlüleşme olmuştur.

ayağın 21a/12, toprağa 23b/20, yarağa 26b/18, ғаğını 27b/18, ğurma yaprağından 33b/18, ғаğa 34b/2, dırnağına 35a/6, çanağına 39a/5, ғulağına 43a/8, balcağına 47a/7, tudağına 49b/5, otağı 62b/12, boğmağın unutmuş 64b/9, ğorlığı 69a/4, çoğlığıla 86b/3, ü uluğla 93b/15, ağılığı 101b/16, kızılığa 101b/16, ғasuğına 101b/19, ғoltuğına 104a/6, çibuğı 105a/10, yaşduğı 94b/4, açuğıdı 105a/20, buyruğına 109b/8, ғış şovuğından 145b/14, ғonuğı 150b/3, birağılsun 68a/5, uluğla 93b/15, ғaşra çığmamışdı 142b/8, çoğlık 147b/16, şonrağı nāme 97a/14, çığmamışdı 142b/8, başum açuğıdı 57b/20, gevdem açuğıdı 105a/20.

Sonda:

ayağ üzerine 24a/3, 38a/3, 65b/14, ayağ üstine 31a/13, 31b/2, 31b/4, 50b/2, 83a/7, 89b/17, yarağ 28b/18, 56b/5, 63a/14, irağ olduğı 34b/5, ayağ yolına 65a/17, irağ olasız 106a/19, ayağ 151b/16, üç ayağ idi 162b/2, irağ 120b/18, irağ olsun 204b/18, vebāliğ olmuş

59a/14, çoğ 119b/4, yoğ eylesin 201a/4, boğmağ "Gerdanlık, kolye." 64b/9, 64b/10, 64b/13.

k>g

İçte:

nâzıklığını 74b/16, beğlige 76b/7, eşegi 101a/13, işlediği 103a/5, destür dileği 103b/5, döşegine 104a/16, söylemege 106b/1, erligün 128a/2, dirliğünde 135a/9, günlüğünü 142a/12, harc ettiğim 175b/6, hurma çekirdeğin 27b/18, bişmege 183b/2, diriliği 113b/3, ölmeklige 120b/13

ç>c

İçte:

İç seste ç>c ötümlüleşmesi, sözcükler herhangi bir çekim ya da yapım eki aldıklarında gerçekleşmiştir.

aşçı 175a/20, karnı acıkdı 254b/3, kaçdukların 146b/2, bekci 75b/7, ağaccuğ 220b/7, öcümünden 237a/1, borcum 41b/4.

Sonda:

Eski Türkçe döneminde uzun ünlü taşıyan sözcüklerin son sesleri ötümlüdür. Bugün Türkiye Türkçesinde bu özelliklerini kaybeden sözcükler uzun ünlülerin kısalmasıyla birlikte son seslerindeki ötümlü sesleri, ötümsüze geliştirmişlerdir. Ancak Eski Türkiye Türkçesinin son evresinde yazılmış bir metin olan Tercüme-i Tevârîh-i Yezdî içerisinde tespit edilen örnekler c>ç ses değişiminin henüz tamamlanmadığını göstermektedir:

ağac 76a/19, avuc 47a/2, acılığdan 43b/18, géc kaldum 161b/14, géc varurın 180b/14, uc 187a/4, ödünc 184a/6, üçünc oğlum 254b/18, yarayıc 263a/1, ac bulınurlardı 3b/12, güc gëlür 164a/19, güc gördüm 246b/9, güc étmesünler 262b/16.

Çift ünsüzle biten tek heceli sözcüklerin sonunda bulunan ötümlü sesler bu durumunu Eski Türkiye Türkçesi döneminde korumuşlardır. Bu duruma örnek sözcükler Tercüme-i Tevârîh-i Yezdî metninde de bulunmaktadır: tuncdan 174b/1, borc 105a/3, genc 4b/1.

İkili kullanımlara sahip sözcükler de mevcuttur:

açlığdan 21a/12, 61b/16

açlığdan 43b/18

üc 184b/1	üç 6a/2, 30a/6,
ağac 136b/12	ağaçlar131a/18
bekçilige 143b/15	bekci 75b/7
güç geldi 141b/4, güç degüldür 219a/2	güc gördüm 246b/9
kaçdı 144b/11, 147a/4	kaçdı 144a/14

2.2.2. Ötümsüzleşme

b>p

Eski Türkçe döneminde sözcük başı ve sonu "b" sesi, gelişimini Türkiye Türkçesinde sözcük başı ve sonu "p" sesine değişim yönünde tamamlamıştır. Eski Türkiye Türkçesinde ise bu ses değişimi henüz geçiş evresinde olup, ikili kullanımlar sıkça görülmektedir.

Çalışmamıza konu olan Tercüme-i Tevârih-i Yezdî adlı yazma eserimiz 1580 yılına ait bir metindir. Eser 16. yüzyılın sonlarında yazılmış bir metin olmasına karşın içindeki ikili kullanıma sahip örneklerden hareketle b>p ses değişiminin gelişimini halen tamamlanmadığı görülmektedir.

Başta b ötümlüsünün korunduğu örnekler şunlardır:

barmağ 93a/17, 114a/6, 173b/20, 174b/9, 207a/19; barmağ götür- 166a/16, 246a/8; bınar 93a/14, 93a/16; bişür- 5b/6, 12a/16, 23b/13, 79b/10, 180a/12, 180a/13, 180b/1, 183b/11, 184a/1; bişürt- 23b/13.

Bu örneklerle beraber ötümsüzleşen örnekler de bulunmaktadır:

puşu 33a/3, 230a/17; puşuya arçurt- 268b/5-6; puşuya gir- 21b/4, 171b/14; putḥāne: 94a/2, 101b/13; çarpuz 48b/16.

İçte b ötümlüsünün korunduğu örnekler şunlardır:

ṭobrağ 32b/13, ṭobrağdan 168a/16, ṭobṭolu oldı 65a/4, 161a/11; dibine 174a/15.

b sesinin ötümsüzleştiği örnekler:

depserdi 106b/12; depren- 143b/12, 186a/17, 209b/20, yapdurdılar 7a/9, ağac yaprağı 76a/19; ḥurma yaprağı 33b/18.

Sonda b sesinin korunduğu örnekler:

hep 11b/7, şarb 43a/17.

İkili kullanım:

büt 4a/2, 10b/1, 83a/1	put 9a/18, 45b/15, 83a/3
büthâne 94a/1-4	puṭhāneye 94a/2
çebçevre 106a/7, 129a/14	çepçevre 33a/3, 56b/9
ebsem o/- 100a/2, 106a/8, 109a/4	epsem ol- 36a/15, 45b/2, 141a/2
ṭabança ur- 73a/18	ṭapança 141b/4
tobraḳ 168a/16-ṭobraḳ 32b/13, 38a/1	ṭopraḳ 23b/20, 35a/17, 47a/2

Eski Türkiye Türkçesi metinlerinde p sesi bazı yerlerde bir imlâ özelliği olarak "b" sesinin imlâsıyla (ب) biçiminde yazılmıştır. Metinde geçen ulaç eklerinden "-Up" eki kimi zaman p sesinin pe (پ) özel imlâsıyla yazılmış olmasına karşın çoğunlukla be (ب) sesinin imlâsıyla karşılanmıştır. Yazıdaki be (ب) imlâlarının geçtikleri yer ve anlam bağlamında okunuşlarına dikkat edilmiş, metnin çeviri yazısında bu özellikler gözetilmiştir.

kaçup قچوب 146a/3	kaçup قچوب 146a/15
sürüp سوروب 149a/2	sürüp سوروب 149a/1
ṭurup طروب 151a/19	ṭurup طروب 185a/14
ḳoyup قویب 163b/11	ḳoyup قویب 192a/10
yatup يتوب 175b/9	yatup يتوب 261b/20

Tercüme-i Tevârîh-i Yezdî metninde bu ekin imlâsında her iki biçiminde bulunması yazarın imlâ konusunda özensiz davrandığını göstermektedir. Yazarın imlâ konusundaki bu özensiz tutumu başka bir açıdan bakıldığında eserin yazıldığı dönemin konuşma diliyle ilgili fikir vermesi düşünülebilir.

ğ>ḳ

İçte:

dün başḳunı 44b/9, 58b/17, 118b/10, 143b/7, 204b/6, 204b/8, kızḳun 5a/8, baḳça (bağça) 175a/12; ḳanḳı 4b/5, 33a/11, 42a/7, 64a/20, 149a/20, 168a/1.

d>t

Bugün Türkiye Türkçesinde ötümsüzleşen söz başı "d" sesi Tercüme-i Tevârih-i Yezdî metninde kimi sözcüklerde ötümlülüğünü korumuştur.

depserdi 106b/12, der "ter" 107b/10, ditredi 130b/10, burnı domurmağ 187b/11, dudsak 259a/3, dırnağ 35a/6; düken- 76a/18; dütsi 29a/20; dutuşdı 220b/9; duz 61a/14; dütü 247a/14; inildü 38b/6.

Metinde kimi eklerin de ötümlülüklerini koruduğu tespit edilmiştir. Bu ekler: bulunma durum eki +dA, ayrılma durum eki +dAn, görülen geçmiş zaman çekimi -dı/-di, adların üzerine eklenip zarf yapan +dAsI, ortaç eki -dUK, ulaç eki -dUkdA, çatı eki -dUr, bildirme eki dUr.

yaşında 1b/11, arañuzda 2b/16, yolda 4b/13, yukarıda 5a/16, ittifâkda 6b/19, kızlıkda 10a/1, şavaşda 20b/8, otlağda 24a/10, 'avratda 28b/5, maşlahatda 29b/1, elbetde 30b/10, helâk etmekde 38a/15, vağtde 40b/12, gâyetde 41a/14, zamân-ı câhiliyyetde 46b/17, bu işde 65a/2, düşde 69b/11, güneşde 142a/12, Kaşda 207b/3, beş bağşda birisidür 89b/14, Humuşda 147a/13, azgunlıkda 14b/4, gökde 8a/4,

kesekden 8a/3, şirkden 9a/1, başdan 11b/7, mezkitden 28a/20, Parsdan 167a/19, Kıbrısdan 188b/14, şavaşdan 209a/8, gümişden 225a/20, işden 230a/10, âteşden 230b/12, âyetden 42b/12, vilâyetden 74b/19, miñnetden 76a/20, ganîmetden 90b/1, Hicretten 98b/9, cihetden 99b/15, 'adâvatdan 122a/12, atdan 129b/2, tağtdan 271a/9, pâdşâhdan 7a/20, günâhdan 25b/13, evden barğdan 33b/5, halğdan 33b/12.

'imâret êtdürdesin 7b/7, 'imâret êtdi 7b/11, azacuğdur 16a/5, yoğdur 17a/17, añılmışdur 18b/15, yoldurmışdı 24b/14, artuğdur 25b/14, toldurdılar 27b/11, cennetdür 34b/6, yegrekdür 36a/9, üleşdürdi 37a/20, uyduğları 47b/20, çıkduğ 70a/9, bulunmaduğ mı 91a/8, yapduğları vağt 114a/13, çağırduğdan şonra 145b/1, çıkduğ 174a/14.

Metinde ikili kullanıma sahip olan ifadeler de tespit edilmiştir:

kesdür- 20a/2, 162a/13, 235b/3

kestür- 179b/13; gözine kestür- 153b/5

yarındası 38b/9, 122b/18, 129a/1

ertesi 56b/10, 68b/13, 88b/10

2.2.3. Metinde görülen diğer ses değişimleri:

v>f

Diş-dudak ünsüzlerinden olan "v" sesi Tükiye Türkçesinde kimi sözcüklerde yine bir diş-dudak ünsüzü olan "f" sesine değişmiştir. Çalışmamıza konu olan metinde kimi sözcükler için henüz böyle bir değişimin gerçekleşmediği tespit edilmiştir:

uvacuk 38b/15, 115a/13, 174b/3, uvandı 210a/7, 227a/5, uvatdılar 220b/7, 249a/6, 265b/8, uvatdı 260a/2-3, uvatduñ 90b/11.

v>g

Diş-dudak ünsüzlerinden olan "v" sesi Tükiye Türkçesinde kimi sözcüklerde damak ünsüzü olan "g/ğ" sesine değişmiştir. Ancak Tercüme-i Tevârîh-i Yezdî adlı metinde özellikle *şovuğ* sözcüğü için böyle bir ses değişimi henüz gerçekleşmemiştir.

örümcek avın 22a/13, şovuğ 92b/14, 104a/19, 143b/11, 207b/2, kış şovuğundan 145b/14, gönli şovudı 153a/13, şovudı 159b/4, şovuğlar 226b/3, şovuğlık 238b/16.

Metinde bu ses değişimine uğrayan 'av' sözcüğünün iki farklı kullanımı tespit edilmiştir:

ağuşuza düşmiş ... 164b/12, Hâk Te'âlâ bir örümcek halk eyledi mağâra kapısına ağ çekdi 22a/7 // örümcek avın 22a/13.

2.2.4. Sızıcılışma

-k->-ğ-

ağşam 28b/13, 32a/8, 37a/3; korghu 116b/1, 202b/4; korğusak 143b/12; oğşadı 219b/17; uyğuda 226b/10, uyğudan 254b/8; yağşı 85b/20, 141a/4, 156a/12; yağşılık eyleyem 256a/5.

İkili kullanımlar:

arğun arğun 44a/15

arğun 151a/19

dağı 2a/12, 7b/12

dağı 1b/4, 2b/2, 5b/4

yoğsa 7b/5, 124b/3, 227a/4

yoğsa 18a/5, 30a/20, 45b/2

yoğsul 17a/4, 92a/18

yoğsul 149a/9, 168b/12; yoğsul eyledi 203a/3

2.2.5. Ses Düşmesi

Ünlü Düşmesi:

Üç ve daha fazla heceli sözcüklerde vurgusuz orta hecelere gelen ünlülerin değerini yitirmesi ve düşmesi durumudur Metnimizde pek çok örneği vardır.

ayrılāsın 17b/7, bağrına 218a/16, beñzetdi 236a/15, beñzi 66b/3, boynını 80b/20, burnı 102a/5, buyruğ 119b/17, çevresi 135b/5, göğsini 232a/4, göñline 238a/19, şarnum 250b/1, oğlı 51b/1, ötri 36b/2, yumşağ 135a/20, omzına 99b/2, ağzını 107b/10, ođlancuđlaruñuz 111b/2.

Ünsüz Düşmesi:

yüksecek 49b/13, uvacuk 174b/3,

2.2.6. Ses Türemesi

2.2.6.1. Ünlü Türemesi

ısıtma dut- 104a/17, azacuk 16a/5.

2.2.6.2. Ünsüz Türemesi

ø >v: Eski Türkçe "u" ünlüsü ile başlayan kimi sözcükler Eski Türkiye Türkçesinden itibaren sözcük başında "v" türemesine uğramışlardır. Metinde "ur-" fiilinin iki yerde bu ses değişimine uğradığı görölmektedir:

vur- ~ ur- ; tespit edilen 206 örnekte ur- biçiminde kullanılan fiil; toplam 2 örnekte ise vur- biçiminde kullanılmıştır. vur- (194b/6, 218b/13) - ur- (6b/7, 47a/5, 49a/16, 67b/13, 166b/5, 190b/2...)

2.2.7. Dudaksıllaşma

ñ > m

göñlek 30b/20, 113b/10, 145b/5, 184a/7, 218b/15, řoñsulıđ 19b/4, řoñsulıđ edegeldüñüz 47b/11, řoñuzlar 58b/4, 58b/7.

3. Yapı Bilgisi

3.1. Ad Durum Ekleri

3.1.1. Belirtme Durumu

Belirtme durumu eki +I, +n, +nI biçimlerinde kullanılmıştır ve düzlük yuvarlaklık uyumlarına girmemiştir.

Belirtme durumu eki metinde; Türkiye Türkçesinde olduğu gibi yaygın olarak +I, biçiminde kullanılmıştır. Üçüncü kişi iyelikte birlikteki kullanımlarında yine Türkiye Türkçesinde olduğu gibi *zamir '+n'si* ve *+I iyelik eki* ile kullanılmıştır. Bunun yanı sıra Türkiye Türkçesinde kullanılmayan yalnızca +n zamir ekiyle karşılanan biçiminin de sıklıkla tercih edildiği görülmektedir. Birkaç örnekte ise +nI biçimindeki belirtme durumunun kullanıldığı tespit edilmiştir.

+I:

kārbānı 27b/9, yorğanı başına büridi 117a/10, senünkiyi 10a/19, kendüyi 10a/20, kişiyi 18a/2, hürmayı 34b/13, kapuyı 43b/13, sözüni 44a/2, bu şehri 171b/12, ağuyı 262a/18, bu üç nesneyi 262b/8, sancaqları çözdiler 265b/3, kendüyi 266a/5, kara 'alemi ,kara tonı 266b/2

3. kişi iyelik eki ve zamir n'si ile kullanımları da yaygındır:

sultānlığını 170a/12, iyer kaçını 170b/16, şuyını 175a/18, kanını 187b/5, yularını 206a/1, tudaqlarını 219b/15, leşkerini 243b/16, gözlerini 244b/2, kīnini 246a/20, vilāyetini 250a/1, çerisini 250b/20, gevdesini 253a/18, kökünü 254a/14, devletini 260b/9, gögsini 262a/6

+n: 3. kişi iyelik ekleri üzerine gelir.

...evlendügi *haber*in beyān eder 5a/2, *metā'ların* şatdılar 5a/19, Mekke *ulular*ın 5b/6, fāl 'ilmin 2b/18, Peyğambaruñ *söz*in 1b/13, her kimüñ *kız*ın alsalar 5b/10, Mekkenüñ *kavm*in 6a/15, dört *dīvār*ın 6b/9, *hiçbir*in etmez 7a/19, ...pādşāh *söz*in bildi 7b/8, kendü *fazilet*lerin söylerlerdi 6b/15, ... *birbir*in yalanlayup... 6b/16, ...dökilen kanlaruñ *kīn*in almağa... 46a/10, kendi *dīn*in 122b/1-2 , *eżān ün*in 125a/19-20, ...yél *degirmen*in 181a/8, ... puta tapmak *dīn*in ... 10a/15, *qalan*ın müselmānlar arasında kısmet eyledi 169a/19, 'Oşmānuñ *kan*ın almağa ... 199b/1, ...*kan*ın aqıduraq 203b/6, *ton*ın çıkardı 218b/15, *boyn*ın urdılar 54b/19, Yezīdüñ *kan*ın isteyü 244b/14, anuñ *kan*ın alam 244b/15, yas *ton*ın

g yemişdi 255a/16, *ķarnın* acıķdurup 262b/19, *ķuzı biry nın* 2b/20, Muħammed *vaşanın* ve *ķıřımların* arz laya 19a/17, *k rb nın* ķaldurdu 30a/4, *ķardařuř ķanın* 30b/11, *ķardařı*   Amruř *ķanın* ve *diyetin* ... 33b/8, ... *boynın* ura 38b/14, *ķalk nın* ve başındağı *ışığın* ve *cebesin*... 49a/2, *cigerin*  ıķardı 50a/10, *burınların* ve *ķulaķların* kesilmiş gördiler 52b/3,   *avratın oğlanın* ve *ta alluķ tın* alup gitdi 56a/18, d n *bařķunun* 44b/9,   Al n n *ķalk nın* iki p re eyledi 72b/1, ... *ķarnın* yarup ve *cigerin*  ıķarup ... 82b/10-11, maźm n n 96a/8, ...g r  *ķalanın* ... 121a/6, ...g  *yarağın* gördiler 267a/3.

yelkenlerin ķaldurdılar *yaraķların*  ıķardılar 191a/4.

+nı: Yalnızca iki örnekte tespit edilmiştir.

başuğnı ķaldur ş ha naşar eyle d rlerdi 168b/1, *ķardařlarını* zind ndan  ıķarasın 243b/11.

3.1.2. Bulunma Durumu

+dA: Türkiye Türkçesinden farklı olarak tonsuz ünsüzle başlayan *+tA* biçimi bulunmamaktadır. Ancak +dA bulunma durumu ekinin ayrılma durumu fonksiyonunda kullanıldığı örnekler bulunmaktadır. Bunlar:

ķasuđında urdu 49a/20, *k fir eşişüp* peygambarı uyluğında çaldı 49b/7-8, *alnında* bir oķla urındı 218a/3, *iki şarafını s kdi* kökinde ayırdı 156b/7, *ħaner ile boğazında* d rttdi 197a/13.

3.2. İyelik Ekleri

Tablo 1. 1. İyelik ekleri

İyelik Ekleri	teklik	okluk
1. Kişi	+(U)m	+(U)mUz
2. Kişi	+(U)ŋ	+(U)ŋUz
3. Kişi	+(s)I	+lAr+I

İyelik eklerinin kullanımında fonetik açıdan düzlük-yuvarlaklık farklılıkları dışında Türkiye Türkçesinden farklı bir kullanımı bulunmamaktadır. Metinde geçen tüm iyelik ekleri kullanım özellikleri dolayısıyla Tablo 1.1.  zerinde gösterilmiştir:

3.2.1.I.Tekil Kişi +(U)m

I. Tekil kişi iyelik eki metin içerisinde yalnızca bir örnekte harekelenmiş olarak düz ünlülü biçimde kullanılmıştır.

erim ار م 73a/17 - erümdür ارومدر 3a/6

Bu örnek dışında kimi zaman (و) harfinin yazılması suretiyle ekin ünlüsünün yuvarlak olduğu hissettirilmiştir. Ancak ekin ünlüsünün gösterilmediği örneklerde Eski Türkiye Türkçesi imlâ geleneğine uyularak ek, yuvarlak okunmuştur.

yerümi 183b/8, oğlum3a/6, kızum 3a/6, kulumla 5a/5, yoluma 8a/2, yakınuma 8a/4, karındaşumsın 12b/3, oğlancuqlarumı 13a/14, fikrüm 21a/15, sözümi 29a/15, dīnüm 31b/8, elümden 33b/1, özüm 34b/6, esirlerümdür 36a/15, katuma 41a/1, borcum 41b/4, dōstumdur 43b/13, koluma 46a/16, kılıcum 46a/16, murādum 215a/20

3.2.2.I.Çoğul Kişi +(U)mUz

tārīhümüzde 2a/19, hākemümüz 6b/19, çāremüz 116b/9, hānemüzden 116b/12, ortamuzda 125a/11, peygābarumuz 140b/13, ziyānumuzdan 155b/9, atamızdan 159a/15, başumuz 166b/20, oğumuzu 168b/9, kılıclarımızı 168b/9, cānumuz 215b/4, elümüzde 222b/17, üstümüzden 241b/11, yerümüz 253a/9, devletümüzün 254a/8, kökümüzü 266b/7.

3.2.3.II.Tekil Kişi +(U)η

‘izzetüñe 195a/16, yazucıñ 196a/12, işüñi 197a/12, kılıcuñ 231b/18, başuñ 232a/20, atañ 242b/19, anañ 4a/15, kabīleñden 17b/7, halīfeñ 17b/10, nāmeñi 55a/14, gevdeñe 105b/7, ziyānuñdan 113a/1, nesneñ 113a/1, harbeñ 128b/20, halkuñ 129a/3, katuña 129a/4, leşkerüñe 129b/13, gücün 130a/20, dīnüñde 132b/3, nefsüñe şabruñ yok 190b/6, kardaşuña 216a/5, atañuñ dedükleri 219a/12.

3.2.4.II.Çoğul Kişi +(U)ηUz

elünüzde 30b/2, t̄āyifeñüze 28b/6, kavmünüz 33b/5, kabīleñüzdür 33b/5, çehreñüzde 63b/14, hişşenüz 91b/11, yüzünüzi 129b/4, vilāyetünüze 140b/10, gāyretünüz 142a/4, öñünüzde 150b/1, erkegünüz 155a/20, şehriñüz 162a/5, gevdeñüzle 168b/8, evünüze 184b/15, bahāneñüz 215b/17, şübheñüz 225b/4, hastañuz 65b/9, arañuza 91b/3, vañanuza 215b/1.

develerinüz 27a/20, hiçbirinüz 51b/9.

3.2.5.III.Tekil Kişi +(s)I:

halkı 214b/17, Peyğambaruñ *sözün* 1b/13, ‘Äyişenüñ *etegini* 39b/7, Mekkede bir *oğlı* vardı 39b/14, Muhammed *kaşdına* gönderdi 41b/6, *mālların tavarların* koyup girdiler 42b/2-3, aḥşam *namāzı vaktinde* 45a/8.

atası 98b/20, anası 99b/13, cāriyesi 100a/4, yazıcısı 100a/15, keçisi 101b/2, eşesi 102a/7, çerisi 132b/6, ulusu 135a/18, kendüsü 135b/17, kapusından 136a/2, yarusına 136a/4, hūlası 137a/13, yarası 138a/14, *atası qorqusından* 139b/3, arqasındağı 141a/14, pūl *kesesi* 142b/4, *cānı kayusından* 142a/19, devesini 205b/16, hīlesi 207a/5, üzengüsün 211b/15, gevdesin 215a/15.

3.2.6.III.Çoğul Kişi +IAr+I

Kūfe ehlinüñ *sözlerine* 216a/4, bunlaruñ *ataları* Esved bin Yağves Mekkede olurdu 39a/15, konuklıklarına 3b/13, başların 75a/3, günāhların 84b/5, oğlancuqları 148a/6, kılıclarını 210b/8, ulularınıñ 213b/13, ‘ahdlarını 215a/18, gözlerine 222a/3, ellerinde 224a/20, yüzlerine 225b/1, iplerin 228a/14.

3.2.7. İyelik Eki Yığılması

Kimi zaman sözcüğe eklenen iyelik eki, işlevini yitirir ve addan ad türetme işlevine dönüşür. Bu durumda birincil işlevini kaybeden ek yüzünden sözcük üzerine ikinci bir iyelik eki eklenebilir. Metinde de bu durumun birkaç örneğı bulunmaktadır:

dūkelisi 6b/18, birisi 236a/15, evvelkisini 237b/10, kimisi 20b/19.

3.3. Addan Ad Yapma Ekleri

+cI: Oldukça işlek olan bir addan ad türetme ekidir.

aşçı 175a/20, deveci 67b/12, doğancı 174a/10, feryādcı 171b/18, kapucu 45a/8, Allāhdan qorqucu olalar 106a/15, kulluqçı 32a/9, laṭifeci 19b/6, muştucu 153b/17, uyucu kişiyüz 69a/6, yalancı 115b/7, yazucu 186a/4, bekci 88b/16, dilenci 148b/6.

bekçi 143b/15, kulluqçı 262a/1.

+dAş: Yalnızca Türkçe adlardan ad türeten bir ektir. Metinde iki örneğı bulunmaktadır.

karındaş10a/1, kardaş 253b/16, yoldaş 27b/18.

+IKK:

Çok işlek olan bir addan ad türetme ekidir. Yaygın olarak yabancı sözcüklerden ad türetmede kullanılan ek, az sayıda Türkçe sözcükten de ad türetmiştir.

zîreklik 150b/5, beglik 138a/9, edebsüzlik eylemeñ 168b/4, bî-edeblik 79a/4, çoraklık 136b/19, demürcilik 142a/7, dülgerlik 181a/5, düşmenlik 12a/9, ekinlik 175a/5, esirlik 90a/5, mürşidlik eyleyeler 155a/11, pāklik 66b/8, p̄irlik 'ālemi 254b/16, sözlülük 5a/4, tanıklık éde 247b/5, tekebbürlük étmeyesiz 106a/12, kapudanlık 191a/12.

+IU

Çok işlek olan bir addan ad türetme ekidir. Kimi zaman gerçek sıfatlar türetirken kimi zaman yer adları, kimi zaman ülke, şehir, yer ve hanedan adlarına gelerek kopuş yeri bildiren nispet sıfatları yapar.⁷

tīmārlu 147a/16, çatlu 21a/19, tonlu 247a/18, uclu 181a/18, adlu 52a/6, ağulu 150a/6, atlu 27a/2, bağılu 121a/8, uzun boylu 128b/19, guşşalu 102a/4, harlu 131b/1, haţarlu 185b/15, hışımlu 142a/11, kanlu yaşlar akıtdı 66a/15, saçlu 14b/9, saķallu 101b/17, şıfatlu 252a/19-20, şınuķlu 60b/10, vaķitlü vaķitsüz 239b/19, yüklü oldu 19b/20, örtülü 249b/4, rahmetlü 124a/1, renglü 270a/19, sevgilü 20a/12-13, şefkatlü 197b/6, beñizlü 269a/3, dillü 16a/20, kanlu "Kan davası olan; düşman" 67b/19, evlü 151a/13, gevdellü 182a/10, geyimlü 46a/7, gizlü 11b/16, kabılelü 125a/1, sözlü 12a/3, vilāyetlü 177a/6.

+sÜz

+IU ekinin aksine olumsuz sıfatlar türeten bir ektir. Metinde çok yaygın bir biçimde kullanılmıştır. Türkiye Türkçesinden tek farkı ise fonetik açıdan hep yuvarlak ünlüyle karşılanmasıdır.

günāhsuz 66a/13, imāmsuz 159b/14-15, yarağsuz 242b/11, yardımsuz 157a/18, yolsuz 44b/4, aşısuz 267a/7, destürsuz 81a/1, hesābsuz 115b/1, kellelü kellesüz 71a/16, kimsesüz kaldılar 1b/2, nihāyetsüz 22b/7, belürsüz 128b/6, dilsüz 68a/17, edebsüz 68a/12, eksüksüz 32b/10, ersüz 41a/4, ğanımetsüz 22b/15.

⁷ ÖNLER, Zafer, 'Türkçede +IX (+lı/+li/+lu/+lü) Eki', V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı, TDK, Ankara, 2004.

3.4. Fiilden Ad Yapma Ekleri

-k/-Uk/-Ak

konak 29b/15, konuk 4a/17, şovuk 92b/14, tanık 151a/14, tanışık 109b/20, uğrak 75b/7, ulaşık 127a/20, uyanık 138b/2, yapuk 182b/4, yayak 60b/11, açuk 50b/4, arık 57b/4.

-gün/-ğun

Az sayıda örneği bulunan bir ad türetme ekidir.

güneş kızgındı 5a/17-18, şingun 35b/4, şingunları 44a/20, dün başgunın 76a/4, azgun 140a/16, bir sözi azgunların 227b/7, kırgun êtdiler 246a/5.

-İcI: Addan ad türeten bu ekin, ayrıca ortaç türetme işevi de vardır. Fakat burada, yalnızca ad türettiği örnekler mevcut olup diğer işleviyle ilgili örnekler fiilimsiler konusunda ilgili başlık altında verilmiştir. (*Bkz. ortaçlar*)

oğuyıcı 8b/1, atıcı 55b/14, bağ şınıcı 225a/14, yazıcı 71a/15, çalıcı 82a/18, esirgeyici 17b/8.

-m: Metinde az sayıda örneği olan bir ektir.

kesime kesdi 62b/12; segirdim 76a/3; segirdim eyle- 118b/14, 155b/8-9; segirdim vër- 163a/10; toyum ol- 30a/18, 36b/3, 227b/16, 248b/11; üzüm 3a/1, 15a/15, 254b/4, 267b/3.

3.5. Zamirler

Varlığın gerçek adının yerini tutma, onları kişi, işaret veya soru yollarıyla temsil etme görevi yüklenmiş olan ad soylu bir söz türüdür (Karaağaç, 2011). Metinde geçen zamirler; kişi zamirleri, dönüşlülük zamirleri, işaret zamirleri ve belirsizlik zamirleri olmak üzere sınıflandırılmış, her birinin ad durum ekleriyle kullanımları incelenmiştir.

3.5.1. Kişi Zamirleri

Tablo 1. 2. Kişi zamirleri

Kişi Zamirleri	teklik	çokluk
1. Kişi	Ben/men	biz
2. Kişi	sen	siz
3. Kişi	ol	anlar, olar

Tablo 1. 3. Kişi zamirlerinin ad durum eki almış halleri

Kişi Zamirleri	Eksiz	İlgi Durumu	Belirtme Durumu	Yönelme Durumu	Bulunma Durumu	Ayrılma Durumu
1. Tekil Kişi	ben, men	benüm, menüm	beni	başa	bende	benden
2. Tekil Kişi	sen	senün	seni	sağa	-	senden
3. Tekil Kişi	ol	anun	anı	ana	anda	andan
1. Çoğul Kişi	biz	bizüm	bizi	bize	bizde	Bizden
2. Çoğul Kişi	siz	sizün	sizi	size	-	Sizden
3. Çoğul Kişi	anlar, olar	anlarun	anları	anlara	anlarda	anlardan

menüm 214b/15.

ben 3a/5, 4b/15, 5b/2, 7b/6, 32a/19, 164a/3, 213b/8; benüm atam 3a/5, benüm oğlum kızım olmazdı 3a/6, benüm kulumla 5a/5, benüm ortağumdur 5a/13, benüm aduma 5b/14; beni 4b/15, 5b/2, 9a/9, 150b/4, 156b/9, 157a/6; başa 1b/5, 5b/2-15, 8a/3, 8a/6, 8b/4, 9a/17, 9b/1, 10a/4, 28b/1, 241b/12; bende 136b/14, 165b/9, 185a/15; benden 4b/20, 41a/20, 49a/6, 71b/13, 73b/18, 86a/10.

sen 3a/7, 4b/7, 53b/19, 55b/12, 60a/15; senün erün 116b/11; senünle 122b/10; senün muhâlifünle 122b/10, senün kavmün 123b/12, senün leşkerün 124a/4, senün harben eşeridür 128b/20, senün kızun 130b/5, senün üzerüne 141b/5; sağa 34a/5, 38a/19, 40b/14, 41b/14, 190a/20, 193a/5; seni 4a/14, 5b/17, 149a/7, 150b/5, 152b/5, 157a/13,

232a/12, 237a/17; senden 12a/4, 14b/13, 28b/7, 31b/16, 34b/8, 66a/13, 93b/1; sencileyin 65b/2, 70a/11, 111a/19, 213b/1; senünle 12b/8.

ol 6a/11, 25a/7, 201b/15; anuñ 1b/14, 2b/10, 4b/14, 124a/8, 264b/5; anuñla 214a/2, 220b/15, 267a/16; ancılayın 10b/5, 12a/16, 44b/17, 59b/13, 93a/11; anı 45b/1, 48a/15, 91a/9, 93b/17, 95a/8, 97b/11, 148b/11, 259a/8; anda 2b/12, 4a/15, 23b/1, 46b/17, 206b/10, 244b/16; andan 5a/20, 27b/11, 40b/20, 143a/8, 160a/2; andan şonra 1b/6, 246a/6, 246b/7, 248b/12, 249a/13.

biz 2a/10-11, 19a/14, 189a/12, 191a/10, 193b/9; bizüm kılcumuz 91a/7; bizümle 91a/13; bizüm şehrümüzi 109a/8; enşâr bizüz 109a/10; bizüm ‘azizlerümüzsiz 109b/19, bizüm peygambarumuz 2a/1, bizüm târihümüzde 2a/19; bizi 12a/6, 19a/17, 21b/19, 30a/4, 42a/14, 46a/19; bize 46b/16, 53a/15, 56b/7, 62b/11, 68a/20; kulağunuz bizde ola 213a/15; bizde 30a/20, 89b/20, 127a/13, 213a/15, 217b/9; bizden 75b/6, 79b/12, 91a/6, 95a/5, 112a/9, 135b/2.

siz 2b/17, 18a/5, 23a/8, 167a/1, 208b/17; sizün oğlanuqlarunuz 111b/2, sizün muhâlifünüzle 122b/7, sizün peygambarunuzdur 127a/11, sizün kayduñuz 128a/7, sizün üzerünüzze 135a/7, sizün hükümüñze 152b/8, sizünle 152b/20, haq sizün elünüzdedür 201b/4, sizün islâmuñuzdan 203b/1; sizi 12a/4, 16a/18, 203b/18, 210b/10, 219a/12, 224b/18, 232b/2; size 22b/12, 24b/10, 43b/17, 47b/7, 56a/14, 58b/20, 61a/14, 63b/4, 83a/10; sizden 90a/19, 104b/20, 109a/10, 110a/20, 113a/12; sizdendür 85a/2.

olar kefil olsunlar 19a/7, dördün üçi *olaruñ* biri bizüm ola 130a/13, *olar* niçe olursa eylesün dedi 169b/8.

anlar 3a/3, 38a/11, 259a/20, 260a/18, 262b/14; anlarcılâyın: Onlar gibi. 76b/17; anlaruñ hâllerin 101a/1; anlaruñla 103a/9; anlaruñ yüzlerine 106a/5; anlaruñ ayaklara 12a/10; anlaruñ ardınca 13b/3; anlaruñ gözlerini 35a/13; anlara 46a/19, 50b/14, 53a/18, 102b/13, 108b/18; anları 115a/15, 124a/20, 125a/7, 130a/16; anlarda 56a/15, 97a/19, 107a/4, 243b/10; anlardan 39a/9, 46a/5, 51b/9, 54b/18, 59b/18.

3.5.2. İşaret Zamirleri

Tablo 1. 4. İşaret zamirleri

İşaret Zamirleri	İlgi Durumu	Belirtme Durumu	Yönelme Durumu	Bulunma Durumu	Ayrılma Durumu	Araç Durumu +la/+n/+layın/+cılayın	Eşitlik Durumu
bu	Bunuş	bunu	buşa	bunda	bundan	bunla	Bunca
şu	şunuş	şunu	şuşa	şunda	şundan	_____	_____
ol	Anuş	anı	ana	anda	andan	anla	Anca
bular, bunlar	bunlaruş, bularuş	bunları	bunlara	bunlarda	bunlardan	bunlarla	bunlarca
şunlar	şunlaruş	_____	_____	şunlarda	şunlardan	_____	_____
anlar, olar	anlaruş	anları	anlara	anlarda	anlardan	anlarla	anlarca

bunuş üzerine 3a/19, *buşa* *bunuş* Taşırısı elin kesmiş dediler 14a/16, *bunuş* içinde 22a/14, *bunuş* aşlı 23b/17, *bunuş* fesadı 25b/14; *bunu* 28a/14, 30b/14, 33b/1, 35b/10, 36a/15, 40a/3, 40b/17, 67b/6; *buşa* 9a/11, 71b/19, 72b/20, 76b/15, 254b/2, 257b/8, 257b/14; *bunda* 7a/20, 14a/13, 16a/18, 19b/18, 254b/11; *bundan* 2a/18, 259a/19, 259b/10, 265a/8; *bunla* 224a/2; *buncılayın* 28b/11, 36b/18, 49a/9, 65a/10, 65b/4, 71a/11, 99b/13.

Lât dedükleri büt ol ev içinde olurdu anı yıkmayalar 92a/12; Allāh Te'ālā bildürür anı söylerin dedi 93a/2, Ebū Bekr anı sekiz yüz aqçaya şatun almışdı 101a/15.

bular 55b/8, 56a/1, 57a/1, 62a/2, 70b/16, 71a/18, 72b/17; *bularuş* 90b/4.

bunlar 110a/2, 117a/17, 131a/10; *bunlaruş* üzerine 24a/20; *cihānı* *bunlaruş* gözine tar edelüm 33b/19; *bunlaruş* sözün 117a/7; *bunlaruş* yüki 142a/17; *bunlaruş* dükelinden 159b/13; *bunlaruşla* 134b/9, 171b/1; *bunlara* 119a/9, 120a/14, 129b/19, 144a/7; *bunları* 121a/7, 123a/7, 131b/13, 216a/7; *bunlarda* 165b/17; *bunlardan* 114a/5, 119b/14, 157a/14; *bunlarla* 122b/13, 133a/18, 217b/7.

şu 28a/19, 33a/9, 61a/17, 66a/8, 72b/14; *şunuş* üzerine 167b/2, 173a/8; *şuşa* *degin* 69b/4-5, 84b/3, 120b/5, 178a/10; *şuşa* *dek* 271b/4; *şunu* 66a/8, 93a/1, 269b/15; *şunda*

222b/3; şundan 66a/17, 160b/20, 166a/12, 255a/20; şundan gayrı 255a/20; şuncılayın 19b/8, 25a/18, 28b/1, 29a/17, 41b/13; şunların birisini 173b/17; şunun hakkında gel 231b/16.

3.5.3. Dönüştülük Zamirleri

Tablo 1. 5. Dönüştülük zamirleri

Dönüştülük Zamirleri		İlgi Durumu	Belirtme Durumu	Yönelme Durumu	Bulunma Durumu	Ayrılma Durumu	Araç Durumu +la/+n/+layı n/+cıl原因
öz	özüm, özi	_____	_____	özünüze	_____	_____	_____
kendü(ler)	kendüm, kendü, kendüsi, kendüğüz, kendüler	kendünün _____ _____ _____	kendüni, kendüni, kendüni kendüleri, kendülerini	kendüye, kendüsine, kendülere _____ _____	_____	kendüden, kendülerden _____ _____	kendüsiyle kendülerle _____ _____
kendüz	kendüzi, kendüzüm, kendüzün	_____ _____ _____	kendüzümik kendüzün, kendüzünü	kendüzüme, kendüzüne _____ _____	_____	Kendüzünden _____ _____	_____ _____ _____

özi göyüdü 12b/11, 55a/5, 148a/19, 197a/12, 237a/6; özüm aña göyünür 34b/6; özüm göyüdü 37a/17; kendü özünüze belā getirürsüz 55b/11.

kendü mālumdandır 148b/3; kendüsi öldi 149a/10; kendüsi Şāma vara 149a/18; kendüni bilmesünler 150a/17; kendü gönlegin 150b/10; kendüni yere urdı 150b/16; üç kişi buldı kendüsiyle dört öldi 151a/9; kendüye yār olmadılar 154b/5; kendüleri şalıverdi 155a/5; ol kızgın demür zehri kendüye çeke 156b/15; kendünün katında 161b/18; kendünün katında 163a/1; ol kabileyi kendülere da' vet étdiler 163a/16; kendünün du' ası 165a/12; ben kendüm varam 167b/10; siz kendüğüz söyleyesiz 174a/4; hilāfeti kendülere çekerler 184b/13; kendüden şonra 185b/19; kendüsine döndürdi 195a/16; kendülerle 202a/1; kendüye gele 212a/1; kendüden beg alup 251b/3; kendüler 6a/18; kendüni 8a/15; kendüni 8a/19; kendülerini 15b/9; kendülerden 16b/19.

kendüzüm aña teslīm étdüm 3a/6, kendüzün varsañ 18a/16, kendüzüñi 39b/20, kendüzümü 41b/1, kendüzüme 65b/7, kendüzin müselmānlıķ üzerine gösterdi 122a/4, ben kendüzüm varayın 149b/8-9; ‘Acem ayruķ kendüzini dèremez 167b/11; sen *kendüzün* 167b/13, 171b/3; kendüzi 182b/6, atına var kendüzünđen syler gibi syle 182b/10; ben kendüzüm 183a/9, kendüzünđen 182b/10, kendüzüñi 201a/3, kendüzini durımadı 232a/9, kendüzine 270b/12.

3.5.4. Belirsizlik Zamirleri

Bu başlık altında yalnızca Türkiye Türkçesinde kullanılmayan belirsizlik zamirlerine yer verilmiştir.

kimesne/kimsene:

bozmağa kimesne el urımazdı 6a/14, aña dèse ki kimesneyi Allāha da‘ vet eyle 8b/18, hıç kimesne sz sylemedi 11a/18, hıç kimesne icābet étmegi 12a/18, yedi kimesne perīlerden peygāmar atına dèrildiler 15b/8, Mekkede ġarīb idi kimesnesi yoğdı 16a/1, siz bir kimesne ihtiyār eyleñ 19b/15, kāfir leşkerine bir oğ atdı gerçi oğ kimesneye doğınmadı 23a/12, ‘Arabistānda Medīne ġalkından ġayrı kimesne devesine ġurma vèrmezler 27b/20, leşkere kimsene muķābil olmadı 119a/16.

amu/amusı:

müselmānlar amusı bu zalāletden urtulaydı 156a/8, ne adar bahādırlar varsa amusı andadur 249b/4-5.

anısı/anısı:

ki *anısı* idüğini yakın étmegi 121b/1, anlar aç abiledür *anısı* ođ anısı az *anısı* avī *anısı* za‘ ifdür dèdi 122b/15, ġayretde aldum bilmezim ki *anısı*ın édeyin dèdi 149b/18, *anısı*ñ söziyle ‘amel édecegin bilemedi 168a/1, anlardan her *anısı*ını öldürü bilürseñ āzād ol dèdi 46a/5, Resūlu’llāh *anıdur* 69a/16.

Ötümlü ünsüzle kullanımı tek yerde geçmektedir.

işbu iki kişiden sen *anısı*ın ihtiyār édersin dèdi 185b/3-4.

ayruķ:

ġalāyıķ kendüden ayruğa apduğın dilemez 10a/12-13.

3.6. Sıfatlar (Ön Ad)

Adların önüne gelerek onları belirten ve niteleyen sözlere tanımlamak için kullanılan sıfatlar, bu çalışmada, Türkiye Türkçesinden farklı olan kullanımlarıyla incelenmiştir.

3.6.1. Sıfatlarda Karşılaştırma, Küçültme

3.6.1.1. Karşılaştırma

+rek/+rak:

Türkiye Türkçesinde kullanımdan düşen karşılaştırma eki "+rAK", metinde sıkça kullanılmıştır.

‘Abdu’llāh bin Mes‘ūddan ğayrı *za‘īferek* kişi yoğdı 36b/13, ne kadar ... *kiçirek* oğlan varsa 92b/10-11, bir *kiçirek* şehir vardır 146a/12, kendüden *aşğırağ* yer gösterdi oturdu 83b/2, imāmete *lāyıkrağ* kimesne yoğ mıdır 110a/6, hem peygambara andan *yağınrağ* hışm yoğdur 111a/11, ki senden *müstahağrağ* ve senden *dervişrek* anda bir kişi bulasın 180b/16, senden *lāyıkrağ* kimesne yoğdur 198a/2, sizden ‘*azizrek* bizüm kimselerümüz yoğdur 110b/8.

"+rAK" ekinin adlaşmış sıfatlarla kullanıldığı örnekler:

‘Abbāsdan *ni‘metlerek* yoğdı 9b/20, *yegrek* budur ki 17a/13, *yegrek* oldur ki 21b/20, yā ‘ammı dükeli esirlerden benüm katumda *azizreksin* 39b/17, gerçi Hıyberden *küçürekdür* 73a/19-20, senden *dervişrek* anda bir kişi bulasın 180b/16, hışımlarumdan kim *yağınrağ* ise ol koşun 106b/3, evvelkiden dağı *katırağ* ...128a/18.

3.6.1.2. Küçültme

Küçültme eki "+cUK", Türkiye Türkçesine göre fonetik olarak farklılık gösterir.

azacuk şuyı vardı 93a/13, uvacuk oğlancuklarını 115a/13, uvacuk kara hatlar 174b/3.

3.7. Zarflar

Bütün sıfatlar aynı zamanda zarf olarak da kullanılırlar. Zarflar asıl zarflar, fiilden türemiş olan gerçek zarflar ve addan türeyenler olarak sınıflandırılabilirler. Metinde geçen zarflar oluşum özelliklerine göre şu başlıklar altında toplanarak örneklenmişlerdir:

3.7.1. Pekiştirme, karşılaştırma yoluyla ve ikilemeler ile oluşturulan zarflar:

toptolu oldu 65a/4, toptolu olmuşdur 161a/11, toptolu oturmuşlardı 82b/18-19, toptolu oldu 144b/13, başlu başına namāzin kıldılar 113b/17, bölük bölük her tā'ife girdiler 113b/17, çebçevre ortaya almışlardı 87a/1, yāranlara çebçevre nazar eyledi 106a/7, hişārı çebçevre tolandı 129a/14, kal' ayı çebçevre egirdüp oturdı 144a/15, çebçevre şehri kuşadup 168a/15, çebçevre kuşadup kondı 176b/3, çebçevre gözedürdi 180a/14, dürlü dürlü tedbir ederdi 124a/15.

+rek/+rak ekinin zarf olarak kullanıldığı örnekler:

Ebū Bekr anı *tēzrek* taşdıķ edecekdür 10a/10, niçe kişilere *gücrek* geldi 102b/10, iki üç gün bu vechle hastalık *yeynīrek* gibi oldu 104a/5, bir pāre gözini açdı *yeynīrek*⁸ gibi oldu 107a/2, ikincisini *süstrek* söyledi 237b/10, babasına şarābı *artuğrak* veler 5b/9, sen anı *artuğrak* seversin 11b/1.

3.7.2. Adlardan türeyen zarflar:

+cA/(1)lA /+rA/+ArU/+n ekleri; adlara eklenerek karşılaştırma, miktar, benzetme yönünde fiilin anlamını tamamlayıcı ya da fiilin yönünü belirtir nitelikte zarflar türetirler.

+cA: Bu ek benzerlik, miktar, yer ve durum zarfları olmak üzere zarflar türetir.

yolca giderken 7b/16-17 / deniz *kenārınca* gitdi 30a/5 / şingun leşker *ardınca* gitdi 35b/4 / ben *diri olduğumca* sen anı öldüremezsın 36a/1 / mälları hōd çokdur *murādca* māl alavüz 38a/12-13 / bu gün *anca* kılıcları kınından çıkısar 47a/8 / ardlarınca 88b/1 / Şekrāyı mahşūşca peygāambar için şağarlardı 101b/2 / hōşca olıcaķ 107b/3 / bir kişinüñ bir yalñuzca oğlanuğı vardı 148b/20 /gece benüm katumca geldi 183a/16 / arduñuzca varurum 213b/16 / öñünüzce iki kişi geldiler 27b/15 / *bilesince* gidenler 34a/14 / yeñice evlenmiş 43b/7/ ħarbenüñ ucı doķınup sehelce yara eyledi 50b/5 /iki deve getürdiler baña vardi eyitdi bu develere bin *nevbetce* anda var 180b/15/ öñince kāfire kılıc urmaduñuz

50b/16 / ‘ağabince 59b/12 / öjince 75a/4 / başa ziyādece nesne vërmez 84b/11 tenhāce Ebū Bekre buluşdursun 125b/19 / üşince eşişüp 121b/14 / düşünce 154b/10, esence fırsatlar vëriserdür 138a/19 / Rum dilince zîrek demek olur 144a/5 / *hällü hällince* ve mertebelü mertebince her kişiye vërdi 145b/19 / düşünce Kûfe yolından elli kişi çıka 154b/10 / gizlüce 176b/9 / Fâtımanuñ yanınca bir ‘avrat vardı 51a/19, ölen kâfir şağışınca 53a/4, kâfirleruñ yarısı kaçadarınca 53a/6, hurma ağaçları arasınca 55b/18.

+(I)IA: Eski Türkçe döneminden bu yana adlardan zarf türetme görvinde kullanıla gelen bir ek olan '+IA' özellikle Eski Türkiye Türkçesi döneminde vasıta bildiren 'ile' sözcüğünün ekleşme yönünde gösterdiği değişimle, bu iki ek görev ve kullanım olarak karışmışlardır. -IA zarf türetme ekiyle ilgili daha önce yapılan araştırmaları da değerlendirilerek bu konuda söylenmiş son söz "Türkçede -IA Zarf Eki" Uluslararası Türk Dili Kongresi'ndeki bildirisiyle Zafer Önler'e aittir:

–IA eki iki ayrı kökenden kaynaklanır; bunlardan birincisi, eski metinlerden itibaren görülegelen –IA zarf yapma ekidir, ikincisi ise “ile” kelimesinin ekleşmesi sonucu ortaya çıkan –IA ekidir. Bu ikinci ek genellikle –n vasıta hali eki ile genişletilmiştir; “bilen, ilen” biçimleriyle paralellik gösterir.

Eski Türkçe döneminden beri –la / –le eki bir zarf yapma eki olarak kullanılmıştır. “birle, ikile, üçevle” gibi sayı adlarına gelen –le / la eki de zarf yapma eki olan –la / –le’nin aynısıdır. Çağdaş lehçelerde birle kelimesiyle birlikte, sayı adlarına gelen “ikele, altola” vb. biçimler yaygınlık kazanmıştır. Çuvaşçada ise –la / –le, lla / –lle biçimleriyle bir hal eki yaşamaktadır. Eski Anadolu Türkçesi dönemlerinde yaygınlık kazanmış ve zamanla “ile” kelimesinden gelen –la / –yıla ekiyle karışmıştır.⁹

Bu ekleri ayırt etmek için çözüm yine Zafer Önler'in aynı bildirisinde şu şekilde verilir:

... bu eklerin hangisinin “ile” hangisininse –la / –le eklerinden geldiğini anlamak, ancak bu kelimelerin hangi görevde kullanıldıklarını belirlemekle mümkündür. Bunlardan “vasıtasıyla, ile” anlamını taşıyanlar “ile” kelimesinden kaynaklanırlar; zaman yer ve durum zarfı olanlar ise, eski –la / –le ekinden eklerinden gelmektedirler.¹⁰

⁹ Önler, Zafer, "Türkçede -IA Zarf Eki" Uluslararası Türk Dili Kongresi Bildirileri 1992, TDK yayınları, Ankara 1996, s. 9-15.

¹⁰ Önler, Zafer, a.g.m.

Eski Türkçe -IA addan zarf türetme ekiyle türeyen zarflar: Bu ekten türeyen zarflar 'olarak' ulacıyla karşılanabilirler.

kızlarını dirile yere gömerlerdi 84b/18, anı bulaydı dirile yèrdi 111b/7, gāh iki bölük örürdi ve gāh tağılmışla kırdı 101b/18-19, aña dağı sırla eyitdi 185a/7, sırla aña eyitdi 258a/17, peygambarı ölmüşle kıoyam 112b/7, peygambarı hālî üzerine ölmüşle kıodılar 113a/4-5.

ile sözcüğünden türeyen zarflar: Bu ekten türeyen zarflar vasıtasıyla anlamı taşırlar.

‘izz ü nazla büyümişdür 18b/19, āsānılığla zafer bulduñuz 39a/9, böyle ħorlığla ve zebūnılığla dutılınca 39b/1, bir zarbla Sebā‘ı depeledi 49a/19, ol ihtiyāğla gitdiler 52b/1, yıl tamām olmağla on gün kalmışdı 62b/4, dādla Mekkeye kıoydurmazuz 67a/17, edeble ve ħuzūrla oturmışlar 68a/1, kıılıcla çaldum 68a/12, ħışmla gelüp 78b/20, kıahrıla almışdı 83b/4, üç günden berü yatmağla peygambaruñ kıoqusı tağyīr olmamış 113b/1, ben her gün kerrātla hergiz Tuleyhaya inanmayup dururdum 120a/13, ya her birin bir dürlü ‘azābla öldürürdi 121a/12, kıahrıla getürdiler 130a/1, cebrle bī‘at eyle dēmezüz 112b/11, ikrāhle bī‘at ētmışsindür 114a/20, zulmle senüñ erüñ öldürdi 116b/11, seci‘le söylerdi 122a/16, zulmle öldürdi 125b/8, kīnle ceng ēderler 130a/11, ħıyānetle tōhmet ētdi 130a/18, at üstinde zaħmetle oturdı 141a/9, dille vaşf olınmazdı 142a/6.

+IAK: +IA zarf türetme ekinin -k küçültme ekiyle genişlemiş biçimi.

kuyudan gērilek kıondılar 32b/16, gērilek kıalmışlardı 81b/19, gērilek yōri 90b/11.

+IAyIn:

ancılayın 10b/5, mezkitden çığduğılayın Ebū Cehle duş oldı 28a/20, şabāħ olduqlayın 28b/13, uğrılayın aña ħaberüñüz yētişür 29a/3, fırsat bulıcaqlayın degüldür 116b/18-19, ol yoķuşa var(dı)ğınlayın 169a/15, yayağlayın 226b/13, şabāħ olduğınlayın 247a/3, buncılayın 249a/1, bayağılayın durur 254b/10, şuncılayın 255b/4, uğurlayın anı öldüresin 258a/17, buyurđığınlayın ētdürdi 267b/10, zafer bulacaqlayın degüldür 268b/11-12; ikrār ētdüğınleyin nikāħ olınsun 5b/8, ikıleyin 6a/11, mescide gitdükleyin mecāl vermeyeler 21b/4, dēdüğınleyin 31b/79, evvelkileyin 260b/3, bildüğınleyin ħacāmat ētdürdi 267a/15, yēne evvelkileyin tōnlar gēydi 267b/17.

+rA

başra 156b/6, 157b/7, 190b/2, 253a/7; daşra 196b/15; şonra 38b/7, 47b/16, 51b/6, 221a/17, 237b/15; taşra 9a/19, 17a/19, 53b/7, 142b/8; depere 34b/1, 157a/4, 218a/11, 231b/17, 250b/19.

+ArU

yuşaru çıkınca 6b/9, yuşaru çıkmadı 132b/5

ilerü gitdi 31a/10, ilerü vardı 33a/8, ilerü geldün 34a/3, ilerü yöridiler 34a/11.

içerü girüp 33b/20, içerü göndere 72a/3.

+n

öylen 197a/17; gündüzin 8a/2; bu ki ğanîmetden altmış yalın yüzlü oğlan kendüçün alı kodi karşusunda ayağın şururlar 179a/5-6; kendüsi bir degnek alup çoban gibi ayağın şururdı 180a/14; ben diri olursam ikindin çıkarın ve eger ikindin çıkmayacak olursam bilesin beni öldürmişlerdür 241b/17-18.

3.8. Bağlaçlar

Bağlaçlar kimi zaman iki cümleyi, kimi zaman iki öbeği kimi zaman da iki sözcüğü birbirine bağlar. Türkçe cümle yapısında ve söz diziminde bağlaç kullanımı cümle içindedir. Fakat Farsça cümle yapısında bağlaçlar başta bulunabilir. Birinci cümle ikinci cümleye bağlanacaksa Türkçe cümle özelliğinde olduğu gibi bağlaç bu iki cümle arasında gelmez, aksine birinci cümle başında yer alır. Ama Eski Türkçeden beri kullanılan gelen *kaçan* bağlacı Farsça cümle bağlayıcılarda olduğu gibi cümle başına gelir. Örneğin *kaçan ehl ü 'āyalinūn nafaka hāceti olsa beytü'l- mālдан ödünc alurdu 184a/5-6, 'çünkü ataları öldi aralarına ihtilāf düşdi 2b/18-19'* cümlesinde olduğu gibi iki cümleyi sebep sonuç açısından birbirine bağlamaya yarayan yapı *çünkü* ve *kaçan* bağlaçları ilk cümle başına getirilmiş ve iki cümle art arda sıralanmıştır. Eski Türkiye Türkçesi metinlerinde Türkçe bağlaçların yanı sıra Farsça ve Arapça bağlaçlar sıkça kullanılmıştır. Hatta aynı metin içerisinde görev ve anlam itibarıyla aynı olan farklı dillerdeki bağlaçlar bir arada kullanılmıştır. Üzerinde inceleme yaptığımız Tercüme-i Tevârihi Yezdi metninde örneğin Arapça *zîrâ*, Türkçe *kaçan* ve Farsça *çünkü* gibi farklı dillerde aynı görevde kullanılan bağlaçlar bir arada kullanılmıştır. Yazar bağlaç seçimini tek bir dilden yana kullanmamış görüldüğü üzere aynı görevdeki hem Arapça hem Farsça hem de Türkçe

bağlaçları karışık olarak kullanmayı tercih etmiştir. Tercüme-i Tevârih-i Yezdî metninde geçen bağlaçlar örnekleriyle birlikte şu şekilde sıralanılar:

gerçi:

Farsça bir bağlaçtır. 'egerçi' bağlacının kısaltılmışıdır. Cümleyi bağlarken Türkçe 'her ne kadar, ise de' anlamlarıyla karşılanabilir. Ayrıca Tercüme-i Tevârih-i Yezdî metninde bu bağlaç cümlenin devamında Arapça 'ammā' bağlacını da gerektirmiştir ve iki bağlaç bu şekilde birlikte kullanılmıştır.

‘Abbās gerçi Muḥammedi ḫatı severdi ammā Ebū Ṭālib (gibi) şaḫlamazdı 17b/3-4.

kāfir leşkerine bir oḫ atdı gerçi oḫ kimesneye doḫınmadı ammā kāfirler anı göricek uşandılar 23a/12.

bu kārbān gerçi dört beş kişiydi ammā ki Ḳureyş ulularından idi 24b/20.

bu ayda ceng étmek gerçi ulu günāhdur ammā Ḥaḫ dīninden men‘ eylemek Allāhuḫ peyḡambarını ve daḫı aḡa tābi‘ ola müselmānları yerinden vatanından ve ehl ü ‘ayālinden ayırmaḫ ḫalḫ içinde fitne étmek Allāh ḫatında ol günāhdan daḫı ziyādedür 25b/12.

Ebū'l-‘Āş gerçi kāfirdür ammā anuḫ dilinde hīḫ kimse incinmiş degüldür 41a/9-10.

peyḡambar gerçi bunu maşlaḫat görmedi ammā anlaruḫ ḫāḫırıçün eyle olsun dedı 46a/20.

Ubey eyitdi gerçi yara azdur evet derdi ḫatıdur beni öldürür 50b/8.

bundan evvel gerçi peyḡambar Zeynebi görürdi ammā bu vechle başı ve boynı açuḫ görmemişdi 57b/16-17.

erte namāzını ol arada ḫazā eyledi gerçi hīḫbir namāzuḫ vaḫtı degüldi 74a/20.

egerçi:

Farsça bir bağlaçtır. 'eger' ve 'çi' Farsça bağlaçların birleşiminden oluşmuş birleşik bir bağlaçtır. Cümlede Türkçe "her ne kadar..., olsa da, ise de" anlamlarında kullanılır. Bu bağlaç da devamında 'ammā' Arapça bağlacıyla birlikte kullanılmıştır.

aḡa Zeydü'l-Ḥayl dērlerdi egerçi Ṭayy ḫabīlesinden ammā ‘Adiyy bin Ḥātım ṫā’ifēsinden degül idi 97b/16-17.

Haḡ Te‘ālā ḡazretine tevbe eyledük ve ceddin Muḡammedden utanduk egerçi senüñ ḡaḡkuñ bî-vefālîk eyledük šimdi cānumuzı bašumuzı senüñ yolına ḡurbān étmege geldük 222a/10-11.

Ebū Serāya ḡuvvetiyle kimesne aḡa mānî‘ olmadı zîrā Ebā Serāya egerçi Hermesenüñ ḡulıdur giderdi 264a/6.

Zeyd baḡa anuñçün ḡalāk vèrdi ki beni sen alasin ḡatun édinesin dèdi egerçi peyḡambaruñ ḡāḡırı eyle dilerdi ammā utanup epsem oldu nesne dèmedi 58a/9-10.

eger:

Farsçadır. Türkiye Türkçesinde de sıkça kullanılan 'eğer' bağlacı metinde "şayet, ise" gibi şart ifadesiyle cümleleri bir birine bağlar.

anlaruñ ḡāllerin teftiš eyle eger ḡatunḡa ḡünāhları zāhir olursa ikisini daḡı depele 101a/1.

ben daḡı Allāhı severin eger ben Allāhdan ḡayrı kimesneyi dōst édineydüm Ebū Bekri dōst edinürdüm 104b/15.

yā Resūlu’llāh šöyle sezerin ki bu kiši münāfiḡ degüldür eger münāfiḡ olaydı Allāhdan ḡorḡmazdı 105b/19.

eger sen ecelünle ölürsen seni kim yusun 106b/2.

ey Enšār cemā‘ati eger bugün ḡilāfeti Muhācirin elinde ḡılacaḡ olursanız tā ḡıyāmete deḡin ḡilāfet anlaruñ elinde ḡalacaḡdur 108a/17-18.

eger sizün da‘vānuz ḡaḡ olsaydı anlar herḡiz i‘rāz édecek degüllerdi 108b/11.

eger siz Muhācirin ḡaḡḡında iḡsān étdünüzse Haḡ Te‘ālā sizün ḡaḡḡunuzda étdüḡi iḡsān andan daḡı ziyādedür 108b/12.

yā Ma‘šerü’l-Enšār eger ḡilāfet sizün ise ḡureyšün degülse anlara šöyleñ 108b/17-18.

eger Allāhdan ḡorḡarsanız ve inšāf eylersenüz ḡilāfet bizüm ḡaḡḡumuzdur bilün 112a/10-11

yā ‘Alī Allāh ḡaḡḡı çün eger Ebū Bekre bî‘at étmezdin öñ senden bu kelāmı išidelerdi 112b/4

bārî:

Farsçadır. Türkçe karşılığı 'bir kere, hiç olmazsa' anlamında verilebilir. Arapça 'hasılı, hülāsā'ya denk gelen bir bağlaçtır.

‘Arab içinde anlardan kemter t̄ā’ife yoğdur b̄ārī ben revā görmezın 112b/19.

çünkü bizi bu maslahata elbette gönderür b̄ārī bir kul oğlın bizüm üzerümüze em̄ir kılmason 114b/16.

eger bu nesneye uymazsañ b̄ārī bu sırrı fāş etmeyesin 116b/13-14.

ne mu‘cize gördiler ki Muğammedi koyup buña im̄ān getürdiler b̄ārī ben bundan b̄izārın siz çanda iseñüz ben dağı andayın 116b/16-17.

yā ‘Ömer Ebū Bekre söyle b̄ārī bir iki yıl bu nesneleri götürsün mürteddler mudārā eylesün 118a/4.

eger d̄inüñüz İslāmuñuz guşşasın yemezseñüz b̄ārī erligüñ ħamiyyetin b̄ārī edüñ dedı 128a/2.

eger öldürür ol öldüre āmān v̄erürse ol āmān v̄ere b̄ārī size minnetüm olmaya 165b/4-5.

çünkü ħorlığladur mülke rāzī olursın b̄ārī ‘Arabdan āmān iste bu ħazīneyi Türke yedürince ‘Araba yedür 176b/12-13.

velī:

Farsçadır. 'Lakin, fakat, ancak, ammā' bağlaçlarıyla aynı anlam ve görevde kullanılan bir bağlaçtır.

Muğammed velī d̄ünyādan gitdiyse d̄inüñüzden ne noğşān oldı 132a/2-3.

velīkin:

Farsça birleşik yapıda bir bağlaçtır. Bugün Türkçede ancak, fakat, lakin gibi bağlaçlarla karşılanabilir.

Mekkede Kureyş mürtedd olmadı velīkin Tihāme ħaddlarından bir yer vardı 133b/20.

Seccāc eyitdi ħoş ola velīkin göreyin Allāhdan vahy niçe gelür 123b/13.

ben seni yene döndürmezdim velīkin bu senüñ leşkerüñ ekşeri Benī Temīmendür anlar müselmān olmışlardur 124a/4.

‘Ubeyde bin Mes‘ūd idi kabīle-i Şakīfden şücā‘ kişi idi velīkin peygāmbar ‘a.s. yāranlarından degüldür 136b/1.

biz ulu günāh édüp dururuz gerçi Şeccācuḡ dīnine girmedük velīkin anuḡla şulḡ étdük 124b/18.

Hālid Yemāme menzillerinde ḡondı velīkin ne yēr idüḡin bilmezdi 127b/4.

māluḡ dört bölükde üçü sizüḡ biri anuḡ ola dēdi rāzī oldılar velīkin Seleme bin ‘Ömer rāzī degülüz dēdi 129b/17.

zīrā:

Farsçadır. Türkiye Türkçesinde 'şundan dolayı, çünkü' ile karşılanabilir.

ḡāyet münāsibdür zīrā bu yērde bundan münāsib ve hevāsı ḡüb maḡām yoḡdur dēdi 143a/8.

Hāzret-i Resūlden sūnnet ḡalmışdur zīrā Resūl ‘azm-i Mekketu’llāhı feth édicek sekiz rek‘at namāzı bir selāmla Ka‘bede ḡıldı 145a/17.

Ebü ‘Ubeyde daḡı kendü ḡal‘a içine oturdı çıkup şavaḡ étmēdi zīrā Rum leḡkeri çoḡdı ve ‘Ömerden rażiya’llāhu ‘anhu daḡı eyle işāret olmışdı 147a/18-19.

‘Irāḡ leḡkerine daḡı naşīb véresiz zīrā anlar daḡı ḡazā niyyetine gelmeḡe ḡaşd tmişlerdür 147b/10.

niçün öldürdüḡ ki ‘Amru bin Bekr eyitdi seni sandum zīrā benüm ‘ahdum seni öldürmek idi 157a/5-6.

‘Irāḡdan ḡāşıl olan beytü’l- māl elümde ne ḡadar varsa benüm ola zīrā atamızdan bize nesne ḡalmadı 159a/14-15.

zīrā dükeli Şām şehirlerinde şöyle idi kim her Cum‘a mescidinde ḡatīb ḡuḡbe āḡir étdükden şonra ‘Alīye lā‘net éderlerdi 159a/20-159b/1.

ḡaçan:

Türkiye Türkçesinde 'dığı zaman' anlamında karşılanan ve bugün kullanımdan düşen Türkçe bir cümle başı bağlacıdır. Tercüme-i Tevârîh-i Yezdî metninde de sıkça kullanılmıştır.

ḡaçan ehl ü ‘āyalinüḡ nafaḡa ḡāceti olsa beytü’l- mālдан ödünc alurdı 184a/5-6.

aña şöyle buyurmuşdı kim kaçan Afrikiyye şehirleri fetḥ olasin anda oturasın 188a/14-15.

ve daḥı şart eyledi kim kaçan Rumdan çeri gelmelü olsa müselmānlara bildüreler ve kāfire yardım etmeyeler 188b/15-16.

‘Osmānuḡ raḡiya ‘llāhu-‘anhu ‘ādeti bu idi kim kaçan bir kişiye ḡıḡm eyleye anı şehirden sürer idi 192a/17.

ol yıldur ki evlü evünüzde oturasız kaçan bir mazlūm köyünüzde meded isteyü gelse aña (15) yardım edesiz yoḡsa şimdiki cihādda ḡayr yoḡdur 203a/14-15.

kaçan bir kişiye fırsat bulasun eyülik eyle 206a/4-5.

kaçan gülse yukarı dudağı çekilürdi dişleri açılurdu 213a/3.

kaçan ki Şām vilāyetini fetḥ eyleyem ol vilāyetleri saña vérem 226a/5.

kaçan leşkeri bir araya dērildiler tamām altmış biḡ kişi oldılar 233a/2-3.

yarası oḡulmasdı kaçan ol yaraya toḡunsalar ḡatı feryād ederdi ve ḡāyetde zaḡmet çekerdi 236a/5-6.

kaçan ki bu oḡlan ḡara toḡ geýe ve ḡara sancaḡ çeke siz aña tābi‘ olasız 254b/15-16.

zirā ben kitābda görmışdüm ki kaçan bir pādşāḡ bir nes(ne)ye ziyāde mariz olsa ve anı çok işlese anuḡ helākligi andan olur dērdi 262a/11-12.

kim kaçan bir kimesne ḡilāfetden ‘azl olsa ya ölse anuḡ ḡorendelerini Sarāy-ı Tāhire iledürlerdi 269a/9-10.

iki taḡuḡ ara yerinde bir vechle ki her kaçan seyl gelse Ka‘benün içine girerdi 6a/12-13.

her kaçan kim Mekkede otururdu çok kişi ḡalāyıkdan ḡarşusına dururlardı 9b/6-7.

kaçan ki üzerlerine bir büyük düşmen gelse Tivrīti açarlardı 16b/16.

kaçan Cembrā‘il gelse ḡayrı ‘avrat ḡatında bulinsa ‘avrat yanından giderdi ḡusl ederdi 20a/9-10.

Kimi zaman durum ya da zaman zarfını sorgulayan 'nasıl, ne zaman' soru zarflarının görevinde kullanıldığı örnekler de bulunmaktadır:

bu kāfirler yarın göçüp Mekkeye giderler buncılayın şikār yēne kaçan ele girecekdür.

anlar dururken altı yaşındağı oğlān kaçan ħalife olı bilür 269b/12.

bu şehri kaçan ‘imāret olacağdur 254b/2.

bu sen dedüğün kaçan olur 246a/2.

yā imām bu dedüğün nesnelere kaçan olacağdur 254a/9.

'kaçan' gibi Eski Türkçe bir bağlacın kullanımının devam ettiği tespit edilen bu metinde, yazarın Farsça cümle yapısını yansıtmak üzere bağlaçları da aynı sıklıkla kullandığı görülmektedir. Özellikle 'çünkü/çünkü' gibi Farsça bir bağlacı bu bağlacı karşılayacak nitelikte olan Türkçe 'kaçan' gibi bir bağlacın kullanım sıklığıyla aynı ölçüde metinde kullanmıştır.

çünkü:

Farsça 'çün' ve 'ki' bağlayıcılarının birleşiminden oluşmuş birleşik yapıda bir bağlaçtır. Bugün Türkiye Türkçesinde kullanılan 'çünkü' kullanımına uygun değildir. Tercüme-i Tevârih-i Yezdî metnindeki kullanımda '-dığı zaman' anlamı vardır. Ancak Türkiye Türkçesinde sebep bildiren '-dığı için' anlamı vardır.

çünkü ataları öldi aralarına ihtilāf düşdi 2b/18-19.

çünkü Kuşayy öldi Mekke ululığı ‘Abd-i Menāf’a vaşiiyet étđi 4a/3.

çünkü ‘Abdu’llāh erenler mertebesine yétişdi bir ‘avrat diledi ki Zehb bin ‘Abd-i Menāf kıızı idi 4b/10.

çünkü Meyserenün kārbanı Mekkeye geldi Ĥadice şād oldı 5a/15-16.

çünkü zırh geyildi ve ata binildi ayruğ dönme olmaz 46b/4-5.

çünkü leşker ħāzır oldı Usāme gelüp peygamberün elin öpdü destür aldı kim gide 102b/13-14.

yā Mu‘āviye bunca ħalāyıkı helāk étürmegine ne aşlı var çünkü ħilāfet da‘vāsın édersin ‘Osmānuñ kanını bahāne eyleyüp bunca müselmānlaruñ kanına girmek ne lāzım ilerü gel meydāna çık senünle ceng édelüm 210a/13-14.

çünkü ħāķān şındı Mesleme müselmānları alup yēne Babü’l-Ebvāb ħal‘asına geldi 249b/9-10.

çünkü sen gelesün ħal‘ayı temāşā eyle gör ki düşmen aña zafer bulmağa çāre var mıdur 250a/19-20.

çünkü ol tarafları tamām feth eyledi andan kalkup Azerbaycāna gēldi 250b/6 252a/9-10.

çünkü Zeyd bin ‘Alī rażiya ‘llāhu-‘anhu müteveffā oldu anı bir yerde defn étdiler ka(b)rini bēlürsüz étdiler 252a/9-10.

çünkü Hişām öldi hilāfet Velīd bin Yezīd bin ‘Abdü’l-Melike yētişdi 252b/16

çünkü Mervān hilāfet tahtına oturdu Naşr bin Seyyār(ı) Ḥorāsān tarafına emīr eyledi 253b/10-11.

çünkü Muḥammedden Ebū Müslim ḥaḫḫında işitdiler gerçi kimesneye söylemediler Ebū Müslime nazarları bir dürlü daḫı oldu 254b/19-20.

çünkü ‘Āmir öldi leşkeri şındı ol vilāyetler bi’l-küllīyye Kaḫtabaya rām oldu 256a/1-2.

çünkü bizüm devletümüze sebep sen bulıduḫ āḫir bizüm devletümüz ḫarār dutmasına sebep sensin 258a/3.

çünkim:

Biri Farsça 'çün' diğeri Türkçe 'kim' iki ögenin birleşiminden oluşmuş birleşik yapıdaki bir cümle bağlayıcısıdır. Bu cümle bağlayıcısı da bugünkü 'çünkü'den farklı olarak '-diğİ zaman' anlamında kullanılmıştır.

çünkim ḫāḫān leşkeri şındı müselmānlar tap ve niçe toyum oldılar firāvān ni‘metle yēne Bāḫūrān şehrine gēldiler 248b/11.

çünkim Severe düşdi müselmānlara başı ḫayusı oldu 251a/13-14.

çünkim Başra ve Vāsıḫ ‘alevīler elinde oldu Ḥasan bin Sehl ḫayretde ḫaldı 264b/11.

çünkim kāfir leşkeri ol şalābetle Medīneye érişdiler Medīne çevresine ḫazılan hendeḫi görüp ‘acebe ḫaldılar 60a/3-4.

çünkim namāzdan fāriğ oldu ol köşküḫ içine girüp temāşā eyledi 145a/19.

çünkim ‘Alī érişdi çağırup eyitdi 210a/12.

çün:

Farsçadır. Türkiye Türkçesinde '-diğİ zaman, mademki' anlamlarıyla karşılanır ve cümle başında kullanılan bir bağlayıcıdır. İlk cümlenin başına getirilir, ardından da iki

cümle art arda sıralanır. Cümle içinde 'neden' bildiren bugünkü 'için' edatıyla karıştırılmamalıdır.

çün on yıl beglik eyledi 'Acemün işi za'if oldu 1b/11.

çün kâhin bunı anlardan işitdi korkdı 3a/3.

çün sizünle bizüm aramızda bunca döstlik vardur vâcib budur ki bu ümmetün ihtilâfına sebep olmayasız 110b/10-11.

çün Tuleyhadan geçerlerdi eyidürlerdi biz gitdük 120a/6.

çün Tuleyha gördi kim leşker şındı ol dahı atına bindi 'avratın hecîne bindürdi ve Şâm yolın dutup bir şehre geldi 120a/8.

çün güneş şarardı 'Uyeyneyi esir étdiler 120a/10-11.

çün hacc vaqti geldi Mekkeye teveccüh étdi 120b/2.

çün Hâlid Tuleyha işinden fâriğ oldu 'Arabuñ mürtedleri İslâma geldiler 120b/10-11.

çün işitdi kim 'Osmâni zulmle öldürdiler ve 'Alî hilâfete kabûl étdiler bu nesne 'Âyişeye hōş gelmedi 199a/17-18.

çün şabâh oldu iki leşker at arkasına geldiler 205a/14-15.

çün halîfeden bu vechle nâme geldi bizden meded istedi ne dërsiz 225a/3.

çün iki leşker birbirine buluşdılar 'azîm ceng étdiler 240a/15.

Neden bildiren 'için' edatı asla cümle başında kullanılmaz; cümle içinde, yargıda bildirilen durum ya da olayın nedeninin söylendiği öbekten hemen sonra getirilir. Metinde geçen şu örneklerde 'için' edatı olarak kullanılan 'çün' bulunmaktadır:

Kuşayy her ne kim işlemek dilese Kureyş ulularını (19) okurdı meşveret çün 3b718-19.

siz eyü kişi olduğunuz çün 'Osmâni (16) öldürdünüz andan sonra peygamberuñ gözi nürını ve kıızı oğlını öldürdünüz 222b/15-16.

yas eyledi karadaşı Mu'şab çün çok ağladı 227b/4.

yavuz olup çok sarâyılar yakduğı çün Zeydü'n-Nâr dërlerdi 265b/17.

yā ‘Alī Allāh haqqı çün eger Ebū Bekre bī‘at étmezdin öñ senden bu kelāmı işidelerdi hiç kimesne sen varken gayrı kişiyle bī‘at étmezlerdi 112b/3-4-5.

evet:

Ancak, fakat, lakin, ammā bağlaçlarıyla karşılanabilir. Hacıeminoğlu bu bağlaç için 'Kaşgarlı'dan beri rastlanan evet, aslında bir cevap edatıdır. Fakat Batı Türkçesi'nin Eski Anadolu ve Osmanlıca devrelerinde bağlama edatı, Türkiye Türkçesinde ise cümle başı edatı olarak da kullanılmıştır.' bilgisini verir.(Hacıeminoğlu, 1992)

evet anuñla söyleşme ki delüdür seni öldürür dedi 15a/16.

eyitdi ey oğlum ben seni severin ve senüñ eyü olduğunı isterin evet şimdi beş on kişi söziyle durup Medîneye gitudüğünı istemezsin 17b/5.

Esa‘d eyitdi baş üzerine gidelüm ne buyurursañ édelüm evet luţf eyle bu kişinüñ sözini bir pâre dinle dedi 18a/20.

pes gönüllü gönülsüz ‘Abbās dahı yaraqlanmağa başladı evet oğlanlarından kimesne gitmedi bir kılıyla kendüsi gitdi 29a/7.

ey it esir isteyü gelen kişi şuncılayın kılıc mı getirür evet toğrı söyle ne maşlahata geldüñ 41b/12-13.

eyitdi gerçi yara azdur evet derdi katıdur beni öldürür 50b/8.

meger:

Farsça 'mā' ve 'eger' birleşiminden oluşmuştur. Kimi zaman sonradan fark edilen bir doğrunun ya da bir kesinlik ifadesinin belirtilmesinde kimi zamanda bir ihtimalin ifade edilmesinde kullanılan bir bağlaçtır.

ol kâfirler bizi arayacaqdur bize bir yer gör anda gizlenürüz dedi meger ol arada bir mağāra var idi 22a/6.

ilerüde bir büyük köy varmış anda konmuşlar meger ol köyde çoklık halk varmış 22b/8

meger Sa‘d Vaqqāşla ‘Utbe bin Urvenüñ bir müsterek develeri vardı 24b/11.

meger Mekke ehlinden bir kârbân Tā‘ifden gelürdi 24b/15.

meger Ebū Sufyān Medîne ser-ħaddine yétişdüğü vaqt Muħammedüñ Ebū Sufyān kaçdına gitudüğü işitmişdi 27b/8-9.

yā Resūlu'llāh meger Enşār haqqında şübhe édersin Resūlu'llāh eyitdi 31b/7.

Muhammed anlara bir tañrum var dérmış meger ol yardım eyleye déyü masharaya alup güleşdiler 33a/4-5.

'Abdu'llāh Ebū Cehlūñ gögsi üstinde oturdı yarağı dañı yoğdı ki başını kesdi Ebū Cehl gözin açup 'Abdu'llāhı gögsi üstinde gördi meger 'Abdu'llāh evvel zamānda Ebū Cehlūñ çobanı idi 36b/15-16.

illā:

Arapçadır. Anlam olarak Türkiye Türkçesinde 'fakat, ancak; yalnız, -den başka' ifadeleriyle karşılanabilir.

siz bu Muhammedileri hor görürsüz illā anlar ne kadar az ise dañı her biri ad çıkarmış bahādırlardur 33a/13-14.

şalınmañlığı Allāh sevmez illā buncılayın yérde 49a/9.

anuñla cemī' müselmānlar bī'at étdiler illā Sa'd bin 'Ubāde bī'at étmedi 114a/17-18.

pes Ebū Bekr ebsem oldı ve üstine yağı gelecegin dañı bildi illā çerisi olmaduğundan şabr eyledi 118b/2-3.

Hālid eyitdi pes Allāh Te'ālā kılıcı urmaz illā kāfirler boynına ve münāfiqlar boynına urur dédi 126a/17.

pür şekāvet idi ve illā anuñ yalancılığından bize çok nesnelér zāhir oldı 131a/10-11.

tā ki 'Acem vilāyeti yéne revnañ bula ve illā şāhumuz 'avrat olduñca bizüm işümüz rast gelüp leşkerümüz kuvvet eyleye déme 139b/5-6.

ki /kim:

Tercüme-i Tevârîh-i Yezdî metninde, Farsça 'ki' ve Türkçe 'kim' iki cümleyi bağlamak için sıkça kullanılmıştır. Metinde iki bağlama unsuru konusunda yazarın bir tercih yapmadığı, kimi zaman Türkçe olan 'kim', kimi zaman da Farsça 'ki' bağlacını kullandığı metinden verilen şu örneklerde görülmektedir:

ki;

hiç bilmedük ki hālleri ne oldı 25b/4.

Hazret-i Resül anlara şordı ki bu ne orucdur 26a/9.

vâcib budur ki siz dağı kızlarına talâk véresiz ki varalar ataları ardınca gideler tâ ki anuñ neslinden Mekke kimesne qalmaya 40b/5-6.

ol vaqtin ki Bedir gazâsında kâfirler şındı Ebû'l-‘Amîr qaçdı 41a/16-17.

bu Keder gazâsınun aşlı budur ki ol vaqt ki peygambar ‘a.s. yedi gazâsından ki geldi 42a/9.

hemân ki orucların şıdılar yarağa girdiler 42a/18-19.

Na‘im ki ol qal‘ anuñ begidür anı öldürdi 72b/7.

ne kadar ki cehd eyledi ikrâra gelmedi 72b/19-20.

ol gece düşümde gördüm ki gökden ay iner benüm koynuma girer 73a/16.

du‘â eyle ki Haq Te‘âlâ ziyâde éde 131a/15-16.

kim;

haber yetişdi kim Qureyş kâfirlerinden Şâma ticârete bir ulu kârbân gitmişdi 23b/4.

Recebün evvel günü idi kim ‘Abdu’llâh gitdi 24b/4.

bu taraftan Mekkeye kim haber yetişdi Mekke kâfirleri atlandılar 25a/13.

bir yere qodılar şaqladılar kim görelüm Haq Te‘âlâ tarafından niçe buyruq gelür 25b/1.

gördi kim şulhe çâre yoq 141a/5-6.

gör sen kim kâfir cânânına neler eyleyem 141b/6-7.

düni günü kim ‘Acem leşkerine yigirmi biñ er gelmişdi ‘Arab leşkeri ol sebebden bir pâre za‘if olmuş idi 141b/12.

pîl şınıcaq anlar dağı şındılar âdem oldı kim tâ Medâyine degin qaçdı 142a/2.

mağrib tarafından bir hışumlu qatı yel esdi toz qopdı kim âdem birbirinden görmez oldı 142a/10-11.

ol develeri gördi kim üstlerine qadîfeler örtülmüş durur 142a/16.

işitdi kim Ebû ‘Ubeyde Humuş üzerine gitdi bildi ki Dımaşq ıssuz qaldı 143b/4.

ol savaşda ‘Acem leşkeri şöyle kırıldı kim az kişi qurtıldı 169a/17.

bu otuz ikinci yıl içinde idi kim Yazdigürd-i Şehr-yarı Horāsānda depelediler 191b/2-3.

bir kişi kim senün yazucuñ ola sen bilmedin böyle eyleye ol günāh senüñdür 196a/12-13.

yāhūd:

Farsçadır, 'veya' ile de karşılanabilir. Birbirinin yerini tutabilecek durumda olan iki ögeyi bağlar.

peygambar umardı kim ol kāfırlar geleler şavaş eyleyeler yāhūd şulh eyleyeler 42b/3.

şāyed atañ Muhammed yāhūd ‘Alī seni bu hāliyle göreler 51a/20.

elbette evvel iki kişinün diyetlerini vèrmek gereksin yāhūd ceng çün hāzır olmañ gereksin 55a/16-17.

Medīneye gelicek Muhācirīne nesne vèrmeyeler ki acılığdan kırılalar helāk olalar yāhūd Medīneyi koyalar gideler 63b/10.

bir kimesne ölse kıalsa yāhūd nesne unutsalar alup leşkere yetiştirürdi 64b/15-16.

iķrār ède yāhūd iskencede ola 73a/1.

ki bizüm leşkerümüze azdur dèye yāhūd çoqlıgla üzerümüze galebe eyleye 86b/3.

vācib budur ki bu āyetleri halka ben gönderem okuyam yāhūd benüm yakın hışımlarumdan bir kimesne okuya 96a/1-2.

‘Ömer kırkıdı kim ‘Acem şāhı Hindustāndan yāhūd ‘Ummāndan meded isteye 142b/15.

ya...yāhūd ... biçiminde ikili olarak kullanımları da bulunmaktadır:

ya bahāsın alurdi yāhūd hurma alurdi 73a/12.

ki peygambara haber göndereler hāli bildireler ya budur ki dañı yoldaş viribiye düşmenle uğraşalar yāhūd uğraşmañ dèye dönüp yène gideler 77a/14-15.

eger Rum melikine ya Nu‘mān bin Münzir melikine yāhūd Hāriş binü’ş-Şems melikine ètmiş olayduñ 89b/6.

ya ben dèdügüm gibi olmañ gerekdür yāhūd hilāfet bir tã’ifede olmañ gerekdür 110a/12.

ü, vü, ve:

Aynı görevdeki sözcükleri, öğeleri ve cümleleri bağlarlar.

bu Ya'qūb gāh gāh 'Abdu'llāh binü'l-Ḥasan oğlu vü Muḥammed ü İbrāhīm katına gelürdi 259a/6-7.

Mekke içinde Muḥammed 'izz ü nazla büyümişdür kavm ü kabilesi içinde dirilürsüz 18b/19.

sen bunların göñüllerin ehl ü 'ayāli teşvışine meşgūl eylemişsin 85b/13.

Allāhdan 'avn ü 'ināyet olmayınca 86b/4.

benüm haqqum hemān penc ü yekdür 89b/14.

her birümüz cidd ü cehd edelüm 269b/14.

bu Ya'qūbuñ aşlı vü mezhebi ma'lūm oldu mı 260a/7.

şöyle kim:

İki öge ya da cümleyi benzerlikleri yönünde bağlayan Türkçe birleşik bir bağlaçtır.

Ebü Bekr anlarla şulḥ étđi şöyle ki Resūlu'llāh étmişdi 134a/14.

bu on sekizinci yıl içinde Şām vilāyetine vebā düşdi şöyle kim her günde niçe niçe ādem kırıldı 148b/17.

Mu'āviye şād oldu şöyle kim Şām vilāyetinde ne kadar begler varsa Mu'āviyeye beşārete geldiler 153b/18.

ķarnı büyük kişi idi şöyle kim beline ondört ķarış ķuşaķ bir ķat ancak yėtişürdi 158a/4.

Ziyād ol vilāyeti bir vechle zabt eyledi şöyle ki uğrısı ķırsuzı kesildi ve müselmānlar ve devletlüler rāḥat oldılar 161b/7-8.

āḥir gün dutıldı 'ālem ķaranulıķ oldu şöyle kim yıldızlar zāḥir oldu 162a/20.

ol üç ayağ minberüñ altına altı ayağ daḥı eyledi şöyle kim peygamberuñ minberi toķuz ayağ oldu 162b/2-3.

bir çuķur yer gördüm şöyle ki dibine göz erişmez 174a/14-15.

arķasında bir ķaftan geıyerdi Şöyle kim rengi aķ görünürdi ammā arasında uvacuk ķara ĥaķlar vardı 174b/2-3.

Ĥüseyin daķı atına binüp ilerü Şaf öĥine çıķdı Şöyle kim cemī' leşker Ĥüseyini gördiler 215b/14-15.

niteki/nitekim:

Birbirleri arasında benzerlik bulunan iki öĥeyi ya da cümleyi bağlar.

anuy yerine fidā eyle nitekim İbrāhīm peyĥambar eyledi 4b/8.

ol tābütü leŐkerün öĥince götürdiler niteki Mūsā peyĥambar zamānında ederlerdi 225b/3.

ol bir tā' ifeye daķı ba' zısını ķılıvêrürdi nitekim fiķh kitāblarında meŐtürdur 57a/16.

öle Ĥaķ Te'ālā Ĥazretine varmıŐdur yene gelür ölmemiŐdür nitekim Mūsā peyĥambar Őalavātu'llāhi 'aleyhe ķavmi arasında çıķardı Ĥaķ Te'ālāya rāzını söylerdi yene gelürdi 107b/14-15.

anları ŐanıŐıĥa düŐürmek ne ĥacet birini sen iĥtiyār eyle nitekim Ebū Bekr seni iĥtiyār eyledi 184b/2-3.

emr-i ma'rūf ve nehy-i münker etmek daķı vācibdür nitekim Ĥur'ān içinde buyurmıŐdur 193b/6.

sanki, sankim:

Aralarında benzerlik olan iki öĥeyi bağlar.

anuy sözün diğlerler ol ne dêrse anı dutarlar Şanki biņi birdür ve biri biņdür 68a/18.

ya' nī ķılıc ķılıca Şöyle doķınurdu ki Şanki demürcilik ederlerdi 142a/7.

müselmānlarun arasında bir aęlaşmak ve bir ĥarīv vāķı' oldu Őanki Muĥammed Resūlu'llāh 'a.s. hemān ol gün öldi 150b/15.

benzer ki:

yā Zeyneb benzer ki sen anuy ĥāķırına ĥoŐ geldün Şimden Şonra ben senünle olmak olmaz 58a/2.

Kināne eyitdi benzer ki senün ĥāķırun ol Ĥicāz begi Muĥammedi ister 73a/17.

ammā:

Arapça kökenli bugün Türkiye Türkçesinde kullanılan 'ama' bağlacıdır.

hîlâfeti saña Allâh Te‘âlâ vèrdi ammâ démedi ki bunca zâlimleri müselmânlar üzerine havâle eyle 196a/19.

hîç muhâlefet étmedi ammâ ‘Ammâra bin Şahâb kim Kûfeye geldi 198b/14-15.

biz dahı şol gâvgâda bile olmağ geregüz ammâ ‘Alî katına ben varayın mı yoksa Mu‘âviye katına varalum 207a/13-14.

‘Alî merdânedür erligine ve kuvvetine inanur yoldaşa ri‘âyet étmez ammâ Mu‘âviye katına varursavuz ri‘âyet ve gayret buluruz dediler 207a/15-16.

‘Alî ‘Osmâni razîya ‘llâhu-‘anhu öldürmege mübâşeret étmedi ammâ öldüren leşkери Kaşda durgurup ‘ulâfe ve tîmâr étdukden ötürü ‘Aliye töhmet éderlerdi 207b/2-3-4.

3.9. Edatlar

Edatlar cümle içindeki görevlerine göre anlam kazanan, aksi takdirde tek başlarına anlam ifade etmeyen sözcüklerdir.

Hacıeminoğlu'na göre edatlar çekime gelmeyen *donmuş* ve *kalıplaşmış* sözlerdir. Bu özellikleri itibariyle de ad çekim eklerine yaklaşırlar. Hacıeminoğlu; "*Türkçede edatların ad çekim eklerinin gördüğü vazifelerin de bir kısmını yüklenmiş fakat onlardan daha zengin nüanslı zarurî sözler olduğunu*" ifade eder (Hacıeminoğlu, 1992). Bu sebeple edatlar, ayrı bir sözcük grubu olarak değerlendirilir.

Edatlar cümle içinde bir adın başka bir sözcüğe ilgisini belirlerler. Adlardan sonra gelirler ve bağlı olduğu adla cümlenin diğer unsurları arasında zaman, yer, yön, tarz, benzerlik, görelilik ve başkalık bakımlarından çeşitli ilgiler kurarlar. Genellikle ad çekim eklerinden biriyle kullanılırlar. Hacıeminoğlu bu durumu şöyle açıklar:

"Her edat, ad ve zamirlerle birleşirken değişik hal ekleri ister. Bu hususiyet, bir yandan edatın menşei ile bir yandan da mânâ ve fonksiyonu ile ilgilidir."(Hacıeminoğlu, 1992).

Eski Türkçeden Türkiye Türkçesine gelinceye kadar edatlar, kalıplaştıkları ad çekim ekleri dolayısıyla farklılıklar göstererek gelişmişlerdir. Her edat farklı bir çekim eki isteminde bulunur. Metinde geçen edatlar ve birlikte kullanıldıkları çekim ekleri Türkiye Türkçesindeki kullanımlarıyla olan farklılıklarına göre şu şekilde incelenmiştir:

(+dAn) aşağa

Bir yer zarfı olan aşağ (Div. I. 66-29) ayrılma hal eki ve aşağa biçiminde edat olarak da kullanılmıştır. (Hacıeminoğlu, 1992) Türkiye Türkçesinde "+DAn öte, +DAn ileri, +DAn aşağı" anlamı verir ve 'aşağı' biçimiyle kullanılır.

Peyęambar şağdan aşağa indi 8b/12,
şağdan aşağa tekerlendi 52a/5,
çünkü şağdan aşağa indi 52a/16,
yağrınından aşağa inmişdi 101b/18,
ben hōd bundan aşağa kābīn étdüğüm yok 130b/2-3,
omuzından aşağa dökilmişdi 187a/15,
minberden aşağa düşdi 195b/1,
anam anlaruğ atalarından aşağa mıdur 212a/17.

(yalın hal) birle

Türkiye Türkçesinde "beraber, birlikte, ile" anlamında kullanılan ve bugün "ile" biçiminde karşılanan edattır.

‘Acemler birle ceng eyledi 1b/12,
kendü kabīleę birle gel 30b/11,
Benīr-Rebāb birle ceng édüę 122b/18,
tā Müseyleme birle cem‘ ola 123a/4,
Müseyleme birle ittifağ édüp 127a/9-10,
bir bölük leşker birle ordusuņu çevresini geşt étdi 128b/15,
Allāhuę fermānı birle řariķ-i feyz olup 132b/5,
biz evvel küfr birle küfr koręuluęında kalmış azęun řā‘ife idük 140a/16,
‘avn ü ‘ināyetüę birledür 169a/8.

(+A) dek

Türkiye Türkçesinde "+A kadar" ile karşılayabileceğimiz edattır. Metinde sık kullanılan edatlardan biridir.

Ādem vaqtinden bizüm peygambarumuz vaqtine dek altı biñ yüz on üç yıl idi 2a/2-3.

tā ol güne dek Haḫ Te'ālā diledi ki vaḫy vére 8a/11-12.

depereden eyle çaldı kim Velīdi iki pāre eyledi kuşağa dek 34b/1-2.

şabāḫdan aḫşama dek otururdu 59b/11.

dün yarusı geçinceye dek 'Āyişe maḫfeden çıḫdı 64b/7.

yā Muḫammed niçeye dek Ḳureyşile ceng édeceksin 68a/2-3.

ol güne dek müselmānlardan on iki kişi şehīd olmışlardı 89a/10-11.

şimdiye dek baña Mikā'il vaḫy getürdi şimden sonra Cebrā'il daḫı baña gelür oldı 97a/15-16.

Rum sınırına dek vardılar 115b/1.

tā biñ kişiye dek icābet étdiler 136b/2-3.

géceye dek ḡayret eyledi 223a/4.

yédi yıla dek ḫarāc istemeye 233b/10.

tā Erdebīl ḫal'asına dek kaçdılar 247a/15.

tā Şirvān vilāyetine dek anları ḫovdı 248b/14.

şöyle kim géce érteye dek ḫazdılar 259a/14.

şuḫa dek küydiler ki destūr oldı 271b/4.

(+A) degin

Yönelme ad durum ekiyle birlikte kullanılan edat, Türkiye Türkçesinde "+doḡru, +A kadar" ile karşılanabilir:

Ādem vaqtinden Nūḫ vaqtine degin iki biñ iki yüz elli yıldur 2a/4-5.

bu süreyi Ḥadīceye oḫuyı vérdi aña degin Cebrā'il Muḫammede oḫuyı vérdi 8b/6-7.

tā otuz toḫuz kişiye degin müselmān oldılar 11a/3.

süresin tā āḫirine degin pes Ḳureyş mecmū' déridiler 14a/11.

depesinden dırnağına degin iki pāre ederlerdi 35a/6.

ol gün aḥşama degin kāfirleri qodılar 37a/3.

dün yarusına degin qal' a ḥalkı anuḡ qapusında olurlardı 45a/18.

yā Sa' d oḡı atma qo baḡa degin gelsün 50a/19.

fi'l-cümle şabāḥdan öylene degin ikisi birbiriyle ceng étdiler 60b/15-16.

niçeye degin benümle şavaş édeceklerdür 67a/18.

Allāha 'ibādet eyle tā şuḡa degin ki Ḥaḡ Te'ālādan ḡalāş yétişe 69b/4-5.

tā qiyāmete degin ḡilāfet anlaruḡ elinde qalacaḡdur 108a/18.

tā ikindüye degin kāfirleri qırdılar 120a/10.

andan 'Irāḡ ḡaddına ve Şām ḡaddına degin tersālar idiler 122a/14.

anlar Medīne qapusına degin gelürlerdi 126b/11.

ol géce érteye degin endişelendi 129a/5-6.

(+dAn) berü

Ayrılma ad durum ekiyle kullanılmıştır. Türkiye Türkçesinden yalnızca fonetik olarak farklılık gösterir. Bugün "+DAn beri, +DAn itibaren" biçiminde kullanılan edattır.

İbrāḡim peyḡambar vaḡtinden berü kimesne depretmedi idi 6a/11.

ol zamāndan berü 'adet böyledür 53a/2.

peyḡambar ḡasta olalıdan berü ḡiç evine varmamışdı 107b/5-6.

üç günden berü yatmaḡla peyḡambaruḡ qoḡusı taḡyir olmamış 113b/1.

ben üç günden berü esirüm 127b/17.

Başraya varalıdan berü qaç 'ulāfe alduḡ dedi 179b/16-17.

ol vaḡtden berü 'Alīyle söyleşmezdi 199a/14.

biz bir yıldan berü ceng étdüğümüzden 206b/1-2.

niçe günden berü şusız 218b/8.

(+dAn) gèrü

Ayrılma ad durum ekiyle kullanılmıştır. Bugün Türkiye Türkçesinde "+DAn sonra" biçiminde kullanılan edattır.

şimden gèrü bizüm dīnümüz āşikāre olısdur 26b/16.

şimden gèrü şulhümüz üzerine olalum 79a/5.

bārī şimden gèrü beni öldüremezsın 166a/12.

şimden gèrü kaçmazın 237b/1.

şimden gèrü begligden vāz geldüm 243b/12.

şimden gèrü başa destür vèr 261b/9-10.

pes andan

Bu yapı Türkçe zamir ve Farsça 'pes' sözcüğü ile yapılmış zaman bildiren, Türkiye Türkçesi'nde "ondan sonra" anlamını taşıyan birleşik bir yapıdır.

Bu kullanımla ilgili olarak F. K. Timurtaş (2005) "*Türkçe zamirle yapılmış tuhaf bir şekildir; pes Farsçadaki 'pes ez-în, pes ez-ân' da olduğu gibi başa gelmiştir. Yani bir prefixe'dir; pes andan, ondan sonra demektir.*" açıklamasını yapmıştır (s.123).

pes andan iki kabîle cem' eyledi 3a/12.

pes andan şonra kırmadılar 56b/14.

(+dAn) öñ / (+dAn) şonj

Zaman ve yer zarfı olan *öñ* ve *şonj* sözcüklerinin çekim edatı olarak da kullanıldığı bir örnek bulunmaktadır. Türkiye Türkçesinde +DAn önce ve +DAn sonra kullanımlarına denk gelen edatlardır.

‘Ömerden öñ ve ‘Ömerden şonj dünyādan kimesne ‘Ömer ražiya’ llāhu ‘anhu dirliğin dirilmedi 183a/2-3

(+dAn) özge

Ayrılma ad durum ekiyle kullanılmıştır. Türkiye Türkçesinde "+DAn başka" biçiminde kullanılan edattır. Metinde sık kullanılan çekim edatlarından biridir. Bağladığı isme sınırlama getirir, çerçeve çizer.

şabrdan ve taħammülden özge buyruğ yokdur 17a/18.

zü'l-fiğārdan özge kılıc yok 49a/4.

çünkü Allāh emri böyledür iṭā' atden özge çāre yoḡdur 58a/13-14.

benüm şundan özge sözüüm yoḡdur 66a/17-18.

benüm şabrdan özge çārem yoḡdur 66a/19.

mudārādan özge çāre yoḡdur 68a/19.

senüñ ziyānuñdan özge nesneñ yētişmez 113a/1.

hīleden özge bizüm çāremüz yoḡdur 116b/9.

kılıcdan özge nesne yoḡdur 198b/1.

erlik bundan özge olsa olmaz 218b/8-9.

(+dAn) öte

Aşağıdaki örneklerde olduğu gibi aslında yer zarfı olan *öte* sözcüğü çekim eki aldığı anda edat olarak kullanılmıştır.

Zarf olarak kullanılan örnekler:

şunuñ öte geçende hāzır étdiler pes bir gece 236a/1,

Ceyhūnı öte geçdi 176a/11,

Ceyhūn şuyını öte geçmeyesin 176a/16,

öte geçelüm 172b/18,

Edat olarak kullanılan örnekler: Ayrılma ad durum ekiyle kullanılmıştır. Türkiye Türkçesinde "+DAn ileri, +DAn ziyade'" biçiminde karşılanabilir.

sizden öte vāz geldüm 105a/14,

Başradan öte bir vilāyet vardır 178b/4

(+dAn) ötürü

Ayrılma ad durum ekiyle kullanılmıştır. Türkiye Türkçesinde bugün "+DAn dolayı, +DAn ötürü" biçiminde kullanılan edattır. Sebep bildirir.

pes bundan ötürü bu deñlü ihtilāf olmışdur 2a/18-19.

ben zırhlarumdan ötürü bile geldüm 86a/18.

... 'ulāfe ve tīmār étdükden ötürü 'Alīye töhmet éderlerdi 207b/3-4.

her öldürdüğüm kişiden ötürü 237b/16,

bundan ötri yabāna atdum 36b/2

(+dAn) sonra

Ayrılma ad durum ekiyle kullanılmıştır. Türkiye Türkçesinden yalnızca aldığı çekim ekinin fonetik olarak farklılığı nispetinde ayrılık gösterir. Bugün "+DAn sonra" biçiminde kullanılan edattır.

on bir gündən sonra cuhūdlar zebūn oldılar 56b/15.

Ḳureyş gelmedi halkı andan sonra gönderdiler 57b/2.

şimden sonra ben senüñle olmaḳ olmaz 58a/2-3.

anlar gitdükden sonra biz dirmigi nedevüz 58b/15.

siz gitdükden sonra Muḥammed anlaruñ başlarına belālar getüre 61b/10.

anı Zeyd boşaduḳdan sonra peygāambar almışdı 65a/8.

bir menzil gitdükden sonra ‘Ömer eyitdi 67a/11-12.

bir hefteden sonra cuhūdlar yayıldılar 74a/11.

peygābardan sonra Ebū Bekr hilāfetinüñ zamānında daḫı muḳarrer oldı 74b/17.

bunca miḫnetden sonra yēne Medīneye geldiler 76a/20.

aḫşamdan sonra güc eyledi tā ki Medīneye peygāmbara geldi 78a/5.

zekāt devşürdükden sonra bir ādem öldürdi 82a/17.

Ebū Ṭālib öldükden sonra peygāmbarı ḳatı incitmişdi 82b/1.

yarın nāmaz ḳılduḡumdan sonra gelüñ 89b/13.

yā ‘Ömer benden sonra bir ṭā’ife gelecekdür 91a/1.

Medīneye gēldükden sonra 166b/12.

Nihāvend fetḫ olıñduḳdan sonra Ziyād bin Ḥaṇṭalaya vērmişdi 170a/10.

zamānı gecdükdē sonra 178a/12.

bir menzil yer gitdüklerinden sonra Fırat kenārında ḳondılar 221b/20.

anda sonra oḒlı Muḫalledi Ḥorāsāndın ḳoyup 240a/8.

bunda Őonra Cerrāh bin ‘Abdu’llāh el-Ħakemī leŐkerle Ermeniyye ħūn Ħarezbān kāfirleri Evse ũstine ğazāya viribidi 245a/12.

ay ğeĝdũĝinden Şonra boynında bir zaĥmet belũrdi 269b/1.

(+dAn) taşra

Ayrılma ad durum ekiyle kullanılmıştır. Bugũn "+DAn dışarı" biĝiminde kullanılan edattır.

Muĥammedũn buyruĝından taşra olmayalar 17a/19,

Mekmeden taşra gelmeũz 28a/10,

Medineden taşra olıcaĥ 46a/14,

ĥendeĝden taşra ĥondılar 60a/5,

Medine sınırından taŐra deňiz kenārında bir kũy vardı 70a/13,

sarāydan taşra pāsbānlar ve ĥapucılar ĥoĥdur 116b/18,

Şehrden taşra ĥıĥdılar 195a/1,

ĥũd anuň sũzinden taŐra olıcaĥ deĝũlmiŐ 195b/16,

ĥubbeden taşra dũŐdi 209b/3,

ĥādırdan taşra geldi 218a/1,

zemzem evinden taşra ĥıĥmaya 224b/20,

senũn emrũnden taşra olmayavũz 256a/15.

(+dAn) yaşa

Ayrılma ad durum ekiyle kullanılmıştır. Tũrkiye Tũrkĥesinden yalnızca aldıĝı ĥekim ekinin fonetik olarak farklılıĝı nispetinde ayrılık gũsterir. Bugũn "+DAn yana, -DAn taraşa" biĝiminde kullanılan edattır.

taĝdan yaşa ĝitdiler 48b/1,

taĝdan yaşa baĥdı 51b/7,

Mekmeden yaşa giderler 52a/20,

mũselmānlardan yaşa geĝdi 60b/6,

Mekkenün yakınında Yemenden yaña bir yêrdür 98a/9,

andan yaña bir kişi viribidi 120b/19,

Beni Yerbu‘ dan yaña teveccüh étdiler 122b/6,

benden yaña gelesin 123b/4,

Hâlidden yaña dahı nâme gönderdi 124a/14,

Hâliidi bizden yaña gönderdi 124b/19,

kendüden yaña yüz dutdılar 126b/8

söz-ucından:

Dolayı, dolayısıyla.

söz ucından 21a/18.

Cevap Edatları

Edatlar başılığı altında konu edilen diğer bir edat türüdür. Metinde geçen cevap edatları cümle örnekleriyle birlikte şu şekildedir:

ha:

Evet anlamına gelen onaylama için kullanılan edattır.

pes ‘Āyişenün hâşırı niçe édeyin ki ol ha demişdür 182b/20.

ha peygambar ‘a.s. şatından şodı ammā şonra yéne getürdi 194b/4.

beli:

Arapça onay sözcüğüdür.

Resūlu’llāh eyitdi belī ben bilürin ki Hāř Te‘ālā benüm dīnūme řuvvet vérecedür 31b/8.

yā Resūlu’llāh misvāk ister misin dēdi eyitdi belī isterin 107a/13.

‘Ömer eyitdi ya‘nī küfv degül miyin dēdi ‘Amr ražiya’llāhu-‘anhu eyitdi belī küfvsin 182b/14.

Şām yolın bilür misin eyitdi belī ... 236a/20.

yā emīr hāřān çanda idügin bilmek ister misin dēdi eyitdi belī 249b/4.

‘ale’r-re’s:

Arapça peki, baş üstüne anlamına gelen ifadedir.

‘ale’r-re’s dēyūp ‘Osmān Mekkeye vardı 68b/4.

3.10. Ünlemler

Ünlemler pek çok duygunun dışı vurumu olarak adlandırabileceğimiz sözlerdir. Ünlemlerin oluşumunu Hacıeminoğlu, "Menşe ve yapı bakımından ya tabiat seslerini taklit suretiyle, yahut da hislerin yorumlanarak ses şeklinde terennümü neticesinde meydana gelmişlerdir." (Hacıeminoğlu, 1992) ifadesiyle açıklar. Sonuç itibariyle öfke, mutluluk, hayal kırıklığı, beğenme, üzüntü, pişmanlık gibi her türlü duygunun sözle ifadesi olarak karşılık bulan ünlemler her dilde farklılık gösterebildiği gibi çeşitli etmenler sebebiyle ortaklık gösterdiği örnekler de bulunmaktadır. Doktora çalışmamıza konu olan Tercüme-i Tevârih-i Yezdî metninde de ünlemler çeşitlilik göstermektedir. Özellikle Arapça ve Farsça ünlemler sıkça kullanılmıştır. Metinde geçen ünlemler geçtikleri yer ve örnekler itibariyle şu şekildedir:

āferin:

Taktir bildiren Farsça bir ünlemdir.

āferin yā Ebā’l-Ḥakem toĝru söyledüñ 21b/8.

peygambar Ebū Bekre du‘ā eyledi āferīn yā Ebā Bekr ḥōş varduñ mūntehī söz söyledüñ dēdi 31a/17-18.

āferīn saña ve senüñ leşkerünleyin görmedüm ... 229a/12-13.

kim görenler āferīn dērlerdi 265b/4.

ah:

Üzüntü ve acıma duygusu bildirir.

ki oturup aĝlardı eydürdi ki ah ol nesne ki bu gün Muḥammede geldi hiç kimseye gelmedi 13b/14.

‘Arab baldırını tıtdı ah eyledi ayagum uvatduñ yā Resūlu’llāh dēdi 90b/11.

müselmānlardan ol қadar yigit kırıldıĝın göricek iḥtiyārsuz ah eyledi 141b/4.

bārekallāh:

Arapçadır. 'Mubarek ola; Allah mubarek etsin!' anlamında kullanılır.

İblis eyitdi bârekallâh tedbîrse ancağ olur hîç bundan laîf fikr olmaya dedî 21b/10-11.

eyitdiler bârekallâh rast söyledüñ 221a/7.

billâh:

Arapça yemin anlamında kullanılan ünlemdir.

Mehdi eyitdi billâh hîç saña ısmarladuğum ‘alevî niçe êtdüñ 261b/1.

eyitdi billâh 261b/2.

dirîğa:

Farsçadır. 'Yazık, eyvahlar olsun!' anlamında kullanılır.

eyitdi dirîğa Mâliküñ işi bâtıl oldı 126a/13.

ey dirîğa Müsennâ gibi yâr dedî eyle dèyicek Sa‘d Vağğâşa güç geldi hatunına bir tapança urdı 141b/4.

el-ğamdi’llâh:

Arapçadır, şükür ifade eder.

‘Ubeyde el-ğamdi’llâh dèyüp cân Hâzrete teslim êdüp şehîd oldı 34b/9.

Ebû Huzeyfe eyitdi el-ğamdi’llâh yâ Resûlu’llâh dîn-i İslâm ‘azîz oldı 37a/14.

yâ Ma‘şerü’l-Enşârî dèyü çağırurdu ol zarûretler gitdi el-ğamdi’llâh ki hışmı kavmi geldiler müselmân oldılar 91a/12-13.

Hüseyn eyitdi el-ğamdi’llâh dèyecegüm dèdüm 217a/9.

Zeyneb eyitdi el-ğamdi’llâh ki Hağ Te‘âlâ bizüm hânedânumuzı nübüvvetle müşerref kıldı 219a/13.

andan ‘Ubeydu’llâh minbere çığdı eyitdi el-ğamdi’llâh ki hağ zâhir oldı Hağ Te‘âlâ müselmânlara nuşret eyledi 219b/4.

ey:

Seslenme ünlemidir.

ey pîr söyle evvel haberi bilelüm 32a/2.

ey it esİR isteyü gelen kiŞi Şuncılayın kılıc mı getirür 41b/12.

ey müselmānlar ğuŐşşalanmaŁ Resūlu 'llāh diridür 51a/6.

Muĥammed eyitdi ey pelİd kaĥan berābar oluruz sizüŁ ölenlerüŁüz cehennemlikdür 51b/20.

ey melik buŁa buŁca 'izzet edersin bunu depele ki 'ālem ĥalkı bunuŁ Őerrinden ĥalāŐ
olsun 76b/15-16.

Ĥaĥ Te'ālā aŁa eyitdi Ey ĥulum bu cihānı mı seversin yoĥsa ol cihānı mı 104b/9.

ey dirİĝa Müsennā gibi yār dedi 141b/4.

ĥāŐā:

Arapĥadır, sakınma ve red, onay vermeme duygusunu yansıtır.

ĥāŐā ki bir ādem olaydı beni ĥaĥĥ yola ĥulavuzlaya dērdi 10a/13.

Medİne ĥalkı eyitdiler ĥāŐā ve kellā baŐumuz cānumuz oĝlumuz MuĥammedüŁ
yolına fidā olsun 19a/4-5.

yā Resūlu 'llāh ĥāŐā ki 'ĀyiŐeden yatlu ĥareket vāĥı' ola 66a/4.

münāfiĥlar peyĝambarı öldi Şanurlar ĥāŐā ki peyĝambar öle Ĥaĥ Te'ālā Ĥazretine
varmışdur yēne gelür ölmemişdür 107b/13-14.

'Ömer eyitdi ĥāŐā ki ben seni dirilerden eyleyem 166a/6.

Ümm-i Külsūm eyitdi ĥāŐā yā emİRü'l-mü 'minİN Őikāyetüm yoĥdur 180b/3-4.

ĥāŐā ki ben anı öldür dēyem 258b/11.

Ya'ĥūb eyitdi ĥāŐā ki ben seni öldürem ya bir ĥıluŁa ĥaŐā ērgürem 261a/12.

hay:

Seslenme ünlemidir. İstek, temenni, üzüntü, pişmanlık gibi duyguları yansıtır.

'Abdu'r-raĥmān eyitdi hay müselmānlar epsem oluŁ ben bildüĝümleyin ĥükm
ēdeyin siz fāriĝ oluŁ dedi 186a/12-13.

Velİd eyitdi hay bu ne sözdür 213a/12-13.

Muĥammed bin 'Alİ eyitdi hay gerĥi öyledür ammā dūnyā devleti bir ĥarār degöldür
254a/10-11.

vallāh/ vallāhi:

Arapça yemin ifadesidir.

eyitdi Vallāhi Muḥammedilerdür Medīneden gelmişler 27b/18.

‘Utbe eyitdi vallāh bir nesne vardur eyit görelüm dēdi 28a/18.

ben bunu def^c éderdüm evet vallāh ḳomazuz dēdi 33b/1.

vallāh atası Ümeyye ve ḳardaşı ‘Adiyy helāk oldılar 37b/18.

‘Abdu’llāh ḫurdı eyitdi vallāh ben ancaḳ giderin 46b/7-8.

pes Ya‘ḳūb Mehdinūḡ cānına ve başına vallāh and içdi 261b/3.

tū!:

Yazıklar olsun! Yergi, aḡaḡılama, kızgınlık, hayal kırıklığı ifadeleri için kullanılır.

‘Amru binū’l-‘Āḡ eyitdi tū saḡa Mu‘āviye ḡalīfe olsa senūḡ daḡı murāduḡ ḡāḡıl ola dēdi 152a/5.

üf:

du‘ā ḳılup ḡārīḡūḡ başına üf dēdi 44a/17-18.

du‘ā eyledi üf dēdi Allāh Te‘ālā emriyle gözi evvelkiden yēḡ oldı 50a/1.

peyḡambar iki eliyle ‘Alīnūḡ gözlerin açdı içine üf dēdi 72a/15.

yā:

Seslenme ünlemidir.

yā ‘Ukāḡe dilersenḡ sen daḡı beni ur dēdi 105a/9.

‘Ukāḡe eyitdi yā Resūlu’llāh ḳorḳarın ki senūḡ mubārek cemālūḡı ayruḳ görmeyem 105b/6.

‘Abbās bin ‘Abdu’l-Muḡḡalīb eyitdi yā emirū’l-mü’mīnīn maḡlaḡat budur ki sen kendüzūḡ ḡitmeyesin 139b/19.

bir kiḡi Rüstemūḡ taḡtı üzerine ḳıḡup yā ma‘ḡerū’l-Arab Rüstemi öldürdüm dēyü ḳaḡırdı 142a/20-142b/1.

Ebü ‘Ubeyde eyitdi yā ḡālīd bilmek gereksin ol vērdūḡūḡ māl nedendür 148b/3.

‘Ömer eyitdi yā Hālid bunca mālī sen kıanda bulduı ki bu dilenciye on biı akça şadaķa vėrdüı 148b/5-6.

Mu‘ķil eyitdi yā emır ğeri şınmaĝa yüz tıtdı yeĝrek oldur ki sen daıı tırmayasın... 232a/19.

3.11. Fiiller

3.11.1. Ğatı Ekleri

Ğalışmamıza konu olan metinde, Ğatı ekleri incelenmiş, Türkiye TürkĞesinden farklı olarak yalnızca –zUr- ve –GUr Ğatı eklerinin kullanıldıĝı tespit edilmiştir. TürkiyeTürkĞesinde ‘emzir-’ fiilinde yaşayan –zUr- ettirgenlik eki metinde ‘tamzur-’ ve ‘emzür-’ olmak üzere iki örnekte bulunmaktadır. Ayrıca metindeki ‘durĝur-, ergür-, yoĝur-’ fiilleri üzerindeki ettirgenlik Ğatı eki –GUr-, Türkiye TürkĞesinde halen yoĝur- fiili üzerinde yaşamaktadır.

3.11.1.1. Oldurĝan Ğatı:

-Ar-:

ķorķarlardı 6b/17, şaşraya Ğıķardılar 12b/7, uyardı 23b/20, Allāh oıara 114b/14, kuvvet ėdüp yerinden ķopardı 72b/6-7, ‘āmilleri gider 199a/15, beızi kızardı 66b/3-4.

-t-:

beızetdi 236a/15, el uzatdılar 14a/19, semirtdüıüz 63b/4, ol geyige toĝrultdı 13b/11, aĝzın kıımıldatdı 237b/11, el uzatdı227a/5.

-dIr- / -dUr-:

‘Abdu’r-raĝmān bin Muĝammedi uydurdılar 233a/7, acıķdurup 262b/19, ĝalkı azdurdı 193b/10, nefit bulaşdurup 220b/10, barışdururdı 6a/7, utandurdılar 19b/5, bindürdi 150a/19, yandura 254a/8, devlet Ğıraĝın söyindürecekdür 254a/13, ayaĝımı tozlandurduĝımı 115a/6, ĝalkı azdurdı ‘Ořmāndan yigrendürdi 193b/10.

-Ur-:

her birine ĝil‘atlar ĝeyürdi 95a/11, peyĝambaruı Ğatına yetürdiler 45b/7, elini ol şuya baturdı 85a/8, ĝoķķayı Selemeye şabşurdum 180b/17, kılic uşurdılar 197a/15, ķaçurdı

149a/5, lânet saña ve seni toğuran anaya 227a/13, êtmegin bişürüp 240b/11, ‘Ubeydenün bir ayağın düşürdi 34b/3, bir pāre şu içürdi 181b/16.

3.11.1.2. Ettirgen Çatı:

-t- / -d-:

oğ döküte 165b/2, ağrıtdı 90b/11, çağırdı 39a/11, dedürddi 214a/17, ‘alemi depretdi 169a/4, şehre gidertmedi 198b/15.

-dİr- / -dUr-:

gözlerine yeñdördiler 33a/1, kırdursañ 226a/10, bekletdürdi 230a/17, yıkdururın (233b/8), bırağdurmuşdı 236a/2, aratdurdı 214b/20, köpriyi yapdurdı 138a/15, şuyla od arasına 15 dökdüreyin 267a/15, ol döşegi döşetdürürdi 145b/15, peygambar devesine binmiş idi ‘Abdu’llāh bin Revāha yeddürdi 75a/3.

-GUr-:

durgururđı 57a/15, durgurup 207b/3, un yoğurdum 66a/9, bir yüksek yerde durgur 81a/12, bir uğrağ yerine durgurđı 81a/14, durgurđı 85b/10, durgurđı 86b/15, turğurđı 138b/10, 141b/16, turğurmuşdı 142a/13, ziyān êrgüreler 242a/8, bir kılunğa hağā êrgürem 261a/12, Allāhuñ buyruğın halāyığa êrgürem 9a/7, peygambar katına ergürdiler 34b/4, kemāle êrgürdüm 98a/14, murādlaruñuza ergürsün 106a/10.

-zUr-:

peygambaruñ yüzine tamzurdılar 106b/13, emzürmişlerdi 85b/1, biz emzürdük 85b/2, peygambarı süd emzürmişlerdi 96a/9.

3.11.1.3. Edilgen Çatı:

-l-:

öñine bırağılsun 68a/5, köpri bozılmış 138a/15, şaflar çekildi 170b/10, tabl ve nağāre dögildi 203b/15, bir zehrle şuvarılmış kılıcı 156b/3, konılmışdı 103a/8, koşıldı 131a/12, pes leşkerden biğ bahādır yigit öñürtildi 249b/6, bir tamar üzildi 30b/19.

-n-:

develer boğazlandı 75b/8, borı çalındı 265b/4, alaylar bağlandı 170b/10, depelenmiş 129b/3,, geyik görindi 262a/4, mühürlenmiş hil'at 259b/20, yahşı oğunmuş 156a/12, gözleri yerine (11) kızıl yâķüt oturdınmış 145b/11.

3.11.1.4. Dönüşlü Çatı:

-l-:

kal'aya koyuluğ 165a/15, āvāzuğ şoğılsun 151b/18, 'Oşmān yañılıp bī'at eyledi 193b/1, 'aqlını tağıtımadı hemān ki gün toğdı yasıldı 107b/9.

-n-:

yēr deprendi 143b/12, ardından dolanasız 116b/20, özi göyündi 12b/11, guşşalandı 13b/10, kistrālar hūyın hulanmışsın 147a/6, katlandı 154b/8, iki kılıc kuşanmışdı 47b/8, çatı 'ārlandı 29b/2, erine öykünürdi 12a/10, 'özürlendi 80a/1, sö(y)kündi 55b/2, söyünmüş 254a/8, tağdan aşāğa tekerlendi 52a/5, hişārı çebçevre tolandı 129a/14, gün tolanmazdın öğ 130b/4, başına altun tāc urındı 165b/11, uvandı 210a/7.

-ş-:

birezden toz oturuşdı 61a/2.

3.11.1.5. İşteş Çatı:

-ş-:

ağlaşdılar 270a/4, aldaşmağdur 60b/20, andaşdılar 156a/20, aralaşdılar 208a/1, ayrılışdı 141a/19, segirdişdiler 214b/5, birbiriyle şoruşdılar 10a/17, söğüşdiler 63b/3, oturacak yerleri deve pālānına sürüşmekden 150b/6, üleşelüm 10a/2, esenleşdiler 98a/16.

3.11.2. Birleşik Fiiller

3.11.2.1. Tasviri Fiiller

Bu tarz birleşik fiiller özel bir durum arz eder. Fiiller -a, -e; -u, -ü ulaç eklerinden birini almak suretiyle kimi özel fiillere birleşirler. Bu özel fiiller eklendikleri fiil gövdesinin anlamını zaman yönünden etkilerler. Örneğin fiilin devamlılığında, çabukluğunda söz ederek o fiili tasvir ederler. Bu nedenle bu birleşik fiillere 'tasviri fiiller' denir. Özel fiillerin eklendikleri diğer fiil gövdesindeki anlamı tasvir etme durumlarına

göre dörde ayrılırlar: Yeterlilik Birleşik Fiilleri, Yaklaşma Birleşik Fiilleri, Süreklilik Birleşik Fiilleri, Tezlik Birleşik Fiilleri.

3.11.2.1.1. Yeterlilik Birleşik Fiili

gidebildi 8a/20, cevāb vērebilürin 16a/7, kaçabilsem 36a/20, yatıbildügince 40a/15, iḳdām eyle ēdebilürseñ ḥōş ēdemezseñ ma^c zürsin 43a/19, gelibilürseñ gel gelemezseñ giderin 43b/10-11, öldüri bilürseñ 46a/5, emrini döndüri bilür misin 58a/13, ne ḥendeḳ içine girebildiler ve ne geçebildiler 60a/5, alı bilmem 74b/6, ne cevāb vērebilürsüz 112b/1, girebileydi 114a/9, ne çāre ēdebilürseñüz ēdüñ 116a/12, ḥiṣār alabil(e)sin 129a/4, söyleyübilürsüz 140b/9, alı bildüklerin aldılar 145a/7, öldüri bilevüz 156a/14, def ēde bilmezsin 159a/19, helāk ēde bilürseñ 160b/1, taşra çıḳa bilürdi 168a/16, içerü gire bilürdi 168a/16, geli bildüñüz 168b/6, varı bilecegüñ 173b/3, cevāb vēri bilmesen 179b/13, erkānların yērine getürmegi boynuḡa alı bilür misin 186a/17, ri^c āyet ēde bilürseñ 190a/8, duta bilürdüḳ 208a/11, baḳa bilürsüz 209b/9, ne ēde bilürsen ki ēdesin 230b/14, cevāb vēri bilür 231b/15, duta bildüklerini 234b/13, fetḥ ēde bilmedi 240a/5, çāre ēde bilür misin 249b/6, yētişe bilesin 258a/4, baḳa bilürsin 261a/12, zabṭ ēdebilmedügin 265a/15, zabṭ ēdebilmedügi 266a/10, ḥükm ēde bilmek 269b/11, ḥalīfe olı bilür 269b/12.

Yeterlilik birleşik fiilinin olumsuzu da yine *bi/-* fiiliyle oluşturulmuştur:

şavaş ēdebilmezsin 46b/13, def ēde bilmediler 68b/18, alı bilmem74b/6, fetḥ ēde bilmedi 240a/5, zabṭ ēdebilmedügin 265a/15, zabṭ ēdebilmedügi 266a/10.

Metinde, Türkiye Türkçesinde gördüğümüz -A-mA birleşik yapısıyla kurulu örnekler de bulunmaktadır. Türkiye Türkçesindeki olumsuzluk kullanımından yalnızca fonetik olarak farklılıklar gösterir:

peygambarı bilmedi 49b/17, edemezseñ 190a/8, bulumadılar 175b/12.

Yeterlilik tasviri fiilinde görülen bir diğēr özellikle *bi/-* fiilinin ulaç isteminde tutarlı olmayışıdır:

duta bilürdüḳ 208a/11, bulumadılar 175b/12, alı bilmem74b/6, cevāb vēri bilür 231b/15, ḥalīfe olı bilür 269b/12.

3.11.2.1.2. Süreklilik Birleşik Fiili

işidüp dururın 111a/2, kāfirün elinde ‘āciz çalup dururın 116b/14, inanmayup dururdum 120a/13, ortaya alup durmuşlardı 121b/10, ulu günāh édüp dururuz 124b/18, gönderüp durursın 125a/13, dutup dururdu 125a/15, fetḥ olupdur 136a/19, üstlerine kadifler örtülmüş durur 142a/16, oқыuyup dururın 144a/16, arқun arқun gèlüp dururken 145a/8, ben Tavrīden şöyle oқыuyupdurın ki 149b/2, ben Resūlu’llāhdan bir ḥadīs işidüb durın söyleyeyin 149b/18, ‘ahd édüp dururuz 156b/11, kılıclar dutup durmuşlardı 168a/19, bunda yatup durursın 254b/11, dèyüp durdu 270b/17.

düşde görüp tırurın 69b/11, mālīk olmayup durursın 19b/8-9, fāl dutup dururın 19b/11.

döstlik édegeldük 19a/14, қоңsulıқ édegeldünüz 47b/11, ceng éde gelmedünüz 47b/11-12, ḥātırına düşe geldi 64b/9, 92b/13, ‘Amr-Ḥarezminün ḳanın taleb éde gelmişlerdür 33b/2, uyanu gèldi 215b/11, esīr isteyü gelen 41b/12, çıқа geldi 63b/13, ‘özr dileyü geldüm 79a/4, gözleri yaşla tōla geldi 83a/15, çıқа geldi 63b/13, uyanu geldi 117a/7, ilimanda buluşu geldiler 191a/2.

arayu gitdi 25b/4, qarşulayu gitmişlerdi 216a/11, ḳanını isteyü giderüz 222a/17.

çölmek urı ḳomış 183b/1, boğazlarından asa ḳoyasın 196a/3, göme ḳoyayduḡ 104a/15, alı ḳodı 179a/5.

3.11.2.1.3. Tezlik Birleşik Fiili

oқыuyı vèrdi 8b/6, 8b/17, dèyü vèrdi 8b/13, 13b/13-14, iki rek‘at namāzı ḳılı vèrdi 9a/14, ben sizi ayıta vèrem 12a/4, esīrlèrünüzi ḳoyu vèrmezsin 25b/18, ḳardaşuḡ ḳanın alı vèreyin 30b/11, iti vèrdi 35a/19, şalı vèreyin 38b/8, devşürü-vèrürler 46a/14, ḳılıvèrürdi 57a/16, ḥatunlığa alıvèrdi 57b/13, yöriyi vèrdi 64b/12, ḳoyı vèrmezüz 68b/6, devşürü-vèrdiler 74b/14, dileyü vèr 79a/5, yeḡi şulḥ eyleyü vèr 79a/5, şuçumuzı dileyü vèr 79a/9, yoldaş bulıvèrüp 94a/11, oқыuyı vèrgil 95b/19, yazı vèrdi 100b/10, çeki vèrdi 101a/16, namāz ḳılıvère 103b/9, namāz ḳılıvèri yorurdu 103b/18-19, ululardan kiçilerün ḥaḳḳın alı vèrürler 104b/18, ḳuvvetlülèrden za‘iflerün ḥaḳḳını alı vèrürler 104b/18, üzerine şalı vèrdün 125b/7, dādın alıvèr 125b/9, oқыuyvèrürüz ki 144b/6-7, ḳapuyı açı vèrün 146b/4, diki vèrsünler 150b/7, gögsinden dutı vèrdi 151b/3-4, bırağı vèr 175b/9, yöriyü vèrdi

181a/9, üzengüsin dutı vèrdi 211b/15, isteyü vèresin 239a/8, kardaşlarını koyıvèrdi 243b/13, atını çeki vèrdiler 260a/1, namāz kılu vèresin 184b/9.

3.11.2.1.4. Yaklaşma Birleşik Fiili

‘ālemi seyl alayazdı 92b/18.

3.11.2.2. Ad ve Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller

Birleşik fiil yapımında *et-*, *ol-*, *eyle-*, *kıl-* yardımcı fiilleri kullanılmıştır. Bunun yanında *getür-*, *(v)ur-*, *düş-* fiilleri gibi fiiller de yardımcı fiil göreviyle birleşik fiil yapımında kullanılmıştır. Birleşik fiillerin örnekleri şunlardır:

ol-

dili ağır oldu 106b/12, muṭīḥ oldılar 1b/11, perākende olmuşlardı 2a/14, cemḥ oldılar 3a/11, ‘ālemde dāsītān oluruz 4b/7-8, meşhūr olmuşdı 5a/4, nāzil oldu 98a/13, rāzī oldum 98a/15, ‘āşık oldu 136b/9; āşikāre oldu 11a/17; āvāre olavüz 56a/16; germ olma 81a/2; giriftār olduğuz 37a/7-8; helāk oldu 211a/6; hōşnūd olam 116b/6; hūrd olmuş 35a/10; ırak ola 192a/19; muḥāvin ol 16a/2; mubārek oldu 5a/19, müyesser oldu 61a/6; nā-çār olup 40b/15; perīşān oldu 202b/16; peşimān oldu 153b/4; şadır olmazdı 205a/2; şafāsı olmadı 100a/1; sākīn oldu 207b/4-5; şād oldu 204b/17; şādmān olup 9a/7; şāhid olalar 151a/8; şehīd oldu 210a/8; țār-mār olup 22a/4; țāḥūn olan yere 148b/19; tefriķa olmasına sebep olursın 208b/5; tuş oldu 222a/3; yüklü oldu 19b/20; ... yoluña fidā olsun 204a/6; zebūn oldılar 56b/15; zelīl oldılar 37a/15; zışt ola 123b/19, çāvūşlar kor olmuşsın 147a/7, küstāh oldu 164b/10, revāne oldu 247a/2.

olın-

zīkr olınmışdur 4b/9, vaşf olınmazdı 138a/11, fetḥ olındı 144b/10, def olınmaz 152a/8, emrinsiz iş olınmaya 164a/17, emr olınmışdı 165a/5, zeyn olınmış 165b/11, kısmet olındı 166b/9, fetḥ olınuğdan sonra 170a/10, taḥyīn olınmağ 185b/12, tōhmet olındı 199a/11, temaşā olınurdı 229a/10, şavaş olındı 232a/16.

al-

şatun alıvère 235a/3, abdest almağ 9a/12-13, kardaşuñ kanını almağ 30b/9, cevāb almağdur 31b/6, maşharaya alup 33a/5, dādını alaydı 36a/14, Kureysi bitürdükden sonra

bizi ele alacaktır 42a/14, ardumuz ala 47b/4, baş vèrelüm baş alalum 47b/13, bahâsın alurdu 73a/12, zekât alma 92a/1, bîc at aldı 155b/4, c ibret alalar 196a/3.

aldur-

diyetin aldurmağısa 33b/8, bîc at aldurdı 266b/4, cürm aldurdı 148b/8.

at-

oğ atmağla 23a/10, cān atup ol araya yètişdi 49b/15.

bat-

ğuşşaya batan 149a/6.

bırağ-

c ālemi fesāda ve fitneye bırağduñuz 204a/14, fitne bırağmağ 111b/9, şulğ bırağdum 129b/16, ħilāfeti c Alīnūñ boynından çıkardum bir kişinūñ boynına bırağdum 152a/17, gönline kīn bırağduñuz 204a/13, niçe kişiler toprağa bırağdı 209b/13, toprağa bırağdı 217b/16, zindāna bırağdı 224b/17, boynına zincīr bırağup 238b/13, gözden bırağdı 264a/10, ħātırına İslām muħabbetin bırağdı 41a/12, gönline feriştelere qorğı bırağdılar 52a/18, raħmet bırağdı 76b/19.

bul-

zafer bulmağa 250a/20, fırsat buldılar 250b/20, ħātırı tesellī buldı 255a/19, çāre bulmadı 255a/20.

bulın-

ħāzır bulındı 257a/4, mecāl bulunmazdı 259b/15, ġāfil bulındı 268b/15.

çek-

leşker çeküp 116a/6, eger müselmān olsa elin çekerdi 120b/13, anlardan el çekdi 121a/1, qatı yay çekerdi 138b/14, zaħmet çeküp 149a/6, kılıc çeküp 162a/14, Arabların qahrını çekmez 176b/13-14, acılığ çeker 183b/4, baş çeke 230a/6, çeri çekdi 233a/11, şikenceye çekdi 239b/10, sancağ çeke 254b/16, peşkeş çekdi 257a/16, şikence çeke 251b/10.

çekiş-

bilek çekişürlerdi 171b/9, cān çekişür 36b/14, beglik çekişür 202b/11, sulṭānlık çekişdi 219b/10-11.

dep-

at depdi 141a/14.

dök-

қан дökmedüm 217a/4

dökil-

ayağına dökildiler 247a/16, қан дökildügin istemezsin 225a/8.

döndür-

yüz döndürdiler 230b/6, şavāba döndürem 113a/14.

düş-

za'if düşdiler 246a/11, ihtilāf düşdi 111a/12, danışıқа düşdiler 114b/8-9, zebūn düşdiler 118b/11, ṭama'ı düşdi 123b/11, teşvīşe düşeler 131a/1, gālib düşdiler 138b/18-19, iki biñ kişi ṭoprağa düşdi 139a/6, eline düşdi 146a/1, vebā düşdi 148b/17, sevdāya düşdi 160a/20, ğayrete ve ḥamiyyete düşmişdi 164a/5, aġuñuza düşmiş 'Arabları 164b/12, gönüllerine қорһу düşdi 192a/7, süst düşdiler 199b/20, ardlarına düşdiler 202a/8, tasaya düşdiler 205a/12, helāk düşdi 209a/18, ṭā'ūn düşdi 229b/12, maġlūb düşdi 244a/13, baḥṣe düşdiler 263a/18.

ét-

ṭanişık étdiler 44b/20, esir étmişdi 45b/17, āzād étmişdi 45b/17, helāk étmek 46b/9, başını gözini kör étdügi gibi *göñlini gözini* kör eylemiş 47a/6, lā'net étdiler 47b/14, ümīd étmezdi 105b/20, tekebbürlük étmeysesiz 106a/12, feryād étmege 108a/8, iḥsān étdünüzse 108b/12, inkār étmezüz 111b/15, bünyād étdiler 146b/17, қаşд étmişlerdür 147b/10, қапу étmişsin 147a/6-7, ğamz étmege 259b/15, şehīd étdiler 255a/16, ceng étdiler 256a/7, ihtiyār étdüġüm kişi 256b/5, iḳāmet étmişdi 256b/10; melāmet édeler 182b/17.

étdür-

'imāret étdürdesin 7b/7, dilek étdürdi 39b/6, nikāḥ étdürdi 41a/13, tīmār étdüreyin 65b/7, tıraş étdürüñ 69b/18, bī'at étdürdi 255a/8, yaġma étdürdi 141a/1, iḳrār étdüresin 148a/16, cem' étdüresin 184b/8, helāk étdürmegine 210a/13, şavaş étdürelüm 210b/15,

bî' at étdürmeyince 212b/17, işkence étdürdi 214a/17, defn étdürdi 219a/5, zincîr étdürdi 220a/15, ħarâb étdürürin 233b/8, ħabs étdürdi 237b/8, temâşâ étdürdi 250a/20, kışâş étdüre 258a/18, ħacâmat étdürdi 267a/15.

eyle-

ğazâ eyledi 98a/18, men' eylemek 25b/12, *göğlini gözini* kör eylemiş 47a/6, yağma eyledüñüz 159b/6, yaralı eyledüñüz 159b/6, süvâr eyledi 159b/13, emr eyledi 159b/20, dilek eyledi 160a/13, helâk eyleyem 160b/2, şöĥbet eyledi 160b/5, sirâyet eyledi 160b/6, 'ahdına vefâ eyleye 160b/12, teftîş eylediler 162a/11, ħışm eylemişdür 16a/19, ħıfz eyleye 164b/13, nazâr eyleye 168a/20, başın aşığa eyleyüp 168a/20, edebîsüzlük eylemeñ 168b/4; ħikâyet eyledi 175b/18; şarf eylemişsin 180a/1, vaşiiyyet eyle 181a/11, kerem eyle 182b/10, mescidi geñ eyleye 188a/11, pâre pâre eylerler 197a/15, taylasân eyledi 270a/20.

gel-

îmâna gelürlerdi 17b/16, bir kılna ħaĥâ gelmeye 19a/6, ħaĥķunuzdan gelürdük 19b/4, dünyâyâ geldi 20a/1, vucûda geldi 20a/5, vahy gelürdi 20a/11, bir araya gelüp 21a/9, ĥuru gelüp 21b/7, durı geldi 22a/3, ġâlib gelür 22b/12, buyruk gelür 25b/1, vâz gelmişdür 33b/14, duş geldi 36a/10, gözine uyĥu gelmedi 38b/6, kendü başına gelen muşîbeti 39a/20, bilgil ki yâddan ĥayr gelmez 68a/4, ĥoş geldüñ ħadem getürdüñ 68b/5, ĥarekete geldiler 69b/7-8, zuhûra geldi 70b/15, 'aşabiyyet geldi 71a/9, başuña ne ĥâl gelecekdür 71b/4, rast geldi 71b/14, iķrâra gelmedi 72b/20, bu sözi peygâmbara ağır geldi 80b/19, lâzım gelür 82b/5, kendüye geldi 104b/1, senüñ mubârek vucûduña ħaĥâ gelmesün 104b/13, şalâĥa gelmez 110a/16, ħaĥķundan gelem 116a/5, bize söz gelür 124b/16.

oyna- / oynat-

baş oynadılar 253a/16, cân baş oynatduĥuñuzu 91a/20, at oynatdı 141a/13.

getür-

şalavât getürdi 168b/11, tekbîr getürdiler 247a/12; ĥoş geldüñ ħadem getürdüñ 68b/5, tākāt getürimez 164a/10, ele getürmeyince 175b/20, ĥırş getürmeyesin 185b/7, işbu âyeti delîl getürdi 193a/15-16, îmân getürdük 16b/15, kendü özünüze belâ getürürsüz 55b/11, başlarına belâlar getüre 61b/10, irâde getürüp 69a/19, tākāt getüricekleyin degül 78a/4.

getürin-

tākāt getürinmez 163b/11.

gir-

ele gireydi 156a/8, puşuya gireyin 171b/14, ele girmedi 178b/10, ele girmedi 189b/17, müselmānlaruñ anına girürsin 208b/4, anuma girme 227a/8.

git-

aqlı gide 150b/16, ögi gitdi 195b/1, dūnyādan gitdi 95a/13, iř elden gitdi 128b/5, āhirete gitdi 190b/13, bařı gideydi 65a/19, uřsı gider 106b/12.

gör-

řavāb gördiler 170a/4, mařlařat görürsüz 38a/3, yarař görüñ 42b/16, öldürmegi atı āsān gördiler 55b/10, řavāb gördi 17b/12, revā görmezler 25a/3, melāmet gördi 28a/17, dūř görmiř 28b/1.

görin-

şayırlu görünür 46a/17, ziyān görünür 211b/20, şayr görünmez 242b/9, gözine şor görindi 33a/1

göster-

rızā gösterdiler 269b/19, yer gösterdi 83b/2, yararlıř gösterelüm 122a/2, zebūnlıř gösterürsin 147b/2, bahādirlik göstere 170b/10, rızā gösterdi 211b/12, muřabbet gösterdi 211b/14, muvāfařat gösterdi 211b/15-16, erlik göstereyin 217a/20, kimesneyi gözine göstermez 257a/17.

götür-

barmaş götürüp 246a/8, gözinden perdeyi götürdi 77b/14, řalāyıķuñ zaşmetin götürmegi 9a/5.

götüril-

řavgā götürildi 81a/7, müselmān ile kāfir arasında řefķat götürilmişdür 38a/6-7.

göyin-

özi göyüнди 12b/11.

al-

kimsesüz aldılar 1b/2, resm almışdur 3b/13, müteşayyir aldı 39b/1, āciz aldılar 141a/3, tařsīn aldılar 142a/1, issuz aldı 143b/4, acebe aldılar 147a/9, müteşayyir aldı

155b/20, ‘âdet kalmışdı 178b/18, öksüz kaldı 183b/13, elinde kaldı 188b/2, hâıırı kalmışdı 199a/14, şusız kaldılar 215a/17, yayan kaldı 218a/13, yalnızca kaldı 220b/10, heybetinden deng ü hayrân kaldılar 242a71-2, mecâlüm kalmadı 250a/7, yalnız kaldı 253a/16, şa-baş kala 255b/3, hayretde kaldı 264b/11, şabrumuz kalmadı 13a/16, beni kızoğlan aldı kalan ‘avratları hep erden kalmışlardı 20a/8-9, sünnet kaldı 26a/12.

kıaldur-

baş kıaldurdı 160a/4.

kes-

neslini kesdi 219b/5, vilâyetüñ yollarını kesdi 228b/16, bahâlarına kesdiler 234b/15, otlağı kesime kesdi 62b/12, ‘alâkasını kese 67a/6-7, ümîdini kesdi 104a/18, harâca kesmeğle 148a/1-2, tama‘ın kese 170a/4, harâca kesdi 189b/3, yollarını kesdi 228b/16, üzerinden nazaruñı kesmeyesin 244b/16, kökini kesem 255a/2, Hermeşe öldi dil kesdi 265b/14.

kesil-

cihândan ‘avrat köki kesilmedi 199a/13, ümîd kesildi 36b/12, yemekden içmekden kesildi 65b/9-10, yol kesilmişdi 80a/13, köpri kesilmiş 139a/2, şöyle ki uğrısı hırsuzu kesildi ve müselmânlar ve devletlüler râhat oldılar 161b/7-8, gavğâ kesile 170a/5.

kestür-

gözine kestürmezdi 153b/5.

kıl-

Özellikle yabancı kökenli sözcüklerden fiil türetmede kullanılan en işlek yardımcı fiillerden biridir. Bu yardımcı fiilin kullanımına ilişkin Tercüme-i Tevârih-i Yezdî metninde tespit edilen örnekler de çoğunlukla bu yöndedir. Ancak az sayıda da olsa Türkçe adlardan da birleşik fiil yapısında sözcükler oluşturduğu örnekler bulunmaktadır.

Türkçe adlarla birlikte kullanım:

tapu kıldılar 256b/17, yavı kıldum 22a/12, savaş kılasız 33b/5.

Yabancı kökenli sözcüklerle kullanım:

musallaı kılmazın 198a/20, muıarrer kıldı 199b/3, ‘amel kılavüz 201b/2, hamle kıldılar 205a/18, da‘vet kıla 210b/15, nazır kılsunlar 210b/19, başumuzu senüñ yoluña fidâ

kılalum 213b/4, müşerref kıldı 219a/13, ‘azm kıldı 220b/4, hüruc kıldı 221b/15, tevbe kılavüz 222a/1, zārī kılup 222a/13, mudārā kılasın 224b/3, namāz kıлмаға 225b/1, işkence kılurdı 247b/6, tesellī kılasın 249a/10, āşikāre kılacaқdur 254a/13, Dūnyāyı zir ü zeber kılısardur 254a/16, du‘ā kıldılar 271a/19, mūkerrem kıldı 7b/12, қadem-rencīde kılup 9b/12, rūzī kılmış 14a/20, mu‘azzeb kıлма 15a/10, ‘ibādet kılaydı 16a/15, yād kılup 23b/16, temāşā kıldılar 32b/20, pinhān kıldı 45a/14, қurbān kıluruz 68a/9, emīr kıldı 77a/6, musahḥar kılacaқdur 78b/6, tazarru‘ ve zārī kıldılar 89b/17, rāḥat kıla 106a/20, vaşıyyet kılur 107a/6, tefvīz kılasız 108b/7, қabūl kılasız 108b/8, teslim kılasız 108b/19, mu‘āvenet kıluḡ 113b/6, teḥīr kıldı 114b/7, emīr kıldı 115b/18, ḥalāş kılavüz 116b/8, ḥōşnūd kılavüz 116b/8, ḡanī kıldı 130a/16, göḡlinde eşer kıldı 130a/18, nikaḥ kıldı 130b/6, zelīl kılur 167a/15, ‘azīz kılur 167a/15, қavī kılur 167a/15-16, āferīn kıldı 174b/10.

қılın-

farīza қılınınca 271a/5, du‘ā қылındı 271a/9.

қо(y)-

teḥīre қoyam 230b/15, diri қoyam 36a/16, rehn қoyam 43b/19, қulaḡına қoymadı 125b/13, қılıc қoydılar 163b/2.

қurtar-

bu sözle elümden cān қurtaram mı dērsin 217a/12.

sal-

ḡaber şaldılar 118b/9, ḡurma aḡacları budaqḡlar şaldı 131a/20, bāzār üzerine at şaldılar 139a/15, uḡurlayın birbirine mektūblar şaldılar 193b/12, ādem şaldılar 196a/6, қılıc şalmaz(uz) 210b/9.

қur-

örü қurdı 9a/8, ‘ahdumuza қurduқ 75b/10, şaf şaf қurup 107a/10.

dut-

kirāya dutup 7b/3, yer dutmışdı 7b/20, ben bu nesneye göz dutup idüm 8b/18, fāl dutup dururın 19b/11, oruc dutdılar 26a/9, ma‘zūr dutdı 36a/2, yas dutdılar 37b/19, yurt dutmayalar 56b/18, aḡa қulaқ dutarlar 68a/17, cā‘iz dutma 80b/15, dişlerüḡ un éderin aḡzuḡ dut epsem ne herze söylersin 87b/6, Muḡammedüḡ dīni ‘ālemi dutısardur 97b/2,

avurda dutayın 97b/5, başı ağrısı dutmuşdı 104a/10, ısıtma dutar 104a/17, niçeye dek bunun yalanına ümîz dutalum 120a/4, göz dutarlardı 121a/3, Hâlid Selmâ ' avrat olmağın anı sehel dutdı 121b/6, dört yaña kulağ dutardı 122a/13, şaf dutdı 127b/9-10, fâl dutdılar 140b/19-20, ' âlemi fitne dutdı 153a/1, peygambar yolın dutmuş bir kişidür 165b/18, hor dutdı 192b/5, devletümüz qarâr dutmasına sebeb ...258a/3, muqarrer dutdı 262b/12.

dutıl-

dili dutılmış 224a/14.

ıtut-

hōş ıtutdılar 193a/13, sözün ıtutdı 94a/14, yolın ıtutup 55b/18, elünj epsem ıtut 68a/12, ..+a/e yüz ıtutdı 76b/19, hâtırında ıtutdı 81b/11, yigitlerümüzü hōş ıtutasın 83a/13, kuvvet ıtutdı 123a/3, sözün ıtutdılar 129b/20, şınmağa yüz ıtutdı 232a/19, dōstlık édüp bir iş ıtutduğ 5b/16.

ur-

başına tâc urdılar 1b/5, boynın urdılar 224b/9, avurd urdılar 226b/14, yumruğ urdı 227a/5, el urdı 227a/14, kılıc urdılar 228b/1, zarb ur 232a/2, zincire ursun 238b/9, şehre od urasız 241b/19, selâm urdı 242b/4, nerdbânlar urdılar 243b/18, kamçı urdı 250b/13, bende urdılar 267b/6, sözine kulağ urmuşlar 18a/4, -a zağm ura 24a/5, yüzün toprağa urup 34b/15, iyer urdılar 60b/5, na' ra urup 50b/19, mahmûz urdı 60b/5, tabança urdı 73a/18, eline ve yüzine şu ururdı 107a/1, tavlunbaz urdılar 139a/14-15, kendüyi yere urdı 150b/16, lâ' net urdı 152b/14, hadd urdı 167a/8, el urdı 156b/5-6.

urdur-

' izzetüje noqşân urdurmakdur 195a/16.

urıl-

mühr urılmış 196a/17, hadd urulurdı 151a/14.

urın-

başına altun tâc urındı 165b/11, alnında bir oğla urındı 218a/3.

vêr-

destür vêr 13a/16, cevâb vêrdi 14b/1, âmân mı vërdüğ 16a/11, ele vëresiz 19a/3, cân vërevüz 19a/6, mecâl vërmeyüp 21a/18, haber vërdiler 22b/17, fırsat vërdi 26b/4, haqqunı

vereyin 27b/6, icāzet vèr 31a/6, selām vèrdi 32a/20, lāf vèrüp 33a/6, diyet vèreyin 33b/13, nuşret vèr 34b/17, talāk vèrdi 39b/3, selām vèrdi 41b/8, and vèrmişdi 45b/17, baş vèrelüm baş alalum 47b/13, başumı vèreyin 53b/19, muştulık vèrdi 58a/15, ni‘ met vèrdi 63a/15, hüdā vèreler 66b/16, yol vèrmezler 67b/2, hişşe vèrmedi 73b/7, ol kuzıya dil vèrdi 73b/18, mühlet vèrsünler 75b/12, kuvvet vère 78b/9, el vèrdi 84a/16, zekāt vèresiz 92a/5, nafağa vèrüh 92a/17, armağan vèrmişdür 94a/3, şadağa vèrmegi 96b/11, ta‘ām vèrürlerdi 3b/13, şükrāne vèrdi 100b/12, ad vèrürlerdi 101a/5, şavk vèrürdi 102a/2, zaħmet vèrdi 105a/8, rızā vèrür misiz 109b/5, tanıklık vèrürin 123b/10, yüz vèrmedi 125b/5, kız vèrmezüz 130b/3, hidāyet vèrmez 131b/13, zafer vèrdi 137a/8, yardım vèrürin 140a/9, halka dād vèrmekde 149a/17, hesāb vèrmekden 160b/20, her tarafa segirdim vèrdi 163a/10, harāc vèresiz 166b/20, emānet vèrdi 169b/3, şu‘le vèrürdi 174a/1, ħorlık 15 ve zebūnlık vèrdi 174b/14-15, rüşvet vèrmişdür 179a/9, cizye vèrüh 180a/8, beglik vèrdi 193a/2, ögüt vèrevüz 194a/12, rāhatlık vèrmezüz 195b/13, tīmār vèresin 198a/17, fesāda vèresin 198b/3, beni ele vèrdühüz 217a/6, şabır vèr 218a/18, çok vilāyetleri ħarābe vèrdiler 268a/14.

yè-

zaħmını yemeyince 110a/4, ğam yeme 8a/5.

yètişdür-

belā yètişdürürüm 12a/5.

yörin-

hātırına şübhe yörindi 206b/20-207a/1, ağırlık yörindi 66b/3, gönüllerine münāfıklık yörinmişdi 75b/16, gözine uyhu yörindi 196b/15.

3.11.3. Fiil Çekimi

3.11.3.1. Bildirme Kiplerinin Çekimleri

3.11.3.1.1. Görülen Geçmiş Zaman

Tercüme-i Tevārih-i Yezdi'nin bir tarih metni olması sebebiyle fiil çekimlerinde görülen geçmiş zaman çekimi ve duyulan geçmiş zaman çekimi en çok kullanılan fiil çekimleridir. Görülen geçmiş zaman çekim eki, daima ötümlü ünsüzle kullanıldığı için Türkiye Türkçesinden farklılık gösterir. Bunun dışında Eski Türkiye Türkçesi metinlerinin

genel özelliği olarak 3. kişi çekimleri dışındaki kişi çekimlerinde ekin ünlüsü yuvarlak olarak okunmuştur.

Tablo 1. 6. Görülen geçmiş zaman

Görülen Geçmiş Zaman	Eksiz
1. Tekil Kişi	-dUm
2. Tekil Kişi	-dUḡ
3. Tekil Kişi	-dI
1. Çoğul Kişi	-dUK
2. Çoğul Kişi	-dUḡUz
3. Çoğul Kişi	-dIIAr

1. Tekil Kişi

peygambaruḡ sözini işidicek uyandum 24a/3, çok müselmān öldürdüm tevbe étdüm 122a/5, ḡile ile araya şulḡ bırakdum 129b/16, Ḳayz inkār eyledi ne mürtedd oldum ne Zādüyeyi depeledüm 134b/12-13, begligi Ḥabāre işmarladum 138a/8-9, Türki Deylemi Saḳlābı ve Hindi ve Sindi temāşā kıldum hıç sizden şom ve bed-baḡt tā'ife görmedüm 140b/5-6, kılcumla ve erligümle ḳazandum 148b/6.

2. Tekil Kişi

sen andan olduḡ 3a/7, benden gidicek anuḡla cem^ç olduḡ mı 4b/20, ... Ebū Ṭālible dōstlıḳ édüp bir iş ṡutduḡ... 5b/16, yā Ebā El-Ḳāsım niçün uyumaduḡ ve diḡlenmedüḡ 9a/5-6, sen delü olduḡ dērler 9b/4, Ey Muḡammed bizi anuḡçün mi oḳuduḡ 12a/14, eyü varmaduḡ bir ulu kişiyi evine yalın ayak gönderdüḡ 19b/10.

3. Tekil Kişi

İbrāhım peygambar vaḳtinden berü kimesne depretmedi 6a/11, 'Aliyi uyardı 'Alī ayagḡ üzerine ṡurı geldi peygambar ridāsı ucıyla 'Alinüḡ yüzinden gözinden tozını sildi 24a/3-4, 'Abdu'llāḡ çünki nāmeyi yāranlara oḳudı 24b/9.

1. Çoğul Kişi

Bedr Kuyusına iki günlük yerde kalan menzilde biz oturduk ki gizlendük 28a/6. Muḥammedüñ yalanından kırtulduk idi 28b/3, nitekim senüñ elünde esir olduk biz anlardan umarduk 89b/7, biz uş gitdük 217b/11, biz daḥı anı kabül êtdük 221a/6, Ḥaḳ Te‘âlâ ḥazretine tevbe eyledük ve ceddin Muḥammedden utanduk egerçi senüñ ḥaḳḳuñ bî-vefâlık eyledük şimdi cânumuzı başumuzı senüñ yolına kırbân êtmege geldük 222a/10-11-12.

2. Çoğul Kişi

ḥōş vardunuz 185b/13-14, ‘Alî ile bî‘at êtdünüz ‘ahdı şıduñuz 202a/6, siz kendünüz ‘aşi olmağla olmadunuz müselmânları daḥı ‘aşi eyledünüz 202a/7, ‘Ömer zamânında ‘Acem leşkeriyle uğraşduñuz İslâm dînini açduñuz 203b/19, benüm sözüme muḳayyed olmadunuz 211b/2-3, ḥürmetümi terk eyledünüz 217a/4, baña nâmeler gönderdünüz benümle bî‘at êtdünüz başdan çıkardunuz şimdi getürüp beni ele vêrdünüz 217a/6.

3. Çoğul Kişi

her taşuñ başın bir birine kenetlediler 6b/10, şabâḥ bulamadılar izin izleyü beriyye düşdiler 24b/12, kârbân göçmege başladı üzerlerinden urdılar 25a/8, ‘Oşmân bin ‘Abdu’llâḥ kaçup Mekkeye geldiler 25a/11, ol araya geldiler gördiler 27b/3, anlar daḥı Muḥammedilerün gözine ḥor görindi gözlerine yeñdürdiler 33a/1, maşaraya alup güleşdiler 33a/5, şunuñ üzerine ittifâḳ êtdiler 167b/2, emîn oldılar ihtiyâtsuz ḳondılar oturdılar 24b/19, dediler Ṭalḥa ḳaḳıdı dutuñ dëyü emr eyledi anlar çıkıldılar gitdiler Ṭalḥa leşkeri anlaruñ ardlarına düşdiler 202a/7-8.

3.11.3.1.2. Duyulan Geçmiş Zaman

Tablo 1. 7. Duyulan geçmiş zaman

Duyulan Geçmiş Zaman	-miş	-Up dUr(Ur)	-miş+kişi eki+Kuvvetlendirme (dUr)
1. Tekil Kişi	mışum, mışvan, maşam	<i>up dururın</i>	_____
2. Tekil Kişi	mışsın, mışsin	_____	mışsındur, mışsındür
3. Tekil Kişi	mış, miş	updur, üpdür	mışdur, mişdür
1. Çoğul Kişi	mışuz, mişüz	_____	mışuzdur, mişüzdür
2. Çoğul Kişi	mışsız, mişsiz	_____	_____
3. Çoğul Kişi	mışlar, mişler	updurlar, üpdürler	mışlardur, mişlerdür

-mİş+Am / -mİş+Uz biçiminde birinci kişilerle anlatılan geçmiş zaman ekinin kullanımı; anlamsal olarak görülen geçmiş zamanı karşılar. Kimi zaman da başlangıcı geçmişe dayanan fakat etkisi hala devam eden durumları aktarmak için kullanılır. Metinde de bu kullanımlara örnek olabilecek ifadeler şöyle sıralanmıştır:

ben bunda ol niyyetçün *oturmuşamdur* 157a/15-16, ki ‘Abd-i Menāf oğlıyum ve peygamberuñ iki kızın alup *güyegü olmuşam* hilāfete benden müstaḥaḥ kimesne yoḡdur 185a/8, ben peygamber elinde müselmān *olmuşam* 122a/4, Muḥammedden böyle *görmüşem* 131a/16, ol vaḫtki ben şehrümden gitmişem bu sözi işitmişem dedi 15a/19-20, ben anlaruñ ikisini bir arada çok görmüşem dedi 65a/13.

sen bunlaruñ gönüllerin ehl ü ‘ayāli teşvīşine *meşgül eylemişsin* 85b/13 bu fikr ki *eylemişsin* maḫzā ḫaṫādur 85b/14, *eyü étmişsin* 99b/4, Müseylemenüñ leşkerüñ şıyup ve kendüyi ve erlerini depeledüğüñ ḫaberin *bildürmişsin* 130a/6-7, ey Sa‘d kisrālar ḫūyın ḫulanmışsin 147a/6, ḫapuda ḫapucılar ve çāvüşlar ḫor olmuşsin 147a/7, ḫatunlğıla istemişsin 182b/13, peygamber ‘Oşmāni göricek ne ḫatı gizlenmişsin yā ‘Oşmān dedi 52a/16.

biz ḫacc étmege *gelmişüz* gavḡā ḫacetümüz degüldür 19b/5, bu Baṫṫāḫa ki biz *cem‘ olmuşuz* 124b/20.

siz Muḥammede inanmış ve *müselmān olmuşsuz* 19b/2, hemān ḫurı *zaḫmet çekmişsiz* ve ‘ayş *fikr étmişsiz* 165b/3, bayram nāmazını dört rek‘at ḫıldı *dérmişsiz* 194a/18, siz Bedir gününde ‘alemi *bırakmışsuz* 47a/15.

şehrüñ çevresine butraḫ *dikmişler* 168a/14, bir ḡayrı ḫişi *ḫalife étmişler* 198b/4, Şām beglerinden otuz biñ belki daḫı ziyāde ḫişi *and içmişler* idi 207b/1, ben bir ulu ḫatun(um) baḡa ḫiç kimseyle *töḫmet étmemişler* 5b/14.

-Up dUr(Ur)

-Up ulaç eki ile dUr(Ur) bildirme biçiminin birleşmesinden oluşmuştur. Yalnızca Azerbeycan Türkçesinde ve Türkiye Türkçesinin Doḡu Anadolu şivesinde sıklıkla kullanılan bu birleşik yapı, inceleme metnimizde de oldukça sık kullanılmıştır. Ancak bu birleşik yapı, metnimizde, kullanıldığı yerler nispetinde değerlendirildiğinde, anlatılan

geçmiş zaman işlevinden ziyade "geçmişte başlayıp hala süregelen bir eylemi" anlatmak ya da özellikle birinci kişilerle kullanımında görülen (bilinen) geçmiş zaman işlevinde kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu sebeple kullanıldığı cümlelerin anlamları dikkate alınarak incelemenin geniş zaman ve şimdiki zaman kiplerinin konu edildiği bölümlerde aynı yapı tekrar ele alınmıştır:

eyitdi ben daḥı bu kāfirün elinde ‘āciz *ḡalup dururın* 116b/14, ben ḡayli kitāblar oḡuyup dururın bilürin ki 144a/16, ben Tevrİtten şöyle (2) oḡuyupdurın¹¹ ki dükeli eyülikler ve ḡayrlar ki Ḥaḡ Te‘ālā yaratmışdur on ḡışşedür 149b/1-2, Ḥazret-i ‘Alİ yene ol ḡavmi teskİn eyledi ‘Oşmān şādır olan söz Mervān sözi ile olupdur ‘Oşmānuḡ anda ḡünāhı yoḡduḡın müselmānlara bildürdi 195b/6-7, meḡer bunları ādem degüllerdür ferİştelerdür anuḡçün bunda ḡelüpdürler yoḡsa ādem oḡlını bunda ḡelmek mümkin degüldür 173b/12.

bu nesne ma‘lüm olupdur dēdi 231a/4, ‘Acemden ḡorḡmaḡ ki ‘Irāḡ fetḡ olupdur Rehİm ve Sevād ḡöd elüḡüzeddür 136a/19.

-miş+dur

Türkiye Türkçesinde *-miş+dur* eki ile karşılanan fonksiyonu belirtir. *+dur* eki ile yapılan genişletmelerde fiilin zamanı değişmez. İlgili zaman içinde yapılan fiilin "belirliliği" kaybolur ve iki ihtimal ortaya çıkar. Fiilin ilgili zaman içinde "kesin olarak işlendiğini" de ifade edebilir, "belki işlenmiş olabileceğini" de gösterebilir. Ayrıca *-miş* üzerine *-dur* eklenince "rivāyet de" ortadan kalkar.¹²

senüḡ bİ‘ atuḡ ḡöḡülden degüldür ikrāhle *bİ‘at etmişsindür* 114a/20, benüm cānumı *baḡışlamışsındur* 129a/9.

bir yüce nesnedür taşla tuncdan *yapılmışdur* 174b/1, tamām dünyā size *musahḡhar olmuşdur* 174b/12, bu ḡazİnede senüḡ neḡ vardur bizüm atalarumuzun ve dedelerümüzün mālİdur çerile alup ḡazİne *ḡoymuşdur* dēyüp Yezdgerdün elinden aldılar 176b/14, müselmānlarun muşālahın Ziyāda *ışmarlamışdur* 179a/8, yā emİrÜ‘l-mü‘minİN vaşİyyet eyle ki senüḡ ‘ömründen hemān üç ḡün *ḡalmışdur* dēdi 181a/11-12, nitekim Ḥur‘ān içinde *buyurmuşdur* 193b/6, Ḥaḡ Te‘ālā *buyurmuşdur* 2a/9, at südini *emmemişdür* 3a/1, zİkr *olunmuşdur* 4b/9, bir kimesne aḡa ‘aybla *töḡmet etmemişdür* 5b/19.

¹¹ Birleşik yazılmıştır.

¹² Gülsevin, Güreer-Boz, Erdoğan, Eski Anadolu Türkçesi, s.120, Gazi Kitabevi, 2004.

ya' nī āhīret evini biz şunların için *kılmışuzdur* ki yeryüzinde ululanmayalar tekebbürlük etmeyeler ... 106a/14-15, yā 'Āmir biz hōd senün qanun içmek için *gelmişüzdür* 33a/15-16, ya' nī āhīret evini biz şunların için *kılmışuzdur* 106a/14.

'aleviler *galebe etmişlerdür* 266a/12, anlar bu araya gücle *gelmişlerdür* 35a/16, 'ulemā şunun üzerine *ittifāk etmişlerdür* 183a/2.

3.11.3.1.3. Geniş Zaman

Tablo 1. 8. Geniş zaman çekimi

Geniş Zaman	-(U)r / (A)R	-Up dUr(Ur)
1. Tekil Kişi	-(U)rIn / -(U)rAm	-Up dururIn
2. Tekil Kişi	-(U)rsIn	-Up durursIn
3. Tekil Kişi	-(U)r	-----
1. Çoğul Kişi	-(U)rUz	-Up dururuz
2. Çoğul Kişi	-(U)r+sIz	-----
3. Çoğul Kişi	-(U)rIAr	-----

Eski Türkiye Türkçesinde daima *-Ur* yuvarlak ünlülü biçimi kullanılmıştır.

1. Tekil Kişi

benüm mālum çoğdur saña *inanuram* 5b/3, bir bir olmuş nesne *görürem* 8a/3-4, taşdan kesekden āvāz *işidürem* 8a/2-3, ben *bilürem* sen her ne deseñ hağdur 12b/12, ben seni cehenneme *gönderürem* 48a/12, 'Āyişe atası evinde iken dağı Şafvānla sevişürlerdi ben *bilürem* 65a/7, ne kadar nesnelere almışdur ben *eydürem* 130a/17, elbetde şadağa *vérdürürem* 190a/15.

ben gārībüm ben dağı bir iki emānetle *dururIn* 16a/2, vilāyetüñi *yıkdururIn* harāb *étdürürIn* dedi 233b/7-8, Allāha *şıgımurIn* kâfirle *uğraş éderIn* 246a/2, yok dersen *varurIn* ne kendüyi *ğorIn* ne ol getürdüğü kişiyi *ğorIn* dedi 18a/1-2.

2. Tekil Kişi

yā Ebā'l-Hakem ya sen ne buyurursın ne *tedbīr edersin* 21b/1, niçe *maşlahat görürsin* 21b/2, yā Muhammed Kureyş tā'ifesin başduğunçün bir iş mi eyledüm *şanursın* 42b/14, kanı ğāyretünüz şaha varıcağ ne *cevāb vērürsin* 142a/4, sen kendüzün zahmetin *çekersin* 183a/7.

3. Tekil Kişi

senün zırhlaruñ arada *zāyi' olur* dediler 86a/14.

1. Çoğul Kişi

‘Alī eyitdi anlara muqayyed olma hālleri üzerine ço sonra *görürüz* dedi 207a/10, Ey peygambarumuz oğlı *bilürüz* ki hilāfet bābında hağ senüñdür 216b/13, cemī' müz anuñ yolına *baş vērürüz* 225a/4, buncılayın belki dağı yeg *söz söyleyü bilürüz* dèrlerdi 263a/18, inşallāh Mekkenün cemī' mālını tavarını bu na' lını alduğumuz gibi *aluruz* 19b/12.

2. Çoğul Kişi

pes Resūlū'llāh aşhāba eyitdi ne *maşlahat görürsüz* 31a/12, Ey kavm ne *fikr edersiz* ne *dèrsiz* 31b/1-2, toğrı söyleyicek bir kişiyi *dögersiz* elbette *yalan söyledürsüz* ve yalana *inanursız* yalan *haber şorarsız* bu kul toğrı söyler 32b/1-2, peygambar eyitdi *hōş varursız* ğāyet müvecceh *iş edersiz* 45a/4.

3. Çoğul Kişi

eger bizüm leşkerümüz şınıcağ olursa şınanlar *gelürler* saña *taayanurlar* 167b/15, eger Şāmiden çeri alacağ olursañ Berber leşkeri *gelürler* Şāmı harāb ederler Medīneden çeri alacağ olursañ Medīne yöresinde olan ‘Arablar Medīneyi şöyle *vīrān ederler* ki iki taş birbiri qalmaya 167b/17-18.

-Up dUr(Ur)

1. Tekil Kişi

‘Abbās eyitdi fāriğ ol ben bunu *fāl dutup dururın* inşallāh Mekkenün cemī' mālını tavarını bu na' lını alduğumuz gibi *aluruz* dedi 19b/11-12, vallāh ben bu hadişeyi peygambaruñ *işidüp dururın* şimdi bildüm 111a/2, Mesleme eyitdi ben *and içüp dururın* ki Yezid halkın tamām esir edüp bey' men yezid edüp şatmayınca qomayam 245a/1-2, Fağfūr eyitdi ben Kuteybenün vaşfını *işidüp dururın* ki er yigitdür ve şir-merd kişidür ammā tama' dār kişidür 238b/5-6.

2. Tekil Kişi

eyitdi belki yüz yıldur ki bunda *yatup durursın* dedi 254b/11, anlar eyitdi sen hiçbir tã'ifeye böyle demeyüp durursın bize niçün böyle dedün 58b/5-6, Medîne gibi yêrün ulusısın şuncılayın bir na'lına dağı *mâlik olmayup durursın* 19b/8-9.

1. Çoğul Kişi

biz üç kişiyüz *'ahd edüp dururuz* ki bugünkü gün seni *'Alīyi* ve *'Amrı binü'l-'Āşı* öldürevüz dedi 156b/11, Mesleme eyitdi bu şulhı qabül eyledüm illā and içüp dururuz ki Kōstantīne içine girmeyince... 241b/3, yā Resūlu'llāh bi(z) bir niçe yāranlaruz ki Mekke de saña imān getirüp dururuz 70a/12.

3.11.3.1.4. Şimdiki Zaman

Tablo 1. 9. Şimdiki zaman çekimi

Şimdiki Zaman	Xr	-(y)Xdurur Xp durur / -mİş durur	-(y)X yor(ur)
1. Tekil Kişi	-(U)rIn/-(U)rAm,	_____	_____
2. Tekil Kişi	-(U)rsIn	-A durursın/ -Up durursın	_____
3. Tekil Kişi	-(U)r	-mİş durur -Up durur	-(y)X yor(ur)
1. Çoğul Kişi	-(U)rUz	_____	_____
2. Çoğul Kişi	-(U)rsIz	_____	_____
3. Çoğul Kişi	-UrIAr	_____	-(y)X yorurlar

-Xr

ben seni cehenneme *gönderürem* 48a/12, Ebū Bekr eyitdi peygamber qapuyı açmış bizi *gözedür* 107a/19, uş ben dağı arduñuzca *varuram* 213b/16, ... bir kişi qarnın acıkdurup *oruc dutarın* demekde ve *namāz qılurın* deyüp yatup tırmağda... 262b/19, lāyık mıdur saña ki peygamberuñ döşegi üstine *oturursın* 79a/2, uşda qapuda *durur* 80b/17, yā Resūlu'llāh

kimünle *söyleşürsüz* 37a/8, ... gördi kim yaralı olmuşlardır bir taş ardında *yaturlardı* 50b/14, birbirin yalanlayup *söğüşürlerdi* 6b/16.

-(y)X yor(ur)

Şimdiki zaman kipi için Türkiye Türkçesinde kullanılan -yor ekinin de kullanıldığı örnekler bulunmaktadır:

béşyüz yaraqlu yoldaşı vardı ol kârbân Şâmdan *geliyor* dediler 23b/5-6, bir ulu kârvânla ve mübâlağa māl ve esbâbla Şâma ticârete gitmişdi uş *geliyüyorur* 26b/9-10 , Bedr Kuyusına uğratmadı şimdi Mekkeden leşker *geliyorur* senünle uğraş édeler 30a/16, yâ ‘Ömer bi’llâh Muḥammed diri midür dedi ‘Ömer eyitdi sözüni *işidi yorur* dedi 51b/11, şimdiki hâlde Mekke kavminün qanları bizüm kılıcumuz ucundan *aşayorur* 91a/7, mürteddler işitdiler kim ‘Alâ’ı *geliyorur* 132a/20, üşte dèrilmişlerdür senünle hüccetleşmege *geli yorurlar* 195b/11.

-(y)Xp durur / -mİş durur

Sa‘d daḥı arḫun arḫun *gélüp dururken* umardı kim 145a/8, bundan ol *işidüp durursın* ki 219b/20, leşker birbirine karşı *âlây bağlayup dururken* Sa‘d Vaḫḫâş ilerü varup kâfir leşkerine bir oḫ atdı 23a/11-12, Allâhuḫ emriyle peygambaruḫ devesi peygambar *binüp dururken* çökdü 67b/4, gördi kim bir deveye *binmiş durur* bir kişi anuḫ devesini yèder 88a/15-16

3.11.3.1.5. Gelecek Zaman

Tablo 1. 10. Gelecek zaman çekimi

GelecekZaman	-(y)IsAr	-(y)A	-(y)AcAK
1. Tekil Kişi			
2. Tekil Kişi			-eceksin
3. Tekil Kişi	<i>IsAr</i>		-AcAk(DuR)
1. Çoğul Kişi	<i>IsArüZ</i>		
2. Çoğul Kişi			
3. Çoğul Kişi			-ecekler(dür)

"...vallāh yā ‘Adiyy mağrib ile maşriğ arasını benüm ümmetüm *dutısardur* Kısra vilāyetinden müselmānlar gelüp Ka‘beyi *tavāf édiserdür* benüm ümmetüm şimdi fağırılığına bakma Allāh Te‘ālā anlara şol kadar māl *véreckdür haddi olmaya* dedü (94b/9-10-11)" Metinden alınan bu parça üzerinde neredeyse tüm gelecek zaman çekimini karşılayan yapılar ardı ardına kullanılmıştır. Örneğin Eski Türkiye Türkçesinin yaygın gelecek zaman çekimi olarak bilinen -IsAr biçimi "*dutısardur, tavāf édiserdür*"; yine bu dönemin sonlarına doğru gelecek zaman ortacının zaman çekimi yönünde gelişim göstermesiyle oluşan -AcAK "*véreckdür*" örneğinde ve istek çekiminin eki olmasına karşın kimi zaman emir, kimi durumlarda geniş zaman ve kimi durumlarda da gelecek zaman çekimi için kullanılan -A, "*haddi olmaya*" örneğinde gelecek zaman çekimi için kullanılmıştır.

-(y)IsAr

giriserüz 97b/3.

benüm dīnüm kıyāmet olunca *kalısar* dedü 20a/4, ‘Arabda ‘ādet buydı kaçan bir araya kārban gelmelü olısar 27b/1-2, bu gün anca kılıçlar kınından çıkısar dedü 47a/8, Hālid çün gördi kim baş eldin gidiser 127b/20.

tā kıyāmet ol āyetler *oğunısardur* 20a/14, kāfirlerün mālı ve esbābı müselmānlara *naşib olısardur* kāfirler şınup çoğı müselmānlar elinde *esir olısarlardur* 26b/13, ğam yemen Muhammed ümmeti günden güne *artısardur* 138a/18, bu el vilāyet bir kişi elinde *feth olısardur* ki adı üç harf olsa 144a/16-17, birkaç ay kaçan *mühlet olısardur* 167a/1-2, āl-i Muhammedün ‘aleyhi’s-selām şevketine bu *sebeb olısardur* 254a/8-9, bu Dünyāyı zir ü zeber *kılıısardur* 254a/16, Allāh Te‘ālā İslām leşkerine *kuvvat vériserdür* müselmānlar hep *toyum olısardur* 30a/17-18, bizüm anlarla dürüşmege *tağatumuz olmayısardur* 123a/11, Hürmüzān bildi elbetde kendüyi *öldüriserdür* 166a/8, senün yérüğe dağı ğayrı kişi *geliserdür* 234b/9.

biz dağı gönüllü gönülsüz anuğ dīnine *giriserüz* 97b/2-3.

-(y)AcAK

2. Tekil Kişi

bu vilāyeti *feth édeceksin* 144b/8, Bahreyne *geleceksin* 164a/18.

3. Tekil Kişi

bizüm aramızda başlar *kesilecekdür* şanlar *dökilecekdür* niçe *fesādlar olacağdur* 19a/15 Hağ Te'ālā ikisini *def' edecekdür* 103b/4, ol hilāfet şağa 'arz edecekdür 185b/6, 'Oşmānuğ şanını bizden *isteyecekdür* 204b/3, birbirümüz kırıcak müselmānlığı kim edecekdür ve bu Qur'anuğ hükmiyle kim 'amel edecekdür 210b/6-7, 'Ubeydu'llāh bin Ziyādı öldürecedür 225b/8, Benī Ümeyyenüğ devlet çırağın *söyindürecedür* Ğorāsāndan şara şara 'alemler *çıkacağdur* ve şara şara tonlu kişiler *çıkacağdur* Benī Ümeyyenüğ kökini *kesecekdür* ve anları tamām *helāk edecekdür* 254a/13-14.

3. Çoğul Kişi

bu def' a kendü üzerine *gelecekdür* 147a/14.

3.11.3.2. Tasarlama Kipleri (Dilek Kipleri)

Tablo 1. 11. Tasarlama kiplerinin çekim ekleri

DİLEK KİPLERİ	İstek kipi	Dilek-Şart kipi	Emir kipi	Gereklilik	
	-A	-sA	-GII	-mek gerek / -sA gerek	
1. Tekil Kişi	-(y)Am -(y)AyIn -(y)AyIm	-sAm	_____	_____	-sAm gerek
2. Tekil Kişi	-(y)AsIn	-sAğ	-GII	-mAk gereksin	-sAğ gerek
3. Tekil Kişi	-(y)A	-sA	-sUn	-mAk gerek(dUr)	-sA gerek
1. Çoğul Kişi	-(y)AvUz -(y)AlUm	-sAvUz	_____	_____	-sAvUz gerek
2. Çoğul Kişi	-(y)AsIz	-sAğUz	-ğ	-mAk gereksiz	_____
3. Çoğul Kişi	-(y)AlAr	-sAlAr	_____	_____	-sAlAr gerek

3.11.3.2.1. İstek-Gereklilik Çekimi

Örneğin "*benümle üç nesnenüğ birisini eyle ya başa mühlet verin ki yene Mekkeye varam oturam hilāfet tarağından fāriğ olam ya bir belürsüz ben varam epsem oturam yāğūd Yezīd şatına varam dedī 216b/17*" burada cümlelerin ki ile bağlanmadan önceki kısmında emir görünümünde istek kipi kullanılmıştır. Cümlelerin devamı ise zaten istek kipiyle çekimlenmiştir.

'Ömer eyitdi hāşā ki ben seni dirilerden *eyleyem* bir kişi ki Ekber bin Mālik gibi kişi *öldüre* ben anı diri şor mıyım zīrā Ekber bin Māliki oğla Hüzmüzān kendüsi urmuşdı benüm

murādum oldur ki sözini diriler gibi *söyleyesin* bu degüldür ki sen dirilerden *olasın* dedi 166a/7-8.

1. Tekil kişi

sizi ve kalan halkı dağı Muhammedün şerrinden *kırtarayın* dedi 97b/4, anama *danışayın* 99b/13, bu sözi kim kabül étmezse yüzünü kılıcla *urayın* 110b/3, bu gece ben anı falān evde *yaturayın* 116b/19, Yezīd kıatına ben *varayın* 216b/20/ yā Resūlu'llāh bu gün ol gündür ki Allāh yolına kıurbān *olam* ve baş *oynayayum* dilerüm yüzümü yüzüne *sürem* ki cehennem odı sağı harāmdur 34a/4-5, okursın yazılmış getir *göreyin* 11b/5.

2. Tekil kişi

emānlikle bu mālı *şaklayasın* 5b/3, murādum oldur ki beni *alasin* 99b/3, benümle *yār olasin* bu yalancı kāfiri depeleyevüz 116b/13, leşkerüñi anda *kıoyasın* ve benden yağı *gelesin* 123b/4, hişār içinde ki ululardan birkaçın alam gelem tā bu şulhı édevüz nāme *yazasın* 129b/15, leşkere bir kişi baş *dikesin viribiyesin* anlara sen *arğa olmayasın* meded isteyene *bulunasın* 139b/20.

3. Tekil kişi

daş uram başına ki beynisi burnından *gele* 11a/14, yā 'Alī iki cihānda ol kıışiden *bed-baht olmaya* ki seni *sevmeye* ya seni *öldüre* ya başuğı *zağm ura* 24a/4, Hüseyin eyitdi şehādet *mubārek ola* ucmağ sağı beşāret olsun (emir-istek) 217a/19.

1. Çoğul kişi

Hāğ Te'ālāya gizlü mi *tapalum* taşra *çıkalum* 11b/16, eger bu düşün eşeri belürmeyecek olursa bir nāme *yazalum* ve Ka'be kıapusında *aşalum* 28b/8, şavaşdan *fāriğ olalum* 209a/9, senüñle *aralaşalum* 210a/15, gelüñ Tağrı Te'ālānuğ buyruğıla 'amel *kılalum* aradan muhālefeti *götürelüm* iki tarafından iki kişi *ihtiyār eyleyelüm* anlar ne buyurdılarsa hükümlerine *muñ olalum* 211b/8-9.

yeryüzinde ne kıadar kāfir varsa evvel dīne *da'vet édevüz* kabül étmezse harāc *isteyevüz* 140a/19-20, ...eger diri *kırtulursavüz* cihānda bir yağışı okunmuş *olavüz* 156a/11-12, biz üç kıışiyüz 'ahd édüp dururuz ki bugünkü gün seni 'Alīyi ve 'Amrı binü'l-'Āşı *öldürevüz* dedi 156b/11, biz ol derbendleri *bekleyevüz* ol halkı bu tarafa geçmege *kıomayavüz* 173a/9, ğāfil otururken üstün *uravüz* 202a/19.

2. Çoğul kişi

ne kişiler *olasız* ki bizümle başa çıkasız 19b/3, mâluñuzla ‘avratuñuzla oğlanuñuzla *halâş olasız* 58b/10, ol ğālib olacağ olursa siz *kırilasız* anlar kaçalar kırtılalar 61a/20, peygambar kıatına *iledesiz* ol ne buyurursa *eyle edesiz* 67a/1, aqçecüklerüm *devşürivèresiz* 74b/13, siz dağı Muħammed leşkerinüñ ardından *gelesiz* 81b/10.

3. Çoğul kişi

ki şavaşdan yüz döndürmeyeler ihlâşıla *duruşalar* 85b/12, anlar dağı *esirgeyeler* ħaqlarını *bağışlayalar* 89b/14, ya‘nî āħiret evini biz şunlaruñ için kılmışuzdur ki yeryüzinde *ululanmayalar tekebbürlik étmeyeler fesād işlemeyeler* Allāhdan *ķorķuci olalar* 106a/14-15, ħile ile araya şulğ bırağdum tā kıanuñuz *dökmeyeler* 129b/16.

3.11.3.2.2. Gereklilik Çekimi

Gereklilik kipi için -mek gerek ve -sA gerek birleşik yapıları kullanılmıştır. Türkiye Türkçesinin gereklilik kipi -mAll kullanımına ise metinde hiç rastlanılmamıştır.

-mAK gerek

müselmānlar elinde esir olduğ elbette kendüzünji *şatun almağ gereksin* dedi 40a/2-3, evvel iki kişinüñ diyetlerini *vérmek gereksin* yāħūd ceng çün *ħāzır olmağ gereksin* 55a/16-17.

ne *eylemek gerek* deyü ba‘zısı eyitdi 7a/18, şu getür tā ki buña abdest ve mesh tarifin gösterem ki Allāha niçe *tapmağ gerek* bilsün 9a/12, ‘Ömer eyitdi pes *n’étmek gerek* tā ki pāk olam 11b/6, başdan *ayağdın*¹³ hep bedenüñ *yumağ gerek* tā ki pāk olasın 11b/7, pes şöyle *bilmek gerekdür* ki Ĥağ Te‘ālā cihānı cihetsüz tutmaz 2a/15, peygambar eyitdi bu sözi ata binmedin *démek gerek idi* 46b/4, tağuñ üzerine biz *varmağ gerek* yerüñ yuķaru yanını *almağ gerek* deyüp ilerü yöridi 51b/14; anı arayup *bulmağ gerekdür* 139b/4, bugün ne olursa *olmağ gerekdür* 215a/12.

bu tedbir gerekmezdi ki edeydünüz çünkü étdünüz *tamām étmek gereksiz* 6a/20, anları dīne da‘vet eyledi *müselmān olmağ gereksiz* dedi 42b/13, siz dağı diyeti bile *vérmek gereksiz* dedi 55b/3, ...biz tevrit şerif atini başup ğayrı dīn ihtiyār étmüz dediler andan eyitdi kılıclaruñuzı elünüze *almağ gereksiz* kendü elünüzle ‘avratlaruñuzı ve oğlancuqlaruñuzı *ķorımağ gereksiz* ve mâluñuzı tavaruñuzı oda *urmağ gereksiz* andan

¹³ ayağdın.

çıkup Muhammedün leşkeriyle *şavaş etmek gereksiz* ya kılıc yüzinden kırılıp ya başunuz alup bir tarafa *gitmek gerek* 58b/11-12-13.

-sA gerek

Metinde kullanılan '-sA gerek' yapısı tam olarak gelecek zamanı karşılamamaktadır. Bu yapıyla çekimlenen cümlelerin anlamlarına bakıldığında, '-sA gerek' çekiminin gelecek zaman kavramıyla birebir örtüşmediği, ama bunun yanı sıra gereklilik ve istek anlamlarını taşıdığı anlaşılmaktadır.

eyitdi kim ğazāya *gitsem gerek* 92a/16, ben işbu şehriñ içine *girmem gerek* kâfirün kilisâlarını ve tekfuruñ sarâyını ve tahtını ve âyinelerini *temâşâ etsem gerekdür* 241b/16-17, bu arada bir *şehr yapsam gerekdür* 143a/7, şimdi ben anları *kosam mı gerek* evvel edeceğüm budur ki anları *‘azl etsem gerekdür* 198a/11-12, Mehdi hōd ol cāriyeyi ısmarlamışdı ki ben seni Ya‘kūba vērürin odadan yene *alsam gerekdür* ol ‘alevî ki aña öldürmekçün *vèresüm gerekdür* 261a/5-6, bir yıl tamām *gezsem gerekdür* niçe güci yétmez dermānsuzlar vardur ben kendüzüm anlaruñ kapusunda hâkkların *görsem gerekdür* 183a/11-12.

bu ol Muhammeddür ki ‘Arabdan *zâhir olsa gerekdür* ve aḥbār kitâblarında vardur dedü 8b/15, Allāhuñ taḳdîrinde her ne kim olacaḳdur elbette *olsa gerekdür* 80a/3-4, Mehdi anı öldürmekçün hâbs eyledi elbetde *öldürse gerekdür* 259a/12, *kosam gerekdi* 190a/1.

yâ Muhammed kâfirler saña mekr etmek istediler biz hōd anlaruñ mekrlerini yene kendüleruñ *başına getirsevüz gerekdür* 21b/12.

anlar katı *harb etseler gerek* çok rüzgâr *olsa gerek* çok halkuñ *kırılma gerek* ki hişâr alabil(e)sin benümle şulḥ eyle 129a/3-4.

3.11.3.2.3. Dilek-Şart Çekimi

ğayrı kişi *olmalu olsa* kimi ihtiyâr ederdün 185a/6.

1. Tekil kişi

fursat bulursam senüñ hâkkuñdan gelem 116a/5, ‘avrata *nikâh etsem* gün tolanmazdın öñ mehrin vērürin 13ob/4, eger anı *oḳursam* müselmânlaruñ gönli ḳorḳ(uy)a düşer 130b/20, ben anda *hâzır bulınsam* size bu işi etdürmezdim 219b/18.

2. Tekil kişi

her ne ki *buyursaŋ* hâzırız 225a/4, bir kişiye *buyursaŋ* yağlatdursaŋ olmaz mı 183a/7-8, mezkide *varsan* halkı *cem' eyleseŋ* halka *bildürseŋ* 195a/14, sen anlaruŋ içine girüp bir gün *kırdursaŋ* 226a/10, halife sen *olmasan* gayrı kişi *olmalu olsa* 185a/6.

3. Tekil kişi

her kaçan *seyl gelse* Ka' benüŋ içine girerdi 6a/12-13.

1. Çoğul kişi

eger biz daŋı *ölürsevüz*eger diri *kırtulursavüz* ...156a/11, bu sebebden ne araya *dilersevüz* varuruz 173b/16, biz anı *depelemezsevüz* 196a/4.

3.11.3.2.4. Emir Çekimi

2. Tekil kişi

bilgil ki Hâdîce daŋı peygamberuŋ hışımı idi 5a/2, *bilgil* ey peygamber-i hudâ ben müselmân oldum 71a/2, Şafâ tağında sancaguŋı *dikgil* 81b/17, yâ emîrü'l-mü'minîn *bilgil* ki 259b/1 (emir-istek), senüŋle şavaş étmeyince sen daŋı *étmegil* 81b/18, sen anlara *eyitgil* ki müselmân olduŋuz için baŋa minnet eylemeŋ 92a/4, bu sözi *Mecâmi'-i nâsda söylegil* kâfirlere *bildürgil* 95b/13, Ebû Bekrden sen *algil* halka *oquyu vérgil* dedi 95b/18-19, benümle Muhammed katına bile *gelgil* 97b/5, yâ 'Alî bu gece sen benüm yerümde *yatgil* 21b/14, sen kendü hâş âläyuŋla leşkerüŋle önce *vargil* 81b/15.

2. tekil kişi çekiminin eksiz kullanımları da bulunmaktadır:

dütsi edin 29a/20, aŋsuzın kılıcla *çal depele* 97b/6, bir yüksek yerde *durgur* 81a/12, sen Medîne de *dur* 92b/4, bir pâre şovuk şu *getür* yüzüme *ur* 104a/19, yâ Hâlid benüm naşihatüm *işit* 129a/8, yâ Rabb sen *kâdîrsin* ki bu halkı şu üzerinde yöridesin bizi şudan *geçür* 132b/2.

Örneğin "...müselmân olduŋuz için baŋa minnet eylemeŋ varuŋ Allâha şükr eyleŋ ki size imân müyesser étdi (92a/4-5)" ifadesinin devamında gelen "...sizi müselmân eyledi müselmânlık oldur ki namâz kılasız ve oruc dutasız ve zekât véresiz dedi (92a/5)" cümle isek kipiyle çekimlenmiştir. Buradan ilk ifadenin emirden çok öneri anlamını taşıyan istek çekimini karşıladığı anlaşılmaktadır.

3. Tekil Kişi

....ol dağı Şehid olursa şalan kişi *beg olsun* 138a/8-9, ki cihān ĥalkı anuğ Şerrinden *ĥalāř bulsun* 97b/6, Ĥüseyin eyitdi Őehādet mubārek ola ucmağ sağa *beřāret olsun* 217a/19.

2. oğul kişi

Mu'āza *iřmarlayın* 95b/2, sen anlara eyitgil ki műselmān olduđunuz içun bađa *minnet eylemeđ* 92a/4, 'Acemden *ķorķmađ* ki 'Irāk feth olupdur 136a/19.

3. oğul kişi

vaķtlerine *ĥāzır olsunlar* 'ahduđuza ma' zűr olduđ *demesűnler* dedi 95b/13,

3.11.3.3. Fiillerde Birleşik ekim

Metinde fiillerin birleşik çekimleri bulunmamaktadır. Birleşik ekimi bulunan basit çekimler örnekleriyle birlikte şu Şekilde sıralanmıştır:

3.11.3.3.1. Grűlen Geçmiř Zamanın Birleřik ekimleri

Metinde grűlen geçmiř zaman kipinin hikāye ve rivāyet çekimleri bulunmamaktadır.

3.11.3.3.1.1. Grűlen Geçmiř Zamanın řartı

1. Tekil Kişi

ne řadar leřker *gnderdűmse* hiç yűz ađartmadılar 139b/1, beytű'l-māldan *verdűmse* yene kendű mālumdan yerine ķoyayın 194a/9.

2. Tekil Kişi

ne kim *buyurduřsa* 71a/3, Műseylemeyi *depeledűnse* 129a/2, ne řadar māl *taĥřil tdűnse* 160a/7, eger bu nesneyi kendű iĥtiyāruđla *tdűnse* kerem eyle 201a/6, varduđı gibi ne řadar řal' a ve řehr *alduřsa* ađa iřmarlayasın 248b/17.

3. Tekil Kişi

senden dađı bu dedűkleri gűnāĥ *řādır oldısa* 66a/13, peygamber niçe ki *buyurdısa* 106b/19, eger 'Ořmānı 'Alı *ldűrdise* 200b/18, bizűm ĥaķķumuza ne *tdiyse* 206a/18, kim *bı'at eylediyse* bařını keseyűm 214b/13, bařumuza ne *yazıldısa* gele dedi 222b/4, ne ĥile *eylediyse* eyledi 258a/7, Ya' ķűb ĥaķķında ne *söylediyse* 261b/7.

1. oğul Kişi

ne belāya *uğraduḡsa* ve ḡayrdan ŧerden neye *yētiŧdükse* 110b/6-7.

2. Çoğul Kiŧi

eger siz muḡācirin ḡaḡkında *iḡsān ētdünüzse* 108b/12, ne ḡadar ḡarāc *ḡoduñuzsa* 148a/3.

3. Çoğul Kiŧi

ne var azup yoldan *çıḡdıłarsa* 25a/4, ne yēde mürtedd *buldıłarsa* 115a/18, bağ içinde ve taŧrada kimi *buldıłarsa* depelediler 128b/12, her kiŧiye ne ḡadar ḡarāc *ḡodıłarsa* 148a/5, nesün *aldıłarsa* bir eksüksüz yēne vēreler 166a/18, her ne araya *vardıłarsa* fetḡ ētdiler 188a/19, anlar ne *buyurdıłarsa* ḡükümlerine muḡi⁶ olalum 211a/8.

3.11.3.3.2. Duyulan Geçmiş Zamanın Birleşik Çekimleri

3.11.3.3.2.1. Duyulan Geçmiş Zamanın Hikâyesi

1. Tekil Kiŧi

bir kiŧi rivāyet ētdi bir yıl atumla Mekkeye *varmıŧdum* 16a/19, ‘Alī ile bile *yatmıŧdum* 24a/2-3, ey ḡavm ben ‘Abdu’llāḡ Rāhib ki Medīneden *gitmiŧdüm* ŧimdi uŧ yēne geldüm 48a/3, ben bir ḡoyun *beslemiŧdüm* 66a/9, size öldürünğ dēyü *buyurmiŧdum* 83b/6, anlara cevābların *vérmiŧdüm* 102b/13, yā ‘Alī ben bu sözi *unutmiŧdum* 205a/2.

2. Tekil Kiŧi

ben senünğün ‘aḡā buyurmiŧdum ki bir ḡayırlu iŧe *ḡulavuzlamıŧduñ* 247b/18, ḡardaŧumuz ‘Abdu’llāḡ *dutmiŧduñ* 258b/5.

3. Tekil Kiŧi

dilek eyleyüp *ḡurtarmıŧdı* 186a/6, Sa‘d Vaḡḡāŧ daḡı anda *oturmiŧdı* 187a/12, ol ḡaçup Parsa *varmıŧdı* 1b/9, ki İsmā‘il peyğambar zemzem ḡapusunda bir genc *gizlemiŧdi* 4b/1, peyğambaruñ ḡaberin kitāblarda *görmıŧdi* 4b/14,.

1. Çoğul Kiŧi

bu sözi *dēmiŧdük* 1b/16, ... dēdükleri menzilde *ḡonmiŧduḡ* 25b/3, Benī ‘Āmir ardınca *gitmiŧdük* 127b/6, bu nesneyi biz daḡı *iŧi(t)miŧdük* 207a/3.

2. Çoğul Kiŧi

anun başını kesmek niyyete *gelmişdünüz* 210a/2.

3. Çoğul Kişi: Metinde en sık kullanılan birleşik fiil çekimi ve kişi ekidir.

..Muhammedün evsâfını *bilmişlerdi* ve peygamberliğine *inanmışlardı* 16b/14, Muhammedden sonra anlardan zürriyet gelmez *demişlerdi* 20a/3, ol gece Ebū Bekrle Medīne (5) yolun dutup *gitmişlerdi* 22a/4-5, Muhammed ve Ebū Bekr anda *gizlenmişlerdi* 22a/11, bu yağa Sa'dle 'Utbe hōd develerin arayu Necrān tarafına *düşmüşlerdi* 25b/20, Mekkedden Medīneye *hicret etmişlerdi* 27a/4, kalanı deveye *binmişlerdi* 32b/6, Hübeli aña *berkitmişlerdi* 48a/19, ol 'avratlar ālāyı ardında *durmuşlardı* 48a/20, bizden birümüzi *depelemişlerdi* 127b/7, 'Acemden Ceyş adlu bir kişi *emīr edinmişlerdi* 171a/12, üç çardaş karavula *çıkılmışlardı* 176b/3, Tays tarafına *göndermişlerdi* 178a/5, dèrnek *olmuşlardı* 178b/6, 'Ömerün rażiya'llāhu-'anhu üstine *üşmüşlerdi* 181b/13, şehirden *sürmüşlerdi* 265b/15, Hacerü'l-Esvedi önlerine *komuşlardı* 6b/13,.

3.11.3.3.2. Duyulan Geçmiş Zamanın Rivâyeti

yāhūd Ka'be ortasına *şarmışmış* 82a/12.

3.11.3.3.3. Duyulan Geçmiş Zamanın Şartı

3. Tekil Kişi

bu eger melik *imişse* 94b/2.

3. Çoğul Kişi

kāfir eline düşüp *helāk olmuşlarsa* 25b/19, ne kadar tavar *almışlarsa* 88b/3, eger bunlar *ihtiyārsuz etmişlerse* 201b/2, eger ihtiyārlarıyla *bir'at etmişlerse* 201b/3.

3.11.3.3.3. Geniş Zamanın Birleşik Çekimleri

3.11.3.3.3.1. Geniş Zamanın Hikâyesi

1. Tekil Kişi

dükeli halkdan anlara ziyāde *verürdüm* 91a/14, şimdi ikinüzün dağı başını *keserdüm* 97a/10, ben Allāhdan gayrı kimesneyi dōst edineydüm Ebū Bekri *dōst edinürdüm* 104b/15, bir kişi idüm ki *ugrılığ ederdüm* 122a/5, bunca zamāndur ki ben gāzāda *yörürdüm* 149a/12,

şimdi seni taşla *depeledürdüm* 151b/19, sizün ne kadar erkegünüz varsa *kırardum* 155a/20, Benî Hâşim meclisinde ben *olurdum* 204b/18-19.

2. Tekil Kişi

bulsañ etin *yérdün* 81a/4, benüm yerüme sen *olurduñ* 92b/10, ‘Āyişe laṭife şüretinde eyitdi *umardun* yā Resūlu’llāh beni göme koyayduñ 104a/15, gayrı kişi olmalu olsa kimi *iḥtiyār éderdün* 185a/6.

3. Tekil Kişi

ḥarāret ziyāde *olurdi* elini aña *batururdi* 106b/20, günde bir deve *boğazlardı* ta‘ām *bişürürdi* fuḫarāya *yédürürdi* ta‘ām yénince kendüsi bir degnek alup çoban gibi ayağın *ṭururdi* çebçevre *gözedürdi* étmek ḥācet olan yère ve aş ḥācet olan yère *getürdürdi* 180a/13-14-15, tersā dīnini *dutardı* 181a/3, şadaḫa develerin *yağlardı* 183a/5-6, her yèrde ki bir emīr bir ‘āmīl *gönderürdi* aña *vér(ür)di* bir vaşıyyet nāme *vérürdi* her ne édecegi *bilürdi* 183a/12-13, her kaçan seyl gelse Ka‘benün içine *gınerdi* 6a/13.

1. Çoğul Kişi

ḥaḫḫunuzdan *gelürdük* 19b/4, Muhammedilere erlik niçe olur *gösterürdük* 42b/9, bir kāfiri öldürmege biz *kaşd éderdük* biz yétişmedin kāfir düşerdi üzerine *varurduḫ* başın gevdesinden ayrılmış ya gevdesi ḥurd olmuş *bulurduḫ* 35a/9-10, biz anuñ bendini *tedbīr éderdük* 267b/8, şöyle rivāyet éderler ki bir kāfiri öldürmege biz *kaşd éderdük* 35a/9.

2. Çoğul Kişi

başuñuzuñ ve mālunuñ *terkin éderdünüz* 209b/20.

3. Çoğul Kişi

hergiz Receb ayında *kan dökmezlerdi* ve *şavaş étmezlerdi* 24b/8, ... ḥendeḫ ḫazdılar her gün çıkup *uğraşurlardı* gèce olıcaḫ yèrlü yèrine *gelürlerdi* ve ḥende(ḫ) içinde *olurlardı* 231a/9-10, birbirine *buluşurlardı* 238a/15, *umarlardı* ki 256a/20, adına Ebū Serāya *dérlerdi* 264a/2, ‘Āyişe atası evinde iken daḫı Şafvānla *sevişürlerdi* ben bilürem 65a/7, pes ḫaḫ anuñ yalanı eşerin *görürlerdi* 131b/5, bir bölügi maḫallelerde *yörürlerdi* ve bir bölük müselmānlaruñ fesādın *gözedürlerdi* 161b/18.

3.11.3.3.3.2. Geniş Zamanın Rivāyeti

2. Tekil Kişi

müselmānların mālın vèrüp *evlenürmişsin* 131a/2, sen yèl degirmenin *düzermişsin* 181a/8, on bès biş aqça *vèrürmişsin* 194a/7.

3. Tekil Kişi

imāmet da‘ vāsın *édermiş* 261a/1.

2. Çoğul Kişi

dağı *eydürmişsiz* ki Mervān binü'l-Ḥakemī peygambar ‘a.s. katından gidermişdi 194b/3, dağı *eydürmişsiz* ki begliği yigit kişilere vèrür pirlere vèrmez *dèrmışsiz* 194b/5.

3.11.3.3.3. Geniş Zamanın Şartı

1. Tekil Kişi

kime *dèrsem* sen delü olduğ dèrler 9b/3-4, şimdiki hâlde ben size ne *söylersem* inanmazsız 66a/17, kıanda *dilersem* yörürin 70a/9-10, fırsat *bulursam* 116a/5, eger anı *oğursam* 130b/20, tā ne *buyurursam* eyle edesin 132b/12, ben şehid olacaq *olursam* 138a/8, eger bu yaradan *ölürsem ... eger diri olursam* 157b/12, Hürmüzān benüm kıatuma gele *neylersem* edem 165b/6, ben kimi *ihtiyār edersem* 184b/20, ben dağı ne edecegi *bilürsem* 214a/5, anlara ne *dilersem* edem 237b/4, eger cevāb *vèr(e)mezsem* ve kıatā etmiş *olursam* 194a/14-15.

2. Tekil Kişi

sen bunu kıurbān edecek *olursay* 4b/7, sen her niçe *hüküm edersen* 6b/20, sen bu dīne *inanursay* 9a/18, aña yaramaz söyleyicek *olursay* 11b/10, benüm ardumca *gelürsen ...* 13b/12, yā Esid bir pāre *otursay* bu getürdügüm kişinüğ sözini *işitseñ* (7) andan şonra ne *edersen* etseñ 18a/6-7, *buyurursay* ellerin şalı vèreyin 38b/8, yā Muḥammed anların hāin olmalarından *ihtiyāt edersen* 42b/10-11, yā Ebā'l-Kāsım baş üzere her ne *buyurursay* edelüm 55b/4, menüm yanuma *getürürsen ...* 214b/15, çünkü sen *gidersen ...* 216a/6, benden ayrılmağ *istemezsen* 104b/14, eger Şāmiden çeri alacaq *olursay* Berber leşkeri gelürler Şāmı kıarāb ederler Medīneden çeri alacaq *olursay* Medīne yöresinde olan ‘Arablar Medīneyi şöyle vīrān ederler ki iki taş birbiri kıalmaya 167b/17-18..

ikdām eyle *edebilürseñ* hōş *edemezseñ* ma‘ zürsın 43a/19, eger taşra *gelibilürseñ* gel *gelemezseñ* gide 43b/10-11, eger *gelürseñ* bunlarınla gelesin *gelmezseñ* uş yèr götürmez

leşkerle üzerüğe vardum 71a/16, eger şulh *étmezseñ* 129b/19-20, yarın sen ata *binmezsen* dilerin ki yarınkı cengi başa bağışlayasın 141b/9.

3. Tekil Kişi

fürşat bizüm olursa dağı kâfirlerün *olursa* dağı siz bu aradan ayrılalum dèmeñüz 47b/7, ol dağı *şehid olursa* 138a/8.

eger ‘imāna *gelmezse* 71b/6, bu sözi kim *ķabül étmezse* yüzini kılıccla urayın 110b/3, ol ķabileden ezān işidürlerse hōş *işidilmezse* 125a/6, yardım *dilemezse* yene Yemene var 133a/8, Pars vilāyeti *açılmazsa* dağı olur 164a/16.

dēñilmesse 33b/1.

1. Çoğul Kişi

şimdi biz seni eger alup *gidersevüz* 17a/8, eger *ğālib olursavuz* 56b/11, erteye kalacak *olursavuz* 62a/18, biz kimi *ihtiyār edersevüz* 109b/1, eger biz dağı *ölürsevüz* şehādet mertebesin bulavüz eger diri *ķurtulursavüz* cihānda bir yağışı oğunmış olavüz 156a/11-12, anları *şiyacak olursavuz* 168b/18, ne araya *dilersevüz* varuruz 173b/16, sağa *itā‘at étmezsevüz* cehennemlik oluruz *edersevüz* yene cehennemlik oluruz 205b/15, Mu‘ āviye ķatına *varursavuz* 207a/15.

biz anı *depelemezsevüz* 196a/4.

2. Çoğul Kişi

eger anda kimesne *bulursañuz* 27a/20, her ķankısın *ihtiyār ederseñüz* 111a/5, eger Allāhdan *ķorkarsañuz* ve *inşāf eylerseñüz* hilāfet bizüm haķķumuzdur 112a/10-11, ne *çāre édebilürseñüz* édün 116a/12, gelün günāhlarıñuza tevbe kılun yok *dérseñüz* 119a/10, kâfir *olursañuz* yene siz olursız 211a/12, benüm sözüme *uyarsañuz* 221a/5, kaçmağ *ķaçarsañuz* benden yağı kaçuğ 232a/18.

eger başa *inanmazsañuz* 12a/5, yā Resūlu’llāh hiç kimesne *inanmazsa* 12b/2, eger *bulamazsañuz* ya *bilmezseñüz* 35a/17, eger *gelmezseñüz* 124b/14, eger dīnünüz İslāmuñuz ğuşsasın *yemezseñüz* 128a/2, *uymazsañuz* dağı hemān ğarāc vēresiz 166b/20.

3. Çoğul Kişi

eger cuhūdlar anı *duyarlarsa* 17a/12, kim öldürdüğün dağı bilecek *olurlarsa* 21b/5, ne *isterlerse* vērevüz ķurtulavüz 21b/6, sağa *ģaber şorarlarsa* 25b/11, ne *dilerlerse* vērürin

39b/15, oğlumı *āzād ederlerse* ben dağı *āzād ederin öldürürlerse* ben dağı bunu öldürürin 39b/18-19, eger yarın anlar sizden oğlanlarınuğu rehn *isterlerse* zinhār vermeyin 61b/13, eger *şavaş ederlerse* anları öldürün 81b/14, bağa kaşđ edecek *olurlarsa* 213a/16, ki *tuyarlarsa* seni 223b/17.

eger *erişmezlerse* 28a/8, imāna *gelmezlerse* kıralar 118b/18, eger *vermezlerse* öldür 125a/8.

3.11.3.3.4. Şimdiki Zamanın Birleşik Çekimleri

3.11.3.3.4.1. Şimdiki Zamanın Hikâyesi

1. Tekil Kişi

inanmayup dururdum 120a/13.

3. Tekil Kişi

ol hatunuğ ĥacetin *göriyordu* 94b/1, cemā' ate namāz *kılıvêri yorurđı* 103b/18-19.

bir kimesne yalığ *kılıc dutup dururđı* 125a/14-15.

3. Çoğul Kişi

uşda arduğuca *getüriyorurlardı* 74b/10, namāz *kılıyorurlardı* 107a/10.

Metinde şimdiki zamanın rivâyeti, şimdiki zamanın şart çekimleri bulunmamaktadır.

3.11.3.3.5. Gelecek Zamanın Birleşik Çekimleri

Gelecek zamanın hikâyesi ve rivâyeti metinde bulunmamaktadır.

3.11.3.3.5.1. Gelecek Zamanın Şartı:

eger *şulĥ edeceksen* bir gün et ki 129a/9.

3.11.3.3.6. İstek Kipinin Birleşik Çekimleri

3.11.3.3.6.1. İstek Kipinin Hikâyesi

1. Tekil Kişi

maħalleden *kovaydum* 18a/14, zāyi^c ola dēyü *korımayaydum* 41a/20, üzerünüze *havāle édeydüm* 79a/9, *kırduraydum* birünüzü *komayaydum* 79a/10, ben Allāhdan ğayrı kimesneyi *dōst édineydüm* Ebū Bekri dōst édinürdüm 104b/15.

2. Tekil Kişi

te^c cıl étmeyeydün 81a/3, benüm öğümde *öleydün* 104a/14, yā Resūlu'llāh beni *göme koyayduñ* ve yērüme bir ^cavrat *alayduñ* 104a/15-16, ħalife sen *olayduñ* 112a/16-17, ħuṭbe *okuyayduñ* 195b/5, başuña bunca ğavġāya *getüreydün* 195b/5.

3. Tekil Kişi

öleydi ... mu^c azzeb olmayaydı ve cehenneme *girmeyeydi* 2a/15, bir ādem *olaydı* 10a/13, eger ^cavratlaruñ *mesāvīsi olmayaydı* 14b/1, Allāha ^cibādet *kılaydı* 16a/15, *taḥvīl olaydı* 26a/5, andan dādını *alaydı* 36a/14, cānına *kıyaydı* 43a/12, başını *keseydi* 43a/13, *öldüreydi* 49b/16, Ebū Sufyān daḥı va^cde vaḳtinde Mekkedden çıkdı diledi kim Bedire *geleydi* 57b/3, anlardan ħaber *getüreydi* 62a/8, elçi öldürmek *dürüst olaydı ...*97a/10.

nikāḥ eyleye idi 99b/16, segirtti *yėtişe idi* 145a/10, kendüyi *helāk eyleye idi* 154a/5

1. Çoġul Kişi

başa baş *şavaş édeydük* 60b/17, *déyeydük* 69a/12, Ĥāriş binü's-Şems melikine étmiş *olayduķ* 89b/6, anlaruñ elinde *esir olmiş olayduķ* 89b/7.

2. Çoġul Kişi

bu tedbir gerekmezdi ki *édeydünüz* 6a/20.

3. Çoġul Kişi

kaşki bizümle Ĥorāsān aralıġı oddan deniz olaydı ki müselmānlar anda *geçmeyelerdi* 176a/13-14, ħalife *édeydiler* 266b/12.

İstek kipinin rivāyeti ve şart çekimleri bulunmamaktadır.

3.11.3.3.7. Gereklilik Kipinin Birleşik Çekimleri

3.11.3.3.7.1. Gereklilik Kipinin Hikāyesi

3. Tekil Kişi

çünkü Tanrı peygambarı saña buncılayın söz dedü hemân verdüm *demek gerek idi* 99b/14, anlarla *mudārā etmek gerek idi* 118a/18-19, anlar dedüğünü *etmek gerek idi* 118a/20, bu işi *evvelden etmemek gerekdi* 205a/4.

Gereklilik kipinin rivâyet ve şart çekimleri yoktur.

3.11.3.3.8. Şart Kipinin Birleşik Çekimleri

3.11.3.3.8.1. Şart Kipinin Hikâyesi

3. Tekil Kişi

eger bir sa‘at yeryüzi Hâk Te‘âlânun emrinden *hālî olsaydı* 2a/14, *cā’iz olsa idi* 92b/9, sizün da‘vânuz *hâk olsaydı* 108b/11.

Metinde şart kipinin rivâyetiyle ilgili bir çekim yoktur.

3.12. Fiilimsiler

3.12.1. Masterlar

Masterlar için Türkiye Türkçesinden farklı bir kullanım bulunmamaktadır.

-mA:

zemzemün suvarması 3a/8-9, naşılanması 7a/15, târîh ol günden olmasına ittifâk êtdiler 21a/2, gâzâ eylemeye gitdiler 235b/6, oturup durması 186b/14, Hâsanun ölmesi 160b/15, zevâle êrmesi 254a/17, zühür bulması ve pādşâh olması 117b/6.

-mAK:

kazmağa başladı 4b/1, yapmak istediler 6a/8, bozmağa 6a/14, yıkmağa başladı 6b/6, yerine komağa 6b/12, hūylanmağı 9a/4, abdest almak öğretdi 9a/12-13, bedenün yumağ gerek 11b/7, taşlamağa ve cefâlar êtmege 14b/7, yolunuzdan ayırmağ ister 16b/3, maħallede kan olmak revâ degüldür 18a/16-17, yatmağa gitmişdi 23b/18, şatun almak istediler 25b/17, oruc dutmağ 26a/18, diyetin aldurmağısa 33b/8, ölmege 40b/8, devşirmek kaydında oldılar 45b/13, şeşmege 62b/2.

-ş:

yörüyiş êtdiler 137a/8, biliş 37a/7, serzeniş eyledi 154a/16.

3.12.2. Ortaçlar

Metinde Türkiye Türkçesinden farklı olarak kimi ortaç eklerinin yalnızca yuvarlak ünlülü şekilleri kullanılmıştır. Eski Türkiye Türkçesinde seyrek de olsa görülen –dAçI ortaç eki metinde hiç kullanılmamıştır.

3.12.2.1. Geniş Zaman Ortaçları

-An

kılan oğlanlarum 41a/20, ol üzerlerine duran kişi 48b/4, şehīd olan müselmānları 52b/5-6, Hāzma üzerine kılınan namāz 52b/8, Muḥammede uyan ḥalkuḥ 53a/12, varan ādemūmi 54b/6-7, vāqı^c olan ḥāli 55a/4, yolda buluşan kimesne 56a/2, zamān-ı cāhiliyyetde olan mācerātı 84b/15, dökilen şuyı 131b/4, şu gelen ḥarīfdür 138b/15.

Adlaşmış ortaç örnekleri: işbu *oturan* Muḥammeddür 80b/4, *şinanlar* gelürler 167b/15.

-mAz

yaramaz işler étmişdür 194a/12, yaramaz nesne 74b/6, yaramaz keleciler 105b/16, yaramaz piyāde oldı 125b/8, yaramaz düş olacaqdur 28a/14, yer götürmez leşkerle 71a/16, 248a/13, niçe güci yétmez dermānsuzlar vardur 183a/11.

-mAz ortaç ekinin adlaşmış örnekleri de bulunmaktadır: gözleri *görmez* olmuşdı 85a/18, ādem birbirinden *görmez* oldı 142a/11.

3.12.2.2. Geçmiş Zaman Ortaçları

-mİş:

geçmiş zamānda olan ihtilāfları bildürür 1b/15, bir bir olmuş nesne görürüm 8a/3-4, begenilmiş ulu idi 9b/6.

-ğan/-gen: Doğu Türkçesindeki bu ortaç, geçmiş zaman ortacıdır. Metinde ekin yalnızca adlaşmış bir örneği bulunmaktadır:

elünden *ge/geni* taqşir étmeyesin 229a/4-5.

-dUK: Metinde en sık karşılaşılan eklerden biridir. Genel olarak +I iyelik ekiyle birlikte kullanılmıştır:

oturdukları evlerini 235a/3 , varduğu yerde 21a/17-18 , başı yolunmuş olduğu sebepten 24b/18, doğduğu evi yıkar 28a/13, yatduğu yerde 45b/2-3, müselmânların şındığı haberi 51a/17, oturduğu yerde 55b/10, kâfir çıktığı yerden 60a/13, abdest aldığı yerde 64b/9, peygamber buyurduğu yerlere 70b/12, Muhammedün manşür ve muzaffer olduğu haberi geldi 74b/15.

Ekin adlaşmış biçimleri de bulunmaktadır:

kılıc urdukların 169a/5, Yezdgerdi uyardılar uyardıklarına Yezdgerd kaçtı 174b/17, aldıklarını aldılar yıkdıklarını yıkdılar 230a/13, ‘Abbās kaçtığından 29a/7, kendüye hâtırı kaldığını bildi 35b/10.

-mA-dUK: *-mA* olumsuzluk eki *-dUK* ortaç eki üzerine gelerek 'miş' anlamında kullanılmıştır.

bir ucı *çeynenmedük* misvāk ağacı vardı 107a/13, bu taraflarda *alınmaduk* iki şehir kaldı 144a/7, ne kadar *alınmaduk* hisâr varısa 144b/9.

-mA-dUK+iyelik eki almış kullanımları da bulunmaktadır:

bilmedükleri yerde anı görürler 21a/20, ol geçen yıl *ëtdürmedükleri* ‘Umreyi bu yıl kaçâ ede 75b/2, *istemedükleri* ‘âmilleri gider 199a/15.

'oğunmaduk gelen konuğı 150b/3' örneğinde ulaç görevinde kullanılmıştır.

Adlaşmış biçimi metinde sık kullanılan yapılardan biridir. Ad olarak kullanımlarına örnekler şunlardır:

anuç sözine *iltifât etmedüklerine* hacel oldu 203b/2, bunların *bî‘at etmedüklerin* bildürdi 212a/13, kendüyi istemedüklerinden ëtdüklerin bildürmedi 266a/13.

-IcI:

şulh sevici kişisin 230a/20, *zevk ve ‘işret sevici* kişiydi 238a/14.

Bu ek kimi zaman adlaşmış sıfatlarla kullanılarak ad türetme işlevi görmüştür: *esirgeyicidir* 17b/8, *yardım edicidir* 66a/19, Allâhı ve Resûlini *sevici olsun* 72a/12, *hesâb edici* 102a/14, ben *yalan söyleyiciyin* ve yaramaz keleciler *dëyiciyin* 105b/16, *cimâ‘ sevici idi* 151a/1, *‘avf edici idi* 261b/13, *şikâre sevici idi* 261b/17.

3.12.2.3. Gelecek Zaman Ortaçları

-AcAK

āhîr zamān peygambarı *ķopacaķ* vaķt yaķındur 8b/10-11, öñlerinde *ķapacaķ* nesne yoķ 9a/16, *cem' olacaķ* yere 16a/17, bir kārban *uğrayacaķ* yer vardı 23a/15, *ķorkacaķ* tã'ife degülmiş 24b/19, *ķıkacaķ* yer bulımadı 60b/6, bunca *od yaķacaķ* tã'ife yoķdur 80a/17, *ķavaķ olacaķ* vaķt 141b/13, *oturacaķ* yerleri 150b/6, *uğraķacaķ* yolları Şarbdur 173a/7, *ħalife olacaķ* kişi 221a/5, *gelecek* yere 27b/2, *söyleyecek* söz degüldür 28a/18-19, *gelecek* yıl 57b/4, ĥatunlar *söyleyecek* söz degüldür 79a/14, *öldürecek* oğlanumuz mı ĥaldı 84b/19, *binecek* tavar 92a/17, *ekecek* yer 129b/14, *zabı edecek* kişi 239a/14.

Harekeyle gelecek zaman ortacının nasıl okunması gerektiğini bu sözcük üzerinde örneklemiştir: namāza *duracaķ* (دُرَاعًا) vaķtde 156a/15.

Adlařan ortaç örneķleri: ben Şehid olacaķ olursam 138a/8, müselmān olacaķ olursa 140b/2, ĥeri alacaķ olursa 167b/17, mekr (ü) ĥile olacaķ olursa 241b/12, ne vechle öldüreceķlerin bilmezlerdi 21a/8, bilecek olurlarsa 21b/5, tanıklık vermeyecek olurlar 151a/14, ĥırıř göreceķ olursa 185b/8, āzād edecek etti öldüreceķ öldürdi 259a/4, ĥayrı vereceği varmışsa 40b/17, öldüreceķlerin 21a/8, ķorku düşeceğini 59b/17, elleri ayakları ditreyeceğini 59b/17, Muħammedün geleceğin bildiler 62b/9, saņa zehr eşer etmeyeceğin bilürdüm 73b/16, öldüreceğin öldüre 161a/12, ķankısuñ söziyle 'amel edeceğin bilemedi 168a/1, deyeceğüm dedüm 217a/9, sizün geleceğünzü işidüp 222a/20, av avlarken öleceğünü bilürdüm 262a/11, varacađuñ yerde 149a/3, aldanacađuña 152b/7, bu iş tamām olacağı ma' lüm degüldür 198a/5, senden ĥayrı benüm şığınacağum yoķdur 247b/7, varacağumuz yer 24b/9.

3.12.3. Ulaçlar

'Ulaçlar fiillerin zarf Őekilleridir. Ulaç sayılabilecek eklerden bir kısmı (madın,-medin; -mazdın öñ, -mezdin öñ, duķça, -dükçe; -duğınca, -düğince; -duķda, -dükde; -duğında, -düğinde...) birleşiktir. Ortaç eklerinin genişlemesiyle meydana gelenler de vardır. Ulaçları durum, zaman ve bağlama olmak üzere üç kısımda incelenmiştir¹⁴: **Durum Ulaçları yapan ekler** (-a, -e;-uraķ, -ürek, -araķ, -erek; -u, -ü; -ken, iken), **Zaman ulaçları yapan ekler** (-ınca,-ince; -madın,-medin; -mazdın öñ, -mezdin öñ; -alı, -eli; -ıcaķ, icek ve -

¹⁴ Timurtaş, F. Kadri, Eski Türkiye Türkçesi, s. 156, Ankara, 2005

duğ,-dük ortacından meydana gelen -duğça, -dükçe; -duğınca, -dügince; -duğda, -dükde; -duğında, -düginde) ve **Bağlama ulaçları** (-up,-üp;-uban, -üben) yapan ekler.

Türkiye Türkçesinden farklılık gösteren ulaç örnekleri kullanım özelliklerine göre zarf türetenler, edat türetenler, ikilemeler türetenler ve tasviri fiil türetenler biçiminde dört başlık altında toplanmıştır.

3.12.3.1. Zarf türeten ulaç ekleri:

-ArAK/-UrAK

Türkiye Türkçesinden farklı olarak ekin ünlüsü kimi örneklerde gösterilmek suretiyle yuvarlak ünlüyle karşılanmıştır. Çeviri metinde buna özen gösterilmiş, ünlüsü gösterilmeyen örneklerde ek düz ünlüyle okunmuştur.

kılcı çeküp şalınarak 49a/9, arayarak 50a/16, kolların şalarak segirderek 75a/8, kaçarak 200b/9; kanın ağıdurağ 203b/6, ağlayarak 107b/13, 107b/18, arayarak 175b/12, söyleşürek 226b/14, sürüyürek 142a/20, 265b/12, söyledürek 157a/16.

feryād ederek 13a/1.

-All+dAn: '-All' ulaç eki ad durum eklerinden biriyle genişleyip cümlede zaman anlamı kazandıran zarf görevinde kullanılmıştır.

şulh āvāzesi olalıdan bu vaḫti gāfildür 204b/5-6, yüz dutalıdan 256b/3, Medīneye ayak başalıdan bereket ḳalmadı 43b/16.

-All+dAn berü: '-All' ulacı 'berü' edatıyla kullanıldığında cümleye zaman anlamı katan zarf görevinde kullanılır. 'berü' edatı ad durum eklerinden +dAn ayrılma durumuyla çekimlenir. Bu birleşik yapının örnekleri şunlardır:

ḫasta olalıdan berü 107b/5-6, varalıdan berü 179b/16-17.

Kimi ulaç ekleri eklendiği fiillerden edat türetmiştir.

-dUK+(iyelik)+cA

-dUK ortağ ekinin iyelik ve eşitlik eklerini almasıyla ulaç eki türetilmiştir. Cümle içinde zaman zarfı olarak görev yaparlar.

ben diri olduğumca 36a/1.

hacc vakti olduğca 16a/13, Allāh Te'ālānuñ dilegi olduğca 75a/14, selāmet olduğca 121b/10, ziyāde olduğca 204a/16, varduğca 243a/14, diri olduğca 257b/1, görindükce 20a/7, elümden geldükce 222b/1, hāş vezir edindi varduğca Ziyāduñ mertebesi ziyāde oldı 161a/19, diri olduğca 202b/18, varduğca havāric kuvvet buldı 223b/7, varduğca 35b/13, 'avrat olduğca 139b/5, gèldükce 156b/20.

-dUK+dA: -dUK ortacının bulunma durum eki "+dA" ile genişlemesi sonucunda oluşan bir ulaçtır.

tahta oturduğda 1b/10, varduğda şonra 140a/4, üç gün geçdükde 24b/2, ganīmet mālın üleşdükde 37a/17, haber geldükde 42a/18, istedükde 105a/8, zamānı gecdükde şonra 178a/12, imāmet taleb ètdükde 219a/12, ol tarafa geldükde 244b/13.

-dUk+(iyelik)+dAn şonra:

-dUK ortaç ekinin iyelik eki ve +dAn ayrılma hal ekini almasıyla ulaç eki tretilmiştir. +dAn ayrılma ekinin kullanılması şonra edatının isteminden dolayıdır. 'şonra' edatı her zaman ayrılma durumuyla kullanılır.

bulduğdan şonra 230b/14, başın kesüp aldūğdan şonra 233b/13, ayrıldığdan şonra 237b/9, kaçduğdan şonra 243a/19, müddet-i haml tamām olduğdan şonra 19b/20, tamām dutduklarından şonra 26b/1, öyle namāzın kılduklarından şonra 32a/7, namāzını kılduğdan şonra 46b/20, boşaduğdan şonra 65a/8, şavaş tamām olduğdan şonra 86a/11, nāmaz kılduğundan şonra 89b/13, aldūğdan şonra 99a/18, birkaç gün durduğdan şonra 99a/19, çağırduğdan şonra 145b/1, olduğdan şonra kaçmayasız 148b/20, aldūğdan şonra 155b/13, fetħ olınduğdan şonra 170a/10, erte namāzın kılduğdan şonra 185b/14.

geldükden şonra 18b/6, gitdükden şonra 19a/1, dün yarusı geçdükden şonra 38b/7, öldürdügümden şonra 41b/2, ol bu dīne döndükden şonra 54b/9, dīne döndüklerinden şonra 118a/5, borcların ödètdüklerinden şonra 190a/4, eşkāt ètdüklerinden şonra 190a/15, bildügümden şonra 198a/10, yer gitdüklerinden şonra 221b/20, gitdükden şonra 224a/5, öldükden şonra 225b/16, 'azl ètdükden şonra 231b/2, selām ètdükden şonra 256b/2, bir niçe söz ve kelecı geçdükden şonra 260b/8, altı ay geçdügünden şonra 269b/1, tahta geçdükden şonra 270b/3.

-(y)IcAK:

Metinde çok sık kullanılan bir ektir. Bugünkü -IncA ekiyle karşılanabilir.¹⁵

furşat bulıcağ 266b/7, fāriğ olıcağ 15b/9, Muḥammedün adı anılıcağ şalavāt getürürlerdi 16b/14, anda varıcağ 24b/9, bir menzil yer kalıcağ 24b/12, bu vechle iş şadır olıcağ 25b/6, ‘ammıların öldürmeğ dēyü işmarlayıcağ 35b/2, peygamberuñ yüzine tobrağ atıcağ 47a/5, diri olıcağ 58b/14, ol gālib olıcağ olursa 61a/20, elin şalup söylemege başlayıcağ 68a/11, yaklaşıcağ peygamber atlandı 78a/6, yüz bulamayıcağ 79a/15, gelüp kıonıcağ 96a/20, peygambara buluşıcağ 112b/1, toprağ atıcağ 114a/6, şuya bırağıcağ 142a/13, bu söz anılıcağ 151a/9, bir fesād zāhir olıcağ¹⁶ olursa 161a/13, senünle uğraşıcağ ben şehri alayın 171b/14, böyle étdügin işidicek 172a/13, bizi göricek eyitdiler 173b/11, iki yıl geçicek 177a/1, eline giricek 184a/6, eyle dēyicek ḥavāric birikdiler 211a/13.

-(y)IncA:

Metinde, en sık kullanılan yapılardan biridir. Türkiye Türkçesindeki kullanımından farkı; eklendiği yapıya "-e kadar" anlamı vermesi ve ilk hecesindeki ünlünün düz-dar ünlülü tek biçiminin bulunmasıdır.

Zü'l-Karneyn zamānından tā ‘īsā toğınca üçyüz altmış toğuz yıldı 2a/7.

hicv tarıkınca 3a/20, tā bir ādem boyı yukaru çıkınca 6b/9, tā pādşāhdan icāzet olmayınca 7a/20, evvelden āḥire varınca 8b/13, ardınca 9a/13, şormayınca 9a/19, ḥacc vaḳti olunca 17a/14, benüm dīnüm kıyāmet olunca kalısar 20a/4, doyum olmayınca gitmez 22b/16, çağrınca 28a/12, mezkide gelüp oturunca 28b/14, ‘Amrı öldüreni bulmayınca dönmez 33b/14, ḥorlığla ve zebūnlığla dutılınca 39b/1, ol yēdi kapuyı kapayınca 45a/14, dādumuz almayınca 45b/10, gün toğup kalkınca 47a/9, qardeşumuñ kīnini almayınca qor mıyın 55b/12-13, gēce olunca 72b/2, gün toğunca 76a/10, ‘avn ü ‘ināyet olmayınca 86b/4, ḥōş olunca 103b/6, gün āḥir olunca 113b/18, ḥaber varmayınca 142b/10.

Ḥadīce ölmeyince bir ‘avrat daḥı almadı 6a/2, Medīneye gelmeyince 12b/17, Medīne sınırından geçince 24a/12, qardeşuñ yerine öldürmeyince 29b/11, meded yētişince 30a/2, şarāb içmeyince 30b/6, tā ölince 42a/1, tā gögsine erince 49a/2, yēne dönince 60a/11, loğma yēyince 63a/13, tīmār étmeyince 73a/9, tā Cemāziye'l-evveli ayı görünince 75b/19.

-IncAK:

¹⁵ Gülsevin, Gürer- Boz, Erdoğan, a.g.e. s.149

¹⁶ ‘olıcağ’ biçiminde yazmış ama ‘olacak’ şeklinde yazılmalı.

DönüŖlü çatı eki-(1)n üzerine zarf eki -cA ve +K küçültme ekinin gelmesiyle oluşan birleşik yapıda bir ulaç ekidir. Metinde geçen örnekleri şöyledir:

aşşam oluncağ 37a/3, Mekkeye varıncağ 41a/1, yedi ay geçinceğ 22b/4, haber verinceğ 37b/14.

-ken:

Uyuma girmeyen bir ektir. Metinde sık kullanılmıştır.

ferahlarından ölmüşken dirildi 51a/14, yolda gelürken 52b/9, tavâf ederken 54a/5, deve üstinde dururken 62b/2, kaçarken 63a/6, söylerken 68a/10, Medîneye gelmişken 82a/15, ne hâl ola dërken 102a/9, yaturken 102b/6, otururken 104a/3, bu tedbîri ederken 108a/11, bu sözde iken 109a/1, iki cihānuş fağrı iken 109a/11, sencileyin hağğı görürken 111a/19, oynarken 189b/16, katından kovup gidermişken 192b/18, oğurken 196b/15, oğlancuğken 197b/10.

atası evinde iken 65a/7, bu fikrde iken 66b/5, anlar bizüm kanlularumuz iken 67b/19, ceng iken 1665a/12, bu söz demeye iken 165b/12, diri iken 202b/3, küçük iken öldi 213a/4, anlar şöhbete meşğül iken 236a/13, bir hâcete yaraya iken 245b/5.

-mAdIn:

Ek, bugün de sık kullanılan bir ulaç ekidir. Metindeki kullanımının ise tek farkı ikinci hecesindeki ünlünün her zaman düz-dar ünlü olmasıdır.

kesilmedin ve nağışlanmadın tamām êtdürdi 7a/12-13, cuhüdlar duymadın 17a/13, mescidden çıkmadın yetişdiler 44a/16, başlamadın 56b/4, imamunuz ma^clüm olmadın yatarsız 112b/15, Esvedden kırğmadın 117a/17, yıl tamām olmadın 175a/14, müselmānlar tağılmadın erişesin 180b/12, arada kılic olmadın şulh ola 204a/5, Yezîd tuymadın 216a/14, sen buyurmadın öldürdi 258b/11, vahy gelmedin 6a/4, Muğammedi görmedin küllîsi müselmān oldılar 17a/11, on gün geçmedin 24a/9, biz yetişmedin 35a/10, bu sözi ata binmedin demek gerek idi 46b/4, söylemedin 57a/15, cemî^csi dërneşmedin yetişdiler 63a/19.

-mAz+dIn (öğ/öğdin): -mAz geniş zaman ortacı 'öğ' edatıyla birlikte kullanıldığında zaman zarfı vazifesi görür. +dIn ad durum eki ise 'öğ' edatının istemiyle geniş zaman ortacına ulanır. Bu birleşik yapı zarf olarak kullanıldığı için F.Kadri Timurtaş başta olmak üzere Gürer Gülsevin gibi kimi dil bilimciler tarafından ulaç katagorisinde değerlendirilmiştir.

Metin içerisinde sıkça kullanılan bir yapı olduğu için dil incelemesi kısmında ulaçlar başlığı altında konu edilmiştir. Bu yapıya ilişkin örnekler şunlardır:

gün tolanmazdın öñ mehrin verürin 130b/4, bu gazālara çıkmazdın öñdin 24a/6, peygambarlık gelmezdin öñdin 9b/18, sen gelmezdin öñdin 64a/5, ‘ Amr gelmezdin öñdin 78b/5, bī‘ at étmezdin öñ 112b/4, nāme gelmezdin üç gün öñ(c)e 130a/9, Ecnādīn üzerine gelmezdin öñ 144b/1, ölmezdin öñ 187a/2, gelmezdin beş gün öñürdi 222b/6-7, kâğıd gelmezdin öñdin 249a/1.

- U:

Bugün Türkiye Türkçesinde -araç, -erek ulacının anlam ve görevini karşılayan, Eski Türkiye Türkçesinde yuvarlak ünlülü kullanımı yaygın olan bir ulaç ekidir.

düyü 75b/4, 109a/19, 109b/1, 113a/11, 118a/12, 120a/2, 120b/12, 128a/9, 130b/13, 142a/15, 160b/14, 169b/4, 170a/3, 183b/4...

Tespit edilen bir örnekte bu ekin görevi diğer örneklerden farklıdır: "özr dileyü geldüm 79a/4". Ek, burada "...-meye gel-' anlamında amaç bildirmektedir.

-UbAn

Metinde üç örneği vardır: cirāhat eyleyüben 3b/6, yürekler tağlayuban 3b/6, seferden gelüben 29a/3.

-Up:

Ek, metindeki genel yuvarlaklaşma eğilimine uygun olarak yalnızca yuvarlak ünlülü olarak kullanılmıştır.

rāhat olup 2a/15, bir üstād dülger bulup 7a/19, kirāya dutup 7b/3, göz dutup idüm 8b/18, peygambar baş kaldurup 8b/20, şādmān olup 9a/7, cem‘ olup 10b/20, inanup 11a/19, bir taş ile urup 13b/10, nevmīz olup 15a/3, teşvīşsüz olup 16a/15, kılıc urup 18b/14, ululayup 19a/17, şaklayup 19a/20, çıkarup 19b/9, Muḥammede uyup 20a/2, şıçrayup 22a/3, tār-mār olup 22a/4, ‘ ağılları şaşup 59b/17.

ölüp 5a/3, gelüp 5b/5, dōstlık édüp 5b/16, hışm édüp 6a/17, dērilüp 6b/13, yētişüp 7a/16, dēyüp 9a/3, incidüp 11a/7, ta‘ ām bişürüp 12a/16, dönüp 13b/13, görüp 13b/18, taleb édüp 15a/5, girüp 16a/12, sürüp 17a/15, çok kişiler üşüp 18a/14, mecāl vermeyüp 21a/18, yoldaş edinüp 21b/15, segirdüp 141b/16, vefā étmeyüp 188a/11, ma‘ zül eyleyüp 188b/21, işidüp 218b/18.

3.12.3.2. Edat türeten ulaç ekleri:

-A: Bu ulaç *öt-* "geç-" fiiline gelerek hem yer zarfı hem de edat türetmiştir.

Edat olarak kullanılan örnekler: Ayrılma ad durum ekiyle kullanılmıştır. Türkiye Türkçesinde "*-DAn ileri, -DAn ziyade'*" biçiminde karşılanabilir.

sizden öte vâz geldüm 105a/14, Başradan öte bir vilâyet vardır 178b/4.

Zarf olarak kullanılan örnekler:

şunuñ öte geçende hâzır étdiler pes bir gece 236a/1, Ceyhünü öte geçdi 176a/11, Ceyhün şuyını öte geçmeyesin 176a/16, öte geçelüm 172b/18.

-U: Bu ulaç eki *ötür-* "geçir-" fiiline eklenerek "*-DAn sonra, -DAn dolayı*" anlamında edat türetmiştir.

‘ulâfe ve tîmâr étdükden ötürü 207b/3, her öldürdügüm kişiden ötürü 237b/16, pes bundan ötürü 2a/18, zırhlarumdan ötürü bile geldüm 86a/18, bundan ötri yabâna atdum 36b/2.

3.12.3.3. İkileme türeten ulaç ekleri:

Durum ulaçlarından -A ve -I ulaçları ikileme oluşturarak da zarf vazifesi görürler.

-A -A:

yıka yıka aşağıya yere yakın étdiler 6b/6.

-I -I:

talabıyı talabıyı 100b/17.

3.12.3.4. Tasviri fiil oluşturan ulaç ekleri:

-I:

şalı vèrdün 125b/7, alıvèr 125b/9, alı bildüklerin aldılar 145a/7, kendüçün alı kodı 179a/5, alı koyup vèrmemişdi 192b/14, gelibilürseñ 43b/10-11, geli bildünüz 168b/6, varı bilecegün 173b/3, cevâb vèri bilmesen 179b/13, halife olı bilür 269b/12, alı bilmem74b/6, peygambarı bilimedi 49b/17, çölmek urı qomış 183b/1, iki rek‘ at namâzı kılı vèrdi 9a/14, devşüri vèrürler 46a/14, yöriyi vèrdi 64b/12, yoldaş bulıvèrüp 94a/11, yazı vèrdi 100b/10,

çeki vèrdi 101a/16, kapuyı açı vèrüh 146b/4, diki vèrsünler 150b/7, gögsinden dutı vèrdi 151b/3-4, bırağı vèr 175b/9, üzengüsün dutı vèrdi 211b/15, atını çeki vèrdiler 260a/1.

-U:

oquyu vèrgil 95b/19, alu vèreyin 165a/13, koyu vèrmedi 170b/17, namāz kılu vèresin 184b/9, isteyü vèresin 239a/8, hikāyetin dèyü vèrdi 8b/13, dèyü vèrmedi 73a/2, suçumuzu dileyü vèr 79a/5, şulh eyleyü vèr 79a/5, yöriyü vèrdi 181a/9, örü dururken 104a/2, söyleyübilürsüz 140b/9, bulumadılar 175b/12, isteyü giderüz 222a/17, uyanu geldi 117a/7, ilimanda buluşu geldiler 191a/2, ‘özr dileyü geldüm 79a/4, oquyı vèrdi 8b/6, dèyü vèrdi 8b/13, esîrlèrühüzi koyu vèrmezsin 25b/18, yeñi şulh eyleyü vèr 79a/5, suçumuzu dileyü vèr 79a/9, yöriyü vèrdi 181a/9, namāz kılu vèresin 184b/9.

-A:

gidebildi 8a/20, cevāb vèrebilürin 16a/7, kaçabilsem 36a/20, ri‘āyet ède bilürsen 190a/8, duta bilürdük 208a/11, bağa bilürsüz 209b/9, şavaş èdebilmezsin 46b/13, def ède bilmediler 68b/18, duta bilürdük 208a/11, dōstlık èdegeldük 19a/14, çoñsulık èdegeldühüz 47b/11, ceng ède gelmedühüz 47b/11-12, hātırına düşe geldi 64b/9, 92b/13, gözleri yaşla tōla geldi 83a/15, çıka geldi 63b/13, boğazlarından asa koyasın 196a/3, göme koyayduñ 104a/15, ayta vèrem 12a/4, ‘ālemi seyl alayazdı 92b/18.

-Up:

işidüp dururın 111a/2, kāfirüh elinde ‘āciz qalup dururın 116b/14, inanmayup dururdum 120a/13, ortaya alup durmuşlardı 121b/10, ulu günāh èdüp dururuz 124b/18, gönderüp durursın 125a/13, dutup dururdu 125a/15, fetħ olupdur 136a/19, üstlerine qadifler¹⁷ örtülmiş durur 142a/16, oquyup dururın 144a/16, arqun arqun gèlüp dururken 145a/8.

¹⁷ تديفيل

SÖZ VARLIĞI

Çalışmamıza konu olan Tercüme-i Tevârîh-i Yezdî adlı eserin söz varlığı için bir sözlük ve bir özel adlar dizini oluşturulmuştur. Eserde geçen tüm sözlükleri kapsayacak nitelikte hazırlanan sözlük 3847 madde başı sözcükten meydana gelmektedir. Her sözcüğün metindeki kullanımları bağlamında anlamları verilmiştir. Bu anlamların metindeki kullanım sıklıklarına göre dört ya da beş örnek tespit edilmeye çalışılmış, bulunan örnekler metin içindeki yaprak ve satır numaraları gösterilerek sözlüğe işlenmiştir ve köken bilgileri kısaltmalarla madde başlarında belirtilmiştir. Son olarak metinde geçen özel adlar için bir dizin oluşturulmuştur. Bu dizinde yaklaşık 2700 özel ad künyesi bulunmaktadır. Dizinde geçen adlar metindeki kimlik ve özellikleri bağlamında İslâm Ansiklopedisi, İslâm Âlimleri Ansiklopedisi, Sahâbe-i Kirâm Ansiklopedisi ve İslâm tarihiyle ilgili başvuru kaynaklarından yararlanılarak açıklanmış; kaynaklarda bulunamayan adlar ise kimi zaman metinden hareketle anlamlandırılmış kimi zamansa yalnızca adın geçtiği sayfa ve satır numarası belirtilerek verilmiştir.

Metinde Türkçe sözcük sayısı ağırlıktadır. Toplam 1923 Türkçe sözcük kullanılmıştır. Bunun yanında 1324 Arapça, 39 Arapça-Farsça, 92 Arapça-Türkçe, 2 Arapça-Farsça-Türkçe, 405 Farsça, 47 Farsça-Türkçe, 5 Farsça- Arapça, 1 Farsça-Arapça-Türkçe, 5 Yunanca, 2 Rumca, 1 İtalyanca, 1 Fransızca kökenli sözcük bulunmaktadır. Metinde geçen özel adların sayısı oldukça fazladır. Özel adlar için oluşturulan dizinde 2700 civarı madde başı bulunmaktadır. Ancak kimi adlar farklı künye biçimleriyle bir iki kez tekrar edilmiştir. Bu da göz önünde bulundurulduğunda özel adlar listesindeki sayı yüzde 10 oranında düşecektir. XVI. yüzyıl, Osmanlı Türkçesi için Arapça ve Farsça sözcük kullanımının fazlaca tercih edildiği bir dönemdir. Çalışma metnimizin bu yüzyıla ait bir metin olması, ayrıca Farsçadan çeviri ve konusunun İslam tarihi olması Arapça ve Farsça sözcük ve özel ad sayısının fazla olmasında etkilidir.

Yabancı kökenli sözcüklerin zaman zaman metin içinde açıklaması yapılmıştır:

Ecnâdîn begine Erṭayūn dërlerdi Erṭayūn demek Rum dilince zîrek demek olur vâkı'ada bu Erṭayūn 'âkil ve dānişmend kişi idi (144a/5-6)

ol iki şehri berkidürseler adına Māheyn dërler Pehlevî dilince mäh demek pādşāhlık demek olur ya'ni bu iki pāre şehri...

bu Ebū Ca'fer Manşūra devānik anuñcün dërlerdi ki ğāyetde nākes kişi idi (258a/8)

‘Ömere a‘ser dèrlerdi ya‘nī solak idi Hālidi teşhīr étđi (20) a‘ser dèdi ol şolcığıu işidür dèdi (130a/19-20)

talkım étmedi ... ya‘nī söylemek vaqtinde dilin çeynemedi ve tolaşdurmadı...’ 10b/9

Tercüme-i Tevârîh-i Yezdî konuşma dilinin özelliklerini de hissettiren önemli bir metindir. Yazar fonetikte dönemin standart yazı diline uymakla birlikte, metne, gerek yazım gerekse morfolojik özellikler olarak muhitinin konuşma dilinden izler de yansıtmıştır. Dilsel değişimler önce konuşma dilinde gerçekleşirken bunun yazıya yansması uzun bir süreci gerektirir. Çünkü yazı dili, bir dilin sabitleyen, koruyan; konuşma dili ise değişimin en hızlı yaşandığı tarafıdır. Geçmişe dönük araştırmalar yalnızca metinler üzerinden yapılabildiği için konuşma dilindeki değişimleri görebilme imkânı ancak konuşma dili unsurlarının metne taşındığı örnekler aracılığıyla mümkündür. İşte bu noktada kimi yazarların yazım konusunda devrinin yazı dili kurallarının dışına çıktığı örnekler önem arz eder. Bu bağlamda Tercüme-i Tevârîh-i Yezdî metni de hem XVI. yüzyıl yazı diline dair zengin bir malzeme oluşturması hem de konuşma dilinden örnekler sunması dolayısıyla alan araştırmacılarının çalışmalarına yön verebilecek, değerli bir metin olduğunu kanıtlamıştır.

Metinde özel kullanıma sahip ifadelerin sayısı da oldukça fazladır. İkilemeler, mecaz kullanımlar, deyimler önemli bir yekun tutar. Bu açıdan da çok zengin ve özel bir metindir.

Özel kullanıma sahip ifadeler ikilemeler ve deyimler başlıkları altında toplanmıştır:

1. İkilemeler

arhun arhun 44a/15

arğun arğun 35b/2

bir bir 25a/17,

bölük bölük 150a/7

dem dem 106b/20

dün-gün 71b/3;

düni günü 141b/12

dürlü dürlü 145a/12

ev bark33b/5

gah gah 44a/7

gêce gêce 157a/10;

gêce gündüz 139a/14.

gönüllü gönülsüz 85b/18

gürüh gürüh 128a/5

iqlim-bâ-iqlim 268b/18

iriden ufağdan 7a/12

iri yarı 108b/9

ķaba Şabay ķoyup git- 168b/16

ķabîlelü ķabîlesine 125a/1

ķara ķara 37b/20,

ķatı ķatı 107a/14

pâre pâre 197a/15

Şaf Şaf 107a/10,

ķalabıyı ķalabıyı 100b/17

yıķa yıķa 6b/6

2. Deyimler

ad çıkar-

...eyitdi gerekdür ki sen dağı Sürâķanuđ yolın dutasın ancılayın ad çıkarasın 173a/18.

‘adâvat bağla-

ķünkü ‘OŞmânı öldürdiler ‘Alî ve Mu‘âviye birbirine ‘adâvat bağlarlar 207a/12-13.

ağır gel-

bu sözi peyğambara ağır geldi 80b/19.

ađırlıķ yörin-

‘*Āyişe böyle deyince peygambara bir ağırlık yörindi vahy ‘alāmetleri zāhir oldı mubārek beñzi (4) kızardı ve dērledi 66b/3.*

ağınuza düş-

şol kadar dōstlık ētdüñüz ki ağınuza düşmiş ‘Arablari sağ selāmete çıkardıñuz 164b/12.

‘aklı git-

anun āvāzesinden at buñaldı Ya‘kūbı şöyle depdi kim iki ayađını bile uvatdı Ya‘kūbuñ ‘aklı gitdi 260a/3.

‘alākasını kes-

Ebū Bekr diledi ki Miştañun ‘alākasını kese kapusından kova 67a/6-7.

‘ālemde dāsītān ol-

sen bunı kurbān ēdecek olursañ biz ‘ālemde dāsītān (8) oluruz böyle ētme dēdiler4b/7-8.

‘ālemi fesāda ve fitneye bırak-

‘Oşmānı kanun taleb ēdersiz anlar sizün kanunuz isterler şalāh eyledelüm dērsiz illā ‘ālemi fesāda ve fitneye bırardıñuz 204a/14.

ara yerde kılıc bıçağ ol- "Arada düşmanlık olmak."

şimdi Kureyş kavmi anunla mudārā ēderler siz anı alup gitdükden sonra şāyed utanmağ aradan gide ara yerde kılıc bıçağ ola 19a/2.

arada kan ol-

Velid bin Muğire bu halāyıkı cengden men‘ eyledi arada kan ola dēyü şabr ēdün 6b/17.

arğa bir ēt-

‘İşmetle Semmāk arğa-bir ētdiler Behrāmı şındılar çerisin tağıtdılar 172b/19.

arğa bir eyle-

Kirmānīyle arğa bir eyledi Naşruñ üstine yöridiler 255a/13-14.

arğa ol(ma)-

leşkere bir kişi baş dikesin viribiyesin anlara sen arğa olmayasın meded isteyene bulunasın139b/20.

artuğ dut-

anı Ebū Tālībden artuḡ dutarlardı 13b/17-18.

āsān gör-

ol kāfirler peygambar ḡāfil oturduḡına imrendiler ḡalʿadan taş bıraḡup peygambarı (10) öldürmeḡi ḡatı āsān gördiler 55b/10.

avurda dut-

benümle Muḡammed ḡatına bile gelgil ben Muḡammedi avurda dutayın sen ardından gelgil aḡsuzın ḡılıcla ḡal depele 97b/5.

ayaḡına dökil-

Saʿid bin ʿAmr ol ḡalʿaya erişdi anda olan ʿavrat oḡlan cemīʿsini gelüp Saʿidüḡ ayaḡına dökildiler 247a/16.

ayaḡ baş-

şom oldu Medīneye ayaḡ başalıdan bereket ḡalmadı 43b/16.

baḡrına baş-

... ol oḡlancuḡuḡ āvāzın işitdi istedi kim göre pes getürdiler baḡrına başdı 218a/16.

bahālarına kes-

ḡalʿayı aldılar érkeḡini ḡırdılar dişisini ve küçüklerini esīr (15) étdiler andan ol esīrleri yene bahālarına kesdiler şatdılar 234b/15.

baḡşe düş-

buncılayın belki daḡı yég söz söyleyü bilürüz derlerdi ḡattā müselmānlarla baḡşe düşdiler bunı daʿvā étdiler 263a/18.

baş çatup tanışık ét-

... Ḥanīfe-i tersā ile otururlar idi baş çatup tanışık éderlerdi 187a/7.

baş indür-

bunca māllar ve niʿmetler ki anuḡ ḡatına geldi ʿArab ve ʿAcem ve Rum melikleri anuḡ emrine rām oldılar ve ḡükmine baş indürdiler 184a/9.

baş ḡaldur-

‘Acemüñ işi za‘îf oldu her (taraf)¹⁸ dan düşmen baş kaldırdı 1b/12 .

baş kayusu ol-

bu haberi işidicek Kureyşüñ arasında baş kayusu oldu 62a/20.

bāzār üzerine at şaldılar ol halk gāfildi başlu başı kayısı oldu kaçdılar 139a/15.

baş ol-

anlara baş olup uğraşmağa kimesne rāzî olmadı 145a/5.

Kūfeden ve ‘Irāğdan leşker viribidi cemî‘ leşkere Ebū Sire baş oldu 164b/18.

baş ortaya koy-

anlar evden barğdan ayrılmış acımış halkdur ğurbet-i miñnet anları katı incitmişdür her biri baş ortaya koyup gelmişlerdür 33b/6.

baş oyna-

anlardan bi’l-küllīyye başumuzu cānumuzu senüñ yoluña fidā-ķılalum (17) öñüñde baş oynayalum cān vérelüm kâfire kılic uralum 31a/17.

baş üstine (var-)

başum üstine varayın senüñ yoluña başumı véreyin inşallāh bitüreyin 53b/19.

baş üzerine (git-)

Esa‘d eyitdi baş üzerine gidelüm ne buyurursañ edelüm 18a/19.

baş(umuzı) yolu(ñ)a fidā kıl-

gel atañ yérine otur ħilāfeti taleb eyle başumuzu senüñ yoluña fidā kılalum 213b/4.

baş(ama) çık-

bizümle ceng ve şavaş étmege kaçd eylemişsiz ne kişiler olasız ki bizümle başa çıkasız 19b/3.

kimesne anlarla düşmenlik eyleyüp başa çıkamaz elüñden gelürse anlarla mudārā eyle anları yérinden depretme 176b/20.

baş(ın) götür-

‘Acem leşkeri şındı Hilāl Rüstemüñ başın götürüp Sa‘dün katına getürdi 142b/2.

¹⁸sayfa yırtık

Me 'mūna hilāfet gerekse anları atından sūrsūn sūrmezse Me 'mūnı gerekmez dēdiler buni gōrūp her arafından begler ve 'ayyārlar ba gōturdiler dūrlū dūrlū fesādlara megūl oldılar 266a/9.

baına bir bu gel-

buni gey sala ki atam Kisrā buni baına bir bu gelicek gerek ola dēyū salamıdı 169b/3.

baına buyru dēril-

Ma'al olanları buni ulumuz dērdiler ammā ul dēgūlin dēr baına buyru dērilūr dēdiler 254a/6.

baına i gel-

bilgil ki yāddan hayr gelmez baua bir būyūk i gelecek sen dūmen eline girūrsin dēdi 68a/4.

baından devlet git-

bildūm ki senū baundan devlet gitmidūr sen ayru bu vilāyete āh olmazsın 175a/4.

baını aba eyle- "*Baını sarıksız bırakmak, al aaı etmek*"

ālīdū baını aba eyledi 'imāmesini boazına akup sūrūdi 148b/1.

(ba(ları)na) belā(lar) getūr-

siz gitdūkten onra Muammed anlaru balarına belālar getūre 61b/10.

hemān kendū özūnūze belā getūrūrsiz 55b/11.

bēl bala-

senū sōzūle uda gitmedūm Muammede ceng ētmege bēl baladum 56b/2.

bēl uan-

vācib oldı ki Kureyilerle ava ēdevūz kimdūr ki benūmle bēl uana dēdi cemī' müselmānlar ikileyin bī' āt ētdiler 68b/10.

belā ek-

Bilāl ne belā ekerse ekerdı yēne Tarı bir Muammed ha peyambardur dērdi 36a/12.

belā ol-

yā ‘Alī sen bu ümmet-i Muḥammedüñ üstine belā olduñ saña itā‘at étmezsevüz cehennemlik oluruz édersevüz yéne cehennemlik oluruz 205b/15.

belāya uğra-

biz Dünyāda ne belāya uğraduğsa ve ḥayrdan şerden neye yétişdükse siz daḥı bizümle bile olduñuz 110b/6.

bende çek-

ol kāfirler anları tutup esīr eylediler bende çekdiler 53b/4.

beynisi burnından gel-

daş uram başına ki beynisi burnından gele 11a/14.

bilek çekiş-

... Siyāvuşla anuñ arasında ‘adāvat vardı bilek çekişürlerdi 171b/9.

bir ḥabbeye şayma-

Ebū Ca‘fere şikāyet eyledi hīç kimesneyi gözine göstermez ḥattā emīrū’l-mü‘minīni bir ḥabbeye şaymaz kendü bildügin işler 257a/17.

bir kılına ḥaṭā gel(me)-

sen daḥı ṭanıķ ol ki biz cemī‘müz cān vérevüz Muḥammedüñ bir kılına ḥaṭā gelmeye dediler 19a/6.

boynına bırak- "Bir durumun sorumluluğunu yüklemek."

ben işbu yüzügi barmağumdan çıkarduğum gibi ḥilāfeti ‘Alīnūñ boynından çıkardum bir kişinūñ boynına bırakdum ki Allāh daḥı ve Resūl daḥı andan ḥōşnüddur 152a/17.

cān at-

Sa‘d Vaḳḳāş ḳatına geldiler ḳardaşuñ Muḥammedi öldürdi dediler Sa‘d eyitdi ne yerde eyitdiler falān yerde Sa‘d Vaḳḳāş cān atup ol araya yétişdi ḳaşdı bu idi ki ḳardaşını öldüreydi 49b/15.

cān baş oynat-

... ḥışımlarumdan ḳavmlerümden ben sizi yégrek bilürin sizüñ eyilüğüñüzi bilmez miyin ve öñümde cān baş oynatduğıñuzı unudur mıyın 91a/20.

cān cehenneme ışmarla-

vařt olurdu kâfiri ferişteler ururdu (7) şöyle kim gevdesinden ne çadar süñük varsa uşanurdu ve ne çadar tamarları varsa kırılırdı (8) hiç pāresi ve cirāřati belürmezdi kim urduğını dağı görmezlerdi düşerdi bir iki şalburdu (9) ve cān cehenneme ışmarlar(d)ı 35a/9.

cān çekiş-

Ebū Cehli gördi kim ölmemiř cān çekiřür yatur 36b/14.

cān vèr-

sen dağı şanış ol ki biz cemī‘müz cān vèrevüz Muřammedüñ bir şılına řařā gelmeye dediler 19a/6.

can(lar)ın bağışla-

... ol iki řiřār dağı āmān dilediler bu şaş üzerine (6) kim peyđambar anlaruñ cānların bağışlaya 73a/6.

cānına şıy-

pes Ka‘bü’l-Eşrefden Peyđambar çatı incinüp ařřāba eyitdi ‘acebā sizlerden kim ola kim cānına şıyaydı bedenini Allāha bağışlayaydı 43a/11-12.

canına minnet eyle-

ya‘nī ki Muřammed Ĥanefiyye aña muřtāc oldu ol şidmeti étmegi cānına minnet eyledi 225a/2.

cevrin çek-

‘Ořmāna söz söylemek elümüzden gelmez zīra bize zāhirde řükm anuğur ammā ‘āmillerinüñ cevrin çekmege ne borcumuz vardur 193b/9.

ciğeri şayna-

... Muřammedüñ şatına geldi Muřammedi ol řālde görüp ciğeri şaynadı yüregi içine şığmadı tēz varup řu getürdi eyitdi yā Resūlu’llāh yüzüñ şanını yu 51a/10-11.

cihānı gözine şar ét-

yā Resūlu’llāh sen gölgede otur biz kâfirle řavař édelüm cihānı bunlaruñ gözine řar édelüm 33b/19.

çırağı diñlendür-

siz evün ardından dolanasız gecenün iki başı geçdükden sonra ol serhōş olur yatur ben hāzır olam çırağı diñlendürem siz içerü giresiz depeleyesiz dēdi 116b/20-117a/1.

dek dur-

‘Amru binü’l-‘Āş oğlanlarıyla meşveret eyledi dek durmağın aslı yokdur biz dağı şol ğavġāda bile olmağ gereküz 207a/13-14.

dil çıkartma-

dün başğının ētdiler elli kişiden dil çıkartmadılar tamām kırdılar 76a/4-5.

dil kes-

... Hermeseyi zindān içinde depeletdürdi çünkü Hermese öldi dil kesdi Fażl teşvīşden kurtıldı 265b/14.

dile gel-

geyik dile geldi aña söyledi eyitdi niçün benüm ardumca gelürsen evünde saña iş düşdi 13b/12.

dili ağır ol-

sehl vaqt geçmedin peygambarın (12) dili ağır oldu ve uşsı gider gibi mubārek dili tağı depserdi 106b/11-12.

dili dutıl-

Yezīd bin Enes cān nez‘inde yaturdı dili dutılmış idi 224a/14.

dilin çeyneme-

hiç kimseye ben İslām ‘arza ētmedüm ‘arz ētdüğüm vaqtinde kendüyi gerü çekmedi (9) ve dilin çeynemedi illā Ebū Bekr talķım ētmedi ya‘nī söylemek vaqtinde dilin çeynemedi ve tolaşdurmadi 10b/9.

dişlerün un ēt-

Şafvān aña kaķıdı eyitdi dişlerün un ēderin ağzın dut epsem ne herze söylersin 87b/5-6.

duz ētmek yē-

ey begler beni bilürsizki evvelden duz etmek yemiş dōst ve ķardaşlaruz 61a/14.

dünyadan git-

... peygambar 'a.s. dünyādan girdükden sonra Bilāl hergiz ezān okumamışdı 150b/12-13.

dünyaya gel-

Esmā Zübeyrden yüklü oldu 'Abdu'llāh dünyāya geldi 20a/1.

Dünyāyı zir ü zeber kıl-

yā imām hum(ā)r yılı niçe yıldur Muḥammed bin 'Alī eyitdi her yüz yılda bir devlet bir kişiye yüz döndürür ve bir şāhib-i devlet bu dünyāyı zir ü zeber kılsardur 254a/15-16.

ecel yaşduğına düş-

... altı ay geçdüğinden sonra boynında bir zaḥmet belürdi āḥir ecel yaşduğına düşdi 269b/1-2.

ecel yaşduğında yat-

Hişām ecel yaşduğında yatmışdı cevāb vermege mecālī yoğdı bir iki gün geçmedin Hişām öldi 252b/12-13.

el bir ét-

gel senüñle el bir édelüm andlaşalum 255b/2.

el çek-

senüñ risāletüñe inanalar ve bütlere tapmağdan el çekeler 10b/1.

el ur-

ben niçe ki dérüm kimse saña el urmaz 12b/14.

el uzadur ol-

çünkü Ebū Ṭālīb vefāt étđi kāfirler Muḥammede el uzadur oldılar ve aña ḥōrlıñ éder oldılar 21a/7.

el uzat-

kāfirler peygāmbara el uzatdılar ve çok cefā eylediler 14a/19.

elden çık(ar)-

eger yardım vermezsen Ḥorāsān vilāyetini elden çıkar dedı 255a/11-12.

elden gel-

bu dedüğüñ nesne müşkil nesnedür tamām yerine kaçan konılır hele elden geldükçe duruşam ‘amel eyleyem Allāh Te‘ālā dan tevfiķ isteyem dēdi 186a/18-19.

ele al-

Peyğambarla ‘ahd ētdüklerine peşimān oldılar bu Muḥammed Kureysi bitürdükden sonra bizi ele alacaķdur anlara ne ētdiyse bize dağı ēdecekdür dēdiler 42a/14-15.

ele gir-

Mekkedden geleni bulduķları yerde bağladılar ele giren kāfirleri öldürmege ve esir ētmege meşgöl oldılar 22b/1-2.

ele vēr-

... şāyed siz dağı başuñuz korķusından Muḥammedi ele vēresiz ...19a/3.

elinden gel-

Mehdi Ya‘ķūbı oķutdı eyitdi Ḥasanı bulmaķ yēne senüñ elüñden gēlür çāre eyle dēdi 259b/4.

elüñi epsem tüt-

‘Urvenüñ ‘ādeti bu idi kim söylerken (11) eliyle söylerdi yēne elin şalup söylemege başlayıcaķ Muğire kılıc çeküp yerinden tırdı eyitdi (12) ey edebsüz kāfir peyğambaruñ ḥuzūrında eyle mi söylersin elüñi epsem tüt yoķsa kılıcla çaldum dēdi 68a/12.

et-ķan gibi (ol-)

Muḥammed benüm ķardaşum oğıdur benümle et ķan gibidür 18b/18.

evlü evinde otur-

müselmānlar fitne¹⁹ zamāndur ḥaķķ bātıldan ve bātıl ḥaķdan sečilmez oldı ol yıldur ki evlü evüñüzde oturasız kaçan bir mazlüm köyüñüze meded isteyü gelse aña yardım ēdesiz yoķsa şimdiki cihādda ḥayr yoķdur 203a/14-15.

fāl dut-

bu nesneyi anlar mubārek gördiler fāl dutdılar toprağı bizüm ola dēdiler 140b/19-20.

feryādı göklere ağ-

cellāda buyurdı ol yarayı kazırlardı Yezidüñ feryādı göklere ağardı 236a/7.

¹⁹ katne

feryādi ‘ ayyuğa çık-

... ħalāyık cemī‘si feryād édüp ağlaşdılar şöyle ki mescid içi yaşla doldı elinden kāmçıyı atdı ‘Ukāşe peygamberuñ üzerine düşdi yüzini gözini peygamberuñ ayağına sürdi katı katı ağladı müselmānlaruñ feryādi ‘ ayyuğa çıkdı 105b/4-5.

ğam yè(me)-

yā Muħammed ğam yème ol işāretler ki saña olur eyü işāretlerdür 8a/5.

ğayrete düş-

Şām leşkerinden Zü’l-Kilāğ sancağıyla ħamle kıldı ikileyin ğayrete düşdiler bir vechle ceng étdiler ki vaşf olunmaya 210a/3-4.

girye şat-

‘Alī eyitdi ey mel‘ün sen şüretlü kâfiri cehenneme göndermege daħı girye şaturın dedı 48a/15.

göñli daral-

bir gün Ĥazret-i Muştafanuñ göñli daraldı Mevhüb(ı) kığırdı peygamberuñ koltuğına girdi evden taşra çıkdı 104a/5-6.

göñli şovu-

‘Alī anlaruñ sözlerinden incindi Kūfe ħalkından göñli şovudı dönüp yene Kūfeye gelmedi 153a/13.

göñlinde eşer kııl-

bu söz Ebū Bekrūñ (18) göñlinde eşer kıldı Ĥālīde nāme yazdı ħıyānetle tōhmet étdi iri sözler söyledi 130a/18.

göñline düşür-

bu iki sözi çünki ħalkuñ göñline düşürdi andan eyitdi sözin üzerüñüze namāz oruc zekāt vācib olduğı gibi emr-i ma‘rūf ve nehy-i münker étmek daħı vācibdür 193b/5-6.

göñline kīn bırağ-

şimdi siz Başrada üçyüz ādem öldürdüñüz üçyüz biñ kişinüñ göñline kīn bırağduñuz 204a/13.

göñülde olma-

yā 'Ukāşe Allāhdan korkmaz mısın peygambara şol kadar nesneyi bağışlamaz mısın dediler peygambar eyitdi nesne demeñ dilek eylemek haqqını bu Dünyāda aldığı yēgdür şāyed sizden öte vāz geldüm deye gönülden olmaya 105a/14-15.

göz dut- / göz tut-

Varağa eyitdi eger aña dese ki kimesneyi Allāha da'vet eyle evvel inanan ben olam dedi çok zamāndur ki ben bu nesneye göz dutup idüm 8b/17-18.

bir yıl şabr eyledi ve Allāh buyruğına göz tutdı turdı Tanrı Te'ālā şabr buyurdı 14b/12.

gözden birağ-

katında dağı bir iş görmiş kişi qalmadı kendü bildügin işlerdi defteri eline aldı niçe merdüm-zādelerün adını defterden giderdi 'ulāfelerini kesdi gözden birağdı 264a/9-10.

gözine gösterme-

Ebū Ca'fere şikāyet eyledi hiç kimesneyi gözine göstermez hattā emirü'l-mü'minini bir habbeşe şaymaz kendü bildügin işler 257a/17.

gözine hor görin-

anlar dağı Muḥammedilerün gözine hor görindi gözlerine yeñdürdiler 33a/1.

gözine kestür(me)-

Mu'āviye hōd Qays gidüp yerine Muḥammed bin Ebī Bekr geldüğine şād olmışdı Muḥammed bin Ebī Bekri hergiz gözine kestürmezdi 153b/4-5.

gözine tar èt-

biz kāfirle şavaş edelüm cihānı bunların gözine tar edelüm dediler 33b/19.

gözine yeñdür-

anlar dağı Muḥammedilerün gözine hor görindi gözlerine yeñdürdiler 33a/1.

gözlerini qan büri-

Yezid bin Mühellebün qardaşı Habib bin Mühellebi öldürdiler Yezid anı işitdi qatı tasalandı qağıduğından gözlerini qan büridi 244b/1-2.

guşsa ye-

eger dinünüz İslāmuñuz guşsasın yeemezseñüz bārī erligün ḥamiyyetin bārī edün 128a/2-3.

ğuşşaya bat-

ey zaḥmet çeküp ğuşşaya batan kişi hîç melûl olma ve zaḥmet çeküp kaçma ki taḳdîrde olan nesneyi def' edemezsin 149a/6-7.

güc gel-

Ḳureyş mecmû'ê derildiler bir nâme yazdılar cemî'nün itifâkıyla ki kimesne Benî Hâşimle kelecî söylemeyeler ve ol nâmeyi Ka'be ḳapusunda aşdılar bu ḫareket müselmānlara güc geldi 14a/11-12.

ḫadden aş-

'Alî Mu'âviyeye elçü viribidi niçeye dek müselmānlar ara yerde ḫasâret olacaḳdur fitne ḫadden aşdı 155b/6-7.

ḫadden aşmak endâzededen geç-

Ebû Ṭâlibün ḳapusına geldiler eyitdiler bizüm işümüz ḫadden aşdı endâzededen geçdi gel bizden ne dilerseñ al Muḫammedün elin bizden çek dediler 13a/2-3.

ḫadden ziyâde ol-

Ḥasan gördi kim iş başdan aşdı fesâd ḫadden ziyâde oldu 266b/18-19.

ḫaddi pâyânı yoğ

İslâm leşkeri şol vechle ṭoyum oldılar ki ḫaddi pâyânı yoğdı 247b/14-15.

ḫaḳḳ(uñuz)dan gel-

bizümle ceng ve şavaş étmege ḳaşd eylemişsiz ne kişiler olasız ki bizümle başa çıkasız şimdi biz ḫaḳḳuñuzdan gelürdük ammâ ḳoñsulıḳ ḫaḳḳı vardır 19b/3-4.

ḫarâca kes-

Kirkân ḳal'asınun üzerine düşdi şulhile anı aldı ḳavmini yılda ikiyüz biñ aḳça ḫarâca kesdi 189b/3.

ḫâtırı ḫōş ol-

bu on iki kişi Muḫammedi boyınlarına aldılar ikileyin bî'at eylediler Muḫammedün ḫâtırı ḫōş oldu 19a/8-9.

ḫâtırı ḳal-

...‘Āyişe bu sözi işidüp ‘Alīye hātırı qalmışdı ol vaqıtden berü ‘Alīyle söyleşmezdi 199a/13-14.

hātırı tesellī bul-

Ebū Müslim Yahyānuñ kanı için Benī Ümeyye ta‘alluqātından seksen biñ kişinüñ başın kesdi henüz hātırı tesellī buldı 255a/18-19.

hātırın yap-

Müseylemenüñ leşkerüñ sıyup ve kendüyi ve erlerini depeledüğüñ haberin bildürmişsin ma‘lüm oldı çün uluların öldürmişsin gerü qalanuñ hātırın yap üzerinde otur hareket étme 130a/7-8.

hātırına düşe gel-

ol yerde oturmışdı meger ol gün gāyetde ıssı vardı hātırına düşe geldi ki peygambar şuncılayın ıssıda sefer éde ben şuncılayın şovuk gölgede rāhat olup yatmaq inşāf degüldür dedı 92b/13-14.

hayāt bul-

bu susuzlıqdan böyle zebündür şu içecek olursa yéne hayāt bulur şu içmege qomañ dedı 218b/1.

helāk düş-

қан gevdeyi götürdi iki taraıdan çok müselmānlar helāk düşdi aħşam olunca şavaş oldı ceng aralanmadı géce ulaşdı 209a/17-18.

hesāb al- / hesāb iste-

şundan ihtiyāt éder ki sen andan hesāb isteyesin ol hesāb vérmekden ‘ācizdür eger hesāb almaqdan vāz gélesin 160b/20.

hesāb şor-

Muğire Ziyādı alup Mu‘āviyenüñ katına gétürdi elinde bulduğıñ aldı gayrısından hesāb şormadı 161a/1-2.

hor dut-

‘Abdu’r-raħmān anları qatı hor dutdı ve hergiz i‘tibār étmedi 192b/4-5.

hōr gör-

Hakim bin Huzān eyitdi siz bu Muḥammedīleri ḥor görürsüz illā anlar ne ḳadar az ise daḥı her biri ad ḳıḳarmıṣ bahādırlardur Şimdi ölüm eri olmuşlardur anlardan iḥtiyāṫ eylemek vācibdür 33a/13.

‘ibret al-

Mışıra varıcaḳ anları dutasın ve bir bir boḡazlarından asa ḳoyasın Şöyle ki cihān ḥalkı anlardan ‘ibret alalar 196a/2-3.

içi yan-

aŐḥāba vāḳı‘ olan ḥāli Őöyledi peyḡambaruṅ ḡāyetde içi yandı ol yāranlara özi göyüندی ḳoḳ aḡladı 55a/4-5.

içinde ḳal-

... tā bu ḥasret iḳlerinde ḳala dēdi 122a/3.

iḳrāra gelme-

peyḡambar Kināneyi getürüp Şordı ne ḳadar ki cehd eyledi iḳrāra gelmedi 72b/19-20.

iri yarı Şöyle-

EnŐārdan bir cemā‘at ayaḡ üzere geldiler Esīde ḥayli iri yarı Őöylediler Esīd ebsem oldı 108b/8-9.

iş başdan aş-

Ḥasan bin Sehlle İbrāhīm arasında niḳe kerre ceng vāḳı‘ oldı Ḥasan gördi kim iş başdan aşdı fesād ḥadden ziyāde oldı 266b/18-19.

iş düş-

geyik dile geldi aṅa Őöyledi eyitdi niḳün benüm ardumca gelürsen evünḡde saṅa iş düşdi 13b/12.

iş tut-

Muḥammedüṅ hiḳ ‘aybı yoḳdur ḳün Ebū Ṭālible dōstlıḳ ēdüp bir iŐ ṫutduṅ bu gün niye ceng edersin 5b/16.

işin bitür-

Muḥammedi yitürmekde ve anuṅ işin bitürmekde niḳe maŐlaḥat görürsin 21b/2.

‘izzetüñe noqşān urdur-

...Ebū Ṭālib ođlı halka şöyle bildürdi ki ol halkı kendüsine döndürdi maqşūdı halk içinde senüñ ‘izzetüñe noqşān urdurmakdur dēdi 195a/15-16.

qadem baş-

Hicretüñ otuz yēdinci yılı tamām olinca oturdı hemān ki otuz sekizinci yıla qadem başdı çok çok fitneler zāhir oldı 153a/14.

qadem rencide qıl-

peygambar ‘a.s. qadem-rencide qılıp Ebū Bekr evine vardı 9b/12.

qahr çek-

...bārī ‘Arabdan āmān iste bu hazīneyi Türke yēdürince ‘Araba yēdür ki vaṭanumuzda olalum dēdi Yezdigürd rāzī olmadı ben Arabların qahrını çekmezin dēdi 176b/12-13-14

qahr et-

... ol dağı buncılayın peygambardur ben anuñ ‘avratı oldum tā ki ikimüz düşmenlerimiz qahr edevüz 123b/16-17.

qahr eyle-

Muḥammed eyitdi sizüñ murād mālđur Allāh Te‘ālānuñ murādı dīn-i İslāmı āşikāre qılıp kāfir leşkerini sizüñ elüñüzde şıyup qahr eylemekdür 30b/1-2.

‘Arab meliki ‘Acem şāhını Medāyinden çıkarmış tamām qahr eylemiş 147a/14

qahrını çek-

bārī ‘Arabdan āmān iste bu hazīneyi Türke yēdürince ‘Araba yēdür ki vaṭanumuzda olalum dēdi Yezdigürd rāzī olmadı ben Arabların qahrını çekmezin dēdi 176b/12-13-14.

qan dök-

hürmetümi terk eyledüñüz ben arañızda qan dökmedüm ve mālunuz almadum benim qanımı helāl gördüñüz 217a/4.

qanı helāl ol-

çünki ‘Oşmāndan bu nesne şadır oldı anuñ qanı helāl oldı öldürmek gerek 196a/6-7.

qanı ırmağ gibi aq-

ol gece tā şabāh olunca ceng oldu ādem kanı ırmağ gibi ağıdı gevdeleri kan götürdi 210b/1-2.

kanı kayna-

pes Şeybenün hışımlığı kanı kaynadı ve peygambarı esirgedi 15a/14.

kanın al-

biz dağı andan bızār olduk kendü kabīleñ birle gel saña qardaşuñ kanın alı véreyin 30b/10-11.

kanın iste-

‘Osmān razīya’llāhu-‘anhu kanın istemege ve müselmānlaruñ (12) işini şalāh étmege geldük 204a/11-12.

kanına gir-

kıyāmet güninde bu étdüğüñ fesādlara ne cevāb vérürsin Hağ Te‘ālā senden şorsın der ki niçün müselmānlaruñ kanına girürsin 208b/3-4.

kanına şuşa-

qardaşı Şeybe bin Rabī‘a ve oğlı Velīd bilesince idi andan qaba āvāzla çağırup müselmānlardan er diledi arañuzda kanına şuşamış varsa gelsün meydāna girsün benümle ceng eylesün dedī 34a/9-10.

tamām ‘Irāğda Yezīd bin Mühellebün kılıcına durur kimesne yoğdur aña berābar varan kişi kendü kanına şuşamışdur 244a/19.

kanlar dökil-

... ara yerde kılıc bıçağ ola ve kanlar dökile dükeli ‘Arab bir yaña olalar sizüñle düşmenlik édeler 19a/2.

kanlu yaşlar ağıt-

‘Āyişe başın aşğa eyledi ve gözlerinden kanlu yaşlar ağıtdı peygambara hergiz cevāb vérmedi 66a/14-15.

kār étme-

bu du‘āyı oquyıcak ağı saña zarar eylemez tā dükeli düşmenlerüñ saña zehr kār étmedügin bilsünler saña qaşđ étmekden ümizlerin kessünler 74a/2-3.

qaralara gir-

Ebū Müslim kendü yāranlarına emr eyledi kim tā cümle qara ton geydiler cemī' Ḥorāsān vilāyeti qaralara girdiler ve qara 'imāmeler şarındılar 255a/14-15.

qarın ağrısına düş-

Ebū Leheb hasta idi bu haberi işidüp qarın ağrısına düşüp qara qara qabarcıklar çıkarup gevdesi koqdı 37b/19-20.

qaydın bitür-

bu gün sizün qayduşuz bitürür oqluñuz kızuñuz için duruşuñ 128a/11.

qaydın gör-

'Alī eyitdi ol anlaruñ qaydını görmek gerek andan Mu'āviye üzerine varmaqa gerek dedı 153a/8-9.

qaydın küy-

buyurdi leşkere göç yarağın gördiler 'azm-i Bağdād eyledi Me'mün diledi kim Fazluñ qaydın küydi 267a/3-4.

qaydını yè-

ey pelid oğlanuqlaruñ eger müselmān (16) olursa Haq Te'ālā anlaruñ qaydını yeye olmazlarsa anları dağı oda yaqa 38b/15-16.

kendüden geç-

peygambar kişidür Allāha nāliš éder gökden vaḥy geldi kim vaḥy ağırlığından vaqt olur kim kendüden geçer çağırur 117a/12-13.

qılıc koy-

hemān ki Ḥālīd dereden çıkup müselmānlara qılıc koydı müselmān leşkeri şındı 48b/11.

qılıcdan geç-

...Haq Te'ālā fırsat vèrdi ve Rumileri şıdılar tağıtdılar üç biñ kişi qılıcdan geçdi 147b/5.

qılıcdan geçür-

Ḥavāricden kimi bulursa mecāl vèrmez öldürürdi hattā bir yıl içinde yèdi biñ ḥavārici qılıcdan geçürdi 162b/8.

kimesneyi gözine gösterme-

Ebū Ca‘fere şikāyet eyledi hīç kimesneyi gözine göstermez hattā emīrū’l-mū‘minīni bir ḥabbeye şaymaz kendü bildügin işler... 257a/17.

korquya düş-

Ḳureyş kāfirleri ve beriyye ‘Arabları ve dükeli cuhūdlar cemī‘si bir olup nihāyetsüz erle ve tamām yarağla gelmişlerdi müselmānlar kāfirleri bu ḥālle gördiler korquya düşdiler 59b/13-14-15.

köki kesil(me)-

çünkü adı çekildi cihāndan ‘avrat köki kesilmedi anı gider birin dağı getir ...199a/13.

kökini kes-

henüz vaqt degüldür ammā yakındur ki evvel kara ‘alemleri çekem Benī Ümeyyenün kökini kesem dedi 255a/1-2.

kuğa(uğuz) ...dA ol-

pes elli kişiye zırh geyürdi ve bile uydurdu eyitdi siz taşrada durasız evet kuğa uğuz bizde ola eger bağa kaşd edecek olurlarsa içeri giresüz 213a/14-15-16.

kuğasına koyma-

‘Ömer ne kadar ki cehd eyledi Ebū Bekr kuğasına koymadı pes Ebū Ḳatāde yene Ḥālid katına gitdi 125b/12-13.

kuğa dut-

Ḥālid çeriyle Tayy tağında olurdu ‘Arab ortasından dört yağa kuğa dutardı 122a/13.

ol leşkerün aña itā‘atini hīçbir yerde görmedüm cemī‘si bir ağızdan söylerler Muḥammed ne dërse aña kuğa dutarlar karşusunda dilsüz gibi epsem otururlar anuñ sözün diğlerler 68a/16-17-18.

külüni göge şavur- "Ağır yenilgiye uğratmak, ağır hasar vermek."

ne yüzle ve ne cigerle bu vilāyete geli bildünüz oturursız ben sizünle ceng étmeklige ‘ār édüp tınmazın yoksa bir kerre tır-endāzlara işāret edem bir sa‘at içinde sizün külünüzü göge şavururlardı 168b/6-7.

lāf vër-

anların arasında bir er vardı adına Esved bin ‘Abdu’s-Süd dèrlerdi Benī Maḥzūm kabīlesinden idi Ḳureyşiler içinde lāf vèrüp vara Muḥammedīlerūñ kıyusından şü içe 33a/5-6-7.

maşharaya al-

Ebū Cehl eyitdi bunlar bizümle savaş edemez Muḥammed anlara bir taḡrum var dèrmiş meger ol yardım eyleye dèyü maşharaya alup güleşdiler 33a/4-5.

muḥabbet göster-

‘Amru binü’l-‘Āş Mūsāya şol kadar ḥürmet eyledi ve şol kadar geldi gitdi muḥabbet gösterdi ḥattā Ebū Mūsā ata bindügi vaḡt ‘Amru binü’l-‘Āş üzengüsün dutı vèrdi ... 211b/14-15.

muşibet çek-

Peyḡambar ḡāyet muşibet çekdi 14a/17.

muşibete uğra-

ḡal‘a muḡkem içindeki ḡavm bunca muşibete uğramışdur kīnle ceng éderler 130a/10-11.

nāz(1) geç-

yā Fāḡıma sen Muḥammedūñ kızısın ataḡ ḡatında nāzuḡ geçer sen var Muḥammede söyle 79a/13-14.

neslini kes-

el-ḡamdi’llāḡ ki ḡaḡ zāḡir oldı ḡaḡ Te‘ālā müselmānlara nuşret eyledi yalancılar neslini kesdi rüsvāy ve melāmet eyledi 219b/4-5.

özi göyün-

yā ‘ammı baḡa Taḡrı buyurdi ki buyruḡın yèrine getürem eger baḡa sen yardım édersen ḡoş étmezsen sen bilürsin dèdi ağladı ve çıkup gitdi Ebū Ṭālibūñ aḡa özi göyündi yène oḡudı eyitdi 12b/9-10-11.

peşkeş çek-

andan Ebū Müslim Ebū Ca‘feri bī-nihāyet atlar ḡatarlar develer ḡullar cāriyeler ve ağır bezler ve altunlar ve leşker peşkeş çekdi ‘izzetle Ebū Ca‘feri yène ‘Irāḡ ḡarafına viribidi 257a/15-16.

sağ selāmete çıkar-

...şimdiki hālde Pars iklīmine dağı qadem başıdılar şol kadar dōstlık étdüñüz ki ağınuza düşmiş ‘Arablari sağ selāmete çıkardunuz 164b/11-12.

sevdāya düş-

Mu‘āviye bu sevdāya düşdi ki Ḥasanı ražiya ‘llāhu-‘anhu helāk éde 160a/20.

söz deg-

ey cuhūd saña ne söz deger cuhūd dīnini murdār étdüğüñ yétmez şimdi dağı müselmānlaruñ dīninde söz söylemek istersin 190a/20-190b/1

söz gel-

ikiden hālī degüldür gānīmet ya hezīmet eger gānīmet olursa biz andan bī-naşīb oluruz ve eger hezīmet vāqı‘ oluruz bize söz gelür dediler 124b/15-16.

söz geçür-

...bu kendü oğılına söz geçüremez bize bunuñ kaçan mededi doqınur... 56b/7.

(sözine) kulağ ur-

... kalan halāyık cem‘ olmışlar Mu‘şabuñ sözine kulağ urmışlar diñlediler 18a/4.

tasaya düş-

...bunuñ üzerine ‘ahd étmişlerdi kim şabāh atlanalar ‘Oşmānı öldürenleri aradan çıkaralar dağı eyleyeler barışalar bu nesneden ‘Oşmānı öldürenler tasaya düşdiler 205a/11-12.

tāze hayāt bul-

ey ciger kūšem elümden ne gelür şuya çāremüz yoğ dedi mubārek dilini çıkarup ‘Alīnün ağızına vėrdi ‘Alī Ḥüseynün dilini kim emdi tāze hayāt buldı 217b/17-18.

taşat getürinme-

Hürmüzān gördi kim leşkerine taşat getürinmez nā-çār olup Fevku‘l-Ahvāzı dağı koyup kaçdılar 163b/11

taşma‘ ın kes-

bu nesneyi şavāb gördiler ki Parsa ve İsfahāna ve Kirmāna leşker göndereler tā ki Yazdigürd ol vilāyetlerden tama‘ın kese H̄orāsān tahtına vara aradan ğavġā kesile 170a/4-5.

tanışığa düşür-

...yā emīrū’l-mü’minīn bu dedüklere söz ‘abeş sordılar anları tanışığa düşürmek ne h̄acet birini sen ihtiyār eyle nitekim Ebū Bekr seni ihtiyār eyledi dediler 184b/2-3.

tarlıġa düş-

...Resūl H̄azreti ‘aleyhi’s-selām ol kızlıġda ‘Abbāsa eyitdi yā ‘ammı görürsin ki karındaşuġ Ebū Tālīb ne tarlıġa düşmişdür ve ne dervīşdür 10a/1-2.

topraġa bırak-

on def‘a düşmen çerisine at şaldı her h̄amlede üçer dörder kâfiri topraġa bıraktı şusuzlıġdan dili aġzında kururdu 217b/15-16.

topraġa düş-

ġayrete gelüp ikileyin h̄amle kıldılar ‘Acemleri şıdılar bu aralıġda müselmānlardan iki biġ kişi topraġa düşdi 139a/5-6.

ümīd kesil-

Ebū Cehl düşdi oġlı yėtişüp atı üstinde Mes‘ūdı şehīd eyledi gördi kim atasından ümīd kesildi atasını kodı yörüyü vardı 36b/11-12-13.

ümīdini kes-

Rebī‘ü’l-evvelūġ beşinci ġünü geçdi peyġambar h̄ayātdan ümīdini kesdi ve ne olacaġın bildi ‘Āyişeye eyitdi benüm işüm tamām oldı 104a/17-18.

üzerinden nazaruġı kesme-

eger ben öliceğ olursam Ķandābīl ġal‘ası muġkem ġal‘adur anda oturasın benüm ta‘ālluġātumken üzerinden nazaruġı kesmeyesin 244b/15-16.

vücūda gel-

Resūl H̄azreti vücūda geldiġi ġün Düşenbe ġüniydi 8a/13-14.

yāddan ġayr gelme-

... sen kendü elünle ta' allukātuñı kırıp yādları saña qavm ola mı şanursın yad kişilerden saña haber gele şanma bilgil ki yāddan hayr gelmez başuğa bir büyük iş gelecek... 68a/3-4.

yas dut-

Şafvān bu sözi işitdi ağladı feryād eyledi cemī' ulular ağlaşdılar Mekke qavmi qaralar geydiler yas dutdılar 37b/18-19.

yemekden içmekden kesil-

varduqca 'Āyişe yemekden içmekden kesildi 65b/9-10.

yollarını kes-

ol vaqt Kirmān ve Pars vilāyeti havāric elinde kaldı Mühelleb evvel vilāyetün yollarını kesdi havāricden kimesne gelicek qatı qaht oldı 228b/16-17.

yurt dut(ma)-

evlerini yıqmağa başladılar ki müselmānlar anda gelüp yurt dutmayalar 56b/18.

yüregi içine şıgma-

... Muḥammedün qatına geldi Muḥammedi ol hālde görüp cigeri qaynadı yüregi içine şıgmadı tēz varup şu getürdi eyitdi yā Resūlu 'llāh yüzün qanını yu 51a/9-10-11.

yüz bulıma-

...Fāṭıma eyitdi bu söz hatunlar söyleyecek söz degüldür bize münāsib degüldür dedi bunlardan yüz bulımayıcaq Ebū Sufyān nā-ümiz olup taşra çıqdı ...79a/14-15.

yüz döndür-

...cemī'si 'Abdu'r-raḥmān binü'l-Eş'asla bī'at étdiler Ḥaccācdan yüz döndürdiler 230b/5-6.

yüz vërme-

Ebū Bekr Qatādeye qaıdı yüz vërmedi Ebū Qatāde andan yüz bulımayıcaq 'Ömer qatına vardı 125b/5.

yüzi qara ol-

...Yezîd fahrından²⁰ bir ağac eline aldı Hüseyinüñ mubârek ağzını ve tudaqlarını dürtüdi eyitdi yüzi kara olsun (?) (16) (?) cānî ki seni böyle eyledi... 219b/15-16.

yüzün ekşit-

...toğrı söyledüñ ya Huzeyme biz hilâfeti kendü yoldaşumuza Sa‘d bin ‘Ubādeye lâyıķ görürüz dediler Muhâcirîn bunı işidüp yüzlerin ekşitdiler ve birbirine baķışdılar 108b/2-3.

ziyān degür(me)-

...anunla şulh eyledi and içdi kim aña hiç ziyān degürmeye 226b/5.

... kayusı düş-

sen bunlaruñ gönüllerin ehl ü ‘ayāli teşvîşine meşgûl eylemişsin ceng yüzinde bunlara ‘avrat ve oğlan va māl kayusı düşer şavaşı niçe éderler bu fikr ki eylemişsin maḥzā ḥaṭâdur 85b/13-14.

...+a/e yüz tüt-

‘Amr binü’l-‘Āşuñ ḥātırına Ḥaķ Te‘ālā rahmet biraķdı İslām muḥabbetini gönlinde eşer eyledi ol aradan tırup Medîneye yüz tütüdi kim peygambar ḳatına gelüp müselmān ola 76b/19-20.

²⁰farından

Tercüme-i Tevârih-i Yezdî, bugün kullanımdan düşen Türkçe sözcükler bakımından da zengindir. Bu sözcüklerin kimileri fonetik açıdan değişime uğrayarak kimileri yalnızca ağızlarda yaşayarak kimileri de tamamen ihtiyacın ortadan kalkmasıyla kullanımdan düşen sözcükler olmak üzere şu şekilde örneklenebilirler:

aşşı 9b/14	dutu 252b/7
avurd ur- 44a/5-6	dükeli 4b/5
balcağ 47a/7	dülegi 194b/12-13
başra 156b/6	düzet- 141b/11
ğuşşaya bat- 149a/6	ebsem ol- 100a/2
beyni 11a/14	egin 218b/17
bilekcek 227a/2	egirt- 58b/8
biregü 85a/1	elik- 84b/16
boğmağ 64b/9	esrükle- 249a/5
budlık 145b/8	eşdür- 105a/7
buğağ 227a/2	etmek 240b/9
cebe 49a/2	evürd- 155a/3
çar 64b/17	ğaryu 51a/18
çıbil 168b/8	geçgin " <i>Kendinden geçmiş aşırı sarhoş</i> "
dayıza " <i>Teyze.</i> " 89b/9	117a/8
dek dur- 207a/13	geñez 170a/8
depret- 153a/19	geñit- 188a/11
depser- 106b/12	gey 169b/3
dérne- 241b/2	gögercin 22a/7
dérneş- 63a/19	güyegü 40b/4
domur- 187b/11	herise 219a/3
döyme-146b/15	ır- 164b/2
	imdi 1b/13

inildü 38b/6	şoğıl- 67b/11
issi 3a/2	şovu- 153a/13
kağığan 182b/4	söyin- 254a/8
kaşusı 156a/8	sö(y)kün- 55b/2
kaşarı 46b/12	söyindür- 254a/13
kaşanda 6a/6	şucuğaz 183b/10
kaşaravaş 13b/13	şuvar- 27b/15
kaşaravul 80a/19	şuvarıl- 156b/13
kaşarı- 250a/13	süci 122b/3
kaşayırı 142a/11	süçig 254b/3
kebe 252b/5	sünük 12b/20
keleci 14a/12	şeş- 129a/18
kendüzi 24b/3	şalbur- 35a/9
kağıır- 14a/5	talkım étme- 10b/9
kişirek 92b/10	şabança " <i>Tokat, şamar, sille.</i> "73a/18
kaşula- 44a/7	şabşur- 180b/17
kaşorşusak 143b/12	şalabı- 100b/17
küy- 21b/19	şamzur- 106b/13
oşa- 219b/17	şapu kıl- 59a/1
ögi git- 106b/16	şolunmak 9 76a/8-10
öyken 30b/14	şoyla-140b/12
şağış 53a/4	şoyum <i>o/-</i> 30a/18
şağı <i>şag-</i> 222a/14	şuncuq- 223a/13-14
segirdiş- 26b/20	şurğur- 47b/3
şingun 44a/20	uğrıla- 121b/17
şınıklu 60b/10	ulula- 19a/17

ululanma-106a/15	yapuk 182b/4
ur- 6b/7	yarağ 241b/15
urdur- 195a/16	yarağla- 50a/19
urıl- 196a/17	yarağlan- 25a/9
urın-218a/3	yarağlu 22b/7
uşan- 23a/12	yaraş- 108b/16
uşda 30a/10	yarayıc 263a/1
uşur- 44a/12	yatlu 65a/20
uvacuğ 38b/15	yavı 22a/12
uvağlık 174b/3	yazulığ 201a/16
uvat- 220b/7	yeynil- 103a/19
uvan- 210a/7	yeynirek 104a/5
üsküre 85a/7	yigren- 168b/8
üz- 142a/19	yoğat- 169a/16
üzil- 30b/12	yon- 9b/13
viribi- 7a/13	yondur- 7a/19
yağı 118b/3	yonma 145a/14
yağrın 101b/18	yonul- 83a/3
yağşı 85b/20	yörin- 52b/2; <i>ağrılık yörin</i> - 66b/3
yağşılık <i>eyle</i> - 256a/5	yügürük 28a/3
yalıncağ 219a/6	yüksekle- 262a/1
yalıncağlık 180b/1	yülüt- 69b/19

METİN

1b

خبرآن پادشاهان که پس از رمی دوخت تخت نشسته بودند

(1) bu haber ol pādšāhların beyānındadır ki Azermi Duhtdan sonra Yazdigürde karar eylediler ol eyledür kim (2) Azermi Duht ölicecek ‘Acem tã‘ ifesi kimsesüz kaldılar begleri soyından bir kimesne bulmadılar ki emir dikeler (3) lã-cerem bir kişi buldılar ki ol Erdişir idi anı beg edineler andan gördiler ki beg edinmege yaramaz pes (4) anı terk etdiler birin dağı getürdiler ki Nüşin-revân oğlanlarından idi kim adı Firüz idi (5) anı götürüp tahta geçürdiler başına tãc urdılar andan Firüz eyitdi başa bu tãc dardur bunu gerekmez dedi (6) ‘Acem halkı ol sözi fãl edüp anı dağı kodılar eyitdiler bu melik-zãde degüldür andan sonra bir kişi (7) dağı getürdiler mağribden idi adı Ferruğ-zãd idi pes anı götürüp tahta geçürdiler altı ay ol kişi (8) beglik eyledi andan sonra anı dağı depelediler pes halk mütehayyir kaldılar hiç kimesne bulmazlardı beglige yaraya (9) lã-cerem Şehr-yâr oğlu Yazdigürde haber yetişdi ol kaçup Parsa varmışdı pes anı getürdüp (10) pādšãh eylediler.

خبر پادشاه یزدگرد pādšãh-ı Yazdigürd şöyledür ki evvel tahta oturduğda on beş (11) yaşında idi pes halk aña muṭî‘ oldılar çün on yıl beglik eyledi ‘Acemün işi za‘if oldu her (taraf)²¹ dan (12) düşmen baş kaldırdı andan ‘Ömer binü’l-Ḥattãb Medãyine leşker getürdi ‘Acemler birle ceng eyledi (13) ‘Acem tã‘ ifesini şıdı imdi bu Yazdigürd bin Şehr-yãruğ kışşası yerinde söylenür şimdi Peyğambaruñ sözin (14) söyleyelüm andan Ebū Bekr sözin söyleyelüm andan ‘Ömer sözin söyleyelüm ki ‘Acemün begliği anuñ elinde idi. (15)

خبر اختلاف که اندر روزگار گذشته

 (16) bu sözi demişdik şimdi yene beyān edüp Muhammed bin Cerir dedüğinden ziyāde tafşil edelüm andan (17)vağtinden ki yere indi ol vağte degin ki bizüm peyğambarumuz toğdı dört biñ üçyüz

2a

(1) üç yüz dört yıl idi andan sonra bizüm peyğambarumuz nübüvvetten hicret etdüğine degin on yıl idi on üç (2) yıl Medīnede muḳim oldu uşta cuhūdların sözi bu ammã kalan tersãlar şöyle derler ki Ādem vağtinden (3) bizüm peyğambarumuz vağtine dek altı biñ yüz on üç yıl idi imdi bu cümlesi birbirine muḫãlifdür (4) ‘Abdu’llãh bin ‘Abbãsdan rivãyet ederler ki ol eyitdi Ādem vağtinden Nūḫ vağtine degin iki biñ (5) iki yüz elli yıldur andan Tũfan vağtinden Nūḫ vağtine degin biñ yetmiş toğuz yıldur Mũsã zamānından (6) tã Süleymãn nebī zamānına degin ki Beyte’l-Mağdes mescidini

²¹sayfa yırtık

binā étدی bēş yüz altı yıldı andan Zü'l (7) Qarneyn zamānından tā 'Īsā toğınca üçyüz altmış toğuz yıldı andan 'Īsā zamānından bizüm (8) peygambarumuza degin bēş yüz elli bir yıldı ve dağı 'Avāmü'n-Nās şöyle dērler ki 'Īsādan şonra bizüm (9) peygambarumuza degin hıç peygambar gelmedi hāl budur ki Hağ Te'ālā buyurmışdur ki اذارسلنا اليهم اشنين (10) فكيوهم افعز ذنابتالذ فقالوا اذا اليكم مرسلن يا'nī ol vađ ki biz anlara iki Resül gönderdük yalan dēdiler pes üçinci (11) Resül gönderüp kuvvetlendür(dü)k biz Tağrınun resüliyüz dēdiler imdi bu nesne 'Īsādan şonra idi (12) pes dört yüz otuz dört yıl fetret dērler kim bu müddet içinde hıç dağı gelmedi ammā şöyle (13) bilmek gerek kim yeryüzi Hağ Te'ālā hüccetinden hālī degüldür zīrā 'Īsānuđ havāriyyünü çoğdı cihānda (14) perākende olmuşlardı eger bir sa'at yeryüzi Hağ Te'ālānuđ emrinden hālī olsaydı her kişi ol zamānda (15) ki öleydi rāhat olup mu'azzeb olmayaydı ve cehenneme girmeyeydi pes şöyle bilmek gerekdür ki Hağ Te'ālā cihānı (16) cihetsüz tutmaz imdi bu ihtilāf ki tārīhinde vardur Ādemden şimdiye degin hergiz bunun gibi söz hağk (17) arasında götürilmez bu ihtilāf oldur ki kitābuđ evvelinde dēnildi kim Hağ Te'ālā bu cihānuđ şebātını yēdi biğ (18) yıl qomışdur ve hıç kimse bilmez ki ne değlü geçti ne değlü qaldı pes bundan ötürü bu değlü ihtilāf (19) olmuşdur ammā bizüm tārīhümüzde hıç ihtilāf yoğdur ki peygambarumuz toğandan tā bu vağt gelince kırk yıl idi (20) nübüvvetinden vefātına degin yigirmi üç yıldı ve dağı bu yıla rivāyetdür ki on üç yıl Mekke'de ve on

2b

(1) yıl Medīnede oldı Resül 'a.s peygambaruğ nesebini ve ebā ve ecdādı haberini bildürür s. 'a.s (2) ki peygambar Muđammedür 'Abdu'llāh oğlı ve 'Abdu'llāh 'Abdu'l-Muđtalib oğlıdur ol dağı 'Āşım oğlıdur ol dağı (3) Menāf oğlıdur ol dağı Quşayy oğlıdur ol dağı Kilāb oğlıdur ol dağı Mūrre oğlıdur ol dağı Lüvey (4) oğlıdur ol dağı Ġālib oğlıdur ol dağı Mālik oğlıdur ol dağı Nazir oğlıdur ol dağı Kināne oğlıdur (5) ki Müdrık oğlıdur ki İlyās oğlıdur ki Naşr oğlıdur ki Nivār oğlıdur ki Mu'ad bin 'Adnān oğlıdur ki Ebvā (6) oğlıdur ki Ya'reb oğlıdur ol dağı İsmā'ıl bin İbrāhīm'dür ki Tarec oğlıdur ki Azer oğlıdur (7) ki Būd oğlıdur ol dağı Mācū oğlıdur ki Fāruđ oğlıdur ki ol dağı Fālih oğlıdur ki 'Ābir oğlıdur (8) ki Şāmiđ oğlıdur ki ol dağı Sām bin Nūđ oğlıdur ki ol dağı Yezd oğlıdur ki Muhalābil oğlıdur (9) ki Qaynān oğlıdur ki Anūş oğlıdur ki Şit oğlıdur ol dağı 'Ādem oğlıdur s. 'a.s. (10) andan bunlaruğ her birinüğ bir künyeti vardur ammā Nizār'uđ künyeti Ebū Rabī'a idi zīrā ki anuđ dört (11) oğlı vardı birisi Rabī'a ve biri İyād ve biri Muđar ve biri Ağardı bu dört oğıldan peygambaruğ (12) dedesi Muđar idi ve Nizāruđ yurdu Beriyye idi anda olurdu ve bu qabileye Muđarü'l Cemel dērlerdi (13) zīrā ki Nizār öldi çođ mālı qaldı pes oğlına vaşıyyet eyledi ve her oğlına birer nesne vėrdi (14) evvel bir haymesi vardı kızıl sađtiyāndan idi anı Muđara vėrdi ve bir dağı qara atı vardı (15) anı Rabī'a ya vėrdi ve bir dōşegi vardı qara sađtiyāndan anı Ağāra vėrdi ve bir qulı (16) vardı anı İyāda vėrdi andan eyitdi bu mālı bir tārīđ ile kısmet ēdüđ ve eger arānuđda (17) ihtilāf olursa Behrānda bir kāhin vardur anuđ qatına varuğ bu mālı size kısmet ēde

dédi (18) Nizār daḥı kâhin idi fâl ‘ilmin bilürdi oğlanları daḥı bilürdi çünki ataları öldi (19) aralarına ihtilâf düşdi pes Behrâna vardılar ol kâhin atına yėtişdiler ol kâhin daḥı (20) anlaruḡ öñine a‘âm getürdi ve şarâb ve uzı biryânın getürdi pes Muzar eyitdi bu uzı eti ġâyet

3a

(1) h şdur amm  at südini emmemişd r d di andan İy d eyitdi bu şar b ey  şar bdur amm   z mi
 (2) abr üzerinde bitmişd r d di andan Rab ‘a eyitdi bu ev issi h ş kişidür amm  ar m-z ded r
 (3) d di ç n k hin bunu anlardan işitdi ordı z r  anlar düdükleri gibi idi uzı at (4) s din emmemişdi hem ol  z m ıbuġını baġb ndan şordı eyitdi abr üzerinde (5) bitmişd r andan k hin anasına vardı eyitdi ana toġru söyle ki benüm atam kimdür anası eyitdi (6) erümdür benüm oġlum ızum olmazdı bir güzel kişi ev me geldi kend z m aa teslim  td m (7) sen andan olduġ d di andan ol k hin ol m lı anlaruḡ arasında ısmet  tdi (8) şöyle kim r zi olalar imdi bu Muzar peyġambarumuzun atalarından idi Ka‘ben n h cibliġını ve zemzem n (9) suvarması aa yėtiřdi ol Mekkenün ululıġı Ğ libe yėtiřdi andan M rreye yėtiřdi bunlar peyġambarumuzun (10) atalarındur ve ‘Arab ulularındur Mekke'dend r t  Kil b ve uşayy vaqtine deġin ol vaqt hi abeyi ve si yeyi²²
 (11) uşayy t tdi andan Ben ‘l-uz ‘a cem‘ oldılar uşayy birle ceng  deler uşayy daḥı avmini oudı (12) ki Ben  Nihir ve Ben  Ğ lib ve Müdrık ve İly s idi pes andan iki abile cem‘ eyledi Ben  uz ‘a (13) birle ceng eyledi Ben  uz ‘a uvvetl  geldi anları şıdı andan uşayy vardı abile ulusu ki (14) Zerr hdur andan yardım istedi ol daḥı gelüp Ben  uz ‘a ve Ben  uş ‘ayı şıdı uşayy birle ġ lib (15) geldi hi abeyi ve si yeyi t tdi ululuk ve daḥı Ka‘ben n tedbiri anuḡ oldı daḥı cümle avmini (16) cem‘ eyledi anlara ureyş d y  ad²³ v rdi t  al yık bileler ki anlara cengde ġ lib geldiler ureyş n (17) aşlı ‘Arab luġatında cem ‘ atd r ba‘zılar şöyle d rler ki ureyş anuḡ adıdır ve ol at deniz alkınınuḡ üzerine (18) ġalebe  tmişdir pes ol anları ol ata nisbet  derler ġ lib olduġı ç n ve daḥı ‘Abdu‘ll h bin (19) ‘Abb s riv yet eyledi bununuḡ üzerine bir şi‘r oudı ki ol şi‘ri (?)  tmişd r ureyş (20) aında ve hicv ar kınca nazm :

وقريش هي التي ليكن البحر

بهاسميت قريش قريشاً

3b

(1)

سلطنت بالغطفى تحته البحر

على ساير الوحوش جيو شداً

²² si be

²³ at

يأكل الفصّ والسّمّن ولاتيرك

فيلطى خصّاحين ريشاً

(2)

هذا في البلادحى قرّيش

يأكلون البلاداكلأ يكشا

ولهفّى آخر الزمان نبى

يكسر القتل فهيمو الحموشا

(3) Kureyş ol cān-verdür ki hemîşe .:

deñizde durmağı edindi pişe.:

musallaıdur deñizde güci yeter

(4) kalan vaşşiler üzere cānı ditrer .:

aruğın semüzin yemezdi ıat' ā .:

ıanatlunuğ yükini ıomazdı aşla

(5) Kureyş ıavmine dağı böyle derler .:

eyü yatlu demezler anı yerler .:

dağı anlara uş āhir zamānda .:

(6) nebiler yegregi gelür cihānda

cirāhat eyleyüben kesse başlar :.

yürekler tağlayuban döke kanlar :.

Ḳureyşe işler êdiser o server

(7) ki her biri ola ‘ âlemde defter :.

pes çün Ḳureyşe ğalebe êdüp siķāye ve hiçābe oldı oğul oğula (8) degdi anuñ oğlı ‘ Abd-i Menāf’a yêtişdi andan Hāşime andan ‘ Abdü’l Muṭṭalibe andan Ebū Ṭālibe yêtişdi Ebū (9) Ṭālībün adı ‘ Abd-i Menāfdı Mekke uluları zamānında dört nesne vardı ki anı işlerlerdi (10) ol dördün biri rifāde biri nīrān ve biri livā ve biri nedve idi ve her kimki ulu olsa bu dört (11) nesneyi êderdi rifāde ta‘ām vèrmekdür her yıl ol kadar ta‘ām cem‘ êderlerdi ki cümle hüccāc yerlerdi ol (12) vaķt ki ‘ Arafātdan hüccāc dönüp muzdalifeye varurlardı cümlesi ac bulınurlardı pes muzdalifede (13) hüccāca ta‘ām vèrürlerdi bu konuķlıklarına rifāde dèrlerdi resm ḳalmışdur ki êderlerdi şonra Hārūnū’r-(14) Reşīdün ol ḫatunı idi ol daḫı êderdi andan şonra Muḳtedir anası Mu‘sab êderdi ammā yazan (15) oldur ki çün ḫalāyık ‘ Arafātdan dönerlerdi gece olurdu ḫalāyık yol görmezlerdi pes anlar tağ (16) üzerine od yaķarlardı tā ki ol od sebebiyle ḫalk dönerlerdi muzdalife yolından azmazlardı (17) ammā livā oldur ki her vaķt ki Ḳuşayy Mekkenen çeri gönderse bir ‘ âlem bağlardı ve sünü ucına bağlardı (18) pes bu resm Ḳuşayydan ḳalmışdur ve ammā nedve meşveret êtmekdür Ḳuşayy her ne kim işlemek dilese Ḳureyş ulularını (19) oķurdu meşveret çün ve daḫı mescid yanında bir ev almışdur darü’n-nedve dèyü ad vèrmişdi (20) andan şonra bu Ḳuşayy’uñ dört oğlı vardı biri ‘ Abd-i Ḳuşayy ve biri ‘ Abd-i Menāf ve biri ‘ Abd-i ‘ Uzzā idi

4a

(1) bu ‘ Abd-i Menāf kiçi idi peyğambarumuzun cediti idi Ḳuşayy anı severdi ol vaķt ki andan güzel yoğdı aña (2) Ḳamer dèyü ad vèrmişdi Ḳuşayy anasının bir büti vardı ki Mekke içinde Menāf adlu anuñ ḳatına iledüp aña (3) ḫidmet êderdi pes çünki Ḳuşayy öldi Mekke ululuğı ‘ Abd-i Menāfa vaşiyet êtdi ‘ Abd-i Menāf daḫı anuñ (4) vaşiyetini şaḳlardı her gün ḫidmetinde olurdu ve her yıl rifādeyi kendü mālından êderdi anuñ (5) mālı çoğdı ta‘āmı bād-ı şimāl gibi vèrdi ve bu ‘ Abd-i Menāf’uñ dört oğlı vardı biri ‘ Abdü’ş-Şems (6) biri Hāşim biri ‘ Abdu’l-Muṭṭalib biri Ruḳayl dèñilendi Hāşimi artuķ severdi adı ‘ Amru idi çün (7) ‘ Abd-i Menāf öldi Hāşim anuñ yerine ulu oldı ‘ Abd-i Menāfdan mertebesi artuķ oldı anuñ ‘ âdeti (8) bu idi kim ḳavmi için bir yer êderdi *لانه كان هيشم التير بدلقومه* ya‘nī tirid êderdi ḳavmi çün (9) Hāşim vaķtinde bir yıl kızlık oldı pes ne deñlü mālı varsa varup şehrlerde ta‘ām götürdi (10) ve Mekke ḫalkına tirid yèdürdi tā ki anı şa‘irler yād êtdiler nazm:

يا ايها الريح المحول رحله

(11) هلا سألت ان ال عبدمناف

كانت قر يش في معالم رسمها

اعلى الوجود لاجل عبدمناف

والحفظون لو فهم مع فر قهم

(12) فالافتحار بزل كياذ العاف

اهل السياد تو المكارم و العنا

والرّاحلون لرحل ايلاف

(13) خصّ و الايشار الثريدلر فدمم

مع ما اصابو افي سنين عجاف

ضحو النر لكر حلتان كلاهما

(14) رجل الشتاء و رحل الاضي :

ey yol eri durma yoluñ sür

var ‘ Abd-i Menāf evin şor

(15) anañ seni ağlasun yöri var

ķon anlara ki olasin münevver

ikrām nedür bilesin anda

(16) in‘ām nedür bulasin anda

oldı bu Ķureyş seyyid-i mu‘teber bu Abd-i Menāf geldi server

- (17) İläf için etti rihlet anlar
konuqlara verdi ni' met anlar
kızlıkda gör elçiye n'ederler
yédüklerini tirid ederler
- (18) pes ehl-i riyaset oldu bunlar
hem ehl-i velâyet oldu bunlar

lâ-cerem 'Abd-i Menâf oğulları (19) bu hâlle olurlardı andan Hâşimden sonra 'Abdu'l-Muṭṭalib ulu oldu ol daḡı bu rifâde dâyim ederdi (20) 'Abdu'l-Muṭṭalib sehâda cümleden artuḡ idi aḡa muṭ'imü'n-nâs ve'l-vühûşi ve's-sibâ' dèrlerdi daḡı 'Abdu'l-Muṭṭalib

4b

(1) işitmedi ki İsmâ'îl peygamber zezem çapusunda bir genc gizlemişdi pes 'Abdu'l-Muṭṭalib zezem çapusun çazmaḡa başladı (2) Allâh Te'âlâya nezr eyledi ki eger çapu yene âbâdân olursa bir oḡlan qurbân eyleye pes aradı ol genci (3) buldı çıkardı ol iki cân-ver idi altundan ve daḡı yüz kılc idi anlardan Mekke evine çapu eyledi (4) ve ol altını anuḡ üzerine harc eyledi henüz Ka'benüḡ çapusu oldur andan Taḡrı evine dîbâ getürdi (5) andan diledi ki nezrine vefâ éde pes on oḡlı vardı dükeliden 'Abdu'llâh yègrek idi ve bilmezdi ki çançını (6) qurbân eyleye pes anlaruḡ aralarında kur'a şaldı kur'a 'Abdu'llâha düşdi pes 'Abdu'l-Muṭṭalib diledi ki anı qurbân (7) éde pes Benî Zühre kabîlesi cem' olup eyitdiler sen bunu qurbân édecek olursuḡ biz 'âlemde dâsitân (8) oluruz böyle étme dediler ol eyitdi ya niçe édeyin anlar eyitdiler anuḡ yerine fidâ eyle nitekim İbrâhîm peygamber eyledi (9) pes 'Abdu'llâh yerine yüz deve fidâ eyledi bu kışşa yukaruda zikr olunmuşdur tamâmi andan 'Abdu'l-Muṭṭalib dâyim (10) 'Abdu'llâhı hüş dutardı pes çünki 'Abdu'llâh erenler mertebesine yétişdi bir 'avrat diledi ki Zehb bin 'Abd-i (11) Menâf kıızı idi 'Abdu'llâh anı alup evine götürdi anuḡla olurdu andan Mekke yöresinde bir tersâ (12) vardı kâhin idi adına Varaça bin Nevfel dèrlerdi anuḡ bir kıızı vardı ol daḡı kâhin idi (13) adı Ümm-i İqbâl idi pes bu 'avrat bir gün gördi yolda 'Abdu'llâh uğradı baḡdı gördi peygamber (14) nûrı anuḡ alnından tecelli ururdu peygamberuḡ haberin kitâblarda görmüşdi pes bir 'avrat eyitdi sen kimsin (15) eyitdi 'Abdu'l-Muṭṭalib oḡlıyın 'avrat eyitdi ben Varaça bin Nevfel kıızıyın eger beni çabûl édersen saḡa yüz (16) deve véreyin Ümm-i İqbâl 'Abdu'llâhuḡ çatunı varıduḡın bilmezdi pes 'Abdu'llâh eyitdi şabr eyle tâ ki eve varayın (17) atama déyeyin pes evine geldi çatunı Amîne aḡa çolaşdı 'Abdu'llâh aḡa cimâ' eyledi hemândem ol nûr anuḡ (18) alnından aḡa intiçâl eyledi Amîne alnına vardı 'Abdu'llâh andan çurup Ümm-i İqbâl çatına geldi 'avrat (19) aḡa baḡdı ol alnındaḡı nûrı görmedi

bildi ki ol gevher andan zâil olmuşdur eyitdi yâ ‘Abdu’llāh ‘avratuñ (20) var mıdur eyitdi na‘am ‘avrat eyitdi benden gidicek anuñla cem‘ olduñ mı dèdi eyitdi var ey oğul ki benüm er hâcetüm

5a

(1) degüldür anı şavdı pes ‘Abdu’llāh gèrü döndi کردن پیغمبر علیه السلام خدیجہ را²⁴ peygambar ‘aleyhi’s-selām (2) Hādīceyi alup evlendüğü haberin beyān eder bilgil ki Hādīce dağı peygambaruñ hışıımı idi Kureyšden Huveyle bin Esed (3) kıızı idi eri ölüp çok mālı qalmışdı bāzergān idi her yıl Şāma kārban iltür götürürdü (4) peygambarumuz aleyhi’s-selām Kureyš içinde emīnlikle ve toğru sözlülikle meşhūr olmuşdı adına Muḥammed emīn (5) dèrlerdi pes Hādīce Muḥammedi oğudı eyitdi elün den gelür mi ki bu yıl benüm qulumla Şāma varasın ticāret (6) edesin dèdi Mekke de az kişi vardı ki māyeyi Hādīceden dutmazdı ba‘zılar eydür Hādīce peygambarı icāriye (7) tutdı ba‘zılar eydür Peygambar bu sözi tutdı ve Hādīcenün qulı ile Şāma sefer etdi Muḥammed ol vaqt (8) yigirmi yaşında idi pes her gāh ki gün kızğun olurdı bir pāre bulıt gelüp Peygambara sayebān (9) olurdı qul anı temāşā ederdi çün Şāma geldi bir dıraht vardı ki anda bir rāhibün şavma‘ası (10) vardı anuñ qatında qondılar Peygambar öyle vaktinde bir ağac dibinde qondı çün bir zamān oldu ağac (11) gölgesi gitdi ol ağac yere yakın kışıldı ve dalların uzatdı ol yaña ki güneşdür tā ki Peygambara gölge (12) oldu rāhib bu hāli şavma‘adan gördi aşığa indi kārbanuñ ulusu Meysere idi aña geldi (13) şordı ki bu kişi kimdür ki gölgede yatur dèdi Meysere eyitdi benüm ortağumdur rāhib eyitdi sen aña (14) ortaqlıq ve bāzergānlıq göziyle baqma ki ol Hāq Te‘ālānuñ peygambarıdur cümle hālāyıkun yēgregidür dèdi pes çünki (15) Şāmda şatu-bāzār eylediler her bir aqçaları on aqça aşşı eyledi pes çünki Meyserenün kārbanı Mekkeye (16) geldi Hādīce şād oldu bu haber yuqaruda zıkr olınmışdur ve bir rivāyetde şöyledür ki Hādīce bir (17) dericede otururdu Bathada şahrāya baqardı gördi ki Peygambar ol kārbanda bir deveye binmişdi güneş (18) kızgundı bir pāre bulıt Peygambar üzerine gölge olurdu Hādīce bu hāli qatı ‘acebledi pes çünki gelüp (19) metā‘ların şatdılar çok aşşı eylediler Hādīce Meysereye eyitdi bu Benī Hāşimün oğlı mubārek oldu bu kez yene kārban (20) gidicek bile al dèdi Meysere eyitdi ben andan ‘acāyib gördüm ol ağac kışşasını ve ol rāhibün sözlerini

5b

(1) aña taqrīr eyledi Hādīce ‘ākile ḥatun idi ve mālı çoğıdı Mekke uluları anı ḥatunlığa isterlerdi kimseye varmazdı (2) pes Peygambarı oğudı eyitdi yā Muḥammed bilürsin ki ben bir ulu ḥa(tu)num baña rāh varmaq hâcet degüldür her kişi beni bu Mekke (3) ulularından isterler ben kimseye irâdet vèrmedüm benüm mālum çoğdur saña inanuram emīnlikle bu mālı şaqlayasın (4)

²⁴ بن کنون پیغمبر علیه السلام خدیجہ را

var ‘ammun Ebū Tālib'e eyt ki beni atamdan dilesün dēdi Ebū Tālib'e Muḥammed söyledi Ebū Tālib daḡı Ḥadīcenün atası Ḥuveyle (5) gelüp söyledi eyitdi benüm kızımı cemī' Kureyş uluları istediler vèrmedüm şimdi bir yetime ve bir faķire niçe vèreyin (6) ki ol anuḡ sermāyesiyle yörür dēdi pes bir gün Ḥadīce konuķlık eyledi ta'āmlar bişürüp Mekke uluların ve Ebū Tālibi (7) oķudı ve şarāblar getürüp bunlara yèdürdi içürdi ve Peyġambarı daḡı oķudı ve eyitdi Ebū Tālib (8) çünki atam mest ola beni andan dilesün iķrār ètdüġinleyin nikāḡ olınsun dēdi pes Ḥadīce buyurdu babasına (9) şarābı artuġraķ vèreler Ḥuveylid mest oldı Ebū Tālib Ḥadīceyi andan diledi Ḥuveylid ḡoş dēdi pes nikāḡ (10) ètdiler andan ḡalūķ ve za'firān dürtdi resm şöyle idi ki her kimün kızın alsalar kız vèren kişinün tenine ḡalūķ (11) ve za'firān dürterlerdi çünki şabāḡ oldı Ḥuveylid teninde ḡalūķ ve za'firān gördi bu nedür dēdi (12) eyitdiler Ḥadīce'yi Muḥammede vèrdün dēdiler Ḥuveylid eyitdi vèrmedüm bu ne sözdür dēdi dükeli ḡalķ vèrdün dēdiler (13) Ḥuveylid Ḥadīceye geldi eyitdi bu ne sözdür ki söylerler Ḥadīce eyitdi sen bilürsin Ḥuveylid eyitdi ben bu gün Ebū Tālibile (14) ceng èdeyin ve Muḥammedi dutayın ki senden el çeksün dēdi Ḥadīce eyitdi böyle ètme ki benüm aduma kişi (15) ‘avrat ere vèrmek ‘ayb degüldür ben bir ulu ḡatun(um) baḡa hiç kimseyle tōhmet ètmemişler cemī' ḡalķ bilürler ki (16) Muḥammedün hiç ‘aybı yoķdur çün Ebū Tālible dōstlık èdüp bir iş tıtdun bu gün niye ceng edersin (17) ‘āķilāne degüldür dēdi Ḥuveylid eyitdi Mekke uluları seni istediler ben vèrmedüm şimdi bir faķire niçe (18) vèreyin Ḥadīce eyitdi ḡalāyık bilürler ki benüm kimsenün mālına iḡtiyācum yoķdur Kureyş içinde benüm lāyıkum Muḥammedür ki emānlikle (19) ve toġrulıġla meşhürdur bir kimesne aḡa ‘aybla tōhmet ètmemişdür ḡalan yigitlere ètdükleri gibi ḡayırlısı bunu (20) diretmemekdür dēdi pes Ḥuveylid ayruķ tınmadı peyġambar on beş yıl Ḥadīceyle bile durıcaķ peyġambara vaḡy geldi peyġambarlık

6a

(1) şābit oldı andan şonra daḡı Ḥadīce beş yıl diri oldı ḡalāyıkdan müselmān olan Ḥadīce idi ve (2) Peyġambar ‘a.s. Ḥadīce ölmeyince bir ‘avrat daḡı almadı yigirmi yıl içinde Ḥadīceden üç oġlı ve dört kız (3) oldı evvelki oġlı Kāsımdur ve Peyġambar'ın künyesi idi anuḡla Ebū'l-Kāsım dèrlerdi ikinci oġlı Tāhirdür üçüncü (4) oġlı Tāyibdür evvelki kız Zeyneb idi ikinci Ruķiyye üçüncü Ümm-i Külşüm dördüncü Fāḡıma idi vaḡy gelmedin (5) üç oġlı daḡı ölmüşdi ammā dört kız (6) diri idi peyġambarın Mekke kavmi ululıġına ve emānligine iķrār (6) èderlerdi ve daḡı Muḥammed Emān oķurlardı her kimün ki emāneti olsa anuḡ ḡatında ḡorlardı ve her ḡanda (7) ki şavaş olsa ol barışdururdu Mekke kavmi şöyle tedbir èderlerdi ki çün Ebū Tālib ola andan artuķ (8) kimesne bize gerekmez dèrlerdi pes çünki peyġambar otuz beş yaşına girdi Ka'be evini bozup yène yapmaķ istediler (9) pes Hacerü'l-esvedi dilediler ki yène yerine ḡoyalar her kişi eyitdi ki ben ḡoyayın pes ittifaķ eylediler ki peyġambar yerine ḡoya (10) pes peyġambar ‘a.s. kendü mubārek eliyle Hacerü'l-Esvedi yerine ḡodı Ka'be ‘imāret ètdükleri ḡaberidür Ka'be-i şerifu'llāḡı yıķup (11) ikileyin ‘imāret ètmek diledüklerinün sebebi oldur ki İbrāḡim peyġambar vaḡtinden berü kimesne

depremedi idi (12) ve anı İbrāhīm oğlu İsmā'īl elleriyle yapmışlardı iki tağuş ara yerinde bir vechle ki her kaçan seyl gelse (13) Ka'benūñ içine girerdi ol yerūñ uluları dāyim dilerlerdi ki evi ikileyin bir hōş yapalar tā ki seylden (14) emīn ola līkin bozmağa kimesne el urmazdı Hāḡ Te'ālā ḡorḡusından pes Ḳureyş ki dōrt ḡabīledūr uluları (15) Ka'benūñ dōrt dīvārını bu dōrt ḡabīleye üleşdördiler 'imāret étmekçün cemī' Mekkenūñ ḡavmin dōrt bölük eylediler (16) eyitdiler ki her ki evūñ bir dīvārını kendüler çün yapsun ve evūñ damını 'imāret étmekçün Benī Cumḡa ve (17) Benī Mühme ıřmarladılar eyitdiler mecmū' yerlerini cümlemüz bir aradan yıḡalum eger Allāh Te'ālā hıřm édüp belā gönderürse (18) mecmū' muz bile ölevüz pes birkaç gün gelüp kendüler ellerinde külüngleri irāḡdan durdılar kimesne evvel (19) başlamağa iḡdām étmedi beřinci gün Velīd bin Muḡīre geldi ol pīr kiřiydi Benī Maḡzūma eyitdi: ey erenler (20) bu tedbīr gerekmezdi ki édeydūñüz çünki étdūñüz tamām étmek gereksiz Hāḡ Te'ālā muḡḡalī' dūr bilür ki biz bu

6b

(1) biz bu işden ne dilerüz aña eyitdiler bu mecmū' da sen pīrsin evvel sen ibtidā(') eyle ol daḡı külünḡi eline aldı Ka'be (2) dīvārınūñ üstine çıḡdı ol ḡarafdan ki Benī Maḡ(z)ūmedūr eyitdi 'yā Rabbī sen 'ālīmsin ki bu işde (3) maḡşūdumuz senūñ evūñi yéḡrek 'imāret étmekdür ve ziyāde muḡkem étmekdür dédi ve külünḡi urdı ve bir küşeyi (4) yıḡdı ve ḡalāyık bunı irāḡdan durup diñerlerdi Velīd anı gördi gērü ařaḡa indi bu ḡavm eyitdi (5) bu gece řabr édelüm eger Velīde bu gece gökden bir belā gelmezse yarın mecmū' muz ḡarāb édevüz ol gece Velīd selāmet (6) ḡurtuldı ve bir gün geldiler her kiři kendüye yaḡın olan ḡarafı yıḡmağa başladı yıḡa yıḡa ařaḡa yere yaḡın étdiler (7) ol arada bir yeřil tařa duř geldiler niçe külünḡ urdılar ařlā eřer étmedi ol ḡōd evūñ bünyād imiř ki Hāḡ Te'ālā (8) Kelām-ı Ḳadīmīnde zikr éder واذیرفع ابراهيم القواعدمن البيت pes çün bildiler ki ayruḡ yıḡılmaz ol aradan tařla yapup (9) çıḡardılar tā bir ādem boyı yuḡaru çıḡınca niçe kim řimdiki ḡaldedūr andan eve başladılar dōrt dīvārın dōrt (10) tař eylediler ve her tařuş başın bir birine kenetlediler ve ol eski demür ḡapuyı kim 'Abdu'l-Muḡḡalib düzmiřdi (11) altunladılar ḡapu eylediler andan řol vaḡt oldu ki Ḳacerū'l-Esvedī yerine ḡoyalar niçe ki evvelden idi bu dōrt (12) ḡabīlelerden ki Ḳacerū'l-Esvedī yerine ḡomağa her biri ilerü geldiler ki faḡr bizüm ola dediler andan her ḡabīle uluları (13) dērilüp mescidde oturdılar Ḳacerū'l-Esvedī öñlerine ḡoմiřlardı her ḡabīle kendülere faḡr olıcaḡ işler (14) yād étdiler her biri eyitdi bizüm atamız falān ḡarbde řöyle bahādırlık étdi ve bize řöyle dērler faḡilet (15) bizümdür dediler dēyü řözi ḡayli uzatdı bir niçe gün geldiler gitdiler hemān řözleri bu idi kendü faḡiletlerin (16) řöylerlerdi ve birbirin yalanlayup řöḡüřlerdi nizā' uzadı řanki *عن* (?) eylediler Ḳureyş ḡavmi (17) cengden ḡorḡarlardı pes bir gün cem' oldılar Velīd bin Muḡīre bu ḡalāyıkı cengden men' eyledi arada ḡan ola (18) dēyü řabr éduñ bu gün mescide evvel kim girürse anı ḡakem dikelüm mecmū' muz anuñ ḡükmine muḡ' olalum dükelisi bunun (19) üzerine ittifaḡ étdiler bu ittifaḡda iken Peyḡambar 'a.s. irāḡdan gözükdü

dükelisi eyitdiler uş Muḥammed geldi ḥakemümüz (20) ol éder çünki peygambar geldi oturdu bu vākı' ayı aña dédiler ve eyitdiler sen her niçe ḥükm édersen cemī' müz aña muḥī' üz dédiler

7a

(1) peygambar daḥı ridāsın omuzından yere döşedi ve Ḥacerü'l-Esvedi ridāsı ortasında ḳodı ve her ḳabileye (2) gelün bu ridāyı götürün tā ev dīvār yerine iledün tā ki cemī' ḡüz götürmiş olasız ve faḥrı cemī' ḡüzün ola dèdi (3) bunlar daḥı bu işe ḡāyet şād oldılar dört ḳabile ridāyı Ḥacerü'l-Esved ortasında ḳodı ve her ḳabileye gelün (4) bu ridāyı götürün dèyicek götürüp ev dīvārına ilètdiler pes şimdi kim ola ki bu ḫaşuḡ üzerinden ala evün (5) küşesinde ḳoya dédiler Peygambar eyitdi cemī' ḡüz bir kimesne ittifāḳ édün alsun ḳosun dèdi çünki ol (6) ḳabilelere Ḥacerü'l-Esvedi götürmek faḥrı ḥāşıl oldu ridānuḡ her birisi bir ḫarafın götürmekle andan Resül (7) Ḥāzreti daḥı mubārek eliyle Ḥacerü'l-Esvedi ridādan evvelki yerine ḳodı ve evün yapısı daḥı tamām oldu (8) saḳfı ḳaldı ağac gerek oldu Mekkede ne ağac vardı ne dülger vardı pes nāḡāḫ bir bāzergān gemüsi (9) geldi içi ḫolu ağacdı pes bunlar ol ağaçlardan şatun aldılar ve bir dülger buldılar aña yapdurdılar (10) saḳf tamām oldu ammā tefsīrlerde bunun ḡayrıdur ki Muḥammed bin Cerīr dèmişdür ol şöyledür ki melik (11) ārzü éderdi ki Şām nāḫiyetinde Anḫāḳya şehrinde bir kelīsā bünyād éderlerdi anuḡçün pes bir emīn gönderdi ki (12) ne miḳdār ḫarcı var ve ne ḳadar ağac gerekdür göre pes ol ağaçları cem' eyledi iriden ufaḳdan ne gerekse kesilmedin (13) ve naḳışlanmadın tamām étdürdi ve bir gemiye ḳoydı ve bir üstād dülger ḳoydı ve bir daḥı emīn viribidi ki ol ḫarc (14) éde ne éydürse ve buyurdi ki Şāma ilètdiler anda bir ulu kelīsā bünyād étdiler Şām içinde ağac çok bulunurdu (15) līkin Melik-i Ḥabeş şöyle istedi ki ol ağaçların ḫaḳdīri ve naḳışlanması kendü ḳatında ola pes çünki gemi(yi) Ciddeye baḡışladı (16) ḳazā-yı İlāḫi yètişüp gemi şındı dükeli gemi ḳavmi birer ağac üzerinde deniz içinde ḳaldılar gemi ḳıkdı bunları (17) Ciddeye bıraḳdı kenāra gelüp Cidde'ye ḳıkdılar ol ağaçları deniz kenārında cem' étdiler ḳodılar pes ol gemi ḫalkı meşveret (18) étdiler ki ne eylemek gerek dèyü ba' zısı eyitdi pādşāhumuza bildürelüm ba' zısı eyitdi bir ayruḳ gemiye girelüm ba' zılar (19) eyitdiler bir üstād dülger bulup ağaçları yonduralum şatalum dédiler ol emīn eyitdi ben ḫiçbirin étmezsin (20) tā pādşāhdan icāzet olmayınca biz bunda duralum pādşāha nāme yazup gönderelüm her ne buyurursa

7b

(1) eyle édelüm dèdi çün Mekke ḳavmi bu ḫaberi işitdi Ebū Ṭālib Mekke ḫalkıyla Mekkedan Ciddeye teveccüh étdiler ol Emīnden (2) ol ağaçları dilediler ol bahāya ki ol dilerdi vèrdiler eyitdiler biz ol Ka' beyi ' imāret étmek dilerüz ki (3) anı Taḫrı Te' ālā bünyād étdi dédiler ol Emīn eyitdi ḳorḳarum pes Emīn daḥı gemi kirāya dutup bir (4) ādemle pādşāhına bildürdi kendü ḫaberini ve gemi şınduḡını ve daḥı destür istedi ki anda mı varayın (5) yoḫsa Şāma gideyin dèdi ve nāmenün āḫirinde Mekke ehli ḫaberin bildürdi pes Necāşi Emīn'e mektüb (6) viribidi ki eyitdi ben

ol âletleri ve ağaçları Ka'be 'imâretine vërdüm bağışladum varasın anda (7) iletessin ve üzerine durup dülgerlerle anı 'imâret êtdürdesin ol sendeki mâlı harc êdesin (8) dëyü çünkü ol Emîn pâdşâh sözün bildi *sem'an ve fâ'aten* dëyüp emrine iţâ'at êtdi ve Mekkeye (9) gelüp Mekkeyi tamâm êtdi ve gërü Habeşe döndi şimdi dağı ol binâdur ki Ka'benün Ğaccâc bin Yûsuf (10) zamânında mescidün bir kûşesi ve ol birer gün mancınık daşından Ğarâb oldu idi gërü Ğaccâc (11) 'imâret êtdi şimdiki vâz'idur Resül 'aleyhi's-selâm ol gün kim eve bünyâd êtdiler otuz beş yaşında idi (12) çünkü kırk yıl tamâm oldu dağı peygamberlik vërmekle Ğağ Te'âlâ anı mükerrem kıldı *خير آمدن وحي پيغمبر راعليه السلام* (13) Peyğambara vahy geldügi haberidür çünkü Peyğambaruñ 'ömrinde kırk yıl tamâm oldu Ğağ Te'âlâ Cebrâ'il gönderdi (14) tâ ki vahy getürdi bir rivâyet dağı budur ki Resül Ğazretine vahy geldüginde yigirmi yaşında idi (15) bir rivâyet dükeli kişinün 'ömrinde kırk yıl tamâm geçmeyince 'ağıl tamâm olmaz çün Cebrâ'il vahy getüricek (16) Resül Ğazreti 'alâmetler görürdi gündüz olıcağ Mekkeye yalnız giderdi yolca giderken yolda taş (17) ve kesek ne varsa *selâm aleyk yâ Resülü'llâh* dëyü âvâz êderdi Resül Ğazreti ol âvâzlardan (18) korğardı ve Ğureyş içinde 'âdet bu idi ki her kimün bunlardan perhîzkârlık dâ'vasın êtse yılında Receb (19) ayında Ğıra Tağı üzerinde bir yere çıkardı 'ibâdete meşğül olurdu 'uzlet êdüp Ğalkâ Ğarışmazdı (20) bu resme Benü Hâşimün ve ulu Ğabilelerin ri'âyet êtdügi ol Ğıra Tağında her birisi bir mu'ayyen yer dutmışdı

8a

(1) anda mücâvir olurdu pes Resül ol yıl Ğıra Tağından indi ve Ğadiceye geldi eyitdi Ğorğarum ki delü olam dëdi (2) Ğadice eyitdi niçün Peyğambar eyitdi gündüzün delüler 'alâmetin görürem şöyle gündüz yoluma giderken taşdan (3) kesekden âvâz işidürem gece düşümde Ğalkı-ı 'azîm görürem baña kendüleri izhâr êderler bir bir olmuş (4) nesne görürem ki başı gökde ayağı yerde bilmezüm nedür benüm yaqınuma gelür varup beni duta dëdi Ğadice (5) eyitdi yâ Muğammed Ğam yeme ol işâretler ki saña olur eyü işâretlerdür bunun gibi bir dağı nesne göricek beni âğâh (6) eyle dëdi pes bir gün yene Peyğambar 'aleyhi's-selâm Ğadiceyle otururken ol Ğulğ ki baña kendülerin gösterürlerdi şimdi (7) görürem dëdi Ğadice dağı Peyğambaruñ arğası Ğarafına geldi Ğucdı eyitdi şimdi görür misin eyitdi görürem (8) pes Ğadice baş açdı eyitdi dağı görür misin eyitdi görmezem pes Ğadice eyitdi beşâret olsun (9) saña ki ol görinen şeyğân degüldür feriştedür eger şeyğân olsa benüm saçuma Ğürmet êtmezdi dëdi (10) her kaçan Peyğambar Ğazretlerinün mübârek Ğatırında melâmet olsa Ğıra Tağına yalnız çıkardı seyr êderdi gece olıcağ (11) melül şüret gërü evine gelürdi Ğadice anı eyle görürdi Ğuşşalanurdu tâ ol güne dek Ğağ Te'âlâ diledi ki (12) vahy vëre Düşenbe günüydü bu kitâbda rivâyet böyledür ki Ramazân ayınun sekizinci günüydü ve Ğalan (13) aĞbârda rivâyet şöyledür ki Rebî'ü'l-Evvel ayınun on ikinci günüydü Ğâl budur ki Resül Ğazreti vücûda (14) geldügi gün Düşenbe günüydü Rebî'ü'l-Evvel ayınun üçüncü günüydü ve bu ayda peygamberlik geldi hem bu günde (15) ve bu ayda Ğağ rahmetine vâşıl oldu pes Ğağ Te'âlâ Düşenbe günü Cebrâ'il

viribidi ve buyurdu kendüni (16) Muḥammed'e āşikāre eyle ve İkra sūresin aḡa oḡı mecmū' Kur'ānda ol Resūl Ḥāzretine sūre-i İkra geldi (17) ve Cebrā'il'e a.s gökden indi Peyğambarı Hıra Ṭağında buldı ve kendüyi Resūle 'arz kıldı ve eyitdi (18) *e's-selāmü'l-'aleyk yā Resūlū'llāh* dedı Resūl Ḥāzreti ḡorkdı ayağı üzerine ṡuru geldi şandı ki (19) delü oldı ṡağ başına geldi ki kendüni aşığa bırağa Cebrā'il Muḥammedi iki ḡanadı arasında dutdı (20) şöyle ki ne öḡine ve ne ardına gidebildi pes Cebrā'il eyitdi yā Muḥammed İḡrayı oḡu Resūl eyitdi ne oḡuyın

8b

(1) ki ben oḡuyıcı degülem Cebrā'il eyitdi oḡı

عَلَّمَ مِنَ الْإِنْسَانِ خَلْقَ خَلْقِ الَّذِي رَزَقَهُ بِاسْمِ الْفَرِّ الْأَكْرَمِ وَرَبِّكَ إِفْرَأُ يَعْلَمُ لَمْ يَعْلَمَ لَمْ مَا الْإِنْسَانَ عِلْمَ بِالْقَلَمِ عِلْمَ الَّذِي²⁵

(2) pes Cebrā'il ḡıḡup ḡayb oldı Peyğambar ṡağdan aşığa indi ve evine (3) geldi ve bu sūreyi kendü kendüye oḡurdı ve göḡli bu sözle dolanurdı Cebrā'il heybetinden ḡarşu ditrerdi (4) ḡünkü eve geldi Ḥādıceye eyitdi evvel ki baḡa ıraḡdan görinürdi şimdi yakından baḡa āşikāre eyledi (5) dedı Ḥādıce eyitdi ne dedı Resūl eyitdi baḡa şöyle dedı ki sen Ḥaḡ peyğambarısın ve ben Cebrā'ilüm dedı (6) ve bir sūre benüm üzerüme oḡudı ve bu sūreyi Ḥādıceye oḡuyı vėrdı aḡa deḡin Cebrā'il Muḥammede oḡuyı (7) vėrdı Ḥādıce öḡdin geḡen peyğambarlaruḡ kitābların işitmişdi ve Cebrā'il adın işitmişdi pes Peyğambara (8) üşümeḡ ḡālib oldı²⁶ dedı ve başını yaşıduğa ḡodı ve beni örtüḡ dedı (9) Ḥādıce daḡı üzerine ḡaftan örtđi peyğambar uyudı tersālar ulusı vardı adı Varaḡa bin Nevfel (10) idi 'ālimdi ḡoḡ kitāblar oḡumuşdı Tevrīti İncīli bilürdi ve bunı daḡı bilürdi ki āḡir zamān (11) peyğambarı ḡopacaḡ vaḡt yakındur Ḥādıce aḡa vardı eyitdi bu öḡrendiḡüḡ kitāblarda hiḡbir yėrde (12) Cebrā'ilden ḡaber bildüḡ mi yā Cebrā'il adın işitdüḡ mi ve hiḡ bilür misin ki Cebrā'il kimdür dedı eyitdi ne şorarsın (13) ey Ḥādıce dedı Ḥādıce daḡı Varaḡaya Resūlüḡ evvelden āḡire varınca ḡikāyetin deýü vėrdı Varaḡa eyitdi (14) Cebrā'il bir ulu feriştedür ki Allāḡ ṡarafından peyğambarlara elḡüligelir dedı Mūsāya ve 'İsāya geldi dedı (15) ve ol ḡaber verürsin bu Muḥammedden eḡer dürüst olsa bu ol Muḥammeddür ki 'Arabdan zāḡir olsa ḡerekdür ve aḡbār (16) kitāblarında vardur dedı ve eyitdi ey Ḥādıce ol Cebrā'il Muḥammede hiḡ nesne emr eylemiş mi dedı Ḥādıce eyitdi ki (17) demiş ki ḡalāyıkı Allāḡa da'vet eyle demiş ve sūreyi Varaḡaya oḡuyı vėrdı Varaḡa eyitdi eḡer aḡa deşe (18) ki kimesneyi Allāḡa da'vet eyle evvel inanan ben olam dedı ḡoḡ zamāndur ki ben bu nesneye göz dutup idüm (19) dedı pes Ḥādıce ḡėrü evine geldi peyğambar daḡı uyurdı Cebrā'il'e a.s daḡı ḡelüp Resūle āvāz eđdi (20) eyitdi^{استرونى استرون} pes peyğambar baş ḡaldurup eyitdi *قَدَقُمْتُ مَا أَصْدَعُ* dedı Cebrā'il eyitdi

9a

²⁵ 'Alak sūresi; Kur'ān-ı Kerīm'in doksan altıncı sūresi.

²⁶ 'Beni örtün!'

(1) *ya' nī ḥalāyıkı āgāh eyle Allāha da' vet ét* رَبِّكَ فَكَيْرُوثِيَابِكِ gönglünü arıt şekden ve şirkden *والرجز فاهجر* (2) *ya' nī kizbi terk ét ve peygamberliği ḥalkdan saklamaıklığı terk ét ve ḥalāyıkı izhār ét ولاتمنن نستكثر* (3) *ya' nī 'aṭā étmekde çok déyüp minnet étme لربك فاصبر* *ya' nī Taḥrı çün ḥalāyıkun içindekilerine şabr eyle Haḫ Te' ālā* (4) bu āyetlerde Peyğambara 'aleyhi's-selām peygamberlik ve namāz ve dīn ve yaḫ(i)n pākligin ve cōmardlıgını ve eyü ḥūyla ḥūylanmağı ve dīn yolında (5) ḥalāyıkun zaḫmetin götürmegi ve edeb-i nübüvvetin öğretti pes Peyğambar eve geldi Ḥadice eyitdi yā Ebā el-Kāsim (6) niçün uyumaduḡ ve diñlenmedüḡ eyitdi yā Ḥadice benüm işüm uyumaḫdan ve diñlenmekden geçdi gerü Cebrā'il geldi baña (7) buyurdi ki Allāhuḡ buyruḡın ḥalāyıkı ergusrem ve namāz kıl ve 'ibādet eyle dedı Ḥadice şādmān olup (8) örü tırdı eyitdi yā Resūlu'llāh ne buyurıldıysa işle dedı peygamber eyitdi ki ḥalāyıkı bildür da' vet ét (9) deñildi dedı ve kimi da' vet édeyin ki baña inana dedı Ḥadice eyitdi mecmū' ḥalāyıkdan beni evvel da' vet (10) eyle yā Resūlu'llāh ki ben saña uyarum dedı peygamber bu söze şād oldı Ḥadiceye İslām 'arza kıldı (11) Ḥadice müselmān oldı pes Cebrā'il 'a.s. anda ḥāzır idi peygamber eyitdi şu getür tā ki buña abdest ve mesh (12) taḥrīfin gösterem ki Allāha niçe tıpmak gerek bilsün dedı pes peygamber şu diledi ve Cebrā'il aña abdest (13) almak öğretti ve şıfat-ı namāzı bildürdi pes Cebrā'il imām oldı anuḡ ardınca peygamber ve ardınca Ḥadice (14) tırup iki rek'at namāzı kıldı vėrdı 'Alī bin Ebū Ṭālib iḫerü girdi ol vaḫt 'Alī yėdi yaşında (15) idi ba'zılar eydür toḫuzında idi ya onında idi ammā ekşer aḫbār anuḡ üzerinedür ki yėdi yaşında idi (16) Peyğambar ve Ḥadiceyi gördi ki sücüd éderler öñlerinde tıpacak nesne yok eyitdi yā Muḫammed kime tıparsız sücüd édersiz (17) dedı Peyğambar eyitdi Taḥrı'ya tıparam ve ben peygambaram ve Cebrā'il baña buyurdi ki Taḥrıya tıparam ve ḥalāyıkı Allāha da' vet (18) édem sen bu dīne inanursaḡ puta tıpmakdan ve küfrden kurtılursın dedı 'Alī eyitdi tā Ebū Ṭālibe (19) şormayınca ben bu işi étmezin dedı ve taşra çıḫdı Peyğambar eyitdi yā 'Alī bu sırrı şakla Ebū Ṭālibden (20) ḡayrı kimseye deme dedı çünki 'Alī kapudan taşra çıḫdı gerü döndi yā Muḫammed Taḥrı Te' ālā beni yaratdı

9b

(1) Ebū Ṭālible tañışmadı ben tañrıya tıpmagı ne ḫacet Ebū Ṭālib'e tañışmak dedı bu dīn ki saña buyurıldı baña 'arż eyle dedı (2) pes Resūlu'llāh 'Alīye dīni 'arż étđi 'Alī ḫabül eyledi öyle namāzın Peyğambarla bile kıldı ve bu sırrı şakladılar (3) ve ol gece Peyğambar bu endişede idi ki ben bu sözi kime déyem ve bu rāzı kimüḡ ḫatında açam kime dėrsem (4) sen delü olduḡ dėrler ve sözüme inanmazlar dedı *خير اسلام ابوبكر صديق رضي الله عنه* (5) ol şāḫib-i şıddık İslāma geldüḡi ḫaberi böyledür ki evvelden Ebū Bekrle Resūl arasında dōstlik (6) vardı begenilmiş ulu idi ve eyü kişiydi emīn idi ve 'azīm mālđār(d)ı her ḫaçan kim Mekke'de otururdu (7) çok kişi ḥalāyıkdan ḫarşusına dururlardı ve dėrilüp anuḡ sözini ḡuş éderlerdi ve anuḡ (8) söziyle 'amel éderlerdi ve kendü işlerin anuḡla meşveret éderlerdi ve Ebū Bekr dāiresi mescidde (9) çoḡdı ve artuḫ idi ve Ebū Ṭālib ve Ebū Cehl ve Velīd Muḡire dairesinde ve her ki ehl-i Mekke'den mescide (10) gireydi evvel Ka'be

tavāfin ederdi andan gelüp Ebū Bekr'le şöhet ederlerdi Resül hazreti mescidde (11) ve bu dükeli dairelerde (E)bu Bekr dairesinde otururdu ve çok olurdu ki peygamber hazreti evine gelürdi (12) ve peygamber 'a.s. kadem-rencide kılıp Ebū Bekr evine vardı (E)bu Bekr gāh gāh halvetin eyidürdi ey Muhammed niçün bu putlara (13) secde etmezsin şöyle kim halk ederler Resül eydürdi gönlüm varmaz kim elümle yonduğum puta secde eyleyem (14) ve bildüm ki andan başa ne aşşı var ne ziyān ve bildüm ki beni Haq Te'ālā yaratdı ve Haq Te'ālā kereminden rızqumuzu (15) ol vür Ebū Bekr eydürdi gerçek söylersin yā Muhammed benim dağı her gün hāturumdan bir nesne geçer ve bilmezem bu dīn (16) ne dīndür biz andayuz ve bizüm atalarumuz niçe yıl ol dīnde oldılar ol gün ki 'Alī dīn-i Resūli kabül eyledi (17) ve Cebrā'il ardında namāz etdiler Cebrā'il gerü döndü ve hāl bu idi kim 'Alīyi Peygamber beslemiş idi Ebū Tālibden (18) almış idi Peygamberla olurdu erte gece Hadice evinde ve Resül hazretine peygamberlik gelmezdi öndün birkaç yıl (19) kızlık oldu Ebū Tālib çok 'ayāl atası olmuşdu kızlıkta māl gitdi derviş oldu Resül 'a.s. (20) Hadice mālıyla gāyet mun'am olmuşdu Benī Hāşim içinde Resülden ve 'ammısı 'Abbāsdan ni'metlülük yoğdı Resül

10a

(1) Hazreti 'aleyhi's-selām ol kızlıkta 'Abbāsa eyitdi yā 'ammı görürsin ki qarındaşu Ebū Tālib ne tarlığa düşmişdür ve ne derviş (2) dūr 'ayyalları çoklığından ve Haq Te'ālā bize vüs'at vürdi gel varalum Ebū Tālibden oğlanların üleşüm (3) birin sen al ve birin ben alayın dēdi tā ki andan me'vnetleri eksile dēdi 'Abbās dağı peygamberla Ebū Tālibe (4) geldiler bu sözi söylediler Ebū Tālib cemī' oğlanlarından 'Akīli artuq severdi eyitdi 'Akīli başa koş (5) kalanını kında dilersen iledün dēdi pes peygamber 'Alīyi aldı 'Abbās Ca'feri aldı pes Resül hazretine 'avratlardan (6) evvel Hadice'ye oğlancuklardan evvel 'Alī erenlerden Ebū Bekr ve Ebū Bekrūn islāmı haberi şöyledür ki ol gün ki (7) Cebrā'il geldi aña namāz öğretti peygamber ve Hadice ve 'Alī namāz etdiler ve buyurdu ki hālāyığı dīne oquya Resül (8) ol gün ol gece fikr eyledi bu sözi kime dēye gönlü Ebū Bekre dēmege meyl eyledi ol pīr kişidür (9) ve benümle dōstdur ve hem 'aql-ı kāmildür anuñla meşveret etmek istedi tā ki göre ne dēr ve bunu kime (10) söylemek gerek kime maşlahat görür dēdi Ebū Bekr anı tēzrek taşdıq edecekdür ve gönlünde bu ümidini (11) dutdı Ebū Bekr dağı ol gece hiç uyumadı ve gāyet endişede idi ki puta tapmak hiç eyü dīn (12) degüldür ve putlardan aşşı ve ziyān gelmez ve Haq Te'ālā yeri ve gögi yaratmışdur anı begenmez ve kabül etmez ve hālāyık (13) kendüden ayruğa tapduğun dilemez hāşā ki bir ādem olaydı beni haqq yola kulavuzlaya dērdi (14) ve bilmezsin ki bu sözi kime söyleyem dēdi gönlüne bu düşdi ki Ebū Tālib'ün qaradaşı oğlu Muhammedi 'akīl (15) ve kāmīl kişidür dōstdur ve rāzdārdur ve emīndür ve bu puta tapmak dīnin ben sevmedüğüm gibi ol dağı sevmez (16) ve hergiz puta tapmamışdur erte anuñ evine varayın ve bu rāzı aña āşikāre edeyin ki başa Tarīk-i Haqqı göstere (17) pes şabāh oldu peygamber tūrdı ki Ebū Bekr evine vara pes yolda birbirine uğrayu-geldiler birbiriyle şoruşdılar (18) Resūl'illāh eyitdi ben sizün evünüze varurdum bir meşveret için dēdi Ebū Bekr eyitdi (19) ben dağı pes sen

senünkiyi hikāyet eyle ki kışşayı görem benüm sözüm muṭavveldür dēdi pes peygābar eyitdi baṅa dünki (20) gün Cebra'ıl geldi baṅa kendüyi aşikāre eyledi ve baṅa Hāḫ Te'ālādan ḫaber getürdi eyitdi ki ḫalāyıkı Hāḫka

10b

(1) da' vet eyleyem ki taşdıḫ eyleyem ve senün risāletüne inanalar ve bütlere ṭapmaḫdan el çekeler ve ben geldüm ki bu sözi ve bu (2) dīni saṅa 'arz eyleyem dēdi Ebū Bekr eyitdi yā Muḫammed mecmū' ḫalāyıkdan beni öḅ da' vet eyle ki ben dün gēce bu (3) endişeden uyumadum bu ṭalebe durdum senün yaḫınuḅa ki bu iş için geldüm bundan ḡayrı sözüm yoḫ (4) evvel beni oḫı tā ki ben öḅ taşdıḫ edeyin dēdi peygābar 'a.s hemān ol yerde Ebū Bekre dīn-i İslāmı (5) 'arza kıldı (E)bu Bekr daḫı ḫabūl ētdi ve inandı peygābar hīḫ kimsenin islāmına şād olmadı ancılayın ki (E)bu Bekrin (6) dīnine şād oldı ve Kitābü'l-Ġarībü'l-Ḥadīşde 'Abdu'l-Ḳāsım bin Selām rivāyet ēder Resūl 'a.s (7) Ḥazretinden ki ما عرضتُ الاسلامَ على أحدٍ الا كان عنده ذلك كنودٌ غير انى بكرى و ان لم يتلقم ya' nī (8) demek olur kim hīḫ kimseye ben İslām 'arza ētmedüm 'arz ētdüğüm vaḫtinde kendüyi gerü çekmedi (9) ve dilin çeynemedi illā Ebū Bekr talḫım ētmedi ya' nī söylemek vaḫtinde dilin çeynemedi ve ṭolaşdurmadı ammā Muḫammed bin (10) Cerīr bu ḫaberleri ṭoḅru rivāyet ēder ki Zeyd bin Ḥārīş ki peygābarun ḫulıydı Ebū Bekrden evvel müselmān (11) oldı bu rivāyet ki Muḫammed bin Cerīr eydür aşlı yoḫdur ve cemī' aḫbār ve müselmānlar bu rivāyetün ḫilāfı üzerine (12) dūr erenlerden ol müselmān oldı andan Zeyd bin Ḥārīş ki peygābarun ḫulıydı andan ḫalāyık ve Ḥassān (13) bin Şābit ki peygābarun şā' iridi Ebū Bekr şānına bir niçe beyt medḫ ētdi ve dēdi ki mecmū' ḫalḫdan öḅ (14) İslāmı ḫabūl ētdi şiiir :

اذ انزكرت نحو امن اخى شفته

فاذكر اخاك ابا بكرى بما فعلا

(15) خير البرية ائقها و اعداها

بعد النبى داوقا بما حملا

التالى التالى المجود مشهده

واول الناس منهم صدق رسلا

(16) terceme:

bir i' timād ēdecek dīnde ḫardaş istersen

var نزاكر (?) Ebū Bekri gör ne kıldı şehā

(17) ḫalāyıkun kimi hem 'adl issi

nebi hālīfe(si) ʔtdi hīlāfetine vefā

dīninde evveldür ikinci yanında meşhed hem

(18) hālāyık içre imān evvel getürdiydi aña

‘aceb budur ki Muḥammed bin Cerīr bu ebyātı kendü kitābında getürmedi rivāyetine (19) muḥālif olduğıün ve cemī‘ aḥbārda böyle gelmişdür çün Ebū Bekr müselmān oldu gizlerdi ammā her ki (20) mescidde Ebū Bekr dāiresinde cemī‘ olup otururdu Ebū Bekr bu sözi aña āşikāre ʔderdi ve müselmānlık dīnine

11a

(1) dīnine da‘vet ʔderdi çünki Ebū Bekre icābet ʔderdi elin alup peygāmbara gelürdi tā ki taşdıķ ʔderlerdi (2) ol kişi ki Ebū Bekr sözine inandı ve müselmān oldu ‘Oşmān bin ‘Affān idi andan Ṭalḥa bin ‘Abdu’llāh andan Sa‘d bin (3) Ebī Vaḳḳās tā otuz toḳuz kişiye degin müselmān oldılar ve dīnlerin gizlediler ammā Mekke de namāz kılmazlardı ne peygāmbar ne müselmān (4) olan cemā‘at ya evlerin ya Hıra Ṭağında kıllurlardı evvel bu işi Ebū Ṭālib duydı peygāmbara eyitdi bu ne dīndür (5) ki getürdüñ dedi Resūl aña bu ḥikāyeti söyledi ve anı islām dīnine da‘vet eyledi Ebū Ṭālib eyitdi ben (6) kendü dīnümde ve atalarum dīninden dönmezem eger Taḥrī saña anı buyurdıysa işle ve ben daḥı seni şaḳlayayın (7) tā ki kimse incidüp zaḥmet vèrmeye dedi bir gün Ebū Ṭālib oğlı ‘Alīyi gördi ki namāz kıllurdu eyitdi ey (8) oğlan bu ne dīndür eyitdi Taḥrī Resūli Muḥammed beni bu dīne oḳudu ve Taḥrī Te‘ālādan aña buyruḳ geldi (9) hālāyıkı bu Ḥaḳ-dīnine da‘vet ʔt ben daḥı anı taşdıķ ʔtdüm Ebū Ṭālib eyitdi bu dīn Muḥammed dediyse ki (10) şaḳla ki hergiz Muḥammed yalan degüldür ve yalan söylemedi eger-çi-ki bu otuz kişi müselmānlık dīnini pinhān dutarlardı (11) lakin gāh gāh Mekke mescidinde söyleşürlerdi ki Muḥammed bir dīn getürdi eydür ki ben Allāhuñ peygāmbarıyam ve baña Taḥrīdan (12) ḥaber getürmişlerdür ve bir bölük hālāyık anı taşdıķ ʔtdiler ve anuñla namāz kıllurlar anı Cehl bin Hişām *lā‘net‘ullāh* eger anı (13) kim taşdıķ ʔder bilsem başın yılan başı gibi ḥurd ʔdem. ve eger Muḥammedi mescidde görem Hübel adlu bütdeñ ğayrı secde ʔder (14) daş uram başına ki beynisi burnından gele dedi Benū Hāşim kavminüñ re‘īsi Ebū Ṭālibden ve Benī Maḥzūmuñ (15) (E)bu Cehl idi. Benū ‘Adiyy re‘īsi ‘Ömer idi ve ‘Ömer re‘īslıkde pes Benū Hāşimüñ riyāsetini Ebū Ṭālibden şonra ‘Abbāsa vèrdiler (16) ve ‘Abbās peygāmbarı şeverdi ve cemī‘ Benī Hāşimden ve ‘ammılarından peygāmbarı Ebū Cehl incidürdi. pes çünki ‘Ömer müselmān oldu (17) kırık kişi tamām oldu müselmānlık āşikāre oldu pes peygāmbar ‘a.s mescide geldi ve yāranlarla namāz kıldı ve Ka‘beyi ṭavāf (18) ʔtdi kāfirlerden ḥiç kimesne söz söylemedi

خير اسلام عمر بن الخطاب رضي الله عنه عايل الصواب

(19) ‘Ömer İbni Hattâb İslâma geldüğü haberidür pes çünkü peygambara otuz kişi inanup müselmân oldılar ve Ka‘be içinde (20) namâz eder oldılar ‘Ömer İbni Hattâbdan korkarlardı ol vaqt peygambaruñ du‘â etdi İlahî müselmânlığı âşikâre eyle

11b

(1) eyle şol kimsenüñ elinde ki sen anı artuğrak seversin ki biri ‘Ömer binü’l-Hattâbdur ve biri Ebū Cehl bin Hişâmdur (2) pes peygambaruñ du‘âsı ‘Ömere öñürtdi ve ‘Ömerüñ bir kız qarındaşı var idi ki Talha bin ‘Abdu’llâh hatunıydı ‘Ömer bir gün (3) anuñ sarâyı öñinden geçerdı Qur‘ân âvâzını işitdi ki kız qarındaşı oğurdı tüz içeri girdi ve eyitdi (4) bu oğuduğuş nedür meger ki sen de Muhammed dîn-i divânenüñ dînine inanduş kız qarındaşı eyitdi ol divâne degüldür (5) Tañrınuñ haq Resülidür dedı ‘Ömer eyitdi anı ki oğursın yazılmış getür göreyin dedı kız (6) kız qarındaşı eyitdi sen murdârsın gerekmez ki sen aña baqasın dedı ‘Ömer eyitdi pes n’etmek gerek tâ ki pāk olam (7) aña baqmağa yarayam kız qarındaşı eyitdi başdan ayagdın hep bedenüñ yumaq gerek tâ ki pāk olasın dedı ‘Ömer (8) eyitdi hōş yundı gısl eyledi pes ol dağı muşhafı ‘Ömere qarşu getürdi bu âyetler(le) yazılmış *لِتَشْفَى الْقُرْآنُ عَلَيْكَ* (9) ²⁷ طه ما انزلنا *ما تحت الترى* ‘Ömer eyitdi eger böyle ise ol dîn ki bizüm vardur hiç imiş (10) dedı kız qarındaşına eyitdi şimdi Muhammed kandanur dedı ol dağı eyitdi aña yaramaz söyleyicek olursañ (11) seni aña iletmezın dedı ‘Ömer eyitdi yaramaz nesne söyleyem dedı pes kız qarındaşı dağı anı Hadice (12) evine götürdi pes ‘Ömer içeri girdi Resül hazreti eyitdi nedür ki geldüñ dedı ‘Ömer eyitdi senüñ dîñüñe (13) girmege geldüm dedı peygambar eyitdi *el-hamdüli’llah* ki Haq Te‘âlâ benüm du‘âmı senüñ haqqunda icâbet eyledi yoldaşuñ Ebū (14) Cehl haqqında degül dedı pes ‘Ömer müselmân oldı peygambar eyitdi namâz kılmak gerek dedı ‘Ömer eyitdi namâz (15) nedür eyitdi namâz Allâha tapmaqdur ‘Ömer eyitdi ne yerde tapmak gerekdür tâ ki İslâm âşikâre ola dedı (16) ve eyitdi Hübele ki bütlerdür âşikâre taparlar Haq Te‘âlâya gizlü mi tapalum taşra çıkalum dedı pes peygambarı (17) dükeli yâranlarıyla mescide götürdi Ka‘beyi tavâf eylediler ve âşikâre namâz kıldılar Kureyşüñ uluları hiç (18) söylemediler ‘Ömer olcaq andan şonra her vaqt âşikâre namâz kılırlardı ve peygambarı da‘vet-i hâş ederdi (19) andan üç yıldan şonra peygambara işbu âyet nâzil oldı *يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ مَا يَلْغُ الرَّسُولُ يَا أَيُّهَا* (20) pes peygambar da‘veti âşikâre eyledi *خبر أشكار مكر دن دعوت* da‘vet-i-İslâmı ‘amma ve hâşa âşikâre eyledüğü haberidür

12a

(1) (haberidür) pes çün bu âyet nâzil oldı Resül hazreti secde gelüp bu âyeti oğudı ol da‘veti mescide (2) girüp eyledi bir dağı Şafâ dağına çıkup âvâz eyledi tâ ki Mekke ehli cem‘ eylediler pes eyitdi ey (3) kişiler ben sizüñ arañuzda niçe kişi idüm dedı eyitdiler sen emânsın ve toğru sözlisin hiç (4) senden yalan işitmedük dediler pes peygambar eyitdi ben sizi ayıta vèrem ki Tañrı birdür

²⁷ Ta ha suresi 1. ve 2. ayetler

anun peygambarıyam Tañrıya (5) dönün dërüm ve putlardan el çekün dërüm eger başa inanmazsanuz Allāh Te'ālādan size belā yetiştirirüm (6) dedi pes 'ammısı oğlu (E)bu Leheb ayağı üzerine durup eyitdi Ey! Muḥammed bizi dīne mi okursın nuḥüset (7) başa ve senün dīnünje dedi ve ḥalāyıkı gèrū döndürdi ve alup gitdi bu Muḥammed delü olmışdur dedi (8) Ḥaḳ Te'ālā bu āyeti vèrdi anun şānında ki وَتَبَّ لَهَبٍ أَبِي يَدَا تَبَّتْ²⁸ illā ve Ebū Leheb şöyle (9) 'ādet etmişdür Resülle düşmenlikde ki diken getirüp peygambaruñ aşḥābunuñ gelüp yolına döşerdi (10) tā ki anlarun ayaklara bata ve 'avratı daḥı salıḫalığından erine öykünürdi ol daḥı öyle éderdi (11) pes Ḥaḳ Te'ālā bu āyeti viribidi ki وَالْأَقْرَبِينَ²⁹ عَشِيرَتِكَ وَأَنْذِرْ peygambar 'a.s eyitdi benüm ḳabilem Benū Hāşimdür ve Benū (12) Abd-i Menāfdur dedi ve 'Alīye buyurdi ki var ḫa'ām ḳaydın gör bir ḳoyun biryān eyle pes 'Alī eyle etdi (13) ve dükeli Benū Hāşimi ve Benū Abd-i Menāfi ve Ebū Ṭālibi ve Ḥamzayı ve 'Abbāsı ve daḥı ḥalāyıkı okudı ve ḳonukladı (14) ve niçe kim yédiler ḫa'āmdan hiç eksilmedi Ebū Leheb eyitdi ey Muḥammed bizi anuñçün mi okuduñ ki cāzūlūğı (15) bize gösteresin dedi Resül andan melül oldı olgün nesne söylemedi bir gün yene (16) ancılayın ḫa'ām bişürüp anları yene okudı çünkü ḫa'ām yendi andan eyitdi ey 'ammular ve ey (17) ḫışımlar ben Tañrınuñ Resülüyem cemī' ḥalāyıkā ḥāşşasız kim benüm ḳavmümsiz uyanun Allāha ve benüm Resüllüğüme (18) ki Tañrı Te'ālā size eyitdi ucmaḳ vèrem dedi hiç kimesne icābet etmedi pes Ebū Ṭālib eyitdi (19) ey Muḥammed sen söyledün biz işitdük bir daḥı fikr édelüm görelüm dedi pes peygambar eyitdi ey 'ammularum ve ey (20) ḫışımlarum eger āḫiret dilerseñüz dileñ ki Ḥaḳ Te'ālā benüm peygambarlığımı ve dīnümü āşikāre éder 'Arabun ve 'Acemün şāhlığı benüm

12b

(1) benüm ola kimesne var mı sizden benüm risāletümi taşdıḳ éde tā ki ben anı kendü ḥalāyıkum édeyüm dedi kimesne cevāb (2) vèrmedi 'Alī eyitdi yā Resülü'llāh hiç kimesne inanmazsa ben başa inanuram dedi peygambar eyitdi yā 'Alī sen (3) inanursın ve sen benüm ḳarındaşumsın ve vaş(i)msin dedi pes cemā'at taşra çıkdılar Ebū Ṭālibe gülüşdiler (4) eyitdiler yā Ebū Ṭālib Muḥammed senün oğlunuñ senün üzerüne begledi dediler andan sonra peygambaruñ da'vet éder dedi (5) ve ḥalāyık Ebū Ṭālibün ḳorḳusından nesne dèyemezlerdi

³⁰وَأَرَادُونَ لَهَا أَنْتُمْ جَهَنَّمَ حَصَبُ اللَّهِ دُونَ مَنْ تَعْبُدُونَ وَمَا فِيهَا إِلَهُكُمْ وَكُلٌّ وَرَدُّهَا مَا إِلَهُهُ هُوَ لَأَيُّهَا كَانَ لَوْ

(6) peygambar 'a.s mescide geldi ve bu āyeti geldi ḥalāyıkā okudı (7) anlar daḥı dèrilüp peygambarı mescidden taşraya çıkdılar Ebū Ṭālibe geldiler eyitdiler Muḥammed Lāt u 'Uzzaya sögdi (8) anuñçün biz daḥı anı mescidden dediler (E)bu Ṭālib peygambarı okudı anlarun senünle işi yokdur peygambar eyle (9) şandı ki Ebū Ṭālib anlara yardım étmekten peşimān olmuşdur eyitdi yā

²⁸ Mesed (Tebbet) Suresi 111. suresi.

²⁹ Şuara Suresi 214. ayeti.

³⁰ Enbiyā Suresi 98. ayeti.

‘ammı başa Tañrı buyurdı ki (10) buyruğın yèrine getürem eger başa sen yardım édersen hōş étmezsen sen bilürsin dèdi ağladı (11) ve çıkup gitdi Ebū Tālibūñ aña özi göyündi yène oqudı eyitdi yā Muḥammed her niçe kim saña Tañrı (12) buyurdı eyle ét dèdi hīç senünle kimsenün işi yokdur dèdi ve ben bilürem sen her ne deseñ ḥağdur (13) sen toğru söylersin eger beni ḳabile-i ‘Arab melāmet étmeseler ki niçe yıldan soñra kendü dīnini terk édüp (14) āñir dīne girdi dèyü senün dīnünge girerdüm ben niçe ki dèrüm kimse saña el urmaz dèdi peygambaruñ mubārek (15) ḥāñırı bu sözden hōş oldı ammā yāranların bu ḳavm incidürlerdi Ḥaḳ Te‘ālā bu āyeti vèrdi peygambar ‘aleyhi’s-selām (16) şabr ét dèyü buyurdı ve her āyet ki ol vaḳt vèrdi şabr ét demekten ḡayrı nesne buyurmazdı (17) nite ki Ḥaḳ Te‘ālā buyurur

³¹الرُّسُلِ مِنَ الْعَزْمِ أُولُوا صَبْرًا كَمَا فَاصْبِرْ فَاصْبِرْ صَبْرًا جَمِيلًا

peygambar ‘aleyhi’s-selām Medīneye gelmeyince (18) müselmānlar çoğalmadılar ol vaḳt Ḥaḳ Te‘ālā bu āyeti vèrdi ki ³²اِقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ³² ve ³³جِهَادٍ حَقَّ اللَّهُ فِي وَجَاهِدُوا (19) peygambara ‘a.s şabr āyeti geldükçe yāranlarına şabr édün dèyü buyurdı kāfirler anları (20) inciddüklerine yène birgün Sa‘d Vaḳḳāş bir ölmüş deve süñügin buldı İbn Ebī Lehebe urdı ol kāfir yüzine

13a

(1) ḳan bulaşdurdı feryād éderék Mekkeye geldi ḥalāyık dèrilüp eyitdiler bu suçı³⁴ Muḥammedden dutmaḳ (2) gerekdür dèdiler Ebū Tālibūñ ḳapısına geldiler eyitdiler bizüm işümüz ḥadden aşdı endāzeden geçdi gel bizden (3) ne dilerseñ al Muḥammedün elin bizden çek dèdiler Ebū Tālib eyitdi yaḳın bilün ki Benū Hāşimden ḳomazuz ki (4) Muḥammed kimesne el uzada dèdi çünki Ebū Tālibden nevmiz oldılar müselmānları ḳatı incitdiler bir gün ‘Uḳbe (5) bin Ebī Mu‘ayt *lā‘netu’llah* peygambaruñ mubārek yüzine tükürdi pes anuñ şānına bu āyet geldi ³⁵يَدِّيهِ عَلَى الظَّالِمِ بَعْضٌ وَيَوْمَ (6) bu ‘Uḳbe Benū Ümeyye içinde büyük kāfir idi ve bu Ümeyye bin Ḥalef bin Cumahī birle dōstdı ‘Uḳbe (7) gèrü peygambarla dōstlık éderdi mescide gelürdi peygambar ḳanda otururdu ve peygambar umardı ki Ebū ‘Uḳbe (8) müselmān ola pes Ümeyye bin Ḥalef ‘Uḳbeye ḳaḳıdı ‘Uḳbe eyitdi ne sebebden başa ḳaḳırsın Ümeyye eyitdi anuñçünki (9) sen Muḥammedün dīnine girdün ‘Uḳbe eyitdi girmedük Ümeyye eyitdi andan bilem anuñ dīnine girmedüğüni ol (10) vaḳt ki mescidde oturursın Muḥammedün yüzine tükürürsin dèdi pes ‘Uḳbe peygambarı mescidde buldı ve Ümeyye (11) dèdüğü gibi étđi Resül ḥazreti mubārek yüzün sildi eyitdi Tañrı Te‘ālāyla nezr étđüm ki seni her ḡāh (12) Mekke de bulam öldürem dèdi ‘Uḳbe eyitdi ben ey Muḥammed fikr édersün ki

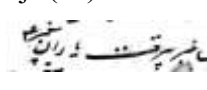
³¹ Ahkaf Suresi 35. ayeti.

³² Tevbe Suresi

³³ Hac Suresi 78. ayet.

³⁴ شوخی

³⁵ el-Furkan Suresi 27. ayeti.

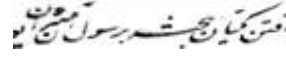
şol kadar pādşāh ola senki ādem (13) öldürmek elün-den gele anı umma dēdi pes Bedr Ġazāsı güninde ‘Uğbeyi peygamberuñ öñine getürdiler peygamber eyitdi (14) yā ‘Alī dur bu kāfiruñ boynın ur nezre vefā eyle dēdi ‘Uğbe eyitdi yā Muḥammed beni depelersin oğlançuqlarımı neylersin (15) dēdi peygamber eyitdi sen daḡı oğlançuqlaruñ daḡı ehl-i cehennemilersiz pes ‘Alī tırup anı depeledi bir gün peygamberuñ (16) yāranları peygambara gelüp eyitdiler yā Resūlu’llāh daḡı şabrumuz qaladı bize destūr vēr varalum ceng (17) édelüm dēdiler peygamber daḡı ḡarb buyurduḡı yoḡdı eyitdi dilersenüz gelün Ḥabeş vilāyetine gidün (18) anlar tersālardur ve kitābilerdür anlaruñ Meliki Necāsidür kimseye zulm étmez dēdi (19) yāran-ı Resūl Ḥabeşe gitdüğü haberidür pes bir bölük kavm peygamberuñ yāranlarından Ḥabeşe teveccüh éttiler peygamber (20) Mekke de hemān Ebū Bekrle ve ‘Ömerle qaldı hicret iki oldı biri evvel peygamber Mekke den Medīneye vardı

13b

(1) ve biri ol ki yāranlar Ḥabeşe gitdiler bu hicret ki Ḥabeşe oldı peygamberlikden sonra beşinci yılda idi ve anlar ki hicret étđi (2) Peygambardan Ḥabeşī seksen kişi idi ba‘zılar eydürlerki yigirmi idi andan ‘Oşmān bin ‘Affān ve ‘Abdu’r-raḡmān bin ‘Avf (3) ve Mezīd bin ‘Avām ve qalan yāran Mekke den Ḥabeşe gitmege gēmiye girdiler ve Mekkilere anlaruñ ardınca gitdiler bulmadılar pes (4) Mekke kāfirleri peygamberuñ yāranların istihfāf éttiler müselmānları dögerlerdi ve sögerlerdi hattā bir gün ‘Uğbe (5) ‘aleyhi’l-la‘ne nāḡāḡ peygamberuñ ardından gelüp dülbendini boḡazına taḡdı kaşdı eyledi ki öldüre Ebū Bekr r.a. çıka geldi (6) ve Resūl ḡazretini anuñ elinden Ḥamza bin ‘Abdu’l-Muḡḡalib islāma geldüğü haberidür (7) bir gün Ebū Cehl bin Hişām Şafā taḡı üzerinde bir taş ile peygamberuñ mübārek başını yardı peygamber hīç (8) (E)bu-Cehlün *lā‘netu’llah* bir ‘avratı vardı ol taḡ başında bir evi vardı ‘Abdu’llāh bin Ḥuzā‘ anuñ bir (9) ‘avratı vardı peygamberi şöyle gördüğüün ağladı Ḥamza gelüp eyitdi niçün ağlarsın dēdi (10) ol eyitdi Ebū Cehl bir taş ile urup Muḡammedün başını yardı dēdi Ḥamza ḡuşşalandı bir haberde şöyledür (11) ki Ḥamza bir gün ava gitmişdi bir geyik çıka geldi öñine Ḥamza yanına bir oḡ gizledi ol geyige toḡrultdı (12) ki ata geyik dile geldi aḡa söyledi eyitdi niçün benüm ardumca gelürsen evünđe saḡa iş düşdi (13) Ḥamza ‘acebledi dönüp evine geldi bir qaravaşı vardı aḡa Ḥumriyye dērlerdi gördi ki oturup (14) ağlardı eydürdi ki ah ol nesne ki bu gün Muḡammede geldi hiç kimseye gelmedi dēyü Ḥamzaya anı dēyü (15) vērđi pes Ḥamza Mekkeye vardı bir yay elinde pes Ebū Cehlün evine geldi ol yay ile Ebū Cehle urdı (16) başını yardı yāranları dēdiler ki Ebū Cehle yardım édelüm Ebū Cehl eyitdi koḡ gitsün nāḡāḡ varur Muḡammedün (17) dīnine girer dēdi Ḥamza bir kişi idi kim dükeli ‘Arab andan koḡqardı ve anı Ebū Ḥalībden artuḡ dutar-(18)lardı pes Ḥamza Ḥadīcenün evine geldi peygamber ki görüp eyitdi yā Muḡammed Ebū Cehlün işbu yayla başını yardum (19) dēdi peygamber eyitdi anuñ zaḡmından

baña ne fā'ide dēdi Ḥamza eyitdi pes ya ne dilersin dēdi peygambar (20) eyitdi anı dilerin ki müselmān olasin dēdi Ḥamza eyitdi ki baña İslām 'arza kıl ben hūd bu işe geldüm dēdi

14a

(1) dēdi peygambar aña 'arza kıldı Ḥamza müselmān oldu ya' nī ehl-i Mekke ulularından Ḥabeş (2) Pādşāhına risālete gitdüğü böyledür ki Mekke uluları elçüler viribidi Ḥabeş pādşāhı Necāşiye armağanlar ile (3) viribidiler eyitdiler ki Muḥammedüñ aşḫābını bize vēr elçülerüñ biri 'Abdu'llāh bin Rabī'a idi ve biri 'Amr bin 'Abdü'l-Āş (4) idi pes elçüler Necāşiye vardılar eyitdiler ol kişiler ki yeñi dīn getürmişlerdür ve bizden kaçup gitmişlerdür (5) vērüñ dēdiler Necāşi dañı anları kığırdı ve anlaruñ ḥālinden şordı ve bu elçülerüñ sözlerin (6) kabül etmedi ve armağanların almadı gērü döndürdi ve eyitdi siz kendü peygambaruñuzu yalanlarsız (7) ḥāl budur ki peygambaruñuzuñ sözi İncilde vardur dēdi pes Melik Necāşi müselmān oldu çün (8) Resūlu'llāh Medīneye geldi beş yıldan sonra Necāşi öldi Ḥabeşde Cebrā'il perdeyi götürdi peygambar (9) anuñ nāmazın kıldı çün Mekke ḥalkı 'āciz oldılar eyitdiler yā Muḥammed eger dilersen ki biz senüñ Tañruña tapavüz (10) gel sen dañı bizüm Tañrılarumuza tap dēdiler Ḥaḳ Te'ālā bu āyeti gönderdi ki

الْجَاهِلُونَ أَهْلِهَا أَعْبُدُ تَأْمُرُونِي اللَّهُ أَفَعَبِّرَ قُلُ

(11) sūresin tā āhirine degin pes Ḳureyş mecmū' dērildiler bir nāme yazdılar cemī'nüñ itifākıyla (12) ki kimesne Benī Hāşimle kelecı söylemeyeler ve ol nāmeyi Ka'be çapusunda aşdılar bu ḥareket müselmānlara güc geldi (13) bir zamān tınmadılar pes bir gün Veheb bin Ümeyye ol nāmeyi alup yırtıdı ve eyitdi bu nāmeyi bunda kim aşdı (14) dēdi ve ol nāmeyi kim aşmışlardı anı çarınca yemişdi şöyle kim okunmazdı pes ol kim anı yırtmışdı (15) dilediler kim elin keseler çünki ol yazan geldi gördiler ki Ḥaḳ Te'ālā iki elin kırıtılmış ḥalāyık eyitdiler (16) çoñ bunı bunuñ Tañrısı elin kesmiş dēdiler çünki nübüvvetden beş yıl geçdi Ḥadice vefāt etdi (17) Peygambar gāyet muşibet çekdi ba'zılar eydür yēdi yıl geçmişdi ki Ḥadice vefāt etdi Ebū Ṭālib dañı (18) yēdinci yılda öldi dērler ve hergiz Peygambara Ebū Ṭālib öldüğü vāqı'ası gibi zaḫmet geldi zīrā ki (19) kāfirler peygambara el uzatdılar ve çok cefā eylediler ve peygambar çok cehd etdi ki Ebū Ṭālibi müselmān eyleye Tañrı (20) ruzi kılmış olmadı pes Ḥaḳ Te'ālā bu āyeti viribidi ki

بِالْمُهَنْدِينَ أَعْلَمَ وَهُوَ يَشَاءُ مَنْ يَهْدِي اللَّهُ فَلَنْ يُضِلَّهُ أَفَتُؤْمِنُونَ بِالْمُهَنْدِينَ

14b

³⁶ Zumer Suresi 64. ayeti

³⁷ Kasas Suresi 56. ayeti

(1) pes Ebū Tālibe peygamber cevāb vėrdi eyitdi ki eger ‘avratlaruŋ mesāvīsı olmayaydı ki Ebū Tālib kendü yetimine musahħhar olup (2) müselmān olmuş demeyelerdi ben daħı müselmān olurum dedı pes Ebū Tālib ħasta oldu peygamber ‘a.s. (3) ‘Alıye eyitdi var Ebū Tālibuŋ başı ucında otur ‘Alı daħı vardı Ebū Tālib daħı oturdı (4) öldi ‘Alı peygambara gelüp eyitdi ان عمك الصل فومات ya‘nı taħkık senüŋ ol azgınlıkda ħalmıř (5) ‘ammuŋ öldi dedı pes ikisi bile aġladılar andan peygamber ‘Alıye eyitdi var anı yu ve kefen řar ve şabre řo lıkin (6) üzerine namāz ħılma dedı pes peygamber ve Ķureyř şavmi Mekke ululuġın ‘Abbāsilere vėrdiler ki ‘Abdu’l-Muġtalib oġludur ‘Abbās (7) bir kiři idüki peygambarı řaħınmazdı ve Ķureyř aña el uzatdılar incitdiler ve tařlamaġa ve cefalar ėtmege bir gүн (8) Resülu’llāh mescidde namāz ħıldı ve secdeye vardı kāfirler Resülüŋ mubārek başına toprak döktiler (9) Peygamber řaħlu idi řaħı ve řaħalı toz oldu ve ol şüretle evine geldi bir kıızı vardı şarşu (10) geldi anı yudı ve aġladı peygamber eyitdi aġlama řabr ėt ‘ammular öldüġinden bunuŋ gibi nesnelere gelür dedı (11) Ebū Tālib diriliginde ħıħ kimesne böyle ędemezdi pes peygamber ‘a.s. Ebū Tālib öldüġinden şonra (12) bir yıl řabr eyledi ve Allāh buyruġına göz tıtdı tırdı Taŋrı Te‘ālā řabr buyurdı pes Allāh Te‘ālā (13) buyurdı ki

38 الْعَظِيمِ الْعَرْشِ رَبُّ وَهُوَ تَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ هُوَ إِلَّا إِلَهَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ حَسْبِيَ فَقُلْ تَوَلَّوْا فَإِنْ

ya‘nı eger mecmū‘ senden yüz dödürürlerse (14) eyit ki Allāh benümledür ve baňa yeter de dedı³⁹ خير رقتن پيغمبر صلى الله عليه وسلم ol řāyife ol ħoca-yı (15) kāināt-ı mübın āyat-ı Resül ħazreti *aleyhi afzalu’ş-řalavāt* Tā’ife gitdüġi ħaberidür ħünki Ebū Tālib öldüġinden (16) řonra iki yıl geċdi ħıħ kimse peygambaruŋ sözün dutmadı Mekkedeki Tā’ife üç gүнlik yoldı Yemen yolu (17) üzerinde idi ve Tā’ife Mekkilere ħorħu ve iħtiyāt yoġdı zırā Mekkede aġac ve āb-ı revān ve sebze (18) olmazdı ve Mekkenüŋ uluları yazın üç ay Tā’ifde yazlardı ve Tā’ifüŋ uluları üç kiři idi (19) üçü daħı řardařlardı biri ‘Abid ve biri Mes‘ūd ve biri ‘Abdü’l-Mālik idi peygamber vardı kendüŋ (20) kıřřasın anlara söyledi ve eyitdi siz baňa inanuŋ ve baňa yardım ędüŋ dedı bu üç řardařuŋ biri

15a

(1) eyitdi ħün sen Taŋrı peygambarısın bizden ne yardım istersin dedı ve biri eyitdi ol ki seni peygamber viribidi (2) seni niċün řaħlamaz dedı ve biri eyitdi Taŋrı peygamber vėrmek istese niċün bir ulu kişi vėrmezdi senüŋ (3) gibi bir yetim vėrürdi peygamber daħı bunlardan nevmiz olup ġerü döndi ve bu āyet ehl-i Tā’if ħaħķında geldi (4)

³⁸ Tevbe Suresi 129. ayeti

40 عَظِيمِ الْقَرِيْبَيْنِ مِنْ رَجُلٍ عَلَى الْقُرْآنِ هَذَا نُزِّلَ لَوْلَا وَقَالُوا

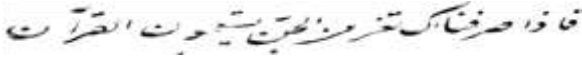
pes peygambar eyitdi bu söz ki ben size dedüm kimseye demen tã ki Qureys (5) bilmesün Tã'ifde idügümü dedi ve Tã'ife gelüp nuşret taleb edüp kimesne baña nuşret etmedüğünü demen dedi (6) Tã'if halkı bu sözi kaşdla aşikãre etdiler ve anı oğlanuçlara uruñ dediler ki bu delüdür oğlanuçlar dañı peygambaruñ (7) ardınca taş atdı ve ayağına taş urdılar ve anı Tã'ifden çıkardılar ayağından kan revãn oldı çünki 8 Tã'if haddından geçdi gün katı kızgundı ayağınuñ ağrısı galebe etdi yolda oturup ağladı diledi ki (9) Ehl-i Tã'ife bed-du'ã ede korqđdı andan ki Tanrı Te'ãlã anlara 'azãb eyleye eyitdi yã Rabbĩ anlaruñ etdüğine (10) sen qalma anları mu'azzeb kıılma ki anlar bilmediler dedi pes çün bir bağ gördi ki Rabı' a oğullarınuñ imiş Rabı' anuñ (11) oğlanları peygambaruñ hışımları idi işitmişler idi ki peygambar Tã'ife gelmişdür ol bağnuñ kapusu açuq idi bilmedi ki bağ (12) kimüñdür varup bir havz kenãrında oturdı ve mubãrek ayağını yudı pes 'Utbe ve Şeybe peygambarı gördiler (13) ve dilemediler ki kendülerin peygambara bildürelor anlaruñ bir kulı vardı 'Arış adlu Tavrıt ve İncıl bilürdi (14) Tã'ifde tersãlık ederdi pes Şeybenüñ hışımlığı kanı qaynadı ve peygambarı esirgedi qardaşına eyitdi (15) bu oğlanla Muhammede nesne gönder tã ki yeye dedi pes oğlana eyitdi bir tabağ alup üzüm al ve ol (16) kişiyeye ilet ki havz üstinde oturur tã ki ol bizüm hışımumuzdur dedi evet anuñla söyleşme ki (17) delüdür seni öldürür dedi ve oğlan dañı tabağla üzümü peygambara götürür peygambar dañı bir dãne üzüm aldı (18) ve Bismi'llãh deyüp ağzına qodı kul eyitdi ey yigit bu ne sözdür ki söylersin peygambar eyitdi (19) qankı şehrdensin ol eyitdi falãn şehrdenüm peygambara eyitdi ol vaqtı ki ben şehrümden gitmişem bu sözi (20) işitmişem dedi peygambar eyitdi ol şehr benüm qardaşum Yünus şehridür dedi ol kul eyitdi sen

15b

(1) kimsin ve Yünüsü ne bilürsin Resül eyitdi ben Tanrı peygambarıyın Yünus dañı zamãnında peygambardı biz cemı' peygambarlar qardaşuz (2) dedi ol kul eyitdi aduñ nedür dedi eyitdi adum Muhammeddür dedi kul eyitdi sen ol Muhammedsin ki Tanrı (3) Te'ãlã ehl-i Mekkeye gönderdi ve anları şehrden sürdi dedi peygambar eyitdi na'am kul baña dın 'arza eyle dedi (4) Resül aña imãn 'arza kıldı ol kul müselmãn oldı ve peygambaruñ elin öpdı ve Resülü'llãh ol üzümnden (5) yedi ve gitdi çün Mekkeye yakın geldi haber Tã'ifden Mekkeye erişmişdi ki Muhammedi Tã'ifde qomadılar pes Ebü Cehl (6) yãranlarıyla dırilüp eyitdiler Muhammedi biz dañı şehrde qomayalum peygambar Bañn-ı-Nahle erişmişdi ol gece anda qarãr eyledi (7) namãz kıldı ve Qur'an oqudı Haq Te'ãlãya 'ibãdet eyledi kaşdı bu idi ki şabãh Mekkeye gire

(8) خبر آمدن پريان__ پیغمبر عمومسلمان شدن
 (8) ya'nı peygambar qatına geldi yedi kimesne perilerden peygambar qatına dırıldiler peygambaruñ namãz kılduğünü (9) ve Qur'an oquduğünü gördiler periler örü turup temãşã etdiler namãzdan fãriğ olıcaq kendülerini peygambara (10) izhãr etdiler

40 Zuhruf Suresi 31. ayeti

peygambar anlara dīn ‘arz eyledi anlar daḥı müselmān oldılar peygambar anlara eyitdi siz daḥı ayruḡ kişilere (11) bu dīni ‘arz édünj dīne gelsünler dēdi çün peygambar Mekkeye geldi ol perrīler bizüm ḡavmümüze dīn ‘arz édünj (12) müselmān olsunlar dēdiler Ḳur’ān içinde dēdügi (13) bu ḡā’ifeye işāretdür ki peygambaruḡ aḡzından işitdiler müselmān oldılar ol yēdi perrīnūḡ adları bunlardur ki zikr (14) olunur biri Ḥassādur ve biri Şārdur ve biri Nāşīrdur ve biri Ḳāsımdur ve biri Enesdür ve biri Aḡḡamdur (15) bu yēdi nefer cinnī müselmān olup ḡalan ḡavmlerin daḥı müselmān eylediler şonḡa Resūlu’llāh Medīneye rıḡlet (16) étdügi vaḡt Vādī’l-Cin dēdükleri yēde cem’ oldılar anda aḡşamdan şonḡa cin heybetinden ol yēre (17) kimesne varımaz ḡazret-i risālete bir gece anda geldi dükeli cinnīlere aḡkām-ı dīni öğretdi şimdi anlar küllisi müselmān oldılar (18) çünki peygambar bir gece Baḡnü’l-Naḡlede oldı şabāḡ ‘azm eyledi ki Mekkeye vara müselmānlardan bir kişi gelüp bildürdi ki ehl-i (19) Mekke ve dükeli ‘Arablar Ebū Cehlle böyle bī’at étmişlerdür ki seni Mekkeye ḡoymayalar dēdi peygambar ḡazreti bildi ki Ebū Cehl (20) şaḡt kāfīrdür Muḡammedi Mekkeye ḡoyacaḡ degüldür meḡer aḡa bir ulu kişi mu’īn ola pes peygambar ol gelen kişi Enes bin Bişre viribidi ki

16a

(1) ulu kişi idi Benī Hāşimūḡ ḡalīfesi idi ammā Mekke de ḡarīb idi kimesnesi yoḡdı aḡa eyitdi beni boynuḡa al Mekkeye girmege (2) sebeb ol baḡa mu’āvin ol dēdi Enes eyitdi ben ḡarībüm ben daḥı bir iki emānetle dururın bu nesne (3) şehrden bir ḡavmli ve ḡabīleli kişiden olur dēdi ol kişi gelüp yēne peygambar ḡazretine bildürdi bu kerre ḡazret-i (4) Risālet ol kişi Süheyl bin ‘Amr ḡatına viribidi ki Ezar ḡabīlesinūḡ ulusıdur Süheyl eyitdi baḡa ḡabīlem uymaz zīrā (5) kim azacuḡdur biz Ḳureyş ḡā’ifesiyle ceng édemezüz dēdi ol kişi yēne geldi peygambar anı Muḡi’ m ḡatına viribidi andan (6) āmān istedi Muḡi’ m ḡuvvetlü kişi idi hem Ebū Cehlle oḡat degüldi Muḡammed andan āmān istedüğine sevindi eyitdi (7) var Muḡammede dē gelsün ben Ebū Cehle cevāb vēre bilürin dēdi pes peygambar Mekkeye geldi şabāḡ oldı diledi ki (8) mescide gele Ḳureyş ḡavmiyle Ebū Cehl gelmişdi mescidde oturmışlardı Muḡi’ m bildi Ebū Cehl silāḡ ḡeymiş ceng (9) yaraḡıyla gelmiş tēz Muḡi’ m daḥı ‘Abdü’l-Menāf ḡabīlesiyle silāḡ ile mescide geldiler peygambar ‘a.s. anlarla bile mescide geldi (10) Ebū Cehl şöyle şandı ki ‘Abdü’l-Menāf ḡabīlesi küllī imāna geldiler Muḡi’ me eyitdi yā Muḡi’ m Muḡammede imān mı getürdünj yoḡsa (11) āmān mı vērdünj dēdi Muḡi’ m eyitdi āmān vērdüm Ebū Cehl eyitdi biz daḥı āmān vērdük ammā şaḡın ki (12) aḡa inanmayasın dēdi andan Muḡammed Ka’beyi ḡavāf eyledi ve mescide girüp iki rek’at namāz ḡıldı andan evine (13) geldi dāyimā Muḡi’ münj āmānında idi aḡa dek kim Muḡammedünj ḡāḡırını Mekke den uşandı her yıl ḡacc vaḡtı olduḡça (14) ḡalāyıkı dīne da’vet éderdi ḡiçbir kişi bulunmazdı kim aḡa inana Muḡammedle bir ḡalvet vilāyete vara idi ki anda (15) teşvīşsüz olup Allāha ‘ibādet ḡılaydı ammā ḡiç kimesne bulunmazdı kim eyle éde ḡalḡ gelüp imāna gelürlerdi (16) ammā Muḡammedi alup

gidemezlerdi Kureyşden korqarlardı ve Mekke kâfirlerinüñ şerrinden üşenürlerdi Kureyş (17) kavmi her yıl hacc mevsimi olicağ ‘Arafâta ve Mināya ve her âdem cem‘ olacağ yere âdem vürürlerdi eṭrâfından gelen halka (18) naşihat ederlerdi saqınuñ bunda Muḥammed dërler bir cāzū vardır sizi sihirle kendüye döndürmesün (19) dërlerdi bunu kendi kabilesinden bir kişi rivāyet etti bir yıl atumla Mekkeye varmışdum Mināya varıcağ bir (20) yigit gördüm hūb şüretlü tatlu sözli faşih dillü uzun saçlu heybetlü şalâbetlü kişi gelüp bizüm cemā‘ atümüzü

16b

(1) imāna da‘ vet eyledi Allāhı bir bilüñ ve beni Hağ Resül bilüñ dedi anuñ aqabince bir uzun şarı saçlu çirkîn (2) şüretlü kedi gözlü harif çıka geldi eyitdi ey kişiler işbu kişi sahhârdur delüdür ve yalancıdur hem cāzūdur (3) sizi yoluñuzdan ayırmağ ister saqınuñ sözine inanmağuz dedi ben dağı atama eyitdüm bu güzel şüretlü kişi (4) ne kişidür dedüm eyitdi Kureyşüñ peygambarıdur Muḥammed bin ‘Abdu’llāh bin ‘Abdu’l-Muṭṭalibdür halkı müselmānlıq dīnine da‘ vet (5) eyler dedi ben eyitdüm ya bu ardınca gelüp delüdür yalancıdur dēyen kimdür eyitdi anuñ anası qardaşıdur aña (6) Ebū Leheb dërler her ne yere kim Muḥammed vara ol bile varup anı yalancı bildürür dedi خبر هجرت کردن پیغمبر عم از مکة بمدينه باي انش واحول رسول (7) bu söz peygambaruñ Mekkenen Medīneye hicret etdüğini bildürür rāvī eydür ol vaqt (8) ki Muḥammed Muştafa *şalla’llahü ‘aleyhe ve’s-sellem* Medīneye hicret etmege Hağ Te‘ālā tarafından destür oldu bir yıl Medīneden (9) Hazrec kabilesinden altı kişi Ka‘beyi ziyāret etmege geldiler Medīnede iki kabile vardır birine Evs ve birine (10) Hazrec dërler Hazrec kabilesi Evs kabilesinden ziyādedür Medīnenüñ qalan köyler Hayber gibi Kureyza gibi Naşr gibi (11) Yelbū‘ gibi bunlar küllisi cuhūdlardur ki Bağt-ı Naşr elinden kaçup Şām tarafından Yaşreb vilāyetine gelüp maqām (12) edinmişlerdi bu Evs ve Hazrec kabilesi arzū ederlerdi ki ol köyleri cuhūdlar elinden alalardı ammā anlardan dağı (13) çoklık halk olmağın ve qal‘aları muhkem olmağın cür‘et edemezlerdi bu ilerü zamānda olan cuhūdlar Tevrīt (14) içinde Muḥammedüñ evsāfını bilmişlerdi ve peygambarlığına inanmışlardı hattā (15) Hağ peygambarıdur biz aña imān getürdük dërlerdi ammā Muḥammedi ‘Arabdan qopa dēyü ummazlardı kendü ṭā’ifelerinden (16) Benī İsrā’ilden ola dërlerdi qaçan ki üzerlerine bir büyük düşmen gelse Tevrīti açarlardı Muḥammedüñ şıfatı (17) olduğı (olduğı) yeri elleriyle dutarlardı Allāha yalvarurlardı Allāhı işbu peygambar hağkiçün bize nuşret vër (18) bu düşmeni üzerümüzden def‘ eyle dërlerdi hem ol düşmen dağı def‘ olunurdi Hağ Te‘ālā katında hācetleri (19) qabül olurdi şonra ki Muḥammed zāhir oldu dīn-i İslāmı aşikāre kıldı ‘Arabdan olup kendülerden (20) olmaduğı için inkār etdiler biz Tevrītde gördüğümüz bu Muḥammed degüldür ol Benī İsrā’ilden qopacağdur dediler peygambaruñ

17a

(1) sözine inanmadılar kâfir oldılar pes ol kişi kim Medîneden hacc étmege geldiler anlaruñ adına Şeybe bin ‘Amr dërlerdi laqabına (2) İmāme dërlerdi ve ‘Avf bin Hāriş ve Hārişe bin Na‘le dërlerdi ve Qubt bin ‘Āmir dërlerdi ve ‘Utbe bin ‘Āmir (3) bin Harām dërlerdi altıncısına Cābir bin ‘Abdu’llāh dërlerdi bunlar gelüp Mināda qonmışlardur bunlar orta hāllü (4) kişiler idi ne qatı bay ve ne qatı yoqsullardı ammā şüretde güzel kişiler idi peygambar anlaruñ qatına geldi ve anlara (5) dîn-i-İslāmı ‘arz eyledi ve anlara Qur’ānı oqudı anuñ sözi bunlara hoş geldi müselmān oldılar ve (6) Qur’āndan birez öğrendiler ve peygambar anlara eyitdi beni Medîneye iledüñ dedi anlar eyitdi yā Resū’llāh Medîne (7) iki kabiledür biri Evs ve biri Hāzrec tã’ifesinden öz(?) Evsle Hāzrec arasında ‘adāvāt vardır (8) şimdi biz seni eger alup gidersevüz ol bir taraf senüñle düşmen olur bu yëgdür ki biz bu yıl varavüz (9) senüñ evşāfuñı anlara bildürevüz anları dañı senüñ peygambarlığa inandur gelür yıl ‘izzetle seni alavüz dediler pes anlar bu (10) ‘ahd üzerine ol yıl Medîneye geldiler Evs kabilesine ve Hāzrec kabilesine bildürdiler ve öğrendükleri Qur’ānı anlara o- (11) qudılar anlar Muhammedi görmedin küllisi müselmān oldılar zīrā cuhūdlar Muhammede imān getürdüklerin bilmişlerdi eyitdiler (12) eger cuhūdlar anı duyarlarsa Tivrāt içinde bildükleri ve imān getürdükleri Muhammed oldur bizden öñdin (13) müselmān olacaqlardur yëgrek budur ki cuhūdlar duymadın biz öñürdi aña imān getürevüz dediler ol yıl yëne (14) hacc vaqti olınca Hāzrec kabilesinden altı kişi ihtiyār étdiler ki ol evvelki altı kişiyle bular on iki kişi olup (15) dükeli Medîne halkınuñ ittifākıyla sürüp yëne Mekkeye geldiler yëne Mināda qondılar yëne peygambar hazretini görüp sevindiler ve Medîne halkından (16) Muhammede selām getürdiler bunlar küllisi bī‘at édüp müselmān oldılar Muhammed bunları göricek şād oldu bu bī‘ate (17) ‘ulemā-yı bī‘at-ı ulā dediler ve bī‘atü’n-nisā dërler bu sebebden ki bu bī‘atde şavaş ve ceng yoqdur hatun kişiler (18) gibi şabrdan ve taħammülden özge buyruq yoqdur hemān ancaq şudur ki Allāh bir bilüp peygambarı haq bileler uğrılıq étmeyeler (19) yalan söylemeyeler ve kızlarını öldürmeyeler ve Muhammedüñ buyruğundan taşra olmayalar ve kendü cānları gibi Muhammedi şaklayalar (20) çünki bunlar bu vechle bī‘at étdiler hazret-i risālet dañı bī‘at étdi kim anlaruñla bile Medîneye vara ‘Abbās bin ‘Abdu’l-Muṭṭalib

17b

(1) kim Muhammedüñ ‘ammısı idi ve hem Ebū Tālib yérine Qureyšüñ ve Benī Hāşimüñ re’îsi idi ammā ‘Abbās yavaş kişi olmağın (2) hemān Benī Hāşim kabilesine re’îs olmuşdı Benī Ümeyyenüñ re’îsi Ebū Sufyān bin Harb idi Benī Maħzūm kabilesinüñ (3) re’îsi Ebū Cehldi her kişi kendü kabilesine re’îs olmuşdı ‘Abbās gerçi Muhammedi qatı severdi ammā Ebū Tālib (gibi) (4) şaklamazdı Muhammed ‘a.s. ‘Abbāsa geldi meşveret eyledi ve rāzını aña söyledi Medîneye gitmek isterin ne (5) buyurursın dedi ‘Abbās eyitdi ey oğlum ben seni severin ve senüñ eyü olduğunı isterin evet şimdi (6) beş on kişi söziyle durup Medîneye gitdügünı istemezsin şimdi Medîne halkı on biñ yigirmi biñ kişidür (7) aralarında muħālefet dañı vardır şāyedki qavmünden kabileden

ayrılāsın anlaruñ atına varasın anlar daı (8) seni k llīsī ab l  tmeyeler bunda daı gelmeyesin bunda seni kimi d ger s gerse kimi daı esirgeyicid r eger anlara (9) varasın Őāyed seni ab l  tmeyeler   aciz ve bī-āre olasın Őavāb budur ki saa mute  allī kişilerden ol bir ādem (10) vėresin anda senün alīfe ola anları dīn ne da vet eyle eger īmān getüreler ol vatın sen daı varasın (11) eger inanmayalar bārī avm nden abīleden mar m olmayasın pes peygambar   Abbāsdan unki bu naŐīhatı işitdi   Abbāsa alıŐ eyledi (12) ve sözini atı Őavāb gördi pes ol yıl  ammısı (M)u  Şab bin  Umeyr bin HiŐām bin  Abd 'l-Menāf ol on iki (13) kişiyle Medīneye varupdı kim Medīne alkına akām-ı Őerī  ati ta lim eyleye ve anları dīne da vet eyleye zīrā ol vat ur'ānda (14) ne adar āyet nāzil olduysa MuŐa b ezberlemiŐdi pes MuŐa b ol kişilerle Medīneye geldi Esa d bin Zer-(15)ānu evine ondı alk anu atına d rildi ol daı Allāhu birliin Muammed n peygamberliin anlara bildürdi k llīsī īmān getürdiler (16) ve ur'ānı  grendiler Esa d her gün Mu Őabı bir maalleye iled rdi ol maalle alkı īmāna gelürlerdi āir Benī  Abd 'l-Sehl (17) maallesine vardılar ki Medīnede andan ulu maalle yodı ol maallen n ketudāsına Sa d bin Mu āz bin Emr 'l-(18)ays d rlerdi tamām Medīne Şehrinde andan ulu kişi yodı anula Esa d bin Zerāve arasında (19) ana arafında aŐmlī vardı Esa d Mu Őabı alup maalleye varıca Sa d aıdı Esīd bin aŐbi vardı (20) eyitdi y ri Esa da eyit ki ol get rdii kişi yüzi Şuyıla nie get rdiyse alsun yöne gitsün

18a

(1) eger aramızda ıŐımlī olmayaydı ben aa Şimdi neler  deyid m yo d rse varurın ne kendüyi orın ne (2) ol get rd i kişiyi orın d di Esīd eyitdi ol adar iŐ n ne lāzım ben bu aydı (3) g r rın d y p arbesin eline aldı Esa du atına vardı gördi Esa dla Mu Őab oturmışlardı (4) alan alāyī cem  olmiŐlar Mu Őabu sözine ula urmiŐlar dīnlediler Esīd eyitdi t z dur bu get rd  n (5) kişileri bu maalleden gider yosa anca sen bilürsin d di Esa d eyitdi bizüm sizünle ceng m z (6) yo git d rse gidelüm eved yā Esīd bir pāre otursa bu get rd  m kişinün sözini iŐitsen (7) andan Şonra ne  derse  tse d di pes Esīd oturdu Mu Őab dizi  ze(ri)ne gelüp (8) ur'ān oudu Esīd n ātırına gāyet oŐ geldi eyitdi yā Esa d sen bu dīne girmek (9) isteyicek nie  dersiz Esa d eyitdi evvel usl  der z  td  m z g nāhlara tevbe  der z andan (10) ⁴¹  Őhedān lā ilāhe illā lā ilāh illā muammedun ras lu lā ilāh illā muammedun ras lu d r z d di hemāndem Esīd dizi üzerine gelüp (11) īmān getürdi andan Esa d eyitdi bilürsin ki Sa d nie kişidür ben yöne anu atına varayın (12) bir bahāneye anı bunda getüreyin ol daı bu ur'ānı iŐits n Őāyed müselmān ola d di andan Esīd (13) urup Sa d atına geldi Sağda eyitdi neyled n ve ne söyledün d di eyitdi vardum ki anları (14) maalleden ovaydum gördüm ki o kişiler üşüp oturlar eger ben anları urma istesem (15) oturan alk beni pāre pāre  derlerdi maallede an olmasun d y  nesne d med m gitdüm evet (16) sen kend z n varsa āsānlila def  derd n d di Esa d eyitdi maallede an olma revā (17) degüldür d y p

⁴¹  Őhed  en lā ilāhe illā 'llāh ve  Őhed  enne Muammeden Res lu 'llāh

Esā'dūn ḥarbesini aldı ve kendüsi anlarıñ üzerlerine vardı gördi ki Esa' d (18) Mu' şabla oturmuşlar Sa' di göricek ayağ üzerine durdılar Sa' de ikrām étdiler Sa' d eyitdi (19) yüzünüz-şuyıla maḥalleden gidün yoksa siz bilürsiz dedı Esa' d eyitdi baş üzerine gidelüm (20) ne buyurursañ édelüm evet luṭf eyle bu kişinün sözünü bir pāre diñle dedı Sa' d eyitdi söylesün

18b

(1) görelüm Muşab yene dizi üstüne geldi Elem neşrah leke şadrek süresini tamām okudu ḥōş geldi (2) Sa' de bu süreyi fi'l-ḥāl okurdu Mu' şab birkaç süre daḥı okudu pes Sa' dūn ḥatırına inen (3) ḥōş geldi hemāndem Sa' d daḥı imāna geldi meclis ḥalkını tamām müselmān eyledi fi'l-cümle Medīnede (4) ne kadar Ḥazrec kabilesi varsa hep müselmān oldılar Evs kabilesinden daḥı çok kişiler müselmān (5) oldılar ammā Benū Qays şā' irdi ben bundan daḥı yeg söz deyeyin deyüp maḥallesi ḥalkını imāna (6) gelmekden men' eyledi ammā peygambar Medīneye geldükden sonra anlar daḥı müselmān oldılar çünkü ol yıl tamām oldu (7) ḥacc vaḫti oldu Mu' şab ol on iki kişiyi alup ve Medīne ulularından yetmiş kişi daḥı (8) bile alup Mekkeye geldi Mināda ḫondı Muḥammed daḥı gelmelerine muntazır idi Mināya gelüp anları Mināda (9) buldı anlar daḥı Muḥammedi görüp şād oldılar cemī' si ilerü gelüp Muḥammedle bī' at eylediler ki Muḥammedi alup (10) Medīneye iledeler pes Muḥammed bu ḥālī ' Abbāsa bildürdi ' Abbās eyitdi ben daḥı ol cemā' ati göreyin deyüp (11) aḫşamdan sonra turup Muḥammedle Mināda ol cemā' atün ḫatına geldiler anlar daḥı Muḥammedi ve ' Abbāsı görüp (12) i' zāz ve ikrām étdiler ve bunun üzerine bī' at étdiler ki Muḥammedi alup Medīneye iledeler kendü cānları (13) gibi şaklayalar mällarını ve cānlarını dirig étmeyeler dōstına dōst düşmenine düşmen olalar Muḥammed (14) öñinde kāfire kılıc urup dīn-i İslāmī āşikāre kıllalar bu bī' ate bī' atü's-şāniye dērler bunda ḥarb (15) daḥı bile aḫılmışdur ol gece ki Muḥammedün elin alup bī' at eyledi İbn Maḡrūr idi ba' zılar eydür Sa' d bin (16) Zūrāre idi ba' zılar eydür Ebū'l-Hīm bin Hişām idi andan ol yetmiş kişi bu vechle bī' at étdiler (17) andan sonra ' Abbās eyitdi ey Medīne uluları Evs begleri ırak yerden geldünüz zaḫmetler çekdünüz (18) bilün ve işidün Muḥammed benüm ḫardaşum oḡlıdur benümle et ḫan gibidür şimdi siz anı Medīneye alup (19) gitmek istersiz Mekke içinde Muḥammed ' izz ü nazla büyümişdür ḫavm ü kabilesi içinde dirilürsüz ki dükeli kabābil-i ' Arab (20) içinde Benī Hāşimden ulu kabile yokdur şimdiki ḫalde Muḥammed Ḫureyşden incinmişdür sizün arañuza varmaḫ

19a

(1) ister şimdi Ḫureyş ḫavmi anuñla mudārā éderler siz anı alup gitdükden sonra şāyed utanmaḫ aradan gide (2) ara yerde kılıc bıçaḫ ola ve ḫanlar dökile dükeli ' Arab bir yaña olalar sizünle düşmenlik édeler elbette Muḥammedi (3) sizden isterüz deyeler şāyed siz daḥı başunuz ḫorḫusından Muḥammedi ele veresiz bir iş aḫirini (4) şanmaḫ gereksüz sonra Muḥammedden el çekicek iseñüz şimdi çekmek gereksüz dedı Medīne ḫalkı eyitdiler ḫāşā ve kellā (5) başumuz

cānumuz oğlumuz Muḥammedūñ yolına fidā olsun Allāh ṭanık olsun ve Muḥammed daḥı ṭanık olsun (6) ve sen daḥı ṭanık ol ki biz cemī‘müz cān vērevüz Muḥammedūñ bir kılına ḥaṭā gelmeye dēdiler andan ‘Abbās eyitdi (7) arañuzdan birkaç olar kefil olsunlar pes aralarından on iki kiři ihtiyār eylediler ṭokuzı Ḥazrec (8) Ṭā’ifesinden üçi Evs kabīlesinden bu on iki kiři Muḥammedi boyınlarına aldılar ikileyin bī‘at eylediler (9) Muḥammedūñ ḥāṭırını ḥōş oldu eyitdi yā ‘ammı umarınki Ḥaḥ Te‘ālā dīn-i İslāmı bu kerre āşikāre eyleye (10) zīrā bu naḫībler ki on iki kişilerdür ḥavāriyyūn-ı ‘İsā daḥı on iki idi Ḥaḥ Te‘ālā anlaruñ (11) dilinden āşikāre eyledi ‘İsā dīnini ümīzdür ki bu dīn daḥı āşikāre ola dēdi andan Ebū’l-Him (12) bin Hişām ki Evsdenür ‘Abbāsa eyitdi yā Arabū’l-Faẓl arada hemān bir söz ḫaldı şorarsañ (13) söyleyelüm ‘Abbās eyitdi söyle ol eyitdi şimdi ol bizümle ne şart ētdiyse dükeli boyın urduḫ (14) atadan ve dededen biz bu Mekkelilerle dōstlık ēdegeldük biz şimdiki ḥālde peygāmbara mu‘āvin olduḫ ‘Arablarla dūşmenlik (15) ēderüz bizüm aramızda başlar kesilecekdür ḫanlar dökilecekdür niçe fesādlar olacaḫdur bir nesneden biz daḥı (16) ihtiyāt ēderüz ol vaḫtın ki Muḥammedūñ işi murādınca ola ‘Arab mülki bi’l-küllīye anuñ ola cihān ḫalkı ser-tā-ser (17) anı ululayup aña iḫtidā ēdeler ol vaḫt olıcaḫ şāyed Muḥammed vaṭanın ve ḫışımların ārzūlaya bizi ‘Arabla (18) dūşmenlikde ḫoya kendü yēne Mekkeye gele dēdi Muḥammed eyitdi şimdensonra ben sizdenin diriligüm daḥı ölümüm daḥı (19) sizūñ arañuzdadur dēdi pes cemī‘si şād oldılar ol gece ṭaḫılup maḫāmlu maḫāmına gitdiler ve bu rāzı (20) şaḫlayup kimseye duyduzmadılar çün şabāḥ oldu dilediler ki gitmege yaraḫ göreler Mekke içinde yayılmış ki Medīne ḫalkı

19b

(1) Muḥammede imān getürmişler ve anı alup gitmege gelmişler pes Ebū Cehl Mekke ulularından bir niçe ādem viribidi geldiler ol yetmiş (2) kişiyi bulup eyitdiler siz Muḥammede inanmış ve müselmān olmuşsız dēyü işitdük hem fikrūñüz bu imiş ki Muḥammedi alup (3) Medīneye iletisiz bizümle ceng ve şavaḫ ētmege ḫaşd eylemişsiz ne kişiler olasız ki bizümle başa çıkasız şimdi biz (4) ḫaḫḫuñuzdan gelürdük ammā ḫoñşuluk ḫaḫḫı vardır hele eyle ēdeceḫñüzü bilmezüz dēdiler Medīne ḫalkı inkār eylediler (5) biz ḫacc ētmege gelmişüz ḡavḡā ḫācetümüz degüldür dēyüp Mekkelileri utandurdılar Medīne ulularından bir kiři kim adına (6) ‘Abbās ‘Ubāde bin Faẓl dērlerdi laṭīfeci kişiydi Mekke beglerinden birisinūñ ayaḫında bir laṭīf na‘līn ḡördi (7) ol kişiyē Ḥāriş bin Hişām dērlerdi Ebū Cehlūñ ḫarındaşı idi pes Cābir bin ‘Abdu’llāh el-Ensārī (8) laṭīfe ṭarīḫıyla eyitdi yā Ebā ‘Abdu’llāh Medīne gibi yerūñ ulusısın şuncılayın bir na‘līna daḥı mālīk olmayup (9) durursın dēdi Ḥāriş daḥı bunu işitdi na‘līni ayaḫından çıkarup ‘Abbāsūñ öñine ḫodı kendü yalın (10) ayaḫ gitdi ‘Abdu’llāh ‘Abbāsa eyitdi eyü varmaduñ bir ulu kişiyi evine yalın ayaḫ ḫönderdūñ na‘līni yēne (11) aña iletmeḫ gerek dēdi ‘Abbās eyitdi fāriḫ ol ben bunu fāl dutup dururın inşallāh Mekkenūñ (12) cemī‘ mālını ṭavarını bu na‘līni alduḫumuz gibi aluruz dēdi şöyle rivāyetdür ki ol yıl ki peygāmbar Medīneye geldi (13) Benū’n-Neccār kabīlesinden Esa‘d bin Zerānuñ evine geldi

ki ol on iki naķībūñ biri idi laķabına Ebū (14) ‘Āme dەرler Őnra Ebū Sa‘ d aldı Benū’n-Neccār eyitdiler yā Resūlu’llāh anuñ yerine bizden bir kiři naķīb ędūñ (15) Muħammed eyitdi yā Benī’n-Neccār bizüm siz tayumuzsız ben daħı sizden birūñüzin siz bir kimesne iħtiyār eyleñ ki (16) anı naķīb eyleyelüm dędi Őimdi Benī’n-Neccār peygambaruñ tayusı olmağla faħrlanurdı eydür ol vaķt ki Resūlu’llāh (17) Medīneye geldi idi ‘Āyiře raziya’llāhu-‘anhu ũokuz yařında idi bir gūn peygambar Ebū Bekre eyitdi yā Ebū Bekr (18) ādem gōnder cemā‘ atūñi bunda getürt dędi pes Ebū Bekr oğlı ‘Abdu’llāha ādem viribidi anası ve kıř karındařın (19) ve ‘Āyiřeysi ve Esmāyı Medīneye getürdi ‘Āyiře peygambaruñ ħatunı idi Esmā-ı Zātü’n-Niřākayn Zübeyr bin (20) Ĥavam ħatunı idi Zübeyr Medīneye geldükden Őnra Esmā Zübeyrden yüklü oldu müddet-i ħaml tamām olduķdan Őnra

20a

(1) Esmā Zübeyrden yüklü oldu ‘Abdu’llāh dūnyāya geldi bundan evvel Ĥayber cuħūdları Mekkeye muřtucu gōndermiřdi (2) biz Muħammede uyup Mekkedden gelen kiřilerūñ siħirle nesillerin kesdürürüz anlaruñ Őevketi Muħammed diri olduķcadur (3) Muħammedden Őnra anlardan zūriyet gelmez dęmiřlerdi bu sōzden Mekķiler řād olup müselmānlar periřān (4) olmiřlardı Muħammed ‘a.s. anları teselli ęderdi cuħūdlar yalan sōylerler benüm dīnüm kıyāmet olunca ħalışar dędi (5) hemān ki ‘Abdu’llāh bin Zübeyr Medīnede vucūda geldi müselmānlar tekbir eylediler Muħammedūñ gerçekliđi ve cuħūdlaruñ (6) yalanı zāhir oldu peygambar o yıl içinde ‘Āyiřeysi aldı ‘Āyiře eyitdi ki ħalan ‘avratlar ęzerine (7) benüm yędi vechle fażiletüm vardur bir budur ki Cebrā’il peygambara benüm řüretümde görindi ikinci budur ki peygambar beni (8) yędi yařumda aldı ũokuz yařumda ħatına gōtürdi ęçinci budur ki beni kızoğlan aldı ħalan ‘avratları (9) hep erden ħalmıřlardı dōrdinci bu ki ħaçan Cebrā’il gelse ħayrı ‘avrat ħatında bulınsa ‘avrat (10) yanından giderdi ħusl ęderdi andan Cebrā’il aña Tañrı Te‘ālānuñ kelāmın sōylerdi (11) benümle yatduğı gelse benüm yanumdan Resūlu’llāh gitmezdi benüm ħatumda dururken vaħy gelürdi ve daħı (12) peygambar ħazreti eydürdi benüm ħatumda ‘avratlarda ‘Āyiředen sevgilü yoķdur erenlerde Ebū Bekr řiddiķdan (13) sevgilü yoķdur dędi beřinci ol vaķt ki münāfiķlar baña tōhmet eylediler Ĥaķ Te‘ālā benüm toğrulıgum ęzerine (14) on beř āyet viribidi ki tā kıyāmet ol āyetler oķunıřardur altıncı bu ki Cebrā’il ‘a.s. baña görindi (15) ħalan ‘avratlara görünmedi yędinci bu ki peygambar āħir vaķtinde benüm evümde vefāt (ętdi) bu yędi nesne kim (16) ‘Āyiře sōyledi anuñ gerçekliđinde ‘ulemā ittifaķ eylemiřlerdür illā řol sōzde ki Cebrā’il peygambara (17) benüm řeklümde görindi dędi anda ħilāf vardur meřħūr budur ki Cebrā’il peygambara görindükçe Vahiyatü’l- (18) Kelbī řüretinde görünürdi zāhir budur ki bir defa‘ ‘Āyiře řüretinde görünmiřdür ħalan vaķtlerde (19) Vahiyatü’l-Kelbī řüretinde görindi ve Vahiyatü’l-Kelbī dędikleri bir kiřidür ki ‘Arab içinde andan ħūb (20) řüretlü yoğdı hem ol yıl içinde idi kim namāz dōrt rek‘ at oldu mādām peygambar Mekkedde idi namāz ikiřer rek‘ at

20b

(1) idi Medîneye vardı üç vaqtdede dörder rek' at farz oldu (2) *بعثت تواريخا ومما رواه زكريا بن عيسى* peygambaruñ hicreti (?) vaz' olunmuşdur (?) vaqtinde ve her zamân elbette târihe ihtiyâc olunur (3) bundan evvel her kaçan bir ulu hâdişe olsa anı târih ederlerdi ulular nâme ve kitâb yazsalar (4) andan târih korlardı meselâ ol zamânda âdem yere indüğünü târih yazarlardı sonra Nûh tûfânı (5) olduğunı târih yazarlardı sonra İbrâhîmi oda atduklarını târih yazarlardı bundan sonra her emîne (6) ve her tâ'ifeye vâcib oldu ki buncılayın bir ulu vâk'adan târih edeler şöyleki 'Arablar kışşası Benî Nizârla (7) Benî Ma' (b)ed bin 'Adiyân arasında mufâhere olduğu sebebden aralarında bir ulu ceng vâkı' oldu (8) Hicâz ve Şâm ve Bâdiye ve Yemâme ve Yemen halkı külli anda hazır olmuşlardı ol şavaşda çok halk kırıldı (9) bir zamân anı târih eylediler andan sonra Aşşâbu'l-fil vâkı'asını târih eylediler andan sonra ki peygambar 'aleyhi's-selâm (10) on altı yaşına girdüğü vaqtdede ki Mekkeyi yıkdılar ve yene Mekkeyi bünyâd eylediler bir zamân anı târih eylediler (11) sonra Muhammede'l-Muştafanuñ Medîneye hicret êtdüğü müselmânlar arasında ulu hâdişe idi dîn-i İslâm (12) âşikâre olmuşdı târihi andan eylediler ba'zılar eydür Muhammed zamânında târih yogdı târih Ebû Bekr zamânında (13) vaz' olındı ba'zılar eydür 'Ömer zamânında vazı' olındı sebebi bu idi kim Hâzret-i 'Ömer Ebû Mûsâ el-Eş'ariye (14) bir nâme yazdı gönderdi ammâ târih yazılmadı sonra ol aña nâme yazdı eyitdi yâ Emîrû'l-Mü'minîn (15) gönderdügünüz nâmeye târih yazılmayacak ol emr ne vaqtden olduğu bize müşkil olur dedi 'Ömer eyitdi (16) rast eydürsin buyurdi târih eylediler râvî eydür bir gün 'Ömer katında bir nâme yazıldı târihini Şa'bândan (17) yazdılar pes 'Ömer eyitdi yâ Emîrû'l-Mü'minîn 'Acemde 'âdet budur ki târihi falân yıldan ve falân günden (18) dëyü yazarlar dëdiler 'Ömer razıya'llâhu-'anhu aşşâbı cem' eyledi eyitdi gelün bir ulu hâdişeyi biz dağı târih edelüm dedi (19) kimisi eyitdi peygambar dünyâya geldüğünü târih eyleyelüm tâ ki müselmânlar katında andan mubârek gün yokdur kimisi eyitdi (20) Muhammede peygamberlik geldüğü günü târih eyleyelüm ki İslâmüñ aşlı ol günden zâhir oldu dëdiler 'Ömer eyitdi

21a

(1) maşlahat bu görünür ki Muhammed Medîneye hicret êtdüğü günden yazavüz ki İslâm ol günden zâhir oldu pes (2) cemî'si bu sözi müvecceh gördiler ve târih ol günden olmasına ittifağ êtdiler eydürler ki Bağdâd tarafında (3) bir tâ'ife vardır ki târihi maqtel-i Hüseyinden qomışlardur Yezîd halkından ba'zısı târihi Mu'âviye vaqtinden (4) qomışlardur Muğân tâ'ifesi Yezdicürd bin Şehr-yâr öldüğü günden qomışlardur fi'l-cümle her (5) tâ'ife kendü ihtiyârınca târih qomışlardur (6) *خير هجرت بيغمير عبدالبو بكر بمدينه از قول ديكر* râvî şöyle rivâyet eder ki Muhammed Muştafa *şalla'llahü 'aleyhe ve's-sellem* Mekkenen Medîneye hicret êtdüğünüñ sebebi (7) bu idi kim çünkü Ebû Tâlib vefât êtdi kâfirler Muhammede el uzadur oldılar ve aña hõrlıq eder oldılar (8) âhir bu tedbiri êtdiler

ki Muhammedi öldürelers ammā ne vechle öldüreceklerin bilmezlerdi pes bir gün kāfirler (9) bir araya gelüp ittifaq eylediler Muhammedi bu vechle öldürevüz ki anuñ belāsından kırtulavüz kim (10) öldüğü dağı bilinmeye bu meşveretde Velid bin Muğire ve Şafvān bin Ümeyye ve Ebū Cehl bin Hişām ve (11) Ebū Sufyān ve Şahr bin Harb küllisi bile idi Velid bin Muğire eyitdi ben şöyle fikr ederin ki (12) Muhammedi dutavüz elin ayağın berkidevüz ve bir ev içinde boğavüz yāhūd anda kapayavüz açlıqdan ve şusuzlıqdan (13) helāk ola dedı Ebū Cehl eyitdi bu fikr nesne degüldür zırā ki Muhammedün kavm ve kabilesi çokdur anı (14) birkaç gün bulmayıcağ elbette bize töhmet ederler bizümle Benī Hāşim arasında kan olur ve ‘adavat (15) dağı ziyāde olur andan Ebū Sufyān bin Harb eyitdi benüm fikrümde hōş gelür ki Muhammedün elini ayağını (16) dutup bağlayavüz ve anı bir deve üzerine berkidevüz dağı deveyi beriyyeye sürevüz ya budur ki yabānda (17) şusuzlıqda helāk ola ya budur ki bir yad ele vara ol hōd tek duracağ degüldür varduğı (18) yerde ben peygambarın deyecekdür bu söz-ucından anı mecāl vermeyüp öldürelers biz dağı kırtulavüz (19) dedı Ebū Cehl eyitdi bu fikr fikr degüldür bu Muhammed bir tatlu sözlü hūb āvāzlu şüretde gökcek (20) kişidür bilmedükleri yerde anı görürler gerçek şanurlar sözine inanurlar vaqt ola bir kabileyi aldaya

21b

(1) inandura anları kişiler edine üzerümüze gele dedı Ebū Cehl eyitdiler yā Ebā'l-Hakem ya sen ne buyurursın ne tedbir edersin (2) Muhammedi yitürmekde ve anuñ işin bitürmekde niçe maşlahat görürsün dediler Ebū Cehl eyitdi ben şöyle fikr ederin (3) ki her kabileden birer ikişer iş görmiş yarar kişiler alavüz şöyle kim kırk kişi cem‘ edevüz gece içinde (4) varalar Muhammedün evi çevresinde puşuya gireler duralar şabāha yakın Muhammed mescide gitdükleyin mecāl (5) vermeyeler depeleyeler sonra kim öldürdüğün dağı bilecek olurlarsa bunca kabā’ili yalnız Benī Hāşim kıracağ degüldür (6) nā-çār diyet isteyecekdür ne isterlerse vevrevüz kırtulavüz dedı hemān ki Ebū Cehl bu sözi söyledi (7) Şafvān bin Ümeyye ve oturan pırlar Ebū Cehlün ferasetine taşsin eylediler ve tıru gelüp Ebū Cehlün başın ve gözün (8) öpdiler āferin yā Ebā'l-Hakem toğru söyledün şahih fikr dağı hemān budur dediler eydürler ki iblis dağı bir koca (9) keşiş şüretinde ol tanışık meclisinde bile oturmışdı ne kişisin deyü şorana ben şeyh-i Necdiyün (10) dardı eyitdiler yā Şeyh-i Necdi sen dağı bu tedbire ne dersün dediler İblis eyitdi bārekallāh tedbirse (11) ancak olur hiç bundan laţif fikr olmaya dedı pes bu kāfirler ki bu tedbiri eddiler Hağ Te‘ālā Cebrā’ili (12) gönderüp Muhammede bildürdi eyitdi yā Muhammed kāfirler saña mekr etmek istediler biz hōd anları mekrlerini (13) yene kendülerün başına getirsevüz gerekdür ammā maşlahat budur ki yā Muhammed bu gece Mekkeden çıkasın Medineye hicret (14) kılasın dedı hemāndem Muhammed ‘Alıye eyitdi yā ‘Alı bu gece sen benüm yerümde yatğıl dedı ve kendüsü tırup (15) Ebū Bekr evine geldi Ebū Bekri yoldaş edinüp Medineye gitdi ‘Alı gelüp Muhammedün döşeginde yatdı dünün (16) birezi geçecek ol kırk nefer kāfirler geldiler Muhammedün evini ortaya aldılar ve her birisi bir

küşeye gizlenüp (17) oturdılar umarlardı ki peygambar mescide çıka erişeler öldüreler çünkü dün-yarısı-oldı ve geçdi Muḥammed (18) hiç belürmedi ve taşra çıkmadı birbirine eyitdiler gelün içerü gidelüm Muḥammedi evin içinde öldürelüm (19) küyüp otursavuz şāyed erteğe ḳalavüz Benī Hāşim bizi göreler Muḥammedi öldürmeğe geldüğümüzi (20) bileler yégrek oldur ki anı evi içinde öldürevüz déyüp ev içine girdiler ‘Alī Muḥammedün yerinde yatmış buldılar

22a

(1) ve küllisi ḫacel oldılar ‘Alīden utandılar Muḥammed ḳanı yā ‘Alī déyü şordılar ‘Alī eyitdi bilmezın aralarından bir kāfir eyitdi (2) evvel bunı depelerüz andan Muḥammedi dēdi ol kāfirlerün adına Sürāḳa bin Mālik dērlerdi ‘Alī rażiya’llāhu ‘anhu (3) çünkü bu sözi işitdi şıçrayup yerinden durı geldi kılıc çeküp ol kāfirlere ḫamle kıldı kāfirler (4) tār-mār olup ḳaçdılar bizüm maḳşūdumuz Muḥammed idi ‘Alī ne eksügümüze yarar dērler Muḥammed ol gece Ebū Bekrle Medīne (5) yolın dutup gitmişlerdi şabāḫa yakın olıcaḳ Muḥammed eyitdi yā Ebā Bekr bilürin ki ol kāfirler bizi (6) arayacaḳdur bize bir yer gör anda gizlenürüz dēdi meger ol arada bir maḡāra var idi ikisi bile ol maḡāraya (7) girdiler Ḥaḳ Te‘ālā bir örümcek ḫalk eyledi maḡāra ḳapusına aḡ çekdi ve bir gögercine emr eyledi (8) derḫāl ol maḡāra ḳapusında bir yuva yapıdı ve yumurldadı bunlar bu ḫālde oturmuşlardı biz geldük (9) kāfirler ḫāline çünkü ol kāfirler Muḥammedi evinde bulımadılar bilmediler ki Medīneye gitmişdür tēz bir ḳulavuz dutdılar (10) dün içinde Muḥammedün izin izlediler ardına düşüp gitdiler rāvī eydür anlara ḳulavuz olan şeytāndı (11) ol kāfirleri uydurup maḡāraya getürdi kim Muḥammed ve Ebū Bekr anda gizlenmişlerdi eyitdi bu araya gelince (12) Muḥammedün izin izledüm bu arada yavı kıldum uş’öyle sizinki işbu maḡāranuḡ içindedür dēdi (13) kāfirler eyitdi ey aḫmaḳ maḡāra ḳapusında örümcek avın görmez misin ya bu ḳuş yuvasın (14) görmez misin bunun içinde ādem neyler dēdiler ve ol aradan nevmīd olup döndiler anlarıḡ sözlerin (15) Muḥammed Ebū Bekrle dükeli diḡ(le)diler ve anları içerüden görürlerdi ammā anlar Muḥammedi görmezlerdi hemān ki kāfirler (16) yēne döndiler Muḥammed maḡāradan ḳıḳup toḡrı Medīneye geldiler bu arada hicret ḳışşası tamām oldı (17) şimden şonra Muḥammed ‘a.s. ḡazāların söyleyelüm inşāllāḫ Te‘ālā rāvī eydür hemān ki Muḥammed Muştafa Medīneye geldi (18) Ḥaḳ Te‘ālā ḳabilinden cihāda emr olındı āyeti nāzil (19) oldı ve daḫı āyeti andan bu taraḫdan Mekke kāfirleri Muḥammed gitdüğine sevinişüp (20) rāḫat olduḳ dērken çünkü bu vechle cihād için āyet geldi kāfirlerün cevrine şabr eylemek āyeti

22b

(1) neşḫ oldı hemān sa‘at Muḥammed Medīneden leşker viribidi yollar baḡladılar Mekkedden geleni bulduḳları yerde (2) baḡladılar ele giren kāfirleri öldürmeğe ve esİR étmeğe meşḡül oldılar Mekke

kâfirleri bu haberi işidicek (3) taşaya düşdiler ve çatı incindiler şöyle kim hiç kimesne taşra çıkamaz oldılar ve اورانی bir adım sefere ve yola (4) gidemez oldılar hicretten yedi ay geçincek ki Ramazân ayı idi Muhâcirinden otuz kişiyle Hamzayı (5) gazâyâ viribidi Muhammed kendü mubârek eliyle yarağ ‘alem bağlayup Hamzaya viribidi eyitdi yâ Hamza deñiz (6) kenârında var işitdüm ki Mekkedden bir ulu kârbân ol yola uğramış cehd eyle ki ele getüresin (7) dedi Hamza ol araya gelüp gördi ki karvân başı Ebû Cehl üç yüz yarağlı erle ve nihâyetsüz (8) mâlla gelmişler ol yola uğramışlar ilerüde bir büyük köy varmış anda konmuşlar meger ol köyde (9) çoklık halk varmış ol köyün kethüdâsına Muhammed bin ‘Amru’l-Cehti dârlerdî Ebû Cehlün dâstı idi (10) Hamza ile dağı dâstlardı Hamza dağı anlarun ardın sürüp ol köye ye(t)işdi geldi kim Ebû Cehl (11) köyden çıkıcağ yolın başa ol kethüdâ anı işidüp Hamzaya geldi eyitdi yâ Hamza bu kârbân üç yüz (12) kişidür sen otuz kişiyle bunları başamazsın şâyed anlar gâlib gelür size hacâlet vâkı‘ ola henüz (13) gazâyâ çıkmağuz dârlerdî henüz size eyü hâl degüldür yâğrek oldur ki benüm sözüm dutasın dönesin dedi (14) Hamza dağı anı şavâb görüp döndi Hamzanun ol vağt ‘alemin Eyyüb götürmişdi ol (15) eyitdi yâ Hamza bu sefer müselmânlarun evvel gazâyâ çıkdukları seferidür gânimetsüz sancağı yene döndürmeli (16) degüldür bu olmazsa bir yârdde dağı doyum olmayınca gitmez dârlerdî Hamza eyitdi yâ Ebû Eyyüb yüz şuyı (17) Muhammed çatına varmağ dağı ulu gânimetdür yârdi gidelüm dârlerdî Muhammede geldiler ve peygambara haber vârdiler kâfirler (18) çoklığı ve ol kethüdânun söziyle döndüğünü Hâzret-i risâlete bildürdiler bundan sonra Şevvâl ayı ortası (19) Muhammede haber yetişdi ki Kureyş kâfirleri Medîneye segirtmek isterler dârlerdî tâz peygambar dağı ‘Ubeyde bin Hâriş bin (20) ‘Abdu’l-Muğtalibi oğudı Muhâcirinden altmış kişi koşup çatı viribidi meger ol leşkeri gönderen

23a

(1) Ebû Cehl Hamza anlarun yolına varmağ istedüğün Mekkedde söylemişdi râvî eydür Medîneye segirtmege giden leşker (2) iki yüz kişiydi başları Ebû Cehl idi pes Muhammed anlarun hâline vâkıf olup Ebû ‘Ubeydeyi anlara çatı (3) viribidi ol vağt Muhammedün ‘alemini Ebû Bekrün kulı Müslim bin İyâd götürmişdi pes bu altmış kişi ol ikiyüz (4) eri çatıladı Mekkeyle Medîne aralığında bir çuyu vardı ana Ehbâ dârlerdî lağif şuyı vardı ‘Arab (5) çavmi ol aradan eksük olmazlardı anda geldiler Mekkedde çalan müselmânlar ol kâfirlerle bile gitmişlerdi birine Mikdâd (6) bin ‘Amr ve birine ‘Utbe bin ‘Amr dârlerdî bu iki müselmân kâfirlerden çorçup Medîneye peygambaranun ardınca gidemeyüp (7) çalmışlardı bir fırsat isterlerdi ki (Medîneye gidelirdi ki) Medîneye gidelirdi İkrime ol çatıya gitdüğün (8) işidicek biz dağı bile gidelüm size yardım edelüm dârlerdî ve bile gitmişlerdi çünki ol çuyuya geldiler (9) Peyğambaranun leşkerin anda buldılar iki leşker birbirine muğabil oldılar ol iki müselmân çaçup müselmânlara çavuşdılar (10) Sa‘d Vağğâş ki müselmânlar leşkerinde bile idi oğ atmağla diyâr-ı ‘Arabda meşhürdi ‘Arabda ve ‘Acemde kimesne (11) anun oğına duramazdı leşker birbirine çatı alây bağlayup dururken Sa‘d Vağğâş

ilerü varup (12) kâfir leşkerine bir oğ atdı gerçi oğ kimesneye doğınmadı ammâ kâfirler anı göricek uşandılar şınup (13) kaçdılar hîç şavaş dağı etmediler ol aradan ‘Ubeyde yene dönüp peygambar katına geldi ol vaqt (14) Zî'l-ħicce ayı görünmişdi Zî'l-ħicce ayında Sa‘d Vaqqâş ile yigirmi kişi yoldaş koşup viribidi (15) Cizze dêrlerdi bir kârbân uğrayacağ yêr vardı eyitdi ol yêre var otur kârbân gelürse (16) evet gelmezse ol aradan ilerü gitme yene benüm katuma gel demişdi Sa‘d Vaqqâş ol araya geldi kârbân (17) gitmiş idi yene Muħammed katına geldi خبرذوان rāvi eydür çünki Zî'l-ħicce ayı görindi ve bir yıl (18) tamâm oldı Muħarrem ve Şefer ayı geçicek Muhâcirîn ve Enşâr leşkeriyle ğazāya çığdı Sa‘d bin ‘Ubādeyi kendü yêrine (19) ħalife dikdi Ĥamza peygambaruñ ağ ‘alemini öñince götürdi tā ki Ebvā dêdükleri menzile yêtişdiler Ebvā dêdükleri (20) Mekkeyle Medīne arasında bir ulu köydür anuñ yağınında bir ulu köy dağı vardur adına Zuzân dêrler bu ğazānuñ

23b

(1) adına ğazā-yı Ebvā dêrler anuñ begine Müştî bin ‘Amr dêrler Muħammedüñ anda geldügin işidüp karşı geldi Muħammede yalvardı (2) ve şulħ eyledi Muħammed anda on sekiz gün durdı andan turup yene Medīneye geldi (3) rāvi ol vaqt Muħammed ğazādan dönüp Medīneye gelmişdi Rebî‘ü'l-evvel ayı idi birkaç gün ħaber (4) yêtişdi kim Ķureyş kâfirlerinden Şāma ticārete bir ulu kârbân gitmişdi beş yüz deve yüki ħumaşdı (5) vardı kârbân başına Ümeyye bin Ĥalefe'l-Cumahî dêrlerdi beşyüz yarağlı yoldaşı vardı ol kârbân (6) Şāmdan geliyor dêdiler Muħammed Muhâcirîn Enşārdan ikiyüz erle Bind bin Muā‘zı Medīnede ħalife kodı (7) Muħammedüñ ‘alemini Sa‘d Vaqqâş götürdi Medīne ħaddından çıkup Tihāme sınırından Risvā dêdükleri (8) araya geldiler bir menzile ħondılar ki aña Anvāt dêrler ol sebebden bu ğazānuñ adına ğazā-yı Anvāt dêrler kâfirler (9) Muħammedüñ anda geldügin ol kârvāna bildürdiler kârvān dağı tağlara kaçdılar buluşmadılar Muħammed ol aradan döndi (10) yene Medīneye geldi hemān ki Cemāziye'l-evvel ayı görindi Ebū Seleme bin ‘Abdü’s-Sehli Medīnede ħalife eyleyüp ‘alemi Ĥamza (11) götürdi ğazā niyyete gitdi ki Ķureyş kârbânlarından ele gire ol Zātü’ş-şā‘ire geldi andan gidüp (12) SuĶādu'n-Naĥle geldi anda bir büyük ağac vardı adına zātü’n-nisā dêrlerdi ol ağac dibine ħondı anda (13) namāz kıldı ve aş bişürtdi şimdi dağı ol namāzgāh ve aş bişürdügi yêr bellüdür pes ol gece anda oldılar (14) êrtesi gidüp Şara‘a ħapusına vardılar andan gidüp Şaĥnu’r-Ramāda vardılar andan gidüp Meşireb ħuyusına (15) vardılar ol yêrleri menzil menzil gördiler hîçbir yêrde kârbân eşerin bulmadılar andan göçüp toğru yoldan (16) yene Zātü’ş-şā‘ire geldiler Benî'l-Ĥimden bir t̄ayife buldılar anlar dağı Muħammedle şulħ eylediler Muħammed ‘Alî ħazretini yād kıilup ħum⁴² yā Ebā- (17) Tūrāb dêdügi bu menzilde idi bunuñ aşlı ol idi kim ħazret-i risālet Zātü’ş-Şā‘ire gelicek ıssı gündi (18) aşĥāb her biri bir ħurma ağacı dibine yatmağa gitdiler ‘Alî

⁴²Kalk!

dağı köyden çıkup bir ağac dibine yatmağa gitmişdi Muhammed (19) ‘Alîyi istedi bulımadı ‘aceb niçe oldı ola dëyüp aradı gördi ki bir ağac gölgesi dibinde yatmış gëysüsi altından (20) gidüp gevdesi toprağa yatmış uyhuya tamām mustağrıķ olmış Muhammed ‘a.s. ilerü varup ‘Alîyi uyardı kum yā Ebā Tūrāb

24a

(1) dëdi ol sebebeden kum yā Ebā Tūrāb dëdi ‘Alîye Ebā Tūrāb laķab ķaldı ‘Alî dağı bu laķab ile faħr ëderdi (2) kendüye Ebā Tūrāb dëdüklerini severdi ‘Ammār bin Yāsir rażiya’llāhu-‘anhu eyitdi ol vaķt ben dağı ‘Alî ile (3) bile yatmışdum peyğambaruñ sözünü işidicek uyandum peyğambarı gördüm ki ‘Alîyi uyardı ‘Alî ayağ üzerine (4) tırı geldi peyğambar ridāsı ucıyla ‘Alînün yüzünden gözünden tozını sildi eyitdi yā ‘Alî iki (5) cihānda ol kişiden bed-baħt olmaya ki seni sevmeye ya seni öldüre ya başuņa zaħm ura dëdi peyğambar ‘a.s. (6) bu ğazālara çıķmazdın öñdin Fāţımayı rażiya’llāhu-‘anhā ‘Alîye vërmişdi ol vaķt Fāţıma on üç (7) yaşında idi mubārek Sefer ayında idi ‘Alînün evine viribidi bundan şonra bu zıkr ëtdüğümüz ğazālar (8) Rebî‘ü’l-evvel ayında çıķdı Cemāziye’l-āħir ayınun āħirinde Resūlu’llāh Medīneye geldi bunun (9) üzerine on gün geçmedin ħaber yëtişdi kim ‘Amr bin Cābir el-Ceħemī Mekkedden gelüp bir niçe begle Medīnenün (10) ordusına segirtti Medīne ehlinün otlakda ne ķadar otları develeri ve şıgırları varsa sürüp (11) Mekkeye gitdiler Medīne ħalkınun tavarları yörüdüğü yerleri üç günlük yer idi peyğambar ħazreti üç günden (12) şonra işitmişdi işitdüğü gibi bundan Medīne sınırından geçince yöritdi tā Anvāda kuyusına (13) yëtişdi üç gün anda durdu düşmen Mekkeye varduğın işidüp dönüp yene Medīneye geldi (14) bu ğazānun adına ğazāyü’l-Anvāt dërler bundan şonra Bedrü’l-Evvelî ğazāsı vāķı‘ oldı خبر غزوة بدر لولي (15) bu söz Bedr ğazāsınun beyānındadır ki aņa Bedrü’l-Evvelî ğazāsı dërler Bedr pā(yā)nında bir yerün adıdır ki (16) anda çok kuyular ķazılmışdur ol kuyuları ķazan kişinün adına Bedr dërlerdi ol gün ki Muhammed Medīneye (17) geldi Cemāziye’l-āħirün āħirinci günü idi Receb ayınun evvel günü olduğınlayın Muhammed ‘aleyhi’s-selām ‘Abdu’llāh bin Cüħeymī ķatına (18) okudu Muhācirinden aņa on iki kişi ķoşdı ki her biri bahādırlığla ad çıķarmışlardı Sa‘d (19) Vaķķāş gibi ve ‘Abd bin ‘Amru gibi ve Ebū Ħuzeyfe bin ‘Utbe bin Rabî‘a gibi ve ‘Abd bin ‘Abdu’llāh el-Yerbu‘a gibi peyğambar ħazreti (20) ‘Abdu’llāh bin Caħşı bunlarun üzerine baş dikdi eved aņa ħiç nesne söylemedi ve niye gönderdüğün bildürmedi

24b

(1) ķorkdı kim eger bilecek olursa ķorķalar gitmeyeler pes bir nāme yazdı ve nāmeyi mühürleyüp ‘Abdu’llāh eline vërdi (2) eyitdi Mekke tarafına üç gün geçdükdë sen üç günden şonra bu nāmeyi açup okuyasın içinde ne yazılmış (3) ise yerine koyasın ve yazanlara bildüresin giden gitsün gitmeyene elbette gidelüm demeyesin kendüzün (4) varasın dëdi Recebün evvel günü idi kim ‘Abdu’llāh gitdi üç günden şonra nāmeyi açup gördi (5) yazılmış ki Mekkeye varasın Baţnū’l-

Naḥle dedükleri yerde puşuya giresin oturasın Mekkilereñ tedbiri (6) nedür ol Medineden alup gitdükleri tavarları niçe etdiler bilesin ve benümçün ne söylerler bilesin ammā (7) ki şaḳın Receb ayında şavaş etmeyesin zīrā Receb ayına ‘Arab tā’ifesi ḥürmet ederlerdi (8) hergiz Receb ayında kan dökmezlerdi ve şavaş etmezlerdi Mekkeyle Baṭnū’l-Naḥle arası hemān bir günlük (9) yoldı ‘Abdu’llāh çünki nāmeyi yāranlara oḳudı varacağumuz yer Mekkenün ağızdur anda varıcağ yene bizüm sağ çıkacağumuz (10) ma‘lüm degüldür ben size güc etmezin ḥāṭruñuz olan gelsün olmayan yene dönsün dedi hiçbiri (11) dönmedi küllisi bile gitdiler meger Sa‘d Vaḳḳāşla ‘Utbe bin Urvenün bir müşterek develeri vardı kim azıkların götürürdi (12) Baṭnū’l-Naḥle bir menzil yer kalıcağ develeri zāyi‘ oldı şabāḥ bulmadılar izin izleyü beriyeye düşdiler (13) Mecerān tarafına gitdiler yene ‘Abdu’llāh buluşamadılar ‘Abdu’llāha yoldaş olanlardan biri ‘Ukāşe bin Ḳaysū’l-Ḥirārī (14) bu ‘Ukāşe şaḳını yoldurmuşdı iḥrām geymiş ḥācı şüretine girmiş idi anı görenler ḥācc etmege gelmiş şanurlardı (15) bu şüretle kimden gerekse ḥaber şorardı anı bilmezlerdi meger Mekke ehlinden bir kārban Tā’ifden gelürdi (16) yükleri saḫtiyān ve yemişdi ve ḥayli kumaşları vardı ol araya geldiler dilediler ki konalardı bakup (17) depe ardından ‘Abdu’llāh bin Ḥaceşi gördiler Muḥammedilerden gelmiş ḥarāmilerdür dediler dilediler kim konmayalar kaçalar (18) yāḥūd Mekkeye ādem şalalar bildürelerti ittifāk ‘Ukāşeyi gördiler başı yolınmış olduğı sebebden ḥacc (19) etmege gelmiş ādemler imiş ḳorḳacağ tā’ife degülmüş dēyüp emān oldılar iḫtiyātsuz ḳondılar oturdılar (20) bu kārban gerçi dört beş kişiydi ammā ki Ḳureyş ulularından idi birisi ‘Amr Ḥazremī idi birisi

25a

(1) Abdu’llāh bin ‘Oşmān bin Naşirū’l-Maḥrevi idi bular evvel-emirden görüp ḥarāmilerdür dēyüp ḳorḳmışlardı (2) ‘Ukāşeyi başı yolınmış göricek emān oldılar ve ḥāṭırlarına bu geldi kim şimdi Receb ayıdur eşhur-ı ḥurmdandır (3) buncılayın ağır günde hiçbir millet ḥarāmilik etmegi ve kan dökmeği revā görmezler bu aya ḥürmet ederler Muḥammediler (4) ḥöd bu ayuñ ḥürmetini bilürler ne var azup yoldan çıktılarsa daḫı Receb ayınuñ ḥürmetini bilürler (5) dediler bu nesneye mağrūr oldılar oturdılar ol gece oldılar Receb ayından hemān bir gün ḳalmışdı (6) ‘Abdu’llāh yoldaşlarıyla tanışdı eyitdi bu kāfirler yarım göçüp Mekkeye giderler buncılayın şikār (7) yene kaçan ele girecekdür ḥayf ola ki bunca mālī elden kaçuravüz yēgrek oldur ki Receb ayınuñ ḥürmetini koyavüz (8) kāfire ḥürmet etmeyevüz dēyüp şabāḥ olduğılayın ki kārban göçmege başladı üzerlerinden urdılar (9) kārban ḫalkı şavaşa yaraḳlanınca ve ‘Abd bin ‘Abdu’llāh bir oḳla ‘Amr Ḥazremī ol kā(r)vānuñ başı idi urup öldürdi (10) bu ‘Amr Ḥazremī ḳatı ulu kişiydi Benī ‘Āmirün ḫalifesi idi Mekkilereñ cümle mu‘teberlerinden birisi idi çünki (11) (çünki) ‘Amru düşdi ‘Oşmān bin ‘Abdu’llāh kaçup Mekkeye geldiler ḫālī Mekkilere bildürdi Nevfel bin ‘Abdu’llāh (12) pes ‘Abdu’llāh bin Caḫşi ve ‘Oşmān bin Ka‘bı ve ḳardaşını dutdı esir eyledi mālların tavarların bile alup (13) beriyeye yolından Medineye yüz dutdı bu taraftan Mekkeye kim ḥaber yetişdi Mekke kāfirleri atlandılar ‘Abdu’llāh bin (14) Caḫşinün ardına düşdiler yetişemediler yene döndiler ammā

bu hâli katı ‘aceblediler eyitdiler Muhammedün ne ‘aceb dîn (15) olur ve ne tarafa mezheb olur ki Receb ayı gibi hürmetlü aya hürmet étmediler harâm gündür dediler hurm (16) Ka‘bede yol başdı âdem öldürüp kan dökdiler bu nesneyi Cuhüdda ve Naşârâda ve cemî‘ milletde (17) hiç kimesne étmemişdür bunca mâlı ve on iki esîri alup peygâmbâr katına geldiler hikâyeti bir bir peygâmbara (18) söyledi peygâmbâr bu nesneden katı incindi niçün bu ağır güne hürmet étmedün hurm içinde şuncılayın harâm işi (19) étdüğ dedi aşhâb dağı ‘Abdu’llâha melâmet éttiler kâfirler büt-perestler Receb ayında kan dökmegi (20) revâ görmezler sen niçün böyle eyledün dediler pes hazret-i Risâlet buyurdu ol esîrleri ve ol mâlları

25b

(1) bir yere kodılar şakladılar kim görelüm Hağ Te‘âlâ tarafından niçe buyruk gelür dedi andan peygâmbâr ‘Abdu’llâh bin (2) Caşşe Sa‘d Vağğâş hâlinden ve ‘Abd bin Ğarve hâlinden haber şordı kim anlar niçe oldılar ve kanda (3) gitdiler dedi ‘Abdu’llâh eyitdi Batnü’l-Nağle yakın varıcağ Mu‘dîn dedükleri menzilde konmuşduğ (4) anlaruğ develeri kaçdı ikisi bile arayu gitdi hiç bilmedük ki hâlleri ne oldı bize yene gelüp (5) buluşmadılar dedi peygâmbâr hazreti melül oldı anlar düşmen eline düşdi ola dëyü korğdı bu yağa Mekke müşrikleri (6) aşhâb-ı Resülden bu vechle iş şadır olıcağ Muhammede ve aşhâbına dil uzatdılar ve anda Mekke (7) kalan müselmânlar bî-hadd ta‘addiler ve teşnî‘ éttiler Muhammedün dîni bâtıl olduğına ya ‘Abdu’llâhuğ kendü re‘yile (8) olduğını bilmek için peygâmbâr hazretine haber viribidiler Ğureys kâfirleri bize bu vechle ta‘n ederler (9) ne anlara ne cevâb vèrelüm dediler hemândem Cebrâ’îl geldi bu âyeti getürdi (10) ⁴³وَكُفِّرُ اللَّهُ سَبِيلَ عَنْ وَصَدُّ كَبِيرٌ فِيهِ قِتَالٌ قُلْ فِيهِ قِتَالُ الْحَرَامِ الشَّهْرَ عَنْ يَسْأَلُونَكَ (11) ya‘nî yâ Muhammed eşhur-ı hurmda muğâtele étmek hâlinden sağa haber şorarlarsa eyt ki bu ayda ceng étmek (12) gerçi ulu günâhdur ammâ Hağ dîninden men‘ eylemek Allâhuğ peygâmbârını ve dağı aña tâbi‘ ola müselmânları yerinden (13) vağanından ve ehl ü ‘ayâlınden ayırmağ halk içinde fitne étmek Allâh katında ol günâhdan dağı ziyâdedür (14) bunun fesâdı andan dağı artuğdur çünkü Cebrâ’îl bu âyeti getürdi müselmânlar şad oldılar (15) peygâmbâr bu âyeti yazdurup Mekke olan müselmânlar viribidi anlar dağı sevindiler Mekke müşriklerine bu vechle (16) cevâb vèrdiler andan Ğureys kâfirleri âdem viribiyüp ‘Oşmân bin ‘Abdu’llâhı ve Ğakem bin Ka‘bı peygâmbardan (17) şatun almağ istediler Muhammed eyitdi şatmazın bizüm iki kişimüz gitmişdür biri Sa‘d Vağğâşdur ve biri (18) (ve biri) ‘Utbe bin ‘Urvedür tâ anlar sağ ve selâmet gelmeyince bu sizüñ esîrlerüñüzi koyu vèrmezsin (19) anlar gelicek bunları âzâd ederin ve eger anlar kâfir eline düşüp helâk olmuşlarsa ben dağı (20) bunları depelerin dedi bu yağa Sa‘dle ‘Utbe hüd develerin arayu Necrân tarafına düşmişlerdi

26a

⁴³ Bakara Suresi 217. ayet.

(1) Şa' bân eyitti sağ ve selâmet yene Medîneye geldiler Hâzret-i Resûl anların geldüklerine şâd olup (2) ol iki esîrleri âzâd kıldı ikisi dağı yene Mekkeye geldiler bundan evvelki cemî' maḥlûkâtun kıblesi (3) Beyte'l-Makdes idi ki Süleymân peygamber binâ ettiği mesciddür ve maḥâm-ı şerîfdür bu yıl Şa' bân ayı ortası (4) Muḥammed Mustâfânun dağı kıblesi oldu ammâ Hâzret dâyimâ temennâ ederdi ve Hâḡ Te' âlâ Hâzretinden isterdi ki kıbleye Ka' beye (5) taḥvîl olaydı pes Şa' bânun nişfindan sonra âyet nâzil olup kıble Ka' beye taḥvîl olındı ki İbrâhîm Peygamber 'a.s. (6) binâ etmişdür ki nişf-ı Şa' bân'da hicretün ikinci yılında se-şenbe gününde قَوْلِ الْحَرَامِ الْمَسْجِدِ شَطْرَ وَجْهِكَ⁴⁴ (7) âyeti nâzil oldu peygamber hâzreti mescid-i ḡurmdan yaña dönüp namâzı ol taraḡa kıldı ve secde ol yaña (8) eylemedi ol yıl geçdi yıl başı tamâm olup mubârek Muḡarrem ayı görindi onıncı günü olıcaḡ cuḡûdları (9) gördi oruc dutdılar Hâzret-i Resûl anlara şordı ki bu ne orucdur ve bu gün ne gündür (10) deddi cuḡûdlar eyitdiler bu gün ol gündür ki Hâḡ Te' âlâ Fir' avnı deñize ġarḡ eyleyüp Mûsâ Peygamberi (11) anun elinden ḡalâş eyledi Mûsâ Peygamber şükrâniye bu gün oruc dutdı pes bu gün oruc (12) dutmaḡ Mûsâdan bize sünnet ḡaldı her yıl başında Muḡarrem ayınun onıncı günü oruc dutaruz (13) deddiler Muḡammed eyitti Mûsâ ḡarındaşumun sünnetine ri' âyet etmege sizden ben yegregin deyyüp Resûl (14) buyurdi müselmânlar ki anlar dağı ol günü oruc dutalar şimdi müselmânlar aña ' Âşüre günü derler (15) Muḡarrem ayı göricek ol gün oruc dutdılar ve ' Âşüre Bayramın ederlerdi bundan sonra Muḡammed kâfirleri (16) gördi kim elli gün oruc dutarlar ḡâırına bu geldi kim kendü şerî' atinde dağı oruc emr olına hemân ki ol (17) yıl içinde Şa' bân ayı tamâm oldu قَوْلِ الْقَتْلِ فِي الْقِصَاصِ عَلَيْكُمْ كُتِبَ آمَنُوا الَّذِينَ أَيُّهَا يَا⁴⁵ âyeti nâzil oldu Ramazân (18) ayında otuz gün oruc dutmaḡ farz olındı eydürler ki ' İsâ peygambara dağı oruc otuz gün (19) buyurulmuşdı yigirmi gün dağı kendüler ziyâde eylediler Mûsâya oruc bir gün buyurulmuşdı kendüsi (20) on beş gün ziyâde eyledi pes ol yıl Muḡammed müselmânlar emr eyledi Ramazân ayını oruc dutalar

26b

(1) otuz gün tamâm dutduklarından sonra Muḡammed Medîneden taşra muşallâya çıḡdı bayram namâzın kıldı ve ḡuḡbe (2) oḡudı ve müselmânlar şadaḡa fiḡre emr eyledi bundan sonra yene Muḡarrem ayı geldi olgün oruc (3) dutdılar ' Âşüre bayramın eddiler hem ol Ramazânda idi kim Ramazâna on yedinci gün Azîne günüydı (4) peygamber mü'minlerle Bedr Ġazâsına çıḡdı Hâḡ Te' âlâ müselmânlar fırsat vârdi kâfir leşkerini şıdılar (5) (kâfir leşkerini şıdılar) ol ġazâ müselmânların evvelki fetḡi idi ki vâḡı' oldu aña deġin müselmânlar leşkeri (6) dağı kâfir üzerine ġâlib olmamışdı ol ġazânun adına Ġazâ-yı Ekber derler خير غزوة الكبرى rāvî (7) eydür ol kim hicret ayınun nişfindan kıble Ka' be cihetine taḥvîl olındı ve Şa' bân ayı tamâm olıcaḡ Ramazân (8) ayı tamâm otuz gün oruc dutmaḡa Ramazân ayınun on günü olduġunlayın ki müselmânlar oruc

⁴⁴ Bakara Suresi, 144. ayet.

⁴⁵ Bakara Suresi, 178. ayet.

dutmağlığı (9) farzıyyetine niyyet étdiler peygambar hazretine haber yetiřdi kim Ebū Sufyān bin Harb Mekkilerden bir ulu kār vānla ve mūbālağa (10) māl ve esbābla Őāma ticārete gitmiřdi uř geliyū yorur ‘ Amr bin ‘ Āř dađı Ebū Sufyānla biledūr dēdiler (11) eydūrler ki ol kār vānda yetmiř kiři vardı bunlar bu sōzdeyken Cebrā’ il geldi eyitdi yā Resūl (12) u’ llāh muřtulık olsun ki Hađ Te‘ ālā řađa fuřrat vērđi mūselmānlar kāfirler ūzerine gālib oldılar Ebū Sufyān (13) kāfirlerūň mālī ve esbābī mūselmānlara nařīb olıřardur kāfirler řınup çođı mūselmānlar elinde esīr olıřarlardur (14) çıđmađ ardınca ol ki řimdi Ebū Sufyān Őāmdan gelūp řuyularına uđrayacađdur anı istemek gerekdūr (15) fuřrat senūndūr dēdi Muđammed řād oldı ve ařhāba bu řālī dēdi eyitdi Hađ Te‘ ālā kāfirlerūň (16) mālını bize nařīb eyledi řimden gerū bizūm dīnūmūz āřikāre olıřardur kāfirler bizūm elūmūze esīr ve ĥor olıřardur (17) dēdi ařhāb hemān ki Hađret-i risāletden bu sōzi iřitdiler řandılar ki Ebū Sufyān kār bānī ele girecek ziyāde (18) yoldař uydurmađa ve yarađa muđayyed olmadılar ol řadar ĥaľĥūn ne yarađ ve ne ziyāde ādem gerek hemān ol kār bāndađı (19) mālī kendilerūň ola yetmiř kiři řatına cem‘ oldılar peygambar Ebu el-Babeyi Medīnede ĥalīfe dikdi ta‘ cille çıđdılar (20) yōriyūvardılar ařhābdan iřidenlerden Resūlu’ llāh ardınca segirdiřdiler yarađa iřen muđayyed olmadılar fi’ l-

27a

(1) cūmle ūçyūz otuz ūç kiři bir rivāyetde (ve bir rivāyetde) ūçyūz kırık kiři peygambar řatına cem‘ (2) oldılar bu ūçyūz kırık kiři nūň yetmiři atlu idi řalanı piyāde idi peygambar hazretinūň bir řulađı deliklū (3) devesi vardı adına Ğāzbā dērlerdi ol deveye binmiřdi bu giden ĥaľĥūn yetmiř yēdisi Muđācirīnden (4) idi ki Mekkedden Medīneye hicret ētmiřlerdi ikiyūz otuz altısı Enřār dan idi ki ehl-i Medīne idi (5) Muhācirlerūň ulularından Ebū Bekr řıddīđ ve ‘ Őmer binū’ l-Ĥađđāb ve ‘ Alī bin Ebī Ŧālib ve ‘ Őřmān bin ‘ Affān idi (6) meger peygambarumuzun kızi Ruđiyye kim ‘ Őřmānun ĥatunıdır Medīnede ĥasta olmiřdi anun ĥastalıđı sebebinden peygambar (7) ‘ Őřmānı yēne dōndūrđi var sen Ruđiyye řatında ol dēdi Medīne ulularından Sa‘ d bin (Haysem) ve dūkeli Ĥazrec (8) serverleri bile idi Peygambar řazreti ol leřkere nađar ētdi bu řadar ādem yēter ziyāde ĥācet degūl dēdi (9) ammā leřker içinde beř ođlancuđ gōrdi biri ‘ Amr bin Lebil idi ve biri Rāfi‘ bin Ĥadīce idi (10) ve biri Zeyd bin řābit idi ve biri Esīd bin Ŧahīr idi beřincisi ‘ Amru bin Ebī Vađđāř idi (11) Peygambar yēne anları Medīneye dōndūrđi bunlar henūz ođlancuđdur sefer yaramaz dēdi ‘ Őmer binū’ l-Ĥađđāb (12) Sa‘ d bin Ebī Vađđāř idi Peygambar yēne anları Medīneye dōndūrđi bunlar henūz ođlancuđdur sefere yaramaz dēdi Sa‘ d bin Ebī Vađđāř (13) dilek eyledi alı řodı andan peygambar ta‘ cille gitdūđı Bedr řuyusına yađlařdılar iki menzil yēr řalıcađ ĥaber aldılar ki (14) Ebū Sufyān dađı gelūp yētiřmemiř pes Ĥazret-i risālet ol arada oturdı yoldan řapa bir yēre řondı (15) kim leřkerini kimesne gōrmedi bundan iĥtiyāť eyledi kim anları ‘ Arab řavminden kimesne gōre Ebū Sufyāna (16) bildüre Ebū Sufyān kār bān ĥaľĥını řaçura ol araya uđratmaya pes peygambar Muhācirīnden iki kiři gōnderdi (17) biri Ŧalĥa bin ‘ Abdu’ llāh idi ve biri Sa‘ d bin Zeyd

bin Nevfel idi bunları beriyyeye yol çıkmağa (18) ve Ebū Sufyāndan haber bilmege viribidi ittifaq bunlar Beriyyede yol azdılar Bedr Ğazāsına yetişemediler Peyġambar ġazreti (19) iki kiři dağı Bedr kıuyusına viribidi biri Ađmed binü'l-Ķāsım el-Cüheyn idi ve biri 'Adiyy bin 'Amru idi (20) anlara eyitdi develeriñüze binüñ Bedr Kıuyusına varuñ eger anda kimesne bulursañuz nāziklikle Ebū Sufyāndan

27b

(1) ġaber aluñ eved řaķınuñ kim kimesne sizi bilmesün 'Arabda 'adet buydı kaçan bir araya kārban gelmeli olısar (2) anda gelecek yere şavarı ve kıumaşı ġazır ederlerdi kārvan ġalkıyyla řatu-bāzār ederlerdi pes Ađmedle 'Adiyy (3) ol araya geldiler gördiler bir kiři birez arpa getürmiş ki kārban gelicek řata ve kıatında birkaç ġatunları dağı (4) dururlar bular anları gördiler ilerü kıuyu üstine vardılar develerine řu vėrdiler maşaraları şoldurdıldılar (5) ol 'avratlar birbirine eyitdi řol sendeki aķçamı niçün baña vėrmezsin ol bir' avrat (6) eyitdi bār ben kārban gelicek řatuluġum var şatayın řaña ġaķķuñı vėreyin dėdi ol 'avrat sözinden (7) bildiler ki Ebū Sufyān dağı gelmemiş yarın gelürmiş pes yene dönüp peyġambar ġazretine bu iki kişiyi ġaber vėrdiler anlar ol (8) aradan dönüp gitdiler Ebū Sufyānla 'Amr binü'l-'Āřı dağı yetişdiler meger Ebū Sufyān Medıne ser-ġaddine yetiřdüġi (9) vaķt Muġammedüñ Ebū Sufyān kıaşdına gitdüġi işitmişdi Bedr Kıuyusına iki menzil yer kıalıcaķ kārbanı yoldan (10) řapa bir yere kıondurdı pes 'Amr binü'l-'Āřla Muġammedüñ ġaberin custalayu Bedr Kıuyusına gelmişdi çünki Bedr Kıuyusına (11) yetişdiler develerine řu vėrdiler kendüler dağı şulandılar ve maşaraların şoldurdıldılar andan ol kıuyu üzerinde (12) oturan kiřinüñ kıatına geldiler Ebū Sufyān eyitdi ne kişisin eyitdi Cüheyn kıabılesindenüm dėdi eyitdi (13) aduñ nedür eyitdi Muġammed bin 'Ömer eyitdi Medıne uġrularından ve Muġammed ġarāmılerinden ġaber ne işidürsin (14) ve bu şarafa geldüklerin ve gelmedüklerin niçe bilürsin dėdi bu ġünde iken hiç kimesne gelmedi görmedük idi (15) evet şimdi sizüñ öñüñüzce iki kiři geldiler kıuyudan řu içdiler develerin şuwardılar hem řu aldılar (16) bilmedüm ki ne řā'ıfedendür dėdi Ebū Sufyān hiç řaña nesne dėmediler mi dėdi eyitdi yoķ eyitdi (17) deveyi Turbe řoġru ilėtdiler dėdi 'Arab bir yeri gösterdi Ebū Sufyān ol araya geldi develeriniñ (18) kıaġını gördi aradı içinde ġurma çekirdeġin buldı yoldaşına eyitdi Vallāhi Muġammedılerdür Medıneden (19) gelmişler yā Muġammed kendüsidür yāġūd anuñ ġarāmıleridür dėdi 'Amr eyitdi neden dėrsin dėdi Ebū Sufyān (20) eyitdi 'Arabistānda Medıne ġalkından ġayrı kimesne devesine ġurma vėrmezler bunlaruñ devesi kıaġında ġurma

28a

(1) çekirdeġi var bildüm ki Medıneden gelmiş kıavmdür pes tėz develerine binüp kārvanlarına geldiler ol (2) arada oturdılar ilerü gitmediler ol aradan tėz şaşam bin 'Amru'l-Ğafāriyi kıatına oķudı meger anuñ (3) bir yügürük hecını vardı ki aña bir niçe māl vėrüp Mekkeye şaldı kārban ile

Mekke aralığı altı günlük (4) yoldı bu altı günlük yolu üç güne kavlı eyledi ki Mekkeye vara Ebū Kābīs tağına çıkup çağıra haber eyleye (5) eyide ki ey Mekke kavmi bilün ki beni size Ebū Sufyān gönderdi eyitdi ki Muḥammed uğruları uş gelüp (6) yolumuz üzere Bedr Kuyusına iki günlük yerde kalan menzilde biz oturduk ki gizlendük kārāvānda (7) mālī tavarı olan kimesne becidd erişsinler eger erişmezlerse māl ve tavarların aldılar dēyü çağır dēdi pes (8) hemāndem Şamşam hecine binüp segirtti peygambar daḡı ol tarafda oturup Ebū Sufyānuḡ gelmesinden muntazır (9) idi ittifaḡ öñürdi ‘Ātike bint ‘Abdu’l-Muḡḡalib ki Muḥammedüñ ḡalaşı idi ol gece düşünde gördi ki (10) bir kimesne deveye binmiş bathā-yı Mekkeye gelür çağırur eydür ki ey kavm ki şaḡınuḡ Mekkedden taşra gelmeñüz kim (11) sizi kırarlar helāk ederler taşra kim giderse (taşra kim giderse) şaḡ gelmez dēyü çağırur andan (12) ol çağırınca Ebū Kābīs tağından bir taş kıpar iner Mekke içine düşer pāre pāre olur her pāresi (13) bir eve doḡınur doḡınuḡı evi yıkar ammā ki şabāḡ bu düşi ‘Abbāsa haber vērđi ‘Abbās kıorkdı (14) eyitdi kıardaş bu düş kıatı yaramaz düş olacaḡdur zinhār bunı kimseye dēme görelim ne (15) olur dēdi ve bu melāletle ‘Abbās mezkide geldi Ka‘beyi tavāf eyledi andan gelüp bayaḡı yerinde (16) oturdu ‘Utbe bin Rabī‘a bin ‘Abdü’ş-Şems ki ‘Abbāsuñ kıatı dōstı idi ol daḡı mezkide oturmuşdı (17) ‘Abbāsuñ şeklinde melāmet gördi ‘Abbāsa eyitdi kıardaş şüretüñ ekşi ancak ‘acebā ne ḡāldür dēdi (18) ‘Abbās eyitdi ḡayr ‘Utbe eyitdi vallāḡ bir nesne vardur eyit görelüm dēdi ‘Abbās eyitdi söyleyecek (19) söz degüldür eved şaḡa söyleyeyin şu şartla ki sen kimseye dēmeyesin dēdi ‘Utbe eyitdi söyle pes ‘Abbās (20) ‘Ātike gördüḡü düşi ‘Utbeye haber vērđi ‘Utbe daḡı melül oldu mezkiden çıḡduḡılayın Ebū Cehle duş oldu

28b

(1) Ebū Cehl eyitdi niye melülsın ‘Utbe eyitdi niçe melül olmayayın ki bu gece ‘Ātike şuncılayın düş görmüş baña ‘Abbās (2) dēdi Ebū Cehl eyitdi hiç teşvışlenme bu düş yalandur Benī Hāşimüñ aralarında ‘avratlar daḡı yalancıdur (3) Muḥammedüñ yalanından kıurtulduk idi bu kerre Benī Hāşimüñ ‘avratları daḡı yalancılıḡa mı başladılar dēdi (4) bunlar bu sözde iken ‘Abbās daḡı yetişdi Ebū Cehlüñ şāmātasın gördi eyitdi ne ḡāldür (5) Ebū Cehl eyitdi bu ne maḡl düşdür ki ‘Ātikeden rivāyet eyledüñ bu yalancılıḡ erde ve ‘avratda hemān (6) sizüñ tayıfeñüze mi kıaldı dēdi ‘Abbās bu sözi inkār eyledi Ebū Cehl eyitdi ne inkār (7) edersin bu sözi şimdi senden naḡl eylediler dēdi andan eyitdi Lāt-ı ‘Uzza ḡaḡkıçün (8) eger bu düşün eşeri belürmeyecek olursa bir nāme yazalum ve Ka‘be kıapusında aşalum Benī Hāşimüñ erleri (9) ve ‘avratları şırf yalancı idüḡini ‘ālem ḡalkına bildürelüm tā ki kimesne şimden gerü siz tayıfüñ sözine (10) inanmasunlar dēdi ‘Abbās yavaş kışiydi tınmadı evine gitdi Ebū Cehlüñ bu sözi ‘Ātike(ye) yetişdi (11) ‘Ātike ile kıardaşı bu sözden kıatı incindiler ‘Abbāsa eyitdiler çünkü Ebū Cehl buncılayın herze söyledi (12) sen niçün aña cevāb vērmedüñ biz aña cevāb vèrelüm dēdiler durdılar ki varalar ‘Abbās kıomadı (13) bunlar henüz bu ḡavḡāda oturmuşlardı aḡşam oldu yatdılar şabāḡ olduḡılayın ‘Abbās daḡı (14) Mekke re’isleri ve uluları her biri ‘ādetlerince mezkide gelüp oturınca nāḡāḡ bathā-yı Mekkedden bir āvāz (15) gelüp

bir ‘aceb feryād işitdiler tēz segirdişdiler taşra çıkdılar gördiler ki Şamşam Ebū Qabīs tağına (16) çıqıp çağırır Ebū Sufyānuñ hālinden haber vērür Mekkiler bu sözi hemān ki işitdiler aralarında bir ürkü düşdi (17) ve bir ‘aceb feterāt vāqı‘ oldı kimi eyitdi ki yarağa segirdişdiler zīrā Mekke de hiç yēr yoğdı kim ol (18) kārbanda anuñ metā‘ ı olmaya Ebū Cehl ve ‘Utbe yērlerinden tırup feryād eylediler her tarafa ādem şaldılar iki gün yarağ (19) gördiler leşker cem‘ eylediler üçinci gün çıqıp Ebū Sufyāna karşı gitdiler Mekke re’islerinden ve ‘Arab (20) serverlerinden hiçbir kimesne kalmadı elbette ol sefere bile gitdi gidemeyen dağı māl vērüp yērine

29a

(1) ādem dutdı gönderdi meger Benī ‘Adiyy bin Ka‘b Mürre kabilesi ve anlaruñ re’isleri gitmediler zīrā Ebū Cehlūñ ve ‘Utbenūñ (2) anlara sözi geçmezdi ve anlaruñ ol kārbanda metā‘ ları yoğdı ‘Abbās diledi kim bile gitmeye Ebū Cehl eyitdi sen (3) Muhammedle haberleşürsin uğrılayın aña haberünüñz yetişür ve ādemlerünüñz varur gelür evde bu seferden gelüben Mekke içinde (4) Benī Hāşimden kimesne kımayayın kırayın dēdi ‘Abbās eyitdi ben pīr in sefere gidemeyin yērüne oğullarımı (5) vēreyin dēdi ‘Abbāsuñ dört oğı vardı biri Fażl biri ‘Oşmān biri ‘Abdu’llāh biri ‘Ubeydu’llāh (6) Ebū Cehl eyitdi n’ola eved sen dağı bile gitmeyince olmaz dēdi pes göñüllü göñülsüz ‘Abbās dağı yaraqlanmağa (7) başladı evet oğlanlarından kimesne gitmedi bir kıılıyla kendüsü gitdi gördiler ki ‘Abbās kağıduğından (8) kimesne uydurmaz pīr kişidür neyleyelim ne hāl olur dēdiler kardaşı Ebū Tālib oğlanlarından Tālib ve ‘Akīl (9) ve Nevfel ‘Abbāsla bile gitdiler bundan şonra Ümeyye bin Halef katı pīr idi mezkidde oturmuşdı (10) dēdi kim bile gitmeye kiçi oğı ‘Abdu’llāhı göndere Ümeyyenūñ bir dōstı vardı adına ‘Uqbe bin Ebī-Muqayt dērdi (11) bu ol ‘Uqbedür ki Ümeyye söziyle Muhammedūñ yüzine tükürmişdür pes Ebū Cehl bu ‘Uqbeyi Ümeyyeye gönderdi eyitdi (12) var aña eyit elbette gitmeyince olmaz zīrā ol bunca umūr görmüş kişidür ol gitmeyince kalamı dağı gitmez dēdi (13) pes ‘Uqbe sürüp mezkide geldi gördi ki Ümeyye Kıreyş cemā‘ atıyla oturmuşdı eyitdi ne fikirdesin (14) dēdi Ümeyye ben pīr kişiyin oğlumı sizünüñle bile göndereyin ben yola du(r)ımanız dēdi ‘Uqbe eyitdi ben senünüñ (15) sözünüñle Muhammedūñ yüzine tükürdüm senünüñ sözünüñ şımadum şimdi sen benüm sözümü şır mısın elbette bile gitmek gereksin (16) dēdi Ümeyye eyitdi ben gitmege mecāl yoğdur ‘Uqbe eyitdi bahāne eyleme ‘Abbāsdan pīr degülsün ol Muhammedūñ (17) ‘ammısı iken ve şuncılayın pīr iken gitdi ol kadar gayretünüñ yoğ mı dēdi Ümeyye eyitdi kerem eyle beni kıo ilhāh (18) eyleme gidmeyin ‘Uqbe gördi ki gitmez sözün dağı dutmaz tēz ādem viribiyüp evden ‘ūd ve ‘anber ve birez buğūr⁴⁶ (19) getürtdi od üstüne kıdı Ümeyyenūñ öñine kıdı ve ilerü gelüp Ümeyyenūñ etegin kıaldurdu Ümeyye eyitdi (20) neylersin ‘Uqbe eyitdi evde oturmak ‘avratlar işidür çünkü gitmezsen buğūrları dütsi edin biz gelince

⁴⁶ buğūr

29b

(1) ‘avrat olan kişiye aylak oturmak olmaz bārī sen daḥī bir maşlahatda ol dēdi pes Ümeyye bu nesneden (2) katı ‘ārlandı ve ğayretle tırup oğlını uydurup sefere çıkdı Ebū Ta‘b bin ‘Abdu’l-Muṭṭalib katı ḥasta (3) idi sefere gitmege mecālī yoğdı meger Maḥzūm bin Hişām üzerinde anuḡ dört biḡ aḡçası vardı (4) bu ‘Uşām kendüsi gitmeyüp yérine bir kişi görmişdi Ebū Leheb aḡa ādem vērđi eyitdi (5) (...) (6) yarağla şehrden gıtdiler Ebū Cehl giden leşkeri şaydı biḡ adı bellü şöhretlü bahādır kişi anda ḥāzır buldı (7) pes Ebū Cehl sevindi eyitdi Muḥammed şimdi Ebī Sufyānı ‘Amru Ḥazramī gibi şanur ola ki dört kişiyle Tā’ifden (8) gelürken arḡurı ādem viribiye öldüreler birkaç ḡurmasını ve birez saḡtiyānın alalar bugün aḡa gösterelüm (9) māl daḡı niçe olur ve niçe alınur ve dīne daḡı yardım niçe olur ve dūnyāda er niçe olur erlik niçe olur (10) aḡa gösterelüm dēdi andan ‘Amru Ḥazramīnūḡ ḡardaşlarına eyitdi eger biz senūḡ ḡardaşuḡ ḡaḡḡın (11) almak iḡün giderüz ol kişiler ki ḡardaşuḡı öldürür anları ḡardaşuḡ yérine öldürmeyince ḡomazuz dēdiler (12) bu yaraḡ ki bu vechle görildi ve bu niçe leşker ki Ebū Sufyān ḡarafına yardıma gıtdi bundan ne Ebū Sufyānuḡ (13) ḡaberi vardı ve ne peyğambaruḡ ḡaberi vardı peyğambar her gün Bedr ḡuyusını çaldururđı Ebū Sufyānuḡ (14) gelmesine muntazır idi gelmeyüp eglendüğine ta‘accüb ēderdi ol kişi kim gelüp Muḥammede Ebū Sufyān (15) yarın gelür dēmişdi Muḥammed ol sözle bir ḡonaḡ daḡı ilerü geḡüp ḡuyuya yaḡın gelmişdi (16) Muḥammed birle Bedr ḡuyusunuḡ aralıḡı hemān bir menzil ḡalmışdı anda bir köy vardı adına Ḳureyte dērlerdi (17) saḡ yanında Zātü’l-Ḳarn ḡuyusunuḡ üzerine ḡonmışdı Ebū Sufyānı gözedürdi ki ol ol aradan (18) geḡü(p) Bedr ḡuyusu üzerinde Ebū Sufyānuḡ üstün ura Ebū Sufyān ol vaḡt Muḥammedūḡ eşerin dēyüp (19) Şamşamı Mekkeye ḡondurmuşdı ḡavmine eyitdi çün taḡḡıḡ bildük kim Muḥammed bizüm ḡaşdumuza gelmişdür biz bunda

30a

(1) oturmak ‘ayn-ı-ḡaḡādur şimdi bizümle Mekke aralıḡı altı günlük yoldur şāyed Muḥammed bizi bu arada ḡabsleyüp üstümüze (2) gele Mekkedden bize meded yētişince bizüm ḡaydumuz görelor dēdi eyitdiler ya niçe tedbīr ēdersin dēdi Ebū Sufyān eyitdi (3) tedbīr budur ki uğurlayın ḡaçavüz Bedr ḡuyusına uğramayavüz Beriyye yolın dutup Mekkedden yaḡa ḡaçavüz şimdi (4) Muḥammed bizi Bedr ḡuyusunda gözedür ol anda otururken biz Mekkeye varavüz dēdi ve kārbānın ḡaldurđı Bedr (5) Ḳuyusunuḡ saḡ yanından deḡiz kenārından Ciddeye ‘azm eyledi beş gün deḡiz kenārınca gıtdi tā ki Mekke ḡaddına ērişdi (6) Muḥammedle Ebū Sufyānuḡ aralıḡı beş günlük menzil idi Mekkeye üç günlük yol ḡaldı Muḥammedūḡ ḡorḡusından (7) emīn dūşdı ol araya gelicek işitdi ki Mekkedden çeri çıḡmış kendüye yardım iḡün Bedr Ḳuyusına (8) ‘azm ētmışler tēz leşkere bir ādem şaldı eyitdi bu niçe leşker kendü kendüden murādları baḡa meded yētişmek (9) yāḡūd mālları zāyi‘ ola dēyü ḡorḡduḡlarından ise bilsinler ki ben ḡıylele Muḥammed elinden ḡalāş oldum (10) māllarına herḡiz noḡşān olmadı uşda ben Mekkeye ērişdüm yēne dōnsünler Muḥammedle şavaş

edelüm demesünler ki (11) Muḥammedle olan cemā'at çoğı yene bizüm hışımlarumuzdur arada kan olmasun dēdi Ebū Sufyāndan bu haber leşkere (12) yētişdi ol gün leşker Bedr Kuyusuyla ol yērūn aralığı üç günlük yoldur hemān ki bu haber anlara yētişdi (13) kāfirler arasında ihtilāf düşdi ba'zısı ilerü gidelüm Muḥammedle uğraşalum ve ba'zısı eyitdi dönölüm (14) dēdiler bu tarafda Muḥammed 'a.s. Ebū Sufyānuñ gelmesine muntaẓır idi İslām leşkери uyurlardı kim Ebū Sufyān gele (15) her birisi bunca māl ve ğanīmet issi ola nāġāh Cebrā'il yētişdi eyitdi yā Muḥammed Ebū Sufyān kārbāmı kaçurdi (16) ğayrı yoldan gitdi Bedr Kuyusına uğratmadı şimdi Mekkedden leşker geliyorur senūnle uğraş edeler (17) leşkere bildür hāzır olsunlar kāfirlerden hīç qorqmasunlar Allāh Te'ālā İslām leşkerine kuvvet vēriserdür (18) müselmānlar hep toyum olıyardur kāfir leşkери şınurdur çoğı müselmānlar elinde kırılıyardur ve niçesi esir olıyardur (19) dēdi Muḥammed müselmānlara bu haberi bildürdi cemī'si perīşān oldılar eyitdiler yā Muḥammed Allāhdan dile ki bizi (20) kārvāna duş etsün her birümüz māl ve tavar issi olalum yoksa şimdi bizde yaraq yok yoldaş yok

30b

(1) ol kadar leşkere biz niçe cevāb vērelüm dēdiler Muḥammed eyitdi sizūn murād māludur Allāh Te'ālānuñ murādı dīn-i İslāmı (2) āşikāre kıluḫ kāfir leşkerini sizūn elūñüzde şıyup qahr eylemekdür Allāhuñ taqdirinden olan nesne (3) bir dürlü daḫı olmaz bu yaña müşrikler arasında çünki bu vechle ihtilāf düşdi kimisi gitmegi revā gördi (4) ve kimisi gitmemegi revā gördiler 'Utbe bin Rabī'a diledi kim yene dōne qavmine eyitdi dönölüm Ebū Cehl eyitdi (5) لا تومنات benüm dönmege çārem yokdur tā şol Bedr Kuyusına varmayınca ve bēş on gün anda oturmıyınca (6) ve anda meclis qurup şarāb içmeyince ve ol Medīne cimrilerin andan ürkütmeyince benüm dönüşüm şimdi bizüm (7) bu şevketle anda varduğumuzı ol Medīne haramīcuqları işidicek tağılurlar kaçarlar bu haber dükeli 'Arab arasında (8) yayılır şimdi anlarıñ içlerinde qorqu düşer ayruq tama' etmezler dēdi andan 'Āmir Hāzramīye eyitdi (9) biz eger senūn qardaşuñ qanını almak için geldük şimdi sen Benī 'Utbenūñ hālifesisin var 'Utbeye eyit (10) yene dönme fikrini qosun leşkери perākende etmesün yok elbetde dönerin dērse biz daḫı andan (11) bīzār olduq kendü kabīleñ birle gel saña qardaşuñ qanın alı vēreyin dēdi 'Āmir gelüp 'Utbeye bu sözi (12) söyledi 'Utbe eyitdi qardaş sen ol kadar i'tibārlu kişi degülsün ki kabīleñden üzilüp kesilmege (13) iqdām edicek anlara bir hacālet gele gerekse anlardan bīzār ol gerek olma hāṭıruñ niçe dilerse eyle et dēdi (14) pes 'Āmir yene gelüp Ebū Cehle bunu bildürdi Ebū Cehl durı gelüp eyitdi 'Utbenūñ öykenine şancu durdi (15) bu söz 'Arab içinde meşel qaldı bir kişi ki bir nesneden qorqa öykenine şancu durdi dērler rāvī (16) eydür Ebū Cehlūñ laqabına maşfaru'l-ist dērlerdi ya'nī göti şaru demek olur hemān göti kanlu demekdür bunun (17) sebebi ve aşlı bu idi kim Ebū Cehlūñ götinde bevāsır 'illeti vardı dāyimā götini qaşurdi kanadurdi ol (18) sebebden göti şaşşaru olurdi ba'zılar eydür oğlanuğken Muḥammedle Ebū Cehl güleşürler Muḥammed Ebū Cehli götürüp (19) yere urdı ol vaqt Ebū

Cehlün götinde bir tamar üzildi ol sebebden gevdesinden kan iriñ (20) eksük olmayup donunñ gönleginün şarusı gitmezdi Kureyş kâfirlerinün arasında ‘âdet bu idi kim za‘ firân

31a

(1) ‘ūd ‘anber ve kâfūr hall éderlerdi göti yerini anuñla boyadurlardı Ebū Cehl dañı gâh gâh göti yöresine za‘ firân (2) sürerdi tā ki anı görenler za‘ firân şārūsın şanalar kan ıduğın seçmeyeler Ebū Cehl kaçan bir kişiyle şavaşa (3) yāhūd çekişse aña göti kanlu dèyü sögerlerdi Ebū Cehl ‘Utbe karnına şancu durdı dènicek ‘Utbe eyitdi (4) uş yarın olsun ol göti şārū merdün kimün karnına şancu durduğın göre dèdi pes ‘Utbe (5) yène dönmege kaçd eyledi halāyık iki bölük oldı kimisi ‘Utbe ile dönmege istedi Tālib bin Ebī Tālib (6) ‘Abbāsa eyitdi ey ‘ammı gel bize icāzet vèr biz dañı dönmege dèdi ‘Abbās Ebū Cehlden qorqup (7) dönmedi Mekkede Benī Şaķīfden bir kişi vardı Benī Zührenün halīfesi idi ve qatı mu‘teber kişi idi anuñla bile (8) yüz elli kişi çıkmışdı ol kişi dañı yène döndi ol dönmege aña uyan cemā‘ at dañı bile döndiler (9) ol leşker dükeli biñ yüz kişiydi Benī Zühre yüz elli kişi qaldı pes Ebū Cehl dañı ādem döne (10) gide dèyü qorqdı ol gece anda yatmadı göçüp bir menzil dañı ilerü gitdi bāķi qalan leşker (11) Ebū Cehle bile göçerler bundan şonra yène kimesne dönmedi bu tarafda Muhammed Cebrā’ilden bildi kim kārban geçdi (12) gitdi leşkere yetişdi pes Resūlu’llāh aşhāba eyitdi ne maşlahat görürsüz niçe édelüm dükeli Muhāciriden (13) Enşār dan anda cem‘ olmuşlardı hemān ki peygambardan bu haber şadır oldı Ebū Bekr-Şiddīk ayağ üstine (14) tūru geldi eyitdi yā Resūlu’llāh sen ne buyurursañ eyle édelüm sen qanda iseñ biz dañı (15) andayuz şimdi anlar küllisi benüm qavmlerümdür biz şimdi anlardan bīzār olduk çünki saña imān getürdük (16) ve senün dīnünı qabul eyledük anlardan bi’l-küllīyye başumuzu cānumuzu senün yoluña fidā-qılalum (17) öñünde baş oynayalum cān vèrelüm kāfire kılıc uralum dèdi peygambar Ebū Bekre du‘ā eyledi āferin (18) yā Ebā Bekr hōş varduñ müntehī söz söyledün dèdi andan peygambar anı yüzini Enşār a dutdı (19) anlardan dañı bī‘at istedi zīrā hazret-i risāletün Muhācirine i‘tibārı muhkem idi ammā Enşārdan (20) havf éderdi kâfirlerün çoqlığınan qorqup bahāne éderler ki biz senünle bī‘at Medīnede ceng

31b

(1) üzerine étdük gayrı yerde ceng-étmek hācetümüz degüldür dèyü ihtiyāt éderdi ol qavme eyitdi ey qavm ne fikr (2) édersiz ne dèrsiz ‘Ömer binü’l-Hatṭāb fi’l-hāl ayağ üstine geldi Ebū Bekr dèdügi gibi söyledi peygambar hazreti (3) aña dañı du‘ā eyledi andan yène eyitdi ey qavm ne meşveret édersiz eyle dèyicek Muhācirinden Miqdād (4) ayağ üstine duru geldi Ebū Bekr ‘Ömer ne dèdiyse eyle dèdi peygambar eyitdi yā Miqdād Muhācirinden hem (5) eyle umarın anlarun i‘tikādların bilürin dèdi andan yène eyitdi ey qavm fikrünüñ nedür baña cevāb (6) vèrün dèdi oturan halk küllisi bildiler ki peygambaruñ murādı Enşārdan cevāb almaqdur pes Sa‘d bin Vaķķāş (7) ayağ üstine durdı eyitdi yā Resūlu’llāh meger Enşār haqķında şübhe édersin Resūlu’llāh eyitdi

(8) belî ben bilürin ki Hâk Te'âlâ benüm dînüme kuvvet verecekdür ammâ sizün kuvvetünüzle olmasını isterin dēdi (9) Sa'd eyitdi yâ Resûlü'llâh şöyle mi fikr edersin ki Benî İsrâ'il Mūsâ Peyğambara dēdüginleyin اذهب انت وربك فقاتلانا امهنا (10) ya' nî sen tañrıla var düşmenle ceng eyle biz bu arada dururuz dēdier yâ Muhammed biz saña imân (11) getürdük saña yardım etmek bizüm üzerümüze vâcibdür cānumuz ve başumuz oğlumuz kızumuz mālumuz cemî'si (12) senün yoluña fidâ olsun Kureyş gelsün ' Arab gelsün ' Acem gelsün Rum gelsün Habeş gelsün (13) senün öñünde duruşuruz gerek Medîne gerek şahrâda gerek deñizde gerek quruda olsun (14) öñünde kâfirlere kılıc urmak bizden Hâk Te'âlâdan du'â kı lup nuşret dilemek sizden tâ ölince (15) senün yoluña duruşuruz dönüşümüz yokdur dēdiler peygambar Hâzreti bu sözden katı şād oldı (16) Sa'di katına okudı gözlerini ve başını öpdı Allâh senden rāzî olsun dēdi (17) hemāndem buyurdı leşker göçüp Bedr Kuyusına gelmege 'azm ētdiler Resûlü'llâh birkaç kişiyle öñürdi (18) gidüp kuyuya geldi anda ' Arabdan bir kişi buldı ol kişi Muhammedi bilmedi Muhammed aña eyitdi ey pîr (19) Ebû Sufyāndan ve kârbân hālinden ne haber vērürsin dēdi pîr eyitdi kârbân selâmetle kırtıldı (20) şimdi Mekkeden leşker geldi Muhammedle uğraşalar dēdi peygambar eyitdi Kureyş leşkerini niçe bilürsin dēdi

32a

(1) şimdi anlar ola Muhammedle Medîne ehli dañı kanda ola dēdi pîr eyitdi ben anlaruñ kandalığın bilürin evet siz (2) ne kişi idigünüz bilmeyince cevâp vërmezsin dēdi peygambar eyitdi ey pîr söyle evvel haberi bilelüm andan bizi (3) dañı bilesin dēdi pîr eyitdi ben şöyle işitdüm ki falân gün Kureyş leşkeri Medîneden çıkmış (4) falân gün Cañıfeye konmuş eger ben işitdügüm gerçek olursa anlar bu gün falân yêrdedür Muhammed dañı döne (5) dün⁴⁷ Ferde Kuyusunda konmuş bugün falân yêrde olacaqdur dēdi vâkı'ada pîr ne dēdiyse eyle idi (6) çünkü peygambar bu sözi aldı dönüp aşhâb katına geldi haberi bildürdi yarın Kureyş 'askeri (7) Bedr Kuyusına konar dēdi ol gün öyle namâzın kılduğlarından şonra peygambar 'Alîyi ve Zübeyri ve Sa'd Vaqqâş (8) Bedr Kuyusına gönderdi eyitdi varuñ leşkerden hâl haber nedür bilün dēdi ol aḡşam Kureyş leşkeri (9) leşkeri Bedr Kuyusunda iki ferseng yêr miqdârı yakın kondılar kollıkcılardan dört beş kişiyi şuya (10) gönderdiler ki hem şu getüreler hem Muhammedilerden haber bileler hemân ki Hâzret-i 'Alî yāranlarıyla kuyuya geldiler Kureyş(i)ler (11) anları göricek Muhammedilerden idüklerin bildiler kaçdılar 'Alî anlaruñ ardlarından segirdi qalanı kaçdılar bir Habeşî (12) kulu dutdılar anı dil alup Muhammed katına getürdiler eydürler ki ol kul Sa'd bin 'Aş kulu idi (13) ba'zılar eydür Şeybe bin Haccâc kulu idi peygambar aña eyitdi ne tâ'ifedensin ve kimün qulusın ol eyitdi (14) Kureyşilerdenüm Muhammed eyitdi aduñ nedür 'Arîzdür laqabum ebr-i seyyâredür⁴⁸ dēdi Muhammed 'a.s. eyitdi şimdi (15) leşker kanda dur dēdi 'Arîz eyitdi uşda iki ferseng yêrde

⁴⁷ düñ

⁴⁸ ابرهه

konmuşlardur dēdi eyitdi Ebū (16) Sufyān leşkerde bile midür ‘Arīz eyitdi Ebū Sufyānı bilmez in kandanur bu hālede Hāzret-i Risālet (17) namāza durdı yalan söylersin dēyü ol kulu aşhāb dögdiler elbette Ebū Sufyānı bilürsin eyit (18) bile midür dēdiler ‘Arīz gördi ki inen katı dögdiler eyitdi biledür eyitdiler dē ki Ebū Sufyānla kim vardur (19) ve ne kadar kişi vardur ve ne kadar kumaş yüki vardur dēdier ‘Arīz eyitdi beni incidüp n’edersiz ben (20) Kureyş kavmindenüm Ebū Sufyānı bilmezüm dēdi pes ‘Arīzi yēne dögdiler peygambar selām vērđi namāzdan fāriğ

32b

(1) oldı eyitdi ben sizden ‘aceb kimesne görmedüm toğrı söyleyicek bir kişiyi dögersiz elbette yalan söyledürsiz ve yalana (2) inanursız yalan haber şorarsız bu kul toğrı söyler Kureyşdendür Ebū Sufyāndan haber bilmez şimdi Ebū Sufyān (3) Mekkeye erişmişdür dēdi andan Resül Hāzreti ‘Arīzi yanına okudı eyitdi yā ‘Arīz toğrı söyle korqma (4) leşker kandanur dēdi ‘Arīz eyitdi falān yerde eyitdi ne kadar kişidür eyitdi tokuz yüz ellidür dēdi peygambar (5) eyitdi neden bildün ki tokuz yüz ellidür dēdi kul eyitdi andan bilürin ki her gün tokuz yā on deve (6) boğazlarlar peygambar eyitdi gerçekdür hem vākı‘ada tokuz yüz elli kişi idi yüzi atlu idi ve kalanı deveye binmişlerdi (7) andan peygambar eyitdi yā ‘Arīz Kureyşden leşkerde kimler biledür eyitdi ‘Utbe bin Rabī‘a ve Şeybe bin Hālef (8) ve ‘Ukbe bin Ebī Mu‘ayt ve ‘Abbās bin ‘Abdu’l-Muṭṭalib ve ‘Aķil bin Ebī Tālib ve Ebū Cehl bin Hişām ve Hākem bin Hizān (9) biledür peygambar Hāzreti bidı ki Mekkedede ne kadar ulular varsa leşkerde biledür yāranlarına eyitdi kimün içinde (10) cigeri vardur bir eksüksüz benümle şavaşa gelmişler dēdi pes ol gece Enşārdan bir kişi Benü’n-Neccār Kābilesinden (11) peygambara eyitdi yā Resülü’llāh biz bu arada durmaķ vech degüldür yarın Kureyş leşkeri gelüp bizden (12) öñürdi kuyı üzerine konacaķlardur vācib budur ki biz öñürdi varavüz bir şuyı bol kuyı (13) dutavuz yanına bir ulu havz édevüz meşkler ve kırbalarumuzu tılduravüz kalan kuyulara tobraķ tılduravuz (14) şavaş güninde hōd şu çekilmez dēdi peygambar bu sözi müvecceh gördi buyurdı dün içinde göçüp (15) Bedr Kuyusunuğ üzerine geldiler bir kuyununğ üzerine kōndılar ol gece anda yatdılar hemān ki şabāh oldı (16) Kureyşiler dilerler ki kuyı üzerine kōnalar Muḥammedün andalığın işidüp kuyudan gērilek kōndılar Muḥammedilerün (17) ara yerinde kumdan bir büyük depe vardı birbirini görmezler idi evet āvāzların işidürlerdi (18) ol gün iki leşker oturdılar birbirine el uzatmadılar şabāh Kureyş leşkeri kōlķup ol depenün (19) dibine kōndılar Muḥammed leşkerine inen yakın kōndılar şöyle kim birbirininğ āvāzın işidür oldılar Muḥammediler anda oturur (20) lardı Kureyşiler bir bir ol depenünğ üzerine çıkup Muḥammedi gördiler ve leşkeri temāşā kıldılar peygambar leşkeri anlara

33a

(1) katı hor görindi anlar dağı Muḥammedilerün gözine hor görindi gözlerine yeñdürdiler andan Kureyş leşkerinden ‘Amr bin (2) Veheb Muḥammedilere nazār kıldı vezn eyledi ki bunlar üçyüz

kişi ola bu kadarca er bizümle niçe uğraşa (3) bilürler meger bunların pusuda âdemleri var ola dëyü çebçevre nazar kıldı pusuda dağı kimesne (4) görmedi katı ‘acebledi Ebü Cehl eyitdi bunlar bizümle şavaş edemez Muḥammed anlara bir taḥrum var dërmiş (5) meger ol yardım eyleye dëyü maşaraya alup güleşdiler onların arasında bir er vardı adına Esved (6) bin ‘Abdu’s-Süd dërlerdi Benî Maḥzüm kabilesinden idi Ḳureyšiler içinde lâf vërüp (7) vara Muḥammedilerün kıyusından şu içe ol aradan hücum-edüp yörirdi kıyuya yakın gelicek (8) Ḥamza bin ‘Abdu’l-Muḥtalib kılıc çeküp ilerü vardı bir ayağın kesdi andum yerine gelsün dëyü kıyudan (9) yaña süründi ben hüd ölüm eri oldum bārī şunların kıyusına düşüp şuların murdâr edeyin (10) andan öleyin dëdi müselmânlar dilediler ki anı kıyu üzerinden def’ edeler Muḥammed komadı koḅ gelüp kıyuya (11) düşsün sonra bu kıyunun şuyundan kankı kâfir içerse ölecekdür dëdi hem sonra eyle oldı pes kâfirler (12) (pes-kâfirler) kalan kıyunun şuların çekdiler kırutdılar ne kadar varsa hemân ol kıyu kaldı dilediler ki ol (13) kıyudan şu alalar yene müselmânlardan uşandılar Ḥakim bin Ḥuzân eyitdi siz bu Muḥammedileri ḥor görürsüz illâ (14) anlar ne kadar az ise dağı her biri ad çıkarmış bahâdırlardur şimdi ölüm eri olmuşlardur anlardan (15) ihtiyâḥ eylemek vâcibdür dëdi andan Ebü Cehl ‘Âmir Ḥazremiye eyitdi yâ ‘Âmir biz hüd senün kanun içmek için (16) gelmişüzdür saña vâcibdür ki varup Muḥammedilerden kıardaşun kanın isteyesin biz saña yardım edevüz (17) dëdi pes ‘Âmir ḥurı geldi eyitdi ey Ḳavm ne dërsiz baña yardımunuz var mıdur dëdi küllisi eyitdi senün (18) kıardaşun kanın almayınca ve ‘Amr Ḥazremîyi kim öldürdiyse yerine öldürmeyince dönmeyevüz dëdiler Ḥakem bin Ḥazremî (19) umardı kim arada ceng olmaya gördi kim elbette şavaşa ikdâm êtdiler ḥurı gelüp ‘Utbe bin Rabî‘a (20) kıatına geldi eyitdi yâ Ebâ Velîd ḥurı gel bu fesâdı def’ (êt) arada bunca kan olmasun dëdi ‘Utbe eyitdi

33b

(1) elümden gelürdi eger bu Ḥaḥala oğlı dënilmesse ben bunu def’ ederdüm evet vallâḥ komazuz dëdi Ebü Cehlün (2) atasına Ḥaḥala dërlerdi andan Ḥakem eyitdi şimdi Ḳureyš bunda ‘Amr Ḥazremînün kanın taleb êde gelmişlerdür (3) ‘Amr kıarındaşları senün elünededür diyetlerini kendü mālundan vërseḅ bu fesâdı def’ êtseḅ bu faḥr senün (4) olsa dëdi pes ‘Utbe ḥurı geldi kıavmine geldi yayını ḥayanup ḥurı eyitdi ey kıavm şimdi (5) ki siz Muḥammedilerle şavaş kılasız anlar cemî‘ si sizün kıavmünüz kabîlenüzdür ḥuşuşâ şimdi anlar evden barıdan (6) ayrılmış acımış ḥalkıdur ḡurbet-i miḥnet anları kıatı incitmişdür her biri baş ortaya kıoyup gelmişlerdür (7) siz onların birisini öldürseḅ anlar sizden iki üç öldürürler kalanı kıoyalum utanmadan kendü kıavmünüze (8) kılıc çekersiz maḳşüduḅuz eger ‘Âmir kıardaşı ‘Amrun kanın ve diyetin aldurmağısa ol diyeti ben kendü mālundan (9) vëreyin tek arada bunca kan olmasun ḡâyeti bu el benümçün kıorkdı kıavmini geri döndürdi (10) dërlerse dësünler kıabül eyledüm dëdi fi’l-ḥâl bu sözi Ebü Cehle yêtişdürdiler Ebü Cehl segirdüp (11) ‘Utbe kıatına geldi anı kıavmine bu ḥaberi söyler gördi ey muḥanneḥ ‘avrat Muḥammedden kıorkduḅ bu ḥalka (12) neler söylersin eger maḳşüduḅ dönmek ise var git ḥalkıdan

ne umarsın senün sözünle bunlar (13) döne dersen dönmezler ‘ Āmirün mālā ihtiyacı vardur ki sen kendü mālundan diyet vèreyin dèrsün (14) ‘ Āmir sizün tã’ifeñüzden vāz gelmişdür ben ebette ‘ Āmirün kardaşı ‘ Amrı öldüreni bulmayınca dönmez (15) gerekse sen dağı tır gerekse git dedü Ebū Cehlün sözinden ‘ Utbe kaçtı nesne dèmedi yène çadırına (16) girdi çün ol gün geçdi şabāh oldu ki Cum‘ a günü idi Ramažānuñ on yèdinci günü idi (17) ba‘ zılar eydür on toközuncı günü idi Ebū Cehl işāret eyledi Kureyş kavmi cümle atlandılar şaflar çeküp (18) ālāylar bağladılar hurma yaprağından ve otdan çadır resminde bir ev eylediler peygāmbara eyitdiler yā Resūlu’llāh sen (19) gölgede otur biz kāfirle şavaş edelüm cihāni bunlaruñ gözine tar edelüm dediler eyle dèyüp (20) Enşār ālāy bağlayup ol evcügez öjinde kāfir leşkerine karşı durdiar Muḥammed Ebū Bekrle içerü girüp

34a

(1) oturdılar ağladı niyāz eyledi baş secdeye koyup du‘ ā eyledi andan çıkup ḥarbesin eline aldı (2) İslām leşkirene emr eyledi şaff düzdiler Enşārdan bir kişi vardı adına Esved bin ‘ Amr dèrlerdi (3) ālāydan ilerü peygāmbara karşı yöridi peygāmbar eyitdi yā Esved ne içün ilerü geldün dedi Esved (4) eyitdi yā Resūlu’llāh bu gün ol gündür ki Allāh yolına ḳurbān olam ve baş oynayayum dilerüm yüzümü (5) yüzüne sürem ki cehennem odı saña ḥarāmdur dedi andan sonra hemān ālāylar bağlandı kāfir leşkerinden (6) ‘ Utbe evvel-emirden at meydāna sürdi zirā Ebū Cehlün sözinden kaçmış idi eydürler ki tamām ‘ Arab (7) diyārında ‘ Utbeden büyük er yoğdı şöyle ki başına olur tolga ‘ Arabda bulunmamış idi zırh gèyüp (8) başına ‘ imāme şarup meydāna girdi ve iki şafuñ arasına gelüp durdı kardaşı Şeybe bin Rabī‘ a (9) ve oğlu Velid bilesince idi andan ḳaba āvāzla çağırup müselmānlardan er diledi arañuzda ḳanına (10) şuşamış varsa gelsün meydāna girsün benümle ceng eylesün dedi eyle dèyicek Enşārdan üç (11) kişi ilerü yöridiler birisine ‘ Avḳ bin Sa‘ d dèrlerdi ve birine Ḥāriş bin Sa‘ d dèrlerdi ve birine (12) ‘ Abdu’llāh bin Revāḥ dèrlerdi ki Enşārda ulu kişi idi çünki bu üç kişi üç kāfire muḳābil oldılar (13) ‘ Utbe anlaruñ adın şordı ve kimün oğulları idügin bildi eyitdi yörün siz yène yerünüze varuñ (14) siz benüm ḥarīfüm degülsiz ḳanı ol Muḥammede uyup Mekkedden bilesince gidenler anlar gelsünler dedi eyle dèyüp (15) Muḥammede çağırdı eyitdi yā Muḥammed Kureyşden gidüp ol bizüm terkümüz uranlardan baña er gönderseñe dedi (16) bunları gönderüp ḳanına girüp n’edersin dedi eyle dèyicek Muḥammed ‘ a.s. Emīrū’l-Mü‘ mīn ‘ Alī bin Ebī Tālibūñ ve Ḥamza (17) bin ‘ Abdu’l-Muḫḫalibūñ ve ‘ Ubeyd(e) bin Ḥārişūñ yüzlerine bağıdı eyitdi anlaruñ ḥarīfi sizlersiz varuñ bu kāfirlere (18) cevāb vèrün dedi ‘ Alī yigirmi yaşında idi meger ‘ Aliden ve Ḥamzadan pīr idi ‘ Utbe dağı pīr idi (19) Ḥamza elli üç yaşında idi üçü dağı Muḥammedle esenleşüp ilerü yöridiler ‘ Ubeyd(e) ‘ Utbeye muḳābil olup (20) Ḥamza Şeybeye ‘ Alī Velide bu üç müselmān kāfire ulaşdılar kılıçlar çeküp birbirinün üzerine yöridiler

34b

(1) iki leşker turup anları temāšā kıldılar pes Tanrı arslanı ‘Alī erişüp Velide bir kılıc urdu depereden eyle (2) çaldı kim Velidi iki pāre eyledi kuşağa dek Hāmza dağı Şeybeyi depeledi ‘Utbe ile ‘Ubeyde (3) arasında birkaç hamle haṭā geçüp āḥir ‘Utbe ‘Ubeyde bir kılıc urup ‘Ubeydenün bir ayağın düşürdi Hāmza (4) ile ‘Alī ilerü yöriyüp ‘Utbeyi dağı depelediler ‘Ubeydeyi götürüp peygambar katına ergürdiler ayağının iligi çıkmış idi (5) peygambar eyitdi yā ‘Ubeyde beşāret olsun ki Cennetden senün ırağ olduğun hemān ölincedür (6) öldüğün gibi maḳāmuḡ cennetdür ‘Ubeyde eyitdi yā Resūlu’llāh ben öldüğümü ġayırmazın özüm aḡa göyünür (7) ki bu ceng tamām olunca oğlanlarumla seni ortaya alup duramadum ve seni bu kāfirlerden şaḳlayup (8) cemī‘ ta‘alluḳātum ḳurbān olduğun göremedüm dedi Muḡammed eyitdi yā ‘Ubeyde ben senden rāzīyum Allāh (9) senden rāzī olsun dedi ‘Ubeyde el-ḡamdi’llāh dēyüp cān Ḥāzrete teslīm ēdüp şehīd oldı (10) andan Muḡammed müselmānları şavaşa ḳandurdu Muḡammed bu sözde iken kāfirler tarafından bir oḳ geldi (11) Enşārdan bir kimesne Muḡammedün öḡinde durmuş idi adına Ḥāris bin Sūrāḳa dērlerdi ol oḳ (12) aḡa ṭoḳındı şehīd eyledi Muḡammed nazar eyledi Enşārdan ‘Amr bin Ḥaccācı gördi elinde birkaç ḡurma ṭutar (13) şehādet mertebesin aḡa söyledi ve şehīdlerün şusuz Cennete varduḳların dedi hemān ‘Amr elindeki ḡurmayı (14) yabāna atdı kılıc alup kāfire hamle kıldı birkaç kāfirleri depeledi tā kendüyi şehīd eylediler andan (15) Muḡammed ol evün içine girdi yüzün ṭopraḡa urup Ḥaḳ Te‘ālā Ḥāzretine secde eyledi çok tazarru‘ ve niyāz eyledi (16) eyitdi yā Rabb baḡa ‘ināyet eyle şimdi eger benüm aşḡabum bu kāfirler elinde helāk olursa kimesne ayruḳ imāna (17) gelmezler baḡa nuşret vēr yā Rabb dedi şol ḳadar niyāz eyledi kim Ebū Bekr Muḡammedün ‘aleyhi’s-selām elini dutdı eyitdi yā Muḡammed (18) du‘āda Ḥaḳ Te‘ālāya ilḡāḡ eyleme Allāhuḡ taḳdirinde ne olursa rāzīyuz bunlar bu sözde iken Cebrā’il (19) yetişdi eyitdi yā Muḡammed beşāret olsun ki Ḥaḳ Te‘ālā saḡa nuşret vērđi ve biḡ ferişte (20) yardım gönderdi dedi Muḡammed eyitdi biḡ ferişte mi Cebrā’il eyitdi üç biḡ yēne Muḡammed eyitdi üç biḡ mi

35a

(1) Cebrā’il eyitdi bil ki bēş biḡ nitekim Ḳur’ānda buyurur

⁴⁹مَنْزَلِينَ الْمَلَائِكَةَ مِنَ الْأَفْ بِئَاتِنَا رَبُّكُمْ يُمِدُّكُمْ أَنْ يَكْفِيَكُمْ أَنْ لَنْ لِّلْمُؤْمِنِينَ تَقُولُ إِذْ

(2) الْمَلَأَ مِنَ الْأَفْ بِخَمْسَةِ رَبُّكُمْ يُمِدُّكُمْ هَذَا قَوْلُهُمْ مِنْ وَيَأْتُوكُمْ وَتَنْقُوا تَصْبِرُوا أَنْ بَلَىٰ لِّلْمُؤْمِنِينَ نِكَاةٌ⁵⁰

(3) Muḡammed ‘aleyhi’s-selāmhemān ki Cebrā’ilden bu kelāmı işitdi şād olup ol evden taşra geldi müselmānlara beşāret (4) eyledi Ḥaḳ Te‘ālādan yardım geldüğün söyledi müselmānlar şād olup tekbir getürdiler kılıclar çeküp (5) kāfirler üzerine yöridiler kāfirler şındılar ḳaçdılar feriştelere yetişürlerdi her kāfiri kim deperelere çalardı (6) depesinden dırnaḡına deḡin iki pāre ēderlerdi vaḳt

⁴⁹ Al-i İmran 124. ayet

⁵⁰ Al-i İmran 125. ayet

olurdu kâfiri ferîsteler ururdu (7) şöyle kim gevdesinden ne kadar sünjük varsa uşanurdu ve ne kadar tamarları varsa kırılırdı (8) hiç pâresi ve cirâhati belürmezdi kim urduğunu dağı görmezlerdi düşerdi bir iki tãlburdı (9) ve cãn cehenneme ışmarlar(d)ı aşhãbdan şöyle rivâyet ederler ki bir kâfiri öldürmege biz kaçd ederduk (10) biz yetişmedin kâfir düşerdi üzerine varurduk başın gevdesinden ayrılmış ya gevdesi hürd olmuş bulurduk (11) kim anı ferîsteler depelemişlerdür işbu âyet ki فَلَمَّ إِذْ رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَمَا قَتَلْتَهُمُ اللَّهُ وَلَكِنَّ تَقَاتُلَهُمْ⁵¹ (12) bu sözde şâhiddür ya nî kâfirleri siz depelemedünüz anları Allâh depeledi ve dağı ol toprağı kâfirler gözine (13) sen atmadı ma nâda Allâh atdı ki anların gözlerini kör eyledi ol gün öyle zevâlî olmuşdur kim (14) kâfirler şındılar kaçdılar kimi kırıldı ve kimisini dutdılar müselmânlar esîr eylediler andan peygambar âdem gönderdi eyitdi (15) bu kâfirler arasında Benî Hâşimden eger ‘ammum ‘Abbās yâ ‘Alî karındaşı ‘Aķil yâ Ebū’l-Baķteri bulursanız zinhâr öldürmeysesiz (16) dedî anlar bu araya gücle gelmişlerdür eger Ebū Cehl şağ bulursanız öldüresiz başını kesüp baña getüresiz (17) eger bulmazsanız ya bilmezsenüz nişanı oldur ki yüzi kara toprak olmuşdur ve dizinde cirâhati vardır cirâhatinüñ (18) aşlı dağı budur ki evvel zamânda oğlancuqlarken bir gün anuñla ‘Abdu’llâh bin Cürçân evinde oturmuş idük (19) yeyecek yer idük yeyecekden şonra durı geldük ki evümüze gidevüz Ebū Cehl beni iti vèrdi kim düşüre düşüremedi (20) ben dağı anı itivèrdüm düşdi eşik üstine ayağın mecrüh eyledi şimdi(ve)degin ol cirâhat oñulmamışdur

35b

(1) çünkü Muħammed anlara bu vechle ışmarladı kaçan kâfirlerün ardınca viribidi Ebū Ĥuzeyfe bin ‘Utbe Muħammedün katında dururdu Muħammed ‘a.s. (2) ‘ammıların öldürmeğ deýü ışmarlayıcağ arķun arķun biz atalarımızı ve ‘ammularımızı ellerümüzle depeledük şimdi bu (3) oturmuş ‘ammusı ‘Abbāsı şaķınur öldürmeğ deýü bize ışmarlar Allâhuñ ‘azameti haķķıķün eger ‘Abbāsı bulıcağ (4) olursam evvel anuñ başına kılıc ururın dedî eyle deýüp şıngun leşker ardınca gitdi peygambar ‘a.s. (5) Ebū’l-Cerrnün sözün işitmiş idi ‘Ömere eyitdi yâ ‘Ömer Ebū’l-Cerrnün sözün işidür misin dedî ‘Ömer eyitdi (6) yâ Resülu’llâh baña destür vèr ol kâfirün ol münâfıķuñ başın kesem dedî peygambar ‘a.s eyitdi yâ ‘Ömer Ebū Ĥuzeyfe (7) kâfir olmadı münâfıķ dağı olmadı bu sözi atası ve karındaşı acısından söyledi ‘Ömer Muħammede (37b) (8) eyledi yâ Resülu’llâh elbette baña destür vèr anı depeleyin dedî âķir peygambar eyitdi yâ Ebā Ĥafz anı sen öldürme (9) vaķt ola ki Ĥaķ Te‘âlâ anı kâfir elinde şehîd eyleye aña kefâret ola Ĥaķ Te‘âlâ anı yène cennete ilede müselmânlar (10) peygambardan bunu işidüp Ebū Ĥuzeyfeya haber vèrdiler ki kendüye hãtırı ķaldıđın bildi söyledüğine (11) peşimân Ĥaķ Te‘âlâ Ĥazretine du‘â eyledi beni kâfir elinde şehîd eyle bu günâhuma kefâret olsun dedî (12) ve ilerü varup çok ceng eyledi ol ģazâda şehîd olmadı Uħud ģazâsında dağı şehîd olmadı (13) ve çok kerre ģazâyâ vardı her varduķca şehîdlik istedi şon-ucı peygambar ‘a.s dünyâdan gitdukden (14) şonra Müseyleme-i Kezzâb uğraşında şehîd oldı râvî

⁵¹ Enfal suresi 17. ayet.

eydür çünkü peygamber ol müselmānları kāfirūn (15) ardınca viribidi kendi ol ev içine girüp namāza meşgūl oldu Hāḫ Te‘ālāya çok şükürler eyledi Benī (16) Müslim kabīlesinden Ka‘b bin ‘Amr küffār arasında ‘Abbāsı tutdı elin bağıladı esīr eyledi Muḫammed ‘a.s. seni bize (17) öldürmeñ dēyü ısmarlamış olmasa şimdi başuñ keserdüm dēdi ‘Abbāsı bu sözi işidüp şād oldu (18) andan Ka‘b ‘Abbāsı alup leşkere getürdi Enşārdan Ebū’l-Münzir bin Ziyād Hāşimoğlı Ebū’l-Cerri (19) buldı eyitdi yöri Resūlu’llāh katına var seni öldürmeñ dēyü ısmarlamışdur öldürmezin dēdi (20) meger Ebū’l-Cerri katında bir yoldaşı var idi aña Celīde bin Esīd dērlerdi Ebū’l-Münzir diledi kim Celīdeyi depeleye

36a

(1) depeleye Ebū’l-Cerri araya girdi komadı ben diri olduğumca sen anı öldüremezsın Ebū’l-Münzir çok cehd eyledi (2) çāre olmadı āhir ikisini bile depeledi peygambara haber vėrdi peygamber ma‘zūr dutdı kayrumuz hōş varduñ dēdi (3) meger Ümeyye pīr kişi idi oğlı ‘Adiyy (yi)gitdi (4) ol gün ‘Abdu’r-Raḫmān kāfir leşkəri arasında yörürdi iki kat bir zırh eline girdi ol zırhı omuzında (5) götürüp giderdi nāgāh Ümeyyenūñ gözi ‘Abdu’r-Raḫmāna duş oldu çağırup yā ‘Abdu’r-Raḫmān berü gel bize (6) meded eyle Muḫammediler elinden beni al öldürmesünler uşda oğlumla bile beni esīr eylediler sen al elüñdeki zırh (7) fā’idesindesinden bu fā’ide yėgrekdür dēdi ‘Abdu’r-Raḫmān anı görüp elindeki zırhı bıraktı gelüp Ümeyyeyi (8) ve oğlı ‘Adiyy tutup esīr eyledi alup Muḫammed katına giderken Bilāle duş geldi meger bu Ümeyye Bilāle (9) katı ‘azāblar ve şikenceler ēderdi elin ayağın bağılardı ve çarnı üstine ağır taşlar kordı müselmānlıqdan (10) vāz gel yēne kāfir ol dērdi Bilāl ne belā çekerse çekerdi yēne Tañrı bir Muḫammed ḫaḫ peygambardur dērdi bu kerre ki (11) Hāḫ Te‘ālā fırsat vėrdi kāfir şındı Bilāl cemī‘ nesneyi koyup Ümeyyeyi aradı ki öldürüp (12) andan dādını alaydı nāgāh bakup ‘Abdu’r-Raḫmān elinde esīr olmuş gördi eyitdi yā ‘Abdu’r-Raḫmān bu kāfiri (13) kanda iledürsın bunı depele ‘Abdu’r-Raḫmān eyitdi epsem ol ne içün depeleyeyin bunlar benüm esīrlerümdür (14) Bilāl eyitdi Tañrı göstermesün ki ben bu dīn düşmenlerin diri koyam birkaç müselmānlar Bilālden yaña oldılar Ümeyye (15) oğlın depelediler Ümeyye ‘Abdu’r-Raḫmāna şormışdı baña meded eyle beni öldürtme dēdi ‘Abdu’r-Raḫmān eyitdi ben (16) seni bunlaruñ ellerinden kurtarmazın kurtar beni dērsen ⁵² لا اله الا الله محمد الرسول الله dēğil dēdi (17) Ümeyye eyitdi eger bu sözi dēmege ihtiyār eylesem bunda şavaşa mı gelürdüm dēdi ‘Abdu’r-Raḫmān eyitdi çünkü (18) böyle dērsen kaç git eyitdi eger kaçabilsem oğlumla bu arada çalurmıydum dēdi eyle dēyicek müselmānlardan

36b

⁵² *lā ilāhe illallāh Muḫammeden Resūlu’llāh*

(1) birisi depereden kılıc ile çaldı iki pāre eyledi ‘Abdu’r-Raḥmān eyitdi yā Bilāl ḥayf ol zırha ki bundan (2) ötri yabāna atdum bunun ucundan kalan (...?)⁵³ daḥı muḳayyed olmadum bu daḥı elümden gitdi müselmānlar (3) ṭoyum oldılar benüm elüme nesne girmedi Enṣārdan bir kiṣi vardı adına Mu‘ad-binü’l-Ḥay dērlerdi peygāambar (4) Ebū Cehl ṣaḳınuḡ kim ḳaçmaya dēdi ṣavaṣ yērinde araḡ buluḡ ölmüş ise başını getürüḡ eger diri (5) ise diri getürüḡ dēdüḡin işitmiş idi anuḡ işi hemān Ebū Cehl aramaḡ idi andan ḡayrı maḳṣūdı (6) yoḡdı leṣker içinde Ebū Cehli ararken dururken duṣ geldi gördi kim oḡlı ‘İkrime bile bir tāzī (7) ata binmiş ḳaçar ēriṣüp Ebū Cehle bir ḳılıc urdı bir ḳolın dūṣürdi ba‘zılar eydür bir ayaḡın (8) dūṣürdi Ebū Cehl atından yıḳıldı oḡlı ‘İkrime ilerü gelüp ‘Amrī ḳılıcladı bir ayaḡın dūṣürdi rāwī (9) eydür ‘Amr bin Mu‘ad tā ‘Oṣmān ḥilāfeti olunca diri oldı bir ayaḡla yörürdi pes çünki ‘Amr daḥı yaralu oldı (10) dūṣdı ‘İkrime atasını ḳoyup gidemedi tā ki Enṣārdan Mes‘ūd bin Ḡafr yētiṣdi gördi Ebū Cehl (11) oturmuş oḡlı anı bekler ēriṣüp omuzına çaldı Ebū Cehl dūṣdı oḡlı yētiṣüp atı (12) üstinde Mes‘ūdı ṣehīd eyledi gördi kim atasından ümīd kesildi atasını ḳodı (13) yōriyü vardı meger müselmānlar arasında ‘Abdu’llāh bin Mes‘ūddan ḡayrı za‘ifrek kiṣi yoḡdı elinde (14) bir ‘aṣā vardı ulular arasında gezüp Ebū Cehli gördi kim ölmemiş cān çekiṣür yatur ‘Abdu’llāh (15) Ebū Cehlün göḡsi üstinde oturdı yaraḡı daḥı yoḡdı ki başını kesdi Ebū Cehl gözin açup (16) ‘Abdu’llāhı göḡsi üstinde gördi meger ‘Abdu’llāh evvel zamānda Ebū Cehlün çobanı idi eyitdi ey (17) ḳoyun çobancuḡı niye heybetlü yēre oturuḡ ḡāfil olma dēdi ‘Abdu’llāh eyitdi ṣükr ol Allāha ki beni (18) buncılayın büyük eṣege bindürdi dēdi Ebū Cehl eyitdi eṣek olmayayın mı ki bunca Ḳureyṣ uluları bir (19) süri çerinüḡ elinde helāk oldılar dēdi ve eyitdi ki yā ‘Abdu’llāh baḡa ḡaber vēr ki leṣkerüḡ ḡālī ne oldı (20) fuṣat kimüḡ oldı ‘Abdu’llāh eyitdi fuṣat Allāhuḡdur ve daḥı Resūlinüḡdür ve mü‘minlerüḡdür dēdi

37a

(1) Ebū Cehl eyitdi ben ol ṭā’ifeden degülüm dēdi eyle dēyüp gözin yumdı Ebū Cehlün bēlinde bir büyük bıçaḡı (2) vardı ‘Abdu’llāh anı çıkarup Ebū Cehlün başını kesdi peygāmbara getürdi yēre urdı peygāambar anı görüp (3) secde-i ṣükr eyledi ol gün aḡṣama deḡin kāfirleri ḳodılar aḡṣam oluncaḡ leṣkerḡāha geldiler peygāambar ‘a.s. (4) Ḥazreti buyurdı ol ölüleri göre ḳoyalar kör ḳuyulara ḳoyup üzerine ṭopraḡ ṭoldurdılar rāwī (5) eydür peygāambar ol ölüleri arasında girdi eyitdi yā Ṣeybe yā ‘Uḳbe yā Ebū Cehl siz benüm ḡıṣımlarum idüḡüz (6) baḡa inanmaduḡuz beni evümden barḳumdan āvāre eyledüḡüz yādılar baḡa imān getürüp öḡümde ḳılıc urdılar (7) siz biliṣ iken yad olduḡuz benümle ṣavaṣ eyledüḡüz ḡāl nedüḡin bilmedüḡüz ve cehennem ‘azābına giriftār (8) olduḡuz dēdi müselmānlar eyitdiler yā Resūlu’llāh kimüḡle söyleṣürsüz bunlar ḡōd ölmüşlerdür senüḡ (9) söyledüḡüḡ ne bilsünler dēdiler peygāambar eyitdi siz niçe işidürsenüḡ anlar daḥı eyle işidürler bilürler ammā (10) cevāb vēremezler dēdi ol gün anlaruḡ ve esir olanlaruḡ ḡesābında

‘ulemā ihtilāf étdiler ammā Muḥammed bin (11) Cerīr sözi budur ki kāfirlerden yetmiş iki kiři öldi yetmiş iki kiři dağı esīr oldı (12) ammā müselmāndan on dört kiři şehīd oldı altısı Muhācirler idi ve sekiz Enşārdan idiler (13) Ma‘ād adlu kitābda zikr olinmişdur (14) oğlı Ebū Ḥuzeyfeyi gördi eyitdi yā Ebā Ḥuzeyfe melūl olduğ dedi Ebū Ḥuzeyfe eyitdi el-ḥamdi’llāh yā Resūlu’(15)-llāh dīn-i İslām ‘azīz oldı kāfirler ḥor zelil oldılar evet benüm atam bir zīrek kiři idi (16) ḫatı eyü ādem idi ben umardum ki İslāma gele idi İslām üzerine öleydi kāfir iken (17) öldüğüne özüm göyümdi dedi pes peygāambar aña ‘azā eyledi ḥükm Allāḥundur dedi ğanīmet mālın üleşdükte (18) dağı ‘ulemā ihtilāf étdiler bizüm zamānumuza gelince ğanīmet mālı ḥelāl degül idi bizüm peygāambarumuza ḥelāl oldı (19) şahīḥ rivāyet budur ki cemī‘ ğanīmet mālını bir araya cem‘ étdiler Sa‘d bin Mu‘āz ki peygāambarı beklerdi (20) cenge ve yağmaya gitmemişdi peygāambar ol mālı cemī‘ sine üleşdürdi rāvi eydür ol gün müselmānlar

37b

(1) kāfir ile uğraşdılar şenbe günü idi ertesi Zeyd bin Ḥārīş Medīneye viribidi kāfir leşkeri (2) şınuğı ve müselmānlar ğalīb olduğın Medīne ehline var muştula dedi Zeyd bin Ḥārīş Medīneye (3) geldi peygābarun ḫızı Rukiyyeyi ölmüş buldı Ḥazret-i ‘Oşmān ve Medīne ehli bir a(ra)ya cem‘ olup (4) Rukiyyeyi defn éderlerdi cemī‘si gelüp Zeydüñ başına üşdiler ḫaber şordılar Zeyd müselmānların (5) fetḫinden ḫaber vėrdi ‘Utbe bin Rabī‘a ve ḫardaşı ođlunuñ ve Ebū Cehlün ve Ümeyyenün öldüğü⁵⁴ ve ‘Abbās (6) bin ‘Abdu’l-Muḫḫalib esīr olduğın aşlı ile ḫaber vėrdi müselmānlar anı işidüp ḫatı şād oldılar (7) bu yaña ol kiři ki Mekkeye érişdi adına İbnü’l-Ḥārīş dėrlerdi bir büyük hecīni vardı cemī‘ (8) ḫalāyıkdan öñürdi Mekkeye yėtişdi Mekke ululardan kimesne ḫalmamışdı hemān Şafvān bin (9) Ümeyye ve Ebū Leheb bin ‘Abdu’l-Muḫḫalib ve Ṭalīb bin Ebī Ṭalīb ve Ebū Sufyān bin Ḥarb ḫalmışlar idi (10) bunlar Mekke mezkidine girüp oturmuşlardı leşker ḫālinden ḫaber şordılar gele dėyü umarlardı nāğāḥ (11) Ḥārīş yėtişdi bir kiři gelüp Ḥārīşün geldüğü anlara bildürdi ḫığırdılar Ḥārīş iḫerü girdi (12) ḫaber şordılar leşker şınuğından ve Mekke re’īsleri esīr olduğın ve niçeler helāk olduğından (13) ḫaber vėrdi ammā Ümeyye bin Ḥalef öldüğü Şafvān ḫātrıçün söylemege egildi zīrā Ümeyye Şafvānuñ (14) atası idi ḫalan ḫalkun öldüğünden ḫaber vėrincek anun sözin ‘aceblediler Şafvān herğiz inanmadı (15) eyitdi bu Ḥārīş delürmiş ne söyledüğü bilmez inanmazsanuz beni şoruñ şavaş güninde Şafvānuñ (16) ḫālī niçe oldı dėñ görün ne söyler dedi eyitdiler yā Ḥārīş Şafvān bin Ümeyyenün ḫālī niçe oldı (17) dėdiler Ḥārīş gördi kim kendüyi maşḫaraya almağa başladılar ḫaḫıdı eyitdi Şafvān ḫōd uşda oturur (18) evet vallāḥ atası Ümeyye ve ḫardaşı ‘Adiyy helāk oldılar dedi Şafvān bu sözi işitdi (19) ağladı feryād eyledi cemī‘ ulular ağlaşdılar Mekke ḫavmi ḫaralar ğėydiler yas dutdılar Ebū Leheb (20) ḫasta idi bu ḫaberi işidüp ḫarın ağrısına düşüp ḫara ḫara ḫabarcıklar ḫıḫarup gevdesi ḫoḫdı

⁵⁴ öldüğü

38a

(1) koğusından kimesne yanına gelemezdi āhir oğlu ‘Utbe ol yatduğı tamı Ebū Lehebün üzerine yıkdı Ebū Leheb tobrağ altında (2) kaldı rāvi eydür ol gün ki peygambar Medīneye muştucu viribidi aşhābı cem‘ eyleyüp tanışık eyledi bu (3) gānīmet mālını niçe ēdelüm ne maşlahat görürsüz dēyü esīrleri niçe ēdelüm dēdi ‘Ömer binü’l-Ḥaṭṭāb ayağ üzere (4) tırı geldi benüm fikrümde şavāb şöyle görünür ki her kişiye emr ēdesin esīrleri öldürel (5) eved ḥaşımlı ḥaşmına öldürdesin ki şonra sen benüm falānum öldürdün deyü nizā‘ ētmelü olınmaya ‘Alīye (6) buyur qaradaşı ‘Aḳīli depelesün Ḥamza ya buyur qaradaşı ‘Abbāsı öldürsün tā bileler ki müselmān ile kāfir (7) arasında şefkat götürilmişdür ve bu mālı dağı buyur ki bir yere defn eylesünler kimesne andan fa’idelenmesün (8) pes bu tedbīr peygambara ḥōş gelmedi eyitdi tedbīr eyleñ ‘Abde’l-dīn Revāḥa eyitdi baña bu ḥōş gelür ki (9) bir dere içinde od yaḳavüz mālları ve esīrleri oda yaḳavüz peygambara bu tedbīr dağı ḥōş gelmedi (10) eyitdi bir dağı söyleñ Ebū Bekr ayağ üzere tırı geldi eyitdi yā Resūlū’llāh bu dutsaḳlar küllisi (11) kimi ‘ammumuz ve kimi qaradaşumuz ve aḳrabamuzdur çünki Ḥaḳ Te‘ālā bize fırsat ērdi anları bizüm elümüzde esīr (12) eyledi bunları öldürmekden baña bu ḥōş gelür ki kendüleri kendülere şatavüz mālları ḥōd çoḳdur murādca (13) māl alavüz müselmānlara baḥş ēdevüz ki anuñla kuvvetleneler dēdi peygambara bu ḥōş geldi eyitdi yā Ebā Bekr (14) ‘Ömerün meşeli Cebrā’il meşeline beñzer şöyle ki her yerde bir belā ve ḥışm olmalı olsa Ḥaḳ Te‘ālā aña emr eyley nitekim Luṭ ve (15) Fir‘avn kavmini helāk ētmekte ve senün meşelün Mikā’ile beñzer ki Ḥaḳ Te‘ālā bir yere rahmet ētmek dilese anı (16) gönderür yağmur yağdurmaḳ gibi ve Yūnusı balıḳ qarından ḳurtarmaḳ gibi ve dağı senün yā Ebā Bekr peygambarlar arasında (17) İbrāhīm Peygambar meşeli gibidür düşmenleri ḥaḳḳında eyitdi تَبِعَنِي فَمَنْ آتَاهُ⁵⁶ أَمْوَالِهِمْ عَلَى الطُّمَسِ رَبَّنَا (18) رَجِيمٌ غُفُورٌ فَإِنَّكَ عَصَابِي وَمَنْ مَيَّيَ فَإِنَّهُ⁵⁷ الْعَذَابَ يَرَوْا حَتَّى يُؤْمِنُوا فَلَا قُلُوبِهِمْ عَلَى وَاشْتَدُّ (19) ya‘nī yā Rabbī bu kāfirlere ‘azāb ēdersen ḳullarındur ve eger rahmet ēdersen saña lāyıḳ dağı oldur ki (20) ‘azīz ve ḥakīmsin dēdi ammā ‘Ömer meşeli peygambarlar içinde Nūḥ meşeline beñzer ki

38b

(1) dēdi ve dağı Mūsā Peygambar (‘a.s.) meşeline beñzer ki (2) dēdi andan eyitdi üçünüz dağı eyü söyledünüz ḥū-tedbīr eyledünüz eved şabr ēdelüm Ḥaḳ Te‘ālā ḥazretinden (3) vaḥy ne vechle gelür dēdi tā ki işbu āyet nāzil oldu (4) طَيِّبًا حَلَالًا اللهُ رَزَقَكُمْ مِمَّا وَكُلُوا (5) pes Ḥaḳ Te‘ālā gānīmet mālını bizüm peygambarumuza helāl eyledi Ebū Bekrün tedbīri peygambarun murādına muvāfiḳ düşdi (5) ol gece anda yatdılar emīrleri ‘Abdu’llāh bin Ka‘ba işmarladılar yarındası göçüp Medīneye ‘azm

⁵⁵ İbrahim suresi 36. ayet

⁵⁶ Yunus suresi 88. ayet

⁵⁷ Yunus suresi 88. ayet

⁵⁸ Maide suresi 88. ayet

kıldılar ol gece ki (6) Hâzret-i risâlet anda yatmış idi ‘Abbās bin ‘Abdu’l-Muṭṭalib inildüsinden gözine uyhu gelmedi (7) dün yarusı geçdükden sonra ‘Abdu’llâha kığırdı eyitdi ‘ammı ‘Abbās niçün inler dēdi eyitdi (8) yā Resūlu’llāh ellerin kıatı çekdüm buyurursaŋ ellerin şalı vēreyin dēdi peygambar eyitdi şalı vērmek kıaçan (9) olur ammā geŋişcek bağla dēdi pes ‘Abbāsuŋ elin birez çözdı ‘Abbās rāhat oldı yarındaşı andan (10) göçüp esīrleri ve ğanīmet mālını alup bir menzile dağı kıondılar andan peygambar buyurdı esīrleri getürdiler (11) bir bir öŋinden geçürdiler aşhāb ayakları üstine yarağlarıyla turup temāşā ēderlerdi esīrleri (12) geçürürken ‘Uķbe bin Ebī Mu‘aytı getürdiler bu ol ‘Uķbe dūr ki Muḥammedūŋ mubārek yüzine tükürmişdi ol vaķt peygambar (13) anı öldürmege nezr ētmişdi hemān ki Muḥammedūŋ gözi ‘Uķbeye duş oldı ‘Alīye eyitdi (14) peygambaruŋ ‘ahdını yērine getür dēdi pes ‘Alī yērinden kıalkup kıılıc çekdi kim boynın ura ‘Uķbe eyitdi (15) yā Muḥammed uvacuķ oğlancuğlarum var ben öliceķ anlar neylerler dēdi peygambar eyitdi ey pelīd oęlancuęlaruŋ eger müselmān (16) olursa Hāķ Te‘ālā anlaruŋ kıaydını yēye olmazlarsa anları dağı oda yaķa dēdi pes ‘Alī ol kāfiri eyle (17) çaldı kim başı öŋine düşdi Naşr bin Hārişi getürdiler Hāriş ol idi kim eyitdi (18) اللهم ان كان هذا هو الحق من عندك فامطر علينا حجارة يا nī yā Rabbī eger bu Muḥammedūŋ dēdüęi hāķ olıcaķ olursa bizüm aramuza (19) taşlar yağdur ki helāk olalum ya bize bir ‘azāb vēr ki ölelüm gidelüm bu Muḥammed dēdüęi nesneleri (20) görmeyelüm dēmişdi Enşārdan bir kışi peygambaruŋ kıarşusına durmuşdı adına ‘Aşım bin Şābit dērlerdi

39a

(1) Peyęambar aņa işāret eyledi ki Naşr bin Hārişi depeleye çün ol iki kışi oldı yarındaşı göçüp şahrāya kıondılar (2) ol yērde Resūlu’llāh ğanīmet mālını aşhāb arasında kıismet eyledi meger Medīnede Peyęambaruŋ bir haccāmı (3) vardı adına Ebū ‘Ubeyde dērlerdi ol menzilde Peyęambarı kıarşuladı birez helvā ve birez yaşar ħurma tekellūf getürdi (4) peygambar yāranları da‘vet eyledi yēdiler andan Peyęambar ‘a.s. her kışiden bir pāre nesne istedi Ebū ‘Ubeydenūŋ (5) çanağını tōldurdı vērdi ol aradan göçüp Ruḥā yanına geldiler cemī‘ ‘ālem Muḥammedi kıarşuladılar İslām (6) dīnine kıuvvet olduğına şükürler ētdiler ğazā mubārek olsun yā Resūlu’llāh dēdiler Enşār ulularından bir kışi (7) vardı adına Selāme bin Seleme dērlerdi meşhūr bahādırlardan idi kıılıcı tayanup Peyęambara kıarşu (8) durmuşdı Medīne kıavmi aņa eyitdiler bunca Kıureyş uluları kim ol şavaşda bile idi her birisi anlaruŋ (9) ad çıkarmış bahādırlar idi ne hōş anlardan āsānıęla zafer bulduŋuz dēdi Usāme eyitdi anlar birer şaçlu (10) ‘avratlarmış hīç bize tırmadılar öŋümüze düşüp kıaçdılar kimin öldürdük ve kimin dutduķ dēdi (11) böyle dēdüęi ve Kıureyşi bu vechle aŋduęı Resūl hāzretine güc geldi anı çağırtdı eyitdi çok (söyleme) (12) söyleme yā Usāme anları Hāķ Te‘ālā helāk eyledi ve ferīsteler şıdı yoĥsa anlar ululardur ve er kışilerdür (13) dēdi andan göçüp Medīnede kıondılar Severe bint Rabī‘a odasına kıondı ki Resūlu’llāhuŋ ħatunıdır (14) Rabī‘a bin Esvedūŋ kıızıdır Kıureyşūŋ (o) ulularındandır bu ol Rabī‘a adur ki kendüsü ve iki kıardaşı (15) ‘Uķeyl ve Hāriş ceng içinde helāk olmuşlardı bunlaruŋ ataları Esved bin Yaęves Mekkede olurdu (16) kıatı

pîr ve za'îf olmuşdı bunların ölüsü haberi Medîne'de yayılmışdı çünkü Muhammedün Severenün (17) odasına konmuşdı Severe ağlamağa yas etmeğe meşgûl oldu şöyle ki peygambara huzûr komadı (18) dün yarısında andan kalkup 'Âyişe odasına geldi ertesi 'Abdu'llâh bin Ka'b ki esîrleri (19) olup Medîneye gelmişdi Muhammedi Severe odasında şanup esîrleri dağı anda getürdi (20) Severe çünkü ol Mekke serverlerini bend ve zincîr içinde gördi kendü başına gelen muşîbeti oturup ol

39b

(1) serverlere mütehayyir kaldı eyitdi böyle hõrlıgla ve zebûnılgla dutılınca atam gibi ve arkadaşum gibi olsağuz dedı (2) bu haberi peygambara bildürdiler peygambar turup Severenün evine geldi Severe'yi anlarla söyler gördi peygambar 'a.s. (3) sen ey Severe kâfirlerini cenge tahrîk mi edersin dëyüp Severe talâk vërdi andan 'Âyişeye (4) geldi buyurdi esîrleri dağı anda getürdiler andan her esîri dutan kişilere şaklatdurdi (5) Severe katı 'arlandı bir budur ki atadan ve arkadaşdan ayrıldı ikinci bu ki peygambar gibi kişinün şohbetinden (6) ayrıldı pes bu nesneden Severe 'âciz ve bî-çäre oldu ne kadar ki Resûlu'llâha dilek ëtdürdi beni yëne (7) kabûl eylesün dedı âhir 'Âyişenün etegini dutdı bilürdi ki Muhammed 'a.s. 'Âyişeyi gâyet severdi (8) anın sözün şımazdı bir gün Muhammed 'Âyişe evinde otururken Severe kendüsü Muhammedün katına vardı (9) eyitdi yâ Resûlu'llâh ben karı hatun kişiyin maşşûdum hemân senün aduğa olmağdur beni şohbetinden (10) mahrûm eyleme her gâh ki nevbet benüm ola ben nevbetümi 'Âyişeye bağışladum dedı 'Âyişe dağı peygambardan dilek eyledi (11) tã ki peygambar anı kabûl eyledi andan Muhammed eyitdi esîrlere esîrünüz şaklağuz tã ki Mekkedden ta'alluqâtları gelüp (12) şatun alalar Ebû Sufyân dağı Mekkilere eyitdi esîrlerünüzi çıkarmağa inen harîş olmağ ki ziyâde (13) bahâ istemesünler benüm dağı oğlum esîr olmuşdur ben şabr ederin siz dağı şabr eyleğ dedı Mekke bâzergânlarından (14) bir kişi vardı adına Ebû Zer'a dërlerdi anın Mekkede bir oğlı vardı adına Muṭṭalib dërlerdi ol eyitdi (15) (ol eyitdi) ben şabr edemezsin ne dilerlerse vëürin atamı habsden hâlâş ederin dëyüp Medîneye geldi (16) atasını şatun alup Mekkeye getürdi anı görüp her kişi esîrli esîrin almağa başladılar andan peygambar (17) eyitdi 'Abbâsa ki yâ 'ammı dükeli esîrlerden benüm katumda azîzreksin ve hem mâluğ dağı çokdur şimdi (18) senün üç esîrün vârdur ki arkadaşın oğullarıdır biri 'Uḳeyl bin Ebî Ṭâlibdür ve biri Nevfel bin (19) Hârişdür ve biri Hâlef bin 'Uḳbedür bunların üçü dağı faḳîrlerdür kendülerin şatın almağa kudretleri (20) yoğdur vâcib budur ki anları ve kendüzünü şatın-alasın dedı 'Abbâs eyitdi yâ Muhammed ben evvel

40a

(1) Mekkede hõd müselmân oldum idi bunda beni gücle getürdiler dedı peygambar eyitdi senün hâlünü müselmânlığünü Allâh bilür (2) şimdi sen zâhirde kâfirsın kâfirle bile geldün müselmânlar elinde esîr olduğ elbette kendüzünü şatın (3) almağ gereksin dedı 'Abbâs eyitdi çünkü böyle dërsen

işbu Ebū'l-‘Abbaş bunu dutup yigirmi (4) filurim aldı bārī ol filuri baña hüküm eyledi(di) peygamber eyitdi Hakk Te‘ālā anı müselmānlara rızq (5) eyledi anda senüñ haqqıñ qalması dedi ‘Abbās eyitdi benüm olkadar mālum yokdur ki bunca kişi şatun (6) alam dedi Resül eyitdi yā ‘ammı qanı ol filuriler ki şimdi Mekkeneden çıkmak isteyicek Fażl anasına şayduñ (7) işmarladuñ eger bu seferde öliceğ olursam bu mālı dört oğluma üleşdür dedüñ qanı ol mālı (8) vērüp kendüzüñi kırtarsaña dedi peygambardan ‘Abbās bunu işidüp ‘acebe qaldı zīrā bu (9) nesne hatun ile kendü arasında bir sözdü hīç kimesne anı görmüş ve işitmiş degüldi peygamber (10) bu nesneden haber verdüğüne ‘acebledi eyitdi yā Muhammed bu sırrı saña kim bildürdi dedi Resül (11) eyitdi ‘ālimü’s-sır ve el-haqqıyyātu’llāh bildürdi ‘Abbās eyitdi hīç şübhem qalması ki sen Hakk (12) peygamberisin dedi ve Muhammedüñ elini alup imān getürdi şonra ol üç kişiler dağı imān getürdiler 13 ‘Abbās anları alup āzād eyledi Ebū Sufyānuñ dağı bir oğlu şavaşda ölüp biri dağı (14) esir olmuşdı Ebū Sufyān kendüsi nākes kişiydi aqça kıoyamadı kim oğlını çıkara yatsun (15) yatıbildüğüne ben anuñçün māl harc etmezsin dedi bunun üzerine niçe zamān geçdükdün şonra bir gün (16) ittifaq Medīne halkından ve Enşārdan bir kişi kim adına Sa‘d bin ‘Abdu’r-rahmān dērlerdi hacc etmekçün (17) Mekkeye gelmişdi Ebū Sufyān ki Mekkenüñ sultānidur Sa‘di dutup habs eyledi oğlum ‘Ömerüñ (18) yerine dutu olsun dedi oğlumı āzād ederlerse ben dağı āzād ederin öldürürlerse (19) ben dağı bunu öldürürin dedi pes Sa‘d Medīneye haber viribidi hālını ta‘alluqātına bildürdi (20) peygambardan Ebū Sufyānuñ oğlu ‘Ömeri dilek edüp āzād eyledi ol dağı Medīneye gitdi rāvī eydür

40b

(1) ol gün ki Muhammed Medīneden Mekkeye hicret eyledi iki kıızı vardı biri Ruqiyye idi ki Ebiyy bin Ebī Lehebe vērmişdi (2) ve biri Zeyneb idi kim Ebū'l-‘Āş İbnRabī‘a bin ‘Abdū'l-‘Azīz bin ‘Abdū’s-Şemse vērmişdi bu kıızları Hādīce (3) zamānında peygamberlik gelmezden öñdün anlara vērmişdi pes çünkü peygamber Mekkeneden ‘uzlet eyledi Kıreyş (4) uluları ol güyegüleri da‘vet eylediler eyitdiler çünkü Muhammed bizüm aramızdan gitdi vācib (5) budur ki siz dağı kıızlarına talāq veresiz ki varalar ataları ardınca gideler tā ki anuñ neslinden Mekkenede (6) kimesne qalmaya anuñ şerrinden emīn olavüz ululardan her kimüñ kıızın isterseñüz size vèrelüm dediler (7) pes Ebbī bin Ebī Leheb Ruqiyye(ye) talāq vèrdi E(b)u’l-‘Āş bin Sa‘duñ kıızın aldı ammā Ebū'l-‘Āş Zeynebi (8) kıatı severdi eyitdi ben ölmeğe rāzıyın Zeynebden ayrılmazın dedi Zeyneb dağı (9) el-‘Āşı severdi pes Ruqiyye Medīneye atası kıatına gitdi peygamber dağı Ruqiyyeyi ‘Oşmāna kābīn kıoyup (10) vèrdi Zeyneb Mekkenede Ebū'l-‘Āşla qaldı ol vaqt ki Kıreyş leşkeri Bedir üzerine gelüp Muhammedle (11) uğraşup şındılar müselmānlar Ebū'l-‘Āşı anda esir eylediler peygamber ol esirleri bahāsına kesüp āzād (12) etdüğü vaqtdē Ebū'l-‘Āşdan aqça istedi Ebū'l-‘Āş Zeynebe haber viribidi aqça istedi dağı boncuğezı (13) varsa cem‘ edüp gönderdi istedikleri kıadar çıkmadı meger ki Zeynebüñ boynında bir boncuğı vardı (14) ki anda la‘l ve yāqūt ve م(?) vardı ol boncuğı aña

Hadice vèrmişdi benüm saña teberrüküm olsun (15) dèyüp kendü boynından çıkarup eliyle Zeynebün boynına aşmışdı nā-çar olup Zeyneb anı (16) dağı vèrdi idi peygambar ol gelen mâlı hesâb ètdükleri vaqt ol boncuğı görüp mubârek (17) gözleri yaşla doldı eyitdi eger Zeynebün gayrı vèrecegi varmışsa bunı vèrmezdi (18) nā-çar olduğundan bunı vèrmişdür dèdi müselmânlar Muḥammedün ağladuğın göricek eyitdiler (19) yâ Resûlu'llâh biz bu boncuğı senün ḥâtıruñçün bağışladuğ Ebû'l-Āşî dağı âzâd eyledük dèdiler peygambar (20) anlara du'â eyledi andan Ebû'l-Āşî eyitdi yâ Ebû'l-Āşî şimdi sen kâfirsın benüm kızum müselmândur benüm

41a

(1) dînümde müselmânı kâfir ḥâtunı ètmek ḥarâmdur Mekkeye varıncaḵ bu boncuğı Zeynebe vèresin ve anı benüm katuma (2) gönderesin dèdi Enşârdan Zeyd bin Hârişî bile koşdı Mekkeye bir menzil ḵalınca gitdiler ol arada (3) durdılar vardılar Ebû'l-Āşî Mekkeye geldi Zeynebi getürüp anlara ışmarladı Zeyd bin Hârişî Zeynebi alup Peyğambar-Ḥazretine (4) getürdi Zeyneb dört yıl Medîne de ersüz oturdu müselmânlardan çok ulu kişiler Zeynebi ḥatunlığa (5) istediler peygambar vèrmedi dört yıldan sonra Ebû'l-Āşî Şâmdan gelürken Medîne sınırında (6) müselmânlara duş oldu çok bâzergân vardı müselmânlar anları dutup bağladılar Ebû'l-Āşî (7) kaçup gece içinde Medîne şehrine düşdi Zeynebün evine geldi şabâḥ olıcaḵ Zeyneb anı peygambardan (8) dilek eyledi peygambar eyitdi anı evünde şaḵla evet şaḵın ki yanına varmayasın dèdi andan Muḥammed Ebû'l-Āşî (9) şehre geldüğün müselmânlara bildürdi ve mâlını müselmânlardan dilek eyledi Ebû'l-Āşî gerçi kâfirdür (10) ammâ anuñ dilinde hiç kimse incinmiş degüldür dèdi Muḥammed ḥâtıruñ nesin aldılarsa ol müselmânlar Ebû'l-Āşî yène vèrdiler pes Ebû'l-Āşî cemî' mâlıyla Mekkeye geldi Muḥammedden bu vechle eyilik göricek Ḥaḵ Te'âlâ anuñ (12) ḥâtırına İslâm muḥabbetin bıraḵdı Medîneye gelüp ihlâşla müselmân oldu peygambar Zeynebi aña yène vèrdi (13) ba'zılar eydür yène nikâḥ ètdürdi ba'zılar eydür evvelki nikâḥı üzerine muḵarrer kıldı râvî eydür Mekke şehrinde (14) Ḵureyş arasında bir bahâdır kişi vardı gâyetde 'ayyârlardan ve şîr-merdlerden idi anuñ adına (15) Ebu'l-Amîr bin Veheb dèrlerdi gerçi bahâdır kişiydi ammâ dervîş idi bir oğlı vardı adına Veheb (16) dèrlerdi beriyye yolın gâyet ḥüb bilürdi ol vaḵtin ki Bedir gâzâsında kâfirler şındı Ebû'l-Amîr (17) kaçdı oğlı Veheb müselmânlar elinde esîr olduğı 'Amîr bu nesneden ḵatı perîşân oldu bir gün (18) bu 'Amîr Şafvân bin Ümeyye birle mescidde oturup Bedir gâzâsında olan vâḵı'aları söyleşür (19) 'Amîr oğlunuñ esîr olduğun aḡdı ḵatı perîşân oldu eyitdi mâlum yoḵdur ki oğlumı esîrlikden (20) ḥalâş eyleyem eger ḵalan oğlanlarum benden sonra zâyi' ola dèyü ḵorḵmayaydum oğlum bahânesine Medîneye

41b

(1) varup bir yere kendüzümü pinhân èderdüm Muḥammedi bir ḥalvet yerde olur öldürürdüm gâyeti bu ki beni öldüre-(2)lerdi Muḥammedi öldürdüğümden sonra ben dağı ölürsem revâdur dèdi Şafvân

eyitdi sen (3) eger bu işe ikdām edesin ehlün ve ‘ayālün nafaqası benüm üzerüme olsun dedi ‘Amir eyitdi (4) borcum dağı vardur dedi Şafvān eyitdi borcuñ dağı ödeyin ben diri olduğumca dükeli (5) cemā‘atün hırcı ve nafaqası benüm üzerüme olsun dedi eyle deyicek ‘Amir şād oldı ve Medīneye gitmege yarağ (6) gördi Şafvān anuñ dükeli yarağını gördi ve niçe nesnelər vèrdi ve Medīneye Muḥammed kaçdına gönderdi (7) hemān Cebrā’il ‘a.s. Şafvānla ‘Amirün tedbīrini bildürdi ‘Amir Medīneye geldügin i‘lām eyledi Muḥammed bir gün Medīne (8) mescidi içinde aşhābla oturmuşdı ‘Amir mescid kapusından içerü girüp Muḥammede selām vèrdi (9) Muḥammed eyitdi yā ‘Amir ne maşlahata geldün dedi ‘Amir eyitdi yā Muḥammed oğlanuğum esir olmışdur ben dağı duruşam (10) nesnem yoğdur ki vèrem anı ḥalāş eyleyem saña anuñcün geldüm ki beni esirgeyesin oğlanuğumu āzād eylesin (11) dedi andan peygambar eyitdi getür şol yanuñdağı kılıcı göreyin dedi ‘Amir kılıcın çeküp Muḥammedün eline (vèrdi) (12) Muḥammed ol kılıca nazar kıldı gördi ki bir zehrle suvarılmış ābdār kılıcdur eyitdi ey it esir isteyü gelen kişi (13) şuncılayın kılıc mı getürür evet toğrı söyle ne maşlahata geldün Şafvān bin Ümeyyeyle ne tedbīr eyledün (14) mezkidinde ne tanışık étdün ve ol bu kılıcı saña niçün vèrdi ve seni bunda ne işe gönderdi (15) ‘Amir bunu Muḥammeden işidüp müteḥayyir qaldı yā Muḥammed saña bu nesneyi kim bildürdi dedi eyitdi Allāh (16) Te‘ālā bildürdi ‘Amir eyitdi yā Muḥammed ol Allāh ḥaqqıçün ki saña peygamberlik vèrdi ben Şafvānla bu fikri (17) étdiğümü Şafvāndan gayrı kimesne bilmezdi bildüm ki Ḥaqq peygambarısın baña İslām ‘arza kıl dedi ve peygambar (18) öñinde imāna geldi oğlını dağı getürdiler oğlı dağı müselmān oldı ikisi bile ihlāşla müselmān (19) oldılar ve Mekke de oturdılar peygambar anları bir maşlahat üzerine qodı ki müselmānlardan Mekkeye giden kimesnelere (20) beriyye yolından qulavuzluk eyleye yol göstereler anlar dağı bu ḥidmete mültezim oldılar her müselmān ki Mekkeye giderdi

42a

(1) anlar aña qulavuzluk édüp beriyyeden yol gösterürlerdi tā ölince ‘Amir bu iş üzerine öldi ve’s-selām (2) تفصل غزواتي كميان بدر واحد بود rāvi eydür Bedir gāzāsıyla Uḥud gāzāsı arasında (3) on üç ay geçdi zirā peygambar ‘a.s. Ramazān ayınuñ on dördinci güninde Bedir gāzāsından (4) geldi dülegisi yıl Şevvāl ayınuñ ki hicretün üçinci yılıdur Şevvālün yedinci güninde Uḥud gāzāsına (5) gitdi bu on üç ay içinde peygambar yèdi def a dağı gāzā eyledi ba‘zısına kendüsi vardı ve ba‘zısına (6) leşker viribidi ki gāzānuñ birisine gāzāü’l-Keder dèrlerdi ve birisine gāzāü’l-Saviğ dèrlerdi (7) İnşallāh bu gāzāları tafşil édevüz ‘ālī ve cae’l-tertib beyān édelüm qanqı gāzāya kendü bile vardı (8) ve qanqına leşker viribidi bir bir söyleyelüm inşAllāh Te‘ālā حديث غزوالكدر bu Keder (9) gāzāsınuñ aşlı budur ki ol vaqt ki peygambar ‘a.s. yèdi gāzāsından ki geldi Ramazān ayınuñ on (10) dört günü qalmışdı Medīnenün çevresinde cuḥüdlar vardı her ṭā’ifenün bir muḥkem qal‘ası vardı (11) Ḥayber gibi Qırnaṭa gibi Nazīr gibi peygambar Medīneye gelicek anları dīne da‘vet eyledi anlar Dīn-i İslāmı (12) qabül étmədiler ammā peygambarla ‘ahd eylediler ki şavaş étmeyeler

ve birbirine kaşad  tmeyeler hem n ki peyg mbar (13) Bedir g z sından manş r ve muzaffer döndi ve ol k firleri şıdı cuh dlar tasaya düşdiler (14) Peyg mbarla  ahd  td klerine peşim n oldılar bu Mu ammed K reysi bitürdükden sonra bizi ele alaca dur anlara ne  tdiyse (15) bize da ı  decekd r dediler pes K reys t 'ifesiyle el bir  tdiler bir gün ki Rama z nu  a ıirinci g ni idi (16) bir riv yetde dört g ni  almışdı peyg mbara haber yetişdi kim Ben  Süleym ve Ben   A af n t 'ifesi (17) bir yerde Keder şuyunu  üzerinde cem  oldılar kaşdları bu ki Med neye sebh n  deler K reysi n (18) k nini m selm nlardan alalar pes haber geldükde a şam va tı idi peyg mbar aşh ba haber eyledi hem n ki orucların (19) şıdılar yara a girdiler şevv l n evvelki g niydi ki peyg mbar kendüsi bindi ol k firler n d rneği yerine (20) Keder kuyusu üzerine y ridi Enşardan bir  ammi vardı adına  Abdu'll h bin  mm-i Külşüm d rlerdi

42b

(1) K r ' n o uyıcı kişiydi peyg mbar anı Med nede halife dikdi  Al  raziya'll hu  anhu peyg mbaru   alemin götürdi Keder-(2) kuyusına  c g nlik yoldı peyg mbar iki günde yetişdi k firler peyg mbaru  gelicek bildiler ta lara kaçdılar m lların (3) tavarların  oyup gitdiler peyg mbar umardı kim ol k firler geleler şavaş eyleyeler y h d şulh eyleyeler  unki (4) gelmediler  oyunların ve tavarların  obanlarıyla sürüp Med neye getürdi şevv l ayınu  beşinci g ni ki peyg mbar (5) yine Med neye geldi iki gün durdı andan Ben  Kan a  g z sına  azm eyledi *حديث بنى قعقاع* (6) Ben  Kan a  düdükleri cuh dlardan bir t 'ifedür ki Med ne civ rında olurlardı anlar da ı peyg mbarla  ahd (7)  tmişlerdi kim şavaş  tmeyeler Bedir g z sında K reys k firleri şındukların işidüp mel l oldılar (8) eyitdiler K reys t 'ifesi şavaş  tmek bilmezlerdi eger bizden yardım isteselerdi biz anlara yardım (9)  derd k Mu ammedilere erlik niçe olur g ster rd k dediler peyg mbar anlardan bu vechle söz işidüp (10) hem ndem Cebr 'il geldi *وَأَمَّا مِنْ تَخَافَنَّ وَإِمَّا خِيَانَةٌ قَوْمٍ مِنْ تَخَافَنَّ وَإِمَّا خِيَانَةٌ قَوْمٍ مِنْ تَخَافَنَّ* (11) ihtiyaç  dersen  ahdu ı boz ve anlara bildür bozıldığın bileler andan sonra anlarla şavaş eyle (12) Peyg mbar bu  yetden çatı sevindi t rı geldi yüz kişiyle anlar n  al aları üzere vardı (13) anları d ne da vet eyledi m selm n olmak gereksiz d di ve ill  sizünle şavaş  der z d di anlar (14) eyitdiler y  Mu ammed K reys t 'ifesin başduğu  n bir iş mi eyledüm şanursın bizi anlara kiy s eyleme bizümle (15) şavaş  derse  şa a mi d ru ı bildürevüz dediler peyg mbar  a.s. eyitdi imdi va tu uza h z r olu  (16) ben  ahdı şıdum yara  görün şavaş  der z d di  rtesi ki şevv l n on beşi geçmiş (17) idi Ebu el-B be İbnu'l-M nziri Med nede halife eyledi peyg mbaru  *şalla'llahü  aleyhe ve's-sellem*  alemin  Al  götürdi

43a

⁵⁹ Enfal suresi 58. ayet

(1) bulmadı yene Medîneye geldi Şefer ayı geçdi Rebî'ü'l-evvel ayında Muhammed kıızı Ümm-i-Külşümi Ruqıyye yerine 'Osmâna (2) nikâh eyledi vèrdi 'Osmân bin 'Affân iki def'a peygambara güyegü oldu meger ki Benî Nîzar cuhûdlarından bir (3) mâlı ve ta'allukâtı çoğdı adına Ka'b binü'l-Eşref dèrlerdi ol gün ki müselmânlar Bedir gâzâsında (4) kâfir leşkerini şıdılar Zeyd binü'l-Hârişe Medîneye gelüp kâfirlerün şıduğundan ve Kureyş ulularının (5) niçeleri öldüğinden haber vèrdi ol vaqt Medînede idi çâre olmadı Zeyd binü'l-Hârişenün (6) sözine inanmadı bu kaçan olacak nesnedür dèdi şonra haqîkatine yetişecek katı perişân oldu ve (7) sürüp Mekkeye geldi Mekke kâfirlerine gâzâ eyledi ve merşıye söyledi şâ'ir kişi idi peygambara yâranlarına (8) hicv eyledi pes Ka'b bin Eşrefün bu hâli peygambaruñ kulağına yetişdi mubârek hâtırı ol kâfirden (9) katı incinmişdi bu Ka'bü'l-Eşrefün Benî el-Nîzar kal'ası karşılığında bir muhkem kal'ası vardı çevresi (10) hürmalık idi ve ekinlik yerlerdi Ka'b her yıl o yerlerden firâvân un buğday getirürdi ve nihâyetsüz (11) hurma hâşıl ederdi Medîne halkıyla mu'âmele ederdi ve çoklık mâl tahşil ederdi pes Ka'bü'l-Eşrefden (12) Peygamber katı incinüp aşhâba eyitdi 'acebâ sizlerden kim ola kim cânına kıyaydı bedenini Allâha bağışlayaydı (13) varaydı Ka'b bin Eşrefün başını keseydi dèdi Enşârdan Muhammed bin Meslime eyitdi yâ Resûlü'llâh (14) ol maşlahatı ben bitüreyin cânımı senün yoluña kurbân edeyin dèdi peygamber aña du'â eyledi bunun üzerine (15) üç gün geçdi umardı kim Muhammed bin Meslime bu işi bitüreydi bitürmedi bir gün peygamber aña eyitdi (16) niçün 'ahduña vefâ etmedün dèdi eyitdi yâ Resûlü'llâh üç gündür ki ben bu teşvîşden yeyecek (17) yemedüm dèdi peygamber eyitdi niçün anuñçün ki Ka'b inen ulu kâfirdür ve kal'ası şarbdur leşkeri ve (18) ta'allukâtı çokdur qorqarın ki başarımayam senün katuñda odlu düşem dèdi peygamber eyitdi hele sen (19) ikdâm eyle edebilürseñ hõş edemezseñ ma'zürsın dèdi Muhammed bin Meslime eyitdi bu işde baña bir (20) kaç yâr yoldaş gerekdür dèdi Enşârdan bir kişi vardı adına Selkân bin Selâm dèrlerdi

43b

(1) bu Muhammed bin Meslimeyle dõstdı Ka'b binü'l-Eşrefle Rızâ'dan qardaşdı ya'nî ikisi bir anadan süd emmişdi (2) gâyetde dõstlar idi Ka'b kaçan Medîneye gelse bu Selkân evine gelürdi gècede ve gündüzde aña men' yoğdı (3) Muhammed bin Meslime bu hâli aña bildürdi Selkân eyitdi peygamber hâtırçün bu işde ben saña yoldaş oluruñ (4) dèdi ve birkaç kişi dağı söyledi fi'l-cümle yedi kişi bu maşlahât için bel bağladılar ahsam vaqti (5) idi kim peygambaruñ katına geldiler hayr himmetle bizi gönder yâ Resûlü'llâh dediler pes peygamber tırı geldi Bâkî'ü'l-Ğarqada (6) degin anlaruñla bile geldi ol aradan anları gönderüp kendüsi yene maqâmına geldi anlar sürüp dün (7) yarusında Ka'bunñ hişârı dibine geldiler Ka'b dağı yenice evlenmiş idi bir kız almışdı hişâr burcında (8) ol kızla yatmışdı Selkân yâranların bir yere qodı kendüsi yalnız yarağla hişâr kapusına varup (9) Ka'bü'l-Eşrefe çağırdı Ka'b uyandı Selkân idügin âvâzından bildi eyitdi ne hâldür bu (10) vaqt ne hâcete geldün dèdi Selkân eyitdi senünle bir danışık etmege geldüm dèdi

eger taşra geli- (11) bilürsen gel gelemesen giderin dedü Ka' b fi'l-ḥāl tırdı geldi ki aşğa ine 'avratı etegine (12) yapışdı eyitdi bu vaqt kal'adan taşra çıkmak ḥayr degüldür gitme dedü Ka' b eyitdi bu gelen kişi benüm (13) ğāyetde dōstumdur her vaqt ki varsam anuñ kapusu baña açuqdur ol benüm aduma gelüp ben kapuyı açmamak (14) mürüvvet degüldür er oldur ki öldürmege daḥı kığırsalar yok demeye vāqı'ada hem eyle oldı diline daḥı (15) ol söz geldi pes Ka' b taşra çıkdı pes Selkân eyitdi ey kardaş bil ki bu Muhammed bizüm ḥaqqumuza katı (16) şom oldı Medineye ayak başalıdan bereket kalmadı kızlıktan ve tırlıktan kurtılmaz olduḡ dedü (17) Ka' b şaḫalın eline aldı eyitdi ben size demedüm mi bunun dīninün aşlı ve şebātı yoḡdur Selkân eyitdi (18) sen ne dedün eyle oldı dedü andan eyitdi şimdi ben acılıktan bunda geldüm evinde oḡlancuḡlarumuñ (19) yēyeceḡi kalmadı geldüm ki birez buḡday ve birez alma vēresin ne istersen katuñda rehn koyam ve bir iki yoldaşum (20) daḥı vardur anlar daḥı bu maşlaḫata gelmişlerdür senün katuñda gelmege anlar utandılar beni gönderdiler eger sözümi

44a

(1) kabül edersen anlar daḥı gelsünler yok dersen dün içinde dönelim gidelim ḥālümüzi kimesne bilmesün dedü (2) Ka' b eyitdi buḡdayumuz kalmamışdur evet senün sözüñi şımak kaçan olur birer oḡluñuzu katumda rehn (3) eyleñ ne kadar istersenüz buḡday ḥurmā aluñ dedü Selkân eyitdi oḡlan rehn koyıcaḡ (oḡlan (4) rehn koyıcaḡ) el duyar bizi melāmet eder ammā yaraḡlar getürdük ki katuñda rehn koyavüz dedü Ka' b (5) eyitdi ḥōş ola pes Selkân çağırdı ol yāranları geldiler birez oturdılar andan bundan avurd (6) urdılar meger Ka' buñ bir uzun şacı vardı müşgle ve 'anberle şacın ^{تسبي}(?) ederdi şöyle kim koḡusından (7) oturanların dimāḡı mu' attar olurdu Selkân gāḥ gāḥ Ka' buñ başını egerdi ve birez saçını koḡulardı (8) ne laḫif koḡusu vardur dērdi andan eyitdi kardaş birez ḥurmā būsītānı temāşā edelim dedü (9) andan bu yaraḡlarumuñu katuñda koyalum gidelim yarın tavar getürelüm buḡday ve ḥurmā alalum dedü Ka' b (10) anlaruñ sözine maḡrūr oldı tırı geldi ḥurma būsītānı içine yōridi birez yer gidicek Selkân (11) Ka' buñ saçını kuçar gibi olup iki eliyle muḫkem tutdı ve bir yanından Muhammed bin Meslime tutdı ve bir yanından (12) Ḥāris bin Evs dutdı Ka' bı başdılar ve bākī yāranlar kılıc uşurup Ka' bı pāre pāre eylediler bunlaruñ (13) ḡavḡāsını kal'adan duydılar 'avratı feryād eyledi meş'ale yaḡdılar müselmānlar anı görüp kaçdılar meger (14) ḫaḫāyla Ḥāriş bin Evsün başına kılıc toḡnup başını iki pāre eylemişdi kaçmaḡa hergiz mecālī yoḡdı (15) arḫun arḫun ıradılar niçe giderdi cuḫūdlar ardınca varmaḡa koḡdılar varmadılar bunlar şabāḥ (16) olunca yēne Medineye geldiler peyḡambar erte namāzın kılup henüz mescidden çıkmadın yētişdiler Ka' buñ öldüğinden (17) ḥaber vērdiler peyḡambar şād oldı Allāḫa şükr eyledi ve anlara du'ā eyledi andan du'ā kılup Ḥārişün (18) başına üf dedü fi'l-ḥāl başıñuñ yarısı bitdi şaḡ-oldı bu kaḫziyye Rebī' ü'l-āḫir ayıñuñ (19) ortasında idi bundan sonra Cemāziye'l-evvelinün āḫiriyle Cemāziye'l-evveli evvelerinde Zī-Ḳırade (20) ḡazāsı vāḫı oldı ^{حديث غزو ذي قار} bu ḡazāñuñ aşlı budur ki Ḳureş kavminün şıngunları

44b

(1) hemān bāzergānlıkdur Mekkīlerūñ bāzergānlıkdan ğayrı şan‘atı olmaz eger bir zamān bāzergānlık ėtmeyeler hālleri (2) katı za‘if olur Bedir ğazāsından anlar şınıcaķ Şāmdan Mekkeye gitmege ve Medīne ʔarafına uğramaķlıķla iħtiyāt (3) ėder oldılar bu hālle yēdi sekiz ay geğdi sefere ʔıķmadılar bir ğün Ebū Sufyān eyitdi bize ʔāre bu (4) ʔaldı ki ulu yoldan sefere gitmeyevüz ʔulavuz dutavüz yolsuz yerden beriyyeden gidevüz dēdi bu tedbīr (5) üzerine ittifāķ eylediler bir ulu kārban oldılar firāvān ʔumaşla beriyye yolından Şāma yöridiler bir (6) ʔulavuzları vardı Ferdāt bin Hāyāt dērlerdi Ebū Sufyān ve Şafvān bin Ümeyye beriyyeden (7) giderken Zātü’l-‘Irķ dēdükleri menzile kim yētişdiler peyğambara daħı haber yētişdi anlar Şāma gittüklerini bildi (8) fi’l-hāl Zeyd bin Hārişe leşker ʔoşup viribidi anları Zi-Ķırade dēdükleri şunuñ üzerinde (9) ʔonup oturur buldı dün başķunun eyledi Ebū Sufyān yoldaşlarıyla ʔaçdılar mālī ve ʔavarı (10) ʔodılar gittiler Zeyd ol ʔavarı alup Medīneye geldi bu nesne Cemāziye’l-āħirūñ ortasında oldu (11) kim hem bu ay içinde idi kim Hāyberūñ begi Selām binü’l-Hāķīķi peyğambarūñ emriyle ʔatl eylediler خبركشئناسلامالحقيق (12) rāvī eydür bu Selām ʔatı mu‘teber cuhūdlardan idi Hāyberde olurdi ammā dükeli cuhūdlarūñ (13) re’isi idi ğāyetde mālđardı şā‘ir ve faşīh-zebān ķişi idi ʔavm ve ʔabileşi ve ta‘alluķātı ʔoğdı (14) peyğambara ve aşhābına ol daħı hicv ėtmişdi anuñ laķabına Ebū Rāfi‘ dērlerdi Medīne şehrinde ne ʔadar ʔavm (15) varsa iki ʔā’ifeden hāşıl olmuşdı birisine Evs ve birisine Hāzrec dērlerdi bu iki (16) ʔā’ifenūñ arasında ğāyetde nisbet ve ta‘aşşub vardı ʔaçan bir ʔā’ife bir işi işlese elbette ol (17) ʔā’ife daħı ancılaym belki ziyāde iş ėtmek isterlerdi ammā Evs ʔabileşi Hāzrecden irāķ idi (18) ol yēdi ķişi kim peyğambarūñ rızāsıėün Ka‘bü’l-Eşrefi öldürmişlerdür yēdi daħı Evsden (19) idi Hāzrecden kimesne bile degöldi Evsilerle ėdicek kendüler ėdemedüğinden Hāzreciler ʔatı (20) tasaya düşdilerdi bir ğün Hāzrec uluları bir araya gelüp ʔanişık ėtdiler Evsiler Ka‘bı öldürüp

45a

(1) Peyğambarūñ hātırını şād eylediler vācib oldur ki biz daħı bir ulu cuhūd depeleyevüz kim Peyğambarūñ hātırı şād ola dēdiler (2) andan eyitdiler bu Hāyber cuhūdları dükeli cuhūdlardan ziyādedür anlarūñ begleri kim Selām binü’l-Hāķīķdür Ka‘b- (3) ü’l-Eşrefden daħı uludur biz daħı anı öldürelüm Resūli şād eyleyelüm dēdiler ittifāķla peyğambara geldiler tedbīrlerini (4) Peyğambara ‘arz eylediler peyğambar eyitdi hōş varursız ğāyet müvecceh iş ėdersiz eyle olsa Hāzrecūñ mu‘teber bahādır- (5) larından sekiz yigit ittifāķla peyğambar ʔatına geldiler Peyğambar Hāzreti du‘ā eyledi himmetle anları gönderdi eyitdi varuñ (6) ammā ‘avratını ve oğlancuķlarını öldürmekden şaķınuñ dēdi bu sekiz ķişi yaraķ görüp gittiler ğün şararup (7) ʔolanudururken Hāyber ʔal‘asına yētişdiler bu Hāyber ʔal‘ası ğāyet şarb idi yēdi ʔat hışardı her birinūñ (8) demür ʔapuları var idi bir ʔapucısı vardı her ğün aħşam namāzı vaķtinde ol yēdi ʔapuyı yapardı (9)

anahtarları yene şaklardı pes ‘Abdu’llāh bin Üneys ki bu sekiz kişünün re’isidür yāranları bir yere gizledi (10) eyitdi siz bu arada oturuñ ben hıleye kal‘aya gireyin kaçan ki kapuyı açam siz dañı gelesiz dēdi ve başına (11) bir destār örtđi şu dökmege oturur gibi kapu karşısında oturđı kapucı geldi kim hişār kapusını (12) yapa görđi ki taşrada ādem var şandı kim kal‘a halkındandur çağırđı eyitdi kim tēz gel kapuyı yaparın dēdi (13) ‘Abdu’llāh dañı ayak yolından durur gibi şalvarın bağlar gibi kal‘aya girdi kapucı anuñ yüzine bakmadı hemān ki ‘Abdu’llāh (14) içeri girdi kendüyi bir arada pinhān kıldı meger Hıyber ‘ādet(i) bu idi ki kapucı ol yēdi kapuyı kapayınca (15) anahtarları bir arada koyup bir yerde şaklardı hişār halkı ol yeri bilürlerdi her kim ki öñürdi (16) uyana taşrada maşlahatı ola anahtar alup kapuyı açardı çıkardı kapucı nesne dēmezdi ‘Abdu’llāh (17) Hıyberde hayli durmuşdı ol ‘ādeti bilürdi Ebū Rāfi‘ün kal‘a ortasında bir yüksek sarāyı vardı (18) dün yarusına degin kal‘a halkı anuñ kapusunda olurlardı andan tağılup evlerine giderlerdi (19) anlar tağılınca ‘Abdu’llāh şabr eyledi hemān ki el tağıldı ‘Abdu’llāh geldi kapuları açup yāranlara haber eyledi cemī‘ (20) kal‘aya girüp Ebū Rāfi‘ün sarāyını ortaya aldılar Ebū Rāfi‘ gāflet uyhusından hatunıyla yaturken üzerine

45b

(1) girdiler ‘Abdu’llāh bin Üneys girdi kılıc elinde hatun anı görđi diledi kim çağıra feryād eyleye‘Abdu’llāh ‘avrata eyitdi (2) epsem yoksa seni iki pāre eylerüm dēdi pes ‘avrat korđdı tınmadı Ebū Rāfi‘e kılıc uşurdılar yatduğı (3) yerde pāre pāre eylediler hemān ki evden taşra çıkđılar ‘avrat şiven eyledi şöyle kim hişār halkı uyanup (4) serāsime oldılar ne hāl olduğın bilmediler müselmānlar ivediyle çıkarken ‘Abdu’llāh bin ‘Utbe nerdbāndan inerken (5) uçup ayağı şındı müselmānlar anı arkalarıyla getürdiler hişārdan çıkđılar Muḥammediler şebḥün eyledi (6) şandılar tēz hişār kapuların berkitdiler kimesneyi kapudan taşra çıkartmadılar müselmānlar āsānıgla ‘Abdu’llāh götürüp (7) peygambaruñ katına yētürdiler peygambar ol kāfirün öldüğün işidüp şād oldu pes cuhūdlar korđdılar (8) peygambarla şulḥ peygambar Receb ve Şa‘bān ve Ramazān ayında Medīnede oldu Şevvālden yēdi gün geçecek (9) Uḥud gāzāsına müteveccih oldu خبرغزواحد Uḥud gāzāsınun sebebi oldur ki ol vaqt ki Bedir (10) gāzāsında Kureyş kāfirlerine bu vechle muşibet vākı‘ oldu eyitdiler ki biz Muḥammedden dādumuz almayınca (11) rāḥatumuz yokdur dēdiler pes dükeli ‘Arabistāna nāmeler ve elçüler gönderüp yardım istediler ‘İkrime bin Ebu Cehl (12) ve Şafvān bin Ümeyye kim Kureyşün uluları anlaruñ ataları Bedir gününde düşmişlerdi öylekin üzerine (13) leşker yarağın görđiler mällar harc edüp bir yıl tamām leşker devşirmek kaydında oldılar ‘Arabda ne kadar (14) bahādır varsa māl kuvvetiyle devşürdiler Ebū Sufyān ki Mekkenün begidür işbu vechle tedbir eyledi kim ol (15) ulu put kim adına Hübel-i a‘lā dērler anı bir deveye berkitdiler ki şavaşa bile uyduralar tā ki ‘Arablar anı görüp (16) dīni ‘aşşına gayret edüp ceng edeler ve bir şā‘ir kişi vardı kim halkı cenge taḥrīk ēderdi Bedir gününde (17) Peygambar anı esir etmişdi sonra yene āzād etmişdi and vērmişdi kim ayruḥ kāfir için şī‘r etmeye

(18) Ebū Sufyān anı getürüp ‘ahdını şıdurdı kâfirleri da‘vet etmege gönderdi çün kâfirler (19) anuñ söziyle Mekkeye geldiler çünki yıl tamām oldu Şevvāl ayı görindi Ebū Sufyān leşker çeküp (20) Mekkedden çıkdı Hübeli deveye berkitdi andan Ebū Sufyān kendü ‘avratımı ve ‘ammısı kıızı Ümm-i Hakemī ve Hāriş bin

46a

(1) (ve) Hāşim ‘avratı Fāţıma bint Mes‘üdi ve ‘Ömer Muḥāz ‘avratı fi’l-cümle ulu ḥatunlardan on beş ḥatun (2) uydurdu ki ḥatunlarla ikişer üçer cāriye bile uydurmışlardı Cābir bin Mut‘imenüñ bir Hābeşī (3) kulu vardı adına Vaḥşī dērlerdi ammā ğāyet bahādırdan ve siliḥ-şörlardan idi Cābir aña (4) eyitdi Bedir güninde Muḥammed benüm ‘ammum Rebi‘ayi⁶⁰ öldürdi şimdi Muḥammedüñ iki ‘ammısı vardır biri Hāmza ve biri (5) ‘Abbāsdur anlardan her kañkısını öldürü bilürseñ āzād ol dedü çünki Ebū Sufyān Mekke (6) kañusına çıkdı leşkeri ‘arz eylediler üç biñ güzide ad çıkarmış bahādır kişi müretteb yarağla (7) buldı yedi yüzi ğeyimlü ve iki yüzi atlu idi ḳalanı deveye binmiş bu resme yarağla Medīneye (8) ‘azm eylediler tā ki Medīneye yētişdiler anda bir tağ vardır ol tağun üstinde bir meyil vardır (9) erişüp anda ḳondılar bu tarafta peygāmbara ḥaber yētişdi Ebū Sufyān leşker çeküp Medīne üstine (10) geldi dērler Medīne ehli bu ḥaberi işidüp ḳorḳdılar Bedir güninde dökilen kañlarun kīnin almağa (11) geldiler dediler peygāmbar Hāzreti aşḥābıla tanışık eyledi ‘Abdu’llāh Ebī Selūl ki Hāzrec kañilesinüñ ulusıdır (12) şürette müselmān dērilürdi ammā māzide münāfik idi ol eyitdi yā Resūl’llāh yēgrek oldur ki (13) Medīneden çıkmayavüz şehr içinde anlarunla şavaş ēdevüz zīrā anlar bizden ziyādedür Medīnede (14) olıcaḳ ‘avrat oğlan bize taş devşüri vērürler ve yardım ēderler Medīneden taşra (15) olıcaḳ bizüm anlar ḳadar ādemümüz yokdur anlar bize ğalebe ēderler dedü peygāmbara daḫı bu tedbīr ḥōş geldi (16) eyitdi ben daḫı dün ğeçe gördüm bir ḳoluma bir zırh ğeyerin ve elümde ki ḳılıcum gedilmiş görürin (17) ol zırh Medīnedür Medīnede olmaḳ ḥayırlı görünür dedü anlar ki Muhācirīnden ve Enşārdan (18) anda bile idi bu tedbīri hiç maşlaḥat görmediler eyitdiler yā Resūl’llāh bu ne tedbīrdür ki düşmen (19) üzerümüzze gele biz evümüzde oturavüz bizi al taşra çık anlarla şavaş ḳılalum anlara bir iş-ēdelüm (20) Bedir ğazāsından daḫı yēg olsun dediler peygāmbar gerçi bunu maşlaḥat görmedi ammā anlarun

46b

(1) ḥāḫırıçün eyle olsun dedü yaraḳ görüñ Cum‘a namāzın ḳılalum daḫı çıkaalum dedü Şevvāl ayınun yēdinci günü (2) idi kim Cum‘a namāzın ḳıldılar andan peygāmbar iki ağır zırh ğeydi taşra çıkdı atını çekdiler bindi müselmānlar peygāmbarun ḥāḫırı (3) olmaduğın bildiler eyitdiler yā Resūl’llāh biz senüñ muḫī‘üz eger ḥāḫırun taşra çıkmamaḳ dilerse buyurun şehr içinde (4) şavaş ēdelüm dediler peygāmbar eyitdi bu sözi ata binmedin demek gerek idi çünki zırh ğeyildi ve ata binildi (5)

⁶⁰ Ru‘ niyeyi

ayruḡ dönmek olmaz Allāhdan ne gelür hōş geldi dēyüp yöridi biñ kişi Resūlu'llāhuñ ardınca (6) bile yöridiler peygambar أم الكرونوم (?) Medīnede ḡalīfe eyledi Mu'şab bin 'Umeyr götürdi 'Abdu'llāh bin Selemün (7) iki صنوراق (?) bile çıḡdı yarım ferseng miḡdārı yēr bile gidicek 'Abdu'llāh ḡurdi eyitdi vallāh ben (8) ancak giderin bir kişi kim ulu sözün eşitmeye oḡlan uşaq söziyle 'amel ḡıla anuḡla gidüp kişi (9) kendüyi helāk etmek olmaz dēdi leşkerden niçe kişiler anı görüp bile ḡaldılar andan eyitdi ben bu aradan (10) yana dönerin selāmet isteyen benümle bile dönsün dēdi pes üçyüz kişi anuḡla bile döndiler Resūlu'llāh (11) ilerü geḡdi ol üçyüz kişi kim 'Abdu'llāh ile bile yēne Medīneye döndüklerin işitdi Enşārdan 'Abdu'llāh- (12) bin 'Amr anlaruñ ardlarından yētişdi eyitdi ey müselmānlar Resūlu'llāh ḡoyup ḡancarı gidersiz gērü dönün (13) peygambaruñ ḡatına gelün dēdi 'Abdu'llāh bin Ebī Selül eyitdi ben bilürin ki siz anlaruñla şavaş ēdebilmezsiniz (14) düşmenle şavaş etmekden ḡaçmak yēgrekdür dēdi ve 'Abdu'llāh bin 'Amr ne ḡadar ki cehd eyledi cem'isi ol münāfiḡuñ (15) sözine uydılar 'Abdu'llāh 'Amruñ sözine i'tibār etmediler nā-ḡār olup 'Abdu'llāh yēne döndi Resūlu'llāh (16) ḡatına gelüp ḡaber vērdi Resūlu'llāh eyitdi bize Allāh yoldaş yēter dēyüp ilerü yöridi ol (17) arada ḡumdan iki depecük vardur zamān-ı cāhiliyyetde anda cuhūduñ dervīşleri oturlardı gelenden (18) geḡenden nesnecük tevaḡḡu' ēderlerdi Resūl Ḥāzreti ol arada ḡonđi leşkeri 'arz eylediler yēdi (19) yüz bahādır kişi bulındı yüz kişi zırh-puş idi ol geḡe anda oldı şabāḡ bir ḡulavuz (20) getürdiler peygambar ērte namāzını ḡılduḡdan şonra bindi ḡulavuz öḡine düşdi gitdiler giderken ḡulavuz

47a

(1) anları Benū'l-Ḥārişün evlerine uğratdı ol arada bir münāfiḡ vardı adına Rāfi' bin Ḳıbtī dērlerdi gözsüz (2) kişiydi peygambar anuḡ yēri üstine uğradı ol münāfiḡ bir avuc toprak alup Resūlu'llāh üstine (3) şaçdı eyitdi peygambar dirilürsin destürsüz benüm yerüm üzerine uğraduñ ḡaḡḡımı saḡa ḡelāl etmezsin dēdi (4) Enşārdan bir kişi vardı adına Sa'd bin Zeyd dērlerdi 'Abdu's-Sehl oḡlanlarından idi ol münāfiḡ (5) peygambaruñ yüzine toprak atıcaḡ Sa'd yayıyla anuḡ başına urup başını yardı diledi kim ḡılıcla iki pāre eyleye (6) peygambar eyitdi ḡo bu miskini kim Ḥaḡ Te'ālā bunuñ başını gözini kör ētdüḡi gibi göḡlini gözini kör eylemiş dēdi (7) andan gider ittifaḡ Resūlu'llāhuñ bindüḡi atı ḡuyruḡını şallarken bir kişinün balcaḡına uğradı (8) tolaşdı ḡılıcı ḡınından çıḡdı peygambar eyitdi ḡılıcuñ yēne ḡınuḡa ḡat ki bu gün anca ḡılıclar ḡınından ḡıkısar dēdi (9) andan gün toḡup ḡalkınca Uḡud taḡınuñ etegine yētişdiler Resūl Ḥāzreti arḡasını taḡa verdi kim (10) Ḳureyş leşkeri ḡarşu ḡonđı anuḡcün arḡasını taḡa vērdi kim ḡerisi az idi ardından düşmen (11) gele dēyü ihtiyāt eyledi andan Resūlu'llāh buyurdı şaflar ḡekildi ālāylar baḡlandı Ebū Sufyān daḡı (12) leşkerini yaşadı ḡerisinün şaḡ ḡolını bēşyüz kişiyle Ḥālid bin Velīde ışmarladı şol ḡolını (13) bēşyüz kişiyle 'İkrime bin Ebū Cehle ışmarladı Ḳureyşün 'alemini dāyimā 'Abdü'z-Zār bin Ḳaşı oḡlanları götüürlerdi (14) Ebū Sufyān anları ḡıḡırdı eyitdi ḡeri ḡaḡḡı ceng gününde 'alemi gözedürler mādām ki 'alem dikilmiş ḡura (15) leşker şınmaz işitdüm ki siz Bedir gününde 'alemi

bırakmışsınız ol sebebden çeri sınımış bu gün dağı (16) eyle edersenüz ‘alemi gayrı kişiye işmarların dedi anlar eyitdiler bu nesne bize atalarumuzdan mîrās (17) kalmışdur biz ‘alemi kimesneye vermezüz dediler ve bu gün bir vechle erlik ederüz ki ‘ālemde destān olsun dediler (18) aralarında bir bahādır kişi vardı adına Ṭalḥa dērlerdi ‘alemi aña işmarladılar andan Hūbeleyi berkitdükleri deveyi (19) leşker önüne tūtdılar andan ‘avratlara emr eyledi ālāy ardına tūrdılar andan eyitdi ey kavm bilürsüz ki (20) Bedir güninde size ne muşibet vāqı‘ olmuşdur Muhammedilerden k̄anunuz almagcün gayret eyleñ dağı Hūbel-i a‘ lā

47b

(1) gözünüz karşusunda ḥāzır durur dīn gayretiçün dursuñ dedi ve dağı ‘avratlarunuz şavaşda biledür (2) bārī anlaruñcün gayret eyleñ dedi peygambar ‘a.s. dağı şaflar bozdı Zūbeyr bin ‘Avāma yüz kişiyle Ḥālīde (3) karşı tūrgurdi Miqdād bin Esvedī yüz kişiyle ‘İkrimeye mukābil k̄odı peygambaruñ ‘alemi Mu‘şab bin (4) ‘Amr getürdi Uḥud tağınuñ ortasında bir dere vardı kim kāfir leşkeri gelüp ardumuz ala dedi (5) pes Enşāruñ tīr-endāzlarından elli kişi ol arada koyup ‘Abdu’llāh bin ‘Avfi anlara baş-dikdi anlara (6) eyitdi zinhār bu dereden gāfil olmañuz ki düşmen gelicek yērdür düşmen gelürse oğ uruñ (7) fırsat bizüm olursa dağı kāfirleruñ olursa dağı siz bu aradan ayrılalum dēmeñüz tā ben size (8) gelmeyince yēruñüzden ayrılmañuz dedi peygambar ‘a.s. iki zırh gēymişdi ve iki kılıc kuşanmışdi birisine (9) Hebe⁶¹ dērlerdi birisine Zū’l-fiğār dērlerdi çünki iki leşker birbirine mukābil durdılar Ebū Sufyān (10) bir kişi gönderdi İslām leşkerine karşı tūrup çağırdı eyitdi ey Medīne kavmi bilürsünüz ki (11) Muhammed bizümdür biz dağı Muhammeduñüz birbirümüze kavm ve kabileyüz siz kadīmden bizümle k̄oñsulik ēde gelduñüz ceng ēde- (12) gelmeduñüz bizüm sizüñle cengümüz yok bizüm gayrumuz Muhammeddür ve Mekke ehlidür siz yēne Medīneye varuñ bizi Mekke (13) k̄oñ birbirümüz ne edersüz edelüm baş vērelüm baş alalum siz aradan çıkūñ dedi Medīne (14) ḥalkı Ebū Sufyānuñ elçüsine lā‘ net ētdiler eyitdiler ey pelīd bu ne herzedür ki söylersin tā bizüm başumuz (15) kesilmeyince ve k̄anumuz yēre dökilmeyince Muhammeduñ yüzün göremezsiz dediler ol kişi rüsvāy olup gitdi (16) ve Ebū Sufyāna ḥaber vērdi andan şoñra Medīne ḥalkından bir kişi vardı adına ‘Ömer dērlerdi Evs- (17) kabilesinüñ ulularından bir kişi dağı vardı adına ‘Abdu’llāh-Rāhib dērlerdi müselmān (18) olduñdan şoñra yēne mürtedd olmuşdi Medīne beglerinden elli kişi azdurup mürtedd eyleyüp Mekkeye (19) iletmişdi Kureyş leşkeri Mekkedden çıkup Medīneye yüz dutıcağ dāyimā bu ‘Abdu’llāh-Rāhib Ebū Sufyāna (20) söylərđi kim Medīne ḥalkı Muhammede uydukları benüm yüzüm görincedür Evs dağı Ḥazrec dağı beni göricek k̄atuma

48a

(1) (kātuma) gelürler dèrdi Ebū Sufyān aña eyitdi qanı ol da'viler ki yolda èderdük şimdi fırsat vaqtidür (2) ilerü var Medīne halkını da' vet eyle görelüm dèdi pes 'Abdu'llāh-Rāhib ilerü varup eyitdi (3) ey qavm ben 'Abdu'llāh Rāhib ki Medīneden gitmişdüm şimdi uş yène geldüm aradan çıkıuñ Muḥammedi (4) kendü qavmiyle qoñ dèdi müselmanlar eyitdiler ey pelid lā'net saña ki kendü ayağunla ecelüñe qarşu geldün dèdiler (5) ol daḥı rüsvāy olup döndi andan peygambar 'a.s. Zübeyr bin 'Avāma işāret eyledi bismi'llāh yā Zübeyr (6) ḥamle kııl dèdi Zübeyr Allāha şıgınuñ qalkān yapınuñ süñü çevürüp Ḥālīde ḥamle kııldı Ḥālīd Zübeyrün (7) ḥamlesine durmayup qaçdı peygambar anı görüp tekbir getürdi müselmānlar bir aradan tekbir getürdiler (8) Ebū Sufyān biñ kişiyile Ḥālīdi qarşuladı döndürüp yène yèrine getürdi Ṭalḥa kim kāfir 'alemin götürmişdi (9) Emīrū'l-Müminīn 'Alīnün öñine geldi eyitdi yā 'Alī da'vñüz budur ki sizün ölülerünüz şehid olur (10) cennete gider bizüm ölenlerimiz imānsuz ölüñ cehenneme gider bu gün berü gel senünle ceng èdelüm ya budur ki (11) sen beni cehenneme gönderesin ya budur ki ben seni cennete gönderem dèdi 'Alī eyitdi ey lā'in inşallāh (12) ben seni cehenneme gönderürem dèyüp kıılıc çeküp birbirine qarşu yöridiler 'Alī ol kāfiri eyle çaldı bir uyluğın (13) yère düşdi kāfir cān vèr(di) cehenneme ışmarladı sancak düşdi Benī 'Abd aldı ardından bir kimesne (14) erişüp kāfirlerün sancagın qaldurup dikdi 'Alī diledi kim anı daḥı depeleye 'Alīye yalvardı āmān diledi (15) 'Alī eyitdi ey mel'un sen şüretlü kāfiri cehenneme göndermege daḥı girye şaturın dèdi ve anı qoyup (16) leşkere ḥamle kııldı peygambar 'a.s. 'Alīnün bu sözün işidüp gülmişdi andan peygambar leškere işāret (17) eyledi bir aradan ḥamle kıılıñ dèdi Zübeyr bin 'Avām Ḥālīd üzerine ḥamle kııldı Miqdād 'İkrime üzerine (18) ḥamle kııldı ve qalan leşker bir aradan Qureyş üzerine ḥamle kııldılar evvel ḥamlede İslām leşkeri kāfiri (19) şıdılar yerinden götürdiler ol deve kim Hübēli aña berkitmişlerdi devenün siñirin kesdiler deve düşdi (20) Hübēle depesi üzerine yıkıldı Ebū Sufyān durımadı qaçdı ol 'avratlar ālāyı ardında durmışlardı

48b

(1) qaçmağa mecālleri qalması tağdan yaña gitdiler esir olmağa rāzī olmadılar andan müselmānlar kāfirleri kıırmağa ve mālların (2) alup yağmalamağa meşğül oldılar ol elli kişi kim anları dere başında qomışdı tā ben bu araya gelmeyince (3) bundan gitmeyesiz dèmişdi anlar kāfirlerün şınduğın ve müselmānların toyum olduğın göricek tasaya (4) düşdiler ol yeri qoyup taraşa gitmek istediler ol üzerlerine duran kişi anları men' eyledi (5) esledimedi āḥir otuzı taraşa gitdiler yigirmi kişi ol arada qaldı ittifaq Ḥālīd ikiyüz er ile (6) ol araya erişdi gördi kim ḥalvet qalmış kıılıc çeküp ol yigirmi kişiyi kırdılar dereden çıkup (7) kıılıclar çeküp müselmānlar leşkerinün üzerinden kıırmağa meşğül oldılar çünkü anlar müselmānlar üzerine fırsat (8) buldılar tēz bir kişi erişüp Ebū Sufyāna ḥaber eyledi ne qaçarsın dön ki müselmānlar çerisi şındı dèdi (9) Ebū Sufyān Qureyş leşkerini yène döndürdi ikileyin şavaşa girdiler müselmānların ardını ve öñini (10) kıılıc dutdı 'alemleri düşdi bir Ḥabeşī kul vardı adına Şavāb dèrlerdi erişüp peygambarın (11) 'alemin

kalduı hemān ki Hālid dereden ıķup mūselmānlara kılıc koydu mūselmān leŖkeri Ŗındı kāfir (12) leŖkeri gālib oldu peygāambar ‘a.s. yerinden ayrılmadı durdu mūselmānları cenge taħriŖ ederdi (13) Ebū Bekr ve ‘Ömer yaralu olup yēne dōndilerdi ‘OŖmān bin ‘Affān daħı yaralu olup EnŖārdan iki (14) kiŖiyle kaçup bir yerde gizlenmiŖlerdi ‘Alī cenge meŖgūl olup ŖavaŖ kılıııı ittifāķ ceng içinde (15) bir kāfire muķabil oldu kāfir gēyimli kāfir idi ‘Alī anı depere dutup kılııııladı kāfir ķalkān berābar (16) tıtdı ‘Alī eyle çaldı kim kılıc ķalkānı geçdi andan geup ıŖıĖa yētiŖdi ol demür ķalkānı ķarpuz (17) keser gibi kesdi kāfiri ve ol bindiği atı iki pāre eyledi ammā kılıcı daħı Ŗındı Hāzret-i Resūl (18) ķatına geldi eyitdi yā Resūlu’llāh kılıcum Ŗındı ŖavaŖı neyle ēdeyin dēdi peygāambar ‘a.s. zū’l-fiĖārı (19) ıķardı ‘Alīye vērdi zū’l-fiĖār ağır kılıc idi Ŗandı kim ‘Alī anı dutup Ŗalmaya hemān ki zū’l-fiĖār (20) ‘AlinūĖ eline girdi ŖaĖına ve Ŗolına ve öğine ve ardına Ŗaldı ēriŖdiĖi kāfiri depeledi her kimi ki

49a

(1) aldı iki pāre eyledi KureyŖden bir gēyimli kiŖi ‘AlinūĖ öğine geldi ‘Alī anı depere dutup çaldı elindeki (2) ķalkānın ve baŖındaĖı ıŖıĖın ve cebesin tā göğsine ērince iki pāre eyledi peygāambar anı gördi eyitdi ki (3) لا فتى الا على ولا سيف الا ذو الفقار ya‘nī yigit olıcaķ ‘Alī gibi olsa kılıc olursa zū’l-fiĖār gibi olsun ‘Aliden özge (4) yigit yok zū’l-fiĖārdan özge kılıc yok dēdi rāvi eydür olĖün mūselmān erisi Ŗöyle Ŗındı kim peygāambarla (5) hemān EnŖārdan on kiŖi ķaldı andan peygāambar ‘a.s. ol bir kılıcı daħı ıķardı eyitdi kim evvelā kim (6) bu kılıcı benden ala ve haķķından gele dēdi EnŖārdan Semmāķ bin HārisūĖ eyitdi yā Resūlu’llāh bunun haķķı (7) nedür dēdi eyitdi mūselmāna almamak ve kāfirten yüz dōndürmemek pes Semmāķ el Ŗunup kılıcı Resūlu’llāhdan (8) aldı anuĖ bir kıızıl ‘aŖbası vardı ceng ēdicek ol ‘aŖbayı ekerdı yēne ol kıızıl ‘aŖbayı eline çekdi (9) kılıcı çeküp Ŗalınarak ālāyuĖ öğine ıķdı peygāambar eyitdi ŖalınmaķlıĖı Allāh sevmez illā buncılayın yerde dēdi (10) pes Semmāķ ilerü yōriyüp kāfirlerle ceng eyledi āħir Semmāķ yetmiŖ yerde zaħmlu oldu Ŗehid eylediler (11) Ebū Sufyān kāfirleri ŖavaŖa ķandurdu ol kaçup taĖa giden ‘avratlar bu hāli görüp aŖaĖa (12) indiler kimi def çalardı ve kimi Ŗi‘r oķurdu Mu‘āviyenūĖ anası Hind oynardı Ŗādlık eylerdi (13) ünki kāfirler galebe ētdiler mūselmān leŖkeri üç bölük oldılar bir bölüği Ŗınup Medīneye kaçdılar ve bir bölüği (14) ŖavaŖda zaħmlu oldılar ve bir bölüği taĖ arasında kaçup gizlendi Hind ŖavaŖ yerinde VaħŖiye (15) duŖ oldu eyitdi yā VaħŖi eger Hānzayı depelersenē iŖbu öğümdeki altun ve gümüş cem‘i senūĖ olsun (16) dēdi VaħŖi anı iŖidüp Hānzayı urmağa meŖgūl oldu bir yerde Hānzayı gördi kim bir kāfirle ŖavaŖ (17) ķılur ol kāfirūĖ adına Sebā‘ bin ‘Abde’l-Ėari dērlerdi Sebā‘ yigit kiŖi idi Hānzaya elli beŖ (18) yaŖına ēriŖmiŖdi pes Sebā‘ ēriŖüp Hānzaya haķle ķıldı Hānzaya anuĖ haķlesini Ŗavdı berk (19) tıı yā Sebā‘ dēyüp Hānzaya daħı haķle ķıldı bir zaıbla Sebā‘ ı depeledi dōndi kim gide VaħŖi bir taŖ (20) ardında ŖiŖmiŖdi yaķın gelicek Hānzaya haıbeyle atdı ittifāķ ķasugında urdu Hānzaya aĖa haķle eyledi

49b

(1) ammā katı zaḥm yemişdi erişemedi düşdi Vaḥşî erişüp ḥarbe çeküp bir daḥı urdı Ḥamzayı şehîd (2) eyledi rūḥçün Fātihā pes varup (pes varup) Hinde meşğulidi Hind daḥı gëydüklerin (V)ahşe (3) bağışladı Mu‘şab bin ‘Amr ki peygamberuḥ ‘alemin götürüp öninde durmuşdı bir kāfir oḡla urup anı şehîd (4) eyledi peygamberuḥ ‘alemi düşdi ‘Utbe bin Ebî Vaḳḳāş ki Sa‘d Vaḳḳāşuḥ ḳardaşdur peygamber Ḥazretini aḡzına (5) bir taşla urdı tudaḡını yardı ve öḡ-dişini çıkardı Resūlu’llāhuḥ mubārek şaḳalınuḥ üstine (6) ḳan revān oldı bir taş daḥı iki ḳaşınuḥ arasında urdı başı yarıldı peygamberuḥ yüzini (7) gözini ḳan büridi peygamber ol zaḥmlaruḥ zaḥmetine meşğul oldı ‘Abdu’llāh bin Ḳuşbe dërler bir kāfir (8) erişüp peygamberi uyluḡında çaldı peygamber atdan yıkılıp yanı üzerine düşdi ol kāfir (9) Muḥammeduḥ atına binüp ḳaçdı ve Muḥammedi öldürdüm dëyüp çağırdı bu sözi işiden müselmānlaruḥ (10) elleri ayakları şaşdı yaralular ḥöd ölmege yakın oldı ol aradan müselmānlar peygamberuḥ ḳatında (11) idiler anlar daḥı taḡıldılar bir ḫarafda ‘Alî cengle meşğuldi peygamberuḥ ḫālinden ḫaberi yoḡdı peygamber yanı (12) üzerine düşmişdi cebe aḡırlıḡından ve ḳanı çok aḳduḡından söyle za‘îf olmuşdı ki ḫurı (13) gelmege tḫāḳati yoḡdı fi’l-cümle hezār ḫīleyle ḡayret eyleyüp ayaḡı üzerine ḫuru geldi ve bir yüksecek yere oturdı (14) ol müselmānlar ki taḡılmışlardı Sa‘d Vaḳḳāş ḳatına geldiler ḳardaşuḥ Muḥammedi öldürdi dëdiler Sa‘d eyitdi (15) ne yerde eyitdiler falān yerde Sa‘d Vaḳḳāş cān atup ol araya yetişdi ḳaşdı bu idi ki ḳardaşını (16) öldüreydi bulımadı ölenler arasında peygamberi aradı peygamber ḥöd ḳarşusunda oturmuşdı ammā (17) yüzün gözün ḳan bürimeḡin peygamberi bilimedi peygamber ‘a.s. oturduḡı yerden çağırıp eyitdi kim ey (18) müselmānlar peygamberiḡin ḳancarı gidersiz dëdi Sa‘d peygamberi āvāzından bildi ilerü gelüp elin ayaḡın öpdı (19) ve mubārek ayaḡına yüzün sürdi aḡladı peygamberuḥ ḳatında Fatāde bin Nu‘mān ve Sehl bin Ḥuneyfe ḳalmışdı (20) Sa‘d peygamberuḥ ḫālın şorarken Fatādenüḡ gözine bir oḡ doḡındı bir gözi çıkdı Fatāde gözünü eline alup

50a

(1) Peyḡambara gösterdi peygamber anuḡ gözünü aldı eliyle yene yerine ḳodı du‘ā eyledi üf dëdi Allāh Te‘ālā emriyle gözi (2) evvelkiden yëḡ oldı Sa‘duḡ içinde Sa‘d Vaḳḳāşdan yëḡ kimesne (3) oḡ atar yoḡdı Resūlu’llāh eyitdi yā Sa‘d ḳoyup gitme eyitdi yā Resūlu’llāh ḳardaşımı (4) aradan depeleyem dëdi eyitdi gel otur ḳāfirleri benüm üzerümden def‘ eyle dëdi Sa‘d Vaḳḳāş dizi (5) üstine oturdı oḡların önüne dökdi her oḡı kim atardı elbette bir kāfiri depelerdi peygamber ‘a.s. (6) yerden oḡ devşürürdi Sa‘d Vaḳḳāşa şunardı ادحمياسعدفدالكامى و ابى dërdi ya‘nī (7) at yā Sa‘d ki atam saḡa fidā olsun peygamber bu sözi herḡiz ‘ömrinde Sa‘dden ḡayrı kimesneye dëmedi (8) bu yaḡa Mu‘āviye anası Hind ol ‘avratlar durmuşdı her müselmān kim şehîd olurdı Hind anuḡ burnını (9) ḳulaḡını keserdi ve ipe dizerdi Emirü’l-Mü’minin Ḥamzanuḡ daḥı burnını ve ḳulaḡını ve dilini

kesdi (10) ve karnını yardı cigerin çıkardı ve ağzına koydu hışmından ve kınından birez çeyned(i) diledi kim yuda (11) yudamadı yene ağzından çıkarup yabāna atdı ol sebebden aña el-Kebād dërlerdi bir yañadan İcā (12) bin Hālef leşkerün şağından peygamberuñ ölüsin aradı zīrā dāyimā ol Ubey peygamber Mekke de iken peygambara dërdi (13) kim senüñçün bir deve besledüm ki seni dutam depeleyem dañı ölüñi aña yükledem alam gidem dërdi (14) Peygamber aña dërdi inşallāh ben seni depeleyem Bedir güninde Ubey Mekke de bulundu kardaşı Ümeyye (15) Bedir gāzāsında düşmişdi Uñud güninde Ubey ile bile hāzır idi müselmānlar üzerine fırsat (16) buldılar Muhammedi arardı bulursa depeleye ‘ahdını yerine getüre pes arayarak Muhammedi ol arada (17) buldı kim gözin kan büriyüp kan akmaktan za‘if olmuşdi Sa‘d Vaqqāş Muhammedün öñinde (18) diz çöküp kâfirlere ok ururdu Ubey ol hâlde Muhammedi buldı diledi kim üzerine vara (19) Sa‘d dañı bir ok yaraqladı kim anı depeleye Muhammed eyitdi yā Sa‘d okı atma ço baña degin gelsün ki anuñ (20) benümle bahşı vardur dëdi pes Ubey Muhammedi göricek harbesini çevürdi Muhammedün üzerine yöridi bugün seni

50b

(1) bugün seni benüm elümden kim kurtara dëdi Muhammed eyitdi beni senün elinden Allāh kurtara evet Allāhdan dilerin (2) ki seni benüm elümden kurtarmaya dëdi eyle dëyüp gayret eyleyüp ayağ üstine durdı peygamberuñ öñinde (3) Hāriş bin Hābeşe durmuş idi şunup Hārişün harbesini aldı Ubey hōd demüre gark olmuşdi (4) peygamber gözetdi bir açuk yerini göremedi ki harbeyle ura meger boğazında bir pāre açuk yer gördi Muhammed elindeki (5) harbeyle ol arayı gözedüp atdı harbenün ucı dokınup sehelce yara eyledi Ubey çağırdı (6) feryād eyledi at başını döndürüp feryād ède ède gitdi eyitdi Muhammed beni öldürdi dërdi (7) kavm ve kabilesi başına üşüp yarasını gördiler bu kadarca yere ne belādur ki feryād èdersin (8) Ubey eyitdi gerçi yara azdur evet dërdi katıdur beni öldürür zīrā Muhammed ben seni öldürürem (9) dëmişdi anuñ sözi yalan olacağ degüldür dëdi hem vāqı‘ada Mekkeye erişemedi yolda geberdi (10) andan peygamber ayağ üzere durmuşdi kaçup giden müselmānlara kaçmañ uşda Muhammed benüm berü gelün dëyü (11) çağırdı müselmānlar anuñ āvāzın işidürlerdi evet Muhammed idüğine inanmazlardı zīrā Muhammedi (12) öldi bilürlerdi meger müselmānlardan İns bin Kaşşı bin Mālik bir sebeble Medīnede kalmışdi müselmānlaruñ (13) şınduğı haberin alıcağ yarağ alup şavaş yerine gelmişdi ittifağ Ebū Bekr ve ‘Ömer ve Talha ve Zübeyr dört yāri (14) gördi kim yaralı olmuşlardur bir taş ardında yaturlardı gün dañı germ idi anlara eyitdi nēye (15) yatarsız eyitdiler yā İns niçe ya(t)mayalum ki hālümüz şöyle oldı Muhammedi kâfirler öldürdiler dëdiler İns eyitdi (16) çün Muhammed öldi siz niçün ölmedüñüz öñince kâfire kılıc urmaduñuz dëdi ve ilerü yöriyüp ‘Alīyi (17) gördi kim kılıc urup kâfirle şavaş eder çağırup eyitdi kim yā ‘Alī Muhammed şehīd oldı sen dañı (18) şavaş mı èdersin ‘Alī eyitdi çün Muhammed öldi vācib oldı ki biz dañı ölevüz dëyüp bir kerre (19) na‘ra urup hamle kıldı bir taraftan dañı İns hamle kıldı kâfirler İnsi şehīd eylediler

peygambar şöyle durmuşdı (20) yāranlar anı görüp ağlarlardı andan bakup ‘Ömeri ve ‘Abbāsı gördi ölüler arasında Muḥammedi ararlar Muḥammed

51a

(1) anları bildi ammā anlar Muḥammedi bilmediler yüzi gözi kan olmuşdı Muḥammed gördi ki kendüyi bilmediler çağırup (2) eyitdi yā ‘Ömer ve ‘Abbās peygambarı āvāzından bildi lebbeyk yā Resūlu’llāh dēdi ve Muḥammedüñ katına geldi (3) Muḥammedi ol hālde görüp ağladı Muḥammedüñ elin öpdi eyitdi yā Resūlu’llāh müselmānlar seni (4) öldi bilürler eger sağluğunu bilelerdi diri olan niçeleri katıña cem‘ olurlardı dēdi Muḥammed ‘a.s. (5) ‘Abbāsa eyitdi yā ‘ammı müselmānlara çağır benüm diri idüğümi bilsünler dēdi ‘Abbās kaba āvāzlu kişi idi Uḥud (6) tağına çıkup çağırdı ki ey müselmānlar guşşalanmañ Resūlu’llāh diridür dēdi çünki müselmānlar ‘Abbāsuñ (7) āvāzın işidiler her biri taze ḥayāt buldılar yaralarını ve zaḥmetlerini unuttılar her biri yatduğı yerden (8) turup ‘Abbās katına segirdişdiler ve peygambaruñ katına cem‘ oldılar bu taraftan ‘Alī kim Muḥammedi öldi dēyüp (9) kendü dağı ölmekçün kāfirle şavaş ederdi ‘Abbāsuñ āvāzın işidicek şavaşı kodı Muḥammedüñ (10) katına geldi Muḥammedi ol hālde görüp cigeri kaynadı yüregi içine şıgmadı tēz varup şu (11) getürdi eyitdi yā Resūlu’llāh yüzün kanını yu ki aşḥāb seni bilsinler bu hālde seni ırakdan görüp (12) bilmezler dēdi Resūlu’llāh dağı mubārek yüzini şuyla yudı andan ‘Alī ilerü yöriyüp peygambaruñ ‘alemin (13) dikdi ‘alemi dikilmiş gördiler taḥḳīk bildiler ki peygambar diridür hemāndem peygambaruñ katına yüz kişi dērildi müselmānlar (14) feraḥlarından ölmüşken dirildi cümlesi ‘alem dibine dērildiler kāfirler bu āvāzı işidicek kolları ditredi (15) elleri yaraç dutmaz oldı şavaşdan el çeküp Ebū Sufyān katına dērildiler bu ne sırrdur ki ben Muḥammedi (16) öldürdüm ‘Abbās çağırur Muḥammed diridür dēyü Ebū Sufyān eydür ‘Abbāsuñ sözi ḥaḳḳdur bu yaña Muḥammedüñ öldüğü (17) ḥaberi ve müselmānlaruñ şınduğı ḥaberi Medīneye erişdi Medīnenüñ ‘avratları ve anda kalan ḥalḳ yaḳaların (18) yırtup başların açup saçların çözüp ve Muḥammed dēyü ḡarīv feryād eyleyüp Uḥud tağından yaña gitdiler (19) yolda Muḥammedüñ diri idüğü ḥaberin işidüp Fāṭımanuñ yanınca bir ‘avrat vardı eyitdi yā Fāṭıma (20) yā Resūlu’llāh kızını gel sen dön ben varayın ḥaber getüreyin şāyed atañ Muḥammed yāḥūd ‘Alī seni bu ḥāliyle göreler

51b

(1) perişān olalar sen Fāṭıma bu arada otur dēdi ol ḥatunuñ dağı bir oğlu ve bir ḳardaşı vardı şavaşda (2) bile idi şavaş yerine gelicek bir ölmüş kişi gördi ilerü vardı gördi kim ḳardaşıdur pes yüzün çevürdi (3) Muḥammedüñ yüzünü görmeyince seni görmek baña ḥarāmdur dēdi andan geçüp atasın dağı gördi ölmüş aña dağı (4) muḳayyed olmadı gitdi tā Muḥammedüñ ‘alemi dibine yētişdi Muḥammedi gördi ki katına aşḥāb dērilmişlerdür andan (5) ‘Alīyi gördi ki Muḥammedüñ ‘alemin dutmuş hemān ki anları gördi yēne dönüp Fāṭıma katına geldi ḥaber vērdi Fāṭımayı (6) alup yēne

Medîneye götürdü andan sonra gelüp ölülerini gördü oturup her birisiçün ağladı (7) bu taraftan Ebū Sufyān ‘Abbāsuñ āvāzın kim işitti tağdan yaña baqdı gördi kim Muḥammedüñ ‘alemi dikilmiş müselmānlar (8) ‘alem dibine dērilmiş çağırup eyitdi ki yā Muḥammed cevāp vērmedi andan eyitdi yā Ebī İbn Feḥāta ve yā ‘Ömer (9) ve yā ‘Osmān ve yā ‘Alī dēdi Muḥammed eyitdi hiçbiriñüz cevāp vērmeñ dēdi Ebū Sufyān anlardan cevāp (10) işitmeyecek eyitdi küllisi ölmüşlerdür dēdi ‘Ömer şabr edemedi eyitdi ey it diri qalan saña yēter (11) andan Sufyān eyitdi yā ‘Ömer *bi’llāh* Muḥammed diri midür dēdi ‘Ömer eyitdi sözünü işidi yorur dēdi eyle-dēyicek (12) Sufyān ol tarafa yöridi Hübel-i a’lā dēyü çağırdı ‘Ömer eyitdi *اللهم اعلى واجل* andan Ebū Sufyān (13) Uḥud tağına çıqmağa ‘azm eyledi müselmānlar andan qorqđılar uşandılar ikileyin şavaş ola dēyü peygambar ‘a.s. eyitdi (14) tağun üzerine biz varmaq gerek yērün yuqaru yanını almaq gerek dēyüp ilerü yöridi ammā ol iki zırh (15) kim gēymişdi gāyetde ağır zırhlar idi götüremedi yolda bir büyük taş vardı diledi kim ol taşun üstine (16) çıqa çıqamadı Enşārdan bir kimesne vardı adına Ṭalḥa bin ‘Ubeyd dērlerdi başını egdi Muḥammed ol mubārek ayağını (17) anuñ boynına başdı ve ol taşun üzerine çıqup oturdu *وجيئت وجدت* yā Ṭalḥa dēdi ya’ nī saña (18) cennet vācib oldı dēdi çünkü Muḥammed ol taş üzerine oturdu her yērden baqan kimesne Muḥammedi (19) görürdi Ebū Sufyān eyitdi yā Muḥammed eyümen biyüm ya’ nī Bedir güninde fırsat sizün oldıysa Uḥud güninde (20) bizüm oldı uşda berābar olduq dēdi Muḥammed eyitdi ey pelid qaçan berābar oluruz sizün ölenlerñüz cehennemlikdür

52a

(1) bizüm ölenlerümüz cennetlikdür dēdi meger Enşārdan bir kişi vardı adına Ḥaṅtala dērlerdi bir sebeble (2) Medinede qalmışdı Muḥammed öldi dēyü işidicek segirdüp kılıcın aldı ol araya yētişdi gördi (3) Muḥammed bir taş-üstinde oturmuş Ebū Sufyān aña eyümen biyüm söyler pes kılıc çeküp Ebū Sufyānuñ (4) üzerine ḥamle kıldı Ebū Sufyān qatında Şeddād bin Esved dērler bir kişi vardı Ḥaṅtalaya qarşu yöridi (5) Ḥaṅtala diledi kim kılıc eyle çala kāfir Ḥaṅtalayı eyle çaldı kim başını kesdi tağdan aşağa tekerlendi Ebū Sufyān (6) *يا أيوم وحنطلته بحنطلته* ya’ nī güne gün ve Ḥaṅtalaya Ḥaṅtala ya’ nī Bedir güninde Ebū Sufyānuñ Ḥaṅtala adlu (7) bir oğlu ölmüşdi bu Ḥaṅtala ol Ḥaṅtalanuñ yērine dēdi ‘Ömer eyitdi ey Pelid bu anuñ yērine qaçan (8) olur bu şehid ol Ḥaṅtala ḥōd cehennemlikdür dēdi Ebū Sufyānuñ üzerine yöridi Ebū Sufyān (9) tağ üzerinden ayrıldı peygambar Ḥaṅtala için ağladı eyitdi ne ‘aceb niçe müselmānlar şehid oldılar hiç (10) birini feriştelere yumadılar Ḥaṅtalayı yudılar dēdi Medîneye gelicek ḥatunına şordılar eyitdi Ḥaṅtala yatur (11) uyurdu müselmānlar şındı Muḥammed öldi dēyicek tırı geldi kılıcın aldı segirtti anuñ üzerine 12 gusl vācib olmuşdı dēdi bildiler ki feriştelere anı ol sebebden yudılar andan sonra anı peygambar (13) guslü’l-melāike dēyü aqardı bundan sonra peygambar aşḥāba nazār kıldı ‘Osmān bin ‘Affānı görmedi ölüler arasında (14) aradılar bulamadılar ‘Osmān ḥōd Benū’n-neccārdan iki kişiyle ki biri ‘Utbe ve biri Sa’ddür Muḥammed öldi dēyicek (15) qaçup anlar gizlenmişlerdi sonra peygambar

Medîneye gelicek anlar dağı üç gündən sonra geldiler peygamber ‘Osmānı (16) göricek ne çatı gizlenmişsin yâ ‘Osmān dedi Ebū Sufyān çünkü tağdan aşığa indi kâfirler (17) anuñ katına geldiler tanışık étdiler ol gece anda yatalar értesi gene şavaş édeler kendi yerine inicek kâfirlerün (18) gönline feriştelere kórhu bırağdılar şınup kaçdılar müselmānlar anlaruñ hālin görüp ta‘accüb étdiler meger bunlar Medîneyi (19) yağma étmege giderdiler peygamber ‘Alīye buyurdu tağ başına çık gör kâfirler ne tarafa giderler dedi ‘Alī (20) bağırdı gördi ki Mekkededen yaña giderler tağ başından tekbir getürdi Ebū Sufyān anı işidüp leşkerine eyitdi

52b

(1) gāfil olmağ ki Muḥammediler tekbir getürürler şāyed ardumuza düşerler dedi ol ihtiyāṭla gitdiler tā Mekkeye yētişdiler (2) peygamber ol gece anda qaldı Medîneye gitmedi érte yörindiler şavaş yerini aradılar Ḥamzayı ölmüş gördiler pes müselmān (3) ölülerini bira(ra)ya cem‘ étdiler burınların ve kulağların kesilmiş gördiler peygamber eyitdi eger Allāh baña fırsat (4) her müselmān için iki kâfirün burnın kulağın kesem dedi müselmānlar dağı eyle édelüm dediler hemāndem (5) bu āyet nāzil oldu ⁶²يَا عَوْفِيُّنَّ مَا بِمِثْلِ فَعَايَبُوا عَاقِبْتُمْ وَإِنْ

andan Resūlullāh buyurdu ol şehid olan (6) müselmānları Medîneye iletmediler anda defn étdiler peygamber her birine dörder tekbir namāz kıldı Ḥamza için yetmiş (7) tekbir namāz kıldı zīrā evvel Ḥamzanuñ namāzın kıldı Ḥamzayı götürmediler dördü tā dükeli şehidlerün (8) namāzın kıldılar ol sebebden Ḥamza üzerine kılinan namāz yetmiş tekbir oldu çünkü ol şehidleri (9) defn étdiler andan qalqıp Medîneye geldiler yolda gelürken Ḥaceş kıızı Kimāye uğradılar qarşu (10) geldi ki Ḥamzanuñ tāyesidür Ḥamzanuñ şehid olduğın dediler ⁶³رَاجِعُونَ إِلَيْهِ وَإِنَّا لِلَّهِ إِذَا dedi (11) ağlamadı andan qardaşı ‘Abdu’llāh bin Ḥaceş öldüğün dediler Allāh Te‘ālā rahmetin artursun dedi (12) ağlamadı āhir yēne eri öldüğün haber vérdiler ağladı feryād eyledi peygamber ‘a.s. eyitdi sübhāna’llāh (13) ma‘lūm oldu ki ḥatun katında dükeli ta‘alluqātdan eri sevüglüdür dedi yekşenbe günü (14) idi kim Resūlullāh Medîneye geldi értesi haber geldi kim iki menzil yer gitdükden sonra oturdı Medîneye (15) segirtmek tedbirin eyledi dediler Resūlullāh münādī bırağıdı şehirde çağırttı ceng (16) yarağına yēne çıkıñ dedi müselmānlar yaraların şardılar yēne şehrden taşra çıqdılar bu tarafdān Ebū Sufyāna (17) haber yētişdi Muḥammed leşkerin şehrden taşra çıkardı sizün arduñuz başar dediler kâfirün gönline kórhu (18) düşdi ol tedbirden vāz geldiler toğru Mekkeye geldiler rāvi eydür Medîneden hiçbir ev (19) yoğıdı kim anda yas ve muşibet olmaya Medînenün ‘avratları dérilüp ölüli ölüsiçün (20) ağlardı peygamber eyitdi her kişi kendü ölüsiçün ağlar bir kimesne yoğdur Ḥamza için ağlaya dedi

53a

⁶² Nahl suresi, 126. ayet.

⁶³ Bakara suresi, 156. ayet. " innā li'llāhi ve innā ileyhi rāci'un"

(1) Muḥammedden bu sözi işidicek Medīnenüñ ‘avratları evvel Ḥamzayı ağladılar andan kendü ölülerin ağladılar ol (2) zamāndan berü ‘adet böyledür ki her kişinüñ ki ölüsü ola evvel Ḥamzayı ağlayup soñra kendü ölüsün (3) ağlar rāviler Uḥud ğazāsında ölen müselmānlaruñ ‘adedinde ihtilāf étdiler Muḥammed bin Cerīr eyitdi (4) yetmiş kişidür Bedir ğazāsında ölen kāfir şağışınca ammā

64 *مَثَلُهَا أَصَابَتْكُمْ فَذُ مُصِيبَةٌ أَصَابَتْكُمْ أَوْلَمَّا* (5) āyetinden aḡlanan budur ki Uḥud ğazāsında şehīd olan müselmānlaruñ Bedir ğazāsında katl olan (6) kāfirlerüñ yarusı kadarınca ola eyle olıcaḡ Uḥud ğazāsında şehīd olan müselmānlaruñ otuz bēş (7) olur zīrā Bedir ğazāsında yetmiş kāfir katl olmışdı yarusı otuz bēş olur *vallāhu a‘lemu (8) bi’s-şavāb ve elihī yercī‘u’l-māb* رَوی رَوی eydür bu Recī‘ ğazāsınun aşlı (9) budur ki peygāmbār Uḥud ğazāsından Medīneye geldi Şevvāl ve Zī’l-ḥicce ayları Medīnede (10) oldı Kureyş leşkeri yēne Mekkeye geldiler Mekkīler ‘Arabınun aralıḡında iki köy vardı birine İgel dērler (11) ve birine Zeḡāve dērler bu iki köyün ḡalkı Ebū Sufyānla dōstlık éderlerdi Ebū Sufyān anlara eyitdi (12) bir ḡamle eyleñüz Muḥammede uyan ḡalkun birkaçını dutup Mekkeye getürmege cehd eyleñ dēdi pes anlar bir araya gelüp (13) tanışık étdiler iki kişi çıkarup Muḥammede viribidiler eyitdiler ki yā Muḥammed bizüm ḡalkumuzdan ḡayli kişi imāna (14) gelmişlerdür ammā senün şerī‘ atinüñ aḡkāmın bilmezler bizi saña anuñçün gönderdiler ki birkaç kişi viribiyesin (15) ki gele bize ḡarīḡ-i İslāmı ögrede ve Qur‘ān ögrede dēdiler pes peygāmbār altı kişi çıkardı anlarla (16) bile viribidi birine Veted bin Ebī Mezīd dērlerdi ve biri Ḥālid binü’l-Velīd idi ve biri ‘Āşım (17) bin Yāsiru’l-Mülḡ idi dördincisine Merşed dērler bēşincisine Ḥabīb bin ‘Adiyy idi (18) altıncı ‘Abdu’llāh bin Ḥarīḡ⁶⁵ idi Mürşed anlara emr buyurdi ki ol altı kişiyile varalar Zeḡāde (19) ḡalkını dāne da‘vet édeler ve Qur‘ān ögredeler ve şerī‘ atün aḡkāmın bildüresiz çün anlar gitdiler (20) ol köylere yaḡın érişdiler Recī‘ şuyınun üzerine ḡondılar ol iki kişi ilerü varup Benī Hindi

53b

(1) ḡavmine ḡaber étdiler tēz yaraḡa girdiler anlaruñ üzerlerine geldiler sizi dutaruz muḡī‘ oluñ şavaş eylemeñ and içelüm ki (2) sizi öldürmeyevüz eved esīr éderüz şataruz Kureyşden birkaç aḡça aluruz dēdiler ol altı kişilerden (3) Mürşed ve Ḥālid ve ‘Āşım anlarla şavaş édüp birkaç kāfir öldürdiler āḡir kendüler daḡı şehīd oldılar (4) ammā Ḥabīb ve Zeyd ve ‘Abdu’llāh dutılmaḡa rāzī oldılar ol kāfirler anları ḡutup esīr eylediler bende çekdiler (5) alup Mekkeye giderken ‘Abdu’llāhun eli boşandı ḡaçdı ardından yētdiler anı daḡı şehīd étdiler (6) Zeydle Ḥabībī Mekkeye iletüp şatdılar Ḥabīb bin Ḥaceşünḡi ki Bedir ğazāsında ölmüşdi daḡı şatun (7) aldı kim atası yērine anları depeleyüp müselmānlardan kīnini ala pes iledüp ḡaremden ḡaşra Nu‘aym dēdükleri (8) yērde Ḥabībī dār-aḡaca çekdiler ve Zeydi boḡazladılar niçe zamān ol dār-aḡacında ḡurıdı ḡaldı

⁶⁴ Āl-i İmran suresi, 165. ayet.

⁶⁵ Ḥarīḡ

indürmediler (9) āhir ‘Amr bin Ümeyye Ez-Ẓamīrī Mekkeye Ebū Sufyānı öldürmek niyyetine gelicek Ḥabībi dārdan indürdi Mekkede ‘avrat (10) vardı adına Selāmet bint Sa‘id dērlerdi Bedir gününde bu ‘Āşım anuñ oğlın öldürmiş idi (11) ol ‘avrat nezr etmiş idi ki eger ‘Āşım ölicecek olursa anuñ kafasından şu içe Hüzeyl kavmi (12) ‘Āşımı öldürdüklerini işitdi ādem viribiyüp başın istedi anlar daḥı kesdiler diledilerki göndereler (13) Ḥaḫ Te‘ālānuñ emriyle ‘Āşımuñ başına aru üşdi arudan başına alımadılar gece olsun dēdiler gece (14) olıcaḫ bir ḫatı yağmur yağdı seyl geldi ‘Āşımuñ başını aldı bilmediler ḫanda ilētdi خیر عمرین امیه الضمری (15) çünkü bu yāranlaruñ ölüsi ḫaberi Muḫammedūñ sem‘ine yētişdi ol kāfirler ḫıleye anları alup gitdüklerin işitdi (16) bildi kim bu fitne Ebū Sufyāndan oldı Medīnede bir şīr-merd kişi vardı meşḫūr bahādırlardan idi ve (17) ḡāyetde çābiklerinden idi adına ‘Amr bin Ümeyye Ez-Ẓamīrī dērlerdi Muḫammed anı ḫıḡırdı eyitdi Ebū Sufyān (18) bize şuncılayın iş eyledi dilerin ki Mekkeye varasın Ebū Sufyānı Mekke içinde depeleyesin dēdi ‘Amr bin Ümeyye (19) eyitdi başum üstine varayın senūñ yoluña başumı vēreyin inşallāḫ bitüreyin dēdi eyle dēyüp (20) Enşārdan bir yoldaş aldı ikisi bir deveye bindiler ‘azm-i Mekke ḫıldılar yakın gelicek ḫaşra bir yerde deveyi gizlediler

54a

(1) ikisi bile piyāde olup Mekkeye girdiler bu kişi ‘Amra eyitdi tedbīrūñ nedür bu Mekke ḫavminūñ ‘ādetleri budur ki ikindüden (2) soñra evleri öñin şularlar ḫapularına çıkarlar aḫşam olunca oturlar aḫşam ḫarañusunda umarın ki (3) Ebū Sufyāna fırsat bulam ḫançerle ḫarnın yaram ol kāfiri depeleyem bilürin ki beni öldürürler inşallāḫ sen varasın (4) Muḫammede ḫaber vēresin dēdi pes aḫşam olunca şabr eylediler andan eyitdi gel evvel Mekkeyi ḫavāf ēdelüm pes (5) mezkidi ḫavāf ēderken bir kişi ‘Amrı bildi ḫomañ ‘Amrdur kim ne fesād ētmege gelmişdür dēyü çağırdı (6) ‘Amr şıçradı mezkitten ḫaşra ḫıḫdı bir yerde gizlendi ol Enşārī daḥı ‘Amrı gözedürdi (7) pes Mekkeden ḫıḫup üç gün bir maḡārada gizlendiler ne ḫadar ki ceḫd eyledi Ebū Sufyāna ‘Amru fırsat (8) bulımadı meger Mekke re‘īslerinden bir kişi vardı adına ‘Oşmān bin Mālīk dērlerdi bir maşlahata giderdi (9) ittifaḫ maḡāranuñ öñine uğradı ‘Amr şıçradı anı ḫançerle depeledi atını aldılar Medīneye gitdiler Tenu‘aym dēdükleri (10) yere gelicek Ḥabībi dār-aḡacında aşılmış gördiler dār-aḡacın yıḫdılar Ḥabībi indürdiler ḫodılar gitdiler ‘Amru (11) deveye süvār oldı Enşārī ata bindi iki gün gidicek Mekke ehlinden iki kişiyē buluşdılar (12) ki Ebū Sufyān anları cāsūslıḡa göndermişdi ‘Amru anlaruñ birisini öldürdi ve birisini esīr (13) eyleyüp Medīneye getürdi eyitdi yā Resūlu’llāḫ Ebū Sufyāna fırsat bulımadum evet iki cāsūsın (14) dutdum birin öldürdüm ve birin uşda Ḥazretūñe getürdüm peyḡambar ‘Amra du‘ā eyledi خیر بیر معاویه (15) rāvī eydür Hicretūñ dördüncü yılında Şefer ayında bu ḫaziyye vāḫı‘ oldı ki Hicāzla Yemen aralıḡında Necid iḫlīminden (16) ‘Arab beglerinden bir ulu kişi vardı adına ‘Āmir bin Mālīk bin Ca‘fer dērlerdi şöhreti Ebū’l-Berā‘a idi (17) laḫabına مطاعب الاسته dērlerdi şöyle kim diyār-ı ‘Arabda andan ulu kişi yoḡdı ḡāyetde bahādırlardan (18) idi Benī ‘Āmirden idi Necid vilāyetinde olurdı Necid iḫlīminde ne ḫadar ‘Arab

varsa anuñ (19) emrinde idi bir gün Ebū'l-Berā'ya mu'teber armağanlarla ve ağır peşkeşlerle Medīneye Muḥammed Muştafayı *şalla'llahü 'aleyhi ve's-sellem* (20) görmege geldi Resülü'llah anuñ armağanlarını kabūl eylemedi Lebīd bin Rabī'a ki diyār-ı 'Arabda andan eyü şā'ir

54b

(1) yoğdı Ebū'l-Berā'a anuñ şā'iri idi peygambara eyitdi tamām dünyāda bir kimesne sezmez ben ki Ebū'l-Berā'anuñ (2) hediyyesin kabūl etmeye dēdi peygambar eyitdi bir kişi ki benüm dīnüm üzerine olmaya ben anuñ hediyyesin (3) kabūl etmez dēdi Ebū'l-Berā'a eyitdi senüñ dīnün niçedür baña 'arż eyle göreyin dēdi peygambar aña İslām (4) 'arza kıldı ve aḥkām-ı şerī'ati aña söyledi Ebū'l-Berā'a katı ḥōş geldi ve müselmān oldı andan eyitdi (5) yā Muḥammed laṭīf mezhebün var ve ḥüb dīnün var ammā niçün Necid tarafına ve Benī 'Āmire kim benüm kabīlemdür kimesne (6) göndermedün ve anları bu dīne da'vet eylemedün dēdi peygambar 'a.s. eyitdi qorqarın ki kabūl etmeyeler ve varan (7) ādemümi helāk eyleyeler Ebū'l-Berā'a eyitdi varan ādemlerüne ben kefil ki hiç kimesneden zarar olmaya (8) Benī 'Āmir binü't-Ṭufeyle bir mektüb yaz ve bir niçe ādem gönder ve bir nāme daḥı ben yazayın varsunlar 'Āmrı (9) dīne da'vet etsünler Benī 'Āmirün re'isi oldur ol bu dīne döndükden sonra Benī 'Āmir daḥı dönerler (10) dēdi pes Muḥammed anuñ söziyle 'Āmir binü't-Ṭufeyle bir nāme yazdı bir nāme daḥı Ebū'l-Berā'a yazdı ve müselmānlardan (11) kırk mu'teber kişi viribidi kimi Muhācirden ve kimi Enşārdan 'Amru bin Ümeyyeyi daḥı anlarla bile gönderdi Münzir (12) bin 'Amru'l-Enşārı anlarıñ üzerine emir eyledi eyitdi varuñ ol ṭā'ifeyi dīne da'vet eyleñ Qur'ān (13) öğredün ve aḥkām-ı dīni bildürün dēdi 'Āmir binü't-Ṭufeyl evlerinde Benī 'Āmirle ve Benī Süleym ile bir Mu'āviyede (14) oturlardı bu iki kabīlenün daḥı begi 'Āmir idi bu kırk kişi ol araya erişdiler Ebū'l-Berā'anuñ (15) kāğıdını vėrdiler Benī 'Āmir ṭā'ifesi gördiler biz Ebū'l-Berā'anuñ sözin şımazuz emrine muṭī'iz dēdiler andan (16) Muḥammedün nāmesini Zārāne binü'l-Muḥāye vėrdiler var 'Āmir binü't-Ṭufeyle vėr dēdiler hemānki 'Āmir ol nāmeyi oqudı nāmeyi (17) yırtup ol nāmeyi ileden kişiyi depeledi andan binüp Benī 'Āmirün üzerine geldi tēz ol kişileri (18) öldürün dēdi eyitdiler biz Ebū'l-Berā'anuñ 'ahdını şımazuz dēdiler pes 'Āmire Benī Süleyme geldi anlardan ikiyüz kişi (19) aldı ol Muhācir ve Enşārı ceng ētdiler cemī'sini dutup Mu'āviye Kuyusu üzerinde bir bir boynın urdılar (20) şehid eylediler nevbet 'Amra gelicek 'Amr eyitdi ey beg kişi ben bu ṭā'ifeden degülüm Mışırdan geldüm dēdi

55a

(1) eyle dēyicek 'Amrı āzād eyledi ammā saçını şaḫalını yoldı pes çünki 'Amru kırtıldı yüz Medīneye dutdı (2) yolda gelürken iki kişiye buluşdı anlara eyitdi ne kavmsiz eyitdiler Benī 'Āmirdenüz dēmediler ki Muḥammed katından (3) gelürüz aḥşam olunca 'Amru şabr eyledi aḥşam oldı ikisi bile yatup uyudu 'Amru yerinden ṭırdı (4) ikisinün bile başını kesdi andan sürüp

peygambar katına geldi aşhāba vāqı‘ olan hāli söyledi peygambaruñ gāyetde (5) içi yandı ol yāranlara özi göyündi çok ağladı andan ‘Amru ol öldürdüğü kişilerden haber (6) vèrdi Benī ‘Āmirden olduklarıçün öldürdüm dèdi peygambar eyitdi anlar bizüm katumuzdan gitmişlerdi müselmān (7) olmuşlardı dèdi ‘Amru eyitdi yā Resūlu’llāh bilmedüm dèdi andan peygambar eyitdi bu işi Ebū’l-Berā’a söziyle (8) işledük yoħsa ben anda ādem göndermek ne hācetüm idi dèdi pes Ebū’l-Berā’a Muħammedden katı utandı oğlı Rabī‘aya (9) ādem viribidi ‘Āmiri ve Tufeyli depeleyesin Rabī‘a bir oğla ‘Āmiri depeledi Benī Süleym daħı ħarbeyle Rabī‘ayı (10) öldürdiler vallāhü a‘lem ba‘ş-şavāb خير غزويني النظير Benū’n-Nazīr dèdikleri cuhūdlardur ki Medīne (11) yakınında olurlardı Medīneyle anlaruñ aralığı bir ferseng yèr idi bir muħkem ħal‘aları var idi tā Medīneye (12) varınca aralığı ħurma-sītāndı anlar Muħammedle ‘ahdleşmişlerdi anlaruñ bir begleri (bir begleri) vardı adına (13) Selām bin Müslim dèrlerdi ol vaħt ki ‘Amr Ümeyye Ez-Žamīri Benī ‘Āmirden ol iki kişi kim peygambardan ‘ahd-(14) nāme alup giderken öldürmişdi anı işitdiler peygambara haber gönderdilerki biz senüñ nāmeñi ħabül eyledük ve emrüne (15) muṭī‘ olduk ve saħa iki kişi viribidük ve senüñ viribidüğüñ cemā‘ati Benī Süleym öldürdi bizden anlara (16) mazarrat olmadı pes ne ma‘nādan ‘Amr bin Ümeyye bizüm ādemlerümüzi öldürdi elbette evvel iki kişinüñ diyetlerini (17) vèrmek gereksin yāħūd ceng çün hāzır olmağ gereksin dèdiler peygambar ‘a.s. eyitdi gerçek eydürler ol iki kişi (18) nā-ħaħğ ölmüşler vācib budur ki diyetlerini vérevüz ol cuhūdlar ki peygambarla ‘ahdleşmişlerdi anlara daħı (19) diyet bile şaldı pes tūru gelüp peygambar kendüsi Yağfūr adlu bir eşegi var idi aħa bindi Ebū Bekr ve (20) ‘Alī razīya’llāhu-‘anhu peygambaruñ öñjine düşüp ħurma arasından gitdiler tā ki Benū’n-Nazīrūñ ħal‘aları öñjine geldiler ol cuhūdlar

55b

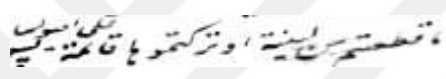
(1) ħiṣār üzerinde peygambaruñ geldügin gördiler tēz ħapuyı açdılar peygambara ħarşu çıkdılar ve peygambarı ħal‘a içine da‘vet (2) ètdiler peygambar içeri girmedi ammā ħiṣār öñjinde birez oturdu arħasını ħal‘a dīvārına sö(y)kündi (3) ‘Amru bin Ümeyyenüñ ħiṣāsını anlara söyledi siz daħı diyeti bile vèrmek gereksiz dèdi eyitdiler (4) yā Ebā’l-Ķāsım baş üzere her ne buyurursañ èdelüm bil ki ol iki diyeti daħı biz vérelüm anlaruñ (5) uluları ki Selām bin Müslimdür ve Vacī‘ bin Aħṭabdur ve Kināne binü’l-Ķaħīkdür ki Selāmuñ (6) ħardaşıdur bunlar eyitdiler sen Medīneye var biz ħalkumuzla bu diyet aħçasını şalışduralum vérelüm (7) dèdiler peygambar eyitdi eyle ètmeñüzle ħalka ziyāde zaħmet ola her kişiye taħātı yètdügince şaluñ (8) ziyāde şalmanñ dèdi bular tūru gelüp ħiṣāra girdiler peygambar arħasını dīvāra vèrüp (9) oturmuşdı ol kāfirler peygambar gāfil oturduğına imrendiler ħal‘adan taş bırağup peygambarı (10) öldürmeği katı āsān gördiler fikr ètdiler ki oturduğı yèrde üzerine taş bırağup (11) öldü(re)ler Selām anlara eyitdi ħaṭā èdersiz öldürimezsiz hemān kendü özünüze belā getürürsüz (12) dèdi Selāmuñ ħardaşı Kināne eyitdi sen fāriğ ol ben Muħammedden ħardaşumuñ kīnini (13) almayınca ħor mıyın dèdi eyle dèyüp bir yaşşı

taş götürüp Muhammedün berābarlığına getürdi (14) aralarında bir taş atıcı kişi vardı adına ‘Ömer dērlerdi aña eyitdi gel imdi bu taşı (15) Muhammedün başına bırak ölsün bunun elinden kırtulalum dēdi ol kāfir diledi kim taşı birağa (16) hemāndem Cebrā’il gelüp Muhammede bildürdi fi’l-hāl Muhammed yerinden tūru gelüp yöriyü vardı (17) yāranlarla bile gidelüm dēmege cuhūdlar ihtiyāt eyledi Muhammed gitdi anlar yerlerinde oturdu kaldılar anlar (18) dağı Muhammedi bir hācete gider şandılar tınmadılar Muhammed hemān Medīneye yolın tutup hurma ağaçları arasınca gitdi kıanda (19) (kıanda) gitdügin kimesne bilmedi meger Benī Nazīr cuhūdlarından bir kişi Medīneden gelürdi yolda (20) Muhammede buluşdı bu yaña cuhūdlar umarlardı kim yene Muhammed yerine gelüp otura çünkü eglendi gelmedi

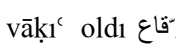
56a

(1) ‘Alīye eyitdiler kıanı Muhammed kıanda gitdi dēdiler ‘Alī eyitdi bir hācete gitdi bular muntazır olup oturmuşlardı (2) tā ol Muhammede yolda buluşan kimesne geldi hişāra girdi bunların hālını gördi eyitdi ben Muhammede (3) çok Medīne kıapusunda buluşdum Muhammed şimdi şehre girmişdür dēdi pes cuhūdlar ‘Alīye eyitdiler (4) işbu kişi Muhammede şehir kıapusunda buluşmuş Muhammed yene Medīneye gitmişdür dēdiler yāranlar bu hāli ‘aceblediler (5) tūru gelüp Muhammedün eşegin sürüp Medīneye geldiler eyitdiler yā Resūl’illāh bu ne sırrdur ki sen tūru gelüp (6) gitdüñ hiç bize bildürmedüñ dēdiler Muhammed eyitdi onların fikrini Cebrā’il gelüp başa bildürdi (7) dēdi çünkü anlar ‘ahdını şıdı biz dağı şıduğ dēdiler andan Muhammed bin Meslimeyi okudu eyitdi (8) yöri var ol cuhūdlar(a) eyit çünkü benümle ‘ahdların şıdılar ben dağı onların ‘ahdlarından bīzār (9) oldum oğullarını kıızlarını ‘avratlarını māllarını tavaralarını alsunlar bu vilāyetde (10) durmasunlar gitsünler yāhūd şavaş étmege hāzır olsunlar dēdi Muhammed bin Meslime çünkü peygambardan bu vechle (11) anlara haber getürdi cemī‘si gitmege mültezim oldılar fikr éttilerki Şām vilāyetine gideler bu yañadan ‘Abdu’llāh (12) bin Ebī Selūk anlara ādem viribidi eyitdi Muhammedün söziyle yerünüzü yurduñuzu kıoyup (13) kıanda gidersiz hiç gitmeñ ve anıñ sözine i‘tibār étmeñ siz kıanda iseñüz ben dağı sizünleyin uşda (14) iki bñ erile ben size yardımcıyın hiç üşenmeñ yerünüzden ayrıлмаğ dēdi Selām eyitdi (15) bu söz söz degüldür mālumuz tavarumuz anlarda iken gitmek yēgdür şāyed dağı beter iş ola dēdi (16) eyitdi bundan beter ne ola yerümüzden yurdumuzdan āvāre olavüz ben gitmezin dēdi Selām (17) eyitdi ben giderin Şabi eyitdi sen bilürsin dēdi pes Selām mālın tavarın yükledüp (18) ‘avratın oğlanın ve ta‘alluqātın alup gitdi Şabi İbn Ahtab ‘Abdu’llāh bin Ebī söziyle oturdu (19) Muhammede haber viribidi kim ben anıñ söziyle vañanımı terk étmezin elinden ne gelürse işlesün dēdi (20) çünkü Muhammede bu haber yetişdi şehre münādiler şaldı Benī’n-Nazīr üstine ğazāya giderin hāzır oluğ dēdi

56b

(1) bu tarafından İbn Aḥṭab kardaşı ‘Abdu’llāh bin Selūk katına viribidi eyitdi senüñ sözüñle uşda (2) gitmedüm Muḥammede ceng étmege bel bağladum gerekdür ki baña leşker véresin ve yarağ gönderesin Şabi bin Aḥṭabuñ (3) kardaşı eydür ‘Abdu’llāh bin Selūk katına geldüm ki kardaşumun ḥaberin söyleyem ‘Abdu’llāh bir oğlı vardı (4) adı ‘Abdu’llāh idi müselmān olmışdı ben otururken söze daḥı başlamadın gördi ki ol (5) içerü girdi yarağ aldı yene taşra çıkdı kim gide ‘Abdu’llāh eyitdi kanda gidersin eyitdi (6) Peyğambar Benū’n-Nazīr üzerine gazāya gider ben daḥı bile giderin dedü ‘Abdu’llāh bin Selūk başın aşağa (7) eyledi ben eyitdüm bu kendü oğluna söz geçüremez bize bunun kaçan mededi doḫınur dedüm hiç (8) nesne söylemedüm durı geldüm katından gitdüm dedi pes peyğambar ‘a.s. İbn Külşümi Medīnede ḥalife (9) eyledi kendüsi leşker çeküp Benū’n-Nazīr ḫal‘asınun üzerine ḫondi ḫal‘ayı çebçevre ḫuşadı (10) oturdı ol gün emr eyledi çok ḫurma ağacı kırdılar értesi yene başladılar ki kıralar ḫal‘adan (11) çağırdılar kim bu ḫurma ağaçlarınun günāhi nedür kim kırsız eger gālib olursavuz evvelden mülkümüzdür ve eger fırsat (12) sizün olıcağ olursa yene size gerek olur dediler müselmānlar eyitdiler Ḥaḫ Te‘ālānun emri budur ki eyle édevüz (13) dediler cuhūdlar eyitdiler Ḥaḫ Te‘ālā fesāda emr eylemez bu ağaçları kesmek fesāddur Ḥaḫ bu āyeti viribidi ki (14) pes andan şonra kırmadılar on bir gün peyğambar anda oturdı (15) şavaş eyledi on bir günden şonra cuhūdlar zebün oldılar āmān dilediler pes peyğambar ḥükm eyledi (16) kim ‘avratlarını alup gideler mällarını hep beglik eyleye cuhūdlar daḥı rāzi oldılar ammā yolda azıḫ (17) étmekçün yeyecek dilek eylediler peyğambar dileklerini ḫabül eyledi her ne cinsden ḥāırları dilerse birer yük (18) alsunlar dedü pes eyle étdiler evlerini yıḫmağa başladılar ki müselmānlar anda gelüp yurt dutmayalar peyğambarun (19) daḥı emr eyledi siz daḥı bile yıḫun cuhūdlar evlerine ḫama‘ eyledi şanmasunlar dedü peyğambarun (20) sözinden kāfirler ḫorḫdılar göçüp kimisi Şāma gitdiler ulularından Şabi bin Aḥṭab gibi ve Selīm bin

57a

(1) Müslim gibi ve Kināne binü’l-Ḥaḫiḫ gibi bular Ḥabībiyeye vardılar Şāma gitmediler ve Ḥaḫ Te‘ālādan buyruḫ şöyle (2) geldi kim anlarun mällarını leşker arasında kısmet étmeye zīrā şavaşla alınmadı Muḥammed kime ḥāıırı dilerse (3) vére eyle olıcağ Muḥammed ol mālun küllisini Muhācirīne bağışladı Enşāra nesne vémedi bu ḫaziyye (4) hicretün dördinci yılında Şefer ayında vāḫı‘ oldı bu gazānun aşlı budur ki (5) ol vāḫtin ki peyğambar Benū’n-Nazīrün ḫaydını gördi ki bunun üzerine iki buçuk ay geçdi Rebī‘ü’l-evvel (6) ve Rebī‘ü’l-āḫir tamām oldı Cemāziye’l-evvel ayınun daḥı nişfi geçdi peyğambara ḫaber yetišdi kim Benī (7) Ğatafāndan ve Benī Muḫāribden ve Benī Sa‘lebeden Zātü’r-Riḫā‘ dedükleri yere çoklık ‘Arab (8) dērildi ḫaşdları budur ki Medīneye segirdeler dediler peyğambar ol ḫaberi işidüp leşker devşürdi (9) ‘Oşmāni Medīnede ḫalife eyleyüp gitdi sekiz günde Zātü’r-Riḫā‘ yetişdi Zātü’r-Riḫā‘ (10) dedükleri yer Necid ser-ḫaddinde bir yērdür ki anda dürlü dürlü renkler vardur ba‘zı yēri yeşildür ve (11) ba‘zısı

ķara ba'zısı Şarudur gkdr bu renkler olduğı sebebden aŐa Zt'r-Rik' drler (12) ĉunki peygambar ol araya eřiŐüp kfir leşkerine ķarŐu ķondı kfirler MuŐammedden ķorķd(1) Şavaş (13) eġmediler ķoyup gitmeğe dağı ġayret eġdiler ĉ gün birbirine ķarŐu oturdılar **رسلق الوقت** (?) ol arada (14) farz oldu ya' n namz vaġtı olıcaġ MuŐammed leşkerini iki bölük eyleydi bir blğini düşmene ķarŐu (15) durđururdu namzn ba'zısını anlarla ķılurdu andan söylemedin düşmene ķarŐu dururlardı (16) ol bir t' ifeye dağı ba'zısını ķılıvrrdu nitekim fiġh kitbalarında mestrdur ĉ günden Şonra ' Arab (17) leşkeri tağıldılar gitdiler Şavaş olunmadı peygambar dönüp Medneye gitdi (18) bu خبر غزوات الموعد (18) bu gzsınuŐ aşlı oldur ki ol vaġt ki Eb Sufyn UŐud gzsından dönüp (19) gelicek yıl Bedirde va' demz olsun ki birbirmzle ġaġlaŐavz ddi peygambar eyitdi eyle olsun (20) pes ĉunki yıl tamm oldu peygambar leşkerini alup va' de yrine geldi umardı kim ĶureyŐ dağı geldi uđraŐalardı

57b

(1) gelmediler meger her yıl Bedirde ' Arablar drnek olurlardı alurlardı Őatar(lar)dı ticret eġerlerdi ĉunki (2) ĶureyŐ gelmedi ġalkı andan Şonra gönderdiler Şatu-bzr eġdiler yöne döndiler ba'zılar eydür Eb Sufyn dağı (3) va' de vaġtinde Mekkedden ĉıġdı diledi kim Bedire geleydi amm ol yıl Mekkede kızlıġ olmışdı ĉ (4) gün gitdükden Şonra yöne döndi bu yıl ot yokdur tavarumuz arıġdur gelecek yıl varavüz MuŐammedilerle ġaġlaŐavz (5) ddi pes ol yıl ceng olmadı dördinci cild bir arada tamm oldu ve's-selm

(6) تاريخ روزگار عالم کرد آور دن جعفر بن جرير الطبري در حديث تزويج رسول الله عليه السلام

زينب بنت جحش و يا حديث اسلام عمر بن معدى كرباندر مجلد ششم ياد كنيم حديث (8) مهاجرو عكرمه اندر يمن انشا الله تعالى

bu söz MuŐammed Muştafa (9) *Şalla'llahü 'aleyhi ve's-sellem* Zeynebi CaġŐa alup iletdği ġikyeti drki aşılda Zeydn ġatunu idi rv (10) eydür ĉunki Reslu'llh Bedir gzsından yöne Medneye geldi Hicret-i nebevıyyenn beşinci yılı idi ol (11) yıl iĉinde peygambar CaġŐ kıızı Zeynebi alup ġatun eġindi anuş kışŞası budur ki peygambar Zeyd bin CaġŐı (12) oğul eġdinmiŐdi Şöyle ki ġalk aŐa Zeyd bin MuŐammed drlerdi ĉunki Zeyd buyurdu erenler mertebesine (13) ytişdi peygambar aŐa CaġŐ kıızı Zeynebi ġatunlıđa alıvrdu Zeyneb Şöyle idi ki ol zamnda diyr-ı (14) ' Arabda Zeynebden güzel kıız yoğdı bir gün peygambar Zeydi isteyü Zeydn evine geldi ķapusını aĉup (15) iĉer baġdı Zeyd ķanı ddi Zeyneb eyitdi taşra gitmişdür ittifaġ Zeyneb boynı ķulađı aĉuġ (16) ev iĉinde oturmışdı peygambaruŐ gözi Zeynebe tuş oldu bundan evvel gerĉi peygambar Zeynebi görürdi (17) amm bu vechle başı ve boynı aĉuġ grmemiŐdi hemnki bu ġlle gördi peygambar gözine Zeyneb ķatı ġb (18) görindi diledi kim bir dağı naŐar eyleye eyitdi سبحان العظيم سبحان الله مقلب القلوب والبصائر dyp (19) gözlerini yumdı yöriyi vardı

birezden Zeyd eve geldi Zeyneb eyitdi peygambar geldi kapudan (20) seni şordı yene gitdi Zeyd eyitdi niçün içerü gir demedün Zeyneb eyitdi başum açuğdı

58a

(1) beni eyle göricek *سبحان الله العظيم سبحان الله مقلب القلوب والبصائر* dedi ve döndi gitdi dedi (2) Zeyd eyitdi yā Zeyneb beñzer ki sen anuñ hātırına hōş geldün şimden şonra ben senünle olmağ (3) olmaz dedi ve tırı geldi peygambara geldi yā Resūlu'llāh dilerin ki Zeynebe talağ vèrem dedi peygambar eyitdi (4) niçün nesin gördün talağ vèürsin dedi Zeyd eyitdi hiç 'aybın görmedüm ammā hātırım (5) şöyle diler dedi peygambara gerçi Zeynebi boşamağ haberi hōş geldi ammā Zeyd hātırıçün izhār eyledi (6) eyitdi yōri 'avratuñla hōş dèril dedi Zeyd peygambaruñ katından çığdı eve gelüp Zeynebe (7) talağ vèrdi zīrā Hağ Te'ālānuñ buyruğı bunuñ üzerine idi ki kaçan bir 'avrat peygambaruñ gözine (8) hōş görünse erinden boş olurdu 'iddet tamām olıcağ Zeyneb peygambara ādem viribidi eyitdi (9) Zeyd baña anuñçün talağ vèrdi ki beni sen alasin hatun edinesin dedi egerçi peygambaruñ hātırı eyle (10) dilerdi ammā utanup epsem oldu nesne demedi hemāndem Hağ Te'ālā peygambara Zeynebi vèrdi (11) feriştelere emr eyledi nikāh ètdiler Cebrā'il gelüp peygambara muştuladı peygambar şād oldu ne olayıdı ki (12) Hağ Te'ālā anı baña nikāh eyledügin Zeynebe muştulayadı 'Āyişe bu sözi işidüp melül oldu (13) tāsaya düşdi peygambar eyitdi yā 'Āyişe Hağ Te'ālānuñ emrini döndüri bilür misin çünki Allāh emri (14) böyledür itā'atden özge çäre yokdur dedi 'Āyişe epsem oldu pes bir hatun Zeynebe varup (15) muştuladı Zeyneb boynında kulağında na varsa şoyup aña muştulığ vèrdi pes peygambar tıru (16) gelüp Zeynebün evine vardı ol nikāhla kim Hağ Te'ālā feriştelere arasında eyitmişdi bir dağı nikāh (17) ètdürmedi nitekim Qur'ānda zikr olunmuşdur *وَمَا تَكْفُرُ بِهِ سَأْتِ الرَّحْمٰنِ* demişdür Zeyneb 18 bu nesneyle peygambaruñ kalan 'avratları üzerine fağr ederdi sizi peygambar nikāh edüp aldıysa beni Hağ (19) Te'ālā aña nikāh ètdi dèrdi Zeynebün nikāhı muħarrem ayında hicretün beşinci yılında vākı' olmuşdı (20) ol yıl Rebī'ü'l-evvel ayında peygambar 'a.s. Benī Ğırnağa gāzāsına çığdı *خبر غزوينى قرنيطة*

58b

(1) bu Benī Ğırnağa gāzāsınuñ aşlı budur ki bir gün peygambar Medīnede otururdu Hağ Te'ālā kablınden hiğāb (2) geldi ki yā Muħammed Benī Ğırnağa cuhūdlaruñ kaydını görmek gereksin ki anlaruñ saña yavuz endişeleri vardur (3) dedi hemāndem peygambar atlandı ikindü vağtı olunca anlaruñ kal'alarına yètişdi cuhūdlar Muħammedün geldügin (4) gördiler hişār kapusını berkitdiler burclara çığdılar Muħammed eyitdi ey maymunlar ve ey toğuzlar Hağ Te'ālānuñ (5) hükmini niçe görürsüz dedi anlar eyitdi sen hiçbir tā'ifeye böyle demeyüp durursın bize niçün (6) böyle dedün peygambar eyitdi Hağ Te'ālā cuhūdları böyle eylemişdür ya'nī anlaruñ 'aşilikleri ucından (7) Hağ Te'ālā niçeleri mesh edüp kimini maymun şüretine ve kimini toğuz şüretine döndürmişdi (8) pes

peygambar yigirmi gün ol hişārı egirtti ol cuhūdların bir re'isleri vardı adına Ka' b bin (9) Esa' d dērlerdi cuhūdlara eyitdi ey kavm üç dürlü nesnenün birini etmek gereksiz ya müselmān olmak gereksiz (10) ki māluñuzla 'avratuñuzla oğlanuñuzla hālāş olasız dedi eyitdiler bu nesne mümkün degüldür biz tevrīt şerī' atini (11) başup ğayrı dīn ihtiyār etmezüz dediler andan eyitdi kılıclaruñuzı elüñüze almak gereksiz kendü elüñüzle (12) 'avratlaruñuzı ve oğlancuklarıñuzı qorımaq gereksiz ve māluñuzı tavaruñuzı oda urmaq gereksiz andan çıkup (13) Muḥammedün leşkeriyle şavaş etmek gereksiz ya kılıc yüzünden kırılıp ya başuñuz alup bir tarafa gitmek gereksiz (14) siz diri olıcaq māl tavar oğul kız eksük olmaz dedi eyitdiler biz bu nesneyi edecegüzki elümüze (15) ehl ü 'ayālümüzi kıravüz anlar gitdükden sonra biz dirmigi nedevüz dediler Ka' b eyitdi çünkü bunları etmezsiniz (16) bu gece Şenbe gecesidür Muḥammed emīndür bize nesneye yokamaz dēyü i' (ti)kād eder ittifākla hişārdan çıkup (17) dün başkunun edelüm andan başumuz ve ehl ü 'ayālümüz alup Şām tarafına gidelüm (18) Ka' b eyitdi çünkü ben dedüğüme uymazsınız ne siz qalursız ne biz qaluruş dedi yigirmi beş gün olınca (19) şabr etdiler andan zebün oldılar āmān dilediler eyitdiler yā Muḥammed ikileyin bize āmān vērki ehlümüzi ve mālumuş (20) alup gidelüm bāķi ne qalursa senün olsun dediler peygambar eyitdi Ḥaḳ Te' ālā emr etdüğinden ğayrı ben size

59a

(1) nesne etmezsin andan Ebū Alba'yı viribidi eyitdi var cuhūdlara dēki qal'adan çıkup tapu kılsunlar (2) andan sonra ben anlarla ne edersem edem dedi Ebū Alba' gelüp anlara peygambaruñ haberin söyledi ammā (3) bir eliyle kendü saqalını dutdı ve bir eliyle boğazına çaldı ya' nī Muḥammed cemī' nüzün başını keser eyitdiler (4) elümüden ne gelür Muḥammedün emrine muḫ' olduk dēyü taşra çıkdılar tapu kıldılar kıyma bize yā Muḥammed dediler meger (5) cuhūdların bir mu' teberleri var idi adına Sa' d dērlerdi Muḥammed eyitdi gelün Sa' d İbn Mu' āzı (6) ḥākim kıluş ne dērse aña uyalum cuhūdlar eyitdiler ḥōş ola meger cuhūdlar Sa' duñ barmāğını oq ile (7) urmuşlardı Sa' d anlara qaķımışdı cuhūdlar Sa' di tēz bir ata bindürüp Muḥammedün qatına (8) getürdiler Muḥammed eyitdi yā Sa' d bu cuhūdlarla ne etmek gerek dedi Sa' d eyitdi başlarını (9) kesüp oğullarını kızlarını esir etmek gerek dedi Sa' d böyle dēyicek peygambar şād oldı eyitdi (10) yā Sa' d Ḥaḳ Te' ālā buyurduğı gibi söyledün dedi çünkü cuhūdlar sekiz yüz kişiydi üç (11) gün Medīnede bağılı durdılar cemī' māllarını ve tavarlarını ve 'avratlarını ve oğlanlarını müselmānlar (12) taşıldılar Medīneye getürdiler üç günden sonra ki nün āḫir günü idi peygambar buyurdı (13) Medīne bāzārınuñ ortasında bir kuyu qazdılar 'Alīye ve Zübeyr binü'l-'Avāma emr eyledi ol kāfirlerün (14) خزیر بنی (?) vebālig olmuş oğlanlarını getürüp bir bir başlarını kesdiler ol kuyuya atdılar 'avratlarından (15) daḫı bir 'avrat öldürdiler zīrā ol 'avrat qal'adan bir müselmānuñ başına taş birağup (16) öldürmişdi andan ğayrı ne qadar 'avrat ve oğlan ve kız varsa esir etdiler māllarını müselmānlar (17) arasında peygambar kısmet eyledi iki hişşe atlu için ve bir hişşe piyāde için oldı tā kıyāmet (18) olınca ümmet-i Muḥammed arasında bu nesne sünnet qaldı bu ğazā hicretün beşinci

yılında (19) āhirinde oldu خیر حرب الخندق باکفار bu Handaḳ cenginüñ aşlı bu idi ol vaḳt ki peygambar (20) Benū'n-Nazīr cuhūdlarını ḳal'alarından sürmişdi ol cuhūdlar 'Arabistān içine ṭaḡılıp her ḳabile

59b

(1) ve her şehre yētişüp ḥalkı azdurup Muḥammedilerle uğraşmaḡa taḥrīk ētmişlerdi Mekke kāfirleri Ebū Sufyān (2) ve Ḳureyş anlarla ittifaḳ ēdüp bī-nihāyet leşker cem' olup Medīne üzerine gelüp Muḥammed ile (3) uğraşmak tedbīrin ētmişlerdi Muḥammed kāfirlerün bu vechle ittifaḳların işidüp perīşān oldu (4) müselmānlar ḡāyet ḳorḡuya düşdiler dükeli 'Arablar bir yaḡaya oldılar biz bunlarla ḳaḳışmazuz dēdiler Muḥammed (5) aşḡābı cem' ēdüp ṭanışḳ eyledi her kişi bir dürlü fikr eyledi āḡir şöyle ittifaḳ ētdiler ki (6) Medīneden ḳıḳmayalar şehr içinde şavaş eyleyeler Selmān-ı Fāris(i) eyitdi bizüm vilāyetümüzde Pars (7) şehirlerinde 'ādet budur ki ḳaçan bir pādşāḡun üzerine bir ulu düşmen gelse şehrün çevresine (8) ḡandaḳ ēderler şavaşı bu vechle def' ēderler dēdi peygambar Selmānun sözini begendi aşḡāb (9) daḡı bu nesneyi şavāb gördi Medīnenün çevresine ḡendeḳ ḳaz(dı)lar şöyle kim yigirmi arş eni (10) ve yigirmi arş yüksekliḡi var idi her ḳırḳ arş yeri on kişiyē işmarladılar peygambar için (11) ḡendeḳ kenārında bir ḳādır ṭutdılar her gün peygambar gelüp şabāḡdan aḡşama dek otururdu müselmānlar (12) daḡı ḡayret ēdüp ḡendeḳ ḳazarlardı bu vechle tamām bir ay işlediler andan ḡendeḳ tamām oldu 'aḳabince (13) küffār leşkeri daḡı yētişdi bir vechle kim ancılayın leşker görilmemişdi Ḳureyş kāfirleri ve beriyye 'Arabları (14) ve dükeli cuhūdlar cemī' si bir olup nihāyetsüz erle ve tamām yaraḡla gelmişlerdi müselmānlar kāfirleri bu ḡalle (15) gördiler ḳorḡuya düşdiler Medīne hemān alındı bildiler başlarından ve māllarından ümidlerini kesdiler (16) zīrā bu resme leşker herḡiz görmemişlerdi ḡāl budur ki Ḥaḳḳ-ı sübhāne ve Te'ālā müselmānların ḡöḡline böyle (17) ḳorḡu düşeceğini ve ol kāfirleri göricek müselmānların 'aḳılları şaşup elleri ayakları ditreyeceğini (18) āḡir Ḥaḳ Te'ālādan 'ināyet yētişüp kāfirler şınacaḡlarını ve Medīneye anlardan ziyān gelmeyeceğini Muḥammed Muştafaya (19) bildürmişdi Muḥammed daḡı anlara naşīḡat ēderdi ḳorḡmaḡ üşenmeḡ fırsat bizümdür kāfirler şınacaḡdur (20) Ḥaḳ Te'ālā bize fırsat ēdecekdür dēdi müselmānlar bu söze inanup bir pāre ṭayanurlardı münāfiḳlar

60a

(1) şurata gerḳekdür dērlerdi ammā uğurlayın ḡülerlerdi ḡāl ne olacaḡın biz bilürüz dērlerdi şonra Muḥammedün sözi (2) gerḳek olup kāfirlerün başı aşıḡa oldu ḡor ve ḡakīr oldılar şındılar ḳaçdılar ol sebebden ḳoḳ münāfiḳlar (3) iḡlāşla müselmān oldılar müselmānlar ḡöd i'tiḳādlarından dönmediler rāvi eydür çünkim kāfir leşkeri (4) ol şalābetle Medīneye ērişdiler Medīne çevresine ḳazılan ḡendeḳi ḡörüp 'acebe ḳaldılar zīrā herḡiz (5) anlar bu nesneyi görmemişlerdi ne ḡendeḳ içine girebildiler ve ne geḳebildiler nā-ḳār olup ḡendeḳden ṭaşra ḳondılar (6) her gün kāfirler ḳoḳ

çok hendek kenârına gelürlerdi müselmânlarla şavaş etmek isterlerdi peygambar 'a.s. (7) şavaşa destür vermezdi kendüsi hendek kenârında çadır ile oturmuşdı müselmânlardan (8) hâtırı olan yigit hendek kenârından oklaşurlardı bunun üzerine tamâm yigirmi altı gün (9) geçdi hiç arada şavaş olmadı hemân ancak ok atışurlardı kâfirlerden okla üç (10) kişi depelemişlerdi bir gün Kureyş ulularından bir kimesne hendek üzerine at şaldı atını (11) hendek içine şıçratdı diledi ki bu tarafa geçe atı çıkmadı yene dönince müselmânlar taş urdılar ol (12) kâfiri anda yıkdılar bârî hezâr zahmetle atını yene çıkardı diledi ki atına binüp gide emîrû'l-mü'minin (13) 'Alî bin Ebî Tâlibe bildürdiler kendüyi hendekün içine atdı ol kâfir çıkduğı yerden çıkup (14) kâfirün ardından yetişdi eyitdi ey mel'ün yüz ağartduñ mı ki gidersin erseñ berü (15) gel şavaş edelüm dedî kâfir eyitdi yâ 'Alî sen degül iseñ ben ne edeceğüm bilürdüm eved (16) istemez ki sen benüm elümde helâk olasın dedî 'Alî eyitdi ben isterin ki sen benüm elümde helâk (17) olasın eyle deyceğ ol kâfir kaçıldı atdan inüp 'Alîye berâbar yöridi Hâzreti 'Alî ol (18) kâfiri zü'l-figârla eyle çaldı kim iki pâre eyledi mecâl vermeyüp başını kesdi ve hendeki (19) yene geçdi müselmânlar anı görüp tekbir getürdiler kâfirler hor ve hacel oldılar ertesî şabâh vaqtinde (20) müselmânlar ve kâfirler yarağla hendek kenârına gelüp temâşâ ederlerdi meger Kureyş bahâdırlarından bir ulu

60b

(1) kâfir vardı şöyle kim diyâr-ı 'Arabda andan bahâdır kimesne yoğdı adına 'Amru bin 'Abdü'l-Vedüd dèrlerdi (2) bu 'Amru şavaş yarağına girüp cebe ve zırh geyüp ve başına bir dimaşkî tolğa geyüp kenâra (3) gelmişdi müselmânlar tarafına geçmege yer gözedürdi birkaç kişiler 'Alinün erligin aña medh êtdiler 'Alî bir oğlandır (4) ki şavaşda aña hiç kimesne ğarîm olımamışdur dediler ol kâfir ğayrete geldi anuñ bir 'arabî atı (5) vardı adına Melhüb dèrlerdi buyurdu ol ata iyer urdılar getürdiler bindi mahmûz urdu (6) hendekte şıçratdı kim müselmânlardan yaña geçdi çıkacak yer bulmadı çağırup eyitdi ol 'Alî eger (7) erse başabaş ceng edelüm erlik niçe olur aña göstereyin dedî 'Alî ol kâfirün lâfını (8) işitdi kendüyi götürüp hendekte bıraktı 'Amru anı görüp eyitdi ne kişisin dedî (9) 'Alî eyitdi Ebî Tâlib oğlı 'Alî benüm 'Amr eyitdi seni iney ögerler ben seni bir onat kişi (10) şanurdum sen şınıklı âdemle şavaş etmege ben 'âr ederin dedî 'Alî eyitdi sen 'âr (11) ederseñ ben etmezsin erseñ atundan in yayağ ceng edelüm dedî 'Amru kaçıldı 'Alîye hamle (12) kıldı 'Alî anuñ hamlesin şavdı diledi kim geçe 'Alî çaldı atınuñ bir ayağın düşürdi (13) 'Amru atdan şıçrayup ayağı üzerine tırı geldi eyitdi bu kerre berâbar olduk hünerün varsa (14) görelüm dedî 'Amru yetişüp 'Alîye kılıc urdu 'Alî anuñ hamlesin redd eyledi 'Alî dağı (15) zü'l-figârla çaldı 'Amru dağı 'Alinün hamlesin def' eyledi fi'l-cümle şabâhdan öylene degin ikisi (16) birbiriyle ceng êtdiler hiç birbirine zafer bulmadılar âhir'Alî eyitdi yâ 'Amru senünle 'ahdumuz (17) bu idi kim başa baş şavaş edeydük zebün mı olduñki yardımcı getürdün 'Amru eyitdi (18) yardıma kim geldi 'Alî eyitdi oğluñ 'Amru döndi kim ardına bağa 'Alî dağı 'Amruñ çaldı bir (19) uyluğın

düşürdi ‘ Amru eyitdi yā ‘ Alī hīle eyledüñ ‘ Alī eyitdi yā kāfir حرب الحذعه (20) şavaşuñ aşlı aldaşmağdur ‘ Amru uyluğını alup yerden ‘ Alīye qarşu atdı ‘ Alī şavıldı erişüp ol kāfire

61a

(1) ol kāfiri depere eyle çaldı kim iki pāre eyledi çün kim ‘ Amrı depeledi hendeğden çıqıp peygambar qatına geldi (2) birezden toz oturuşdı kāfirler hendeğ qenārına geldiler ‘ Amrı ölmüş görüp feryād eylediler ‘ Amruñ (3) öldügin görüp kāfirlerüñ gönli qorğdı ayruğ kimesne yalnız şavaşa çıkmadı meger Benī ‘ Aţafāndan (4) bir kişi var idi qatı ulu mu‘teberlerden idi adına Nu‘ aym bin Mes‘ üd dèrlerdi Hağ Te‘ ālā anuñ (5) gönline İslām muğabbeti birağdı pes bir gèce hendeğden geçüp peygambaruñ qatına geldi müselmān oldı (6) eyitdi yā Muğammed çoğ zamāndur ki ben senüñ dīnüne girmek isterdüm *biğamdu’llāh* ki müyesser oldı (7) müselmān oldum dèdi dè imdi baña ne buyruğ èdersin buyur ki ben anı yerine qoyayın (8) dèdi peygambar eyitdi senden dilek èderin ki yène anda kāfirler içine varasın anlaruñ aralığına tefriqa (9) biraqasın birbirinden ayırasın ki cuhūdlaruñ kāfirler arasında düzenligi olmaya anlar birbirinden (10) ayrılıcağ iş kolay olur dèdi Nu‘ aym hōd ulu kişi idi Ebū Sufyānla ve qalan kāfirlerle aşinā (11) idi cemī‘ si Nu‘ ayma hürmet ve ‘ izzet èderlerdi hemānki bu sözi işitdi *على الراس والعين* (12) dèyüp dün içinde yène çādırına geldi şöyle ki hīç kimesne aña muţtali‘ olmadı (13) çādırına geldügi gibi dün içinde ādem viribiyüp cuhūdlaruñ beglerini oğutdı eyitdi (14) ey begler beni bilürsizki evvelden duz etmek yemiş dōst ve qardaşlaruz ben size hayr (15) sanıcılardanın dèdi eyitdiler belī hem şöyledür andan eyitdi ben bir nesneye muţtali‘ oldum (16) hīç siz dağı bilür misiz eyitdiler nedür Nu‘ aym eyitdi şol iş ki Muğammedle siz èdelüm dèrsiz (17) Qureyş ile Muğammed arasında ol tedbīr yoğdur eyitdiler neden dèrsin eyitdi şundan dèrüzki (18) Qureyş qavmi ırağ yerden gelmişlerdür ve geldüklerine peşimān olmuşlardur her birisi yène vilāyetine (19) gitmek fikrindedür bunca gündür ki bu arada oturmuşlardur hīçbirisi ceng fikrin ètmez umarlar ki (20) siz Muğammedilerle şavaş qılasız ol gālib olacağ olursa siz qırılāsız anlar qaçalar qurtılalar ve eger fırsat

61b

(1) bulup siz Muğammedileri şarsañuz anlar ganīmet alalar qoyum olalar dèdi eyitdiler rast *يا* (2) ammā ne tedbīr èdelüm sen ne buyurursın dèdiler eyitdi baña bu hōş gelür ki Qureyş re’islerinden___ (3) qaç kişinüñ oğlanlarından alāsız sizüñ qatıñuzda olalar tā Muğammedle sizüñ işüñüz bir yaña olmayınca___ (4) sizüñ *qa(t)uñuzdan gi(t)meyeler* tā ki sizüñle şavaşa bel bağlayalar qaçmaq tedbīrini ètmeyeler eyitdiler hūb sö___ (5) eyle èdelüm Nu‘ aym bunları bu vechle çünki bağladı anlara destūr vèrdi gitdiler bu yaña Ebū Sufyān___ (6) cemī‘ Qureyş ulularını bir araya cem‘ eyledi ve eyitdi ey qavm beni bilürsiz ki dōstluğum ___ (7) dèdi eyitdiler bilürüz eyitdi ben bir haber işitdüm size bildürmek isterin evet şaқınıñ ki (8) fāş ètmeyesiz dèdi eyitdiler hāşā eyitdi bildüñüzki işbu Qırnağa cuhūdları bundan evvel ___ (9) ‘ ahdleşmişler ol ‘ ahdı şıyup

sizünle birlige ^{بشرد}(?) şimdi ol ‘ahdı şıduklarına peşimān (10) olmuşlardur qorqarlar ki siz gıtdükden şonra Muḥammed anlarıñ başlarına belālār getüre yēne Muḥammedle yeñi ‘ahd__ (11) isterler imiş Muḥammede eyitmişler ki yarın bir kimesneyi bahāne eyleyelüm Qıreyş seyyidlerinüñ oğlanlarını__ (12) senünj qatunja gönderelüm neylersenj eyle bizüm günāhumuzı bağışla bizi incitme dēmişler imdi bu nesneyi ben __ (13) bilüp size söylerin eger yarın anlar sizden oğlanlarıñuzı rehn isterlerse zinhār vėrmeyin__ (14) ki kendü qanunja girersiz bilmiş olasız dēdi Qıreyş uluları Nu‘aymunj sözine āferīn ētdiler andan Nu‘aym __ (15) ‘Aṭafāna dañı söyledi bu söz ki vāqı‘ oldı Cum‘a geçdügi gece idi tēz Ebū Sufyān ve Benī ‘Aṭafān (16) Qırnaṭa cuhūdlarına ādem viribidiler eyitdiler biz qurılıq yere geldük ṭa‘ām yoq açlıqdan ṭavarumuz za‘īf__ (17) oldı niçe yer oturalum yarın ceng yarağıyla ḥāzır olunj Muḥammedle uğraşalum fırsat ya anunj o__ (18) bizüm ola dēdiler cuhūdlar eyitdiler yarın şenbe günidür biz şavaş demezüz yarın şabr eyleñ dēdiler Ebū Sufyān__ (19) yēne ādemviribidi elbette yarın uğraşmaq gereksiz bahāne ētmemek gereksiz şavaş ētmege ḥāṭırunuz varsa yarın __ (20) yoğsa biz yarın sefer ēderüz dēdiler cuhūdlar eyitdiler Nu‘aymunj dēdügi sözler gerçek oldı pes _____

62a

(1) siz ırāq yerden gelmiş qavmsiz eger isterseñüz ki yarın şavaş kılasız oğlanlarıñuzı bizüm qatumuza rehn qoyasız (2) anlar dañı cuhūdlardan bu sözi işidicek eyitdiler gördünj mi Nu‘aym dēdügi ḥaber gerçek oldı bular (3) Muḥammedle birikmişlerdür dēdiler andan eyitdiler biz kimesneye oğullarımızı rehn eylemezüz ḥāṭırunuz varsa bile yoldaşlıq (4) ēdelüm yoğsa yēne giderüz dēdiler bu sebebden bunlarıñ aralarında ḥilāf düşdi hem ol gece ittifāq (5) bir qatı yēl çıqdı şöyle kim kāfirlerden bir niçesinünj çādırlarını başlarına yıqdı Ebū Sufyānunj gönline (6) qorqu düşdi ol gece kaçup gitmek tedbirin eyledi bu yaña Muḥammed yatsu namāzın kılup oturmışdı (7) kāfirler üzerine bu ḥışmı ve bu qatı yeli göricek aşḥāba eyitdi yāranlar bilünj ki Ḥaḳ Te‘ālā kāfirler üzerine (8) bu yēli feterāt bıraқdı ‘acebā kim olaydı ki bu gece varup anlardan ḥaber getüreydi dēdi peygāmbar bu sözi (9) üç defa‘ söyledi aşḥābdan birisi cevāb vėrmedi pes peygāmbar Ḥuzeyfe binü’l-Yemāniye eyitdi yā Ḥuzeyfe (10) sen var bize cevāb getir evet şaқın ki nesne ētmeysin çünki peygāmbardan bu ḥiṭāb geldi (11) Ḥadıka nā-çār olup ṭurı gelüp ḥendeqi geçüp Ebū Sufyān çādırına geldi gördi kim Ebū Sufyān (12) Qıreyş qavmini cem‘ eylemiş danışık ēder Ḥuzeyfe dañı bī-tekellūf içerü girdi Ebū Sufyān eyitdi ey qavm (13) size bir sözüm var evet görünj arañuzda yad kimesne olmasun eyle dēyicek Ḥuzeyfe yanındağı kişinünj (14) yüzine baқdı eyitdi ne kişisin ol eyitdi ben falān oğlı falānum Ḥuzeyfe eyle dēyicek anı kendülerden (15) şandılar bildilerki arada yād kişi yoқdur andan Ebū Sufyān eyitdi ey qavm bu niçe zaḥmet ki çekdük (16) ve bu niçe sefer ki eyledük cuhūdları bizümle olurlar dērdük uşda gördünj ki muḥālif oldılar Muḥammedle ‘ahdleşdiler (17) şimdiki ḥālde biz bunda ṭurmaq ḥaṭādur işbu ḥışımlu yēl bizüm ḥālümüze işāret yēter eger Muḥammed bizüm ḥālümüzi (18) bileydi bu gece üzerümüze şebḥün ēderdi dil

çıkartmazdı kırarı eger erteye kalacak olursavuz (19) hemân bu maḥzûr bâkîdür gündüz olıcaḳ Muḥammed aramız sürüp bizi helâk edecekdür yaraḳ görüñ bu gece (20) gidelüm dedi Ebû Sufyândan bu haberi işidicek Ḳureyšüñ arasında baş ḳayusı oldu *دورانی* (?) bir aḡur nesneleri

62b

(1) bıraḳdılar Ebû Sufyânüñ bir devesi ḳapusı öñinde baḡlu idi durdı fi'l-ḥâl deveye bindi ayaḡıñuñ (2) baḡını şeşmege unutmışdı deve üstinde dururken egildi devenüñ ayaḡı baḡını kesdi ve ḳaçdı (3) Ḥadıḳa anları temâşâ eyledi ve gelüp Muḥammede muştuladı anlaruñ ḳaçduḡın işidicek ḳalanı kâfirler (4) ve cuḥûdlar daḡı taḡıldı ḳaçdılar bu vâḳı' a Hicretüñ beşinci yılında idi yıl tamâm olmaḡla on gün ḳalmışdı (5) Peyḡambar eyitdi şimden gerü Ḳureyšüñ bizüm üzerümüze gelecek ḥâli bitdi bizüm Ḳureyšüñ üzerine gitmek (6) gereḡüz dedi *خبر غزوه دمته الحنطاه* bu ḡazânüñ aşlı budur ki beriyyede bir ḳuyu vardı adına Dümetü' (7) l-Ḥaḡḡala dèrlerdi bir gün peyḡambara ḡeber yètişdi Dümetü'l-Ḥaḡḡala ḳuyusunda çoḡlık 'Arab yıḡnaḳ olmışlardur (8) meger Medînenüñ ordusına segirtmek isterler dediler fi'l-ḥâl peyḡambar 'a.s. aşḡâbla bindi ol araya yètişdi (9) kâfirlerüñ Muḥammedüñ geleceḡin bildiler ḳaçdılar peyḡambar anda vardı kimesne bulmadı iki gün anda durdı 'Uyeyne (10) bin Ḥışn bin Fezâ ḳabileşinüñ begi vardı kimesne bulmadı iki gün anda durdı peyḡambaruñ ḳatına geldi (11) eyitdi yâ Muḥammed bize destür vèr Medîne ḡaddına varalum bizüm yerümüzde ot ḳalmadı anda varalum ḡavarlarımız (12) otaralum dèyüp nesne vèricek oldılar peyḡambar anlarla şulḡ eyledi otlaḡı kesime kesdi anlara vèrdi (13) ve ḡurup Medîneye geldi *خبر غزوة بني لحيان* Benî Liḡyân iki ḳabîledür birisine 'Azl dèrler ve birisine (14) Ḳâre dèrler bu iki ḡâ'ife ḡile ètdiler Muḥammed âdem viribidiler bize aşḡâbdan birkaç kişi gönder bize şerâit-i İslâmı (15) öğretsün dediler peyḡambar anlaruñ ḡilesinden ḡâfil oldu sözlerine inandı aşḡâbdan altı kişi gönderdi (16) anlar ol altı kişiyi dutdılar üçini⁶⁶ şehîd ètdiler üçini Mekkeye iledüp şatdılar peyḡambar işidüp anlaruñ (17) üzerine geldi anlar ḳaçup taḡlara düşdiler peyḡambar anlardan kimesne bulımayup Medîneye geldi *خبر غزوة بني قرد* (18) peyḡambar çünki İḡyân ḡazâsından geldi buyurdi ḡavarları otlaḡa şaldılar peyḡambaruñ bir ḳara (19) ḳulı vardı adına Reyyâḡ dèrlerdi Ḥazret-i risâlet ol ḳulı deve ḡütmege bile göndermişdi (20) bir gün Ḥaşan bin 'Uyeyne elli kişiyile Medînenüñ otlaḡına segirtti otlaḡda ne ḳadar ḡavar varsa aldı

63a

(1) ḳaçdı Reyyâḡ gelüp Medîneye ḡaber eyledi peyḡambaruñ yâranlarından bir kişi vardı adına Seleme dèrlerdi ḡâyetde (2) tîr-endâz idi segirtmekde şöyle çâbuk idi kim geyiḡi ardından tèz dutardı Reyyâḡ Medîneye giderken yolda aḡa (3) uğradı ḡarâmî ḡavarları aldı dedi hemândem Seleme oḡ ve yay alup segirtti ardlarından (4) yètdi birkaç kişiyi atdan yıḡdı ve birkaçını atdan

⁶⁶ üçini

yıkıldı ve okla urdu Muḥammediler yetişdi şandılar (5) ol kāfirler tavarları bıraktılar kaçdılar Seleme mecāl vermeyüp yetişdiğini kırdı ve şoydı bunlar (6) kaçarken Mekke kāfirlerinden bir kāfire duş oldılar anlara eyitdi kanı ğayretünüz er degül misiz ki bir (7) kişiden bunca kişi şınup kaçarsız dedı anlar daḡı ğayret eyleyüp döndiler Seleme bir taş (8) ardında oturup anlara oş urdı öyle vaḡti olunca şavaş étdiler āḡir Selemeyi ortaya alup (9) dört yanından hücum étdiler durımayup kaçdı bir yaḡa peygambardan daḡı Reyyāḡdan ḡaber işidüp (10) aşḡābla atlanmışdı ol kāfirler daḡı Muḥammedün geleceğini bilüp kaçdılar Muḥammed aḡşam olunca segirtti (11) Zī-Kırade dedükleri kıyunuñ üstine gelüp ḡondı buyurdı ot yaḡdılar ve bir deve (12) boğazladılar peygambar yāranlarına üleşdüri Bilāl devenüñ ciġerin kebāb édüp peygambar öḡine getürmişdi (13) peygambar andan şınup birkaç loḡma yeyince bu taraḡdan Seleme yetişdi gelüp peygambara du‘ā eyledi üç at (14) getürdi ve niçe yaraḡ getürdi peygambar anı ğörüp ve Selemenüñ bahādırlıġın işitdi şād oldı ve (15) Selemeye du‘ā eyledi ve ḡatına oḡudı ni‘met vėrdi şabāḡ olıcaḡ peygambar Selemeyi kendü atınuñ (16) ardına bindürüp Medīneye geldi خیر غزوبنی المسطوقدر bu Benū'l-Muşḡalıḡ ġazāsınuñ aşlı budur (17) ki peygambar bir ġün Medīnede oturmuşdı ḡaber yetişdi kim ‘Arabdan bir niçe tā’ife Benū'l-Muşḡalıḡ kıyusunuñ (18) üzerinde cem‘ oldılar ḡalanı daḡı dėrilmege muntazırlardur ki Medīne üzerine geleler peygambar hemān bu sözi (19) işitdi fi'l-ḡāl aşḡāba ḡaber étdi bindiler henüz cem‘ si dėrneşmedin yetişdiler üç ġün tamām (20) şavaş étdiler āḡir kāfirler şındı müselmānlar anlarıñ tavarlarını yaḡmalayup toyum oldılar yėdi ġün anda

63b

(1) tırdılar andan şonra niçe ġanımetle Medīneye geldiler rāvī eydür peygambar Benū'l-Muşḡalıḡ kıyusu üzerinde otururken (2) daḡı Medīneye ġöçmek tedbiri yoġken bir ġün ittifaḡ Muhācirden bir kişi Enşārdan birisiyle şavaş (3) étdiler söġüşdiler ḡattā birbirine kılıc çekdiler ‘Abdu’llāḡ bin Ubey Enşāra yardım eyledi eyitdi (4) bu nesne size erzānīdür ki bir süri cimri getürdüñüz it besler gibi besledüñüz ve tamām semirtdüñüz (5) āḡir sizi ḡalamāġa başladılar sizün anlara étdüġüñüz eyiliklerün ‘ivaḡı bu idi kim étdiler dedı enşar (6) eyitdi hele bir kerre daḡı Medīneye varasız ḡor ve ḡaḡır tā’ifeyi ġoresiz ki niçe sürevüz çıkıravüz (7) nitekim ḡaḡ Te‘ālā bunlarıñ ḡālinden ḡaber vėrdi işbu āyetde kim buyurmuşdur

الْأَعْرُ لِيُخْرِجَنَّ الْمَدِينَةَ إِلَى رَجْعْنَا لِيُنْ يَقُولُونَ (8) ya‘nī eger Medīneye varsavuz ġörsevüz ki ol ‘aziz ol zelil ve ḡor tā’ifeyi Medīneden (9) niçe sürerler çıkırarlar ‘azizlerden murād Enşārdur zelillerden murād Muhācirīndür murādları budur ki (10) Medīneye gelicek Muhācirīne nesne vermeyeler ki acılıktan kıırılalar helāk olalar yāḡūd Medīneyi kıoyalar gideler (11) peygambaruñ yāranlarından Zeyd bin Erḡam ol arada ḡāzır idi ‘Abdu’llāḡ bin Ubeyden böyle söz (12) işidicek tırı gelüp ‘ammusına ḡaber vėrdi ‘ammusu daḡı gelüp peygambara bildürdi peygambar ‘a.s. (13) bu sözden

⁶⁷ Munafıkun suresi 8. ayet.

katı perişân oldu bu sahtılığla peygamber otururken ‘Ömer binü’l-Ḥaṭṭāb çıka geldi gördi ki (14) peygamber melül otururken eyitdi yâ Resûlu’llâh mubârek çehrenüzde melâmet eşeri var sebeb nedür (15) dâdi peygamber eyitdi ‘Abdu’llâh bin Ubey şol vechle haber söylemiş ‘Ömer eyitdi yâ Resûlu’llâh baña destür (16) vèr ki ol münâfıkuñ başını keseyin henüz anuñ göñli necâset-i şirkden pâk olmamışdur dâdi (17) peygamber eyitdi eyledür ammâ dilemez ki müşrikler eyideler Muḥammed kendü yâranlarından ba‘ zısını kendü eliyle öldürdi (18) dâyeler eyle dâyicek ‘Ömer taşra çıkdı peygamber qorqđı ki bu sözi bir dağı kişiyè söylese varalar ‘Abdu’llâhı (19) öldüreler ol gün ikindi vaqti idi peygamber buyurdı güc eylediler ol gün ol gece gıtdiler (20) peygamberuñ ol vaqt göçdüğinden halk ta‘ accübe vardılar bu tarafdan ‘Abdu’llâh bin Ubey ḥâli bildürdi ũru

64a

(1) geldi ve birkaç ^{سفر} (?) uydurup peygamber katına geldi ben bu sözi dâmedüm dâdi şol kadar andlar içdi ki peygamberuñ (2) ḥâtırı tesellî oldu şöyle rivâyet âtdiler ki aşḥâbdan biri eyitdi yâ Resûlu’llâh sebeb nedür ki (3) böyle bî-vaqt güc eyledüñüz dâdi peygamber eyitdi ‘Abdu’llâhdan bu vechle haber naql âtdiler ol sebebden güc (4) buyurdum ki aşḥâb işidüp ‘Abdu’llâhı öldürmeyeler ol kişiyè eyitdi yâ Resûlu’llâh ma‘ zür dutgil ki (5) sen gelmezdin öñdin Medîne halkı ittifaq âdüp ‘Abdu’llâhı beg eyleyüp başına altun tâc qosalar (6) gerekdi sen bunda geldüğüñ sebebden ‘Abdu’llâh gerü düşdi beglige yâtişmedi şimdi tasâsından (7) böyle söylese ‘aceb degüldür dâdi fi’l-cümle çünki ‘Abdu’llâh sözine ve andına inandı ḥâtırı ḥöş (8) oldu Zeyd bin Erqam ve ‘ammısı peygamber katında yalan çıkdılar halk Zeydi ve ‘ammısını melâmet eylediler niçün (9) yalan söyledüñüz peygamberuñ ḥâtırını müşevveş eyledüñüz dâdiler Zeyd Ḥaḳ Te‘âlâ Ḥazretine du‘â eyledi eyitdi (10) yâ Rabbî yalancı kim ise anı rüsvây eyle dâdi ol vaqt ^{جاءك إذا} (11) ^{المُنافِقُونَ} süresi nâzil oldu ‘Abdu’llâh bin Ubey yalan yère and içdüğü ve Zeyd bin Erqam sözinde (12) gerçek idüğü tamâm zâhir oldu peygamber ‘a.s. Zeydüñ iki kulaqlarına mubârek eliyle dutdı eyitdi (13) bu kulaq ol kulaqdur ki işitdüğün toğrı söyledi ve Tañrınuñ peygamberına vefâ eyledi dâdi bu haber (14) Medîneye yayıldı ‘Abdu’llâh bin Ubey münâfıqlıq âtdüğüñ cümle halk bildiler peygamber anı elbette öldürür dâdiler ‘Abdu’llâh (15) bin Ubeynüñ bir oğlı vardı anuñ dağı adı ‘Abdu’llâh idi sürüp Muḥammedüñ katına geldi eyitdi (16) yâ Resûlu’llâh eger atamı öldürmek istersen baña buyurki kendü elümle anı ben öldüreyin gayrı kimesne öldüricek (17) şâyed göñlümde aña kîn ola Allâh Te‘âlâ katında günâhkâr olam dâdi peygamber eyitdi yâ ‘Abdu’llâh senüñ (18) ḥâtırıñçün atanuñ suçını bağışladum öldürmez dâdi ‘Abdu’llâh gelüp Muḥammedüñ elin öpdü ve ‘s-selâm (19) ^{خبر عايشه رضي الله عنها وروى كبروي كفتند} bu sözi ‘Āyişenüñ rażiya’llâhu ‘anhâ ḥaqqında yalan söyledüklerin (20) bildürür peygamberuñ ‘âdeti bu idi ki qaçan sefere gitse ‘avratlaruñ arasında qur‘a birağurđı qanqınuñ adına

⁶⁸ Münafıkun suresi 1. ayet.

64b

(1) çıkarsa anı alur bile giderdi ol vaqt ki peygambar ‘a.s. Benū’l-Muşṭalīḡ gāzāsına gitdi ḡur‘a ‘Āyişe (2) adına çıkıdı peygambar ‘a.s. ol sefere ‘Āyişeyi alup bile gitmişdi ḡünkü gāzādan yēne dōndiler bir menzilde (3) ḡondılar ‘Āyişenūḡ ‘ādeti bu idi ki ḡaçan kārṡān ḡōḡe bir maḡfeye girerdi ūzerine bir perde (4) aşıldı ve ḡatı ki ayaḡ yolına veya abdest almaḡa gitse ol perdeyi ḡōtūrūrđi müselmānlar (5) bilūrlerdi ki ‘Āyişe maḡfede degūldūr ve her ḡaçan maḡfeye gelse perdeyi ōrterdi bilūrlerdi ki ‘Āyişe (6) iḡerūdedūr maḡfeyi deveye berkidūrlerdi ṡōyle rivāyet ēderlerki ol ḡēce ki ol yērde ḡondılar (7) dūn yarusı ḡeḡinceye dek ‘Āyişe maḡfeden çıkıdı ṡu kenārına vardı abdest aldı ve yēne (8) maḡfeye geldi perdeyi aşıdı oturdı ṡabāḡ vaḡtinde kim ḡōḡmeḡe başıladılar ‘Āyişenūḡ (9) ḡāḡırına dūşe geldi kim anda abdest alduḡı yērde boḡmaḡın unutmuş tēz ‘aceleyile ṡurı (10) geldi segirtti ol abdest alduḡı yēre vardı henūz daḡı ḡaraḡu idi boḡmaḡını (11) bulmadı maḡfeden ivediyle çıkmaḡın perdeyi gidermemişdi ‘Āyişe anda birez eḡlendi bu ḡāilde deveci geldi (12) ḡōrdi kim perde aşıldı ‘Āyişeyi maḡfede ṡandı maḡfeyi deveye ūkletti ḡekdi yōriyi vērdi birezden (13) ‘Āyişe boḡmaḡın bulup geldi kim maḡfeye gire ḡōrdi kim leṡker gitmiş kimesne ḡalmamış ‘Āyişe mūteḡayyir ḡaldı hīḡ ne (14) ēdeceḡin bilmedi meḡer peygambar aṡḡābdan bir kiṡi kim adına ‘Ōmer bin ṡafvānu’l-Mu‘aṡṡal Eṡ-ṡemlī dērlerdi dūmdār⁶⁹ ētmışdi (15) ḡaçan leṡker ḡōḡse ol kiṡi ṡabāḡ olunca eḡlenūr ḡerinūḡ yērini yurdını yōrinūrđi bir kimesne ōlse ḡalsa (16) yāḡūd nesne unutsalar alup leṡkere yētiṡdūrūrđi ḡünkü ṡabāḡ oldı ṡafvān leṡker yērine geldi (17) ḡōrdi irāḡdan bir ḡar aḡarur yaḡın geldi ḡōrdi kim ‘Āyişedūr eyitdi ey peygambar ḡatunı ne ḡāldūr dēdi (18) ‘Āyişe ḡikāyeti aḡa sōyledi tēz ‘Ōmer bin ṡafvān devesinden indi ‘Āyişeyi bindūrđi yēdūp (19) peygambaruḡ ardınca gitdi bu yaḡa peygambar ḡünkü ḡonaḡa geldi ‘Āyişeyi maḡfe(l)de bulmadı ‘Alīyi yēne dōndūrđi (20) ‘Alī gelūrken yolda ḡōrdi kim ṡafvān ‘Āyişeyi alup gelūr ṡordı kim ne ḡāldūr ‘Āyişe ḡıṡṡayı ‘Alīye sōyledi

65a

(1) ‘Alī tēz geldi peyḡambara sōyledi bu yaḡa ‘Āyişe maḡfelde bulunmadıḡı ve anı ‘Ōmer bin ṡafvān alup geldūḡı (2) ḡaberi leṡkerde yayıldı ‘Abdu’llāḡ bin Ubey ki mūnāfiḡlaruḡ re’isidūr eyitdi ‘Āyişenūḡ bu iṡde ne (3) ḡūnāḡı vardır ‘Ōmer bin ṡafvān her vechle Muḡammedden yēḡ ve ḡūzel yigitlikde yigit bahādır bir bahāne eyleyūp (4) ḡalsa ‘aceb midūr dēdi ve her bir kiṡi ‘Āyişe ḡaḡḡında bir dūrđü sōz sōyledi bu ḡaber Medīne iḡinde ṡōḡṡolu oldı (5) ‘Abd-i Menāfdan bir kiṡi vardı adına Miṡlaḡ dērlerdi Ebū Bekrūḡ evinde olup Ebū Bekre ḡullıḡ ēderdi (6) Ebū Bekr aḡa ṡāye dērdi anasına ḡāla dērdi bu Miṡlaḡ eyitdi bu sōzki ‘Āyişe ḡaḡḡında sōylerler (7) ḡerḡekdūr ‘Āyişe atası evinde iken daḡı ṡafvānla seviṡūrlerdi ben bilūrem dēdi ve ol Zeyneb ki (8) anı Zeyd boṡadūḡdan ṡōḡra peyḡambar almışdı anuḡ bir ḡız ḡarındaṡı vardı adına ḡūma dērlerdi (9) ol daḡı

⁶⁹ dūndār

eyitdi ben dağı çokdan bu nesneyi bilürdüm evet kimesneye söylemezdim dedi Hıssān (10) bin Sābit dērlēr peygāmbaruñ bir şā'iri vardı ol dağı Şāfvānla 'Āyişe arasında buncılayın vardugına (11) şehādet eyledi bunlardan bu vechle söz gelicek halk dağı şübheye düşdiler kimisi yalandur kimisi gerçektür (12) dēr oldılar pes Hıssān peygāmbara geldi bu nesne üzerine Saḥḥi ve Zeynebi şahid getürdi Zeyneb eyitdi (13) ben qarındaşumdan işitdüm ki ben anlaruñ ikisini bir arada çok görmişem dedi peygāmbār bu nesneden (14) hāḥırı be-gāyet perīşān oldu katı tāsalandı ammā 'Āyişeye bildürmedi ve nesne dēmedi her gün (15) 'Āyişeye gelüp melül ve saḥt otururdu 'Āyişeye söz söylemezdi yēne giderdi peygāmbaruñ 'a.s. (16) melāletini 'Āyişe görürdi ammā ne sebebdendür bilmezdi meger Medīne şehrinde musterāh⁷⁰ olmazdı ḥatunlar (17) ayağ yolına gitmelü olsalar taşra giderlerdi bir gēce ittifaḥ Mıstāḥuñ anasıyla 'Āyişe abdest almağçün şehrdēn (18) taşra gitdiler yolda giderken Mıstāḥ anasının ayağı bir çukura gitdi eyitdi ne olaydı çukura Mıstāḥuñ (19) başı gideydi dedi 'Āyişe eyitdi niçün oğlancuğuna böyle ilenürsin eyitdi niçe ilenmeyin ki peygāmbār katında (20) senüñ ḥaḥḥuñu yatlu şehādet eylediler dedi Şāfvānla seni bir dürlü dērlēr dedi 'Āyişe çünki bu sözi

65b

(1) işitdi bildi ki peygāmbaruñ melāleti ol sebebdendür dönüp yēne eve geldi atasına eyitdi ya ana şehrdē (2) şuncılayın söz söylenürmiş ḥaḥḥumda niçün baña bildürmezduñ dedi eyitdi bir ḥatunki sencileyin (3) ola ve bir er ki peygāmbār gibi ola ḥaḥ ne idüğü zāhir olup herze sözlere ne 'itibār ola dedi sen bu (4) nesne için ğam yēme dedi 'Āyişe olgün ta'am yēmedi ğamgīn oturdu ki peygāmbār buncılayın yalana niçün (5) inandı ola dedi bunun üzerine beş gün geçdi peygāmbār dāyim gelür 'Āyişe katında otururdu (6) ammā katı perīşānlık gösterürdi hiç söylemez yēne giderdi 'Āyişe o(l) tāsadan ḥasta oldu (7) eyitdi yā Resūl'illāh destür vēr birkaç gün atam evine varayın kendüzüme tīmār ētdüreyin (8) dedi peygāmbār eyitdi sen bilürsin 'Āyişe ḥurup bir cāriyesiyle atası evine geldi her gāḥ ki peygāmbār 'a.s. (9) ol cāriyeyi görürdi ḥastanuz niçēdür dērdi ziyāde söz söylemezdi varduḥca 'Āyişe yēmekden (10) içmekden kesildi ḥastalığı gün gündēn ziyāde oldu 'Abdu'llāh bin Ubey ḥōd 'Āyişe ḥaḥḥında çok (11) melāmet söylerdi çünki bu ḥāl üzerine yigirmi beşgün geçdi bir gün peygāmbār namāz kıldı minbere (12) çıḥdı ḥaḥḥa va'z eyledi andan eyitdi ey müselmānlar kim ola kim Taḥrı peygāmbārınuñ ehl-i beyti ḥaḥḥında (13) yatlu yaramaz söz söyleye ve anlara tōhmet eyleye ben yarın ehl-i beytümi pāk ve toğrı bilürin dedi Evs (14) kabilesinden Esīd bin Ḥaḥşin ayağ üzerine geldi eyitdi yā Resūl'illāh ne münāfiḥdur ki senüñ ehl-i (15) beytüñ ḥaḥḥında tōhmetlü ḥaber söyleye eger Evsden ise ben anuñ ḥaḥḥından geleyin ve eger Ḥazrecden ola (16) şimdi varayın başını keseysin ki buncılayın söz söyleyeni öldürmek bizüm aramızda vācibdür dedi (17) Esīd böyle dēyince Ḥazrec kabilesinden Sa'd bin 'Ubāde ayağ üzerine ḥuru geldi (18) ürme yalan söyleme bu sözi söyleyen Ḥazrec Kabilesinde(d)ür ne elüñden gelür senüñ ki anı öldüresin

⁷⁰ musterāh

(19) dēdi Esīd eyitdi siz küllīñüz münafıqlarsız dēdi bu resme ikisinün arasında çok söz vākı‘ oldı
 (20) peygambar gördi kim bu gavgā fesāda yetişür minberden indi evine gitdi pes ‘Alī bin Ebī
 Ṭālib Usāme bin Zeydi

66a

(1) kığırdı şordı Usāme peygambaruñ evinde büyümişdi anlara eyitdi ‘Āyişe hakkında niçe
 buyurursız (2) baña söyledün dēdi Usāme eyitdi yā Resūlu’llāh ben neye dērsen and içerin ki
 ‘Āyişenün hizmetinde (3) büyüdüm bunca zamān içinde anuñ kavlinde ve fi‘linde bir yatlu
 yaramaz nesne görmedüm dēdi ‘Alī eyitdi (4) yā Resūlu’llāh hāşā ki ‘Āyişeden yatlu hareket vākı‘
 ola ammā sen ki ‘ālem-i fahrısın revā degüldür ki (5) bir ‘avrat için bunca töhmet işidürsin bu
 yalan söz anuñ hakkında çünkü söylendi cihānda ‘avratdan (6) çoğı yok anı ko yerine dahısın getür
 dēdi andan peygambaruñ bir cāriyesi var idi adına Berīre (7) dērlerdi aña eyitdi ey Berīre togru
 söyle ‘Āyişeyi niçe bilürsin dēdi Berīre eyitdi (8) vallāh yā Resūlu’llāh ben ‘Āyişe hakkında hiçbir
 vechle ‘ayb görmedüm bilmezsin hemān şunu gördüm ki (9) ben bir koyun beslemişdüm bir gün un
 yoğurdum ki etmek eyleyem bir hācētüm oldı hamīri ‘Āyişeye işmarladum (10) ben gelince hamīri
 gözet dēdüm ‘Āyişe uyumuş koyun hamīri yemiş dēdi ‘Āyişe hakkında ‘ayb ben (11) hemīn şunu
 gördüm dēdi bundan sonra peygambar durı gelüp ‘Āyişe katına geldi Ebū Bekri ‘Āyişenün (12)
 anasını getürdi andan eyitdi yā ‘Āyişe işidür misin ki bu halk senün hakkında ne söylerler bu
 sözlerden (13) ben katı incindüm imdi beşeriyetdür cihānda günāhsuz ādem olmaz senden dağı bu
 dēdikleri günāh şadır oldısa (14) tevbe-i istiğfār eyle ola ki Hāḫ Te‘ālā ‘afv eyleye günāhuñı
 bağışlaya dēdi ‘Āyişe başın aşağı eyledi ve gözlerinden (15) kanlı yaşlar ağıttı peygambara hergiz
 cevāb vērmedi Ebū Bekr eyitdi olmaz peygambar senden haber şorar (16) togrusın söylemek
 gereksin dēdi ‘Āyişe eyitdi ben ne dēyin ne söyleyeyin benüm bu nesneden günāhum (17) yoğdur
 ki tevbe eyleyem ve mağfiret dileyem şimdiki hālde ben size ne söylersem inanmazsız benüm
 şundan özge (18) sözüm yoğdur ki Yūsuf peygambaruñ āyeti demişdür ki *عَلَى الْمُسْتَعَانِ وَاللَّهُ جَمِيلٌ فَصَبِرْ*
 (19) benüm şabrdan özge çārem yoğdur togruya Hāḫ Te‘ālā yardım edicidir dünyā halkı
 eger benüm togruluğuma şehādet (20) etseler hiç fa‘ide etmez bu şübhe peygambaruñ gönjinden
 def olmaz meger Hāḫ Te‘ālā tarafından ‘ināyet yetişe

66b

(1) ve benüm pākluğumdan haber vère ammā benüm ne miğdārum ola ki Hāḫ Te‘ālādan benüm
 hakkında āyet gele evet ümiz ederin (2) ki Cebra’ıl şehādet eyleye yāhūd peygambar düşünde göre
 bu iki nesneden gayrı benüm ümizüm yoğdur (3) dēdi ‘Āyişe böyle dēyinince peygambara bir ağırlık
 yörindi vahy ‘alāmetleri zāhir oldı mubārek beñzi (4) kızardı ve dērledi ‘Āyişenün atası ve anası ol
 hālî göricek beñizleri şarardı ve gevdeleri ditredi (5) ‘Āyişenün bir günāhı zāhir ola dēyü korğdılar

⁷¹ Yusuf suresi 18. ayet.

bunlar bu fikrde iken Cebrā'il Emīn yetiŝdi 'Āyiŝenūn (6) toĝrulıĝı üzerine tamām on yedi āyet getürdi Haĝ Te'ālā buyurmuşdur (7) bu (7) امرئٍ لِكُلِّكُمْ خَيْرٌ هُوَ بَلْ لَكُمْ شَرٌّ تَحْسَبُوهُ لَا مِنْكُمْ عُسْبَةٌ بِأَلْفِكَ جَاؤُ ذِينَ الْأَنْ bu āyetler içinde Haĝ Te'ālā 'Āyiŝeyi öĝdi anuñ (8) pāklıĝın zikr eyledi peygambar ŝād olup güldi muŝtulıĝ olsun yā 'Āyiŝe ki Haĝ Te'ālā senūn (9) toĝrulıĝuñ üzerine on yedi āyet viribidi dēdi hemāndem 'Āyiŝenūn hātırı hōŝ oldu (10) secde-i ŝükr eyledi sevindüĝinden cür'et edüp peygambara söyledi eyitdi yā Resūlu'llāh (11) benüm minnetüm Allāhadur saña degüldür *e/-hamdüli'llāh* benüm haĝkumda bunca āyet viribidi kim tā kıyāmet olunca ol (12) āyetler oĝunacaĝdur ve namāz içinde zikr olunacaĝdur benüm ŝükrüm Allāhadur saña sipāsum yoĝdur ki (13) sen benüm haĝkumda endiŝe eyledüñ dēdi 'Āyiŝe peygambara böyle dēyicek Ebū Bekr 'Āyiŝenūn aĝzın tıtdı (14) dilūn toprak olsun yā 'Āyiŝe hiĝ bilür misin peygambara ne söylersin dēdi peygambar eyitdi yā Ebā Bekr (15) sözini 'aceblemeñ ki göñli tırdur hātırıcuĝı incinmişdür bu hālde anuñ söylediĝi ma'zürdur dēdi (16) pes Haĝ Te'ālā emr eyledi ki ol kiŝilerki 'Āyiŝe haĝkında eyle ŝehādet etmişlerdi anlara hüdā véreler (17) pes peygambar ŝād olup taŝra çıĝdı Haŝsān bin Ŝābit ve Miŝtaĝ ve 'Abdu'llāh üçine daĝı hüdā vérdi (18) Haŝsān ol zaĝmdan çok yatdı āhir hōŝ olıcaĝ Ŝafvānı hicv etdi Ŝafvān daĝı Haŝsānı kılıcladı (19) ŝöyleki ölmelü oldu

67a

(1) inen peygambar katına iledesiz ol ne buyurursa eyle edesiz pes ikisi bile peygambar katına ilētdi peygambar Ŝafvāna eyitdi (2) niĝün ŝöyle eyledüñ dēdi Ŝafvān eyitdi yā Resūlu'llāh bilürsin ki benüm haĝkumda neler söylemişdür (3) gördüĝümleynin ĝarārım ĝalmadı kılıcladım dēdi peygambar Haŝsāna eyitdi sen 'afv eyle Haŝsān eyitdi (4) eyle olsun yā Resūlu'llāh kıŝāŝ haĝkını baĝıŝladım peygambaruñ bir ĝurma sitānı vardı ki Ebū Talĝa anı (5) peygambara vaŝiyyet etmişdi anı Haŝsāna baĝıŝladı ve daĝı Mıŝır Sultānı Muĝavĝıs niĝe armaĝanla (6) peygambara Ŝirīn adlu bir cāriye göndermişdi anı daĝı Haŝsāna baĝıŝladı Ebū Bekr diledi ki Miŝtaĝuñ (7) 'alāĝasını kese ĝapısından ĝova peygambar ĝovmadı ŝuçın baĝıŝladı bu ĝaziyyeler Ramazānla Ŝevvāl (8) ayı arasında vāĝı' olmuşdi Hicretūn altıncı yılında idi hemānki ayı görindi peygambar (9) yāranlarla ĝacc etmekçün Mekkeye müteveccih oldu Mekkilere peygambarı ĝacc etmege ĝomadılar خیر غزو القضا rāvi eydür (10) çünki peygambar 'a.s. ĝacc etmege niyyet etdi aŝĝābdan yedi yüz kiŝiyle ĝacc yaraĝın görüp Medīneden çıĝdı (11) Mekke ĝalkı anı ŝavaŝ için gelmiş ŝandılar dēyü buyurdi ki hiĝ yaraĝ götürmeyeler bir menzil (12) gitdükdün ŝonra 'Ömer eyitdi yā Resūlu'llāh ĝureyŝle bizüm aramızda ne hāl varduĝın bilürsün (13) biz anlaruñ bunca ādemlerin öldürdüĝ şimdi yaraĝsuz anda varıcaĝ ŝāyed bize fırsat bulalar dēdi (14) peygambar bu fikri ŝavāb görüp buyurdi bir ādem yēne Medīneye varup her kiŝinūn yaraĝın getürdi (15) ve ĝurbān etmekçün yetmiş deve uydurdılar her on kiŝi bir deve aldı peygambar kendüsi bir deve uydurdi (16) hemānki Mekkeye yetiŝdiler Tuĝbi dēdükleri menzile Mekke ehli tamām yaraĝla ŝavaŝ niyyetine ĝarŝu geldiler (17) Muĝammedi gücle eger dādla Mekkeye ĝoydurmazuz dēdiler peygambar 'a.s. ĝalid binü'l-Velidi

bir niçe erle ilerü gönderdi var (18) Mekke re'islerine eyit ki niçeye degin benümle şavaş édeceklerdür ben anlarla şavaş étmekden vâz geldüm beni gèrü (19) kalan 'Arablarla qosunlarki Tañrı evin ziyâret édeyin yène Medîneye giderin dèdi Hâlid ilerü gidicek (20) Ebü Cehl oğlu 'İkrime Hâlidî bir niçe erle qarşuladı Hâlid anlara uymayup giderdi olmadı âhîr şavaş

67b

(1) étdiler üç kerre 'İkrimeyi şıdı Mekkenüñ üzerine biraqđı peygambar dañı yétişdi Hâlide du'â eyledi anuñ (2) laqabını Seyfu'llâh qodı Muhammed gördi ki yol vèrmezler fikr eyledi kim bir ğayrı yoldan gele ehli bu tarafda (3) tırurken kulavuz buldı ve bu ğayrı yoldan tolaşdı hemânki Mekkenüñ yaqınına Hudeybiye dèdükleri maqâma (4) yétişdi Allâhuñ emriyle peygambaruñ devesi peygambar binüp dururken çökdi şol qadar ki cehd eylediler (5) durı gelmedi müselmânlar mütahhâyir qaldılar bu ne hikmetdür yâ Resûlu'llâh dèdiler eyitdi حسبهاحابس الفيل (6) ya'nî aşhâbü'l-fil filini habs éden Allâh bunu dañı habs eyledi ma'lûm oldı ki bu yıl Mekkeye girmege bize (7) destür yoqdur dèdi Allâh Te'âlâ hõd Muhammede bildürmişdi ki Mekkeyi senüñ elünde fetħ éderin (8) aña girersin ve ziyâret édersin dèmişdi peygambar dañı anı aşhâba bildürmişdi eved ol yıl (9) içinde olur şanmışlardı bu hâl olduğundan bildilerki va' de ol yıl içinde degüldür pes (10) ol aradan Mekkilerle şulħ eyleyüp dönme fikrin eyledi çünki Muhammed Hudeybiyede qonđı Hudeybiyede bir kuyu (11) vardı niçe zamân idi kim şuyı soğılmışdı peygambar hazretine geldiler bu menzilde şu yoqdur ne buyurursın dèdiler (12) peygambar aña bir oq vèrdi bu oqı ol kuyunuñ dibine uruñ dèdi bir deveci ol oqı aldı kuyunuñ (13) üstine geldi ol oqı kuyunuñ dibine urdı şu qaynadı çıkđı şöyle kim cemî' müselmânlar ol (14) şudan aldılar Mekke ehli bu hâli işitdiler Budeylü'l-Cezâğı dèrlerdi bir ulu kişi vardı anı Muhammed qatına (15) gönderdiler var Muhammede eyit eger şavaş niyyetine geldiyse gelsün uğraşalum ve eger hacc étmeye geldiyse çâre (16) yoqdur biz anı Mekkeye qomayavüz dèdiler peygambar eyitdi ben hacc étmeye geldüm şavaşa gelmedüm Tañrı evinden hâcılar (17) men' étmek yoqdur dèdi 'Ömer bin Mes'ûdü'l-Şiķâfi dèrler Mekke bir ulu kişi vardı Budeylüñ sözünü (18) işidüp qaқıdı eyitdi ey qavm bu Muhammed bizden ne ister siz anuñ sözlerinden neden eyü dèrsiz (19) anlar bizüm qanlularumuz iken üstümüze geldiler varayın anuñla söyleşeyin dèdi pes 'Ömer tırurup kendüsi (20) peygambar qatına geldi gördi kim Muhammed heybetle ve şalâbetle oturmuş şahâbe qat qat olup qarşusına dizildi

68a

(1) üstüne çökmişler edeble ve huzurla oturmuşlar Muğire bin Şu'be bir kılıc ele alup Muhammedüñ qarşusına (2) durmuş 'Urve bu heybeti göricek göñline qorħu düşdi andan eyitdi yâ Muhammed niçeye dek Qureşile (3) ceng édeceksin sen kendü elünle ta'alluqatunı kırıp yâdları saña qavm ola mı şanursın yad kişilerden (4) saña haber gele şanma bilgil ki yâddan hayr gelmez başuña bir büyük iş gelecek sen düşmen eline girürsin dèdi (5) Ebü Bekr andan bu sözi işidicek eyitdi yâ

‘Urve dilün kesilsün Tañrıñun öjine bırağılsun (6) Tañrıdan murād Lāt-ı ‘Uzza idi kim anlar aña Tañrı dëyüp taparlardı andan eyitdi (7) ey it siz kavm olup neyledünüz yādlar bunun haq peygambar idüğine inandılar imān getürdiler siz (8) yalanladunuz cāzūsın dëdünüz ve bunca fesād ëtdünüz ve biz hōd bunun öjinde baş vërürüz (9) baş aluruz cānumuzı bunun öjinde qurbān kıluruz dëdi ‘Ömer tıru gelüp ol kāfire bir yumruq (10) urdı aşhāb durı geldiler yer yerin ‘Urveyi depelemek istediler ‘Urvenün ‘ādeti bu idi kim söylerken (11) eliyle söylerdi yene elin şalup söylemege başlayıcaq Muğire kılıc çeküp yerinden tırdı eyitdi (12) ey edesüz kāfir peygambarun huzūrında eyle mi söylersin elünj epsem tıt yoksa kılıcla çaldım dëdi (13) ‘Urve tınmadı peygambar eyitdi ben bu yıl hacc ëtmek kaşdına geldüm benüm Kureyşe şavaşum yokdur (14) var dë anlar dağı fāriğ olsunlar qalan ‘Arablarun arasına girmesünler dëdi ‘Urve dönüp yene (15) Mekkeye geldi eyitdi ey kavm ben çok melikler gördüm ve çok pādşāhlar meclisine oturdum Urum (16) ve Pars pādşāhlarına erişdüm ammā bu Muḥammedün heybetini ol leşkerün aña itā‘atini hiçbir yerde (17) görmedüm cemī‘si bir ağızdan söylerler Muḥammed ne dërse aña kulak dutarlar qarşusunda dilsüz gibi (18) epsem otururlar anun sözün diñlerler ol ne dërse anı dutarlar şanki biñi birdür ve biri biñdür (19) eger benüm sözüm işidürseñüz Muḥammedle mudārā eyleñüzki mudārādan özge çäre yokdur dëdi pes Muḥammed (20) ‘Ömeri kığırdı eyitdi yā ‘Ömer yöri sen var bu kāfirlerle söyleş yaramazlık ëtmesünler bizi bize

68b

(1) qosunlar Ka‘beyi tavāf edelüm andan gidelüm qalan ‘Arablarla ne edersüz edelüm araya girmesünler fāriğ olsunlar dëdi (2) ol eyitdi yā Resūlu’llāh Ebū Sufyānla dōstdur dëdi pes ‘adāvatumı bilürsin benüm sözüm anlara (3) hōş gelmez ‘Oşmānı gönderki ol Ebū Sufyānla dōstdur dëdi pes peygambar ‘Oşmāna sen var dëdi pes (4) ‘ale’r-re’s dëyüp ‘Oşmān Mekkeye vardı Kureyş halkını mescide cem‘eyledi Muḥammedün haberin söyledi eyitdiler (5) yā ‘Oşmān sen hōş geldün qadem getürdün gel Ka‘beyi tavāf eyle evet biz Muḥammedi içerü qoymağa çäre yokdur (6) dëdiler ‘Oşmān eyitdi peygambarsız Ka‘beyi ziyāret ëtmezsin dëdi eyitdiler imdi seni qoyı vërmezüz bizüm (7) qatumuzda ol dilersen yene bizüm dīnümüzde ol gerekse Muḥammed dīni üzere ol aramızdan gitme dëdiler (8) ‘Oşmān eyitdi çäre yokdur ben peygambardan ayrı olmazın dëdi bunlar bu muḥārebede idi ki Muḥammede gelüp (9) Mekkiler ‘Oşmānı dutup öldürdiler dëyü haber vërdiler hemāndem Muḥammed tıru geldi eyitdi vācib oldı ki (10) Kureyşilerle şavaş edevüz kimdür ki benümle bel quşana dëdi cemī‘ müselmānlar ikileyin bī‘āt ëtdiler cānumuz (11) başumuz senün yoluğa qurbān olsun yā Resūlu’llāh dëdiler hemāndem Cebrā’il geldi bu āyeti getürdi ki (12) الشَّجَرِ تَحْتِ يُبَايِعُونَكَ إِذْ الْمُؤْمِنِينَ عَنِ اللَّهِ رَضِيَ لَقَدْ bunlar bu sözde iken ‘Oşmān dağı çıka geldi peygambar ‘Oşmānı (13) görüp tekbir getürdi fi’l-hāl şavaş tedbirin qodılar olgün anda oturdılar ertesı Kureyş kāfirleri (14) Süheyl bin ‘Amrı ve Huveytīb bin

⁷² Fetih suresi 18. ayet.

‘Abdü’l-‘Uzzā Muḥammedün katına viribidiler eyitdiler kerem eylesün Muḥammed bu yıl (15) dönsün gitsün inşallāh gelecek yıl ḥacc vaḳtı olıcaḳ biz ‘avratumuzu oḡlanumuzu alalum çıkalum (16) Ka‘beyi anlaruḡçün ḥalvet eyleyelüm gelsünler ṭavāf eylesünler evet yaraḡla gelmesünler bu yıl ziyāret étmege (17) destūr vérürsüz kalan ṭā‘ife bize gülerler Muḥammed gücle Mekkeye girdi ziyāret eyledi Ḳureyş kavmi (18) anı def‘ éde bilmediler bu nesne bize büyük ḡayretdür kerem eylesün bu nesneye iḳdām étmesün ve hem (19) şunuḡ üzerine şulḡ édelüm ki on yıla degin aramızda ceng olmaya ve daḡı Mekkedden bir kişi müselmān (20) olmaḡ niyyetine anda Medīneye varsa Muḥammed anı ḳabül étmeye bize viribiye biz daḡı anuḡ dīninden dönüp

69a

(1) bize geleni ḳabül étmeyevüz Medīneye viribiyevüz dediler bu iki kişi gelüp peyḡambara bu ḡaberi dediler ve bu şartları söylediler (2) peyḡambar ne dedilerse ḳabül eyledi ve bu şulḡe rāzī oldu bu sözden aşḡāb ḡuşşaya düşdiler bu (3) ne ḡörlüḡdur ki peyḡambar ḳabül eyledi dediler pes ‘Ömer ṭurup Ebū Bekr katına geldi eyitdi biz bilürüz ki Muḥammed (4) Allāhuḡ ḡaḳ peyḡambardur aḡa iṭā‘at étmek bize vācibdür ammā bilmezüm ki peyḡambar bu ḡörlüḡi neden ḳabül eyledi (5) ve ol kāfirün sözine niçün uydı Ebū Bekr eyitdi yā Ebā Ḥafz bunu tefṭiş étmek bizüm ḡācētümüz (6) degüldür ol ne dēirse biz uyucu kişiyüz her ne buyurursa emrine muṭī‘üz dedi pes peyḡambar buyurdi Ḳureyş (7) ulularından birḳaç kişiler geldiler ve Muhācir ve Enşār oturdılar bu şulḡ üzerine ḳarār étdiler andan peyḡambar (8) eyitdi şulḡ nāme yaz bu şart üzerine ki ḳarār eyledük pes ‘Alī divit ve ḳalem aldı evvel yazdı (9) kim بسم الله الرحمن الرحيم Süheyl ‘Alīnün elini dutdı eyitdi bu arada bu nesne yazıldıḡına (10) rāzī degülin dedi ‘Alī eyitdi bizüm nāmemüzün ‘ünvānı budur dedi andan şoḡra yazdı kim (11) Muḥammed Resūlu’llāh Süheyl yēne ‘Alīnün elini dutdı eyitdi yā ‘Alī biz Muḥammedi peyḡambardur dēmezüz eger peyḡambardur (12) dēyeydük anı Taḡrı evinden men‘ mi éderdük dedi Muḥammed bin ‘Abdu’llāh yaz dedi ‘Alī eyitdi (13) ben Muḥammedün adın Resūlu’llāh lafzından ayırmazın dedi Muḥammed eyitdi yā ‘Alī Resūlu’llāh çal gider (14) Muḥammed bin ‘Abdu’llāh yaz ki ben hem Taḡrınuḡ Resūliyüm ve hem ‘Abdu’llāh oḡlyum dedi ‘Alī and içdi (15) çalmazın senün aduḡı Resūlu’llāhdan ayırmazın dedi pes peyḡambar ḳalemi ve kāḡıdı ‘Alīnün elinden (16) aldı ve eyitdi Resūlu’llāh ḳanḳıdur dedi ‘Alī gösterdi peyḡambar ol lafzı kendü eliyle çaldı (17) maḡv eyledi dē imdi Muḥammed-i ‘Abdu’llāh yaz dedi çünki Mekkilere dedükleri şulḡ nāme tamām oldu (18) peyḡambar anlaruḡ dest ḡaṭların eliyle aşḡābuḡ daḡı dest ḡaṭların aldı bunuḡ üzerine (19) ‘ahdı ve ḳarārı muḡkem étdiler meger Süheylün bir oḡlı vardı Muḥammede irāde getürüp müselmān (20) olmışdı Süheyl anuḡ elin ayaḡın baḡlatdurup ev içinde şaḳlatdurmuşdı çünki nāme tamām oldu

69b

(1) anuñ bendin göturdiler ol dañı Muḥammedüñ atına gelüp eyitdi *Lā İllāhe İllallāh Muḥammeden Resūlu'llāh* (2) Süheyl eyitdi yā Muḥammed evvel 'ahdumuz budur ki müselmān olanları Őimden Őonra abūl etmeyesin yēne (3) bize vėresin buyur bunu ki ben alayın gideyin dēdi peygāmbar eyitdi ey yigit Mekkedede dañı Tañrıya (4) apma dūrūstdūr benümle bile olma lāzım degūldūr yōri yēne Mekkeye var anda Allāha 'ibādet eyle tā Őua (5) degin ki Ḥa Te'ālādan ḥalāŐ yētiŐe dēdi ol yigit gitdi Süheyl anı yaasından yapıŐup (6) ekdi sūrüyūrek aldı gitdi ol yigit aırup eydūrdu ki yā müselmānlar beni iŐbu kāfirūñ elinden (7) aluñ bunlar beni yēne gücle kāfir eylerler baa meded eyleñ dērdi müselmānlar anı görüp birbirin ḥarekete (8) geldiler bu ne ḥōrlıdur kim kāfir elinden ekerūz bir müselmānı gücle elümüzden alup gitmeğın ne vechi vardur (9) dēdiler dilediler kim ol yigidi alıoyalar peygāmbar eyitdi ben Ḥa Te'ālā buyruğundan ğayrı iŐ etmezsin muayyed (10) olmañ alup gitsūn dēdi eyle olıca müselmānlar tınmadılar ol müselmānı gücle alup gitdiler meger peygāmbar 'a.s. (11) yolda aŐḥābla sōyleŐmiŐdi bir dūŐde görüp tırun sızūñle Mekkeyi ziyāret ederin dēmiŐ (12) idi yāranlar ol sōzi gōñūllerinde dutmıŐlardı ol yıl iinde olacadur ŐanmıŐlardı (13) bilmediler ki gelecek yıl olur peygāmbaruñ bu vechle tevāzu'ın gōricek ve anlar ne dēdilerse abūl ēdūgin gōricek ve ol (14) yıl iinde Ka'beyi avāf etmeyecegūñ bir nie ḥal Őūbheye dūŐdiler mūnāfı oldılar unki Őulḥ iŐi tamām oldu (15) peygāmbar aŐḥāba iḥrām ğeyūñ baŐuñuz yoluñ dēdi hı kimesne peygāmbaruñ sōzine muayyed olmadı ũ kerre peygāmbar (16) bu sōzi dēdi aŐḥāb abūl etmediler ol seferde peygāmbarla ḥatunlarından Ūmm-i Seleme bile idi anuñ odasına (17) geldi atı melūl ve ḥazın oldu Ūmm-i Seleme eyitdi yā Resūlu'llāh ne ḥāl oldu ki bōyle perīŐānsın (18) dēdi eyitdi aŐḥāba baŐuñuz tıraŐ ēdūrūñ dēdüm kimesne sōzūmi abūl etmedi dēdi Ūmm-i (19) Seleme eyitdi yā Resūlu'llāh melūl olma sen baŐuñı yūlūt urbānuñı eyle seni görüp anlar dañı (20) ederler dēdi pes peygāmbar tıru geldi baŐımı yūlūtdı urbān eyledi aŐḥāb dañı beriden birbirine

70a

(1) ḥaber ēdiler cemī'si urbānlarını ēdiler baŐların yūlūtdılar yūlūtmayanlar Őaların kırdılar محلقين روسكم ومقصرين (2) ḥūkminde dāḥil oldılar rāvī eydūr unki peygāmbar yēne Medīneye geldi ittifā Mekkedden bir kiŐi açdı Medīneye (3) geldi müselmān oldu adına Ebū'n-Naz(ī)r dērlerdi atı bahādırlardan idi 'aabince Mekkilər iki kiŐi gōnderdiler (4) 'ahdua durursañ yā Muḥammed Ebū'n-Nazīri bu varan kiŐilere iŐmarla yēne Mekkeye alsunlar gelsinler dēdiler peygāmbar 'a.s. (5) Ebū'n-Nazīri ıgırdu eyitdi bizümle ureyŐ arasında 'ahd Őōyledūr ki Mekkedden kim gelürse abūl etmeyem (6) ben 'ahdumı Őımazın bunlarla yēne Mekkeye var dēdi pes Ebū'n-Nazīr ol iki kiŐiyle yēne Mekkeye gitdi yolda giderken gōrdi (7) ki birisinūñ yanında bir 'Arabī kılıc vardı Ebū'n-Nazīr ol kılıcı gōrmek istedi ol dañı ıkarup Ebū'n-Nazīrūñ (8) eline vėrdi Ebū'l-Nazīr kılıccla anı aldı iki pāre eyledi ol yoldaŐı anı görüp açdı peygāmbar atına (9) geldi Ebū'n-Nazīr dañı ardınca geldi peygāmbar Ebū'n-Nazīre eyitdi yā Resūlu'llāh unki sōzūnden ıdu anda (10)

dilersem yürürin sağa ne ziyān olur bunlar hōd iki kişi idi vallāh eger on dağı olsalar bunlar beni (11) Mekkeye ilemezlerdi dēdi peygāambar eyitdi n'olaydı sencileyin benüm dağı yāranlarum olaydı Ebū'n-Nazīr eyitdi (12) yā Resūlu'llāh bi(z) bir niçe yāranlaruz ki Mekke de sađa imān getürüp dururuz inşallāh anları dağı hep (13) cem' ēdeyin dēyüp durı geldi Medīne sınırından taşra değiz kenārında bir köy vardı adına (14) (Ġ)ayş dērlerdi ki Mekke ehlinüñ yeri uğrayacağ yēr idi ol köyde oturdu ħaber eyledi ol müselmānlar (15) cümlesi anda cem' oldılar sehl-i zamān geçmedin tamām bēşyüz kişi oldılar Mekkedden gelen kārbanları başdılar (16) mālların tavarların gāret ētdiler şöyle kim Mekkileri 'āciz kōdılar āħir Mekkedden peygāambar kātına ādem geldi dermān (17) eyle Ebū'n-Nazīri ve ađa uyan müselmānları Medīneye getür biz anlara āmān vērdük Medīneye vardukların k̄abūl (18) eyledük dēdiler pes peygāambar ādem viribiyüp Ebū'n-Nazīri yāranlarıyla Medīneye götürdi bu kışşa Hicretüñ altıncı yılında (19) ayında idi hem ol yıl içinde bu āyet nāzil oldı (20) ⁷³ وَالْأَرْضِ السَّمَوَاتِ مُلْكُ لَهُ الَّذِي جَمِيعًا إِلَيْكُمْ اللَّهُ رَسُولٌ إِلَيَّ النَّاسِ أَيُّهَا يَا قُلْ خَيْرِ رَسُولَانَ بِيغْمِيرَ عَلَيْهِ السَّلَامُ بُولَابَيْتِ فَرَسْتَادِ بِلْمُولُوكِ

70b

(1) zemīn rāvī eydür çünki bu āyet nāzil oldı ki ⁷⁴اللَّهُ رَسُولٌ إِلَيَّ النَّاسِ أَيُّهَا يَا قُلْ eydür peygāambar aşħabdan (2) sekiz kişi çıkardı sekiz iklīmüñ pādşāhına viribidi kim anları varup dīne da'vet eyleyeler anlaruñ (3) biri Hātib bin Ebī Yelka' idi ki Mışır Sultānı Muķavķısa viribidi ve biri Şucā' bin Veheb idi (4) kim Şām meliki Hāriş bin Ebī Şimrū'l-Ġassāni kātına viribidi ve biri Selīḡ bin 'Amr idi kim Yemāme sultānı (5) Herde bin 'Aliyū'l-Ĥanefīye viribidi dördincisi 'Amr binū'l-'Āş idi kim 'Ummān meliki Ĥanefī bin Ĥalīde viribidi (6) bēşinci 'Alā' binū'l-Ĥazramī idi kim Bahreyn Sultānına viribidi altıncı 'Amru bin Ümeyyetü'z-Ķamīri idi kim Ĥabeş (7) Sultānı Uşam binū'l-Cer kātına viribidi yedinci Vaħīd bin Ĥalīfe idi kim anı Rum meliki Heraķl kātına (8) viribidi sekizinci 'Abdu'llāh bin Ĥuzafetü's-Sehiy idi kim anı 'Acem Şahı Pervīz kātına viribidi ve her (9) birisinüñ eline bir nāme var idi kim her nāmenüñ 'ünvānı bu idi kim (10) من محمد رسوالة الى فولان عظيم كذ

āħirinde bu (11) yazılmış idi

kim zikr olunur pes elçüler bu nāmeleri (12) alup peygāambar buyurduğı yērlere iletdiler Mışır Sultānı Muķavķıs peygāambaruñ nāmesin göricek 'izzet eyledi (13) gerçi kim müselmān olmadı eved bir laḡif cevāb-nāme yazdı ve ağır kumaş ve laḡif armağanlar (14) peygāambara viribidi ve dört Kıptī cāriye viribidi biri Māriye idi kim peygāambar anı kendüsüçün ħāş eyledi (15) oğlı İbrāħīm andan zuhūra geldi biri Māriyenüñ kız-karındaşı Şirīn idi kim peygāambar

⁷³ Araf suresi, 158. ayet.

⁷⁴ Araf suresi, 158. ayet.

anı (16) Ḥassān bin Şābite vèrdi ammā Şām meliki Yemāme meliki ve Bahreyn meliki ve Nu‘ mān Meliki bular hergiz inanmadılar (17) ve nāmeye cevāb yazmadılar elinden ne gelürse işlesün dèdiler peygāmbār eyitdi Ḥaḳ Te‘ ālā anlarıñ (18) mülklerini alup benüm ümmetüme vèrecekdür dèdi ammā Ḥabeşi Meliki Necāşi mektüba inandı ve peygāmbāra imān getürdi (19) müselmān oldu oğlını dañı müselmān eyledi ve varan elçüye becīdd ikrāmlar eyledi çok hediyeye (20) vèrdi ve hūb cevāb-nāme yazdı ve Ca‘ fer bin Ebī Tālib ki niçe müselmānlarla anda varmışdur

71a

(1) anları yène peygāmbār ḳatına viribidi ve oğluna dañı altmış kişi ḳoşup ol müselmānlarla viribidi anlar dañı cümlesi müselmānlar (2) idiler cevāb-nāmeyi bu vechle yazdı ki محمد رسول الله من النجاشين الصميمين ابو bilgil ey peygāmbār-i ḥudā (3) ben müselmān oldum Allāh bir bildüm ve seni Ḥaḳ Resül bildüm ve ne kim buyurduñsa inandum imān getürdüm (4) bildüm ki sen Ḥaḳ peygāmbārsın dīnün ḫaḳdur ‘İsā peygāmbār Tañrınun ḳuludur oğlumu dañı müselmān eyledüm (5) ve oğlumu altmış mu‘teber begle Ḥazretüñe viribidüm anlar dañı cümlesi müselmāndur ammā dilerin ki bu ḫālī Ḥabeşde (6) bilmeyeler ki bunlar bir ‘āşī ḳavmdür ben dañı bunlarıñ içinde ġarībin buyurursañ bu arada olurun ve eger (7) (ve eger) bunda gel dèrseñ ḳapıñda ḳuluñ olurun dèdi peygāmbāra dañı çok hediyeler viribidi peygāmbār (8) işidüp şād oldu bu Rum Sulṫānı Heraḳl gerçi müselmān olmadı ammā nāmesinde müselmān olmaḳ (9) müselmān ma‘ nāsını gösterdi ammā ‘Acem Sulṫānı Ḥüsrev Pervīz nāmesini okuyıcaḳ ‘aşabiyyet geldi nāmeyi alup (10) pāre pāre eyledi ileden kişinün yüzine urdı ol ki benüm elüm altında ri‘āyetüm ola anuñ ne miḳdārı (11) ola kim baña buncılayın nāme göndere dèdi ve Yemen Sulṫānı Bādāna bir nāme yazdı lāyīḳ ne ise söyledi (12) ve eyitdi evvel ol peygāmbār dirilen kişiye iki m‘uteber elçi gönderesin ki alup benüm ḳatuma getüreler ki görem (13) niçe kişidür ve eger gelmeyecek olursa leşker çekesin varasın ol vilāyeti filler altında vīrān édesin (14) ehlini esīr eyleyesin ve māllarını yağmalayasın dèdi çünki Bādān nāmeyi okudu kendünün ḫāş dīvān (15) (dīvān) yazıcısını bir ulu mu‘teber begle peygāmbāra viribidi ol Pervīzden gelen nāmeyi bile gönderdi eyitdi (16) eger gelürseñ bunlarıñla gelesin gelmezseñ uş yer götürmez leşkerle üzerüñe vardum kellelü kellesüz seni (17) Şāhınşāha götürürem dèdi ol iki kişi kim Bādān göndermişdi kendü yazıcısının adına (18) Ḥüsrev dèrlerdi bular peygāmbāra geldiler buyruḳ ne ise söylediler münāfīḳlar bu nesneyi işidüp şād oldılar (19) Muḫammedün işi bu kerre tamām oldu ḫalāyīḳ anuñ belāsından ḳurtıldı dèdiler Pervīz şāhenşāh anuñ (20) ḳaydını görecekdür yeryüzini anuñ şerrinden pāk édecekdür dèdiler bunlar Medīneye gelmedin Cebrā’il geldi anuñ

71b

(1) maḳşūdını peygāmbāra bildürdi eyitdi dünki gün Pervīzi oğlı Şirviye öldürdi şimdi ‘Acem (2) tahtına Şirviye pādşāh oldu dèdi peygāmbār ol elçilere Pervīzün ḫaberin söyledi eyitdiler (3) neden

bildün eyitdi baña Cebrā'il bildürdi eyitdiler ne vaqt oldı eyitdi dün gün eyitdiler yâ Muhammed katı (4) büyük söz söyledün eger bu söz vâkı' a çıkmayacak olursa gör sen ki başuña ne hâl gelecekdür biz bu sözi Yemen Sultânına (5) dēyecegüz dēdiler peygambar eyitdi varuñ bu sözi aña bildürün eger müselmân olacaq olursa Yemen tahtı anuñ (6) elinde kala ve ol tarafda olan 'Acem begleri üzerine anı şāh eyleyem ve eger 'imāna gelmezse 'Acem vilāyeti Hāq (7) Te'ālā benüm ümmetüme va' de etmişdür benüm dīnüm ol vilāyetlerde zāhir olacaqdur dēdi ve ol gelen elçülere çok (8) nesne vērdi Mışır Sultânından bir kur-kuşak gelmişdi ol gelen beg kişiye vērdi şimdi (9) dañı anuñ nesli ol kuşağla Yemen halkı üzerine fahr ēderler anuñ oğlanlarına ol tã'ife Zü'l-faħr dērler pes bu (10) iki kişi peygambaruñ sözine tārīh yazdılar gelüp Bādāna söylediler Bādān katı 'acebledi eyitdi birkaç (11) gün şabr ēdelüm eger bu söz vâkı' ise bize haber gelür dēdiler sehl-i zamān geçmedin Şirviyeden Bādāna nāme yētişdi (12) dēmiş ki falān gün atam Peviz öldi imdi sen dañı benümle bī'at ēdesin ve ol Hicāzdağı kişiye (13) Perviz nāme göndermişdi depretmeyesin yēne benden saña nāme varmayınca aña nesne dēmeyesin dēdi Bādān (14) Pervizün öldüğü günü hesāb eyledi hemān peygambar dēdüğü vaqte rast geldi eyle olıcağ Bādān dañı (15) ol iki kişiler dañı müselmân oldılar bu kışsa dañı Hicretün altıncı yılında vâkı' oldı bundan şonra peygambar Hicretün yēdinci (16) yılında Hayber ğazāsına gitdi vallāhü'l-'alem خبر غزويين rāvi eydür Hayber dēdükleri bir mu'azzam kal' adur ki (17) ğāyetde muħkemdür yēdi kat hişārdur cuhūdlar elindedür eṭrāfi cümle ħurma būsītāndur her bir kal' ası birbirinden muħkemdür (18) her kal' anuñ bir begi vardur kal' a qarşusunda iki ferseng miqdārı yēde bir 'Aṭafānuñ bir köyi vardur evvelki kal' a (19) beginün adı Na' imdür ikinci kal' anuñ adı Qamūşdur üçinci Qatibedür buña Hışnü'l-zafere⁷⁵ dañı dērler bu hişaruñ emirine (20) Şafv bin 'Amād dērler ve bu Qamūş begine Haşan bin Ebī'l-Hāqıq dērlerdi dördüncü kal' anuñ ad(1) Şağdur bēşincinün

72a

(1) Natṭāhdur altıncı Vaṭīhdür yēdinci Selālimdür pes peygambar Hāq Te'ālānuñ emriyle Siyā' bin Arqatayı Medīnede (2) halife eyleyüp kendüsi Hayber üstine düşdi on bēş gün egirtti Benī 'Aṭafān köylerini koyup (3) Haybere yardıma gelmişlerdi nāğāh hātırlarına bu düşdi içerü göndere 'avratların oğulların esir eyleye (4) bu qorqu ile Hayberi qodılar ve kendü köylerin beklemek ardınca oldılar rāvi eydür meger peygambar Hāzretinün başı ağırsı (5) var idi her gāh ki başı ağırsa üç dōrt gün halvetde otururdu kimesneye qarışmazdı Hāzret-i 'Alinün (6) dañı ittifāq gözleri ağırdı peygambaruñ şaķıķası belürüp halvetde oturmuşdı çünki on bēş (7) gün tamām oldı peygambar Ebū Bekri okudu eyitdi yâ Ebā Bekr İslām sancagını götür müselmānları al var (8) bu gün şavaş eyle dēdi Ebū Bekr dañı ol gün kal' aya şavaşa yōridi hişār dīvārından bir taş bırağdılar (9) Muhammed bin Meslimenün bir qardeşini şehid ētdiler olgün aħşam olınca Ebū Bekr şavaş eyledi hiç nesne fetħ ēdemedi (10) yarındaşı gün peygambar 'alemi 'Ömer binü'l-Haṭṭāb eline

⁷⁵ حصن الظفر

vérđi ‘Ömer dağı ceng eyledi hıç nesne fetđ edemedi üçinci (11) gün peygambar eyitdi لاعطين هذا الرايمر جلايحب اللعورسول ه ياخذها ya‘nî bu gün bu ‘alemi bir kişiye (12) vereyin ki Allāhı ve Resūlini sevici olsun Allāh dağı Resūli dağı anı sever olsun Hayberle bu řal‘ayı fetđ (13) eylesün dēdi müselmānlar peygambardan bu sözi işidüp her birisi umdılar ki ‘alemi aña vére pes peygambar dört (14) yaña nazār eyledi ‘Alî bin Ebî Tālîbi görmedi yāranlar şanı ‘Alî eyitdiler yā Resūl’llāh birkaç gündür kim gözleri ağrur (15) taşra çıkmaz dēdiler pes buyurđı ‘Alî geldi peygambar iki eliyle ‘Alînüň gözlerin açdı içine üf dēdi hemāndem (16) gözleri hōş oldu ‘alemi aña vérdi olgün anı şavaşa viribidi Hayberde bir bahādır kiři vardı (17) adına Merđub dērlerdi ol Merđub řal‘adan taşra çığdı ‘Alî ile şavaş eyledi eşişüp ‘Alîyi kılıcıla çaldı (18) ‘Alînüň bir bolad řalkānı vardı anuň kılıcına muķābil urdı ol kāfir eyle çaldı kim ‘Alînüň elinde řalkān (19) iki pāre oldu Allāh şakladı ‘Alîye zarar yētişmedi çünki nevbet ‘Alîye degdi ‘Alî zü’l-fiğārla çaldı (20) bir uyluğın düşürdi ikileyin depere dutdı çaldı şarîfi iki pāre eyledi ba‘zı rivāyetde şöyledürki

72b

(1) ol vađt Merđab ‘Alînüň řalkānı iki pāre eyledi ‘Alî dört yaña bağdı hişār öñinde bir řapu tahtasını (2) görđi ilerü varup şol eliyle ol tahtayı götürdi ol gün gece olunca tahtayı elinden şomadı (3) ağşamın elinden bırağdı ‘Alînüň yēdi kiři yāranları var idi anlar eyitdiler ol vađt ki ‘Alî razıya’llāhu ‘anhu (4) ol tahtayı elinden bırağdı ‘Alînüň kuvvetin bilmekçün ol tahtayı yēdümüz dağı kuvvet eyledük yerinden (5) kıaldırmaduğ dēdiler pes ol gün ‘Alî muğkem şavaş eyledi ol řal‘anuň bir şapusu vardı anı dört (6) kiři açardı ve dört kiři yapardı ‘Alî ol řapunuň řalkāsını dutdı kuvvet ēdüp yerinden (7) şopardı yabāna atdı evel evvelki řal‘ayı aldı Na‘îm ki ol řal‘anuň begidür anı öldürdi andan ikinci (8) řal‘ayı aldı anuň begi Kināne binü’l-Ĥaķîķ idi ki Benü’n-Nazîr beglerinden idi peygambar Benü’n-Nazîr řal‘asını alıcaķ (9) anlar kaçup Haybere gelmişlerdi ol Kināneyi ‘Alî dutup esîr eyledi bu Kinānenüň bir ‘avratı vardı (10) adına Şafıyye dērlerdi Ĥayyā bin Aĥtab kıızı idi ‘Alî anı dağı esîr eyleyüp Bilāle işmarladı Bilāl (11) anı alup peygambar şatına getürdi peygambaruň gözine Şafıyye hōş geldi kendü ridāsın anuň başına örtđi (12) ve ardında yer gösterdi Şafıyye oturdı aşĥāb bildiler ki peygambar anı kendü için ĥāş eyledi Kināneyi (13) şalanı esîrler arasına göndermişdi andan geçüp üçüncü řal‘ayı dağı aldı dördüncü ve beşinci řal‘anuň (14) ĥalkı āmān dilediler şunuň üzerine kim yol véreler kim çıқalar ‘avratlarını oğlanlarını alup Şāma gideler (15) mālları tavarları küllîsi müselmānlaruň ola peygambar anlaruň şulĥını kıabül eyledi yol vérdiler çıқup gitdiler (16) altıncı yēdinci ġāyet şarb idi řal‘alarınuň şarblığına i‘timād ētdiler şavaş eylediler ol gün ağşam (17) oldu ‘Alî dönüp peygambar şatına geldi értesi dükeli leşker geldiler ‘azîm ceng ētdiler bular cengde iken bir (18) kimesne gelüp peygambara eyitdi Ebü’n-Nazîrüň ne kıadar mālı varsa bir vîrāne içinde gizlüdür Kināne bin (19) Rabî‘a bin Ĥaķîķi ol defîneyi bilür şoruň dēdi peygambar Kināneyi getürüp şordı ne kıadar ki cehd eyledi (20) ikrāra gelmedi Zübeyr bin ‘Avāmı oқudı eyitdi var buña iskence eyle ol mālı dēdür ya budur ki

73a

(1) ikrār êde yâhūd iskencede ola dēdi Zübeyr anuñ elini ayağını bağladı saçını saçalını ve dükeli endāmını (2) odla yaqdı ikrāra gelmedi gördi kim ölmegi ihtiyār eyledi mālī dēyü vērmedi peygāmbara bildürdi eyitdi var (3) anı Muḥammed bin Meslimeye eyit ki qardaşı Maḥmūd bin Meslime yérine depelesün zīrā Muḥammedün başına Ebū Bekr şavaş êtdügi (4) gün qal'adan taş bırağup öldürmişlerdi pes Muḥammed bin Meslime Kināneyi alup qardaşı Maḥmūd yérine (5) öldürdi üçinci gün kim yène şavaşa iqdām olındı ol iki hişār daḥı āmān dilediler bu şart üzerene (6) kim peygāmbār anlarıñ cānlarıñ bağışlaya mālları beglik ola ammā kendüler daḥı qal'alarını koyup gitmeyeler ve dīnlerini (7) terk êtmeyeler ḥarāc daḥı istemeyeler yène cuhūdlar dīni üzerene olalar bağlarına baḥçelerine ve ḥurmalarına tīmār êdeler (8) ḥāşıl vaqtinde peygāmbardan bir kişi gele yarusını zabt eyleye yarusı yène anlarıñ ola peygāmbār daḥı bu (9) şartı aḥsen gördi Muhācir ve Enşār daḥı begendiler bunlar tīmār êtmeyince ol ağaçlar ḥāşıl olmaz dēdiler (10) hem bunlar yerlerinde turup bizüm için ekinler eküp ortaқcılık eylemek maşlahatdur dēdiler pes peygāmbār buyurdi (11) 'Alī bunuñ üzerene şulḥ-nāme yazdı her yıl başında ḥurmānuñ olacaқ vaqtdē peygāmbār tarafından bir kimesne gelür (12) ḥāşılın taқdır êderdi ya bahāsın alurdi yâḥūd ḥurma alurdi şimdi daḥı bu sūnnet begler arasında (13) qalmışdur pes peygāmbār Ḥayberün mālını müselmānlar arasında kısmet eyledi Şafiyeyi kendüsiçün ḥāş eyledi ve (14) āzād eyleyüp nikāḥ êtdürdi Şafiyeye daḥı müselmān oldı Şafiyeye ol gün ki peygāmbār qatına geldi peygāmbār anuñ (15) gözi qatında bir pāre kara gördi şordı eyitdi bu kara nedür dēdi Şafiyeye güldi eyitdi ol gün (16) ki siz leşkerle Ḥayber üzerene geldüñüz ol gece düşümde gördüm ki gökden ay iner benüm koynuma girer şabāḥ (17) erim Kināneye söyledüm Kināne eyitdi beñzer ki senüñ ḥāḥıruñ ol Ḥicāz begi Muḥammedi ister eyle dēyüp (18) şūratuma bir tabaḥça urdı ol qaradur dēdi çünkü Ḥayber kışşası tamām oldı andan Fedek üstine (19) düşdi خیر غزوفندك Fedek dēdükleri bir qal'adur Ḥayber qal'ası qarşusunda gerçi Ḥayberden (20) küçürekdür ammā ḥurmāsı çokdur peygāmbār Ḥayber qal'asını fetḥ êdicek Fedek cuhūdları yaқın bildiler ki ol qal'a daḥı alınur

73b

(1) pes peygāmbara ādem viribidiler ol viribidükleri kişinüñ adına Muḥibbe bin Mes'ūd dērlerdi Benī Ḥādīşeden (2) idi peygāmbār Ḥazretine geldi eyitdi yā Resūlu'llāḥ biz daḥı Ḥayber ḥalkınuñ şulḥi üzerene muqarrer eyle (3) mālumuñı al qalan bağıumuñı bağıçemüzi senüñle ortaқ olalum dēdiler peygāmbār daḥı qabūl eyledi (4) leşkerden hiç kimesne uydurmadı hemān bir kişiyile ki adına Beşir binü'l-Bera binü'l-Ma' rūr dērlerdi (5) anı bile alup qal'anuñ üzerene vardı pes cuhūdlar qarşu çıkup Muḥammede tapu kıldılar ve qal'ayı (6) kendüsiçün ḥāş eyledi zīrā leşkerden kimesne yogdı ve şavaşla alınmadı kim anlarıñ daḥı (7) naşib vēreydi hiç kimesneye Fedek gānīmetinden ḥişşe vērmedi çünkü peygāmbār Fedek qal'asına geldi (8) cuhūdlar qarşu gelüp 'izzetle peygāmbārı

bir yerde kondurdılar anda bir cuhūda ‘avrat vardı (9) adına Zeyneb bintü’l-Hāriş dèrlerdi Benū’n-Nazīr cuhūdlarından idi Selām bin Eslem ‘avratı (10) ol gāzāda eri ölice kendüsi bu Fedek ƙal‘asına gelmişdi ol ‘avrat bir ƙuzı biryān (11) édüp aña aġu ƙatdı peygāmbara gönderdi peygāmbar ƙuzınun ƙolu etini severdi ol ‘avrat anı (12) işidüp ƙol etine aġuyı ziyāde ƙatmışdı pes Resūlu’llāh Beşīre işāret eyledi ƙuzıyı peygāmbar (13) önine getürdi el urdı Resūlu’llāh belicesin(?) ƙopardı bir loġmasın aġzına ƙoydı ve bir loġma daġı (14) Beşīr yēdi hemān yutduġı gibi cān vèrdi peygāmbar ol loġmayı aġzında ƙeynedi lezzetinden aġulu (15) idüğini bildi aġzından ƙıkarup yabāna atdı ol ‘avratı getürdüp eyitdi niçün böyle étdün (16) dèdi eyitdi yā Muġammed seni tecrebe eyledüm eger sen ĥaġ peygāmbar iseñ saña zehr eşer étmeyecegin bilürdüm ve eger (17) bu da‘vīde yalan iseñ ĥalāyık senün elün den ƙurtulsun dèdi peygāmbar aña nesne dèmedi ba‘zı rivāyetde (18) şöyledür ki Ĥaġ Te‘ālā ol ƙuzıya dil vèrdi söyledi yēme benden yā Resūlu’llāh baña aġu ƙatmışlardur (19) dèdi ol sebebden peygāmbar yèmedi bu nesne peygāmbarun mu‘cizātından idi bir rivāyetde daġı şöyledür (20) kim hemān ki peygāmbar ol ƙuzıdan yēdi aġulu idüğün bildi diledi kim aġzından yabāna ata Cebrā’il eyitdi

74a

(1) yā Muġammed yabāna atma yut eyit *بسم الله الذي لا يضر مع اسمه شيء في الارض لافي السماع وهو السمع العلم* bu du‘āyı (2) oġuyıcaġ aġu saña zarar eylemez tā dükeli düşmenlerün saña zehr ƙār étmèdüğün bilsünler saña ƙaşd étmekden ümīz (3) lerin kessünler rāvī eydür peygāmbar ol loġmayı yēdi Allāhun emriyle hiç zarar étmèdi adet her yıl ol vaġt (4) olaydı elbette ol zehr kendüyi belürdürdi peygāmbarı bir pāre ĥasta gibi eylerdi eydürler ki āĥir peygāmbar (5) ol aġu sebebinden öldi zīrā zehrle ölen şehīd olur dèdi Ĥaġ Te‘ālā diledi kim Muġammede şehādet (6) mertebesin vère ol zehri sebep eyledi ki āĥir ol zehrden öldi rāvī eydür peygāmbar Fedek (7) ƙal‘asını alduġı vaġt Ĥayberden henüz Medīneye gelmişdi aşĥāb Ĥayber ƙal‘ası üstinde dururken peygāmbar (8) gelüp Fedek ƙal‘asını almışdı rāvī eydür Ĥaybere yaġın yerde cuhūdların (9) bir ƙal‘aları vardı adına Vādī’l-Ƙurā dèrlerdi ĥayli zarb ƙal‘a idi Ĥayberden leşker dönicek (10) peygāmbar ol ƙal‘anın üzerine geldi bir hefte ol ƙal‘anın üstine düşdi oturdı ammā şavaş étmèdiler (11) bir hefteden şonra cuhūdlar yayıldılar Muġammedden āmān dilediler peygāmbar anların mālın alup aşĥāb arasında (12) ƙısmet eylediler çünki ol ƙal‘a işi tamām oldı peygāmbar yēne Medīneye teveccüh eyledi aĥşam olıcaġ bir menzilde ƙondı (13) ĥayli yorulmuşdı peygāmbar eyitdi ‘aceb kim ola ki bu gece bizi namāz vaġtinde uyara ki érte namāzı fevt (14) olmayadı Bilāl eyitdi yā Resūlu’llāh ben uyarayın dèdi peygāmbar Bilālün sözine maġrūr olup (15) uyudu idi şabāĥa yaġın olıcaġ namāza meşġul oldı uyumadı idi şabāĥa yaġın gözlerine (16) uyġu ġalebe eyledi diledi kim sehelce *بمرغنة* (?) ƙatı uyumadı namāz vaġti geçdi uyanmadı peygāmbar şol vaġt uyandı kim (17) üzerine gün toġmışdı peygāmbarın evvel kimesne uyanmamış idi çünki peygāmbar uyandı Bilāl uyardı (18) niçün böyle étdün yā Bilāl dèdi Bilāl eyitdi ol sizi dutan uyġu beni daġı tütüdi yā Resūlu’llāh (19)

eyitdi gerçek söyledüñ dedi pes ol menzilden bir ferseng miqdârı yer gitdiler bir şu kenârına yêtdiler (20) peygambar anda kondı erte namâzını ol arada kazâ eyledi gerçi hiçbir namâzuñ vaqti degüldi eyitdi kazâyâ

74b

(1) vaqt olmaz her ne vaqt agarsa kılsun ol namâzı kazâ eylesün ki olduğı vaqt anuñ vaqtidür dedi (2) pes peygambar çünkü Medîneye geldi Benî Süleym kabîlesinden ‘ Arab bâzergânlarından bir ulu bâzergân vardı (3) adına Haccâc bin ‘ Alâ ’ü’s-Süleymî dèrlerdi peygambara gelüp müselmân oldı Mekke de anuñ el üzerinde çok (4) aqçası vardı korqdı ki müselmân olduğını Mekkîler işidüp aqçasını vermeyeler peygambardan destür (5) diledi kim Mekkeye vara ol mâlı taleb eyleye peygambar aña destür vèrdi bu Haccâc eyitdi yâ Resûlu’llâh (6) ben anda yalan söyleyüp senüñ haqquña yaramaz nesne dèsem gerek mâlı anlardan alı bilmem anı baña helâl eyle dedi (7) peygambar eyitdi helâl olsun pes Haccâc durı gelüp devesine bindi ‘ acele ile Mekkeye geldi Mekkîler (8) Haccâcı görüp katına cem‘ oldılar Muhammedden haber bildüresin Hayber ehliyle niçe ètdi dèdiler Haccâc eyitdi (9) Hayber ehli Muhammedi dutdılar çerisini kırdılar Muhammedi dağı öldürmege qaşd ètdilerdi Mekke ehline bu çok iş (10) ètmışdür anlara viribiyelüm niçe èderlerse anlar ètsün dèdiler uşda ardumca getüriyorurlardı (11) Mekkîler hemân ki bu sözi işitdiler şadlıq eylediler andan Haccâc eyitdi bilürsüz ki ben bir bâzergân kişiyüm (12) şimdi Hayberde müselmân tavarı inen ucuzdur anuñçün ben becidd geldüm ki bu hâli size muştulayam hem ol (13) aqçecüklerüm devşürivèresiz varam Hayberde tavar alam dedi Mekke re’îslerinden tüz birkaç kişi (14) turdılar üç günde Haccâcuñ kimde aqçası varsa devşüri vèrdiler pes Haccâc ‘ acele ile gitdi ‘ aqabince (15) eglenmedi Hayberün alınduğı ve Muhammedün manşür ve muzaffer olduğı haberi geldi yetişdi Mekkîler yène perişân (16) oldılar Haccâcuñ nâzırlığını bildiler râvî eydür Hayber cuhûdları ile ki peygambar ‘ ahd ve qarâr eyledi peygambar zamânı (17) olunca ol qarâr üzerine olındı peygambardan sonra Ebû Bekr hilâfetinüñ zamânında dağı muqarrer oldı çünkü (18) hilâfet ‘ Ömer binü’l-Hattâba yetişdi eyitdi bir vilâyetde iki dîn dutılmaz ya müselmân olmaq gerek yâhüd (19) bu diyârı terk ètmek gerek dedi Hayber ehlini ol vilâyetden sürmek istedi anlar emirü’l-müminîn ‘ Alî katına (20) geldiler ‘ Alîye ‘ ahd-nâmelerini gösterdiler işbu geçen yıl Hudeybeden ‘ Umreyi èdemeyüp dönicek Mekkîler ‘ ahd

75a

(1) ètmışlerdi ki gelecek yıl geleder hacc èdeler ve ‘ umre èdeler çünkü yıl tamâm oldı peygambar şahâbeyi uydurup ol geçen (2) yıla yedi yüz kişiyle Mekkeye ‘ azm eyledi Kureyş ‘ ahdlarına durdılar Muhammede yol vèrdiler Ka‘beyi halvet eylediler (3) yâranlarla peygambar ihrâm geydiler başların yülütdılar peygambar devesine binmiş idi ‘ Abdu’llâh bin Revâha yèddürdi (4) bu resme peygambar önce ‘ Abdu’llâh peygambaruñ öñince ve kalan şahâbe peygambaruñ ardınca

toğru Ka‘be mezkidine geldiler Ka‘beyi (5) tavāf étdiler Kıureyş halkı ırak yérlere gidüp Muĥammediler tavāfını temāşā éderlerdi ki acılığdan Muĥammedilerün (6) beñizlerini görññ niçe şararmışdır ki Ka‘beyi tavāf étmeye mecālleri yoğdur dediler anlarññ bu sözünü (7) Muĥammede işitdirdiler yāranlara eyitdi kendñññzi kāfırlara za‘ıf göstermeññ yāranlar şalābetle kıolların (8) şalarak segirderek Ka‘beyi tavāf étdiler Şafāyla Merve arasında sa‘y étdiler bu tağdan ol tağa (9) varınca yédi kerre segirdiler çünkü ‘Umreyi tamām étdiler Bađhāda kıondılar üç gñnde anda durdılar peyğambarññ (10) hışımlarından ve ta‘allu kıātından bir kimesne bulunmadı kim peyğambarı evine da‘vet eyleye peyğambar kıurbān için altmış (11) deve uydurmuşdı ve yüz at vardı yāranlar deve ile gelmişlerdi peyğambar Hāzreti Mekke ehlinden (12)⁷⁶ ğaddārılıđ ola ‘ahd-nāmeyı sen yazduññ niçün ‘Ömer bizi yerññmñzden kıovmak ister dediler ‘Alı geldi (13) ‘Ömerden anları dilek eyledi peyğambar kıabñl étdüğü nesneyı sen bozar mısın yā ‘Ömer dedi ‘Ömer eyitdi peyğambar (14) şöyle demışdür ki ben sizi mu kıarrer kııldum Allāh Te‘ālāñññ dilegi oldu kıa dedi şimdi maşlahat budur ki (15) anlar terk-i diyār édeleler müselmānlar arasında küfürlerini izhār étmeyeler elbetde anlar gitmeyince olmaz dedi ol sebebdendür ki (16) ol tā‘ıfe şimdi dağı ‘Alıyı severler ‘Ömeri sevmezler ol va kıt ki peyğambar Hāyberden yeni geldi sefer ayı idi (17) tā ayı olunca Medñnede oturdı ol kıarafa kıonderdüğü elçñler gelüp yetişdiler Mısış Sultānı (18) Mu kıavkış dağı armağanlarını bu va kıtde kıonderdi dedi bu aylar içinde dört kıarafa peyğambar leşker kıonderdi (19) dördünden dağı ‘Arab va kıtine hāzır bulındı çeri yetişdüğini duydılar kıaçdılar hem bu yıl içinde (20) idi kim peyğambar va‘z étmek için ve hñtbe okumak için minber düzdürdi buña değin bir direk vardı

75b

(1) ar kıasın aña vèrürdi hñtbeyi ol vechle okurdı çünkü zi‘l-k‘ade ayı tamām oldu peyğambar yarak görđi kim (2) Mekkeye vara ol geçen yıl étdürmedükleri ‘Umreyi bu yıl kıazā éde zırā Mekkilèr Muĥammedle ‘ahd étmışlerdi gelecek (3) yıl hacc va kıtı olıca kı üç gün Mekkeyi senññçñññññ halvet édelñm hacc eyle demışlerdi hem eyle étdiler (4) bu kı ‘Umretñl-kāzā deýñ at vèrdiler bu بوخیر عمره القضاء bu kı ‘Umretñl-kāzā ol sebebden derler kı ihtiyāt (5) eyledi buyurđı yāranlar yaraklarını ve silāhlarını atlara ve develere ber kıtdiler ar(d)larınca çekerlerdi Mekke (6) ehli eyitdiler Muĥammed bizden ihtiyāt éder biz hemān ‘ahdumuz üzerineyüz dediler pes Muĥammed buyurđı yarakları kıaşra (7) kıodılar Muĥammed bin Meslimeyi uğrak üzerine be kıci kıodı çünkü ‘Umre işi tamām ‘ammısı Hāriş bin ‘Abdu‘l-Mu kıtālīb kıızı (8) Meymñneyi hatunlığa aldı üçñncü gün tamām olıca kı develer boğazlandı kıurbān oldu Kıureyş kıavmı (9) Hñveytıb binñl-‘Uzzāyı ve Süheyl bin ‘Amrı Hñdeybede şulhi anlar étmışlerdi anları viribidiler gelüp peyğambarı (10) eyitdiler yā Muĥammed bu gün va‘ademñz tamām oldu biz ‘ahdumuza kıurdu kı sen dağı durmak gereksin

⁷⁶ 74b/20'nin konu itibariyle devamı 75a/12'den itibaren gelmektedir.75a 'Kaza Umresi' konusu ile başlatılmıştır.

Mekkedden (11) çıkup gitmek gereksin dediler peygambar eyitdi ‘ammum kızı Meymūneyi alup nikāh étmem gerekdür baña bir gün mühlet (12) vèrsünler düğün édeyin ve bir ulu konuklık édeyin gelsünler yéyeyin içeyin értesi ben hatunumu alayın (13) gideyin dedí eyitdiler yā Muḥammed biz senüñ düğününe gelecek degülüz ve senüñ ta‘āmuñ yéyecek degülüz yégreği budur ki (14) çıkasın gidesin konukluğunuñu dañı bir ğayrı yerde édesin eyle déyicek dördinci gün Resūlu’llāh (15) göçdi kulu Ebū Rāfi‘yi Mekkede qodı ki Meymūneyi alup ardınca getüre ol müselmānlar kim geçen yıl Mekkeye girmeyicek (16) peygambaruñ düşini yalana ğaml eyleyüp gönüllerine münāfıklıq yörinmişdi bu yıl Mekkeyi tavāf édicek bildiler ki (17) peygambaruñ düşi gerçek oldu ve hem ol ne dediyse eyle oldu i‘tikādları ve ihlāşları dañı muḥkem (18) oldu çünkü peygambar bu ‘Umre-yi qazādan yene Medīneye geldi zi’l-ħicce ayı tamām Medīnede oldu Hicretüñ sekizinci (19) yılındı evvel Muḥarrem tā Cemāziye’l-evveli ayı görünince sekiz def‘a sekiz yere leşker viribidi kimesnede İslām (20) leşkeri manşūr ve muzaffer oldu ve kimisi dañı şavaş yüzinde helāk oldılar ve kimesnede şavaş étmeyüp yene geldiler

76a

(1) ol yıl Cemāziye’l-evvel ayında idi kim Şām vilāyetine Mūte ğazāsına leşker viribidi (2) *خبر انكه پيغمبر عم لشكر فرستاد بولايت شاهاموبهر جانب* rāvi eydür Muḥammed Mekkeyi tavāf édüp yene gelicek evvel-emirden ‘Abdu’llāh- (3) bin Ubeyy elli kişiyile Benī Süleym üzerine segirdime viribidi Benī Süleymüñ anda cāsūsı vardı (4) ibtidā gelüp anlara ğaber eyledi müselmānlar üzerine geldiler dün başgunın étdiler elli kişiden dil çıkartmadılar (5) tamām kırdılar ba‘zılar eydür ‘Abdu’llāh Ubeyy kendüsi kırtıldı hem ol yıl içinde kim sekizinci yıldur peygambar (6) Ğālib bin ‘Abdu’llāh elli kişiyile Girid dedükleri yere Benī Melūḥ ‘Arabları üzerine viribidi ol tā’ife bir tağ (7) ardında olurdu anlaruñ koyunları ve develeri çok olurdu beglerine Ḥāriş bin Mālik dèrlerdi (8) Ğālib bin ‘Abdu’llāh yüz kişiyile bir araya qondı puşuya girdi birezden gün tolnmağa yakın olcağ (9) Ḥāriş tağdan aşığa indi Ğālib anı tutdı bir ağaca şara qodı ki varup köye ğaber étmeye (10) Ḥāriş eyitdi ben müselmānum beni niçün tıtarısız Ğālib eyitdi qayırmaz birez şabr eyle pes gün tolnunca (11) şabr eyledi Ğālib kendü ğalkından bir kişi kığırdı bir süri tavar yörürdi ol tavarı gözet (12) qanda giderse gör baña ğaber ét dedí ol dañı gözetdi ol tavarlar tavarı qatıldı çok oldu (13) ol kişi gelüp Ğālibe ğaber vèrdi Ğālib binüp ol tavarları sürdi Medīneye getürdi yene ol (14) yıl içinde bir gün peygambara ğaber getürdi ki Benī ‘Āmirdan bir niçe ğalk falān yerde oturur dediler peygambar Şucā‘ (15) bin Vehebi yigirmi dört kişiyile viribidi vardılar segirdiler ol duydılar qaçdılar tavarlarını müselmānlar (16) sürüp Medīneye götürdiler şöyle toym oldılar ki her kişiyeye on beşer deve naşib geldi hem ol (17) sekizinci yıl içinde idi ki peygambar ‘Ubeyde binü’l-Cerrāḥı Muhācirden ve Enşārdan üç yüz erle deñiz kenārında (18) Benī Cūheyne qabileleri üstine viribidi niçe zamān ol arada yörüdiler azıqları dükendi ğāyetde (19) zaḫmet çekdiler üç ay tamām ot

otladılar ve ağac yaprağın ve balık yédiler hiç kimseye buluşmadılar (20) bunca miñnetden sonra yéne Medíneye geldiler hem ol sekizinci yıl içinde idi peygámbara haber yétişdi ki Benî Kuzā' adan

76b

(1) bir tã'ife Zātü's-Selāsil şuyınuñ üzerine geldiler kondılar déyü haber vérdiler ' Amr binü'l-' Āş çünkü Kuzā' a kabilesinden (2) idi peygámbar aña üçyüz er yoldaş viribidi var yā ' Amr ol kavmi dīne da' vet eyle dedı ' Amr bin (3) ü'l-' Āş gelüp anları dīne da' vet eyledi ' Amra uymadılar ve sözine étmediler ve Resülü'llāha nāme (4) gönderdi baña dañı yardım gönder dedı peygámbar aña ikiyüz erle Ebü ' Ubeydeyi aña yardıma gönderdi Ebü (5) Bekr ve ' Ömer dañı anda bile idi bunlar çünkü ' Amr binü'l-' Āşa yétişdiler bir araya kondılar ' Amr anlara eyitdi (6) baña yardıma mı geldüñüz yoħsa beg bizüz mi dërsüñüz anlar eyitdiler bizüm beglik hācetümüz degül saña yardıma (7) geldük ' Amr eyitdi ya'nī eger beglige talebüñüz varsa ben size begligümi vérmegin dedı pes namāz vañtı oldu (8) ' Amr binü'l-' Āş imāmet eyledi Ebü Bekr ve ' Ömer ve Ebü ' Ubeyde binü'l-' Cerrāh Rızvānu'llāhu ' aleyhim ecma'in ' Amra uydılar (9) namāz kıldılar andan Kuzā' a halkını dīne da' vet éttiler anlar kabül étmediler ve imāna gelmediler ' Amr binü'l-' Āş anlarla şavaş (10) étmedi Resülü'llāh baña anlarla şavaş ét démedi déyüp yéne Medíneye geldi ba' zılar eydür ' Amr binü'l-' Āş (11) ve Hālid binü'l-' Vācid hem ol yıl içinde müselmān olmışlardı anlaruñ müselmān olmalarına sebep bu oldu ki (12) ol vañtın ki peygámbar Hādağ gāzāsından fāriğ oldu Mekkilere katı ihtiyāt éttiler Muħammed Mekkenüñ üzerine gelür dediler (13) ve her kişi kaçmak tedbirin éttiler ' Amr binü'l-' Āş dañı bāzergānlık eder şüretinde kaçup Habeş meliki Necāşi katına (14) vardı bir niçe gün anuñ katında olurken peygámbar tarafından ' Amr bin Ümeyye Ez-Zamīri elçülige geldi Necāşi ' Amra (15) çok ' izzet étdi anuñ ' Amra ' izzet étdüğü ' Amr binü'l-' Āşa hōş gelmedi eyitdi ey melik buña buña (16) ' izzet édersin bunu depele ki ' ālem halkı bunuñ şerrinden hālāş olsun dedı Necāşi eyitdi (17) niçün eyle dërsin Muħammed hağ peygámbarıdır ve Mūsā ve ' İsanıñ peygámbarlarsa bu Muħammed dañı anlarcaıyıdır ben anuñ dīnini (18) kabül étdüüm müselmān oldum benüm sözüme uyarsañ sen dañı imān getür dedı ' Amr binü'l-' Āşuñ hātırına (19) Hağ Te' ālā rahmet bırağdı İslām muħabbetini gönlinde eşer eyledi ol aradan tırup Medíneye yüz tıtdı (20) kim peygámbar katına gelüp müselmān ola yolda Hālid binü'l-' Velide tuş geldi hālını aña bildürdi Hālid dañı müselmān

77a

(1) olmağā meyl eyledi ikisi bile gelüp peygámbara imān getürdiler Hālid binü'l-' Velid müselmān oldu ' aqabince ' Amr binü'l-' Āş (2) müselmān oldu خبـر حـر بـالـوتـه ħarbü'l-' Mute dedükleri müselmānlaruñ Rumilerle cengleridür (3) bunuñ sebebi budur ki ol zamānda ki Şām memleketi Rumiler elinde idi Şām vilāyeti tersālar idi ' İsa dīni (4) üzerine olurlardı bir gün peygámbara haber yétişdi kim Şām vilāyetinde bir niçe leşker bağlamış Rum Sultānı (5) Kayşar anlara yardım vérmış

kaşdları bu ki Medîneyi garet edeler dediler peygambar üç biñ er cem‘ eyledi (6) Zeyd bin Hârişî anlaruñ üzerine emîr kıldı yörü var leşkeri karşıla uğraş dedi dañı eyitdi (7) eger ol cengde Zeyd şehîd olacañ olursa yerine Ca‘fer bin Ebî Tâlib beg olsun ol dañı düşecek olursa (8) Hâlid binü’l-Velîd beg olsun dedi Zeyd bin Hâriş bir kul iken peygambar anı Ca‘fer üzerine terciñ etdüğine Ca‘ferüñ hâtırı (9) kaldı peygambar Hâzreti aña muṭṭali‘ oldı eyitdi yörü var yâ Ca‘fer Allâh Te‘âlânıñ buyruğı şöyledür (10) خبر فيما اختارہ الله hayr andadur ki Haq Te‘âlâ anı ihtiyâr eylemişdür dedi çünkü peygambar ‘a.s. eyle buyurdi hemâdem (11) tabl ve naqâre döğildi peygambaruñ ‘alemi çözüldi Zeyd bin Hâriş üç biñ erle ‘azm-i Şâm kıldı hemân ki Şâm (12) ser-ḥaddine yetişdiler Ma‘ân dedükleri menzile ḳondılar haber yetişdi kim Kayşar-ı Rum iki kez yüz biñ kişiyle Şâma (13) geldi Belkâ şehrine ḳondı müselmânlar ḥöd hemân üç biñ kişi idi iki yüz biñ erle niçe şavaş edelüm dediler (14) kaşd etdiler ki peygambara haber göndereler hâli bildireler ya budur ki dañı yoldaş viribiye düşmenle uğraşalar yâḥûd (15) uğraşmañ dèye dönüp yene gideler bunlar bu fikri edicek ‘Abdu’llâh bin Revâḥa eyitdi ne ḥâcet ki bu hâli (16) peygambara bildürevüz anuñ mubârek hâtırına teşviş birağavuz düşmenle uğraşmañ gerek ya budur ki Allâh fırsat (17) vère düşmeni başavuz peygambar ḳatında yüz aḳlıḡın edevüz yâḥûd dîn yolında şehîd olavuz ikisi dañı eyüdür (18) dedi anuñ söziyle müselmânlar ḳalbi ḳutlandı Allâha şıḡınup karşı yörüdiler Cebrâ’il geldi peygambara aḥvâli bildürdi (19) peygambar ‘Abdu’llâha du‘â eyledi andan Zeyd varup Belgâ sınırında Mûte dedükleri köye ol yaña Kayşara haber oldı

77b

(1) hemân sa‘at şavaş yaraḡına bindi müselmân leşkeri at arḳasına geldi şaflar çekildi ve âlâylar bağlandı (2) iki leşker birbirine muḳâbil oldı Zeyd bin Hârişe leşkerüñ saḡ ḳolını Ḳutbe bin Ḳatâdeye ışmarladı şol ḳolu Enşârdan (3) ‘Ubâde bin Sâlik ışmarladı kendüsi çerinüñ göğsinde durdı iki taraftan kıyaḳı ceng oldı âḥir Zeyd (4) bin Hârişî şehîd etdiler müselmânlaruñ sancaḡın düşürdiler Ca‘fer bin Ebî Tâlib sancaḡı yerden götürdi leşkere yetürdi (5) yayaḳ oluñ leşker Ca‘fer’üñ sözine muḳḳayyed olmadılar atlarından develerinden inmediler eyle olıcañ Ca‘fer kendüsi atından (6) indı Ca‘ferüñ atına aşḳar-ı ṭâzî dèrlerdi ḳılıc çeküp aşḳarı çaldı bir ayaḡın düşürdi çünkü müselmânlar (7) anı gördiler cemî‘si yayaḳ oldılar sancaḡ elinde iken Ca‘fer cenge girdi ve şol ḳadar şavaş eyledi kim (8) Ca‘ferüñ saḡ elin düşürdiler sancaḡı şol eliyle ṭıtdı şol elini dañı düşürdiler sancaḡı göğsine (9) dayadı ve şöyle dutup durdı âḥir kendüyi dañı şehîd eylediler çünkü Ca‘fer düşdi İslâm (10) sancaḡı yıḳıldı Şâbit bin Erḳam dèrlerdi müselmânlardan bir kişi sancaḡı getürdi şavaş eyledi (11) eyitdi ey müselmânlar benüm sancaḡ getürdüğümden maḳşûdum bu degüldür ki beg olam İslâm sancaḡı yerde (12) yatduḡını revâ görmedüm siz kimi ihtiyâr eylesenüz beg eyleñ sancaḡı dañı ol götürsin dèr eyle dèyicek (13) Hâlid bin Velîd sancaḡı aldı ‘azîm ceng oldı ol gün ki müselmânlar Rumilerle ceng eylediler Muḥammed Muştafa ‘aleyhi’s-selâm (14) yâranlarıyla mescid içinde oturmuşlardı Cebrâ’il geldi Muḥammedüñ gözinden perdeyi

götürdi Medîne'de oturduğu (15) yerden Rum vilâyetinde olan cengi temâşâ eyledi her ne kim görürdi yâranlarına haber verürdi Muhammedün cümle (16) mu' cizâtından birisi dağı bu idi çünkü Zeydi şehîd êtdiler peygâmbâr eyitdi Zeyd şehîd oldu yâranlar ağlaşdılar (17) andan Ca' ferün iki kolun kesdüklerin ve kendüyi dağı şehîd êtdüklerin söyledi ve 'Abdu'llâh bin Revâhanun (18) düşdügin dedî aşhâb cümlesi ağlaşdılar çünkü Hâlid binü'l-Velîd sancağı aldı peygâmbâr bu kerre sancağı Seyfu'llâh (19) götürdi dedî zirâ peygâmbâr 'a.s. Hâlide Seyfu'llâh demişdi ol gün Ca' fer bin Ebî Tâlibe Ca' fer-i Tayyâr deyü ad

78a

(1) vèrdi Allâh Te'âlâ aña iki kol yerine iki kanad verecekdür ve ferîştelerle uçacaqdur dedî müselmânlar ol ayı ol (2) günü târih êtdiler geldükleri vaktin şordılar peygâmbâr 'a.s. her ne dediyse anların sözine muvâfiq düşdi (3) bu resme Hâlid bin Velîd üç gün tamâm şavaş êtdi gördi kim müselmânlar az kâfir leşkeri çok müselmânlar (4) tâkat getüricekleyin degül eyitdi müselmânları kâfir elinde kırdurmağdan ol yegdür ki peygâmbâr katına iledem dedî (5) eyle deyüp ahsamdan sonra güc eyledi tâ ki Medîneye peygâmbâra geldi peygâmbâr Hâlidün tedbîrin begendi Hâlid Medîneye (6) yaklaşacak peygâmbâr atlandı müselmânlar cümlesi atlandılar Ca' fer-i Tayyârın oğlu ol gün beş yaşında idi bundan (7) sonra Cemâziye'l-âhir ayı ve Receb ve Şa' bân ayları Medîne'de oldu Ramazânı peygâmbâr Medîne'de gördi andan (8) Feth-i Mekke gazâsına gitdi ^{خير غزومك} rāvi eydür ol vakt ki Kureyşle Hudeybede peygâmbâr şulh êdüp (9) dönmişdi and içmekde bu dağı böyle idi ki peygâmbârla şavaş êtmeyeler ve düşmenlerine yardım êtmeyeler ve yarağ vermeyeler (10) ve peygâmbârın 'ahd-ı âmânında olanlarla dağı şavaş êtmeyeler ve şavaş êdenlere yardım êtmeyeler ve yarağ vermeyeler (11) çünkü bunun üzerine 'ahd tamâm oldu Mekke'de iki tã'ife vardı ki anlar peygâmbârın 'ahdında ve emânetinde bile idi 12 birine Benî Huzâ'a ve birine Benî Bekr bin Kinâne dèrlerdi bu iki tã'ife gerçi imâna gelmemişlerdi evet Benî (13) Huzâ'a Benî Hâşimle olurlardı Benî Bekr Benî Ümeyye ve Benü Maḥzûm tã'ifesine mensûblardı Muhammede peygâmbârlık gelicek Ebü (14) Bekrle Huzâ'a arasında 'adâvat vardı aralarında niçe kanlar dökilmişdi Muhammede peygâmbârlık (15) gelicek kendü 'adâvatlarını koyup Muhammed endîşesine düşmüşlerdi çünkü Muhammed Kureyşle Hudeybede şulh eyledi (16) dükeli emîn oldılar meger Benî Huzâ'a Benî Bekrden bir kişi öldürmüşdi aralarında 'ahd u âmân olıcağ Benî Bekrden (17) ihtiyâğ êtmeyüp yarağ götürmediler hacc vaktinde yarağsuz Mekkeyi tavâf êtmege geldiler Benü Bekr tã'ifesi Benü (18) Huzâ'a'ya fırsat buldılar şavaş êtmek istediler Benü Bekr Ebü Sufyândan ve Kureyşden yardım istediler (19) Muhammed uşda 'ahdı bozduğuz deyü bahâne eyleye deyü korkdılar yardım êtmediler ammâ yarağ vèrdiler belki Kureyşden (20) niçe kişiler yardıma geldiler Şafvân bin Ümeyye ve 'İkrime bin Ebü Cehl ve Süheyl bin 'Arve Mekke ulularından ḥayli kişiler

78b

(1) gece içinde uğurlayın Benū Bekre yardım için geldiler bir vechle savaş etdiler ki Benī Huzā‘adan çok kişi öldürdiler (2) āhir Benī Huzā‘i şındılar kaçup Mekkeye düşdiler Benī Huzā‘adan Mekke de bir ulu kişi vardı adına Budeyl (3) bin Verka derlerdi anuñ evine düşdiler ve āmān dilediler çünkü savaş aralandı ‘ Amr bin Sālīm (4) ü’l-Huzā‘ ayı çıkarup Muḥammede şikāyete gönderdiler ki Medīneye var Kureyş ‘ahdlarını şıyup Benī Bekre (5) yardım etdüklerini bildüre ‘ Amr gelmezdin öñdin Cebra’ il geldi ne hāl olduğın bildürdi yā Muḥammed (6) Allāh Te‘ālānuñ buyruğı budur ki Mekkenüñ üstine varasın ki Haḳ Te‘ālā Mekkeyi saña musahḫar kılacakdur (7) Kureyş senüñ zebūnuñ olacakdur bu yıl Allāh Te‘ālā emriyle Mekkeyi fetḫ edersin dedı çünkü ‘ Amr bin Sālīm (8) daḫı yetişdi Kureyşden Muḥammede şikāyet eyledi Muḥammed hōd Cebra’ilden işitmişdi ḫalk içinde (9) ‘ Amra nesne demedi ancak söyledi kim Allāh saña ve dükeli Huzā‘a tā’ifesine kuvvet vere dedi (10) uş ben varurım ya leşker gönderürin demedi ki nāgāh işidenler Kureyşe ḫaber bildüreler dēyü (11) ihtiyāt eyledi peygambar Allāh ‘ Amra size kuvvet vere dedüğün du‘āya ḫaml etdiler fāriğ oldılar ‘ Amruñ ardınca (12) Budeyl bin Verka daḫı geldi Kureyşüñ Benī Huzā‘aya ne etdüklerin peygambara söyledi bu yañada Kureyş bu işi (13) edüp ‘ahdlarını şıduklarına perişān oldılar ḫaḫa etdüklerini bildiler Benī Huzā‘a uluları Muḥammede (14) şikāyete gitdüğünü işitdiler anlardan daḫı Ebū Sufyān Ḥarbı Medīneye Muḥammed katına gönderdiler eyitdiler ki (15) var Muḥammedden bizüm ‘özüümüzi dile bu kez günāhumuzı ‘afv eylesün yēne tecrīd-i şulḫ eyle ‘ahdumuzu yeñile derler (16) Ebū Sufyān geleceğın peygambar yāranlara bildürdi Ebū Sufyān ‘ahdı benümle yeñilemege ve ‘özü dilemege gelür ben aña cevāb (17) vermezsin siz daḫı anuñçün şefā‘at etmeyesiz dedi çünkü Ebū Sufyān Medīneye geldi ḫoğrı Ebū (18) Sufyān Ümm-i Ḥabībe odasına geldi kim kendünüñ kızıdur peygambaruñ ḫatunıdur anda bir saḫtiyān döşek (19) vardı ki peygambar anuñ üstinde yatardı ol döşek bırağılmış dururdu Ebū Sufyān bī- (20) tekellüf ol döşek üstine geçüp oturdu kıızı ḫıřmla gelüp döşegi Ebū Sufyānuñ altından

79a

(1) çeküp aldı Ebū Sufyān eyitdi neylersin kıızı eyitdi bu döşek Tanrı Resüli Muḥammedüñ döşegidür (2) sen bir murdār kāfir olasın lāyık mıdur saña ki peygamberuñ döşegi üstine oturursın dedi Ebū Sufyān (3) melül oldu ḫurup Ebū Bekr evine geldi kızından Ebū Bekre şikāyet eyledi andan eyitdi ya Ebū Bekr (4) bizden şuncılayın bī-edeblik şādır oldu Muḥammedle etdügümüz ‘ahd üzerine ḫurmaduğ ben ‘özü dileyü geldüm (5) bizüm şuçumuzu dileyü ver bize yeñi şulḫ eyleyü ver şimden gerü şulḫümüz üzerine olalum ‘ahdumuzdan tecāvüz etmeyelüm (6) dedi Ebū Bekr eyitdi peygambaruñ ḫatırı size incinmiřdür yēgrek oldur ki bu nesneleri sen kendüzüñ (7) söyleyesin beni araya koyma dedi pes Ebū Sufyān ḫurup peygambar katına geldi şuçlarını dilek eyledi (8)

peygambar tınmadı ve hiç cevâb vermedi Ebû Sufyân bu nesneden korktı ‘Ömer katına geldi Muhammedden (9) suçumuzu dileyü ver dedi ‘Ömer eyitdi Vallâh elümden geleydi Dünyâ halkını üzerünüze havâle edeydüm sizi (10) kırduraydum birünüzi kımayaydum bu ne fesâddur ki işledünüz ‘ahduñuzı şıduñuz ne yüzle peygambardan (11) sizi dilek edelüm edemezüz dedi andan Ebû Sufyân ‘Alî katına geldi Fâtıma dağı ‘Alinün katında idi (12) eyitdi yâ ‘Alî bizimçün şefâ‘at eyle Muhammede söyle dedi ‘Alî eyitdi Vallâh elümden gelmez Tanrı peygambarına (13) ben bu bâbda söz söylemezim dedi Ebû Sufyân Fâtımaya eyitdi yâ Fâtıma sen Muhammedün kızısın atan katında (14) nâzuñ geçer sen var Muhammede söyle dedi Fâtıma eyitdi bu söz hatunlar söyleyecek söz degüldür bize münâsib (15) degüldür dedi bunlardan yüz bulımayıcağ Ebû Sufyân nâ-ümiz olup taşra çıkdı atına bindi yene (16) Mekkeye gitdi çünkü hâl böyle oldu peygambar şehre münâdiler gönderdi ve etrâfa nâmeler viribidi gâzâ niyyetine (17) ve ceng yarağına hâzır olsunlar Medîneye gelsünler denildi pes şahâbe cümlesi ceng yarağına girüp Medîneye (18) geldiler hâzır oldılar ammâ ne tarafa gideceklerini kimse bilmezdi ekşer kişi bu seferi Şâm tarafına olur dèrlerdi (19) zîrâ Rum çerisi Müte gâzâsında müselmânlara çok iş etmişlerdi Muhammed Rumîlerle uğraşmağa gider şanurlardı (20) çünkü leşker hâzır oldu peygambar buyurdu leşker göçdi bir menzil gitdi ve kındı ol arada leşkeri ‘arz

79b

(1) eylediler on biñ tamâm yarağlı şavaş eri katında hâzır bulındı bu on biñ erün beş biñi Muhâcirle Enşârdan (2) idi ve beş biñi kalan ‘Arab köylerinden idi Benî Süleymden ve Benî ‘Aţâfandan ve Benî Cüheyneden ve Benî Temîmden (3) ve Benî Esedden idi peygambar bu seferi Ramazân ayınun evelleri idi Ümm-i Külsüm bin Huşayn Medînede halîfe (4) eyledi çerinun yarağını gördi tamâm begendi ve hem yaşağ etdi ki hiçbir kişiden çeriden ayrılmaya ve (5) ilerü gitmeye ki varup Kureyşe haber etmeye pes ol aradan beş menzil dağı gitdiler kimsenun mecâli olmadı (6) ki ilerü gide olgün ki Zü’l-Huleyfe dedükleri menzile kındı Muhâcirden bir kişi vardı adına Hâţib (7) bin Ebî Belka dèrlerdi Mekkedden idi Bedir gâzâsında bile hâzır idi bildi kim Muhammed Mekke üzerine gider tüz Mekke ehline (8) bir nâme yazdı eyitdi uş Muhammed gâzâ kaşdın edüp üzerünüze vardı hâzır olasız dedi (9) leşker içinde bir niçe ‘avratlar dağı vardı ve ‘Ayşe dağı peygambarla bile idi peygambar ol ‘avratları anuñçün uydurmuşdı (10) kim odun devşüreler ve hasta olanlara tîmâr edeler ve geyceklerin yuyalar yeceklerin bişüreler ol ‘avratlar (11) arasında bir ‘avrat vardı adına Sâre dèrlerdi ‘Abdu’l-Muţtalib oğlanlarından birisinun câriyesi idi (12) Hâţib ol nâmeyi Sâreye vèrdi uş bizden evvel Mekkilere haber eyle bu nâmeyi vèrdi Sâre odun devşürür (13) gibi olup gitdi yüzi Mekkeye dutdı hemândem Cebrâ’il geldi Hâţib nâme vèrdüğünü ve ol ‘avrat nâmeyi (14) alup Mekkeye gitdüğünü peygambara bildürdi peygambar ‘Alî(yi) viribidi kığırdı hikâyeti anlara bildürdi eyitdi eşişun (15) ol ‘avratı dutun ol nâmeyi alun dedi pes ikisi bile deveye binüp yıldırım gibi ‘avratun ardından (16) yètdiler nâmeyi istediler ‘avrat nâmeyi inkâr

eyledi ikisi bile indiler ‘avratı şoydılar aradılar nāmeyi bulmadılar ol (17) hōd nāmeyi saçı arasında gizlemişdi çünkü nāmeyi bulmadılar Zübeyr eyitdi nāme olmayıcağ bunu dağı nēdelüm yēne (18) dōnelüm gidelüm dēdi ‘Alī eyitdi peygamberuñ sözinde yalan yoğdur elbetde bu ‘avratda nāme vardur bulmağ (19) gerekdür eyle dēyüp kılıcın çekdi nāmeyi getür yoğsa başuñ kesdüm dēdi ‘avrat qorğdı nāmeyi saçı (20) arasından çıkarup ‘Alīye şındı ‘Alī anı alup peygamber qatına geldi peygamber nāmeyi oğudı Hātib dağı ol

80a

(1) meclisde hāzır idi andan peygamber Hātibūñ yüzine bağıdı niçün böyle étdüñ yā Hātib dēdi Hātib ‘özürlendi (2) eyitdi yā Resūlu’llāh ben müselmānın kāfir degülüm evet Mekke de benüm qavmüm qabilem ve ehlüm ‘ayālüm vardur mağşūdum (3) bu idi ki anlara bildirem ki vağtlerine hāzır olalar bu nesneden peygambara ne ziyān ola dēdüm zīrā Allāhuñ tağdīrinde (4) her ne kim olacağdur elbette olsa gerekdür dēdi ‘Ömer eyitdi yā Resūlu’llāh buyur bunuñ başın keseyin kim kāfir (5) oldı peygamber ol kāfir olmadı ‘Ömer eyitdi yā Resūlu’llāh münāfıq oldı cehennem bunuñ üzerine vācib (6) oldı peygamber eyitdi yoğ yā ‘Ömer bu bizümle Bedir gāzāsında bile idi anda hāzır olanları Hağ Te‘ālā Cennete (7) qoyıyardur her ne éderlerse ma‘zürdur dēdi andan peygamber buyurdu ol aradan göçdiler ceng yarağına (8) girdiler cebelerin gēydiler tā ki Ğaşkān dēdükleri menzile qondılar olgün qatı ıssı oldı müselmānlar dağı (9) oruc dutarlardı ıssıdan buğaldılar qatı süst oldılar ol vağt bu āyet nāzil oldı ki (10) ⁷⁷ شَهْرُ رَمَضَانَ الْمُبَارَكِ أَنْزَلَ فِيهِ الْقُرْآنَ ⁷⁸ كَانُ وَمَنْ تَأَخَّرَ أَيَّامٍ مِنْ فَعِدَّةٍ سَفَرٍ عَلَى أَوْ مَرِيضًا (11) bu āyetde ma‘lüm kim sefer üzerinde oruc dutmağ lāzım degüldür pes peygamber buyurdu orucuların açdılar (12) ta‘ām yēdiler şu içdiler kuvvetlendiler bu yaña Ebū Sufyān cenge Mekkeye geldi Muğammed qağıduğıni bildürdi qatı qorğıya (13) düşdiler dağı hīç haber bilmediler zīrā yol kesilmişdi kimesne Mekkeye gelüp haber bildürmemişdi bu cihetden (14) Qureyş qavmi qatı tāsaya düşdiler pes Ebū Sufyān bin Hārb Budeyl bin Verqayı haber bilmekçün cāsūzlığa (15) gönderdiler Mekke den çıqdılar gitdiler tā ki Ğaşkāna yētişdiler ki peygamber anda qonmuşdi ol araya dün yarusında (16) érişmişlerdi ırāqdan nazar kıldılar ol arada od yanar gördiler qatı ‘aceblediler Ebū Sufyān eyitdi ‘Arabda (17) bunca od yağacağ tā’ife yoğdur varsa bu Muğammeddür ammā Muğammedüñ dağı bu qadar çerisi yoğdur dēdi bunlar turup (18) çeri ucında bu fikrde idi ne vechle haber bilelerdi ittifāğ ‘Abbās bin ‘Abdu’l-Muğtalib peygamberuñ Şehbāz adlı (19) devesine binüp çerinüñ çevresini tolaşurdu ol gece qaravula ‘Ömer binü’l-Hağğāb çıkmışdı ‘Ömer dağı bir yerde (20) od yağıp oturmuşdı ‘Abbās ol araya uğradı ‘Ömer eyitdi görüñ şol giden ne kişidür dēdi

80b

⁷⁷ Bakara suresi 185. ayet.

⁷⁸ Bakara suresi 185. ayet.

(1) eyitdiler peygamberuñ ‘ammısı ‘Abbāsdur bindügi deve dağı peygamberuñ devesi ancak dediler Ebū Sufyān bu sözi (2) işitdi meger Ebū Sufyānla ‘Abbāsuñ arasında hayli döstlük vardı bildi kim ol gelen ‘Abbāsdur pes kendüyi (3) ‘Abbāsa bildürdi ilerü vardı ‘Abbāsla görüşdiler ve hāl ve hātırın şoruşdılar ‘Abbās neye geldün (4) dedi Ebū Sufyān eyitdi Muḥammedün hālinden haber custalamağa geldüm dedi ‘Abbās eyitdi işbu oturan (5) Muḥammedür on biñ erle Mekkenün üzerine gider bu gece karavula ‘Ömer çıkmışdur seni tıyarsa mecāl vèrmez (6) (vèrmez) öldürür gel devenün ardına bin ki seni Muḥammed katına iledeyin āmān vèreyin dedi meger Ebū Sufyānla (7) ‘Ömer arasında eskiden ‘adāvat vardı bu sebebden ‘Ömer Ebū Sufyān ‘avratı Hindī sever (8) dèrlerdi Hind hōd zamān cāhiliyyetde bir kaḥbe ‘avrat idi işi güci Kureyšün yigitleriyle zinā ètmek (9) idi ‘Ömere dağı bu vechle tōhmet olunmışdı ol sebebden Ebū Sufyān bu sözi işidicek (10) ‘Abbāsuñ ardına bindi ‘Abbās anı alup giderken ‘Ömerün üzerine uğradı ‘Ömer bakup ‘Abbās ardında (11) Ebū Sufyānı gördi eyitdi ey Taḡrı düşmeni Elhamdü’llah ki müselmānlar elinde esīr olduñ ‘Ömer anı ‘Abbās (12) elinde esīr olmuş şandı ‘Abbās eyitdi esīr degüldür āmān ile gelmişdür dedi ‘Ömer eyitdi buña āmānı (13) kim vèrmişdür dedi ‘Abbās eyitdi ben vèrdüm böyle dedügiñe kaḥıdı eyitdi revā degüldür yā ‘Abbās ki (14) bir dīn düşmeni kāfire āmān vèresin andan peygamberuñ devesine bindüresin eyle dèyüp ‘Ömer segirtti ki (15) peygambara vara ‘Abbāsuñ āmānını cā’iz dutma dèye ‘Abbās dağı segirtti ikisi bile peygamberuñ çadırına berābar èrişdiler (16) ‘Abbās Ebū Sufyānı indürüp çadır öninde ḳodı ‘Ömerle içerü bile peygambar katına girdiler ‘Ömer eyitdi yā Resūlu’llāh (17) Ḥaḳ Te’ālā ol imānsuz Ebū Sufyān müselmānlar elinde āmānsuz giriftār ètdi uşda ḳapuda durur buyur ki (18) çıkayın başını keseyin dedi ‘Abbās eyitdi yā Resūlu’llāh ben aña āmān vèrdüm bunda dağı ben (19) getürdüm dedi ‘Abbāsuñ bu sözi peygambara ağır geldi andan ‘Ömer eğildi ki peygamberuñ ḳulağına söyleye ‘Abbās (20) peygamberuñ boynını ḳucaḳladı bu gece peygambara sırr ḥaberin söylemek olmaz dedi ‘Ömer eyitdi ne fa’ide ètdüğüñ işden

81a

(1) ki bu Taḡrı düşmenine peygambardan destürsuz āmān vèrdün destürsuz senün āmān vèrdüğüñ dürüst midür (2) elbette ben anı depelerin dedi ‘Abbās eyitdi yā ‘Ömer iñen dağı germ olma bu Ebū Sufyān senün ḳabileñden (3) Benī ‘Adiyyden olaydı öldürmesine bu vechle te’cīl ètmeyeydün evet çünki bize ta’alluḳdur ‘Abd-i Menāf (4) oğlanlarındandır bulsañ etin yèrdün dedi peygambar ḳorḳdı kim ‘Ömer ile ‘Abbāsuñ arasında ceng ola ‘Abbāsa (5) eyitdi çünki āmān vèrdün biz dağı āmān vèrelüm evet bu gece anı şaḳla şabāḥ yène benüm ḳatuma (6) getür niçe ètmelü isek èdelüm dedi peygambar eyle dèyicek ikisi bile çıkup gitdiler şabāḥ olıcaḳ ‘Abbās Ebū Sufyānı (7) peygambar katına getürdi Ebū Sufyān müselmān oldu aradan ğavġā götürildi peygambar aña destür vèrdi (8) yène Mekkeye git dedi ‘Abbās eyitdi yā Resūl bilürsin ki Ebū Sufyān Mekkenün ulusıdır anı Mekkeye bu vechle (9) göndermek maşlaḥat mıdur senün ḳatunḳa dağı ‘izzeti varduğına bir

‘alāmet gerek peygamber eyitdi anuñ ‘izzetine (10) ‘alāmet bu yeter ki Mekke halkından her kişi kim anuñ sarâyına gire benüm kılıcumdan emîn ola dedî ‘Abbās bu sözi (11) Ebū Sufyāna söyledi var Mekkîlere bu vechle bildür ki ol halk senüñ peygamber katında ‘izzetün varduğımı bileler dedî (12) andan peygamber ‘Abbāsa eyitdi var Ebū Sufyānı yol birikdügi yerde bir yüksek yerde durğur benüm leşkerümi (13) temāşā eylesün varup Mekke ehline haber vërsün ki qorqsunlar ve bizüm ile şavaş etmesünler dedî (14) pes ‘Abbās Ebū Sufyānı bir uğrağ yerine durğurdı andan İslām leşkeri bölük bölük ālāy ālāy (15) müretteb yarağla ve tāzî atlarıyla Ebū Sufyānuñ üzerine uğrayup geçdiler her ālāy kim uğradı Ebū Sufyān (16) ‘Abbāsa şorardı ki bunlar kimlerdür ‘Abbās eydür kim falān kabiledendür Benî ‘Afārdur Benî Süleymdür Benî Cüheynedür (17) Benî falāndur dërdi bu resme bëş biñ kişi tamām geçdiler anlaruñ ardınca bëş biñ at (?) er (?) Muhācir (18) Enşār leşkeri bir ‘aceb şevketle peygamber ‘a.s. gelüp uğradı başlarında dımaşķi tolğa ve arķalarında cebe (19) ve zırh bir vechle kim gözlerinden ğayrı yerleri görünmez irakdan baķsalar gömgök demürden gibi tağ (20) görünürdi ol sebebden ol ālāya ķubbetü’l-ħazrā dërdlerdi Ebū Sufyān bu şevketi ve bı heybeti görüp

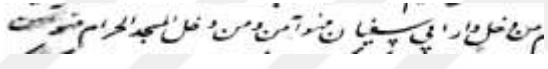
81b

(1) müteħayyir ķaldı göñline qorhu düşdi ‘Abbāsa eyitdi bu senüñ ķardaşuñ oğlı ulu pādşāh olmış (2) ‘Abbās eyitdi vāy senüñ ħālünje bu melik midür peygambardur dedî bundan sonra haber şordılar Ebū Sufyān (3) gidüp Mekkeye geldi Mekke ehli dërilüp ķatına cem‘ oldılar Muħammedden haber şordılar Ebū Sufyān eyitdi (4) Muħammed uş geldi bir leşkerile kim pāyānı yoķ eyitdiler pes biz niçe edelüm eyitdi her kişi kim benüm evüme (5) gele emīndür eyitdiler senüñ evün ne ķadar ādem ala şığmayavuz niçe edelüm bu nesneden Mekkîler ķatı qorķdılar (6) Muħammed anları hep dutar ķırar şandılar bunlar ki bu vechle Muħammedden iħtiyāt ederlerdi Muħammed daħı bunlaruñ (7) ceng etmelerinde ħazer ederlerdi ol gün ki peygamber Mekkeye gelmelü oldu şordı kim Ķureyş ķavmi ne tedbırde (8) dür eyitdiler Ķureyş ķavmi eṫrāfdan leşker cem‘ eylediler müretteb yarağla ‘İrfān tağına ṫurdılar ve kendüler (9) cebe ve zırh ğeyüp şehr içinde ve dükkānlarda durdılar eyitdi(ler) eger Muħammed bizümle şavaş etmeyicek olursa (10) biz daħı etmezüz ve eger şavaş ederse şehr içinde şavaş edelüm siz daħı Muħammed leşkerinün ardından gesiz (11) şavaş eyle(ye)siz dediler bu tedbır üzerine durdılar peygamber çün bu sözi işitdi ħāṫırında ṫıtdı kim (12) ⁷⁹فَأَقْتُلُوهُمْ قَاتِلُوهُمْ فَإِنْ فِيهِ يَفَاتِلُوكُمْ حَتَّى الْحَرَامِ الْمَسْجِدِ عِنْدَ تَقَاتِلُوهُمْ لَا (13) ya‘nī Mekke ehli sizünle şavaş etmeyicek olursa siz daħı Mescid-i Ĥarām katında şavaş etmeyesiz (14) eger şavaş ederlerse anları öldürün hemān ki bu āyet nāzil oldu peygamber Zübeyr bin ‘Avāma eyitdi (15) sen kendü ħāş ālāyuñla leşkerünle önçe varğıl şehrün ķapusında şarķ tarafında tağlar vardır (16) bu ‘alemi ol tağlaruñ birisinün üzerine dik andan Ĥālid bin Velīde

⁷⁹ Bakara suresi 191. ayet.

eyitdi sen daħı kendü ālāyuñla varğıl (17) Mekkenüñ ‘ Arab tarafından Şafā tağında sancağın dıkgıl anda Benī Bekrden ve Hābeş leşkerinden kimesne varsa (18) anlar senüñle şavaş étmeyince sen daħı étmegil dedı pes Zübeyr bin ‘ Avām Mekkeye vardı peygambar buyurduğı (19) yerde sancağın dıkdı Zübeyr leşkerinden iki kişi ki gèrilek qalmışlardı Qureyş halkı anları tağ başından (20) gördiler gözlerine yeñdürdiler fi’l-hāl birkaç ādem viribidiler ol iki kişiyi depelediler Zübeyrñ hergiz haberi olmadı zīrā

82a

(1) zīrā ol iki kişi iraqda qalmışlardı Hālid bin Velīd daħı kendü leşkeriyle vardı diledi kim peygambar buyurduğı (2) yerde Şafā dağında sancağı dıkdı Benī Bekr ve Hābeş leşkeri Hālidı qarşuladılar şavaş étdiler (3) Hālid leşkerinden üç müselmān şehīd oldı iki daħı Zübeyr leşkerinden oldı fi’l-cümle müselmānlardan (4) beş kişi öldi ammā Hālid bin Velīd çok kāfir depeledi bundan ‘ azamet leşkerle peygambar yetişdi Zī-Ṭuva (5) dedükleri yere gelüp durdı nazar étdi gördi kim Zübeyrle Hālidle Mekke ehli ne iş éderler eger şavaş (6) éderlerse ol daħı hamle kıla gördi kim müselmānlar Mekkenüñ aşağısını dutmışlar çebçevre kuşatmışlar kendü (7) buyurduğı yere sancaq dıkmış bildi kim şavaş yoğdur pes müretteb leşkerle şehre toğrı yöridi (8) öñince münādiler çağırurlardı kim (9) her ki Ebū Sufyān evine girmiş ola āzāddur ve her kişi kim mescid içine girmiş ola āzāddur ve her kişi kim (10) kendü evinde otura āzāddur dèyü peygambar Zübeyr bin ‘ Avāma ve Hālid bin Velīde ve qalan kişilere ışmarlamış (11) idikim Qureyş tã’ifesinden hiç kimesneyi öldürmeyesiz meger ki anlar şavaş édeler evet altı kişi vardur (12) ol altı kişiyi eger mezkıt içinde bulasız yāhūd Ka‘be ortasına şarmışmış bulasız mecāl vermeyüp (13) anları öldüresiz ve dört ‘ avrat daħı vardur anları daħı qanda bulursağuz öldüresiz (14) dèmişdi ol altı kişinüñ biri ‘ Abdu’llāh bin Sarħ idi ki ‘ Oşmān bin ‘ Affānuñ Rızā‘ dan qardaşıdur (15) peygambaruñ kätibü’l-vaħy idi peygambarla bile Medīneye gelmişken mürtedd olup yene kāfirlerle Mekkeye gelmişdi ve birisi Benī (16) Temīm kabīlesinden ‘ Abdu’llāh bin Hāntala idi ki şā‘ir kişi idi ol daħı peygambarla Medīneye bile Hicret étmışdi (17) peygambar ‘ Arabdan bir tã’ife üzerine zekāt devşürmege göndermişdi zekāt devşürdükdən sonra bir ādem (18) öldürdi qaçdı Mekkeye geldi mürtedd oldı peygambarı hicv étdi iki ber-batt çalıcılardı vardı ol hicvi (19) anlara ezberletmişdi her meclisde çalardı ve ol hicvi eyidürlerdi Mekke müşrikleri üşüp (20) diñlerlerdi ve gülüşürlerdi ve birisi Hıveyrış bin Veheb bin Quzā idi ki peygambarı taşla urmışdı

82b

(1) ve başına toprak saçmışdı ve söğmişdi Ebū Ṭālib öldükden sonra peygambarı katı incitmişdi dördinci (2) Mağbes bin Hābābe idi kim Hişām bin Hāsābenüñ qardaşı idi müselmān olup Benü’l-Muştalik (3) gāzāsında bile idi qarındaşı Hişām Enşārdan bir kimesneyi kāfir şandı haṭāyla öldürdi

(4) Mağbes Mekkenen gelüp anuñ kışâsın taleb étدی peygambar eyitdi hañâyyla öldürene kışâş yokdur (5) diyet lâzım gelür dèyüp yigirmi bès biñ aqça diyeti müselmânlar üzerinden hüküm eyledi devşürüp (6) Mağbesüñ eline vèrdiler diyeti tamâm olduqdan (şonra) qardaşını öldüreni kuçup Mekkeye geldi mürtedd oldı (7) bèsinci ‘İkrime bin Ebū Cehl idi anı atasınuñ fesâdlarına mu‘âvin olduğıün öldürüñ dèyü emr (8) eyledi altıncı Şafvân bin Ümeyye idi kim Ahzâb cenginde ve Hendeğ şavaşında Ebū Sufyânla bile bunca (9) fesâd étmişdi ve ol dört ‘avratlar ki peygambar anları qanda bulursañuz öldürüñ dèyü buyurmışdı (10) birisi Ebū Sufyân ‘avratı Hinddür ki Mu‘âviyenüñ anasıdur Uhud güninde Hamza bin ‘Abdu’l-Muṭṭalibüñ qarnın (11) yarup ve cigerin çıkarup ağızına koyup çeynemişdi ve biri ‘Amr bin Hişâm bin ‘Abdu’l-Muṭṭalibüñ cāriyesi (12) idi kim Hāṭib bin Ebī Yelqānuñ nāmesini saçı içinde gizleyüp Mekkeye iletmege qaşd eyledi ve ikisi (13) ‘Abdu’llāh bin Hantalanuñ cāriyeleri idi kim peygambaruñ hicvin éderlerdi birine Hāzine ve birine Qarīnā (14) dèrlerdi peygambar bu on kişiçün her qanda bulursañuz öldüresiz dèyü buyurmışdı çünki Hāzret-i (15) risālet عليه الصلوة والسلام Mekkenüñ qapusına yétişdi olgün bir qara ‘imāme şarmışdı ‘Alī bin Ebī Ṭālib (16) öñince peygambaruñ ‘alemin götürmişdi Muhācir ve Enşār peygambaruñ şağında ve şolında durmuşlardı peygambar nazār (17) eyledi evvel Zübeyr sancağ dıkdüğü yere çadırımı dutuñ dèdi çadırını ol araya dutdılar ol (18) aradan geçdi tā mescid qapusına gelmeyince deveden inmedi Mekke müşrikleri ve Mekke seyyidleri toptolu (19) oturmuşlardı Ebū Cehl oğlu ‘İkrimeve Ümeyye oğlu Şafvân peygambaruñ sözün işidüp qaçmışlardı (20) bu heybetle Muḥammed ki mescid qapusına vardı devesinden indi yèdi kerre Ka‘beyi tavāf eyledi andan şonra

83a

(1) namāz kıldı namāzdan fāriğ olıcağ buyurdi Ka‘be qapusını açdılar içinde ne qadar bütler var ise ayağına yapışup (2) yüzleri üstine sürüyüp taşra döktiler qapu öñinde bırağdılar ki mezkide gidenler üstine başalar dèdi (3) ve ol put ki taşdan yonulmuşdı şimdi dağı mezkite öñinde çünki ev içi putlar haylından (4) pāk oldı peygambar içeri girdi iki rek‘at namāz kıldı ehl-i Mekke mescid içine tolu oturmuşlardı (5) ve kimisi qaçup ulu evine Ebū Sufyân evine girmişlerdi bildiler ki peygambaruñ anlar ile şavaş étmek hāceti (6) degül ulu evinden çıkup peygambar qatına geldiler şol qadar üşdiler ki mescid içi toptolu oldı peygambar namāzdan (7) fāriğ olıcağ Ka‘be qapusına çıkup ayağ üstine tırdı elini halkaya geçürdi ve yüzini mezkide eyledi eyitdi (8) şükr ol Allāha ki ben za‘if kulına nuşret eyledi Mekkeyi saña musahḥar eyleyem dèyü va‘de étmişdi va‘desine (9) vefā eyledi düşmenlerini hor ve zelil eyledi andan Mekke halkına yüz dutup eyitdi ey Mekke halkı ne fikr édersiz (10) ve kendüñüzi niçe görürsiz baña étdüğüñüzi hōd bilürsiz şimdi ben size ne édeyin dèdi Süheyl bin (11) ‘Amr ki henüz müselmân olmamışdı ayağ üstine tırdı gelüp eyitdi yā Resūlu’llāh biz saña ne dèyelüm ve ne (12) endişe édelüm Qureşüñ seyyidisin ve seyyid-zādesin aşluña ve vañanuña geldüñ kendü qavmüne fırsat (13) bulduñ senüñ luṭfuñdan ümizümüz oldur ki

pîrlerümüze hürmet edesin yigitlerümüzi hōş tutasin oğlancuqlarumuzu (14) ‘avratlarumuzu esirgeyesin suçumuzu bağışlayasin günāhumuzu ‘afv eylesin biz saña étdüğümüzi sen bize (15) étmeyesin dedî çünkü peygāambar bu sözi işitdi mubārek gözleri yaşla tola geldi anı görüp Mekkiler zār- (16) u-zār ağlaşdılar ġariv étdiler ki āvāzları ‘ayyuqa çıkdı andan eyitdi ben size ne dēyin dērin ki (17) qarındaşum qarındaşlarına dēmişdür ki

الرَّاحِمِينَ أَرْحَمَ هُوَ لَكُمْ اللَّهُ يَغْفِرُ الْيَوْمَ عَلَيْكُمْ تَنْزِيلَ لَا (18) hemān ki peygāmbardan bu sözi işitdiler peygāmbara alkış ve du‘ā eylediler peygāambar eliyle Ka‘be kapusını yaptı deveye (19) binüp çadırına geldi Mekke ehli bölük bölük geldiler Muḥammedün elin alup müselmān oldılar ol vaqt bu sūre (20) nāzil oldı ki كَانَتْ إِنَّهُ وَاسْتَعْفُوهُ رَبِّكَ بِحَمْدِ فَسَيَحُفُّ أَفْوَاجاً اللَّهُ بَيْنَ فِي يَدْخُلُونَ النَّاسَ أَبَاوَرَأَيْتَ وَالْفَتْحُ اللَّهُ نَصْرُ جَاءَ إِذَا

تَوَّ81

83b

(1) tā sūre āḥir olunca çün olgün aḥşam yetişdi şabāḥ Resūlu’llāh erte namāzın kılıp oturdı (2) ‘Ömer bin Ḥaṭṭābı kendüden aşağıraq yer gösterdi oturdı dīvān durdı leşker küllisi anda (3) ḥāzır oldı ehl-i Mekke cemī‘si Muḥammede kul oldılar zīrā Ḥalid bin Velīdle ceng étmışlerdi anları şımışdı (4) Mekke şehrini qahrla almışdı māllarını alup belki kendülerin daḥı esir édüp şahābe arasında kısmet (5) étse olurdu peygāambar anları esirgedi küllisini āzād eyledi üç gün olunca ḥalāyık geldiler bölük bölük (6) müselmān oldılar andan peygāambar ol on kişinün ḥālinden şordı anları size öldürün dēyü buyurmışdum (7) niçe étdünüz dedî eyitdiler yā Resūlu’llāh ‘Abdu’llāh bin Ubey ‘Oşmān evinde gizlenmiş elümüze girmedi dediler (8) pes ‘Oşmān anı peygāambarın önüne getürdi ve günāhını dilek eyledi Sa‘d bin ‘Ubbāde elinde kılıc dutup peygāambarın (9) qarşusunda durmışdı ‘Oşmān rażiya’llāhu ‘anhu ‘Abdu’llāhın suçını dilek édicek peygāambar Sa‘duñ yüzine (10) baqdı daḥı başın aşağa şaldı andan ‘Oşmānın sözin qabul eyledi ‘Abdu’llāh daḥı peygāambarın elini alup (11) müselmān oldı ‘Oşmān ‘Abdu’llāhı alup önüne gitdi andan peygāambar eyitdi bir niçe vaqt ben baş (12) aşağa şaldum umardum ki aşḥābdan birisi anın başını çarpaydı étmədiler dedî Sa‘d eyitdi yā Resūlu’llāh (13) göz ucuyla bir işāret niçün étmədün dedî peygāambar eyitdi ‘Oşmānın ḥātırından üşendüm dedî (14) ‘Abdu’llāh bin Ḥaṭṭalayı Ebū’l-Burāde öldürmişdi Maḳbes Şayābeyi yene kendü qabilesinden Selūm bin ‘Abdu’llāh (15) öldürmişdi Şafvān bin Ümeyye kaçup Ciddeye gitmişdi diledi kim Mekkeye girüp Yemen tarafına gide ittifaq (16) müselmānlardan bir kimesne vardı adına ‘Abdu’llāh bin Veheb dērlerdi Şafvān bin Ümeyyenün suçını (17) peygāmbardan dilek eyledi peygāambar anın ḥātırıçün Şafvānı ‘afv eyledi pes ‘Abdu’llāh gelüp Şafvāna (18) ḥaber eyledi eyitdi Muḥammedden qorqarın baña āmān vērdüğüne bir nişān getür görelüm gönlüm inansun (19) dedî ‘Abdu’llāh gelüp peygāmbara eyitdi çünkü Şafvān ḥaqqında ben quluñın dilegin

⁸⁰ Yusuf suresi 92. ayet.

⁸¹ Nasr suresi.

kabul eyledün dilerin ki (20) başa bir nişan veresin ki ana ile dem gösterem gönli emîn ola dedi Şafvân yene peygamberun hâlası oğlu

84a

(1) idi anası Hânîdür ki 'Abdu'l-Muṭṭalib kızıdır ol kara 'imâmeyi ki peygamber Mekkeye girdüğü gün şarınmışdı ol (2) 'imâmeyi ana vèrdi var Şafvâna ilet gelsün üşenmesün suçını bağışladuğuma bu 'imâme 'alâmet (3) olsun dedi 'Abdu'llâh 'imâmeyi alup Şafvâna geldi 'imâmeyi vèrüp peygamberun sözünü ana bildürdi (4) Şafvân gelüp peygamberun elin öpdü peygamber eyitdi yâ Şafvân imâna gel müselmân ol beni haḫ (5) peygamber bil dedi Şafvân kabul etmedi peygamber eyitdi elbette ikisinden biri olmak gerekdür ya İslâm (6) ya kılıc her çankısını kabul ederseñ et dedi Şafvân eyitdi yâ Muhammed iki ay başa mühlet (7) vèr fikr edeyin dedi Muhammed eyitdi dört ay sağa mühlet olsun var gönlünle tanış (8) fikr eyle dedi 'İkrime bin Ebü Cehl hōd Şafvândan öñürdi kaçup Yemene gitmişdi 'avratıyla Ümm-i Hâkem (9) bint Hâriş bint Hâşim ki yene peygamberun 'ammısı kızıdır müselman oldu 'İkrimeyi peygambardan dilek eyledi (10) peygamber anuñ dilegin kabul eyledi 'İkrimenün suçunu bağışladı âmân vèrdi pes ol hârun (11) 'İkrimeyi aradı yene vardı 'İkrimeye muştuladı ve anı alup peygambara getürdi 'İkrime daḫı müselmân (12) oldu bu altı kişünün hâli bu vechle oldu ammâ ol dört 'avrat ki peygamber anları öldürmege emr (13) etmişdi Hind kaçup Ebü Şufyân evine düşdi Sâreyi müselmânlar bulup depeledi ol (14) iki cāriyeler kim 'Abdu'llâh bin Hantalanun cāriyeleridür biri Hâzine ve biri Qarînadur Hâzine ele girdi (15) depelediler Qarînâ kaçdı gizlendi bulmadılar tâ 'Osmân bin 'Affân zamânı olınca diri oldu ol vaḫt (16) öldi çünkü üç gün peygamber Şafâ taḫında oturup müselmânlara el vèrdi Mekke erenleri gelüp (17) peygamberun elin alup bölük bölük bî'at etdiler müselmân oldılar bu üç gün içinde peygamber Hâzreti el vèrmekden (18) yoruldu 'Ömer elini kendü elinün yerine kıldı niçelerine 'Ömer el vèrdi 'Ömerün elini hemân peygamberun eli bildiler üç (19) gün cümle Mekkîler müselmân oldılar dördüncü gün olcaḫ nevbet 'avratlara yetişdi Mekkîlerün hârunları daḫı (20) geldiler ki müselmân olalar evvel Ebü Sufyân 'avratı Hind geldi ardınca Ümmi'l-Hâlîme bint Hâriş geldi 'İkrime

84b

(1) 'avratıdır ardınca Velîd bin Muğîre kızı Kumâme geldi kim Şafvân 'avratıdır anlardan sonra dükeli (2) Qureyş seyyidlerinün hârunları geldiler peygamber bunlara el vèrmek istemedi birez vaḫt tevaḫḫuf eyledi (3) bî'at etmedi tâ şuna degin kim Cebrâ'il geldi işbu âyeti getürdi (4)

النَّبِيُّ أَيُّهَا يَا بُيَايَعْنَكَ إِنَّ الْمُؤْمِنِينَ جَاءَكَ إِذَا عَلَى أَنْ لَا يَشْرِكُن بِاللَّهِ شَيْئًا⁸²

⁸² Mümtehine suresi 12. ayet.

(5) çünkü bu âyet nâzil oldu Hzret-i Risâlet bildi kim anların dağı günâhların ‘afv eyledi ‘Ömere emr eyledi kim (6) sen bunlara şordüğünü söyle işbu âyet içinde olan şartları zikr eyle anın üzerine (7) müselmân olsunlar dedi Hind dükeli ‘avratlardan feşâhatde ziyâde idi ilerü geldi eyitdi (8) yâ Resûlu’llâh biz senün peygambarluña inandık ve ne şart kim eylersen kabûl eyledük eyitdi وليسرفن يا‘nî (9) uğrılık etmeyesiz Hind eyitdi ‘avratın işi dört dîvâr arasında oturmağdur erinün (10) dîvârından artık ne görür kim uğurlıya evet yâ Resûlu’llâh benim erüm Şafvân katunğa ‘âşidür (11) hays(?) kişidür baña ziyâdece nesne vürmez ki baña ve oğlanuğklaruma kifâyet eyle anın mālından uğurladım (12) oğlanuğkların nafağasına harc eyledüm ammâ yabâna göndermedüm ziyâde isrâf etmedüm dedi peygambar (13) eyitdi bunun gibi nesneye uğrılık demezler andan peygambar eyitdi وليزين يا‘nî imânunuz bir şartı (14) budur ki zinâ etmeyesiz dedi Hind eyitdi kişiyâli hergiz zinâ eyley mi Hind eyle deyicek ‘Ömer binü’l-Haţţâb (15) peygambarın yüzine bağıdı gülmedi zîrâ peygambar ‘Ömer ile Hind arasında zamân-ı câhiliyyetde olan mâcerâtı (16) bilürdi çünkü ‘Ömer peygambarın yüzine bağıdı tebessüm eyledi peygambar aşğa bağıdı Ebû Sufyândan elikdi (17) hem Hind utanmasun deyü ‘Ömere cevâb vürdi andan peygambar eyitdi رواتيقن اورا زبست (18) ya‘nî oğlanuğklarınız öldürmeyesiz zîrâ câhiliyyet zamânında ‘Arab tâ’ifesi ekşer kızlarını dirile yere gömerlerdi (19) öldürürlerdi büyüdüğü vağıt ere vürmege ‘âr ederlerdi öldürecek oğlanumuz mı kaldı Bedir (20) güninde müselmânlar elinde helâk oldu dedi mağşûdı Hañtala bin Ebî Şafvân idi kim Bedir güninde

85a

(1) ölmüşdi andan peygambar eyitdi ولياتين بيهتان... يا‘nî bühtân etmeyesiz ve yalan söylemeyesiz bireğüden (2) oğlan kağanup erünüzze sizdendür demeyesiz Hind eyitdi bu hûd kağı şeni‘ nesnedür bunu (3) ne töhmet etmek gereğdür müselmân olan kişiy bu nesneyi eder mi dedi andan peygambar eyitdi ولايصيبك في معروف (4) ya‘nî erlerünüzün emrine ve peygambarın emrine muğtî‘ olasız ‘âşilik etmeyesiz meğer ki erünüzün (5) buyurduğı Tanrı buyruğına muğâlif ola dedi Hind eyitdi eğer ‘âşilik etsevüz bu araya gelüp (6) hâzır olmazduğ dedi çünkü bunun üzerine bî‘at etti her ne buyurıldıysa dükeli hatunlar kabûl (7) etdiler cümlesi müselmân oldılar andan peygambar buyurdi bir üsküreye şu koydılar peygambarın önüne getürdiler (8) peygambar mubârek elini ol şuya baturdi andan ol şuyı ol ‘avratlara ilêtdiler anlar dağı ellerin ol (9) şuya baturdılar peygambar ‘avratların eline elini degürmedi ‘avratlara el vürdüğü bu vechle oldu çünkü (10) bu resme bî‘at işi tamâm oldu olgün Ramazânın yigirminci günü idi bundan şonra on beş (11) gün dağı Mekkede oldu ba‘zilar eydür on yedi gün oldu Şevvâl ayı içinde Huneyn gağāsına gitdi (12) Hevâzla Şakîf kabîlesiyle şavaş olmadı خبر غزوالحنين rāvî eydür Huneyn gağāsının aşlı (13) bu idi kim ol vağıt ki peygambar Mekkeye kaşd etdüğün kâfirler işitdiler Hazin kabîlesinde bir ulu kişiy vardı adına Mâlik (14) bin ‘Avf derlerdi ol Mâlik baş kağdurdı Hazinden ve Şakîfden ve Benî Hilâlden ve Benî Haşemden (15) ve kağan ‘Arab köylerinden ve beriyye ehlerinden ne kağdar ‘Arab varsa cem‘ eyledi

Mekke ehli Muḥammedle şavaş eder (16) lerse biz daḡı ġayretine mu'āvin olalum dediler çünki işitdiler ki Muḥammed Mekkeyi āsānlığıla aldı anlar ittifaqları (17) üzerine kaldılar cemī' si Mālik bin 'Avfi be(n)diler Muḥammedle uğraşmak sevdāsına düşdiler Benī Cüşem kabilesinden (18) bir pīr kişi vardı yüz yigirmi yaşına girmişdi gözleri görmez olmuşdi ammā ġāyet tedbīr ehli kişi idi (19) yigitlik zamānında çok şavaşlar etmişdi ve niçe kerre uğraşa girmişdi adına Düreyd bin Elka dērlerdi (20) Māliki anı katına getürdi bu ceng aḡvālını andan şordı Ḥazin kabilesiyle Benī Sa'd bin Bekr arasında

85b

(1) qarābet vardı Benī Sa'd ol tā'ifedür ki Muḥammedi küçük iken anlar emzürmüşlerdi ve anlar beslemişlerdi (2) Mālik bin 'Avf anlardan daḡı leşker istedi anlar rāzī olmadılar Muḥammedi biz emzürdük ve biz (3) besledük anuḡ üzerine kılıc çekmezüz dediler ne kadar ki kaçdılar fa'ide etmedi Mālik anlaruḡ kimini dilekle ve kimini gücle (4) elbetde bile sürdi şöyle kim otuz biḡ kişi oldu Mekkenüḡ yakınında iki günlük yerde Tā'if tarafında (5) bir yer vardır ki aḡa Zü'l-Nihāl dērler 'Arablaruḡ bāzārgāhıdur her yıl 'arab ol arada cem' olurlardı (6) şatu-bāzār ederlerdi anuḡ yakınında bir ulu şahrā vardı ki aḡa Vādī'l-Ḥuneyn dērlerdi Mālik bin (7) 'Avf bu 'arab leşkerini ol Ḥuneyn dedükleri yerde dērnek eyledi her kabīlenüḡ 'avratını oḡlanını (8) ve tavarını bile getürdi maḡşūdī bu idi kim her kişi oḡlı ve kıızı ve 'avratı va mālī ve tavarı (9) yolına şavaş edeler yüz döndürmeyelerdi pes ol mālī ve tavarı ve 'avratı ve oḡlanı Vādī'l-(10) Ḥuneynde Avtās dedükleri yerde durgurdu Düreyd binü'l-Ḥame bir gün oḡlancuqları āvāzı (11) işitdi Mālik bin 'Avfa bu ġavġādur dedi Mālik eyitdi 'Arab leşkerine mālını tavarını ve 'avratlarını (12) bile getürtdüm ki şavaşdan yüz döndürmeyeler ihlāşıla duruşalar dedi Dureyd⁸³ geldi eyitdi (13) sen bunlaruḡ gönüllerin ehl ü 'ayālī teşvīşine meşġul eylemişsin ceng yüzünde bunlara 'avrat (14) ve oḡlan va māl kayusu düşer şavaş niçe ederler bu fikr ki eylemişsin maḡzā ḡatādur dedi Mālik (15) anuḡ sözine muḡayyed olmadı andan Dureyd⁸⁴ eyitdi bir fikr eyledüm daḡı ile dem Mālik eyitdi niçe Dureyd⁸⁵ eyitdi (16) fikr budur ki leşker gide ne kadar kılıc varsa kınlarnı getürdüm oda yaḡam ki her kişinüḡ kılıcı kınından (17) çıkarmaġa zaḡmet çekmeye dedi andan Mālik eyitdi hem bu ḡalkuḡ koyunlarını tavarlarını bile getürtdüm ki (18) qaraltu ola hem tavarlarını göz göre düşmene rāzī olmazlar gönüllü gönülsüz şavaş ederler dedi (19) Dureyd⁸⁶ yēne güldi yā Mālik sen bir çoban kişi imişsin pes henüz tavar muḡabbeti ḡatırında muḡkemdür bu ne tedbīrdür (20) ki edersin bunları fikr eyleyince leşkere eyü söyle her birini cenge taḡrīk eyle yaraġı kim olana yaḡşı yaraġ

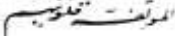

⁸³ Bureyd

⁸⁴ Bureyd

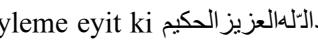
⁸⁵ Bureyd

⁸⁶ Bureyd

86a

(1) ve at vèr hâtırını hōş eyle dilersen ki öninde kılıc uralar dèdi bu yaña peygambara bir gün yetişdi (2) ‘Arab leşkeri Vādî’l-Hüneynde yığınağdur kaçdılar senünle uğraşmağdur dèdiler hemân peygambar emr (3) eyledi leşker yarağlandılar gazā niyyetine hâzır oldılar on biñ er ki peygambar Medīneden getürmişdi iki biñ (4) kişi dağı Mekke leşkerinden aldı on iki biñ leşkerle ‘azm-i gāzā kıldı ol iki biñ Kureyş halkını (5) kim Mekkedden aldı Ebū Sufyānı yène anlara emīr eyledi anlar müselmān olmuşlardı gönülleri şirkden (6) henüz ol kadar pāk olmamışdı peygambar anları katına oğdu her birisinin hâtırını teselli eyledi (7) ve nesne vèrdi şöyle kim gönülleri hōş oldı İslām muhabbeti gönüllerinde muhkem oldı (8) dèrlerdi peygambar anlara beytü’l-māldan naşib vèrdi Şafvān bin Ümeyyenün (9) çok zırhları vardı Şafvān henüz müselmān olmamışdı peygambar anı oğdu ve ol zırhları (10) istedi Şafvān eyitdi yā Muḥammed gāzabuñ dağı sakīn olmadı mı zırhları benden gücle mi istersin (11) dèdi peygambar eyitdi gücle istemezsin ‘āreteye isterin ki şavaş tamām olduğdan sonra yène zırhlaruñı (12) saña vèrürin dèdi eyle dèyicek Şafvān ol zırhları getürüp peygambara teslīm eylediler şimdi (13) düşmen leşkeri otuz biñ erdür Muḥammed çerisi on iki biñ kişidür otuz biñ ere kanda cevāb (14) vèrürler dèdi senün zırhlaruñ arada zāyi’ olur dèdiler Şafvān eyitdi ol leşkerün begi (15) eyitdiler Mālik bin ‘Avfū’n-Naşrīdür meger bu Mālik inen olur kişilerden degüldi orta hāllü ādemlerden (16) idi Şafvān eyitdi anlar Muḥammed (?) gālib dağı olurlarsa zırhlarumu andan alıbilürin (17) dèdi pes Şafvān Muḥammedden destür istedi kim leşkerle bile çıka Muḥammed destür vèrdi andan (18) Şafvān Ebū Sufyāna eyitdi ben zırhlarumdan ötürü bile geldüm eger düşmen leşkeri gālib (19) olursa zırhlarum zāyi’ olmaya dèdi Ebū Sufyān eyitdi hōş varduñ dèdi pes peygambar ‘a.s. (20) Şevvāl ayınuñ yèdinci güninde ol on iki biñ erle Mekkedden çığdı Benī Şemsden ‘Attāb bin Esidi

86b

(1) Mekkeye hālīfe dikdi ol aradan müretteb yarağla Vādî’l-Hüneyne ‘azm kıldı yol üstinde bir büyük (2) depe vardı ‘Abbās ol depenün üstine çığdı Muḥammedün leşkerine nazār kıldı eyitdi kimdür ki (3) bizüm leşkerümüze azdur dèye yāhūd çoğlığıla üzerümüze gālebe eyleye dèdi peygambar eyitdi yā ‘ammı böyle (4) söyleme eyit ki Allāhdan ‘avn ü ‘ināyet olmayınca çerinün çoğından (5) azından fa’ide olmaz dèdi āḥir ‘Abbāsuñ ol sözi ucından ol vaqt kim iki leşker muqābil (6) oldılar müselmān leşkeri evvel-emirden şındılar tā Ḥaḳ Te‘ālā Ḥazretinden yardım olmayınca (7) yène ṭayanmadılar ve kāfir leşkerin şımadılar nitekim Ḥaḳ Te‘ālā kelām-ı kādīmde zikr eylemişdür (8)

ثُعْنُ فَلَمْ كَثُرْتُكُمْ أَعْجَبْتُكُمْ إِذْ حُنَيْنٍ وَيَوْمَ كَنْبَرَةَ مَوَاطِنَ فِي اللَّهِ تَصَرَكَكُمْ مُدْبِرِينَ لَقَدْ وَابَيْتُمْ ثُمَّ رَحِبْتُمْ بِمَا لَأَرْضُ أَعْلَيْكُمْ وَضَاقَتْ شَيْئاً
 (9) ya' nî ol gün ki leşkerünüzün çokluğu görünüşünüze 'aceb yöründi ol leşker çokluğu
 (10) size fa'ide etmedi yeryüzi size tar oldu döndünüz kaçdunuz āhir Hāḫ Te'ālā peygamberun (11)
 ve ol müselmānların gönlüne sukūnet bıraktı ve gökden yardım viribidi şöyle kim siz ol feriştereli
 (12) görmedünüz anlar kāfirlerin gönlüne qorhu bıraktılar ki müselmānlar ikileyin gayrete gelüp
 kāfirleri şıdılar (13) kırdılar Allāhdan 'ināyet yetişince kāfir üzerine gālib oldunuz peygamber
 leşkeriyle Vādī'l-Hūneyne (14) yetişdi ol gece anda karar eyledi şabāḫ olıcaḫ iki leşker at arkasına
 geldiler birbirine muḫābil (15) oldılar Mālik bin 'Avf ālāların baḫladı leşkerün ardına 'avratlarını
 ve oḫlanlarını durḫurdı (16) ve koyunların ardına durḫurdı peygamber ol iki biḫ Mekki
 müselmānları irüce bir yere durḫurmuşdı (17) anlardan henüz peygamber ihtiyāḫ ederdi bize mi
 yardım ederler yohsa kāfire mi ederlerdi olgün (18) peygamber bir boz qatıra binmişdi şaf önünde
 yörüyüp müselmānları cenge taḫriş ederdi her birini şavaşa (19) qandururdu 'Abbās bin 'Abdu'l-
 Muḫtalib peygamberun qatırın yederdi 'Alī bin Ebī Ṭālib elinde kılic peygamberun 'a.s. (20)
 önünde yörirdi Ebū Sufyān el-Hārb peygamberun ardınca elini peygamberun qatırı saḫırsı üzerine
 qoyup

87a

(1) yörürdi Muhācirden ve Enşārdan peygamberi çebçevre ortaya almışlardı Mālik bin 'Avf İslām
 (2) çerisin gözine yeḫdürdi kendü leşkerine işāret eyledi bir yerden ḫamle kıldılar evvel ḫamlede
 hemān (3) peygamberun leşkerini götürdiler ol on iki biḫ er Mālik leşkerinün evvel ḫamlesine
 durımadılar şındılar (4) taḫıldılar kāfir leşkerinün önünce kaçdılar şöyle şındılar ki ol on iki biḫ
 erden peygamberun önünde (5) hemān toḫuz kişi qaldı biri Ebū Bekr ve biri 'Ömer ve biri 'Alī ve
 'Abbās ve 'Abbāsun oḫlı Fazl ve Ebū Sufyān (6) ve qardaşı Rabī'a ve Usāme bin Zeyd ve Eymen
 bin 'Ubeyd qaldılar bunlar bu ḫālede ṫurup leşker şınduḫına (7) perişān oldılar pes Mālik
 leşkerinden bir kişi eline bir yay almış ve bir deveye binmiş müselmānların ardına (8) düşmiş her
 kişiyeye kim oḫ atardı mecāl vērmez düşürürdi bu vechle giderken baḫup (9) Muḫammedi gördi
 devesin çevürdi peygamberun üzerine ḫamle qaldı bir oḫ çıkardı gizledi kim peygambara ata (10)
 'Alī bin Ebī Ṭālib ardından geldi devesini kılicladı iki ayaḫını düşürdi deve ardına yıqıldı (11)
 Enşārdan birisi ileri gelüp ol kāfiri depere kılicla çaldı iki pāre eyledi bundan sonra 'Alī (12) gelen
 kāfiri peygamber üzerinden kılicla def ederdi kāfir leşkeri tamām gālebe etdiler müselmānları
 kırmāḫa (13) ve esir etmeḫe ve şoymaḫa meşḫul oldılar ol iki biḫ er ki Mekkedden gelmişlerdi
 leşkerün ikisine daḫı (14) qarışmayup ırāqdan ṫurup Muḫammedün ḫālini temāşā ederlerdi
 müselmānların bu vechle şınup (15) kāfir gālib olduḫına feraḫ düşdiler birbirine eytdiler
 Muḫammed bunları Mekke ehline kıyās eyledi kim (16) 'avratlar gibi getürdiler şehrlerin āsānlıḫıla
 eline vērtiler bu duranlar 'Arabun serverleridür erse bunlara (17) cevāb vērşün dediler bu Mekke

⁸⁷ Tevbe suresi 25. ayet.

ehlinün arasında bir kişi vardı adına Süle(y)mān bin ‘Osmān dērlerdi (18) müselmān olmuşdı müselmānlaruñ böyle zebūn olup şınuqlarını göricek kāfirlik muḥabbeti yene gönline eşer eyledi (19) eyitdi bu Muḥammed bize az iş mi étmişdür şimdi ḥōd bunı öldüreceklerdür yēgrek oldur ki ben öldürem atamuñ (20) ḳanını alam dēdi eyle dēyüp ḳılıcın çekdi peygāmbaruñ üzerine ḥamle ḳıldı yaḳın gelicek gözleri ḳamaşdı gözine

87b

(1) ḳarañu oldı cehd ēdüp peygāmbarı görmedi dönüp yene Mekkilere baḳdı gözleri yene bayaḳlayın görür oldı (2) ikileyin yene ḳaşd eyledi görmez oldı bildi ki Muḥammedde bir sırı vardur yene dönüp yoldaşlarına geldi yerinde (3) durdı Mekkiler içinde bir kişi daḫı vardı adına Kināne bin ‘Uḳeyl dērlerdi Şafvān bin Ümeyyenün (4) ata bir ḳardaşı idi Şafvān henüz müselmān olmamışdı bu Kināne Şafvāna eyitdi Muḥammedün bu gün (5) cāzūlḳı eşer étmedi ol ḥalāyḳa étduḡı işler hep kendünün başına geldi dēdi Şafvān aña (6) ḳaḳıdı eyitdi dişlerün un ēderin aḡzuñ dut epsem ne herze söylersin durduḡumuz yerden (7) (yerden) temāşā ēdelüm fırsat kimün olur görelüm kim gālib olursa begümüz oldur Muḥammed gālib olduḡı (8) bizüm ḥaḳḳumuza daḫı yēgdür kim Ḳureyšdendür aşl-ı zādedür Mālik bin ‘Avf ḥōd Hevāzinden bir ḳoyun (9) çobanıdur bu gün bir fırsatla kendüyi ‘Arab üzerine beg eyledi érte Mekkeyi dutıcaḳ ne fesādlar (10) ēdecekdür dēdi bunlar bu söze meşḡüllerdi ölerden öldürenen fāriḡ olup durmuşlardı (11) peygāmbarı görđi kim müselmān leşkeri şındı kāfir tamām ḡalebe eyledi ‘Abbāsa eyitdi yā ‘ammı Uḫud ḡazāsında daḫı (12) çerümüz böyle şınmışdı senün āvāzuñ işidüp duruşdılar Allāh Te‘ālā fırsat vērdi yene (13) kāfirler şındılar fırsat bizüm oldı gel bugün daḫı yüksek yere çık çağır şāyed müselmānlar yene geleler (14) cem‘ olalar Allāh Te‘ālā bize bugün fırsat vērecekdür pes ‘Abbās bir yere çıkup çağırıp (15) eyitdi Allāhı bir bilenler ve peygāmbarına imān getürenler ve anuñla bī‘at edenler gelün peygāmbarı sizi da‘vet eder (16) peygāmbaruñ ḳatına gelün dēdi ‘Abbās ḳatı āvāzlu kişiydi ekşer kişi anuñ āvāzın işitdiler Muhācirden (17) ve Enşārdan ḳaçup depe ardında ve ḥamīm derelerinde gizlenmişlerdi yerlü yerinden ḫurup lebbeyk yā Resūlu’ (18) llāh dēyüp peygāmbaruñ ḳatına cem‘ oldılar bir sa‘at içinde üçyüz kişi peygāmbarı yanına cem‘ oldılar bir sa‘at içinde (19) bir aradan ḥamle ḳıldılar kāfirün bir yanını şıdılar göturdiler yene peygāmbarı ḳatına gelüp durdılar ol āvāzı (20) işitdiler bir yerden peygāmbarı ḳatına dērildiler ikileyin ḥamle ḳıldılar kāfir leşkerini yerinden göturdiler ‘avratları ve oḡlanları

88a

(1) üzerine bıraḳdılar anda daḫı ḫurmayup ḳaçdılar ‘avratların oḡlanların ve mālların yerinde ḳoyup gitdiler müselmānlar fırsat (2) buldılar her birini dutmaḡa baḡlamaḡa ve esir étmeḡe meşḡül oldılar peygāmbarı ḳatırdan indi ‘Alī elinden zü‘l-fiḡār alup (3) kendü şavaş eyledi ve kendü eliyle kāfiri ḳırmaḡa meşḡül oldı ki peygāmbarı cengi hemān bu Vādī‘l-Ḥuneynde (4) étmişdür leşker

Muhammedün kafasında dururdu Muhammed kâfire kılıc urdu eydür ki انالنبى لاكزباناابن عبدالمطلب (5) rāvī eydür hemān ki peygambar katırdan indi yayak oldu eline kılıc alup kâfire hamle kıldı Hâk Te'ālānuñ (6) emriyle ferışteler gökden indiler kâfirlerün göñline qorhu bırakdılar kâfirlerün göñline heybet(?) düşdi durımadılar (7) şındılar kaçdılar müselmānlar her birisi kuvvet bulup kırmağa başladılar şöyle kim her biri otuz kırk elli (8) kâfir depeledi Mālik bin 'Avf kendü kabilesiyle gayret eyleyüp duruşdı hemān ki müselmānlar üstine vardılar (9) öñinde yetmiş seksen kişinün başın kesdiler kâfirün sancağını Zü'l-ħumār adlu bir kâfir getürmişdi aşhābdan (10) birisi erişüp Zü'l-ħumāruñ başını kesdi sancağ yıkıldı Mālik bin 'Avf gördi kim sancağ (11) yıkıldı çerisi kırıldı ol dağı at başını çevürüp yer kolayını gözedüp kaçmağa meşğül oldu (12) Hevāzinden ve Şakıfden kim varsa Mālikün kaçduğun görüp bile kaçdılar Tā'ifde bir şarb kal'a vardı (13) ol kal'a aya düşdiler yerinde kalan 'Arablardan diri kalanları kaçup yerlerine gitdiler 'avrat oğlan (14) ve tavar çeri yerinde kaldı müselmānlar kâfirleri kırmağa ve esir étmege meşğül oldılar müselmānlardan bir kişi ki (15) adına Rabī'a bin Rūfey'ü's-Sülemī dërlerdi ve Direyd binü'l-Şimmedi buldı gördi kim bir deveye binmiş durur (16) bir kişi anuñ devesini yeder Rabī'a yetişüp ol deveyi yeden kişiye bir kılıc urup başını (17) kesdi ve Düreydüñ devesini çökerdi Düreydüñ dağı boynına bir kılıc urdu Düreyd boynına bir kılıc (18) aşmışdı ve teni dağı zırh içinde idi Rabī' anuñ kılıcı Düreydüñ başını kesmedi bir dağı çaldı yene (19) kesmedi Düreyd eyitdi sen bu kılıcla beni öldüremezsın devede benüm kılıcum var al anuñla çal dedı (20) Rabī'a Düreydüñ kılıcın aldı Düreydi eyle çaldı ki başı gevdesinden ayrıldı başını peygambar katına getürdi

88b

(1) peygambar bildi kim düşmen çerisi şındı leskerden biñ bês yüz er seçdi ardlarınca niçe kodılar yëtdüklerini öldürdiler ve kimini esir (2) étdiler üç gün olunca anları kırdılar ve mällarını ve 'avratlarını ve tavarlarını aldılar dördinci gün leşker peygambaruñ katına (3) cem' oldılar ne kadar esir ve ne kadar māl varsa ve ne kadar tavar almışlarsa küllisini peygambaruñ katına getürdiler şol kadar (4) mālve tavar cem' étmişlerdi ki şağısını hemān Allāh bilürdi altı biñ 'avrat ve oğlan ve kız esir étmişlerdi (5) bu esirlerün ekşeri Benī Sa'd bin Bekr kabilesinden idi kim peygambarı anlar küçükden alup beslemişlerdi peygambarı (6) Hālīme beslemişdi bu Hālīmenün kıızı Esmā ki Muhammedün Rızādan kızkardaşıdur bu dutsağlar arasında bile (7) idi bu Esmā durı gelüp peygambaruñ karşusına durdı peygambar anı bilmedi zīrā arada elli yıl geçmişdi (8) andan Esmā eyitdi yā Muhammed Hālīme kıızı Esmāyın ki senün kız qarındaşuñın beni esirge dedı peygambar anı bildi (9) mubārek gözlerinden yaş geldi boynındağı ridāsını yere bırakdı Esmānuñ elin alup ol ridā (10) üzerine oturtdı hālını ve hātırını şordı olgün anda peygambar katında értesi eyitdi yā Esmā (11) hātıruñ niçe dilerse dé benümle mi olmağ istersin yoğsa vañanuğa mı gitmek istersin dedı eyitdi dilerin ki (12) beni yene vañanuma viribiyesin dedı pes peygambar bir kul ve bir cāriye ve bir deve ve bir koyun Esmāya vërdi (13) ve yene vañanına viribidi andan şonra peygambar diledi kim

ol esirleri ve tavarları şahābe arasında kısmet (14) edeydi nāgāh haber yētişdi ki Mālik bin ‘Avf kal‘ aya düşdi dükeli Hevāzin ve Şakīf kabilesi yanına cem‘ (15) oldılar peygamber bu sözi işidicek Şakīf hālını kısmet etmege muqayyed olmadı Tā’if yakınında bir yere qondu (16) bu hāli ve esirleri bir araya cem‘ eyledi Mes‘ūd bin ‘Amrū biñ kişiyile anuñ üzerine bekci qodı kendüsi qalan (17) leşkeri alup Tā’if kal‘ asınuñ üzerine gitdi ve’s-selām خبر غزوطائف rāvī eydür çünki (18) peygamber ol kal‘ anuñ üzerine gitdi Mālik bin ‘Avf ve Hevāzin ve Şakīf halkı ol arada cem‘ olmuş gördi (19) (gördi) ol kal‘ a qatı şarb idi anuñ emirine ‘Amru bin Mes‘ūd dērlerdi Benī Şakīfden peygamber anı istedi (20) ki aña haber söyleyeydi bunda degüldür dēdiler yalan söylediler taşra bulunan halk gelüp müselmān oldılar hişār

89a

(1) kavmi şavaş ētdiler oqla ve taşla ceng ētdiler on beş gün peygamber ol ceng üzerinde durdı (2) şavaş eyledi kal‘ ayı alımadı meger Benī Qureyşden bir kişi Hüzeyl kabilesinden bir kişi öldürmişdi (3) peygamber qatına gelüp kışāş taleb eyledi peygamber qanlusını aña hākem eyledi kışāş ētdürdi ol kişi kim (4) kışāşa hūkm olındı bu arada vākı‘ oldı bundan sonra kal‘ adan çok oqlar atdılar ve hayli (5) müselmānları şehīd eylediler pes peygamber ol aradan göçüp gērilek qondu şöyle ki kāfirūñ oqı (6) müselmānlara yētişemez oldı ol arada peygamber bir mescid eyledi dañı aña Mescid-i Nebī dērler ve qatı ta‘zīm ēderler (7) ol gün dañı peygamber ol aradan gitmedi her gün müselmānlar başlarına qalkān dutup kal‘ aya yörürlerdi (8) şavaş ēderlerdi kal‘ adan taşlar atardılar ve demürden mızraqlar ētdürmişlerdi müselmānlar üzerine (9) atarlardı doqınuğın yaqardı çünki yigirmi beş gün tamām oldı kal‘ a alınmağa imkān olmadı (10) pes peygamber buyurdı bağlarını ve bağçelerini kırdılar ve evlerini yıqdılar ol güne dek müselmānlardan on (11) iki kişi şehīd olmuşlardı pes peygamber aşhābla meşveret eyledi bu kal‘ a qatı kal‘ adur alınıcaqlayın (12) degüldür ne maşlaḫat görürsüz dēdi cemī‘ si qoyup gitmegi maşlaḫat gördiler bir vaqtde yēne gelevüz inşallāh (13) dēdiler peygamber dañı anlaruñ sözünü müvecceh gördi buyurdı ol aradan göçdiler Ca‘rān dēdükleri yere (14) gelüp qondılar ki esirleri ve gānīmet tavarlarını qoyup gitmişlerdi pes peygamber bu fikri ētdi kim (15) ol arada müselmānlar arasında ol esirleri ve tavarları kısmet eyleye çünki Muḫammed kal‘ a üzerinden (16) dükeli Hevāzin ve Benī Sa‘d tā’ifesi ittifāq ēdüp Mālik bin ‘Avf qatına geldiler bizüm ‘avratlarımız (17) ve oğlanuqlarımız Muḫammedūñ elinde olmuşlardur şimdi Muḫammed anları leşker arasında kısmet ēdiserdür (18) biz aña rāzī degülüz varuruz Muḫammede yalvaruruz müselmān oluruz şāyed kıymaya kerīm kişidür dēdiler (19) ‘avratumuz ve oğlanumuz yēne bize bağışlaya dēdiler Mālik eyitdi siz bilürsüz pes cemī‘ si yōriyüp Muḫammed qatına (20) geldiler kerem eyle yā Muḫammed bizüm yaramazlığumuza qalma senūñ keremūne ne lāyık ise anı işle sen kişi-zādesin ‘Arab

89b

(1) içinde senün nesebünden ‘ālā neseb yokdur aduña şanuña göre iş işle ve bizi rüsvāy eyleme (2) ve nesebümüzi bāṭıl eyle ehl ü ‘ayalümüz ile cemī‘ müz müselmān olalum ve ögünde kāfire kılıc uralum bize kıyma (3) dēdiler ve bu resme çok yalvardılar ağlaşdılar zārılık eylediler bundan şonra Benī Sa‘d bin Bekrden bir kişi vardı (4) adına Zehīr bin Şard dērlerdi gelüp peygāmbarı kuçdı eyitdi yā Muḥammed bizüm elümüzde büyüdüñ (5) saña bunca ḥidmet eyledük ve seni küçükden besledük becerdük biz saña dāye düşdük biz saña ētdüğümüzi (6) eger Rum melikine ya Nu‘mān bin Münzir melikine yāḥūd Ḥārīş binü’ş-Şems melikine ētmiş olayduḡ şimdiki ḥālde biz (7) anlaruñ elinde esīr olmuş olayduḡ nitelim senün elünde esīr olduḡ biz anlardan umarduḡ ki bizi āzād (8) ēdüp niçe iḥsānlar ēdelerdi sen ḥōd ‘ālemün faḥrı Muḥammedsin luṭfuñ keremün şefkatün ‘ālemde meşḥūrdur (9) saña düşer mi ki dāyelerünji ve dayızalaruñi esīr eyleyüp yādlar eline vèresin dēdi ve şol kadar (10) zārılık ētdiler ki Muḥammed ağladı andan eyitdi murāduñuz nedür ehlünüz mi istersiz yoḡsa māluñuz ṭavaruñuz mı (11) istersiz dēdi eyitdiler māl ve ṭavar gitdüğinden bize ‘ār yokdur ammā ehl-ü-‘āyal sebebinden bize ḡatı ‘ār (12) vardır dēdiler eyitdi ‘avratuñuzdan oğlanuñuzdan şol ki benüm nesebümdür ya benüm ḥışımlarumdan Benī Hāşim (13) nesebidür size bağışladum ammā yarın nāmaz kılduğumdan şonra gelün bu vechle söyleñ ki aşḥāb daḡı işitsünler (14) şāyed anlar daḡı esirgeyeler ḡaḡlarını bağışlayalar benüm ḡaḡkum hemān penc ü yekdür ya‘nī ḡanīmet mālında beş baḡşda birisidür (15) penc ü yekden ḡayrıya sözüüm geçmez dēdiler çün ol gün geçdi şabāḡ oldı leşker cemī‘ si peygāmbar ḡatına ḡāzır (16) olup erte nāmazın kıldılar nāmazdan şonra peygāmbar arḡasını miḡrāba vērüp oturdı bu Hevāzin (17) ḡaḡkı ve Benī Şaḡīf ve Benī Sa‘d kavmi ayaḡ üstine durup peygāmbara tazarru‘ ve zārī kıldılar ‘avratların (18) ve oğlanların dilek ētdiler pes peygāmbar aşḥāba baḡdı andan anlara eyitdi ey ḡavm şol ki baña düşer (19) ḡişsedür yāḥūd Benī Hāşim ḡişsesidür size bağışladum ve āzād eyledüm ḡalanı aşḡabuñ ḡaḡkıdur anı (20) anlar bilür dēdi ve oturan müselmānlar Muhācir ve Enşār bizde bağışladuḡ yā Resūlu’llāḡ dēdiler andan

90a

(1) ‘Uyeyne bin Ḥaşinü’l-Ġarādī ve Afrāḡ bin Ḥābis Temīmi ve ‘Abbās binü’s Selemin ayaḡ üzere eyitdiler yā Resūlu’llāḡ (2) siz bağışlarsañuz n’ola biz ḡaḡkumuzu bağışlamazuz dēdiler zirā anlarla Hevāzin ve Şaḡīf arasında ‘adāvat (3) vardı peygāmbar eyitdi ki bağışlayanuñuz bağışlasuz bağışlamayana daḡı esīr başına altı koyun vèrem dēdi (4) peygāmbar eyle dēyicek cemī‘ si bağışladuḡ yā Resūlu’llāḡ dēdiler eyle olıcaḡ peygāmbar ol altı biñ ‘avratı oğlanı anlara (5) teslim eyledi ve āzād eyledi küllisi esīrlikden ḡalāş oldılar hemān Mālik bin Cemā‘ ati ḡaldı ki anda ḡāzır (6) degüldi ḡişarda oturup ḡalmışlardı eyitdiler yā Resūlu’llāḡ Mālik senün ḡatuña utandüğundan gelemez (7) şol sebebdendür ki senün ḡatuña çok edebsizlik ētmişdür dēdiler peygāmbar eyitdi varuñ Mālike eydüñ gelsün (8) ḡiç üşenmesün ‘avratını ve oğlanını kendüye bağışlayayın ve daḡı yüz deve vèreyin dēdi (9) pes peygāmbaruñ ḡaberin Mālike dēdiler Mālik şād oldı ḡal‘adan ḡıḡdı

peygambar katına gelüp müselmān oldu Mālike (10) ‘avratını ve oğlanını mālını tavarını yene vèrdi ammā kalan kāfirler kal‘ayı beklediler Muhammede vèrmediler şavaş (11) éderüz dediler peygambar Mālik bin ‘Avfi ol tã’ifeden müselmān olanların üzerine emir eyledi anı ol (12) müselmānlara ol hişāruñ üzerine kodı ki şavaş eyleye cehd eyle kim kal‘ayı alasin dedi Mālik kal‘a üzerine (13) geldi ne kadar müselmānlar varsa cem‘ eyledi iki ay tamām ol hişārı bekledi āhir almadılar şulh eylediler (14) peygambar çünkü Ca‘ rāne leşker kavmi umarlarlardı ki ol mālı kısmet eyleye peygambar kısmet étmekte te’hîr eyledi (15) ‘Arab tã’ifesi korğdılar ki peygambar ol tavarları dañı isteyene vère bu ğanîmet mālın bize üleşdür dediler (16) eyitdi bu konağdan göçelüm anda kısmet édeyin dedi eyitdiler yok bu arada kısmet étmeyince olmaz (17) peygambar üzerine hücum eylediler ve edebsizlik eylediler hattā peygambar ridāsını arkasından çekdiler elbette haqqumuzu vèrmek (18) gereksin dediler peygambar eyitdi ey müselmānlar bu mālā beni tãma‘ mı éder şanursız vallāh eger Tihāmenüñ ağacları sağısınca (19) tavar olaydı cemī‘inizi size bağışlayaydum ve sizden dernī‘ étmeyeydüm bilürsüz ki benüm bu mālāda pencikden (20) ğayrı haqqum yokdur anı dañı size bağışladum dèyüp ol mālı kısmet eyledi atluya iki yayaya bir vèrdi

90b

(1) ammā bu ğanîmetden Mekke ehline ziyādece hişşe vèrdi tã ki hātırları hōş ola ādem oldu ki yüz deve eline girdi (2) Ebū Sufyāna yüz deve vèrdi ve oğlı Mu‘āviyeye yüz deve vèrdi ve Hākim-i Hārāma ve Naşr binü'l-Hārişe (3) ve ‘Alā’ İbn Hārişe ve Hāriş bin Hişāma ve Şafvān bin Ümeyyeye ve Süheyl bin ‘Amra ve Huveytab binü'l-‘Uzāya (4) ve ‘Uyeyne binü'l-Haşine bularuñ her birisine şol kadar māl ve tavar vèrdi kim pāyāni yoğdı ve Kureyşden her (5) kişiye ellişer deve vèrdi şā’irlerden ‘Abbās bin Merdās es-Selemīye elli deve vèrdi begenmedi (6) almadı pes peygambar ‘Alīye eyitdi yā ‘Alī تَطِيعَنِي بِسَائِرِ şunun dilini dibinden kes dedi (7) ‘Alī aña elli deve dañı koşup yüz deve eyledi vèrdi andan her kişiye yüzer ellişer deve vèrdi (8) hālîne göre koyundan yüzer ikişer yüzer vèrdi çünkü ğanîmet mālı tamām oldu peygambar buyurdu ol aradan (9) göçdiler yolda giderken bir ‘arab devesini peygambaruñ devesine yanaşdurdı ayağında bir katı deriden na‘lin (10) vardı peygambaruñ baldırına uğrattı katı zahmet vèrdi peygambaruñ gönli incindi ol ‘Arabuñ baldırına bir kamçı (11) urdu gèrilek yörü ayağum ağırtduñ dedi ‘Arab baldırını tıtdı ah eyledi ayağum uvatduñ (12) yā Resūlu’llāh dedi ve şol kadar Şāmāta eyledi kim peygambar perīşān oldu ve aña yüz koyun vèrdi (13) tesellī eyledi peygambar ol seferde ki ğanîmet mālını kısmet eyledi Kureyşe ve Muhācirine ve kalan kabā’i-i ‘Arab (14) tab dèyince aldı yüz deve elli deve altmış deve her kişiye naşib degdi ve koyundan dañı aña (15) göre vèrdi ammā Enşārī tã’ifesine hiç nesne vèrmedi şöyle ki koyundan anlara hiç hişşe degmedi (16) bu nesneden anlar katı inci(n)diler çeriden ayrıldılar bir harim içine ayruca kondılar dilediler ki peygambarı koyup Medīneye (17) gidelerdi Benī Temīmden bir kişi vardı peygambaruñ katına geldi eyitdi yā Resūlu’llāh niçün bu kısmette ‘adl (18) étmèdünüz dedi peygambar eyitdi ben ‘adl étmeyicek Dūnyāda ya kim ‘adl éder

dédi ‘arab eyitdi bārī bize (19) ḥayf eyledün ādem oldı yüz deve vèrdün on vèrdün bès vèrdün ādem oldı kim bir ḥabbe vèrmedün (20) ‘adlün bu mıdur dèdi eyle dèyicek ‘Ömer binü’l-Ḥattāb kaqıdı tırı geldi ki ol ‘Arabı depeleye peygambar eyitdi öldürme

91a

(1) yā ‘Ömer benden şonra bir tã’ife gelecekdür anlar şürette müselmān dirilecekdür evet şol yaydan oq çıkar gibi ümmetüm içinden (2) anlar çıkacaqdur imāmlarun emrine muṭī‘ olmayacaqlardur anlarun ḳalbinde imān olmayacaqdur anlara ḥavāric dèyeceklerdür (3) bu anlardandur dèdi bundan şonra Sa‘d bin ‘Ubādetü’l-Enşār ki Ḥazrec tã’ifesinün ulusıdur (4) peygambarun ḳatına geldi eyitdi yā Resūlū’llāh Enşār tã’ifesi saḡa küsdiler Medīneye gitmek isterler ne buyurursız (5) dèdi peygambar niçün anlar küsdiler dèdi eyitdi eydürler ki peygambar isteyüp diledügi ḳavmini ḳabīlesini (6) bulınca imiş dèdi şimdiki ḥālde Mekkeyi aldı maḳşūd ḥāşıl oldı ḳavm ve ḳabīlesi aḡa yār oldılar bizden (7) yüz çevürdi şimdiki ḥālde Mekke ḳavminün ḳanları bizüm ḳılıcumuz ucından aḳayorur sebab nedür ki anlara bunca (8) naşīb vère bizüm şuçumuz nedür ki bize nesne vèrmeye aḡa zārüret vaḳtinde bulunmaduḳ mı dükeli ḥalḳdan (9) öñürdi biz aḡa imān getürmedük mi ol ḥışım dèdügi kişiler anı redd eyleyüp şehrden süricek (10) biz anı ḳabül eyleyüp aḡa yardım olmaduḳ mı ve oḡlumuzu ḳızumuzu tavarumuzu anuḡ yolına fidā étmedük mi (11) Bedir ḡazāsında öñinde baş oynamaduḳ mı başına büyük iş geldügi vaḳt ‘Abbās bin ‘Abdu’l-Muṭṭalib ve Ebū Sufyān (12) veya Şafvān dèyü çaḡırmazdı yā Ma‘şerü’l-Enşārī dèyü çaḡırurdu ol zārüretler gitdi el-ḥamdi’llāh (13) ki ḥışımı ḳavmi geldiler müselmān oldılar bizümle döstlügi anları görince idi dèdiler peygambar aleyhi’s-selām vallāh (14) eger bileydüm ki bu ḡanīmetde nesne vèrilmedügi melūl olacaqlardur dükeli ḥalḳdan anlara ziyāde vèrürdüm (15) evet ben eyle şanmadum eyitdüm ki anlar benüm rızām gözedürler imānları muḥkem olmışdur Dünyā çerigine muḳayyed olmazlar (16) benüm ḥātırım gözedürler dèdüm kendü ḥışımlarımı ḳıyās eyledüm anları yad gibi dutmadum ḥışımum ḳavmüm gibi (17) étdüm bunca kim Hāşime nesne vèrmedüm anlar benümle yad dèrileceklerin bildüm dèdi eyle dèyüp peygambar tırı (18) geldi ol Enşār oturduḳları yère geldi bir araya oturdu dükeli Enşār segirdişüp (19) peygambar ḳatına geldiler andan peygambar eyitdi ey Enşārī cemā’ati bilün ki ben sizi kendi nefsum gibi bilürin ḥışımlarumdan (20) ḳavmlerümden ben sizi yègrek bilürin sizün eyilüḡünüzü bilmez miyin ve öñümde cān baş oynatduḡunuzu

91b

(1) unudur mıyın ben Mekkeyi terk eyledüm ḥışımum ḳavmüm sizi bildüm senün İslāmuḡuza i’timād eyledüm ve sizün (2) sebabünüzle belādan ḡalāş oldum ḥışımum ḳavmüm baḡa yalansın dèdükleri vaḳtde siz baḡa imān getürdünüz (3) anlar düşmen étçükleri vaḳtde siz baḡa arḡa yardım olduḡuz sizün arāḡuza cimrī geldüm (4) beni bay eyledünüz ben sizi benüm bilüp ve’s-selāmuḡuza

i' timād eyleyüp size ^{دنيا} (?) nitekim ben dağı (5) almadum ve Benī Hāşim almadılar sizi benüm bilüp nesne vèrmedüm Dünyā nedür ki anuñçün hāţuruñuz qala Dünyā (6) halkı küllisi bir yola gitseler yalnız Enşār bir yola gitse ben Enşārī gittüğü yola giderin ırak yola (7) gitmezsin bu nesne anuñçün ètdüm ki anlar dağı tāze müselmān olmışdur māl sebebiyle hāţırlarını hōş (8) eyledüm ve İslāmı gönüllerine şirīn eyleyem sizün İslāmuñuz muhkemdür ben sizden ve siz bendensiz (9) anlar evlerine develer koyunlarla varduqları vaqtde siz peygambarla varduğunuza rāzī degül misiz anlaruñ naşibi (10) dünyā ola sizün naşibünüz benüm rızām ola anı istemez misiz anlaruñ hişşeleri māl ve Dünyā ola sizün (11) hişşenüz ben olam siz qanda iseñüz ben andayum dèdi peygambar eyle dèyicek Enşār cemī' si ağlaşdılar yā Resūlu'llāh (12) biz senün rızāñ kabūl eyledük seni ihtiyār eyledük anlar māl kabūl eyledilerse biz seni kabūl eyledük dèdiler (13) Enşār eyle dèyicek peygambar Hāzreti el götürüp yüzün göge dutup du'ā eyledi eyitdi yā Rabb Enşārdan (14) ve evlādından sen rāzī ol ki ben anlardan hōşnūdın dèdi ol yıl ayından bès gün (15) qalmış idi Ca' rāneden iħrām geydi Mekkeye geldi 'Umre eyledi andan iħrāmdan çıqdı andan Mekkedden çıqup (16) Enşārla Medīneye geldi 'Abbās İbn Esīdi Mekkeye emīr kıldı ve Mu'āz bin Cebeli aña yoldaş eyledi tā ki (17) müselmānlara Qur'ān oqıda şerī'at aħkāmını öğrede andan zi'l-ħicce ayı tamām oldı Medīnede (18) oturdu bu zi'l-ħicce ayında sekizinci yılda Muħammedün Māriyeden İbrāhīm adlu oğlu toğdı peygambaruñ (19) qulı Ebū Rāfi' peygambar Hāzretine gelüp muştuladı Hicretün toquzuncı yılı olıcaq Beriyye 'Arablarından ve her (20) yerden elçüler geldiler ve ol halk bölük bölük gelüp müselmān oldılar Benī Esīd kabilesi eyitdiler yā Resūlu'llāh

92a

(1) biz kendü ihtiyārumuzla geldük rızāmuzla müselmān olduq bize namāz ve oruc buyurma ve bizden zekāt alma dèdiler (2) anlaruñ haqqında bu āyet nāzil oldı ki

⁸⁸قُلْ أَطْلَمُوا أَنْ عَلَيْكُمْ يَمُونُ أَنْ عَلَيْكُمْ يَمُنُ اللَّهُ بَلْ إِسْلَامَكُمْ عَلَيَّ تَمُنُوا لَا لِلإِيمَانِ هَدِيكُمْ (3) ya' nī yā Muħammed anlar kim qatuña gelürler müselmān olduqlarıçün saña minnet ederler (4) sen anlara eyitgil ki müselmān olduğunuz için baña minnet eylemeñ varuñ Allāha şükr eyleñ ki size imān (5) müyesser ètdi sizi müselmān eyledi müselmānlıq oldur ki namāz kılasız ve oruc dutasız ve zekāt vèresiz (6) dèdi hem bu yıl içinde idi kim 'Urve İbni Mes'ūd ki Tā'if kavminün ulusıdur Benī Şaķif halkıyla (7) gelüp müselmān oldılar bu 'Urve Tā'if hişārı üzerinde şehīd oldı rāvī eyedür Mālik bin ('Avf) (8) yedi sekiz ay ol kal'anuñ üzerinde oldı Hicretün toquzuncı yılı olıcaq kal'a ehli bir(ara)ya gelüp (9) tanışık ètdiler dükeli 'Arab müselmān oldı bu arada ne qadar rāhat olavuz dèyüp beglerinün (10) adına 'Abd-i Yaleyl dèrlerdi anı gönderdiler bès kişiyile Muħammed qatına geldiler Muğire bin Şu'benün evine qondılar (11) Muħammedle şulh eylediler ammā Muħammedden dilek ètdiler ki hişār içinde mermerden bir ev vardı anuñ içinde bütler (12) olurdu Lāt dèdükleri büt ol ev içinde

⁸⁸ Hucuret suresi 17. ayet.

olurdu anı yıkmayalar bütleri uvatmayalar ve (13) namāz kılmayalar peygamber rāzī olmadı āhır eyitdiler imdi biz kendü elümüzle yıkalum ve bütlerümüzü kendümüz (14) uvadalum dediler peygamber eyitdi siz bilürsüz maḫşūd bütler uvatmaḫdur siz uvadursañuz daḫı (15) dürüstdür dedi خبر غزوتبوك rāvilerde Muḫammed bin Cerīr şöyle rivāyet eder ki bir gün (16) Muḫammed Muṣṭafa aṣḫāb cem‘ eyledi eyitdi kim ğazāya gitsem gerek yaraḫlarıñuz görñ baylarıñuz dervişlerññuze (17) nafaḫa vērñ ve binecek tavar vērñ her kiṣi miḫdārına göre dervişlere ve za‘iflere nesne vērtiler (18) ‘Oṣmān bin ‘Affān ṣol ḫadar māl ḫarc eyledi ki pāyāmı yoĝdı andan emr eyledi yoḫsul ve bay (19) ve ḫasta ve ṣaĝ cümlesi çıḫdılar bir menzil gidicek peygamber Ḥazreti leṣkerini gördi ne ḫadar ḫasta ve (20) gözsüz varsa destūr vērñp yene döndürdi ‘Abdu’llāḫ bin Ubey bir niḫe münāfiḫlarla bile çıḫmıṣdı

92b

(1) bir iki menzil gitdükdən sonra yene döndiler müselmānlardan üç kiṣi daḫı bile döndiler birisi Ka‘b bin Mālīk idi (2) ve biri Hevārīn binü’r-Rebī‘ idi üçincisi Hilāl bin Ümeyye idi nitekim Ḳur‘ān içinde gelmiṣdür (3) رَحِبْتُ بِمَا الْأَرْضُ عَلَيْهِمْ صَاقَتْ إِذَا حَتَّى خَلْفُوا الَّذِينَ إِلَيْكَ وَعَلَى (3) āyeti bu üç kiṣinñ ḫaḫḫında nāzil olmiṣdur peygamber (4) Sibā‘ bin ‘Arfaṭa'l-Ġaffārī Mekkede emir eyledi ‘Alī bin Ebī Ṭālibe eyitdi sen Medīnede dur (5) benüm evümü ve ehl ü ‘ayālümü ḫıfz eyle dedi ‘Alī Medīnede ḫalıcaḫ münāfiḫlar eyitdiler Muḫammed ‘Alīye ḫaḫımıṣdur anuñçün (6) bile alup gitmedi dediler bu söz ‘Alīnñ ḫulaĝına yētiṣdi tēz yaraĝın aldı peygamber Ḥazretinñ (7) ardından yētiṣdi yā Resūlu’llāḫ münāfiḫlar benüm ḫaḫḫumda şöyle dediler ol sebebden geldüm dedi (8) peygamber eyitdi münāfiḫlar yalan söylerler yā ‘Alī sen benüm kendü nefsum gibisin ben saḫa ehlüm ‘ayālüm ıṣmarladum (9) gitdüm sen benüm ḫatumda Mūsā peygamber ḫardaṣı Hārūn gibisin eger benden sonra peygamber gelmek cā‘iz olsa idi (10) benüm yerüme sen olurduñ dedi andan leṣker içinde ne ḫadar za‘if ve ḫasta ve kiçirek oĝlan (11) varsa destūr vērtiler ‘Alī ile bile Medīneye viribidi müselmānlardan bir kiṣi vardı adına (12) Ceṣīme dērlerdi anuñ bir laṭif baĝı vardı ol baĝa ṣu ṣalup bir ḫüb yataḫ yerin düzmiṣdi (13) ol yerde oturmıṣdı meger ol gün ğāyetde ıssı vardı ḫātırına düṣe geldi ki peygamber ṣuncılayın (14) ıssıda sefer ede ben ṣuncılayın ṣovuk gölgede rāḫat olup yatmaḫ inṣāf degüldür dedi hemāndem (15) ṭurup atına bindi sürdi peygamberuñ ardından yētiṣdi peygamber aḫa du‘ā eyledi münāfiḫlardan niḫe (16) kiṣiler ol sefere bile gitmiṣlerdi bir gün bir ṣusuzlıḫ yerde ḫondılar ṣu bulmadılar münāfiḫlar eyitdiler (17) yā Muḫammed yāranlarla bunda ṣusuz ḫırılırız anlar bu sözi dēyince gök gürlendi bir ḫara bulut belürdi (18) şöyle yaĝmur oldu kim ‘ālemi seyl alayazdı cemī‘ leṣker ol ṣudan aldılar ğanī oldılar menzilden (19) ḫalkıcaḫ bir menzile daḫı kim ḫondılar ittifaḫ peygamberuñ devesi yav(1) ḫulundu ṣol ḫadar ki aradılar bulunmadı (20) münāfiḫlar eyitdiler eger gerḫek peygambarmisse devesi ḫanda ıduĝını bilürdi bu nesne peygambara ma‘lüm oldu

⁸⁹ Tevbe suresi 118. ayet.

93a

(1) yāranlara eyitdi münāfıklar benüm haqquma şöyle şöyle dēler ben gayb bilmezim şunu kim Allāh Te‘ālā bildürür (2) anı söylerin dēdi hemāndem Cebrā’il deve kıanda ıduğın bildürdi eyitdi deve falān yēdedür (3) yuları bir ağaca tolaşmışdur varuñ getürüñ dēdi vardılar peygamberuñ dedüğü yērde deveyi buldılar (4) getürdiler ol aradan dağı Hāzret-i risālet bindi tā kim Tebükre şehrine yētişdi Tebük dēdükleri (5) yēr mu‘azzam şehrdür ki anda tersālar olurlardı cemī‘ halk ‘İsā dīni üzere olurlardı Tebükün (6) begine ‘ Amru bin Rūveyde dēlerdi çoklık māl ve tavar issi idi bu ‘ Amru çıkup peygamberla şulh eyledi (7) ve harāc kabūl eyledi anuñ üzerine bir şulh-nāme yazdı ol aradan geçüp Rume dēdükleri qal‘ a (8) üzerine geldi ol qal‘ anuñ emīrine Ukeyder bin ‘ Abdü’l-Melik dēlerdi tersā dīni üzerine idi peygamber (9) Hālid binü’l-Velidi viribidi qal‘ a yakınında bir şuya girdi Ukeyder gāfletle qal‘ adan taşra çıkmışdı (10) Hālidün eline girdi dutup peygamberuñ kıatına getürdi ol dağı peygamberla şulh eyledi Ukeyder harāca rāzi (11) oldu ol gün bir ton geymişdi ki ‘ Arab kavmi ancılayın ton hergiz görmüş degüllerdi görenler (12) ‘ acebe qalurlardı ol sefer ki peygamber eyledi ne araya vardıysa āsānlığıla fetħ eyledi hergiz şavaş (13) olmadı andan peygamber bir menzile kıondı azacuq şuyı vardı ancak bir ya iki kışıye yēterdi peygamber emr eyledi (14) ki kendü anda varmayınca ol şuya yoqamayalar dēdi birkaç münāfıklar ol sözi işitdiler ol bıñarun (15) şuyını aldılar çeşmeyi kıurutdılar peygamber çünkü yētişdi bildi kim münāfıklar öñürdi gelmişler şuyı (16) içmişlerdi çeşmeyi kıupkıru kıomışlar anlara lā‘ net eyledi mubārek elini ol bıñarun başına kıodı Allāh (17) emriyle barmaqları yērinden bir şu çıkıdı şöyle kim aqıdı cemī‘ leşker içdiler tamām doydılar andan peygamber (18) kıalkup Medīne şehrine geldi Medīne yakınında münāfıklar bir mezkit yapmışlardı nāmaz kıılmaq bahānesiyle anda (19) (anda) gelürlerdi peygamberi ve yāranları alurlar çekerlerdi ve müsāvi ēderlerdi peygamberuñ kıatına geldiler eyitdiler (20) yā Resūlu’llāh bir mescid binā eyledük ki hastalarumuz ve za‘ iflerümüz gēcede ve yağmurlu günde senün mescidüne varmayalar

93b

(1) anda namāz kıısunlar senden dilerüz ki mubārek kıademün anda başasın bereket ola dēdiler peygamber diledi kim anda varaydı (2) bu āyet nāzil oldu kim *بَيْنَ وَتَقْرِيقًا وَكُفْرًا ضِرَارًا مَسْجِدًا اتَّخَذُوا وَالَّذِينَ* (3) çünkü bu āyet nāzil oldu peygamber emr eyledi ki ol mescidi yıkıdılar ol üç (4) kışı kim münāfıklardur bile idiler biri Ka‘ b bin Mālik ve biri Mirāt binü’r-Rebi‘ idi ve biri Ümeyye bin Hilāl (5) idi peygamber anlara söz söylemedi aşhāb dağı buyurdı kim anlaruñla kimesne söylemesünler eyle olıcaq (6) anlar şehir içinde mütehayyir kıaldılar kıırkı gün gēce ve gündüz Allāha yalvardılar tazarru‘ eylediler tā ki Hāq Te‘ālā anlaruñ (7) tevbelerin kıabūl eyledi *بِ*

⁹⁰ Tevbe suresi 107. ayet.

الَّذِي الْتَمَّ خُلُوفًا وَعَلَى⁹¹ āyeti anların hakkında nāzil oldu pes peygamber anlar(1) oğdu (8) ve hātırların teselli eyledi ba'zılar şöyle dēler ki bu kışşa Ramazān ayında vākı' oldu ba'zılar eydür Receb (9) ayında vākı' oldu andan şonra peygamber 'Alī bin Ebī Tālībī Tayy şehrine Hātem olduğı şehre götürdi (10) Hātem gāyetde ulu kişi idi diyār-ı 'Arabda andan mu'teber kimesne yoğdı saḥāvet içinde ḥod bī-naẓīr idi (11) Hātem öldükden şonra 'Arablar oğlını Hātem yerine bilürlerdi bu Hātem oğlı 'Adiyy kāfir idi tersā (12) dāni üzerine idi Muḥammedūñ evşāfın işidürdi leşkere göndere dēyü ihtiyāt ēderdi anuñ (13) gibi olursa kaçam Şāma gidem dērdi develerini semerlemişdi vaqtına ḥāzır olmuşdi (14) خبر رقتن على بن ابي طالب رضي الله عنه هو طلب كردن راعي حاتم طي را haberde gelmişdür ki bir gün peygamber Ebū (15) Tālīb oğlı 'Alīye eyitdi yā 'Alī işidürsün ki Hātem-i Tayy 'Arab içinde cōmerdlikle ve ululıgla (16) niçe şöhret bulmuşdur şimdi anuñ oğlı 'Adiyy atası yerine oturmuşdi ve katı ulu kişi olmuşdur (17) leşker al var inşallāh anı tıutup benüm katuma getüresin ümizdür ki Hāḫ Te'ālā aña imān rūzī (18) kıla dēdi pes 'Alī birez çeri alup Tayy vilāyetine 'Adiyyi bulmağa gitdi 'Alī ḥōd gelecegin 'Adiyy işitmişdi (19) hemān 'avratını oğlanını aldı Şām vilāyetine kaçdı 'Adiyyinüñ bir kız qarındaşı vardı katı qarı ḥatun (20) anı uydurmadı ḫodı gitdi çünki 'Alī anda vardı 'Adiyyi kaçmış buldı eline girmedi kız

94a

(1) qarındaşın alup peygamber katına getürdi Hātemün anda bir bütḥānesi vardı ve bir mu'teber putı vardı 'Alī ol (2) puthāneye girüp anda iki kılıc buldı ol yerün ḫalḫına şordı kim bu kılıclar ne kılıclardur dēdi eyitdiler (3) bu ol kılıcdur ki Hāriş bin Ebī Şimrū'l-Ġassāni bunları Hāteme armağan vērmişdür dēdi birisinüñ (4) adına Maḫzūm ve birisine Beyzā dēler gāyetde ḥāş kılıclardur Hātem bunları bütḥānede ḫomışdur ki (5) zamānla bunda bir düşmen gelürse ol kılıclarla şavaş ēde pes 'Alī ol kılıcları alup bütḥāneyi yıkdı (6) ve ol büyük putı pāre pāre eyledi ve ol ḥatunı alup peygamber katına getürdi peygamber aña katı 'izzet (7) eyledi ve bir çādır dutup vērdi atası adına ḥōş 'izzet eyledi esīr gibi tıutmadı (8) bir gün bu ḥatun peygambara eyitdi yā Muḥammed senün luḫfuñ iḫsānuñ 'ālemi tıutmuşdur ki kerem eyle beni (9) āzād eyle qardeşum katına varayın ve senün eyiliklerünjī aña bildüreyin şāyed senden kaçmaya dēdi (10) peygamber anuñ ḥācetin kabūl eyleyüp aña bir ḫil' at vērdi ve bir deve vērdi ve Şāma degin yēyecek (11) kadar ḫarclıḫ vērdi ve yoldaş bulıvērüp Şāma gönderdi ol ḥatun Muḥammedūñ keremini ve eyiliklerini (12) söyledi meger bu ḥatun 'Adiyyden bir yaş ulu idi 'Adiyye ne gerekse söylerdi 'Adiyy eyitdi (13) qardeş gel Muḥammedūñ katına var şol kişi eger peygamber ise gönüllü gönülsüz seni öldürür ve eger peygamber degülse (14) bārī ulu melikdür anuñ katına varmaḫ ḫayırludur dēdi 'Adiyy anuñ sözün tıutdı tıurı (15) geldi peygamber katına geldi peygamber eyitdi kimsin ve ne kişisin eyitdi Hātem oğlı 'Adiyyin eyle dēyicek (16) peygamber yerinden tıuru geldi 'Adiyye 'izzet eyledi qarşu vardı ne kadar ulu kāfirler ki peygamber katına (17) gelürdi peygamber ḫiçbirisine tıuru gelmezdi ve

⁹¹ Tevbe suresi 118. ayet.

étmezdi ki bu ‘Adiyye eyledi kāfir olmağın (18) mescid içine givürmedi elini eline alup kendü odasına iletdi yolda giderken bir hatun kişi (19) peygambara karşı geldi bir hâceti varmış söyledi peygambar ayağ üzerine tırdı ‘Adiyynüñ elini elinde

94b

(1) dururdu tã ol hatunun hâcetin görüyordu ‘Adiyy peygambaruñ bu vechle keremini ve luşfını görüp (2) ‘acebledi gönünden eyitdi bu eger melik imişse bir ‘avrata böyle tevãzu‘ étmezdi peygambardur dedi (3) andan peygambar çünkü ‘Adiyyi odasına getürdi peygambar lifün ħırmalığıyla tıldurılmış bir yaşduğı (4) vardı ‘Adiyy ol yaşduğ üzerine oturdup kendüsi karşıısına yol üzerine oturdu (5) peygambaruñ kereminden ‘Adiyy utandı andan peygambar eyitdi yã ‘Adiyy Ĥağ Te‘ãlã size bu Dünyã ‘izzetini ĥağğınca (6) vemişdür ne ola müselmãn olsañ ve beni ĥağ peygambar bilseñ imãn getürseñ aĥiret ‘izzetine dağı (7) yemişseñ dedi ‘Adiyy baş aşağa eyledi peygambar eyitdi ben senün niçün baş aşağa étduğunu (8) bilürin müselmãn çerisi azdur kāfir leşkeri çoğdur benim ‘izzetüme noğşãn ola dersin vallãh yã ‘Adiyy (9) mağrib ile maşrığ arasını benim ümmetüm dutısardur Kisrã vilãyetinden müselmãnlar gelüp Ka‘beyi tavãf (10) ediserdür benim ümmetüm şimdi fağırlığına bağma Allãh Te‘ãlã anlara şol kağdar mãl verecekdür ĥaddi olmaya dedi (11) pes ‘Adiyy peygambaruñ elin alup müselmãn oldu ‘Adiyy müselmãn olduğini bilicek dükeli aña tãbi‘ olan (12) ĥağğ dağı müselmãn oldılar ‘Arab ĥağğı ‘Adiyy müselmãn olduğini ki işitdiler cemī‘si gelüp müselmãn (13) oldılar şöyle oldu kim diyãr-ı ‘Arabın ĥazãya varıcağ yer kağmadı andan peygambar ‘ãlimler viribidi her tarağdan (14) zekãta mãlin devşürdiler bu Tebüğ ĥazãısından şonra peygambar ĥazãya varmadı bundan şonra her tarağdan peygambara (15) elçüler gelmege başladı bu kışşalar Ĥicretün toğuzuncı yılında vãqı‘ olmışdı (16) bu söz kağbãil-i ‘Arabdan peygambara gelen elçüleri beyãn eder ‘Arab tã‘ifesinden (17) peygambara evvel gelen elçü Benī Temim kağbilesinden Verka bin Budeyl idi ve ‘Amr binü’l-Him idi ve Akrã‘ bin Cãs idi (18) ‘Uyeyne binü’l-Ĥařin ve Ĥurãze idi bunlar küllisi Benī Temim uluları idi diyãr-ı ‘Arabda dağı Benī Temim (19) kağbilesinden ulu kağbile yoğdı bu ‘Uyeyne ile Akrã‘ peygambar kağtına Mekke fetĥ olduğı seferde gelmişlerdi Tã‘if

95a

(1) ĥazãısından dağı peygambaruñ kağtında bile idi ammã imãn getürmemişlerdi ol ĥazãada peygambar anlara çoğ nesne (2) vemişdi bundan şonra Benī Nefirü’l-Ĥabsi geldi ol vağt peygambar ĥücesinde bulındı yã Muĥammed taşra (3) çık deýü çağırdılar peygambar çıktı Ĥağ Te‘ãlã bu âyeti indürdi ki

يَعْلَمُونَ لَا أَكْثَرُهُمُ الْحُجْرَاتِ وَرَاءَ مَنْ يُنَادُونَكَ الَّذِينَ أَنْ (4) ya' nī şunlar ki saña hücre ardından çağırurlar yā Muḥammed anlaruñ çoğı bī-‘aқıllardur cāhillerdür andan (5) (andan) anlar Muḥammede eyitdiler yā Muḥammed faḥr édişelüm feşāḥatde baḥş édişelüm eger sen bizden feşāḥatde ziyāde (6) gelürseñ saña imān getürelüm dédiler bu mefāḥiret қазиyyesi ‘Arab içinde қатı mu‘teber nesne idi (7) bunun aşlı budur ki iki қабіle bir araya gelürlerdi aralarından iki begendükleri faşih kişi çıkardurlardı (8) şi‘r eyidişürler feşāḥatle söyleşürlerdi feşāḥatde қанқısı ziyāde gelürse anı ulu édinürlerdi (9) pes peygambar buyurdı iclās étdiler peygambar kendüsi huṭbe oқudı Ḥassān bin Şābit şi‘rle peygambarı ve (10) dīn-i İslāmı medḥ eyledi anlaruñ şi‘rinden Ḥassān şi‘ri ziyāde geldi pes cemī‘si müselmān oldılar (11) peygambar anlaruñ her birine ḥil‘atlar geyürdi ve çok nesnelere vardi ve yene iklīmlerine viribidi vardılar (12) қalan қavmlerin dağı müselmān eylediler pes dükeli Benī Temīm қабіlesi müselmān oldılar hem bu тоқuzıncı (13) yılda münāfiқlar başı ‘Abdu’llāh bin Ubey dünyādan gitti oğı peygambardan dilek eyledi kim anuñ namāzın (14) kıla

لَا مِنْهُمْ أَحَدٌ عَلَىٰ تَصَلَّىٰ وَلَا āyeti nāzil oldu pes peygambar varmadı ol münāfiқuñ namāzın kılmadı bundan (15) şonra Yemen tarafından elçü geldi ol vaқt Yemen Sultānı Bāzān olmışdı Ḥayber Meliki Yemenden (16) ḥayli yer dutmışdı Yemen meliklerinden Ḥariş bin Zü’l-Kelām ve Zer‘a bin Düveyn müselmān (17) olup peygambara elçüler viribiyüp müselmānlıқlarını i‘lām étmişlerdi peygambardan bir kimesne istemişlerdi (18) ki anda dura aḥkām-ı şerī‘ati anlara ta‘līm éde pes Resūlu’llāh bir nāme yazdı orucu ḥaccı şadaқayı (19) zekātı ol nāme içinde beyān eyledi andan aşḥābdan Mu‘āz bin Cebel ve ‘Abdu’llāh bin Zeydi ve Mālik bin (20) ‘Ubādeyi ve dağı niçe kişileri anlara viribidi Mu‘āz bin Cebel anlaruñ üzerine emr kıldı nāme yazdı ki uşda

95b

(1) Mu‘āz bin Cebeli birқаç yāranlarla size viribidüm ki anlardan aḥkām-ı dīni ögrenesiz ve Қur‘ān oқuyasız ve zekātuñuzu (2) Mu‘āza ışmarlayın ki ala bunda benüm қатuma viribiye dеди pes ol müselmānlar vardılar anlara Қur‘ān oқutdılar (3) ve dīn aḥkāmı öğretdiler bu yıl Receb ayında idi Ḥabeş Sultānı Melik Necāşi fevt oldu (4) ve Cebrā’il anuñ iletdüğini peygambara bildürdi peygambar yāranlara söyledi Medīnede anuñ namāzın kıldılar (5) ayı olıcaқ peygambar Ḥazretine yetişdi kim ol ‘Arab begleri Mekkeyi tavāf étmege (6) gelürler bizüm peygambarla ‘ahdumuz vardur dērler dédiler peygambar istemedi kim kāfirler geleler taḥrı evini (7) ziyāret édeler hemāndem Cebrā’il indi مِنَ عَاهِدْتُمْ الَّذِينَ إِلَىٰ وَرَسُولِهِ اللَّهُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ۗ (8) süresin indürdi ya' nī eyit ol kāfirlere yā Muḥammed ki Allāh Te‘ālā ve dağı peygambar kāfirlerden ve anlaruñ (9) ‘ahdlarından bīzār olmuşdur şimden şonra dört ay size mühlet bu yıldan şonra bu dört (10) ay geçdükden şonra kāfirle müselmān arasında ‘ahd-ı amān olmaқ gerekdür yāḥūd kılıcdur bu iki

⁹² Hucurat suresi 4. ayet.

⁹³ Tevbe suresi 84. ayet.

⁹⁴ Tevbe suresi 1. ayet.

işden (11) ğayrıya çäre yoğdur bu yıldan sonra kâfir olanlar Ka‘beyi tavâf étmesünler ve Mescid-i Harâma girmesünler ki (12) Tañrı Te‘âlânıñ evidür pâkdur kâfirler necisdür murdâr olan kimesneler Tañrı evine girmek revâ degüldür (13) bu sözi mecâmi‘-i nâsda söylegil kâfirlere bildürgil vağtlerine ħâzır olsunlar ‘ahduñuza ma‘zür (14) olduğ demesünler dedü Hicretüñ sekizinci yılında kim Muĥammed Mekkeyi fetĥ eyledi ‘Attâb bin Esîdi (15) Mekkeye emîr eyledi bu yıl ‘Attâb kendüsi ĥacc eyledi kâfirle müselmân bile ferîşeler ĥacc eylediler (16) bu yıldan sonra kâfirler hergiz ĥacc eylemediler pes bu yıl peyğambarı Ebü Bekri Mekkeye viribidi Berât süresinüñ (17) evvelinden otuz âyet bile viribidi ki ħalâyıĳa Ĥaĳ Te‘âlânıñ emrin bildüre bu yıldan sonra kâfirler (18) Ka‘beye gelmeyeler peyğambar Ebü Bekri gönderdükden sonra ardınca ‘Alîyi gönderdi ol âyetleri Ebü Bekrden (19) sen alĳıl ħalka oĳuyu vërgil dedü ‘Alî gelüp Ebü Bekrden bu âyetleri alıcaĳ Ebü Bekr yëne döndü (20) peyğambar ĳatına geldi eyitdi yâ Resülu’llâh benden bir ğünâh mı şâdır oldu yoĳsa daĳı bir dürlü âyet mi

96a

(1) nâzil oldu dedü peyğambar eyitdi ħiç nesne vâĳı‘ olmadı eved yâ Ebü Bekr vâcib budur ki bu âyetleri (2) ħalka ben gönderem oĳuyam yâĳüd benüm yaĳın ħışımlarumdan bir kimesne oĳuya ki Benî Hâşimden ola (3) Ĥaĳ Te‘âlâ böyle buyurmuşdur eyle olsa bu âyetleri ħalka oĳumaĳ gerekdür sen yëne var bu mevsimde (4) emîr-i ĥacc ol ‘Alî bu âyetleri oĳusun ‘Arafât taĳına çıĳsun el dernek olduğı (5) vaĳtde kâfire ve müselmâna bildürsün dedü andan peyğambar kendüsiçün yigirmi deve ĳurbân (6) gönderdi Ebü Bekre ışmarladı ki peyğambar içün anda ĳurbân eyleye beş deve Ebü Bekr kendü nefsiçün (7) uydurdu ĳurbân eyleye ve bir deve ‘Abdu’r-raĳmân bin ‘Avf içün pes ol yıl Ebü Bekr emîr-i ĥacc (8) oldu ‘Alî ol âyetleri oĳudu maźmünün ħalâyıĳa bildürdi bundan sonra Benî Sa‘dî (9) bin Bekr tâ’ifesi geldiler ki peyğambar anlarıñ arasında büyümişdi ve peyğambarı süd emzürmişlerdi (10) anlarıñ başları Şamsân bin Şa‘leb idi geldiler müselmân oldılar aĳkâm-ı şerî‘ati öğrendiler Hicretüñ (11) onıncı yılı olıcaĳ peyğambar Rebî‘ü’l-evvel ayında Ĥâlid binü’l-Velîd Negrân tarafına Benü’l-Ĥâriş bin Ka‘b (12) ĳatına viribidi ki anlar müselmânlar olmuşlardı var anlara ĳur‘ân öğret evet şaĳın (13) kimesneyle ceng étme dedü Ĥâlid üç ay anda vardı oturdu ol ħalka ĳur‘ân öğretti (14) ve müselmânlıĳıñ şerâitini bildürdi üç aydan sonra peyğambar ĳatından Ĥâlide nâme geldi kim gelesin (15) ol ĳavmüñ ulularından beş altı kişi bile alasın gelesin demiş pes Ĥâlid geldi altı kişi bile getürdi (16) peyğambar anlara aĳkâm-ı şer‘iden nesne şordı ve ĳur‘ânların dinledi İslâmlarını begendi bundan (17) sonra Ĥuzeyfeden ‘âmme-i ħalkdan on kişi geldi Müseyleme-i Kezzâb anlarla bile gelmişdi Müseyleme-i (18) Kezzâb işitmişdi peyğambar eydür ki سید القوم فی السفر خادمهم ya‘nî seferde yoldaş olanlarıñ (19) yëgreĳi yoldaşlarına ĳidmet eyleyendür bu söz Müseylemenüñ ħâtırında idi bu on kişi Bâĳî‘ü’l-Ĝarĳada (20) gelüp ĳonıcaĳ Müseyleme eyitdi siz Muĥammed ĳatına varuñ ben sizüñ aĳzuñuzdan söyleyin aĳzuñuzu bekleyin

96b

(1) tavarcıklara tîmâr edeyin eger Muḥammed ḳanı birünüz dëyü űoracaḳ olursa dëyesiz ki ol bize ḥidmet eder (2) ḥidmetkârumuzdur çün toḳuz kiűi Muḥammedün ḳatına geldiler Muḥammed iűitmiűdi kim Yemānden gelen on kiűidür (3) bunlar toḳuz gelicek űordı eyitdi ḳanı birünüz niçün sizünle gelmedi eyitdiler ol bize ḥidmet (4) eder űimdi daḫı raḫtumuz beklemege ḳalmıűdur dëdiler peyḡambar eyitdi سِيدَ الْقَوْمِ خَادِمَهُم sizün (5) yëgregünüz oldur meger bu Müseyleme ġāyetde faűiḫ kiűi idi her sözi kim söylerdi müsecca^ç ve muḳaffā (6) söylerdi ve ol tā^çifenün küllisi efzal dirilürdi belki kendü daḫı peyḡambarun dirilürdi yoldaűları (7) gelüp anuḫ ḫaḳḳında Muḥammedün söyledüġini dëyicek eyitdi gördünüz mi uűda Muḥammed daḫı benüm fazluma (8) iḳrār eyledi pes peyḡambar ol toḳuz kiűiye aḫḳām-ı űerī^ç ati ta^çlīm eyledi ve bir nāme yazup anlara vërdi (9) ki varalar ḳavmlerin ol dīne da^çvet edeler çünki anlar gitdiler Müseyleme daḫı anlaruḫla bile gitdi ol ḳavm (10) geldiler Yemāme ḫaḳḳına ve bu Ḥanīfe tā^çifesine Muḥammedün űerī^ç atin bildürdiler namāz ḳılmaġı ve oruc dutmaġı ve zekāt (11) ve űadaḳa vërmegi beyān ederler bu namāz ve oruc ve zekāt ve ġayrısı ol ḫaḳḳa aġır geldi Müseyleme eyitdi ey (12) ḳavm ben daḫı ancılayın peyḡambarın vilāyetün yarusı anuḫ ve yarusı benümdür uűda bildünüz ki Muḥammed daḫı (13) benüm faziletüme iḳrār eylemiűdür fazilet olmaz illā peyḡambarlıġa olur hemān ol daḫı benüm peyḡambarlıġuma dëdi ol toḳuz (14) kiűi Muḥammed ol sizün yëgregünüzdür dëdüġine űehādet ëtdiler pes eyitdi çünki benüm peyḡambarlıġum űābit (15) oldı baḫa imān getürseñüz ne benüm űerī^ç atüm anuḫ űerī^ç atinden āsāndur aḫa Cebrā^çil namāzı ve (16) orucı ve ġayrısını farz eyledüġi gibi baḫa daḫı Mikā^çil gelüp anları farz eylemiűdi Taḫrıdan (17) dilek eyledüm bu nesneleri baḫa baġıűladı var sen daḫı ümmetlerüñe baġıűla dëdi imdi ben size namāzı (18) orucı ve zekāt baġıűladum ve gözünüz begendüġi ^ç avratları ve kızları size ḫelāl eyledüm zinā ëtmek (19) cāyızdır kābīn dëdüklerinün aűlı yoḳdur ben bu tekellüfleri sizün araḫuzdan götürdüm dëdi (20) Müseylemenün űerī^ç ati ol tā^çifenün ḫāḫırına iḫen ḫōű geldi anı peyḡambarlıġa ḳabül ëtdiler ve anuḫ űerī^ç atini dutdılar

97a

(1) Müseyleme anlara seci^ç le ve ḳāfiye ile söz söyledi bu sözleri baḫa Mikā^çil indürdi dërdi çünki (2) Müseylemenün ümmeti çoġaldı Muḥammed bir nāme yazup viribidi nāme(yi) űöyle yazdı men Müseyleme-i (3) Raḫmānū^çl-Yemāme illā Muḥammed bin ^çAbdu^çllāḫ Resūlu^çllāḫ fi Ḳureyű bī-ismike اللهم انظر قائمًا فان الارض نصفها لي ونصفها لك (4) ya^çnī benüm ḳatumdan ki Müseyleme bin Raḫmānū^çl-Yemāme ben senün (5) ḳatuḫa ki ^çAbdu^çllāḫ oġlı Muḥammedsin Ḳureyű peyḡambarısın bilgil ey Muḥammed ki yeryüzini ki görürsin yarusı (6) senün ve yarusı benümdür sen Ḥicā(z) peyḡambarısın ben Yemā(me) ve Tā^çif peyḡambarıyın saḫa ol ḫarafuḫ peyḡambarlıġın (7) vëren baḫa daḫı bu ḫarafuḫ peyḡambarlıġın vërmıűdür ḫiűűelü ḫiűűemüze rāzī olalum aramızda

muḥālefet olmasun (8) dēdi Müseylemenūn atasına Ḥabīb dērlerdi nāmede atası adını yazmadı Raḥmānū'l-Yemāme dēyü (9) yazdı çünki nāmeyi tamām eyledi Benū Ḥanīfeden iki kişiyle ol nāmeyi Muḥammed ḫatına viribidi peygāmbar çünki nāmeyi (10) oḫudı eyitdi eger elçi öldürmek dürüst olaydı şimdi ikinüzün daḫı başını keserdüm dēdi (11) andan gönderdi Müseyleme(ye) bir nāme yazdılar ki بسم الله الرحمن الرحيم من مدّ رسول الله إلى مسلمة الكذاب (12) amma ba' de فان الرض للميورثه من يشاء من عباده العاقبة للمتقين (13) Yemāme bu Ḥanīfe ḫabīlesinden bir ulu kişi vardı adına Mücā'a bin Esed dērlerdi ḡāyetde faḫīh (14) kişi idi bu iki nāmeyi daḫı aḡa 'arz ētdiler ikisine daḫı nāzar eyledi eyitdi bu şonraḡı nāme peygāmbarlar sözine (15) beḡzer bundan şonra çok zamān geçmedi Muḥammed 'a.s. Müseyleme-i Kezzāb müstaḫil peygāmbar dirildi şimdiye dek baḡa Mikā'il (16) vaḫy getürdi şimden şonra Cebrā'il daḫı baḡa gelür oldu yēryüzi tamām benüm oldu dēdi bu resme (17) çok zamān diri oldu ve bu da' vāyı eyledi āḫir Ebū Bekri Ḥālid bin Velid aḡa leşker viribidi Yemāmeye (18) varup Müseyleme-i Kezzābuḡ başın kesdiler aşıl maḫşūda gelelüm bundan şonra peygāmbaruḡ ḫatına Benī Negrān (19) elçileri geldiler anlarda iki ulu kişiler vardı birine Esed ve birine 'Āḫīb dērlerdi anlar gelüp (20) şulḫ eylediler ki ḫarāc vēreler kendü dīnleri üzerine olalar bundan şonra Benī 'Āmir çerileri geldiler anlaruḡ emirine

97b

(1) 'Āmir binū't-Ṭufeyl dērlerdi bu ol 'Āmirdür ki Benī Süleymlē Bir-i Mu'āviyede gelüp peygāmbara āl u aşḫābından kırk (2) kişiye şehid ētmişdi çünki Benī 'Āmir tā'ifesi eyitdiler bu Muḥammedūn dīni 'ālemi dutısdur biz daḫı gönüllü (3) gönülsüz anuḡ dīnine giriserüz bārī bir gün önürdi varalum dēdiler 'Āmir eyitdi ben (4) sizi ve ḫalan ḫalkı daḫı Muḥammedūn şerrinden ḫurtarayın dēdi meger bir bahādır kişi vardı adına (5) Budeyl bin Ḳays dērlerdi bu Budeyl eyitdi benümle Muḥammed ḫatına bile gelgil ben Muḥammedi avurda dutayın (6) sen ardından gelgil aḡsuzın ḫılıcla çal depele ki cihān ḫalkı anuḡ şerrinden ḫalāş bulsun dēdi (7) pes ittifaḫ ēdüp Muḥammed ḫatına geldiler meger ol vaḫt Muḥammed Muştafa *şalla'llahü 'aleyhi ve's-sellem* kendü odasında (8) ḫalvet otururdu 'Āmir gelüp Muḥammedūn ḫarşusunda oturdu Budeyl Muḥammedūn ardında durdu (9) andan 'Āmir Muḥammede aḫkām-ı dīninden nesne sordu Muḥammed 'aleyhi's-selām Ḳur'ān āyetlerinden oḫumaḡa meşḡul oldu (10) 'Āmir göziyle Budeyle işāret ētdi kim çal Budeyl tınmadı 'Āmir çok oturdu āḫir ṭurı geldi (11) gitdi āḫir Budeyl 'Āmire eyitdi niçün hiç dönmedüḡ Budeyl eyitdi her gāḫ ki anı ḫılıclamaḡa ḫaşd eyledüm (12) sen Muḥammedi ḫucaḫlamış gördüm seni çalam dēyü ḫorḫdum çalmadum dēdi Cebrā'il gelüp peygāmbara anlar niye (13) geldüḡini bildürdi peygāmbar 'aleyhi's-selām anlara bed-du'ā eyledi 'Āmirūn boynında bir tā'ün belürdi Benī 'Āmir varmadan (14) Benī Serürden bir ḫarınuḡ evine düşdi ol arada öldi Budeyl bin Ḳays daḫı köyden taşra (15) ḫıḫmışdı gökden bir yıldırım indi depere oldurdu ve ḫabḫara yaḫdı bundan şonra Ṭayy ḫabīlesinden (16) Mezid bin Mūhelhel geldi ki aḡa Zeydū'l-Ḥayl dērlerdi egerçi Ṭayy ḫabīlesinden ammā 'Adiyy bin Ḥātim tā'ifesinden (17)

degül idi bahâdîrlıkda ululıkda ve şahâvetde Hâtem-i Tayydan aşğa degüldür peygambar bu Zeydi göricek (18) kıatı begendi yâ Zeyd seni vaşf ederlerdi êtdüklerinden dağı ziyâde imişsin dèdi aña ğâyet (19) ‘izzet ve ikrâm eyledi çünkü Zeyd müselmân oldu peygambar ‘a.s. anuñ adına Zeydü’l-Ĥayl dèdi ol Tayy tâ’ifesinden (20) ki Zeydü’l-Ĥayl andan gelmişdür ve niçe köyler vardı Zeyd ol köyleri peygambardan diledi peygambar ol köyleri

98a

(1) aña bağışladı ve aña bir nâme yazdı âhir Zeyd ölince anda öldi çünkü peygambar bildi kim dükeli ‘Arab tâ’ifesi (2) müselmân oldılar andan ‘âmiller viribidi kim her kabîleye varup zekâtları aldılar alup peygambar ‘a.s. (3) Ĥazretine getürdiler ‘Alâ’ü’d-dînü’l-Ĥazramî Bahreyn tarafına viribidi ‘Alî bin Ebî Tâlibi Bahrân tarafına gönderdi (4) fi’l-cümle her tâ’ifeye bir ‘âmil gönderdi bu kažiyyeler Hicretüñ onıncı yılında vâkı‘ oldu çünkü yıl âhir olmağa (5) yaklaşdı ayı olıcağ peygambar Mekkeye hacc eyle(di) bu haccuñ adına Ĥaccetü’l-Vedâ‘ dèdiler خیرحجتهالوداع (6) râvî eydür ol vaqt peygambar Ĥaccetü’l-Vedâ‘ êtmege gitdi ayından toğuz (7) gün kalmışdı peygambar Medîneden iħrâm ğeydi Muhâcir ve Enşâr ulularından kim varsa peygambarla bile gitdiler (8) ‘Âyişeyi dağı bile alup gitmişdi ammâ ‘Alî bin Ebî Tâlibi Bahrân tarafına zekât devşürmege göndermişdi (9) Bahrân Mekkenüñ yakınında Yemenden yaña bir yèrdür peygambar Mekkeye geldüñ işidicek ‘Alî dağı Bahrânda iħrâm ğeyüp (10) Mekkeye geldi peygambarla bile hacc eyledi ol yıl ki peygambar Mekkeyi tavâf êtmekçün geldi diyâr-ı ‘Arabda ne qadar müselmân (11) varsa küllisi Mekkeye geldiler ol yıl Mekke şol qadar ğalabalık oldu ki hergiz olmuş degüldür andan peygambar ‘a.s. ‘Arafât (12) tağında huşbe oğudı dükeli ĥalka erkân-ı haccı bildürdi aħkâm-ı dîn ol yıl içinde tamâm oldu (13) ve bu âyet nâzil oldu أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ الْيَوْمَ الْإِسْلَامَ لَكُمْ وَرَضِيْتُ نِعْمَتِي عَلَيْكُمْ وَأَتَمَمْتُ دِينَكُمْ (14) ya‘nî bu gün sizüñ dînüñüzü kemâle êrgürdüm size vèrdüğüm ni‘metleri tamâm eyledüm ve dîn-i (15) İslâma râzî oldum andan peygambar ĥalkla esenleşmişdi bu yıldan şonra ben hacc eylemezem bu hacc benim âhir (16) haccumdur dèdi müselmânlar ğarîv êdüp ağlaşdılar ve peygambarla esenleşdiler ol sebebden buña Ĥaccetü’l-Vedâ‘ (17) dèdiler Muħammed binü’l Cerîr eydür peygambaruñ âhir haccı bu oldu ve âhir ğazâsı bunuñ ğazâsı oldu peygambar kendü (18) eliyle yigirmi yèdi ğazâ eyledi toğuzında ceng vâkı‘ oldu qalan nesnede olmadı otuz bès (19) ğazâyâ dağı leşker viribidi kendüsü gitmedi خبر غزوه اي بيغمبر كرده است (20) bundan evvel mafaşşala(n) zikr olinmişdur ammâ zabt êtmege âsân olsunçün peygambar bu arada zikr olındı

98b

(1) Ġazve’l-Ebvâ Ġazve’l-Enfât Ġazve’l-‘Aşîre Ġazve’l-Enmâr Ġazve-i Zi’l-ğarde Ġazve-i Bedr-i evveli Ġazve-i ...(?) (2) Ġazve-i Baṭnū’l-Naḥle Ġazve-i Bedrū’l-Ekberī Ġazve’l-Keder Ġazve’s-Serīṭ

⁹⁵ Maide suresi 3. ayet.

Ġazve-i Uħud Ġazve-i Recī‘ Ġazve-i Benī Kırnaṭa⁹⁶ (3) Ġazve-i Bedri'l-Mev‘ūd Ġazve-i Ġandaġ Ġazve-i Dūmmed-i Cedel Ġazve-i Liħyān Ġazve-i Zī-Kırade Ġazve-i Muşṭalīġ (4) Ġazve-i Mekke Ġazve-i Ġuneyn Ġazve-i Ṭaīf Ġazve-i Tebūk (5) bu zikr olınan yigirmi yedi ġazādur ṭoġuzında şavaş olmuşdur Bedirdür Uħuddur Ġandaġdur (6) Kırnaṭadur Benī'l-Muşṭalīġ feth-i Mekkedür Ġu(ne)yndür Ġayberdür Ṭā'ıfdür (7) ‘ulemā-yı ‘izām şunuġ üzerine ittifaġ etmişlerdür ki peygamber Hicretten evvel on üç kerre ḥacc etmişdür (8) bir daġı Hicretten sonra Medīneden etmişdür ki aña Ḥaccetü'l-Vedā dەرler ve Ḥaccetü'l-Belāġ dەرler ve Ḥaccetü'l- (9) Tamām dەرler ve dört kerre ‘umre etmişdür biri Hicretten evvel ve biri Ġudeybiyedür ve biri Ḥaccetü'l- (10) Vedā‘ la bile olunmuşdur bu rivāyet ‘Āyişeden naġl olunmuşdur ‘Abdu’llāh bin ‘Ömer rivāyetinde şöyledür (11) ki peygamber cemī‘ ‘ömrinde iki ‘umre eylemişdür biri Ġudeybiyedür ve biri ‘Umretü'l-Ķazādur ذكركزانبيغير عم a.s. (12) bu söz peygamberuġ ḥatunların beyān eder ‘ulemādan naġl olunmuşdur ki peygamber on beş ‘avrat aldı (13) on üçü oldur ki peygamber anlara vāşıl oldu ve evine getürdi ikisi oldur ki eve getürmeden öldi (14) ammā peygamber Dünyādan gitdüġi vaġt ṭoġuz ‘avratı vardı evvel aldugı ‘avrat Ḥadīce bint (15) Ġuveylid bin Esed bin ‘Abdü'l-‘Azīzidür Ḥadīcenüġ öndinki eri ‘Atiyġ bin ‘Āmir idi ‘Atiyġden bir kıızı (16) oldu ‘Atiyġ öldi Ḥadīce Ebū Ḥāle bin Zūrāre vardı andan daġı bir kıızı oldu Ebū Ḥāle (17) daġı öldi andan peygamber aldı Ḥadīcenüġ peygambardan dört oġlı oldu Ķāsım ve Ṭayyib Ṭāhr ve ‘Abdu’llāh (18) dördü öldiler ve daġı dört kıızı oldu Ruġiyye Zeyneb Ümm-i Kūlşüm Fāṭıma Ḥadīce mādām ki (19) ḥayātda idi peygamber ayruġ ‘avrat almadı öldükden sonra Ebū Bekr kıızı ‘Āyişeyi aldı ‘Āyişe yedi (20) yaşında idi ere yaramazdı ol sebebden peygamber anı iki yıl atası evinde ḳodı kendü ḳatına (21) getürmedi ‘Āyişe atası evinde iken Zem‘a binü'l-Esved kıızı Sevdeyi aldı Medīneye geldükden sonra

99a

(1) ‘Āyişeyi getürdi bundan sonra ‘Ömer binü'l-Ḥaṭṭāb kıızı Ḥafşayı aldı Ḥafşanuġ evvelki eri ‘Abdü'l- (2) Ḥasan bin Ḥuzāfatü's-Sehemī idi Ḥafşadan sonra Ümeyye binü'l-Muġire kıızı Ümm-i Selemeyi aldı bu Ümm-i (3) Selemenüġ evvelki eri ‘Abdu’llāh bin Seleme idi bundan sonra Benü'l-Muşṭalīġden Ḥāriş binü'l-Mirāri (4) kıızı Cüveyreyi aldı bundan sonra Ebū Sufyān kıızı Ümm-i Ḥabībeyi yi aldı andan sonra Caḥş kıızı (5) Zeynebi aldı ki Zeyd bin Ḥārişe ‘avratı idi bundan sonra Ḥabsi bin Aḥṭab kıızı Şafiyeyi aldı ki (6) Selām bin Müskir ‘avratı idi bundan sonra Meymüne bintü'l-Ḥārişi aldı bunca ‘avratlar ki peygamber aldı (7) aralarında hemān ‘Āyişeyi kıız-oġlan aldı ḳalanı er görmişdi bu ‘avratlardan ġayrı peygamber (8) daġı ‘avratlar alup kimisini ḳatına getürmeden almışdur ve kimisini boşamışdur ammā peygamber Dünyādan gitdüġi (9) vaġt bu ṭoġuz ‘avrat peygamberuġ ḥatunları idi bunlardan ġayrı peygamber bir ḥatun aldı adına (10) Sebā dەرlerdi peygamber anı ḳatına getürmedin öldi ve bir daġı ‘Urbe bint Cābiri aldı Benī

⁹⁶ Kırbata

Kilâbdan idi (11) peygamber katına gelicek eyitdi yâ Muhammed beni saña vërdükleri vaktin ki nikâh ëtdiler benden vekil(lik) istemediler (12) dedï eyle dëyicek peygamber aña talâk vërdi ve bir dağı Zeyneb bint Huzeymeyi aldı bu Zeyneb ol Tufeyl (13) bin Hâriş ‘avratı idi Tufeyl öldükden sonra peygamber aña nikâh eyledi birkaç gün peygamberla oldı (14) andan sonra eglenmedi öldi ba‘zılar eyitdiler ki peygamberun evinde ‘avratlardan Hadice ile bu Zeynebden gayrı (15) ‘avrat ölmedi bu zikr olınan ‘avratlarda hiç kimesne hilâf etmemişdür ba‘zılar eydür bunlardan gayrı (16) dağı beş ‘avrat almışdur biri Huleyfetü’l-Kelbi kıızı idi peygamberun evinde öldi ve biri Taynân kıızı (17) ‘Aliyyedür ki peygamber anı aldı birkaç gün dirildükden sonra yëne talâk vërdi ve biri dağı Kubeyle (18) binti Kays Ma‘di Kerbdür ki Aşüb bin Kaysun kız karındaşıdur peygamber bunu aldıktan sonra (19) katına getürmedi ‘avrat fevt oldı bir dağı Havvâ bintü’l-Hedil idi birkaç gün durduktan sonra (20) talâk vërdi beşinci Leylâ bintü’l-Haţib idi kendüsi qarı ‘avrat idi ammâ uluzâde idi

99b

(1) gâyetde cömerd olduğıçün aña Mubârezü’r-Rih dërlerdi bir gün peygamber mezkitde arkasın güneşe vërup (2) oturmuşdı bu Leylâ peygamberun ardından iki elin omzına kodı peygamber eyitdi kimsin eyitdi Mubârezü’r-(3) Rih kıızı Leylâyın eyitdi murâduñ nedür eyitdi murâdum oldur ki beni alasın dedï peygamber eyitdi (4) hoş ola dedï andan Leylâ kavmi arasına gelüp haber vërdi kavmleri aña eyitdiler eyü etmişsin (5) şimdi sen qarı ‘avratsın peygamber seni görmedi almışdur göricek saña iltifete etmeyecekdür (6) anuñ ‘avratları çokdur gencedür haţâ etmişsin dediler ve şol kadar söylediler ki Leylâ peşimân oldı (7) yëne peygamberun katına geldi eyitdi yâ Resulu’llâh ben qarı ‘avratın saña lâyıķ degülin beni al dedüğüme (8) peşimân oldum benden vâz gel dedï peygamber eyitdi vâz geldüm bu beş ‘avratları dağı aldı (9) ammâ tevârih kitâblarında şihhat bulmamışdur eyle olıcaķ peygamberun aldığı ‘avratlar yigirmi olur ba‘zılar eydür (10) bu zikr olınanlardan gayrı peygamber beş ‘avrat dağı istemişdür ammâ nikâh edüp katına getürmemişdür birisi (11) Ebü Tâlib kıızı Ümm-i Hânidür peygamber anı almağa kaşd eyledi ammâ iki oğlı vardı ol sebebden almadı (12) ve biri ‘Amir bin Şa‘şa‘ kıızı Şâmdur peygamber anı oğlı Seleme bin Hişâmdan istedi Seleme eyitdi (13) anama danışayın pes anasına danışdı anası eyitdi çünkü Tanrı peygamberı saña buncılayın söz (14) dedï hemân vërdüm demek gerek idi danışayın dëyüp n'edërdüñ dedï Seleme yëne peygambara (15) geldi umardı ki peygamber ol cihetden söz açaydı muqayyed olmadı añmadı üçinci İsam kıızı (16) Şafıyye idi müselmânlar elinde esir olmuşdur peygamber diledi ki anı ala nikâh eyleye idi ittifaķ eri (17) ardınca geldi anuñ ‘aşkına müselman oldı peygamber aña eyitdi beni mi istersin erünj mi istersin (18) dedï eyitdi erümi isterin eyle dëyicek peygamber anı yëne erine vërdi dördüncü ‘Abbâs bin (19) ‘Abdu’l-Muţţalib kıızı Habibedür peygamber anı diledi kim alaydı ‘Abbâs eyitdi senünle bile emişmişdür (20) Rızâ‘dan kız karındaşındur dedï pes almadı beşinci Hâriş kıızı Hamredür peygamber atasından anı

100a

(1) diledi Hāriş anı peygambara vèrmekden şafāsı olmadı bahāne eyledi saña yaramaz yā Resūlu'llāh (2) gevdesinde bēş eşeri vardır dēdi eyle dēyicek peygambar ebsem oldı Hāriş eve gelince (3) kızınun gevdesinde hemān ol zaḥmet zāhir oldı bu zıkr olınan ba'zı rivāyet üzerine yigirmi (4) bēş olur belki otuz olur ve bunlardan ğayrı iki (?) cāriyesi vardı biri Necāyedür ki Zeyd-i (5) Kıbtî kızıdır peygambaruñ andan ve biri Māriyedür ki Şem'un Kıbtî kızı peygambaruñ oğlu İbrāhīm bu Māriyeden (6) oldı iki yıl diri oldı ve öldi peygambaruñ on yēdi kulu (7) vardır ki peygambar anları āzād eylemişdi biri Zeyd bin Hāriş ki anı Hādice zamānında alup (8) āzād etmişdür ikinci Zeydün oğlu Usāme idi üçüncü Şevyān idi bu Şevyān Yemenden idi (9) Himyer beglerinden idi müselmānlar elinde esir düşmişdi peygambar anı şatun aldı ve āzād eyledi (10) sonra Şevyān Şāma gitdi Mu'āviye bin Ebī Sufyān zamānında öldi dördüncü Şehrān (11) Hābeşden düşmüş bir qaraca kul idi peygambaruñ avratlarından birisinun mülki idi öldi bu Şehrān (12) Peyğambara mīrās degdi ve āzād eyledi ba'zılar Şehrānuñ adına Şālih dèrlerdi ve ba'zılar eydür bu (13) aşılarda 'Abdu'r-raḥmān bin 'Avf kulu idi peygambara bağışladı biri daḡı Ebū Rāfi' idi bu Ebū (14) Rāfi'ün iki oğlu vardı birinun adı Rāfi' idi ve birinun 'Abdu'llāh idi bu 'Abdu'llāh peygambaruñ (15) yazıcısı idi anun laḡabına māh dèrlerdi şol sebebden ki ğāyetde güzellerden idi bu 'Abdu'llāh (16) ('Alī) bin Ebī Tālibe düşdi 'Aliden sonra 'Amr bin Sa'id binü'l-'Āş'ı katında oldı Mu'āviye zamānında Mekkenun (17) emiri idi Mu'āviye naşb etmişdür 'Amr bin Sa'id çünkü (?) yētişdi 'Abdu'llāh eyitdi sen kimun kulısın (18) kimun dēdi eyitdi peygambaruñ eyitdi peygambaruñ nesnesi degülsün seni benüm atalarum āzād eylemişdür 'Abdu'llāh (19) eyitdi ben peygambaruñ kulıyın üç kerre 'Amr böyle dēdi qarşu 'Abdu'llāh bu vechle cevāb vèrdi eyle olıcaḡ (20) 'Amr kaçıldı 'Abdu'llāh(a) bir kamçı urdı āḡir yēne şordı kimun kulısın dēdi 'Abdu'llāh eyle dēmeyince 'Amr andan

100b

(1) el çekmedi ve birisi Selmānü'l-Fārisī idi 'Acemden idi ba'zılar eydür Parsdan idi (Ni)şābur şehrinden (2) idi 'Acemde anun adına Fīrūzān dèrlerdi cuhūdlar eline düşmişdi bir cuhūd anı bahāya kesmişdi (3) Peyğambar anun bahāsını vèrdi āzād eyledi ve birisi Sefine idi ki Ümm-i Selemenun kulu idi peygambara ḡidmet (4) éderdi anunçün āzād oldı ba'zılar eydür bu bir qaraca kul idi Mehrān dèrlerdi birisi daḡı (5) İsiye idi ba'zılar anun adına Enmese dèrlerdi atası 'Acem idi anası Hābeşden idi peygambaruñ (6) kapusunda olurdu geleni gideni peygambara ol getürür giderürdi birisi daḡı Ebū Meyye idi ve birisi (7) Fuḡāla idi ve birisi Mudḡam idi Ruḡā' bin Zeydun kulu idi Ruḡā' anı peygambara bağışladı peygambar (8) anı daḡı āzād eyledi sonra Vādī'l-Ḳurā şavaşında şehid oldı ve birisi daḡı Şanīm idi (9) 'Acemden idi ki Keşt-aseb oğlanlarından idi 'Acemde aña Rāḡ bin Şīr-zād dèrlerdi peygambar anı şatın (10) alup āzād eyledi aña bir vaşiyet-

nāme yazıverdi ol vaşiyet-nāme anuñ oğlanları elinde (11) qalmışdı şonra bir hācet için bir oğlı anı Ebū Manşūr qatına ilēdi Ebū Manşūr ol nāmeyi alup gözlerine (12) sürdi ve aña üç yüz altun şükranē vērđi peygambar dest-ħaṭın görđi ve birisine Rebāḥ dērlerdi (13) peygambaruñ devecisi idi şonra ‘Arabdan bir ṭā’ife Medīneye gelüp müselmān olmışlardı Medīnenüñ hevāsından (14) ḥasta oldılar Rebāḥ eyitdi bunlar benümle deve gütdüğüm yere bile gelsünler dēdi pes varup birkaç gün (15) dururken Rebāḥı öldürdiler develerini sürdiler qaçdılar peygambara ḥaber oldı ‘Alīyi viribidi ardlarından ērişdi (16) develeri alı qodı ve anları dutup peygambar Ḥazretine getürdi peygambar buyurđi ellerin ayakların kescdiler (17) gözlerin qaçardılar ıssı günde öyle vaḳtinde güneşe biraqđılar ṭalabıyı ṭalabıyı cān vērđiler ol vaḳt daḥı (18) Ḥadūd āyeti nāzil olmamışdı ve birisi Mehrān idi anı peygambara Mısır Sulṭānı Muḳavḳıs Māriye ile ve Şīrīn ile (19) bile vērmişdür Şīrīni peygambar Ḥassāna bağışladı Mehrān ile Māriye peygambar ḥidmetinde qaldılar meger bu Mehrān ḥādım (20) idi ammā ḥālını kimesneye dēmezdi bir niçe günden şonra Mehrān ile Māriye arasında töhmet gibi oldı peygambar ‘a.s. ‘Alī

101a

(1) viribidi var anlaruñ ḥāllerin teftiṣ eyle eger qatunḍa günāhları zāhir olursa ikisini daḥı depele dēdi (2) ‘Alī gelüp bu ḥālī teftiṣ eyledi Mehrān gevdesini açdı ‘Alī görđi ki Mehrān ḥādımdur tamām arınmışdur (3) ḥāṭırı mutma’in olup peygambara bildürdi ve biri Ebū Bekrdür ki aña Kīşe daḥı dērlerdi اخبار اجناس مراكب و مراحل بينغمبر عليه السلام (4) şöyle rivāyet ēderler ki peygambaruñ yēdi atı vardı ‘Arabda ‘ādet (5) budur ki her ata bir ad vērürlerdi bir atı oldur ki anı bir ‘Arabīden şatun almışdı Uḥud (6) güninde ol ata binmişdi adına Melūḥ dērlerdi ve bir atı daḥı ‘Arabdan almışdı adına (7) ‘Uḳāb dērlerdi ve bir atun adına Bizār dērlerdi ki Maḳavḳıs vērmişdi ve birine Şayf (8) dērlerdi anı Rabī‘a binü’l-Berāyi göndermişdi beşinci atun adını Ṭareb idi ki anı ‘Amru’l-Ḥuzā‘a (9) vērmişdi ve bir atı Temīmü’d-Dārī göndermişdi peygambar anı ‘Ömere bağışladı ve bir atı Semīne (10) idi ve üç qatırı daḥı vardı birisi Döldöldür(dür) ki Muḳavḳıs göndermişdi Döldül gelmeyince (11) ‘Arabda qatır görmemişlerdi neden olduḡın bilmezlerdi ve bir qatırınun adına Şehbā dērlerdi Necāşi (12) göndermişdi ve bir qatırınun adına Fuzzā dērlerdi ‘Arab Meliklerinden Qarde bin ‘Amr göndermişdi (13) şonra peygambar anı Ebū Bekre vērđi ve iki eşegi var idi birisine ‘Aḳabe dērlerdi ve birisine (14) Yaḡfūr dērlerdi ‘Aḳabeyi Muḳavḳıs göndermişdi Yaḡfūrı Necāşi vērmişdi ve bununçün üç devesi (15) vardı birisine Fuzül dērlerdi Ebū Bekr anı sekiz yüz aqçaya şatun almışdı Hicret vaḳtinde (16) ki peygambarla Medīneye gitdiler yolda maḡāraya girdiler Ebū Bekr ol deveyi peygambara çekiverdi peygambar anuñ bahāsiçün (17) Ebū Bekre dört yüz aqça vērđi ve bir devesinün adına Cez‘ā dērlerdi iki qulaqları kesilmişdi (18) üçüncü devenün adına ‘Azba dērlerdi qulaqlarınun ucı kesilmişdi ve bu üç deveden ḡayrı (19) yigirmi saḡıllur devesi vardı bu yigirmi devenün onı her gün güdilürdi geç eve gelürlerdi ve (20) toḳuzı toḳuz ‘avrat evinde olurđi ki anlar saḡarlardı ve bir deveyi peygambar için saḡarlardı qanḳı odaya

101b

(1) varsa ol odada şağarlardı bu şağalır develerinüñ adlarına Serhâ Semrâ A' riş Sa' diye Ka' um (2) Şekrâ dërlerdi bu Şekrâyı maşşūşca peygambar için şağarlardı ve yedi keçisi vardı ki her gün (3) otlağa iledürlerdi ve gece eve getirürlerdi şağarlardı bunları gözeden kuluñ adına eymen dërlerdi (4) Bu keçilerün adı ' Acezedür Zemzemdür Semmâdur Berekedür ve İtlâldür ve el-Hirâfdur Düdesdür ذكردبيرانبيغمبر عليه السلام (5) eydürler ki peygambaruñ on yazıcısı vardı kimi kâtibü'l-vaḥy idi gökden inen Qur'ân (6) âyetlerin yazarlardı ve kimi defter yazarlardı birisi ' Alî bin Ebî Tâlib idi ve birisi ' Osmân idi (7) ve biri Hâlid bin Sa' id idi ve biri qardaşı Ebân bin Sa' id idi beşincisi Alâyü'l-Hâzrami (8) idi altıncısı İbn Ka' b idi yedinci Zeyd bin Şâbit idi sekizinci ' Abdu'llâh bin Ebî Serḥ idi (9) toközüncü Mu'âviye bin Ebî Sufyân idi onıncı Hañtalata el-Esedî idi ذكرسلاحىبيغمبرازشمشيروتيروكانوزره (10) eydürler ki peygambaruñ yedi kılıcı vardı üç zırhı vardı ve bir kalkanı vardı ki (11) üzerine bir âdem şekli taşvîr olınmışdı bu kılıclaruñ birisi oldı kim aşıda Münebbetü'l-Haccâcuñ idi (12) ' Arab içinde meşhûr idi zü'l-fiğâr dërlerdi ve üç kılıcı daḥı Kışka' ganîmetinden almışdı (13) ikisini ' Alî bin Ebî Tâlib Tayy puḥânesinden çıkarmışdı bunlaruñ esâsı diyâr-ı ' Arabda meşhûrdur (14) ذكرصفتبيغمبر عليه السلام ' Alî bin Ebî Tâlibden şordılar ki bize peygambaruñ şifatın zikr eyle dükeli (15) evşâfını şerḥ eyle işidelüm dediler ' Alî razıya'llâhu ' anhu eyitdi peygambar orta boylu yaşşı yağrınlu aḳ yüzlü (16) kişiydi yüzünüñ aḳlığı kızılığa mâ'il idi gözleri qara idi saçı kıvrıcık idi ve hem rüşen (17) idi nazarda gökcekdî ve degirmi saḳallu idi ve kıvrıcık idi boynı aḳ idi saçı qara idi (18) ve hem uzun idi şöyle kim yağrınından aşğa inmişdi gâh iki bölük örürdi ve gâh tağılmışla (19) qordı göğsinden qasuğına varınca bir ince ḥattı vardı kıldan andan ḡayrı qasuğundan aşğa (20) hergiz kıl yoğdı başı ne büyük ve ne küçük idi eli ayağı miyâne idi ne qatı büyük ve ne qatı küçük idi

102a

(1) iki yağrını arasında bir beñi vardı şöyle kim bir filuri kadarınca idi üstinde kıl bitmişdi (2) ol kıl ḡâyetde şık idi ve şeffâfdı şöyle kim şavḳ vèrürdi yöridügi vaḳt merdâne (3) yörürdi kâhil yörimezdi şüreti şîrînlıkde şöyle idi ki yüzine baḳan kişi toyamazdı (4) yemek içmek ḥâtırına gelmezdi ḡuşşalu kişi anuñ qatına varsa şâd olurdu sözi tatlu idi ki (5) andan şîrîn sözlü kişi Dünyâda olmazdı burnı laḥîf idi çökük idi yoğun ve yumrı (6) yâḥûd yaşşı degül idi dişleri seyrek idi altmış üç yaşında idi henüz saçı ağarmamışdı (7) ancak eñsesi saçından on beş miqdârı kıl ağarmışdı ve saḳalında on ya yigirmi miqdârı (8) kıl ağarmışdı qalanı qabqara idi ve ḡâyetde cömerd idi ve güzelliğe şîrîn idi ve ḡâyetde (9) yürekli idi ve bahâdır idi bir gün Medîne de bir ḡavḡâ belürdi el anı ne ḥâl ola dërken Muḥammed ' a.s. (10) Ebû Talḥanuñ atı ḥâzır bulındı aña bindi kılıcın kuşandı segirtti dükeli ḥalkdan öñürdi ol (11) araya erişdi ḥâl ne idügin bildi ḥalka qarşu geldi nesne yoğmış dönüñ dedî ve daḥı (12) (ve daḥı) Ḥuneyn ḡazâsında müselmânlar şınup kaçacak Muḥammed yalnız kaldı hergiz şaşmışdı ve kaçmağa (13) meyl etmedi ve bir adım gerü

başmadı Resūlu'llāhuñ yēdi adı vardı Muḥammed Ahmed 'Aķıbet (14) ya' nī peygamberlaruñ āhiri ḥāsib-i kıyāmet güninde ümmetiçün ḥesāb ēdici ve Nebiyü'l-Melḥame ya' nī çok şavaş (15) zīrā ol kadar muḥārebe ki ol ētmişdür andan ğayrı peygamberlara müyesser olmamışdur ve Nebiyü't-Tevbe ya' nī (16) Ḥaķ Te'ālā Muḥammedüñ ümmetine tevbe rūzī kıldı ve tevbelerden ķabūl eyledi Benī İsrā'il gibi ētmedi zīrā ki (17) Benī İsrā'ilden bir kimesne günāh eylese her ķanķı 'uzvuyla ētse ol 'uzvı kesmek buyururdu meşelā eliyle (18) bir kişı nā-ḥaķķ yēre öldürse ya ursa elin kesmeyince tevbesi maķbūl olmazdı ve zinā eylese arıtmaķ buyururdu (19) veyā ayağıyla ētse ayağın kesmek buyurur bu vechle olmayınca tevbesi maķbūl olmazdı ذكروفا تبيغمبر عم (20) rāviyān-ı aḥbār şöyle rivāyet ētdiler ki Hicret-i nebeviyyenüñ onıncı yılında Zī'l-ḥicce ayınuñ evvelinde kim Muḥammed Muştafa

102b

(1) *şalla'llahü 'aleyhi ve's-sellem* Ḥaccetü'l-Vedā' eyledi henüz daḥı Mekkeden gitmeden mübārek başında bir pāre zaḥmet zāhir (2) oldı Medīneye gelince ol baş ağrısı zā'il olmadı ğāh ğāh ol zaḥmetden Muḥammed iñlerdi Medīneye geldükden şonra (3) daḥı niçe gün ol zaḥmet ḥālī üzerine tırdı seferden ḥāşıl olmuşdı yēne gider dērlerdi ya' nī (4) Resūlu'llāhuñ nāzik ḥātırını tesellī ēderlerdi Muḥammed ḥōd ol ağrı ne ağrı idüğini anlamışlardı çünki onıncı (5) yıl tamām oldı Muḥarrem ayı görindi peygamberuñ ḥastalığı ziyāde olmağa başladı gevdesi ağırlandı peygamber (6) bu ḥālle yaturken nāğāh ḥaber yētişdi kim Rum çerisi Şām ser-ḥaddinden ḥarekete geldi mübālağa leşker cem' (7) eyledi 'azm-i 'Arabistān kıldı dēdiler peygamber ol ḥastalık arasında emr eyledi İslām leşkeri daḥı (8) ḥāzırlandılar Usāme bin Zeydi leşkere emir eyledi buyurdu kim müretteb yarağla Şāma varalar Rum leşkerini (9) karşılayalar uğraşalar eyle olsa koydurmayalar peygamber Usāme bin Zeydi Muhācir u Enşār üzerine emir ētdüğü (10) niçe kişilere gücrek geldi biraz adlu ķul oğlanı bir niçe ulu üstine emir ķılmağuñ ne vechi vardur (11) dēdiler peygamber işitdi eyitdi Usāme ķul oğlı olduğün n'ola beglige lāyık yigitdür bundan evvel ben (12) anuñ atası Zeyd bin Ḥārişeyi daḥı Mūte leşkerine emir eyledüğüm vaķtde anlar bu sözi söylemişlerdür (13) anlara cevābların vērmişdüm dēdi çünki leşker ḥāzır oldı Usāme gelüp peygamberuñ elin öpdü (14) destūr aldı kim gide Usāmeye ķatı 'izzet eyledi iki gözlerin öpdü ve ķucdı ve du'ā eyledi (15) eyitdi ey Usāme senüñ ḥaķķuñda böyle dēdüklerine ḥātırıñ ķalmasun ataña daḥı böyle dēmişlerdi (16) ammā atañ daḥı sen daḥı beglige lāyıkırsız er gibi ol ğayret eyle dēdi eyle dēyüp Usāmeyi himmetle (17) gönderdi bundan şonra peygambara ḥaber yētişdi kim Yemen iķlīminden bir kişı zāhir oldı peygamberlik da' vāsın (18) eyledi adına Esved dērler daḥı 'Arab içinde Benī Esed ķabilesinden bir kimesne daḥı zāhir oldı Tuleyḥa (19) dērler ol daḥı peygamberlik da' vāsın eyledi çok kişiler mürtedd oldılar müselmānlık dīninden yüz çevürdiler (20) dēdiler peygamber ḥōd bundan evvel Müseyleme-i Kezzāb ḥikāyetini işitmişdi bu ḥaberleri daḥı işidicek ğāyetde

103a

(1) incindi tasalandı bu teşvîşden hastalığı ziyâde oldu âdem viribidi Usâmeyi durğurdı (2) evvel bu kâfirlerün kaydın görmek gerek andan sonra Rum çerisiyle bir iş ola dèdi bu Tuleyha ki peygambarlık (3) da' vâsın eyledi Benî Mezħicc kabilesinden idi kâhinlikde hayli kemâli vardı şöyle çâbuk-dest (4) idi ki êtdüğü işleri kimesne fehm êtmezdi ve hem gâyetde faşîh-zebândı ve suhan-âferîn kişi idi (5) şöyle kim sözi ve işledüğü mu' cizeye haml êderlerdi 'Ebbale bin Ka' b Yemen iklimininün emîridür daħı (6) Mecerân kavmi küllisi aña uydılar kâfir oldılar andan Esvedü'l-Kezzâb Şafâ şehrine geldi ki Yemen iklimininün (7) taħtgâhidur ol halk cemî' si Esvede i' tibâr êtdiler bu yaña 'Arabistân kavmini hõd Tuleyha azdurmışdı (8) Kara kim peygambar tarafından Yemen iklimininün şadaķâtını devşürmekçün konılmışdı anı vilâyetden (9) kovdılar çıkardılar 'Amr bin Ma' di Kerb daħı anlaruñla bir oldu müselmâlıkdan vâz geldi Tuleyha anlaruñ (10) sebebinden kuvvetlendi Beriyyede bir yer vardı adına Esir dèrlerdi ol yeri maķâm êdindi (11) aña ümmet olanlar anuñ katına cem' oldılar namâzi zekâti orucu aradan götürdiler mübâlağa leşker oldılar (12) andan Tuleyha peygambar Hâzretine bir nâme yazdı karadaşı oğlıyla viribidi eyitdi dilerseñ senünle şulh êdelüm (13) 'Arabistânı senünle üleşelüm yarusı benüm olsun gerekse uğraşalum devlet kimün başında ise (14) ma' lüm olsun dèdi çün bu resme nâmeyle Tuleyhanuñ karadaşı oğlı peygambar katına yêtişdi ve ağız (15) haberini daħı peygambara söyledi peygambar anı katından sürdi eyitdi yörü ki Allâh seni helâk eylesün (16) ve seni şehâdet mertebesinden maħrûm eylesün çünki ol gitdi peygambar aleyhi's-selâm Yemen tarafında olan (17) müselmânlar ve Hayber emîrlere nâme viribidi eyitdi ol Esved dèdükleri Kezzâbla uğraşasız ve anuñ (18) haķķından gelesiz dèdi pes ol tarafda olan müselmânlar ittifaķ êtdiler Esvedün üzerine vardılar (19) depelediler peygambara Esved öldüğünü bildürdiler mübârek hâtırı hõş oldu hastalıktan bir pârecuķ yeynilür gibi (20) oldu başını bir destârle bağlatdı taşra çıkdı aşhâb cem' eyledi huṭbe oķudı Esvedün öldüğün söyledi

103b

(1) Müseyleme ile Tuleyhayı daħı Haķ Te' âlâ helâk êdiserdür ve benüm dînüm tâ kıyâmet olunca bâķi olisardur dèdi (2) zirâ dün düşümde gördüm iki elümde iki üsküre şu dutarın ammâ ol üsküreleri hâtırım (3) istemez ikisini daħı benüm elümden giderürin şöyle ta' bir eyledüm ki ol iki üsküre ol iki kezzâbdur (4) ki Haķ Te' âlâ ikisini def' êdecekdür dèdi eyle dèyüp yene odasına varup ol gün Meymüne (5) odasında idi kalan hatunları peygambaruñ katına cem' oldılar anlaruñ cemî' sinden destür dilegi êtdi ki (6) hõş olunca 'Âyişe odasında ola dükelişi destür vèrdiler pes peygambar bir elini 'Alî boynına ķodı (7) ve bir elini Fażl bin 'Abbâs omuzına ķodı ayakların yere gâh gâh başardı gâh basmazdı bu vechle 'Âyişenün (8) odasına geldi dõşek bıraķdılar yatdı tâ kim Şefer ayı tamâm oldu gün güne peygambaruñ harâreti başı (9) ağrısı ziyâde oldu şöyle ki mezkide

çıkup cemā‘ate namāz kılıvère mecāl kalmadı bir gün namāz vaḳtı (10) oldu aşḫāb mezkide cemā‘ oldılar umarlardı ki Resūlu’llāh çıka namāzı kılıvère peygambar ‘Āyişeye eyitdi (11) bu gün benüm mescide varmağa mecālüm kalmadı var Ebū Bekre eyit cemā‘ate namāzı kılıvèresün peygambar ‘a.s. (12) eyle dēyicek ‘Āyişe eyitdi yā Resūlu’llāh Ebū Bekr yufka bağırlu kişidür senün yērüne geçüp namāz kılımaz (13) aḡlar dēdi peygambar yēne Ebā Bekre emr eyledi üç kerre söyledi üçinci daḡı ‘Āyişe bu vechle cevāb (14) vērde ḡayrı kişiyeye buyur yā Resūlu’llāh dēdi āḫir peygambar eyitdi siz ol t̄ā’ifedensiz ki ḡardaşum (15) Yūsuf peygambarı yoldan çıkarmaḡ istediñüz yōri ben dēdügüm t̄ut Ebū Bekre eyit aşḫāba namāzı (16) kılıvèresün dēdi pes ‘Āyişe Ebū Bekre dēdi Ebū Bekr imām oldu bēş vaḳt namāzı kılıvērde (17) bunun üzerine birḡaç gün geçdi bir gün namāz vaḳtı idi peygambarun ḡastalığı bir pāre yeynilür gibi oldu (18) durı geldi ḡolını ‘Alinün boynına bıraḡdı mescid ḡapısına vardı meger Ebū Bekr cemā‘ate namāz kılıvērde (19) yorurdu peygambarun geldüḡin şaḫābe göricek teneccuḡ ētdi Ebū Bekre t̄uydurdılar Ebū Bekr namāzı kesmedi ammā miḡrābdan (20) gērilek çekildi peygambar Ebū Bekri ḡolından t̄utdı yēne miḡrāba iletđi kendüsi Ebū Bekrün ḡaḡ yanında t̄urup

104a

(1) Ebū Bekre iḡtidā ētdi diledi kim ērte namāzını Ebū Bekre uyup kılıydı ayaḡı üstine durmağa mecāl kalmadı (2) otururken kıldı Ebū Bekr ve ḡalan cemā‘at örü dururken kıldılar ammā şaḫīḡ-i rivāyet budur ki Ebū Bekr (3) Peyḡambara uydı ol gün imāmeti peygambar eyledi otururken kılıp cemā‘at örü dururken imāma (4) uymaḡ cāiz oldu bu delille s̄ābit olmuşdur çünki namāz tamām oldu peygambar yēne odasına geldi yatdı (5) iki üç gün bu vechle ḡastalık yeynirek gibi oldu bir gün Ḥazret-i Muştafanun ḡöñli daraldı Mevhūb(1) (6) kığırdı peygambarun ḡoltuḡına girdi evden taşra çıkđı arḡun arḡun şehrden taşra Bāḡiū’l- (7) Ḡarḡada dēdükleri yēre vardı ki anda şehīdler ḡabri vardur ol ḡabrlerün üzerine varup (8) durdı eyitdi selām olsun size ki Dünyāda Allāh yolına şehīd olduñuz şimdi Dünyā (9) teşvīşinden emīn olup rāḡat olduñuz dēdi ve birez vaḳt anda durdı (10) andan yēne dönüp ‘Āyişe evine geldi meger ‘Āyişenün daḡı başı aḡrısı dutmuşdı yaturdı (11) vay benüm dērdi peygambar eyitdi sen ne olduñ yā ‘Āyişe vay benüm başum aḡrısından ki bunca zamāndur (12) ki yaturın bilmezın āḫir ne olacaḡdur dēdi ‘Āyişe eyitdi ey taḡrı peygambarı şöyle ki benüm ḡastalığıum (13) senün ḡastalığından ziyādēdür dēdi peygambar eyitdi n’olaydı yā ‘Āyişe senün ḡastalığıun benden (14) ziyāde olaydı ki benüm önümde öleydün ben seni kendü elümle defn ēdeydüm ve üzerüne t̄urup (15) du‘ā ēdeydüm dēdi ‘Āyişe laḡife şūretinde eyitdi umarduñ yā Resūlu’llāh beni göme ḡoyayduñ (16) ve yērüme bir ‘avrat alayduñ dēdi peygambar ‘a.s. bu sözi kim söyledi dōşegine varup yatdı (17) hemāndem peygambarı ısıtma dutar gibi ētdi andan şonra hiç uyumadı çünki Rebī‘ü’l-evvelün bēşinci (18) günü geçdi peygambar ḡayātdan ümīdini kesdi ve ne olacaḡın bildi ‘Āyişeye eyitdi benüm işüm tamām (19) oldu bir pāre şovuk şü getür yüzüme ur

şāyed bir pāre kendüzüme gelem taşra çıkam ümmetümle esenleşem (20) ve anlara vaşyyet eyleyem dedi ‘Āyişe bir pāre şu getürüp peygambaruñ yüzine saçdı peygambar birez gözin

104b

(1) açdı kendüye geldi Medīne içine gūlgüle düşdi ki Muḥammed ḥōş olmuş taşra mezkide çıkmış (2) dēyü ḥalk bir birine ḥaber êtdiler segirdişüp peygambaruñ mezkidine cem‘ oldılar peygambar daḥı başını bağlatdurdı (3) ḳoltuğına girdiler arḳun mezkide geldi aşḥāba selām vèrdi diledi kim minbere çıka çıkmadı ayağ (4) üzere durmağa mecāl olmadı minber yanında bir yere oturdı evvel Ḥaḳ Te‘ālāya ḥamd eyledi (5) andan dükeli peygambarla ve kendü nefesine selām ve şenā eyledi ve daḥı ol müselmānlar kim kendünün öninde (6) ğazā êdüp kāfirler elinde şehīd olmuşlardı anlara du‘ā eyledi ve anlaruñ Ḥaḳ Te‘ālā katında olan (7) mertebelerin öğdi söyledi andan şonra aḥkām-ı dīnden ne kim gereklüdür beyān eyledi müselmānlar (8) işidüp Muḥammed ḥōşcadur dēyü Allāha şükr êderlerdi andan eyitdi ey müselmānlar Ḥaḳ Te‘ālānuñ (9) bir sevgili ḳulı vardı Ḥaḳ Te‘ālā aña eyitdi ey ḳulum bu cihānı mı seversin yoksa ol cihānı mı ol (10) ḳul eyitdi yā Rabb ol cihānı isterin Ḥaḳ Te‘ālā bu söz ḥōş geldi ol ḳulı ḳatına da‘vet (11) eyledi peygambar bu sözi söyledi murādı ne êdüğünü aşḥābdan kimesne anlayamadı ancak Ebū Bekr bildi (12) Ebū Bekr ağladı eyitdi ey Tanrı peygambarı bizüm başumuz cānumuz senün yoluña fidā olsun tek (13) senün mubārek vücūduña ḥatā gelmesün dedi peygambar eyitdi yā Ebā Bekr Dünyā fānidür Dünyāya gelen (14) elbette gidiserdür dedi yā Ebā Bekr sen niçe ki beni seversin benden ayrılmak istemezsen ben daḥı (15) Allāhı severin eger ben Allāhdan ğayrı kimesneyi dōst êdineydüm Ebū Bekri dōst êdinürdüm (16) ki benüm yoluma bunca mālını ḥarc eylemişdür dedi andan eyitdi ey müselmānlar bilün ki ölüm ḥaḳdur (17) dükeli maḥlūḳāt öliserdür öldükden şonra bir gün vardur ki aña dār-ı ḳışāş günü dèrler (18) ululardan kiçilerün ḥaḳḳın alı vèrürler ve ḳuvvetlülerden za‘iflerün ḥaḳḳını alıvèrürler (19) ḥiç kimesneye meyl ve muḥabbe êtmezler şimdi ki ben sizün ḳatunuzda eger benüm üzerümde sizün (20) ḥaḳḳunuz ola benden daḥı sizün ḥaḳḳunuzı alıvèrürler ammā sizden ben dilek êderin her kimün benüm üzerümde

105a

(1) ḥaḳḳı ola şimdiki ḥâlde ḥaḳḳını benden taleb eyleye ḳıyāmete ḳomaya şāyed ki kimseye ḳatı söylemiş olam (2) yā kimesneyi incitmiş olam ya benüm üzerümde kimsenün ḥaḳḳı ola şimdiki ḥâlde benüm taleb eylesün ḳıyāmete (3) borc ḳalmasun tā Ḥaḳ Te‘ālā ḳatına varıcaḳ benüm üzerümde kimsenün ḥaḳḳı ḳalmasun dedi müselmānlar (4) Ḥazret-i Risāletden bu sözi işidüp ağlaşdılar feryād eylediler eyitdiler ey Tanrı peygambarı (5) kim ola kim anuñ senün üzeründe ḥaḳḳı ola varsa daḥı ḥelāl olsun dèdiler eyle dēyicek aşḥābdan (6) bir kişi vardı adına ‘Ukāşe bin Miḥsanü’l-Ferāre dèrlerdi ayağ üzere ḫuru geldi yā Resūlu’llāh (7) falān gece falān ğazāya giderken devemi senün yanuña eşdürdüm çıbuḳ ile sen benüm devam urmak (8) istedükde çıbuḳ benüm

baldıruma dokındı baña zahmet vèrdi bir kışâş haqqumdur senün üzerünge (9) qalmışdur dèdi peygambar eyitdi uş dururın yâ ‘Ukâşe dilersen sen dağı beni ur dèdi (10) Peygambaruñ hayzerân dalından bir çıbuğı vardı sahtiyânla qaplatmışdı her kaçan deveye binse ol çıbuğıla (11) ururdu Bilâle eyitdi var ol çıbuğı Fâtıma katındadur eyit vèrsün evet kışâşçün (12) istedüğün Fâtımaye bildürme şâyed bilicek beni esirgeye vèrmeye dèdi pes her kişi ‘Ukâşeye yüz dutdılar (13) utanmaz mısın yâ ‘Ukâşe Allâhdan qorqmaz mısın peygambara şol kadar nesneyi bağışlamaz mısın dèdiler (14) peygambar eyitdi nesne dèmen dilek eylemek haqqını bu Dünyâda aldugı yègdür şâyed sizden öte vâz geldüm (15) dèye gönülden olmaya dèdi eyle dèyicek ‘Oşmân bin ‘Affân eyitdi yâ ‘Ukâşe çünkü haqqunu bağışlamazsın (16) ol kışâş haqqını baña yüz deveye şat şulh edelüm yüz deve benden dèdi ‘Abdu’r-rahmân bin ‘Avk (17) eyitdi yüz deve dağı benden véreyin dèdi ve her kişi dilek ètdiler hiç fa’ide ètmedi çünkü Bilâl (18) kamçı getürdi Muhammedün eline vèrdi Muhammed ‘Ukâşeye işâret eyledi dèdi yâ ‘Ukâşe katuma gel sen dağı (19) beni ur evet inen urma ki za’ifin dèdi ‘Ukâşe ilerü gelüp kamçı eline aldı müselmânlar ağlaşdılar (20) andan ‘Ukâşe eyitdi ey Tanrı peygambarı ol gece ki sen beni kamçıyla urduñ benüm gevdem açugdı senün

105b

(1) üzerünge ridâ var cıblak gevdeyle bu kaçan berâbar olur dèdi eyle dèyicek peygambar eliyle ridâsını giderdi imdi (2) ur yâ ‘Ukâşe dèdi çünkü peygambar bu vechle kendü nefsinı ‘Ukâşeye teslîm eyledi ‘Ukâşenün gözleri yaşla (3) taldı halâyık cemî’si feryâd èdüp ağlaşdılar şöyle ki mescid içi yaşla doldı elinden kamçıyı (4) atdı ‘Ukâşe peygambaruñ üzerine düşdi yüzini gözini peygambaruñ ayağına sürdi katı katı ağladı (5) müselmânlaruñ feryâdı ‘ayyuğa çıkdı ‘Ukâşe bir zamân iki zamân yüzini peygambaruñ gevdesine (6) sürdi peygambar eyitdi yâ ‘Ukâşe niçün böyle eylersin ‘Ukâşe eyitdi yâ Resûlu’llâh qorqarın (7) ki senün mubârek cemâlünî ayruq görmeyem senün gevdeñe dokınan yere cehennem odı harâmdur vaqt ola (8) senün hürmetünge yâ Resûlu’llâh cehennem odı yakmaya beni dèdi peygambar eyitdi harâmdur harâmdur harâmdur (9) andan bir kişi dağı durdı eyitdi yâ Resûlu’llâh falân yerde bir dervîş geldi senden (10) bir nesne istedi sen benden ödünc aqça aldun aña vèrdün Allâhdan dile ol aqçanuñ şevâbını terâzuma (11) getürsün dèdi peygambar eyitdi ol aqça benüm üzerüme borcdur şadaqa benümdür dèyüp Fazl bin ‘Abbâsa (12) emr eyledi ol üç aqçayı aña vèr dèdi Fazl ol üç aqçayı aña vèrdi aña peygambar eyitdi dilersen bu (13) üç aqçanuñ şevâbı senün olsun ve senün dîvânuna yazıla terâzûda bile ol bu aqçaları var bir dervîşe (14) şadaqa eyle dèdi andan şonra bir kişi dağı turup geldi eyitdi yâ Resûlu’llâh falân gânimetde üç aqça (15) uğurladum buyur Fazla anı alsun Resûlu’llâh yâ Fazlu’llâh ol aqçayı bundan al beytü’l-mâla kat dèdi (16) andan bir kişi durdı eyitdi yâ Resûlu’llâh ben yalan söyleyiciyin ve yaramaz keleciler dèyiciyin benümçün (17) du’â eyle ki Haq Te’âlâ bu nesneyi benden gidersin peygambar du’â eyledi ‘Ömer eyitdi ey kişi ne ‘aceb söyledün (18) kendüzünî halka melâmet eyledün dèdi peygambar eyitdi ol cihânda melâmet olmağdan bu cihânda melâmet

(19) olmak yegrekdür dedi ‘Ömer eyitdi yâ Resûlu’llâh şöyle sezerin ki bu kişi münâfık degüldür eger münâfık olaydı (20) Allâhdan korkmazdı ve peygamberuñ du‘asından ümîd etmezdi dedi peygamber eyitdi gerçektür toğrı söyledüñ

106a

(1) yâ ‘Ömer dedi pes peygamber durup evine geldi bundan sonra peygamberi ‘avâm-ı halkdan kimesne görmedi (2) varduğınca hastalığı ziyâde oldı üç gün katı yatdı halâyık bölük bölük gelüp (3) taşrada ‘Aliye şorarlardı peygamberuñ hâli niçedür derlerdi eydürdi ki bir pâre hōşdur (4) âhir eyitdiler yâ ‘Alî bize peygamberi göster görelüm dediler pes Muhâcirden ve Enşardan bir cemâ‘at (5) içerü girdiler ‘Âyişe hücreinde Resûlu’llâhı gördiler peygamber anlaruñ yüzlerine bakardı söz (6) söylemege yâhüd oturmağa mecâli yoğdı âhir işâret eyledi koltuğına girdiler oturdı (7) yâranlara cebçevre nazar eyledi diledi ki hutbe oğuya oğumağa mecâl olmadı ol cemâ‘ate du‘â eyledi (8) ve birkaç söz söyledi söyledügi söz bu idi kim hōş geldüñüz kadem getürdüñüz Allâh size rahmet (9) eylesün ve kuvvetüñüzi artursun ve maķâmuñuzu cennet eylesün ve haşarlardan şaklasun ve (10) toğrı yoldan ayırmasun ve Dünyâda ve âhiretde murâdlaruñuza ergürsün ve Allâh sizlerden (11) râzî olsun size vaşiyetüm budur ki Allâhdan korkasız her yerde hâzır ve nâzır göresiz (12) tekebbürlük etmeyesiz ve kimesneyi nâ-ħaķķ yere incitmeyesiz tevâzu‘ ehli olasız sukûnet yolın dutasız fesâd (13) ehlinden olmayasız işbu âyetle ‘amel eylesesiz ki Ĥaķ Te‘âlâ buyurmışdur ⁹⁷عَلُوا۟ يَّرِيۡدُوۡنَ لَا لِلَّذِيۡنَ تَجْعَلُوۡهَا الْاٰخِرَةَ الدَّارُ تِلْكَ لِلْمُتَّقِيۡنَ وَالْعٰقِبَةُ فِسَادًا وَلَا الْاَرْضُ فِيۡ (14) ya‘nî âhîret evini biz şunlaruñ (15) içün kılmışuzdur ki yeryüzinde ululanmayalar tekebbürlük etmeyeler fesâd işlemeyeler Allâhdan korkucu olalar (16) ve dağı size vaşiyetüm oldur ki dînüñüzi şaklayasız elüñüz altındaķıları hōş tutasız ve dağı ‘Arab (17) ĥazizlerinde müşriklerinden kimesne kıomayasız süresiz çıkarasız dağı size iki nesne benüm emânetümdür şaklayasız (18) biri budur ki Ĥur‘ân-ı ‘azîm ile ‘amel kılasız ikinci budur ki benüm ehlüme ve ta‘alluķâtuma ĥürmet edesiz Enşâr benüm ta‘alluķâtumdur (19) Enşâra katı ‘izzet eylesesiz eyülere uyasız yavuzlardan ırağ olasız Allâh Te‘âlâdan dilerin ki (20) beni dağı sizleri dağı rahmeti sayesinde râĥat kıla dedi hemân ki bu sözi söyledi dağı

106b

(1) (dağı) söylemege mecâl kıalmadı başını yaşduğa kıodı andan yâranlar eyitdiler ey Tañrı peygamberi çünkü ölüm (2) Ĥaķ işidür eger sen ecelünle ölürsen seni kim yusun eyitdi baña kim yakın ise ol yusun (3) eyitdiler seni kıabre kim kıosun eyitdi ĥışımlarumdan kim yakınraķ ise ol kıosun eyitdiler (4) saña kefen neden edelüm eyitdi işbu geydüğüm ton yeter bir Mışrı aķ bez dağı kıatasız yâhüd Yemânî (5) dedi andan eyitdiler senüñ üzerüñe namâzı kim kılsun yâ Resûlu’llâh eyitdi Allâh size rahmet (6) eylesün ki benüm ĥuşşam yersiz beni yuyasız kefenüme şarasız ve

⁹⁷ Kassas Suresi, 83. ayet.

iledüp kabrüm üzerine koyasız evvel benüm namāzumı Cebrā'il (7) kılısardur şonra Mikā'il andan İsrāfil andan 'Azrā'il andan şonra siz daḥı bölük bölük gelüp namāzumı (8) kılasız 'avratlar daḥı gelüp anlarla bile namāzumı kılasız beni kabrümüne koyasız andan beni esenleyüp gidesiz ammā beni (9) unutmayasız ki ben sizi unutmazın kıyāmet güninde şırāt köprüsünde sizi bulam Hāḫ Te'ālādan sizi (10) ve dükeli ümmetümi dilemeyince şırāt geçmeyem bu sözi söyledi ve ḥastalığı ağır oldu bir pāre 'aḫlı şaşdı (11) yāranlar çıḫup gitdiler çünkü erenler taşra çıḫdılar 'avratlar içerü girdiler sehl vaḫt geçmedin peygamberuḫ (12) dili ağır oldu ve uşşı gider gibi mubārek dili ḫamağı depserdi yubūset ḡālib oldu bir pāre (13) yağ getürdiler peygamberuḫ yüzine ḫamzurdılar birezden peygamber gözin açdı 'avratlaruḫ mu'ālecesin gördi (14) eyitdi bu ḫekimligi kim eyledi 'avratlar eyitdiler biz eyledük dēmege ḫorḫdılar 'ammuḫ 'Abbās eyledi dēdiler (15) tēz 'Abbāsı kıḫırtıdı eyitdi ey 'ammı niçün böyle eyledüḫ 'Abbās eyitdi yā Resūlu'llāḫ ben eyledüm 'avratlar (16) eylemişler dēdi 'avratlar eyitdiler yā Resūlu'llāḫ biz eyledük senüḫ öḫüḫ gitdi şandük peygamber 'a.s. (17) eyitdi Taḫrı kılmason ki āḫir vaḫtde benüm 'aḫlum gide dēdi andan 'Abbāsı eyitdi bu ev içinde ne ḫadar (18) 'avrat varsa burınlarına yağ ḫoysunlar ki benüm emrüsüz bir daḥı böyle iş ētmesünler dēdi peygamber niçe ki (19) buyurdısa eyle ētdiler bunuḫ üzerine üç gün daḥı geçdi peygamberuḫ ḫastalığı ḫatı ziyāde oldu (20) buyurdı bir çanaḫa şı ḫoydılar ḫatına ḫodılar dem dem ki ḫarāret ziyāde olurdu elini aḫa batururdu

107a

(1) eline ve yüzine şı ururdu eydür ki yā Rabb baḫa 'ināyet eyle Azīne günü ve Şenbe günü bu ḫalle geçdi (2) yekşenbe gün bir pāre gözini açdı yeynirek gibi oldu 'Alī 'Abbāsı eyitdi yā 'ammı peygamber bugün eyücedür (3) 'Abbās eyitdi ḡālib vaḫt yaḫın olmışdur ki Hāḫ Te'ālā civārına vara 'Abdu'l-Muḫḫalib oḫlanlarınuḫ (4) (ni)şānların bilürin ecel yaḫın olıcaḫ anlarda bir 'alāmet olur şimdi ben anı peygambarda müşāhede (5) ēderin evet yā 'Alī şor peygambara ki ḫilāfeti ḫanḫı ḫā'ifeye vaşiyet kılar Benī Hāşim oḫlanlarına mı buyurur (6) yā 'Abdu'l-Muḫḫalib oḫlanlarına mı buyurur yoksa kime vaşiyet kılar ki biz daḥı anı yerine ḫoyavuz dēdi (7) 'Alī eyitdi yā 'ammı bu nesneyi şimdi şormak olmaz şāyed ki bir ḫayrı ḫā'ifeye emr eyleye dēdi 'Abbās daḥı (8) ebsem oldu hicretüḫ on birinci yılında Rebī'ü'l-evvelüḫ onıncı gününde düşenbe ḫēcesi aḫşam (9) namāzı vaḫtı ḫēce gördi ki peygamberuḫ ḫastalığı yeynildi ḫücre ḫapusını açdı taşra çıḫdı müselmānlar (10) namāz içinde idi şaf şaf ḫurup Ebū Bekr ardında namāz kılıyorurlardı peygamber anları namāzda gördi (11) şād oldu Elḫamdü'llāḫ ki ümmetüm benden şonra sünnetümi ri'āyet ēderler dēdi ḫuru gelmege ḫōd mecālī yoḫdı (12) ammā dōşek üzerinde otururdu 'Āyişe şöyle taşavvur ēderdi ki peygamber ḫōşcadur eyitdi yā Resūlu'llāḫ (13) misvāk ister misin dēdi eyitdi belī isterin 'Āyişenüḫ evinde bir uci çeynenmedük misvāk ağacı vardı (14) 'Āyişe anı aldı ucını ḫatı ḫatı çeynedi yumşak eyledi andan peygamberuḫ eline şındı peygamber 'aleyhi's-selām (15) anı aldı şöyle ḫatı dutdı ışırdu 'Āyişe eyitdi yā Resūlu'llāḫ inen ḫatı ışırma ki dişlerüḫe (16) zaḫmet vērürsin dēdi eyitdi yā

‘Āyişe baña Cebrā’il böyle vaşiyet eyledi andan sonra misvāk (17) hakkını konşu hakkını şol kadar ısmarladı ki şanarum ki konşudan konşuya mīrās deger ve kulı halāyıkı (18) hōşça dutmağı şol kadar ısmarladı ki şandum ki issi eline geldüginleyin kul halāyık āzād olur dēdi çünki (19) Ebū Bekr namāzdan fāriğ oldı Ebū Bekr eyitdi peygamber kapuyı açmış bizi gözedür Ebū Bekr şād (20) oldı eyitdi peygamber hōşcadur tēz turup peygamberuñ katına geldi gördi ki Resūlu’llāh hōşcadur nazār kıılır

107b

(1) sevindüğinden ‘Āyişeye laṭife édüp söyledi şāyed Resūlu’llāh işide güle dēdi pes ‘Āyişeye (2) eyitdi yā ‘Āyişe el-ḥamdü’lillāh Resūlu’llāh hōşcadur bu gece bir ḥatunuñ evine dağı varmağ gerekdür (3) senüñ nevbetüñ geçdi dēdi ‘Āyişe eyitdi peygamber baña ḥastalığı ḥālinde geldi hōşça olıcağ gayrı (4) yere gitmek olmaz benüm nevbetüm bākīdür dēdi peygamber anlaruñ sözini işidüp gülümsedi evet söz (5) söylemedi meger Ebū Bekrūñ evi Medīnenüñ kenārında bir maḥallede idi kim aña Şeyḥ dēler peygamber ḥasta olalıdan (6) berü hiç evine varmamışdı mezkit içinde olurdu ‘Āyişe eyitdi ey ata bunca zamāndur ki (7) varmaduñ peygamber dağı hōşdur sen dağı evüñe var dēdi Ebū Bekr dağı evine gitdi el dağı tağıldılar (8) gitdiler bir birine peygamberuñ hōşluğın muştuladılar sevinişdiler ‘Āyişe peygamberuñ ardına girdi peygamber aña söykündi (9) ol gece şabāḥ olunca peygamber oturdu şaşmadı ve ‘aqlını tağıtmadı hemān ki gün toğdı yasıldı (10) peygamberuñ alınına bir pāre der geldi ve ağızını bir kerre açdı ve yēne yumdı hemān sa‘at cān-ı şīrini ḥağğa (11) teslīm eyledi *اللهم وانى السيرة الجيدة* pes şaḥīḥ-i rivāyet budur ki Hicretüñ on birinci yılında (12) Rebī‘ü’l-evvelüñ on ikinci güninde düşenbe gün kuşlık vaqtinde müteveffā⁹⁸ oldı çünki peygamber fevt (13) oldı ‘Alī bin Ebī Ṭālib ağlayurağ taşra çıkdı ‘Ömer razıya’llāhu ‘anhu ‘Alīye eyitdi bu münāfiğlar peygamberi öldi (14) şanurlar ḥāşā ki peygamber öle Ḥağ Te‘ālā Ḥazretine varmışdur yēne gelür ölmemişdür nitekim Mūsā peygamber şalavātu’llāhi ‘aleyhe (15) kavmi arasında çıkardı Ḥağ Te‘ālāya rāzını söylerdı yēne gelürdi ve dağı ‘İsā peygamber ki kavmi (16) arasında çıkdı yēne geliserdür Muḥammed dağı eyledür ölmemişdür dēdi Ebū Bekre haber oldı tēz erişüp (17) içerü girdi gördi kim ‘Āyişe yüzün döğüp ağlar peygamberuñ yüzün örte kōmişlar ilerü varup (18) yüzün açdı bağıdı gördi ölmüş ağlayurağ taşra çıkdı gördi kim ‘Ömer dağı bu sözi söyler (19) eyitdi yā ‘Ömer böyle dēme şol āyeti gör ki Ḥağ Te‘ālā peygambara dēmişdür *مَيْتُونَ وَلَهُمْ يَتُّمَ إِنَّكَ* (20) ‘Ömer eyitdi yā Ebū Bekr ben ol āyeti görmedüm mi şanursın dēdi ve bunun üzerine söz ḥatm oldı

108a

⁹⁸elifi maksure.

⁹⁹Zümer suresi, 30. ayet.

(1) خبر اختلاف مهاجر وانصار اندر بقية ساعد وسبب خلافت ابابكر kitābuñ muşannifi Muḥammed bin Cerīrū't-Ṭaberī (2) şöyle rivāyet eyledi kim çünkü Muḥammed Muştafa *şalla'llahü 'aleyhi ve's-sellem* bu fenā evinden göçüp āḥiret (3) sarāyına inti(k)āl étđi Ebū Bekr razīya'llāhu ' anhu ayağ üzere tırup ḥuṭbe oқudı andan eyitdi (4) ey müselmānlar bilünj ve āgāh oluñ ki Muḥammed öldi şunlar ki Muḥammede tıparlar Allāh ölmez bī-zevāldür dēdi (5) çünkü Medīne ḥalkı Muḥammedüñ öldügin işitdiler yaқaların yırtup feryād u fiğān eylediler cemī' ḥalk (6) segirdişdiler Muḥammedüñ evine geldiler andan gelüp mescid içine girdiler oturdılar andan peygambaruñ (7) ehl-i beyti ve ḥışımları kavmleri ve қollıқcıları çullar geyüp saç ve saқalların yolup yas (8) ve feryād étmege meşğül oldılar andan peygambarı yumağa ve defn étmege muқayyed olmadılar mescid içinde oturup (9) tedbīr étđiler her kişi bir dürlü fikr eylediler Muhācir ve Enşār iki taraf oldılar her birisi ḥilāfet bizümdür (10) dēyü d'avī eylediler Enşār tā'ifesi ittifaқ étđiler ki Sa'd bin 'Ubādeyi ḥalīfe eyleyeler eyitdiler ki ḥilāfete (11) bu lāyıқdur bunlar bu tedbiri éderken Muhācirler işitdiler Ebū Bekr ayağ üzere tırı geldi eyitdi (12) çünkü Muḥammed aradan gitdi vācib budur ki ḥilāfet bābında tedbīr édesiz ḥilāfet kime lāyıқdur göresiz (13) dēdi Muhācirden Nečasī Ebū Bekr қatına girdiler Enşārdan bir cemā' at Benī Sa'd evinde Sa'd bin 'Ubādü'l- (14) Ḥazreci қatına cem' oldılar 'Alī bin Ebī Ṭalīb ve 'Abbās bin 'Abdu'l-Muṭṭalib ve қalan oğulları ve қarındaşları (15) ve Muhācirden ve Enşārdan niçe kişiler peygambaruñ üzerine tırup yas eylemege meşğül olmışlardı (16) Medīne nevāḥisinde ne қadar müselmānlar varısa anda ḥāzır olmuşlardı ki ḥilāfet kime ta'yīn olunur (17) bileler Enşārdan Ḥuzeyme bin Şābit eyitdi ey Enşār cemā' ati eger bugün ḥilāfeti Muhācirin elinde қılacaқ olursañuz (18) tā kıyāmete degin ḥilāfet anlaruñ elinde қalacaқdur siz ol Enşār degül misiz ki Ḥaқ Te'ālā Қur'an içinde sizi yād (19) eylemişdür هَاجِرَ مَنْ يُحِبُّونَ قَلْبُهُمْ مِنَ الْإِيمَانِ الدَّارَ تَبَوُّوا وَالَّذِينَ 100¹⁰⁰ āyeti sizüñ ḥaққuñuzda nāzil (20) olmuşdur Muḥammed Muştafa *şalla'llahü 'aleyhi ve's-sellem* Hicreti sizüñle étmişdür қabri dağı sizüñ içüñüzde olmuşdur

108b

(1) pes eyle gerekdür ittifaқ édesiz ḥilāfeti bir kişi elinde қılasız ki Қureys andan emīn ve Enşār қavmi emīn olısar (2) eyitdiler toғrı söyledüñ ya Ḥuzeyme biz ḥilāfeti kendü yoldaşumuza Sa'd bin 'Ubādeye lāyıқ görürüz (3) dēdiler Muhācirin bunı işidüp yüzlerin ekşitdiler ve birbirine baқışdılar andan Esīd bin Ḥaşan (4) el-Enşāri ayağ üzere tırup eyitdi yā Ma'şerü'l-Enşār bilünj ki Ḥaқ Te'ālā size ulu ni'met (5) vērmişdür ve sizi kendü ḥabībine Enşār қılmışdur Muḥammed Muştafa ki iki cihān faḥrıdur kāfirler elinden (6) zārüret göricek sizüñ қатуñuza hicret étmişdür anuñ 'aziz rūḥı sizüñ arañuzda қabz (7) olmuşdur size vācibdür ki bu ni'metüñ şükrin қılasız ve bu maşlahatı Muhācirine tefvīz қılasız anlar kimi ihtiyār (8) édüp ilerü çekerlerse siz dağı anı қabül қılasız dēdi Esīd böyle dēyicek Enşārdan bir cemā' at (9) ayağ üzere geldiler Esīde ḥayli iri yarı söylediler Esīd ebsem oldı andan şonra Beşīr bin (10) Sa'dü'l-'Aver el-Enşārī tıru geldi eyitdi yā Ma'şerü'l-Enşār

¹⁰⁰ Haşr suresi 9. ayet.

bilünüz siz ‘izzeti Kureyş sebebiyle bulduñuz (11) anlar dañı kutı sizünle buldılar eger sizün da‘ vāñuz haq olsaydı anlar hergiz i‘ rāz edecek degüllerdi (12) eger siz Muhācirin haqqında ihsān étdünüzse Haq Te‘ālā sizün haqqunuzda étdüğü ihsān andan dañı (13) ziyādedür size vācib budur ki küfrān-ı ni‘met olmayasız ğayret-i cāhiliyye ucından kendünüzü cehennem odına (14) giriftār étmeyesiz Muhācirin katında ise siz dañı anda olasız andan soñra ‘Azīm bin Sa‘dü’l-Enşārī (15) turu geldi dēdi ey Enşārī kavmi siz ol Enşārīsiz ki dīn yolında kāfire evvel kılıcı siz (16) urduñuz şaķınuñ ki dīn ehliyle şavaşı siz étmeye hilāfet ehl-i nübüvvetden ğayrı yerde yaraşmaz siz (17) fāriğ olasız dēdi andan Sa‘id bin ‘adl-i Enşārī turu geldi eyitdi yā Ma‘şerü’l-Enşār eger hilāfet (18) sizün ise Kureyşün degülse anlara söyleñ ki sizünle bi‘at édüp da‘vādan vāz geleler eger anlaruñsa sizünle (19) müselmānlıq budur ki inşāf édesiz hilāfeti anlara teslīm kılasız bilmez misiz ki peygāmbar Hāzreti henüz vefāt (20) étmenden Ebū Bekri bize imām étmēdi mi ve bunca vaqt namāz kılmadı mı namāz hūd dīnün diregidür ve dükeli ‘ibādātun

109a

(1) efzalidür namāzda imām étmegün ma‘nāsı budur ki hilāfete dañı müstaħaķ ola bu sözde iken Ebū (2) Bekr ve ‘Ömer ve ‘Osmān ve Ebū ‘Ubeyde binü’l-Cerrāh Muhācirlerden bir niçe kişiler çıka geldi gördiler ki Sa‘d bin (3) ‘Ubāde perişān oturmuş ve bir pāre bezi başına çekmiş Enşārdan niçe çevre yanına durmuş (4) elbette halife bir olmaķ gerekdür dērler Muhācirin Ebū Bekr ve ‘Ömer ve ‘Osmān gelicek birez ebsem oldılar (5) andan Şābit bin Kays bin Şemmās el-Enşārī ki Enşāruñ haķibidür eyitdi yā ma‘şerü’l-Muhācirin (6) siz dañı biz dañı bilürsüz ki Haq Te‘ālā Muħammedi bize peygāmbar viribidi ol zamānda aña Mekke halkı ne cefālar (7) étdiler āħir Haq Te‘ālā aña hicret emr eyledi ol toğup kopduğı yerden koparup bizüm (8) katumuza viribidi bu bizüm şehrumüzi varumuzu aña qarārgāh eyledi biz māllarumuzu sizünle berābar (9) üleşdük ve sizi evlerümüze kondurdıķ ve cem‘ hidmetünüzü boynumuza aldık hiçbir (10) nesnemüzi sizden dern‘ eylemedük Haq Te‘ālā Kur‘ān içinde ögdi Enşār bizüz İslām (11) leşkerine kuvvet biz olduķ peygāmbar iki cihānuñ fahrı iken bizüm aramızda qaldı çünkü ol Dünyādan (12) gitdi kimseyi hilāfet için ta‘yīn eylemedi bu nesneyi anuñçün étmēdi ki anuñ ümmeti hilāfet üzerine (13) cem‘ olmazlar ümmeti ittifaķ édüp kimi ihtiyār éderlerse Allāh katında dañı ol maķbül olur (14) çünkü Allāh Te‘ālānuñ Enşārī bizüz hilāfet dañı bizümdür aşikār söylerüz sizün dañı cevābuñuz (15) nedür yā ma‘şerü’l-Muhācirin söyleñüz görelüm dēdi çünkü Şābit binü’l-Kays sözini tamām eyledi (16) Ebū Bekr eyitdi yā Şābit haq söyledün şol nesnenün yeri vardur beyān eyledün ve bu mertebe ki (17) Haq Te‘ālā bize müyesser eylemişdür aña hiç kimse māni‘ ve münkir degüldür ammā biz dañı ol kavmüz ki Haq Te‘ālā (18) bizüm haqķumuzda āyet indürmişdür ve buyurmuş ki ¹⁰¹وَرَضَ اللَّهُ مِنْ فَضْلًا يَبْنَعُونَ وَأَمْوَالَهُمْ دِيَارِهِمْ مِنْ أُخْرَجُوا الَّذِينَ الْمُهَاجِرِينَ وَيَنْصُرُونَ وَالْفُقَرَاءِ

¹⁰¹ Haşr suresi 8. ayet.

(19) çünkü bir tâ'ifeyi ki Hâk Te'âlâ anlar şâdıqlardur dëyü ögdi ve (20) bize dağı buyurdı ki

الصَّادِقِينَ مَعَ وَكُونُوا اللَّهُ اتَّقُوا الَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ آمَنُوا بِهَا يَا¹⁰² dedi çünkü size şâdıqlarla

109b

(1) oluğ dëyü buyurdı şâdıqlar bizüz pes size vâcibdür ki bizümle olasız biz kimi ihtiyâr edersevüz siz dağı anı (2) ihtiyâr edesiz bilün ki tâ'ife-yi 'Arab İbrâhîm peygamberuğ da'vetine muhal düşmişlerdür anlar Kureyşden gayrı tâ'ife (3) hilâfetine rızâ göstermezler öyle olıcağ Kureyş arasında hilâfete lâyığ iki kişi vardır biri 'Ömer bin (4) ü'l-Hattâbdur ve biri 'Ubeyde binü'l-Harrâcdur bu ikisinden çankısını ki ihtiyâr eder bî'at êtdük dedi (5) Ebü Bekr eyle dëyicek Şâbit bin Kays eyitdi yâ Ma'şerü'l-Muhâcirîn işbu Ebü Bekr dëdüğine siz rızâ vërür misiz (6) Muhâcirîn eyitdiler vërürüz Ebü Bekr ihtiyâr êtdüğü kişiyi biz dağı kabül ederüz eyle dëyicek Şâbit eyitdi (7) ma'lûm oldı ki siz Ebü Bekre nisbet edersiz peygamberuğ emrine muhâlefet edersiz 'âşî tâ'ife imişsiz 'âşîlerün (8) hilâfeti câiz degüldür dedi Muhâcirîn eyitdiler biz neden 'âşî olduk ve peygamberuğ buyruğına ne sebebden (9) muhâlefet eyledük Şâbit eyitdi siz kendünüz dëmedünüz mi peygamber hâl-i hayâtında Ebü Bekri sizünçün imâmete (10) ihtiyâr êtdi bu nesne hemân Ebü Bekrün hilâfetine lâyığ olmasına işâretdür hemân ma'nâda Ebü Bekri (11) peygamber kendüsi halife êtmışdür Ebü Bekr hilâfeti kendü kabül êtmeyüp 'Ömere yâ Ebü 'Ubeydeye isnâd êtdüğü peygamberuğ (12) emrine 'âşî olmağ degül midür peygamber ki Ebü Bekri size halife êtmış ola siz gayrı kişiyi halife eylerüz dëmeğ (13) peygambara 'âşî olmağ degül midür böyle olıcağ siz tâ'ifenün hilâfeti nevehle câizdür cevâb vërün yâ Ma'şerü'l-Muhâricîn (14) dedi Muhâcirîn bildiler ki Şâbit Kays danışmendâne söyledi كه الانيتهم من قريش peygamber Ebü Bekre imâmet buyurduğı (15) vağtde peygamber çatı hasta idi ol vağt ki hüşca oldı yene mezkide geldi imâmeti kendüsi eyledi evet (16) yâ Ma'şerü'l-Enşâr bilürüz ki yeryüzinde Allâh Te'âlâya çapan ve peygambara evvel imân getüren yene peygamberuğ hışımları ve (17) yakın kavmleri idi peygambardan şonra hilâfet dağı anlara münâsibdür bu bâbda anlarla münâza'a êtmek zulmdür (18) te'addidür bilürüz ki Hâk Te'âlâ size Enşâr-ı dîn dëmişdür Hicreti sizün çatuğuzda êtmışdür sizün fazluğuz (19) ve İslâm içinde bâkîñüze inkârumuz yokdur siz bizüm 'azîzlerümüz siz ve dîn yolında mu'teber çardaşlarumuz (20) münâsib budur ki beglik bizüm elümüzde ola ve vüzerât sizün elünüzde ola sizün çanışığuzuz biz hiç

110a

(1) iş êtmeyevüz ve sizün çatuğuzdan gayrı yere hüküm êtmeyevüz dëdiler eyle dëyicek Cabbâr bin Münzir binü'l-Cemü' u'l-Enşârî (2) yerinden sıçrayup durı geldi 'ammusı oğlanlarına yâ Ma'şerü'l-Enşâr gâfil olmağ ki bunlar sizi aldamağ (3) ister Allâh hağkçıün ki cemî' mağlûkâtuğ hağkçudur

¹⁰² Tevbe suresi 119. ayet.

Muhammed sizün şehriñüze gelmeyince Allāha āşikāre ‘ibādet olunmadı (4) ve sizün mescidleriñüze gelmeyince āşikāre namāz kılinmadı ve ‘Arab tā’ifesi sizün kılıclaruñuz zahmını yemeyince imāna (5) gelmediler bugün Dünyā içinde sizden ulu yoğdur dīn içinde naşibüñüz ve İslām içinde fażiletüñüz vardır (6) imāmete lāyıkrağ kimesne yoğ midur bu muhācirin tā’ifesine söylerler bizüm hilāfetümüze rāzī olursa olsunlar (7) ve eger olmazsa bir kişi bizden beg olsun ve bir kişi anlardan beg olsun iki tā’ifeden iki kişi halīfe (8) olsun dedi pes Esid bin Haşan ve Beşir bin Sa’ d durı gelüp eyitdiler bu ne sözdür ki yā Hübāb (9) söylersin hiç ‘aklı olan bu sözi söyler mi ve devletlü kişi bu nesneyi kabül eyleye mi kaçan oldığı (10) vardır ki bir şehride iki beg ola andan bir birine muhālif ola bu sözden vāz gel dedi Hübāb eyitdi (11) Allāh haqqıçün Enşār arasına fitne bırağursız bu söze ki rāzī olmazsınız sizün sebebüñüzle niçe kişiler dağı (12) rāzī olmayacağdur ya ben dedüğüm gibi olmak gerekdür yāhūd hilāfet bir tā’ifede olmak gerekdür dedi ‘Ömer binü’l-Haṭṭāb (13) eyitdi yā Hübāb iki kılıc bir kında rast gelmez ve buyurursın dedüğün nesneyi ‘Arab tā’ifesi rāzī olmaz (14) bu kaçan olacağdur ki peygambar bir tā’ifeden ola halīfesi bir tā’ifeden ola ‘Arab şol kişi halīfe olmağa rāzī (15) olurlar ki peygambarda ol aşıldan olmuş ola ve hem bu sen dedüğün nesnede yā Hübāb ulu fesād vardır ve hem (16) dünyāda zarar çünki Allāh birdür ve dīn birdür ve Qur’an birdür müselmānlaruñ ^{بِسْمِ}(?) dağı şalāha gelmez illā birle pes (17) vācib budur ki imām bir ola iki olmaya eyle olsa Allāhdan korğı gerek şerif işi bir kimesneye teslim (18) etmek gereksiz Muhācirin ve Enşār anuñ üzerine ittifağ etmiş olalar ki hem Kureyšden ola ve hem Muhammedün (19) akrabasından ola ve *(hem Muhammedün akrabasından ola)* dedi Hübāb binü’l-Münzir eyitdi yā Ma’şerü’l-Enşārī (20) bu kişinün sözine ittifağ etmenüz hilāfet sizün naşibüñüzdür elbette sizden olmağlığa bunlar rāzī olmak

110b

(1) gerek olmazlarsa bundan böyle bunları Medīneden kovup çıkarmak gerek ‘Arab tā’ifesi sizün ‘izzetüñüzi (2) ve şerefüñüzi cāhiliyyet zamānında dağı İslām zamānında dağı bilmişlerdür anlaruñ sizün hilāfetüñüzi (3) kabül etmezler degöldür Allāh haqqıçün bu sözi kim kabül etmezse yüzini kılıcla urayın dedi (4) ‘Ömer eyitdi Allāh Te‘ālā seni dağı ura yā Hübāb dedi Hübāb eyitdi belki seni öldüre yā ‘Ömer (5) dedi andan ‘Ömer kalan Enşāra yüz tutdı eyitdi ey kavm siz Allāhuñ Enşārisız ve peygambar (6) Enşārisız ve İslām içinde bizüm kardeşlarumuzsız biz Dünyāda ne belāya uğraduğsa ve hayrdan (7) şerden neye yetişdükse siz dağı bizümle bile olduñuz hiç mahluğāt içinde bizüm sizden gayrı (8) dōstumuz var midur ve sizden ‘azizrek bizüm kimselerümüz yoğdur siz ol tā’ifesiz ki mālunuñuz (9) ve hānmanuñuz bizüm yolumuza nişār eyledüñüz bir nesneye sizün ihtiyācuñuz varken bizüm hācetümüzi ihtiyār (10) eyledüñüz çün sizünle bizüm aramızda bunca dōstlık vardır vācib budur ki bu ümmetün ihtilāfına (11) sebep olmayasız bu nesneyi Hağ Te‘ālā bir mü’min kardeşuñuza naşib etmişdür siz aña hased etmeyesiz (12) hilāfet sevdāsını koyasız bu işi Kureyš tā’ifesine teslim eyleyesiz dedi Şābit bin Kays eyitdi

biz hilâfeti (13) kendü yoldaşumuza ve Sa'd bin 'Ubādeye revā görürüz ki evvelden bizüm emirümüzdür ve Hazrec tā'ifesinün (14) seyyididir 'Ömer binü'l-Ḥaṭṭāb eyitdi yā Şābit Sa'd hilâfete yarar kişi degüldür dedi Şābit eyitdi (15) yā 'Ömer 'imārete ve hilâfete Sa'dden yarar kişi daḥı yoḡdur senden daḥı ve kalan Muhācirinden daḥı (16) hilâfete Sa'd lāyıkdur Şābit eyle dēyicek Muhācirinden niçe kişi ṭuru geldi Şābitün üzerine hücüm kıldılar (17) Enşārdan daḥı ṭuru geldiler az ḡaldı ki el kılıca uralar ara yērde niçe fesād ola pes Mu'a(z) bin 'Adiyyü'l- (18) Enşārī ṭuru geldi bu ḡalkı teskin eyledi andan eyitdi yā Ma'şerü'l-Muhācirin Allāh ḡaḡkıcıün (19) ki bizüm ḡatumuzda sizden 'azizraḡ kimesne yoḡdur evet hilâfet Ḳureyš elinde olmaḡlıḡa bir ḡüccet (20) olmayacaḡ ḡorḡarın ümerāda fesād ola eyle dēyicek 'Ömer binü'l-Ḥaṭṭāb eyitdi yā Ma'şerü'l-Enşār siz peyḡambardan

111a

(1) bu ḡadiseyi işitmedünüz mi ki *الايمنه من قريش* imāmlardan Ḳureyšden olurlar dēmişdür dedi Beşir bin (2) Sa'dü'l-Enşārī eyitdi vallāh ben bu ḡadiseyi peyḡambaruḡ işidüp dururın şimdi bildüm (3) taḡḡik ki hilâfet anlaruḡdur muḡālefet ḡaṭā-yı meḡzdir yā Enşār Allāhdan korḡuḡ muḡālefeyi ḡoḡ dedi (4) Ebū Bekr eyitdi aḡsente yā Beşir *rahmuke'llāh* ṭoḡrusın söyledün bu nesneyi ben kendü nefsumḡün (5) söylemezsin uşda 'Ömer uşda 'Ubeyde her ḡankısın iḡtiyār edersenüz bī'at eyleḡ dedi (6) 'Ömer eyitdi *لا والله*, bu maşlahata sen lāyıḡsın ki Muhācirin arasında senden fāzil kimesne (7) yoḡ *بمن ميثاقنا* senün ḡaḡḡuḡda nāzil olmışdur Ḥazret-i risālet seni kendü eliyle (8) imām eylemişdür sen dururken ḡayrı kişi ḡalife olmaḡ revā degül dedi Enşār bu sözi kim işitdiler (9) eyitdiler ḡünki ḡalife elbette Muhācirden olmaḡ gerekdür bārī hilâfeti 'Alī bin Ebī Ṭālibe revā görürüz (10) ki Muḡammedün 'ammısı oḡlıdur şimdiki ḡâlde 'Aliden 'ālim ve 'Aliden aşlahā kimesne yoḡdur hem peyḡambara (11) andan yaḡınraḡ ḡışım yoḡdur ve dükeli Ḳureyšün ve Benī Hāşimün muḡtedāsıdur dēdiler 'Ömer gördi kim yēne (12) iḡtilāf düşdi ḡorḡdı kim fesād ola Ebū Bekre eyitdi elünı aç ki bī'at edelüm ki Ḳureyšün (13) pīrisin ve bu maşlahata lāyıḡsın dedi Ebū Bekr eyitdi yā 'Ömer benden sen lāyıḡsın elünı sen (14) aç ki bī'at edeyin dedi 'Ömer şunup Ebū Bekrün elini kendü elini anuḡ eli üstinde ḡoyup (15) bī'at eyledi *خير خلف ابوبكر رضي الله عنه* ḡünki 'Ömer Ebū Bekre bī'at eyledi Beşir bin Sa'dü'l-Enşārī eyitdi (16) Vallāh Enşār tā'ifesinden de benden öḡdin kimesne bī'at etmiş olmaḡ olmaz dēyüp ilerü vardı (17) Ebū Bekrün elin aldı bī'at eyledi Ḥubāb binü'l-Münzir eyitdi yā Beşir bu nesneyi sen Ebū Bekri diledüḡününden (18) etmedün belki 'ammuḡ oḡlı Sa'd bin 'Ubāde emir ola dēyü ḡorḡduḡuḡndan bu işi ḡasedden eyledün dedi (19) Beşir eyitdi vallāh ḡasedden etmedüm evet sencileyin ḡaḡḡı görürken bāṭıl üzerine müselmānlarla nizā' (20) etmegi istemedüm dedi Ḥubāb binü'l-Münzir ḡaḡıdı Beşire kılıc çekdi Enşār anı görüp segirdişdiler

111b

(1) Hübâbı dutdılar ğavgâyı sâkin eylediler Hübâb eyitdi siz bu işi işledünüz Allâh haqqıçün gördüm ki (2) sizün oğlançuklarıñuz anuñ qapusında niçe zâr u sergerdân ola bir içim şu isteyeler vermeyeler dâdi (3) Ebû Bekr eyitdi yâ Hübâb benden mi qorqarsın dâdi Hübâb eyitdi senden qorqmazın evet (4) senden şonra niçe tâ'ife gele ki oğlançuklarımızı incideler 'azâblar êdeler bundan şonra Enşâr gelüp (5) bir bir bî'at êtdiler ammâ Hazrec qabilesi şındılar qatı perîşân oldılar zîrâ anlarıñ murâdı Sa'd bin (6) 'Ubâdeyi halife êtmekdi pes her kişi kim Ebû Bekrün elin alup bî'at êderdi Sa'd bin 'Ubâde anı bulaydı (7) dirile yêrdi anı görüp Enşârdan bir kişi eyitdi ey cemâ'at Allâhdan qorquñ Sa'd bin 'Ubâdenün (8) hâline nazâr eyleñ tasanından renclü olup kendüyi helâk eyledi 'Ömer eyitdi öldürün ol münâfıķı ki (9) müselmânlar arasında fitne bırakmaq istedi ba'zılar şöyle rivâyet êderler ki olgün Sa'di müselmânlar depelediler (10) fitnesinden emîn oldılar andan 'Abdu'r-rahmânü'l-Zehdi¹⁰³ Enşârün üzerine durdı eyitdi Enşârî (11) qavmi gerçi fazlda şerefde ve peygambara yardım êtmekde ve dîn-i İslâma kuvvet êtmekde sizün mertebenüz ve 'azmünüzün (12) ziyâde idüğinde hiç kimesne inkâr eylemez ammâ sizün arañuzda Ebû Bekr gibi 'Ömer 'Oşmân gibi ve 'Ubeyde binü'l-Cerrâh gibi (13) kimesne yoqdur sizün üzerünuze vâcibdür ki fazlda ziyâde olan tâ'ife ile berâbarlık du'âsın êtmeysesiz (14) ve muhâlefet êtmeyüp Haqqa muṭî' olasız dâdi pes Zeyd bin Erqamü'l-Enşârî eyitdi yâ 'Avķ biz anlarıñ (15) faziletlerine inkâr êtmezüz ammâ bizi daķı böyle êtmek olmazdı bizüm tâ'ifemüz Muhâcirîn tâ'ifesinden aşığa mıdır (16) Seyyid Hazrec Sa'd bin 'Ubâde bizden degül midür ve Seyyid Evs Sa'id bin Mu'âviye ki 'arş anuñçün harekete gelmişdür (17) bizden degül midür ve daķı Zeyd bin Şâbit ki 'ilm-i ferâizde bî-naẓırdur bizden degül midür ve daķı Hâbib 'Adiyy ki (18) anı bal arusı hıfz eylemişdür bizden degül midür ve daķı Hanṭala bin 'Âmir ki peygambar anı ğuslü'l-Melâike demişdür (19) bizden degül midür ve daķı Huzeyme-Şâbit ki peygambar anuñ şehâdetini iki şahid yerine dutup hükm eylemişdür (20) bizden degül midür bunlarıñ faziletlerine kimün inkârı vardur Allâh haqqıçün yâ binü'l-'Avf eger emîrü'l-mü'minîn 'Alî

112a

(1) Ebî Ṭalib ve daķı Fulân bin Hâşim peygambaruñ defnine ve muşibetine meşğül olmayardı ve hilâfet taleb êdelerdi (2) Ebû Bekri kimesne hilâfete qabül êtmezdi dâdi 'Abdu'r-rahmân bu sözi Ebû Bekre söyledi Ebû Bekr eyitdi (3) hele sen fâriğ ol çünki qalan müselmânlar bî'at êtdiler fitne sâkin oldı dâdi andan (4) Ebû Bekr âdem viribiyüp 'Alî oqutdı 'Alî geldi selâm vêrdi oturdı niçe kişiler 'Alî (5) ile bile geldiler andan 'Alî ol qavme nazâr eyledi beni niçün oquduñuz dâdi 'Ömer eyitdi seni anuñçün (6) oquduğ ki ikişer halâyıķ Ebû Bekre bî'at êtmişlerdür sen daķı bî'at êdesin 'Alî eyitdi (7) ey cemâ'at hilâfet emrini Enşâr elinden çıkarmışsız hilâfet peygambar neslinden ve peygambaruñ aqrabasından (8) olmaq gerekdür demişsiz bu sözle anlar ilzâmdur imdi siz Enşârî

ilzām êtdüğünüz gibi benüm dağı (9) size ilzāmum vardur biz Muhammedüğ ehl-i beytinden olavüz Muhammed hayâtda iken katında bizden muqarreb kimesne (10) yoğı andan sonra dağı hilâfete bizden enseb yoğdur eger Allâhdan qorqarsanız ve inşâf (11) eylerseğüz hilâfet bizüm haqqumuzdur bilüğ nitekim Enşâr inşâf êdüp haqqı uydılar hilâfet du'âsın (12) terk êtdiler 'Ömer binü'l-Haţţâb eyitdi ey kişi çünki qalan haqq Ebü Bekre bî'at êtdiler sen dağı êtmek gereksin (13) êtmezsen senden dağı vâz gelürler dèdi 'Alî eyitdi ben Ebü Bekrüğ hilâfetini qabûl êtmezsin senüğ sözünle (14) ve anüğ söziyle aña bî'at êtmezsin ben aña niçe bî'at êdeyin ki hilâfete andan benüm liyâkatum ziyâde ola dèdi (15) Ebü 'Ubeyde binü'l-Cerrâh eyitdi yâ Ebâ İhsan ol Allâh haqqıçün bu işe senüğ liyâkatuğ ziyâdedür zirâ (16) sen fazlda ve 'ilmde ve peygambara qarâbetde dükeli haqqdan ziyâdesin münâsib bu idi kim halîfe sen (17) olayduğ ammâ nêdelüm çünki müselmânlar bu pîrüğ hilâfetini qabûl êtdiler bî'at êtdiler vâcib budur ki sen dağı qabûl (18) êdüp bî'at êdesin dèdi 'Alî razîya'llâhu 'anhu eyitdi yâ Ebâ 'Ubeyde sen bu ümmetüğ emînisin Ebü Bekrüğ (19) hâtırın gözedince Allâhdan qorq ki yarın kıyâmet güninde ne cevâb vèürsün ki Muhammedüğ sultânlığını (20) kendü sarâyından ve devlet hânesinden çıkaralum dèrsiz ve gayrı leşkerüğ sarâyına iletelüm dèrsiz yarın kıyâmet

112b

(1) güninde peygambara buluşıcağ ne cevâb vèerebilürsüz Qur'ân bizüm evümüzde inmişdür 'ilm-i fikih ve 'ilm-i dîn (2) ve 'ilm-i sünnet ve 'ilm-i ferâiz bizüm evlerümüzde kemâl bulmuşdur siz kendü murâduğuz gözedüp şağınuğ ki (3) âhiretinde ziyânkâr olmayasız dèdi bundan sonra Beşîr bin Sa'dü'l-Enşârî eyitdi yâ 'Alî Allâh (4) haqqı çün eger Ebü Bekre bî'at êtmezdin öğ senden bu kelâmı işidelerdi hiç kimesne sen varken (5) gayrı kişiyile bî'at êtmezlerdi sen evüğde oturmağın hilâfet maşşüduğ degüldür şandılar şimdiki hâlde (6) bunca kişiler bî'at êtmış oldılar kendü maşlahatuğda bulunduğ gerekdür ki sen dağı muhâlefet êtmeyesin (7) dèdi 'Alî eyitdi yâ Beşîr baña düşer mi idi kim peygambarı ölmüşle koyam anı yumadın ve namâzın kırup (8) defn êtmedi gelem hilâfet da'vâsın kılam dèdi Ebü Bekr eyitdi yâ Ebâ'l-Hasan eger sen bu işde münâza'a (9) kılacauğ bileydüm bir kez hilâfeti taleb êtmeyeydüm çünki halâyık bize bî'at êtmış bulındılar senden umduğumuz (10) oldur kim sen dağı bî'at êdesin ki aradan hilâf götürile eger şimdiki hâlde bî'at êtmezsin dèrseğ (11) biz saña cebrle bî'at eyle dèmezüz var sen dağı fikr eyle ehl-i beytüne tanış hâtırıña hoş gelürse eyle êt (12) dèdi pes 'Alî r.a. tûru gelüp evine geldi Ebü Bekre bî'at êtmedi tâ şuna degin bî'at êtmedi Fâţıma (13) öldükden sonra yetmiş gün geçicek ba'zılar eydür altı ay geçdükdün sonra ba'zılar eydür kırk gün geçdükdün (14) sonra 'Alî dağı gelüp Ebü Bekre bî'at êtdi pes 'Ömer ol gün çağırdı eyitdi yâ kavm elbette bu gün (15) Peygambaruğ halîfesine bî'at êtmek gereksiz câiz degüldür ki bu gece imamuğuz ma'lûm olmadın yatarsız pes ol gece olunca (16) Muhâcirden ve Enşârdan kim varsa küllîsi gelüp bî'at êtdiler hemân 'Alî ve Hasan ve Hüseyin qaldı peygambaruğ (17) ehl-i beyti ve dağı 'Abbâs ve 'Abbâsuğ oğulları qaldı ve dağı

peygamberun ğazāsına meşğul olmışlardı (18) çünkü bu vechle oldı Ebū Sufyān eyitdi yā ‘Alī hilāfeti Ebū Bekr elinde ğor mısın ki Ebū Bekr Benī Temīmdendür (19) ki tamām ‘Arab içinde anlardan kemter t̄ā’ife yokdur bārī ben revā görmezsin bu işi ben Benī Ümeyyeden ğayrı (20) t̄ā’ifeyle lāyık görmezsin dilerseñ Mekkeye ādem viribiyin cebrle Ebū Bekr elinden hilāfeti aldurayın dēdi ‘Alī eyitdi

113a

(1) yā Ebā Sufyān çok zamāndur ki sen müselmānlarla ‘adāvāt ēdersin senünj ziyānuñdan özge nesneñ yētişmez dēdi (2) Ebū Sufyānuñ bu söz(i)ni Ebū Bekre yētişdürdiler fi’l-hāl Ebū Bekr Ebū Sufyānuñ ulu oğlını kim Yezīddür ğatına oğudı (3) Şām vilāyetinünj begligini aña vērđi ve ol tarafda olan müselmānlarunj muşālahını Yezīde ışmarladı Ebū (4) Sufyān işitdi kim oğlına Şām vilāyeti vērildi ğeçe içinde varup Ebū Bekre bī‘at eyledi peygamberi (5) hālı üzerine ölmüşle ğodılar yumāğa ve defn ētmege herğiz muğayyed olmadılar evvel-emirden bī‘ate meşğul oldılar (6) ērtesi dağı bu maşlahata meşğul oldılar dağı ērtesi olıcağ ‘Ömer Ebū Bekri alup peygamberunj mescidine ğetürdi (7) bī‘at ētmeyenler dağı ğelsinler bī‘at eylesünler dēdi çünkü ğalk ğezkide cem‘ oldılar Ebū Bekr peygamberunj minberine (8) çığdı ‘Ömer Ebū Bekrden aşığa durdı evvel ‘Ömer eyitdi ey ğavm ve ey müselmānlar Allāh Te‘ālāya şükr (9) eyleñüz ki Ħağ Te‘ālā şimdiki ‘aşırda olan mağlūğātunj yēğregini sizünj üzerünjze ğalife eyledi Ebū Bekr Şiddīğ (10) bilürüz ki peygamber ğatında mertebesi ne vechledür şimdije dek bī‘at ētmemiş kimesne varsa ğelüp bī‘at eylesinler dēdi (11) bu ğünde olan bī‘ate bī‘atü’l-‘āmme dēyü ad vērđiler andan Ebū Bekr eyitdi ey ğavm ben bu işi anuñğün (12) ğabül eyledüm ki ortadan nizā‘ ğötürile müselmānlardan ğavğādan emīn olalar bu ğün ben dağı sizden (13) birünjünj ādem oğlanı ğağāsuz olmaz sizden dilerin ki benden bir ğağā şādır olıcağ ol ğağāyı (14) baña tenbīh ēdesiz ki anı şavāba döndürem ve eger şavāb ola Allāha şükr ēdesiz her ne hāl olursa (15) ben sizünj emrünjzdeyin sizünj meşveretünjzüz iş ētmezsin ümīzdür ki Ħağ ğağālardan şağlaya ve şol ki şavābdur (16) anı ilhām eyleye ve toğrı yoldan ayırmaya dēdi andan eyitdi ey ğavm şimdiki hālde üzerümjze vācib (17) budur ki peygamberunj maşlahatında olavüz anuñ ğağğını ödeyevüz namāzın ğılavüz defn ēdevüz dēdi pes cemā‘at (18) küllisi t̄urdılar peygamberunj evine ğeldiler خبردفن کردن پیغمبر اصلی الله علیه وسلم şöyle rivāyet olındı ki peygamber ‘a.s. (19) düşenbe ğün ğuşlık vağtinde müteveffā oldılar se-şenbe ğün ikindü namāzı vağtinde defn olındı (20) ba‘zılar eydür ki düşenbe ğün ki peygamber fevt oldı se-şenbe ğün çehār-şenbe ğün ğitdi penc-şenbe ğün

113b

(1) öyle namāzı vağtinde defn ētdiler Ebū Bekr eyitdi ki üç ğünden berü yatmağla peygamberunj ğoğusu tağyir olmamış (2) ola çünkü peygamberunj üzerine ğirdiler yüzün açdı yüzini peygamberunj yüzine urdı ğördi ki ğoğusu hīğ (3) aşlā tağyir olmamış eyitdi yā Rabb bu ne ğüb ğoğudur ki diriligi

niçe ise ölmüşle dağı böyledür (4) dedi andan Ebü Bekr eyitdi ben peygambardan işitdüm ki beni ehl-i beytüm yusun demişdür ‘Alīye ve ‘Abbāsa eyidün (5) gelsünler peygambarı anlar yusunlar dedi pes ‘Abbās iki oğlıyla ve ‘Alī razīya’llāhu ‘anhu geldiler Ebü Bekr anlara peygambarı (6) yuñuz dedi peygambaruñ kullarından Şuqrāya ve Usāmeye eyitdi siz dağı anlara mu‘āvenet kılun dedi dördi (7) bile turup peygambaruñ üzerine geldiler Ebü Bekr kalan aşhābla kapu öninde oturdılar pes Enşārdan bir (8) kişiye emr eyledi ki Enşārdan yumağda bile olsun tā ki işidenler peygambarı yuduqları vaqtde Enşārdan (9) kimesne yoğdı demesünler dedi Ebü Bekr eyitdi sen dağı ‘Alīye var yardım eyle pes ‘Alī peygambarı teneşir tahtasınun (10) üzerine yaturdı gönlegin çıkarmadı gönlegi içinden yudı ‘Abbāsun iki oğlı Fazl ve Qabil berābar yanına (11) döndürürlerdi ‘Abbāsla Evs turup nazar ederlerdi çünkü sünnet üzerine Resūlu’llāhı yudılar (12) andan üç tonan kefen eylediler ikisi aq ve birisi dimānī idi üç dağı dikilmemişdi bu üç (13) tona peygambarı şardılar ölü yumağda erkānı yerine getürdiler bundan sonra peygambaruñ kabrini kazmaqlıqda (14) ihtilāf étidiler ba‘zılar eyitdiler peygambaruñ kabri mescidün içinde gerek ba‘zılar eyitdiler Bākī‘ ü’l- Ğarqada müselmanlar maqberesinün (15) arasında gerek Ebü Bekr eyitdi peygambardan şöyle işidürin ki peygambarlaruñ rühı ne yerde kabz olunrsa (16) kabri dağı ol yerde gerek demişdür dedi pes ‘Āyişenün evi içinde kazdılar ki mescidün civārında (17) idi çünkü kabr kazıldı tamām oldu peygambarı kabrün kenārında qodılar bölük bölük her tā’ife girdiler başlu başına (18) namāzın kıldılar evvel Muhācir ve Enşār kıldılar andan ‘avratlar ve oğlancuqlar kıldılar ol gün āhir olunca ol gecenün (19) yarusı geçince namāzın kıldılar dün yarısından sonra defn étidiler çehār-şenbe gecesı Haqqına qodılar ba‘zılar eydür (20) penc-şenbe gün yudılar Cum‘a gecesı haqqına qodılar eydürler ki peygambaruñ ‘a.s. bir qadife zilisi vardı ki dāyim anun

114a

(1) üstinde yaturdı ki ya‘nī bir qalısı vardı peygambarı kabrine qomaq isteyicek qulı Şuqr(a) ol ziliyi (2) Peygambaruñ altına döşedi vallāh senden sonra bunuñ üzerine kimesne yatmaq olmaz dedi pes paygambarı (3) kabrine indürdiler biri ‘Alī idi ikisi dağı ‘Abbās oğlanları idi ve biri peygambaruñ qulı idi bunlardan (4) ğayrı kimesne turup nazar ederlerdi Muğire bin Şu‘be eyitdi ol vaqt ki peygambarı kabrine indürdiler (5) biri ‘Alī idi ikisi dağı ‘Abbās oğlanları idi ve biri peygambaruñ qulı idi bunlardan ğayrı kimesne (6) turup nazar ederlerdi ol vaqt ki peygambarı kabrine qodılar topraq atıcaq vaqtın bir bahāne ile barmağumdan (7) yüzüğümi kabr içine bıraxdum anun bahānesi ile içeri girdüm peygambaruñ yüzini açdüm gördüm yene örte qodum (8) bundan sonra hiç kimesne peygambaruñ yüzün görmedi dērdi ammā ‘Alī razīya’llāhu ‘anhu bu nesneye inkār ederdi (9) Muğirenün ne zehresi vardır ki peygambaruñ üzerine girebileydi dērdi eyidürler ki peygambar Dünyādan gitdügi (10) vaqtde altmış üç yaşında idi zīrā peygambar vahy geldügi hñinde peygambar kırk yaşında idi (11) vahy geldükden sonra on üç yıl Mekke de oldu on yıl dağı Medīne de oldu ba‘zılar eydür (12) altmış beş yaşında öldi ammā bu rivāyet şahih degüldür cem‘

‘ulemā şunuñ üzerine ittifaķ étmişlerdür ki (13) Peyğambar anadan düşenbe gün tođdı on üç yaşında iken Ka‘beyi yapduķları vaķt Hacerü’l-Esvedî (14) yerine ķodı yene düşenbe gün Mekkenen Medīneye hicret eyledi ol gün ki Medīneye girdi yene düşenbe (15) günü idi āhırine düşenbe gün fevt oldu ve’s-selām خبر فرستادن ابوبکر زید بن اسامه (16) bu söz Ebū Bekr Zeyd bin Usāmeyi Rum ğazāsına viribidügin beyān eder (17) rāvī eydür çünki Ebū Bekr razıya’llāhu ‘anhu mesned-i hilāfete oturdu anuñla cemī‘ müselmānlar bī‘at éttiler illā Sa‘d bin (18) ‘Ubāde bī‘at étmedi ‘Ömer Ebū Bekre eyitdi elbette Sa‘d dađı bī‘at étmeyince olmaz pes ‘Ömer söziyle Ebū Bekr (19) Sa‘d bin ‘Ubādeye döndi nā-çār olup Sa‘d dađı bī‘at eyledi Ebū Bekr eyitdi yā Sa‘d bilürin (20) ki senüñ bī‘atun ğönüldeñ degüldür ikrāhle bī‘at étmişsindür evet ğāfil olma ki bu bī‘atden rücu‘

114b

(1) eyleyesin başuñı alurın dedı ba‘zılar eydür Sa‘d bin ‘Ubāde bī‘at eyledi belki ol hāl üzerine (2) öldi zīrā Sa‘d Hāzrec kabīlesindendür Evsle Hāzrec arasında kadīmden ‘adāvāt eyledi (3) çünki Muhācir tā’ıfesi Ebū Bekrle bī‘at éttiler Enşār tā’ıfesinden evvel-emirden Evs tā’ıfesi (4) bī‘at edicek Hāzrec kabīlesi bī‘at étmediler çünki Ebū Bekr hilāfete oturdu evvel buyurduğı bu (5) oldu ki eyitdi ey müselmānlar peyğambar Usāmeyi sizüñ üzerüñüze emīr kıilup Şām tarafına ğazāya (6) göndermişdi çünki peyğambar hasta oldu Hāķ Te‘ālānuñ hükmi ne ise ol sebebden bu maşlahatı (7) te’hīr kıldı şimdiki hālde kim ol iş bitdi vācib budur kim peyğambaruñ buyruğın yerine getüresiz (8) ol emr étdügi yere ğazāya varasız tekāsül étmeyesiz dedı Ebū Bekr böyle deyicek aşhāb danışıķa (9) düşdiler eyitdiler bu ne olacaķ işdür şimdi beriyye ‘Arabları ekşeri mürtedd olmuşlardur Tuleyha bin Esed (10) kendü kabīlesine peyğambar dirilüp çoğını azdurmışdur Müseyleme dağı çoğı Yemāmede peyğambarlık da‘vāsın (11) edüp azdurmışdur ve dīnden çıkarmışdur müselmānlar hūd varcası budur ki şimdi Ebū Bekr kıatında (12) hāzırdur şimdi bu leşker küllisi Şāma gidicek Medīne ıssuz kalur şāyed Medīne üzerine düşmen gele halīfe (13) yalnız bulına hāl niçe olur dediler ‘Ömer bu tedbiri Ebū Bekre söyledi Ebū Bekr eyitdi ben Allāha şığınurın (14) varuñ siz peyğambaruñ hükmin yerine getürüñ bizüm işümüzi dağı Allāh oñara ben bu kıadar ihtiyāt için peyğambaruñ (15) hükmin bir dürlü dağı étmezın dedı müselmānlar gördiler ki Ebū Bekr elbette bu nesneye iķdām eyledi ‘Ömere eyitdiler yā ‘Ömer (16) var peyğambaruñ halıfesine söyle çünki bizi bu maşlahata elbette gönderür bārī bir kul oğın bizüm üzerümüze emīr kıılmasun (17) bir niçe seyyidler ve ulular bir kıuluñ sancağı altında yörimege ‘ār ederüz dediler ‘Ömer Ebū Bekre söyledi Ebū Bekr (18) eyitdi elbette peyğambaruñ sözi yerine gelmek gerekdür çünki peyğambar anı emīr kıldı anı kıoyup bir ğayr kışı emīr étmezın (19) dedı ‘Ömer eyitdi yā Ebū Bekr ekābir-i aşhābuñ rızāsın ğözetsek bir ğayrı kışı emīr eylesek haķā mı ola dedı (20) Ebū Bekr eyitdi ey kışı delü misin peyğambaruñ kendüsi bir kışıyi kim ihtiyār edüp aşhāb üzerine emīr étmiş ola

115a

(1) ben anı tağyir etmegin ne vechi var vacib budur ki aña itā'at edeler dedi 'Ömer gördi ki Ebū Bekr bir dürlü (2) dağı etmez müselmānlara emr eyledi sefer yarağın gördiler hemān ki çıkmak günü oldu Usāme bindi leşkerle Ebū Bekrūñ (3) kapusına geldi Ebū Bekr taşra çıkdı atını çekdiler bindi yayağ Usāmeyi gönderdi 'Abdu'r-raħmān bin (4) 'Avf Ebū Bekrūñ atını öñine çekdi bin yā ħalife-i Resūlu'llāh dedi Ebū Bekr yene binmedi Usāme eyitdi ey (5) Tağrı peygambarınun ħalifesi revā degüldür ki sen yayağ yöriyesin atuna bin dedi ve her kişi atına (6) binüp Ebū Bekre söylediler Ebū Bekr eyitdi ben yayağ yöridüğümü ve ayağımı tozlandurduğümü 'aceblemeñ ki peygambar 'a.s. (7) buyurmuşdur *رُبَّمَا قَدَّمَ نَبِيَّ سِوَى مَا خَرَّمَ* her ki Allāh yolına ayağını tozlandura (8) ya'nī yayağ yöriye Ĥağ Te'ālā cehennem odını anuñ bedenine ħarām ediserdür ben dağı bu ma'nāyı fikr edüp (9) yayağ yöürin dedi bu Muhācir ve Enşār dağı bunu işidüp yayağ yöridiler hemān ata Usāme (10) ve leşker kavmi binmişlerdi çünkü Medīne kapusından bir oğ atımı yer gidicek Ebū Bekr durdı leşkerle (11) esenleşdi andan eyitdi ey müselmānlar size birkaç vaşiyetüm vardır evvel budur ki begüñüz emrine muñi'olasız (12) ve dağı ħıyānet edüp ħanīmetden nesne uğurlamayasız ve bir vaşiyetüm dağı budur ki kaçan düşmene fırsat (13) bulasız 'avratlarını ve uvacuk oğlançuklarını öldürmeyesiz ve dağı Şām vilāyetinde keşişler vardır ki (14) tersā dīni üzerine olurlar ħalkdan 'uzlet edüp şavma'ada oturmuşlardır anlar ki kendü ħāline oturup (15) şavaşa gelmeyeler ve kimesneyi incitmeyeler siz dağı anları öldürmeyesiz dedi çünkü vaşiyeti tamām eyledi leşkeri Allāha (16) ısmarlayup gönderdi 'Amru dağı Usāme ile bile gönderdi eyitdi evvel Ĥuzā'a şehrinde ħāret eyleyesiz (17) andan sonra Şāma varasız niçe kim peygambar buyurmuşdur eyle edesiz dedi çünkü Usāme gitdi Ĥuzā'a (18) ser-ħaddine yetişdi leşkere destür vardi ol tarafları yıkdılar yağdılar yağma eylediler ne yerde mürtedd buldılarsa (19) mecāl vermeyüp başların kesdiler tā Zeyd bin Ĥārīseyi şehid eddükleri yerde yetişdiler ve şol kadar toyum (20) oldılar ki vaşfi pāyāni yoğdı kırk gün tamām ol tarafları ħāret eddiler Şām ser-ħaddini geçüp Rum

115b

(1) sınırına dek vardılar kırk günden sonra nihāyetsüz malla ve tavarla Medīneye geldiler ve ħesābsuz esir getürdiler Ebū (2) Bekr anı görüp şād oldu bu fetħi mubārek gördi *خير اسود الكزّاب* 'ulemādan şöyle rivāyet olındı kim (3) bu Esvedü'l-Kezzāb ki 'İsden zāhir oldu Benī 'İsi kabilesinden peygambarlık da'vāsın eyledi bu Esved (4) nübüvvet da'vāsın eddüğü vağt Muħammed Muştafa *şalla'llahü 'aleyhi ve's-sellem* ħayātda idi ammā ħasta olmuşdı (5) 'Arab tā'ifesinden çok kişiler aña imān getürdiler mürtedd oldılar 'Amru bin Ma'dī Kerb dağı aña uydu (6) zīrā anuñ köyine peygambar ħayrı kişi emir eylemişdi 'Amru anı ol vilāyetden sürdi çıkardı çünkü peygambar (7) bu ħālden āğāh oldu ol tarafda olan müselmānlara nāmeler gönderdi ol yalancı

Esvedi öldürmege (8) çäre eylenj dedi Yemen tarafında çoklık halk müselmân olmışlardı ol vaqtin ki müselmân oldı Yemen (9) vilâyetini peygambar Bādāna vèrdi Bādān dağı Yemen iklimini ve Hımyer halkını ve ‘Acem vilâyetini külli müselmân eyledi (10) çünkü Bādān öldi iki oğı kaldı birine Şehr-i Bādān derlerdi peygambar Şan‘ā şehrini ve dü-se şehrini (11) aña vèrdi ve Medīneden dağı çok begler viribidi ve her birine ikişer üçer päre şehr viribidi ki ol tā’ifenünj (12) şadaqâtın ve zekâtın zabt edeler peygambar viribidügi beglerden birisi ‘Āmir bin Şehrü’l-Hemedānī idi ve birisi (13) Ebū Mūsa el-Eş‘arī idi üçüncisi Hālid binü’l-‘Āş idi dördüncisi Tāhir bin Ebī Hāle idi beşinci Ya‘lā (14) bin Ūmeyye idi altıncı ‘Amru bin Hurrem idi yedinci Ziyād bin Lebīd sekizinci ‘Ukāşe bin Nevāz idi tokuzuncı (15) Mu‘āviye bin Kinde idi bu tokuz kişileri peygambar ol taraflara göndermişdi Yemen şehrlerin ‘Adenden tā Hāzra- (16) müt tarafına varınca anlara ısmarlamışdı her kişiye vèrdügi timârların sınırların yakın eylemişdi şehr-i (17) Şan‘ā ki Yemen ikliminünj ortasıdur begler ulular ocağıdur anı Şehr bin Bādāna vèrdi ve ol tokuz (18) kişileri çevre yanındağı şehrlere gönderdi Mu‘āz bin Cebeli küllisinünj üzerine emir kıldı ol şadaqāt (19) defterini ki ne vechle almak gerek ve ne tarikle derlemek gerek yazup Mu‘āz bin Cebele ısmarladı ve buyurdi ki (20) şehrleri tamām geze müselmānlara Kur‘ān öğrede ve şerī‘at aḥkāmı bildüre ve hem ol ‘āmilleri gözede ki kimseye

116a

(1) zulm ve ta‘addi etmeyeler çünkü Esvedünj haberi peygambar ḥazretine yetişdi peygambar ol beglere nāme viribidi Esvedle uğraşunj (2) ve leşkeri Bādāna ısmarladı eyitdi er gibi olusun evvel Esved deyen kāfiri öldüresin ve ne kadar mürtedd varsa (3) kırasın dedi Esvedünj dağı katına Bādāndan ğayrı yedi biñ atlu er cem‘ olmuşdı ‘Amru bin Ma‘dī (4) Kerbi ser-leşker edinmişdi pes Esved Şehr bin Bādāna ḥaber viribidi bu begleri benüm üzerüme sen ḥavāle eyledünj (5) fırsat bulursam senünj ḥaḳḳunđan gelem ve ol saña tābi‘ olan begleri ortalarından iki biçem dedi pes Şehr (6) bin Bādān leşker çeküp anunj üzerine yöridi uğraşdılar ittifaḳ Esvedü’l-Kezzāb Şehr-i Bādānı (7) öldürdi müselmānlar çerisi şındı Esved tamām ğālib oldı ol peygambar viribidügi begler kaçdılar gitdiler Mu‘āz (8) bin Cebel dağı gizlendi Esvedü’l-Kezzāb müselmānlardan bulduĝın öldürdi āmān vèrmedi Şan‘ā¹⁰⁴ şehrini (9) üzerine geldi şehri aldı Yemen beglerinden iki kişi ki Hālid binü’l-‘Āşdur ve biri Hurremdür kaçup Medīneye (10) geldiler Esvedünj etdügi işleri peygambara bildürdiler ol vaqt peygambar henüz ḥayātda idi peygambar anı işidüp (11) perişān oldı Esvede l‘anet eyledi Ḥaḳ Te‘ālā anı tēz zamānda helāk eyleye dedi pes anda olan beglere (12) ādem viribidi ne çäre édebilirsenüz édüñ Esved helāk eylemege bir tedbir édüñ dedi Esved ḥōd Şehr bin (13) Bādānı öldüricek katı şevket bulmuşdı Şafā şehrinde tā Tā’if ḥaddına varınca dutmuşdı çünkü Şehr (14) bin Bādānı öldürdi Şehr bin Bādānunj bir ‘avratı vardı müselmān olmuşdı ol ‘avratı aldı (15) ḥatun édindi ‘avrat dağı nā-çār olup ol kāfire itā‘at eyledi çünkü peygambardan

¹⁰⁴ Şafā

Mu'āz bin (16) Cebele haber yetiŝdi el altından müselmānları devŝürdi meŝveret eyledi bu Esvedü'l-Kezzāb katı büyüdi (17) ulu beg oldu biz bununla uğraŝmağa ŝākatümüz yokdur ne tedbīr ēdelüm dēdi Esved dađı müselmān leŝkerini (18) sıyıcak ihtiyātsuz olup ' Amru bin Ma' dī Kerbi kendü yērine getürmiŝdi Benī Zübeydün ve Benī Mezħicün begligin (19) aña vērmiŝdi Qays bin ' Abd-i Yegūs adlu bir kāfiri beglerbegi ēdinmiŝdi Ŗehr bin Bādānuđ iki ' ammısı ođlanları (20) vardı birisine Ŗehr-i Fīrūz ve birine Zādūye dērlerdi ' Acem ikliminden ol ħalāyık ki İrandan göçüp Yemene

116b

(1) gelmiŝlerdi Esved anlarığ begligini bu iki qardaŝlara vērmiŝdi bu ħāl üzerine iki ay geçdi müselmānlar qorđu (2) larından uğurlayın yörürlerdi bir birine gece içinde buluşurlardı bir gün Mu'āz bin Cebel iŝitdi ki Qays (3) bin ' Abd-i Yegūs ki Esvedün beglerbegidür Esvede ' āŝı olmiŝ ve dağı Ŗehr-i Fīrūz ve Zādūye anlar dağı (4) Esvedden yüz döndürmiŝler ŝöyle ittifağ etmiŝler ve niçe kiŝiler dağı ittifağ etmiŝler Mu'āz uğurlayın anlara (5) ħaber viribidi eyitdi Ėazret-i risālet ki Tağrınuğ ħaq peygamberidur size selām gönderdi eyitdi isterlerse (6) ki ben anlardan ħōŝnūd olam ve dağı Allāh Te' ālā anlara yēdi cennet vēre Esvedi öldürmek ardınca (7) olsunlar dēmiŝ dēdi eyitdiler baŝ üstine ħidmet ēdelüm Muħammedün yolına duruŝalum ümīzdür ki (8) bu yalancı kāfirün ŝerrinden bu vilāyeti ħalās kılavüz peygamberi bizden ħōŝnūd kılavüz dēdiler andan Ŗehr-i (9) Fīrūz qardaŝına eyitdi ŝimdi bizüm leŝkerümüz yarağumuz yok ħileden özge bizüm çāremüz yokdur sen (10) temāŝā eyle ki ben anı ne ŝarikle öldüreyin dēdi eyle dēyüp Ŗehr bin Bādān ' avratınuğ katına vardı ki (11) Esved anı almıŝdı aña eyitdi iŝbu Esved zulmle senün erün öldürdi ve bu vilāyete bunca zulm eyledi (12) ve bizi incitdi ve bu mülki bizüm ħānemüzden çıkardı ta' alluqātumuzu tār-mār eyledi ŝimdi ben saña anuğün geldüm (13) ki benümle yār olasın bu yalancı kāfiri depeleyevüz Muħammedi bizden hoŝnūd eyleyevüz eger bu nesneye uymazağ (14) bārī bu sırrı fāŝ etmeyesin dēdi ħatun eyitdi ben dağı bu kāfirün elinde ' āciz qalup dururın (15) bildüm ki bu bir yalancı kāfirdür ne namāz kıılır ve ne oruc dutar ve ne cenābetden ğusl ēder ve ne ħarāmdan ŝađınur (16) ben anı ta' accüb ēderin ki bu kāfirler bundan ne mu' cize gördiler ki Muħammedi koyup buña imān getürdiler bārī (17) ben bundan bīzārın siz qanda iseñüz ben dağı andayın dēdi Ŗehr-i Fīrūz eyitdi pes niçe ħile ēdelüm (18) dēdi ' avrat eyitdi bilürsüz sarāydan ŝaŝra pāsbānlar ve qapucılar çoğdur çepçevre sarāy bekler fırsat (19) bulıcağlayın degüldür evet bu gece ben anı falān evde yaturayın ol evün ardı köy olmağın kimesne yatmaz (20) siz evün ardından dolanasız gecenün iki bađŝı geçdükdēn ŝonra ol serħōŝ olur yatur ben ħāzır olam

117a

(1) çırađı dinlendürem siz içerü giresiz depeleyesiz dēdi Ŗehr-i Fīrūz ħatuna du' ā eyledi geldi yāranlara ħāli bildürdi (2) pes Ŗehr-i Fīrūz ve Zādūye ve Qays ve Mu' az bin Cebel ve dađı ol

emîrler ki peygambar naşib êtmîşdi bir araya (3) cem' oldılar 'Âmir bin Şehrü'l-Hemedânî haber gönderdiler ol dağı leşkerini hâzır eyledi kim Esvedî öldürmege mu'âvin (4) ola çünki gece oldu ol hatun Esa'd bin Hürde ile ol va' de êtdügi eve ilettdi andan Esvedî (5) serhüş eyledi yaturdı kapuyı içinden muhkem berkitdi Şehr-i Fîrüz üç kişiyile geldiler ol evi taşradan (6) deldiler Şehr-i Fîrüz içerü girdi 'avrat çırağı diñlendürmîşdi 'avrata eyitdi başı kankı yañadur dedî (7) 'avrat eyitdi berü gel Esved bunlaruñ sözün işidüp uyanu geldi turı gelüp döşek üstine (8) oturdu ammâ geçgin serhüş idi Şehr-i Fîrüz Esvedüñ uyandügin gördi katı korçdı delikden çıkarsam (9) ardumdan kılıcla dürter yâ pāsbāna çağırur dedî hemān sa' at şıçradı Esvedî başa düş'di (10) yorganı başına büridi arasında koyup eyle bükdi kim Esvedüñ süñüsini üzildi Esvedî (11) bu vechle depeledi andan kılıcla başını kesince ol lā'in şıgır gibi öyle bağırdı kim taşradan pāsbānlar işitdiler (12) segirdişüp kapuya geldiler kaçıldılar 'avrat kimsiz dedî eyitdiler ne hāldür 'avrat eyitdi peygambar kişidür Allāha (13) nāliş eder gökden vahy geldi kim vahy ağırlığından vaqt olur kim kendüden geçer çağırur dedî pāsbānlar (14) yene dönüp yerlü yerine vardılar Şehr-i Fîrüz Esvedüñ başını alup taşra çıkdı 'avrat dağı bile çıkdı (15) başını alup Mu'āz bin Cebel katına getürdiler müselmānlar Esvedüñ başını görüp şād oldılar Şehr-i Fîrūza (16) du'ālar êtdiler hemān ki şabāh oldu ol kaçup gizlendi müselmānlar mescid kapusına dērildiler Esvedî ümmeti gördiler (17) 'acebe kaldılar Esvedden korçmadın ne hüş bunlar āşikāre yörür dediler Esvedî serhüşlüğündan (18) uyanmadı şanurlardı pes Mu'āz bin Cebel ezān okudı hemān ki Allāhü ekber āvāzın işitdiler Esved (19) ümmetleri mescid yöresine hâzır oldılar meger Esved ümmeti dağı ezān okurlardı eved *eşhedü enne Muḥammeden Resūlu'llāh* dēnilicek (20) yerde *eşheddü enne Esvedü'r-Resūlu'llāh* dērlerdi çünki Mu'āz *eşhedü enne Muḥammedün Resūlu'llāh* dedî Esved

117b

(1) ümmetleri bir birin Mu'āzın üzerine hamle kıldılar dilediler ki Mu'āzı dutalar Şehr-i Fîrüz Esvedüñ başın çıkardı (2) bir süñüye sançup mescid öñine dike kodı hemān ki Esvedüñ başı kesilmiş gördiler tārīmār oldılar (3) tağıldılar bunlar bu hālde iken leşkerle 'Âmir bin Şehr yetişdi İslām dīni Yemen iklīminde āşikār (4) oldu evvel mürtedd olanlar kimisi tecdid-i imān kılup müselmān oldılar bu haber peygambar ḥazretine yetişdi peygambar (5) işidüp şād oldu eyitdi inşallāh yakın zamānda Müseyleme-i Kezzāb helāk ola dedî hem āḥir (6) peygambar dedügi gibi oldu rāvī eydür Esvedüñ zühür bulması ve pādşāh olması dükelisi üç ay (7) içinde oldu bu beşāret ḥaberi peygambar Ḥazretine yetişdükdēn şonra on gün dağı diri oldu (8) ba'zılar eydür bu mācerā Muḥammed Muştafa āhirete gitudükden şonra Ebū Bekr ḥilāfete oturduğı eyyāmda vākı' (9) oldu hem bu yıl Ramazān ayında peygambaruñ kıızı Fāṭıma razıya'llāhu-'anhu vefāt êtdi peygambar öldükden (10) şonra altı ay geçicek Fāṭıma öldi yigirmi toköz yaşında idi Fāṭımayı Esmā bint 'Umeyş yudı (11) 'Abbās ve Fażl ve 'Alī üç kişi anı defn êtdiler Ḥaqqına kodılar (12) bu söz peygambar vefātından şonra 'Arab

tâ'ifesi mürtedd olup Ebû Bekr leşker gönderüp (13) anları yene müselmân eylediği beyânındadır râvî eydür ol vaqt ki peygambar Yemen tarafından Esvedü'l-Kezzâb (14) zühür edüp halkı azdurup mürtedd eylediği haberi yetişdi ve beriyyeden Benî Esed kabilesinden (15) Benî Tuleyha zâhir olup niçe halk dağı aña uyup mürtedd oldukları haberi yetişdi peygambar 'a.s. (16) anı işidüp melül oldu ve ol tarafda şâbit olan müselmânlara elçüler ve nâmeler viribidi anlaruñ haqklarından (17) gelsün dëyü emr eyledi ol varan elçüler yene peygambar katına gelmedin peygambar vefât êtdi çünkü peygambar öldüğü (18) haberi tamâm 'Arabistân içinde meşhûr oldu Tuleyha dağı ol kendüye dönüp ümmet olanlardan (19) namâzı orucu zekâtı götürdüğü sebebeden ol tâ'ifeye hõş gelüp aña itbâ' êtmişlerdi peygambaruñ (20) öldüğü haberini işidicek ol müselmânlara eyitdiler varuñ peygambaruñ halîfesine eyidüñ eger ol dağı bu teklîfi ya' nî

118a

(1) namâzı ve orucu ve zekâtı bizüm üzerümüzden götürse yene müselmân olalum dëdiler ve kendüler dağı Ebû (2) Bekre elçüler gönderüp bu nesnelere dilek eylediler Ebû Bekr anlaruñ yüzlerine bakmadı peygambardan buyurduğı (3) emirden birisi eksük olmağ revâ degüldür dëdi Ebû Bekrden yüz bulmayınca ol kişiler 'Ömer katına (4) geldiler eyitdiler yâ 'Ömer Ebû Bekre söyle bārī bir iki yıl bu nesnelere götürsün mürteddeler mudārā (5) eylesün anlar yene dīne döndüklerinden sonra ne hātırı dilerse işleye dëdiler 'Ömer bu sözi Ebû Bekre (6) söyledi Ebû Bekr eyitdi yâ 'Ömer bu ne sözdür ben peygambar buyurduğı sözden tecävüz êtmez (7) Peygambar buyurmuşdur امرت ان اقاتل الناس حتى يقول لا اله الا الله فاذا قالوا فقد عصموا (8) ya' nî baña şöyle emr olınmışdur ki müşriklerle öldürüşem tâ *lā ilāhe illallāh Muḥammedü'r-Resūlu'llāh* dëyince hemān ki bu (9) sözi dëdiler anlaruñ nefslerinde ve mällarında sözüüm qalmaz anlaruñ hesābları dağı Allāh üzerinedür (10) vallāh yâ 'Ömer eger deve gibi benüm elümi ayağımı bağlayalar tâ imāna gelüp aḥkām-ı şer'î yerine-getürmeyince kāfirlerle cengi (11) eksük eylemez dëdi anda ol elçülere eyitdi ol elçüler işitsünler bu nesneden tam'alarını kessünler (12) dëyü dellällere emr eyledi şehir içinde çağırdılar eyitdiler ki vay ol kişinüñ hālīne ki beş vaqt namāzdan (13) birisini eksük eyleyeler bildiler ki Ebû Bekr ol nesneyi kabül êdicek degül hem gördiler ki Medīne halvet qalmış (14) yene vilāyetlerine gelüp Ebû Bekrün sözini bildürdiler ve Medīnenüñ halvetliğinden haber vërdüler 'Arablar Medīneyi (15) kolay sandılar Benî Tay ve Benî 'Aṭafān ve Benî Ferāre ve Benî Hevāzin ve Benî Şaḳīf bu tâ'ifeler ittifağ edüp (16) Tuleyhanuñ katına cem' oldılar Muḥammedüñ 'āmillerine zekāt vërmədiler küllisi mürtedd oldılar oldu ki ol nevāhīde (17) Medīneden taşrada imān ehlerinden kimesne qalmadı peygambaruñ bu ḥadısi vāqı' oldu ki ان الاسلام لبادر الى المدينة كما تاذر الحية (18) ya' nî İslām Medīneye çekilür şol yılan inine girer gibi çünkü Ebû Bekr zamanında hāl (19) böyle oldu her kişi dëdi kim Ebû Bekr ḥaṭā eyledi eyü varmadı anlarla mudārā êtmek gerek idi bir iki yıla değ (20) anlar dëdüğini êtmek gerek idi dediler Ebû Bekr hiç êtmedi ve bu sözlere kulağına qomadı eyitdi ben

118b

(1) peygambardan işitdüm ki buyurdı ki benden sonra benüm ümmetüm Şām ve ‘Acemistān tā maşrıka varınca ve mağrib tarafı (2) tā Nevbe varınca ve şimāl tarafı tā Tatarā varınca benüm ümmetüm elinde fetḥ olisardur dedi pes Ebū Bekr ebsem oldı ve (3) üstine yağı geleceğin dağı bildi illā çerisi olmaduğundan şabr eyledi tā şunā degin ki Usāme Şāmdan (4) yene geldi ammā Ebū Bekr şehriñ dervāzelerini muḥkem berkitmişdi ve üç kapısına üç yarar kişi beki (5) komışdı bir kapuya ‘Alī bin Ebī Tālībi ve bir kapuya Zübeyr binü’l-‘Avāmı ve bir kapuya Tālḥa bin ‘Ubeydu’llāhı komışdı (6) ihtiyātle oluğ ve vaqtunıza hāzır oluğ demişdi ‘Arabdan iki kabīle Medīnenüñ ḥalvetliğına tama‘ eyleyüp (7) çevre yanına segirdüp şaldılar hic nesne başarmadılar zīrā taşrada tavardan ādemden nesne yoğdı (8) yağı geleceğin bilüp tavarların şehir içine koymışlardı çünkü anlar segirdimedir nesne başarmadılar Medīnenüñ (9) üstinde gelüp kondılar ve kalan kavmlarına dağı haber şaldılar etrāfdan çok tā’ife anlara yardıma geldiler (10) bir gece Ebū Bekr yarağa girdi erte namāzından öñürdü çıkdı dün-başğunın eyledi ol kāfirleri (11) tağıdup tār-mār eyledi çünkü ol ‘Arablar şındular kalan ‘arablar rüsvāy ve melāmet oldılar zebün düşdiler (12) ve çok kişilerden ḥarāc geldi ve zekātların getürdiler bundan sonra Usāme dağı fetḥ ve zafer ve (13) nihāyetsüz ḡanimetle Medīneye geldi müselmanlar şād oldılar bundan sonra Ebū Bekr kendüsi leşkerle çıkup her tarafa (14) segirdim eyledi bulduğunu kırdı ve niçesini esir eyledi hiçbir tā’ife aña karşı durmadılar ve küllisi (15) kaçup Tuleyḥa katına cem‘ oldılar Benī Esed arasında Şemīr dedükleri yerde ordu kurup oturmuşdı (16) her taraftan kaçup gelen ‘Arab anuñ katına şıgınmışdı çünkü Ebū Bekr yene Medīneye geldi aña bir aşḥābdan (17) on bir kişiye tuğ ve sancağ vērüp ol bir tā’ifenüñ üzerine gönderdi buyurdı ki ‘Arabdan mürtedd (18) olan ḥalkı yene İslām dīnine da‘vet edeler imāna gelmezlerse kıralar esir edeler evvel hālde sancağ vērüp (19) müretteb yarağla Tuleyḥa üstine viribidi Tuleyḥanunı kaydını gördükden sonra Mālik bin Nüveyrenüñ üstine (20) varasın dedi ve bir sancağ Ebū Cehl oğlı ‘İkrimeye vērüp Yemāme tarafına Müseyleme-i Kezzāb üstine

119a

(1) viribidi ve bir sancağ Muhācirīnden Ebī Ümeyyeye vērüp Yemen tarafına viribidi var anlarda olan müselmānlara (2) ve Esvedī öldüren yāranlara mu‘āvenet eyle dedi dördüncü sancağ Ḥālīd binü’l-‘Āşā vērđi (3) ve anı Şām tarafına gönderdi beşinci sancağı ‘Amru binü’l-‘Āşā vērüp Benī Kuzā‘a üzerine viribidi (4) altıncı sancağı Ḥuzeyfe bin Muḥşine vērüp Zibbā ehline viribidi kim Yemen ser-ḥaddindedür yedinci sancağı (5) ‘Arfece bin Hezīme vērüp Mühre iklimine gönderdi sekizinci sancağı Ḥayl bin Ḥüseyyine vērüp ‘İkrime (6) bin Ebū Cehlün ardınca viribidi ki Yemāmeye varup Müseylemeyle uğraşıcağ aña yardım eyleye toğuzuncı sancağı (7) M‘an bin Ḥācerüye vērüp Benī Süleym kabīlesine ve Tā’ifde ve Tihāmede olan mürteddleri kırmağa viribidi (8) onıncı sancağı Süyd bin Maḳrebe vērüp anı dağı Tihāme tarafına gönderdi on birinci sancağı

‘Alā’ bin (9) ü'l-Ḥazremīye vèrüp Bahreyn tarafına gönderdi ve bunlara çok naşihatlar eyledi ve her sancağın her vilâyetde bir nâmeyle (10) bile elçüler viribidi eyitdi ki yene imāna gelün günāhlarınuza tevbe kıluñ yoñ dèrseñüz hāzır oluñ ki uş (11) üzerüñüze leşker vardı dèdi bunca sancağlar zikr olındı sekiz biñ güzide atı gèyimlü ve kendü (12) gèyimlü er koşdı altı gün bunlar Medīnede tırup yol yarağın gördiler yèdinci gün olıcağ devlet ve nuşretle (13) çıkup her biri buyurıldığı iklīme ‘azm ètdiler Mekkeden yaña kimesne göndermedi zīrā Mekkiler hāliş müselmān (14) olmışlardı hiçbirisi mürtedd olmadı bunca sancağ begleri ki Medīnenün etrāfını gezdiler hiç kimesne bunların (15) önüne tırmadı ammā kaçanlar Ṭuleyhā katına kaçdılar Ṭuleyhānıñ katına şol kadar leşker cem‘ oldı ki pāyānı yoğdı bu yaña (16) leşker işitdi ki ol varan leşkere kimesne muqābil olmadı nereye vardılar fetḥ ètmışler Ebū Bekr anlara nāmeler (17) yazup viribidi eyitdi ki yèrlü yèrünüñde tırup Ḥālidi gözedün Ṭuleyhāyla uğraşdığı vaktin eger (18) yardım hācet olursa varuñ yardım eyleñ dèdi Ḥālide dağı böyle haber vèrdi eger yardıma muhtāc (19) olursañ uşda beriyye viribidi kim begler senden bir işāret olmasına muntazırlardur dèdi خير حرب خالد بن الوليد باطلحه (20) bu söz Ḥālidi binü'l-Velid Ṭuleyhāyla uğraşup Ṭuleyhā şınup kaçduğın bildürür rāvī eydür Ṭuleyhāyla

119b

(1) olan leşkerün çoğı Ṭayy kabīlesinden idi ki ‘Arab içinde andan çok tā’ife yoğdı ve (2) onların arasında iki kabīle vardı bu Ṭayy ‘Arabları kıanda olursa anlar dağı ol ‘Arablara (3) tābi‘ olurlardı bir kabīleye Ḥureyle ve birisine Ğavş dèrlerdi çünkü Ṭayy ‘Arabları Ṭuleyhāya döndiler (4) ol iki kabīle dağı bile döndiler Ṭuleyhānıñ leşkeri çoğ olduğı bu iki kabīle sebebiyle olmışdur (5) Ebū Bekr Ḥālidi binü'l-Velidi ki Ṭuleyhāyla uğraşmağa gönderdi önince Ḥātem-i Ṭay oğlı ‘Adiyy elçü göndermişdi (6) ‘Adiyye dèmişdi ki sen önürdi var ol tā’ifeyi saña döndür naşihat eyle müselmānlarla (7) şavaş ètmesünler dèmişdi çünkü ‘Adiyy varup anlara söyledi anlar ‘Adiyyünñ sözine uydılar (8) Ṭuleyhādan yüz çevürdiler Ṭuleyhānıñ katında iki ulu beg vardı ve birisine Ḥışn ve birine Fetret bin (9) Hübeyle dèrlerdi ikisi dağı peygambar zamānında müselmān olmışlardı şonra mürtedd olmışlardı hemān ki (10) Ḥālidi bin Velid Ṭuleyhā leşkerine yakın èrişdi kıondı müselmānlardan kıaravula ‘Ukāşe ile Şābit bin (11) İkdām binmişdi kâfir leşkerinden Ṭuleyhā ve kıardaşı Seleme binmişdi dün içinde bu dört kışi (12) bir birine buluşdılar Seleme Şābit ile dutuşdı ve ‘Ukāşe Ṭuleyhāyla uğraşdılar Seleme Şābiti öldürdi ‘Ukāşe (13) dağı Ṭuleyhāyı öldürmege az kıalmışdı Seleme yètişdi Ṭuleyhāya yardım ètdi ‘Ukāşeyi dağı şehid ètdiler (14) Ḥālidiñ bunlardan hiç haberi yoğdı çünkü şabāḥ oldu iki leşker at arқasına geldiler bir birine (15) kıarşu tırup şavaş ètdiler ‘Uyeyne Ḥaşan bin Farāş kıavmiyle Ṭuleyhā leşkerinün önince yörirdiler İslām çerisiyle (16) kıatı ceng ètdiler Ṭuleyhā kendüsi başına bir çar örtti ve oturdı göreyin Cebrā’il baña gökden ne haber getürür (17) fırsat kıimün olur bileyin size haber vèreyin Taḥrıdan buyruğ olmayınca ben ata binmek olmaz dèdi (18) ‘Uyeynenün kıatında Benī Ferāreden ve Benī ‘Aṭafāndan yèdi yüz er vardı

Qırrat bin Hübeyre dağı aña yoldaş (19) oldu Hâlid binü'l-Velîdle bu vechle şavaş êtdiler ki görenler mütehayyir qaldılar bu yaña Tuleyha Tayy 'Arablarınun müselmân (20) leşkeri üzerine yörüdüklerin göricek hâl ne olacağın bilmişdi bir bedevî atı çadır öjinde

120a

(1) hâzır olmuşdi ve dağı bir hecîn deve yaraqlamışdi bu yaña 'Uyeyne ile kuşlık olunca duruşdılar umar- (2) lardı kim Cebrâ'il Muhammede geldügi gibi aña dağı geldi Haq Te'âlâ tarafından bir haber gele dëyü umardı çok (3) kişi kırıldı Tuleyha leşkerinden yardımcı gelmedi Hâlid leşkeri her sa'at kuvvet dutardı 'Uyeyne (4) kendü qavmine eyitdi Cebrâ'il gelmez niçeye dek bunun yalanına ümiz dutalum dëdi ve yene döndi eyitdi şimdi (5) ne Cebrâ'il gelür ne Mîkâ'il gelür bu kişi peygambar degüldür dëyüp 'Uyeyne atınun başın çevürdi şındı dükeli (6) 'Arablar anuñla döndiler çün Tuleyhadan geçerlerdi eyidürlerdi biz gitdük bu eyidürdi qanda gidersiz (7) anlar eydürlerdi ol ki elümüzden geldi êtdük şimdi Cebrâ'il kim gele nevbet anuñdur dërlerdi (8) çün Tuleyha gördi kim leşker şındı ol dağı atına bindi 'avratın hecîne bindürdi ve Şâm (9) yolın dutup bir şehre geldi kim kimse anı bilmezdi bir niçe gün anda oldu Hâlid 'Uyeynenün ardına (10) düşdi leşkerle ol gün tâ ikindüye degin kâfirleri kırdılar çün güneş şarardı 'Uyeyneyi esîr (11) êtdiler yarındası gün çok ganîmet hâşıl olmuşdi kısmet êtdiler şöyle kim Resûlü'llâh eyitdi (12) 'Uyeyneyi Medîneye gönderdi halk 'Uyeyneye eydürlerdi müselmân olduñ yene mürtedd olduñ ne maşlahatdur dërlerdi (13) ol eyidürdi ben her gün kerrâtle hergiz Tuleyhaya inanmayup dururdum dërdi pes ikisin dağı imâm (14) Ebü Bekrün öjine getürdiler Ebü Bekr bunlara İslâm 'arz êtdi 'Uyeyne İslâma geldi Qırrade eyitdi ben müselmânım (15) ol vaqt ki peygambar 'Amr bin 'Aşî Nu'mâna elçülüge göndermişdi ol vaqt benüm üzerüme geçerdi ben aña İslâm 'arz (16) êtdüm dëdi benüm hâlüm aña ma'lümdur ki müselmânım imâm Ebü Bekr ikisin dağı 'afv êtdi İslâmla gerü kabîlelerine (17) geldiler Hâlid Tayy tağında Tayyın kabîlesiyle oturdu her taraftan anuñ qatına gelüp İslâma gelürlerdi (18) tâ her kim ki 'Arabdan mürtedd olmuşdi müselmân oldılar andan şonra Ziyâd dağı Hâlide bî'at êtdi (19) İslâma geldi Tuleyha çünki işitdi ki hep 'Arablar İslâma geldiler bir yıldan şonra ol dağı gelüp imân getürdi (20) Bâdiyede Benî Killâbla bile otururdu imâm Ebü Bekr razîya'llâhu 'anhu anı oqudı gelmedi haberi aña gelürdi ki

120b

(1) müselmânım dëyü evvel Hazret-i Resüle gelüp müselmân olmuşdi ve erkân-ı İslâmı tamâm öğrenmişdi (2) bu nesne ile Benî Killâb içinde otururdu çün hacc vaqti geldi Mekkeye teveccüh êtdi Medînenün (3) qapusından geçerdi imâm Ebü Bekre eyitdiler ki Tuleyha hacca gider dëdiler eyitdi elhamdü'llâh ki aña İslâm (4) erzânî kıldı vardı hacc êtdi ve cemî' êtdügi haqalarına tevbe eyledi andan Mekke oldu (5) tâ şunğa degin ki imâm Ebü Bekr vefât êtdi 'Ömer binü'l-Hattâb hilâfete oturdu ol vaqt 'Ömer qatına (6) geldi 'Ömerle bî'at êtdi 'Ömer aña eyitdi sen ol kimsesin ki Şâbiti

ve ‘Ukāşeyi depeledüñ Enşār içinde (7) anlardan fāzıl kimesne yoğdı dēdi ol eyitdi yā emirü’l-mü`minin baña ne günāh var Allāh Te‘ālā (8) irādet eyledi ki benüm elümde şehīd olalar ben her ne kim étdüm peşimānum tevbe étdüm dēdi ‘Ömer dağı (9) nesne dēmedi andan sonra dönüp kavmine geldi Benī Esed kabilesine anda olurdu İslām (10) üzerine vefāt eyledi

بنی خزيمة من بني أسد بن زيد بن عمرو بن نفيل بن عبدمنزة بن كنانة بن خزيمة بن مدركة بن إلياس بن مضر بن نزار بن معد بن عدنان

ün Hālid Ṭuleyha işinden fāriğ oldı (11) ‘Arabuñ mürteddleri İslāma geldiler illā birkaç gürüh Hevāzinden ve Benī Süleymden ve Benī ‘Āmirden mürtedlik (12) üzere kaldılar perākende ol kadar degüllerdi cem‘ olurlardı leşker ki her kıanda ki var dēyü işitdiydi (13) kimesne gönderürdi eger müselmān olsa elin çekerdı eger olmasa öldürürdi kimse hōd ölmeklige rāzī (14) olmazdı pes kimisi irtidāda ikrār éderdi İslāma gelürdi kimisi inkār éderdi mürtedd oldum (15) Muḥammed dīninden döndüm dērdı bir kışı vardı Benī Killābdan ‘Alkame bin ‘Ulāse dērlerdi Resūlu’llāh (16) zamānında Medīneye gelüp müselmān olmışdı gerü kendü kabilesine varmışdı çün peygambar vefāt (17) oldı mürtedd oldı Ṭuleyhayla Şāma gitdi tā göre kim iş neye erişür çün Ṭuleyha şındı Benī Killāba (18) geldi ki kendü kabilesi idi mürtedliğini pinhān éderdi kendü kabilesi Hālidten ırağ idi Medīneye (19) yakın idi imām Ebū Bekr andan yaña bir kışı viribidi Ka‘ka¹⁰⁵ bin ‘Amr dērlerdi tā ki anı dutup (20) getüre vardı taleb étdi bulımadı ‘avratın ve oğlanın dutup Ebū Bekre getürdi anlar eyitdiler bize

121a

(1) ne günāh var eger ‘Alkame mürteddse biz müselmānuz bilmezüz ki ol vaktde gitdi dağı kıanda Ebū Bekr anlardan el çekdi (2) anlar kendü kabilelerine geldiler andan sonra ‘Alkame dağı Ebū Bekr kıatına geldi müselmān oldı yēne ‘Alī kıatına geldi (3) İslāmla Benī ‘Āmir erenleri Hālid kıatına gelmişlerdi henüz göz dutarlardı ki Hālidüñ işi neye erişür uluları (4) Kıara bin Hübeyre idi haberde şöyledür ki Hālid anı dutmışdı Hālid anı bildi kim müselmān olmadılar (5) çeri gönderdi vardılar bir niçe halkı esir étdiler Kıara dağı aralarında bile idi Hālid Kıaraya nesne dēmedi (6) gerü kıalanın diledi kim depeleye eyitdiler biz hōd müselmānlaruz müselmānlığa geldük dēdiler Hālid eyitdi şimdiye dek niçün (7) olmaduñuz bunları dutdı her kim ki mürtedlik içinde bir müselmān depelemişdi anı öldürdi her kimse ki el (8) almışdı niçesini taşla depeledi ve niçesini başı aşğa kıuyuya bıraktı Kıarayı imām Ebū Bekre eli bağılı gönderdi (9) ne étdiyse bir bir şerh étdi ‘ale'l-ḥuşuş Benī ‘Āmirüñ ki kimisin böyle kimisin şöyle étdüm ki anlaruñ göñülleri İslām (10) üzerine hāliş degüldi Ebū Bekr şöyle cevāb vėrdi kim şavāb étdüñ Kıarayı depeledüñ ve Hālid bin Velid yēne anda (11) oturdi her yerde işitdiydi ki anda mürtedd vardur kimesne gönderürdi getürdürdi ya müselmān (12) olurlardı ya her birin bir dürlü ‘azābla öldürürdi خبر سلما بنت مالک بن خديقه كه ارمله كتبتد ki bu söz (13) Hālidüñ Huzeyfe kıızı Selmāyla uğraşın bildürür rāvī eydür ‘Arabistān içinde Benī ‘Aṭafān kabilesinde (14) bir ‘avrat duru(r)dı adına Selmā dērlerdi laqabına ermele dērlerdi Mālik bin

¹⁰⁵ Ka‘ fān

Huzeyfe kızı idi (15) bu ‘Aṭafān içinde mu‘teber kişi idi ‘Uyeyneden ‘izzetde ziyāde idi ve mālī bī-nihāye idi Mālīkūn ḥatunı ki (16) Selmānuḡ anası ki Rabī‘a bin Bedrūn kızı idi adına Ümm-i Ferīka dērlerdi gāyetde ulu ḥatun idi (17) mālđarlıḡda erinden daḡı ziyāde idi bundan evvel peygāmbar Benī ‘Aṭafān üzerine leşker gönderdüği (18) vaḡt vardılar ol ḡalkı yağma étdiler ve ḡalkını esīr étdiler bu Selmāyı daḡı bile esīr étmīşlerdi peygāmbar anı ‘Āyişeye (19) bağışlamışdı bir gün peygāmbar ‘Āyişenūn evinde Selmāyı görür ki bir cemā‘at ‘avratlarla oturmuş peygāmbar eydür yā ‘Āyişe (20) bu ‘avratlar arasında bir ‘avrat var ki Allāha ve peygāmbara ‘āşī olacaḡdur Vehūb dēdükleri köyüḡ atları aḡa

121b

(1) uracaḡdur dēdi ammā ki ḡanḡısı idüğini yakın étmēdi bir niçe gündēn şonra Selmā müselmān olmuşdı ‘Āyişeye (2) eyitdi baḡa destūr vēr varayın atamı anamı daḡı imāna getüreyin dēyü destūr aldı gitdi evlerine varduḡdan (3) şonra anası ölmüşdi ḡavmi bu Selmāyı atası yerine bilmişlerdi şonra Benī ‘Aṭafān ḡabīlesi mürtedd olıcaḡ (4) Selmā daḡı mürtedd olup Encā yakınında Vehūb dēdükleri köyde oturup her ṡarafdan ḡaçup gelen (5) mürteddleri ‘alāḡa eyleyüp ḡatına çok leşker cem‘ étmışdi ḡālīd bin Velīd ḡōd işitdi(k) ki ne ḡadar mürtedd varsa (6) ele getürmüşdi ammā ḡālīd Selmā ‘avrat olmaḡın anı sehel dutdı andan daḡı ne gele dēyü muḡayyed (7) olmadı āḡir anuḡ ḡatında şol ḡadar leşker cem‘ oldı kim pāyānı yoḡdı çünki leşkeri çoḡaldı çeri (8) çekilüp ḡālīdūn üstine geldi ḡālīd leşkerle şol deḡlü şavaş étdi ki ṡuleyḡa ile daḡı ol şavaş (9) olmamışdı Selmā kendüsi bir deve üzerinde bir ḡubbe étdürüp oturmuşdı leşkerde ne ḡadar bahādırlar (10) varsa anı ortaya alup durmuşlardı ḡālīd görđi kim Selmā selāmet olduḡça şavaşdan leşker (11) el çekmez çağırđı eyitdi her kişi kim Selmānuḡ devesin düşüre yüz deve vereyin dēdi niçeler (12) ceḡd étdiler Selmānuḡ yöresine varmadılar āḡir ḡālīd binü'l-Velīd kendüsi bir niçe bahādırlarla Selmānuḡ üzerine (13) at depđi tamām yüz kişi belki ziyāde ol arada ḡılıcdan geçürdiler ḡālīd yol buldı Selmānuḡ devesin (14) siḡirledi deve yıḡıldı Selmā ḡubbeden ṡaşra yıḡıldı leşker Selmā üzerine üşince erişüp Selmāyı (15) ḡılıcla iki pāre eyledi رأى خبر فجاؤنذخيهو حرباوبالشكراسلام rāvī eydür ‘Arab içinde iki kişi vardı birine (16) Fücā‘e ve birine Neḡiyye dērlerdi ikisi daḡı meşḡūr ‘ayyārlardan idi ve ḡarāmīlerden idi işleri (17) şān‘atları ḡarāmīlik édüp yol başmaḡ ve baş kesmek ve māl uğrılamaḡ idi bahādırlıḡda bī-naḡīr idi (18) bunlar Benī Süleym ḡabīlesinde olurlardı peygāmbar zamānında gelüp müselmān olmuşlardı şonra ‘Arablar mürtedd olıcaḡ anlar daḡı (19) mürtedd olmuşlardı Ebū Bekr her ṡarafdan ki mürteddleri ḡırmaḡa ādem vērīcek Benī Süleym üzerine M‘an bin ḡāzrayı vērmişdi (20) M‘an ol araya varıcaḡ mürteddlerden niçeler gelüp yēne müselmān olmuşlardı ve niçesi ḡaçup gizlenmişlerdi Fücā‘e ve Neḡiyye ol ḡaçan mürteddlere baş

122a

(1) olup fesâdlar edüp yürürlerdi bir birine eyitdiler biz yene müselmân olacaq degülüz ben şöyle bilürin (2) ki bu dîn üzerine bizi depelerler çün elçünüz Hâlid bizi Ebû Bekre gidermedin yararlık gösterelüm (3) tâ bu hasret içlerinde kıla dedi pes tırı gelüp Nehiyye ile Fücâ' e Medîneye gelüp Ebû Bekr katına aña (4) kendüzin müselmânlık üzerine gösterdi ve eyitdi ben peygambar elinde müselmân olmışam 'Arab (5) içinde bir kişi idüm ki uğrılık ederdüm çok müselmân öldürdüm tevbe eddüm dükeli 'Arab içinde (6) bir yer yokdur ki ben anı bilmeyem Hâlidle Tuleyha cengde ve Selmâ bin Mâlikle ve Benî Yerbü' la ki Mâlik bin Nuveyre (7) ve oğlu Vekî' anda idi ceng eddiler Benî Mâlikden çok kişi dilediler çün Hâlid Tuleyha cenginden fâriğ (8) oldu mı 'Arab mürteddlikden çıkup İslâma geldi Selmâ harbinden fâriğ oldılar Hâzret-i (9) imâm Ebû Bekr Fücâ' eyi Medînede oda yakdı müselmânlık tazelendi ve zâhir oldılar mürteddler kalmadılar imâm (10) Ebû Bekr zekât üzerinedür anlardan her birin yerlü yerine gönderdi tâ ki zekâtı cem' edeler Mâlik bin (11) Nuveyre Benî Temîme geldi oğlu ve Vekî' Yerbü'a geldi imâm Ebû Bekr yerinde¹⁰⁶ durdı 'Arab dükeli (12) zekâtların vèrdiler ve bu kabîleler 'adâvatdan berî oldılar Hâlid korkusundan bir biriyle ceng etmezlerdi (13) Hâlid çeriyle Tayy tağında olurdu 'Arab ortasından dört yaña kulak dutardı pes Müşuldan (14) bir 'avrat geldi Benî Şa'leb kabîlesinden andan 'Irâk haddına ve Şâm haddına degin tersâlar idiler (15) ol 'avrat anlaruñ içinde nübüvvet d' avâsin eyledi adına Seccâh bintü'l-Hâriş dèrlerdi (16) sözi seci'le söylerdi feşâhati vardı baña Allâhdan vahy gelür dedi anuñ feşâhatine (17) aldanup çok halk aña inanurlar bu 'avrat ol tarafda olurdu Hâzret-i Resül ki vefât (18) eddi cümle 'Arablar mürtedd oldılar aralarında ihtilâf ve ceng vâkı' oldılar ve Müseyleme haberin dağı işitdi (19) ki ol dağı nübüvvet d' avâsin ederdü Yemâmede halk aña inandılar uydılar ol dağı ol tarafdan kalkdı (20) dört yüz süvâr mübârizlerle 'Arab içine geldi çün Hicâz haddına yetişdi şordı eyitdi kabâilden

122b

(1) kanķı kabîle çokdur dedi eyitdiler Benî Hayye pes Benî Hayye nâme gönderdi kendi dînin ol dağı 'arz eyledi (2) kendü dînin İslâm dîniyle ve tersâ dîniyle halt eyledi eyitdi gündüzde gecede beş vaķt (3) namâz kıluñ kan etmeñ zinâ etmeñ süci içmeñ toñuz etin yemeñ benüm dînüm böyledür baña inanuñ Ebû Bekrle (4) ceng eyleñ dedi pes Hayye Hâlid korkusundan kabül etmediler ve bu kavm ki Seccâcla bile idiler ba'zı Benî (5) Şa'lebden ve ba'zı Benî Hayyeden idi Benî Hüzeyl ortasında 'adâvat vardı pes çün Seccâc (6) Benî Hayyeden nevmîd oldu Benî Yerbü'dan yaña teveccüh eddiler Mâlik oğlu Vekî'e nâme gönderdi bile da'vet (7) eddi Benî Yerbü'dan eger mâl ve mülk elüme gire sizüñ olsun ve sizüñ muhâlifüñüzle ceng edevüz (8) Mâlik ve oğlu Vekî' sözin icâbet eddiler Benî Hayyeyle harb edeler ve Benî Yerbü'la ceng edeler pes (9) bir araya cem' oldılar Seccâc eyitdi benüm dînüm inandüñüz mı dedi Mâlik eyitdi bir zamân mehl vèr (10) şimdi senüñle şulhümüz ve 'ahdumuz olsun ki senüñ muhâlifüñle ceng edevüz tâ şuña

¹⁰⁶ yerinde

degin ki senüñ (11) mutâbı'ların çok ola ol vaqt inanavüz mutâbı'ıñ olavüz Muhammed dağı peygambarumuzken böyle étdi cuhüdlarıyla (12) ve tersâlarla mudârâ ederlerdi bir zamân mehl vürürdi şonra inandılar dèdi Şeccâc eyitdi (13) bunlarla şulh eyle Mâlik ve Vekî' cemî' Benî Mâlik ve Benî Yebu' öñlerinde durdılar cümlesi Benî Temîme muhâlefet (14) étdiler pes Mâlik Şeccâca eyitdi düşmânlar çokdur ne buyurursın evvel kimünle ceng édelüm dèdi Şeccâc (15) eyitdi anlar kaç kabiledür kanķısı çok kanķısı az kanķısı kavî kanķısı za' ifdür dèdi eyitdiler Benî Hâyve (16) ve Benî 'Abdü'n-Nâr ve Benî'r-Rebâb kavîdür kabâil-i Benî Temîm ve Benî Yebu' dan az kabîle yoķdur dèdiler Mâlik (17) eyitdi görelüm Allâh Te'âlâ ne buyurur niçe vahy gönderür evvel kimünle ceng étmek gerekdür dèdi pes (18) yarında eyitdi Allâh baña bu gece süre gönderdi evvel Benî'r-Rebâb birle ceng édün dèdi ol (19) şüre iş budur dèdi اعراوا الركب واستعدوا للذهاب ثم اغزوا على الرباب فلين دونهم حجاب (20) pes Mâlik leşker cem' édüp Benî'r-Rebâba yöridi Benî'r-Rebâb az kavm idi Benî Hâyveden vesâire

123a

(1) kabâilden yardım taleb étdiler anlar dağı geldiler çoğaldılar Şeccâc galebe étdi anlardan çok kişi depeledi ve çok kişi (2) esir eylediler pes Benî Temîmden vesâir kabâilden halkı-ı 'azîm 'Ufârid bin Zerân gibi ve Zirîkân bin Bedr gibi (3) ve Benî Zerâkanuñ ve Benî Temîmün uluları gibi dèrildiler Şeccâc kuvvet tutdı katına 'azîm leşker cem' oldu pes (4) diledi kim Yemâme(ye) teveccüh éde tâ Müseyleme birle cem' ola ikisi ittifaķ étdiler da'vâ-yı nübüvvet édeler pes çün (5) Yemâmeye teveccüh étdi yerlerinde Benü Temîm ve Benî 'Amir kabîleleri vardı ulularınun adı Evs bin Huzeyme idi (6) Benî Temîm ile Benî Hüzeyl ortasında ceng vâķı' oldu Benî Hüzeylden ve Şeccâcuñ leşkerinden çok kişi depelediler (7) pes Şeccâc anlarla şulh eylediler şunun üzerine kim esirlerin yène véreler bu dağı Yemâmeye ğayrı yoldan gide bunları (8) üşendürmeye pes esirlerin yène vérdiler pes o(l) leşker eyitdiler ne (eyitürsün cümle 'Arab bize yüz dutmuşlardur (9) biz anlarıñla çıkışamazuz Mâlik bizümle anuñçün şulh étdi kim tâ bizüm kuvvetümüzle Benî Hâyve ile ve kalan düşmenlerle ceng éde şimdiki (10) harb ki étdi kendü hevâsiçün étdi bunlar ayrık bizümle olmazlar giderler eger bizüm taraftan leşker gelürse (11) bizüm anlarla dürüşmege tākatumuz olmayısdur ve eger Hâlid binü'l-Velîd āgâh ola üzerümze gele cümlemüzi kırar biz bir tedbîr (12) gerekdür ki anlarıñ eli bize erişmeye dèdiler Şeccâc eyitdi Yemâmeye Müseylemeden yaña gitmek gerekdür ol dağı buncılayın (13) peygambardur cemî' yeryüzine ikimüz peygambaruz çün ikimüz bir araya gelevüz bir birümze inanavüz halkı ittifaķla dînümze (14) da' vet édevüz kimesne bize durmaz dèdi eyitdiler şâyed Müseyleme bizi kabûl étmeye zîrâ ol dağı peygambarlık (15) d' avâsın éder iki peygambar bir arada niçe olur dèdiler Şeccâc eyitdi baña Allâh Te'âlâ celle celâluhu buyurdı Yemâmeye (16) var dèdi pes teveccüh étdiler çün Müseyleme Şeccâc haberin işitdi uşandı bunlar dağı bî-tekellûf varmaķlıĝa (17) uşandılar bir yerde ordu kırdılar araları iki günlük yoldı pes Müseyleme kırk kişi gönderdi ya neye (18) geldiler bileler ve

nāme yazdı eyitdi yeryüzinüñ peygambarlığınun nişfi benüm ve nısfı Muḥammedün idi çün Muḥammed fevt (19) oldı Cebrā'il geldi cemī' peygambarlığı baña vèrdi ben şimdi ol nısf ki Muḥammedün idi saña vèrdüm (20) pes yeryüzinde ne varsa nısfı senün ve nısfı benüm ayruḳ kimsenün naşibi yoḳdur dèdi pes bu kırk kişi

123b

(1) Şeccāca gelüp bildürdiler ol daḫı eyitdi baña daḫı Allāh Te'ālādan vaḫy geldi bunları bildürdi dèdi (2) Müseylemeye gelüp anlaruñ aḫvālin dèdiler ol daḫı buncılayın peygambardur Allāh Te'ālādan aña vaḫy gelürmiş (3) dèdiler Müseyleme Yemāme hişārında idi hişārı muḫkem ètmişdi müselmānlar ḳorḳusından andan Müseyleme (4) Şeccāca elçü gönderdi eyitdi leşkerünjı anda ḳoyasın ve benden yaña gelesin Allāhdan baña şöyle (5) vaḫy geldi dèdi ve bir niçe lafz yazup gönderdi pes Şeccāc ḫāşlarından on kişiyle Müseylemeden (6) yaña teveccüh eyledi pes Müseyleme buyurdi hişārdan taşra bir ḳubbe ḳurdılar hemān dikildi tā ki ol ḳubbede (7) bir birin göre pes gelüp ol ḳubbede buluşdılar ve ḳubbeye girdiler Müseyleme şüretde gökcek idi cevān (8) idi Şeccāca ḫōş geldi Şeccāca Müseyleme eyitdi hīç saña benüm ḫaḳḳumda vaḫy geldi mi dèdi

eyitdi dün (9) gece geldi buyurmuş ki *الم تر كيف فعل بك يا جبلي اخرج منها قسمة لست ان الله خلقك لست اخواتك* (10)

لست ازواجاً فيولوج فين ايلاج Şeccāc eyitdi ben tanıḳlıḳ vèürin ki sen peygambarsın bu Allāh sözidür (11) dèdi çün Müseyleme gördi ki Şeccāc aña meyl ètdi Müseylemenün daḫı tama'ı düşdi pes eyitdi sen daḫı (12) peygambarsın ne ziyān ola ki ben seni 'avratlıḡa alam tā benüm ḳavmümle senün ḳavmün bir ola 'Arabları ḫor (13) èdevüz dèdi Şeccāc eyitdi ḫōş ola velikin göreyin Allāhdan vaḫy niçe gelür senün ḫaḳḳuñda (14) dèdi pes eyitdi vaḫy geldi ve daḫı birḳaç lafzlar söyledi pes Müseyleme eyitdi baña daḫı eyle vaḫy geldi (15) Şeccāc eyitdi muṭī' yüm saña ve daḫı Taḫruña dèdi pes durdılar bir yeri ḫalvet ètdiler ve daḫı cimā' (16) ètdiler Şeccāc üç günde anda ṭurdı andan dönüp leşkerine geldi eyitdiler ne ètdün eyitdi ol daḫı (17) buncılayın peygambardur ben anuñ 'avratı oldum tā ki ikimüz düşmenlerümüz ḳahr èdevüz dèdi eyitdiler kābīn ne vèrdi (18) eyitdi nesne vèrmedi eyitdiler yene dön var kābīn dile bir sencileyin ḫatun kişi ki peygambar ola o(r)tada (19) kābīn olmaya zışt ola dèdiler pes Şeccāc durup yene Müseylemeye geldi aḫvāli söyledi Müseyleme (20) eyitdi Muḥammed baña beş vaḳt namāz dèdi ben senün kābīnünçün iki vaḳt namāzı götürdüm biri èrte namāzı

124a

(1) ve biri yatsu namāzı bu iki vaḳt raḫmetlüdür dèdi Şeccāc yene ḳavmine geldi iki vaḳt namāzı ḳodı dèyü muştuladı (2) ḫaberde gelür ki henüz şimdiki ḫālide Bādide Benī Temīnden ol leşkerden vardur ki èrte namāzını ve yatsu namāzını (3) ḳılmazlar ḡayrı ḳabilelerde daḫı çok vardur pes Müseyleme Şeccāca Yemāme ḫāşılınuñ nişfin vère andan eyitdi (4) ben seni yene döndürmezdüm

velikin bu senüñ leşkerüñ ekşeri Benî Temîmdendir anlar müselmân olmuşlardır (5) teşvîşlenürem yene anları İslâma da'vet edeler İslâm çerisiyle bir olup seni helâk edeler bu (6) yıllık hâşılun nışfını al git dedi ve bundan böyle hâşılun nışfın gönderem tâ aña degin ki müselmânlarla (7) ceng edevüz seni okuyam gesin ikimüzle olavüz dedi pes Şeccâc ol hâşılun nışfın alup (8) döndi andan Şeccâcı yene Yemâmeden yaña getürdiler tâ ki aña cimâ' etti bildiler ki anuñ elinde nesne yok (9) katından perâkende oldılar Mâlik bin Nuveyre dağı peşiman oldu 'Uṭârid dağı eyitdi kalan halkuñ (10) peygambarları erlerdür bizüm peygambarumuz 'avratdur dedi ve her kişi kendü kabilesine yüz dutdı Şeccâcla gelenler (11) dağı eyitdiler biz dağı evümüze gitmek gereküz 'Arablar tağıldılar pes Şeccâc leşkerle Müşula gitti Benî Şa'leb (12) bin Hüzeyl anda olurlardı tâ Mu'âviye zamânında müselmân oldılar geldük imdi biz bu yaña Ebū Bekre haber (13) yetişi ki Şeccâc leşkerle geldi pes müselmânlar Ebū Bekr rażiya'llāhu 'anhu tedbîr etti Ebū Cehl oğlu 'İkrimeye nâme yazdı (14) saña meded gönderem dedi Hâlidten yaña dağı nâme gönderdi ol yerde ki durursın dur tâ saña buyuram (15) ki niçe etmek gerekdür dedi pes dürlü dürlü tedbîr ederdi çün Şeccâcuñ yene döndügin ve Benî Temîm ayrıldıgın (16) işitdi şād oldu Benî Temîm peşimân oldılar etdüklerine imâm Ebū Bekrden dağı korqarlar idi ki leşker göndere (17) pes ulularından iki kişi ihtiyâr etdiler emîrül-mü'minîn imâm Ebū Bekre gönderdiler birisinüñ adı Akra' bin Hâbs (18) ve birinüñ Zirikâ bin Bedr idi eyitdiler biz ol sebebden Şeccâca mutâba'at etdük ki anuñla çıkışamazduğ şimdiki halde (19) peşiman olduk ayruğ bundan sonra eyle etmeyevüz eger emîrül-mü'minîn revâ görürse Bahreyn harâcın (20) bize vere ki alup bahş edevüz anları müselmânlığa getürevüz dediler pes imâm Ebū Bekr icâbet eyledi Bahreyn harâcın

124b

(1) anlara verdi bunuñ üzerine biti yazdılar peygambaruñ aşhâbından tanıqlar yazdılar çün bitiyi 'Ömer binül-Hattâba (2) iletdiler ol dağı şehâdetin bize etti yazmazın dedi ve bitiyi yırttı Tuleyha kağıdı Ebū Bekre geldi (3) eyitdi emîr sen misin yoğsa 'Ömer midür eyitdi adla benüm velikin tedbîr 'Ömerüñdür dedi andan Ebū Bekre peygambaruñ (4) aşhâbın cem' etti eyitdi ne maşlahat görürsüz Benî Temîm hakkında dedi 'Ömer eyitdi anlar bir kerre mürtedd oldılar (5) müselmân oldılar pes anlara şân mı verürsin dedi Hâlide nâme yaz her ki müselmândur üşendürmeye (6) anlar ki mürteddlerdür depeleye müselmânları anlaruñ miñnetinden kırtar dedi imâm Ebū Bekr eyitdi eyle edelüm (7) dedi ve Hâlide ancılayın nâme yazdı viribidi bu elçüler nevmîd döndiler Hâlid anda olurdu andan (8) Mâlik bin Nuveyrene teveccüh etti ol yere ki Mâlik anda olurdu Mâlik hüd peşimân olmuşdu (9) ol şulh ki Şeccâcla etmişdi Hâlid anda ki olurdu Battâha teveccüh etti Mâlik bin Nuveyreye حديث البطاح (10) çünkü Hâlid Battâha teveccüh etti leşker iki bölük oldu Muhâcir ve Enşâr eyitdiler biz gitmezüz zîrâ (11) emîrül-mü'minîn Ebū Bekrün nâmesi geldi yerünüzde duruñ saña dağı eyle yetürmiş idi yeründen hareket (12) etmeyesin benüm buyruğumsuz hiç yere varmayasın Hâlid eyitdi emîrül-mü'minîn Ebū Bekr tedbîri baña (13) tefvîz etmişdür her kıanda ki

varmak ve harb  tmeği Őav b görem siz dağı benümle bile gi(t)mek gereksiz (14) ve eger gelmezsen z siz yeg bilürsiz ben elbette giderin dedi ve Muh cirlerle gitdi Enşar anda kaldılar pes yarındası (15) Enşar peşim n oldılar eyitdiler ikiden h li degüldür ęanimet ya hezimet eger ęanimet olursa biz andan (16) bi-naşib oluruz ve eger hezimet v k   oluruz bize söz gelir dediler ve turup ardlarınca gitdiler yolda (17) H lide yetişdiler c n M lik işitdi ki üzerine varur kavmini cem  eyledi eyitdi H lid leşkerle bize (18) teveccüh  tmiŐd r biz ulu g n h  d p dururuz gerçi Secc cuğ d nine girmedük velikin anuğla Şulh  td k ve anuğ (19)  jinde ceng  td k Eb  Bekr raziya'llahu   anhu kağıdı H lidi bizden yağa gönderdi bize mud r dan (20) ęayrıya çare yokdur bu Bağ a ki biz cem  olmuşuz c n H lid andan gele bizüm bunda ictim   muz göre Şana kim

125a

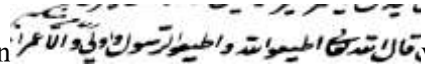
(1) biz leşkeri cem   td k anuğla muğabele ve muğatele  tmek i n pes tağılmağ gerez  z her birümüz kabilel  kabilesine (2) varmağ gerek t  gele göre kim ictim   umuz Muhammed d ni üzerine bizümle harb ötmeye pes per kende oldılar her kişi (3) kabilelerine gitdi M lik dağı evine gitdi zek tlar cem  eyleyüp H lide göndere pes c n H lid (4) geldi Bağ da kimesne bulmadı bildi ki harb  tmek dilemezler Bağ da k ndılar ordu kurdılar (5) ve zek tların aldı ve im m Eb  Bekre n me yazdı Eb  Bekr cev b yazdı buyurdu ki her kabilelere iki (6)  c kişi gönder t  nam z vağtı olıcağ ol kabileden ez n iŐid rlerse h Ő işidilmezse (7) henüz m rtedlerd r eger ez n  v zi iŐidil rse zek t taleb  t v r rlerse kab l  t ve anları (8) ri   yet eyle ve eger v rmezlerse öldür dedi H lid eyle  tdi kim buyuruldu M lik kabilesine birkaç (9) atlu gönderdi vardılar M liki tutdılar H lide geturdiler varan leşker ihtil f  tdiler kimisi eyitdi (10) ez n  v zın işitmedük dediler Eb  Kat de eyitdi ben işitdüm pes M lik eyitdi ni n kavmuğla sen (11) Secc ca mut ba at  td ğ M lik eyitdi biz mut ba at  tmed k anuğla Şulh  td k Ben  Hayye i n ki ortamuzda (12)   ad vat vardı c n Müseylemeden yağa gitdi dedi ve m n zara  tdiler pes H lid kağıdı eyitdi (13) ben Şöyle bilürem ki henüz sen k firsın Secc cı dağı   Arabist na sen gönderüp durursın sen (14) ağa t bi  olmayınca Ben  Tem m ağa uymadılar dedi H lid ğ karşusunda aŐh bdan bir kimesne yalığ kılıc (15) dutup dururdu adına Miz r bin 'd-D rar d rlerdi H lid ağa işaret eyledi kılıcila başını (16)  arpdı  adırdı kapusından taşra düşdi andan H lid buyurdu cem   halkı dağı kurdılar m llaruğ (17) ve tavarların yağmaladılar   avratlarını oğlanlarını esir  tdiler meger M lik ğ bir hatunı vardı adına  mm-i Tem m d rlerdi (18) Ben  Tem m ğ ulularından idi ve hem ę yetde güzellerden idi hem n ki H lid erini öldürdi   avratı kendüye (19) nik h  tdi c nki böyle Eb  Kat de eyitdi M lik evine varduğı vağt anuğ evinden ez n  nin işitdüm (20) ve zek tın dağı v rdi bir m selm nı  ld rmeg ğ aşlı yodđ dedi H lid eyitdi sen gerçi ez n  nin

125b

(1) işitdüm dërsin kalan yoldaşların dëmezler kanıñuza inanayın dëdi Ebü Kātāde eyitdi yoğ yā Hālīd benüm (2) peygābar a.m. kātında mertebemi bilmez misin bir cemā‘at bir yaña olsa ben bir yaña olsam peygābar benüm sözüme inanurdı (3) sen baña inanmazsın dëdi Hālīd Ebü Kātādeye kağıdı çok söyleme dëdi Ebü Kātāde and içdi hergiz (4) Hālīdün sancağı yanına gelüp hergiz ğazā ètmeye ve Medīneye geldi Ebü Bekre eyitdi Hālīd şunuñ gibi iş (5) ètdi Ebü Bekr Kātādeye kağıdı yüz vërmedi Ebü Kātāde andan yüz bulmayıcağ ‘Ömer kātına vardı ‘Ömer (6) Mālīki kātı severdi Hālīd anı öldürüp ‘avratın aldugını işidicek ‘Ömer varup Ebü Bekr kātına eyitdi (7) Hālīdi müselmānların üzerine şalı vërdün zulmle kimini öldürür ve kiminün ‘avratın alur uşda Ebü (8) Kātāde şehādet èder ki Mālīk bin Nuveyre müselmān idi Hālīd anı zulmle öldürdi ‘avratını ve mālını (9) ğanīmet eyledi dër Hālīdi oqu gelsün ètdüğü hayfı yërine ço müselmānların dādın alıvër ki ehl-i (10) İslām arasında buncılayın iş olmağ revā degüldür dëdi Ebü Bekr eyitdi yā ‘Ömer bilürsin ki Hālīd tañrının (11) kılıcıdur peygābar aña Seyfu’llāh dëmişdür ben Tañrının kāfirleri üzerine çekilmiş kılıcını yène kınına kātamazın Ebü (12) Kātāde anun kātından gitdüğini ve anun hağkına bu vechle söyledüğünü dağı istemez dëdi ‘Ömer ne kadar ki cehd eyledi (13) Ebü Bekr kulağına koymadı pes Ebü Kātāde yène Hālīd kātına gitdi Mālīkün kardaşını Ebü Bekr kātına viribidi pes gelüp (14) kardaşının kanın taleb eyledi ‘Ömer aña yardım eyledi elbette bunun hağkını Hālīdten alıvërmek gerekdür dëdi (15) pes Ebü Bekr Hālīde bir nāme yazdı leşkerünj anda koyasın ve sen yalnız becid gelesin Mütëmmim bin Nuveyre senden (16) kardaşı Mālīkün kanın taleb èder berābar söyleşesin dëdi Hālīd kendü kullarından bëş kişiyile Medīneye gitdi (17) kalan leşkerini anda kōdı Bilāl Hābeşī Ebü Bekrün kápucısı idi ihyār-ı Muğārī dëdükleri kitābda eydür (18) Hālīd bildi ki Ebü Bekr aña kağımışdur kağımasına sebab ‘Ömer binü’l-Haţţāb olmışdur Medīneye bir menzil kılcağ Bilāle (19) ādem viribidi iki *filurcuğ* aña hediyye gönderdi bunu tenhāce Ebü Bekre buluşdursun dëdi evvel rüşvet (20) ki müselmān arasında vākı‘ oldı bu idi Ebü Bekrün ‘ādeti bu idi kim her şabāh érte namāzını mescidde kılurdı

126a

(1) mescidden evine bir kápu açılurdı evi dağı ol evdür ki şimdi peygābarun kızı anda namāzı kılduğdan (2) şonra evine gelürdi peygābarun üzerinde Qur‘ān okurdı ve du‘ā kılurdı virdden fāriğ olıcağ (3) taşra çıkardı müselmānların muşālahın görürdi Bilāl çün hediyyeyi aldı elçüye eyitdi Hālīde eyidün (4) şabāh gelsün dëdi yarındaşı Hālīd Medīneye geldi cebe ile silāhla mescid kápasına geldi imām (5) Ebü Bekr henüz evinde idi ‘Ömer yāranlarıyla mescidde oturmuşdı ‘Ömer çünkü Hālīdi gördi durdı (6) kātına vardı yağasına yapışdı mescid içine çekdi oklarından birkaçın şıyup yabāna atdı eyitdi yā Allāh (7) düşmeni bir müselmānı öldüresin ‘avratın alasın ne revādur Allāh hağkıçün ben bu gün seni depelerin dëdi (8) Hālīd hiç tınmadı ‘Ömer bu vechle alup Hālīdi Ebü Bekrün kápasına getürdi Bilāl eyitdi tevağkuf eyleş (9) bir sa‘at ki peygābarun ğalīfesine ğaber èdeyin dëdi ve içëri girdi eyitdi Hālīd kápuya gelmişdür yā emīrü’l-mü‘minin (10) dëmedi

ki 'Ömer biledür Ebū Bekr içerü gelsün dēdi Bilāl geldi Hālidūn eline yapışdı içerü girdi 'Ömer daḡı (11) diledi ki bile gire Bilāl eyitdi yā 'Ömer emirü'l-mü'minin Hālididen gayrı kimesneyi buyurmadı dēdi 'Ömer gērü (12) döndi Allāha itā' atçün v'allāh 'Ömer anlardan ḡalur degüldi pes 'Ömer yēne (13) yērine geldi oturdu elin eline urdu eyitdi dirīḡa Mālikūn işi bāṭıl oldu şimdi Resūlūn (14) ḡalifesini dille aldada anuḡ 'özrini ḡabūl ēder dēdi pes çün Hālid içerü girdi imām Ebū Bekrūn öḡine (15) tırdı imām Bekr eyitdi yā Hālid bir müselmāni depeledūn 'avratına nikāḡ ētdūn dēdi Hālid eyitdi ey Taḡrı (16) Resūlinūn ḡalīfesi bā'llāh Resūlden işitmedūn mi Hālid Allāhın ḡılıcıdur dēdūḡini eyitdi bā'llah işitdüm (17) Hālid eyitdi pes Allāh Te'ālā ḡılıcı urmaz illā kāfirler boynına ve münāfiḡlar boynına urur dēdi Ebū Bekr eyitdi (18) var yēne işūne git dēdi Hālid Ebū Bekr ḡatından taşra ḡıḡdı yüzün 'Ömere tıtdı eyitdi ilerü gel (19) yā Seleme oḡlı dēdi 'Ömerūn anasına Seleme dērlerdi 'Ömer melūl oldu bildi ki Hālid 'afv olındı imān (20) buldı pes nesne dēmedi Ebū Bekr ḡürmetine Hālid mescidden taşra geldi Medīnede eglenmedi devesine

126b

(1) binüp gērü leşkerḡāhına geldi خبر مسيلمته كزاب ol vaḡt ki imām Ebū Bekr Ebū Cehl oḡlı 'İkrimeyi Yemāmeye (2) gönderdi anuḡ ardınca Şuraḡyili gönderdi leşkerle eyitdi varasın 'İkrimeyle bile ol 'İkrime çün işitdi (3) kim Şuraḡyil bile gelür endişelendi ki ad Şuraḡyilūn ola andan ol Yemāmenūn ḡuyusına varup (4) varup ceng ētdi şındı yēne döndi Ebū Bekr 'İkrimeye ḡaḡıdı neçün tevaḡḡuf ētmedūn tā Şuraḡyil (5) ērişeydi buncılayın hezīmet olmayaydı dēdi pes Hızeyḡadan yaḡa varanda ceng ēt anuḡ buyruḡına ol (6) eger anuḡ ihtiyācı ola dēdi ve Şuraḡyil ardınca daḡı nāme yazdı eyitdi ol aracuḡda leşkerūnle (7) dur tā benüm nāmem ve leşkerüm saḡa ērişe dēdi çün Şuraḡbīl Yemāme ḡuyusına vardı Müseyleme bildi (8) kim müselmān leşkeri kendüden yaḡa yüz dutdılar bir biri ardınca birin şarsa biri daḡı gelür (9) pes ḡişāra girdi çün emirü'l-mü'minin Ebū Bekr işitdi ki Müseyleme ḡişāra girdi bildi kim taşra (10) ḡıḡmaz mādām ki Şuraḡyil ḡişār ḡapusındadır dēdi bilürdi kim 'Arab mürteddlerinūn belāları müselmānlara (11) Müseylemeden artuḡ idi zīrā ki anlar Medīne ḡapusına degin gelürlerdi Hālid leşkerle 'Arab mürteddlerine (12) meşḡūl oldu tā Hālid ol mürteddlerle ceng ēdüp anları tamām ētdi Mālik bin Nuveyreyi depeledi (13) 'Arab içinde āşikāre mürtedd ḡalmadı Hālid Medīneye geldi imām Ebū Bekri ḡördi yēne döndi gitdi (14) Ebū Bekr ardınca nāme yazdı eyitdi cümle Yemāmeye Müseylemeyle ḡarb ēt dēdi Şuraḡbīl andadır daḡı leşker (15) gönderem dēdi Şuraḡbīl daḡı nāme yazdı eyitdi çün Hālid anda vara ḡulaḡuḡ aḡa dön ne dērse (16) anı ēt dēdi münādīye buyurdu Medīnede her kimūn ki silāḡa ḡüci yēter Hālididen yaḡa varsun (17) Yemāmeye Taḡrı düşmeni Müseyleme ile ceng ētsün Muhācirden ve Enşārdan ḡoḡ ḡalk Medīneden Hālide viribidi (18) Baṡṡāḡdan ḡalkdı Muhāciri ve Enşarı bir birinden ayırdı Muhācirlerūn bir bölūḡine Ebū ḡanīfe bin 'Utbe (19) bin İbrāḡim Emir-i

‘alem dikdi ve bir bölüğine ‘Ömerün karadaşı Zeyd bin Hattâbî emîr-i ‘alem dikdi Enşârî dağı (20) iki bölük eyledi bir bölüğine Şâbit bin Kays(ı) emîr-i ‘alem dikdi ve bir bölüğine Berâ’ bin Mâlikî emîr-i ‘alem dikdi leşkerün

127a

(1) muqaddemine ‘Abdu’llâh bin ‘Ömer(i) kodı kendü ortalık yerde durdı bu vechle leşkeri sürdi tâ Yemâme (2) kıyusına degin iki menzil kalıcağ Şuraḥbîl karşıladı Müseyleme bildi ki cümle İslâm leşkeri aña teveccüh êtdi (3) Yemâmenün cümle leşkerini cem‘ êtdi ve Benî Huzeyka kabîlesini cem‘ êtdi Yemâmede bir kişi vardı adına (4) Nehâbü’r-Ricâl dârdilerdi Yemâmenün ulusu idi peygamber hazretine gelmişdi ve Qur’an öğrenmişdi (5) çün Müseyleme zâhir olup peygamberlik da‘vâsın eyledi peygamber anuñ haberin işitdi ki Yemâme kavmi (6) dükeli aña mutâba‘at êtdiler peygamber Nehâbü’r-Ricâlî gönderüp var Yemâme halkını İslâma da‘vet êt (7) ve Qur’an öğret Müseylemenün işini ibtâl êt dâdi çün ol kişi Yemâmeye geldi Müseyleme anı (8) nevâht êtdi eyitdi ben bu dîni senünçün êtdüm tâ sen her ne dilersen edesin bu dîn (9) bâbında halka buyursın ben edem Allâh Te‘âlâ ne kim buyurur dâdem dâdi pes ol dağı Müseyleme birle ittifağ (10) êdüp halka eyitdiler eyitdi Muḥammed katında idüm Muḥammed Müseylemenün peygamberliğine tâniklik vârdi beni (11) gönderdi ki size haber vârem bu sizün peygamberuñuzdur buña inanuñ dâdi bu Nehâbü’r-Ricâl müselmânlar (12) üzerine Müseylemeden berter idi ol ne dâse Yemâme halkı anı dutardı ol Müseyleme eyitdi (13) bizde namâz buyur niçeki Muḥammedün vardur cemâ‘atle ve ezânla dâdi Nehâbü’r-Ricâl ben mü’ezzinlik edeyin (14) dâdi Müseyleme eyitdi niçe edersin eyitdi ol Muḥammedün peygamberliğine tâniklik vârdin andan sonra (15) Müseyleme dârin zîrâ evvel peygamberlik Muḥammedün idi andan sonra (Muḥammedün idi andan sonra) saña degdi (16) dâdi Müseyleme eyitdi Nehâbü’r-Ricâl mü’ezzinlik eyledi *ezânda eşhedü enne Muḥammedü'r-Resûlu'llâh* (17) *ve eşhedü enne Müseyme Resûlü'r-raḥmani'l-Yemâme* dârdi pes Müseyleme Yemâme uluların cem‘ êdüp anlarla (18) meşveret êtdi anlar eyitdi hîç vechle hişâr içinde olumazsın leşker çokdur Hâlidî karşıla (19) dâdiler Müseyleme leşkeri taşra çıkardı cebe gâydirdi kırk biñ evrend-vâr er ‘arz olındı Yemâme kapusunda (20) bağlar içinde hişâr kapusına ulaşuğ yerde Müseylemenün bir bahçesi vardı şehr kapusından yaña

127b

(1) gökcek ve ulu bağçe idi elvân meyveleri vardı aña Hâdîka Er-Raḥman dâyü ad vârmışdi kendü hâşlarıyla (2) anda kondı kendüden sonra aña Hâdîkatü'l-Mevt dâyü ad kodılar zîrâ Müseylemeyi anda depelediler Yemâmenün ulularından (3) Mücâ‘ dârdilerdi bir kişi vardı Benî ‘Âmirden altı kişi vardı bunun hâşmalarından bir kişi depeleyüp ‘avratın (4) almışdi Hâlid Yemâme menzillerinde kondı velikin ne yer idügin bilmezdi henüz şanurdi ki Yemâme ırâkdur (5) ol gâce anda oldu Hâlidün karavulı ol gâce Mücâ‘ ile buluşdi Mücâ‘ı dutup yoldaşlarını bağladılar (6) yarındası

Ḥālid evine getürdiler Ḥālid Mücā' a eyitdi bizüm sizden haberümüz yokdur Benī 'Āmir ardınca gitmişdük (7) bizden birümüzü depelemişlerdi varduk kışaş étdük Ḥālid buyurdi Mücā' nuñ yoldaşlarını (8) depelediler Ḥālid anı bağlayup çadırına gönderdi hatunı katına ol hatun ki Mālik bin Nuveyrenün hatunudur (9) Ümm-i Temīm ile Mücā' ortasında qarābet vardı yarındası ol bağlaya ta' biyeleri kim étmiş idi şaf (10) dutdı Şuraḥbīl muḳaddemesinde ḳodı Müseyleme daḫı leşkerin bağdan çıkardı bağ önünde şaf (11) dutdı leşkerinün meymenesinde Muḫkem bin Ṭufeyli ḳodı şücā' kişi idi aña muḫkemü'l-Yemāme dērlerdi meyeseresinde (12) Nehābü'r-Ricāl ḳodı kendü Ḥadiḳatü'l-mevte oturdu bu kırk biñ eri cenge gönderdi Ḥālid ḥöd leşkerin (13) ta' biye étmişdi kendü taht üzerinde oturdu kim iki leşker bir birine muḳābil oldılar cümle ḫamle étdiler 'Abdu'r-raḫmān (14) bin Ebū Bekr raḫiya'llāhu 'anhā Muhācirlerle ḫamle étdiler Muḫkem bin Ṭufeyl ki Müseyleme meymenesinde ḳomışdı helāk étdiler pes Yemāme (15) leşkeri cümle ḫamle étdiler müselmānlar leşkerini şıdılar Ḥālidün tahtı üzerine bıraḳdılar Muhācirler 'alemi düşdi Müseyleme (16) leşkeri ol ḫaymesine geldiler Mücā' anda idi dilediler kim Ḥālidün hatunı Ümm-i Temīmi depeleyeler Mücā' ḳomadı eyitdi (17) ben üç gündən berü esirüm bu beni ri'āyet éder ortamuzda qarābet daḫı vardur dēdi bunlar gērü döndiler (18) eyitdiler ben esirüm Ḥālid henüz taht üzerinde oturmışdur taşra çıkamaz tā ol beni esir édeni yere düşmiş (19) görmeyince baña meşḡul olmañ iş üzerine oluñ ḳorḳmañ ardınca oluñ dēdi çün Mücā' sözün (20) işitdiler ḳatı ceng étdiler Ḥālid çün gördi kim baş eldin gidiser Ebū Ḥuzeyfenün mevlāsına eyitdi Muhācirlerün

128a

(1) 'alemini ḳaldur leşkerün önüne var dēdi eyle eyitdi ma'şerü'l-Muhācirin ve el Enşār eyü étmezsiz her bir düşmen ki önünge (2) gele evvel şınan siz olursañuz eger dinünüz İslāmuñuz guşşasın yemezsenüz bārī erligün ḫamiyyetin bārī (3) édün dēdi ve yēne döndürdi cümle ḫamle étdiler aña deḡin müselmānlardan ḳokuz yüz elli kişi düşmişdi nām-dār (4) 'Ömerün ḳardaşı Zeyd bin Ḥaṭṭāb düşmişdi pes Ḥālid şaf içine geldi her gürüḫi bir birinden ayru (5) olsun Muhācir ve Enşār kim ḫarb étmez ve kim ḳaçar ve kimi ḳaçmaz eyle étdiler gürüh gürüh ḫamle étdiler Ḥālid daḫı ilerü (6) geldi ḫamle ḳıldı bir kişi ilerü yöridi kim Ḥālidten söz şora başına ḳamçı urdu bu gün baña söz (7) söylemeñ ve kimseye ikrām étmeñ ḫarāmdur tā düşmenün ḳafasın görmeyince dēdi pes ḳatı ceng étdiler düşmeni (8) döndürdiler Ḥālid ḳatı duruşurdi kılıc ururdi nidā étdürdi ki er gibi oluñ teraḫḫum étmeñ Müseyleme daḫı (9) buyurdi ki el-Ḥadiḳa el-Ḥadiḳa dēyü ya' nī baña gelün pes ḫalk bağ içine geldiler baḡuñ dīvārları yüce idi (10) (yüce idi) ve ḳapusu muḫkem idi Müseylemeye eyitdiler ḳanı Allāhuñ va' desı ki bize dērdün dēdiler Müseyleme eyitdi (11) bu gün sizün ḳayduñuz bitürür oḡluñuz ḳızuñuz için duruşuñ Müseylemeye eyitdiler bağdan çık gel ḫişāra (12) gir sen ḫişārda olıcaḳ iş başarımazlar dēdiler Müseylemeyi ḳorḳudup eger ḫişāra kimesne anuñla girmeye (13) iş elden gider pes ulular eyitdi peyḡambara lāyık degüldür ki düşmeden ḳaçā bunda oluruz dēdi (14) ulularından şordı falān ve falān ḳanı dēdi eyitdiler ki düşdiler ululardan ayru

bize dirlik (15) neye gerek d y  iki kat zırh g y p kavmini cenge tahriş  tdi bağ tolu adem idi şınanlardan cem 'si (16) aņa girmişdi H lid baęuņ ęapusına erişdi içerüden  v z gelurdi el-Had ka d y  H lid eyitdi (17) bu nedür eyitdiler Müseylemenün bağıdur Müseyleme içerü(de)d r leşkerinden şın nlar cem 'si yöresine cem' olmuşlardur (18) H lid n ęařdı oldu cenge y ridi evvelkiden dağı ęatıraę anlar dağı ęoręusundan bağ ęapusunda (19) ęatı ceng  tdiler iki yüze yağın m selm nlerden er düşürdiler bir kişiide beş yüz yerde yarası (20) vardı H lid ęatı duruşdı k firlerden çok kişi depeledi bağ ęapusın aldılar Ber ' bin M lik bağ d v rından

128b

(1) içerü indi k firler aņa ęasd  tdiler ol segirdüp ęapuya geldi ęapuyı açdı erişdiler depelediler H lid n (2) leşkeri per kende oldılar çok kişi depelediler H lid ęapuda dururdu ıķanı depeledi içerüde taşrada k firlerden (3) yedi bin kişi vardı kırıldı ol bağa ol gün Had kat 'l-Mevt d y  ad ęodular pes k fir şınup (4) yüz hiş ra dutdılar H lid leşkerini aradılar niçe gönderdi andan şonra yedi bin kişi dağı depelediler Müseyleme (5) bildi kim iş elden gitdi atla bağceden ıķup ęamaęa yaramaz piy de oldu yüzin zırhla  rtti (6) kendüyi leşker içine birağdı t  ki belürsüz bağdan taşra gele bir habeşi bağ ęuyusunda dururdu bu (7) bir habeşi ęul idi H neyn cenginden şonra peyęambaruņ elin alup İsl ma gelmişdi Uhud cenginde Hamzayı (8) şehid  tmişdi ol gün bağ ęapusunda dururdu ęılıc ham il  tmişdi ol harbe ki Hamzayı şehid  tmişdi (9) elinde idi  n Müseyleme gedi Enşardan bir kişi M seylemeyi gördi bildi bir ęılıc urdu kesmedi iki kat (10) cebe geymişdi Enşarı ağırdı y  Vahşi M seylemed r ęoma dedi Vahşi iler  y ridi bir harbe (11) urdu ęarnından t  arkasına ıķdı yere birağdı m selm nlar leşkeri bu şınanlaruņ ardınca bağ içinde (12) ve taşrada kimi buldularsa depelediler m selm nlar hiş r ęapusunda gündüz kırđılar geçe oldu H lid leşkeri g hına (13) geldi andan Müseylemenün depelediği haberin kimesne bilmedi H lid ol geçe ęamgin oldu gerçi fetę olmuşdı (14) amm  endişelen rdi Müseyleme leşkerle hiş ra girmişd r ola bunda eglene leşkerden çok kişi düşmişdi (15)  n şab h oldu H lid t rdi bir bölük leşker birle ordusunuņ çevresini geşt  tdi t  göre (16) kim kendi leşkerinden ve düşmen leşkerinden kim düşmiş M c 'a ki Yem men n ulusu idi anı bile aldı (17) bendle t  leşkerinden düşenleri bu kimdür d yicek göre bile M c 'a kimi ki görse bu fal ndur d rdi (18)  n bağ ęapusına vardı gördi ki bir kişi depelenmiş harbeyle ęarnına urmişlar arkasından ıķmıř (19) uzun boylu yatur ayağıla ęarnına depdi H lid eyitdi bu kimdür eyitdi M seylemed r H lid ş d (20) oldu pes eyitdi görün kim depeledi habeşi eyitdi ben depeledüm eyitdi gerçek senün harbeğ eşerid r

129a

(1) eyitdi h ş vardın dedi pes H lid Eb  Bekre n me yazdı beşaret haberin bildürdi yarındası (2) gün M c 'a eyitdi Müseylemeyi depeled nse iki ol ęadar kişi vardur hiş r içinde Ben  Han fe içinde Müseyleme (3) get rd ği kişi idi anlar ęatı harb  tseler gerek çok rüzgar olsa gerek çok

halkuñ kırılrsa gerek (4) ki hişār alabilesin benümle şulh eyle ben bu hişār kavmini şulh ile taşraya çıkarayın anları katuñja okı ve anlara çok (5) māl vēr bu ğanīmet mālınuñ nişfin anlara vēr ve nişfin sen al dēdi Hālīd eyitdi göreyin ol gece erteğe degin (6) endişelendi bilmedi ki Mücā‘ a yalan söyler hişārda kimesne yoq Hālīdi aldardı tā kavmini şulhle kırtara (7) Hālīd endişeler edüp mütehayyir idi bu harbdē çok leşker düşdi hişār kapusunda niçeye dek oturam (8) dēyü yarındası Mücā‘ a ol sözi yēne söyledi eyitdi yā Hālīd benüm naşihātüm işit senüñ hakkuñ benüm üzerümde (9) çokdur benüm cānumı bağışlamışsındur eger şulh edeceksen bir gün et ki Yemāme kavmi senüñ harbüñden (10) kırkılmışlardur birkaç gün dañı geçerse yüzleri gözleri öğrenür şulh eylemezler hişārı alımsız dēdi (11) Hālīd şöyle şandı ki bu gerçektür icābet eyledi şol şartla ki hişārda varsa māl dan ve esirden (12) ve tavardan vēreler dēdi Mücā‘ a eyitdi pes şulhdēn ne fā‘ide ola şöyle edelüm ki māl uñ nişfi (13) senüñ ve nişfi anlaruñ ola ve evleri ve yerleri anlaruñ ola dēdi Hālīd eyitdi yoq ol gün Hālīd (14) ata bindi hişārı çepçevre tolandı gördi ki hişār muhkem yēne döndi geldi Mücā‘ a bu sözi (15) tekrār etdi Hālīd hişār muhkemliginden kırkıldı eyitdi ki şulh edelüm ol şartla ki her köyde bir bahçe (16) ola yēg nīm benüm ola ve hişār içinde her köşk ki ihtiyār edem benüm ola Hālīdüñ niyyeti ol idi ki Yemāmede (17) hāşşa yerler ede Mücā‘ a eyitdi beni gönderüñ hişāra varayın anlaruñla söyleşeyin anlar dañı ne dērler (18) Hālīd buyurdi bendin şeşdiler hişāra gönderdiler hişār kapusın açdılar içeri girdiler hişārda (19) işe gelicek ādem yoq ‘avratlardur ve oğlançuklardur ve kızlardur ki harb edemezlerdi Benī Hanīfe anlardan (20) kimesne görmedi illā bir kişi gördi atadan anadan ulu kimesne yoğdı Seleme bin ‘Ömer Müseylemeye mutāba‘ at

129b

(1) etmişdi ve gāhinden harb güninde bağ içinde Müseylemenüñ yanında dururdi ol vaqt ki Müseyleme (2) atdan indi ol dañı indi çün Müseyleme bağdan çıkıdı bir zamān tevaqquf etdi sonra çıkıdı (3) gördi ki Müseyleme depelenmiş eyitdi اشهدانكنبى ولكن بين النبي أشرف وشقى dēdi pes çünki (4) Mücā‘ a er bulmadı ‘avratları cem‘ eyledi eyitdi silāh gēyüñüz yüzüñüzü örtüñ burc (5) üzerine çıkıñ ben hişārdañ taşra çıkarın baña sögüñ kapuyı bağlañ bir hīle eyleñ ben dañı hīle (6) edem cānuñuzı kırtaram dēdi ol ‘avratlar eyle etdiler ki ol buyurdi Hālīd hişār yakınında gelmişdi (7) burc üzerinde cem‘ gördi silāh vardı tamām yarağla şandı ki çerīdür eyitdi bunlar kime sögerler (8) dēdi eyitdi baña sögerler rāzī degüller dēdi Mücā‘ a eyitdi burc üzerinde duran (9) leşker midür eyitdi na‘am hişārda evin yoqdur var ola dēdi şulhe rāzī degüllerdür dēdi (10) andan eyitdi çeri çokdur ve hişār muhkemdür ta‘ām ferāvān kış yakındur sen bu arada olamazsın (11) zīrā hiç tedbīr etmege ve şulh etmege icābet yoqdur dēdi Hālīd mütehayyir oldı eyitdi pes şimdi ne (12) tedbīr etmek gerekdür dēdi Mücā‘ a eyitdi bu hişārdağı mālı dört bölük etmek gerekdür üç bölügin saña (13) leşkerüñe kısmet eyle Hālīd kabül etdi likin şol şartla ki dañı hişār içinde bir köşküñ ve her köyde (14) bir bahçe ve ekecek yer Hālīdüñ ola Mücā‘ aya eyitdi yēne kal‘aya varayın ola ki bu şartı edevüz ve dañı (15) hişār içinde ki ululardan birkaçın alam gelem tā bu şulhı edevüz nāme

yazasın dedi Mücâ' a vardı (16) anlara eyitdi hîle ile araya şulh bıraktım tâ kanunuz dökmeyeler hatunlar ve oğlançuklar esir olmayalar (17) mâluğ dört bölükde üç sizün biri anuñ ola dedi râzî oldılar velikin Seleme bin 'Ömer râzî (18) degülüz dedi zîrâ hişârumuz muhkem ta'âmı vâfir kış yakın ol yönde durmaz dedi Mücâ' a eyitdi (19) ey (?) bu kavmi sen helâk etmegi dilersin bunlara hûd bunca muşibet erişmişdür eger şulh (20) etmezsen hişârda kim var dedi ol kavim Mücâ' a sözün tutdılar birkaç kişi hişârdan taşra

130a

(1) geldiler Selemeyi dağı kâhrla getürdiler şulh nâme yazıldı Hâlid kendü üzerine ve imâm Ebû Bekr üzerine ve cemî' müselmânlar (2) üzerinedür bu şartla ki zikr olındı bu müselmânları tînik yazdılar yarındası hişâr kapusın açdılar (3) cümle Hâlid katına geldiler gördi ki hiç leşker yok bir köşk ihtiyâr etdi taşra geldi Mücâ' a eyitdi baña hıyânet (4) etdün hişârda leşker yok Mücâ' a eyitdi kavmüm kabilemdür bunca muşibetlere erişmişlerdür ki içlerinden (5) çıkıcağ degüldür bu kadar hîle etdüm ki tâ cânları kırtıla dedi Hâlid nesne demedi şulhini şımadı (6) pes üç günden sonra imâm Ebû Bekrden nâme geldi Müseylemenün leşkerün şıyup ve kendüyi ve erlerini (7) depeledüğün haberin bildürmişsin ma'lûm oldı çün uluların öldürmüşsin gerü kalanuñ hâtırın (8) yap üzerinde otur hareket etme tâ feth edince çün feth edesin erenlerin depeleye 'avratların oğlanların (9) esir eyle mâlların mülklerin müselmânlara kısmet eyle demiş Hâlid nâme gelmezdin üç gün öñ(c)e şulh etmişdi (10) şımadı bir nâme dağı yazup gönderdi eyitdi kal' a muhkem içindeki kavim bunca muşibete uğramışdur (11) kınle ceng ederler ta'âmı çok bizüm dağı çok âdemümüz kırılmışdur hişârdan taşra 'alef yok kış (12) erişdi ben şöyle şavâb gördüm ki şulh edem Ebû Bekrün nâmesi erişdüğünden üç gün (13) öñ şulh etmişdüm şol şart üzerine kim dördün üçi olaruñ biri bizüm ola yene 'ahdı şımağ olmaz (14) ben hûd çeri begiyüm 'ahdı niçe şıyayın dedi pes imâm Ebû Bekr dağı şulhin şımadı 'Ömer bin Hattâb (15) Ebû Bekr katına geldi eyitdi Hâlid Allâh ve müselmânlar hıyânet etdi mâluğ dörtde üçin düşmenlere (16) vèrdi anları gâni kıldı tâ ki yene leşker cem' edüp müselmânlar üzerine yöriyeler gör ki kendü için (17) ne kadar nesneler almışdur ben eydürem ol münâfıkdur anı yene bunda okumağ gerekdür dedi bu söz Ebû Bekrün (18) göñlinde eşer kıldı Hâlide nâme yazdı hıyânetle töhmet etdi iri sözler söyledi Hâlid bildi ki (19) 'Ömer işidür eyitdi 'amelü'l-a'ser dedi 'Ömere a'ser derlerdi ya'nî şolağ idi Hâlidî teşhîr etdi (20) a'ser dedi ol şolcığuñ işidür dedi pes Hâlid Mücâ' aya eyitdi kızumuñ mehrine gücün yeter mi eyitdi

130b

(1) (eyitdi) ne kadardur dedi biñ kerre biñdür hem gümüş anasınuñ mehidür ve kız kardaşınuñ ve dükeli ehl-i beytün (2) bu kadardur andan az olmaz Mücâ' anuñ o(l) sözünden Hâlid arlandı eyitdi ben hûd bundan aşğa (3) kâbîn etdügüm yokdur dedi Mücâ' a eyitdi bizüm resmümüz dağı tâ resm

tamām olmayınca kız vèrmezüz dedi (4) Hâlid eyitdi benüm dağı ‘âdetüm böyledür ‘avrata nikâh étsem gün tolanmazdın ön mehrin vèrürin (5) ol gün ki senün kızun nikâh edem bu meblağı saña vèrürin dilersen kızuna vèr dilersen vèrme (6) dedi Mücâ‘ aya bu söz hoş geldi nikağ kıldı ve kızın vèrdi ol gece Hâlid Mücâ‘ a kızıyla gerdek (7) oldu henüz ol ğanîmet mâlı leşker ortasında üleşmemişdi Hâlid leşkerinün elleri tarıdı (8) ol gece kendüleri ve tavarları aç yatdı leşker içinde bir şâ‘ ir vardı adına Ziyâd dèrlerdi (9) ‘Ömerün döstü idi ‘Ömere birkaç beyt yazup gönderdi el-hâşıl ma‘ nâsı budur ki Hâlid evlendi (10) biñ kez mâl vèrdi leşker küllîsi ac bu beytleri alup imâm Ebü Bekr katına geldi kaçığından ditredi (11) görmez misin bu Hâlid ki ne iş étmişdür bu étdügi işi âdem oğlanlarından sirâyet étmemişdür (12) niçe pādşâhlar ki olmuşdur buncılayın kâbin kılmamışlardur ve eger kılalar dağı ol gün nakd vèrmege gücleri (13) yétmez epsem olmaz niçe müselmânların anuñ boynınadur niçe biñ kişi mürtedd dèyü depeledi bu kerre cengde biñ (14) iki yüz kişi düşdi Muhâcirün ulularından ve peygâmbaruñ yâranlarından anuñ cümlesinden biri benüm kardeşim (15) idi kardeşim anı ve iki biñ ikiyüz kişinün anı anuñ boynınadur çün iki leşker bir birine uğraşdı (16) ceng étdi ol ulu pādşâhlar gibi taht üzerinde oturdu evvelden süvâr olsa müselmânların (17) leşkeri şınmazdı bu kadar düşmezdi anı okumak gerek müselmânların anını almak gerek bundan (18) şonra müselmânların mâlı üzerine işi üzerine emîn dikmek gerek dedi imâm Ebü Bekr rażiya‘llâhu ‘anhu katı kaçığı (19) nâmeyi yazdı gönderdi durdu yene nâmeyi alup gidene okudu eyitdi bu müselmânların (20) yeñi fethidür eger anı okursam müselmânların gönli korğ(uy)a düşer düşmenleri şâd olur ol begler kim

131a

(1) her birine çeri vèrüp gönderdik anlar dağı teşvîşe düşeler velikin Hâlide nâme yazdı eyitdi (2) sen şöyle fâriğsin ki müselmânların mâlın vèrüp evlenürmişsin ve biñ iki yüz kişinün (3) anın yere dökmişdür henüz kurumamışdur dedi Hâlid çün nâmeyi okudu Medîneye varuñ (4) bu hâli emîrû‘l-mü‘minîn Ebü Bekre ve müselmânlara bildürün tâ bize ne buyururlar dedi ol kişi Mücâ‘ a ve Yemâme (5) ve Seleme uluları Ebü Bekre şefâ‘ at éttiler ‘Ömere teşnî‘ éttiler ‘Ömer bildi ki bu Hâlidün fi‘ lidür pes (6) Ebü Bekr şulhı revâ gördi bu gelen leşkeri ‘ağıl issi ve söz ehli gördi evvel işitmişdi ki Müseyleme (7) bunlara Allâhdan süre indi dèyü okurdu imâm Ebü Bekr eyitdi siz bu dânişle ve bu sözle (8) anı taşdik édüp niçe inandıñuz dedi eyitdi Allâhdan indi dèrdi imâm Ebü Bekr eyitdi (9) hâñıruñuzda varsa birez oñuş işideyin dedi birkaç lafz okudılar Ebü Bekr eyitdi (10) vay sizi bu Allâh sözi degül dedi bunlar eyitdiler pür şekâvet idi ve illâ anuñ yalancılığından (11) bize çok nesnelere zâhir oldu ne nesne eyidün dedi eyitdiler ol Nehâbü‘r-Ricâl ki Resül (12) göndermişdi tâ ehl-i Yemâme(ye) Kur‘ân öğrede ol dağı gelüp anuñla bile koşıldı Kur‘ânda (13) her süre ki Muhammedden öğrenmiş idi Müseylemeye öğredürdi sen de böyle dè dèrdi (14) ol dağı birkaç müseccâ‘ lafz dèrdi dèdiler ve eyitdiler cümle yalanların biri oldur ki Yemâme köylerinden (15) Benî Hâlîfe kabîlesinden birgün bir ‘avrat geldi eyitdi kuyularımızda şu azaldı du‘â eyle ki

(16) Hâk Te‘âlâ ziyâde êde dâdi Nehâbü’r-Ricâl Müseylemeye eyitdi eyit ki Muḥammedden böyle görmişem ki du‘â (17) êtdi dâdi bir gün birkaç kişiler gelüp Muḥammedün öjinde zâr(ı)lık kıldılar şu azlığından ve ḥurma azlığından (18) ki ağaçlar ḥurmayı az vârdi Muḥammed taş diledi ve ağzına şu koyup ğargâra êdüp taşa dökdi (19) bu şudan varuḡ birez ḥurmalarına dökünj dâdi eyle êtdiler ve birez şu kıyularına döktiler şu kıyularından (20) taşdı taşra dökildi ve ḥurma ağaçları budaklar şaldı yere indi bunuḡ dökilenünj alup bağçeye

131b

(1) saçsuḡ bereketlene dâdi Muḥammedi gördüm Medîne de bir kişinünj bağçesine girdi ekincügi vardı ḥarlu degüldi (2) Muḥammed abdest aldı ol bağçe issi eyitdi destür varsa bu dökilen şudan alayın bağçeye saçayın (3) dâdi Muḥammed destür vârdi aldı saçdı ol ekin şöyle bitdi ki ancılayın olduġı (4) yoġdı ol Müseylemeden dökilen şuyı daḡı ol bağçe issi eyle êtdi evvel eyü idi cemî‘ si kırudı (5) pes ḥalk anuḡ yalanı eşerin görürlerdi Yemâmede Benî Rabî‘ a kabilesinden idi adı Talḥa idi (6) Müseyleme daḡı Benî Ḥanîfe kabilesindendir niçe ki Muḥammed Kıreyşdendir bu Talḥa Muḥammedünj kıtına geldi aḡa inandı (7) ve Kıur‘ân öğrendi Müseyleme Yemâme eyitdi sen nesin dâdi eyitdi ben daḡı Muḥammed gibi peyġambarın Talḥa eyitdi (8) hiç saḡa daḡı melek gelür mi Muḥammede geldiği gibi eyitdi gelür gâh gâh Allâh Te‘âlâ daḡı gelür eyitdi (9) Allâh gelicek aydınlığa mı gelür ya kıaranulığa mı gelür eyitdi kıaranulığa gelür Talḥa eyitdi yalan söylersin Allâh (10) kıaranulığa gelmez ben taḡkîk bilürem ki sen yalancısın Muḥammed rast gördi Kıreyşdendir velikin her çend ki yalancısın (11) Rabî‘ adansın benüm ḡışımlarumdansın Muḥammed her çend ki Kıreyşdendir Muḡardandır Rabia‘ unj yalancısını yêġ severüm (12) Muḡaruḡ gerçeginden dâdi ḡikâyet böyle emîrül-mü‘minîn dâdi pes emîrül-mü‘minîn Ebü Bekr eyitdi men (13) ya‘nî Allâh azdurduğına kimse hidâyet vârmaz demek olur pes bunları yene (14) Yemâmeye gönderdi ve şulḡlarını kabûl êtdi imâm Ebü Bekr Bâdiyenünj her cānibine ehl-i (15) redd için leşker göndermişdi anlardan birisi ‘Alâ‘ü’l-Ḥazramî idi bu ‘Alâ‘ü’l-Ḥazramî Ḥazret-i Resül ‘a.s. (16) ḡâl-i ḡayâtında Baḡreyn Meliki Münzir bin Mâ‘e’s-Semâya göndermişdi niçe kim her taraḡuḡ meliklerine gönderürdi bu Münzir (17) İslâma gelüp ve Baḡreyn ḡalkını daḡı İslâma getürmişdi andan şonra kıalanlara ‘Alâ‘ı yene göndermişdi (18) peyġambar Münzir az zamânda vefât êdüp Baḡreyn ḡalkı mürtedd olmuşlardı imâm Ebü Bekr ‘Alâ‘ı Baḡreyne göndermişdi (19) leşkerle Baḡreyn ḡalkı iki bölük idi biri Benü Bekr ve biri ‘Abdü’l-Kays idi ammâ ‘Abdü’l-Kays yene İslâma döndiler (20) Benü Bekre bu ‘Abdü’l-Kaysdan Cârüd bin ‘Amr dârdilerdi bir kişi peyġambara gelüp müselmân olmuşdı Kıur‘ânı çok

132a

(1) öğrenmişdi peyġambar yene ‘Abdü’l-Kaysı göndermişdi İslâma da‘vet êde anlar ki ‘Abdü’l-Kaysdan kabûl êtdiler (2) çün Ḥazret-i risâlet dünyâdan naḡl êtdi yene mürtedd oldılar Cârüd anları

cem' etti eyitdi Muhammed veli (3) dünyadan gitdiyse dinünüzden ne nokşan oldu dedi eyitdiler eger peygambarmışsa ölmezdi dediler (4) Cārūd eyitdi *sübhāna'llāh* andan öñdin cihānda peygambar çok vardı serhōş oldılar ve henüz (5) içerlerdi 'Abdu'llāh bin Hadīka eyitdi ben dağı orduya varayın göreyin dedi geldi gördi (6) cümlesi mest gelüp 'Alā'a haber vèrdi 'Alā'ı buyurdu leşker bindiler arhūn hāndağı geçdiler leşkere (7) koyuldılar kılıc yōritdiler kāfir leşkeri şındı silāh dutmazlardı tūrup yōrimek isterlerdi (8) katı kırıldılar kınları dere gibi ağıdı Haṭīmūn atı karşıusunda bağılu idi durdu atına vardı (9) ayağın üzengiye bağıdı kayış üzildi ne kadar cehd étdiler binemedi āvāz étdi ey erenler beni şol (10) ata bindürün sizi bu kıtlıktan kırtarayın dèrdi çeri anuñ üzerine geçterlerdi bilmezlerdi ki (11) ol kim idi tā ki müselmānlardan bir kişi geçdi 'Afif bin Münzir adlu kişiydi Haṭīmi bilürdi (12) ilerü yōriyüp kılıc urdu bir ayağın dizinden yere bırağıdı çağırdı eyitdi kimdür beni uran (13) dedi eyitdi 'Afif bin Münzir Haṭīm anı bildi ayağum kesdün beni depele dedi eyitdi depelemez (14) tā ki bu cezāyla öl(e)sün dedi ve geçüp gitdi Haṭīm düşdi ol dizinden çağırurdu eydürdi (15) ey kişiler ben Haṭīmüm beni depeleñ tā bu zarbdan kırtulasız kimesne muqayyed olmazdı şabāh oldu 'Arab (16) ulularından bir kişi ki adı Qays bin 'Aşım idi ol depeledi ve cümle leşkerin kırdılar 'Alā'ı érte (17) namāzın kıldı andan Hecīre vardı anı aldı ve ğanīmet mālın anda kısmet étdi Hecīrde oturdu (18) leşkeri cem' étdi Hecīrūn çevresine perākende étdi ol kişiler ki kaçmışlardı deñiz kenārında bir (19) hişār vardı girdiler 'Alā' dükeli Baḥreyni aldı işitdi kim mürteddlerden kaçanlar ol hişārdadur (20) pes aña yüz dutdı mürteddler işitdiler kim 'Alā' geliyorur deñiz kenārında gemiler vardı bindiler deñizün öte

132b

(1) kenārında bir şehir vardı kavmi küllī mürteddler idi 'Alā'ı leşkerle deñiz kenārına geldi gördi ki kaçmışlar ve gemilerini (2) yakmışlardı kōndı andan yüzün toprağı urdu eyitdi yā Rabb sen kādırsın ki bu halkı şu (3) üzerinde yōridesin bizi şudan geçür tā her ki senün dīnünde şekki gümānı ola ya imāna gele ya (4) depeleyevüz dedi pes 'Alā' bindi ve leşkeri dağı bindiler evvel kendü atın deñize bırağıdı (5) deñizün şuyı anuñ dizinden yuğaru çıkmadı Allāhuñ fermānı birle tarīk-i feyz olup cümlesi deñizi (6) geçdiler ol şehrden yaña yōridiler düşmen çerisi çün bunları gördiler 'aceblediler eyitdiler bunlar (7) meger cāzūlardur ola dediler 'Alā' kılıc yōritdi iki gece kırmak istedi ve mālının aldı yene deñiz kenārına (8) geldi yene deñize girdiler geçdiler İslām 'alāmetlerinden bu bir 'alāmet idi ve hem peygambaruñ mu'cizesi idi yarındası (9) ğanīmet kısmet oldu yayaya bir atluya üç vèrdi her yayaya iki biñ dirhem gümüş atluya altı biñ (10) dirhem gümüş degdi andan 'Alā' leşkerle Hecīre geldi imām Ebū Bekre nāme yazdı bu fetḫi bildürdi (11) dükeli müselmānlar şād oldılar eyitdiler *el-hamdü'llāh* ümmet-i Muhammed içinde kimesneler kōmışdur ki deñizi aña fermān étdi (12) niçe ki Benī İsrā'ilde Mūsāya étmişdi Ebū Bekr nāme yazdı anda tūr tā ne buyurursam eyle edesin (13) dedi گفتار اندر حديث مرندان عمان و حمز cümle beglerden ki imām Ebū Bekr göndermişdi birisi (14) Haḍīka idi ki anı Mühre gönderdi ādī 'Ummānla Mühre bir birine yağındur

‘Ummān deñiz kenārındadır (15) Mühre ‘Ummānla Hicāz ortasındadır anlaruñ kavmi cümle ‘Arablardur ğayrı ulular müselmān olmuşdur (16) ol vaqt ki peygambar beglere elçi gönderdi Hayfer dērlerdi hem ‘Ummānuñ Mührüñ begi idi aña ‘Ömer ol (17) nāme gönderdi anı İslāma da‘vet etdi ol dañı İslāmı kabül eyledi cümle ‘Ummān ve Mühre (18) kavmi müselmān oldılar çün peygambar vefātı haberin işitdiler yēne mürtedd oldılar dīn-i Muḥammed bāṭıl oldı (19) dediler Melik-i Hayf mürtedd olmadı halkı İslāma da‘vet eyledi İslāma gelmeyen depeledi leşkeri (20) çoğdı dükelisi müselmān oldılar ‘Ummānda bir kişi vardı atadan dededen şāhzāde idi

133a

(1) dedeleri ‘Ummānuñ melikleri idi Laķit bin Mālik pes Laķit çün gördi kim ‘Ummān ve Mühre kavmi mürtedd oldılar ol dañı (2) mürtedd oldı tā bir bahāne ile Hayferi ala ğarb ēde mülki elinden ala pes mülki tutdı anlar ki müselmān idi (3) kaçdı bir gürüh tağlarda pinhān oldılar ve bir gürüh denize girdiler Zārāst dērler bir şehre vardılar (4) aña geçdiler haber Ebū Bekre yētişdi bir ‘alem Ḥadiķaya vērdi ‘Ummāna gönderdi ve bir ‘alem Arķaceye vērdi (5) Mühreye gönderdi Arķaceye eyitdi evvel Ḥadiķaya var yardım et çün ‘Ummāndan fāriğ olasın (6) Mühreye var dēdi ve eger yardım gerekse Ḥadiķadan al dēdi gitdiler ol vaqt kim Ebū Cehl oğlı ‘İkrime (7) Benī Ḥanīfeyle ceng etmişdi imām Ebū Bekr aña nāme yazup eyitdi ‘Ummāna var Ḥadiķaya ve ‘Arķaceye yardım eyle (8) yardım dilemezse yēne Yemene var dēdi pes ne kadar begler varsa yüz ‘Ummāna dutdılar ki Laķit bin Mālikle (9) ğarb ēdeler haber Hayķara vāşıl olup yētişdi ki müselmān leşkeri geldi ol dañı tağlardan (10) çıkdı imām Ebū Bekr aña dēmişdi ki ne ēdersenüz ēdün Hayķara tedbirile eyleñ çün bağışladılar Ḥadiķaya (11) Hayķare haber gönderdi Hayķar leşkerle Ḥadiķa katına geldi Şāḥār dērler bir yērde cem‘ oldılar tedbire meşğul (12) oldılar haber Laķit yētişdi ol dañı leşker cem‘ eyledi Ḥadiķayla Hayķar Laķit ulularına pinhān nāmeler (13) yazdılar anları İslāma da‘vet etdiler anlaruñ gönli Hayķarla idi icābet etdiler müselmān olup (14) Hayķara katına geldiler Laķituñ leşkeri azaldı pes Hayķar ‘Ummān kavmine nāme yazdı tā ki anı dutalar (15) ol dañı leşkerle ‘Ummāna çıkdı bir yēre gelüp kōndı ki ol yērūñ adı Rubā idi ol yēr ‘Ummānilerūñ (16) bāzārgāhu idi leşkerden ne kadar ‘avrat oğlan varsa ayırdı tā anlaruñ cemiyetine katı ceng ēdeler (17) Hayfer Benī Ḥaysuñ ulularına ki Yemende olurlardı anlara nāme yazdı anları oğdı bunlar dañı ol (18) bāzārgāha uşmışlardı Laķit ta‘cīl etdi ‘Abdü’l-Ḥays gelmedi bunlarla ceng etdi müselmānlardan çoğ (19) kişi tutdı müselmānlaruñ işi za‘īf oldı āḥir Benī ‘Abdü’l-Ḥays erişdi Hayfer kuvvetlendi yēne katı ceng (20) etdiler mürteddleri şıdılar on biñ kişi depelediler mālların yağmaladılar ol bāzārgāhda kimi buldılar Laķit

133b

(1) etbā‘ından cümlesin esir eylediler mālların aldılar bu ğanīmet mālından penc ü yek çıkup ‘Arķaceyle Ebū Bekre gönderdiler (2) penc ü yek yēdi yüz baş esir idi Hayķara ‘Ummānı dutdı

Ḥadīka anuḡla oturdu ‘Arḡace imām buyurmuşdı (3) çün ‘Ummāndan fāriḡ olasıñ gelsün dēyü çün ‘Arḡace ḡanīmetle imām Ebū Bekre gitdi ‘İkrime daḡı leşkerle (4) Mühreye gitdi Ḥadīka ve Ḥayḡara meşveretle ‘Ummān leşkerinden yērine leşker ḡoşdılar ‘İkrime Mühreye geldi cümlesinin (5) mürtedd buldı illā bir ḡürūh müselmānlar idi ‘İkrime gelicek ḡatına cem‘ oldılar anlar ki mürteddler idi iki ḡürūh (6) oldılar bir ḡürūha Saḡrīb dērlerdi bir kişiyi ulu edindiler ve bir ḡürūhı daḡı Maşḡab (7) dērlerdi bir kişiyi ulu edindiler bu iki ḡürūhuḡ aralarında ta‘aşşubları vardı çün gördiler (8) ki bunlar iki bölük oldılar iş āsān oldu ümizdür ki ḡalebe edem dedi Saḡrīb ḡürūhı az (9) idi anlara kimse gönderdi İslāma da‘vet eyledi ḡabūl eddiler Saḡrīb ve ḡavmi İslāma gelüp (10) ‘İkrimeye geldiler Maşḡabūḡ leşkeri çoḡdı ceng ḡaşdıñ eylediler ‘İkrime anuḡla ḡarb etdi ‘Ummān ḡarbinden (11) Saḡt-er Maşḡabı depeledi ve mürteddlerden çoḡ kişiyi öldürdi çoḡ māl ḡanīmet alup leşker ortasında (12) ḡısmet eyledi Mührede niçe ḡabīleler vardı perākende oldılar bir bölüḡi deḡiz kenārında ve bir bölüḡi Cezīrede (13) ve bir bölüḡi Bādide bu Mühre ol yērdür ki andan ḡünlük getürürler ol ḡünlük olan yēr ḡavmine ehl-i Leyyān dērler (14) ‘İkrime çün bu cengi etdi andan anlara bir kimesne gönderdi anları İslāma da‘vet etdi ḡabūl eddiler (15) pes cümle ol (Ce)zīre ehli ve deḡiz kenārında ve Bādiyede olan cümlesi İslāma geldiler Mührede İslām zāhir (16) oldu mürteddlik pinhān oldu ‘İkrime anlardan ḡōşnūd oldu Mühre vilāyetini ‘İkrimeye vērdi ‘İkrime (17) anda oturdu خیرمرندان تهامه Mekke ve Ṭā‘if vilāyetine tā Necid ḡaddıya varınca Tihāme dērler (18) peyḡambar ‘a.s. Tihāmede ‘amilleri vardı Mekke de ‘Attāb Esīd Ṭā‘if köylerinden iki ‘amilleri vardı birisi (19) ‘Oşmān bin ‘Āş ve biri Mālīk bin ‘Avf ve Necidde daḡı ‘amilleri vardı çün ‘Arablar mürtedd oldılar (20) Mekke de Ḳureyş mürtedd olmadı velikin Tihāme ḡaddlarından bir yēr vardı deḡiz kenārında Belā‘t dērlerdi

134a

(1) ol yērde kişiler vardı Eş‘arīler dērlerdi Ebū Mūsā el-Eş‘arī andan idi Yemenden gelen mürteddlerle bir olmuşlardı (2) Esved-i Kezzāb yāranlarından Esved öldükden soḡra bir ḡavm anlaruḡ içinde düşmüşdi Benī Zeyd daḡı anlara (3) yakın idi dükelisi ittifāḡ edüp ulu cemā‘at oldılar el ururlardı ḡāret ederlerdi (4) şehirlerde āşikāre fesād ederlerdi ‘Amr bin Ma‘dī Kerb daḡı yolına girüp ol ḡılıcı andan almışdı (5) anuḡla tefāḡur ederdi ^{بوعك}(?) mürteddler ki anlara yakın gelmişlerdi cem‘ olup ortalarında bir kişiyi (6) ulu dikkiler adı Cündüb bin Süleym idi imām Ebū Bekre ḡaber geldi ‘Attāb ki Mekke de idi aḡa nāme (7) yazup çeri gönder dēyü ‘Attāb daḡı ḡardaşı Ḥālīd bin Esved-i gönderdi vardı anlarla ḡarb (8) eyledi ve anlardan çoḡ kişiyi düşürdi ve çoḡ kişiyi esīr eddiler uluları Cündüb ḡaçdı Ṭā‘if ḡadlarında (9) mürteddler vardı anlar daḡı cem‘ oldılar Ḥaşemden bir kişiyi gönderdiler ulu dikkiler Ḥumeysā bin Nu‘mān idi (10) imām Ebū Bekr Ṭā‘ifde ‘Oşmān bin ‘Āş nāme yazdı ‘Oşmān bin ‘Āş ‘Oşmān bin Rabī‘ayı gönderdi varup (11) Ḥumeysāyla ceng etme ol mürteddler leşkeri perākende oldılar Ḥumeysā ḡaçdı Yemen ḡaddına anda Yemen mürteddleri (12) vardı ve Necrān ḡavmi tersālar idi peyḡambarla şulḡ eylemişlerdür

peygamber vefâtından sonra şulhi şımışlardı (13) çün müselmân leşkeri Tihâme haddına yetişdiler Necrân kavmi turup Ebû Bekr katına geldiler şulh êtdiler imâm (14) Ebû Bekr anlarla şulh êtdi şöyle ki Resûlu'llâh êtmişdi Tihâme mürteddlerinden zemîn pâk oldu anlar ki (15) kalmışlardı kaçup cümle Yemen haddına gitdiler ki Yemen kavmi yene mürtedd olmuşlardı حديثكفتارمرندانيمن (16) Yemen halkı Esved-i Kezzâbla bir olmuşlardı peygamber zamânında nâmeler yazmışdı 'amillerine ve Mu'âz bin Cebele (17) ve Kayşa ve 'Acem ferzendlerine Şehr-i Fîrûz ve Zâdüye ki cem' olup Esvedî öldürmüşlerdi Esvedî şehr-i (18) Fîrûza depeledi Kayş kuvvetiyle Kayş ve Şehr-i Fîrûz anda olurdu Mu'âz bin Cebeli ortalarından çıkarmışlardı (19) peygamber vefât êtdükden sonra imâm Ebû Bekr nâme yazup Şehr-i Fîrûza viribidi Kayş andan melûl olup mürtedd oldu 'Amru bin (20) Ma'dî Kerb oğudu anuñ üzerine 'ahd êtdiler ki Yemende ne kadar 'Acem ferzendi varsa depelediler ol Şehr-i Fîrûzı

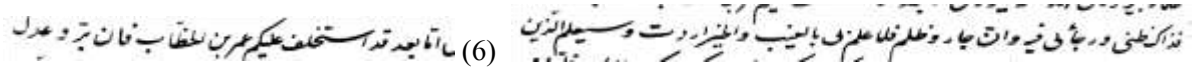
134b

(1) ve Zâdüyeyi ve andan sonra Kayş Yemeni duta beg ola 'Amru bin Ma'dî Kerb halîfesi ola Kayş mürteddligi âşikâre (2) êtmezdi şöyle eyledi ki pinhân Şehr-i Fîrûz ve Zâdüyeyi helâk eyleye bu iki kişi için konaqlık yarağın (3) gördi diledi ki bu şüretle her birin helâk eyleye ol Zâdüyeye geldi evine anı pinhân depeledi korkup (4) idi kim Şehr-i Fîrûz dağı gele gelürken yolda bir 'avrat önüne geldi eyitdi ki konaqlığa varma kim Zâdüyeyi (5) depelediler seni dağı depelemek dilerler Şehr-i Fîrûz dağı döndi Kayşuñ bu tedbiri bâtil oldu Şehr-i Fîrûz (6) imâm Ebû Bekre nâme yazdı gönderdi eyitdi Kayş mürtedd oldu ve Zâdüyeyi depeledi deyü imâm Ebû Bekr (7) melûl oldu ehl-i Riddete gönderdügi beglerinden Muhâcirine ve 'İkrimeye nâme yazdı Şehr-i Fîrûzı Kayş (8) öldürmedi mürteddligin âşikâre êtmedi pinhân dutardı Şehr-i Fîrûzla cengde idi 'Amru bin (9) Ma'dî Kerb dağı anuñla bile idi çün Muhâcir ve 'İkrime geldiler Şehr-i Fîrûza yardım êtmeklige Kayş bunlaruñla (10) ceng êtdi mülk için zâhirde müselmânım deyü da'vâ êderdi 'Amru mürteddligini izhâr êtmişdi çün (11) harb êdüp Kayş şıyup ve 'Amru bin Ma'dî Kerb emîr êtdiler Muhâcir ikisin dağı emîrül-mü'minîn (12) Ebû Bekre gönderdiler Ebû Bekr Kayşa niçün mürtedd olduñ Zâdüyeyi depeledüñ dedi Kayş inkâr eyledi ne mürtedd oldum (13) ne Zâdüyeyi depeledüm henüz ben İslâm üzereyüm dedi imâm Ebû Bekr anı depelemedi şalıverdî 'Amru bin Ma'dî (14) Kerbe eyitdi sen niçün mürtedd olduñ dedi eyitdi anuñ çün kim siz eyü êtmezsiz Benî Zeydüñ begliğini Muhammed başa vèrdi (15) sen vèrmezsin dedi Ebû Bekr eyitdi ben dağı vèreyin müselmân ol dedi pes müselmân oldu ol dağı aña (16) vèrdi خلافت امير المؤمنين عمر بن الخطاب Muhammed bin Cerîrüt-Taberî rivâyet êder emîrül-müminîn (17) Ebû Bekr hasta oldu hastalık galebe êtdi ol hastalık içinde müselmânlaruñ guşşasın yèrdi benden sonra kimi (18) halife dikem dèrdi gönli 'Ömer binül-Haţţâbda idi pes 'Abdu'r-raħmân bin 'Avfî oğudu eyitdi ne dèrsin bu hilâfeti (19) 'Ömere vèreyin dèrin dedi eyitdi gâyet hûb lîkin 'Ömerüñ sözi tarıraqdur dedi imâm Ebû Bekr (20)

eyitdi ‘Ömerün gönli ırlığı oldur ki ben hülkle yumşaklık éderin çün iş aña dege ol dağı yumşak olur

135a

(1) evet bunı kimseye dème dèdi andan sonra ‘Osmān bin ‘Affānı oqudı aña dağı böyle dèdi ol dağı dèdi (2) gāyet hūb ‘Ömer küllisinden yègrekdür dèdi yarındaşı Muhācir ve Enşārı cem‘ étdi eyitdi siz ne dèrsiz (3) ben hilāfeti bir kişsiye vèrmek dilerin ki benüm hışmum kavmüm degüldür kabül éder misiz dèdi eyitdiler éderiz dèdi (4) ‘Ömer binü’l-Ḥaṭṭābı ḥalife dikedüm bu işe andan yèg kişi görmeziz dèdi eyitdiler *semi‘nā ve aṭa‘nā* andan (5) ‘Osmāna buyurdı ‘ahd-nāme yazdı

(6) (6) *ما أتبعه قد استخلف عليكم عمر بن الخطاب فان برود عدل*

(7) *طلبوا اتي منقلب نيقليون* ya‘nī ‘Ömeri sizüñ üzerüñüze ḥalife dikerin eger ‘adl eylerse zannum ve (8) ümizüm oldur ki eydür eger zulm éderse ben gāyb bilmeziz benüm kaşdum ḥayrdur pes hiç kimesne nesne (9) dèmedi kabül eylediler illā Ṭalḥa imām Ebū Bekre eyitdi sen bilürsin dirliğünde ḥalk ne kıtlıkda idi (10) ‘Ömer elinden bu gün anı ḥalife dikersin yarın Allāha ne dèrsin imām Ebū Bekr eyitdi eyidem ki senüñ (11) ḥalkuñ üzerine ḥalkuñ yègreqin ḥalife dikedüm dèyem dèdi Ṭalḥa epsem oldı pes ol gece ki imām Ebū Bekri (12) kabrine qodılar yarındaşı ḥalk cem‘ oldılar pes emirü’l-mü‘minin ‘Ömer minbere çıqdı ḥalka naşihat étdi (13) evvel iş ki Ebū ‘Ubeydeyi nāib dikdi ol leşkere ki Şāmda idi Rumuñ ḥavālisini aña vèrdi (14) Ḥālīd bin Velīdi ‘azl étdi anı ‘azl étdüğine qatı melül oldılar *خبر فتح دمشق* pes çünki Rumiler (15) münhezim oldılar idi ḥaber işitdiler ki Ḥālīdi ma‘zül étdiler begliği Ebū ‘Ubeydeye vèrdiler sevindiler bir şehre (16) erişdiler ki anı Nīsāndur anda çok kişi cem‘ oldı Ḥālīdün ma‘zül olduğı ḥaberi Rum melikine yètişdi (17) ol dağı şād oldı Antaқыadan Ḥumusda vardı Ḥumusdan Dımaşqa leşker gönderdi bir kişsiye ki adı (18) Hemān idi Şām şehirlerinün ulusu idi Rum meliki anda yetmiş biñ er cem‘ étmişdi kendü Ḥumuşda¹⁰⁷ (19) otururdu eger yardım gerek olsa göndere Ebū ‘Ubeyde müteḥayyir qaldı tedbīr étdi Qaḥile ve Nīsāna çeri (20) göndere tā anlar ḥişāra meşgūl olalar kendü leşkerle Dımaşqa vara pes Bişr bin K‘abı kendü yèrine dikdi ve aña biñ

135b

(1) kişi vèrdi eyitdi sen otur Şuraḥyili on sancağla Qaḥile ve Nīsāna gönderdi eyitdi anda (2) oturuj eger ḥişārı alursañuz ḥōş ve eger alamazsañuz bārī anlar bizden yaña gelmeyeler dèdi (3) kendü qalan leşkerle Dımaşqa gitdi Hemān yetmiş biñ erle anda buldı çün Ebū ‘Ubeyde geldi (4) içëruden çeri çıqup ceng étdiler kāfir şınup yène ḥişāra girdiler Ebū ‘Ubeyde leşkerle altı ay (5) ḥişār qapusında oturdu Şuraḥyil dağı leşkerle Qaḥile ve Nīsāna erişdi ḥişāruñ çevresi bir (6) fersaḥ yoldı çün bildiler ki leşker gelür erişür yère şu şalıvèrdiler tā şöyle oldı at (7) eger ādem girse batardı pes

¹⁰⁷ Ḥuşum

Şuraħyil şehrden taşra kındı ol leşker ki Ebū ‘Ubeyde ile idi (8) Dımaşqda hıçbir gün yoğdı ki Rumilerle ceng etmeyeler idi altı aydan sonra bu Rumilerün bir günü (9) vardı ol gün geldi kim anlar anı ulularlardı pes hemān ki cümle leşkeri kōnaqladı müselmānlar bildiler ki (10) ol gece kāfir çerisi mestdür çok nerdbānlar ve kemendler hāşıl etdiler hişār bendlerine atdılar burclar üzerine (11) çıkdılar burclar üzeri pür leşker oldu pes tekbir etdiler Rumiler katı mest idiler hişār kapusın açdılar (12) katı harb etdiler erteğe degin ceng oldu erte olıcağ çağırışdılar şulh dilediler şunuğ üzerine ki (13) ne kadar mālları varsa nişfin müselmānlara vère ve nişfin kendüler alalar ve her ev için bir filuri (14) vèreler pes anuğ üzerine şulh etdiler çün Rum meliki işitdi ki Dımaşq alındı Antaqyaya vardı (15) خبركشادن قحلو نسيان bu Kaħil ve Nīsān ve Taberiyye hişārlardur her birinde kāfir leşkeri olurdu (16) dükelisinden büyük Kaħil idi anda seksen biğ er vardı Şuraħbıl on biğ kişiyile anda otururdu (17) çün Dımaşq feth olındı Ebū ‘Ubeyde Yezidi anda beg dikdi beş biğ kişi vèrdi kendüsi gitdi (18) anda ki Kaħille Dımaşq ortasındadır anda otururdu tā göre ki iki tarafından çeriden ne haber gele andan on (19) iki biğ kişi Nīsāna gönderdi ve iki biğ kişi ‘Amr bin ‘Āşla Kaħilden yaña gönderdi ve iki biğ kişi daħı (20) Ebū'l-A‘ verle Taberiyye gönderdi Şuraħbıl leşkerle Kaħilde oturdu ve daħı bir gece kāfir leşkeri eyitdiler

136a

(1) müselmānlar üzerine şebhūn eyleyelüm anlar gāfildür dediler Şuraħbıl hōd gece ve gündüz çeri müheyyā kılup vaqtına (2) hāzır idi pes Rumiler ol gece hişārı açdılar ol seksen biğ er hişār kapusından taşra çıkdı (3) ol şūristān içinde bir incecik yol vardı andan geçdiler çün müselmānlara erişdiler anlar daħı (4) hāzır idiler harb etdiler tā dereden yarusına degin kāfir leşkerinün ölüsün düşürdiler pes kāfirler (5) şınup hişāra yüz dutdılar ol incecik yola şığışmadılar ol çöküğe kendüler düşdiler müselmānlar anları (6) kırdılar tā erte olıncaya degin bu seksen biğ kişiden biğ kişi kurtulmadı Şuraħbıl leşkeri Nīsān kapusına (7) sürdi şulh dilediler icābet etdiler şol şartla kim Dımaşq kavmi etmişdür çün Taberiyye işitdi kim Kaħil ve Nīsān (8) kavmi şulh etdiler anlar daħı Ebū'l-A‘ verle şulh etdiler anuğ üzerine kim Dımaşq kavmi etmişdi Ebū ‘Ubeyde (9) ‘Ömere nāme yazdı fethlerinün haberin bildürdi خبرمثنى بن حارث معجم اندر روز کار عمر ol vaqtin ki (10) imām Ebū Bekr ‘Ömere evvel iş kim edesin ol ola kim Müşennāyı ‘Irāka beg edesin demişdi pes ‘Ömer halkı cem‘ (11) edüp eyitdi ‘Irāka varuğ harb edüñ dedi kimesne icābet etmedi Hālididi ‘azl etdüğine (12) melāl edeler ne kadar ki dèrdi bu āyeti okurdu

أَنْفُسُهُمُ الْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَسْتَرَى اللَّهِ إِنَّ وَعْدًا وَيُقْتَلُونَ فَيَقْتُلُونَ اللَّهُ سَبِيلَ فِي يُقَاتِلُونَ الْجَنَّةَ لَهُمْ نَبَأٌ وَالْقُرْآنَ وَالْإِنْجِيلَ التَّوْرِيَةَ فِي حَقًّا عَلَيْهِ وَأَمْوَالَهُمْ

¹⁰⁸بِهِ بَايَعْتُمْ الَّذِي بَيَّعَكُمْ فَاسْتَنْبِرُوا اللَّهَ مِنْ بَعْدِهِ أَوْ لِي وَمَنْ الْعَظِيمُ الْفَوْزُ هُوَ ذَلِكَ

¹⁰⁸ Tevbe suresi 111. ayet.

(15) ya‘ nī Allāh mü’minlerden nefslerin ve mälların şatun aldı bahā-yı cennet vèrdi temşıldür (16) şatun almak gibidür şöyle kim mü’minler muķātele édeler depeleyeler bu va‘de şābitdür Tevrítde ve İncilde (17) ve Qur’ānda kim ki ‘ahdına vefā éde aña muştulık ol nesne ulu zaferdür Allāhumme erzeķnā kimesne icābet étmedi (18) ‘Ömer andan hacel oldu andan yarındası gerü söyledi kimesne icābet étmezdi gece olıcaķ ayağ üzerine (19) tırdı eyitdi ey kavm cihānda ‘Acemden korķmaņ ki ‘İrāk feth olupdur Rehīm ve Sevād hōd elüñüzedür (20) ‘Acemüñ işi za‘ıfdür bizüm anda leşkerümüz çoķdur līkin ādem göndermekden maķşūd oldur ki anlar kuvvetleneler dèdi

136b

(1) pes bir kişi icābet étdi adı ‘Ubeyde bin Mes‘ūd idi ķabīle-i Şakīfden şücā‘ kişi idi velīkin peygambar ‘a.s. (2) yāranlarından degüldür pes çünkü ol icābet étdi dağı leşker icābet étmediler tā biñ kişiye dek icābet (3) éttiler pes ‘Ömer Müşennāya eyitdi anda on biñ kişi vardı kim Hālidle olurdu aña biñ kişi yéter dèdi (4) Ebū ‘Ubeyde bin Mes‘ūd ki ol icābet étdi ol biñ kişiye beg eyledi eyitdiler bir kişi beg eyle kim (5) ol peygambaruñ yāranlarından ola eyitdi siz kāhillik étdüñüz üç gündür ki bu sözi kimesne (6) ķabül étmez bu gün fazl anuñdur ki evvel icābet eyledi dèdi pes Müşennā Ebū ‘Ubeydeden öñ gitdi (7) ‘Acemüñ işin ķutlu buldı ‘Acem mülkini Kisrānuñ kıızı Tūrāna vèrmişlerdi anuñ kız ķarındaşı (8) Azermi-Duht ol pādşāhdur anuñ elinde iken ‘Acemüñ bir begi vardı adı Ferruħ-zād idi (9) bir oğı vardı adı Rüstem idi Ğorāsān begi idi Ferruħ-zād Azermi-Duhta ‘aşık oldu (10) eyitdi seni ‘avratlığa alayın dèdi Azermi Duht eyitdi beg olan kişinüñ ‘avratı olmaz (11) velīkin gece gel Ğalvete senüñle bir olalum dèdi Azermi Duhtuñ ķapusunda gece bekcı iki biñ (12) kişi olurdu anlara eyitdi çün gece ol Ferruħ-zād gele başını kesüp bir ağac üzerine (13) geçürüñ sarāy ķapusunda yere dike-ķoñ gevdesin dağı anda bıraķuñ görenler bileler ki andan bī-edeblik (14) şādır olmışdur kimsenüñ bende tama‘ı olmaya dèdi pes bekciler eyle éttiler yarındası görenler korķdılar bu Ğaber (15) Ğorāsāna yėtişdi Ferruħ-zād oğı leşkerle Medāyine geldi Azermi Duhtı depeledi kız ķarındaşı Tūrānı (16) yerine dikdi Tūrān dağı Rüsteme çeri çeküp ‘Arabdan yaña gönderdi Rüstem dağı Sevād Ğaddına (17) geldi oturdu dükeli Sevād Ğaddını ‘Arab leşkerinden tolu bildi pes her köyüñ her şehrüñ ulularına (18) Ğaber gönderdi buyurdu ki ol şehri çoraķlañ tā ‘arab andan kaçalar eyle éttiler pes ol beg ki anda (19) olurdu andan kaçdı Ğıreye vardı çün Müşennā Medīneye geldi Sevādı çoraķlıķ gördi (20) müselmānlar kaçmışlar Ğıreye varmışlar Rüstem Sevād Ğaddında oturmuşdı dilerdi ki Sevāda vara Müşennā

137a

(1) geldügin işidicek oturdu köylerde bir dihķān vardı adı Cānān idi Rüstem aña bir kişi gönderdi adı (2) Nersi idi Sevāduñ dihķānlarından idi leşker cem‘ édeler senüñ ķatuna geleler tā Müşennā ile Ğarb édesin dağı saña (3) meded gerekse gönderem dèdi خبرالنمارق pes Cānān çeri cem‘ étđi çeriye

teveccüh edüp Müsennā gelmemişdi Ebū ‘Ubeyde bin Mes‘ūda (4) bakardı Medīne leşkeriyle gele gördi ki ‘Ubeyde eglendi ‘Acem çok pes yüz Hıreya dutdılar kendü dağı Hıreden çıkup anları (5) karşıladı Cānān çeriye bir ulu şehre kondurmuş idi ki adı Nemāriķ idi Rüstem Cānāna otuz biñ er (6) dağı gönderdi Ebū ‘Ubeyde Müsennādan bir ay sonra geldi çün çeriye yetişdi Müsennāyı gitmiş buldı sürüp ardından (7) yetdi Müsennāyı leşker ‘Ubeydeye ısmarladı ‘Ubeyde üç gün leşkeri yaşadı meymene(ve) bir kişi kodı kim adı Haphīr idi (8) ve meysere bir kişi kodı kim adı Merdānšā idi yürüyüş étdiler katı ceng oldu Hāķ Te‘ālā müselmānlara zafer vèrdi ‘Acemden (9) çok kişi depelediler ve çok kişi esīr oldu Cānān dağı esīr oldu bir kişi elinde adı Ekīd idi Ekīd diledi ki Cānānı (10) depeleye Cānānuñ katında çok gevherleri vardı vèrdi depelemedi bu çeride çok ğanīmet hāşıl oldu ve çok esīr hāşıl oldu (11) خبرحربكسكر Sevādda bir köy vardı adına Kesker dèrlerdi anda bir ulu hişār vardı köyler arasında (12) adına Şaķtiye dèrlerdi bu Kesker dükeli Sevād köylerinden yègrekdür bu Nersimi ki Rüstem anı Cānāna gönderdi ki çeri dère Pervīzūñ (13) hālası oğlu idi Pervīz bu dükeli köyleri aña muķāta‘aya vèrmişdi dükeli hāķ anuñ fermānında idi çün müselmānlar bu (14) ħal‘aları feth étdiler Nersi kaçup Medīneye geldi çün Tūrān Rüstemi gönderdi Tersā bile gönderdi Rüstem dağı Tersā (15) Cānāna elçü ki gönderdi Cānāna eyit leşker cem‘ edüp anlarla uğraşsun sen Keskere var erenler cem‘ eyle hāzır (16) olsunlar dèdi pes Tersā çün Cānānı çeriye gönderdi Rüsteme baña çeri gönder dèdi zīrā katı çok hāķ cem‘ oldu (17) varayın anlarıñla uğraşayın dèdi Cālnūs dèrlerdi bir kişi yigirmi biñ erle gönderdi Ebū ‘Ubeyde bin Mes‘ūd (18) Nemāriķde oturmuşdı dilerdi ğanīmet kısmet éde Tersā ol yigirmi biñ erle yetişdi ħal‘adan (19) çıkdı anlarla ceng étdi şındı müselmānlar anlardan çok kişi depelediler ve çok kişi esīr étdiler Tersā andan kaçdı (20) Rüstem katına geldi Cālnūs dağı Kesker haddına yetişmişdi çün Tersā şınduğın işitdi anda durdı şınanlar anuñ

137b

(1) katında cem‘ oldılar Ebū ‘Ubeyde dağı anlara kaçd étdi Cālnūsula harb étdi Cālnūs dağı Rüstem katına gèldi (2) Ebū ‘Ubeydeye çok ğanīmet hāşıl oldu Sevād köyleri ortasında oturdı dükeli Sevād köyleri hāşıl (3) oldılar kimesne ħalmadı illā Rüstem ki ser-ħadde oturmuşdı Ebū ‘Ubeyde diledi kim bu köyleri vīrān eyleye her (4) köyden ādem geldi şulh eylediler anlara cizye ve ħarāc vazī‘ étdiler ve ğanīmet ħumsını ‘Ömere gönderdi ‘Ömer şād (5) oldu anuñçün kim anı melāmet éderlerdi Hālıdi ‘azl étdüğüne خبروقفالحيز rāvī eydür çünki Cālnūs (6) Tersā şınduğın işitdi dèyüp yene Rüstem katına gitdi Rüstem anı melāmet edüp Tūrān-ı Duħtına (7) nāme gönderdi meger ‘Acem beglerinden bir ulu kişi vardı ğāyet ad çıkarmış bahādırlardan idi adına Behmen (8) Cāzū dèrlerdi Tūrān-ı Duħt aña otuz biñ güzīde er koşdı ve otuz biñ pīl koşdı ol (9) pīllerüñ arasında yaraķ pīl vardı ki Pervīzden ħalmışdı katı büyük pīl idi her ne cenge ol pīl varsa manşūr (10) ve muzaffer olurdu ve ‘Acem şāhlarıñuñ bir mubārek ‘alemleri vardı ki ol ‘alem bile olduğı leşker şınmaķ yoğdı adına (11) Direfş-i Kāvīyān dèrlerdi bu otuz pīli ve otuz biñ eri Behmen Cāzūya

ışmarladı andan Rüsteme nâme (12) yazdı senden dağı ne kadar leşker ve ne kadar yarağ isterse vërgil dedı bu ‘azametle Behmen Rüstem katına geldi Rüstem (13) ol yigirmi biñ erle Cálnüs Behmen yoldaş koşdı Ebü ‘Ubeydenüñ üzerine gönderdi Ebü ‘Ubeyde işitdi kim (14) üstine ‘azım leşker geldi atlanup Fırat kenārına geldi köpri geçdi Allāha şıgıñup oturdı tā ki Behmen (15) Cāzū yëtişdi çün iki leşker bir biriyle buluşdılar şaflar çekildiler ālāylar bağladılar ol pılleri leşkerüñ öñine dutdılar (16) ‘Arab beglerinüñ atları pıllere durmadılar kaçdılar dilediler ki çerinüñ yanından gireler Ebü ‘Ubeyde çağırdı cehd eyleñ ‘Acemlerinüñ (17) pıllerin döndüresiz pıl dönmeyince bunlar şımmazlar dëyüp Ebü ‘Ubeyde ol aq pıle hamle eyledi diledi kim hortumın (18) kılıclaya pıl hortumıyla çevürdi Ebü ‘Ubeydeyi aşığa aldı ayağıyla başdı öldürdi hemān ki Ebü‘Ubeyde öldi (19) pıl-bānlar huruş ëtdiler ‘Arab şāhını öldürdük dëyü çağırışdılar Ebü ‘Ubeyde öldügin işidüp ‘Acem leşkeri kuvvet (20) buldılar ‘Arab leşkeri zebün düşdiler bu Ebü ‘Ubeyde ol kişidür ki Muhtāruñ atasıdur Kūfeden baş kaldurup Hüseynüñ kanın taleb

138a

(1) ëtmışdür bu Muhtāruñ anası Benī Şakıfe kabılesindendür bir ulu hatun idi ve hem gāyetde şālihalardan idi (2) adına Mezni dërlerdi ol seferde bile idi Muhtār ol vaqt oğlanuç idi rāvı eydür ol gece ki Ebü ‘Ubeyde (3) Fırat köprüsin geçüp Behmen Cāzūyla uğraşmağa niyyet eylemişdi hatun düşinde gördi ki bir kişi (4) gökden iner elinde piyāle kızıl süci tutar dër ki bu uçmak şarābıdur senüñçün cennetden getürdüm dëyüp Ebü ‘Ubeydenüñ (5) eline şunar Ebü ‘Ubeyde eline alup bir pāre içer ve Ebü ‘Ubeydenüñ ta‘allukātından yëdi kişi ol şarābdan içerler hatun (6) uyanup bu düşi Ebü ‘Ubeydeye hikāyet eyledi Ebü ‘Ubeyde eydür yarın Hāq Te‘ālā başa şehādet rüzı kıılır (7) ol yëdi kişiler ki şarābdan içdiler anlar şehīd olacağdur dedı çünki şabāh olup iki leşker bir birine muqābil oldı (8) Ebü ‘Ubeyde eyitdi ey begler kılıc yavuzdur eger ben şehīd olacağ olursam begligi Hābire ışmarladum ol dağı şehīd olursa (9) kalan kişi beg olsun dedı ol yëdi kişiden sonra beglik Müşennā elinde ola dedı çünki Ebü ‘Ubeyde şehīd (10) oldı Hābire ‘alemi eline aldı anı dağı şehīd ëtdiler birbiri ardınca ol yëdi kişi şehīd oldılar āhir Müşennā bin (11) Hāriş islām sancağını götürdi müselmānlar anuñ katına cem‘ oldılar bir vechle ceng ëtdiler ki vaşf olınmazdı āhir ‘Acem leşkeri (12) gālib oldı müselmānlar çerisi şındılar Müşennānuñ üstine bırağdılar Müşennā dağı uyluğında süñü zahmı yemişdi çeri (13) şıncak oldı döndi köprü katına geldi çerisi(ni) geçürdi andan kendüsi dağı geçdi şıngun çeri durmadı (14) kaçdı Müşennānuñ yarası katı idi gitmege mecāli olmadı üç biñ kişiyle kaldı Behmen Cāzū köprüye geldi gördi kim (15) köpri bozulmuş köpriyi yapdurdı diledi kim Müşennānuñ üzerine gele nāgāh haber yëtişdi kim ‘Acemistān begleri götürdiler (16) Tūrānı pādşahlığa kabül ëtmediler ve Rüstemi begler begligine kabül ëtmediler ‘Acem vilāyetinde fetret oldı becid gelesin dënilmiş (17) Behmen anı işidicek döndi Medāyine ‘azm ëtdi Müşennā şol kadar oturdı kim yarası oñuldı bu yaña emirü’l-mü’minin ‘Ömer bin (18) ü’l-Hattāb Ebü ‘Ubeydenüñ öldüğinden āgāh oldı müselmānlara eyitdi gam yemeñ

Muhammed ümmeti günden güne artırdur bu def a (19) kâfir gâlib oldıysa ne var Allâh Te'âlâ bize yene esence fırsatlar veriserdür dedi çünkü Behmen Câzû Medâyine vardı (20) Tûrân-ı Duht anuñ yerini Pîrüzâna vermiş gördi Behmene eyitdi var Pîrüzâna yoldaşlık eyle Behmen Câzû pādşâh

138b

(1) emrine muṭî' oldı bu tarafından Cānān ki esir olmışdı māl kuvvetiyle hālâş oldı Müsennā hasta olduğın işitdi fırsatı (2) gānîmet bildi leşker devşürüp dün-başgunın eyledi Müsennāyı uyanık buldı Cānānla ceng êtdiler ceng içinde (3) Cānān düşdi çerisi şındı müselmānlar kâfiri tab ve nice kırdılar toyum oldılar andan Müsennā 'Ömere nāme yazdı Cānān (4) öldüğün ve 'Acem şāhı leşker gönderdiğün 'Ömerden yardım istedi 'Ömer dañı etrāfa nāmeler yazup leşker cem' eyledi (5) Cerîr bin 'Abdu'llāh otuz biñ er koşup Müsennāya yardıma gönderdi Tûrân-ı Duht Mehrān bin (6) Bādāna otuz biñ er koşup Müsennā ile uğraşmağa göndermişdi خبر وقعت النوبت çün Müsennā işitdi ki 'Acem çerisi (7) gelür oturduğı yerden göçüp Nüveyt dedükleri yere kōndı birkaç günden sonra otuz biñ erle Cerîr yetişdi (8) ve bu yañadan yüz biñ erle 'Acem sulṭānı Mehrān bin Bādān yetişdi çün iki leşker birbirine yetişdi ālāylar bağlandı Mehrān (9) leşkerinde otuz biñ er leşkerüñ üzerine öñce dutdı Müsennā dañı otuz biñ müselmān leşkerin yaşadı Müsennānuñ katında (10) Naşārā milletinden iki biñ Rumî vardı anları ayruca turğurdu 'Acemlerle 'Arabuñ uğraşını siz temāşā eyleñ ve vaḫtuñuza (11) hāzır oluñ dedi çünkü şavaş oldı 'Arab ve 'Acem birbirine hamle kıldı ittifaḫ 'Acem leşkeri gâlib oldı 'Arab leşkerini (12) yerinden götürdiler ve çok müselmānlar şehîd êtdiler Müsennā gördi kim 'Arab leşkeri 'Acem leşkerine tākāt gêtürmez ol iki biñ tersālaruñ (13) katına geldi 'Arab leşkerinden dañı kaçanlar anda geldiler andan Müsennā anlara işāret eyledi bir aradan hamle kılıñ dedi meger (14) tersālar içinde bir oğlan vardı adına Camūs dērlerdi katı yay çekerdi ve oraḫ oḫ atardı eyitdi 'Acem (15) şāhını baña gösterüñ göreyin dedi Mehrān dañı 'Arab şingününe germ olup gelürdi oğlana gösterdiler şu gelen (16) harîfdür dediler oğlan yayı eline alup bir oḫ gizledi Mehrānı gözledi eyle atdı ki Mehrānı gögsine urdı (17) oḫ cebesinden geçdi yağrından dañı çıkup yere ğarḫ oldı hemāndem Mehrān yıkıldı oğlan yetişüp Mehrānuñ (18) atına bindi 'Acem şāhını öldürdüm dēyü çağırdı 'Acemiler gördiler ki Mehrān öldi leşker şındı müselmānlar ikileyin gâlib (19) düşdiler 'Acem leşkerin kırmağa meşğül oldılar bir Rum oğlanı 'Acem şāhını öldürüp atına bindi ki 'Arab halkına ğayret geldi (20) birkaç 'Arablar öñine gelüp oğlanı yıkdılar atı elinden aldılar ol Rumiler Müsennā katına gelüp şikāyet êtdiler atı yene oğlana alıverdi

139a

(1) Rumilerüñ hātırları hōş oldı müselmānlardan bir kişi kâfirlerüñ şınduğın göricek köprüye segirtti kâfir leşkeri (2) kaçup kurtulmasun dēyü köprüyi bozdı şingün çeri gördiler ki köpri

kesilmiş nâ-çâr olup bağladılar (3) Pîrüzânî beg edindiler otuz biñ kişi cem‘ oldılar ikileyin şavaş edüp ‘ Arab leşkerini karşıladılar bir vechle (4) ceng edtiler ki ‘ Arablari şıdılar Müşennâ üzerine bırağdılar Müşennâ çağırup eyitdi ey müselmânlar ğayretünüz ğanı şınmış kâfirden (5) yüz döndüresiz dedî anuñ söziyle müselmânlar ğayrete gelüp ikileyin ğamle kıldılar ‘ Acemleri şıdılar bu aralığda (6) müselmânlardan iki biñ kişi toprağa düşdi Müşennâ ol köpri keseni getürdüp döğdi sen (7) köpri bozduğuş cihetden iki biñ müselmân helâk oldu dedî çünkü kâfir leşkeri şındı müselmânlar (8) anları kırdılar mällarını yağma edtiler ve bî-ğadd ğanîmet ile getürdiler pes Müşennâ bu ğaberi ‘ Ömere bildürdi müselmânlar şâd (9) oldılar خيروقالفاديسيّه rāvî eyidür çünkü Müşennâ Nüveyt ğazâsından fâriğ oldu bir kişi Müşennânun (10) ğatına geldi eyitdi bu şarafda Fırat kenârında bir yer vardur ‘ Acem ğavmi yılda bir kerre yedi ğün anda şatu- (11) bâzâr ederler ve şol ğadar mâl ğumaş getürürler ki pâyânî yokdur ve ne ğadar ‘ Acem bâzergânları varsa anda ğâzır (12) olurlar şimdi ol bâzârun mevsimidür bize bir ğulavuz olaydı ki bizi bir yolsuz yerden anda iledeydi (13) bizi kimesne görmeyeydi dedî ol kişi kendüsi ğulavuz oldu Müşennâ iki biñ er seçdi gece içinde at yemlediler (14) ve gitdiler üç ğün gece ğündüz yöridiler dördinci ğün anda yetişdiler ki şimdi Bağdâduñ yeridür şavlunbaz (15) urdılar bâzâr üzerine at şaldılar ol ğalk ğâfildi başlu başı ğayısı oldu ğaçdılar ol ğalkdan (16) iki biñ kişi kılcıdan geçürdiler ğerü ğalanı tağıldılar müselmânlar ol mälları şavarları yağma edtiler ve rāvî (17) eydür biñ deve altun ve ğümüş ve ağır bezler ve kıymetlü nesnelere yüklendiler yüz aklığıyla yine Sevâza geldiler (18) Müşennâ evvel pencigi çıkarup ‘ Ömere gönderdi bâğisin müselmânlar arasında kısmet eyledi bu yağadan (19) ‘ Acem leşkerinün şıngunı kim Medâyine yetişdiler Tūrânun sarây ğapusına varup feryâd u fiğân eylediler (20) Muğammediler elinden ağladılar Tūrân işidüp perişân oldu ğaber verüp Rüstemi da‘ vet eyledi

139b

(1) eyitdi bu ne ğâldür ki ol şarafa ne ğadar leşker gönderdümse ğiç yüz ağartmadılar bunlar birbirine (2) eyitdiler bir vilâyetün ki pâdşâhı ‘ avrat ola anlarun ğiç yüzü mi ağarur dediler (3) eyitdiler pes tedbir nedür dediler eyitdiler ki Şehr-yârun bir oğlı vardur ki atası ğorğusından (4) ğaçup ğizlenmişdür adı Yezdigürddür anı arayup bulmağ ğerekdür ki gelüp tağta gece pâdşâh (5) ola tâ ki ‘ Acem vilâyeti yine revnağ bula ve illâ şâhumuz ‘ avrat olduğca bizüm işümüz rast gelüp (6) leşkerümüz ğuvvet eyleye deme pes her şarafa âdemler şalup Yezdigürdi aramağ âdemler şaldılar (7) âhir Sevâd vilâyetinde bulup getürdiler başına tâc ğodılar tağta geçürüp pâdşâh eylediler (8) خيريزدکردبنشهریارآخرملوكعجم rāvî eydür çünkü Yezdigürd tağta geçüp ‘ Acem (9) mülkine pâdşâh oldu Rüstemi beglerbeglikde yine muğarrer kıldı ve eyitdi ne ğadar leşker istersen (10) al ve ne ğadar mâl istersen al ‘ Arab leşkerinün ğağğından gelmek ardınca ol dedî pes Rüstem (11) ol Sevâd beglerine nâme viribidi arañuzda ne ğadar ‘ Arab varsa öldürün Sevâd (12) ğalkınun dağı ğâğrı ‘ Acemle idi Rüstemden bu vechle ğaber gelicek ve Yezdigürd pâdşâh (13) olduğın

bilicek evlerinde ne kadar ‘Arab varsa dün içinde dutup öldürdiler (14) ve kıyulara bıraktılar Müşennâ bunu işidicek ‘Ömere nâme yazdı Sevâd halkı mürtedd olduğın (15) ‘Ömere bildürdi ‘Ömer binü'l-Ḥattâb rażiya'llāhu ‘anhu eyitdi çünkü böyle oldu Sevâd (16) içinden taşra çık Kâdisiyye üzerine gel anda otur dēdi andan ‘Ömer rażiya'llāhu ‘anhu dükeli (17) kâbail-i ‘Araba nâmeler gönderdi ve leşker devşürdi şehrden taşra çıkup aşhâbı cem‘ eyleyüp (18) meşveret eyledi eyitdi ğazāya ben kendüzüm gitmek dilerin siz ne maşlahat görürsüz dēdi (19) ‘Abbās bin ‘Abdu'l-Muṭṭalib eyitdi yâ emirü'l-mü'minîn maşlahat budur ki sen kendüzün gitmeyesin (20) leşkere bir kişi baş dikesin viribiyesin anlara sen arka olmayasın meded isteyene bulunasın

140a

(1) leşker şınmalu olursa saña ṭayanurlar dēdi cemī‘si bunu maşlahat gördiler ‘Ömer eyitdi kim ola kim (2) ben anı leşkere baş eyleyem dēdi eyitdiler Sa‘d bin Ebî Vaḳḳāşı ‘Ömer rażiya'llāhu ‘anhu Sa‘d bin Ebî Vaḳḳāşı (3) kığırdı ve leşkeri aña ışmarladı Müşennāya nâme yazdı eyitdi Vaḳḳāşun emrinde olasın dēdi (4) pes Sa‘d Vaḳḳāş otuz biñ erle Sevâd ḳapusına bir yere vardı Sa‘d varduḳda sonra (5) üç gün geçmedi Müşennâ öldi anuñ bir güzel ḫatunı vardı Sa‘d Vaḳḳāş anı aldı Rüstem daḫı (6) gelüp Sevāzun öte ḳapusında oturmuşdı Sa‘d Vaḳḳāş daḫı oturdu ‘Ömer rażiya'llāhu (7) ‘anhu Sa‘d Vaḳḳāşa emr eyledi ki Kâdisiyyeye var Kâdisiyye dēdükleri Sevāzun ḳapusıdur Sa‘d (8) Vaḳḳāş işitdi ki Rüsteme yardıma elli biñ er gelmiş ‘Ömere anı bildürdi ‘Ömer rażiya'llāhu (9) ‘anhu eyitdi sen uşanma ben daḫı saña yardım vērürin evvel Yezdigürde elçü gönderdi pes (10) Sa‘d Vaḳḳāş serverân-ı ‘Arab on dört mu‘teber kişiyi Yezdigürde elçü gönderdi ki birisi Nu‘mân (11) bin Muğire ve birisi Beşir bin Ebî Ḥarmele Safiyâne'l-Lisāni ve Ḥaṅtala bin Rebī‘ ve Murāde bin Ḥassān idi (12) ve ṭokuzı daḫı mu‘teber begler idi bunlar Sa‘d Vaḳḳāş adından Medāyine elçülüğe vardılar bu on dört (13) kişinün her birisi bürd-i Yemāni ğeymişlerdi ve ayaklarına na‘lin ğeymişlerdi Yezdigürd bunları gördi ğeydüklerini (14) ‘acebledi eyitdi şoruñ ki bu arḳalarına ğeydükleri nedür şordılar eyitdiler buña bürd-i Yemāni dērler eyitdiler (15) na‘le zīrā ‘Arab halkı ekşer na‘line na‘le dērler Yezdigürd eyitdi māluñuza nāle ve feryād ğetürdiler andan Yezdigürd (16) eyitdi şor ki ne maşlahata geldiler Nu‘mân eyitdi biz evvel küfr birle küfr ḳorḳuluğında ḳalmış azğun (17) ṭā'ife idük Ḥaḳ Te‘ālā bize peygambar viribidi bizi ol küfr zulmetinden ḳurtarup imān (18) aydınlığına ğetürdi müselmān olduḳ şimdi ol bizüm peygambarumuz dünyādan gitdi (19) bize şöyle buyurdi ki yeryüzinde ne ḳadar kāfir varsa evvel dīne da‘vet (20) edevüz ḳabül étmezse ḫarāc isteyevüz anı daḫı ḳabül étmezse şavaş

140b

(1) (şavaş) ḳılavüz şimdi bunda biz şāh ḳatına ol maşlahat için geldük dēdiler eger (2) Şāh imān ğetürüp bizüm dīnümüze girüp müselmān olacaḳ olursa mülki ve (3) mālı kendüsine mubārek olsun ve eger bizüm dīnümüze uymazsa ḫarāc ḳabül eylemek gerek (4) eger yok dērse bizümle

ceng etmek gerekdür işbu üç nesneden biri elbette olmak gerek (5) dediler Yezdigürd eyitdi bunlar ne ‘aceb tã’ifedür niçe vilâyet gördüm Türki Deylemi Saqlâbı (6) ve Hindi ve Sindi temâşâ kıldum hiç sizden şom ve bed-baht tã’ife görmedüm yêdüğüünüz (7) şıçan ve yilandur geydüğüünüz deve yünji ve koyun yünjidür siz böyle ac ve cimrî söz- (8) lerüünüz büyük sizün ne haddüünüzdür bu ki buncılayın ulu pādşāhuñ huzūrında edeb (9) şaklamazsunuz benüm heybetümünden korkmazsunuz buncılayın sözi ne vechle söyleyübilürsüz (10) hele çünkü siz bir cimrî tã’ife imişsüz size yetecek kadar ta‘ām vèreyin varuñ vilâyetüünüzde (11) oturup yeyün içün rāhat oluñ benüm devletüme du‘ā eyleñ dedi Muğire eyitdi pādşāh (12) gerçek eydür acuz cimrîyüz ammā Haq Te‘ālā bizi İslām hil‘atiyle tonatdı ve imān ni‘metiyle toyladı (13) ve bizi peygamberumuz bereketüyle ‘aziz eyledi ve cihānı bize musahhar eyledi şimdi ‘Arab şāhı bizi (14) anuñçün viribidi ki işbu dedüğüünüz üç nesneden birisini kabül edesiz veyāhūd imān (15) getüresiz veya harāc vèresiz veyāhūd cenge hazır olasız eyle dèyicek Yezdigürd kağıdı (16) eyitdi siz bu vilâyetde nesne alımsız meger bir pāre toprak başuñuza koyasız dedi (17) ve eyitdi dutuñ bu sözlere büyük cimrî tã’ifenün arqalarına birer çuvāl toprak yükledün (18) sürün vilâyetden çıkaruñ ki naşibleri benüm vilâyetümünden ancak oldur pes bu on dört (19) kişinün arqalarına on dört çuvāl toprak yükletdiler kodılar bu nesneyi anlar mübārek gördiler fāl (20) dutdılar toprağı bizüm ola dediler Sa‘d Vaqqāşa gelüp haber vèrdiler Sa‘d Vaqqāş eyitdi eyü fāldur dedi

141a

(1) ve Kādisiyyeden er secdi Sevāz köylerin yağma ètdürdi Rüstem elli biñ erle Sevāz kapusunda oturmuşdı katında bir serheng (2) var idi anı gönderdi var sen anları def‘ eyle dedi ve kendüsi epsem oldı hiç şavaşa mübāşeret ètmedi (3) Sevāz halkı ‘Arab elinden ‘aciz kaldılar Medāyine şikāyete geldiler Rüstem oturur şavaş ètmez dediler Yezdigürd nāme yazup (4) Rüsteme ‘itāb eyledi yöri var uğraş dedi Rüstem gāyetde hūb münecim idi ‘ilm-i nücüm yahşı bilürdi kim (5) ‘Acemün başından devlet gitmişdür epsem oturduğundan murād bu idi ki anlarıñla şulhe eyleseydi gördi kim şulhe çāre (6) yok hem pādşāhdan bu vechle nāme gelicek Sa‘d bin Ebī Vaqqāşla uğraşmağa kaşd eyledi خبر حرب أمارت (7) hemān ki şabāh oldı Rüstem at arqasına geldi şaflar bağlandı ve ālāylar bezendi buyurdi ne kadar pīller varısa (8) leşkerün ...¹⁰⁹ yaña Sa‘d dağı otuz beş biñ leşkerle bindi ve Rüstemün yüz elli biñ leşkerine muqābil (9) durdı ol gün Sa‘d hasta olmuşdı at üstinde zahmetle oturdu ‘Acemden bir bahādır kişi meydāna çıkdı adına (10) Hālid bin Şu‘be dèrlerdi ‘Arabdan er diledi ‘Āşım bin ‘Ömer bin’l-Hattāb rażiya’llāhu ‘anhu aña qarşu va(r)dı Hālid depeledi (11) anuñ ardınca ‘Acem pehlevānlarından Qarat bin ‘Āşım meydāna girdi ‘Arabda bahādır varsa gelsün dedi ‘Amru bin Ma‘dī (12) Kerb qarşu çıkdı birin harbeyle Qarat bin ‘Āşı depeledi anuñ ‘aқabince ‘Acemden bir pehlevān dağı meydāna girdi kur kuşağıyla (13) ve

¹⁰⁹ Sayfa hasarlı olduğı için okunamamıştır.

altunlu ^{دبیرکوزد} (?) bir zamān meydān içinde at oynatdı andan ‘Arabdan er diledi ‘Amru bin Ma‘dī Kerb anuñ (14) arkasındağı tonlara imrendi at depdi ilerü vardı anı kemerinden tutup atı üstinden götürüp ‘Arab sancağı (15) dibine getürdi iki tarafdan kıyağı ün çopdı eyle olıcağ Rüstem işaret eyledi pīller yōritdiler leşker bir aradan (16) hamle étdiler Sa‘d Vaqqāş dağı seyr eyledi müselmānlar bir aradan tekbir getürdiler hamle kıldılar iki leşker birbirine katıldı pūr (17) ‘aceb ceng-i sultānī oldı ‘Arab kavminūñ atı pīle girmeyicek Sa‘d buyurdı biñ kişi atlarından indiler yayağ (18) oldılar harbeyle ve kılıcla ve oğla pīller şaffatını döndürdiler pīl dönicek ‘Acemler şınmağa mā’il oldılar Rüstem buyurdı tabl-ı (19) asāyiş çalındı iki leşker birbirinden ayrılışdı yerlerine gelüp kondılar bugünkü uğraşa Amāraş dediler bundan (20) sonra Ağvāş ve Ağmās cengi oldı خبرواقعه اغواث ertesı iki leşker yēne bindiler Ağvāş dedükleri yerde

141b

(1) uğraş étdiler iki tarafdan bahādır kimesneler birbirine çarışdılar tā aḡşam olunca şavaş étdiler ol gün müselmānlardan çok (2) kişiler toprağa düşdiler Rüstem pīl üzerinde bir altun taht üzerinde oturmuşdı Sa‘d Vaqqāş dağı kātūnıyla (3) köşk taminūñ üstine çıkup cengi temāşā éderdi ^{الغات} (?) müselmānlardan ol kadar yigit kırıldığın göricek ihtiyār- (4) suz ah eyledi ey dirīğa Müşennā gibi yār dedi eyle dēyicek Sa‘d Vaqqāşa güç geldi hatunına bir tapança urdı (5) hatun eyitdi benüm murādum ol degüldür ki Müşennāyı senden yēgleyem ya anı senūñ üzerūñe tercīh eyleyem işbu müselmānlar (6) kırıldığına hayfum geldi anuñçün söyledüm dedi Sa‘d eyitdi yarın inşallāh at arkasına gelem gör sen kim kāfir (7) cānānına neler eyleyem dedi Rüstem dağı ‘Acem şāhından yardım istedi yigirmi biñ er Rüsteme yardıma geldi bir pehlevānlar (8) kim adına Behrām dērlerdi bu yaña Қа‘kā‘ bin ‘Amr ve Sa‘d Vaqqāşuñ katında oturmuşdı gördi kim Rüstem leşkerine yigirmi biñ (9) er dağı geldi Sa‘d Vaqqāşa eyitdi yarın sen ata binmezsen dilerin ki yarınkı cengi baña bağışlayasın ben édem dedi (10) Sa‘d eyitdi eyle olsun pes ol gün dağı aḡşam olunca ceng oldı andan ceng aralandı yerlerine varup (11) kondılar خبرواقعه اغماس çünkü şabāḡ oldı Қа‘kā‘ ol gün şafları ālāyları kendü düzetdi (12) dūni günü kim ‘Acem leşkerine yigirmi biñ er gelmişdi ‘Arab leşkeri ol sebebden bir pāre za‘īf olmuş idi Қа‘kā‘ ol gece (13) bēş biñ er secdi eyitdi ‘Arabdan yaña varuñ şol ālāylar bağlayup şavaş olacağ vaqt ‘Arab tarafından yardıma (14) gelür gibi gelūñ tā ki bizüm leşkerümüze yardıma geldiler şanalar dēmişdi çünkü şabāḡ oldı ālāylar bağlandı iki (15) leşker birbirine muqābil oldı meydāna kim gire dēyince ‘Arabdan yañadan toz belürdi toz içinden bēş biñ er çıka- (16) geldi müselmānlar şād olup tekbir getürdiler Қа‘kā‘ segirdüp anlara çarşu vardı bir ayruca yerde anları turgurdı (17) Rüstem anı görüp işaret eyledi pīlleri yōritdiler Қа‘kā‘ ve Hāşim ve ‘Amru Ma‘dī ālāy öñine çıkup durmuşlardı (18) ‘Amru Ma‘dī pīl ālāyına hamle eyledi birez ālāy içinde eglendi yēne çıkmadı ‘Acem leşkeri ol araya çok üşdiler (19) müselmānlar hamle kıldılar ‘Acemleri urdılar gördiler ki ‘Amru Ma‘dī yıķılmış yaralu idi andan ayağ üzere

durup şavaş (20) éder müselmānları göricek gāyrete geldi ‘Acemlerden birini dutup çapdı yere çalup öldürdi andan atına bindi

142a

(1) müselmānlar ‘Amra taḥsīn kaldılar andan Ka‘kā‘ ‘Amr ve ‘Āşım ve Ma‘dī bēş biñ kişiyle pīl ālāyına ḥamle kıldılar oqıla ve kıılıcla ve ḥarbe (2) ile pīl şafın döndürdiler ‘Acemler ḥōd pīliñ ardında idi pīl şınıcaḡ anlar daḡı şındılar ādem oldı kim tā Medāyine degin kaçdı (3) Rüstem gördi kim çeri şınmaḡa yüz dutdı taḥtından inüp ata bindi eyitdi ey ‘Acem serverleri n'olduñuz ki pīl dönmele şındı- (4) ḡuz kaçarsın ḡanı gāyretüñüz şāha varıcaḡ ne cevāb vērürsin dēyüp anları yēne döndürdi ve şafları yēne düz- (5) etdi ol ḡün ‘azīm ceng oldı andan ceng aralandı tā şabāḡ olunca iki leşker birbirine çarışdılar şavaş étdiler (6) şuncılayın ceng étdiler ki dille vaşf olunmazdı eydürler ki ol gece müselmānlardan altı biñ kişi topraḡa düşdi ol gece- (7) nūñ adını Leylü’l-ḡadid dēdiler ya‘nī kıılıc kıılıca şöyle doḡınurdu ki şanki demürçilik éderlerdi خیرفتحفار یسهوگشترستمفر خراد
(8) rāwī eydür ‘Acem leşkeri çatı gāyret étdiler ol gece şabāḡ olunca ‘Arabla ceng étdiler şabāḡ (9) olup kuşlıḡ vaḡtı olıcaḡ ki ḡün kızmışdı ve çatı ıssı olmışdı Rüstem taḥt-ı zerrīn üzerinde oturup (10) üzerinde ḡünlük duḡdurmuşdı şavaş daḡı Fırat şuyıyla Çaç kenārında idi Allāḡ taḡdīriyle maḡrib tarafından (11) bir ḡışımlı çatı yēl esdi toz çopdı kim ādem birbirinden görmez oldı ḡımı çayıñı ‘Acem leşkeriñüñ üzerine ve yüzine gözine (12) urdı Rüstemüñ ḡünligini yēl urup Fırata bıraḡdı Rüstem ḡüneşde oturmadı kaḡdı Rüstem ḡazīnesini biñ deve (13) ye yükledüp taḡtuñ ardında turgurmuşdı (*ḡünligini yēl yıḡup şuya bıraḡıcaḡ ḡüneşde oturmamadı kaḡdı Rüstem ḡazīne- (14) sini biñ deveye yükledüp taḡtuñ ardında turgurmuşdı ḡünligini yēl yıḡup şuya bıraḡıcaḡ ḡüneşde oturmamadı*) (15) bir deve yükinüñ ḡölgesine varup oturdı ‘Arab leşkeri bu ḡāli görüp bizümdür dēyü ‘alem dibine ḡamle kıldılar ‘Arab beglerinden (16) bir kişi vardı adına Hilāl bin ‘Alḡāme dērlerdi ol develeri gördi kim üstlerine kaḡdīfeler örtülmüş durur eyitdi (17) bunlaruñ yüki şırf altun ḡümiş ve cevāḡırdür ilerü varup ittifaḡ ol Rüstem ḡölgesinde oturduḡı devenüñ (18) dengin kesdi ya‘nī ki çādırına ilede dengi kesicek ol bir deng daḡı Rüstemüñ üstine düşdi aḡır şandüḡdı Rüstemüñ (19) bēlini üzdi cānı çayusından Rüstem kendüyi şuya atdı helāk oldı anı bildiler ki Rüstemdür ayaḡına yapışup (20) sürüyerek taşra çıkardılar başın kesüp bir süñüye şancdılar andan bir kişi Rüstemüñ taḡtı üzerine çıkup yā ma‘şerü’l-Arab

142b

(1) Rüstemi öldürdüm dēyü çağırdı pes müselmānlar anı işidüp tekbir getürdiler bir uḡurdan ḡamle kıldılar çünki baş (2) gitdi ‘Acem leşkeri şındı Hilāl Rüstemüñ başın götürüp Sa‘dün çatına getürdi Rüstemüñ başındaḡı ve arḡasında (3) nesneleri Sa‘dden dilek eyledi Sa‘d daḡı anları Hilāle baḡışladı Hilāl Rüstemi şoydı cümle ḡeydüḡi ḡōd altunlu bezler (4) di ve kuşaḡı ve kıılıcı şırf altun idi çalan nesneden pūldan bir pūl kesesi içinde biñ kızıl filuri ve niçe kıymeti (5) taşlar vardı

Rüstem anı şāyed başına bir hāl gele dēyü şaklardı ‘Arab serverleri ol şingun çerinüñ (6) üzerine düşdiler şol kadar kırdılar ki hesābını hemān ancak Allāh bilür şavaş kaydı bitdükden şonra kāfirlerden ölenleri (7) hesāb étdiler tamām yüz biñ kāfir ölmüş buldılar şol kadar toyum oldılar ki kıyāsını Allāh bilür bu şavaşlar ki (8) oldu Sa‘d Vaqqāş bir köşkte oturmuşdı hergiz taşra çıkmamışdı¹¹⁰ pes Sa‘d ol mällaruñ pencigin çıkarup (9) ve fetḥ-nāme yazup ‘Ömer binü’l-Ḥaṭṭāba razıya’llāhu ‘anhu viribidi ‘Ömer ve kalan müselmānlar anı işidüp şād oldılar (10) andan ‘Amr Sa‘d Vaqqāşa nāme yazdı ki sen anda oturasın benden saña haber varmayınca yeründen ayrılmayasın pes ol arada (11) sākın oldu buyurdı her taraftan mescidler binā étdiler ve ol yerüñ ḥalkına ḥarāc vaz‘ eylediler müselmānlar leşkeri (12) oturup rāḥat oldılar خبربنوالبصره bu söz Başra şehri binā oldıñın bildürür ‘Arab dilince (13) aq taşa Başra dērler bu Başra şehri binā oldu bir aşılta bir aq taşlar yeri idi yöresinde altı (14) yēdi köycügez vardı Hindustānuñ ve ‘Ummānuñ yolu ol aradan ugrardı çünki Kādisiyye ‘Ömer devletinde fetḥ (15) oldu ‘Acem şāhı za‘if düşdi ‘Ömer korqıdı kim ‘Acem şāhı Hindustāndan yāḥūd ‘Ummāndan meded isteye pes (16) diledi ki ol yerde bir şehir binā édile ki ‘Acem şāhına anlardan yardım olunmaya pes ‘Utbe binü’l-Māzini katına okudu eyitdi (17) çünki Ḥaḥ Te‘ālā bunca vilāyeti benüm elümde fetḥ eyledi korqarın ki ‘Acem şāhı ‘Ummān veya Hind sultānlarıyla birle (18) dilerin ki Başraya varasın anda bir ḳal‘a ve bir şehir bünyād édesin beriyye zaḥmetinden kırtulasın anda oturup (19) rāḥat olasın dēdi pes ‘Utbe binü’l-Māzini ‘Ömer sözüyle ol kendi yüz on altı ādemi vardı dört yañadan (20) uydılar üç yüz kişi oldılar ol araya varıcaq ‘Utbe eyitdiler bu yerden bir şehir vardur adına İli dērler anda

143a

(1) bir ulu Türk begi vardur dört biñ Türk anuñ ḥükmindeür dēdiler ‘Utbe aña üç yüz kişi gönderdi varuñ anı okuñ gelsün (2) ki anuñla sözüüm var ol beg dört biñ erle yētdi ‘Utbe ye yakın geldi gördi ki ‘Utbenüñ katında sehelce ādem (3) var bu miqdār kişiyle oturup kendi ayağına okuduğı aña güc oldu katındağı erden iki yüz bahādır yigit secdi (4) varuñ ol ‘Utbe dēdükleri kişiyi dutuñ boğazına ip tağuñ baña getürüñ dēdi pes ol iki yüz kişi gelüp (5) ‘Utbeyi dutalum şandılar ‘Arab yigitleri anlara kılc koydılar iki yüzini daḥı depelediler andan ol türk beginüñ (6) üstine gēldiler nihāyetsüz ādemin öldürdiler āḥir ol begi daḥı dutdılar ‘Utbenüñ katına getürdiler ‘Utbe anları imāna (7) da‘vet eyledi küllisi müselmān oldılar andan ‘Utbe eyitdi bu arada bir şehir yapsam gerekdür dēdi Türk eyitdi gāyet (8) münāsibdür zīrā bu yerde bundan münāsib ve hevāsı ḥüb maḳām yoḳdur dēdi pes ‘Utbe andan bir şehir ve ḳal‘a yapmağa meşgöl (9) oldu üç yıl tamām duruşdı tā ki ḳal‘a tamām eyledi çünki ḳal‘a tamām oldu ve şehir yapıldı ‘Utbe ‘Ömere bildürdi ‘Ömer eyitdi (10) andan yerüñe bir ḥalife eyle sen benüm katuma gēl dēdi pes ‘Utbe anda bir kişi ḥalife eyledi kendüsi ‘Ömer katına geldi meger ol yerde (11) bir kişi vardı bu ‘Utbe esir eylediği kişinüñ ta‘alluḳātından idi işitdiler ki ‘Utbe Medīneye gitti iki biñ kişiyle Başra şehrine (12)

¹¹⁰ çıgmamışdı

geldiler ki Başrayı yıkalar müselmānlardan kıralar ol hālife ki ‘Utbe anda omışdı řāha haber gnderdi anda ‘mern hālifesi (13) vardı erisiyle Bāřraya vardı o halkla uğraşdılar anları şıdılar kırdılar Bāřra şehrini hālāř tdiler bu haber ‘mer raźiya’llāhu ‘anhu (14) ytişdi ‘Utbe hl‘at ve ni‘met vrp yne Bāřraya viribidi yolda giderken ‘Utbe ldi pes Bāřra(yı) Muęire bin řu‘beye (15) vrdi bundan řonra¹¹¹ Bāřra şehri ma‘mr oldu iki yıl Muęire anda vardı iki yıldan şonra ‘mer Muęireyi (16) atına oğudi Bāřrayı Eb Ms el-Eř‘arīye vrdi bu azıyyeler hicretn on drdinci yılında idi hem bu yıl (17) iinde idi kim ‘mern oğlı şarb idi aęa hād urdı unki on bşinci yıl oldu ‘mern oę eller (18) oę vilyetler feth oldu خیرکشادن شهر صبايروزكار عمررضي الله عنه Muęammed bin Cerir rağmetu’llāhi ‘aleyhi eydr ‘mer Hāřret- (19) inn ‘deti bu idi kim aan bir leşker varup bir vilyeti feth eylese dlegsi yıl anları iře gene srmezdi bir (20) yıl diğlendrrdi unki ‘Ubeyde binl-Cerrir řāmi feth eyledi bir yıldan şonra anı Hmuř zerine gnderdi Hmuř

143b

(1) řāmi nāhīyesinde bir şehrdr ki Rum melikinn taętgāhidur unki Eb ‘Ubeyde Hmuşa mteveccih oldu Zeyd bin Eb Sufyān ve Hālid (2) binl-Velidi muaddime-i leşker-ıldı ol vağt Rum sultānına Heraql drlerdi kendsi Anęaęya şehrinde otururdu (3) Hmuşda bir nāib omışdı Hmuşla Dımařķ arasında bir şehr vardır adına Merh drler anuğ bir begi vardı adına Ebd-Der- (4) da drlerdi işitdi kim Eb ‘Ubeyde Hmuş zerine gitdi bildi ki Dımařķ issuz aldı leşker alup Dımařķ zerine gitdi (5) kim Dımařķ(ı) ura hārb eyleye Hālidle Yezid anuğ hālınden āęah oldılar eşişp Ebd-Derda ve anuğ ardından başdılar (6) leşkerini kırdılar ve niesin eşir eylediler hem ol gee Rum sultānı Eb ‘Ubeydenn Hmuş zerine geleceyin işidp leşker gnder- (7) mişdi kim şebhn deler Eb ‘Ubeydenn cāssları haber getrdiler ol dn-başkunın dicek leşker gāfil oturmuşlardı (8) gee olmasına kyerlerdi ki ağsuzın Eb ‘Ubeyde anlaruğ zerlerinden urdı şıdı ve tağıtdı bu iki feth (9) bir gn iinde vāı‘ oldu andan şonra ayser-i Rum Hmuşa bir beg gnderdi ve ağır leşker oşdı t kim Hmuş begiyle (10) kendsi dağı Ruā dedkleri şehre vardı ki eger yardım hācet olursa dağı leşker viribiye خیرکشادن حمص (11) unki Eb ‘Ubeyde el-Cerrāh Hmuşuğ zerine vardı ış gni idi atı şovuk idi Hmuşuğ halkı şavaş tdiler (12) anlar orhsağdan kırdılar ittifağ ol gee yr deprendi Hmuş al‘asınuğ bir yanı yıķıldı şehr halkı āmān dilediler Dımařķ (13) ‘ahdı zerine şulh eylediler Eb ‘Ubeyde pencik mālını ‘mere gnderdi ve gānimet mālını arasında ışmet eyledi Rum meliki işitdi (14) ki Hmuş alındı dnp yne Anęaęyaya vardı meğer řāmi tarafından ayşara mte‘allik iki mu‘teber şehr almışdı biri (15) ansern ve biri ayşariyye idi ayşar ol iki şehr bin tmek ardınca oldu her birine ellışer bin ādem gnderdi bekilige خیرفتح قنسرین (16) rāv eydr unki Eb ‘Ubeyde Hmuşı feth eyledi Hālid binl-Velide birez leşker oşup ansern stine gnderdi (17) ansern şehriniğ yakınında bir hiřār vardı adına

¹¹¹ şağra

Hazariyye d rlerdi begin n adına Min s d rlerdi m selm n leşkeri (18) gelduğin işidicek anserin halkı al' aya girdiler apuyı apadılar Min s anlara  dem viribidi kim bu adarca leşkerden (19) korkup niÇin al' aya gir rsiz ıkuŇ savaş eylen ben dağı yardım ödeyin dedi eyle deyüp Min s kendüsi (20) ıkdı kim H lidle uğraşa H lid evvel amlede Min sı  ld rdi erisini ırdı anserin halkı savaş  tmege korkdılar ki

144a

(1) Şulh  deler H lid Şulhe r zi olmadı ahrla al' ayı aldı halkımı ırdı ve m lını yağma eyledi Hazariyye halkı anı görüp ıkdılar (2) H lide apı ıldılar H lid ne ded yse v rmege r zi oldılar pes H lid anlaruŇla Şulh eyledi ayŐar-ı Rum ol al' alar alınduğın (3) işitdi Ő mdan el ekdi oŐantıneye  azm eyledi برفتح قيصاريه واجنادين r vi eyidür Ő m n hiyesinde bir (4) mu' teber Şehr vardı adı ayŐariyye idi ve anuŇ yakınında bir Şehr dağı vardı adına Ecn d n d rlerdi ayŐariyye begin n (5) adına ayŐar d rlerdi Ecn d n begine Eray n d rlerdi Eray n demek Rum dilince zirek demek olur v kı' ada bu Eray n (6)  akil ve d niŐmend kişi idi Eb  Ubeyde   Omere n me yazdı ki emirü'l-mü'minin devletinde anserin ve واعظ (?) ve H muŐı fetĐ eyledüm (7) bu aralarda alınmaduğ iki Şehr aldı biri ayŐariyye ve biri Ecn d nd r bunlara kimi gönderelüm ne buyurursuz dedi (8)   Omer n me yazdı Mu'  viye bin Eb  Sufy mı ayŐariyye üzerine gönder   Amr bin 'l-  Őı Ecn d n  zerine gönderdi pes Eb  (9) Ubeyde Mu'  viye beş biŇ er yoldaş oŐup ayŐariyye sult ni ayŐarki elli biŇ erle oturmuşdı yüz biŇ (10) er dağı erafından d rildi yüz elli biŇ oldu işitdi kim Mu'  viye bin Eb  Sufy nuŇ hem n beş biŇ kiŐisi var (11) gözine yeŇd rdi on biŇ er aldı alan leşkeri Mu'  viyeye arŐu geldi Mu'  viye ayŐarı Şıyup al' aya bırağdı (12) ol anda alan leşker dağı geldiler ayŐar anlaruŇla ikileyin savaş eyledi  hir All h Te'  l  fırsat v rdi isl m (13) leşkeri g lib oldu ayŐarı Şıyup al' a düşdi Mu'  viye mec l v rmey p al' ayı aldı k firleri ırdı ر (?) (14) ağıldı aÇdı bu yaŇa dağı   Amr bin 'l-  Őı dağı Ecn d n al' asınuŇ üzerine geldi Eray n elli biŇ erle   Amru bin 'l-  Őa (15) arŐu ıkdı uğraşdı   Amr bin 'l-  Ő Eray nı Şıdı al' a bırağdı al' ayı epevre egird p oturdu Eray n   Amr bin (16)  'l-  Őa aber gönderdi ben ayli kit blar oğuyup dururın bilürin ki bu  l vil yet bir kişi elinde fetĐ olıŐardur ki adı  c (17) arf olsa senün aduŇ   Amrudur kit bda   Amru dört arfd r sen bu Şehri fetĐ  demezsin dedi meger ol (18) vil yete İley  d rler   Amru bin 'l-  Ő   Omere rağiya' ll hu   anhu n me yazdı Eray nuŇ sözini bildürdi   Omer bin 'l-a b rağiya' ll hu   anhu (19) kendüsi ol al' anuŇ üstine geldi  c arf benüm adumdur bu al' a benüm elümde fetĐ olur dedi بركشادن بيت المقدس ومصر

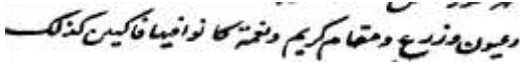
144b

(1)   Omer bin 'l-a b rağiya' ll hu   anhu Ecn d n  zerine gelmezdin  n C nibe Şehrine geldi ol aradan Ő m vil yetlerine n meler viribidi (2) ol araflarda ne adar leşker varıŐa   Omer n atına

geldiler ‘Ömer Ecnādīn üzerine yetişdi Erṭayūna haber oldu Erṭayūn (3) bildi kim ‘Ömer rażiya’llāhu ‘anhu ol ḳal‘ayı alacaḳdur uğurlayın çıḳdı kim Ruma gide ‘Arab leşkeri Rum yolın dutmuşdı ol ṭarafā gidemedi (4) Beyte’l-Maḳdese gitdi ‘Ömer ol şehri fetḫ eyledi şulḫle aldı andan Beyte’l-Maḳdese gitdi anı fetḫ eyledi Erṭayūn (5) andan daḫı ḳaçup Mıṣıra düşdi bu İleyā ṭarafı çünki ‘Ömer binü’l-Ḥaṭṭāb elinde fetḫ oldu ‘Ömer rażiya’llāhu (‘anhu) ol ḳal‘alaruḫ (6) pīrlerin cem‘ eyledi ne sebebden şavaş étmedin bu ḳal‘aları vērdüñüz dēdi eyitdiler bunı Tevrīt kitābında oḳuyuvēri- (7) rüzki İleyā vilāyeti bir kişi elinde fetḫ olırsardur ki anuḫ ḫarfi üç ḫarf ola laḳabı Fārūḳ ola çünki senüñ (8) aduḫ üç ḫarfdür bildük ki bu vilāyeti fetḫ édeceksin ceng édüp nēdelüm dēdiler ‘Ömerüñ anda geldüñ (9) işidicek Şām vilāyetinde ne ḳadar alınmaduḫ ḫişār varısa geldi şulḫ étmege ve ḫarāc vērmege rāzī oldılar cemī‘ (10) Şām vilāyeti ve bi’l-küllīye fetḫ olındı çünki ‘Ömer Erṭayūb ḳaçup Mıṣıra gitdüñ işitdi ‘Ömer leşker ḳoşup Mıṣıra (11) gönderdi ‘Ömer anda varıcaḳ Erṭayūn gemiye girüp Ruma ḳacdı ‘Ömer Mıṣırı daḫı aldı pes ‘Ömer binü’l-Ḥaṭṭāb (12) rażiya’llāhu ‘anhu fetḫ ve nuşretle ve nihāyetsüz ḡanīmetle dönüp yēne Medīneye geldi gördi kim ḫazīne-yi beytü’l-māl ḡanīmet (13) mālīyla ve pencik mālīyla ṭoṭtolu oldu Mekkede ve Medīnede ḡazāya varmayan kişileri ve yetimlerini ve ṭul ‘avratları (14) yazdı defter eyledi ol peygāmbaruḫ ehli beytini ve ta‘alluḳātını her bir birisine yigirmişer biñ aḳça vērdi andan (15) Benī Hāşimi ve Bedir ḡazāsında peygāmbarla ḫāzır olanları yazdı Medīneden Şāmdan ‘İrāḳdan atludan yayadan kim varsa (16) yazdı defter eyledi her birisine biñden iki biñden bēşyüzden üleşdürdi ḡāyetde az vērdüklerine bēşyüz aḳça (17) degdi bu vechle ol ṭarafda ne ḳadar ḡanīmet varsa üleşdürdi her birini ḡanī eyledi bu nesne hicretüñ on bēşinci yılında (18) vāḳı‘ olmışdı دركشادنمداینوقسمتغنيمتهان rāvī eydür ol yıl ki ‘Ömer rażiya’llāhu ‘anhu Sa‘d Vaḳḳāşı Kūfede ḳomışdı (19) yıl tamām olıcaḳ nāme gönderdi eyitdi ki leşkerüñ daḫı sen daḫı eyü diñlendüñüz ‘Acem şāḫı Medāyinde epsem oturdu

145a

(1) ḳaldı ḫiç āvāzları belürmedi dutalum ki anlar epsem oldılar sen epsem olmaḳ düşmez leşkerüñi çek Medāyine var Allāh (2) fırsat vēre ol ṭarafları fetḫ édesin dēdi pes Sa‘d Ebī Vaḳḳāş yigirmi biñ er aldı ‘azm-i Medāyin ḳıldı (3) her ṭarafuñ ḫalḳı İslām leşkerine Allāhdan ‘ināyet olduḫın bildiler ırāḳdan yaḳından Sa‘dün ḳatına geldiler şöyle oldu (4) kim Sa‘d Vaḳḳāşuñ leşkeri altmış biñ er oldu çünki Sa‘d niyāza geldi Yezdigürde ḫaber yetişdi ‘Arab leşkeri geldi (5) Yezdigürd fikr étđi kim leşker göndere ‘Arabla uğraşalar anlara baş olup uğraşmaḫa kimesne rāzī olmadı āḫirin Yezdigürde eyitdiler (6) vilāyetüñ mulūkı hemān bu degül Ḥorāsān ve Kirmān ve Pars cümle senüñ ḫükmüñdedür Medāyinden gec ‘Arab alsun sen Ḥorāsāna (7) git biz daḫı bile gidelüm dēdiler Yezdigürd çār-nā-çār Medāyinden çıḳdı ne ḳadar ādem varsa alı bildüklerin aldılar Medāyini şöyle (8) ıssuz ḳodılar Ḥorāsāna gitdiler Sa‘d daḫı arḳun arḳun gēlüp dururken umardı kim ‘Acemler gēlüp şavaş étđiler (9) Sabaş şehrine varıcaḳ ki Medāyine ḡunlik yērdür ḫaber işitdi ki niçe güñdür

ki Yazdigürd Medāyini kıomış kıa kımışdur Medāyin şöyle (10) ıssuz kıalmışdur tēz Sa' d Kıa' kıā' bin 'Amrı leşkerle Yazdigürd ardınca gönderdi Kıa' kıā' Medāyinden göçüp segirtti yētiře idi (11) meger yorulup kıalanlardan ve za' iflerden bulduğın aldı andan Sa' d Vaqqāř Medāyine gelüp oturdı gördi ki (12) şehir ıssuz kıalmışdur dürlü dürlü bağlar ve köşkler ıssuz kıalmış iřbu āyeti okudı kim kem-terekü-imn- (13) Sa' d şehirün içine girmedi Kisrānuđ eyvānına (14) kıondı eyvān bir köřk idi kim şoffasınun seksen arř eni vardı ve otuz arř uzını vardı yonma taşlarla (15) yapılmışdur ve kıubbesi on dōrt direk üzerinde yapılmışdur her direği bir pāre mermerdendir uzunluğu yüz arşdur anı (16) Kisrā-ı Kubād yapturmışdur Sa' d ki leşkerle anda kıondı kendüsi eyvān içine kıondı sekiz rek' at namāz kııldı bu namāza şalatü'l- (17) fetħ dērler Hāzret-i Resülden sünnet kıalmışdur zīrā Resül 'azm-i Mekketu'llāhı fetħ ēdicek sekiz rek' at namāzı bir selāmla Ka' bede kııldı (18) her rek' ata bir fātiħa ile bir sūre okumışdı iki rek' atda bir teşehhüde oturmışdı Sa' d 'Amr bin Muqrīni ğanāyim üzerine hākim (19) eyledi ve kendi namāza meřđül oldu çünkim namāzdan fāriđ oldu ol köşkün içine girüp temāřa eyledi řol kıadar evler gördi kim ve řol (20) kıadar hāzinelere yētiřdi kim içinde altunun ğümüşün ve altunlu bezlerün řesābın kıyāsın hemān Allāh bilürdi ve şehir içinde altunun

145b

(1) ne kıadar māl varsa küllisin 'Amr bin Muqrīnün öğine getürdiler bunları çağırduğdan şonra ol mālı Sa' d Vaqqāř altmış biđ (?) arasında (2) bađř eyledi on ikişer biđ aqça degdi bu dēdükleri muvāzarete gelüp taqsīme kıābil olanlardur niçe nesnelere oldu ki kıısmete (3) kıābil degüldür anı řu yarduğınlayın Sa' d 'Ömer(e) gönderdi bu yađa Kıa' kıā' Nehrevān köprüsine varınca segirtti eline gireni alup Medāyine (4) geldi kıısmet olmayanların birisi bu idi ki Kıa' kıā' Nehrevān köprüsine varınca bir kıatırla māl buldı ki üzerine iki řandūk olmış (5) ol řandūkları açdı birisinin içinde Kisrānuđ bir ğöğlegi çıkıdı incüyle örülmüş her iki incünün arasında bir la' l ve yāķüt (6) kıonılmış idi ve kıatında niçe altunlu bezler kıonılmış ve bir řandūkda Kisrānuđ tācı ve yüzüği ve on desika altunlu (7) kıadife çıkıdı bu iki řandūđı 'Ömere ražiya'llāhu 'anhu gönderdi ve dağı cebe hāzinesinde bir altunlu bezden dikilmüş hıke buldı (8) içinde bir altun zırh ve altun tolđa ki gevhlerle zeyn olınmış ve iki altun kıolçaq ve iki altun budlık ve iki altun dizlik (9) ve bir altun cebe ve altı süleymānı zırh ve toķuz hāř kıılıc ol hāzinede buldılar bunları dağı 'Ömere ražiya'llāhu 'anhu (10) viribidi ve dağı hāzinede bir altundan düzilmiş at eyeri oyanı ve her dürlü āleti altundan gözleri yērine (11) kıızıl yāķüt oturdınmış ki bahāsını kimesne bilmez ve dağı altundan niçe dürlü cānāvarlar düzilmiş bunları dağı 'Ömere ražiya'llāhu 'anhu (12) gönderdi ve dağı bir dōřek buldılar altun iplikle doķınmıř üçyüz arř eni vardı ve üçyüz arř uzunı (13) vardı üzerinde dürlü dürlü gevhler ve yeşil zümrüdlere naqř olınmışdı ve her dürlü çiçekler rengi ve her dürlü otların şüreti (14) gevhlerle anda naqř olınmışdı ol dōřege ferř-i zemistān dērlerdi 'ālemde ot ve çiçek

kalımayup kış şovugından (15) kuruduğı vaqt ol döşegi döşetdürürdi üstinde oturan kişi kendüyi çimenler içinde ve çiçekler arasında şanurdu (16) Sa'd bu döşegi dağı 'Ömere razıya'llāhu 'anhu viribidi bir hazīnenün dağı kāfūr ve 'anber ve misk ve dürlü dürlü buğurlar bulındı (17) ve bunlardan ğayrı dağı nes(ne)ler bulındı ki 'avāmü'n-nāsuñ işine yaramazdı anlaruñ cemī'sin 'Ömere razıya'llāhu 'anhu vèrdi (18) bu dedüklerümüz pencikden ğayırdur ki 'Ömere **مزنك بندك** göndermişlerdür bundan ğayrı dağı pencik mālın viribidi çünki bu nesnelere Medīneye (19) yètişdi 'Ömer razıya'llāhu 'anhu bunlaruñ cemī'sin ol oturan halka üleşdürdi hāllü hāllince ve mertebelü mertebince her kişiye vèrdi (20) ol zikr ètdüñüz döşegi balta getürüp doğradı aşhāba üleşdürdi bir ferş miqdārı emirü'l-mü'mīnīn' Alīnün razıya'llāhu 'anhu

146a

(1) eline düşdi 'Alī anı sekiz biñ aqçaya şatdı bu nesneyi işidicek 'alām halkı mağribden maşrıkdan Mışırdan Yemenden 'Adenden (2) Medīneye yüz dutdılar ol gevherleri almağa geldiler bu Medāyin fethi seferinde Hicretün on altıncı yılında vākı' oldı bu yaña (3) Yazdigürd kaçup Hılvanā varmışdı Sa'd 'Ömere razıya'llāhu 'anhu haber vèrdi ardınca varmağa destür istedi 'Ömer eyitdi sen varma (4) on iki biñ erle kardeşuñ Hāşimi gönder ve Ka'kā' bin 'Amrıyı muqaddem leşker eyle dedi pes Sa'd Medāyinde oturdu on (5) iki biñ erle Hāşimi ve Ka'kā'ı Hılvanā gönder dedi Hāşim çünki Hılvanā geldi gördi kim şehriñ çevresine hāndaq kazmışlar (6) Mehrān adlu anda bir kişi oturur dedi bī-nihāyete leşker cem' eylemiş Yazdigürd andan dağı gitmiş Hāşim altmış gün anda oturdu (7) 'Acem leşkeriyle ceng eyledi āhir Mehrānı öldürdi yüz biñ kişi ol arada helāk eyledi andan hāşıl olan ğanīmeti cem' (8) pencigin çıkarup 'Ömer razıya'llāhu 'anhu viribidi andan şonra kalanısını ol on iki biñ kişi arasında bahş eyledi (9) her kişiye otuz biñ aqça hisşe düşdi bu Hılvan fethi ayında oldı pes Hāşim çünki Hılvanı feth eyledi (10) Sa'de haber bildürdi dağı ilerü gitmege destür istedi Sa'd nāme yazdı 'Ömer razıya'llāhu 'anhu eyitdi Hılvan āhir-i 'Irākdur çünki (11) Sevāz-ı 'Irākı dutduñuz bu yıl rāhat oluñ çok dünyā ele girmekden müselmānlar rāhat ve selāmet olduğı yègdür **خبركشان نكريت وموصل** (12) 'Irāqla Mūşul aralığında bir kiçirek şehr vardur adına Tikrit dèrler Bağdaddan toquz ferseng (13) yèrdür halkı küllī Rumīlerdür 'İsā milleti üzerinedür ammā kal'ası katı muhkemdür Mūşuluñ bir pādşāhı vardı adına Antaş dèr- (14) lerdı ol vaqt ki Medāyini aldı bu Antaş çoklık leşkerle Tikrite gelüp oturmuşdı 'Arab mürteddlerden Medāyinde kim (15) varsa Yazdigürd Medāyini koyup gidicek ol 'Arablarla gitmege tākātları olmadı ki ecelden kaçup Tikrit kal'asına gir- (16) mişlerdi Sa'd Vaqqāş anlaruñ hālını 'Ömere bildürdi 'Ömer razıya'llāhu 'anhu eyitdi sen anda varmağ hācet degül 'Abdu'llāh (17) bin Mu'sā altı biñ kişiye viribi varsun kal'a feth eylesün dedi ol kal'anuñ üstine durmuşdı 'Arabla Rum birikdiler (18) gündüz çıkup 'Abdu'llāh ile şavaş ederlerdi gece kal'aya girürlerdi kırk gün müselmānlar çerisi ol kal'a üzerinde (19) oldılar bu kırk gün içinde altmış dört kerre şavaş olındı

‘Abdu’llāh anda olan ‘Arablara uğurlayın haber gönderdi (20) ki siz hōd bizüm t̄ā’ifemüzden siz niçün anlara yardım edersiz gelünüz çıkunuz ki biz Rumīlerle h̄aklaşduğ dedi ‘Arab mürteddleri

146b

(1) rızā göstermezlerdi bu kırk günden sonra Rumīler kaçd eylemişlerdi ki kaçalar ‘Arablar bilmişler ki anlar kaçıcak kendüler za‘īf düşerler bir bahşı dün içinde (2) ‘Abdu’llāh gelüp anların kaçdukların d̄eyü v̄erdiler kendüler ‘Abdu’llāhla şulh etmek istediler ‘Abdu’llāh gördi kim ‘Arab za‘īfdür imān getürmez- (3) señüz şulhuñuzı q̄abūl etmezdi dedi eyle olıcağ anlar cümle müselmān oldılar ‘Arablara ‘Abdu’llāh eyitdi çünki müselmān olduğuz v̄acib budur ki (4) bize himmet eylesiz bu gece leşkerle bir q̄apuya varup tekb̄ir edesiz dağı burc üzerinde tekb̄ir getürüp bize q̄apuyı aç v̄erüñ (5) dedi hem eyle etdiler hemān ki müselmānlar tekb̄ir getürdiler içerüden ‘Arablar dağı tekb̄ir getürdiler gelüp q̄apuyı açdılar müselmānlar q̄al‘aya q̄oyuldılar (6) ‘Acem k̄āfirine kılıc urdılar çünki Anṭaq aldı Tikrit dağı Mūşul dağı feth oldu anda dağı t̄oyum oldılar her (7) kişi biñer akça üleşdiler خبيرفتح ماسيران ونوشيروان H̄ilvān duşlğında iki şehr var birine Māsirān ve birine (8) Şirvān d̄erler Yezdigürd H̄ilvāna geldüğü oğlu Māsirān q̄al‘asın beklemege göndermişdi Yezdigürd baş alup gidicek anlar q̄al‘alarda q̄almışlardı (9) Sa‘d ‘Ömer binü’l-Ḥaṭṭāba rażiya’llāhu ‘anhu mektüb yazdı ol q̄al‘aların üstine varmağa destür istedi ‘Ömer eyitdi sen varmaya- (10) s̄in evet H̄irār bin Ḥaṭṭābı viribiyesin dedi pes Sa‘d dağı H̄irāre leşker q̄oşup ol q̄al‘aların üstine viribidi (11) H̄irār anlarla ceng eyledi bir iki q̄al‘anın leşkeri anlarla birikdiler zararla on gün şavaş etdiler āḥir H̄irār anları şıdı beglerin (12) öldürdi ol q̄al‘aları feth eyledi Mūşul ve ‘Irāq ve Sevāz tamām müselmānlıq oldu tā Şāma varınca ara ȳerde düşmenlik (13) eder kimesne q̄almadı H̄icretüñ on altıncı yılı ki tamām oldu ol diyārda tā H̄ilvāna ȳetişince k̄āfir q̄almadı kimi müselmān (14) oldu ve kimi h̄arāca rızā gösterdi bir gün Sa‘d Vaḫḫāş ‘Ömere rażiya’llāhu ‘anhu nāme yazdı eyitdi ki ‘Arab t̄ā’ifesini bu ȳerüñ (15) hevāsına döymediler hasta oldılar ne buyurursız dedi ‘Ömer rażiya’llāhu ‘anhu eyitdi bir hevāsı h̄üb bir h̄oş ȳeri ihtiyār eyle (16) Sa‘d tanışık eyledi Kūfeyi ihtiyār eyledi leşkeri alup Kūfeye iletd(i) andan Sa‘d nāme yazup ol marāz irdüğü ḥalkı (17) cem‘ eyledi ki ve her biriñe bir maḥalle yapmağı emr eyledi ve ȳer gösterdi köşkler sarāylar bünyād etdiler kendüsi dağı Medāyinde Kisrā-ı (18) Merātibe göre bir sarāy yapdurdı sehl-i zamān geçmedin yapıdı tamām eyledi ol sarāyın q̄apusın q̄oparup bile (19) alup gitmişdi Kūfedeki sarāya anı q̄apu eyledi anuñla bile olan begler dağı Medāyin sarāyları q̄apusından birer q̄apu alup (20) gitmişlerdi anlar dağı birer q̄apu eylediler meger bu q̄aziyye bir gün ‘Ömerüñ rażiya’llāhu ‘anhu sem‘ine¹¹²yetişdi ‘Ömer rażiya’llāhu ‘anhu perişān oldu

147a

¹¹²kulağına

(1) tēz Muḥammed bin Meslimeyi k̄atına oḡudı ve bir nāme yazdı eyitdi Kūfeye var Sa‘d Vaḡḡāş anda bir sarāy yapdurmış anı oda yaḡ (2) ve bu nāmeyi Sa‘de vēr daḡı sen tēzcek benüm k̄atuma gēl Sa‘dle sōyleşme nesne dēme dēdi Muḥammed bin Meslime sūrüp Kūfeye geldi toḡrı (3) Sa‘dün sarāyına vardı kullarına buyurdi odun yıḡdılar k̄apusından ol sarāya od ḡodılar Sa‘d gördi kim iḡerüde (4) yanar sarāydan ḡıḡdı ḡacdi iḡerüde nesi varsa yandı ḡalāyık ‘acebe ḡaldılar ḡünkü sarāy yandı ‘Ömer rażiya’llāhu ‘anhu nāmesini (5) Sa‘dün eline şundi ve ḡıḡup gitdi Sa‘d aḡa ḡoḡ nesne vērdi gördi almadı andan Sa‘d nāmeyi açdı gördi (6) yazılmış ey Sa‘d kistrālar ḡūyın ḡulanmışsın ḡāḡ-ı kistrā gibi bir ḡāḡ yapdurmışsın anuḡ k̄apusını getürdüp k̄apu ētmış- (7) sin ve k̄apuda k̄apucılar ve ḡāvūşlar ḡor olmışsın vaḡıtlü ve vaḡıtsüz ḡācetlülere yol vērmezmişsin imdi ey Sa‘d (8) Kistrā bu cihānda ne aşşı eyledi ki aḡa öykünürsin uşda Muḥammed bin Meslimeyi ḡönderdüm ol sarāyı oda yaḡ dūnyāda (9) saḡa iki ev yēter ki birinde sen olasın ve birinde müselmānlar niḡün beytü’l-mālī şaḡlayasın dēdi Sa‘d ḡünkü nāmeyi oḡudı bir ḡayrı eve (10) girdi ayruḡa ev yapmaḡa heves ētmedi tā Mu‘āviye zamāmı olınca ol sarāy şōyle ḡaldı ol vaḡt ki ḡilāfet Mu‘āviye (11) elinde oldu Mu‘āviye Ziyādī ‘Irāḡa viribidi Ziyād sarāyı yapdurdı ‘imāret eyledi şoḡra ol sarāy anda (12) olan sultānlaruḡ taḡtḡāhı olmışdı bu on yēdinci yıl iḡinde ayruḡ ‘Irāḡ ḡarafında uḡraş olmadı Ebū ‘Ubeyde bin (13) Cerrāḡ ḡumuşda Rumīlerle ceng eyledi

 bu ḡumuşdaḡı şoḡra vāḡı‘ olan uḡraşuḡ (14) aşlı bu idi kim Rum sultānı işitdi kim ‘Arab meliki ‘Acem şāhını Medāyinden ḡıḡarmış tamām ḡahr eylemiş bildi kim bu def‘a kendü (15) üzerine geleceklerdür bunları öḡürdi alavüz dēyü yüz biḡ er cem‘ eyledi ḡumuşda Ebū ‘Ubeyde bin Cerrāḡ üzerine viribidi (16) müselmānlar begleri Şām vilāyetine ḡaḡılup ḡimārlu ḡimārına gitmişlerdi bu ‘Ubeyde gördi kim üstine yaḡı geldi eḡrāfa nāmeler (17) ḡönderdi Şāmdan olan begleri k̄atına cem‘ eyledi andan ‘Ömere rażiya’llāhu ‘anhu nāme viribidi yardım istedi Dımaşḡdan Ebū Sufyān (18) geldi Defrī vilāyetinden ḡārīş bin Velīde gel dēdi her gelen begleri ḡal‘aya ḡoydı Ebū ‘Ubeyde daḡı kendü ḡal‘a iḡine oturdı (19) ḡıḡup şavaş ētmedi zīrā Rum leşkeri ḡoḡdı ve ‘Ömerden rażiya’llāhu ‘anhu daḡı eyle işāret olmışdı ki tamām leşkere (20) yētişince şavaş ētmeye Rumīler ḡal‘ayı ḡuşadup oturmışlardı ‘Ömer rażiya’llāhu ‘anhu Sa‘d bin Ebī Vaḡḡāşa nāme ḡönderdi

147b

(1) ḡa‘ḡā‘ bin ‘Amrı ḡöndere dōrt biḡ kişi ile Ebū ‘Ubeydeye yardıma varsun dēdi ḡālīd ḡa‘ḡā‘uḡ geleceğini işitdi ḡanserī(n) leşkeri (2) ḡa‘ḡā‘dan öḡürdi yētişdi Ebū ‘Ubeydeye eyitdi ḡıḡ ḡişārdan dūşmenle uḡraşalum dēdi niḡün zebūnlık ḡösterürsin (3) Ebū ‘Ubeydenüḡ daḡı ḡāḡır ol idi kim ḡıḡa iḡerüden olan ḡalḡ māni‘ oldılar ‘Ömerden yardım gelmeyince ḡıḡup uḡraşmaḡ (4) olmaz dēdiler ḡālīd ilḡāḡ eyledi elbette ḡıḡmaḡ gereksin dēdi Ebū ‘Ubeyde daḡı ḡıḡdı Rumīlerle uḡraşdılar üḡ ḡün tamām (5) şavaş ētdiler dōrdüncü ḡün ḡaḡ Te‘ālā fırsat vērdi ve Rumīleri şıdılar

tağıtdılar üç bin kişi kılıcdan geçti (6) kalanı tağıddılar kaçdılar çok esir ve çok ganimet issi oldılar çeri şınup iş bitdükden şonra üç günden (7) şonra 'Irāk leşkeriyle Ka'kâ' bin 'Amr yetişdi 'Ömer dağı Medineden çıkup Şâm kaşdına gelmişdi kim Şâmda otura (8) Rum leşkeri gâlib düşerse Ebü 'Ubeydeye yardım göndere 'Ömer Hâmi dedükleri şehre gelicek çeri şınup kal'a (9) üzerinden gitdügin işidüp şād oldılar ol aradan nâmeler yazup Ebü 'Ubeydeye buyurdi ki 'Irāk leşkerine (10) dağı naşib veresiz zirâ anlar dağı gâzâ niyyetine gelmege kaşd etmişlerdür niyyetleriyle müşâb oldılar ganimetden naşiblerin (11) bâtil etmeyesiz dedi haber-i feth-i Cezîre çünki Hımuş tamâm oldu Sa'd Vaqqâşa şöyle buyruk geldi kim Cezâyir-i (12) 'Araba leşker viribiyessin ki tamâm Cezîreler dağı feth olına zirâ Cezîrelerde olan 'Arablar küllisi tersâ dini üzerine olmuşlardı (13) pes Ğıyyâş bin 'Oşmân razıya'llâhu 'anhu ve Sa'd Vaqqâş ve Ebü Mūsâ el-Eş'arî leşker koşup Cezîreye gönderdi ol vaqt Ebü (14) Mūsâ el-Eş'arî henüz oğlançuk idi evvel Ruḥâ şehirlerine var dediler anlar ḥarâca râzî oldılar şulḥ eylediler çünki Ruḥâ kavmi (15) ḥarâca râzî oldılar Cezîre 'arabları gelüp Ruḥâyâ tâbi' oldıladı pes cem' si Ruḥâdaki şulḥe râzî oldılar (16) meger 'Arabdan bir Tâ'ife vardı çoğlık halk idi anlara Benî Şa'leb derlerdi anlar şulḥe râzî olmadılar kaçdılar Ruma Rum sultânı (17) katına geldiler Ğıyyâş bu ḥâli 'Ömere razıya'llâhu 'anhu bildürdi 'Ömer nâme yazup Kayşara eyitdi bizüm êlümüzde müselmânlar arasında (18) Rumiler çokdur hiç incitmez otururlar ama ḥarâc vèrdiler işitdüm ki 'Arabdan her Tâ'ife ki ḥarâc vèrmekden kaçup senünj katuna (19) varmışlar imdi ol 'Arabları elbetde benüm katuma viribiyessin yok dèrseñ vallâh bu vilâyetde ne kadar Rum varsa (20) sürer çıkarurın dedi Kayşar gördi kim 'Ömer nâme içinde and içmiş tèz ol Tâ'ife getürüp 'Ömer katına viribidi 'Ömer razıya'llâhu 'anhu

148a

(1) anlara eyitdi falân Tâ'ife ḥarâc vèrmege râzî oldılar siz niçün kaçduñuz râzî olmaduñuz dedi eyitdiler biz ḥarâca (2) kesmege 'âr ederüz her ne istersenñ biz dağı vèrelüm evet bizden alduñuz nesne şadağa adına anuñ ḥarâc adı (3) olmasun 'Ömer eyitdi biz alduğumuz ḥarâcdur siz niçe ad vèürseñüz vèrünj eyitdiler falân Tâ'ife üzerine ne kadar ḥarâc ḳoduñuzsa (4) biz iki ol ḳadarını vèrelüm tek şadağa olsun ḥarâc olmasun 'Ömer razıya'llâhu 'anhu eyitdi siz bilürsüz eyle olsun pes falân Tâ'ife- (5) den her kişiye ne kadar ḥarâc ḳodılarsa bunlar üzerlerine yène iki ol ḳadar va'z êtdiler hem şöyle 'ahd olındı ki şimden şonra (6) toğan oğlançukları müselmân olalar kâfir eylemeyeler çünki bu dağı bu şulḥi kabül êtdiler dükeli Cezîre dağı feth olındı (7) bu ḳaziyye Hicretünj on yèdinci yılında idi خيرباز آمدن خالد از شام بمدينه و رفتن عمر رضي الله عنه بشام Muḥammed bin (8) Cerîr rahmetu'llâhi aleyhi eydür ol vaqt kim Hımuş üzerine leşker geldi Hâlid binü'l-Velîd söziyle Ebü 'Ubeyde ḳal'adan (9) çıkup Rum leşkeriyle uğraşdı fırsat buldı düşmeni şıdı ḳahr eyledi ol vaqt 'Ömere razıya'llâhu-'anhu bildürmişdi (10) ki bu fethi Hâlid sebebiyle oldu 'Ömerünj Hâlide ḥâtırı ḥoş oldu düşmen şıduḳdan şonra Ebü 'Ubeyde Hâlid yène Ḳanserîn vilâyetine (11) varmış idi Şâm ve Hicâz begleri tamâm Medîneye geldi halk şunuñ üzerine ittifaḳ eylediler ki bu feth ki

Humuş üzerinde oldu (12) Hâlid ile anuñ erligiyle ve kılıcıyla oldu dödiler her Tâ'ife Hâlide beşâret nâmelerin yazdılar ğazâ mubârek olsun dödiler bil ki niçe- (13) ler kendüler geldiler hiç kimesne 'Ömeri ya Ebû 'Ubeydeyi ögmedi hattâ Eşa't bin Kays el-Kendî dërler bir şâ'ir vardı Hâlid çün bir kaşide (14) eyitdi Hâlide getürdi Hâlid aña on biñ aqça vèrdi bu nesneyi 'Ömere ražiya'llâhu 'anhu işitdördiler kaşidı Ebû 'Ubeydeye (15) bir nâme yazdı ki eyitdi Hâlidî Kanserîn vilâyetinden getürdesin ol on biñ aqça bir şâ'ire vèrmişdür neden vèrdüğün (16) dödürd pes dèmezse boğazına dülbendin tağasın süründürürsin elbetde ikrâr êtdüresin eger beytü'l mâldandur dërse (17) ol on biñ aqça aña ödettüresin müselmânlar haqqıdır yene yérine beytü'l-mâla kıtasın ve eger kendü vechümden vèrdüm dërse bu kadar (18) mâlı bir şâ'ire vèrmek isrâfdur Haq Te'âlâ müsrifleri sevmez anı dutasın benüm kıtuma gönderesin ki haqqından gelem demiş Ebû 'Ubeyde (19) çünki bu nâmeyi okudu Hâlide özi göyündi Hâlid kıtı incindi çün kim hüküm eyledür âdem viribiyüp Hâlidî getürtdi (20) halâyık cem' eyledi 'Ömerün ražiya'llâhu 'anhu nâmesini halk içinde okudu andan Hâlide şordı ki bu vèrdüğün mâl nedendür senüğ mâluğdan

148b

(1) midur yoksa beytü'l-mâldan midur dèdi Hâlid hiç tınmadı cevâb vèrmedi Bilâl Habeşî anda hâzır durmuşdı Hâlidüğ başını kaba eyledi (2) 'imâmesini boğazına taqup sürüdi halk arasında çekdi emîrû'l-mü'minîn hükmi şöyledür Hâlid dağı mu'î' oldu Ebû 'Ubeyde (3) eyitdi yâ Hâlid bilmek gereksin ol vèrdüğün mâl nedendür dèdi Hâlid eyitdi kendü mâlumdandur dèdi eyle dèyicek Bilâl (4) yene Hâlidüğ başına 'imâmesin gèydürdi müselmânlar anı gördiler 'Ömerden ražiya'llâhu 'anhu kıtı incindiler Hâlidî esirgediler pes Ebû (5) 'Ubeyde Hâlidî nâme getüren kişiyle 'Ömer kıtına gönderdi çünki 'Ömer ražiya'llâhu 'anhu kıtına geldi 'Ömer eyitdi yâ Hâlid bunca (6) mâlı sen kıanda bulduñ ki bu dilenciye on biñ aqça şadağa vèrdüğün dèdi Hâlid eyitdi kılıcumla ve erligümle kıazandum (7) ğanîmet mâlından kendü helâl haqqumdur ki kıalan halk aldugı gibi ben dağı aldum dèdi 'Ömer ražiya'llâhu 'anhu eyitdi sen pes müsrif (8) eylemişsin zecre müstaħağ olduñ dèyüp Hâlididen yigirmi biñ aqça cürm aldurdı ve tîmârın elinden aldı ğayrı kişiye (9) vèrdi Hâlid Medîne epeş oturdu Medîne ve Şâm ve Hicâz ve 'Irâk ve Sevâd halkı cemî'si 'Ömeri melâmet eylediler (10) bu êtdüğün iş iş degüldür dödiler 'Ömer anlara cevâb yazup gönderdi işbu vechle 'özü eyledi ki ben işi Hâlide kaşiyup (11) êtmedüm gördüm ki Hâlidüğ erligine ve bahâdırlığına meftûn oldılar her feth ve nuşret ki Hâlidüğ elinden vâkı' oldu anı Hâlididen (12) bildiler Allâhı untdılar Allâhdan bilmediler müselmân olan kişilere vâcibdür ki her nesneyi Allâhdan bileler Hâlid arada bir bahânedür iş (13) Allâhuñdur dèdi eyideler ki bu gün 'Ömer ražiya'llâhu 'anhu minbere çıkıdı va'z êtdi eşnâ-yı kelâmda Hâlidî ögdi Hâlide êtdüğü nesne (14) içün bu vechle 'özü eyledi ben aña ol işi anuñçün êtdüm dèdi Hâlidüğ ta'alluqâtından anda bir kişi vardı ayağ (15) üstine fıru ğeldi eyitdi yâ 'Ömer Haq Te'âlâ kâfirler üzerine şaldugı kılıcı sen kıımına kıatduñ ve peygâmbâr beglik vèrdüğü (16) kişiyi ma'zül eyledüğ dağı şimdi fıruduñ

‘özürlenürsün Allāh senün ‘özrün qabūl êtmesün dēdi ‘Ömer rażiya’llāhu-‘anhu epsem (17) oldu nesne dēmedi bu on sekizinci yıl içinde Şām vilāyetine vebā düşdi şöyle kim her günde niçe niçe ādem kırıldı anda (18) bir köy vardı adına ‘Amrās dērler hayli galebe köydür anuñ halkı tağıldılar kaçdılar el arasına perākende oldılar Ebū ‘Ubeyde (19) hergün va‘z naşihāt ederdı vebādan kaçmağ yokdur ey müselmānlar kaçmağ dērdi peygāmbar ‘a.s. şöyle buyurmışdur ki tã‘ün olan yere (20) varmayasız olduğdan sonra kaçmayasız dēmişdür dērdi rāvī eydür bir kişinün bir yalnızca oğlanuğı vardı anı arqasına götürdi

149a

(1) ve eşegine yükçüsizin(?) yükletdi ve önüne bıraktı sürüp kaçarken aħşamına kaldı qarañu oldu ol qarañulıqda giderken bir āvāz (2) işitdi eydür ki yā *يا ايها الناس ارجعوا الى الله فانه لا اله الا هو* ya‘nī ey eşegin sürüp şabāh olunca (3) kaçayın dēyen kişi şabāh varacağın yerde Allāh hāzırdur çünkü ol kişi bu sözi işitdi yēne dönüp evine geldi Allāha şıgınuş (4) oturdu Allāh Te‘ālānuñ fażlıyla hiç nesne olmadı oğlanuğı dağı selāmete kırtuldu ve bir kişi dağı oğlanuğlarını alup (5) tağa kaçurdu geceye kaldı işbu kelāmı işitdi yā *والعلم كيف يوتيكم وقد جف العلم* (6) *يا ايها الناس ارجعوا الى الله فانه لا اله الا هو* ya‘nī ey zahmet çeküp guşşaya batan kişi hiç melūl olma ve zahmet çeküp kaçma ki (7) tağdirden olan nesneyi def‘ edemezsin dutayın ki yüksek tağlara çıkasın tağ seni kırtarur mı yazılacak nesne yazılmışdur (8) bu sözi işidicek ol kişi yēne döndi mağāmına gitdi hiç nesne olmadı ve dağı şöyle rivāyet êtdiler ki bir (9) yoksul kişi vardı oğlanuğları çoğı besleyümezdi Şām vilāyetinde tã‘ün olduğın işitdi oğlanuğların (10) alup Şāma geldi şāyed birkaçı öle beslemek zahmetinden berī olam dēdi ittifağ kendüsi öldi oğlanuğlarından (11) birisine hağā gelmedi Ebū ‘Ubeyde bu sözlere halka söylerdı eydürdi ki ey müselmānlar bu tã‘ünden ölen şehīd olur bunca (12) zamāndur ki ben gāzāda yörürdüm ümizüm oldu ki şehādet bulam müyesser olmadı eved şimdi Allāhuñ rahmetinden umarın ki (13) benī bu tã‘ün öldüre şehīd olam dērdi hem ol tã‘ünden Ebū ‘Ubeyde Hımuşda öldi Mu‘āz bin Cebel öldi (14) ve Yezīd bin Ebī Sufyān Dımaşğda öldi ve Hāriş bin Hişām ve Süheyl bin ‘Amr dağı sādāt-ı ‘Arabdan Muhācirden ve Enşār (15) dan çok kişiler öldiler Ebū ‘Ubeydenün öldüğün ‘Ömer işidicek çok ağladı Mu‘āviye bin Ebī Sufyāna nāme yazdı Şām vilāyetinün (16) başdan başa begliğini aña bildürdi pes Mu‘āviye Kıuşaratdan Dımaşğa geldi bir iki üç ay geçdükdün sonra ‘Ömere rażiya’llāhu-‘anhu (17) haber yetişdi ki Mu‘āviye Ebū ‘Ubeyde yolın varmadı halka dād vèrmekde tağşir eyledi dēdiler pes ‘Ömer rażiya’llāhu-‘anhu niyyet (18) eyledi kim kendüsi Şāma vara Mu‘āviyenün mezhebinden ve yüsretinden teftiş eyleye ve falān ‘āmillerün dağı hālını şora (19) müselmānlıq olan yerleri bi‘l-küllīye seyr êde ol vilāyetlerün hālī nedür kendüsi göre bu tedbire Medīneden çıkıdı Ka‘bü’l-Aħbār (20) eyitdi yā emirü’l-mü‘minin bu vilāyeti kim seyr êdeyin dersen kanğı taraftan yörimek istersen dēdi ‘Ömer eyitdi şark tarafından ‘Irāğdan

149b

(1) dedi Ka'bü'l-Aḥbār eyitdi yoḡ ḡayr maḡrib ṡarafındadır 'Ömer raḡiya'llāhu-' anhu eyitdi neden dërsin Ka'bü'l-Aḥbār eyitdi ben Tevrītden šöyle (2) oḡuyupdurın ki dükeli eyülikler ve ḡayrlar ki Ḥaḡ Te'ālā yaratmıšdur on ḡiššedür toḡuz baḡšı Maḡrib ṡarafındadır bir baḡšı Mašrıḡ ṡarafında- (3) dur ve dükeli šerler ve yavuzlar daḡı on ḡiššedür bir ḡiššesi Maḡribdedür ḡalanı Mašrıḡdadur Ka'bü'l-Aḥbār bu šözi dëyicek Muḡammed (4) bin Meslime el-Enšārī eyitdi ben daḡı peyḡambardan šöyle išitdüm ki ḡišm on cüzdür toḡuzı Türkištāndadır ve bir cüz'i (5) dükeli cihāndadır erlik daḡı on cüzdür toḡuzı Türkištāndadır ve biri dükeli cihāndadır ḡayā daḡı on cüz- (6) dür toḡuzı 'avratlardadır biri erenlerdedür ḡased daḡı on cüzdür toḡuzı 'Arabistāndadır ve biri tamām cihānda- (7) dur kibir daḡı on cüzdür toḡuzı Rumda ve biri ḡalan cihāndadır eyle olcaḡ 'Ömer raḡiya'llāhu-' anhu šām ṡarafına müteveccih (8) oldu hem ol ṡarafda ḡoḡ kišiler ölmüšdür ferāyiz bilür kimesne daḡı yoḡdur ki vara ḡaḡların alıvere ben kendüzüm vara- (9) yın mīrāš edeyin dëdi رفتن امير المومنين مررضي الله عنه بشام ḡünkü 'Ömer raḡiya'llāhu-' anhu šāma (10) müteveccih oldu Muhācirden ve Enšārdan ḡoḡ kišiler bile aldı Sar' dëdükleri menzile gelicek ḡaber geldi kim šāmda ḡastalık (11) inen ziyāde oldu pes 'Ömer durdı gitmedi yāranlarıyla mešveret eyledi ḡiḡ kimesne ilerü gitmegi revā görmedi dün (12) yēne Medīneye vardılar üḡ ḡün anda durdılar her ḡün birisine ṡanıšdı ḡiḡbir kiši šāma varmaḡı iḡtiyār ētmedi (13) illā 'Abdu'llāḡ binü'l-'Abbās ol eydürdü ki Allāḡ Te'ālānuḡ ḡazāsından ḡaçmaḡ olmaz ḡünkü Medīneden ḡıḡup gitdün ḡalāyık (14) išitdiler ki sen šāma gidersin Allāḡa šıḡınup gitmek gereksin yēne dōnicek seni 'İsiler öḡinden ḡaçdı dërler dëdi gerḡi 'Abdu'llāḡ (15) eyle dëdi ammā 'Ömerün raḡiya'llāhu-' anhu ilerü gitmekden šafāsı yoḡdı meḡer 'Abdu'r-raḡmān bin 'Avf ḡerilek ḡalmıšdı üḡ (16) ḡünden šonḡra gelüp yētišdi 'Ömerün iki šandūḡını gördü eyitdi yā emirü'l-mü'minīn bu ne ḡayretdür dëdi 'Ömer raḡiya'llāhu-' anhu (17) eyitdi šāmda vebā varmıš ḡaḡ baḡa anda varma dërler dëdi 'Abdu'llāḡ binü'l-'Abbās varmaḡı mašlaḡat görürin ḡayretde (18) ḡaldum bilmezsin ki ḡanḡısın edeyin dëdi 'Abdu'r-raḡmān eyitdi ben Resūlu'llāhdan bir ḡadīš išidüb durın šöyleyeyin dëdi 'Ömer raḡiya'llāhu-' anhu (19) eyitdi šöyle 'Abdu'r-raḡmān eyitdi ben peyḡambardan s.a.s. šöyle išitdüm ki ḡaçan bir vilāyetde ṡā'ün olsa siz daḡı (20) anda bulınšaḡuz ol yērden gitmeyesiz ve eḡer bir ḡayrı yērde olsa anda varmayasız 'Ömer raḡiya'llāhu-' anhu eyitdi Allāḡu Ekber

150a

(1) šübhe tamām oldu ol ḡeḡe anda sākin oldu šabāḡ yēne Medīneye dōndü ba'zılar eydür Ebü 'Ubeyde binü'l-Cerrāḡ ol vaḡt (2) daḡı ḡayātda idi 'Ömere eyitdi yā emirü'l-mü'minīn عائز بن مالك Allāḡuḡ ḡazā ve ḡader(in)den ḡaçar mısın dëdi 'Ömer raḡiya'llāhu-' anhu (3) eyitdi نعم الي قدره belī ḡaçarın eved yēne Allāḡuḡ ḡazā ve ḡaderinden yaḡa ḡaçarın bilürün ki helāklik Allāḡuḡ ḡükmiyledür selāmlik (4) daḡı Allāḡuḡ taḡdīriyledür görmez misin ki bir derenün iki ṡarafında daḡı

ot olsa bir yanındaki ot ağı olsa ve bir yanındaki (5) sağ¹¹³ ot olsa bir kişi koyunun ol ağı ot bitdikden yağa iletse yedürse elbetde koyun kırılır helâk olur sağ (6) yağada güdilen koyun semirür laîf olur bu nesne Allâhuñ taqdirile degül midür pes niçün ol koyun ağı yerdin kaçurursın (7) kaşla koyun ki kırılacak yere iletmissin bu hâl dağı hemân eyledür dedi eyle deyüp yene Medîneye geldi ol hastalık Şâm (8) tarafından götürilince küydi bu nesne kim vâkı‘ oldu hicretün on sekizinci yılında Şefer ayında idi beş altı (9) aydan sonra ki ol hastalık götürildi yene Şâma ‘azm etti meger ol hastalık Humuşda dağı vâkı‘ oldu ‘Amr binü’l-‘Âş (10) halka eyitti bu yerün hevâsı vahîm oldu bunda turmak olmaz varun bu hevâsı hûb yerlere tağıluñ dedi (11) halk dağı tağıldılar anuñ sözini ‘Ömere rażiya’llâhu-‘anhu naql etdiler ‘Ömer rażiya’llâhu-‘anhu geldi anı hōş gördi (12) inkâr etmedi خبررقتن عمر رضي الله بشام bu yıl içinde Şa‘bân ayında ‘Ömer rażiya’llâhu-‘anhu Şâma gitdi bundan evvel dağı (13) def a ‘Ömer rażiya’llâhu-‘anhu Şâma gitmekle ‘azm etmiş idi müyesser olmadı bu def a hem gene gitdi Şa‘bân ayı idi peygambarun aşhâbindan (14) Muhâcir ve Enşârdan ‘Abbâs bin ‘Abdu’l-muttalib gibi ve ‘Abdu’r-rahmân bin ‘Avf gibi ve dağı niçe kişiler ‘Ömer rażiya’llâhu-‘anhu bile gitdiler (15) ‘Alî bin Ebî Tâlibi rażiya’llâhu-‘anhu Medînedede kodı Eyle dedükleri yere yakın gelicek şehir halkına haber yetişdi ki ‘Ömer gelür pes (16) küllisi karşı çıkdılar ve bir laîf sarâya döşekler şaldılar ki ‘Ömeri rażiya’llâhu-‘anhu ‘izzetle getüreler anda kondurular ve konuklıklar (17) eyleyeler ‘Ömer hōd kendü bilmesünler deyü halkı yanından tağıtmışdı bir deveye binmişdi ardınca hemân bir oğlan gelürdi öninden (18) gayrı kimesne yoğı ‘Ömer rażiya’llâhu-‘anhu kendü bu deveye binmişdi ardınca hemân oğlan gelürdi ve ‘Ömer rażiya’llâhu-‘anhu bindügi devenün (19) hâvudı ince idi oğlan bindügi devenün eskimişdi şehre yakın gelicek oğlanı kendü devesine bindürdi ve kendü oğlan (20) bindügi deveye bindi tâ ki anı kimesne bilmeye şehre yaklaşacak şehir halkı bölük bölük gelürlerdi şanurlardı ki ‘Ömer rażiya’llâhu ‘anhu

150b

(1) şevketle ve leşkerle gelür ‘Ömere bilüşürler sorarlardı şanı imâm olan ‘Ömer rażiya’llâhu-‘anhu dërlerdi ‘Ömer eydürdi ki uşda önünüzde (2) dërdi anlar şanurlardı ki henüz geçer degüldür bu vechle ‘Ömer şehre geldi hiç kimesne anı bilmedi şehir ucında ittifağ (3) bir keşiş evi vardı ol keşiş gördi eyitti okunmaduğ gelen konuğı kabül eder misin dedi ‘Ömeri rażiya’llâhu-‘anhu keşiş (4) bildi eyitti kabül ederin yâ emîrü’l-mü‘minîn dedi ‘Ömer rażiya’llâhu-‘anhu anı ‘acebledi eyitti beni neden bildün eyitti meymenetün den (5) bildüm seni dedi ‘Ömer eyitti senden bu vechle zîreklik olmayadı kavmün içinde ‘azîz olmazduñ dedi ve anuñ (6) evinde kondı ‘Ömerün panbuğ bezinden gönlegi vardı oturacak yerleri deve pālânına sürüşmekden delinmişdi ‘Ömer ol (7) gönlegi çıkardı pappasa vërdi eyitti ilet bu sökülmiş yerleri evün de diki vërsünler dedi pappas anı dikdürdi (8) illâ ‘Ömere rażiya’llâhu-‘anhu getürmege elikdi bir ince gönlek getürdi eyitti yâ

¹¹³ sat

emîrû'l-mü'minîn ıssı günlerde işbu gönlegi (9) geymek münâsibdür dedi 'Ömer razıya'llāhu-
 'anhu eyitdi gerçek eydürsin evet ol yoğun bezi getir ıssıda ol yegdür dedi (10) yene kendü
 gönlegin geydi anı kabûl etmedi andan gidüp Şāma geldi ve ne maşlahat varsa gördi dört ay Şām
 (11) vilāyetinde oldu ayında Şāmdan çıkdı Şām halkı 'Ömer razıya'llāhu-
 'anhu gönderdi çıkdılar 'Ömer razıya'llāhu-
 'anhu (12) anlara naşihat eyledi şehr halkı esenleşüp dönicek namāz
 vaḳtı yetişdi Bilāl Hābeşî daḳı anlarla bile idi peygambar 'a.s. (13) dünyādan gitdükden şonra Bilāl
 hergiz ezān okumamışdı 'Ömer razıya'llāhu-
 'anhu Bilālden dilek eyledi bir kerre ezān okı (14)
 işidelüm senün āvāzuñ işitmeklige katı müştākız dedi Bilāl 'Ömerün razıya'llāhu-
 'anhu kabûl eyledi hemān ki Allāhu-ekber Allāhu-ekber (15) dedi müselmānlaruñ arasında bir ağlaşmaḳ ve bir
 ğariv vāḳı' oldu şanki Muḫammed Resūlu'llāh 'a.s. hemān ol gün öldi 'Ömer bin (16) ü'l-Ḥaṭṭāb
 razıya'llāhu-
 'anhu ḫaykırdı kendüyi yere urdı az ḳaldı ki 'aḳlı gide 'Abdu'llāh bin 'Abbās ve
 'Abdu'r-raḫmān (17) anlar daḳı kendülerin helāk etmege yakın etdiler çünki Bilāl ezānı tamām
 eyledi 'Ömer razıya'llāhu-
 'anhu halka esenleşüp halkı (18) döndürdi Bilāli daḳı döndürdi andan
 'Ömer razıya'llāhu-
 'anhu Medīneye geldi Medīneden Mekkeye geldi zi'l-ḫicce ayında ḫacc (19)
 eyledi ve Mekkenün mescidini yaptı bundan şonra Muğire bin Şu'benün 'azli ḳaziyyesi
 خبر عزل مغير بن شعبه از بصره مويايت ابو موسي الاشعري (20) çünki 'Ömer razıya'llāhu-
 'anhu Mekkedden yene Medīneye geldi beş altı aydan şonra ḫaber geldi ki Muğire

151a

(1) bin Şu' beyi Başra şehrinde bir 'avratla dutdılar meger Muğire zen-döstdü gāyetde cimā' sevic
 idi ḫiçbir vaḳtde 'avratsuz (2) olmazdı çünki 'Ömer razıya'llāhu-
 'anhu aḳa Başra vilāyetini vėrdi ve leşker ḳoşdı leşker içinde peygambar 'a.s. ḳullarından bir ḳul (3) vardı adına Ebū Bekr
 razıya'llāhu-
 'anhu dەرlerdi anuñla Muğire arasında bir nesnecük düşmişdi Başrada Benī Sultān
 ḳabilelerinden bir ḫatun (4) vardı gāyetde güzellerden idi adına Ümm-i Cem(i)l dەرlerdi eri ölmüşdi
 Muğirenün ol 'avrata muḫabbeti vardı 'avrat daḳı (5) anı severdi ve gāh gāh buluşurlardı Ebū Bekr
 razıya'llāhu-
 'anhu bundan āgāh oldu diledi kim bu nesnenün ...¹¹⁴ (6) la minber arasında hemān bir
 divār vardı divāruñ bir penceresi vardı bir gün ittifaḳ Muğire ol pencereden (7) geldi 'avrat daḳı
 anda geldi söyleşürken şeyṭān bunları yoldan çıkardı cimā'a mübāşeret etdiler ...¹¹⁵ (8)
 razıya'llāhu-
 'anhu anı ṫuydı tēz ṫuru geldi yāranlardan birḳaç ḳişi buldı kim bu nesneye şāhid olalar
 'Ömer razıya'llāhu-
 'anhu (9) ḳatında bu söz aḳılcaḳ şehādet edeler pes yāranlardan üç ḳişi buldı
 kendüsiyle dört oldu (10) zira zināya şāhid dört gerekdür gerçi ḳalan umūr-ı şer' iyyede iki şāhid
 kifāyet eder ammā şāhid zināları dört (11) gerekdür eyideler ki biz şehādet ederüz ki işbu er bu
 'avratla cimā' eyledi biz gözümüzle gördük (12) mil gibi ya ḳuyu içinde ḳoḳa gibi girdürdiler dērdi
 daḳı bu vechle şehādet etdiler ol ḳişinün üzerine zinā şābit (13) olur érkeğine seksen ağac ḫadd olur

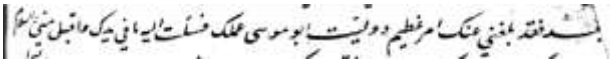

¹¹⁴ Sayfa hasarlı olduğu için okunamamıştır.

¹¹⁵ Sayfa hasarlı olduğu için okunamamıştır.

evlü kişi ise anı kuşağına dek gömerler taşla depelerler degülse seksen ağac hadd (14) uralar eger bu tanıklar dedünüz gibi tanıklık vermeyecek olurlar ise dördine dağı seksen ağac hadd urulurdu eger (15) üçü toğru şehadet edüp birisi etmeyicek olursa ol üçine seksen ağac hadd urulur bu nesne Hağ Te'ālānuñ (16) faẓl u 'ināyetindür kullarınun sırrı açıldığın ve melāmete olduğın istemez Ebū Bekr raẓiya'llāhu-'anhu dağı bu қазаіyyeyi bilürdi (17) üç kişiyi evine oқудı ki biri Şibli bin Mu' id ve biri Nāfi' bin 'Ubeyd bin Kinde üçinci Ziyād bin Ebī Sufyāndur ki (18) Muğire bin Şu' benün yazıcısıdur Ebū Bekrle raẓiya'llāhu-'anhu dört oldılar Ebū Bekr raẓiya'llāhu-'anhu bunları avurda dutdı tā şu- (19) ḡa değın gördi Muğire 'avratuñ üstine geldi cimā'a meşğülken Ebū Bekr raẓiya'llāhu-'anhu ṡurup arқun pencereyi açdı (20) şöyle kim Muğirenün ḡaber olmadı andan ol üç kişiye eyitdi ki gelün emiri görün ne ḡāldedür dedi ṡuru geldiler gördiler

151b

(1) ki ol 'avratuñ budı arasına girmiş ol ḡālete mustağrıқ olmuş tamām müşāhede etdiler 'avratı dağı gördiler bildiler ki ol (2) bir yad 'avrattı ki Muğire aḡa cimā' etmek ḡarāmdur bu ḡikāyet kuşlıқ vaқtinde idi çünki öyle vaқtı oldı Muğire (3) ḡusl eyledi ve abdest aldı ilerü geldi kim cemā' ate imāmet eyleye Ebū Bekr raẓiya'llāhu-'anhu ilerü geldi Muğireyi göğsinden (4) dutı vėrdi ey fāsıқ bir 'avratla cimā' eyledün şimdi müselmānlara imāmet mi edersin Ebū Bekr raẓiya'llāhu-'anhu peyğambaruñ 'a.s. (5) ...¹¹⁶ kimünün zümresi olmazdı ki aḡa söz söyleye pes bu ḡāli nāme yazup 'Ömere raẓiya'llāhu-'anhu bildiler (6) ...¹¹⁷ raẓiya'llāhu-'anhu Başrayı Ebū Mūsā el-Eş'arıye vėrdi ve Muğireyi Medīnede oқudı nāmede şöyle yazdı (7) ...¹¹⁸

 (8) ...¹¹⁹ işitdüm ki senden bu ulu ḡünāḡ şādır olmuş timāruñı Ebū Mūsā el-Eş'arıye vėrdüm ne varsa aḡa teslim (9) eyle dağı sen ḡel dėmiş Ebū Mūsā bir nāmeyi alup Başraya ḡeldi Muğireyi ol dört kişiyile Medīneye viribidi (10) kendüsi begliginde oldı ḡaldı Muğirenün bir ḡüzel cāriyesi vardı adına Tāife dėrlerdi ol cāriyeyi (11) Ebū Mūsāya bağışladı ve kendüsi 'Ömer raẓiya'llāhu-'anhu ḡatına ḡeldi Ziyād bin Sufyān dağı Muğireyle bile ḡeldi Ziyād anuñ (12) yazıcısı idi ardınca Ebū Bekr dağı Şibli ve Rāfi'a viribidi ḡeldi çünki 'Ömer raẓiya'llāhu-'anhu ḡatına ḡeldiler 'Ömer Muğireye (13) şordı ki ne ḡāldür bu dėdikleri ḡaber vāқı' mıdur dedi eyitdi biz bileyin ki ol gelenler ne söylerler ben kendü ḡelālümden (14) ḡayrı kimesne cimā' etmedüm dedi pes ol dört kişi dağı şehādete ḡeldiler ol Ebū Bekr raẓiya'llāhu-'anhu tamām (15) şehādet eyledi andan Şibli tamām şehādet eyledi ammā Ziyād şehādetde taқşir eyledi işbu Muğireyi iki (16) (?) ayağ arasında cimā' eyledüğün gördüm eved bilmedüm bunun ḡelāli midür yoksa degül midür Allāhu-ekber pes cellāda (17) emr eyledi üç

¹¹⁶ Sayfa hasarlı olduğu için okunamamıştır.

¹¹⁷ Sayfa hasarlı olduğu için okunamamıştır.

¹¹⁸ Sayfa hasarlı olduğu için okunamamıştır.

¹¹⁹ Sayfa hasarlı olduğu için okunamamıştır.

kişiye seksen ağac hadd urdılar Muğire halâş oldu sevindüğinden cellâda câh ü ‘izz ü kim katı (18) ur bunlardan benüm dādumı alıvêr dēdi ‘Ömer rażiya’llāhu-‘ anhu kaçıdı eyitdi epsem ol ki Tañrı senüñ āvāzuñ şoğılsun (19) eger birisi dañı şehâdetin tamām édeydi şimdi seni taşla depeledürdüm dēdi Ebū Mūsā tā ‘Ömer rażiya’llāhu-‘ anhu āñır (20) ölince Başrada ve Eylede emîr oldı Ebū Mūsā el-Eş‘arî ‘Ömere rażiya’llāhu-‘ anhu nāme yazdı peygamberuñ a. Aşhâbından

152a

(1) işbu āyet hükmiyle Te‘ālā kelām-ı kâdimde buyurmuşdur ¹²⁰سُلْطَانًا لَوْلِيهِ فَقَدْ مَظْلُومًا قُتِلَ وَمَنْ (2) ma‘lumuñuzdur ki ‘Osmān bin ‘Affānı zulmle öldürmişlerdür Mu‘āviye bin Sufyān anuñ velisidür sultān olmağa (3) dañı lāyıkdur dēdi Ebū Mūsā eyitdi bu sen dēdügüñ āyetden murād bu olduğı tağdîrçe (4) dañı ‘Ömerüñ ve ‘Osmānuñ veledi kendü oğullarıdır Mu‘āviye degüldür dēdi ‘Amru binü’l-‘Āş eyitdi (5) tū saña Mu‘āviye halīfe olsa senüñ dañı murāduñ hāşıl ola dēdi Ebū Mūsā eyitdi bağ rüşvet mi (6) alurdın dēdi eyle dēyicek ‘Amru söyledüğine peşimān oldı ayruğ nesne dēmedi bir iki günden sonra eyitdi (7) yā Ebā Mūsā bildüm ki fikrūñ şavābdur ben dañı öyle maşlahat görüremki müselmānlar maşlahatçün (8) ikisiyle ma‘zül ola halīfe ğayrı kişi ola öyle ola nice bu fesād müselmānlar üzerinden def‘ olunmaz (9) dēdi Ebū Mūsā eyitdi pes sen aşhâb-ı Resûlden kimi ihtiyār édersin ‘Amru binü’l-‘Āş (10) eyitdi ‘Abdu’llāh bin ‘Ömeri ihtiyār éderin ki ‘ālim ve şālih kişidür peygamber andan ve atasından (11) dañı hoşnūddur dēdi Ebū Mūsā eyitdi vallāh hūb söyledüñ benüm dañı fikrümde oldur ammā qorqarın (12) ki şî‘a bu nesneye rızā göstermeyeli bize muhālefet édeler ‘Amru eyitdi sen yarın minbere çık hūbe (13) oğu andan eyit ki ben hilāfeti ‘Alīnūñ boynından çıkardum bir kişiye vêrdüm ki peygamber ‘a.s. andan anuñ (14) atasından hoşnūddur andan baña eyit ki yā ‘Amru gél sen ol kişiye beyān eyle kim idüğini söyle dēgil (15) ki ben minbere çıkam adıyla ol kişiye söyleyem şî‘a ceng éderlerse dañı benümle éderler saña zarar olmaya dēdi (16) pes yarındaşı Ebū Mūsā minbere çıkıdı eyitdi ey kavm bilüñüz ki ben işbu yüzügi barmağumdan çıkarduğum (17) gibi hilāfeti ‘Alīnūñ boynından çıkardum bir kişinüñ boynına bırağdum ki Allāh dañı ve Resûl dañı andan hoşnūd (18) dur andan eyitdi yā ‘Amru sen gél kim idüğün bildür eyle dēyüp Ebū Mūsā minberden indi ‘Amr binü’l-‘Āş (19) minbere çıkıdı eyitdi ey kavm bilüñ ki hilāfeti bir kişiye ta‘yîn étdük ki peygamber ‘a.s. andan ve anuñ atasından hoşnūd (20) gitmişdür ‘Alī(yi) hilāfetden ‘azl eyledük işbu āyetüñ hükmiyle ‘amel eyledük ki

152b

(1) ‘Osmānuñ velisin bilürsüz ki Mu‘āviye bin Ebī Sufyāndur ki peygamber ‘a.s. andan ve anuñ (2) atasından dañı hoşnūddur bu hilāfeti biz Mu‘āviyeye lāyık gördük dēdi eyle dēyince Ebū Mūsā tūru (3) geldi eyitdi ey fāşık ve ey ğaddār niçün elini silersin ben Mu‘āviyeyi qabûl eyledüm sen

¹²⁰ İsra suresi 33. ayet

şol (4) ite beñzersin ki neye degersen murdâr eylersin ‘Amru eyitdi sen şol kitâb yükin götürür hammâl(a) (5) beñzersin ki çok okumışsın illâ ‘aqluñ yoqdur bunlar bu sözde iken halk yer yerün turu gelüp (6) Ebû Mūsāya sögdiler sen bir aħmaksın senüñ hamâkatuñı emirü’l-mü’minin ‘Alî razıya’llāhu-‘anhu evvel-emirden bildi (7) idi ve aldanacağuna dañı söyledi idi ammā Şāmilerün sözinden geçemedi sen ne hüküm edicek kişi (8) idün eyleligün ‘ālemde meşhürdur biz sizün hükümüñze rāzî degülüz dediler bu hāl üzerine halk tağıldılar (9) gitdiler ol günden Mu‘āviye(ye) emirü’l-mü’minin dediler ‘Alî yene odasına geldi yarağ gördi kim Mu‘āviyeyle (10) uğraş eyleye ‘Alî razıya’llāhu-‘anhu ile Mu‘āviye arasında ‘adāvat şöyle müstaħkem oldu kim ‘Alî (11) her gāh beş vaqt namāzı kıldı her namāzuñ ‘aħabince beş kişiyeye lā‘net eylerdi biri Mu‘āviye (12) ve biri ‘Amru binü’l-‘Āş ve biri Ebū’l-A‘ver ve biri ‘Abdu’r-raħmān binü’l-Ĥālīd binü’l-Velīd ve biri Zāhħāk (13) bin Qaysdur Mu‘āviye bunı işitdi ol dañı beş vaqt namāz ‘aħabince ‘Alīye ve Ĥasana ve Ĥüseiyine ve ‘Abdu’llāh bin (14) ‘Abbāsa ve Mālīk Eştere lā‘net urdı bundan sonra ‘Alî razıya’llāhu-‘anhu ĥavāric cengine meşgūl (15) oldu خبرچنک نهروان rāvī eydür çünki ĥavāric ‘Alīye eyitdiler ki seni dutmazuz sen (16) bir günāh işledün ve Ĥağ Te‘ālānuñ emrine ‘āşilik eyledün ki ĥilāfet emrini iki fāsık arasına ta‘vīz (17) eyledün elbetde ol ‘ahd bozmağ gereğine bu günāha tevbe etmek gereksin ve illā senüñ kanuñ bize (18) ĥelāldür seni depelerüz dediler ‘Alî eyitdi bu fesāda evvel siz sebeb olduñuz ben şimdi anlarla ‘ahd (19) eyledüm ‘ahdumı şımazın ve dañı nesne demezın tā şuna degin şabr ederin ki siz benümle şavaşa bēl bağlaya- (20) siz ol vaqt ben dañı sizünle ceng ederin dedi ĥavāric gördiler ki ‘Alî anlara uymadı ol begler

153a

(1) katına vardılar eyitdiler bu ciħān bize ĥarām oldu ‘ālemi fitne dutdı şimdiden ferāğat ‘ālemin (2) iħtiyār edeven āħiret tarafin dutmağ gerek ki bu halk dükelisi kāfir oldılar ki emiri ol iki (3) kişiyeye işmarladılar dedi andan her tarafa nāmeler viribidiler Nehrevānı dēnek eylediler ‘ālemde ne kadar ĥavāric (4) varsa Nehrevāna cem‘ oldılar ‘Alî leşker yarağın görüp yigirmi biñ er cem‘ eyledi andan ‘Abdu’llāh (5) bin ‘Abbāsa nāme viribidi Başradan leşker istedi Başrada altmış biñ er vardı gizlendiler (6) gelmediler hemān Aħnef bin Qays biñ beşyüz kişi alup ‘Alî katına geldi ‘Alî razıya’llāhu-‘anhu ‘azm eyledi (7) kim Şāma varmağa Mu‘āviyeyle uğraşa eyitdiler ĥavāric leşkeri Nehrevānda cem‘ olmuşdur biz gitdügümüz- (8) leyin çıkarlar ellerümüz gāret ederler dedi ‘Alî eyitdi ol anlarıñ kaydını görmek gerek (9) andan Mu‘āviye üzerine varmağa gerek dedi pes leşker çeküp Nehrevāna geldi ĥavāricle uğraş (10) eyledi ĥavārici şıdı kırdı niçesi āmān dilediler yene ‘Alīye bī‘at edtiler çünki ĥavāric işi (11) tamām oldu Şāma giderken Mu‘āviye ile ĥağlaşurın dedi eyle eyitdiler şimdi biz düşmeni şıduğ (12) ‘aħabince bir düşmene dañı varmağ olmaz birkaç gün evlerümüze varalum yarağ görelüm andan gidelüm (13) dediler ‘Alî anlarıñ sözlerinden incindi Kūfe ĥalkından gönli şovudı dönüp yene Kūfeye gelmedi Ĥicretün (14) otuz yedinci yılı tamām olunca oturdı hemān ki otuz sekizinci yıla kadem başdı çok çok fitneler zāhir (15) oldu başladı ĥattā

ol yıl içinde idi kim Muḥammed bin Ebī Bekri rażiya'llāhu-ḥ anhu Mıŝırda ŝehīd (16)  tdiler خیر کشتن محمد بن ابی بکر رضي الله عنه rāvī eyidür ol vaḗt ki emīrü'l-mü'minīn (17) ḥ Alī rażiya'llāhu-ḥ anhu Ḷays bin Saḥ di Mıŝırdan ḥ azl eyledi Muḥammed bin Eb  Bekri anuḗ y rine viribidi Muḥammed (18) bin Ebī Bekr rażiya'llāhu-ḥ anhu Mıŝıra gelicek Ḷays aḗa ŝehri ıŝmarladı andan eyitdi ŝaḗın ki Ḧarīŝā ḗalkını (19) depredmeysin anlar  okluk ḗalkıdur anları depredicek arada fes d olur d di Muḥammed bin Ebī Bekr anuḗ (20) sözine  tmedi Ḧarīŝā üstine leŝker viribidi anlar Muḥaviyeden yardım istediler Muḥammed bin Ebī Bekr n

153b

(1) leŝkerin kırdılar biḗ altıyüz kiŝisin kılıcdan ge c rdiler Muḥammed bu ḗalı ḥ Alīye rażiya'llāhu-ḥ anhu bildürdi iki biḗ (2) kiŝi Muḥammede yardım gönderdi Ḧarīŝā kavmiyle ikileyin uḗraŝ eyledi yöne Muḥammed bin Ebī Bekr n  erisini (3) ŝıdılar kırdılar ḥ Alī iŝitdi g yette periŝ n oldu Ḷays Mıŝırdan ḥ azl  d p Muḥammedi anuḗ (4) y rine viribidigine peŝim n oldu Muḥaviye ḗod Ḷays gidüp y rine Muḥammed bin Ebī Bekr geldüğine (5) ŝ d olmuŝdı Muḥammed bin Ebī Bekri hergiz gözine kestürmezdi meger Mıŝırda bir kiŝi vardı Mıŝır ḥ ayy r- (6) larınuḗ baŝı idi adına Maḗ yd Ḧadīḗ d rlerdi Muḥaviyen n d st  idi Muḥaviye aḗa n me (7) viribidi ki Mıŝırda ne ḗadar ḥ ayy r varsa cemḥ eyledi Muḥammed bin Ebī Bekri cebrle Mıŝırdan ḗovdı (8)  ığardı ḥ Alī rażiya'llāhu-ḥ anhu bu ḗalı iŝitdi Ḷaysı Mıŝırdan ḥ azl  td ğine peŝim n oldu ol fikr ḗaḗa iduḗin (9) bildi Muḥammed bin Ebī Bekr Mıŝırı zabt eyledi  tmek n ḗomadı zabt  tmek n bildi pes Mıŝır sult nlığı (10) M lik Eŝtere v rdi bu yaḗa Muḥaviye iŝitdi kim ḥ Alī rażiya'llāhu-ḥ anhu Mıŝırı M lik Eŝtere v rmiŝ (11) g yette periŝ n oldu eyitdi M lik Eŝter zarb kiŝidür Mıŝıra geldükden ŝonra anı defḥ  tmek (12) müŝkil iŝdür anı Mıŝıra get rmemeye ė re gerek d y  bu vechle neḗ eyledi kim Mıŝır yolında Ḷulzem vil yetin n (13) bir aŝiri vardı adına Cebelut bin H yiḥ d rlerdi Muḥaviyen n d st  idi aḗa bir  demle (14) aḗır armaḗanlar viribidi ve bir miŝk l zehr gönderdi eyitdi M lik Eŝter Mıŝıra gelürken saḗa uḗrayacaḗdur (15) ne ḗile  dersen  desin iŝbu zehri aḗa y d rmege bir   re eyleyesin d di ḗaz -yı il hi M lik Eŝter Ḷulzeme (16) geldi Cebelut bin H yiḥ aḗa karŝu vardı ḥ izzetle getürüp bir laḗif maḗama ḗondurdi b -ḗadd ḗullıklar (17) eyledi y mek içmek arasında M lik Eŝter zehri y d rdi M lik Eŝter zehri y di likin öldi Muḥaviyeye muŝtucı (18) gönderdi Muḥaviye ŝ d oldu ŝöyle kim ŝ m vil yetinde ne ḗadar begler varsa Muḥaviyeye beŝ rete geldiler (19) hem ndem Muḥaviye Mıŝırı ḥ Amru bin 'l- ŝa verdi beŝ biḗ erle Muḥammed bin Ebī Bekr M lik Eŝter  lduḗin (20) iŝidicek yöne Mıŝıra gelüp oturmıŝdı  nki ḥ Amru bin 'l- ŝ Mıŝıra yaḗlaŝdı Muḥaviye bin Cudeyḗ

154a

(1) altı biḗ ḥ ayy rla ḥ Amru bin 'l- ŝı karŝuladı ḥ Amruḗ erenleri on biḗ kişi oldu Muḥammed bin Ebī Bekr ḗatında (2) beş biḗ kişi vardı Mışırdan  ığup ḥ Amruyla uḗraŝdılar Muḥammed bin Ebī

Bekr şındı kaçup bir vîrāna (3) düşdi Mu'āviye bin Cudeyh anı vîrāndan buldı başını kesdi ve gevdesini oda yakdı bu yaña (4) 'Alî Muhammedün öldüğün ve Mâlik Eşter ağu yeyüp helāk olduğun işitdi şol kadar perişān oldu (5) kim tasadan divāne gibi oldu az kaldı kim kendüyi helāk eyleye idi evi içine girüp kapu üzerine (6) yapdurdı bir niçe gün taşra çıkmadı 'Abdu'llāh bin 'Abbās Başranuñ sultānı idi 'Alinüñ hālin (7) işitdi Ziyād bin Ebî Sufyānı Başrada halife eyledi kendüsi 'Alî katına geldi kim 'Alīye naşihat (8) eyleye Mu'āviye 'Abdu'llāh bin 'Abbāsuñ Başradan gıtdüğün işidicek 'Abdu'llāh bin Hāzramīyi dört biñ kişiyle (9) Başraya viribidi Başra ehli Ziyāda yardım etmediler Ziyād gördi kim Başra ehli aña mu'āvin olmadı (10) kaçup gizlendi 'Abdu'llāh binü'l-Hāzramī gelüp Başra vilāyetini tutdı 'Alî bu nesneyi işitdi (11) ol ki tasa unuttı Emīn bin Mücāşī' i beş biñ kişiyle Başraya viribidi 'Abdu'llāh el-Hāzramī Emīn bin (12) Mücāşī' i öldürdi 'Alî bu sözi işidüp mutahayyır oldu beş biñ kişiyle yene Hārise bin Quddāme (13) viribidi Hārise gelüp 'Abdu'llāh el-Hāzramīyi başdı 'Abdu'llāh yetmiş kişiyle kaçup 'Ubeyde bin Hayyāmuñ sarāyına (14) düşdi Hārise işidüp sarāya od urdı sarāy içinde yandılar helāk oldılar andan 'Alīye fetḥ- (15) nāme yazdı bildürdi 'Alî yene 'Abdu'llāh bin 'Abbāsı Başraya viribidi andan Kūfede minbere çıkdı huṭbe (16) oğudı andan Kūfe halkına serzeniş eyledi siz azduñuz benüm emrūme iṭā' at etmez olduñuz dilerin ki (17) Haḫ Te' ālā baña sizden biñ bir Ṭā'ife ruzi kıla sizün üzerünge bir zālīm pādşāh havāle eyleye kim (18) kadrūmi bilesiz dedı rāvī eydür ki 'Alî rażiya'llāhu-' anhu bu du'āyi eyledüğü vaḫt Haccāc bin Yūsuf anlardan (19) toğdı ba'zılar eydür Haccāc Yūsuf ol gece toğdı ki emīrū'l-mü'minīn 'Ömeri rażiya'llāhu-' anhu şehīd eylediler (20) خیر فرستادن معاویه امیران باطراف حجاز و عراق rāvī eydür çünkü 'Alinüñ emri var

154b

(1) duḫça za'if oldu Mu'āviye kuvvetlendi pes Mu'āviye her tarafa ādemler viribidi eller ve iḫlīmler dutmaḫ (2) fikrin eyledi evvel-emirden Nu'mān bin Beşiri iki biñ kişiyle Aynü't-Temir dedükleri şehre viribidi 'Alî ol (3) vilāyeti Mâlik bin Ka'bü'l-Ezribe vemişdi çünkü Nu'mān anuñ üzerine geldi (Mâlik) Mâlikün katında (4) hemān biñ kişi vardı Nu'mānı görüp tağıldılar kaçdılar şavaş etmediler Mâlik bin Ka'b gördi kim (5) leşkeri tağıldı kendüye yār olmadılar kaçup yüz kişiyle ḫal' aya düşdi Nu'mān ḫal' ayı kuşatdı 6 oturdu bir ay tamām Mâlik hişār içinde kaldı 'Alīye ādem viribiyüp yardım istedi (7) 'Alî Kūfe leşkerine buyurdu varuñ Mâliki ḫalāş eyleñ dedi 'Alinüñ sözine hıç kimesne muḫayyed (8) olmadı Mâlik bir aya degin katlandı umardı kim Kūfeden yardım gele gördi kim gelmedi bir gece hile eyledi (9) yüz kişinüñ ellisin ḫal' adan çıkardı Kūfeden yaña bir yerde gizlendiler hemāndem ki şabāḫ oldu ḫal' adan (10) şādliḫ eylediler taḫl ve naḫāre dögdiler Nu'mān işitdi 'acebā ne hāldür dünce Kūfe yolundan elli kişi çıka (11) geldiler hemān ki Nu'mān anı gördi Kūfe leşkeridür Mâlike yardıma geldiler şandı kaçdı yene Şāma gitdi (12) bundan şonra Mu'āviye Sufyān bin 'Amrı altı biñ kişiyle Heys dedükleri şehre viribidi 'Alî (13) rażiya'llāhu-' anhu ol vilāyeti Esveş bin Hānnāna vemişdi katında beşyüz kişi vardı Sufyānı

(14) göricek üçyüzi kaçdı iki yüz erle Esveş çıkup şavaş eyledi Şufyān Esveş dutup (15) öldürdi ol vilāyeti aldı tamām zabt eyledi ‘Alī razīya’llāhu-‘anhu bu hāli işitdi kaçıduğından (16) kimseye nesne dēmedi diledi kim yalnız çıka kendüsi Sufyānla şavaş eyleye dört (17) yañadan ‘Alīye naşihat eylediler gitmege komadılar bu bir işdür ki yalnız mümkün degüldür leşkersüz gitmek olmaz dēdi- (18) ler bundan şonra Mu‘āviye ‘Abdu’llāh bin Mes‘ūdu’l-Kıradı biñ yēdi yüz erle Tīmār üzerine viribidi (19) Tīmār dēdükleri Şām ser-haddinde beriyye ucında bir şehrdür Mekkenüñ yolu üstindedür anlara aşır (20) eyledi kim evvel birine var ‘Alī anda zekāt devşürmege viribidügi ‘āmiller elinde ne kadar zekāt

155a

(1) mālī bulunursa alalar andan geçeler Mekkeyi Medīneyi alalar ve ol tarafı Mu‘āviyeye döndürelər ‘Alī bu nesneyi (2) işitdi Müseyyeb bin Yaḥyā el-Ġurābīyi iki biñ erle ‘Abdu’llāh bin Sa‘dünj üzerine viribidi varup (3) Sa‘dünj çerisini şıdı kendüyi kal‘aya bırağdı diledi kim kal‘ayı evürdedür ‘Abdu’llāh bin Sa‘d āmān (4) diledi Sa‘dle Müseyyeb arasında kavmlık vardı anı dutmağa ve öldürmege kıyamadı ellerinde bulduğı (5) mālī aldı kendüleri şalıverdi yēne Şāma gitdiler hem bu yıl içinde Mu‘āviye Zāḥḥāk bin Qays (6) üç biñ kişiyle viribidi kim vara Hicāz yolında ne kadar kōnağ yērleri varsa ve ne kadar ‘imāret (7) yērleri varsa yıqalar ḥarāb edeler ḥalāyıkı ḥacca varmağdan men‘ edeler eyitdiler ki Mekke de imām (8) yoğdur siz ḥacc eylemek cāiz degüldür ḥaccı kimünle edersin dēyeler ḥaccdan men‘ eyleyeler Zāḥḥāk üç biñ erle Şāmdan (9) beriyyeye vardı evvel Vaḳḳı‘a dedükleri menzile vardı anı yıkdı andan bulduğı ‘Arabları (10) kırdı oğlını kızını esir eyledi andan geçüp Şile dedükleri menzile vardı anı daḡı ḥarāb eyledi (11) ol yērde ādemler kōmışdı kim mürşidlik eyleyeler Zāḥḥāk anları hep kırdı emirü’l-mü’minin ‘Alī razīya’llāhu-‘anhu (12) bu nesneyi işitdi Kūfeden Ḥucr bin ‘Adiyy dört biñ erle viribidi gelüp Zāḥḥākla uğraşdı (13) Zāḥḥākın çerisini kırdı ol yıl Ka‘be yolu feterāt oldu Ḥorāsāndan ve ‘Irāğdan kimesne (14) ḥacc étmege gelmedi hem bu otuz toğuzuncı yıl içinde ki Mu‘āviye kendüsi ‘Irāğa Mūşula geldi bir niçe gün ol (15) tarafları temāşā eyledi andan yēne Şāma geldi kırkıncı yıl olcağ emirü’l-mü’minin ‘Aliyi şehid eylediler bu (16) kırkıncı yılıñ evvelinde Mu‘āviye Beşir bin Anḡari üç biñ kişiyle viribidi kim vara Mekkeyi Medīneyi fetḥ (17) eyleye ve Yemen iklimini duta pes Beşir evvel Medīneye geldi ‘Alī razīya’llāhu-‘anhu Medīnenüñ begligin Eyyüb el-Enşārīye (18) vērmişdi Beşir Medīneye gelüp Ebū Eyyüb el-Enşārī kaçdı gizlendi Beşir Medīneyi aldı minbere (19) çıkdı ‘Oşmānı öldürdüklerin anđı söyledi eger Mu‘āviye baña destür vērmiş olaydı ben şimdi (20) sizün ne kadar érkeğünüz varsa kırardum dēdi şimdi ki ḥalde her kim ki Mu‘āviyeye bī‘at étmezse başını

155b

(1) keserin dēdi Medīne halkı küllisi Mu‘āviyeye bī‘at étdiler andan geçüp Mekkeye geldi Mekkenūñ sultānı Kaym bin ‘Abbāsı (2) Beşir geldügin işidicek kaçdı Beşir Mekkeyi dutdı Ebū Mūsā el-Eşa‘ri Mekkede olurdu diledi kim (3) kaçā Beşir anı dağı dutdı kaçma ki baña Mu‘āviye şöyle emr étmışdür ki peygamberuñ yāranlarından kimesneyi öldürmeyem (4) pes Ebū Mūsādan dağı bī‘at aldı şalıvêrdu bu yaña emīrū‘l-mü‘minīn ‘Alī rażiya’llāhu-‘anhu Beşir-i Antār ol (5) vilāyetlerde étdügi işleri işitdi tēz Hārişe bin Kıddāme(yi) ve Veheb bin Mes‘ūdī dört biğ (6) kişiyle Medīneye viribidi andan geçüp Beşir bin Antāri her kıanda ise buluş anuñla haķlaşuş dēdi ‘Alī (7) Mu‘āviyeye elçü viribidi niçeye dek müselmānlar ara yerde hasāret olacaķdur fitne ĥadden aşdı (8) fesād ziyāde oldu müselmānlar kıalmadı helāk oldu niçe bir Şām ‘Irāķa ve ‘Irāķ Şāma segirdim (9) eyleye senüñle ‘ahdleşelüm Şām senüñ olsun ‘Irāķ benüm olsun birbirümüzüñ ziyānumuzdan (10) doķınmasun müselmānlar dağı ġavġādan emīn olsunlar dēdi Mu‘āviye dağı bu şulhe rāzī oldu (11) ba‘zılar eydür bu şulhu evvel Mu‘āviye istedi ‘Alī rāzī oldu fi‘l-cümle çün böyle oldu Hārişe bin (12) Kıddāme ‘Alī zamānı oluķça Medīnede oturdu ol vaķt ki ‘Alīyi Medīnede öldürdiler halkı dağı Ĥasana (13) bī‘at étdiler andan Kūfeye geldiler bu yaña Beşir bin Antār Mekkeyi alduķdan şonra yēne geldi ‘Abdu’llāh bin ‘Abbās (14) Yemenüñ sultānı idi Beşirden kaçdı mālını ve cemā‘atini alup Kūfeye getürdi Beşire tuş oldu Beşir (15) ‘Abdu’llāh(ı) karşılayup mālını tavarını ġāret eyledi iki oġlancuķları ki biri Kaym ve biri ‘Abdu’r-raĥmāndur (16) ikisin dağı öldürdi ‘Abdu’llāh Yemenden gidicek ‘Abdu’llāh bin Abdu’l-Mennānū‘l-Ĥārişi Yemende gitdi yērine (17) ĥālīfe étmışdi Beşir binü‘l-Antā(r) anı dutup öldürdi Yemen taĥtına geçüp sultān oldu emīrū‘l-mü‘minīn (18) ‘Alī rażiya’llāhu-‘anhu ölince Yemende oturdu ‘Alī ölicek yēne Mu‘āviye kıatına geldi hem bu kırkıncı yıl içinde (19) idi kim ‘Aķil ‘Aliden incindi Şāma Mu‘āviye kıatına varup anuñla bī‘at eyledi ‘Alī rażiya’llāhu-‘anhu bu (20) arada müteĥayyir kıaldı mubārek gözlerinden yaş geldi çünki ġamlar ve muşşibetler birbiri üstine (o)

156a

(1) oldu ‘Alī rażiya’llāhu-‘anhu müteĥayyir oldu Ĥicret-i nebevīyyenüñ kırkıncı yılında Ramazān ayınuñ on yēdinci güninde (2) Cum‘a günü idi ki emīrū‘l-mü‘minīn ‘Alī rażiya’llāhu-‘anhu şehid oldu خبرقتل امير المؤمنين على رضي الله عنه (3) rāvī eydür emīrū‘l-mü‘minīn ‘Alinüñ kıatline rivāyet böyledür ki kıatline sebeb bu oldu kim bir gün (4) ‘Abdu’llāh bin Mülcemü‘l-Murādī ve Mubārek bin ‘Abdu’llāh ve ‘Amr bin Bekr Et-Temīmī bu üç kişi Kūfe mescidi içinde (5) otururlardı üçü dağı ĥavāricden idi ‘Alīye dağı ve Mu‘āviyeye dağı kāfir dēyenlerden idi eytdiler (6) bu müselmānlaruñ ĥālī ne olacaķdur yēryüzinde imām-ı ĥaķ kıalmadı birķaç zālimler kıahrla ‘ālemi dutdılar müselmānlar (7) zalālet içinde kıaldılar dērlerdi ‘Alīye ve Mu‘āviyeye ve ‘Amrı binü‘l-‘Āşa lā‘net eylediler andan eytdiler ne olaydı (8) birķaç yār ele gireydi üçini dağı depeleyeydi müselmānlar kıamusı bu zalāletden kıurtulaydı ‘Abdu’r-raĥmān bin (9) Mülcem eyitdi yāri nēderüz bu ĥadī‘ édenler üç kişidür ki ‘Alī ve Mu‘āviye ve ‘Amrı binü‘l-‘Āşdur biz dağı (10) üç kişiyüz ve

üçümüz dağı dīn yolında cānumuzı fidā kılalum üçümüz üçini dağı katl éde- (11) lüm eger biz dağı ölürsevüz şehādet mertebesin bulavuz eger diri kırtulursavuz cihānda (12) bir yahşı oqunmuş olavüz dēdiler ‘Abdu’llāh bin Mūlcem eyitdi ben ‘Alīyi depeleyin ‘Amru bin Bekr eyitdi (13) ben ‘Amru binü’l-‘Āşī depeleyin Mubārek bin ‘Abdu’llāh eyitdi ben Mu‘āviyeyi depeleyin and étdiler bunları ne (14) vechle öldüri bilevüz ‘Abdu’r-raḥmān bin Mūlcem eyitdi ben érte namāzı vaḳtinde taḅ ḳarañulucağında (15) ‘Alī mescide gelüp namāza duracaḳ vaḳtde ben dağı ardında namāz kıılır gibi olam ‘Alīyi depeleyem dēdi eyitdiler (16) vallāh ḥōş söyledüñ biz dağı eyle édelüm dēdiler andan eyitdiler çünki bu fikri eyledüñüz bunlaruñ (17) üçini dağı bir günde ve bir sa‘ atde öldürmek gerekdür ki birbirinüñ öldüñ işitmeyeler pes şunuñ (18) üzerine ittifaḳ étdiler ki Ramażān ayınuñ on yēdinci güninde ki Cum‘a gūnidür üçü dağı mescidde olalar érte (19) namāzı vaḳtinde her birisi birini depeleyeler zīrā ol günlerde mezkide ādem ğalebe gelür ve hem imāmlar (20) kendüleri gelürler nāib göndermezler dēdiler bunuñ üzerine andaşdılar ‘ahdleşdiler ‘Amr bin Ebī Bekr

156b

(1) Mışıra gitdi ki ol va‘de gūni yētişince anda bulına ‘Amrı binü’l-‘Āşī öldüre Mubārek dağı Dimaşḳa ğēldi ki (2) ol gün Mu‘āviyeyi depeleye ‘Abdu’r-raḥmān ḥōd Kūfeye oturmuşdı ol vaḳt olunca küydiler ki Ramażānuñ (3) on yēdinci gūni Cum‘a gün şabāḥ oldı Mubārek bir zehrle şuvarılmış kıılıcı kıoltuğı altına alup (4) elden öñürdi mezkide varup oturdı birezden Mu‘āviye mescide ğēldi ḥalāyık ayağ üstine tūru (5) ğēldiler Mubārek dağı tūru ğēldi Mu‘āviye ilerü ğēçdi şaḥrāya vardı namāza tūrdı Mubārek kıılıca el (6) urdı ḳaşdı bu idi kim Mu‘āviyeyi başra çala ittifaḳ Mu‘āviye secdeye inmiş bulındı ve Mubāreküñ kıılıcı (7) Mu‘āviyenüñ oturacaḳ yērine uğradı götinüñ iki taraḳını sökdı kökinde ayırdı yēre bıraḳdı Mu‘āviye (8) ah eyledi ḳomañ dēdi Mubāreki dutdılar Mu‘āviyeyi götürüp evine ilettiler ḳanı revān olup (9) aḳardı buyurdi kim Mubāreki öldüre Mubārek eyitdi beni öldürme saña bir beşāret ḥaberin (10) vēreyin ki dünyādan andan yēğ şādlık olmaya Mu‘āviye eyitdi nedür eyitdi bu gün ‘Alīyi dağı Kūfede (11) öldürmişlerdür dēdi Mu‘āviye eyitdi neden dēdüñ Mubārek eyitdi biz üç kışiyüz ‘ahd édüp dururuz (12) ki bugūnki gün seni ‘Alīyi ve ‘Amrı binü’l-‘Āşī öldürevüz dēdi Mu‘āviye anı öldürmedi kıatında bir (13) üstād cerrāḥ vardı ğētürdi bu zaḥmuma ‘ilāc eyle dēdi cerrāḥ eyitdi bu kıılıcı zehrle şuvarılmışdur (14) bunuñ ‘ilācını bir vechle étmek gerekdür ki zehr bedene sirāyet étmeye budur ki kıırğan bu yanayı demürle (15) tağlayam et kıatı ola ol kıızgun demür zehri kendüye çēke bedene sirāyet étmeye ya budur ki saña (16) şerbet vērem ki bu zehri bedenüñden def‘ eyleye eved oğuldan kıızdan kıalursın şimden şoñra (17) senden cimā‘ gelmez ve oğluñ ve kıızuñ olmaz kıanḳısın iḥtiyār édersen ét ki saña ‘ilāc édeyin dēdi Mu‘āviye (18) eyitdi tağ zaḥmetine dayanmazın şimdiki ḥālede iki oğlum var Yezīd ü ‘Abdu’llāh başa yēter dēdi ol şerbeti (19) vērdi cerrāḥ şerbet vērdi Mu‘āviyenüñ zaḥmı ḥōş oldı andan şoñra buyurdi mescid içinde bir (20) maḳşüre étdiler Mu‘āviye namāza ğēldükce ol maḳşüre içinde namāz kıılırdı bu yana ‘Amru bin Bekr Mışıra

157a

(1) gelmişdi ol gün ki Cum'a günü idi 'Amru dağı mescide elden öngürdi vardı umardı kim 'Amru (2) binü'l-Āş mescidde ittifağ ol gece 'Amru topalan tutdı mescide gelmedi şehri nâibi Sehl (3) bin 'Amru'l-Āmiriye buyurdi kim cemâ'ate namâzı kılıversün hemân ki Sehl bin 'Amru ilerü geçdi 'Amru binü'l-Āş (4) şandı depere tutdı çaldı iki päre eyledi Sehl düşüp cân vèrdi 'Amru bin Bekri (5) tutdılar 'Amru binü'l-Āşun katına iletdiler niçün öldürdün ki 'Amru bin Bekr eyitdi seni sandum (6) zîrâ benüm 'ahdum seni öldürmek idi 'Amru binü'l-Āş eyitdi sen beni öldürmege 'ahd eyledün Allâh (7) seni öldürdi dèyü buyurdi anı depelediler bu yağa 'Abdu'llâh bin Mülcem ki Kûfede oturmuşdı va'de (8) gününün gelmesine müştar idi anuñ evi Benî Kinde mahallesinde idi ol mahalle halkı ekşeri havâricden (9) idi 'Alîyi sevmezlerdi ol gün ki Nehrevân şehrinde havârici kırdılar 'avratları oğlancukları kalmışlardı (10) gece gece bir araya gelürlerdi 'Alîye ve Mu'âviyeye lâ'net ederlerdi meger Kûfede anları arasında bir (11) güzel 'avrat vardı adına Kûtâme bintü'l-Kismet dèrlerdi atası ve kardaşı Nehrevânda helâk (12) olmuşlardı Mülcemün oğlu ol 'avratı severdi bir gün anı hatunlige istedi 'avrat eyitdi (13) benüm kâbinüm çokdur 'acebâ gücün yeter mi dèdi ol eyitdi elümden ne varsa vèrem kâbinünji yètürem seni (14) alam dèdi 'avrat eyitdi benüm kâbinüm bir kul ve bir câriyedür ve üç biñ aqçadur bunlardan sonra (15) 'Alinün başıdur dèdi 'Abdu'r-rahmân geldi eyitdi bu hüd kendü maşlahatumdur ben bunda ol niyyetçün oturmuşam- (16) dur dèdi 'avrat anı lañife eder şandı söyledürek gördi kim lañife degüldür pes bunun üzerine 'ahdı (17) berkitdiler bu nesnelere yerine gètüre 'avrat illâ anuñ hatunı ola andan 'avrat eyitdi bu ulu maşlahatdur (18) yardımsuz olmaz 'Abdu'r-rahmân eyitdi kayırmaz dèdi 'avrat eyitdi ben saña yar bulayın meger Benî 'Ümeyyeden (19) bir kişi vardı adına Verdân dèrlerdi gâh gâh bu 'avrat andan işidürdi ki eydürdi eger benüm elüme (20) bir yar gireydi 'Alî bin Ebî Tâlibi öldürürdüm dèrdi bu 'avrat ol kişiye eyitdi saña yar buldum eger

157b

(1) (eger) sözüne durursañ dèdi Verdâz eyitdi kimdür dèdi 'avrat anı alup 'Abdu'r-rahmân bin Mülcemün katına (2) getürdi ikisi bile andlaşalar Benü's-Şüca'dan bir kişi vardı adına Seyb bin Nahve dèrlerdi havâric idi (3) ol dağı 'Alîyi öldürmek düşün bilürdi ammâ yoldaş bulmazdı anı dağı buldılar üç kişi oldılar (4) ol va'de günü olunca katlandılar hemân ki Ramazânun on yèdinci günü oldı şabâhdan üçü (5) bile kılıcların alup mezkid içine girdiler oturdılar üçümüz üç yağadan hamle edelüm birümüzün kılıcı hağa (6) ederse birümüzün rast gele dèyüp ittifağla otururken 'Alî razîya'llâhu-'anhu gelüp içerü girince 'Abdur (7) rahman bin Mülceme duş oldı kılıcla 'Alî başra dutup çaldı başını iki päre eyledi (8) komañ dèyüp çağırdı 'Abdu'r-rahmânı dutdılar Seyble Verdân kaçdı Seyb adâm arasına kaçdı (9) dutamadılar Verdân bir eve düşdi dutdılar aldılar andan 'Alî götürüp evine getürdiler andan 'Alî buyurdi (10) 'Abdu'r-rahmân bin Mülcemi ortaya getürdiler

eyitdi niçün böyle eyledün dedü eyitdi anuñçün ki senün (11) öcünden bunca müselmānlar helāk oldılar anuñçün senün kanuñı helāl gördüm dedi ‘Alī rażiya’llāhu-‘ anhu Ḥasana (12) eyitdi eger bu yaradan ölürsem bunu depeleyesin ve eger diri olursam ben bilürin ki ben buña ne (13) kılam dedi ‘Alī rażiya’llāhu-‘ anhu ol gün yatdı értesi ‘Abdu’r-raḥmān anuñ katında söyleşdiler emirü’l-mü’mīnīn (14) yarası birez hoşdur dediler ‘Abdu’r-raḥmān geldi eyitdi ben ol kılıcla ki ‘Alīyi çaldum anı biñ (15) aqçaya aldum ve biñ aqça dañı harc eyledüm tā anı zehre şuvartdum mümkün midür ki anuñ yarası hōş (16) ola dedi vāqı‘ada iki gün yatdı üçüncü gün olıcağ ‘Alī rażiya’llāhu-‘ anhu cān-ı şerīfīni hağ Ḥazretine (17) teslim eyledi اناللهمواناليهالراجعون pes Ḥasan ve Ḥüseyin ve ‘Abdu’llāh bin Cu‘de oturdılar ‘Alīye üç (18) kat kefen eylediler ve yudılar kefenlerle üzerine tekbirle namāz kıldılar andan iledüp sultān sarāyınuñ (19) ortasında defn étdiler értesi Kūfe halkı Ḥasan bin ‘Alīye rażiya’llāhu-‘ anhu bī‘at étdiler andan Ḥasan emr eyledi (20) İbn Mülcemi ortaya gétürdiler depelediler andan taşra çıkardılar gevdesini oda yağıdılar vallāhu’l-a‘lem bi’s-şavāb

158a

(1) ذكرننسباميرالمومنينعليرضياللهعنه bu söz ‘Alīnün nesebin bildürür ve anuñ eyyām-ı ḥilāfetin bildürür ve dañı ‘avratları (2) nuñ ‘adedin bildürür bilgil ki ‘Alī rażiya’llāhu-‘ anhu Ebū Ṭalīb oğlıdur Ebū Ṭalīb ‘Abdu’l-Muṭṭalīb oğlıdur ‘Abdu’l-Muṭṭalīb (3) Hāşim oğlıdur Hāşim ‘Abdü’l-Menāf oğlıdur ‘Alīnün şıfağı oldur ki şaruşın orta boylu büyük yüzlü (4) qarını büyük kişi idi şöyle kim bêline ondört qarış kuşak bir kat ancak yetişürdi gāyetde (5) bahādır idi ‘ālim ve zāhid kişi idi ‘ömrinde hergiz şirk gétürmedi ve süci içmedi büte secde étmedi ve yalan (6) söylemedi başuñ öñünden saçı yoğdı ol gün ki anı şehīd eylediler altmış üç yaşında idi dört (7) yıl toğuz ay ḥilāfet eyledi toğuz ‘avrat almışdı evvelki ‘avratı peygamberuñ ‘a.s kızı Fāṭimatü’z-Zehrā (8) idi mādām ki Fāṭıma diri idi ayruğ ‘avrat almadı Fāṭımadan sonra Ḥarām bin Rabī‘a bin Ḥālid (9) kıızı Ümmi’l-Benīni aldı ve dañı Mes‘ūd bin Ḥālid kıızı Leylāyı aldı andan ‘ammısı kıızı Esmāyı aldı (10) andan Ümm-i Ḥabībeyi aldı andan Ebū’l-‘Āş İbn Rabī‘a kıızı Ümāmı aldı ki Ebū Ümāmuñ anası peygamberuñ (11) kıızı Zeyneb idi ki Ebū’l-‘Āşuñ hatunıydı ve dañı Ca‘fer bin Ḳaysü’l-Ḥanīfi kıızı Ḥavreyi aldı andan (12) ‘Alīnün bir oğlı oldu adına Muḥammedü’l-Ekber derlerdi ve biri dañı ‘Urve bin Mes‘ūd kıızı Ümm-i Sa‘id idi (13) ve biri dañı İmrü’l-Ḳays bin ‘Adī Killāb kıızı Ümm-i Muḥtār idi emīrü’l-mü’mīnīn ‘Alī öldüğü vaqt bu ‘avratlardan (14) üç ‘avrat kalmışdı ki biri ‘ammısı kıızı Esmā idi ikinci Ümmi’l-Benīn üçüncü Ḥüre idi ‘Alīnün (15) on beş oğlı oldu ki Ḥasan ve Ḥüseyin ve ‘Abbās ve Ca‘fer ve ‘Abdu’llāh ve ‘Oşmān ve Yahyā ve ‘Avnu’llāh (16) ve Ebū ‘Abdu’llāh ve Ebū Bekr ve Muḥammedü’l-Evsāt ve Muḥammedü’l-Aşğar ve ‘Amr ve Ḥüseyin ve Ḥüseyin Fāṭımadan oldu Muḥsīn küçük (17) iken öldi ‘Abbās ve Ca‘fer ve ‘Abdu’llāh ve ‘Oşmān Ümmi’l-Benīnden oldu Ca‘fer ve ‘Abdu’llāh ve ‘Oşmān Kerbelāda Ḥüseyinle (18) bile şehīd oldılar Yahyā ve ‘Avnu’llāh Esmādan oldılar Ebū ‘Abdu’llāh ve Ebū Bekr Leyladan oldılar bunlar (19) dañı Ḥüseyinle bile şehīd oldılar Muḥammed adlı üç oğlı kim vardı Muḥammedü’l-

Ekber ki aña Muḥammedü'l-Ḥanefiyye dèrlerdi (20) Ca' fer kıızı Ḥavleden idi Muḥammedü'l-Evsât Ümamdan oldı Muḥammedü'l-Aşğar Esmādan oldı ' Amr Ümm-i Ḥabībeden oldı

158b

(1) ol vaḳtın ki ' Alī öldi on dört oğlı ḥayātda idi andan şonra ' Alinüñ on sekkiz kıızı vardı (2) Ümm-i Külşüm ve Zeynebü'l-Kübra Fātımadan oldılar Remle binü'l-Kübra ve Remle binü'ş-Şuğra Ümm-i Sa' idden (3) oldılar Ruḳıyye Ümm-i Ḥabībeden oldı ve ḳalan kıızlarınuñ adı Ümm-i Hafī ve Meymüne ve Zeynebü'ş-Şuğradur Zeynebü'l (4) Kübra ve Fātıma ve Ümāme ve Ḥadice ve Ümmi's-Seleme ve Ümm-i Ca' fer ve Ḥamāme ve Müşeyyeb eydürler ki ' Alī rażiya'llāhu-' anhu öldügi (5) vaḳt bu on sekkiz kıızlar ḥayātda idi ve bunlardan ğayrı üç yaşarca bir kıızı vardı İmrü'l- (6) Ḳays kıızından idi adına Ḥārişe dèrlerdi ğāyetde zireklerden idi ' Aliden şonra bu kıızlardan (7) çok oğlancuḳlar oldı ammā oğlanlarından beş oğlından nesl zāhir oldı Ḥasandan ve Ḥüseyinden Muḥammedü'l-Ḥanefiyyeden (8) ' Abbāsdan ' Amrudan ve ḳalan oğlanlarından veled ğelmedi dükeli oğlanlarından ' Amr çok yaşadı (9) eydürler ki ' Amr öldügi vaḳt seksen beş yaşında idi زكريعتحسنبنعلىوتسليمکردنكارمعاوييه (10) rāvi eydür çünki Ḥazret-i ' Alī rażiya'llāhu-' anhu āhirete ğitdi ḥalāyık ğelüp Ḥasanla bī'at ètdiler evvel bī'at (11) eyleyen Ḳays bin Sa' d idi eyitdi bī'at èderin ben senünle Allāhuñ buyruğı üzerine ve peygamberuñ (12) sünneti üzerine daḫı muḥālif olanlaruñ cihādı üzerine dèdi Ḥasan eyitdi bī'at eyle Allāhuñ bu (13) yruğı ve peygamberuñ sünneti üzerine daḫı niçe olur ola olursa dèdi Ḥasanuñ bu sözinden aḳladı (14) ki cengden ve şavaşdan şafāsı yoḳdur fi'l-cümle çünki ' Irāk ve Küfe ḫalkı Ḥasanla bī'at eylediler Ḥasana eyitdiler (15) çün ' Alinüñ yerine oturduñ vācibdür ki leşker çekesin saña muḥālif olanlarla ceng eylesin dèdiler (16) nā-çār olup Ḥasan Küfeden çıḳdı kırık biñ kişi ḳatına ḫāzır oldılar Medāyine ğeldi Sa' d bin (17) ' Ubādeyi on iki biñ erle çerinüñ öñine dutdılar altı ay tamām Medāyinde oturdılar ṫāk-ı Kisrāyı maḳām (18) èdindi gördiler ki Ḥasanuñ hiç cengden düşmenle şavaşdan şafāsı yoḳ her kişi başı yarağın (19) görmek tedbīrinde oldı niçeler kaçup Mu' āviye ḳatına ğeldiler ḫattā ' Abdullāh bin ' Abbās Şāma Mu' āviye (20) ḳatına ḫaber ğönderüp Mu' āviye ile şulḫ eyledi elinde ne ḳadar māl varsa alup Şāma Mu' āviye ḳatına ğeldi

159a

(1) bu vechle ne ḳadar baş baş begler varsa Ḥasanuñ ḳatından tağıldılar çünki ḫalvet ḳaldı ḳalan leşker Ḥasanuñ (2) üstine hüçüm ètdiler içeri serā-perdesine ğirdiler Ḥasanı ḳılıcladılar ne varsa yağma eylediler Mu' āviye bu ḫāli işitdi (3) leşker çeküp ' Irāk ile Şām aralığından Mesker dèdükleri yere ğeldi Medāyinde Ḥasanuñ ' āmili Sa' d bin Mes' üd idi (4) ki Muḫtār bin Ebī ' Ubeydu'llāh Eş-Şaḳafinüñ ' ammısidur ol vaḳt Muḫtār henüz oğlancuḳdı ' ammiyle olurdu (5) gördi kim Ḥasanuñ ḫālinde za' f var ' ammısına eyitdi yā ' ammi Ḥasanda ḫilāfet fikri yoḳ devlet Mu' āviyenüñ (6) başındadır dilersenḫ kim beglikde muḳarrer olusun Ḥasanı dut bağla Mu' āviyenüñ

katına gönder ilet (7) vilâyet senün olsun dedi Sa'd anuñ sözine kaçıldı lâ'net saña dañı ol Mu'aviyeye (8) dañı olsun ne herze söylersin dünyâ riyâsetiçün peygambaruñ kıızı oğlını ki dünyâda andan 'azîz (9) kimesne yokdur dutayın Mu'aviyenün katına mı göndereyin dedi eyle deyicek Muhtâr epsem oldı Hasan gördi (10) kim leşker tefriķa oldı eyitdi bu 'Irâķ halkı atama ne kadar yüz ağartdılar ki baña dañı öyle edeler (11) maķşüdları beni şüret eyleyüp 'âlemi fesâda vèrmekdür ben hilâfet sevdâsından geçdüm (12) deyüp Mu'aviyeye âdem viribidi eyitdi ben hilâfet gavgâsından vâzgeıldüm el vilâyet cümle anuñ (13) olsun ammâ bu şartla kim ol 'Alîye lâ'net ètmeye ikinci ben ve ehl-i beytüm ve ta'alluķâtum ile Medîneye varavüz (14) anda olavüz bizi incitmeye üçinci 'Irâķdan hâşıl olan beytü'l- māl elümde ne kadar varsa (15) benüm ola zîrâ atamuzdan bize nesne kalmadı vâķı' a emîrü'l-mü'minîn 'Alî öldi vaķt yedi sekiz yüz aķçalıķ (16) terekesi kaldı bundan ziyâde nesne kalmadı ol vaķt beytü'l- māl hâzîne de hesap eylediler beş kez yüz (17) biñ sikke aķça idi andan sonra varup gèrû şehri hâşşa benüm olsun dedi çünki bu haber Mu'aviyeye (18) erişdi şâd oldı tèz 'Abdu'llâh bin Hâyılı ve 'Abdu'r-raħmân bin Semüreyi katına viribidi her ne şart ètdiyse (19) kabûl eyledüm ammâ 'Alîye lâ'net ètmegi def' ède bilmezsin şol kadar elümden gelür ki ol hâzır olduğı (20) yerlere ètdürmeyem dedi zîrâ dükeli Şâm şehirlerinde şöyle idi kim her Cum' a mescidinde haķîb huķbe âħir ètdükden sonra

159b

(1) 'Alîye lâ'net ederlerdi pes 'Abdu'llâh bin Hâyıl ve 'Abdu'r-raħmân bin Semüre Hasanuñ katına geldi Hasandan dükeli kardeşlerinden (2) bî'at aldı Hüseyin dedi ben bî'at ètmezsin dedügiçün Hasan aña kaçıldı sen benden kimi (3) bilürsin maşlahat budur ki sen dañı bî'at eylesin pes ol dañı bî'at eyledi ammâ hiç rızası yoğdı (4) andan Hasan minbere çıķdı eyitdi ey 'Irâķ ehli bizüm gönümüz sizden şovudı çok cāhilliķ (5) ètdünüz va atamı çok incitdünüz atam sizün kaħruñuzdan katı incinmişdi âħir atamı bî-günāh ö- (6) ldürdünüz benüm evümi yağma eyledünüz ve beni yaralı eyledünüz hattā yaram dañı oñulmamışdur şimdiki hâlde (7) ben sizden vâz geldüm varuñ kime istersenüz bî'at eyleñ dedi eyle deyüp minberden indi (8) 'Abdu'llâh bin Hâyılı bile ve 'Abdu'r-raħmân ile Mu'aviyenün katına geldi bî'at eyledi ol aradan yaraķ gördi (9) kim Medîneye gide Qays Sa'di on biñ erle 'Irâķla Şâm aralığında oturmuşdı Hasan katından gidüp (10) varan halk Qays katına geldiler çoklık leşker cem' oldılar Mu'aviye Qaysuñ mekrinden katı üşenürdi zîrâ (11) 'Irâķ içinde altı kişi vardı kim mekr ü hîle ile meşhür idi biri Qays ve biri 'Abdu'llâh bin Budeyl ve biri (12) 'Abdu'llâh bin 'Abbās idi ve biri Mu'aviye ve biri 'Amru idi ve biri Muğire ve biri Ziyād idi (13) bunların dükeliinden Qays bin Sa'd bin 'Ubādenün mekri ziyâde idi Mu'aviye Qaysa süvār eyledi (14) âdem viribidi eyitdi sen tâbi' olduğun kişi kim Hasandur benümle bî'at eyledi sen imāmsuz benümle şavaş (15) mı edersin dedi Qays eyitdi baña imāmsuz şavaş ètmek hōş gelür zîrâ şavaş ètdüğüm kişinün (16) dañı imāmeti şābit degüldür dedi âħirü'l-emr Mu'aviye Qaysı dañı rāzî eyledi ve her ne kim Qays dedi (17) Mu'aviye kabûl eyledi pes Qays bin Sa'd Mu'aviye ile bî'at

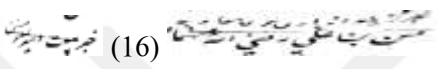
eyledi eyle olıcağ cümle Mu'āviyenüñ emrine (18) mu'āfi' oldılar hîç muhālefet eder kimesne kalmadı Hasanun bî' atı hicretün kırk birinci yılında Rebî' ü'l-evvel ayında vâkı' (19) oldı Qays bin Sa' d Rebî' ü'l-âhîr ayında Kūfeye gēldi bî' at eyledi Mu'āviye diledi kim yēne Şāma (20) gele işitdi kim Rūz şehriden havāric bēşyüz miqdāri er cem' eylemişler pes Mu'āviye Kūfe halkına emr eyledi

160a

(1) varup ol halkı kıralar tā ki anlarun bî' atini kabūl eyleyeler Kūfeden bēş biñ er çıkdı ol havāricün (2) kimini kırdılar kimi dañı tağıldı kaçdı öyle olıcağ Mu'āviye Kūfe halkından hōšnūd oldı andan ' Amru (3) binü'l- ' Āşî yēne Mışıra viribidi ' Abdu'llāh bin ' Amruyu Kūfede emîr eyledi andan Mu'āviye diledi kim Şāma gide haber (4) geldi kim Hūmrān bin Ebān Başradan baş kaldırdı Ziyād oğulları aña mu'āvin oldılar dēyü ' Alî bin (5) Ebî Tālib rażiya'llāhu- ' anhu Ziyādı Parsa vērmişdi andan Ziyād çok māl almışdı pes Mu'āviye Ziyāda (6) nāme yazdırdı ki şimdiki hālide ' Alî dañı oğlanları dañı gitdiler hilāfet benüm elümdedür mektüb varduğı (7) gibi gelesin ne kadar māl tañşil ētdünse heşābın vēresin Ziyād bu haberi işitdi(cek) İştāhra geldi (8) anda kendüsi bir muhkem kal' a yapmışdı ol kal' ada oturdı çünki Başra bu resme fitne oldı Hūmrān (9) baş kaldırdı ve ol vilāyet ' āşî olmadıñını Mu'āviye Ziyādun oğlanlarından bildi (10) pes Mu'āviye Başrayı Beşir bin Anţama vērmişdi anı gönderdi kim vara Ziyādun oğlanların duta (11) öldüresin Beşir geldi Ziyādun üç oğlını dañı dutdı diledi kim öldüre peygamberun kulu (12) ve Ebū Bekre anda hāzır bulındı Beşirden bir hefte mühlet istedi sürüp Mu'āviye katına geldi anları (13) (anları) Mu'āviyeden dilek eyledi Mu'āviye anları Ebū Bekre bağışladı andan Mu'āviye Şāma gēldi Beşir (14) bin Anţarı katına oğudı Başranun begligini ' Abdu'llāh bin ' Āmriye vērđi Belkisissitān ve Nimrūz (15) vilāyetini dañı aña bildürdi ba' zılar eydür Hōrāsān dañı bile vērđi ' Abdu'llāh bin ' Āmir Beşir binü'l-Haşemi Hōrāsāna (16) viribidi ' Abdu'llāh kendüsi Başrada oturdı bu kırk ikinci yıl içinde ' Alî bin ' Abbās anadan toğdı (17) bu yıl içinde Mu'āviye Medīneye Mervān bin Hākemî viribidi Mekkeyi Hālid bin Ebî Sa' idü'l- ' Āşa vērđi (18) ba' zılar eydür Haccāc bin Yūsuf bu yıl içinde toğdı خبر قتل امير المؤمنين حسن بن علي رضي الله عنها (19) rāvî eydür ol vaqt ki Hasan bin ' Alî Mu'āviyeden ayrıldı ehl-i beytini alup Medīneye (20) gitdi Mu'āviye bu sevdāya düşdi ki Hasan rażiya'llāhu- ' anhu helāk ēde bu vechle kim Mu'āviyeden olduğı

160b

(1) bilinmeye pes Mu'āviye Hasanun ' avratı Esmāyî bintü'l-Eş' aş bin Qaysa haber vērđi eyitdi Hasanun helāk ēde bilürsen (2) seni oğlum Yezide alı vēreyüm dēdi Esmā eyitdi ben anı ne vechle helāk eyleyem dēdi Mu'āviye aña (3) bir pāre zehre batmış destār vērđi eyitdi şol vaqtin ki Hasan saña yağlık eyleye bu destārı (4) anun eline şunasın kim anunla siline ol vaqt merdāneye hāşıl ola dēdi Esmā ol destār şağladı bir gün Hāzret-i (5) Emîrü'l-mü' minin Hasan rażiya'llāhu- ' anhu Esmā

ile şöbet eyledi Esmā ol destārı eline şundi hemān ki ol destārı (6) üzerine silindi zehr Ḥasanun endāmına sirāyet eyledi emīrū'l-mü'minīn Ḥasan ol sebebden helāk oldu (7) eydürler ki ol vaqt ki Mu'āviye Ḥasanun ḥatunı Esmāya ḥaber vėrdi eyitmişdi eger sen bu işi (8) ędecek olursan şaşa on biş dirhem gümüş vėrem ve Sevād-ı 'Irākda şaşa on pāre köyi (9) vėreyin ve seni oğlum Yezide alıvėreyin dēmişdi ol vaqt ki Ḥasan öldi kırk altı yaşında (10) idi dilediler ki peygamberun ḳabri ḳatında defn eyleyeler 'Āyişe razı olmadı ol sebebden Bāḳi'ü'l- (11) Ğarḳada dēdikleri makbereler içinde defn eylediler çünkü Ḥasan öldi Ḥasanun ehl-i beyti ve Ḥüseyn daḫı Medīneden (12) ḳalḳup Mekkeye geldiler Ḥasanun 'avratı Esmā Şāma geldi ki Mu'āviye 'ahdına vefā eyleye Mu'āviye (13) eyitdi Ḥasan ki peygamberun 'a.s. kızını oğluna Ḥasan gibi yigide mi vefālık eylesin benüm oğluma ne ḳadar (14) vefā eylesin Dünyāda dēdi olduḡun 'ayn-ı ziyāndur dēyü emr eyledi ol ḥatunı (15) depelediler Ḥasanun ölmesi hicretün kırk birinci yılında Şa'bān ayında vāḳı' oldu (16) rāvi eydür gerçi Mu'āviye Şāma geldi ḫilāfet anun elinde muḳarrer oldu (17) ammā Ziyāddan ḳatı ihtiyāt ęderdi bir fesād eyleye dēyü üşenürdi Ziyādla Muḡire bin Şu'be arasında (18) dōstlık vardı pes Mu'āviye Muḡireyi ḳatına oḳudu Ziyādı benüm ḳatuma getür dēdi Muḡire eyitdi yā emīrū'l- (19) mü'minīn beglige Ziyād ḡāyet emīn kişidür ve tedbir ehl-i kişidür ol senün ḳatunı gelürdi ammā (20) şundan ihtiyāt ęder ki sen andan ḫesāb isteyesin ol ḫesāb vėrmekden 'ācizdür eger ḫesāb almaḳdan

161a

(1) vāz gėlesin senün ḳatunı gėtũreyin dēdi pes Mu'āviye ḫesābdan vāz geldi Muḡire Ziyādı alup Mu'āviyenün (2) ḳatına gėtũrdi elinde bulduḡın aldı ḡayrısından ḫesāb şormadı andan Muḡire yene Kũfeye viribidi (3) Ziyād daḫı destũr diledi kim Muḡire ile Kũfeye gide kırk üçüncü yıl olıcaḳ 'Amru bin'ü'l-'Āş (4) Mışırda öldi ulu bayram gününde Mu'āviye Mışırı 'Abdu'llāh bin 'Ömer(e) vėrdi Muḡire bin Şu'be kim Kũfede (5) olurdu ḫalīm kişiydi ḫalāyıḳun ḫāline inen muḳayyed olmadı Nehrevāndan ḳaçan ḫavāricden kim var ise (6) Kũfeye gelüp oturmışlardı Muḡire muḳayyed olmazdı Ziyād Muḡireye eyitdi işbu ḫavāric çoḡaldı (7) niçün muḳayyed olmazsın bunları dutup kimin ḳırasun ve kimin zindāna bıraḳasun dēdi Muḡire Ziyādun (8) sözine muḳayyed olmadı Ziyād eyitdi bunların üçünden bir fesād olacaḳdur yėgregi budur ki ben (9) bile ölmeyeyũm dēyũp Kũfeden gitdi Şāma Mu'āviye ḳatına geldi eyitdi Muḡire niçün ḳoyup gitdün (10) dēdi eyitdi Muḡire kendũ fikrine ḫōşnũd kişidür kimesnenün re'yine ihtiyācı yoḳdur ḳorḳaram ki anun (11) 'amelinde bir ḫaḫa vāḳı' ola zirā 'Alīden ḳaçup giden ḫavāric şimdi Kũfeye gėlmiş tobtolu olmuşdur (12) ben Muḡire niçün ḳoyup gitdün söyledũm ki duta anları öldũrecegin öldũre kimini zindāna bıraḳa Muḡire (13) benüm sözũme muḳayyed olmadı ol sebebden gitdũm ki anlardan bir fesād zāhir olıcaḳ olursa ben bile bulunmayam (14) dēdi Mu'āviye eyitdi ḫōş varduḡ pes Muḡire bin Şu'beye nāme yazdı eyitdi niçün ol ḫavāriclere (15) muḳayyed olmazsın anları dutasın öldũresin dēdi ḫavāric ḫōd Kũfede çoḡalmışlardı beş bişden (16) ziyāde leşker olmuşlardı Mestũr

bin ‘Aķıl adlu bir kiřiye beg edindiler Kūfeden ıķup Mūřula ve (17) Cezire(ve) tađıluپ fesāda meřđul olmiřlardı Mu‘āviyeden bu vechle nāme gelicek Ma‘ķal bin Kaysı (18) anlaruđ uzerine viribidi eline gireni kırđı ķalanı tađıluپ kaadı Mu‘āviye Ziyāduđ sōzini (19) ve tedbiri bir vechle begendi kim ķatında hāř vezir edindi varduķa Ziyāduđ mertebesi ziyāde oldı (20) Muđirenūđ hāli mūteđayyir oldı bundan ōđdin Ziyād bin Sūmeyye dērlerdi Mu‘āviye buyurđı

161b

(1) aņa Ziyād bin Ebī Sufyān dērlerdi bunun sebebi bu idi kim Sufyānuđ Sūmeyye adlu bir cāriyesi vardı Ebū Sufyān (2) ol cāriyeye vardı cāriye Ebū Sufyāndan yūklū oldı Ebū Sufyān anı bendendūr demege ‘avratı Hindden (3) ķorķdı Sūmeyyeyi řatdı u aydan řonra Ziyād tođdı cemī‘ halk bilūrđı kim Ziyād Ebū Sufyān- (4) dandur ammā Ziyād bin Sūmeyye dērlerdi Ziyād bin Ebī Sufyān dēmege uřenūrlerdi Mu‘āviye ķatında unki (5) Ziyāduđ nesebi dūrūst oldı buyurđı ki aņa Ziyād bin Ebī Sufyān dēyeler unki tārīh-i nebevī kırķ beřinci (6) yıla yetiřdi Mu‘āviye Ziyāduđ ferāsetini ve re‘yi ve rayı ve tedbiri begendi Bařranuđ ve ‘Ummānuđ ve Baħreynūđ ve (7) (ve) Sistānuđ begligini aņa vērđi Ziyād ol vilāyeti bir vechle źabť eyledi řoye ki uđrısı hırsuzı (8) kesildi ve mūselmānlar ve devletlūler rāħat oldılar Ziyāduđ ‘adli řol mertebede idi kim ērte namāzını mescidde (9) kılurđı aħřam vaķtı olunca mescidde otur(ur)đı mūselmānlaruđ muřālaħını gōrūrđı aħřam namāzın kılduķdan (10) řonra odasına gēlūrđı řehr‘aya buyurđı aħřamdan řonra řehr içinde kimi bulursanuz ōldūrūđ (11) dērdi bir gee bir Tūrķ ādemi birez ķoyunı sūrūp řehre řatmađa gētūrmiřdi aħřamdan řonra ķaldı (12) ‘asker anı dutdılar ki ōldūreler bī-gūnāh olmađın ōldūrmege ķıyamadılar řabāħ Ziyād ķatına gētūrđiler Ziyād (13) eyitdi benūm yařađum iřitmedūđmi niun aħřamdan řonra řařra bulunduđ dēdi eyitdi beriyyede o- (14) lurın yařaķdan bī-ħaberūm gēldūm ki birķaç ķoyun řatam gēc ķaldum dēdi Ziyād eyitdi bildūm ki sen (15) bī-gūnāhsın ammā seni diri ķorısam bozulur bir kiři dađı bōyle bahāne eyler yařaķ bozılmasun içun (16) seni ōldürsünler ki řehid olursın dēdi buyurđı iletdiler ařa ķodılar her gūn dōrt biđ (17) Nāyib ođlanı Ziyāduđ ķarřusunda ayađ ūstine dururlardı andan u bōlūk eylemiřlerdi bu dađı (18) bir bōlūđi maħallelerde yōrūrlerdi ve bir bōlūk mūselmānlaruđ fesādın gōzedūrlerdi ve bir bōlūđi kendūnūđ ķatında (19) hāźır dururlardı ‘ulemādan ve fuķahādan her gūn beř yūz dāniřmend ķatında oturmıřdı her ķaźiyye kim vāķı‘ (20) olsa anlaruđ řaniřıķıyla ēderdi beytū’l- māldan anlara vazife ētmiřdi bir niçe gūnden řonra Muđire bin řu‘be

162a

(1) Kūfede ōldi Mu‘āviye Kūfeyi dađı Ziyāda vērđi pes Ziyād bin Semere bin Cūneydi Bařraya beg eyledi kendūsi (2) altı ay Kūfede ve altı ay Bařrada olurđı Muđire zamānında Kūfede fesād ve gāvđā inen oķ (3) olurđı unki Kūfe dađı Ziyād hūkminde oldı Ziyāduđ yařađından hırsuz oturuřdı gāvđā sākin (4) oldı bir gūn Ziyād Kūfeye gēldi bilesince on iki biđ kiři vardı Kūfe begleri

ol kadar çok (5) sevindiler Ziyād eyitdi şehriñüz hırsuzdan emîn olduğın bildüm ziyāde ādemēderüm bu gelenler (6) benüm kendi ta' alluķātum ve ehl-i beytumdür dēdi anuñ sözine Kūfe halkı gēldiler eyitdiler düne degin¹²¹ (7) sen bir hālayık oğlı idüñ ve aduñ Ziyād bin Sümeyye idi dünden bir aduñı Ziyād bin Sufyān (8) eyledüñ şimdi on iki biñ kişi senüñ ehl-i beytüñ mi oldı evvel senüñ nesebüñ şābit degül ve (9) Ehl-i beyti ķanda bulduñ Ziyāda bir yerden taş atdılar Ziyād elini yüzine dutdı andan ol (10) on iki biñ kişiyē buyurdı mescid ķapularından dutdılar ve taşra bir kürsī ķodılar Ziyād oturdı (11) Kūfe halkını dörder dörder gētürüp ol taş atanları teftiş eylediler siz taş atmaduğnuza ve (12) taş atanı bilmedüğüñze and içüñ dēdi and içeni şalı vērđi and içmeyeni dutdı fi'l-cümle seksen kişinüñ (13) üzerine tōhmet şābit oldı anlaruñ ellerini kesdürdi andan şalı vērđi andan varup sulḫānlık (14) Sarāyından oturdı ol on iki biñ kişi kılıc çeküp ķarşusından ayağ üstine dururlardı (15) bundan şonra Mu' āviye Ḥorāsān tā 'Irāķa varınca Ziyāda ışmarladı Ziyād Ḥakem bin 'Urveyi Ḥorāsāna (16) gönderdi Merv şehrine varıcaķ Ḥakem öldi yerine Celid bin Abdu'llāh(1) gönderdi bu elli bēşinci yıl içinde (17) Ebū Mūsā el-Eş' arī Mekke de öldi Mu' āviye bu yıl içinde ḥacc eyledi yēne giderken yolu Medīneye uğradı (18) diledi kim peygambaruñ minberini Medīneden alup Şāma ilede zīrā eyitdi Medīne ehli 'Oşmānı öldürdükleri (19) sebebeden Ḥak Te' ālā anlara ḥiřm eylemişdür diledi kim minberi yerinden götüre çāre ēdüp ķımıldadamadı (20) āḫir gün dutıldı 'ālem ķaranlıķ oldı şöyle kim yıldızlar zāhir oldı hālayık feryād eylediler minbere

162b

(1) yıķma dēdiler pes Mu' āviye vāz gēldüm maķşūdum minberüñ dayağları sağ mıdur görmekdi dēdi peygambaruñ 'a.s. (2) minberi üç ayağ idi ol üç ayağ minberüñ altına altı ayağ daḫı eyledi şöyle kim peygambaruñ minberi (3) toķuz ayağ oldı şimdiki ḫālde daḫı toķuz ayağdur şimdiki ḫaḫibler ki ḫuḫbe oķurlar altıncı ayağda (4) otururlar peygambaruñ ayağı başduğı yēre çıķmazlar edeb ēderler pes Ziyād bu 'ahdla ve siyāsetle ol (5) vilāyetleri zābḫ eyledi bu ḫāl üzerine pādşāhlık eyledi da' vīsi bu idi kim ben ḫükm ēdindüğüñ yerde (6) Kırmān ķapusından tā Parsa ve Ḥorāsāna ve Ceyḫūn kenārına varınca ve 'Irāķdan tā Diele kenārına varınca (7) ve Hindustān vilāyetine varınca eger bir kişinüñ bir aķçası gide ben aḫa zāmin olayın ödeyin dēdi (8) Ḥavāricden kimi bulursa mecāl vērmez öldürürdi ḫattā bir yıl içinde yēdi biñ ḫavārici kılıcdan geçürdi (9) bunca vilāyet gerçi Ziyāduñ ḫükminde idi ammā ārzü vardı kim Mekke ve Medīne daḫı anuñ ḫükminde ola idi (10) tāriḫüñ elli üçüncü yılında Mu' āviye ķatına ādem viribidi eyitdi niçe pādşāhlığı ben şol elümde (11) dutarın sağ elüm henüz boşdur eger emīrū'l-mü'minīn buyurursa Mekke ve Medīne daḫı benüm ola gāyetde (12) murādumdur dēdi Mu' āviye Ḥicāzuñ daḫı menşürını yazup Ziyāda vērđi altı ay bunuñ üzerine daḫı (13) geçdi andan şonra tāriḫüñ elli üçüncü yılında Ramazān ayında Ziyād vefāt ētdi çünki Ziyād öldi (14) Mu' āviye Kūfeyi ve Başrayı ve 'Irāķı ve Ḥorāsānı Ziyāduñ ulu oğlı 'Abdu'llāh(a) vērđi Mekkeyi Sa'd binü'l-Āsa (15) vērđi Medīneyi Mervān binü'l-

¹²¹dünüñ

Hakeme vèrdi andan ‘Abdu’llāh emr eyledi ‘Irākdan leşker çeküp Hōrāsāna geldi (16) andan Ceyhūn şuyın geçüp Beykend iklimini feth eyledi andan Türkistān ve Semerkāndı ve Buḥārāyı feth (17) eyledi yēne Başraya gèldi bu elli bēşinci yıl içinde Mu‘āviye Dimaşḫ ḥalkına emr eyledi ki Yezīdle bī‘at ètdiler (18) ve her şehre nāmeler viribidiler ki Yezīd ile bī‘at èdeler (19) ol vaḫtin ki Ziyād henüz ḥayātda idi Mu‘āviye anuḫla meşveret ètmişdi ki ḥilāfet oḫlı Yezīde (20) ışımarlaya meger Yezīd ava şikāra ve yēmege içmege ḥariş idi Ziyād eyitdi Yezīd şimdi nefsi hevesindedür

163a

(1) birkaç ‘ālimler ve fāzıllar ve ‘ākil kişiler istedi kim kendünūḫ ḫatında duralar umūr-ı müslimīnden aḫa mu‘āvin olalar bilmedūḫin bildüreler (2) ‘Ömer rażiya’llāhu-‘anhu daḫı aḫa bir aşḫābdan otuz kişi viribidi biri Enes bin Mālik gibi ve ‘İmrān binü’l-Ḥuşayn gibi ve bunlaruḫ (3) emşāli kişilerdi خبرکشادن شهر اهواز بدین سال مچدم bu söz Ahvāz vilāyeti ne vechle feth oldu anı (4) beyān èder Ahvāz dèdükleri bir ulu memleketdür yèdi pāre mu‘teber şehir vardur bir Ahvāz vilāyetinūḫ pādşāhına Hürmüzān (5) dèrlerdi ulu pādşāhdı başına altun tāc gèyerdi eydürler ki ‘Acem memleketinde idi pādşāh altun tāc gèyerdi atadan (6) dededen şāhzādeler idi ammā tāclar ekāsire tābi‘di aşāḫıraq olurdi bunlar cemī‘si Kisrānuḫ ḫükminde (7) olurlardı bu Hürmüzān Yezdigürd-i Şehr-yār Kādisiyye cenginde yardıma gètürmişdi anda şıncak gelüp memleketi içinde (8) oturmuşdı Ahvāz iklimi ve Başra vilāyetine yakınraqdur şöyle kim şınırlardı kim bir birine ulaşuḫdur çünki Hürmüzān (9) Kādisiyyeden gèldi vilāyetine yakın olan yerlere ki müselmānlık ḫolmuşdı ve müselmānlara iḫā‘at¹²² gètürmişlerdi Hürmüzān (10) anları incitdi her ḫarafa segirdim vèrdi ve çok fesādlar eyledi ‘Utbe ‘Ömere nāme yazdı Hürmüzānuḫ taḫdīsini (11) bildürdi ‘Ömer rażiya’llāhu-‘anhu daḫı Kūfede Vaḫḫāşa nāme gönderdi ‘Utbeye yardım eyle dèdi pes Sa‘d Vaḫḫāşı (12) ve Nu‘aym bin Muḫrini ve ‘Abdu’llāh binü’l-Mes‘ūdı beş biḫ erle yardıma vèrdi ‘Utbe daḫı Başra leşkerinden Selmān (13) bin ‘Uneyni ve Ḥarmele bin Berberbuḫ viribidi Nisyān ovasında iki leşker birikdi müretteb yaraḫla Ahvāz üstine yüz (14) dutdılar ol vaḫt Hürmüzān Nehri Nitri dèdükleri şehirde oturmuşdı ol şehriḫ yōresinde Kelīb bin Vail (15) ḫabilesinden çoklık ‘Arab olurdi anlaruḫla Hürmüzān arasında ḫayli ‘adāvat vardı Hürmüzān anlara varmaḫlıḫa (16) bir fırsat gözedürdi müselmānlar ol ḫāli işitdiler ol ḫabileyi kendülere da‘vet ètdiler siz daḫı bize yardım èdün (17) dèdiler anlar daḫı ḫabül ètdiler ḫalan gün sizūḫle biz daḫı mu‘āvin olavüz dèdiler Hürmüzān çünki üzerine düşmen gèldūḫin (18) işitdi leşkerini devşirdi anlara ḫarşu çıḫdı ol gün ki Benī Kelīb ‘Arablarıyla va‘de ètmişlerdi Hürmüzānla (19) buluşdılar ol gün İslām leşkeri iki bölük oldılar bir yaḫadan Kūfe leşkeri yōridi ve bir ḫarafdan Başra leşkeri yōridi (20) evvel-emirden Hürmüzān Kūfe leşkeriyle müselmān göriceḫ hemān leşker oldur şandı sevindi bir yaḫadan Başra çerisi

¹²²‘āḫat

163b

(1) dağı yöridi anları göricek Hürmüzân korkdı ol dağı leşkerini iki bölük eyledi iki taraftan şavaşa başladıkları gibi (2) bir yañadan Kelib leşkeri görindi eyle olıcağ Hürmüzân döymedi şındı kaçdı müselmānlar kılıc koydılar kimini kırdılar (3) ve kimini esir étdiler Hürmüzân ol aradan kaçdı Sūku'l-Ahvāz kal'asına düşdi bu Sūku'l-Ahvāz kal'ası gāyet (4) zarb kal'a idi ve hem mu'azzam şehirdi içinde bir büyük ırmağ ağıardı aña Duḡeyl derlerdi müselmānlar ol leşker şıdılar (5) gānīmeti alup ḡumsin Ḥazret-i 'Ömere rażiya'llāhu-'anhu gönderüp feth-nāme ḡālī bildürdiler müselmānlar işidüp şād oldılar (6) 'Ömere rażiya'llāhu-'anhu Benī Kelib' Arablarından müselmānlara yardım étdüklerin işidicek ḡatırı anlardan ḡōş oldu bu Benī (7) Kelib 'Arablardan dağı 'Ömer rażiya'llāhu-'anhu elçü viribidiler 'Ömer anları elçülerine 'izzet eyledi ve ḡōş görđi (8) ve ḡācetlerin revā kıldı andan peyḡambarı Ḥarḡūs binü'l-Muḡrīni bile viribidi ve ḡaylı yardım gönderdi cehd eyleḡ (9) ki Ahvāzı dağı feth eyleyesiz dedı çünki İslām leşkeri Fevḡu'l-Ahvāz kal'asına geldiler Hürmüzân ikileyin karşı çıkdı (10) Fevḡu'l-Ahvāz üzerinde bir vechle uğraş étdiler ki ḡiç olmuş degüldi bu şavaşı 'Utbe Ḥarḡūs bin Sehibü'l-Muḡrī- (11) ye ışmarladı Hürmüzân görđi kim leşkerine tākat getürinmez nā-çār olup Fevḡu'l-Ahvāzı dağı koyup kaçdılar Hürmüz (12) kal'asına vardı Ḥarḡūs vardı Fevḡu'l-Ahvāzı aldı içine girdi oturđı Cerr bin Mu'āviye leşker koşup Hürmüzân (13) ardınca viribidi Hürmüzân görđi kim 'Arablardan ḡurtulımaz ādem viribiyüp şulḡ étmek istedi şehirlerümi yēne baña (14) vērün nenün üzerine şulḡ éderseñüz rāżiyum dedı Ḥarḡūs 'Ömere nāme yazup bildürdi 'Ömer rażiya'llāhu-'anhu (15) eyitdi şulḡ eyleḡ ammā alduḡunuz şehri vērmeḡ anı elindeki dört pāre şehri elinde ḡalsun çār-nā-çār rāżī (16) oldu pes Hürmüzân Rām-ı Hürmüzde Ḥarḡūs Fevḡu'l-Ahvāz kal'asında oturdılar bu Ahvāz Pars şehirlerinin ḡaddlarına (17) ulaşıḡdur araları birbirinden ırāḡ degüldür 'Arablar Ahvāzı şulḡle alıcaḡ Pars iklimine dağı tāma' étdiler Pars iklimi (18) (iklimi) henüz Yezdigürd elinde idi 'Ömere rażiya'llāhu-'anhu nāme viribidiler destür vēr Pars iklimine varalum dediler destür vērmedi (19) eyitdi ol vilāyet birez ırāḡdur siz anda varıcaḡ bizüm söz mededümüz yetişmez dedı pes müselmānlıḡun bir taraḡı Ahvāza (20) yetişdi ve bir taraḡı 'Irāḡdan tā Ḥilvāna yetişdi

خير رفتن مسلمانان از بحرین rāvī eydür ol vaḡtin ki Ḥazret-i

164a

(1) Resül a.m. 'Alā'ü'l-Ḥazramī Baḡreynde 'āmil kılmışdı 'Ömer rażiya'llāhu-'anhu dağı anı muḡarrer kılmışdı Ḥādisiyye uğraşı olduḡı (2) vaḡtde 'Ömer rażiya'llāhu-'anhu 'Alā'a nāme viribidi Sa'd Vaḡḡāşa yardım eyle dedı 'Alā 'Ömerden rażiya'llāhu-'anhu kendü dilek (3) eyledi ben Sa'dün sancaḡına varmazın beni 'afv eyle dedı 'Ömer dağı anı 'avf eyledi Baḡreynde fāriḡ oturmuşdı (4) çün görđi ki Sa'd bunca fethler eyledi tā Ḥilvāna varınca vilāyet ḡomadı açdı bu yañadan Başra leşkeri tā Ahvāza (5) varınca feth eylediler 'Alā'ü'l-Ḥazramī dağı ḡayrete ve

hamiyyete düşmişdi diledi kim ol dağı bir iqlim açā ‘Ömerden razīya’llāhu-‘anhu (6) destūr almadı bēş biñ kişiyile gemiye oturup Pars iqlimine geçdi İştāhr dēdikleri şehriñ üstine düşdi Pars (7) iqliminüñ şāhına Şhrek dērlerdi Yezdigürd hükminde olurdu İştāhr şehrinüñ emirine Mezīd dērlerdi çünkü ‘Alā’ İştāhrıñ (8) üzerine düşdi Mezīd çıkup ‘Alā’ ile uğraş eyledi müselmānlar gālib düşdiler İştāhr begini öldürüp şehriñi (9) aldılar şehriñ begi kendüsi Şīrāzda otururdu İştāhr alındıgıñ işidicek etrāfa nāmeler viribidi leşker cem‘ eyledi (10) diledi kim ‘Alā’ ile uğraşā ‘Alā’ gördi kim aña tākāt getürimez diledi kim yēne dōne ittifāk bir gece bir katı yel çıkdı gemileri (11) bir birine urdu helāk eyledi çün kim gemiler ğarç oldu müselmānlar mütehayyir kaldılar ‘Alā’ diledi kim Ahvāz yolın duta Ahvāza (12) çıkā Ahvāzdan yēne Bahreyne geldi Şa‘ rek ādem viribiyüp Ahvāz yolın bağlatdurdı nā-çār olup İştāhr içinde (13) oturdu bir gün ‘Ömer razīya’llāhu-‘anhu müselmānlaruñ ol hāllerin işitdi ‘Alā’ü’l-Ĥazramī varup destürsuz buncılayın iş (14) etdüğine kaçadı ‘Utbe binü’l-‘Urvāna mektüb yazdı ‘Alā’ü’l-Ĥazramī benüm destürsuz şuncılayın fesād eylemiş müselmānları kāfir (15) içinde komış tēz Başradan leşkerle gelesin Ahvāz yolından varalar müselmānları hālāş ēdesin şimdiki hālde (16) ol vilāyeti feth etmege muqayyed olmayasın bu yakında Pars vilāyeti açılmazsa dağı olur dēdi andan ‘Alā’ dağı nāme (17) yazdı eyitdi Ĥaḡ Te‘ālā pādşāhları anuñçün komışdur vilāyetlerinde anlaruñ emrinsüz iş olinmaya şimdiki hālde sen (18) buncılayın iş eyledüñ buyurdum ki ol ortadan hālāş bulup Bahreyne geleceksin anlarla Bahreyne varmayasın Sa‘ d bin (19) Ebī Vaḡḡāş Ḳabūsa gelsün anuñ ĥidmetinde olasın bilürin ki Sa‘ de kullıḡ etmek saña katı güc gelür anuñçün bu nesneyi (20) saña buyurdum eger saña bu nesneden güc olacağın bildüm anı buyurdum dēdi ‘Utbe bin ‘Urve çünkü nāme oḡudı Başra şehriñden

164b

(1) leşker alup bēş biñ miḡdārı Ebū Siret bin Erbeyi viribidi Ebū Sire Ahvāz yolından Pars tarafına gitdi ol derbendleri (2) açdı Pars leşkerini müselmānlaruñ yolından ırup ol bēş biñ müselmānı ḡurtardı çünkü müselmānlar hālāş oldılar (3) yēne Bahreyne gēldiler ‘Utbe bin ‘Urvān ‘Alā’ü’l-Ĥazramī Sa‘ d Vaḡḡāşı ḡatına viribidi ‘Utbe kendüsi Başrada oturdu Hürmüzān (4) Ahvāzda oturdu şuña degin ki ḡacc vaḡtı yētişdi ‘Utbe ‘Ömerden razīya’llāhu-‘anhu destūr alup Mekkeye gēldi Ebū Sire (5) yērine ḡalīfe eyledi Mekkedden yēne dönüp Baḡḡanü’l-Naḡle gelicek ḡasta oldu Başraya gēldi gemi aldı ‘Ömer razīya’llāhu-‘anhu Ebū (6) Sireyi Başrada ḡodı iki yıla degin Muḡīre anda emir eyledi iki yıldan soñra anı gönderüp ol vilāyeti Ebū Mūsā (7) el-Eş‘arīye vērdu *خبار كشادان بقیة تاهواز و كرفتار شدن هر زمان ملكا هواز* rāwī eydür bu yaña Yezdigürd (8) bin Şehr-yār ki şehrinde oturmuşdı Ahvāz vilāyetine Pars iqlime ‘Arab leşkerinüñ ayağı başduğın ve anlardan (9) birḡaç ḡal‘alar alduğı işitdi ol tarafda olan pādşāhlara nāme gönderdi eyitdi niçün dīnünüzü ḡor eyledünüz (10) ‘Arabuñ işin süst eyledünüz şimdiki hālde ‘Arab şol ḡadar küstāḡ oldu ki Sevād-ı ‘Irāḡı ve bizüm ḡānedā- (11) numuzı ve Medāyini almağā ḡatmadılar ve Hürmüzānuñ üstine gelüp Ahvāz vilāyetinüñ yarusın aldılar şimdiki hālde Pars iqlimine (12) dağı ḡadem başdılar şol ḡadar dōstlıḡ

ëtdünüz ki ađunuza dūşmiş ‘Arabları sađ selāmete ıkarduñuz Hürmüzāna yardım (13) kılasuz ve leşker vēresiz ‘Arab elinden al‘alarını yene alasız Ahvāzı hıfz eyleye dëdi Yezdigürdden bu vechle nāme gelicek Pars (14) iklīmünñ pādşāhı ve ol tarafda olan müselmānlar leşker cem‘ eyleyüp Hürmüzāna yardım ëtmege yarađ gördiler Hürmüzān anı (15) görüp kuvvetlendi bu yaña ‘Ömer rażiya’llāhu-‘anhu işitdi ki Hürmüzān Pars leşkeriyle birikmiş ‘ahdını şımış tēz Ebū Mūsā- (16) ya nāme yazdı Başradan leşker gönderesin Ebū Sireyi baş dike Hürmüzānla uğraşalar Ahvāzı tamām fetħ almayınca Pars (17) leşkeri ve ‘Acem şāhı andan ama‘ları kesmezlerdi pes Ebū Mūsā Başra leşkeriyle Ebū Sireyi viribidi Sa‘d bin Vađķāşa dađı (18) nāme yazdı Kūfeden ve ‘Irāđdan leşker viribidi cemī‘ leşkere Ebū Sire baş oldı Ahvāz(a) gëlüp Rām-ı Hürmüz dëdükleri (19) şehrinñ üstine ondu Hürmüzān şanurdu kim Şhrek Pars leşkeriyle yardıma göndere vāķı‘ada hem gönderdi ammā (20) Pars leşkeri Tūster al‘asına gelicek ol arada oturdılar Rām-ı Hürmüz(e) degin gëldiler zīrā Tūster al‘ası gāyetde muħkem

165a

(1) al‘a idi Hürmüzān gördi kim Pars leşkeri Tatardan ilerü geğdiler kendüsi dağı nā-çār olup Tatara gëldi ‘Arab (2) leşkeri Rām-ı Hürmüz al‘asın uttılar Ebū Sire anda birez er odı andan gëçüp Tatara gëldi Tatar üzerinde Pars leşkeri (3) ve Hürmüzān leşkeri arışmışlardı çünki ‘Arab leşkeri yëtişdi şehre arşu ondılar bu yaña Ebū Mūsā el-Eşā‘ri işitdi (4) kim Pars leşkeri Hürmüzāna yardıma gëlmiş ‘Ömer rażiya’llāhu-‘anhu destūryla Ebū Mūsā kendüsi dağı Başradan cemī‘ Başra leşkeriyle (5) Ahvāza gëldi ammā uğraşmak Ebū Sireye emr olınmışdı Ebū Mūsā aña tābī‘ olmuşdı şol sebebden ki EbūSire şavaş (6) olayını eyü bilürdi ‘Arab leşkeri altı ay Tatar şehrinñ üzerinde oturdılar bu altı ay içinde seksen kerre (7) uğraş ëtdiler birbirine fırsat bulup iki taraftan dağı mübālağa leşker kıldılar şöyle kim iki leşker dağı ceng ëtmekden (8) za‘īf oldılar peygambaruñ ‘a.s. yāranlarından bir du‘āsı maķbūl olur bir kişi vardı adına Ekber bin Mālik dërlerdi (9) müselmānlar ceng ëtmekden za‘īf olıcağ Ekber bin Mālikünñ atına gëldiler andan du‘ā-yı şey’u’llāh ëtdiler el dağı el götürüp (10) du‘ā eyledi eyitdi yā Rabb dilerin bu al‘a müselmānlar elinde fetħ eylesin ve baña şehādet rüzī kılasın dëdi (11) çünki şabāh oldı müselmānlar yene al‘aya şavaşa yöridiler ceng arasında Ekbere bir ođ doğındı Ekber şehīd oldı müselmānlar (12) eyitdiler kendünñ du‘āsı maķbūl oldı ümīddür ki al‘a dağı fetħ ola dëdiler ceng iken bir kişi al‘adan Ebū Sirenñ (13) atına gëldi eyitdi baña ve ehl ü ‘ayālūme āmān vērürseñ ben size bu al‘ayı alu vēreyin dëdi Ebū Sire eyitdi nevechle (14) alı vēürsin dëdi ben bu al‘ada bir şu yolın bilürin baña birez bahādır yüz yigit oş ol apudan içerü gireyin (15) al‘a apusın açı vērsünler ve sen dağı al‘aya oyuluñ aluñ dëdi Ebū Sire aña āmān vērdi ve bir bahādır er oşdı (16) anları ol uğrı apudan içerü gir(d)ürdi al‘a apusu yıkdılar müselmānlar al‘aya oyuldılar şehri aldılar ve içindeki (17) kāfire āmān vērmediler kırdılar meger bu al‘adan içerü bir zārb al‘a dağı vardı ki anda Hürmüzān kendü hās emīnleriyle gece olıcağ (18) yaturmuş çünki müselmānlar taş al‘a(yı)

alup içerü girdiler Hürmüzân ol  al' anuğ içinde buldılar müselmânlar ol  al' aya dağı Şavaş (19) yöridiler Hürmüzân burc üzerine geldi eyitdi hayli zağmet çekmiŐsüz hileyle taş  al' ayı almıŐsuz hüner budur ki bu kal' ayı alasız bu  al' ayı (20) Őā(h) buyurmiŐdur hergiz bu  al' ayı Şavaşla kimesne alınamıŐdur Şimdi benüm  atumda biğ tır-endāz vardur her birinüğ  atında yüz yay ve biğ

165b

(1) ođ vardur anlar dağı Őöyle atıcılardur ki biđ oğı atsalar  ata eylemez bu  al' a ol vađt alunur ki bu duran yüz biđ yay üŐete (2) ve biđ kez biđ ođ dökite ve biđ tır-endāz  ırıla ve her ođuđ ucında bir ' Arab  ırıla sizüğ h od biđ kez biđ leŐkerüñüz (3) yoğdur ma' lümdur ki hemān  urı zağmet çekmiŐsiz ve ' ayŐ fikr etmiŐsiz dēdi Ebü Sire eyitdi bu sözden murāduđ nedür (4) dēdi Hürmüzân eyitdi murādum oldur ki arada bunca helāklik olmaya bađa yol veresiz Őāhuđuza varam eger öldürür ol (5) öldüre āmān vērürse ol āmān vere bārī size minnetüm olmaya dēdi pes Sire bu nesneyi ' Ömer rağiya'llāhu-' anhu bildürdi ' Ömer rağiya'llāhu-' anhu (6) nāme yazdı eyitdi ki ol ne dērse ēdesiz Hürmüzân benüm  atumda gele neylessem ēdem eyle olıcağ Hürmüzāna destür vērđi (7)  al' adan atdı mālī ve  azāini ne varsa alup  ıkarđı Ebü Mūsā el-EŐa' ri ve Enes bin Mālīki ve niçeleri bile  oŐdı (8) Hürmüzân cemī' zağmetle ve mālīyla Medīneye geldi Őehre yağın gelicek anlara eyitdi Őimdi siz beni ' Arab sul anı  atına (9) aldurasız ben dağı ' Acem Őāhiyın gerçi sizüğ elüñüzde esirin ammā sizüğ bende h kmüñüz yoğdur bađa destür vērüđ Őāhāne  onları (10) gēyeyin ' Arab Őāhi  atına Őāhāne gireyin dēdi eyitdiler sen bilürsin pes Hürmüzân emr eyledi  azāine Őandü ların açdılar (11) ol gevherlerle zeyn olunmiŐ altunlu  onların gēydi ve baŐına altun tāc urındı Őöyle kim gevherler Őu' Alīnden bağanlaruğ (12) gözleri  amaŐurdı bu zinetle geldi görenler müte ayyir  aldılar çünkü ' Ömerüñ  apusına geldi çalan pādŐāhlar  apusu gibi (13)  apucılar  āvüŐlar gözedürdi hiç kimesne görmeyicek ' acebe çaldı ' Ömeri rağiya'llāhu-' anhu Őordılar evde bulunmadı mescidde bulındı (14) sürüp mescide geldiler gördiler ki ' Ömer rağiya'llāhu-' anhu bir eski göñlek gēymiŐ ki bir niçe yerde yamaları var yüzini dīvārdan (15) yađa dönüp yatmiŐ uyur Enesle gelenler bir pāre ırāđdan oturdılar Hürmüzāna dağı yer gösterdiler oturdı eyitdi ' Arabuđ (16) Őāhi bu yatan kiŐi midür dēdi eyitdiler beli  anı bunun tācı tağtı dēdi eyitdiler bizüm Őāhlarumuzuđ tācı tağtı olmaz eyitdi (17)  apucuları  āvüŐları  anı eyitdiler bunlarda tekellüf olmaz yalnız yatur yalnız  urur gēce yörür gündüz yörür kimesneden i tiyāđ (18) etmez dēdiler eyitdi bu sīret peyđambarlar ' a.s. sīretidür eyitdiler bu peyđambar ' a.s. degüldür peyđambar yolın dutmiŐ bir kiŐidür pes bu i tiyāđsuzluđ (19) bunun ' adlındendür yāh ud  ađđ-ı dīn üzerine olduğındandır dēdi bunlar bu söz dēmeye iken ' Ömer rağiya'llāhu-' anhu uyandı  urı geldi (20) oturdı Hürmüzāni gördi kim tāc ve gevherle oturmiŐ Enese eyitdi bu kimdü(r) dēdi Enes eyitdi Ahvāz Őāhi Hürmüzāndur eyitdi

166a

(1) tonları çıkarup bir göçlek geyürdiler yene ‘Ömer katına geldiler gelüp Hüzmüzān ‘Ömer rażiya’llāhu-‘ anhu karşına tırdı Medīnede bir ‘Acem dilin (2) bilür bir kiři istediler ki tercümān ola bulunmadı meger Muğire bin Şu‘be ki birez vaqt Başrada olduğı sebebden anda bundan (3) ‘Acemce bilürdi anı gétürdiler tercümānlık eyledi aña eyitdiler eyit kişiyle söylesün niye geldi murād nedür dedi Hüzmüzān eyitdi (4) ölüler sözi mi söyleyeyin yoğsa diriler sözi mi eyitdi diriler sözin söylesün eyitdi sözüm budur ki ben elünde emīn (5) oldum şimden şonra beni öldüremezsın ‘Ömer eyitdi niçün Hüzmüzān eyitdi anuñçün ki baña diriler sözin söyle dedün (6) beni dirilerden eyledün dedi ‘Ömer eyitdi hāşā ki ben seni dirilerden eyleyem bir kiři ki Ekber bin Mālik gibi kiři öldüre (7) ben anı diri qor mıyın zīrā Ekber bin Māliki oğla Hüzmüzān kendüsi urmuşdı benüm murādum oldur ki sözini (8) diriler gibi söyleyesin bu degüldür ki sen dirilerden olasın dedi Hüzmüzān bildi elbetde kendüyi öldüriserdür ‘Ömer rażiya’llāhu-‘ anhu (9) eyitdi senün çehreñde ‘adl eşerin ve iyilik eşerin görürin dilerin ki bir içim şu gétürürsen içem anı içince baña āmān vère- (10) sin ‘Ömer rażiya’llāhu-‘ anhu eyitdi vèrürersordı şu gétürüp Hüzmüzān eline vèrdiler Hüzmüzān eyitdi işbu elümdeki (11) şuyı içince baña āmān vèrdün mi ‘Ömer rażiya’llāhu-‘ anhu eyitdi vèrdüm dedi Hüzmüzān ol şuyı yere dökdi eyitdi (12) bārī şimden gerü beni öldüremezsın dedi ‘Ömer rażiya’llāhu-‘ anhu dedi neden dersin eyitdi şundan derin ki bu şu (13) içince baña āmān vèrdün ben hōd şuyı yere döküm bu şu hāşıl ola ki anı içem ol vaqt sen beni öldürürsin (14) dedi Enes bin Mālik eyitdi yā emīrū’l-mü’mīnīn Hüzmüzān eyü söyledi ‘Ömer rażiya’llāhu-‘ anhu eyitdi bu söz çok ma‘rifetdür (15) buncılayın sözle beni aldayumazsın benüm murādum oldur ki bir içim miqdārı saña āmān vèrem andan şonra (16) öldürem dedi Hüzmüzān eyitdi benüm hālāş olmama çäre nedür dedi ‘Ömer rażiya’llāhu-‘ anhu eyitdi barmağ götürüp (17) imān getürsen müselmān olsan eyle dèyicek Hüzmüzān dizi üstine oturup eyitdi *eşhedü en lā ilāhe illallah ve eşhedü* (18) *enne Muḥammedü’r-resūlu’llah* dedi çünkü Hüzmüzān müselmān oldı müselmānlar şād oldılar ‘Ömer rażiya’llāhu-‘ anhu buyurdi nesün aldılarsa (19) bir eksüksüz yene vèreler ‘Ömer anı evini ‘atā ve fitreye yazdı her ‘atā on biñ aqça olurdi bundan şonra Hüzmüzān (20) Medīnede qaldı bu Ahvāz fetḥ olduğı Hicretün on toquzıncı yılında idi yigirminci yıl olıcağ ‘Ömer rażiya’llāhu-‘ anhu ‘Amru

166b

(1) binü’l-‘Āşā nāme yazdı buyurdi kim Şāmdan leşker alup Mışır ve İskenderiye tarafına vara ve ol yerleri fetḥ eyleye خیرکشادن مصر و اسكندريه (2) rāvī eydür ol vaqt ki ‘Ömer rażiya’llāhu-‘ anhu Şām vilāyetin Mu‘āviye bin Sufyāna vèrdi buyurdi ki (3) Şām vilāyetinde şimdiki hālde saña hācet olmayan leşkeri ne qadar varsa ‘Amra rażiya’llāhu-‘ anhu koşun Mışır ve İskenderiye (4) üzerine varmağda bile olalar andan Zübeyr bin ‘Avāmı Medīne leşkeriyle aña bu iş(e) koşdı ‘Amr rażiya’llāhu-‘ anhu ol İskenderiyeeye (5) vardı Teşliş dèdükleri köyleri urdı halkımı esİR eyledi ve gānīmeti alup hamsīn çıkardı ‘Ömer rażiya’llāhu-‘ anhu gönderdükdən (6) şonra bākī qalan mālī

müselmānlar arasında bahş eyledi beş ay tamām İskenderiye çapusunda oturdu āhir İskenderiyenüñ (7) emīri zebūn olup āmān diledi eyitdi hārāc vèrmegi qabūl edin evet bu şartla ki bu tarafda alınan (8) esīrleri gönderesin pes ‘Ömere rażiya’llāhu-‘anhu nāme yazdı bildürdi ‘Ömer rażiya’llāhu-‘anhu eyitdi bundan gönder dükeli esīr müselmānlar (9) arasında kısmet olındı anda olan esīrleri vèrmekle rāzī olursa şulh ile şol esīr ki tersālīga (10) üzerinedür anları vèresin ve şunlar ki dīn-i İslāmı qabūl ederler anları vèrmeyesin dēdi İskenderiye (11) sultānı bu qavle rāzī oldı bunun üzerine şulh eylediler qal‘ ayı vèrdiler çünki İskenderiye fetḥ eyledi andan (12) geçüp Mışır üzerine vardı ba‘zılar eydür ki Medīneye gèldükden şonra Mışır vardı fi’l-cümle çünki Mışır üzerine var- (13) dı ol vaqt Mışır sultānı (Mu)qavqıs idi ve Mışırda bir ulu pappas vardı adına İbn Meryem dèrlerdi ol (14) vilāyetün ḥalkı anuñ emrinde olurlardı Mışır sultānı daḥı anuñ buyruğundan taşra iş ètmezdi ol pappas (15) Mışırda olan keşīşleri alup ‘Ömer qatına gèldi ‘Ömer rażiya’llāhu-‘anhu anlara qatı ‘izzet eyledi eyitdi peygāmar ‘a.s. (16) şöyle dēmişdür ki her ne vaqt ki Mışır alınur anuñ ḥalkını incitmeyesin ki anlar bizüm qavmlerümüzdür zīrā ki İsmā‘il peygāmaruñ aleyhi’n- (17) nebī Hācer Mışır sultānı kıızı idi ‘Aynı’s-Şems leşkeri Mışır sultānını öldüricek Hāceri esīr eylediler şonra bir (18) Pādşāha şatdılar ol pādşāh Hāceri İbrāhīm peygāmara bağışladı İsmā‘il peygāmaruñ ‘Arab tā’ifesinün atasıdur (19) Hācerden ḥāşıl oldı siz tā’ifeye cihet eylemek bizüm üzerümüze vācibdür eger müselmān olursañuz pīrümüz olasız (20) uymazsañuz daḥı hemān hārāc vèresiz yene evvelki ḥālünüz üzerine olasız dēdi eyitdiler başumuz üzerine müselmān olalum ammā bize

167a

(1) birkaç ay mühlet vèr dēdiler ‘Ömer rażiya’llāhu-‘anhu eyitdi birkaç ay qaçan mühlet olıyardur on üç gün size mühlet vèrdüm (2) varuñ fikr eyleñ ya şulh ihtiyār eyleñ dēdi anlar yene şehrlerine gèldiler cengi ihtiyār ètdiler ‘Ömer rażiya’llāhu-‘anhu anlaruñla (3) şavaş eyledi Mışıruñ leşkerini şıdı qal‘a(yı) bıraқdı Zübeyr qal‘anuñ burcına çıқdı diledi kim qal‘aya gire āmān dilediler (4) ‘Ömer rażiya’llāhu-‘anhu anlara āmān vèrdi şulh eylediler qal‘ ayı vèrdiler bu tarafda ‘Aynü’s-Şems meliki leşker çeküp Mışır sultānına (5) yardıma gèlmişdi gördi kim qal‘a alınmış ‘Arab leşkerinün üstine hücum eyledi müselmānlar anları daḥı şıdılar tağıtdılar (6) kıbtīlerün çoğın esīr eylediler bu qaziyye ol yıl içinde idi ki ‘Ömer rażiya’llāhu-‘anhu ‘Alā’ü’l-Ḥazramī Baḥreynden giderüp Sa‘d (7) qatına vèrmişdi Mudāme bin Muṭ‘ümü Baḥreyne emīr eylemişdi ki bu yigirminci yıl içinde ki Mudāme süci içdüğü zāhir (8) oldı ‘Ömer anı Medīneye getürdüp aña ḥadd urdı ve Baḥreyn vilāyetine Ebū Hüreyreyi naşb eyledi hem bu yigirminci (9) yıl içinde idi kim Sa‘d Vaққāşdan şikāyet ètdiler ‘Ömer rażiya’llāhu-‘anhu Sa‘di Medīneye oқudı Mışıruñ ve (10) İskenderiye fetḥi bu yigirminci yıl içinde oldı yigirmi birinci yıl olıcaқ Nihāvend vilāyeti fetḥ oldı (11) خبركشادننهاوند rāvī ey(it)di ol vaqt ‘Ömer rażiya’llāhu-‘anhu Sa‘d bin Ebī Vaққāşı Kūfeden giderdi Kūfe peygāmaruñ ‘a.s. (12) yāranlarından Enşārdan ‘Abdu’llāh bin ‘Aṭafāna vèrdi Sa‘d

Vakḳāşuñ ma'zūllığı diyār-ı 'Aceme yayıldı Yezdigürd anı (13) işidüp şād oldu eyitdi anuñ beglerbegligin almak 'Arabuñ devleti gitmesine delildür şimden şonra yene devlet (14) baña yüz dutdı çıqup 'Arabuñ üstine yörimek gerekdür dedı eyle dëyüp her tarafa nâmeler yazdı nâmede (15) şöyle dedı kim çarḥ-ı gerdân işi budur kim pādşāhları gāh zelil kıılır ve gāh 'aziz kıılır dīni ve beni daḥı gāh kavī (16) kıılır gāh za'if kıılır birkaç gün idi kim nār-ı nūr bize ḥışm göziyle bakmışdı yene rahmet nazarıyla nazar eyledi (17) şimdiki hâlde 'Arabuñ üzerine yörimege kuşak kuşandum gerekdür ki sizler daḥı dīn yoluna gayret edesiz ceng yarağıyla (18) hâzır olasız ki çarḥ-ı felekün yardımını kişinün himmetine göredür şafa himmetiyle ve hâliş niyyetiyle yanuñuzı kuvvetlendürmekçün bel (19) bağlayasız dedı bu resme her taraftan nâmeler yetişdi Ḥorāsandan Nişābūrdan Mervden Belḥden Sekistāndan Parsdan (20) İsfahāndan Kūhistāndan ve her vilāyetden on biñ yigirmi biñ otuz biñ er hâzır oldu ammā 'Acem vilāyetinde

167b

(1) bir ad çıkarmış kişi bulunmadı kim anı leşkere baş dikeler Nihāvend şehrinde bir pehlevān vardı adına Fīrūzān (2) dërlerdi katı ulu kişilerden idi ammā pīr olmuşdı Yezdigürd vezīrleri şunuñ üzerine ittifaḳ etdiler leškere (3) Fīrūzān emīr ola Yezdigürd eyitdi Fīrūzān pīrdür anı Nihāvendden Reye getürmek aña zahmetdür meger ki leşker anda (4) varalar Fīrūzān katına cem' olalar cem' si bu nesneyi revā gördiler bëşyüz elli leşker Nihāvende gelüp Fīrūzān katına (5) cem' oldılar bu yaña 'Abdu'llāh bin 'Aḫafān bu hâli işidüp tēz 'Ömere rażiya'llāhu-'anhu nāme yazdı Ḳarīb bin Zāferile (6) nāmeyi 'Ömer rażiya'llāhu-'anhu katına viribidi 'Ömer işidüp perīşān oldu andan nāme getüren kişiye eyitdi aduñ nedür eyitdi (7) Ḳarīb eyitdi ataḅ adı nedür eyitdi Zāfer 'Ömer rażiya'llāhu-'anhu eyitdi elhamdülillah Zāfer-i Ḳarīb dëyüp bu ismi mubārek (8) görüp şād oldu andan aşḫābı cem' edüp meşveret kııldı eyitdi 'Acemden bu resme leşker hergiz cem' (9) olmamışdur şimdi eger Fīrūzān niçe leşkeriyle 'Utbe Ḥilvāna geçüp bu tarafa yörise anı def' eylemek müşkildür fikr ederin (10) ki ben kendüm varam 'Acemle uğraşam bu kerre daḥı ki Allāh fırsat vërüp 'Acem leşkerini şarsavuz şimden (11) şonra 'Acem ayruḳ kendüzini dëremez bu bābda siz ne maşlaḫat göresiz dedı aşḫābdan ba'zısı bu nesneyi maşlaḫat gördi (12) ba'zısı hic revā görmediler 'Oşmān bin 'Affān rażiya'llāhu-'anhu eyitdi *ḥaḳḳ subḫānehu ve Te'ālā* dīn-i İslāmı ki senün elünge (13) 'aziz kııldı yene zelil edicek degüldür buyur Başrada Kūfede Şāmda Yemende ne kadar leşker varsa gelenleri sen kendüzün (14) Kūfede Yemende yā Medīnede yā Ḥilvānda otur leşker viribi şavaş eyleşüz eger fırsat bizüm olcaḳ olursa tēzcek ḥaber bilinür (15) eger bizüm leşkerümüz şınıcaḳ olursa şınanlar gelürler saña ḫayanurlar sen bile olcaḳ leşker ne kadar az daḥı olursa (16) senünle kuvvetlenürler dedı 'Alī bin Ebī Ṭalib rażiya'llāhu-'anhu eyitdi yā emīrū'l-mü'minīn bilgil ki sen kendüzün sefere çıḳmaḳ (17) 'ayn-ı ḫaḫādur şimdi eger Şāmīden çeri alacaḳ olursaḅ Berber leşkeri gelürler Şāmı ḥarāb ederler Medīneden çeri (18) alacaḳ olursaḅ Medīne yöresinde olan 'Arablar Medīneyi şöyle vīrān ederler ki iki taş birbiri ḳalmaya şavāb (19) budur ki Medīne ve Şām

leşkerine dayanmayasın Başra ve Kûfe leşkerinüñ üç bahşında iki bahşın alup bir bahâdır kişi (20) baş dikesin ‘Acemle uğraşalar sen eger leşkerde bile olsan ‘Acem leşkerinüñ savaşa hâceti olmayan dağı savaşa gelürler ‘Arabun

168a

(1) aşlı budur dëyüp gayret edeler dëdi ‘Ömer rażiya’llāhu-‘anhu bu arada mütehayyir oldu kankısuñ söziyle ‘amel edecegin bilemedi (2) āhir eyitdiler ‘Abbāsun tebdiri mubārekdür ol ne dërse anuñla ‘amel eyle dëdiler ‘Abbās eyitdi maşlahat budur ki yërünge tura- (3) sın leşker viribiyesin dëdi ‘Ömer rażiya’llāhum (‘anhu) eyitdi hōş ammā leşkeri kime ısmarlayalum ‘Abbās rażiya’llāhu-‘anhu (4) eyitdi Nu‘mān binü’l-Ma‘rufe dëdi kalan aşhāb dağı anı ma‘kül gördiler fi’l-hāl Ahvāza Nu‘mān binü’l-Ma‘rufa (5) nāme yazdı Kûfe leşkerini ve Başra leşkerini Nu‘māna ısmarladı andan Muhācirden ve Enşārdan dağı bëş biñ (6) erle oğı ‘Abdu’llāh bile koşdı Muğire bin Şu‘be ve Sāir binü’l-Afra‘ bile gönderdi eger fırsat vërüp Nihāvend (7) feth olursa ganimet mālını Sāir binü’l-Afra‘ defter eyleye çünki nāme Nu‘māna yëtişdi Ahvāzdan kalkup Başraya geldi (8) Ebū Mūsā el-Eşā‘ri Başradan on biñ kişi vërdi sādāt-ı ‘Arabdan ve Cerir bin ‘Abdulu’l-Beceli ve ‘Amru (9) bin Ma‘dī Kerbi ve Talha bin Huveylidi vërdi ‘Ömer rażiya’llāhu-‘anhu oğı ve ‘Abdu’llāhi dağı Muhācir ve Enşārdan (10) bëş biñ erle yëtişdi Nu‘mānuñ leşkeri yigirmi biñ tamām oldu zirā kendü katında dağı bëş biñ er vardı (11) Sevāz yolından gidüp Hilvāna ve Tūra geldi ‘Acem leşkeri yüz elli biñ eri ve henüz Nihāvend şehrinde otur- (12) mışlardı çünki işitdiler ki ‘Arab leşkeri yëtişdi şöyle tebdir ëtdiler ki şehir içinden savaş ederler taşra çıkmayalar (13) çevresine demürden butrak dikdiler oturdılar bu yaña Nu‘mān umardı ki üstine gelelerdi işitdi ki şehrüñ (14) çevresine butrak dikmişler bildiler ki savaş andadur turdılar Nihāvend aralığı yigirmi bëş ferseng yërdür ol aradan geçüp (15) Nihāvend üzerine geldi hemāndem dört yañadan halk dërildi leşker otuz biñe yëtişdi gelüp çebçevre şehir kuşadup (16) turdılar iki ay oturdılar tobrağdan ne şehir halkı taşra çıka bilürdi ve ne ‘Arab leşkeri içëri gire bilürdi (17) bundan şonra Firūzān Nu‘māna adem viribidi eyitdi bir kişi gönder anuñla sözüüm vardı pes Nu‘mān Muğireyi viribidi (18) Muğire tobrağdan hezār miñnetle geçüp şehir içine girdi ve meclis arasına olup (19) zerrin taht üzerinde oturup başına şāhāne tāk çop kur-kuşaklı kullar ellerine kılıclar dutup durmuşlardı (20) umarlardı kim Muğire ol saltanata nazar eyleye Muğire aslā başın kaldurmadı kimesnenüñ yüzine bakmadı başın aşğa eyleyüp

168b

(1) taht kenārına vardı dört yañadan çāvūşlar degnek ucıyla Muğire götine dürterlerdi başuñu kaldur Şāha nazar eyle dërlerdi (2) Muğire gördi kim inen incidürler eyitdi ey kavm ben sizünle savaşa gelmedüm elçülige geldüm ben dağı kendü halküm öninde (3) sizün şāhuñuz gibi dikilen hürmetde ve ululıkda dağı ziyādeyin dëdi Firūzān tercümāna şordı ne söyler dëdi (4) tercümān

Muğirenün sözün aña bildürdi Firüzân eyitdi gerçek eydür edebsüzlik eylemeñ dèdi andan Muğireye (5) yer gösterdi oturdu Firüzân eyitdi ey cimrî kavm dâyimâ ac tâ'ife ki cihân içinde sizden şom ve sizden (6) bed-baht tâ'ife yokdur ne yüzle ve ne cigerle bu vilâyete geli bildünüz otursuz ben sizünle ceng êtmeklige 'âr êdüp (7) tınmazın yoksa bir kerre tîr-endâzlara işâret êdem bir sa'at içinde sizün külünzü göge şavururlardı ammâ şehrümüzün (8) çevresi sizün murdâr tenünüzle çibıl gevdenüzle mülevveş olsun dèrin ölülerünüzden yigrenüzün yörün sizün cânu- (9) nuzı size bağışladum okumuzu kılıclarumuzu sizün kanunuza bulaşdurup murdâr êtmeyelüp varun gidün dèdi (10) çünkü Firüzân sözün tamâm eyledi Muğire dizi üstine geldi evvel Allâh Te'âlâya hamd eyledi ve peygambara *şalla'llahü 'aleyhi ve's-sellem* (11) şalavât getürdi andan eyitdi evvel cimrî Tâ'ife iduk ve hór kavm idük Hâk Te'âlâ bize peygambar viribidi (12) ve bize dîn-i İslâm rûzî kıldı ve bizi yoğsul iken bay eyledi ve hórken 'aziz eyledi şimdi Allâh Te'âlâ (13) ol cimrîliği ve hórlikı bizden aldı sizün üzerünüze bıraktı ve sizün mâluğuzı ve ni'metünüzi Hâk Te'âlâ (14) bize naşib eyledi dèyüp Muğire tûrdı ve gitdi Firüzân eyitdi bu 'Arab gerçek eydür hem eyle olur dèr pes (15) Muğire gelüp Firüzânun sözünü söyledi andan Nu'mân eyitdi yâ Muğire maşlahat ne görürsen niçe êdelüm dèdi (16) Muğire eyitdi maşlahat oldur ki kaçar gibi olavüz *اورانی* (?) bir kaba şabay koyup gidevüz anlar bizi kaçdı şanalar (17) tama' êdeler şehrden çıkalar iki menzil yer gitdükdən sonra dönevüz uğraş êdevüz eger Allâh fırsat vèrüp biz (18) anları şıyacak olursavuz butrakdan şehre giremezler dèdi

169a

(1) gètüresin ve bugün baña şehâdet mertebesin rûzî kılsın dèdi ve eyitdi ey kavm benüm gönüm şöyle şehâdet êder ki (ki) bu (2) gün şehîd olam eger eyle olursa Huzeyfe binü'l-Yemâne leşkere emîr olsun ol dağı şehîd olursa yerine 'Abdu'llâh olsun (3) ol dağı şehîd olursa Kays bin Mesruğ emîr olsun bunlar eger küllisi düşecek olursa Muğire bin Şu'beyi emîr (4) eyledüm dèdi ve üç kerre tekbîr getürüp 'alemi depretdi düşmen üzerine hamle eyledi anı görüp otuz biñ kişi (5) bir aradan hamle kıldılar 'Acem leşkerini yerinden götürdiler 'Arabun bu vechle ki kılıc urdukların gördiler 'acem kavmi hemândem (6) yüz çevürdiler şındılar Nu'mân leşkeri şındığın görüp Hâk Te'âlâya şükr eyledi yâ Rabb çünkü İslâm leşkerine kuvvet (7) ve zafer vèrmekde benüm du'âmı kabûl eyle ki zîrâ bilürin ki bu kadarca er buncılayın deryâ gibi leşker şındığı anladur illâ senün (8) 'avn ü 'inâyetün birledür dilerin ki yâ Rabb beni şehâdet mertebesinden maħrûm eyleme bugün baña şehâdet rûzî kılasın (9) dèdi eyle dèyince sancağ ardından bir oğ yetişdi Nu'mânun bir gözine tokındı Nu'mân atından yıkılıp şehîd oldı (10) kardeş Süveyd Nu'mânı tûtdı bir araya götürüp yüzün ridâsıyla örte kôdı ve bir kardeş 'alemi getürüp Huzeyfe (11) Binü'l-Yemâne ısmarladı Huzeyfe dağı hamle eyledi âhir 'Acemler durmayup kaçdılar yene Nihâvend yolın tûtdılar kimi kılıc yüzinde (12) helâk oldı ve kimi şehre girelüm şandılar evvel-emir butraklara sancılıp helâk oldılar Firüzân Hemedân yolın (13) dutdı Nihâvendle Hemedân arasında bir yoğuş vardur anda

varıcağ Fırūzānuñ develeri ve kıatarları boşadı (14) zırā ne kıadar ħazāini ve cevāhiri varsa develere yūklödüp ħāzır kıılmışdı ‘Acem leşkeri ‘Arab leşkerine (15) durımayup muncak kıavurları ālāy ardından gütdürmışdı ol yoķuřa var(dı)ğınlayın ‘Arab beglerinden Kıa‘ kıā‘ (16) bin ‘Amru yoķatdı Fırūzān ol kıavurları geçürmek fıkrinde idi ‘Arabdan dağı Kıa‘ kıā‘ erışüp Fırūzānı depeledi (17) ve ol mālını kıavurları alup yēne döndi ol şavaşda ‘Acem leşkeri şöyle kıırıldı kim az kışi kıurtıldı (18) çünkü leşker şındı Ĥuzeyfe ġanımet mālı Sāib binü’l-Akıra‘a ışmarladı zırā ‘Ömer rażiya’llāhu-‘anhu eyle buyurmışdı Sāib (19) ol mālın ħımsın kııkarup ‘Ömer rażiya’llāhu-‘anhu vėrdi kıalanın müselmānlar arasında kıısmet eyledi kıalanından ġayı gümüşden ve (20) altundan her atluya altışar bın akça yayaya ikişer bın akça naşıb degdi bunlar bu kıısmetden fıriğ olınca ‘Acemden bir kışi geldi

169b

(1) Ĥuzeyfeye eyitdi şağı bir şözüm var eger bağı āmān vėrürřen şöylerin Ĥuzeyfe eyitdi (2) āmān vėrdüm ol kışi bir ħoķķa kııkıardı Ĥuzeyfenün öğinde kıodı Ĥuzeyfe eyitdi bu ne ħoķķadur eyitdi ol vaķt ki Yezdigürd (3) kıaçup Rey kıarafına ġitdi bunu bağı emānet vėrdi eyitdi bunu ġey şakla ki atam Kısrā bunu başına bir buğ (4) ġelicek ġerek ola dėyü şaklamışdı şimdi benüm ħālüm şöyle oldu řāyed bu dağı zāyi‘ ola ben yēne müķarrer pādřāh (5) oluram bağı bunu ulaşdurasın dėmiřdi çünkü anın başından devlet ġitdi devlet ‘Araba yüz dutdı (6) bu dağı senün nařıbüñdür al neylerşen eyle dėdi Ĥuzeyfe ħoķķayı açdı içinde olan dürlü cevherleri ġörüp müteħayyir kıaldı (7) müselmānlar anı ġörüp ‘aceblediler andan Ĥuzeyfe eyitdi bu nesne bizüm kıılıcumuzla ġelmedi bizüm bunda ħaķķımız yoķdur (8) bunu ‘Ömer rażiya’llāhu-‘anhu kıatına ġönderelüm bizüm ağı armağanımız olsun olar niçe olursa eylesün dėdi müselmānlar dağı anı mařlaħat (9) ġördiler andan buyurdi feķ-nāme yazalar ġanımet mālının ħımsıyla ol ħoķķayı viribidi ‘Ömer rażiya’llāhu-‘anhu müselmānların (10) feķin işidüp řād oldu ol küllı mālı Medīnede olan leşkere üleşdürdi andan ol ħoķķayı açup içinde (11) olan cevāhire naşar kııldı eyitdi bu dağı müselmānların kıılıcı sebebiyle ħāřıl olmiş nesnedür ben bunu kıabül etmezın ilet (12) bunu Ĥuzeyfe ol ġazadan müselmānlara üleşdürsün dėyü ħoķķayı yēne Ĥuzeyfeye ġönderdi Ĥuzeyfe emr eyledi ol kıarafda (13) ne kıadar cevheriler ve bāzergānlar varsa ġeldiler ol ħoķķayı içindeki ġevherleri mezāda kıoyup şatdılar řol kıadar māl (14) ħāřıl oldu kim ol otuz bın kışiye andan dörder bın akça degdi andan Ĥuzeyfe işitdi kim ol şınan leşker kıaçup (15) Hemedāna varmışlar Kıa‘ kıā‘ bin ‘Amr rażiya’llāhu-‘anhu ardınca viribidi Hemedānı dağı řulħle aldı ol vilāyetler (16) küllisi ‘Ömer rażiya’llāhu-‘anhu zamānında feķ oldu Nihāvend kıılıcla alındı ve Hemedān řulħle alındı Hemedān yākınında bir (17) řehr vardur ağı Dınver dėrler hemān ki Hemedān alındı anın ħalkı dağı řulħe rāzi oldılar Nihāvend müħtařarca (18) řehr idi ‘Arab leşkeri anda şığmadı iki bölindiler Bařradan ġelen Nihāvend şehrinde oturdı Kūfeden ġelen (19) Dınver şehrinde otururdu ol sebebden Nihāvende Ma’ü’l-Bařra dėrlerdi

Dinverde Ma'ü'l-Küfe dèrlerdi (20) ol iki şehri berkidürseler adına Māheyn dèrler Pehlevî dilince mäh demek pādşahlık demek olur ya'ni bu iki päre şehrün

170a

(1) birisi Başra pādşahlığından oldı ve biri Küfe şahlığından oldı ve's-selām خیرکشادن ملک اصفهان ol
 (2) zamānda ki Hāzret-i 'Ömer rażiya'llāhu-ʿanhu 'Irāk leşkerine 'Uḡbe-yi Hīlvāndan geçecek buyurmuşdı ki Ahvāzda duruḡ (3) dèyü emr etmişdi gördi kim Yezdigürd epsem olmadı her yıl cengin ve fesādın eksük etmedi müselmānlarla meşveret eyledi (4) bu nesneyi şavāb gördiler ki Parsa ve İsfahāna ve Kirmāna leşker göndereler tā ki Yezdigürd ol vilāyetlerden tama'ın kese (5) Hōrāsān tahtına vara aradan ḡavḡa kesile çünki müselmānlar bu tedbiri etdiler 'Ömer rażiya'llāhu-ʿanhu Hürmüzāna eyitdi (6) evvel ne aradan dutmaḡ gerekdür ki tā 'Acem vilāyeti bize musahḡar ola leşkeri evvel İsfahāna mı gönderelüm yoḡsa Parsa (7) mı yoḡsa Kirmāna mı dèdi evvel İsfahāndan dutmaḡ gerekdür 'Acem şahlığı şöyledür ki İsfahān baş gibidür ve Parsıla (8) ve Kirmān iki el gibidür ve Azerbaycān iki ayak gibidür baş saḡ olduḡça ol ayak gitmekle ve degme kizden beden (9) helāk olmaz ol baş gitmek gerekdür ki ḡalan daḡı musahḡar ola dèdi bundan evvel 'Ömer rażiya'llāhu-ʿanhu ki 'Abdu'llāh (10) bin Selūli Kūfeden gönderüp Nihāvend feth olunduḡdan soḡra Ziyād bin Hāntalaya vèrmişdi bu Ziyād Muhācirden (11) idi peyḡambaruḡ 'a.s. ḡāş yāranlarından idi eved yavaş kişi idi siyāset ehli degüldi ol sebebden (12) Küfe ve 'Irāk sultānlığını 'Ömer rażiya'llāhu-ʿanhu andan alup 'Ammār bin Yāsire vèrdi 'Abdu'llāh bin Mes'ūda emr (13) eyledi kim Kūfede ve 'Irākda olan sultanlara Ḳur'ān oḡuda fiḡh 'ilmin ögrede ve daḡı beytü'l-māl ḡazinesi (14) üzerine emīn ola andan dōrt sancaḡ çıkardı dōrt ulu beglere vèrdi ve dōrt ulu memlekete vèrdi (15) evvel sancaḡı Na'im bin Maḡrabe vèrdi kim Nu'mānuḡ ḡardaşıdur aḡa buyurdı kim Hemedāna vara zīrā Hemedān ḡavmi (16) Hūzeyfeyle etdükleri şulḡı bozmışlardı Hemedān geḡüp Yezdigürd ardınca Hōrāsāna vara ve bir sancaḡı (17) 'Umdet bin Fırḡada vèrdi ve bir sancaḡı Bekr bin 'Abdu'llāha vèrdi bunlara buyurdı kim Azerbaycāna varalar biri (18) saḡ tarafından Hīlvān yolundan gire ve birisi şol yaḡadan Mūşul yolundan vara dōrdinci sancaḡı 'Abdu'llāh (19) Bin Selūle vèrüp anı İsfahāna gönderdi bu 'Abdu'llāh ḡatı bahādırlardan idi ve Enşāruḡ ḡalīfesi idi (20) ḡāyetde ulu kişilerden idi andan Ebū Mūsā el-Eş'arī Başra leşkeriyle bu 'Abdu'llāh yoldaş ḡoşdı Başranuḡ begliğini

170b

(1) 'Ömer bin Sürāḡaya viri(bi)di Ziyād bin Hāntalaya nāme yazup eyitdi kim Kūfeden leşker alup Medāyine var Medāyinden Nihāvende (2) var Hūzeyfeden ne ḡadar leşker gerekse al andan İsfahāna var 'Abdu'llāh bin Selūle yoldaşlık etmekçün İsfahāna var dèdi pes (3) (pes) 'Abdu'llāh 'Irākdan leşker çeküp Nihāvende vardı andan 'azm-i İsfahān kıldı İsfahānla Nihāvend aralığı yedi (4) günlük yol idi İsfahānuḡ bir pādşāhı vardı adına Ḳādışḡān dèrlerdi ulu pādşāh eyi ve ḡāyetde (5)

bahādırlardan idi leşkeri çoğdı Nihāvendden kaçup gelen şingun çeri cümle anuñ katına cem^ç olmuşlardı (6) ^ç Arabdan leşker geldügin işidicek Şehr-yār adlu bir kişiye leşker koşup ^ç Abdu'llāh karşılatdı İşfahān nāhiye- (7) sinde bir şahrāda buluşup ^ç Abdu'llāh ile uğraşdılar o(l) şahrānuñ adına Destān-ı Şeyhdür ^ç Abdu'llāh ilk hamlede (8) Şehr-yārı dēpeledi ol yērūñ emirine İsfendiyār dērlerdi ^ç Abdu'llāh ile şulh eyledi ol vilāyet çünki (9) fetḥ oldı andan gēçüp ^ç Abdu'llāh İşfahān üzerine kōndı Kādışkān leşkeriyle şehr öñine çıkup ^ç Abdu'llāha muqābil (10) oldı iki taraftan şaflar çekildi ve ala(y)lar bağlandı meydāna kim gire bahādırlık göstere dēdi Kādışkān (11) kendüsi meydāna at dēpüp sarāyı öñine çıkdı eyitdi yā ^ç Abdu'llāh bu leşker kırıldığundan ne ḥāşıl (12) ola işitdüm ki ^ç Arabistān içinde senden bahādır kişi yoğmış ^ç Acemistānda daḥı İ^çtiqādum budur ki benden merdāne (13) kişi yoğdur ilerü gēl meydān içinde ceng ēdelüm devlet kañgumuzun başındadur görelüm ya budur ki sen beni (14) öldürürsin İşfahān taḥtı senūñ ola ya budur ki ben seni öldürürüm^ç Arab leşkeri benüm ola ^ç Abdu'llāh eyitdi revādur (15) eyle dēyüp atını meydāna şıçratdı Kādışkāna muqābil oldı at kuvvetiyle ve er kuvvetiyle Kādışkāna (16) bir süngü urdı süngünūñ ucu eyer kaşını dutdı eyer qolanı üzildi eyer şıyrıldı Kādışkān eyeriyle atun (17) sağırsından düşdi Kādışkāna ayağ üzerine durdı atun cebelerin koyu vērmedi ardından şıçradı def^ç a atun (18) üstinde bindi ^ç Abdu'llāh süngüyü çevürdi ikileyin hamle kıldı diledi kim Kādışkānı süngü ucına ala Kādışkān (19) eyitdi dur yā ^ç Abdu'llāh bildüm ki merdāne yigitsin cengümin işi tamām oldı nedür emrūñ benden dile emrūñe muḥi^ç (20) oldum dēdi ^ç Abdu'llāh eyitdi müselmān olmağ gereksün yāḥūd ḥarāc vērmeği kabūl eyler gereksün dēdi Kādışkān eyitdi

171a

(1) müselmān olmazın eved ḥarāc vēreyin şol şartla kim İşfahāndan gitmek isteyen kimesneleri men^ç ētmeyesin durmağ isteyen dura (2) gitmek isteyen gide sen māni^ç olmayasın dēdi ^ç Abdu'llāh bu vechle şulh eyledi İşfahān bu taraftan daḥı Ebū Mūsā (3) yētişdi şehrūñ içine girdiler halkını defter eylediler ḥarāc vaḥ^ç ētdiler ḥāceti olan İşfahānda durdı ḥarāc (4) vērdi ve kimisi Yezdigürd vilāyetine ve kimisi Kirmān tarafına gitdiler andan ^ç Abdu'llāh ^ç Ömer binü'l-Ḥaṭṭāba rażiya'llāhu-^ç anhu (5) nāme yazdı ^ç Ömer rażiya'llāhu-^ç anhu işidüp şād oldı ^ç Abdu'llāh nāme yazdı ki Sāib binü'l Akra^ç ı İşfahāna emir (6) eylesin Ebū Mūsā ile ^ç Ammār bin Yāsire Kirmān üstine varasın zirā ^ç Ammār bin Yāsirden Kūfe ḥalkı gile (7) ētmişlerdi ^ç Ömer rażiya'llāhu-^ç anhu eyitdi bu Kūfe ḥalkını bilmezsin ki neyleyem Sa^ç d Vaḥḳāş gibi ulu kişi gönderdüm (8) gile ētdiler andan ^ç Ammār bin Yāsiri gönderdüm andan daḥı gile ētdiler dēdi ol sebebden ^ç Ömer rażiya'llāhu-^ç anhu (9) ^ç Ammārı daḥı göndermişdi Kūfe Muğire bin Şu^ç beye vērdi Muğire Kūfede emir oldı ^ç Abdu'llāh bin (10) Mes^ç ud ḥōd ḥāzin-i beytü'l-māl idi ^ç Oşmān bin Saḥif cāmi-yi ḥarāc idi Şurayḥ ol vilāyetūñ kāzisi idi (11) bunlar cemī^ç si Hicretūñ yigirmi birinci yılında idi خبرکشادن همدان rāvi eydür ol vaḥt kim Nu^ç aym bin Muḳrin (12) Hemedāna gitmişdi Medāyin ḥalkı ^ç āşī olup ^ç ahdlarını bozmışlardı ^ç Acemden Ceyş adlu bir kişi emir ēdinmişlerdi (13) ve çok kişiler anuñ katına cem^ç

olmuşlardı çünkü Nu‘aym ol araya yetişti nihāyetsüz leşkerle Ceyş Medāyinden çıkup Rud (14) dedükleri şahrada Nu‘aymle uğraşdı fırsat vèrdi Nu‘aym Ceyşi depeledi ‘Acem leşkeri savaş kaydı tamām oldu (15) Nu‘aym Hemedān şehrinde oturdu şingun çeri Rey tarafına gitmişlerdi Nu‘aym anların ardınca leşker viribidi Yazdigürd (16) Bin Şehr-yārdan çıkup gidicek Behrām Cübīn oğlu Siyāvūş Zeyde emr eylemişdi katında çoklık leşker (17) vardı çünkü Nu‘aym bu haberi işitti ‘Ömer rażiya’llāhu-‘anhu nāme yazdı andan ol tarafların fethi ve gānīmet (18) mālını üç kişiyle ‘Ömere rażiya’llāhu-‘anhu viribidi ittifāk anların adları içinün bile Semmāk idi çün ki ‘Ömer rażiya’llāhu-‘anhu (19) gelüp nāme şındılar ve hūmsın mālını teslim étdiler ‘Ömer anların adların şordı biri eyitdi benüm adum Semmāk bin (20) Hārşemdür biri eyitdi benüm adum Semmāk Maħremdür biri eyitdi benüm adum Semmak bin ‘Ubeyde ‘Ömer rażiya’llāhu-‘anhu bunların

171b

(1) adları ittifāk Semmāk olduğu hōş geldi ki Allāhümme sümmeğe bi’l-İslām ya‘nī bunlarınla İslām dīni (2) bu vechle eyle andan Nu‘ayme nāme yazdı eyitdi ki Hemedāna bir kimesneyi hālife eyle ve işbu Semmāk bin Hārīşe leşker koşup (3) Azerbaycān üzerine viribiyenin sen kendüzün Rey üzerine Behrām Cübīn oğluyla uğraşsın dedi çünkü (4) nāme Nu‘ayme érişdi Hemedāna nāib kodı ve Semmāka iki biñ er koşup Azerbaycāna viribidi Rey üzerine (5) kendü gitdi خير كشادن ري و دماوند و قومش rāvī eydür bir gün Rey sultānı Siyāvūşa (6) haber yetişti ki ‘Arabdan bir vechle çeri gelür ki pāyānı yok her ne yere ugrarlar yıkarlar öñinde bir kimesne durmaz (7) dediler Siyāvūş melül oldu ol tarafda olan beglere nāme yazdı yardım istedi cemī‘si Siyāvūşa (8) yardım vèrdilerdi vilāyetinde bir Türk begi vardı adına Rey dèrlerdi ve katı katı mu‘teber ulu kişiydi (9) Siyāvūşla anın arasında ‘adāvat vardı bilek çekişürlerdi hemān kim Nu‘aym müselmān leşkeriyle Sāveden geçdi (10) diye bir menzil yer kalıcağ Reyi Nu‘aym karşılayup tapu kıldı ve andan yardım istedi benüm ehl-i beytüm ve ta‘alluqātum (11) Rey içindedür anları baña bağışla Rey şehrini saña āsānlığıla alıvèreyin dedi Nu‘aym eyitdi nevehle alıvèr- (12) ürsin eyitdi bu Rey şehrinde leşkeri çokdur berābarlıkda sen anlara muqāvemet édemezsin bu şehri (13) hīleyle almak gerek dedi Nu‘aym eyitdi nevehle hīle édelüm dedi Rey eyitdi baña on biñ er vèrgil (14) puşuya gireyin Siyāvūş şehrinden çıkup senünle uğraşcağ ben şehri alaym dedi سپهر (?) Nu‘aym on biñ (15) er secdi kardaşı oğlu Münzir bin ‘Amrı anlara baş diküp ol Rey adlu bege işmarladı Rey nedèrse anda (16) olasın dedi Rey anları alup kal‘adan taşra bir yerde şakladı értesi Siyāvūş çıkup ‘Arab çerisiyle (17) savaş eyledi hemān ki şehr hālvèt kaldı Rey on biñ erle Hōrāsān kapısından gelüp şehre girdi ve şehrde (18) bulunan hālkı kırmağa başladı şehri aldı Siyāvūşa feryādcı geldi ki şehri alındı dediler ‘Acem leşkerine baş (19) kaygusu oldu hemāndem şındılar ve şehre yüz dutdılar Siyāvūş durmayup kaçdı ‘Arab leşkeri ardlarından (20) kılıc koydı ‘Acem leşkerini kırmağa başladı Siyāvūş giderken ‘Arab leşkeri yetişüp depediler Reyün anda ne kadar

172a

(1) mülki ve mālî ve kavmi ve ta'allukâtı varsa bağısladı ve ol vilâyetini aña işmarladı Reyün yakınında bir şehir dağı (2) vardı adına Demāvend dërlerdi alıncağ Demāvendün begine Demāvendşâh dërlerdi ol dağı Nu'ayme viribiyüp (3) Ʒal'a vèrdi Ʒarâc vèrmege mültezim oldı bu yaña şingun çeri Ʒomaş şehrine ki yetişdiler Dāmğānı ar-(4) Ʒalanup durdılar Nu'aym 'Ömere rażiya'llāhu-'anhu nāme yazdı ol vilâyet feth olduğını ve leşker kaçup Ʒomaş (5) Şehrine yığıldüğünü bildürdi 'Ömer rażiya'llāhu-'anhu nāme yazup eyitdi ki Ʒomaş şehrinün Ʒal'ası yoğdur alması (6) āsāndur Ʒardaşuñ Süveyd leşkerle anda viribiyesin ve sen Reyde oturasın dèdi pes Nu'aym Süveyd leşker Ʒoşup (7) Ʒomaş üzerine gönderdi Süveyd leşker çeküp Dāmğāna geldi Ʒomaşı feth eyledi andan göçüp Kirkān ve (8) Ʒaberistān ve Hindustān vilâyetine vardı Ʒaberistān ve Kirkān vilâyeti bir pādşāh elinde idi ki adına Marzubān (10) dërlerdi Süveyd ol (10) (?) üzerine geldi Kirkān sultānı Marzubān Süveyde Ʒarşu geldi (11) Müselmān oldı şöyle 'ahd eyledi ki vilâyetin dağı müselmān eyleye imāna gelmeyenden Ʒarâc ala pes el içine münādiler (12) vèrdi şimdiki hâlde ben İslām dīnini Ʒabül ètdüm beni isteyen kişiler dağı müselmān olsunlar olmayanlar Ʒarâc (13) vèrmeği Ʒabül eylesünler dèdi Marzubān böyle ètdüğün işidicek Ʒaberistān begleri dağı bir araya gèldiler (14) tanışık ètdiler aralarında bir mu'teber kişi var idi ki dükeli halk anuñ sözünü dinlerlerdi adına Ferhān (15) dërlerdi dükeli beglerün ulusu idi Ʒorāsān sultānına itā'at èderdi aña Geyl-i mümkünān dërlerdi bir kimesneye (16) nāme yazıcağ şöyle yazardı ki Ez-Ferhān-ı Geyl-i mümkünān pādşāh-ı Ʒaberistān sipāh-ber Ʒorāsān dèrdi pes bu (17) Ferhān eyitdi bilünüz ey kavm ki 'Acemde işi dutdı devlet 'Araba yüz dutdı çünki yeñi dīn ve yeñi devlet (18)(devlet) zāhir oldı devletlerlik oldur ki aña itā'at eyleyevüz Ʒarâc vèrmeği Ʒabül eyleyevüz dèdi (19) Ferhān eyle dèyicek cem'î si mu'tib' oldılar Süveydün Ʒatına gèldiler Kirkāndan ve Ʒaberistāndan yolda beş biñ kez yüz (20) biñ ağça Ʒarâc vèricek oldılar andan şonrakı yardım hâcet ola diledüğince leşker vèricek oldılar Süveyd dağı

172b

(1) bu şulhı Ʒabül eyledi ve kendüsi Kirkānda oturdı bu fethler ki oldı hicretün yigirmi ikincisinde oldı (2) Muğammed bin Cerir rağmatu'llāhi 'aleyhi şöyle rivâyet eyledi Ʒaberistān dèrdi (3) kim ol vağt ki 'Ömer binü'l-Ʒattāb rażiya'llāhu-'anhu Na'im bin Mağrebeye nāme yazup eyitdi Semmāk bin Ʒarişeye leşker Ʒoşup (4) Azerbaycāna vèrsin andan 'İşmet bin Ferğade Bekr bin 'Abdu'llāh dağı virmişdi ol vağt 'Acemistān halkı (5) Mecüsilerdi oda Ʒaparları anlaruñ âteş-hāneleri Azerbāygānda olurdu anlar cem'î si ol oda Ʒaparları (6) Pehlevi dilince oda azer dërler ol sebebden evvel şehir-i azer bāygān dërler bu Azerbāygānuñ ol haddi Hemedāndan (7) Ebherden ve Zengāmdan dutar tā āğir-i Ʒazerān derbendine yetişür bu aralığda ne Ʒadar şehirler varsa küllisine

(8) Azerbāygān dērler bāygān yollar dēmekdür ki her yol bir derbende yētişür bu yollar āhir olduğı yerde deniz kenārında (9) bir mu‘azzam¹²³ şehr vardır adına Hazer dērler ol Tā’ife anda vardılar bāzergānlık ēderler ‘Arab kavmi ol Hazer (10) tarafına açılan kapuya babü’l-Ebvāb dērler zīrā dükeli kapulardan ol kapu uludur bu (?) zililer (11) ki ‘Acemistānda olur anları ol şehrde toqurlar ‘Ömer rażiya’llāhu-‘anhu şöyle buyurmuşdur kim ‘İşmet bin Ferqa bir yoldan (12) vara ve Bekr bin ‘Abdu’llāh bir yoldan vara Bekr bin ‘Abdu’llāh gitdüğü yolda bir pādşāh vardı İsfendiyār dērlerdi (13) diledi kim Bekrle uğraşa Allāh Te‘ālā fırsat vėrdi Bekr anı dutdı esİR eyledi çünkü İsfendiyār dutıldı (14) Bekre eyitdi bu Azerbāygān şehirlerin şulhle mi almağı seversin yoksa cengle mi dēdi Bekr eyitdi şulhle İsfendiyār (15) eyitdi imdi eger bu vilāyetleri āsānlıgıla ve şulhle alayın dērseñ beni öldürme elünde esİR olayın ben bu vilāyetleri (16) saña döndüreyin dēdi ol tarafından Semmāk Hārişe kim geldi İsfendiyārı esİR olmuş buldı ‘Ömere rażiya’llāhu-‘anhu (17) nāme yazdı İsfendiyār esİR olduğın bildürdi bu tarafuñ halkı senüñ devletünde itā‘ at ētdiler eger buyurursañ Derbendi (18) öte geçelüm dēdi ‘Ömer rażiya’llāhu-‘anhu dağı destür vėrdi ol taraflarda bir beg vardı adına Behrām Ferruğ-zād (19) dērlerdi diledi kim anlaruñla uğraşa ‘İşmetle Semmāk arqa-bir ētdiler Behrāmı şındılar çerisin tağıtdılar İsfendiyār eyitdi şimd- (20) en soñra Azerbāygān vilāyeti sizüñ oldı ayruğ düşmen qalmadı dēdi pes Bekr bin ‘Abdu’llāh ‘İşmeti dükeli Azerbāygāna

173a

(1) ħalife dikdi ve Semmākı aña yoldaş qodı İsfendiyār ki ellerinde esİR idi dağı anlara ışmarladı kendüsi (2) leşkerle Derbend yolına gitdi ‘Ömer rażiya’llāhu-‘anhu Bekr Derbend tarafına gitdüğün işidicek eyitdi Bekre yardım gerekdür pes (3) Sürāqa bin ‘Abdu’r-raħmāna mektüb yazdı ki Ahvāz yolundan Bekre var yoldaşlık eyle çünkü ‘Ömerden rażiya’llāhu-‘anhu nāme (4) (nāme) geldi Sürāqa Ĥuzeyfeyi dağı niçe ‘Arab baħādırlar bile alup Başra çerisiyle Derbend tarafına Bekre yardıma gitdi ve bir (5) Derbenden Ĥabīb bin Müslim geldi ki eger Bekre yardım ħacet olursa ħāzır olalar ol tarafuñ şehirlerinde (6) kimesne ceng ētmediler küllisi şulh ētdiler ammā eyitdiler elünüzde iki büyük düşmen vardır biri Rus-Tatardur (7) ve biri Ĥazardur ol iki düşmenle ceng ētmek ħayli müşkildür zīrā uğraşacağ yolları şarbdur bu tarafuñ beglerinden (8) kimesne anlarla şavaş ummazlardı bizüm sizüñ şulhümüz şunuñ üzerine olsun ki bizden ħarāc ve cizye istemeye-(9) siz ki biz ol derbendleri bekleyevüz ol halkı bu tarafa geçmege qomayavüz bizden bu nesneye rāzī olasız (10) dēdiler bu nesneyi ‘Ömere rażiya’llāhu-‘anhu bildürdiler ‘Ömer rażiya’llāhu-‘anhu dağı rāzī oldı anlardan ħarāc almağdan ol derbendleri (11) bekledükleri yēgdür ki müselmānlar anlaruñ şerrinden emİN olalar dēdi bu nesne ol zamāndan tā bu zamāna degin sünnet (12) qaldı ħattā Sencāb şehrinde şimdi dağı ne ħarāc ve ne cizye vardır Māverāü’n-nehr şehirleri dağı bu

vechledür kendü (13) mällarıyla ve yaraqlarıyla her yıl Tatarla şavaş éderler müselmânlar üzerinden Türkleri def' éderler çünkü bunun (14) üzerine şulh muqarrer oldu Evlâ derbendini ve Hâsrâne(?)¹²⁴ derbendini bérkitdiler bir mu' teber bege vérüp ışmarladılar (15) 'Ömer ražiya'llāhu- 'anhu bu nesneden āgāh olup katı şād oldu zırā ol ıaraflarda çeri olmak katı (16) müte'azzir idi 'Ömerüñ ražiya'llāhu-'anhu gö(ñ)linde bu nesneden hayli teşviş vardı böyle āsānlıgıla ol vilāyet fetħ (17) olıcağ katı şād oldu Sürāka du' ā eyledi birkaç günden sonra Sürāka fevt oldu ol derbendleri (18) 'Ömer ražiya'llāhu-'anhu 'Abdu'r-raħmāna ışmarladı eyitdi gerekdür ki sen dağı Sürākanuñ yolın dutasın ancılayın ad çıkarasın (19) ve her iş ki işlersin müselmânlarla tanışup işleyesin dedi bunun üzerine niçe zamān geçdi bir gün 'Abdu'r-raħmān (20) Şehrızada eyitdi dilerin ki leşkerümle bu derbendi geçem gāzāya gidem dēyü derbend şehrlerini müselmānlıgı eyleyem

173b

(1) Şehrızād eyitdi bu derbendlerden leşker geçmek hayli müşkildür Rūddan ve Harezden eger geçerseñ çok şehrler ve şāhlıklar var- (2) dur ol vilāyetüñ adına Bilencer dērler andan aña Rus-ı Ye' cūc ve Me' cūc iklīmidür İskender-i zü'l-ıarneyn sedd yapduğı (3) yērdür ammā sen anda varı bileceğün ma' lūm degüldür zırā ol iklīmler katı şarb yerlerdür (dē)di' Abdu'r-raħmān eyitdi baña himmeti yoldaş (4) eyle ümizdür ki leşkerümle tā Bilencer haddına varam ol vilāyetleri temāşā eyleyem ve gāzālar édem dēyüp yarağ gördi (5) ol derbendleri gecdi ve çok şehrler açdı ve niçeleri imāna gētürüp müselmān eyledi ikiyüz ferseng miğdārı yer Bilencer (6) sınırına gitdi yēne dutup Derbende geldi oturdı 'Ömer ražiya'llāhu-'anhu zamānı olduçça ol arada oturdı (7) 'Oşmān zamānında ražiya'llāhu-'anhu dağı anda oldu şoñ-ucı anda öldi kaldı 'Abdu'r-raħmān ölicek yoldaş (8) larından bir kiři ki ol gāzālarda bile ölmüşdi emirü'l-mü'min'in 'Ömer ražiya'llāhu-'anhu katına geldi 'Ömer ražiya'llāhu-'anhu (9) aña şordı ki ol zarb Derbendleri niçe geçdüñüz ve ol iklīmleri ne vechle fetħ eyledüñüz dedi eyitdi (10) yā emirü'l-mü'min'in ol şehrler cem'i' si kāfirler idi Hazer ve Elān dēdükleri eller Türkistāna ulaşığdur anları (11) görüp katı 'aceblediler zırā ol vilāyete yağı hergiz girmemiş imiş bizi göricek eyitdiler meger bunları (12) ādem degüllerdür feriştelerdür anuñçün bunda gelüpdürler yoksa ādem oğlını bunda gelmek mümkün degüldür dēdiler (13) bize şordılar ki ādem oğlanı mısız yoksa feriştelere misiz biz eyitdük ādem oğlanıyuz ferişte degülüz ammā (14) gök feriştelere bizümle gelmişlerdür bize yardım éderler kim bizümle şavaş étmek isteye feriştelere anı kırarlar helāk(15) éderler dēdük anlar bu nesneden kórğdılar üşendiler bizümle şavaş étmədiler hem İ'tikād şöyledür ki feriştelere (16) gibi bozılmazuz oğdan kılıcdan bize zarar olmaz bu sebebden ne araya dilersevüz varuruz kimesne māni' olamaz āhir bir kiři (17) eyitdi şunların birisini oğla urayın göreyin ölür mi imiş bir yerde gizlenmiş gecdügileyin (18) bir oğ urup öldürmüş bilmişler ki biz dağı ölürüz andan şoñra bizümle şavaş kaşd étdiler ol aradan (19) yēne döndük dedi 'Ömer ražiya'llāhu-'anhu eyitdi ol ıaraflaruñ 'acāyiblerinden ne gördüñ eyitdi 'acāyib

ğarāyib çokdur (20) on bir gün ‘Abdu’r-raḥmān Şehrizādla oturup avurd urdılardı şehrizādun barmagında bir yüzük vardı

174a

(1) bir kızıl yāḳūtdan anuñ qaşı vardı ki ne vezn oda beñzerdi gece olıcaḳ şu‘le vèrürdi ‘Abdu’r-raḥmān eyitdi (2) ey beg kişi işbu yāḳūt senün elünge neden düşdi dèdi eyle dèyiceḳ Şehrizād bir kılını kığırdı eyitdi (3) işbu taşu baña şol kişi getürmişdür aña şor ne vechle eline girdi dèdi ‘Abdu’r-raḥmān eyitdi (4) yègdür ki siz kendünüz söyleyesiz dèdi Şehrizād eyitdi işbu taşu bu kişi Ye‘cüc ve Me‘cüc seddinden (5) gètürmişdür bu irādet tā anca ol Ye‘cüc seddine varınca pādşāhlar çokdur Ye‘cüc Me‘cüc daḳı bir pādşāh melikidür ben (6) bu kişiyeye çok armağanlar ve niçe mällar vèrdüm tā ki ol pādşāhlara ilette ki aña vèrdiler geçdi gitte tā ki (7) ol Ye‘cüc seddine mālİK olan pādşāha èrişdi aña daḳı gönderdügüm armağanları vèrdi ve nāme şundu (8) ben yāḳūtı andan istemiş idüm bunu daḳı hemān bir yāḳūt için göndermişdi bunu baña ol pādşāh (9) gönderdi dèdi ‘Abdu’r-raḥmān ol kişiyeye eyitdi saña bu yāḳūtı nevehle vèrdiler dèdi eyitdi ben ki ol (10) pādşāhla èrişdüm armağanları ve nāmeyi vèrdüm nāmeyi okutdum doğancılardan bir doğancı (11) kığırttı eyitdi var (işbu kişiyeye vèrmekçün bir gevher iste dèdi pes doğancı bir tavşancılı eline aldı beni uy- (12) durdı bile gitdük üç gün ol tavşancılı acıkdurdu nesne vèrmedi üç günden sonra bir pāre (13) kızıl et getürdi (gitte ben daḳı atdüm elindeki tavşancılı ardınca indi eyitdi eger yolda yere düşmedin)¹²⁵ (14) tā ki ol sedd yapılduğı taḳuñ üstine çıkduk ben seddün öte yanında aşağısına nazar eyledüm bir çukur yer (15) gördüm şöyle ki dibine göz èrişmez toḳancı ol et pāresini elüme vèrdi eti işbu taḳuñ (16) öte yanına ol çukur yere at dèdi ben daḳı atdüm elindeki tavşancılı ardınca indi eyitdi eger yolda (17) yere düşmedin kaparsa nesne ḥāşıl olmaz ve eger et yere degen olursa tavşancıl evvel eti yerde kaparsa (18) aña ol yerden nesne yapışur tālī‘ ünde ne çıkarsa çıkı dèdi pes birezden tavşancıl eti yerden kapmış (19) gètürüp toḳancınun eli üstine kōndi kim yeye bu taş ol ete yapışmış bile çıkdı toḳancı bunu baña (20) vèrdi aldüm uşda pādşāha gètürdüm dèdi ‘Abdu’r-raḥmān eyitdi ol seddi vaşf eyle göreyin dèdi

174b

(1) ve ol kişi eyitdi sedd iki taḳuñ arasında yapılmış bir yüce nesnedür taşla tuncdan yapılmışdur dèdi ‘Abdu’r-raḥmān eyitdi (2) gerçektür ammā ol seddün rengi kara mıdur aḳ mıdur yoksa kızıl mıdur ol meclisde bir kişi oturdu arḳasında bir kaftan gèyerdi (3) şöyle kim rengi aḳ görünürdi ammā arasında uvacuḳ kara ḥatlar vardı uvaḳlıḳda şol zerre ḥalkasına beñze- (4) rdi ol kişi eyitdi seddün rengi hemān işbu kaftan rengine beñzer dèdi ‘Abdu’r-raḥmān eyitdi hem eyle (5) andan

¹²⁵(16. Satırdan sonra getirilmeli)

‘Abdu’r-raḥmān şehrizāda eyitdi bu taşuñ kıymeti ne kaçardur dēdi şehrizād eyitdi kimesne buña (6) bahā yētürimez eved bu kişi elinden ben ḥarc ētdüğüm budur ki yüz biñ aqçalık armağan ol yolda olan meliklere (7) gönderdüm ikiyüz biñ aqçalık armağan daḥı ol sedd pādşāhına gönderdüm bunlaruñ varup gēlince ḥarclarından (8) ve nafağalarından ğayrı üç kez yüz biñ aqçam ḥarc oldı dēdi ‘Abdu’r-raḥmān ta‘accüb eyledi andan şehrizād (9) ol yüzügi barmağından çıkarup ‘Abdu’r-raḥmānuñ öñinde qodı ‘Abdu’r-raḥmān aldı yēne şehrizāduñ barmağına geçürdi (10) bu bizüm işümze yaramaz size yaraşur dēdi şehrizād ‘Abdu’r-raḥmānuñ ṭama‘ı olmaduğına āferīn kıldı eyitdi (11) eger senüñ yērüne ‘Acem şāhlarından birisi olaydı buña ṭama‘ ēderdi alurdi siz bu vechle olduğunuz (12) içündür ki tamām dünyā size musaḥḥar olmışdur dēdi bu yigirmi ikinci yıl içinde idi kim ‘Abdü’l-Melik bin (13) Mervān ve Yezīd bin Mu‘āviye andan toğdılar *خبر رفتن شهر خراسان را بزرگواران شهرهای دیگر* (14) rāvī eydür ol vaqtin ki Ḥaqq-ı Sübhāne ve Te‘ālā müselmānlara fırsat ve nuşret vērdi āteş-perestlere ḥōrlık (15) ve zebūnlık vērdi Yezdigürd kaçup Ḥilvān şehrine gēldi ki otura ‘Arab leşkerinüñ galebeseñ işidicek Ḥilvāndan (16) kałkup kendü ve ḥāşlarıyla Rey şehrine gēlmek niyyet ētmişdi yolda uyḥusı gēldi maḥfeye girdi deveyle giderken (17) bir şuya ērişdi şuya gelicek Yezdigürd uyardılar uyarduğlarına Yezdigürd kaqıdı eyitdi bir ‘aceb düş (18) göre yörürdüm n’olaydı uyarmayalardı eyitdiler niçe eyitdi gördüm ki Kisrā tañrı Te‘ālā katında Muḥammedle (19) çekişür Muḥammed eydür yā Muḥammed benüm oğlanlarımı incitem ki şāhlıkları tamām ola dēdi Muḥammed eyitdi bu yıl anlara mühlet (20) olsun dedem eyitdi yüz yıl azdur Muḥammed eyitdi on yıl daḥı dēdi eyitdi azdur Muḥammed eyitdi yüz

175a

(1) yigirmi yıl olsun dēdi azdur dēdi Muḥammed yēne söylemedin siz beni uyardunuz eger uyarmasañuz ne kaçardur şāhlık (2) ēdeceğümü bilürdüm dēdi andan Yezdigürd Rey şehrine gēldi Reyde bir ulu kişi vardı adına Bādān Cādū (3) dērlerdi Yezdigürd dutdı gētürdi Yezdigürd eyitdi beni öldürmeği istersin dēdi Bādān eyitdi öldür- (4) mezin evet bildüm ki senüñ başuñdan devlet gitmişdür sen ayruq bu vilāyete şāh olmazsın evn dilerin ki nevāḥī-i (5) Reyde ne kaçardur köyler ve ekinlikler varsa baña vēresin ve elüme kāğız vēresin ki senden soñra gelen melikler anı senüñ dürüst (6) dutalar ol mülkler benüm elümde ve oğlançuklarım elinde qala dēdi Yezdigürd eyitti ne arayı istersün yaz senüñ (7) olsun dēdi Bādān Cāzū Yezdigürd ağızından bir niçe kāğızlar yazdı ve Yezdigürdüñ yüzüğini bar- (8) mağından çıkardı kāğızlarına mühr urdı ve ḥātırı dilediği yerleri tamām kāğız içine aldı Yezdigürd (9) birkaç gün anda olunca Nihāvend olduğıni işitdi Reyden daḥı çıkup gitdi meger Reyde bir āteş (10) ḥāne vardı ki anuñ odından ulu od yoğdı ol odı alup İşfahāna gēldi anda daḥı (11) durımadı Nişābūra gēldi andan Merve geldi Mervde bir āteş-ḥāne yapıdı ol odı anda yandurdı (12) çevresini iki ferseng miqdār yeri baqçalar bağlar dikdi ve degirmenler ve būsītānlar ētdürdi ol arada emīn(13) olup oturdı Muḥammed bin Cerīr eyidür ben ‘Acem kitāblarında şöyle gördüm ki Mervde bir yıl tamām oturdı (14) yıl tamām olmadın degirmen içinde

öldürdiler ve bir rivāyetde şöyledür ki Yezdigürd Mervden gidüp Belhe vardı (15) andan Mervü'r-Rūda andan Ḥorāsān memleketin girdi hic bir yerde eplenmedi zīrā 'Ömer rażiya'llāhu-ḥ anhu Aḥnef bin (16) Ḳaysı Ḥorāsāna ve Yezdigürd ardınca viri(bi)mişdi her ne yerde kim Yezdigürd varsa Aḥnef anuñ ardınca gelürdi (17) āḫir Yezdigürd Belhe geldi ḥākān-ı Türkten meded istedi ḥākān aña çeri vèrdi Yezdigürd Ṭālḳāna vardı (18) Ceyḫūn şuyını geçüp Fergān şehrine vardı 'Ömer rażiya'llāhu-ḥ anhu zamānı geçince anda oturdu 'Osmān rażiya'llāhu-ḥ anhu (19) zamānı olucaḳ yēne Merve gèldi anda helāk oldu rāvī eydür ol vaḳt ki Yezdigürd kendü ḥāşlarından (20) dört biñ kişi vardı aralarında bir sipāhī yoḡdı cemīḥ si sarāy oḡlanları ve aşçılar ve faraş(cı)lar ve kendünüñ

175b

(1) ḥāş ḳulları ve cāriyeleri ve lālaları ve ḥādimleri idi ki Medāyinden bile alup gitmişdi ol vaḳt Ḥorāsān (2) şāhınuñ adına Māhirī dèrlerdi Yezdigürdüñ atası ḳullarından idi bu Māhirī ḥākān-ı Türküñ kızın (3) almışdı Yezdigürd ol araya gelicek māl ḥācetini oldu diledi ki Māhirīden ḥesāb ala Māhirī incindi (4) ḥākāndan çeri istedi ki Yezdigürdle raşa ḥākān aña yèdi biñ er vèrdi Yezdigürd Mervde (5) oturmuşdı bu yèdi biñ er yetişdiler şehrüñ ḳapusına ḳondılar Yezdigürd Māhirīye eyitdi bu ne (6) leşkerdür dèdi eyitdi Türk leşkeridür saña yardıma gèldi hemān ki gece oldu buyurdı ki sarāy (7) ḳapusın gözler içerü gireler Yezdigürdi öldüreler Yezdigürd tuydı sarāy dīvārından anı iple şarḳıtdılar (8) andan yayaḳ ḳaçdı birez yer gidince yoruldu bir degirmene èrişdi degirmenciye eyitdi yoruldum baña dōşek (9) bıraḡı vèr degirmenci gece olmaḡın kim idüḡin bilmedi bir kilim bıraḡı vèrdi Yezdigürd yatup uyudu (10) şabāḥ degirmenci egnindaḡı ve başındaḡı ve bèlindaḡı altuna ḫamaḥ eyledi baltayla başında urup depeledi (11) egnindaḡını şoyup Yezdigürdi şuya atdı bu yaña Türk çerisi ḳapuyı bozup içerü girdiler Yezdigürdi (12) bulamadılar arayuraḳ ölüsün buldılar andan şonra Māhirī emīn olup ol arada beglik eyledi tā şuña de- (13) gin ki Aḥnef bin Ḳaysi Başra ve Kūfe leşkeriyle gelüp Ḥorāsānı aldı andan Merve geldi Māhirī Ceyḫūn şuyı (14) geçüp Türkistānda oturdu Aḥnef ol vilāyetleri fetḫ eyledi Ḥorāsān ve Mervde ve Belḫ ve Hire küllisi (15) tamām müselmānlıḳ oldu Aḥnef Ḥorāsān vilāyetinde Mervü'r-Rūd dèdükleri bir yeri begendi anda bir şehir (16) bünyād eyledi ki aña Deyrū'l-Aḥnef dèrlerdi 'Ömerüñ rażiya'llāhu-ḥ anhu ḫilāfeti zamānı olinca anda oturdu (17) 'Acem şāhlarınuñ devleti āḫir olduḡunuñ sebebi budur ki tevārīḫ kitāblarında mestürdür ammā Muḫammed bin Cerīr bir vechle (18) daḫı ḫikāyet eyledi eydür ol vaḳt ki Yezdigürd bin Şehr-yār Merve geldi Aḥnef bin Ḳays on iki (19) biñ erle Yezdigürdüñ ardına düşdi zīrā 'Ömer rażiya'llāhu-ḥ anhu şöyle buyurmuşdı ki Yezdigürd ḳanda varursa ardınca (20) var tā anı ele getürmeyince olmayasın pes Aḥnef evvel İşfahāna geldi andan Ṭays iḳliminden Kūhistāndan gidüp Herā(t)a

176a

(1) geldi kılıcıyla Herā(t)ı aldı Şahārū'l-‘Abdi anda halife kodı andan Merve yüz dutdı Muṭrif bin ‘Abdu’llāh birez (2) leşkerle Nişābūr üstine viribidi ve Hāris bin Hāsānı Serḡas üstine viribidi anlar varup (3) ol iki şehri āsānılgıla aldılar kendüsi toḡru Merv üstine vardı Yezdigürd Mervden kaçup (4) Mervü’r-Rūda vardı anda ḡākān-ı Türke ādem viribiyüp yardım istedi Aḡnef Mervde oturdı (5) Yezdigürd ḡākāndan yardım istediğin ‘Ömere raḡiya’llāhu-‘anhu bildürdi ‘Ömere raḡiya’llāhu-‘anhu ‘Arab beglerinden dört (6) kişi dört biḡ erle Aḡnefe yardıma viribidi birisi ‘Alḡame binü’n-Naşrū’l-Başrī idi ve birisi Rabī‘a bin (7) ‘Āmiru’t-Temīmī idi ve birisi ‘Abdu’llāh bin Ebī ‘Aḡilū’s-Şaḡafī idi dördinci İbn ‘Amru’l-Hemedānī idi çünkü bu (8) begler dört biḡ erle Aḡnef katına yētişdiler Aḡnef Hāriş bin Nu‘mānū’l-Bāhiliyi Merve ḡalife dikdi (9) kendüsi Mervü’r-Rūda geldi Yezdigürd Mervü’r-Rūddan kaçup Belḡe geldi Aḡnef Mervü’r-Rūdda oturdı (10) ki ḡorāsānuḡ Nişābūruḡ ortasıdur andan Belḡ üstine leşker viribidi Belḡi aldı Yezdigürd kaçup (11) Ceyḡūnı öte geçdi Aḡnef Rabī‘a bin ‘Āmrı Belḡde kodı andan ol vilāyetleri tamām fetḡ eyledi anda ‘Ömere (12) raḡiya’llāhu-‘anhu nāme viribidi Yezdigürd kaçup Türkistāna gitdiğin ve ḡorāsān ol vilāyetler müselmānlık (13) olduğin ‘Ömere bildürdi ‘Ömer raḡiya’llāhu-‘anhu eyitdi ben ḡorāsānı neyleyin kaşki bizümle ḡorāsān aralıḡı o-(14) ddan deḡiz olaydı ki müselmānlar anda geçmeyelirdi ‘Alī raḡiya’llāhu-‘anhu eyitdi niçün eyle dērsün ‘Ömer raḡiya’llāhu-‘anhu (15) eyitdi dēmeyeyin ki ḡorāsān ḡalkı ‘ahdlarını şıdılar anuḡ üzerine niçe daḡı kanlar dökile dēdi andan (16) Aḡnefe nāme yazdı ki Ceyḡūn şuyını öte geçmeyesin oturasın ḡorāsāndan ilerü gitmeyesin daḡı gey şaḡınasın (17) ki ‘Acem Tūrını dutmayasın niçe ki bundan gitdün ‘āduḡ bozmayasın eger dilersenḡ ki ḡaḡ Te‘ālānuḡ ‘ināyeti ordundan (18) eksük olmaya ve ne ki Yezdigürd ḡākāndan yardım istedi ḡākān kendüsi Ḳārgāndan ve Ceyhundan Yezdigürde (19) çok leşkerle yardıma geldi Yezdigürd anı görüp kuvvetlendi Ceyḡūnı geçüp Belḡ üstine geldi Reya‘ bin (20) ‘Āmir ki Kūfe leşkeriyle Belḡde oturmuşdı Mervü’r-Rūda Aḡnef katına geldi ḡākān ve Belḡ ve Toḡāristān leşkeri

176b

(1) Yezdigürdüḡ katına cem‘ oldılar Yezdigürd mezeleni tamām elli biḡ yaraḡlu eri katında ḡāzır gördi Aḡnef (2) katında daḡı Başradan Kūfeden yigirmi biḡ kişi ḡāzır bu ḡākān-ı Türk leşkeriyle eşişüp Mervü’r-Rūd şehri (3) çebçevre kuşadup kondı bir gece ḡākānuḡ ḡışımllarından üç ḡardaş ḡaravula çıkmışlardı ittifāḡ (4) ol gece Aḡnef kendüsi ḡaravula çıkmışdı ol üç ḡardaşa duş oldu dün içinde şavaş (5) ētdiler Aḡnef anlaruḡ üçünü daḡı depeledi cün şabāḡ oldu ḡākān anlaruḡ öldüḡin (6) işitdi ḡatı perişān oldu eyitdi bu ‘Arab uğraşı bir şom nesnedür ki (7) kimesne bunlardan aşşı ētmez bunlarla uğraşmak benüm ne ḡācetümdür dēyüp melāletle dönüp yēne Türkistāna (8) gitdi Yezdigürd gördi kim ḡākān gitdi bāḡi ḡalan leşkerle Mervü’r-Rūddan gidüp Merve geldi andan (9) bir gizlüce ḡazīnesi vardı içinde gevherler ve altunlar bī-ḡadd çoḡdı ol ḡazīneyi aldı yēne Belḡ ḡarafına (10) yüz dutdı ki ḡākān katına vara ol ‘Acem begleri ki Yezdigürd ile olurlardı eyitdiler maḡşūduḡ nedür (11) eyitdi maḡşūdum oldur ki ḡākān katına varam anuḡ imānında olam eyitdiler

Türkden ne vefâ gele (12) dersen anlar ‘ahdlarına durur Tâ’ife degüldür çünkü hõrlıgladur mülke rāzî olursın bārî ‘Arabdan āmān (13) iste bu hāzineyi Türke yedürince ‘Araba yedür ki vaṭanumuzda olalum dēdi Yezdigürd rāzî olmadı ben Arabların (14) ḳahrını çekmezin dēdi anlar eyitdiler bu hāzinede senün neṅ vardır bizüm atalarumuzun ve dedelerümüzün (15) māludur çerile alup hāzine ḳoymışdur dēyüp Yezdigürdün elinden aldılar Yezdigürdi ḳoyup gıtdiler (16) Yezdigürd kendü cem‘atiyle Ceyhūnı geçüp hāḳān ḳatına gitdi ol begler ol bî-nihāyet mālını alup Aḫnef (17) ḳatına gētürdiler Aḫnef ol hāzineyi alup müselmānlar arasında ḳısmet eyledi anlar yēne yērlerine vardılar her kiṣi (18) vaṭanlı vaṭanına gıtdiler bir rivāyetde şöyledür ki ol vaḳt ki Yezdigürd hāḳāndan yardım istedi kim hāḳān (19) eyitdi ben ‘Arabların mezhebini ve dīnini ve şerī‘atini işıtdüm ol dirlik ki anlar gider kimesne anlarla düşmenlik eyleyüp (20) başa ḳıcamaz elün den gelürse anlarla mudārā eyle anları yērinden depreme dēdi eyle olıcaḳ Yezdigürd Ferḡān şehrine

177a

(1) gelüp oturdı rāvī eydür ki ‘Osmān bin ‘Affān rażiya’llāhu-‘ anhu ḫalīfe olduḳdan ṣonra iki yıl geçicek Ḥorāsāniler (2) ‘ahdlarını şıdılar yēne mürtedd oldılar Yezdigürdi Ferḡāndan gōtürdiler ki ‘Arablarla ceng ēdeler ol arada Yezdi (3) gerdi öldürdiler bu arada hicretün yigirmi ikinci yılı tamām oldı devr yigirmi üçinci yıla geçdi (4) خبرکشادن شهرهای پارس rāvī eydür tāriḫ-i nebeviyyenün yigirmi üçinci yılı olıcaḳ ‘Ömer rażiya’llāhu-‘ anhu (5) Pars vilāyetini fetḫ eyledi pes yigirmi biṅ er viribidi ve bunlara bir kiṣi baş dikmedi belki Pars şehri (6) lerinden her şehri ‘Arab ulularından birine vērdi ve aḡa birez leşker ta‘yīn eyledi vilāyetlü vilāyetü (7) ḡuzi fetḫ eyleṅ dēdi Pars iḳlīmünün pādşāhına Şehrek dērlerdi ‘Arabdan leşker geldüḡin işıdicek kendü (8) leşkerini cem‘eyleyüp Tūc şehrine geldi oturdı ki ‘Arab çerisiyle uğraşa leşkeri ḫōd bir aradan (9) gelmediler Pars şehirlerine taḡıldılar eyle olıcaḳ ‘Acem leşkerinün tedbīrleri bozuldı her biri yerlü yērine gıtdiler (10) ki üzerlerine gelen düşmeni def‘ ēdeler bu sebebden ‘Acem leşkerine bir pāre şikest vāḳı‘ oldı emirü’l-mü’mīnīn (11) ‘Ömer rażiya’llāhu-‘ anhu Tūcı ve Nīşābūrı Mücāşī‘ bin Mes‘ūda vērmişdi ki Ebū ‘Ubeyde bin Mes‘ūdun ḳardaşıdır (12) Ebū ‘Ubeyde oldur ki vāḳı‘ atü’l-ḫayrda aḳ pīl ayaḡında helāk olmuşdı çünkü Mücāşī‘ Nīşābūra geldi (13) işıtdi kim Tūcdan leşker taḡılmış sehel kiṣi ḳalmış Nīşābūrdan yüz tuddı Tūcdan olan leşkeri (14) başdı taḡıtdı Tūcı aldı ve ol vilāyeti fetḫ eyledi bundan evvel ‘Alā’ü’l-Ḥazramī daḡı Tūcı ve İştāḫrı (15) fetḫ etmişdi ṣonra yēne mürtedd olmuşlardı İştāḫr şehri ve Cūde şehri ‘Ömer rażiya’llāhu-‘ anhu ‘Osmān bin Ebī’l (16) -‘Āşa vērmişdi ve ‘Osmān daḡı kendü leşkeriyle yētişdi Cūdayı ḳılıcla aldı İştāḫrı şulḫle aldı bu ‘Osmānun (17) ḳardaşı Ḥakemü’l-‘Āşa ‘Ömer rażiya’llāhu-‘ anhu Şirāz vilāyetini vērmişdi Pars sultānı Şehrek Tūcdan dönicek Şirāza (18) geldi Ḥakem binü’l-‘Āşı Şirāz üstinde buldı uğraşdılar şabāḫdan tā öyle olunca şavaş ētdiler āḫir (19) Ḥaḳ Te‘ālā müselmānlara fırsat vērdi ‘Acem leşkeri

şındı Hâkem kendü eliyle Şehreki ve oğlını öldürdi ve ol (20) vilâyeti feth eyledi Nisâ şehrini ‘Ömer rażiya’llâhu-‘anhu Sâriye bin Rûneyme vemişdi hemân ki Sâriye Diyar-ı Bekr üstine

177b

(1) geldi anlar hişâra girdiler çıkup uğraşmadılar üç ay Sâriye Diyar-ı Bekr kapusunda oturdu âhîr leşker-i ‘Aceme (2) yardım yetişdi kuvvetlendiler kal‘adan çıktılar müselmânlarla uğraşdılar düşmen leşkeri gâlib oldu müselmânlardan çok (3) kişi şehîd oldılar ol gün ki uğraş oldu Cum‘a günü idi öyle vaḳti olıcaḳ müselmânlar beklediler meger Sâriye (4) düz yerde idi ardlarında bir taḡ vardı Sâriye düz yerde uğraşmışdı ‘Acem leşkeri çoḡdı (5) anları ortaya almışlardı Medîne ‘Ömer rażiya’llâhu-‘anhu minbere çıkup huṭbe oḳurdu pes Hâḳ Te‘âlâ (6) ‘Ömerüñ rażiya’llâhu-‘anhu gözlerinden hicâbı def‘ eyledi Sâriyenüñ kâfirlerle uğraşup zebün olduğunu (7) müşâhede kıldı şol bir nesne gözedür gibi bir zamân huṭbe oḳumaḡı ḳodı gözetdi mescid içinde otur- (8) anlar ‘Ömerüñ rażiya’llâhu-‘anhu hâlini ‘aceblediler andan ‘Ömer rażiya’llâhu-‘anhu çağırdı ki yâ Sâriye ki el-cebel el-cebel (9) dèdi ya‘nî yâ Sâriye taḡ etegin dut dèdi müselmânlar ne hâldür dèyüp bir birine baḳışdılar andan (10) ‘Ömer rażiya’llâhu-‘anhu yene huṭbe oḳumaḡa meşḡül oldu ve tamâm eyledi Cum‘a namâzı kıldılar Hâḳ Te‘âlâ ‘Ömerüñ rażiya’llâhu-‘anhu (11) âvâzını Parside Sâriyenüñ kulaḡına işitdürdi Sâriye müselmânlara eyitdi işbu âvâzı (12) hiç siz daḡı işitdünüz mi ki ‘Ömer rażiya’llâhu-‘anhu bize el-cebel el-cebel dèyü çağırdı dèdi eyitdiler beli işitdük (13) ammâ Medîne bunda ‘Ömerüñ âvâzeyi işidilmek kaçan olur dèrler Sâriye eyitdi Allâh Te‘âlâ her nesneye ḳâdirdür (14) eyle dèyüp çerisin taḡ etegine çekdi ve ol gün aḡşam olunca şavaş ètdiler gece ol taḡda oldılar şabâḡ yene (15) uğraşdılar Allâh Te‘âlâ fırsat vèrüp kâfir çerisin başdılar kırdılar taḡıtdılar Sâriye şehri aldı müselmânlar (16) ṭoyum oldılar ḡanîmet mâlinı müselmânlar arasında ḳısmet eyleyüp feth-nâmeyle pencigi ‘Ömere rażiya’llâhu-‘anhu viribidi ve bir (17) hoḳḳayla ḳıymetî taşlar ele girmişdi Sâriye anı ‘Ömere rażiya’llâhu-‘anhu hediye vemişdi ‘Ömer rażiya’llâhu-‘anhu anı ḳabül ètmedi (18) anı yene Sâriyeye gönderdi müselmânlar arasında ḳısmet ètsün dèdi ol kişi feth-nâme ve ḡumsın mâlinı getürmişdi (19) ‘Ömerüñ rażiya’llâhu-‘anhu ḳatından çıkıcaḳ şavaş ne gün olduḡın şordılar ol kişi eyitdi Cum‘a gün oldu (20) ve ‘Ömerüñ rażiya’llâhu-‘anhu yâ Sâriye el-Cebel el-Cebel dèyü çağırduḡını Sâriye ve ḳalan leşker işitdüklerini hikâyet eyledi

178a

(1) müselmânlar ta‘accüb ètdiler خبركشادنكرمان rāvî eydür ‘Ömer binü’l-Hattâb rażiya’llâhu-‘anhu ‘Abdu’llâh bin (2) Ebî Selül ve Süheyl bin ‘Adnî kim leşker ḳoşup Kirmân üstine göndermişdi ve ‘Abdu’llâh bin Nevfeli bile yoldaş (3) ḳoşmışdı bu yigirmi üçüncü yılda anlar daḡı Kirmân vilâyetine vardılar ‘Abdu’llâh ve Süheyl toḡru yoldan Kirmân (4) üstine vardılar Kirmân taḡında Kûfeḡ leşkeriyle çok şavaş ètdiler âhîr anları şıdılar andan gelüp Kirmânı (5) feth ètdiler ve ḡâyetde

toyum oldılar ‘Abdu’llāh bin Nevfeli Ṭays tarafına göndermişlerdi ol daḡı Ḳuhistān yolından (6) gidüp Ṭays vilāyetini feth eyledi emīrū’l-mū’minīn ‘Ömer rażiya’llāhu-‘anhu ol vilāyetler feth olduğın işidüp (7) şād oldu خبرکشادن سڪستان ol vaḡt ki emīrū’l-Mū’minīn ‘Ömer rażiya’llāhu-‘anhu ‘Amru binū’ (8) l-‘Āş E’t-Temīmi Sekistān vilāyetine göndermişdi ve ‘Abdu’llāh bin ‘Ömeri rażiya’llāhu-‘anhu bile yoldaş қоşmışdı (9) hicretūḡ yigirmi üçüncü yılında Siḡhistān şāhıyla uğraşdılar kāfirleri şındı Siḡhistān şāhı Zerenk ḡal‘asına düşdi (10) müselmānlar ol ḡişāra üşdiler ḡatı zarb ḡal‘a olduğı eelden şavaş étmege muḡayyed olmadılar tā şuḡa degin ki (11) Hindustān ve Ḳandahār vilāyeti müselmānlık oldu ‘Ömere rażiya’llāhu-‘anhu ve ‘Oşmāna rażiya’llāhu-‘anhu ‘Alī rażiya’llāhu-‘anhu (12) rızvānu’llāhu ‘aleyhīm ecma‘in zamānı gecdükte şonra ki Mu‘āviye zamānı oldu Ziyādı ‘Irāḡa gönderdi ve oḡlı (13) Seleme bin Ziyāda elinde feth olındı ve’s-selām خبرکشادن كرماتan rāwī eydürler ki Kirmān arasında ve ‘Ummān (14) arasında olan şehrler(e) Mekrān dērler Mekrānla ‘Ummān arasında bir deḡüz vardur ol vaḡt ki ‘Abdu’llāh bin (15) ‘Abdu’llāh Kirmān vilāyeti(ni) feth eyledi Ḥakem bin ‘Ömerü’s-Şa‘lebi Mekrān tarafına viribidi Şehāb Meḡāribi aḡa yoldaş (16) қоşdı Süheyl bin ‘Adiyne ardlarınca bile viribidi çünki anlar Mekrān üstine gēldiler Mekrān şāhı Sind (17) pādşāhından meded istedi ki üzerüme ‘Arab leşkeri geldi dēdi Sind pādşāhı leşker çeküp Mekrān şāhına (18) yardıma gēdüḡin işitdi Kirmānda bir kimesneyi ḡalīfe diküp kendü daḡı Mekrān üzerine geldi Sind pādşāhı (19) ḡāfil otururken ‘Abdu’llāh yetişdi şebḡūn eyledi Sind pādşāhını öldürdi leşkerini şıdı müselmānlar érte (20) olunca kāfiri ḡırdılar ve niçesin esīr éttiler andan ‘Abdu’llāh ‘Ömere nāme yazup ol vilāyet feth olduğını bildürdi

178b

(1) ve (ḡa)nīmet mālınuḡ ḡumsını gönderdi andın¹²⁶ Sind vilāyetine ḡazā étmege destūr istedi andan Sind sulṡānından (2) ḡalan pīlleri niçe edelüm dēdi ‘Ömer rażiya’llāhu-‘anhu destūr vērmedi pīller çün eyitdi Sind rāyetine (3) ḡaber viribiyesin alursa pīlleri anda şatasın bahāsını müselmānlaruḡ arasında ḡısmet edesin ve’s-selām (4) خبر واقعه بيروت rāwī eydür Başradan öte bir vilāyet vardur aḡa Beyrūt dēr-(5) ler Hindden ve Sindden ve ‘Ummāndan Ahvāzdan Kirmāndan İşfahāndan Mekrāndan şınup ḡaçan Ṭā’ife küllisi (6) ol Beyrūta gelüp dērnek olmışlardı çünki Ebū Mūsā el-Eşā‘ri anı işitdi Muhācir bin Ziyād (7) ve ḡardaşı Rebī‘ bin Ziyād Beyrūt üzerine viribidi leşkere eyitdi eger Muhācir düşicek olursa (8) ḡardaşını begleyesiz dēmişdi çünki Muhācir ol araya vardı ol ḡalkla eyle uğraş eyledi Muhāciri (9) anda şehīd éttiler ḡardaşı Rebī‘ bin Ziyād sancaḡ götürdi ceng eyledi İslām leşkerine ḡaḡdan ‘ināyet (10) yetişdi kāfir leşkerini şıdılar ḡırdılar ve çok esīr eylediler ammā ol ḡadar māl ele girmede zīrā şıḡun (11) gelmişlerdi mālları yoḡdı eved ḡalan esīrlere emīrlere ve esīr-zādeler idi Ebū Mūsā eyitdi ki çünki (12) māl ḡaşıl olmadı bu esīrlere yēne ḡışımalarına ve ḡavmlerine şatmaḡ gerek bahālarını müselmānlara ḡısmet (13) étmek gerek dēdi pes

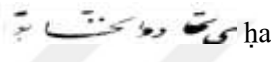
¹²⁶ andıḡ

Ebū Mūsā kendüsi ol beg-zâdelerden altmış yalın yüzlü oğlan öñür-(14) tleyüp hîdmetkâr edindi anlara eyitdi atalaruñuza analaruñuza haber gönderüñ gelsinler sizi şatun (15) alsunlar her birisi evlerine haber gönderdiler ammā ırakda idi kimi Ahvâzda kimi Sindde ve Kirmânda (16) çünkü her taraftan geldiler esîrlerin şatun aldılar Ebū Mūsā andan hâşıl olan mâluñ hımsın çıkarduğdan (17) sonra leşker arasında kısmet eyledi fetḥ-nâmeyle hımsını ‘Ömer rażiya’llāhu-‘ anhu katına viribidi meger peygamber ‘a.s. (18) zamânından bu nesne ‘âdet kalmışdı ki kaçan bir yerden elçi gelse ya bir kimesneden mektûb getürse aña beytü’l-mâldan (19) ‘aḫâ vèrürlerdi Ebū Mūsā daḫı nâme yazup ğanîmet hımsın göndericek Benū‘ Aneze kabîlesinden (20) Şafîyye bin Muḫsin ayağ üzere durdı Ebū Mūsā el-Eş‘ arîye eyitdi benüm adımı daḫı nâme içinde

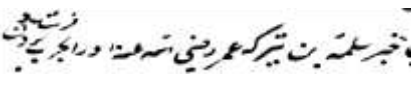
179a

(1) yazğıl ki baña nesnecik iḫsân êde dèdi Ebū Mūsā anuñ adını daḫı bile yazdı bu eṣnâda ḫuṭbe-i şâ‘ir dèrlerdi (2) bir kişi vardı Ebū Mūsā adına bir laṭîf kaşîde edüp getürdi Ebū Mūsā aña biñ aqça vèrdi (3) çünkü bu Şafîyyetü’l-‘Anezî ‘Ömere rażiya’llāhu-‘ anhu katına geldi Ebū Mūsā el-Eş‘arî ‘Ömere rażiya’llāhu-‘ anhu yazulıdı eyitdi (4) yâ emîrû’l-mü‘minîn Ebū Mūsā el-Eş‘arî azdı anı ol vilâyetde komalı olmadı ol eyitdi ne-(5) den dèrsin eyitdi ol bu ki ğanîmetden altmış yalın yüzlü oğlan kendüçün alı kodi karşıusunda (6) ayağın turlar ve ḫuṭbe-i Şâ‘ir bir kaşîde getürdi ğanîmetden aña biñ aqça vèrdi ve daḫı iki ölçek dutu-(7) lur biri küçük ve biri büyük andan sonra iki mühr yüzügin dutar biri kendü elinde ve biri Ziyâd (8) elinde müselmânlaruñ muşâlahın Ziyâda ısmarlamışdur vèrdügin vèrür aldugını alur kendüsi fâriğ oturmuşdur (9) ve daḫı adına Muğîre bin Şu‘beyi Başradan ma‘zül êtdüğüñ vaḫt aña bir güzel câriye rüşvet vèrmişdür (10) adına ‘Aḫîle dèrler günde beytü’l-mâldan iki çanaḫ tirid yer kişi vardur kimisi yemege kuru etmek bulmaz dèdi ‘Ömer rażiya’llāhu (11) ‘anhu eyitdi bu dèdükleri bir kâğıza yaz daḫı baña vèr dèdi ‘Anezî bu mecmû‘nı defter eyleyüp ‘Ömerüñ (12) rażiya’llāhu-‘ anhu eline vèrdi ‘Ömer nâme yazup Ebū Mūsāyı berâbar eyleyüp söyleşdürdi ol ‘Anezîñüñ kâğızını (13) eline aldı eyitdi işbu kâğızı sen mi yazduñ dèdi ‘Anezî oḫudı ben yazdum eyitdi (14) dut imdi bir bir oḫu Ebū Mūsā işitsün dèdi ‘Anezî kâğızı eline aldı evvel altmış yalın (15) yüzlü oğlan ḫikâyetini oḫudı Ebū Mūsāya eyitdi gerçektür Ebū Mūsā eyitdi gerçektür ol oğlan- (16) lar birer ulu beg oğlanları idi anuñçün katum(a) getürdüm ki ataları anaları anlaruñ bende olduklarını(17) işideler geleler şatun alalar hem eyle êtdiler bir bir atalarına şatdum bahâlarını müselmânlar arasında kısmet (18) eyledüm ‘Anezî eyitdi çünkü maḫşûduñ bu idi katuña getürdüp nederdüñ dèdi Ebū Mūsā eyitdi (19) ben anı anuñçün êtdüm ki ataları anaları anları artuḫ bahâya şatun alalar dèdi ‘Ömer rażiya’llāhu-‘ anhu ‘Anezîye (20) eyitdi bir daḫı söyle ‘Anezî ḫuṭbe-i Şâ‘ire biñ aqça vèrdügin oḫudı ‘Ömer rażiya’llāhu-‘ anhu eyitdi eyle midür dèdi

179b

(1) Ebū Mūsā eyitdi eyledür huṭbe-i Şā'ir bir müfsid kişi idi bir iki kerre mürtedd olmuş anuñçün aña ziyādece nesne vërdüm (2) ki hāṭırı hōş ola İslām dīnine muḥabbeti muḥkem ola nitekim Resūlu'llāh 'a.s. 'etmişdür 'Anezī eydür beytü'l-māldan (3) vërmek neden idi Ebū Mūsā eyitdi ^{المولفةمقلوبهم} 127 Ṭā'ifesiñüñ 'aṭāyı beytü'l-māldandur 'Ömer rażiya'llāhu-'anhu (4) eyitdi daḡı oḡu 'Anezī iki ölcek ḡikāyetini oḡudu 'Ömer rażiya'llāhu-'anhu eyitdi vāḡı' mıdur dëdi Ebū (5) Mūsā eyitdi belī vāḡı'dur bu nesne fuḡarā ḡaḡḡına fāide olsun dëyü 'ëtdüm beytü'l-māla giricek (6) küçük ölçekle ölçdürdüm fuḡarāya büyük ölçekle vërdüdümdü dëdi 'Ömer rażiya'llāhu-'anhu oḡu 'Anezī yüzük (7) ḡikāyetin oḡudu 'Ömer rażiya'llāhu-'anhu eyitdi şöyle midür Ebū Mūsā eyitdi na'am Ziyāduñ diyānetini şalāḡiyetini (8) tamām bildüm aña i'timād eyledüm ol sebebden mühr yüzüḡini aña ıḡmarladum 'Ömer eyitdi daḡı oḡu 'Anezī (9) rüşvet cāriyesin aḡdı Ebū Mūsā baş aḡaḡa şaldı 'Ömer eyitdi cevāb vër Ebū Mūsā eyitdi Muḡire (10) bin Şu'be ile dōstlarduḡ dōstlıḡ üzerine baña bir cāriye baḡışladı ḡadīşiyile (11) 'amel eyledüm ya'nī bir birüñüze nesne baḡışlaşuñ ki araḡuzda muḥabbet ziyāde ola Muḡirenüñ baña ihtiyācı (12) yoḡdı kim baña vërdüḡi nesne rüşvet-i maḡmūl ola dëdi 'Ömer rażiya'llāhu-'anhu eyitdi 'Anezī eḡer (sözlerüñ) (13) yalan çıḡsa dilini kestürüdümdü sen eḡer cevāb vëri bilmesen 'azl 'ëderdümdü çünki 'Anezī dëdüḡi nesnelere vāḡı' çıḡdı (14) andan senüñ üzerüñe hiç ḡünāḡ şābit olmadı varasın yëne begligüñde olan Ziyādı ve ol 'Aḡīle adlu (15) cāriyeyi baña viribi pes Ebū Mūsā yëne Başra(ya) vardı ikisini daḡı 'Ömer rażiya'llāhu-'anhu ḡatına viribidi 'Ömer anlara (16) naḡar eyledi Ziyāda eyitdi senüñ vazīfeñ ne ḡadar aḡḡadur eyitdi biñ eyitdi Başraya varalıdan (17) berü ḡaç 'ulāfe aldun dëdi eyitdi iki 'Ömer rażiya'llāhu-'anhu eyitdi bu iki biñ aḡça kim beytü'l-māldan (18) aldun yëne ḡarc 'ëdüñ eyitdi anam Semene bir kişinüñ elinde esīr idi ol evvelki 'ulāfe aḡçasıyla (19) anı şatun aldum āzād 'ëtdüm ve 'Ubeyde adlu bir ḡul daḡı vardı küçücükden ben anuñ elinde (20) büyümişdümdü anı efendisinden şatun aldum ikinci 'ulāfeyi daḡı aña vërdüm āzād eyledüm dëdi

180a

(1) 'Ömer rażiya'llāhu-'anhu eyitdi ikisini daḡı eyü yëre şarf eylemişsin andan 'Ömere rażiya'llāhu-'anhu aña fiḡıhdan birḡaç (2) mesele şorudı Ziyād cevāb vërdi anuñ 'ilmini ve diyānetini 'Ömer rażiya'llāhu-'anhu bildi eyitdi (3) ol manşib saña lāyıḡdur var yëne manşibuñda ol dëdi (4) rāvi eydür bu yigirmi üçüncü yıl içindedür ki bir ḡün 'Ömer rażiya'llāhu-'anhu Kürdler elinden şikāyet 'ëtdiler Ahvāz-(5) dan ve Pars tarafından Kürdler vardır ki şan'atları ḡarāmīliḡdür müselmānlaruñ yolların başarlar ve mālların (6) alurlar imāna gelmezler ve müselmānlara ḡarışmazlar 'Ömer rażiya'llāhu-'anhu Seleme bin ḡaysı anlaruñ üzerine viribidi (7) Seleme bin ḡays leşker alup anlaruñ üstinde vardı ol anları dīne da'vet eyledi ḡabūl 'ëtmediler (8) ve cizye vërüñ dëdi rızā ḡöstermediler şavaş eylediler Seleme anları şıdı

¹²⁷el-mülefete ḡulūbehüm

erkeğini kırdı dişisini esir (9) eyledi müselmānlar gāyetde toyum oldılar Seleme hāşıl olan gānīmet mālın hūmsın çıkarup ‘Ömere rażiya’llāhu-‘anhu (10) viribidi ve bir kutuyla cevāhir ve kıymetī taşlar eline girmişdi Seleme anı ‘Ömere rażiya’llāhu-‘anhu armağan viribidi (11) müselmānlar dağı haklarından geçüp ‘Ömer rażiya’llāhu-‘anhu armağan vèrdüğine rāzī olmuşlardı ol gönderdüğü (12) kişi eydür Medīneye geldüm gördüm ki ‘Ömer rażiya’llāhu-‘anhu ni‘metler bişürüp mezkide fuķarāya ta‘ām yèdürür ‘Ömerüñ (13) rażiya’llāhu-‘anhu ‘ādet bu idi kim beytü’l- mālдан fuķarā için günde bir deve boğazlardı ta‘ām bişürürdi fuķarāya (14) yèdürürdi ta‘ām yènce kendüsi bir degnek alup çoban gibi ayağın tırurdu çepçevre gözedürdi (15) ètmek hācet olan yere ve aş hācet olan yere getürdürdü ol kişi eydür çünkü Medīneye vardum (16) ‘Ömeri rażiya’llāhu-‘anhu ol hīdmete buldum ol iş tamām olunca gördüm andan ‘Ömer rażiya’llāhu-‘anhu evine geldi (17) ardınca bile geldüm başa eyitdi içerü girdüm ‘Ömerüñ rażiya’llāhu-‘anhu hānedānı Ümm-i Kūlsūm bint ‘Alī bin Ebī Tālib (18) rażiya’llāhu-‘anhu gördüm ki bir pāre eskice kaftan geymiş oturur evi içine nazar kıldum bir eskice kilimden ve iki (19) yaşdukdan gāyri nesne görmedüm ol yaşdukları dağı hurma lifinden örülmüş ‘Ömer rażiya’llāhu-‘anhu kilim üstine (20) oturdu ve bir yaşduğı benüm altuma vèrdi ben dağı oturdum andan Ümm-i Kūlsūm eyitdi bizüm için yeyecek

180b

(1) bişürdün mi dèdi eyitdi yā emīrū’l-mü’minīn yalıncaqlık sebebinden bugün yeyecek bişürmege mecālüm olmadı ‘Ömer (2) rażiya’llāhu-‘anhu laṭife èdüp eyitdi ‘Alī bin Ebī Tālibi gibi rażiya’llāhu-‘anhu kişinün kızısın ‘Ömer rażiya’llāhu-‘anhu (3) gibi kişinün hatunısın emçegi nedersin yalıncaqlıkdan şikāyet mi èdersin dèdi Ümm-i Kūlsūm eyitdi hāşā yā emīrū’l-mü’minīn (4) şikāyetüm yokdur dèdi andan tūru gèlup bir çanağa birez zeyt koydu içine birezcük irice tuz kodı ve bir (5) pāre arpa etmegin ‘Ömerüñ rażiya’llāhu-‘anhu önine getürdi ‘Ömer rażiya’llāhu-‘anhu yèdi ben dağı ‘Ömerüñ hātırı için (6) bir iki şundum andan ol cevāhir hoşkasın çıkarup ‘Ömerüñ rażiya’llāhu-‘anhu öninde kodum ‘Ömer eyitdi bu nedir (7) dèdi eyitdi ki Seleme bin Kaysı saña gönderdi anda olan müselmānlar dağı haklarından geçdiler küllīsın (8) rāzılığıla size bunu armağan gönderdiler dèdüm ‘Ömer rażiya’llāhu-‘anhu anı göricek iki dizi üstine (9) kodı dağı ağladı eyitdi Hāḳ Te‘ālā ‘Ömere rażiya’llāhu-‘anhu bunca nesne vèrdi ‘Ömerüñ rażiya’llāhu-‘anhu gözi (10) ve karnı toymadı bununla toya mı dèrsin dèdi andan eyitdi yōri var tēz bu hoşkayı yēne Selemeye ilet (11) dağı bir buncılayın iş ètmesün müselmānlaruñ naşibini kimesneye göndermesün bu cevāhiri şatşun ol müselmānlara (12) üleşdürsün eved şöyle var ki müselmānlar tağılmadın èrişesin eger anları tağılmış olursa Selemeye bir (13) iş èdem ki müselmānlara ‘ibret ola dèdi ol kişi eydür ben eyitdüm yā emīrū’l-mü’minīn çünkü başa bu vechle (14) ta‘cīl gitmek buyurursın benüm binecegüm yok yayağ gidicek gēc varurın dèdi pes ‘Ömer rażiya’llāhu-‘anhu buyurdu (15) şadağa develerinden iki deve getürdiler başa vèrdi eyitdi bu develere bin nevbette anda var anda varıcağ (16) ki senden müstaḥaḳrağ ve senden dervişrek anda bir kişi bulasın bu develeri aña

vêresin dèdi ol kiři (17) eydür ta‘cille Medîneden çıkdum şöyle gitdüm ki ol maqāma erişdüm hoşkayı Selemeye tabşurdum Seleme ol (18) cevāhirleri şatdı yigirmi biş aqça eyledi anda olan müselmānlara üleşdürdi خبركشتم أمير المؤمنين عمر رضي الله عنه (19) Muḥammed bin Cerîr eydür raḥmatu’llāhi ‘aleyhi emîrū’l-mü’minîn ‘Ömer binü’l-Ḥaṭṭāb rażiya’llāhu-‘anhu bu yigirmi üçinci (20) yılda yıl içinde Zi’l-ḥicce ayının āḥir güninde şehîd oldu anuñ sebebi bu idi kim bir yigirmi üçinci yılda

181a

(1) ‘Ömer rażiya’llāhu-‘anhu peygambaruñ s.a.s. ehl-i beytiyle Mekkeye geldiler erkān-ı İslām ḥaccı tamām êtdiler andan yene Medîneye (2) geldiler Medînede Muğîre bin Şu‘benüñ bir Ḥabeş kulu vardı adına Fîrüz dèrlerdi laqabına Lu‘lu‘ dèr- (3) lerdî tersā dînini dutardı bir gün ‘Ömer rażiya’llāhu-‘anhu katına geldi eyitdi yā emîrū’l-mü’minîn efendüm Muğîre (4) beni günde iki aqçaya kesdi her gün benden iki aqça isterin anı kazanmazın eyit benden eksük alsun dèdi (5) ‘Ömer rażiya’llāhu-‘anhu eyitdi ne şan‘at bilürsin dèdi eyitdi dülgerlik bilürin naḳḳaşlık bilürin kuyu qaza-(6) rın demürçilik bilürün dèdi ‘Ömer eyitdi rażiya’llāhu-‘anhu bu qadar şan‘at bilen kişiye iki aqça çoğ degüldür yörü (7) var vèr dèdi sözi geçmedüğine Feyrüz qağıdı andan ‘Ömer rażiya’llāhu-‘anhu eyitdi ey Feyrüz işitdüm¹²⁸ (8) ki sen yèl degirmenin düzermişsin benümçün bir degirmen eyle dèdi Fîrüz eyitdi vèresi olursam senünçün (9) bir degirmen düzedem ki Mağribden ve Maşriqa dāsitān ola söylenile dèdi ve yöriyü vèrdi ‘Ömer rażiya’llāhu-‘anhu (10) eyitdi baq bu kāfiri beni öldürmek istedüğü olur dèdi ol gün gecdi şabāḥ olıcaq (11) Ka‘bü’l-Aḥbār ‘Ömerün rażiya’llāhu-‘anhu katına geldi eyitdi yā emîrū’l-mü’minîn vaşıyyet eyle ki senün ‘ömründen (12) hemān üç gün qalmışdur dèdi ‘Ömer rażiya’llāhu-‘anhu eyitdi neden bildün dèdi Ka‘bü’l-Aḥbār eyitdi (13) bir gece kitāblaruma nazar kıldum peygambarumda s.a.s. şonra aşḥābdan ḥalîfe olanlaruñ ‘ömrini (14) ḥesāb eyledüm ‘ömründen rażiya’llāhu-‘anhu bākî üç gün qalmışdur buldum dèdi eyitdi ‘Ömer rażiya’llāhu-‘anhu (15) adıyla kitābuñda yazılmış(mı)dur eyitdi ‘Ömer rażiya’llāhu-‘anhu adı yazılmamışdur ammā şıfatı yazılmışdur dèdi ‘Ömer (16) rażiya’llāhu-‘anhu eyitdi el-ḥükmi’llāh bunuñ üzerine iki gün gecdi ‘Ömer rażiya’llāhu-‘anhu ḥasta olmadı ve başı ağrı(ma)dı (17) Ka‘buñ sözünü ‘acebledi Zi’l-ḥiccenün āḥirinci gününde şabāḥ turu geldi abdesin alup müselmānlara namāzı (18) kılvèrmekçün mescide geldi Fîrüzün iki uclu ḥançeri vardı zîrā Ḥabeş iqliminde ḥançerün qabza-(19) sını orta yerinde éderler iki yanı bile ḥançer olur sağına ve şoluna şalmağa āsān olur Fîrüz dağı ancılayın (20) bir ḥançer alup ‘Ömeri rażiya’llāhu-‘anhu öldürmek qaşdına gelmişdi şafuñ ardında gizlenüp oturmuşdı hemānki ‘Ömer

181b

¹²⁸ışitdüküm

(1) rażiya'llāhu 'anhu namāza durdı ilerü varup ol hañçerle 'Ömere rażiya'llāhu-'anhu altı yerde zaħm urdı kimi (2) omuzında ve kimi göğsinde ve kimi kaşnında idi ammā bir zaħm kaşuğında urdı 'Ömer rażiya'llāhu-'anhu ol zaħmdan (3) öldi hemān ki 'Ömeri rażiya'llāhu-'anhu dürtüdi şaf arasında şıçradı çıķdı gitti henüz erte kaşanusı (4) idi dutamadılar 'Ömer rażiya'llāhu-'anhu düşüdi götürüp evine getürdiler 'Abdu'r-raħmān¹²⁹ bin 'Avf eyitdi sen namāzı (5) kılıvürdi pes 'Abdu'llāhu'r-raħmān imām oldı cemā'at namāzı kılıvürdi 'Ömer diledi kim hilāfeti aña vaşıyyet eyleye (6) 'Abdu'r-raħmān rāzī olmadı ben haķından gelimezin dēdi 'Ömer rażiya'llāhu-'anhu eyitdi 'Alī bin Ebī Ṭālībi ve 'Oşmān bin 'Affān (7) ve Zübeyr binü'l-'Avāmı ve Sa'd bin Ebī Vaķķāş ve Ṭalħa bin 'Abdu'llāh oķuñ gelsünler ki peygambaruñ şalla'llāhü 'aleyhi (8) ve's-sellem yāranlarıdur peygambar bunlardan hōşnūd gitmişdür vaşıyyet (ēde) ēdeyin dēdi ittifaķ hiçbirisi (9) evde bulunmadı andan 'Ömer rażiya'llāhu-'anhu eyitdi vaşıyyetüm budur ki benden soñra kim halife olursa işbu ? (10) verin kāfirleri incitmeyeler çünki anlar haşac verürler müselmānlar üzerine düşmen gelicek yardım ēdeler bu nesneye rāzī (11) olalar anlaruñla olan 'ahd bozulmaya dēdi andan gözlerini yumdı kaştı za'if oldı birezden göz- (12) lerin açdı dört yanına baķdı eyitdi el-ħamdüli'lillah ki āħir-i vaķtinde kāfir elinde şehid oldum cemā'at (13) 'Ömerüñ rażiya'llāhu-'anhu üstine üşmişlerdi baķup 'Ömer Ka'bü'l-Aħbāri gördi anuñ dēdügi söz haşırına düşüdi (14) eyitdi Ka'bü'l-Aħbāruñ dēdügi söz gerçek oldı eyitdiler yā emirü'l-mü'min'in buyurursañ cerrāħ getürelüm (15) eyitdi siz bilürsüz pes tēz Hāriş bin Ka'bı getürdiler ki üstād cerrāħ idi gelüp 'Ömerüñ yaralarını (16) gördi 'Ömer rażiya'llāhu-'anhu bir pāre şu içürdi içdügi şu ol kaşuğındağı yaradan çıķdı andan (17) süd içürdi ol daħı ol yaradan çıķdı andan bir pāre mevız vürdi ol daħı ol yaradan çıķdı (18) andan eyitdi yā emirü'l-mü'min'in bu yara kaşbil-i 'ilac degüldür vaşıyyet eyle ki iş tamām oldı dēdi pes hilāfeti (19) 'Oşmān bin 'Affāna rażiya'llāhu-'anhu vaşıyyet eyledi müselmānlar aña bī'at ētdiler ol gün ki Zī'l-ħicce ayınuñ āħiri (20) idi yekşenbe gēcesi idi 'Ömer rażiya'llāhu-'anhu şehid oldı muħarrem ayınuñ ol güninde ki yekşenbe günidür hicretüñ yigirmi

182a

(1) dördinci yılı idi 'Ömeri rażiya'llāhu-'anhu defn ētdiler 'Ömeri yuyup namāzın kılıcaķ vaķt 'Oşmān bin 'Affān ve 'Alī bin Ebī (2) Ṭālīb ikisi yudı 'Ömerüñ rażiya'llāhu-'anhu iki yanında biri başı ucında ve biri ayağı ucında durdılar 'Ömerüñ (3) rażiya'llāhu-'anhu defni tamām oldı namāzın kılmağı 'Abdu'r-raħmān bin 'Avfa teklif¹³⁰ ētdiler 'Abdu'r-raħmān eyitdi 'Ömer namāzın kılmağı (4) Şuheybe vaşıyyet eylemişdür dēdi eyle dēyicek anlar çekildiler Şuheyb ilerü gelüp 'Ömerüñ rażiya'llāhu-'anhu namāzın kıldı (5) çünki 'Ömerüñ defni tamām oldı Muħarremüñ ikinci gününde ki düşenbe günü idi müselmānlar 'Oşmāna rażiya'llāhu-'anhu bī'at ētdiler berisi (6) gün ilerü

¹²⁹ 'Abdu'llāhu'r-raħmān

¹³⁰ teklif

geçüp müselmānlara imāmet eyledi ذكرن سب عمر بن الخطيب رضي الله عنه bilgil ki ‘Ömerüñ (7) rażiya’llāhu-‘ anhu atası ḥaṭṭābdur Nüfeyl oğludur Nüfeyl ‘Abdü’l-‘Azīz oğludur ‘Abdü’l-‘Azīz Reyāḥ oğludur Reyāḥ ‘Abdu’llāh oğludur (8) ‘Abdu’llāh Faraṭ oğludur Faraṭ Revāḥ oğludur Revāḥ ‘Adiyy Ka‘b Lü(e)y oğludur ‘Ömerüñ rażiya’llāhu-‘ anhu (9) künyeti Ebū Ca‘ferdür laḳabı Fārūḳdur anası Seleme bint Hāşim binü’l-Muğīre bin ‘Abdu’llāh bin ‘Ömer bin Maḥzūmdur ‘Ömerüñ (10) rażiya’llāhu-‘ anhu şıfatında ‘ulemā iḥtilāf êtdiler Muḥammed bin Cerīr eydür aḳ gevdeli kızıl beñizlü kişi idi ba‘zılar (11) eydür ki ḳara yağız idi öldügi vaḳt elli beş yaşında idi bir rivāyetde elli yēdi yaşında (12) idi on yıl beş ay yigirmi gün ḥilāfet eyledi ve toḳuz ‘avrat aldı birisi Zeyneb bin Ma‘ṭūm idi (13) ve birisi Melike binti Külşūm idi üçinci Ḳarīne binti Ebī idi dördüncü ‘Ātike binti Zeyd (bin) ‘Amr bin Nuḳeyl idi (14) ki aşılda ‘Abdu’llāh bin Ebī Bekrūñ rażiya’llāhu-‘ anhu ḥatunı idi ‘Abdu’llāh anı boşadı ‘Ömer rażiya’llāhu-‘ anhu aldı- (15) ğundan şonra anı Zübeyr binü’l-‘Avām alup ḥatun edindi bu dört ‘avrat ḥālet-i İslāmında idi ve beş (16) ḥatunı daḫı vardı birisi Nükeyhe ve birisi Cemīle ve birisi Ümm-i Külşūm ve birisi Ümm-i Ḥakīmedür daḫı ‘Ömer rażiya’llāhu-‘ anhu (17) öldügi vaḳt sekiz oğlu ḳaldı biri ‘Abdu’llāhdur ki Zeynebden olmuştur ve biri daḫı ‘Abdu’llāhdur ki (18) Melikeden olmuştur üç oğlanuñ adı ‘Abdu’r-raḥmān idi ‘Abdu’r-raḥmānū’l-ekberdür ki Zeynebden olmuştur ve biri (19) ‘Abdu’r-raḥmānū’l-Evsatdur ki Behiyeden olmuştur ve biri ‘Abdu’r-raḥmānū’ş-Şuğradur ki Nükeyheden olmuştur ve iki oğlunuñ (20) adı Zeyd idi ve biri Zeydü’l-Ekberdür ki emīrū’l-mü’minīn ‘Alī rażiya’llāhu-‘ anhu kızını Ümm-i Külşūmden aldı ve biri

182b

(1) Zeydü’ş-Şuğradur ki Cemīleden olmuştur öldi ve dört kızını ḳaldı biri Fāṭımadur ki Ümm-i Ḥakīmeden aldı ve (2) biri Ruḳıyyedür ki ‘Alī bin Ebī Ṭālib rażiya’llāhu-‘ anhu kızını Ümm-i Külşūmden aldı ve biri Zeynebdür ki Nükeyheden (3) aldı ve biri daḫı Zeyneb bintü’l-Maṭ‘ūmdan aldı ve ‘Ömer rażiya’llāhu-‘ anhu iki ḥatun daḫı almak istedi (4) anlar rāzī olmadılar eyitdi(ler) aḳıḳ yüzlü degüldür ḳaḳıḳan kişidür ve dāyimā ḳapusu yapuḳdur dēdiler ve birisi Ebū Bekr (5) rażiya’llāhu-‘ anhu kızını Ümm-i Külşūmdür ‘Ömer rażiya’llāhu-‘ anhu anı ‘Āyişeden istedi ‘Āyişe daḫı rāzī oldu ‘Ömerden (6) yēg ādemī bulımam dēdi ‘Āyişenüñ kiçi kız ḳardaşı idi gerçi ‘Āyişe vērmege rāzī oldu ammā kız kendüzi (7) ‘Āyişe eyitdi kız emīrū’l-mü’minīne varmaḳı niçün dilemezsin eyitdi ben aḳa niçe varayım ki yüzi gülmez evinde (8) ḳuru arpa etmeginden ve deve etinden ğayrı nesne yemez kız kendüsi rāzī olmaduğundan ‘Āyişe utandı (9) ‘Amr binü’l-‘Āşı oḳudu eyitdi ḫikāyet şöyledür ‘Ömerden ben utandum kızını vērüm dēmiş (10) oldum kerem eyle ‘Ömer rażiya’llāhu-‘ anhu ḳatına var kendüzün den söyler gibi söyle ne ḫile eyleseñ eyle cehd êt ki (11) bu fikri ‘Ömerden rażiya’llāhu-‘ anhu döndüre sin kız rāzī olmaduğın bile kendüsi vāz gele dēdi pes ‘Ömerüñ (12) rażiya’llāhu-‘ anhu ḳatına geldi eyitdi ben bir ḫaber işitdüm ḫiç göñlüm ḳabül eylemedi dēdi eyitdi niçe ‘Ömere (13) eyitdi işitdüm ki Ebū Bekr rażiya’llāhu-‘ anhu kızını

Ümm-i Külşüm hatunlığıla istemişsin bu nesneyi ben hiç revā (14) görmedüm dedi ‘Ömer eyitdi ya‘ nî küfv degül miyin dedi ‘Amr rażiya’llāhu-‘ anhu eyitdi belî küfvsin ammā sen edeb (15) ehli dērilmiş kişisin anı daħı kendü hūyuña öğretmek istersin ol kız ırardaşları elinde büyümeğın (16) beylik olmışdur senün edebüne taħammül eylemez şāyed sen daħı şabr edemeyesin kağıyasın ol senden şikāyet (17) eyleye ħalk seni melāmet edeler Ebū Bekr gibi rażiya’llāhu-‘ anhu kişinün kızın incitdi atasıyla yēdüğü tuz (18) etmegi unuttı dēyeler kız alayın dērseñ ‘Alī bin Ebī Tālibün rażiya’llāhu-‘ anhu kızını Ümm-i Külşüm al ki Fātima (19) terbiyesin yemişdür peygambar ‘a.s. kızından vucūda gelmişdür ‘Alinün ve Fātımanun edebın öğrenmişdür dedi ‘Ömer rażiya’llāhu-‘ anhu (20) eyitdi pes ‘Āyişenün ħatırı niçe edeyin ki ol ha dēmişdür dedi ‘Amr eyitdi ben ‘Āyişenün ħatırım

183a

(1) tesellī edeyin dedi pes gelüp ‘Āyişeye söyledi ‘Āyişe geldi ħatırı hōş oldu ذكرت عمر رضي الله عنه
 (2) bilgil ki ‘ulemā şunun üzerine ittifaķ etmişlerdür ki ‘Ömerden öñ ve ‘Ömerden (3) şon dünyādan kimesne ‘Ömer rażiya’llāhu ‘ anhu dirliğin dirilmedi ve ‘Ömerün yolın kimesne varmadı ħilāfetinde ‘Ömer rażiya’llāhu-‘ anhu (4) şöyle idi kim eydürdi ki Dicle kenārında koyun güden çobanun bir koyunu zāyi‘ ola (5) kırkun ki Ĥaķ Te‘ālā anı benden şora niçün ol çobanun koyuncuklarını gözetmedün diye dērdi (6) şöyle rivāyet ederler ki bir gün ‘Ömer rażiya’llāhu-‘ anhu öyle ıssısında şoyunup şadaķa deve-(7) lerin yağlardı eyitdiler yā emīrū’l-mū’minīn niçün sen kendüzün zahmetin çekersin bir kişiye buyursañ yağlatdursañ (8) olmaz mı dēdiler eyitdi bunlar ħaķķ-ı fuķarādur çün Ĥaķ Te‘ālā beni bunların çobanı eyledi gerekdür her maşlahatı (9) ben kendüzüm görüm zīrā āħiretde benden şoralar dēdi bir kişi eyitdi yā emīrū’l-mū’minīn senün (10) kaıtında olanları ħōd sen kendüzün görürsin ırakdağların ħālī niçe edersin eyitdi inşAllāh (11) bir yıl tamām gezsem gerekdür niçe güci yētmez dermānsuzlar vardur ben kendüzüm anların kaıtında ħaķların (12) görsem gerekdür ki her yerde ki bir emīr bir ‘āmil gönderürdi aña vēr(ür)di bir vaşiyet nāme vērürdi her ne (13) edeceğı bilürdi eğer işbu dēdügümüz nesnelere tecāvüz ederseñ ben senden bizār ederin bir kāğıd daħı (14) ol tarafun re‘āyāsına gönderürdi eğer bu kişi ben buyurduğum yerde olursa emrine muṭī‘ olası ve illā (15) tecāvüz eder olmayasız dērdi ‘Abdu’r-raħmān bin ‘Avf eydür ‘Ömer erteğe değın şehri gezerdi ‘aseslik eylerdi bir (16) gece benüm kaıtınca geldi eyitdi yā ‘Abdu’r-raħmān bu gece bir kārban geldi falān yere kaıtılar ħasta olmuşlardur (17) kırkarın nesnecüklere zāyi‘ ola gel varalum bu gece anları bekleyelüm dēdi ol gece şabāħ olunca anları bekledük (18) dēdi Zeyd bin Eslem eydür atam istedi bir gece ‘Ömer rażiya’llāhu-‘ anhu yoldaş oldum dün yarısı (19) olunca şehri gezdük andan şonra taşra çıkduk ırakdan bir od şu‘lesini gördük eyitdi yā Eslem (20) gel varalum şol od ne oddur görelüm şāyed kaıtında kimesne var ola çünki varduk gördük bir ħatun

183b

(1) oturur ol odı yakmış bir çölmek urı komış kaynadur içine şu komış ve iki oğlanuķı var ağlaşurlar yeyecek ister-(2) ler eydür ki katlanuñ aş bişmege az ƙaldı yerüz dèyüp ol oğlanuķları bu vechle uyutdı andan eyitdi (3) ‘acebā Hāƙ Te‘ālā benüm dādumı ‘Ömerden rażiya’llāhu-‘ anhu alivere mi ki ol yeyüp içüp ƙarnı toƙ rāhat (4) olup yatur benüm oğlanuķlarum bu hālde acılıƙ çeker dèyü söylerdi ‘Ömer rażiya’llāhu-‘ anhu bu sözi işidicek (5) gözleri yaşla toldı yemek içmek ‘Ömere haram olsun ^{محرّم}(?) andan bu vechle incinmişsin andan (6) ilerüce varup eyitdi ey hatun destür var mıdur ki od ƙatına varavüz dèdi eyitdi eger (7) hayr işe gelürseñ vardur ‘Ömer rażiya’llāhu-‘ anhu ilerü gelüp aña selām vèrdi eyitdi ey hatun ne kişisin (8) ‘Ömerüñ nesinden incindüñ hālün nedür söyle dèdi hatun eyitdi bir ğarib ‘avratın yerümi şuyumı (9) ƙodum diledüm ki Medīneye ‘Ömer ƙatına varam bī-vaƙt oldı bu aracuĝa yetüştüm yeyecegüm yoƙ o-(10) ğlanuķlarum acılıƙdan ağlaşurlardı uyumazlardı işbu çölmege şucuĝaz ƙoydum ocaĝa od ƙodum (11) aş bişürürin dèdüm aldadum uyutdum dèdi ‘Ömer eyitdi pes bu nesneden ‘Ömerüñ rażiya’llāhu-‘ anhu suçu (12) nedür ki aña ilenürsin¹³¹ dèdi hatun eyitdi niçe ilenmeyin ki erümi falān ğazāya gönderdi erüm anda şehid (13) oldı oğlanuķlarum öksüz ƙaldı benüm hālümü şormadı bilmedi dèdi ‘Ömer ol aradan döndi eyitdi (14) yā Eslem segirt gidelüm dèdi pes ikimüz segirdişüp şehre geldük bir un şaticınuñ dükkānından (15) bir çuvāl un alduƙ andan ƙaşşāb dükkānına varduƙ et şorduk bulunmadı bir taĝarcuƙ ƙuyruƙ (16) yaĝı bulındı anı alduƙ diledüm çuvālını ben götürem zīrā ağır idi ‘Ömer ƙomadı eyitdi taĝarcuĝı sen götür (17) çuvālını ben götürürin pes çuvālını ƙaldurdum ‘Ömer rażiya’llāhu-‘ anhu götürdi ben taĝarcuĝı götürdüm geldük (18) gördük ol ‘avrat oturur ol unı ve yaĝı ‘avrat yanına ƙoduk ‘Ömer rażiya’llāhu-‘ anhu kendü eliyle (19) birez yaĝ çıkardı çölmege ƙoydı ‘avrata eyitdi sen andan hamir eyle baña eyitdi yā Eslem sen odun getir pes (20) odun getürdüm ‘Ömer rażiya’llāhu-‘ anhu saƙalın küle sürüyüp çölmek altına yel eylerdi kim od yana fi’l-hāl yaĝıla

184a

(1) unla bir aş bişürdi çanaĝa ƙotardı andan eyitdi ey hatun oğlanuķlarını uyar ki bu yecekden yēsünler (2) Allāha şükr eyle ve ‘Ömere hayr du‘ā eyle ilenmeye ki ‘Ömerüñ rażiya’llāhu-‘ anhu senden haberi yoƙdur bilicek seni şöyle (3) ƙoymaz gözedür dèdi ‘Ömerüñ gökcek hūları çoƙdur Ramazān geceleri anda terāvihi cemā‘atle ƙılmaƙ ‘Ömerden rażiya’llāhu-‘ anhu (4) ƙaldı Eslemi beytü’l-māl üzerine emin ƙılmışdı bir gün Esleme şordılar eyitdiler hiç ‘Ömer rażiya’llāhu-‘ anhu (5) beytü’l-māldan nesne alduĝı var mıdur eyitdi kaçan ehl ü ‘āyalinüñ nafaka hāceti olsa beytü’l-māl-(6) dan ödünç alurdi eline giricek yene yerine ƙordı gerçi ‘Ömerden rażiya’llāhu-‘ anhu öñdinki begler beytü’l-māla (7) şunmazlardı ‘ammā ‘Ömerüñ hāşşiyeti bu idi ƙuruca arpa etmegin

¹³¹ almursın

yèrdi ve yoğun bezden bir eski gönlek (8) gèyerdi on yıl pādşāhlık eyledi ve bunca vilāyet anuñ elinden fetḥ oldı ve bunca mällar ve (9) ni‘ metler ki anuñ katına geldi ‘Arab ve ‘Acem ve Rum melikleri anuñ emrine rām oldılar ve ḥükmine baş indürdiler (10) ve bir niçe şehrler ve iklīmler ‘imāret eyledi kim mağrible maşrıq arasında tā Ceyḥūna ve Azerbaycāna ve Fergān (11) derbendine ve Ye‘cüc ve Me‘cüc seddine ve Hinde ve Sinde ve ‘Ummāna ve Kirmāna ve Mışıra ve Şāma ve Ruma (12) anuñ ḥükmi yètişdi zerre kadar aqbellik yèmekde ve içmekde ve gèymekde ḥālını bir dürlü daḥı eylemedi ve hergiz ḥātırına (13) kibir gelmedi ve kāhillenmedi ve her dürlü miḥnete şabr eyledi hergiz talıncmadı ve tasalanmadı eydürlerki (14) ol güne ‘Ömeri rażiya’llāhu-‘anhu ḳabrine ḳoydılar hevādan bir āvāzeyi işitdiler (15) لبيك على الاسلام من كان خير شؤدى كه از پس عمر ك با كيا فقد او شكوا هلكى وما قدم العهد ادبرت الدنيا و ادبر خيرها و قد تتب لها من كان يؤمنه الوعدو (16) السلام كردند و بيعت عثمان بن عفان رضي الله عنهما bu ol meşveret ḥikāyet- (17) dūr ki ‘Ömerden şonra andalar ‘Oşmān ‘Affāna bī‘at ètdiler Muḥammed bin Cerīr raḥmetu’llāh eydür çünki emīrū’l-mü’minīn (18) ‘Ömer rażiya’llāhu-‘anhu zaḥm yètişdi bildi ol zaḥmdan ḥalāş olıcaḳ degüldür fikr eyledi ki ḥilāfeti bir kişiyè (19) ta‘yīn eyleye ki müselmānlar andan ḥōşnūd pes ‘Alī bin Ebī Ṭālībī ve ‘Oşmān bin ‘Affānī ve ‘Abdu’r-raḥmān bin ‘Avfī ve Sa‘d (20) Ebī Vaḳḳāşī ve Zübeyr bin ‘Avāmī ve Ṭalḥa bin ‘Abdu’llāhī bu bēş kişī bir bir oḳutdı anda ḥiçbirisi bulunmadı pes eyitdi

184b

(1) ḥilāfet işbu bēş kişiden gecmesün ki peygambar ‘a.s. bunlardan ḥōşnūd gitmişdür üç gün bu bēş kişī ṭanışık ètsünler (2) birini iḥtiyār ètsünler dèdi eyitdiler yā emīrū’l-mü’minīn bu dèdüklere söz ‘abeş sordılar anları ṭanışığa düşürmek (3) ne ḥācet birini sen iḥtiyār eyle nitekim Ebū Bekr seni iḥtiyār eyledi dèdiler ‘Ömer rażiya’llāhu-‘anhu eyitdi eger ‘Ubeydetü’l-Cerrāḥ (4) diri olaydı tevāḳın¹³² ètmezdüm elbetde anı ḥalīfe eylerdüm dèdi bir kişī eyitdi yā emīrū’l-mü’minīn o-(5) ḡluñı ḥalīfe ètmez n’ola dèdi ‘Ömer rażiya’llāhu-‘anhu Ebū Ṭalḥa el-Enşārī oḳudı eyitdi Enşārdan elli kişī (6) al sen bu bēş kişinüñ üzerine müvekkil ol üç gün meşveret ètsünler dördinci gün meşveretden şonra (7) birini iḥtiyār ètsünler eger ittifāḳ ètmeyüp muḥālefet èderlerse muḥālefet èdeni öldür dèdi andan Miḳdād (8) binü’l-Esvedī oḳudı eyitdi seni Ebū Ṭalḥa üzerine müvekkil eyledüm bunları bir araya cem‘ ètdüresin (9) andan Şuheyb bin Sināna eyitdi sen bir üç gün içinde müselmānlara namāz ḳılı vèresin eger bu bēşden (10) birisi muḥālefet ède öldüresiz bēşī daḥı muḥālefet èderlerse bēşini daḥı öldüresiz dèdi pes çünki (11) ‘Ömeri rażiya’llāhu-‘anhu defn ètdiler Ebū Ṭalḥat el-Enşārī bu bēş kişī ‘Āyişenüñ ḥücre(si)ne iletđi kendüsi (12) elli kişiyè ḳapuda dururđı bir zamāndan içerüde ḡavḡā belürdi şandılar ki birinüñ üzerine ittifāḳ (13) ètdiler gördiler ki bēşī daḥı bēş yaña çekilmişler her biri ḥilāfeti kendülere çekerler ol gün aḥşam (14) olunca oturdılar düzenligi èdemediler èrtesi yène geldiler yène olmadı üçüncü gün olıcaḳ Miḳdād

¹³²tevḳın

(15) eyitdi vAllāh eger bugün daḡı ittifāk étmezseñüz birinñüzi evünñüze göndermezsin dèdi pes beşi (16) bile gelüp oturdılar ara(da)n çok söz gecdi ‘Abdu’r-raḡmān eyitdi bu iş uzadı aradan birinñüzi (17) bu iş baña gerekmez dèse ol kimi iḡtiyār éderse ḡalanumuz daḡı anı iḡtiyār étsevüz dèdi beş kerre (18) ‘Abdu’r-raḡmān böyle dèdi hiçbirisi cevāb vèrmedi āḡir ‘Abdu’r-raḡmān eyitdi ben işi size āsān (19) édi vèreyin evvel bilün ki ben ḡilāfetden geçdüm nizā‘dan vāz gelmedüm şimden şonra ben her kimi iḡtiyār éderüm (20) siz daḡı édesiz eyitdiler éderüz eyitdi gelün imdi bir bir and içün ben kimi iḡtiyār édersem siz

185a

(1) daḡı iḡtiyār édesiz muḡālefet étmeysesiz dèdi pes ‘Aliden ḡayrısı gelüp and içdiler ‘Alī gelüp eyitdi (2) şol şart üzere andın içerin ki kimesneye meyl étmeysesin dèdi ‘Abdu’r-raḡmān eyitdi meyl étsem ol kendü nefşüme (3) éderdüm dèdi bu ‘Abdu’r-raḡmān ‘Oşmān ḡabilesinden idi ‘Alinün murādı bu idi ki ‘Oşmāna meyl étmeye (4) pes ‘Abdu’r-raḡmān durı geldi bir bucaḡa varup oturdı evvel ‘Alīyi oḡudı eyitdi yā ‘Alī (5) sen eydürsin ki ben Hāşimün seyyidiyüm ve peygambaruñ ‘ammisi oḡlıyım ve peygambaruñ güyegüsiyüm peygambara benden yakın (6) kimesne yoḡdur hem eyledür eved şöyle olsa ḡalife sen olmasaḡ ḡayrı kişi olmalı olsa kimi iḡtiyār éderdün (7) ‘Alī eyitdi ‘Oşmānı andan ‘Alī gitdi ‘Oşmānı getürdi aña daḡı sırla eyitdi yā ‘Oşmān sen eydürsin (8) ki ‘Abd-i Menāf oḡlıyım ve peygambaruñ iki kızın alup güyegü olmışam ḡilāfete benden müstaḡak kimesne yoḡdur gerçek- (9) sin hem eyledür eved ḡilāfet saña olmalı olmasa kimi iḡtiyār éderdün dèdi ‘Oşmān rażiya’llāhu-‘anhu eyitdi (10) ‘Alī anı daḡı yèrine gönderdi hic kimesneye nesne dèmedi andan Zübeyri oḡudı aña daḡı bu vechle şordı (11) ol daḡı ‘Oşmāna revā gördi andan Sa‘di şordı Sa‘d eyitdi eger ḡilāfet baña olmaz benden geçicek (12) ‘Alī olmaḡ gerek dèdi pes ‘Abdu’r-raḡmān tırı gelüp āşikāre söyledi eyitdi ḡilāfet ‘Alī ile (13) ‘Oşmān arasında ḡaldı bu gece fikr eyledüm şabāḡ olıcaḡ inşAllāh ikisinden birisin iḡtiyār édelüm (14) dèdiler ve tırup taḡıldılar evvel ‘Alī Sa‘d bin Ebī Vaḡḡāşı gördi eyitdi ‘Oşmānla benüm aramda ne ḡadar fark (15) varduḡını sen bilürsin bunca faziletlerün bende vardur ‘Oşmānda yoḡdur dèdi ‘Abdu’r-raḡmānuñ ‘Oşmāna meyli (16) vardur sen aña meyl étmegil dèdi Sa‘d eyitdi na‘am yā Ebā ‘l-Ḥasan dèdi andan Zübeyre yètişdi aña daḡı eyle (17) dèdi Zübeyr daḡı eyitdi ḡoş ola bu yaña ‘Abdu’r-raḡmān her kişiyè şorardı ki ḡilāfet ‘Oşmānla ‘Alī arasında (18) ḡaldı siz kimi iḡtiyār édersiz ekşer kişi ‘Oşmānı iḡtiyār éderlerdi ‘Abdu’r-raḡmānuñ daḡı meyli ‘Oşmāna idi (19) aña bir aşḡābdan Ebū Sufyān bin Ḥarbuñ ve ‘Amr binü’l-‘Āşuñ daḡı meyilleri ‘Oşmāna ḡarafına idi pes gece içinde (20) Ebū Şufyān ‘Amr binü’l-‘Āşuñ ḡatına geldi eyitdi ben dilerin ki ḡilāfet ‘Oşmāna muḡarrer ola eved ‘Oşmān rażiya’llāhu ‘anhu

185b

(1) yavaş kişidir korkarın ki hilâfeti başa gerekmez diye dedi 'Amr rażiya'llāhu-'anhu eyitdi sen aña var ben bu işi muhkem edeyin (2) dedi pes 'Amr binü'l-'Āş 'Alî katına geldi eyitdi bilürsin yâ 'Alî sizünle kadîmden döstlik ederin (3) şimdi hilâfet senünle 'Osmân arasında kaldı bu gece 'Abdu'r-rahmân başa geldi eyitdi işbu iki kişiden sen (4) kangısın ihtiyâr edersin dedi ben seni ihtiyâr eyledüm imdi saña anuñçün geldüm ki naşihat eyleye eger benüm (5) sözüm dutarsañ hilâfet senün olur dedi 'Alî eyitdi ne dersin dedi 'Amr rażiya'llāhu-'anhu eyitdi (6) 'Abdu'r-rahmân bilürsin ki nevehle şâlih ve zâhid kişidir yarın ol hilâfet saña 'arz edecektir şaşın ki (7) hırş getürmeyesin ve rağbet etmeyesin benüm hilâfet hâcetüm degüldür haqqından şayed gelmeyem deyesin zîrâ senden (8) hilâfete hırş göreceğ olursa şayed hâşırına hōş gelmeye edesin ne kadar müstağnî olasın ve kabûl etmezlensen 'Abdu'r- (9) rahmâna hōş gelecektür saña rağbeti zebân olacağdur dedi 'Alî eyitdi eyle eylesün dedi andan çıkup 'Osmân (10) rażiya'llāhu-'anhu katı(n)a gitdi eyitdi ben dilerin ki hilâfet senün elünde ola yarın 'Abdu'llāh bu işi saña dağı (11) deyişerdür zinhâr kâhillik etmeyesin ol nederse kabûl etdüm deyesin dedi çünkü şabâh oldı (12) 'Abdu'r-rahmân Sa'di ve Zübeyri okudı bu iş uzadı elbetde bugün halife ta'yîn olunmak gerektür (13) siz hilâfetde naşibünüzü kime ihtiyâr edersiz ikisi dağı 'Alî ihtiyâr etdiler 'Abdu'r-rahmân eyitdi hōş (14) varduñuz dedi pes 'Abdu'r-rahmân mezkide geldi erte namâzın kılduğdan sonra ki aşhab küllisi anda cem' (15) olmuşlardı minbere çıktı ol Haq Te'âlâya hamd ü şenâ etdi andan peygambara şalavātu'llāh ve's-selām eyledi (16) andan sonra Ebū Bekr ve 'Ömere rażiya'llāhu-'anhu du'â eyledi ve anlarıñ sünnetini ve hilâfet-i pâyende-i 'adlini ve (17) istikâmetini beyân eyledi andan eyitdi bilür siz ki 'Ömerün rażiya'llāhu-'anhu bu hilâfet işinde hergiz (18) rızası yoğdı şol sebebden ki katı haşarlu nesnedür dükeli müselmânlarıñ maşlahatını zabt eylemeklik ve muzlimlerini (19) kendü üzerine almak hayli müşkil nesnedür eyle olduğıçün hilâfeti kendüden sonra hic kimseye ta'yîn (20) etmedi ittifağla işbu beş kişiden birin ihtiyâr etsünler dedi şimdiki hâlde nizâ' 'Osmânla 'Alî arasında

186a

(1) kaldı ikisinden birin ihtiyâr eyleñüz aña bî'at edelüm dedi eyle deyiceğ 'Ammâr bin Yâsir ayağ üstine (2) tûru geldi eyitdi eger gavğâ olmasun dersenüz hilâfeti 'Alî yegrekdür 'Alîye ta'yîn eyleñ Muqadder bin (3) es-Sud eyitdi 'Ammâr eyü söyledi hem eyle gerektür hilâfete 'Alî yegrekdür dedi 'Abdu'r-rahmân bin Sa'd (4) bin Merh ki 'Osmânıñ Rızâ' dan kardeşidur evvel peygamberiñ şalavātu'llāhü'aleyhe yazucı(sı) idi sonra mürtedd olup (5) Mekkeye gitmişdi Mekke fetih olduğu vakt peygamber 'a.s. anı öldürmege emr etmişdi 'Osmân anı peygambardan (6) dilek eyleyüp kurtarmışdı pes bu 'Abdu'llāh tûru geldi 'Abdu'r-rahmâna eyitdi gavğâ başılsun müselmânlar rāhat (7) olsunlar dersen hilâfeti 'Osmâna rażiya'llāhu-'anhu vēr dedi 'Ammâr 'Abdu'llāh(a) söğdi eyitdi ey mürtedd sen bir mürtedd (8) kişisin müselmânlarıñ üstinde söz söylemek senün ne haddüñdür dedi bu 'Abdu'llāh Benî Mağzüm kabîlesinden idi (9) oturanlarıñ dağı coğı Benî

Maḥzūmdan ve Benī Hāşimden idi ‘Ammār ‘Abdu’llāh(a) sögicek Benī (10) Maḥzūmdan bir kişi ‘Ammārı daḥı sögdi pes Benī Hāşim ayağ üstine duru geldiler Benī Maḥzūm (11) Tā’ifesine sögdiler mescid içinde bir ‘aceb gāvḡā ḡopdı az ḡaldı ki birbirine ^{اولاد} (?) edeler Sa’d bin Ebī (12) Vaḡḡāş ḡuru geldi eyitdi egleme kimi iḡtiyār edersenḡ eyle gāvḡā ḡötürilsün dēdi ‘Abdu’r-raḡmān eyitdi (13) hay müselmānlar epsem oluḡ ben bildüḡümleyin ḡükm edeyin siz fāriḡ oluḡ dēdi cemī’ si fāriḡ oldılar (14) andan eyitdi yā ‘Alī ḡur berü gel dēdi ‘Alī ḡurup ‘Abdu’r-raḡmānuḡ ḡatına geldi ‘Abdu’r-raḡmān ‘Alīnūḡ (15) saḡ elin şol eliyle ḡutdı ve kendü saḡ elini ‘Alīnūḡ şol eli üzerine ḡetürdi ki bī’at eyleye andan (16) eyitdi yā ‘Alī müselmānlaruḡ maşlaḡatından Allāhuḡ ḡükmini ve peyḡambaruḡ şerī’atini ve senden öḡdinki ḡalīfelerüḡ (17) erkānların yērine ḡetürmeḡi boynuḡa alı bilür misin dēdi ‘Alī rażiya’llāhu-‘anhu ‘Amru binü’l-‘Āşī söziyle süst deprendi (18) eyitdi bu dedüḡüḡ nesne müşkil nesnedür tamām yērine ḡaçan ḡonılır hele elden ḡeldükçe duruşam ‘amel eyleyem Allāh Te’ālā (19) dan tevfiḡ isteyem dēdi ‘Alī böyle dēyicek ‘Abdu’r-raḡmān şol elinden ‘Alīnūḡ saḡ elin ḡodı saḡ elin henüz ḡaldurup (20) durmuş idi ki ‘Alīye eyitdi bu şartları ri’āyet etmekte za’if depreñürsin ma’lūm oldı ki ḡaḡḡından

186b

(1) gelmeḡe boyn urımazsın andan ‘Oşmāna eyitdi yā ‘Oşmān sen gel dēdi ‘Oşmān gelmedi eyitdi sen boynuḡa alur mısın (2) ki Allāhuḡ ḡükmini ve peyḡambaruḡ şerī’atini ve ḡalīfelerüḡ yolını ve sīretini yērine ḡetür(e) sin dēdi ‘Oşmān eyitdi olurın (3) dēdi ‘Abdu’r-raḡmān ‘Oşmānuḡ saḡ elin şol eliyle ḡutdı sözini ḡöḡe ḡutup eyitdi yā Rabb ben bu (4) nesneyi kendü boynumdan ḡıḡardum ‘Oşmān boynına bıraḡdum dēdi ve saḡ elin ‘Oşmānuḡ eline urup bī’at (5) eyledi ḡilāfet saḡa mubārek olsun dēdi ‘Abdu’r-raḡmān bī’at edicek ḡalāyık daḡı ḡelüp ‘Oşmāna (6) rażiya’llāhu-‘anhu bī’at étdiler ‘Alī rażiya’llāhu-‘anhu eyitdi yā ‘Abdu’r-raḡmān beni aldaduḡ dēyüp diledi kim (7) ḡıḡa ḡide ‘Oşmāna bī’at eylemeye ‘Abdu’r-raḡmān eyitdi yā ‘Alī ḡanca ḡidersin benümle ‘ahd eylemedüḡ mi beni ḡükm étdü-(8) ḡüz ben kimi iḡtiyār edersenḡ sen daḡı ḡabül eyleyesin ve ‘Ömerüḡ rażiya’llāhu-‘anhu buyruḡını bildüḡmi kim her kim ki muḡālefet (9) éder öldüresiz dēmişdür ‘Oşmāna rażiya’llāhu-‘anhu bī’at eyle dēdi eyle dēyicek ‘Alī yēne dönüp ‘Oşmānuḡ (10) elin dutdı bī’at eyledi ‘Oşmān rażiya’llāhu-‘anhu muḡarrer ḡalīfe oldı ve’s-selām ve’l-ikrām ^{bu söz} ‘Oşmān bin ‘Affānuḡdur ḡükmi bildürür ki (12) ‘Abdu’llāh bin ‘Ömer rażiya’llāhu-‘anhu étmışdür Hürmüzān ḡaḡḡında rāvi eydür ḡünkü ḡilāfet ‘Oşmān rażiya’llāhu-‘anhu üzerine (13) muḡarrer oldı evvel işbu ḡaḡiyye vāḡı’ oldı ki ‘Ömer binü’l ḡaḡḡāb rażiya’llāhu-‘anhu zamānında ki Ahvāz şāḡı (14) Hürmüzān ḡelüp müselmān olmuş Medinede oturup ḡalmışdı gerḡi müselmān idi ammā oturup durması cuḡūdlar (15) ile ve tersālar ile idi müselmānlara iḡen ḡarışmaz idi ol Firūzuḡ ki ‘Ömeri şehīd étmışdi ol daḡı (16) tersā idi Hürmüz anla dōstlık éderdi ve Sa’d bin Ebī Vaḡḡāşuḡ ḡanīfe adlu bir ḡulı vardı

ol-(17) dağı Hürmüzānla otururdu bu üç ekşer **باران** olurlar idi Ebū Bekrūn rażiya'llāhu-[ ] anhu bir ođlı (18) vardı adına [ ]Abdu'r-raħmān d rlerdi [ ]Ömerün rażiya'llāhu-[ ] anhu orta ođlı [ ]Abdu'llāhla d stlar idi ol gün ki (19) F r z-ı ters  H zret-i [ ] mer bin 'l-H tt b  erte  aranusında  an erle urup ve  a mıřdı tařra çıkınca Ben  Tem miden (20) bir kiři tuř geldi bildi kim [ ]Ömeri rażiya'llāhu-[ ] anhu  an erle uran oldur börk t tdi F r zı yere urdı

187a

(1) bi'aynihil  ol  an erile F r z n  ld rdi getirüp  an eri [ ]Abdu'll ha v rdi [ ]Abdu'll h ol  an eri alup şaklayamadı (2) eydürdi ki F r z bu nesneyi bir kimesnenün ağusıyla  tmışd r d di [ ] mer rażiya'llāhu-[ ] anhu  lmezdin  n   (3) gün [ ]Abdu'll h bin [ ] mer [ ]Abdu'r-raħm n bin Eb  Bekrle rażiya'llāhu-[ ] anhu oturup söyleşürlerdi [ ]Abdu'r-raħm n (4) eyitdi bir [ ]aceb  an er gördüm iki uc var  abzası ortasında [ ]Abdu'll h eyitdi ancılayım  abeřde olur sen (5) anı  anda gördün d di eyitdi H rm z n odasında bir gün ol tarafa gitmişd m H rm z nı gördüm (6) Muđire bin řa'ban  ulı F r z-ı ters  ile ve řa' d bin Eb  Va  k şı  ulı  anife-i ters  ile otururlar idi (7) bař çatup  anışık  ederlerdi ol  an er F r z n dizi üstinde durmışdı t r(u) gelicek (8) yere düşdi anda gördüm d mişdi  unki   (3) gün şonra F r z [ ]Ömeri rażiya'llāhu-[ ] anhu öldürdi (9) ol  an eri [ ]Abdu'll h gördi eyitdi atam öldürmek tedbirinde H rm z n ve řa' d Va  k şı  ulı  anife dağı (10) bilür bu iři F r z yalnız  tmemiřd r d di hem n ki [ ]Ömeri rażiya'llāhu-[ ] anhu öldürüp  a  ına  odılar [ ]Abdu'll h H rm za-(11) nuđ odasına vardı H rm z nı depeledi andan řa' d Va  k ř evine geldi  anifeyi dağı depeledi (12) řa' d Va  k ř dağı anda oturmışdı g vg  iş d p taşra çıkdı gördi ki [ ]Abdu'll h bin [ ] mer (13)  anifeyi depelemiş y  [ ]Abdu'll h  ulumı niçün öldürdün d di [ ]Abdu'll h dağı eyitdi  ulumu değ l seni (14) bile depelemelid r ki em r 'l-m 'min nn n  anı senün  zer ne dağı bildürdi anuđ sözinden řa' d Va  k ř (15)  a ıdı [ ]Abdu'll huğ uzun saçı vardı omuzundan aşağa d kilmışdı eşişüp [ ]Abdu'll h sa ıyla (16) eņsesinden t tdi götürüp yere çaldı kılıcın elinden aldı  ullarına buyurdu dutup bağladılar (17) ev içinde  abs eylediler ki  alife kim olursa  ışaş  edeler d di  unki [ ] řm n bin [ ]Aff n rażiya'llāhu-[ ] anhu (18)  il fet tahtına oturdu ař b-ı Res l 'll h cem' oldılar evvel bu  aziyye v a ı' oldu kim [ ]Abdu'll h (19) bin [ ]Ömeri  absden öteye götürdiler [ ] řm n rażiya'llāhu-[ ] anhu aş ba  anışdı bunu n tmek gerekdür d di (20) [ ]Al  rażiya'llāhu-[ ] anhu eyitdi H rm z n yerine bunu  ışaş  tmek gerekdür d di z r  H rm z nı bu n - a  

187b

(1) yere  ld rmişd r d di dükeli Ben  H şim bunun üzerine ittifa   tdiler bu sebebden ki H rm z n [ ]Abb s bin [ ]Abdul (2) Mu talib n  ulı idi z r  ol gün ki H rm z n im na gelmek istedi eyitdi peyg mbaruğ [ ]a.s. ehl-i beytinden (3) bir kişi gerekdür ki ben anuğ elinde m selm n olayum pes [ ]Abb s bin [ ]Abdul-Mu talibi götürdiler anuğ elin alup H rm z n (4) m selm n oldu  ur' nı ve a  am-ı şer'i'ati [ ]Abb sden  grenmişdi ol sebebden Ben  H şim ittifa   d p (5) H rm z n n

kanını talep etdiler çünkü ‘Osmān rażiya’llāhu-‘anhu aşhāba eyitdi bu ya niçe etmek gerekdür ‘Alī eyitdi (6) öldürmek gerek ‘Amr binü’l-‘Āş eyitdi yā emirü’l-mü’minin evvel bunun atasın öldürdiler şimdi sen bunu öldürür-(7) sen düşmenler eydürler ki Allāh Te‘ālā aşhāb-ı Resūli kırmağa başladı senün eyyām-ı döşekde buncılayın nesne (8) vākı‘ olduğın istemezüz dedı ‘Osmān rażiya’llāhu-‘anhu eyitdi rast eyitdün ‘Abdu’llāhuñ Vaqqāşın (9) ‘afv etdüm diyetin beytü’l-māldan vèrem dedı pes ‘Alī rażiya’llāhu-‘anhu epsem oldu ‘Osmān rażiya’llāhu-‘anhu (10) buyurdu ‘Abdu’llāhı şalıverdiler bu yigirmi dördüncü yıl içinde idi ki hevānuñ germiyeti ziyāde oldu (11) çok kişilere burnı domurmak vākı‘ oldu ol sebebden bu yıla ‘āmu’r-ru‘āf dediler (12) ذكر امير انكه امير المؤمنين عثمان رضي الله عنه شهر هافر ستاد ‘Osmānuñ rażiya’llāhu-‘anhu hilāfetini üç gün (13) gecdükdən sonra ‘Osmān Muğire bin Şu‘be(yi) Kūfeden ma‘zül eyledi Kūfeyi Sa‘d bin Ebī Vaqqāşa vèrdi gerçi (14) gönlinde Sa‘de kīni vardı eved izhār etmedi bir yıldan sonra Medīneyi aldı Kūfeyi Velīd bin ‘Ūtbe bin Ebī (15) Şahī(e) vèrdi hem ol yıl içinde Sicistān vilāyeti ‘Abdu’llāh binü’l-Muğire vèrdi ‘Ömer zamanında olan begleri (16) bir bir değışmege ‘Ömerün rażiya’llāhu-‘anhu ‘ādeti bu idi kim Ramazān günü olıcağ her vazīfe ehlinün vazīfe- (17) sini birer aqça ziyāde eylerdi ve her gece bir deve boğazlardı fuqarāya yèdürürdi ‘Osmān iki iki (18) arturdu ve gecede deveyi iki boğazladı çünkü Zī’l-ħicce ayı görindi yigirmi dördüncü yıl tamām olmağa (19) yaklaştı ‘Abdu’r-raħmān bin ‘Avfi ĥacc etmege gönderdi ĥaber yetiştı ki İskenderiyye ehli ‘āşī oldu ki (20) pes ‘Osmān rażiya’llāhu-‘anhu ‘Amr binü’l-‘Āş viribidi evveldi ol vilāyetini ‘Amr binü’l-‘Āş feth etmişdi yène

188a

(1) yène çünkü vardı Mısır dağı İskenderiye dağı külliyyen İslāma geldiler ve muṭī‘-i fermān oldılar ve ‘Abdu’llāh bin Sa‘d bin Ebī (2) Serħa leşker koşup diyār-ı Mağribe gönderdi hicretün yigirmi bēşinci yıl olıcağ ĥaber geldi Azerbaycān ĥalkı ‘ahdlarını (3) şıdılar yène mürtedd oldılar ‘Osmān Velīd bin ‘Uqbeyi Kūfe leşkeriyle viribidi ol vilāyeti feth eyledi ikileyin şulħ (4) eylediler yılda sekiz kez yüz biñ aqça ĥarāc vèreceğ oldılar Azerbaycān vilāyeti yène feth oldu Velīd anda oturdu (5) Süleymān bin Rabī‘ ayı on iki biñ kişiyle Ermeniyye tarafına viribidi şol kadar ġanīmet ĥāşıl etdiler ki ĥesābı yoğdı (6) hem bu yigirmi bēşinci yıl içinde idi kim Rum Sultānı ‘Ömerün rażiya’llāhu-‘anhu öldüğün işitdi Şām üzerine (7) yigirmi biñ er viribidi Mu‘āviye işitdi ‘Osmāndan rażiya’llāhu-‘anhu yardım istedi ‘Osmān Süleymān bin Rabī‘aü’l-Bahāmi (8) sekiz biñ kişiyle Mu‘āviyeye yardıma viribidi Mu‘āviye dağı Ĥabib bin Selemetü’l-Ĥahrıya on biñ er viribidi (9) Süleymānla buluşdılar Rum leşkeriyle ceng etdiler Rum çerisi şındı ardlarınca vardılar Rumdan çok yer feth eylediler (10) bu yigirmi bēşinci yıl içinde ‘Osmān Mekkeye ĥacc etmege geldi Mekkenün mescidi tar olduğün ‘Ömer bir niçe evler almışdı (11) kim mescidi geğ eyleye ‘Ömer rażiya’llāhu-‘anhu vefā etmeyüp qalmışdı ‘Osmān mescidi geñitdi ol evleri dağı (12) mezkide katdı yène Medīneye geldi hicretün yigirmi yèdinci yıl olıcağ Venk vilāyeti ve Endülüs

tarafları feth (13) oldu خيركشادن افریقیه واندلوس ol vaqt ki ‘Osmān bin ‘Affān rażiya’llāhu-‘ anhu ‘Amr binü’l-‘Āş (14) Mışıra ve İskenderiyeye vėrmişdi ‘Abdu’llāh bin Ebī Serḥayı Afrikiyyeye viribidi aña şöyle buyurmuşdı kim kaçan Afrikiyye (15) şehirleri feth olasin anda oturasın ‘Abdu’llāh bin Nāfi‘i ve ‘Abdu’llāh bin Ḥuşayfi Endülüs tarafına ve Berber tarafına (16) viribiyesin tā ol vilāyetler feth olına dėmişdi çünkü Afrikiyye vilāyetini ‘Abdu’llāh bin Ebī Serḥ feth (17) eyledi ol iki ‘Abdu’llāh ki ve Berbere viribidi ol tarafları açdılar müselmānlık eylediler andan feth-nāme yazup (18) ḥumsın ğanīmetiyle ‘Osmāna rażiya’llāhu-‘ anhu viribidiler andan ‘Osmān rażiya’llāhu-‘ anhu ol iki ‘Abdu’llāh(a) nāme yazdı ki deniz yüzinden (19) Kostañineyeye vardılar pes ikisi dağı leşker alup ol taraflara dağı segirttiler her ne araya vardılarsa feth (20)  tdiler yene End l se geldiler Afrikiyye ḥalkından bir niçe kiři ‘Osmān rażiya’llāhu-‘ anhu gelüp ‘Abdu’llāh bin Sa‘ dden gile

188b

(1) (gile)  tdiler ‘Osmān rażiya’llāhu-‘ anhu eyitdi anı ol aradan gidermek gerek dėy p anı Mışıra ‘Amr bin ’l-‘Āş katına viri-(2) bid  Afrikiyye vilāyetini ‘Abdu’llāh bin Nāfi‘e vėrdi ve Berberistān ve Endülüs ‘Abdu’llāh bin ’l-Ḥaşin elinde kaldı ol (3) vilāyetler küllisi müselmān oldılar t  şuĝa deĝin ki Hiřām bin ‘Abdü’l-Melik zamāni oldu ol vaqt Berberistān ḥalkı (4) mürtedd oldılar Endülüs ḥalkı İslām  zerine kaldılar bundan  ndin Rum Sultāni Afrikiyyeden ya‘n  (5) Firengistāndan her yıl iki kez biĝ ve dağı beř yüz biĝ filuri ḥarāc olurdu ol kağar ḥarāc ‘Osmān bin ‘Āffāna (6) rażiya’llāhu-‘ anhu vėrdiler End l sden Berberden dağı bu miĝdār ḥarāc gelür oldu ‘Abdu’llāh bin Sa‘ d ki ‘Amr bin ’l-‘Āş (7) Mışırda olurdu aralarında bu sebeble b r det vāĝı‘ oldu pes ‘Osmān rażiya’llāhu-‘ anhu Mışıruĝ (8) sultānlıĝı ‘Abdu’llāh bin Sa‘ de vėrdi ‘Amr bin ’l-‘Āş ma‘z l eyleyüp Med neye oĝudı ‘Amr bin ’l-‘Āşla (9) Sa‘ d Vaĝĝāş Med nede oturdılar ‘Osmāndan katı incinmişlerdi dāyimā ‘Osmāndan řikāyet  derlerdi (10) خيرفتح قبرس يدست معاويہ و غزاهای اوبدری r v  eydür  nk  t riḥ-i nebev  yigirmi (11) sekizinci yıla yetişdi Mu‘ viye ‘Osmāndan dest r istedi kim ĝemiye otura deĝiz seferin  de ‘Ömer deĝiz seferine dest r (12) vėrmemiřdi ‘Osmān rażiya’llāhu-‘ anhu dest r vėrdi Mu‘ viye ĝemiye oturdu ve çok yerler feth eyledi ve ḥoř (13) ĝazālar eyledi Ḥumuř şehrinde evvel-emirden kim ĝemiye oturdu Ḥumuř berābarlıĝında bir řehr vardur adına Kıbrıs (14) d rler ol anı feth eyledi Rum sultāni Kıbrısdan yılda biĝ filuri ḥarāc alurdu ol ḥarāc (15)  z(er)lerine Mu‘ viye dağı řulḥ eyledi ve dağı řart eyledi kim kaçan Rumdan řeri gelmelü olsa müselmānlara bildüreler (16) ve k fire yardım  tmeyeler hem bu yıl içinde Eb  M s  el-Eř‘ ariden řikāyet eylediler ‘Osmān rażiya’llāhu-‘ anhu (17) Başrayı Eb  M s  elinden aldı ‘Abdu’llāh bin ‘ mire vėrdi ve çok yere yeni ‘ limler gönderdi ‘Umeyr bin ‘Osmāni (18) Ḥorāsāna gönderdi ‘Abdu’llāh bin Ma‘r ni Et-Temimi Mekk na gönderdi ‘Abdu’llāh bin ‘Amri Sicistāndan maĝz l eyleyüp (19) Sicistāni ‘Āřim bin ‘Ömer bin ’l-Ḥattāba

raziya'llāhu-‘ anhu vèrdi yıl başı tamām olıcağ Mekrān ‘Abdu’llāh bin Ma‘rūnī (20) den alup Pars iklimine gönderdi ‘Āşım bin ‘Ömeri Sicistāndan ma‘zül eyleyüp ‘Amr binü'l-‘Āşıla vèrdi çünkü

189a

(1) çünkü ‘Abdu’llāh bin Ma‘rūnī Parsa vardı ol hālķ baş kaldurdılar ‘āşī oldılar ‘Abdu’llāh bin Ma‘rūnī (2) öldürdiler ‘Oşmān işitdi ‘Abdu’llāh bin ‘Āmire nāme yazdı Başradan leşker al Parsa var dèdi pes ‘Āmir (3) leşker alup Parsa varup ve ol yèrūñ beglerinden ve ulularından çok kişî öldürdi andan ‘Oşmāna (4) andan ‘Oşmāna bildürdi ki bu vilāyeti bir kişî zabt eylemez ol vilāyeti ‘Oşmān razıya'llāhu-‘ anhu bèş kişiyè vèrdi (5) ‘Abdu’llāh bin ‘Āmiri yène Başraya gönderdi ve Hōrāsān vilāyetini üç kişiyè vèrdi ve Belğ ve Toğāristān (6) tarafını Hüseyn bin Kayyetü'l-Yerbuiye vèrdi Nişābūr tarafını Kays bin Hübeyre vèrdi Hōrāsāndan bākī (7) kalan vilāyetleri Hālid bin ‘Abdu’llāha ve ‘Ahmede vèrdi yigirmi toğuzuncı yıl olıcağ ki ‘Oşmānuñ (8) hilāfetinden altı yıl geçmişti ‘Oşmān razıya'llāhu-‘ anhu Mekkeye geldi hacc eyledi resm şöyle idi kim bayram (9) namāzını iki rek‘ at kılırdı ‘Oşmān razıya'llāhu-‘ anhu ol yıl dört rek‘ at kıldı andan Mināda (10) bir ulu serā-perde dutdı bu nesne zamān-ı cāhiliyetde olurdı peygāmbar ‘a.s. ol ‘ādeti getürmişti (11) ‘Oşmān razıya'llāhu-‘ anhu anı yène ihdāş eyledi bu nesne aşhāba hōş gèlmedi ve ol zamānuñ ‘ālimleri faķih- (12) leri ve peygāmbaruñ yāranları gelüp eyitdiler biz seni ol şart üzerine halife èdindük ki peygāmbaruñ sünneti (13) bir dürlü dağı ètmeysin bu yıl iki nesne işledüñ ki öñdinki halifeler ètmediler bir bu ki bayram namāzı peygāmbar ‘a.s. (14) iki rek‘ at kılırdı sen dört kılduñ ikinci bu ki peygāmbar ‘a.s. getürdigi ‘ādeti sen yène vaz‘ eyledüñ dediler ve (15) ve ‘Oşmāna razıya'llāhu-‘ anhu her kişî ta‘n ve teşnī‘ eylediler ‘Oşmān razıya'llāhu-‘ anhu eyitdi peygāmbar s.a. ve Ebū Bekr (16) ve ‘Ömer razıya'llāhu-‘ anhu Mekkeye hacc ètmege gelicek misāfıret üzerine gelürdi ol sebebden bayram nāmazını iki (17) rek‘ at kılırdı benüm mülküm ve ta‘alluķatum Meekkkededür ben bunda misāfir degülin muķimin anuñçün namāzı dört (18) kıldum dèdi anlar dağı epsem oldılar ayruķ tınmadılar otuzuncı yıl olıcağ ‘Oşmāna razıya'llāhu-‘ anhu haber yetiştı (19) ki Hōrāsān hālķı mürteddd oldılar ‘Oşmān razıya'llāhu-‘ anhu Hōrāsān vilāyetini Sa‘id binü'l-‘Āşa vèrdi ve ‘Abdu’llāh (20) ‘Āmire nāme yazdı ki Başra leşkeriyle tırup Sa‘ide yardım eyleye ‘Abdu’llāh bin ‘Āmir Başradan leşker çeküp geldi

189b

(1) Sa‘ide bulaşa Sa‘id aña küymeyüp gitmişti Hōrāsān varmışdı çünkü Sa‘id Kūfeye geldi ‘Abdu’llāha gelüp yetiştı (2) andan Reye geldi andan Dāmğāna geldi ol arada işitdiler ki Kirkān hālķı ve Taberistān hālķı hep mürtedd (3) olmuşlar Kirkān kal‘ asınuñ üzerine düşdi şulhle anı aldı kavmini yılda ikiyüz biñ aķça hārāca kesdi mecāl (4) vèrmedi bir yıllıķ hārāclardan aldı andan Taberistān vilāyetine geldiler Taberistān hālķı şavaş ètdiler āhir amān (5) dilediler şulh èdelüm şol şartla ki birümüzü öldürmeysin dediler Sa‘id eyitdi birüñüzü öldürmeyem hemān ki (6) kal‘ ayı

vêrdiler kal'a içinde ne kadar âdem varsa kırdı eyitdi 'ahdum bu idi kim birünjüzi öldürmeyem (7) uşda birünjüzi diri kodum dèdi bu otuzuncı yıl âhirinde 'Uqbe Kufede şarâb icdi 'Oşmân (8) rażiya'llâhu-' anhu anı Meddîneye gêtürüp had urdı Kufeyi Sa'd binü'l-Āşa vèrdi hem otuzuncı yıl içinde (9) idi kim 'Oşmânun yüzügi barmağından kıuyuya düşdi aradılar bulımadılar ve's-selâm (10) خبر افشادن انگشتری بچاهارش şöyle rivâyet olur ki hâzret-i risâlet evvel zamânda yüzük gôtürmezdi çünkü eţrâfda (11) olan pâdşâhlardan nâmeler gelür oldı gördi ki anlar nâmelerininüñ üzerine mühr êderler imiş peygâmbar 'aleyhi's-selâm dağı buyurdi (12) bir yüzük êtdiler üzerine *Muhammeden Resûlu'llâh* üç satır ol yüzügi 'Āyişe şaklardı çünkü peygâmbardan *şalla'llahü 'aleyhi ve's-sellem* (13) Ebû Bekr hâlıfe oldı 'Āyişe rażiya'llâhu-' anhu ol yüzügi Ebû Bekr rażiya'llâhu-' anhu vèrdi şonra 'Ömer rażiya'llâhu-' anhu (14) vèrdi şonra 'Oşmân rażiya'llâhu-' anhu vèrdi fi'l-cümle kim hâlıfe olursa yüzük anuñ elinde olurdi (15) meger 'Oşmân rażiya'llâhu-' anhu bir kıuyu kıazdurmuşdı ki aña Eriş dêrlerdi pes bir gün kıyunuñ üstinde oturup (16) elindeki yüzügi barmağından barmağına geçürüp oynarken nâgâh yüzük kıuyuya düşdi ne kıadar (17) ki cehd êtdük ve kıyunuñ şuyı çekdiler êtdiler ele girmede pes 'Oşmân rażiya'llâhu-' anhu buyurdi mühr için bir (18) yüzük dağı kıazıdılar ki nakşı 'أمدت تائبعة' idi ve bu yıl içinde idi kim 'Oşmân rażiya'llâhu-' anhu (E)bu Zer (19) el-Ġafârî rahmatu'llâhi 'aleyhi Zeyde vèrdi bunuñ sebebi bu idi kim (E)bu Zer Ġafârî peygâmbaruñ yâranlarından idi (20) toğrı sözlü müteşerri' kışi idi bir kımesnede zerre kıadar şer'e muhâlif nesne görse hergiz taħammüli yoğdı elinde

190a

(1) şerî' at hükmini yérine kıosa gerekdi dükeli halk aña 'izzet êderlerdi 'Ömer rażiya'llâhu-' anhu anı Şâma vèrmişdi (2) Şâma varıcağ baylara emr eyledi kim dervişler elinde vèreler anlaruñ hâtırılarını irzâ êdeler Mu'âviye kim (3) Şâm vilâyetininüñ sultânı idi Ebû Zerrüñ eyle êdecegi aña hõş gelmedi eyitdi bay kışiler zekâtlarını (4) vèrüp borcların edâ(?) êtdüklerinden şonra ne borcları vardır ki elbetde dervişlere nesne vèreler hâtır (5) ları olursa vèren vère vèrmek istemeyene elbetde vèr dêmegün ne vechi var dèdi bu sebebden (6) Mu'âviye 'Oşmân rażiya'llâhu-' anhu nâme yazup Ebû Zerrden şikâyet eyledi bunu Şâmdan gider yâhūd öldürürin (7) 'Oşmân rażiya'llâhu-' anhu eyitdi bu ne sözdür ki peygâmbaruñ aşhâbına böyle dêyesin bu bir 'azîzdür ki ol (8) vilâyete gönderülmüşdür dèdi ri' âyet êde bilürsen êdesin êdemezsen aña hârlık vèr ve pencik dêve vèr yène (9) Medîneye gönder dèdi pes Mu'âviye eyitdi yâ Ebû Zer emîrü'l-mü'minîñ seni istemişdür dêyüp aña bir deve (10) ve bir birez hârlık vèrdi Ebû Zerre kıabül êtmedi duru gelüp beyân-ı Şâmdan Medîneye geldi emîrü'l-mü'minîñ (11) 'Oşmânı mescid içinde oturmuş buldı Ka'bü'l-Ahbâr dağı 'Oşmânun kıatında idi Ebû Zerr (12) 'Oşmâna selâm vèrdi 'Oşmân kıuru gelüp Ebû Zerre 'izzet eyledi yanına aldı hâlin hâtırın şordı (13) Ebû Zerre Mu'âviyeden şikâyet eyledi baylara şadağa buyurmaz ki dervişleri gözedeler nesnecük dêr eylemege sen de (14) dağı buyurmağ gereksin dèdi 'Oşmân rażiya'llâhu-' anhu eyitdi yâ Ebû Zerre bay kışiler mâllarınınüñ zekâtların vèrüp (15)

üzerlerinden vâcib eşkât êtdüklerinden sonra benüm anlara sözüm yokdur ki elbetde şadağa vërdürürem (16) kendü rızâlarına vërürlerse hõş vërmazler ise ne dëyelüm dëdi eyitdi elbetde hüküm eyleyüp vërdürmek (17) gereksin ben peygambardan işitdüm ki امرت بمكرم الاخلاق dëmişdür şadağa vërmekdür (18) ve yokşulları esirgeyüp nesne çok vërmekdür bu dağı emîr-i dîndür buyurmak gereksin dëdi Ka'bü'l-Ahbâr (19) eyitdi bu sen dëdüğüñ nesne hic bir dînde yokdur dükeli milletde şöyledür ki bir kişi çünki farîzayı edâ eyleye (20) bu nesne anuñ üzerine vâcib degüldür dëdi Ebü Zerrüh elinde bir degnek vardı eyitdi ey cuhüd saña ne

190b

(1) söz deger cuhüd dînini murdâr êtdüğüñ yëtmez şimdi dağı müselmânlaruñ dîninde söz söylemek istersin dëyüp elindeki (2) degnekle Ka'bü başra urdı Ka'bü'l-Ahbârüñ başı yarıldı Ka'bü tırdı Ebü Zerri tıtdı 'Oşmânüñ raziya'llâhu-' anhu (3) karşıısına getürdi dizi üstine oturdı elbetde bundan haqqumı alıvër buyur ben de dağı bunun (4) başını yarayın dëdi 'Oşmân raziya'llâhu-' anhu eyitdi yâ Ka'bü şerî' at hükminde kışâş êtmek sözünü haqquñdur alıvëresin (5) eved dilek êderin ki baña bağışlayasın dëdi Ka'bü'l-Ahbâr eyitdi bağışladım dëdi ve tırı geldi (6) gitdi 'Oşmân raziya'llâhu-' anhu Ebü Zere naşihat eyledi niçün tızlik êdersin nefsuñe şabrüñ yok dëdi Ebü Zer (7) eyitdi yâ emîr'ül-mü'minîn ben bu şimdiki zamânüñ halkıyla zindegânî edemezsin baña destür vër bir tenhâ (8) yere gideyin bārî ne êtdüklerini görmeyin peygambarüm dëmişdür (E)bu Zerri yalnız yalnız olur kıyâmete dağı (9) yalnız kıpar dëmişdür beni bir yere gönder ki yalnız yürüyün kimesneye kıarışmayın dëdi 'Oşmân raziya'llâhu-' anhu eyitdi (10) ne araya varmak ihtiyâr êdersin dëdi Zideye varmak dilerin dëdi Zide dëdükleri beriyyede (11) bir tenhâ yërdür pes 'Oşmân raziya'llâhu-' anhu destür vërdi Ebü Zerri birez kıoyun ve bir kıac deve vërdi (12) gönderdi bu otuz birinci yıl içinde idi ki hilâfet 'Oşmândan sekiz yıl geçdi 'Abbâs bin 'Abdu'l-Muṭṭalib (13) raziya'llâhu-' anhu âhîrete gitdi ol vakt 'Abbâs seksen üç yaşında idi 'Abbâs peygambardan s.a (14) ve's-sellem iki yaş ulu idi 'Abdu'r-raḥmân bin 'Avf ve 'Abdu'llâhbin Mu'âviye ve Ebü Zer el-Ġafârî (15) Rızvân Allâh 'aleyhim ecma'in bu yıl içinde âhîrete gıtdiler خير غزاة ذات الضوار (16) ol zamânda vâkı' olan ğazâlardan birisi bu Zâtü'z-Zivâr ğazâsıdır ki müselmânlarla Rumîler (17) arasında vâkı' oldu eydürler ki deniz yüzünde ğazâ eylemek Mu'âviyeden kıaldı çün 'Ömer raziya'llâhu-' anhu (18) Şâm vilâyetini ser-tâ-ser Mu'âviyeye ısmarladı Mu'âviye anda mustakîl beg oldu bir gün diledüm (19) Rum üzerine ğazâyâ gide pes gemileri kıaydın gördi kıırkı kıatırğa tınatdı otuz biñ kıışıyle bu (20) gemilere girüp 'azm-i ğazâyı Rum kııldı Rum sultânı Kıayşar dağı ittifaq ol işâret leşker

191a

(1) devşürüp beş yüz kıatırğa eyleye Mısıır İskenderiyyesin müselmânlar almak niyyetine gitmişdi iki leşker birbirinden ğâfil gider- (2) ken Zâtü'z-Zivâre dëdükleri ilimanda buluşu geldiler

müselmānlar gördiler ki Qaysar-ı Rumuñ gemileri deñiz (3) yüzini dutmuş yüzer aņsuzın üzerine çıka geldiler müselmānlar gördiler yene düşdiler Rumiler dağı anları (4) görüp yelkenlerin kaldurdılar yarağların çıkardılar deñiz yüzine gelmediler ittifağ bir kıatı yel çıkdı üç (5) gün gece gündüz kāfir ve müselmān gemileri deñiz yüzinde gēzdiler dördinci gün olıcağ yel oturmışdı (6) iki taraıdan gemileri birbirine karşı toğrulandılar yağın gelicek çatdılar oğıla kılıcla ve çeriyile bir şavaş (7) ētdiler ki ancılayın vākı⁶ olmamışdı şavaş arasında ittifağ Qaysara oğ toğındı cenge Qaysar yaralu oldu (8) Rumiler bozıldılar gemilerini çevürdiler kaçmağ yarağın gördiler müselmānlar ki Rum leşkeri şındı yelkenlerin (9) çekdiler ki kaçalar ‘Abdu’llāh bin Sa‘de eyitdiler kāfirüñ yüzi döndi fırsat bizümdür arılarınca (10) gidelüm kaçmağa komayalum dedı ‘Abdu’llāh eyitdi hem eyle gerek cenge Hağ Te‘ālā bize fırsat vērdi (11) fırsatı fevt ētmek olmaz dedı Mu‘āviye ‘Ořmān rağiya’llāhu-‘anhu öyle ol seferde leşkeri ‘Abdu’llāh bin (12) Sa‘de ısmarlamışdı kapudanlık anuñ emrinde idi Muğammed bin Ebı Bekr eyitdi kāfirüñ arıncı gitmek olmaz (13) çünkü anlar zebün oldılar kaçdılar muğayyed olmayalum tekneler¹³³ deñiz yüzimediler muđātaradur arılarınca gitmeyelüm dedı (14) pes ‘Abdu’llāh bin Sa‘d Muđammede eyitdi sen fāriđ ol leşker hālını ya şavaş kolayını ne bilürsin (15) kendü ađālünde epsem ol dedı ‘Abdu’llāhuñ sözi Muđammede kıatı geldi eyitdi sen döndüğün bir (16) mürtedd idüñ şimdi ādem olduñ bizüm tedbirümüzi begenmezsin he mi dedı andan Muğammed bin Ebı (17) Hızeyfe eyitdi Ebı Bekr eyü söyler anlarıñ arıncı gitmek vech degüldür dedı ‘Abdu’llāh ağa dağı kaçdı (18) bu deñiz yüzünüñ hālını bilür gibi söylersiz dedı eyle deyceğ müselmānlar dört yağa oldılar ‘Abdu’llāh bin Sa‘di (19) sögdiler sen kıandın bunlarıñ gibi kıişilere söylemek kıandın dediler andan eyitdiler bu nesnede senüñ suçüñ yok ‘Ořmānuñdur (20) ki senüñ gibi kıişi müselmānlar üzerine musallağ eyledi anı öldürmegüñ günāhı yokdur biz ğazāyı deñiz yüzünde

191b

(1) isterüz ğazāyı Medīnede ētmek gerekdür dediler yad sözlerin geçürdiler ‘Abdu’llāh bin Sa‘di Rumilerüñ arıncı (2) gitmeğe komadılar Rum leşkeri gitdi ‘Abdu’llāh gemileri alup Mışıra gētürdi bu otuz ikinci yıl içinde (3) idi kim Yezdigürd-i şehr-yāri Hıřāsānda depelediler ba‘zılar eydür ki Yezdigürdüñ ölümi ‘Ömer rağiya’llāhu-‘anhu zamānında oldu (4) ki anı Māhvi adlı bir serheng öldürmek istedi Yezdigürd kaçup bir degirmene düşdi degirmenci anuñ (5) tonlarına yene tama⁶ eyledi öldürdi otuzıncı yıl idi kim ‘Ořmān rağiya’llāhu-‘anhu ‘Abdu’llāh Hıřāsāna gönderdi ammā ‘Abdu’llāh (6) otuz yēdinci yılda Hıřāsāna yētiřdi varıcağ Yezdigürdi ölmüş buldı Yezdigürd Hıřāsāna geldiği (7) sebeıden kāfir kuvvet bulup evvel sebeıden ol taraıları küllisi mürtedd olmuşlardı çünkü Başradan geldi evvel Parsı (8) fetđ eyledi andan geçüp Kirmāna vardı Kirmānı tıtdı ‘Abdu’llāh Mücāři⁶ yi Kirmānda hālife eyledi andan (9) Hıřāsāna geldi Hıřāsānı aldı ‘Abdu’llāh bin ‘Āmiri leşkerle ser-ħadde oturdı Hışasan bin Ađmedi Tosa (10) viribidi ve Hışatim bin

¹³³ gitenler

Nu‘mānı Merve gönderdi ol tarafları şulhle aldı yılda iki biñ kez biñ dağı (11) iki kez yüz biñ aqça ħarāca kesdi bir yıllık ħarācı ‘Osmāna viribidi fi‘l-cümle Ĥorāsān diyārından altı (12) biñ kez biñ aqça ħarāc alup ħams mālıyla ‘Osmāna rażiya’llāhu-‘anhu virbidiler pes ‘Abdu’llāh bin ‘Āmir Aĥnefi Nişābūrdan (13) leşkerle viribidi Mervü'r-Rud ve Tālķān ve Fāryāb ve Kirkān tā Belĥe varınca ol vilāyetleri fetĥ eyledi (14) ve her yerde bir ĥalife dikdi andan ‘Abdu’llāh bin ‘Āmir ‘Osmāna mektüb yazdı eyitdi bu kadar vilāyetleri ki Ĥaķ (15) Te‘ālā benüm elümde fetĥ eyledi bu şükrāniyye dilerin varam Mekkeyi tavāf eyleyem baña destūr vèrði ‘Osmān (16) rażiya’llāhu-‘anhu dağı destūr vèrði pes ‘Abdu’llāh bin Ķays binü'l-Haşemi Nişabūra ĥalife eyledi Aĥnefi Merve (17) ve Kirkān tarafına ĥalife eyledi Ĥabīb bin ‘Abdü'l-Ĥanifi Herata¹³⁴ ĥalife eyledi gitdi Nişābūrdan iĥrām geyüp (18) Mekkeyi ziyāret etmege gitdi Ķomşuyla Kirkān arasında bir vilāyet vardı adına Ķārvan dèrlerdi (19) ‘Abdu’llāh bin ‘Āmirüñ gitdüĥin işidicek leşker çeküp Nişābūr üstine geldi Ķays binü'l-Haşimüñ ĥatında ‘Abdu’llāh (20) bin Ĥāzim dèrler bir bahādır kişi vardı Ķays aña eyitdi niçe edelüm dèdi ‘Abdu’llāh bin Ĥāzim eyitdi

192a

(1) Ķārvan ulu düşmāndur bizüm leşkerümüz aña duramaz var ‘Abdu’llāh bin ‘Āmirüñ ardından yarış yardım iste (2) sen gelince ben Nişābūr ĥal‘asını bekleyin dèdi ‘Abdu’llāh bin Ĥāzimüñ murādı Ķaysı üzerinden ırmağdı ki ad kendünüñ (3) ola çünki Ķays gitdi Ķārvan leşker çeküp Nişābūr üstine geldi birkaç gün oturdı andaşonra (4) bir gece ‘Abdu’llāh bin Ĥāzim leşkerine emr eyledi tā her kişi ĥarbesinin ucına birer mum yaqđılar ĥal‘a ĥapusını açdılar (5) dün içinde Ķārvan leşkerinüñ üzerine yörüdiler Ķārvan anı gördi leşkerine binüñ dèdi (6) eyitdiler gemiye binelüm gelen leşkeri görmez misin bunlara yardım gelmişdür şimdi bu yanan mumların her birisi (7) bir bölük öñindedür Allāh bilür ardında ne kadar leşker vardur dèdiler ĥalkuñ göñüllerine ĥorĥu düşdi şavaş (8) etmedin şındılar kaçdılar ‘Abdu’llāh bin Ĥāzim ardlarından erişdi Ķārvanı depeledi Ķays binü'l-Haşim yürü (9) tüp Medīneye geldi ‘Abdu’llāh bin ‘Āmrı ĥacc etmege meşğül idi Ķays binü'l-Haşim geldüĥin ‘Osmān işitdi (10) ĥatı ‘acebledi eyitdi niye geldüñ Nişābūrı niçün ĥoyup gitdüñ dèdi Ķays ĥikāyeti söyleyince ‘Abdu’llāh (11) bin Ĥāzimden ĥaber yetişdi kim Ķārvanı öldürdüm leşkerin şıdum emirü'l-mü‘minin ol diyar(1) fetĥ o- (12) lındı dèyü ‘Osmān rażiya’llāhu-‘anhu eyitdi er olıcaķ ‘Abdu’llāh bin Ĥāzim gibi gerekdür dèyüp nāme (13) yazdı Nişābūrı aña vèrði Ķays Medīnede ĥaldı bu otuz ikinci yılda peygamberuñ yarlarından (14) ĥayli kişi öldi ‘Abdu'r-raĥmān bin ‘Avf öldi ki yetmiş yaşında idi ‘Abbās bin ‘Abdu'l-Muĥtalib öldi (15) ki seksen beş yaşında idi ‘Abdu’llāh bin Mes‘ūd öldi ve Ebü Tālĥa el-Enşārī ve Ebü Zer el-Ġafārī rızvān Allāhü (16) ‘aleyhim ecma‘in bunlar bu yıl içinde cemī‘si vefāt etdiler (17) rāvī eydür ‘Osmānuñ rażiya’llāhu-‘anhu ‘ādeti bu idi kim kaçan bir kişiyi ĥışm eyleye anı şehrden sürer idi (18) yerinden vaţanından āvāre

¹³⁴ Heraya

kıldırdı eydürdi ki kişiye ‘azāb budur ki yerinden şuyından āvāre olup (19) kavminden ve kabilesinden irāq ola ol vaqt ki Kūfe şehrini Velid bin ‘Uḡbeden aldı Sa‘id binü’l-‘Āşā vėrdi Kūfe (20) ḡalkı Velidi ḡāyet severlerdi ‘Oşmān anı kerih görüp Sa‘ide vėrdügin istemediler Sa‘id binü’l-‘Āşā

192b

(1) belki ‘Oşmānı rażiya’llāhu-‘anhu bile dūşmān edindiler Kūfe ulularından Mālik binü’l-Ḥarāt el-Ester Cā‘i ve Şābit binü’l (2) Ḳays ve Kūmeyd bin Ziyād ve Şa‘şa‘ bin Mercān ve Zeyd bin Şar‘ān ve ‘Amr binü’l-Cemūḡ bunlar ittifaḡ édüp Sa‘d (3) binü’l-‘Āşā şehr(e) koymamaḡ istediler Sa‘d binü’l-‘Āşā ‘Oşmāna bildürdi ‘Oşmān ādem viribiyüp ol anları (4) Kūfeden sürdi Ḥumuş şehrine iletürdi ki ‘Abdu’r-raḡmān İbn Ḥālīd anda emir idi ‘Abdu’r-raḡmān anları ḡatı (5) ḡor dutdı ve herḡiz i‘tibār étmedi bunlar ki Ḥumuşa vardılar çok dürlü fitneye sebep oldılar bir niḡe ḡünde- (6) nşonra ‘Oşmān Sa‘id binü’l-‘Āşā bir maşlahatḡün Medīneye oḡudı Sa‘id binü’l-‘Āşā ‘Amr binü’l-Ḥārīşī yerine ḡalife (7) diküp ḡitdi Kūfe ḡalkı bahāne isterlerdi ittifaḡ étdiler Sa‘id binü’l-‘Āşā yēne ḡelicek şehre ḡomadılar (8) ve ḡabūl étmediler şehr öḡine ḡıḡup ḡavḡā étdiler Sa‘id yēne dönüp Medīneye ‘Oşmān rażiya’llāhu-‘anhu Ebū Mūsā (9) el-Eş‘arī anuḡ yerine viribidi Ebū Mūsā Kūfeye ḡeldi eyitdi ey ḡavm peyḡambaruḡ ‘a.s. buyruḡını (10) ki ul’l-emre itā‘at edesiz elbetde ḡōd sizūḡ üzerūḡüze bir emir ḡerekti şimdiki ḡālde emirü’l-mü‘minin (11) beni size emir ḡönderdi ḡabūl édersenüz ḡōş étmezsenüz yēne ḡiderin dēdi eyitdiler seni ḡabūl eyledük (12) pes Ebū Mūsā şehre ḡirdi fitne başıldı niḡe kim Kūfe ḡalkı Sa‘idden incinmişlerdi Mışır ḡalkı daḡı (13) ‘Abdu’llāḡ bin Serḡayı vėrdiḡine incinmişlerdi ‘Oşmānuḡ ḡız ḡardaşı ‘Amr bin ‘Āşuḡ ḡatunı idi ‘Oşmān ‘Amr (14) binü’l-‘Āşā Mışırdan ma‘zūl édicek ḡız ḡardaşını daḡı alı ḡoyup vėrmemişdi ol sebebden daḡı ‘Amr (15) binü’l-‘Āşā ‘Oşmānı sevmezdi ‘Alī bin Ebī Ṭālib daḡı ‘Oşmāndan incinmişdi ve peyḡambaruḡ şonunda her kişi (16) ‘Oşmānı ‘ayblarlardı étdügin beḡenmezlerdi işi kendü kabilesine Benī Ūmmeyye ḡalkına vėrür aşḡāb-ı Resūlden (17) muḡayyed olmaz dēdiler Ebū Zer el-Ġafārī gibi kişiyi Mu‘āviye söziyle şehrden ḡovdı Mervān el-Ḥakemi peyḡambar ‘a.s. ḡatından (18) ḡovup ḡidermişken ‘Oşmān rażiya’llāhu-‘anhu anı ḡetürdüp vezir éndi dērlerdi bu vechle her yerde (19) ‘Oşmānı zemm éderlerdi niḡe kerre aḡa bir aşḡābdan ‘Oşmāna ādem ḡeldi naşihat étdiler ‘Oşmān i‘tibār étmedi (20) āḡir ‘Alī ḡatına ḡeldiler ‘Oşmāna öḡüdin vėr aşḡābıla eyü dirilsün (؟) kendünūḡ ḡavmlarını ilerü ḡekmek istemesün

193a

(1) ‘adl eylesün dēdiler ‘Alī bin Ebī Ṭālib ḡelüp ‘Oşmāna söyledi ‘Oşmān eyitdi yā ‘Alī ben anlaruḡ üzerine (2) emir eyledüḡüm kişiler Muḡire ve Sa‘id yaramazlar mıdur ki ‘Ömer aḡa beḡlik vėrdi ḡiḡ kimesne ‘Ömere ta‘n eylemedi (3) şimdi baḡa söylerler dēdi ‘Alī eyitdi ‘Ömer her kime kim beḡlik vėrdi kendü dilediḡi üzerine şalı vėrmezdi (4) sen beḡlik vėrdiḡün kişiyi ḡula niye

ķorsın ne dilerlerse ederler müselmānlar dağı ol sebebden incinür- (5) ler dēdi andan eyitdi benüm maķşūdum sađa naşihatdūr ve ĥalkuñ incindügin sađa bildürmekdūr ķalanın sen (6) yēg bilürsin dēyüp ũrdı gıtdi hicretüñ otuz bēşinci yılı olıcaķ mezheb-i Ric‘at zāhir oldı (7) ve bu mezheb müselmānlar içinde ĥayli fitneye sebep oldı ذكربديدمدنمذهبرجعتوبرخواسنفسهابرعثمانرضياللهعنه (8) bu mezheb-i Ric‘at dēdüklerinüñ aşlı budur ki Yemen ikliminde bir cuhūd (9) vardı Tevrīt kitābını ĥüb bilürdi ve çok kitāblar oķımışdı Yemenden sürüp Medīneye ‘Oşmān (10) ķatına geldi müselmān oldı umardı kim ‘Oşmān anı ĥōş dutaydı ve ‘izzet kılaydı ‘Oşmān aña ĥiç i‘tibār (11) etmedi ve muķayyed olmadı ķanda gerekse yörürdi ‘Oşmānı ‘ayblardı işbāt ederdi bir gün ‘Oşmān (12) anuñ ĥālin işitdi eyitdi bu cuhūdta nedür ki beni ele çeke dēdi ķaķıdı anı şehrden ķovdurdı ol dağı (13) Mışıra geldi Mışırlu anuñ dānişmendliğini işitdiler aña ķatı rağbet eylediler ve ĥōş ũtdılar ve ne söylerse (14) ķabül etdiler bu ric‘at mezhebini ol ihdās eyledi eyitdi ki tersālar eydürler ki ‘İsā peygambar dünyāya (15) yēne gelecekdūr Muĥammed ĥōd ‘İsādan dağı yēgdür yēne dünyāya gelicek Muĥammed dağı gelecekdūr dēdi işbu āyeti delil getür- (16) di kim الَّذِي إِنَّ مَعَادٍ إِلَىٰ لَرَأَيْكَ الْقُرْآنَ عَلَيْكَ فَرَضَ¹³⁵ ya‘ nī şol kimse ki senüñ üzerüñe Ķur‘ān (17) farz eylemişdūr seni yā Muĥammed yēne getirecekdūr niçeler anuñ sözine inandılar Muĥammed yēne gelür dēdiler çün bu (18) sözi anlaruñ ĥātirında muĥkem eyledi andan eyitdi Ĥaķ Te‘ālā dünyāya yüz biñ yigirmi dōrt biñ (19) peygambar vērmişdūr her peygambaruñ bir veziri vardı Muĥammedüñ dağı veziri ‘Alī ve nāibi ‘Alīdür ĥilāfet (20) dağı ‘Alīnüñdür aşĥāb anuñ üzerine ittifaķ etmişlerdi ‘Abdu’r-raĥmān bin ‘Avf dağı ‘Alīnüñ elin alup dur

193b

(1) mışdı ki bī‘at eyleye ‘Amr binü’l-‘Aşuñ söziyle aldandı ‘Oşmān yañılıp bī‘at eyledi yoksa ĥaķķ-ı ĥilāfet ‘Alīnüñdür (2) ‘Oşmānuñ degüldür dēdi ‘Alī Muĥammedüñ veziri idüğine bu ĥadīşi delil gösterdi yā ‘Alī اذنتمدي بمرزلةهارونمن موسى (3) ya‘ nī Hārūn Mūsā ķatında niçe vezir ise sen dağı benüm ķatumda şöylesin dēdi (4) Hārūn ĥōd Mūsānuñ veziriydi ‘Alī dağı eyledür dēdi niçe kişileri bu söze dağı inandılar uydılar (5) bu iki sözi çünki ĥalkuñ göñline düşürdi andan eyitdi sözin üzerüñuze namāz oruc zekāt (6) vācib olduğı gibi emr-i ma‘rūf ve nehy-i münker etmek dağı vācibdür nitekim Ķur‘ān içinde buyurmuşdur (7) عَن وَتَنْهَوْنَ بِالْمَعْرُوفِ تَأْمُرُونَ لِلنَّاسِ أَخْرَجْتِ لِأُمَّ خَيْرٍ كُنْتُمْ (8) olsa sizüñ üzerüñuze vācibdür bu ĥaberi erişdüğüñüz yerde söyleyesiz şimdi ben ‘Oşmāna (9) söz söylemek elümüzden gelmez zira bize zāhirde ĥükm anuñdur ammā ‘āmillerinüñ cevrin çekmege ne borcumuz vardır (10) ĥalkı azdurdı ‘Oşmāndan yigrendürdi Mışır ķavmini şöyle azdurdı ki ‘Oşmāna kāfirdür dēr oldılar ne‘üzü bi’llāh (11) bu söz anlaruñ arasında uğurlayın söylenür oldı āĥir şöyle ittifaķ etdiler ki ‘Oşmānı rażiya’llāhu-‘anhu (12) ĥilāfetden giderüp ‘Alīyi ĥalīfe eyleyeler pes uğurlayın birbirine mektūblar şaldılar bir güne va‘de eyle- (13)

¹³⁵ Kasas suresi 85. ayet.

¹³⁶ Al-i İmran suresi 110. ayet.

diler ki Medīneye varalar bunun üzerine dört bin kişi ittifāk edüp Medīnenün üzerine geldiler ‘Osmān (14) anı işidüp her tarafā nāmeler şaldı ne kadar begler ve ‘āmiller varsa geldiler ‘Osmān anlara eyitdi bu fitne (15) neden çopdı dedı ‘Osmāna rażiya’llāhu (‘anhu) eyitdiler aşhāb-ı Resūlu’llāha ri‘āyet étmedügüñdür Şāmdan Mu‘āviye (16) dağı ‘Osmāna rażiya’llāhu-‘anhu yardıma gelmişdi Ka‘bü’l-Ahbārla Mu‘āviye dōstlardı Ka‘bü’l-Ahbār eyitdi ‘Osmā- (17) nuñ hāli āhıri ne olacağdur dedı Ka‘bü’l-Ahbār eyitdi anı öldürürler eyitdi bundan sonra hilāfet (18) kime deger Ka‘b eyitdi hilāfet āhir senün olacağdur eved aña degin niçe başlar kesilüp ve niçe kanlar dōki- (19) lecekdür dedı aña degin Mu‘āviyenün hātırında bu sözi eyle hilāfet sevdāsı yogiken Mu‘āviye sevdāya (20) düşdi fi’l-cümle çünki dört bin er gelüp Medīne sınırında çondılar bu dört bin kişünün dört

194a

(1) begi vardı biri ‘Abdu’llāh biri Sevād ve biri Hālid bin Mülcem ve biri Sevād bin ‘İmrān ve biri Kināne bin (2) Bişr idi pes ‘Osmān ‘Alī bin Ebī Tālībi ve Tālhayı ve Zübeyri oğdı eyitdi bunlar bu fitneyi ne sebebden (3) éderler dedı ‘Alī eyitdi anuñçün ki kimsenün sözün dutmazsın aşhāb-ı Resūli çorsın kendü ta‘alluķātuña begligi (4) vērürsin senden öñdinki halīfeler eyle étmediler ‘Osmān rażiya’llāhu-‘anhu eyitdi anlar hōd ta‘alluķātuñ hayf eylediler (5) ben nesne-i Hāğ Te‘ālānuñ rızāsıçün éderin ki hem ta‘alluķātum benüm sayemde ‘izzet bulalar hem fuķarānuñ hağğı zāyi‘ (6) olmaya çünki bu nesneyi şavāb görmedünüz ben dağı ayruğ étmeyin dedı andan ‘Alī rażiya’llāhu-‘anhu eyitdi (7) Mervān binü’l-Hakem on bēş bin aqça vērürmişsin on bēş bin aqçaya Mervān neden müstahağ oldı (8) mağşūd şadağa vērmeğ bin iki bin üç bin aqça yeter dedı aña on bēş bin aqça vērmeğün ne (9) vechi vardı ‘Osmān eyitdi beytü’l- mālдан verdümse yēne kendü mālumdan yērine çoyayın dedı ‘Alī eyitdi (10) eger eyle éderseğ biz dağı saña yardım éderüz dedı andan ‘Osmān rażiya’llāhu-‘anhu Medīneden bir niçe kişi (11) gönderdi eyitdi varuğ bu hālğa şoruğ ne mağşūda geldiler pes varup şordılar anlar eyitdiler biz (12) anuñçün geldüğ ki ‘Osmāna öğüt vevüz ve naşihat édevüz ki hayli yaramaz işler étmişdür eger ol étdü- (13) kleri hağālardan yēne yērine çorsa sözüñüz yok dediler ve ‘Osmān étdüğü bir bir işlerin şerğ étdiler (14) ‘Osmān eyitdi aralarından bir niçe kişi ihtiyār etsünler ki mezkide geleler hücetle söyleşelüm eger cevāb vēr(e)mezsem ve hağā (15) étmiş olursam anlar ne dērlerse eyle édem dedı çünki şabāğ oldı ol hālquñ uluları mezkide geldiler (16) Medīne hālğı dağı gelüp yarağla hāzır oldılar ‘Osmān rażiya’llāhu-‘anhu minbere çıkdı Allāha hamd eyledi ve peyğambara (17) (?) ve aşhāba şalavāt ve selām eyledi andan eyitdi ey çavm baña isnād étdünüz hağālardan biri budur (18) ki bayram nāmazını dört rek‘at kıldı dēmişsiz anı peyğambar ‘a.s. ve Ebū Bekr rażiya’llāhu-‘anhu ve ‘Ömer rażiya’llāhu-‘anhu ol (19) sebebden iki kıldılar ki anlar misāfıret üzerine idi anda iķāmete niyyet étmediler ben Mekke de muķim idüm anuñçün (20) dört rek‘at kıldum bir dağı budur ki aşhāb elinde bulduğum muşhafları oda yağduğuma inkār éder-

194b

(1) mişsiz ben Qur'ânı cem' eyledüm levh-i mahfûzda olan tertib üzerine zabt êtdüm aşhâb elinde olan muşhafları (2) tertib üzerine degüldür anuñçün anları oda yaqđum dèdi ki tertibi êtdüğü gibi okuyalar anlardan (3) okuyalar anlardan okumayalar dağı eydürmişsiz ki Mervân binü'l-Hakemî peygambar 'a.s. katından gidermişdi 'Osmân getür- (4) di vezir êdindi dèrmışsiz ha peygambar 'a.s. katından kodı ammâ şonra yène getürdi hâtırın tesellî (5) eyledi redd êtdükden şonra yène kabül eyledi ve dağı eydürmişsiz ki begligi yigit kişilere vèrür pirlere vèrmez (6) dèrmışsiz bilesiz ki vèrmekde almakda varmakda vurmağda dutmakda yigit kişiler yègdür câhil kocalardan (7) 'aql issi yigitler yègdür peygambar 'a.s. Uqâb bin Esîde Mekkenüñ begligin vèrmedi mi ve Esât bin Zeydi çeriye (8) baş dikmedüm mi ol vaqt Esât yigirmi iki yaşında yigit degül miydi ve dağı begligi kendü hışımlarına vèrür (9) demişsiz Allâh Te'âlânüñ buyurduğı bu degül midür ki evvel kişi kendü hışımlarına ri'âyet eyleye şıla-i rahm êtmegi (10) Haq Te'âlâ kulları üzerine kılmadı mı Qur'ân-ı 'azîm içinde ¹³⁷ وَالْأَرْحَامَ بِهِ تَسَاءَلُونَ الَّذِي اللَّهُ تَقْوَا (11) dèyü buyurmadı mı dèdi bu vechle cevâb vèricek anlar eyitdiler hele bu yıl Mekkeye var- (12) aralum hacc êdelüm inşallâh gèliceğ yıl yène gelevüz dèdiler Medîneden gidüp Mekkeye vardılar hacc êtdiler dülegisi (13) yıl olıcağ ol dört biñ kişi Mışırdan yène geldiler müretteb yarağla dört biñ kişi dağı Kûfeden geldi (14) ve Mışırdan geldiler ol vaqt 'Osmânüñ hilâfet eyyâmı on yıla êrişmişdi ve târih-i nebevî otuz bèşinci (15) yıla yètişmişdi ve Kûfe leşkerinüñ dağı Mışır leşkeri gibi dört mu' teber begleri vardı Mâlik bin el-Eşter gibi ve (16) Ziyâd binü'n-Naşr gibi ve 'Abdu'llâh binü'l-Cem' gibi ve Zeyd binü's-Şar'ân gibi pes Cenge bu sekiz biñ kişiler Medîneye (17) geldiler Kûfe leşkeri Harşa dèdükleri yère køndılar Mışır leşkeri Zül-Merve køndılar ki gerçi hilâfeti 'Osmân (18) elinden almak niyyetine geldiler ammâ niye geldüklerin izhâr êtmediler hacc êtmekçün Mekkeye giderüz dèdiler Medîneye uğraduğumuz (19) peygambarüñ 'a.s. türbesin ziyâret êtmekçündür dèdiler Mışır hâkınıñ murâdları 'Aliyi hâlîfe êtmekdi Kûfe hâkınıñ (20) murâdı Zübeyri hâlîfe êtmekdi Başra hâkınıñ murâdı Talhayı hâlîfe êtmekdi çünki bu sekiz biñ leşker Medîne

195a

(1) yöresine gelüp køndılar Medîne hâkını şavaş yarağın görüp şehrden taşra çıkdılar anlara şavaş êdeler şordılar (2) ki niye geldüñüz murâduñuz nedür dèdiler eyitdiler biz şavaşa gelmedük 'Osmân rażiya'llâhu-'anhu 'âmillerinden şikâyet (3) êtmege geldük dilerüz ki bizüm üzerümüzdeki emîrleri gidere biz istedüğüümüz kişileri vère dèdiler eyle (4) dèyiceğ Medîne hâkını yarağların giderüp emîn oldılar 'Alî rażiya'llâhu-'anhu eyitdi maqşûduñuz olan neyse 'Osmâna (5) söyleyeyin ol istemedüğüñüz emîrleri gidersün gayrı begler göndersün dèdi pes eyle êtdiler eyle olıcağ gavğâdan (6) vâz geldiler ol hâk Medîne arasına tağıldılar gece olıcağ Mışırludan birçağı

¹³⁷ Nisa suresi 1. ayet.

‘Alī katına geldiler eyitdiler (7) yā ‘Alī biz anuñçün geldük ki ‘Osmānı giderevüz seni halife eyleyevüz dediler ‘Alī razıya’llāhu-‘anhu anlara (8) kaqadı bu söz sizün ne işünüz zikrdür bu söz peygambaruñ vekillerine düşer sözdür size söz degmez (9) dedi bu bābda pes anlar tağıldılar gitdiler birezden ‘Osmān razıya’llāhu-‘anhu turup ‘Alīnün katına geldi (10) eyitdi yā ‘Alī ben şu halkdan uşanurın bunları benüm üzerümden def eyle dedi ‘Alī eyitdi nevechle (11) def eyleyin ‘Osmān eyitdi şimden şonra sen ne buyurursañ eyle edem sen kimi ihtiyār ederseñ anları emīr (12) edem dedi ‘Alī eyitdi hōş ola andan şabāh ‘Alī razıya’llāhu-‘anhu anlaruñ katına geldi bu nesneyi (13) boynına alup ol ğavġāyı def eyledi çünki ğavġā def olındı Mervān binü’l-Ĥakem ‘Osmāna eyitdi (14) mezkide varsañ halkı cem eyleseñ halka bildürseñ ki bu halk ta’āşşubla ve bātıllı niyyet üzerine geldiler şimdi (15) haq neyidüğünü bildiler rüsvāy olup tağıldılar Ebū Tālib oğlu halka şöyle bildürdi ki ol halkı (16) kendüsine döndürdi maqşūdı halk içinde senün ‘izzetüñe noqşān urdurmakdur dedi pes ‘Osmān razıya’llāhu-‘anhu (17) anuñ söziyle mescide geldi ve halkı cem eyledi minbere çıkdı huṭbe okudı andan bu kavm (18) ki Medīneye geldiler niye geldükleri ma’lūm idi bildiler ki bātıllı üzerine ittifaq edtiler söylemege mecālleri olmadı (19) anuñçün yene gitdiler dedi ‘Osmān böyle deyicek niçe kişiler yerlerinden turu gelüp eyitdiler ümmet-i Muḥammed bātıllı üzerine (20) ittifaqı ederler mi dediler ve ‘Osmāna taş urdılar ‘Osmān elini yüzine tutdı şurātına taş urdılar ‘Osmānuñ

195b

(1) ögi gitdi minberden aşığa düşdi haq ğuluvv eyleyüp üzerine düşdiler ‘Osmān razıya’llāhu-‘anhu ayaġaltında kaldı (2) andan ‘Alī araya düşdi halkı ‘Osmān üzerinden tağıtdı ‘Osmānı getirüp evine iletdiler birezden (3) uşşı geldi gözin açdı haṭāsını bildi andan ‘Alī eyitdi ey kişi ne kadar senün hālünı işlāh edeyin (4) derin Mervān söziyle urur bozarsın bu ğavġāyı ben hōd def eyledüm idi senün neñe gerekdi bu gün (5) huṭbe okuyayduñ ve başuña bunca ğavġāya getüreydün dedi ‘Osmān razıya’llāhu-‘anhu eyitdi kul haṭāsuz (6) olmaz étdüğümpe peşimān oldum başa çäre eyle dedi Ĥazret-i ‘Alī yene ol kavmi teskīn eyledi (7) ‘Osmān şadır olan söz Mervān sözi ile olupdur ‘Osmānuñ anda günāhı yoġduğun müselmānlara (8) bildürdi halk dañı étdüklerine peşimān oldılar yarındası şabāh bir niçe pīrlər vardılar ittifaq edüp (9) ‘Osmānuñ hātırın şormaġa ve ‘özr dilemege vardılar Mervān anları gördi ‘Osmāna eyitdi Ebū Tālib (10) oġlına şol kadar yüz vėrdün ve şöyle meskenet¹³⁸ şüretin gösterdün ki halkı senün üzerüñe havāle eyledi (11) ki üşte derilmişlerdür senünle hüccetleşmege geli yorurlar yarın bir nesne dañı bulurlar üzerüñe günāh (12) işbāt ederler şimdi anları getirüp söyleşmek hācet degüldür dedi ‘Osmān eyitdi sen bilürsin (13) pes Mervān taşra çıkdı eyitdi ey kişiler emīrü’l-mü’minīne rāḥatlık vėrmezşüz vaqtlu vaqtsuz gelürşüz (14) şimdi içerüye destür yoqdur dedi anlar geldüklerine peşimān oldılar sürüp ‘Alī katına geldiler Mervān (15) bize şöyle étdi dediler ‘Alī razıya’llāhu-‘anhu eyitdi şimdiden şonra ben

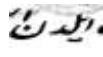
¹³⁸miskinlik

aradan çıkdum niçe bir Mervān (16) bozduğı nesneyi ben ıslāh édeyin ‘Osmān rażiya’llāhu-‘ anhu hūd anuñ sözinden taşra olıcağ degülmiş dedi (17) bu yaña Mışır halkı üç menzil gitd(ükde)n şonra bir hecīn gördiler bir kişi binmiş ta‘cille Mışıra gider ne kişi ola dēyü ādem (18) gönderdiler gördiler ki ‘Osmānuñ kılıdır bindüğü deve dağı ‘Osmānuñdur eyitdiler kaçca gidersin eyitdi Mışıra maşlahata (19) giderin dedi eyitdiler getür kağıduñı görelüm eyitdi kağızum yokdur dedi ne kadar ki ceħd étdiler oğlan (20) kağıda inkār eyledi āhir yükin عقوبت (?) vü devenüñ pālānuñ aradılar āhir bir quru matara içine koymışlar imiş bulup

196a

(1) çıkardılar gördiler ki Mervān kendüsi yazmış ‘Osmānuñ mührin urulmuş Mışır sultānı Mu‘āviye şöyle ki Mışırdan (2) bir niçe kişiler adları ile anılmışdur bunda geldiler hayli şenā‘ at étdiler idi anlar Mışıra varıcağ anları duta- (3) sın ve bir bir boğazlarından asa koyasın şöyle ki cihān halkı anlardan ‘ibret alalar çünki bu nāmeyi okudılar (4) eyitdiler ‘Osmānı bu kerre depelemek bizüm üzerümüze vācib oldı zīrā biz anı depelemezsevüz Mervān (5) söziyle ol bizi öldürür dediler ve dönüp yene Medīneye geldiler Başra ve Kūfe leşkerlerine dağı haber étdiler (6) ādem şaldılar ol nāmeyi gelüp Medīne halkına dağı getürdiler Medīne halkı dağı eyitdiler çünki ‘Osmāndan (7) bu nesne şadır oldı anuñ kanı helāl oldı öldürmek gerek eyle dēyüp ittifağla ‘Alī katına geldiler (8) nāmeyi gösterdiler ‘Alī rażiya’llāhu-‘ anhu eyitdi ben bu arada degilin uşda siz uşda ‘Osmān ben aradan çıkdum (9) dedi eyle dēyicek ittifağ édüp ‘Osmānuñ üzerine geldiler develü ol kulu ve kağızı (10) ‘Osmāna gösterdiler niçün böyle étdüñ dediler ‘Osmān kağızı inkār eyledi ki benüm bu nesneden haberüm yok étdise (11) Mervān étdi ola ben bilmezsin dedi eyitdiler çünki eyledür Mervānı bize vēr depeleyüm sizden destürsüz (12) bunca müselmānlaruñ kanına niçün girdi dediler bir kişi kim senüñ yazucuñ ola sen bilmedin böyle eyleye ol (13) günāh senüñdür dediler elbetde üç nesneden birin étmek gereksin ya kendüzüñi hilāfetden ma‘zül étmek gereksin (14) ya Başrada ve Mışırda ve Kūfede kuduğun begler ve ‘āmilleri gidermek gereksin ya Mervānı bize öldürmege vermek (15) gereksin dedier ‘Osmān eyitdi ol beglerden ne günāh şadır oldı ki anları ‘azl eyleyem bu kağıddan şāyed Mervān (16) dağı bī-haber ola kulumu benüm devamle gayrı kimesne göndermiş ola Mervān adına kağız yazılmış ve benüm mührüme göre (17) mühr urılmış ola kağız kağıza beñzerse olur ve benüm mührüme göre mühr düzilse olur bu kadar nesneyle Mervānı (18) öldürmeñ size veremezsin ve eger hilāfetçün dersenüz başa hilāfeti Allāh Te‘ālā vardi yene Allāhdan gayrı kimesne (19) alımaç dedi Talha ve Zübeyr ve kalan şahābeler eyitdiler beli hilāfeti saña Allāh Te‘ālā vardi ammā demedi ki bunca zālimleri (20) müselmānlar üzerine havāle eyle senüñ katunđa maqbül olanlardan biri Mervāndur ki peygamber anı katından redd étmışdür

196b

(1) sen anı getirüp vezîr edindün anuñ söziyle ‘amel edersin ve biri Mu‘āviyedür ki peygambar ‘a.s. aña bed-du‘ā etmişdür (2) ve birisi ‘Abdu’llāh bin Sa‘d bin Ebî Serh̄dur ki mürtedd olmuşdur ve bunca fesād etmişdür ve Velîd bin ‘Uğbedür ki atası (3) peygambaruñ ‘a.s. yüzine tükürmişdür ve dülbendin boğazına taķup ögi gidince sürümüştür ‘aceb bu (4) dur ki peygambaruñ bunca yāranlarını ķorsın hemān bunlaruñla olursın ve bunlaruñla söyleşürsin (5) gērü kalan aşhāba i‘tibār etmezsın dediler ‘Osmān tamām mülzem oldı eyitdi çünkü böyle dērsiz birkaç (6) gün baña mühlet verüñ ben daħı fikr edeyin dēdi meger ‘Osmān Şāma ādem gönderüp Şām leşkerini (7) ve Mu‘āviyeyi kığırmışdı umardı kim anlar yetişeler bunlarla şavaş eyleyeler birkaç gün mühlet istedi (8) gitdi murādı ol idi خبركشتم عثمان بن عفان رضي الله عنه (9) çünkü anlar ‘Osmāndan bu haberi işitdiler tağıluñ gitdiler bu iki gün geçicek yēne geldiler ‘Osmāna ev- (10) inden çıkmadı pes Mısır hālķı ve Medīne hālķı birikdiler ne kadar ki geldiler ‘Osmānuñ katına varmağa yol bulmadılar (11) āħir ‘Osmānuñ murādın bildiler bunları eglemekden maķşudı Şām leşkeri yetişmekçündür pes ‘Osmān üzerine (12) hücüm edtiler kaşd edtiler ki havlusı kapusını oda yaķalar zirā ‘Osmānuñ bir çok havlusı vardı (13) kapusını ve dīvārı katı muħkem idi ‘Osmānuñ ‘ādeti bu idi kim her cum‘a gēcesi iki rek‘at namāz içinde (14) Qur‘ānı hatm ederdı ol gēce kim anuñ üzerine hücüm edtiler cum‘a gēcesi idi çünkü şabāħ oldı érte (15) namāzını kıldı muşhafı öñine koyup Qur‘ān okurken gözine uyħu yörindi anlar daħı daşradan (16) kapuyı oda urdılar Mervān hūd sarāy içinde beş yüz müretteb yaraķlu yigidi hāzır kılmışdı kapuyı (17) bozup içerü girürlerse şavaş eyleyeler ‘Osmān razıya’llāhu-‘ anhu bu ğavġāyı işidicek uyħusından uyandı (18) Mervāna çağırdı ki bu ne ğavġādur dēdi Mervān eyitdi kapuya od urdılar dēdi eyitdi (19) benümçün hiç zaħmet çekmeñüz ki iş tamām oldı dēdi eyitdi niçe eyitdi şimdi Resūlu’llāh (20) ile düşümde gördüm ki yat (?) aña gile kıldum eyitdi yā ‘Osmān ğam yēme bu gēce orucuñı bizümle

197a

(1) iftār edersün dēdi Mervān eyitdi yā emirü’l-mü’minīn hele ben senüñ yoluñda taķşir etmeyelüm ölince öñüñde duru- (2) şalum dēdi ol beş yüz kişiyē emr eyledi şaflar baġlayup durdılar taşradan gelen hālķ on biñden ziyāde (3) idi bu beş yüz kişi ol on biñ erle (bir)vechle şavaş edtiler ki ‘ālemde andan zarb şavaş (4) olmaya ol şavaşuñ adını ħarb-ı yevmü’d-dār ķodılar ādem şöyle kırıldı kim ķan gevdeleri (5) götürdi ol beş yüz kişi tamām kırılınca taşradaki hālķ içerü girmege ķādir olamadılar ceng arasında (6) Mervān bir kişiyē uyluġında kılıcladı ol daħı Mervānı boynına çaldı ikisini daħı düşdiler Mervānı (7) getirüp bir ‘avratuñ evine bıraķdılar ol hatūn aña tīmār eyledi gerçi ölmedi ammā boynı (8) egri ķaldı cenge Mervānı getürdiler ‘Osmān içerüde oturmışdı ve muşhaf öñinde açılıp (9) durmışdı evvel kişi kim ‘Osmānuñ üzerine girdi Ebū Bekr razıya’llāhu-‘ anhu oġlı Muħammed idi bir elinde (10) ħançer bir eliyle ‘Osmānuñ aķ saķalını dutup başını kañırdı kim boğazlaya ‘Osmān eyitdi ey Muħammed eger (11) atañ Ebū Bekr razıya’llāhu-‘ anhu diri olaydı ve benüm bu aķ saķalumı senüñ elüñde göreydi senüñ (12) bu işüñi revā

görmeyeydi eyle deyicek Muhammed bin Ebî Bekrûn aña özi göyündi saçalını elinden koyup (13) taşra çıkdı ‘aķabince Mışır halkından Kināne bin (B)ıř içerü girdi ‘Ořmānı ħaņcer ile boğazında dürtti (14) şöyle kim kanı muşhaf üzerine dökildi işbu āyetüñ üstine ki ¹³⁹ الْعَلِيمُ السَّمِيعُ وَهُوَ اللَّهُ فَسَيَكْفِيكَهُمُ (15) çünki ‘Ořmān düşdi kılıc uşurdılar pāre pāre eylerler ‘Ořmān öldükden Őnra beytü’l-māldan iki ^{بقره} (?), aķça (16) vardı anı yağmaladılar bu ğavġā ve ceng tāriĥ-i nübüvvetüñ otuz beşinci yılında idi Zī’l-ĥicce ayınuñ (17) on sekizinci ğüninde Cum‘a ğünü öylen vāķı‘ oldu bu każiyye tamām oldu(ğı) vaķtde řām leşkeri (18) ğelüp Zīdeye ķonmıřdı ve Kūfe leşkeri daĥı ğelüp yėtiřmege iki menzil yer ķalmıřdı dediler ki ‘Ořmān (19) öldü(k)den Őnra seksen iki yaşında idi ba‘zılar eydür toķsan yaşında idi ol ğece yatdı řabāĥ dilediler ki (20) ‘Ořmānı defn ēdeler Mışır beglerinden ‘Abdu’r-raĥmān bin ‘Abbās ķomadı ben bunu müselmānlar maķberesinde ķodurmazın

197b

(1) dedi üç ğün yaturdı üç ğünden Őnra Ĥakim bin Ĥuzān ve Cübeyr bin Mu‘ĥim ‘Alī ķatına geldiler ‘Alī oĝlı Ĥüseyni (2) viribidi ‘Abdu’r-raĥmāndan dilek eyledi destür vērdi ammā müselmānlar maķberesinde ķodurmaz Mışır halkı (3) taş urmasınlar deyü aĥşamla yatsu aralıĝında ‘Ořmānı ğötürdiler ^{مسيكوب} (?) dedükleri yerde ki aña ğūristān-ı (4) Benī Ūmeyye dērleridi cuĥūdiler maķaberesine yaķın yerde anda defn ētdiler namāzını Cübeyr bin Mu‘ĥim ķıldı (5) رَاجِعُونَ إِلَيْهِ وَإِنَّا لِلَّهِ إِنَّا ذَكَرْ سِيرَتِي وَنَسَبَ عَثْمَانَ وَأَوْلَادِ وَأَرْضِي اللَّهُ عَنهُ

‘Ořmān rażiya’llāhu-‘anhu (6) orta boylu idi aķ beñizlü idi ķara ğözlü miyāne¹⁴⁰ yaĝrınlu uzun saķallu řeřķatlü kerimü’n-nefs (7) kiřiydi nesebde ‘Ořmān bin ‘Affān İbn Ebū’l ‘Āř bin Ūmeyye bin ‘Abdü’ř-řems bin ‘Abdü’l-Menāf bin Ķuziy (8) dūr anası Urvā bint Ğürir İbn Rabī‘a bin ‘Abdü’ř-řems bin ‘Abdü’l-Menāfdur on bir oĝlı ve altı kız atası idi (9) sekiz ‘avrat almıřdı kim ikisi peyĝambar ‘a.s.uñ kızları idi bir oĝlunuñ adı ‘Abdu’llāhu’l-Ekber idi peyĝambaruñ (10) a.s. kızı Ruķiyyeden olmıřdı oĝlancuĝken ğözini ĥorūs dürtüp çıkardı ol oĝlan(cuķ) andan (11) öldi ķalan oĝlancuķları Ĥālīd ve Ebān ve ‘Amr ve Velid ve Sa‘id ve ‘Abdü’l-Melik ve ‘Utbedür kızları (12) nuñ adı Meryem ve Ūmm-i Sa‘id ve ‘Āyiře ve Ūmm-i Ebān ve Ūmm-i ‘Amr ve Ūmmi’l-Benīn ve ‘avratlarınuñ (13) adı Ruķiyye ve Ūmm-i Külřüm peyĝambaruñ kızlarıdır ve Faķıma bint Herdūn ve Ūmm-i ‘Amr bint Cündüb ve Faķıma (14) bintü’l-Velid ve Ūmmi’l-Benīn bint ‘Utbe binü’l-Ĥařin ve Remle bint Rabī‘a bin ‘Abdü’ř-řems ve Nāķile bintü’l-Furāķařu’l-(15) Ĥavřdur vallāhü’l-alem bi’ř-řavāb ^{خير بيعة امير المؤمنين علي بن ابي طالب رضي الله عنه} (16) rāvi eydür ol vaķt ki ‘Ořmānı evi iķinde ^{جسوا} (?) ētdiler namāz vaķti yėtiřdi mü’ezzine eyitdi var ‘Alīye (17) (söyle) ki müselmānlara namāz ķılı vērřün dedi mü’ezzin ķatına ğeldi ‘Alī rażiya’llāhu-‘anhu eyitdi var

¹³⁹ Bakara suresi 137. ayet.

¹⁴⁰ ^{مسيكوب}

Eyyüb el-(18) Enşārî kılı vèrsün pes birkaç gün Ebū Eyyüb el-Enşārî imāmet eyledi andan sonra Sehl (19) bin Hūneyfe buyurdi ol imāmet eyledi çünkü ‘Osmānı razıya’llāhu-‘ anhu öldürdiler Mışır halkı ve Medīne halkı (20) nifāk édüp ‘Alî katına geldiler bî‘at édeler ‘Alî kabül étmedi bès gün tamām geldiler gitdiler āhır aşhābuñ

198a

(1) ulularından Talha ve Zübeyr ve Mālik ve Hākīm bin Cebel ve cemī‘ aşhāb ve yāran peygambar ‘a.s. ittifākla ‘Alīnūñ kapısına (2) geldiler elbetde imāmeti sen kabül étmek gereksin şimdiki hinde imāmete senden lāyıkrağ kimesne yoğdur dèdi (3) ‘Alī razıya’llāhu-‘ anhu elini acmağ istemedi Mālik Ejder ‘Alīnūñ elini açdı evvel Talha bî‘at eyledi meger Talhanuñ (4) sağ elini şell idi ya‘nī dutamaz dèdi evvel ol bî‘at édicek Hābīb bin Dureyt eyitdi evvel (5) bî‘at eyleyen eli sağ bulunmadı bu iş tamām olacağı ma‘lūm degüldür dèdi andan Zübeyr binü’l-‘Avām (6) bî‘at eyledi andan kalan aşhāb küllisi bî‘at étdiler çünkü bî‘at işi tamām oldu Muğire bin Şu‘be‘Alīnūñ (7) katına geldi eyitdi yā ‘Alī çünkü senünle bî‘at eyledük bizüm üzerümüze vācib oldu kim saña naşihat kılavüz (8) dèdi eyitdi ne naşihat édersin eyitdi naşihatum oldur ki ol begleri ve ‘āmilleri ki ‘Osmān razıya’llāhu-‘ anhu her vilāyete (9) vèrmişdür bir yıla degin anlara nesne dèmeyesin bir yıldan sonra ne éderseñ édesin dèdi ‘Alī eyitdi bu ne (10) sözdür ki ben anlaruñ zulmlerin bildügümden sonra kabül mi éderin ‘Osmān anlaruñ zulmlerin bildükden sonra (11) anları kabül édüp gidermedüğü sebebeden şöyle oldu şimdi ben anları kōsam mı gerek evvel édeceğüm (12) budur ki anları ‘azl étsem gerekdür dèdi Muğire eyitdi bizüm sözüümüzi dutmaduğdan sonra sen bilürsin (13) dèdi çünkü Muğire gitdi Talha Başraya begligin istedi Zübeyr Kūfe begligin istedi ‘Alī razıya’llāhu-‘ anhu eyitdi ikiñüzde (14) dağı benümle olmağ gereksiz sizile olmayıcağ ben kimünle meşveret éderin dèyüp anları katından gidermedi (15) evvel étdüğü iş oldu kim Mu‘āviyeyi ‘azl eyledi Şāmı ‘Abdu’llāh bin ‘Abbāsa vèrdi ‘Abdu’llāh eyitdi (16) Mu‘āviye bunca yıldur ki Şāmuñ sultānidür dükelı Şām halkı anuñ kullarıdır ve anda ne kadar begler varsa (17) küllisi Benī Ümeyyedür maslahat budur ki Mu‘āviyeyi hāli üzere koyup Benī Ümeyyenūñ her birine tīmār vèresin ve (18) taraf taraf tīmāra gönderesin ki Mu‘āviye katından tağılalar yoğsa şimdi ben Şāma varsam Mu‘āviye muṭī‘ (19) olmayup ceng édecekdür şāyed müselmānlar arasında fitne ola dèdi ‘Alī eyitdi ben şol Mu‘āviyeyi Şāmda kōmazın (20) ve Benī Ümeyye işi inanmazın anlar zālimlerdür ben anları müselmānlar üzerine musallağ kılmazın Mu‘āviye ile benüm aramda

198b

(1) kılıcdan özge nesne yoğdur (dè)di çünkü ‘Abdu’llāh bin ‘Abbās Şām vilāyetini kabül étmedi Şāmı Süheyl bin Hūneyfe (2) vèrdi pes ‘Abdu’llāh eyitdi yā emīrū’l-mü‘minīn sen bir bahādır kişisin korğarın ki erligüne inanup bu işi (3) fesāda vèresin pes ol yıl kayser-i Rum işitdi ki müselmānlar arasında fitne olmuş halīfelerin öldür- (4) mişler bir gayrı kişi halīfe étmişler eyitdi

şimdi fırsatdur buyurdı biñ gemi donatdılar her gemiye bêşer altısar (5) yüz biñ er koydılar yarağ görüp Şāma gönderdi hemān ki Şāma yakın geldiler nāgāh bir muḥālif yel (6) çıkdı ol gemileri birbirine urdı cemī‘ si helāk oldılar Rumīler anı işidüp bağ bize bunca (7) ḥalkı helāk eyledi dēyüp sultānlarını öldürdiler hicretūñ otuz a(l)tıncı yılı o(l)ıcağ ‘Oşmān rażiya’llāhu-‘ anhu (8) zamānında olan ‘āmilleri giderdi her iklīme yeñi ‘āmiller ve emīn begler viribidi خبر فرستادن امير المومنين على كارداران را مخالفت كردن طلحه و زبير و عايشه رضي الله عنها (9) rāvi eydür bu yıl içinde ‘Alī rażiya’llāhu-‘ anhu (10) Yemenden Ya‘lā bin Ūmeyyeyi giderdi Yemen vilāyetini ‘Abdu’llāh bin ‘Abbāsa vērđi Başra vilāyetinden ‘Abdu’llāh (11) bin ‘Āmrı giderdi begligini ‘Oşmān bin Ḥuneyfe vērđi ve Kūfeyi Ebū Mūsā el-Eş‘ariden alup ‘Ammār bin (12) Şahāba vērđi Mışırı ‘Abdu’llāh bin Serḥdan aldı Ḳays bin ‘Ubāde vērđi pes çünki ‘Abbās oğlı (13) ‘Abdu’llāh Yemene vardı Ya‘lā bin Ūmeyye raḥtın¹⁴¹ devşürdi Yemenden gitdi toğrı Mekkeye geldi ‘Alī ḳatına var- (14) madı ve ‘Oşmān bin Ḥuneyf gene Başraya geldi ‘Abdu’llāh bin ‘Āmir gene Berber şehri aña ısmarladı gitdi hiç muḥālefet (15) étmedi ammā ‘Ammāra bin Şahāb kim Kūfeye geldi Ṭalḥa (bin) Ḥuveylid karşı çıkup ‘Ammāri şehre gidertmedi eyitdi (16) ‘Alī ‘Oşmānı öldürdüğü yétmez mi şimdi Ebū Mūsā el-Eş‘ari gibi kişi Kūfeden ‘azl eyleyüp saña mı (17) vērür Kūfe ḥalkı buña rāzi degüller yüzün şuyıla dön gid yoksa şimdi başunı keserin dēdi (18) ‘Ammāra ‘Alī ḳatına geldi ḥaber vērđi bu yaña Ḳays bin Sa‘d bin ‘Ubāde ki Mışıra geldi Mışır ḥalkı üç bölük (19) oldılar ‘Abdu’llāh bin Sa‘de Mışırdan kaçup Muḥammed bin Ebī Ḥanīfe şehri dutmuşdı çünki Ḳays bin Sa‘di ḳabül étmediler (20) ve bir bölüğü eyitdiler ‘Oşmānı öldüren ḥalkumuz gelmeyince biz seni ḳabül étmezüz dēdiler ve bir bölüğü eyitdiler eger ‘Alī ‘Oşmānuñ ḳanı

199a

(1) ol öldürenlerden taleb étmeyicek olursa biz ‘Alīye daḥı rāzi degülüz dēdiler bu yaña Sehl bin Ḥuneyfe ki Şāmdan (2) geldi leşker viribidi anı Şāma gidertmediler Süheyl yene dönüp ‘Alī ḳatına geldi Ḳays Mışırdan nāme yazdı- (3) rup gönderdi Mışır ḥalkınuñ iḥtilāfın bildürdi ‘Oşmān bin Ḥuneyfe daḥı nāme gönderdi kim Başra ḳavmi daḥı (4) iḥtilāf éttiler bir Ṭā’ifesi beni ḳabül eyledi ve biri étmedi ‘Alī rażiya’llāhu-‘ anhu bu nesneleri işitdi (5) ḳatı incindi tēz ādem viribiyüp Ṭalḥayı veziri oḳadı ki ḥal niçe olur bu fitne niçe basılır dēdi (6) anlar eyitdiler evvel biz senden Kūfeyi ve Başrayı istedik bize vermedün anları bizi isterlerdi 7 gavgālarına daḥı sebep oldur dēdiler çünki anlar dēdüğü olmadı bize destür vēr Mekkeye varalum (8) ‘ibādete meşgūl olalum anlar bizüm eyle étdüğümüzi işidicek saña iṭā‘at ederler dēdiler bunlaruñ (9) bu sözden murādları ol idi kim ‘Āyişe rażiya’llāhu-‘ anhu Mekke de idi ‘Alī ile ‘Āyişe arasında muḥālefet (10) varduğın işitdiler maḳşūdları Mekkeye gelmekden ‘Āyişeyle ittifāḳda bile olmağdı ‘Āyişe Mekkeye (11) geldüğünuñ sebebi oldu kim ol vaḳt ki sefer üzerinde ‘Āyişeye tōhmet olındı Ḥazret-i risālet ‘a.s. şordı ki (12) hiç ‘Āyişeden bir yaramazlık sezer misin dēdi ‘Alī rażiya’llāhu-‘ anhu eyitdi andan yaramazlık

¹⁴¹ raḥtın

sezmezin ^(?) (13) çünkü adı çekildi cihândan ‘avrat köki kesilmedi anı gider birin dağı getir dememişdi ‘Âyişe (14) bu sözi işidüp ‘Alîye hâtırı kalmışdı ol vaqıtden berü ‘Alîyle söyleşmezdi sonra müselmânlar (15) ‘Oşmândan incinicek ‘Âyişe ‘Oşmâna eyitmişdi ki ol müselmânlar istemedükleri ‘âmilleri gider eger gidermezseñ (16) kendüzünüñ hilâfetden ma‘zül eyle müselmânların muzlimine girme demişdi ‘Oşmân anuñ sözün kabûl etmeyicek (17) ‘Oşmânın başına ol hâl gelece(yi)n sezerdi olan sebebeden Mekkeye gelmişdi çün işitdi kim ‘Oşmânı zulme öldürdiler (18) ve ‘Alî hilâfete kabûl etdiler bu nesne ‘Âyişeye hoş gelmedi ki ‘Oşmânı nâ-haqq yere öldürdiler anuñ kanını istemek (19) gerek dedî ta‘allukât ‘Oşmândan her kişi kaçup Mekkeye geldi ‘Âyişeye bî‘at etdiler sen kıanda¹⁴² iseñ biz dağı (20) andayuz dediler ‘Abdu’llâh binü’l-Ĥazramî ki Mekke sultânıdur eyitdi ‘Oşmânın kanını evvel taleb ederin dedi

199b

(1) Mekkîler anuñla ‘ahd etdiler ki ‘Oşmânın kanını almağa mu‘âvin olalar Ĥalĥa ile Zübeyr bu haberi işidüp ‘Alîden Mekkeye (2) gelmege destür istemişlerdi bu tedbîrden ‘Alî gâfil idi ‘Alî gördi kim Kûfe ĥalkı Ebû Mûsâyı isterler ‘Alî (3) razıya’llâhu-‘anhu dağı berât gönderüp Ebû Mûsâyı Kûfede muqarrer kıldı Kûfe ĥalkı dağı emîn olup ‘Alîye (4) bî‘at etdiler andan Serire binü’l-Cühemîyi Şâma ve Mu‘âviye kıatına gönderdi Şâm ĥalkının tedbîrlerini (5) baña bildürdi varan kişiyeye Mu‘âviye bir ay miqdârı cevâb vermedi bugünden yarına küydürdi (6) âĥir Ĥubeyza adlu bir kişiyeye nâme viribidi ‘Alî nâmeyi okudu eyitdi nâmede nesne yok yâ Ĥubeyza ağız (7) ĥaberin söyle dedi Ĥubeyza eyitdi toğru söylerüm illâ senden kırkı dedi ‘Alî eyitdi (8) hiç kırkıma söyle dedi eyitdi Şâm ĥalkı küllisi andlaşdılar ki ‘Oşmânın kanını senden isteyeler yüz (9) biñ miqdârı kişi her gün mezkide gelürler ağlaşurlar yene giderler dedi ‘Alî eyitdi yâ Rabb ‘Oşmânı öldürenler- (10) den ben bîzârın dedi çünkü ‘Alî razıya’llâhu-‘anhu bu haberi işitdi yarağ görüp leşker duruşdurup (11) Şâma gele Mu‘âviye ile uğraşmak niyyete çıkdı bu yaña Ĥalĥa ve Zübeyr ki ‘Alîden destür alup Mekkeye (12) geldiler anlar gidicek ‘Alî bin Muĥammed binü’l-Ĥayfe sancağ verdi ‘Abdu’llâh ‘Abbâsı leşkerün sağ kıolına (13) ‘Amru bin Ebî Selemeyi şol kıolına Ebû Leylâ leşkerün öñine kıodı ‘Oşmânı öldürenlerden hiç (14) bir kişi uydurmadı andan Kıaysa nâme yazdı Mışır leşkerini Şâma benüm ardumça gönder dedi andan (15) Başrada ‘Oşmân bin Ĥuneyfe ve Kûfede Ebû Mûsâyı nâme yazdı uşda ben Şâm üstine gitdüm ardumca (16) gelesiz dedi ‘Alî bu tedbîrde idi kim Şâm üstine gide nâgâĥ Mekke tarafından ĥaber yetişdi kim Mekkîler (17) ittifağ etdiler Ĥalĥa ve Zübeyr dağı bir gideler ‘Âyişe emr eyledi kim ‘Oşmânın kanını senden isteyeler ve hilâfetini (18) senden alalar bu sözden ‘Alî gâyet perîşân oldu begleri ve uluları okudu eyitdi işümüz (19) müşkil oldu Şâm kıayusı degül evvel Mekkeye varalum ol taraflı işlâĥ etmeyince

¹⁴² kıatında

Şāma varmağ (... ?) (20) dedi Medīne halkı dağı Talha ve Zübeyr Mekke halkıyla bir olduğın işidicek süst düşdiler ‘Alīnün buyruğın

200a

(1) kabül etmediler ‘Alī çok cehd eyledi kimesne muqayyed olmadı āhīr sehelce kişi uydurdılar pes ‘Alī leşkeri Mekke (2) tarafına döndürdi bu yaña Mekkede Talha ve Zübeyr katına çok kişiler dērilmişdi Ya‘lā bin Ümeyye ki Yemen sultān (3) idi Yemenden ma‘zül olucağ nihāyetsüz mālā Mekkeye gelmişdi ol dağı anlaruñla bir oldı andan Sa‘d (4) binü’l-‘Āş ve Velīd bin ‘Uğbe ve ‘Abdu’llāh bin ‘Āmir ve dağı Benī Ümeyyeden ne kadar begler varsa küllisi bir gideler (5) Medīnenün üstine gelmege yarağ gördiler ‘Āyişe katına gelüp kağı yoldan gidelüm dēdiler Talha ve Zübeyr eyitdiler (6) biz Medīne halkı öninde ‘Alī ile bī‘at etmiş bulduğ gerçi kim bī‘ate rızāmuz yoğdı ammā leşkere biz (7) baş olup Medīne üstine biz varmağ vech degüldür maşlahat oldur ki evvel Şām(a) varavüz Mu‘āviyeyle (8) ittifağ edevüz anı şüret edevüz ki ad Mu‘āviyenün ola dēdiler ‘Abdu’llāh bin ‘Āmir eyitdi çünkü böyle dēr (9) siz gelün Başraya varalum benüm anda dōstlarum çoğdur ben ‘Osmān bin Hūneyfi şehrden süreyin Başrayı (10) size alı vēreyin ve Başra leşkerin size yoldaş eyleyin dēdi Talha eyitdi eger bu nesne elünğden gelse evvel (11) ‘Osmān Hūneyfi Şerüre görünmezdüñ niçe kim Mu‘āviye Sehl bin Hūneyfe eyitdi Ya‘lā bin Ümeyye dağı Başraya (12) varmağı şavāb gördi ‘Āyişe eyitdi sen Başradan otur halkı ‘Osmānuñ kañın almağa taħrik eyle nite ki (13) Mekkede idün dēdi ‘Āyişe oturmağı kabül etmedi (14) pes ‘Abdu’llāh bin ‘Āmir bin Küreyz ki Başradan bī-nihāyet mālā gelmişdür ne kadar (15) mālı varsa Talha ve Zübeyre vērdi leşkere harc eyleñ dēdi ve Ya‘lā bin Ümeyye altı yüz deve vērdi (16) Yemenden seksen filuriye bir kızıl kırıcağ deve almışdı anı ‘Āyişeye vērdi ki yēne fi’l-cümle biñ kişi (17) oldılar kulavuz dutup ‘azm-i Başra kıldılar çünkü bunlar Başraya gitdiler Ümmü’l-Hāriş bintü’l-Hārişe bin (18) ‘Abdu’l-Muṭṭalib nāme yazdı ‘Alīye bildürdi ‘Alī işitdi kağı uşandı anlar Başraya varalarsa işi yavuz edeler (19) Mekke tedbīrini dağı kodılar Başraya önürdi varmağa cehd eyledi ‘Alī rażiya’llāhu-‘anhu yarağ görüp toğuz yüz erle (20) Zū’l-kağ dēdükleri yēre varınca Talha ve Zübeyr ve ‘Āyişe Başraya vardılar ‘Āyişe Mekkeden biñ kişiyle çıkmışdı

200b

(1) Başraya varınca üç biñ kişi oldılar ‘Alī Medīneden çıkup Başraya gitmek isteyicek peygambaruñ ‘a.s. hatunlarından (2) Ümm-i Hāni ‘Alīye eyitdi çünkü ‘Āyişe Mekke leşkeriyeldür ben dağı senünle giderin dēdi ‘Alī aña du‘ā (3) eyledi sen beni hayır du‘ādan unutma ve baña himmeti yoldaş eyle Allāhdan dile ki ‘Āyişeye benüm elümde giriftār (4) eyleye dēdi (5) şehr kağusunda kağdı ‘Osmān bin Hanīf diledi kim leşkerini terebe eyleye ‘Āyişeye nisbet eder kimesne var (6) mıdur göre Kağs binü’l-

Muğireye eyitdi Cum‘a mezkidine var eyit ‘Āyişe geldi ‘Osmānuñ kanın (7) ister ve ‘Osmānı razıya’llāhu-‘ anhu öldürenleri yerine öldürmege sizden yardım ister ne dërler (... ?) (8) dëgil dëdi pes Kays cum‘a mezkidine geldi bu haberi söyledi işidenler Kaysuñ üstine hücum étdiler (9) ve anı birkaç taşla urdılar Kays kaçarak ‘Osmān bin Hunejf katına geldi ‘Osmān bildi kim Başrada (... ?)- (10) dan başa ikdām éder kimesne yokdur gönli emîn oldı értesi ‘Āyişe şehr içine geldi şehruñ ortasında (11) bir meydān şekil yër var idi aña Merted dërler idi leşkerile anda gelüp şaf bağlayup durdı sağ (12) yanında Talha ve şol yanında Zübeyr durmuşdı ‘Osmān bin Hunejf leşkeriyle gelüp ‘Āyişe leşkerine karşı (13) éderdi andan Talha eyitdi müselmānlar ‘Osmānuñ fazîleti ve peygambaruñ katında hürmetini bilürsiz anı (14) zulmle öldürenlerden ‘Osmānuñ kanını almağa geldük bize mu‘āvin olmağ gereksiz dëdi Zübeyr dağı (15) söyledi ‘Āyişe kendüsi dağı söyledi Başra halkı iki bölük oldılar bir bölüğü eyitdiler bunlar gerçek eydür- (16) ler ‘Osmānı nā-ħaqq yère öldürdiler anuñ kanını almağ maşlahatdur dëdiler ve bir bölüğü eyitdiler bunlaruñ maşşüd- (17) ları ‘Osmānuñ kanını istemek degüldür anı bahāne eyleyüp sizi kendülere uydurup ‘Alī razıya’llāhu-‘ anhu (18) ile uğraşmağdur eger ‘Osmānı ‘Alī öldürdise niçün Talha ve Zübeyr ‘Alī ile bī‘at éderlerdi çünki (19) bī‘at étdiler niçün ‘ahdlarını şıdılar ‘Osmān arada bir bahā(ne)dür çünki ‘Alī halīfe oldı halīfe ‘āsī olmağ (20) eksügümüz degüldür dëdiler pes halk iki taraf oldılar bir taraf ‘Āyişe katına ve bir taraf ‘Osmān bin Hunejf

201a

(1) katına geldiler andan Hārişe bin Kudāme es-Sa‘di eyitdi yā emīrū’l-mü‘minīn ‘Osmānı öldürdüklerine bu rüsvāyılık dağı (2) ziyādedür ki sen peygambar ‘a.s. hatunı olasin müselmānlar anası olasin senüñ perdeden ğayrı (3) yërde ne işüñ vardur ki otagdan leşker çekesin kendüzünj halk içinde āşikāre dutasın (4) perdeyi yırtasın haniden peygambaruñ ‘a.s. hürmetin yoğ eylesesin bir mel‘ün deveye binüp üzerine (5) gelesin senüñ ‘Alī ile ve ehl-i beyt-i peygambar ile şavaş édeyin demek ne işüñe yarar eger seni bunda cebrle (6) getürdilerse eyit ki anlaruñ ħaqlarından gelelüm ve eger bu nesneyi kendü ihtiyāruñla étdünse kerem eyle (7) gel seni bir yërde konduralum dëdi andan Benī Sa‘id kabīlesinden bir yigid ilerü geldi (8) eyitdi yā Talha ve yā Zübeyr peygambaruñ dōstları olasız ve peygambarla niçe şöhet étmiş olasız niçün (9) ħaqqını ri‘āyet étmeysesiz kendü hatunlaruñuzı perde içinde şaklayasız peygambaruñ ‘a.s. hatunuñ (10) perdesin yırtasız ve buncılayın fesāde kandurasız ve anı halk içinde hürmetsüz eylesesiz dëdi (11) Talha ve Zübeyr başların aşağa şaldılar hiç cevāb vèrmediler andan ‘Osmān bin Hunejf leşkerinden dağı niçe (12) kişiler ħamle eylediler iki taraftan ‘azīm ceng oldı Başra halkı tam üstlerinde ‘Āyişe leşkerine (13) taş urdılar on gün aħşam olunca şavaş oldı iki taraftan ħayli kişiler toprağa düşdiler ‘Āyişe (14) leşkeriyle Merşedden gidüp Mārān mağberesinüñ yanına kondı ‘Osmān bin Hunejf gelüp sarāyına kondı er- (15) tesi yène ceng étdiler arada çok kişiler ħasāret oldı āħir ‘Āyişe eyitdi müselmānlar ben bunda kan (16) ve kemüğe ve şavaş étmege gelmedüm benüm maşşüdüm eyilik

idi siz anı yazulığa geçürdünüz gelün şulh edelüm (17) aradan ğavġā götürelüm dèdi ‘Oşmān eyitdi mādām ki Ṭalḥa ve Zübeyr senün ğatunđadur bizüm senünle (18) şulhumuz yoġdur meger ki anları ğatunđan süresin ki anları ħōd ‘Alī ile bī‘at étdilerdi ‘ahdların ne sebebden (19) şıdılar sen ki peygambarun ħarīmisin vechle müselmānlarun anasısın ‘āleme rüsvāy étdiler dèdi ‘Āyişe eyitdi (20) bunlarun da‘vīsı budur ki bī‘ati zūlme étdiler ihtiyārlarıyla étmediler ‘Oşmān eyitdi yalan söylerler ben ol vaġt

201b

(1) ħāzırdum kendü ihtiyārlarıyla bī‘at étdiler ‘Āyişe eyitdi cünki böyle dèrsin Medīneye adem viribiyelüm görelüm (2) Medīne ħalkı nevechle şehādet éderler aña göre ‘amel kılavüz eger bunlar ihtiyārsuz étmişlerse bu işde (3) günāhları yoġdur şehri sen anlara teslīm eylesin ve eger ihtiyārlarıyla bī‘at étmişlerse ħalīfelerine ‘āşī olmışlar- (4) dur ħaġ sizün elünüzdedür dèdi bunun üzerine ħarār étdiler Ka‘bü'l-Esvedī Medīneye bu işün ħaġıġatını bilmek (5) cün gönderdiler K‘ab geldi mescid içinde Medīne ħalkına ‘Āyişenün nāmesini oġutdı eyitdi ne dèr- (6) siz Ṭalḥa ve Zübeyr ihtiyārlarıyla mı bī‘at étdiler yoġsa cebābir ile mi Usāme bin Zeyd ilerü geldi ihtiyārları (7) ile étmediler Mālik Eşter kılıcı ħorġusından étdiler dèdi Usāme eyle dèyince Sehl bin Ḥuneyf ki Medīne (8) emīridür eyitdi sen ne kişi olduġ ki ortaya geldün yalan şehādet édersin dèyü işaret eyledi (9) Uşāmeyi ortaya aldılar ve birġac urdılar dilediler ki depeleyeler anı görüp Şahīb bin Sinān ve Ebū Eyyüb (10) el-Enşārī ve Muġammed bin Meslime ilerü geldiler Uşāmeyi ħurtardılar eyitdiler ey kişi senün ne işünje yarar ki bu maġalde (11) söz söyleyesin dèdiler K‘ab cünki anlardan bu ħaberi işitdi dönüp yine Başraya geldi ne vāġı‘ oldıysa (12) söyledi ‘Āyişe eyitdi Allāhu-Ekber andan K‘ab ‘Oşmān bin Ḥuneyf ħatına viribidi var eyit imdi sarāyı (13) boşaltsun ayruġ bahāne eylesün şehri Ṭalḥaya işmarlasun meger ‘Oşmāna ‘Alīden kāġız gelmişdi er gibi (14) olup şehri şaġlayasın uş ben daġı erişdüm dèmişdi ‘Oşmān eyitdi emīrül-mü‘minīnden mektüb (15) geldi şehri vèrmezsin ki bugün yarın umarınki ‘Alī yètişe dèdi cünki ol gece geçdi şabāḥ Ṭalḥa ve Zübeyr (16) atlandılar sulṭān sarāyınun öñine geldiler ‘Oşmānun ħapuda kırġ ademisi dururdu kırġını daġı öldürdiler (17) ‘Oşmānı daġı ħaşd étdiler kim öldüreler ‘Āyişe ħomadı ki pīr kişidür ve peygambarun ‘a.s. şoġbetine erişmişdür dèdi (18) pes ilerü getirüp ‘Oşmānun şaġalın ve bıyıġın pāk-tırāş étdiler ‘Alīnün ħatına gönderdiler ‘Oşmān (19) bin Ḥuneyf ‘Alīnün ħatına geldi selām vèrdi ‘Alī rażiya’llāhu ‘anhu anı bilmedi eyitdi ne kişisin eyitdi Ḥuneyf (20) oġlıyum ‘Oşmān ‘Alī eyitdi biz seni o ħarafa pīr gönderdük idi şimdi yalın yüzlü olmuşsın dèdi bu yaña

202a

(1) Ṭalḥa ve Zübeyr sarāy ħapusın açdılar ve beytül-māldan çoġ māl aldılar kendülerle gelen leşkere üleşdürdiler şehri tamām aldılar (2) andan Başra içinde ‘Oşmānı öldürenlerden kim varsa

aratdurdılar ele gireni mecāl vèrmeyüp öldürdiler andan (3) her tarafa nāmeler şaldılar tēz gelesiz ki ‘Osmānuñ kanını ‘Alīden alavüz dēdiler andan Başra kavmini mezkit (4) içinde cem‘ eyleyüp ‘Aī ile uğraşmağçün anlardan bī‘at ētdiler cemī‘ halk vardılar bī‘at ētdiler (5) el-Ḥakīm ve ‘Abdü'l-Ḳays bunlar bahādırlardı hem kavm kabīleleri çoğdı bunlar ta‘allukatlarıyla mezkitden çıkdılar (6) bī‘at ētmediler eyitdiler ey Ṭalḥa ve ey Zübeyr ‘Alī ile bī‘at ētdüñüz ‘ahdı şıduñuz peygambaruñ ‘a.s. ehl-i beytine (7) ‘āşi olduñuz ve siz kendüñüz ‘āşi olmağla olmaduñuz müselmānları daḥı ‘āşi eyledüñüz dēdiler Ṭalḥa (8) kaḫıdı dutuñ dēyü emr eyledi anlar çıkdılar gitdiler Ṭalḥa leşkeri anlaruñ ardlarına düşdiler şavāş ēderek tā Merşed (9) meclisine iletdür ol arada Ḥakīmüñ kavmi kabīlesi yētişdiler bir ‘azīm ceng ētdiler aḫir Ḥakīmi öldürdiler oğlanlarından (10) ve ta‘allukatından yetmiş kişi ile öldürdiler çünki anlar gitdiler kalan halk cemī‘si gelüp bī‘at ētdiler ‘Alī ile ceng (11) ēdeler meger Kūfede bir ulu kişi vardı adına Zeyd bin Mercān dērler idi ‘Āyişe nāme yazup anı katına (12) da‘vet eyledi gelmedi kaşd eyledi kim ‘Alī katına vara ‘Āyişe işitdi yine nāme yazdı eyitdi çünki (13) bizüm katumuza gelmedüñ ‘Alī katına daḥı varmayasın dēdi Zeyd bin Mercān ‘Āyişe cevāb-nāme(ye) şöyle yazdı kim (14) Ḥaḫḫ-ı sübhāne ve te‘ālla bize gāzā ētmek buyurdı peygambaruñ dīni yolına kāfire kılıc uruñ dēyü buyurdı (15) saña evünde oturup dēyü buyurdı sen ‘avratlar yolunu ḫoduñ erenler işine bulaşduñ (16) çeri çekdüñ eller gezersin baña evünde otur dēyü buyurursın evde oturmak saña düşerdi çeri (17) ile şavāşa varmak bize düşerdi sen hilāfin işledüñ dēdi bunlar tedbīrde iken işitdiler ki ‘Alī (18) gelmiş Zī-Ḳār kapusunda oturur Ṭalḥa ve Zübeyr Başra halkına eyitdiler yaraḫlanmak gereksiz ‘Alī Zī-Ḳārde (19) gāfil otururken üstün uravüz şāyed ki Ḥaḫḫ Te‘āllanuñ belāsından müselmānları ḫurtara dēdiler hic kimesne (20) anlaruñ sözlerini ḫabül ētmediler bunlaruñ bu ḫaberi ‘Alī katına ērişdi ‘Alī daḥı eṭrāfa nāmeler yazdı

202b

(1) leşker istedi Kūfe ehlini ‘Alī ḫod kendünüñ bilürdi Ebū Mūsā el-Eş‘ariye nāme yazdı eyitdi Kūfe leşkerini (2) cem‘ ēdesin becid baña gelesin dēyüp nāmeyi Ebu Bekr rażiya’llāhu ‘anhu oğlı Muḫammedle viribidi Ebū Mūsā eyitdi (3) bu nesne ‘Osmān diri iken gerekdi şimdi müselmānlar üzerine kılıc çekmegüñ ne aşlı var kılıc çekersiz bārī ‘Osmānı (4) öldürenlere üzerine çekerüz dēdi zīrā Mūsā ‘Alīden incinmişdi ḫorḫudan sindigin dērdi çünki (5) bu ḫadar fırsat buldı ‘adāvatını āşikāre eyledi şimdiki ‘Osmānı rażiya’llāhu ‘anhu öldürdüñüz bizden (6) yardım mı istersiz dēdi anlar eyitdiler ya Ebā Mūsā unutmaz mısın ‘Alī ile bī‘at ētmedüñ mi dēdiler Ebū Mūsā (7) eyitdi siz ‘Osmānla bī‘at ētmedüñüz mi dēdi eyitdiler ētdük eyitdi anı ya niçün zūlmle öldürdüñüz (8) eyitdiler kim öldürdi Ebū Mūsā eyitdi evvel sen öldürdüñ ki Ebu Bekr rażiya’llāhu ‘anhu oğlı Muḫammedsin (9) Ebū Mūsā eyle dēyicek anlar ṫuru geldiler ‘Alī katına gelüp ḫaber vērdiler ‘Alī kaḫıdı Mālik Ejderi ve ‘Abdu’llah (10) bin ‘Abbāsı ikileyin gönderdi Kūfe halkını gāzāya da‘vet ētdiler Ebū Mūsā minbere çıkdı eyitdi ey kavm (11) bilüñ ki fitne zamānı oldu Ḳureyšden iki

kişiden geldiler beglik çekişür biri (biri) Talha ve biri 'Alidür (12) sizi 'Alî yardıma istemiş eger dünyâ riyâsetinden gözedürsenüz 'Alî katına varuñ ve eger ahiretünüz muşalıhın (13) gözedürsenüz fâriğ oluñ dedî anlar eyitdiler ya Ebâ Mūsâ niçün müselmânları cihâddan men' edersin (14) Ebū Mūsâ eyitdi cihād 'Oşmānuñ zamānında vâcibdi evvel anuñ 'ahdı şıduñuz öldürdünüz (15) bir hayr kişiye bî'at eyledünüz 'Oşmānuñ kanın almayınca biz size yardım edmezler dedî çünkü Ebū (16) Mūsādan bu sözi işitdiler dönüp yine 'Alî katına geldiler 'Alî gâyetde perişân oldı ve katı kaçıldı (17) tēz oğlı Hāsanı ve 'Ammār bin Yāsiri viribidi varuñ cehd eyleñ ki Kūfe leşkerini size uyduraviresiz dedî (18) Mālik Ejder eyitdi Ebū Mūsā diri olduğça Kūfe halkı saña itā'at etmezler baña buyur varayın (19) evvel Ebū Mūsānuñ başını keseyin tā ki ol leşker küllisi senüñ ayağına geleler dedî 'Alî eyitdi var neylersen (20) eyle hemāndem Mālik Ejderi geldi Hāsanuñ ve 'Ammāruñ ardınca gitdi Hāsanla 'Ammār Kūfeye geldiler cāmī' mescidine qondılar

203a

(1) müselmânları anda oqudılar Mūsā geldi eyitdi çünkü bizi yardıma kıgırırın baña cevāb vērüñ ki 'Oşmānı (2) ne sebebden öldürdünüz 'Ammār eyitdi anuñçün ki 'Oşmān halkı incindi beytül-māla el uzatdı kalan müselmânları (3) yoqsul eyledi kendünüñ hışımalarını bay eyledi ve 'adl etmedi Ebū Mūsā eyitdi 'Oşmānı sen mi öldürdün 'Ammār (4) eyitdi ben hōd öldürmedüm öldürdüklerine dañı hayf sanmadum dedî andan Hāsan eyitdi niçün bu halkı (5) bizden men' edersin dedî Ebū Mūsā eyitdi etmezsin eved benümle meşveret etdiler elbette toğrusın söylerin (6) ki fitne zamānı oldı cihād etmekden evüñüzde oturmañ hayırludur dērin zirā peygambarum 'a.s. şöyle buyur (7) mışdurki bir müselmān bir müselmāndan naşihat istese emānlik etmek ve toğrusın söylemek üzerine vâcibdür (8) ben dañı doğrı söylerin gerek dönsünler evlerinde otursunlar gerek varsınlar bātil üzerine yardım (9) etsinler dedî 'Ammār kaçıldı eyitdi sen bilürsinki ol sözden peygambaruñ 'a.s. murādı nedür ya haqqı (10) ve bātili neden farq edersin ki halkı men' edersin 'Ammāruñ bu sözi benüm tayıfesine güc geldi (11) bir yerden 'Ammāra sögdiler ve üzerine yürümek istediler sen katından bizüm emirümuze böyle te'addi (12) etmeñ katından Hāsan ražiya'llāhu 'anhu gördi kim gāvga ederler ol halka haykırdı epsem oldılar fi'l-hāl (13) Ebū Mūsā turup minbere çıkdı eyitdi müselmānlar fitne¹⁴³ zamāndur haqq bātilden ve bātil haqdan (14) seçilmez oldı ol yıldur ki evlü evüñüzde oturasız kaçan bir mazlūm köyüñuze meded isteyü gelse aña (15) yardım edesiz yoqsā şimdiki cihādda hayr yoqdur dedî eyle dēyicek Hāsan kaçıldı Ebū Mūsāya eyitdi ya 'āşi (16) çün emirül-mü'minīnün emrine muṭī' degülsin minberde ne eksügüñ var minber 'Alinüñdür in aşağa dedî Zeyd (17) bin Şulcān Ebū Mūsāya eyitdi bu halk cemī'si 'Alīye mu'āvenet etmekçün kuşanmışdur sen bunları men' edesiz (18) sen fâriğ ol dedî andan Ka'ka' bin 'Amru tur(1) geldi eyitdi ey kavm benüm naşihatüm işidün emirül-mü'minīn (19) sizden yardım ister gönderdüğü

¹⁴³ katne

kendünün oğlu ve peygamberun 'a.s. kıızı oğlu Hāsandur vācib budur ki emrine (20) muṭī' olasız
 (2) gidelüm yoḡsa 'Alīnūñ hıṣmına uğrarsız imāmuñuza 'āṣi olıcaḡ

203b

(1) Allāh daḡı 'āṣi olursız sizūñ islāmuñuzdan şübhe olur dēdi eyle dēyicek büyük küçük ne ḡadar varsa (2) küllisi gelmege rāzī oldılar Ebū Mūsā minber üstinde ḡaldı anuñ sözine iltifāt etmedüklerine ḡacel oldı (3) 'Alīnūñ hıṣmından ḡorḡdı bunlar bu ḡâlde iken Mālik Eṣter yētiṣdi hıṣmla gelüp sulṡān sarāyına ḡondı Ebū (4) Mūsānuñ ḡullarına eyitdi sarāydan ḡıḡuñ sarāy emirū'l-mü'minīndür 'āṣilerūñ bunda ne işi vardur (5) ḡıḡuñ dēdi anlar eyitdiler efendümüz gelmeyince ḡıḡmazuz eyle dēyicek Mālik Eṣter ^{بروزخانی} ḡıḡardı (6) birḡaçınuñ başını dōḡdı ḡanın aḡıdaraḡ mezkide geldiler Ebū Mūsāya eyitdiler ne oturursın Mālik bizi (7) ḡırdı sarāyda Ebū Mūsānuñ nesi var dēdi ḡıḡardı Ebū Mūsānuñ daḡı sarāyda ḡoḡ nesnesi vardı (8) zāyi' ola dēyü ḡorḡdı sarāya segirtti ḡalāyıḡ daḡı ardınca geldiler henüz Mālikūñ ^{بروزخانی} elinde (9) sarāy ortasında durmıṣdı Ebū Mūsā diledi kim iḡerü sarāya gire Mālik Eṣder eyitdi ey münāfiḡ (10) imāmki 'āṣi olduñ 'āṣilik ēdersin imāmuñ sarāyında ne istersin dēdi Ebū Mūsā eyitdi bu (11) ḡün baḡa āmān vēr iḡerüde nesnem var ṡaṣıyayın dēdi bir yere iledeyin ben uṣda sarāy u- (12) ṣda leṣker ne gereksigūñ idūñ dēdi Mālik Eṣter mühlet vērmedi buyurdi sarāy iḡinde buld- (13) uḡlarını ṡaṣra atdılar ḡalḡ daḡı yaḡma eylediler Ebū Mūsā ḡördi kim nesi varsa yaḡmaya ḡitdi ikileyin (14) Mālike söyledi tazarru' eyledi Mālik Eṣter aḡṣam olunca āmān vērdi sarāyda nesi varsa Ebū Mūsā (15) ṡaṣıtdurdi ol ḡeḡe ḡasan ve 'Ammār ve Mālik Eṣter sarāyda oldılar ṡabāḡ olıcaḡ ṡabl ve naḡāre dōḡildi (16) Kūfe leṣkeri yaraḡa girdiler yēdi biñ yaraḡlı er ḡasan bin 'Alī ile ve Mālik Eṣter ile ve 'Ammārla bindiler Zi- (17) ḡardeye emirū'l-mü'minīn 'Alī raṡiya'llāhu-'anhu ḡatına geldiler 'Alī raṡiya'llāhu-'anhu anlara bir menzil yer ḡarṡu ḡeldi 'izzet (18) ve ikrām eyledi eyitdi Kūfe ehli inṡallāh sizi ṡöyle ēdeyin ki İslāmuñ ḡıblesi siz ve dīnūñ direḡi (19) siz olasız bundan öḡ 'Ömer zamānında 'Acem leṣkeriyle uğraṡduñuz İslām dīnini aḡduñuz dīn-i (20) İslām ḡuvvet bulmasına siz sebeb olduñuz ṡimdi ben sizi oḡuyup ḡetürdüḡüm anuñḡündür ki birḡaç

204a

(1) müselmānlar ḡardaṡlarımız iken bize muḡālif ētdiler bize yardım eyleñüz ki anları ḡaḡḡa da' vet ēdelüm (2) şübheleri varsa ḡal ēdelüm ḡeḡenden ḡeḡelüm eḡer sözüümüzi ḡabül ēderlerse biz daḡı anları ḡabül (3) ēdelüm ve anlar eḡer ben ḡulm ve ta'addi ētmek isterlerse Allāhdan dileyelüm ki anlardan bizüm üstümüzden (4) def' eyleye benüm müselmān üzerine ḡılıc ḡekmek ḡācētüm degüldür ki aramızda fitne ola eḡer anlar bize (5) uymazlarsa biz anlara uyavüz ümīddür ki arada ḡılıc olmadın ṡulḡ ola dēdi anlar 'Alīye (6) alḡıṡ ve du'ā eylediler mālumuz ve başumuz senūñ yoluḡa fidā olsun ne buyursaḡ ḡıdmetine duruṡuruz (7) dēdiler 'Alī raṡiya'llāhu-'anhu anlara du'ā

eyledi buyurdu ol arada kondılar şabâh olıcağ Kâ'kâ' bin (8) ' Amrı Başraya gönderdi eyitdi var anlara naşihat eyle hağka muî' olanlar ittifağ eylesünler yaramazlığı (9) kosınlar dedi pes Kâ'kâ' Başraya geldi ' Āyişe ve Talha ve Zübeyri gördi Kuzâ' a eyitdiler ne maşlahata (10) geldün Kâ'kâ' eyitdi anuğün geldüm ki bu işi şalâha getürem müselmânlar arasında bu fitneyi götürem (11) dedi andan Kâ'kâ' eyitdi sizün maşşüduñuz nedür dedi eyitdiler ' Osmân razıya'llāhu-' anhu kanın istemege ve müselmânlaruñ (12) işini şalâh étmege geldük Kâ'kâ' eyitdi siz şimdi ' Osmānuñ kanın isterüz dedüñüz ' ayn-ı fesâdda niçe (13) niçe şalâh şimdi siz Başrada üçyüz âdem öldürdüñüz üçyüz biñ kişinün göñline kîn bırağduñuz ve siz (14) ' Osmānı kanuñ taleb edersiz anlar sizün kanuñuz isterler şalâh eyledelüm dërsiz illâ ' âlemi fesâda ve fitneye bırağdu- (15) ñuz dedi ' Āyişe eyitdi ya sen nedërsin niçe étmek gerekdür eyitdi ğavgâyı def' étmek gerek ve fitneyi sâkin étmek gerek (16) işün ve soñın fikr eylemek gerek mubâraña bu fitne ziyâde olduğca ' âlemi yanduran belki size uğraya bir (17) fesâdı def' étmekde hâñıruñuz varsa şulh eylemek gereksiz dedi ' Āyişe eyitdi ' Alinün fikri nedür eyitdi (18) barışmağdur ' Āyişe eyitdi hayırlısı oldur ki şulh ola eved bu şartla ki ' Osmānı öldürenler bulına ve anuñ kanı alına (19) dedi Kâ'kâ' eyitdi hōş ola çün iki taraftan bir tarafta şulhe rızâ gösterdiler Kâ'kâ' gelüp ' Aliye haber (20) vërdi bu şulh haberi Başraya yayıldı ' Alî ol aradan göçüp şehri içine kondı eyitdi Kûfe halkından

204b

(1) ' Osmānı öldürdükleri vağtinde kim varsa bizüm aramızdan çıksun dedi ol vağt ki ' Osmānı razıya'llāhu (2) ' anhu öldürdiler Kûfe ehlinden çok kişi vardı hattâ Mâlik Eşter ve ' Abdu'l-Tāyyibi bile idi bu muşâlağa (3) sözün işidicek eyitdiler şimdi bunlar eger barışmağ ederlerse ' Osmānuñ kanını bizden isteyeceklerdür ' Osmānuñ (4) yërine öldürecekleri evvel bizüz bir hîle étmek gëregüz ki anlar birbirine düşeler birbirin kıralar arada ' Osmānı (5) öldüren egleye dedi çünki gece oldı Başradan bir kişi Talhaya geldi eyitdi ' Alî şulh āvâzesi olalıdan (6) bu vağtı ğâfildür baña biñ kişi vër ki dün başkunun edeyin şāyed ' Alî öldürevüz dedi Talha ve Zübeyr (7) eyitdiler bu ne herze sözdür ki söylersin ' Alî razıya'llāhu-' anhu peyğambaruñ ' a.s. ' ammi oğlı degül midür ki şebhün (8) edelüm dedüğüñ kişiler müselmânlara degül midür ki müselmāna dün başkununı ederler pes çünki anlardan (9) yüz bulmadılar bir kişi gönderdiler ' Alî katına geldi bi-' aynihi bu sözi ' Alîye söyledi ki yâ ' Alî bu gece (10) fırsatdur ' Āyişe leşkerine dün başkununı edelüm dedi ' Alî dağı bu vechle cevâb vërdi bu (11) hâle üç gün geçdi ' Alî umardı kim arada anlardan bu şulh haberi gele hiç belürmedi pes atına (12) binüp iki leşkerün arasına geldi Talhaya ve Zübeyre çağırdı eyitdi bi'llāh gelün sizünjile birkaç (13) sözüm vardır dedi anlar da(h)ı atlarına binüp şöyle yakın geldiler ki atlarınuñ başı birbirine degmeli oldı (14) andan ' Alî eyitdi ey Talha ve ey Zübeyr sizünle dîn kardaşlarıyuz bu iş ki benümle edersiz Hağ Te'âlâ (15) katında ne cevâb vëürsüz arada kavmlıgumuzu kıoyalum bi'at étmedüñüz mi sizünle dîn kardaşları (16) degülmüyüz peyğambaruñ ' a.s. ardında bile namâz kılmaduğ mı benüm kanımı ne ma'nâdan helâl görürsüz dedi Talha eyitdi

(17) ‘Osmān öldürmege sebeb sen olmaduğımı dedi eyitdi ol kişi ki ‘Osmānuñ öldüğüne şād oldu Allāhuñ rahmetinden (18) irag olsun dedi eyle deyicek Talha epsem oldu andan Zübeyre eyitdi bilmez misin ey Zübeyr ol gün ki Benī (19) Hāşim meclisinde ben olurdum siz peygambarla gelüp geçerken yüzüme bakup geldi sen peygambara eyitdün (20) yā Resūlu’ llah Ebū Tālib oğlanlarından hiç el çekmezsin peygambar ‘a.s. eyitdi bir gün ola ki sen bunun üzerine

205a

(1) leşker çekesin ol vaqt sen aña zulm etmiş olursın dedi Zübeyr bu sözi işidicek baş aşağa şaldı (2) eyitdi yā ‘Alī ben bu sözi unutmışdum vallāhu ekber hātırında ola idi bu nesne benden şadır olmazdı (3) dēyüp gözlerinden yaş geldi ve at başını çevürüp yene ‘Āyişe katına geldi ‘Alī dağı leşkerine (4) geldi ‘Āyişe bu nesneyi işidüp melūl oldu Talhaya ve Zübeyre eyitdi bu işi evvelden etmemek gerekdi (5) çünkü el içinde bu deñlü söz oldu ve bunca leşker hāzırlandı ‘Osmānuñ kaniçün¹⁴⁴ niçe leşker eyledük (6) şimdi vāz gelicek bu nesne haqçün degülmiş ‘Aliden korğdılar biz ol ölen kişiler çün ne vācib dur- (7) ur dedi Zübeyr eyitdi ben and içmiş oldum niçe edeyin dedi eyitdiler anduñçün bir kul āzād eyle (8) dediler pes Zübeyr Mekhūl adlu bir kulı vardı anı āzād eyledi yene evvelki ‘ahd üzerine durdı Başra (9) halkı üç bölük oldılar bir bölüğü ‘Aliden yaña oldılar ve bir bölüğü ‘Āyişeden yaña oldılar ve bir bölüğü (10) fāriğ oldılar ‘Alī ražiya’llāhu-‘ anhu leşkerini ‘arz eyledi katında yigirmi biñ er bulındı ve ‘Āyişe katında otuz (11) biñ er bulındı bu elli biñ selām çerisi bunun üzerine ‘ahd etmişlerdi kim şabāh atlanalar ‘Osmānı öldür- (12) enleri aradan çıkaralar dağı eyleyeler barışalar bu nesneden ‘Osmānı öldürenler tasaya düşdiler ol gece erteğe (13) yakın çeri içinden çağırdılar ki ey müselmānlar bilün ki Ebū Tālib oğlı sizünle barışacak degüldür gāfil (14) olmañ yağı yarağıla binün dedi leşker bu sözi işitdiler tā kim dedügin bilmediler çün şabāh oldu (15) iki leşker at arkasına geldiler Mālik el-Eşter ve ‘Adiyy binü’l-Hātim bir niçe leşkerle ‘Alī katına geldiler eyitdiler anlar (16) ceng yarağına binüp gelmişler barışmağ hācetleri degüldür ve maqşūdları hemān hiledür buyur biz anlara cevāb (17) ların vèrelüm dediler ‘Alī eyitdi siz bilürsiz eyle deyince anlar kendü cemā’atiyle ‘Āyişe çerisinün üzerine hamle (18) kıldılar bir niçe kişi birbirinün üstine düşdiler anı görüp ‘Āyişe leşkeri hamle kıldılar bir vechle şavaş o- (19) ldi kim kāfirle müselmānlar arasında dağı ancılayın olmamışdur ‘Āyişe deve üstinde bir maħfeye binüp oturdu anuñ (20) üstine deriler aşmışdı ve devenün iki yanını zeyn etmişdi ‘Āyişe ālāy ardında durmuşdı Talha ve Zübeyr ālāyuñ

205b

(1) önüne çıkup durmuşlardı ol gün katı ıssı oldu ‘Āyişe tarafından ‘Abdu’llāh bin Zübeyr hamle kıldı Mālik (2) Eşter aña muqābil oldu ceng içinde Mālik Eşter ‘Abdu’llāhuñ atın düşürdi

144 **تاييغيب**

‘Abdu’llāh bin Zübeyr yayağ olıcağ (3) Mālik Eşterdür dağı yayağ ikisi birbiriyle ceng étdiler Mālik Eşter ‘Abdu’llāh binü’z-Zübeyre birkaç yerde (4) (de)bre urdı ‘Abdu’llāh süst oldı leşkerine komañ dédi leşker bir aradan hamle eyledi Mālik Ejder kaçdı leşker içine (5) düşdi ‘Abdu’llāh düşmedi götürüp şehre ilt(di)ler yarasına tımār étdiler ‘Alī çağırıp (6) leşkerine eyitdi ey müselmānlar ol siz hamle kılmañ kaçanı komañ bir çalduğunuz mı bir dağı çalmañ ve kimesneyi (7) öldürmege kaçd eylemeñ ki anlaruñ mālları ve kanları size harāmdur dédi öyle vaqtı olunca şavaş (8) étdiler āhir ceng içinde Talhaya oğ doğındı ve katı buğaldı at başın çevürdi kim şehre gide yolda (9) şehr kapusına yakın yerde bir vīrāne vardı ol arada at düşdi hem anda defn étdiler çünkü Talha (10) gitdi Zübeyr dağı yöriyü vardı vādī’s-Sibā‘ dedükleri yere varıcağ ‘Amru binü’l-Carmüz elli kişiyle (11) uzağdan yetişdi Zübeyre bir oğ urdı Zübeyri dutdı ‘Amru kılıcladı ol iki kişi yar- (12) dım étdiler Zübeyri atdan yıkdılar ‘Amru bin Carmüz inüp Zübeyrūñ başını kesdi ‘Alīnūñ katına (13) getürdi Zübeyrūñ başını kesdüm dédi ‘Alī eyitdi cehennemlik olduñ Zübeyr ibni (Avām) peygambardan işid- (14) üp durın ki Şafvān oğlı Zübeyri öldüren kişi cehennemlikdür ‘Amru eyitdi yā ‘Alī sen bu ümmet-i (15) Muḥammedūñ üstine belā olduñ sağa itā‘ at étmezsevüz cehennemlik oluruz édersevüz yene cehennemlik oluruz (16) bizüm hālümüz niçe olur dédi bu yaña ‘Āyişe Talhanuñ ve Zübeyrūñ gitdüklerin işitdi devesini leşkerūñ (17) öñine geçürdi komañ déyü leşkerine işāret eyledi ‘Alī gördi kim Talha ve Zübeyrūñ gitmekle çeri şındı (18) ‘Āyişenūñ devesine oğı şöyle urmuşlardı kim kürsī-i neysāna dönmişdi andan ‘Alī Mālik Eştere eyitdi (19) şol duran deve düşmeyince bu leşker şınmaz aña çāre eyle dédi Mālik dağı leşkeriyle devenūñ üzerine (20) hamle eyledi deve yularını Ka‘b bin Süveye dutmuşdı Ka‘bı düşürdi bir kardaşı dağı ilerü gelüp

206a

(1) devenūñ yularını dutdı anı dağı düşürdi biri dağı dutdı anı dağı düşürdi fi’lcümle (2) ol arada yetmiş kişinūñ elin düşürdi āhir devenūñ yularını aldı geçdi kim ‘Alīnūñ katına gitsün (3) deve yörimedi kaçdı devenūñ ayağına çaldı hemān ki deve düşdi çeri şındı ‘Āyişe (4) deve üstinden maḥfeyle yere düşdi andan eyitdi yā Ebā ‘l-Ḥasan اذا ملك فاسجج ya‘ nī kaçan bir (5) kişiye fırsat bulasuñ eyülik eyle dédi pes ‘Alī Ebū Bekr oğlı Muḥammedi kığırdı var kız kardaşuñı (6) şehre ilet dédi pes Muḥammed ‘Āyişeyi maḥfeyle getürüp Başrada ‘Abdu’llāh bin Ḥalefū’l-Ḥuzā‘ inūñ evine (7) ilette andan gelüp ‘Alī sarāya konda ‘Abdu’llāh binü’z-Zübeyr yaralı olmuşdı kaçup Şāma Mu‘āviye katına (8) gitdi şingun çeriden dağı çok kişiler Şāma git(di)ler ol gün geçdi şabāḥ olıcağ ‘Alī emr eyledi (9) iki taraftan ölenleri bir araya cem‘ eylediler ikisinūñ dağı namāzın kıldı buyurdi defn eylediler andan (10) Başra halkı cemī‘ si gelüp ‘Alīye bī‘ at étdiler andan ‘Alī beytū’l-māl kapusını açdı leşkere çok nesne (11) vėrdi eyitdi inşAllāh Şāmı alıcağ on bu kadar dağı vėrem dédi andan ‘Āyişeye ādem (12) viribidi eyitdi peygambardan işitmişindür ki eyitmişdür benüm ‘avratlarumdan birisiyle senūñ arañda bir iş vāqı‘ (13) olacağdur ol vaqt ki ol ‘avrata zafer bulasın

anı evine viribiyenin demişdür imdi senün evün (14) Medînedür dedi ve ‘Abdu’llâh bin ‘Abbâsla ‘Âyişeyi Medîneye viribidi beytü’l-mâldan o(l) iki biñ filuri (15) verdi ‘Abdu’llâh bin ‘Abbâs dağı kendü mâlından bês biñ aqça verdi ve Başra beglerinün hatunlarından (16) kırk hatunı aña yoldaş eyledi üç menzil yer ‘Alî ‘Âyişeyi götürdi eyitdi müselmânlar ‘Âyişe (17) peygamberun ‘a.s. hatunıdur benüm dağı dükeli müselmânların anasıdur bizüm üzerümüzde bunun haqqı çokdur (18) bizüm haqqumuza ne etdiyse helâl olsun dedi andan Hasanı ve Hüseyini ve Muhammed bin Hanefiyyeyi üç menzil yer dağı (19) bile koşdı ol aradan kendüsi dönüp şehre geldi Başranun beglerin ‘Abdu’llâh bin ‘Abbâsa verdi (20) andan kendüsi leşkerle Kûfeye geldi anda durdı yene Medîneye gelmedi Başranun beglerin ‘Abdu’llâh bin ‘Abbâs

206b

(1) vëricek Mâlik Eşter melül oldı Başrayı ‘Abbâs oğlına verdi Kûfeyi hōd kendüsi aldı biz bir yıldan berü ceng (2) etdügümüzden ve Talha ve Zübeyr gibi dîn serverlerini öldürdügümüzden bize ne fâyide oldı dëyüp kağıdı (3) yene Başraya gitdi ‘Alî işitdi Mâlik Eşteri yene Kûfeye kendü katına getürdi خبر ولایت مصر بر زكار علي بن ابي طالب رضي الله عنه (4) rāvi eydür ol vaqt ki ‘Oşmân bin ‘Affân razıya’llāhu-‘anhu Mışır sultānlığı ‘Abdu’llâh bin Sa‘d (5) bin Ebî Serha vërmişdi bu nesne Muhammed bin Ebî Bekre Muhammed bin Hanefiyye hōş gelmemişdür zirâ Mışırın (6) sultānlığı anlar uyalardı kendülere olmayıcağ ‘Oşmânla kökden düşmân olmuşlardı Mışır halkına (7) ‘Oşmânı yaramaz anladurlardı tā şöyle etdiler ki Mışır halkını ‘Oşmânun üzerine viribidiler hattâ ‘Oşmânı (8) öldürdiler andan nisbet edüp hilâfeti ‘Alî elinde muqarrer kıldılar umarlardı ki hilâfet ‘Alîye degicek (9) Mışır sultānlığın Ebû Bekr oğlı Muhammed(e) vëreydi çünki aña vërmedi Qays bin Sa‘d bin ‘Ubādeye verdi (10) Qays anda geldügin istemediler Qays bin Sa‘d kim Mışır(a) geldi emîrî’l-mü’minîn ‘Alinün bir işi (11) Mışır halkı gördiler müsellemler dutdılar ammâ Benî Kinârenden bir köy vardur ki adına Harîşâ dërler Mışıra tâbi- (12) dür anlar bî‘at etmediler bize birkaç gün mühlet vër görelüm hâl neye erişür dediler Qays dağı rāzî oldı (13) bir gün bî‘at etmemekle Mışır(a) ne ziyân olur dedi meger Qaysın bir ‘ammısı oğlı vardı adına Mesleme bin Muḥalled dër- (14) lerdı halkı uğurlayın ‘Oşmânun qanın istemege tahrik eylerdi Mu‘âviye dağı Qaysdan dağı ihtiyâṭ ederdi (15) ki ‘Alî ile bir gün kendüyi ortaya alalar dëyü qorqardı bir gün Qaysa nâme yazup kendü katına oqudı (16) Qays eyitdi sen ne kişisin ki ‘Alîyi qoyup senün qatuna varam ‘Alî hacet degül yalnız ben saña yeterin dedi (17) Mu‘âviye diledi kim Qaysı ‘Alîye düşmen eyleye meclisinden ol bunı oqudı şöyle getürdi ki yoldaşlığa ben (18) saña yeterüp ya‘nî sen ‘Aliden ‘Oşmânun qanın istemege kuşanasın yalnız ben saña yeterin bu nâme oquduğı (19) vaqt ‘Aliden bir cāsūs vardı Mu‘âviye aña işitdirmekçün eyitdi bizüm Qays bin Sa‘d ki Mışır (20) sultānidür bize mu‘âvindür dedi cāsūs bu haberi işidüp ‘Alîye şerḥ eyledi ‘Alinün hâtırına şübhe

207a

(1) şübhe yörindi Kaysun Mu'aviyeyle ittifakı varmandı (?) Muhammed bin Ebî Bekri ve 'Abdu'llâh bin Ca'feri (2) okudu bu haberi anlara söyledi anlar hüd Kays(ı) yavuz anlatmağa fırsat isterlerdi eyitdiler yâ emirü'- (3) l-mü'minîn bu nesneyi biz dağı işi(t)mişdük ammâ yakîn bilmek saña bildürmezdük şimdi muhakkağ oldı ki Kays Mu'aviyeyle (4) birdür eyle olıcağ 'Alî Kays ol Hârîşa kavmiyle bî'at étmedügin bahâne eyledi Kays katına okudu Mısır (5) sultânlığını Muhammed bin Ebâ Bekre vèrdi Mu'aviyenün hilesi dürüst oldı çünkü Muhammed bin Ebî Bekr razıya'llâhu-'anhu (6) Mısıra geldi Hârîsâ halkını bî'at étmege da'vet eyledi mühlet istediler vèrmedi üstlerine çeri gönderdi (7) varan çeriye kırdılar viribidügi emîr öldürdiler 'ağabince bir çeri dağı viribidi anı dağı şıdılar (8) kırdılar pes 'Alîye kâğıd yazdı eyitdi ol halk galebe halkdur hem Mısır içinde anlaruñ ta'alluğatı (9) çokdur üstlerine ben varmağınca olmaz varursam korğarın ki Mısır halkı baña 'âşî olurlar dèdi (10) 'Alî eyitdi anlara muqayyed olma hâlleri üzerine ço sonra görürüz dèdi خبرفتن عمر بن العاص بن زديك معاوية بشام (11) ol vaqt ki Mısır halkı 'Osmânun üzerine vardılar 'Amru binü'l-Âş iki oğlı Muhammedle (12) ve 'Abdu'llâh ile gidüp bir köyde fâriğ oturmuşlardı çünkü 'Osmânı öldürdiler 'Alî ve Mu'aviye birbirine (13) 'adâvat bağlarlar 'Amru binü'l-Âş oğlanlarıyla meşveret eyledi dek durmağun aslı yokdur biz dağı şol (14) gâvgâda bile olmağ gereğüz ammâ 'Alî katına ben varayın mı yoksa Mu'aviye katına varalum dèdi oğlanları eyitdi (15) 'Alî merdânedür erligine ve kuvvetine inanur yoldaşa ri'âyet étmez ammâ Mu'aviye katına varursavuz ri'âyet (16) ve gayret buluruz dèdiler ol sebebden Mu'aviye katına varmağı terciğ éttiler pes Şâma Mu'aviye katına var- (17) dılar hemân ki Şâma vardılar Şâm halkını gördiler ki cemî'si 'Osmânun kanını almağ üzerine ittifak étmişler (18) ol vaqtin ki 'Osmânı öldürdiler 'avratı Nâile üstine düşdügi sebebden anuñ bir eli ile düşürdiler (19) Nu'mân binü'l-Enşârî 'Osmânun kanlu gönlegini ve Nâilenün elini dört barmağıyla bile zîrâ büyük barmağı (20) kesmişlerdi her Cum'a günü oluğça ki Mu'aviye hutbe okurdi ol gönlegi ve ol eli ortaya birağup

207b

(1) ağlaşurlardı Şâm beglerinden otuz bin belki dağı ziyâde kişi and içmişler idi ki tâ 'Osmânun kanını (2) 'Aliden taleb étmeyince şovuk şu içmeyeler ve cenâbetden gusl eylemeyele(r) bilürle(r)'Alî 'Osmânı razıya'llâhu-'anhu öldürmege (3) mübâşeret étmedi ammâ öldüren leşkeri Kaşda durğurup 'ulâfe ve tîmâr étdukden ötürü (4) 'Alîye töhmet éderlerdi 'Amru binü'l-Âş bu tedbiri gördi yarın olacakdur mesâvinün katında sâkin (5) oldı خبرواقعه صفين rāvî eydür çünkü 'Alî bin Ebî Tâlib Mu'aviye (6) nün tedbirinün işitdi taħaqqîkin bilmekçün Mu'aviyeye nâme yazdı ve elçü gönderdi Şâm halkınun fikri (7) nedür bize bildür (dè)di pes Mu'aviye Şâm leşkerini cem' eyledi ve ol gönlegi üzerine getürdiler 'Osmânı (8) öldürden 'Alidür biz andan elbetde 'Osmânun kanını almayınca komazuz dèdiler Mu'aviye elçüye eyitdi Şâm leşkerinün (9) tedbirlerin uşda bildük 'Alîye var eyit ki vaqtına hâzır olsun dèdi pes elçü gelüp gördügin ve (10) işitdügün söyledi pes Hâzret-i 'Alî razıya'llâhu-'anhu 'Abdu'llâh bin 'Abbâsa nâme vèrdi Başrada olan leşkeri (11)

alsun dēdi ve Mekkededen ve Medīneden daḡı leşker istedi andan ʿAlī kendüyi Kūfeden leşker çeküp Şāma yüz (12) dutdı bu yaḡa Muʿāviye bin Ebī Sufyān işitdi kim ʿAlī gelür ʿAmr¹⁴⁵ binü'l-ʿĀşa beglerbegiligin vērđi bēş (13) biḡ kişiyile anı çerinüḡ öḡince ʿAlīye viribidi andan Muʿāviye kendüsi ʿAmru binü'l-ʿĀşuḡ ardınca (14) Şām leşkeriyle çıķdı ʿAlī Muʿāviyenüḡ tedbiri işitdi kulu Kamberi üç biḡ erle öḡce viribidi ḡazır (15) ʿAlī Kūfeden Medāyine gelicek işitdi kim Muʿāviye Şām pehlevānlardan bir ulu pehlevāna ki adına Ebū's-Seleme (16) dērler leşker қоşup ʿAmru binü'l-ʿĀşa yardıma göndermiş ʿAlī Ziyād binü'n-Naşrū'l-Hārişiyi kırķ biḡ kişiyile (17) aḡa muķābil oldı gönderdi Raķķa kim burasını geçdükleri gibi leşker birbirine buluşdılar birbirine qarşu ķondılar (18) Ziyād binü'n-Naşr ʿAlīye ādem viribidi uğraşmaḡa destūr istedi ʿAlī Mālik bin Eşteri üç biḡ erle viri- (19) bidi var ol çeriyle uğraş dēdi hemān ki şabāḡ oldı üç biḡ erle Eşter yētişdi bī-tevaķķuf (20) Muʿāviyenüḡ leşkerine ḡamle kıldı anı görüp Ebū el-Aʿver bindi ol gün geće olınca ʿaźim ceng ētdiler

208a

(1) aḡşam olıcaķ aralaşdılar ol geće iki leşker arām ētdiler çünki şabāḡ oldı Mālik Eşter Ebū el-Aʿvere (2) ādem viribidi eyitdi ne ḡācet ki sen arada bunca müselmānlar ḡasāret olalar Ebū el-Aʿver çünki (3) ādem çıkarmış ulu pehlevāndur bugün ikimüz meydāna girelüm devlet kimüḡ başıdadur görelüm dēdi (4) Ebū el-Aʿver Mālik Eştere berābar çıķmadı pes ol gün ceng olmadı ve hem Ebū el-Aʿver işitdi kim ʿAlī (5) yētişdi ol aradan göçüp Fırat kenārında bir laḡif yērde leşkerini ķondurđı ki laḡif yērđi (6) şahrā idi şu aḡzı idi şöyle kim andan ḡayrı yērde şu içse olmazdı ol yērüḡ adına Şıffin dērler- (7) di andan Muʿāviye ādem şaldı ʿAlī yētişdi baḡa daḡı ādem gönderdi ʿAliden öḡdin Mālik Eştere (8) yētişdi görđi kim Ebū el-Aʿver şu yolını dutmuş oturmuş ērişdüḡi gibi şavaşa başladı ʿAlī daḡı geldi (9) görđi kim ḡāl böyle olmuş pes Şaʿşaʿ bin Şavḡānı Muʿāviye ķatına gönderdi eyitdi ben bu erle ya (10) şu çekişmeḡe yāḡūd müselmānlarla uğraş ētmeḡe gelmedüm maķşūduḡuz eger şu ise biz daḡı şu yolını ö- (11) (ö)ḡürđi duta bilürduķ bizüm maķşūdumuz dīn ḡayretidür ve imāmet ḡikāyetidür dilerüz ki ḡaķ bāḡıldan (12) seçile müselmānlaruḡ arasında ve iḡtilāf olmaya bu yanda bir şaḡiḡ sözi varsa söylesün inşāf (13) ēdelüm illā müselmānları birbirine kırdurmaḡuḡ ne aşlı vardur dēdi Şaʿşaʿ bu sözi Muʿāviyeye (14) söyledi beglerinden yaḡa döndi eyitdi ne dērsüz uşdaʿ Alinüḡ sözini işitdüḡüz ne maşlaḡat (15) görürsüz dēdi Velīd bin ʿUķbe eyitdi ʿAlī bu sözi şusuzluḡından söyler¹⁴⁶ ʿummānı bu vechle şusuz oldurursa (16) sen daḡı anlara şu vērme kim şusuz ķurusınlar dēdi ʿAmr binü'l-ʿĀş eyitdi bu söz söz degüldür ki bundan (17) zebūnlıķ aḡlanursız söz budur ki kimesneyi şudan menʿ ētmeyeler şu ḡāceti olanlar neden şonra uğraş (18) tedbiri oluna dēdi pes Muʿāviye buyurđı şu yolından gerilek ķondılar şudan kimesneyi menʿ (19) ētmediler iki gün leşker diḡlendiler ḡācetlerince şulandılar

¹⁴⁵ ʿAmr

¹⁴⁶ şöyler

üçüncü gün olıcağ emîrî'l-mü'minîn aña Enşârdan (20) Bişr Mahtaniyi ve Qays bin Sa'd bin 'Abbâsı Mu'aviyenün katına viribidi eyitdi varuñ aña naşihat êdün yaramazlık

208b

(1) yaramazlık eylesün nâ-ħaqq yerde müselmânlaruñ kanını dökmege sebep olmasun dâdi pes bunlar Mu'aviyenün katına (2) geldiler Bişrî'l-Enşârî peygamberuñ 'a.s. gâyetde döstlerinden idi ve aşhâb arasında 'izzetlü (3) idi Mu'aviye eyitdi Allâhdan qorq ölecek günü şan kıyâmet güninde bu êtdüğüñ fesâdlara ne (4) cevâb vürürsin Ĥaqq Te'âlâ senden şorsın dâdi ki niçün müselmânlaruñ kanına girürsin cemâ'atün (5) tefriķa olmasına sebep olursın dâdi Mu'aviye eyitdi bu sözi baña söyleyince 'Alîye söyleyin ki ol (6) niçün evvel fesâde o(l) sebep oldı dâdi Bişr eyitdi 'Alî ĥaqq üzerinedür imâmet anuñdur (7) peygamberuñ 'a.s. akrabasındandır 'âlemde ve İslâmda andan efzâl andan esbağ kim vardur ĥaşşâ ki cemî' ĥalâyıq (8) anuñ imâmetini qabûl êtmişlerdür anuñ fażiletine ve imâmetine inkâr êtmek Ĥaqqâ inkâr êtmekdür Mu'aviye eyitdi (9) bu sözden murâduñuz nedür dâdi eyitdi murâdum oldur ki kılıcı aradan gidersin yâ 'Alîye bî'at (10) êdesin yene begligüñde olasın ki müselmânlar arasında ĥilâf götürile dâdi Mu'aviye eyitdi murâduñ (11) bu mıdur ki 'Oşmânüñ kanından el çekevüz vallâh mümkün degüldür ki 'Oşmânüñ kanı zâyî' ola dâdi (12) Qays bin Sa'd eyitdi yâ Mu'aviye cemî' 'âlem bilür ki senüñ murâduñ 'Oşmânüñ kanın istemek degüldür anı (13) bahâne eyleyüp maqşûduñ beglik taleb êtmekdür gördüñ ki 'Alî dururken müselmânlar inanmazlar sen 'Oşmânüñ (14) kanını bahâne eyledüñ vallâh eger 'Oşmân diri olayıdı bu bâbda senüñle ol ceng eyleyicek kişi ol (15) olurdu 'Oşmânı dilüñden qo mülki issine ışmarla ĥaqqâ itâ'at eyle dâyimâ kişinüñ umduğı uymaz bu fikrden (16) fâyide êtmeysin 'âleme rüsvây olasın dâdi Mu'aviye anuñ sözine qaķıdı eyitdi ey **ترقي** (?) cimrî (17) sen de bârî ne söylersin ĥuruñ katumdan gidüñ yoksa ancak siz bilürsüz sizüñle benüm aramda kılıcdan özge (18) nesne yoğdur dâdi Seyb bin Rabî'a eyitdi bizi kılıca mı qorqudursın vallâh evvel kılıc saña uğra- (19) yacağdur andan bize dâdi eyle dâyüp ĥuru geldiler 'Alînüñ katına geldiler ĥâlî bildürdiler 'Alî rażiya'llâhu-'anhu (20) bildi ki Mu'aviye söz işidecekleyin degüldür imâmet sevdâsı dimâğın fesâda vürmiş ceng yarağın

209a

(1) gördi leşkerini yedi bağş êtdi ve her bağşını bir ulu servere ışmarladı günde birinüz uğraşmaq (2) gerek dâdi şöyle ki her emîre iki biñ kişi vürdi biri Mâlik el-Eştare ve biri (Hicir) binü'l-'Adiyy ve biri Seyb (3) bin Rabî'a ve biri Ĥâlid bin Mu'ammer ve biri Ziyâd bin Reyâĥa ve biri Qays bin Sa'd (Muaviye b. Rebâh) idi ve Mu'aviye dağı (4) leşkerini on iki bağş eyledi bir bağşı 'Abdu'r-raĥmân bin Ĥâlid binü'l-Velîde ve biri Ebü el-'Averü's- (5) Selimi ve biri Ĥabîb bin Seleme ve biri ve Bū-yı Zü'l-Külâ' ve biri 'Abdu'llâh bin 'Ömerü'l-Ĥaţţâba rażiya'llâhu-'anhu (6) ve biri Surahbîl Hamţ ve biri Ĥamza bin Mâlike ışmarladı bu on dört ulu begler ġarîmlü ġarîmiyle günde

(7) ikisi çıktılar savaş étdiler bu kâziyye hicretün otuz altıncı yılında Zî'l-hicce ayında vâkı' oldu (8) çünkü Muḥarrem ayı oldu ceng aralandı 'Alî eyitdi bu ay içinde ceng étmek ḥarâmdur şavaşdan (9) fâriğ olalum dedî pes Mu'âviye eyitdi siz bilürsüz hem eyledür 'Alî umardı kim bir (bir) ay geçince Mu'âviye (10) dahı inşâfa gele bî'at eyleye dèrdi Muḥarremün on beşi gecdi Mu'âviyeden ḥaber gel(me)di âḥir yène birkaç (11) kişileri 'Alî Mu'âviye kâtına viribidi naşîḥat étdiler çâre olmadı eyitdi benüm kâtumda şöyle (12) zâhir oldu ki 'Oşmânı 'Alî öldürdi zîrâ öyle olmasa 'Oşmânı öldürenleri kâtında böyle ḥürmetler (13) dutmazdı eger bu sözinde gerçek ol 'Oşmânı öldürenleri baña vèrsün 'Oşmânun kânını alayın (14) andan sonra bî'at müselmânlar arasında meşveret edelüm imâmete ihtiyâr édün anı yâḥûd beni dedî (15) 'Alî bu sözi işitdi Mu'âviyeye sögdi ki ol ne kişidür ki benümle ḥilâfet da'vâsın eyleye dedî ayını geçince (16) şabr eyledi hemân ki hicretün otuz yédinci yılı oldu mübârek Şefer ayı görindi buyurdi leşker şavaş (17) yarağına girdiler şaflar düzildi âlâylar bağlandı bu vechle ceng oldu kim kân gevdeyi götürdi (18) iki taraftan çok müselmânlar helâk düşdi aḥşam olunca şavaş oldu ceng aralanmadı gece ulaşdı (19) 'Alî âlâyun öñine çıkup duruşdı Mâlik Eşter 'Alînün öñinde durmuşdı bu yana Mu'âviye (20) bir kızıl meşinden kûbbe aldurmışdı kûbbe içinde taḥt üzerinde oturmuşdı 'Abdu'r-raḥmân binü'l-Ḥâlîd

209b

(1) binü'l-Velîd kılıc dutup dört bin kişiyle Mu'âviyenün karşıusunda durmuşdı gerü kalan leşker şavaşa (2) meşgûl olmuşlardı aḥşam olıcaḥ Mu'âviyenün leşkerini bekledi diledilerdi ki şınalar idi 'Amru bin (3) ü'l-'Âş kûbbeden taşra düşdi atına bindi bir aradan leşkerle 'Alî çerisinün sağ kolına ḥamle kıldı (4) sağ kola mecâl vèrmedi yerinden götürdi sağ kolu şındı kaçdı 'Alî rażiya'llâhu-'anhu ne kadar ki çağırdı (5) kaçmañ dönün gayret eyleñ dedî çâre olmadı birisi dönmedi 'Alî eyitdi dut ki sağ kol (6) çerimüz bile degüldi hemândem atından indi yayaḥ ol kılıc çeküp kendüsi şavaşa girdi 'Irâḥ (7) leşkeri böyle étdüğine Mâlik Eşter kaçdı ardlarından yétişdi eyitdi adıñuz şanuñuz gayretünüz (8) kânı ki utanmadan emîrü'l-mü'minîn koyup kaçarsız evünüze ne yüzle varursız ve cemâ' atünüzün yüzine (9) niçe baña bilürsüz dedî Mâlik Eşter eyle dèyicek ol ḥalk yène gayrete geldiler yène döndiler tekbîr getir- (10) diler bir aradan Mu'âviye leşkerine ḥamle kıldılar Mu'âviyenün çerisin yerinden göturdiler kûbbetinün üstine bıraktılar (11) Mu'âviye anı görüp kûbbeden çıktı atına bindi diledi kim kaçsa 'Amr binü'l-'Âş eyitdi ne olduñ (12) kaçmaḥ istersin bir sa'at gayret eyle kaçmaḥ fikrin ço görelüm ḥâl niçe olur dedî bunlar bu sözde (13) iken 'Alî çerisinden 'Abdu'llâh bin Budeyl Mu'âviye üstine at depdi niçe kişiler toprağa bıraktı (14) Mu'âviye eyitdi görün şu kimdür dedî eyitdiler 'Abdu'llâh bin Budeyldür komañ dèyü çağırdı (15) leşkerden niçeler çıktılar 'Abdu'llâh araya aldılar Mâlik Eşter anı görüp 'Irâḥ leşkeriyle ḥamle eyledi (16) Şâm leşkerini tekrâr yerinden götürüp Mu'âviye üzerine bıraktı Mu'âviye kaşd eyledi ki kaçsa (17) kâtında olan beglere eyitdi bize bu işleri eyleyen Mâlik Eşterdür sizden hiç kimesne

yoğdur (18) ki anı üstümüzden bir vechle def^e eyleye dèdi ‘Abdu’llāh bin ‘Amr eyitdi anuñ kaydını göreyin برترهر¹⁴⁷(?) ile (19) def^e èdeyin dèdi ve ālāy öñine çıkdı çağırup eyitdi ey Şām halkı niçün süst (20) deprenürsüz bunca zahmet ki çekdünüz başuñuzuñ ve māluzuñuñ terkin èderdünüz ki ‘Osmānuñ kanın alasız

210a

(1) şimdiki hâlde bilürsüz ki ‘Osmānı öldüren Mālik Eşterdür anı öldürmekle dağı olmadı uşda başuñuza (2) kılıc urayor kanı ğayretünüz ki anuñ başını kesmek niyyete gelmişdünüz başuñuz kayusı oldı kaçmağ istersiz (3) dèdi bu resme ol kadar söyledi kim Şām leşkeri ğayrete geldiler Şām leşkerinden Zü’l-Kilāğ sancağıyla hamle (4) kıldı ikileyin ğayrete düşdiler bir vechle ceng ètdiler ki vaşf olunmaya anı görüp emirü’l-mü’minin ‘Alī (5) rażiya’llāhu-‘anhu komañ dèyü kendü dağı hamle kıldı Ziyād binü’n-Naşr ceng arasında Zü’l-Kilāğ tuş (6) oldı Zü’l-Kilāğı depeledi andan ‘Abdu’llāh bin ‘Ömere tuş oldı anı dağı depeledi ‘Alī şöyle (7) ceng eyledi kim elindeki kılıc uvandı hemān elinde kabzası kaldı ol gün ‘Ammār bin Yāsir öyle (8) namāzı vaqti olıcağ şehid oldı ve Hāşim bin ‘Utbe şehid oldı eydürler ki ikisini Benī Yerbū’ da (9) Hāriş binü’l-Münzir adlu bir kişi şehid eyledi ‘Alī rażiya’llāhu-‘anhu ‘Ammāruñ öldüğün işidicek Rabī‘a-yı Hemedāniyi (10) katına adı okudu on iki biñ erle Mu‘āviyenüñ üzerine gönderdi anlar dağı Mu‘āviye üzerine at depdi (11) şafları ālāyları bozdı Mu‘āviyenüñ ‘alemi dibine urdı ‘Amr binü’l-‘Āşla Mu‘āviye dağı at ar (12) kāsına gelüp vaqtlerine hāzır olup durmuşlardı çünkim ‘Alī erişdi çağırup eyitdi yā Mu‘āviye bunca (13) hālāyıkı helāk ètdürmegine ne aşı var çünki hilāfet da‘ vāsın èdersin ‘Osmānuñ kanını bahāne eyleyüp (14) bunca müselmānlaruñ kanına girmek ne lāzım ilerü gel meydāna çık senünle ceng èdelüm Hağ Te‘ālānuñ (15) hükmin ne ise olsun senünle aralaşalum hiç müselmānlar dağı hasāret olmasun dèdi Mu‘āviye ‘Aliden (16) korğdı cevāb vèrmedi ‘Amru-binü’l-‘Āş eyitdi ‘Alī hōş söyledi tamām inşāf eyledi hilāfet (17) hācetünse meydāna çık ‘Alīye cevāb vèr dèdi Mu‘āviye eyitdi meger memlekete sen tama‘ eyledün tāz- (18) ünla gelüp beni ‘Alīye öldürtmek istersin yoksa ‘Alī ile başa baş meydāna çıkan kişi başını kırtarurın (19) dağı bir kişi görmedüm ki ‘Alī ile meydāna çıka dağı dèdi kırtıla dèdi ‘Alī gördi kim Mu‘āviye tarafından (20) cevāb gelmedi ikileyin leşkere depdi şavaşa meşğül oldı tā şuña degin ki aħşam oldı yene

210b

(1) leşker aralanmadı ol gece ‘Alī aħşam namāzıyla yatsu namāzını bir aradan kıldı ol gece tā şabāh olunca ceng (2) oldı ādem kanı ırmağ gibi ağıdı gevdeleri kan götürdi çünki şabāh oldı Şāmilerün (3) çoğı kılıc altında helāk oldı gördiler ki hep kırılırlar şınup kaçmağa yüz dutdılar Mu‘āviye ve

‘Amru bin (4) ü'l-‘Āş bu hâlde mütehayyir kaldılar âhir ‘Amru binü'l-‘Āş bu tedbiri eyledi kim bir muşhaf getürdi bir süñünüñ (5) üzerine dutdı çağırıp eyitdi ey Şām ve ‘Irāk leşkeri çünki ikümüz dağı şol muşhafuñ hükmine (6) itâ‘at etmiş dururuz dīnümüz bir Allāhumuz bir peygamberumuz bir ya bu aramızda ihtilāf nedir ikümüz birbirümüz kırıcak (7) müselmānlığı kim edecekdür ve bu Qur‘ānuñ hükmiyle kim ‘amel edecekdür gelün ‘adāvati aradan götürelüm tañrınuñ (8) buyruğı ve Qur‘ānuñ hükmine ‘amel eyleye(l)üm dedü ‘Irāk leşkeri süñü üzerinde muşhaf göricek kılıclarını (9) kınına katdılar biz muşhafa karşı kılıc şalmaz(uz) dediler ‘Alī ne kadar ki anlaruñ murādları hile ve zebūnlıklarından (10) ederler kaşdları sizi öldürmekdür dedi ‘Alīnün sözine iltifāt etmediler kelāmu’llaha mı münkir (11) olmazuz sen dağı muşhafa karşı kılıc çekersiz seni dağı depelerüz ve muşhafa inkār eyleyen ve muşhafa karşı (12) kılıc şalan kāfirdür dediler ‘Alī rażiya’llāhu-‘anhu Mālik Eşteri katına okudu eyitdi ki işbu havārice (13) naşihat eyle dedi Mālik Eşter eyitdi ey kavm siz Allāhdan korqmazsız bir süri azgun tã’ifenün (14) ve ‘āşī halkuñ sözine aldanursız emīrū’l-mü’mininne ‘āşī olursız eyitdi bir tã’ife ki bizi Allāhuñ (15) kitābına da‘vet kıla biz anlara kılıc şalmazuz siz anlaruñla bizi şavaş etdürelüm dersenüz (16) size dağı itâ‘at etmezüz dediler pes emīrū’l-mü’minin ‘Alī rażiya’llāhu-‘anhu Eş‘aş bin Kays eyitdi var Mu‘āviyeye (17) eyit ki bizi kelāmu’llahuñ kañkı āyetine da‘vet kıılır Eş‘aş Mu‘āviyeye var gelüp söyledi Mu‘āviye (18) eyitdi şimdi ben her ne söylerisem ğurmına haml edersiz eved Şāmdan bir kişi ihtiyār edelüm ve ‘Irākdan (19) bir kişi siz ihtiyār eyleñ bir araya gelenler müşāvere etsünler kelāmu’llaha nazār kılsunlar her ne ihtiyār ederlerse (20) siz dağı ve biz dağı anlaruñ hükmine rāzī olalum dedi pes Mu‘āviye ‘Amru binü’l-‘Āş ihtiyār eyledi

211a

(1) ve ‘Alī rażiya’llāhu-‘anhu ‘Abdu’llāh bin ‘Abbāsı ihtiyār eyledi ‘Irāk halkı ‘Abdu’llāh bin ‘Abbāsa rāzī olmadılar (2) ‘Alīnün hışmıdur aña meyl eder dediler biz Ebū Mūsā el-Eş‘arī‘yi ihtiyār ederüz sözlerin geçürdiler Ebū Mūsāya nāme (3) (nāme) viribidiler gel dērler sekiz ay mühlet vėrdiler şulh eylediler bunuñ üzerine şulh nāme yazdılar dört yüz (4) kişiyle ‘Alī Kūfeye gitdi dört yüz kişiyle Mu‘āviyeye nāme gitdi ki kalan halka destūr vėrdiler tağıldılar (5) rivāyet ederler ki Şıffin dedükleri yere geldükdegileri¹⁴⁸(?) vaqtin ‘Alīnün katında elli biñ kişi var- (6) dı kırk biñ Mu‘āviye cenginde helāk oldu Mu‘āviye cengden hōd az kişi qalmışdı ‘Alī (7) rażiya’llāhu-‘anhu Kūfeye gelicek Kurq bin Ümeyye el-Temīmī‘Alīye eyitdi yā ‘Alī sen Haq Te‘ālānuñ (?) (8) başduñ hilāfet senüñ haqquñ iken ‘Amru binü’l-‘Āşla Ebū Mūsānuñ rāyına tefvīz eyledüñ (9) anlar hōd Allāhuñ hükmin bilmezler biz dağı anlaruñ hükmine rāzī olıcak degülüz sen eger bu nesneden rücu‘ etmeye- (10) sin ol iki kişinüñ hükmine ben rāzī degülin demeyesin sen haqqı oturtmış olursın biz senüñ küfrüñe (11) hüküm ederüz saña ‘āşī oluruz belki

¹⁴⁸ كلدكدهكاري

seni depelerüz dediler ‘Alī eyitdi ben evvel-emirden daḥı anlaruḡ (12) ḥükmine rızā göstermedüm bu tedbiri siz étdünüz kâfir olursaḡuz yene siz olursız benüm bunda (13) ne günâhum vardı eyle deycecek ḥavâric birikdiler ve tanışık étdiler biz ‘Alīden ve Mu‘âviyeden bızâruz ikisi (14) daḥı kâfirler oldılar ki zâhir ḥaḡḡı ḡodılar iki kiři ḥakem dikdiler ikisinün daḥı ḡanı ḥelâldür dediler (15) Ziyâd binü'l-Enşar anlaruḡ sözine ḡaḡıdı eyitdi herze söylemeḡ ‘Alī ḥaḡ üzeredür étdüḡi (16) tedbir daḥı ḥaḡdur eger ‘Alī bu nesneyi bâḡıl ıduḡını bilse râzī olmazdı dedi pes ḥavâric Ziyâd binü'n- (17) Naşrdan ḡorḡdılar ḡaḡıldılar Kūfeden ḡıḡdılar bir köyde dârek étdiler Seyb bin Rabī‘ ayı beklediler (18) ‘Alī ile uğraşmak tedbirini étdiler ‘Alī anlaruḡ fikrini işitdi sürüp anlaruḡ ḡatına ḡeldi (19) eyitdi niçün yaramazlık édersiz ve ne sebebden benümle ceng étmegi istersiz dedi eyitdiler niçe étmeyelüm (20) ki sen Allâhuḡ ḥükmini başduḡ ol iki kişinün ḥükümlerine rızâ vérdün anlar ḡöd fâşıḡlardur ḥükümleri

211b

(1) câiz degüldür anlaruḡ ḥükümlerine itâ‘at küfürdür ‘Alī eyitdi bu nesneyi siz eyledünüz anlar zebûnlıḡlarından muşḡafı (2) süñü ucına dikdiler bu nesneyi bir şüret eylediler biz ol vaḡt size söyledüm siz benüm sözüme (3) muḡayyed olmaduḡuz bârī çünki ḡâl bu vechle oldı şabr eyleḡ görelüm Ḳur‘ân-ı ‘azimden niçe âyet ḡıḡarurdu- (4) lar ve ne vechle ḥüküm éderler dedi bu sözle anları tesellî eyledi yene alup anları şehre ḡetürdi (5) خيرحکمانمياناميرالمومنينعليومعاويه ‘Alī ile Mu‘âviye arasından ‘Amru binü'l-‘Āşla Ebū Mūsā el-Eş‘arī (6) ḥakem olduḡunuḡ aşlı budur ki ol vaḡt ki Şâm ve ‘Irâḡ leşkeri birbirini ḡırmaḡdan za‘îf düřdiler Şâm (7) kiřileri bir muşḡaf(ı) bir süñü ucına dikdiler gelün Taḡrı Te‘âlânun buyruḡıla ‘amel kılalum aradan muḡâlefeti götü- (8) relüm iki ḡarafdan iki kiři iḡtiyâr eyleyelüm anlar ne buyurdılarsa ḥükümlerine muḡ‘olalum dediler Şâm (9) ehli ‘Amru binü'l-‘Āşı iḡtiyâr étdiler ‘Irâḡ ḡalkı ‘Abdu’llâḡ bin ‘Abbâsı iḡtiyâr étdiler Şâm ḡalkı ‘Abdu’llâḡa râzī (10) oldılar ‘Abdu’llâḡ Alīnün ḡaşmıdur ‘Alīye nisbet eyler dediler sizün ḡarafuḡ(uz)dan Ebū Mūsā el-Eş‘arī olsun dediler (11) ‘Alī eyitdi Ebū Mūsā şafâ göñüllü kiřidür ḡorḡun ki ‘Amru binü'l-‘Āş anı aldaya ḡerçi bu sözi dedi (12) ammâ Şâmlınuḡ(?) ḡâḡırından ḡeçmedi كلوكك ve rızâ gösterdi bunlar ikisi bir ḡubbe içine girdiler fikr étdiler (13) dört yüz kiři ‘Alī ḡarafından ve dört yüz kiři Mu‘âviye ḡarafından anlaruḡ üzerlerine şâhid ve nâzır (14) oldılar ‘Amru binü'l-‘Āş Mūsāya şol ḡadar ḡürmet eyledi ve şol ḡadar ḡeldi ḡitdi muḡabbet gösterdi (15) ḡattâ Ebū Mūsā ata bindüḡi vaḡt ‘Amru binü'l-‘Āş üzenḡüsin dutı vérdi ve şöyle muvâfaḡat (16) gösterdi ki Ebū Mūsā aḡa tamâm muḡabbet étdi pes bir gün ‘Amr Ebū Mūsāya eyitdi bu bâbda ne tedbir (17) eyledün Ebū Mūsā eyitdi benüm râyum şöyle yétiřdi ki ‘Alī daḥı ve Mu‘âviyeyi daḥı ḡilâfetden ‘azl (18) édevüz bir kiři ḡalīfe eyleyevüz ki şâlih ve zâhid kiři ola peyḡambar andan ve atasından ḡošnüd ḡitmiř (19) ola mādâm ki bu iki kiřiden birisi ḡilâfet-i merdâne ola müselmânlar arasında ḡilâf götürilmez dedi (20) ‘Amr binü'l-‘Āş eyitdi Mu‘âviye ḡalīfe olduḡundan saḡa ne ziyân ḡorinür bilürsin ki Mu‘âviye ḡilâfete aḡaḡḡdur

212a

(1) birkaç yıl şabr etmek gerekdür ki kendüye gele demişdi Mu'aviye ol sözi hoş görmişdi Yezid bunı (2) işitdi Ziyâda haber vèrdi kim niçün bu nesneyi teğire kodunuz Ziyâd eyitdi hayırlısı oldur ki (3) birkaç gün şabr eyleyesin şonra şalâhiyet üzerine olasin mâ-lâ-ya'niye inen meşgûl olmayasın dèdi (4) ol sözle Yezid kendü hâlınden oldı bunun üzerine üç yıl geçdi târih-i nebeviyyenün elli altıncı yılından (5) Mu'aviye Dımaşğ halkını cem' eyledi tâ ki Yezide bî'at eyleye bî'at ètdiler andan 'Ubeydu'llâh bin Ziyâda (6) nâme yazdı tâ Kûfe ehli ve Başra ehlinden ve Hıorâsândan ve 'Irâkdan ve Parsdan ve Kırmândan ve Ahvâz- (7) dan fi'l-cümle maşrıkdan tâ mağrıbe varınca ne kadar müselmânlık varsa Yezidle bî'at ètdiler hemân (8) bês kişi bî'at ètmedi ki dördi Medîne ve biri Mekke idi Mekke ki 'Abdu'llâh bin 'Abbâs (9) idi Tâ'ifde olurdu andan ekinek yerler almışdı za'if olup gözleri görmez olmuşdı (10) eyitdi ki benüm gözlerüm görmez olmuşdur benden hilâfet sevdâsı gelmez benüm bî'at ètdüğüm ètmedüğüm (11) berâbardür dèdi ve ol dört kişiler ki Medîne olurlardı biri Hüseyin bin 'Alîdür ikinci 'Abdu'llâh bin Zübeyr (12) üçüncü 'Abdu'llâh bin 'Ömer binü'l-Hattâb raziya'llâhu 'anhudur dördüncü 'Abdu'r-rahmân bin Ebî Bekri'ş-Şiddîkdur bunlar Yezid (13) ile bî'at ètmeği kabûl ètmediler Mervân mektûb yazup bunların bî'at ètmedüklerin bildürdi Mu'aviye (14) eyitdi olmasun ki sen anlara nesne demeyesin ben onlarınla bir iş eyleyem dèdi Sa'id bin 'Osmân bin 'Affân (15) ki Dımaşğda sâkin olmuşdı evvel-emirden Yezidle bî'atı kabûl eyledi şonra işitdi ki ol bês (16) kişi bî'at ètmemişler ol dağı bî'at ètdüğüne peşimân oldı Mu'aviyenün katına geldi eyitdi benüm atam (17) anam onların atalarından aşğa mıdur ki ben bî'atı kabûl eyledüm anlar bî'atı kabûl eylemediler 'âr eylediler (18) dèdi Mu'aviye eyitdi sen benüm sözüm kabûl eyledüğ 'ivaızı ben sağı Hıorâsân sultânlığı vèrdüm (19) dèdi ve buyurdi Hıorâsânı Sa'ide vèrdi ve berât yazıldı Talha bin 'Abdu'llâh ve Mehlib Şafara (20) Sa'idle bile Hıorâsân viribidi iki yıl Sa'ide Hıorâsâna pâdşâh oldı iki yıldan şonra vilâyet

212b

(1) Yezide muqarrer oldı Hıorâsânı Sa'idden alup yene 'Ubeydu'llâh bin Ziyâda vèrdi ol vakt ki Hıorâsâna Sa'idi (2) viribidi Mu'aviye kendüsü hac bahânesiyle Mekkeye gitdi kaçla Medîneye uğradı Hüseyin bin 'Alîyi o- (3) kudı andan bî'at istedi Hüseyin eyitdi ben ol bês kişiyi gözedürin anlar bî'at ètmeyince ben dağı (4) ètmez dèdi Mu'aviye eyitdi anlara bî'at èdince sen dağı èder misin dèdi Hüseyin eyitdi èderin Mu'aviye (5) eyitdi imdi bu sözi kimesneye deme dèdi andan bu dört kişiden her birisin okudı anlar dağı (6) bu vechle cevâb vèrdiler Mu'aviye ayruğ tınmadı ol yıl fâriğ oldı yene Şâma geldi Mervân (7) Medîneden bile alup gitdi şâyed sen bunları incidesin dèdi Medîneyi Velid bin Ebî Sufyâna (8) vèrdi hicret-i nebeviyye elli yedinci yıla varınca Mu'aviye 'Ubeydu'llâh bin Ziyâdı Kûfeden giderdi (9) Kûfeyi Zâhğak bin Kaysa vèrdi Başraya ve Hıorâsân

Ebū ‘Abdu’llāh elinde kaldı Kūfede olan havāric (10) Zāhḥākı kabūl etmediler eyle olucaḡ Mu‘āviye Kūfeyi ‘Abdu’r-raḥmān bin Rabī‘ aya bildürdi ki Mu‘āviyenün kız ıardaşı (11) Ümmi’l-Ḥakeme binti Ebī Sufyān oḡludur bu yıl içinde Mu‘āviye öldi ḡalāyık Yezīdle tāze bī‘at eylediler (12) خبروفاتمعاويهموخلافتيزيد rāvī eydür ol vaḡt ki tāriḡ altmışıncı yıla yētişdi Mu‘āviye (13) ḡasta oldu Yezīde vaşiyet ētdi bilgil ki ben ētmeyicek işleri işledüm tā ki ḡarb ḡalkını saḡa (14) rām eyledüm şimdiki ḡâlde dünyā ḡalkı saḡa bī‘at ētmışdür illā bēş kişi ḡalmışdur biri ‘Abdu’r-raḥmān bin Ebī (15) Bekrdür ki (ki) yēmek içmek ve şoḡbet sever kişidür aḡa ne isterse vēre senünle dāyimā yēmege ve içmege meşḡul (16) ola ve biri ‘Abdu’llāh bin ‘Ömerdür ki şāliḡ kişidür ḡilāfetden fāriḡdür ve biri ‘Abdu’llāh bin Zübeyrdür ki andan (17) gey şaḡınasın elbetde bī‘at ētdürmeyince ḡomayasın ve biri Ḥüseyin bin ‘Alīdür anı bī‘ate da‘vet ēdesin (18) kabūl ēderse ḡoş ētmezse aḡa ne dilerse vēresin ve anı ḡoşnūd eyleyesin zinhār anı (19) incitmeyesin ve Mekke ve Medīne ehli(ni) ḡoş dutasın dēdi ve bu vaşiyetleri tamām eyledi ve öldi yēne (20) Dımaşḡ içinde defn eylediler ذكرنسبمعاويه Mu‘āviye bin Ebī Sufyān bin Ḥarb bin Ūmeyye

213a

(1) bin ‘Abdü’ş-Şems bin ‘Abd-i Menāfdur Mu‘āviyenün dōrt ‘avratı vardı ve üç oḡlı ve dōrt kıızı var- (2) dı Mu‘āviye uzun boylu ḡarnı büyük burnı yüksek güzel kişi idi beḡzi aḡ idi ḡaçan ḡülse (3) yukarı dudaḡı çekilürdi dişleri açılürdi şaḡalını ḡınnāyla boyadurdu oḡlanlarının adı (4) ‘Abdu’r-raḥmān ve Yezīd idi ‘Abdu’r-raḥmān küçük iken öldi ‘Abdu’llāh abd(ā)l yigit idi kıızlarının adı (5) Hind ve Şafīyye ve ‘Āyişe ve Remle idi Mu‘āviye öldüḡi vaḡt yetmiş sekiz yaşında idi yüzüḡünün (6) naḡşı lā kuvvete illā billā idi ḡāzısı Fuḡāla bin ‘Abdu’llāh el-Enşārī idi kātibi ‘Abdu’llāh bin Evsü’l (7) ḡāni idi nāibi Şafvān bin Eyyüb idi خبربيعتيزيدبنابي سفيان (8) rāvī eydür ḡünkü Mu‘āviye öldi Yezīd bin Mu‘āviye ḡilāfet taḡtına geḡdi oturdu eḡrāfına nāmeler (9) viribidi cemī‘ ḡalāyık geldiler tecdīd-i bī‘at ētdiler ḡilāfet muḡarrer oldu illā dōrt kişi kim bī‘at etmediler- (10) di Yezīd anların teşvīşinde idi pes Medīnede Velīd bin ‘Uḡbeye nāme yazdı ki ol dōrt kişi- (11) den niḡün bī‘at alasın dēdi Mervān bin’l-Ḥakemī ḡatına oḡudu anuḡla meşveret eyledi Mervān (12) eyitdi ol dōrt kişi bir bir oḡu gelsünler bī‘at ētsünler bī‘at ētmeyeni öldür dēdi Velīd eyitdi hay bu (13) ne sözdür peyḡambar kıızı Fāḡımanuḡ oḡlını öldürmek yā Ebū Bekrūḡ yā ‘Ömerūḡ yā Zübeyrūḡ oḡlını öldürmek ḡaçan (14) olacaḡdur dēdi fi’l-cümle aḡa ¹⁴⁹؟¹⁴⁹ādem viribiyüp ḡıḡırtıdı Ḥüseyin bildi kim niye oḡur pes elli (15) kişiyeye zırḡ ḡeyürdi ve bile uydurdu eyitdi siz ḡaşrada durasız evet ḡulaḡunuz bizde ola eger (16) baḡa ḡaşd ēdecek olurlarsa içerü giresüz dēdi pes Ḥüseyin raḡiya’llāhu-‘anhu Velīdūḡ ḡatına girdi Velīd Ḥüseyyine (17) ‘izzet eyledi üzerine geḡürdi andan Yezīdūḡ nāmesini ḡoşterdi Ḥüseyin eyitdi bu nāme dōrdümze (18) bile

¹⁴⁹begligine?

yazılmışdur dördümüz dağı geledüm bir aradan bî'at edelüm dedi Velîd eyitdi hōş (19) ola dēyüp Hüseyn kalkdı Mervān eyitdi yā Velîd bunı dutup öldürmek ardınca ol gitmege koma

213b

(1) (koma) dedi Hüseyn anuñ sözün işitdi eyitdi Mervān sencileyin kişi Velîd gibi kişi bunı öldür- (2) üñüz dēyüp çıkdı yöriyü vardı ol gece 'Abdu'llāh bin Zübeyrle çıkdı Mekkeye gitdi anda pinhān (3) oldu oturdu bu yaña Kūfe ehli Hüseynün kaçduğın ve Mekkeye varduğın işitdiler Hüseynine ādemler viribidi- (4) ler eyitdiler ki gel atañ yérine otur hîlāfeti taleb eyle başumuzu senün yoluña fidā kılalum dēdiler Hüseyn (5) bu nesneyi 'Abdu'llāh bin 'Abbāsa meşveret eyledi anlardan gelen nāmeleri gösterdi 'Abdu'llāh eyitdi bî-tekellūf (6) anlaruñ sözlerine i' timād eyleme anlar sözlerine turur tāyife degüllerdür bilürsin ki atañ 'Alî dağı anlardan (7) ne çekmişdür şavāb budur ki evvel anlara bir ādemün vara me'illerin taḥkîkle bile andan sonra sen varasın (8) dedi Hüseyn eyitdi ihtiyāt ēdecekleyin degüldür bizüm ta'alluḳātumuzdan benümle bî'at eden kişiler on iki biñ (9) vardur dedi 'Abdu'llāh bin 'Abbās eyitdi çünkü baña danışduñ sözüm tut anlaruñ sözlerine (10) inanma evvel terebe eyle andan sen var dedi pes Hüseyn rażiya'llāhu 'anhu Müslim bin 'Aḳîl bin Ebî Ṭālibi ḳatına (11) okudu eyitdi tēzle Kūfeye var ḥalkını bî'at etmege da'vet eyle gör ki ne ḳadar kişi bî'at eyler baña bildür (12) ben dağı varmalu ise varam dedi çüki Müslim Kūfeye geldi Hüseyn için bî'at istemege geldiğün bildiler on (13) iki biñ kişi gelüp bî'at eylediler pes Müslim Hüseynine nāme gönderdi ḥāli bildürdi Kūfe ulularınuñ dest- (14) ḥaṭṭların alup Hüseynine viribidi Hüseyn anı görüp sevindi iki gündün sonra Kūfeden yene (15) elçü geldi yüz elli mu'teber beglerün nāmesini getürdi elbetde gelmek gerek dēyüp pes Hüseyn anları yene gönderdi (16) uş ben dağı arduñuzca varuram dedi Hüseynün Başrada çok dōstları vardı Süleymānı anlara (17) viribidi bizi isteyen yāranlardan Başrada kim varsa Kūfeye gelsünler uş ben dağı Kūfeye gitdüm dedi andan (18) Hüseyn ḳalkup 'azm-i Kūfe kıldı meger Kūfede Yezîd dōstlarından bir kişi vardı adına 'Ubeydu'llāh bin (19) Müslim dērlerdi bu ḥāle vāḳıf oldu şî'a-yı 'Alînün ya'nî 'Alî dōstlarınuñ tedbîrini bildi turup

214a

(1) Kūfenün emîri Nu'mān bin (B)eşîr ḳatına geldi eyitdi hiç sen dağı bu sözden ḥaber veresin ki Müslim bin 'Aḳîl iki (2) gündür ki bunda gelmişdür Kūfede kim varsa anuñla bî'at eylemişdür Hüseyn bin 'Alî Mekkedden getürüyorlar dilersen (3) ki Yezîd ḳatında 'ālî mertebe bulasın Müslim bin 'Aḳîli tut Yezîd ḳatına viribi bu Nu'mān bin Beşîr peygambaruñ (4) yāranlardan idi eyitdi bu nesne kim benüm 'ilmüm yētişmiş ola ḥācet degüldür ki ben anlaruñ sırrın fāş eyleyem (5) şol vaḳtın ki anlar āşîkāre ola benümle muḥārebe etmek isteyeler ol vaḳt ben dağı ne ēdecegi bilürsem (6) edem dedi pes 'Abdu'llāh taşra çıkdı tēz Yezîde nāme yazdı gönderdi ki Müslim bin 'Aḳîl şimdi Kūfede- (7) dūr umarın ki yaḳında Hüseyn dağı gele bu ḥāli Nu'māna söyledüm muḳayyed

olmadı şöyle sezerin ki ol (8) dağı bu ittifağda biledür gâfil olmayasın dedi çünkü nâme Yezîde erişdi Yezîd eyitdi bu işi (9) başarmak ‘Ubeydu’llâh bin Ziyâddan gayrı kişinin işi degüldür ki Başranuğ emîridür tüz bir nâme yazdı (10) Kūfenüñ ve ‘Irâkuñ dağı begligin aña vèrdi berâtını nâmeyle bile vèrdi ve eyitdi ki Başrada yèrüne ħalife dike- (11) sin sen ta‘cîl Kūfeye gelesin bu nesneyi teftîş édüp ħaĳîkatle bilesin ve ħaĳlarından gelesin eger Ĥüseyn dağı (12) Kūfede bulasın eger bî‘at ètmeyicek olursa başını kesesin baña viribiyesin dedi çünkü bu resme nâme (13) ‘Ubeydu’llâh bin Ziyâda yètişdi gâyetde şâd oldı ĳardaşı ‘Oşmânı Başrada ħalife eyledi andan yaraĳ (14) gördi kim Kūfeye gide ol gece Mesleme bin Cârüd ‘Ubeydu’llâhuñ ĳatına geldi ħiç ħaberüñ var mıdur ki Başranuğ (15) ulularına Ĥüseyninden elçü geldi bunları Kūfeye da‘ve(t) mi èder şimdi ol elçü mi gizlediler dedi tüz ol gece (16) ‘Ubeydu’llâh şehre âdemler şaldı Süleymânı buldurdı ki Ĥüseyninüñ ĳulıdur ki nâmeyle Başra ħalkına getürmişdür (17) işkence ètdürdi neye geldüğini dedürddi şabâĳ olduĳınlayın Başrada ne ĳadar ĳişi varsa ĳatına getürdi (18) eyitdi bildüm ki Ĥüseyninden size âdem gelmiş nâme getürmiş gelen ĳişiyi dutdum iĳrâr ètdürdüm eyddi bilür- (19) siz ben niçe cellâd ĳişiyem şaĳınuğ vaĳtuñuza ħâzır oluñ ki cemî‘ ĳılıcumdan geçürürin dedi andan buyurdı (20) Süleymânı getürdiler anlaruğ öñinde iki päre eylediler andan eyitdi uşda ben Kūfeye gittüm işidesiz

214b

(1) ki anda dağı ne işler ĳılam dèyüp atına bindi ĳişilerle Kūfeye yöneldi hemân ki Ķâdisiyyeye geldi leşkeri (2) anda ĳodı kendüsi on ĳişiyile ‘Ubeydu’llâh yöridi yüzlerini ‘imâmeleriyle şardılar aĳşamıla yatsu ara- (3) lıĳında Kūfeye geldiler ki Kūfe ħalkı dağı Ĥüseyninüñ gelmesine muntazırlardı bu on ĳişiyi kim gördiler Ĥüseynini şandılar (4) pes ‘Ubeydu’llâh bir cemâ‘ate erişdi selâm vèrdi ayaĳ üstine tırdılar ‘aleyki’s-selâm yâ İbn Resûlu’llâh (5) dediler öñlerince segürdeşdiler her birisi benüm evüme ĳon yâ Ĥüseyn dediler ‘Ubeydu’llâh anlara muĳayyed olmadı sultân (6) sarâyına deĳin gitti Nu‘mân Sebire tüz sarâyı ĳapusını yapdurdı sarâyı taminuğ üstine çıĳdı (7) eyitdi yâ İbn Resûlu’llâh dön gerü sarâyı ĳonma ki sarâyı ĳonmaĳ saña maşlaĳat degüldür dedi ‘Ubeydu’llâh (8) eyitdi aç ĳapuyı ki peyĳambar oĳlanları iĳerü girsinler dedi Nu‘mân eyitdi açmazın zîrâ bilürin (9) ki seni bunda öldürürler istemezsin ki Ĥüseyn bin ‘Alî benüm sarâyumda öle dedi eyle dèyicek ‘Ubeydu’llâh bin Ziyâd (10) ĳaĳıdı eyitdi aç ĳapuyı lâ‘net saña ve dağı Ĥüseyne gelsün dedi ‘Ubeydu’llâh evvel ĳavmi bilmediler tüz (11) yanından taĳıldılar tüz Nu‘mân ĳapuyı açdı ‘Ubeydu’llâh iĳerü girdi Müslim bin ‘Aĳîl ħâlî bildi (12) Hâni bin ‘Urvenüñ sarâyına düşdi ki şî‘a-yi‘Alînüñ ulusıdur hemân ki şabâĳ oldı ‘Ubeydu’llâh emr eyledi (13) Kūfe ħalkı cemî‘si ĳatına geldiler eyitdi ben anuñçün geldüm ki Ĥüseynle kim bî‘at eylediyse başını keseyüm bildüm ki siz (14) Ĥüseyninüñ muĳiblerindsiz andan Hâni bin ‘Urveye eyitdi ben işitdüm ki Müslim bin ‘Aĳîl senüñ sarâyıñdadur anı getürmek (15) gereksin dedi menüm yanuma getirürsen Hâni inkâr eyledi eyitdi olmaduĳına and iĳer misin dedi eyitdi iĳerin

(16) Hāni(yi) dutdılar ādem viribidi sarāyını aratdurdı Müslim bin ‘Aķılı buldılar ‘Ubeydu’llāhuñ katına getürdiler ‘Ubeydu’llāh (17) emr eyledi Hāniyle anı şaķladılar Kūfe halkı bu hāli kimi iştdiler elli biñ miķdārı er sarāy kapusına (18) cem‘ oldılar ki başalar Müslimi ve Hāniyi ‘Ubeydu’llāhuñ elinden alalar ‘Ubeydu’llāh buyurdı ikisini daķı sarāyı tamınuñ üstine (19) çıkardılar başların kesdiler ol halkuñ üzerine atdılar Kūfe ehli anlaruñ öldüğini gördiler bu (20) każiyye hicret-i nebeviyyenüñ altmışıncı yılında Zi’l-ħicce ayında vāķı‘ oldı ol gün ki Kūfede bu każiyye vāķı‘ oldı

215a

(1) varmaķ ne hācet var baña ādem koşun Yezīd katına varayın dēdi ‘Ubeydu’llāh aña rāzī olmadı elbetde (2) benüm katuma gelmeyince olmaz dēdi Hüseyn anuñ katına varmağa rāzī olmadı bunuñ üzerine iki hefte geçdi bir- (3) kaç kerre nāmeler vardı geldi āķir ‘Ubeydu’llāh kaķıdı ‘Amra nāme yazdı ben seni Hüseyn katına ne dēmelige (4) viribimedüm ya anı dut baña gönder ya gayrı kişiyi gönderelüm dēdi eyle dēyicek ‘Amr bindi Hüseynüñ üstine (5) geldi çağırıp eyitdi yā Hüseyn ben saña çok mühlet vėrdüm senüñ kanuña bile şerik olmayayın (6) dēyü cehd ederüm şimdi buyruk şöyle geldi kim senüñle ceng edeyüm elbetde seni dutayum ‘Ubeydu’llāh (7) katına ile dem dēdi Hüseyn eyitdi bugün daķı mühlet vėr dēdi bu yaña ‘Ubeydu’llāh bin Ziyād (8) Semeret binü’l-Cevşeni katına oķudı eyitdi ‘Amr münāfiklık eder yōri sen var dēdi berātını (9) ‘Amrdan al ol leşkere baş ol Hüseyni depele yāħūd dut baña getür dēdi olgün ki Hüseyn mühlet (10) istedi ikindü namāzın vaķtında idi Şimr daķı yētişdi ‘Amr gördi kim mühlete rızā göstermez (11) binüp Hüseynüñ üzerine geldi mühlete çāre yoķdur ‘Ubeydu’llāh bin Ziyād bir kişi daķı gönderdi elbetde (12) bugün ne olursa olmaķ gerekdür dēdi Hüseyn eyitdi bu gün aħşam yaklaşdı bu gece baña āmān (13) vėrūñ leşker daķı Şimrden dilek ētdiler ol gece daķı Hüseynine mühlet vėrdiler ol gece Hüseyn dün yaruyı (14) geçince ceng yarağın gördi hem ol gece ‘Ubeydu’llāhdan ādem geldi kim Hüseynle ceng ētmekde hāķıruñ varsa (15) Fırat şuyınuñ yolını bağlayasın andan sonra Hüseynüñ başını baña gönderürsin gevdesin at ayağı altında müfred (16) eyleyesin dēmiş çünki bu vechle haber yētişdi ‘Ömer bin Sa‘ dü’l-Ĥaccācı beş yüz kişiyile viribiyüp şu yolın (17) bağlatdurdı Hüseyn rażiya’llāhu-‘anhu leşkerinüñ hiç şuları yoğıdı şöyle şusız kaldılar andan Hüseyn yüzün (18) göge tıtdı eyitdi yā Rabb sen bilürsinki bu kavm benümle bī‘ at ētdiler ve ‘ahdlarını yēne şıdılar beni kendü (19) hālümde ko madılar benüm dādumı bunlardan alıvėr dēdi andan ol kendüyle gelen yüz kırķ kişiyile eyitdi (20) ey kavm ben sizi cenge ve uğraşa uydurmadum sizden murādum hemān yoldaşlık idi biz bu kadar

215b

(1) düşmānla savaş ētmek mümkün degüldür gitmege hāķıruñuz olana destür dērsiz selāmetle vaţanuñuza (2) varuñ ben daķı başuma ne yazıldı ise görem dēdi ol halk ağlaşdı eyitdiler yā bin

Resūlu'llāh (3) biz seni şimdi düşmen elinde kāfir elinde koyup gidicek yarın kıyāmet gününde Hāḫ Te'ālā huzūrında (4) ve ceddūn Muḫammed 'a.s. öjinde ne cevāb vērevüz bizüm cānumuz saḡa ḡurbān olsun biz cemī' müz saḡa (5) ve senūn öñünde kırılmayınca saḡa düşmen eli ērmesün dēdiler meger 'Alīnūn muḡiblerinden ol diyārdan bir kiři (6) vardı adına Ṭarmāḡ dērlerdi ol gece bir hecīne binüp Hüseynūn ḡatına geldi eyitdi yā Hüseyn (7) gēl bu deveye bin seni benüm köyüme iledeyin ki ḡāyetde şarb yērdür düşmen geleccekleyn degüldür dēdi (8) Hüseyn eyitdi ben yalnız gitsem olurdu bunca 'avrat oḡlanı düşmen aḡzında koyup gitmek 'ār- (9) dur ol nesneyi ēdmezsin dēdi pes ol kiři yēne dönüp gitdi Ṭarmāḡ gitdükden şonra Ḥāzret-i (10) Hüseynūn gözine bir pāre uyḡu yörindi düşinde Muḫammed Muşṭafa *şalla'llāhü 'aleyhi ve's-sellem* eyitdi ey ciger kūşem (11) Hüseyn melūl olma ḡam yēme ki yarın gece bizümle aḡşamlarsın dēdi Hüseyn uyanu gēldi düşini (12) söyledi 'avrat oḡlan cemī' si aḡlaşdılar Hüseyn eyitdi aḡlaşmaḡ düşmen işidüp şād olmasun (13) dēdi ol gece geçdi şabāḡ oldı ol gün Cum'a günü ay-ı 'āşūr günü idi Hüseyn rażiya'llāhu (14) 'anhu ērte namāzını ḡıldı 'Amr bin Sa'dle binüp ālāy baḡlayup Hüseynūn üzerine geldi Hüseyn daḡı (15) atına binüp ilerü şaf öñine çıḡdı şöyle kim cemī' leşker Hüseyni gördiler andan eyitdi yā ehl-i (16) Kūfe size bir sözüüm var gerçi ki bu sözüün baḡa fāyidesi yoḡdur ol anuḡün söylerin ki Hāḫ (17) Te'ālā Ḥāzretinde sizünle berābar olduḡumuz vaḡtde hiç bahāneñüz ve ḡācetünüz ḡalmaya ey cemī'ñüz bilür- (18) siz ki ben peyḡambar kıızı Fāṭimatü'z-Zehrānuḡ oḡlıyın hem peyḡambaruḡ 'ammısı oḡlıyın 'Alī ol kişidür ki peyḡambara (19) evvel imān ol getürdi peyḡambar 'a.s. aḡa *انا مدینة العلم و علی بابها* (20) ben 'ilmün şehriyın 'Alī ol şehriñ ḡapısı dērdi ve benüm 'ammum Ca'ferü't-Ṭayyārdur atam 'ammısı Ḥamza

216a

(1) Hüseyn bin 'Alī daḡı cemī' ehl-i beytiyle ve ta'alluḡātıyla Mekkedden çıḡup Kūfeye 'azm ētmişdi Kūfede ve Başrada buncılayın (2) ḡāl olduḡundan hergiz ḡaberi yoḡdı *خير مقتل حسين بن علي رضي الله عنه* rāvi eydür (3) ol vaḡt ki Hüseyn bin 'Alī rażiya'llāhu-'anhu Mekkedden çıḡdı kim Kūfeye gide her kime buluşdı ise gitme yā Hüseyn (4) Kūfe ehlinūn sözlerine inanma dēdiler 'Abdu'llāh bin 'Abbās eyitdi gēl yā Hüseyn gitme Kūfe ehlinūn sözlerine (5) inanma Hāḫ Te'ālānuḡ ḡareminden gitme bilmez misin anları ki ataḡa ve ḡardaşuḡa ne ētdiler hemān ki saḡa daḡı eyle (6) ēdeceklerdür çünki sen gidersen bārī 'avratlaruḡı ve oḡlancuḡlaruḡı bile alup gitme evvel sen var şonra ḡācet (7) olursa bunları iletme āsāndur dēdi ne ḡadar ki 'Abdu'llāh naşīḡat eyledi Hüseyn rażiya'llāhu-'anhu ḡabūl ētmedi (8) cemī' ehl-i beyti ve ta'alluḡātını bile aldı gitdi ol vaḡt ki Hüseyn rażiya'llāhu-'anhu Mekkedden çıḡdı kırḡ atlu (9) ve yüz yayası vardı yolda bir cemā'ate uğradı ḡarāc mālın iledürlerdi Hüseyn ol mālı aldı (10) imām-ı ḡāḡ benüm ḡarāc mālı daḡı benümdür dēdi andan geçince Ferazdaḡ şā'ire ve Hümmām bin Ḡālibe uğradı (11) ki anlar Hüseyni ḡarşulayup gitmişlerdi Kūfede vāḡı' olan ḡaberlerden bī-ḡaberler idi Hüseyn anlara (12) Kūfeden ḡaber şordı eyitdiler cemī' ḡalāyık sizün gelmeñüze muntazırlardur ammā Allāhuḡ

taqdîrini bilmezüz (13) ki nedür Hüseyn eyitdi hayr ola andan geçüp Hüseyn becid gitmek ardınca oldu cehdi bu idi kim (14) Yezîd tuymadın Kûfeye vara bu yaña ‘Ubeydu’llâh bin Ziyâd ki Hâni ve Müslimi öldürdi her yaña âdemler şaldı (15) ki Hüseynün geldiğini bileler andan ‘Ömer bin Sa‘d bin Ebî Vaqqâşî okurdi dâdi iklîminün begliğini aña vârdi (16) eyitdi var Hüseyni dut getir ‘Ömer eyitdi kerem eyle bu nesneyi baña emr eyleme bir gayrı kişiye buyur dâdi (17) ‘Ubeydu’llâh eyitdi ben Rey iklîmini saña anuğün vârdüm ki Hüseyni dutasın çünki istemezsin berâtı yene baña (18) vârdi dâdi ‘Ömer eyitdi çünki böyle dârsin bir gün baña mühlet vârdi ben fikr edeyin ‘Ubeydu’llâh eyitdi (19) eyle olsun pes ‘Ömer fikr eyledi Rey sultânlığından vâz gele yene kıyamadı pes Hüseyni dutmağa ihtiyâr (20) eyledi çünki şabâh oldu dört biñ kişi alup Hüseyni dutmağa ‘azm eyledi Muharrem ayınun gurreci idi

216b

(1) kim bu niyyete qâdem başdı Hür bin Yezîd ulu bir kişi konaq yêrlerin dêrmege viribidi meger bu Hür ‘Ali-sevenlerden (2) idi qazâyla Hüseyn dağı Kâdisiyyeye erişmege üç mil qalmışdı bir gün şabâh kim Hüseyn ehl ü ‘ayâl ile (3) göçüp giderken nâgâh Hür bin Yezîd qarşudan çıka geldi Hüseyni gördi eyitdi qanca gidersin dâdi (4) Hüseyn eyitdi Kûfeye Hür eyitdi niçe Kûfeye varursın ki ‘Ubeydu’llâh bin Ziyâd geldi Müslim bin ‘Aqîli (5) öldürdi ve ‘Ömer bin Sa‘d bin Ebî Vaqqâşî seni dutup öldürmege viribidi ben önürdi konaq (6) yêrlerin görmege giderin hâzır ol ki ‘Ömer bin Sa‘d dört biñ kişiyle erişdi elüğden gelürse dön (7) yene Mekkeye git dâdi Hüseyn eyitdi bunca ‘avratla oğlanlar yene dönmeq qanca olur dâdi Hür eyitdi (8) yarı yoldan şap bir halvetçe yere qon şâyed çeri gece gide seni duymayalar Hüseyn yoldan (9) şapdı Fırat kenârında Kerbelâ dâdikleri şahrâya varup qondu ‘Ömer¹⁵⁰ Sa‘d işitdi kim Hüseyn (10) Kerbelâyâ qonmuş leşkerini çeküp üzerine geldi Hüseyn ol leşkeri gördi âlâyı bağladılar ceng için (11) yarağıyla tûrdı ol dū-tā yayı (?)¹⁵¹ önine dutdı kırk atlu eyle âlâyı bağlayup dururken ‘Ömer (12) yetišdi Hüseyni göricek ‘Ömer bin Sa‘d bin Ebî Vaqqâş çeriden seçildi ilerü gelüp Hüseynine selâm vârdi (13) eyitdi ey peygambarumuz oğlı bilürüz ki hilâfet bâbında haq senüñdür ammâ nêdelüm ki Haq Te‘âlâ hilâfetini size (14) naşib etmedi atañ bunca belâ ve zañmetle âhir bu sevdâda helâk oldu hilâfetde hergiz râhat olımadı (15) qardeşun Hasan bu nesneyi bilüp hilâfetden vâz geldi sen dağı kerem eyleyüp benüm ögüdüm dut hilâfet (16) sevdâsından geç Yezidle bî‘at eyle hilâfeti aña ımarla fâriğ otur dâdi Hüseyn eyitdi çünki hâl (17) böyle oldu benümle üç nesnenün birisini eyle ya baña mühlet vârdin ki yene Mekkeye varam oturam hilâfet tara- (18) gından fâriğ olam ya bir belürsüz ben varam epsem oturam yâhūd Yezîd qatına varam dâdi ‘Ömer eyitdi (19) hûb söyledün ‘Ubeydu’llâha nâme göndereyin ne buyurur dâdi pes ‘Ömer¹⁵² leşkerle ol arada qondu

¹⁵⁰ ‘ Amru

¹⁵¹ توتاي توتاي tū-tā yāy

¹⁵² ‘ Amru

‘Ubeydu’llāha (20) nāme yazdı ‘Ubeydu’llāh eyitdi Hüseyn ol benüm katuma gelsün ki Yezîd katına ben varayım Hüseyn eyitdi andan

217a

(1) dur ki seyyidü’ş-şühedâdur ben ol kişinün qaradaşyum ki peygambar aña şâib-i ehlü’l-cennet demişdür bu sözden murâdum oldur ki (2) kâfirler ‘İsâ eşeginün toynağına ‘izzet ederler cuhûdlar Mûsâdan bir nişâne görseler ‘izzet ederler (3) peygambar katında benüm bu vechle ‘izzetüm varken sizün haqqunuzda ben ne günâh işledüm ki benüm kanımı helâl görürsüz (4) hürmetümi terk eyledünüz ben aranızda kan dökmedüm ve mâlunuz almadum benüm kanımı helâl gördünüz ben (5) Medîne ceddümün kabri üzerinde fâriğ otururken beni anda oturmağa komadunuz ki andan Mekkeye geldüm (6) ki oturam baña nâmeler gönderdünüz benümle bî‘at êtdünüz başdan çıkardunuz şimdi getirüp beni ele vêrdünüz (7) eger dilersenüz ki Haqq Te‘âlânun rahmetinden ve ceddümün şefâ‘atinden mahrûm olmayasız baña yol vêrün yene Mekkeye (8) varayın dünyâ riyâsetinden vâz geldüm epsem oturayın dâdi hiç kimesne Hüseynine cevâb vêrmedi Hüseyn (9) eyitdi el-hamdi’llāh dēyecegüm dēdüm yarın Haqq Te‘âlâ katında haqqına var ise zâhir ola dâdi andan at (10) başını çeküp durdı ceng êtmek evvel anlardan olmasına muntazır oldı tâ şunğa degin şabr eyledi (11) kim ‘Ömer Sa‘d leşkerinde ‘Abd bin ‘Amru adlu bir kişi meydâna çıkdı Hüseynine eyitdi ey cehennemlik niçe bir söylersin (12) ya‘nî bu sözle elümden cân kırtaram mı dērsin dâdi Hüseyn razîya’llāhu-‘anhu eyitdi ben Allāhdan rahmet (13) umarın ümîdüm oldur ki cehenneme sen varasın dâdi çün ‘Abdu’llāh Hüseynün üstine at şaldı (14) Hüseyn eyitdi yâ Rabb sen bunu helâk eyle (eyle) dēyince atınun ayağı bir çukura gitdi ‘Abdu’llāh düşdi (15) ayağı üzengünde kaldı sürüyü sürüyü pâre pâre eyledi çünki ol öldi Hürri bin Yezîdü’t-Tehemî (16) ki Hüseynine gelüp yoldan şap çeri geliyorur dēmişdi at depüp Hüseynün qarşusına gēldi yoldan Hüseynine (17) ‘ahd eylemişdi eyitdi e’s-selāmu ‘aleyke yâ İbn Resûl’llāh Hüseyn eyitdi ‘aleyki’s-selām ne işe geldün dâdi (18) eyitdi anuçün geldüm ki senün öninde baş oynayıc düşmenüğe kılıc uram tâ ki önünde şehîd olam (19) dâdi Hüseyn eyitdi şehâdet mubârek ola ucmağ saña beşâret olsun andan dönüp ‘Ömer bin Ebî (20) Vakqâşa eyitdi ne durursın meydâna çık saña erlik göstereyin dâdi eyle dēyicek ‘Ömer yayın eline aldı

217b

(1) Hürre bir oğ ki atdı Hürri evvel arada şehîd eyledi andan ‘Ömer bin Sa‘d leşkerinden ‘Ubeydu’llāh bin Ziyâde (2) kullarından Nisânla Sâlim meydâna çıkdılar Hüseyn leşkerinde er diler Hüseyn leşkerinden Habib bin Aḥharu’l-Muṭahharla Yezîd bin- (3) ü’l-Huşayn anlara muqâbil vardılar ikisin dağı depelediler anlarun ‘ağabince Mu‘kîl bin Yezîd çıkdı Hüseyn leşkerinden (4) Yezîd binü’l-Huşayn ilerü vardı Maşalı depeledi bir dağı geldi anı dağı depeledi andan şonra ‘Ömer (5) leşkerinden Mezâhim bin Hârîş çıkdı Hüseyn leşkerinde Nâfi‘ bin Hilâl

karşu varup harbeyle urup (6) depeledi ol gün çatı ıssı oldu Hüseyinün yāranları şusuz buñaldılar ‘Amru binü’l-Haccāc eyitdi (7) bunlarla bir bir şavaş étmek olmaz bunlar ölüm eri olmışlardur buyur leşkere bir aradan hamle kılsunlar dēdi (8) ‘Ömer bin Sa‘d işāret eyledi tīr-endāzlar öñ şaffa çıkdılar Hüseyinün leşkerine hücum éttiler yigirmi kişi depelediler (9) niçesin mecrūh eylediler Hüseyin diledi kim kendüsi at şala yāranları kıomadılar mādām ki bizde birümüz (10) diri ola sen meydāna girmek olmaz dēdiler Hüseyinün gözleri yaşıla tōldi at başın çeküp durdı (11) yāranlarından bir bir gelürlerdi es-selāmü’l-‘aleyke yā İbn Resūlu’llāh sağça biz uş gitdük dērlerdi (12) Hüseyin eydürdi ve ‘aleyki’s-selām uş biz dañı arduñuzdan yetişdük dērdi bu vechle ol yüz (13) kırk kişi Hüseyinün öñinde şehīd oldılar Hüseyin hemān kıardaşlarıyla ve oğlanlarıyla kıaldı Hüseyin eyitdi (14) şimden şonra nevbet başa degdi diledi kim at meydāna süre ulu oğlı ‘Alī Ekber atasından destūr (15) aldı meydān dilek(?) on def‘a düşmen çerisine at şaldı her hamlede üçer dōrder kāfiri toprağa bırağıdı (16) şusuzlıkıdan dili ağızında kıururdu pes atası kıatına geldi şusuz buñaldım ya ata dērdi Hüseyin (17) eyitdi ey ciger küşem elümden ne gelür şuya çāremüz yok dēdi mubārek dilini çıkıarup ‘Alīnün ağızına vērdi (18) ‘Alī Hüseyinün dilini kim emdi tāze hayāt buldı ikileyin düşmene at şaldı bir niçe kāfirleri yere (19) bırağıdı āñir ‘Ömer bin Sa‘d leşkerinden Mürre bin Sa‘d gāfilken ‘Alīnün ardından geldi kılıca çaldı ‘Alī (20) Ekberi iki pāre eyledi kāfirler üşe geldiler anı pāre pāre eylediler Hüseyin anuñ öldüğü göricek

218a

(1) çağırdı ağıladı anı degin Hüseyinün āvāzın kıemesne işitmiş degüldi Zeyneb çādırdan taşra geldi ‘Alīnün üstine (2) düşdi ‘avrat oğlan feryād eylediler Hüseyinün anlarıñ *كلمة* (?) ‘Alī ardınca ‘Abdu’llāh bin Müslim bin ‘Aķīl meydāna at (3) sürdi ‘Ömer leşkerinden ‘Amr ve Bercercīh karşı geldi ‘Abdu’llāh alında bir oğla urındı dōnince (4) arķasında bir oğ dañı urdılar şöyle ki göğsinden çıkdı (çıkdı) gitdi anlar ardınca Ca‘fer bin ‘Aķīl (5) çıkdı anı dañı bir oğla düşürdiler şöyle ol idi kim Hüseyinün kıatında bēş kıardaşı kıaldı ‘Abbās (6) ve ‘Abdu’llāh ve ‘Oşmān ve Muħammed ve Ca‘fer ve Muħammed Ĥanefiyye kıaldı ve ‘Ömer bin ‘Alī kıaldı anlar dañı anda ĥāzır (7) degüllerdi ve dañı ‘Alī-aşğar kıaldı ki anuñ adına Zeyne’l-‘Ābidīn dērlerdi ol dañı ĥasta idi çādır içinde (8) yaturdı anda Hüseyinün bir küçük kıardaşı vardı on yaşında idi adına Kıāsım bin (9) ‘Alī dērlerdi Hüseyinün zebūnlıgını gördi tūrdı geldi kıılıc kıuşandı taşra çıkdı kim (10) şavaşa gire Hüseyin eyitdi sen oğlancuksın şavaş edemezsin gitme dēdi ol eyitdi yā ‘ammı peyğambar ĥaķķıçūn (11) dōnmezsin dēyüp ilere yōriyinçe bir kāfir ilerü geldi anı depere tūtdı kıılıcladı iki pāre eyledi andan (12) ol bēş kıardaşı bir aradan hamle kııldılar birķaç kāfiri depeleyince anları dañı araya aldılar bēşini (13) dañı şehīd eylediler Hüseyinün atını dañı oğla urdılar at düşdi Hüseyin yayan kıaldı şöyle şavaşa idi (14) kim dili ağızı içinde kıabķara olmışdı güneş dañı ikindü yerine varmış idi āñir Hüseyin şol kıadar za‘if (15) oldu ki oturdı kıemesne ilerü gelüp öldürmege cūr‘et edemezler idi meger Hüseyinün bir yaşarca oğlancuğı var- (16) dı adına ‘Abdu’llāh dērlerdi ol

oğlancuğun āvāzın işitdi istedi kim göre pes getürdiler bağına başdı (17) yüzine yakınca pes kāfir ol oğlancuğı okla kulağı tozına urdı hemāndem oğlancuğ cān vèrđi (18) Hüseyn eyitdi **إِلَيْهِ وَإِنَّا لِلَّهِ إِنَّا** andan oğlancuğın elinden bırağdı eyitdi yā Rabb sen şabır vèr (19) gelen eyle dèyüp tırdı geldi Fıratdan¹⁵³ yaña yörđđi düşmen leşkeri önđnden şavıldı şuya degi var- (20) dı yüzi üzerine yatdı kim şu içe Şimr-i lā'ın eyitdi bu susızlığđan böyle zebündur şu içecek olursa

218b

(1) yène hayāt bulur şu içmege komanđ dèđđ Hüseyn dağı ağızına bir pāre şu aldı kim içe ya bir kişi ağızına bir (2) okla Hüseyni urdı Hüseyn eliyle ol okı çekđđ ağızın dağı şuyı dökđđ yène çādırđ (3) kapusına gelüp tırdı 'Ömer bin Sa'd ilerü vardı kim Hüseyni öldüre Hüseyn anuğ yüzine bağıđđ (4) beni öldürmege sen mi gèldüğün dèđđ 'Ömer el çekđüğünde yène döndi ilerü vardı tıran halka (5) ne durursın öldürmek ardınca oluğ dèđđ yayağ tıran 'Arablar Hüseynünğ üstine hüçüm eylediler ikileyin (6) hamle eylediler Hüseyn bir niçe 'Arabı depeledi Şimr-i lā'ın ve 'Ömer bin Sa'd at üstünden tırup Hüseynünğ cengini (7) temāşā ederlerđđ 'Ömer Şim(r)e eyitdi hiç şuncılayın er gördüğün var mıdur ki bunca ehl-i beyti gözi ö- (8) nđnde kırıldı niçe günden berü şusız ve bunca yerde yarası varken henüz cengini temāşā eyle erlik bundan (9) özge olsa olmaz dèđđ ol vağt Hüseynünğ gevdesinde otuz dört yerde kılıc yarası vardı ve otuz (10) üç yeri ok ve harbe yarası vardı āğır Hüseyn şusızlığđan ve kanı ağıduğđndan zebün olup (11) oturđđ Şimr-i lā'ın kendü hāşıl erinden altı kişide Hüseynünğ üzerine hüçüm eyledi Derā'a adlu bir kāfir imām (12) Hüseyni kılıcladı bir kolını düşürđđ Hüseyn bir eliyle aña hamle eyledi mecāli olmadı kim dura diledi kim çādır içine (13) ardından sünüyle vurdılar gögsinden çığıđđ Hüseyn düşđđ ol kāfir sünüsün çekince Hāzret-i Hüseynünğ (14) dağı rüħı Hāğ Te'ālā Hāzretine gitđđ **إِلَيْهِ وَإِنَّا لِلَّهِ إِنَّا** çünkü Hüseyn şehid oldu Şimr-i lā'ın ilerü varup (15) başını kesđđ Eş'aş gönlegin çığıardı Ebğar bin Ka'b tonın çığıardı Ağfeş bin Yezid 'imāmesini aldı (16) ve İbn Budeyl kılıcın aldı andan sonra epsem Şimr içeri çādıra girdi çādır içinde ne kadar 'avrat oğlan (17) varsa şoyđđ eginlerinden başlarından ne bulaydı aldı 'avrat oğlan feryād eylediler 'Ömer bin Sa'd (18) anlaruğ feryādların işidüp ilerü gèldi gördi kim Şimr-i lā'ın kılıcın çığıarmış kaşđ eylemiş ki 'Alī aşğarı (19) hemin yatduğı yerde depeleye 'Ömer çağırdı eyitdi utanmaz mısın bir hasta oğlancuğı öldürüp nèdersin (20) dèđđ Şimr eyitdi baña Emir 'Ubeydu'llāh bin Ziyād şöyle buyurmuşdur ki āl-i 'Alinünğ erkeğini kırayum 'Ömer eyitdi

219a

(1) müselmānlar kāfir dağı fırsat bulsalar ma'şüm oğlancuğlarını öldürmezler sen dağı bunu al 'Ubeydu'llāhuğ katına iletde (2) öldürürse öldürmege güç degüldür dèđđ fi'l-cümle 'Alī aşğarı öldürmege komanđ andan Şimr-i lā'ın buyurđđ (3) Hüseynünğ üstine at yoritdiler şöyle oldu kim

¹⁵³Kırat

Hüseyinün mübarek vücûdî at ayağı altında heriseye döndi (4) andan ‘Ömer nâme yazup Hüseyinün ahvâli (Havle) bin Yezîdü’l-Aşâhi ile ‘Ubeydu’llâh katına viribidi ertesi ‘Ömer kendü halkından (5) ölenleri ki seksen (seksen) sekiz kişi idi defn êtdürdi Hüseyin tarafından ölenleri şöyle kodılar defn (6) êtmediler Hüseyinün ehl-i beytini başları açuk ve yalıncağ deveye bindürdiler ‘Alî binü’l-Hanîyi dağı bir deveye (7) şardılar Kûfeye iletdiler Hüseyinün gevdesi kalan ölmüşlerle üç gün Kerbelâda yatdı üç günden (8) sonra ‘Âzeriyye adlu şehrün halkı gelüp anları devşürüp bir arada defn êtdiler Havle bin (9) Yezîd Hüseyinün başını ‘Ubeydu’llâh bin Ziyâduñ katına getürdi umardı kim ‘Ubeydu’llâh aña bunca ‘atâlar (10) eyleye anda muqayyed olmadı ertesi ‘Amr bin Sa‘d ol ‘avratları ve oğlanuqları getürdi Zeyneb ve Fâtıma (11) ve kalan kızları buçağa varup oturdılar ‘Ubeydu’llâh bakup Zeynebi gördi eyitdi el-ğamdül’llâh ki Hağ Te‘âlâ (12) sizi rüsvây êtdi atañuñ dedükleri yalan da‘vî eyleyüp imâmet taleb êtdükde yalancuqları (13) zâhir oldı dedı Zeyneb eyitdi el-ğamdi’llâh ki Hağ Te‘âlâ bizüm hânedânumuzı nübüvvetle müşerref kıldı (14) ve aşlumuzı yalancılığdan ve yaramazlığdan pâk Allâhuñ tağdîrinde hükmi ne ise oldı yarın Hağ Te‘âlâ (15) huşûrında ne ise ve yalancı kim ise zâhir olur dedı Zeynebün feşâhatini ‘Ubeydu’llâh ta‘accüb eyledi andan ‘Alî (16) Aşğarı gördi eyitdi ne kişisin ve aduñ nedür dedı eyitdi ben Hüseyin oğlu ‘Alîyin eyitdi (17) Hüseyin oğlını Allâh Te‘âlâ öldürmedi mi dedı ‘Alî tınmadı dağı cevâb vërmedi Ziyâd oğlu eyitdi (18) niçün söylemezsin ‘Alî Aşğar ki Zeyne’l-‘Âbidîndür cevâb vërüp eyitdi benden ulu bir kardaşum vardı (19) ki ‘Alî Ekberdür anı öldürdiler dedı andan eyitdi اللهميتوفىالانفسحسينموتهاوماكانانفسالابانالله (20) dedı ‘Ubeydu’llâh bin Ziyâd Zeyne’l-‘Âbidînden bu cevâbı işidicek germ oldı diledi kim anı depelendüre

219b

(1) Zeyneb feryâd eyledi ‘Alînün üstine düşdi eyitdi Hüseyinün neslinden hemân bu kaldı bizüm cemî‘ müzi evvel (2) kır andan sonra bunu öldürd dedı şol kadar tazarru‘ êtdiler ki ‘Ubeydu’llâh anı öldürmekden vâz geldi andan (3) buyurdi ol ‘avratları oğlanları başları açuk ve yalıncağ çıkardılar hağâretle alup Dimaşka ildiler (4) andan ‘Ubeydu’llâh minbere çıkdı eyitdi el-ğamdi’llâh ki hağ zâhir oldı Hağ Te‘âlâ müselmânlara nuşret eyledi (5) yalancılar neslini kesdi rüsvây ve melâmet eyledi dedı ‘Ubeydu’llâh bin ‘Atîkü’l-Ezdî ol meclisde (6) hâzır bulındı tırı geldi eyitdi ey kavm Hağ Te‘âlâ katında yüzi kara Tanrı düşmeni yalancı (7) sensin ve saña tâbi‘ olan kâfirlerdür ki peygamberuñ evlâdını öldürdün şimdi minbere çıkdun (8) şiddîklar mağâmında oturduñ yalan söylersin dedı eyle dëyicek ‘Ubeydu’llâh bin ‘Aķîki pâre pâre eylediler (9) bu yaña Hür bin Qays Hüseyinün başını Yezîdün katına iletdi Yezîd ol başı qarşusına kodurdi (10) birez fikr eyledi andan ‘Alî bin Hüseyine eyitdi yâ ‘Alî atañ bizümli kavmı gıtdi benüm kaderümü bildi benümle sultânlık (11) çekişdi bâtıl da‘vî eyledi Hağ Te‘âlâ anları şöyle eyledi dedı ‘Alî bin Hüseyin eyitdi (12) ماالصابكمنمصيبةفىالارضولافىانفسكمالافىكتابمنقبلاننبرأهانذلكعلىالميسير (13) ‘Alî bu âyeti okuyıcağ

Yezîd oğlu Hâlidün yüzine bakdı Zeyne'l-Ābidîn cevâb vèr dèdi Hâlid cevâb (14) vèrmedi Yezîd eyitdi eyt ki *يعفر عن كثير* andan Yezîd fahırından¹⁵⁴ (15) bir ağac eline aldı Hüseynün mubârek ağzını ve tudaqlarını dürtti eyitdi yüzi kara olsun (?) (16) (?) cānî ki seni böyle eyledi eger hâzır olsa böyle étdürmezdim dèdi andan Hüseynün ehl-i beyti Nu' mân bin Sire (17) işmarladı alup anları Medîneye ilette 'Alî bin Hüseyni çatına okudu oğşadı hâtırcuğun tesellî eyledi (18) ki ben anda hâzır bulinsam size bu işi étdürmezdim neylemek gerek ne qaderde böyle idi kim oldu var qardaşcuqlaruñla (19) Medînede otur ne hâcetün varsa buyur ben yèrine koyaym dèdi *حديث ولایت سلیمان بن زیاد بن خراسان* (20) bundan ol işidüp durursın ki Yezîd bin Mu'āvîye Kûfeyi ve Silvâdı ve 'Irâkı 'Ubeydu'llâh bin Ziyâda

220a

(1) vèrmişdi kim Hüseyn bin 'Alî öldüre evvelden Başra ve Hōrāsân ve Sistân hōd 'Ubeydu'llâhuñ elinde idi ammâ (2) Yezîd Hōrāsânı ve Sistânı 'Ubeydu'llâh eli(n)den alup ğayrı kişiye vèrmişdi 'Ubeydu'llâh umardı kim Hüseyn öldüricek (3) ol vilâyetleri dağı aña ola Yezîd vèrmedi belki nâme yazup 'Ubeydu'llâha emr eyledi ki 'Irâk leşkerinden (4) Süleyme bin Ziyâda alt(ı) biñ leşker vère tâ ki vara Hōrāsân vilâyeti feth eyleye pes 'Ubeydu'llâh altı (5) biñ eri Süleyme koşdı 'azm-i Hōrāsân kıldı evvel Merv şehrine vardı Ceyhün şuyını geçdi (6) Tatarla uğraşdı Sa'd Semerkandı tâ Hōrezm qapusına varınca feth eyledi bir ay tamâm ol tarafları (7) aldı¹⁵⁵ çok şehirler ve qal'alar feth eyledi *خير خروج عبدالله بن زبير بر معاوية* (8) Mekkeyi 'Ömer bin Sa'd vèrmişdi ve Medîne begligini Velid bin 'Uqbeye vèrmişdi çünkü 'Abdu'llâh bin Zübeyr Medîneden (9) Mekkeye geldi Sa'd aña nesne demeyicek Yezîdün hâtırina şübhe geldi 'Ömer bin Sa'di Mekkedden ma'zül eyledi (10) Mekke sulţanlığını Velid bin 'Uqbeye vèrdi Velid Medîneden otururdu Mekkeye bir nâib gönderdi 'Abdu'llâh (11) bin Zübeyr anuñ nâibi Mekkeye görünmedi halk iki bölük oldılar bir bölüğü 'Abdu'llâh bin Zübeyri ihtiyâr étdiler (12) ve bir bölüğü Yezîd tarafını dutdılar şöyle oldu ki 'Abdu'llâh bin Zübeyr ayru namâz kılırdı Velidün halefini (13) kendüye tâbi' olanlarla ayru kılırdı Hüseynün öldüğü haberini Mekke ehli işidicek Mekke ehli Yeziddenden nefret (14) étdiler Yezîd bu hâli işitdi and içdi kim 'Abdu'llâh bin Zübeyri bende ve zincirle çatına getüre bir gümüş (15) zincir étdürdi Velid nâme yazdı kim 'Abdu'llâh bin Zübeyri ol zinciri eyle kendünün çatına viribiye 'Abdu'llâh (16) anı işitdi Yezîde nâme viribidi eytdi bu Velid bir câhil kişidür mecnündür ne işledügin bilmez eger (17) dèrseñ ki 'âlem fitneden hâlî ola Mekkeyi ğayrı kişiye vèr dèdi 'Abdu'llâh bin Zübeyrden nâme geldüğine Yezîdün (18) hâtıri hōş oldu şâyed ahsen-i vechle 'Abdu'llâh Zübeyri muţ' eyleyem dèdi Mekkeyi Veliddenden aldı 'Oşmân (19) bin Muḥammed bin Ebî Sufyâna vèrdi bu ğavġâ arasında Medîneden ve Kûfeden ve 'Irâqdan

¹⁵⁴farhından

¹⁵⁵oldı

niçe kişiler Zeyne'l-Ābidīn (20) katına gelüp bī'at edelüm demişler dedi Zeyne'l-Ābidīn rāzī olmadı hattā Medīneden çıkup gitdi

220b

(1) Sar' dedükleri köye varup oturdı Yezīd anı işidüp hātırı hōş oldı bundan sonra Yezīd (2) çün ki Mekke ehli 'Abdu'llāh bin Zübeyrle bī'at edüklerin işitdi Müslim bin 'Uqbeye ol biñ kişiyi koşup (3) Mekkenün üstine viribidi eyitdi evvel eyülikle söyle olmazsa şavaş eyle dedi Müslim bin 'Uqbe evvel Medīneye (4) geldi Medīneyi kılıcla aldı mı andan sonra Mekkeye 'azm kıldı altmış dördinci yılda Muharrem ayı olıcağ Müslim öldi leşkeri (5) Huşayn bin Şemüre ışmarladı Huşayn Mekkenün üzerine geldi 'Abdu'llāh bin Zübeyr çıkıdı Huşaynle uğraş eyledi (6) āhir Şāmiler gālib oldılar Mekkileri şıdılar 'Abdu'llāh Mekkeye girüp kal'a kapusını yapdurdı Şāmiler (7) taşlar atdılar şöyle kim Ka'benün dīvārını yıkdılar ağaccuqlarını uvatdılar mancınık atan bir kara kâfirdi müselmānlaruñ (8) Ka'besine atduğıyla fahrlanurdı taş atmağla dañı olmadı bir gün bir niçe üstüpe ve panbuğa nefit (9) bulaşdurdı mancınıkla Ka'benün üzerine atdı nefit dutuşdı Ka'benün örtüsini yaqdı Ka'be şöyle (10) yalnızcağ kaldı ammā içerüsi yanmadı ikileyin yene nefit bulaşdurup atdı yel ol vardı nefiti mancınıkuñ (11) üstine urdı mancı(nı)kı ve ol kâfiri yigirmi beş kişiyile ve mancınığla ve elleriyile yaqdı helāk eyledi (12) müselmānlar anı görüp tekbir getürdiler ol gün ki mancınık yandı Yezīd dañı Şāmda öldi Şāmiler ol (13) hāli göricek Mekkilere şavaş etmekden el çekdiler biz ayruğ tañrı evine taş amazuz dediler Yezīd (14) öldüğü vaqt 'Amru otuz toköz yaşına yetişmişdi Mu'āviye adlu bir oğlu vardı Şām ehli (15) anı Yezīd yerine halife eylediler ve anuñla bī'at eylediler gerçi Şām ehli bī'at eylediler ammā kalan fayife anı kabül (16) etmediler kırk günden sonra Yezīd oğlu Mu'āviye dañı öldi pes halāyık perākende oldılar Başra ehli 'Abdu'l- (17) Muṭṭalib oğlanlarından birisini bekledi Kūfe ehli 'Amir bin Sa'di beklediler görelüm halife kim olur dediler bunuñ (18) üzerine dört ay geçdi 'Abdu'llāh bin Zübeyr Mekke de kuvvet buldı çok kişiler anuñla bī'at eylediler 'Irāk (19) ehli ve Şām ve Kūfe ehli bize¹⁵⁶(?) seni gerek dēyü ādemler viribidiler 'Abdu'llāh bin Zübeyr Mekke den çıkmazdı beni (20) isteyen Mekkeye gelsün dērdi gerçi halkuñ çoğı 'Abdu'llāh bin Zübeyri isterlerdi ammā ba'zı halkı Hālid bin

221a

(1) (bin) Yezīdi isterlerdi bunuñ üzerine bir zamān geçdi çünki 'Ubeydu'llāh bin Ziyād 'Irākdan geldi halkuñ bu (2) vechle ihtilāfını gördi Yezīdden hātırını incinmişdi diledi kim Mervān el-Hakemi halife eyleye hilāfet hōd Mervā- (3) nuñ hātırına hergiz gelmezdi 'Abdu'llāh aña eyitdi hilāfete senden münāsib kimse yokdur dedi Mervān eyitdi (4) laṭife mi edersin dedi 'Abdu'llāh eyitdi vallāh laṭife etmezsin hilāfeti sen taleb eyle dedi anda bu halkuñ (5) ihtilāfına nazar eyledi eyitdi benüm sözüme uyarşunuz ben halife olacağ kişi buldum dedi eyitdiler sen (6) kimi ihtiyār edersen

¹⁵⁶ یره

ki biz dağı anı kabl tdk ‘Abdu’llāh eyitdi ben Mervān bin Hākemī ihtiyār eyledüm (7) eyitdiler bārekallāh rast söyledün biz dağı anı kabl eyledük ddiler Mervānı ilerü çeküp (8) bī‘at tdiler hīlāfet mubārek olsun ddiler Dīmaşķ sultānı Ŗaĥĥākuĥ murādı bu idi kim ĥalīfe ‘Abdu’llāh (9) bin Zübeyr ola Mervānla bī‘at tdklerini işidicek eyitdi mādām ki cānum gevdedmedr ben aĥa rāzī (10) degülin ki Mervān ĥalīfe ola eyle dyp Ŗām beglerine ve ‘Abdu’llāh bin Zübeyre nām getürdi her taraftan (11) leşker cem‘ oldı Mervān dağı ‘Abdu’llāh ser-leşker dindi Merĥ-i Rāĥı düdükleri yerde uĥraş eylediler (12) ok leşker helāk oldılar āĥir Ŗaĥĥāk leşkeri şındı ekşer vilāyet-i Ŗām Mervān bin Hākem elinde muĥarrer oldı (13) pes Mervān Dīmaşķa gelüp taĥta geçüp pādşāh oldı her tarafta begler ve nāibler viribidi Hālid bin (14) Yezīde Dīmaşķ begligini vrdi ve Berberi ve Dīmaşķı dağı aldı anda göçüp Ŗāma geldi خبرخروجشيعهدينبرخوارجبكوفهطلبخونحسينرضياللهعنه rāvī eydür ol vaĥt ki (ki) Müslim bin ‘Aķil bin Ebī Ŗālib Kfeye geldi (16) Kfe ehli anuĥla bī‘at tdiler sonra ‘Ubeydu’llāh bin Ziyād gelicek Müslime yardım tmediler her biri ulu evine (17) girdiler oturdılar tā ki ‘Ubeydu’llāh bin Ziyād Müslim bin ‘Aķil öldürdi sonra Hüseyin bin ‘Alī gelicek aĥa dağı yardım (18) tmediler hemān anı Kerbelā yazusunda şusuz şehīd tdiler ki bu nesnede ĥaĥā tdiler ve ĥatı günāh-kārī (19) oldılar Süleymān Ŗuradı beg dindiler her tarafta nāme gönderdiler ve niçe leşker cem‘ eylediler dört yıl tamām bu tedbiri (20) tdiler altmış beşinci yıl olıcaĥ Muĥtār Mekkenen Kfeye geldi şī‘a tāyifesine eyitdi niçeye dek gizlenrsiz ddi

221b

(1) ve Süleymān Ŗurada eyitdi şimden sonra vaĥtidr ki ıķasın Hüseyinün ĥanını taleb eyleyesin ki cihān ĥalīfeden (2) ĥālīdr hiç şimdiye denk fırsat olmaya ddi Süleymān eyitdi henüz vaĥt degüldür bunlar bu sözde iken (3) Muĥammed Hānefiyyeden ytişdi yazılmış ki Süleymān bu bābda süst deprenür kāhelliķ ile eyle bizi isteyenler Muĥtārla bī‘at tsnler (4) ve anuĥ emrinde olsunlar dmiş anı göricek niçe kişiler Sleymānı ĥodılar Muĥtārla bī‘at tdiler Muĥtār gāyetde (5) bahādır kişi idi Ŗām leşkeri Mekkenün zerine dşdĥi vaĥtde çok bahādırlıķlar tmışdi çünki Mekke üzerinde (6) gitdiler ‘Abdu’llāh bin Zübeyr Mekkenün yıķılanlarını ve Ka‘bede mancınıķ taşından ĥarāb olan yerleri ‘imāret eyledi (7) hemān ki Yezīd ldi ‘Abdu’llāh ĥuvvet buldı āşikāre aĥa bī‘at tdiler maĥrib şehirleri cümle aĥa tābi‘ (8) oldılar ‘Abdu’llāh bin ‘mere vrdi Muĥtār umardı kim Kfe begligini kendüye vreydi ‘Abdu’llāh el-Enşārīye (9) vrdi ol sebebden Muĥtārn ‘Abdu’llāh bin Zübeyre ĥāĥrı ĥaldı işitdi kim Kfe ehli Süleymān bin Ŗuradla bī‘at (10) tmışler Hüseyinün ĥanını taleb tmege ĥuşanmışlar trup Kfeye geldi eyitdi beni Muĥammed Hānīfiyye gönderdi şöyle (11) buyurdu kim Süleymān Hüseyinün ĥanını taleb tmekte teĥīr decekdr sen ol ĥalkı çekesin eglenmeyesin Hüseyinün (12) ĥanını istemegi teĥīr tmeyesin dmişdr ddi ĥalk gelüp ‘Abdu’llāh el-Enşārīye eyitdiler Muĥtār ĥalkn içine (13) fitne bıraĥdı Muĥtārı depelemezsn çok fesād olur ddiler eyle olıcaĥ ‘Abdu’llāh el-Enşārī Muĥtārı dutup (14) zindāna bıraĥdı tā ki tārīĥ altmış beşinci yıla ytişdi hemān ki altmış beşinci yıla ĥadem başdı

Rebî'ü'l-âhirün (15) evvel gününde Süleymân bin Şurad Hüseynün kanın taleb etmekçün hüruc kıldı خبر خروج سليمان بن صرد خزايعي (16) râvî eydür ol gece kim Süleymân bin Şurad 'azm-i hüruc kıldı katında on altı biñ kişi bulundu ol gece şehrden (17) çıktı Secîle dedükleri yerde kondı eyitdiler ki evvel 'Ömer¹⁵⁷ bin Ebî Vakqâşla ceng edelüm Hüseyni ol şehid (18) eylemişdür Süleymân eyitdi gerçi Hüseyni 'Ömer Sa'd öldürdi ammâ 'Ubeydu'llâh bin Ziyâd buyruğıyla öldürdi ol (19) Şama varup 'Abdu'llâhuñ hakkında gelmek gerek anda bunları bir bir ele getürmek gerek dedi bu sözi (20) gâyetde şavâb gördiler bir menzil yer gittüklerinden sonra Fırat kenârında kondılar Süleymân eyitdi çünkü bu araya

222a

(1) geldük vâcib budur emîrû'l-mü'minîn Hüseynün kabrini ziyâret kılavüz günâhlarumuza tevbe kılavüz aña êtdüğümüz (2) vefâsuzluklarıñ 'özrini dileyevüz andan geçüp düşmenlerinden kanın isteyevüz dediler pes ol arada (3) Hüseynün kabrini ziyâret etmege geldiler hemân ki gözlerine türbe tuş oldu atlarından indiler yaqaların yırtıldılar (4) başlarına tobraq koydılar ve şol kadar feryâd ve zârî êtdiler ki beş ferseng yerde işidilürdi evvel (5) Süleymâna eyitdi es-selâmu 'aleyke ey peygambaruñ kıızı oğlı şehid bin şehid ve şiddik bin şiddik (6) ve imâm bin imâm ey zulmle ve qahrle depelenmiş ve ey ehl ü 'ayâli düşmenler elinde esir olmuş nâzük (7) bedeni atlar ayağı altında döğilmiş ey sünükleri iligiyle qarışmış ey başı sünüler şanclup düşmenlerne armağan (8) gitmiş uş bir yüzi kara günâhkâr kullarıñ yüz qarasıyla senden 'özr dilemege geldük biz ol günâhkâr (9) kullaruz ki seni düşmen elinde koduk ve 'ahdumuza durmaduk tâ ki düşmenlerün seni ve ehl ü 'ayâlünji (10) şusuz öldürdiler senün kanuñ bizüm üzerümüzdedür Haq Te'âlâ hazretine tevbe eyledük ve ceddin Muhammedden (11) utanduk egerçi senün haqkuñ bî-vefâlık eyledük şimdi cânumuzı başumuzı senün yolına qurbân etmege (12) geldük ümîddür ki Haq Te'âlâ günâhumuzı bağışlaya ve Muhammede'l-Muştafa s.a.s. bizi şefâ'atinden maħrûm (13) etmeye dedi ve bu resme şol kadar tazarru' ve zârî kılup ağlaşdılar ki gözlerinün yaşı kum üzerinde seyl gibi (14) aqdı bir gün bir gece sağı sağdılar şabâh érte namâzın kıldılar tevbe istediler gittiler Şâm yolında Quyâ (15) adlu şehre kim yetişdiler ol şehrün bege Zafrân dèrlerdi bu leşkeri göricek ihtiyâţ eyledi qal'a qapusını (16) yaptı Süleymân bin Şurad Müsebbib adlu bir kulinı gönderdi eyitdi var Zafrân söyle ki bizden ihtiyâţ eylesün (17) biz Hüseynün kanını isteyü giderüz qapuyı açsun şehr halkı bizümle şatu-bâzâr etsünler dedi Müsebbib gelüp (18) Zafrâna söyledi Zafrân hâl neydügin bilüp qarşu çıktı Süleymânı kondurdi hücced kullıklar eyledi (19) andan Süleymânı birez yer gönderdi eyitdi şimdiki hâlde Mervân binü'l-Hakem ölmüşdür oğlı 'Abdü'l-Melik tahta geçmişdür (20) sizün geleceğünüzü işidüp 'Arabın ne kadar bahâdır varisa Haţari gibi Hercil gibi bî-hadd leşkerle size qarşu gönder-

¹⁵⁷ ' Amru

222b

(1) (di)ki uğraşalar eyle olıcağ maşlahat budur ki bu arada oturasız ki ben dağı elümden geldükçe size mu'āvin olam (2) eger düşmen leşkeri gālib düşecek olursa kal'adan ırak bulunmayasız dedi Süleymān eyitdi melāmet ola ki sö- (3) yledüğüñ 'ayn-ı hağdur ve hayr naşihatdur ammā çünki biz bu işe kuşanduk Allāha şıgınduk elbetde şunda (4) varmayınca olmaz başumuza ne yazıldısa gele dedi Zafrān eyitdi çün böyle dersen bārī Şām leşkeri (5) erişmezden öñdin 'Ayni'l-Verdi ele getürmege ardınca oluğ ki anda tavar 'alefi boldur rāhat olacağ (6) yerdür dedi eyle dēyicek Süleymān ta'cille 'Ayni'l-Verde yētişüp kondı Şām leşkeri gelmezdin bēş (7) gün öğürdi şehri almış bulındı bēş günden sonra Şām leşkeriyle Hūşayn Ebī Temīz yētişdi (8) خبرواقعه عين الورد rāvī eydür çünki Süleymān 'Ayni'l-Verde yētişdi 'Abd (9) bin Ziyād Hūşayn bin Temīriye on iki biğ er çoşup Süleymāna karşı viribidi tārīhüñ altmış bēşinci (10) yılında Cemāziye'l-evveli ayınuñ yēdinci günden Hūşayn yētişdi Süleymāna naşihat eyledi eyitdi ey Süleymān (11) şimdiki zamānda hağk iki tarağdur Mervānilerdür ve Zübeyrilerdür siz hōd havāriclersiz bu arada ne istersiz (12) sizüñ bir imāmuğuz yoğdur aña tābi' olasız hemān kendü kanuğuz ki vēresiz dedi Süleymān eyitdi (13) varasız kendü nefsüğe öğüt vēr ki ne bellü müselmānsın hōd kāfirsın heftede bir imām ēdünürsüz bizüm imām- (14) umuz hānedān-ı seyyiddendür sizüñ imāmuğuz Mervān binü'l-Hakemdür ki mürted olduğı sebebden peygambar anı katında (15) sürmişdür sonra Ebū Bekr ve 'Ömer dağı ražiya'llāhu-'anhu anı kabül etmemişdür siz eyü kişi olduğunuz çün 'Oşmāni (16) öldürdünüz andan sonra peygambaruñ gözi nūrını ve kızı oğlını öldürdünüz şimdi biz sizden anuğ (17) kanın almağa geldük eger dilerseñüz elümüzde selāmet kurtulasız 'Ubeydu'llāh bin Ziyādi elümüze vērüh (18) ve 'Abdü'l-Melik bin Mervāni hilāfetden 'azl eyleñ size dōstlık ēdelüm dedi eyle dēyicek Hūşayn kağıdı (19) leşkere işāret eyledi aħşam olunca şavaş ētdiler şabāh olıcağ 'Ubeydu'llāhdan sekiz biğ kişi Hūşayna yardım (20) yētişdi olgün 'azim ceng oldı ve çok kişi düşdi ertesi yēne bēş biğ kişi dağı viribidi

223a

(1) varduğça Hūşayn leşkeri kuvvetlendi ve Süleymān çerisi zebün oldı āhir Süleymān atdan indi yayağ (2) oldı leşkeri dağı yayağ oldılar şavaş ēderken Süleymāna oğ toğındı Süleymān öldi Müsebbib (3) sancağı düşürmedi yēne şavaşa girdi Müsebbibi dağı öldürdiler yērine 'Abdu'llāh bin Sa'di geçdi anı dağı (4) öldürdiler Ruqā'a sancağı götürdi şavaş eyledi geceye dek gayret eyledi gece olıcağ şındı kağdı (5) iki biğ miğdārı ādemisi kalmışdı Zafrāna gelince Şām leşkeri anları kırıldılar ol aradan leşker (6) yēne döndi Zafrān Ruqā'a aya üç gün konuklık eyledi andan geçüp Ruqā'a yēne Kūfeye geldi ne Muhtār (7) henüz 'Abdu'llāh bin Zübeyrüh hābsinde idi خبر مروان بن الحكم يبيع عبد الملك بن مروان (8) rāvī eydür ol vağt ki Mervān hilāfet tağtına oturdu ve leşkeri 'Abdu'llāh bin Zübeyre işmarladı seksen bir (9) yaşında idi Hāsān bin Mālik Ürdün عاصم emīri

idi bu Mervān Hālid bin Yezān ki anasın istedi (10) aldı tā ki hilāfet kendü oğulları elinde qala pes ‘Abdü’l-Melik velī‘ ahd eyledi ‘Ubeydu’llāh bin Ziyādi (11) leşker eyledi hemān ki Süleymān Şāha kaşd eyledi Mervān ‘Ubeydu’llāh(ı) Süleymāna virbidi ‘Ubeydu’llāh gitdi (12) hemāndem Mervān öldi oğlu ‘Abdü’l-Melik Mervān yerine hālīfe oldı ba‘zılar eydür Mervānı Hālidūn anası öldürdi (13) iş bu vechle kim Mervān hasta idi sarāyı hālvet eyledi ve bir yaştuğı Mervānuñ ağızı üstine kodı tā ki tūn- (14) cuğup öldi hemān ki şabāh oldı Mervān öldüğü haberi bilindi ‘Abdü’l-Melik bin Mervān tahta geçdi Mervānuñ (15) nesebi Mervān binü’l-Hakem binü’l-‘Āş binü’l-Ümeyye binü’l-‘Abdü’ş-Şemsdür خیرخوارج بصرموخروج مختار (16) rāvī eydür ol vaqt ki Yezīd öldi Başrada ve Kūfede havāricden çok kişi cem‘ oldılar Nāfi‘yi emīr édindiler (17) ‘Abdu’llāh bin Zübeyr ‘Abdu’llāh el-Hatemi viribidi Başra dutdı Nāfi‘ andan emīr eylediler ‘Abdu’llāh bin Zübeyre şehrden (18) çıkardı Nāfi‘ yigirmi biñ kişiyle Başrada taşra oturup her gün ‘Abdu’llāh bin Zübeyre el-Hatemi ile şavaş (19) éderdi tā şuna degin ki ‘Abdu’llāh qardaşı ‘Oşmānı ser-leşker eyleyüp Başranuñ üstine viribidi ittifāk (20) havāric galebe étdiler ‘Oşmānı öldürdiler Başrayı tamām tıtdılar ‘Abdu’llāh bin Zübeyr ‘Abdu’llāh Hārisi viribidi

223b

(1) uğraşdılar Nāfi‘i öldürdiler Nāfi‘ yerine ‘Abdu’llāh bin Māhūd emīr oldı her gün iki tarafda ceng ve ^{و شرب} (?) (2) eksük olmadı varduqça havāric kuvvet buldı āhir ‘Abdu’llāh bin Zübeyr Hōrāsān sultānı Mehlibe nāme yazdı (3) ki havāricile ceng eyleye vāqı‘ada Mehlib bir niçe def‘a havāricle ceng eyledi üç yıl tamām ceng eksük olmadı (4) āhir havāric leşkeri şındı ve havārici kılıcdan geçürdi Hicretūn altmış (altını) altıncı yılında ‘Abdu’llāh bin Zübeyr (5) ‘Abdu’llāh Yezīdi Kūfeden ‘azl eyledi ‘Abdu’llāhbin Muṭī‘e vērđi bu vaqt olıcaq Muṭtār hüruc kıldı (6) rāvī eydür ol gün ki Ruqā‘ Şāmdan şınup havāric leşkeriyle Kūfeye gēlmişdi Kūfeye gelicek Muṭtār zindān- (7) dan çıkardı sarāyına getürdi uğurlayın sarāyda oturdu taşra çıkmazdı bunuñ üzerine birkaç gün (8) geçicek Muṭtār tıyıldı aña çok kişi gelür gider oldı bu nesneyi ‘Abdu’llāh bin Zübeyrūn sem‘ine yētişdi kaşd (9) eyledi kim Muṭtārı yēne duta Muṭtār saht hīle eyledi hicretūn altmış altıncı gēcesinde Rebī‘ü’l-evvelinūn nışfi idi (10) penc-şenbe gēcesi idi Muṭtār kendiyle bī‘at eyledi halkla ittifāklaşup şehrde taşra çıkdı biñ altı yüz (11) kişi vardı ‘Abdu’llāh bin Muṭī‘ işidüp leşker gönderdi kim Muṭtārla şavaş eyleyeler ittifāk Muṭtār gelen (12) leşkeri şıdı ‘Abdu’llāh bin Muṭī‘ün üstine geldi gēce içinde ‘Abdu’llāh kaçdı qatında ne kadar leşkeri (13) varsa şabāh Muṭtārı gelüp tapu kıldılar ve anuñla bī‘at eylediler pes Muṭtār sultānlık sarāya girdi beytü’l-māl (14) qapusını açdı leşkeri dağı on biñe yētişmişdi beytü’l-māldan toquz biñ kerre biñ aqça aldı (15) qatında olan leşkere üleşdürdi her birisini ganī eyledi ‘Abdu’llāh bin Muṭī‘ ki dün içinde sarāyından (16) çıkmışdı Ebū Mūsā el-Eş‘arīnūn sarāyına düşmişdi bu nesneyi Muṭtār(a) bildür(di)ler Muṭtār ‘Abdu’llāh bin Muṭī‘ severdi (17) ādem viribidi eyitdi Ebū Mūsānuñ sarāyını dutmışsın uğurlayın çıkasın gidesin ki tıyarlarsa seni (18) öldürelər dedı ‘Abdu’llāh bin Muṭī‘ on

gün mühlet istedi kim yarağ göre Muhtâr aña yüz biñ aqça gönderdi (19) ki harclıq édinsün ve çıksun şehrde durmasun gitsün dedi pes ‘Abdu’llāh bin Muṭī‘ ol arada çıkup (20) Başraya gitdi pes Muhtâr tamām şevket buldı her şehrde bir emīn gönderdi qardaşı ‘Abdu’llāh bin Māliki

224a

(1) Medīneye gönderdi Muḥammed bin ‘Uṭāridi Azerbaycāna gönderdi ‘Abdu’r-raḥmān bin Sa‘ di Mūşula gönderdi İshāqı (2) Medāyine viribidi bunla her şehre ki vardılar halkı Muḥammed Ḥanefiyye için bī‘at(e) da‘vet eylediler Muḥammed (3) Ḥanefiyyenüñdür hilāfet dēler idi *خبر واقعه مختربا عبيد الله بن زياد* rāwī eydür (4) ol vaqt ki Mervān ‘Ubeydu’llāh bin Ziyāda beglerbeglik vērđi pes anı ḥavāric leşkeriyle uğraşmağa viribidi evvel (5) gitedükden sonra Mervān eglenmedi öldi çünkü ‘Abdü’l-Melik bin Mervān pādşāh oldı ‘Ubeydu’llāh(ı) yēne (6) mertebesinden muqarrer kıldı pes ‘Ubeydu’llāh biñ er vērđi ki Mūşula ve ‘Irāqa vara ol tarafları fetḥ eyleye (7) pes Muhtâr işitdi Yezīd bin Enese leşker koşup ‘Ubeydu’llāh bin Ziyādla uğraşmağa gönderdi zīrā işitmişdüm (8) kim ‘İlān ‘Arablar(ı) ki ‘Ubeydu’llāh bin Ziyādla bī‘at etmişlerdi ‘Ubeydu’llāh bin Ziyādun yolın bağlamışlardı Mūşula (9) varmağa qomamışlardı bu Yezīd bin Enes gerçi bahādır kişi idi ammā ḥasta idi Muhtārun sözün dutdı (10) leşkerden üç biñ bir er yigit aldı ‘Ubeydu’llāh bin Ziyād bu haberi işitdi Rabī‘a iki biñ kişi koşup (11) Yezīd bin Enese muqābil gönderdi Yezīd bin Enes katı ḥasta idi Zammārı yērine ḥalīfe eyledi pes (12) iki leşker birbirine buluşdılar uğraşdılar Zammār leşkeri gālib geldiler Şām leşkerini şıdılar aḥşam érişince (13) kırdı aḥşam namāzı vaqtında üç yüz bahādır kişinün elin bağlayup zincirle Yezīd bin Enes qatına getür- (14) di şol ḥālinde idi kim Yezīd bin Enes cān nez‘inde yaturdı dili dutılmış idi Zammār ilerü varup (15) ḥālī bildürdi öldürün dēmege mecālī yoğdı eliyle boğazına işāret eyledi üç yüzün daḥı (16) taḥtı ayağında boğazladılar aḥşam vaqtı ki Muḥammed bin Yezīd bin Enes daḥı öldi Muhtâr işidüp İbrāhīm (17) bin Mālīke yēdi biñ er koşup Zammāra yardıma gönderdi ki ‘Ubeydu’llāh bin Ziyādla uğraşa İbrāhīm (18) bin Mālīk gitedüğinden üç gün sonra Kūfe ehli Muhtārla ‘āşī oldılar Muhtārı taḥtından indürmek isterler (19) Muhtār anlarla mudārā eyledi bir iki gün mühlet istedi tēz uğurlayın İbrāhīmün ödinden hecīn vērđi (20) İbrāhimi kığırdı İbrāhīm becid gēldi Kūfe halkı görđi ellerinde kılcı Muhtārun üstine hücüm etmişler Kūfe

224b

(1) ehli İbrāhīmün geleceğinden gāfillerdi İbrāhimi göricek şaşdılar étdükleri işe peşimān oldılar İbrāhīm Mālīk Muhtārun (2) sarāyına geldi eyitdi ne ḥāldür dedi Muhtār eyitdi bunlar ‘ahdlarını şıdılar ben daḥı sen gēlince bunlara mudārā eyledüm (3) dedi İbrāhīm eyitdi bunlar ne itlerdür ki sen bunlara mudārā kılasın dedi hemāndem leşkerine işāret eyledi Kūfe (4) leşkerine kılcı koydılar aḥşam olunca kırdılar ittifaq ol aḥşam Medīneden ādem gēldi Muhtār aña eyitdi (5) Muḥammed Ḥanīfe benümçün ne söyler dedi eyitdi Muḥammed Ḥanefiyye senünçün eydür ki yalancı olmuş ki

Hüseyinün kanın taleb (6) etmekçün gitdi Hüseyinün başın kesenler ve üzerine at yöridenler ve geycegin şoyanlar ve ehli ve ‘āyalin öldürenler (7) şehirlerinde dururlar gözi karşısına yörürler tınmazlar dedı pes Muhtār bu sözi işidicek eyitdi vallāh (8) Muhammed Hanefiyye togru söyler pes nāibe emr eyledi Hüseyini öldürenlerden biñ yüz kişi kılıcdan geçürdiler Hüseyinün (9) üzerinde varanlarından ve ehli ve ‘āyalini şoyanlardan iki yüz elli kişi dutup boynın urdılar ‘Ömer bin Sa‘d (10) bin Ebī Vaḳḳāş ve Şimr Zī’l-Cevşeni dutup esir eyledi kalan ḥalāyık tağıldılar kaçdılar Başraya gitdiler (11) çünkü Hüseyinün mubārek başını ol kesmişdi dutup Muhtāruñ katına iletdiler Muhtār buyurdı elini ayağını (12) evvel kesdiler andan sarāy kapusına bıraḳdılar ayağ altında helāk oldu fi’l-cümle Hüseyini oḳla uranlardan (13) ve kılıcla çalanlardan ve geycegin şoyanlardan yigirmi bir kişinün başın kesdiler andan oda yaḳdılar kalanı (14) kaçup Başraya gitdiler *أمدن مثنى از بصره نزد مختار* rāvī eydür ol vaḳt ki Muhtār Kūfeden (15) ḥurūc eyledi Müşennā Başrada idi işidüp Muhtāruñ katına gēldi Muhammed Hanefiyye Mekketu’llāhda oturup dünyā resminden (16) fāriğ olup ‘ibādete meşḡul olmuşdı ‘Abdu’llāh bin Zübeyr Muhammed Hanefiyyeyi dutdı elbette benümle bī‘at eyle dedı (17) Muhammed Hanefiyye rāzī olmadı yēdi kişiyle Muhammed Hanefiyyeyi tutup zindāna bıraḳdı elbette bī‘at etmek gereksiz yok (18) dērsenüz sizi öldürürin dedı Muhammed Hanefiyye andan bir yıl mühlet istedi ‘Abdu’llāh bin Zübeyr eyitdi çāre (19) yokdur fi’l-cümle iki ay mühlet rāzī oldu ‘Abdu’llāh bin Zübeyr aña iki ay mühlet vērdi bu şart üzerine (20) kim zemzem evinden taşra çıkıma otura pes üzerine müvekiller ḳodı Muhammed Hanefiyye uğurlayın Muhtāra nāme

225a

(1) gönderdi baña çāre işbu zālīmün elinden beni ḥalāş eyle dedı Muhtār anı işidüp şād oldu ya‘nī (2) ki Muhammed Hanefiyye aña muhtāc oldu ol ḥidmeti etmeki cānına minnet eyledi Muhammed Hanefiyyenün nāmesin oḳudı katında (3) olan leşker işitdiler andan Muhtār eyitdi cün ḥalīfeden bu vechle nāme gēldi bizden meded istedi ne dērsiz (4) eyitdiler cemī‘müz anuñ yolına baş vērürüz her ne ki buyursañ ḥāzırız dediler Muhtāra eyitdiler cemī‘müz varmaḳ (5) olmaz leşkerden kendüyle ana yüz biñ bahādır yigit çıkardı Yemen Sulṫānına ḳoşdı uğurlayın Mekkeye gēldiler (6) dün içinde yā ehl-i beyt Hüseyin dēyü çağırdılar ve zindānuñ üzerine varup ‘Abdu’llāh bin Zübeyr (7) ḳoduḡı müvekilleri öldürdiler ve Muhammed Hanefiyyeyi ḥabsden çıkardılar dilediler ki Mekkilerle ve ‘Abdu’llāh bin Zübeyrle uğraşalar (8) Muhammed Hanefiyye ḳomadı Mekketu’llāhda ḳan dökildüḡin istemezsin dedı andan gidüp Medīneye gēldi ceddı Muhammed (9) Muştafa *ṣalla’llahü ‘aleyhi ve ‘alī ālā ve’s-sellem* türbetesinden müfred olup oturdı ‘ibādete meşḡul oldu (10) emirü’l-mü’minin ‘Alī bin Ebī Ṭālibün rażiya’llāhu-‘anhu bir kürsisi (11) vardı bir ḳaziyye dēnilicek ol kürsünün üzerinde otururdu Kūfede ‘Alinün neslinden *بنات* (?) bir kız ḳardaşı (12) oḡlı vardı adına Ṭufeyl dērlerdi Muhtār Ṭufeyli oḳudı ‘Alinün kürsisini andan istedi saña (13) ḳoḳ nesne vēreyin baña ol kürsiyi vēr dedı Ṭufeyl rāzī olmadı görđi kim elbetde ister pes

bir هفته mühlet (14) istedi kim kürsiyi getüre vère pes ivedi gèldi köyde bir bağ şınıcı vardı anuñ kürsî vardı (15) anı şatup aldı evde getürdi anı yuyup arıtdı ‘Alinüñ kürsîsidür dèyü Muhtâra iledi gitdi (16) Muhtâr anı görüp şād oldı Şî‘ ayı katına cem‘ eyledi uşda (uşda) emirü’l-mü‘minin ‘Alinüñ kürsî- (17) si bizüm elümüze girdi şimden şonra devlet ve sa‘âdet bize yüz tıtdı müselmânlar içinde maķâm-ı İbrâhîm (18) niçe ise ve Benî İsrâ‘il içinde Mūsāya inen tâbüt niçe ise bu kürsî daħı bize şöyledür dèdi Şîa‘ t̄ayifesi (19) evvel kürsî ziyâret êtdiler andan Muhtâr buyurdı bir tâbüt eylerler ol kürsî ol tâbüt içinde (20) koydılar andan ol tâbûta bir gümüşden kilid eylediler üzerine niçe kişi kodılar ki anı şaklayalar andan ol tâbûtı cāmî‘

225b

(1) mescidinüñ içinde kodılar Şîa‘ dan her kişi kim mezkide namâz kıılmağa girürlerdi ellerin ol tâbûta girüp yüzlerine (2) silerlerdi tâ şuna degin ki İbrâhîm bin Mâliki yèdi biñ erle ‘Ubeydu’llâh bin Ziyâdla ceng êtmege gönderdi buyurdı ki (3) ki ol tâbûtı leşkerüñ önince götürdiler nite ki Mūsā peygambar zamânında êderlerdi İbrâhîm git(dük)den şonra Muhtâr (4) eyitdi hiç şübheñüz olmasun ki bu tâbûtuñ berekâtında İbrâhîm ‘Ubeydu’llâhuñ başını kesdi dèdi vâķı‘ ada (5) İbrâhîm ki Mūşul ser-ħaddına vardı ‘Ubeydu’llâh bin Ziyâdla uğraşdı iki leşker birbirine muķâbil olduğı (6) vaķt bir aradan ‘Ubeydu’llâh üzerine ħamle kıldılar Şâm leşkerini şıdılar Ħuşayn bin Şimr ‘Ubeydu’llâhı kıılcladı (7) andan baķdı başın kesüp Muhtâr katına viribidi Muhtâr eyitdi ben size dèmedüm mi ki İbrâhîm tâbüt (8) berekâtında ‘Ubeydu’llâh bin Ziyâdı öldürecekdür hem eyle oldı dèdi ħalâyıķ Muhtâra i‘ t̄iķâd êtdiler (9) bu daħı Muħammed gibi ġâyibden ħaber vèrür dèdiler pes çünki İbrâhîm ‘Ubeydu’llâh bin Ziyâdı öldürdi Muhtâr (10) Mūşulı ve Cezîreyi ve ol vilâyetleri İbrâhîme vèrdi (11) râvî eydür hicretüñ altmış yèdinci yılında ‘Ubeydu’llâh bin Zübeyr Muşā‘ b bin Zübeyri Muhtârla uğraşmağa viribidi (12) ve Mühellebi bile koşdı tâ kim Kūfede Muhtârüñ üzerine varup Muhtârla uğraşdılar Muhtârüñ leşkeri (13) ħâin oldılar Muhtârı ele vèrdiler Muhtâr gördi kim Kūfe leşkeri ‘ahdlarına durmadılar ħıyânet êtdiler (14) nâ-çâr olup altı biñ kişiyle sarāya girüp kapusını yaptı Muşā‘ b erişüp sarāyı kuşadup (15) oturdu ol ħalk Muhtâra eyitdiler Muşā‘ b dan âmân dileyelüm Muhtâr eyitdi ben Muşā‘ b dan âmân dilemezsin (16) kılıc yüzinde ölürin eved göresiz ki ben öldükden şonra sizüñ başuñuza ne işler gele êrtesi Muhtâr (17) kendüsini yudı ve ħanūť süründi on toķuz kişiyle sarāy kapusından çıķdı şavaş eyledi tâ ki (18) Muhtârı ve ol kişileri öldürdiler Muşā‘ b emr eyledi Muhtârüñ başını kesdiler Cuma‘ mescidi öninde aşdılar (19) ol altı biñ Muşā‘ b dan âmân dilediler sarāyından çıķalum şonra ne eydürseñ emründür muťi‘ olduķ dèdiler (20) andan Muşā‘ b buyurdı ol altı biñ kişinüñ ellerini bağladılar şehrüñ ortasında bir ulu meydân vardur adına

226a

(1) Kināse d̄erler bendlerle anları ol meydāna iletdiler Muṣa‘b diletti kim anların günāhlarını ‘afv eyleye ‘Abdu’r-raḥmān (2) binü’l-Eṣ‘ aṣ rāzī olmadı şehir halkı rızā göster d̄erlerdi Muṣa‘b emr eyledi ol altı biñ kişünün bo- (3) yunların urdılar pes başların kesdiler andan Mūṣulda İbrāhīm bin Mālīke nāme yazdı ki gel benümle bī‘at eyle ol tara- (4) flarun şāhlığın saña v̄erdüm d̄edi İbrāhīm Muṣa‘buñ katına ḡeldi bī‘at eyledi Muṣa‘b ol vilāyetün (5) şahlığını aña v̄ermedi Mühellebe v̄erdi İbrāhīme eyitti kaçan ki Şām vilāyetini fetḥ eyleyem ol vilāyetleri (6) saña v̄erem d̄edi altmış ȳedinci yıl olıcağ Muṣa‘b Kūfeden Mekkeye ḥacc ̄etmege ḡeldi yolda ‘Abdu’llāh bin ‘Ömerü’l-Ḥaṭṭāba (7) uğradı selām v̄erdi ‘Adu’llāh bin ‘Ömer Muṣa‘buñ selāmın almadı Muṣa‘b eyitti niçün selāmu mı (8) almadun ‘Abdu’llāh eyitti revā mıdur ki Kūfe şehirde Ramazān güninde altı biñ müselmānun boynın urdurur- (9) sın d̄edi Muṣa‘b eyitti cemī‘si kāfirlerdi ‘Abdu’llāh eyitti ey ḡāfil eger anlar atañdan mīrās (10) kalmış altı biñ kul daḥı olsa sen anların içine girüp bir gün kırdursañ daḥı Ḥaḳ Te‘ālā senden anı şor- (11) aydı bu kanda kaldı kim her birisi eṣrāfdan idi şāfi bellü müselmānlar olalar d̄edi Muṣa‘b aña hīç nesne (12) d̄emedi t̄urı ḡelüp anun katından gitdi Mekkeye ḡeldi Mekkeyi t̄avāf eyledi ‘Abdu’llāh bin Zübeyr ‘Irākı aña (13) v̄erdi pes Muṣa‘b ol yıl gelüp Başrada oldı altmış sekizinci yıl olıcağ ‘Irāka ḡeldi Ḥārīṣi (14) Kūfede ḥalīfe eyledi ol yıl Muṣa‘b İbrāhīm bin Mālīki Mūsula gönderdi ve Mühellebi Ahvāza gönderdi ki anda (15) cem‘ olan ḥavārici def eyleye sekiz yıl miḳdārı anlar ol taraḫda oldılar anların fesādların def (16) eyleyemediler ol yıl Mekketü’llāhda ḥacc v̄aḫtında d̄ört ‘alem cem‘ oldılar d̄ördi daḥı imāmet da‘vāsın (17) ̄ederlerdi d̄ördi daḥı biri (bir) birine muḫālīf idi bir ‘alem ‘Abdu’llāh bin Zübeyrün idi ve bir ‘alem Muḫammed bin Ḥanefiyyenün (18) idi Medīneden ḥacca ḡeldi ve bir ‘alem ‘Abdü’l-Melik bin Mervānun idi ki Şāmda viribidi d̄ördüncü encide (19) ‘alemi idi bu d̄ört ‘alem Mekkeye gelüp ‘Arafāt taḫında dikildi d̄ördi daḥı d̄ört yerde namāz kıldılar (20) ḥalāyık bu sebebden katı üşendiler katı fesād ola d̄eyü ḳorḳdılar

226b

(1) rāvī eydür çünki tārīḫ-i nebevīnün yılı altmış ṫoḫuzıncıya ̄erişdi ‘Abdü’l-Melik (2) bin Mervān ‘Irāḳ almağa ṫama‘ eyledi ‘Ömer bin Sa‘di Şāmda kendü ȳerine ḥalīfe eyledi andan ḡalebe leşkerle ‘Irāka (3) ‘azm eyledi ‘Ayni’l-Ḳurba varınca ḳış ȳetişdi katı şovuklar oldı ȳene Dımaşka döndi ‘Ömer bin Sa‘d ḡeldi (4) ‘Ömer bin Sa‘duñ katında olan leşker ‘Abdü’l-Melike yüz dutdılar ‘Ömer bin Sa‘d ḳal‘aya d̄üşdi ‘Abdü’l-Melik (5) anuñla şulḥ eyledi and içdi kim aña hīç ziyān degürmeye ‘Ömer bin Sa‘d ḳal‘adan ḳıḳdı ‘Abdü’l-Melik elin öpdı (6) ‘Abdü’l-Melik aña katı ‘izzet eyledi her ḡāh ki ‘Ömer bin Sa‘d geleydi durı gelüp taḫta ḡeçürürdi (7) ve yanına alurdu bunun üzerine birḳaç gün ḡeçdi bir gün fıkr eyledi kim ‘Ömer bin Sa‘di öldüre (8) ̄erte namāzı (va)ḳtı idi kim ādem viribiyüp ‘Ömer bin Sa‘di ḳıḳırtıdı ḳardaşı Yaḫyā bin Sa‘d ‘Ömerle¹⁵⁸ o- (9) turmuşdı ‘Ömer bin Sa‘d eyitti iş bu gelen kişi sen(i) ḫayr işe iletmez gibi benüm ḡöñlüm bundan

¹⁵⁸ ‘Amrula

ferahdı (10) gel bu gün bir bahāne eyle varma dēdi ‘Ömer eyitdi vallāh eger ben yalnız uyğuda olam ‘Abdü’l-Melik (11) beni uyğumdan uyarmağ elinden gelmeye bu kıanda kıaldı kim baña zarar yetişdüre dēdi Yahyā eyitdi çünki (12) gidersen bārī kıaftanuğ içinde zırh gēy dēdi pes ‘Ömer zırh gēydi ‘Abdü’l-Melik kıatına vardı hemān ki (13) ‘Abdü’l-Melik kıatına vardı hemān ki ‘Abdü’l-Melik ‘Ömeri gördi yayağlayın ā‘ deti üzerine tırı geldi (14) ‘Ömeri kıatına aldı taht üzerine oturdılar bir zamāndan şonra şundan bundan avurd urdılar āħir söyleşürek (15) ‘Ömerüñ ‘āřı olduğı ve kıal‘aya girdüğini anđı ‘Ömerüñ elini eline almışdı ‘Ömer eyitdi yā emirü’l-mü‘minin (16) bu sözden geç ki el-māzī lā yüzker dēdi ‘Abdü’l-Melik eyitdi ben hōd anı ‘afv eyledüm ammā ol vaqt (17) ben and icmişdi(m) senüñ elüñi bağlatdururam ve boynuña zincir geçürem senüñ hātırıñdan dağı dēmege üşenürdüm (18) ‘aceb ne ziyān ola anı etseñ benüm dağı andum yereine gelse dēdi ‘Ömer eyitdi ne ola anduñı şınma- (19) sun için bir vaqtda dağı uyulsa olur dēdi oturan begler eyitdiler va‘deye şalınca şimdi etseñüz (20) dēdiler ‘Ömer eyitdi hālīfe ki benüm boynuma zincir birağa anı benden kim götürür ‘Abdü’l-Melik eyitdi vallāh yene buyururım dēdi

227a

(1) eved göñlinde bunu dutdı kim öldükden şonra götüre pes ‘Ömer eyitdi sen bilürsin ‘Abdü’l-Melik bir kıula (2) buyurdı bilekcek ve buқаğı zincir getürdi ‘Ömerüñ eline ve ayağına urdı ‘Ömer birez vaqt oturdı (3) andan eyitdi ne buyurursın ‘Abdü’l-Melik eyitdi şabr eyle ‘Ömer eyitdi ben şabr ederüm eved sen hāle eylerdüñ (4) ‘ahduñı řıdurduñ dēdi ‘Abdü’l-Melik eyitdi ‘ahdumı ben mi şıdum yoħsa sen mi řıduñ eyle dēyüp (5) el uzatdı ‘Ömeri yaķasından dutdı ağızına birkaç yumruk urdı şöyle kim düşdi uvandı (6) ittifaķan mü‘ezzin ezān okudı namāz vaqtı oldu ‘Abdü’l-Melik mescide gitdi ‘Ömeri kıardaşı ‘Abdü’- (7) l-‘Azīze öldür dēyü ışmarladı ‘Abdü’l-‘Aziz bir kıılıc çekdi kim öldüre ‘Ömer eyitdi ey ‘ammum oğı sen beni (8) bārī esirge kıanuma girme dēdi ‘Abdü’l-‘Aziz ‘Amruyı esirgedi öldürmege kııyamadı hemān ki ‘Abdü’l-Melik taşra (9) kııkdı ‘Ömer bilesince kııkdı ‘Ömerüñ kıulları ne olduğini bildiler kıardaşı Yahyāya haber etdiler fi’l-hāl (10) Yahyā yerinden tırdı بین کعبین کہ قولکے sinjirinden mescide girdi ‘Abdü’l-Melike eyitdi kıanı ‘Ömer dēdi (11) ‘Abdü’l-Melik eyitdi kıardaşum ‘Abdü’l-‘Aziz her mařlaħatındadır Yahyā eyitdi eyit kııksun dēdi ‘Abdü’l-Melik içerü (12) girdi Yahyā dağı diledi kim içerü gire pes kıapucılar kıomadılar ‘Abdü’l-Melik kıardaşına eyitdi öldürdüñ mi ‘Abdü’l-‘Aziz (13) eyitdi öldürmedüm dēdi eyitdi lā‘net řaña ve seni toğuran anaya dēdi ve eline süñü(si)n aldı ‘Ömerüñ (14) kıarnına urdı zırhdan geçmedi ‘Abdü’l-Melik el urdı zırhını¹⁵⁹ gördi eyitdi sen hōd bunda yarağla (15) gelmişsin dēdi fi’l-hāl yaķasından çeküp düşürdi ve bıçaķ kııkardı başını kesdi taşradan (16) gavgā belürdi ‘Abdü’l-Melik eyitdi bu ne gavgādur dēdi eyitdiler Yahyānuñ kıullarıdır ki sarāy ortaya (17) aldılar kıardaşına eyitdi ‘Ömerüñ başını aldı sarāyından aşağa at ve on biñ aķça dağı saç (18) dēdi ‘Abdü’l-‘Aziz eyle etdi hālķ aķça devşürmege meşğül oldılar ve tağıldılar gece olıcaķ ‘Abdü’l-

¹⁵⁹ezhini (از هنيه)

Melik (19) emr eyledi Yaḥyāyı ve ehl-i beytini tıtdılar ḥabs eylediler bir ay ḥabsde yatdı andan sonra Şāma viribidi (20) hemān ki tāriḥ-i nebevi yetmiş yıla yētişdi Rum meliki galebe leşkerle Şām üzerine gēldi ‘ Abdü’l-Melik şulḥ

227b

(1) eyler kim her ayda Rum sultānına beş biñ filuri vère Rum sultānına ‘ Abdü’l-Melik şulḥ eyledi yetmiş (2) yēdinci yılda ‘ Abdü’l-Melik ‘ Irāka ‘ azm eyledi ‘ Irākı aldı ve Mu‘ şabı öldürdi bu yaña ‘ Abdu’llāh bin Zübeyr (3) qardaşı Mu‘ şabı ‘ Abdü’l-Melik öldürdüğünü işitdi gāyetde perişān oldu pes ḥalkını devşürdi (4) yas eyledi qardaşı Mu‘ şab çün çok ağladı (5) rāvī eydür çünki Mu‘ şabuñ ölüsi ḥaberi ḥavāric sultānı Qataruñ sem‘ ine yētişdi (6) Mühellebe eyitdi Mu‘ şab ḥaqqında ne dērsin dēdi eyitdi imāmü’l-Mehdi dērler emīrū’l-mü’minīn ‘ Abdu’llāh bin (7) Zübeyrūñ ḥalifesi dēdi eyitdi ‘ Abdü’l-Melik ḥaqqında ne dērsin eyitdi bir sözi azğunlaruñ (8) mel‘ ünlaruñ imām(ı)dur dēdi qorqarın ki yarın bir dürlü daḥı işbu söyleyesin dēdi ma‘ āza’llah (9) ben andan iki cihānda daḥı bızārın hemān ki ‘ Abdü’l-Melik Başrayı Ḥālide vērđi Ḥālid aña Ahvāzı (10) vērđi Qatarī eyitdi ‘ Abdü’l-Melik ḥaqqında ne dērsin Mühelleb eyitdi imāmü’l-mü’minīndür Qatarī eyitdi (11) ey nākes lā‘ net saña ve daḥı senüñ mezhebüne ki dün ‘ Abdü’l-Melike imāmü’t-Ṭālīn dērdüñ şimdi imāmü’l-mü’minīn (12) dērsin dēdi pes Mühelleb Qatarīden elikdi Ḥālid Ahvāz vilāyetin kim Mühellebe vērđi Nişābūr tarafını Şem‘ (13) bin Mālike vērđi ḥavāric çıkup Pars tarafına vardılar ‘ Abdü’l-Melik qardaşı ‘ Abdü’l-‘ Azizi vērđi (14) kim her qanda ki ḥavāric bulursa kıra ḥavāric daḥı Qatarīden yardım istediler Qatarī yēdi biñ kişi (15) gönderdi ‘ Abdü’l-‘ Azizile uğraşdılar ‘ Abdü’l-‘ Azizüñ leşkerini şıdılar taḡıtdılar ḥavāric leşkerini gāyetde (16) toyum oldılar ve çok kişi esīr eylediler ‘ Abdü’l-‘ Azizüñ ḥatunı vardı Münzir bin Ḥārişüñ kıızı idi (17) ol zamānda anda güzel şüret yoḡdı ol ḥatunı urdı bāzār içinde bey‘ men yezīd ētdiler (18) üç filuriye çıkdı ḥavāric arasında Münzir bin Ḥāriş kabīlesinden bir kişi vardı ol ḥatunı bāzāra (19) bıraḡup gezdürdüklerine ‘ arlandı kılıcla baş çaldı bāzār içinde ‘ avratı depeledi andan kaçup (20) gitdi kimesne anı dutamadı ol ‘ avratuñ ḥışımları anı öldürdüğüçün aña çok nesne vērđiler ‘ arlanduğından

228a

(1) Başraya gelemedi ‘ Abdü’l-Melik bu ḥaberi işitdi leşker gönderüp Qatarīyle uğraşdılar Qatarīnüñ leşkerini şıdılar (2) ḥavārici kırdılar taḡıtdılar hem bir yıl içinde ‘ Abdü’l-Melik bin Mervān Ḥaccāc bin Yūsufı ‘ Abdu’llāh bin Zübeyrle uğraşmaḡa (3) viribidi sekiz ay tamām Mekke ḥişār eyledi خبر وقعت حجاج بن يوسف باعده الله بن زبير (4) rāvī eydür ‘ Abdü’l-Melik bin Mervān niçe kim Şām leşkerini Mekke üzerine ‘ Abdu’llāh bin Zübeyrle uğraşmaḡa gönderdi (5) hiç kimesne qabül ētmedi Mekke üzerine uğraş ētmegi iḥtiyār ētmediler āḥir Ḥaccāc bin Yūsuf eyitdi ben varayın (6) dēdi aña iki biñ er qoşdı Ḥaccāc Mekkeye gēldi ‘ Abdu’llāh bin Zübeyr zemzem kıyusunuñ üzerine gelüp (7) uğraş eyledi Mekke ehlinden çok kişi depeledi ‘ Abdü’l-Melikden daḥı yardım istedi

‘Abdü’l-Melik dağı beş biş (8) kişi vèrdi Ramazân ayında şavaş étdiler andan Şevvâl ayında ve ayında ‘acâyib ceng étdiler (9) Zübeyr leşkerinden çok kişiler helâk oldılar varduqça Haccâc leşkeri ziyâde oldı şöyle kim on biş (10) kişi Haccâcuñ katına cem‘ oldı Mekke şehrin öteye aldılar her yañadan mancınıklar ve ‘arrâdeler düzüp Mekkeye taşlar (11) atdılar Mekkeyi yıkdılar hârâbe vèrdiler bir gün ittifağ mancınıqdan bir taş Ka‘be taminuñ üzerine düşdi olgün (12) bir ‘aceb karanulık oldı müselmânlar feryâd eylediler mancınıquñ yanından gitdiler ayruğ taş atmaz dediler Haccâc (13) bin Yûsuf eyitdi üşenmeñ ki Hâk Te‘âlâ bâtıla yardım étmez biz hâk üzerineyüz anlar bâtıl üzerine dèyüp (14) mancınıquñ iplerin kendü eliyle çekdi müselmânları şabrla şavaşa yöritdi eytdiler ki bir vechle şavaş étdiler ki Mekkiler ‘âciz (15) kaldılar çıkup Haccâcdan âmân dilediler şöyle oldı kim ‘Abdu’llâh bin Zübeyrñ katında beş biş kişiden gayrı (16) kimesne qalmadı Haccâc âdem viribidi eyitdi bildüm ki ‘Abdu’llâhuñ katında kimesne qalmadı çıksun âmân dilesün (17) kendü kanına girmesün qahrla qal‘a alurın dedi ‘Abdu’llâh bin Zübeyr eyitdi ölmekdür ki ben anuñ âmânında (18) olam anuñ gibi kişiuñ âmânında olmaqdan ise kılıc yüzinde yüz şuyıyla ölmege yègdür dedi meger ‘Abdu’llâh bin (19) Zübeyrñ anası Ebû Bekr kıızı Esmâ idi gâyetde şâlihâlardan ve tedbîr ehlerinden idi ‘Abdu’llâh bin Zübeyr Esmânuñ (20) katına gelüp tanışdı ya ana ne buyurursın qatında¹⁶⁰ kimesne qalmadı Hüseyn gibi beni dağı ele vèrdiler Hüseyn oğlanları

228b

(1) bārī atalarından şonra ölince kılıc urdılar benüm oğlanlarum beni qodılar gitdiler şimdi Haccâc bunu diler ki (2) andan (âmân) dileyem dileyinmi ne buyurursın Esmâ eyitdi şimdi ki sen andan âmân dileyesin anuñ âmânıyla (3) sağ yöriyesin evvel ‘âr bizüm üzerümüzden tâ kıyâmet olunca zâyil olmaz buncılayın ‘âr dedi (4) olmaqdan yüz şuyıyla ölmek yègdür dedi ‘Abdu’llâh vallâh ben dağı senden bu naşîhati isterdüm hâtırımdan (5) geçdügi gibi söyledüñ dedi andan anasıyla esenleşdi ve Ka‘benüñ içine girdi ol gece tâ şabâh (6) vaqtı olunca ‘ibâdet eyledi şabâh olıcaq cebesini gèydi ol beş kişiyle çıkdı Haccâcuñ üzerine (7) hamle eyledi her hamlede niçe kişi helâk eyledi tâ öyle namâzı olunca şavaş eyledi şöyle oldı kim (8) Haccâcuñ leşkeri tağ(ıl)dılar ‘Abdu’llâhuñ hamlesinde pes çünki öyle vaqtı oldı namâzı kıldı ikileyin şavaşa (9) girdi ittifağ bir kimesne ‘Abdu’llâh bin Zübeyrñ başına bir taş urdı ‘Abdu’llâh atdan yıkıldı üşü- (10) ben päre päre eylediler başı kesüp Ka‘benüñ oluğına aşdılar Haccâc bin Yûsuf şehri aldı içeri girdi (11) hâlâyık cemî‘si ‘Abdü’l-Melik için bî‘at étdiler Tārıkı Mekkeye emîr eyledi tamâm dünyâ halkı ‘Abdü’l-Melike râm oldılar (12) hiçbir yerde aña düşmenlik éder kimesne qalmadı bu mâcerâyı târih-i nebevînuñ seksen üçüncü yılında vâkı‘ (13) oldı خير قطري بن الفجار و حرب مهلب بالو rāvî eydür ki ol vaqt ki (14) Haccâc bin Yûsuf Kûfeyi aldı Kûfe leşkerine emr eyledi kim Mühelleb katına vardılar Ezâriqayla uğraş eyleyeler pes (15) Mühelleb varup Qatarî binü’l-Fecâe ile kim havârice uğraşalar

bir yıl tamām şavaş eksük olmadı ol (16) vaqt Kirmān ve Pars vilāyeti havāric elinde kaldı Mühelleb evvel vilāyetün yollarını kesdi havāricden kimesne (17) gelicek katı kaht oldu ol sebebden havāric zebūn oldu āhir Mühelleb Nişābūrdan Hırkat şehrine (18) vardı ki Hırkat dedükleri hemān Kirmāndur Pars dağı Kirmān dağı Mühellebün eline girdi havāric perākende (19) oldılar tağıldılar ‘Abdü’l-Melik bin Mervān Mühelleb elinde niçe vilāyetler fetḥ olduğın işidicek şād oldu (20) Ḥaccāc bin Yūsuf nāme yazdı kim Pars vilāyetinün ḥarācını ve ḥāşılını Mühellebün elinde qoya beytü’l-mālçün

229a

(1) andan almaya Ḥaccāc dağı eyle etdi ammā Mühelleb géc viribidüğinden ve bir yıl miqdārı bu cengi egleyüp bî-tekellüf (2) havāricleri def’ étmedüğinden Ḥaccāc bin Yūsuf Mühellebden bir nesne anladı Mühellebe bir nāme yazdı Berā’ (3) bin Qubezayı viribidi nāmede şöyle yazdı kim havārici def’ étmege kaşd étseñ elünğden gelürdi ammā senün etdü- (4) günğden şöyle anladum ki anlar kuvvetlensünler dērsin ben imdi Berā’ bin Qubezayı viribidüm ki senün üzerünje tura elünğden (5) gelgeni taqşir étmeyesin bu maşlahatı becid görem ki cehd eyleyesin dedi Mühelleb hemān ki nāmeyi okudı gāyetde kağıdı (6) meger Mühellebün on oğlı var idi şuncılayın bahādırlar idi kim her biri bir sancağa ere tururdu birinün (7) adı Muğire idi ve biri Zeyd idi ve biri Qubeza idi ve biri Müdrık idi ve biri Mufaşşal (8) ve biri Muhammed ve biri Aḥmed sekizinci ‘Abdü’l-Melik toquzuncı Mervān onuncı Ḥabīb idi bir on oğlına emr (9) eyledi cebelerin geydiler ālāyların bağıladılar Mühelleb kendüsi Berā’ bin Qubezayı bir depe üstine çıkardı (10) şöyle kim ol aradan iki leşker cengi temaşā olınurdu Mühellebün leşkeri ve bahādırları ve oğulları çok çok (11) ālāy ālāy meydāna girüp düşmen leşkeriyle şavaş éttiler şabāhdan aḥşam olınca duruşdılar şavaş (12) éttiler hiçbir sa’ at tekāsül étmediler bir vechle ceng éttiler ki Berā’ bin Qubeza begendi āferin saña ve senün (13) leşkerünğleyin görmedüm ve ne bu vechle şavaş gördüm bu bābda hergiz taqşirünğz görmedüm Allāh fırsat ve nuşret vère (14) dedi Ḥaccāca bu nesneyi bildürdi Mühelleb Berā’ bin Qubeza on biñ aqça ve bir hil’ at vèrdi gönderdi andan (15) Mühelleb havāricle on sekiz ay tamām ceng eyledi āhir el-‘Amr Qatarī binü’l-Fecār şındı Ṭaberistān tarafına kaçdı (16) Ḥaccāc bin Yūsuf işitdi Sufyān binü’l-Berd galebe leşkeriyle Qatarī binü’l-Fecārnuñ ardınca viribidi Ṭaberistān (17) derelerinde Qatarīnün ardından erişüp şavaş éttiler āhir Qatarīnün başın kesdiler Ḥaccācuñ katına getürdiler bu (18) ḥaberi hicretün yetmiş altıncı yılında vākı’ oldu Qatarī binü’l-Fecār ve ‘Ubeyde binü’l-Hilāli ve ‘Abdü’r-Rab (19) ü’l-Bekri bunlar cümlesi bu yetmiş altıncı yıl içinde helāk oldılar خیر آمدن مهلب بخراسان و غزای عبدالله بن ابی بکر بامالکین کامل (20) çünkü tāriḥ-i hicret-i nebeviyye yetmiş sekizinci yıla erişdi ‘Abdü’l-Melik bin Mervān Ümeyye

229b

(1) bin ‘Abdu’llāh Hālid bin Esedi Ḥorāsāndan ‘azl eyleyüp Ḥorāsānı Sekistānı daḡı Ḥaccāc bin Yūsufa (2) vėrdi Ḥaccāc daḡı Kūfede ‘Abdu’llāh bin Ebī ‘Akīli ḡalife eyleyüp Bařraya gėldi Mūhelleb bin Ebī řafra (3) daḡı Ezāriřa ceng(in)de fāriḡ olup Ḥaccāc řatına gėlmiřdi Ḥaccāc aḡa ve leřkerine ve oḡlanlarına becid ‘ařālar ve (4) iřsānlar ėdėp ve ḡil‘atler vėrėp ‘ulāfelerin arturdu Ḥorāsān vilāyetini ‘Ubeyde bin Ebī Bekre vėrdi (5) ve Sekistānı Mūhellebe vėrdi Mūhelleb Sekistān vilāyetini řabėl ėtmedi ‘Abdu’llāh bin Tāriř ki Ḥaccācuḡ nāibi- (6) dőr aḡa ‘arż eyledi ki Ḥaccāca sėyledi Ḥorāsānı baḡa vėrsėn ve Sekistānı ‘Ubeydeye vėrsėn (7) dėdi Ḥaccāc bu sėzi řabėl eyledi Mūhellebi Ḥorāsāna ve ‘Ubeyde bin Ebī Bekri Sekistāna viribidi bununėzzerine (8) ‘ahd olındı ki Mūhelleb her yıl Ahvāz ḡarācından Ḥaccāca biḡ kez biḡ aḡça viribiye Mūhelleb zevķ ehli (9) kiřiydi eline giren mālı ḡarc ėderdi yıl tamām olıcaķ ki Ḥaccāca māl vėreceḡi vaķt oldı elinde (10) māl bulunmadı ‘avratınuḡ altundan incėsinden bėř kez yėz biḡ aḡçalıķ nesne cem‘eyledi ve bėř kez yėz (11) biḡ aḡça daḡı oḡlı Muḡire(ye) vėrdi biḡ kez biḡ aḡça eyleyėp Ḥaccāca viribidi andan kendėsi Ḥorāsāna (12) ‘azm eyledi yetmiř toķuzuncı yılda řām vilāyetine tā‘ūn dėřdi řėyle kim řırıldı ādem az řaldı (13) ki hiĉ kimesne řalmaya bu yaḡa ‘Ubeyde bin Ebī Bekr daḡı Sekistān vilāyetine gėlmedi yetmiř toķuzuncı yıl olıcaķ ve Kābilistān (14) Meliki Zentil ėzerine ḡazāya gitdi mėselmānlar anda toķ zaḡmet ve miḡnet gėrdiler hezār dőr lė ḡileyle ııķıldılar (15) ḡalāř oldılar ol yıl iĉinde Mekkeye bir ‘azīm yėl uḡradı toķ evler yıķdı ḡarāb eyledi ve Bařraya (16) daḡı tā‘ūn uḡradı toķ kiři kırıldı hem ol yıl iĉinde Mūhelleb Ḥorāsāndan ma‘zūl oldı Mūhelleb (17) Merv řehrine gelėp oturdu خبر عبدالرحمن بن محمد بن الأشعث وبيرون آمدن اوبرحجاج بن يوسف (18) rāvi eydőr ol vaķt ki ‘Ubeyde bin Bekre Kābilistān cenginden dėndi kāfir elinden hezār ḡileyle ııķıldılar Ḥaccāca (19) nāme yazup ḡikāyeti ‘Abdū’l-Melike bildėrdi ‘Abdū’l-Melik eyitdi dāyimā rūzḡār kiřinėḡ murādınca olmaz bu kerre (20) mėselmānlara fetḡ ve nuřret olmadıysa řāyed bir daḡıda ola dilerin ki yėne ol kāfirler ėzerine leřkeri Ḥaccācla

230a

(1) viribiyesin dėdi Muḡammed oḡlı ‘Abdu’r-raḡmān arasında bir nesne vāķı‘ olmişdi Ḥaccāc anı herḡiz sevmezdi (2) isterdi kim anı bir ۆliceķ yėre ataydı eyitdi şimdi fuşatdur pes ādem viribiyėp Bařradan (3) yiḡirmi biḡ er aldı yiḡirmi biḡ daḡı Kūfeden aldı bu kırķ biḡ kiřinėḡ tamām yaraķların buyurdu (4) ‘Abdu’r-raḡmān bin Muḡammedi bu kırķ biḡ kişiye bař dikėp Kābilistān ḡazāsına viribidi ‘Ubeyde bin Ebī Bekri (5) ma‘zūl eyledi ‘Abdu’r-raḡmānuḡ ‘ammısı İsmā‘il binū’l-Eř‘ař Ḥaccācuḡ şatına gėldi eyitdi ‘Abdu’r-raḡmān (6) gerĉi řafā himmetle Kābilistān(a) viribidėḡ eved ben řorķayın ki ‘Abdu’r-raḡmān bař ĉeke řaḡa ‘āřī (7) ola Ḥaccāc eyitdi ne cānı var ki benėm emrėme ol ‘āřī ola İsmā‘il binū’l-Eř‘ař bėyle dėdėḡine (8) peřimān oldı pes ĉunki ‘Abdu’r-raḡmān Sekistāna gėldi leşkere nařīḡat eyledi eyitdi Allāha řıḡınuḡ (9) dėdi ve ḡazā niyyete yėridi bu yaḡa Kābil meliki Zentile ḡaber yėtiřdi tėz ‘Abdu’r-raḡmāna mektėb yazdı (10) geĉen yıl mėselmānlara olan işden ‘ėzėrlendi eyitdi ben mėselmānlara ol vechle iř olduḡına rāzi (11)

degüldüm harāc vërmege ben uydum ‘Ubeyde bin Ebî Bekre rāzî olmadum dèdi āhir müselmānlaruñ üzerine hayli zahmet (12) vākı‘ oldı ‘Abdu’r-raḥmān Zentilüñ nāmesine muḳayyed olmadı arḳun arḳun yörirdi çok şehrler ve der- (13) bendler fetḥ eyledi Zentil ‘Ubeydeye êtdüğine hîç tınmadı bunlar alduklarını aldılar yıḳduklarını yıḳdılar esîr (14) êtdükleri êtdiler hîç muḳayyed olmadı ḳaşd eyledi kim bunları daḫı kendüye yakın ilede andan derbendleri (15) bağlandura ‘Ubeydeye ne êtdiyse bunlara daḫı öyle êde ‘Abdu’r-raḥmān ḥōd anuñ ḫîlesini bilmişdi her şehri kim (16) fetḥ eyledi üzerine emînlerin ve mu‘temedlerin ḳodı ve her derbende kim uğradı leşker ḳodı ve her (17) puşu yerlerini bekletdüri hemān ki müselmānlar yüklerini tıtdılar tamām toyum oldılar ol arada otur- (18) dı ilerü gitmedi eyitdi bu yıl bu ḳadar yeri ki fetḥ eyledük yeter ilerü gitmenüñ aşlı yoḳdur inşallāh (19) gelecek yıl ilerüsi daḫı fetḥ ola dèdi ol ḳadar yerleri ki fetḥ eyledi Ḥaccāca nāme yazdı bildürdi Ḥaccāc (20) sen bu işde kāhilsin şulḥ sevici kişisin becid yöriyesin ol vilāyeti fetḥ eyleyesin te’ḫîr ḳomaya-

230b

(1) sîn dèdi ‘Abdu’r-raḥmān ol nāmeyi leşkerine ‘arz eyledi eyitdi ilerü yöri dèdüğinden arzı (2) budur ki bizi kāfirre ḳırdura helāk eyleye yāḫūd biz kāfiri şıyavuz ad anuñ ola saltanatı (3) ziyāde ola niçe müselmānlar ḳırıldığundan anuñ hîç derdi yoḳdur dèdi ol ḫalḳ eyitdiler (4) Ḥaccāc bir zālîm kişidür maḳşūdî bizi kāfire ḳırdurmaḳdur dèdiler andan eyitdiler anuñ murādı (5) bu olacaḳdur biz aña hîç muḫî‘ olmazuz öyle dèyüp cemî‘ si ‘Abdu’r-raḥmān binü’l-Eş‘aşla bî‘at êtdiler Ḥaccācdan (6) yüz döndürdiler öyle olıcaḳ ‘Abdu’r-raḥmān Kābilistān Meliki Zentile elçi viribidi bunun üzerine (7) şulḥ eylediler ki eger ‘Abdu’r-raḥmān ḫalîfe olursa Zentilden harāc istemeye ve eger başına bir ḫāl gelüp za‘îf (8) düşerse Kābilistāna Zentil ḳatına gele pes bunun üzerine ‘ahdleşdiler pes ‘Abdu’r-raḥmān ol (9) aradan döndi Ḥaccācuñ üstine yöridi yolda ne ḳadar aña tābî‘ kişi buldıysa ḳodı Ḥaccāc işitdi (10) anuñla uğraşmağa leşker gönderdi ve kendüsi daḫı Kūfeden ḳal(ḳ)up Başraya gèldi andan ‘Abd- (11) u’r-raḥmān bin ‘Abdü’l-Eş‘aş Mühellebe nāme yazup gönderdi kendü ḳatına oḳudu Mühelleb rızā (12) göstermedi ve Ḥaccāca mektüb yazdı ki ‘Abdu’r-raḥmānuñ leşkeri bir seyl gibidür āteşden baña aḳar (13) hîç bunda mümkün degüldür imdi öñinden şavılasın bî-tekellüf uğraşmağa leşker göndermeyesin bir- (14) ḳaç gün ḳarār bulduḳdan sonra ne êde bilürsen ki êdesin dèdi Ḥaccāc gèldi eyitdi ‘ammun (15) oḳlına (?) ḳomazsın ‘Abdu’r-raḥmān Mekkededür ki ben anuñla ceng êtmege teḫîre ḳoyam dèdi ne ḳadar (16) ki leşker viribidi ‘Abdu’r-raḥmānuñ ḫamlesine durımadılar şındılar tā şuña degin ki Ḥaccāc Başrayı ḳoyup gitmek (17) istedi ne ğayret eyleyüp durdı êrişdüğü leşkeri ‘Abdu’r-raḥmān ḳırurdı helāk eyledi pes Ḥaccāc (18) eyitdi Mühelleb çok bilür kişidür ol bize çok söz söylemiş biz anuñ sözini ‘arza ḫaml eyledük (19) eyü varmaduḳ dèdi bu ḫāl üzerine ‘Abdu’r-raḥmān yöridi Başranuñ ekşer vilāyetini kendüye döndürdi (20) andan geçüp Ḥaccācuñ üstine yöridi Ḥaccāc bu ḫāl ‘Abdü’l-Melike ‘arz eyledi ‘Abdü’l-Melik Ḥaccāca yardım

231a

(1) vardı tārīḥ-i nebevīnūḡ seksen ikinci yılında muḡarrem ayında uğraş étdiler beş gün gece ve gündüz uğ- (2) raş oldu aralaşmadılar pes Eş‘aş oğlu niçe kişiyle Medīneye yüz dutdı Ḥaccāc muḡarrem ayınuḡ (3) bākīsini ve Şefer ayı daḡı tamām olunca Başradan oturdı hiç ḡareket étmédi خبر وقعتني الجماعم (4) bu nesne ma‘lūm olupdur dēdi ki Ḥaccāc bin Yūsuf ‘Abdu’r-raḡmān bin ‘Abdu’llāh (bin) ‘Āmru’l-Ḥazramīyi Kūfeye emīr étmīşdi (5) Muḡḡahar ittifāk eyledi ‘Abdu’r-raḡmān bin ‘Āmru dutmaḡ istedi ‘Abdu’r-raḡmān duydı şehir koyup gitdi (6) ‘aḡabince Eş‘aş oḡlı ile berkideler Muḡḡaharı ele vérdiler Muḡḡahar nā-çār olup ‘Abdu’r-raḡmāna bī‘at eyledi (7) çünkü Kūfe ‘Abdu’r-raḡmān elinde muḡarrem oldu ‘Abdu’r-raḡmān ‘Abbāsa leşker қоşup Ḥaccācla uğraşmaḡa viribidi (8) ‘Abdu’r-raḡmān binü’l-‘Abbās Deyri’l-Cemācem dēdükleri yerde kim қondılar Ḥaccāc daḡı anı qarşıluyup Deyri’l-Ḳurra (9) dēdükleri yerde қondi ikisi daḡı leşkerün dāiresine ḡandaḡ қаzdılar her gün çıkup (10) uğraşurlardı gece olıcaḡ yerlü yerine gelürlerdi ve ḡende(ḡ) içinde olurlardı pes gördiler (11) ki bu ḡavḡā uzadı Ḳureyş seyyidleri ‘Abdü’l-Melik bin Mervānuḡ қatına gēldiler bu cenge ve bu fesāda ve (12) bunca müselmānlar helāk olmasına sebep Ḥaccāc bin Yūsuf ser-leşker olup ‘Irāḡ ve Başra ve Kūfe anuḡ ḡükminde (13) olduḡdur Ḥaccācı ol vilāyetden gidersenḡ ḡavḡā sākin olurdu dēdiler pes ‘Abdü’l-Melik bu sözi maşlahata (14) oḡlı ‘Abdu’llāh ve қardaşı Muḡammed bin Mervāna leşker қоşup ‘Irāḡa viribidi eyitdi varuḡ ‘Irāḡ ehline (15) eyidün eger murādları bu ise kim Ḥaccācı ol vilāyetden redd eyleyem anlaruḡ ḡāḡır için eyle olsun (16) emīr ‘Irāḡda Muḡammed bin Mervān olsun anda şoḡra ‘Abdu’r-raḡmān binü’l-Eş‘aş ‘Irāḡda orayı қаbul éderse aḡa (17) vérun otursun nizā‘ı ve muḡālefeti götürsün ve eger murādları mücerred bunu istemeyüp ḡilāfet taleb éderse (18) siz daḡı Ḥaccāca yoldaşlıḡ édesin uğraşasız dēdi Ḥaccāc bin Yūsuf (ben) bu nesneden āḡāh oldu (19) ‘Irāḡ ehli kendününḡ isteyeler ‘azlin dēyü ḡayf eyledi ‘Abdü’l-Melike nāme yazdı and içdi ki ‘Irāḡ (20) ehli benüm ‘azlüm isterlerse anlar benüm ‘azlümle kāni‘ olmazlar elbetde senünḡ üzerünḡe daḡı ḡurūc éderler gör-

231b

(1) görmedünḡmi ‘Irāḡ ehli Mālik Estere ne étdiler emīrū’l-mü‘minīn ‘Oşmān rażiya’llāhu-‘anhu anlaruḡ ḡāḡır için Sa‘id bin (2) el-‘Āşı ‘azl étdükden şoḡra bir yıl tamām olmadın ‘Oşmān gibi kişi öldürdiler dēdi hemān anları (3) üzerünḡden def‘ étmege cengden ḡayrı çāre yoḡdur dēdi bu yaḡa çünkü ‘Abdu’llāh ve Muḡammed ‘Irāḡa (4) geldiler ‘Abdü’l-Melik ḡaberin bildürdiler anlar eyitdi bizüm murādumuz oldur ki ‘Abdü’l-Meliki ḡilāfetden ḡal‘ (5) édevüz bir ḡayrı kişi ḡalife édevüz anuḡla bizüm aramızda қılıcdan özge nesne yoḡdur dēdiler pes ‘Abdu’llāh (6) ve Muḡammed çünkü anlardan ḡaber aldılar maḡşūdların bildiler Ḥaccāca eyitdiler uşda biz daḡı saḡa (7) yardıma geldük ceng yaraḡın görmek gereksin pes iki leşker uğraş yaraḡına bindiler Ḥaccāc bin Yūsuf (8) leşkerinünḡ saḡ ḡarafını ‘Abdu’r-raḡmān bin Süleymü’l-Kelbīye işmarladı şol ḡarafını ‘Ammāra

ışmarladı (9) Eş' aş oğlu leşkerün sağını Haccâc binü'l-Hâriye vèrdi şol kolını Ebred bin Kurretü'l-Temîmiye (10) vèrdi iki leşkerün çünki müretteb oldı şaflar çekildi ve âlâylar bağlandı 'Abdu'r-raḥmân bin Muḥammed (11) bin Eş' aş leşkerinden Kuddate binü'l-Hâriş at meydâna sürdi Haccâc leşkerinden er diledi Şâmîlerden (12) bir kişi aña muḳâbil oldı Kuddame anı ilki ḥamlede depeledi bir daḥı çıḳdı anı daḥı depeledi (13) bir daḥı çıḳdı anı daḥı öldürdi Haccâc eyitdi işbu âyet leşkerümüzün göñlini korḳutdı bir (14) yigit yok mıdur şu yigite cevâb vère dèdi Sa'id binü'l-Hârişî durmuşdı emîr buyurursa benüm bir (15) âdemüm vardır ki aña cevâb vèri bilür dèdi Haccâc eyitdi çâre eyleye dèdi pes Sa'id ol kişi- (16) ye işâret eyledi meydâna gir şunuñ ḥaḳḳından gèl dèdi hemândem ol kişi Kuddâmeye berâbar gèldi Kuddâme (17) kılıcıla depere anı şöyle çaldı kim iki pâre eyledi ol kişi öliceḳ Sa'id ileḡdi Haccâca eyitdi buyurursañ (18) ben gireyi(n) erlige niçe olur aña göstereyin dèdi Haccâc getür kılıcuñ göreyin dèdi ol daḥı kılıcın Haccâca vèrdi (19) Haccâc eyitdi benüm kılıcum bundan yègdür öyle dèyüp kendü kılıcın aña vèrdi ve bir dâvudî zırh ve bir laṭîf (20) cebe viribidi himmetle Sa'idi meydâna gönderdi çünki Sa'id Kuddâmenün ḳatına gèldi diledi kim ḥamle eyleye

232a

(1) Kuddâme bildi kim kendüye inanmış pehlevândur eyitdi senünle bir ḳavl eyledelüm ya sen baña üç kerre ḥamle (2) eyle ya üç zârb ur andan nevbet baña döñsün ya ben saña üç kerre ḥamle édeyin ya üç zârb (3) urayın dèdi Sa'id eyitdi ḥōş ola tâ evvel ḥamle benüm olsun dèdi Kuddâme eyitdi öyle olsun dèdi pes Sa'id (4) gürzini eline aldı ḥamle eyledi Kuddâme gögsini eyer ḳaşına dayadı Sa'id gürz arḳasını tüttdi (5) eline ḳalḳan almadı Sa'id üzengü üstine tırup Kuddâmenün başına bir gürz urdı şaḳaḡına (6) tōḳındı hergiz eşer étmedi Kuddâmenün bir kılına ḥaṭâ gèlmedi bir gürz daḥı yaḡrınına urdı eşer étmedi (7) bir gürz daḥı urdı yène kâr étmedi çünki nevbet Kuddâmeye eşişdi Sa'id eyitdi niçesün Kuddâme (8) ḥiç tınmadı hemândem Kuddâme gürz çevürdi Sa'ide bir gürz eyle urdı kim başı(n) çökertdi gözleri çok (9) aḳlandı ḡayret édüp kendüzini durımadı iki ayaḡı üzengüden çıḳdı depesinün üzerine mu'allak (10) yıḳıldı Kuddâme derḥâl atından indi ḥançeri çıḳardı kim başını kese Sa'id gözlerin açdı Kuddâme benüm ḳanuma (11) girmekden saña ne fâide ḥâşıl ola erlik budur ki beni âzâd eyleyesin tâ cümle 'âlem senün erligün göre (12) mürüvvetün var mı daḥı bileler dèdi Kuddâme eyitdi ey tañrı düşmeni seni âzâd eyledüm var Haccâca gör- (13) diḡünji söyle ki vaḳtına ḥâzır olsun dèdi Sa'id gelüp Haccâca söyledi Haccâc eyitdi (14) eyle dèyüp leşkere işâret eyledi (15) bir aradan ḥamle kıldılar iki leşker birbirine ḳarışdı üç gün gece gündüz ceng oldı seksen üçüncü yılda Rebî'ü'l- (16) evvelün üçüncü gününde şenbe günü idi Deyrû'l-Cemâcemde şavaş olındı dördüncü gün çehâr-şenbe günüydü (17) Eş' aş oḡlunuñ leşkeri şındı 'Irâḳ leşkerine çünki şınmaḳ vâḳı' oldı 'Abdu'r-raḥmân bin Muḥammedü'l-Eş' aş (18) çağırıp eyitdi ki ḳaçmañ ḳaçarsañuz benden yaña ḳaçuñ dèyüp tırdu yerinden ayrılmadı 'Abdu'llâh bin (19) Yezîd bin Mu'ḳil eyitdi yâ emîr çeri şınmaḡa yüz tüttdi

yègrek oldur ki sen dağı tırmayasın ki şāyed (20) düşmen elinde esīr olasın başuñ sağı olsun düşmene fırsat şimdi olmadı ise şāyed bir dağı

232b

(1) da ola (dè)di nā-çār olup ol dağı yüz Kūfeye tıtdı evine gèldi ‘avrat oğlanı ağlaşdılar bizüm (2) hālümüze olur dèdiler ‘Abdu’r-raḥmān eyitdi sizi Allāha ışmarladum sizi yaradan Allāh kayğunuzu¹⁶¹ yèye dèdi (3) eyle dèyüp Kūfeden çıkdı Ḥaccāc ardınca Kūfeye geldi kendü leşkerine buyurdi ki ‘Abdu’r-raḥmān ardınca (4) gitmeyeler ve leşkerini qomayalar hemān ki Kūfeye geldi ḥalk bī‘ate da‘vet eyledi bī‘at ètmeyeni öldürdi (5) aña bir Kūfeden Kūmeyl bin Ziyād gāyet pīr olmışdı kendüye uymaduğıçün anı öldürdi bu (6) seksen ikinci yılda Mühellebün oğlı Muğīre Ḥorāsāndan öldi Mühelleb kendüsi Keş vilāyetinde idi oğlı (7) Yezīdi anuñ yèrine viribidi Mühelleb dağı birkaç günden sonra ol vilāyeti şulhle fetḥ eyleyüp Merve (8) gelmege qaşd eylemişdi ‘Avl dèdükleri menzile gelicek başından nāzile gibi bir zaḥmet belürdi boğazına bir boğazına (9) indi andan gögsine indi ve iç eve indi oğlı Ḥabībi yèrine vaşı eyledi seksen üçüncü (10) yılda zi’l-ḥicce ayında öldi çünki Mühelleb öldi Ḥaccāc Ḥorāsān vilāyetini Mühellebün oğlı Ḥabībe vèrdi (11) خبر حربی کممیان حج و پسر اشعث بودیمکن rāvī eydür çünki ‘Abdu’r-raḥmān bin Semüre bin Ḥüseyn bin (12) ‘Abdü’s-Şems ki Başranuñ emīri idi ‘Abdu’r-raḥmānuñ geldüğini işidicek qarşu çıkdı ‘Abdu’r-raḥmāna ‘izzet (13) ve ikrām eyledi Miskīn dèdükleri yère qondurdi çevresine ḥandaq¹⁶² ètdür dèdi Ḥaccāc anı işitdi Kūfeden (14) çıqup ol araya èrişdi on beş gün tamām gece gündüz şavaş ètdiler āḥir yène ‘Abdu’r-raḥmān (15) çerisi şındı Sekistāna yüz tıtdı Ḥaccāc oğlı Muḥammedi ve ‘Ammār Temīmi ardınca viribidi Susen dèdükleri (16) menzilde ardından yètişdiler ikileyin ceng ètdiler yène ‘Abdu’r-raḥmān şındı Kirmāna gitdi Zerenc qal‘asına gèldi (17) kim birkaç gün eglene rāḥat ola ‘Abdu’llāh bin Ḥāmır ki ol qal‘anuñ emīri idi ki anı ‘Abdu’r-raḥmān qo- (18) mışdı umardı kim qal‘a qapusını açamadı andan gèçüp Sebüt qal‘asına èrişdi ‘İyās bin Semmās el-Dūsī (19) ki yène ‘Abdu’r-raḥmān qablinden evvel qal‘anuñ emīri idi ‘Abdu’r-raḥmāna ḥile eyledi qarşu çıkdı ‘Abdu’r-raḥmānı (20) muḥkem bağladı diledi kim bendile Ḥaccācuñ qatına viribiye pes Kābil sulṭānı Zentīle ḥaber yètişdi gelüp ol

233a

(1) qal‘anuñ üstine düşdi ‘Abdu’r-raḥmān bendden qurtardı ‘izzetile alup kendü maqāmına Kābilistāna iletdi (2) va aña çok iḥsānlar eyledi birkaç gün Zentīl qatında olurken ‘Abdu’r-raḥmānuñ zarb qaçan leşkeri (3) bir araya dèrildiler tamām altmış biñ kişi oldılar ‘Abdu’r-raḥmānuñ qatına gèldiler bir kāfirün āmānında olmaqdan (4) yègrek budur ki Ḥorāsāna varavüz ‘Abdu’r-raḥmān eyitdi Yezīd bin Mühellebün oğlı andadur bahādır yigitdür (5) şāyed bizi

¹⁶¹ kayduñuzı

¹⁶² ḥanden

Ḥorāsāna koymaya Şām leşkeri ardumuzdan gele ne hâtırları varsa éderler dèdi eyitdi (6) Ḥorāsān gelişik(?) yèrdür hem anda bizüm aşhābumuz çokdur hiç ihtiyāt édecekleyin degüldür dèdiler ve şol kadar (7) söyledi(le)r ki ‘Abdu’r-raḥmān bin Muḥammedi uydurdılar Ḥorāsāna yüz tıtdılar Yezīd bin Mühelleb işitdi ‘Abd- (8) u’r-raḥmāna ‘izzet eyledi ne maşlahat geldüñüz ḥidmet édelüm eger māl ḥācetüñüzse vérelüm (9) ‘Abdu’r-raḥmān eyitdi murādumuz birkaç gün diñlenmekdür eglenmek degüldür dèdi Yezīd bin Mühelleb tınmadı bir (10) kaç gün anda tırdı Yezīd aña çoklık māl ve becīd ḥidmetler étdi ‘Abdu’r-raḥmān uğurlayın Yezīdüñ (11) beglerin kendüye oqudı Yezīd işitdi bekledi çeri çekdi ‘Abdu’r-raḥmānla üstine gèldi uğraşdılar (12) Yezīdüñ leşkeri ğālib gèlmedi ‘Abdu’r-raḥmānuñ çerisi ḥasında katında olan baş baş beglerden Muḥammed (13) bin Ebī Sa‘d Vaḳḳāşdan ğayrısına bendle Ḥaccāc katına viribidi andan Muḥammed bin Ebī Sa‘d Vaḳḳāş katına getürdi (14) eyitdi ey şeytān şimdi niçe sen eyü fırsat buldum mı Muḥammed bin Ebī Sa‘düñ laḳabına şeytān gölgesi (15) dèrlerdi eyle dèyüp bir ağac alup başa urdı Muḥammedüñ başı yarıldı Muḥammed eyitdi ey melik (16) erlik oldur ki mürüvvet édesin emirü’l-mü’minine bildüresin her ne éderse ol éde dèdi Yezīd (17) birez vaḳt başın aşığa şaldı andan buyurdi birisini urdılar eyideler ki Ḥaccāc Deyri’l-Cemācemden (18) öñürdi on biñ¹⁶³ kişini depelemişdi Muḥammed bin Cerīr eydür Ḥaccāc bin Yūsufa kendü eliyle öldürdüğü ādem (19) şavaşdan öldürdüğinden ğayrı yüz yigirmi biñ kişi idi خبر هلكشدين پسر اشعث (20) rāvi eydür ol vaḳt ki ‘Abdu’r-raḥmān binü’l-Eş‘aş Zentīl katına varmağa kaşd eyledi ‘Alḳame bin ‘Amru

233b

(1) aña eyitdi şimdi sen ki Zentīl katına varasın Zentīl bir dini ayruḳ kāfirdür şāyed Ḥaccāc anı ḳorḳuda (2) ya çok nesneler adayup tama‘a düşere seni dutup anuñ eline vére anuñ katına varmaḳdan varmamaḳ ḥayır- (3) ludur şimdi bizüm katumuzda beş yüz kişi vardır bir ḳal‘a(ya) arḳalanup kāfire şıgınuḳ varmaḳdan şavaş (4) yüzinde ḳırılıp gitmek ḥōşdur ‘Abdu’r-raḥmān ‘Alḳamenüñ sözine uymadı uymaycaḳ ol beş yüz (5) kişiyle ‘Alḳame ḳaldı ‘Abdu’r-raḥmān binü’l-Eş‘aş Zentīlüñ katına vardı Ḥaccāc işi(t)di kim ‘Abdu’r-raḥmān Zentīle (6) varmış Zentīle nāme gönderdi eyitdi işitdüm ki Eş‘aş oğlu ‘Abdu’r-raḥmān senüñ ḳatıña varmış anı (7) dutup benüm ḳatına viribiyesin yoḳ dèrseñ bile senüñ üzerüñe biñ biñ şavaş erini gönderürin vilā- (8) yetüñi yıḳdururın ḥarāb étdürürin dèdi rāvi eydür ol vaḳt ki Zentīle Ḥaccācuñ nāmesi érişdi (9) ‘Abdu’llāh bin Vāsī‘ el-Tetīmī Zentīlüñ katında idi eyitdi eger sen bu nesneyi éderseñ ben kefil olayın ki senden (10) yèdi yıla dek ḥarāc istemeye dèdi Zentīl eyitdi eger bu nesneyi ederseñ Ḥaccācdan ‘ahd-nāme alıvèr ben daḫı ol (11) ḥidmeti yèrine getüreyin dèdi ‘Abdu’llāh bin Vāsī‘ anı Ḥaccāca bildürdi Ḥaccāc bir ‘ahd-nāme yazup Zentīl (12) katına gönderdi Zentīl daḫı ‘Abdu’r-raḥmānuñ başın kesüp Ḥaccāc katına viribidi ba‘zılar eydür ‘Abdu’r-raḥmān (13) kendü eceliyle öldi Zentīl başın kesüp alduḳdan şonra Ḥaccāca viribidi ‘Abdu’r-raḥmānla bile kendüye

¹⁶³yıl

ta'alluḳātından (14) on sekiz kiři vardı anlaruğ dağı başların gönderdi Ḥaccāc dağı başları 'Abdu'llāhuđ ıatına (15) gönderdi tārīhüñ seksen üçüncü yılında Ḥaccāc bin Yūsuf Vāsıř şehrini yaptı bundan şonra tārīhüñ (16) seksen beşinci yılı olıcağ Ḥaccāc bin Yūsuf Yezīd bin Mühellebi Ḥorāsāndan 'azl étđi Ḥorāsān vilā- (17) yetini Ḥaccāc Ḳuteybe bin Müslime vėrdi hem bu yıl içinde Cemāziye'l-evvel ayında Mışır sultānı 'Abdü'l-'Azīz (18) Mervān öldi 'Abdü'l-Melik kendü oğlı 'Abdu'llāh bin 'Abdü'l-'Azīz yėrine Mışırı viribidi 'Abdü'l-'Azīz öldüğden (19) şonra on sekiz ay geçicek 'Abdü'l-Melik bin Mervān dağı öldi oğlı Velīdi yėrine ḫalīfe eyledi (20) eydürler ki 'Abdü'l-Melik bin Mervān tārīh-i nebeviyyenüñ seksen altıncı yılında řevvālüñ nişfında penc-şenbe günü vefāt étđi

234a

(1) on üç yıl dağı beř ay ḫalīfe oldu ba'zılar eydür 'Abdü'l-Melik ḫalīfe olup tā öldüğü güne degin (2) yigirmi bir yıl dağı bir bucuğ ay oldu bu niçe zamān içinde yėdi yıl 'Abdu'llāh bin Zübeyrle ceng eyledi (3) 'Abdu'llāh bin Zübeyr öldüğden şonra on üç yıl ve dört ay bāķi ol gün ki 'Abdü'l-Melik öldi (4) elli sekiz yaşında idi tārīhüñ yigirmi altıncı yılında 'Ořmān zamānında dūnyāya gelmişdi Yevmü'd-Dār (5) ḫarbinde 'Ořmānı öldürdükleri vađt 'Abdü'l-Melik on yaşında idi öldüğü vađt on beř (6) oğlı ıaldı ki, Velīd, ve Süleymān , ve Mervānü'l-Ekber, ve Mervānü'l-aşgar, ve Yezīd, ve Mu'āviye (7) ve Hiřām, ve Ebū Bekr, ve Velīd, ve el-ḫakem, ve 'Abdu'llāh, ve Mesleme, ve el-Münzir, ve Muḫammed, ve Sa'dü'l-Ḥayrdur ve üç (8) kıızı ıaldı ki, 'Āyiře, ve Ümm-i Külřüm, ve Fāřımadur nesebi 'Abdü'l-Melik bin Mervān binü'l-Ḥakem binü'l-'Āř bin (9) Ümeyye bin 'Abdü'ř-řems bin 'Abdü'l-Menāfdur در نسب مادر معاوية anası 'Āyiře bintü'l-Muđire bint Ebī (10) el-'Abbās bin Ümeyyedür خبر خلافت وليد بن عبد الملك بن مروان rāvi eydür hemān ki 'Abdü'l-Melik defn étđiler (11) oğlı Velīd tahta geçüp ḫalīfe oldu evvel bī'at eyleyen 'Abdu'llāh el-Hūmam es-Selevī idi خبر قتيبة بن مسلم بولایت خراسان (12) bu sekiz altıncı yıl içinde Ḳuteybe bin Müslim Merve geldi ḫalđ cem' eyleyüp ğazāya ve cihāda taḫriř (13) eyledi āyātdan eḫādīřden ğazā étmegüñ řevvābını söyledi andan İyās bin 'Abdu'llāh bin 'Amrıyı yėrine (14) ḫalīfe diküp kendüsi leşker çeküp Ṭālķān vilāyetine vardı ol vilāyetüñ begleri gelüp Ḳuteybe(ve) 'izzet (15) étđiler ve çok hediyyeler getürdiler andan Belḫ şuyını geçüp Ḥayyān Meliki 'Amru el-'Averi da'vet eyledi (16) andan Aḫīrūn ve Sāmān meliklerine gėldiler becid hediyyeler ve tekellüfler getürdiler ve dağı Ṭoḫāristān begleri geldiler (17) fi'l-cümle bu vilāyetlerüñ emīrleri Ḳuteybe ile dōstlĳ étđiler ve şunuğ üzerine řulḫ eylediler ki her yıl (18) Ḳuteybeye bunca māl vėreler dōstına dōst dūřmenine dūřmen olalar hem bu yıl içinde Mesleme bin 'Abdü'l- (19) Melik Rum ğazāsına gitdi ve hem bu yıl içinde Ḥaccāc bin Yūsuf Yezīd bin Mühellebi zindāna (20) bırağdı ve Ḥabīb bin Mühellebi kim Kirmānuđ emīri idi Kirmāndan anı 'azl eyledi hem bu yıl içinde idi kim Ḳuteybe

234b

(1) Beykend vilāyetine gāzāya gitdi ve ol vilāyetleri feth eyledi خبرگشتن قتيبي ميکندرا (2) rāvī eydür tārīḥ-i nebeviyenün seksen yedinci yılında Quteybe Mervden qalkdı Beykend üzerine hücum eyledi (3) Beykend dedükleri Buḥārāya yaqındur ve Buḥārāya yaqın yérde bir şehrdür yaqın gelicek ol şehrüñ ḥalkı tıydılar (4) yörelerinde olan beglerden yardım istediler yolları ve derbendleri berkitdiler andan Quteybe (5) Allāha şıgınuş Beykend ve üzerine yörüyiş eyledi meger Quteybenün bir cāsūsı vardı adına Tender dēr- (6) lerdı Neccār ehli Tenderi bildiler çok nesne vèrdiler çāre eyle bir ḥile eyle Quteybe bizüm üzerümüzden (7) def eyleye dediler iki aydan sonra Tender gèldi ol tarafuluñ ḥālinden ḥaber şordı Tender eyitdi Meclis-i (8) ḥalvet eyle pes Quteybeyi buyurdi kim varsa gitdiler hemān Quteybenün qatında Ḥuşayn oğlı qaldı Tender eyitdi (9) iştüm ki Ḥaccāc ma' zül olmış senün yèrüne dağı ğayrı kişi geliserdür müselmānları yüz suyuyla Mervde iletmeñ (10) şavābdur Quteybe Tendürün sözini ḥile idügin bildi bir ' Arab kulı var idi aña buyurdi Tenderün (11) başını kesdi tā ki müselmanlardan kimesne bu sözi iştmeyeler andan müselmanlara emr eyledi şavaş yarağına (12) girdiler ol gün tā aḥşam vaḫti olunca Terkānla ceng ètdiler āḥir Tatar leşkeri şındı Beykend (13) qal'asına qaçdı müselmānlar ardlarınca niçe şükr ètdiler duta bildüklerini tıtdılar esir ètdiler qurtulanı qaçup (14) qal'aya düşdi müselmānlar leşkeri qal'aya èrişdiler qal'ayı aldılar érkeğini kırdılar dişisini ve küçüklerini esir (15) ètdiler andan ol esirleri yène bahālarına kesdiler şatdılar Tatar içinde bir bir gözlü kāfir varıdı nefşini şatun (16) almaq istedi Müslim Nāşuḥ eyitdi ne vèürsin dedi eyitdi beş biñ çini ḥarīr vèreyin ki her ḥarīrün (17) ki bahāsı biñ aqçadur Quteybe Esleme eyitdi ne görürsin Esleme eyitdi ehli fesād depelemek yègdür dedi pes (18) Quteybe emr eyledi ol kāfiri iki biçdiler andan qal'a içinde bulduqları altun avādānlıđını cem' (19) eylediler süzdiler yüz elli biñ mişqāl altun çıkdı müselmānlar arasında kısmet eyledi ve bundan ğayrı (20) altun gümüş ve kıymetī taşlar ve incüler şol qadar ele girdi kim ḥesābı bilinmez dedi Quteybe ile olan müselmānlar şu

235a

(1) şol qadar tıyım oldılar ki kılıclarıñ ve beglerin ve cümle yaraqlarıñ altunla ve gümüşle qurlatdılar hem bu yıl içinde (2) Yezid bin Velid bin ' Abdü'l-Melik anadan tıgdı hem bu yıl içinde Velid bin ' Abdü'l-Melik qardaşı ' Abdü'l-'Azize (3) nāme yazdı buyurdi ki peygamberuñ ḥatunlarından oturduqları evlerini şatun alıvère mescide qatına zīrā (4) ki mescid tar idi ' Abdü'l-'Aziz dağı öyle ètdi bu nesne Şefer ayında vāqı' oldı Velid bin ' Abdü'l-Melik (5) Qayser-i Ruma ḥaber viribidi peygamberuñ mescidini bayağı važ'ından geñsine dağı anuñ hürmetine yardım (6) eylesin dedi Qayser-i Rum yüz biñ mişqāl altun viribidi ve biñ ırğad viribidi bu yıl içinde Mesleme (7) bin ' Abdü'l-Melik Rum qal'alarından üç qal'a aldı ki biri Qoştāntinedür ve biri Ğazzāludur ve biri Hısnu'l- (8) Ahram dur ve bu yıl içinde Çin Pādşāhınuñ kız qardaşı oğlı Te'ābūnu'l-Ber'ī ikiyüz kişiyile müselmānlaruñ (9) üzerine yörirdi uğraşdılar Ḥaḫ Te'ālā müselmānlara fırsat vèrdi Tatar leşkerini şıdılar kırdılar eydürler ki (10) bu yıl içinde Ma' mürkiye

çal' asının üstine düşdi andan Rum leşkerinden çok kiři buldı uğraş (11) étdiler kâfiri şıdılar şehri aldılar hem ol yıl içinde Meslemeye Kâbüliye şehrini ve her çal' asını feth eyledi (12) ve's-selâm ra خبر کشادن بخاراى و اوکش و نخشب و کشتن نیزک را rāvi (13) eydür ol vaqt ki Kuteybe Buḥārā nāḥiyesinde Rām(i)sa ḥalkıyla muşālaḥa eyledi andan geçüp Sağd ve Keş ve Naḥşeb (14) ḥalkıyla şavaş eyledi kâfiri şıyup Buḥārādan geçüp (Müde) Merve şehrine geldi hem bu seksen toktuzuncı (15) yıl içinde Velid bin 'Abdü'l-Melik Ḥālid bin 'Abdu'llāh Mekkeye emir eyledi ve Mesleme bin 'Abdü'l-Melik Türk ğazāsına gitdi (16) ḥākān-ı Türkle bir niçe kerre ceng olındı āḥir ḥākān daḥı oğı daḥı mecrūḥ oldılar Türk leşkeri (17) şındılar müselmānlar ğālib oldılar Kuteybe becid mālıyla ve nihāyetsüz esirle yēne Merve geldi bundan şonra Türk (18) ğazāsına gitdi :¹⁶⁴ Neyzek dedükleri Toḥāristān vilāyetininü şulḥanı idi bundan ol Kuteybe anuḥla şulḥ (19) eylemişdi şonra Kuteybeden korqđı şāyed ḥileyle aḥa bir iş éde déyüp destürla gitdi Toḥāristāna (20) ğelicek düşmenligi āşikāre eyledi Kuteybe anı işitdi Neyzdeki¹⁶⁴ gönderdüğine peřimān oldı ol yıl tınmadı

235b

(1) ikinci yıl olıcağ leşker devşirürdi evvel Semkān aldı andan Toḥāristān çal' asının üstine düşdi ğāyetde (2) şarb çal' a idi iki ay oturdı āḥir Selim Nāşuḥı viribidi eliyle Neyzeki alup Kuteybe çatına getürdi anı bir- (3) kaç gün ḥabs eyledi āḥir başını kesdürdi Ḥaccācuḥ çatına viribidi andan şonra Şavmān ve Keş ve Naḥşeb (4) ğazāsına gitdi ol vilāyetleri daḥı aldı feth eyledi toktan birinci yıl olıcağ Velid bin 'Abdü'l-Melik (5) Mekketu'llāha ḥacc étmege geldi Mekkenüḥ begligini 'Abdu'llāh el-Ķayşere vėrdi tā Velid ölince 'Abdu'llāh Mekke şulḥanı (6) oldı toktan ikinci yıl içinde Mesleme bin 'Abdü'l-Melik ve 'Amru binü'l-Velid Rum iqlimine ğazā eylemeye gitdiler çok (7) çal' alar feth eylediler hem bu yıl içinde Kuteybe Ḥorezm şulḥanıyla şulḥ eyledi Ḥorezm şehrlerinden üç (8) mu'teber řehr aldı ki biri ki Medinetü'l-Ķıl dür ve biri Nezararşidür Ḥorezm şulḥanınuḥ adına Cıngān dėrlerdi (9) çardaşı Ḥorzāde aḥa 'āşī oldı idi Cıngān söziyle Kuteybe Ḥorzādi öldürdi bundan (10) şonra Kuteybe Semerçand şehrini feth eyledi Semerçand şulḥanı Ğavrek bin Aḥşid bin Ensınle şulḥ eyledi bunuḥ üzerine (11) kim her yıl andan biḥ kerre biḥ aqça vėre ve üç biḥ yalın yüzlü oğlan vėre Ğurek daḥı bu şulḥe (12) rāzi oldı pes Kuteybe Semerçanda ve Keş ve Naḥşeb vilāyetlerini ve anda ne çadar çal' alar varsa küllisi Ğavrek elinde muçarrer (13) oldı tāriḥ-i nebeviyyenüḥ toktan üçüncü yılında Mūsā bin Nazir Ṭāriḥ bin Ziyādi Endülüs şehrinde çıkarđup (14) oğı 'Abdu'llāh bin Mūsā anuḥ yėrine viribidi hem bu yıl içinde Velid bin 'Abdü'l-Melik 'Abdü'l-'Azizi Medineden (15) 'azl eyledi toktan dördüncü yıl olıcağ Kuteybe Ḥaccāc ğazāsına ve Fergāna ğazāsına müteveccih oldı (16) خبر غزوقتيه بججاج وفرغانه rāvi eydür tāriḥ-i nebeviyyenüḥ toktan (17) dördüncü yılı olıcağ Keşden ve Naḥşebden ve Ḥorezmde yigirmi biḥ leşkeri ile şuyı geçüp Cāc çal' asının (18) üzerine düşdi anı alduçdan şonra Fergāna üstine geldi anı

¹⁶⁴ Neyzek

dağı feth eyledi tā Hacende¹⁶⁵ varınca (19) aldı andan bî-nihāyet mālā ve esîrlerle yene Merve geldi خبرکریختن یزیدبن مہلب از زندان حجج ابن یوسف (20) bu toğsan dördinci yıl içinde Haccāca haber yētişdi kim Kürd leşkeri Pars iklimine

236a

(1) hurūc ētdiler ve çok fesād ētdiler Haccāc bu haberi işidicek leşkeri cem‘ eyleyüp Saķābe dēdükleri yere ķondı (2) Yezīd bin Mühelleb kim ķardaşlarıyla zindāna bıraķdurmışdı buyurdı anları zindāna ķıķardılar kendü ķādır (3) yanında bir ķadır içinde ģabs eylediler üzerine müvekiller ķodılar altı kerre biņ kez biņ aķça taleb eyledi (4) bunca mālī buldurmaģiķün işkence ētdürdi her ģün bir nev‘ le ‘ azāb ētdürdi meger Yezīdūņ (5) öykenine oķ toķunmışdı demreni içinde ķalmışdı yarası oņulmasdı kaçan ol yaraya (6) toķunsalar ķatı feryād ēderdi ve ģāyetde zaģmet ķekerdi Haccāc anı ol yaradan incindüğün bildi (7) cellāda buyurdı ol yarayı ķazırlardı Yezīdūņ feryādı göklere aģardı āģir kıız ķarındaşı (8) Mühelleb kıızı ki Şınddur ki Haccācuņ ģatunıdur ķardaşınuņ zārılığını işidüp taģammül ēdemedi taşra (9) ķıķdı feryād eyledi yüzün yırtdı Haccāca söğdi Haccāc dağı aņa talāķ vērdi şoņra boşa- (10) duğına peşimān oldı bundan şoņra bundan ziyāde Yezīde işkence ve ‘ azāb eyledi kim ķardaşları (11) ile helāk olmağa yakın oldılar āģir kaçmağa yüz dutdılar meger Mervān bin Mühelleb ķatında Yezīdūņ çok (12) atları ķatırları develeri var idi aņa haber ētdiler şunuņ öte geçende ģāzır ētdiler pes bir ģece Yezīd (13) konu(ķ)lık eyledi üstine tıran müvekilleri toyladı ve şarāb içürdi anlar şoģbete meşğül iken (14) bir aşcınuņ ķaftanın ģeydi saķalınuņ üstine bir aķ saķāl bağladı āşıkāre ķıķup yöridi vardı (15) müvekillerden birisi ardından baķdı yörüyişinden Yezīdi beņzetti segirdüp ardından yētdi baķdı (16) ģördi aķ saķālī var muķayyed olmadı ķardaşı Mufāzzal dağı bu şūretle ģitdi müvekillerden ģiķbirisi (17) tıymadı ērtesi ķuşlık vaķti olmayınca Yezīdūņ kaçduğını tıymadılar ol ģece ģemiye ģirdiler şuyı ģeçdiler kenārda (18) atları ģāzır buldılar bindiler ģitdiler Şām tarafına ‘ azm ētdiler ammā yol bilmezlerdi yolda bir kişiyē buluşdılar (19) Yezīd aņa şordı kim ne kişisin aduņ nedür dēdi eyit Yemenden bir kişiyin adum ‘ Abdū’l-Cabbār bin Yezīd bin (20) Rabī‘ adur dēdi eyitdiler Şām yolın bilür misin eyitdi belī eyitdi baņa Şāma varınca ķulavuz ol saņa on

236b

(1) on biņ aķça vēreyin ve bir aģır ģil‘at dağı vēreyin dēdi Yezīd bin ‘ Abdū’l-Cabbār eyitdi sen kişi- (2) sin eyitdi ben bir beg kişiyin ķardaşlarum dağı beglerdür Haccācuņ zindānından kaçduķ ki Şāma gide- (3) vüz yol bildüğümüzde müteģayyir ķalduķ bize kerem eyle ķulavuz ol bārī Filistīn şehrine varınca yol (4) ģöster dēdi ‘ Abdū’l-Cabbār eyitdi meger sen Yezīd bin Mühellebsin dēdi Yezīd eyitdi na‘am pes ‘ Abdū’l-Cabbār (5) anları yēdi ģecede Filistīne iledecek oldı pes yēdi

gecede gıtdiler gündüz yaturlardı sekizinci gün (6) şabâh Filistîn şehrine geldiler Veheb bin ‘Abdü’r-Rahmānuñ katına geldiler Yezîd aña hâlin bildürdi Veheb (7) bin ‘Abdü’r-Rahmān Yezîd bin Mühellebi alup Süleymān bin ‘Abdü’l-Melik katına gétürdi Süleymān aña çok ‘izzetler ve (8) ve ihsānlar eyledi ve katında gāyetde hōş tıtdı bu yaña ol gece kim Yezîd kardaşı Mufaẓzal bile (9) kaçmışlardı ertesı Haccāc işıtdı eyıtdı anlar Hōrāsān tarafına kaçdılar Kuteybeye yazdı hāzır ol ki (10) Yezîd bin Mühelleb kaçdı gālibā ol tarafına gitmişlerdür anuñ katından gāfil olma dedı sonra Süleymān bin (11) ‘Abdü’l-Melik katına varduñ işıdicek Velîd bin ‘Abdü’l-Melike nāme yazdı eyıtdı ki Yezîd Mühelleb ki Hōrāsān (12) vilāyetini galebe ile dutmuşdur ve andan nihāyetsüz māl almışdı biz anuñ hıyānete vākıf olup anı du- (13) tdum andan altı kerre biñ kez biñ aqça istedüm ki beytü’l-māla müte‘allık aqçadur ol benüm zindānumdan kaçdı (14) işıtdüm ki kardaşuñ Süleymān katına varmış uşda Hāzretüñe bildürdüm bākî fermān senüñdür çünki (15) Velîd bin ‘Abdü’l-Melik Haccācuñ nāmesini oqudı Süleymāna mektüb yazup Yezîdi istedi Süleymān aña (16) cevāb-nāme yazdı ki Yezîd bin Mühelleb atadan dün bizüm dōstlarumuzdur bil ki kullarumuzdur hergiz anlardan (17) bizüm haqqumuza hıyānet vākı‘ olmamışdur Haccāc aña zulm eylemişdür nā-haqq yere üç biñ kez biñ aqçasın almışdur şimdiki hâlde (18) andan kaçup benüm katuma şıgınu geldi Şahdan dilerin ki anı baña bağışlaya dedı Velîd bin ‘Abdü’l-Melik aña (19) rāzı olmadı ikileyin mektüb yazdı ki elbetde anı bend ve zincîrile benüm katuma viribiyesin ‘özü bahāne étmeye- (20) sin dedı Süleymān gördi kim kırtarmağa imkân olmadı ve hem Yezîd bin Mühelleb eyıtdı bildüm ki hālifenüñ hükminden

237a

(1) kırtulmağa çāre kalmadı dilerin ki beni anuñ katına viribiyesin hātırı niçe dilerse işleye benüm öcümnden arañuzdan bürüdet (2) olmaya eyle dēyicek Süleymān Velîde bir lañif-nāme yazdı ve nāme içinde çok atıflar ve lañif sözler ve (3) tazarru‘lar ‘arz eyledi andan oğlı Eyyūbla Yezîd bin Mühellebi ikisini bir zincîre bırağup Velîdüñ katına gönderdi (4) eyıtdı uş Yezîd Mühellebi ve kardaşuñ oğlı Eyyūbla viribidüm ikisi dağı kuluñdur eger emîrü’l-mü‘minîn anları (5) benüm katuma göndermeye dilerin ki *هو صحنی ره برین* olam dedı Velîd çünki nāmeyi oqudı kardaşı oğlı (6) Eyyūbı ol hâlde gördi Eyyūba özi göyündi eyıtdı eyü varmadum kardaşum oğlın bu haqqāretle (7) gördüm andan Yezîd bin Mühelleb ağızını açdı hūb ‘ibāretlerle ve lañif feşāhatlar étdügi merdānelikleri (8) ve kendünüñ atası haqqında étdügi eyülikleri ve toğrulıkları ‘arz eyledi şöyle kim Velîdüñ hātırına anuñ sözleri (9) hōş geldi eyıtdı Haccāc zālım kişidür bildüm ki saña zulm étmek istedi suçun dağı varsa bağışladum dēyüp (10) emr eyledi bendlerini giderdiler yer gösterdi ikisi bile oturdılar andan buyurdı bir hāş bedevî at (11) ve bir ağır hil‘ at ve otuz biñ aqça Eyyūba vėrdiler ve yigirmi biñ aqça ve bir hil‘ at dağı Yezîd bin Mühellebe vėrdiler (12) andan ikisini dağı ‘izzetile kardaşı katına viribidi Süleymāna dağı çok hedıyyeler viribidi Süleymānuñ (13) hātırı hōş oldu Yezîd bin Mühellebe şol kadar ‘izzetler eyledi kim kendüye her ne gelürse nişfını Yezîde

verdürdi (14) Yezîd bin Mühelleb bu mertebe üzerine toköz ay geçdi خیرکشادنسعید بن حیرومرک
 حجاج بن یوسف (15) rāvî eydür ol vaqt ki Haccâc bin Yūsufa ‘Abdu’r-raḥmānbin Muḥammedü’l-
 Eş‘aşı Kābilistān emîri Zentîl atına gidicek Sa‘id (16) bin Hübeyr daḡı geçüp İřfahāna gēldi
 Haccâc işitdi İřfahān begine ādem viribidi kim Sa‘idi dutup Haccâc (17) atına viribiye İřfahān
 begine Sa‘ide bu ḡāli bildürdi seni dutmaḡcün Haccâcdan ḡaber gēldi ne tedbîr ēdersin dēdi (18)
 bunı aqlatdı ki Sa‘id ol aradan gide eyle olıcaḡ Sa‘id İřfahāndan gidüp Azerbaycāna gēldi niçe yıl
 (19) anda durdı şon-uçı açmaḡdan uşandı Mekkeye gelüp oturdı şonra Velîd bin ‘Abdü’l-Melik
 Mekke sultānlıḡı (20) Hālid bin ‘Abdü’l-ayseriye vericek Mekke ḡalkı Sa‘ide eyitdiler Hālid
 yavuz kişidür atı yaramazdur řāyed bunda gelicek

237b

(1) seni incide yēgrek oldur ki bu aradan gidesin dēdiler Sa‘id eyitdi şimden gerü açmazın Allāh
 Te‘ālā başuma ne (2) yazdıysa gele dēyü epsem oturdı Hālid Mekkeye kim geldi meger Haccâc
 Velîd bin ‘Abdü’l-Melike bildürmişdi kim ol baḡa ḡiyānet (3) ēden kişilerden niçesi Mekkeye
 varup oturmıřlardur eger emîrū’l-mü’minîn mařlaḡat görürse baḡa destūr vērşün ki ben (4) anlara
 ne dilersem ēdem dēmiřdi eyle olıcaḡ Velîd bin ‘Abdü’l-Melik Hālide nāme yazdı ki ol Tā’ifeden
 Mekke kim (5) varsa dutup Haccâc atına viribiyesin Hālid ařḡāb-ı Resūlu’llāhdan ‘Aṡār bin
 Mücāhidi ve Talaḡ bin (6) Hābibi ve ‘Amru bin Dināri dutup Haccâc atına viribidi zîrā bu Haccâc
 inkār ēdüp gidenlerden (7) idi Sa‘id bin Cübeyr dutup bunlarla bile viribidi Talaḡ bin Hābîb
 yolda öldi Haccâc bin Yūsuf (8) ‘Aṡar bin Mücāhidi ḡabs ētdürdi ve Sa‘id bin Cübeyri öldürdi rāvî
 eydür ol vaqt ki Haccâc bin Yūsuf (9) Sa‘idüñ boynın urdı başı gevedesinden ayrıldıḡdan şonra üç
 kerre lā ilāhe illallah Muḥammeden Resūlu’llāh (10) dēdi evvelkisini ḡoř vechle söyledi řöyle kim
 her kişi işitdi ikincisini süstrek söyledi üçincide aḡzın (11) ımılatdı sözünü kimesne aḡlayamadı
 Haccâc anı göricek eyitdi lā‘net gelsün ol kāfir Yahya kim bunı baḡa (12) şöyle öğretdi ya‘nî Hālid
 bin ‘Abdu’llāh söḡdi Sa‘idi öldürdüḡine peřimān oldu hemān ki Sa‘idi öl- (13) dürdi kırḡ gün
 tamām olunca her gece Sa‘idi dūřinde gördi řöyle kim Haccâcuñ etegine yapuřurdu eydürdi ki (14)
 yā aduvu’l-lāh saḡa ne ētdüm ki beni öldürdüñ dērdi Haccâcuñ bu nesneden ‘āciz aldı eyideler ki
 (Haccâc bu nesneden (15) ‘āciz aldı) eyideler ki Haccâc öldüḡden şonra evliyāu’llāhdan bir
 kimesne anı dūřinde gördi eyitdi yā Haccâc (16) Hāḡ Te‘ālā senünle ne ıldı eyitdi her öldürdüḡüm
 kişiden ötüri beni bir kerre öldürdiler Sa‘id içün yetmiş (17) kerre öldürdiler dēdi Sa‘id bin Cübeyr
 tāriḡ-i nebeviyyenüñ toḡsan dördüncü yılında şehîd oldu Medînenüñ (18) ‘ulemāsi ekşeri bu yılda
 öldiler ol sebebden bu yılun adına senetü’l-fuḡahā dēdiler toḡsan beşinci yıla tāriḡ ḡadem başıcaḡ
 (19) Haccâc bin Yūsuf daḡı öldi Ramazānuñ yigirmi beřinci gününde öldi Haccâc öldüḡi vaqt elli
 dört (20) yaşında idi yigirmi yıl tamām ‘Irāqa emîr oldu hem bu yıl içinde ‘Abdu’llāh bin ‘Abbās
 anadan

238a

(1) toğdı bu evvel ‘Abdu’llāhdur ki laḳabına mazūr dērlerdi çünki Ḥaccāc öldi Velīd bin ‘Abdü’l-Melik Kūfe ve (2) Başra begligin Yezīd bin Ebī Kebşe vērđi hem bu yıl içinde Ḳuteybe bin Müslim Cāc ve Fergān gazāsına gitdi henüz (3) Mezğāsına(?) ve Fergānaya erişmiş idi kim Ḥaccācuñ ölüsi ḥaberi geldi dönüp yēne Merve geldi خبر مرکولیدین عبدالملک و خلفت بر اوش سلیمان بن عبدالملک (4) çünki tāriḥ-i nebeviyye toḳsan altıncı yıla erişdi (5) Velīd bin ‘Abdü’l-Melik vefāt ētdi anki mevti Cemā(z)iyē’l-āḥirūñ mışfında şenbe güninde vāḳı’ (6) oldı toḳuz yıl daḥı yēdi ay yigirmi bēş gün ḥalīfe oldı namāzını ‘Amr ‘Abd binü’l-‘Azīz kıldı (7) Velīd bin ‘Abdü’l-Melik on toḳuz oḒlı ḳaldı ‘Abdü’l-‘Azīz; ve Muḥammed; ve ‘Abbās; ve İbrāhīm (8) ve Temmām ve Ḥālīd ve ‘Abdu’r-raḥmān; ve Mübeşşir; ve Merūr; ve Ebū ‘Ubeyde; ve Şadaḳa ve Manşūr; ve Mervān (9) ve ‘Ubeyde; ve ‘Amr; ve Rūḥ; ve Bişr ; ve Nezīr; ve Yahyā; idi eydürler ki Mervānilerde Velīdden eyüsi yo(ḳ) imişdi (10) ki peygambaruñ mezkidini büyürtđi zamānında çok eyü işler işledi şöyle kim her gözsüzüñ üzerine (11) bir ḥidmetkār ḳodı beytū’l-māldan ‘ulāfe ētdi ve her kötürüme daḥı eyle ētdi anuñ ḥilāfeti eyyāmında (12) çok vilāyet fetḥ olındı ve çok mescidler ve kārbānsaraylar yapıldı ‘imāretler ve yapular sevici kişiydi eydür- (13) ler ki Velīd bin ‘Abdü’l-Melik eyyāmında her kişi birbirine bir köşede ‘imāretten ve binādan ḥaber şorurđı şonra (14) kim Süleymān bin ‘Abdü’l-Melik ḥalīfe oldı bu Süleymān zevḳ ve ‘işret sevici kişiydi anuñ zamānında her (15) kişi ki birbirine buluşurlardı yēmekden içmekden şoḥbet ētmekden şordı Süleymāndan şonra ‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘Azīz (16) ḥalīfe oldı anuñ eyyāmında her kişi namāzın ve orucdan ve Ḳur’ān ezberlemekden ve Ḳur’ān oḳumaḳdan (17) söyleşürlerden Velīd bin ‘Abdü’l-Melik ölicek oḒlı ‘Abdü’l-‘Azīz ḥilāfet da‘vāsın eyledi ammā kimesne anı (18) (anı) ḳabül ētmedi hemān Ḳuteybe ve Ḥaccāc ḳabül eyledi cemī‘ ḥalāyık Süleymān ḳabül ētdiler ve Süleymānla bī‘at (19) ētdiler hemān ki Velīd bin ‘Abdü’l-Melik öldi Süleymān bin ‘Abdü’l-Melik taḥta çıḳdı Ḳuteybenüñ göñline ḳorḥu (20) düşdi diledi kim Belḥ şuyını geçe ehl ü ‘ayālini Semerḳand(a) ilede KaşḒar şehrine gelicek ki Çin vilāyetinüñ yakınında-

238b

(1) dur Çin pādşāhı işitdi Ḳuteybenüñ geldüĒinden iḥtiyāḥ eyledi leşkerüñ ulularından baña birkaç kişiler (2) viribiyessin kim gelenler nēye maḳşūda gēldüklerini baña bildürürsin ki aña göre ‘amel ḳılalum dēdi Ḳuteybe on iki kişi (3) iḥtiyār ēdüp faḒḒūr-ı Çinüñ ḳatına viribidi müretteb yaraḒıla ve ḥāş atlar ile ve nefis tonlar ile Çine gēldiler (4) faḒḒūr-ı Çine eyitdiler Ḳuteybe bu vilāyete gēldüĒinden murādı budur ki and içmişdür ki elbetde senüñ vilāyetüñe ḳadem (5) başa beglerüñden bir niçesinüñ boynına zincir biraḒa ve senden ḥarāc almayınca gitmeye FaḒḒūr eyitdi ben Ḳuteybe- (6) nüñ vaşfını işidüp dururın ki er yigitdür ve şir-merd kişidür ammā ḥama‘ dār kişidür bu sözi dēdi (7) daḥı ḥırşından benüm andan hergiz dērdüm yoḒdur şimdi ben leşker viribidüm anuñ ḥaḳḳından

geleydüm illā çünkü (8) bu yakına geldi vilāyetümden aña birez toprak iledün ayağın aña başsun ve birkaç beg oğlanlarından (9) göndereyin bunların zincire ursun eksügince¹⁶⁶ māl vèreyin alsun andı yerine gelsün hâtırı (10) hoş olsun yüzi şuyıla varsun gitsün yok dèrse leşker gönderürin boğazına zincir (11) bırağdurup qahrla kuvvete getirürin dèdi öyle dèyüp bir niçe altun gümüş avadanlıklarından ve (12) çinî bezlerinden ve ağır kumaşlardan Kuteybe katına viribidi ve bir yük toprak ve dört beg oğlan gönderdi (13) toprağı yere dөşediler Kuteybe ayağın aña başdı ve ol beg oğlanlarınuñ boynına zincir birağup Fağfür (14) katına viribidi ol māl ve hil'atleri alup yene Mervden yaña gitdi Merve gelüp oturmağa Süleymāndan (15) ihtiyāt eyledi āhır Alām-ı Hōrāsāna vardı Süleymāna 'āşī oldı Süleymān işitdi Kuteybe bizüm evvelden (16) toğrumuzdur Yezid bin Mühelleb sebebiyle aramızda şovuklık düşmişdür benden ihtiyāt eyleyüp 'işyān eylemişdür (17) dèdi Hōrāsānuñ menşürin yazup ol vilāyetinüñ şahlığın bi'l-küllīye Kuteybeye ısmarladı Kuteybe Süleymānuñ (18) kereminden utanup 'āşī olduğına peşimān oldı ammā hâtırından havf zāyil olmadı eyitdi çünkü emirü'l-mü'min'in (19) hakkında benden bu kadar şenā'at şadır oldı anuñ hâtırı baña incinmişdür elbetde baña intikām kaşdı (20) vardur dèdi 'işyān üzerine muqarrer kıldı hiç inşāfa gelmedi Süleymān bin 'Abdü'l-Melik bildi kim Kuteybe aña

239a

(1) itā'at edecekleyin degüldür pes Vekī' bin Esvede leşker vèrüp Kuteybe üzerine viribidi ol dağı qaflete (2) Kuteybenüñ üstine vardı Kuteybeyi öldürdi ve toğsan altıncı yıl içinde Süleymān bin 'Abdü'l-Melik (3) Hālid bin 'Abdu'llāh Mekkedden 'azl eyleyüp Mekkeyi Talha bin Davūda vèrdi bu yıl içinde Meslemet bin 'Abdü'l-Melik (4) Rum tarafına gitdi خبرولایتيزيدبنمهلبيرخراسان rāwī eydür (5) ol vaqt ki Süleymān bin 'Abdü'l-Melik hilāfet tahtına oturdı Mühelleb anı işitdi Hōrāsān melikine (6) muhabbeti varıdı umardı ki Süleymān Hōrāsānı dağı aña vère qarındaşına vèröldüğün istemedi 'Abdu'llāh (7) binü'l-Himi katına oqudı eyitdi seni bir mühim maslaħatçün emirü'l-mü'min'in katına göndermek isterin dèdi 'Abdu'llāh bin (8) Yezid eyitdi dilerin kim emirü'l-mü'min'in katına varasın nāziklikle Hōrāsān iqlimini dağı baña isteyü vèresin 'Abdu'llāh (9) eyitdi eyideyin pes Yezid bin Mühelleb 'Abdu'llāh binü'l-Him otuz biñ aqça vèrdi ve Süleymān bin 'Abdü'l-Melike (10) nāme yazdı nāme içinde ögdi ki 'Abdu'llāh binü'l-Him Hōrāsān vilāyetinüñ aħvālin hūb bilürdi zīrā (11) qadīmī Hōrāsānīdur ol tarafuñ hālını andan şorsañuz olur çünkü 'Abdu'llāh Süleymānuñ katına geldi Yezid (12) bin Mühellebün nāmesini viribidi eyitdi Hōrāsānuñ aħvālini senüñçün eyü bilür dèmişdi baña bir kişi şalı- (13) vèr ki Hōrāsān tahtını zabt eyleye Kuteybe gibi yarar ola 'Abdu'llāh eyitdi yā emirü'l-mü'min'in Hōrāsān memleketi zarb (14) memleketdür anı zabt ède bilmedük degme kişinüñ işi degüldür anı zabt èdecek kişi benden sultānum dağı yèg (15) bilür Süleymān Kureyšden bir kişinüñ adın söyledi 'Abdu'llāh eyitdi ol anuñ eri degüldür andan Süleymān (16) eyitdi 'Abdü'l-Melik bin Mühelleb niçe 'Abdu'llāh eyitdi

¹⁶⁶ öksügince

yoğ andan eyitdi Vekī^c niçe ‘Abdu’llāh eyitdi Vekī^c merdāne (17) kişidür ammā A^c rabīdür İslāmı katıdur zālindür dēdi andan Süleymān birkaç kişileri dağı anđı ‘Abdu’llāh (18) hiçbirini revā görmedi Süleymān eyitdi ne ‘aceb söyledüñ bunca leşkeri ki anđum birine revā görmedüñ pes ola (19) kim ol vilāyetüñ haqqından geline ‘Abdu’llāh eyitdi anuñ bir kişi vardur ecdādını anmağa anuñ şerrinden qorqarum (20) eger emīrū’l-mü’minīn beni anuñ eline vèrmemege ‘ahd eyleye adın söyleyem dēdi Süleymān eyitdi söyle ‘Abdu’llāh eyitdi

239b

(1) Yezīd bin Mühelleb dēdi Süleymān eyitdi hūb söyledüñ Yezīd bin Mühelleb cüst¹⁶⁷ kişidür ol vilāyetüñ haqqından gelür (2) eved ben şöyle size dēyin ki ol kişi ‘Irāki durur iken söz Ğorāsāna varmağ istemez dēdi ‘Abdu’llāh (3) eyitdi gerçi öyledür ammā emīrū’l-mü’minīn buyurıcağ gönüllü gö(ñü)lsüz ‘Irāda bir halife diker kendüsi Ğorāsāna varur (4) hem ben kuluñ anuñ harācın bilürin dēdi pes Süleymān buyurdi Ğorāsānuñ menşürını Yezīd bin Mühelleb adına (5) yazdurdu ‘Abdu’llāh bin Ethemle viribidi ‘Abdu’llāh binü’l-Himm Ğorāsān berātını alup bir hefte içinde Yezīd (6) bin Mühelleb katına geldi berātını vèrdi Yezīd şād oldı tēz leşker çeküp Ğorāsāna ‘azm ètdi (7) Cerrāh bin ‘Abdu’llāh Vāsıtda halife eyledi ve ‘Abd bin Hilāli Başraya halife eyledi ve Mervān bin Mühellebi (8) Başrada kendü hazīneleri ve mälları üzerine qodı kendü oğlı Muħalledi leşkere baş diküp öñce (9) Ğorāsāna viribidi Muħalled çünkü atasından öñürdi Merve geldi Merve halkı Muħallede karşı çıkdılar (10) ‘izzetle sarāya qondurdılar andan Muħalledi Vekī^c tutdı şikenceye çekdi bī-nihāyet mālın aldı andan (11) Quteybe ol taraflarda iş inandığı ‘āmilleri birbir tutdı şol māl cem^c eyledi kim hesābını Allāh bilürdi (12) andan tārīhin toğsan yèdinci yılında Yezīd bin Mühelleb dağı Merve geldi Ğorāsānuñ her tarafına ğazā ètmege ve (13) leşker göndermege meşğül oldı ve çoğ vilāyetler ve qal^c alar feth eyledi toğsan sekizinci yıl olıcağ (14) Süleymān bin ‘Abdü’l-Melik qardaşı Meslemet bin ‘Abdü’l-Meliki Qoştanţine üzerine ğazāya viribidi ol vaqt Qoştanţinenüñ (15) tekfūrına Elyün dèrlerdi müselmānlaruñ şevketini göricek qorqdı yolda her ādem başına bir filuri vèricek (16) oldı bunun üzerine şulh ètdiler خيركشادنكرکانوطبرستانيزيدبنمهلبه (17) rāvī eydür ‘Acem şāhları zamānında Kirkānuñ bir muħkem qal^c ası varıdı ve bir muħkem sedd çekilmişdi ki bir ucı Ğorezm (18) deñizine èrişmişdi şimdi dağı ol seddüñ yeri bellüdür bunlar evvel seddi anuñcün yapmışlardı ki (19) Tatar leşkeri vaqitlü vaqitsüz anlaruñ üstlerine gèlmeyeler ‘Acem şāhlarından Şābūr Zü’l-Eknāf (20) ve Hürmüz ve Qubād ve Firüz ve Nüşirevān ve dağı bunlaruñ gibi ulu pādşāhlaruñ Kirkānuñ üstine

240a

(1) düşdiler qal^c ası muħkemliginden Kirkāna zafer bulımadılar tā şuña degin ki Hağ subhāne ve Te^cālā İslām āşikāre eyledi (2) Sa^cid binü’l-‘Āş bin Ümeyye bin ‘Oşmān razıya’llāhu-‘anhu

¹⁶⁷ çüst

zamânında anların gâzâsına geldi anlarla şulh eyledi (3) dört kez yüz bin aqçaların alup yene döndü Sa' idden gayrı kimesne anlardan nesne almadı Hürāsân (4) yolu Dāmġân ve Rey tarafından kesilüp Kirmân ve Pars tarafına düşildi Kuteybeden gayrı kimesne Hürāsânı (5) feth ede bilmedi Kuteybe her gâh ki Hürāsânı feth etmekçün Haccâca nâme yazdı Yezîd bin Mühelleb eyidürdi ki (6) Hürāsân fethi sehel nesnedür henüz budur ki bir kişi Kirkân vilâyetini feth eyleye ki dükeli Sâsân şahları (7) anuñ fethinden 'âciz qalmışlardır dedi çünkü Yezîd bin Mühelleb Hürāsân tahtına pādşâh oldu üç dört (8) ay Mervde oturdu anda sonra oġlu Muħalledi Hürāsânın koyup kendüsi 'azm-i Dehistân ve Kirkân (9) kıldı ol vaqt ki Kirkân sultânın adına Şol Türk derlerdi Dehistâna gelüp Yezîd bin Mühelleble ceng eyledi (10) Allâh fırsat verdi Yezîd anı başı Şol Türk anuñla şulh eyledi ve Türkistândan şol kadar mâl aldı (11) kim hesâbın Allâhdan gayrı kimesne bilmezdi çünkü Kirkân vilâyetini feth eyledi Esed bin 'Abdu'llâh el-Ezdî anda (12) halîfe eyleyüp 'azm-i Taberistân kıldı Taberistân sultânının adına Keyl-i Keylânî derlerdi bî-hadd leşkeri varıdı (13) Taberistân ucında bir pādşâh varıdı adına İşfahyed derlerdi Yezîd anda geldüġin işidicek (14) korqıdı diledi kim kaçâ idi sonra 'aqlını devşürdi Deylem pādşâhından yardım istedi ol daġı (15) on bin kişi viribidi çün iki leşker birbirine buluşdılar 'azîm ceng êtdiler Allâh Te'âlâ fırsat verdi kâfir (16) leşkeri şındı bir zarb taġ başına çıkdılar müselmânlar dilediler ki ardlarınca çıkalar taşlar ağaclar oġlar harbeler (17) atdılar müselmânları yene döndürdiler bunlar bu cenge meşġuliken Kirkân begi 'âşî oldu aralarında olan müselmânları (18) kırdı yolları baġladı derbendleri berkitdi Yezîd bin Mühelleb 'âciz qaldı hiç ne êdeceġin bilemedi (19) Hâyân-ı Nebâhî derlerdi Deylem beglerinden bir ulu beg var idi müselmân olmışdı Yezîd bin Mühellebüñ katında (20) bile olurdu Yezîd anı kıġırdı bize çâre eyle dedi Hâyân turup İşfahyedüñ katına geldi eyitdi

240b

(1) gerçi ben şimdiki hâlde müselmân oldum aşlum Deylemdür size haber şorayın benüm sözüm işit müselmân leşkerine fırsat (2) buldum şanma işitdüm ki Yezîd bin Mühelleb 'Arab şâhı Süleymân bin 'Abdü'l-Melike âdem viribiyüp yardım istemiş (3) anâ meded gelicek olursa bu vilâyetde iki taşî birbiri üstine qoman harâb êder dedi İşfahed (4) eyitdi pes çâre nedür dedi Hâyân eyitdi şulh eyle dedi ve bu sözile İşfahyedi aldı şunuñ (5) üzerine şulh eyledi kim Yezîde yüz bin aqça vere ve dört yüz yük za' firân vere ve dört yüz (6) yalın yüzlü oġlanlar vere ki her oġlanın elinde bir altun tabaq ola her tabaġın içinde bir ince dülbend (7) ve bir şuġka harîr ve bir altun yüzük ola pes bunuñ üzerine şulh tamâm oldu Yezîd bin Mühelleb şâd(oldı) (8) bunça mâlı alup Taberistân leşkerinden emîn olup yene Kirkân tarafına 'azm eyledi Yezîd bin Mühelleb and içdi (9) ki Hâġ Te'âlâ fırsat verüp Kirkân vilâyetini feth êderse anların qanıyla degirmen oġdüp etmegin yemeyinçe (10) anlardan kılcın gidermeye pes çünkü Kirkân şehrine geldi şehri qahrı aldı ve degirmen argunuñ üzerine (11) şol kadar âdem kırdı ki şü kızıl qan gibi aġdı ol degirmenden un oġtdi etmegin bişürüp (12) yedi Yezîdüñ andı yerine geldi andan on iki bin kişi esîr eyledi qal' ayı

yıkıldı andan Süleymāna (13) feth-nāme yazdı eyitdi ki ‘Acem sultānları ve anlardan sonra gelen ‘Arab şultānları Kirkān ve Taberistān fethini (14) arzū étdilerdi müyesser olmadı Hāq Te‘ālā bu vilāyetleri senūñ eyyām-ı devletūñde feth eyledi bu nesne (15) ulu ġanīmetdür ġanīmet mālınuñ ħōd ħadd ü pāyānı yokdur dēdi Süleymān bin ‘Abdü’l-Melik bu nesneyi işidüp şād (16) oldu ammā nāme içinde Yezīd bin Mühellebe viribidigi ħums mālınuñ ħesābın dēmedügi sebebden birkaç ħasūdlar fırsat (17) buldılar Yezīdi Süleymāna yavuz aňlatdılar Süleymān daġı pīr idi katına getürtmek tedbīrinde idi pes Süleymāna (18) ecel yētişüp öldi خیرمرکسلیمانبن عبدالملک rāvī eydür tārīḡ-i nebeviyyenūñ (19) toġsan toġuzuncı yılında Şefer ayınuñ yigirminci günindeki Cum‘a günü idi Kanserīn vilāyetinde Dānīk şehrinde (20) Süleymān bin ‘Abdü’l-Melik vefāt étdi ħilāfetde iki yıl ve sekiz ay oldu ‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘Azīz namāzın

241a

(1) kıldı ve hem ħalīfe oldu eyideler ki Süleymānuñ ölümüne sebep bu oldu ki meger Süleymān bir kişinūñ cenāzesine ħāzır (2) oldu çünki ol kişi defn étdiler Süleymān anuñ toprağından bir avuc alup koġdı damağına (3) ol koġu katı ħōş gēldi eyitdi ne ħōş laṡif toprak olurun ħōş koġu olur dēdi (4) bundan sonra bir hefte geçmedi Süleymān öldi خیرخاقت عمر بن عبدالعزيز و باز آمدن مسلم بن عبدالملک از روم (5) rāvī çünki ‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘Azīz ħilāfet taht(ı)na oturdu çok zamān idi kim (6) Mesleme Koşantīne üstine düşüp oturmuşdı pes ‘Ömer nāme yazup Meslemeyi yēne Şāma da‘vet eyledi (7) Muġammed bin Cerīr Mesleme bin ‘Abdü’l-Melikūñ Koşantīne üzerinde olan ħāletini işbu vechle takrīr eyledi kim Meslemet bin (8) ‘Abdü’l-Melik Koşantīne üzerine varduğı vaġt atası ‘Abdü’l-Melik ħayātında idi atası öldükden sonra (9) Velīd ħalīfe oldu Velīd öldükden sonra Süleymān ħalīfe oldu tā şuña deġin ki ‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘Azīz zamānı (10) öldi bunca zamān içinde Mesleme bin ‘Abdü’l-Melik Koşantīne üzerinde oturmuşdı her gün işi kāfir- (11) lerile savaş étmek idi bir gün Süleymāndan aña nāme yētişdi atasınūñ öldüġin ve Velīdūñ ħalīfe (12) olduġın¹⁶⁸ bildi andan eyitdi Yezīd bin Mühelleb Ĥorāsān vilāyetinde çok iş eyledi ve ħadden ziyāde (13) māl cem‘ eyledi korġarın ki baña ‘āşī ola imdi Koşantīne üzerinden gidesin Ĥorāsāna varasın Yezīd bin (14) Mühellebi benüm katuma virbiyesin dēdi Mesleme bin ‘Abdü’l-Melik bu nāmeyi okuyıcaġ bildi kim gitmek üzerine vācib (15) oldu leşkerine münādiler yöritdi yarın ħişāra yöriyişdür dēyü çağırdılar pes ne kadar leşker varsa (16) ħāzır oldılar értesi bir vechle uğraş oldu ki ħiçbir tārīḡde olmamışdur āġir Rumīler müselmānları (17) şıdılar ħal‘aya bıraġdılar ve çok kāfiri kırdılar āmān vērmediler értesi Koşantīne tekfūrı Elyūn Meslemeye nāme (18) yazdı eyitdi bu ceng ve ġavġāyı niçeye dek olacaġdur rāzī oldum ki senūñle şulḡ édem ve murāduñ (19) ne ise vërem üzerümüzden gidesin Şice şehrinde oturasın yāġūd yēne vilāyetūñ gidesin ki ben saña her yıl altı (20) kez yüz biñ aġça ve biñ vaġıyye altun ve bēş biñ şıġır ve bēş biñ koyun ve biñ kısrak vërem bunuñ üzerine

¹⁶⁸ olduġın

241b

(1) şulh oldum dedî ve bundan sonra Şice şehrinde(ler) oturacak olursan şana dağı çok nesnelere verdüm (2) ve eger Şāma gidecek olursan bu dedüğüm nesnelere her yıl şana dērneyüm dedi Mesleme eyitdi bu şulhı kabül (3) eyledüm illā and içüp dururuz ki Koşantine içine girmeyince ve Ayaşofyanuñ içinde iki rek'at namāz kılmayınca ve anuñ (4) içinde ğanīmet mālī çıkarmayınca ölmeyem ya bu yolda başumı vēm ya bu dedüğüm nesnelere edem dedi (5) çün bu haber Elyūna erişdi İstābuluñ keşişlerini ve ulularını cem' eyledi tanışık etdi cemī' si rāzī (6) oldılar niçe dilerse eyle ede tınmayalar tā ki üzerlerinden şavılıp gide çünki şabāh oldu Mesleme bin (7) 'Abdü'l-Melik yēne leşkeriyle binüp kal'anuñ üstine geldi Koşantine tekfūrī Elyün burc üzerine çıkup (8) çağırđı ki ey müselmānlar begünūze eyidün ki gelsün anuñla sözüm var dēyicek Mesleme ileri geldi (9) Mesleme bin 'Abdü'l-Melik benim nēdersin söyle dedi Elyün eyitdi işitdüm kal'aya girmeyince gitmemeye and içmiş- (10) sin biz dağı rāzī olduñ ki yalnızca sen kal'aya gir(e)sin murāduñ ne ise edesin anda çıkasın ü- (11) (ü)stümüzden gidesin Mesleme eyitdi rāzī oldum ammā bu şartla kim kal'anuñ kapuları açuk tura ki benim beglerüm (12) ve bahādır yigitlerüm şehir kapusunda hāzır duralar eger sizden başa mekr (ü) hīle olacak olursa şehir kapusunda (13) dedi Elyün eyitdi eyle olsun pes buyurđı şehir kapuların açdılar ta büyük kelīsāya varınca leşkeri bölük iki (14) tarafında durdılar 'alemlerin sancağların dikdiler haclarını bölük bölük iki tarafına dutup zeyn eylediler ve müretteb (15) yarağla iki tarafından tırdılar Mesleme Baṭṭāl bin 'Amruñ yüzine bağdı ki İslām leşkerinde andan bahādır yoğdı (16) eyitdi ben işbu şehrūñ içine girmem gerek kāfirūñ kelīsālarını ve tekfūrūñ sarāyını ve tahtını ve āyīnelerini temāşā (17) etsem gerekdūr sen leşkerle hāzır durasın ikindü vaḫti olunca beni gözedesin eger ben diri olursam ikindin çıkarın (18) ve eger ikindin çıkmayacak olursam bilesin beni öldürmişlerdūr şehir içine koyulasız bulduğunuzu kırasız āmān vēmeye- (19) siz ve şehre od urasız benden sonra 'ammum oğlı Muḫammed bin Mervānı bekleyesiz dedi ve zırhı ve cebesini (20) gēydi ve başına aşkalağın(?) gēydi ve zırh üstüne bir ak tın gēydi ve tołga üzerine 'imāme şarındı

242a

(1) ve kılcın ḫamāil kıldı ve sūñsün eline aldı bir heybetle ve bir şalābetle şehre girdi kim kāfirler anuñ heybetinden deng (2) ü ḫayrān kaldılar sūñsünün ucında bir ak 'alāmet bağladı bir kerre tekbir getürüp şehir içine yöridi (3) ol tıran kāfirlerūñ hiç birine bağmadı ve i'tibār etmedi ve anlardan üşenmedi ve yayılmadı tā (E)lyūnuñ sarāyına (4) degin geldi Elyün anı görüp yerinden şıçradı Meslemeye karşı geldi elin ve ayağı öpdı ve atını önince yaya (5) yöridi tā ki Ayaşofyaya geldiler kāfirler tekfūrularını Mesleme önince yayan yöridiğini görüp incindiler (6) andan Mesleme atından indi kelīsā içine girdi anda bir ulu ḫac vardı kızıl altundan ay ve kıymetī gevhelerle (7)

zeyn olunmuş idi Mesleme anı el urup¹⁶⁹ öhine kodı Elyūn eyitdi ey emīr bu hac bunların katında (8) iken mu‘teber haçdur anı aldūğuna şāyed incineler ğayret edeler korğarın ki saña bir ziyān erguseler gel bunı yerine (9) koyın saña bunun kıymeti belki dağı ziyāde nesne vēreyin dēdi Mesleme eyitdi vallāh komazın elbetde alurın (10) çıkarurın dēdi Rumīler anı görüp yeryerin Mesleme üzerine hücum eylediler Elyūn kaçıldı epsem oluğ dēdi (11) ben sizūnçün bir dağı yegin etdürem dēdi pes çünkü Mesleme murādı ne ise etdi andan ol hacı başı (12) aşığa sūnūnūn ucına berkitdi yene atına binüp taşra çıkıdı Baṭṭāl ‘Amrı yāranlar şehir kapusunda hāzır (13) tırmuşlardı Meslemeyi göricek tekbir getürdiler Meslemenūn katına geldiler ol aradan Mesleme göçüp Medīnetü’l-Ḳahre geldi (14) andan Şiçe şehrine geldi ol şehriñ kâfirleri Mesleme ile şavaş etdiler Mesleme ol şehri aldı yıkdı harāb (15) eyledi andan gidüp Ma‘mūriye şehrine geldi anda gelicek Süleymānūn öldüğü haberin işitdi ‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘Azīzden (16) nāme yetişdi ki Süleymān vefāt etdi hilāfet tahtına oturdudum¹⁷⁰ nāme saña yetişicek eglenmeyesin benüm (17) katuma gelesin pes Mesleme yarağ görüp Ma‘mūriyeden göçüp Ṭaberistāna geldi andan otuz biñ erle Dimaşka geldi (18) ol gün ki Dimaşqdan gitmişdi yüz seksen biñ leşkeri vardı çünkü şehre geldi diledi ki ‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘Azīzūn (19) katına geldi ‘Ömer destūr vērmedi ertesı iki biñ kişiyle geldi yene destūr olmadı üçüncü gün yalnız (20) kulla geldi destūr oldu halīfenūn katına girdi ‘Ömer karşusunda ana yer gösterdi Mesleme oturdu ‘Ömere

242b

(1) du‘ā eyledi andan ‘Ömer dēdi ey Mesleme cihānı seyr eyledūn ve çok bahādırlıklar ve cānbāzlıklar eyledūn dünyāda (2) bir iş işledūn ki senden ğayrı kimesne anı işlemedi eger bu işleri Allāh rızāsıçün etdüñse devlet senūn (3) ve eger riyā için etdüñse vay saña dēdi andan destūr oldu Mesleme odasına gitdi hergün ‘Ömer bin (4) ‘Abdü’l-‘Azīzūn katına gelür selām urdı bu toğsan toğuzıncı yıl içinde ‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘Azīz ‘Irāq vilāyetini (5) Yezīd bin Mühellebiden aldı ‘Adiyy binü’l-Ṭāya vērdi Yezīd bin Mühelleb Ḥorāsāndan katına oğudı (6) خیربازداشتن عمر بن العزیز یزیدین مهلب او کر یختن از زندان rāwī eydür çünkü (7) satırı oğu Yezīd bin Mühelleb ‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘Azīz katına oğudı nāme yazup viribidi nāmeyi oğuyıcağ mazmūnından (8) ḡayli nesne ağıladı nāmeyi ‘Āyīne eline şundı ‘Āyīne nāmeyi nazar kıldı eyitdi yā emīr gerçi ulū’l-emre itā‘at (9) vācibdür ammā bu mektūbda saña ḡayr görünmez dēdi Yezīd eyitdi biz dağı anuğ fikrin bilürem ammā çäre (10) ne elbetde itā‘at etmek gerekdür dēyüp oğlum Muḡalledi Ḥorāsāna ḡalīfe eyledi (eyledi) kendüyi (11) yarağsuz görüp Şāma ‘azm eyledi çünkü Vāsīṭa geldi diledi kim gemiye oturup Başraya gide ‘Adiyy (12) bin Enṭākī Başranuğ emīridür Yezīd bin Mühellebūn geldiğün işitdi Mūsā binü’l-Veciū’l-Cemridi viribidi (13) Yezīdi dutup ‘Adiyyūnūn katına viribidi ‘Adiyy dağı anı bendle ‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘Azīz katına viribidi (14) Yezīd bin Mühelleb çünkü

¹⁶⁹ العرب

¹⁷⁰ 'وتورودهم'

‘Ömerün katına geldi aña Ḥorāsāndan alduğı malları şordı ki Süleymān bin ‘Abdü’l-Melik (15) nāme yazup bildürmişdi elbetde ol māl beytü’l-māldur dēyüp taleb eyledi Yezīdün ḥōd ol kadar (16) mālı yoğdı kim vēreydi pes ol bahāneyle Yezīdi zindāna bırağdı Cerrāḥ bin ‘Abdu’llāh el-Ḥakemīye ‘alem (17) ve sancak vērüp Ḥorāsān vilāyetini aña bildürdi Muḥalled işidüp kendüsi ‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘Azīz katına (18) gelüp eyitdi yā emīrū’l-mü’minīn cihān ḥalkı senün ‘adlün sayesinde rāḥat olmışlardur bizüm ne ḥıyānetümüz (19) zāhir oldı ki eyyām-ı pīri zindāna bırağdurdun dēdi ‘Ömer eyitdi ataḅ benüm ḥaḅḅumda ḥıyānet ētmedi (20) ammā beytü’l-māldan çok nesne yemişdür anı taleb ēderin ki fuḅarā ḥaḅḅıdur vērmek gerekdür dēdi Muḥalled eyitdi

243a

(1) yā emīrū’l-mü’minīn niçe dilersen şulḥ eyleye elümüzde olandan vērelüm dēdi ‘Ömer eyitdi şulḥ ētmez in elbetde beytü’l-māldan (2) ne kadar māl ēderise vēremeyinçe olmaz dēdi Muḥalled eyitdi yā emīrū’l-mü’minīn atam andan nesne almamışdur çünkü bö(y)ledür (3) seni şer‘le işbāt eyleye işbāt ēdemezsen elün sözine inan yāḥūd and vēr dēdi eyitdi (4) and içmez in elbetde alduğı mālı vērsün dēdi eyle olıcaḅ Muḥalled epsem oldı çıkup gitdi ‘Ömer (5) oturan beglere eyitdi Muḥalled atasından yēgdür dēdi Muḥalled hemān ‘Ömer katından çıkdı ittifaḅa ḥasta (6) oldı birkaç gün yatdı andan öldi hem bu yıl içinde ‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘Azīz Cerrāḥ bin ‘Abdu’llāh (7) Ḥorāsāndan ma‘zūl eyleyüp yērine ‘Abdu’r-raḥmān bin Na‘īmū’l-Ḳeşri viribidi Cerrāḥun Ḥorāsāna pādşāḥ (8) olduğı bir yıl bēş ay oldı çünkü tāriḥ-i nebevi yüz yıla yētişdi Muḥammed bin ‘Alī bin ‘Abbāsi oğlanlarından (9) Ebū’l-‘Abbās es-Seffāḥ atası Muğireyi nāḥiyet-i Şāmdan ‘Irāḅa viribiyüp ve Muḥammed bin Ḥabīyi ve Ebū Bekr el-Zahiyi (10) ve Ebū Muḥammed eş-Şaddıḅı oğlını ve Ḥālid bin İbrāḥīm el-Mültele el-Celāli Ḥorāsān tarafına viribidi kim ḥalkı kendü için (11) bī‘at ētdüre ḥilāfet anuḅ ola anlar daḅı varup ol tarafınun ḥalkı da‘vet ētdiler ‘Abbās (12) oğlınun bī‘atı çok kişiler ḅabūl ētdiler ve bī‘atları üzerine nāmeler yazup müyessireye vērdiler müyessir nāmeleri (13) alup Muḥammed bin ‘Alī katına viribidi tāriḥ-i nebevi yüz birinci geçicek Yezīd bin Mühelleb zindāndan kaçdı anuḅ (14) kaçmasına sebeb bu oldı kim bir gün ittifaḅ ‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘Azīz ḥasta oldı varduḅça ḥastalığı artdı ḥattā (15) ölüm ḥaddine yētişdi Yezīd bin ‘Abdü’l-Meliki velī‘ahd eyledi Yezīd bin ‘Abdü’l-Melik ile Yezīd bin Mühelleb arasında (16) tamām ‘adāvat varıdı ḥattā Yezīd bin ‘Abdü’l-Melik and içmişdi kim eger ḥilāfet anuḅ olucaḅ olursa (17) ol gün ki taḅta gēce Yezīd bin Mühellebün elbetde ‘uzvundan bir nesnesini kese Yezīd bin Mühelleb anı işitmişdi (18) ḅorḅdı kim ‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘Azīz ölüp Yezīd bin ‘Abdü’l-Melik ḥalife olucaḅ aña ziyān yētişse ol sebebden (19) kaçdı Yezīd bin Mühelleb kaçduḅdan şonra sehl-i zamān geçmedin ‘Ömer öldi Yezīd bin ‘Abdü’l-Melik ḥilāfet taḅtına gēçüp (20) oturdı rāvi eydür ‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘Azīz tāriḥ-i nebeviyenün

243b

(1) (yüz birinci yılında Receb ayının) yüz birinci yılında Receb ayının yigirmi beşinci günündeki Cum'a günüdür (2) vefat eyledi iki yıl beş ay halife olduğu vaqt kırk beş yaşında idi nesebi budur ki 'Abdü'l-'Azîz bin (3) Mervân binü'l-Ḥakem bin Ebî el-'Āş bin Ümeyye bin 'Abdü's-Şems bin 'Abdü'l-Menâfdur خبر خلافت يزيد بن عبد الملك وأغاز كاربايزيد بن مهلب (4) rāvī eydür hemân ki Yezîd bin 'Abdü'l-Melik hilâfet mesnedinde girüp (5) oturdu evvel-emirden bunu maşşûdı edindi ki Yezîd bin Mühellebi ele gétüre Başraya sultâni 'Adiyy (6) bin Enṭâhe nâme yazdı Yezîd bin Mühellebün kaçduğun bildürdi Başra vilâyetinde Āl-i Mühellebden kimi bulursañ (7) dutasın dèdi pes 'Adiyy bin Enṭâhe Yezîd bin Mühellebün qardaşlarından 'Abdü'l-Meliki ve Ḥabîbi ve Mervânı (8) dutup zindâna bıraktırdı andan Yezîd bin 'Abdü'l-Melik Kûfe sultâni 'Abdu'llâh bin 'Abdu'r-raḥmâna (9) bin Yezîd binü'l-Ḥaṭṭâb leşker қоşup viribidi kim Yezîd bin Mühellebi her qanda erişürse tuta Yezîd (10) bin Mühelleb hōd anlara âdem vèrdi hiçbirine i'tibâr etmedi ve hiç anlarda ؟ (?) 'Adiyy bin (11) Enṭâheye nâme yazup viribidi eyitdi kerem edesin qardaşlarını zindândan çıkarasın (12) baña viribiyesin ki vilâyetünde kaçam gidem şimden gerü begligden vâz geldüm varayın bir belürsüz yerde bir kûşe- (13) de oturam dèdi 'Adiyy anuñ nâmesine i'tibâr etmedi qardaşlarını qoyıvèrdi Yezîd bin Mühelleb (14) gördi ki qardaşları qoyıvèrdi pes kendü halkıyla doğru Başraya yüz dutdı önine gelen leşkeri (15) şıdı tağıtdı tâ ki Başraya varup doğru Darü'l-Umâreye girüp oturdu Başra halkı Yezîd (16) bin Mühellebe mu'âvin oldılar 'Adiyy bin Enṭâhe leşkeriyle uğraşdılar Yezîd bin Mühelleb 'Adiyy leşkerini şıdı (17) 'Adiyy kaçup sarây kal'asına düşdi qapuların berkitdi Yezîd bin Mühelleb sarâyını ortaya aldılar (18) nerdbânlar urdılar dört yanından şavaş etdiler âhirü'l-emr 'Adiyy(i) dutdı ve qardaşlarını (19) zindândan çıkarup anlaruñ yerine 'Adiyy bin Enṭâheyi zindâna bıraktı Yezîd bin 'Abdü'l-Melik (20) ki 'Abdü'l-Ḥamîd bin 'Abdu'r-raḥmâni Ḥorâsân vilâyetine viribimiş idi ki Yezîd bin Mühelleb 'aşî olmuş işitdi

244a

(1) bu 'Abdü'l-Ḥamîdi Yezîd bin 'Abdü'l-Melike nâme yazdı buyurursañ ben varayın Yezîd bin Mühellebi dutayın dèdi (2) Yezîd dañı aña destür vèrdi ol dañı Kûfeye geldi Yezîd bin Mühellebün oğlı Ḥalîdi ve Ḥammâdi ikisini (3) bile dutup Yezîd bin 'Abdü'l-Melik qatına viribidi âhir anlaruñ ikisi dañı Yezîd bin 'Abdü'l-Melik zindânından (4) helâk oldılar bundan şonra Yezîd bin Mühelleb Başra şarafın tamâm dutdı andan müstaqîl pādşâh (5) oldu Parsiye ve Kirmâna ve Sinde ve Ahvâz nâmeler vèrüp ol vilâyetleri külliyâ kendüye döndürdi (6) pes ol vilâyetlerden bî-nihâyet leşker cem' eyleyüp Vâşıta geldi oğlı Mu'âviyeyi Vâşıta halife eyleyüp (7) andan geçüp Yezîd bin 'Abdü'l-Melik üstine yöridi خبر يزيد بن مهلب باعيا اسوسليم بن عبد الملك وكشته شدن يزيد بن مهلب bu yaña Yezîd bin 'Abdü'l-Melik işitdi kim Yezîd bin Mühelleb leşker çeküp kendü (9) ile uğraşmağa gelür qardaşı Mesleme bin 'Abdü'l-Melike leşker vèrüp ve 'Abbâs aña yoldaş қоşup Yezîd (10) bin Mühellebe qarşu viribidi Fırat kenârına Anbâr dèdükleri yere qondu Fırata köpri bağladılar köpriden (11) geçdi Yezîd bin Mühellebün leşkerine qarşu çünki leşker tamâm şudan geçdi buyurdu köprüyi (12)

bozdılar andan şaflar ve ālāylar çeküp Şām leşkriyle ‘Irāk leşkri birbirine karışdı ol Şām leşkri (13) mağlūb düşdi az kaldı kim şınaydı ikileyin ğayrete gelüp ‘Irāk leşkerin götüreyin Yezid bin Mühellebün (14) üstine bıraktılar Yezid anı görüp kendüsi şavaşa girdi şolkadar ceng étdiler kim gevdeleri řan (15) götürdi iki şarafından kırılan halkuñ řesābını Allāh bilür āhir Yezid bin Mühelleb at depüp ālāy önine çıktı (16) Mesleme çağırıp eyitdi yā Mesleme ne hācet ki niçe bi-günāh müselmānları helāk eyleyevüz ileri gel senüñle ceng (17) eyleyelüm devlet kimüñ başından ise zāhir oldur dēdi Mesleme diledi kim Yezide berābar gele ‘Abbās eyitdi (18) neylersin Mesleme eyitdi beni meydāna okur ‘ār degül midür ki ben anı koyam aña berābar varmayam dēdi ‘Abbās eyitdi (19) tamām ‘Irākda Yezid bin Mühellebün kılıcına durur kimesne yoşdur aña berābar varan kiři kendü şanına şuşamışdur (20) müselmānlaruñ şanına girme epsem otur dēdi ve ol leşkere işāret eyledi Yezidüñ üstine tır-i bārān

244b

(1) étdiler ceng arasında ittifak Yezid bin Mühellebün şardaşı Habīb bin Mühellebi öldürdiler Yezid anı işitdi şatı (2) tasalandı kaçıduğundan gözlerini řan büridi ol gün Yezid bir yavuz ayğıra binmişdi Mesleme üstine (3) sancaş dibine depdi şafları yardı Meslemeye yakın éricek Yezidüñ atını okla urdılar dutdı (4) yedek érişdürince Şām halkı Yezidüñ üstine üşdiler Yezidi depelediler çünki Yezid öldi (5) ‘Irāk leşkri şındı Şām leşkri ğālib oldılar ‘Irākīlere kılıç koydılar Yezidüñ ta‘ālluřātından kılıç (6) yüzinden kırılından ğayrı üç yüz kiři esir étdiler Yezid bin ‘Abdü’l-Melike bildürdiler pes buyurđi cemī‘ nün (7) boynın urdılar bu yaña Mu‘āviye bin Yezid bin Mühelleb ki Vāsıřadur issi¹⁷¹ yerine ğalife olmuşdi ‘Adiyy bin Enāhe Yezid (8) bin Mühelleb aña işmarlayup gitmişdi atasınuñ öldüğün işidicek ‘Adiyy nün başını kesdi ve oğlı (9) Muřammedi ve Māliki ve ‘Abdü’l-Meliki ve ‘Abdu’llāh bin ‘Urveyi dağı niçe ‘Arablar begi kim ‘Adiyy bin Enāhele bile esir olmuşlardı (10) cemī‘ sini zindāndan çıkarup depeledi andan göçüp Başraya geldi beytū’l-māldan ne şadar māl varsa aldı (11) andan kaçđ étdi ki Kirmāna vara meger řandābili řehriniñ bir pādşāhı vardı adına Darā‘ bin řamīdü’l-Ezdi (12) dērlerdi anı ol vilāyete Yezid bin Mühelleb pādşāh étmışdi řandābil dēdükleri Hindustān nāhiyetinden (13) bir mu‘teber şehrdür Yezid bin Mühellebün öldüğün işitdi ve Mu‘āviye ol şarafa geldükde yelicek şarşu geldi (14) ve Mu‘āviye ve Yezidüñ şardaşla mufazzallar ‘izzetler eylemedi eyitdi ben leşker çekerin atañ Yezidüñ şanın isteyü (15) giderin ya budur gey anuñ şanın alam tevz¹⁷²(?) étmek ğařķını yerine koyam ya budur ki bu yolda baş vērem eger ben (16) ölicek olursam řandābil řal‘ası muşkem řal‘adur anda oturasın benüm ta‘ālluřātumken üzerinden nāzaruñ kesmeyesin (17) dēdi pes ol aradan göçüp řandābil şehrine geldiler buyur(ur)đi řehrüñ şapuların berkitdiler ‘aşabince Şām (18) leşkri yetişdi çıkup ceng eylediler āl-i Mühellebden Mufazzalı öldürdiler Nu‘mān İbn İbrāhım bin

¹⁷¹ سبي

¹⁷² توز

Mālikinü'l-Eşteri (19) ve Muḥammed bin İshāḳı ve Dehistān begi oğlın Şod-oglı esİR  tdiler ol gün Vedā  bin Ḥam d 'l-Ezd  Şol  adar (20) ceng eyledi kim ve Ő milerden Şol  adar  dem hel k eyledi kim p y n  yoğdı  h r Ő m leşkeri g lib g ldiler

245a

(1)  l-i Mühellebi kırdılar   avratlarını oğlanlarını esİR  tdiler Mesleme eyitdi ben and i up durur n ki Yez d halkın tam m esİR  d p (2) bey  men yez d  d p Şatmayınca  omayam Cerr h bin  Abdu'll h bin 'l-Ḥakem  Yez dden  uru geldi eyitdi y  em r maŐlaḥat (3) degüldür ki  l-i Mühellebün ḥaremini böyle r sv y eylesin  unki and i miŐsin anduğ y rine gelmek n anları baņa Şat (4) d di pes ne  adar   avrat ve oğlan varsa S leym ndan yüz biğ a ça Şatun aldı  unki  l-i Mühelleb işi tam m oldu (5) Yez d bin   Abdü'l-Melik Başrayı ve K feyi ve Ḥor s n  Mesleme bin   Abdü'l-Melik(e) v rdi andan Şonra M ver  'n-nehr tarafını (6) Buḥ r dan t  Semer anda ve Ferg na varınca Sa id bin   Amra v rdi pes Sa id Belḥ Őuyunı geçdi Buḥ r ya vardı (7) andan Semer anda vardı andan Ferg n üstine vardı  al  ana üzerine  ondı Ferg na meliki Sa idle (8) Őulḥ eyledi Sa ide yüz biğ a ça ve elli çul ve elli c riye v rdi Şonra Ferg na meliki Ḥal c yöne   ahdını (9) Şıdı m selm nlarla uğraş eyledi  h r İsl m leşkeri g lib oldu Ferg na Ő h  Ḥal c begi kişiyle (10) depelediler g yetde  oyum oldılar andan Şonra Yez d bin Mahebi Sa idi ma z l eyledi ve ol vil yeti   Abdü'r-raḥm n (11) bin S leym na v rdi Şonra yöne giderüp M ver  'n-nehri yöne Sa ide v rdi   Abdü'r-raḥm n   Ir k begliğini v rdi (12) bunda Şonra Cerr h bin   Abdü'll h el-Ḥakem  leşkerle Ermeniyye  n Ḥarezb n k firleri Evse üstine g z ya viribidi (13)

r v  eydür  unki Cerr h bin   Abdü'll h el-Ḥakem  Ermeniyye Şehrine y tiŐdi (14) Ḥarezb n ¹⁷³ k firlerine ḥaber oldu  rkdiler  a dılar Babü'l-Ebv b  al asına düşdiler Cerr h daḥı ardlarınca Berda  ¹⁷⁴ (15) Şehrine g ldi    gün anda durdı anda Ger(d) ırmağını geçüp Babü'l-Ebv b üstine geldi anda (16) geçüp Rudba düdükleri yöre  ondı Cerr h her ne yöre kim  riŐdi k fir leşkerinde kimesne aņa durımadı bab ' - (17) l-Ebv b mı durur hiç kimesne bulımadı her tarafa leşker viribidi dört yaņa dağıldılar çok es rler ve  avarlar (18) getürdiler andan geçüp Nehrev na geldi gelicek ḥ k n oğlı N rc le ḥaber y tiŐdi kır  biğ erle Nehrev ndan (19) Cerr hı  arŐuladı m selm nlar leşkeri yigirmi beş biğ kişi idi Nehrev n  stinde N rc le N rc li (20) Şıdılar m selm nlar g yetde doyum oldılar anda Cerr h g  p ḤiŐ n düdükleri Şehre geldi andan g  p

245b

¹⁷³ Ḥary n

¹⁷⁴ Berdağ

(1) Keş kal'asına geldi ol Tā'ife gelüp Cerrāhile şulh eylediler andan göçüp Bergo şehrine geldi altı gün anlarıyla (2) şavaş eyledi āhir kāfir zebūn oldu āmān istediler şulh étdiler andan göçüp Belencer kal'asına geldi anı (3) aldı mı Belencerün pādşāhı elli miqdārı kişiyle kaçup Semerkanda düşdi 'avrat oğlan müselmānlar (4) elinde esir oldılar Cerrāh bin 'Abdu'llāh yüz biñ aqçaya Belencer sultānınınu ehlini 'ayālini leşkerinden şatun aldı (5) yene Belencer şāhma viribidi şāyed ki bir hācete yaraya iken *بیتش* éderdin dēr idi andan dağı göçüp (6) diledi kim Semerkanda vara nāgāh Belencer sultānında nāme yėtişdi eyitmiş ki 'Arab şāhı bilesin ki baña çok (7) eyilik eyledün ehl ü 'ayāli benümçün şatun alup viribidün imdi bilesin ki Belencer begleri 'ahd (8) ana¹⁷⁵ şıdılar Kūhistān begleriye birikdiler derbendleri tamām bağladılar arduñı öñüñi tutdılar gāfil olmaya- (9) sın yene dönesin bu araya gelesindür dēdi Cerrāh olan arada oturdu umardı kim şāhdan yardım (10) gele nāgāh haber gēldi kim Yezid bin 'Abdü'l-Melik hālıfe oldu Yezid bin 'Abdü'l-Melik dört yıl pādşāh (11) oldu tārīh-i nebeviyyenün yüz bēşinci yılında Şa' bānuñ yigirmi altıncı güninde Cum'a gēcesi vefāt étdi (12) öldüğü vaqt kırk bir yaşında idi خیر خلافت هشام بن عبد الملك rāvī eydür (13) çünkü Hişām bin 'Abdü'l-Melik hilāfet tahtına oturdu Cerrāh bin 'Abdu'llāh el-Hākemiye nāme yazdı ki üşenmeyesin (14) gāzāya meşgūl olasın saña yardım véreyic¹⁷⁶ dēdi eyle olicağ Cerrāh Şeki kal'asında göçüp yene Berda' (15) şehrine gēldi andan gidüp Verqān şehrine gēldi andan gidüp Erdebile gēldi Erdebile şehrinde (16) üç biñ miqdārı müselmān vardı Cerrāh anda oturdu her tarafa leşker viribidi yağma ve tārāc (17) éderdi bu yaña Hārez sultānı Hākān Cüneyde yardım istedüm ne kadar kāfirler varsa birikdiler hanuñ (18) oğlı atdılar üç kez yüz biñ leşker cem' oldu Nehranda göçüp Verqāna geldiler Cerrāh bin 'Abdu'llāhuñ üzerine (19) hücüm kıldılar Cerrāhuñ leşkeri ittifağ Azerbaycāndan beglerin bir begi bulındı adına Merdāne şāh dērlerdi (20) Cerrāha eyitdi ey beg kişi düşmen gālebedür senün leşkerün üzerine bu şahrāda oturmak hāṭādur sultān tağı

246a

(1) bu araya yaqındur yēgrek oldur ki ol tağı arqalanasın Şām leşkerinden meded yėtişince şabr eylesin dēdi Cerrāh (2) eyitdi bu sen dēdügün kaçan olur Allāha şıgınurın kāfirle uğraş éderin ümiddür ki Hāq Te'ālā (3) fırsat vére kāfir leşkerin şıyam dēdi göçüp Şehrivān dēdükleri menzile kōndi leşkeri dağı ol (4) arada yėtişdi iki leşker çün bir birine muqābil oldu üç kez yüz biñ kāfirle yigirmi biñ müselmān leşkeri (5) uğraşdılar bir vechle kırğun étdiler ki vaşf olunmazdı ceng arasında Merdān şāh (6) Cerrāhuñ katına gēldi eyitdi bir kişi ömrini küfr ve zalālet içinde geçürse andan şonra ihlāşla sizün (7) dīnünüze girse müselmān olsa 'aқabince şehid olsa ol küfr içinde étdüğü günāhları bozulup ol (8) kişi cennete girür mi dēdi Cerrāh eyitdi girür pes Merdān şāh erü gūsl eyledi ve barmaq götürüp (9) müselmān oldu eyitdi *eşhedü en lā ilāhe illallah ve eşhedü enne Muḥammedü'r-resūlu'llah* ve andan (10) kılıc çeküp kāfir leşkerine hamle eyledi ve çok kāfir

¹⁷⁵ انا

¹⁷⁶ ع

depedi āhir kendü daḥı şehīd oldı varduḡça (11) kāfir leşkeri ğalebe eyledi müselmānlar za'if düşdiler Ḥarezīler kılıclar çekdiler müselmānları ferdleri tağıtdılar (12) ceng içinde Cerrāḥ bin 'Abdu'llāh düşdi āhirü'l-emr Cerrāḥı şehīd eylediler başın kesüp süñüye dikdiler müselmānları (13) şöyle kırdılar ki yigirmi beş biñ kişide hemān yüz kişi ƣaldı şāha gelüp Hişām bin 'Abdü'l-Melike ḥaber (14) vėrdiler Hişām bin 'Abdü'l-Melik ve Cerrāḥ bin 'Abdu'llāh için çok ağladı müselmānlar yas eylediler bu yaña kāfir (15) leşkeri Cerrāḥı öldüricek müselmānlaruñ üstine musallaḡ oldılar bulduklarını kırdılar Cerrāḥuñ 'avratlarını (16) ve oğlanlarını esir ėtdiler andan gelüp Erdebil ƣal'asınuñ üstine düşdiler ƣal'ayı aldılar bu yaña Hişām bin 'Abdü'l-(17) Melik vezirleriyle meşveret eylediler müselmānlardan kim öle kim kāfirlerden bu intikāmı ala cemī'si ittifaḡa (18) ėtdiler ki bu nesne hemān Sa'id bin 'Amru'l-Ḥarşinüñ elinden gelür pes Hişām bin 'Abdü'l-Melik Sa'id bin 'Amra (19) nāme yazdı leşkerden otuz biñ er götürilüp Sa'ide yoldaş ƣoşup 'alem ve sancaḡ vėrdi (20) ve diledüğince yaraḡ ve māl vėrdi Cerrāḥ bin 'Abdu'llāhuñ kīnini Ḥarez kāfirlerinden almağa gönderdi Sa'id bin

246b

(1) 'Amr Azerbaycān iklimine geldi andan göçüp Erden şehrine gelicek Cerrāḥuñ yāranlarından bir niçesine (2) buluşdı anda vāḡı' olan قسيه Sa'ide söyledi Sa'id çok ağladı anları daḥı bile uydurdı (3) andan göçüp Ahlāş şehre gėldiler andan ḥayli kāfir tayağın buldılar birkaç gün andan eglendiler ol kāfir (4) leşkerin şıdılar tağıtdılar müselmānlar anda ḥayli ğanīmet ele getürdiler ol aradan kim göcdiler her ne ƣal'aya (5) kim uğradılsa aldılar kāfirlerin kırdılar mālını aldılar oğlanı ve kızını esir ėtdiler andan göçüp Berda' üstine (6) gėldiler ol arada Sa'id ve 'Amru müselmānlara naşīḡat ėtdi esire ve mālā rağbet eyleyicek Allāha şığınuñ ümīddür (7) ki Ḥaḡ Te'ālā fırsat vėre kāfiri şıyavüz andan şoñra esir ve māl çok bulunur dėdi çünki Sa'id ol (8) aradan göçüp Beyliğān şehrine gėldi köy ḥalkından bir kişi Sa'idüñ ƣatına gėldi eyitdi ey müselmānlar (9) şāḥı güc gördüm baña meded eyle dėdi Sa'id eyitdi ne ḥāldür eyitdi ol vaḡtin ki ḥāḡān oğlı (10) Cerrāḥı öldürdi bir şu-baş bu köye viribidi köy arasına tağıtdılar bulduklarını yağma eylediler benüm iki (11) kızum vardı ol şu-baş anları dutup şoydı yalıncaḡ eyledi niçe gündür ki bu köyde otur- (12) mışdur gece ve gündüz mest ve serḥōş 'ālemden fāriğ kendü zevḡine meşğıldür bir ādem viribiseñ şāyed ol (13) zālīmüñ elinden benüm 'ayālcuḡlarımı alayıduñ dėdi Sa'id tēz kendü ḥışımlarından 'Abdü'l-Melik bin Müslim ƣatına (14) oḡudı aña leşker ƣoşup ol köye viribidi ol kişi ƣulavuz oldı ol şu-başı serḥōş (15) buldı pāre pāre eyledi ol kızları ƣurtarup atanuñ eline vėrdi andan ol köyde ne ƣadar Ḥarezī (16) buldılsa kırdılar çün ğanīmet ele getürdiler Sa'id bin 'Amru otururken ḥaber yetişdi kim ḥāḡān oğlı Nārceng (17) yağın yerde bir ƣal'anuñ üzerine düşmişdür ƣal'a içinde niçe müselmānlar 'avratlarıyla oğlanlarıyla ƣalmışlardur (18) şöyle zebün olmuşlardur ki yarın bir gün ƣal'ayı vėrürler cemī'sin esir ėderler Sa'id bin 'Amru ve Bilḡān (19) vilāyetinde bir müselmān buldı kim adına Yezdek dėrlerdi aña eyitdi elüñden gelür mi ki kendüzini Allāh yolına (20) fidā

kılasın şehīd olmağlı ihtiyār edesin ol zebūn olan müselmānları bizüm gēldi(gü)müzbildüresin ki biz varınca

247a

(1) ğayret edeler al'ayı vėrmeyeler Yezdek eyitdi başum ũstine varayın ĥaber edeyin pes gece olunca řabr eyledi (2) gece olıca bir alaca atı vardı aa bindi al'adan yaa revāne oldu erteğe deĝin gitdi Ĥarezīnlerden (3) kimesne buluşmadı řabā olduĝınlayın Ĥarezīlerden bir cemā'at Yezdeke duř oldılar fi'l-āl boĝazın aldılar (4) dutdılar anda gidersin dēyü şordılar Yezdek eyitdi Sa'id bin 'Amru'l-Ĥarřinūĝ cāsūsıyın ve kimseye anuĝ (5) geldüĝin bildürem ğayret eyleyüp ol eşişince al'ayı vėrmeyeler eyitdi şimdi Sa'id andadır eyitdi (6) Bilanda oturur eyitdiler ki dilersenĝ seni āzād kılavüz var anlara eyit ki 'Arab arafından size meded (7) gelecek degüldür dedi al'ayı vėrsinler Yezdek eyitdi ĥoř ola andan eyitdiler beni alaca atluĝla bileler atımı daı (8) vėrūĝ bineyin dedi atını daı vėrdiler Yezdeki alup al'a atına gėtürdiler aĝırup eyitdi ey (9) müselmānlar bilūĝ iřidūĝ Sa'id bin 'Amru size meded etmege geldi Bilanda oturur bir iki gün daı ğayret (10) eyleĝ ĥiřārı vėrmeĝ evet beni daı du'ādan unutmaĝ geldi Bilanda ve al'a ehlini atı bua- (11) lıışlardı ol gün al'ayı vėrmege niyyet etmişlerdi hemān ki Yezdekden bu ĥaberi işitdiler 'avrat oĝlan (12) ierüden řādlılar eylediler müselmānlar tekbir getürdiler Ĥarezīler Yezdek anlara ne dēdüĝin bildiler Yezdeki pāre (13) pāre eylediler andan al'a ũzerine yörüyüş etdiler yer yerin şavaşa yörüdiler bu yaa Sa'ide ĥaber yėtiřdi fi'l-āl (14) buyurdı odunlar yıĝdılar od urdılar ĝalebe dütün eylediler şöyle kim dütün řuya ıdı al'adan ol dütünü (15) gördiler Sa'id uř gēldi dēdiler Ĥarezīler anı görüp şavaşdan el ekdiler tā Erdebil al'asına dek kadılar (16) Sa'id bin 'Amr ol al'aya eşişdi anda olan 'avrat oĝlan cemī' sini gelüp Sa'idūĝ ayaĝına dökildiler (17) Allāha řükr eylediler Sa'id göçüp Bāūr şehrine gēldi ondı bir mürşid bulunmazdı kim anı bir yaa kula- (18) vuzlaya bu fikrle otururken nāĝā bir boz atlu a onlu bir kiři ıa gēldi Sa'id Mervān apusunda otururken (19) Sa'ide selām vėrdi Sa'id anuĝ selāmın aldı eyitdi ne kişisin eyitdi Allāh Te'alānuĝ ullarından bir (20) ulum eved ey beg kiři řaa bir nesne muştulayu gēldüm eger ĝazā etmege ve ĝanīmet almaĝa ĥāıruĝ varsa uřda

247b

(1) yaın yerde Ĥarez leşkerinden on biĝ kiři ĝāfil oturmışlardur ellerinde beř biĝ müselmān esir vardır eger ařd (2) edersenĝ şimdi fuşşatdur dedi hemān ki ol sözi söyledi ol kiři yörüyü vardı hemān sa'at (3) Sa'id urup dört biĝ kişiyle bindi İbrāim bin 'Āřım derlerdi Ĥarezīler dilin bilür bir kiři vardı (4) anı cāsūsıĝa viribidi Ĥarezīler arafına öĝürdi gitdi ol araya eşişdi Ĥarezīler arasında (5) yörürken ol erinin emiri Cerrāuĝ bir kıızını esir etmişdi dilerdi kim aa tanıklık ede kıız rāzi (6) olmazdı ol sebebden ol kıza cefā ederdı ve işkence kılırdı feryād edüp aĝlardı (7) Allāha yalvarurdı eydürdü ki yā Rabb benüm ĥālümü göre durursın senden ĝayrı benüm

şığınacağum yokdur (8) beni bu kâfirün elinden kırtar dèrdi bu kızuñ zârlığı İbrâhîmün kulağına erişdi diledi kim (9) ol kâfiri depeleye ammâ kâfir leşkeri kendüyi bileler dèyü kırkdi şabr eyledi tèt gelüp Sa'ide (10) bildürdi Sa'id anı işidüp ilk ahşamdan yoritdi seher vaqti olunca ol araya erişdi (11) Harez leşkeri gâfil yatmışlardı kimi serhōş ve kimi maħmūr idi müselmānlar leşkeri geleceğini hergiz fikr etmezlerdi (12) ki nāgāh Sa'id dört biñ kişiyle erişdi Harez leşkerini araya aldılar yer yerin tekbir getürdiler kâfire (13) kılıc urdılar güneş henüz toğmamış idi ol on biñ kâfiri kılıcdan geçürdiler meger sehelce kişi kır- (14) tuldı gelüp hākān oğluna haber vèrdiler İslām leşkeri şol vechle toyum oldılar ki haddi pâyānı (15) yoğdı ol müselmānlar emirlerin kâfir elinden hālāş eyledi Sa'id şād u hurrem yene Māhrevāna geldi (16) henüz kılıcın cebesin çıkarup oturmamışdı kim nāgāh ol boz atlu kişi yene çıka geldi eyitdi *E's-selāmu* (17) *'aleyke eyyühe'l-emir ü rahmetu'llah* dedi Sa'id eyitdi *ve 'aleyke e's-selām* ey mubārek kademli kişi reşid nāşuħ (18) kandasın ben senünçün 'atā buyurmuşdum ki bir hayırlı işe kulavuzlamışduñ dedi ey emir inşa'llāh ihsānuñ dağı (19) yetişe ammâ hātrun var mıdur ki seni yene bir yere kulavuzlayam ki Harezilerden yigirmi biñ miqdārı leşker bir araya (20) konmuşlardur ellerinde bī-nihāyet esirleri vardur Cerrāhuñ 'avratlar oğlanuqları dağı elindedür ol leşker

248a

(1) anlaruñ işbu tarafındadır yakın yèrdedür hemān fırsatdur dèyüp yene ol kişi yöriyü vardı Sa'id dağı leşkere (2) haber eyledi hemāndem bendeler ol araya erişdiler kâfir leşkeri gâfil yaturken araya aldılar tekbir getürdiler kâfire (3) girdiler dil çıkartmadılar ol yigirmi biñ kâfiri kılıcdan geçürdiler ol müselmān esirleri kırtardılar Cerrāhuñ (4) haremını Sa'id katına getürdiler hālların ve hātırıcuqların şorup çok nesne vèrdi ve anları görüp Sa'id çok (5) ağladı andan ol aradan bir niçe gānimet mālıyla dönüp yene Bāhūrān şehrine geldi bu yaña hākāna haber (6) oldu 'Arabdan leşker geldügin işitdi cihān gözlerine tar geldi tèt etrāfa nāmeler viribidi bir 'azim leşker (7) cem' eyledi kim haddi pâyānı yoğdı andan yarağ görüp oğlını leşkere baş eyleyüp Sa'idün üzerine (8) viribidi Sa'id bu hāli işidüp mütehayyir oldu nāgāh ol boz atlu yene çıka geldi Sa'ide eyitdi (9) *es-selāmu* *'aleyk eyyühe'l-emir* dedi Sa'id eyitdi *ve 'aleyke e's-selām* ey mürşid-i mubārek senün gelmeklün dāyimā (10) mubārek oldu her ne yerde kim kulavuzladuñ rast geldi senünçün ben çok 'atā hāzırladum niçün (11) gelüp almaduñ dedi eyitdi sen sağ ol katuñda olan nesne zāyi' olmaz hācetüm olduğı (12) vaqt anı dağı görem ammâ hākān oğlıyla ceng etmege hātrun varsa saña dèyem dedi Sa'id eyitdi (13) gāyetde müstākum eyitdi tur imdi hāzır ol ki yer götürmez leşkerle hākān oğlu Nārceng yetişdi (14) eved eglenme kim hemān fırsatdur dedi hemāndem Sa'id leşkere işāret eyledi leşker bindi derbend ağzında (15) hākān oğlu Nārcengi karşıladı iki leşker bir birine buluşdılar bir vechle ceng etdiler ki vaş olınmazdı (16) ol 'amelde Harez leşkeri müselmān çerisin götürdiler bir tağ etegine bıraktılar Sa'id anı görüp aşkalağın(?) (17) götürdi müselmān leşkerine haykırdı gayretünüz kanı işbu kadarca kâfirden kaçarsız dedi müselmānlar ikileyin hamle (18)

kırdılar kâfirleri şıdılar kırdılar ellerinde dört biñ müselmân leşkeri esîrleri vardı kırtardılar yene sağ (19) ve selâmet Bâhruvân şehrine geldiler oturunca yene ol boz atlu çıka geldi eyitdi ne uydurursın uş yüz (20) biñ erle hâkân yetişdi evet kırkma ki fırsat senüñdür dedi ve gitdi Sa' id yene dört yaña haber eyledi

248b

(1) büyükden küçükden leşkerin hâzır olanları bindürdi fi'l-cümle elli biñ er hâzır eyledi Mûkân şehrinde (2) hâkânı karşıladı iki leşker birbirine buluşdılar şaflar çekildi âlâylar bağlandı Sa' id bin 'Amru bir hâş bedeviye (3) binüp âlâyun öñine çıkmışdı gördi kim kâfir leşkeri çok yanındağı bēglere eyitdi hâkân kendüsi ne (4) yerde ola eyitdilerdi şol sünü üzerinde dikilmiş baş hâkân öñindedür eyitdi ol baş ne (5) başdur eyitdiler Cerrâh bin 'Abdu'llâhuñ başıdur Sa' id eyitdi **وَأَنَا لِلَّهِ إِنَّا رَاجِعُونَ إِلَيْهِ** andan (6) Allâha şıgınuñ kendünün hâş kullarıyla ve bir niçe bahâdır yigitlerle ol araya hamle kıldı şafları yardı (7) âlâyları tağıtdı tâ kim hâkânun üzerine yetişdi erişüp hâkânı kuşağından dutdı (8) yerden kapup başı üzerine çevürüp yere urdı Harez leşkeri anı görüp atlardan dökilüp (9) hâkânun üzerine düşdiler Sa' ide oğ urdılar hâkânı kırtardılar kâfir leşkeri ol heybeti göricek (10) kırkıldılar İslâm çerisi bir aradan hamle kıldılar kâfir leşkerini bir kara tağ gibi yerinden götürüp târu- (11) mâr étdiler ve kırdılar çünkim hâkân leşkeri şındı müselmânlar tap ve niçe toyum oldılar firāvân ni' metle (12) yene Bâhūrân şehrine geldiler gânimet hımsını çıkarup Hişâm bin 'Abdü'l-Melike viribidi andan sonra gânimet (13) mālını ol müselmânlar arasında kısmet eyledi elli biñ kişiye her birisine biñ yedişer yüz filuri (14) naşib degdi andan ol şingun çerinün ardın sürdi tâ Şirvân vilâyetine dek anları kovdı (15) **خبر ولاية مسلمة برار منية** rāvī eydür ol vaqt ki Sa' id bin 'Amru Harez kâfirlerin şıdı (16) tağıtdı şehir kapusunda oturmuşdı kim şâhdan niçe haber yetişe nâgâh bir nâme geldi kim vilâyetün (17) şahlıgını kardaşum Mesleme bin 'Abdü'l-Melike vërdüm varduğı gibi ne kadar kal' a ve şehir aldunsa aña işmarlaya- (18) sını benüm katuma gelesin demiş Sa' id eyitdi el-hükmu'llâh emirü'l-mü'minîn emrine mu' em pes Mesleme gelince oturdu (19) şavaşdan el çekdi bir gün Mesleme erişdi âdem viribiyüp Şirvândan Sa' idi getürtdi (20) eyitdi ey Sa' id ben saña nâme göndermedüm mi Harez ile şavaş étme demedüm mi niçün nâmeye i' tibâr étmedün

249a

(1) müselmânları buncılayın haşarlu yere gëtürdün dedi Sa' id eyitdi senden baña kâğıd gelmezdin öñdin Hağ (2) Te'âlâ fırsat vërdi Harez leşkerini şıdum eger kâğıd şavaşdan öñdin **سنة** (?) sen gelince şabr éderdüm (3) dedi Mesleme eyitdi herze söylersin maşşüduñ budur ki Sa' idü'l-Harşî bunca işlemiş bunca kal' alar almış ve bunca (4) leşker şımış dëyeler murâduñ şöhtdür étdüğüñ iş Allâhçün işlerüm bâkî fermân senüñdür dedi öyle (5) dedüğüne Mesleme kağıdı Sa' ide söğdi ve buyurdi depesine yumruğ urdılar depesini başda (6) uvatdılar andan buyurdi Sa' idi (Sa' idi) tutdılar

bir dağ ƙal'asında zindāna bıraƙdılar bu haber (7) Hişām bin 'Abdü'l-Melike yētişdi Mesleme Sa'ide öyle ētdüğine ƙaƙıdı tēz bir nāme¹⁷⁷ yazdı eyitdi işitdüm (8) ki Sa'ide bunca hāƙāretler ētmişsin Sa'id gibi ƙişiye böyle ētmek revā mıdur bildüm sen anı hāsedden eyledüñ (9) anuñ bunca yüz aƙlığın gōtürmedüñ imdi anı zindāndan ƙıƙarasın gāyet ikrām ve 'izzet eyleyüp (10) hātırın tesellī ƙılasın tā ki senüñ suçuñı 'afv eyleyem ve tevbeñi ƙabül eyleyem yoƙ dēseñ seni zālimlerden şayarın (11) dēdi bu vechle nāme Meslemeye yētişicek Sa'ide eyle ētdüğine peşimān oldı anı zindāndan ƙıƙardı aña ağır (12) hil'atler ve nihāyetsüz 'aƙālar vērđi şöyle kim Sa'idüñ hātırı hōş oldı ol ƙarafa Sa'id niçe mülk ve (13) köyler vērđi şimdiki zamāndan dağı anlardan nişān ƙalmışdur andan sonra Mesleme Şirvān iƙlimine bir ƙal'aya dūşdi (14) ƙal'a hālkı ƙıƙup şavaş ētdiler āñir Mesleme anları şıdı yēne ƙal'aya girdiler ƙapuyı berkitdiler birƙaç (15) gün burc üzerinden şavaş ētdiler āñir zebün oldılar şulh eylediler ki ƙal'ayı vērđiler müselmānları öldürme(me)ye (16) Mesleme and içdi ki anlardan birisini öldürmeye pes ƙapuyı açdılar ƙal'ayı vērđiler ƙal'a içinde tamām biñ ƙāfir (17) vardı Mesleme toƙuz yüz toƙsan toƙuzın öldürdi birini āzād eyledi andan yērine gelmekçün andan ƙal'ayı (18) yıƙırdı yērile berābar eyledi andan gōçüp Babü'l-Ebvāb üzerine gitdi yolda ne ƙadar şehir ve ƙal'a varsa (19) kimini cengle ve kimini şuhle aldı Babü'l-Ebvāb ƙal'ası içinde hāƙān tarafından biñ at ƙıƙarmış bir bahādır (20) ƙişi vardı Mesleme anlara nesne dēmedi andan gōçüp Belencer üzerine gitdi bu yaña hāƙāna haber yētişdi leşker

249b

(1) devşürmege meşğül oldı andan Mesleme Derbend ƙapusına vardı andan gōçüp Semendere şehrine ērişdi ol (2) aradan hāƙān Meslemeyi ƙarşuladı uğraşdılar iki ƙarafa dan niçeler toprağa dūşdiler ceng arasında (3) Harezilerden bir ƙişi vardı Mesleme ƙatına gēldi yā emir hāƙān ƙanda idügin bilmek ister misin dēdi eyitdi (4) belī eyitdi şol yüksek yērde atlas örtülü 'arebenüñ içindedür ammā ne ƙadar bahādırlar varsa ƙamusı anda- (5) dur dēdi Mesleme ƙardaşı Mervān bin 'Abdü'l-Meliki oƙadı eyitdi şol 'arebe içinde duran hāƙāndur (6) hiç aña çāre ēde bilür misin dēdi Mervān eyitdi ēderin pes leşkerden biñ bahādır yigit öñürtildi (7) muhkem yarağa girdiler ol atlas ƙubbenüñ üstine hamle eylediler ƙubbeye ērişince çoƙ müselmānlar toprağa dūşdi ammā (8) ērişüp ƙubbeyi ƙılıcladı hāƙān ƙubbeden ƙıƙup ƙaçdı müselmānlar bir yērden hamle ƙıldılar hāƙān leşkerini (9) şıdılar bī-hadd māl ve ğanīmet ele gētürdiler çünki hāƙān şındı Mesleme müselmānları alup yēne Babü'l-Ebvāb ƙal'asına (10) gēldi ol ƙal'anuñ içinde büyük od urdı hālkı evlerin ƙoyup ƙaçmışlardı Mesleme ol şehre girdi (11) şehri dört bahş eyledi Şām hālkına vērđi bir bahşını Dimaşƙ hālkına vērđi ve bir bahşını Hımuş hālkına vērđi (12) şimdi dağı anlaruñ nesebi ƙalmışdur her birisi ol arala gelürler andan Mesleme kendü yārlarından Ferīd bin Esved (13) bin 'Abdu'llāhi

ol şehre emir eyledi yetecek kadar māl ve rızq kodı andan Mervān bin Muḥammedi ol vilāyete (14) ḥalife eyleyüp kendüsi Şāma Hişām katına geldi Mervān daḥı leşker çeküp Belencer iklimine ve Ḥarez vilāyetine vardı (15) ol vilāyetleri fetḥ eyledi ol kış ol taraflardan kışladı bahār olıcak Hişām bin ‘Abdü’l-Melik anı (16) ma‘zül eyledi anuḡ yerine Sa‘id binü’l-Ḥarş(i) viribidi Sa‘id daḥı gelüp Babü’l-Ebvāb şehrinde oturdu (17) her tarafa gāzāya meşgūl iken ittifāḡ Sa‘idüḡ gözlerine karşı indi Hişām anı işitti Sa‘idi katına (18) okudu Mervān yene ol tarafa viribidi hemān ki Mesleme ol taraftan gitdiğini Ḥarez kāfirleri işitdiler yene yer-(19) lerine geldiler Mervān bin Muḥammed leşker çeküp ol vilāyetlere yörürdü her ne yere kim erişüp geldi fetḥ (20) eyledi tā ki cümle Ermeniyeye vilāyetini aldı andan geçüp Babü’l-Ebvāb şehrini aldı andan Semendere şehrini aldı

250a

(1) andan Sind vilāyetini aldı ki Ḥarez şāhı anda olurdu andan Saḡlāb vilāyetini aldı eyideler ki yigirmi biḡ (2) kāfir evini ḥarāb eyledi Saḡlāb ırmaḡınuḡ kenārına varıcak ḥāḡānuḡ bir pehlevānı vardı adına Hezār (3) Ṭārḡān dērlerdi kırk biḡ kişiyile Mervānla uğraşmaḡa geldi Mervān daḥı kendü katında olan (4) pehlevānlardan birisine kırk biḡ er koşup aḡa muḡābil gönderdi iki leşker birbirine buluşup uğra- (5) şdılar Allāh Te‘ālā fırsat vērdi Hezār Ṭārḡānı depelediler çerisin kırdılar çok esir aldılar bu yaḡa (6) ḥāḡān Hezār Ṭārḡānuḡ öldüḡin işidicek tasalandı ve çok ağladı yas eyledi āḡir Mervāna (7) ādem viribidi eyitdi ayrıḡ anuḡla ceng ētmege benüm mecālüm ḡalmadı murādı ne ise buyursun ēdeyin (8) dēdi Mervān eyitdi benüm murādum oldur ki müselmān ola tā ki bu vilāyetler anuḡ elinde ḡala müselmān (9) olmazsa başını keserin yerine bir ḡayrı pādşāh eylerin dēdi eyle dēyicek ḥāḡān eyitdi baḡa bir kişi (10) göndersin şerāit-i İslāmı ‘arz eylesün müselmān olayın dēdi pes Mervān Nūḡ binü’s-Sebābla ‘Abdu’r- (11) raḡmānı viribidi ḥāḡān anlarıḡ elinde müselmān oldu Mervān ol aradan geçüp Serm(e) vardı (12) Sermüḡ pādşāhı ḡaçdı ḡal‘ası vardı aḡa girdi Mervān and içdi ki ol ḡal‘anuḡ içine girmeyince ve andan (13) rızq yemeyince ḡarıyup gitmeye pes yıl tamām ol ḡal‘anuḡ ve üzerinde oturdu ḡiçbir kāfir ḡal‘adan ṭaşrada (14) ḡıḡmadı ve şavaş ētmedi Mervān bu nesneden ‘āciz ḡaldı āḡir nā-çār olup Serm şāhına bir mektūb yaz- (15) dı nāmeyi şöyle yazdı kim bismi’llāhi’r-raḡmāni’r-rāḡim benüm ḡatumdan ki Mervān bin Muḥammed senüḡ ḡatuḡa ki Serm şāhı- (16) sını biline ki bu ḡal‘anuḡ içine girmege and içdüm imdi ḡapun¹⁷⁸ açasın ben yalnız girem ki andum yerine ḡele andan (17) gidem dēdi andan şüret deḡişüp bir gizli ṭon ḡeyüp elçü şüretinde Mervān kendüsi ḡal‘aya vardı (18) destūr aldı ḡapuyı açdılar Serm şāhuḡ katına vardı nāme şundu Serm şāhı nāmeyi (o)ḡutdı mażmūnını (19) bildi eyitdi ol ne mümkindür ki Mervān bu ḡal‘aya girem ḡadem başa çünki sen gelesün ḡal‘ayı temāşā eyle gör ki (20) düşmen aḡa zafer bulmaḡa çäre var midur dēyüp Mervānı uydurup ḡal‘ayı (ve) temāşā ētdürdi andan

¹⁷⁸ḡapup

250b

(1) Mervāna destūr vèrdiler ki gide Mervān eyitdi karnum açdur şāyed ben varınca Mervān göçe baña yeyecek vèrün (2) dèdi pes Mervāna bir pāre et etmek vèrdiler yèdi andan çıkup leşkerine geldi bir nāme yazdı kim eyitdi (3) kal‘aya girdüm göricek yerlerin gördüm inşallah yene girem dèdi Serm şāhı anı bilüp tasaya düşdi (4) Mervānuñ hīlesinden kōrkdı şulh ètmege rāzī oldı yılda bēş yüz oğlan ve bēş yüz kızoğlan cāriye ve bēş yüz (5) mer buğday ve on biñ filuri vèrececek oldı bunları Mervān alup yene Babü'l-Ebvāb şehrine gèldi (6) çünkü ol tarafları tamām fetḥ eyledi andan kalçup Azerbaycāna gèldi Sevķān halkıyla ve Kilān leşkeriyle (7) çok şavaş eyledi on biñden ziyāde esīr aldı fi'l-cümle ol tarafları tamām musahḥar eyledi خيرولايتجنيدبنعبدالرحمانخراسان (8) rāvī eydür ol zamānda kim Hişām bin ‘Abdü'l-Melik Hālid bin ‘Abdu'llāh (9) el-Ḳaṣirī ‘Irāka pādşāh eyledi kardaşı Esed bin ‘Abdu'llāh Ḥorāsāna viribidi ki Tatar ile u- (10) gıraş édeydi Esed üç defa‘ Tatarla uğraşdı üçinde daḥı şındı kaçdı nesne başarımadı (11) çok müselmānlar ara yerde helāk oldı Esed bu nesneyi kendü halkından bildi Şām beglerinden bir niçe mu‘teber (12) begi Naşr Seyyār¹⁷⁹ bin Kitān gibi ve ‘Abdu'r-raḥmān bin Na‘īm gibi ve Severe binü'l-Ḥırāle gibi ve Hüseyin bin Ebī Derhemü'l-Ḳays gibi (13) bu begleri dutup yalnızcağ eyleyüp her birine kāmçı urdı ve şol kadarını yülitdi ve ağır bendle her birini (14) ‘Irāka viribidi bu haber Hişām bin ‘Abdü'l-Melike yètişdi kaçdı Esed bin ‘Abdu'llāh Ḥorāsān vilāyetinden ma‘zül (15) eyledi anuñ yerine Esreş bin ‘Abdu'llāh es-Selemī viribidi ol daḥı Türkle uğraşdı | *خبره ش ربي* (?) (16) dāyimā kendü leşkeri şındı Hişām anı daḥı giderdi Ḥorāsān vilāyetini Cenīd bin ‘Abdu'r-raḥmāna viribidi (17) hemān ki Cenīd Ḥorāsāna gèldi Belḥ ırmağını geçdi hāḳānuñ vilāyetine segirdi hāḳān işitdi yüz yetmiş (18) biñ Türk leşkeriyle Cenīdi karşıladı Belḥ ırmağının kenārında uğraşdılar müselmān leşkerinden Vāşıl bin (19) ‘Amru hāḳān üzerine at depdi erişüp hāḳānı depere çaldı hāḳān kaçdı leşker şındı (20) müselmānlar fırsat buldılar Tatar çerisini kırdılar üç biñ Tataruñ başını kesdiler Hişām bin ‘Abdü'l-Melik işidüp

251a

(1) sevindi ādem viribiyüp Naşr Seyyārı ve ‘Abdu'llāh bin Na‘īmi ve Severe bin Ebī'l-Ḥırāle ve Hüseyin bin İbrāhīmi bendden (2) halāş Cenīdüñ katına viribidi Cenīd daḥı Severe bin Ebī'l-Ḥırāleye ‘alem ve sancağ vèrüp on biñ kişiyle (3) Semerķand tarafına viribidi ve ‘Imāret binü'l-Ḥarīmi on biñ kişiyle Ṭoḥāristān vilāyetine viribidi anlar varup ol (4) tarafları tamām fetḥ eylediler ve bī-nihāyet māl ve ḥarāc alup yene Cenīd katına geldiler ikileyin Severe bin (5) Ebī'l-Ḥırāle ile Semerķanda gèldiler hāḳāna yètişdi elli biñ erle Severenüñ üzerine gèldi bu haberi Cenīd işitdi (6) ammā evvel-emirden diledi kim Nuşret Seyyāre leşker koşup göndere şonra bunu şavāb gördi ki (7) kendüsi vara hāḳān Hüseyine gelecegin bilicek ādem viribiyüp derbendleri berkitdilerdi ve yolları

¹⁷⁹ Sāyyer

bo(z)- (8) durdu fi'l-cümle Cenîd gayrı yerden yol buldı hezâr miñnetle derbendleri geçdi hâkânla uğraşdı Allâh Te'âlâ (9) İslâm leşkerine fırsat vèrdi Türk leşkerin şıdılar hâkân kaçdı bu ceng olduğı vaqt Cenîd henüz (10) Severe ile buluşmuşdı hâkân gördi kim çerisi Cenîdüñ durımadı Semerkanda varup Severe'yi ele (11) getürmege cehd eyledi Severe katında dağı yigirmi biñ er vardı Türklerle uğraşdılar çok müselmânlar şehîd (12) oldı âhîr Severe leşkerini Türk çerisini şıdılar Severe kendü halkıyla dönüp savaşı eyledi tâ şuna degin (13) kim Severe düşdi dükeli halkı Severe üzerinde kırdılar çünkim Severe düşdi müselmânlara başı (14) kayusu oldı gördiler ki kaçmağla kurtulmağa çäre yoqdur dönüp savaşı eylediler cemî' si kılıc yüzinde şehîd (15) oldılar fi'l-cümle ol yigirmi biñ erle birisi çıkmadı küllisi şehîd oldılar Cenîd bu haberi işitti çok ağladı (16) yas eyledi âhîr eyitdi **مُونَّ رَاجِدَ إِلَيْهِ وَإِنَّا لِلَّهِ إِنَّا** dëyüp ol kîn ile Merve ve Taħaristana ve (17) dükeli Ĥorâsân şehirlerine âdem viribiyüp kırk üç biñ kişı cem' eyledi hâkân Semerkanda (18) kapusunda oturup müselmânlardan bâkî kalan 'avrat oğlan ki kal'aya girmişdi hişâruñ üzerine düşüp (19) kal'a almak fikrinde iken Cenîd yetişdi hâkânla uğraşdı hâkânı şıdı müselmânlar gâyetde toyum oldı (20) lar Cenîd ol mâluñ ĥumsını çıkarup Hişâm katına viribidi andan Naşr Seyyârı bës biñ kişıyle Semerkandda

251b

(1) qodı yène kendüsi Merve geldi geldüğü gibi istiska rencine düşdi andan¹⁸⁰ öldi Hişâm bin Melik (2) Ĥorâsânı Esed bin 'Abdu'llâhu'l-Ĥaşirîye vèrdi meger Cenîd öldüğü vaqt Cenîdüñ yâranlardan Ĥâriş bin (3) Şureyh kendüden beg olup mâl kuvvetiyle leşkeri kendüye döndürmiş(?)¹⁸¹ idi ve Ĥorâsân vilâyetini bi'l-küllîyye (4) kendüye tabdurup bî-nihâyet mâl cem' etmişdi Hişâm anı işidüp Esed(e) buyurmuşdı Ĥâriş (5) bin Şureyh duta pes Ĥâriş anı işidüp kaçdı hâkân katına vardı hâkân anı ĥoş gördi (6) Ĥarab şehrini aña bildürdi Esed bin 'Abdu'llâh diledi kim Ĥârişüñ ardınca vara pes Belĥe varıcaq ecel yetişdi (7) öldi öyle olıcaq Hişâma Ĥorâsânı Nuşret Seyyâre verdi bu eşnâda Ĥâlid bin 'Abdu'llâh el-Ĥaşrî (8) dağı vefât etdi Hişâm 'Irâķeyni Ĥâlidüñ oğlu Yezîde vèrdi çünkim 'Irâķeyne emîr oldı (9) zaleme oldı uzatdı halk(ı) gâyetde incindi Hişâm anı işidüp anı giderdi 'Irâķeyni Yûsuf (10) bin 'Amr eş-Şaķafiye vèrdi buyurdu kim Yezîdi duta şikence çeke ol zulmle alduğı mâlı andan taleb êde (11) Yûsuf dağı eyle etdi **رَافِي خَبْرَ وَلَايَةِ يَوْسُفَ بْنِ عَمْرِو الشَّافِيِّ بِرِ عِرَاقِينَ** rāvi eydür Yûsuf bin (12) 'Amru çünki 'Irâķa gèldi Ĥire şehrinde qondı Yezîd bin Ĥâlidüñ elinde bulduğun (13) aldı andan diledi kim Yezîdi öldüre Yezîd eyitdi bir niçe kişı yanında çok mâlum vardur baña âmân (14) vèr anları alayın andan şonra êderseñ êdesin dèdi Yûsuf eyitdi mâluñ kim(de)dür eyitdi Zeyd bin 'Alî (15) bin Ĥüseyyin ve Muħammed bin 'Ömer bin 'Alî bin Ebû Tâlib ve Dâvud bin 'Alî bin 'Abdu'llâh bin 'Abbâs ve İbrâhîm bin Sa'id bin (16) 'Amr bin 'Abdu'r-râħman bin 'Avf ve Eyyüb bin Seleme bin 'Abdu'llâh el-Maħzûmî katındadır dèdi bu kişileri kim

¹⁸⁰ الدين

¹⁸¹ وقد مر

zıkr (17) eyledi ol vaqt cemī‘si Şāmda Hişām katında idi pes Yūsuf Hişāma nāme yazup hāli bildürdi (18) Hişām anları getürdüp şordı inkār eylediler biz andan nesne almaduk dediler eyle olıcağ Hişām anları (19) Yūsuf katına viribidi Yezīdle berābar eyleyüp teftiş eyledi Yezīd bin Hālid eyitdi benüm bunlarda haqqum (20) yoğdur maşşūdum bahānesiyle birez mühlet almak idi Yūsuf kağıdı Yezīdi şikence ile öldürdi

252a

(1) ve anları ‘ izzet ve ikrāmla gönderdi خبركشتميزيدبنعليبنالحسينابىعليبنابىطالبرضياللهعنه (2) ol vaqt ki Yezīd bin ‘ Alī Kūfede olurdu Kūfe ehli anuñ katına geli ge(1)di anı başdan çıkardılar da‘ vā-yı (3) hilāfet étdürelér anuñ üzerine bī‘ at étdiler ki dōstına dōst düşmenine düşmen olalar öñinde düşmene (4) kılıc uralar anı hālīfe eyleyeler bu tedbiri üzerine tamām bir yıl geçdi bu nesne Yūsuf bin ‘ Amra işitdiler Yūsuf (5) ‘ ālim Hākem bin ‘ Alīye nāme yazdı Zeyd bin ‘ Alīnūñ haqqından gelesin dēyü Zeyd bin ‘ Alī kendüye bī‘ at éden (6) kişilerle hāzır olup şavaş yarağın gördiler āhir Yūsuf bin ‘ Amru razīya’llāhu-‘ anhu dağı leşker devşirüp (7) şavaş étdiler ara yerde çok serverler iki taraftan toprağa düşdi āhirü’l-emr Zeyd bin ‘ Alīye oğ (8) toğındı şehīd oldı oğlı Yahyā başını aldı kaçdı bir kişinūñ evine düşdi kalan yāranları (9) tağıldılar kaçdılar çünki Zeyd bin ‘ Alī razīya’llāhu-‘ anhu müteveffā oldı anı bir yerde defn étdiler ka(b)rini (10) bēlürsüz étdiler Yūsuf bin ‘ Amru Zeydūñ kullarından birine işkence eyledi Zeydūñ kabrini gösterdi Yūsuf (11) anı kabrinden çıkarup başını kesdi gevdesin tār-ağacına aşdı başını Şāma Hişām katına viribidi (12) andan şonra Zeydūñ yāranlarından bulduğunu kırdılar gevdelérin oda yağıdılar خبركريخنن يحيى بن زيد بخراسان (13) rāvī eydür çünki Zeyd bin ‘ Alīye buncılayın hāl oldı Yahyā Kūfeden kaçdı dedesi Hüseynūñ türbetine düşdi (14) andan göçüp Medāyine gēldi Medāyine Yūsuf bin ‘ Amru tarafından bir ‘ āmiller vardı Yūsufdan aña nāme yētişdi (15) ki işitdüm ki Yahyā bin Zeyd anda varmış eger bulursañ dutasın benüm katuma viribiyesin dēmiş ol ‘ āmil (16) bu sözi işidüp Yahyā buldı aña on bin aqça harclara vėrdi zinhār bu şehrde durma git ki (17) seni benden Yūsuf bin ‘ Amru istedi dēdi pes Yahyā Medāyinden gidüp Qomaşa gēldi andan Serhasa vardı (18) andan Merve andan Hōrāsāna gēldi Hōrāsānuñ (ve) emiri Nuşret Seyyārdı Yūsuf bin ‘ Amrudan (19) aña mektüb yētişdi ‘ Alī oğlanlarından iş bu şıfatlu kişi kim adına Yahyā dērler işitdüm ki Hōrāsāna varmış (20) teftiş édesin ol şıfatlu ādem bulursañ dutasın baña virbiyesin dēyü Naşr Seyyāra halkı cem‘ eyleyüp

252b

(1) teftiş eyledi eyitdiler ki bu şıfatlu kişi bulursañ Hāfaşanuñ sarāyına vardur tēz Naşr Seyyār ‘ İşmet bin ‘ Abdu’llāh viri- (2) bidı Ebū Hāfaşanuñ sarāyını ara ol şıfatlu kişi bulursañ dut dēdi ‘ İşmet Ebū Hāfaşanuñ sarāyına (3) gēldi sarāyında çok kişiler vardı bir bir çıkıldılar öñinden geçdiler nazār eyledi hiç ol şıfatlu ādem (4) çıkmadı āhir hışm eyledi tēz dağı kim varsa çıksun dēdi birkaç

kul kullukçu vardurlar anlar dağı (5) çıkşun dëyicek Yahyā bin Zeyd kullukçılar bir kebe arkasında bir ħor-bende külāhı başında ve bir pālān (6) omuzunda çıka gëldi bağıduğı gibi ‘İşmet anı bildi elindegi çibuğla¹⁸² pālānı urdı eyitdi (7) ey pālān işi kerem eyle çık şehrden git seni dutular dëdi Yahyā andan dağı çıkup kaçdı Kirkān (8) vilāyetinden vardı andan Belĥe vardı Belĥūn emīri ‘Āşım bin Naşr Seyyāruñ oğı idi aña dağı Yūsuf (9) bin ‘Amrudan nāme yëtişmiş idi Belĥ şehrini bir bir aratdı āĥir Yūsuf bin Müslimenūn sarāyındadır dëyü ĥaber vërdiler (10) hem anda buldılar gëtürdiler Yahyā bin Zeydi tutdı sağı elini boynına zincirle berkidüp Merve Naşr Seyyār (11) katına viribidi Naşr Seyyār anı zindāna bırağıdurdı Yūsuf Ebī‘ Amra nāme yazup bildürdi ve Şāma (12) bildürdi ol hālda Hişām ecel yaşduğında yatmışdı cevāb vërmege mecāli yoğdı bir iki gün gëçmedin (13) Hişām öldi müddet-i ĥilāfet on toköz yıl sekiz ay oldu tārīĥ-i nebeviyyenūn yüz yigirmi bëşinci (14) yılında Rebī‘ ü’l-āĥirūn altıncı gününde vefāt eyledi öldüğü vağıt altmış bir yaşında idi andan (15) şonra ĥilāfet Velīd bin Yezīd bin ‘Abdü’l-Melike yëtişdi خبر خلافت وليد بن يزيد بن عبد الملك (16) rāvī eydür çünki Hişām öldi ĥilāfet Velīd bin Yezīd bin ‘Abdü’l-Melike yëtişdi Mervān bin Muĥammedi Ermeniyye (17) ve Azerbaycāna muğarrer kıldı Yūsuf bin ‘Amru ‘Irāķeynde ve Naşr Seyyārı Ĥorāsānda muğarrer kıldı andan Naşr Seyyāra (18) nāme yazdı kim Yahyā bin Zeydi zindāndan çıkardup ağır ĥilā‘t vërüp şalıvëre ki kanda ĥātırı (19) dilerse gide Naşr Seyyār dağı eyle ëtdi Yahyā zindāndan çıkarup ve bir ağır ĥilā‘t vërdi ve on (20) biñ ağıça vërüp şehr çıkarup gönderdi Yahyā kendü ĥalkından yüz kişiyile çıkup Nişābüra gitdi

253a

(1) Nişābüruñ emīri ‘Amru bin Ziyād Yahyānuñ geleceyin işidicek kaçup gider şandı yigirmi biñ miğdarı erle (2) Yahyā karşı çıkdı elbetde Yahyāyı dutmağı istedi Yahyā eyitdi ben saña dutılmazın kaçup dağı gitmedüm (3) destūrla gitdüm ol kerem eyle bizüm ġavġāmuzu tazeletdürme baña yol vër geçeyin gideyin ‘Amru rāzī olmadı (4) gücle Yahyāyı dutmağı istedi çünki böyle ëtdi Yahyā eyitdi imdi ben arada Velīd(e) nāme göndereyin eger (5) dut dërse muğ‘ olayın dutasın dëdi ‘Amru bin Zerāre gücine gördi Yahyā ne kadam ki söyledi çäre (6) olmadı āĥir şavaşa iğdām eyledi Yahyāya birkaç oğı atdılar ve bir iki yoldaş öldürdiler āĥir Yahyā muğaffer (7) oldu ‘Amru bin Zerārenūn üzerine at şaldı erişüp ‘Amru başra çaldı iki pāre eyledi (8) ‘Amr öliceğ leşker şındı kaçdı şehr içine girdi oturdı yāranlarına eyitdi işi büyütdük şimden 9 şonra ‘Irāķa varmağı olmaz bizüm yërümüz hemān Ĥorāsāndur dëdi ol aradan dutup yëne Ĥorāsāna (10) gitdi Kirkāna geliceğ Naşr Seyyāra ĥaber oldu on biñ erle Yahyāyı karşıladı yolın bağıladı Yahyānuñ (11) dağı katında yëdi yüz yoldaş vardı ol yëdi yüz kişi on biñ erle şavaş ëtdiler altı (12) yüz ellisini aldılar Yahyānuñ katında hemān elli kişi kaldı Yahyā anlara eyitdi biz dem bu aradan ĥalāş olmaz- (13) uz siz dağı kırılmağı beni koñ gidün dëdi eyitdiler yā İbn Resūlu’llāh revā midur ki biz seni koyavüz cemī‘ müz (14) öñünde kırılmayınca seni düşmen eline vërmezüz dëdiler ol aradan öyle namāzuñ

¹⁸² جيو غله

vaḳti yētişdi Yahyā eyitdi (15) namāz vaḳti oldı mühlet vērūñ namāz kılalum dēdi iki taraftan namāzı kıldılar andan şonra yēne şavaş (16) ētdiler şol kadar şavaş ētdiler ki ol elli yigit daḳı Yahyā için baş oynadılar Yahyā yalnız kaldı andan Yahyāyı (17) daḳı oḳla urdılar dūşdi Sūre bin ‘Azm Yahyānuñ başın kesdi Selem binü’l-Aḫvar ol başı Naşr Seyyār katına (18) viribidi gevdesini Kirkān vilāyetinde dār-aḡacına aşdılar Yūsuf bin ‘Amru bu ḫāli Velīde bildürdi Velīd (19) daḳı buyurdi gevdesini dārdan indürelər ol yaḳalar külini yēle meḫā vereler(?) hem öyle ētdiler خیرکشتن و لیدو خلافت پسر شیزید و سیدن کار او با بر اهریم پسر ادرش (20) çünkü ola ‘Alīden Yahyāyı öldürdiler

253b

(1) ol sebebden Şām iḳlīminde ḫilāf vāḳı‘ oldı ba‘zı Tā’ife Velīdün üstine ḫurūc ētdiler Velīdi öldürdiler (2) ol sebebden Şām iḳlīminde ḫilāf vāḳı‘ oldı Velīdün ḫilāfeti bir yıl iki ay yigirmi bir gün tāriḫ-i (3) nebeviyenün yüz yigirmi yēdinci gününde Cemāziü’l-evvel ayınuñ yigirmi birinci gününde dünyādan gitdi ḫilāfet (4) qardaşı Yezīd bin Velīde degdi Velīd öldüğü vaḳt kırk üç yaşında idi qardaşı yērine Yezīd (5) daḳı altı ay ve altı gün ḫalīfe oldı andan Dımaşḳda öldi taḫta geḫdüğü vaḳt kırk iki yaşında (6) idi bundan şonra qardaşı İbrāḫīm bin Velīd taḫta geḫdi hemān iki ay miḳdārı ḫalīfe oldı zīrā Mervān (7) bin Muḫammed bin Mervān binü’l-Ḥakem İbrāḫīmün ḫalīfe olduḡın işidicek Ermeniyyeden leşker çeküp Dımaşḳa İbrāḫīmün üzerine (8) gēldi ḫilāfet benümdür dēyü da‘vī eyledi İbrāḫīm gördi ekşer ḫalāyıḳuñ meyli Mervāndur kendüsi daḳı iḫtiyārıyla (9) ḫilāfetden vāz gēldi tāriḫün yüz yigirmi sekizinci yılında Şefer ayında ḫilāfet(i) Mervāna işmarladı fārīḡ (10) oldı خلافت مروان çünkü Mervān ḫilāfet taḫtına oturdı Naşr bin Seyyār(ı) Ḥorāsān tarafına (11) emīr eyledi ammā emīr Ermeniyye tarafında ve Azerbaycān vilāyetinde ḫavāricler baş ḳal(dur)dılar mezheblerini āşikāre (12) eylediler tā ḫaddi Erdebīle¹⁸³ gēldiler Erdebīlde olan ḫavāricle birikdiler andan Bilkān nāḫiyetinde (13) Yezīd binü’l-Ḥilāle ḫaber yētişdi ki ḫavāricün re’isidür ol daḳı kendüye tābi‘ olan ḫavārici cem‘ ētdi ittifāḳla (14) bir ‘azīm leşker oldılar bu ḫaber Mervāna yētişdi ‘Abdü’l-Melik bin Müslime leşker ḳoşup ḫavāricle uğraşmaḡa viri- (15) bidı Berdaḡla Veznān dēdükleri yērün arasında uğraşdılar ḫavāric leşkeri ḡālib oldı ‘Abdü’l-Melik (16) bin Müslimi öldürdiler qardaşı Asumān bin Müslim anuñ yērine beg oldı ḫavāricün cengi uzadı varduḳça (17) ḳuvvetlendiler tā şuḡa degin ki Ḥorāsān vilāyetinden siyāḫ pūşiler zāhir oldı Ebū Müslim sahibü’l-devle(te) (18) baş ḳaldurdı Benī Ümeyyenün devleti zevāle ērişdi خیرپرون آمدن ابو مسلم صاحب الدوله ولد عباس (19) rāvi eydür Ebū Müslim aşılđa bir sarāc oḡlıdur adına ‘Abdu’r-raḫmān bin Müslim dērler Ḥorāsānda (20) olurđı Benī ‘İcl ḳabīlesinden ‘İsā bin Ma‘ ḳal oḡullarından birine ḫidmet ēderdi ammā Benī Hāşimün muḫibblerinden

254a

¹⁸³ Erdebīge

(1) idi āl-i Resūlu'llāhcılardan idi bir yıl Benū'l-Abbās muhibblerinden bir niçe kişiler Süleymān binū'l-Kevkeb Mālik binū'l-Heşim (2) gibi ve Қахтаба binū'l-Sebib gibi bir niçe dağı ulu begler Mekkeye hacc etmege ve hem Muḥammed bin 'Alī bin 'Abdu'llāh bin 'Abbāsı ziyāret (3) etmege gēldiler Ebū Mūsā dağı anlarıñla bile Mekkeye gēldi gerçi ḥidmetkār şūretinde idi illā gāyetde bahādırlar- (4) dan idi ve zīreklerden idi ve edeb ehlerinden idi anlar Muḥammed bin 'Alīyi görmege geldiler anlar geldüklerince Ebū Müslim dağı (5) bile gelürdi bir gün Muḥammed bin 'Alī anlara eyitdi iş bu oğlan ki sizün ḥidmetünüzce bile gelür kişi 'ayāli midür (6) yoksa kiminün ḫulı mıdur eyitdiler Ma'ḫal oğlanları bunu ḫulumuz dērdiler ammā ḫul dēgülin dēr başına buyruḫ dērilür dēdiler (7) Muḥammed bin 'Alī eyitdi bu oğlandan gāfil olmañ ki bunun çehresinde devlet nişānları ve sa'ādet (8) aşārı görünür benüm ḫātırım şöyledür ki (ki) bizüm devletümüzün söyünmiş bu yēne yandura āl-i Muḥammedün 'aleyhi's (9) -selām şevketine bu sebeb olısdur dēdi eyitdiler yā imām bu dēdigün nesnelere kaçan olacaḫdur Benī (10) Ümeyye şimdi 'ālemi dutmuşdur devlet ve fırsat anlara yüz dutmuşdur Muḥammed bin 'Alī eyitdi hay gerçi öyledür (11) ammā dünyā devleti bir ḫarār degüldür birḫaç gün bir kişinün yüzine gülerken bir sebeble anı pāy-māl eder bir kişiye (12) dağı yüz dutar atamdan ben şöyle işidürin ki devr-i felek ḫumā(r) yılına eşişecek Ḥaḫ Te'ālā bizüm devletümüzü (13) yēne āşikāre ḫılacaḫdur Benī Ümeyyenün devlet çırağın söyündürecekdür Ḥorāsāndan ḫara ḫara 'alemler çıkacaḫdur ve ḫara ḫara (14) tonlu kişiler çıkacaḫdur Benī Ümeyyenün kökini kesecekdür ve anları tamām helāk edecekdür dēdi meger Mervān (15) bin Muḥammed kim ḫalīfe olmuşdur aña Mervān el-Ḥumār dērlerdi eyitdiler yā imām ḫum(ā)r yılı niçe yıldur Muḥammed bin 'Alī eyitdi (16) her yüz yılda bir devlet bir kişiye yüz döndürür ve bir şāḫib-i devlet bu dünyāyı zir ü zeber ḫılısdur devlet-i (17) Benī Ümeyye dağı yüz yıldan geçmişdür zevāle eşmesi yaḫındur bu sözün delili ol āyetdür ki Ḥaḫ Te'ālā Ḳur'ānda (18) zikr eylemişdür ki

¹⁸⁴فَرِيَّةَ عَلَى مَرَّ كَالَّذِي خَاوِيَةٌ أَوْ وَهِي قَالَ عُرُوشَهَا اللَّهُ هُذِهِ يُحْيِي مَائَةً أَلَى اللَّهِ فَأَمَاتَهُ مَوْتَهَا بَعْدَ

(19) ma'nāsı yukarıda geçmişdür Ḥaḫ Te'ālā peygamberlerden birisini ḫarāb olmuş şehre vemişdür buyurmuşdur ol (20) şehrin ḫalkını dīne da'vet eyleye ol peygamber ol şehre gēldi gördi kim yıḫılmış ḫarāb olmuş evlerini

254b

(1) evlerini ḫurd u ḫuş yurd edinmiş hergiz anda ādem oğlanı ḫalmamış ol peygamber Ḥaḫ Te'ālānuñ emrini ta'accüb (2) eylediler eyitdi bu şehir kaçan 'imāret olacaḫdur ve buña ādem nereden gelecekdür dēyüp fikr ederken (3) ḫarnı acıḫdı ḫātırı sücük diledi ol vīrānları gezerken birḫaç tāze encīr buldı ve birez yaş (4) üzüm vardı enciri önüne ḫodı kim yēye üzümü bir nesne içine şoḫdı kim şu yerine içe eşegin (5) şabr ağaca bağlamış kim yēne bir ḫōşca yer bula anda vara birez

¹⁸⁴ Bakara suresi 259. ayet.

oturınca gözlerine uyhu yöründi (6) encîri yemege dağı mecâl olmadı yatdı kim biraz uyuya Hâk Te'âlâ anuñ uyhu içinde rûhını (7) kabz eyledi şöyle kim yüz yıl anda yatdı yüz yıldan sonra Hâk Te'âlâ rûhını yene bedenine redd eyledi (8) uyğudan uyanur gibi uyandı gördi kim düşürdüğü encîrle henüz öñinde durur şana ki ağacdan (9) şimdi üzöldi ve ol üzüm şuyını niçe şokduysa şöyle durur eşekcüğü dağı ço(n)ılduğı (10) yerde bayağılayın durur Hâk Te'âlâdan hitâb geldi kim ne kadar zamân uyukladuñ¹⁸⁵ ol pes güneşden yaña (11) bağıdı eyitdi bir gün hûb ve yarım gün dedi eyitdi belki yüz yıldır ki bunda yatup durursın dedi (12) peygambar anı 'acebledi durı geldi dört yaña nazar kıldı gördi kim ol harâb olmuş şehir (13) bir vechle ma'mûr olmuş ki ev ev üstine yapılmış şokaklar âdemle tuğmış pes bildi kim her iş (14) Allâha âsândur andan Muğammed bin Alî eyitdi evvel humâr yılı dârdlerdi yüz yıl üzerinde vâkı' oldı ben uma- (15) rın ki ol zamân oldı atamuñ sözi yerine gelmeklü oldı bu oğlandan gâfil olmayasız kaçan ki bu oğlan (16) kara ton geye ve kara sancağ çeke siz aña tâbi' olasız ben hûd pîrlik 'âlemine erişdüm gâlibâ yakın zamânda (17) ölürin ol vaqt oğlum İbrâhîmi ki Hûrâsândadır halîfe eylesiz eger aña bir nesne erişürse bir oğlum (18) dağı ki Ebû'l-'Abbâs es- Seffâhdur imâm eylesiz ol dağı bir hâl olursa üçünc oğlum Ebû Ca'fer Manşûrdur (19) anı imâm edinesiz dedi ol kişiler turup Muğammed bin 'Alîyle esenleşüp yene Hûrâsâna gitdiler çünkü (20) Muğammedden Ebû Müslim hakkında işitdiler gerçi kimesneye söylemediler Ebû Müslime nazarları bir dürlü dağı oldı her ne yerde

255a

(1) görseler i'tibâr ve 'izzet ederlerdi Ebû Müslime tedbîr ederlerdi Ebû Müslim eyidürdi kim henüz vaqt degüldür (2) ammâ yakındır ki evvel kara 'alemleri çekem Benî Ümeyyenüñ kökünü kesem dedi tâ şuna degin şabr eyledi kim Hişâm (3) bin 'Abdü'l-Melik tarafından ki Naşr Seyyâr Hûrâsân vilâyetine emîr olmuşdı Hişâmdan sonra dağı Hûrâsân vilâyetinde (4) muğarrer pâdsâh olup kalmışdı nâgâh Hûrâsândan bir kişidür dedi adına Cüdey' bin 'İsâ el-Kirmânî dârd- (5) lerdı anuñla Kirmânî arasında düşmenlik zâhir oldı leşker devşürdi bir niçe kerre Naşr Seyyârla uğraşdı (6) her gâh ki uğraşdılar Allâh Te'âlâ Kirmânîye fırsat vârdi Naşr Seyyâr üzerine galebe eyledi bu eşnâda Muğammed bin 'Alî (7) öldi Ebû Müslim bildi kim hemân fırsatdur eyitdi ki imâmet 'Abbâs oğlunuğdur şimden sonra devlet fırsatı âl-i (8) Muğammedüñdür dârdüp bir niçe leşkeri uğurlanı da'vet eyledi 'Abbâs oğluna bî'at êtdürdi Naşr Seyyâr Ebû Müslimüñ (9) işi(n) işitdi mütehayyir kâldı eyitdi ben evvel Kimânî cengini başa iletmedüm Ebû Müslim dağı ne belâdur dârdüp (10) Vâsîta sultânı Yezîd bin 'Amra ve Hübeyreye nâme yazdı andan meded istedi eyitdi Hûrâsândan (11) bir sarâc oğlanı zâhir oldı Hûrâsânüñ bî-devletlerinden niçe kişiler aña uydılar eger yardım vermezseñ (12) Hûrâsân vilâyetini elden çıkar dedi Yezîd eyitdi kandağı Hûrâsân 'Irâk benüm oldukça Hûrâsândan benüm ne dârdüm (13) var dedi Naşruñ nâmesine muğayyed olmadı Ebû Müslim işitdi kim Naşr Seyyâre meded gâlmedi Kirmânîyle arğa bir (14) eyledi Naşruñ üstine

¹⁸⁵ uyukladuñ

yöridiler Ebū Müslim kendü yāranlarına emr eyledi kim tā cümle qara ton geydiler cemī‘ Ḥorāsān vilāyeti (15) qaralara girdiler ve qara ‘imāmeler şarındılar rāvī eydür bunlar qara ton geydükleri ‘Alīnūñ oğlanları Zeydūñ ve Yaḥyānuñ (16) mātemi içün idi kim Mervāniler anları zulmle şehīd ētdiler ol sebebden Ebū Müslim yas tonın geymişdi ammā şahīḥ budur (17) ki Benī Ümeyye yeşil geyerlerdi ve yeşil ‘alem götürürlerdi anlara muḥālif ētmekçün Ebū Müslim Kirkāna ādem viribidi tā ki (18) Yaḥyā bin Zeydī dār-ağacından indürdiler kefen eylediler andan şonra Ebū Müslim Yaḥyānuñ kanı içün Benī Ümeyye ta‘alluḳā- (19) tından seksen biñ kişinūñ başın kesdi henüz ḥātırı tesellī buldı Ebū Müslimūñ bu vechle ḥālini göricek Naşr (20) Seyyār qorqdı şundan ğayrı çāre bulmadı kim Ebū Müslime Kirmānī arasında muḥālefet yarağına Kirmāniye

255b

(1) nāme yazdı eyitdi Ebū Müslim bī-‘aşl kişidür andan vefā gele şanma anuñ maqşūdı seni öldürmekdür gel senūñle (2) el bir ēdelüm andlaşalum ‘ahd-nāme yazışalum biri birümūze ziyānumuz toḳınmaya Ebū Müslimi (3) aradan götürelüm dēdi Naşruñ murādı bu idi kim ḥileyle Kirmānī(yi) öldüre Ebū Müslimle şa-baş qala Kirmānī bu nesneyi (4) Ebū Müslime bildürdi Naşr Seyyārdan şuncılayın mektüb gēldi benümle ittifāḳ ēdüp seni dutmaḳ ister ne (5) dērsin benüm fikrüm budur ki anuñla muşālaḥa şüretin gösterem nāzıkkıle anı depeleyem dēdi Ebū Müslim eyitdi (6) eyle edesin ‘aceb budur ki bi‘aynihī Naşr Seyyār daḥı bu fikri ētmişdi kim muşālaḥa şüretinde Kirmānī (7) ğafletle depeleye Ḥāriş bin Şureyh adlu Naşr Seyyāruñ bir pehlevānı vardı anı viribiyüp Kirmānī (8) oḳundu kim bir araya gelüp ‘ahd-nāme yazalar hemāndem Kirmānī yüz kişiyle bindi bir ḥāş kulına işmar- (9) ladı kim Naşrı ğafletle depeleye ittifāḳ Kirmānī olgün cevşen geymedi tā ki Naşruñ ḥātırına şübhe gēlmeye Naşr (10) Seyyār daḥı yüz kişiyle bindi hemān kim Kirmānīyle buluşdı(la)r Naşr Seyyār gördi kim Kirmānī cevşen geymemiş Ḥāriş bin Şur- (11) eyḥūñ yüzine baqdı Ḥāriş ḥāli anladı aḥsuzın Kirmānīyi kılcılayup iki pāre eyledi Kirmānīnūñ bir oğlı (12) vardı adına ‘Alī dērlerdi nümāyende bahādırlardandı atasınuñ öldüğin göricek qanatlarıdağı leşkere qomañ (13) dēdi iki leşker bir birine kılcı koydılar Naşr Seyyāruñ oğlını ceng arasında ‘Alī bin Kirmānī depeledi Naşr daḥı (14) kılcıladı Naşr Seyyār daḥı qaçdı yoldaşlarını kırdılar Kirmānīnūñ oğlı daḥı Ebū Müslime tābi‘ oldı cemī‘ ḥalkıyla qara (15) geydi ve qara şarındı varduqça Ebū Müslimūñ şevketi ziyāde oldı ve her ne dutdı ise qolay gēldi cemī‘ (16) ‘ālem ḥalkı aña yüz dutdılar Naşr Seyyār anı görse qaçmağa yüz dutdı pes uğurlayın qaçup Rey şehrine gēldi (17) diledi kim ‘Irāqa vara Qostāniye şehr(e) gēlicek ecel yētişdi Naşr Seyyār öldi Ebū Müslim Naşruñ öldüğin işitdi Qaḥḥaba bin Müsebbibi (18) oḳudı aña yigirmi biñ leşker vērüp Kirkāna gönderdi Qaḥḥaba varup Kirkānı aldı Kirkānda Benī (19) Ümeyye tā’ifinden kimi buldıysa āmān vērmedi öldürdi andan göçüp İşfahānı aldı andan Qoma ü Kāşānı (20) aldı İşfahān şāhı ‘Āmir yüz biñ erle çıqup Qaḥḥaba ile uğraşdı Qaḥḥaba ‘Āmirūñ üzerine ḥamle kıldı

256a

(1) ālāyları tağıtdı eşişüp ‘Āmiri depeledi çünkü ‘Āmir öldi leşkeri şındı ol vilāyetler bi’l-küllīyye
 Қаһтабaya (2) rām oldı andan geçüp Hılvanā vardı ve her ne yerde vardıysa fetḥ eyledi ḥarācın
 alup Ebū Müslim katına viribidi (3) Rūz şehrine varıcaқ Hübeyrenün ođlı Vāsıdan leşker çeküp
 diledi kim Қаһтаба ile uğraша Қаһтаба eyitdi (4) Hübeyre oğlı gibi kişiyle uğraşup nederin yēgregi
 budur ki Mervān el-Ḥumārla ceng eyleyem ümüdüm oldur ki Mervānuñ (5) başını kesem dīn
 yolında bir yaḥşılıқ eyleyem dēdi қulavuz dutup bir uğruca yoldan Dicleyi gēçüp (6) Şāma yüz
 dutdı Fırat kenārına eşişecek Hübeyre oğlı yētişdi Қаһтаба leşkeri ile uğraşdılar ol vaқt (7) ki iki
 leşker birbirine buluşdı(la)r aḥşam yaқın olmışdı hemāndem mecāl vėrmeyüp gece içinde dağı ceng
 ētdiler dün (8) içinde Қаһтаба Fırat kenārında diledi kim düşmen leşkerine at ittifāқ at ayağı yardan
 geçdi (9) atıyla tonıyla Қаһтаба Fırat şuyına düşüp atdan ayrılıp Қаһтаба ğarқ oldı leşkerinden
 kimesne (10) bilmedi şabāḥ olunca şavaş ētdiler Hübeyre ođlınuñ leşkerini şıdılar çünkü şabāḥ oldı
 Қаһтабayı bulmadılar (11) āḥir atını şuya ışlanmış buldılar ki ğarқ olmuş tēz oğlı Hüseyni
 beklediler Ḥasan otuz biñ kişiyle Hübeyre ođlınuñ (12) ardına düşdi gelüp Kūfeyi aldılar ol vaқt
 Ebū Seleme bin Ḥafş bin Süleymānū’l-Ḥallāl ki vezīr-i āl-i Muḥammed dēmekle (13) ma’ rūfdur
 Kūfede olurdı Ḥasan bin Қаһтаба Kūfeye gēldügin işidiceк Ḥasanuñ katına gēldi Ḥasan anı görüp
 (14) ṭuru gēldi Ebū Seleme elin öpdı yanına aldı eyitdi vezīr-i emīr Ebū Seleme bize şöyle
 buyurmuşdur (15) ki senün emrüne muṭī‘ olavüz ne buyursañ eyle ēdevüz senün emründen taşra
 olmayavüz dēdi Ebū Seleme eyitdi (16) leşkere emr eyleyelüm ne қadar varsa ḥīn-i şabāḥ cāmī‘
 mescidine ḥāzır olalar ne ḥilāfetçün kimi iḥtiyār ētdü- (17) gūmi bilsünler dēdi
 خبر خلافت عباس بن السفاح عبدالمين محمد بن علي بن عبدالمين عباس (18) rāvī eydür ol gün ki Ḥasan bin Қаһтаба şehir
 içine münādiler bıraқdı büyük küçük şehir içinde kim varsa cemī‘ (19) қара tonlar gēydiler ve қара
 ‘imāmeler şarındılar şabāḥ cāmī‘ mescidinde ḥāzır oldılar ol gün Kūfede ‘alevilerden çok (20)
 kişiler vardı umarlardı ki Ebū Seleme el-Ḥallāli ḥilāfetçün Ebū Ṭālib ođlanlarından iḥtiyār eyle(ye)
 ba‘ zılar umar-

256b

(1) dılar kim ‘Abbās ođlanlarından iḥtiyār eyle(ye) bunlar bu fikrde iken Ebū Seleme el-Ḥallāli
 dağı қара ‘imāme şarınup (2) mescide gēldi ve minbere çıқdı Allāha ḥamd ēdüp peygāmbara ve
 āline şalavāt ve’s-selām ētdükden şoңra eyitdi (3) ey қavm bilürsiz ki devlet Benū Ümeyyeye yüz
 dutalıdan ‘ālemde ne vechle fesādlar zāhir oldı evlād-ı Muḥammedün (4) başlarına ne teg gibi
 ḥāller gēldi şimdiki ḥālede ol zamān geçdi devlet yēne evlād-ı Muḥammede yüz ṭutdı (5) ben
 ḥilāfete ‘Abdu’llāh bin ‘Alī bin ‘Abdu’llāh binü’l-‘Abbāsı iḥtiyār eyledüm siz ne dērsiz ben iḥtiyār
 ētdüğüm kişi (6) siz dağı iḥtiyār ēdersiz dēdi cemī‘si eyitdiler ḥōş varduñ biz dağı anuñ iḥtiyār
 eyledük dēdiler (7) eyle olıcaқ Ebū Seleme ādem viribiyüp ‘Abdu’llāh bin Muḥammed bin ‘Alī bin

‘Abdu’llāh binü’l-‘Abbās es-Seffāh getürdi (8) tahta çıkarup halife eyledi bir cemī‘ halk gelüp elin alup bī‘at étdiler ol gün Cemāziye’l-evvelüñ on ikinci (9) günü idi tārīh yüz otuz ikinci yıla kadem başmışdı ol vaqt Mervān bin Muḥammed Ḥorāsān şehrinde (10) ikāmet étmişdi işitdi kim Kūfede ‘Abbās oğlu ‘Abdu’llāh es-Seffāh(1) halife étmişler ‘Abdu’llāh kardaşı İbrāhīm bin (11) Muḥammedi dutdı öldürdi Ḥarezāndan leşker çeküp diledi kim Mūşula vara Ebū’l-‘Abbās es-Seffāhla uğraşa (12) eger şınıcağ olursa Şāmı koyup Kaşar-ı Rum katına vara anuñ amānında ola خیر آمدن مروان بن محمد بموصل حربا و باعده اللّٰهين على (13) rāvī eydür çünki Mervān leşker çeküp Mūşula geldi Ebū’l-‘Abbās es-(14) Seffāh işitdi kim Mervān yüz biñ kişiyle üzerine geldi Ebū’l-‘Abbāsuñ katında yigirmi biñ er bulındı Mervāna (15) karşı çıkdı uğraşdılar evvel ḥamlede Mervān leşkeri gālib oldı şonra Ḥaḳ Te‘ālā Ebū’l-‘Abbās es-Seffāha (16) fırsat vèrdi Mervānuñ leşkeri şındı kaçdı tā Mışıra vardı ‘Abdu’llāh bin ‘Alī ki Ebū’l-‘Abbās es-Seffāh (17) demekle ma‘rūfdur Mervāndan şonra üç gün Mūşulda durdı andan gidüp ‘Irāka geldi halk aña tapu kıldılar (18) ‘Abdu’llāh buyurdi cemī‘ si kara tonları geydiler ve kara sancağlar göturdiler andan Dimaşka geldi Velid bin Mu‘āviye (19) kim Dimaşk emiridür çıkup Seffāhla uğraşdılar Seffāh Velidi öldürdi leşkerini şıdı Dimaşk halkı (20) gelüp Ebū’l-‘Abbās es-Seffāha tapu kıldılar birkaç gün Dimaşkda oturdı andan Filistīne vardı andan

257a

(1) kardaşı Şālihe leşker koşup Mervānuñ ardınca viribidi Mervān Mışırdā daḫı durımayup Kostantiniye kaçdı (2) ‘Aynı’ş-Şems dedükleri şehre gelicek Seffāh dōstlarından ‘Āmir bin İsmā‘ ile tuş oldı Mervāni üzerine (3) bildi ḥamle kıldı Mervān daḫı nā-çār olup aña muḳābil olınca ‘Āmir Mervāni ḥarbeyle urdı Mervān (4) atından yıkıldı ‘Abdu’llāh bin Şehāb el-Māzenī ḥazır bulındı başını kesdi Şāliḫüñ katına getürdi (5) Şāliḫ daḫı anı kardaşı ‘Abdu’llāh bin ‘Alīye viribidi ki Filistinde oturmuşdı ‘Abdu’llāh daḫı fetḫ-nāme (6) yazup Mervānuñ başını emirü’l-mü‘minin Ebū’l-‘Abbās es-Seffāh katına viribidi Mervānuñ dükeli pādşāhlığı (7) beş (yıl) yıl iki ay oldı tārīh-i nebeviyyenüñ yüz otuz ikinci yılında ayında çehār-şenbe (8) gècesi fevt oldı öldüğü vaqt al(t)mış iki yaşında idi خبر رفتن ابو جعفر برادر سفايح خراسان (9) çünki Mervān öldi Şām ve ‘Irāḳ ve cümle vilāyet Ebū’l-‘Abbās es-Seffāha yüz (10) tutdı pes kardaşı Ca‘fere leşker koşup Ḥorāsāna viribidi ol vilāyeti ihtiyār éde ve hem Ebū Müslimi göre (11) pes Ebū Ca‘fer evvel Vāsıta geldi Yezid bin Hübeyreyi öldürdi andan Ḥorāsāna ‘azm étdi Merve geldi (12) gibi Ebū Müslim işitdi iki ferseng karşı geldi Ebū Ca‘feri göricek atından (indi) andan Ebū Ca‘ferüñ elin ve ayağın (13) öpdü öñince yörیدی andan Ebū Ca‘fer buyurdi Ebū Müslim yene atına bindi Ebū Ca‘feri sarāyına getürüp (14) kondurdi bir niçe gün yédiler içdiler andan Ebū Müslim ve cemī‘ vilāyet-i Ḥorāsān Ebū Ca‘fer öñine gelüp bī‘at étdiler (15) andan Ebū Müslim Ebū Ca‘feri bī-nihāyet atlar katarlar develer kullar cāriyeler ve ağır bezler ve altunlar (16) ve leşker peşkeş çekdi ‘izzetle Ebū Ca‘feri yene ‘Irāḳ tarafına viribidi ammā Ebū Müslim Ebū Seleme el-Ḥallālden (17) Ebū Ca‘fere şikāyet eyledi hiç

kimesneyi gözine göstermez hattâ emîrû'l-mü'minîni bir habbeğe saymaz kendü bildügin işler (18) hiç kimesneye étmez dèdi Ca'fer anuñ şikâyetini emîrû'l-mü'minîne söyledi Ebû'l-'Abbâs (19) es-Seffâh Ebû Seleme emr eyledi kim niçe dilerse işleye hemân ol gece Selemeyi depelenmiş buldılar andan Ebû'l-'Abbâs (20) es-Seffâh kıardaşı Ebû Ca'fere eyitdi Ebû Müslimi niçe gördüñ dèdi Ebû Ca'fer eyitdi cabbârlardan bir cabbâr gördüm

257b

(1) ben şöyle sezerin ki ol diri olduğça saña rāhat yoqdur dèdi Ebû'l-'Abbâs eyitdi epsem ol görelüm (2) iş neye varur خبرولايت محمد بن رسول برار منيه pes Ebû'l-'Abbâs es-Seffâh Muhammed bin Şola (3) leşker қоşup Ermeniyye vilâyetine viribidi varup ol vilâyetleri қahrла aldı Seffâh қatına geldi (4) خبر رفتن ابو مسلم از خراسان بحج rāvî eydür hem bu yıl içinde Ebû Müslim diledi kim Mekkeye vara hacc eyleye Ebû (5) Dāvūdı Hōrāsānda kendü yerine nāib dikdi Rey şehrine gelicek birkaç gün hasta oldu hōşca o- (6) lıcaқ Kūfeye geldi Seffâh gördi şerāit hidmet ne ise yerine getürdi Seffâh dağı Ebû Müslime қatı 'izzetler eyledi (7) ammâ Ebû Ca'fer el-Manşūr dāyim Ebû Müslim қatında ğamz éderdi ve yaramazlığla aña dèdi bu diri olduğça sen pādşāhlıқ (8) édemezsin bunun himmeti āl-i Ebî Tālībédür dèrdi Seffâh eydürdi ki şimdi buña nesne dèmek olmaz bu olıcaқ (9) şāyed Hōrāsān vilâyeti 'āşilik ola dèrdi fi'l-cümle Ebû Müslim birkaç gün hacc vaқti olinca durdi andan (10) خیر مرمک سفاح و بیعت بردوانق ابو جعفر و منصور rāvî eydür hemân ki tāriḡ-i nebevî (yüz) otuz bēşinci yıla érişdi Seffâh (12) hasta oldu 'Abdu'llāh bin 'Alī Şāmda bulındı Ebû Müslim dağı Mekkeye gitdi idi Seffâh ol hastalıқdan (13) öldi ehl-i 'Irāқ Ebû Ca'fer(e) bī'at étdiler 'Abbâs oğlanlarından ol kişi kim ḡalife oldu Ebû'l-'Abbâs es-Seffâh (14) idi buña anuñçün Seffâh dèdiler ki anuñ zamānında қan çok dökildi ḡuşūşā Benī Ümeyyeden bunun nesebi 'Abdu'llāh (15) bin Muhammed bin 'Abbâs bin 'Abdu'l-Muṭṭalibdür bu Ebû'l-'Abbâs uzun boylu kıvırcıқ saçlu güzel kişi idi (16) ḡūyı gökcekdi ve ğāyetde cömerd idi ḡilāfet tahtına geçdüği vaқt yigirmi sekiz yaşında idi Ebû Ca'fer (17) el-Manşūr ki laқabına Ebû Devāniқ dèrlerdi on yaş Seffâhdan ulu idi dört yıl sekiz ay iki gün ḡalife (18) oldu Enbār dèdükleri şehre vefāt étdi türbesi dağı andadur ḡālīd bin Bermek anuñ veziri idi (19) Yaḡyā bin Sa'idü'l-Enşārī anuñ қāzīsı idi yüzüğinüñ naқşı اللہ تعالیٰ عبد اللہ المؤمنه (20) idi çünkü Seffâh öldi Ebû Ca'fer bu devāniқ ḡalīfesi oldu 'Abdu'llāh bin 'Alī Şāmda bu ḡaberi işitdi Ebû

258a

(1) (Ebû) Ca'fere 'āşī oldu diledi kim kendüsi ḡalife (ola) Ebû Ca'fer işitdi Ebû Müslime nāme viribidi ve çok va'dler eyledi (2) ol vaқt Ebû Müslim dağı Mekkedden bir iki қонақ yer ancaқ gitmişdi çünkü Ebû Ca'ferden nāme yétişdi gördi (3) nāme içinde yazılmış ki çünkü bizüm devletümize sebep sen bulınduñ āḡir bizüm devletümüz қarār dutmasına sebep sensin (4) imdi çünkü nāme saña yétişe bilesin ki 'Abdu'llāh bin 'Alī ki Şām emiridür bize 'āşī oldu evvel Şāma (5)

varasın anuñ haqqından gelesin andan benüm qatuma gelesin ki êtdüğün eyü(lik)lerün ‘ivazın saña êdem dèdi (6) pes Ebü Müslim ol Şāma vardı ‘Abdu’llāh bin ‘Alinūñ leşkerini şıdı tağıtdı ammā Ebü Ca’fer şafası (7) olmadı diledi kim Hōrāsāna vara mustaķil pādşāh Ebü Ca’fer ne hīle eylediye eyledi Ebü Müslimi qatına (8) getürdi ve anı bir vechle öldürdi hilāfet kendüye qaldı bu Ebü Ca’fer Manşūra devāniķ anuñçün dèrlerdi (9) ki gāyetde nākes kişi idi anası daķı cāriye idi adına Selāme dèrlerdi kendüsi uzun boylu qara (10) yağız ince bellü güzel kişi idi şaķalın boyardı ammā zīrek ve medd bir kişi idi Bağdād şehrini ol binā (11) eyledi Bağdāda Cāmi’ü’l-Manşūr dèdükleri cāmi’yi ol yaptı hilāfete oturduķı vaqt kırk sekiz yaşında (12) idi yigirmi bir yıl daķı on altı ay halife oldı āhir Mekke yöresinde öldi Bīr-i Meymūn dèdükleri (13) yerde defn êtdiler namāzını ‘Īsā bin Meymūn kıldı meger Seffāhuñ hātırında bu idi kim ‘ammısı oğlı ‘Īsā bin (14) Mūsā bin ‘Alī bin ‘Abdu’llāh bin ‘Abbās bin ‘Abdu’l-Muṭṭalibi velī’ahd eyleye ol sebebden Manşūr anı sevmezdi (15) diledi kim bir bahāneyle ‘Īsāyı öldüre tā kim kendü oğlı Mehdi kendüden şoñra halife ola ittifaķ Ebü Ca’fer Manşūr (16) Mekkeye gitmek istedi ‘ammısı ‘Abdu’llāh bin ‘Alī bin ‘Abbāsı bir bahāne ile tūtdı ‘Īsā bin Mūsāya ışmarladı (17) sırla aña eyitdi hemān ki ben Bağdāddan taşra çıķam sen uğurlayın anı öldüresin dèdi Manşūruñ murādı bu idi (18) kim ‘Īsā anı öldüre daķı ol ‘Īsāyı anuñ yerine kışāş êtdüre tā ki hilāfet kendü oğlına qala çünki (19) Manşūr Bağdāddan gitdi ‘Īsā bu sözi veziri Yūnus bin Mūreye söyledi Yūnus eyitdi zinhār Allāh Allāh (20) bu ne sözdür ki anı öldüresin Manşūruñ murādı budur ki seni anuñ yerine öldüre gey saķın ki öldürmeye sin

258b

(1) dèdi ‘Īsā eyitdi pes niçe êtmek gerek Yūnus eyitdi anı bir yerde pinhān eyle Manşūr Mekkenen gelüp şoricaķ (2) olursa öldürdüm dè görelüm ne zāhir olur (mu)rādı bu degül ise öldürmek āsāndur dèdi ‘Īsā daķı (3) eyle êtdi çünki Manşūr haccdan yēne geldi ‘Īsāne eyitdi niçe eyledüñ ‘Īsā eyitdi yerine iletüm pes (4) Manşūr sırla ‘Abdu’llāhuñ ‘ammılarına haber viribidi kim qardaşı ‘Abdu’llāh emīrū’l-mū’minīnden dilek êdeler zindāndan (5) qurtara pes ‘Abdu’llāhuñ ‘ammıları Manşūruñ qatına geldiler eyitdiler yā emīrū’l-mū’minīn qardaşumuz ‘Abdu’llāh dutmuşduñ (6) ki senüñ ‘ammıñdur dilek êderiz ki aña şefķat eyleyesin suçın bağışlaya anı zindāndan hālāş eyleyesin dèdi (7) Manşūr eyitdi ben Mekkeye gidicek anı ‘Īsā bin Mūsāya ışmarladum varuñ benüm eyitmezümden eyidüñ ki ‘ammum (8) ‘Abdu’llāhı çıķarsun şalıversün ‘Īsā bu sözi işidicek Manşūruñ qulağına eyitdi sen Mekkeye gidicek (9) anı baña öldür dèyü buyurmaduñ mı şimdi niçün anları benüm üzerüme havāle êdersin dèdi eyle dèyicek (10) Manşūr ‘ammılarına yüz dutdı eyitdi qardaşuñuzı ‘Īsā öldürmiş şimdi baña eydür ki sen buyurduñ öldürdüm (11) dèr yalan söyler hāşā ki ben anı öldür dèyem ‘ammıları eyitdiler çünki sen buyurmadın öldürdi bunu bizüm elümüze (12) vēre ki kışāş êdevüz dèdi Manşūr eyitdi siz bilürsiz dutuñ öldürüñ dèdi hemāndem kılıclarıñ (13) çekdiler ‘Īsāyı öldüre ‘Īsā Manşūr(a) eyitdi anı

öldürmege başa sen buyurdun dedi Manşūr eyitdi (14) yalan söylersin dedi 'İsā eyitdi çünkü demediğin ben dağı öldürmedüm deyüp 'Abdu'llāhı zindāndan çıkarup (15) 'ammılarına teslim eyledi خبر خلافت مهدي بن المنصور rāvī eydür ol vaqt ki Ebū Ca'fer (16) Manşūr fevt oldı oğlu Muḥammed bin Mehdi ḥilāfet tahtına oturdı eydürler ki Muḥammed Mehdi tahta geçdü- (17) gi vaqt otuz iki yaşında idi on yıl bir ay ve birkaç gün ḥalīfe oldı Rab-ı Sindān dedükleri (18) yerde **موسوی** (?) oldı namāzını oğlu Hārūnu'r-Reşīd kıldı Mehdi uzun boylu buğday yüksek¹⁸⁶(19) yüzlü kıvrıcık saçlu güzel kişi idi sağ gözinde bir aqça noqta vardı vezirine Ya'qūb bin (20) Dāvud dərlerdi ḥacibi Fazl binü'r-Rebī' idi kâzısı 'Āqıbet bin Yezīd idi yüzüginün naqşı رضيتباللعبا

259a

(1) رضيتباللعبا idi Bağdā(d) şehrine Cāmi'-i Rızāfa(?) dedükleri mescidi-'ahdı yaymışdur ḥilāfete kim alıverdi (2) bir yıl olduğu gibi ḥacc eyledi iki oğlu vardı birisi Mūsā el-Hādī idi ve birisi Hārūnu'r-Reşīd idi (3) rāvī eydür ol vaqt ki ḥilāfet tahtına Muḥammed Mehdi oturdı buyurdı zindān içinde ne kadar dudsak (4) varsa gétürdiler her birinün ḥālını bildi āzād edecek etti öldürecek öldürdi meger zindānda bir (5) dutsak vardı adına Ya'qūb Ḥorāsāni dərlerdi Dāvud bin Ṭahmān oğlydı 'ālim ve şāliḥ kişiydi (6) Naşr bin Seyyāruḡ yazıcısı idi bu Ya'qūb gāh gāh 'Abdu'llāh binü'l-Ḥasan oğlu vü Muḥammed vü İbrāhīm (7) katına gelürdi anlara dağı yazıcılı(k) ederdi Manşūr bunu ol töhmet sebebden dutmuşdı çün (8) Muḥammed Mehdi anı bildi ki merdüm-zādedür ve hem ehl-i kalemdür anı zindāndan çıkardı Bağdād kâzısı (9) 'Abdu'llāh bin 'Ulāfeti kâtib eyledi ve zindānda Ḥüseynilerden bir kişi dağı vardı adına Ḥasan bin İbrāhīm (10) bin 'Abdillah binü'l-Ḥüseyn bin 'Alī bin Ebī Ṭālib rażiya'llāhu-'anhu dərlerdi ol İbrāhīmün oğlarından idi (11) kim Başradan ḥurūc etmişlerdi Mehdi anı zindāndan çıkarmadı Ḥasan gördi kim Ya'qūbı zindāndan (12) çıkardı kendüyi çıkarmadı şandı kim Mehdi anı öldürmekçün ḥabs eyledi elbetde öldürse gerekdür ihtiyātdan (13) kullarına işāret eyledi kim kendüyi zindāndan uğurlamağa çāre edeler Ḥasanun kulları lağım kazağa meşgūl (14) oldılar şöyle kim gece erteğe dek kazdılar gündüzün fāriğ yörü(r)lerdi bu Ya'qūb çünkü Ḥasanun muḥibblerinden (15) idi gāh gāh zindāna Ḥasana selāma gelürdi bir gün Ḥasanun kullarından birisi Ya'qūbı bu sırrdan āgāh (16) eyledi ve lağım eyledükleri yeri Ya'qūba gösterdi Ya'qūb tınmadı aña degin şabr eyledi kim lağımı zindāna (17) erişdürdiler¹⁸⁷ şöyle kim hemān bir gecelik iş qaldı pes Ya'qūb Mehdi qapusına geldi ḥalīfeye ḥalvet sözü (18) vardur dedi destūr vėrdiler içerü girdi Mehdinün katında hemān vezir kâzī vardı Mehdi eyitdi (19) sözüñ nedür eyitdi ḥalvet gerekdür ki söyleyem eyitdi bundan ḥalvet niçe olur ki benüm bunlardan gizlü işüm (20) yoqdur dedi Ya'qūb eyitdi benüm ḥaberüm bir ḥaberdür ki bunlar dağı işitmek olmaz pes Mehdi anları dağı giderdi

186 **موسوی**
187 **ارشاد روزگار**

259b

(1) andan Ya'küb eyitdi yâ emîrû'l-mü'minîn bilgil ki Hasan bin İbrâhîmi zindândan uğurlayın çıkar(1) yorur eger çâre étmezsen (2) bu gece kaçır dedi pes Mehdi buyurdu Hasanı zindândan çıkardılar Mehdi kullarından Naşr adlı bir kişün (3) evinde hâbs éttiler ve Ya'kûba çok in'âm ve ihsânlar buyurdu bir niçe gündün sonra bir hîle édüp Hasan (4) kaçdı Mehdi Ya'kûbı okutdı eyitdi Hasanı bulmak yene senün elündün gelür çâre eyle dedi Ya'küb (5) eyitdi yâ emîrû'l-mü'minîn Hasanı bulmak benim üzerüme olsun ammâ şimdi muqayyed olma birkaç gün geçecek anı ben (6) senün katıña getüreyin dedi bunun üzerine niçe gün geçdi varduçça Ya'kûbuñ emînligi Mehdi katında (7) ma'lûm oldu ve Mehdi katında bir vechle muqarreb oldu kim 'Abdu'llâh vezîrdün Mehdi katında mertebesi ziyâde (8) oldu dört yaña teftîş ederek Hasanıñ katındalığın bildi Mehdiden günâhını dilek eyledi Mehdi günâhını (9) bağışladı andan Ya'küb Hasanı alup Mehdi katına gétürdi Mehdi Hasanı dağı bir iş üzerine kodı (10) bundan sonra Ya'küb Mehdi katında 'izzeti ve mertebesi bir vechle oldu kim Mehdinün dükeli muşâlahı Ya'küb (11) elinden biter oldu 'Abdu'llâh vezîr dağı Ya'kûbuñ ağızın gözedürler Ya'küb ne buyursa vezîr anı (12) işler oldu hattâ her mektûb ki Mehdi kâbilinden bir maşlahat için yazılurdu Mehdi şöyle buyurmışdı (13) ki ol mektûbı üzerine Ya'kûbuñ damğası olmayınca 'amel olunmaya 'Abdu'llâh el-Vezîr Ya'kûbuñ bu vechle pâdşâh (14) katında muqarreb olduğına ifrâtle hâsed eyledi ammâ Ya'kûbuñ üzerine zerre kadar töhmet edecek nesne bulunmazdı (15) kim anı bir tağ kadar eyleyüp 'arz edeydi ve hem anı gâmez étmege hergiz mecâl bulunmazdı zirâ Mehdi şöyle buyur- (16) mışdı kim evvel Ya'küb içerü giremeyince vezîre destûr olmaya andan sonra vezîr çıkardı Ya'küb (17) Mehdi katında niçe zamân oturdu andan giderdi bu sebebdün vezîr hiç mecâl bulunmazdı âhîr Ya'küb şol (18) mertebeye vardı kim gecelerde erteye yakın olunca Mehdiyle şöhet ederdi 'Abdu'llâh vezîr tasasından ne edeceğin (19) bilemezdi tâ şuna deyin ki târih-i nebevî yüz altmışıncı yıla erişdi meger bir gece Ya'küb dün buçuğı olunca Mehdi (20) huzûrında şöhet ederdi Mehdi olgece Ya'kûba dürlü nesne bağışladı ve bir mühürlenmiş hil'at dağı vèrdi dün

260a

(1) buçuğından sonra Ya'kûba destûr oldu kim odasına gire taşra çıkdı atını çeki vèrdiler andan ol mühürlü tonı (2) getürdiler ki arkasına vèreler anıñ âvâzesinden at buğaldı Ya'kûbı şöyle depdi kim iki ayağını bile uva- (3) tı Ya'kûbuñ 'aklı gitdi gelince durdu andan maşfeyle gétürüp odasına iletürdi şabâh Mehdi dağı (4) vezîr dağı ve dükeli leşker Ya'kûbuñ odasına iletürdi şabâh Mehdi hâtırın şora vardı birkaç gün (5) pâdşâh melâletinden divân étdürmedi birkaç günde sonra divân oldu vezîr içerü girdi Ya'küb (6) odasında yaturdu 'Abdu'llâh vezîr pâdşâhı Ya'kûbsuz buldı sözden söze çıkarıç Ya'kûbuñ (7) sözün araya gétürdi eyitdi 'acebâ emîrû'l-mü'minîn katında bu Ya'kûbuñ aşı vü mezhebi ma'lûm oldu mı ola ki (8) anı bu vechle hevâşından eyledi dedi Mehdi

eyitdi niçe vezîr eyitdi bu Ya'kûb ol Ya'kûbdur ki (9) bunun atası Dāvud bin Tahmârdur Naşr Seyyârın kâtibidür bu vechle yene şî'a mezhebini dutar ola ve 'Alinün muhibblerindendür (10) da'vâyı budur ki imâm-ı Hakk-ı evlâd-ı 'Alidür anlardan gayrısının imâmeti bâıldur ol vaqt ki Zeyd bin 'Aliyi öldürdiler oğlu (11) Yahyâ bin Zeyd kaçup Horāsâna düşdi anda uğurlayın imâmet da'vâsını eyledi Dāvud bin Tahmân (12) anın imâmeti(ni) kabûl eyledi ve anın mezhebini dutdı Dāvudun üç oğlu vardı biri 'Alî ve biri Şâlih ve (13) biri Ya'kûbdur bunların üçü dağı yazıcılardur ve ehl-i 'ilimlerdür bunlar dağı şî'a mezhebi üzerinedür evlâd-ı (14) 'Alî-sevenlerdendür sonra ki Ebû Müslim Horāsândan zâhir oldı Naşr Seyyârı Dāvud bin Tahmânı dutdı şikence çekdi (15) mâlını aldı âhir Dāvud öldi bu üç oğlanları kaldı bunlar mezheblerini ta'yir etmediler kanda ise 'alevilerdür ki (16) sonra işitdiler Hüseyin oğlanlarından Muhammed bin 'Abdu'llâh ve İbrâhîm Medîne ve Başrada da'vâ-yı imâmet etdiler bu (17) üç kardeş turup 'Irâka geldiler Ya'kûb Medîneye Muhammed bin 'Abdu'llâh Hüseyin katına vardı anın yazıcısı (18) oldı 'Alî va Şâlih Başraya vardılar İbrâhîm katında oldılar dedî evvelden âhire bunlar ne etdilerse bir bir Mehdiye (19) şerh eyledi bunların ellerinden gelse evlâd-ı 'Aliden gayrı kimesneyi imâm etmezlerdi nâ-çâr olup gayrı (20) kişiye etbâ' ederler niçe bunlar 'alevilerdür dedî 'Ubeydu'llâh bin 'Ulâka ki kâzî idi Mehdi önünde ol dağı 'Abdu'llâh

260b

(1) el-vezîri taşdik eyledi aña bile mu'âvin oldı Mehdi'nün Ya'kûb hakkında i'tikâdını bir dürlü dağı eylediler (2) pes Mehdi dileti kim Ya'kûbı deñeye evlâd-ı 'Aliye muhabbeti var mıdur yok mıdur ve bunların sözleri gerçek midür bile Ya'kûba (3) evvelkileyin hürmetini ve rağbetini bir dürlü dağı etmedi belki ziyâde eyledi bunun üzerine tamâm bir ayı geçdi Ya'kûbun (4) dağı ayakları sağaldı bir gün Hasan bin 'Alî oğlanlarından bir kişi dutup kendü sarâyı içinde habs eyledi (5) bir niçe günden sonra Mehdi bir gün meclis-i ârâste eyledi altundan gümüşden cevâhirden ve billûrdan ne kadar (6) kıymetî nesnelere varsa kim ol meclise münâsibdür hâzır oldı bir hâş câriye kim sarâyında andan güzel (7) câriye yoğdı dürlü dürlü tonlar geydürüp hâzır eyledi andan âdem viribiyüp Ya'kûbı okudı (8) oturup şöhet etdiler bir niçe söz ve kelecî geçdükden sonra ol meclisnün ^{نيسى} (?) anladı Ya'kûb eyitdi (9) Hakk Te'âlâ emîrül-mü'minîn 'ömrünü devletini ziyâde eylesün ben cemî' 'Arabda buncılayın güzel meclis ilten görmedüm (10) dedî Mehdi eyitdi bu meclisde ne kadar döşenmiş nâhîleler(?)¹⁸⁸ ve döşekler ve altun ve gümüş avadanlıkları varsa küllîsi (11) senün olsun dedî Ya'kûb Mehdi önünde yer öpdü du'â eyledi pes Mehdi Ya'kûbula durup gayrı yerde (12) oturdılar ol meclisde ne varsa bir eksüksüz Ya'kûbun sarâyına iletdiler andan eyitdi ey Ya'kûb işbu (13) câriye gibi güzel gördüğün var mıdur dedî Ya'kûb eyitdi vallâh görmedüm dedî Mehdi eyitdi bu (14) câriye dağı senün olsun Ya'kûb gelüp (Mürr) Mehdi'nün elin

¹⁸⁸ ناطيلير

öpdi cāriyeyi dağı aldılar odasına iletdiler Mehdinüñ (15) bir hādimi vardı ki hādimler arasında andan güzel hādimi yoğı ol hādimi dağı bile bağışladı ol cāriyeyi (16) bu hādim odaya iletsün dedi Mehdî Ya'kūba dağı yüz biñ aqça vėrdi ol cāriyeyle 'işret ıderken (17) harc ıdesin dedi andan yene yemege içmege meşğul oldılar birezden Mehdî eyitdi ey Ya'kūb senüñ qatında bir hācetüm (18) vardur Ya'kūb eyitdi yā emirü'l-mü'minın efendinüñ kul qatında hāceti ola emir senüñdür buyur dedi Mehdî (19) eyitdi buyurursam ıder misin eyitdi ıderin eger cānum dağı giderse kabül-ıderin Mehdî eyitdi bi'llāh mı eyitdi (20) bi'llāh andan Mehdî eyitdi de imdi elüñi başum üzerine qo başuma and iç inanayın dedi Ya'kūb and içdi

261a

(1) andan Mehdî eyitdi Hasan bin 'Alı oğlanlarından bir kişi dutdum ki imāmet da'vāsın ıdermiş niçe gündür ki kendü (2) sarāyumda dutsaqdur senden emān benüm ādemüm yoğdur anı saña vėreyin şöyle depele ki senden ğayrı kişi anuñ (3) öldüğünü bilmesün dedi Ya'kūb eyitdi fermān senüñdür pes Mehdî ol dutsağı Ya'kūba getürdi (4) aqşamdan sonra bir hādimle Ya'kūba viribidi Ya'kūb emr eyledi bir halvet içinde anı (5) saqladılar Mehdî hūd ol cāriyeyi işmarlamışdı ki ben seni Ya'kūba vėrürin odadan yene alsam gerekdür ol (6) 'alevı ki aña öldürmekçün vėresüm gerekdür anı öldürdüğün öldürmedüğün ve ne söyledüğün ve niçe ıtdüğün taħkikle bilesin (7) ve hādimle baña bildüresin demışdi çünkü 'alevı Ya'kūbuñ sarāyına ğeldi bir niçe gün aña muqayyed olmadı (8) dutsaq durdı Ya'kūb cāriyeyle 'işrete meşğul oldu bir gün Ya'kūb ol 'alevıyi qatına (9) halvet oqudı hālin hātırın şordı andan 'alevı eyitdi sen bir dın ehli şālih kişisin benüm qanuma (10) girür misin bilürsin ki ben Hasan oğlıyam peyğambar kıızı Fāımanuñ nesliyem bunu bilürken ki beni öldüresin Haq (11) Te'ālā Hāzretine ne cevāb vėrürsin ya ceddüm Muħammed Muştafanuñ *şalla'llahü 'aleyhi ve's-sellem* āhiretde yüzine niçe (12) baqa bilürsin dedi Ya'kūb eyitdi hāşā ki ben seni öldürem ya bir kıluña haqā ırgürem ben bir yol fikr (13) ıderin ki seni Bağdāddan çıkaram sahvėrem ki seni yolda üzerine kimesne görmeye dedi 'alevı eyitdi ben birez ğayrı (14) yol bilürin ki sen hemān kerem eyle beni halāş eyle dedi Ya'kūb eyitdi Bağdāddan çıkup ne araya gitmek (15) istersin eyitdi Başraya eyitdi qanqı yoldan gidersin eyitdi falān yoldan eyitdi saña yoldaş gerekdür eyitdi (16) iki yoldaşum vardur Ya'kūb eyitdi bir kimlerdür eyitdi falāndur Ya'kūb eyitdi Mehdî baña yüz biñ (17) aqça vėrdi anı saña bağışladum becid ol ancak git evde Başrada dağı durma 'Ummāna var andan Hōtāna (18) varuñ gerek ki rüzgār niçe şüret gösterür aña göre 'amel eyleñ dedi anları gönderdi cāriye perde (19) ardından bu sözləri dıñlerdi pes hādimle Mehdiye bildürdi ol gece Mehdî dağı yollar(a) ādem qodı geldükleri (20) gibi üçinüñ dağı teğāzen aldılar dutup Mehdî qatına getürdiler Mehdî anları bir evde dutsaq eyledi

261b

(1) bir gün Ya'küb Mehdi katına selâma geldi Mehdi eyitdi billâh hîç saña işmarladuğum 'alevî niçe êtdüñ Ya'küb (2) eyitdi hemân ol gece öldürdüm eyitdi billâh (eyitdi billâh) Mehdi eyitdi gel imdi elünî benüm başum üzerine (3) ço ve cânuma and iç inanayın dëdi pes Ya'küb Mehdinüñ cânına ve başına vallâh and içdi ki hemân ol gece (4) öldürdüm dëdi Mehdi buyurdi ol 'alevî iki yoldaşlarıyla ^{اورسی} (?) çıkardılar karşıasına (5) gëtürdiler Ya'küb anları görüp mütehayyir qaldı ne êdeceğın bilemedi andan Mehdi buyurdi Ya'kübün (6) elinde nesi varsa aldılar ve kendüyî zarb zindâna habs eyledi Mehdi bildi kim 'Abdu'llâh vezîrün (7) sözi haqqdur Ya'küb haqqında ne söylediyse gerçekdür Mehdi diri olduqça Ya'küb ol zindândan (8) çıkar(ma)dı Mūsâ el-Hâdi zamân(in)da dağı çıkmadı tâ şuña degin ki Hârünü'r-Reşîd buyurdi Ya'küb- (9) ı çıkardılar diledi kim katına getüre muqarreb eyleye Ya'küb râzî olmadı gözlerüm za'îf olmuşdur şimden gerü (10) baña destür ver Mekkeye varayın bâkî 'ömri Haq Te'âlânun qullığında şarf êdeyin dëdi Hârün destür (11) vërdi Ya'küb ölince Mekke de mücâvir oldı ^{خبر وفات مهدی سره او} (12) râvî eydür Mehdi gâyetde 'âbid ve zâhid kişiydi ve katı sağı idi ve mürüvvet ehli idi bir kişî anuñ (13) haqqında ne kadar ulu günâh işlerse ve günâhına ikrâr êtdüğın şonra 'avf êdici idi ehl-i bid'ati ve ehl-i hevâsı (14) hergiz sevmezdi dâyimâ şöbete 'ulemâ ile ve हुकema ile êderdi yer' u bay¹⁸⁹ hoş dutardı kaçara maşkemeye (15) otursa katına 'ulemâ ve हुकema hâzır olurdu eyidürdi ki beşer nedür şâyed ben aħkâm-ı şer'î ya'nî icrâ êtmekte (16) bir kimesneye meyl êtmelü olsa anlar baña tenbîh êderler dërdi dün namâzını çok kılardı ammâ saz âvâzını (17) severdi ka'şide hoş-hunlar ve ma'niler eksük olmazdı andan kıılır şonra şikâre sevicî idi (18) Bağdâdla Mūsula aralığında bir şîrîn yer vardur adına Mâsîdan dërlerdi gâyetde hûb maqâmdur ol yer (19) Mehdinîñ şikârgâhı idi ekşer evkâtda Mehdi anda olup dudî av avlardı mehdlerinde bir 'âlî (20) köşk yapıdurmuşdı her gün ittifâk ku(ş)lîk vaqtinde ol köşke yatup uyurdu kulağına bir âvâz

262a

(1) yêtişdi yüksekleyüp uyandı qapuda olan qollıqçılara eyitdi bu âvâz kimüñdür eyitdiler biz işitmedük (2) Mehdi andan katı perîşân oldı on gün olıcaq ki hicretün yüz altmış to(ku)zuncı yıl idi zi'- (3) l-haccenün altıncı günidür penc-şenbe gün aħşam nâmazı vaqtında aħsun fevt oldı bunun ölmesinde 'ulemâ ihtilâf (4) êtdiler bir rivâyetde şöyledür ki bir gün Mehdi avda idi aħşama yakın olıcaq bir geyik görindi Mehdi (5) bir tâzî ata binmişdi sekbânlar o(l) geyigi ata gösterdürler Mehdi dağı ardınca segirtti ol geyik kaçarın (6) bir quyuya gitdi Mehdi atını tekmedi geyigün ardınca bile gitdi gögsini eyer qaşına qodı at belinün (7) üstine geldi kim gece ittifâk quyunun ilerüsü tar idi anı beginiyle toqınup gögsini eyer sıkar- (8) landı belî şındı atından yığıldı helâk oldı qulları ardınca vardılar Mehdi öli buldılar (9) götürüp sarâyına gëtürdiler çok yas feryâd eylediler Mehdinün bir keyhudâsı var idi gâyetde 'âlim (10) kişî idi başını dizi üstine qoyup aqlardı eyidürdi ki senün ava

bu vechle ħarīṣ oldugun (11) av avlarken öleceğünjü bilürdüm dēdi zīrā ben kitābda görmışdüm ki kaçan bir pādşāh bir nes(ne)ye ziyāde marīz (12) olsa ve anı çok işlese anuñ helākligi andan olur dērdi ba‘zılar eyidür Mehdi anşuzın ağı yēdi anuñ (13) sırrı bu idi kim Mehdinüñ bir güzel cāriyesi vardı anı dükeli cāriyelerinüñ üzerine baş dikmişdi (14) Mehdi anı gāyetde severdi Mehdinüñ şonra bir ħāş cāriye dağı eline girdi ħüsnde ve feşāhatde nazīri (15) yoğdı anı göricek aña ziyāde rağbet eyledi pes bu evvel ki cāriye anı götürimedi ħased eyledi diledi kim (16) aña ağı yēdüre helāk eyleye tā ki Mehdi yalnız kendüyle qala pes ol gün aḥşam vaqtinde bir üskürenüñ (17) içine ağı koydı ve aña ta‘ām katdı bir cāriyeyle evvel Mehdi şonra sevdiği cāriyenüñ odasına viribidi (18) Mehdi pencereden anı gördi eyitdi bu ağıy kime iledürsin eyitdi Ḥasna gönderdi falān cāriyeyi (19) iledürin¹⁹⁰ dēdi Mehdi eyitdi getir ben evvel birez yēyeyin andan aña iledesin dēdi cāriye üsküreyi Mehdinüñ (20) öñinde qodı hemān ki Mehdi andan yēdi hemāndem helāk oldı ertesi Hārūn namāzını kıldı ol

262b

(1) bağçede bir koz ağacı vardı Mehdi anuñ dibinde oturmağı be-gāyet severdi āḥir Mehdi ol ağac dibine defn (2) ētdiler öldüğü vaqt kırk üç yaşında idi on yıl bir ay ħalīfe oldı خیر خلافت موسی الهادی rāvi eydür Mehdi şikāra gidicek Rebī‘i Bağdāda kendü yērine ħalīfe ētmışdi (4) ulu oğlını kim Mūsā el-Hādīdür Şervīn üzerine gāzāya göndermişdi çünkü Mūsā el-Hādī (5) geldi Mehdi āḥirete ulaşdı biraz rind bulındı oğlı Hārūnü’r-Reşīd idi atasınuñ namāzı kıldı (6) ol arada defn eylediler ħilāfet każiyyesini Yaḥyā bin Ḥālīde tanışdı Yaḥyā bin Ḥālīd şöyle maşlahat gördi (7) kim Hārūn ħilāfeti qabūl ētmeye ulu qardaşı Hādīye işmarlaya pes ol üç nesne kim ħalīfelere peygāmbardan (8) mīrāşdur peygāmbar ridāsıdur ve qapucısıdur ve yüzügidür bu üç nesneyi Nazīr ħācible Hādīye viribidi (9) ve nāme yazup atasınuñ öldüğünü ve kendüsü ħilāfeti qabūl ētmeyüp aña bī‘at ētdüğünü bildürdi (10) Mūsā el-Hādī görüp Şerrivānile şulḥ eyledi ve Bağdāda geldi tahta geçüp ħalīfe oldı ve Hārūna (11) çok nesne vērdi Firengistān ucını ve mağrib tarafını Mehdi Hārūna işmarlamışdı Hādī dağı anı (12) muqarrer dutdı ol gün ki Hādī Bağdāda geldi Şefer ayınuñ üçüncü günidi خیر ظهور زنادق در ایام مهدی وهادی (13) rāvi eydür Muḥammed Mehdi zamānında bir Tā‘ife zāhir oldı (14) ki anlara Zenādīka dērler İslām dīnine münkirlerdür aḥkām-ı şerī‘ ate i‘tikādları yoqdur anlar eydür ki bu namāz oruc (15) ve ħacc ve zekāt kim peygāmbar ‘a.s. ümmeti üzerine farzdur dēyü buyurmuşdur nizām-ı ‘ālem için ve maşlahat-ı nās için (16) dēnilmişdür yoqsa bunların aşlı yoqdur helāl ve ħarām ve talāk ve nikāḥ dēdikleri ħalāyık bir birine güc ētmesünler (17) dēyü buyurulmuşdur ve illā bunların ħaḳīqati yoqdur dērler ve dağı eyideler ki Muḥammed ‘a.s. bir ħakīm kişi imiş her sözi (18) ki söylemiş ħikmetle söylemiş ve bir ħōş kā‘ide qomış gitmiş ki ümmetlerinüñ qavīleri za‘īflerine ħayf ētmeyeler yoqsa bir kişi (19) qarnın acıqdurup oruc dutarın

¹⁹⁰ öldürin

demekde ve namāz kılmın dēyüp yatup tırmağda (20) ve zekāt dēyü mālınun birezin bulup biregüye vèrmekde ve ğayrısından kişiyè ne fāide hāşıl olur Muḥammed gibi

263a

(1) yarayıc kişi daḥı gelse ve birdürlü kâ' ide daḥı kosa ve bir şerī' at daḥı devr ètse cāizdür dèrler anlar namāz kılmına gülerler (2) ve oruc dutanı maşharaya alurlar ve ḥacca varana ebleh dèrler ḥacılar qurbān ètdüklerin görürler çü bī-günāh (3) ḥayvāncuqlarun 'abeş yère kanların dokerler dèrler ve kendü kızlarına ve qardaşlarına ve analarına cimā' ètmedügi (4) revā görürler nitekim Mecūsiler eyle èderler fi'l-cümle ve dükeli millet içinde bunlarun mezheblerinden murdār mezheb (5) yoḫdur zīrā ki kāfir ve cuhūd ve tersā ve büt-perest her birinün bir dürlü dīni ve bir peygāmbara İ'tikādı (6) vardur eger ḥaḫ eger bātıl ve daḥı āḥirete kıyāmete inkārı yoḫdur ammā bu Zenādīka Tā'ifesi hīç (7) bir nesnenün ḥaḫīqatine İ'tikād ètmezler ve dört kitābdan birine inanmazlar Ḥaḫ Te'ālāya olınan 'ibādet (8) leri bātıl bilürler dīnleri ve peygāmbar vardur dèmezeydürler ki bu cihānun evveli yoḫdur ve āḥiri olacaḫ (9) degüldür ādem ve qalanı ḥayvanlar daḥı ot gibi biterler (ot gibi biterler) bunlarun ḥāllerini kimesne bilmezler qandan (10) geldiler qanda giderler ölen yène dirilmez dünyādan ğayrı yèrde nesne olmaz dèrler bu dünyāda biten nesneyi (11) ay ve güneş ay bitürür dèrler anlarun qatında ḥarām oldur ki 'aḫlı olan kimesne anı begenmeye meşel yalan söylemek (12) gibi ve kimesneye zulm ve ḥayf eylemek gibi dünyāda ḥarām hemān bunlardur dèrler anlarun dīnleri ve mezhepleri yoḫdur (13) anlarunla baḫş eylemek ve söyleşmek daḥı yoḫdur kelām ehli anlara dehrī dèrler Muḥammed Mehdi ve oḫlı Hādi (14) ol Tā'ifeden olduklarını kırdılar ve cemā'atlerini taḫıtdılar rāvī eydür Muḥammed Mehdi zamānı olınca aḫa (15) bir 'arabdan çok kişiler bu Zenādīka dīniye girdiler meşelā 'Abdu'llāh el-Muḫa'qa' kâ' ki Kelīle ve Dimne dedükleri kitāb(ın) ki (16) muşannifidür ve 'Alī bin Yaḫtīn ve Şālih bin 'Abdu'llāhu'l-Ḳudūsī ve 'Abdu'llāh bin 'Ubeyd ve 'Abdu'llāh bin 'Alī binü'l-'Abbās (17) gibi ve daḥı Benī Hāşimden niçe kişiler bu mezhebi ihtiyār ètdiler Ḳur'ān Muḥammedün düzmesidür qaşd èdicek biz daḥı (18) buncılayın belki daḥı yèg söz söyleyü bilürüz dèrlerdi ḥattā müselmānlarla baḫşe düşdiler bunu da'vā ètdiler ki anlar daḥı (19) Ḳur'āna beşzer bir kitāb düzerler pes ne qadar faşihleri ve söz ehli dānişmendleri varsa bu araya cem' oldılar (20) ol zamānda 'Abdu'llāh binü'l-Muḫa'qa'dan faşih kişi yoḫdı anı ihtiyār ètdiler ki muḫayyed ola pes 'Abdu'llāh bin

263b

(1) binü'l-Muḫa'qa' eyitdi baḫa bir yıl mühlet vèrmesün gereksiz ve her gün benümçün dürlü dürlü laḫif ta'āmlar ḥāzırlamaḫ gereksiz (2) bir ḥüb sarāy içinde dürlü dürlü dōşekler ve güzel oḫlanlar ve müntehi¹⁹¹ kızlar ki müzeyyen olalar dāyimā qarşum- (3) da durmaḫ gerekdür ki ḥāḫırum hemişe

hurrem ola ve hergiz gönlüme zerrece ğubār¹⁹² ve infi'āl gelmeye ve kâğıd (4) ve mürekkeb hâzır ola tā ki yıl başında Qur'āna bejzer belki dağı faşih ve dağı laṭif bir kitāb te'lif eyleyem

264a

(1) İbrāhīm binü'l-Hasan el-Ḥüseyn bin Ebī Ṭālib dērlerdi laḳabına İbn Ṭabātā dērlerdi Kūfeden hüruc edüp hilāfet da'vāsın (2) eyledi meger Hermeşenüñ bir kulu vardı adına Ebū Serāya dērlerdi çok iş görmüş ve beglik sürmüş (3) kişiydi her kanda¹⁹³ olursa Hermeşenüñ ḫalifesi olurdu bu kerre kim Hermeşe kişileri Ḥasan bin Sehle (4) teslim eyledi Ebū Serāyayı leşkere baş idi Ḥasan İbn Serāyadan leşkери alup aña i'tibār etmeyicek Ebū (5) Serāyadan Kūfeye geldi Muḫammed bin İbrāhīm bin 'Aleviyi ilerü çekdi kaldırdı ḫalife eyledi Kūfeyi (6) aldı Ebū Serāya kuvvetiyle kimesne aña māni' olmadı zīrā Ebā Serāya egerçi Hermeşenüñ kuldur giderdi (7) ammā bunun adına Seri bin Ma'nzūr dērlerdi Hāni bin Kayfiye oğlanlarından idi ğāyetde mu'teber kişi idi (8) Ḥasan bin Sehl hōd bir yazıcı kişi idi 'ömrinde çeri çekmiş ve beglik eylemiş degül idi katında dağı (9) bir iş görmüş kişi kalmadı kendü bildügin işlerdi defteri eline aldı niçe merdüm-zādelerüñ (10) adını defterden giderdi 'ulāfelerini kesdi gözden bıraktı pes andan incinen kişiler küllisi Kūfeye Ṭālib (11) katına geldiler ve aña yardım ve kuvvet oldılar Ḥasan bin Sehl bu ḫāli işitti Züheyri bin el-Müseyyebe leşker koşup

264b

(1) İbn Ṭabāṭānuñ üzerine viribidi Ebū Serāya karşı çıkup Züheyri depeledi çerisin tağıtdı atını (2) ridāsını çadırını ḫazīnelerini ve leşkerüñ cümle yarağını alup İbn Ṭabāṭā¹⁹⁴ katına getürdi İbn Ṭabāṭā (3) nesne görmüş kişi degüldi niçe māli göricek tama'¹⁹⁵ düşdi küllisini Ebū Serāyanuñ elinden (4) aldı Ebū Serāya münfa' il oldu ki andan ḫaber gelecek degüldür dōstlık şüretinde İbn Ṭabāṭāya zehīr yedür- (5) di helāk eyledi Zeyd bin 'Alī oğullarından Muḫammed bin (Muḫammed bin) Zeyd bin 'Alī binü'l-Ḥüseyn anuñ (6) yerine ḫalife eyledi ve kendüsi dağı 'سجده(?) oldu yerinden sonra Ḥasan bin Sehl dört biñ kişiyle (7) 'Abdūs bin Muḫammedi viribidi Ebū Serāya anı depeledi çerisini şıdı bī-nihāyet māl aldı (8) eyle olıcağ her kanda 'alevī varsa baş getürdiler Memūnı aradan çıkardılar ḫuṭbeyi Muḫammed adına (9) okudılar andan Ebū Serāya leşker gönderüp Vāsıtı tutdı ve Başraya 'alevilerden Yezid bin Mūsā (10) Ca'fer bin Muḫammed bin 'Alī bin Zeynü'l-'Ābidin bin Ḥüseyn bin 'Alī bin Ebī Ṭālib rażiya'llāhu-'anhu viribidi Başra ḫalkı (11) dağı anı kabül etdiler çünkim Başra ve Vāsıt 'aleviler elinde oldu Ḥasan bin Sehl ḫayretde kaldı (12) bu yaña Hermeşe henüz Ḥorāsāna varmamışdı Ḥilvāndan otururdu aradan rām viribidi elbetde (13) gel Ebū Serāya senüñdür ve senüñ kuluñdur bu fesādı senüñ ma'rifetle etmişdür dedi Hermeşe

¹⁹² غبار

¹⁹³ katında

¹⁹⁴ Ṭabāyā

¹⁹⁵ ta'ma

bu sözden (14) üşendi Memûn katına varmadı dönüp Hasan katına geldi Hasan Hermeseye gâyetde 'izzet eyledi (15) leşker koşup Ebû Serāyanuñ üzerine viribidi Hermese ol Ebû Serāyaya elçi gönder(di) naşihat eyledi (16) Ebû Serāya anuñ sözine iltifāt etmedi ağır karşı çıktı Hermese ile uğraşdılar Hermese Ebû Serāyayı (17) şıdı Ebû Serāya kaçup Kūfeye geldi Ebû Serāya hūd evvel Mekkeye ve Medīneye 'aleviden bir kişi gönderüp (18) ol şehirlerini Me'mûn elinden çıkarmışdı Medīneyi Hasan oğlanları Muhammed bin Süleymân bin Dāvud binü'l-Hasan bin (19) 'Alî bin Ebî Tâlib razıya'llāhu-' anhu dutmuşdı Mekkeyi Hüseyn oğlanlarından Hüseyn binü'l-Hüseyn İbnü'l-'Alî bin 'Alî bin Hasan (20) bin 'Alî bin Ebî Tâlib dutmuşdı ki anuñ lağabına İbnü'l-Aktaş dèrlerdi ol yıl hacc vakti oldı

265a

(1) Mekke sultānlığı İbnü'l-Aktaş gelicek kaçup gitmişdi Mekke de imām yoğdı namāz İbnü'l-Aktaş kıldurdu (2) dükeli halk anuñla bî'at etdiler çünkü târih-i nebevi iki yüzinci yıla yetişdi muharrem ayınuñ evvelinde (3) Hermese Ebû Serāyayla uğraşup Ebû Serāyayı şıyup Kūfeyi aldı anda ne kadar 'alevî varsa kaçdılar Başraya (4) viribidi Ebû Serāya karşı çıkup Hasanla uğraşdı Hasanı şıdı leşkerini tağıtdı ittifāk Hasanuñ (5) içinde Ebû Serāyaya cirāhat yetişdi evi Cezirede Re'su'l-'ayn dedükleri yerde olurdu kaşd (6) eyledi kim evine vara anda Hasan bin Sehl tarafından bir beg var idi adına 'Ammār dèrlerdi Ebû Serāya (7) geldügin işidüp karşı çıktı Ebû Serāyayı ve yoldaşlarını cemî'sini dutup Hasan bin Sehle viribidi (8) Hasan cemî'sinüñ boynın urdu bundan evvel kim 'aleviler galebe edüp her tarafı dutmuşlardı her kim araya Hermese (9) araya girüp Ebû Serāya ölicek yene sevindiler ammā 'alemi fitne dutdı her tarafda fesād ve feterāt (10) eksük olmaz oldı Hermese bu vechle iş edicek Hasan bin Sehl Şām vilāyetini Hermeseye bildürdi Hermese (11) kabül etmedi destür istedi kim Horāsāna emîrü'l-mü'minîn katına vara Hasan anı komayup destür vermedi Hermese (12) eyitdi elbetde emîrü'l-mü'minîne varmayınca olmazın eger ol başa yene vardursa hüküm elindedür deyüp (13) destūra muqayyed olmadı senüñ gibi kişinüñ ben emriyle beglik etmezsin deyüp Kūfeden çıkup 'azm-i (14) Horāsān kıldı hâtırında bu idi kim Me'mûn katına vara kendünüñ etmedügi fethleri söyleye ve Hasan bin Sehlüñ (15) elinden iş gelmedügin ve ol vilāyetleri zabt edebilmedügin Me'mûna şerh eyleye Hasan ol hâli kardaşı (16) Fazl Sehle bildürdi Fazl Me'mûnuñ katına gelüp Hermeseyi yavuz anlatdı bu Serāya ki niçe fitne eyledi cemî'sinden (17) ittifākı eyle bile idi şimdi dañı kardaşum Hasana i'tibār etmemiş Şām sultānlığını kabül etmemiş toğru (18) senüñ katına geliyörür dedı ve Hermeseyi Me'mûna şol kadar yavuzladı kim Me'mûn anuñ geldüginini istemedi Fazla (19) eyitdi ya niçe edelüm (Fazl eyitdi ya niçe edelüm) Fazl eyitdi Şāmı aña ver menşürünü karşı viri- (20) bi bunda gelmesün yoldan yene dönsün gitsün dedı (?) eyitdi Şāmuñ ve Hicāzuñ menşürünü

265b

(1) Hermeseye karşı gönderdi bu aradan dön ol vilâyetleri zabt eyle dediler Hermese eyitdi bu nesne Fazluğ (2) tedbiridür korkar ki kardaşınuğ hâlini Me'mûna bildüreyüm Me'mûnuğ katına varmayınca Hasanun belki Fazluğ hâlini (3) bildürmeyince dönmezini dedi ve toğru Horâsâna geldi hemân ki şehre geldi buyurdi sancaqları çözdiler tabl ve (4) naqâre zeng¹⁹⁶ ve borı çalındı şehre bir heybetle ve şalâbetle geldi kim görenler âferin dèrlerdi bu (5) yañadan sarâyda Me'mûn oturmuşdı tabl ve naqâre âvâzesini işitdi Fazl eyitdi bu ne (6) gavgâdur Fazl eyitdi Hermesedür senüñ sözüñi kabûl étmedi senüñ rağmuña uş şehre geldi dimâğına (7) beglik sevdâsı şol kadar eşer étmişdür ki senüñ katıña gelürdi Me'mûn kaçıldı tüz âdem (8) viribidi karşı varup Hermeseyi atdan indürdiler tabl ve naqâresin ve sancağın uvatdılar kendüyi (9) dutup elin bağlayup boğazına zincir taqup Me'mûnuğ katına getürdiler Me'mûn eyitdi sen ne kişi- (10) sin ki benüm emrümeye muñ' olmayasın ben dedüğüm yere varmayasın anda benüm üzerümeye tabl ve naqâre ile ve borıyla (11) gelesin dedi Hermese diledi kim söyleye Fazluğ ve Hasanun hâlini Me'mûna bildüre Me'mûn böyle deyince (12) Fazl buyurdi kapucılar Hermesenüñ başına degnek urdılar ve sürüyerek taşra çıkardılar başını ve gözünü (13) pâre pâre eylediler andan zindâna iletdiler birkaç gün zindân içinde yaturken Fazl âdem viribiyüp (14) Hermeseyi zindân içinde depeletdürdi çünki Hermese öldi dil kesdi Fazl teşvişden kurtıldı bu yañadan (15) Bağdâd begleri Hasan bin Sehl begenmeyüp şehreden sürmişlerdi Nehrevânda otururdi Ebû Serâya dağı (16) anda öldürmişdi Bağdâdda 'Alî bin Himâmı kendü yerine halife komışdı Başrada bir 'alevî vardı (17) ki adına Zeydü'n-Nâr dèrlerdi yavuz olup çok sarâylar yakduğı çün Zeydü'n-Nâr dèrlerdi 'Alî bin Sa'd (18) anı dutup zindâna bırakmışdı ol dağı bu aralıqda zindânı bozup çıkmışdı Ebû Serâyanuğ (19) bir kardaşı vardı adına Sa'dullah dèrlerdi ikisi bir gideler dilediler ki Başraya iledüp 'Alî bin Hişâm (20) duydı anlarla uğraşdı Ebû Serâyanuğ kardaşını öldürdi Zeydü'n-Nâr dutup Bağdâda viribidi

266a

(1) anı zindâna bırakmışlardı Bağdâda olan 'alevîler anı işidüp zindânı basdılar Zeydü'n-Nâr çıkarup şalı- (2) vèrdiler dilediler ki anı tahta geçüreler Zeydü'n-Nâr muhalliyete düşüp gizlendi aradılar bulunmadı ol bulunmayıcağ (3) Manşürî bin Mehdi(yi) tahta geçürdiler halife eylediler ve anuñla bî'at éttiler ammâ Manşür mustakil(?)¹⁹⁷ halife olmağı (4) kabûl étmedi huṭbeyi Me'mûn adına oğutdı Hasan bin Sehl bu nesneden korkdı Vâsıta geldi (5) Muḥammed emîn öliceğ Fazl bin Rebî' bir köşede oturup kendüyi pinhân eyledi idi Manşür bin (6) Mehdi anı getirüp vezîr étđi ve Tâhiri dağı getirüp ser-leşker eyledi Bağdâd leşkeri (7) ittifağ édüp bir iki def'a Hasan bin Sehl üzerine vardılar şavaş éttiler elbetde biz Hasan bin Sehl belki (8) kardaşı Fazl dağı kabûl étmezüz ve Me'mûna hilâfet gerekse anları katından sürsün sürmezse Me'mûnı (9) gerekmez dediler bunu görüp her tarafından begler ve 'ayyârlar baş götürdiler dürlü dürlü fesâdlara meşğül oldılar (10)

¹⁹⁶ zenc

¹⁹⁷

niçe fesādlar ki oldı ki Fazl anı bilürdi ardaşı Hasan vilāyeti zabt ebilmedii sebebden lmışdr (11) Me`mna bildrmezdi Me`mn bu avalardan afildi āhir bu işleri tydu Fazla eyitdi bu fitne (12) ne fitnedr ddi Fazl eyitdi ‘aleviler alebe tmışlerdr her biri bir yerden baş getrp hilāfet taleb (13) tmışlerdr bu fesādlar andandur ddi Hasan ya kendyi istemedklerinden tdklerin bildrmedi Me`mn eyitdi (14) pes bu fesād neyle def` olur ddi Fazl eyitdi bu avy başmaa are oldur ki şimdi halkuş szi (15) budur ki Ha- hilāfet ‘alevilerndr ddiler ‘aleviler arasından bir ayetde emn ve i‘timād tmee yararn iler eke- (16) vz anı veli-‘ahde eyleyesin benm zamnumdan şonra hilāfet anu olsun dyesin her birine bu nesneyi bildre- (17) sin ki ‘aleviler skin olalar eyle tmeyince av başılmaz belki vilāyetelinden ıkar ddi Me`mn daı bu yaa (18) rzi oldı Ca‘fer-ř-Sdı olanlarından bir yarar kişi vardı adına ‘Al bin Ms derlerdi ve anu (19) bir ehl-i beyt olı vardı adına Muammed bin ‘Al derlerdi Me`mn anı iler ekdi Ha- hilāfet ‘Al- (20) nndr benden şonra halife bu olsun bundan şonra olı Muammed olsun ddi Me`mnu iki kıızı vardı

266b

(1) ulusna mmi‘l-Habibe derlerdi anı ‘Alıye vrdi kişisine mmi‘l-Fazl derlerdi anı Muammed bin ‘Alıye vrdi (2) ve kend daı ‘alevi derilrdi ve ara tn ıardı ve ara ‘alemi giderdi bu ara tn cehennemiler tn- (3) dur ehl-i cennet tn yeşildr ddi ve ‘Alin adını Rız verdi ve her vilāyete nmeler viribiyp (4) ‘Al Rız adına b at aldurdı byle ‘alevileri teskin tdiler bu yaa Badd iinde Manşr bin Muammed (5) oturmışdı Hasan bin Sehl anula yarişmadı bu sz kim Badda ytişdi Badd leşkeri avadan (6) hli olmadılar it at tmediler bu nesne Hasan bin Sehl hlesidr biz ‘aleviler halife oldun istemezz zira (7) bir evld- ‘Aliden niesin ldrbduruz anlar bizm zermze fırsat bulıca bizm kkmzi (8) keserler ddiler andan eyitdiler Fazl ne drse Me`mn anı işler oldı bize Me`mn daı gerekmez (9) elbetde evld- ‘Abbsdan bize bir halife gerek dyp Manşr bin Mehdin atına geldiler dilediler ki Me`mn(10) hal‘ dp anı halife eyle(ye)ler Manşr kabl tmedi ardaşı İbrhm bin Mehd kabl eyledi (11) pes trih-i nebeviyyen ikiyz birinci yılında zi‘l-icce ayınu yigirmi birinci gninde dilediler ki İbrhm el-Mehdiyi (12) tahta gerp halife deydiler halk iki taraf oldılar bir hefte tamm ava eylediler āhir yine İbrhm binl-Mehdi (13) zerine ittifa tdiler iki yz ikinci yılında muarrem ayınu beşinci gninde kim Cum‘a gni idi İbrhm el-Mehdi (14) halife oldı bu haberi Me`mna ytişdi Fazla eyitdi ne hldr Fazl eyitdi halife degldr Baddiler anı beglemişlerdr (15) tahta germişlerdr eved hilāfet da‘vsin tmez hemn Badda kn‘ dr ddi kendn zerine hrc (16) tdklerini ve anı hilāfetden hal‘ tdklerini Me`mna bildrmedi ‘Al Rızy iler ekdii (17) Fazl szyle idi ol tedbir hd ha-y meħz idi anu hasn Me`mn bile duyu hvf (18) eyledi bu yaa Hasan bin Sehlle İbrhm arasında nie kerre ceng vı‘ oldı Hasan grdi kim iş (19) başdan aşdı fesād hdden ziyade oldı ardaşı Fazla nme yazdı

ḥaḳīḳat ḥālī ve bu fītnelere (20) sebep ne olduğunu emīrū'l-mü'minīn bildürmeyince olmaz elbetde Me'mūn Bağdāda gelicek olursa vilāyet

267a

(1) bi'l-küllīyye elden çıkar pes Fażl nā-çār olup ḥikāyeti bir bir söyledi ol ḥalḳ ḳardaşum Ḥasanı istemediler dedi (2) Me'mūn daḫı niçe kişilerden bu nesneyi şordı bildi kim bu fesāduḡ menşe'ī Fażl ve ḳardaşı Ḥasan (3) olmuştur tınmadı buyurdu leşkere göç yaraḡın gördiler 'azm-i Bağdād eyledi Me'mūn diledi kim Fażluḡ (4) ḳaydın küydi ammā çünkim leşkerinüḡ çoḡı Ḥasan bin Sehlüḡ ḳatındadır anı 'āşī ola vara İbrāhīm (5) ile ittifāḳ eyleye dēyü iḫtiyāḫ eyledi bu nesne(yi) dēmedi Rızāyla meşveret eyledi Rızā eyitdi sen (6) şabr eyle bunun ḳaydını nāziklikle göreyin çünki bunların tāriḫüḡ ikiyüz üçüncü yılında Şa' bān ayınuḡ evvelinde (7) Serḫas şehrine geldiler 'Alī Rızā el altında dört kişi buldı ki aşısuz ve adı belürsüz (8) kişilerdi murād bu idi kim sonra bunlar ölicek olursa kimesne anlaruḡ ḳanını da' vā ētmeye bunlaruḡ (9) birine Ġālib binü'l-Esved dērlerdi ve birine Ḳoştanḫin-i Rumī dērlerdi ve birine Ferec Deylemī dērlerdi (10) ve birine Muvaffıḳu's-Şeklī dērlerdi bu dört kişi(yi) sırrla ḳatına getürdi her birine vilāyet vērüp begler ēdicek (11) oldı Fażl bin Sehl ḫammāma giricek ardınca girüḡ anı öldürüḡ dedi anlar daḫı rāzī oldılar er- (12) tesi Fażl diledi ki ḫammāma vara pes Fażl ḡāyetde müneccim idi kendünüḡ ḫālī' in görmüştü bilmişdi (13) kim falān sa'atde kendünüḡ ḳanı şuyla od arasında dökilecekdür ol günü dāyimā ḫesāb (14) ēderdi ittifāḳ ol güne geldi Fażl eyitdi ḫammāma gireyin ḫacāmat ētdüler ben ḳanımı şuyla od arasına (15) dökdüreyin inşallāh anuḡla def' olına dēyü ḫammām(a) vardı bildüḡinleyin ḫacāmat ētdürdi ḳanını ḫammām (16) oduyla su arasına dökdürdü belā hemān anuḡla def' olındı şandı yundı arındı diledi kim çıḳa (17) ol dört kişiler daḫı üzerine girdiler ḫançerlerle depelediler ḫammām içinde feryād oldı Me'mūna ḫaber yētişdi (18) yalın ayak segirdüp ḫammām(a) geldi Fażlı getürtdi sarāya götürüp defn ētdürdi ve yēdi gün (19) anuḡçün yas eyledi ve iki ay tamām anda oturdu anı öldürenleri aratdurdı buldı Fażluḡ yērine (20) ḳışāş ētdürdi bundan murādı bu idi kim Ḥasanuḡ ḫāḫırına şübhe gelmeye Ḥasan bin Sehl(e) nāme yazdı ḫālīni

267b

(1) bildürdi vezāreti ve Ḥorāsān taḫtı Ḥasana bildürdi ve birḳaç ağır ḫil'at ve kendünüḡ ḫāş ḫādimiyle Ḥorāsānuḡ (2) berātını bile viribidi ve hem Ḥasan bin Sehlüḡ bir ḳızı vardı adına Turān dērlerdi anı alup ḫatun (3) ēdindi birḳaç ay Tūşda oturdu meger üzüm vaḫtı idi 'Alī bin Mūsā Er-Rızā bir gün üzümü (4) çok yēdi ishāl vāḳı' oldı ol ḫastalıḳdan öldü Me'mūn anuḡçün çok yas eyledi ammā ba'zılar (5) eydür aḡu yēdürüp öldürdi ittifāḳ Me'mūn Vāsıḫa gelicek (Hasan) bin Sehl ḫasta oldı sevdā ḡalebe (6) eyledi ḫunnaḳa ḳardı Me'mūn işitdi iki ḫekīm gönderdi Ḥasanuḡ delü olduğunu gördiler bende urdılar (7) Me'mūn ḳatına viribidiler anuḡ ḳatında mu'ālece olına Me'mūn anı işidüp sevindi biz anuḡ (8) (biz anuḡ) bendini tedbīr ēderdük ki bi-ḫamdu'llah ki gelür

dédi tēz sarāc hādimi vardı anı viribidi (9) varasın aña tīmār eyle hem hekīmle eyitti aña sığır etini ve tavşan ve kelem ve bādincān çok yēdüresin (10) ki baña gelicek ayılmasun dēdi hādım gelüp Me'mūn buyurduğınlayın ētdürdi şuña degin ki (11) Me'mūn Bağdāda ērişdi İbrāhīm Me'mūnuñ geldüğün işitti Bağdād içinde gizlendi Me'mūn şenbe gün (12) kuşluk vaktinde Şefer ayınuñ on ikinci gününde tārīhūñ ikiyüz dördüncü yılında Bağdāda geldi Zāhīri (13) getürüp katında gāyet muḡarreb kıldı her nekim dērse sözi maḡbūl ēdilürdi Bağdāduñ begligini Zāhīre vērđi (14) ve Aḡmed bin Ebī Ḥālidi vezīr eyledi yıl āḡir olıcaḡ Zāhīri Ḥorāsāna gönderdi ol vilāyeti cümle (15) aña işmarladı ve Ḥasan bin Sehli andan giderdi Vāsıtuñ begligini aña bildürdi ve aña kendü katında (16) getürtdi خبروفاتمعمون çünkü vilāyet yēne Me'mūn elinde muḡarrer oldı Zāhīr dilek (17) eyledi yeşil tonları çıkardı yēne evvelkileyin tonlar gēydi ve ḡara 'alemleri indürdi ikiyüz beşinci (18) yıl olıcaḡ ḡardaşı İshāḡı velī'ahd eyledi adın Mu'taşım Billāh ḡodı hem ol yıl içinde Me'mūn (19) diledi kim Rum üstine ḡazāya gide Rum élinde bir ırmaḡ vardı aña Bedeydun(?)¹⁹⁸ dērler andan (20) gelicek Me'mūn ḡasta oldı Receb ayınuñ evvel gününde ḡasta oldı yēdi gün yatdı yēdi günden sonra

268a

(1) öldi cenāzesin Ṭarṡus şehrine getürdiler andan defn ētdiler öldüğü vakt kırk beş (2) yaşında idi yigirmi beş yıl olıcaḡ emīrlik eyledi خبرخلافتمعتصمبالله (3) çünkü Me'mūn öldi leşker gelüp Mu'taşım Billāh ile bī'at ētdiler cemī' vilāyet anuñ emrine (4) itā'at ētdiler Mu'taşım Billāh gāyet de şālīḡ kişiydi 'imāret ētmegi severdi Sāmire şehrini (5) ol 'imāret eyledi Sāmire dēdükleri bir ḡadīmī şehr idi Dicle kenārında olurdu zamānla (6) ḡarāb olmışdı Mu'taşım Billāh anuñ āb ve hevāsını begendi ol şehri 'imāret eyledi Diclede (7) aña bir ulu ırmaḡ çıkardı şöyle kim ol ırmaḡ Rum ḡaddına ve Mūşul ḡaddına ērişdi şimdi (8) ol ırmaḡuñ adına Ḳaṡol dērler ḡilāfet taḡtına Mu'taşım Billāh oturıcaḡ Bağdāda ancaḡ bir yıl (9) iki ay Mu'taşımuñ Rumī ve Türkī ve 'Acemī ḡulları vardı görđi kim Bağdād ḡalḡını incidürler Mu'taşım Billāh (10) şehr ḡalḡı ol ḡullardan şikāyet eylediler ol sebebden Mu'taşım Billāh Bağdāda durmadı Sāmire (11) şehrinde olurdu Mu'taşım zamānında bir kāfir vardı adına Bābek Cerimī dērlerdi bir dūrlü (12) mezheb ihdāş ētmışdi Zındıḡane mezhebine yakın idi ḡarām ḡelāl katında berābar idi şarāb (13) içmek ve zinā ētmegi ve bir kişinūñ zulmle mālını almaḡı revā görürdi müselmānlardan niḡe bī-devletler anuñ mezhebini (14) ihtiyār ētdiler ve çok vilāyetleri ḡarābe vērđiler ve bir muḡkem şarb ḡal'ası vardı bir şarb dereden (15) yolu vardı ḡatı şarb derbendler ve taḡlar gēçilürdi dirāḡtistān idi şöyle kim aña leşker varmaḡ (16) mümkün degüldi ol sebebden kimesne aña zafer bulmazdı varduḡça Bābekūñ leşkeri çoḡaldı çıkar müselmānları (17) urur oldı çok şehirleri ve köyleri ḡarābe vērđi müselmān beglerinden bir kimesne bulunmadı kim ol (18) kāfirleri ele getüre Mu'taşım bu nesneden ḡatı incindi meḡer Mu'taşımuñ katında Ḥorāsān serverlerinden bir ulu (19) bahādır beg vardı adına

Afşin dەرlerdi aşılđa Māverāü'n-nehr elinden idi aña diledügince leşker (20) ve yoldaş koşdı ol kâfirünj üzerine viribidi Afşin Allāha şıgınuş Bağdāddan gitdi iki

268b

(1) ayda ol derenünj başına vardı Bābek karşı çıkup derbend ağzında Afşinünj begleriyle uğraşdı (2) müselmānları şıdı hayli çok kişi öldürdi yene derbend içinde kal'aya vardı Afşin yedi ay (3) ol derenünj başında oturdu ilerü gitmege mecāl bulmadı Erdebilden ve Ermeniyyeden ol yeri (4) bilür kişiler getürdi ve cāsūslar getürtdi yolları gördürdi leşker varmağa çäre yokdur (5) dediler Afşin 'aciz kaldı ve Bābek anuñ çok ulu beglerin öldürdi hile ederdi puşuya (6) arķur(t)urdu kendüsi çıkar giderdi kaçır gibi olurdu puşudan çıkça gelüp kırardı Afşin (7) bunu fikr eyledi kim arķun arķun derenünj içinde yöriye pes bilesince Mu' taşımunj bir kulı vardı (8) adına Buğāyat-ı Büzürk dەرlerdi aña beş bin kişi koşdı önce anı yoritdi ardınca üç (9) bin kişigi bölük bölük viribidi dağı ardınca kalan leşkerle kendüsi yörirdi arķun arķun ol (10) dereye yörirdiler ol gün gitdiler tā ki kal'anuñ yakınına erişdiler Bābek çıkup niçe kerre şebhün eyledi (11) ve çok müselmānları helāk eyledi āhir şoñ-uçı ol kal'ala erişdiler gördiler ki zafer bulacaķlayın (12) degüldür iki yıl ol kal'ayı bekledi leşkerle Bābek burc üzerine çıkup otururlardı müselmānlara (13) karşı kopız çalarlar ve oynarlardı ve şarāb içerlerdi varan leşkerden hergiz duranları yoğdı (14) iki yıldan şoñra Afşin hile eyledi bir tağunj içini oyduşu puşuya ādem kodı kendüsi gider (15) gibi oldu Bābek gāfil bulındı çıkdı kim müselmānlarunj ardın başala(r) puşudaki leşker çıkıldılar Bābeki (16) araya aldılar çerisin kırdılar kal'asın aldılar ve kendüyü kardaşıyla ve oğlıyla ve 'avratıyla tutdılar Mu' taşım (17) sevindi ve her konağda Afşine hil'atler ve hediyeler ve mällar vardi andan Bābeki getürdüp elin (18) ayağın kesdürdi ve gevdesini aşdurdı ve başını iklīm ba-iklīm gezdürdi Bābek öliceş müselmānlar emīn (19) oldılar bundan şoñra Mu' taşım iki yüz yigirmi birinci yılında Muħarremünj (20) evvelinde hacāmat etdürdi andan aña hastalık yetişdi ne kadar ki 'ilāc etdiler fāide olmadı Rebī'ü'l-evvelinünj

269a

(1) on yedinci güninde penc-şenbe günü öyle namāzı vaķtinde Sāmire şehrinde vefāt etdi anda defn etdiler (2) sekiz yıl sekiz ayı hilāfet eyledi öldüğü vaķt kırķ sekiz yaşında idi orta boylu kızıl (3) beñizlü şaķalı uzun kişi idi sekiz oğlı kızılı kaldı Mu' taşımdan şoñra Muķtedir Billāh halife oldu (4) خبروفاتمعتصمبالله Muķtedir Billāhunj adına çağır dەرlerdi laķabına Ebū'l-Fazl dەرlerdi bununj (5) ta'alluķātından Mu' taşım Billāh ve Mütevekkil Billāh vefāt etdiler halife olmadılar ammā Müktefi Billāh halife oldu (6) Ebū Ca'ferünj bir oğlı kim adına Muķtedir Billāh dەرlerdi Müktefiden şoñra ol halife oldu (7) kalan oğlanlarından kimesne halife olmadı zirā Muķtedirden şoñra Kāhiri halife eylediler ol vaķtin (8) ki Muķtaşid Billāh Raķķa şehrinde oldu katında Ca'fer bulındı Raķķa dedükleri Müşul şehrlerinden (9) bir mu'azzam şehrdür hulefā zamānında 'ādet bile idi kim kaçır bir kimesne hilāfetden 'azlı olsa ya (10) ölse anuñ horendelerini Sarāy-ı Tāhire iledürlerdi halife

olan kişinüñ ta' alluqâtını sarây-ı (11) Sultânide olurdu Sarây-ı Tâhir Bağdâdda iki ulu sarâyıldur ve Sarây-ı Tâhirmüñ (12) içi gâyetde çok evlerdur şöyle kim ne kadar hulefâ neslinden kimesne varsa şığışurlardı her cemâ'atde (13) hâdimler ve müvekiller olurlardı bu sarâya Sarây-ı Tâhir anuñçün dâdiler ki aşılta anı Tâhir yapmışdur (14) sonra Bağdâddan gidüp Hürâsân tahtında sultân olıcağ ehlini ve 'ayâlini dağı bile alup (15) gitdi tâ ki Muqtaşid zamâni oldu Tâhiriler elinden Hürâsân çıktı Ya' kûb binü'l-Leyş Sekistândan (16) leşker ile gelüp Muhammed bin Tâhiri tutdı bende ur(dı) kendüsi tahta geçüp sultân oldu pes Muqtaşid (17) ol sarâyı Muhammedden istedi Muhammed Muqtaşida bağısladı tâ kim ol geçen halifelerüñ halkını ol sarâya (18) iletdürdi ve her Tâ'ifenüñ üzerine hâdimler ve müvekiller qodurdu şöyle kim taşradan kimesne giremezdi ve içerüden (19) taşra kimesne çıkmazdı bu Ca' fer ki Muqtedir Billâhdur bu dağı ol anasıyla Sarây-ı Tâhirde olurdu (20) ve Tâhir dârlar Muq(ta)şiduñ bir mu'teber hâdimi vardı anlaruñ **!ورودني(?)** pes çünki Müktefi Billâh

269b

(1) halife oldu altı yıl ve altı ay geçdüğinden sonra boynında bir zahmet belürdi âhir ecel yaşduğına (2) düşdi Müktefinüñ altı yaşında bir oğlancuğı vardı sarâyda kendüyle bile olurdu (3) Qur'ân okurdu adına Muhammed dârlardı Müktefi diledi kim kendüden sonra oğı Muhammedi veli' ahd eyleye tâ kim (4) hilâfet anuñ hânedânından gitmeye ve qardaşlarından kimesneye olmaya bu nesneyi 'Abbâs vezirle meşveret (5) eyledi ki oğlum Muhammedüñ imâmetini senüñ boynuqa şardum ne çâre âderseñ ât anı halife eyle (6) dedı pes 'Abbâs vezir eyitdi inşallah baña musta' allık olan hidmetde taqşir âtmem ammâ senüñ (7) hâş kullarundân Şâfiyi ve Sûseni ve Tâhiri baña bile yoldaş eyle kim taşra dağı maşlahatı (8) ben görem içerü dağı maşlahatı anlar kılsunlar dedı bu üç kişi halifenüñ şâhib-i sırr- (9) ları idi 'Abbâs böyle dedüğinden murâdı bu idi kim bilürdi kim Müktefinüñ sözi haqâdur (10) altı yaşında oğlân hilafete yaramaz zîrâ halife olan imâmete yaramaq gerekdür ve umûr-ı şerî' ate (11) hükme âde bilmek gerekdür huşuşâ Bağdâda bunca halife-zâdeler var ki her biri 'âkıller ve kâmiller idi (12) niçe mâl ve leşkeri issileridür anlar dururken altı yaşındağı oğlân kaçan halife olı bilür (13) ammâ halife hâtırıçün nesne dâmedi eyle âdelüm dedı ol hâdimler dağı bu fikri şavâb gör- (14) mediler haqâdur dağı dâyümediler başüstine her birümüz cidd ü cehd âdelüm dâdiler halife qatında nesne (15) dâyümediler ammâ bir yere gelüp tanışık âtdiler hiçbirisi bu fikri revâ görmediler âhir şunu fikr âtdiler (16) ki Ca' fer Muqtedir Billâh halife ola tâ oğlancuğı hilâfet yarayınca taht-ı vilâyet Muqtedir Billâh elinde (17) ola Muhammedi veli' ahd eyleye kendüden sonra hilâfet anuñ ola çünki bunun üzerine ittifaq âtdiler (18) hâdimler girüp bu tedbiri Ca' ferüñ anasıyla tanışdılar gerçi hatunlar arasında çok muhâlefet o- (19) ldı âhir rızâ gösterdiler 'Abbâs vezir her ne ihtiyâr âderse anuñ emrine mu'î' olduk (20) dârlar târih-i nebevînüñ iki yüz toqsan beşinci yılında ayınuñ on üçünde yekşenbe gâcesi dünüñ

270a

(1) dört sa'ati geçince Müktefi öldi sarây içinde 'avratlar feryâd u figân étdiler hâdimler (2) baş açık yalın ayak 'Abbâs katına geldiler 'Abbâs başından 'imâmesini giderdi ve belden (3) kuşağını giderdi yakasını yırttı iki kolunu kaftanı yakasından çıkarup feryâda meşgûl (4) oldu ve ne kadar baş begler varsa küllisi başların açdılar ağlaşdılar andan Şâfi hâdim Müktefinün (5) yüzün örtti 'Abbâs du'â eyledi çıkdılar gitdiler andan 'Abbâs âdem viribidi kâzî (6) Bağdâdi ve Ebû Ca'fer İbn Pehlevâni ve 'Abdü'l-'Azîzi imâm geldiler hâzır oldılar Müktefi(yi) yuyup kefen (7) şardılar namâzın 'Abdü'l-Melik kıldı bês tekbîrle dükeli hâdimler ve ulular namâzına hâzır oldılar (8) andan tâbüti götürüp Yâsir adlu hâdimün hücreğine iletdiler ol gece érte olmadan Ca'fer(i) sultân (9) sarâyına iletdiler şabâh olıcak tahta çıkardılar andan sonra halîfenün tâbüti Sarây-ı Tâhire aldılar andan (10) Sarây-ı sultânide defn étdiler ol gün ki Müktefi Raqqadan gelüp tahta geçmişti târihün iki yüz seksen (11) toktuzuncı yılı idi Cemâziye'l-evvelün on birinci günüydü ol gün ki öldi namâzın kıldılar (12) yekşenbe günü idi Cemâziye'l-âhirinün on üçüncüsü idi altı yıl altı ay yigirmi altı gün (13) halîfe oldu andan 'Abbâs vezîr oğlu Ebû'l-Hüseyyine bir altunlu bezden kaftan ve birşeb ki incüyle (14) ve la'l ve yâkût ki bezenmişdür ve bir altun kaplı hamâil ki tamâm-ı kelâmu'llah andan yazılmışdur üzerine (15) la'ller ve yâkûtlar ve incüler oturdılmışdur ve her yanında yene te'addiler ve hamâ'iller yazılmışdur her birinün (16) kadri vü kıymeti taşlar müzeyyendür bunlar bu hamâyil bağına geçmiştir bunların küllisini oğlu Ebû'l-Hüseyyine vèrdi ve bir (17) yüzük dağı vèrdi kim katında bir yâkût oturdılmışdı ki anuñ kıymeti(ni) kimesne bilmezdi eyitdi Ca'ferün (18) katına var (e)lin öp¹⁹⁹ öyle karşısında dur işbu nesnelere Sûsen hâdime vèr ki Ca'fere geyürsünler ve (19) bir kut renglü dülbend-i Mısrî vèrdi eyitdi bu dülbendi hâdim şarsun Ca'feri başına (20) geyürsin bir ucını boğazı altından geçürsün taylasân eylesün dèdi andan Fâtıma-i Küfi dèrler bir hatun

270b

(1) vardur ki gâyetde faşihâlardan idi hem halîfe sarâyında büyümişdi anı bile koşdı ki ol yüzüğü (2) Ca'ferün barmağına geçüre andan bir kese vèrdi eyitdi işbu kese içinde yèdi bin filuri vardur (3) devletle tahta geçdükden sonra bu filurileri fuqarâyâ üleşdüresün dèdi Ebû'l-Hüseyyin ve Fâtıma Ca'ferün (4) oldu sarâyâ vardılar hâdime bildürdiler girüp Ca'feri uyardı taşra çıkup bir altun kürsî (5) üzerine oturdu hâdim ve Fâtıma ilerü gelüp 'Abbâs ne buyurduysa étdiler andan tapu kılop gèrilekte (6) durdılar ol gece 'Abbâs vezîr Şâma ve Hicâza ve Mağrîbe ve Maşrıka ve her vilâyete nâmeler yazup viribidi (7) emîr Ca'fer Muqtedir Billâh için bî'at édesiz dèdi andan hâdimler alup Muqtedir Billâh(ı) hammâma iletdiler (8) andan çıkarup vezîr vèrdüğü tonları geyürdiler ol kara 'imâme başına şardılar Ebû'l-Hüseyyin anı (9) gördi diledi kim yer öpe ve ayağın öpe Muqtedir

¹⁹⁹öt

komadı Şāfi hādım Ebū'l-Ḥüseyinün anı yörıdı (10) diledi kim başın yerden tā ki gelüp ḥalifenün elin öpdı andan alup Muḳtediri ırmaḳ kenārına (11) getürdiler gemiye koydılar sulṫān sarāyınun yanına iletdiler Muḳtedir Billāh ve elem neşrahlek şadrik sūre- (12) sini kendüzine oḳudı *یسبیل الله بعد عشر ایام* ederdi andan 'Abbāsa ḥaber oldı kendü (13) ḥācibini Manşūr binü'n-Naḳdı üç müneccimle viribidi gelüp Muḳtedir öñinde yer öpdı Muḳtedir (14) şordı ki bunlar kimlerdür Ebū'l-Ḥüseyin eyitdi bu vezirün ḥādimidür ve bunlar müneccimlerdür bir s'ud vaḳti (15) gözlerler ki seni ol s'ud vaḳtinde çıkaralar andan Manşūr hādım eyitdi 'Abbās vezire bir du'ā eyledi (16) ki beni ma'zūr etsünler ki bu gece tedbır-i memlekete meşğülüm varmaduğum ol sebebdendür dedı andan (17) Süsen hādım ilerü geldi Muḳtedirün elin öpdı Muḳtedir aña bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-rāḥım deyüp durdı (18) geldi sarāy ḳapusından içerü girdi ḳapudan taḫta varınca altunlu bezler döşenmişdi taḫt kenārına (19) varıcaḳ ḳıble ḳankı cebhedür dedı Ebū'l-Ḥüseyin gösterdi Muḳtedir Billāh secde-i şükr eyledi yeñinden destmāl (20) çıkarup yüzün sildi andan Süsen hādım eline elin alup taḫta çıkardı anda bir

271a

(1) seccāde bırağılmış varıdı Muḳtedir Billāh anı ḳaldurdu yeñinde bir kiçirek Şāmī ḥaşırden toḳınmış (2) seccāde çıkardı anı yerine bıraḳdı iki rek'at namāz kıldı Muḳtedir Billāh namāzını tamām edince érte (3) namāzınun vaḳti oldı sarāy mü'ezzini ezān oḳudı hem evvelden 'ādet böyle idi ki sarāy (4) mü'ezzinleri ezān oḳurlardı andan ḥalıfeye selām ederlerdi e's-şalavāt ya raḥmun Allah (5) derlerdi pes Muḳtedir iki rek'at namāzı tamām eyledi diledi kim farıza kıılınca ol ḥāl üzerine (6) otura Ebū'l-Ḥüseyin eyitdi 'ādet budur ki mü'ezzinler şimdi ki gelüp selām ederler seni (7) anlar taḫt üzerinde şāhāne oturmış görsünler dedı pes Muḳtedir yene taḫt (8) üzerinde oturdu mü'ezzinler geldiler selām vėrdiler érte namāzınun sünnetini kıldılar (9) Muḳtedir daḫı taḫtdan inüp namāzı kılıvėrdi çünki namāzdan fāriğ oldı du'ā kıılındı (10) yene taḫta çıkup oturdu Ebū'l-Ḥüseyin taşra çıkup vüzerā *نفا ندم* (?) tırdı çünki Muḳtedir (11) taḫta geçdi Şefi' hādime buyurdu Ebū'l-Ḥüseyini içerü oḳudı ol gün ki Muḳtedir taḫta geçdi (12) tāriḫün iki yüz toḳsan beşinci yılı idi ayınun on dördüncü günü idi andan (13) Muḳtedir Ebū'l-Ḥüseyine eyitdi bugün vezir bizi görmege gelmedi Ebū'l-Ḥüseyin eyitdi bir mühim maşlahata (14) meşğüldür dedı andan eyitdi yā Aḫmed enām ve cemā'atümüz niçün gelmediler Ebū'l-Ḥüseyin eyitdi şimdi (15) şabāḫ olmuşdur ḫatunlar çıkmaḳ 'aybdur ḫuşūşā ki gemiyle geçile aḫşam gelürler dedı ol gün (16) Muḳtedir şavma niyyet eyledi tā aḳraba gelmeyince orucum açmazum dedı andan Ebū'l-Ḥüseyin eyitdi destūr (17) var mıdur ki tā ulu begler ve ḫāş ḫādimler girüp selām edeler Muḳtedir eyitdi n'ola pes Ebū'l-Ḥüseyin çıkup anlara destūr vėrdi evvel Süsen ḥācib girdi taḫtı öpdı andan (19) Muḳtedirün elin öpdı ve gitdi a(n)dan falān ḫādimler ve begler girüp tapu kıldılar ve du'ā kıldılar (20) şükelā vü erkān *و* yerine getürdiler andan şonra dīvān tağıldı maḳāmlu maḳāmlarına

271b

(1) gitdiler anlarla orucın açdı yédiler andan sonra ne kadar ulu begler varsa vezîre selâm (2) étdiler çünkü ol gün geçdi şabâh oldu yekşembe günü dükeli begler ‘Abbâs vezîrûn (3) kapusına gèldiler vezîr atlanup sarây kapusına gèldi maķâmında oturdu ne kadar ulu begler (4) ve mu‘teberler varsa küllisi hâzır olmuşlardı şuna dek küydiler ki destûr oldu Sûsen hâdim (5) evvel gelüp ‘Abbâsı tenhâ alup içerü girdi ‘Abbâs girüp taht kenârın öpdü (6) vüzârat yerinde oturdu andan kalan beglere destûr oldu evvel Benî Hâşim ulularından (7) girdiler andan halifenûn ta‘alluķâtı girdiler andan kalan²⁰⁰ begleri ve serverler girüp yer öpdü- (8) ler maķâmlu maķâmında durdılar Benî Hâşim içinde bir oğlanuç vardı adına Ebû'l-Fazl (9) bin Tômâr dèrlerdi gâyetde faşîh-zebândı bir faşîh hûbte okudu Allâh Te‘âlâya hâmd (10) u şenâ eyledi andan peygambara s.a.s. şalavât-ı selâm eyledi andan Muķtedir Billâh du‘â-yı firâvân (11) eyledi andan dīvân tağıldı çıkdılar ‘Abbâs dağı çıkdı bayağı yerinde bir sa‘at (12) durdu andan binüp sarâyına gitdi andan ‘Abbâs fikr eyledi kim ehl-i dīvâna elbetde ‘aṭâ ve ihsân (13) gerekdür durup Muķtedirûn katına geldi eyitdi çünkü devlet ve sa‘âdetle tahta (14) oturduñ gerekdür ki evvelki halife ne vechle ‘aṭâ ve bahşîş étdilerse sen dağı édesin ol Benî (15) Hâşim seyyidlerine andan hulefânun ehl-i beytine ve Benî ‘Abbâs begler andan Bağdâduñ mu‘teber kişilerine (16) ve ulularına bahşîş édesin dedi Muķtedir eyitdi niçe bilürsen eyle pes aşhâb-ı dīvânı (17) okudılar ‘Alî bin ‘İsâ gibi ve ‘Alî bin Muḥammed gibi ve dağı hâş defterdârları gétürdiler bu ‘aṭâ (18) édecek kişileri defter étdiler andan buyurdu hâzîne kapuların açdılar ve her birine miķdârınca (19) aķçalar ve filuriler ve hil‘atler vèrdiler şöyle kim cemî‘ si hõşnûd oldılar ve emîrû'l-mü‘minîne du‘â étdiler bundan (20) sonra Muķtedir Billâh hilâfetde oturup ‘adl ve dâd étmege ve iyilikler étmege meşgûl oldu

272a

(1) ve tevâriḥ-i Yezdî tercümesin bu arada tamâm oldu ked vekege el ferağ (2) an hazihî'l- evrak bi avni'l- Meliki'r-Rezzak²⁰¹ (3) fi şehri yevmi'l aşere şehri-i şa'ban el- mubârek (4) min şuhur-i sene tis' ve semanin (5) ve tis' mie el- hicriyye.²⁰²

²⁰⁰ . قوت

²⁰¹ "Bu varakların yazımı Melik ve Rezzak olanın 'Allâh'ın' yardımıyla bitti"

²⁰² "Mübârek Şaban ayının 10.günü hicri 989 yılı."

SÖZLÜK

A

āb: <Far. Su. 268a/6; *ā.-ı-ırevān* "akar su" 14b/17.

ābādān: <Far. Bayındır, mamur; sağlıklı. *ā. ol-* 4b/2.

abd(ā)l: <Ar. Ahmak. 231a/4.

ābdār: <Far. Su verilerek keskinleştirilmiş çelik. 41b/12.

abdes: (Bkz. abdest) 181a/17.

abdest: <Far. Abdest. 9a/11; *a. al-* 64b/4, 131b/2, 151b/3.

‘**abes:** <Ar. Boş, saçma. 263a/3; ‘*a. sor-* 184b/2.

‘**ābid:** <Ar. İbadet eden, kulluk eden. 261b/12.

ac: Aç. 140b/7.

‘**acāyib:** <Ar. Çok tuhaf şey. 5a/20, 173b/19, 228a/8.

‘**aceb:** <Ar. Hayret, gariplik, şaşılacak şey. 10b/18, 23b/19, 28b/15, 52a/9, 64a/7; ‘*a.+e kal-* 60a/4, 147a/4, 165b/13.

‘**acebā:** <Ar. Acaba, şüphe ve tereddüt bildiren edat. 28a/17, 154b/10, 183b/3, 260a/7.

‘**aceble-:** garipsemek, şaşırmaq. 5a/18, 37b/14, 40a/10, 115a/6, 140a/14.

‘**acele:** <Ar. Acele. 64b/9, 74b/7.

acı: Acı, keder, üzüntü. 35b/7.

acı-: Acımaq, incinmek, üzölmek. 33b/6.

acıķ-: Acıkmak. 254b/3.

acıķdur-: Acıktırmak. 174a/12, 262b/19.

‘**āciz:** <Ar. Güçsüz, zayıf, yetersiz. 17b/9, 39b/6, 160b/20; ‘*ā. kal-* 141a/3, 237b/14, 240a/7; ‘*ā. kalıpdur-* 116b/14; ‘*ā. ķo-* 70a/16; ‘*ā. ol-* 14a/9.

acıķ: Açlık. 21a/12, 75a/5, 183b/4.

aç-: Açmaq; yaymaq, yayımasını sağlamak. 9b/3, 203b/19.

açıķ yüzlü: Güler yüzlü, neşeli, somurtmayan. 182b/4.

açuk: Açık. 50b/4, 241b/11.

ad: Ad, isim; ün, şöhret. 1b/4, 192a/2; *a. çıkar-* "Ün salmak" 24a/18, 33a/14, 39a/9,45a/6; *a.+ı bellü* "Ünü olan, adından söz edilen" 29b/6.

ada-: Adamak. 233b/2.

‘adāvat: <Ar. Düşmanlık. 17a/7, 21a/14, 68b/2, 152b/10, 243a/16; ‘*a. ét-* 113a/1, ‘*a. eyle-* 114b/2.

‘ādd: <Ar. Sayma, sayılma. 176a/17.

‘aded: <Ar. Sayı. 53a/3, 158a/2.

ādem: <Ar. İnsan. 10a/13, 22a/14; *ā. dut-* 29a/1; *ā. şal-* 30a/8, 208a/7.

ādemī: <Ar.-Far. İnsanoğlu, ademoğlu. 182b/6.

‘ādet: <Ar. Alışkanlık, görenek, usül. 4a/7, 45a/14, 64b/3, 180a/13, 187b/16; ‘*ā. ét-* 12a/9.

ādī: <Ar. Sıradan. 132b/14.

‘adl: <Ar. Doğruluk, adalet. 10b/17, 165b/19, 185b/16, 242b/18, 271b/20; ‘*a. ét-* 90b/17-18, 203a/3; ‘*a. eyle-* 134b/7, 193a/1; *hılāfet-i pāyende-i* ‘*a.* 185b/16.

adlu: Adli. 4a/2, 15a/13, 52a/6, 80a/18, 158a/19.

aduvv: <Ar. Düşman. *a.u’l-lāh* "Allah düşmanı." 237b/14.

āferīn: <Far. Beğenme, alkış. 21b/8, 31a/17, 229a/12, 265b/4; *ā. ét-* 61b/14; *ā. kıt-* 174b/10.

‘afv: <Ar. Bağışlama, af. ‘*a. ét-* 120a/16, 187b/9; ‘*a. eyle-* 66a/14, 164a/3, 249a/10; ‘*a. olın-* 126a/19.

ağ(ı)z: Ağız. 15b/13, 50a/10, 175a/7, 217b/16. *bir a.+dan söyle-* 68a/17.

ağ: Ağ, örümcek ağı. 164b/12; *a. çek-* 22a/7.

ağ-: Ulaşmak, aşmak, geçmek. *feryādı göklere a.-* 236a/7.

ağac: Ağaç. 5a/10, 7a/8, 23b/12, 55b/18, 262b/1.

ağaccuk: Ağaçcık. 220b/7.

āgāh: <Far. Bilgili, haberli. 8a/5, 9a/1; *ā. eyle-* 8a/5-6, 9a/1, 259a/15-16; *ā. ol-* 108a/4, 173a/15, 231a/18.

ağar-: Ağarmak, renk atmak, beyazlamak. 64b/17, 102a/7-8.

ağır: Ağır, tartıda çok çeken; davranışları yavaş olan; değeri çok olan. 25a/3, 46b/2, 48b/19, 54a/19, 139a/17; *a. geL*"Gücüne gitmek, onuruna dokunmak." 80b/19.

ağla-: Ağlamak. 4a/15, 12b/10, 246a/14, 247b/6.

ağlaş-: Ağlaşmak. 37b/19, 77b/16, 183b/1, 215b/2, 270a/4.

ağrı: Ağrı, hastalık. 15a/8, 37b/20, 72a/5, 102b/2, 103b/9.

ağrıt-: Ağrıtmak. 90b/11.

ağu: Ağı, zehir. 73b/11, 74a/2, 150a/4, 164b/12, 262a/12.

ağulı: Ağılı, zehirli. 73b/14.

ağulu: (Bkz. ağulı) 150a/6.

ah: Ah! ünlem. 13b/14; *a. eyle-* 90b/11, 141b/4, 156b/8.

aḥakk: <Ar. Yetki verilmiş olan. 211b/20.

aḥbār (I): <Ar. Haberler, ortada dönen söylentiler. 8a/13, 9a/15, 10b/11-19; *rāvīyān-ı-a.* 102a/20.

aḥbār (II): <Ar. Yahudi bilginleri, hahamları. *a. kitābları* 8b/15-16.

‘ahd: <Ar. Söz verme, yemin, and. 17a/10, 60b/16, 69a/19, 70a/5, 79a/5; *‘a. boz-* 152b/17; *‘a. bozulma-* 181b/11; *‘a. ét-* 75b/2, 156b/11; *‘a. éyle-* 42a/12; *‘a.-ı āmān* 78a/10, 95b/10; *‘a.+ı şı-* 42b/16, 54b/18i 61b/9; *‘a.ını yerine getür-* 38b/14, 50a/16; *‘a.+uḡa-* *dur-* 70a/4, 75a/2, 75b/10; *‘a.+uḡa vefā ét-* 43a/19.

‘ahdleş-: <Ar.-T. Sözleşmek, anlaşma yapmak. 55a/12, 61b/9, 62a/16, 155b/9, 156a/20.

‘ahd-nāme: <Ar.-Far. Sözleşme, antlaşma. 55a/13-14, 74b/20, 75a/12, 135a/5, 233b/11.

āḥir: <Ar. Son, sonraki, en sonra. 8b/13, 53b/9, 252b/9; *ā. ét-* 159a/20; *ā.+ü’l-emr* 159b/16.

āḥiret: <Ar. Ahiret. *ā.+e ulaş-* "Ölmek." 262b/5.

āḥirinci: Sonuncu. 24a/17.

aḥkām: <Ar. Emirler, hükümler. *a.-ı-dīn* 15b/17, 97b/9, 98a/12; *a.-ı-şer’i* 96a/16, 118a/10; *a.-ı şer’i at* 17b/13, 187b/4, 262b/14.

aḥmak: <Ar. Zekası gelişmemiş olan, sersem. 22a/13, 152b/6.

aḥmed: <Ar. Methedilmiş olan. 271a/14.

aḥsen: <Ar. Pek güzel; en güzel. *a. gör-* 73a/9; *a.-i vech* 220a/18

aḥsente: <Ar. Övgüler, aferin! 111a/4.

aḥşam: Akşam. 28b/13, 32a/8, 37a/3, 107a/8, 149a/1, 222b/19.

aḥvāl: <Ar. Haller, durumlar. 77a/18, 85a/20, 123b/2, 219a/4, 239a/10.

‘**aḳ(i)l:** <Ar. Akıl, us. 7b/15; ‘*a. issi* 131a/6, 194b/7; ‘*a.-i kāmīl* 10a/9; ‘*a.+ı git-* 150b/16, 260a/3; ‘*a.+ı şaş-* "Aklı karışmak." 59b/17, 106b/10; ‘*a.+ını devşür-* "Aklını başına toplamak, düşünmek." 240a/14; ‘*a.+ını tağıtma-* 107b/9.

aḳ: Ak, beyaz. 23a/19, 101b/15, 106b/4, 137b/17, 177a/12, 247a/18.

aḳ-: Akmak. 49b/12, 93a/17, 240b/11, 241b/20, 242a/2.

‘**aḳabince:** <Ar. Ardı sıra, hemen arkasından. 16b/1, 70a/3, 152b/11, 207a/7, 231a/6, 244b/17.

aḳbellik(?): En çok beğenilen, gözde olan. 184a/12.

aḳça (I): <Ar. Para. 5a/15, 27b/5, 223b/18, 241a/20.

aḳça (II): Beyazımsı. 258b/19.

aḳçalıḳ: <Ar.-T. Akçelik. 159a/15, 174b/6, 229b/10.

aḳıt-: Akıtmak. *kanlu yaşlar a.-* 66a/15.

‘**aḳil:** <Ar. Akıllı. 10a/14, 144a/6, 163a/1, 269b/11.

‘**aḳilāne:** <Ar. Akla uygun, mantıklı. 5b/17.

‘**aḳile:** < Ar. Akıllı kadın. 5b/1.

aḳraba: <Ar. Akraba. 38a/11, 110a/19, 112a/7, 208b/7, 271a/16.

al(i)n: Alın. 4b/13, 107b/10, 218a/3.

āl: <Ar. Aile, sülale. 256b/2; *ā.-i ‘Alī* 218b/20; *ā.-i Muḥammed* 255a/7.

al-: Almak; evlenmek; feth etmek; el koymak. 10a/3, 28a/7, 43b/7, 220a/2, 221a/14, 224a/10; *şatun a.-* 235a/3, *abdest a.* 9a/12-13, *ğardaşuñ ғанımı a.-* 30b/9, *cevāb a.-* 31b/6, *maşaraya a.-* 33a/5, *dādımı a.-* 36a/14, *ele a.-* 42a/14, *baş a.-* 47b/13, *bahāsın a.-* 73a/12, *zekāt a.-* 92a/1, *bī‘at a.-* 155b/4.

‘**ālā:** <Ar. (Daha, pek, en) yüksek. 89b/1.

alaca: Alaca, karışık renkli. 247a/2.

‘**alāka:** <Ar. Alāka, ilgi. 67a/7; ‘*a. eyle-* 121b/5.

‘**alām:** <Ar. Alemler. ‘*a. halkı* 146a/1.

‘**alāmet:** <Ar. İz, nişan, belirti. 7b/16, 66b/3, 81a/9, 132b/8, 242a/2.

ālāy: <Far. Alay. 34a/3, 47a/19, 48a/20, 81a/15, 141b/18; *ā. bağla-* "Asker saf saf olmak, savaş düzenine girmek" 33b/18; *ā. ālāy* 81a/14, 229a/11.

alda-: Aldatmak, kandırmak. 21a/20, 110a/2, 129a/6, 166a/15, 186b/6.

aldan-: Aldanmak. 122a/17, 152b/7, 193b/1, 210b/14.

aldaş-: Birbirini aldatmak. 60b/20.

aldur-: Aldırmak. 112b/20, 209a/20; *bī‘at a.-* 266b/4; *cürm a.-* 148b/8.

‘**ale’r-re’s:** <Ar. Başüstüne, peki. 68b/4.

‘**alef:** Yiyecek. 130a/11, 222b/5.

‘**ālem:** <Ar. Dünya. 4b/7, 152b/8, 153a/3, 162a/20, 197a/3; ‘*ā.-halkı* 28b/9; ‘*ā.+i dut-* 254a/10; *nizām-ı ‘ā.* 262b/15.

‘**ālem:** <Ar. Nişan, alamet; bayrak, sancak. 3b/17, 23a/19, 226a/16, 241b/14, 251a/2; *emīr-i ‘a.* 126b/19.

alet: <Ar. Vasıta; avadanlık; aygıt. 7b/6, 145b/10.

‘**Alevī:** <Far. Alevi mezhebinden olan; Hz. Ai’ye bağlılığı olan. 256a/19, 260a/15, 261a/6, 264b/8, 266b/2.

alıncağlaym: Alınacak gibi. 89a/11.

‘**ālī:** <Ar. Yüksek, yüce. 42a/7, 214a/3, 261b/19.

‘**ālim:** <Ar. Bilgin. 6b/2, 94b/13, 111a/10, 152a/10, 262a/9.

‘**Alī-sevenler:** Şia. 216b/1, 260a/14.

alkış: Övme, dua. *a. eyle-* "alkışlamak" 17b/11, 83a/18, 204a/6.

alma: Elma. 43b/19.

altı: Altı. 1b/7, 28a/3, *a. biḡ on üç yıl* 2a/3; *a. biḡ* 220a/4, 225b/19.

altıncı: Altıncı. 17a/3.

altmış beş: Altmış beş. *a. b.+inci* 222b/9.

altmış: Altmış sayısı. *a. altıncı* 223b/4; *a. bir* 252b/14; *a. iki* 257a/8; *a. sekizinci* 226a/13; *a. toğuzuncı* 226b/1; *a. yedinci* 226a/6; *üç yüz a. toğuz* 2a/7.

altun: Altın. 4b/3, 49a/15, 139a/17, 163a/5.

altunla-: Altınla kaplamak. 6b/11.

altunlu: Altınlı, altınla bezenmiş. 141a/13, 142b/3, 165b/11, 270a/13-18.

‘ām: <Ar. Yıl, sene. ‘ā. ‘r-ru‘āf "Burun kanaması yılı." 187b/11.

āmān: <Ar. Bağış, bağışlama. 16a/6, 78a/16, 155a/3; ā. *dile-* 48a/14, 56b/15, 72b/14; ā. *vér-* 70a/17, 80b/6, 81a/1; ‘*ahd-ı ā.* 78a/10, 95b/10.

āmānsuz: Hiç acımayan, cana kıyıcı. 80b/17.

‘amel: <Ar. İş; niyet. 161a/11, 248a/16; ‘*a. ét-* 9b/8, 196b/1, 210b/7; ‘*a. eyle-* 179b/11, 210b/8, 261a/18; ‘*a. kıl-* 46b/8, 201b/2, 211b/7; ‘*a. olunma-* 259b/13; ‘*a.-ü'l-a‘ser* "Hz. Ömer'in işi" 130a/19.

‘āmīl: <Ar. Vergi tahsiline memur kimse. 98a/2, 149a/18, 154b/20, 199a/15, 252a/15; ‘ā. *kıl-* 164a/1.

‘amm: <Ar. Amca. 5b/5, 10a/1, 35a/15.

‘ām: <Ar. Genel, herkese ait. 11b/20.

ammā: <Ar. Ama. 2a/2, 28a/13, 53a/4, 61b/2, 131b/19.

‘āmme: <Ar. Halk, avam; umuma mahsus olan. ‘ā. *-i halkdan* 96a/17; *bī‘atü'l-‘ā.* 113a/11.

‘ammī: <Ar. Amca. 31a/6, 185a/5, 258b/4.

ana: Anne. 3a/4, 40a/6, 65a/17, 82b/10, 99b/13.

anahtar: (bkz. anahtar.) 45a/9.

anahtar: <Yun. Anahtar. 45a/15-16.

‘anber: <Ar. Misk gibi kokan, kül renginde bir madde. 29a/18, 31a/1, 44a/6, 145b/16.

anca: Ancak. 47a/8, 174a/5.

ancağ: 1. Yalnız, sadece gibi sınırlama anlatır; bir şeyin daha çoğunun, ilerisinin olmadığını anlatır. 18a/5, 60a/9, 78b/9, 158a/4, 208b/17, 268a/8 2. Fakat. 78b/9, 102a/7, 104b/11, 261a/17.

ancılayın: Onun gibi, o kadar, öyle. 10b/5, 59b/13, 93a/11, 124b/7, 173a/18.

and: Yemin, ant. 33a/8, 226b/18; *a. ét-* 156a/13; *a. iç-* 64a/1, 69a/14, 125a/3, 162a/12, 241b/9; *a. vér-* 243a/3.

anda: Onda, orada. 2b/12, 4a/15, 23b/1, 46b/17, 206b/10, 244b/16.

andalığı: Orada olduğu. 32b/16.

andan: Ondan;sonra. 5a/20, 27b/11, 40b/20, 143a/8, 160a/2; *a. sonra* 1b/6, 246a/6, 246b/7, 248b/12, 249a/13.

andaş-: Anlaşmak, sözleşmek. 156a/20.

andlaş-: Anlaşmak, sözleşmek. 255b/2.

anı: Onu. 45b/1, 48a/15, 91a/9, 148b/11, 259a/8.

anlar: Onlar. 3a/3, 38a/11, 259a/20, 260a/18, 262b/14.

anlarcılayın: Onlar gibi. 76b/17.

anuç: Onun. 1b/14, 2b/10, 4b/14, 124a/8, 264b/5.

anuçla: Onunla. 267a/16.

añ-: Anmak, bahsetmek. 39a/11, 52a/13, 155a/19, 179b/8, 239a/17.

aña: Ona. 1b/11, 34b/6, 125a/14, 127b/1, 268a/7.

añıl-: Anılmak. 16b/14, 18b/15, 151a/9, 196a/2.

añla-: Anlamak. 104b/11, 158b/13, 169a/7, 229a/2, 237b/11.

añla: Onunla. 169a/7.

añlan-: Anlanmak, anlaşılmak. 53a/5.

añlat- (d): Anlatmak, öykünmek. 206b/7, 207a/2, 237a/18, 240b/17, 265a/16.

añlayuma-: Anlayamamak. 237b/11.

añsuzın: Ansızın. 97b/6, 143b/8, 191a/3, 255b/11, 262a/12.

ā' det: <Ar. Alışkanlık, adet, gelenek. 226b/13.

a' ser: <Ar. 1. Solak 2. Hz. Ömer'in lakabı. 130a/19-20; *'amelü'l-a*. "Hz. Ömer'in işi." 130a/19.

'ār: <Ar. Utanma. 89b/11, 215b/8, 228b/2, 244a/18; *'ā. ét-* 84b/19, 148a/2, 168b/6; *'ā. eyle-* 212a/17.

ara: Ara, mesafe, iki şeyin arası. 2a/17, 2b/16, 23b/8, 46b/17, 133b/7; *a. yér* 6a/12; *a.+da kan ol-* 6b/17, 30a/11, 33a/20; ... *a.+dan git-* 19a/1; *a.+ya gir-* "İki kişi arasındaki bir işe karışmak, uzlaştırmaya çalışmak." 36a/1.

ara-: Aramak. 4b/2, 36b/4, 50a/12, 139b/4, 252b/2.

'Arabī: <Ar. Araba ait, Arapla ilgili. 70a/7, 101a/5, *'a. at* "Arap atı" 60b/4.

aracuk (ğ): Aralık, ara yer, aracık. 126b/6, 183b/9.

aralaş-: Gitmek, uzaklaşmak, ayrılmak. 208a/1, 210a/15.

aralık: Aralık, açıklık, boşluk. 139a/5, 172b/7, 265b/18.

arām: <Far. Durma, karara kılma, istirahat etme. *a. ét-* 208a/1.

ārāste: <Far. Bezenmiş, süslenmiş. *m.-i ārāste eyle-* 260b/5.

arat-: Aratmak. 252b/9.

aratdur-: Arattırmak. 202a/2.

ard(lar)ınca: Hemen arkasından, ardı sıra. 13b/3, 40b/5, 218a/2, 240a/16, 245a/14.

ard: Art, arka, sırt. 13b/5, 46b/12, 142a/13, 169a/9; *a.+ın baş-* 52b/17, 268b/15; *a.+ın sür-* 22b/10, 248b/14; *a.-(lar)ına düş-* "Takip etmek, izlemek." 22a/10, 25a/14, 52b/1, 175b/19, 202a/8.

ardımca: Ardımca, hemen ardı sıra. 199b/14.

ardunca: (Bkz. ardınca.) 222b/5.

'arebe: <Ar. Araba. 249b/4, 249b/5.

'ārete: <Ar. Ödünç. *'ā.+ye iste-* 86a/11.

arhun: (bkz. arğun) *a. arhun* 44a/15.

arık: Zayıf, cılız, kuru. 57b/4.

arın-: Arınmak, temizlenmek. 267a/16.

arıt- Temizlemek. 9a/1, 102a/18, 225a/15.

arķ (ğ): Su kanalı, su yolu. *degirmen a. +ı* 240b/10.

arķa: Arka, sırt. 8a/7, 45b/5, 81a/18, 90a/17, 252b/5; *a. -bir ét-* "Birbirine yardımcı olmak." 172b/19; *a. bir eyle-* 255a/13-14; *a. olma-* 139b/20; *a. yardım-ol-* "Birine destek olmak." 91b/3; *a. +sın ... vér-* "Sırtını dayamak" 47a/9, 75b/1, 89b/16, 99b/1; *at a. +sına ge-* "Ata binmek." 77b/1.

arķalan- Arkalanmak, arkasına almak. 172a/3-4, 233b/3, 246a/1.

arķun: Aheste, yavaş, sakın, ağır. 151a/19, 104b/3; *a. arķun* "yavaş yavaş, ağır ağır, hafif hafif" 35b/2, 104a/6, 145a/8, 230a/12, 268b/7.

arķur(t)-: Gidişini değiştirmek, yürüyüşüne engel olup geri döndürmek. 268b/6.

arķurı: Tersine, birbirinin tersine, çaprazlama. 29b/8.

‘**ārlan-** Utanmak. 29b/2, 39b/5, 227b/19.

armağan: Armağan. 54a/19, 153b/14, 169b/8, 174a/6, 222a/7.

arpa: Arpa. 27b/3; *a. étmegi* 180b/5, 182b/8, 184a/7.

‘**arrāde:** Mancınık. 228a/10.

arşlan: Aslan. *Tağrı a. +ı* "Hz. Ali'nin lakabı". 34b/1.

‘**arş:** <Ar. Gök, göğün dokuzuncu katı. 111b/16.

arş: Arşın, yaklaşık olarak 68cm ye eşit olan uzunluk ölçüsü. 59b/9-10, 145a/14-15, 145b/12.

art- Artmak. 138a/18, 243a/14.

artuğrak: Daha fazla, çokça. 5b/9, 11b/1.

artuķ (ğ): fazla, ziyade; başka, gayri. 4a/6, 4a/20, 10a/4, 25b/14, 84b/10; *a. dut-* "yeğlemek, üstün tutmak." 13b/17.

artur- Arttırmak. 52b/11, 106a/9, 187b/18, 229b/4.

aru: Arı. 53b/13. *bal a. +sı* 111b/18.

aruķ (ğ): (Bkz. arıķ.) 3b/4.

‘arz: <Ar. Bildirme, sunma, isteme. 230b/18; ‘a. *ét-* 120a/14, 185b/6, 259b/15; ‘a. *eyle-* 205a/10, 230b/20, 250a/10; ‘a.(a) *kıl-* 8a/17, 9a/10, 13b/20.

‘arzū: <Far. İstek, heves. 162b/9; *ā. ét-* 7a/11, 1240b/14.

‘arzūla-: Arzulamak. 19a/17.

aş(ı)l: <Ar. Asıl, kök, gerçek; soy, nesep. 3a/17, 10b/11, 53a/8, 142b/13, 230a/18.

aş-: Asmak. 14a/12, 28b/8, 40b/15, 228b/10, 252a/11; a.-a *ko-* 161b/16.

‘aşā: <Ar. Değnek, sopa. 36b/14.

‘aşabiyet: <Ar. Sinirlilik. ‘a. *gel-* 71a/9.

āsān: <Far. Kolay. 96b/15, 216a/7, 172a/6, 216a/7, 254b/14; *ā. ét-* 184b/18-19; *ā. ol-* 98a/20, 181a/19; *ā. gör-* 55b/10.

āsānlık (ğ): <Far.-T. Kolaylık. 18a/16, 39a/9, 45b/6, 171b/11, 172b/15.

aşār: <Ar. İzler, alametler, nişaneler. 254a/8.

‘aşb(a): <Ar. Sargı, bağ. 49a/8-9.

‘aseslik: <Ar.-T. Gece devriye gezme, gece bekçiliği. ‘a. *eyle-* 183a/15.

aşhāb: <Ar. Sahabe, Hz. Muhammed’in meclislerinde ve konuşmalarında bulunanlar. 12a/9, 14a/3, 23b/18, 34b/16, 88a/9; a.-ı *dīvān* 271b/16; a.-ı-*resūl* 25b/6, 152a/9; *ekābir-i a.* 114b/19.

aşıl-: Asılmak. 54a/10, 64b/4.

aşılsuz: Asılsız. 267a/7.

‘aşı: <Ar. İsyankar, günahkar. 71a/6, 84b/10, 109b/7, 203b/4, 210b/14; ‘ā. *ol-* 187b/19, 235b/9, 258a/4.

‘aşılik: Asilik. 58b/6; ‘ā. *ét-* 85a/4, 203b/10; ‘ā. *eyle-* 152b/16; ‘ā. *ol-* 257b/9.

aşır: <Ar. Komşu. 153b/13; a. *eyle-* 154b/19-20

‘asker: <Ar. Er, asker. 32a/6, 161b/12.

aşlā: <Ar. Hiç bir vakit. 6b/7, 113b/3, 168a/20.

aşlah: <Ar. Daha salih, iyi. 111a/10.

aşşı: Yarar; fayda, çıkar, kazanç, kâr. 9b/14; *a. étme-* 176b/7; *a. ét-* 176b/7; *a. eyle-* "kâr etmek" 5a/15-19, 147a/8.

aş: Aş, yemek. 23b/13, 183b/2.

aş-: Aşmak. *hadden a.-* 13a/2, 155b/7; *iş başdan a.-* 266b/19.

aşağa: Aşağı. 5a/12, 6b/4, 43b/11, 52a/5, 203a/16.

aşığırak: Daha aşağı. 83b/2, 163a/6.

aşçı: Aşçı. 175a/20, 236a/14.

‘aşık: <Ar. Aşık. *‘ā. ol-* 136b/9.

āşikāre: <Ar. Belli, açık. 117a/17, 236a/14; *ā. dut-* 201a/3; *ā. eyle-* 8a/16, 10a/20, 240a/1, 253b/11-12; *ā. kıI-* 254a/13; *ā. ol-* 26b/16.

āşinā: <Far. Bildik, tanıdık. 61a/10.

‘aşk: <Ar. Sevgi. 45b/16, 99b/17.

aşkalağ(?): Miğfer ya da baş örtüsü. 248a/16.

aşkar: <Ar. Doru at. 77b/6; *a.-i-ṭāzī* 77b/6.

‘aşüre: <Ar. Aşure. *‘ā. günü* 26a/14; *‘ā. bayramı* 26a/15, 26b/3; *ay-ı ‘ā.* 215b/13.

at: (bkz. ad) *a. vér-* 3a/16, 75b/4.

at: At. 2b/14, 3a/3, 16a/19, 34a/6, 36b/7; *a. arçasına geI-* "Ata binmek." 77b/1, 119b/14; *a. dep-* "At sürmek." 141a/14, 209b/13, 244a/15; *a. oynat-* "Atla hüner göstermek." 141a/13; *a. şal-* 60a/10, 139a/15; *‘arabī a.* "Arap atı" 60b/4; *tāzī a.* "Arap atı" 36b/6-7.

at-: Atmak, fırlatmak, uzaklaştırmak. 47a/5, 49a/20, 50a/11, 59a/14, 230a/2.

ata: Baba. 2b/18, 4b/17, 50a/7, 64a/16, 182a/7.

āteş-ḥāne: <Far. Ateşe tapanların ibadethanesi. 172b/5, 175a/9-10.

āteş-perest: <Far. Ateşe tapanlar için kullanılır, mecusî. 174b/14.

atıcı: Ok atıcı, taş atıcı, nişancı. 55b/14, 165b/1.

atlan-: Yola çıkmak üzere ata binmek. 25a/13, 33b/17, 63a/10, 78a/6, 201b/16.

atlas: <Ar. Yüzü parlak, sık dokunmuş bir tür ipekli kumaş, saten. 249b/4.

atlu: Atlı asker, süvari. 27a/2, 59a/17, 116a/3, 125a/9.

atluluk (ğ): Atlılık, yaya olmama durumu, at sahibi. 247a/7.

‘**aṭā:** <Ar. Bağışlama, bahşiş. 166a/19, 178b/19, 179b/3, 247b/18, 249a/12; ‘*a. ét-* 9a/3, 271b/17-18; ‘*a.+lar eyle-* 219a/9-10.

aṭıf: <Ar. Gönderme. 237a/2.

av (I): Av. 13b/11, 162b/20, 261b/19, 262a/4-10; *a. avla-* 261b/19, 262a/11; *a.-a gît-* 13b/11.

av (II): (Bkz. ağ) *örümcek a.+ın* 22a/13.

avadanlık: Araç, gereç; ziynet eşyası 238b/11, 260b/10.

‘**avām:** <Ar. Herkes, halk. ‘*a.-ı ḥalk* 106a/1; ‘*a.ü'n-nās* 2a/8, 145b/17.

āvāre: <Far. Serseri, boş gezen, aylak; dağınık, perişan. *ā. eyle-* 37a/6; *ā. kıt-* 192a/18; *ā. ol-* 56a/16, 192a/18.

āvāz: <Far. Ses, seda. 7b/17, 28b/14, 32b/17, 145a/1, 261b/16.

āvāze: <Far. Yükses ses. 177b/13, 184a/14, 204b/5, 260a/2, 265b/5.

āvāzlu: <Far. Sesli. 21a/19, 87b/16; *ḳaba ā.* 51a/5.

avla-: Avlamak. 261b/19.

‘**avn:** <Ar. Yardım. 272a/2. ‘*a. ü ‘ināyet* 86b/4, 169a/8.

‘**avrat:** <Ar. Kadın, hatun. 4b/10, 10a/5, 27b/6, 33b/11, 39a/10.

avuc: Avuç. 47a/2, 241a/2.

avurd: Söz, laf, sohbet. *a. ur-* 44a/5-6, 173b/20, 226b/14; *a.+a dut-* 97b/5, 151a/18.

ay: Ay, yaklaşık olarak otuz-otuz bir günlük zaman dilimi. 1b/7, 7b/19, 14b/18, 73a/16, 90a/13; *a.-ı ‘āşūr* 215b/13.

ayağaltı: Gelip geçenlerin çok olduğu yer. *a.+nda ḳal-* 195b/1.

ayağ (ğ): Ayak. 8a/4, 33a/8, 101b/20, 102a/19, 104a/1; *a. üstine* 31a/13; *a. baş-* "Bir yere gitmek, girmek; bir ülkeye varmak." 43b/16; *a. yolı* "Tuvalet" 44b/13, 64b/4; *a.+ı uci* 182a/2; *a.+ına dökül-* 247a/16.

‘**ayāl:** <Ar. Hanım, eş, zevce. 9b/19, 41b/3, 84b/14, 245b/4, 254a/5, 269a/14; *ehl ü ‘a.* "Çoluk çocuk, tüm aile." 25b/13, 222a/6, 238a/20.

‘ayālcuk: Hanımceğiz. 246b/13.

āyāt: <Ar. Ayetler. 234a/13.

‘ayb: <Ar. Ayıp, kusur. 5b/15, 58a/4, 66a/8, 271a/15.

‘aybla-: <Ar.-T. Ayıplamak, kınamak. 192b/16, 193a/11.

aydınlık (ğ): Aydınlık. 131b/9, 140a/18.

āyet: <Ar. Kur'an cümlesi. 152a/3, 106a/13, 107b/19, 109a/18, 145a/12.

ayğır: Damızlık erkek at. 244b/2.

ayır-: Ayırmak, uzaklaştırmak. 16b/3, 25b/13, 61a/9, 69a/13, 156b/7.

ayıt-: Söylemek, anlatmak. *a.-a vér-* 12a/4.

āyīne: <Far. Ayna. 241b/16.

aylak: İşsiz, boş gezen, avare. 29b/1.

‘ayn: <Ar. Aslı, kendisi. ‘*a.-ı fēsād* 204a/12; ‘*a.-ı haḫ* 222b/3; ‘*a.-ı haṭā* "Hatanın ta kendisi" anlamına gelen özel bir kullanım. 30a/1, 167b/17; ‘*a.-ı ziyān* "Ziyanın, hatanın ta kendisi" 160b/14.

ayrıl-: Ayrılmak, uzaklaşmak. 17b/7, 33b/6, 39b/6, 47b/7, 52a/9.

ayrılış-: Birbirinden ayrılmak, uzaklaşmak, sıyrılmak. 141a/19.

ayrılma-: Ayrılmamak. 40b/8, 47b/8, 48b/12, 56a/14, 79b/4.

ayru: Ayrı, farklı, ayrı olarak. 220a/12.

ayruca: Özel, özel olarak. 90b/16, 138b/10, 141b/16.

ayruḫ: Başka. 5b/20, 6b/8, 30b/8, 61a/3, 158a/8.

‘ayş: <Ar. Yeme-içme, ziyafet. 165b/3.

‘ayyāl: (Bkz. ‘ayāl) 10a/1.

‘ayyār: <Ar. Hilekār, dolandırıcı; zeki, kurnaz; çevik. 41a/14, 121b/16, 153b/5, 154a/1, 266a/9.

‘ayyuḫ: <Ar. Gökyüzünün çok yüksek yeri. 83a/16, 105b/5.

az: Az. 5a/6, 50b/8, 144b/16, 167b/15, 169a/17; *a. ḫal-* 150b/16, 154a/5, 183b/2.

az-: Sapmak, şaşırarak. 3b/16, 25a/4, 154a/16, 179a/4; *yol a.-* 27a/18.

‘**azā**’: <Ar. Sabır; baş sağlığı ziyareti. ‘*a. eyle-* "baş sağlığı dilemek" 37a/17.

‘**azāb**’: <Ar. Büyük sıkıntı, ezinç işkence, keder. 36a/11, 37a/7, 121a/12, 192a/18; ‘*a. ét-* 38a/19; ‘*a. étdür-* 236a/4; ‘*a. eyle-*15a/9, 236a/10; ‘*a. +lar ét-* 111b/4.

azacuk: Azıcık. 16a/5, 93a/13.

āzād: <Far. Kurtulmuş olan, serbest olan, kimsenin kölesi olmama durumu. *a. ét-* 25b/19, 179b/19; ; *ā. eyle-* 40a/20, 179b/20, 205a/7, 249a/17; *ā. kııl-* 247a/6; *ā. ol-* 46a/5.

azal-: Azalmak, eksilmek. 131a/15, 133a/14.

‘**azamet**’: <Ar. Büyüklük, ululuk. 35hb/3, 81b/4.

azdur-: Azdırmak, yolundan saptırmak. 47b/17, 59b/1, 103a/7, 114b/10, 131b/13.

azer: <Far. Ateş. 172b/6.

azgun: Azgın. 14b/4, 140a/16, 210b/13, 227b/7.

azgunluk: Azgınlık. 14b/4.

azık: Yiyecek, yol yiyeceği, erzak. 24b/11, 56b/16, 76a/18.

‘**azīm**’: <Ar. Büyük, ulu, iri. 72b/17, 137b/14, 142a/5, 248a/6, 253b/14; *halk-ı* ‘*a.* 8a/3, 123a/2.

‘**aziz**’: <Ar. Muhterem, ulu, saygın, değerli, yüce. 38a/20, 63b/9, 108b/6, 159a/8, 190a/7; ‘*a. eyle-* 140b/13, 168b/12; ‘*a. kııl-* 167a/15, 167b/13; ‘*a. ol-* 37a/15, 63b/8, 150b/5.

‘**azizrak**’: (Bkz. ‘*azizrek*) 110b/19.

‘**azizrek**’: <Ar.-T. Daha aziz olan. 39b/17, 110b/8.

‘**azl**’: İşinden çıkarma, yol verme. 150b/19, 231a/19; ‘*a. ét-* 135a/14, 137b/5, 179b/13; ‘*a. eyle-* 152a/20, 198a/15, 223b/5; ‘*a. ol-* 269a/9.

‘**azm**’: <Ar. Kasıt, niyet, karar. 77a/11, 111b/11, 200a/17; ‘*a. eyle-* 30a/5, 226b/3, 240b/8; ‘*a. ét-* 150a/9, 216a/1, 236a/18; ‘*a. kııl-* 38b/5, 86b/1, 220b/4.

B

bāb: <Ar. Bölüm; mevzu, konu, mesele. 79a/13, 108a/12, 127a/9, 167b/11, 208b/14.

baba: Baba. 5b/8.

bād: <Far. Rüzgar, yel. *b.-ı şimāl*" Kuzey rüzgarı; tas. Allah'ın yardımı." 4a/5.

bādincān: <Far. Patlıcan. 267b/9.

bağ şınıcı: Bahçıvan. 225a/14.

bağ(ı)r: Göğüs. *b.+ına baş-* 218a/16; *yufka b.+lu* "Olaylardan çok çabuk etkilenen, üzülen." 103b/12.

bağ: <Far. Bağ, bahçe. 15a/10, 73b/3, 89a/10, 92b/12, 175a/12.

bağbān: <Far. Bahçıvan, bağcı. 3a/4.

bağçe: <Far.-T. Bahçe. 73b/3, 89a/10, 127b/1, 128b/5, 262b/1.

bağır-: Bağırarak. 117a/11.

bağışla-: Bağışlamak, bir mal veya hakkı karşılık beklemeden birine vermek; affetmek. 7a/15, 7b/6, 3b/17, 39b/10, 40b/19, 84a/10.

bağla-: Bağlamak. 21a/16, 22b/1, 45a/13, 242a/2, 265b/9; '*alem b.-* 22b/5.

bağlat-: Bağlatmak. 103a/20.

bağlatdur-: Bağlattırmak, bir şeyin yolunu ya da önünü kapattırmak, engellemek. 69a/20, 104b/2, 164a/12, 215a/17, 226b/17.

bağlu: Bağlı. 62b/1, 121a/8, 132a/8; *b. dur-* 59a/11.

bağ(i)ş: (Bkz. bağ(i)ş.) *b. ediş-* 95a/5.

bağ(i)ş: <Ar. Konuşulan şey, konu; görüşünde veya iddiasında haklı çıkacak tarafa bir şey verilmesini kabul eden sözlü anlaşma. 50a/20; *b. eyle-* "Konuşmak." 263a/13; *b.+e düş-* "İddialaşmak." 263a/18.

bahā: <Far. Kıymet, bedel, değer. 7b/2, 39b/13, 97b/4, 100b/3, 101a/16; *b. yetürime-* 174b/6; *b.+larına kes-* 234b/15; *b.+sına kes-* " Değerini belirlemek" 40b/11; *b.+ya kes-* 100b/2; *b.-yı cennet* 136a/15.

bahādır: <Far. Bahadır, yiğit. 137b/7, 141a/9, 143a/3, 158a/5, 241b/15.

bahādırlık (ğ): Bahadırlık, yiğitlik, kahramanlık. 6b/14, 24a/18, 148b/11, 170b/10, 242b/1.

bahāne: <Ar. Bahane, sebep, vesile. 18a/12, 41a/20, 114a/6, 133a/2, 148b/12; *b. ét-* 31a/20, 236b/19; *b. étme-* 61b/19; *b. eyle-* 29a/16, 100a/1, 161b/15.

bahār: <Far. Bahar mevsimi. 249b/15.

bağçe: (Bkz. bağça.) 127a/20, 129b/14.

bağış: <Far. Bağış, ihsan. 146b/1, 149b/2, 167b/19, 249b/11; *b. ét-* 38a/13, 124a/20, 209a/1; *b. ey/e-* 145b/2, 146a/8, 166b/6.

bağışış: <Far. Bağış olarak verilen para. *b. ét-* 271b/16.

bağ-: Bakmak. 4b/13, 5a/17, 50b/20, 62a/14, 84b/16.

bağça: (Bkz. bağçe.) 175a/12.

bağış-: Bakışmak. 108b/3, 177b/9.

bākī: <Ar. Daimi, kalıcı; artık, artan, geri kalan, bundan başka. 31a/10, 62a/19, 107a/4, 139a/18, 176b/8.

bağma-: Bakmamak. 5a/14, 45a/13, 94b/10, 118a/2, 168a/20.

bal: Bal. *b. arusi.* 111b/18.

balcağ(ğ): Kılıç sapı. 47a/7.

baldır: Baldır. 90b/10, 105a/8.

balık: Balık. 38a/16, 76a/19.

balta: Balta. 145b/20, 175b/10.

baña: Bana. 1b/5, 5b/2-15, 8a/3, 8a/6, 8b/4, 10a/4, 28b/1, 241b/12.

ba'zı: <Ar. Bazı. 3a/17, 57a/10, 72a/20, 73b/17, 100a/3.

ba'zılar: Bazıları, kimileri. 5a/6, 7a/18, 9a/15, 13b/2, 18b/15.

ba'zısı: Bazısı. 7a/18, 21a/3, 30a/13, 57a/11, 167b/12.

bārān: <Far. Yağmur. *tīr-i b.* "Ok yağmuru" 244a/20.

bārekallāh: <Ar. Mubarek ola; Allah mubarek etsin! 21b/10, 221a/7.

barışdur-: Barışdırmak. 6a/7.

bārī: <Far. Hiç olmazsa, bir kere; hāsılı. 27b/6, 40a/4, 111a/9, 165b/5, 211b/3.

barmağ (ğ): Parmak. 93a/17, 114a/6, 173b/20, 174b/9, 207a/19; *b. götür-* 166a/16, 246a/8.

baş-: Basmak; altetmek, yenmek; bastırmak, kapatmak. 42b/14, 44a/12, 51b/17, 70b/15, 154a/13, 240a/10; *ardın baş-* "Peşini bırakmayarak izlemek, geriden vurmak." 52b/17, 268b/15; *ayağ baş-* 43b/16; *gavgā(yı) b.-* "Sakinleştirmek, yatıştırmak." 266a/14, *kağem b.-* 250a/19, 256b/9; *yol b.-* 22b/11, 25a/16, 121b/17.

başıl-: Sakinleştirmek, yatıştırmak, yatıştırılmak. *fitne b.-* 192b/12; *gavgā başıl-* 186a/6, 266a/17.

başkun: Baskın. *dün-b.+ı* "gece baskını" 44b/9, 58b/17, 118b/10, 204b/8.

baş: Baş, kafa; başkan, önder. 1b/5, 24a/5, 24b/18, 34a/1; *b. baş begler* 159a/1, 233a/12; *baş aç-* "Saçı kapatan baş örtüsünü gidermek, çıkartmak." 8a/8; *b. al-* "Bir kimsenin canını almak, öldürmek." 47b/13, 114b/1; *b. çal-* "Baş kesmek, kelle almak." 227b/19; *b. çat-* "Başbaşa vermek." 187a/7; *b. dik-* 24a/20, 164b/16; *b. eyle-* 140a/2; *b. getir-* 264b/8; *b. indür-* "Boyun eğmek." 184a/9; *b. kaldur-* "Ayaklanmak." 1b/12, 8b/20, 85a/14, 160a/4; *b. ortaya koy-* "Can feda etmeye razı olmak, ölümle pençeleşmeye hazır olmak" 33b/6; *b. ol-* "Reislik etmek, başkan olmak." 164b/18; *b. oyna-* "Hayatımı tehlikeye atma, canını feda etmekten çekinmemek" 31a/17, 34a/4, 253a/16; *b. üstine* 269b/14; *b. vër-* "Can feda etmek, ölmek." 47b/13, 241b/4; *b.+ı aşağı ol-* 60a/2; *b.+ı kayusu* 251a/13-14; *b.+ı ucu* 182a/2; *b.+ı yarıl-* 49b/6; *b.+ı yolın-* 24b/18; *b.+ın götür-* "Öldürmek, başını kesmek." 142b/2; *b.+ına buyruk déril-* 254a/6; *b.+ına iş gel-* "beklenmedik kötü bir durumla karşılaşmak" 68a/4; *b.+ını kaba eyle-* "Başını sarıksız bırakmak, al aşağı etmek" 148b/1; *b.+ını kes-* 43a/13; *b.+ını yar-* 13b/7; *b.+ı ucu* 14b/3; *b. üzerine git-* 18a/19; *b. üstine var-* 53b/19, 247a/1; *b.+a baş* 210a/18; *b.+a çık-* 19b/3; *b. kayusu ol-* "Dert olmak, dert edinmek." 62a/20.

başarıma-: Başaramamak. 43a/18, 128a/12, 250b/10.

başla-: Başlamak. 4b/1, 6a/19, 28b/3, 37b/17, 56b/4.

başlu başına: Başka şeylerden ayrı olarak kendi başına, tek başına; bütün yönleriyle, bütün olarak. 113b/17.

başlu: Başı yerinde olan, sağ ve esen olan; ailesi, dirliği olan. 139a/15.

başra: Başına. 156b/6, 157b/7, 190b/2, 253a/7.

başüsti: Hemen, çabucak, derhal, vakit kaybetmeden. *b.+ne* 269b/14.

bat-: Batmak. 12a/10, 135b/7, 160b/13; *guşşaya b.-* 149a/6.

batır-: Batırmak. 85a/8, 85a/9, 106b/20.

bâtlı: <Ar. Boş, yalan. 25b/7, 111a/19, 195a/14, 219b/11, 228a/13; *b. étme-* 147b/11; *b. eyle-* 89b/2; *b. ol-* 125a/13, 132b/18, 134b/5.

bay: Zengin, soylu. 17a/4, 190a/3-13; *b. eyle-* 91b/4, 168b/12, 203a/3.

bayığı: Eski, eskisi; eskisi gibi. 28a/15, 87b/1, 235a/5, 254b/10, 271b/11.

bāygān: <Far. Yollar. 172b/8. *şehr-i azer b. "Azerbaycan"* 172b/6.

bayram: Bayram. 161a/4, 189a/8; *‘āşüre b.+ı* 26a/15; *b. namāzı* 26b/1, 194a/18.

bāzār: <Far. Pazar. 59a/13, 139a/12, 227b/17; *b. ét-* 139a/11.

bāzārgāh: <Far. Pazar yeri. 85b/5, 133a/16, 133a/18.

bāzergān: <Far. Tüccar. 5a/3, 39b/13, 41a/6, 139a/11, 169b/13.

bāzergānlık: <Far.-T. Tüccarlık. 44b/1; *b. ét-* 76b/13, 172b/9; *b. göziyle bak-* "tüccar nazarıyla" 5a/14.

becid(d): <Far. İvedi, acele. 28a/7, 202b/2, 216a/13, 224a/20, 229a/5.

bed-baht: <Far. Bahtsız, talihsiz. 140b/6, 168b/6; *b. olma-* 24a/5.

bed-du‘ā: <Far.-Ar. İlenç. *b. ét-* 15a/9, 196b/1; *b. eyle-* 97b/13.

beden: <Ar. Beden, vücut. 11b/7, 43a/12, 170a/8, 222a/7, 254b/7.

bedevî: <Ar. Çölde çadırda yaşayan kimse; Bedevilik tarikatından olan kimse; Bedevi atı. 248b/2; *b. at* 119b/20, 237a/10

beg: Bey, emîr. 1b/2, 23b/1, 24a/9, 250b/11, 251b/3; *b. edin-* 1b/3, 161a/16, 221a/19; *b. ol-* 77b/11, 190b/18, 253b/16.

be-gāyet: <Ar. Pek çok, aşırı, son derece, pek ziyāde. 65a/14, 262b/1.

begen-: Beğenmek. 9b/6, 59b/8, 73a/9, 78a/5, 268a/6; *b.-me-* 10a/12, 90b/5, 190b/16, 192b/16, 263a/11.

begenil-: Beğenilmek. 9b/6.

begle-: Beyliğe, emirliğe kabul etmek. 12b/4, 266b/14.

beglerbegi: Beğlerbeyi. 116b/3; *b. edin-* 116a/19.

beglerbeglik (g): Beylerbeyliği. 139b/9, 167a/13, 224a/4.

beglik: Beylik, emirlik. 138a/9, 151b/10, 159a/6, 267b/13; *b. eyle-* 1b/8-11, 56b/16; *b. sür-* 264a/2; *b. vér-* 148b/15.

beg-zāde: <T.-Far.Bey oğlu, beyzade. 178b/13.

bekci: Bekçi. 75b/7, 88b/16, 118b/4, 136b/11.

bekçi: (Bkz. bekci) 143b/15.

bekle-: Kapalı tutmak, saklamak, gizlemek. *ağzuñuzı b.-yin* 96a/20.

bél: Bel. 37a/1, 158a/4, 175b/10, 262a/6, 270a/2; *b. bağla-* "Önem vermek, azmetmek, hazırlanmak." 56b/2, 152b/19, 167a/18-19; *b. kuşan-* 68b/10; *b.+ini üz-* 142a/19.

belā: <Ar. Gam, ceza, keder, musibet. 50b/7, 202a/20, 255a/9, 267a/16; *b. çek-* 36a/12; *b. gel-* 6b/5; *b. getir-* 55b/11; *b. gönder-* 6a/17; *b. ol-* 205b/15; *b.+ya uğra-* 110b/6.

beli: <Far. Evet. 150a/3.

belki: <Ar.-Far. Belki, ihtimal, muhtemelen. 44b/17, 78a/19, 263a/18, 265b/2, 266a/7.

bellü: Belli, ortada aşikar olan. 23b/13, 29b/6, 222b/13, 226a/11, 258a/10.

belür-: Belirmek, ortaya çıkmak. 92b/17, 97b/13, 102a/9, 141b/15, 269b/1; *b.me-* 35a/8, 21b/18, 28b/8, 145a/1, 204b/11.

belürsüz: Belirsiz. 128b/6, 216b/18, 243b/12, 252a/10, 267a/7; *b. ét-* 252a/10.

ben: Ben adılı. 3a/5, 4b/15, 32a/19, 164a/3, 213b/8.

bend: <Far. Bağ, rabıt; engel, set. 39a/20, 69b/1, 220a/14, 226a/1, 233a/13; *b.+e çek-* "bağlamak, zincire vurmak" 53b/4; *b.+in götür-* "Engelini kaldırmak, bağını gidermek." 69b/1.

beñ(i)z: Beniz. 66b/3-4, 75a/6, 213a/2.

beñ: Ben; et beni. 102a/1.

beñizlü: Benizli. 182a/10, 197b/6, 269a/3.

beñze-: Benzemek. 38a/14, 58a/2, 152b/4, 174a/1, 263a/19.

beñzet-: Benzetmek. 236a/15.

berābar: <Far. Beraber, birlikte olma durumu; eşit, eşit miktarda. 48b/15, 60a/17, 80b/15, 109a/8, 268a/12; *b. eyle-* 179a/12, 249a/18, 251b/19; *b. ol-* 51b/20, 60b/13, 105b/1.

berābarlık: Beraberlik. 55b/13, 111b/13, 171b/12, 188b/13.

berāt: <Ar. (Bera^c āt) Berat. 216a/17, 267b/2; *b. gönder-* 199b/3; *b. yaz-* 212a/19; *b. +ını al-* 239b/5.

ber-batt: <Far. Çeng, harp. 82a/18.

berekāt: <Ar. Hayırlar, saadetler, bereketler. 225b/4, 225b/8.

bereket: <Ar. Bereket, bolluk, gürlük. 43b/16, 93b/1, 140b/13.

bereketlen-: <Ar.-T. Bereketlenmek, olduğundan daha fazla olmak, artmak. 131b/1.

beri: (Bkz. berü.) *b. +si gün* 182a/5.

berī: <Ar. Sālim, kurtulmuş. *b. ol-*122a/12, 149a/10.

beriyye: <Ar. Çöl, sahra. 24b/12, 41a/16, 142b/18, 154b/19, 155a/9.

berk: Sıkı, güçlü. *b. tur-* 49a/18-19.

berkit- (d): Sağlamlaştırmak, bağlamak, kapatmak. 45b/6, 117a/5, 157a/17, 231a/6, 234b/4.

berter: <Far. Daha, pekçok yüksek, değerli. 127a/12.

berü: Beri, bu yana, buraya; ileri. 6a/11, 36a/7, 60a/14, 117a/7, 179b/17; ...*dAn b.* 53a/2, 107b/6-7, 113b/1.

besle-: Beslemek. 9b/17, 50a/13, 63b/4, 89b/5, 149a/10.

bēş: Beş. 222a/4, 234a/1; *b. yüz* 23b/4, 250b/4.

beşāret: <Ar. Müjde, muştı. 117b/7, 129a/1, 148a/12, 156b/9; *b. eyle-* 35a/3-4; *b. ol-*8a/9, 34b/5, 217a/19; *b. +e gel-* 153b/18.

beşer: <Ar. İnsan. 261b/15.

beşeriyyet: <Ar. İnsanlık. 66a/13.

bēşinci: Beşinci. 6a/19, 13b/1, 27a/10.

beter: <Far. Daha fena, çok çirkin. 56a/15-16.

bevāsır: <Ar. Basur. 30b/17.

beyān: <Ar. Anlatma, açık söyleme. 1b/1, 24a/15, 117b/13, 190a/10; *b. ét-* 1b/16, 5a/2, 96b/11, 114a/16; *b. eyle-* 95a/19, 104b/7, 152a/14.

beyni: Beyin. 11a/14.

bey^ç men yezîd: <Ar. Açık arttırma, arttırma ile satış. *b. y. ét-* 227b/17, 245a/2.

beyt: <Ar. Beyit. 10b/13.

bez: Bez, kumaş, pamuklu ya da keten kumaş. 106b/4, 109a/3, 139a/17, 238b/12, 270a/13;
yoğun b. 184a/7.

bezen-: Bezenmek, süslenmek. 141a/7, 270a/14.

bıçak: Bıçak. 37a/1, 227a/15; *ara yerde kılıc b. ol-* "Arada düşmanlık olmak." 19a/2.

bıyar: Pınar. 93a/14, 93a/16.

bırağıl-: Bırakılmak. 68a/5, 78b/19, 271a/2.

bırak-: Bırakmak. 7a/17, 8a/19, 103b/8-18, 114a/7, 121a/8; *boynına b.-* "Bir durumun sorumluluğunu yüklemek." 152a/17; *fitne b-* 110a/11, 111b/9; *göğline kîn b.-* 204a/13; *güneşe b.-* 100b/17; *gözden b.-* 264a/10; *korğu b.-* 52a/18; *kur^ç a b.-* 64a/20; *rahmet b.-* 76b/19; *sukūnet b.-* 86b/11; *(araya) şulh b.-* 129b/16.

bırakdur-: Bıraktırmak, koydurmak. 236a/2, 238b/11, 242b/19, 243b/8, 252b/11.

bıyık (ğ): Bıyık. 201b/18.

bi'l-küllîyye: <Ar. Büsbütün, bütün bütün. 19a/16, 31a/16, 238b/17, 251b/3, 256a/1.

biç-: Biçmek. 116a/5, 234b/18.

bî-çâre: <Far. Çaresiz. *b.-ç. ol-* 17b/9, 39b/6.

bî-devlet: Devletleşemeyen. 255a/11, 268a/13.

bid^ç at: <Ar. İslâm dininde Hz. Muhammed zamanından sonra ortaya çıkan değişik yargılar ve ilkeler; sonradan türeyen şey. *ehl-i b.* 261b/13.

bî-edeblik: <Far.-Ar.-T. Edebsizlik. 79a/4, 136b/13.

bî-günâh: <Ar.-Far. Günahsız. 159b/5, 161b/12-15, 244a/16.

bî-haber: < Far.-Ar. Habersiz, bir durmdan haberdar olmama, bilgisi olmama durumu. 161b/14, 216a/11; *b.-h. ol-* 196a/16.

bî-hadd: <Far.-Ar. Hadsiz, sınırsız. 25b/7, 139a/8, 153b/16, 176b/9, 222a/20.

bil-: Bilmek. 3a/16, 4a/15, 5a/2, 32b/5, 39b/7; *b.-me-* 2a/18, 31b/18, 93a/1, 263a/79, 270a/17.

bildür-: Bildirmek. 1b/15, 7a/18, 15a/13, 28b/9, 40a/10.

bile: Birlikte, beraber; dahi, de; ile. 5a/20, 21b/9; 26b/10, 27a/8, 46a/2.

bilekcek: Kelepçe. 227a/2.

bilesince: Beraberinde, yanında, birlikte. 34a/9, 34a/14, 162a/4, 227a/9, 268b/7.

biliş: Bildik, tanıdık, dost, aşına. 37a/7.

billür: <Ar. Kristal, kesme cam. 260b/5.

bilüş-: Danışmak. 150b/1.

bin-: Binmek. 27a/3-20, 28a/1, 46b/2, 170b/18, 180b/15.

binā: <Ar. Yapma, kurma. 7b/9, 238a/13, *b. edil-* 142b/15; *b. ét-* 2a/6, 26a/3, 142b/11; *b. eyle-* 93a/20, 258a/10-11; *b. ol-* 142b/12-13.

bī-naşīb: <Ar.-Far. Nasipsiz, kısmetsiz. 124b/16.

bī-naẓīr: <Far.-Ar. Eşsiz, benzersiz, dengi olmayan. 93b/10, 111b/17, 121b/17.

bindür-: Bindirmek. 36b/18, 63a/16, 64b/18, 219a/6, 248b/1.

binecek (g): Binek, ulaşım için kullanılan hayvan. 180b/14.

bī-nihāyet: <Ar.-Far. Nihayetsiz, sonsuz. 59b/2, 121a/15, 146a/6, 176b/16, 200a/14, 244a/6.

binil-: Binilmek. 46b/4.

biğ: Bin. 220b/2, 223b/14; *b. altı yüz* 223b/10; *dört b. üç yüz* 1b/17; *dört b.* 29b/3; *iki b.* 224a/10; *kırk b.* 230a/3; *on b.* 229a/14; *toğuz b.* 223b/14; *üç b. bir* 224a/10; *yedi b.* 224a/17; *yigirmi b.* 230a/3; *yüz b.* 223b/18.

bī-‘aқıl: <Ar.-Far. Akılsız. 95a/4.

bī-‘aşl: <Ar.-Far. Asılsız, temelsiz. *b.-‘a kişi* 255b/1.

bī‘at: <Ar. Kabul ve onay muamelesi. 17a/16, 18b/14, 31a/20, 85a/10; *b. al-* 155b/4, 159b/2, 213a/11; *b. ét-* 15b/19, 256b/8, 257b/13; *b. étdürme-* 212b/17; *b. eyle-* 18b/9, 111a/15; *b.-ü’l-‘ämme* 113a/11; *tecdīd-i b. ét-* 213a/9.

bī-‘aynihī: <Ar. Aynıyla, tıpkı. 187a/1, 204b/9, 255b/6.

bir: Bir, herhangi bir. *b. aradan* "Hep birlikte, beraber olarak, aynı anda." 138b/13; *b. bir* "Tek tek, birer birer, her biri ayrı olarak" 25a/17, 38b/11, 187b/16; *b.-birine* 2a/3; *b. uğurdan* "Defa." 142b/1; *b.+er ikişer* 21b/3.

biraz: (Bkz. birez.) 102b/10, 254b/6, 262b/5.

biregü: Bir kimse, başkası. 85a/1, 262b/20.

birer: Birer. 2b/13, 140b/17, 146b/19, 179a/16.

birez: Biraz. 17a/6, 21b/16, 38b/9, 39a/3, 44a/7.

birezçük: Birazcık. 180b/4.

birezden: Birazdan, az sonra. 260b/17.

biri: Biri, bilinmeyen bir kimse. 2b/11, 104b/2.

birik-: Birikmek, toplanmak; birleşmek, bir araya gelmek, ittihat etmek. 62a/3, 146a/17, 146b/11, 163a/13, 196b/10; 164b/15.

birkaçı: Birkaçı. 53a/12, 63a/4, 126a/6, 129b/15, 203b/6.

birle: İle, vasıtasıyla, birlikte. 1b/12, 3a/11, 29b/16, 30b/11, 41a/18.

biryân: <Far. Kebap. *b. eyle-* 12a/12; *b. ét-* 73b/10-11; *ķuzı b.+nın* 2b/20.

biş-: Pişmek. 183b/2.

bişür-: Pişirmek. 5b/6, 23b/13, 180a/12-13, 183b/11, 184a/1, 240b/11.

bişürt-: Pişirtmek. *aş b.-* 23b/13.

bit-(I): Sona ermek, tükenmek, neticelenmek. 62b/5, 114b/7, 259b/11.

bit-(II): Bitmek, meydana gelmek. 3a/2, 44a/18, 102a/1, 263a/9.

bī-tekellüf: <Far. Özensiz, zahmetsiz, külfetsiz. 62a/12, 78b/20, 213b/5, 229a/1, 230b/13.

bī-tevaķķuf: <Ar.-Far. Durmadan. 207b/19.

biti: Mektup, belge, senet. 124b/1, 124b/2.

bitür-: Bitirmek, neticelendirmek. 3a/2-5, 42a/14, 43a/14, 53b/19, 263a/11; *ķaydın b.-* 128a/11.

bī-vaķķt: <Ar.-Far. Vakitsiz, uygun olmayan bir zaman. 64a/3, 183b/9.

bī-vefālķ: <Ar.-Far.-T. Vefasızlık. *b.-v. eyle-* 222a/11.

biz: Biz adılı. 2a/10-11, 19a/14, 189a/12, 191a/10, 193b/9.

bizār: <Far. Rahatsız, bıkmış, usanmış, küskün. 116b/17, 199b/10, 211a/13, 227b/9; *b. ét-* 183a/13; *b. ol-* 30b/11, 31a/15, 56a/8-9, 95b/9.

bī-zevāl: <Ar.-Far. Sonu olmayan. 108a/4.

boğ-: Boğmak. 21a/12.

boğaz: Boğaz. 13b/5, 50b/4, 224a/15, 232b/8, 265b/9; *b.+ı altı* 270a/20.

boğazla-: Boğazlamak, kurban etmek, öldürmek. 32b/6, 53b/8, 180a/13, 187b/17, 197a/10.

boğazlan-: Boğazlanmak. 75b/8.

boğmağ: Gerdanlık, kolye. 64b/9-10-13.

bolad: Polat, çelik. 72a/18.

boncugez: Küçük boncuk. 40b/12.

boncuḡ (ḡ): Boncuk. 40b/13-14-16, 41a/1.

borc: Borç. 41b/4, 105a/3, 105b/11, 190a/4, 193b/9.

borı: Borazan. 265b/10; *b. çalın-* 265b/4.

boş: Boş. 162b/11; *b. ol-* "Evlilik birliği sona ermek, boşanmak." 58a/8.

boşa-(I): Boşamak, evlilik akdini bozmak. 58a/5, 65a/8, 99a/8, 182a/14, 236a/9-10.

boşa-(II): Salıvermek, salmak, serbest bırakmak. 169a/13.

boşalt-: Boşaltmak. 201b/13.

boşan-: Boşalmak, boş kalmak. *eli b.-* "Elinden çıkmak, eli gevşemek." 53b/5.

boy(ı)n: 1. Boyun. 40b/13, 51b/17, 57b/15, 80b/20, 101b/17; *b. ur-* 19a/13; *b.+ın ur-* "başını kesmek" 13a/14, 38b/14, 244b/7; *b.+nın ur-* 54b/19, 224b/9; 2. Kefil. 130b/13; *b.+ına al-* "yanına almak, arka çıkmak; sorumluluğunu üstlenmek" 16a/1, 19a/8, 195a/13; *b.+ına bıraḡ-* "Sorumluluğunu üstlemek" 152a/17, *b.+ına şar-* "Sorumluluğunu üstlemek" 269b/5.

boy: Boy. *ādem b.+ı* 6b/9.

boya-: Boyamak. 258a/10.

boyat- (d): (Bkz. boyad-) 31a/1, 213a/3.

boylu: Boylu. *orta b.* 101b/15, 158a/3, 269a/2; *uzun b.* 128b/19, 213a/2, 258b/18.

boz: Açık toprak rengi. 86b/18, 247a/18, 247b/16, 248a/8, 248a/19.

boz-: Bozmak, yıkmak, kavlinden dönmek, zarar vermek. 6a/8, 42b/11, 75a/13, 170a/16, 171a/12.

bozıl-: Bozulmak, yıkılmak. 42b/11, 138a/15, 161b/15, 191a/8; *b.-ma-* 173b/16.

bozul-: (Bkz. bozıl-) 177a/9, 246a/7, *‘ahd b.-ma-* 181b/11.

bölin-: Bölünmek, ayrılmak. 169b/18.

bölük: Parça, kısım. 11a/12, 13a/19, 192a/7, 241b/13; *b. eyle-* 6a/15; *b. bölüm* 81a/14, 241b/14, 268b/9; *b.o/-* 198b/18-19, 200b/15, 205a/9.

böyle: Böyle, bunun gibi. 4b/8, 5b/14, 25a/20, 40a/3, 58a/14.

bu: Bu. 4b/9, 58a/18, 58b/10, 60a/5, 108b/3.

bucağ (ğ): Bucak, kenar, köşe, yer, mahal. 185a/4.

bud: But, vücudun kalça ile diz arasındaki bölümü. 151b/1.

budağ: Budak. *b. şal-* 131a/20.

budlık: Zırh parçası. 145b/8.

buğday: Buğday. 43a/10, 43b/19, 250b/5, 258b/18.

buğür: (Bkz. buğur) 29a/18-20.

buğür: <Far. Tütsü. 145b/16.

bukağı: Hayvanın ayağına vurulan köstek. 227a/2.

bul-: Bulmak. 36b/4, 93b/20, 94a/2, 108b/10, 145b/12. *fırsat b.-* 78a/18, *halâş b.-* 97b/6, *hâzır b.-* 236a/18, *imân b.-* 126a/19-20, *‘izzet b.-* 194a/5, *gayret b.-* 207a/16, *kemâl b.-* 112b/2, *kuvvet b.-* 137b/19-20, *şehâdet b.-* 149a/12, *şevket b.-* 116a/13, *şöret b.-* 93b/16, *tâze hayat b.-* 51a/7, *zafer b.-* 206a/13, *zuhûr b.-* 117b/6; *b.-(ı)ma-* 1b/8, 13b/3, 79b/16, 92b/16; *çâre b.-ma-* 255a/20, *mecâl b.-ıma-* 259b/17, *yüz b.-ıma-* 79a/15.

bular: Bunlar. 17a/14, 25a/1, 27b/4, 36a/18, 212a/12.

bulaş-: Musallat olmak, çatmak, sataşmak. 189b/1, 202a/15.

bulaşdur-: Bulaşdurmak. 13a/1, 168b/9, 220b/9.

bulın-: Bulunmak. 3b/12-16, 50a/14, 145b/16, 200a/6; *b.-ma-* 34a/7.

bulıt: Bulut. 5a/8, 5a/18, 92b/17.

buluş-: Buluşmak, karşılaşmak, denk gelmek. 54a/11, 216a3, 255b/10.

buluşdur-: Bir araya gelmelerini sağlamak, bir araya getirmek. 125b/19.

bunca: Bunca. 29a/12, 82b/8, 180b/9, 198a/16, 269b/11.

buncılayın: Bunun gibi, böyle. 20b/6, 28b/11, 36b/18, 164a/13, 249a/1.

bunda: Bunda, burada. 36a/19, 40a/1, 201a/15, 203b/4, 211a/12.

bundan: Bundan. 10b/3, 18b/5, 208a/16, 218b/8, 219b/20.

bunu: Bunu. 1b/5, 22a/2, 28a/14, 30b/14, 76b/16.

bunlar: Bunlar. 2b/10, 25b/19, 33b/19, 36a/15, 229a/19.

buñ: Sıkıntı, felaket, şiddetli ihtiyaç. 169b/3.

buñal-: Bunalmak. 80a/9, 205b/8, 217b/6, 247a/10-11, 260a/2.

bur(ı)n: Burun. 11a/14, 50a/8, 52b/4, 102a/5, 213a/2, *b.+ı domurmağ* 287b/11.

burc: <Ar. Kale burcu, kale çıkıntısı; hisar, kule. 43b/8, 58b/4, 165a/19, 241b/7, 249a/15.

būsītān: <Far. Bahçe. 44a/8-10, 71b/17, 175a/12.

butrak: Bir tür üç köşeli diken gibi olan savaş aracı. 168a/13-14, 168b/18.

buyruk: Emir. 11a/8, 17a/18, 25b/1, 215a/6, 254a/6; *başına b. déril-* 254a/6.

buyur-: Buyurmak, emr etmek. 2a/9, 5b/8, 123a/15, 157b/9, 247b/18.

buyurdıgınlayın: Buyurduğu gibi, emrettiği şekilde. 267b/10.

buyurul-: Buyurulmak, emr olunmak. 9a/8, 9b/1, 26a/19, 85a/6, 262b/17.

bühtān: <Ar. Yalan, iftira. *b. étme-* 85a/1.

bük-: Bükmek. 117a/10.

bünyād: <Ar. Bina, yapı. 6b/7; *b. ét-* 7a/11, 142b/18, 146b/17; *b. eyle-* 20b/10, 175b/16.

bürd: Bir kumaş türü, aba. *b.-i Yemānī* "Yemen yöresine özgü kıyafet" 140a/13-14.

büri-: Örtmek, kapamak, kaplamak, sarmak. 49b/7, 117a/10; *gözlerini kan b.-* 49b/7, 244b/2.

bürüdet: <Ar. Soğukluk. 188b/7, 237a/1.

büt: (bkz. put.) 4a/2, 10b/1, 83a/1, 92a/13, 158a/5.

büthâne: (Bkz. puthâne.) 94a/1-4.

büt-perest: <Far. Puta tapan. 25a/19, 263a/5.

büyük: (Bkz. büyük.) 137b/9.

büyü-: Büyümek. 18b/19, 84b/19, 179b/20, 182b/15.

büyük: Büyük. 16b/16, 22b/8, 36b/18, 140b/17, 158a/3; *b.+den küçükden* 248a/1.

büyürt-: Büyüttü, genişletti. 238a/10.

büyüt-: Büyütmek, genişletmek. 253a/8.

C

cabbār: <Ar. Zorlayan, cebreden. 257a/20.

cāhil: <Ar. Cahil. 95a/4, 194b/6, 220a/16.

cāhiliyyet: <Ar. Hz. Muhammed'den önce Arap yarımadasındaki puta tapma devri. *c. zamānı* 110b/2; *ğayret-i c.* 108b/13; *zamān-ı c.* 46b/17, 84b/15, 189a/10.

cāhillik: <Ar.-T. Cahillik. *c. ét-* 159b/4.

cāiz: <Ar. Dini açıdan uygun olan. 109b/13, 155a/8.

cān: <Far. Can, ruhut, hayat. 17a/19, 129b/6, 130a/5, 261b/3; *c. at-* "çok istemek" 49b/15; *c. cehenneme işmarla-* 35a/9; *c. çekiş-* "Ölmek üzere bulunmak." 36b/14; *c. vér-* "Ölmek" 19a/6, 31a/17, 100b/17, 157a/4; *c. nez'inde yat-* "Can çekişmek." 224a/14; *c.-ı şerīf* 157b/16; *c.-ı-şīrīn* "Ruh" 107b/10; *c.+ına kıy-* "Öldürmek." 43a/12; *c.+ına minnet eyle-* 225a/2; *c.+(lar)ın bağışla-* 73a/6, 129a/9; *öğümde c. baş oynat-* 91a/20.

cānān: <Far. Sevgili, gönül verilen, sevdasına düşülen. 141b/7.

cānbāzlık: Cambazlık. 242b/1.

cānī: <Ar. Katil, cani. 219b/16.

cānib: <Ar. Taraf, cihet, yan. 131b/14, 219b/16.

cān-ver: <Far. Yaratık, hayvan, canlı. 4b/3, 145b/11.

cā' iz: <Ar. (Bkz. cāyiz.) Caiz, dinen uygun olan. *c. dutma-* 80b/15; *c. ol-* 92b/9.

cāriye: <Ar. Para ile satın alınan halayık, hizmetçi kız; harpte esir düşmüş veya odalık olarak alınmış kız. 46a/2, 82b/11, 151b/10, 179a/9, 245a/8.

cāsūs: <Ar. Casus, hafiye. 206b/19, 234b/5, 247a/4, 268b/4; *c. dut-* 54a/13.

cāsūslik (ğ): <Ar.-T. Casusluk, hafiyelik. 54a/12, 247a/4.

cāsūzlık: (Bkz. cāsūslik) 80a/14.

cāyiz: (Bkz. cā' iz.) 96b/19.

cāzū: <Far. Cadı, büyücü. 16a/18, 68a/8, 87b/5, 132b/7.

cāzūlik (ğ): Cadılık, büyücülük. 12a/14, 87b/5.

cebābir: <Ar. Cebr edenler, zorlayıcılar. 201b/6.

cebe: Zırh, zırhlı elbise. 49a/2, 81a/18, 138b/17, 231b/20, 241b/19.

cebhe: <Ar. Yan, yön, taraf. 270b/19.

cebr: <Ar. Zor, zorlama. 112b/11, 153b/7, 201a/5.

cedd: <Ar. Dede, büyük baba. 4a/1, 215b/4, 217a/5, 222a/10, 225a/8.

cefā: <Ar. Eziyet. *c. eyle-* 14a/19; *c.(+lar) ét-* 14b/7, 109a/6-7, 247b/6.

cehd: <Ar. Çaba, gayret *c. ét-* 14a/19, 87b/1, 121b/12, 132a/9; *c. eyle-* 22b/6, 36a/1, 53a/12, 54a/7. *cidd ü c. ét-* 269b/14.

cehennem: <Ar. Cehennem. 2a/15, 34a/5, 115a/8, 217a/13; cān cehenneme ışmarla- 35a/9.

cehennemī: <Ar. Cehennemlik, cehenneme ait. 266b/2; *ehl-i c.* 13a/15.

cehennemlik: <Ar.-T. Cehennemlik, gūnahkar olma. 51b/20, 205b/13-14, 217a/11.

cellād: <Ar. Cellat. 151b/16, 214a/19, 236a/7.

cemāl: <Ar. Yūz gūzelliđi. 105b/7.

cemā' at: <Ar. İnsan toplulukları; bir mezhepten olan topluca halk. 3a/17, 11a/4, 29a/13, 30a/11, 41b/5, 184a/3.

cemī' : <Ar. Cümle, hep, bütūn. 5b/5, 10a/4, 45a/19, 122b/13, 255a/14.

cemî^ç si: Hepsi, tamamı. 30a/19, 49a/15, 56a/11, 63a/19, 167b/4.

cemiyyet: Cemiyet, topluluk. 133a/16.

cem^ç: <Ar. Toplama, yığma. *c. ét-* 70a/13, 85b/4; *c. eyle* 68b/4, 81b/8, 85a/15; *c. ol-* 3a/11, 108a/14, 167b/4, 226a/16.

cenābet: <Ar. Guslü gerektiren durum; henüz gusl etmemiş cünüb olan kimse. 116b/15, 207b/1.

cenāze: <Ar. Cenaze. 241a/1.

ceᅡg: < Far. Savaş, vuruşma. 122a/6, 123a/6, 127b/12; *c. eyle-* 1b/12, 35b/12, 208b/14, 234a/2; *c. ét-* 3a/11, 72b/17, 133a/7; *c.-i sulᅡānī* 141a/17.

cennet: <Ar. Cennet, uçmak. 34b/5, 35b/9, 48a/10, 138a/4; *bahā-yı c.* 136a/15; *ehl-i c.* 266b/3.

cerrāᅡ: <Ar. Cerrah. 156b/19, 181b/14.

cevāb: <Ar. Cevap. *c. vér-* 12b/1-2, 25b/9, 78b/16, 180a/2.

cevāb-nāme: <Ar.-Far. Cevap mektubu. 202a/13.

cevāhir: <Ar. Cevherler, mücevher. 142a/17, 169a/14, 180a/10, 260b/5.

cevān: <Far. Genç, taze delikanlı. 123b/7.

cevher: <Ar. Cevher. 169b/6.

cevherī: <Ar. Kuyumcu. 169b/13.

cevr: <Ar. Eziyet, cefā, haksızlık. 22a/20; *c.+in çek-*193b/9.

cevşen: Örme zırh. 255b/9-10.

cıblak: Çıplak. 105b/1.

cidd: Ciddiyet, bir işi çalışıp gerçekleştirme. *c. ü ceᅡd ét-* 269b/14.

ciger: <Far. Ciğer; yakın akraba. 32b/10, 50a/10, 63a/12, 82b/11; *c. ᅡayna-* "Çok acımak, çok üzölmek." 51a/10; *c. kᅡşe* "Bir kimsenin sevdikleri arasından en kıymetlisi olan için kullanılan ifade" 215b/10, 217b/17.

ciᅡād: <Ar. Din uğruna düşmanlarla savaşma. 22a/18, 158b/12, 202b/14, 203a/15, 234a/12; *c. ét-* 203a/6.

cihān: (Bkz. cihān) 33b/19, 66a/5, 153a/1; *c. halkı* 19a/16; *c.+ı (bunların) gözine tar ét-* "Bir kimseyi çok sıkıntılı bir duruma sokmak." 33b/19, 149b/5.

cihān: <Far. Evren, dünya. 2a/13-15, 221b/1, 227b/9, 242b/18, 263a/8 *c. gözlerine tar gél-* 248a/6.

cihet: <Ar. Yön, yan, taraf. 26b/7, 80a/13, 99b/15, 139a/7.

cihetsüz?: <Ar. Sebepsiz. *c. tutma-* 2a/16.

cimā': <Ar. Cimā, çiftleşme. 151a/19; *c. ét-* 123b/15-16, 124a/8, 151b/2; *c. étme-* 263a/3; *c. eyle-* 4b/17, 151b/4; ; *c. gelme-* 156b/17; *c. sevici* 151a/1.

cimrī: <Far. Soysuz, dilenci, alçak. 63b/4, 91b/3, 140b/7, 168b/5, 208b/16.

cimrīlik (g): <Far.-T. Cimrilik. 168b/13.

cinnī: <Ar. Ecinli, bir cin. 15b/15.

cins: <Ar. Cins, çeşit, tür. 56b/17.

cirāhat: <Ar. Yara. 35a/8-17, 265a/5.

civār: <Ar. Çevre, yöre; yakın yer, yakın komşu. 42b/6, 107a/3, 113b/16.

cizye: <Ar. Müslüman olmayanlardan alınan vergi. 137b/4, 173a/8, 180a/8.

cōmerd: <Far. Cömert, eliaçık. 99b/1, 102a/8, 257b/16.

cōmerdlık (g): <Far.-T. (Bkz. cōmerdlik) Cömertlik. 9a/4.

cōmerdlik (g):(Bkz. cōmerdlık) 93b/15.

cuhūd: <Ar. Çıfıd, Yahudi. 2a/2, 16b/11, 20a/4, 46b/17, 61b/8.

cuhūdī: <Ar.-Far. Yahudilere ait. 197b/4.

custala-: Aramak, araştırmak. 80b/4.

cümle: <Ar. Bütün, hep. 3b/11, 4a/20, 33b/17, 142b/3, 159a/12, 257a/9; *c.+si* 2a/3, 51a/14.

cürm: <Ar. Suç. *c. aldur-* 148b/8.

cür'et: <Ar. Cesaret, atılganlık. *c. ét-* 66b/10; *c. edeme-* 16b/13, 218a/15.

Ç

çābik < çabok: <Peh. Çevik, kıvrak, çabuk. 53b/17.

çābuk: <Far. Çabuk. 63a/2.

çābuk-dest: <Far. Eli çabuk olan, işte pratik olan. 103a/3.

çādır: <Far. Çadır. 33b/15, 80b/15, 119b/20, 142a/18, 218a/1.

çağır-: Bağırarak, haykırmak, seslenmek. 28a/4-7, 36a/7, 43b/9, 50b/5, 177b/20.

çağırış-: Çağırışmak, bağırışmak. 135b/12, 137b/19.

çağırt-: Çağırtmak. 39a/11, 52b/15.

çaķışma-: Birbirini kovalamamak, çarpışmamak. 59b/4.

çal- (I): Kesmek üzere sürmek, kesmek; silmek. 34b/2, 36b/11, 48a/12, 59a/3, 156b/6; 69a/14.

çal- (II): Bir müzik aletini çalıştırmak. 82a/19; *def ç.*- 49a/12; *ķopız ç.*- 268b/13.

çalıcı: Çalgıcı, müzik aleti. 82a/18.

çalın-: Çalınmak. *naķāre zenc ve borı ç.*- 265b/4; *ķabl-ı asāyiş ç.*- 141a/18-19.

çanak (ğ): Çanak, çukurca kap. 39a/5, 106b/20, 179a/10, 180b/4, 184a/1.

çar: Kadınların kullandığı car dediğimiz bedeni saran örtü, çarşaf, car. 64b/17, 119b/16.

çāre: <Far. Çare. 58a/14, 95b/11, 116b/9, 153b/12, 217b/17; *ç. bulma-* 255a/20; *ç. ét-* 162a/19, 259a/13, 269b/5; *ç. eyle-* 115b/8, 153b/15, 259b/5; *ç. ķalma-* 237a/1; *ç. olma-* 36a/2, 43a/5, 209a/11.

çarķ: <Far. Çark, felek. *ç.-ı fēlek* "Talih." 167a/18; *ç.-ı gerdān* "Bu dünya." 167a/15.

çār-nā-çār: <Far. Çaresiz, ister istemez. 145a/7, 163b/15.

çarp-: Çarpmak. 83b/12, 125a/16.

çat-: Karşılaşmak, çarpmak, çarpışmak. 191a/6.

çāvūş: <Far. Çavuş. 147a/7, 165b/13-17, 168b/1.

çebçevre: (Bkz. çepçevre) 106a/7, 129a/14, 168a/15, 180a/14.

çehār-şenbe: <Far. Dördüncü gün, Çarşamba. 113a/20, 113b/19, 232a/16, 257a/7.

çehre: <Far. Çehre, yüz. 63b/14, 166a/9, 254a/7.

çek-: Çekmek; katlanmak; üstlenmek. 36a/12, 46b/2; *aclık ç.*- 183b/4; *ağ ç.*- 22a/7; *ālāylar ç.*- 244a/12; *baş ç.*- 229a/6; *belā ç.*- 36a/12; *bende ç.*- 53b/4; *cevrin ç.*- 193b/9; *çeri*

ç.- 233a/11; *dār-agaca ç.*- 53b/8; *el ç.*- 5b/14, 10b/1, 247a/15; *harbe ç.*- 49b/1; *leşker ç.*- 234a/14, 239b/6, 244a/8; *ķahrını ç.*- 176b/14; *ķara sancaķ ç.*- 254b/16; *ķılıc ç.*- 22a/3, 34a/20, 246a/10; *muşibet ç.*- 14a/17; *peşkeş ç.*- 257a/16; *şafllar ç.*- 33b/17; *şu ç.*- 33a/12; *şikence(ye) ç.*- 239b/10, 251b/10, 260a/14; *yay ç.*- 138b/14; *yelkenlerin ç.*- 191a/8-9; *zahmet(ler) ç.*- 18b/17, 76a/19, 236a/1.

çekil-: Çekilmek. 103b/20, 118a/18, 182a/4, 184b/13; *adı ç.*- 199a/13; *çeri ç.*- 121b/7-8; *dudağı ç.*-213a/3; *şafllar ç.*- 47a/11, 137b/15, 248b/2; *sedd ç.*- 239b/17; *şu ç-me*- 32b/14.

çekirdek (g): Etlı meyvelerin içinde bulunan tohum kısmı. *ķurma ç.+i* 27b/18, 28a/1.

çekiş-: Çekişmek. 31a/3, 174b/19; *beglik ç.*- 202b/11; *bilek ç.*- 171b/9; *cān ç.*- 36b/14; *şu ç.*- 208a/10; *sulţanlıķ ç.*- 219b/10-11.

çend: <Far. Her ne kadar. 131b/10-11.

çepçevre: (Bkz. çebçevre.) Bütün yanlarını kuşatacak biçimde. 33a/3, 56b/9.

çeri: Ordu, asker. 3b/17, 47a/10, 64b/15, 74b/9, 122a/13; *ç. çek-* 136b/16, 202a/16, 264a/8.

çeşme: <Far. Çeşme. 93a/15-16.

çevre: Çevre. 128b/15, 132a/18, 135b/5.

çevür-: Çevirmek. 50a/20, 87a/9, 137b/18, 170b/18, 190a/8; *gürz ç.*-232a/8; *yüz ç.*- 91a/7, 119b/8.

çeyne-: Çiyнемek. 50a/10, 73b/14, 82b/11, 107a/14; *dilin ç.-me* (bkz. dil) 10b/9.

çeynenme-: Çiğnenmemek. 107a/13.

çıbıl: Çıplak. 168b/8.

çıbuķ (ğ): <Far. Çubuk. 3a/4, 105a/7-8-10-11.

çık-: Çıkmak, arttırmak, üstüne koymak. 6b/2, 45b/4, 154b/16, 158b/16, 163a/18; *ç.-a gel-* 13b/11, 154b/10-11; *başa ç.-ama*- "Üstesinden gelememek." 176b/20; *ķaravula ç.*- 176b/3; *minbere-ç.*- 154a/15, 159b/4; *sefere ç.*- 167b/16; *yalan ç.*- 179b/13.

çıkār-: Çıkarmak; meydana koymak, oluşturmak, meydana getirmek. 4b/3, 154b/9, 165b/7, 166a/1, 169b/2; *ad ç.*- "Ün yapmak." 167b/1, 173a/18; *sağ selāmete ç.*- 164b/12.

çıkart-: Çıkartmak. 267b/17; *ç.-ma*- 45b/6; *dil ç.-ma*- 62a/18, 76a/4, 248a/3.

çırağ: <Far. Işık, kandil. *ç.+ı diğlendür-* "kandili söndürmek." 117a/1, 117a/6; *devlet ç.+ı* 254a/13.

çiçek: Çiçek. 145b/13, 145b/14, 145b/15.

çirkîn: <Far. Çirkin. 16b/1.

çoban: <Far. Çoban. 36b/16, 42b/4, 85b/19, 87b/9, 180a/14; *kıoyun ç.+cuğı* 36b/17.

çoğal-: Çoğalmak. 97a/2, 121b/7, 123a/1, 161a/6, 268a/16.

çoğı: Çoğu. 26b/13, 30a/11, 66a/6, 86b/4, 95a/4.

çoğlık: (Bkz. çoklık.) 147b/16.

çok (ğ): Çok 2a/13, 4a/5, 34b/15, 35b/12.

çoklık (ğ): Çokluk, çoğunluk, çok olarak, fazla, kalabalık. 16b/13, 22b/8, 31a/20, 43a/11, 115b/8, 170a/16.

çorakla-: Çorak duruma getirmek, verimsiz duruma getirmek. 136b/18.

çoraklık: Verimsiz ve ıssız durumda. 136b/19.

çök-: Çökmek. 67b/4, 68a/1, 88a/17; *diz ç.-* 50a/18.

çökert-: Çökertmek. *başını ç.-* 232a/8.

çökük: Çökük. 102a/5, 136a/5.

çölmek: Çömlük. *ç. urı kıo-* "Çömleğe, tencereye koymak." 183b/1.

çöz-: Çözmek. 38b/9, 265b/3; *şaçların ç.-* 51a/18.

çözil-: Çözülme. 77a/11.

çukur: Çukur. 65a/18, 174b/14, 217a/14.

çul: <Ar. Çul, kaba kumaş. 108a/7.

çuvāl: <Far. Çuval. 140b/17-18, 183b/15-16-17.

çün: (Bkz. için) 9a/3.

çün: < Far. -dığı zaman, dığında; mademki. 7b/1, 7b/15, 10b/19, 12a/1, 14a/7, 50b/16, 183a/8.

çünkü (I): <Far. Çünkü. 2b/18, 238b/7, 241a/5, 259a/14.

çünkü (II): <Far. -dığı zaman. 5b/8, 6a/8, 147a/4, 241a/2, 242a/18.

çünküm: <Far.-T. -dığı zaman. 60a/3, 145a/19, 210a/12, 248b/11, 251a/13.

çüst: Cüst; Uygun, denk. 239b/1.

D

dād: <Far. Adalet, doğruluk, hak; vergi. 36a/14, 45b/10, 151b/18, 183b/3, 215a/19; *d. al-* 36a/14; *d. ét-* 271b/20 *d. vér-* 149a/17.

dağ: (Bkz. taş.) Dağ. 249a/6; *Şafā d.-ı* 12a/2.

dağıl-: Dağılmak. 245a/17.

dağı: (bkz. dağı) 2a/12, 7b/12.

dağı: Dahi. 1b/4, 2b/2, 5b/4, 6a/1, 7a/3, 26a/4, 31a/1, 35b/12, 40a/20.

dāire: <Ar. Çevre, eşraf. 9b/8.

dal: Dal. 5a/11; *hayzerān d.+ı* 105a/10.

dam: Dam, çatı. 6a/16.

damak (ğ): (Bkz. taşak) 241a/2.

damğa: Mühür. 259b/13.

dāne: <Far. Tane, tohum. 15a/17.

danış-: (Bkz. tanış-) 99b/13, 213b/9.

danışık: (bkz. tanışuk) *d. ét-* 43b/10, 62a/12; *d.+a düş-* 114b/8.

dāniş: <Far. Bilgi, biliş, ilim. 131a/7.

dānişmend: <Far. Bilgili. 144/6, 161b/19, 263a/19.

dānişmendlik (ğ): <Far.-T. Alimlik, bilgelik. 193a/13.

dā' va: <Ar. (Bkz. da' vā) 7b/18.

da' vā: <Ar. Dava, sav, sorun. 226a/16; *d.-yı hilāfet étdür-* 252a/2-3; *d.-yı imāmet ét-* 260a/16; *hilāfet d.+sin eyle-* 238a/17.

da' vet: <Ar. Çağırma, çağrı; ziyafet. 11b/20, 12a/1, 109b/2; *d. ét-* 9a/1, 11a/1, 54b/9; *d. eyle-* 8b/17, 40b/4, 241a/6; *d. kıI-* 210b/15; *d.-i-ḥāş* 11b/18.

da'vī: <Ar. Bir kimsenin hakkını araması. 48a/1, 162b/5; *d. eyle-* 219a/12.

dār: <Far. Darağacı. 53b/9, 253a/19.

dar: Dar. 1b/5.

dār-ağac(ı): <Far.-T. Darağacı. 53b/8, 54a/10, 253a/18, 255a/18; *d.-a. çek-* "İdam etmek." 53b/8; 3b/19; *d.-ı kışāş günü* 104b/17.

darü'n-nedve: <Ar.-Far. Cahiliye döneminde Mekke'de kabîle işlerini görüşmek için yapılmış olan ev. 3b/19.

dāsītān: <Far. Destan. 4b/7, 181a/9.

daş: (Bkz. taş) 7b/10; *d. ur-* 11a/14.

daşra: (Bkz. taşra.) Dışarı. 196b/15.

dāvudī: <Ar. Davud peygamberle ilgili. dāvudī zırh "Davud peygamberin 'Calud' ile yaptığı savaştaki zırh gibi." 231b/19.

daya-: Dayamak, yaslamak. 77b/9, 232a/4.

dayak (ğ): Dayak, destek. *minber d.+ları* 162b/1.

dayanma-: Dayanmamak, katlanmamak; baş edememek. 156b/18, 167b/19.

dāye: <Far. (Bkz. tāye) 89b/9; *d. düş-* 89b/5.

dayıza: Teyze. 89b/9.

dāyim: <Ar. Dā'im, devamlı, sürekli. 4b/9.

dāyimā: <Ar. Daima, sürekli. 182b/4, 212b/15.

dē-: Demek, söylemek. 1b/5, 1b/16, 2a/2, 2a/10, 2b/12, 3a/1, 3b/19; *d.-yü vēr-* 13b/14-15.

dede: Dede. 2b/12, 132b/20, 133a/1, 163a/6, 174b/20, 252a/13.

dédür-: Söyletmek. 72b/20.

dédürd-: Dedirtmek, söyletmek. 148a/16, 214a/17.

def: <Far. Tef. *d. çal-* 49a/12.

define: <Ar. Define. 72b/19.

defn: <Ar. Gömme, gömülme. *d. ét-* 37b/4, 52b/6, 182a/1, 108a/8; *d. étme-* 219a/5-6; *d. étdür-* 219a/5, 267a/18; *d. eyle-* 160b/10.

def: <Ar. Öteye itme, savma, savulma, ortadan kalkma. 33a/20; *d. ét-* 33a/10, 153b/11, 177a/10; *d. édebilme-* 159a/19; *d. édeme-*149a/7; *d. eyle-* 16b/18, 50a/4, 141a/2; *d. ol-* 266a/14; *d. olin-* 16b/18, 152a/8, 267a/16.

def a: <Ar. Defa, kere; birden, aniden. 223b/3; 170b/17.

defter: <Ar. Defter. 101b/6, 115b/19, 264a/9; *d. ét-* 271b/18; *d. eyle-* 144b/14, 168a/7, 179a/11.

defterdār: <Ar.-Far. Bir ilin para işlerini yöneten en üst düzeydeki görevli. 271b/17.

deg-: Değmek, dokunmak; devretmek. 3b/8, 134b/20, 144b/17, 145b/2, 152b/4, 174a/17, 217b/14; *mīrās d.-* 100a/12, 107a/17; *naşīb d.-* 90b/14, 169a/20; *söz d.-* 190b/1; *bir birine d.-meli ol-* 204b/13.

degi(n): Değın, kadar. 218a/19; ...+A *d.* 1b/17, 14a/11, 35a/6, 37a/3.

degirmen: Değirmen; yel değirmeni. 175a/12-14, 175b/8, 181a/8, 191b/4, 204b/10; *d. ögüt-* 240b/9.

degirmenci: Değirmenci. 175b/9-10, 191b/4.

değiş-: Değişmek. 187b/16.

degnek: Değnek. 180a/14, 190a/20, 190b/2; *d. ucı* 168b/1; *d. ur-* 265b/12.

degül: değil. 1b/6, 5a/1, 230a/11, 239a/14, 245a/3.

degürme-: Değirmemek. 85a/9. *ziyān d.-* 226b/5.

dehrī: <Ar. Dünyanın sonsuzluğuna, ruhun bedenle birlikte öldüğüne inanan kimse; çok bilgili kimse. 263a/13.

dek: (Bkz. tek (II)) *d. dur-* "Sessiz durmak, susmak." 207a/13.

dek: Değın, kadar. 2a/3, 34b/2, 151a/13, 233b/10, 248b/14.

del-: Delmek. 117a/6.

delik: Delik. 117a/8.

delikli: Delikli. 27a/2.

delil: <Ar. Delil, kanıt. 104a/4, 167a/13, 193a/15, 193b/2, 254a/17.

delin-: Delinmek. 150b/6.

dellâl: <Ar. Tellâl. 118a/12.

delü: Deli, çılgın, çıldırmış. 8a/2, 15a/6, 16b/2, 114b/20; *d. ol-* 8a/1-19, 9b/4, 267b/6.

delür-: Delirmek. 37b/15.

dem: <Far. Soluk, nefes. 253a/12; *d. dem* "zaman zaman" 106b/20.

demren: Okun ucuna geçirilen kemik veya demir parça. 236a/5.

demür: Demir. 6b/10, 45a/8, 48b/16, 81a/19, 89a/8.

demürcilik: Demircilik. 142a/7, 181a/6.

deng: Yük hayvanlarının sağ ve soluna konulan iki yük parçasından her biri. 142a/18.

dênîl-: (Bkz. dênîl-). 2a/17, 79a/17, 138a/16, 262b/16.

deñe-: Denemek, sınamak. 260b/2.

dênîl-: Denilmek, söylenmek, bir şeyin başka bir kimse tarafından söylenmesi. 4a/6, 9a/9, 33b/1, 37b/16, 225a/11.

deñiz: Deniz. 7a/16, 26a/10, 172b/8, 176a/14, 188a/18; *d. kenârî* 22b/5-6.

deñlü: Kadar, denli. 2a/18, 4a/9, 121b/8, 205a/5.

dep-: Tepmek. 121b/13, 128b/19, 141a/14, 260a/2.

depe: (Bkz. tepe) Tepe; üst nokta; kafanın üst kısmı. 24b/17, 32b/17, 35a/6, 48a/20, 249a/5.

depecük: Tepecik. 46b/17.

depele-: Öldürmek. 1b/8, 13a/14, 35b/20, 73a/3, 233a/18.

depelen-: Öldürülmek. 128b/13, 129b/3, 222a/6, 257a/19.

depelendür-: Öldürtmek. 219a/20.

depeletdür-: Öldürtmek. 265b/14.

depere: Tepesine. 34b/1, 157a/4, 218a/11, 231b/17, 250b/19.

depred-: (Bkz. depret-) 153a/19; *d.-me-* "Kımıldatmamak, hareket ettirmemek." 153a/19.

depren-: Harekete gelme, kımıldanmak, sarsılmak. 143b/12, 186a/17, 209b/20.

depret-: Hareket ettirmek, yerinden oynatmak, kınıldatmak. 153a/19, 169a/4; *d.-me-* 6a/11, 71b/13, 176b/20.

depser-: (Dil, dudak, yara, meyva hakkında) Tepsermek, kuruyup buruşmak. 106b/12.

der: Ter. 107b/10.

dér-: Toplamak. 137a/12, 167b/11, 216b/1; *d.-eme-*167b/11.

derbend: <Far. Sınır, sınır kapısı; geçit, dar boğaz. 164b/1, 173a/14, 184a/11, 230a/14, 268a/15.

derd: dert. 50b/8.

dere: Dere. 38a/9, 87b/17, 132a/8, 136a/4, 229a/17.

derhâl: <Far.-Ar. Hemen, derhal. 22a/8, 232a/10.

deri: Deri. 90b/9, 205a/20.

dêril-: 1. Toplanmak. 6b/13, 51a/13, 117a/16, 200a/2, 254a/6. 2. Yaşamak, ömür sürmek; geçinmek. 46a/12, 58a/6, 266b/2.

derle-: Derlemek, bir araya getirmek. 115b/19.

dermân: <Far. Derman, çare. *d. eyle-* 70a/16-17.

dermânsuz: <Far.-T. Dermansız, güçsüz. 183a/11.

dérne-: Derlemek, toplamak. 241b/2.

dérnek (g): Toplanma; toplama, bir araya getirme. *d. ét-* 211a/17; *d. eyle-* 85b/7, 153a/3; *d. ol-* 57b/1, 178b/6; *d.+i yêri* "Toplanma yeri." 42a/19.

dérneşmedin: Toplanmadan, yığılmadan. 63a/19.

dernî^c: (?) *d. étme-* 90a/19; *d. eyle-* 109a/10.

dervāze: <Far. Kale kapısı, şehir kapısı. 118b/4.

dervîş: <Far. Derviş. 9b/19, 10a/1, 41a/15, 46b/17, 190a/2.

dervîşrek: <Far.-T. Daha derviş. 180b/16.

deryā: <Far. Deniz. 169a/7.

desika: <Ar. Ağzına kadar dolu. 145b/6.

destān: <Far. (Bkz. dāsītān) *d. ol-* 47a/17.

destār: <Far. Sarık, tülbent. 45a/11, 103a/20, 160b/3-4-5.

dest-ḥatt: <Ar.-Far. Elyazısı. 69a/18, 100b/12, 213b/13-14.

dest-māl: <Far. Elbezi, el havlusu. 270b/19.

destūr: <Far. İzin, müsade. 7b/4, 67b/7, 131b/2, 165a/4; *d. al-* 102b/14; *d. alma-* 164a/6; *d. dile-* 74b/4-5, 161a/3; *d. iste-* 86a/17, 146a/3, 146b/9; *d. ol-* 16b/8; *d. vēr-* 35b/6, 81a/7, 115a/18, 155a/19, 190b/11.

destūrlan-: <Far.-T. Kendisine izin verilmek. 257b/10.

destürsuz: <Far.-T. İzinsiz. 47a/3, 81a/1, 164a/13-14.

dev(i)r: <Ar. Devir, felek, döngü, dönme. 177a/3, *d. ét-* 263a/1; *d.-i felek* 254a/12.

devānik: Abbasi halifelerinden Ebū Cafer Mansur'un hasisliğinden bir şeyi "dānik:en ufak şey, mangır"a kadar hesap etmek adeti olduğundan kendisine verilen lakab. 257b/20, 258a/8.

deve: Deve. 4b/9, 5a/17, 12a/20, 21a/16, 50a/13; *d. güt-* 62b/19.

deveci: Deveci. 67b/12, 64b/11, 100b/13.

devlet: <Ar. Devlet teşkilatı; mutluluk, talih. 103a/13, 112a/20, 119a/12, 159a/5, 172a/17; *eyyām-ı d.* 240b/14.

devletlerlik: Devletlik, iktidar sahibi olmak. 172a/18.

devletlü: Devletli, mübarek, talihi açık olan. 110a/9, 161b/8.

devşir-: Derlemek, toplamak, bir araya getirmek. 45b/13, 235b/1, 252a/6.

devşür-: Derlemek, toplamak, toparlamak. 138b/2, 139b/17, 154b/20, 163a/18, 219a/8; *d.-ivér-* 74b/14.

dımaşkī: <Ar. Şam'a ait olan, Şam'la ilgili. *d. tolğa* 60b/2, 81a/18.

dıraḥt: <Far. Ağaç. 5a/9.

dıraḥtistān: <Far. Ağaçlık, ormanlık alan. 268a/15.

dırnaḳ (ğ): Tırnak. 35a/6.

dībā: <Far. Renkli dokuma motiflerlesüslü lüks bir çeşitipek kumaş, canfes kumaş. 4b/4.

dihkān: <Ar. Çiftçi, köylü. 137a/1-2.

dik-: Dikmek; tayin etmek, atamak. 6b/18, 82a/2, 150b/7, 168a/13.

diken: Diken. 12a/9.

dikil-: 1. Dikilmek, ayakta durmak; nasb olunmak, tayin edilmek. 47a/14, 51a/13, 82a/7, 145b/7, 168b/3. 2. Dikiş yapılmak. 113b/12, 145b/7.

dil: Dil; lisan. 50a/9, 142a/6, 166a/1, 217b/16; *d. çıkartma-* "Söz söylememek." 62a/18, 248a/3; *d. kes-* "Bahsi kapanmak, sesi kesilmek." 265b/14; *d. uzat-* "Bir kimse veya bir şey için kötü söylemek." 25b/6; *d. vér-* "Konuşma yetisi olmayan varlığa bu yetiyi vermek, konuşmasını sağlamak." 73b/18; *d.+e gel-* "konuşmaya, söylemeye başlamak" 13b/12; *d.+i ağır ol-*"Dili peltekleşmek" 106b/12; *d.+i dutıl-* "Konuşamamak" 224a/14; *d.+i şamağı depser-* "Çok susamak, susuz kalmak."106b/12; *d.+in çeyne-*"Sözü ağızda gevelemek, tevil için uğraşmak."10b/9; *d.+ü toprak ol-* 66b/14; *d.+ünjden ko-* 208b/15.

dile-: Dilemek. 3b/18, 4b/5, 10a/5, 31b/14, 34a/4, 169a/8.

dilek: Dilek, istek, arzu. *d. ét-* 40a/20; *d. étdür-* 39b/6; *d. eyle-* 142b/3, 150b/13, 259b/8.

dilenci: Dilenci. 148b/6.

dillü: Dilli. 16a/20.

dilsüz: Dilsiz. 68a/17.

dimāg: <Ar. Beyin, akıl, şuur. 44a/7, 208b/20, 265b/6.

dimānī: Yemenī, Yemene ait bir kumaş türü. 113b/12.

dīn: <Ar. Din. 9a/4, 74b/18, 172a/17; *d.+e gir-* "Herhangi bir dine inanmak." 12b/14; *d.+e oqr-* "Dine davet etmek." 10a/7, 11a/8; *d.-i İslām* 10b/4; *d.-i resūli* 9b/16; *aḥkām-ı d.* 15b/17; *emīr-i d.* 190a/18; *eşār-ı d.* 109b/18; *ilm-i d.* 112b/1.

diñ-: Sakin olmak, susmak, sukūt etmek. 6b/4.

diñle-: Dinlemek. 18a/4, 22a/15, 96a/16; *söz d.-* 68a/18, 172a/14.

diñlen-: Dinlenmek. 9a/6, 144b/19, 208a/19, 233a/9.

diñlendür-: Dinlendirmek. 143a/20; *çırağı d.-* 117a/6.

dip (b): Dip. 5a/10, 23b/12, 32b/19, 51a/14, 262b/1.

direk (g): Direk. 75a/20, 108b/20, 145a/15, 203b/18.

diretme-: Diretmemek. 5b/20.

diri:Diri. 6a/5, 36b/4, 51a/5, 111b/7, 156a/11; *d. ka-* 88a/13; *d. koy-* 36a/16; *d. ol-* "Yaşamak,hayat sürmek" 6a/1, 36a/1, 158a/8.

dirig: <Far. Esirgeme; eyvah, yazık; men' etme, önleme. *d. etme-* "Kayıtsız kalmamak." 18b/13.

diriga: <Far. Yazık, eyvahlar olsun! 126a/13, 141b/4.

diril-: 1. Yeniden can bulmak. 51a/14, 263a/10. 2. Yaşamak, ömür sürmek. 18b/19, 46a/12, 71a/12, 91a/1, 96b/6, 99a/17, 183a/3, 192b/20.

dirilik (g): Diri olma, hayatta olma. 14b/11, 19a/18, 113b/3.

dirnik (g): Birikim, mal varlığı, bir kimsenin yaptığı maddiği birikimi. 58b/15.

diş: Diş. 49b/5, 87b/6, 102a/6, 107a/15, 213a/3.

dişi: Dişi, bayan. 179a/8, 234b/14.

ditre-: Titremek. 8b/3, 66b/4, 130b/10; *elleri ayakları d.-* "Heyecanlanmak." 59b/17; *kıolları d.-* "Çok heyecanlanıp korkmak." 51a/14.

dīvān: <Ar. Yüksek düzeydeki devlet adamlarının kurduğu büyük meclis. 71a/14, 83b/2, 105b/13, 271a/20; *d. etdürme-* 260a/5; *aşhāb-ı d.* 271b/16; *ehl-i d.* 271b/12.

dīvāne: <Far. Deli. 11b/4, 154a/5.

dīvār: <Far. Duvar. 6a/15, 6b/2, 55b/2, 72a/8, 165b/14.

divit: <Ar. Divit. 69a/8.

diyānet: <Ar. Din. 179b/7, 180a/2.

diyār: <Ar. Memleket, ülke. 34a/7, 146b/13, 191b/11, 215b/5; *d.-i'Arab* 23a/10; *d.-i Magrib* 188a/2; *terk-i d. et-* 75a/15.

diyēt: <Ar. Kan bahası, kefare. 21b/6, 33b/3, 55a/16, 82b/5, 187b/9.

diz: Diz. 35a/17, 50a/4, 132a/12; *d. çök-* 50a/18; *d.+i üzerine gel-*18a/10, 168b/10; *d.+i üstine otur-* 50a/4-5, 166a/17.

diz-: Dizmek, sıralamak. *ipe d.-* 50a/9.

dizil-: Dizilmek. 67b/20.

dizlik: Dizlik. 145b/8.

doğancı: Avcı doğan yetiştiren veya doğanla avlanan kimse. 174a/10.

doğra-: Doğramak. 145b/20.

doğru: Doğru. 43b/14-15, 203a/8.

doğın-: (Bkz. toğun-) 23a/12, 28a/13, 49b/20, 50b/5, 105b/7.

dol-: (Bkz. toł-) Dolmak. 40b/17.

dolan-: (Bkz. tołan-) Dolanmak, dolaşmak, etrafında dönmek; gezinmek; karışmak. 8b/3, 105b/3, 116b/20.

domur-: Burnu kanamak. *burnı d.* 187b/11.

don: (Bkz. ton) Elbise, kılık, kıyafet. 30b/20.

donat-: (Bkz. tonat-) Donatmak, süslemek, bezemek; bir nesnenin işlerliğini sağlamak adına gerekli unsurları temin etmek, eklemek. 198b/4.

döst: <Far. Dost. 10a/15, 43b/1, 61a/14, 179b/10, 193b/16; *d. edin-* 104b/15; *d.+ına dost düşmenine düşmen ol-* 252a/3.

döstlük: Dostluk. 5b/16, 9b/5, 19a/16, 53a/11; *d. ét-* 13a/7, 222b/18.

doy-: (bkz. toy-) 93a/17.

doyum: (bkz. toyum) *d. ol-* 245a/20; *d. olma-* 22b/16.

dög-: Dövmek; ezmek; davul gibi vurmalı çalgıların çalınması. 13b/4, 17b/8, 32a/17, 139a/6, 154b/10, 203b/6.

dögil-: (Davul gibi şeyler) Çalınmak, yüksek ses çıkarmak; ezilmek. 77a/11, 203b/15, 222a/7.

dök-: Dökmek, boşaltmak. 14b/8, 50a/5, 83a/2, 131a/18, 166a/11; *kan(ların) d.-* 25a/16, 263a/3; *şu d.mek* "Tuvalet ihtiyacını görmek." 45a/11.

dökdür-: Döktürmek. 267a/16.

dökil-: Dökülmek, akıtılmak, boşaltmak. 131a/20, 187a/15, 248b/8, 267a/13; *kan d.-* "Savaş yapılmak, birilerinin öldürmek." 225a/8; *ayağına d.-* 247a/16.

dökkit-: Döktürmek, attırmak. *oğ d.-* 165b/2.

dön-: Dönmek, gidiş yönünün ters istikametine yönelmek. 3b/12, 7b/9, 22a/14, 42a/13, 46b/10.

döndür-: Döndürmek, çevirmek. 14a/6, 58a/13, 137b/17, 141a/18, 142a/2; *yüz d.* "Gösterdiği ilgiyi kesmek." 139a/5.

dördinci: Dördüncü. 6a/4, 121a/12.

dört (d): Dört. 226a/16; *d. biñ üç yüz* 1b/17; *d. biñ* 29b/3, 216a/20.

döşe-: Döşemek, sermek. 7a/1, 12a/9, 114a/2, 238b/13.

döşek (g): döşek, yatak. 2b/15, 21b/15, 78b/18, 107a/12, 260b/10; *eyyām-ı d.+de* "bir hastanın yatakta geçirdiği nekahat süresi, geçen zaman"187b/7.

döşen-: Döşenmek. 260b/10, 270b/18.

döşetdür-: Döşetdürmek. 145b/15.

döyme-: Dayanamamak, katlanamamak. 146b/15, 163b/2.

dudağ (ğ): Dudak. *d.+ı çekil-* 213a/3.

dudî: <Ar. Kurda, böceğe ait. 261b/19.

dudsak: (Bkz. dutsak) 259a/3.

du‘ā: <Ar. Dua. 111b/13, 165a/8, 169a/7, 200b/3; *d. ét-* 11a/20; *d. eyle-* 31a/17, 40b/20, 50a/1, 260b/11; *d. kııl-* 271a/19; *d. kıılın-* 271a/9; *d.-yı firāvan* 271b/10.

dur-: (bkz. tur-) 5b/20, 6b/4, 7a/20, 34b/7; *d.-ı gel-* "Ayağa kalkmak" 22a/3, 30b/14, 88b/7, 226b/7, 254b/12; *d.+u gel-* 31b/4.

durgur-: Durdurmak; ayakta tutmak. 57a/15, 81a/12, 85b/10, 103a/1, 207b/3.

duruş-: Mücadele etmek. 31b/13, 85b/12, 116b/7, 120a/1, 204a/6.

duş: Rast gelmek, karşılaşmak. 187b/8; *d. ét-* 30a/20; *d. gel-* 6b/7, 36b/6; *d. ol-* 28a/20, 36a/7, 41a/6, 49a/15, 247a/3.

duşlîğ: Hızasında, sırasında, ... denk geldiği noktada. 146b/7.

dut-: Tutmak, yakalamak; tarafında olmak; zabt etmek. 5b/14, 8a/4, 39b/7, 50a/13, 260a/9; *ağzuñ d.*-87b/6; *artuğ d.*- 13b/17; *avurda d.*- 97b/5; *başı ağrısı d.*- 104a/10; *cā‘iz d.*- 80b/15, *fāl d.-up dur-* 19b/11; *fitne d.*- 265a/9; *dīn d.*- 74b/18; *göz d.*- 153a/1; 8b/18; *hor d.*- 192b/5; *hōş d.*- 193a/10; *ısıtma d.*- 104a/17; *iğlīmler d.*-154b/1; *kirāya dut-*

7b/3; *kuḷaḫ d.*- 68a/17; *kuḷavuz d.*- 22a/9; *kuvvvet d.*- 120a/3; *ma'zūr d.*- 36a/2; *muḫarrer d.*- 262b/12; *oruç d.*- 26a/9; *pinhān d.*- 11a/10; *şaf d.*-127b/9-10; *söz(in) d.*- 14b/15; *ümīd d.*- 120a/4; *yas d.* 37b/19; *yér d.*- 7b/20; *yolın d.*- 22a/5; *yurt d.*- 56b/18; *yüz-d.*- "Yönelmek" 25a/13; *yüzün göge d.*- 91b/13.

dū-tā yayı (?): Çift kirişli yay. 216b/11.

duṭıl-: Tutulmak; bir şeye inanmak, inanarak ardından gitmek. 39a/1, 53b/4, 74b/18, 172b/13, 224a/14; *gün d.*- "Hava kararmak, güneş gitmek." 162a/20.

duṭsaḫ: Tutsak, esir. 38a/10, 88b/6, 259a/5, 261a/2.

duṭu: Esir, tutuklu, mahkum. 252b/7; *d. ol-* 40a/18.

duṭuş-: Tutuşmak, vuruşmak. 119b/12, 220b/9.

duy-: Duymak. 11a/4, 17a/12, 44a/4, 216b/8, 231a/5.

duyurma-: Duyurmamak. 19a/20.

duz: Tuz. *d. etmek ye-* "Birbirine hakkı geçmek, dost olmak." 61a/14.

dügün: Düğün. 75b/13; *d. et-* 75b/12.

dükeli: Hep, hepsi, herkes. 4b/5, 6b/18, 13b/17, 22a/15, 30b/7, 41b/4.

dükelü: (Bkz. dükeli) 9b/11.

düken-: Tükenmek, bitmek. 76a/18.

dükkān: <Ar. Dükkan. 81b/9, 183b/14.

dülbend: <Far. Tülbend. 13b/5, 148a/16, 196b/3, 240b/6, 270a/19.

düleği: Erte. *d. +si yıl* "ertesi yıl" 194b/12-13.

dülger: <Far. Yapıların kaba ağaç işlerini yapan kimse. 7a/8-9-13-19, 7b/7.

dülgerlik: <Far.-T. Dülgerlik, yapıların kaba ağaç işlerini yapanların zanaatı. 181a/5.

dümdār: <Far. Ordunun arkasını tutan kuvvet, artçı. 64b/14.

dün: Gece. 10b/2, 21b/15, 32b/14, 154b/10, 223b/15; *d. başkını* 44b/9, 58b/17, 118b/10, 204b/8; *d. buçuğu* "Gece yarısı" 259b/19, 259b/20-260a/1; *d.-yarısı* 21b/17, 38b/7; *d. yarısı* 39a/18; *d.-gün* "Gece-gündüz" 71b/3; *d.+i günü* "Gece gündüz, geceli gündüzlü." 141b/12.

dünyâ: <Ar. Dünya, alem. 146a/11, 147a/8, 159a/8, 174b/12, 254a/16; *d. gel-* 20a/1; *d.+dan git-* "Ölmek." 150b/13.

dürlü: Türlü. 30b/3, 229b/14, 254b/20, 259b/20; *d. dürlü* 57a/10, 145a/12, 145b/13, 263b/1.

dürt-: Dürtmek; ilaç ve benzeri şeyleri, kokuları sürmek; (hayvanlar için kullanılırsa) gagalamak. 5b/10, 117a/9, 168b/1, 197b/10, 219b/15.

dürüst: <Far. Dürüst, doğru. 8b/15, 69b/4, 81a/1, 92a/15, 175a/5; *d. ol-* 97a/10, 161b/5, 207a/5; *hīlesi d. ol-* "Hilesi ortaya çıkmak." 207a/5.

dürüş-: (Bkz. duruş-) 123a/11.

düş-: Düşmek; varmak, ulaşmak; şehit olmak, ölmek. 4b/6, 41a/7, 48a/13, 50a/15, 169a/3, 170b/17. *ardına d.-* 175b/19; *hamiyyete d.-* 164a/5; *hātırına d.-* 181b/13; *helāk d.-* 209a/18; *gayrete d.-* 210a/4; *göñüllerine korhu d.-* 192a/7; *süst d.-* 199b/20; *tarlığa d.-* 10a/1; *tasaya d.-* 205a/12; *toprağa d.-* 201a/13; *zâ'if d.-* 211b/6.

düş: Rüya. 8a/3, 28a/9, 174b/17.

düşenbe: <Far. Salı günü. 8a/12, 107a/8, 107b/12, 113a/19, 182a/5.

düşil-: Yola düşülmek; bir işin gerçekleşmesi için gayretlenilmek, harekete geçilmek. 240a/4.

düşmān: (Bkz. düşmen.) 215b/1. *d. edin-* 192b/1.

düşmen: <Far. (Bkz. düşmān.) Düşman. 1b/12, 8b/11, 31b/10, 163a/17.

düşmenlik: <Far.-T. Düşmanlık. 12a/9; *d.+de koy-* 19a/18.

düşür-: Avlamak, vurup yere sermek. 34b/3, 198b/13, 205b/2, 254b/8; *göñline d.-* 193b/5; *tānışığa d.-* 184b/2.

dütsi: Tütsü. *d. ét-* 29a/20.

dütün: Tütün. 247a/14; *d. eyle-* 247a/14.

düz: Düz. 177b/4.

düz-: Yapmak, meydana getirmek; hazırlamak; düzeltmek. 6b/10, 92b/12, 181a/6, 228a/10, 263a/17-19; *arrādele d.-* 228a/10; *şaff d.-* 34a/2.

düzdür-: Yaptırmak. 75a/20.

düzenlik (g): Rahat, asayiş, dirlik, intizam. 184b/14; *d.+i olma-* 61a/9.

düzet-: Yoluna koyma, tanzim etmek, tertip etmek; düzeltmek, tesviye etmek. 141b/11, 142a/4-5, 181a/9.

düzil-: Tertip, tanzim olunmak, hazırlanmak, dizilmek, sıralanmak. 145b/11, 196a/17.

E

ebā: <Ar. Atalar, ceddler. 2b/1.

ebleh: <Ar. Akılsız, bön, ahmak. 263a/2.

ebsem: (Bkz. epsem) *e. ol-* 100a/2, 106a/8, 109a/4.

ebyāt: <Ar. İki mısradan meydana gelen manzum sözler. 10b/18.

ec(i)l: <Ar. -den dolayı, -dığı için. 178a/10.

ecdād: <Ar. Dedeler, atalar. 2b/1, 239a/19.

ecel: <Ar. Ecel. 48a/4, 106b/2, 107a/4, 146a/15, 133b/13; *e. yaşadığına düş-* 269b/1-2; *e. yaşadığında yat-* 252b/12; *e. yetiş-* 240b/18, 251b/6, 255b/17.

edā(?): <Ar. Ödemek, yerine ulaştırmak. *e. ét-* 190a/4, *e. eyle-* 190a/19.

edeb: <Ar. İyi terbiye. 9a/5, 68a/1, 140b/8, 182b/16; *e. ehli* "Terbiye sahibi" 182b/14-15, 254a/4; *e. ét-* 162b/4.

edebüsüz: <Ar.-T. Terbiyesiz, edepsiz. 68a/12.

edebüsüzlük: <Ar.-T. Edepsizlik, terbiyesizlik. *e. ét-* 90a/7; *e. eyle-* 90a/17, 168b/4.

efendi: <Yun. Buyruğu yürüyen, sözü geçen kimse. 179b/20, 181a/3, 260b/18.

efzāl: <Ar. Faziletli; en ālā, üstün. 96b/6, 109a/1, 208b/7.

eg-: Eğmek. 44a/7

eger: <Far. Eğer. 2a/14, 2b/16, 4b/2, 28a/7, 41b/2, 49a/15.

egerçi: <Far. Her ne kadar; ise de 11a/10, 58a/9, 97b/16, 222a/11, 264a/6.

egil-: Eğilmek. 37b/13, 62b/2, 80b/19.

egin: Eyin, sırt; vücut, beden. 175b/10, 175b/11, 218b/17.

egirt-: Kuşatmak, sarmak. 58b/8, 72a/2.

egle-: Eğlemek, oyalamak. 196b/11, 186a/12, 196b/11, 204b/5, 229a/1.

eglen- : Oyalanmak. 29b/14, 64b/15, 74b/15, 99a/14, 126a/20, 224a/5.

egri: Eğri, yamuk. 197a/8.

ehādīs: <Ar. Hadisler. 234a/13.

ehl: <Ar. Sahip, malik; usta, kabiliyetli; karı-kocadan her biri. 202b/1, 204b/2, 121b/19; *e.-i beyt* 225a/6, 227a/19; *e.-i cehennemī* 13a/15; *e.-i kalem* "Yazı işleriyle uğraşan." 259a/8; *e.-i riyāset* 4a/18; *e.-i velāyet* 4a/18; *şāib-i e.+ü'l-cennet* 217a/1; *e. ü 'ayāl* "Çoluk çocuk, tüm aile." 25b/13, 222a/6, 238a/20.

ekābir: <Ar. Rütbece, görgü ve faziletçe büyük olanlar, devlet ricāli. *e.-i-aşhāb* 114b/19.

ekāsire: <Ar. Kisralar, Pers hükümdarları. 163a/6.

ekincük (g): Az miktarda olan ya da henüz gelişmemiş olan ekin. 131b/1.

ekinek: Ekilecek yer, tarla. 212a/9.

ekinlik: Ekinlik. 43a/10, 175a/5.

ekşer: <Ar. Ekser, daha ziyade. 9a/15, 79a/18, 185a/18, 253b/8, 261b/19.

ekşerī: <Ar.-Far. Çok defa, çoğunlukla. 88b/5, 114b/9, 237b/18.

eksil-: Eksilmek, azalmak. 10a/3, 12a/14.

eksük (g): Eksik. 22a/4; *e. ét-* 170a/3; *e. eyle-* 118a/13; *e. olma-* 30b/20, 223b/2, 261b/17, 265a/10.

eksüksüz: Eksiksiz, tam. 32b/10, 166a/19, 260b/12.

ekşit-: Ekşitmek. *yüzün e.-* "Olumsuz bir durum karşısında yüzünü buruşturmak." 108b/3.

el: (I) El; sahiplik, mülkiyet. 1b/14, 5a/5, 6a/12; *e. bir ét-* "Anlaşmak, birlikte iş yapmak." 255b/2; *e. çek-* 144a/3; *e. ur-* "el sürmek, dokunmak." 12a/14; *e. şun-* 49a/7; *e. uzat-* 13a/4, 32b/18, 227a/5; *e. uzadur ol-* 21a/7; *e. çek-* "Vazgeçmek." 10b/1, 12a/5; *e.+den gel-* "Mümkün olmak" 186a/18 *e.+e vér-* 19a/3, 231a/6; *e.+e al-* " Bir şeyi incelemeye araştırmaya başlamak." 42a/14; *e.+e gir-* "Yakalamak, ele geçirmek." 22b/2, 25a/7, 36a/6, 202a/2; *e.+e getir-* 22b/6 ;*e.+den çık-* 267a/1; *e.+i boşan-* "Elinden çıkmak, eli gevşemek." 53b/5; *e.+in kırıt-* 14a/15; *e.+inden gel-* "Çare bulabilecek kudrette ve yetide olmak." 259b/4; *e. bir-ét-* "Yapılacak işte birlik olmak; el birliği yapmak; birleşmek; ittifak etmek." 42a/15; *e. altından* "Gizliden, gizli olarak" 116a/16.

el: (II) Yabancı. 243a/3.

ël: İl, memleket. 21a/17, 44a/4, 143a/17, 159a/12.

elbetde: (Bkz. elbette.) 222b/3.

elbette: <Ar. Mutlaka, eninde sonunda. 19a/2, 20b/2, 28b/20, 50a/5.

elçi: Elçi. 4a/17, 71a/12, 132b/16, 230b/6, 264b/15.

elçü: (Bkz. elçi.) 71b/7, 75a/17, 117b/16, 155b/7, 250a/17.

elçülük (g): Elçilik. 8b/14, 76b/14.

el-ḥamdi'llāh: <Ar. Şükür, şükürler olsun! 34b/9, 37a/14, 91a/12, 217a/9, 219a/13.

el-ḥāşıl: <Ar. Sözün kısası, netice itibariyle. 130b/9.

elik-: Utanmak; bunalmak, sıkılmak; mahzun olmak. 84b/16, 150b/8, 227b/12.

elli: Elli sayısı. 2a/5, 26a/16, 245a/8; *e. dört* 237b/19; *e. üç* 34a/19; *toğuz yüz e.* 32b/4.

el-māzī lā yüzker: <Ar. "Geçmiş zaman zikr olunmaz" 226b/16.

elvān: <Far. Rengarenk; nevirler, çeşit. 127b/1.

em(i)r: <Ar. Emir, buyruk. 260b/18; *e. ét-* 38a/4; *e. eyle-* 22a/7, 38a/14, 162b/15; *e. olun-* 22a/18; *āḥirü'l-e.* 159b/16, 252a/7.

em-: Emmek. 3a/1-4, 43b/1, 217b/18.

emān: <Ar. Eminlik, korkusuzluk. 261a/2.

emānet: <Ar. Emanet. 6a/4, 16a/2, 78a/11, 106a/17; *e. vēr-* 169b/3.

emçek (g): Meme, emzik. 180b/3.

emîn: <Ar. İnanılır, güvenilir; emniyetli. 12a/3, 160b/19, 198b/8, 223b/20, 266a/15; *e. kııl-* 184a/4; *e. ol-* "İnanmak, güvenmek." 24b/19, 40b/6, 170a/14.

emînlik: < Ar.-T. Doğruluk, güvenilirlik. 5a/4, 6a/5, 259b/6; *e. ét-* 203a/7.

emîr: < Ar. Bir kavmin, bir şehrin başı, beği. 38b/5, 71b/19, 88b/19; *e. dik-* 1b/2; *e. edin-* 223a/16; *e. ét-* 102b/9, 114b/18, 231a/4; *e. eyle-* 54b/12, 86a/5, 90a/11; *e. kııl-* 77a/6, 91b/16; *e.-i 'alem* 126b/19; *e.-i dîn* 190a/18; *e.-i ḥacc* "Hacılar kafilesine reislik etmekle görevli kişi." 96a/4; *vezîr-i e.* 256a/14.

emîrlik: < Ar.-T. Beğlik, emirlik. *e. eyle-* 268a/2.

emr-i ma' rûf ve nehy-i münker: < Ar. İyiliği emretmek ve kötülükten men etmek. 193b/6.

emşâl: <Ar. Örnek, benzer. 163a/3.

emzür-: Emzirmek. 85b/1, 85b/2.

en: En. 59b/9.

enām: <Ar. Halk, insanlar. 271a/14.

encide: <Ar. En yüksek yer, yüksek yerler. 226a/18.

encir: <Far. İncir. 254b/3.

endām: <Far. Vücut, beden, boy. 73a/1, 160b/6.

endāze: <Far. Altmış santimetrelilik bir ölçü, ölçek. *hadden aşmak e.-den geç*-13a/2.

endişe: <Far. Kaygı, vesvese. 9b/3, 10a/11, 58b/2, 78a/15; *e.(ler) ét-* 129a/7; *e. eyle-* 66b/13.

endişelen-: <Far.-T. Endişelenmek. 126b/3, 128b/14, 129a/6.

enşārī: <Ar. Ensardan olan kimse. 54a/6, 90b/15, 91b/6, 108b/15, 111b/14.

enseb: <Ar. Daha uygun, münasip. 112a/10.

eñse: Ense. 102a/7, 187a/16.

epsem: Sessiz, ses çıkarmayan, susan. 45b/2, 87b/6, 217a/8, 218b/16, 237b/2; *e. ol-* "Susmak." 36a/15, 45b/2, 141a/2, 151b/18, 189a/18.

ér-: Erişmek, yetişmek, ulaşmak. 49a/2, 88a/10; *düşmen eli é.-me-* 215b/5; *fürşat é.-* 38a/11; *zevāle é.-* 254a/17

er: Koca, zevç; yiğit, kahraman, asker; sahip. 3a/6, 4b/20, 28b/5-8, 141b/15, 203b/16; *e. gör-* "Daha önce başından evlilik geçmiş." 99a/7; *e.+e vér-* "Kocaya vermek, evlendirmek." 84b/19; *e.+den kal-* "Dul olmak." 20a/9.

eren: Erkek, yiğit, kahraman. 4b/10, 6a/19, 10a/6, 202a/15; *e.+ler mertebesi* 57b/12.

érgür-: Ulaştırmak, eriştirmek. 9a/7, 34b/4, 106a/10; *hāṭā é.-* 261a/12; *kemāle é.-* 98a/14; *ziyān é.-* 242a/8.

ériş-: Yetişmek, ulaşmak, varılacak yere hedefe varmak. 21b/17, 28a/7, 30a/5, 50b/9, 100b/15.

erkān: <Ar. Bir topluluğun ileri gelenleri, büyükler, üstler; parçalar, cüzler, unsurlar. 113b/13, 186a/17; *e.-ı-ḥacc* 98a/12; *e.-ı İslām* 181a/1, 120b/1.

erlik (g): Yiğitlik, kahramanlık. 29b/9, 60b/7, 128a/2, 148a/12, 217a/20.

ermele: <Ar. Dul. 121a/14.

ersüz: Eri olmama, kocasız. 41a/4.

érte: Ertesi, yarın; sabah. 44a/16, 136a/6, 178a/19; *é.-gece "gece gündüz, sabah akşam"* 9b/18; *é. ḳaraḳusu* 181b/3; *é. namāzı* "Sabah namazı" 123b/20, 125b/20; *é.+ye degin* 183a/15, 247a/2; *é.+ye ḳal-* 21b/19.

értesi: Ertesi. 113a/6, 184b/14, 219a/14, 222b/20, 236a/17.

erzānī: <Far. Layık görülme, liyakat, denk; nasip . 63b/4. *e. ḳıl-* 120b/4.

es-: Esmek. 142a/11.

esbāb: <Ar. Vasıtalar, lāzımalar. 26b/10, 26b/13.

esbaḳ: <Ar. Eski. 208b/7.

esence: Sağlıklı olarak, sıhhatli olarak. 138a/19.

esenle-: Esenlik dilemek, uğurlamak, veda etmek. 106b/8.

esenleş-: Birbirine selām vermek, selāmlaşmak; vedalaşmak. 34a/19, 98a/15, 104a/19, 150b/12, 228b/5.

eşer: <Ar. Nişan, iz, alamet. 23b/15, 28b/8, 63b/14, 100a/2, 166a/9; *e. étme-* 6b/7, 73b/16, 232a/6; *e. eyle-* 76b/19; *e. ḳıl-* "İz bırakmak." 130a/18.

esir: <Ar. Tutsak, kul, köle. 41b/12, 245a/17, 246b/6, 247b/1; *e.zāde* 178b/11; *e. ét-* 244b/6, 246a/16; *e. ol-* 30a/18; *e. ét-* 244b/6; *e. eyle-* 36a/8, 87a/18.

esirge- Esirgemek. 15a/14, 41b/10, 83a/14, 88b/8, 148b/4.

esirgeyici: Koruyan gözetten, esirgeyen. 17b/8.

esirli: <Ar.-T. Esiri olan, esir sahibi. 39b/16.

esirlik: <Ar.-T. Esir olma durmu. 41a/19, 90a/5.

esḳāt: <Ar. Düşürmek, çıkarmak, atmak. *e. ét-* 190a/15.

eski: Eski. 6b/10, 80b/7, 165b/14, 184a/7; *e.+ce* 180a/18.

eski-: Eskimek. 150a/19.

esled-: Dinletmek. *e.-ime-* 48b/5.

eşnā: <Ar. Ara, aralık. 179a/1, 251b/7, 255a/6; *e.-yı kelām* "Söz arası." 148b/13.

esrükle-: Sersemlemek; sarhoş olmak, kendinden geçmek. 249a/5.

eşdür-: Koşdurtmak, yürüttürmek. 105a/7.

eşek (g): Eşek. 36b/18, 55a/19, 217a/2, 254b/4; *e.+cük* 254b/9.

eşhur: <Ar. Aylar. *e.-ı ħurm* "Haram aylar; Zi'l-kade, Zi'l-hicce, Muharrem, Receb." 25a/2, 25b/11.

eşik: Eşik. 35a/20.

et: Et. 156b/15, 250b/2; *e.-қан gibi* (ol-) 18b/18; *қузі e.+i* 2b/20; *şıғır e.+i* 267b/9.

ët-: Etmek. 179a/10, 180b/5, 182b/8, 184a/7, 240b/9. 4b/8, 5b/14, 58b/9; *‘adet é.*-12a/9; *‘adl é.*- 90b/17-18; *‘adl ve dād é.*- 271b/20; *āferīn é.*- 61b/14; *‘afv é.*- 120a/16; *‘ahd é.*- 42a/14; *āĥir é.*- 159a/20; *and é.*- 156a/13; *arām é.*- 208a/1; *arqa-bir é.*- 172b/19; *‘arz é.*- 9b/2; *ārzū é.*- 240b/14; *aşşı é.*- 176b/7; *āşikāre é.*-134b/2; *‘aṭā é.*- 9a/3; *‘aṭā ve baḥşış é.*- 271b/14; *āvāz é.*- 8b/19; *āzād é.*- 40b/11-12; *azık é.*- 56b/16-17; *‘azm é.*- 30a/8; *bahādırlık é.*- 6b/14; *bahāne é.*- 61b/19; *baḥş é.*- 209a/1; *baş aşığa é.*- 94b/7; *başını gözini kör é.*- 47a/6; *bāṭıl é.*- 147b/11; *bāzergānlık é.*- 44b/1; *bed-du‘ā é.*- 196b/1; *beglik é.*- 265a/13; *bey‘ men yezīd é.*- 227b/17; *bī‘at é.*- 15b/19; *binā é.*- 2a/6; *bühtān é.*- 85a/1; *bünyād é.*- 7a/14; *cāhillik é.*-159b/4-5; *cefālar é.*- 14b/7; *cehd é.*- 14a/19; *cem‘ é.*-7a/17; *cihād é.*- 203a/6; *cimā‘ é.*- 123b/15-16; *çāre é.*- 259b/1; *danışık é.*- 43b/10; *da‘vā-yı imāmet é.*- 260a/16; *def‘ é.*- 33b/3; *defter é.*- 271b/18; *defn é.*- 52b/6; *dérnek é.*- 211a/17; *dernī‘ é.*- 90a/19; *devr é.*- 263a/1; *dilek é.*- 89b/18; *du‘ā é.*- 271b/19; *duş é.*- 30a/20; *dōstlık é.*- 164b/12; *dün başgunın é.*- 76a/4; *edebisizlik é.*-90a/7; *eksük é.*-170a/3; *el bir é.*- 42a/15; *emr é.*- 58b/20; *eminlik é.*- 203a/7; *emīr é.*- 102b/9; *eşer é.*- 6b/7; *esīr é.*- 22b/2; *fā‘ide é.*- 66a/20; *fāş é.*- 61b/8; *feh̄m é.*- 103a/4; *fermān é.*- 132b/11; *feryād é.*- 108a/8; *feryād ve fiğān é.*- 270a/1; *fesād é.*- 54a/5; *feth̄ é.*- 119a/16; *fevt é.*- 191a/11; *fidā é.*- 91a/10; *fitne é.*- 25b/13; *da‘vet é.*- 9a/1; *gālebe é.*- 3a/18; *gamz é.*- 259b/15; *gāret é.*- 70a/16; *garīv é.*- 83a/16; *gavgā é.*- 192b/8; *gayret é.*- 57a/13; *gāzā é.*- 125b/4; *giriftār é.*- 80b/17; *gısl é.*- 207b/2; *güç é.*- 24b/10; *haber é.*- 53b/1; *habs é.*- 237b/8; *hacāmat é.*- 267a/14; *hacc*

é.- 17a/1; *hal*´ é.- 266b/16; *halās* é.-143a/13; *hamāil* é.- 128b/8; *haml* é.- 78b/11; *hamle* é.- 127b/13; *harāmīlik* é.- 25a/3; *harb* é.- 124b/13; *harc* é.- 40a/15; *hareket* é.- 124b/11-12; *hased* é.- 110b/11; *hāşıl* é.- 135b/10; *haţa* é.- 78b/13; *hayf* é.- 262b/18; *hāzır* é.- 236a/12; *helāk* é.- 38a/15; *helāl* é.- 47a/3; *hesāb* é.- 40b/16; *heves* é.- 147a/10; *hiyānet* é.- 130a/3-4; *hicret* é.- 2a/1; *hicv* é.- 44b/14; *hile* é.- 62b/14; *hurūş* é.- 137b/19; *hücüm* é.- 63a/9; *hüküm* é.- 110a/1; *hürmet* é.- 8a/9; *işlāh* é.- 199b/19; *ibţāl* é.- 127a/7; *icābet* é.- 12a/18; *icrā* é.- 261b/15; *işdās* é.- 268a/12; *işlās* é.- 95a/9; *işsān* é.- 108b/12; *iştilāf* é.- 37a/10; *iştiyār* é.- 17a/14; *iştiyārsuz* é.- 201b/2; *iķāmet* é.- 256b/10; *iķdām* é.- 6a/19; *ikrām* é.- 18a/18; *ikrār* é.- 5b/8; *iķtidā* é.- 104a/1; *´ilāc* é.- 268b/20; *´ilām* é.- 95a/17; *iltifāt* é.-203b/2; *iltifete* é.-99b/5; *ilzām* é.- 112a/8; *imām* é.-108b/20; *´imāret* é.- 6a/10; *inkār* é.- 16b/20; *inti(ķ)āl* é.- 108a/3; *isnād* é.- 109b/11; *isrāf* é.- 84b/12; *istiḥfāf* é.- 13b/4; *iş* é.- 180b/11; *işāret* é.- 97b/10; *iţā´at* é.- 7b/8; *itbā´* é.-117b/9; *´itibār* é.- 56a/13; *´itiķād* é.-225b/8; *´itimād* é.-72b/16; *ittifāķ* é.- 6b/19; *iyilikler* é.- 271b/20; *´izzet* é.- 76b/15; *izhār* é.- 9a/2; *kābīn* é.- 130b/3; *ķabūl* é.- 10a/12; *kāhillik* é.- 136b/5; *ķan* é.- 122b/3; *kār* é.- 74a/2; *ķarar* é.- 69a/7; *ķışaş* é.- 127b/7; *ķaşd* é.- 42a/12; *ķırġun* é.-246a/5; *ķismet* é.-3a/7; *ķullik* é.- 164a/19; *ķurbān* é.- 67a/15; *ķuvvet* é.- 111b/11; *lā´net* é.- 47b/14; *laţife* é.- 221a/4; *maḥrūm* é.- 222a/12-13; *maķşüre* é.- 156b/20; *ma´zūl* é.- 135a/15; *meded* é.- 247a/9; *men´* é.- 67b/17; *medḥ* é.- 10b/13; *melāmet* é.- 12b/13; *men´* é.- 171a/1; *meşveret* é.- 3b/18; *mekr* é.- 21b/12; *meyl* é.- 102a/13; *minnet* é.- 9a/3; *mu´āvenet* é.- 203a/17; *mudārā* é.- 118a/19; *muḥabbe* é.- 104b/19; *muḥālefet* é.- 111b/14; *muḥālif* é.- 204a/1; *muḥārebe* é.- 214a/5; *muḥkem* é.- 6b/3; *muķatele* é.- 25b/11; *murdār* é.- 168b/9; *mübāşeret* é.- 141a/2; *münāfiķlik* é.- 64a/14; *münāza´a* é.- 109b/17; *müşāhede* é.- 151b/1; *müşāvere* é.- 210b/19; *mütāba´at* é.- 124a/18; *müyesser* é.- 92a/5; *naķl* é.- 64a/3; *namāz* é.- 9b/7; *naşb* é.- 100a/17; *naşīb* é.- 110b/11; *naşihat* é.-135a/12; *neẓr* é.- 13a/11; *naķl* é.- 132a/2; *naẓar* é.- 27a/8; *nefret* é.- 220a/13-14; *nevāḥt* é.- 127a/8; *nikāh* é.- 5b/9-10; *niyyet* é.- 26b/9; *nizā´* é.- 38a/5; *nuşret* é.- 15a/5; *raġbet* é.- 185b/7; *raḥmet* é.- 38a/15; *redd* é.- 194b/5; *riḥlet* é.- 15b/15-16; *ri´āyet* é.- 7b/20; *rivāyet* é.- 64a/2; *rücū´* é.- 211a/9; *rüsvāy* é.- 201a/19; *pāķ-tırāş* é.- 201b/18; *pādşāh* é.- 244b/12; *perākende* é.- 30b/19; *şabr* é.- 12b/16; *sākin* é.- 204a/15; *şalāḥ* é.- 204a/12; *şanā´at* é.- 196a/2; *şavāb* é.- 121a/10; *şavaş* é.- 19b/3; *şatu-bāzār* é.- 57b/2; *sa´y* é.-75a/8; *secde* é.- 9b/13; *sefer* é.- 5a/7; *selām* é.- 271b/1-2; *şenā* é.- 185b/15; *sirāyet* é.-130b/11; *şoḥbet* é.- 201a/8; *şulḥ* é.- 123a/9; *şarţ* é.- 159a/18; *şehādet* é.-

66a/19-20; *şehid* é.- 53b/5; *şerh* é.- 121a/9; *şikāyet* é.-138b/20; *şî' r* é.- 45b/17; *şükr* é.- 234b/13; *ta' accüb* é.- 52a/18; *ta' addi* é.- 116a/1; *ta' biye* é.- 127b/13; *ta' cîl* é.- 133a/18; *tağyîr* é.- 115a/1; *tahrîk* é.- 59b/1; *tahrîş* é.- 128a/15; *taḥşîl* é.- 160a/7; *taḫşîr* é.- 197a/1; *ṭalep* é.- 82b/2; *talkım* é.-10b/9; *ṭama'* é.- 163b/17; *ṭanışuḳ* é.- 41b/14; *tārîḫ* é.- 78a/2; *tārumār* é.- 248b/10-11; *taşdîk* é.- 11a/9; *ṭavāf* é.- 11a/17-18; *ta'yîn* é.- 152a/19; *ta'yir* é.- 260a/15; *taẓarru'* é.- 219b/2; *tecāvüz* é.-79a/5; *te' cîl* é.- 81a/3; *tedbîr* é.- 108a/9; *teftîş* é.- 69a/5; *tefvîz* é.- 124b/13; *teḫîr* é.- 221b/12; *tekāsül* é.- 114b/8; *tekbîr* é.- 135b/11; *tekebbürlük* é.- 106a/12; *tekrâr* é.- 128a/15; *temāşā* é.- 241b/16-17; *teraḥḫum* é.- 128a/8; *tercîḫ* é.- 77a/8; *terk* é.- 1b/4; *temāşā* é.- 15b/9; *teskîn* é.- 266b/4; *teslîm* é.- 3a/6; *teşnî'* é.- 25b/7; *tevaḳḳuf* é.- 126b/4; *tevāzu'* é.- 94b/2; *tevbe* é.- 120b/8; *teveccüh* é.- 7b/1; *tevez* é.- 244b/15; *tıraş* é.- 69b/18; *tîmār* é.- 65b/7; *tîr-i bārân* é.- 244a/20-244b/1; *töḫmet* é.- 5b/15; *uğraş* é.-141b/1; *uğruluk* é.- 17a/18; *'ulāfe* é.- 238a/11; *'umre* é.- 98b/9; *ümîd* é.- 105b/20; *va' de* é.- 71b/7; *vaşf* é.- 97b/18; *vaşıyyet* é.- 4a/3; *va' z* é.- 75a/20; *vazî'* é.- 137b/4; *vazîfe* é.- 161b/20; *vefât* é.- 14a/16; *yād* é.- 6b/14; *yağma* é.- 52a/19; *yaramazlık* é.- 68a/20; *yardım* é.- 12b/10; *yas* é.- 39a/17; *yaşak* é.- 79b/4; *yoldaşlık* é.- 170b/2; *yörüyiş* é.- 137a/8; *zabt* é.- 98a/20; *zarar* é.- 74a/3; *zārılık* é.- 89b/10; *zārî* é.- 222a/4; *zeyn* é.- 205a/20; *zîkr* é.- 24a/7; *zinā* é.- 80b/8; *ziyâret* é.- 16b/9; *zulm* é.- 13a/18.

etbâ': <Ar. Birinin sözüne, işine, mesleğine uyanlar; hizmetçiler, uşaklar. 133b/1, 260a/20.

ëtdür-: Etdürmek. *'azāb* é.- 236a/4; *bî'at* é.- 255a/8; *da' vā-yi ḫilāfet* é.- 252a/2-3; *defn* é.- 219a/5; *dilek* é.- 39b/6; *dīvān* é.- 260a/5; *ḫacāmat* é.- 267a/15; *ḫandaḳ* é.- 232b/13; *'imāret* é.- 7b/7; *işkence* é.- 214a/17; *ḫubbe* é.-121b/9; *nikāḫ* é.- 41a/13; *tamām* é.- 7a/13; *yağma* é.- 141a/1; *zincîr* é.- 220a/15.

etek (g): Etek. 29a/19, 39b/7, 237b/13.

etmek: Ekmek. 240b/9, 250a/2; *e. eyle-* 66a/9; *duz e. yé-* "Birbirine hakkı geçmek, dost olmak." 61a/14; *ḫuru e.* 179a/10

eṭrāf: <Ar. Etraf. 71b/17, 79a/16; 81b/8; 118b/9; 147a/16.

ev bark: Ev, mülk. 33b/5.

ev: Ev. 3a/2, 3b/19, 6a/8, 28a/13, 254b/13.

evān: Torba, çuval. 252b/19.

evcügez: Küçük ev. 33b/20.

eved: (bkz. evet) 18a/6, 29a/6, 149a/12, 150a/3, 156b/16.

evet: Evet; fakat, lakin, ancak. 32a/1, 166b/7, 175a/4, 213a/15, 247a/10.

evkât: <Ar. Zamanlar, çağlar. 261b/19.

evlād: <Ar. Evlat. 91b/14, 219b/7; *e.-ı Muḥammed* 256b/3; *e.-ı ‘Alī sevenler* 260a/13-14, 260b/2, 266b/7.

evlen-: Evlenmek. 5a/2, 43b/7, 130b/9, 131a/2.

evliyā: <Ar. Ermiş, din büyüğü. *e.u’līh* "Allah dostu" 237b/15.

evlü: 1. Ev sahibi olan, kalacak bir evi olan. *e. evinde otur-* 203a/14. 2. Evlenmiş olan, evli. 151a/13.

evn: <Ar. Rahatlık, huzur; lütuf. *e. dīle-* 175a/4.

evrend-vār: <Far. giyimli, gösterişli. 127a/19.

evs: <Ar. Bedelini ödemek. 245a/12.

evşāf: <Ar. Sıfatlar, vasıflar. 16b/14, 17a/9, 93b/12, 101b/15.

evürd-: Çevirtmek, çevreletmek. 155a/3.

evvel: < Ar. ilk, birinci, önce, ilkin. 1b/10, 6a/3, 10a/6, 44a/19, 184b/19; *e. emirden* 34a/6, 152b/6.

evvelki: Önceki. 41a/13.

evvelkileyin: Önceki gibi. 260b/3, 267b/17.

ey: 'Ey' seslenme ünlemi. 4a/14, 96b/11, 97a/5, 102b/15, 104a/12.

eyi: (Bkz. eyü.) 170b/4.

eyidiş-: Söyleşmek, karşılıklı atışmak, söz yarıştırmak. 95a/8.

eyilik: İyilik. 63b/5, 94a/9, 201a/16; *e. eyle-* 245b/7; *e. gör-* 41a/11.

eyit-: Söylemek, demek. 1b/5, 2a/4, 2b/16-20, 3a/1, 3a/2, 24a/4, 30a/19, 40a/11.

eyle-: Eylemek, yapmak. 25a/20; ‘*adl e.-* 193a/1; ‘*afv e.-* 164a/3; āgāh *e.-* 259a/15-16; ‘*ahd e.-* 172a/11; *alkış e.-* 17b/11; ‘*amel e.-* 168a/2; ‘*ār e.-* 212a/17; ‘*arz e.-* 205a/10; ‘*āşī e.-* 202a/7; *aşşı e.-* 5a/15; *āşikāre e.-* 11b/20; *āvāz e.-* 12a/2; *āzād e.-* 179b/20;

‘azīz e.- 168b/12; ‘azl e.- 196a/15; ‘azm e.- 216a/20; bahādırılıklar ve cānbāzlıklar e.- 242b/1; bahāne e.- 200b/17; baḥş e.- 166b/6; başın aşığa e.- 168a/20; bay e.- 168b/12; beg e.- 162a/1; beglik e.- 175b/12; berābar e.- 179a/12; beyān e.- 185b/17; bī‘at e.- 186b/10; biryān e.- 12a/12; bī-vefālīk e.- 222a/11; būnyād e.- 175b/16; cānına minnet e.- 225a/2; cefā e.- 14a/19; cehd e.- 163b/8; ceht e.-166b/19; cem‘ e.- 164a/9; ceng e.- 178b/9; cimā‘ e.- 4b/17; çāre e.- 195b/6; da‘vet e.- 180a/7; da‘vī e.- 253b/8; def‘ e.- 167b/9; defter e.- 168a/7; du‘ā e.- 165a/10; du‘ā-yı firāvān e.- 271b/11; dutsaḵ e.- 260a/20; düşmen e.- 206b/17; düşmenlik e.- 176b/19; dütün e.- 247a/14; edebsüzlik e.-me- 168b/4; emīr e.- 164b/6; emr e.- 162b/15; eyilik e.- 245b/7; fārż e.- 193a/17; fāş e.- 214a/4; feryād e 162a/20; fetḥ e.- 162b/16; fidā e.- 4b/9; fikr e.- 167a/2; fitne e.- 265a/16; ğalebe e.- 246a/11; ğanī e.- 223b/15; ğavġā e.- 266b/12; ğayret e.- 209b/5; ğazā e.- 190b/17; geḗ e.-188a/11; ğusl e.- 246a/8; ḥacc e.- 162a/17; ḥalāş e.- 225a/1; ḥalīfe e.- 164b/5; ḥalvet e.- 223a/13; ḥamd e.- 168b/10; ḥamd e.- 194a/16; ḥamd u şenā e.- 271b/9-10; ḥamīr e.- 183b/19; ḥaml e.- 230b/18; ḥamle e.- 169a/4; ḥased e.- 262a/15; ḥaṭa e.-me- 165b/1; ḥāṭırım tesellī e.- 194b/4-5; ḥavāle e.- 195b/10; ḥayf e.- 194a/4; ḥesāb e.- 181a/14; ḥıfż e.- 164b/13; ḥışm e.- 162a/19; ḥikāyet e.- 175b/18; ḥīle e.- 182b/10; ḥişār e.- 228a/3; ḥor e.- 164b/9; ḥōşnūd e.- 212b/18; ḥurūc e.- 224b/15; hücüm e.- 167a/5; ḥükm e.- 190a/16; ḥürmetsüz e.- 201a/10; ibtidā e.- 6b/1; icābet e.- 11b/13; ihtiyār e.- 167a/2; ihtiyāṭ e.- 222a/15; imāmet e.- 182a/6; inkār e.- 195b/20; inşāf e.- 210a/16; intiḳāl e.- 4b/18; i‘timād e.- 179b/8; işbāt e.- 243a/3; işāret e.- 222b/19; iṭā‘at e.- 208a/15; ḳabūl e.- 169a/7; ḳapu e.- 4b/3; ḳarār e.- 1b/1; kātib e.- 259a/9; kefen e.- 255a/18; kerem e.- 182b/10; ḳısmet e.- 169a/19; ḳısmet e.- 176b/17; kilīd e.- 225a/20; ḳonuklık e.- 223a/6; ḳurbān e.- 4b/2; leşker e.- 223a/11; maḥrūm e.-me- 169a/8; ma‘zūl e.- 187b/13; meclis-i ārāste e.- 260b/5; mecrūḥ e.- 217b/9; meded e.- 246b/9; men‘ e.- 6b/17; meşveret e.- 170a/3; meyl e.- 10a/8; mudārā e.- 176b/20; mudārā e.- 224a/19; muḥkem e.- 193a/18; muḳarreb e.- 261b/9; musallaṭ e.- 191a/20; müfred e.- 215a/15-16; müselmān e.- 172a/11; müvekkil e.- 184b/8; naşb e.- 167a/8; naşīb e.- 168b/14; naşīḥat e.- 185b/4; nazār e.- 168a/20; nezr e.- 4b/2; nisbet e.- 211b/10; niyyet e.- 271a/16; nuşret e.- 219b/4; ‘ibādet e.- 228b/6; ‘işyān e.- 238b/16; ‘izzet e.- 163b/7; pādşāhlık e.- 162b/5; pāre pāre e.- 197a/15; peygambar e.- 4b/8; pinḥān e.- 258b/1; raġbet e.- 193a/13; rām e.- 212b/14; rivāyet e.- 172b/2; rūḥını ḳabż e.- 254b/6-7; rüsvāy e.- 245a/3; şabr e.- 184a/13; şalāḥ e.- 204a/14; şarf e.- 180a/1; şatu-bāzār e.-

5a/15; *şavaş e.*- 167a/3; *secde e.*- 9b/13; *ser-leşker e.*- 223a/19; *seyr e.*- 242b/1; *şulh e.*- 163b/15; *süst e.*- 164b/10; *şādhlıklar e.*- 247a/12; *şarç e.*- 188b/15; *şebhün e.*- 178a/19; *şefkat e.*- 258b/6; *şerh e.*- 206b/20; *şikāyet e.*- 182b/16-17; *şükr e.*- 169a/6; *tābūt e.*- 225a/19; *taḥammül e.-me-* 182b/16; *taḥrīk e.*- 200a/12; *taḥrīr e.*- 241a/7; *tamām e.*- 168b/10; *ta'accüb e.*- 174b/8; *ta'līm e.*- 17b/13; *ta'yīn e.*- 177a/6; taşdıķ e.- 260b/1; *tażarru' e.*- 203b/14; *tecrebe e.*- 200b/5; *teftiş e.*- 162a/11; *tefvīř e.*- 211a/8; *temāřā e.*- 173b/4; te'lif e.- 263b/4; *tercümānlık e.*- 166a/3; *terk e.*- 217a/4; *teskīn e.*- 195b/6; *teslīm e.*- 201b/3; *tevbe e.*- 222a/10; *ṭaleb e.*- 213b/4; *ṭama' e.*- 175a/10; *ṭa'n e.-me-* 193a/2; *ṭaşnī' e.*- 189a/15; *ṭavāf e.*- 191b/15; *ṭaylasān e.*- 270a/20; *uğraş e.*- 164a/8; *uğraş e.*-178b/8; *va'de e.*- 193b/12; *vařf e.*- 174a/20; *vařī e.*- 232b/9; *vaşiyyet e.*- 181a/11; *vefāt e.*- 243b/2; *veli'ahd e.*- 223a/10; yaḥřılıķ e.- 256a/5; yalnızak e.- 246b/11; *yaramazlıķ e.-me-* 208b/1; *yardım e.*- 163a/11; yas e.- 246a/14; *yel e.*- 183b/20; *yog e.*- 201a/4; *yoşsul e.*- 203a/3; *yoldařlıķ e.*- 173a/3; *yörüyiş e.*- 234b/5; *zabṭ e.*- 162b/5; *zabṭ e.*- 189a/4; *zeyn e.*- 241b/14; *ziyāde e.*- 187b/17.

eyle: Öyle. 1b/1, 19b/4, 34b/1.

eyleligi: Öyle olduğu, öyleliği. 152b/8.

eyt-: Söylemek. 219b/14.

eyü: İyi. 3a/1, 8a/5, 54a/20, 165a/6, 180a/1.

eyüce: İyiye, iyiye yakın. 107a/2.

eyülik: (Bkz. eyilik.). 149b/2, 220b/3; *e. eyle-* 206a/5.

eyvān: <Far. Kemerli yüksek bina, köşk. 145a/13-14-16.

eyyām: <Ar. Günler, gündüzler. 117b/8, 238a/16; *e.-ı devlet* 240b/14; *e.-ı döşekde* "bir hastanın yatakta geçirdiği nekahat süresi, geçen zaman"187b/7; *e.-ı hilāfet* 158a/1; *e.-ı pīr* 242b/19; *hilāfet e.+ı* 194b/14..

ezān: <Ar. Ezan. 125a/6, 150b/13; *e. oku-* 117a/18, 227a/6, 271a/3.

ezberle-: Ezberlemek. 17b/14, 238a/16.

ezberlet-: Ezberletmek. 82a/19.

F

- fağfür:** <Far. Çin imparatorlarına verilen bir ad. 238b/13, 238b/5; *f.-i Çin* 238b/3, 238b/4.
- fağr:** <Ar. Övünme, böbürlenme, şeref, onur. 6b/12, 7a/6, 33b/3, 108b/5, 109a/11, 219b/14; *f. édiş- f. ét-* 24a/1, 58a/18, 71b/9; *‘ālem-i f.* 66a/4.
- fağrlan-:** <Ar.-T. Gururlanmak. 19b/16, 220b/8.
- fağih:** <Ar. Fıkıh bilgini. 97a/13.
- fağir:** <Ar. Yoksul, parasız. 5b/5, 39b/19.
- fağirlik (ğ):** <Ar.-T. Fakirlik, yoksulluk. 94b/10.
- fāl:** < Ar. Fal. 140b/20; *f. é(t)-* 1b/6; *f. dut-* 19b/11, 140b/19-20; *f. ‘ilmi* 2b/18.
- fālān:** <Ar. Fulān. 15a/19, 32a/3, 38a/5, 62a/14, 81a/17.
- fā’ide:** <Ar. Fayda, yarar, hayır. 13b/19, 36a/9, 129a/12, 179b/5; *f. olma-* 268b/20.
- faraş(cı):** <Ar. Temizlikçi. 175a/20.
- farğ:** (Bkz. fağr) 219b/14.
- fāriğ:** <Ar. Rahat. 131a/2, 164a/3, 179a/8; *f. ol-* 55b/12, 112a/3, 122a/8.
- farīza:** <Ar. Farz, ödev; namazın farzı. 271a/5.
- farz:** <Ar. Farz. 262b/15; *f. eyle-* 96b/16, 193a/17; *f. ol-* 20b/1, 57a/14; *f. olın-* 26a/18.
- farziyye(t):** <Ar. Varsayım, iddia. 26b/9.
- fāşık:** <Ar. (Bkz. fāsık) 211a/20.
- fāsık:** <Ar. Asi, Allah'ın emirlerini tanımayan, sapkın, günah işleyen; kötülük eden, fesatçı. 151b/4, 152b/3-16.
- faşih(a):** <Ar. Açık anlaşılır; iyi söz söyleme kabiliyetinde olan, iyi konuşan. 95a/7, 96b/5, 263a/19, 263b/4, 270b/1, 271b/9; *f. dillü* 16a/20; *f.-zebān* "Güzel, açık, anlaşılır konuşan." 44b/13, 103a/4, 271b/9.
- fāş:** <Far. Meydana çıkarma, açığa vurma. *f. étme-* 61b/8, 116b/14; *f. eyle-* 214a/4.
- fāzıl:** <Ar. Faziletli, erdemli. 111a/6, 120b/7, 163a/1.
- fazilet:** <Ar. Güzel vasıf, insanın yaratılışındaki iyilik, erdem. 6b/14, 20a/7, 96b/13, 111b/15, 185a/15.
- fazıl:** <Ar. İyilik, fazilet, erdem. 96b/7, 109b/18, 111b/11, 112a/16, 149a/4.

feh̄m: <Ar. Anlama, anlayış. *f. étme-* 103a/4; *f. olma-* 103a/4

felek: <Ar. Gökyüzü; talih; dünya. *çarḥ-ı f.* "Talih." 167a/18; *devr-i f.* 254a/12.

fenā: <Ar. Yok olma, yokluk, geçip gitme; tasavvufta maddi varlıktan sıyrılıp Hakka ulaşma. *f. evi* 108a/2.

ferāḡat: <Ar. Elçekme, vazgeçme. 153a/1.

ferah: <Ar. Sıkınısız, tasasız, iç rahatlığı, gönül açıklığı, sevinç. 51a/14; *f. düş-* "Mutlu olmak." 87a/15.

ferāiz: <Ar. Farzlar. *ilm-i f.* 111b/17, 112b/2.

ferāset: <Ar. Anlayışlılık, çabuk sezış. 21b/7, 161b/6.

ferd: <Ar. Fert. 32a/5, 246a/11.

ferište: <Far. Melek. 8a/9, 34b/19, 39a/12, 52a/10, 78a/1; *gök f.+leri* 173b/14.

fermān: <Far. Ferman, emir. 132b/11, 137a/13, 236b/14, 249a/4, 261a/3; *muṭī^c-i f. ol-* 188a/1.

ferseng: <Far. Fersah, üç millik mesafe. 32a/9, 46b/7, 55a/11, 222a/4, 257a/12.

ferş: <Ar. Halı, şilte, hasır. 145b/20; *f.-i-zemistān* 145b/14.

feryād: <Far. Sızlanma; yaygara, gürültü. 28b/15, 218b/18; *f. ét-* 13a/2, 236a/6, 247b/6; *f. eyle-* 28b/18, 44a/13, 37b/19, 44a/13, 50b/6; *f. gētūr-* 140a/15; *f. ol-* 267a/17; *f.+ı* 'ayyuḡa çık- 105b/5; *f.+ı göklere ağ-* "Çok fazla feryad etmek" 236a/7.

feryādcı: <Far.-T. Feryat eden. 171b/18.

ferzend: <Far. Çocuk, erkek evlat. 134a/17-20.

fesād: <Ar. Bozukluk, fenalık, kötülük. 25b/14, 33a/20, 162a/2, 170a/3, 266b/19; *f. ét-* 196b/2, 236a/1; *f. eyle-* 160b/17, 161a/8, 164a/14; *f. ol-* 110b/17, 153a/19; *f.+a vēr-* 159a/11, 198b/3, 208b/20; *f.+ın gözed-* 161b/18; *f.+lar eyle-* 163a/10; 'ayn-ı *f.* 204a/12.

feṣāhat: <Ar. Etkili söz söyleme; sanatlı ve inandırıcı söz söyleme. 84b/7, 95a/5, 122a/16, 219a/15; *f.+lar ét-* 237a/7.

feterāt: <Ar. Fetretler, za'flar. 28b/17, 265a/9; *f. ol-* 155a/13.

feth: <Ar. Feth. 26b/5, 37b/5, 118b/12, 265a/14; *f. ét-* 67b/7, 73a/20, 130a/8, *f. eyle-* 144a/6, 177a/14, 235b/10; *f. ol-* 94b/20, 128b/13, 144a/16; *f. olun-* 135b/17, 144b/10, 192a/11-12; *şalatü'l-f.* 145a/16-17.

feth-nâme: <Ar.-Far. Zafer-name, düşmanın malûbiyetini bildiren mektup. 142b/9, 154a/14-15, 163b/5, 169b/9, 177b/16, 188a/17.

fetret: <Ar. İki peygamber veya padişah arasında peygambersiz veya padişahsız geçen zaman; iktidar boşluğu. 2a/12; *f. ol-* 138a/16.

fevt: Kaçırma, elden çıkma; ölme. *f. ol-*"Ölmek." 95b/3, 17b/12-13, 123a/18-19, 257a/8; *f. olma-* 74a/13-14.

feyz: <Ar. Feyz; ilim, irfan. *tarîk-i f. ol-*132b/5.

fık(ı)h: <Ar. Fıkıh; şariat ilmi. 57a/16, 170a/13, 180a/1; *ilm-i f.* 112b/1.

fi'l-cümle: <Ar. Nihayette, sonunda. 18b/3, 21a/4, 27a/1, 189b/14, 193b/20.

fi'l-hâl: <Ar. Bu anda, hemen, şimdi. 31b/2, 33b/10, 43b/11, 113a/2, 168a/4.

fidâ: <Ar. Fidyeye. *f. eyle-* 4b/8-9; *f. ol-* 50a/7; *yolına f. ét-* 91a/10; *yolına f. ol-* 19a/5, 31b/12; *yoluña f. kııl-* 31a/16, 213b/4, 246b/20.

figân: <Far. İnleme, acıyla bağırma. *f. ét-* 270a/1; *feryād u f. ét-* 270a/1; *feryād u f. eyle-* 108a/5, 139a/19.

fik(i)r: <Ar. Fikir. 19b/2, 21a/13, 41b/16, 55b/10, 242b/9; *f. ét-* 12a/19, 13a/12, 247b/11; *f. eyle-* 10a/8, 167a/2, 185a/13.

fil: <Ar. Fil. 71/13.

filuri: <İt. Altın para. 40a/4, 102a/1, 135b/13, 188b/5, 188b/14, 200a/16.

fi'l: <Ar. Eylem, iş, amel. 66a/3, 131a/5,

firāvân: <Far. Çok, bol, fazla, aşırı. 43a/10, 44b/5, 129b/10, 248b/11.

fitne: <Ar. Arabozma, fesat. 53b/16, 153a/14, 160a/8, 192b/5, 266b/19; *f. birağ-* 110a/11; *f. ét-* 25b/13; *f. dut-* 153a/1, 265a/9; *f. ol-* 198a/19, 204a/4; *f.+ye birağ-* "Kargaşa çıkartmak, insanları bir birine düşürmek." 204a/14.

fitre: (Bkz. fitre.) 166a/19.

fıtre: <Ar. Fitre, Ramazan ayı içerisinde verilmesi dince buyrulan, miktarı belirli sadaka. 26b/2.

fukahā: <Ar. Fıkıh alimleri. 161b/19; *senetü'l-f.* "Fıkıh ilminin üstadları." 237b/18.

fukarā: <Ar. Fakirler. 179b/5, 180a/12, 187b/17, 242b/20, 270b/3; *hakḳ-ı f.* "Yoksul hakkı" 183a/8.

furşat: <Ar. Uygun zaman, elverişli durum, elden kaçırılmayacak faydalı vakit; nöbet. 47b/7, 191a/9, 198b/4; *f. bul-* 50a/15-16, 116b/18-19, 240b/16-17; *f. ér-* 38a/11; *f. iste-* 23a/7, 207a/2; *f. vér-* 26b/4, 36a/13, 172b/13; *devlet-i f.* 255a/7.

G

ġaddār: <Ar. Gaddar, merhemetsiz. 152b/3.

ġaddārılık: <Ar.-T. Gaddarlık, kıyıcılık. *ġ. ol-* 75a/12.

ġāfil: <Ar. İhmal eden, ilerisini iyi düşünmeyen, dikkatsiz, ihtiyatsız, dalgın. 136a/1, 139a/15, 178a/19, 191a/1, 199b/2, 202a/19; *ġ. bulın-* 268b/15; *ġ. ol-* 36b/17, 110a/2, 114a/20.

ġaflet: <Ar. Boş bulunma, dalgınlık, dikkatsizlik, ihtiyatsızlık. 93a/9, 255b/7; *ġ. uyḫusı* 45a/20.

ġāh: <Far. Zaman, an. 5a/8, 65b/8, 97b/11, 152b/11; *ġ. ġāh* 11a/11, 31a/1, 102b/2, 151a/5, 259a/6; *ġ. ... ġ. ...* 101b/18, 167a/15.

ġāhinden: <Far. Bazan. 129b/1.

ġalabalık: Kalabalık. 98a/11.

ġalebe : <Ar. Üstünlük, çokluk; yengi; kalabalık. 148b/18, 156a/19, 174b/15, 229a/16, 245b/20; *ġ. ét-* 3b/7, 46a/15, 223a/20; *ġ. eyle-* 246a/11, 255a/6, 267b/5-6.

ġālib: <Ar. Galip, üstün gelen. *ġ. dūṣ-* 138b/18-19, 222b/2; *ġ. gel-* 3a/14-15, 22b/12; *ġ. ol-* 8b/8, 37a/2, 106b/12.

ġālibā: <Ar. Galiba. 236b/10, 254b/16.

ġam: <Ar. Gam, keder. 155b/20; *ġ. ye-* "Üzölmek, endişe etmek." 8a/5, 65b/4, 138a/18, 196b/20.

ġamġin: <Far. Gamlı, kederli. 65b/4.

ġamz: <Ar. Kaşla gözle işaret, göz kırpma; arabozuculuk etme, gammazlama. *ġ. ét-* "Anlatmak, belirtmek." 257b/7, 259b/15.

ġanāyim: <Ar. Ganimetler. 145a/18.

ġanī: <Ar. Zengin, varlıklı, boy, doygun. *ġ. eyle-* 144b/17, 223b/15; *ġ. kı1-* 130a/16; *ġ. ol-* 92b/18.

ġanīmet: <Ar. Düşmandan alınan mal. 146a/7, 147b/10, 163b/75, 179a/5, 188a/5; *ġ. māli* 148b/7, 168a/7, 241b/4.

ġanīmetsüz: Ganimetsiz. 22b/15.

ġarāyib: <Ar. Garip şeyler, tuhaf şeyler. 173b/19.

ġarb: <Ar. Batı. 212b/13.

ġāret: Çapul, yağma; akın. *ġ. ét-* 70a/16, 115a/20, 134a/3, 153a/8; *ġ. eyle-* 115a/16, 155b/15.

ġargāra: Gargara. *ġ. ét-* 131a/18.

ġarīb: <Ar. Kimsesiz, zavallı; yabancı, gurbette olan. 16a/1, 71a/6, 183b/8.

ġarīm: <Ar. Hasım, rakip. 209a/6, 216a/20; *ġ. olma-* 60b/4, 209a/6.

ġarīmlü: <Ar.-T. Rakibi olan, düşmanı olan. 209a/6.

ġarīv: <Fa. Bağırma, feryad. 150b/15; *ġ. ét-* 83a/16, 98a/16; *ġ. eyle-* 51a/18.

ġarķ: <Ar. Suya batma, batırma. *ġ. eyle-* 26a/10; *ġ. ol-* 50b/3, 138b/17, 164a/11, 256a/9.

ġavgā: <Far. Kavga. 19b/5, 28b/13, 44a/13, 81a/7, 85b/11, 155b/10; *ġ. başılma-* 266a/17; *ġ. ét-* 192b/8; *ġ. eyle-* 266b/12; *ġ. götür-* "Aradaki kavgayı kaldırmak, barışı sağlamak." 201a/17; *ġ. ķop-* 186a/11; *ġ. ol-* 186a/2.

ġayb: <Ar. Gizli olan; belirsiz, bilinmeyen şeyler; kayıp. 93a/1, 135a/8; *ġ. ol-* 8b/2.

ġāyet: <Ar. Gayet, oldukça. 2b/20, 41b/1, 43b/13, 53b/17, 268a/4.

ġayıрма-: Kaygılanmamak, sakınmamak, önem vermemek. 34b/6.

ġayr(1): <Ar. Ayır, başka, diğer. 7a/10, 20a/9, 40b/17, 114b/18, 216a/16, 233a/13.

ġayret: <Ar. Çaba. 29a/17, 68b/18, 85a/16, 248a/17; *ġ. +e gel-* 86b/12.

ğazā: <Ar. İslâm uğruna savaş, din uğruna mücadele etme. 22a/17, 35b/12, 39a/6, 169b/12, 172a/9.

geber-: Ölmek, can vermek. 50b/9.

géc: Geç. 161b/14, 180b/14, 229a/1.

gece: Gece. 3b/15, 28b/1, 181b/20; *erte-g.* (bkz. *erte*) 9b/18; *g. gece* 157a/10; *g. gündüz* 139a/14.

geç-: Geçmek. 11b/3, 34b/3, 57a/6, 115a/20; *g.-dügileyin* "Geçer geçmez." 173b/17; *haṭā g.-* 34b/3; *hāṭırından g.-* "Aklına gelmek, düşünmek." 211b/12; *kendüden g.-* 117a/13; *ķılıcdan g.-* 147b/5; *nāz(ı) g.-* 79a/14; *üzerüme g.-* "Sorumluluğu almak." 120a/15; *taḥta g.-* "Hükümdar olmak." 223a/14, 253b/5.

geçgin: Kendinden geçmiş, aşırı sarhoş. 117a/8.

geçür-: Geçirmek, takmak. 174b/9, 205b/17; *ķılıcdan g.-* 162b/8, 224b/8; *söz(lerin) g.-* "Sözlerini kabul ettirmek, dinletmek." 56b/7, 211a/2; *taḥta g.-* "Hükümdar yapmak." 139b/7, 266b/15.

gedil-: Eksilmek, gedik açılmak. 46a/16.

gel-: Gelmek. 3a/6, 4a/16, 36a/7; *g.-me-* 2a/9; *ağır g.-* 96b/11; *‘aşabiyyet g.-* 71a/9; *at arķasına g.-* 205a/15; *başına bir buğ g.-* 169b/3-4; *belā g.-* 6b/5; *beynisi burnından g.-* 11a/14; *buyruğ g.-* 11a/8; *dile g.-* 13b/12; *durı g.-* 22a/3; *duş g.-* 36a/10; *dünyāya g.-* "Doğmak." 20a/1; *elümden g.-* 79a/9; *gālib g.-* 3a/16; *gayrete g.-* 86b/12; *güc g.-* 14a/12; *ḥacālet g.-* 30b/13; *ḥaḳķından g.-* 49a/6; *ḥarekete g.-* 102b/6; *ḥayfım g.-* 141b/6; *ḥayr g.-* 68a/4; *ḥiṭāb g.-* 62a/10; *iķrāra g.-* 72b/20; *īmāna g.-* 16a/10; *infī‘āl g.-* 263b/3; *inşāfā g.-* 209a/10; *lā‘net g.-* 237b/11; *lāzım g.-* 82b/5; *naşīb g.-* 76a/16; *niyāza g.-* 145a/4; *rast g.-* 71b/14; *şalāḥa g.-* 110a/16; *ṭuru g.-* 8a/18; *ṭuş g.-* 76b/20; *vaḥy g.-* 20a/11; *vāz g.-* 36a/12; *vefā g.-* 176b/11; *vucūda g.-* 8a/13-14; *yaķın g.-* "Yaklaşmak" 49a/20; *yardım g.-* 35a/4; *zaḥmet g.-* 14a/18; *ziyān g.-* 10a/12; *zuhūra g.-* 70b/15; *zürriyet g.-me-* 20a/3.

gelmezdin-öñ: Gelmezden önce. 144b/1.

gemi: Gemi. 7b/4, 132a/20, 132b/1, 144b/11, 164a/6.

gemü: (Bkz. *gemi.*) 7a/8.

genc (I): Genç. 99b/6.

genc (II): < Far. Hazine, define. 4b/1-2.

gene: Yine. 52a/17, 143a/19, 150a/13, 198b/14.

geñ: Geniş. *g. ey/e-* 188a/11.

geñez: Kolay. 170a/8.

geñişcek: Genişçe, bol bırakılmış olan. 38b/9.

geñit-: Genişletmek. 188a/11.

gerçek: Gerçek, doğru. 32b/6, 55a/17, 60a/1, 64a/12, 179a/15; *g. ol-* 62a/2, 75b/17, 181b/14.

gerçeklik (g): Gerçeklik, doğruluk. 20a/5, 20a/16.

gerçi: <Far. "Egerçi"nin kısaltılmışıdır. (Bkz. egerçi.) 17b/3, 41a/9, 46a/20, 50b/8, 182b/6.

gerdān: <Far. Dönen. *çarh-ı g.* "Bu dünya." 167a/15.

gerdek: <Far. Gerdek. 130b/6.

gerek: Gerek, lazım, lüzumlu. 66a/16, 68b/7, 74b/6, 81a/9, 261a/18; *g.-me-* 1b/5, 184b/17, 185b/1.

gèrilek: Geriye doğru, gerice, az geri, daha geride. 32b/16, 81b/19, 103b/20, 149b/15, 270b/5.

germ: <Far. Sıcak. 50b/14; *g. ol-* 138b/15, 219a/20; *g. olma-* 81a/2.

gèrü: Geri. 5a/1, 7b/9, 46b/12, 64a/6, 237b/1.

geşt: <Far. Dolanmak, gezinmek. *g. ét-* 128b/15.

getür-: Getirmek. 1b/4-7, 5b/7, 32a/10; *'ahdını yèrine g.-* 38b/14; *baş g.-* "İsyan etmek." 264b/8; *belā g.-* 55b/11; *ele g.-* 221b/19; *īmān g.-* 16b/15; *işî şalāha g.-* 204a/10; *hırş g.-* 185b/7; *ķadem g.-* 68b/5; *ķuvvete g.-* 238b/11; *nām g.-* 221a/10; *şalavāt g.-* 16b/14; *ķāķat g.-* 78a/4; *tekbīr g.-* 35a/4

getürt- (d): Getirtmek. 1b/9, 139a/6, 147a/6, 148a/15, 179a/18; 19b/18, 29a/19, 85b/12, 248b/19, 267a/18.

gevde: Gövde, vücut. 23b/20, 30b/19, 37b/20, 66b/4, 154a/3.

gevdeli: Gövdeli, tenli. *ağ g.* "Beyaz tenli" 182a/10.

gevher: <Far. Cevher, elmas. 4b/19, 137a/10, 145b/13, 146a/2, 174a/11.

gey: Çok, pek çok, gayet; iyi, iyice. 169b/3, 176a/16, 212b/17, 245a/15.

gây-: Giymek. 24b/14, 34a/7, 46a/16, 46b/2, 241b/20; *silâh g.*- 16a/8.

gâycek (g): Giyecek, kıyafet. 79b/10, 224b/6.

gâydür-: Giydirmek. 148b/4, 260b/7.

geyik: Geyik. 13b/11-12, 63a/2, 262a/4-5.

gâyil-: Bir şeyin giyilmesi eylemi. 46b/4.

gâyimli: Zırh giymiş, silahlanmış olan. 46a/7, 48b/15, 49a/1, 119a/11.

gâyüsü: Giysi, kıyafet. 23b/19.

gâyür-: Giydirmek. 127a/19, 166a/1, 213a/15, 270a/18, 270b/8.

gez-: Gezmek, dolaşmak. 36b/14, 115b/20, 119a/14, 183a/11, 254b/3.

gezdür-: Gezdirmek. 227b/19, 268b/18.

gibi: Gibi edatı. 2a/16, 3a/3, 4a/5, 45a/13, 177b/7.

gid-: (Bkz. git-) 198b/17.

gider-: Uzaklaştırmak, çıkarmak, yok etmek, kaldırmak, görevden almak; silmek, yok etmek. 36a/7, 198b/11, 237a/10, 259a/20; 69a/14.

gidert-: Göndertmek, gidertmek, uzaklaştırmak. 198b/15.

gile: <Peh. Yakınma, sızlanma, şikayet, sitem. *g. ét-*171a/7, 171a/8.

gir-: Girmek. 6a/8, 146a/18; *g.me-*2a/15; *ceng yarağına g.*- 79a/17; *dîne g.*- 12b/14; *ele g.*- 84a/14; *kanına g.*- 210a/14; *puşuya g.*- 76a/8; *uğraşa g.*- "Savaşmak." 85a/19.

girdür-: Girdirmek. 151a/12, 165a/16.

giritâr: <Far. Tutulmuş, yakalanmış, esir; düşkün, uğramış, tutkun. *g. ét-* 80b/17, 108b/14; *g. ol-* 37a/7-8.

girye: <Far. Ağlama, ağlayış, gözyaşı. *g. şat-* 48a/15.

git-: Gitmek. 23b/18, 25b/17, 36a/20, 78a/8, 202b/20; *âhirete g.*- 190b/13; *‘ağlı g.*- 260a/3; *ava g.*- 13b/11; *başından devlet g.*- 169b/5.

givürme-: Koymamak, sokmamak. 94a/18.

gizle-: Gizlemek. 4b/1, 10b/19, 11a/3, 45a/9, 79b/17, 138b/16.

gizlen-: Gizlenmek, saklanmak. 21b/16, 28a/6, 48b/14, 116a/8, 117a/16, 153a/5.

gizli: (Bkz. gizlü.) 250a/17.

gizlü: Gizli. 11b/16, 72b/18, 259a/19.

gizlüce: Gizlice. 176b/9.

göç-: Yurt değiştirmek, hicret etmek; ölmek. 23b/15, 31a/11, 32b/14, 204a/20, 242a/13, 267a/3.

gög(ü)s: Göğüs. 49a/2, 218a/4, 218b/13, 232a/4, 262a/7.

gögercin: Güvercin. 22a/7.

gök (I): Gök. 6b/5, 10a/12, 92b/17, 168b/7; *feryâdı g.+lere ağ-* 236a/7.

gök (II): Mavi. 57a/11.

gökcek: Güzel, sevimli, hoş. 21a/19, 101b/17, 123b/7, 184a/2, 257b/16.

gölge: Gölge. 5a/11, 23b/19, 33b/19, 92b/14, 142a/15.

göm-: Gömmek. 84b/18, 104a/15, 151a/13.

gömgök: Masmavi;yemyeşil; aşırı derecede. 81a/19

gönder-: Göndermek. 2a/10-11, 19b/10, 32a/10, 41b/6, 162a/16.

göñlek (g): Gömlek. 30b/20, 113b/10, 145b/5, 184a/7, 218b/15.

gönül: Gönül, kalp. 8b/3, 105a/15, 114a/20; *g. gözi* 47a/6; *g.+den olma-* 105a/15; *g.+i dara-* 'İçi sıkılmak.' 104a/5; *g.+i şovu-* 153a/13; *g.+ine kîn bırağ-* 204a/13; *g.+lerine kırhu düş-* 192a/7.

gönüllü: İstekli, isteyerek. 211b/11; *g. gönülsüz* "İsteksiz de olsa, istemeye istemeye." 29a/6, 85b/18, 94a/13.

gör-: Görmek; yaşamak. 1b/3, 4a/17, 4b/13, 7a/12, 10a/1, 39b/2, 215b/2; *g.-düğümleyin* "Gördüğüm zaman, gördüğüm an, görür görmez." 67a/3; *g.e dur-* 247b/7; *g.+üptur-* 69b/11; *düş g.-* 28b/1; *eyilik g.-* 41a/11; *gözleri g.-mez ol-*212a/9; *helâl g.-* 217a/3;

hor g.- 33a/13; *kaydın g.*- 12a/12; *maşlāhat g.*- 10a/10; *müvecceh g.*- 21a/2; *ömür g.*- *miş kişi* 29a/12; *revā g.*- 25a/3; *şavāb g.*- 221b/20; *yarağ g.*- 223b/18.

gördür-: Görmesini sağlamak, göstermek; göstertmek. 268b/4.

görin-: Görünmek. 20a/7, 45b/19, 200a/11, 211b/20, 262a/4.

göster-: Göstermek, sergilemek. 9a/12, 217a/20; *delil g.*-193b/2; *erlik g.*- 217a/20; *kimesneyi gözine g.-me.*- 257a/17; *muhabbet g.*- 211b/14; *muvāfaqat g.*- 211b/15-16; *rızā g.-me*- 109b/3; *yararlık g.*- 122a/2; *zebūnluğ g.*- 147b/2.

göt: Kıç, popo; anüs. 30b/17, 31a/1, 156b/7; *g.+i şaru* 30b/16; *g.+i kanlu* "bevasır zahmeti olan" 30b/16, 31a/3; *g.+i yeri* 31a/1; *g.+i yöresi* 31a/1.

götür-: Götürmek; gidermek. 1b/5, 30b/18, 69b/1; *barmak g.*- 246a/8; *baş g.*- 266a/9; *gevdeleri kan g.*- 210b/2; *perdeyi g.*- (Bkz. perde) 14a/8.

götüril-: Giderilmek, yok edilmek, uzaklaştırmak. 2a/17, 38a/7, 81a/7, 112b/10, 246a/19.

göyün-: Yanmak. *özi g.*- (Bkz. öz.) 12b/11, 34b/6, 55a/5.

göz: Göz; nazar. 24a/4, 31b/16, 36a/7, 40b/17; *bāzergānlık g.iyle bak-* 5a/14; *g. dut-* "Gözetlemek; umutla beklemek." 8b/18, 121a/3; *g. tut-* 14b/12; *g.+den birağ-* 264a/10; *g.+leri görmez ol-* 212a/9; *g.+i nūrı* "Bir kimsenin en değer verdiği, en sevdiği" 222b/16; *g.+in yum-* "Vefat etmek, ölmek." 37a/1; *g.+inden perdeyi götür-* 77b/14; *g.+ine hor görün-* 33a/1; *g.+ine kestür-* 153b/5; *g.+ine tar ét-* 33b/19; *g.+ine yeñdür-* "Küçük görmek" 33a/1; *g.+leri kamaş-* 87a/20; *g.+lerine karşı in-* 249b/17; *g.+lerini kan büri-* 244b/2; *gönül g.+i* 47a/6.

gözet- (d): Korumak, bakmak; önem vermek, ayrı tutmak; kollamak, beklemek. 29b/17, 30a/4, 47a/14, 50b/4, 241b/17.

gözle-: Bir şeyin olmasını ya da bir kimsenin gelmesini beklemek. 138b/16, 175b/7, 270b/15.

gözlü: Gözlü. 16b/2, 197b/6, 234b/15.

gözsüz: Kör. 47a/1, 92a/20, 238a/10.

gözük-: Gözükmek, görünmek. 6b/19.

ğulgüle: <Ar. Gürültü. 104b/1.

ğuluvv: <Ar. Ayaklanma; haddini aşma, ileri gitme, taşkınlık. *ğ. eyle-* 195b/1.

ğurbet: <Ar. Gurbet, yabancı yer, vatan dışında kalan yer. *ğ-i-mihnet* 33b/6.

ğūristān: <Far. Mezarlık. *g.-ı Benī Ūmeyye* 197b/3-4.

ğurm: <Ar. Diyet, borc, alacak. 210b/18.

ğurre: <Ar. Arabī ayın ilk gecesi ve günü; Muharrem ayını ilk günü ve gecesi. 216a/20.

ğusl: <Ar. Gusul, boy abdesti. 52a/12; *ğ. ét-* 18a/9, 20a/10, 116b/15; *ğ. étme-* 207b/2; *ğ. eyle-* 11b/8, 151b/3, 246a/8; *ğ.+ü'l-melāike* "Hantala'nın Hz. Muhammed tarafından konulan lakabı." 52a/13, 111b/18.

ğuşşa: Keder, üzüntü, dert. *ğ. yé-* "Gam çekmek, üzölmek." 106b/6, 128a/2, 134b/17; *ğ.+ya bat-* 149a/6; *ğ.+ya düş-* 69a/2.

ğuşşalan-: Kederlenmek, kaygılanmak. 8a/11, 13b/10, 51a/6.

ğuşşalu: Kaygılı, dertli, tasalı. 102a/4.

ğūş: <Far. Dinleme. *g. ét-* 9b/7.

ğüç : Güç, kudret, iktidar; zor, eziyet. 35a/16, 64a/3, 130b/12, 246b/9; *g. étme-* 24b/10, 262b/16; *g. eyle-* 63b/19, 64a/3, 78a/5; *g. gel-* 14a/12, 39a/11, 164a/19; *g. gör-* 246b/9; *g. ol-* 143a/3; *g.+i yét-* 126b/16, 130a/20, 130b/12-13; *iş g.* 80b/8.

ğücrek: Daha güç, daha zor. 102b/10.

ğüdil-: Gütmek işi yapılmak. 101a/19, 150a/6.

ğül-: Gülmek. 48a/16, 60a/1, 73a/15, 213a/2, 254a/11, 263a/2.

ğüleş-: Güreşmek. 30b/18, 33a/5.

ğülümse-: Gülümsemek. 107b/4.

ğülüş-: Gülüşmek. 12b/3, 82a/20.

ğümüş: Gümüş. 49a/15, 130b/1, 139a/17, 142a/17, 145a/20.

ğün: Gün; güneş 4a/4, 5a/8, 23b/17, 45a/6, 76a/8, 142a/9; *g.+den g.+e* 138a/18; *g.+e gün* "Günden güne" 52a/6; *ğarām g.* 25a/15; *düni g.+i* 141b/12.

ğünāh: <Ar. Günah. 18a/9, 25b/12, 35b/11, 66a/14, 119a/10; *g. ét-* 124b/18; *g. eyle-* 102a/17; *g. işle-* 152b/16, 261b/13.

ğünāhkār: <Far. Günahkar. 64a/17, 222a/8.

günāh-kārī: <Far. Günahkarlık. *g. ol-* 221a/18-19.

günāhsuz: <Far.-T. Günahsız. 66a/13.

gündüz: Gündüz. 7b/16, 43b/2, 62a/19, 136a/1, 236b/5; *g. gece g.* 139a/14, 232a/15, 232b/14.

güneş: Güneş. 5a/11, 99b/1, 120a/10, 142a/12, 254b/10.

günlük (g) (I): Güneşlik, gölgelik. 142a/12; *g. duşdur-* 142a/10.

günlük (II): Günlük ağacı. 133b/13.

günlük (III): Yirmi dört saatlik zaman dilimi. 85b/4, 145a/9, 170b/4.

gürle-: Kalın ve gür, heybetli ses çıkartmak. (*gök*) *g.-* 92b/17.

gürüh: <Far. Kalabalık, topluluk. 120b/11, 128a/4, 133a/3, 133b/5; *g. gürüh* 128a/5.

gürz: <Far. Silah olarak kullanılan ağır topuz. 232a/4-6-7; *g. çevür-* 232a/8.

güt- (d): Gütmek. 62b/19, 100b/14, 150a/6, 183a/4.

gütdür-: Güttürmek. 169a/15.

güyegü: Güvey, damat. 40b/4, 185a/5; *g. ol-* 43a/2.

güzel: Güzel. 3a/6, 4a/1, 16b/3, 100a/15, 258b/19.

güzide: <Far. Seçkin, seçilmiş, beğenilmiş. 46a/6, 119a/11, 137b/8.

H

ḥabbe: <Ar. Buğday, arpa gibi ufak ve yuvarlak olan şeyler, taneler. 90b/19; *bir ḥ.+ye şayma-* 257a/17.

ḥaber: < Ar. Haber. 2b/1, 40b/12, 257b/20, 264b/4; *ḥ. custala-* 80b/4; *ḥ. ét-* 70a/1, 76a/9, 104b/2; *ḥ. eyle-* 63a/1, 70a/14, 76a/4; *ḥ. şor-* 37b/12; *ḥ. ol-* 77a/19, 100b/15; *ḥ. vér-* 63b/7, 66b/1, 118a/14.

ḥaberleş-: Haberleşmek. 29a/3.

ḥaberlü: Haberli. 203a/6.

ḥabīb: Sevilen, sevgili; Hz. Muhammed için kullanılır. 108b/5.

ḥabs: <Ar. Hapis, alıkoyma, bi yere kapama; zaptetme, tutma. 39b/15, 67b/6, 187a/19, 223a/7, 225a/7; *ḥ. ét-* 67b/6, 259b/3; *ḥ. eyle-* 40a/17, 67b/6, 227a/19.

ḥabsle-: Hapisleme, kapatmak. 30a/1.

ḥac: <Far. Haç. 242a/6, 242a/7, 242a/12.

ḥacālet: <Ar. Utanma, utangaçlıkla şaşırma. 22b/12; *ḥ. gel-* 30b/13.

ḥacāmat: <Ar. Vücudun herhangi bir yerini hafifçe çizip üzerine boynuz, bardak veya şişe oturtarak kan alma. *ḥ. ét-* 267a/14; *ḥ. étdür-* 267a/15, 268b/20.

ḥacc: <Ar. Hac. 16a/13, 18b/7, 226a/16, 262b/15; *ḥ. ét-* 19b/5, 40a/16, 226a/6; *ḥ. eyle-* 257b/4, 258b/3.

ḥaccām: <Ar. Hacamat eden, hacamatçı. 39a/2.

ḥacel: <Ar. Utanma, utanıp şaşırma, utancından yüzü kızarma. *ḥ. ol-* 22a/1, 60a/19, 136a/18.

ḥācet: < Ar. Lüzum, gereklilik; dilek, istek. 4b/20, 5b/2, 19b/5, 180a/15, 163b/8; *ḥ. ol-* 143b/10, 166b/3, 172a/20; *ḥ. +e git-* 55b/18.

ḥācetlü: <Ar.-T. Haceti olan. 147a/7.

ḥācı: <Ar. Hacca giden, hacı. 24b/14, 67b/16, 263a/2.

ḥācib: <Ar. Başmabeynci, vezir-i azam, saray nazırı. 258b/20, 262b/8, 270b/13, 271a/18.

ḥāciblık (ğ): <Ar.-T. Kapıcılık, perdecilik. 3a/8.

ḥacil: <Ar. (Bkz. ḥacel.) *ḥ. ol-* 203b/2.

ḥaç: (Bkz. ḥac.) 242a/8.

ḥadd: (Bkz. ḥadd.) 243a/15.

ḥadd: <Ar. Sınır; derece; yetki. 23b/7, 30a/5, 140b/8, 163b/16, 172a/6; *ḥ. ur-* 167a/8, 189b/8; *ḥ. urul-* 151a/14-15; *ḥ.-en aş-* 13a/2, 155b/7; *ḥ. +en ziyāde ol-* 266b/19; *ḥ. +i olma-* 94b/10; *ḥ. +i pāyānı yog* "Sınırı yok." 247b/14-15.

ḥadīka: Ağaçlı, suyu çok bahçe, meyva bahçesi. *ḥ. +tü'l-mevt* 127b/2.

ḥādīm: <Ar. Hizmet eden. 175b/1, 260b/15, 271a/11; *ḥās ḥ.* 267b/1.

ḥadīf: <Ar. Hile, dalavere. *ḥ. ét-* 156a/9.

ḥadīs: <Ar. Hadis. 118a/17, 149b/18, 179b/10, 193b/2.

ḥāin: <Ar. İhanet eden, hain. *ḥ. ol-* 42b/10.

ḥākān: <Far. Hakan, kağan. 175a/17.

ḥakāret: <Ar. Hakaret. 219b/3, 237a/6; *ḥ. +(ler) ét-* 249a/8.

ḥakem: <Ar. İki hasım tarafın aralarındaki anlaşmazlığı haletmek üzere, hâkim olarak seçtikleri kimse. 6b/19; *ḥ. dik-* 6b/18, 211a/14; *ḥ. eyle-* 89a/3; *ḥ. ol-* 211b/6.

ḥakikat: <Ar. Gerçek. 43a/6, 201b/4, 214a/11, 262b/17, 266b/19.

ḥakīm: <Ar. Her şeye hükmeden, Tanrı. 38a/20, 262b/17.

ḥakīr: <Ar. İtibarsız, değersiz, aşağı, bayağı. *ḥ. ol-* 60a/2.

ḥakk: <Ar. Allah; doğruluk; bir varlığa ait olan şey. 10a/13, 11b/14, 12a/12, 19b/4, 27b/6, 40a/5, 51a/16; *ḥ. +in al-* "Hakkı olduğuna inandığı şeyi almak." 29b/10-11; *Ḥ. +ina ko-* 113b/19; *ḥ. +ından gel-* "Yenmek, cezasını vermek." 19b/4; *ḥ. +ından geç-* "Hakkı olandan vazgeçmek." 180a/11; *ḥ.-i fūḫara* 183a/8; *‘ayn-ı ḥ.* "Olması gereken, yapılması uygun olan en doğru olan." 222b/3.

ḥaklaş-: Ödeşmek, karşılıklı alacak-verecek hesabını görmek. 57a/19, 57b/4, 146a/20, 153a/11, 155b/6.

ḥāl, -lū: <Ar. Durum; şimdiki zaman, geçmiş ve gelecek zaman. 4a/19, 14a/5, 25b/2, 44b/1, 51a/20, 145b/19, 147b/17; *orta ḥ.* 17a/3; *ḥ.-i ḥayātı* 131b/16.

ḥāl: <Ar. (Bkz. ḥāl.) 118b/18.

ḥāla: <Ar. Hala, babanın kız kardeşi. 28a/9, 65a/6, 83b/20, 137a/13.

ḥalāş: <Ar. Kurtulma, kurtuluş. *ḥ. bu-* 97b/6, 164a/18; *ḥ. kı-* 116b/8; *ḥ. ét-* 39b/15, 164a/15; *ḥ. eyle-* 26a/11, 41a/20, 41b/10; *ḥ. ol-* 90a/5, 138b/1, 253a/12.

ḥalāyık: <Ar. Halk. 3a/16, 3b/15, 31a/5, 37b/8, 147a/4.

ḥalef: <Ar. Birinden sonra gelip onun yerine geçen kimse, sonradan gelen. 220a/12.

ḥālet: <Ar. Durum. 151b/1, 182a/15, 241a/7.

ḥālī: <Ar. Boş, sahipsiz yer. 2a/13-14, 221b/2; *ḥ. ol-* 220a/17.

ḥalīfe: <Ar. Halife. 16a/1, 242a/20, 257b/20, 262b/7; *ḥ. dik-* 176a/8, 192b/6-7; *ḥ. eyle-* 143a/10, 229b/2, 240a/12; *ḥ. ol-* 243a/18, 253b/5; *ḥ.-i resūlu’llāh* 115a/4; *ḥ.-zāde* 269b/11.

ḥalīm: <Ar. Yumuşak huylu, mülayim, ağırbaşlı. 161a/5.

ḥālīş: <Ar. Katkısız, hilesiz, samimi, içten. 119a/13, 121a/10, 167a/18.

halk: <Ar. 1.Bir ülkede yaşayan insanların bütünü. 1b/6, 3b/16, 33b/6, 47b/14, 120a/12, 158b/14; 'ālem-h+ı 28b/9; *h. ét-* 9b/13; *h.-ı* 'azīm "ileri gelenler" 123a/2; 'avām-ı *h* 106a/1. 2.Yaratma, yaratılma. *h. eyle-* 22a/7; 3.Yaratık, mahluk, varlık. 10b/13. *h.-ı* 'azīm "Cebra'il anlatılırken kullanılmıştır." 8a/3.

halka: (Bkz. halka.) 83a/7.

halka: <Ar. Halka. 72b/6, 174b/3.

hall: <Ar. Ezilme, erime, yumuşama. *h. ét-* 31a/1.

hal: <Ar. Tahttan indirme. *h. ét-* 231b/4-5, 266b/10-16.

halt: <Ar. Karıştırma. *h. eyle-* 122b/2.

haluk: <Ar. Sıçan otu. 5b/10-11.

halvet: <Ar. Yalnız, تنها yer. 16a/14, 41b/1, 72a/5, 97b/8, 259a/17; *h. ét-* 75b/3, 123b/15; *h. eyle-* "Tenhalaştırmak, dolu olan bir yeri boşaltmak, ıssızlaştırmak." 68b/16, 234b/8.

halvetçe: <Ar.-T. Tenhaca, ıssız. 216b/8.

halvetlik (ğ): <Ar.-T. Tenhalık, ıssız olan. 118a/14-118a/16.

hamail: <Ar. Kılıç bağı, kılıç kayışı. 270a/14; *h. ét-* 128b/8; *h. kıt-* 242a/1.

hamakat: <Ar. Ahmaklık. 152b/6.

hamd: <Ar. Tanrıya olan şükran duygusunu bildirme. *h. ét-* 256b/2; *h. eyle-* 104b/4, 168b/10; *h. u şenā eyle-* 271b/9-10.

hamim: <Ar. Pek sıcak, pek kaynar nesne. 87b/17.

hamir: <Ar. Hamur. 66a/9, *h. eyle-* 183b/19.

hamiyyet: <Ar. Onur, haysiyyet. 128a/2, 164a/5; *h.+e düş-* 164a/5.

haml: <Ar. Gebelik; isnat, atf. 75b/16; *h. ét-* 78b/11, 103/5, 210b/18; *h. eyle-* 75b/16, 230b/18; *müddet-i h.* 19b/20.

hamle: <Ar. Saldırma, atılma, hücum. 87a/3, 170b/7; *h. ét-* 127b/13, 141a/16; *h. eyle-* 246a/10; *h. kıt-* "Saldırmak, atak yapmak." 22a/3, 48a/6, 82a/2.

hammām: <Ar. Hamam. 267a/11, 270b/7.

han: Hakan, bey, hükümdar. 5b/2, 245b/17.

hançer: <Far. Hançer. 54a/3, 181a/18, 197a/10, 267a/17.

handak: (Bkz. handak.) 59b/9-11-12, 60a/4-5, 60b/6-8, 61a/1, 62a/11; *h. ét-* 59b/8, 59b/9, 59b/11, 59b/12.

handak: <Ar. Hendek. 132a/6, 146a/5, 231a/9. *h. ét-* 59b/8; *h. étdür-* 232b/13; *harbü'l-h.* 59a/19.

hānedān: <Far. Köklü ve asil büyük aile. 164b/10-11, 180a/17, 219a/13, 269b/4; *h.-ı seyyid* 222b/14.

hānmān: <Far. Ev-bark, ocak. 110b/9.

hanūt: <Ar. Kafur. 225b/17.

harāb, -e: <Ar. Yıkık, viran. *h. ét-* 6b/5, 155a/7, 240b/3; *h. étdür-* 233b/8; *h. eyle-* 229b/15, 242a/14-15, 250a/2; *h. ol-* 254b/12, 268a/6; *h.+e vēr-* 268a/14-17.

harāb: (Bkz. harāb.) 143b/5.

harāc: <Ar. Müslüman olmayanlardan alınan vergi. 73a/7, 93a/7, 137b/4, 146b/14, 228b/20; *h.+a kes-* 148a/1-2, 191b/11.

harām: <Ar. Dince yasaklanan; dokunulması yasaklanan, kutsal. 25a/15-18, 51b/3, 151b/2, 262b/16, 268a/12; *h. ét-* 115a/8; *h. ol-* 153a/1, 183b/5.

harāmī: <Ar. Eşkiya, haydut, yol kesen. 24b/17, 27b/13, 63a/3, 121b/16; *h.+cuqlar* 30b/7.

harāmīlik: <Ar.-T. Hırsızlık, haydutluk. 180a/5; *h. ét-* 25a/3, 121b/17.

harām-zāde: <Ar.-Far. Gayrı-meşru çocuk. 3a/2.

harb: <Ar. Ceng, savaş. 6b/14, 18b/14, 123a/10, 234a/5; *h. ét-* 122b/8, 126b/14.

harbe: <Ar. Kısa mızrak, süngü. 18a/3, 34a/1, 49a/20, 128b/8, 217b/5.

harç: <Ar. Harç, sarf, gider, bir iş için kullanılan madde. 7a/12; *h. ét-* 40a/15, 174b/6, 179b/18; *h. eyle-* 4b/4, 92a/18, 157b/15.

harçlık: Harçlık. 190a/8, 223b/19.

hareket: <Ar. Hareket. 14a/12, 66a/4; *h. ét-* 130a/8, 231a/3; *h.+e geI-* 69b/7-8, 102b/9, 111b/16.

ḥarem: <Ar. Herkesin girmesine müsāade edilmeyen, saygıdeğer ve kutsal yer; Hac zamanında ihrāma girilen yerden itibāren Kābe'ye doğru olan kısım. 53b/7, 216a/5, 245a/3, 248a/4.

ḥarf: <Ar. Harf. 144a/17, 144b/7.

ḥarīf: <Ar. Herif; meslektaş, san'at arkadaşı, dengi; güven vermeyen, aşağı, bayağı görülen kimse; adam. 16b/2, 34a/14, 72a/20, 138b/16.

ḥarīm: <Ar. Harem, harem dairesi; evin içi gibi başkasına kapalı olan yer; avlu. 90b/16, 201a/19.

ḥarīr: <Ar. İpek. 234b/16, 240b/7.

ḥarīṣ: <Ar. Hırslı, tamahkār, kıskanç. 162b/20, *ḥ. ol-* 39b/12, 262a/10.

ḥarlu: < Ar.-T. Harlı. 131b/1.

ḥasāret: <Ar. Zarar, ziyan. *ḥ. ol-* 155b/7, 201a/15, 208a/2; *ḥ. olma-* 210a/15.

ḥased: <Ar. Kıskançlık. 111a/18, 149b/6, 249a/8; *ḥ. ét-* 110b/11; *ḥ. eyle-* 259b/14, 262a/15.

ḥāşıl: <Ar. Peyda olan, çıkan,türeyen. 124a/3, 218b/11, 228b/20; *ḥ. ét-* 43a/11, 135b/10, 188a/5;*ḥ. ol-* 7a/6, 44b/15, 137a/10, 160b/4.

ḥaşımlu: <Ar.-T. Düşmanı olan, düşman olan. 38a/5.

ḥāşib: <Ar. Hesab eden, hesabedici. *ḥ. -i-kıyāmet* 102a/14.

ḥaşīr: <Ar. Hasır. 271a/1.

ḥaşm: <Ar. Düşman, karşı taraf. 38a/5, 127b/3, 211b/10.

ḥasret: <Ar. Hasret. 122a/3.

ḥāşş: <Ar. Özel, mahsus; katışıksız, en iyi cinsten, saf; iyi nitelikleri kendinde toplamış olan; hükümdara özgü olan. 71a/14, 73a/13, 123b/5, 145b/9, 161a/19, 248b/2; *da'vet-i-ḥ.* 11b/18; *ḥ. eyle-* 70b/14.

ḥāşşa: <Ar. Bir kimseye, ya da bir şeye özel olan nitelik, güç, kuvvet. 129a/17, 159a/17.

ḥāşşiyet: <Ar. Özgülük. 184a/7.

ḥasta: (Bkz. ḥasta.) 218b/19.

ḥasta: <Far. Hasta, rahatsız. 37b/20, 223a/13; *ḥ. ol-* 14b/2, 27a/6, 164b/5.

hastalık (ğ): <Far.-T. Hastalık. 27a/6, 107b/3, 257b/12, 267b/4, 268b/20.

hasūd: <Ar. Kıskaç. 240b/16.

hāṣā: <Ar. (edat) Asla, katiyen, Allah göstermesin. 10a/13, 61b/8, 66a/4, 166a/6, 258b/11;
h. ve kellā "Allah korusun, katiyen" 19a/4.

hatm: <Ar. Bitirme, son bulma. *h. ét-* 196b/14; *h. ol-* 107b/20.

hattā: <Ar. Bundan başka, fazla olarak, dahi, bile, üstelik. 13b/4, 63b/3, 148a/13, 153a/15,
243a/14.

hatun: Kadın. 3b/14, 39b/9, 141b/4, 160b/7, 200b/1; *h. edin-* "Eşliği almak, eş olarak
almak." 57b/11, 58a/9, 116a/15, 267b/2-3.

hatunlık (ğ): Eşlik, karılık. 5b/1, 41a/4, 57b/13, 75b/8, 182b/13.

hatunlik (g): (Bkz. hatunlık) 157a/12.

hatā: <Ar. (Bkz. haṭā.) 44a/14, 195b/3.

haṭā: <Ar. Yanlış; kabahat, kusur. 34b/3, 153b/8, 194a/13, 245b/20, 269b/14; *h. ét-* 55b/11;
h.-yı meḥz. "Sırf hatadır." 111a/3, 266b/17; *ḳılına h. gelme-* 19a/6; *‘ayn-ı h.*
"Hatanın ta kendisi" anlamına gelen özel bir kullanım. 30a/1, 167b/17.

haṭar: <Ar. Tehlike. 106a/9.

haṭarlu: <Ar.-T. Tehlikeli. 185b/15, 249a/1.

hāṭır: <Ar. Zihin, fikir; gönül; keyif. 9b/15, 24b/10, 25a/2, 102b/4, 175a/8; *h.+a düş-*
"Aklına gelmek." 72a/3, 181b/13; *h.+ı dile-* 118a/5, 175a/8; *h.+ı hōş ol-* 19a/9,
179b/2; *h.+ı-ḳal-* "Gücenmek, kırılmak" 35b/10, 199a/14; *h.+(lar)ı ol-* 190a/4-5;
h.+ın şor- 195b/9; *h.+ın yap-* "İkna etmek, gönlünü almak." 130a/7-8; *h.+ına düşe*
gel- 92b/13; *h.+ına hōş gel-* 112b/11; *h.+ından geçme-* "Aklına gelmemek." 211b/12.

hāṭırcuḳ (ğ): <Ar.-T. Gönül. 66b/15, 219b/17, 248a/4.

haṭīb: <Ar. Hatip, camide hutbe okuyan; güzel konuşan. 109a/5, 159a/20, 162b/3.

haṭṭ: <Ar. Çizgi, yol. 101b/19, 174b/3.

haṭṭāb: <Ar. Oduncu. 182a/7.

havāle: <Ar. Bir işi veya bi şeyi başkasının üstüne bırakma. *h. ét-* 258b/9, 79a/9; *h. eyle-*
116a/4, 154a/17, 195b/10.

ḥavāli: <Ar. Etraf, civar, çevre, yöre. 135a/13.

ḥavāric: <Ar. Asiler, zorbalar; hariciler, "Hakemeyn" olayından sonra Hz. Ali'ye isyan eden grup. 91a/2, 152b/14, 153a/3, 222b/11, 253b/11.

Ḥavāriyyūn: <Ar. Havāriler, İsa peygamberin on iki kişiden oluşan yakın dostları, yardımcıları. 2a/13.

ḥavf: <Ar. Korku, korkma. 238b/18; *ḥ. ét-* 31a/20; *ḥ. eyle-* 266b/17-18.

ḥavlu: Avlu. 196b/12.

ḥāvut (d): <Far. Deve semeri. 150a/19.

ḥavz: <Ar. Havuz. 15a/16, 32b/13; *ḥ. kenāri* 15a/12.

ḥay(ı)r: <Ar. Hayır, iyilik, iyi, faydalı. 43b/5, 61a/14, 68a/4, 135a/8, 222b/3; *ḥ. du‘ā eyle-* 184a/2; *ḥ. gelme-* 68a/4.

ḥay: Hey! Ünlem. 5b/19, 46a/17, 186a/13, 233b/2-3, 247b/18.

ḥayāt: <Ar. Hayat, canlılık, dirilik. 104a/18, 109b/9, 112a/9, 115b/4, 150a/2; *ḥ. bul-* 218b/1; *ḥāl-i ḥ. +ı* 131b/16; *tāze ḥ. bul-* 217b/18

ḥayf: <Ar. Haksızlık, zulüm; ilenç, beddua. 203a/4; *ḥ. étme-* 262b/18; *ḥ. +(ı) gel-* 141b/6; *ḥ. eyle-* 194a/4, 263a/12; *ḥ. ol-* 25a/7, 36b/1

ḥayırlu: <Ar.-T. Kutlu, uğurlu. 5b/19, 46a/17, 94a/14, 212a/2, 247b/18.

ḥaykır-: (Bkz. haykır-) Haykırmak. 150b/16.

ḥaykır-: Haykırmak. 248a/17, 203a/12.

ḥayl: <Ar. Güruh. 83a/3.

ḥayli: (Bkz. hayli) 268b/2.

ḥayli: <Far. Epeyice, çokça; oldukça. 6b/15, 24b/16, 45a/17, 53a/13, 173a/7.

ḥayme: <Ar. Çadır. 2b/14, 127b/16.

ḥayret: <Ar. Şaşma, şaşırma. 149b/16; *ḥ. +de kal-* 264b/11.

ḥayvān: <Ar. Hayvan. 263a/9.

ḥayvāncuḡ: <Ar.-T. Hayvancağız. 263a/3.

ḥayzerān: <Far. Hezāren, sıcak memleketlerde yetişen uzun yapraklı kamış. *ḥ. dalı* 105a/10.

ḥazāin: <Ar. Hazineseler. 165b/7, 169a/14.

ḥazer: <Ar. Sakınma, kaçınma. 81b/7; *ḥ. ét-* 81b/7.

ḥāzır: <Ar. Hazır, huzurda, göz önünde bulunan. 9a/11, 29b/6, 106a/11; *ḥ. ol-* 83b/3, 86a/3, 260b/6; *ḥ. bulun-* 102a/10.

ḥāzır-la: <Ar.-T. Hazırlamak. *ṭa'āmlar ḥ.*- 263b/1.

ḥāzır-ılan-: <Ar.-T. Hazırlanmak. 102b/8, 205a/5.

ḥazīn: <Ar. Hüzünlü, kederli, gamlı. *ḥ. ol-* 69b/17.

ḥazīne: <Ar. Hazine. 142a/12, 165b/10, 176b/9, 239b/8, 264b/2; *ḥ.-yi beytü'l-māl* 144b/12.

ḥazīz: <Ar. Zorlu, dişli. 106a/17.

ḥazrā: <Ar. Yeşil. *ḥubbetü'l-ḥ.* "yeşil kubbe. Aynı terkip Mevlāna'nın türbesi için de kullanılır." 81a/20.

ḥazret: <Ar. Saygı saymak üzere büyüklere verilen ünvan. 54a/14.

hecīn: <Ar. Arkasında iki hörgücü olan ve çok hızlı koşan bir cins deve. 28a/3-8, 37b/7, 120a/1, 195b/17, 215b/6, 224a/19.

hediyye: <Ar. Hediye. 54b/2, 125b/19, 177b/17, 234a/15, 237a/12.

hefte: <Far. Hafta. 74a/10, 160a/12, 215a/2, 222b/13, 225a/13.

ḥekīm: <Ar. Doktor. 267b/6.

ḥekīmlik (g): <Ar.-T. Hekimlik. 106b/14.

helāk: <Ar. Mahvolma, ölme; harcanma. *h. ol-* 21a/13, 117b/5, 157a/11; *h. ét-* 28a/11, 124a/5, 150b/17; *h. eyle-* 111b/8, 116a/11.

helāklik: <Ar.-T. Son, bitim, mahv olma, ölüm. 150a/3, 162a/12, 262a/12; *h. olma-* 165b/4.

helāl: <Ar. Haram olmayan, dinen yasaklı bulunmayan. 37a/18, 148b/7, 151b/13, 262b/16, 268a/12; *ḥ. ét-* 47a/3; *ḥ. eyle-* 74b/6, 96b/18; *ḥ. gör-* 157b/11, 204b/16, 217a/3; *ḥ. ol-* 37a/18, 206a/18; *ḥ. ol-* 196a/7.

hele: Hele, özellikle. 19b/4, 112a/3, 186a/18, 197a/1.

ḥelvā: <Ar. Helva. 39a/3.

hem: <Far. Hem; ve daha. 4a/18, 10a/9, 27b/15, 32a/10, 69a/14, 101b/18.

hemān: <Far. Hemen, derhal. 13a/20, 28b/5, 41b/7, 250b/17, 267a/16.

hemāndem: <Far. hemen, çabucak, o anda. 4b/17, 21b/14, 28a/8, 31b/17, 153b/19.

hemīn: <Far. Bu bile, tıpkı bu. 66a/11, 218b/19.

hemīše: <Far. Daima, her vakit, her zaman. 3b/3, 263b/3.

henüz: <Far. Henüz, daha. 4b/4, 44a/16, 74a/7, 102b/1, 223a/7, 264b/12.

her: <Far. Her. 1b/11, 28a/12, 129a/15, 131a/13; *h. bir* "Ayrı ayrı hepsi." 2b/10, 30a/20, 128a/1; *h. gün* "Devamlı, sürekli" 32b/5.

hergiz: <Far. Asla, hiçbir zaman. 2a/16, 10a/16, 24b/8, 30a/10, 37b/14, 50a/7.

herise: Keşkek yemeği. 219a/3.

herze: <Far. Boş lakırdı, saçma. 28b/11, 47b/14, 159a/8, 204b/7, 211a/15.

ḥesāb: <Ar. Hesap, sayma, aritmetik. 37a/10, 161a/1, 240b/16; *ḥ. al-* 160b/20, 175b/3; *ḥ. edici* 102a/14; *ḥ. ét-* 40b/16, 267a/13-14; *ḥ. eyle-* 71b/14, 159a/16, 181a/14; *ḥ. iste-* 160b/20; *ḥ. şor-* 161a/2; *ḥ. +(in) vér-* 160a/7.

ḥesābsuz: <Ar.-T. Hesapsız. 115b/1.

hevā: <Ar. Hava, iklim;heves, istek. 100b/13, 123a/10, 143a/8, 146b/15, 184a/14, 187b/10, 268a/6; *ehl-i h.* 261b/13.

heves: <Ar. Heves, arzu, istek, geçici istek. *h. étme-* 147a/10; *nefsi h. +si* 162b/20.

heybet: <Ar. Korku ile saygı duygularını birden uyandıran hal veya gösteriş, azamet. 8b/3, 15b/16, 67b/20, 68a/16, 242a/1.

heybetlü: <Ar.-T. Heybetli, azametli, görünüşü korgu ve saygı uyandıran; iri. 16a/20, 36b/17.

hezār: <Far. Bin sayısı; pek çok. 49b/13, 60a/12, 168a/18, 229b/14, 251a/8.

hezīmet: <Ar. Bozgun. 126b/5.

ḥıfz: <Ar. Saklama. *ḥ. eyle-* 92b/4, 111b/18, 164b/13.

ḥınnā: <Ar. Kına. 213/3.

hırs: <Ar. Hırs. 185b/8; *h. getürme-* 185b/7.

hırsuz: Hırsız. 161b/7, 162a/3.

hışım: Hışım, akraba, soyca ya da kan bağıyla birbirine bağlı kimseler. 15a/11, 19a/17, 30a/11, 75a/10, 96a/2, 111a/11, 135a/3, 178b/12, 227b/20.

hışımlu: <Far.-T. Öfkeli, kızgın, sinirli, kuvvetli. 62a/17, 142a/11.

hışm: <Far. Kızgınlık, öfke. 38a/14, 50a/10, 62a/7, 78b/20149b/4; *h. ét-* 6a/17; *h. eyle-* 192a/17, 252b/4.

hiyānet: <Ar. Hiyanet. 130a/18, 236b/12, 242b/18; *h. ét-* 130a/3-4, 130a/15, 225b/13, 242b/19.

hicāb(e): Perde, örtü. 3a/10-15, 3b/7, 177b/6.

hicret: <Ar. Hicret, Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye göç etmesi. 13a/20, 22b/4, 59a/18; *h. ét-* 2a/1, 16b/7, 21a/1; *h. eyle-* 40b/1, 114a/14; *h.-i-nebeviyye* 102a/20.

hicv: <Ar. Biriyle şiir yoluyla alay etme, eleştirme. 3a/20, 82a/18; *h. ét-* 44b/14, 66b/18, 82a/18; *h. eyle-* 43a/8.

hiç bir: Hiçbir. 74a/20, 109a/9, 118b/14, 135b/8, 149b/12; *h. sa'at* "Hiçbir zaman, asla." 229a/12; *h. vechle* 66a/8; *h.+i* 7a/19, 236a/16; *h.+isi* 61a/19, 119a/14, 181b/8.

hiç: <Far. Hiç. 1b/8, 13b/7, 28b/2, 148b/1, 159b/18, 199a/12.

hidāyet: <Ar. Hak yoluna, doğru yola girme, ulaşma, ulaştırılma. *h. vér-* 131b/13.

hidmet: <Ar. İş, hizmet. 41b/20, 164a/19, 180a/16, 204a/6, 254a/5; *h. ét-* 4a/3, 233a/8, 253b/20; *h. eyle-* 89b/5.

hidmetkār: <Ar.-Far. Hizmetkar. 254a/3; *h. edin-* 178b/14.

hikāyet: <Ar. Hikāye. 8b/13, 102b/20, 131b/12, 151b/2, 179a/15; *h. eyle-* 138a/6, 175b/18, 177b/20.

hike: <Far. Tulum; silah torbası, tulumu. 145b/7.

hikmet: <Ar. Allah'ın insanlarca anlaşılamayan amacı; gizli sebep. 67b/5, 262b/18.

hilāf: <Ar. Ayrılık, karşıt, zıd. 10b/11, 20a/17, 112b/10; *h. düş-* 62a/4; *h. ét-* 99a/15.

ẖilāfet: <Ar. Peygamber vekili olarak İslâmlığı koruma görevi. 36b/9, 110b/19, 266a/8, 269b/1; *ẖ. da'vāsın eyle-* 238a/17, 264a/1-2; *ẖ. eyle-* 269a/2; *ẖ. tahtına otur-* 241a/5, 268a/8; *ẖ.-i pāyende-i 'adl* 185b/16; *eyyām-ı ẖ.* 158a/1; *mesned-i ẖ.* 114a/17.

ẖile: <Ar. Oyun, aldatma. 30a/9, 49b/13, 159b/11, 171b/13, 207a/5; *ẖ. ét-* 153b/15, 204b/4, 259b/3; *ẖ. eyle-* 129b/5, 223b/9, 227a/3; *ẖ. ol-* 241b/12.

ẖil'at: <Ar. Padişahların gönül almak, ödüllendirmek için birine giydirdikleri değerli kumaş veya kürkten yapılmış kaftan. 94a/10, 140b/12, 143a/14, 229a/14, 271b/19.

ẖimmet: <Ar. Lütuf, iyilik, samimiyet. 43b/5, 167a/18, 230a/6, 257b/8; *ẖ. eyle-* 146b/4.

ẖimmetī: <Ar. İyi, samimiyetli. 173b/3.

ẖin: <Ar. Zaman, vakit. 114a/10, 198a/2. *ẖ.-i şabāh* 256a/16.

ẖiṣār: Küçük kale. 89b/20, 177b/1, 241a/15; *ẖ. eyle-* 228a/3.

ẖiṣṣe: <Ar. Hisse, pay. 59a/17, 73b/7, 89b/19, 90b/1, 146a/9.

ẖiṭāb: <Ar. Hitap, seslenme.. *ẖ. gel-* 58b/1-2, 62a/10, 254b/10.

ẖöd: <Far. Bizzat, kendi. 6b/7, 13b/20, 21b/12, 32b/14, 50b/3.

ẖoḳḳa: <Ar. İçine mürekkep konulan küçük kap; içine tükürülen kap. 169b/2, 177b/17, 180b/6.

ẖör: <Far. Değersiz, bayağı, adî. 37a/15, 63b/6, 83a/9, 168b/11; *ẖ. dut-* 192b/5; *ẖ. eyle-* 164b/9; *ẖ. gör-* 33a/13; *ẖ. görin-* 33a/1; *ẖ. ol-* 26b/13, 60a/2.

ẖorende: <Far. Birinin beslediği kimse, boğaz. 269a/10.

ẖōrlıḳ (ġ): Horluk, önemi olmama durumu. 21a/7, 39b/1, 69a/3, 168b/13, 174b/14.

ẖortum: <Ar. Fil hortumu. 137b/17.

ẖorūs: <Far. Horoz. 197b/10.

ẖōṣ: <Far. Hoş, iyi. 3a/1, 11b/8, 146b/15, 156a/16, 210a/16; *ẖ. ol-* 183a/1; *ẖ. dut-* 4b/10; *ẖ. var-* "Hoşgel-" 31a/18, 36a/2; *ẖāṭırı ẖ. ol-* 19a/9, 148a/10; *ẖāṭırına ẖ. gel-* 58a/2.

ẖōṣca: Hoşca, iyice, önceki duruma göre daha iyi. 104b/8, 107a/12, 254b/5, 257b/5.

ẖōṣlıḳ (ġ): Hoşluk. 107b/8.

hōšnūd: <Far. Memnun; razı. 133b/16, 152a/11, 152b/2, 161a/10, 181b/8, 184a/19; *h. ol-* 116b/6, 160a/2, 271b/19.

hū: (Bkz. hūy.) 184a/3.

hūb: <Far. Güzel, hoş, iyi. 16a/20, 20a/19, 21a/19, 41a/16, 216b/19.

hudā: <Far. Rab, Tanrı. 71a/2.

hukemā: <Ar. Alimler, bilginler. 261b/14.

hūlan-: <Far.-T. Huy edinmek, adet edinmek. 147a/6.

hulefā: <Ar. Halifeler. 269a/9, 271b/15.

hulq: <Ar. Huy, tabiat. 8a/6, 134b/20.

hums: <Ar. Beşte bir, beş bölükte bir bölük. 137b/4.

hunnāq: <Ar. Boğak, boğaz mukozasının şişmesiyle oluşan bir rahatsızlık. *h.+a qar-* 267b/6.

hurd: <Far. Parçalanmış. *h. ét-* 11a/13; *h. ol-* 35a/10.

hurm: <Ar. Haram. 25a/15; *eşhur-ı h.* (bkz. eşhur) 25a/2, 25b/11.

hurma: Hurma ağacı. 29b/8, 33b/18, 34b/12, 39a/3, 180a/19; *h. ağacı* 23b/18; *h. çegirdegi* 27b/18; *yaşar-h.* "Yeşil, henüz olgunlaşmamış." 39a/3.

hurmalık: Hurma ağaçlarıyla dolu olan. 43a/10, 94b/3.

hurma-sitān: <Ar.-Far. Hurmalık yer, hurma bahçesi. 55a/12.

hurrem: <Far. Sevinçli, şen, güler yüzlü, gönül açan; taze, körpe. *h. ol-* 263b/3.

hurrem: <Far. (Bkz. hurrem) *şād u h.* 247b/15.

hurūc: <Ar. Göç; ayaklanma. *h. ét-* 221b/15, 259a/11, 264a/1, 266b/15-16; *h. eyle-* 224b/15; *h. kıt-* 221b/15, 223b/5; *‘azm-i h. kıt-* 221b/16.

hurūş: <Far. Şamata, telaş, coşku. *h. ét-* 137b/19.

huşūşā: <Ar. Başkaca, ayrıca. 33b/5, 257b/14, 269b/11, 271a/15.

huṭbe: <Ar. Cuma namazlarından önce, bayram namazlarından sonra hatibin minberde halka verdiği dīnī öğüt. 26b/1, 106a/7, 108a/3, 177b/5, 152a/12, 159a/20.

hūy: <Far. Huy, tabiat, mizaç. 9a/4, 147a/6, 182b/15, 257b/16.

hūylan-: (Bkz. hūlan-) Alışkanlık edinmek. 9a/4.

huzūr: <Ar. Huzur, dirlik, baş dinçliği, gönül rahatlığı, rahatlık; kat; makam 39a/17, 68a/1, 140b/8, 215b/3.

hüccāc: <Ar. Hacılar, Hac yapanlar. 3b/11, 3b/12, 3b/13.

hüccet: <Ar. Delil. 2a/13, 110b/19, 194a/14.

hüccetleş-: <Ar.-T. Haklaşmak, yüzleşmek. 195b/11.

hücre: <Ar. göz, odacık. 95a/4, 106a/5, 107a/9, 184b/11, 270a/8.

hücum: <Ar. Saldırış, saldırma. *h. ét-* 33a/7, 63a/9, 159a/2, 196b/12, 217b/8; *h. eyle-* 242a/10; *h. kıt-* 110b/16.

hüdā: <Ar. Doğru yol gösterme; Ku'an-ı Kerim. *h. vér-* 66b/16-17.

hüküm: <Ar. Hüküm, karar. 37a/17, 114b/6, 143a/1, 145a/6, 184a/9; *h. ét-* 6b/20, 152b/7, 186a/13; *h. edin-* 162b/5; *h. eyle-* 56b/15, 111b/19, 148a/19.

hüner: <Far. Hüner, marifet. 60b/13, 165a/19.

hürmet: (Bkz. hürmet) *h. eyle-* 211b/14.

hürmet: <Ar. Saygı. 25a/7, 105b/8, 126a/20, 168b/3, 260b/3; *h. ét-* 8a/9, 24b/7, 25a/3; *h. +ler dut-* 209a/12-13.

hürmetlü: <Ar.-T. Hürmetli, saygı değer. 25a/15.

hürmetsüz: <Ar.-T. Hürmetsiz, saygı duyulmayan. *h. eyle-* 201a/10.

hüsn: <Ar. Güzellik. 262a/14.

I

ır-: Çekmek, ayırmak, uzaklaştırmak. 164b/2.

ıra-: Uzaklaşmak, ayrılmak, uzakta kalmak. 44a/15.

ırağ: (Bkz. ırağ.) 120b/18; *ı. ol-* 34b/5, 106a/19, 204b/18.

ırağ (ğ): Uzak. 6b/3, 34b/5, 120b/18, 163b/19, 183a/10.

ırğad: <Rum. Tarla işçisi, rençber. 235a/6.

ırmağ (ğ): Irmak. 163b/4, 192a/2, 250b/17, 267b/19, 268a/7. *kanı ı. gibi ağ-* 210b/2.

ısr-: Isırmak. 107a/15.

ısıtma: Sıtma. *i. dut-* 104a/17.

ıslāh: <Ar. İyileştirme, düzeltme. *i. ét-* 195b/3, 199b/19.

ıslan-: Islanmak. 256a/11.

ışmarla-: Göndermek; emanet etmek; tavsiye etmek. 6a/17, 40a/7, 70a/4, 162b/20, 238b/17; *cān cehenneme i.* "Argoda öldürmek anlamına gelir."35a/9, 48a/13.

ıssı: Sıcak; sıcaklık, hararet. 23b/17, 80a/9, 92b/14, 100b/17, 150b/9.

ıssuz: Issız, kimsesiz. *i. ka/-* 114b/12, 143b/4, 145a/10; *i. ko-* 145a/8.

ışık (ğ): Demir başlık, miğfer. 48b/16, 49a/2.

İ

‘ibādāt: <Ar. İbadetler. 108b/20.

‘ibādet: <Ar. İbadet. 7b/19, 199a/8, 224b/16, 263a/7; *‘i. eyle-* 15b/7, 69b/4, 228b/6; *‘i. kıl-* 16a/15; *‘i. olnma-* 110a/3.

iblis: <Ar. Şeytan. 21b/8.

‘ibret: <Ar. İbret, ders alınması gereken durum. *‘i. a/-* 196a/3; *‘i. ol-* 180b/13.

ibtidā‘: <Ar. İlk önce, en önce. 76a/4; *i. eyle-* 6b/1.

ibtāl: <Ar. İptal. *i. ét-* 127a/7.

ic-: İçmek. 189b/7, 207b/2; *and i-* 226b/17.

icābet: <Ar. Kabul etme, razı olma, uyma. *i. ét-* 11a/1, 12a/18, 122b/8; *i. eyle-* 11b/13, 124a/20, 129a/11.

icāriye: <Ar. Kiralık. *i. tut-* 5a/6-7.

icāzet: <Ar. İzin. *i. ol-* 7a/20; *i. vēr-* 31a/6.

iclās: <Ar. Oturtulma. *i. ét-* 95a/9.

icrā: <Ar. Yapma, etme. *i. ét-* 261b/15.

ictimā‘: <Ar. Toplanma, bir araya gelme, yığılma, birikme. 124b/20, 125a/2.

iç ev: İç organlar, mide ve bağırsaklar. 232b/9.

iç: İç, insanın ya da herhangi bir şeyin içi. 2a/12, 4a/2, 34b/15, 194b/10; *i.+i yan-* "Bir şeye çok üzölmek." 55a/5; *i.+inde kal-* "heveslendiği şeyin gerçekteşmemesi yüzünden hayal kırıklığı yaşamak." 122a/3.

içerü: İçeri. 11b/3, 22a/15, 33b/20, 41b/8, 175b/7.

içür-: İçirmek. 5b/7, 181b/17, 236a/13.

‘iddet: <Ar. Dul kadının bekleme süresi. 58a/8.

ifrāt: <Ar. Aşırı gitme, çok ileri varmak. 259b/14.

iftār: <Ar. İftar. *i. ét-* 197a/1.

iğdās: <Ar. Yeni bir iş çıkarmak, kurmak. *i. ét-* 268a/12,193a/14; *i. éyle-* 189a/11.

iğlās: <Ar. Halis, temiz; gönölden gelen dostluk, samimiyet, doğruluk. 41a/12, 60a/3, 75b/17, 85b/12, 246a/6.

ihrām: <Ar. Hacıların Kabe'yi tavaf için Mekke haricinde örtünmeğe mecbur oldukları dikişsiz bürgü. 24b/14, 69b/15, 75a/3, 91b/15, 98a/7.

ihsān: <Ar. İyilik etme, bağış, bağışlama. 108b/12, 247b/18, 259b/3, 271b/12; *i.+lar ét-* 229b/4.

ihtilāf: <Ar. Ayrılık, anlaşmazlık. 1b/15, 110b/10, 122a/18; *i. ét-* 262a/3-4, 37a/10, 53a/3; *i. ol-*2b/17; *i. düş-* 2b/19, 30a/13, 30b/3.

ihtiyāc: <Ar. İhtiyaç, gereklilik. 5b/18, 110b/9, 126b/6, 161a/10, 179b/11; *i. olın-* 20b/2.

ihtiyār: <Ar. Seçme, seçilme; katlanma. 92a/1; *i. ét-* 152a/9, 153a/2, 156b/17; *i. eyle-* 36a/19, 216a/19-20, 256b/1.

ihtiyārsuz: İrade dışı; düşünmeksizin, elde olmadan. 141b/3-4; *i. ét-* 201b/2.

ihtiyāt: <Ar. Tedbirli bulunma. 14b/17; *i. ét-* 44b/2, 206b/14, 213b/8; *i. eyle-* 33a/15, 222a/15, 238b/1.

ihtiyātsuz: <Ar.-T. Tedbirsiz. 24b/19; *i. ol-* 116a/18.

ihtiyātsuzluk: <Ar.-T. Tedbirsizlik, hazırlıksız olma durumu. 165b/18.

iğdām: <Ar. Kararlı ve gayretli çalışma, devamlı çalışma, ilerleme. *i. ét-* 30b/13, 33a/19, 41b/3; *i. eyle-* 43a/19, 114b/15, 253a/6.

iken: Esnasında, ...-dığı/diği halde, ...-dığı/diği zaman. 28b/4, 29a/17, 34b/10, 56a/15, 259b/1.

iki biç: İki bin. 223a/5.

iki yüz elli: İki yüz elli. 224b/9.

iki: İki sayısı. 2a/10, 27b/9, 224a/12; *i. biç* 224a/10; *i. biç i. yüz elli* 2a/4-5; *i. yüz ikinci* 266b/13; *i. yüzüncü* 265a/2; *i. yüz seksen toğuzuncü* 270a/10-11; *i. yüz toğsan beşinci* 269b/20, 271a/12; *i. yüz yigirmi birinci* 268b/19; *birer i. +şer* 21b/3

ikileyin: İkinci kez. 6a/11, 19a/8, 48b/9, 138b/18, 188a/3.

ikinci: İkinci. 6a/3, 212a/11.

ikindi: (Bkz. ikindü.) 63b/19, 241b/17-18.

ikindü: İkindi. 54a/1, 113a/19, 120a/10, 218a/14, 241b/17.

iklîm: <Ar. İklim; ÷lke, diyâr. 54a/15, 103a/6, 155a/17, 162b/16, 216a/15; *i.-bâ-iklîm* "iklim iklim; ÷lke ÷lke." 268b/18; *i.+ler dut-* 154b/1.

ikrâh: <Ar. Zorlama. 114a/20.

ikrâm: <Ar. Hürmet, saygı gösterme; ağırlama. 4a/15, 252a/1; *i. ét-* 18a/18, 128a/7; *i. eyle-* 97b/19, 203b/18, 232b/13; *i.+lar eyle-* 70b/19.

ikrâr: <Ar. Saklamayıp söyleme; tasdik, kabul. 5b/8; *i. ét-* 73a/1, 120b/14, 261b/13; *i. étdür-* 148a/16, 214a/18; *i. eyle-* 96b/8; *i.+a gelme-* 72b/20

iktidâ: <Ar. Tabi olma, uyma. *i.ét-* 19a/17, 104a/1.

‘**ilâc:** <Ar. İlaç. 156b/14; ‘*i. ét-* 156b/17, 268b/20; ‘*i. eyle-* 156b/13; *kâbil-i ‘i* 181b/18.

ilâf: <Ar. Alışma, alıştırma, ÷lfet etme. 4a/16.

ile: ile. 2b/16, 5a/7, 105a/7, 111b/13, 114a/6, 120a/1.

ilen-: İlenmek, bed-dua etmek. 65a/19, 183b/12, 184a/2.

ileñ-: (Bkz. ilen-) 231b/17.

ilerü: İleri, öne doğru. 22b/8, 28a/2, 192b/20, 230a/18, 264a/5.

ilet- (d): Ulaştırmak; göndermek. 4a/2, 10a/5, 35b/9, 36a/14, 95b/4, 159a/6.

iletdür-: İlettirmek, göndertmek, ulaştırtmak. 192b/4, 202a/9, 260a/4, 269a/18.

ilhāh: <Ar. Israr etme, direktme. *i. eyle-* 29a/17-18, 34b/17, 147b/4.

ilhām: <Ar. İlham. *i. eyle-* 113a/16.

ilik (g): İlik, kemik iliği. 34b/4, 222a/7.

iliman: <Yun. Liman. 191a/2.

ilk: İlk. 247b/10, 231b/12.

illā: <Ar. -den başka, meğer; aksi halde; mutlaka; yalnız. 10b/9, 20a/16, 33a/13, 96b/13, 169a/7.

‘illet: <Ar. Hastalık. 30/17.

‘ilm: <Ar. İlim. 112a/16, 170a/13, 180a/2, 214a/4, 215b/20; ‘*i.-i dīn* 112b/2; ‘*i.-i ferāiz* 11b/17, 112b/2; ‘*i.-i fiḫh* 112b/1; ‘*i.-i nūcūm* 141a/4; ‘*i.-i sūnnet* 112b/3; ‘*i.+üñ şehri* "Hz. Muhammed'in kendisi için yaptığı benzetmedir."215b/20.

ilt-: Götürmek, yerine ulaştırmak, iletmek. 5a/3, 205b/5, 260b/9.

iltifete: <Ar. Yüz çevirme, dikkat etme. *i. étme-* 99b/5.

ilzām: <Ar. Cevap veremez hale getirme, susturma. 112a/8-9; *i. ét-* 112a/8.

imām: <Ar. İmam. 9a/13, 91a/2, 120a/13, 124a/20, 133a/7; *i. ol-* 9a/13; *imām-i-ḥaḫ* 156a/6.

‘imāme: <Ar. Sarık. 84a/1, 148b/2, 218b/15, 238a/12, 270a/2, 270b/8; ‘*i. şar-* 34a/8, 82b/15; ‘*i. şarın-* 241b/20, 256a/19.

imāmet: <Ar. İmamlık. 104a/3, 109b/9, 159b/16, 198a/2, 269b/5; *i. eyle-*76a/8, 151b/3, 182a/6, 197b/18.

imāmsuz: <Ar. -T. İmamsız, halifesiz. 159b/14-15.

īmān: <Ar. İnanma, inanç; İslām dinini kabul etme. 10b/18, 15b/4, 16b/1, 176b/11; *ī.+a ge-* 34b/16-17, 172a/11, 180a/6, 187b/2; *ī.+a gétür-* 16b/15, 17b/15, 173b/5.

īmānsuz: İslām dinine inanmayan. 48a/10, 80b/17.

‘imāret: <Ar. Bayındırlık. 7b/6, 110b/15, 155a/6, 238a/12; ‘*i. ét-* 6a/11, 268a/4; ‘*i. étdür-* 7b/7; ‘*i. eyle-* 147a/11, 184a/10, 221b/6; ‘*i. ol-* 254b/2.

imdi: Artık, şimdi, o halde. 1b/13, 2a/3, 2a/11, 42b/15, 61a/7, 241a/13.

imren-: İmrenmek. 55b/9, 141a/14.

in: İn. 118a/18.

in-: İnmek. 5a/12, 28a/12, 64b/18, 88a/2, 205b/12; *secdeye i-* 156b/6; *yere in-* "yeryüzüne inmek" 1b/17.

inan-: İnanmak. 5b/3, 10b/1, 120a/13, 131b/6, 198b/2, 243a/3.

inandur-: İmandırmak. 17a/9, 21b/1.

‘ināyet: <Ar. Lutuf, ihsan, iyilik. 151a/16, 176a/17; *‘i. eyle-* 34b/16, 107a/1; *‘i. ol-* 145a/3; *‘i. yetiş-* 59b/18, 66a/20, 178b/9-10; *‘avn ü ‘i.* 86b/4, 169a/8.

ince: İnce, yoğun olmayan, sık olmayan. 101b/19, 136a/3, 150a/19, 240b/6, 258a/10.

incin-: İncinmek. 18b/20, 22b/3, 25a/18, 41a/10, 183b/5.

incit- (d): İncitmek. 11a/7, 159a/14, 159b/5, 163a/10, 174b/19, 212b/7, 237b/1, 268a/9.

incü: <Far. İnci 145b/5, 229b/10, 234b/20, 270a/13.

indür-: İndirmek. 53b/8, 80b/16, 95b/8, 97a/1, 109a/18.

infi‘āl: <Ar. Birine içerleme, gücenme, kızgınlık duyma; herhangi bir şeyden etkilenme. *i. gelme-* 263b/3.

inkār: <Ar. Reddetme. 109b/19, 111b/20, 263a/6; *i. ét-* 16b/20, 111b/15, 150a/12, 208b/8; *i. eyle-* 19b/4, 28b/6, 79b/16, 251b/18.

in‘ām: <Ar. Nimet verme, iyilik etme. 4a/15, 259b/3.

inşāf: <Ar. Merhamete, vicdana veya mantığa dayanan adālet. 92b/14; *i. ét-* 108b/19, 208a/12-13; *i. eyle-* 112a/10-11, 210a/16; *i. +a gél-* 209a/10, 238b/20.

intiḳāl: <Ar. Geçme, birinden diğere girme. *i. ét-* 108a/3; *i. eyle-* 4b/18.

intiḳām: <Ar. İntikam, öç. 238b/19, 246a/17.

iḡen: çok, daha çok, ziyade, pek. 18b/2, 26b/20, 32b/19, 39b/12, 67a/1.

iḡildü: İnilti. 38b/6.

iḡle-: İnlemek. 38b/7, 102b/2.

i‘lām: <Ar. Duyurma, bildirme. *i. ét-* 95a/17; *i. eyle-* 41b/7.

i‘rāz: <Ar. Yüz çevirme. *i. ét-* 108b/11.

i' tibār: <Ar. Saygı gösterme; ehemmiyet verme; şeref, haysiyet. 31a/19; *i'c. ét-* 46b/15, 192b/5, 265a/17; *sözine i'c. ét-* 46b/15.

i' tibārlu: <Ar.-T. Saygın. 30b/12.

i' tikkād: <Ar. İnanç. 31b/5, 58b/16, 60a/3, 260b/1, 262b/14; *i. ét-* 225b/8.

i' tikkād: <Ar. İnanma, inanç. 31b/5, 58b/16, 260b/1, 262b/14; *i'c. ét-* 225b/8.

i' timād: <Ar. Güvenme; emniyet, güven. *i. ét-* 10b/16, 72b/16, 266a/15; *i. eyle-* 91b/1, 179b/8.

i' zāz: <Ar. Aziz kılma, saygı gösterme; ikram etme, ağırlama. 18b/12.

ip: İp. 143a/4, 175b/7, 228a/14, *i.+e diz-* 50a/9.

iplik: İplik. 145b/12.

irāde: <Ar. Erk, güç, yapma gücü, emir yetki. *i. getir-* 69a/19.

irādet: < Ar. (Bkz.irāde.) 174a/5; *i. eyle-* 120b/8; *i. vēr-* 5b/3.

iri: İri. *i.+den ufakdan* 7a/12, 130a/18; *i. yarı söyle-* "Kaba saba konuşmak." 108b/9.

irice: İrice. 180b/4.

iriş: İrin. 30b/19.

irtidā: <Ar. Yasak olan şeyden uzak durma, çekinme. 120b/14.

irüce: (Bkz. irice.) 86b/16.

irzā: <Ar. Razi etmek, razı edecek şey vermek. *i. ét-* 190a/2.

işbāt: <Ar. Şahit ve delil göstererek doğrusunu ortaya çıkartma. *i. ét-* 193a/11, 195b/12; *i. eyle-* 243a/3; *i. edeme-* 243a/3.

ishāl: <Ar. İshal rahatsızlığı. 267b/4.

iskence: (Bkz. işkence.) *i. eyle-* 72b/20.

isnād: <Ar. İftira etme. *i. ét-* 109b/11, 194a/17.

isrāf: <Ar. İsrāf. 148a/18; *i. ét-* 84b/12.

issi: Sahip, malik. 3a/2, 10b/17, 30a/15-20, 131b/2, 208b/15; *'aқıl i.* 131a/6, 194b/7.

ist: <Ar. Popo, kış. *maşfaru'l-i.* "Ebu Cehl'in lakabı." 30b/16.

iste-: İstemek. 5b/1, 7b/4, 17b/4, 26a/4, 35b/13, 85b/2; *i.-yü gel-* 203a/14; *āmān i.-* 16a/6; *bahā i.-* 39b/13; *destūr i.-* 7b/4, 146a/10; *diyēt i.-* 21b/6; *fürşat i.-*23a/7; *ķanın i.-* 199a/18, 200b/6-7; *meded i.-* 142b/15, 175a/17; *tevfīķ i.-* 186a/19; *yardıṃ i.-* 3a/14, 15a/1.

istiġfār: <Ar. Tövbe etme. *tevbe-i i. eyle-* 66a/14.

istiḥfāf: <Ar. Küçük görme. *i. ét-* 13b/4.

istikāmet: <Ar. Yön, gidiş güzergahı. 185b/17.

‘**işyān**: <Ar. Başkaldırı. 238b/20; ‘*i. eyle-* 238b/16.

iş: Vaziyet, durum, hal. 1b/11, 41b/3, 252b/8; *i. başdan aş-* 266b/18-19; *i. ét-* 44b/17; *i. eyle-* 53b/18, 241a/12; *i. işle-* 242b/2; *i. tut-* 5b/16; *i.+in bitür-* "Hayatına son vermek, öldürmek" 21b/2; *i. görmiş* 21b/3; *i. uza-* 184b/16; *i. güc* 80b/8.

işāret: <Ar. İşaret, iz. 8a/5, 15b/13, 109b/10, 119a/19; *i. ét-* 97b/10; *i. eyle-* 33b/17, 39a/1, 201b/8; *i. ol-* 119a/19.

işidil-: İşitilmek. 125a/6, 177b/13, 222a/4.

işit- (d): İşitmek. 3a/3, 27b/9, 50b/11, 101b/15, 125b/6, 224a/7.

işitdür-: İşittirmek, duyurmak. 75a/7, 148a/14, 177b/14, 206b/19.

işkence: İşkence, eziyet. 236a/10; *i. étdür-* 214a/17, 236a/4; *i. eyle-* 252a/10; *i. kıI-* 247b/6.

işle-: İşlemek, yapmak, bir eylemi gerçekleştirmek. 3b/9-18, 9a/8, 44b/16, 262a/12; *fesād i.-* 106a/15; *günāh i.-* 152b/16, 217a/3.

‘**işret**: <Ar. İçki içme. 261a/8; ‘*i. ét-* 260b/16; ‘*i. sevici* 238a/14.

it: İt, köpek. 41b/12, 51b/10, 152b/4, 224b/3.

‘**itāb**: <Ar. Yorma, yorulma, zahmet verme. ‘*i. eyle-* 141a/4.

itbā‘: <Ar. Tabi kılma, arkasına, ardına katma. *i. ét-* 117b/19.

ittifāk(a): <Ar. Rastgele, tesadüfle. 28a/9, 49a/20, 116a/6, 143b/12, 149a/10, 207a/1.

ittifāk: <Ar. Birleşme, sözleşme. 123a/13; *i. ét-* 108a/10, 116b/4, 156a/18; *i. eyle-* 6a/9, 148a/11, 231a/5.

ittifāķan: <Ar. Tesadüfle. 227a/6.

ittifaklaş-: <Ar.-T. İttifak etmek, anlaşıp ortak düşman ya da muhaliflere karşı güç birliği yapmak. 223b/10.

iṭā' at: <Ar. Boyun eğme, dinleme. 7b/8, 58a/14, 68a/16, 242b/8; *i. ét-* 115a/1, 154a/16, 172a/15; *i. eyle-* 116a/15, 172a/18; *i.- gétür-* 163a/9.

ivaz: <Ar. Bedel, karşılık. 63b/5, 212a/18, 258a/5.

ivedi: Acele. 45b/4, 64b/11, 225a/14.

iyer: Eyer. 145b/10, 170b/16, 262a/7; *i. kaşı* "Eyerin ön ve arkasındaki çıkıntılı bölüm." 232a/4, 262a/6; *i. ur-* 60b/5.

iz: İz. *i. +in izle-* 22a/12, 24b/12.

izām: <Ar. Büyükler, ulular. *'ulemā-yı-* *i.* 98b/7.

izhār: <Ar. Gösterme, meydana çıkarma. *i. ét-* 9a/2, 8a/3, 187b/14; *i. eyle-* 58a/5.

izle- : İzlemek, takip etmek. *izin i.-* 22a/12, 24b/12.

izz: <Ar. Değer, kıymet; ululuk, yücelik. 18b/19.

izzet: <Ar. Değer, hürmet, kıymet. 17a/9, 81a/9, 108b/10, 121a/15, 257a/16; *'i. ét-* 190a/1, 217a/2, 234a/14-15; *'i. eyle-* 70b/12, 102b/14, 163b/7; *'i. +ler eyleme-* 245a/14.

izzetlü: <Ar.-T. Değerli, hürmetli. 208b/2.

K

ḳab(i)r: <Ar. Mezar. 14b/5, 104a/7, 108a/20, 113b/13, 135a/12.

ḳaba: Büyük, iri, kocaman, kalın. *ḳ. āvāz* 34a/9; *ḳ. āvāzlu* 51a/5; *ḳ. ṣabay ḳo-* "Çıplak bırakmak, çorak bırakmak." 168b/16; *başını ḳ. eyle-* "Başını sarıksız bırakmak, al aşağı etmek." 148b/1.

ḳabā'il: <Ar. Kabileler, boyler. 21b/5; *ḳ.-i-'Arab* 18a/19, 90b/13.

ḳabarcık: Yanıkara; vücutta oluşan sivilce gibi küçük şişkinlik. *ḳ. çıḳar-* 37b/20.

ḳabīl(e): <Ar. Boy, kabile. 2b/12, 4b/7, 125a/1, 185a/3.

ḳābil: <Ar. Kabul eden, kabul edici; olan, olabilir. 145b/3; *ḳ. ol-* 145b/2; *ḳ.-i ilāc* 181b/18.

ḳabīleli: <Ar.-T. Kabileli, kabilesi olan. 16a/3.

ḳabīlelü: (Bkz. ḳabīleli.) 125a/1.

kābin: (Bkz. kābīn) 157a/13-14.

kābīn: <Far. Güveğinin geline verdiği ağırlık, pra, eşya, kalın, mehr-i müeccel. 40b/9, 96b/19, 123b/17.

ķabķara: Kapkara. 97b/15, 102a/8, 218a/14.

ķabr: <Ar. Mezar. 3a/2-4, 106b/6, 217a/5, 222a/1.

ķabūl: <Ar. Kabul. *ķ.  t-* 4b/15, 14a/6, 42a/12, 177b/17, 231a/16; *ķ. eyle-* 54a/20, 182b/12, 249a/10; *ķ. ķıl-* 108b/8.

ķabz: <Ar. Azrail tarafından ruhun teslim alınması,  lme. *ķ. eyle-* 254b/7; *ķ. ol-* 108b/6-7; *ķ. olın-* 113b/15.

ķabza: <Ar. Tutulacak yer, sap. 181a/18, 187a/4, 210a/7.

ķaĉ: Kaĉ soru s zc g . 179b/17.

ķaĉ-: Kaĉmak. 1b/9, 36a/20, 41a/17, 83b/15, 154a/10.

ķaĉan: Ne zaman, ne zaman ki, her ne zaman, vaktaki, nasıl, ne suretle. 6a/12, 38b/8, 43a/6, 184a/5, 188a/14.

ķaĉur-: Kaĉırmak. 27a/16, 30a/15, 149a/5, 150a/6.

ķad(i)r: <Ar. Değer, kıymet, itibar. *ķ. bil-* 154a/18.

ķadar: <Ar. ķadar, dek; değin. 3b/11, 13a/12, 27a/8, 34b/17, 259b/14; *ne ķ.* 7a/12, 18b/4, 24a/10, 271b/1.

ķadarca: Kadarlık, az miktarda. 33a/2, 50b/7, 143b/18, 169a/7.

ķadem: <Ar. Ayak; adım; uğur. 93b/1; *ķ. baş-* "ayak basmak, bir durum ya da fikrin niyetine girmek, başlamak." 153a/14, 216b/1, 250a/19; *ķ. getir-* 68b/5, 106a/8.

ķademl : <Ar.-T. Uğurlu. *mubarek ķ. ķiři* 247b/17.

ķadem-rencide: <Ar.-Far. Tenezzül edip, burnunu kırıp gelme. *ķ.-r. ķıl-* "Zahmet etmek, ayağını yormak." 9b/12.

ķader: <Ar. Kader, talih. 150a/2, 219b/10-18.

ķadife: <Ar. Kadife. 113b/20, 145b/7.

ķadim: <Ar. Eski. 47b/11, 114b/2, 185b/2; *keķam-ı-ķ.* "Kur'an" 6b/8, 86b/7, 152a/1.

kadimî: <Ar.-Far. Eskiye ait, eskiyle ilgili; eskiden beri. 239a/11, 268a/5.

kâdir: <Ar. Kudret sahibi, kuvvetli, güçlü; Allah. 132b/2, 177b/13; *ķ. ol-* 197a/5.

kadrî: <Ar.-Far. Değeri, kıymeti olan. 270a/16.

kâfir: <Ar. Allahın varlığına ve birliğine inanmayan. 14a/19, 40a/2, 43a/7, 202a/14, 210b/12.

kaftan: Kaftan. 8b/9, 174b/2, 180a/18, 226b/12, 270a/2.

kâfûr: <Ar. Kafur otu ve bundan elde edilen koku. 31a/1, 145b/16.

kağ: Dışkı, kığ. 27b/18-20.

kağı-: (Bkz. kağı-) 182b/16.

kâğıd: <Far. Kağıt; emir, ferman. 69a/15, 183a/13, 249a/1.

kağız: (Bkz. kâğıd) 175a/5, 179a/11-12-13, 196a/16.

kaħbe: <Ar. Kahpe. 80b/8.

kâhil: <Ar. Ağır, hareketi ağır, tenbel, gayretsiz, durgun. 102a/3, 230a/20.

kâhillen-: <Ar.-T. Tembellik etmek, gayret göstermemek. 184a/13.

kâhillik: <Ar.-T. Yavaşlık, tembellik, işi ağırdan alma. *k. ét-* 136b/5, 185b/11.

kâhin: <Ar. Kahin, Falcı. 2b/17-18, 3a/3, 4b/11, 129b/1.

kâhinlik: <Ar.-T. Falcılık. 103a/3.

kaħr: <Ar. Zorlama, zorla bir iş gördürme; helak etme, mahvetme; çok kederlenme, çok üzülmeye. 130a/1, 144a/1, 159b/5, 222a/6, 257b/3; *ķ. ét-* 123b/17; *ķ. eyle-* 30b/2, 147a/14; *ķ çek-* 176b/14.

kaħt: <Ar. Kıtık, kuraklık. *ķ. ol-* 228b/17.

kaķı-: Öfkelenmek, kızmak; itiraz etmek. 13a/8, 59a/7, 60a/17, 187a/15, 215a/3, 251b/20.

kaķıgan: Darılğan, küsiyen. 182b/4.

kaķal-: Kalmak, durmak; sürmek. 2a/2, 2a/18, 2b/13, 20a/4; *‘acebe ķ.-* 60a/4; *‘āciz ķ.-* 116b/14; *ayağaltında ķ.-* 195b/1; *borc ķ.-* 105a/3; *deng ü hayrān ķ.-* 242a/1-2; *diri ķ.-* 51b/10; *elinde ķ.-* 163b/15, 188b/2; *gēc ķ.-* 161b/14; *ħaķķı ķ.-* 40a/5; *ħalvet ķ.-* 48b/6; *(ħasret) içlerinde ķ.-* 122a/3; *ħātırı ķ.-* 35b/10; *ħayretde ķ.-* 149b/17-18; *issuz*

ķ.- 114b/12; *meşel ķ.*- 30b/15; *mīrās ķ.*- 226a/9-10; *mūtaḥayyir ķ.*- 39b/1; *nişān ķ.*- 249a/13; *öksüz ķ.*- 183b/13; *taḥsīn ķ.*- 142a/1; *yalıncaķ ķ.*- 220b/10; *yalğuz ķ.*- 102a/12; *yayan ķ.*- 218a/13; *çāre ķ.-ma-* 237a/1.

ķaldur- Kaldırmak; toplamak, taşımak; bulunduğu yerden almak. 30a/4, 48b/11, 168b/1, 264a/5, 271a/1; *baş ķ.*- 85a/14, 253b/18.

ķalem: <Ar. Kalem. 69a/8-15; *ehl-i ķ.* "Yazı işleriyle uğraşan." 259a/8.

ķalı: Halı. 114a/1.

ķalk- Kalkmak; bir iş harekete geçmek üzere davranmak, toparlanmak. 93a/18, 122a/19, 126b/18, 142a/12, 160b/12.

ķalkān: Kalkan. 48b/15, 72a/18, 89a/7, 232a/5; *ķ. yap-* "Siper almak" 48a/6.

ķalf a: <Ar. Kale, hisar. 16b/13, 42b/12, 143a/8, 144a/1, 163b/3.

ķamaş- Güçlü bir ışık sebebiyle bakamaz olmak. *gözleri ķ.*- 87a/20, 165b/12.

ķamçı: Kamçı. 105a/18, 105b/3; *ķ. ur-* 100a/20, 128a/6, 250b/13.

ķāmil: <Ar. Eksiksiz, tam; kemale ermiş, olgun; ālim, bilgin. 10a/15, 269b/11; *‘aķl-ı ķ.* 10a/9.

ķamusı: Hepsi. 156a/8, 249b/4.

ķan: Kan. 13a/1, 30b/19; *ķ. dök-* 208b/1; *ķ. et-* "Birini öldürmek, araya düşmanlık koymak." 122b/3; *ķ. ol-* "kan dökülmek" 18a/15, 21a/14; *ķ. revān ol-* 15a/7, 49b/6; *ķ.+ı ırmaķ gibi aķ-* 210b/2; *ķ.+ı kayna-* 15a/14; *ķ.+ın al-* 30b/11; *ķ.+ın iste-* "Ölmesini istemek." 204a/11; *ķ.+ına girme-* 227a/8; *ķ.+ına şuşa-* "belāsını aramak" 34a/9-10, 244a/19; *ķ.+lar dökil-* 19a/2.

ķanad: (Bkz. ķanat.) 8a/19, 78a/1.

ķanat- (d): Kanatmak. 30b/17.

ķanca: Nere, nereye anlamına gelen soru sözcüğü. 186b/7, 195b/18, 216b/3.

ķancarı: Nereye, neresi, ne tarafa; nereye ait. 46b/12, 49b/18.

ķanda: Nerede, nereye. 6a/6, 10a/5, 36a/15, 162a/9, 247a/5.

ķandalığı: Nerede olduğu. 32a/1.

ķandur- Kandırmak. 34b/10, 49a/11, 86b/19, 201a/10.

kanı: Hani, nerede. 22a/1, 34a/14, 56a/1, 63a/6, 72a/14.

kānīf: <Ar. Kanaat eden, fazlasını istemeyen; inanmış, kanmış. *k. ol-* 231a/20.

kanı: Hangi. 4b/5, 33a/11, 42a/7, 149a/20, 168a/1.

kanlı: 1.Kanlı. 30b/16, 207a/19; *ķ. yaşlar akıt-* "Büyük üzüntüyle ağlamak." 66a/15. 2.Kan davası olan; düşman, kanlı. 67b/19, 89a/3.

kanı: Ayırircasına bükmek. 197a/10.

kāc ide: <Ar. Esas, temel; yol, nizam. 262b/18, 263a/1.

kap-: Kapmak. 141b/20, 174a/17-18, 248b/8; *ķ.-up kaç-* 250a/16.

kapā-: Kapamak. 21a/12, 45a/14, 143b/18.

kaplat-: Kaplatmak. 105a/10.

kapu: Kapı. 4b/1, 6b/10, 28b/8, 154a/5, 241b/11; *ķ. eyle-* 4b/3, 6b/11.

kapucu: Kapıcı, kapıda duran güvenlikçi, bekçi. 45a/8, 147a/7, 116b/18, 262b/8, 265b/12.

kapudanlık: Kaptanlık. 191a/12.

kar(1)n: Karın 31a/3, 50a/10, 82b/10, 158a/4, 262b/19.

kār: <Far. İş; kazanç. *ķ. étme-* "Eser etmemek, etki etmemek." 74a/2, 232a/7.

kara: Kara renk. 2b/14, 57a/11, 101b/16, 248b/10; *ķ. gözlü* 197b/6; *ķ. kāfir* "Koyu kafir, azılı anlamında." 220b/7; *ķ. kara* 37b/20, 254a/13; *ķ. yağız* "Güçlü, yiğit, sağlam." 182a/11, 258a/9-10; *ķ.+lara gir-* "Kara renkte giysiler giymek." 255a/15; *yüzi ķ. ol-* 219b/15.

karābet: <Ar. Yakınlık, hısımlık, akrabalık. 85b/1, 112a/16, 127b/9.

karaltu: Uzaklık ve karanlık sebebiyle kim veya ne olduğu seçilemeyen, belli belirsiz, koyu renkli biçim, silüet. 85b/18.

karānu: Karanlık. 54a/2, 64b/10, 181b/3; *ķ. ol-* 87b/1, 149a/1.

karānuluk (ğ): Karanlık. 131b/9, 162a/20, 228a/12.

karār: <Ar. Durma, rahat; devamlılık, süreklilik; ölçülülük; sabit, aynı ölçüde. 69b/19, 74b/17, 254a/11, *ķ. bul-* 230b/14; *ķ. dut-*258a/3; *ķ. ét-*201b/4; *ķ. eyle-* 1b/1, 15b/6, 74b/16; *ķ.+I kalma-* 67a/3.

karārgāh: <Ar.-Far. Karargah. *k. ey/e-* 109a/8.

karāşu: Göze inen bir hastalık, körlükle sonuçlanan bir göz hastalığı. 249b/17.

karavaş: Cariye, hizmetçi. 13b/13.

karavul: Gözcülük, bekçilik; gözcü, nöbetçi. 80a/19, 80b/5, 119b/10, 127b/5, 176b/3.

kārbān: <Far. (Bkz. karvān.) 5a/3-15, 22b/6, 28b/18, 183a/16.

kārbānsarāy: <Far. Kervansaray. 238a/12.

kardeş: Kardeş. 10a/14, 28a/14, 73a/3, 253b/16, 260a/17.

karı: İhtiyar, yaşlı; eski, köhne, kadın. 39b/9, 93b/19, 97b/14, 99a/20, 99b/5.

karı-: Karımak, yaşlanmak. 250a/13.

karın ağrısı: Karında duyulan ağrı. *k. a.+na düş-* "istenmeyen bir durum yüzünden endişeye kapılmak, kaygıya düşmek." 37b/20.

karınca: Karınca. 14a/14.

karındaş: (bkz. kardeş) 10a/1, 33b/3, 35a/15.

karış: Baş parmak ile serçe parmağı arasındaki açıklık. 158a/4.

karış-: Birbirine girmek, İnsanlarla yarenlik, arkadaşlık etmek, insanların arasına katılmak, müdahil olmak, karışmak. 7b/19, 165a/3, 180a/6, 190b/9, 222a/7.

karpuz: Karpuz. 48b/16.

karşu: Karşı. 8b/3, 22b/20, 263b/2; *k. çık-* "Karşılamaaya çıkmak; savaş için düşman tarafın karşısına çıkmak." 198b/15.

karşula-: Karşılamaak. 67a/20, 77a/6, 82a/2, 154a/1, 248a/15.

karşulat-: Karşılatmak. 170b/6.

karşulık (ğ): Karşılık. 43a/9.

kārvān: <Far. Kervan, yolcu katarı. 23b/9, 26b/9, 28a/1, 30a/20, 64b/3.

kaşd: <Ar. Niyet, bir işi bile isteye yapma. 27b/9, 41b/6, 147b/7, 150a/7, 238b/19; *k. ét-* 77a/14, 147b/10, 196b/12; *k. ey/e-* 141a/6, 146b/1, 233a/20.

kaşide: <Ar. Kaside. 148a/13; *k. ét-* 179a/2.

kaşşāb: <Ar. Kasap. 183b/15.

kaşuk (ğ): Kasık. 49a/20, 101b/19, 181b/2.

kaş : 1.Kaş. 49b/6. 2.Eyerin ve semerin önünde ve arkasında olan yükselti. 170b/16, 174a/1, 262a/6.

kaşki: <Far. Keşke. 176a/13.

kaşu-: Kaşımak. 30b/17.

kat : Üst üste konulmuş şeylerden her biri; (giycekler için) takım; makam, huzur. 2b/17, 36a/6, 41a/1, 46b/13, 259b/8; *ķ. ķ. ol-* 67b/20.

kat-: Katmak, içine koymak, eklemek. 73b/11-12-18, 106b/4.

katar: <Ar. Katar, dizi. 169a/13, 257a/15.

katı: çok, çok fazla, gayet, sıkı. 5a/18, 22b/3, 25a/18, 28a/14, 39b/5, 239a/17; *ķ. ol-* 156b/15.

katıl-: Katılmak, karışmak, eklenmek, dahil olmak. 76a/12, 141a/16.

katır: Katır. 86b/18, 88a/2, 101a/10, 145b/4, 236a/12.

katıraķ: Katıca, daha katı. 128a/18.

katırğa: <Yun. Kadırğa, hem yelken hem de kürekle yol alan, özellikle Akdeniz'de kullanılmış savaş gemisi. *ķ. donat-* "Kadırğa hazırlatmak." 190b/19; *ķ. eyle-* 191a/1.

kātīb: <Ar. Katip, yazıcı. 213a/6, 259a/9, 260a/9; *k.-ü'l-vaḥy* 82a/15, 101b/5.

katl: <Ar. Öldürme. 156a/3; *ķ. ét-* 156a/10; *ķ. eyle-* 44b/11; *ķ. ol-* 53a/5.

katlan-: Katlanmak, sabrederek beklemek. 154b/8, 157b/4, 183b/2.

kaṯī: <Ar. Kuvvetli, güçlü; sağlam. 122b/15, 262b/18; *ķ. kıt-* 167a/15-16.

kaṯl: <Ar. Sözleşme. 66a/3, 166b/11; *ķ. eyle-* 28a/4, 232a/1.

kaṯm: <Ar. Kavim, kabile. 4a/8, 28a/1, 32a/20, 123b/12, 168b/11.

kaṯmlıķ: <Ar.-T. Akrabalık. 155a/4, 204b/15.

kaṯmli: <Ar.-T. Kavimli. 16a/3.

kaṯuṣ-: Kavuşmak; istenilen bir şeye ulaşmak. 23a/9.

ķayd: <Ar. Düşünce, endişe, emel; önlem, tedbir. 45b/13, 142b/6, 171a/14, 267a/4; *ķ.+m bitür-* 128a/11; *ķ.-m gör-* "çaresine bakmak" 12a/12, 18a/2-3, 30a/2, 118b/19, 153a/8; *ķ.+m küy-* "önlemine, tedbirini almak." 267a/4; *ķ.+mı ye-* 38b/16, 232b/2.

ķayır-: Koruyamak, koruyarak başarısını sağlamak, iltimas yapmak. *ķ.-ma-* 76a/10, 157a/18.

ķayırı: Çakıl taşı. 142a/11.

ķayış: Kayış. 132a/9.

ķayna-: Kaynamak; fokurdamak; yerden çıkmak. *ķanı ķ.-* 15a/14; *cigeri ķ.-* 51a/10; *şu ķ.-* 67b/13.

ķaynat- (d): Kaynatmak. 183b/1.

ķayu: Kaygı, tasa, endişe. 199b/19; *baş ķ.+sı ol* 62a/20, 210a/2, 251a/13-14; *cānı ķ.+sı* 142a/19; ... *ķ.+sı düş-*85b/14.

ķaz-: Kazmak. 4b/1, 59a/13, 60a/4, 181a/5, 259a/13.

ķazā: <Ar. İstem dışı veya umulmayan bir olay dolayısıyla yaşanan olumsuz olay, vaktinde kılınmayan namazı, tutulmayan orucu, hac görevini ya da dinen dinî kurallara uygun olarak getirme. 149b/13, 150a/2, 216b/2; *ķ. ét-* 75a/2; *ķ. eyle-* 74a/20; *ķ.-yı İlāhi* 7a/16, 153b/15.

ķazan-: Kazanmak. 85a/2, 148b/6, 181a/4.

ķazı-: Kazımak, yarayı traşlamak. 189b/18, 236a/7.

ķazıl-: Kazılmak. 24a/16, 60a/4, 113b/17.

ķazī: <Ar. Kadı, şeriat hakimi. 171a/10, 213a/6, 258b/20, 260a/20, 270a/5.

ķaziyye: <Ar. İş, husus, dava, mesele. 44a/18, 95a/6, 143a/16, 197a/17, 262b/6.

ķebāb: <Ar. Ateşte alanazlarak ya da kavrularak pişirilen her türlü nesne. *ķ.-éd* 63a/12.

ķebe: Kaba kumaştan yapılmış ceket, palto, aba; keçe. 252b/5.

ķedi: Kedi. 16b/2.

ķefāret: <Ar. Keffāret, bir günahı Tanrı'ya bağışlatmak umuduyla verilen sadaka veya tutulan oruç. *ķ. ol-* 35b/9, 35b/11.

ķefen: <Ar. Kefen. 14b/5, 106b/4, 157b/18, 270a/6; *ķ. eyle-* 113b/12, 157b/18, 255a/18, *ķ. şar-* 270a/6.

kefil: <Ar. Kefil. 54b/7; *k. ol-* 19a/7, 233b/9.

kelām: <Ar. Söz, lakırdı. 20a/10, 35a/3, 112b/4, 149a/5, 263a/13; *eşnā-yı k.* "Söz arası" 148b/713; *k.-ı-ḳadīm* "Kur'an" 6b/8, 86b/7, 152a/1.

kelāmu'llah: Tanrı sözü, ayet. 210b/17; *tamām-ı k.* 270a/14.

keleci: Söz, laf. 14a/12, 105b/16, 260b/8.

kelem: <Far. Lahana. 267b/9.

kelisā: <Far. Kilise. 7a/11, 241b/13, 241b/16, 242a/6.

kellā: <Ar. Asla, hiç, katiyen. *ḥāṣā ve k.* (bkz. ḥāṣā) 19a/4.

kellelü: Başı yerinde, yaşayan, sağ olan. *k. kellesüz götür-* "Ölü ya da diri mutlaka götürmek." 71a/16.

kellesüz: Ölü. *kellelü k. götür-* "Ölü ya da diri mutlaka götürmek." 71a/16.

kemāl: <Ar. Bilgi ve erdem bakımından olgunluk, yetkinlik, eksiksizlik; en yüksek değer. 103a/3; *k. bul-* 112b/2; *k.+e erguson-* "Olgunlaştırmak, olgunluğa erdirmek." 98a/14.

kemend: <Far. Kement. 135b/10.

kemer: <Far. Kemer. 141a/14.

kemter: <Far. Daha aşağı, hakir, itibarsız. 112b/19.

kemük (g): Kemik. 201a/16.

kenār: <Ar. Kenar, kıyı. 7a/17, 107b/5, 113b/17, 132a/18, 142a/10.

kendi: (bkz. kendü) 16a/19, 35b/15, 52a/17, 91a/19, 122b/1, 128b/16.

kendü: Kendi. 4a/4, 6a/10, 10a/20, 27b/11, 218b/11, 229a/9; *k.+ye döndür-* "Kendi tarafına çekmek" 244a/5; *k.+yi* 80b/2.

kendüzi: Kendisi, şahsı, nefsi. 24b/3, 40a/2, 167b/11, 182b/6, 196a/13; *k.+üm* 3a/6.

kenetle-: Kenetlemek. 6b/10.

kerem: <Ar. Cömertlik. 9b/14, 89a/20, 89b/8, 94a/11, 238b/18; *k. eyle-* 29a/17, 68b/14, 182b/10, 216a/16.

kerih: <Ar. İğrenç, nefret edilecek olan. *k. gör* 192a/20.

kerim: <Ar. Asil, soylu; cömert. 89a/18.

kerrāṭla: <Ar.-T. Defalarca, birçok kez. 120a/13.

kerre: <Ar. Kere, defa. 16a/3, 28b/3, 36a/12, 50b/18, 223b/14.

kes-: Kesmek, sonlandırmak, bitirmek, devamını getirmemek. 14a/15, 33a/8, 48a/19, 264a/10; *‘alāqasını k.-* 67a/7; *bahāsına k.-* 40b/11, 234b/15; *dil k.-* "Sesi çıkmamak, susmak." 265b/14; *ḥarāca k.-* 148a/1-2, 189b/3; *kesime k.-* 62b/12; *köki(ni) k.-* 199a/13, 254a/14; *neslini k.-* 219b/5; *ümīd(ler)in k.-* 59b/15, 74a/2-3, 104a/18.

kesdür-: Kestirmek. 20a/2, 162a/13, 235b/3, 268b/18; *nesillerin k.-* 20a/2.

kese: <Far. Cepte taşınan küçük para torbası. 142b/4, 270b/2.

kesek: Saban ya da belin çıkardığı iri toprak parçası. 7b/17, 8a/3.

kesil-: Kesilmek; ayrılmak, uzaklaşmak, ilgiyi kesmek, vazgeçmek; bitmek, tükenmek. 7a/12, 30b/12, 52b/3, 68a/5, 161b/8; *ḡavḡā k.-* 170a/5; *köki k.-* 199a/13; *ümīd k.-* 36b/12; *yemekden içmekden k.-* 65b/9-10; *yol k.-* 80a/13.

kesim: İki taraf arasında kararlaştırılan şey. *k.+e kes-* "Bir işi belli şekilde yapmak üzere iki taraf aralarında uyuşmak." 62b/12.

kestür-: (Bkz. kesdür-) 179b/13; *gözine k.-* 153b/5.

keşîş: <Far. Papaz. 21b/9, 115a/13, 166b/15, 241b/5.

kethudā: <Far. (kethudā) Kahya, Zengin kimselerin ve devlet büyüklerinin buyruğunda çalışan, onların birtakım işlerini gören kimse. 17b/17, 22b/9, 22b/18.

keyhudā: <Far. (Bkz. kethudā.) 262a/9.

kez: Kere, defa. 5a/19, 77a/12, 112b/9, 130b/10, 165b/2.

kıble: <Ar. Kible. 26a/2, 203b/18, 270b/19.

kıbfî: <Ar. Çingene. 100a/5, 167a/6.

kıḡır-: Çağirtmak, davet ettirmek. 14a/5, 37b/11, 43b/14, 104a/6, 174a/2.

kıḡirt-: Çağirtmak. 106b/15, 174a/11, 213a/14, 226b/8.

kıl: Kıl. *ḡ.+ına ḡaḡā gelme-* 19a/6, 232a/6.

kıl-: Kılmak. 32a/7, 237b/16; *ḡ.-ıvêrm-* 9a/14; *āferîn ḡ.-* 174b/10; *‘amel ḡ.-* 201b/2; *āşikāre ḡ.-* 254a/13; *āvāre ḡ.-* 192a/18; *āzād ḡ.-* 247a/6; *‘azîz ḡ.-* 167a/15; *‘azm ḡ.-* 220b/4; *başumuzu senüḡ yoluḡa fidā ḡ.-* 213b/4; *da‘vet ḡ.-* 210b/15; *du‘ā ḡ.-* 271a/19;

Dünyâyı zir ü zeber kı.- 254a/16; *emîn kı.*- 184a/4; *emîr kı.*- 115b/18; *emîr kı.*-77a/6; *ganî kı.*- 130a/16; *gönlinde eser kı.*- 130a/18; *halâş kı.*- 116b/8; *hamâil kı.*- 242a/1; *hamle kı.*- 205a/18; *(hâtırın) tesellî kı.*- 249a/10; *hâzır kı.*- 196b/16; *hōşnūd kı.*- 116b/8; *hurūc kı.*- 221b/15; *hücūm kı.*- 245b/19; *ibâdet kı.*- 16a/15; *işkence kı.*- 247b/6; *ķabūl kı.*- 108b/8; *ķadem-rencīde kı.*- 9b/12; *ķavî kı.*- 167a/15-16; *ķurbān kı.*- 68a/9; *mudārā kı.*- 224b/3; *mudārā kı.*- 224b/3; *muķarreb kı.*- 267b/13; *muķarrer kı.*- 199b/3; *muķarrer kı.*- 238b/20; *muāvenet kı.*- 113b/6; *muāzzeb kı.-ma-* 15a/10; *musahķhar kı.*- 78b/6; *musallaṭ kı.*- 198a/20; *mūkerrem kı.*- 7b/12; *müşāhede kı.*- 177b/7; *müşerref kı.*- 219a/13; *namāz kı.*- 225b/1; *namāz kı.*- 226a/19; *naşīḫat kı.*- 198a/7; *naẓar kı.*- 210b/19; *naẓar kı.*- 242b/8; *nikah kı.*- 130b/6; *pinhān kı.*- 45a/14; *rāḫat kı.*- 106a/20; *rūzî kı.*- 14a/20; *şavaş kı.*- 33b/5; *tazarruṣ ve zārî kı.*- 89b/17; *tefvīz kı.*- 108b/7; *temāşā kı.*- 32b/20; *teḫīr kı.*- 114b/7; *tesellî kı.*- 249a/10; *teslīm kı.*- 108b/19; *tevbe kı.*- 222a/1; *ṭapu kı.*- 256b/17; *ṭapu kı.*- 256b/17; *vaşīyyet kı.*- 107a/6; *yād kı.*- 23b/16; *yavı kı.*- 22a/12; *zārî kı.*- 222a/13; *zelîl kı.*- 167a/15; *zir ü zeber kı.*- 254a/16.

ķılıç: Kılıç. 4b/3, 34b/14, 36b/1, 41b/12, 46a/16; *ķ. çek-* 33a/8; *ķ. dut-* 48b/10; *ķ. koy-* 48b/11; *ķ. kuşan-* 47b/8; *ķ. tokın-* 44a/14, *ķ. ur-* 18b/14, 31a/17; *ķ. uşur-* 44a/12, 45b/2; *ķ. dan geçür-* 248a/3; *ara yerde ķ. bıçaķ ol-* "Arada düşmanlık olmak."19a/2.

ķılıçla-: Kılıçlamak. 36b/8, 67a/3, 197a/6, 255b/11.

ķımıldad-:(Bkz. *ķımıldat-*). *ķ.-ama-* 162a/19.

ķımıldat-: Kımıldatmak. 237b/11.

ķın: Bıçak, kılıç gibi araçların kabı. 47a/8, 85b/16, 110a/13, 210b/9.

ķır-: Kırmak; yok etmek, bozguna uğratmak, malup etmek. 48b/1, 56b/10, 58b/15, 63a/5, 89a/10.

ķırba: <Ar. İnce köseleden ya da deriden yapılmış su kabı, saka tulumu. 32b/13.

ķırdur-: Kırdırmak.; bozguna uğrattırmak, mağlup ettirmek. 78a/4, 79a/10, 208a/13, 226a/10.

ķırğan: Kıran, bulaşıcı hastalık. 156b/14.

ķırıl-: Kırılmak, ölmek, mahvolmak. 35a/7-14, 88a/11, 92b/17, 120a/3, 150a/5, 253a/13.

ķırķ: Kırk sayısı. 2a/19, 7b/12, 216a/8; *ķ. beş* 243b/2; *ķ. bir* 245b/12; *ķ. iki* 253b/5; *ķ. üç* 253b/4, 262b/2; *ķ. üç biḫ* 251a/17; *ķ. sekiz* 258a/11, 269a/2.

kırk-: Kırkmak, kesmek. 70a/1.

kışaş: <Ar. Öldüreni öldürme, yaralayanı yaralama cezası. 82b/4, 89a/3, 105a/11, *ķ. ét-* 127b/7, 187a/17, 190b/4; *ķ. étdür-* 89a/3, 258a/18; *dār-ı ķ. günü* 104b/17.

kışıl-: Kısılmak. 5a/11.

kışmet: <Ar. Bölme, pay etme. 145b/2, 169a/20; *ķ. ét-* 2b/17, 3a/7, 83b/4-5; *ķ. eyl-* 39a/2, 89a/15, 139a/18; *ķ. ol-* 132b/9, 145b/4; *ķ. olın-* 166b/9.

kışrak: Dişi at. 241a/20.

kışşa: <Ar. Hikâye, rivâyet; vak'a, olay. 1b/13, 4b/9, 5a/20, 14b/20, 20b/6, 55b/3.

kış: Kış mevsimi. 129b/10, 130a/11, 143b/11, 226b/3, 249b/15.

kışla-: Kışı geçirmek. 249b/15.

kışırcık: Kışırcık. 101b/16, 257b/15, 258b/19.

kışy- : Esirgememek, feda etmek; acımayıp öldürmek; zulmetmek: *ķ.-ma-* 59a/4, 89a/18; *cānına ķ.-* 43a/12; *ķ.-ama-* "Kıyamamak." 155a/4, 161b/12, 216a/19.

kışyakı: Bir topluluğun hep bir ağızdan çıkarttığı ses, gürültü; kıyasıya; korkunç, müthiş. 77b/3, 141a/15.

kışyâmet: <Ar. Kıyamet. 105a/1, 263a/6; *ķ. günü* 106b/9, 112a/19, 215b/3; *ķ. hāsib-i ķ.* 102a/14.

kıřyās: <Ar. Kıyas, karşılaştırma. 42b/14, 142b/7, 145a/20; *ķ. eyl-* 87a/15, 91a/16.

kışyemet: <Ar. Değer, eder. 174b/5, 242a/9, 270a/17.

kışyemeti: <Ar.-Far. Kıymetli. 242a/6, 260b/6; *ķ. taşlar* "mücevherler" 180a/10, 234b/20, 270a/16.

kışyemtlü: Kıymetli, değerli. 139a/17.

kış kışardaş: (Bkz. kış-kışardaş) 182b/6, 192b/13, 212b/10.

kış kışardaş: Kız kardeş. 11b/2, 65a/8, 70b/15, 99b/20, 236a/7.

kışz-: Isınmak, kızarmak. 142a/9.

kışz: Kız; kız evlat. 3a/6, 182b/17, 197b/8, 213a/4, 263b/2.

kızar- : Utanç, öfke vb. duyguların etkisiyle yüzün kırmızı bir renk alma durumu. *beşzi kı-* 66b/3-4.

kızgın: Kızgın, sıcak. 5a/18, 15a/8, 156b/15.

kızıl: Kızıl. 2b/14, 49a/8, 138a/4, 142b/4, 200a/16.

kızılık (ğ): Kızılık. 101b/16.

kızıkun: (Bkz. kızgın) 5a/8.

kızık: Kıtık, kuraklık. 4a/9, 9b/19, 10a/1, 43b/16, 57b/3.

kızoğlan: Bakir, bakire. 20a/8, 250b/4.

ki: <Far. 'Ki' bağlacı. 16b/11, 56b/2, 94a/16, 112b/10, 251a/18.

kibir: <Ar. Kibir. 149b/7, 184a/13.

kiçi: Küçük, genç. 4a/1, 29a/10, 104b/18, 182b/6, 266b/1.

kiçirek: Daha küçük, küçükçe. 92b/10, 146a/12, 271a/1.

kifâyet: <Ar. Elverme; iktidar, yararlılık. *k. ét-* 151a/10; *k. eyl-* 84b/11.

kilid: <Far. Kilit. *k. eyl-* 225a/20.

kilim: <Far. Kilim. 175b/9, 180a/18-19.

kim (I): Soru adılı. 6b/18, 11a/13, 14a/13, 43a/12, 152a/14, 213b/17.

kim (II): Bağlaç. 2a/17, 4a/8, 9b/17, 14a/14, 16a/13, 149a/18.

kimesne: kimse, herhangi biri. 1b/2, 6a/8, 7a/5, 11a/18, 23a/10, 31a/11.

kimse: Kim olduğu bilinmeyen kişi, herhangi biri. 5b/1, 9a/20, 10b/5, 11a/7, 12b/12.

kimsesüz: Kimsesiz. *k. ka/-* 1b/2.

kîn: <Far. Kin; gizli düşmanlık; garaz. 42a/18, 46a/10, 50a/10, 246a/20, 251a/16; *göñline k. bırağ-* 204a/13.

kirâ: <Ar. Kira. *k.+ya dut-* 7b/3.

kisrâ: <Ar. İran hükümdarlarından Nüşirevân-ı Adil'in lakabı. 94b/9, 136b/7, 145a/13, 147a/6; *tâğ-ı k.* 147a/6.

kişi: İnsan, adami kimse; sahip. 5a/6, 21b/3, 39b/9, 158a/4, 208b/14; *k.+ler edin-* 21b/1.

kitāb: <Ar. Kitap; kutsal kitap. 1b/15, 4b/14, 152b/4, 263a/7.

kitābī: <Ar.-Far. Kitaba bağlı kalan; dört kutsal kitaptan birine inanıp bağlı kalan. 13a/18.

kizb: <Ar. Yalan söyleme, yalan. 9a/2.

ko(y)-: Koymak; bırakmak; tayin etmek; atamak. 1b/6, 6a/6, 10a/4, 13b/16, 33a/10, 39a/17, 42b/3, 47a/6; ‘āciz *ķ.*- 70a/16; *ad ķ.*- 127b/2; *elinde ķ.*- 112b/18; *ıssuz ķ.*- 145a/8; *kābīn ķ.*- 40b/9; *ķılıc ķ.*-48b/11; *ķulađına ķ.-ma-* 125b/13; *mezāda ķ.*- 169b/13; *muķābil ķ.*- 47b/3; *rehn ķ.*- 43b/19; *tāc ķ.*- 139b/7; *te ḥīr ķ.*- 230a/20.

koça: Yaşlı, ihtiyar; eş, koca. 21b/8, 194b/6.

koğur-: Koydurmak. 197a/20, 197b/2, 219b/9, 269a/18.

koça: Hasır otu denilen ve hasır örmeğe yarayan bir saz. 151a/12.

koķ-: Kokmak. 37b/20, 38a/1, 241a/2.

koķu: Koku. 38a/1, 44a/6, 113b/1, 241a/3.

koķula-: Koklamak. 44a/7.

kol: Kol. 46a/16, 51a/14, 75a/7, 199b/13, 270a/2.

kolan: Hayvanın semerini veya eyerini bağlamak için göğsünden aşırılarak takılan yassı kemer. 170b/16.

kolay: Kolay. 88a/11, 118a/15, 165a/6, 191a/14, 255b/15.

kolçaķ: Kola geçirilen kılıf. 145b/8.

kolliķcı: (Bkz. kolliķçı.) 32a/9, 108a/7.

kolliķçı: Subay, zabıt, hizmetkar, carıye; bekçi, nöbetçi.. 252b/4, 262a/1.

koltuķ: Koltuk, kolun gövde ile birleştıği yer. 104a/6, 104b/3, 106a/6; *ķ.+ı altı* 156b/3.

kon-: Konaklamak. 4a/15, 5a/10, 17a/3, 22b/8, 25b/3.

konak: Konaklanacak menzil, yer. 29b/15, 64b/19, 155a/6, 216b/1, 258a/2.

konđur-: Kondurmak, konaklatmak; misafir etmek, gelen misafiri ağırlamak. 27b/10, 29b/19, 153b/16, 222a/17.

konıl-: Konulmak, bırakılmak. 186a/18, 254b/9.

koņsu: (Bkz. koņsu.). 107a/17.

konuk: Konuk, misafir. 4a/17.

konukla-: Misafir edip ağırlamak. 12a/13.

konukluk: Misafirlik; ziyafet ağırlama, yedirme-içirme. 3b/13, 5b/6; *ķ. ét-* 75b/12; *ķ. eyle-* 223a/6; *ķ. +lar eyle-* 150a/16-17.

konşuluk: Komşuluk. *ķ. haķķı* 19b/4; *ķ. ét-* 47b/11.

kop-: Meydana çıkmak, zuhur etmek, yerinden çıkmak. 8b/11, 16b/15, 28a/12, 109a/7, 190b/9, 193b/15; *ķavgā ķ.*- 186a/11; *toz ķ.*- 142a/11; *ün ķ.*- 141a/15.

kopar-: Koparmak, yerinden sökmek. 72b/7, 73b/13, 109a/7, 146b/18.

kopuz: Kopuz. *ķ. çal-* 268b/13.

korķu: Korku. 116b/1, 202b/4; *ķ. +ya düş-* 59b/4; *ķ. göñline ķ. bırak-* 52a/18, 86b/12, 88a/6; *ķ. göñline ķ. düş-* 52b/17-18, 81b/1.

korķusak: Korku, korkaklık. 143b/12.

korı-: Korumak. 58b/12.

korķ-: Korkmak. 3a/3, 13b/17, 28a/13, 30b/15, 208b/3, 61b/10.

korķu: (Bkz. korķu.) 6a/14, 30a/6, 122a/12, 123b/3; *ķ. +ya düş-* 59b/15; *ķ. göñline ķ. düş-* 62a/5-6.

korķucı: Korkan. *ķ. ol-* 106a/15.

korķut- (d)- : Korkutmak. 128a/12, 231b/13.

koş-: Arkadaş olarak vermek, eklemek, arttırmak. 22b/20, 41a/2, 71a/1, 119a/12, 165a/14.

koşıl-: Arkadaş olarak verilmek, destek verilmek. 131a/12.

kotar-: Kotarmak, boşaltmak, bir yeden başka bir yere aktarmak. 184a/1.

kov-: Kovmak. 18a/14, 67a/7, 75a/12, 153b/7, 192b/17.

kovdur: Kovdurmak. 193a/12.

koyul-: Konmak, konulmak; üzerine saldırmak, şiddetle girmek. 132a/7, 146b/5, 165a/15, 241b/18.

koyun (I): Koyun. 12a/12, 140b/7, 150a/6, 161b/11, 241a/20.

koyun (II): Göğüsle giysi arası. 73a/16.

koz: <Far. Ceviz. *ķ. ağacı* 262b/1.

kök: Kök; asıl, temel, esas; köken, kaynak. 156b/7, 206b/6. *ķ. +i kesilme-* "Sonu gelmemek, devamı gelmek." 199a/13; *ķ. +ini kes-* "Sonunu kesmek, neslini tüketmek." 254a/14, 255a/2.

köpri: (Bkz. köprü.) *ķ. bağla-* 244a/10; *ķ. kes-* 139a/6.

köprü: Köprü. *ķ. +yi boz-* "Köprüyü yıkmak." 139a/2, 244a/11-12; *şırāt ķ. +si* 106b/9.

kör: Kör. *ķ. ét-* 47a/6; *ķ. eyle-* 35a/13, 47a/6; *ķ. kıyu* "Suyu kurumuş, su çıkmayan, susuz." 37a/4.

köşk: <Far. Köşk. 129a/16, 130a/3, 142b/8, 145a/12, 261b/20.

kötürüm: Yürüyemeyen, ayağa kalkamayan. 238a/11.

köy: Köy. 16b/10, 22b/8, 53a/10, 97b/14, 116b/19.

köycügez: Köyceğiz, küçük köy. 142b/14.

ķubbe(t): <Ar. Kubbe. 121b/9, 145a/15, 209a/20, 209b/3, 249b/7; *ķ. ü'l-ħazrā* "Yeşil kubbe." 81a/20.

ķucaķla-: Kucaklamak. 80b/20, 97b/12.

ķuç- (c-): Kucaklamak. 8a/7, 44a/11, 82b/6, 89b/4, 102b/14.

ķudret: <Ar. Güç, kuvvet, iktidar. 39b/19.

ķul: Hizmetçi, yardımcı. 2b/14, 5a/5, 29a/7, 102b/11, 245a/8, 252b/4.

ķulaķ (ğ): Kulak. 27a/2, 43a/8, 261b/20; *ķ. dut-* "Kulak vermek, dikkatle dinlemek." 68a/17, 122a/13; *ķ. ur-* "Kulak vermek, dinlemek" 18a/4; *ķ. +ina ķoma-* 118a/20; *ķ. +ina-ķoyma-* 125b/13; *ķulag(uņuz) ...de ol-* 213a/15.

ķulavuz: Kılavuz, rehber. 46b/19, 139a/12, 200a/17, 236a/20; *ķ. dut-* 44b/4.

ķulavuzla-: Yol göstermek, rehberlik etmek. 10a/13, 247b/18, 248a/10.

ķulavuzluk: Rehberlik, kılavuzluk. *ķ. ét-* 42a/1; *ķ. eyle-* 41b/20.

ķulluk: Hizmet, hizmetçilik; kula gerek olan hizmet, ibadet. 261b/10; *ķ. ét-* 65a/5, 164a/19; *ķ. +lar eyle-* 222a/18.

ķum: Kum. 32b/17, 46b/17, 142a/11, 222a/13.

ķumaş: <Ar. Kumaş. 23b/4, 24b/16, 27b/2, 44b/5, 70b/13, 238b/12.

ķur-: Kurmak, meydana getirmek, düzenlemek. *meclis ķ.*- 30b/6; *ordu ķ.*- 118b/15.

ķur: Süslü, özenle yapılmış. *ķ. ķuřak* "Süslü kuşak." 71b/8, 141a/12; *ķ. ķuřaklı* 168a/19.

ķurbān: <Ar. Kurban, Allah'ın rızasını kazanmağa vesilen olan şey; bir gaye uğranda feda olma. 75a/10, 96a/5; *ķ. eyle-* 4b/2, 69b/20; *ķ. ét-* 4b/6-7, 43a/14, 67a/15; *ķ. ķıl-* 68a/9; *ķ. ol-*34b/8, 75b/8.

ķurd: Kurt. 254b/1.

ķurı: (Bkz. ķuru) 165b/3, 195b/20.

ķurı-: (Bkz. ķuru-) 53b/8.

ķurılıķ: Kuruluk, kurak. 61b/16.

ķurlat-: Kuşatmak, bağlamak. 235a/1.

ķur' a: <Ar. Kura. 64b/1; *ķ. bıraķ-* 64a/20; *ķ şal-* 4b/6.

ķurtar-: Kurtarmak. 140a/17, 186a/6, 248a/3; *ķ.-ma-* 36a/18.

ķurtıl-: Kurtulmak. 61a/20, 265b/14.

ķurtul-:(Bkz. ķurtıl-.) 6b/6, 9a/18, 28b/3.

ķuru: Kuru; nemi suyu gitmiş, kara, toprak, yer; boş, faydasız, değersiz. 31b/13, 179a/10, 179a/10, 182b/8; *ķ.+ca* 184a/7.

ķuru-: Kurumak, cansız duruma gelmek.. 131a/3, 131b/4, 145b/15, 208a/16, 217b/16.

ķurut-: Kurutmak; azaltmak, geride hiĉ bir şey bırakmaksızın eksiltmek; canlı özelliğini yitirecek duruma getirtmek, suyunu tüketmek. 14a/15, 33a/12, 93a/15.

ķuř: Kuş. 254b/1; *ķ. yuvası* 22a/13.

ķuřa-: Kuşatmak, çevrelemek. 56b/9.

ķuřak (ġ): Kuşak. 34b/2, 142b/4, 151a/13, 158a/4, 270a/2; *ķ. ķuřan-* 167a/17; *ķur ķ.* "Süslü, özenle yapılmış kuşak." 71b/8, 141a/12.

ķuřan-: Silahlanmak; sarınmak, sarmak; bir işi yapmak için gayretlenmek. 102a/10, 203a/17, 206b/18, 222b/3; *bél ķ.*- 68b/10; *ķılıc ķ.*- 102a/10, 218a/9; *ķuřak ķ.*- 167a/17.

kuşat- (d): Kuşatmak, çevrelemek, avlukaya almak. 56b/9, 82a/6, 147a/20, 154b/5, 168a/15, 176b/3, 225b/14.

küşe: <Far. Köşe. 6b/3, 7a/5, 21b/16, 243b/12; *ciger k.* "Bir kimsenin sevdikleri arasından en kıymetlisi olan için kullanılan ifade" 215b/10, 217b/17.

kuşlık: Günün sabahla öğle arasındaki bölümü. 107b/12, 142a/9, 236a/17, 261b/20, 267b/12.

kut(?): Kutlu, uğurlu, mubarek. 270a/19.

kuvvet: <Ar. Güç, takat. 123a/9, 251b/3, 264a/6. *ķ. bul-* 88a/7, 220b/18, 221b/7; *ķ. dut-* 120a/3; *ķ. ét-* 72b/6, 111b/11; *ķ. eyle-* 72b/4; *ķ. ol-* "Destek olmak." 39a/6, 264a/11, 39a/6; *ķ. vér-* 30a/17, 31b/8, 78b/11; *ķ. tut-*123a/3; *ķ.+e getir-* 238b/11.

kuvvetlen-: <Ar.-T. Kuvvetlenmek, güçlenmek. 2a/11, 38a/13, 154b/1, 223a/1, 229a/4, 253b/17.

kuvvetlü: <Ar.-T. Kuvvetli, güçlü. 16a/6, 104b/18; *ķ. gel-* 3a/13.

kuyruk (ğ): Kuyruk. 47a/7; *ķ. yağı* 183b/15-16.

kuyu: Kuyu. 23a/4, 181a/5, 189b/9, 228a/6, 262a/6; *kör ķ.* "Suyu kurumuş, susuz kuyu." 37a/4.

kuzu: Kuzu. 3a/3, 73b/11-18; *ķ. biryān* 2b/20, 73b/10; *ķ. eti* 2b/20.

küçük: Küçük. 179b/19.

küçük: Küçük, yaşça daha genç olan. 85b/1, 89b/5, 101b/20, 158a/16, 179a/7; *ķ.+ler* "Çoluk çocuklar." 234b/14.

küçük: Küçük, daha küçük." 73a/20.

küf(ü)r: <Ar. Küfür, sövme, Allah'a ve dine ait şeylere inanmama. 9a/18, 75a/15, 140a/17, 211a/10, 246a/6.

küffār: <Ar. Kafirler. 35b/16, 59b/13.

küfrān: <Ar. İyilik bilmeme, *ķ.-ı ni'met* "Nankörlük." 108b/13.

küfv: <Ar. Denk, eşit. 181b/14.

kül: Kül. 183b/20, 253a/19; *ķ.+üni göge şavur-* "Ağır yenilgiye uğratmak, ağır hasar vermek." 168b/7.

külâh: <Far. Erkeklerin giydiği genellikle keçeden, ucu sivri veya yüksek başlık. 252b/5.

külliyen: <Ar. Tamamen, büsbütün. 188a/1.

küllî: <Ar. Bütün. 15b/17, 38a/10, 185b/14, 191b/7, 260b/10.

külliyâ: <Ar. Bir şeyin bütünü, hepsi. 244a/5.

külüng: <Far. Taşçı kazması. 6a/18, 6b/1, 6b/7.

künye(t): <Ar. Bir kimsenin adı, soyadı, memleketi, anne ve baba adı gibi kimlik bilgilerinin hepsi. 2b/10, 6a/3, 182a/9.

kürsî: <Ar. Kürsü. 162a/10, 255a/10, 270b/4; *k.-yi nesyan* 205b/18.

küs-: Küsmek. 91a/4-5.

küstâh: <Far. Edepsiz. *k. ol-* 164b/10.

küşenvâr: ? كشوار " ...*ol mâlî Sa'd Vaqqâş altmış biñ küşenvâr arasında bahş eyledi*" 145b/1.

küy-: Beklemek, sabretmek; çevreyi gözetlemek. 21b/19, 143b/8, 150a/8, 156b/2, 271b/4; *ğaydın k.-* "Önlemine, tedbirini almak." 267a/4.

L

lâ-cerem: < Ar. Şüpheşiz, elbette. 1b/3-9, 4a/18.

lâf: <Far. Söz, lakırdı. 60b/7; *l. vër-* "Dedikodu ederek laf götürmek" 33a/6.

lafz: <Ar. Söz, laf. 69a/13, 123b/5, 131a/9.

lağım: Lağım; kale duvarlarında gedik açmak ya da düşman ordugahına zarar vermek amacıyla düşman siperlerine doğru yer altından açılan dar yol. 259a/13, 259a/16.

lakab: <Ar. Lakap, bir kimseye kendi asıl adından başka takılan ad. 19b/13, 30b/16, 54a/17, 100a/15, 121a/14.

lâlâ: <Far. Şehzadelerin özel eğitmenleri. 175b/1.

lâ'in: <Ar. Lâin, lanetlenmiş. 48a/11, 117a/11.

la'l: <Ar. Kırmızı ve değerli bir süs taşı. 40b/14, 145b/5, 270a/14.

lâ'net: <Ar. Lânet, bela. 48a/4, 159a/7, 214b/10, 227a/13; *l. eyle-* 93a/16, 152b/11, 156a/7; *l. ét-* 47b/14, 157a/10; *l. ur-* 152b/14.

laṭīf : <Ar. Hoş, güzel. 19b/6, 21b/11, 44a/8, 92b/12, 150a/6, 231b/19.

laṭīfe: <Ar. Şaka. 19b/8, 104a/15, 221a/4; *l. ét-* 107b/1, 157a/16, 180b/2.

laṭīfeci: <Ar.-T. Şakacı. 19b/6.

lāyık: <Ar. Yakışan, yakışır. 5b/18, 38a/19, 71a/11, 152a/3, 180a/3; *l. gör-* 152b/2.

lāyıkkrak: <Ar.-T. Daha layık olan. 110a/6, 198a/2.

lāzım: <Ar. Lazım, gerek. 18a/2 , 69b/4, 80a/11, 210a/14; *l. ge/-* 82b/5.

leşker: < Far. Asker. 1b/12, 30a/16, 32a/3, 147b/7; *l. çek-* 159a/3, 162b/15.

leşkergāh: <Far. Ordugah. 37a/3, 126b/1, 128b/12.

levh: <Ar. Levha. *l.-i maḥfūz* "Allah tarafından takdir edilen şeylerin ezelde yazılı olduğu düşünülen manevi levha." 194b/1.

lif: <Ar. Çok ince ve uzun parça; tel. 94b/3, 180a/19.

līkin: <Far. Lākin. 6a/14, 7a/15, 11a/11, 14b/5, 129b/13, 153b/17.

livā: <Ar. Bayrak. 3b/10.

liyākat: <Ar. Layık olma, yararlılık; iktidar, hüner, fazilet. 112a/14.

loḫma: <Ar. Lokma. 63a/13, 73b/13, 74a/3.

luḡat: <Ar. Sözlük. 3a/17.

luṭf: <Ar. İyilik, güzellik, hoşluk. 83a/13, 89b/8, 94a/8, 94b/1; *l. eyle-* 18a/20.

M

mācerā: <Ar. Baştan geçen ilginç olay veya olaylar zinciri, serüven, macera. 117b/8, 228b/12.

mācerāt: (Bkz. mācerā) 84b/15.

mādām: <Ar. Madem, çünkü, değil mi ki. 20a/20; *m. ki* 158a/8, 201a/17, 211b/19, 217b/9.

mafaşşala: <Ar. Ayrıntılı, uzun uzadıya anlatılan. 98a/20.

mağāra: <Ar. Mağara. 22a/6, 22a/7, 22a/11, 22a/12, 54a/7, 101a/16.

mağfıret: <Ar. Allah'ın kullarının günahlarını bağışlaması, yarlıgaması. *m. dile-* 66a/17.

mağlūb: <Ar. Mağlup, yenik. *m. düş-* 244a/13.

mağrib: <Ar. Batı tarafında olan memleketler; Afrika'nın Mısır ötesindeki kuzey kısmı. 1b/7, 142a/10, 146a/1, 149b/1, 212a/7.

mağrūr: <Ar. Gururlu. *m. ol-* 25a/5, 44a/10, 74a/14.

māh: <Far. Ay; padişah "*Pehlevī dilince māh demek pādşāhlık demek olur.*" 100a/15, 169b/20.

maħalle: <Ar. Mahalle. 17b/16, 18a/5, 107b/5, 146b/17, 157a/8, 161b/18.

maħfe: (Bkz. maħfe.) 205a/19.

maħfe: <Ar. Deve, fil gibi hayvanların sırtına konulan, üzerine oturmaya yarayan sepet. 64b/3, 174b/16, 206a/4, 260a/3.

maħfel: (Bkz. maħfe) 65a/1.

maħfūz: <Ar. Hıfzolunmuş, saklanmış; korunmuş. *levh-i m.* "Allah tarafından takdir edilen şeylerin ezelde yazılı olduğu düşünölen manevi levha." 194b/1.

maħl: <Ar. Hile, entrika, yalan. 28b/5.

maħlūkāt: (Bkz. maħlūkāt.) 110a/3, 113a/9.

maħlūkāt: <Ar. Mahlukat, yaratılmışlar. 26a/2, 104b/17, 110b/7.

maħmūl: <Ar. Bir şey üzerine kurulmuş. *rüşvet-i m.* 179b/12.

maħmūr: <Ar. Sarhoşluğun sebep olduğu sersemlik içinde olan; uykudan sonra üzerinde sersemlik, ağırlık bulunan. 247b/11.

maħmūz: <Ar. Binek hayvanlarını dürtüp hızlandırmaya yarayan, çizmenin arkasına takılan demir ya da çelik parça. *m. ur-* 60b/5.

maħrūm: <Ar. Nasipsiz; istediğini dilediğini elde edemeyen. *m. étme-* 222a/12-13; *m. eyle-* 39b/10, 103a/16, 169a/8; *m. olma-* 17b/11, 217a/7.

maħşūşca: <Ar.-T. Özel olarak, yalnızca. 101b/2.

maħv: <Ar. Yok etme, ortadan kaldırma. *m. eyle-* 69a/17.

maħzā: <Ar. Ancak, yalnız. 85b/14.

maħzūr: <Ar. Sakınılacak, korkulacak şey; engel, sakınca. 62a/19.

maḳām: <Ar. Makam; yer, durulacak yer. 16b/11, 19a/19, 34b/6, 67b/3, 143a/8; *m. edin-* 103a/10, 158b/17-18; *m-i-şerīf* 26a/3.

maḳāmlu: <Ar.-T. Makam sahibi. 19a/19, 271a/20, 271b/8.

maḳbere: <Ar. Mezar, mezarlık. 113b/14, 160b/11, 197a/20, 201a/14.

maḳbūl: <Ar. Kabul edilen, onay gören, beğenilen. *m. édil-* 267b/13; *m. ol-* 102a/18, 165a/8, 196a/20.

maḳşūd: <Ar. İstek, maksat. 6b/3, 33b/8, 71b/1, 159a/11, 162b/1, 243b/5.

maḳşüre: <Ar. İlk olarak Muaviye için yapılan, camilerde parmaklıkla çevrilmiş, yüksek yer. *m. ét-*156b/20.

maḳtel: <Ar. Ünlü ölülerin medhi için yazılan şiirler. *m.-i-Hüseyn* 21a/3, 216a/2.

māl: <Ar. Mal; varlık. 2b/13, 4a/5, 22b/8, 251b/13.

mā-lā-ya' nī: <Ar. Manasız, faydasız, boş (şey). 212a/3.

māldār: <Ar.-Far. Malı olan, zengin. 9b/6, 44b/13.

māldārlik: <Ar.-Far.-T. Zenginlik. 121a/17.

mālik: <Ar. Sahip, sahip olan. *m. ol-* 19b/8.

mancınık: <Ar.-T. Mancınık. 7b/10, 220b/7-9, 221b/6.

māni': <Ar. Engel olan. 109a/17; *m. ol-* 147b/3, 171a/2, 173b/16.

manşıb: <Ar. Makam; görev. 180a/3.

manşūr: <Ar. Allah'ın yardımıyla galip, üstün gelmiş. 42a/13, 74b/15, 75b/20, 137b/9.

mā'il: <Ar. Bir yana eğilmiş, eğik; andırır, benzer, ...e çalar; hevesli, istekli. 101b/16; *m. ol-* 141a/18.

ma'ḳūl: <Ar. Uygun, akla mantığa uygun olan. *m. gör-* 168a/4.

ma'lūm: <Ar. Bilinen, belli. 24b/10, 152a/2, 173b/3, 195a/18, 198a/5; *m. ol-* 52b/13, 109b/7, 130a/7, 186a/20.

ma'mūr: <Ar. Bayındır, bayındırlık. *m. ol-* 143a/15, 254b/13.

ma'nā: <Ar. Manā, anlam. 35a/13, 71a/9, 109a/1, 109b/10, 254a/18.

ma' nī: <Ar. Genellikle birinci, ikinci ve dördüncü dizeleri uyaklı olan, daha çok hecenin yedili ölçüsüyle söylenen halk şiiri. 261b/17.

ma' rifet: <Ar. Uсталık, beceri. 166a/14, 264b/13.

ma' ruf: <Ar. Herkesçe bilinen, belli; meşhur; şeriatın emrettiği, uygun bulduğu. 256a/13, 256b/17; *emr-i m.* 193b/6.

ma' şüm: <Ar. Masum, günahsız. 219a/1.

ma' şer: <Ar. Cemaat, topluluk. *m.ü'l-enşārī* 91a/12, 108b/4; *m.ü'l-Muhācīrīn* 109a/5, 109b/5, 110b/18.

ma' zül: <Ar. Azledilmiş, işinden uzaklaştırılmış olan. *m. ét-* 135a/15, 179a/9; *m. eyle-* 148b/16, 187b/13, 188b/8, 245a/10; *m. ol-* 135a/16, 152a/8, 229b/16.

ma' züllük (ğ): <Ar.-T. Azledilmiş olma, işinden uzaklaştırılma. 167a/12.

ma' zür: <Ar. Özü olan, bir kusur ve kabahat işlemiş olan. 43a/19, 66a/15, 80a/7; *m. dut-* "Bir kimseyi bir sebepten suçlu, kabahatli saymak" 36a/2, 64a/4; *m. ét-* 270b/16; *m. ol-* 95b/13-14.

marāz: <Ar. Hastalık. 146b/16.

marīz: <Ar. Hastalıklı, hasta olan. *m. ol-* 262a/11-12.

maşfar: <Ar. Sararmış. m.u'l-ist "Ebu Cehl'in lakabı." 30b/16.

maşhara: <Ar. Maskara; komik, gülünç; eğlenme. *m.+ya al-* "Dalga geç-" 33a/5, 37b/17, 263a/2.

maşlahat: <Ar. İş, emir, husus, keyfiyet; barış, dirlik düzenlik. 29b/1, 41b/9, 54a/8, 73a/10, 108b/7, 200a/7; *m. gör-* 21b/2, 38a/3, 46a/18; *m.-ı nās* 262b/15.

maşrıq: <Ar. Doğu. 94b/9, 118b/1, 146a/1, 149b/2, 212a/7.

matāra: (Bkz. maṭāra) 195b/20.

mātem: <Ar. Yas. 255a/16.

maṭāra: <Ar. (maṭāra) Matara, yolculukta kullanılan su kabı. 27b/4-11.

māye: <Far. Para, mal, sermaye. 5a/6.

maymun: <Ar. Maymun. 58b/4, 58b/7.

mazarrat: <Ar. Zarar, ziyan; zarar verme. *m. ol-* 55a/16.

māzī: <Ar. Geçmiş zaman. 46a/12.

mazmūn: <Ar. Bazı kavramları dolaylı anlatmak için kullanılan nükteli ve sanatlı söz. 70b/10, 96a/8, 242b/7, 250a/18.

meblağ: <Ar. Para, akçe. 130b/5.

mecāl: <Ar. Güç, kuvvet, takat; fırsat, imkan. 29a/16, 79b/5, 180b/1, 252b/12; *m. bul-* 259b/17, 268b/3; *m. bulunma-* 259b/15; *m. olma-* 254b/6; *m. verme-* 21a/18, 202a/2, 256a/7.

mecāmi': <Ar. Toplanılacak yerler, toplanma yerleri. *m.-i nās* 95b/13.

meclis: <Ar. Toplanılacak yer; görüşülecek bir konu için biraraya gelmiş insan topluluğu. 21b/9, 68a/15, 80a/1, 168a/18, 174b/2 ; *m. kur-* 39b/6; *m.-i ārāste eyle-* "Meclis, sohbet masası, işret masası donatmak." 260b/5.

mecmū': <Ar. Toplanmış, bir araya getirilmiş. 6a/17, 8a/16, 10b/13, 14a/11, 179a/11.

mecnūn: <Ar. Çılgın, deli, divane; çılgınca seven, tutkun. 220a/16.

mecrūh: <Ar. Yaralanmış. *m. eyle-* 35a/20, 217b/9; *m. ol-* 235a/16.

mecūsi: <Ar. Ateşe tapan, Mecus dinine inanan. 172b/5, 263a/4.

meded: <Ar. Yardım, aman, çare. 163b/19, 175a/17, 178a/17, 203a/14, 225a/3; *m. eyle-* 36a/8, 69b/7, 146b/9; *m. ét-* 246a/9; *m.+i-doğun-* 56b/7.

medh: <Ar. Övme. *m. ét-* 10b/13, 60b/3; *m. eyle-* 95a/10.

mefāhret: <Ar. İftihar edilecek övünülecek şey. *m. kažiyyesi* 95a/6.

mefṭūn: <Ar. Meftun, tutkun, bağımlı, (gönülden) bağlanmış. *m. ol-* 148b/11.

meger: <Far. Fakat, ancak, yalnız. 22b/8, 27b/8, 149b/15, 157a/10, 167b/3.

meḥā: <Ar. Yok etme, silme. *m. ver-* 253a/19.

mehd: <Ar. Düz arazi. 261b/19.

mehl: <Ar. Süre verme, vāde verme. *m. vér-* 122b/9, 122b/12.

mehr: <Ar. Mihir, evlenirken erkek tarafından kadna verilen nikāh bedeli. 130a/20, 130b/1.

meḥz: <Ar. Saf, salt, sadece. *ḥaṭā-yı m.* "Sırf hatadır." 111a/3, 266b/17.

mekr: <Ar. Hile, düzen. 21b/12, 159b/10, 241b/12.

mektüb: <Ar. Mektup. 7b/5, 160a/6, 164a/14, 173a/3, 191b/14; *m+lar şa/-* 193b/12.

melâike: <Ar. Melekler. *ğuslü'l-m.* "Hantala'nın Hz. Muhammed tarafından konulan lakabı." 52a/13, 111b/18.

melâlet: <Ar. Sıkıntı; usanç, bıkkıma. 28a/15, 65a/16, 65b/1, 176b/7, 260a/5.

melâmet: <Ar. Ayıplama, kınama. 63b/14, 65b/11; *m. ét-* 25a/19, 44a/4, 137b/5; *m. eyle-* 105b/18, 148b/9, 219b/5; *m. ol-* 8a/10, 105b/18, 118b/11.

melek: <Ar. Melek, ferişte. 131b/8.

melik: <Ar. Pâdişah, hakan. 7a/10, 68a/15, 70b/4, 81b/2, 94a/14, 245a/7.

melik-zâde: <Ar.-Far. Padişah oğlu, hükümdar oğlu. 1b/6.

mel'ün: <Ar. Lânetlenmiş; herkesin lânet ve nefret ettiği kimse. 48a/15, 60a/14, 201a/4, 227b/8.

melül: <Ar. Mahzun, kederli, düşünceli. 8a/11, 28b/1, 63b/14, 65a/15; *m. ol-* 28a/20, 117b/16, 171b/7.

men'f: <Ar. Yasak etme, durdurma, önleme. 43b/2; *m. ét-* 67b/17, 171a/1, 202b/13, 208a/18-19; *m. eyle-* 6b/17, 18b/6, 25b/12, 48b/4.

mensüb: <Ar. Mensup. 78a/13.

menşür: <Ar. Padişah tarafından verilen vezirlik, beylerbeyilik veya başka bir ünvanı gösteren bir tür ferman. 162b/12, 238b/17, 239b/4, 265a/19.

menüm: Benim 214b/15.

menzil: <Ar. Bir günlük yol; konak; mesafe. 23a/19, 27b/9, 52b/14, 92b/1, 149b/10, 171b/10; *m. m.* 23b/15.

me'vnet: <Ar. yaşayacak kadar rızık, birinin geçim sorumluluğunu üzerine almak. 10a/3.

mer: <Ar. Defa, kez. 250b/5.

merd: <Far. Adam, insan; erkek; yiğit. 31a/4.

merdâne: <Far. Erkeğe yakışacak yolda, mertçe, yiğit gibi. 102a/2, 170b/12, 207a/15, 239a/16; *hîlâfet-i m. ol-* 211b/19.

merdānelik: <Far.-T. Yiğitlik. 237a/7.

merdüm-zāde: <Far. İnsanoğlu. 259a/8, 264a/9.

mermer: <Ar.- Far. Mermer. 92a/11, 145a/15.

merşiye: <Ar. Birinin ölümü üzerine yazılan manzume, ağıt. 43a/7.

mertebe: <Ar. Makam; derece; rütbe; pāye. 4a/7, 4b/10, 104b/7, 109a/16, 111b/11, 145b/19, 214a/3; *erenler m.+si* 57b/12; *şehādet m.+si* "Şehitlik makamı" 34b/13, 74a/5-6, 103a/16.

mertebelü: <Ar. -T. Mertebe, mevki sahibi. *m. mertebince* 145b/19.

mesāvī: <Ar. Ayıplar, kusurlar. 14b/1, 207b/4.

mescid: <Ar. Secde edilip namaz kılınacak yer, küçük cami. 2a/6, 150b/19, 156a/15, 159a/20, 188a/10, 202b/20.

meşel: <Ar. Masal; hikāye; örnek, benzer. 30b/15, 38a/14, 38b/1, 263a/11; *m. ka-* 30b/15.

meşelā: <Ar. Örneğin, örnek olarak. 20b/4, 102a/17, 263a/15.

mesele: <Ar. Sorun, problem. 180a/2.

meşh: <Ar. Bir şeyi el ile sığama; abdest alırken ıslak eli, başın dört bölümünden bir bölümüne sürme. 9a/11; *m. ét-* 58b/7.

meskenet: <Ar. Miskinlik. 195b/10.

mesned: <Ar. Makam. 243b/4; *m-i hilāfet.* 114a/17

mest: <Far. Sarhoş. 132a/6, 135b/10, 246b/12; *m. ol-* 5b/8-9.

meştūr: <Ar. Satırılmış, yazılmış, çizilmiş. 57a/16, 175b/17.

meşgūl: <Ar. Herhangi bir şeyle ilgili olma durumu, alaka. 49b/2, 87b/10, 151a/10, 192a/9, 236a/13; *m. eyle-* 85b/13; *m. ol-* 7b/19, 22b/2, 143a/9.

meşhūr: <Ar. Şöhretli, ün salmış. 20a/17, 53b/16, 101b/12, 152b/8, 159b/11; *m. ol-* 5a/4.

meşin: <Far. İşlenmiş koyun derisi. 209a/20.

meşk: <Far. Tulumdan yapılmış su kabı, saka kırbası. 32b/13.

meş'ale: <Ar. Meşale. *m. yak-* 44a/13.

meşveret: <Ar. Danışma. 3b/19, 10a/18, 21a/10, 133b/4, 184b/6; *m. ét-* 3b/18, 31b/3, 203a/5; *m. eyle-* 139b/18, 149b/11, 207a/13; *m. kıI-* 167b/8.

metā': <Ar. Satılacak mal, eşya. 5a/19, 28b/18, 29a/2.

mevîz: <Far. İri kuru üzüm. 181b/17.

mevsim: <Ar. Mevsim; herhangi bir şeyin etkinlik dönemi, sezon. 16a/17, 96a/3, 139a/12.

mevt: Ölüm. 238a/5; *hadîkatü'l-m.* 127b/2.

mey(i)l: <Ar. Eğiklik, eğim; sevme, gönül verme. 45a/8, 185a/16, 253b/8; *m. ét(me)-* 123b/11, 185a/2, 211a/2; *m. eyle-* 10a/8, 77a/1.

meydân: <Ar. Meydan, geniş alan. 34a/6, 141b/15, 200b/11, 208a/3, 217a/11, 225b/20.

meymene: <Ar. Ordunun sağ tarafı. 127b/11, 137a/7.

meymenet: <Ar. Uğur. 150b/4.

meysere: <Ar. Ordunun sol tarafı. 127b/11, 137a/8.

meyve: <Far. Meyve. 127b/1.

mezād: <Ar. Açığı arttırma. 169b/13.

mezelen-: Keyiflenmek. 176b/1.

mezheb: <Ar. Mezhep. 25a/15, 149a/18, 176b/19, 193a/7, 260a/9.

mezkit (d): <Far. Mescit. 29a/9, 37b/10, 41b/14, 180a/12; 28a/20, 54a/6, 82a/12, 83a/3, 93a/18, 107b/6.

mızrāk: <Ar. Mızrak. 89a/8.

mi: mi soru eki. 5a/5, 107b/20, 110a/9, 177b/12, 246a/8.

miḥnet: (Bkz. miḥnet.) 124b/6.

miḥnet: <Ar. Zahmet, eziyet;gam, keder, sıkıntı; bela. 76a/20, 184a/13, 251a/8; *m. gör-* 229b/14; *gurbet-i m.* 33b/6.

miḥrāb: <Ar. Mihrap. 89b/16, 103b/19.

miḥdār: <Ar. Miktar. 7a/12, 42b/15, 46b/7, 145b/20, 223a/5, 271b/18.

mil: <Fr. Mil, uzaklık ölçü birimi. 151a/12, 216b/2.

millet: <Ar. Ümmet. 25a/3, 138b/10, 146a/13, 190a/19, 263a/4.

minber: <Ar. Camilerde hutbe okunan merdivenli, yüksekçe yer. 65b/11, 75a/20, 148b/13, 151a/6, 152a/12, 154a/15.

minnet: <Ar. Bir iyiliğe, bir iyilik yapana karşı kendini borçlu görme; görülen iyiliğe karşı teşekkürde bulunma. 66b/11; *m. ét-* 9a/3, 92a/3; *m. eyle-* 92a/4, 225a/2; *m. olma-* 165b/5.

mīrās: <Ar. Miras. 262b/8; *m. deg-* 107a/17; *m. ét-* 149b/9; *m. kal-* 47a/16-17, 226a/9-10.

misāfir: <Ar. Misafir. 189a/17.

misāfiret: <Ar. Misafirlik. 189a/16, 194a/19.

misk: <Ar. Misk. 145b/16.

mişkāl: <Ar. Dirhem cinsinden bir ölçü birimi, yirmi dört kıratlık bir ölçü birimi. 153b/14, 234b/19, 235a/6.

miskīn: <Ar. Miskin, zavallı, becereksiz. 47a/6.

misvāk: <Ar. Misvak. 107a/13.

miyāne: <Far. Orta; meyāne, kıvam. 101b/20.

mubāra: <Ar. müsabaka, yarış. 204a/16.

mubārek: <Ar. Bereketli; uğurlu, hayırlı. 40b/16, 137b/10, 155b/20, 209a/16, 247b/17; *mürşid-i m.* 248a/9; *m. ol-*5a/19, 217a/19, 221a/8.

mudārā: <Ar. İyi geçinmek. 68a/19, 124b/19; *m. ét-* 19a/1, 122b/12; *m. eyle-* 68a/19, 176b/20, 224a/19; *m. kıl-* 224b/3.

mufāḥere: <Ar. Üstünlük iddia etmek, övünmek. *m. ol-* 20b/7.

mufāzzal: <Ar. Üstün tutulma; meziyetleri övülme, yarıştırma. 244b/14.

muḥabbe(t): <Ar. Muhabbet, sevgi. 41a/12, 61a/5, 76b/19, 151a/4, 260b/2; *m. ét-* 104b/19, 211b/16; *m. göster-* 211b/14.

muhācirīn: <Ar. Hz. Muhammed'in emriyle Mekke'den Medine'ye göç edenler. 22b/4, 90b/13, 108a/17, 109a/4.

muḥal: <Ar. Zor, imkansız. 109b/2.

muḥālefet: <Ar. Muhalefet, aykırılık; düşmanlık. 17b/7, 111a/3, 199a/9, 211b/7, 255a/20; *m. ét-* 122b/13-14, 159b/18, 184b/7; *m. eyle-* 109b/9; *m. ol-* 97a/7, 269b/18-19.

muḥālif: <Ar. Aykırılık gösteren, muhalefet eden; birbirinin düşüncesine zıt düşüncede olan. 2a/3, 189b/20; *m. ol-* 62a/16, 85a/5.

muḥannes: <Ar. Korkak, alçak, kalles. 33b/11.

muḥārebe: <Ar. Savaş, harb etme, savaşıma. 68b/8, 102a/15; *m. ét-* 214a/5.

muḥāṭara: <Ar. Tehlikeye atılma. 191a/13.

muḥibb: <Ar. Muhabbet besleyen, seven, dost. 214b/14, 215b/5, 253b/20, 254a/1.

muḥkem: <Ar. Sağlam, sağlamlaştırılmış, berk. 31a/19, 42a/10, 44a/11, 71b/17, 160a/8; *m. ét-* 6b/3, 69a/19, 123b/3; *m. eyle-* 193a/18; *m. ol-* 16b/13, 75b/17-18, 86a/7.

muḥkemlik (-g): <Ar.-T. Sağlamlık, peklik. 129a/15, 240a/1.

muḥtāc: <Ar. Muhtaç. *m. ol-* 119a/18-19, 225a/2.

muḥtaşarca: <Ar.-T. Küçükçe. 169b/17.

muḥābele: <Ar. Karşılık verme, karşılama; birbiriyle karşılaştırma. *m. ét-* 125a/1.

muḥābil: <Ar. Karşı karşıya gelen; bir şeye karşılık yapılan; karşılık. 47b/9, 72a/18, 141a/8, 217b/3, 224a/11, 250a/4; *m. ol-* 23a/9, 34a/12, 119a/16, 138a/7.

muḥaddeme(n): <Ar. (Askerî)edif askerinin ayrıldığı iki kısımdan birincisi. 127b/10.

muḥaddime: <Ar. Önder. *m.-i leşker kıl-* "Kumandan kılmak." 143b/2.

muḥaffā: <Ar. Kafiye olan. 96b/5.

muḥarreb: <Ar. Yakın. 112a/9; *m. eyle-* 261b/9; *m. kıl-* 267b/13; *m. ol-* 259b/14.

muḥarrer: <Ar. Kararlaştırmış; şüphesiz, sağlam. 262b/12; *m. eyle-* 73b/2; *m. kıl-* 41a/13, 75a/14, 164a/1; *m. ol-* 159a/6, 231a/7, 267b/16.

muḥātele: <Ar. Birbirini öldürme, vuruşma; savaşlar, kavga. *m. ét-* 25b/11, 125a/1, 136a/16.

muḥāṭa'a: <Ar. Bir arazinin kira karşılığında birine verilmesi. *m.+ya vér-* 137a/13.

muḥāvet: <Ar. Karşı durma, dayanma, direnme. *m. ét-* 171b/12.

muḥayyed: <Ar. Bir işe önem veren, ehemmiyet gösteren. *m. olma-* 26b/20, 36b/2, 51b/4, 77b/3, 154b/7-8.

muḥim: <Ar. İkamet eden, oturan. 189a/17, 194a/19; *m. ol-* 2a/2.

muḳtedā: Önde bulunan, kendisine uyulan, reis, lider. 111a/11.

mum: Mum. 192a/4, 192a/6.

muncaḳ: Buncak; bunun kadar, bu kadar 169a/15.

mun^ʿam: <Ar. Çok kıymetli, değerli olma. 9b/20.

muntazır: <Ar. Gözleyen, bekleyen. 18b/8, 28a/8, 119a/19, 216a/12; *m. ol* 56a/1, 217a/10.

mu^ʿālece: <Ar. Tedavi, sağaltım. *m. olın-* 267b/7; *m. +sin gör-* 106b/13.

mu^ʿallaḳ: <Ar. Asılmış, asılı. 232a/9.

mu^ʿāmele: <Ar. Davranış, tavır, hareket; tutum, yol, yöntem. *m. ét-* 43a/11.

mu^ʿattar: <Ar. İtirlı, güzel kokulu. *m. ol-* 44a/7.

mu^ʿāvenet: <Ar. Yardım, yardım etme, yardımcılık. *m. ét-* 203a/17; *m. eyle-* 119a/2; *m. kııl-* 113b/6.

mu^ʿāvin: <Ar. Yol gösteren, yardımcı olan. 206b/20; *m. ol-* 16a/2, 19a/14, 154a/9, 160a/4, 163a/1.

mu^ʿayyen: <Ar. Belli, belirli. 7b/20.

mu^ʿazzam: <Ar. Muazzam, çok büyük, güçlü. 71b/16, 93a/5, 163b/4, 172b/9.

mu^ʿazzeb: <Ar. Azap içinde olan, eziyet çeken. *m. kııl-* 15a/10; *m. olma-* 2a/15.

mu^ʿcizāt: <Ar. Mucizeler. 73b/19, 77b/16.

mu^ʿcize: <Ar. Mucize. 103a/5, 116b/16, 132b/8.

mu^ʿin: <Ar. Yardımcı. *m. ol-* 15b/20.

mu^ʿteber: <Ar. İtibarlı, saygın; inanılır, güvenilir. 25a/10, 54a/19, 59a/5, 94a/1, 121a/15; *seyyid-i m.* 4a/16.

murād: <Ar. Arzu, istek, dilek; maksat, niyet. 30b/1, 63b/9, 68a/6, 99b/3, 106a/10; *m. +ca* 38a/12; *m. +inca* 229b/19.

murdār: <Far. Kirli, pis. 11b/6, 79a/2, 168b/8, 263a/4; *m. ét-* 33a/9, 190b/1; *m. eyle-* 152b/4; *m. ol-* 95b/12.

musahḫar: <Ar. Ele geçirilmiş, elde edilmiş olan. *m. eyle-* 83a/8, 140b/13, 250b/7; *m. kııl-* 78a/6; *m. ol-* 14b/1, 170a/6, 174b/12.

muşālah(a): <Ar. Barış, güvenlik, barışma. 113a/3, 179a/8, 204b/2, 255b/5, 259b/10; *m. eyle-* 235a/13; *m.+n gör-* 126a/3, 161b/9.

muşallā: <Ar. Namaz kılmağa mahsus açık yer; cami civarında cenaze namazı kılınan yer. 26b/1.

musallaṭ: <Ar. Bir kimse veya şeyin üzerine bıktırarak kadar düşen (kimse); başına bela etme, olumsuzluk getirme. *m. eyle-* 191a/20; *m. kı1-* 198a/20; *m. ol-* 246a/15.

muşannif: <Ar. Kitap yazan, müellif. 108a/1, 263a/16.

muşḥaf: <Ar. Kur'an. 11b/8, 194a/20, 196b/15, 211b/1.

muşībet: <Ar. Sıkıntı. 39a/20, 52b/19, 112a/1, 130a/10; *m. çek-* 14a/17; *m.(lere) eriş-* 129b/19, 130a/4; *m.+lere eriş-* 130a/4; *m.+e uğra-* 130a/10.

mustağrıḳ: <Ar. Dalmış, kendinden geçmiş, kendini bilmeyecek kadar dalgın. *m. ol-* 23b/20, 151b/1.

musterāḥ: <Ar. Tuvalet. 65a/16.

muştucu: Müjdecî. 20a/1, 38a/2, 133b/17, 153b/17.

muştula-: Müjdelemek. 37b/2, 84a/11, 91b/19, 107b/8, 124a/1 *m+yu gel-* 247a/20.

muştulıḳ: Müjde; müjdelik. 26b/12, 58a/15, 66b/8, 136a/17.

mutāba'at: <Ar. Birine tabi olma, arkasından gitme. *m. ét-* 124a/18, 125a/11, 127a/6, 129a/20.

mutma'in: <Ar. Gönlü kanmış, içi rahat, şüphesi yok. *m. ol-* 101a/3.

muṭavvel: <Ar. Uzun uzadıya anlatılmış. 10a/19.

muṭī': <Ar. İtaat eden, boyun eğen. 46b/3, 248b/18; *m. ol-* 1b/11, 6b/18, 159b/18; *m.-i fermān ol-* 188a/1.

muṭ'imü'n-nās ve'l-vühūşi ve's-sibā': 4a/20

muṭṭali': <Ar. Öğrenmiş, haber almış, bilgili. 6a/20; *m. ol(ma)-* 61a/12, 61a/15, 77a/9.

muṭāfaḳat: <Ar. Uygun görme, onama, kabul etme. *m. göster-* 211b/15.

muṭāfıḳ: <Ar. Uygun, yerinde. ...+A *m. düş-* 38b/4, 78a/2.

muṭāzaret: <Ar. Yardım, destek. *m.+e gelen* "Yardıma gelen." 145b/2.

- muẓaffer:** <Ar. Zafer kazanmış olan. 42a/13; *m. ol-* 74b/15, 137b/10, 253a/6-7.
- muẓlim:** <Ar. Zulme uğrayanlar. 185b/18.
- mübālağa:** <Ar. Abartma. 26b/9, 102b/6, 103a/11, 165a/7.
- mübāriz:** <Ar. Döğüşe, güreşe kalkışan; kuvvetli kavgaya girişen. 122a/20.
- mübāseret:** <Ar. Bir işe başlama, girişme. *m. ét-* 141a/2, 151a/7, 207b/3.
- mücāvır:** <Ar. Mabet veya bir tekke yakınlarına çekilip oturan. *m. ol-* 8a/1, 261b/11.
- müddet:** <Ar. Süre, zaman. 2a/12. *m.-i ḥaml* "Gebelik süresi" 19b/20; *m.-i ḥilāfet* 252b/13.
- müfred:** <Ar. Teklik, tek olma durumu. *m. eyle-* 215a/15-16; *m. ol-* 225a/9.
- müfsid:** <Ar. Fesat olan, bozan. 179b/1.
- müheyyā:** <Ar. Amāde. *m. kıI-* 136a/1.
- mühlet:** <Ar. Mühlet, süre. 84a/7, 160a/12, 215a/10; *m. ol-* 174b/19-20; *m. vér-* 167a/1, 196b/6, 203b/12.
- müühr:** <Far. Mühür, damga, kaşe. 189b/17, 196a/16; *m. ét-* 189b/11; *m. ur-* 175a/8; *m. urıl-* 196a/17; *m. yüzügi* 179a/7, 179b/8.
- mühürle-:** <Far.-T. Mühürlemek. 24b/1.
- mühürülen-:** <Far.-T. Mühürülenmek. 259b/20.
- mühürlü:** <Far.-T. Mühürlü, mühür vurulmuş olan. 260a/1.
- mükerrem:** <Ar. Aziz, saygın, saygıdeğer. *m. kıI-* 7b/12.
- mülevveş:** <Ar. Kirli, pis. *m. ol-* 168b/8.
- mülk:** <Ar. Mülk. 19a/16, 172a/1, 175a/6, 208b/15, 249a/12.
- mültezim:** <Ar. Bir şeyi veya kimseyi lüzumlu sayıp taraflık gösteren, iltizam eden. 41b/20; *m. ol-* 56a/11, 172a/3.
- mülzem:** <Ar. Baskın çıkararak susturulan, susturulmuş olan. *m. ol-* 196b/5.
- mümkin:** <Ar. Mümkün, gerçekleşme ihtimali olan. 58b/10, 154b/17, 157b/15, 208b/11, 215b/1.
- münādī:** <Ar. Nida eden, tellāl; müezzin. 52b/15, 126b/16, 172a/11, 241a/15, 256a/18.

münāfīk: <Ar. İki yüzlü; Hz. Muhammed döneminde kafirlikte devam etmesine rağmen müslüman olduğunu söyleyen. 20a/13, 65a/2, 71a/18, 92a/20, 203b/9; *m. ol-* 69b/14, 80a/5.

münāfīklık: <Ar.-T. Münafıklık, kafirlikte devam eden. 64a/14, 75b/16; *m. ét-* 64a/14, 215a/8; *m. yörün-* 75b/16.

münāsib: <Ar. Münasip, uygun. 79a/14, 109b/17, 142b/8, 220b/3, 260b/6.

münāza‘a: <Ar. Kavga etme, ağız kavgası, mücadele etme, çekişme. *m. ét-* 109b/17; *m. kıll-* 112b/8-9.

müneccim: <Ar. Falcı, fal bakan. 141a/4, 267a/12, 270b/13.

münevver: <Ar. Nurlandırılmış, aydınlatılmış. *m. ol-* 4a/15.

münfa‘il: <Ar. Gücenmiş, kırılmış. alınmış. *m. ol-* 264b/4.

münhezim: <Ar. Bozguna uğrayan, hezimete uğrayan. *m. ol-* 135a/15.

münkir: <Ar. İnkâr eden, kabul etmeyen. 109a/17, 262b/14; *m. ol-* 210b/10-11.

müntehî: <Ar. Bir şeyi tamamlayan. 31a/18.

mü‘ezzin: <Ar. Müezzin. 197b/16, 227a/6, 271a/3.

mü‘ezzinlik: <Ar.-T. Müezzinlik. *m. ét-* 127a/13; *m. eyle-* 127a/16.

mü‘min: <Ar. İman etmiş, İslâm dinine inanmış. 26b/4, 36b/20, 136a/15.

mürekkeb: <Ar. Mürekkep. 263b/4.

müretteb: <Ar. Tertib edilmiş, dizilmiş. 46a/6, 81a/15, 82a/7, 102b/8, 241b/14.

mürşid: <Ar. Tarikat şeyhi, doğru yolu gösteren, kılavuz. 247a/17; *m.-i mubârek* 248a/9.

mürşidlik: <Ar.-T. Yol gösterici olma, dini anlatma. *m. eyle-* 155a/11.

mürtedd: <Ar. İslâm dininden dönen. 115a/18, 116a/2, 118a/4, 120b/11; *m. eyle-* 47b/18, 117b/14; *m. ol-* 47b/18, 82a/15, 102b/19.

mürtedlik (g): <Ar.-T. Müslümanlığı bırakıp başka bir dine geçme. 120b/11, 121a/7, 134b/1.

mürüvvet: <Ar. Cömertlik, yiğitlik, mertlik. 43b/14, 232a/12, 261b/12; *m. ét-* 233a/16.

müşâb: <Ar. Sevap kazanan. *m. ol-* 147b/10.

müsāvī: <Ar. Kötülükler, fenalıklar. *m. ét-* 93a/19.

müsecca^c: <Ar. Cümlelerinin sonu kafiyeli olan. 96b/5, 131a/14.

müselmān: <Ar. Müslüman. 12b/18, 13a/4, 14a/12, 15b/18, 20a/5; *m. eyle-* 14a/19, 18b/3; *m. ol-* 9a/11, 10b/10-11.

müselmānlık: <Ar.-T. Müslümanlık. 11a/17, 36a/11, 40a/1, 92a/5, 95a/17; *m. dīni* 10b/20, 11a/10, 16b/4.

müslimīn: <Ar. Müslümanlar. *umūr-ı m.* 163a/1.

müsrif: <Ar. Müsrif, israf eden. 148a/18, 148b/7.

müstağnī: <Ar. Gönlü tok, nazlı, çekingen. 185b/8.

müstaḥaḳ: <Ar. Layık, hak etmiş, hak eden. 185a/8; *m. ol-* 109a/1, 148b/8, 194a/7.

müstaḥaḳrak: <Ar.-T. Daha hak etmiş, daha layık. 180b/16.

müstaḥkem: <Ar. Sağlamlaştırılmış, sağlam. *m. ol-* 152b/10.

müstaḳil: <Ar. Başlı başına; kendi kendine; ayrıca bağımsız. 97a/15, 244a/4.

müşāhede: <Ar. Bir şeye duruma şahitlik etme, görme, izleme. *m. ét-* 107a/4-5, 151b/1; *m. kıl-* 177b/7.

müşāvere: <Ar. Danışma, danış. *m. ét-* 210b/19.

müşerref: <Ar. Onurla yüceltilmiş. *m. kıl-* 219a/13.

müşevveş: <Ar. Belirsiz, karışık, karmakarışık. *m. eyle-* 64a/9.

müşg: <Far. Misk. 44a/6.

müşkil: <Ar. Güç, zor. 153b/12, 167b/9, 173a/7, 185b/19; *m. ol-* 199b/19, 20b/15.

müşrik: Allah'a ortak koşan. 25a/5, 30b/3, 63b/17, 82a/19, 106a/17, 118a/8.

müştāk: <Ar. Can atan, göreceği gelen. 150b/14, 248a/13.

müşterek: <Ar. Ortak, ortaklaşa. 24b/11.

mütahayyir: < Ar. Hayrette kalan, şaşmış. 129a/7; *m. ḳal-* 1b/8, 119b/20, 155b/20; *m. ol-* 129b/11, 156a/1, 168a/1.

müteğayyir: <Ar. Değişime uğrayan, değişen. *m. ol-* 161a/20.

müte^c allık: <Ar. Bağlı. 143b/14, 236b/13.

müte'azzir: <Ar. Zor, güç. 173a/1.

müteşerri': <Ar. Şeriat işeriyle uğraşan, şeriat ve fıkıhta geniş bilgi sahibi olan. 189b/20.

müteveccih: <Ar. Bir tarafa dönen, yönelen; bir tarafa gitmeye kalkan. *m. ol-* 45b/9, 67a/9, 143b/1, 149b/7, 149b/10.

müteveffâ: <Ar. Ölmüş, ölü. *m. ol-* 107b/12, 113a/19, 252a/9.

müvecceh: <Ar. Makbul, münasip, uygun. 45a/4; *m. gör-* 21a/2, 32b/14, 89a/13.

müvekkil: <Ar. Birini kendine vekil olarak seçen erkek; vekil bırakma; vekillik eden 184b/6, 225a/7, 236a/16, 269a/18.

müyesser: <Ar. Kolaylıkla olan, kolay gelen; nasip olma. *m. ét-* 92a/5; *m. eyle-* 109a/17; *m. ol-* 61a/6, 102a/15, 240b/14.

müyessir(e): <Ar. Kolayını bulup yapan. 243a/12.

müzeyyen: <Ar. Süslenmiş, bezenmiş. 270a/16; *m. ol-* 263b/2

N

nā-çār: <Far. Çaresiz. 21b/6, *n.-ç. ol-* 40b/15, 114a/19, 163b/11, 231a/6.

nafaqa: <Ar. Nafaka. 41b/3, 84b/12, 92a/17, 174b/8, 184a/5.

nāgāh: <Far. Vakitsiz, ansızın, birdenbire. 7a/8, 13b/5-16, 28b/14, 30a/15, 36a/7, 37b/10.

nā-ḥakḫ: <Ar.-Far. Haksız, adaletsiz. 55a/18, 102a/18, 106a/12, 187a/20, 199a/18.

nāḫiye: <Ar. Civar, çevre; küçük yer, bölge. 7a/11, 170b/6, 244b/12, 253b/12.

nāib: <Ar. Vekil, birinin yerine bakan; kadı. 135a/13, 143b/3, 156a/20, 157a/2, 213a/7; *n. dik-* 135a/13, 257b/5.

naḳāre: <Far. Davul, dümbelek. 77a/11, 265b/4; *n. dög-* 154b/10; *n. dögil-* 203b/15.

naḳd: <Ar. Nakit, peşin para. 130b/12.

nākes: <Far. Cimri, pinti; alçak. 40a/14, 227b/11, 258a/9.

naḳışlan-: Nakışlanmak, işlenmek. 7a/13.

naḳīb: <Ar. Bir kavim veya kabilenin reisi ya da vekili. 19a/10, 19b/13; *n. ét-* 19b/14; *n. eyle-* 19b/16.

naḳḳāşlık: <Ar.-T. Nakışçılık, binaların duvar ve tavan işlemeciliği. 181a/5.

- naql:** <Ar. Bir şeyi başka bir yere götürme; taşıma, aktarma. *n. ét-* 64a/3, 132a/2, 150a/11; *n. eyle-* 28b/7; *n. olın-* 98b/10.
- naqş:** <Ar. Nakış, işleme. 189b/18, 213a/6, 257b/19, 258b/20; *n. olın-* 145b/13.
- nāle:** <Far. İnleme, inleyiş. 140a/15.
- nāliš:** <Far. İnleme, inleyiş. *n. ét-* 117a/13.
- nām:** <Far. Ün, san, ad. *n. getir-* 221a/10.
- namāz:** <Far. Namaz. 9a/4, 46b/2, 52b/6, 57a/15, 74a/13; *n. kııl-* 23b/13, 65b/11, 76b/9.
- namāzgāh:** <Far. Üstü açık mescid. 23b/13.
- nām-dār:** <Far. Ünlü, namlı. 128a/3.
- nāme:** <Far. Mektup. 28b/8, 54b/10, 69a/10, 71a/8, 134b/6.
- na'le:** <Ar. Na' l, ayakkabı, pabuç; "Arab halkı ekşer na' line na' le dërler." 140a/15.
- na'lin:** <Ar. Bir çift ayakkabı, bir çift nalın. 19b/6, 19b/9, 19b/12, 90b/9, 140a/13, 140a/15.
- na'ra:** <Ar. Nara, yüksek sesle bağırma. *n. ur-* 50b/19.
- nār:** <Ar. Ateş, yakıcı olan. *n.-ı nūr* "Nurun ateşi" 167a/16.
- nās:** <Ar. İnsanlar. 'avāmü'n-n. 145b/17; *maşlahat-ı n.* 262b/15; *mecāmi'-i n.* 95b/13.
- naşb:** <Ar. Bir memurluğa tayin. *n. ét-* 100a/17; *n. eyle-* 167a/8.
- naşīb:** <Ar. Pay, hisse; Allah'ın kısmet ettiği şey. 110a/5, 123a/20, 140b/18, 180b/11, 185b/13; *n. deg-* 248b/14; *n. ét-* 110b/11, 117a/2, 216b/14; *n. eyle-* 168b/14; *n. ol-* 26b/13; *n. vër-* 73b/7.
- naşihat:** <Ar. Nasihat. 17b/11, 129a/8, 193a/5, 222b/3; *n.(lar) eyle-* 119a/9, 150b/12, 185b/4, 216a/7; *n. ét-* 16a/18, 59b/19, 135a/12; *n. kııl-* 198a/7.
- nāşuh:** <Ar. Öğüt veren, nasihat veren, iyi hareket eden, akıllı; ergin. 247b/17.
- nāz:** <Far. Naz; yalvarma, rica. 18b/19. *n.+ı geç-* "Dilediğini kabul ettirecek kadar hatırı sayılmak." 79a/14.
- nazar:** <Ar. Bakma, göz atma; görünüş, bakış. 101b/17. *n. ét-* 27a/8, 82a/5, 113b/11; *n. eyle-* 34b/12, 57b/18, 168a/20; *n. kııl-* 33a/2, 41b/12, 52a/13; *üzerinden n.+ını kesme-* 244b/16.

nāzır: <Ar. Bakan, gören. 106a/11; *n. ol-* 211b/13-14.

nāzik: (Bkz. nāzük.)102b/4.

nāziklik: <Far.-T. Naziklik, nezaket. 27a/20, 74b/16, 239a/8, 255b/5, 267a/6.

nāzil: <Ar. Nüzul eden, inen. *n. ol-* 11b/19, 22a/18-19, 26a/5, 52b/5, 64a/11, 80a/9.

nāzile: <Ar. İnme, nüzül; nezle. 232b/8.

nazır: <Ar. Benzer, eş. 262a/14.

nazm: <Ar. Vezinli, kafiyeli söz. 3a/20, 4a/10.

nāzük: <Far. Nazik, ince yapılı, narin. 222a/6.

ne...ne...: Ne....ne... bağlacı. 2a/18, 7a/8, 8a/20, 11a/3, 18a/1.

ne: Ne soru zamiri. 27b/13, 36a/12, 41b/14, 106b/4; *n. kadar* 7a/12, 18b/4, 24a/10, 271b/1.

nebeviyye: <Ar. Peygambere ait, onunla ilgili konu. 57b/10; *Hicret-i n.* 102a/20, 156a/1, 212b/8; *tārīh-i n.* 177a/4, 212a/4, 233b/20.

nebî: <Ar. Peygamber, Tanrı elçisi 2a/6.

neçāset: <Ar. Pislik. *n-i-şirk* 63b/16.

neden: Nereden, neyden, niye anlamında kullanılan soru zamiri. 32b/5, 101a/11, 109b/8, 148a/20, 149b/1.

nedve: <Ar. Görüşme, konuşma; "*nedve: meşveret étmekdür Kuşayy her ne kim işlemek dilese Kureyş ulularını oğurdı meşveret çün ve dağı mescid yanında bir ev almışdur darü'n-nedve dëyü ad vërmışdi*". 3a/18.

nefer: <Ar. İnsan sayısı bildiren sözler için kullanılır; tek kişi. 15b/15, 21b/16.

nefis: <Ar. Çok güzel. 238b/3.

nefret: <Ar. Nefret. *n. ét-* 220a/13-14.

nefs: <Ar. Ruh, can; insanın yeme içme gibi biyolojik ihtiyaçları. 91a/19, 96a/6, 104b/5, 118a/9, 162b/20, 222b/13.

neft: <Far. Tutuşur sıvıların birçoğu, petrol yağı. 220b/8, 220b/9, 220b/10.

ne'üzü bi'llāh: <Ar. Allah'a sığınırız, Allah korusun. 193b/10.

nerdbān: <Far. Merdiven. 45a/4, 135b/10; *n+lar ur-* 243b/18.

- nes(i)l:** <Ar. Nesil, kuşak; soy. 20a/2, 40b/5, 219b/1, 225a/11, 261a/10, 269a/12.
- neseb:** <Ar. Nesil, soy. 2b/1, 89b/1, 158a/1, 162a/8, 223a/15.
- nesne:** Nesne, şey. 2a/11, 2b/13, 3b/9, 20a/15, 30b/15; *n.+cük* 46b/18, 151a/3, 183a/17.
- nesyān:** <Ar. Nisan ayı. *kürsī-i n.* 205b/18.
- nevāhī:** <Ar. Nahiyeler, bucaklar. 108a/16, 118a/16; *n.-yi Rey* 175a/4-5.
- nevāht:** <Far. Okşama, sevme. *n. ét-* 127a/8.
- nevbet:** <Ar. Nöbet, sıra ile görülen iş. 39b/10, 72a/19, 107b/3, 120a/7, 217b/14.
- nevmīd:** <Far. Umudunu yitirmiş, umutsuz. *n. ol-* 22a/14, 122b/6.
- nevmīz:** <Far. (Bkz. nevmī) 124b/7; *n. ol-* 13a/4, 15a/3.
- nev^ç:** <Ar. Çeşit, türlü. 236a/4.
- neyle-** Ne eylemek, ne yapmak. 29a/8, 68a/7, 176a/13, 202b/19, 244a/18.
- nez^ç:** Can çekişme. *cān n.-i* 224a/14.
- nezz:** <Ar. Adak. 13a/14; *n. eyle-* 4b/2; *n. ét-* 13a/11, 38b/13, 53b/11.
- nışf:** <Ar. Yarım, yarı. 26a/5-6, 57a/6, 123a/18, 124a/3, 135b/13, 223b/9.
- niçe:** Nasıl; çok, birçok; ne; ne zaman; kaç, ne kadar, hangi. 4b/8, 21b/2, 23b/19, 29b/9, 51a/4, 217b/9.
- niçün:** Niçin. 8a/2, 28b/12, 226a/7, 248a/10, 258b/9.
- nidā:** <Ar. Çağırma, bağırma; ses verme. *n. étdür-* 128a/8.
- nifāk:** <Ar. Ara bozukluğu. *n. ét-* 197b/20.
- nihāyetsüz:** <Ar.-T. Sonsuz, uçsuz bucaksız, sınırsız. 22b/7, 43a/10, 59b/14, 115b/1, 118b/13, 200a/3, 249a/12.
- nikāh:** (Bkz. nikāh.) *n. ét-* 130b/4.
- nikāh:** <Ar. Nikah. 41a/ 13, 58a/16, 262b/16; *n. ét-* 58a/11, 75b/11, 99a/11; *n. étdür-* 41a/13, 73a/14; *n. eyle-* 43a/2, 58a/12, 99b/16; *n. olın-* 5b/8.
- nīm:** <Far. Yarım, yarı. 129a/16.
- ni^ç met:** <Ar. İyilik, ihsan; azık, yiyeceğe içeceğe dâir şeyler; ekmek. 4a/17, 63a/15, 98a/14, 168b/13; *küfrān-ı n.* "Nankörlük." 108b/13.

ni' metlürek: <Ar.-T. Daha nimetli, daha bereketli. 9b/20.

nîrân: <Ar. Aydınlıklar, ışıklar, parıltılar. 3b/10.

nişâr: <Ar. Saçma, serpme. *n. eyle-* 110b/9.

nisbet: <Ar. Kıyaslama, ölçü; inatlaşma. 44b/16; *n. ét-* 109b/7, 200b/5, 206b/8; *n. eyle-* 211b/10.

nişân(e): <Far. İşaret, iz, belirti, alamet. 35a/17, 83b/18, 217a/2, 249a/13, 254a/7.

nite ki: (Bkz. nitekim) 12b/17, 200a/12, 225b/3.

nitekim: Gerçekten, nasıl ki, hakikaten. 38a/14, 86b/7, 92b/2, 107b/14, 184b/3, 263b/4.

niyâz: <Far. Yalvarma; dua. *n. eyle-* 34a/1, 34b/15-17; *n. +a gel-* 145a/4.

niyyet: <Ar. Niyet. 23b/11, 53b/9, 67a/16, 129a/16, 147b/10; *n. ét-* 26b/9, 67a/10, 174b/16; *n. eyle-* 138a/3, 149a/17-18, 271a/16.

nizâm: <Ar. Düzen. *n.-ı 'âlem* 262b/15.

nizâ': <Ar. Çekişme, kavga. 6b/16, 38a/5, 113a/12, 184b/19, 231a/17; *n. ét-* 111a/19-20.

noqşân: <Ar. Eksik, eksiklik, kusur. *n. ol-* 30a/10, 94b/8, 132a/3; *n. urdur-* 195a/16.

noқта: <Ar. Nokta, benek, leke. 258b/19.

n'ol-: Ne olmak. 70a/11, 90a/2, 102b/11, 142a/3, 174b/18, 271a/17.

nuhûset: <Ar. Uğursuzluk; uğursuz. 12a/7.

nûr: <Ar. Nur. 4b/14-17; *gözi n. +ı* "Bir kimsenin en kıymet verdiği kimse ya da nesne için kullanılan söz öbeği." 222b/16; *nâr-ı n.* "Nurun ateşi." 167a/16.

nuşret: <Ar. Allah'tan istenen yardım. 15a/5, 31b/14, 119a/12, 144b/12, 148b/11; *n. ét-* 15a/5; *n. eyle-* 83a/8, 219b/4; *n. ol-* 229b/20; *n. vér-* 16b/17, 34b/17, 174b/14.

nübüvvet: <Ar. peygamberlik. 2a/1, 9a/5, 14a/16, 115b/4, 122a/19, 219a/13.

nücüm: <Ar. Yıldızlar. *'ilm-i n.* "Astroloji" 141a/4.

nümâyende: <Far. Gösterici, görücü. 255b/12.

O

od: Ateş. 3b/16, 73a/2, 80a/16, 115a/8, 267a/13; *o. ur-* 241b/19, 249b/10; *o.+a at-* 20b/5; *o.+a tap-* 172b/5; *o.+a ur-* 58b/12, 154a/14, 241b/19; *o.+da yak-* 38a/9, 85b/16, 154a/3.

oda: Oda. 39a/13, 69b/16, 94a/18, 152b/9, 242b/3, 260a/4.

odlu: Suçlu. *o. düş-* "Suçlu düşmek, suçlanmak." 43a/18.

odun: Odun, yakacak. 79b/10, 147a/3, 183b/19, 247a/14.

oğlan: Oğul, çocuk; köle. 1b/4, 10a/2, 150a/19, 263b/2; *ādem o.+ı* 113a/13.

oğlancuk (ğ): Çocuk, küçük çocuk. 10a/6, 27a/9, 30b/18, 138a/2, 148b/20.

oğul: Erkek evlat, oğul. 2b/1; *o. edin-* 57b/12; *o.+dan kızdan kal-* "kısır olmak, bir daha çocuğu olamama durumu." 156b/16.

oğşa-: Okşamak, sevmek. 219b/17.

ok: Ok. 13b/11, 23a/12, 34b/11, 218a/3; *o. at-* 23a/10, 253a/6; *o. atış-* 60a/9; *o. doқın-* 49b/20, 205b/8; *o. tokın-* 223a/2, 236a/5; *o. ur-* 47b/6, 50a/18, 248b/9.

okı-: (Bkz. oku-) 8a/16, 8b/1, 10b/4, 129a/4, 150b/13.

oklaş-: Karşılıklı ok atışmak. 60a/8.

oku-: Okumak; çağırarak; söylemek, demek. 3a/11, 28a/2, 49a/12, 130a/17, 170a/13, 177b/5, 181b/7.

okun-: Okunmak, çağrılmak. 14a/14, 20a/14, 66b/12, 150b/3, 255b/8.

okut-: Çağırtmak; okutmak. 61a/13, 170a/13, 174a/10, 184a/20, 201b/5.

okuyıcı: Okuyan, okuma bilir. 8b/1, 42b/1.

ol-(İ): Olmak, meydana gelmek; oturmak, ikamet etmek. 1b/15, 2b/12, 3a/7, 23b/19, 201b/8; *ābādān o.-* 4b/2; *‘āciz o.-* 14a/9; *āgāh o.-* 108a/4; *‘ahd-ı āmān o.-* 95b/1; *Allāhuñ rahmetinden ırag o.-* 204b/17-18; *arada kılıc o.-* 204a/5; *ara yerde kılıc bıçaқ o.-* 19a/2; *arқа o.-* 139b/20; *artuқ o.-* 4a/7; *āsān o.-* 98a/20; *‘āşi o.-* 202a/7; *aşığıraq o.-* 163a/6; *‘āşık o.-* 136b/9; *āşikāre o.-* 11a/17; *āvāre o.-* 56a/16; *‘avn ü ‘ināyet o.-* 86b/4; *ayru o.-* 128a/4-5; *āzād o.-* 46a/3; *‘aziz o.-* 37a/15; *bākī o.-* 103b/1; *baş o.-* 145a/5; *baş sağ o.-* 170a/8; *başuñuz kayısı o.-* 210a/2; *bātil o.-* 25b/7; *bed-baht o.-* 24a/5; *başı kayısı o.-* 139a/15; *berābar o.-* 60b/13; *bereket o.-* 93b/1; *berī o.-* 122a/12; *beşāret o.-* 8a/8; *bī-çāre o.-* 17b/9; *bī-günāh o.-* 161b/12; *bir o.-* 103a/9; *bī-naşib o-*

124b/16; *bizār o.*-30b/11; (*erinden*) *boş o.*- 58a/8; *buyruk o.*- 119b/17; *cā'iz o.*- 92b/9; *cehennemlik o.*- 205b/13; *cem' o.*- 3a/11; *çāre o.*- 209a/11; *cömerd o.*- 99b/1; *dāhil o.*- 70a/2; *dāsītān o.*- 4b/7-8; *delü o.*- 8a/1; *dérnek o.*- 57b/1; *derviř o.*- 9b/19; *destür o.*- 16b/8; *dili ağır o.*- 106b/12; *dili toprağ o.*- 66b/14; *diri o.*- 202b/18; *doyum o.*- 22b/16; *duř o.*- 28a/20; *dürüst o.*- 207a/5; *düşmen o.*- 17a/8; *ebsem o.*- 100a/2; *ehl-i riyāset o.*- 4a/18; *ehl-i velāyet o.*- 4a/18; *eksük o.*- 23a/5; *emīn o.*- 6a/14; *emīr o.*- 151b/20; *emīr-i hacc o.*- 96a/4; *esīr o.*- 26b/13; *epsem o.*- 203a/12; *eyü o.*- 17b/5; *fāriğ o.*- 203a/18; *fārz o.*- 20b/1; *fāyide o.*- 206b/2; *fāzilet o.*-96b/13; *fesādlar o.*- 19a/15; *feterāt o.*- 155a/13; *feth o.*- 94b/19; *fetret o.*-138a/16; *fevt o.*- 74a/13-14; *fıkr o.*- 21b/11; *fitne o.*- 160a/8; *ğaddārlik o.*- 75a/12; *ğāfil o.*- 205a/13-14; *ğalabalık o.*- 98a/11; *ğālib o.*- 3a/18; *ğamgin o.*- 128b/13; *ğānī o.*-92b/18; *ğānīmet issi o.*- 147b/6; *ğarīm o.*- 60b/4; *ğarğ o.*- 50b/3; *ğayb o.*- 8b/2; *gerçek o.*- 62a/2; *gerdek o.*- 130b/6-7; *germ o.*- 81a/2; *giriftār o.*- 37a/7-8; *göñlinde kīn o.*- 64a/17; *göñülden olma-* 105a/15; *güc o.*- 143a/3; *günāhkār o.*- 64a/17; *güyegü o.*- 43a/2; *haber o.*- 77a/20; *hacel o.*- 22a/1; *hācet o.*- 119a/18; *haddi olma-* 94b/10; *hāin o.*- 42b/10; *hakem o.*- 211b/6; *hakīr o.*- 60a/2; *halāř o.*- 30a/9; *halīfe o.*- 152a/5; *harām o.*- 153a/1; *harc o.*- 174b/8; *harīř o.*- 39b/12; *hasāret o.*- 208a/2; *hāřıl o.*- 7a/6; *hasta o.*- 14b/2; *hastalığı ağır o.*- 106b/10; *haťāsuz olma-* 195b/5-6; *hāťırı hōř o.*- 19a/9; *hāťırı tesellī o.*- 64a/2; *hāťırları o.*- 190a/4-5; *hatm o.*- 107b/20; *hayırlusu o.*- 204a/18; *hāzır o.*- 207b/9; *hazīn o.*- 69b/17; *helāl o.*- 206a/18; *helāk o.*- 211a/6; *helāklik o.*- 165b/4; *hezīmet o.*- 126b/5; *hicābe o.*- 3b/7; *hor o.*- 26b/16; *hōř o.*- 204a/19; *hōřnūd o.*- 116b/6; *hurd o.*- 35a/10; *ıraq o.*- 192a/19; *ıssı o.*- 205b/1; *'ibret o.*- 180b/13; *icāzet o.*- 7a/20; *ihtilāf o.*- 208a/12; *ihtiyāřsuz o.*- 116a/18; *iķdām o.*- 73a/5; *iki pāre o.*- 72a/19; *imām o.*- 9a/13; *'ināyet o.*- 145a/3; *iřāret o.*- 119a/19; *iři bāťıl o.*- 126b/13; *'itibār o.*- 65b/3; *ittifāğ o.*- 142a/17; *ķabül o.*- 16b/19; *ķabz o.*- 108b/6-7; *ķādir o.*- 197a/5; *kāfir o.*- 211a/12; *ķan revān o.*- 15a/7; *ķaraņu o.*- 87b/1; *ķarañulık o.*- 162a/20; *ķatl o.*- 53a/5; *kefāret o.*- 35b/9; *kefīl o.*- 19a/7; *ķismet o.*- 132b/9; *ķızķun o.*- 5a/8; *ķızlık o.*- 4a/9; *ķolay o.*- 61a/10; *ķorķuci o.*-106a/15; *kökden düşman o.*- 206b/6; *ķulavuz o.*- 22a/10; *ķuvvet o.*- 39a/7; *küfrān-ı ni' met o.-ma-* 108b/13; *küstāh o.*- 164b/10; *laťif o.*- 150a/6; *lāyık o.*- 109b/10; *mağrūr o.*- 25a/5; *mağrūm o.*- 17b/11; *mā'ıl o.*- 141a/18; *mālik o.*- 19b/8; *ma'lūm o.*- 52b/13; *mağbūl o.*- 196a/20; *ma'mūr o.*- 143a/15; *māni' o.*- 147b/3; *mażarrat o.*- 55a/16; *ma'zūl o.*- 135a/16; *ma'zūr o.*- 95b/13-14; *mecāl o.-ma-* 104b/4; *meftūn o.*- 148b/11; *melāmet o.*- 105b/18; *melūl o.*- 205a/4; *mest o.*-

5b/8; *meşgûl o.*- 209b/2; *meşhûr o.*- 5a/4; *mu‘attar o.*- 44a/7; *mu‘āvin o.*- 16a/2; *mubārek o.*- 5a/19; *mufāḥere o.*- 20b/7; *muḥālefet o.*- 97a/7; *muḥālif o.*- 10b/19; *muḥkem o.*- 16b/13; *muḥtāc o.*- 118a/18-19; *muḳābil o.*- 205b/2; *muḳarrer o.*- 74b/17; *muḳayyed o.*- 207a/10; *muḳīm o.*- 2a/2; *mu‘īn o.*- 15b/20; *mun‘īm o.*- 9b/20; *muntazır o.*- 56a/1; *murdār o.*- 95b/12; *musahḥar o.*- 14b/1; *muşibet o.*- 52b/19; *mustağrıḳ o.*- 23b/20; *muştulıḳ o.*- 26b/12; *muẓaffer o.*- 74b/15; *muṭī‘ o.*- 203a/20; *mutma’in o.*- 101a/3; *muṭṭali‘ o.*- 61a/12; *mücāvir o.*- 8a/1; *mühlet o.*- 167a/1; *mülevveş o.*- 168b/8; *mültezim o.*- 41b/20; *mülzem o.*- 196b/5; *münāfiḳ o.*- 69b/14; *münhezim o.*- 135a/15; *münkir o.*- 210b/10-11; *mürtedd o.*- 47b/18; *müşāb o.*- 147b/10; *müselmān o.*- 9a/11; *müstaḥaḳ o.*- 109a/1; *müstağnī o.*- 185b/8; *müşkil o.*- 20b/15; *mütaḥayyır o.*- 129b/11; *müteğayyır o.*- 161a/20; *müteveccih o.*- 45b/9; *müteveffā o.*- 107b/12; *müvekkil o.*- 184b/6; *müyesser o.*- 61a/6; *nā-çār o.*- 40b/15; *naşīb o.*- 26b/13; *nā-ümiz o.*- 79a/15; *nāzil o.*- 12a/1; *nesh o.*- 22b/1; *nevmiz o.*- 13a/4; *noḳşān o.*- 30a/10; *ortaḳ o.*- 73b/3; *ölmelü o.*- 66b/19; *ölüm-eri o.*- 33a/14; *pādşāh o.*- 13a/12; *pāk o.*- 11b/6; *pāre pāre o.*- 28a/12; *perākende o.*- 2a/14; *perişān o.*- 202b/16; *peşimān o.*- 153b/4; *peygambar o.*- 123b/18; *pinhān o.*- 133a/3; *pır o.*- 167b/2; *piyāde o.*- 54a/1; *rāḫat o.*- 38b/9; *rām o.*- 184a/9; *rāzi o.*- 203b/2; *rençlü o.*- 111b/8; *rüsvā o.*- 208b/16; *rüşvet-i maḥmül o.*- 179b/12; *şābit o.*- 6a/1; *şādır o.*- 205a/2; *şafāsı o.*- 100a/1; *sākin o.*- 207b/4-5; *sayebān o.*- 5a/8-9; *şavāb o.*- 113a/14; *sebeb o.*- 203b/20; *selām o.*- 104a/8; *selāmet o.*- 121b/10; *serāseme o.*- 45b/4; *ser-ḫōş o.*- 116b/20; *sevici o.*- 72a/12; *söz o.*- 205a/5; *şulḥ o.*- 204a/5; *sulṭān o.*- 152a/2; *süst o.*- 205b/4; *süvār o.*- 54/11; *şād o.*- 204b/17; *şādmān o.*- 9a/7; *şāhid o.*- 151a/8; *şehid o.*- 210a/8; *şübhe o.*- 203b/1; *tābi‘ o.*- 25b/12; *tağyır o.*- 113b/3; *tākatı o.*- 123a/11; *tamām o.*- 7a/7; *ṭarīḳ-i feyz o.*- 132b/5; *ṭār-mār o.*- 22a/4; *ṭā‘ūn o.*- 148b/19; *tefriḳa o.*- 208b/5; *tercümān o.*- 166a/2; *teşvişsiz o.*- 16a/15; *toḫtolu o.*- 65a/4; *toyum o.*- 30a/18; *toz o.*- 14b/9; *tuş o.*- 210a/5-6; *ümmet o.*- 103a/11; *üstine belā o.*- 205b/15; *vācib o.*- 20b/6; *vaḥīm o.*- 150a/10; *vāḳı‘ o.*- 201b/11; *vāşıl o.*- 8a/15; *yad o.*- 91a/6; *yalḫuz yalḫuz o.*- 190b/8; *yaralu o.*- 206a/7; *yayaḳ o.*- 205b/2; *yėgrek o.*- 22b/13; *yėryüzi size ṭar o.*- 86b/10; *yığnaḳ o.*- 62b/7; *yigit o.*- 49a/3; *yoldaş o.*- 24b/13; *(yolına) ḳurbān o.*- 34a/4; *yüklü o.*- 19b/20; *za‘if o.*- 1b/11; *zā’il o.*- 4b/19; *zāhir o.*- 209a/12; *zaḫmet o.*- 55b/7; *zaḫmlu o.*- 49a/10; *zāmin o.*- 162b/7; *zār u sergerdān o.*- 111b/2; *zārar o.*- 54b/7; *zāyi‘ o.*- 203b/8; *zebūn o.*- 56b/15; *zelil o.*-

37a/15; *zişt o.*- 123b/19; *ziyāde o.*- 204a/16; *ziyān o.*- 206b/13; *ziyānkār o.*- 112b/3;
... *yoluğa fidā o.*- 204a/6.

ol: O. 6a/11, 25a/7, 180a/3, 197b/10, 201b/15.

olar: Onlar. 19a/7, 130a/13, 169b/8.

olın-: Olunmak. ‘*afv o.*- 126b/19; ‘*ahd o.*- 148a/5; ‘*amel o.*- 259b/13; ‘*arz o.*- 127a/19; *def* ‘*o.*-16b/18; *defn o.*- 113a/19; *edebvaz* ‘*o.*- 20b/2; *emr o.*- 22a/18; *farz o.*- 26a/18; *feth o.*- 135b/17; *hüküm o.*- 89a/4; ‘*ibādet o.*- 110a/3; *ihtiyāc o.*- 20b/2; *iḳdām o.*- 73a/5; *ḳabz o.*- 113b/15; *ḳismet o.*- 166b/9; *mu‘ālece o.*- 267b/7; *naḳl o.*- 98b/10; *naḳş o.*- 145b/13; *nikāh o.*- 5b/8; *rivāyet o.*- 113a/18; *şavaş o.*- 57a/17; *taḥvīl o.*- 26a/5; *tağyīr o.*- 113b/1; *taşvīr o.*- 101b/10; *ta‘yīn o.*- 108a/16; *temaşā o.*- 229a/10; *töḥmet o.*- 199a/11; *vaşf o.*- 210a/4; *vażı* ‘*o.*- 20b/13; *yardım o.*- 142b/16; *zeyn o.*- 145b/8; *zıkr o.*- 4b/9.

oluk (ğ): Oluk; Yağmur sularını damların kenarlarına toplayıp akıtan yatay konumlu boru. 228b/10.

omuz: Omuz. 7a/1, 36a/6, 36b/11, 181b/2, 252b/6.

on: On. 223b/18, 229a/6; *o. altı* 258a/12; *o. altı biğ* 221b/16; *o. beş* 1b/10; *o. biğ* 229a/14, 233a/18; *o. birinci* 270a/11; *o. iki biğ* 222b/9; *o. ikinci* 8a/13; *o. sekiz* 233b/19; *o. toḳuz* 225b/17, 238a/17; *o. toḳuzıncı* 33b/17; *o. üç* 234a/1; *o. üçinci* 270a/12; *o. yédinci* 26b/3, 269a/1; *o. +ıncı* 229a/8.

oñar-: Onarmak. 114b/14.

oñat: Düzgün, uygun, yararlı, dürüst, iyi ahlaklı. 16a76, 60b/9.

oñul-: Şifa bulmak, iyileşmek, yara kapanmak. 138a/17; *o.-ma-* 35a/20, 159b/6, 236a/5.

ordu: Ordu. 24a/10, 62b/8, 128b/15, 132a/5, 176a/17, *o. ḳur-* 118b/15, 123a/17, 125a/4.

orta: Orta, ara. 7a/1, 82a/12, 157b/20, 269a/2; *o. ḫällü* 17a/3; *o.+ya al-* 21b/16, 34b/7, 63a/8.

ortak: Ortak. 5a/13; *o. ol-* 73b/3.

ortakçılık: Ortakçı olma durumu. *o. ey/e-* 73a/10.

ortaklık: Ortaklık, iş birliği. 5a/14.

oruc: < Soğdca (rwç) <Far. (rūze) Oruç. 95a/18, 96b/16, 103a/11, 118a/1, 262b/14; *o. açma*-271a/16; *o. dut*- 26a/11, 116b/15, 262b/19.

ot: Ot. 24a/10, 33b/18, 76a/19, 145b/13.

otla-: Otlamak. 76a/19.

otlak (ğ): Mera, çayır. 24a/10, 62b/12, 101b/3.

otur-: Oturmak; çökmek, çömelmek; bir yerde sürekli olarak kalmak, ikamet etmek; (-le) biriyle beraber yaşamak; yer almak, geçmek; herhangi bir durumda belli bir süre kalmak. 5a/17, 13b/13, 21b/9, 49b/17, 55b/9, 68a/15, 91b/18, 114a/17, 120a/17.

oturdıl-: Oturtulmuş. 270a/15-17.

oturdın-: Oturtulmak. 145b/11.

oturt- (d): Oturtmak; yerleştirmek. 83b/2, 88b/10, 94b/4, 176a/20, 211a/10.

oturuş-: Oturup yerleşmek, sakinleşmek, hareketten kalmak. 61a/2, 162a/3.

otuz: Otuz sayısı. 2a/12; *o. biñ* 237a/11, 256a/11; *o. dört* 218b/9; *o. iki* 258b/17; *o. üç* 218b/9-10; *o. toköz* 11a/3, 220b/14.

ova: Ova. 163a/13.

oyan: Atın başına takılan süsler, püskül ve pulları, hayvan gemi. 145b/10.

oydur-: Oydurmak. *içini o.*- 268b/14.

oyna-: Oynamak; vakit geçirme, eğlenme, oyalanma Kımıldamak, hareket etmek; bir şeyi sürekli evirip çevirmek veya sürekli olarak ona dokunmak; eşyanın herhangi bir parçası kımıldamak, hareket etmek. 49a/12, 189b/16, 268b/13; *baş o.*- "Hayatını tehlikeye atma, canını feda etmekten çekinmemek" 31a/17, 34a/4, 253a/16.

oynat-: Oynatmak, hareket ettirmek. *at o.*- 141a/13; *cān baş o.*- "Hayatını tehlikeye atma, canını feda etmekten çekinmemek" 91a/20.

Ö

öc: İntikam. 157b/11, 237a/1.

öd: Safra; korku. 224a/19.

öde-: Ödemek. 41b/4, 113a/7, 162b/7.

ödetdür-: Ödettirmek. 148a/17, 190a/4

ödünc: Ödünç. 105b/10; *ö. al-* 184a/6.

ög: Akıl, hatır, zihin. *ö. +i git-* "Bayılmak, akli başından gitmek." 106b/16, 195b/1, 196b/3.

ög-: Övmek. 60b/9, 66b/7, 104b/7, 109a/10, 239a/10.

ögren-: Öğrenmek. 8b/11, 17a/6, 95b/1, 127a/4, 131b/7.

öğret- (-d-): Öğretmek. 9a/5, 10a/7, 15b/17, 53a/15, 182b/15, 237b/12.

öğüt (-d): Öğüt, nasihat. 216b/15, 222b/13.

öğüt-: Öğütmek, un haline getirmek; çiğnemek, ezmek. 240b/11; *degirmen ö.-* 240b/9.

öksüz: Öksüz. *ö. ka/-* 183b/13.

öl-: Ölmek. 1b/2, 2b/13, 188a/6, 197a/1, 204b/17, 212b/11.

ölcdür-: Ölçtürmek, tartırmak. 179b/6.

ölçek: Ölçek, tartı. 179a/6.

öldür-: Öldürmek. 35b/8, 41b/1, 83b/14, 184b/7, 221a/17, 244b/18, 249a/16.

öldürt (d)-: Öldürtmek. 38a/5, 207b/8, 219b/2; *ö.-me-* 36a/17.

ölmüşle: Ölmüş olarak. 113a/5.

ölü: Ölü. 37a/4, 48a/9, 50a/12, 52a/13, 227b/5.

ölülü: Ölüsü olan. 52b/19.

ölüm: Ölüm. 191b/3, 241a/1, 243a/15; *ö. eri* "Ölümü göze alan, ölümle pençeleşmeye hazır olan, fedayi" 33a/9-14, 217b/7.

‘öm(ü)r: <Ar. Ömür, yaşam. 7b/13, 50a/7, 181a/13, 261b/10, 264a/8; *ö. görmüş* "yaşamış" 29a/12.

ön: Ön; ilk, ilk önce. 2b/20, 6b/13, 10b/2-13, 11b/3, 31a/17, 54a/2; *öne düş-* "Önden yürümek, kılavuzluk etmek." 39a/10, 46b/20, 55a/20.

önçe: Önce, ilk. 75a/4, 81b/15, 130a/9, 138b/9, 239b/8.

öndin: Önce, ilk önce, önceden, önden, daha önce; *-den ö.* 40b/2, 78b/5, 161a/20, 188b/4; *ö. +ki* 98b/15, 184a/6, 189a/13; *-mezdin ö.* 9b/18, 24a/6, 40b/3, 249a/1.

önince: Önünden, önu sıra. 23a/19, 50b/16, 82a/8, 87a/4, 119b/5.

öjürdi: Önce, ilk önce, daha önce. 17a/13, 28a/9, 31b/17, 37b/8, 84a/8.

öjürtül-: İleri geçirtilmek. 249b/6.

öjürtle-: İleri geçirmek, öne çıkartmak. 178b/13.

öp-: Öpmek. 15b/4, 21b/8, 31b/16, 271a/18; *elin ö.-* 15b/4, 226b/5, 256a/14, 260b/14; *elin ve ayağı ö.-* 242a/4, 257a/12-13; *yér ö.-* 260b/11, 270b/9.

ört-: Örtmek, kapatmak; gizlemek. 8b/8, 45a/11, 107b/17, 119b/16, 270a/5; *ö.-e ko-* 114a/7.

örtü: Örtü. 220b/9.

örtül-: Örtülmek, kapatılmak. 142a/12.

örtülü: Örtülmüş olan; üzerinde örtü bulunan. 249b/4.

örü: Kalkık, dik. *ö. dur-* 104a/2; *ö. tur-* "Ayağa kalmak, ayakta durmak." 9a/8, 15b/9.

örül-: Örülme, örme işini yapılması. 145b/5, 180a/19.

örümcek: Örümcek. 22a/7; *ö. avın* 22a/13.

öte: Sonra, ondan sonra; öbür taraf, ileri; uzak, ayrı. 105a/14, 174a/14, 178b/4, 187a/19, 236a/12; *ö. geç-* 172b/18, 176a/16; *ö.+ye al-* 228a/10; *ö.+ye götür-* 187a/19.

ötri: (Bkz. ötürü.) 36b/2, 237b/16.

ötürü: Dolayı, sebebiyle. 2a/18, 86a/18, 207b/3.

öyken: Akciğer. 30b/14, 60b/9, 236a/5; *ö.+ine şancu dur-* 30b/15.

öykün-: Taklit etmek, özenmek. 12a/10, 147a/8.

öyle: Onun gibi olan, ona benzer; o biçimde, o tarzda; o denli, o kadar, o derece. 35a/13, 109b/3, 117a/11, 152a/7-8, 159a/10; *ö.+kin* 45b/12.

öyle: Öğle vakti. 5a/10, 60b/15, 63a/8, 100b/17, 151b/2; *ö. namāzı* 9b/2, 32a/7, 113b/1.

öz: Nefs, benlik, kendisi; bir şeyin içi, iç. 34b/6, 55b/11; *ö.-i göyün-* "İçeride yanmak, çok acı duymak." 12b/11, 37a/17, 54b/5, 148a/19, 197a/12.

özge: Başka, gayri. 49a/3, 58a/14, 113a/1, 198b/1, 218b/9.

‘**özr**: <Ar. Suçun bağışlanması; bir kusur veya suçun hoş görülmesini gerektiren sebep; kusur, eksiklik. 78b/15, 126a/14, 148b/16, 236b/19; ‘ö. *dile-* 78b/16, 195b/9, 222a/2-8; ‘ö. *eyle-* 148b/10.

‘**özürülen-**:<Ar.-T. Eksiklenmek, özrünü ileri sürerek bir işten bağışlanmasını istemek. 80a/1, 148b/16, 230a/10.

P

pādšāh: < Far. Padişah, kral. 7a/18, 59b/7, 68a/15, 130b/12, 154a/17; *p. eyle-* 1b/10, 139b/7, 250b/9; *p. ol-* 13a/12, 117b/6, 221a/13, 224a/5.

pādšāhlik (ğ): <Far.-T. Padişahlık, hükümdarlık. 138a/16, 162b/10, 169b/20, 170a/1, 257a/6; *p. ét-* 244b/12, 257b/7-8; *p. eyle-* 162b/5, 184a/8, 250a/9.

pāk: <Far. Temiz, pak. 65b/13, 95b/12, 219a/14; *p. ét-* 71a/20; *p. ol-* 11b/6, 63b/16, 133b/14.

pāklik: <Far.-T. Temizlik, masumluk. 9a/4, 66b/1, 66b/8.

pāk-tırāš: <Far. Tamamen traş etmek, kazımak. *p. ét-* 201b/18.

pālān: <Far. Genellikle eşeklere, bazen de ve develere vurulan bir çeşit eyer. 150b/6, 195b/20, 252b/5.

panbuḡ: <Far. Pamuk. 150b/6, 220b/8.

pappas: <Yun. Papaz, Hristiyan din adamı. 150b/7, 166b/13.

pāre: <Far. Parça, cüz. 5a/8, 18a/6, 28a/12, 141b/12, 160b/3; *p. p. ét-* 18a/15; *p. p. eyle-* 44a/12, 197a/15, 217a/15; *p. p. ol-* 28a/12.

pārecuḡ: Bir parça, parçacık, bir miktar. 103a/19.

pāsbān: <Far. Bekçi, gece bekçisi. 116b/18, 117a/9, 117a/11.

pāyān: <Far. Son, nihayet. 81b/4, 115a/20, 119a/15, 171b/6, 248a/7.

pāyende: <Far. Duran, sürekli; destek, dayak. 185b/16.

pāy-māl: <Far. Çiğnenmiş; ayak altında kalmış. *p. ét-* 254a/11.

pehlevān: <Far. Pehlivan. 141a/11, 167b/1, 207b/15, 250a/2, 255b/7.

pelid: <Far. Pis, murdar; alçak, rezil. 38b/15, 47b/14, 48a/4, 51b/20, 52a/7.

penc: <Far. Beş. *p. ü yek* "Beşte bir." 89b/14, 133b/1.

pencere: <Far. Pencere. 151a/6, 262a/18.

pencik: <Far. Beşte bir, beş hissede bir; ganimet malından alınan beşte birlik vergi hakkı. 90a/19, 139a/18, 142b/8, 145b/18, 177b/16.

penc-şenbe: <Far. Beşinci gün, Perşembe. 113a/20, 223b/10, 233b/20, 262a/3.

perākende: <Far. Dağınık, dağılma. 120b/12; *p. ét-* 30b/10, 132a/18; *p. ol-* 2a/14, 124a/9, 220b/16.

perde: <Far. Perde. 64b/3, 201a/9, 261a/18; *p. +yi götür-* "engeli, sırrı kaldırmak" 14a/8; *p. +yi yırt-* "engeli, sırrı kaldırmak" 201a/4.

perhîzkârlık: <Far.-T. Mahrem olan şeylerden kaçınma, sofuluk. 7b/18.

perî: <Far. Cin. 15b/8.

perîşân: <Far. Dağınık, karışık; bozuk, düzensiz; kederli, kaygılı. 69b/17, 109a/3; *p. ol-* 30a/19, 41a/17, 51b/1, 139a/20, 167b/6.

perîşânlık: <Far.-T. Perişanlık. *p. göster-* 65b/6.

pes: < Far. O halde, şimdi. 1b/3-7, 2a/10-12, 2b/13, 3a/18, 3b/7, 31a/4.

peşimân: <Far. Pişman. 35b/11, 120b/8; *p. ol-* 12b/9, 61a/18, 152a/6.

peşkeş: <Far. Hediye, hibe, armağan. 54a/19; *p. çek-* 257a/16.

peygambar: < Far. Peygamber, Tanrı elçisi. 2a/3, 24a/3, 41b/17, 168b/11, 261a/10, 262b/8.

peygambarlık: < Far.-T. Peygamberlik. 5b/20, 7b/12, 9a/2, 12a/20, 13b/1.

pîl: <Far. (Bkz. fil.). 137b/8-17, 141a/15, 141b/2, 177a/12, 178b/2.

pîl-bân: <Far. Fil bakıcısı, fil bakan. 137b/19.

pinhân: (Bkz. pinhân) *p. eyle-* 258b/1.

pinhân: <Far. Gizli. 133a/12, 134b/2; *p. dut-* 11a/10, 134b/8; *p. ét-* 41b/1, 120b/18; *p. eyle-* 266a/5; *p. kıt-* 45a/14; *p. ol-* 133a/3, 213b/2-3.

pîr: <Far. Yaşlı, ihtiyar. 6a/19, 10a/8, 21b/7, 29a/4, 111a/13, 144b/6, 166b/19; *p. ol-* 167b/2, 232b/5; *eyyâm-ı p.* 242b/19.

pîrlık: <Far.-T. Yaşlılık. *p. ʿālemi* 254b/16.

pīše: <Far. Huy, alışkanlık. 3b/3.

piyāde: <Far. Yaya. 27a/2, 54a/1, 59a/17; *p. ol-* 54a/1, 128b/5.

piyāle: <Far. Kadeh, şarap bardağı. 138a/4.

pūl: <Far. Eskiden kullanılan, akçeden küçük metal para; süs olarak kullanılan parlak, incecik, genellikle metal levhacık. 142b/4.

puşu: Birine saldırmak için saklanarak beklenen yer. 33a/3, 230a/17; *p.+ya arķurt-* 268b/5-6; *p.+ya gir-* 21b/4, 171b/14.

pūşi: <Far. Askerlerin başlarına sardığı ince sarık. 253b/17.

put: <Far. (Bkz. büt.) Put. 9a/18, 45b/15, 83a/3, 94a/1, 101b/13.

puḥāne: <Far. Puthane. 94a/2, 101b/13.

pūr: <Far. Dolu; çok, çok fazla. 131a/10, 135b/11, 141a/16.

R

rağbet: <Ar. Talep, rağbet. 185b/9, 260b/3; *r. étme-*185b/7; *r. eyle-* 193a/13, 246b/6, 262a/15.

rağm: <Ar. Toprak. 265b/6.

rāh: <Far. Yol; usül. 5b/2, 5b/12, 5b/13, 5b/20.

rāhat: <Ar. Üzüntü, sıkıntı, tedirginlik olmama durumu, huzur, tasasız; aldırılmaz, gamsız; kolay bir biçimde, kolaylıkla. 45b/11, 257b/1; *r. kıl-* 106a/20; *r. ol-* 2a/15, 142b/19, 146a/11, 161b/8; *r. olıma-* 216b/14.

rāhatlık: <Ar.-T. Rahatlık. 195b/13.

rāhib: <Ar. Rahip. 5a/9.

raḥmet: <Ar. Esirgeme, koruma. 8a/15, 52b/11, 149a/12, 167a/16, 217a/7; *r. biraķ-* 76b/19; *r. ét-* 38a/15; *r. eyle-* 106a/8-9.

raḥmetlü: <Ar.-T. Rahmetli, hayırlı, bereketli. 124a/1.

raḥt: <Ar. At takımı, yol levazımı. 96b/4.

rām: <Ar. Boyun eğen, kendini başkasının emrine bırakan. 264b/12; *r. eyle-* 212b/14; *r. ol-* 184a/9, 228b/11, 256a/2.

rast: <Far. Doğru, gerçek. 20b/16, 61b/1, 187b/8, 221a/7; *r. gel-* "Tesadüf etmek, denk gelmek." 71b/14, 110a/13, 148a/10; *r. gör-* 131b/10.

rāvī: <Ar. Rivâyet eden, hikâye eden, anlatan. 40a/20, 137b/5, 142a/8, 152b/15, 241a/5.

rāviyân: <Ar.-Far. Rivâyet edenler, nakl edenler. *r.-ı-ahbār* 102a/20.

rāye(t): <Ar. Sancak. 178b/2.

rāz: <Far. Sır, gizli olan şey. 9b/3, 10a/16, 17b/4, 19a/19, 107b/15.

rāzdār: <Far. Sırdaş. 10a/15.

rāzi: <Ar. Rıza gösteren, kabul eden, benimseyen, isteyen. 34b/8, 69a/10, 198b/17, 199a/1, 230a/10; *r. ol-* 3a/8, 31b/16, 34b/9, 241a/18.

rāzılık (ğ): <Ar.-T. Razi olma durumu. 180b/8.

redd: <Ar. Kabul etmeme, geri çevirme. *r. eyle-* 60b/14, 91a/9, 231a/15; *r. ét-* 194b/5, 196a/20.

rehn: <Ar. Rehin. 61b/13; *r. eyle-* 44a/2-3, 62a/3; *r. koy-* 43b/19, 44a/3, 62a/1.

rek'at: <Ar. Rekat. 9a/14, 16a/12, 83a/4, 145a/16, 188b/9.

renc: <Far. Ağrı, sızı; zahmet, sıkıntı. 251b/1.

renclü: <Far.-T. Sıkıntılı, rahatsız, ağrılı sızılı. *r. ol-* 111b/8.

reng: <Far. Renk. 57a/10, 145b/13, 174b/2.

renglü: <Far.-T. Renkli. 270a/19.

re'âyâ: <Ar. Bir hükümdarın yönetimi altındaki halk. 183a/14.

re'îs: <Ar. Baş, başkan. 11a/14, 17b/1, 287b/14, 54a/8, 61b/2.

re'îslik: <Ar.-T. Başkanlık. 11a/15.

re'y: <Ar. Fikir, düşünce, oy. 25b/7, 161a/10, 161b/6.

resm: Eser, iz, alâmet; tertip. 5b/10, 33b/18, 46a/7, 81a/17, 130b/3; *r. kal-* 3b/13.

resûl: <Ar. Elçi, peygamber. 2a/10-11, 15b/1, 36b/20, 69a/14, 72a/12, 81a/8.

reşîd: <Ar. Olgun, bige, kendini yetiştirmiş. 247b/17.

revâ: <Far. Yakışır, yerinde, layık. 18a/16, 41b/2, 125b/10, 126a/8, 226a/8; *r. gör-* 25a/3, 124a/19, 167b/4; *r. kıt-* 163b/8.

- revān:** <Far. Akan, akıcı. *āb-ı r.* (bkz. *āb*) 14b/17; *kan(i) r. ol-* 15a/7, 49b/6, 156b/8.
- revāne:** <Far. Giden, yürüyen. *r. ol-* 247a/2.
- revnaḳ:** <Ar. Parlaklık, güzellik, tazelik, süs. *r. bu-* 139b/5.
- rıhlet:** <Ar. Göç, göçme. 4a/17; *r. ét-* 15b/15-16.
- riżā:** <Ar. Hoşnutlu, memnun olma; razı olma. 91a/15, 91b/12, 114b/19, 200a/6; *r. göster-* 109b/8, 180a/8, 269b/19; *r. vēr-* 109b/5, 211a/20.
- riżḳ:** <Ar. Azık, yiyecek içecek şey. 9b/14, 249b/13; *r. eyle-* 40a/4-5.
- ridā:** <Ar. Hırka. 7a/1, 24a/4, 72b/11, 169a/10, 262b/8.
- rifāde:** <Ar. Cahiliye döneminde yoksul hacılar için hazırlanan yemek. 3b/10-13.
- rind:** <Far. Dünya işlerini hoş gören, kalender. 262b/5.
- ri‘āyet:** <Ar. Sayma, saygı; ağırlama; gözetme. 71a/10, 207a/15; *r. ét-* 26a/13, 107a/11, 186a/20; *r. eyle-* 125a/8, 127b/17, 194b/9.
- risālet:** <Ar. Elçilik, peygamberlik. 10b/1; *Hāzret-i r.* 27a/14, 32a/16, 62b/19.
- rivāyet:** <Ar. Hikāye edilen bir haber, söz veya olay. 5a/16, 37a/19, 72a/20, 98b/10, 100a/3; *r. ét-* 2a/4, 64a/2, 149a/8; *r. eyle-* 108a/2, 172b/2; *r. ol-* 189b/10; *r. olın-* 113a/18; *şahīḥ-i r.* 107b/11.
- riyā:** <Ar. İkiyüzlülük. 242b/3.
- riyāset:** <Ar. Reislik, başkanlık, baş olma. 11a/15, 159a/8, 202b/12, 217a/8; *ehl-i r.* 4a/18.
- rūḥ:** <Ar. Ruh. 49b/2, 108b/6, 113b/15, 218b/14, 254b/6.
- ru‘āf:** <Ar. Burun kanaması, domurmak. *‘āmu’r-r.* "Burun kanaması yılı." 187b/11.
- rūšen:** <Far. Aydın, parlak. 101b/16.
- rūzgār:** <Far. Rüzgar, zaman, devir. 129a/3, 229b/19, 261a/18.
- rūzī:** <Far. Nasip, kısmet. *r. kıl-* 14a/20, 138a/6, 154a/17, 165a/10.
- rūcū‘:** <Ar. Dönme, geri dönme; cayma, sözünden geri dönme. *r. étme-* 211a/9; *r. eyle-* 114a/20-114b/1.
- rūsvāy:** <Far. Rezil, itibarsız, haysiyetsiz. 219b/5; *r. ét-* 201a/19, 219a/12; *r. eyle-* 64a/10, 89b/1, 245a/3; *r. ol-* 47b/15, 118b/11, 195a/15.

rüsvâyılık: Rezil olma durumu. 201a/1.

rüşvet: <Ar. Rüşvet. 125b/19, 179b/9; *r. vër-* 179a/9; *r.-i maḥmūl* 179b/12.

S

şab(1)r ağac: Sabır ağacı. 254b/5.

şab(1)r: <Ar. Sabır, dayanma. 17a/18, 66a/19, 228a/14; *ş. eyle-* 4b/16, 22a/20, 217a/10; *ş. ét-* 6b/18, 14b/10, 51b/10; *ş. kal-* 13a/16; *ş. vër-* 218a/18.

şabāḥ: <Ar. Sabah. 28a/13, 73a/16, 81a/5, 125b/20, 150a/1; *ş. ol-* 5b/11, 10a/17, 138a/7, 216a/20; *ḥīn-i ş.* 256a/16.

şābit: <Ar. İspat edilmiş, anlaşılmiş. 136a/16, 159b/16, 162a/8; *ş. ol-* 6a/1, 96b/14-15, 117b/16.

şaç-: (Bkz. şaç-.) 104a/20, 227a/17.

şaç: (Bkz. şaç.) 44a/7, 55a/1, 73a/1, 79b/17, 82b/12.

şaç: Şaç. 8a/9, 14b/9, 24b/14, 44a/6, 101b/16, 102a/7. *ş.+in çöz-* "saçını açmak, örtüsünü gidermek, örgüsünü sökmek." 51a/18; *ş.+ların kırık-* 70a/1.

şaç-: Saçmak, dağıtmak. 47a/3, 82b/1, 131b/1-2.

şaçlu: (Bkz. şaçlu.) 257b/15, 258b/19.

şaçlı: Saçlı. 14b/9, 16a/20, 16b/1, 39a/9.

şadaḳa: <Ar. Sadaka; zekat. 26b/2, 95a/18, 96b/11, 105b/11, 180b/15; *ş. eyle-* 105b/14; *ş. ol-* 148a/4; *ş. vër-* 148b/6, 194a/8; *ş. vërdür-* 190a/15.

şadaḳāt: <Ar. Sadakalar. 103a/8, 115b/12, 115b/18.

sādāt: <Ar. Seyyitler, ulular. *s.-ı Arab* 149a/14, 168a/8.

şādık: <Ar. Sadık. 109a/19, 109b/1.

şādır: <Ar. Çıkan, zuhur eden. *ş. ol-* 25b/6, 31a/13, 66a/13, 113a/13, 238b/19.

şafā: <Ar. Sefa, gönül şenliği, kedersiz tasasız olma. 149b/15, 158b/14, 167a/18, 230a/6; *ş.(sı) olma-* 100a/1, 258a/6-7; *ş. gönüllü* 211b/11.

şaff: <Ar. Dizi, sıra, bir sıraya dizilmiş asker. 181a/20; *ş. şaf* 107a/10; *ş. bağla-* 200b/11; *ş. dut-* 127b/9-10; *ş. düz-* 34a/2; *ş.+lar çek-* 33b/17.

sağ (I): Sağ taraf. 77b/2, 150a/5, 181a/19, 231b/8, 252b/10, 258b/19.

sağ (II): Sağlam, sağlıklı; temiz, saf, halis; doğru, gerçek. 25b/18, 50a/12, 162b/1, 164b/12; *ş. çık-* 24b/9; *ş. ol-* 44a/18, 248a/11; *s. yürü-* "esen olarak hayat sürmek." 228b/3; *ş. ve selāmet* 248a/18-19; *s.+ça* 217b/11; *başI s. ol-* 232a/20.

şağ-: Sağmak. 101a/20.

şağal-: İyileşmek, eski sağlığına kavuşmak. 260b/4.

şağılur: Sağılır, sütü olan, sütlü. 101a/19, 101b/1.

şağış: (Bkz. şağış.) 90a/18.

şağış: Sayı, adet, miktar. 53a/4, 88b/4.

şağrı: Memeli hayvanlarda bel ile kuyruk arasındaki dolgun ve yuvarlakça bölüm. 86b/20, 170b/17.

şağu: Ağıt, mersiye. *s. şağ-* "Ölünün iyiliklerini acıyla sayıp dökmek." 222a/14.

şaḡābe: <Ar. Peygamberin meclisinde sohbetinde bulunanlar, dostları. 67b/20, 75a/1, 79a/17, 88b/13, 103b/19, 196a/19.

şaḡāvet: <Ar. Cömertlik, elaçıklığı. 93b/10, 97b/17.

şaḡḡār: <Ar. Büyücü. 16b/2.

şaḡī: <Ar. Cömert, eli açık. 261b/12.

şaḡīb: <Ar. Sahip. *ş.-i devlet* "Devlet sahibi, kutlu" 9b/5, 254a/16; *ş.-i şiddīk* Hz. Ebu Bekir'i anlatır. 9b/5; *ş.-i sır* 269b/8-9.

şaḡīḡ: <Ar. Gerçek, doğru; halis; kusursuz. 21b/8, 37a/19, 114a/12, 208a/12, 255a/16; *ş.-i rivāyet* 104a/2, 107b/11.

şaḡrā: <Ar. Kır, çöl, ova. 5a/17, 39a/1, 85b/6, 156b/5, 170b/7, 208a/6.

şaḡt: (Bkz. şaḡt.) 65a/15.

şaḡt: <Far. Katı; kuvvetli, sağlam; sert, çetin. 223b/9. *ş. kāfir* 15b/20.

şaḡtiyān: <Far. Sepilenerek boyanmış ve cilalanmış deri. 2b/14, 24b/14, 78b/18, 105a/10.

şaḡtlık (ğ): <Far. -T. Katılık, sertlik; güçlük zorluk. 63b/13.

şāib: <Ar. Yağmur getiren bora. *s.-i ehlü'l-cennet* "Hz. Muhammed'in Hz. Hasan için kullandığı ifadedir." 217a/1.

şakal: (Bkz. şakal.) 43b/16, 49b/5, 197a/11, 213a/3, 258a/10.

şakal: Sakal. 14b/9, 102a/7, 183b/20, 236a/14.

şakallu: Sakallı. 101b/17, 197b/6.

sakf: <Ar. Çatı, dam. 7a/8, 7a/10.

şakın-: Sakın, yapmaktan çekinmek; uzaklaşmak; saklamak, muhafaza etmek; esirgemek. 16b/3, 28a/10, 36b/4, 41a/8, 185b/6.

sākin: <Ar. Durgun, dingin, yatışmış. *s. ét-* 204a/15; *s. eyle-* 111b/1; *s. ol-* 162a/3-4, 266a/17.

şakla-: Korumak; gizlemek. 4a/4, 5b/4, 9b/2, 19a/20; 41a/8, 72a/19.

şaklatdur-: Saklatmak, gizletmek, gizlettirmek. 39b/4, 69a/20.

şal-: Bırakmak, göndermek, salmak. 28a/3, 48b/20, 55a/19, 60a/10, 118b/7; *ş.-ivér-* 38b/8, 155a/5; *budaqlar ş.-* 131a/20.

şalābet: <Ar. Sağlamlık, manevi kuvvet, dayanma. 60a/4, 67b/20, 75a/7, 242a/1, 265b/4.

şalābetlü: <Ar.-T. Sağlam, kuvvetli. 16a/20.

şalāh: <Ar. Düzelmeye, iyileşme, barış. 204a/13; *ş. ét-* 204a/12; *ş. eylet-* 204a/13; *ş.+a gelme-* 110a/16; *ş. getir-* 204a/10.

şalāhiyet: <Ar. Yetki; bir davaya bakabilme, yürütebilme. 179b/7, 212a/3.

şalavāt: <Ar. Hz. Muhammed ve O'nun soyundan gelenlere okunan dua. 194a/17; *s. getir-* 16b/14, 168b/11; *ş.-ı selām eyle-* 271b/10.

şalın-: Salınmak. 49a/9.

şalışdur-: Birlikte toplamak, denkleştirmek. "*biz halkumuzla bu diyet aqçasını ş.-alum vérelüm.*" 55b/6.

şalih(a): <Ar. Dinin emrettiği şeylere uygun hal ve davranışlarda bulunan kişi. 138a/1, 152a/10, 185b/6, 268a/4.

salītalık (ğ): Sivri dillilik. 12a/10.

şalla-: Sallamak. 47a/7.

şan-: Sanmak, zannetmek. 8a/18, 55b/18, 60b/10, 63a/4, 203a/4, 267a/16; *ş. +ur ol-* 29b/7.

şan: Ün, şan, şöhret; ünvân. 89b/1.

şanc(ı)l-: Saplanmak, batmak. 169a/12, 222a/7.

şanc-: Saplamak. 142a/20.

sancağ: (Bkz. sancağ.) 178b/9.

sancağ (ğ): Alay bayrağı. 22b/15, 118b/17, 241b/14, 251a/2.

şancu: Sancı, saplanma, batma. *ş. dur-*"sancımak, sancılanmak, sancı saplanmak" 30b/14, 31a/3.

şandūk (ğ): <Ar. Sandık. 106b/16, 142a/18, 145b/4, 149b/16, 165b/10.

şanki: Sanki, farz-ı misal. 6b/16, 68a/18, 142a/7, 150b/15.

şan'at: <Ar. Sanat, elden gelen iş. 44b/1, 121b/17, 180a/5, 181a/5.

şaņa:Sana. 4b/15, 8a/9, 12b/2, 40a/10, 50a/7, 236a/20.

sa'âdet: <Ar. Mutluluk, huzur. 225a/17, 254a/7, 271b/13.

sa'at: <Ar. Saat. 2a/14, 77b/1, 117a/9, 168b/7, 267a/13.

sa'y: <Ar. Bir hedefe doğru yürümek; koşmak. *s. ét-* 75a/8.

şap-: Sapmak, dönme. 27a/14, 216b/9, 217a/16.

şapa: Gidilen yol üzerinde olmayan, sapılarak gidilen. 27a/14, 27b/10.

şapşaru: Sapsarı. *ş. ol-* 30b/18.

şar-: Sarmak, örtmek. 14b/5, 52b/16, 76a/9, 113b/13, 214b/2, 270a/19; *'imāme ş.-* 34a/8.

sarāc: <Ar. Koşum ve eyer takımları yapan, satan, işleyen veya süsleyen kimse. 253b/19, 255a/11, 267b/8.

şarar-: Sararmak. 45a/6, 66b/4, 75a/6, 120a/10.

sarāy: <Far. Saray. 108a/3, 136b/13, 139a/19, 146b/17, 175b/6.

şarb: Tehlikeli, zor, güç, müşkil. 43a/17, 173a/7, 215b/7, 235b/2, 268a/14.

şarblık (ğ): Sarp olma durumu. 72b/16.

şarf: <Ar. Harcama, gider. *ş. ét-* 261b/10; *ş. eyle-* 180a/1.

şarı: Sarı. 16b/1.

şarın-: Sarınmak. 84a/1, 241b/20, 255b/15, 256b/1.

şarkıt-: Sarkıtmak. 175b/7.

şars-: Sarsmak. 167b/10.

şaru: (Bkz.şarı.) 30b/16, 57a/11.

şaruşın: Sarışın. 158a/3.

şat-: Satmak. 5a/19, 7a/19, 25b/17, 27b/6, 180b/18.

şatu-bāzār: Alışveriş. *ş.-b. ét-* 27b/2, 57b/2, 85b/6, 139a/10-11, 222a/17; *ş.-b. eyle-* 5a/15.

şatulık (ğ): Satılacak, satılık olan. 27b/6.

şatun: Satın, bir şeyin fiyatını vererek alma. *ş. al-* 25b/17, 39b/12, 40a/2, 53b/6-7.

şav-: def etmek, uzaklaştırmak, gidermek. 5a/1, 49a/18, 60b/12.

şavāb: <Ar. Doğruluk, dürüstlük; doğru. 17b/9, 38a/4, 113a/14, 152a/7, 200a/12; *ş. ét-* 121a/10; *ş. gör-* 22b/14, 221b/20, 269b/13.

şavaş: Savaş. 6a/7, 49a/14, 141a/2, 152b/19; *ş. ét-* 30a/10, 85b/18, 141b/1; *ş. eyle-* 143b/19, 144a/12; *ş. kııl-* 33b/5, 140b/1; *ş. ol-* 121b/8-9, 138b/11; *ş. olın-* 146a/19.

şavıl-: Dağılmak, uzaklaşmak, bir tarafa çekilmek, yol vermek üzere çekilmek. 60b/20, 218a/19, 230b/13, 241b/6.

şavm: <Ar. Oruç. 271a/16.

şavma^a: <Ar. İbadet yeri, tekke. 5a/9, 115a/14.

şavur-: Savurmak. 168b/7.

şay-: Bir şeyin kaç tane olduğunu anlamak için bunları birer birer elden veya gözden geçirmek, sayısını bulmak; Herhangi bir şey, yerine koymak veya herhangi bir şey gözüyle bakmak, addetmek; Değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı dolayısıyla bir kimseye değer vermek, hürmet etmek. 29b/6, 40a/6, 249a/10; *bir ḥabbeye ş.-ma-* "Değersiz görmek." 257a/17.

saye: <Far. Koruma, yardım. 106a/20, 194a/5, 242b/18.

sayebān: <Far. Gölgelek. 5a/8.

saz: Saz. 261b/16.

şebāt: <Ar. Yerinde durma, kıvıldamama. 2a/17, 43b/17.

sebeb: <Ar. Sebep, neden. 3b/16, 6a/11, 13a/8, 20b/7, 45b/9, 52a/1; *s. eyle-* 74a/6; *s. ol-* 110b/11, 152b/18, 192b/5, 208b/5.

sebze: <Far. Sebze. 14b/17.

seccāde: <Ar. Seccade. 271a/1-2.

secde: <Ar. Secde. 26a/7, 34a/1, 156b/6; *s. ét-* 9b/13, 158a/5; *s. eyle-* 34b/15; *s.+ye in-* 156b/6; *s.+ye var-* 14b/8; *secde-i-şükr* "şükür secdesi" 37a/3, 66b/10, 270b/19.

secîf: <Ar. Nesirde yapılan kafiye. 97a/1, 122a/16.

seç-: Ayırmak, seçmek. 31a/2, 88b/1, 139a/13.

seçil-: Bulunduğu topluluktan ya da yerden ayrılmak, öne çıkmak, ileri varmak. 203a/14, 208a/12, 216b/12.

sedd: <Ar. Set, engel. 173b/2, 174a/4, 239b/18; *s. çekil-* 239b/17.

sefer: <Ar. Yolculuk. 22b/3, 28b/20, 29a/4, 188b/11, 191a/11, 199a/11; *s. ét-* 5a/7, 61b/20, 92b/14; *s.+e çık-* 29b/2, 44b/3.

segird- : (bkz. segirt-) 33b/10, 52a/2, 57a/8, 118b/7, 141b/16, 267a/18.

segirdim: Akın, hücum. 76a/3; *s. eyle-* "At koşturmak, akın etmek, istila etmek." 118b/14, 155b/8-9; *s. vér-* 163a/10.

segirdiş-: Koşuşmak. 26b/20, 28b/15, 51a/8, 91a/18, 104b/2.

segirt-: Koşmak; yürüme; koşturmak. 22b/19, 24a/10, 28a/8, 52a/11, 52b/11, 183b/14.

seh(e)l: <Ar. Kolay, basit, pek basit; az, cüzi, azıcık. 106b/11, 177a/13, 240a/6, 240a/6; *s. dut-* 121b/6; *s. vakt geçmedin* "çok zaman geçmeden" 106b/11; *s.-i zamān* 70a/15, 146b/18, 243a/19.

sehā: <Ar. Cömert, cömertlik. 4a/20.

sehelce: Kolayca; az miktarda, azca. 50b/5, 74a/16, 200a/1, 247b/13.

şehcr: <Ar. Tan yeri ağarmadan biraz önceki vakit. 20b/2, 247b/10.

sekbān: <Far. Bir asker sınıfı. 262a/5.

sekiz: Sekiz. 182a/17, 228a/3, 252b/13; *s. biğ* 222b/19; *s. +inci* 8a/12, 229a/8

seksen: Seksen sayısı. 13b/2, 200a/16; *s. bir* 223a/8; *s. ikinci* 231a/1; *s. sekiz* 219a/5; *s. üçüncü* 228b/12, 232b/9.

selām: <Ar. Selam. 104a/8, 145a/17, 226a/7, 259a/15; *s. getir-* 17a/16; *s. vēr-* 32a/20, 41b/8, 112a/4; *s. ur-* 242b/4; *s. çerisi* 205a/11; *şalavāt ve s. eyle-* 194a/17.

selāmet: <Ar. Esenlik. 25b/18, 26a/1, 46b/10, 121b/10, 146a/11, 215b/1; *s. kırtul-* 6b/5-6, 222b/17; *şag ve s.* 248a/18-19; *s. +e kırtul-* 149a/4.

semerle-: Semerlemek. 93b/13.

semir-: Semirmek. 150a/6.

semirt-: Semirtmek. 63b/4.

sem^ç: <Ar. Kulak. 53b/15, 146b/20, 223b/8, 227b/5.

semüz: Semiz. 3b/4.

sen: Sen adılı. 3a/7, 4b/7, 53b/19, 55b/12, 60a/15.

şenā: <Ar. Övme, övüş. *s. eyle-* 104b/5; *hamd ü ş. ét-* 185b/15; *hamd u ş. eyle-* 271b/9-10.

sencileyin: Senin gibi. 65b/2, 70a/11, 111a/19, 213b/1.

sene: <Ar. Sene, yıl. *s. +ü'l-fukahā* "Fıkıh alimleri yılı." 237b/18.

serā-perde: <Far. Harem dairesinin önüne çekilen büyük perde; otağ, padişah çadırı. 159a/2, 186a/9.

serāsime: <Far. Sersem, şaşkın, afallamış, telaşlı. *s. ol-* 45b/4.

sergerdān: <Far. Perişan. *s. ol-* 111b/2.

ser-ḥadd: <Far.-Ar. Hudut, sınır. 27b/8, 57a/10, 102b/6, 115a/18, 154b/19.

serheng: <Far. Çavuş. 141a/1.

serḥōş: <Far. Sarhoş. 117a/8, 246b/12, 247b/11; *s. eyle-* 117a/5; *s. ol-* 116b/20, 132a/4.

serḥōşlık (ğ): <Far.-T. Sarhoşluk. 117a/17.

ser-leşker: <Far. Komutan, askerın başı. 116a/4; *s.-l. edin-* 116a/4, 221a/11; *s.-l. eyle-* 223a/19, 266a/6; *s.-l. ol-* 231a/12.

sermāye: < Ar. Sermaye, anamal- anapara. 5b/6.

ser-tā-ser: < Far. Baştan başa. 19a/16, 190b/18.

server: < Far. Baş, başkan, reis, ulu. 4a/16, 27a/8, 39a/20, 142a/3, 271b/7.

serverān: < Far. Başlar, başkanlar; reisler, ulular. 140a/10.

serzeniş: < Far. Sızlanma, başa kakma. *s. eyle-* 154a/16.

se-şenbe: < Far. Üçüncü gün, salı. 26a/6, 113a/19.

sev-: Sevmek. 4a/1, 10a/4, 125b/6, 261b/17, 268a/4; *s.-er ol-* 72a/12.

şevāb: < Ar. Sevap, Allah tarafından ödüllendirileceğine inanılan davranış. 105b/10-13, 234a/13.

sevdā: < Far. Aşk, aşırı sevgi. 110b/12, 160a/20, 193b/19, 208b/20, 265b/7; ... *s.+sına düş-* 85a/17.

sevgili: (Bkz. sevgilü.) 104b/9.

sevgilü: Sevgili olan, en sevilen. 20a/12-13.

sevici: Aşık, seven; meyli olan, düşkün. 151a/1, 230a/20, 238a/14, 261b/17; *s. ol-* 72a/12.

sevin-: Sevinmek. 16a/6, 25b/15, 29b/7, 66b/10, 162a/5, 251a/1.

seviniş-: Beraberce sevinmek; sevinmek. 22a/19, 107a/8.

seviş- : Sevişmek; karşılıklı sevgi beslemek. 65a/7.

seyl: < Ar. Sel. 6a/12, 53b/14, 230b/12; *s. al-* 92b/18; *s. gibi aç-* 222a/13-14.

seyr: < Ar. Yürüme; yolculuk; gezinme, gezme. *s. eyle-* 141a/16, 242b/1; *s. ét-* 8a/10, 149a/19.

seyrek: Seyrek. 102a/6.

seyyid: < Ar. İleri gelen, bey, başkan; Hz. Muhammed'in torunu Hz. Hasan'ın soyundan olan kimse. 61b/11, 82b/18, 114b/17, 185a/5, 231a/11; *s.-zāde* 83a/12; *s.-i mu'teber* 4a/16; *s.ü'ş-şühedā* 217a/1; *hānedān-ı s.* 222b/14.

sez-: Sezmek, hissetmek. 54b/1, 105b/19, 199a/12, 214a/7, 257b/1.

şı-: kırmak;bozmak; yenmek, mağlub etmek. 1b/13, 26b/4, 30b/2, 264b/7, 265a/3.

şıçan: Sıçan. 140b/7.

şıçra- Sıçramak. 22a/3, 54a/6, 117a/9, 181b/3, 242a/4.

şiddik: <Ar. Hiç yalan söylemeyen, doğru konuşan, sözünün eri. 219b/8; *ş. bin ş.* 222a/5; *şāhib-i ş.* 9b/5.

şifat: <Ar. Beniz, çehre, vasıf. 16b/16, 101b/14, 158a/3, 182a/10; *ş.-ı namāz.* 9a/13.

şifatlu: <Ar.-T. Sıfatlı. 252a/19-20, 252b/1-2.

şığın-: Korunmak amacıyla bir yere veya birine başvurmak, başkalarının yardım ve korunmasına ihtiyaç duymak; güvenmek, yardım istemek veya ummak. 48a/6, 114b/13, 118b/16, 233b/3, 268a/20; *ş.-u gel-* 236b/18.

şığır: Sığır. 24a/10, 117a/11, 241a/20; *ş. eti* 267b/9.

şığış-: Sığışmamak, sığmamak. 136a/5, 269a/12.

şığma-: Sığmamak. 51a/10, 81b/5, 169b/18.

şıhhat: <Ar. Sıhhat, sağlık. *ş. bulma-* 99b/9.

şıık: Sık, seyrek olmayan. 102a/2.

sıkarlan-: Sıkışmak, sıkıştırmak. 262a/7-8.

şıla-i rahm: Bahşış, hediye; önce hısım akrabayı kayırma. *ş.-i r. etmek* 194b/9.

şın-: Kırılmak, parçalanmak; zayıf düşmek; yenilmek, mağlup olmak, bozguna uğramak. 23a/12, 30a/18, 37b/2, 163b/2, 262a/8.

şınğun: Yenilmiş, mağlup olmuş. 44a/20, 139a/2, 178b/10, 206a/8, 248b/14.

şınuqlu: Kırık, kırılmış, mahzun. 60b/10.

sınur: < Rum. Sınır, sınır hattı. 23b/7, 41a/5, 70a/13, 77a/19, 115b/1.

şırāt: <Ar. Sırat köprüsü. *ş. köprüsi* 106b/9.

şırf: <Ar. Sade, yalnız, ancak; büsbütün. 28b/9, 142a/17, 142b/4.

sırr: <Ar. Sır, giz; gizli olan. 9b/2, 40a/10, 51a/15, 151a/16, 262a/13; *s.+la eyit-* "Gizlice söylemek." 185a/7; *şāhib-i s.* 269b/8.

sırrla: <Ar.-T. Gizlice. 258a/17, 258b/4.

şıyırıl-: Sıyılmak. 170b/16.

sih(i)r: <Ar. Büyü, sihir. 16a/18, 20a/2.

sikāye: <Ar. Sakalık, suçuluk; su yerleri. 3a/10, 3a/15, 3b/7.

sikke: <Ar. Madeni para. 159a/17.

sil-: Silmek. 13a/11, 24a/4, 152b/3, 225b/2, 270b/20.

silāh: <Ar. Silah. 16a/9, 75b/5, 126b/16, 132a/7; *s. gēy-* 16a/8, 129b/4.

silih-şör: <Ar.-Far. Silahşör, silah eri, savaşçı. 46a/3.

silin-: Silinmek. 160b/4-6.

sin- : (Bkz. siñ) 202b/4.

siñ-: Sinmek, gizlenmek, korkudan geri çekilmek. 49a/20.

siñir: Sinir; asabiyet. 48a/19, 227a/10.

siñirle-: Hareket edemez hale koymak için vurup ayak sinirini kesmek. 121b/14.

sipāhī: <Far. Atlı asker. 175a/20.

sipās: <Far. Şükretme, dua etme. 66b/12.

sirāyet: <Ar. Geçme, bulaşma; yayılma, dağılma. *s. étme-* 130b/11, 156b/14; *s. eyle-* 160b/6.

sīret: <Ar. Hal, tavır. 165b/18, 186b/2.

siyāh: <Far. Siyah, kara. 253b/117.

siyāset: <Ar. Siyaset. 162b/4, 170a/11.

siz: Siz. 2b/17, 18a/5, 23a/8, 167a/1, 208b/17.

şoffa: <Ar. Sofa. 145a/14.

şoğıl-: Suyu çekilmek; feri gitmek; kurumak. 67b/11, 151b/18.

şohbet: <Ar. Sohbet etme, arkadaşlık etme. 39b/5, 201b/17, 212b/15, 236a/13; *ş. ét-* 9b/10, 201a/8, 238a/15; *ş. eyle-* 160b/5.

şok-: İçine veya arasına girmesini sağlamak; (-e) bir yere girmesini sağlamak, içeri almak. 254b/4.

şokak: Sokak. 254b/13.

şol: Sol. 47a/12, 72b/2, 82b/16, 199b/13.

şolak: Solak. 130a/19.

şolcık: Solak. 130a/20.

şon: (Bkz. şon) 204a/16.

şon: Son. 183a/3. *ş. +unda* "-den sonra, ardından" 192b/15.

şonra: Sonra. 38b/7, 47b/16, 51b/6, 221a/17, 237b/15.

şon-ucu: Sonunda, sonuç olarak. 35b/13, 173b/7.

şon-uçı: (Bkz. şon-ucu) 237a/19, 268b/11.

şor-: Sormak. 3a/4, 4a/14, 22a/1, 34a/13, 168b/3, 248a/4.

şoruş-: Birbirine sormak. 10a/17, 80b/3.

şovu-: Soğumak. *gönlü ş.*- 153a/13, 159b/4.

şovuk: Soğuk. 92b/14, 104a/19, 143b/11, 145b/14, 207b/2.

şovukluk: Kırgınlık, dargınlık. *araya ş. düş-* 238b/16.

şoy: Soy. 1b/2.

şoy-: Soymak, birinin yanında neyi varsa çalmak. 58a/15, 63a/5, 142b/3, 175b/11, 246b/11.

şoyun-: Soyunmak. 183a/6.

sö(y)kün-: Dayanmak, yaslanmak. 55b/2, 107b/8.

sög-: Sövmek, küfretmek. 12b/7, 31a/3, 129b/5, 152b/6, 186a/7, 236a/9.

sögüş-: Sövüşmek. 6b/16, 63b/3.

sök-: Yarmak, sökmek. 156b/7.

sökül-: Sökülmek. 150b/7.

söyin-: Sönmek, parlaklığı gitmek. 254a/8.

söyindür-: Söndürmek. 254a/13.

söyle-: Söylemek, anlatmak. 1b/14, 35b/7, 96b/6, 122a/16, 166a/3, 239a/20.

söylen-: Söylenmek, bir şeyin anlatılması, nakledilmesi. 1b/13, 65b/2, 66a/5, 181a/9, 193b/11.

söylenil-: Söylenilmek, dilden dile aktarılmak. 181a/9.

- söyleş-:** Söyleşmek, karşılıklı konuşmak. 11a/11, 15a/16, 41a/18, 147a/2, 151a/7, 157b/13.
- söyleşdür-:** Söyleştirmek 179a/12.
- söz:** Söz; bahis, konu.1b/6-13, 5a/7, 81a/10, 259a/17; *s. dut-* 22b/13, 185b/5, 213b/9; *s. söyleyü bil-* 263a/18; *s.+i geçme-* "Hatırı sayılmamak, kendini kabul ettirememek." 29a/2, 181a/7; *s.+ine i'tibār ét-* 46b/15; *s.+ü kalma-* "Söz hakkı kalmamak." 118a/9.
- sözli:** (Bkz. sözlü.) *fatlu s.* 16a/20.
- sözlü:** Söz sahibi, sözlü, söz söyleyen. 12a/3, 21a/19, 102a/5, 189b/20.
- sözlülük:** Sözlü, söz sahibi. 5a/4.
- şu ağzı:** Dere başı, sulak yer. 208a/6.
- su:** (Bkz. şu) 267a/16.
- şu:** Su. 9a/11, 32a/9, 44b/8, 267a/13; *ş. vér-* "su içirtmek" 27b/11; *ş. dök-* "Tuvalet ihtiyacını gidermek, küçük abdest bozmak." 45a/11; *ş. çekilme-* 32b/14; *ş. kayna-* 67b/13; *ş. kenârı* 64b/7; *ş. yolu* 215a/16.
- şu-baş:** Subaşı, zabita. 246b/10.
- şucuğaz:** Az miktarda su. 183b/10.
- suç:** Suç. 79a/5, 183b/11, 191a/19, 237a/9; *s. bağışla-* "Affetmek." 67a/7.
- suhan-âferîn:** <Far. Düzgün söz söyleyen. 103a/4.
- sukûnet:** <Ar. Durgunluk, dinginlik; huzur, rahat. 106a/12; *gönlüne s. bırak-* "içini rahatlatmak." 86b/11.
- şula-:** Sulamak. 54a/2.
- şulan-:** Su gereksinimini gidermek, su almak. 27b/11, 208a/19.
- şulh:** <Ar. Barış; uzlaşma. 122b/10, 124b/9, 130a/5, 146b/3, 169b/16; *ş. ét-* 123a/9, 134a/13, 144a/1; *ş. eyle-* 23b/16, 227a/20-227b/1, 240a/10, 245a/8; *ş. sevici* 230a/20; *tecrîd-i ş. eyle-* 78b/15.
- sultân:** <Ar. Sultan. 142b/17, 147a/12, 152a/3, 255a/10; *s. ol-*152a/2, 155b/17, 269a/14.
- sultânlık (ğ):** <Ar.-T. Sultanlık. 112a/19, 153b/9, 188b/8, 219b/10, 265a/1.

şun-: Sunmak, yollamak, takdim etmek, göndermek. 50a/6, 111a/14, 147a/5, 160b/4, 171a/19, 184a/7.

şurat: <Ar. Surat, yüz. 60a/1.

süre: <Ar. Kur'ân'nın ayrıldığı 114 bölümden her biri. 8a/16, 8b/6, 14a/11, 64a/11, 95b/16, 122b/18; *s.-i ıkra* 8a/16.

şüret: <Ar. Görünüş, kılık; yüz, çehre. 14b/9, 28a/17, 200a/8, 236a/16, 250a/17; *ş. ét-* 200a/8; *ş. eyle-* 159a/11, 211b/2.

şüretlü: <Ar.-T. Suretli, görünüşlü. 16a/20, 16b/2, 20a/20, 48a/15.

şusuz: (Bkz. şusuz) 208a/16, 218a/20.

şusuz: Susuz. 34b/13, 92b/17, 215a/17, 217b/6, 222a/10.

şusuzluk (ğ): Susuzluk. 21a/12, 92b/16, 208a/15, 217b/16.

şuvar-: (Bkz. şuvar-.) 3a/9.

şuvar-: Sulamak, su vermek. 27b/15.

şuvarıl-: Sulanmak, su verilmek. 156b/13.

şuvarıl-:(Bkz. şuvarıl-.) 41b/12.

şuvarma: Kılıç ya da hançer gibi kesici şeylerin keskinliğini arttırmak için su verme. 3a/9.

şuvar-: Kılıç ya da hançer gibi kesici şeylerin keskinliğini arttırmak için su verdirmek, sulatmak. 157b/15.

süci: Şarap, içki. 122b/3, 138a/4, 158a/5, 167a/7.

sücüd: <Ar. Secde etme. *s. ét-* 9a/16.

süçik: İçecek. 254b/3.

süd: Süt. 3a/1, 43b/1, 96a/9, 181b/17.

sünnet: <Ar. İyi ahlak; Hz. Muhammed'in işleri, sözleri ve tasvipleri; namazın sünnet olan kısımları. 73a/12, 107a/11, 185b/16, 271a/8; *ilm-i s.* 112b/2.

sünjü: Süngü. 3b/17, 117a/10, 138a/12, 142a/20, 242a/1; *s. çevür-* 48a/6; *s. ucı* 210b/4, 211b/2.

sünjük (g): Kemik. 12b/20, 35a/7, 222a/7.

sür-: Sürmek; gitmek; çıkarmak, göndermek. 31a/2, 34a/5; 4a/14,15b/3, 21a/16, 29a/13, 34a/6, 43a/7; *ardın s.*- 22b/10; *işe s.*- 143a/19

süri: Evcil hayvanlar topluluğu; bir insanın bakımı altındaki hayvanların tümü. *bir s.* "Birçok." 36b/18-19, 63b/4, 210b/13.

süri-: Sürümek. 265b/12.

sürü-: Sürümek. 148b/2, 183b/20, 196b/3; *s.yü sürüyü ...*217a/15.

sürün-: 1.Sürünmek. 33a/9. 2.(Koku ya da merhem) sürünmek. 225b/17.

süründür-: Süründürmek. 148a/16.

sürüş-: Sürtünmek. 150b/6.

süst: <Far. Gevşek, tenbel, yavaş, zayıf, dayanıksız. 186a/17, 209b/19; *s. düş-* 199b/20; *s. eyle-* 164b/10; *s. ol-* 80a/9, 205b/4.

süstrek: <Far.-T. Yavaşça, hafifçe, daha hafif. 237b/10.

süvār: <Far. Suvari, atlı. 122a/20; *s. eyle-* 159b/13; *s. ol-* 54a/11, 130b/16.

Ş

şād: <Far. Sevinçli. *ş. eyle-* 45a/1; *ş. ol-* 5a/16, 25b/14, 31b/15, 35a/1, 41b/5; *ş. u hurrem* "Mutlu, şen." 247b/15.

şādlık: <Far.-T. Mutlu olma durumu, sevinçli. *ş. eyle-* 49a/12, 154b/10, 247a/12; *ş. olma-* 156b/10.

şādmān: <Far. Sevinçli. 9a/7.

şāhāne: <Ar. Şahane. 165b/9, 168a/19, 271a/7.

şāhensāh: <Far. Şahlar şahı, en büyük şah. 71a/17, 71a/19.

şāhid: <Ar. Şahit. 35a/12, 65a/12, 111b/19, 151a/10; *ş. ol-* 151a/8, 211b/13.

şāhlık: <Far.-T. Şahlık, hükümdarlık. 170a/1, 173b/1, 175a/1, 226a/4, 238b/17.

şāhzāde: <Far. Şehzade. 132b/20, 163a/6.

şakāk (ğ): Şakak. 232a/5.

şakīka: <Ar. Yarım baş ağrısı. 72a/6.

şalvar: <Far. Şalvar. 45a/13.

şamāta: <Ar. Gürültü, patırtı. 28b/4; *ş. eyle-* 90b/12.

şān: <Ar. Şan, şöhret, ün. 10b/13, 13a/5, 124b/5.

şā'ir: <Ar. Şair, ozan. 4a/10, 10b/13, 43a/7, 54a/20, 216a/10.

şarāb: <Ar. Şarap, içecek. 2b/20, 138a/4, 143a/17, 236a/13, 268a/12.

şark: <Ar. Doğu. 81b/15, 149a/20.

şart: <Ar. Şart, koşul. 84b/6, 129a/11, 185a/2, 224b/19; *ş. ét-* 19a/13.

şaş-: Anlayamaz duruma gelmek, şaşırmaq. 49b/10, 102a/12, 107b/9, 224b/1; '*a.+(lar)ı ş.-*
"Akli karışmak." 59b/17, 106b/10.

şavk: <Ar. Işık. 102a/2.

şāyed: <Far. Eğer, ola ki. 17b/7, 21b/19, 30a/1, 104a/19, 105a/1.

şebhūn: <Far. Gece baskını. 42a/17; *ş. ét-* 62a/18, 143b/7, 204b/7-8; *ş. eyle-* 136a/1,
178a/19, 268b/10.

şefā'at: Birinin suçundan geçilmesi veya dileğinin yerine getirilmesi için edilen aracılık.
217a/7, 222a/12; *ş. étme-* 78b/17, 79a/12, 131a/5, 217a/7.

şeffāf: <Ar. Şeffaf, saydam. 102a/2.

şefkat: <Ar. Şefkat. 38a/7, 89b/8; *ş. eyle-* 258b/6.

şefkatlü: <Ar.-T. Şefkatli. 197b/6.

şeh(i)r: <Far. Şehir, kent. 4a/9, 15a/19, 41a/9, 56a/3, 143a/8; '*ilmüñ ş.* "Hz. Muhammed'in
kendisi için yaptığı benzetmedir." 215b/20.

şehādet: <Ar. Şehitlik. 111b/19, 138a/6, 165a/10; *ş. ét-* 96b/14, 125b/8; *ş. eyle-* 65a/11; *ş.*
mertebesı "Şehitlik makamı" 34b/13.

şehīd: <Ar. Şehit. 34b/13, 52a/8; *ş. ét-* 62b/16, 72a/9, 77b/4; *ş. eyle-* 36b/12, 49a/10,
54b/20; *ş. ol-* 34b/9, 165a/11; *ş. olma-* 35b/12.

şehīdlik: <Ar.-T. Şehitlik. 35b/13.

şek: <Ar. Şüphe. 9a/1; *ş. i gümānı ol-* 132b/3.

şekāvet: <Ar. Haydutluk, eşkiyalık; bedbahtlık. 131a/10.

şekl: <Ar. Şekil, biçim; çehre. 20a/17, 28a/17, 101b/11.

şell: <Ar. Sakat, çolak. 198a/4.

şenā'at: <Ar. Kötülük, fenalık. 196a/2, 238b/19.

şenbe: <Far. Gün; Cumartesi. 37b/1, 61b/18, 232a/16, 267b/11.

şenī'c: <Ar. Fena, kötü, utanılacak, ayıp. 85a/2.

şer(r): <Ar. Kötülük, fenalık. 16a/16, 40b/6, 76b/16, 149b/3, 239a/19.

şerāit: <Ar. Şartlar. 96a/14.

şerbet: <Ar. Şerbet, tatlı içecek; müshil görevi gören içecek. 156b/16, 156b/18.

şeref: <Ar. Şeref. 110b/2, 111b/11.

şerh: <Ar. Açma, açıklama. *ş. ét-* 121a/9, 194a/13; *ş. eyle-* 101b/15, 260a/19, 265a/15.

şerif: <Ar. Şerefli, kutsal, mübarek. 110a/17; *cān-ı ş.* 157b/16; *makām-ı ş.* 26a/3.

şerik: <Ar. Ortak. 215a/5.

şerī'at: <Ar. Ayet, hadis ve icmā-i ümmet esaslarına dayanan din kuralları. 26a/16, 53a/14, 58b/10, 91b/17, 190a/1; *aḥkām-ı-ş.* 17b/13, 187b/4, 262b/14.

şer'ī: <Ar. Şeriatle ilgili, şeriate ait. *aḥkām-ı-ş.* 96a/16, 118a/10.

şer'iyye: <Ar. Şeriatle ilgili, şeriate ait. *umur-ı ş.* 151a/10.

şeş-: Şeşmek, deşmek. 129a/18.

şeşmek: Çözmek, deşmek. 62b/2.

şevket: <Ar. Büyüklük, heybet. 20a/2, 30b/7, 81a/18, 150b/1, 239b/15; *ş. bul-* 116a/13, 223b/20.

şeytān: <Ar. Şeytan. 8a/9, 22a/10, 151a/7, 233a/14. *ş. gölgesi* "Muḥammed bin Ebī S' adün laḳabı" 233a/14.

şikār: <Far. Av. 25a/6, 162b/20, 262b/3; *ş. +e sevicı* 261b/17.

şikārgāh: <Far. Avgah. 261b/19.

şikāyet: <Ar. Şikayet. 78b/4, 141a/3, 180b/4, 257a/18; *ş. ét-* 138b/20, 167a/9, 180a/4; *ş. eyle-* 78b/8, 182b/16-17, 268a/10.

şikence: <Far. İşkence, eziyet. 36a/11, 251b/20; *ş. çek-* 251b/10, 260a/14; *ş. +ye çek-* 239b/10.

şimāl: <Ar. Kuzey. 118b/2; *bād-ı* ş. 4a/5.

şimden gèrü: Bundan sonra, şimdiden sonra, bundan böyle, artık 26b/16, 62b/5, 79a/5, 166a/12, 243b/12.

şimden şonra: Bundan sonra, şimdiden sonra. 58a/2, 167a/13, 167b/10-11, 184b/19, 195a/11.

şimdi: Şimdi. 1b/13, 5b/5, 30a/16, 40b/20, 214a/6; *ş.+ki hâlde* 19a/14, 185b/20.

şî' a: <Ar. Hz. Ali tarafı. 152a/12, 221a/20, 225a/16, 260a/9. *ş.-y1 'Alî* "Hz. Ali dostları" 213b/19, 214b/12.

şî' r: <Ar. Şiir. 3a/19, 45b/17, 95a/9; *ş. ét-* 45b/17; *ş. eyidiş-* 95a/8; *ş. oku-* 49a/12.

şîrin: <Far. Şirin, tatlı. 102a/4, 261b/18; *ş. eyle-* 91b/8; *cân-ı-ş.* "Ruh." 107b/10.

şîrinlik: <Far.-T. Şirinlik, tatlılık. 102a/3.

şirk: <Ar. Allah'a ortak koşma. 9a/1, 86a/5; *ş. getir-* 158a/5; *necâset-i* ş. 63b/16.

şîr-merd: <Far. Cesur, aslan yürekli. 41a/14, 53b/16, 238b/6.

şîven: <Far. Feryat, çığlık; ağıt. *ş. eyle-* 45b/3.

şol: Şu, o. 6b/11, 20a/16, 89b/12, 94a/13, 110a/14, 113a/15; şol kadar 83a/6, 88b/3; *ş. vaqtin* 160b/3, 214a/5.

şom: <Far. (şüm) Uğursuz, kötü. 140b/6, 168b/5, 176b/6; *ş. ol-* 43b/16.

şöhret: <Ar. Şöhret. 54a/16, 93b/16, 249a/4.

şöhretlü: <Ar.-T. Şöhretli, meşhur. 29b/6.

şöyle: Şöyle, onun gibi. 5a/16, 31b/9, 38a/4, 50b/15, 101a/4, 220b/9.

şu: Şu. 28a/19, 33a/9, 61a/17, 66a/8, 72b/14; *ş.+ña degin* 69b/4-5, 178a/10. *ş.+ña dek* 271b/4; *ş.+ndan gayrı* 255a/20.

şukka: <Ar. (Kumaş için) parça. 240b/7.

şuncılayın: Şunun gibi. 19b/8, 25a/18, 28b/1, 29a/17, 41b/13.

şu' le: <Ar. Alev, yalım. 174a/1, 183a/19.

şüristân: <Far. Çorak, verimsiz yer. 136a/3

şübhe: <Ar. Şüphe, kuşku. 40a/11, 66a/20, 150a/1, 204a/2, 220a/9; *ş. ét-* 31b/7; *ş. kalma-* 40a/11; *ş. ol-* 203b/1; *ş. yörin-* 207a/1; *ş.+ye düş-* 65a/11, 69b/14.

şücā': <Ar. Yiğit, cesur. 127b/11, 136b/1.

şühedā: <Ar. Şehitler. *seyyidü's-ş.* 217a/1.

şük(ü)r: <Ar. Gösterilen iyiliğe karşı gösterilen memnunluk, minnettarlık. 36b/17, 66b/12, 83a/8; *ş.+(ler) ét-* 39a/6; *ş.+(ler) eyle-* 35b/15, 44a/17, 92a/4; *secde-yi ş. eyle-* 66b/10; *secde-i ş.* "şükür secdesi" 37a/3.

şükrāne: <Ar. Şükran göstergesi, iyilik bilme alameti. 100b/12.

şükrāniyye(t): <Ar. Şükranlık. 26a/11, 191b/15.

T

tā: <Far. Ta, bir şeye, bir yere doğru. 2a/6, 7a/20, 11a/3, 49a/2, 78a/5.

ta' accüb: <Ar. Şaşakalma. 63b/20; *t. ét-* 29b/14, 52a/18, 116b/16, 178a/1; *t. eyle-* 174b/8, 219a/15, 254b/1-2; *t.+e var-* 63b/20.

ta' addi: <Ar. Adaletsizlik, zulm etme; saldırma; örf, adet ve kanunların sınırını aşma. 109b/18, 25b/7; *t. ét-* 204a/3; *t. étme-* 116a/1.

ta' allukāt: <Ar. Hısımlar, akrabalar. 34b/8, 116b/12, 144b/14, 159a/13, 255a/18-19.

ta' aşşub: <Ar. Birbirine taraftarlık etme. 44b/16, 133b/7, 195a/14.

ta' ām: <Ar. Yemek, yiyecek. 2b/20, 12a/12, 61b/16, 180a/12, 263b/1.

taḅ: Tap, tamamen bütünüyle, neredeyse bütünü. 90b/14, 138b/3.

taḅaḅ: <Ar. Tabak. 15a/15, 240b/6.

taḅanča: Tabanca, tokat, şamar, sille. *t. ur-* 73a/18.

taḅdur-: Tapturmak. 251a/4.

taḅl: <Ar. Davul. 77a/11, 154b/10, 203b/15, 265b/3; *t.-i asāyış* 141a/18-19.

taḅşur-: Teslim etmek, emanet etmek; yetiştirmek, ulaştırmak. 180b/17.

tābi': <Ar. Uyuma, boyun eğme, bağlı olma. 163a/6, 206b/11, 230b/9; *t. ol-* 25b/12, 119a/3, 159b/14, 219b/7, 222b/12.

ta' bīr: <Ar. İfade, anlatma. *t. eyle-* 103b/3.

ta' biye: <Ar. (Askerî) Tertip etme. 127b/9; *t. ét-* 127b/13.

tābūt: <Ar. Taput, sandık. 225a/19, 225b/7, 270a/8; *t. eyle-* 225a/19.

tāc: <Ar. Taç, hükümdarların başlarına giydikleri mücevherli başlık. 1b/5, 64a/5, 139b/7, 163a/5, 165b/20, 168a/19; *t. ur-* 1b/5; *t. urın-* 165b/11.

ta' cîl: <Ar. Acele ettirme, çabuklaştırma. 26b/19, 180b/14, 195b/17, 214a/11; *t. ét-* 133a/18; *t. +le* "Aceleyle" 195b/17, 222b/6.

tafşîl: <Ar. Açıklama, etraflı olarak anlatma, uzun uzadıya anlatma. *t. é(t)-* 1b/16, 42a/7.

tağ(I): Dağ. 3b/15, 6a/12, 149a/5, 174a/14, 248b/10. *t. etegi* 248a/16.

tağ (II): Kızgın bir demirle vurulan damga; hastalıklı bölgeyi yakarak uygulanan bir çeşit tedavi yöntemi; yanık. 156b/18.

tağarcuq: Dağarcık, sakatat. 183b/15-16-17.

tağıl-: Dağılmak; toplu haldeyken birbirinden ayrılmak; birlik ve beraberliği bozulmak; parçalara bölünmek; aklı karışmak. 30b/7, 57a/17, 152b/8, 180b/12, 211a/4.

tağılmışla: Dağılmış olarak. 101b/18.

tağıt-: Toplu durumda bulunanları birbirinden uzaklaştırmak veya ayırmak; herhangi bir şeyi ayrı ayrı kimselere vermek; bir şeyin veya bir yerin düzenini bozmak; bir topluluğun varlığına son vermek, feshetmek; kurulu bir düzeni bozmak; etkisini, gücünü azaltmak. 195b/2, 227b/15, 243b/15, 246a/11, 256a/1; *'aqlını t.-* 107b/9.

tağla-: Dağlamak. 156b/15.

tağyîr: <Ar. Başkalaştırma, değiştirme, bozma. *t. étme-* 260a/15; *t. étme* 115a/1; *t. olma-* 113b/1.

tağammül: <Ar. Tahammül. 17a/18, 189b/20; *t. edeme-* 236a/8; *t. eyle-* 182b/16.

tağkîk: <Ar. Doğru, gerçek. 29b/20, 51a/13, 131b/10, 261a/6.

tağrîk: <Ar. Kışkırtma, harekete geçirme. 39b/3; *t. ét-* 45b/16, 59b/1; *t. eyle-* 85b/20, 200a/12, 206b/14.

tağrîş: <Ar. Hırslandırma, hırslandırılma. *t. ét-* 48b/12, 86b/18, 128a/15; *t. eyle-* 234a/12-13.

tağşîl: <Ar. Elde etme, toplama; vergi veya gelirleri toplama. *t. ét-* 43a/11, 160a/7.

- taḥsīn:** <Ar. Güzel bulup takdir etme; güzelleştirme. *t. eyle-* 21b/7; *t. ḳal-* 142a/1.
- taḥt:** (Bkz. taḥt) 139b/7, 141b/2, 142a/3, 221a/13; *t.+a geç-* 221a/13; *t.+a geçür-* 1b/5, 221a/13; *t.+a otur-* 1b/10; *t.-i-zerrīn* "Altın taht." 142a/9.
- taḥt:** <Far. Taht, hükümdarlık makamı. 71b/5, 127b/13, 168a/19, 209a/20, 241b/16; *t.-i vilāyet* 269b/16; *t.+a geç-* 139b/8, 222a/19, 234a/11.
- taḥta:** <Far. Tahta. *teneşir t.+sı* 113b/9.
- taḥtgāh:** <Far. Taht yeri; başşehir. 103a/7, 143b/1, 147a/12.
- taḥvīl:** <Ar. Değiştirme, çevirme, döndürme. 26a/5; *t. olın-* 26a/5, 26b/7.
- ṭā'ife:** <Ar. Kavim, kabile. 168b/5, 210b/13; *'Acem ṭ.+sı* 1b/2.
- ṭaḳ-(ḡ):** Takmak, geçirmek. 13b/5, 143a/4, 148a/16, 148b/2.
- ṭāḳ:** <Ar. Bina kemeri, süslü kapı ya da pencere üstü; kubbe, künbet. 147a/6; *ṭ.-i-kisrā* 147a/6, 158b/17.
- ṭāḳat:** <Ar. Güç, derman. 49b/13, 78a/4, 116a/17, 146a/15; *ṭ. getürme-* 138b/12, 164a/10; *t. getürinme-* 163b/11; *ṭ. olma-* 123a/11, 146a/15.
- taḳdīr:** <Ar. Değer biçme, değer verme; verilme; ezelde Allah'ın olmasını istediği şeyler. 7a/15, 30b/2, 142a/10; 149a/7, 150a/4, 216a/12; *t. ét-* 73a/12.
- taḳdīs:** <Ar. Kutsallaştırma, ululama, yüceltme. 163a/10.
- taḳrīr:** <Ar. Anlatma, anlatış. *t. eyle-* 5b/1, 241a/7.
- taḳsīm:** <Ar. Bölüm, bölme. 145b/2.
- taḳşīr:** <Ar. Kusur etme, suç, kabahat. 229a/13; *t. étme-* 197a/1, 229a/5, 269b/6; *t. eyle-* 149a/17, 151b/15.
- ṭala-:** Isırmak, yaralamak, sokmak. 63b/5.
- ṭalabı-:** Çırpınmak, çarpınmak. *ṭ.-yı ṭ.-yı* 100b/17.
- ṭalāk:** <Ar. Evliliğin sona ermesi, erkeğin karısını boşaması. 262b/16; *ṭ. vēr-* 39b/3, 58a/3, 236a/9.
- ṭalbur-:** Talbımak, çırpınmak. 35a/9.
- ṭāleb:** (Bkz. ṭaleb) *ṭ. ét-* 266a/12-13.

ṭaleb: <Ar. İstek, arzu. 76b/7; *ṭ. édegel-* 33b/2; *t. ét-* 15a/5, 82b/4, 219a/12; *ṭ. eyle-* 74b/5, 112a/1, 242b/15; *ṭ.-e dur-* 10b/3.

ṭalincma-: Üşenmemek. 184a/13.

ṭālīʿ: <Ar. Şans, baht. 174a/18, 267a/12.

taʿ līm: <Ar. Öğrenme, öğretme, egzersiz. *t. ét-* 95a/18; *t. eyle-* 17b/13, 96b/8.

talkım: Lafı dolandırma, açitan söylememe. *t. étme-* “... *yaʿnī söylemek vaqtinde dilin çeynemedi ve tolaşdurmadı...*”10b/9.

ṭam: (Bkz. dam.) 201a/12, 214b/6, 228a/11.

ṭamaʿ: <Ar. Çok isteme, açgözlülük. 136b/14, 170a/4, 174b/10; *ṭ. düş-* 123b/11; *t. ét-* 30b/8, 163b/17, 168b/17; *ṭ. eyle-* 56b/19, 118b/6, 226b/2; *ṭ.+ı olma-* 136b/14, 174b/10.

ṭamaʿ dār: <Ar.-Far. Tamahkar, aç gözlü. 238b/6.

ṭamak: Damak. *dili ṭ.+ı depser-* 106b/12.

tamām: <Ar. Tam, bütün, hep. 4b/10, 17b/18, 23b/20, 26b/8, 63a/19; *t. ét-* 6a/20, 75a/9, 151b/19; *ṭ. étdür-* 7a/13; *t. eyle-* 98a/14; *ṭ. ol-* 26a/7, 57a/6, 150a/1.

ṭamar: Damar. 30b/19, 35a/7.

ṭamzur-: Damlatmak. 106b/13.

ṭaṅ: Şafak vakti. 156a/14.

ṭaʿ n: <Ar. Ayıplama, kusur bulma, dil uzatmak, itiraz etmek. *ṭ. ét-* 25b/8; *ṭ. eyle-* 189a/15; *ṭ. eyleme-* 193a/2.

ṭanıḳ: Tanık. 151a/14; *ṭ. ol-* 19a/5.

ṭanıḳlık: Tanıklık, şahitlik .123b/10, 151a/14.

ṭanıḳlık: (Bkz. ṭanıḳlık) 247b/5. *t. ét-* 247b/5.

ṭanış-: Danışmak. 9b/1, 25a/6, 173a/19, 188a/19, 228a/20, 269b/18.

ṭanışık: Danışık, istişare, danışma. 109b/20, 161b/20; *ṭ. ét-* 172a/14, 211a/13, 241b/5; *ṭ. eyle-* 38a/2, 46a/11, 59b/5; *ṭ. meclisi* 21b/9.

tağrı: Tanrı, Allah, Rab. 9b/1, 12a/4, 14a/10, 31b/10; *T. Te'ālā* 7b/3, 9a/20, 11a/8; *T. arslanı* "Hz. Ali'nin lakabı." 34b/1; *t.+nuḡ kılıcı* "Hz. Hālid'in lakabı." 125b/10-11.

ṭap: (Bkz. ṭab) 248b/11.

ṭap-: Tapmak. 9a/12, 14a/9, 68a/6, 69b/4, 108a/4.

ṭapança: (Bkz. ṭabança.) 141b/4.

ṭapu: İbadet, huzur, makam. *ṭ. kı/-* "İtaat etmek, boyun eğmek; ibadet etmek." 59a/1, 73b/5, 144a/2, 256b/17.

ṭar: Dar, geniş olmayan; sıkıntılı. 130b/7, 188a/10, 235a/4, 262a/7; *göḡli t.* 66b/15; *yeryüzi ṭ. ol-* "Çaresiz kalmak." 86b/10; *cihānı gözine ṭ. ét-* "Çaresiz bırakmak, zor duruma düşürmek." 33b/19; *cihān gözlerine ṭ. gè/-* "Çaresiz kalmak." 248a/6.

tārāc: <Far. Yağma, çapul, talan. *t. ét-* 245b/16.

ṭaraf: <Ar. Taraf, yan. 1b/11, 6b/6, 17a/8, 44b/2, 81b/15.

ṭarağacı: <Far.-T. Dar ağacı. 252a/11.

ṭaraş: Yağma. *t.+a gıtmek* 48b/4.

ṭarırak: Sert, daha sert. 134b/19.

ṭarīf: <Ar. Etraflıca anlatma. 9a/12.

tārīḥ: (Bkz. tāriḥ). 162b/10; *t.-i nebevi* 227a/20, 228b/12.

tārīḥ: <Ar. Tarih. 2a/16, 20b/2, 212b/12, 222b/9; *t. ét-* 20b/3; *t. ko-* 20b/4; *t. yaz-* "Tarihlemek, tarih atmak." 71b/10; *t.-i nebevī* 161b/5, 269b/20.

ṭarīḥ: <Ar. Usül, yol. 2b/16, 3a/20, 19b/8, 115b/19; *ṭ.-i feyz ol-* 132b/5; *ṭ.-i İslām* 53a/15.

ṭarlık (ḡ): Darlık. 43b/16; *ṭ.+a düş-* 10a/1; *göḡ(ü)l ṭ.+ı* 134b/20.

ṭarumār: (Bkz. tārumār) *ṭ. eyle-* 116b/12, 118b/11; *ṭ. ol-* 22a/4.

tārūmār: <Far. Darmadağın, dağınık, perişan. *t. ét-* 248b/10-11; *t. ol-* 117b/2.

ṭas: Tas. 131a/18.

ṭaşa: (Bkz. tasa). *t.+ya düş-* "Kaygıya düşmek" 22b/3.

tasa: Tasa, kaygı, keder. 154a/5-11, 259b/18; *t.+ya düş-* 42a/13, 48b/3-4, 205a/12, 250b/3.

ṭasalan-: Kederlenmek, üzölmek, dertlenmek. 65a/14, 103a/1, 184a/13, 244b/2, 250a/6.

taşavvur: <Ar. Zihinde canlandırma, kurma. *t. ét-* 107a/12.

taşdik: <Ar. Doğrulama; onaylama. *t. ét-* 10a/10, 11a/1, 131a/8; *t. eyle-* 10b/1, 260b/1.

taşnī: <Ar. Yapma, yakıştırma, uydurma, düzme. *t. eyle-* 189a/15.

taş: Taş. 6b/7, 13b/7, 28a/12, 50b/14, 82b/3; *t. eyle-* 6b/10.

taşıttdur-: Taşıttırmak. 203b/15.sebep olmak. 204a/16.

taşla-: Taşa tutmak, taş atmak. 14b/7.

taşra: Dışarı. 9a/19, 17a/19, 53b/7, 142b/8; *t. bulın-* "Dışarıda olmak." 161b/13.

taş' ün: <Ar. Vebā, yumurcak denilen salgın hastalık. 97b/13, 148b/19, 149a/9, 229b/12.

tatlu: Tatlı, şirin. 16a/20, 21a/19, 102a/4.

tavāf: <Ar. Etrafını dolaşma, hacı olmak üzere zamanında ve muayyen usul dahilinde Kābe'nin etrafını dolaşarak ziyaret etme. 9b/10, 75a/5; *t. ét-* 54a/4, 68b/1, 75a/1; *t. eyle-* 28a/15, 126a/12, 191b/15.

tavar: Davar, binek hayvanı; dört ayaklı çiftlik hayvanı;mal. 24a/11, 44a/9, 57b/4, 118b/7.

ta' vīz: <Ar. Bedel verme, karşılık olarak verme. *t. eyle-* 152b/16-17.

tavlunbaz: <Ar.-Far. (ta-bl-bāz) Davul, kös. *t. ur-* 139a/14-15.

tavşan: Tavşan. 267b/9.

tavşancıl: Tavşan avlamakla beslenen kartal, akbaba gibi yırtıcı kuşlara verilen ad. 174a/11, 174a/12, 174a/13, 174a/16.

taayan-: Bir yere yaslanmak, üstüne gitmek; sabretmek. 33b/4, 39a/7, 59b/20, 86b/7, 140a/1, 167b/15.

tāye: <Far. Dāye, dadı, süt anne. 52b/10, 65a/6.

tāyife: (Bkz. tā' ife) 220b/15.

ta' yīn: <Ar. Ayırma, belli etme; memur atama. *t. ét-* 152a/19, 185b/19-20; *t. eyle-* 109a/12, 177a/6, 186a/2; *t. olın-* 108a/16, 185b/12.

taylasān: <Ar. Başa ve boyna sarılan şal; ucu omuzlardan aşağı sarkacak şekilde bağlanan bir çeşit sarık sarma biçimi. *t. eyle-* 270a/20.

ta' yīn: <Ar. Belirleme, kararlaştırma, göreve atama. *t. eyle-* 189a/15.

ṭāyu: Dayı. 19b/15-16.

taẓarruʿ: <Ar. Yakarma, kendini alçaltarak yalvarma. 34b/15, 89b/17, 222a/13, 237a/3. *t. ét-* 219b/2; *t. eyle-* 203b/14.

tāze: <Far. Taze, bozulmamış, bayatlamamış; dinç, yeni, yıpranmamış. 91b/7, 212b/11, 254b/3; *t. ḥayat bul-* 51a/7, 217b/18.

tāzelen-: <Far.-T. Yenilenmek. 122a/9.

tāzeletdürme-: <Far.-T. Tazelettirmemek. 253a/3.

tāzī: <Far. Arap. *t. at* "Arap atı" 36b/6-7, 81a/15, 262a/5; *aşkar-ı t.* "Arap atı." 77b/6.

taʿzīm: <Ar. Saygı gösterme, yüceltme, ululama. *t. ét-* "Saygı göstermek, ululamak." 89a/6.

teberrük: <Ar. Mübarek sayma, uğur sayma. 40b/14.

tebessüm: <Ar. Gülümseme. *t. eyle-* 84b/16.

tecāvüz: <Ar. Sınırı aşma; saldırma; el uzatma, başkasının hakkına dokunma. *t. ét-* 183a/13, 79a/5, 118a/6.

tecdīd: <Ar. Yenilenme, yenileme, tazelenme. *t.-i bīʿat ét-* 213a/9; *t.-i imān* "İmanın yenilenmesi" 117b/4.

tecellī: <Ar. Görünme, belirme. 4b/14.

tecrebe: <Ar. Tecrübe, deneyimleme. *t. eyle-* 73b/16, 200b/5, 213b/10.

tecrīd: Ayırma, bir tarafta tutma. *t.-i-şulḥ eyle-* 78b/15.

tedbīr: <Ar. Tedbir, önlem, çare. 3a/15, 81b/7, 85a/18, 123a/11, 134b/5; *t. ehli* 160b/19, 228a/19; *t. ét-* 6a/7, 30a/2, 108a/9; *t. eyle-* 38a/8, 211b/16-17; *t.-i memleket* 270b/16.

tefāḥur: <Ar. Övünme, övünç. *t. ét-* 134a/5.

tefriḳa: <Ar. Ayrılık, bozuşma, nifak. 61a/8; *t.ol-* 159a/10, 208b/5.

tefsīr: <Ar. Yorum. 7a/10.

teftīş: <Ar. Sorup soruşturma, araştırma. *t. ét-* 69a/5, 214a/11, 252a/20; *t. eyle-* 101a/1, 149a/18, 251b/19.

tefvīz: <Ar. Bir işi bir kimsenin üzerine bırakma, dağıtma, ihale. *t. ét-* 124b/13; *t. eyle-* 211a/8; *t. kıl-* 108b/7.

teğāzen: <Ar. Didişerek. 261a/20.

teĥîr: <Ar. Geç, geriye bırakma. *t. ét-* 221b/11; *t.+e kıo-* 212a/2, 230b/15.

tek (I): Tek, sadece, yalnızca. 33b/9, 104b/12, 148a/4.

tek (II): dek, sessiz, rahat, sakin. *t. dur-* "Sessiz, sakin durmak, susmak." 21a/17.

tekāsül: <Ar. Üşenme, gevşeklik, tenbellik; ilgisizlik. *t. ét-* 114b/8, 229a/12.

tekbîr: <Ar. "Allahü ekber" demek. 52b/7, 157b/18, 270a/7; *t. ét-* 135b/11, 146b/4; *t. eyle-* 20a/5; *t. getür-* 35a/4, 52a/20, 242a/2, 247b/12; *t. ol-* 52b/8.

tekebbürlik: <Ar.-T. Kibirlik, büyüklük etme. *t. étme-* 106a/12.

tekellüf: <Far. Külfetli, zahmetli iş görme; özenme, bir işi gösterişli bir hale koymak için uğraşma. 96b/19; *t.+(ler) getür-* 39a/4, 234a/16; *t.olma-* 165b/17.

tekerlen-: Yuvarlanmak. 52a/5.

tekfür: <Ar. Bizans İmparatorluğu zamanında vali düzeyinde olan yöneticilerle Anadolu ve Rumeli'deki Hristiyan beylerine verilen ad. 239b/15, 241a/17, 241b/7, 242a/5.

tekme-: ? *Tekmelemek.* 262a/6.

tekrār: <Ar. Tekrar. 209b/16; *t. ét-* 129a/15.

temāşā: <Far. Bakıp seyretme. *t. ét-* 5a/9, 38b/11, 44a/8, 241b/16-17; *t. étdür-* 250a/20; *t. eyle-* 138b/10, 155a/15, 173b/4; *t. kııl-* 32b/20, 34b/1, 140b/6; *t. olın-* 229a/10.

temsîl: <Ar. Benzetme, örnek; söz gelişi. 136a/15.

ten: Ten. 5b/10, 88a/18, 168b/8.

tenbîh: <Ar. Tenbih, uyarma, uyandırma. *t. ét-* 113a/14, 261b/16.

teneccuĥ: <Ar. Dileğinin yerine getirilmesini isteme. *t. ét-* 103b/19.

teneşîr: <Far. Teneşir. *t. taĥtası* 113b/9.

tenhā: <Far. Issız, yalnız, tek. *t. al-* 271b/5

tenhāca: <Far.-T. Tenhaca. 125b/19.

te' cîl: <Ar. Geciktirme, erteleme. *t. étme-* 81a/3.

te'ĥîr: <Ar. Sonraya, geriye bırakma, geciktirme. *t. eyle-* 90a/4; *t. kııl-* 114b/7; *t. kıoma-* 230a/20.

te'lif: <Ar. Kitap yazma. *t. eyle-* 263b/4.

terahhüm: <Ar. Merhamet etme, acıma. *t. étme-* 128a/8.

terāvīh: <Ar. Hz. Ömer zamanında adet olan, Ramazan ayında kılınan 20 rekatlık namaz. 184a/3.

terāzu: <Ar. Terazî. 105b/10, 105b/13.

terbīye: <Ar. Terbiye, eğitim, edep. 182b/19.

tercih: <Ar. Tercih. *t. ét-* 77a/8, 207a/16; *t. eyle-* 141b/5.

tercümān: <Ar. Tercüme eden. 168b/3; *t. ol-* 166a/2.

tercümānlık: <Ar.-T. Tercümanlık, çeviri işini yapma. *t. eyle-* 166a/3.

tereke: <Ar. Ölen bir kimseden kalan her şey, bırakıt. 159a/16.

terk: <Ar. Terk, bırakma, vazgeçme. *t. ét-* 1b/4, 9a/2, 56a/19, 112a/12; *t. eyle-* 91b/1, 217a/4; *t.-i diyār ét-* 75a/15.

tersā: <Far. Hristiyan. 2a/2, 4b/11, 8b/9, 77a/3, 138b/12.

tesellî: <Ar. Teselli, avutma. *t. bul-* 255a/19; *t. ét-* 20a/4, 183a/1; *t. eyle-* 86a/6, 211b/4, 219b/17; *t. kııl-* 249a/10; *t. ol-* 64a/2.

teshîr: <Ar. Ele geçirme. *t. ét-* 130a/19.

teskîn: <Ar. Yatıştırmak. *t. ét-* 266b/4; *t. eyle-* 110b/18, 195b/6.

teslîm: <Ar. Teslim, verme, bırakma. *t. ét-* 3a/6, 34b/9, 110a/17-18; *t. eyle-* 105b/2, 157b/17, 264a/4; *t. kııl-* 108b/19.

teşhhüd: <Ar. Namazda oturarak "ettehiyyatü" duasını okuma. 145a/18.

teşnî: <Ar. Çok ayıp ve çirkin bulma, ayıplama. 131a/5; *t. ét-* 25b/7, 131a/5; *t. eyle-* 189a/15.

teşviş: <Ar. Karıştırma, karmakarışık etme. 43a/16, 173a/16, 213a/10, 265b/14; *t+e düş-* 131a/1.

teşvişlen-: Kaygılanmak, telaşlanmak, karıştırmak. 28b/2, 124a/5.

teşvişsiz: Karışık olmayan, bulanık olmayan. *t. ol-*16a/15.

tevākın: <Ar. Tereddüt, tereddüt etme. *t. étme-* 184b/4.

tevaḳḳuf: <Ar. Durma, eğlenme, bekleme. *t. ét-* 126b/4, 129b/2; *t. eyle-* 84b/2, 126a/8.

tevaḳḳu': <Ar. Bekleme, umma, umulma; arzu etme, isteme. *t. ét-* 46b/18.

tevārīḥ: (Bkz. tevārīḥ) 99b/9.

tevārīḥ: <Ar. Tarih, tarihler. 175b/17.

tevāzu': <Ar. Alçakgönüllülük gösterme. 69b/13; *t. ét-* 94b/2; *t. ehli* "Tevazu sahibi" 106a/12.

tevbe: <Ar. Tövbe. 93b/7, 102a/18, 249a/10; *t. ét-* 18a/9, 120b/8, 122a/5; *t. kıt-* 119a/10, 222a/1; *t.-i istiğfār eyle-* 66a/14; *t. eyle-* 120b/4, 222a/10; *Nebiyü't-T "ya'nî Hâḳ Te'ālā Muḥammedüñ ümmetine tevbe rûzî kıldı ve tevbelerden ḳabûl eyledi Benî İsrail gibi étmedi zîrâ ki Benî İsrailden bir kimesne günâh eylese her ḳanḳı 'uẓvuyla étse ol 'uẓvı kesmek buyururdu".* 102a/15.

teveccüh: <Ar. Yönelme; bir yere doğru hareket etme. *t. ét-* 7b/1, 13a/19, 120b/2; *t. eyle-* 74a/12, 123b/6.

tevfīḳ: <Ar. Allah'ın yardımı. *t. iste-* 186a/19.

téz: <Far. Çabuk, Tez. 11b/3, 18a/4, 28a/1, 202a/3, 246a/13.

tézcek: <Far.-T. Tezcek, çabucak, aceleyle. 147a/2, 167b/14.

tézrek: <Far.-T. Derhal, çabucak. 10a/10.

ṭınma-: Ses çıkarmamak, söylememek. 5b/20, 14a/13, 28b/10, 45b/2, 97b/10, 148b/1, 168b/7.

tıraş: <Far. Tıraş, dibinden kesme, kazıma. *t. étdür-* 69b/18.

ticāret: <Ar. Ticaret. 23b/4, 26b/10; *t. ét-* 5a/5-6, 57b/1.

tīmār: <Far. Beslediği sipahilerle savaşa giden beylere ayrılan arazi. 115b/16, 147a/16, 148b/8, 151b/8, 198a/17; *t. ét-* 73a/7, 79b/10, 205b/5; *t. étdür-* 65b/7; *t. eyle-* 197a/7, 267b/9.

tīmārlu: <Far.-T. Tımar arazisine sahip olan. 147a/16.

tīr: <Far. Ok. *t.-i bārān* "Ok yağmuru" 244a/20.

tīr-endāz: <Far. Ok atıcı, ok atan. 47b/5, 63a/2, 165a/20, 165b/2, 217b/8.

tīrid: Tirit, içine ekmeḳ doğranmış sıvı yiyecek. 4a/10, 179a/10; *t. ét-* 4a/8-17.

tobrağ: (Bkz. toprak) 168a/16, 168a/18.

tohrağ: (bkz. toprak) 32b/13, 38a/1, 47a/1, 222a/4.

tohtolu: (bkz. toptolu.) *t. ol-* 65a/4, 161a/11.

toğ-: Doğmak. 1b/17, 2a/7, 74a/17, 91b/18, 161b/3.

toğancı: (Bkz. doğancı.) 174a/15.

toğrı: (Bkz. toğru.) 41b/13, 64a/13, 65b/13, 78b/17, 106a/10, 198b/13.

toğru: Doğru, gerçek, yanlışsız, hiçbir yöne sapmadan, dosdoğru, doğruca. 5a/4, 111a/4, 151a/15, 176a/3, 199b/7, 224b/8.

toğrulan-: Doğrulamak, aynı doğrultuda olmak. 191a/6.

toğruluk (ğ): Doğruluk, dürüstlük. 5b/19, 20a/13, 66a/19, 237a/8.

toğrult-: Yönelmek. 13b/11.

toğur-: Doğurmak. 227a/13.

toğsan: Doksan. *t. altıncı* 238a/4; *t. beşinci* 237b/18; *t. dördüncü* 235b/15, 237b/17; *t. ikinci* 235b/6, *t. toğuzuncu* 240b/19; *t. üçüncü* 235b/10; *t. yedinci* 239b/12.

toğu-: Dokumak. 172b/11.

toğun-: 1. Dokunmak, temas etmek, değmek, isabet etmek; etkilemek. 34b/12, 232a/6, 236a/5, 252a/8, 262a/7; *ziyānI t.-* 255b/2. 2. (*Halı, dokuma... vb*) işlenmek. 271a/1.

toğuz: Dokuz sayısı. 2a/7, 9a/15, 237a/14; *t. biğ* 223b/14; *t. yüz elli* 32b/4; *t. yüz toğsan t.* 249a/17; *t.+ıncı* 229a/8; *on t.+ıncı* 33b/17.

toğl-: (Bkz. dol-) 83a/4, 105b/3, 163a/9, 183b/5, 217b/10; *t.-a gel-* 83a/15.

toğlan-: (Bkz. dolan-) 129a/14, 130b/4. *t.-u dur-* 45a/7.

toğlaş-: Gezmek, gezinmek; doğru gitmeyip yolu uzatmak, etrafında gezinmek; ilişmek, sataşmak. 4b/17, 47a/8, 67b/3, 80a/19, 93a/3.

toğlaşdur-: Dolandırmak. 10b/9.

toğdur-: Doldurmak. 27b/11, 32b/13, 37a/4, 39a/5.

toğdurıl-: Doldurulmak. 94b/3.

toğdurt-: Doldurtmak. 27b/4.

tolğa: (Bkz. tolğa) 241b/20.

tolğa: Miğfer, savaşçıların başlarına giydikleri demirden yapılmış, kimilerinde altın ve gümüş kakmalar bulunan başlık. başlık. 34a/7, 145b/8; *dımaşķī* t. "Şam'a has tolga" 60b/2, 81a/18.

tolu: Dolu. 7a/9, 128a/15, 136b/17.

tolun-: Ayın dolunay durumuna gelme eylemi. 76a/10.

tolunmak (ğ): Ayın dolunay durumuna gelmesi. 76a/8.

ton: (Bkz. don) 93a/11, 106b/4, 141a/14, 165b/9, 218b/15, 238b/3.

tonat-: (Bkz. donat-) 140b/12, 190b/19.

tonlu: Elbiseli, kıyafetli. 247a/18, 254a/14.

toņuz: Domuz. 58b/4, 122b/3.

topalan: Hazımsızlıktan ileri gelen mide ve karın ağrısı. t. *tut-* 157a/2.

toprak (ğ): Toprak. 23b/20, 35a/17, 47a/2, 238b/8, 241a/2; t. *at-* 114a/6; t. *dök-* 14b/8; t. *+a bıraķ-* "Öldürmek." 217b/15.

toptolu: Dopdolu. 82b/18; t. *o/-* 83/6, 144b/13.

toy-: İsteği kalmayana kadar yemek; bir gereksinimi yeteri kadar karşılamak. 102a/3, 180b/10.

toyla-: Ziyafet vermek, yedirip içirmek, ağırlamak. 140b/12, 236a/13.

toynaķ (ğ): At, eşek vb. tek tırnaklı hayvanların tırnağı. 217a/2.

toyum: Ganimet almış olarak; ganimet. t. *o/-* "Ganimete kavuşmak, zengin olmak" 30a/18, 36b/3, 227b/16, 248b/11.

toz: (Bkz. toz.) 141b/15.

toz: Toz. 14b/9, 24a/4, 61a/2, 141b/15; t. *ķop-* 142a/11.

tozlandur-: Tozlandırmak. 115a/6.

töhmet: <Ar. İşlenildiği sanılan fakat gerçekliği henüz ortaya çıkmamış olan suç. 5b/15, 66a/5, 100b/20, 162a/13, 259a/7; t. *ét-* 21a/14, 130a/18, 259b/14; t. *eyle-* 20a/13, 65b/13; t. *o/ın-* 80b/9, 199a/11.

töhmetlü: Töhmetli. 65b/15.

tū: (Ünl.) Tuh! 152a/5.

ṭudaḳ (ğ): (Bkz. dudak). 49b/5, 219b/15.

ṭūfān: <Ar. Hz. Nuh zamanında yoldan çıkmışları tedib etmek için Allah tarafından hem gökten yağdırılan, hem de yerden kaynayarak bütün dünyayı kaplayan su. 2a/5; *Nuḥ ṭ.+ı* 20b/4.

tuğ: Tuğ. 118b/17.

ṭul: Dul. 144b/13.

tunc: Tunç, tunçtan yapılmış olan. 174b/1.

ṭuncuḳ- (ğ): Havasızlıktan bunalmak, nefes alamamak. 223a/13-14.

ṭur-: Ayağa kalkmak; yaşamak; durmak; sabit olmak. 4b/18, 10a/17, 46b/7, 241b/11; *ṭ.+ı gel-* (bkz. durı gel-) 33a/17-19, 42b/12; *ṭ.+u gel-* (Bkz. durı gel-) 31a/14, 55a/19; *sözlerine ṭ.-* 213b/6; *örü ṭ.-* 9a/8, 15b/9.

ṭurğur-: Durdurmak. 47b/3, 138b/10, 142a/14.

ṭuş: (Bkz. duş.) *ṭ. gel-* 76b/20, 186b/20; *ṭ. ol-* 57b/16, 155b/14, 210a/5-6, 222a/3.

ṭut-: Tutmak; yakalamak; kavramak; korumak, saklamak; ikram etmek, sunmak; tutsak etmek, bağlamak; zabt etmek. 5a/7, 34b/12, 81b/11, 125a/9, 133a/19, 138a/4, 154a/10; *göz ṭ.-* 14b/12; *ḥōṣ ṭ.-* 106a/16; *icāriye t.-* 5a/6-7; *iş ṭ.-* 5b/16; *ḳuvvet ṭ.-* 123a/3; *+ a yüz ṭ.-* 110b/5; *sözün ṭ.-* 129b/20; *yolın ṭ.-* 169a/11; *yüzün göge ṭ.-* 215a/17-18.

tut-: (Bkz. ṭut-) *topalan tut-* 157a/2; *yüz t.-* 177/13.

tutar: Dayanak; nicelik. 167a/16.

ṭuy-: (Bkz. duy-) 151a/8, 175b/7, 223b/17, 236a/17, 266a/11.

ṭuydur-: Duyurmak, duyulmasını sağlamak. 103b/19.

ṭuyıl-: Duyulmak. 223b/8.

ṭuz: (Bkz. duz.) 180b/4, 182b/17.

tükür-: Tükürmek. 13a/5, 29a/11, 38b/12, 196b/3.

türbe: <Ar. Türbe. 194b/19, 222a/3, 257b/18.

türbet(e): <Far. Türbe. 225a/9, 252a/13.

U

uc: Uç. 3b/17, 24a/4, 50b/5, 91a/7, 187a/4; *başı u. +ı* 14b/3.

uclu: Uçlu. 181a/18.

ucmağ: Uştmağ, cennet. 12a/18, 217a/19.

uç-: Uçmak. 78a/1.

uçmağ: (Bkz. ucmağ) 138a/4.

‘ūd: <Ar. Öd ağacı. 29a/18, 31a/1.

ufak: Ufak, küçük. *iriden u. +dan* 7a/12.

uğra-: Uğramak, bir yerin yanından, yakınından, içinden geçmek; üstünden geçmek. 4b/13, 22b/6, 30a/3, 47a/2, 229b/15; *u. +yu gel-*"Rast gelmek." 10a/17.

uğrağ: Yol üstünde durulacak yer. 75b/7, 81a/14.

uğramaklık: Uğramaklık. 44b/2.

uğraş: Savaş. 35b/14, 77a/6, 121a/13, 138b/10, 147a/13; *u. ét-* 30a/16.

uğraş-: Savaşmak. 30a/13, 116a/1, 141a/4, 250b/10, 265a/4.

uğrat-: Uğratmak. 27a/16, 30a/16, 47a/1, 90b/10.

uğrı: Hırsız. 27b/13, 161b/7; *u. kapu* "Gizli kapı." 165a/16.

uğrıla-: Çalmak, hırsızlık etmek. 121b/17.

uğrılâyın: Hırsız gibi, gizlice, sessizce. 29a/3.

uğrılık: Hırsızlık. 84b/9; *u. ét-* 17a/18, 122a/5.

uğru: (Bkz. uğrı.) 27b/13, 28a/5.

uğruca: Gizlice, usulca. 256a/5.

uğurla-: Çalmak, gizlemek, gizlice almak. 84b/11, 105b/15, 115a/12, 259a/13.

uğurlan: Gizlice, sessizce. 255a/8.

uğurlayın: (Bkz. uğrılayın.) 30a/3, 60a/1, 78b/1, 116b/2, 144b/3, 193b/11, 206b/14, 224b/20.

uğurlık: Ugrılık, hırsızlık. 84b/13; *u. étme-* 84b/9.

‘**ulāfe:** <Ar. Ulufe. 179b/17, 207b/3, 229b/4, 264a/10; ‘*u. ét-* 238a/11.

ulaş-: Ulaşmak, yetişmek; varmak.. 34a/20, 209a/18; *āhîrete u.-* 262b/5.

ulaşdur-: Ulaştırmak. 169b/5.

ulaşuk: Bağlı, irtibat. 127a/20, 163a/8, 163b/16, 173b/10.

‘**ulemā:** <Ar. Alimler, ilim sahipleri. 20a/16, 37a/10, 161b/19, 182a/10, 237b/18; ‘*u.-yı bî‘at* 17a/17; ‘*u.-yı ‘izām* 98b/7.

ulū: <Ar. Sahipler. *u.ū'l-emr* "Kanun vāzı'ı, buyruk sahibi, hükümdar." 192b/10, 242b/8.

ulu: Çok büyük, pek önemli; şerefli, saygıdeğer, ilerigelen, seçkin, zengin. 9b/6, 20b/3, 32b/13, 36b/14, 78b/13; *u. édîn-* 95a/8.

ulula-: Saygı gösterme, üstün kılmak, yüceltmek. 19a/17.

ululanma-: Büyüklenmemek, kibirlenmemek. 106a/15.

ululuk: Azamet, zenginlik, seçkinlik. 3a/9-15, 4a/3, 6a/5, 14b/6, 93b/15, 97b/17, 168b/3.

ulu-zāde: <T.- Far. İleri gelen oğlu. 99a/20.

um-: Ummak, ümit etmek. 13a/7, 19a/9, 21b/17, 42b/3, 120a/1.

‘**ummān:** <Ar. Okyanus. 208a/15.

‘**umre:** <Ar. Hac mevsimi dışında Kabe'yi ve Mekke'nin öbür kutsal yerlerini ziyaret etme. ‘*u. ét-* 75a/1, 75b/2, 98b/9; ‘*u. eyle-* 91b/15, 98b/11; ‘*U.+tü'l-Kazā* 75b/4, 98b/11.

umūr: <Ar. İşler, Olaylar, durumlar. 29a/12. *u.-ı müslimîn* 163a/1; *u.-ı şerī‘at* 269b/10; *u.-ı şer‘iye* 151a/10.

un: Un. 43a/10, 183b/15, 184a/1; *u. öğüt-* 240b/11; *u. şatıcı* 183b/14; *u. yogur-* 66a/9; *dişlerüñ u. ét-* 87b/6.

unut-: Unutmak. 51a/7, 62b/2, 91b/1, 106b/9, 148b/12, 154a/11, 247a/10.

‘**unvān:** <Ar. Ad, lakab, san. 69a/10, 70b/9.

ur-: Vurmak; elini veya elinde tuttuğu bir şeyi bir yere hızla çarpmak; batıcı veya kesici cisimleri saplamak, kakmak; (-i) silahla yaralamak, öldürmek; olumsuz yönde etkilemek, zarar vermek; yıkıp yok etmek; sırtına, omzuna yerleştirmek. 6b/7, 47a/5, 49a/16, 67b/13, 166b/5, 190b/2; *avurd u.-* 44a/5, 173b/20; *bende u.-* 267b/6; *boynın u.-* 54b/19, 224b/9; *çölmek u.-* 183b/1; *daş u.-* 11a/14; *dégnek u.-* 265b/12; *el u.-* 73b/13, 134a/3; *elin eline u.-* 126a/13; *gürz u.-* 232a/5; *had u.-* 143a/17, 151a/13-14; *harbe u.-* 128b/10-11; *iyer u.-* 60b/5; *kamçı u.-* 100a/20; *kılıc u.-* 50b/16, 88a/4; *külüng u.-* 6b/7; *lā'net u.-* 152b/14; *oda u.-* 58b/12; *oğ u.-* 47b/6, 50a/18; *mahmüz u.-* 60b/5; *mühr u.-* 175a/8; *na'ra u.-* 50b/19; *nerdbānlar u.-* 243b/18; *selām u.-* 242b/4; *sözine kulağ u.-* 18a/4; *(eline ve yüzine) şu u.-* 107a/1; *süngü u.-* 170b/16; *tāc u.-* 1b/5; *taş u.-* 60a/11; *tabanča u.-* 73a/18, 141b/4; *tavlunbaz u.-* 139a/14-15; *(kendüyi) yere u.-* 150b/16; *yumruğ u.-* 68a/9-10, 249a/5; *yüzün toprağa u.-* 132b/2; *zağm u.-* 24a/5, 181b/1; *zarb u.-* 232a/2; *zincīre u.-* 238b/9.

urdur-: Vurdurmak; öldürtmek; zarar verdirtmek. *boynın u.-* 226a/8; *'izzetiğe noğşān u.-* 195a/16.

urıl-: Vurulmak; basılmak. *mühr u.-* 196a/17.

urın-: Sırtına, omzuna yerleştirmek, almak; giyinmek. 218a/3; *tāc u.-* 165b/11.

uş-: Akıl. 195b/3; *u.+1 gīt-* 106b/12.

uşan-: Bir şeyden hoşlanmaz duruma gelmek, sıkılmak; bıkmak, bezmek. 16a/13, 237a/19; *hātırı Mekkedden u.-* 16a/13.

uş-: 1.İşte, şimdi. 6b/19, 26b/10, 28a/5, 48a/3, 217b/11. 2.Çünkü. 237a/4.

uşak-: Çocuk. 46b/8.

uşan-: Kırılmak; dağılmak; parçalanmak. 23a/12, 35a/7, 123a/16, 140a/9, 200a/18.

uşda-: İşte. 30a/10, 36a/8, 50b/10, 111a/5, 174a/20.

uşta-: (bkz. uşda) 2a/2.

uşur-: Uçurmak, savurmak. *kılıc u.-* 44a/12, 45b/2, 197a/15.

utan-: Utanmak. 19a/1, 22a/1, 43b/20, 115a/13, 182b/8, 218b/19, 222a/11, 238b/18.

utandır-: Utandırmak. 19b/5.

uvacuk-: Ufacık, küçücük. 38b/15, 115a/13, 174b/3.

uvaklık: Ufaklık, küçüklük. 174b/3.

uvan-: Ufalanmak, parçalanmak; uğunmak, bayılacak dereceye gelmek, akli başından gitmek. 210a/7, 227a/5.

uvat-: Ufaltmak, ufalamak, kırmak, parçalamak. 90b/11, 92a/12, 220b/7, 249a/6, 260a/2-3, 265b/8.

uy-: Uymak, uyum sağlamak; bir düşüncenin ya da bir kimsenin ardına düşmek, yanında olmak. 9a/10, 16a/4, 20a/2, 46b/15, 53a/12, 255a/11.

uyan-: Uyanmak. 24a/3, 74a/16, 138a/6, 165b/19, 262a/1; *u.-u gel-* 117a/7, 215b/11.

uyanık: Uyanık, uyanmış. 138b/2.

uyar-: Uyarmak, uyandırmak. 23b/20, 74a/13, 174b/17, 175a/1, 184a/1, 226b/11.

uydur-: Uymasını sağlamak; tarafına çekmek, yanına almak; hayal gücünden yararlanarak gerçek dışı bir şey söylemek, yakıştırmak; sağlamak, bulmak; izletmek. 29b/2, 45b/15, 75a/1, 174a/11-12, 250a/20.

uyhu: Uyku. 23b/20, 74a/16, 196b/17, 226b/10, 254b/5; *u. yörin-* "Uyku bastırmak." 196b/15, 215b/10, 254b/5; *u.+sı gél-* 38b/6, 174b/16; *gaflet u.+sı* 45a/20

uyluğ (ğ): Kalçadan dize kadar olan bacak kısmı. 48a/12, 49b/8, 60b/19, 72a/20, 138a/12.

uyu-: Uyumak. 8b/9, 30a/14, 165b/15, 175b/9, 183b/10, 254b/6.

uyucu: Uysal, uymaya hazır. *u. kişiyüz* 69a/6.

uyukla-: Uyuklamak. 254b/10.

uyul-: Uyum sağlamak; uyum sağlanmak. 226b/19.

uyut-: Uyutmak. 183b/2, 183b/11.

uza-: Uzamak, sürmek. 6b/16, 184b/16, 231a/11, 253b/16.

uzak: Uzak. 205b/11.

uzat-: Uzatmak; sürdürmek. 5a/11, 6b/15; *dil u.-* "Bir hakkında kötü söz söylemek." 25b/6; *el u.-* 13a/4, 227a/5.

‘uzlet: <Ar. Bir yana çekilip kendi kendine tenhada yaşama. *‘u. ét-* 7b/19, 115a/14; *‘u. eyle-* 40b/3.

uzun: Uzun. 16a/20, 16b/1, 44a/6, 101b/18, 197b/6.

‘**uzv:** <Ar. Organ. 102a/17, 243a/17.

Ü

üc: Üç. 184b/1.

üç: Üç. 6a/2, 30a/6, 189b/12, 216b/2; *ü. biğ* 245b/16, 250b/20; *ü. biğ bir* 224a/10; *elli ü.* 34a/19; *on ü.* 2a/1; *ü. yüz* 22b/7, 244b/6; *ü.+er dörder* 217b/15; *ü.+ünc* 254b/18.

üçinci: Üçüncü sıra sayısı. 2a/10, 6a/3, 121a/12, 237b/10, 262b/12.

üf: Üf, üfleme. 44a/18, 50a/1, 72a/15.

üleş-: Üleşmek. 10a/2, 37a/17, 103a/13, 109a/9, 130b/7.

üleşdür-: Üleştmek, paylaşmak. 6a/15, 37a/20, 40a/7, 90a/15, 202a/1.

ümerā: <Ar. Emirler, beyler. 110b/20.

ümid: <Far. Ümit, umma. 10a/10, 204a/5, 217a/13, 222a/12, 246a/2; *ü. étme-* 105b/20; *ü. kesil-* 36b/12, 59b/15; *ü.+ini kes-* 104a/18.

ümiz: <Far. Umut. 19a/11, 83a/13, 173b/4; *ü. dut-* 120a/4.

ümmet: <Ar. Bir peygambere bağlanıp inananların tümü. 70b/18, 71b/7, 91a/1, 94b/9, 138a/18, 262b/15; *ü.-i Muhammed* 195a/19, 205b/14-15.

ün: Ses. 125a/19; *ü. kop-* "Ses yükselmek." 141a/15.

ür-: Üflemek, üfürmek. 65b/18.

ürk-: Ürmek, korkmak. 245a/14.

ürkü: Korku, panik. 28b/16.

ürkütme-: Korkutmamak, ürkütmemek. 30b/6.

üsküre: Ağzı yayvanca kap, toprak çanak. 85a/7, 103b/2, 262a/16.

üst: Üst. 6b/2, 29a/19, 47a/2, 267b/19.

üstād: <Far. Usta, sanatkār. 7a/13, 156b/13, 181b/15.

üş-: Üşüşmek, topluca gelmek. 18a/14, 37b/4, 50b/7, 53b/13, 82a/19.

üşen-: Tedirgin olmak, korkmak. 16a/16, 56a/14, 83b/13, 159b/10, 161b/4, 228a/13.

üşendürme- Öldürmemk, kokutup tedirgin etmemek. 123a/8, 124b/5.

üşet- Üzerine yağdırmak. 165b/1.

üşü- Üşümek. 8b/8.

üz- Koparmak, kesmek, incitmek, yüzmek. 142a/19.

üzengi: (Bkz. üzengü.) 132a/9.

üzengü: Üzengi; eyerin iki yanında asılı bulunan ve hayvana binildiğinde ayakların basılmasına yarayan, altı düz demir halka. 211b/15, 217a/15, 232a/5, 232a/9.

üzer+: Üst. *ü.+ine* 3b/16, 183a/2; *ü.+ine var-* 35a/10; *ü.+inde* 3a/2; üzerümüzdeki 195a/3; üzerüñüze 193b/8.

üzil- Kopmak, koparılmak, kırılmak, bozulmak, kesilmek. 30b/12, 132a/9, 170b/16, 254b/9.

üzül- (bkz. üzil-) 254b/9.

üzüm: Üzüm. 3a/1, 15a/15, 254b/4, 267b/3.

V

vācīb: <Ar. Yapılması şer'an gerekli olan, farz derecesine yakın olan. 33a/15, 45a/1, 146b/3, 166b/19, 203a/19; *v. ol-* 20b/6, 50b/18, 193b/6.

vāfir: <Ar. Çok, bol. 129b/18.

vaḥīm: <Ar. Vahim. *v. ol-* 150a/10.

vaḥy: <Ar. Bir fikrin veya bir emrin Allah tarafından bir peygambere bildirilmesi. 38b/3, 66b/3, 97a/16, 117a/13, 123b/13; *v. gel-* 5b/20, 6a/4, 122a/16; *kātibü'l-v.* 82a/15, 101b/5.

vaḳ(i)t: <Ar. Vakit. 1b/17, 91a/8, 241b/17, 251a/9, 262a/3; *v.-i saḥī* 261b/12; *seher v.+i* 20b/2.

vāḳıf: <Ar. Bir işten haberi olan. *v. ol-* 23a/2, 213b/19, 236b/12.

vāḳıf: <Ar. Olan, ola gelen; geçen, geçmiş olan. 179b/5; *v. ol-* 28b/17, 148b/11, 159b/18, 253b/1.

vāḳıf a: <Ar. Vuku^ç bulmuş, olmuş bir iş. 6b/20, 144a/5, 159a/15, 223b/3, 225b/4; *v.tü'l-ḥayr* 177a/12.

vaḳıyye: Okka, dörtyüz dirhemlik tartı. 241a/20.

vaḳıtlü: Zamanında. 147a/7; *v. vaḳıtsüz* "Olur olmaz zamanlarda." 239b/19.

vaḳıtsüz: Vakitsiz. 147a/7; *vaḳıtlü v.* "Olur olmaz zamanlarda." 239b/19.

vaʿd: <Ar. Söz verme. *v. +ler eyle-* 258a/1.

vaʿde: <Ar. Süre. 57a/19, 67b/9, 157a/7, 163a/18, 226b/19; *v. ét-* 71b/7, 83a/8, 117a/4; *v. eyle-* 193b/12.

var: Var. 2a/16, 2b/10, 22b/6, 30b/17, 40b/13.

var-: Varmak, gitmek; ulaşmak; evlenmek. 1b/9, 5b/1, 10a/2, 14b/3, 28a/4, 78b/6, 215b/2; *v.-duḡınca* "Gittikçe, vardıkça, zaman geçtikçe." 106a/2.

vaşf: <Ar. Sıfat; bir kimsenin veya bir şeyin durumunu, anlatarak tarif etme; övme. 115a/20, 238b/6; *v. ét-* 97b/18; *v. eyle-* 174a/20; *v. olunma-* 138a/11, 142a/6, 210a/4.

vāşıl: <Ar. Erişen, ulaşan. *v. ol-* 8a/15, 98b/13, 133a/9.

vaşī: <Ar. Ölen bir kimsenin vasiyetini yerine getirmekle yükümlü olan kimse. *v. eyle-* 232b/9.

vaşıyyet: <Ar. Vasiyet. 4a/4, 106a/11, 115a/11; *v. ét-* 4a/3, 181b/8, 212b/13; *v. eyle-* 2b/13, 104a/20, 181a/11; *v. kıl-* 107a/5.

vaşıyyet-nāme: <Ar.- Far. Vasiyetname. 100b/10.

vaṭan: <Ar. Yurt. 19a/17, 25b/13, 56a/19, 83a/12, 215b/1; *vatanlu v.+ına* 176b/18.

vaṭanlı: <Ar.-T. Vatani, yurdu, memleketi olan. *v. vaṭanına* 176b/18.

vay: Vay! 104a/11, 118a/12, 131a/10, 242b/3.

vāz: <Far. Bırakma, terk. *v. ge/-* 33b/14, 36a/12, 105a/14, 182b/11, 216a/19.

vazīfe: <Ar. Vazife, görev, ödev. 179b/16, 187b/16; *v. ét-* 161b/20.

vazīʿ: <Ar. Koyan, kuran, temelini atan. *v. ét-* 137b/4.

vazʿ: <Ar. Koyma, koyulma; tayin etme, meydana getirme. 235a/5; *v. eyle-* 142b/11, 189a/14; *v. olun-* 20b/13.

ve: <Ar. Ve. 2a/8, 48b/1, 171a/4, 189a/3, 224b/6.

vebā: <Ar. Salgın hastalık. 148b/19, 149b/17; *v. düş-* 148b/17.

vebâliġ: <Ar.-T. Salgın hastalık durumu. 59a/14.

vech: <Ar. Sebep, vesile, münasebet. 6a/12, 56a/10, 148a/17, 153b/12, 160b/2, 200a/7; *aĥsen-i v.* 220a/18.

vefâ: <Ar. Sözünde durma, sözünü yerine getirme. 10b/17, 176b/11, 255b/1; *v. ét-* "Baġlılık göstermek, sözünde durmak." 4b/5, 43a/16, 136a/17; *v. eyle-* 13a/14, 64a/13, 160b/14.

vefâlık: <Ar.-T. Vefakarlık, verilen sözde durma. *v. eyle-* 160b/13.

vefâsuzlık: <Ar.-T. Vefasızlık. 222a/2.

vefât: <Ar. Ölüm. 2a/20, 117b/12, 132b/18; *v. ét-* 14a/16, 117b/9, 238a/5; *v. eyle-* 120b/10, 243b/2, 252b/14; *v. ol-* 120b/16-17.

velâyet: <Ar. Velîlik, ermişlik, kalbi kirlerden arındırma ve nurlarla parlatma yolu. *ehl-i v.* "erenler,velîler" 4a/18.

veled: <Ar. Çocuk, evlat, oġul. 152a/4; *v. gelme-* "Çocuġu olmamak, kısır olmak." 158b/8.

velî: <Ar. Veli-ahd. 152a/3, 152b/1.

velîkin: <Far. Lakin, ama, fakat. 123b/13, 124b/3, 127b/4, 129b/17, 136b/1.

velî'ahd: <Ar. Veliiaht. *v. eyle-* 223a/10, 243a/15, 269b/3.

ver-: Vermek, göndermek. 2b/13, 12a/18, 195a/3, 196a/11, 206a/15; *ad v.-* 3b/19; *âmân v.-* 203b/11; *and v.-* 243a/3; *'azâb v.-* 38b/19; *berâtını v.-* 239b/6; *cân v.-* 218a/17; *cevâb v.-* 194b/11; *dâd v.-* 149a/17; *destür v.-* 197b/2; *dâyü v.-* 13b/14-15; *dil v.-* 73b/18; *diyet v.-* 33b/13; *el v.-* 84a/16; *ele v.-* "Ortaya çıkarmak, açık etmek, ihbar etmek." 217a/6; *fesâda v.-* 208b/20; *furşat v.-* 235a/9; *haber v.-* 198b/18; *harâbe v.-* 268a/17; *harâc v.-* 230a/11; *hidâyet v.-* 131b/13; *hil'at v.-* 229a/14; *hişşe v.-* 73b/7; *hüdâ v.-* 66b/16; *icâzet v.-* 31a/6; *irâdet v.-* 5b/3; *kız v.-* "Kız evlat evlendirmek." 5b/10; *lâf v.-* 33a/6; *kuvvet v.-* 78b/9; *mecâl v.-me-* 202a/2; *mühlet v.-* 206b/12; *nafağa v.-* 92a/17; *naşîb v.-* 73b/7; *nuşret v.-* 229a/13; *öġüt v.-* 222b/13; *râhatlık v.-* 195b/13; *rızâ v.-* 211a/20; *şabır v.-* 218a/18; *şadağa v.-* 96b/11; *selâm v.-* 201b/19; *şu v.-* "su içirtmek" 27b/11; *talâk v.-* 236a/9; *tâniklik v.-* 127a/10; *vahy v.-* 8a/12; *vüs'at v.-* 10a/2; *yol v.-* 217a/7; *(yolına) baş v.-* 225a/4; *yüz v.-* "Şımartmak, hoşgörü göstermek." 195b/10; *zafêr v.-* 137a/8; *zahmet v.-* 11a/7; *zekât v.-* 92a/5.

vesāir(e): <Ar. Vesaire. 122b/20, 123a/2.

veyā: <Ar.-Far. Veya, yahut. 102a/19.

veyāhūd: <Ar.-Far. Veya, isterseniz. 140b/14-15.

vezāret: <Ar. Vezirlik. 267b/1.

vezīr: <Ar. Vezir. 161a/19, 167b/2, 193a/19, 246a/17, 258a/19; *v. édin-* 192b/18, 194b/4; *v. eyle-* 267b/14; *v.-i āl-i Muḥammed* 256a/12; *v.-i emīr* 256a/14.

vezn: <Ar. Tartma, tartılma; tartı, ölçü. 174a/1; *v. eyle-* 33a/2.

vilāyet: <Ar. İl. 16b/11, 133b/17, 159a/7, 188b/7, 257a/9; *vilāyetlü v.+üne* 177a/6; *taht-ı v.* 269b/16.

vilāyetlü: Vilayeti ili olup da başka yerde yaşayan. *v. vilāyetüne* 177a/6.

vīrān: <Far. Yıkık, yıkılmış; kederli, üzgün. 154a/2, 254b/3; *v. ét-* 71a/13, 167b/18; *v. eyle-* 137b/3.

vīrāne: <Far. Viran olmuş, yıkık yapı. 72b/18, 205b/9.

vird: <Ar. Dua. 126a/2.

viribi-: Göndermek. 7a/13, 15b/20, 73b/1, 88b/12, 147a/11.

vucūd: <Ar. Bulunma, var olma; beden, ten. 104b/13, 219a/3; *v.+a gel-* "ortaya çıkmak, meydana gelmek" 8a/13-14, 20a/5, 182b/19.

vur-:(Bkz. ur-). 194b/6, 218b/13.

vüs'at: <Ar. Fırsat; genişlik, bolluk. *v. vēr-* 10a/2.

vüzārat: (Bkz. vüzerāt) 271b/6.

vüzerāt: <Ar. Vezirler. 109b/20, 271a/10.

Y

ya...ya...: Ya... ya.. bağlacı. 11a/4, 21a/16-17, 24a/5, 58b/13, 84a/5-6.

yā: <Ar. Ey! 4b/19, 10a/1, 15a/9, 21b/1, 25b/11.

ya: Ya, veya. 4b/8, 9a/15, 13b/19, 16b/5, 22a/13, 30a/2.

yabān: <Far. Yaban, ıssız kır ova;yabancı; dışarı, başka ülke. 21a/16; *y.+a at-* 34b/14, 36b/2, 72b/7.

yād: <Far. Hatırlama, anma; hatır, gönül. 37a/6, 62a/15, 68a/3, 89b/9, 91a/16, 151b/2; *y. ét-* 4a/10, 6b/14; *y. ey/e-* 108a/18-19; *y. kı/-* 23b/16.

yad: Yabancı. 21a/17, 62a/13, 151b/2; *y. ol-* 37a/7; *y. söz* "Başkasına ilişkin söz" 191b/1.

yağ: Yağ. 106b/13, 183b/18; *kıyruk y. +ı* 183b/15-16.

yağdur-: Yağdırmak. *yağmur y.-* 38a/16; *taşlar y.-* 38b/19.

yağı: Düşman. 118b/3, 147a/16, 173b/11, 205a/14.

yağız: Esmer, doru, yiğit. 101b/15, 197b/6; *k. yağız* "Güçlü, yiğit, sağlam." 182a/11, 258a/9-10.

yağla-: Yağlamak, hayvan yağlamak. 183a/7.

yağlatdur-: Yağlatmak. 183a/7.

yağlık: Mendil, peşkir, bez parçası. *y. ey/e-* 160b/3.

yağma: <Far. Çapul, birçok kişinin zor kullanarak ele geçirdikleri malı alıp kaçması. 37a/20; *y. ét-* 52a/19, 121a/18, 245b/16; *y. étdür-* 141a/1; *y. ey/e-* 115a/18, 159a/2, 159b/6, 203b/13.

yağmala-: <Far.-T. Yağmalamak. 63a/20, 71a/14, 125a/17, 133a/20, 197a/16.

yağmalama: Yağmalama işi. 48b/2.

yağmur: Yağmur. 53b/14, 92b/18; *y. yağdur-* 38a/16.

yağmurlu: Yağmurlu. 93a/20.

yağrın: Sırt, sırtın yukarı kürek kısmı. 101b/18, 102a/1, 138b/17, 232a/6.

yağşı: İyi, güzel. 85b/20, 141a/4, 156a/12.

yağşılık: Güzellik, iyilik. *y. ey/e-* 256a/5.

yāhūd: <Far. Veya, daha doğrusu. 21a/12, 51a/20, 86b/3, 165b/19, 243a/3.

yaq-: Yakmak. 3b/16, 73a/2, 97b/15, 147a/1, 220b/9.

yaqa: Giysilerin boyun bölümü. 51a/18, 69b/5, 227a/5, 270a/3; *y. yırt-* "Üstünü başını parçalayarak feryat etmek." 222a/3, 270a/3.

yaqın: Yakın. 5a/11, 98a/9, 106b/2, 109b/17, 268a/12; *y. ét(me)-* 6b/6, 121b/1, 150b/17; *y. ey/e-* 115b/16; *y. ge/-* "yaklaşmak" 29b/15, 49a/20; *y. ol-* 107a/3, 262a/4.

- yakınrak:** Yakınca, daha yakın. 106b/3, 111a/11, 163a/8.
- yakın:** <Ar. Kesin bilgi, sağlam, doğru. 9a/4, 207a/3.
- yaklaş-:** Yaklaşmak. 27a/13, 78a/6, 98a/5, 150a/20, 153b/20.
- yākūt:** <Ar. Yakut, değerli süs taşı. 40b/14, 145b/5, 174a/1, 270a/14.
- yalan:** Yalan, sahte. 2a/10, 28b/2, 50b/9, 65a/11, 179b/13; *y. çık-* 64a/8; *y. söyle-* 64a/9, 263a/11; *y. söyleyici*"yalancı" 105b/16; *y. yere* 64a/11.
- yalancı:** Yalancı. 16b/2, 28b/2, 64a/10, 115b/7, 131b/10; *y. ol-* 224b/5.
- yalancılık (ğ):** Yalancılık. 28b/3, 131a/10, 219b/5.
- yalancuğlık:** Yalancılık. 219a/14.
- yalancuk:** Yalan, küçük yalan. 219a/12.
- yalanla-:** Yalanlamak. 6b/16, 14a/6, 68a/8.
- yalın:** Çıplak, açık, kapsız, örtüsüz. *y. ayak* 19b/9-10, 267a/18; *y. yüzlü* "Tüysüz, parlak yüzlü" 178b/13, 179a/5, 178b/13, 201b/20.
- yalıncağ:** Çıplak, yalın ayak. 219a/6; *y. eyle-* 246b/11, 250b/13; *y. kal-* 220b/10.
- yalıncağlık:** Çıplaklık, yalınlık, yokluk. 180b/1.
- yalınğ:** (Bkz. yalınğ.) *y. kılıc* "Kınından sıyrılmış kılıç." 125a/14.
- yalıñuz:** Yalnız, tek. 7b/16, 21b/5, 125b/15, 154b/17, 165b/17, 215b/8; *y. yalıñuz* 190b/8.
- yalıñuzca:** Sadece, yalnızca. 148b/20, 241b/10.
- yalvar-:** Yalvarmak. 16b/17, 23b/1, 48a/14, 89a/18, 247b/7.
- yama:** Yama. 165b/14.
- yan:** Yan, taraf; yön; bedenin bir bölümü; istekleri karşıt olan iki kişiden veya topluluktan biri; savaş düzenindeki ordunun iki kanadından her biri 3b/19, 13b/11, 20a/10, 41b/11, 49b/8, 143b/12; *y. ol-* 19a/2, 36a/16.
- yan-:** Yanmak. 80a/16, 147a/4, 154a/14, 192a/6; *içi y.-* "Çok üzölmek, kahrolmak." 55a/5.
- yanışdur-:** Yanaştırmak. 90b/9.
- yandır-:** Yandırmak, yanmasına sebep olmak. 175a/11, 204a/16, 220b/10, 254a/8.
- yanıl-:** Yanılmak. 193b/1.

ya' nī: <Ar. Yani; açıkcası, demek şu ki. 4a/8, 2a/10, 50a/6, 95a/4, 130a/19, 193a/16.

yap-: Kapamak; yapmak; bina etmek, inşā etmek; kapamak. 6a/8, 143a/7, 147a/10, 173b/2, 238a/12; *hātırın y.*- 130a/8; *kapuyı y.*- 45a/8.

yapdur-: Yaptırmak; kapatmak, kapattırmak. 7a/9, 138a/15, 146b/18, 147a/6, 154a/6.

yapıl-: Yapılmak, inşa edilmek; kapatılmak; oluşturulmak. 143a/9, 145a/15, 174b/1, 238a/12, 254b/13.

yapın-: Yapınmak, edinmek. *kalқан y.*- 48a/6.

yapış-: Yapışmak, sıkıca tutmak. 43b/12, 69b/5, 83a/1, 126a/6, 174a/18.

yaprak (ğ): Yaprak. *agac y.+1* 76a/19; *hurma y.+1* 33b/18.

yaptur-: (Bkz. yapdur-) 145a/16.

yapu: Bina, inşaat. 7a/7, 7a/9.

yapuk: Kapalı, örtülü. *kapısı y.* "Kapısı herkese açık olmayan." 182b/4.

yār: <Far. Dost, sevgili. 43a/20, 50b/13, 141b/4, 156a/8, 249b/12; *y. ol(ma)-* 91a/6, 116b/13, 154b/5.

yar: Uçurum. 256a/8.

yar-: Yarmak; bölmek, pay etmek. 145b/3; *başını y.*- 13b/7, 47a/5, 190b/4; *karın(ı) y.*- 50a/10, 82b/10-11; *tudağını y.*- 49b/5.

yara: Yara. 51a/7, 52b/16, 128a/19, 138a/14, 181b/15; *y. eyle-* 50b/5.

yara-: Yaramak, fayda sağlamak; uygun olmak. 1b/3-8, 11b/7, 21b/3, 22a/4, 27a/12, 98b/20.

yarag: (Bkz. yarağ) 137b/12.

yaragsuz: (Bkz. yarağsuz) 242b/11.

yarağ (ğ): 1. Hazırlık, levazım. 241b/15; *y. gör-* 19a/20, 41b/5, 152b/9, 242a/17. 2. Silah 16a/9, 22b/5, 30a/20, 44a/4. *y.+a gir-* "Silahlanmak." 42a/19; 3. (At, fil için) Pişkin ve idmanlı. *y. pīl* 137b/9.

yarağla-: Hazırlamak, taçhiz etmek. 50a/19, 120a/1.

yarağlan-: Silahlanma, yola çıkmak üzere hazırlık yapma. 25a/9, 29a/6, 86a/3, 202a/18.

yaraklı: Silahlı, hazırlıklı. 22b/7, 23b/5, 79b/1, 196b/16, 203b/16.

yaraksuz: Silahsız, hazırlıksız. 67a/13, 78a/17.

yaralı: Yaralı. 49b/10, 141b/19; *y. eyle-* 159b/6; *y. ol-* 36b/9, 48b/13, 191a/7.

yaramaz: Kötü. 28a/14, 65b/13, 66a/3, 74b/6, 105b/16.

yaramazlık: Kötülük, fenalık. 89a/20, 199a/12, 204a/8, 219a/14, 257b/7; *y. ét(me)-* 68a/20, 211a/19; *y. eyle(me)-* 208b/1.

yāran: Dostlar, yakınlığı olanlar. 11a/17, 39a/4, 55a/5, 95b/4, 165a/8; *y. -i-resūl* 13a/19.

yaraş-: Yakışmamak, uygun düşmemek. 108b/16, 174b/10.

yarat-: Yaratmak. 9a/20, 10a/12, 149b/2, 232b/2.

yarayıcı: Yararlı, faydalı. 263a/1.

yardım: Yardım. 3a/14, 29b/9, 34b/19, 78b/1, 230b/20; *y. edici* 66a/19; *y. ét-* 13b/16, 46a/14, 154a/9; *y. eyle-* 33a/5, 63b/3, 133a/7; *y. kııl-* 164b/12-13; *y. ol(ma)-* 91a/10, 91b/3; *y. olun-* 142b/16; *y. vér-* 77a/5, 163a/12, 171b/8.

yardımcı: Yardımcı. 56a/14, 60b/17, 120a/3.

yardımsuz: Yardımsız. 157a/18.

yarı: Yarı, yarım. 21b/17, 44a/18; *y. yol* "Yolun yarısı." 216b/8; *dün y. +sı* 39a/18.

yarıl-: Yarılmak. *başı y.-* 49b/6, 190b/2, 233a/15.

yarım: Yarım. 46b/7, 254b/11.

yarın: Yarın, ertesi gün. 6b/5, 27b/7, 44a/9, 215b/3, 241a/15.

yarındası: Ertesi, ertesi gün. 38b/5, 72a/10, 152a/16, 195b/8.

yarış yardım: (İkileme) Yardım. 192a/1.

yarış-: Yarışmak. 192a/1, 266b/4.

yarı: (Bkz. yarı.) 53a/6, 73a/8, 96b/12, 97a/5, 215a/13; *dün y. +sı* 38b/7, 43b/6-7, 64b/7.

yas: Yas. 52b/19, 108a/7; *y. dut-* 37b/19; *y. ét-* 39a/17; *y. eyle-* 108a/15, 246a/14, 250a/6; *y. tonı* 255a/16.

yaşa-: Düzen vermek. 47a/12, 137a/7, 138b/9.

yaşak: Yasak. 161b/13; *y. étme-* 79b/4.

yaşduğ (ğ): Yastık. 8b/8, 94b/3, 180a/19, 252b/12; *ecel y.+ına düş-* 269b/1-2.

yasıl-: Yasılmak,yatışmak, normale durumuna dönmek. 107b/9.

yaşşı: Yassı. 55b/13, 101b/15, 102a/6.

yaş (I): Doğuştan beri geçen ve yıl birimi ile ölçülen zaman; hayatın çeşitli evrelerinden her biri. 78a/6, 85a/18, 94a/12, 98b/20, 114a/10.

yaş (II): 1. Nemli, ıslak, kuru karşıtı, kendi suyunu, canlılığını yitirmemiş, taze. 254b/3.
2.Gözyaşı. 1b/11, 5a/8, 40b/17, 88b/9. *kanlu y.+lar akit-* 66a/15.

yaşar: Yaşında; henüz olgunlaşmamış, yaş. *y.-hurma* 39a/3.

yaşarca: Yaşlarında. 158b/5, 218a/15.

yat: Vaziyet, durum; hazırlık levazım. 196b/20.

yat-: Yatmak. 5a/13, 21b/14, 28b/13, 43b/8, 113b/10; *y.-up tur-* 262b/19.

yatağ: Yatak. 92b/12

yatlu: Kötü, uğursuz, adi, fena. 65a/20, 65b/13, 66a/3-4.

yatsu: Yatsı. 197b/3, 214b/2; *y. namāzi* 62a/6, 124a/1.

yavaş: Yavaş; yumuşak huylu. *y. kişi* 17b/1, 28b/10, 170a/11, 185b/1.

yavı: Zayi, yitik, kayıp. *y. kıl-* "kaybetmek, yitirmek." 22a/12; *y. kulun-* "Kaybedilmek, kaybolmak, görünmez olmak." 92b/20.

yavuz: Kötü, fena. 58b/2, 106a/19, 138a/8, 149b/3, 207a/2.

yavuzla-: Kötülemek. 265a/18.

yay: Yay. 13b/15, 33b/20, 47a/5, 63a/3, 138b/16; *y. çek-* 138b/14.

yaya: (Bkz. yayağ.) 90a/20, 132b/9, 216a/9, 242a/4.

yayağlayın: Yayan olarak. 226b/13.

yayağ: Yayan olma durumu. 60b/11, 115a/8, 175b/8, 180b/14; *y. ol-*77b/5, 141a/17-18, 209b/6.

yayan: Yaya olarak. 242a/5; *y. ka-* 218a/13.

yayıl-:Yayılmak. 19a/20, 30b/8, 39a/16, 64a/14, 74a/11.

yaz: Yaz mevsimi. 14b/18.

yaz-: Yazmak. 3b/14, 20b/3, 69a/14, 124b/1, 179a/11.

yazdur-: Yazdırmak. 25b/15, 160a/6, 239b/5.

yazı: Yazı, sözleşme, belge. 183a/14.

yazıcı: Yazıcı, katip. 71a/15, 100a/15, 101b/5, 151a/18, 259a/6.

yazıl-: Yazılmak. 11b/5, 14b/14, 70b/11, 24b/2, 149a/7.

yazış-: Yazışmak. 255b/2.

yazla-: Yaz mevsimini geçirmek. 14b/18.

yazu: Ova, sahra. 221a/18.

yazıcı: (Bkz. yazıcı.) 186a/4, 196a/12.

yazılı: ? Yazılı, kayıtlı. 179a/3.

yazulıg: (yazukluk) Günahkar, suçlu. 201a/16.

yè-: Yemek; (maddi anlamda) harcamak, kullanmak. 3b/11, 35a/19, 240b/9, 242b/20, 250b/2; ğam y.-me- 65b/4, 138a/18; ğuşsa y.- 106b/6, 128a/2; ğayduñuzı y.- 232b/2; rızık y.- 250a/13; zaħm y.- 49b/1, 138a/12.

yècek: (Bkz. yèyecek) 79b/10.

yèd-: Yedmek, bir hayvanı yedeğe alıp çekmek. 64b/18, 86b/19, 88a/16.

yèddür-: Yeddirmek, çektirmek. 75a/3.

yedek: Yedek. 244b/4.

yèdi: Yedi sayısı. 9a/14, 15b/15, 20a/7, 42a/5, 44b/3; y. biñ 2a/17, 224a/17, 227b/14; y. yüz 253a/11; y. +nci 20a/15, 72a/1, 222b/10 on y. +nci 26b/3.

yèdür-: Yedirmek; ziyafet verip ağırlamak. 4a/10, 5b/7, 180a/12, 153b/15, 262a/16.

yèg: İyi, daha iyi. 17a/8, 156b/10, 182b/6, 243a/5, 263a/18; y. ol- "Bir şey üzerinde zor kullanıp ağır basmak, üstün olmak, galip durumda bulunmak." 46a/20, 50a/2.

yègin: Daha yeg, iyi olanı. y. ètdür- 242a/11.

yègle-: Üstün tutmak, tercih etmek. 141b/5.

yègrek (g): Daha iyi, üstün, baskın. 4b/5, 5a/14, 21b/20, 25a/7, 36a/9, 46a/12.

yek: <Far. Bir. penç ü y. "Beşte bir." 89b/14, 133b/1.

yekşenbe: <Far. Pazar günü. 52b/13, 107a/2, 181b/20, 269b/20.

yël degirmeni: Yel değirmeni. 181a/8.

yël: Yel, rüzgar. 62a/5, 142a/11, 164a/10, 183b/20, 229b/15.

yelicek: Çabucak. 244b/13.

yemiş: Yemiş. 24b/16.

yemle-: Yemlemek, yem vermek. 139a/13.

yene: Yine, tekrar. 4b/2, 22b/15, 27b/7, 36a/12, 48a/3.

yeñ: Giysi kolu, kol ağzı. 270b/19, 271a/1.

yeñdür-: Yendirmek. *göz(ler)ine y-* 33a/1, 81b/20, 87a/2, 144a/11.

yeñi: Yeni. 14a/4, 61b/10, 79a/5, 172a/17.

yeñice: Çok yeni olmuş olan; taze. 43b/7.

yeñile-: Yenilemek. 78b/15-16.

yér: Yer; yeryüzü; makam. 1b/13, 1b/17, 7a/1, 6b/7, 20b/4, 180a/1; *y. depren-* "Deprem olmak." 143b/12 *y. dut-* 7b/20, 95a/16; *y. ét-* 4a/8; *y. göster-* 72b/12, 237a/10; *y. gözet-* "Fırsat kollamak." 60b/3; *y. öp-* 260b/11; *y. y.+in* 68a/10, 247a/13, 247b/12; *y.+e in-* "yeryüzüne inmek" 20b/4; *y.+e ur-* "kötü duruma sokmak" 30b/19; *y.+inden götür-* 248b/10; *y.+le berābar eyle-* "Taş taş üstünde kalmayacak şekilde yıkmak, dağıtma; dümdüz etmek." 249a/18; *ara y.* 6a/12; 'abeş *y.+e* 263a/3; kanın yere dök- 131a/3; *nā-ħaḳḳ y.+e* 102a/18, 106a/12.

yérine: Yerine, bir şeyin ya da bir kimsenin yerine. 4a/7, 6a/10, 28b/20, 43a/1; *y. getir-* 186b/2, 233b/11; ... *y. ḳo-* "Yapılacak olanın olması gerektiği şekilde eksiksiz yapılması." 190a/1.

yêrlü yérine: Bulunduğu veya uygun yerde. 87b/17, 117a/14, 122a/10, 231a/10.

yéryüzi: Yeryüzü. 2a/13, 86b/10, 97a/5, 106a/15, 123a/13.

yeşil: Yeşil. 6b/7, 57a/10, 145b/13, 255a/17, 267b/17.

yêt-: Yetmek; yetişmek, ulaşmak. 53b/5, 63a/4, 74a/19, 137a/7, 147a/9.

yetim: <Ar. Yetim, anası-babası ölmüş olan. 5b/5, 14b/1, 15a/3, 144b/13.

yetiş-: Yetişmek, erişmek, ulaşmak; dokunmak, ilişmek. 2b/19, 88a/16, 92b/6, 168a/15, 169a/9, 265a/2; *cirāhat y.*- 265a/5; *ecel y.*- 255b/17; *hastalık y.*- 268b/20; *ināyet y.*- 168b/9-10; *meded y.*- 246a/1; *zaḥm y.*- 184a/18; *ziyān y.*- 243a/8.

yetişdür-: Yetiştirmek, ulaştırmak. 33b/10, 64b/16, 113a/2; *belā y.*- 12a/5; *zarar y.*- 226b/11.

yetmiş: Yetmiş sayısı. 18b/7; *biḡ y. toḳuz* 2a/5; *y. yedinci* 227b/1-2.

yëtür-: Yetiştirmek, ulaştırmak. 45b/7, 77b/4, 124b/11, 157a/13; *bahā y.-ime-* 174b/6.

yeyecek: Yiyecek, azık. 35a/19, 43a/16, 56b/17, 183b/1, 250b/1.

yeynil-: Hafiflemek, hafifleşmek. 103a/19, 103b/17, 107a/9.

yeynirek: Daha hafif, daha hafifleşmiş. 104a/5, 107a/2.

yığ-: Yığmak. 147a/3, 247a/14.

yıgıl-: Yıgılmak, devrilmek. 172a/5, 262a/8.

yıgnak: Yıgınmış insan kalabalığı, küme, yığın. 86a/2; *y. ol-* 62b/7.

yık-: Yıkma; devirmek; düşürmek; bozguna uğratmak, yenmek. 6a/10, 28a/13, 89a/10, 115a/18, 142a/13; *y.-a yıka* 6b/6; *atdan y.*- 63a/4.

yıkıdur-: Yıktırmak. 233b/8, 249a/18.

yıkıl-: Yıkılmak; çökmek; devrilmek. 87a/10, 121b/14, 138b/17, 232a/10; *atdan y.*- 36b/8, 49b/8.

yıl: Yıl. 1b/11, 62b/4, 75a/1, 143a/19, 174b/12.

yılan: Yılan. 11a/13, 118a/18, 140b/7.

yıldırım: Yıldırım. 79b/15, 97b/15.

yıldız: Yıldız. 162a/20.

yırt-: Yırtmak, çizerek tahrip etmek, parçalamak. 14a/13, 51a/18, 124b/2, 201a/4, 222a/3; *yüzin y.*- 236a/9.

yigirmi: Yirmi. 2a/20, 5a/8, 13b/2; *y. altı* 270a/12; *y. beşinci* 243b/1; *y. beş biḡ* 245a/19; *y. biḡ* 223a/18, 230a/3, 252b/1; *y. bir* 253b/2; *y. birinci* 253b/3.

yigit: Yiğit; genç. 5b/19, 15a/18, 49a/4, 141b/3, 165a/14.

yigren-: İğrenmek. 168b/8.

yigrendür-: İğrendirmek, nefret ettirmek. 193b/10.

yitür-: Telef etmek, yok etmek. 21b/2.

yoğ: (Bkz. yoğ) *y. eyle-* 201a/4.

yoğun: Yoğun; kalın. 102a/5; *y. bez* 150b/9, 184a/7.

yoğur-: Yoğurmak. *un y.-* 66a/9.

yoğsa: (Bkz. yoğsa.) Yoksa. 7b/5, 16a/10, 55a/8, 124b/3, 227a/4.

yoğsul: (Bkz. yoğsul.) Yoksul, fakir. 17a/4, 92a/18.

yoğ (ğ): (Bkz. yoğ.) Yok. 2a/19, 4a/1, 27b/16, 30a/20, 43b/2.

yoğama-: El sürmemek, dokunmamak. 58b/16, 93a/14.

yoğat-: El sürdürmek, dokundurmak, yoklatmak. 169a/16.

yoğsa: (bkz. yoğsa). 18a/5, 30a/20, 45b/2, 68a/12, 79b/19.

yoğsul: (Bkz. yoğsul.) 149a/9, 168b/12; *y. eyle-* 203a/3.

yoğuş: Yokuş. 169a/13-15.

yol: Yol, davranış, tutum, gidiş veya davranış biçimi; amaç, hedef; bir amaca ulaşmak için başvurulması gereken çare, yöntem. 3b/15, 7b/16, 41b/20, 155a/13, 268b/4; *y. az-* 27a/18; *y. bağla-* "yol kesmek." 22b/1; *y. baş-* "yol kesmek" 25a/16, 121b/17; *y. eri* "yolcu" 4a/14; *y. kes-* 80a/13; *y. vér-* 72b/14, 147a/7; *y.+dan çık-*"doğru yoldan ayrılmak, sapıklık." 25a/4; *y.+ın bağla-* 253a/10; *y.+ın dut-* 169a/12-13; *y.+ın tut-* 55b/18; *y.+ına kurbân ol-* 34a/4, 68b/11; *y.+uğa fidâ kııl-* 31a/16; *Allāh y.+ı* 115a/7; *‘avratlar y.+ı* 202a/15; *ayağ y.+ı* "Tuvalet" 45a/13, 64b/4; *dīn y.+ı* 108b/15; *toğrı y.* "Doğruluk, dürüstlük." 106a/10, 113a/16.

yoldaş: Yol arkadaşı, ortak. 11b/13, 27b/18, 30a/20, 46b/16, 268a/20; *y. edin-* 21b/15; *y. eyle-* 91b/16, 206a/16, 269b/7; *y. hoş-* 244a/9, 246a/19; *y. ol-* 96a/18, 119b/18-19, 183a/18; *y. uydur-* 26b/18.

yoldaşlık (ğ): Yoldaşlık, yol arkadaşlığı, dava arkadaşlığı. 206b/17, 215a/20; *y. ét-* 62a/3, 170b/2, 231a/18; *y. eyle-* 138a/20, 173a/3.

yoldur-: yolmak, saç ve sakalını yoldurmak. 24b/14.

yolsuz: Yolu olmayan. 44b/4, 139a/12.

yon-: Yonmak, yontmak, traş etmek. 9b/13.

yondur-: Yontturmak. 7a/19.

yonma: Yontulmuş. *y. taş* 145a/14.

yonul-: Yontulmak. 83a/3.

yorgan: Yorgan. 117a/10.

yorul-: Yorulmak. 74a/13, 84a/18, 145a/11, 175b/8.

yönel-: Yönelmek. 214b/1.

yöre: Civar, etraf. 4b/11, 31a/1, 117a/19, 234b/4, 258a/12.

yöri-: 1.Yürümek, gezinmek, dolaşmak; bir maksadı, gayeyi gerçekleştirmek üzere eyleme geçmek; savaşmak, saldırmak.17b/20, 77a/18, 86b/18, 90b/11, 119b/20; *y.-yü var-* 26b/20; *y.-yüvér-* 181a/9. 2. Haydi! 22b/17, 35b/19, 58a/6, 68a/20; *y. var* 4a/15, 56a/8, 77a/6.

yörin-: Dolaşmak, yaklaşmak, gönlünü kaplamak. 52b/2; *'aceb y.-* 86b/9; *ağırlık y.-* 66b/3; *göğüllerine münāfıklık y-* 75b/16; *şübhe y.-* 207a/1; *uyğu y.-* 196b/15, 215b/10, 254b/5.

yörit-: Yürütmek 24a/12, 141b/17, 219a/3, 241a/15, 247b/10; *kılc y.-* 132a/7; münādiler *y.-* 241a/15

yörüyiş: Yürüyüş; savaş durumundaki iki tarafın çarpışmak üzere birbiri üzerine yürümesi. 236a/15, 241a/15; *y. ét-* "Saldırmak, hücumla geçmek."137a/8, 247a/13; *y. eyle-* "Savaşmak için düşmanın üzerine yürümek."234b/5.

yu-: Yıkamak. 11b/7, 51a/11, 117b/10, 182a/2, 270a/6.

yübüset: <Ar. Kuruluk. 106b/12.

yufka: İnce ve çabuk kırılır, dayanıksız, merhametli. *y. bağırlu* "Olaylardan çok çabuk etkilenen, üzülen." 103b/12.

yukaru: Yukarı. 5a/16, 6b/9, 51b/14, 132b/5, 254a/19.

yular: Yular. 93a/3, 205b/20, 206a/1.

yum-: Yummak, kapatmak. 37a/1, 57b/19, 107b/10, 181b/11.

yumrı: Eğri, çarpık. 102a/5.

yumruk: Yumruk. *y. ur-* 68a/9-10, 227a/5, 249a/5.

yumuşak: Yumuşak. 135a/20; *y. eyle-* 107a/14.

yumuşaklık: Yumuşak olma durumu. *y. ét-* 134b/20.

yumurdla-: Yumurtlamak. 22a/8.

yun-: Yıkanmak. 11b/8, 267a/16.

yurd: Yurt, memleket. 2b/12; *y. edin-* 254b/1; *yérİni y. +Inı* 56a/12, 64b/15

yurt: (Bkz. yurd.) *y. dut-* "Vatan edinmek" 56b/18.

yut (d)-: Yutmak. 50a/10, 73b/14, 74a/1; *y. -ama-* 50a/11.

yuva: Yuva. *y. yap-* 22a/8; *kuş y. -sın* 22a/13.

yügürük: Hızlı koşan. 28a/3.

yük: Aşağı yukarı yüz kiloluk ürün; hayvan üstündeki iki küfe ağırlık. 23b/4, 56b/17, 142a/15, 238b/12, 240b/5.

yükcüsizin: Yükcüsü olöaksızın. 149a/1.

yüklen-: Yüklenmek. 139a/17.

yüklet- (d): Yükletmek. 50a/13, 56a/17, 64b/12, 140b/17, 149a/1.

yüklü: Gebe, hamile. *y. ol-* 19b/20, 20a/1, 161b/2.

yüksecek: Yüksekçe. 49b/13.

yüksek: Yüksek. 45a/17, 81a/12, 87b/13, 149a/7, 213a/2.

yüksekle-: Kalkmak, uykuda yükselmek. 262a/1.

yükseklik (g): Yükseklik. 59b/10.

yülüt-: Yoldurmak, traşlatmak. 69b/19, 69b/20, 70a/1, 75a/3.

yün: Tüy, kuş tüyü. 140b/7.

yürek (g): Kalp. *y. +i içine şigma-* "Birden bire heyecanlanmak veya korkmak" 51a/10.

yürekli: Yürekli, cesaretli, yiğit. 102a/9.

yüsret: <Ar. Kolaylık, rahat. 149a/18.

yüz (I): Yüz, surat; bir şeyin ön ya da üst kısmı, yüzeyi. 13a/11, 162a/9, 165b/14, 168a/20, 195a/20, 225b/16; *y. ağart-* "bir işte başarı göstermek" 60a/14, 159a/10; *y. aklığı* 139a/17; *y. aklığın ét-* "bir işte başarı göstermek" 77a/17; *y. bulama-* "İlgi ve yakınlık görememek." 79a/15, 204b/9; *y. çevür-* 51b/2, 169a/6; *y. döndür-* 14b/13, 116b/4, 254a/16; *y. dut-* "Bir şey olmak üzere bulunmak." 25a/13, 47b/19, 105a/12, 167a/14; ... *y. kararı* 222a/8; *y. tut-* (Bkz. yüz dut-) 225a/17, 233a/7; *y. vér-* 195b/10; *y.+i gülme-* "Asık suratlı olmak." 182b/4; *y.+i kara ol-* "Yaptığı işte başarılı olamamak." 219b/15, *y. kararı* 222a/8.; *y.+i şuyı* "şeref, haysiyet, itibar" 17b/20, 228b/4; *y.+in toprağa ur-* "Yüz sürmek, secdeye kapanmak, yere kapanmak." 34b/15; *y.+in yırt-* 236a/9; *y.+ine ur-* "yüzüne fırlatmak" 71a/10; *deniz y.+i* "Denizyolu, deniz üstü." 188a/18, 190b/17, 191a/4.

yüz (II): Yüz sayısı. 4b/3, 216a/9; *y. altmış to(ku)zıncı* 262a/2; *y. altmışıncı* 259b/19; *y. biş* 223b/18, 225a/5; *y. birinci* 243a/13; *y. kırk üç* 217b/12-13; *y. seksen biş* 242a/18, 255a/19; *y. yetmiş biş* 250b/17-18; *y. yigirmi beşinci* 252b/13; *y. yigirmi biş* 233a/19; *y. yigirmi yedinci* 253b/3; *y. yigirmi sekizinci* 253b/9; *üç y.* 1b/17, 22b/7; *beş y.* 23b/4, 233b/3; *toğuz y. elli* 32b/4.

yüz-: Yüzmek. 191a/13.

yüzlü: Yüzlü, çehreli. *açık y.* "Güler yüzlü, sıcakkanlı." 182b/4; *büyük y.* 158a/3; *yalın y.* 178b/13, 179a/5, 201b/20.

yüzük: Yüzük. 145b/6, 152a/16, 173b/20, 189b/10, 240b/7.

Z

zā(°)il: <Ar. Yok olan, ortadan kalkan, gitmiş olan. *z. ol-* 4b/19; *z. olma-* "Yok olmamak, ortadan kalkmamak." 102b/2.

zabt: <Ar. Zapt, zorla ele geçirme, alı koyma. *z. ét-* 98a/20, 115b/12, 153b/9; *z. eyle-* 73a/8, 153b/9, 265b/1.

zafer: <Ar. Zafer. 118b/12, 136a/17; *z. bul-* 39a/9, 206a/13; *z. bulama-* 268a/16; *z. vér-* 137a/8, 169a/7.

zāhid: <Ar. İbadet eden, kulluk eden. 158a/5, 185b/6, 261b/12.

zāhir: <Ar. Görünen, açık, belli, meydanda. 20a/18, 40a/2, 134b/10, 193b/9, 211a/14; *z. ol-* 8b/15, 153a/14-15, 255a/11.

zahm: <Far. Yara. 13b/19, 66b/18, 138a/12, 156b/13, 181b/2; z. *ur-* 24a/5, 181b/1; z. *yé-* 49b/1; z. *yétiş-* 184a/18.

zahmet: <Ar. Sıkıntı, eziyet, dert. 9a/5, 14a/18, 51a/7, 102b/1, 167b/3; z. *gel-* 14a/19; z. *çek-* 18b/17, 76a/19, 149a/6; z. *ol-* 55b/7; z. *vér(me)-* 11a/7, 90b/10, 105a/8.

zahmlu: <Ar.-T. Yaralı. z. *ol-* 49a/10-14.

zālālet: <Ar. Doğru yoldan sapma. 156a/7, 246a/6.

zaleme: <Ar. Zalimler, zulm ediciler. z. *ol-* 251b/9.

zālim: <Ar. Zalim, merhameti olmayan. 154a/17, 196a/19, 198a/20, 225a/1, 237a/9.

zamān: <Ar. Zaman, devir, çağ. 1b/15, 7b/10, 162a/2, 177b/7, 221a/1; z. *-ı cāhiliyyet* "Hz. Muhammed'den önce Arap yarımadasındaki puta tapma devri." 46b/17, 84b/15.

zāmin: <Ar. Kefil. z. *ol-* 162b/7.

zann: <Ar. Sanma, sezme, şüphe. 135a/7.

za' f: Zayıflık, kuvvetsizlik; meyil, istek. 159a/5.

za' firān: <Ar. Safran. 5b/10, 30b/20, 31a/1, 240b/5.

za' if: <Ar. Zayıf, güçsüz. 75a/7, 83a/8, 92a/17, 104b/18, 262b/18; z. *düş-* 142b/15, 146b/1, 211b/6; z. *kıl-* 167a/16; z. *ol-* 1b/11, 39a/16, 50a/17.

za' ifrek: <Ar.-T. Zayıfça, güçsüzce. 36b/13.

zār(ı)lık (ğ): Ağlama, inleme. 236a/8, 247b/8; z. *ét-* 89b/10, 131a/17; z. *eyle-* 89b/3.

zār: <Far. Ağlayış, inleyiş; dermansız, zayıf. 111b/2; z. *u zār* 83a/15-16.

zarar: <Ar. Zarar, ziyan. 110a/16, 146b/11, 152a/15; z. *étme-* 74a/3; z. *eyle(me)-* 74a/1; z. *olma-* 54b/7, 173b/16; z. *yétişdür-* 226b/11; z. *yetişme-* 72a/19.

zārb: <Ar. Darb; zor, müşkil. 49a/19, 74a/9, 132a/15, 173b/9, 178a/10.

zārī: <Far. Ağlayıp sızlama. z. *ét-* 222a/4; z. *kıl-* 89b/17, 222a/13.

zarūret: <Ar. Çaresizlik, muhtaçlık, ihtiyaç durumu, yoksulluk. 91a/8-12. z. *gör-* 108b/6.

zāyil: (Bkz. zā'il.) z. *olma-* 228b/3, 238b/18.

zāyi': <Ar. Kaybolan, yitik, elden çıkan. z. *ol-* 24b/12, 169b/4, 183a/4.

zebān: <Far. Dil, lisan. 185b/9; *fāşih-z.* 44b/13, 103a/4, 271b/9.

zeber: <Far. Üst. *zir ü z. kı1-* "Alt üst etmek" 254a/16.

zebün: <Far. Zayıf, güçsüz, aciz. *z. düş-* 118b/11, 137b/20; *z. ol-* 56b/15, 78a/7, 177b/6.

zebūnlık (ğ): <Far.-T. Güçsüzlük, zayıflık, acizlik. 39b/1, 147b/2, 174b/15, 208a/17, 211b/1.

zacr: <Ar. Ceza, zorlama. 148b/8.

zehr: <Ar. Zehir. 41b/12, 73b/16, 153b/14, 156b/3.

zekāt: <Ar. Zekat. 82a/17, 92a/1, 115/12, 125a/20, 154b/20.

zelil: <Ar. Hor, hakir, alçak, aşağı tutulan, aşağılanan. 63b/8; *z. ét-* 167b/13; *z. eyle-* 83a/9; *z. kı1-* 167a/15; *z. ol-* 37a/15.

zemīn: <Far. Yer, yeryüzü. 70b/1, 134a/14.

zemistān: <Far. Kış mevsimi. *fērş-i z.* 145b/14.

zemm: <Ar. Kınama, yerme, kötöleme. *z. ét-* 192b/19.

zemzem: <Ar. Kâbe civarındaki meşhur kuyu. 3a/8, 4b/1; *z. evi* 224b/20, *z. kuyusu* 228a/6.

zenān: <Far. Kadınlar. 98b/11.

zen-dost: <Far. Zampara, kadınlara düşkün olan. 151a/1.

zeng: Zil. 265b/4.

zerre: <Ar. Çok küçük parça. 174b/3, 184a/12, 189b/20, 259b/14.

zerrīn: <Far. Altından yapılmış, altın. 168a/19; *taht-ı z.* 142a/9.

zevāl: <Ar. Yıkım, bozma, yok olma, yok edilme. *z. +e ér-* 254a/17; *z. +e ériş-* 253b/18.

zevālī: <Ar. Yıkıcı, bozgun. 35a/13.

zevk: <Ar. Eğlence, haz. 238a/14; *z. ehli* 229b/8.

zeyn: <Ar. Süs, bezek. *z. ét-* 205a/20; *z. eyle-* 241b/14; *z. olın-* 145b/8, 165b/11, 242a/7.

zeyt: <Ar. Zeytin yağı. 180b/4.

zırh: <Far. Zırh. 34a/7, 36a/6, 36b/1, 46b/2, 81a/19; *dāvudī z.* "Davud peygamberin 'Calud' ile yaptığı savaşta zırha benzer." 231b/19.

zırh-puş: <Far. Zırh giymiş, zırh giyen. 46b/19.

zıkr: <Ar. Zıkr, anma, anılma; bildirme, bildirilme. *z. ét-* 6b/8; *z. olın-* 4b/9, 5a/16, 15b/13-14, 70b/11.

zili: Halı, kilim. 113b/20, 114a/1.

zinā: <Ar. Zina. 151a/10; *z. ét-* 80b/8, 122b/3, 268a/13; *z. eyle-* 84b/14, 102a/18.

zincir: <Far. Zincir. 39a/20, 220a/14, 224a/13, 226b/20, ...+a *z. bıraç-* 238b/5; *boyna z. geçür-* 226b/17; *z. taç-* 265b/9; *z.+e bıraç-* 237a/3; *z.+e ur-* 238b/9.

zindān: <Far. Zindan. 243a/13, 259a/16, 265b/14; *z.+a bıraç-* 161a/7, 221b/14, 242b/16.

zindegānī: <Far. Yaşam, yaşamak. *z. edeme-* 190b/7.

zīnet: <Ar. Süs, bezek. 165b/12.

zinhār: <Far. Asla, katiyen. 28a/14, 35a/15, 61b/13, 185b/11.

zir: <Far. Alt, aşağı. *z. ü zeber kıl-* "Yerle bir, alt üst etmek." 254a/16.

zīrā: <Far. Zira, çünkü. 2a/13, 14a/18, 28b/17, 37b/13, 50a/12.

zīrek: <Far. Zeyrek, anlayışlı, zeki. 144a/5, 158b/6, 254a/4, 258a/10.

zīreklik: <Far.-T. Zeyreklik, anlayışlılık, zekilik. 150b/5.

zişt: <Far. Çirkin. *z. ol-* 123b/19.

ziyāde: <Ar. Fazla, aşırı. 16b/10, 25b/13, 39b/12, 46a/13, 121a/15; *z. ét-* 131a/16; *z. eyle-* 26a/19, 187b/17, 260b/3; *z. ol-* 21a/15, 161a/19, 179b/11.

ziyādece: <Ar.-T. Fazlaca. 84b/11, 90b/1, 179b/1.

ziyān: <Far. Zarar, Kayıp. 9b/14, 59b/18, 113a/1, 155b/9; *z. degürme-* 226b/5; *z. ergür-* 242a/8; *z. gel(me)-* 10a/12, 59b/18; *z. ol-* 70a/10, 206b/13, 226b/18 *z.+I toqınma-* 255b/2; *z. yētiş-* 243a/18; ‘*ayn-ı z.* "Ziyanın ta kendisi, hatanın ta kendisi." 160b/14.

ziyānkār: <Ar.-Far. Ziyankar. *z. ol-* 112b/3.

ziyāret: <Ar. Ziyaret. *z. ét-* 16b/9, 194b/19, 254a/2-3; *z. eyle-* 68b/17; *z. kıl-* 222a/1.

zūhūr: <Ar. Ortaya çıkma, belirme, meydana gelme. *z. bul-* 117b/6; *z. ét-* 117b/14; *z. gel-* 70b/15.

zūlm: <Ar. Zulüm, haksızlık, eziyet. 116a/1, 152a/2, 204a/3, 222a/6, 251b/10; *z. ét-* 13a/18, 135a/8, 205a/1; *z. eyle-* 116b/11, 236b/17.

zülmet: <Ar. Karanlık. 140a/17.

zümre: <Ar. Bölük, takım, grup, sınıf. 151b/5.

zümür: <Ar. Zümrüt. 145b/13.

zürriyet: <Ar. Nesil, kuşak, soy. *z. gelme*- 20a/3

بالتعبية: (?) 44a/6.

بركلكم: (?) 100a/17.

نطك: (?) 100a/4.

بمصاحبي: (?) 110a/16.

بمشيومت: (?) 129b/19.

بميوحك: (?) 134a/5.

ببرلمونورد: (?) 141a/13.

بالتفتن: (?) 141b/3.

بأوعاطف: (?) 144a/6.

بمكشوار: (?) 145b/1.

بمكشوار: (?) 151b/16.

بسطب: (?) 172a/10.

بمكشور: (?) 172b/10.

بمصحبي: (?) 3a/19.

بصلوقونف: (?) 57a/13.

بمزادري: (?) 59a/14.

74a/16. (?): ہر مغنہ

81a/17. (?): کیندا

86a/16. (?): پستہ

91b/4. (?): دنیا مدتم

6b/16. (?): یوعن

22b/3, 62a/20, 168b/16. (?): اورانی

265a/20. (?): اورانی

86a/16. (?): پستہ

20b/2. (?): ازب

46b/6. (?): ام الکرونوم

20b/2. (?): سحر

46b/7. (?): صنوراق

40b/14. (?): مر

10b/16. (?): نزاکر

ÖZEL ADLAR DİZİNİ

Özel adlar dizinin hazırlanmasında İslam Ansiklopedisi, Sahabe-i Kirâm Ansiklopedisi ve İslam Alimleri Ansiklopedisi'nden yararlanılmıştır.

‘**Abbās bin ‘Abdu’l-Muṭṭalib:** Hz. Muhammed’in kendinden birkaç yaş büyük amcasıdır (d. 566-ö. 652). Sahâbî. 37b/5-6, 38b/6, 80a/18, 86b/19, 91a/11, 17a/20, 32b/8, 99b/18-19, 108a/14, 139b/19, 150a/14, 187b/1-2, 187b/3, 190b/12, 192a/14.

‘**Abbās binü’s-Seffāh ‘Abdu’llāh bin Muḥammed bin ‘Alī bin ‘Abdu’llāh bin ‘Abbās:** (Bkz. Ebū’l-‘Abbās es-Seffāh). 256a/17.

‘**Abbās binü’s-Seffāh:** (Bkz. Ebū’l-‘Abbās es-Seffāh). 256a/17.

‘**Abbās İbn-i Esîdi:** Mekke’nin fethinden sonra Hz. Muhammed’in kendi Medine’ye dönerken Mekke’de emir olarak görevlendirdiği kişidir. 91b/16.

‘**Abbās oğlu ‘Abdu’llāh:** Ebū’l-Abbās Abdullah b. el-Abbās b. Abdilmuttalib el-Kureşî (ö. 68/687-88). Hz. Muhammed’in amcasının oğlu, tefsir ve fıkıh ilimlerinde otorite kabul edilen ve çok hadis rivâyet edenler arasında yer alan sahâbî. 198b/12-13.

‘**Abbās ‘Ubāde bin Fazl:** Medineli sahâbîlerden. 19b/6.

‘**Abbās:** (Bkz. ‘Abbās bin ‘Abdu’l-Muṭṭalib; Ebū’l-‘Abbās es-Seffāh; ‘Abbās oğlu ‘Abdu’llāh; ‘Abbās ‘Ubāde bin Fazl, ‘Abdu’llāh bin Ka‘b). 9b/20, 10a/1, 10a/5, 11a/15, 11a/16, 12a/13, 14b/6,17b/1, 17b/3, 17b/4, 17b/5, 17b/11, 17b/11, 18b/10, 18b/10, 18b/11, 18b/17, 19a/6, 19a/12, 19a/13, 19b/9, 19b/10, 19b/11, 28a/13, 28a/13, 28a/15, 28a/16, 28a/17, 28a/17, 28a/18, 28a/18, 28a/19, 28b/1, 28b/4, 28b/6, 28b/10, 28b/11, 28b/12, 28b/13, 29a/2, 29a/4, 29a/5, 29a/6, 29a/7, 29a/9, 29a/16, 31a/6, 31a/6, 35a/15, 35b/3, 35b/3, 35b/16, 35b/17, 38a/6, 38b/7, 38b/9, 38b/9, 39b/17, 39b/20, 40a/3, 40a/5, 40a/8, 40a/11, 40a/13, 46a/5, 50b/20, 51a/2, 51a/5, 51a/5, 51a/6, 51a/8, 51a/9, 51a/16, 51a/16, 51b/7,80a/20, 80b/1, 80b/2, 80b/2, 80b/3, 80b/3, 80b/3, 80b/4,80b/10, 80b/10, 80b/10, 80b/11, 80b/12, 80b/13, 80b/13, 80b/15, 80b/15, 80b/16, 80b/18, 80b/19, 80b/19,81a/2, 81a/4, 81a/4, 81a/6, 81a/8, 81a/10, 81a/12, 81a/14, 81a/16, 81a/16, 81b/1, 81b/2, 86b/2, 86b/5, 87a/5, 87a/5, 87b/11, 87b/14, 87b/16, 99b/19, 106b/14, 106b/15, 106b/15, 106b/18, 107a/2, 107a/3, 107a/7, 10a/3, 112b/17, 112b/17, 113b/4, 113b/5, 113b/10, 113b/11, 114a/3, 114a/5, 117b/11, 158a/15, 158a/17, 158b/8,168a/2, 168a/2, 168a/3, 187b/4, 190b/13, 190b/13, 206b/1, 218a/5, 231a/7, 238a/7, 243a/11, 244a/17, 244a/18, 244a/7, 244a/9,

255a/7, 255a/8, 256b/1, 256b/10, 257b/13, 269b/4, 269b/6, 269b/9, 269b/19, 270a/2, 270a/2, 270a/5, 270a/5, 270a/13, 270b/5, 270b/6, 270b/12, 270b/15, 271b/2, 271b/5, 271b/5, 271b/11, 271b/12.

‘**Abbāsiler:** Hz. Muhammed’in amcası Abbas’ın soyundan gelen ve 750-1258 yılları arasında hüküm süren hânedan. 14b/6.

‘**Abd bin Ğarve:** Sahâbî. 25b/2.

‘**Abd bin Hilâl:** Emevi halifelerinden Süleyman b. Abdülmelik devrinde Basra emiridir. 239b/7.

‘**Abd bin ‘Abdu’llâh el-Yerbu‘a:** Muhacirden iyi bir asker, bahadır. Hz. Muhammed’in Medine’ye hicretinden sonra Mekkeli kervanları basması için görevlendirdiği kişilerden biridir. 24a/19.

‘**Abd bin ‘Abdu’llâh:** (Bkz. ‘Abd bin ‘Abdu’llâh el-Yerbu‘a). 25a/9.

‘**Abd bin ‘Amru:** Muhacirden olan kumandan sahâbîlerden. 24a/19, 217a/11.

‘**Abd bin Ziyâd:** (‘Abbâd bin Ziyâd). Emevi kumandanıdır. 222b/8-9.

‘**Abde’l-dîn Revâha:** Sahâbî. 38a/8.

‘**Abd-i Kūşayy:** Hz. Muhammed’in baba tarafından dördüncü dedesi Kusay b. Kilâb’ın dört oğlundan (‘Abd-i Kūşayy, ‘Abd-i Menâf, ‘Abd-i ‘Uzzâ, ‘Abd-i Dâr) biridir. 3b/20.

‘**Abd-i Menâf:** Hz. Muhammed’in baba tarafından dördüncü dedesi Kusay b. Kilâb’ın dört oğlundan (‘Abd-i Kūşayy, ‘Abd-i Menâf, ‘Abd-i ‘Uzzâ, ‘Abd-i Dâr) biridir. 2b/3, 3b/8, 3b/9, 3b/20, 4a/1, 4a/3, 4a/3, 4a/5, 4a/7, 4a/7, 4a/14, 4a/16, 4a/18, 4b/11, 65a/5, 81a/3, 185a/8.

‘**Abd-i ‘Uzzâ:** Hz. Muhammed’in baba tarafından dördüncü dedesi Kusay b. Kilâb’ın dört oğlundan (‘Abd-i Kūşayy, ‘Abd-i Menâf, ‘Abd-i ‘Uzzâ, ‘Abd-i Dâr) biridir. 3b/20.

‘**Abd-i Yaley:** Taif halkının beyidir. 92a/10.

‘**Abdu’l-Kāsım bin Selâm:** Arap dili ve edebiyatı, fıkıh, tefsir ve hadis âlimidir. Künyesi Ebu Ubeyd; adı Kāsım b. Sellâm el-Havârî’dir (d.770-Herat). Devrinin en hacimli hadis kitaplarından olan Kitâbü’l-Ġarîbü’l-Ĥadîş adlı kitabın yazarıdır. 10b/6.

‘**Abdu’llâh bin ‘Abbās:** Hz. Muhammed’in amcası Abbas’ın oğludur. Tefsîr, hadîs ve fıkıh bilginlerindedir. (d. 619, Mekke - ö. 687, Taif). 2a/4.

- ‘Abdu’llāh bin Abdu’l-Memmnānū’l-Ḥārīṣi: Hz. Ali hilafeti’nde Yemen idarecilerinden biridir. 155b/16.
- ‘Abdu’llāh bin Budeyl: Abdullah b. Büdeyl b. Verka‘ el-Huzâi (ö. 37/58). Sahâbî. 159b/11, 209b/13, 209b/14.
- ‘Abdu’llāh bin Caḥş: Ebû Muhammed Abdullah b. Caḥş b. Riâb b. Ya‘mer el-Esedî (ö. 3/624). Hz. Muhammed’in halasının oğlu ve ilk seriyeye kumandanı. 24a/20, 25a/13-14, 25a/12, 25b/1.
- ‘Abdu’llāh bin Ca‘fer: Ebû Ca‘fer Abdullah b. Ca‘fer b. Ebî Tâlib (ö. 80/699-700). Hz. Ali’nin yeğeni ve Habeşistan’da doğan ilk sahâbî. 207a/1.
- ‘Abdu’llāh bin Cu‘d: Hz. Ali öldükten sonra Hz. Ali’nin oğulları Hasan ve Hüseyinle birlikte onu kefenleyen kişidir. 157b/17.
- ‘Abdu’llāh bin Cüḥeymî: (Bkz. Direyd binü’l Şimme). Ebu Cüḥeym’dir. Sahâbî, iyi bir asker ve kumandandır. 24a/17.
- ‘Abdu’llāh bin Cürċân: Hz. Muhammed devri Arap ileri gelenlerinden biridir. 35a/18.
- ‘Abdu’llāh bin Ebî Bekr: Abdullah b. Abdillāh Ebî Bekr b. Osmân el-Kureşî et-Teymî (ö. 11/632-33). Hz. Ebû Bekir’in oğlu, sahâbî. 182a/14.
- ‘Abdu’llāh bin Ebî ‘Akîl: Zalim lakabıyla meşhur Emevî valisi Ḥaccâc bin Yûsuf’un Kufe’de yerine halife bıraktığı idareci ve kumandan kişidir. 229b/2.
- ‘Abdu’llāh bin Ebî ‘Aḳîlū’s-Şaḳafî: Hz. Ömer’in halifeliğinde onun emrinde olan Arap beylerinden biridir. 176a/7.
- ‘Abdu’llāh bin Ebî ‘Aḳîlū’s-Şaḳafî: Hz. Ömer zamanındaki önemli Arap bey ve kumandanlarından biridir. 176a/7.
- ‘Abdu’llāh bin Ebî Selûl: (Bkz. ‘Abdu’llāh bin Selûl). 46b/13, 178a/2.
- ‘Abdu’llāh bin Ebî Selûk: Müslümanlara karşı Yahudilere destek veren bir gayrimüslim. 56a/11-12.
- ‘Abdu’llāh bin Ebî Serḥ(a): (Bkz. ‘Abdu’llāh bin Sa‘d bin Ebî Serḥ). 101b/8, 188a/14, 188a/16.
- ‘Abdu’llāh bin Ethem: (Bkz. ‘Abdu’llāh binü’l-Himm). 239b/5.

- ‘**Abdu’llāh bin Evsü’l Ğāni**: Emeviler hilafetini kuran Mu‘āviye bin Ebī Sufyān’ın yazıcısıdır. 213a/6-7.
- ‘**Abdu’llāh bin Hâceş**: Hz. Hamza’nın süt annesi Hâceş kızı Kimaye’nin kardeşidir. 52b/11, 24b/17.
- ‘**Abdu’llāh bin Hadīka**: Hz. Muhammed’in ölümünden sonra İslâm’dan dönen komutanlardan biridir. 132a/5.
- ‘**Abdu’llāh bin Halefü’l-Huzā’i**: Hz. Ömer’in Basra meclisindeki katibidir. 206a/6.
- ‘**Abdu’l-lāh bin Hāmır**: Emeviler zamanında Kirman’daki Zerenc Kalesinin emiridir. 232b/17.
- ‘**Abdu’llāh bin Hanṭala**: Ebû Abdirrahmân (Ebû Bekr) Abdullah b. Hanzale el-Gasîl b. Ebî Âmir el-Evsî (ö. 683). Yezîd b. Muâviye’ye karşı Medine halkının biat ettiği sahâbî. 82a/16, 82b/13, 83b/14, 84a/14.
- ‘**Abdu’llāh bin Ḥayl**: Hz. Ali’nin oğlu Hasan’ın Muaviye’nin hilafetini kabul ettiğine dair Muaviye’ye gönderdiği elçilerinden biridir. 159a/18, 159b/1, 159b/8.
- ‘**Abdu’llāh bin Hâzim**: Ebû Sâlih Abdullah b. Hâzim b. Esmâ es-Sülemî (ö. 691). Herat ile Serahs’ı fetheden ve Horasan valiliği yapan kumandan. 191b/19-20, 191b/20, 192a/2, 192a/4, 192a/8, 192a/10-11, 192a/12.
- ‘**Abdu’llāh bin Ḥazramî**: İbnü’l-Hadremî olarak da bilinir. Künyesi; Abdullāh b. Amr (Âmir) b. el-Hadramî ‘dir (ö. 658). Hz. Osman’ın Mekke valisi, Muâviye taraftarı. 154a/8.
- ‘**Abdu’llāh bin Ḥuşayf**: Hz. Osman’ın halifeliğinde idarecilik yapan kumandanlardan biridir. 188a/15.
- ‘**Abdu’llāh bin Ḥuzafetü’s-Sehiy**: Hz. Muhammed’e elçilik yapan sahâbî (ö. 655-56). 70b/8.
- ‘**Abdu’llāh bin Ḥuzā’i**: Huzā’i kabilesinden bir kimse. 13b/8.
- ‘**Abdu’llāh bin Ka’b**: Sahâbî. 38b/5, 39a/18.
- ‘**Abdu’llāh bin Kays binü’l-Haşem**: Hz. Osman’ın Nişabur halifesidir, valisidir. 191b/16.
- ‘**Abdu’llāh bin Kuşbe**: Hz. Muhammed’i uyuğundan yaralayan gayrimüslim. 49b/7.

- ‘**Abdu’llāh bin Māhūd**: Beşinci Emevi halifesi Abdü’l-Melik bin Mervan (685-705) devrindeki Basra valisidir. 223b/1.
- ‘**Abdu’llāh bin Mālik**: Abdü’l-Melik b. Mervan zamanında isyan çıkartan Muhtār bin Ebî ‘Ubeydu’llāh Eş-Saḳafî'nin kardeşidir. 223b/20.
- ‘**Abdu’llāh bin Ma‘rūnī Et-Temīm**: Hz. Osman hilafetindeki devlet adamlarından biridir. 188b/18.
- ‘**Abdu’llāh bin Ma‘rūnī**: (Bkz. ‘Abdu’llāh bin Ma‘rūnī Et-Temīmi). 188b/19, 189a/1, 189a/1.
- ‘**Abdu’llāh bin Mes‘ūd**: Ebû Abdirrahmân Abdullah b. Mes‘ūd b. Gafil b. Habîb el-Hüzeli (ö. 652-53). İlk müslümanlardan ve aşere-i mübeşşere‘den biri, Kûfe tefsir ve fıkıh mekteplerinin kurucusu. 36b/13, 170a/12, 171a/9-10, 192a/15.
- ‘**Abdu’llāh bin Mes‘ūdu’l-Kıḫrād**: Muaviye devri kumandanlarından. 154b/18.
- ‘**Abdu’llāh bin Muḫammed bin ‘Abbās bin ‘Abdu’l-Muṭṭalib**: (Bkz. Ebū’l-‘Abbās es-Seffāh). Ebū’l-‘Abbās es-Seffāh’ın nesebidir. 257b/14-15.
- ‘**Abdu’llāh bin Muḫammed bin ‘Alī bin ‘Abdu’llāh binü’l-‘Abbās el-Seffāh**: (Bkz. Ebū’l-‘Abbās es-Seffāh) 256b/7.
- ‘**Abdu’llāh bin Mu‘āviye**: Abdullah b. Muāviye b. Abdillāh b. Ca‘fer b. Ebî Tâlib (ö. 746-47). Ca‘fer-i Tayyâr’ın oğlunun torunu ve Cenâhiye hareketinin lideri kabul edilen Alevî reisi. 190b/14.
- ‘**Abdu’llāh bin Mu‘şā**: Hz. Ömer devrindeki Tikrit kalesi üzerine gönderilen kumandandır. 146a/17.
- ‘**Abdu’llāh bin Mūsā**: Emevî Hâlifesi I. Velid’in emrinde İfrikiyye ve İspanya Valisi olarak görev yapmış Müslüman Arap kumandan Musa bin Nusayr’ın kendi gibi kumandan olan oğludur. 235b/14.
- ‘**Abdu’llāh bin Muṭî‘**: Abdullah b. Mutî‘ b. Esved el-Kureşî el-Adevî (ö. 693). Emevî yönetimi aleyhindeki faaliyetleriyle meşhur olan sahâbî. 223b/5, 223b/11, 223b/12, 223b/15, 223b/16, 223b/18, 223b/19.
- ‘**Abdu’llāh bin Mülcem**: Abdurrahmân b. Amr b. Mülcem el-Murâdî el-Himyerî el-Kindî (ö. 661). Hz. Ali’nin katili. 156a/12, 157a/7.

- ‘**Abdu’llāh bin Mülcemü’l-Murādī**: (Bkz. ‘Abdu’llāh bin Mülcem). 156a/4.
- ‘**Abdu’llāh bin Müslim bin ‘Aķil**: Kerbela Savaşı’nda Hz. Hüseyin yanında savaşınlardan, Hüseyin yakınlarındandır. 218a/2.
- ‘**Abdu’llāh bin Nāfi’**: Ebû Muhammed Abdullah b. Nāfi’ es-Sâiğ el-Mahzûmî (ö. 206/822). İmam Mâlik’in talebesi. Halife Ömer b. Abdülazîz’in, sünneti öğretmesi için Mısır halkına, zekât âmili olarak da Yemen bölgesine gönderdiği devlet adamı. 188a/15, 188b/2.
- ‘**Abdu’llāh bin Na’îmi**: Emevi devri kumandanlarından biridir. 251a/1.
- ‘**Abdu’llāh bin Nevfel**: Ebu Muhammed Abdullah b. Nevfel b. Harîs b. Abdü'l-Muttalib b. Hişam. Sahâbî. Medine kadısı. 178a/2, 178a/5.
- ‘**Abdu’llāh bin ‘Abbās**: Ebü'l-Abbās Abdullah b. el-Abbās b. Abdilmuttalib el-Kureşî (ö. 687-88). Hz. Muhammed’in amcasının oğlu, tefsir ve fıkıh ilimlerinde otorite kabul edilen ve çok hadis rivâyet edenler arasında yer alan sahâbî. 3a/18-19, 150b/16, 152b/13-14, 153a/4-5, 154a/6, 154a/8, 154a/15, 155b/13, 158b/19, 159b/1, 198a/15, 198b/1, 198b/10, 202b/9-10, 206a/14, 206a/15, 206a/19, 206a/20, 207b/10, 211a/1, 211a/1, 211b/9, 212a/8, 213b/5, 213b/9, 216a/4, 237b/20.
- ‘**Abdu’llāh bin ‘Abdu’llāh**: Abdullāh b. Abdillāh b. Übeyy b. Selûl el-Ensârî, el-Hazrecî (ö. 633). Medineli münafikların reisi İbn Selûl’ün oğlu, sahâbî. 178a/14-15.
- ‘**Abdu’llāh bin ‘Abdu’r-raḥmāna bin Yezîd binü’l-Ḥaṭṭāb**: Emevi halifesi Yezid bin Abdü'l-Melik (720-723) devrinde Kufe sultanıdır. 243b/8-9.
- ‘**Abdu’llāh bin ‘Abdü’l-‘Azîz**: Beşinci Emevi halifesi Abdü'l-Melik bin Mervan’ın kardeşi ‘Abdü’l-‘Azîz bin Mervan’ın oğludur. Babası öldükten sonra yerine Mısır’a sultan olmuştur. 233b/18.
- ‘**Abdu’llāh bin ‘Alî bin ‘Abbās**: (Bkz. ‘Abdu’llāh bin ‘Alî bin ‘Abdu’llāh binü’l-‘Abbās). 258a/16.
- ‘**Abdu’llāh bin ‘Alî bin ‘Abdu’llāh binü’l-‘Abbās**: İlk Abbasi halifesi Seffāh ile Mansûr’un amcası, Abbâsîler’in kuruluşunda önemli rol oynayan kumandan ve devlet adamı (ö. 764). 256b/5.
- ‘**Abdu’llāh bin ‘Alî binü’l-‘Abbās**: (Bkz. ‘Abdu’llāh bin ‘Alî bin ‘Abdu’llāh binü’l-‘Abbās). 263a/16.

- ‘Abdu’llāh bin ‘Alī: (Bkz. ‘Abdu’llāh bin ‘Alī bin ‘Abdu’llāh binü’l-‘Abbās). 256b/16, 257a/5, 257b/12, 257b/20, 258a/4, 258a/6.
- ‘Abdu’llāh bin ‘Āmir Aḥnaf: (Bkz. ‘Abdu’llāh bin ‘Āmir). 191b/12.
- ‘Abdu’llāh bin ‘Āmir bin Küreyz: Cemel Savaşı'nda Hz. Ayşe tarafında saf tutup Basra'dan getirdiği tüm malını bu savaş için harc eden kişidir. 200a/14.
- ‘Abdu’llāh bin ‘Āmir: Hz. Osman ve Muaviye devirlerinde Basra valiliği gibi devlet görevleri de üstlenen kumandandır (ö. 679). 160a/14, 160a/15, 188b/17, 189a/2, 189a/5, 189a/20, 191b/9, 191b/14, 191b/19, 198b/14, 200a/4, 200a/8.
- ‘Abdu’llāh bin ‘Amr: (Bkz. ‘Abdu’llāh bin ‘Āmir). 209b/18, 46b/14, 188b/18.
- ‘Abdu’llāh bin ‘Āmrı: Ebû Muhammed Abdullah b. Amr b. el-Âs el-Kureşî (ö. 684-85). Hz. Muhammed'den duyduğu hadisleri onun huzurunda yazmasına izin verilen sahâbî. 198b/10-11, 46b/11-12.
- ‘Abdu’llāh bin ‘Amru: (Bkz. ‘Abdu’llāh bin ‘Āmir). 160a/3.
- ‘Abdu’llāh bin ‘Aṭafân: Hz. Muhammed'in Ensardan olan dostlarından biridir. Hz. Ömer devrinde Kufe emirliği yapmıştır. 167a/12, 167b/5.
- ‘Abdu’llāh bin ‘Avf: Sahâbî. 47b/5.
- ‘Abdu’llāh bin ‘Osmân bin Naşîrü'l-Maḥrevi: Hz. Muhammed zamanında, Kureyş ileri gelenlerinden. 25a/1.
- ‘Abdu’llāh bin ‘Ömer binü'l-Ḥaṭṭāb: Ebû Abdirrahmân Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb el-Kureşî el-Adevî (ö. 692). Hz. Ömer'in oğlu, en çok hadis rivâyet eden, en çok fetva veren yedi sâhâbîden ve abâdile' den biri. 212a/12.
- ‘Abdu’llāh bin ‘Ömer: (Bkz. ‘Abdu’llāh bin ‘Ömer binü'l-Ḥaṭṭāb). 98b/10, 127a/1, 152a/10, 161a/4, 178a/8, 186b/11, 186b/12, 187a/3, 187a/12, 187a/18-19, 210a/6, 212b/16, 221b/8, 226a/7.
- ‘Abdu’llāh bin ‘Ömerü'l-Ḥaṭṭāb: (Bkz. ‘Abdu’llāh bin ‘Ömer binü'l-Ḥaṭṭāb). 209a/5, 226a/6.
- ‘Abdu’llāh bin ‘Ubeyd: Abdullah b. Ubeyd el-Enîsî (ö. 815-16). Abbâsîler devrinde Bağdat'ta yaşamış olan bir müneccim. 263a/16.

- ‘**Abdu’llāh bin ‘Ulāfet:** Üçüncü Abbasi halifesi Muhammed Mehdi’nin Bağdad kadısıdır. 259a/9.
- ‘**Abdu’llāh bin ‘Urve:** Abbasiler devrindeki Arap ileri gelenlerinden biridir. 244b/9.
- ‘**Abdu’llāh bin ‘Utbe:** Ebû Ubeydillāh Abdullah b. Utbe b. Mes‘ûd el-Hüzelî el-Medenî el-Kûfi (ö. 693). Fakih sahâbî. 45b/4.
- ‘**Abdu’llāh bin Rabi‘a:** Ümmü’l-Hakem bint Zübeyr b. Abdilmuttalib el-Kureşîye el-Hâşimiyye (ö. 628’den sonra). Kadın sahâbî. 14a/3.
- ‘**Abdu’llāh bin Revāh(a):** Ebû Muhammed Abdullah b. Revâha (ö. 629). Şair sahâbî, Mûte Savaşı’nda şehid düşen üçüncü kumandan. 34a/12, 75a/3, 77a/15, 77b/17.
- ‘**Abdu’llāh bin Sa‘d bin Ebî Serh:** Ebû Yahyâ Abdullah b. Sa‘d b. Ebî Serh el-Kureşî el-Âmirî (ö. 656-57). Sahâbî, Mısır valisi ve İfrîkiyye fâtihi. 188a/1-2, 196b/2, 206b/4-5.
- ‘**Abdu’llāh bin Sa‘d:** (Bkz. ‘Abdu’llāh bin Sa‘d bin Ebî Serh). 155a/2, 155a/3, 188a/20, 188b/6, 188b/8, 191a/9, 191a/11-12, 191a/14, 191a/18, 191b/1, 198b/19, 223a/3.
- ‘**Abdu’llāh bin Selem(e):** Hz. Muhammed’in eşlerinden Ümeyye binü’l-Mugîre kızısı Ümm-i Seleme'nin önceki kocasıdır. 46b/6, 99a/3.
- ‘**Abdu’llāh bin Selül:** Hazrec kabilesi ileri gelenlerinden, devlet adamı ve kumandan sahâbilerden. 170a/9-10, 170a/19, 170b/2.
- ‘**Abdu’llāh bin Selük:** (Bkz. ‘Abdu’llāh bin Ebî Selük). 56b/1, 56b/3, 56b/6.
- ‘**Abdu’llāh bin Serh:** (‘Abdu’llāh bin Sa‘d bin Ebî Serh). 82a/14, 192b/13, 198b/12.
- ‘**Abdu’llāh bin Şehâb el-Māzenî:** Son Emevi halifesi Mervân bin Muḥammed'in başını kesen kişidir. 257a/4.
- ‘**Abdu’llāh bin Ṭalîk:** ‘Abdu’llāh bin Ṭarîk olarak bilinen sahâbî. 53a/18.
- ‘**Abdu’llāh bin Ṭarîk:** Emevi valisi Haccac bin Yusuf’un vekili; naibidir. 229b/5.
- ‘**Abdu’llāh bin Ubey:** Ebü’l-Hubâb Abdullah b. Ubeyy b. Mâlik b. el-Hâris (ö. 631). Hz. Muhammed devrinde Medine’de yaşayan münafikların reisi. 63b/3, 63b/11, 63b/15, 63b/20, 64a/11, 64a/14, 64a/14-15, 65a/2, 65b/10, 76a/2-3, 83b/7, 92a/20, 95a/13.
- ‘**Abdu’llāh bin Ümm-i Külşüm:** Ensardan olan Kur’an bilen bir sahâbîdir ki Hz. Muhammed kendisini Medine’ye halife tayin etmiştir. 42a/20.

- ‘Abdu’llāh bin Üneys: Sahâbî. 45a/9, 45b/1.
- ‘Abdu’llāh bin Vâsi‘ el-Tetîmî: İslâm ordusu komutanlarından biridir. 233b/9.
- ‘Abdu’llāh bin Vâsi‘: (Bkz. ‘Abdu’llāh bin Vâsi‘ el-Tetîmî). 233b/11.
- ‘Abdu’llāh bin Veheb: Sahâbî. 83b/16.
- ‘Abdu’llāh bin Yezîd bin Mu‘kil: Emeviler döneminde kumandandır. 232a/18-19.
- ‘Abdu’llāh bin Yezîd: (Bkz. ‘Abdu’llāh bin Yezîd bin Mu‘kil). 239a/7-8.
- ‘Abdu’llāh bin Zeyd: Sahâbî. 95a/19.
- ‘Abdu’llāh bin Zübeyr: Ebû Bekr Abdullah b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm el-Kureşî (ö. 692). Emevî hânedanına karşı halifeliğini ilân eden ve abâdileden biri olan sahâbî. 20a/5, 205b/1, 205b/2, 212a/11, 212b/16, 213b/2, 220a/7, 220a/8, 220a/10-11, 220a/11, 220a/12, 220a/14, 220a/15, 220a/17, 220b/2, 220b/5, 220b/18, 220b/19, 220b/20, 221a/8-9, 221a/10, 221b/6, 221b/9, 223a/7,223a/8, 223a/17, 223a/17, 223a/18, 223a/20, 223b/2, 223b/4, 223b/8, 224b/16, 224b/18, 224b/19, 225a/6, 225a/7,226a/12, 226a/17, 227b/2, 227b/6-7, 228a/2, 228a/3, 228a/4, 228a/6, 228a/15, 228a/17, 228a/18-19, 228a/19, 228b/9, 234a/2, 234a/3.
- ‘Abdu’llāh bin: (Bkz. ‘Abdu’llāh bin Ubey). 56a/18.
- ‘Abdu’llāh binü’l-Cem‘: Hz. Osman devrindeki önemli kumandanlardan biridir. 194b/16.
- ‘Abdu’llāh binü’l-Hasan: Emevîler’in son zamanlarında ve Abbâsîler’in kuruluş döneminde Medine’de Hz. Ali evlâdının reisi olan âlim tâbiî (ö. 762). 259a/6.
- ‘Abdu’llāh binü’l-Hasîm: Hz. Osman devrinde Berberiye ve Endülüs emiridir. 188b/2.
- ‘Abdu’llāh binü’l-Hasramî: (Bkz. ‘Abdu’llāh bin Hasramî). 154a/10, 199a/20.
- ‘Abdu’llāh binü’l-Him: (Bkz. ‘Abdu’llāh bin Ethem). 239a/6-7, 239a/9, 239a/10, 239b/5.
- ‘Abdu’llāh binü’l-Mes‘ûd: Ebû Abdirrahmân Abdullah b. Mes‘ûd b. Gafil b. Habîb el-Hüzelî (ö. 652-53). İlk müslümanlardan ve aşere-i mübeşşereden biridir. 163a/12.
- ‘Abdu’llāh binü’l-Mugîre: Hz. Osman’ın Sicistan emiridir. 187b/15.
- ‘Abdu’llāh binü’l-Muķa‘ķa‘: Tarihi kaynaklarda Abdullah bin Mukaffa ya da İbn-i Mukaffa (ö. 759) olarak bilinen İran asıllı düşünür, mütercim, edip ve kâtip. 263a/20, 263a/20-263b/1.

- ‘Abdu’llāh binü’l-‘Abbās: (Bkz. ‘Abdu’llāh bin ‘Abbās). 149b/13, 149b/17.
- ‘Abdu’llāh binü’z-Zübeyr: Ebû Bekr Abdullah b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm el-Kureşî (ö. 692). Emevî hânedanına karşı halifeliğini ilân eden ve abâdileden *-Hadis ilimleriyle ve özellikle verdikleri fetvalarla meşhur olan Abdullah adlı dört sahâbî hakkında kullanılır-* biri olan sahâbî. 206a/7, 205b/3.
- ‘Abdu’llāh Ebî Selûl: (Bkz. ‘Abdu’llāh bin Selûl). 46a/11.
- ‘Abdu’llāh el-Enşârî: Emevî hânedanına karşı halifeliğini ilân eden sahâbî Abdullah bin Zübeyr’in Kufe beyi olarak tayin ettiği kişidir. 221b/8, 221b/12, 221b/13.
- ‘Abdu’llāh el-Hatemi: Emevî hânedanına karşı halifeliğini ilân eden sahâbî Abdullah bin Zübeyr’in yanında olup teşkilatlanmasında görev alanlardan biridir. 223a/17.
- ‘Abdu’llāh el-Hazramî: (Bkz. ‘Abdu’llāh bin Hazramî). 154a/11, 154a/13.
- ‘Abdu’llāh el-Hümmam es-Selevî: Emevi halifelerinden Velid bin Abdü’l-Melik halife olunca ilk biat eden kişidir. 234a/11.
- ‘Abdu’llāh el-Şayser: Emevi halifelerinden Velid bin Abdü’l-Melik’in Mekke yönetimini verdiği kişidir. 235b/5.
- ‘Abdu’llāh el-vezîr: Üçüncü Abbasi halifesi Muhammed Mehdi’nin veziridir. 259b/13, 260a/20, 260b/1.
- ‘Abdu’llāh es-Seffâh: Abbasi halifelerinden ‘Abbās es-Seffâh’ın oğludur. 256b/10.
- ‘Abdu’llāh Hâris: Emevilere karşı isyan eden Abdullah bin Zübeyr’in yanındaki kişilerden biridir. Kumandanlık ve devlet idaresinde görevler almıştır. 223a/20.
- ‘Abdu’llāh Mücâşi’: Hz. Osman devrindeki önemli kumandan ve devlet adamlarından biridir. Kirman’ın yönetimi Osman devrinde onun elindeydi. 191b/8.
- ‘Abdu’llāh ‘Abbās: Hz. Osman öldükten sonra Hz. Ali ve Muaviye’nin çatışmasında Ali’nin ordusunda yer alanlardan biridir. 199b/12.
- ‘Abdu’llāh ‘Amru: (Bkz. ‘Abdu’llāh bin ‘Amr). 46b/15.
- ‘Abdu’llāh Râhib: Hz. Muhammed devrinde İslâmiyet’i kabul medip sonra dönen, Evs kabilesi ileri gelenlerinden bir kimsedir. 47b/17, 47b/19, 47b/19, 48a/2, 48a/3.
- ‘Abdu’llāh Ubey: (Bkz. ‘Abdu’llāh bin Ubey). 76a/5.

‘Abdu’llāh Zübeyr: (Bkz. ‘Abdu’llāh bin Zübeyr). 220a/18.

‘Abdu’llāh: 1. Hz. Muhammed’in babasıdır.2b/2, 2b/2, 4b/5, 4b/6. 2. (Bkz. ‘Abdu’llāh bin Ka‘b). 38b/7; 100a/14, 100a/14, 100a/17, 100a/18, 100a/19, 100a/20, 146a/18, 146a/19, 146b/2, 146b/2, 146b/3, 149b/14, 154a/13, 155b/16, 156b/18, 158a/15, 158a/17, 158a/17, 160a/16, 162b/15, 168a/6, 169a/2, 170a/19, 170a/20, 170b/11, 170b/14, 170b/18, 170b/19, 170b/20, 170b/3, 170b/6, 170b/7, 170b/8, 170b/9, 171a/2, 171a/4, 171a/5, 178a/19, 178a/20, 178a/3, 186a/7, 186a/9. 3. Hz. Ömer’in 4. göbekten atasıdır. 182a/7, 182a/8. 4. (Bkz. ‘Abdu’llāh bin Ebī Bekr). 182a/14. 5. Hz. Ömer’in vefatından sonra yapılan halife seçiminde hakemlik yapan Benī Mahzum’dan bir kimsedir. 185b/10, 186a/6, 186a/8, 187a/1, 187a/4, 187a/9, 187a/10, 187a/13, 187a/13, 187a/15. 6. (Bkz. ‘Abdu’llāh bin Nāfi‘i ve ‘Abdu’llāh bin جعفی) 188a/17, 189a/19. 7. (Bkz. ‘Abdu’llāh bin Sa‘d) 191a/10, 191a/17, 191b/2, 191b/5. 8. Hz. Osman’ın hilafeti sırasında onu halifelikten indirmek isteyen isyancı beylerden biridir. 194a/1. 9. (Bkz. ‘Abdu’llāh bin ‘Abbās) 198a/15, 198b/2, 19b/10, 4a/15, 4b/9, 4b/10, 4b/10, 4b/11, 4b/13, 4b/16, 4b/16, 4b/17, 4b/18, 4b/19, 5a/1, 19b/18, 20a/1, 24b/1, 24b/4, 24b/9, 24b/13, 25a/19, 25b/3, 25b/7, 29a/5, 29a/10, 36b/14, 36b/16, 36b/16, 36b/17, 36b/19, 36b/20, 37a/2, 45a/13, 45a/13, 45a/16, 45a/19, 45a/19, 45b/1, 45b/6, 46b/7, 46b/11, 46b/15, 53b/4, 53b/5, 56b/3, 56b/4, 56b/5,63b/18, 64a/4, 64a/5, 64a/6, 64a/7, 64a/3, 64a/17, 64a/18, 66b/17, 69a/14, 75a/4, 77a/19, 83b/9, 83b/10, 83b/11, 83b/17, 83b/19, 84a/3, 97a/5, 98b/17, 100a/20,146b/2, 155b/15, 162b/14, 168a/9, 170b/7, 170b/9, 182a/17, 182a/17, 186b/18, 187a/1, 187a/15, 187b/8, 187b/10, 188a/18, 189b/1, 191a/15,205b/2, 205b/4, 205b/5, 207a/12, 209b/15, 211b/9, 211b/10, 213a/4, 213b/5, 214a/6, 214a/14, 216a/7, 217a/13, 217a/14, 218a/3, 218a/6, 218a/16, 220a/15, 220b/6, 221a/3, 221a/4, 221a/6, 221a/11, 221b/7, 221b/19, 223a/19, 223b/5, 223b/12, 226a/8, 226a/9, 228a/16, 228b/4, 228b/8, 228b/9, 231a/14, 231b/3, 231b/5, 233b/14, 234a/7, 235b/5, 238a/1, 239a/8, 239a/11, 239a/13, 239a/15, 239a/16, 239a/16, 239a/17, 239a/19, 239a/20, 239b/2, 24b/13, 256b/10, 256b/18, 257a/5, 258b/4, 258b/4, 258b/5, 258b/5, 258b/8, 258b/14, 259b/11, 259b/18, 259b/7, 260a/6, 261b/6, 625a/6.

‘Abdu’llāhu’l-Ekber: Hz. Osman’ın Hz. Muhammed’in kızı Rukiye’den olan oğludur. 197b/9.

‘Abdu’llāhu’r-rahmān bin ‘Avf: (Bkz. ‘Abdu’r-rahmān bin ‘Avf). 181b/4.

- ‘Abdu’l-lāhu’r-raḥmān: (Bkz. ‘Abdu’r-raḥmān bin ‘Avf). 181b/5.
- ‘Abdu’l-Muṭṭalīb: Hz. Muhammed'in dedesidir. 2b/2, 3b/8, 4a/6, 4a/19, 4a/20, 4a/20, 4b/1, 4b/6, 4b/9, 4b/15, 6b/10, 79b/11, 84a/1, 107a/3, 107a/6, 158a/2, 158a/2, 220b/16-17.
- ‘Abdu’l-Ṭāyyib: Hz. Osman’ı öldürenlerden biri olarak geçmektedir. 204b/2.
- ‘Abdu’r-raḥmān bin Ebī Bekr: (Bkz. ‘Abdu’r-raḥmān bin Ebī Bekri‘ ş-Şiddīk). 212b/14-15.
- ‘Abdu’r-raḥmān bin Ebī Bekri‘ ş-Şiddīk: Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Siddīk (ö. 673). Hz. Ebu Bekir’in oğlu ve Hz. Ayşe’nin kardeşidir. 212a/12.
- ‘Abdu’r-raḥmān bin Ebū Bekr: (Bkz. ‘Abdu’r-raḥmān bin Ebī Bekri‘ ş-Şiddīk). 127b/13-14, 187a/3.
- ‘Abdu’r-raḥmān bin Ḥālid binü’l-Velīd: Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Hâlid b. el-Velīd el-Mahzûmî (ö. 666). Hz. Muhammed’in “seyfullah” ünvanı verdiği kumandan Halid bin Velid’in oğludur. 209a/4.
- ‘Abdu’r-raḥmān bin Muḥammed bin Eş‘aş: Abdurrahmân b. Muhammed b. el-Eş‘as b. Kays el-Kindî (ö. 704). Halifeliğini ilân eden Emevî kumandanı. 231b/10-11.
- ‘Abdu’r-raḥmān bin Muḥammed: (Bkz. ‘Abdu’r-raḥmān bin Muḥammed bin Eş‘aş). 230a/4, 233a/7.
- ‘Abdu’r-raḥmān bin Muḥammedü’l-Eş‘aş: (Bkz. ‘Abdu’r-raḥmān bin Muḥammed bin Eş‘aş) 232a/17, 237a/15.
- ‘Abdu’r-raḥmān bin Mülcem: İbn-i Mülcem; Abdurrahmân b. Amr b. Mülcem el-Murâdî el-Himyerî el-Kindî (ö. 661). Hz. Ali’nin katili. 156a/14, 156a/8-9, 157b/1, 157b/6-7, 157b/10.
- ‘Abdu’r-raḥmān bin Müslim: Ebu Müslim olarak da adı geçen şahsiyetin künyesi; Ebû Müslim Abdurrahmân b. Müslim el-Horâsânî’dir (ö. 755). Abbâsî ihtilâlinin önde gelen şahsiyetlerinden. 253b/19.
- ‘Abdu’r-raḥmān bin Na‘îm: (Bkz. ‘Abdu’r-raḥmān bin Na‘îmü’l-Keşri). 250b/12.
- ‘Abdu’r-raḥmān bin Na‘îmü’l-Keşri: Sekizinci Emevi halifesi ‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘Azîz’in Horasan valisidir. 243a/7.
- ‘Abdu’r-raḥmān bin ‘Abbās: Mısır ileri gelenlerinden (beylerinden), Hz. Osman’ın cenazesinin müslümanlar mezarlığına defn edilmesine engel olan kişidir. 197a/20.

- ‘Abdu’r-raḥmān bin ‘Abdu’llāh (bin) ‘Āmru’l-Ḥazramī: Endülüs Emevi valisidir. 231a/4.
- ‘Abdu’r-raḥmān bin ‘Abdü’l-Eş‘aş: (Bkz. ‘Abdu’r-raḥmān bin Muḥammed bin Eş‘aş). 230b/10-11.
- ‘Abdu’r-raḥmān bin ‘Āmru: Emevi valisis Haccac bin Yusufun Kufe beylerindedir. 231a/5.
- ‘Abdu’r-raḥmān bin ‘Avf: Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Avf b. Abdiavf el-Kureşî ez-Zührî (ö. 652). Hz. Muhammed’e ilk iman eden ve cennetle müjdelenen on sahâbîden biri. 13b/2, 96a/7, 100a/13, 115a/3-4, 134b/18, 149b/15, 150a/14, 182a/3, 183a/15, 184a/19, 187b/19, 190b/14, 192a/14, 193a/20.
- ‘Abdu’r-raḥmān bin ‘Avḳ: Sahâbî. 105a/16.
- ‘Abdu’r-raḥmān bin Rabi‘a: Emevilerin kurucusu Muaviye bin Ebu Sufyan’ın kız kardeşi Ümmü’l-Ḥakeme binti Ebî Sufyan’ın oğlu ve Muaviye’nin Kufe valisidir. 212b/10.
- ‘Abdu’r-raḥmān bin Sa‘d bin Merḥ: Hz. Muhammed’in yazıcılarından biri; Hz. Osman’ın kardeşidir. 186a/3-4.
- ‘Abdu’r-raḥmān bin Sa‘di: 224a/1.
- ‘Abdu’r-raḥmān bin Semüre bin Ḥüseyin bin ‘Abdü’ş-Şems: Basra valisidir. 232b/11-12.
- ‘Abdu’r-raḥmān bin Şemüre: (Bkz. ‘Abdu’r-raḥmān bin Semüre). 159b/1.
- ‘Abdu’r-raḥmān bin Semüre: Ebû Saîd Abdurrahmân b. Semüre b. Habîb el-Kureşî (ö. 670). Muâviye’nin Sîstan valisi, kumandan sahâbî. 159a/18.
- ‘Abdu’r-raḥmān bin Süleymān: (Bkz. ‘Abdu’r-raḥmān bin Süleymü’l-Kelbîye). 245a/10-11.
- ‘Abdu’r-raḥmān bin Süleymü’l-Kelbîye: Emevi valisi Haccâc bin Yusufun kumandanlarından biridir. 231b/8.
- ‘Abdu’r-raḥmān binü’l-Eş‘aş: (Bkz. ‘Abdu’r-raḥmān bin Muḥammed bin Eş‘aş). 226a/1-2, 231a/16, 233a/20, 233b/5, 230b/5.
- ‘Abdu’r-raḥmān binü’l-Ḥālid binü’l-Velid: (Bkz. ‘Abdu’r-raḥmān bin Ḥālid binü’l-Velid). 152b/12, 209a/20-209b/1.
- ‘Abdu’r-raḥmān binü’l-‘Abbās: (Bkz. ‘Abdu’r-raḥmān bin ‘Abbās). 231a/8.

- ‘**Abdu’r-raḥmān İbn Hālid:** (Bkz. ‘Abdu’r-raḥmān bin Hālid binü’l-Velid). 192b/4.
- ‘**Abdu’r-raḥmān:** 1. (Bkz. ‘Abdu’r-raḥmān bin Ebī Bekri‘ş-Şiddik, ‘Abdu’r-raḥmān bin Muḥammed bin Eş‘aş, ‘Abdu’r-raḥmān bin Mülcem, ‘Abdu’r-raḥmān bin Na‘imü’l-Keşri, ‘Abdu’r-raḥmān bin ‘Abbās, ‘Abdu’r-raḥmān bin ‘Abdu’llāh, ‘Abdu’r-raḥmān bin ‘Avf, ‘Abdu’r-raḥmān bin Semüre, ‘Abdu’r-raḥmān bin Süleymü’l-Kelbīye). 36a/4, 36a/5, 36a/7, 36a/11, 36a/12, 36a/12, 36a/13, 36a/15, 36a/15, 36a/17, 36b/1, 112a/2, 149b/18, 149b/19, 150b/16, 155b/15, 156b/2, 157a/15, 157a/18, 157b/8, 157b/13, 157b/14, 159b/8, 173a/18, 173a/19, 173b/3, 173b/7, 173b/20, 174a/1, 174a/3, 174a/9, 174a/20, 174b/1, 174b/4, 174b/5, 174b/8, 174b/9, 174b/9, 174b/10, 181b/6, 182a/3, 182a/18, 183a/16, 184b/16, 184b/18, 184b/18, 185a/2, 185a/3, 185a/4, 185a/12, 185a/15, 185a/17, 185a/18, 185b/3, 185b/6, 185b/12, 185b/13, 185b/14, 185b/9, 186a/6, 186a/12, 186a/14, 186a/14, 186a/19, 186b/3, 186b/5, 186b/6, 186b/7, 186b/18, 187a/3, 192b/4, 197b/2, 213a/4, 213a/4, 230a/5, 230a/5, 230a/6, 230a/8, 230a/9, 230a/12, 230a/15, 230b/1, 230b/6, 230b/7, 230b/8, 230b/12, 230b/15, 230b/16, 230b/17, 230b/19, 231a/5, 231a/6, 231a/7, 231a/7, 232b/2, 232b/3, 232b/12, 232b/12, 232b/14, 232b/16, 232b/17, 232b/19, 232b/19, 232b/19, 233a/1, 233a/2, 233a/3, 233a/4, 233a/7-8, 233a/9, 233a/10, 233a/11, 233a/12, 233b/4; 233b/5, 233b/6, 233b/12, 233b/12, 233b/13, 245a/11, 250a/10-11. 2. Velid bin Abdü’l-Melik’in on dokuz oğlundan biridir. 238a/8.
- ‘**Abdu’r-raḥmānu’ş-Şuğra:** Hz. Ömer’in Abdurrahman adındaki üç oğlundan en küçük olan oğludur, Nükeyhe adlı hanımından olmuştur. 182a/19.
- ‘**Abdu’r-raḥmānü’l-ekber:** Hz. Ömer’in Abdurrahman adındaki üç oğlundan en büyük olan oğludur, Zeynep adlı hanımından olmuştur. 182a/18.
- ‘**Abdu’r-raḥmānü’l-Evsaṭ:** Hz. Ömer’in Abdurrahman adındaki üç oğlundan ortanca olan oğludur, Behiye adlı hanımından olmuştur. 182a/19.
- ‘**Abdu’r-raḥmānü’l-Zehdi:** Sahâbî. 111b/10.
- ‘**Abdu’s-Sehl:** Bir Arap kavmi. 47a/4.
- ‘**Abdūs bin Muḥammed:** Abbasiler dönemindeki kumandanlardan biridir. 264b/7.
- ‘**Abdü’l-Cabbār bin Yezîd bin Rabî‘a:** Emevi halifesi Ömer bin Abdü’l-Aziz döneminde Horasan valisi iken tutuklanıp zindana atılan Yezid bin Mühelleb II. Yezid

hilafetinde zindandan kaçmış ve yolda bir kimseye denk gelip ona kılavuzluk yapmasını istemiştir. ‘Abdü’l-Cabbār bin Yezīd; Mühelleb’e kılavuzluk yapan o Yemenli kimsedir. 236a/19-20.

‘Abdü’l-Cabbār: (Bkz. ‘Abdü’l-Cabbār bin Yezīd bin Rabi‘ a). 236b/4, 236b/4.

‘Abdü’l-Ḥamīd bin ‘Abdu’r-raḥmānı: Dokuzuncu Emevi halifesi Yezid bin Abdü’l-Melik’in askeri liderlerinden, komutanlarından biridir. 243b/20.

‘Abdü’l-Ḥamīd: (Bkz. ‘Abdü’l-Ḥamīd bin ‘Abdu’r-raḥmān). 244a/1.

‘Abdü’l-Ḳays: Benī Abdü’l-Kays; Bahreyn dolaylarında yaşayan ve Hz. Muhammed zamanında müslüman olan büyük bir Arap kabilesi. 131b/19, 131b/19, 133a/18, 131b/20, 132a/1, 132a/1, 202a/5.

‘Abdü’l-Mālīk: Taif ileri gelenlerinden biridir. Hz. Muhammed amcası öldükten sonra Mekkelilere karşı ‘Abdü’l-Mālīk, Mes‘ūd ve ‘Abid adlı bu üç kardeşten yardım istemiştir. 14b/19.

‘Abdü’l-Melik bin Mervān binü’l-Ḥakem binü’l-‘Āş bin Ümeyye bin ‘Abdü’ş-Şems bin ‘Abdü’l-Menāf: (Bkz. ‘Abdü’l-Melik bin Mervān). 234a/8-9.

‘Abdü’l-Melik bin Mervān Ümeyye bin ‘Abdu’llāh (bin) Ḥālīd bin Esed: Horasan emiridir. 229a/20-229b/1.

‘Abdü’l-Melik bin Mervān: Ebü’l-Velīd Abdülmelik b. Mervān b. el-Hakem (ö. 705) Emevilerin beşinci halifesidir. 174b/12-13, 222b/18, 223a/7, 223a/14, 224a/5, 226a/18, 226b/1-2, 228a/2, 228a/4, 228b/19, 229a/20, 231a/11, 233b/19, 233b/20.

‘Abdü’l-Melik bin Müslim: ‘Abdü’l-Melik bin Mervān zamanındaki kumandanlardan biridir. 246b/13, 253b/14, 253b/15-16.

‘Abdü’l-Melik: (Bkz. ‘Abdü’l-Melik bin Mervān). 197b/11, 222a/19, 223a/10, 223a/12, 226b/4, 226b/4, 226b/5, 226b/6, 226b/10, 226b/12, 226b/13, 226b/13, 226b/16, 226b/20, 227a/1, 227a/3, 227a/4, 227a/6, 227a/8, 227a/10, 227a/11, 227a/11, 227a/12, 227a/14, 227a/16, 227a/18, 227a/20, 227b/1, 227b/2, 227b/3, 227b/7, 227b/9, 227b/10, 227b/11, 227b/13, 228a/1, 228a/7, 228a/7, 228b/11, 228b/11, 229a/8, 229b/19, 229b/19, 230b/20, 230b/20, 231a/13, 231a/19, 231b/4, 231b/4, 233b/18, 234a/1, 234a/3, 234a/5, 234a/10, 241a/8, 243b/7, 244b/9, 270a/7.

- ‘**Abdü’l-Menâf**: Hz. Muhammed’in dedesi Abdü’l-Muttalib’in dedesidir. 2b/2, 16a/9, 16a/10, 158a/3.
- ‘**Abdü’l-‘Azîz bin Mervân binü’l-Ḥakem bin Ebî el-‘Âş bin Ümeyye bin ‘Abdü’ş-Şems bin ‘Abdü’l-Menâf**: (Bkz. ‘Abdü’l-‘Azîz Mervân). 243b/2-3.
- ‘**Abdü’l-‘Azîz Mervân**: Beşinci Emevi halifesi Abdül-Melik bin Mervan’ın kardeşi ve Mısır sultanıdır. 233b/17-18.
- ‘**Abdü’l-‘Azîz**: (Bkz. ‘Abdü’l-‘Azîz Mervân). 182a/7, 182a/7, 227a/6-7, 227a/7, 227a/8, 227a/11, 227a/12, 227a/18, 227b/13, 227b/15, 227b/15, 227b/16, 233b/18, 235a/2, 235a/4, 235b/14, 238a/7, 238a/17, 270a/6.
- ‘**Abdü’r-Rabbü’l-Bekr**: 229a/18-19.
- ‘**Abdü’ş-Şems**: Hz. Muhammed’in atalarından ‘Abd-i Menâf’ın dört oğlundan biri ve onun soyundan gelenlerin oluşturduğu Arap kabilesinin adıdır. 4a/5.
- ‘**Abdü’z-Zâr bin Kaşî**: Kureyş ordusunun alemdârı. 47a/13.
- ‘**Abdü’l-Ḥasan bin Ḥuzâfatü’s-Schemî**: Hz. Ömer’in hanımlarından Hafsa’nın önceki eşidir. 99a/1-2.
- ‘**Abid**: Hz. Muhammed’in amcası öldükten sonra Mekkelilere karşı yardım istediği Taif ileri gelenlerinden biridir. 14b/19.
- ‘**Âbir**: Hz. Muhammed’in atalarından biridir. 2b/7.
- ‘**Acem**: İran ülkesi; İranlı. 1b/2, 1b/13, 1b/14, 12a/20, 20b/17, 23a/10, 31b/12, 71a/9, 71b/1, 71b/6, 71b/6, 100b/1, 100b/2, 100b/5, 100b/9, 100b/9, 115b/9, 116a/20, 134a/17, 134a/20, 136a/19, 136a/20, 136b/7, 136b/7, 136b/8, 137a/4, 137a/8, 137b/7, 137b/10, 137b/19, 138a/11, 138a/16, 138b/4, 138b/6, 138b/8, 138b/11, 138b/11, 138b/12, 138b/14, 138b/18, 138b/19, 138b/19, 139a/10, 139a/11, 139a/19, 139b/5, 139b/8, 139b/12, 141a/5, 141a/9, 141a/11, 141a/12, 141b/7, 141b/12, 141b/18, 142a/3, 142a/8, 142a/11, 142b/2, 142b/15, 142b/15, 142b/16, 142b/17, 144b/19, 146a/7, 146b/6, 147a/14, 163a/5, 164b/17, 165b/9, 166a/1, 167a/12, 167a/20, 167b/8, 167b/10, 167b/10, 167b/11, 167b/20, 167b/20, 168a/11, 169a/5, 169a/5, 169a/14, 169a/17, 169a/20, 170a/6, 170a/7, 171a/12, 171a/14, 171b/18, 171b/20, 172a/17, 174b/11, 175a/13, 175b/17, 176a/17, 176b/10, 177a/9, 177a/10, 177a/19, 177b/1, 177b/4, 184a/9, 203b/19, 239b/17, 239b/19, 240b/13.

‘Acemce: Farsça. 166a/3.

‘Acemî(ler): İranlılar. 138b/18, 268a/9.

‘Acemistân: İran ülkesi. 118b/1, 138a/15, 172b/4, 170b/12, 172b/11.

‘Acemler: İranlılar. 1b/12, 137b/16, 138b/10, 139a/5, 141a/18, 141b/19, 141b/20, 142a/2, 145a/8, 169a/11.

‘Aceze: Hz. Muhammed’in keçilerinden biridir. 101b/4.

‘Âdem: İlk insan. 2a/2, 2a/4, 2a/16, 2b/9, 7b/4.

‘Aden: Yemen’de bir şehir. Aden Körfezi’nin kıyısında bulunur. 115b/15, 146a/1.

‘Adiyy bin Entâhe: (Bkz. ‘Adiyy bin Entâkî) 243b/5-6, 243b/7, 243b/16, 243b/19, 244b/7, 244b/10, 243b/10-11.

‘Adiyy bin Entâkî: Yezîd bin Mühelleb devrinde Basra valisidir. 242b/11-12.

‘Adiyy bin Hâtîm: Ebû Tarîf Adî b. Hâtîm b. Abdillâh et-Tâî (ö. 686). Tay kabilesinin reisi olan meşhur sahâbî. 97b/16.

‘Adiyy bin ‘Amru: Sahâbî. 27a/19.

‘Adiyy binü’l-Hâtîm: (Bkz. ‘Adiyy bin Hâtîm). 205a/15.

‘Adiyy binü’l-Tây: (Bkz. ‘Adiyy bin Hâtîm). 242b/5.

‘Adiyy Ka‘b Lü(e)y: Kureyş kabilesinin Hz. Ömer’in de mensup bulunduğu bir kolu. 182a/8.

‘Adiyy: (Bkz. ‘Adiyy bin Entâkî, ‘Adiyy bin Hâtîm, ‘Adiyy bin ‘Amru, ‘Adiyy Ka‘b Lü(e)y) 27b/2, 36a/3, 36a/8, 37b/18, 93b/11, 93b/16, 93b/18, 93b/19, 93b/20, 94a/12, 94a/12, 94a/12, 94a/14, 94a/16, 94a/17, 94b/1, 94b/3, 94b/4, 94b/5, 94b/5, 94b/7, 94b/8, 94b/11, 94b/11, 94b/12, 93b/18, 94a/15, 94a/19, 119b/5, 119b/6, 119b/7, 119b/7, 242b/13, 242b/13, 243b/13, 243b/16, 243b/17, 243b/18, 244b/8.

‘Afif bin Münzir: Hz. Ebu Bekir zamanında, Bahreyn dolaylarındaki mürtedlerin reisi Hatim’in bacağına düşüren İslâm ordusundan biridir. 132a/11, 132a/13.

Afrikiyye: Afrika. 188a/13, 188a/14, 188a/16, 188a/20, 188b/2, 188b/4.

Afşîn: Abbasi halifeleri Me‘mûn ve Mu‘tasım’ın meşhur Türk kumandanı. 268a/19, 268a/20, 268b/1, 268b/2, 268b/5, 268b/6, 268b/14, 268b/17.

Ağār: 2b/11, 2b/15.

Ağmās: İran'da bir şehir. 141a/20, 141b/11.

Ağvās: İran'da bir şehir. 141a/1, 141a/20, 141a/20.

Ahfeş bin Yezîd: Hz. Hüseyin şehit edildikten sonra amamesini çıkartan kişi. 218b/15.

Ahîrûn: Emevi halifelerinden Velid bin Abdü'l-Melik devrinde Kuteybe b. Müslim tarafından feth edilen şehirlerden biridir. 234a/16.

Ahlâş: Azerbaycan dolaylarında bir yerleşim yeri. 246b/3.

Ahmed bin Ebî Hâlid: ? 267b/14.

Ahmed binü'l-Kāsımu'l-Cüheyn: Hz. Muhammed'in Büyük Bedir Gazası'ndaki yoldaşlarından birisidir. 27a/19.

Ahmed: 1. (Bkz. Ahmed binü'l-Kāsımu'l-Cüheyn) 27b/2. 2. Mehleb bin Ebi Sufra'nın 9 oğlundan biridir. 229a/8.

‘**Ahmed:** Hz. Osman'ın Horasan beylerinden biridir. 189a/7.

Ahnef bin Kays: İslâmiyet'ten önce doğdu. Asıl adı Sahr'dır. Fakat doğuştan çarpık bacaklı olduğundan Ahnef lakabıyla meşhur olmuştur. İslâm tarihindeki önemli komutanlardan ve kabile reislerinden biridir. 153a/6, 175a/15-16, 175b/13.

Ahnef: (Bkz. Ahnef bin Kays). 175a/16, 175b/14, 176a/4, 176a/6, 176a/8, 176a/9, 176a/11, 176a/16, 176a/20, 176b/1, 176b/4, 176b/5, 176b/16, 176b/17, 191b/16.

Ahtam: Hz. Muhammed'e iman getiren 7 periden (cinden) biridir. 15b/14.

Ahvāz: Güneybatı İran'da Hûzistan eyaletinin merkezi. 163a/3, 163a/4, 163a/4, 163a/8, 163a/13, 163b/9, 163b/16, 163b/17, 163b/19, 164a/4, 164a/11, 164a/12, 164a/15, 164b/1, 164b/4, 164b/7, 164b/8, 164b/11, 164b/13, 164b/16, 164b/18, 165a/5, 165b/20, 166a/20, 168a/1, 168a/7, 170a/2, 173a/3, 178b/5, 178b/15, 180a/5, 186b/13, 212a/6, 226a/14, 227b/9, 227b/12, 229b/8, 244a/5.

Ahzâb: Hendek Savaşı için kullanılır. Saldırgan tarafta yer alan Kureyşliler, Hayber yahudileri, Gatafânlılar, Fezâreliler, Esedoğulları ve Süleymoğulları gibi birçok grubu ifade etmek için Kur'ân-ı Kerîm'de kullanılan “ahzâb” (hizipler, gruplar) tabirinden dolayı bu savaşa Ahzâb Gazvesi adı da verilir. 82b/8.

‘**Akabe:** Hz. Muhammed'in eşeklerinden biridir. 101a/13, 101a/14.

‘**Ākıb**: Necran kabilesinden Hz. Muhammed’e gelen elçilerden biridir. 97a/19.

‘**Ākıbet bin Yezîd**: Abbasi halifelerinden Muhammed bin Mehdi’nin kadısıdır. 258b/20.

‘**Akı̇l bin Ebî Tâlib**: Ebû Yezîd Akıl b. Ebî Tâlib b. Abdilmuttalib el-Hâşimî el-Kureşî (ö. 680). Hz. Ali’nin büyük kardeşi. 32b/8, 39b/18.

‘**Akı̇l**: (Bkz. ‘Akı̇l bin Ebî Tâlib). 10a/4, 10a/4, 29a/8, 35a/15, 38a/6, 155b/19.

‘**Akı̇le**: Sahâbîlerden Mugire bin Şube’nin Ebu Musa Eş’ari’ye hediye ettiği cariye-dir. 179a/10, 179b/14.

Akrâ’ bin Cäs: Arap kabilelerinden Beni Temim kabilesinden Hz. Muhammed’e gelen elçilerden biridir. 94b/17.

Akrâ’ bin Hâbs: el-Akra b. Hâbis b. İkal et-Temîmî (ö. 33/653-54). Asıl adı Firâs idi, fakat kel olduğu için el-Akrâ’ lâkabıyla şöhret bulmuştur. Temîm kabilesinin reislerindendi ve Araplar arasında önemli bir mevki ve itibara sahipti. 124a/17.

Akrâ’: (Bkz. Akrâ’ bin Cäs). 94b/19.

Alâm-ı Horâsân: 238b/15.

‘**Alâ’ binü’l-Ĥazramî**: el-Alâ’ b. Abdillâh b. İmâd el-Hadramî (ö. 642). Hz. Muhammed, Ebû Bekir ve Ömer devirlerinde Bahreyn valiliği yapan sahâbî. 70b/6.

‘**Alâ’**: (Bkz. ‘Alâ’ binü’l-Ĥazramî). 131b/17, 131b/18, 132a/6, 132a/6, 132a/16, 132a/19, 132a/20, 132b/1, 132b/4, 132b/7, 132b/10, 164a/2, 164a/2, 164a/7, 164a/8, 164a/10, 164a/10, 164a/11, 164a/16.

‘**Alâ’-binü’l-Ĥazremî**: (Bkz. ‘Alâ’ binü’l-Ĥazramî). 119a/8-9.

‘**Alâ’ü’l-Ĥazramî**: (Bkz. ‘Alâ’ binü’l-Ĥazramî). 131b/15, 131b/15, 177a/14.

‘**Alâyü’l-Ĥazramî**: el-Alâ’ b. Abdillâh b. İmâd el-Hadramî (ö. 642). Hz. Muhammed, Ebû Bekir ve Ömer devirlerinde Bahreyn valiliği yapan sahâbî. Okuma yazma bildiği için zaman zaman Hz. Muhammed’e kâtiplik yapmıştır. 101b/7.

‘**Alî aşğar**: (Bkz. Zeyne’l-Ābidîn). 218a/7, 219a/15-16, 219a/18.

‘**Alî bin Ebî Tâlib**: İslâm Devleti’nin 656-661 yılları arasındaki halifesi. İslâm peygamberi Muhammed’in hem damadı hem de amcası Ebu Talib’in oğlu olan Ali, Muhammed’in İslâm’a davetini kabul eden ilk erkektir. Sünnî İslâm’a göre Ali, dört halifenin sonuncusu, Şii İslâm’a göre ise imamların ilki ve Muhammed’in hak vârisidir. (d.

599, Mekke - ö. 661, Kûfe). 27a/5, 34a/16, 60a/13, 65b/20, 72a/14, 82b/15, 86b/19, 87a/10, 92b/4, 93b/9, 98a/3, 98a/8, 100a/15-16, 101b/6, 101b/13, 101b/14, 107b/13, 108a/14, 111a/9, 118b/5, 150a/15, 160a/4-5, 167b/16, 180a/17, 180b/2, 181b/6, 182a/1-2, 182b/2, 182b/18, 184a/19, 192b/15, 193a/1, 194a/2, 197b/15, 206b/4, 207b/5, 225a/10.

‘**Alî bin Ebü Tâlib:** (Bkz. ‘Alî bin Ebî Tâlib). 9a/14.

‘**Alî bin Himâm:** Abbasilere karşı ayaklanan Şii liderlerinden Ebu Seraya’nın Bağdad’ta kendi yerine vekil tayin ettiği kişidir. 265b/16.

‘**Alî bin Hişâm:** (Bkz. ‘Alî bin Hişâm). 265b/19.

‘**Alî bin Hüseyin:** (Bkz. Zeyne’l-‘Ābidîn). 219b/10, 219b/11, 219b/17.

‘**Alî bin Kirmānî:** (Bkz. Cüdey‘ bin ‘Īsā el-Kirmānî). 255b/13.

‘**Alî bin Muḥammed binü’l-Ḥayfe:** Hz. Ali’nin yanındaki kumandanlardan biridir. 199b/12.

‘**Alî bin Muḥammed:** Abbasi vezirlerindendir. 271b/17.

‘**Alî bin Mūsā Er-Rızā:** Abbasi halifelerinden Memun’un damadı ve Şii-sünni muhalefetine son vermek adına kendi soyu yerine Hz. Ali soyundan olduğu için seçtiği varisidir. 267b/3.

‘**Alî bin Mūsā:** (Bkz. ‘Alî bin Mūsā Er-Rızā). 266a/18.

‘**Alî bin ‘Abbās:** 160a/16.

‘**Alî bin ‘Īsā:** Abbâsî veziri (ö. 946). 271b/17.

‘**Alî bin Sa‘d:** 265b/17.

‘**Alî bin Yaḳḫīn:** Abbasi halifesi Muhammed Mehdi zamanında İslâmiyet’ten sapıp Zenadike dinine girenlerden biridir. 263a/16.

‘**Alî binü’l-Ḥanî:** (Bkz. Zeyne’l-‘Ābidîn). 219a/6.

‘**Alî Ekber:** Hz. Ali’nin torunu, Hz. Hüseyin’in büyük oğludur. 217b/14, 217b/19-20, 219a/19.

‘**Alî Rızā:** (Bkz. ‘Alî bin Mūsā Er-Rızā). 266b/4, 266b/16, 267a/7.

‘**Alî:** (Bkz. ‘Alî bin Ebî Tâlib; Zeyne’l-‘Ābidîn). 9a/14, 9a/18, 9a/19, 9a/20, 9b/2, 9b/2, 9b/16, 9b/17, 10a/5, 10a/6, 10a/7, 11a/7, 12a/12, 12a/12, 12b/2, 12b/2, 13a/14,

13a/15, 14b/3, 14b/3, 14b/4, 21b/14, 21b/14, 21b/15, 21b/20, 22a/1, 22a/1, 22a/1, 22a/2, 22a/4, 23b/16, 23b/18, 23b/19, 23b/20, 24a/1, 24a/1, 24a/2, 24a/3, 24a/3, 24a/4, 24a/4, 24a/6, 24a/7, 32a/7, 32a/11, 34a/18, 34a/18, 34a/20, 34b/4, 35a/15, 38a/5, 38b/13, 38b/14, 38b/16, 42b/1, 42b/17, 48a/9, 48a/11, 48a/12, 48a/14, 48a/14, 48a/15, 48a/16, 48b/14, 48b/15, 48b/16, 48b/19, 48b/19, 48b/20, 49a/1, 49a/1, 49a/3, 49a/3, 49b/11, 50b/16, 50b/17, 50b/18, 51a/12, 51a/20, 51a/8, 51b/5, 51b/9, 52a/19, 52a/19, 55a/20, 55b/19, 56a/1, 56a/1, 56a/3, 59a/13, 60a/15, 60a/16, 60a/17, 60b/3, 60b/3, 60b/6, 60b/7, 60b/9, 60b/9, 60b/10, 60b/11, 60b/12, 60b/12, 60b/14, 60b/14, 60b/14, 60b/15, 60b/16, 60b/18, 60b/18, 60b/19, 60b/19, 60b/20, 60b/20, 61a/11-12, 64b/19, 64b/20, 64b/20, 65a/1, 66a/3, 69a/9, 69a/10, 69a/11, 69a/11, 69a/12, 69a/13, 69a/14, 69a/15, 69a/16, 69a/8, 72a/14, 72a/15, 72a/15, 72a/17, 72a/17, 72a/18, 72a/18, 72a/19, 72a/19, 72a/19, 72b/1, 72b/1, 72b/3, 72b/4, 72b/10, 72b/17, 72b/3, 72b/5, 72b/6, 72b/9, 73a/11, 74b/19, 74b/20, 75a/12, 75a/16, 79a/11, 79a/11, 79a/12, 79a/12, 79b/14, 79b/18, 79b/20, 79b/20, 87a/11, 87a/5, 88a/2, 92b/11, 92b/5, 92b/5, 92b/6, 92b/8, 93b/15, 93b/15, 93b/18, 93b/18, 93b/20, 94a/1, 94a/5, 95b/18, 95b/19, 96a/4, 96a/8, 98a/9, 100a/16, 100b/15, 100b/20, 101a/1, 101a/2, 101b/15, 103b/6, 103b/18, 106a/3, 106a/4, 107a/2, 107a/5, 107a/7, 107b/13, 111a/10, 111a/10, 111b/20, 112a/13, 112a/18, 112a/4, 112a/4, 112a/4, 112a/5, 112a/6, 112b/12, 112b/14, 112b/16, 112b/18, 112b/20, 112b/4, 112b/7, 113b/4, 113b/5, 113b/9, 114a/3, 114a/5, 114a/8, 114b/5, 117b/11, 121a/2, 145b/20, 146a/1, 152a/13, 152a/17, 152a/20, 152b/10, 152b/10, 152b/14, 152b/18, 152b/20, 152b/6, 152b/9, 152b/13, 152b/15, 153a/13, 153a/17, 153a/4, 153a/6, 153a/6, 153a/8, 153a/10, 153b/1, 153b/3, 153b/8, 153b/10, 154a/10, 154a/12, 154a/15, 154a/18, 154a/4, 154a/6, 154a/7, 154a/7, 154a/14, 154a/20, 154b/2, 154b/6, 154b/7, 154b/7, 154b/12, 154b/15, 154b/17, 154b/20, 155a/1, 155a/11, 155a/15, 155a/17, 155b/11, 155b/12, 155b/12, 155b/18, 155b/18, 155b/19, 155b/4, 155b/6, 156a/1, 156a/2, 156a/2, 156a/3, 156a/5, 156a/7, 156a/9, 156a/12, 156a/15, 156a/15, 156b/10, 156b/12, 157a/9, 157a/10, 157a/15, 157a/20, 157b/3, 157b/6, 157b/7, 157b/9, 157b/9, 157b/11, 157b/13, 157b/14, 157b/16, 157b/17, 158a/1, 158a/1, 158a/2, 158a/3, 158a/12, 158a/13, 158a/14, 158b/1, 158b/1, 158b/6, 158b/10, 158b/4, 158b/15, 159a/13, 159a/15, 159a/19, 159b/1, 160a/6, 161a/11, 165b/11, 176a/14, 178a/11, 182a/20, 182b/19, 185a/1, 185a/1, 185a/3, 185a/10, 185a/12, 185a/14, 185a/17, 185a/4, 185a/4, 185a/7, 185a/7, 185b/13, 185b/2, 185b/2, 185b/20, 185b/5,

185b/9, 186a/2, 186a/2, 186a/3, 186a/14, 186a/14, 186a/14, 186a/15, 186a/16, 186a/17, 186a/19, 186a/19, 186a/20, 186b/6, 186b/7, 186b/9, 187a/20, 187b/9, 192b/20, 193a/1, 193a/19, 193a/3, 193a/19, 193a/20, 193a/20, 193b/1, 193b/2, 193b/4, 193b/12, 194a/3, 194a/6, 194a/9, 194b/19, 195a/10, 195a/10, 195a/12, 195a/12, 195a/4, 195a/6, 195a/7, 195a/7, 195a/9, 195b/14, 195b/15, 195b/2, 195b/6, 196a/7, 196a/8, 197b/1, 197b/1, 197b/16, 197b/17, 197b/20, 197b/20, 198a/1, 198a/3, 198a/6, 198a/13, 198a/19, 198a/3, 198a/7, 198a/9, 198b/13, 198b/16, 198b/18, 198b/20, 198b/9, 199a/1, 199a/2, 199a/4, 199a/9, 199a/12, 199a/14, 199a/14, 199a/18, 199b/1, 199b/2, 199b/2, 199b/2, 199b/3, 199b/6, 199b/7, 199b/9, 199b/10, 199b/11, 199b/16, 199b/18, 199b/20, 200a/1, 200a/1, 200a/18, 200a/19, 200a/6, 200a/18, 200b/1, 200b/2, 200b/17, 200b/18, 200b/18, 200b/19, 200b/2, 201a/18, 201a/5, 201b/13, 201b/15, 201b/18, 201b/19, 201b/19, 201b/20, 202a/3, 202a/4, 202a/6, 202a/10, 202a/12, 202a/13, 202a/17, 202a/18, 202a/20, 202a/20, 202b/1, 202b/4, 202b/11, 202b/12, 202b/12, 202b/16, 202b/16, 202b/19, 202b/6, 202b/9, 202b/9, 203a/16, 203a/17, 203a/20, 203b/3, 203b/17, 203b/17, 204a/5, 204a/7, 204a/17, 204a/19, 204a/20, 204b/9, 204b/10, 204b/11, 204b/14, 204b/5, 204b/6, 204b/7, 204b/9, 204b/9, 205a/6, 205a/9, 205a/10, 205a/15, 205a/17, 205a/2, 205a/3, 205b/12, 205b/13, 205b/14, 205b/17, 205b/18, 205b/5, 206a/2, 206a/10, 206a/10, 206a/16, 206a/5, 206a/7, 206a/8, 206b/3, 206b/8, 206b/8, 206b/10, 206b/15, 206b/16, 206b/16, 206b/17, 206b/18, 206b/19, 206b/20, 206b/20, 207a/8, 207a/10, 207a/12, 207a/14, 207a/15, 207a/4, 207b/2, 207b/2, 207b/4, 207b/8, 207b/9, 207b/10, 207b/11, 207b/12, 207b/13, 207b/14, 207b/15, 207b/16, 207b/18, 207b/18, 208a/15, 208a/4, 208a/7, 208a/7, 208a/8, 208a/14, 208b/5, 208b/6, 208b/9, 208b/13, 208b/19, 208b/19, 209a/8, 209a/9, 209a/11, 209a/12, 209a/15, 209a/19, 209a/19, 209b/3, 209b/4, 209b/5, 209b/13, 210a/12, 210a/15, 210a/16, 210a/17, 210a/18, 210a/18, 210a/19, 210a/19, 210a/4, 210a/6, 210a/9, 210b/1, 210b/10, 210b/12, 210b/16, 210b/9, 211a/1, 211a/2, 211a/5, 211a/7, 211a/11, 211a/13, 211a/15, 211a/16, 211a/18, 211a/18, 211a/4, 211a/6, 211a/7, 211b/1, 211b/10, 211b/10, 211b/11, 211b/13, 211b/17, 211b/5, 213b/19, 213b/6, 214b/12, 215b/5, 215b/18, 215b/19, 217b/17, 217b/18, 217b/19, 215b/20, 218a/2, 218b/1, 218b/18, 218b/20, 219a/16, 219a/17, 219a/2, 219b/1, 219b/10, 219b/13, 225a/11, 225a/12, 225a/15, 225a/16, 252a/19, 253a/20, 255a/15, 255b/12, 260a/9, 260a/12, 260a/14, 260a/18, 260a/19, 266a/19, 266b/1, 266b/3, 266b/7.

‘**Aliyye**: Hz. Muhammed’in hanımlarından biridir. 99a/17.

‘**Alkame bin ‘Amru**: Emeviler devrinde ‘Abdu’r-raḥmān binü’l-Eş‘aş’ın isyan hareketinden son anda desteğini çeken askeri liderdir. 233a/20.

‘**Alkame bin ‘Ulāse**: Alkame b. Ulāse b. Avf el-Kilābî el-Âmirî (ö. 641). Hz. Ömer devrinde valilik yapan sahâbî. 120b/15.

‘**Alkame binü’n-Naşrû’l-Başrî**: 176a/6.

‘**Alkame**: 1. (Bkz. ‘Alkame bin ‘Ulāse). 121a/1, 121a/2. 2. (Bkz. ‘Alkame bin ‘Amru). 233b/4, 233b/5.

Allāh Te‘ālā: Allah. 4b/2, 6a/17, 9a/7, 12a/5, 14b/12, 17b/15, 25b/12, 30a/17, 30b/1, 30b/2, 34b/18, 35b/3, 36b/20, 37a/17, 38b/17, 41b/15-16, 50a/1, 52b/11, 64a/17, 67b/4, 67b/7, 69a/4, 74a/3, 75a/14, 77a/9, 78a/1, 78b/6, 78b/7, 80a/3, 87b/12, 87b/14, 93a/1, 94b/10, 95b/8, 106a/19, 109a/14, 109b/17, 113a/8, 123b/1, 123b/2, 110b/4, 116b/6, 120b/7, 122b/17, 123a/5, 126a/17, 127a/9, 131b/8, 136a/17, 138a/19, 144a/12, 148b/13, 149a/4, 149b/13, 158b/11, 158b/12, 168b/10, 168b/12, 172b/13, 177b/15, 186a/16, 186a/18, 186b/2, 187b/7, 194b/9, 196a/18, 196a/19, 204b/17, 210b/6, 210b/14, 211a/9, 211a/20, 216a/12, 219a/14, 219a/17, 237b/1, 240a/15, 247a/19, 250a/5, 251a/8, 255a/6, 271b/9.

Allāh: Allah. 8b/14, 8b/17, 8b/18, 9a/1, 9a/12, 9a/17, 11a/11, 11b/15, 12a/17, 14b/12, 14b/14, 16a/15, 16b/1, 16b/17, 17a/18, 19a/5, 25b/13, 30a/19, 31b/16, 34a/4, 34b/8, 35a/12, 35a/13, 36b/17, 40a/1, 41b/16, 43a/12, 44a/17, 46b/5, 46b/16, 48a/6, 49a/9, 50b/1, 51b/12, 52b/3, 58a/13, 66b/11, 66b/12, 67b/6, 69b/4, 71a/2, 72a/12, 72a/19, 77a/16, 77a/18, 78b/9, 78b/11, 83a/8, 86b/4, 86b/13, 87b/15, 88b/4, 92a/4, 93a/16, 93b/6, 103a/15, 104a/8, 104b/8, 104b/15, 105a/13, 105b/10, 105b/20, 106a/8, 106a/10, 106a/15, 110a/17, 106b/5, 108a/4, 109a/13, 110a/3, 110a/11, 110a/16, 110b/3, 110b/5, 110b/18, 111a/4, 111b/1, 111b/7, 111b/20, 112a/10, 112a/16, 112a/19, 112b/4, 113a/14, 114b/13, 114b/14, 115a/7, 115a/15, 117a/12, 118a/9, 121a/20, 122a/16, 122b/18, 123b/4, 123b/10, 123b/13, 126a/6, 126a/7, 126a/12, 126a/16, 128a/10, 130a/15, 131a/7, 131a/8, 131a/10, 131b/9, 131b/13, 132b/5, 135a/10, 136a/15, 137b/14, 142a/10, 142b/6, 142b/7, 145a/1, 145a/3, 145a/20, 148b/12, 148b/16, 149a/3, 149a/12, 149b/14, 150a/2, 150a/3, 150a/4, 150a/6, 152a/17, 157a/6, 167b/10, 168b/17, 184a/2, 192a/7, 194a/16, 196a/18, 200b/3,

203b/1, 204a/3, 208b/3, 210b/13, 217a/12, 219a/20, 222b/3, 229a/13, 230a/8, 232b/2, 234b/5, 239b/11, 240a/10, 240a/11, 242b/2, 244a/15, 246a/2, 246b/6, 246b/19, 247a/17, 247b/7, 248b/6, 249a/4, 254b/14, 256b/2, 258a/19, 268a/20.

Amāraş: İran dolaylarında bir yerleşim yeri. 141a/6, 141a/19.

Amīne: ‘Abdu’l-Muṭṭalib’in oğlu Abdullah’ın karısı. 4b/17, 4b/18.

‘**Āmir bin İsmā’īl:** İlk Abbasi halifesi Ebū’l-‘Abbās es-Seffāh’ın dostlarından. 257a/2.

‘**Āmir bin Sa’d:** Emevi halifesi Muaviye bin Yezid’in ölümünden sonra Kufe halkının halife adayıdır. 220b/17.

‘**Āmir bin Şa’sa’:** Benî Āmir b. Sa’sa; Büyük bir Arap kabilesi. 99b/12.

‘**Āmir bin Şehr:** Ebû Şehr (Ebū’l-Kenûd) Āmir b. Şehr el-Hemdânî. Hz. Muhammed tarafından Yemen’deki Hemdân kabilesine yönetici tayin edilen sahâbî. 117b/3.

‘**Āmir bin Şehrü’l-Hemedânî:** (Bkz. ‘Āmir bin Şehr). 115b/12, 117a/3.

‘**Āmir binü’ṭ-Ṭufeyl:** Ebû Alî Āmir b. Tufeyl b. Mâlik el-Ca’ferî el-Āmirî (ö. 632). Hz. Muhammed tarafından Āmir b. Sa’saa kabilesine gönderilen irşad heyetini Bi’rimaûne’de pusuya düşürerek katleden grubun başı, tanınmış Arap şairi. 97b/1, 54b/16, 54b/8, 54b/10, 54b/13.

‘**Āmir Hâzramî:** (Bkz. ‘Amru Hâzramî). 30b/8, 33a/15.

‘**Amîr:** (Bkz. Ebu’l-‘Amîr bin Veheb). 41a/17, 41a/18, 41a/19, 41b/3, 41b/5, 41b/7, 41b/7, 41b/8, 41b/9, 41b/9, 41b/11, 41b/15, 41b/16, 42a/1.

‘**Āmir:** (Bkz. ‘Āmr bin Mâlik bin Ca’fer, ‘Āmir binü’ṭ-Ṭufeyl, ‘Āmir Hâzramî, ‘Āmir bin İsmā’īl, ‘Āmir bin Sa’d). 30b/11, 30b/14, 33a/15, 33a/17, 33b/8, 33b/14, 33b/13, 33b/14, 54b/14, 54b/16, 54b/18, 55a/9, 55a/9, 97b/1, 97b/3, 97b/8, 97b/9, 97b/10, 97b/10, 97b/11, 97b/13, 189a/2, 189a/20, 255b/20, 255b/20, 256a/1, 256a/1, 257a/3.

‘**Ammār bin Şahâb:** Hz. Osman’ın halifeliğinde Kufe’nin yönetimini Ebū Mūsā el-Eş’ariden alup devrettiği kişidir. 198b/11-12, 198b/15.

‘**Ammār bin Yâsir:** Ebū’l-Yakzân Ammār b. Yâsir b. Āmir el-Ansî (ö. 657). İlk müslümanlardan, anne ve babası ilk İslâm şehidleri olan meşhur sahâbî. 24a/2, 170a/12, 171a/6, 171a/6, 171a/8, 186a/1, 202b/17, 210a/7.

‘**Ammār Temîmi:** 232b/15.

‘**Ammār**: 1.(Bkz. ‘Ammār bin Yāsir). 186a/3, 186a/7, 186a/9, 186a/10. 2.(Bkz. ‘Ammār bin Şahāb) 171a/9, 198b/18, 198b/15, 202b/20, 202b/20, 203a/2, 203a/3, 203a/9, 203a/10, 203a/11, 203b/15, 203b/16, 210a/9, 231b/8, 265a/6.

Ammu’l-Ĥārīş bintü’l-Ĥārīşe bin ‘Abdu’l-Muṭṭalīb: 200a/17.

‘**Amr bin Cābir el-Cūhemī**: Hz. Muhammed devrinde Medinelilerle savaşan Mekkeli müşrik kumandanlardan biridir. 24a/9.

‘**Amr bin Ebī Bekr**: Arap komutanlarından Amr binü’l-As’ı öldürmeye kast eyleyen Temim kabilesinden ve havaricden bir kişidir. 156a/20.

‘**Amr bin Ĥaccāc**: Ensarīden bir sahābî. 34b/12.

‘**Amr bin Hişām bin ‘Abdü’l-Muṭṭalīb**: (Bkz. Ebū Cehil). 82b/11.

‘**Amr bin Lebil**: Büyük Bedir Savaşı’na giderken henüz yaşı küçük olduğu için Medine’ye geri döndürdüğü çocuklardan biridir. 27a/9.

‘**Āmr bin Mālīk bin Ca’fer**: Kureys’in Beni Amir kabilesi ileri gelenlerindendir. 54a/16.

‘**Amr bin Muḫrīn**: İlk müslümanlardan ve önemli bir devlet adamı, askeri lider vasıflarıyla bilinen Sa’d Vakkas’ın Hz. Ömer zamanındaki Medayin seferinde yanında bulunan kişilerden biridir. 145a/18, 145b/1.

‘**Amr bin Mu’ad**: Ensardan bir kişi. Bedir Savaşı’nda Ebu Cehl’in kolunu düşüren kişidir. 36b/9.

‘**Amr bin ‘Abdü’l-‘Āş**: (Bkz. ‘Amr(u) binü’l-‘Āş). 14a/3.

‘**Amr bin ‘Āş**: (Bkz. ‘Amr(u) binü’l-‘Āş). 26b/10, 120a/15, 135b/19, 192b/13.

‘**Amr bin Sālīm**: (Bkz. ‘Amr bin Sālīmü’l-Ĥuzā’i). 78b/7.

‘**Amr bin Sālīmü’l-Ĥuzā’i**: Amr b. Sālīm b. Husayn el-Huzâî. Şair sahābî. 78b/3-4.

‘**Amr bin Sa’id binü’l-‘Āş**: Ebû Ümeyye Amr b. Saîd b. el-Ās el-Eşdak el-Emevî (ö. 690). Emevî valisi ve kumandanı, Hz. Osman devrinde Kufe valisi, tâbiî. 100a/16.

‘**Amr bin Sa’id**: (Bkz. ‘Amr bin Sa’id binü’l-‘Āş). 100a/17.

‘**Amr bin Ümeyye Ez-Ẓamrî**: Ebû Ümeyye Amr b. Ümeyye b. Huveylid ed-Damrî (ö. 679-80’dan önce). Sahābî, Hz. Muhammed’in elçilerinden. 53b/9, 53b/14, 53b/17, 55a/13, 76b/14.

- ‘**Amr bin Veb:** Bedir Savaşı’nda müslümanlara karşı savaşan Kureyşli müşriklerden biridir. 33a/1-2.
- ‘**Amr binü’l-Cemûh:** Amr b. el-Cemûh b. Zeyd el-Ensârî es-Selemî (ö. 625). Medine’nin iki büyük kabilesinden Hazrec’in Seleme (Selime) boyunun reisi, sahâbî. 192b/2.
- ‘**Amr binü’l-Hâris:** Ebû Ümeyye Amr b. el-Hâris b. Ya’kub el-Ensârî (ö. 765). Mısır müftüsü diye tanınan hadis hâfızı; Hz. Osman devrinde Sa’id binü’l-‘Âs’ın Kufe valiliği için vekilidir. 192b/6.
- ‘**Amr binü’l-Him:** Mekke ve Taif savaşlarından sonra Hz. Muhammed’e yardım etme istediklerinin beyanı için gelen Temim kabilesi elçilerinden biridir. 94b/17.
- ‘**Amr Harezmi:**(Bkz. ‘Amru Hâzramî). 33a/18, 33b/2.
- ‘**Amr Hâzremi:** (Bkz. ‘Amr Hâzremi). 24b/20.
- ‘**Amr Hâzremi:** (Bkz. ‘Amr Hâzremi). 25a/10, 25a/9.
- ‘**Amr ‘Abd binü’l-‘Azîz:** Abbasi halifelerinden Velîd bin ‘Abdü’l-Melik’in cenaze namazını kıldırın kişidir. 238a/6.
- ‘**Amr(u) bin Ma’dî Kerb:** Ebû Sevr Amr b. Ma’dîkerib b. Abdillâh ez-Zübeydî (ö. 641-42). Hem Câhiliye devrinde hem İslâmî dönemde yaşamış, Hz. Muhammed hayatta iken veya vefatından sonra müslüman olmuş, ancak onu mümin olarak görememiş şairlerinden olan cengâver sahâbî. 57b/7, 103a/9, 115b/5, 116a/3-4, 116a/18, 134a/4, 134a/19-20, 134b/1, 134b/8-9, 134b/11, 134b/13-14, 141a/11-12, 141a/13, 168a/9.
- ‘**Amr(u) bin Ümeyye:** (Bkz. ‘Amr bin Ümeyye Ez-Zamîrî). 53b/18, 55a/16, 55b/3, 54b/11.
- ‘**Amr(u) binü’l-‘Âş:** Ebû Abdillâh (Ebû Muhammed) Amr b. el-Âs (el-Âsî) b. Vâil es-Sehmî el-Kureşî (ö. 664). Meşhur sahâbî, Mısır fâtihi ve devlet adamı. 27b/8, 27b/10, 70b/5, 76b/2-3, 76b/1, 76b/5, 76b/8, 76b/9, 76b/10, 76b/13, 76b/15, 76b/18, 77a/1, 119a/3,144a/8, 144a/14, 144a/14, 144a/15, 144a/16, 144a/18,150a/9, 152a/4, 152a/9, 2a/18, 152b/12, 153b/19, 153b/20, 154a/1, 156a/13,157a/1-2, 157a/3, 157a/5, 157a/6, 160a/2-3, 161a/3, 166b/1, 182b/9, 185a/19, 185a/20, 185b/2, 186a/17, 187b/20, 187b/20, 188a/13, 187b/6, 188b/1, 188b/6, 188b/8, 188b/20, 192b/13-14, 192b/14-15, 193b/1,207a/11, 207a/13, 207b/4, 207b/13, 207b/16, 208a/16, 209b/2-3, 209b/11, 210a/16, 210a/11, 210b/3-4, 210b/4, 210b/20, 211a/8, 211b/9, 211b/5, 211b/11, 211b/14, 211b/15, 211b/20.

‘**Amr(u)**: 1.(Bkz. ‘ Amr bin Veheb, ‘ Amr bin Haccâc, ‘ Amr bin Ebî Bekr, ‘ Amr bin Lebil, ‘ Amr(u) bin Ma‘dî Kerb, ‘ Amr bin Mu‘ad, ‘ Amr(u) binü’l-‘Āş, ‘ Amr bin Sâlimü’l-Huzâ‘î, ‘ Amr bin Sa‘id binü’l-‘Āş). 27b/19, 33b/3, 33b/14, 34b/13, 36b/8, 36b/9, 54a/1, 54a/5, 54a/6, 54a/9, 54a/14, 54b/20, 54b/20, 60b/9, 76b/2, 76b/3, 76b/5, 76b/7, 76b/8, 76b/14, 76b/15, 78b/5, 78b/9, 78b/11, 100a/19, 100a/20, 100a/20, 142a/1, 142a/1, 158a/16, 158a/20, 158b/8, 158b/9, 166b/3, 166b/4, 182b/14, 182b/20, 185b/1, 185b/5, 197b/11, 205b/11, 211b/16, 215a/10, 215a/4, 215a/8, 215a/9, 216a/16, 216a/18, 216a/19, 218a/3, 218a/3, 238a/9, 253a/7, 253a/8; 4a/6, 33b/8, 54a/7, 54a/10, 54a/12, 55a/1, 55a/3, 55a/3, 55a/5, 55a/7, 60b/2, 60b/8, 60b/11, 60b/13, 60b/14, 60b/15, 60b/16, 60b/17, 60b/18, 60b/18, 60b/19, 60b/20, 61a/2, 78b/11, 93a/6, 115a/16, 115b/6, 134b/10, 144a/17, 144a/17, 152a/6, 152a/12, 152a/14, 152a/18, 152b/4, 154a/1, 154a/2, 157a/1, 158b/8, 159b/12, 205b/14, 216b/19, 220b/14, 226b/8, 227a/8, 246b/6, 253a/3. 2.(Bkz. ‘ Amr bin Ümeyye Ez-Žamîrî) 54b/854a/5, 54a/6, 55a/1, 61a/1, 61a/2.

‘**Amrās**: Şam’da bir köydür. 148b/18.

‘**Amrı binü’l-‘Āş**: (Bkz. ‘ Amr(u) binü’l-‘Āş). 156a/7, 156a/9, 156b/1, 156b/12.

‘**Amru bin Bekr**: (‘ Amr bin Ebî Bekr). 156a/12, 156b/20, 157a/4, 157a/5.

‘**Amru bin Carmüz**: Hz. Ali taraftarından olup Cemel Savaşı’nda ‘Abdu’llāh bin Zübeyr’in başını kesen kişidir. 205b/12.

‘**Amru bin Dinārî**: Ebû Muhammed Amr b. Dînâr el-Mekkî el-Cumahî (ö. 744) Şîi olarak da bilinen Fıkıh, hadis bilgini ve müctehid. 237b/6.

‘**Amru bin Ebî Seleme**: Hz. Ali’nin Cemel savaşı sırasında yanında yer alan önemli kumandanlardan biridir. 199b/13.

‘**Amru bin Hurrem**: Sahâbî. 115b/14.

‘**Amru bin Mes‘ūd**: Hz. Muhammed zamanında, Sakif kabilesinden olan Taif kalesi emiridir. 88b/19.

‘**Amru bin ‘Abdü’l-Vedūd**: Hendek Savaşı sırasında Hz. Ali’yle çarpışan Kureyşli bir bahadırıdır. 60b/1.

‘**Amru bin Rûveyde**: Hz. Muhammed devrinde Tebük şehrinin beyidir. 93a/6.

‘**Amru bin Ümeyyetü’z-Žamîrî**: (Bkz. ‘ Amr bin Ümeyye Ez-Žamîrî). 70b/6.

- ‘**Amru bin Zerāre:** (Bkz. ‘ Amru bin Ziyād). 253a/5, 253a/7.
- ‘**Amru bin Ziyād:** Abbasi halifesi Velid bin Yezid bin ‘ Abdü’l-Melik zamanındaki Nişabur beyi, valisidir. 253a/1.
- ‘**Amru binü’l-Carmüz:** (Bkz. ‘ Amru bin Carmüz). 205b/10.
- ‘**Amru binü’l-Ḥaccāc:** (Bkz. ‘ Ömer bin Sa‘ dü’l-Ḥaccāc). 217b/6.
- ‘**Amru binü’l-Velid:** Emeviler devrinde Anadolu tarafına gazaya giden İslâm ordusu komutanlarından. 235b/6.
- ‘**Amru binü’l-‘Āş E’t-Temimi:** Hz. Ömer devrinde Sicistan fethine giden İslâm ordusu kumandanı, devlet adamı. 178a/7-8.
- ‘**Amru el-‘Aver:** Hayyan melikidir. 234a/15.
- ‘**Amru Ḥazrami:** Hz. Muhammed’in hicretinden sonra Medine’deki müslümanlar tarafından mallarına el konulup öldürülen Mekkeli tüccardır. 29b/7, 29b/10.
- ‘**Amru Ma‘ di:** (Bkz. ‘ Amr(u) bin Ma‘ di Kerb). 141b/17, 141b/17, 141b/19.
- ‘**Amru:** (Bkz. ‘ Amr Ḥazremi, ‘ Amr Ḥazremi). 25a/11.
- ‘**Amru’l-Hemedāni:** (Bkz. ‘ Āmir bin Şehr). 176a/7.
- ‘**Amru’l-Ḥuzā‘ a:** (Bkz. ‘ Amr bin Sālimü’l-Ḥuzā‘ i). 101a/8.
- Anbār:** Fırat kenarında bir yerleşim yeri. 244a/10.
- ‘**Anezi:** (Bkz. Şafiyye bin Muhsin). 179a/11, 179a/12, 179a/13, 179a/14, 179a/18, 179a/19, 179a/20, 179b/2, 179b/4, 179b/6, 179b/8, 179b/12, 179b/13.
- Antaş:** Hz. Ömer’in halifeliği döneminde, Musul hükümdarının adı. 146a/13, 146a/14, 146b/6.
- Anşakya:** 7a/11, 135a/17, 135b/14, 143b/2, 143b/14.
- Anuş:** Hz. Muhammed’in 51. kuşak atası Yāneş. 2b/9.
- Anvāda:** Mekke ve Medine arasında bir kuyunun adıdır. 24a/12.
- Anvāt:** Medine civarındaki Ridva (Risva) Dağı’nın yakınlarındaki bir yerleşim yeri. Kimi tarihi kaynaklarda Ebvāt olarak da geçmektedir. 23b/8.
- A‘ rabī:** Araplara ait, Araplara özgü olan. 239a/17.

A' rīṣ: Hz. Muhammed'in develerinden biri. 101b/1.

‘**Arab:** Arap milletinden olan. 3a/10, 3a/17, 8b/15, 12a/20, 13b/17, 16b/15, 16b/19, 19a/16, 19a/2, 19a/17, 20a/19, 23a/4, 23a/10, 27a/15, 27b/1, 27b/17, 28b/19, 30b/7, 30b/15, 31b/12, 31b/18, 34a/6, 34a/7, 45b/13, 54a/16, 54a/18, 57a/16, 57a/7, 62b/7, 63a/17, 74b/2, 75a/19, 79b/2, 80a/16, 81b/17, 82a/17, 84b/18, 85a/15, 85a/15, 85b/11, 86a/2, 87a/16, 87b/9, 89a/20, 92a/9, 93a/11, 93b/15, 94b/12, 95a/6, 95b/5, 98a/1, 100b/13, 101a/4, 101a/6, 101a/11, 101a/12, 101b/12, 102b/18, 110a/13, 110a/4, 110a/14, 110b/1, 112b/19, 115b/5, 117b/12, 118b/16, 118b/6, 118b/17, 119b/1, 120a/18, 120b/11, 121b/15, 122a/4, 122a/5, 122a/8, 122a/11, 122a/13, 122a/20, 123a/8, 126b/10, 126b/11, 126b/13, 132a/15, 136b/16, 136b/17, 137b/16, 137b/19, 137b/20, 138b/10, 138b/11, 138b/11, 138b/12, 138b/13, 138b/15, 138b/19, 139a/3, 139b/10, 139b/11, 139b/13, 140a/15, 140b/13, 141a/11, 141a/14, 141a/17, 141a/3, 141a/10, 141a/13, 141b/12, 141b/13, 141b/13, 141b/15, 142a/8, 142a/15, 142a/15, 142b/12, 142b/5, 143a/5, 144b/3, 145a/4, 145a/5, 145a/6, 146a/14, 146a/17, 146a/20, 147b/12, 146b/14, 146b/2, 147a/14, 147b/16, 147b/18, 163a/15, 164b/10, 164b/13, 164b/8, 164b/10, 165a/1, 165a/3, 165a/6, 165b/2, 165b/8, 165b/10, 165b/15, 166b/18, 167a/5, 167a/13, 167a/14, 167a/17, 167b/20, 168a/8, 168a/12, 168a/15, 168b/14, 169a/5, 169a/14, 169a/15, 169a/16, 169b/5, 169b/18, 170b/6, 171b/6, 170b/14, 171b/16, 171b/19, 171b/20, 172a/17, 172b/9, 173a/4, 174b/15, 176a/5, 176b/6, 176b/12, 176b/13, 177a/6, 177a/7, 177a/8, 178a/17, 184a/9, 218b/6, 222a/20, 234b/10, 240b/13, 240b/2, 245b/6, 247a/6, 248a/6, 260b/9.

‘**Arabī:** Araplara ait olan, Araplara has. 70a/7, 101a/5.

‘**Arabistān:** Arabistan. 27b/20, 45b/11, 59a/20, 103a/7, 103a/13, 117b/18, 121a/13, 125a/13, 149b/6, 170b/12.

‘**Arablar:** Arabistan halkından olanlar. 15b/19, 19a/14, 20b/6, 24b/7, 45b/15, 57b/1, 59b/4, 59b/13, 68a/14, 67a/19, 68b/1, 76a/6, 85b/5, 88a/13, 91b/20, 93b/11, 94b/16, 114b/9, 118a/14, 118b/11, 119b/2, 119b/2, 119b/3, 119b/19, 120a/6, 120a/19, 121b/18, 122a/18, 123b/12, 124a/11, 132b/15, 133b/19, 138b/20, 139a/4, 146a/15, 146a/19, 146b/1, 146b/3, 146b/5, 147b/19, 147b/12, 155a/9, 163a/18, 163b/6, 163b/7, 163b/13, 163b/17, 164b/12, 167b/18, 176b/19, 177a/2, 218b/5, 224a/8, 244b/9.

Arabū'l-Fazl: Hz. Muhammed'in amcası Abbas'ın lakabı. 19a/12.

‘**Arafât:** Mekke'nin doğusunda, Hz. Muhammed'in veda hutbesini okuduğu yerdir. Adem ile Havva'nın cennetten indirildikten sonra buluştukları yere "Arafat", buluştukları güne "arefe" denilmiştir. Her yıl hacı adayları arefe günü burada toplanırlar ve bir süre beklerler. 3b/12, 3b/15, 16a/17, 96a/4, 98a/11, 226a/19.

Arān: Mekke ve Medine arasında büyük bir köy. 23a/20.

‘**Arfece bin Hezīme:** İslâm ansiklopedisi'nde Arfece b. Herseme b. Abdiluzzâ el-Ezdî künyesiyle geçen şahıstır. Kumandan ve devlet adamı, Yemenli sahâbî. Adı Hz. Ebu Bekir devrinde Umman tarafındaki mürtedler üzerine gönderilmesiyle duyulmaya başlayan önemli bir kumandandır. Hz. Osman döneminde vefat edene kadar önemli başarılar sağlamıştır. 119a/5.

‘**Arîş:** Hz. Muhammed'in sağlığında hısımlarından Rabiaoğullarının hizmetkarlarıdır. 15a/13.

‘**Arîz:** Hz. Muhammed'in Bedir Gazası'na giderken yolda Mekkelilerden haber sorduğu yerlidir. 32a/14, 32a/15, 32a/16, 32a/18, 32a/19, 32a/20, 32b/3, 32b/3, 32b/4, 32b/7.

Arkace: Hayfer Savaşı'nda müslümanların sancağını taşıyanlardan biri. 133a/4, 133a/5.

‘**Arkace:** (Bkz. ‘Arfece bin Hezīme). 133a/7, 133b/1, 133b/2, 133b/3.

Aşhâbu'l-fil: Kur'an'da fil suresinde de geçen fil olayıdır. 20b/9.

‘**Âşım bin Naşr Seyyâr:** Emevîler'in son Horasan valisi Nasr Seyyar'ın oğlu; Belh emiridir. 252b/8.

‘**Âşım bin ‘Ömer binü'l-Ḥattâb:** Ebû Ömer (Ebû Amr) Âsım b. Ömer b. el-Hattâb el-Kureşî el-Adevî (ö. 689). Hz. Ömer'in oğlu, sahâbî. 141a/10, 188b/19.

‘**Âşım bin ‘Ömer:** (Bkz. ‘Âşım bin ‘Ömer binü'l-Ḥattâb). 188b/20.

‘**Âşım bin Şâbit:** Ebû Süleymân Âsım b. Sâbit b. Ebi'l-Aklah el-Ensârî el-Evsî (ö. 624). Sahâbî. 38b/20.

‘**Âşım bin Yâsirü'l-Mülh:** Hz. Muhammed'in Kur'an öğretmesi için Mekkeli elçilerle gönderdiği ancak Mekkeliler tarafından öldürülen sahâbîlerden biridir. 53a/16-17.

‘**Âşım:** (Bkz. ‘Âşım bin Yâsirü'l-Mülh, ‘Âşım bin ‘Ömer binü'l-Ḥattâb). 53b/3, 53b/10, 53b/11, 53b/12, 53b/13, 53b/14, 142a/1.

‘**Âşım:** Hz. Muhammed'in dedesi Abdü'l-Muttalib'in babasıdır. 2b/2.

Asumān bin Müslim: Mervān bin Muḥammed bin Mervān binü'l-Ḥakem halifeliği zamanındaki önemli beylerden birisidir; 'Abdü'l-Melik bin Müslim'in kardeşidir. 253b/16.

Aşūb bin Ḳays: Hz. Muhammed'in eşlerinden Ḳubeyle binti Ḳays Ma' dī Kerb'in kardeşidir. 99a/18.

'**Atāb bin Esed:** Benī Şems kabilesinden olan Hz. Muhammed'in Mekke valisi sahâbî. 86a/20.

'**Ātike bint 'Abdu'l-Muṭṭalib:** Ümmü Abdillâh Ātike bint Abdilmuttalib b. Hâşim el-Hâşimiyye Hz. Muhammed'in halası. 28a/9.

'**Ātike bint Zeyd:** Ātike bint Zeyd b. Amr el-Kureşîyye (ö. 660). Aşere-i mübeşşereden Saîd b. Zeyd'in kız kardeşi ve İslâmiyet'i ilk kabul eden şair kadın sahâbîlerden biri. 182a/13.

'**Ātike:** (Bkz. 'Ātike bint 'Abdu'l-Muṭṭalib). 28a/20, 28b/1, 28b/5, 28b/10, 28b/11.

'**Atiyḳ bin 'Āmir:** Hatice bint Huveylid'in Hz. Muhammed'den önceki kocasıdır. 98b/15.

'**Atiyḳ:** (Bkz. 'Atiyḳ bin 'Āmir). 98b/15, 98b/16.

'**Aṭafān:** Beni Atafan kabilesi. 61b/15, 71b/18, 121a/15.

'**Aṭār bin Mücāhid:** Emeviler zamanında Hz. Muhammed soyundan gelen ve Emevi valilerinden Haccac bin Yusufun hışmına uğrayan Mekkeli. 237b/5, 237b/8.

'**Avf bin Ḥāriş:** Hac yapmaya geldikleri sırada Mina'da Hz. Muhammed'i dinleyip müslüman olan Medinelî ilk müslümanlardan biridir. 17a/2.

'**Avḳ bin Sa' d:** Ensarîden bir sahâbîdir. 34a/11.

'**Avḳ:** Ensarîden bir sahâbîdir. 111b/14.

'**Avl:** Bugün Türkmenistan'daki Merv şehri yakınlarında bir yer. 232b/8.

'**Avnu'llāh:** Hz. Ali'nin Esmâ adlı hanımından olan oğludur. 158a/15, 158a/18.

Avṭās: Huneyn Vadisi civarında bir yer. 85b/10.

Ayaşofya: Ayasofya. 241b/3, 242a/5.

'**Āyîne:** 242b/8, 242b/8.

‘**Āyişe**: Hz. Ayşe. 19b/17, 19b/19, 20a/6, 20a/6, 20a/12, 20a/16, 20a/18, 39a/18, 39b/3, 39b/7, 39b/7, 39b/8, 39b/10, 39b/10, 58a/12, 58a/13, 58a/14, 64a/19, 64b/1, 64b/2, 64b/3, 64b/5, 64b/5, 64b/7, 64b/8, 64b/11, 64b/12, 64b/13, 64b/13, 64b/17, 64b/18, 64b/18, 64b/19, 64b/20, 64b/20, 65a/1, 65a/2, 65a/4, 65a/6, 65a/7, 65a/10, 65a/14, 65a/15, 65a/15, 65a/16, 65a/17, 65a/19, 65a/20, 65b/1, 65b/5, 65b/6, 65b/8, 65b/9, 65b/10, 66a/1, 66a/2, 66a/4, 66a/7, 66a/8, 66a/9, 66a/10, 66a/10, 66a/11, 66a/11, 66a/12, 66a/14, 66a/16, 66b/3, 66b/4, 66b/5, 66b/5, 66b/7, 66b/8, 66b/9, 66b/13, 66b/13, 66b/14, 66b/16, 79b/9, 98a/8, 98b/10, 98b/19, 98b/19, 98b/21, 99a/1, 99a/7, 103b/6, 103b/7, 103b/10, 103b/12, 103b/13, 103b/16, 104a/10, 104a/10, 104a/11, 104a/12, 104a/13, 104a/15, 104a/18, 104a/20, 106a/5, 107a/12, 107a/13, 107a/14, 107a/15, 107a/16, 107b/1, 107b/1, 107b/2, 107b/3, 107b/6, 107b/8, 107b/17, 113b/16, 121a/19, 121a/18, 121a/19, 121b/1, 160b/10, 182b/5, 182b/5, 182b/6, 182b/6, 182b/7, 182b/8, 182b/20, 182b/20, 183a/1, 183a/1, 184b/11, 189b/12, 189b/13, 197b/12, 199a/9, 199a/9, 199a/10, 199a/10, 199a/11, 199a/12, 199a/13, 199a/15, 199a/18, 199a/19, 199b/17, 19b/19, 200a/12, 200a/5, 206a/11, 200a/13, 200a/16, 200a/20, 200a/20, 200b/2, 200b/3, 200b/5, 200b/6, 200b/10, 200b/12, 200b/15, 200b/20, 201a/12, 201a/13, 201a/15, 201a/19, 201b/1, 201b/5, 201b/12, 201b/17, 202a/11, 202a/12, 202a/13, 204a/9, 204a/15, 204a/17, 204a/18, 204b/10, 205a/3, 205a/4, 205a/9, 205a/10, 205a/17, 205a/18, 205a/19, 205a/20, 205b/1, 205b/16, 205b/18, 206a/3, 206a/6, 206a/14, 206a/16, 206a/16, 213a/5, 234a/8.

‘**Āyişe bintü’l-Muğire bint Ebī el-‘Abbās bin Ümeyye**: ‘Āyişe bint Muaviye bintü’l-Muğire bint Ebī el-‘Abbās bin Ümeyye. Emevi halifesi ‘Abdü’l-Melik bin Mervān’ın anne tarafından nesebi, Muaviye'nin annesidir. 234a/9-10.

‘**Ayn binü’l-‘Āş**: Emevilerin kurucusu sayılan Muaviye bin Ebi Sufyan’ın beylerbeyi olarak da görev yapan kumandan devlet adamlarından biridir. 207b/12.

‘**Aynı’ş-Şems**: Mısırda Kahire dolaylarında bir yer ve orada yaşayan kavmin adıdır. 166b/17, 257a/2.

‘**Ayni’l-‘Kurb**: Şam’dan Irak’a gidilen güzergahta bir yer. 226b/3.

‘**Ayni’l-Verd**: Bugün Şanlıurfa’nın Ceylanpınar ilçesinin merkezi olan yer. Hz. Ömer devrinde Ömer b. Sa’d tarafından fethedilmiş (639 veya 640), Emevîler devrinde de önemli bir savaşa sahne olmuştur. 222b/5, 222b/6, 222b/8, 222b/8.

Aynü't-Temir: Şam tarafında Cezire sınırında bir şehir. 154b/2.

‘**Azbā:** Hz. Muhammed’in develerinden biridir. 101a/18.

Azer: Hz. Muhammed'in atalarından biridir. 2b/6.

Azerbaycān: Azerbeycan. 170a/8, 170a/17, 171b/3,171b/4, 172b/2, 172b/4, 184a/10, 188a/2, 188a/4, 224a/1, 237a/18, 245b/19, 246b/1, 250b/6, 252b/17, 253b/11.

Azerbāygān: (Bkz. Azerbaycān). 172b/5, 172b/6, 172b/8, 172b/14, 172b/20.

‘**Āzeriyye:** Kudüs’ün doğusunda bir şehirdir. 219a/8.

Azermi Duht: İran Padişahlarından Perviz’in ölümünden sonra sırasıyla yerine geçen iki kız kardeşinden küçük olandır. Perviz’in ölümünden sonra Şehriyar adlı hanedandan olmayan biri padişah olmuş ancak ömrü vefa etmemiştir. Şehriyar’ın ölümünden sonra önce Pervizin kız kardeşi Turan-ı Duht sonrasında da Azermi Duht İran padişahı olmuştur. 1b/1,1b/2,136b/8, 136b/9, 136b/10, 136b/11, 136b/15.

‘**Azim bin Sa’ dü’l-Enşārī:** Ensardan olan bir sahâbî. 108b/14.

Azīne: Cuma günü. 26b/3, 107a/1.

‘**Azl:** Medine’deki Arap kabilelerinden Beni İhyan (Lehyān)’ın iki kolundan biridir. 62b/13.

‘**Azrā’il:** İslâm inancına göre dört büyük melekten can almakla görevli olanıdır. 106b/7.

Bābek Cerimī : Mu‘taşım Billāh’ın halifeliği zamanında Zındık mezhebine benzer bir mezhebi ileri süren Babek Haremī adındaki kafir. 268a/11.

Bābek: (Bkz. Bābek Cerimī). 268a/16, 268b/1, 268b/5, 268b/10, 268b/12, 268b/15, 268b/17, 268b/18.

Babü’l-Ebvāb: Hazar Denizi kenarındaki Hazar şehrine açılan geçite; kapıya denir. 172b/10, 245a/14, 245a/15, 245a/16-17, 249a/18, 249a/19, 249b/9, 249b/16, 249b/20, 250b/5.

Bādān Cādū: (Bkz. Bādān Cāzū). Hz. Ömer zamanında Rey şehri ilerigelenlerindedir. İran hükümdarı Yezd-i Cerd’i Rey’e geldiğinde yakalamasıyla meşhurdur. 175a/2.

Bādān Cāzū: (Bkz. Bādān Cādū). 175a/7.

Bādān: (Bkz. Bādān Cādū, Bādān Cāzū). 71a/11, 71a/14, 71a/17, 71b/10, 71b/11, 71b/13, 71b/14, 115b/9, 115b/10, 116a/2, 116a/3, 116a/13, 175a/3.

Bādiye: (Bkz. Bādiye). 124a/2, 133b/13.

Bādiye: Bir yer adıdır. 20b/8, 120a/20, 131b/14, 133b/15.

Bağdād: Bağdat. 21a/2, 139a/14, 146a/1, 258a/10, 258a/11, 258a/17, 258a/19, 259a/1, 259b/8, 261a/13, 261a/14, 261b/18, 262b/3, 262b/10, 262b/12, 265b/15, 265b/16, 265b/20, 266a/1, 266a/6, 266b/4, 266b/5, 266b/15, 266b/20, 267a/3, 267b/11, 267b/13, 268a/8, 268a/9, 268a/10, 268a/20, 269a/11, 269a/14, 269b/11, 270a/6, 271b/15.

Bağdādîler: Bağdatlı olanlar. 266b/14.

Bahreyn: Arabistan'ın batısında Basra Körfezi'nde yer alan bir ada ülkesidir. 70b/6, 70b/16, 98a/3, 119a/9, 124a/19, 124a/20, 131b/16, 131b/17, 131b/18, 131b/19, 132a/19, 161b/6, 163b/20, 164a/1, 164a/3, 164a/12, 164a/18, 164b/3, 167a/6, 167a/7, 167a/8.

Bāhruvān: (Bkz. Bāhūrān). 248a/19.

Baht-ı Naşr: 16b/11.

Bāhūr: (Bkz. Bāhruvān, Bāhūrān). 247a/17.

Bāhūrān: (Bkz. Bāhruvān). 248a/5, 248b/12.

Bākī'ü'l-Ġarqad: Medine'de müslümanların kurduğu ilk mezarlıktır. Türkler arasında daha çok Cennetü'l-Baki adıyla meşhurdur. 43b/5, 96a/19, 104a/7-8, 113b/14, 160b/11.

Başra: Güney Irak'ta Hz. Ömer tarafından kurulan bir şehir. 142b/12, 142b/13, 142b/18, 143a/11, 143a/12, 143a/13, 143a/14, 143a/15, 143a/16, 151a/1, 151a/2, 151a/3, 151b/6, 151b/9, 151b/20, 153a/5, 154a/6, 154a/7, 154a/8, 154a/9, 154a/10, 154a/11, 154a/15, 160a/4, 160a/8, 160a/10, 160a/14, 160a/16, 161b/6, 162a/1, 162a/2, 162b/14, 162b/17, 163a/8, 163a/12, 163a/19, 163a/20, 164a/4, 164a/15, 164b/3, 164b/5, 164b/6, 164b/16, 164b/17, 165a/4, 166a/2, 167b/13, 167b/19, 168a/5, 168a/7, 168a/8, 169b/18, 170a/1, 170a/20, 173a/4, 175b/13, 176b/2, 178b/4, 179a/9, 179b/15, 179b/16, 188b/17, 189a/2, 189a/5, 189a/20, 194b/20, 196a/5, 196a/14, 198a/13, 198b/10, 198b/14, 199a/3, 199a/6, 199b/15, 200a/9, 200a/10, 200a/11, 200a/12, 200a/14, 200a/17, 200a/17, 200a/18, 200a/19, 200a/20, 200b/1, 200b/9,

200b/15, 201a/12, 201b/11, 202a/18, 202a/2, 202a/3, 204a/8, 204a/9, 204a/13, 204a/20, 204b/5, 205a/8, 206b/1, 206a/6, 206a/10, 206a/15, 206a/19, 206a/20, 206b/3, 207b/10, 212a/6, 212b/9, 213b/16, 213b/17, 214a/9, 214a/10, 214a/13, 214a/14, 214a/16, 214a/17, 216a/1, 220a/1, 220b/16, 223a/15, 223a/16, 223a/17, 223a/18, 223a/19, 223a/20, 223b/20, 224b/10, 224b/14, 224b/15, 226a/13, 227b/9, 228a/1, 229b/2, 229b/15, 230a/2, 230b/10, 230b/16, 230b/19, 231a/3, 231a/12, 232b/12, 238a/2, 239b/7, 239b/8, 242b/11, 242b/12, 243b/5, 243b/6, 243b/14, 243b/15, 244a/4, 244b/10, 245a/5, 259a/11, 260a/16, 260a/18, 261a/15, 261a/17, 264b/9, 264b/10, 264b/11, 265a/3, 265b/16, 265b/19.

Baṭḥā: (Bkz. Baṭṭāh, Baṭṭāh) Mekke ile Mina arasında bir yer. Arapça'da "kumlu, çakıllı dere, suyun yayılarak aktığı geniş tabanlı vadi" anlamında kullanılan bir addır. Bu yer Battāh, Ebtah, Hayfu Benî Kinâne ve Muhassab olarak da bilinmektedir. 75a/9.

Baṭḥanü'l-Naḥle: (Bkz. Baṭn-ı Naḥle). 164b/5.

Baṭn-ı Naḥle: (Bkz. Baṭnü'l-Naḥle). Mekke ile Taif arasında bir yer. 15b/6.

Baṭnü'l-Naḥle: (Bkz. Baṭn-ı Naḥle). 15b/18, 24b/5, 24b/8, 24b/12, 25b/3.

Baṭṭāh: (Bkz. Baṭḥā, Baṭṭāh). 172a/10.

Baṭṭāh: (Bkz. Baṭḥā, Baṭṭāh). 124b/9, 124b/10, 124b/20, 125a/4, 126b/18.

Baṭṭāl bin 'Amr: Arapların 8. yüzyılda Bizans'la olan savaşında yer olan müslüman Arap bir savaşçı. Amr. ibn Abdullah olarak da bilinir. 241b/15, 242a/12.

Bāzān: (Bkz. Bādān Cādū, Bādān Cāzū). 95a/15.

Bed(i)r: Medine'nin 160 km. kadar güney-batısında, Kızıldeniz sahiline 30 km. uzaklıkta, Medine-Mekke yolunun Suriye kervan yoluyla birleştiği yerde bulunan küçük bir kasaba. Hz. Muhammed Mekkelilerle ilk savaşını burada yaptığı için önemlidir. 24a/16, 40b/10, 57a/19, 57b/1, 57b/3, 98b/5; *B. Kuyusu* 27a/13, 27a/19, 27a/20, 27b/9, 27b/10, 28a/6, 29b/13, 29b/16, 29b/18, 30a/3, 30a/4, 30a/4-5, 30a/7, 30a/12, 30a/16, 30b/5, 31b/17, 32a/7, 32a/8, 32a/9, 32b/15.

Bedirü'l-Evvelî: İlk Bedir Savaşı olarak da bilinir. Hz. Muhammed'in müşriklerden Kürz b. Câbir el-Fihri'yi takip etmek üzere çıktığı sefer. 24a/14, 24a/15.

Bedr gâzâsı: Hz. Muhammed ile Mekkeli müşrikler arasındaki ilk savaş. 13a/13, 15a/13, 24a/15, 26b/4, 27a/18, 41a/16, 41a/18, 42a/2, 42a/3, 42a/13, 42b/7, 43a/3, 44b/2,

45b/9-10, 46a/20, 50a/15, 53a/4, 53a/5, 53a/7, 53b/6, 57b/10, 79b/7, 80a/6, 91a/11, 144b/15; *B.güni* 45b/12, 45b/16, 46a/4, 46a/10, 47a/15, 47a/20, 50a/14, 51b/19, 52a/6, 53b/10, 84b/19-20, 84b/20.

Behiye: Hz. Ömer'in eşlerinden 'Abdu'r-raḥmānū'l-Evsat'ın annesidir. 182a/19.

Behmen Cāzū:(Bkz. Behmen). Hz. Ömer zamanındaki ünlü İran bahadırlarından birisidir. 137b/7-8, 137b/11, 137b/14-15, 138a/3, 138a/14, 138a/19, 138a/20.

Behmen: (Bkz. Behmen Cāzū). 137b/12, 137b/13, 138a/17, 138a/20.

Behrām Cōbīn: (Bkz. Behrām). Sasaniler zamanında II. Hüsrev'e bağlı meşhur bir İranî askerî komutan. 171a/16, 171b/3.

Behrām: (Bkz. Behrām Cōbīn). 141b/8, 172b/18, 172b/19.

Behrān: Arabistan'da Necran adındaki bölgedir. 2b/17, 2b/19, 98a/3, 98a/8, 98a/9.

Bekr bin 'Abdu'llāh: Hz. Ömer'in Azerbeycan'a gönderdiği odunun sancaktarı. 170a/17, 172b/12, 172b/12, 172b/20, 172b/4.

Bekr: 1. Hz. Ebu Bekr. 126a/15. 2. (Bkz. Bekr bin 'Abdu'llāh) 172b/13, 172b/14, 173a/2, 173a/3, 173a/4, 173a/5, 177b/1.

Belā't: Tihame sınırında, deniz kenarında bir yer. 133b/20.

Belencer: İslâm öncesi dönemde kurulan diğer Türk devletlerinden ticaret, ziraat ve zanaate daha fazla yer vermeleri açısından ayrılan Hazarlar'ın, VII. yüzyılın sonuna kadar başşehir olarak kullandığı Dağıstan'daki bir yerleşim merkezidir. 245b/2, 245b/3, 245b/4, 245b/5, 245b/6, 245b/7, 249a/20, 249b/14.

Belgā: (Bkz. Belkā). 77a/19.

Belḥ: Afganistan'ın kuzeyinde bir şehir. Belh şehri; Amuderya'nın güneyindeki Dehâs ırmağı üzerinde ve Kûhibâbâ dağının eteğinde kurulmuştur. 167a/19, 175a/14, 175a/17, 175b/14, 176a/9, 176a/10, 176a/10, 176a/11, 176a/19, 176a/20, 176b/9, 189a/5, 191b/13, 234a/15, 238a/20, 250b/18, 252b/8, 252b/9, , 245a/6, 250b/17, 251b/6.

Belkā: (Bkz. Belgā) Ürdün'de bir idarî bölge. 77a/13.

Belkisissitān: 160a/14.

Benî Bekr bin Kenāne: (Bkz. Benî Bekr). Hz. Muhammed döneminde Mekke'deki Arap kabilelerinden birisidir. 78a/12.

Benî Bekr: (Bkz. Benî Bekr bin Kenāne). Bekiroğulları; Hz. Muhammed döneminde Mekke'deki Arap kabilelerinden birisidir. 78a/13, 78a/16, 78b/4, 81b/17, 82a/1.

Benî Camḥa: Tarih-i Taberî Tercümesi Can yayınları (1973)'nda Beni Camhe olarak verilmiştir; Tarih-i Taberî Tercümesi, Sağlam yayınları'nda Haşimoğulları olarak verilmiştir. Beytullah'ın tekrar inşa edilmesi olayında, Beytullah'ın çatısını imaret etmekten sorumlu iki kabileden birisidir. 6a/16.

Benî Cüheyne: Kahtânîler'den Kudâa'ya mensup bir Arap kabilesi. 76a/18, 79b/2, 81a/16.

Benî Cüşem: Adnânîler'e mensup bir Arap kabilesi olan Hevâzin kabilesinin kollarından birisidir. 85a/17.

Benî Ferāre: Beni Fezāre; Adnânîler'e mensup bir Arap kabilesi. Kabilenin nesebi Fezāre b. Zübyân b. Bağîd b. Reys b. Gatafân b. Sa'd b. Kays Aylân b. Mudar b. Nizâr b. Mead vasıtasıyla Adnan'a ulaşır. 118a/15, 119b/18.

Benî Ğatafān: Adnânîler'e mensup bir Arap kabilesi. Kabilenin soyu Gatafân b. Sa'd b. Kays b. Aylan b. Mudar b. Nizâr b. Mead yoluyla Adnân'a ulaşır. 57a/6-7.

Benî Ğırnaḥa: ? Endülüs'te en uzun süre İslâm hâkimiyetinde kalan ve Zîrîler'le Nasrîler'e pâyitahtlık yapan şehir. 58a/20, 58b/1.

Benî Hâdişe: 73b/1.

Benî Ḥalîfe: 131a/15.

Benî Ḥanîfe: Adnânîler'e mensup bir Arap kabilesi. 129a/2, 129a/19, 131b/6, 133a/7.

Benî Ḥaşem: حشم ? 85a/14.

Benî Hâşim: Kureyş kabilesinin Hz. Muhammed'in de mensup olduğu kolu. Kabileye adını veren Hâşim b. Abdümenâf'ın soyu Fihri (Kureyş) b. Mâlik yoluyla Adnân'a ulaşır. Hâşim'in soyu oğullarından Abdülmuttalib ile devam etmiş, diğer oğullarının nesli zaman içinde kesilmiştir. Benî Hâşim (Hâşimoğulları), Abdülmuttalib'in dört oğluna (Abbas, Ebû Tâlib, Hâris, Ebû Leheb) nisbet edilen Abbâsîler, Tâlibîler, Hârisîler ve Lehebîler'den teşekkül ediyordu. Abdülmuttalib'in diğer oğlu ve Hz. Muhammed'in babası Abdullah'ın soyu ise Resûl-i Ekrem'in kızı Fâtıma yoluyla devam

etmiştir.5a/19, 9b/20, 11a/16, 14a/12, 16a/1, 17b/1, 17b/2, 18b/20, 21a/14, 21b/5, 21b/19, 28b/2, 28b/3, 28b/8, 29a/4, 35a/15, 78a/13, 89b/12, 89b/19, 91b/5, 96a/2, 107a/5, 111a/11, 144b/15, 186a/9, 186a/10, 187b/1, 187b/4, 204b/18-19, 253b/20, 263a/17, 271b/6, 271b/8, 271b/14-15.

Benî Hıyye: Beni Dabbe olarak da bilinen kabile. 122b/1, 122b/5, 122b/6, 122b/8, 122b/15, 122b/20, 123a/9, 125a/11.

Benî Hevâzin: Adnânîler'e mensup bir Arap kabilesi. Adını Hevâzin b. Mansûr b. İkrime'den alan kabilenin soyu Adnân'a dayanır. 118a/15.

Benî Hilâl: Adnânîler'e mensup bir Arap kabilesi. 85a/14.

Benî Hindi: 53a/20.

Benî Huzâ'a: Huzaaoğulları; Kahtânîler'e mensup bir Arap kabilesi. 78a/12, 78a/12-13, 78a/16, 78b/2, 78b/13.

Benî Huzeyka: 127a/3.

Benî Hüzeyl: Adnânîler'e mensup, şairleriyle ünlü bir Arap kabilesi. 122b/5, 123a/6.

Benî İhyân: 62b/13.

Benî İsrâ'il: Tevrat ve Kur'an'da Hz. Ya'kub'un (İsrâil) çocuklarına ve onların soyundan gelenlere verilen ad.16b/16, 16b/20, 31b/9, 102a/16, 102a/17, 132b/12, 225a/18.

Benî Kankâ': 42b/5, 42b/6.

Benî Kays: Adnânîler'e mensup kabilelerdendir. 133a/17.

Benî Kelîb: 163a/18, 163b/6, 163b/6-7.

Benî Kırnaça: 58b/2.

Benî Kilâb: Büyük bir Arap kabilesi. Âmir b. Sa'saa'nın ana kollarından biridir. 99a/10, 120a/20, 120b/2, 120b/15, 120b/17.

Benî Kinâren: 206b/11.

Benî Kinde: V-VI. yüzyıllarda Kuzey ve Orta Arabistan'da devlet kuran bedevî Arap kabilesi. 157a/8.

Benî Kureyş: Hz. Muhammed'in mensup olduğu Arap kabilesi. Adnânîler'in Mudar kolundan olup genellikle kabul edildiğine göre adını Kureyş lakabıyla bilinen Fihri b. Mâlik'ten alır. 89a/2.

Benî Kuzâ'a: Araplar'ın Adnân ve Kahtân'dan sonraki dört ana kolundan biri. 76a/20, 119a/3.

Benî Lihyân: Adnânîler'e mensup Hüzeyl kabilesinin bir kolu. 62b/13.

Benî Maḥ(z)üm: (Bkz. Benî Maḥzüm, Benî Maḥzüm) 6b/2.

Benî Maḥzüm: (Bkz. Benî Maḥzüm) Kureyş'in en itibarlı kollarından biri. Lüey b. Gâlib b. Kureyş soyundan olup Kureyş kabilesinin on kolundan birini oluşturur. 6a/19, 186a/8, 186a/9, 186a/9-10, 186a/10.

Benî Maḥzüm: (Bkz. Benî Maḥzüm) 11a/14, 17b/2, 33a/6.

Benî Mâlik: Adnânîler'e mensup bir Arap kabilesi. 122a/7, 122b/13.

Benî Ma' (b)ed bin 'Adiyân: 20b/7.

Benî Melūḥ: 76a/6.

Benî Mezḥic(c): Kahtânîler'e mensup Yemenli bir Arap kabilesi. 103a/3, 116a/19.

Benî Muḥârib: Adnânîler'e mensup bazı kabilelerin adı. Muḥârib b. Hasafe. Kays Aylân'ın bir koludur. 57a/7.

Benî Mühme: 6a/17.

Benî Müslim: Bir Arap kabilesi. 35b/15-16.

Benî Naẓîr: (Bkz. Benü'n-Naẓîr) 55b/19.

Benî Negrân: Suudi Arabistan'ın güneybatısında tarihî bir şehir. 97a/18.

Benî Nefirü'l-Ḥabsi: 95a/2.

Benî Nizâr: (Bkz. Benî Nizâr) 43a/2.

Benî Nizâr: Adnânîler'in ana kollarından birini teşkil eden Arap kabilesi. Kabilenin cediti, Hz. Muhammed'in on dokuzuncu göbekten atası olan Ebû İyâd (Ebû Rebîa) Nizâr b. Mead b. Adnân'dır. 20b/6.

Benî 'Abbās: 271b/15.

Benî 'Abd: 48a/13.

Benî 'Abdü'l-Ḳays: Bahreyn dolaylarında yaşayan ve Hz. Muhammed zamanında müslüman olan büyük bir Arap kabilesi. 133a/19.

Benî 'Abdü'l-Sehl: 17b/16.

Benî 'Abdü'n-Nār: Benî Abdüddâr. Kureyş kabilesinin ana kollarından biri. Abdüddâr, Câhiliye döneminde Araplar'ca meşhur Dâr adlı putun kulu, kölesi anlamına gelir. 122b/16.

Benî 'Adiyy: 81a/3.

Benî 'Afâr: 81a/16.

Benî 'Āmir binü't-Ṭufeyl: (Bkz. 'Āmir binü't-Ṭufeyl) 'Āmir binü't-Ṭufeyl'in kavmi, kabilesi; Benî 'Āmir. 54b/8.

Benî 'Āmir: Kureyş kabilelerinden biridir. 25a/10, 54a/18, 54b/5, 54b/9, 54b/13, 54b/15, 54b/17, 55a/2, 55a/6, 55a/13, 76a/14, 97a/20, 97b/2, 97b/13, 120b/11, 121a/3, 121a/9, 127b/3, 127b/6.

Benî 'Aṭafân: Benî Gatafan. Adnânîler'e mensup bir Arap kabilesi. Kabilenin soyu Gatafân b. Sa'd b. Kays b. Aylan b. Mudar b. Nizâr b. Mead yoluyla Adnân'a ulaşır. 42a/16, 61a/3, 61b/15, 72a/2, 79b/2, 118a/15, 119b/18, 121a/13, 121a/17, 121b/3.

Benî 'İcl: Bekir b. Vâil kabilesinin bir kolu. Genellikle Yemâme'den Irak'ın güneyindeki Hîre'ye kadar uzanan topraklarda ve Mekke'ye giden yollara yakın bölgelerde yerleşmiş olup İcl b. Lüceym'e nisbet edilir. 253b/20.

Benî 'İsi: 115b/3.

Benî 'Utbe: 30b/9.

Benî Rebi'a: Araplar'ın dört ana kolundan biri. Kabilenin cediti Rebîa'nın soyu babası Nizâr b. Mead vasıtasıyla Adnân'a ulaşır. 131b/5.

Benî Şakîf: Adnânîler'e mensup bir Arap kabilesi. Adını Sakîf lakabıyla bilinen ve kaynaklarda Kays Aylân'a veya İyâd'a bağlanan Kasî b. Münebbih'ten alır. 31a/7, 88b/19, 89b/17, 92a/6, 118a/15, 138a/1.

Benî Sa'd bin Bekr: (Bkz. Benî Sa'd) Hz. Muhammed'in sütannesi Halîme'nin mensup olduğu kabile. Adını Sa'd b. Bekir b. Hevâzin'den alan kabilenin soyu Adnân'a

dayanır. Aynı zamanda Kays Aylân'a mensup olan Hevâzin'in önemli üç kolundan biridir. 85a/20, 88b/5, 89b/3, 96a/8-9.

Benî Sa' d: (Bkz. Benî Sa' d bin Bekr) 85b/1, 89a/16, 89b/17, 108a/13.

Benî Sa' id: Hazrec kabilesinin kollarından biridir. 201a/7.

Benî Şa' leb bin Hüzeyl: 124a/12.

Benî Şa' lebe: Adnânîler ve Kahtânîler'e mensup bazı kabilelerin adı. 122b/4-5.

Benî Şa' lebe: Adnânîler ve Kahtânîler'e mensup bazı kabilelerin adı. 57a/7, 122a/14, 147b/16.

Benî Serür: 97b/14.

Benî Sultân: 151a/3.

Benî Süleym: Kays Aylân'a mensup bir Arap kabilesi. 42a/16, 54b/13, 54b/18, 55a/9, 55a/15, 74b/2, 76a/3, 79b/2, 81a/16, 97b/1, 119a/7, 120b/11, 121b/18, 121b/19.

Benî Şems: 86a/20.

Benî Temîm: Adnânîler'e mensup bir Arap kabilesi. Kabilenin atası Temîm b. Mürr'ün nesebi Adnân'a kadar uzanır. Temîm'in Avrâ bint Dabbe adlı hanımından olan üç oğlu Zeyd Menât, Amr ve Hâris kabilenin ana kollarını oluşturur. 79b/2, 94b/17, 94b/18, 95a/12, 112b/18, 122a/1, 122b/13, 123a/3, 123a/6, 124a/2, 124a/4, 124a/15, 124a/16, 124b/4, 125a/14, 125a/18, 82a/15-16.

Benî Tay: Kahtânîler'e mensup bir Arap kabilesi. Adını Tay b. Üded b. Zeyd'den alır; Kahtânîler'in Kehlân koluna mensuptur. Tay kabilesinin ana yurdu Güney Arabistan'da Yemen ile Tihâme arasındaki bölgedir. 118a/15.

Benî Tuleyha: Hz. Muhammed sağlığında peygamberlik iddiasında bulunan Tuleyha bin Esed'in kavmidir. 117b/15.

Benî Ümeyye: Adını Ümeyye b. Abdüşems'ten alan Ümeyyeoğulları (Emeviler); Câhiliye döneminde Mekke idaresinde önemli bir yere sahipti. 17b/2, 78a/13, 112b/19, 157a/18, 192b/16, 197b/4, 198a/17, 198a/20, 200a/4, 253b/18, 254a/9-10, 254a/13, 254a/14, 254a/17, 255a/2, 255a/17, 255a/18, 255b/18-19, 257b/14.

Benî Yerbu': Adnânîler'e mensup bir Arap kabilesi olan Hanzale b. Mâlik'in sekiz kolundan biridir. 122a/6, 122b/6, 122b/7, 122b/8, 122b/13, 122b/16, 210a/8.

Benî Zerāka: 123a/3.

Benî Zeyd: 134a/2, 134b/14.

Benî Zübeyd: Kahtânîler'e mensup Yemenli bir Arap kabilesi. Benî Mezhic'in kollarından birini teşkil eden kabileye adını veren Zübeyd'in şeceresi Zübeyd (Münebbihü'l-ekber) b. Sa'b b. Sa'dü'l-Aşîre b. Mâlik (Mezhic) b. Üded b. Zeyd b. Yeşcüb b. Arîb b. Zeyd b. Kehlân b. Sebe' (Abdüşems) b. Yeşcüb b. Ya'rub b. Kahtân şeklindedir. Zübeyd b. Sa'b'ın Rebîa ve Hâris adlı iki oğlu vardı. Kabilenin soyu Rebîa ile (Zübeydü'l-asgar) onun iki oğlu Mâzin ve Hâris yoluyla devam etmiştir. 116a/18.

Benî Zühre: Kureyş kabilesinin Hz. Muhammed'in annesinin mensup olduğu kolu. Kabileye adını veren Zühre'nin nesebi Zühre b. Kilâb b. Mürre b. Kâ'b b. Lüey b. Gâlib b. Fihri (Kureyş) b. Mâlik b. Nadr b. Kinâne b. Huzeyme b. Müdrike b. İlyâs b. Mudar b. Nizâr b. Mead yoluyla Adnân'a ulaşır. Zühre'nin soyu Hâris ve Abdümenâf adlı iki oğlundan devam etmiştir. Zühre'nin torunu olup kendi döneminde kabilesinin reisi kabul edilen Vehb b. Abdümenâf, Resûlullah'ın anne tarafından dedesidir. 4b/7, 31a/7, 31a/9.

Benî'n-Nazîr: Hz. Muhammed dönemi Arap kabilelerinden. 56a/20.

Benî'n-Neccâr: Hz. Muhammed dönemi Arap kabilelerinden. 19b/15, 19b/16.

Benî'n-Nizâr: 43a/9.

Benî-Esed: Adnânîler'e mensup bir Arap kabilesi. Kabileye adını veren Esed'in nesebi Esed b. Huzeyme b. Müdrike b. İlyâs b. Mudar b. Nizâr şeklinde Hz. İbrâhim'e kadar uzanmaktadır. 79b/3, 102b/18, 117b/14, 118b/15, 120b/9.

Benî-Esîd: 91b/20.

Benî-falân: 81a/17.

Benî'l-Muştalîk: Kahtânîler'e mensup bir Arap kabilesi. Mustalîkoğulları (Benü'l-Mustalîk / Be'l-Mustalîk) Huzâa'nın bir koludur ve şeceresi Mustalîk (Cezîme) b. Sa'd b. Amr b. Lühay (Rebîa) b. Hârise (Huzâa) şeklindedir. 98b/6.

Benî'r-Rebâb: Kureyş kabilelerinden Teym kabilesinin bir koludur. 122b/16, 122b/18, 122b/20.

Benü'n-Neccâr: Hazrec kabilesinin bir kolu. Kaynaklarda asıl adının Teymullah veya Teymü'l-Lât olduğu, devamlı keser kullanmasından veya keserle bir şahsı yaralamasından dolayı "Neccâr" (marangoz) lakabıyla tanındığı kayıtlıdır. 32b/10.

Benü Abd-i Menâf: Hz. Muhammed'in soyundan bir Arap kabilesidir. 12a/11-12, 12a/13.

Benü Bekr: Benî Bekr: (Bkz. Benî Bekr bin Kenâne) 78a/17, 78a/18, 78b/1, 131b/19, 131b/20.

Benü Gâlib: 3a/12.

Benü Hanîfe: Adnânîler'e mensup bir Arap kabilesi. Bekir b. Vâil kabilesinin önemli bir kolu olup Yemâme'de yaşayan Hanîfe b. Lüceym'in nesebi Sa'b b. Ali b. Bekir b. Vâil yoluyla Adnân'a kadar uzanır. 97a/9.

Benü Hâşim: (Bkz. Benî Hâşim) 7b/20, 11a/14, 11a/15, 12a/11, 12a/13, 13a/3.

Benü Huzâ'a: (Bkz. Benî Huzâ'a) 3a/12, 3a/13, 3a/14, 78a/17-18.

Benü Kays: (Bkz. Benî Kays)18b/5.

Benü Kuşâ'ay: Beni Kusayy; Hz. Muhammed'in 4. kuşak dedesi soyundan gelenlerin hepsi. 3a/14.

Benü Maḥzûm: (Bkz. Benî Maḥzûm, Benî Maḥzûm) 78a/13.

Benü Nihr: 3a/12.

Benü 'Adiyy: 11a/15.

Benü 'Aneze: Beni Rebî'a kabilesinin kollarından biridir. 178b/19.

Benü Temîm: (Bkz. Benî Temîm) 123a/1, 186b/19.

Benü Ümeyye: (Bkz. Benî Ümeyye) 13a/6, 256b/3.

Benü'l-Hâriş bin Ka'b: (Bkz. Benü'l-Hâriş) Kahtânîler'e mensup bir Arap kabilesi. Belhâris adıyla da anılan bu kabile Mezhic'in bir koludur. Kabileye adını veren Hâris b. Kâ'b'ın soyu Amr b. Ule (İlle) b. Celd b. Mezhic yoluyla Kahtân'a ulaşır. 96a/11.

Benü'l-Hâriş: (Bkz. Benü'l-Hâriş bin Ka'b) 47a/1.

Benü'l-Muştalik: Kahtânîler'e mensup bir Arap kabilesi. Mustalikoğulları (Benü'l-Mustalik / Be'l-Mustalik) Huzâa'nın bir koludur ve şeceresi Mustalik (Cezîme) b. Sa'd b. Amr b. Lühay (Rebîa) b. Hârise (Huzâa) şeklindedir. Kaynaklarda

“Mustalîk” lakabının Cezîme’ye sesinin güzelliği ve tizliği dolayısıyla verildiği belirtilir ve onun Huzâa kabilesi arasında şarkı söyleyen ilk kişi olduğu nakledilir. 99a/3; B.’l-M.ğazâsı 63a/16, 64b/1, 82b/2-3; B.’l-M. kıyusu: 63b/1, 63a/17.

Benū’l-‘Abbās: 254a/1.

Benū’n-Nazîr: 55a/10, 55a/20, 56b/6, 56b/9, 57a/5, 59a/20, 72b/8, 72b/8, 73b/9.

Benū’n-Neccār: (Bkz. Benū’n-Neccār) 19b/13, 19b/14, 52a/14.

Benū’ş-Şüca’: 157b/2.

Benū’l-Ḥuzā’a: 3a/11.

Berā’ bin Ḳubeza: Ḥaccāc bin Yūsuf ‘un ‘Abdü’l-Melik bin Mervān Mühelleb üzerine gönderdiği komutanın adıdır. 229a/2-3, 229a/4, 229a/9, 229a/12, 229a/14.

Berā’ bin Mālik: Cesaret ve kahramanlığı ile meşhur sahâbî. Hazrec kabilesinin Neccār oğulları sülâlesine mensup olup meşhur sahâbî Enes b.Mālik’in kardeşidir.126b/20, 128a/20.

Berber: Kuzey Afrika’nın en eski yerli halkı Berberiler. 167b/17, 188a/15, 188a/17, 188b/6, 198b/14, 221a/14.

Berberistān: Mısır’ın güneyinde ve Sudan’ın kuzeyinde geniş bir alanı kaplayan Nûbe adındaki bölgeye Osmanlılar tarafından verilen addır. Halkına da Berberî denir. 188b/2, 188b/3.

Bercercîh: 218a/3.

Berdağ: (Bkz. Berda’) 245a/14, 253b/15.

Berda’: Berdea (Barda) adında Azerbaycan’da bir şehir. 245b/14, 246b/5.

Bereke: 101b/4.

Berğö: (Bkz. Berda’) 245b/1.

Berfire: Hz. Âişe’nin âzatlı câriyesi, sahâbî. Utbe b. Ebû Leheb’in veya ensardan birinin câriyesi idi.66a/6, 66a/7, 66a/7.

Beriyye: 2b/12, 27a/18, 30a/3, 91b/20, 103a/10.

Berkidü’r-Seler: 169b/20.

Beşir Anţār: (Bkz. Beşir bin Anţār) 155b/4.

Beşir bin Anṭam: (Bkz. Beşir bin Anṭār) 160a/10.

Beşir bin Anṭār: (Bkz. Beşir bin Anṭār) 155a/16.

Beşir bin Anṭār: Mu'āviye bin Ebī Sufyān'ın önemli kumandanlarından biridir. Mu'āviye tarafından, Hz. Ali'nin ölümünden sonra Mekke ve Medine fethi için görevlendirmiştir. 155b/6, 155b/13, 160a/13-14.

Beşir bin Ebī Ḥarme: 140a/11.

Beşir bin Sa'd: (Bkz. Beşir bin Sa' dü'l-Enşārī) 110a/8.

Beşir bin Sa' dü'l-Enşārī: (Bkz. Beşir bin Sa' d) Ebü'n-Nu'mân Beşir b. Sa'd b. Sa'lebe el-Ensârî el-Hazrecî (ö. 12/633). Kumandan sahâbî. Ashabın ileri gelenlerinden Nu'mân b. Beşir'in babasıdır. 111a/15, 112b/3.

Beşir bin Sa' dü'l-Enşārī: Ebü'n-Nu'mân Beşir b. Sa'd b. Sa'lebe el-Ensârî el-Hazrecî (ö. 12/633). Kumandan sahâbî. Ashabın ileri gelenlerinden Nu'mân b. Beşir'in babasıdır. İkinci Akabe Biatı'nda bulundu. Bedir, Uhud ve Hendek başta olmak üzere daha sonra yapılan bütün savaşlara Hz. Muhammed'le birlikte katıldı. 111a/1-2.

Beşir bin Sa' dü'l-^c Aver el-Enşārī:(Bkz. Beşir bin Sa' dü'l-Enşārī) 108b/9-10.

Beşir binü'l-Anṭā(r): (Bkz. Beşir bin Anṭār)155b/17.

Beşir binü'l-Bera binü'l-Ma'rūr: Ebû Bişr el-Berâ' b. Ma'rūr b. Sahr el-Hazrecî (ö. 622). İkinci Akabe Biatı'nda Hz. Muhammed'e ilk biat eden sahâbî. 73b/4.

Beşir binü'l-Haşemi: 160a/15.

Beşir: (Bkz. Beşir bin Anṭār) 155a/17, 155a/18, 155a/18, 155b/2, 155b/3, 155b/14, 160a/11, 160a/12.

Beşir: (Bkz. Beşir binü'l-Bera binü'l-Ma'rūr) 73b/12, 73b/14, 111a/4, 111a/17, 111a/19, 111a/20, 112b/7.

Beykend: Buhara yakınlarında âlimlerinin çokluğuyla meşhur bir yerleşim merkezi olan Bîkend adlı yer. 162b/16, 234b/1, 234b/2, 234b/3, 234b/5, 234b/12.

Beyliḡān: (Bkz. Beyliḡān) 246b/8.

Beyliḡān: (Bkz. Beyliḡān) Azerbaycan'da bir yerleşim yeridir. 246b/18, 247a/6, 247a/9, 247a/10, 253b/12.

Beyrūt: Lübnan Cumhuriyeti'nin başşehri. Doğu Akdeniz'de Ortadoğu'nun en önemli liman şehridir. 178b/4, 178b/4, 178b/6, 178b/7.

Beyte'l-Makdes: Kābe. 2a/6, 26a/3, 144b/4.

Beyzā: Hāriş bin Ebī Şimrū'l-Ġassāni'nin Hātem'e armağan ettiği iki kılıçtan biridir. Hz. Ali Hatem'in puthanesini yıktığında bulmuştur. 94a/4.

Bilāl Hābeşī: Ebû Abdillāh (Ebû Abdilkerīm veya Ebû Amr) Bilāl b. Rebāh (ö. 20/641) Hz. Muhammed'in ilk müezzini olan sahābî. 125b/17, 148b/1, 150b/12.

Bilāl: (Bkz. Bilāl Hābeşī) 36a/8, 36a/10, 36a/11, 36a/14, 36b/1, 63a/12, 72b/10, 74a/14, 74a/17, 74a/18, 105a/11, 105a/17, 125b/18, 126a/10, 126a/11, 126a/3, 126a/8, 148b/3, 150b/13, 150b/14, 150b/17, 150b/18.

Bilencer: Dağistan'da bir yerleşim merkezi. 173b/2, 173b/4, 173b/5.

Bind bin Muā'z: Sahābî 23b/6.

binü'l-'Avf: (Bkz. 'Abdu'r-raḥmān bin 'Avf) 111b/20.

Bir-i Meymūn: Abbasi halifelerinden Ebū Ca'fer Maṣṣūr'un defnedildiği Mekke dolaylarında bir yer. 258a/12.

Bişr bin K'ab: 135a/20.

Bişr Maḥṭani : (Bkz. Bişrū'l-Enşārī) ? Sıffin olayında Muaviye'ye gönderilen elçilerden biri olup adından anlaşıldığı üzere Ensar'ın ileri gelenlerindedir. 208a/20.

Bişr: (Bkz. Bişr Maḥṭani) 208b/6, 238a/9.

Bişrū'l-Enşārī: (Bkz. Bişr Maḥṭani) 208b/2.

Bizār: Hz. Muhammed'in yedi atından biridir. 101a/7.

Būd: 2b/7.

Budeyl bin Kays: Hz. Muhammed'i öldürme girişiminde bulunan müşriklerden biridir. 97b/5, 97b/14.

Budeyl bin Verka: Budeyl b. Verkā' b. Abdil'uzzā (Amr) el-Huzāi (ö. 11/632 [?]). Huzāa kabilesinin reisi, sahābî. Arap dāhilerinden olduğu söylenir. 78b/2-3, 78b/12, 80a/14.

Budeyl: (Bkz. Budeylü'l-Cezāğī, Budeyl bin Kays) 67b/17, 97b/5, 97b/8, 97b/10, 97b/11, 97b/11.

Budeylü'l-Cezâgî:Hz. Muhammed sağlığında Mekke ileri gelenlerinden biridir. 67b/14.

Buğāyat-ı Büzürk: Halife Mu'tasım Billah'ın kölelerinden biridir. 268b/8.

Buhārā: Mâverâünnehir'de tarihî bir şehir.162b/16, 245a/6, 234b/3, 234b/3, 235a/13, 235a/14.

Bu-yı Zü'l-Külâ': Muaviye'nin kumandanlarından. 209a/5.

Cabbār bin Münzir binü'l-Cemü' u'l-Enşārî: 110a/1.

Cābir bin Mut'im: Cübeyr b. Mutim; Ebû Muhammed (Ebû Adî) Cübeyr b. Mut'im b. Adî b. Nevfel b. Abdimenâf el-Kureşî (ö. 59/678-79). Soyu Abdümenâf'ta Hz. Muhammed'le birleştiğinden Resûl-i Ekrem'in amcaoğullarından sayılır. Hz. Hamzayı öldüren Vahşi'yi himaye eden kişidir. 46a/2.

Cābir bin 'Abdu'llāh el-Ensārî: (Bkz. Cābir bin 'Abdu'llāh)Ebû Abdillāh Cābir b. Abdillāh b. Amr b. Harâm el-Ensârî (ö. 78/697) En çok hadis rivâyet eden sahâbîlerden biri. Babası Uhud Gazvesi'nde ilk şehid düşen sahâbî Abdullah b. Amr b. Harâm, annesi Resûlullah'a biat eden kadın sahâbîlerden Enîse (Üneyse) bint Aneme'dir. 19b/7.

Cābir bin 'Abdu'llāh: (Bkz. Cābir bin 'Abdu'llāh el-Ensārî) 17a/3.

Cābir: (Bkz. Cābir bin Mut'im) 46a/3.

Cāc: Fergana yolu üzerinde bir kaledir. 238a/2. *C. kal'ası* 235b/17.

Caḥife: Medine dolaylarında bir yer. 32a/4.

Caḥş: Hz. Muhammed'in eşlerinden Zeyneb'in atasıdır. 25b/2, 57b/9, 57b/11, 57b/13, 99a/4.

Cālnūs: Kesger Vakasında Müslümanlara karşı yirmi bin askeriyle İran Beyi Rüsteme yardımı gelen kumandan.137a/17, 137a/20, 137b/1, 137b/5, 137b/13.

Cāmi' -i Rızāfa: Muhammed Mehdi hilafeti zamanında Bağdad'ta yapılan mescidin adıdır. 259a/1.

Cāmi' ü'l-Manşūr: Ebû Ca'fer Manşūr'un hilafeti zamanında Bağdad'da yaptırdığı caminin adıdır. 258a/11.

Camūs: İyi ok atan Hristiyan bir savaşçıdır. İran şahlarından Mehran'ı ok atarak öldüren kişidir. 138b/14.

Cānān: Sevad dolaylarında bir çiftçi. 137a/1, 137a/3, 137a/5, 137a/9, 137a/10, 137a/12, 137a/15, 137a/16, 138b/1, 138b/2, 138b/3.

Cānibe: Hz. Ömer'in Mısır seferi sırasında ordusuyla uğrayıp konakladığı yerlerden biridir. 144b/1.

Ca' fer bin Ebî Tâlib: (Bkz. Ca' fer-i Tayyār, Ca' ferü't-Tayyār) Ebû Abdillâh Ca' fer b. Ebî Tâlib b. Abdilmuttalib el-Hâşimî (ö. 8/629) Hz. Muhammed'in amcasının oğlu, Mûte Savaşı kumandanlarından, sahâbî. Yaklaşık 590 yılında Mekke'de doğdu. Hz. Ali'nin öz kardeşi olup ondan on yaş büyüktü. Ebû Tâlib'in çocuklarının fazla oluşu sebebiyle geçim sıkıntısı çektiği sırada yükünü hafifletmek üzere Hz. Muhammed Ali'yi, amcası Abbas da Ca' fer'i yanına almıştı. 70b/20, 77a/7, 77b/4, 77b/19.

Ca' fer bin Kaysü'l-Hanifi: Hz. Ali'nin eşlerinden Havre'nin atasıdır. 158a/11.

Ca' fer bin Muhammed bin 'Alî bin Zeynü'l-Ābidîn bin Hüseyn bin 'Alî bin Ebî Tâlib: (Bkz. Ca' ferü's-Şâdık); Ebû Abdillâh Ca' fer b. Muhammed el-Bâkır b. Alî Zeynil'âbidîn (ö. 148/765). İsnâaşeriyye'nin altıncı, İsmâiliyye'nin beşinci imamı, Ca' ferî fikhinin kurucusu. 80 (699) veya 83 (702) yılında Medine'de doğdu. Babası İsnâaşeriyye'nin beşinci imamı Muhammed el-Bâkır, annesi Hz. Ebû Bekir'in torunu olan Kasım b. Muhammed'in kızı Ümmü Ferve'dir. Böylece Ca' fer es-Sâdık'ın soyu baba tarafından Hz. Ali'ye, anne tarafından da Hz. Ebû Bekir'e ulaşmaktadır. 264b/10.

Ca' fer bin 'Aķil: Kerbela'da Hz. Hüseyinle birlikte öldürülen kardeşlerinden biridir. 218a/4.

Ca' fer Muktedir Billâh: Ebü'l-Fazl el-Muktedir Billâh Ca' fer b. Ahmed el-Mu'tazid Billâh el-Abbâsî (ö. 320/932). Abbâsî halifesi (908-932). 269b/16, 270b/7.

Ca' fer: (Bkz. Ca' fer-i Tayyār, Ca' ferü't-Tayyār, Ca' fer bin Kaysü'l-Hanifi, Ca' fer Muktedir Billâh, Ca' fer bin 'Aķil) 77a/8, 77a/9, 77b/5, 77b/6, 77b/7, 77b/8, 77b/9, 77b/17, 158a/15, 158a/17, 158a/17, 158a/20, 218a/6, 257a/10, 257a/18, 269a/8, 269a/19, 269b/18, 270a/8, 270a/17, 270a/18, 270a/19, 270b/2, 270b/3, 270b/4.

Ca' fer: Hz. Muhammed'in amcası Ebu Talib'in oğludur. 10a/5.

Ca' fer-i Tayyār: (Bkz. Ca' fer bin Ebî Tâlib) 77b/19, 78a/6.

Ca' ferü'ş-Şâdık: (Bkz. Ca' fer bin Muhammed bin 'Alî bin Zeynü'l-'Âbidîn bin Hüseyin bin 'Alî bin Ebî Tâlib.) Ebû Abdillâh Ca'fer b. Muhammed el-Bâkır b. Alî Zeynil'âbidîn (ö. 148/765).İsnâaşeriyye'nin altıncı, İsmâiliyye'nin beşinci imamı, Ca'ferî fikhının kurucusu.. 80 (699) veya 83 (702) yılında Medine'de doğdu. Babası İsnâaşeriyye'nin beşinci imamı Muhammed el-Bâkır, annesi Hz. Ebû Bekir'in torunu olan Kasım b. Muhammed'in kızı Ümmü Ferve'dir. Böylece Ca'fer es-Sâdık'ın soyu baba tarafından Hz. Ali'ye, anne tarafından da Hz. Ebû Bekir'e ulaşmaktadır. 266a/18.

Ca' ferü't-Ṭayyār: (Bkz. Ca' fer bin Ebî Tâlib, Ca' fer-i Ṭayyār) 215b/20.

Ca' rân(e): Taif yöresinde bir yer. 89a/13, 91b/15.

Cârüd bin 'Amr: Ebü'l-Münzir el-Cârüd Bişr b. Amr b. Haneş b. el-Mu'allâ el-Abdî (ö. 20/641 [?]) Sahâbî.Adnânîler'den Rebîa kabilesinin Abdülkays koluna mensuptur. Asıl adı Bişr b.Amr'dır. 131b/20.

Cârüd: (Bkz. Cârüd bin 'Amr) 132a/2, 132a/4, 214a/14.

Cebelet bin Hâyi': Muaviye bin Ebu Sufyan'ın Msır dolaylarında yaşayan dostlarından biridir.153b/13, 153b/16.

Cebrâ'il Emîn: (Bkz. Cebrâ'il) 66b/5.

Cebrâ'il: Dört büyük melekten biridir. 7b/13, 7b/15, 8a/15, 8a/17, 8a/19, 8a/20, 8b/1, 8b/2, 8b/3, 8b/5, 8b/6, 8b/7, 8b/12, 8b/14, 8b/16, 8b/19, 8b/20, 9a/6, 9a/12, 9a/13, 9a/17, 9b/17, 10a/7, 10a/20, 14a/8, 20a/7, 20a/9, 20a/10, 20a/14, 20a/16, 20a/17, 21b/11, 25b/9, 25b/14, 26b/11, 30a/15, 31a/11, 34b/18, 34b/20, 35a/1, 35a/4, 38a/14, 41b/7, 42b/10, 55b/16, 56a/6, 58a/11, 66b/2, 68b/11, 71a/20, 71b/3, 73b/20, 77a/18, 77b/14, 78b/5, 78b/8, 79b/13, 81b/12, 84b/3, 93a/2, 95b/4, 95b/7, 96b/15, 97a/16, 97b/12, 106b/6, 107a/16, 119b/16, 120a/2, 120a/4, 120a/5, 120a/8, 123a/19.

Cehl bin Hişâm: (Bkz. Ebü Cehl bin Hişâm) 11a/12.

Celîd bin Abdu'llâh(ı): Muaviye bin Ebu Sufyan'ın kumandanlarından biridir. 162a/16.

Celîde bin Esîd:Sahâbî. 35b/20.

Celîde: (Bkz. Celîde bin Esîd) 35b/20.

Cemâ(z)kiye'l-âhîr: (Bkz. Cemâziye'l-âhîr) 238a/5.

Cemāziye'l-āhîr: Hicri yılın altıncı ayı. 24a/8, 24a/17, 44b/10, 78a/7, 270a/12.

Cemāziye'l-evvel: Hicri yılın beşinci ayı. 23b/10, 44a/19, 57a/6, 75b/19, 76a/1, 222b/10, 233b/17, 256b/8, 270a/11.

Cemîle: Hz. Ömer'in eşlerinden biridir. 182a/16, 182b/1.

Cenîd bin 'Abdu'r-Raḥmān: Emevi halifesi Hişām bin' Abdü'l-Melik'in kumandanlarından biridir. 250b/8, 250b/16.

Cenîd: (Bkz. Cenîd bin 'Abdu'r-Raḥmān) 250b/17, 250b/18, 251a/2, 251a/2, 251a/4, 251a/5, 251a/8, 251a/9, 251a/10, 251a/15, 251a/19, 251a/20, 251b/2.

Cerîr bin 'Abdu'llāh: (Bkz. Cerîr bin 'Abdulu'l-Becelî, Cerîr) 138b/5.

Cerîr bin 'Abdulu'l-Becelî: Ebû Amr Cerîr b. Abdillāh b. Câbir el-Becelî (ö. 51/671). Kumandan sahâbî. Yemenli Becîle kabilesinin reisi. 168a/8.

Cerîr: (Bkz. Cerîr bin 'Abdulu'l-Becelî, Cerîr bin 'Abdu'llāh) 138b/7.

Cerr bin Mu'āviye: (Bkz. Hür b. Muaviye) 163b/12.

Cerrāḥ bin 'Abdu'llāh binü'l-Ḥakemî: (Bkz. Cerrāḥ bin 'Abdu'llāh) Ebû Ukbe Cerrāḥ b. Abdillāh el-Hakemî (ö. 112/730). Emevîler devri kumandan ve valilerinden. Aslen Dımaşklı olup daha sonra Basra ve Kûfe'ye yerleşti. İlk askerî ve idarî bilgi ve tecrübelerini Haccâc'ın himayesinde kazandı. 245a/2.

Cerrāḥ bin 'Abdu'llāh el-Ḥakemî:(Bkz. Cerrāḥ bin 'Abdu'llāh binü'l-Ḥakemî) 242b/16, 245a/13, 245a/12, 245b/13.

Cerrāḥ bin 'Abdu'llāh: (Bkz. Cerrāḥ bin 'Abdu'llāh binü'l-Ḥakemî, Cerrāḥ bin 'Abdu'llāh el-Ḥakemî) 239b/7, 243a/6, 243a/7, 245b/4, 245b/18, 246a/12, 246a/14, 246a/20, 248b/5.

Cerrāḥ: (Bkz. Cerrāḥ bin 'Abdu'llāh binü'l-Ḥakemî) 245a/14, 245a/16, 245a/19, 245a/20, 245b/1, 245b/9, 245b/14, 245b/16, 245b/19, 245b/20, 246a/1, 246a/8, 246a/12, 246a/15, 246b/1, 246b/10, 247b/5, 247b/20, 248a/3.

Çeşîme: Hz. Ali devrinde yaşamış müslüman bir kimse. 92b/12.

Ceyhûn: Amuderya. Orta Asya'nın en büyük iki nehrinden biri. Amuderya'yı çeşitli milletlerin değişik adlarla andıkları görülmektedir; meselâ Çinliler Wu-hu, İranlılar Veh-roz/Behroz, Araplar Ceyhun/Belh nehri, Türkler ise "ırmak" anlamında olan

Ögüz (Anadolu'daki "öz" sözcüğü) adını vermişler, Grek ve Latin yazarları da bu son ismi halk etimolojisi ile Oxus'a ("boğa", Türkçe'de öküz) çevirmişlerdir. Halen kullanılmakta olan Amuderya adı, nehrin kıyılarındaki Âmül/Amûya şehrinin adından alınmıştır. 162b/6, 162b/16, 175a/18, 175b/13, 176a/11, 176a/16, 176a/19, 176b/16, 184a/10, 220a/5.

Ceyş: جيش ? Hemedan fethi sırasında İranlı Medayin emiridir. 171a/12, 171a/13, 171a/14.

Cezâyir: Kuzey Afrika'da bir ülke. 147b/11.

Cezîre: İslâm coğrafyacıları tarafından Yukarı Mezopotamya'ya verilen ad. Cezîretü Asûr, İklîmü Asûr da denilen bu bölge Dicle'nin doğusunda kalan Meyyâfârikın (Silvan), Erzen, Siirt, Zap havzası ve Fırat'ın batısındaki Adıyaman bölgesini de içine alır. 133b/12, 133b/15, 147b/11, 147b/12, 147b/13, 147b/15, 148a/6, 161a/17, 225b/10, 265a/5.

Cez'â: Hz. Muhammed'in kulağı kesik olan devesinin adıdır. 101a/17.

Cıngân: Velid bin 'Abdü'l-Melik bin Mervân zamanındaki Harezmi sultanının adıdır. 235b/8, 235b/9.

Cidde: Suudi Arabistan'ın Kızıldeniz kıyısında önemli bir liman şehri. 7a/15, 7a/17, 7a/17, 7b/1, 30a/5, 83b/15.

Cizze: Bir yer adıdır. 23a/15.

Cüda: İran'da bir şehir. 177a/15, 177a/16.

Cum'a: Cuma. 33b/16, 61b/15, 113b/20, 156a/2, 156a/18, 156b/3, 157a/1, 159a/20, 177b/3, 177b/10, 177b/19, 197a/17, 200b/6, 200b/8, 207a/20, 215b/13, 225b/18, 240b/19, 243b/1, 245b/11, 266b/13; C. namâzı: 46b/1, 46b/2.

Cübeyr bin Mu'tim: Sahâbî. 197b/1, 197b/4.

Cüdey' bin 'İsâ el-Kirmânî: Cüdey' b. Alî el-Kirmânî el-Ezdî (ö. 129/747) Emevîler devri kumandanlarından. Ezd kabilesine mensup olan ailesi İran'ın fethinden sonra Kirman'a yerleşti. Kirman'da doğduğu için Kirmânî nisbesiyle meşhurdur. Bütün ömrü Horasan'da geçtiğinden Şeyh-i Horasân lakabıyla anılırdı. 255a/4.

Cüheyn: Bir Arap kabilesinin adıdır. 27b/12.

Cündüb bin Süleym: Halife Abdülmelik b. Mervân döneminde (685-705) Bizans'ın sınır bölgelerinde yaşayan Benî Kilâb kabilesinin reisi Hâris el-Kilâbî ve Benî Süleym kabilesinin lideri Mervân b. Heyssem'in ünü yayılır. Hâris'in ölümü üzerine hamile olan karısı, kocasının düşmanlarından korkarak gece vakti hizmetçisi ile yola çıkar. Ancak hizmetçi yolda kendisine kötülük yapmak isteyince kavgaya tutuşurlar. Kavga esnasında kadın doğum yapar ve ardından ölür. Bu arada seyahate çıkan Prens Dârem yolda hem kadının cesedine hem çocuğa rastlar. Prens çocuğa sahip çıkar ve ona Cündübe (Cindebe) adını koyar. Cündübe zamanla büyür, Dârem kendisi için ileride bir tehlike oluşturacağı düşüncesiyle ona öyküsünü anlatır. Aslını öğrenen Cündübe Benî Kilâb kabilesine döner. Fakat bir süre sonra ölür ve yerine kardeşi Utâf (Itâf) geçer. 134a/6.

Cündüb: (Bkz. Cündüb bin Süleym) 134a/8.

Cüneyd: 245b/17.

Cüveyre: Hz. Muhammed'in eşlerinden Beni Mustalik kabilesinden Haris b. Dırar'ın kızıdır. 99a/4.

Çak: Fırat kenarında bir yer. 142a/10.

Çin: Çin. 238a/20, 238b/1, 238b/3, 238b/4, 235a/8, 238b/3.

Dāmġân: İran'da bir yerleşim yeri. 172a/3, 172a/7, 189b/2, 240a/4.

Dānık: Dabık; Suriyede bir yer. 240b/19.

Darā' bin Ħamîdü'l-Ezdi: 244b/11.

Darü'l-Umāre: Basra dolaylarında bir yerleşim yeridir. 243b/15.

Dāvud bin 'Alî bin 'Abdu'llâh bin 'Abbās: Ebû Süleymân Dâvûd b. Alî b. Abdillâh b. Abbâs b. Abdilmuttalib el-Hâşimî (ö. 133/750) Abbâsî hânedanına mensup devlet adamı ve hatip. 251b/15.

Dāvud bin Ṭahmân: Emevilerin son Horasan valisi Naşr bin Seyyâr'ın yazıcısıdır. 259a/5, 260a/11, 260a/14.

Dāvud bin Ṭahmār: (Bkz. Dāvud bin Ṭahmân). 260a/9.

Dāvud: (Dāvud bin 'Alî bin 'Abdu'llâh bin 'Abbās). 260a/12, 260a/15.

Defrî: Bir yerleşim merkezidir. 147a/18.

Dehistān: İran kuzeyinde büyük bir şehirdir. 240a/8, 240a/9, 244b/19.

Demāvend: İran'ın Rey şehri yakınlarında bir yerleşim yeri. 171b/5, 172a/2.

Demāvendsāh: Demavend beği. 172a/2.

Derā' a: Kerbela'da Hz. Hüseyin'in kılıçla kolunu kesen kişi. 218b/11.

Derbend: Derbent geçidi. Azerbaycan ile Dağıstan Özerk Cumhuriyet'i arasında kalan bölgenin adıdır. 172b/17, 173a/2, 173a/2, 173a/4, 173a/5, 173b/6, 173b/9, 249b/1.

Destān-ı Şeyhdür: 170b/7.

Deylem: İran'ın kuzeyinde Gılân eyaletinin bir bölümünü teşkil eden, Hazar deniziyle Kazvin arasındaki dağlık bölgenin ve bu bölgede yaşayan kavmin adı. 140b/5, 240a/14, 240a/19, 240b/1.

Deyri'l-Ahnaḡ: Horasan'da Mervü'r-Rūd dedikleri yerde Hz. Ömer'in kumandan-idarecilerinden Ahnef bin Kaysı'n yaptığı şehirdir. 175b/16.

Deyri'l-Cemācem: 231a/8, 232a/16, 233a/17.

Deyri'l-Ḳurra: 231a/8.

Dımaşk: Şam. 135a/14, 135a/17, 135a/20, 135b/1, 135b/3, 135b/8, 135b/14, 135b/18, 136a/7, 136a/8, 143b/5, 143b/12, 143b/3, 143b/4, 143b/4, 147a/17, 149a/14, 149a/16, 156b/1, 162b/17, 212a/5, 212a/15, 212b/20, 219b/3, 221a/8, 221a/13, 221a/14, 221a/14, 226b/3, 242a/17, 242a/18, 249b/11, 253b/5, 253b/7, 256b/18, 256b/19, 256b/19, 256b/20.

Dicle: Dicle nehri. 162b/6, 183a/4, 256a/5, 268a/5, 268a/6.

dīn-i İslām: İslām dini. 16b/19, 17a/5, 18b/14, 19a/9, 20b/11, 30b/1, 37a/15, 42a/11, 95a/10, 98a/14-15, 111b/11, 167b/12, 168b/12, 203b/19-20.

Dīnver: Batı İran'da bir yerleşim merkezi. 169b/17, 169b/19.

Direfş-i Kāvīyān: Kutsal İran sancağı. 137b/11.

Diyar-ı Bekr: Diyarbakır. 177a/20.

diyār-ı 'Arab: Arabistan. 23a/10, 54a/17, 54a/20, 57b/13-14, 60b/1, 93b/10, 94b/13, 94b/18, 98a/10, 101b/13.

Duḡeyl: Ahvaz dolaylarında bir ırmak adıdır. 163b/4.

Dureyd binü'l Şimme: (Bkz. Düreyd) Düreyd b. Şimme; Ebû Amr Muâviye b. el-Hâris b. Muâviye (ö. 8/630). Câhiliye devri Arap şairi, cengâver. Ebû Amr'dan başka Ebû Kurre ve Ebû Züfâfe künyeleriyle de anılır. Düreyd kendisinin, Şimme ise babasının lakabıdır. 88a/15.

Düdes: Hz. Muhammed'in keçilerinden birinin adıdır. 101b/4.

Düldül: Mısır Hükümdarı Mukavkıs'ın, hicretin 6. yılında (627) Hz. Muhammed'e gönderdiği kıymetli hediyeler arasında bulunan katırdır. Bu katıra hızlı yürüyüşü ve çevikliği dolayısıyla "kirpi" anlamına gelen düldül adı verilmiştir. 101a/10.

Dümetü'l-Ĥantała: Kimi kaynaklarda Dümetü'l-Cendel adıyla da geçen Mekke Medine aralığında çölde bir kuyudur. 62b/6-7; *D.ü'l-H. kıyusu* 62b/7.

Dünyâ: Dünya. 79a/9, 91a/15, 91b/5, 91b/10, 94b/5, 98b/14, 99a/8, 102a/5, 104a/8, 104b/13, 105a/14, 106a/10, 109a/11, 110a/5, 110b/6, 114a/9, 146a/11, 159a/8, 160b/14, 254a/16.

Düreyd bin Elka: (Bkz. Dureyd binü'l-Şimme). 85a/19.

Düreyd binü'l-Ķame: (Bkz. Dureyd binü'l-Şimme). 85b/10.

Düreyd: (Bkz. Dureyd binü'l-Şimme). 88a/17, 88a/18, 88a/19, 88a/20.

E(b)u'l-Āş bin Sa'd: Hz. Muhammed zamanındaki Mekke ileri gelenlerindendir. 40b/7.

Ebâ Bekr: Ebû Bekr Abdullâh b. Ebî Kuhâfe Osmân b. Âmir el-Kureşî et-Teymî (ö. 13/634). İlk müslümanlardan, Hulefâ-yi Râşidîn'in birincisi. 22a/5, 31a/18, 38a/13, 38a/16, 66b/14, 72a/7, 96a/1, 103b/13, 104b/13, 104b/14, 107b/20, 114b/19.

Ebâ el-Ķâsım: Hz. Muhammed. 9a/5.

Ebâ Eyyûb: Ebu Eyyûb el-Ensârî. Türkçede Eyüp Sultan olarak anılan en büyük sahabeden biridir. Hz. Muhammed'i Mekke'den Medine'ye göç ettiği zaman evinde ilk misafir eden sahâbîdir. 22b/16.

Ebâ Ĥafz: Hz. Ömer. 35b/8, 69a/5.

Ebâ Ĥuzeyfe: (Bkz. Ebû Ĥuzeyfe bin 'Utbe, Ebû'l-Ceyr). Bedir Savaşı'nda Mekkeli müşriklere karşı savaşan müslüman Mekkelilerdendir. 37a/14.

Ebâ İĥsan: 112a/15.

Ebâ Mūsâ: (Bkz. Ebû Mūsâ el-Eş'ari). 152a/7, 202b/13, 202b/6.

Ebā ‘Abdu’llāh: (Bkz. Hāriş bin Hişām). Ebu Cehl’ün kardeşidir. 19b/8.

Ebā ‘Ubeyde: (Bkz. Ebū ‘Ubeyde binü’l-Cerrāh) 112a/18.

Ebā Serāya: (Bkz. Hasan İbn-i Serāya) Hermese’nin kumandanı. 264a/6

Ebā Sufyān: (Bkz. Ebū Sufyān b. Harb). 113a/1.

Ebā Türāb: Hz. Ali’nin lakabı. 23b/16-17, 23b/20, 24a/1, 24a/1, 24a/2.

Ebā Velid: (Bkz. ‘Utbe bin Rabi‘a). 33a/20.

Ebā Zerr: (Bkz. Ebū Zer el-Ġafārī). 190a/14.

‘Ebbale bin Ka‘b: Yemen valisi. 103a/5.

Ebā’l-Hakem: (Bkz. Ebū Cehl). 21b/1, 21b/8.

Ebā’l-Hasan: Hz. Ali. 185a/16, 206a/4.

Ebā’l-Kāsım: Hz. Muhammed. 55b/4.

Ebān bin Sa‘id: Ebū’l-Velid Ebān b. Sa‘id b. Ās b. Ümeyye el-Kureşî (ö. 13/634). Hz. Muhammed’in Bahreyn valisi, sahâbi. 101b/7.

Ebān: Hz. Osman’ın oğullarından biridir. 197b/11.

Ebbi bin Ebî Leheb: 40b/1, 40b/7.

Ebhar bin Ka‘b: Hz. Hüseyin şehit edildiğinde üstünden giysilerini çıkartan kişi. 218b/15.

Ebher: Eski İran’da bir şehir. Hemedan’ın kuzeyinden Azerbaycan’a uzanan sınırda İran’ın Zencan eyaletinde bir şehirdir. 172b/7.

Ebî Bekr: (Bkz. Ebū Bekr). 191a/17.

Ebî İbn-i Feḫāta: Sahâbi. 51b/8.

Ebî Sufyān: (Bkz. Ebū Sufyān). 29b/7.

Ebî Tālib: (Bkz. Ebū Tālib). 60b/9, 112a/1, 157a/20, 257b/8.

Ebî Ümeyye: Muhacir b. Ebū Ümeyye; el-Muhâcir (Velid) b. Ebî Ümeyye b. el-Mugîre el-Kureşî el-Mahzûmî (ö. 12/633’ten sonra). Sahâbi. 119a/1.

Ebred bin Kurretü’l-Temîmi: Hz. Osman’ın hilafetinde İslâm ordusu komutanlarından biridir. 231b/9.

Ebū Alba’: Sahâbi. 59a/1, 59a/2.

Ebū Bekr Şiddîk: (Bkz. Ebū Bekr). 9b/4, 27a/5, 31a/13, 113a/9.

Ebū Bekr: Ebū Bekr Abdullāh b. Ebî Kuhāfe Osmān b. Âmir el-Kureşî et-Teymî (ö. 13/634). İlk müslümanlardan. 1b/14, 9b/5, 9b/8, 9b/10, 9b/11, 9b/12, 9b/12, 9b/15, 10a/6, 10a/6, 10a/8, 10a/10, 10a/11, 10a/17, 10a/18, 10b/2, 10b/4, 10b/5, 10b/9, 10b/10, 10b/13, 10b/16, 10b/19, 10b/20, 10b/20, 11a/1, 11a/2, 13a/20, 14b/3, 19b/17, 19b/18, 20a/12, 20b/12, 21b/15, 21b/15, 22a/4, 22a/11, 22a/15, 23a/3, 26a/14, 31a/17, 31b/2, 31b/4, 33b/20, 34b/17, 38a/10, 38b/4, 48b/13, 50b/13, 55a/19, 65a/5, 65a/6, 65a/6, 66a/11, 66a/15, 66b/13, 67a/6, 68a/5, 69a/3, 69a/5, 72a/7, 72a/8, 72a/9, 73a/3, 74b/17, 76b/4-5, 76b/8, 78a/13-14, 79a/3, 79a/3, 79a/3, 79a/6, 87a/5, 95b/16, 95b/18, 95b/18, 95b/19, 95b/19, 96a/6, 96a/6, 96a/7, 97a/17, 98b/19, 101a/3, 101a/13, 101a/15, 101a/16, 101a/17, 103b/11, 103b/12, 103b/15, 103b/16, 103b/16, , 103b/18, 103b/19, 103b/19, 103b/20, 103b/20, 104a/1, 104a/1, 1 104a/2, 104a/2, 104b/11, 104b/12, 104b/15, 107a/10, 107a/19, 107a/19, 107a/19, 107b/5, , 107b/7, 107b/16, 108a/3, 108a/11, 108a/13, 108b/20, 109a/1-2, 109a/4, 109a/16, 109b/5, 109b/5, 109b/6, 109b/7, 109b/9, 109b/10, 109b/10, 109b/11, 109b/12, 109b/14, 111a/4, 111a/12, 111a/13, 111a/14, 111a/15, 111a/17, 111a/17, 111b/6, 111b/12, 111b/3, 112a/2, 112a/2, 112a/2, 112a/4, 112a/6, 112a/12, 112a/13, 112a/18, 112b/4, 112b/12, 112b/14, 112b/18, 112b/18, 112b/20, 112b/8, 113a/2, 113a/4, 113a/6, 113a/8, 113a/11, 113a/2, 113a/7, 113b/1, 113b/15, 113b/4, 113b/6, 113b/7, 113b/9, 114a/16, 114a/17, 114a/18, 114a/18, 114a/19, 114b/11, 114b/13, 114b/13, 114b/15, 114b/17, 114b/17, 114b/20, 114b/4, 114b/8, 115a/1, 115a/2, 115a/3, 115a/4, 115a/4, 115a/6,115a/6, 115a/10, 115b/1-2, 117b/12, 117b/8, 118a/1-2, 118a/3, 118a/4, 118a/5,118a/13, 118a/14, 118a/18, 118a/19, 118a/2, 118a/20, 118a/6, 118b/10, 118b/13, 118b/16, 118b/3, 118b/4, 119a/16, 119b/5, 119b/17, 120a/14, 120a/14,120a/16, 120a/20, 120b/3, 120b/5, 120b/19, 120b/20, 121a/1, 121a/8, 121a/10, 121a/2, 121b/19, 122a/2, 122a/3, 122a/9, 122a/10, 122a/11, 122b/3, 124a/12, 124a/13, 124a/16, 124a/17, 124a/20, 124b/2, 124b/3, 124b/11, 124b/12, 124b/19, 124b/6, 125a/5, 125a/5, 125b/4, 125b/5, 125b/6, 125b/10, 125b/13, 125b/13, 125b/15, 125b/17, 125b/18, 125b/19, 125b/20, 126a/8, 126a/10, 126a/17, 126a/18, 126a/20, 126a/5, 126b/1, 126b/14, 126b/4, 126b/9, 126b/13, 129a/1, 130a/1, 130a/6, 130a/12, 130a/14, 130a/15, 130a/17, 130b/10, 130b/18, 131a/4, 131a/5, 131a/6, 131a/7, 131a/8, 131a/9, 131b/12, 131b/14, 131b/18, 132b/10, 132b/12, 132b/13, 133a/4, 133a/10, 133a/7, , 133b/1, 133b/3, 134a/6, 134a/10, 134a/13,

134a/14, 134a/19, 134b/6, 134b/12, 134b/12, 134b/13, 134b/15, 134b/17, 134b/19, 134b/6, 135a/9, 135a/10, 135a/11, 136a/10, 13b/5, 151a/16, 151a/18, 151a/19, 151a/3, 151a/5, 151a/18, 151b/12, 151b/14, 151b/3, 151b/4, 158a/16, 158a/18, 160a/12, 160a/13, 182b/13, 182b/17, 182b/4, 184b/3, 185b/16, 186b/17, 189a/15, 189b/13, 189b/13, 194a/18, 197a/11, 197a/9, 202b/2, 202b/8, 206a/5, 206b/9, 213a/13, 222b/15, 228a/19, 234a/7

Ebū Bekrū'l-Zahiyy: Sekizinci Emevi halifesi 'Ömer bin 'Abdü'l-'Azīz'in kumandanlarından biridir. 243a/9.

Ebū Ca'fer el-Manşūr: Ebū Ca'fer el-Mansūr Abdullāh b. Muhammed b. Alī el-Hāşimī el-Abbāsī (ö. 158/775) Abbāsī halifesi (754-775). 257b/7, 257b/16-17.

Ebū Ca'fer İbn Pehlevāni: (Bkz. Ebū Ca'fer el-Manşūr). 270a/6.

Ebū Ca'fer Manşūr: (Bkz. Ebū Ca'fer el-Manşūr). 254b/18, 257b/20-258a/1, 258a/8, 258a/14, 258a/15, 258b/15-16.

Ebū Ca'fer: (Bkz. Ebū Ca'fer el-Manşūr). 182a/9, 257a/11, 257a/12, 257a/13, 257a/14, 257a/15, 257a/16, 257a/17, 257a/20, 257b/20-258a/1, 257b/11, 257b/13, 257b/20, 258a/1, 258a/2, 258a/6, 269a/6, 258a/7, 258a/8.

Ebū Cehl bin Hişām: Ebū'l-Hakem (Ebū Cehl) Amr b. Hişām b. Mugīre el-Kureşī el-Mahzūmī (ö. 2/624). Hz. Muhammed'in ve İslām'ın azılı düşmanlarından biri. Yaklaşık 570'te Mekke'de doğdu. Asıl adı Amr olup Kureys'in Mahzūm koluna mensuptur. Ebū'l-Hakem olan künyesi İslâmiyet'e düşmanlığı sebebiyle Hz. Muhammed tarafından Ebū Cehl şeklinde değiştirilmiştir. 11b/1, 13b/7, 21a/10, 32b/8.

Ebū Cehl: (Bkz. Ebu Cehl bin Hişām). 9b/9, 11a/15, 11a/16, 11b/13-14, 13b/10, 13b/8, 13b/15, 13b/16, 13b/18, 15b/5, 15b/19, 16a/6, 16a/7, 16a/8, 16a/10, 16a/11, 17b/3, 19b/1, 19b/7, 21a/13, 21a/19, 21b/2, 21b/6, 22b/7, 22b/9, 22b/10, 23a/1, 23a/2, 28a/20, 28b/1, 28b/2, 28b/4, 28b/5, 28b/6, 28b/10, 28b/11, 28b/18, 29a/1, 29a/2, 29a/6, 29a/11, 29b/6, 29b/7, 30b/4, 30b/14, 30b/16, 30b/17, 30b/18, 30b/19, 31a/1, 31a/2, 31a/3, 31a/6, 31a/9, 31a/11, 33a/15, 33a/4, 33b/1, 33b/10, 33b/15, 33b/17, 34a/6, 35a/16, 35a/19, 36b/4, 36b/5, 36b/6, 36b/7, 36b/8, 36b/10, 36b/11, 36b/14, 36b/15, 36b/16, 36b/18, 37a/1, 37a/2, 37a/5, 37b/5, 82b/19, 118b/20, 124a/13, 126b/1, 133a/7.

Ebū Dāvūd: 257b/4-5.

Ebū Devānik: Abbasi halifelerinden Ebū Cafer Mansur'un hasisliğinden bir şeyi "dānik:en ufak şey, mangır"a kadar hesap etmek adeti olduğundan kendisine verilen lakabtır. 257b/1.7

Ebū el-A^ç ver: Hz. Ali ve Muaviye bin Ebu Sufyan savaşında Hz. Ali ordusunda yer alan koutanlardan biridir. 207b/20, 208a/1, 208a/2, 208a/4, 208a/4, 208a/8.

Ebū el-^ç Abbās es-Seffāh: (Bkz. Ebū'l-^ç Abbās es-Seffāh). 256b/16, 257b/2.

Ebū el-^ç Abbās: (Bkz. Ebū'l-^ç Abbās es-Seffāh). 256b/11, 256b/14, 256b/15, 256b/20, 257a/6, 257a/9, 257b/1.

Ebū el-^ç Averü's-Selīmi: (Bkz. Ebū el-A^ç ver). 209a/4-5.

Ebū Eyyūb el-Enşārī: Ebū Eyyūb Hâlid b. Zeyd b. Küleyb el-Ensârî (ö. 49/669). Hicret sırasında Hz. Muhammed'i Medine'de evine misafir eden ve Türkiye'de "Eyüp Sultan" unvanıyla anılan sahâbî. 155a/18, 197b/18, 201b/9-10.

Ebū Hāfşa: Mervân b. Ebū Hafsa; Ebu's-Sımt (Ebū'l-Heyzâm/Ebū'l-Hendâm) Mervân b. Süleymân b. Yahyâ b. Ebî Hafsa Yezîd (ö. 182/798). Methiyeleriyle tanınan Arap şairi. 252b/2.

Ebū Hâle bin Zürâre: Ebū Hâle Hind b. (Nebbâş b.) Zürâre et-Temîmî. Hz. Hatice'nin ilk eşidir. 98b/16.

Ebū Hâle: (Bkz. Ebū Hâle bin Zürâre). 98b/16.

Ebū Hanīfe bin ^çUtbe bin İbrâhîm: Müseyleme-i Kezzab olayında müslüman sancağını tutanlardan bir kumandan. 126b/18-19.

Ebū Huzeyfe bin ^çUtbe bin Rabi^ç a: Ebū Huzeyfe Mihşem b. Utbe b. Rebîa (ö. 12/633). İlk müslüman olan sahâbîlerden. 24a/19.

Ebū Huzeyfe bin ^çUtbe: (Bkz. Ebū Huzeyfe bin ^çUtbe bin Rabi^ç a). 35b/1.

Ebū Huzeyfe: (Bkz. Ebū Huzeyfe bin ^çUtbe bin Rabi^ç a). 127b/20.

Ebū Huzeyfe: (Bkz. Ebū Huzeyfe bin ^çUtbe bin Rabi^ç a). 35b/6, 35b/10, 37a/14.

Ebū Hüreyre: Ebū Hüreyre Abdurrahmân b. Sahr ed-Devsî (ö. 58/678). Çok hadis rivâyet etmesiyle tanınan sahâbî. 167a/8.

Ebû Kâbis tağı: Mekke'de bir dağ. 28a/4, 28a/12, 28b/15.

Ebû Kâtâde: Ebû Kâtâde el-Hâris b. Rib'î b. Beldeme el-Ensârî el-Hazrecî (ö. 54/674). Hz. Muhammed'in süvarisi olarak tanınan cengâver sahâbî. 125a/10, 125a/19, 125b/1, 125b/3, 125b/5, 125b/7-8, 125b/11-12, 125b/13.

Ebû Leheb bin 'Abdu'l-Muṭṭalib: Ebû Utbe (Ebû Leheb) Abdül'uzzâ b. Abdilmuttalib b. Hâşim (ö. 2/624). Hz. Muhammed'in amcası ve en azılı düşmanlarından biri. 37b/9.

Ebû Leheb: (Bkz. Ebû Leheb bin 'Abdü'l Muṭṭalib). 12a/6, 12a/8, 12a/14, 16b/6, 29b/4, 37b/19, 38a/1.

Ebû Leylâ: Hz. Ali'nin kumandanlarından. 199b/13.

Ebû Manşûr: 100b/11.

Ebû Meyye: Hz. Muhammed'in azadlıklarındandır. 100b/6.

Ebû Muhammed eş-Şaddîkî: 243a/10.

Ebû Mûsâ el-Eş'arî: Ebû Mûsâ Abdullah b. Kays b. Süleym el-Eş'arî (ö. 42/662-63). Hakem Vak'ası'nda Hz. Ali'yi temsil eden fakih sahâbî. 20b/13, 115b/13, 134a/1, 143a/16, 147b/13, 147b/13-14, 151b/6, 151b/8, 151b/20, 155b/2, 162a/17, 164b/6-7, 165a/3, 165b/7, 168a/8, 170a/20, 178b/6, 178b/20, 179a/3, 179a/4, 188b/16, 192b/8-9, 198b/11, 198b/16, 202b/1, 211a/2, 211b/5, 211b/10, 223b/16.

Ebû Mûsâ: (Ebû Mûsâ el-Eş'arî). 151b/9, 151b/19, , 152a/3, 152a/5, 152a/9, 152a/11, 152a/16, 152a/18, 152b/2, 155b/4, 164b/15, 164b/17, 165a/4, 165a/5, 171a/2, 171a/6, 178b/11, 178b/13, 178b/16, 178b/19, 179a/1, 179a/14, 179a/15, 179a/18, 179a/2, 179a/2, 179a/12, 179b/1, 179b/5, 179b/15, 179b/3, 179b/7, 179b/9, 179b/9, 188b/17, 192b/12, 192b/9, 199b/2, 199b/3, 202b/2, 202b/6, 202b/8, 202b/9, 202b/10, 202b/14, 202b/15, 202b/18, 202b/19, 203a/3, 203a/5, 203a/13, 203a/15, 203a/17, 203b/2, 203b/6, 203b/7, 203b/7, 203b/9, 203b/10, 203b/13, 203b/14, 211a/2, 211a/8, 211b/11, 211b/15, 211b/16, 211b/16, 211b/17, 223b/17, 254a/3.

Ebû Müslim: (Bkz. 'Abdu'r-raḥmân bin Müslim). 253b/17, 253b/19, 254a/4, 254b/20, 254b/20, 255a/1, 255a/1, 255a/7, 255a/8, 255a/9, 255a/13, 255a/14, 255a/16, 255a/17, 255a/18, 255a/19, 255a/20, 255b/1, 255b/2, 255b/3, 255b/4, 255b/5, 255b/14, 255b/15, 255b/17, 256a/2, 257a/10, 257a/12, 257a/13, 257a/14, 257a/15,

257a/16, 257a/20, 257b/12, 257b/4, 257b/6, 257b/7, 257b/9, 258a/1, 258a/2, 258a/6, 258a/7, 260a/4.

Ebū ‘Abdu’llāh: Hz. Ali'nin on beş oğlundan biridir. 158a/16, 158a/18, 212b/9.

Ebū ‘Āme: Esa‘ d bin Zerā'nın lakabıdır. 19b/13-14.

Ebū ‘Āş: (Bkz. Ebū'l-‘Āş İbn-i Rebī‘ a bin ‘Abdü'l-‘Azīz bin ‘Abdü’ş-Şems). 41a/10-11.

Ebū ‘Ubeyde bin Cerrāh: Ebū Ubeyde Âmir b. Abdillāh b. el-Cerrāh el-Fihri el-Kureşî (ö. 18/639). Aşere-i mübeşşereden olan kumandan sahâbî. 147a/12-13, 147a/15.

Ebū ‘Ubeyde bin Mes‘ūd: Beni Sakif kabilesinden bir kumandandır. 136b/4, 137a/3, 137a/17, 177a/11.

Ebū ‘Ubeyde binü'l-Cerrāh: (Bkz. Ebū ‘Ubeyde bin Cerrāh). 76b/8, 109a/2, 112a/15, 150a/1.

Ebū ‘Ubeyde el-Cerrāh: (Bkz. Ebū ‘Ubeyde bin Cerrāh). 143b/11.

Ebū ‘Ubeyde: (Bkz. Ebū ‘Ubeyde bin Cerrāh, Ebū ‘Ubeyde bin Mes‘ūd). 23a/2, 39a/3, 39a/4, 76b/4, 109b/11, 135a/13, 135a/15, 135a/19, 135b/3, 135b/4, 135b/7, 135b/17, 136a/8, 136b/6, 137a/6, 137b/1, 137b/2, 137b/13, 137b/13, 137b/16, 137b/17, 137b/18, 137b/18, 137b/19, 137b/20, 137b/3, 138a/2, 138a/4, 138a/5, 138a/5, 138a/6, 138a/6, 138a/8, 138a/9, 138a/18, 143b/1, 143b/4, 143b/6, 143b/7, 143b/8, 143b/13, 143b/16, 144a/6, 144a/8-9, 147a/18, 147b/1, 147b/2, 147b/3, 147b/8, 147b/9, 147b/4, 148a/8, 148a/10, 148a/13, 148a/14, 148a/18, 148b/2, 148b/4-5, 148b/18, 149a/11, 149a/13, 149a/15, 149a/17, 177a/12, 238a/8.

Ebū ‘Ukbe: Ebū'l-Velid Ukbe b. Ebî Muayt b. Ebî Amr b. Ümeyye el-Ümevî (ö. 2/624). Hz. Muhammed'in azılı düşmanlarından. 13a/7.

Ebū Rāfi‘: Ebū Rāfi‘ İbrāhîm (Eslem) el-Kıbtî (ö. 40/660 [?]). Hz. Muhammed'in âzatlî kölesi., 44b/14, 45a/17, 45a/20, 45a/20, 45b/2, 75b/15, 91b/19, 100a/13.

Ebū Rāfi‘: Hz. Muhammed'in azad ettiği (kullarından) hizmetlilerinden biridir. 100a/13-14.

Ebū Rebī‘ a: Hz. Muhammed'in on dokuzuncu göbekten atası olan Ebū İyâd'dır. 2b/10.

Ebū Sa‘ d: Hz. Muhammed'in Medine'ye hicret ettiğinde evinde kaldığı ikinci kişidir. 19b/14.

Ebū Seleme bin Ḥaḫş bin Süleymānū'l-Ḥallāl: Ebū Seleme Ḥaḫş b. Süleymān el-Ḥallāl el-Hemdānî (ö. 132/750). Abbāsîler'in ilk veziri. 256a/12.

Ebū Seleme bin 'Abdü's-Seḥli: Sahâbî. 23b/10.

Ebū Seleme El Ḥallāl: (Bkz. Ebū Seleme bin Ḥaḫş bin Süleymānū'l-Ḥallāl). 256a/20, 256b/1, 257a/16.

Ebū Seleme: (Bkz. Ebū Seleme bin Ḥaḫş bin Süleymānū'l-Ḥallāl). 256a/14, 256a/14, 256a/15, 256b/7, 257a/19.

Ebū Serāya: Ebū's-Serāyâ es-Serî b. Mansûr eş-Şeybânî (ö. 200/815). Abbāsîler'e karşı ayaklanan bir Şîi asi. 264a/2, 264a/4, 264a/4-5, 264a/6, 264b/1, 264b/3, 264b/4, 264b/7, 264b/9, 264b/13, 264b/15, 264b/15, 264b/16, 264b/16, 264b/17, 264b/17, 265a/3, 265a/3, 265a/4, 265a/5, 265a/6, 265a/7, 265a/9, 265b/15, 265b/18, 265b/20.

Ebū Sire(t): (Bkz. Ebū Siret bin Erbe). 164b/1, 164b/4, 165a/5, 165a/5, 165a/12, 165a/13, 165a/15, 165b/3, 164b/5-6, 164b/16, 164b/17.

Ebū Siret bin Erbe: Hz. Ömer'in halifeliğinde İslâm ordusu kumandanlarından biridir. 164b/1.

Ebū Sufyān bin Ḥarb: Ebū Süfyān Sahr b. Harb b. Ümeyye (ö. 31/651-52). Kureyş kabilesinin reislerinden, sahâbî. 17b/2, 21a/15, 26b/9, 37b/9, 78b/14, 80a/14, 185a/19.

Ebū Sufyān el-Ḥarb: (Bkz. Ebū Sufyān bin Ḥarb). 86b/20.

Ebū Sufyān: (Bkz. Ebū Sufyān bin Ḥarb). 1a/10, 21a/11, 26b/10, 26b/12, 26b/14, 26b/17, 27a/18, 27a/14, 27a/15, 27a/16, 27a/20, 27b/7, 27b/8, 27b/8, 27b/9, 27b/12, 27b/16, 27b/17, 27b/19, 28a/5, 28a/8, 28b/16, 28b/19, 29b/12, 29b/12, 29b/13, 29b/14, 29b/17, 29b/18, 29b/18, 30a/2, 30a/6, 30a/11, 30a/14, 30a/14, 30a/15, 31b/19, 32a/15-16, 32a/16, 32a/17, 32a/18, 32a/20, 32b/2, 32b/2, 39b/12, 40a/13, 40a/14, 40a/17, 40a/20, 44b/3, 44b/6, 44b/9, 45b/14, 45b/18, 45b/19, 45b/20, 46a/5, 46a/9, 47a/11, 47a/14, 47b/9, 47b/14, 47b/16, 47b/19, 48a/1, 48a/20, 48a/8, 48b/8, 48b/9, 49a/11, 51a/15, 51a/16, 51b/12, 51b/19, 51b/7, 51b/9, 52a/3, 52a/16, 52a/20, 52a/3, 52a/4, 52a/5, 52a/6, 52a/8, 52a/8, 52b/16, 53a/11, 53a/11, 53b/9, 53b/16, 53b/17, 53b/18, 54a/3, 54a/7, 54a/13, 57a/18, 59b/1, 57b/2, 61b/5, 61b/15, 61b/18, 62a/5, 62a/5, 62a/11, 62a/11, 62a/12, 62a/20, 62b/1, 68b/2, 68b/3, 78a/18, 78b/16, 78b/16, 78b/17, 78b/17-18, 78b/19, 78b/20, 79a/1, 79a/2, 79a/7, 79a/8, 79a/11, 79a/13,

79a/15, 80a/12, 80a/16, 80b/1, 80b/2, , 80b/4, 80b/6, 80b/7, 80b/9, 80b/11, 80b/16, 80b/17, 81a/2, 81a/6, 81a/7, 81a/8, 81a/11, 81a/12, 81a/14, 81a/15, 81a/15, 81a/20, 81b/2, 81b/3, 82a/9, 82b/8, 82b/10, 83a/5, 84a/20, 84b/16, 86a/5, 86a/18, 86a/19, 87a/5, 91a/11, 99a/4, 112b/18, 113a/2, 113a/2, 113a/3-4, 147a/17, 161b/1, 161b/2, 161b/2, 161b/3.

Ebū Şufyān: (Bkz. Ebū Sufyān bin Ḥarb). 84a/13, 185a/20.

Ebū Ṭalḥa el-Enşārî: Ebū Talha Zeyd b. Sehl b. el-Esved el-Ensârî (ö. 34/654-55). Sahâbî. 184b/5, 184b/11, 192a/15.

Ebū Ṭalḥa: (Bkz. Ebū Ṭalḥa el-Enşārî). 67a/4, 102a/10, 184b/8.

Ebū Ṭalîb: Ebū Tâlib Abdümenâf b. Abdilmuttalib b. Hâşim el-Kureşî el-Hâşimî (ö. 619 m.). Hz. Muhammed'in amcası. 3b/8, 3b/8-9, 3b/8-9, 5b/4, 5b/4, 5b/4, 5b/6, 5b/7, 5b/9, 5b/13, 5b/16, 6a/7, 7b/1,9a/18, 9a/19, 9b/1, 9b/1, 9b/9, 9b/17, 9b/19, 10a/1, 10a/2, 10a/3, 10a/4, 10a/14, 11a/4, 11a/5, 11a/7, 11a/9, 11a/14, 11a/15, 12a/18, 12a/13, 12b/3, 12b/4, 12b/5, 12b/7, 12b/8, 12b/9, 12b/11, 13a/2, 13a/3, 13a/4, 13b/17, 14a/17, 14a/18, 14a/19, 14b/1, 14b/1, 14b/2, 14b/3, 14b/3, 14b/11, 14b/11, 14b/15, 17b/1, 17b/3, 21a/7, 29a/8, 82b/1, 93b/14-15, 99b/11, 158a/2, 158a/2, 195a/15, 195b/9, 204b/20, 205a/13, 256a/20.

Ebū Ümâme: Ebū Ümâme Sudey b. Aclân b. Vehb el-Bâhilî (ö. 86/705). Sahâbî. 158a/10.

Ebū Zer el-Ġafârî: Ebū Zer Cündeb b. Cünâde b. Süfyân el-Ġifârî (ö. 32/653). Servet terâkümü konusundaki görüş ve mücadelesiyle tanınan sahâbî. 189b/18-19, 189b/19, 190b/14, 192a/15, 192b/17.

Ebū Zer' a: Mekke'nin önemli tüccarlarından birisidir. 39b/14.

Ebū Zerr: (Bkz. Ebū Zer el-Ġafârî). 190a/3, 190a/9, 190a/10, 190a/11, 190a/12, 190a/13, 190a/20, 190b/2, 190b/6, 190b/8, 190b/11.

Ebū'd-Derda: Humus yolu üzerindeki Merh(Merc) şehrinin beğidir. 143b/3, 143b/5.

Ebū'l-Bahterî: Ebū'l-Bahterî el-Âs b. Hişâm b. el-Hâris (ö. 2/624). Mekkeliler'in müslümanlar aleyhindeki boykotunu kıran Kureyşli müşriklerden. 35a/15.

Ebū'l-Berā'a: (Bkz. 'Āmr bin Mâlik bin Ca'fer). 'Āmr bin Mâlik bin Ca'fer'in lakabı. 54a/16, 54a/19, 54b/1, 54b/3, 54b/4, 54b/7, 54b/10, 54b/14, 54b/15, 54b/18, 55a/7, 55a/8.

Ebü'l-Burāde: ‘Abdu’llāh bin Ḥaṇṭala’yı öldüren kişidir. 83b/14.

Ebü'l-Cerr: 35b/18.

Ebü'l-Cerr: 35b/5, 35b/5, 35b/20, 36a/1.

Ebü'l-Fazl bin Ṭomār: Abbasi halifesi Muḳtedir Billāh’ın hilafeti zamanında Beni Haşim’den bir genç. 271b/8-9.

Ebü'l-Fazl: Abbasi halifesi Muḳtedir Billāh’ın lakabıdır. 269a/4.

Ebü'l-Him bin Hişām: Medine’de Ensarî kabilelerden olan Evs kabilesi ileri gelenlerinden bir kimsedir. 18b/16, 19a/11-12.

Ebü'l-Hüseyn: Abbasi halifesi Muḳtedir Billāh zamanındaki vezir Abbas’ın oğlu. 270a/13, 270a/16, 270b/3, 270b/8, 270b/9, 270b/14, 270b/19, 271a/6, 271a/10, 271a/11, 271a/13, 271a/13, 271a/14, 271a/16, 271a/17-18.

Ebü'l-Kāsım: Hz. Muhammed’in ilk oğlunun adı Kasım olduğu için Hz. Muhammed için kullanılan künyedir. 6a/3.

Ebü'l-Münzir bin Ziyād: Ensardan biridir. 35b/18.

Ebü'l-Münzir: (Bkz. Ebü'l-Münzir bin Ziyād). 35b/20, 36a/1.

Ebü'l-Nažir: 70a/8.

Ebü'l-‘Abbās es-Seffāh: Ebü'l-Abbās Abdullāh b. Muhammed b. Alî b. Abdillāh b. el-Abbās b. Abdilmuttalib (ö. 136/754). İlk Abbâsî halifesi (750-754). 243a/9, 254b/18, 256b/13-14, 257a/6, 257a/18-19, 257a/20, 257b/13.

Ebü'l-‘Abbās: (Bkz. Ebü'l-‘Abbās es-Seffāh). 257b/15.

Ebü'l-‘Abbaş: Ebü'l-Fazl el-Abbās b. Abdilmuttalib b. Hâşim el-Kureşî el-Hâşimî (ö. 32/653). Hz. Muhammed’in amcası. 40a/3.

Ebu'l-‘Amir bin Veheb: Cesareti ve bahadırlıklarıyla ün yapmış Kureyşli bir savaşçı. 41a/15.

Ebü'l-‘Amir: (Bkz. Ebu'l-‘Amir bin Veheb) Kureyş kabilesinden oldukça iyi bir savaşçı. 41a/16-17.

Ebü'l-‘Āş ibn-i Rabî‘a: (Bkz. Ebü'l-‘Āş İbn-i Rebî‘a bin ‘Abdü'l-‘Aziz bin ‘Abdü’ş-Şems) Hz. Ali’nin eşlerinden Ümam’ın atasıdır. 158a/10.

Ebü'l-‘Āş İbn-i Rebī‘a bin ‘Abdü'l-‘Azīz bin ‘Abdü’ş-Şems: Hz. Muhammed’in damadı, Hz. Zeynep’in eşi. 40b/2.

Ebü'l-‘Āş: (Bkz. Ebü'l-‘Āş İbn-i Rebī‘a bin ‘Abdü'l-‘Azīz bin ‘Abdü’ş-Şems). 40b/7, 40b/10, 40b/11, 40b/12, 40b/19, 40b/20, 41a/3, 41a/5, 41a/6, 41a/8, 41a/9, 41a/11, 158a/11.

Ebü'n-Naz(î)r: Mekke'den Medine'ye kaçarak müslüman olan ünlü mekkeli bahadırlardandır. 70a/3, 70a/4, 70a/5, 70a/6, 70a/7, 70a/9, 70a/11, 70a/17, 70a/18, 72b/18.

Ebü's-Seleme: Ünlü Şam pehlivanlarından biridir. 207b/15.

Ebü'l-A‘ver: Said b. Zeyd; Ebü'l-A‘ver (Ebû Sevr) Saîd b. Zeyd b. Amr b. Nüfeyl el-Kureşî (ö. 51/671 [?]). Aşere-i mübeşşereden biri. 135b/20, 136a/8, 152b/12.

Ebvâ: Mekke-Medine yolu üzerinde Medine'ye daha yakın bir yer. 2b/5, 23a/19, 23a/19.

Ecnādîn: Filistin merkezidir. 144a/3, 144a/4, 144a/5, 144a/7, 144a/8, 144a/14, 144b/1, 144b/2.

Ehba: Mekke Medine arasında bir kuyunun adıdır. 23a/4.

Ekber bin Mâlik: Hz. Muhammed'in yaranlarından biridir. 165a/8, 165a/9, 166a/6, 166a/7.

Ekber: (Bkz. Ekber bin Mâlik). 165a/11.

Ekîd: Nemarik olayında İranlı çiftçi Cānān'ı esir eden kişidir. 137a/9, 137a/9.

Elān: Harez yakınlarında dağlık yerleşim yerleridir. 173b/10.

el-ḥakem: ‘Abdü'l-Melik bin Mervān'ın oğullarından biridir. 234a/7.

el-Ḥakīm: 202a/5.

el-Hatemi: (Bkz ‘Abdu’llāh el-Hatemi). 223a/18.

el-Ḥirāf: Hz. Muhammed'in keçisidir. 101b/4.

el-Kebād: Hz. Hamza'nın ciğerini çıkarıp çiğneyen Hind'in lakabıdır. 50a/11.

el-Mühelleb: Yezid bin Mühelleb'in ailesi, soyundan olanlar. 245a/1, 245a/4, 243b/6, 244b/18, 245a/3.

el-Münzir: ‘Abdü'l-Melik bin Mervān'ın oğludur. 234a/7.

el-‘Amr Kaṭari binü'l-Fücār: Katārī b. Fücāe; (ö. 78/697 [?]) Hâricîler'in Ezârika kolunun son lideri. 229a/15.

el-‘Āş: (Bkz. Ebü'l-‘Āş İbn-i Rebī‘ a bin ‘ Abdü'l-‘ Azîz bin ‘ Abdü’s-Şems). 40b/9.

Elyün: Yezîd bin Mühelleb devrindeki Bizans valisidir. 239b/15, 241a/17, 241b/5, 241b/7, 241b/9, 241b/13, 242a/3, 242a/4, 242a/7, 242a/10.

Emîn bin Mücâşî’: Müslümanların önemli kumadanlarından biridir. 154a/11, 154a/11-12.

Emîn: Devlet görevlisi. Habeşistan hükümdarı Necaşî'nin devlet görevlilerinden biridir. 7b/1, 7b/3, 7b/5, 7b/8.

Enbâr: Mekke taraflarında bir yer. 257b/18.

Encâ: Gatafan kabilesinden olanların yaşadığı bir yer. 121b/4.

Endilüs: İslâm hakimiyetindeki İspanya. 188a/12, 188a/13, 188a/15, 188b/2, 188b/4, 188b/6, 235b/13.

Enes bin Bişr: Sahâbî. 15b/20.

Enes bin Mâlik: Ebû Hamza Enes b. Mâlik b. Nadr el-Ensârî (ö. 93/711-12). Hz. Muhammed'e hizmetiyle tanınan ve en çok hadis rivâyet eden sahâbîlerden biri. 163a/2, 165b/7, 166a/14.

Enes: 1.(Bkz. Enes bin Mâlik). 15b/14, 165b/15, 165b/20, 165b/20. 2.(Bkz. Enes bin Bişr). 16a/2.

Enmese: Hz. Muhammed'in azad ettiği kölelerinden biridir. 100b/5.

Erdebîg: (Bkz. Erdebîl). 253b/12.

Erdebîl: İran'ın kuzeyinde Hazar Denizi'ne ve Azerbaycan sınırına yakın bugün Ardabil olarak geçen şehirdir. 245b/15, 245b/15, 246a/16, 247a/15, 253b/12, 268b/3.

Erden: Azerbaycan dolaylarında bir şehirdir. 246b/1.

Erdişîr: Sheroyah bin Pervizin oğlu. 1b/3.

Eriş: Hz. Osman'ın kazdırdığı bir kuyudur. 189b/15.

Ermeniyye: Ermenistan. 188a/5, 245a/12, 245a/13, 248b/15, 249b/20, 252b/16, 253b/7, 253b/11, 257b/2, 257b/3, 268b/3.

Erṭayüb: (Bkz. Erṭayün). 144b/10.

Ertayūn: Hz. Ömer'in halifeliği devrindeki Filistin beyidir. 144a/5, 144a/5, 144a/5, 144a/14, 144a/15, 144a/15, 144a/18, 144b/2, 144b/2, 144b/4, 144b/11.

Esa' d bin Hürde: 117a/4.

Esa' d bin Zerā: Medineli sahâbilerdendir. 17b/14, 19b/13.

Esa' d bin Zerāve: (Bkz. Esa' d bin Zerā). 17b/18.

Esa' d: (Bkz. Esa' d bin Zerā). 17b/16, 17b/19, 17b/20, 18a/3, 18a/5, 18a/8, 18a/9, 18a/11, 18a/16, 18a/17, 18a/19.

Esāt bin Zeyd: Bir kumandandır. 194b/7.

Esāt: (Bkz. Esāt bin Zeyd). 194b/8.

Esed bin 'Abdu'llāh el-Ezdī: Emeviler dönemi İslâm ordusu komutanlarından birisidir. 240a/11.

Esed bin 'Abdu'llāh: Ebü'l-Münzir (Ebû Abdillâh) Esed b. Abdillâh el-Kasrî el-Becelî (ö. 120/738). Emevîler'in Horasan valilerinden. 250b/9, 250b/14, 251b/6.

Esed bin 'Abdu'llāhu'l-Kaşirî: (Bkz. Esed bin 'Abdu'llāh). 251b/2.

Esed: 1. (Bkz. Esed bin 'Abdu'llāh). 250b/10, 250b/11, 251b/4. 2. Beni Necran kabilesinin ileri gelenlerinden bir kimse.

Esīd bin Hāşan el-Enşāri: 108b/3, 108b/4.

Esīd bin Hāşan: (Bkz. Esīd bin Hāşan el-Enşāri). 110a/8.

Esīd bin Hāşbi: Sahâbî. 17b/19.

Esīd bin Hāşin: Evs kabilesinden bir sahâbî. 65b/14.

Esīd bin Tahīr: Büyük Bedir Savaşı'nda yaşları küçük olduğu için Hz. Muhammed'in geri döndürdüklerinden biridir. 27a/10.

Esīd: (Bkz. Esīd bin Hāşbi, Esīd bin Hāşin, Esīd bin Hāşan el-Enşāri). 18a/2, 18a/4, 18a/6, 18a/7, 18a/10, 18a/12, 18a/17, 18a/8, 65b/17, 65b/19, 108b/8, 108b/9, 108b/9.

Esīr: Çölde bir yer. 103a/10.

Eslem: (Bkz. Zeyd bin Eslem). 183a/19, 183b/14, 183b/19, 184a/4, 234b/17, 184a/4.

Esmā bint ‘Umeys: Hz. Muhammed'in eşi Hz. Meymune'nin kızkardeşi, amcası oğlu Cafer bin Ebu Talib'in hanımıdır. 117b/10.

Esmā: 1. Zübeyr bin Avam'ın karısıdır. 19b/19, 19b/20, 20a/1. 2. Hz. Muhammed'in süt kardeşidir. 88b/6, 88b/7, 88b/8, 88b/8, 88b/9, 88b/10, 88b/12. 3. Hz. Ali'nin eşlerinden biridir. 158a/9, 158a/14, 158a/18, 158a/20. 4. Hz. Hasan b. Ali'nin eşlerinden biridir. 160b/2, 160b/4, 160b/5, 160b/7, 160b/12. 5. Hz. Ebu Bekir'in kızıdır. 228a/19, 228a/19, 228b/2.

Esreş bin ‘Abdu’llāh es-Selemī: Hişām bin ‘Abdü’l-Melik devrindeki Horasan emirlerinden biridir. 250b/15.

es-Seffāh: (Bkz. Ebū'l-‘Abbās es-Seffāh). 256b/11, 256b/15, 256b/20, 257a/9.

Esved bin ‘Abdu’s-Sūd: Hz. Muhammed zamanı Mekkeli müşrikler yanında yer alan Benī Maḥzūm kabilesinden biridir. 33a/5-6.

Esved bin ‘Amr: Ensardan biridir. 34a/2.

Esved bin Yağves: Hz. Muhammed'in Severe adlı eşinin babasıdır. 39a/15.

Esved: (Bkz. Esved bin ‘Abdu’s-Sūd, Esved-i Kezzāb). 34a/3, 34a/3, 102b/18, 103a/7, 103a/17, 103a/18, 103a/19, 103a/19, 115b/3, 115b/7, 116a/1, 116a/2, 116a/3, 116a/4, 116a/7, 116a/10, 116a/11, 116a/12, 116a/12, 116a/17, 116b/1, 116b/3, 116b/3, 116b/4, 116b/6, 116b/11, 116b/11, 117a/1, 117a/3, 117a/4, 117a/7, 117a/8, 117a/9, 117a/10, 117a/10, 117a/14, 117a/17, 117a/17, 117a/18, 117a/19, 117a/20, 117b/1, 117b/2, 117b/6, 119a/2, 134a/2, 134a/17, 134a/17.

Esved-i Kezzāb: (Bkz. Esvedü'l-Kezzāb). Peygamberlik iddiasında Tuleyha adlı kahinin lakabıdır. 134a/2, 134a/16.

Esvedī: Esved-i Kezzāb taraftarları. 117a/16.

Esvedü’l-Kezzāb: (Bkz. Esved-i Kezzāb). 103a/6, 115b/2, 115b/3, 116a/16, 116a/6, 116a/8, 117b/13.

Esveş bin Ḥassān: Hz. Ali'nin naiplerinden biridir. 154b/13.

Esveş: (Bkz. Esveş bin Ḥassān). 154b/14.

Eş‘arīler: Eş‘arī soyundan gelenler. 134a/1.

Eş‘aş bin Ḳays el-Kendī: Şair. 148a/13.

Eş'as bin Kays: Ebû Muhammed Ma'dikerib b. Kays b. Ma'dikerib el-Eş'as el-Kindî (ö. 40/661). Cengâver sahâbî. 210b/16.

Eş'as: (Bkz. Eş'as bin Kays). 210b/17, 218b/15, 231a/2, 231a/6, 231b/9, 232a/17, 233b/6.

Eşter: (Bkz. Mâlik bin Eşter). 207b/19.

Evlâ: Yerleşim yeri, şehir. 173a/14.

Evs bin Huzeyme: Evs kabilesinin ilerigelenlerinden biridir. 123a/5.

Evs: Medine'de iki ensari kabilesinden biridir. 16b/9, 16b/10, 16b/12, 17a/7, 17a/7, 17a/10, 18b/4, 18b/17, 19a/8, 19a/12, 44b/15, 44b/17, 44b/18, 47b/16-17, 47b/20, 65b/13, 65b/15, 113b/11, 114b/2, 114b/3, 245a/12.

Evsiler: Evs kabilesinden olanlar. 44b/19, 44b/20.

Eyle: Basra yakınlarında bir şehir. 151b/20.

Eymen bin 'Ubeyd: Huneyn Savaşı'nda Hz. Muhammed'in yanında savaşanlardan biridir. 87a/6.

Eyyüb bin Seleme bin 'Abdu'llâh el-Mahzûmî: 251b/16.

Eyyüb bin Seleme bin 'Abdu'llâh: 251b/16.

Eyyüb el-Ensâri: (Bkz. Ebû Eyyüb el-Ensâri). 155a/17, 197b/17-18.

Eyyüb: (Bkz. Ebû Eyyüb el-Ensâri). 22b/14.

Eyyüb: Yedinci Emevi halifesi Süleymân bin 'Abdü'l-Melik'in kardeşidir. 237a/3, 237a/4, 237a/6, 237a/6, 237a/11.

Ezar: Bir kabile adı. 16a/4.

Ezârîka: Ezrakıyye'nin çoğulu olan Ezârîka, Hz. Ali'nin Muâviye İle uzlaşmasını protesto ederek ondan ayrıldıkları ve isyancı bir hareket başlattıkları için Havâric (Haricîler) diye anılan fırkanın liderlerinden Ebû Râşid Nâfi' b. Ezrak'a (ö. 65/685) uyanları ifade etmek üzere kullanılır. 228b/14, 229b/3.

Fâlih: Hz. Muhammed'in atalarındandır. 2b/7.

Faraç: Hz. Ömer'in atasıdır. 182a/8, 182a/8.

Fârûğ: Hz. Muhammed'in atalarındandır. 2b/7.

Fārūḫ: Hz. Ömer'in lakabıdır. 144b/7, 182a/9.

Fāryāb: Bir yerleşim yeri. 191b/13.

Fatāde bin Nu' mān: Katade b. Nu'man; Ebû Amr Katāde b. Nu'mān b. Zeyd ez-Zaferî (ö. 23/643) Sahâbî. 49b/19.

Fatāde: (Bkz. Fatāde bin Nu' mān). 49b/20.

Fātihā: Kur'ân-ı Kerîm'in ilk sûresi. 49b/2.

Fāṭıma bint Mes'ūd: Sahâbîlerden Haris b. Hişam'ın eşidir. 46a/1.

Fāṭıma bintü'l-Velîd: Hz. Osman'ın eşlerinden biridir. 197b/13-14.

Fāṭıma: 1. (Bkz. Fāṭımatü'z-Zehrâ) 6a/4, 24a/6, 24a/6, 51a/19, 51a/19, 51b/1, 51b/5, 51b/5, 79a/11, 79a/13, 79a/13, 79a/14, 98b/18, 105a/11, 105a/12, 112b/12, 117b/9, 117b/10, 117b/10, 158a/8, 158a/8, 158a/16, 158b/2, 158b/4, 182b/18, 182b/19, 213a/13, 219a/10, 261a/10, 270b/3, 270b/5. 2. Hz. Ömer'in Ümm-i Hâkîmeden olan kızının adıdır. 182b/1. 3. ' Abdü'l-Melik bin Mervân'ın kızıdır. 234a/8.

Fāṭıma-i Kūfî: Abbasi halifesi Muktedir Billah zamanında saray görevlilerinden biridir. 270a/20.

Fāṭımatü'z-Zehrâ: Hz. Muhammed'in kızı. 158a/7, 215b/18.

Faẓl bin el-Rebî' : (Bkz. Faẓl bin Rebî'). 258b/20.

Faẓl bin 'Abbās: Ebû Abdillâh (Ebû Muhammed) Faẓl b. Abbās b. Abdilmuttalib el-Hâşimî el-Kureşî (ö. 13/634 [?]). Hz. Muhammed'in amcasının oğlu, sahâbî. 103b/7, 105b/11.

Faẓl bin Rebî' : Abbâsî veziri. (ö. 208/823-24 [?]). 266a/5.

Faẓl bin Sehl: Abbâsî Halifesi Me'mûn'un vezirlerinden. (ö. 202/818) 267a/11.

Faẓl: (Bkz. Faẓl bin 'Abbās, Faẓl bin Rebî', Faẓl bin Sehl). 29a/5, 40a/6, 87a/5, 105b/12, 105b/15, 113b/10, 117b/1, 265a/16, 265a/16, 265a/18, 265a/19, 265b/1, 265b/2, 265b/5, 265b/6, 265b/11, 265b/12, 265b/13, 265b/14, 266a/8, 266a/10, 266a/11, 266a/12, 266a/14, 266b/8, 266b/14, 266b/14, 266b/17, 266b/19, 267a/1, 267a/2, 267a/3, 267a/12, 267a/12, 267a/14, 267a/18, 267a/19.

Faẓlu'llâh: (Bkz. Faẓl bin 'Abbās). 105b/15.

Fecā'î: Katārî b. Fücā'e (ö. 78/697 [?]). Hâricîler'in Ezârika kolunun son lideri. 121b/16, 121b/20, 122a/3, 122a/9.

Fedek: Fedek (bugünkü Hâit) Medine ile Hayber arasında bir köy. 73a/18, 73a/19, 73a/20, 73b/7, 73b/7, 73b/10, 74a/6, 74a/8.

Ferazdağ: Emevîler devrinde eski üslûbu devam ettiren üç büyük hiciv şairinden biri. (ö.114/732). 216a/10.

Ferdât bin Hâyât: Zatü'l-Kırade savaşında Mekkelilere kılavuzluk eden kişidir. 44b/6.

Ferec Deylemî: Abbasi halifesi Fazl b. Sehl'i öldüren dört kişiden biridir. 267a/9.

Fergân(a): Özbekistan'da bir şehirdir. 175a/18, 176b/20, 177a/2, 184a/10, 235b/15, 235b/18, 238a/2, 238a/3, 245a/6, 245a/7, 245a/7, 245a/8, 245a/9.

Ferhân: Taberistân'da halkın üstünde söz sahibi kimselerden. 172a/14, 172a/17, 172a/19.

Ferîd bin Esved bin 'Abdu'llâh: Emevi valisi Mesleme b. Abdü'l-Melik'in dostlarından biridir. 249b/12-13.

Ferruh-zâd: İran beylerinden biridir. 1b/7, 136b/8, 136b/9, 136b/12, 136b/15, 172b/18.

Fetret bin Hübeyle: Peygamberlik iddiasında bulunan Tuleyha'nın yanındaki beylerden biridir. 119b/9.

Fevku'l-Ahvâz: Ahvaz'da bir kaledir. 163b/9, 163b/10, 163b/11, 163b/12, 163b/16.

Fırat: Fırat nehri: 137b/14, 138a/3, 139a/10, 142a/10, 142a/12, 208a/5, 215a/15, 216b/9, 221b/20, 244a/10, 244a/10, 256a/6, 256a/8, 256a/9 .

Filisîn: Filistin. 236b/3, 236b/5, 257a/5, 256b/20.

Firengistân: Afrika. 188b/5, 262b/11.

Fir'avn: Eski Mısır krallarına verilen ad. 26a/10, 38a/15.

Firûz: 1. Nüşîn-revân oğullarından olan İran şahıdır. 1b/4, 1b/5, 239b/20. 2. Sahâbîlerden Muğîre bin Şu'be'nin kölelerinden biridir. 181a/2, 181a/7, 181a/8, 181a/18, 181a/19, 186b/15, 186b/20, 187a/2, 187a/7, 187a/8, 187a/10; *F.-ı tersâ* 186b/19, 187a/6.

Firûzân: Hz. Muhammed'in azad ettiği kölelerindenidir. 100b/2. Nihavend'e bir pehlivan. 167b/1, 167b/3, 167b/4, 167b/9, 168a/17, 168b/3, 168b/4, 168b/5, 168b/10, 168b/14, 168b/15, 169a/12, 169a/13, 169a/16, 169a/16, 187a/1.

Fulān bin Hāşim: Sahâbî. 112a/1.

Fuzāla bin ‘Abdu’llāh el-Enşārî: Ensardan biridir. 213a/6.

Fuzāla: Hz. Muhammed'in azad ettiği kölelerden biridir. 100b/7.

Fuzūl: Hz. Muhammed'in develerinden biridir. 101a/15.

Fuzzā: Hz. Muhammed'in katırlarından biridir. 101a/12.

Ġālib bin ‘Abdu’llāh: Ġālib b. Abdillāh b. Mis’ar el-Kinânî (ö.48/668’den sonra). Sahâbî.
76a/6, 76a/8.

Ġālib binü’l-Esved: Abbasi halifesi Fazl b. Sehl'i öldüren dört kişiden biridir. 267a/9.

Ġālib: 1. Hz. Muhammed'in atasıdır. 2b/4, 3a/9. 2. (Bkz. Ġālib bin ‘Abdu’llāh). 76a/9,
76a/10, 76a/11, 76a/13, 76a/13.

Ġaşkân: Mekke Medine arasında bir yer. 80a/8, 80a/15.

Ġavrek bin Aḥşid bin İnsîn: Semerkand sultanı. 235b/10.

Ġavrek: (Bkz. Ġurek bin Aḥşid bin Ensîn). 235b/11, 235b/12.

Ġavş: Bir Arap kabilesi. 119b/3.

(Ġ)ayş: Medine'den sonra deniz kenarında bir köy. 70a/14.

ġazāü’l-Keder: Keder Savaşı. 42a/6.

ġazāü’l-Savîḳ: Savik Savaşı. 42a/6.

ġazāve-i Uḥud: Uhud Savaşı. 45b/9.

ġazā-yı Anvāt: Anvat Savaşı. 23b/8.

ġazā-yı Ebvā: Ebva Savaşı. 23b/1.

Ġazā-yı Ekber: Büyük Bedir Savaşı. 26b/6.

ġazāyü’l-Anvāt: Anvat Savaşı. 24a/14.

Ġazbā: Hz. Muhammed'in devesi. 27a/3.

ġazve-i Baṭnü’l-Naḥle: Baṭnü’l-Naḥle Savaşı. 98b/2.

ġazve-i Bedr-i evveli: İlk Bedir Savaşı. 98b/1.

ġazve-i Bedri’l-Mev’ūd: Bedri’l-Mev’ūd Savaşı. 98b/3.

ġazve-i Bedrŭ'l-Ekberŭ: Bŭyŭk Bedir SavaŖı. 98b/2.

ġazve-i Benŭ Kırnata: Kırnata SavaŖı. 98b/2.

ġazve-i Dŭmmed-i Cedel: Dummed-i Cedel SavaŖı. 98b/3.

ġazve-i ħendek: Hendek SavaŖı. 98b/3.

ġazve-i Ĥuneyn: Huneyn SavaŖı. 98b/4.

ġazve-i Liĥyān: Lihyān SavaŖı. 98b/3.

ġazve-i Mekke: Mekke SavaŖı. 98b/4, 78a/8.

ġazve-i MuŖtalıĥ: Mustalik SavaŖı. 98b/3.

ġazve-i Recŭ: Recŭ SavaŖı. 98b/2.

ġazve-i Tebŭk: Tebŭk SavaŖı. 92a/15, 98b/4.

ġazve-i Ťaif: Taif SavaŖı. 98b/4.

ġazve-i Uĥud: Uhud SavaŖı. 98b/2.

ġazve-i Zi-Kırade: Zi-Kırade SavaŖı. 98b/3.

ġazve-i Zi'l-ĥarde: Zi'l-ĥarde SavaŖı. 98b/1.

ġazve'l-Aġār: Aġār SavaŖı. 98b/1.

ġazve'l-Ebvā: Ebvā SavaŖı. 98b/1.

ġazve'l-Enfāt: Enfāt SavaŖı. 98b/1.

ġazve'l-Keder: Keder SavaŖı. 98b/2.

ġazve'l-^ˆAŖŭre: ^ˆAŖŭre SavaŖı. 98b/1.

ġazve's-Serŭt: Serŭt SavaŖı. 98b/2.

Ġazzāla: Rum kalesi. 235a/7.

Geyl-i Mŭmkinān: Horasan sultanı. 172a/15, 172a/16.

ĠıyyāŖ bin ^ˆOŖmān: Hz. Ömer'in hilafetinde İslām ordusu kumandanlarından biridir.
147b/13.

ĠıyyāŖ: (Bkz. ĠıyyāŖ bin ^ˆOŖmān). 147b/17.

Girid: Girit. 76a/6.

Habeş: (Bkz. Habeş). 7b/9, 187a/4.

Ḥabeş: Habeşistan. 13a/17, 13a/19, 13a/19, 13b/1, 13b/1, 13b/3, 14a/1, 14a/2, 181a/2, 31b/12, 32a/11, 70b/6, 71a/5, 76b/13, 81b/17, 82a/2, 14a/8, 100a/11, 100b/5.

Ḥabeşî: Habeşli. 13b/2, 46a/2, 48b/10, 128b/20, 128b/6, 128b/7.

Habib bin Aṭharu'l-Muṭahhar: Kербela'da Hz. Hüseyin'in yanında savaşanlardan biridir. 217b/2.

Ḥabīb bin Dureyt: 198a/4.

Ḥabīb bin Ḥaceş: Bedir Savaşı'nda ölen Mekke ileri gelenlerinden biridir. 53b/6.

Ḥabīb bin Mühelleb: Emevi valisi Mesleme bin ' Abdü'l-Melik'in Kirman emiri. 234a/20, 244b/1.

Ḥabīb bin Müslim: Hz. Ömer devrindeki kumandanlardandır. 173a/5.

Ḥabīb bin ' Abdü'l-Ḥanefi: Hz. Osman'ın halifeliğinde atadığı Herat valisidir. 191b/17.

Ḥabīb bin ' Adıyy: Evs kabilesinden bir sahâbîdir. 53a/17.

Ḥabīb bin Seleme: (Bkz. Ḥabib bin Selemetü'l-Ḳahr). 209a/5.

Ḥabib bin Selemetü'l-Ḳahr: Hz. Ömer'e karşı, Muaviye bin Ebu Sufyan'ın emrindeki kumandanlardan biridir. 188a/8.

Ḥabīb ' Adıyy: (Bkz. Ḥabīb bin ' Adıyy). 111b/17.

Ḥabīb: 1. (Bkz. Ḥabīb bin ' Adıyy). 53b/4, 53b/6, 53b/8, 53b/9, 54a/10, 54a/10. 2. Müseyleme-i Kezzâb'ın atasıdır. 97a/8. 3. (Bkz. Ḥabīb bin Mühelleb). 229a/8, 232b/9, 232b/10, 243b/7.

Ḥabībe: ' Abbās bin ' Abdu'l-Muṭṭalib'in kızı, Hz. Muhammed'in kız kardeşidir. 99b/19.

Ḥabībiye: Irak'ın kuzey doğusunda bir bölgedir. 57a/1.

Ḥabīr: Kumandan. 138a/10, 138a/8.

Ḥabsi bin Aḥṭab: Huyey bin Aḥṭab. Yahudi kavimlerden olan Benī Nadir'in reisi ve Hz. Muhammed'in eşi Safiye'nin babasıdır. 99a/5.

Ḥaccāc bin ' Alā 'ü's-Süleymî: Beni Süleym kabilesinden büyük bir tüccardır. 74b/3.

Ḥaccāc bin Yūsuf: Ebū Muhammed el-Haccāc b. Yūsuf b. el-Hakem es-Sekafī (ö. 95/714). Zalim lakabıyla meşhur Emevî valisi. 154a/18, 154a/19, 160a/18, 228a/2, 228a/3, 228a/5, 228a/12-13, 228b/10, 228b/14, 228b/20, 229a/2, 229a/16, 229b/1, 231a/4, 231a/12, 231a/18, 231b/7, 233a/18, 233b/15, 233b/16, 234a/19, 237a/8, 237a/15, 237b/7, 237b/19.

Ḥaccāc binü'l-Ḥāriye: Kumandandır. 231b/9.

Ḥaccāc: 1. (Bkz. Ḥaccāc bin Yūsuf) 7b/10, 228a/6, 228a/9, 228a/10, 228a/15, 228a/16, 228b/1, 228b/6, 228b/8, 229a/1, 229a/14, 229a/17, 229b/2, 229b/3, 229b/3, 229b/5, 229b/6, 229b/7, 229b/8, 229b/9, 229b/11, 229b/18, 229b/20, 230a/1, 230a/5, 230a/7, 230a/19, 230a/19, 230b/4, 230b/5, 230b/9, 230b/12, 230b/14, 230b/16, 230b/17, 230b/20, 230b/20, 231a/2, 231a/7, 231a/8, 231a/13, 231a/15, 231a/18, 231b/6, 231b/11, 231b/13, 231b/15, 231b/17, 231b/18, 231b/18, 231b/19, 232a/12, 232a/13, 232a/13, 232b/3, 232b/10, 232b/13, 232b/15, 232b/20, 233a/13, 233a/17, 233b/1, 233b/5, 233b/8, 233b/10, 233b/11, 233b/11, 233b/12, 233b/13, 233b/14, 233b/17, 234b/9, 235b/3, 235b/15, 235b/20, 236a/1, 236a/6, 236a/8, 236a/9, 236a/9, 236b/2, 236b/9, 236b/15, 236b/17, 237a/9, 237a/16, 237a/16, 237a/17, 237b/2, 237b/5, 237b/6, 237b/6, 237b/11, 237b/13, 237b/14, 237b/14, 237b/15, 237b/15, 237b/19, 238a/1, 238a/3, 238a/18, 240a/5. 2.(Bkz. Ḥaccāc bin 'Alā'ü's-Süleymī). 74b/5, 74b/7, 74b/8, 74b/8, 74b/11, 74b/14, 74b/14, 74b/16.

Ḥaccetü'l-Belāg: Hz. Muhammed'in hicretten sonra yaptığı haccın adıdır. 98b/8.

Ḥaccetü'l-Tamām: Hz. Muhammed'in hicretten sonra yaptığı haccın adıdır. 98b/8-9.

Ḥaccetü'l-Vedā': Hz. Muhammed'in ölmeye önceki son haccıdır. Veda Haccı. 98a/5, 98a/6, 98a/16, 98b/8, 98b/9-10, 102b/1.

Hācer: İsmail peygamberin annesidir. 166b/17, 166b/18, 166b/19.

Ḥacerü'l-Esved: Kâbe'nin güneydoğu köşesine tavafın başlangıç noktasını belirlemek amacıyla yerleştirilen taş. 6a/9, 6a/10, 6b/11, 6b/12, 6b/13, 7a/1, 7a/3, 7a/6, 7a/7, 114a/3.

Ḥaceş kıızı Kimāye: Hz. Hamza'nın süt annesidir. 52b/9.

Hādi: (Bkz. Mūsā el-Hādi). 262b/7, 262b/8, 262b/11, 262b/12, 262b/13, 263a/13.

Ḥadice bint Ḥuveylid bin Esed bin 'Abdü'l-'Azīz: Hz. Muhammed'in ilk eşi. 98b/4-15.

Ḥadice: 1.(Bkz. Ḥadice bint Ḥuweylid bin Esed bin ‘ Abdü’l-‘ Azīz). 5a/2, 5a/5, 5a/6, 5a/6, 5a/7, 5a/16, 5a/16, 5a/18, 5a/19, 5b/1, 5b/4, 5b/6, 5b/8, 5b/9, 5b/12, 5b/13, 5b/14, 5b/18, 5b/20, 6a/1, 6a/1, 6a/2, 6a/2, 8a/1, 8a/2, 8a/4, 8a/6, 8a/7, 8a/8, 8a/8, 8a/11, 8b/4, 8b/5, 8b/6, 8b/7, 8b/9, 8b/11, 8b/13, 8b/13, 8b/16, 8b/16, 8b/19, 9a/5, 9a/6, 9a/7, 9a/9, 9a/10, 9a/11, 9a/13, 9a/16, 9b/18, 9b/20, 10a/6, 10a/7, 11b/11, 13b/18, 14a/16, 14a/17, 40b/2, 40b/14, 98b/15, 98b/16, 98b/17, 98b/18, 99a/14, 100a/7. 2. Hz.Ali'nin kızlarından biridir. 158b/4.

Ḥadika Er-Raḥman: Müseyleme-i Kezzāb'ın Yemame'deki bahçesine verdiği addır. 127b/1.

Ḥadika: Hz. Ebu Bekir halifeliğinde İslâm ordusunda görev alan kumandanlardan biridir. 132b/14, 133a/4, 133a/5, 133a/6, 133a/7, 133a/10, 133a/11,133a/12, 133b/2, 133b/4.

Ḥadikatü'l-Mevt: Müseyleme-i Kezzāb'ın Yemame'deki bahçesine, O öldükten sonra verilen addır. 127b/2, 127b/12, 128b/3.

Ḥadişe bin Kudāme: Hz. Ali emrindeki kumandanlardan biridir. 155b/5.

Ḥadūd: Hadid ayeti. Kur'ân-ı Kerim'in elli yedinci sûresi.100b/18.

Ḥafaşa: (Bkz. Ebū Ḥafaşa). 252b/1.

Ḥafsa: Ümmü'l-mü'minîn Hafsa bint Ömer b. el-Hattâb el-Adeviyye (ö. 45/665 [?]). Hz. Ömer'in kızı ve Hz. Muhammed'in hanımı. 99a/1, 99a/2.

Ḥaḳ Te‘ālā: Allah. 2a/9, 2a/13, 2a/14, 2a/15, 2a/17, 5a/14, 6a/14, 6a/20, 6b/7, 7b/12, 7b/13, 8a/11, 8a/15, 9a/3, 9b/14, 9b/14, 10a/2, 10a/12, 10a/20, 11b/13, 11b/16,12a/8, 12a/11, 12a/20, 12b/15, 12b/17, 12b/18, 14a/10, 14a/15, 14a/20, 15b/7, 16b/8, 16b/18, 19a/9, 19a/10, 20a/13, 21b/11, 22a/7, 22a/18, 25b/1, 26a/4, 26a/10, 26b/4, 26b/12, 26b/15, 31b/8, 31b/14, 34b/15, 34b/18, 34b/19, 35a/4, 35b/9, 35b/9, 35b/11, 35b/15, 36a/13, 38a/11, 38a/14, 38a/15, 38b/2, 38b/4, 38b/16, 39a/12, 40a/4, 41a/11, 47a/6, 53b/13, 56b/12, 56b/13, 57a/1, 58a/7, 58a/10, 58a/12, 58a/13, 58a/16, 58a/18-19, 58a/18-19, 58b/1, 58b/4, 58b/6, 58b/7, 58b/20, 59a/10, 59b/18, 59b/20, 61a/4, 62a/7, 63b/7, 64a/9, 66a/14, 66a/19, 66a/20, , 66b/1, 66b/6, 66b/7, 66b/8, 66b/16, 69b/5, 69b/9, 70b/17, 71b/6-7, 71b/6-7, 72a/1, 73b/18, 74a/5, 76b/19, 77a/10, 78b/6, 80a/6, 80b/17, 86b/6, 86b/7, 86b/10, 88a/5, 93b/6, 93b/17, 94b/5, 95a/3, 95b/17, 96a/3, 102a/16, 103b/1, 103b/4, 104b/4, 104b/7, 104b/9, 104b/10, 105a/3, 105b/17, 106a/13, 106b/9, 107a/3, 107b/14, 107b/15,107b/19, 108a/18, 108b/4, 108b/12, 109a/6, 109a/7, 109a/10, 109a/17, 109a/17, 109a/19,109b/18, 110b/11, 113a/9,

114b/6, 115a/8, 116a/11, 120a/2, 131a/16, 137a/8, 138a/6, 140a/17, 140b/12, 142b/17, 147b/5, 148a/18, 148b/15, 149b/2, 151a/15, 152b/16, 154a/17, 162a/19, 164a/17, 168b/11, 168b/13, 169a/6, 176a/17, 177a/19, 177b/5, 177b/10, 180b/9, 183a/5, 183a/8, 183b/3, 185b/15, 191a/10, 191b/14-15, 193a/18, 194a/5, 194b/10, 204b/14, 208b/4, 210a/14, 211a/7, 215b/3, 215b/16-17, 216a/5, 216b/13, 217a/7, 217a/9, 218b/14, 219a/11, 219a/13, 219a/14, 219b/4, 219b/6, 219b/11, 222a/10, 222a/12, 226a/10, 228a/13, 235a/9, 237b/16, 240b/14, 240b/9, 246a/2, 246b/7, 249a/1-2, 254a/12, 254a/17, 254a/19, 254b/1, 254b/6, 254b/7, 254b/10, 256b/15, 260b/9, 261a/10-11, 261b/10, 263a/7.

Ḥaḳ: Allah. 8a/15, 8b/5, 11a/9, 25b/12, 56b/13, 106b/2, 113a/15.

ḥāḳān: (Bkz. ḥāḳān-ı Türk). 175b/4, 176a/5, 176a/18, 176b/5, 176b/8, 176b/9, 176b/11, 176b/18.

ḥāḳān: (Bkz. ḥāḳān-ı Türk). 176b/16.

ḥāḳān-ı Türk: Türk hakanı. 175a/17, 175b/2, 176a/4, 176b/2, 235a/16.

Ḥakem bin Ḥarezmi: 33a/18, 33b/2.

Ḥakem bin Ka'b: Hz. Ömer ve Hz. Muhammed'in amcası Abbas arasında hakemlik yaptığı için bu adla anılan Übeyy b. Ka'bdır. (ö. 33/654 [?]). Hz. Muhammed'e kâtiplik yapan ve Kur'an'a hizmetleriyle tanınan sahâbî. 25b/16.

Ḥakem bin 'Alî: 252a/5.

Ḥakem bin 'Ömerü's-Sa'lebi: Hz. Ali devri kumandanlarından biridir. 178a/15.

Ḥakem bin 'Urve: Muaviye bin Ebu Sufyan emrindeki kumandanlardan biridir. 162a/15.

Ḥakem binü'l-'Āş: 'Osmān bin Ebî'l-'Āş'ın kardeşi, devlet adamıdır. 177a/18.

Ḥakem: (Bkz. Ḥakem binü'l-'Āş, Ḥakem bin 'Urve). 162a/16, 177a/19.

Ḥakemü'l-'Āş: (Bkz. Ḥakem binü'l-'Āş). 177a/17.

Ḥakīm bin Cebel: Sahâbî. 198a/1.

Ḥakim bin Ḥuzān: (ö. 54/674 [?]). Sahâbî. 32b/8, 33a/13, 197b/1

Ḥakīm: (Bkz. el-Ḥakīm). 202a/9.

Ḥalef bin 'Uḳbe: 39b/19.

Ḥalīc: (Bkz. Ḥalīc) Fergana sultanı. 245a/9.

Ḥalīc: (Bkz. Ḥalīc) Fergana sultanı. 245a/8.

Ḥālīd bin Bermek: (ö. 165/781-82).Abbâsîler devrinde çeşitli makamlarda bulunan Bermekî ailesinin bir hânedan haline gelmesini sağlayan devlet adamı. 257b/18.

Ḥālīd bin Ebî Sa‘idü’l-‘Āş: Emevi halifesi Muaviye’nin Mekke emiridir. 160a/17.

Ḥālīd bin Esved: 134a/7.

Ḥālīd bin İbrâhîm Celâl: Kumandan. 243a/10.

Ḥālīd bin Mu‘ammer: Sahâbî, önemli bir kumandan. 209a/3.

Ḥālīd bin Mülcem: Hz. Osman ve Muaviye zamanında önemli kumandalardan biridir. 194a/1.

Ḥālīd bin ‘Abdu’llâh el-Ḳaşrî: Ebû Yezîd (Ebü’l-Kâsım, Ebü’l-Heysel) Hâlid b. Abdillâh b. Yezîd b. Esed b. Kürz el-Becelî el-Kasrî (ö. 126/743). Emevîler’in Mekke ve Irak valilerinden. 250b/8-9, 251b/7.

Ḥālīd bin ‘Abdu’llâh: 189a/7, 235a/15, 237b/12, 239a/3.

Ḥālīd bin ‘Abdü’l-Ḳayseriye: 237a/20.

Ḥālīd bin Sa‘id: Ebû Saîd Hâlid b. Saîd b. el-Ās el-Kureşî el-Ümevî (ö. 14/635 [?]). İlk müslümanlardan, Hz. Muhammed’in kâtibi. 101b/7.

Ḥālīd bin Şu‘be: İranlı bir bahadır. 141a/10.

Ḥālīd bin Velīd: (Bkz. Ḥālīd binü’l-Velīd). 47a/12, 77b/13, 78a/3, 81b/16, 82a/1, 82a/4, 82a/10, 83b/3, 97a/17, 119b/10, 121a/10, 121b/5, 135a/14.

Ḥālīd bin Yezân: (Bkz. Ḥālīd bin Yezîd). 223a/9.

Ḥālīd bin Yezîd: Ebû Hâşim Hâlid b. Yezîd b. Muâviye b. Ebî Süfyân el-Ümevî (ö. 85/704 [?]). İslâm toplumunda ilk tercüme hareketini başlatan ve kimya ilminin öncülerinden sayılan Emevî emîri. 221a/13-14.

Ḥālīd bin Yezîd: Ebû Hâşim Hâlid b. Yezîd b. Muâviye b. Ebî Süfyân el-Ümevî (ö. 85/704 [?]). İslâm toplumunda ilk tercüme hareketini başlatan ve kimya ilminin öncülerinden sayılan Emevî emîri. 220b/20-221a/1.

Ḥālid binü'l-Āş: Babası Bedir Savaşı'nda öldürülen Mekkelilerden olup sonra müslümanlığı kabul etmiş ve Muaviye hilafetine kadar yaşamıştır. 115b/13, 116a/9, 119a/2.

Ḥālid binü'l-Vācid: Sahâbî. 76b/11.

Ḥālid binü'l-Velîd: (Bkz. Ḥālid binü'l-Velîd). 123a/11, 143b/1-2.

Ḥālid binü'l-Velîd: Ebû Süleymân Seyfullâh ve Fârisü'l-İslâm Hâlid b. el-Velîd b. el-Mugire el-Mahzûmî el-Kureşî (ö. 21/642). Hz. Muhammed'in seyfullah unvanı verdiği meşhur kumandan sahâbî. 53a/16, 67a/17, 76b/20, 77a/1, 77a/8, 77b/18, 93a/9, 96a/11, 119a/20, 119b/5, 119b/19, 121b/12, 143b/16, 148a/8.

Ḥālid: (Bkz. Ḥālid binü'l-Velîd, Ḥālid bin Yezîd, Ḥālid bin 'Abdü'l-Kayseriye, Ḥālid binü'l-Āş, Ḥālid bin Şu'be) 47b/2, 48a/6, 48a/6, 48a/8, 48a/17, 48b/11, 48b/51, 53b/3, 67a/19, 67a/20, 67a/20, 67b/1, 76b/20, 77b/19, 78a/5, 78a/5, 82a/2, 82a/3, 82a/5, 93a/10, 96a/13, 96a/14, 96a/15, 119a/17, 119a/18, 119b/14, 120a/3, 120a/9, 120a/17, 120a/18, 120b/9, 120b/18, 121a/3, 121a/4, 121a/5, 121a/6, 121a/13, 121b/6, 121b/8, 121b/8, 121b/10, 121b/13, 122a/1, 122a/2, 122a/6, 122a/7, 122a/12, 122b/4, 124a/13, 124b/5, 124b/7, 124b/7, 124b/9, 124b/10, 124b/12, 124b/17, 124b/17, 124b/19, 124b/20, 125a/3, 125a/3, 125a/8, 125a/9, 125a/12, 125a/14, 125a/15, 125a/16, 125a/18, 125a/20, 125b/1, 125b/3, 125b/4, 125b/4, 125b/6, 125b/7, 125b/8, 125b/9, 125b/10, 125b/13, 125b/14, 125b/15, 125b/16, 125b/18, 126a/3, 126a/4, 126a/5, 126a/8, 126a/8, 126a/9, 126a/10, 126a/11, 126a/14, 126a/15, 126a/15, 126a/16, 126a/17, 126a/18, 126a/19, 126a/20, 126b/11, 126b/12, 126b/13, 126b/15, 126b/16, 126b/17, 127a/18, 127b/4, 127b/5, 127b/6, 127b/6, 127b/7, 127b/8, 127b/12, 127b/15, 127b/16, 127b/18, 127b/20, 128a/4, 128a/5, 128a/6, 128a/8, 128a/16, 128a/16, 128a/18, 128a/20, 128b/1, 128b/2, 128b/4, 128b/12, 128b/13, 128b/15, 128b/19, 128b/19, 129a/1, 129a/5, 129a/6, 129a/7, 129a/8, 129a/11, 129a/13, 129a/14, 129a/15, 129a/16, 129a/18, 129b/6, 129b/11, 129b/13, 129b/14, 130a/1, 130a/3, 130a/5, 130a/9, 130a/15, 130a/18, 130a/18, 130a/19, 130a/20, 130b/2, 130b/4, 130b/6, 130b/7, 130b/9, 130b/11, 131a/1, 131a/3, 131a/5, 135a/15, 135a/16, 136a/11, 136b/3, 137b/5, 141a/10, 143b/5, 143b/20, 143b/20, 144a/1, 144a/2, 144a/2, 144a/2, 147b/1, 147b/4, 148a/10, 148a/10, 148a/12, 148a/12, 148a/13, 148a/14, 148a/14, 148a/15, 148a/19, 148a/19, 148a/19, 148a/20, 148b/1, 148b/1, 148b/2, 148b/3, 148b/3, 148b/4, 148b/4, 148b/5, 148b/5, 148b/6,

148b/8, 148b/9, 148b/10, 148b/11, 148b/11, 148b/11, 148b/12, 148b/13, 148b/13, 148b/14, 197b/11, 219b/13, 219b/13, 223a/12, 227b/9, 227b/9, 227b/12, 237a/20, 237b/2, 237b/4, 237b/5, 238a/8, 244a/2, 251b/8.

Ḥālid: 121a/4.

Ḥalīme: Hz. Muhammed'in sütannesidir. 88b/6, 88b/8.

Ḥamāme: Hz. Ali'nin kızlarından biridir. 158b/4.

Ḥāmi: Bir şehir adıdır. 147b/8.

Ḥammād: 244a/2.

Ḥamre: Hz. Muhammed'in eş olarak almaya niyetlendiği kadınlardan biridir. 99b/20.

Ḥamza bin Mālik: Hamza b. Malik b. Zi Miş'ar. Sahâbî. 209a/6.

Ḥamza bin 'Abdu'l-Muṭṭalib: Seyyidüşşühedâ Esedullâh Ebû Umâre (Ebû Ya'lâ) Hamza b. Abdilmuttalib b. Hâşim b. Abdimenâf el-Kureşî el-Hâşimî (ö. 3/625). Hz. Muhammed'in amcası, Uhud şehidlerinden. 13b/6, 33a/8, 34a/16-17, 82b/10.

Ḥamza: (Bkz. Ḥamza bin 'Abdu'l-Muṭṭalib). 12a/13, 13b/9, 13b/10, 13b/11, 13b/11, 13b/13, 13b/14, 13b/15, 13b/17, 13b/18, 13b/19, 13b/20, 14a/1, 22b/4, 22b/5, 22b/5, 22b/7, 22b/10, 22b/10, 22b/11, 22b/11, 22b/14, 22b/14, 22b/15, 22b/16, 23a/1, 23a/19, 23b/10, 34a/18, 34a/19, 34a/20, 34b/2, 34b/3, 38a/6, 46a/4, 49a/15, 49a/16, 49a/16, 49a/17, 49a/18, 49a/18, 49a/19, 49a/20, 49a/20, 49b/1, 52b/2, 52b/6, 52b/7, 52b/7, 52b/8, 52b/10, 52b/10, 52b/20, 53a/1, 53a/2, 128b/7, 128b/8, 215b/20.

Ḥandağ Şavaşı: Hendek savaşı. 82b/8.

Ḥanefî bin Ḥalîd: Umman hükümdarıdır. 70b/5.

Hāni bin Kayfiye: 264a/7.

Hāni bin 'Urve: Hāni' b. Urve el-Murâdî (ö. 60/680). Hz. Hüseyin adına çalıştığı için Emevîler tarafından öldürülen Yemenli devlet adamı. 214b/12, 214b/14.

Hāni: (Bkz. Hāni bin 'Urve). 214b/15, 214b/16, 214b/17, 214b/18, 216a/14.

Hānî: Hz. Muhammed'in halasıdır. 84a/1.

Ḥanîf(e): Benî Hanîf; Arap kabilelerinden biridir. 96b/10, 97a/13, 201b/19, 221b/3.

Ḥanîfe: (Bkz. Ḥanîfe-yi tersâ). 186b/16, 187a/9, 187a/11, 187a/13.

Ḥanīfe-yi tersā: Sahâbîlerden Sa‘d bin Ebî Vakkās’ın Hristiyan olan kölesidir. 187a/6.

Ḥaṅṭala bin Ebî Şafvân: 84b/20.

Ḥaṅṭala bin ‘Āmir: Medine’nin ileri gelenlerinden olan sahâbî Guslü’l-melâike olarak da bilinir. 111b/18.

Ḥaṅṭala bin Rebî‘: Sahâbî. Hz. Muhammed’in Yezdigerd’i İslâm’a davet etmesleri için gönderdiği elçilerden biridir. 140a/11.

Ḥaṅṭala: Ensardan bir kişidir. 52a/1, 52a/4, 52a/5, 52a/6, 52a/6, 52a/6, 52a/7, 52a/7, 52a/8, 52a/9, 52a/10.

Ḥaṅṭala: Hz. Muhammed’in ve İslâm’ın azılı düşmanlarından olan Ebu Cehl’in babasıdır. 33b/1, 33b/2.

Ḥaṅṭalata el-Esedî: Hz. Muhammed’in yazıcılarından. 101b/9.

Ḥarām bin Rabî‘a bin Ḥālid: Sahâbî. Hz. Ali’nin eşlerinden Ümmü’l-Benin’in babasıdır. 158a/8.

ḥarbü’l-Müte: Mute Savaşı. 77a/2.

ḥarbü’l-Müte: Mute Savaşı. 77a/2.

Ḥarez: Harez olarak bilinen şehirdir. 245b/17, 246a/20, 247b/1, 247b/11, 247b/12, 248a/16, 248b/8, 248b/15, 248b/20, 249a/2, 249b/14, 249b/18, 250a/1.

Ḥarezân: 256b/11.

Ḥarezbân: 245a/12.

Ḥarezî(ler): Harez halkından olan(lar). 246a/11, 246b/15, 247a/2, 247a/3, 247a/12, 247a/15, 247b/3, 247b/4, 247b/4, 247b/19, 249b/3.

Ḥāriş bin Ebî Şimrū’l-Ġassāni: 200-636 yılları arasında Suriye’de hüküm süren Hristiyan Arapların (Gassanilerin) hükümdarıdır. 70b/4, 94a/3.

Ḥāriş bin Evs: (Bkz. Ḥāriş bin Evs). 44a/12.

Ḥāriş bin Evs: Sahâbî. 44a/14.

Ḥāriş bin Ḥabeşe: Sahâbî. 50b/3.

Ḥāriş bin Ḥasān: Kumandan sahâbî. 176a/2.

Ḥāriş bin Hāşim: 45b/20-46a/1.

Ḥāriş bin Hişām: Ebû Abdirrahmân el-Hâris b. Hişâm b. el-Mugîre b. Abdillâh b. Mahzûm el-Kureşî (ö. 18/639 [?]). Sahâbî. Ebû Cehil'in kardeşi ve Hâlid b. Velîd'in amcasının oğludur. Kureyş kabilesinin ileri gelenlerinden olup cömertliğiyle tanınmıştır. 19b/7.

Ḥāriş bin Hişām: Sahâbî. Ebû Cehil'in kardeşi ve Hâlid b. Velîd'in amcasının oğludur. 149a/14.

Ḥāriş bin Ka'b: Kahtânîler'e mensup bir Arap kabilesi. 181b/15.

Ḥāriş bin Mâlik: İbn el-Barsa olarak da bilinen Sahâbî. 76a/7.

Ḥāriş bin Nu'mânü'l-Bâhili: 176a/8.

Ḥāriş bin 'Abdu'l-Muṭṭalib: el-Hâris b. Abdilmuttalib b. Hâşim b. Abdimenâf b. Kusayy. Abdülmuttalib'in büyük oğlu ve Hz. Muhammed'in amcası. 75b/7.

Ḥāriş bin Sa'd: Hz. Ömer'in zekat toplayıcı olarak görevlendirdiği sahâbî. 34a/11.

Ḥāris bin Sürâka: el-Haris b. Sürâka b. el-Hâris el-Ensârî en-Neccârî. Bedir Savaşı'nda şehit düşen sahâbîlerdendir. 34b/11.

Ḥāriş bin Şureyh: (Bkz. Ḥāriş bin Şureyh). 251b/2-3.

Ḥāriş bin Şureyh: el-Hâris b. Şureyh b. Züeyb b. Rabîa b. el-Hâris b. Numeyr b. Amir en-Numeyrî. Sahâbî. 251b/4-5, 255b/7, 255b/10-11.

Ḥāriş bin Velîd: (Bkz. Ḥâlid bin Velîd). 147a/18.

Ḥāriş bin Zü'l-Kelâm: Yemen melikidir. 95a/16.

Ḥāriş binü'l-Mirârî: Haris. b. Dırâr; Hz. Muhammed'in hanımlarından Cüveyriye'nin babası, sahâbî. 99a/3.

Ḥāriş binü'l-Münzir: Gassanî hükümdarı. 210a/9.

Ḥāriş binü'ş-Şems: Hükümdar. 89b/6.

Ḥāriş: (Bkz. Ḥāriş bin Mâlik). 76a/9, 76a/10.

Ḥāriş: 1. (Bkz. İbnü'l-Hâris). 37b/11, 37b/11, 37b/15, 37b/16, 37b/17. 2.(Bkz. Naşr bin Ḥāriş) 38b/17, 39a/15. 3.(Bkz. Ḥāriş binü'l-Mirârî) 19b/9, 99b/20, 100a/1, 100a/2, 251b/5, 255b/11

Ḥārīş: 1.(Bkz. Ḥārīş bin Şureyh). 37b/11, 251b/6. 2. (Bkz. Ḥārīş bin Evs). 44a/17. 3. (Bkz. Ḥārīş bin Ḥabeşe). 50b/3

Ḥārīşā: Mısır'a bağlı bir köy ve o köyün halkı. 153a/18, 153a/20, 153b/2, 206b/11, 207a/4, 207a/6.

Ḥārīşe bin Ḳuddāme es-Sa' di: Kumandandır. 201a/1.

Ḥārīşe bin Ḳuddāme: (Bkz. Ḥārīşe bin Ḳuddāme). 154a/12.

Ḥārīşe bin Ḳuddāme: Kumandandır. 155b/5, 155b/11-12.

Ḥārīşe bin Na' le: Medine halkından müslümanlığı ilk kabul edenlerdendir. 17a/2.

Ḥārīşe: (Bkz. Ḥārīşe bin Ḳuddāme). 154a/13, 154a/14.

Ḥārīşe: Hz. Ali'nin kızlarından biridir. 158b/6.

Ḥarḳūs bin Sehībū'l-Muḳrīn: Hz. Muhammed'in dostlarından, kumandan. 163b/10.

Ḥarḳūs binū'l-Muḳrīn: (Bkz. Ḥarḳūs bin Sehībū'l-Muḳrīn). 163b/8.

Ḥarḳūs: (Bkz. Ḥarḳūs bin Sehībū'l-Muḳrīn). 163b/12, 163b/14, 163b/16.

Ḥarşa: Mekke Medine arasında bir yer. 194b/17.

Hārūn: 1. (Bkz. Hārūnū'r-Reşid). 193b/4, 261b/10, 262b/10, 262b/11, 262a/20, 262b/7. 2. Musa Hz. Muhammed'in kardeşidir. 92b/9, 193b/3.

Hārūnū'r-Reşid: Ebû Ca'fer Hārūn er-Reşid b. Muhammed el-Mehdî Billâh b. Abdillâh el-Mansûr (ö. 193/809). Abbâsî halifesi (786-809). 3b/13-14, 258b/18, 259a/2, 261b/8, 262b/5.

Ḥaryân: 245a/14.

Ḥasan bin Aḥmed: Hz. Osman'ın halifeliği zamanındaki kumandanlardandır. 191b/9.

Ḥaşan bin Ebî'l-Ḥaḳīḳ: Hayber kalelerinden birinin emiridir. 71b/20.

Ḥaşan bin Farâş: Peygamberlik davasında bulunan Tuleyha'nın kumandanlarından. 119b/15.

Ḥasan bin İbrâhîm bin 'Abdillâh binū'l-Ḥüseyn bin 'Alî bin Ebî Ṭâlib: Abbâsî Halifesi Mansûr'a isyan eden, Hz. Ali'nin oğlu Hasan soyundandır. 259a/9-10.

Ḥasan bin İbrāhīm: (Bkz. Ḥasan bin İbrāhīm bin ‘Abdillāh binü’l-Ḥüseyn bin ‘Alī bin Ebī Ṭālib) 259b/1.

Ḥasan bin Kaḥṭaba: Abbasi kumandanlarındandır. 256a/13, 256a/18.

Ḥasan bin ‘Alī: Hz. Ali'nin oğludur. 157b/19, 160a/18, 160a/19, 203b/16, 260b/4, 261a/1.

Ḥaşan bin ‘Uyeyne: Hz. Muhammed'in develerini çalan kişidir. 62b/20.

Ḥasan bin Sehl: Ebû Muhammed el-Hasen b. Sehl es-Serahsî (ö. 236/851). Abbâsî Halifesi Me'mûn'un valilerinden. 264a/3, 264a/8, 264a/11, 264b/6, 264b/11, 265a/6, 265a/7, 265a/10, 265a/14, 265b/15, 266a/4, 266a/7, 266a/7, 266b/5, 266b/6, 266b/18, 267a/4, 267a/20, 267b/2, 267b/5, 267b/15.

Ḥasan: (Bkz. Ḥasan bin İbrāhīm bin ‘Abdillāh binü’l-Ḥüseyn bin ‘Alī bin Ebī Ṭālib, Ḥasan bin Kaḥṭaba, Ḥasan bin ‘Alī, Ḥasan bin Sehl). 112b/16, 152b/13, 155b/12, 157b/11, 157b/17, 157b/19, 158a/1, 158b/7, 158b/10, 158b/12, 158b/13, 158b/14, 158b/14, 158b/16, 158b/18, 159a/1, 159a/1, 159a/2, 159a/3, 159a/5, 159a/5, 159a/6, 159a/9, 159b/1, 159b/1, 159b/2, 159b/4, 159b/9, 159b/14, 159b/18, 160a/20, 160b/1, 160b/1, 160b/5, 160b/6, 160b/6, 160b/7, 160b/9, 160b/11, 160b/11, 160b/12, 160b/13, 160b/13, 160b/15, 202b/17, 202b/20, 202b/20, 203a/4, 203a/12, 203a/15, 203a/19, 203b/15, 206a/18, 216b/15, 256a/11, 256a/13, 256a/13, 259a/11, 259a/13, 259a/14, 259a/15, 259a/15, 259b/2, 259b/3, 259b/4, 259b/5, 259b/8, 259b/9, 259b/9, 261a/10, 264b/14, 264b/14, 264b/18, 265a/4, 265a/4, 265a/4, 265a/8, 265a/11, 265a/15, 265a/17, 265b/2, 265b/11, 266a/10, 266a/13, 266b/18, 267a/1, 267a/2, 267a/20, 267b/1, 267b/6.

Ḥaşan: Peygamberlik davasında bulunan Tuleyha'nın yanındaki önemli bey ya da kumandanlardabn biridir. 119b/9.

Ḥasna: Abbasi halifesi Muhammed Mehdi'yi zehirleyen cariyesi. 262a/18.

Ḥassā: Hz. Muhammed'e gelip müslüman olan cinlerden biridir. 15b/14.

Ḥassān bin Mālik: Ebû Süleymān Hassān b. Mālik b. Bahdel b. Üneyf el-Kelbî el-Bahdelî (ö. 70/690 [?]). Benî Kelb kabilesi reisi ve Emevîler'in önde gelen kumandanlarından. 223a/9.

Hassân bin Şâbit: Abdurrahman b. Hassân b. Sâbit. Ebû Saîd Abdurrahmân b. Hassân b. Sâbit el-Hazrecî el-Ensârî (ö. 104/722-23). Hz. Muhammed'in şairi Hassân b. Sâbit'in oğlu, şair tâbiî. 10b/12-13, 65a/9-10, 66b/17, 70b/16, 95a/9.

Hassân: (Bkz. Hassân bin Şâbit) 65a/12, 66b/18, 67a/3, 67a/3, 67a/5, 67a/6, 95a/10, 100b/19.1

Haşem: (Bkz. Haşem). 38a/14.

Haşem: Benî Haşem, Arap kabilesidir. 134a/9.

Hâşim bin 'Utbe: Ebû Ömer Hâşim b. Utbe b. Ebî Vakkâs ez-Zührî (ö. 37/657). Kahramanlığı ile tanınan sahâbî. 210a/8.

Hâşim: Benî Haşem kabilesi; Sa'd Vakkas'ın kardeşi. 3b/8, 4a/6, 4a/7, 4a/9, 4a/19, 91a/17, 141b/17, 146a/4, 146a/5, 146a/5, 146a/6, 146a/9, 158a/3, 158a/3, 185a/5.

Hâtem: (Bkz. Hâtem-i Tay). 93b/9, 93b/10, 93b/11, 93b/11, 93b/11, 94a/1, 94a/3, 94a/4, 94a/15.

Hâtem-i Tay: Hâtım et-Tâi. Ebû Seffâne (Ebû Adî) Hâtım b. Abdillâh b. Sa'd et-Tâi el-Kahtânî (ö. 578 [?]). Câhiliye döneminin cömertliğiyle ünlü şairi. Tay kabilesinin reisidir. 93b/15, 97b/17, 119b/5.

Hâtım bin Nu'mânı: Hz. Osman devrindeki kumandan ve devlet adamlarından biridir. 191b/10.

Haţari: Arap bahadırlarından bir kimsedir. 222a/20.

Hâţib bin Ebî Belka: Muhacir'den bir kimse. 79b/6-7, 82b/12.

Hâţib bin Ebî Yelka': (Bkz. Hâţib bin Ebî Belka). Hz. Muhammed'in İslâmiyet'e davet etmesi için Mısır sultanına gönderdiği kişidir. 70b/3.

Hâţib: (Bkz. Hâţib bin Ebî Belka). 79b/12, 79b/13, 79b/20, 80a/1, 80a/1.

Haţim: Hz. Ebu Bekir zamanında, Bahreyn dolaylarındaki mürtedlerin reisidir. 132a/8, 132a/11, 132a/13, 132a/14, 132a/15.

Havle bin Yezîd: Kerbela'da Hz. Hüseyin öldükten sonra başını alıp 'Ubeydu'llâh bin Ziyâd'a getiren kişidir. 219a/8-9.

(Havle) bin Yezîdü'l-Aşahi: (Bkz. Havle bin Yezîd). 219a/4.

Ḥavle: Ca'fer bin Kaysü'l-Ḥanîfi'nin kızı, Hz. Ali'nin eşlerinden biridir. 158a/20.

Ḥavre: (Bkz. Ḥavle). 158a/11, 158a/14.

Ḥavvâ bintü'l-Hedîl: Hz. Muhammed'in eşlerinden biridir. 99a/18.

Ḥayber: (Bkz. Ḥayber). 103a/17; 95a/15.

Ḥayber: Hicaz'da Medine-Suriye yolu üzerinde bulunan eski bir ticaret ve ziraat merkezi. 16b/10, 20a/1, 42a/11, 44b/12, 45a/2, 45a/7, 45a/14, 45a/17, 71b/16, 72a/2, 72a/3, 72a/4, 72a/12, 72a/16, 72b/9, 73a/13, 73a/16, 73a/18, 73a/19, 73a/19, 73a/20, 73b/2, 74a/7, 74a/7, 74a/8, 74a/9, 74b/8, 74b/9, 74b/12, 74b/13, 74b/15, 74b/16, 74b/19, 75a/16, 98b/6; *H. ğazâsı* "Hayber Savaşı." 71b/16.

Ḥayfer: Umman ve Mühre'nin beyidir. 132b/16, 133a/2, 133a/17, 133a/19.

Ḥaykar: (Bkz. Ḥayfer). 133a/9, 133a/10, 133a/11, 133a/11, 133a/12, 133a/13, 133a/14, 133a/14, 133b/2, 133b/4.

Ḥayl bin Ḥüseylene: 119a/5.

Ḥayyâ bin Aḥṭab: 72b/10.

Ḥayyân: (Bkz. Ḥayyân-ı Nebâh). 240a/20, 240b/4.

Ḥayyân: Coğrafi bir bölge. 234a/15.

Ḥayyân-ı Nebâh: Deylem beglerinden biridir. 240a/19.

Ḥayye: (Bkz. Benî Ḥayye). 122b/4.

Ḥazar: Hazarlar. 173a/7.

Ḥazariyye: Bir kale adıdır. 143b/17, 144a/1.

Ḥazer: Deniz kenarında bir yer. 172b/9, 172b/9, 173b/10.

Ḥazerân: Azerbeycan taraflarında bir yer. 172b/7.

Ḥazin: (Bkz. Hevâzin). 85a/13, 85a/14, 85a/20.

Ḥazîne: 'Abdu'llâh bin Hantala'nın cariyelerinden biridir. Hz. Muhammed'i hicv etmiştir. 82b/13, 84a/14, 84a/14.

Ḥazramût: Arabistan yarımadasında, Yemen'in güney ve güneydoğusunda coğrafi bölge. 115b/15-16.

Ḥazrec Kabilesi: Medine’de ensarın mensup olduğu Kahtânî asıllı meşhur iki Arap kabilesinden biri. 65b/18.

Ḥazrec: (Bkz. Ḥazrec Kabilesi). Benî Hazrec. 110b/14, 111b/5, 114b/2, 114b/2, 114b/4, 16b/9, 16b/10, 16b/10, 16b/12, 17a/7, 17a/7, 17a/10, 17a/14, 18b/4, 19a/7, 27a/7, 44b/17, 44b/19, 44b/20, 45a/4, 46a/11, 47b/20, 65b/15, 65b/17, 91a/3.

Ḥazrec: (Bkz. Ḥazrec). 44b/15.

Ḥazreciler: Hazrec kabilesine mensup olanlar. 44b/19.

ḥazret-i Muştafâ: Hz. Muhammed Mustafa. 104a/5.

Ḥazret-i ‘Alî: ‘Alî bin Ebî Tâlib, Hz. Muhammed’in damadı ve dördüncü halife. 32a/10, 60a/17, 72a/5.

Ḥazret-i ‘Osmân: Osmân b. Affân; dört halifeden üçüncüsü. 37b/3.

Ḥazret-i ‘Ömer: ‘Ömer binü’l-Ḥaṭṭâb; dört halifeden ikincisidir. 20b/13.

Ḥazret-i Resûl: Hz. Muhammed. 26a/1, 26a/9, 48b/17.

Ḥazret-i Risâlet: Hz. Muhammed. 22b/18, 25a/20, 26b/17, 27a/14, 32a/16, 38b/6, 84b/5, 105a/4.

Ḥazzem: Yalancı peygamber Esved-i Kezzab’la savaşan Hz. Muhammed’in kumandanlarından biridir. 116a/9.

Hecîr: Bahreyn’de bir yerleşim yeridir. 132a/17, 132a/17, 132a/18, 132b/10.

Hemân: (Mahan) Şam’da bir şehir. 135a/18, 135b/3.

Hemedân: Batı İran’da bir şehir. 169a/12, 169a/13, 169b/15, 169b/15, 169b/16, 169b/16, 169b/17, 170a/1, 170a/1, 170a/15, 171a/11, 171a/12, 171a/15, 171b/2, 171b/4, 172b/6.

Ḥandak: Hendek Savaşı. 98b/5; *H. Cengi* 59a/19; *H. Ğazâsı* 76b/12.

Herâ(t): Afganistan’ın batısında bir şehir. 175b/20, 176a/1.

Herakl: Bizans imparatoru (610-641). 70b/7, 71a/8, 143b/1.

Herakl: Rum Meliki. 70b/7, 71a/8.

Herde bin ‘Aliyü’l-Ḥanefi: Hz. Muhammed devrinde Yemame sultanıdır. 70b/5.

Hermese: (ö. 200/816). Abbâsîler'in önde gelen kumandan ve valilerinden. 264a/2, 264a/3, 264a/3, 264a/6, 264b/12, 264b/13, 264b/14, 264b/15, 264b/16, 264b/16, 265a/3, 265a/8, 265a/10, 265a/10, 265a/10, 265a/10, 265a/11, 265a/16, 265a/18, 265b/1, 265b/1, 265b/6, 265b/8, 265b/11, 265b/12, 265b/14, 265b/14.

Hevârin binü'r-Rebî': Mürare b. Rebî' ; ihmalleri yüzünden Tebük Seferi'ne katılmayan üç sahâbîden biri. 92b/2.

Hevâz: (Bkz. Hevâzin). 85a/12.

Hevâzin: Adnânîler'e mensup bir Arap kabilesi. 87b/8, 88a/12, 88b/14, 88b/18, 89a/16, 89b/16, 120b/11.

Heys: Musul ile Şam arasında bir şehirdir. 154b/12.

Hezâr Tārḥân: Harez Şahı'nın bir pehlivanıdır. 250a/2-3, 250a/5, 250a/6

Ḥıra Tağı: Hz. Muhammed'e ilk vahyin geldiği mağaranın bulunduğu dağ. 7b/19, 7b/20, 8a/1, 8a/10, 8a/17, 11a/4

Ḥırkat: (Bkz. Kirmân.) Kirman için kullanılmıştır. 228b/17, 228b/18.

Ḥışım: Yazım hatası yapılmıştır. (Bkz. Ḥumus). 135a/18.

Ḥışîn: Nehrevân dolaylarında bir şehirdir. 245a/20.

Ḥisnu'l-Ahram: Rum kalesi. 235a/7-8.

Ḥicā(z): (Bkz. Ḥicāz). 97a/6.

Ḥicāz: Arap Yarımadası'nda günümüz Suudi Arabistan'ın batısında bir bölgedir. Kızıldeniz boyunca Asir'e kadar uzanır. 20b/8, 54a/15, 71b/12, 73a/17, 122a/20, 132b/15, 148a/11, 148b/9, 155a/6, 162b/12, 265a/20, 270b/6.

(Ḥicir) binü'l-'Adiyy: Hz. Ali'nin hiafeti zamanında kumandanlarından biridir. 209a/2.

Ḥicret: Hz. Muhammed'in Mekke'den Medineye göç etmesidir. 21a/1, 54a/15, 62b/4, 67a/8, 70a/18, 71b/15, 71b/15, 75b/18, 82a/16, 91b/19, 92a/8, 94b/15, 95b/14, 96a/10, 98a/4, 98b/7, 98b/8, 98b/9, 101a/15, 107b/11, 108a/20, 109b/19, 146a/2, 146b/13, 148a/7, 153a/13, 160b/15, 166a/20, 171a/11, 223b/4.

Hilâl bin 'Alkāme: Arap beylerinden biridir. 142a/16.

Hilâl bin Ümeyye: Hilâl b. Ümeyye b. Âmir el-Ensârî el-Vâkıfî. İhmalleri yüzünden Tebuk Seferi'ne katılmayan üç sahâbîden biri. 92b/2.

Hilâl: (Bkz. Hilâl bin 'Alkâme). 142b/2, 142b/3.

Hilvân: Hilvan; Irak'ın bitimi, bugün Şanlıurfa'nın bir ilçesidir. 146a/3, 146a/5, 146a/5, 146a/9, 146a/9, 146a/10, 146b/7, 146b/8, 146b/13, 163b/20, 164a/4, 167b/9, 167b/14, 168a/11, 170a/2, 170a/18, 174b/15, 174b/15, 256a/2, 264b/12.

Hımyer begleri: Milâttan önce 115- milâttan sonra 525 yılları arasında Yemen'de hüküm süren Arap hânedanından gelenler. 100a/9.

Hind: (Bkz. Hindustân). 140b/6, 142b/17, 178b/5, 184a/11.

Hind: 1. Mu'âviye bin Ebî Sufyân'ın kızı. 213a/5. 2. Mu'âviye'nin annesi 49a/12, 49a/14, 49b/2, 50a/8, 50a/8, Mu'âviye bin Ebî Sufyân'ın karısı. 80b/7, 80b/8, 82b/10, 84a/13, 84a/20, 84b/7, 84b/9, 84b/14, 84b/14, 84b/15, 84b/17, 85a/1, 85a/5

Hindustân: Hindistan. 142b/14, 142b/15, 162b/7, 172a/8, 178a/11, 244b/12.

Hirâr bin Hattâb: Dırâr b. Hattâb b. Mirdâs el-Kureşî. Şair sahâbî. 146b/10.

Hirâr: (Bkz. Hirâr bin Hattâb). 146b/10, 146b/11.

Hîre: Bugün Irak'ın Necef iline bağlı bir yerleşim yeridir. 136b/19, 136b/20, 137a/4, 137a/4, 175b/14, 251b/12.

Hîsaru Pervîz: İran şahı. 71a/9.

Hişâm bin Hâsâbe: Mekke'nin fethi'nde buldukları yerde öldürülmeleri istenenlerden Mağbes bin Hâbâbe'nin kardeşidir. 82b/2.

Hişâm bin Melik: (Bkz. Hişâm bin 'Abdü'l-Melik). 251b/1.

Hişâm bin 'Abdü'l-Melik: Ebü'l-Velîd Hişâm b. Abdilmelik b. Mervân (ö. 125/743). Emevî halifesi (724-743). 188b/3, 245b/12, 245b/13, 246a/13, 246a/14, 246a/16-17, 246a/18, 248b/12, 249a/7, 249b/15, 250b/8, 250b/14, 250b/20, 255a/2-3.

Hişâm: (Bkz. Hişâm bin 'Abdü'l-Melik). 234a/7, 249b/14, 249b/17, 250b/16, 251a/20, 251b/17, 251b/4, 251b/7, 251b/8, 251b/9, 251b/17, 251b/18, 251b/18, 252a/11, 252b/12, 252b/13, 252b/16, 255a/3.

Hitâbın: Bir yer adıdır. 261a/17.

Ḥorāsān: Horasan; kuzey-doğu İran'da bir eyalet. 136b/9, 136b/15, 145a/6, 145a/6, 145a/8, 155a/13, 160a/15, 160a/15, 162a/15, 162b/6, 162b/14, 162b/15, 167a/19, 170a/5, 170a/16, 171b/17, 172a/15, 172a/16, 172b/2, 175a/15, 175a/16, 175b/1, 175b/13, 175b/14, 175b/15, 176a/10, 176a/12, 176a/13, 176a/13, 176a/15, 176a/16, 188b/18, 189a/5, 189a/6, 189a/19, 189a/19, 191b/5, 191b/6, 191b/6, 191b/9, 191b/9, 191b/11, 212a/6, 212a/18, 212a/19, 212a/20, 212a/20, 212b/1, 212b/1, 212b/9, 219b/20, 220a/1, 220a/2, 220a/4, 220a/5, 223b/2, 229b/1, 229b/1, 229b/4, 229b/6, 229b/7, 229b/11, 229b/16, 232b/6, 232b/10, 233a/4, 233a/5, 233a/6, 233a/7, 233b/16, 233b/16, 234a/12, 236b/9, 236b/11, 238b/17, 239a/4, 239a/5, 239a/6, 239a/8, 239a/10, 239a/12, 239a/13, 239a/13, 239b/2, 239b/3, 239b/4, 239b/5, 239b/6, 239b/9, 239b/12, 240a/3, 240a/4, 240a/5, 240a/6, 240a/7, 240a/8, 241a/12, 241a/13, 242b/5, 242b/10, 242b/14, 242b/17, 243a/7, 243a/7, 243a/10, 243b/20, 245a/5, 250b/8, 250b/9, 250b/14, 250b/16, 250b/17, 251a/17, 251b/2, 251b/3, 251b/7, 252a/18, 252a/18, 252a/19, 252b/17, 253a/9, 253a/9, 253b/10, 253b/17, 253b/19, 254a/13, 254b/17, 254b/19, 255a/3, 255a/3, 255a/4, 255a/10, 255a/11, 255a/12, 255a/12, 255a/12, 255a/14, 256b/9, 257a/10, 257a/11, 257a/14, 257b/5, 257b/9, 258a/7, 260a/11, 260a/14, 264b/12, 265a/11, 265a/14, 265b/3, 267b/1, 267b/1, 267b/14, 268a/18, 269a/14, 269a/15; *şehr-i Ḥ.* 174b/13.

Ḥorāsānî: Horasanlı; Horasana ait. 239a/11.

Ḥorāsānîler: Horasanlılar. 177a/1.

Ḥorezm: Harezmi; Aral gölünün güneyinde uzanan topraklara ve XIII. yüzyıla kadar burada yaşayan halka verilen ad. 220a/6, 235b/7, 235b/7, 235b/8, 235b/17, 239b/17.

Ḥorzād: Harezmi şehirlerinden biridir. 235b/9.

Ḥubāb binü'l-Münzir: Ebû Ömer el-Ḥubāb b. el-Münzir b. el-Cemûh el-Ensârî. Sahâbî. 110a/19, 111a/17, 111a/20.

Ḥubāb: (Bkz. Ḥubāb binü'l-Münzir). 110a/8, 110a/10, 110a/13, 110a/15, 110b/4, 110b/4, 111b/1, 111b/3, 111b/3.

Ḥucr bin 'Adiyy: Hz. Ali taraftarlığı sebebiyle Muâviye döneminde öldürülen sahâbî. 155a/12.

Ḥudeybede: (Bkz. Ḥudeybiye). 75b/9, 78a/8, 78a/15.

Ḥudeybiye: Mekke yakınlarında bir yer. 67b/3, 67b/10, 67b/10, 98b/9, 98b/11.

Ḥuleyfetü'l-Kelbi: Hz. Muhammed'in eşlerinden biridir. 99a/16.

Ḥumejša bin Nu' m̄ān: Taif sınırındaki İslâm'dan dönüp isyan edenlerin lideridir. 134a/9.

Ḥumejša: (Bkz. Ḥumejša bin Nu' m̄ān). 134a/11, 134a/11.

Ḥumrān bin Ebān: Basra yakınlarındaki Cufra yenilgisiyle ünlenen Emevi kumandanlarından biridir. 160a/4.

Ḥumrān: (Bkz. Ḥumrān bin Ebān). 160a/8.

Ḥumuş: (Bkz. Ḥumuş). 135a/17, 188b/13.

Ḥumuş: Orta Suriye'de büyük bir şehir. 143a/20, 143a/20, 143b/1, 143b/3, 143b/3, 143b/4, 143b/6, 143b/9, 143b/9, 143b/10, 143b/11, 143b/11, 143b/12, 143b/14, 143b/16, 144a/7, 147a/13, 147a/13, 147a/15, 147b/11, 148a/8, 148a/11, 149a/13, 150a/9, 192b/4, 192b/5, 249b/11.

Ḥuneyn: Mekke yakınlarında bir vadidir. 85b/7, 98b/6. *H. cengi* 128b/7, *H. ğazāsı* "Hz. Muhammed ile Hevâzinliler arasında yapılan savaş (8/630)". 85a/11, 85a/12, 102a/12.

Ḥureyle: Arap kabilelerindenidir. 119b/3.

Ḥuşayn bin Şemür: (Husayn b.Nümeyr) Emevîler'in ünlü kumandanlarından. (ö. 686). 220b/5.

Ḥuşayn bin Şimr: Kumandan. 225b/6.

Ḥuşayn bin Temîrî: (Bkz. Ḥuşayn Ebî Temîz). 222b/9.

Ḥuşayn Ebî Temîz: Halife ' Abdü'l-Melik devrindeki kumandanlardandır. 222b/7.

Ḥuşayn: (Bkz. Ḥuşayn bin Şemür). 220b/5, 220b/5.

Ḥuşayn: 1. (Bkz. Ḥuşayn Ebî Temîz). 222b/10, 222b/18, 222b/19, 223a/1. 2. (Bkz. Ḥuşayn bin Şimr). 234b/8.

Ḥuveyle bin Esed: Hz. Hatice'nin babasıdır. 5a/2.

Ḥuveyle: (Bkz. Ḥuveyle bin Esed). 5b/4.

Ḥuveylid: (Bkz. Ḥuveyle bin Esed). 5b/9, 5b/9, 5b/11, 5b/12, 5b/13, 5b/13, 5b/17, 5b/20.

Ḥuveyriş bin Veheb bin Kuzā: Hz. Muhammed'i taşıyan kişidir. 82a/20.

Ḥuveytıb bin 'Abdü'l-'Uzzā: Kaza Umre'sinden sonra Mekke'yi terk etmesi için Hz. Muhammed'e gönderilen Kureyşli elçilerden biridir. Sonrasında müslüman olmuştur. 68b/14.

Ḥuveytıb-binü'l-'Uzzā: (Bkz. Ḥuveytıb bin 'Abdü'l-'Uzzā). 75b/9.

Ḥuzā' a: (Bkz. Benī Ḥuzā' a). 78a/14, 78b/1, 78b/9.

Ḥuzeyfe bin Muḥşin: Kumandan. 119a/4.

Ḥuzeyfe binü'l-Yemān: Ebû Abdillâh Huzeyfe b. Huseyl (Hisl) b. Câbir el-Absî (ö. 656). Hz. Muhammed'in sırdaşı olan sahâbî. 62a/9.

Ḥuzeyfe binü'l-Yemān: Hz. Muhammed'in sırdaşı olan sahâbî. (ö. 36/656). 169a/2, 169a/10-11.

Ḥuzeyfe: (Bkz. Ḥuzeyfe binü'l-Yemān). 169a/11, 169a/18, 169b/1, 169b/1, 169b/2, 169b/2, 169b/6, 169b/7, 169b/12, 169b/12, 169b/12, 169b/14, 170a/16, 170b/2, 173a/4.

Ḥuzeyfe: (Bkz. Ḥuzeyfe binü'l-Yemān). 62a/9, 62a/11, 62a/12, 62a/13, 62a/14, 62b/3.

Ḥuzeyfe: (Bkz. Mâlik bin Ḥuzeyfe) 121a/13.

Ḥuzeyka: 126b/5.

Ḥuzeyme bin Şābit: 108a/17.

Hübel(e): (Bkz. Hübel-i a' lā). 11a/13, 11b/16, 45b/20, 47a/18, 48a/19, 48a/20.

Hübel-i a' lā: Mekkeli müşriklerin İslâmiyet'ten önce Kabe'de bulundurdukları putlarının en yüce, ulu olanıdır. 45b/15, 47a/20, 51b/12.

Hübeyre: (Bkz. Yezîd bin Hübeyre). 255a/10, 256a/3, 256a/4, 256a/6, 256a/10, 256a/11.

Hüma: Hz. Muhammed'in eşlerinden Zeynep'in kardeşidir. 65a/8.

Hümmām bin Ğālib: Hz. Hüseyin'in Mekke'den Kufe'ye giderken yolda karşılaştığı şiilerden biridir. 216a/10.

Hürmüz: (Bkz. Hürmüzān). 163b/1, 186b/16, 187a/10, 239b/20.

Hürmüzān: Hz. Ömer'in ölümünden sorumlu tutularak katledilen Sâsânî kumandanı. 163a/4, 163a/7, 163a/8, 163a/9, 163a/10, 163a/14, 163a/15, 163a/15, 163a/17,

163a/18, 163a/20, 163b/1, 163b/2, 163b/3, 163b/9, 163b/11, 163b/12, 163b/13, 163b/16, 164b/3, 164b/7, 164b/11, 164b/12, 164b/14, 164b/14, 164b/15, 164b/16, 164b/19, 165a/1, 165a/3, 165a/4, 165a/17, 165a/18, 165a/19, 165b/4, 165b/6, 165b/6, 165b/8, 165b/10, 165b/15, 165b/20, 165b/20, 166a/1, 166a/3, 166a/5, 166a/7, 166a/8, 166a/10, 166a/10, 166a/11, 166a/14, 166a/16, 166a/17, 166a/18, 166a/19, 170a/5, 186b/12, 186b/14, 186b/17, 187a/5, 187a/5, 187a/9, 187a/11, 187a/20, 187a/20, 187b/1, 187b/2, 187b/3, 187b/5.

Ḥürr bin Qays: Hz. Ömer'in danışma kurulunda yer alan sahâbî. 219b/9.

Ḥürr bin Yezîd: Kerbelâ Vak'ası'nda Hz. Hüseyin'in tarafına geçen Emevî kumandanı (ö. 680). 216b/1, 216b/3.

Ḥürr bin Yezîdü't-Tehemî: (Bkz. Ḥürr bin Yezîd). 217a/15.

Ḥürr: (Bkz. Ḥürr bin Yezîd). 216b/1, 216b/4, 216b/7, 217b/1, 217b/1.

Hüseyin bin Derhemü'l-Qays: 250b/12.

Hüseyin bin Ebî Derhemü'l-Qays: Şam beylerindendir. 250b/12.

Hüseyin bin İbrâhîm: Şîî fıkıh bilgini. 251a/1.

Hüseyin bin Kayyetü'l-Yerbui: Hz. Osman devrindeki Arap beylerindendir. 189a/6.

Hüseyin bin 'Alî: Hz. Ali'nin oğludur. 212a/11, 212b/2, 212b/17, 214a/2, 214b/9, 216a/1, 216a/2, 216a/3, 220a/1, 221a/17.

Hüseyin binü'l-Hüseyin İbnü'l-'Alî bin 'Alî bin Ḥasan bin 'Alî bin Ebî Tâlib: 264b/19-20.

Hüseyin: (Bkz. Hüseyin bin İbrâhîm, Hüseyin bin 'Alî). 112b/16, 137b/20, 152b/13, 157b/17, 158a/1, 158a/16, 158a/16, 158a/17, 158a/19, 158b/7, 159b/2, 160b/11, 197a/1, 206a/18, 212b/3, 212b/4, 213a/14, 213a/16, 213a/16, 213a/17, 213a/19, 213b/1, 213b/3, 213b/3, 213b/4, 213b/8, 213b/10, 213b/12, 213b/13, 213b/14, 213b/14, 213b/15, 213b/16, 213b/18, 214a/7, 214a/11, 214a/15, 214a/16, 214a/18, 214b/3, 214b/3, 214b/5, 214b/10, 214b/13, 214b/14, 215a/2, 215a/3, 215a/4, 215a/5, 215a/7, 215a/9, 215a/9, 215a/11, 215a/12, 215a/13, 215a/13, 215a/14, 215a/15, 215a/17, 215a/17, 215b/6, 215b/6, 215b/8, 215b/10, 215b/11, 215b/11, 215b/12, 215b/13, 215b/14, 215b/14, 215b/15, 216a/3, 216a/4, 216a/7, 216a/8, 216a/9, 216a/11, 216a/11, 216a/13, 216a/13, 216a/15, 216a/16, 216a/17, 216a/19, 216a/20, 216b/2, 216b/2, 216b/3, 216b/4, 216b/7, 216b/8, 216b/9, 216b/10, 216b/12, 216b/12,

216b/16, 216b/20, 216b/20, 217a/8, 217a/8, 217a/11, 217a/12, 217a/13, 217a/14, 217a/16, 217a/16, 217a/16, 217a/19, 217b/2, 217b/2, 217b/3, 217b/5, 217b/6, 217b/8, 217b/9, 217b/10, 217b/12, 217b/13, 217b/13, 217b/13, 217b/16, 217b/18, 217b/20, 218a/1, 218a/5, 218a/8, 218a/9, 218a/10, 218a/13, 218a/13, 218a/14, 218a/15, 218a/18, 218b/1, 218b/2, 218b/2, 218b/3, 218b/3, 218b/5, 218b/6, 218b/6, 218b/9, 218b/10, 218b/11, 218b/12, 218b/12, 218b/13, 218b/13, 218b/14, 219a/3, 219a/3, 219a/4, 219a/5, 219a/6, 219a/7, 219a/9, 219a/16, 219a/17, 219b/1, 219b/9, 219b/15, 219b/16, 220a/2, 220a/13, 221a/15, 221b/1, 221b/10, 221b/11, 221b/11, 221b/15, 221b/17, 221b/18, 222a/1, 222a/3, 222a/17, 224b/5, 224b/6, 224b/8, 224b/8, 224b/11, 224b/12, 225a/6, 228a/20, 228a/20, 251a/7, 252a/13, 256a/11, 260a/16, 260a/17, 264b/19.

Ḥüseynîler: Hz. Hüseyin soyundan gelenler. 259a/9.

Ḥüsrev Pervîz: İran Sasani İmparatorluğu'nun 590-628 yılları arasındaki hükümdarı II. Hüsrev ya da Kisra. Sasani hükümdarlarından IV. Hüzmüz'ün oğlu, I. Hüsrev'in torunudur ve genellikle kaynaklarda Pervîz ismiyle geçer.

Ḥüsrev: Şehr-i Bādān'ın yazıcısı. 71a/18.

Hüzeyl kavmi: (Bkz. Benî Hüzeyl). 53b/11.

‘İmāret binü’l-Ḥarîmi: Emevi İslâm ordusu kumandanıdır. 251a/3.

‘İrāk: Irak. 122a/14, 136a/10, 136a/11, 136a/19, 144b/15, 146b/12, 146a/12, 147a/12, 147a/11, 147b/7, 147b/9, 148b/9, 149a/20, 155a/13, 155a/14, 155b/8, 155b/8, 155b/9, 158b/14, 159a/3, 159a/10, 159a/14, 159b/9, 159b/11, 159b/4, 162a/15, 162b/6, 162b/14, 162b/15, 163b/20, 164b/18, 170a/12, 170a/13, 170a/2, 170b/3, 178a/12, 209b/6, 209b/15, 210b/5, 210b/8, 210b/18, 211a/1, 211b/6, 211b/9, 212a/6, 214a/10, 219b/20, 220a/3, 220a/19, 220b/18, 221a/1, 224a/6, 226a/12, 226a/13, 226b/2, 226b/2, 227b/2, 227b/2, 231a/12, 231a/14, 231a/14, 231a/16, 231a/16, 231a/19, 231a/19, 231b/1, 231b/3, 232a/17, 237b/20, 239b/2, 239b/3, 242b/4, 243a/9, 244a/12, 244a/13, 244a/19, 244b/5, 245a/11, 250b/9, 250b/14, 251b/12, 253a/9, 255a/12, 255b/17, 256b/17, 257a/9, 257a/16, 257b/13, 260a/17.

‘İrāk: Irak. 146a/10.

‘İrākeyn: Irak'ta bulunan iki şehir; Media, Babil. 251b/8, 251b/8, 251b/9, 251b/11, 252b/17.

‘**İrākîler**: Irak halkından olanlar. 244b/5.

İşfahân : İran’ın dördüncü büyük şehri ve aynı adı taşıyan eyaletin merkezi.167a/20, 170a/1, 170a/4, 170a/6, 170a/7, 170a/7, 170a/19, 170b/2, 170b/3, 170b/3, 170b/4, 170b/6, 170b/9, 170b/14, 171a/1, 171a/2, 171a/3, 171a/5, 175a/10, 178b/5, 237a/16, 237a/16, 237a/17, 237a/18, 255b/19, 255b/20.

İşfahyed: Taberistan dolaylarında bir hükümdardır. 240a/13, 240a/20, 240b/3, 240b/4.

İştahr: İran’da Estakhr denilen kent. 160a/7, 164a/6, 164a/7, 164a/8, 164a/9, 164a/12, 177a/14, 177a/15, 177a/16.

İblis: Şeytan. 21b/10.

İbn Ahtab: (Bkz. Habsi bin Ahtab). 56b/1.

İbn Budeyl: (Bkz. ‘Abdu’llâh bin Budeyl). 218b/16.

İbn Ebi Leheb: (Bkz. Ebū Leheb bin ‘Abdu’l-Muṭṭalib). 12b/20.

İbn Ka‘b: Ebū’l-Münzir (Ebü’t-Tufeyl) Übey b. Kâ‘b b. Kays el-Ensârî (ö. 654). Hz. Muhammed’in yazıcılarından biridir. 101b/8.

İbn Külşüm: Sahâbî; Hz. Muhammed Benî Nazîr Yahudileri üzerine gazaya gittiğinde Medine’de yerine vekil bıraktığı kişidir. 56b/8.

İbn Mağrūr: Hz. Muhammed’i Medine’ye götürmek için Mekke’ye gelen ve Hz. Muhammed’e bi’at eden ilk Ensârilerdendir. 18b/15.

İbn Meryem: Hz. Ömer devrinde Mısır’da yaşayan bir papazdır. 166b/13.

İbn Mülcem: (Bkz. ‘Abdu’llâh bin Mülcem). 157b/20.

İbn Serāya: (Bkz. Ebū Serāya). 264a/4.

İbn Ṭabā(ṭā): (Bkz. İbrâhîm binü’l-Hasan el-Ḥüseyin bin Ebî Ṭâlib). 264a/1.

İbn Ṭabāṭā: (Bkz. İbrâhîm binü’l-Hasan el-Ḥüseyin bin Ebî Ṭâlib). İbrâhîm binü’l-Hasan el-Ḥüseyin bin Ebî Ṭâlib’in lakabıdır. 264b/1, 264b/4.

İbn Ṭayātā: (Bkz. İbrâhîm binü’l-Hasan el-Ḥüseyin bin Ebî Ṭâlib). 264b/2.

İbnu’l-Münzir: (Bkz. Ebū’l-Münzir bin Ziyād). 42b/17.

İbnü’l-Akṭas: (Bkz. Ḥüseyin binü’l-Ḥüseyin İbnü’l-‘Alî bin ‘Alî bin Ḥasan bin ‘Alî bin Ebî Ṭâlib). 264b/20, 265a/1, 265a/1.

İbnü'l-Hâriş: Mekkeli müşriklerden biridir. 37b/7.

İbrâhîm bin Mâlik: Emevi halifesi Abdü'l-Melik bin Mervan emrindeki kumandanlardan biridir. 224a/16-17, 224a/17-18, 225b/2, 226a/3, 226a/14.

İbrâhîm bin Mehdi: Ebû İshâk İbrâhîm b. Muhammed el-Mehdî-Billâh b. Abdillâh el-Mansûr (ö. 839). Me'mûn'un Merv'de oturduğu sırada Bağdat'ta halife ilân edilen Abbâsî hânedanına mensup emîr. 266b/10.

İbrâhîm bin Muhammed: İlk Abbasi halifesi 'Abdu'llâh bin Muhammed bin 'Alî bin 'Abdu'llâh binü'l-'Abbâs es-Seffâh'ın kardeşidir. 256b/10-11.

İbrâhîm bin 'Âşım: Emevi kumandanlarından Sa'id bin 'Amr'un Hazarlar üzerine casusluğa gönderdiği kişidir. 247b/3.

İbrâhîm bin Sa'id bin 'Amr bin 'Abdu'r-râhman bin 'Avf: Emevi halifelerinden Hişâm bin 'Abdü'l-Melik yanındaki devlet adamlarından biridir. 251b/15-16.

İbrâhîm bin Velîd: Ebû İshâk İbrâhîm b. el-Velîd b. Abdilmelik (ö. 750). Emevî halifesi (744). 253b/6.

İbrâhîm binü'l-Hasan el-Hüseyn bin Ebî Tâlib: Abbasi halifesi Me'mun zamanında lakabı Tabata olan bir alevi kumandandır. 264a/1.

İbrâhîm binü'l-Mehdi: (Bkz. İbrâhîm bin Mehdi). 266b/12.

İbrâhîm el-Mehdi: (Bkz. İbrâhîm bin Mehdi). 266b/11, 266b/13.

İbrâhîm Mâlik: (Bkz. İbrâhîm bin Mâlik). 224b/1.

İbrâhîm peygamber: Kur'an-ı Kerîm'de adı geçen bir peygamber. 26a/5, 38a/17.

İbrâhîm: (Bkz. İbrâhîm peygamber, İbrâhîm bin Mâlik, İbrâhîm bin Mehdi, İbrâhîm bin 'Âşım, İbrâhîm bin Velîd). 4b/8, 6a/11, 6a/12, 20b/5, 70b/15, 91b/18, 100a/5, 109b/2, 166b/18, 224a/19, 224a/20, 224a/20, 224b/1, 224b/1, 224b/3, 225a/17, 225b/3, 225b/4, 225b/5, 225b/7, 225b/9, 225b/10, 226a/4, 226a/5, 238a/7, 247b/8, 253b/7, 253b/7, 253b/8, 254b/17, 259a/10, 260a/16, 260a/18, 266b/18, 267a/4, 267b/11.

İcâ bin Hâlef: 50a/11-12.

İgel: Mekke'de bir köy. 53a/10.

İhyân: (Bkz. Benî İhyân). *İ. gâzâsı* 62b/18.

İhyār-ı Muğāri: Bir kitap adı. 125b/17.

‘**İkrime bin Ebū Cehl:** Ebû Osmân İkrime b. Ebî Cehl Amr b. Hişâm el-Kureşî el-Mahzûmî (ö. 634). Sahâbî. Hz. Muhammed’in azılı düşmanlarından Ebu Cehil’in oğludur. Ancak babasının aksine İkrime İslâmiyet’i benimsemiştir. 45b/11, 47a/13, 78a/20, 82b/7, 84a/8, 119a/5-6.

‘**İkrime:** (Bkz. ‘İkrime bin Ebū Cehl). 23a/7, 36b/6, 36b/8, 36b/10, 47b/3, 48a/17, 67a/20, 67b/1, 82b/19, 84a/9, 84a/10, 84a/11, 84a/11, 84a/11, 84a/20, 118b/20, 126b/1, 126b/2, 126b/2, 126b/4, 133b/3, 133b/4, 133b/5, 133a/6, 133b/10, 133b/10, 133b/14, 133b/16, 133b/16, 133b/16, 134b/7, 134b/9.

‘**İkrime:** Ebu Cehl’in oğludur. 67a/20.

İleyâ: Ecnadin dolaylarında bir yerleşim yeridir. 144a/18, 144b/7.

İlyās: Hz. Muhammed’in 13. kuşak dedesidir. 2b/5, 3a/12.

‘**İmrân binü’l-Ḥuşayn:** Ebû Nüceyd İmrân b. Husayn b. Ubeyd el-Huzâî el-Ezdî (ö. 672). Sahâbî. 163a/2.

İmrü’l-Ḳays bin ‘Adî: Hz. Ali’nin Beni Kilab’dan olan eşi Ümm-i Muhtar’ın babasıdır. 158a/13.

İmrü’l-Ḳays: Hz. Ali’nin hanımlarından Ümmü Muhtar’ın atasıdır. 158b/5-6.

İncil: İncil; Hz. İsa’ya inen kutsal kitap. 8b/10, 14a/7, 15a/13.

İns bin Ḳaşşî bin Mâlik: Sahâbî. 50b/12.

İns: (Bkz. İns bin Ḳaşşî bin Mâlik). 50b/15, 50b/15, 50b/19.

İran: İran. 116a/20.

‘**İrfân tağı:** Mekke’de bir dağ. 81b/8.

‘**İsâ bin Ma’kal:** Benî İcl kabilesinin bir koludur. 253b/20.

‘**İsâ bin Meymûn:** İkinci Abbasi halifesi Ebu Cafer bin Mansur’un cenaze namazını kıldıran kişidir. 258a/13.

‘**İsâ bin Mūsâ bin ‘Alî bin ‘Abdu’llâh bin ‘Abbâs bin ‘Abdu’l-Muṭṭalibi:** Abbâsî hânedanına mensup vali ve kumandan, veliaht (ö. 783). 258a/13-14.

‘**İsā bin Mūsā:** (Bkz. ‘İsā bin Mūsā bin ‘Alī bin ‘Abdu’llāh bin ‘Abbās bin ‘Abdu’l-Muṭṭalib). 258a/16, 258b/7.

‘**İsā:** 1. Dört büyük peygamberden vahiy yoluyla kendisine İncil adlı kutsal kitap inen peygamberdir. 2a/7, 2a/7, 2a/8, 2a/11, 8b/14, 19a/11, 26a/18, 76b/17, 93a/5, 107b/15, 146a/13, 193a/14, 193a/15; ‘*İ. dīni* 77a/3; ‘*İ.+nuḡ Ḥavāriyyūnı* 2a/13; ‘*İ. peygambar* 71a/4, 38a/18; *ḥavāriyyūn-ı ‘İ.* 19a/10. 2. (Bkz. ‘İsā bin Mūsā bin ‘Alī bin ‘Abdu’llāh bin ‘Abbās bin ‘Abdu’l-Muṭṭalib). 258a/15, 258a/18, 258a/18, 258a/19, 258b/1, 258b/2, 258b/3, 258b/3, 258b/8, 258b/10, 258b/13, 258b/13, 258b/14.

İsām: Hz. Muhammed’in hatun olarak almak isteyip fakat almadığı hatunlardan olan Safiyye’nin babasıdır. 99b/15.

İsfendiyār: Hz. Ömer devrinde feth edilen, Isfahan’daki Destān-ı Şeyḡ denilen yerin emiridir. 170b/8, 172b/12, 172b/13, 172b/14, 172b/16, 172b/17, 172b/19.

İşhāk: 1. Abdü’l-Melik b. Mervan zamanında isyan çıkartan Muḡtār bin Ebī ‘Ubeydu’llāh Eş-Şakāfi’nin yanındaki komutanlarından. 224a/1. 2. Abbasi halifesi Me’mun’un yerine veliaht eylediği kardeşidir; Mu’taşım Billāh olarak bilinir. 267b/18.

‘**İsiler:** Hz. İsa’ya inananlar, Hristiyanlar. 149b/14.

İsiye: Hz. Muhammed’in azadlıklarından biridir. 100b/5.

İskender-i Zü’l-ḳarneyn: Büyük İskender. 173b/2.

İskenderiye: Mısır’ın ikinci büyük şehri ve en önemli limanı. 166b/1, 166b/2, 166b/3, 166b/4, 166b/6, 166b/10, 166b/11, 167a/10, 188a/1, 188a/14.

İskenderiyye: (Bkz. İskenderiye). 187b/19, 191a/1.

İslām: İslām dini. 9a/10, 9b/5, 10b/4, 10b/8, 10b/14, 11a/5, 11a/19, 11b/15, 13b/6, 13b/20, 20b/20, 21a/1, 30a/14, 30a/17, 34a/2, 37a/16, 39a/5, 41a/12, 41b/17, 47b/10, 48a/18, 54b/3, 61a/5, 72a/7, 75b/19-20, 76b/19, 77b/9-10, 77b/11, 84a/5, 86a/7, 87a/1, 91b/1, 91b/8, 91b/8, 102b/7, 109a/10, 109b/19, 110a/5, 110b/2, 110b/6, 117b/3, 118a/18, 118b/18, 119b/15, 120a/14, 120a/15, 120a/16, 120a/17, 120a/17, 120a/19, 120a/19, 120a/19, 120a/19, 120b/3, 120b/9, 120b/11, 120b/14, 121a/3, 121a/9, 122a/8, 122b/2, 124a/5, 124a/5, 125b/10, 127a/2, 127a/6, 128a/2, 128b/7, 131b/17, 131b/17, 131b/19, 132a/1, 132b/1, 132b/8, 132b/17, 132b/19, 133a/13, 133b/9, 133b/9, 133b/14, 133b/15, 133b/15, 134b/13, 138a/11, 140b/12, 145a/3, 163a/19,

163b/9, 166b/10, 171b/1, 172a/12, 178b/9, 179b/2, 182a/15, 188a/1, 188b/4, 203b/18, 203b/19, 208b/7, 240a/1, 241b/15, 245a/9, 247b/14, 248b/10, 251a/9, 262b/14,; *şerâit-i İ.* 62b/14, 239a/17, 250a/10.

İsmâ'îl bin İbrâhîm: Hz. Muhammed'in atalarından biridir. 2b/6.

İsmâ'îl binü'l-Eş'aş: Halifeliğini ilân eden Emevî kumandanı 'Abdu'r-rahmân bin Muhammed bin Eş'aş'ın kardeşidir. 230a/5, 230a/7.

İsmâ'îl: İbrahim peygamberin oğlu İsmail peygamber. 4b/1, 6a/12, 166b/16, 166b/18.

'İşmet bin Ferça(d): Hz. Ömer devrinde Azerbaycan'a gönderilen kumandanlardan biridir. 172b/4, 172b/11.

'İşmet bin 'Abdu'llâh: Emevi valisi Nasr bin Seyyar'ın emrindeki devlet adamlarından biridir. 252b/1.

'İşmet: 1. (Bkz. 'İşmet bin Ferça(d)) 172b/19, 172b/20. 2. (Bkz. 'İşmet bin 'Abdu'llâh) 252b/2, 252b/6.

İsrâfîl: Kıyamet gününde sūra üflemekle görevli olan melektir. 106b/7.

İstânbül: İstanbul. 241b/5.

İtlâl: Hz. Muhammed'in keçilerinden biridir. 101b/4.

İyâd: Hz. Muhammed'in 19. göbekten atası olan Ebu İyâd (Ebū Rebia) Nizâr b. Mead b. Adnân'ın dört oğlundan biridir. 2b/11.

İyâd: Hz. Muhammed'in atalarından Nizâr'ın dört oğlundan biridir. 2b/16, 3a/1.

İyâs bin 'Abdu'llâh bin 'Amr: Emevîler'in Horasan valisi Kuteybe bin Müslim'in vekili, Emevi devlet adamı. 234a/13.

'İyâs bin Semmâs: Kirman'da Sebut denilen bir kalenin hakimidir. 232b/18.

Kâbil: Afganistan'ın başşehri. 230a/9, 232b/20.

Ḳabil: Hz. Muhammed öldükten sonra onu yıkayanlardan biridir. 113b/10.

ḳabile-i Şakîf: Benî Sakîf; Adnânîler'e mensup bir Arap kabilesi. 136b/1.

Kâbilistân: Kabil; Afganistan'ın başkenti. 229b/18, 230a/4, 230a/6, 230b/8, 233a/1, 237a/15.

Ḳabūliye: Bir şehir adıdır. 235a/11.

Ḳabūs: Bir şehir adıdır. 164a/19.

Ḳādisiyye: Kûfe'nin güneyinde bulunan Sâsânîler'in en önemli sınır şehri. 139b/16, 140a/7, 140a/7, 141a/1, 142b/14, 163a/7, 163a/9, 164a/1, 214b/1, 216b/2.

Ḳādîşkân: İsfahan hükümdarıdır. 170b/4, 170b/9, 170b/10, 170b/15, 170b/15, 170b/16, 170b/17, 170b/18, 170b/18, 170b/20.

Ḳahîl: Şam dolaylarında bir kaledir. 135a/19, 135b/1, 135b/5, 135b/15, 135b/16, 135b/18, 135b/19, 135b/20, 136a/7.

Ḳâhir: Abbasi halifesi. 269a/7.

Ḳaḥṭaba binü'l-Sebib: Benî Abbas kabilesi ileri gelenlerindendir. 254a/2, 255b/17.

Ḳaḥṭaba: (Bkz. Ḳaḥṭaba binü'l-Sebib) 255b/18, 255b/20, 255b/20, 256a/1, 256a/3, 256a/3, 256a/6, 256a/8, 256a/9, 256a/9, 256a/10.

Ḳamûş: Hz. Muhammed devrinde, Hayber'deki kalelerden biridir. 71b/19.

Ḳanber: Hz. Ali'nin yanındaki yardımcılarından, hizmetlilerinden biridir. 207b/14.

Ḳandâbîl: (Bkz. Ḳandahâr) 244b/11, 244b/12, 244b/16, 244b/17.

Ḳandahâr: Hindistan'da bir şehirdir. 178a/11.

Ḳanserîn: 143b/15, 143b/15, 143b/16, 143b/17, 143b/18, 143b/20, 144a/6, 147b/1, 148a/10, 148a/15, 240b/19.

Ka' b bin Esa' d: Medine'deki Yahudilerden Benî Kuraza kabilesi lideridir. 58b/8-9.

Ka' b bin Eşref: İslâm'a düşmanlığıyla tanınan yahudi şairi (ö. 624). 43a/8, 43a/13.

Ka' b bin Mâlik: Ebû Abdillâh Kâ'b b. Mâlik b. Ebî Kâ'b Amr el-Hazrecî (ö. 670). Hz. Muhammed'in meşhur üç şairinden biri. 92b/1, 93b/4.

Ka' b bin ' Amr: Benî Müslim kabilesinden biridir. 35b/16.

Ka' b bin Süveye: Cemel Savaşı'nda Hz. Ayşe'nin devesini tutan kişidir. 205b/20.

Ka' b binü'l-Eşref: (Bkz. Ka' b bin Eşref). 43a/3.

Ka' b: (Bkz. Ka' b bin ' Amr, Ka' b bin Eşref, Ka' b bin Esa' d, Ka' b bin Süveye, Ka' bü'l-Aḥbâr, Ka' bü'l-Esved). 35b/18, 43a/10, 43a/17, 43b/2, 43b/7, 43b/7, 43b/9, 43b/11, 43b/12, 43b/15, 43b/17, 44a/2, 44a/4, 44a/6, 44a/7, 44a/9, 44a/11, 44a/12, 44a/12,

44a/16, 44b/20, 58b/15, 58b/18, 181a/17, 190b/2, 190b/2, 190b/4, 193b/18, 201b/5, 201b/11, 201b/12, 205b/20.

Ka'be: İslâmî inanışa göre Dünya'daki ilk mabed ve müslümanların kiblesi. 3a/8, 3a/15, 4b/4, 6a/8, 6a/10, 6a/13, 6a/15, 6b/1, 7b/2, 7b/6, 7b/9, 9b/10, 11a/17, 11a/19, 11b/17, 14a/12, 16a/12, 16b/9, 25a/16, 26a/4, 26a/5, 26b/7, 28a/15, 28b/8, 68b/1, 68b/5, 68b/6, 68b/16, 69b/14, 75a/2, 75a/4, 75a/4, 75a/6, 75a/8, 82a/12, 82b/20, 83a/1, 83a/7, 83a/18, 94b/9, 95b/11, 95b/18, 114a/13, 145a/17, 155a/13, 220b/7, 220b/8, 220b/9, 220b/9, 221b/6, 228a/11, 228b/5, 228b/10.

Ka'be-i şerifu'llâh: (Bkz. Ka'be). 6a/10.

Ka'bü'l-Ahbâr: Ebû İshâk Kâ'b b. Mâtî' b. Heynû' el-Himyerî el-Yemânî (ö. 652). Benî İsrâil'e dair rivâyetleriyle tanınan tâbiî. 149a/19, 149b/1, 149b/3, 181a/11, 181a/12, 181b/13, 181b/14, 190a/11, 190a/18, 190b/2, 190b/5, 193b/16, 193b/16, 193b/17.

Ka'bü'l-Eşref: (Bkz. Ka' b bin Eşref) 43a/9, 43a/11, 43b/9, 44b/18, 45a/2-3.

Ka'bü'l-Esved: Kumandan. 201b/4.

Ka' fân bin 'Amr: (Bkz. Ka' kâ' bin 'Amr). 120b/19.

Ka' kâ' bin 'Amr(u): el-Ka' kâ' b. Amr b. Mâlik et-Temîmî (ö. 660). Hulefâ-yi Râşidîn devrinin ünlü kumandanlarından. 141b/8, 145a/10, 146a/4, 147b/1, 147b/7, 169a/15-16, 169b/15, 203a/18, 204a/7-8.

Ka' kâ': (Bkz. Ka' kâ' bin 'Amr) 141b/11, 141b/12, 141b/16, 141b/17, 142a/1, 145a/10, 145b/3, 145b/4, 146a/5, 147b/1, 147b/2, 169a/16, 204a/9, 204a/10, 204a/11, 204a/12, 204a/19, 204a/19.

Ka' um: Hz. Muhammed'in develerinden biridir. 101b/1.

Ķara bin Hübeyre: Beni Amir kabilesi ileri gelenlerinden. 121a/4.

Ķara: (Bkz. Ķara bin Hübeyre). 121a/5, 121a/8, 121a/10.

Ķara: Hz. Muhammed'in sadaka ve zekat toplamak için Yemen'e gönderdiği görevlidir. 103a/8.

Ķarab: Bir şehir adıdır. 251b/6.

Ķarat bin 'Āşî: (Bkz. Ķarat bin 'Āşîm). 141a/12.

Ķarat bin 'Āşîm: İran pehlivanlarından biridir. 141a/11.

Ḳarde bin ‘Amr: Arap beylerinden biridir. 101a/12.

Ḳāre: Benī Lihyān kabilesinin bir koludur. 62b/14.

Ḳārgān: İnan dolaylarında bir yer. 176a/18.

Ḳarīb bin Ḳafer: Hz. Ömer devrinde ordugahla merkez arasında elçilik yapan biridir. 167b/5.

Ḳarīb: (Bkz. Ḳarīb bin Ḳafer). 167b/7.

Ḳarīnā: ‘Abdu’llāh bin Hantala’nın cariyelerindendir; Hz. Muhammed’in hicvini yapmasıyla bilinir. 82b/13, 84a/14, 84a/15.

Ḳarīne binti Ebī: Hz. Ömer’in eşlerinden biridir. 182a/13.

Ḳārvan: Komşu ve Kırkan şehirleri arasında kalan bir şehirdir. 191b/18, 192a/1, 192a/3, 192a/5, 192a/5, 192a/8, 192a/11.

Ḳāsım bin ‘Alī: Hz. Ali’nin oğludur. 218a/8-9.

Ḳāsım: 1. Hz. Muhammed’in oğludur. 6a/3, 98b/17, 2. Hz. Muhammed’e gelip müslüman olan cinlerden biridir. 15b/14.

Ḳaş: Bir şehir. 207b/3.

Ḳāşān: İnan’da İsfahan’ı Tahran’a bağlayan tarihî karayolu üzerinde kurulmuş şehir. 255b/19.

Ḳaşgar: Doğu Türkistan’da tarihî bir şehir. 238a/20.

Ḳatāde: (Bkz. Ebū Ḳatāde). 125b/5.

Ḳatibe: Hayber’de bir kaledir. 71b/19.

Ḳatar: (Bkz. Ḳatarī binü’l-Fecāe). 227b/5.

Ḳatarī binü’l-Fecāe: Hâricîler’in Ezârika kolunun son lideri (ö. 697). 228b/15.

Ḳatarī binü’l-Fecār: (Bkz. Ḳatarī binü’l-Fecāe). 228b/13, 229a/15, 229a/16, 229a/18.

Ḳatarī: (Bkz. Ḳatarī binü’l-Fecāe). 227b/10, 227b/12, 227b/14, 227b/14, 228a/1, 228a/1, 229a/17, 229a/17.

Ḳatol: Musul sınırında, Dicle’nin bir kolu olan ırmaktır. 268a/8.

Ḳaym bin ‘Abbās: Yemen sultanı ‘Abdu’llāh bin ‘Abbās’ın oğullarından biridir. 155b/1.

Ḳaym: (Bkz. Ḳaym bin ‘Abbās). 155b/15.

Ḳaynān: Hz. Muhammed’in atalarından biridir. 2b/9.

Ḳays bin Hübeyre: Hz. Ebu Bekir hilafetinde cihata çağrıldığında tüm kavmiyle birlikte Yemenden gelen, Hz. Osman devrinde de Nişabur emiri olan kişidir. 189a/6.

Ḳays bin Mesruḥ: (Bkz. Ḳays bin ‘Abd-i Yegūs). 169a/3.

Ḳays bin ‘Abd-i Yegūs: Kays. b. Mekşüh. Ebu Hassan (Ebu Şeddad) Kays b. Mekşuh (Abdiyegus b.) Hübeyre b. Hilal el-Beceli el-Muradi. Hulefâ-yı Râşidîn devri kumandanlarından. 116a/19, 116b/2-3.

Ḳays bin ‘Āsım: Ebû Alî (Ebû Talha, Ebû Kabîsa) Kays b. Āsım b. Sinân b. Hâlid et-Temîmî el-Minkarî (ö. 667). Şair sahâbî. 132a/16.

Ḳays bin ‘Ubâde: (Bkz. Ḳays bin Sa‘d). 198b/12.

Ḳays bin Sa‘d bin ‘Abbās: (Bkz. Ḳays bin Sa‘d). 208a/20.

Ḳays bin Sa‘d bin ‘Ubâde: (Bkz. Ḳays bin Sa‘d). 159b/13, 198b/18, 206b/9.

Ḳays bin Sa‘d: Ebü’l-Fazl (Ebû Abdillâh Ebû Abdilmelik) Kays b. Sa‘d b. Ubâde el-Ensarî el-Hazrecî (ö. 680). Ensarın ileri gelenlerinden ve Hz. Muhammed’in sancaktarlarından. 153a/17, 158b/11, 159b/17, 159b/19, 198b/19, 206b/10, 206b/19, 208b/12, 209a/3.

Ḳays binü’l-Haşım: (Kays b. Heysem?) Hz. Osman zamanında Nişabur emiri ve önemli bir kumandandır. 191b/19, 192a/8, 192a/9.

Ḳays binü’l-Muğîre: Hz. Ayşe ve Hz. Ali’nin savaşında Hz. Ayşe’nin yanında yer alanlardan biridir. 200b/6.

Ḳays: 1.(Bkz. Ḳays bin ‘Abd-i Yegūs). 117a/2. 2.(Bkz. Ḳays bin Sa‘d). 153a/18, 153b/3, 153b/4, 153b/8, 159b/9, 159b/10, 159b/10, 159b/11, 159b/13, 159b/15, 159b/16, 159b/16, 191b/20, 192a/2, 192a/3, 192a/10, 192a/13, 199a/2, 199b/14, 200b/8, 200b/8, 200b/9, 206b/10, 206b/12, 206b/13, 206b/14, 206b/15, 206b/16, 206b/17, 207a/1, 207a/2, 207a/3, 207a/4, 207a/4.

Ḳayş: 134a/17, 134a/18, 134a/18, 134a/19, 134b/1.

Ḳayşar: Araplar’ın Roma ve Bizans imparatorları için kullandıkları unvan. Rum sultanı. 77a/19, 143b/15, 144a/5, 144a/9, 144a/11, 144a/12, 144a/13, 147b/17, 147b/20,

190b/20; *Ḳ.-ı Rum* 77a/12, 143b/9, 143b/14, 144a/2, 191a/2, 191a/7, 235a/5, 235a/6, 256b/12.

Ḳayşariyye: Kayseri. 143b/15, 144a/3, 144a/4, 144a/4, 144a/7, 144a/8, 144a/9.

Ḳayşer: Rum Sulṭānı. 77a/4.

Ḳayz: (Bkz. Ḳayş). 134b/1, 134b/5, 134b/6, 134b/7, 134b/9, 134b/11, 134b/12, 134b/12.

Keder: Medine dolaylarında, çölde bir kuyunun adıdır. 42a/17; *K. kuyusu* 42a/20, 42b/1-2; *K. ğazāsı* 42a/8-9.

Kelāmu'llāh: (Bkz. Kur'ān). 270a/14.

Kelīb bin Vail: (Bkz. Benī Kelīb) Bir Arap kabilesidir. 163a/14.

Kelīb: (Bkz. Benī Kelīb). 163b/2.

Kelīle ve Dimne: Öğüt vermek amacını taşıyan Hint kökenli masal kitabı. 263a/15.

Kerbelā: Hz. Hüseyin ve ailesinin Emeviler tarafından şehit edildiği yer olması kabirlerinin burada bulunması dolayısıyla önemli olan Bağdat'ta bir yer. 158a/17, 216b/9, 216b/10, 219a/7, 221a/18.

Kesker: Aşağı Irak bölgesinde bir köy. 137a/11, 137a/11, 137a/12, 137a/15, 137a/20.

Keş: Özbekistan'da tarihî bir şehir. Muhtemelen VII. yüzyıl başlarında Semerkant'ın yaklaşık 50 km. güneydoğusunda kurulmuştur. Bugün çevresinin verimli topraklarla çevrili olmasından dolayı Farsça'da "yeşil şehir" anlamına gelen Şehrisebz (halk arasında Şaar-sâbiz) adıyla bilinir. 232b/6, 235a/13, 235b/3, 235b/12, 235b/17, 245b/1.

Keşt-aseb: İran hükümdarlarından. 100b/9.

Keyl-i Keylānī: Taberistan hükümdarıdır. 240a/12.

Kezzāb: (Bkz. Esvedü'l-Kezzāb). 103a/17.

Ḳıbrıs: Kıbrıs. 188b/13, 188b/14.

Ḳıptī: Mısır'ın yerli ve hıristiyan halkı için kullanılan ad. 70b/14.

Ḳırnaṭa: Gırnata; Endülüs'te en uzun süre İslām hâkimiyetinde kalan şehir. 42a/11, 61b/8, 61b/16, 98b/6.

Ḳıska' : Bir şehir adıdır. 101b/12.

Kilān: İran'da bir şehir. 250b/6.

Killāb: (Bkz. Beni Killāb). 158a/13.

Killāb: Hz. Muhammed'in atalarından Abdül-Menaf'ın dedesi; Hz. Muhammed'in de 5. kuşak dedesidir. 2b/3.

Kināne bin (B)işr: Mısır'ın fethinde bulunmuş, h. 36 yılında Filistinde öldürülmüştür. Hz. Osman'ı öldürenlerden biridir. 194a/1-2, 197a/13.

Kināne bin 'Uḳeyl: Sahâbîlerden Safvan b. Ümeyye'nin baba bir kardeşidir. 87b/3.

Kināne bin Rabî' a bin Ḥaḳîḳ: Hayber'deki Yahudi liderlerinden biridir. 72b/18-19.

Kināne binü'l-Ḥaḳîḳ: (Bkz. Kināne bin Rabî' a bin Ḥaḳîḳ). 55b/5, 57a/1, 72b/8.

Kināne: (Bkz. Kināne bin Rabî' a bin Ḥaḳîḳ) 55b/12, 72b/9, 72b/9, 72b/12, 72b/19, 73a/4, 73a/17, 73a/17, 87b/4.

Kināne: Hz. Muhammed'in 11. kuşak dedesidir. 2b/4.

Kināse: 226a/1.

Kirkān: İran'ın ve Türkmenistan'ın bir kısmını içine alan Hyrkania adlı tarihi bölge. 172a/7, 172a/8, 172a/9, 172a/10, 172a/19, 172b/1, 189b/2, 189b/3, 191b/13, 191b/17, 191b/18, 239b/17, 239b/20, 240a/1, 240a/6, 240a/8, 240a/9, 240a/11, 240a/17, 240b/8, 240b/9, 240b/10, 240b/13, 252b/7, 253a/10, 253a/18, 255a/17, 255b/18, 255b/18, 255b/18.

Kirmān: Sasani imparatoru I. Erdeşir tarafından kurulan İran'ın ortasında bir şehir. 145a/6, 162b/6, 170a/4, 170a/7, 170a/8, 171a/4, 171a/6, 178a/1, 178a/2, 178a/3, 178a/3, 178a/4, 178a/4, 178a/13, 178a/13, 178a/15, 178a/18, 178b/5, 178b/15, 184a/11, 191a/8, 191b/8, 191b/8, 212a/6, 228b/16, 228b/18, 228b/18, 232b/16, 234a/20, 234a/20, 240a/4, 244a/5, 244b/11.

Kirmānî: (Bkz. Cüdey' bin 'İsā el-Kirmānî). 255a/5, 255a/6, 255a/9, 255a/13, 255a/20, 255a/20, 255b/3, 255b/3, 255b/6, 255b/7, 255b/8, 255b/9, 255b/10, 255b/10, 255b/11, 255b/11, 255b/14.

Kisrā: Araplar'ın Sâsânî hükümdarları için kullandıkları unvan. Sâsânî kral adlarından Hüsrev'in Süryânîce'de aldığı Kesrô (Kôsrô) şekliyle Arapçalaştırılmış ve "Sâsânî hükümdarı" mânasında unvan olarak kullanılmıştır. 94b/9, 145a/13, 145b/5, 145b/6,

147a/8, 158b/17, 163a/6, 169b/3, 174b/18; *K.-ı Kubād* 145a/16; *K.-ı Merātib* 146b/17-18.

Kiše: Hz. Muhammed'in Ebu Bekre adındaki azadlığının lakabıdır. 101a/3.

Kitābü'l-Ġarībü'l-Ĥadīs : Hadis metinlerinde geçen nâdir sözcükleri konu alan ilim dalı ve bu dalda yazılan eserlerin ortak adına Garibü'l-Hadīs denir. Kitābü'l-Ġarībü'l-Ĥadīs Kasım b. Selam tarafından yazılmış olan ve (VIII.) yüzyılda yazıldığı anlaşılan diğer eserler arasında en hacimli kabul edilen önemli bir eserdir.

Kitābü'l-Ġarībü'l-Ĥadīs: ' Abd'ül Kāsım bin Selām tarafından yazılan ve günümüze ulaşan ilk hadis kitabı olarak bilinen eserdir. 10b/6.

Ķom: İran'da bir şehir. 255b/19.

Ķomaş: Rey ve Demavend şehirleri arasında bir şehirdir. 171b/5, 172a/3, 172a/4, 172a/5, 172a/7, 172a/7, 252a/17.

Ķomşu: 191b/18.

Ķoştāniye: 255b/17.

Ķoştāñine: Cezayir'in üç büyük şehrinden biridir. 188a/19.

Ķoştāñine: İstanbul. 144a/3, 235a/7, 239b/14, 239b/14, 241a/6, 241a/7, 241a/8, 241a/10, 241a/13, 241a/17, 241b/3, 241b/7, 257a/1.

Ķoştāñin-i Rumī: Abbasi halifesi Fazl b. Sehl'i öldüren dört kişiden biridir. 267a/9.

Ķubād: 239b/20.

Ķubeyle binti Ķays Ma' di Kerb: Hz. Muhammed'in eşlerinden biridir. 99a/17-18.

Ķubeza: Mühelleb'in on oğlundan biridir. 229a/7.

Ķubṭ bin ' Āmir: Medine'den Mekke'ye Hacc yapmaya gelip, müslüman olarak geri dönen ilk Medineli müslümanlardandır. 17a/2.

Ķuddāme: (Bkz. Ķuddate binü'l-Ĥarīş). 231b/12, 231b/16, 231b/16, 231b/20, 232a/1, 232a/3, 232a/4, 232a/5, 232a/6, 232a/7, 232a/7, 232a/8, 232a/10, 232a/10, 232a/12.

Ķuddate binü'l-Ĥarīş: Emevi halifesi Abdü'l-Melik b. Mervan'ın kumandanlarından. 231b/11.

Küfe: Güney Irak'ta Hz. Ömer'in emriyle Sa'd b. Ebû Vakkās tarafından kurulan şehir. 137b/20, 144b/18, 146b/16, 146b/16, 146b/19, 147a/1, 147a/2, 153a/13, 153a/13, 154a/15, 154a/16, 154b/7, 154b/8, 154b/9, 154b/10, 154b/11, 155a/12, 155b/13, 155b/14, 156a/4, 156b/2, 156b/10, 157a/7, 157a/10, 157b/19, 158b/14, 158b/16, 159b/19, 159b/20, 160a/1, 160a/2, 160a/3, 161a/2, 161a/3, 161a/4, 161a/6, 161a/9, 161a/11, 161a/15, 161a/16, 162a/1, 162a/1, 162a/2, 162a/2, 162a/3, 162a/4, 162a/4, 162a/6, 162a/11, 163a/11, 163a/19, 163a/20, 164b/18, 167a/11, 167a/11, 167b/13, 167b/14, 162b/14, 167b/19, 168a/5, 169b/18, 170a/10, 170a/12, 170a/13, 170b/1, 171a/6, 171a/7, 171a/9, 171a/9, 175b/13, 176a/20, 176b/2, 187b/13, 187b/13, 187b/14, 188a/3, 189b/1, 189b/7, 189b/8, 192a/19, 192a/19, 192b/1, 192b/4, 192b/7, 192b/9, 192b/12, 194b/13, 194b/15, 194b/17, 194b/19, 196a/5, 196a/14, 197a/18, 198a/13, 198b/11, 198b/15, 198b/16, 198b/17, 199a/6, 199b/2, 199b/3, 199b/3, 199b/15, 202a/11, 202b/1, 202b/1, 202b/10, 202b/17, 202b/18, 202b/20, 203b/16, 203b/18, 204a/20, 204b/2, 206a/20, 206b/1, 206b/3, 207b/11, 207b/15, 211a/4, 211a/7, 211a/17, 212a/6, 212b/8, 212b/9, 212b/9, 212b/10, 213b/3, 213b/11, 213b/12, 213b/13, 213b/14, 213b/17, 213b/17, 213b/18, 213b/18, 214a/1, 214a/2, 214a/6, 214a/10, 214a/11, 214a/12, 214a/14, 214a/15, 214a/20, 214b/1, 214b/3, 214b/3, 214b/13, 214b/17, 214b/19, 214b/20, 215b/16, 216a/1, 216a/1, 216a/3, 216b/4, 216a/4, 216a/4, 216a/11, 216a/12, 216a/14, 216b/4, 219a/7, 219b/20, 220a/19, 220b/17, 220b/19, 221a/15, 221a/15, 221a/16, 221a/20, 221b/8, 221b/9, 221b/10, 223a/6, 223a/16, 223b/5, 223b/6, 223b/6, 224a/18, 224a/20, 224a/20, 224b/3, 224b/14, 225a/11, 225b/12, 225b/13, 226a/6, 226a/8, 226a/14, 228b/14, 228b/14, 229b/2, 230a/3, 230b/10, 231a/4, 231a/7, 231a/12, 232b/1, 232b/3, 232b/3, 232b/4, 232b/5, 232b/13, 238a/1, 243b/8, 244a/2, 245a/5, 252a/2, 252a/2, 252a/13, 256a/12, 256a/13, 256a/13, 256a/19, 256b/10, 257b/6, 264a/1, 264a/5, 264a/5, 264a/10, 264b/17, 265a/3, 265a/13.

Küfeh: Kirman dağlarında yaşayan kavmin adıdır. 178a/4.

Ḳuhistān: (Bkz. Kühistān). 178a/5.

Ḳulzem: Mısır dolaylarında bir yerleşim yeridir. 153b/12, 153b/15.

Ḳumāme: Hz. Muhammed'in ve İslâmiyet'in azılı düşmanlarından biri olan Velîd b. Mugayre'nin kızıdır. 84b/1.

Ḳumriyye: Hz. Hamza'nın yardımcısı, hizmetlisi. 13b/13.

Ḳurāze: Benī Temīm kabilesinden Hz. Muhammed'e gelen elçilerden biridir. 94b/18.

Ḳureyş: (Bkz. Benī Ḳureyş). 3a/16, 3a/16, 3a/17, 3a/19, 3b/7, 3b/18, 4a/16, 5a/2, 5a/4, 5b/5, 5b/18, 6a/14, 6b/16, 7b/18, 11b/17, 14a/11, 14b/6, 14b/7, 15a/4, 16a/5, 16a/8, 16a/16, 16a/16, 16b/4, 17b/1, 18b/20, 19a/1, 22b/19, 23b/4, 23b/11, 24b/20, 25b/8, 25b/16, 29a/13, 30b/20, 31b/12, 31b/20, 32a/3, 32a/6, 32a/8, 32a/20, 32b/2, 32b/7, 32b/11, 32b/18, 33b/2, 33b/17, 34a/15, 36b/18, 39a/8, 39a/11, 39a/14, 40b/3, 40b/10, 41a/14, 42a/14, 42a/15, 42a/17, 42b/7, 42b/8, 42b/14, 43a/4, 44a/20, 45b/10, 45b/12, 47a/10, 47a/13, 47b/19, 48a/18, 48b/9, 49a/1, 53a/10, 53b/2, 57a/20, 57b/2, 59b/2, 59b/13, 60a/10, 60a/20, 61a/17, 61a/18, 61b/2, 61b/6, 61b/11, 61b/14, 62a/12, 62a/20, 62b/5, 62b/5, 67a/12, 68a/2, 68a/13, 68b/13, 68b/17, 68b/4, 69a/6, 70a/5, 75a/2, 75a/5, 75b/8, 78a/8, 78a/15, 78a/18, 78a/19, 78b/4, 78b/7, 78b/8, 78b/10, 78b/12, 78b/12, 79b/5, 80a/14, 80b/8, 81b/7, 81b/8, 81b/19, 82a/11, 83a/12, 84b/2, 86a/4, 87b/8, 97a/3, 97a/5, 108b/1, 108b/10, 108b/18, 109b/2, 109b/3, 110a/18, 110b/12, 110b/19, 111a/1, 111a/11, 111a/12, 131b/6, 131b/10, 131b/11, 133b/20, 202b/11, 231a/11, 239a/15.

Ḳureyşiler: Kureyş kavmine mensup olanlar. 32a/10, 32a/14, 32b/16, 32b/20, 33a/6, 68b/10.

Ḳureyte: Bedir Kuyusu yakınlarında bir yer. 29b/16.

Ḳureyza: Medine köylerinden biridir. 16b/10.

Kurḳ bin Ümeyye el-Temīmī: Hz. Ali'nin Muaviye ile hilafet davası ettiği sırada Ali'nin tarafında olan kişilerden biridir. 211a/7.

Ḳurʿān: Kur'an-ı Kerim. 8a/16, 11b/3, 15b/7, 15b/9, 15b/12, 17a/5, 17a/6, 17a/10, 17b/13, 17b/16, 18a/8, 18a/12, 35a/1, 42b/1, 53a/15, 53a/19, 54b/12, 58a/17, 91b/17, 92b/2, 95b/1, 95b/2, 96a/12, 96a/13, 96a/16, 97b/9, 101b/5, 108a/18, 109a/10, 110a/6, 112b/1, 115b/20, 126a/2, 127a/4, 127a/7, 131a/12, 131a/12, 131b/7, 131b/20, 136a/17, 170a/13, 187b/4, 193a/16, 193b/6, 194b/1, 196b/14, 196b/15, 210b/7, 210b/8, 238a/16, 238a/16, 254a/17, 263a/17, 263a/19, 263b/4, 269b/3; Ḳ.-ı ʿaẓīm 106a/18, 194b/10, 211b/3.

Ḳurre(d): (Bkz. Ḳırrat bin Hübeyre). 120a/14.

Ḳurre(t) bin Hübeyre: Kureyş kabilesindedir, başta sahâbîler arasında adı geçerken sonra dinden dönenler arasına katılmıştır. Şair es-Simme'nin torunudur. 119b/18.

Ḳuşārat: 149a/16.

Ḳuşayy: Hz. Muhammed'in atalarından, Abdü'l-Menaf'ın babasıdır. 2b/3, 3a/10, 3a/11, 3a/11, 3a/11, 3a/13, 3a/14, 3b/17, 3b/18, 3b/18, 3b/20, 4a/1, 4a/2, 4a/3.

Ḳutbe bin Ḳatāde: Kutbe b. Katade el-Uzrî. Uzre kabilesinden olan kumandan sahâbî, aynı zamanda şair. 77b/2.

Ḳuteybe bin Müslim: Ebû Hafs Kuteybe b. Müslim b. Amr el-Bâhilî (ö. 715). Emevîler'in Horasan valisi, Mâverâünnehir fâtihi. 233b/17, 234a/11, 234a/12, 238a/2.

Ḳuteybe: (Bkz. Ḳuteybe bin Müslim). 234a/14, 234a/17, 234a/18, 234a/20, 234b/2, 234b/4, 234b/5, 234b/6, 234b/8, 234b/8, 234b/10, 234b/17, 234b/18, 234b/20, 235a/13, 235a/17, 235a/18, 235a/19, 235a/20, 235b/2, 235b/7, 235b/9, 235b/10, 235b/12, 235b/15, 236b/9, 238a/18, 238b/2, 238b/4, 238b/12, 238b/13, 238b/15, 238b/20, 238a/19, 238b/1, 238b/5, 238b/17, 238b/17, 239a/1, 239a/2, 239a/2, 239a/13, 239b/11, 240a/4, 240a/5.

Ḳuṭāme bintü'l-Ḳısmet: Hz. Ali devrinde Kufe'de güzelliği ile ün yapmış bir kadın. 157a/11.

Ḳuyā: Şam dolaylarında bir şehir. 222a/14.

Ḳuzā' a: (Bkz. Benî Ḳuzā' a). 76b/1, 76b/9, 115a/16, 115a/17, 204a/9.

Ḳühistān: İran'ın doğusunda Horasan bölgesinin güneyindeki dağlık bölge için kullanılır. Günümüzün Sistan ve Belucistan Eyaleti'ne denk gelen topraklardır. 167a/20, 245b/8.

Ḳümejd bin Ziyād: (Bkz. Kümejl bin Ziyād). 192b/2.

Ḳümejl bin Ziyād: Sıffin Savaşında Hz. Ali'nin yanında yer alan Şia reislerindedir. H. 82 yılında ölmüştür. 232b/5.

Ḳürd: İran halkıdır. 180a/4, 180a/5, 235b/20.

Laḳīḳ bin Mālīk: Umman meliklerindedir. 133a/1, 133a/9.

Laḳīḳ: (Laḳīḳ bin Mālīk). 133a/1, 133a/12, 133a/14, 133a/18, 133a/20.

Lāt: İslâm öncesi dönemde Kabe'nin içinde bulunan kader, kısmet ve bereket tanrıçası olarak tapınılan puttur. 92a/12.

Lāt-ı ʿUzza: İslâmiyetten öncesi Arabistan'daki bereket tanrıçası olup bu dönemde Mekke şehrinin üç baş tanrıçasından biriydi. O dönemlerde Uzza, Manat ve Lat, asıl ulaşılmak istenen ulu tanrı el-İlah'ın kızları olarak anılıyorlardı. 12b/7, 28b/7, 68a/6.

Lebîd bin Rabîʿ a: Câhiliye devrinde de yaşamış olan İslâm şairi. 54a/20.

Leylâ bintü'l-Ḥaṭîb: Kendisini hatunluğa alması için Hz. Muhammed'den talepte bulunan Hazrec kabilesi ileri gelenlerindendir. Oldukça yaşlıdır. 99a/20.

Leylâ:1. (Bkz. Leylâ bintü'l-Ḥaṭîb) 99b/2, 99b/3, 99b/4, 99b/6. 2. Hz. Ali'nin eşlerinden biridir. 158a/9, 158a/18.

Leylü'l-ḥadid: Agmas Savaşı'nın yapıldığı ve altı bin müslümanın şehit olduğu geceye denir. 142a/7.

Luʿluʿ: Emevî devlet adamlarından Muğîre bin Şuʿbe'nin Habeşî kölesidir. 181a/2.

Luṭ: Kur'ân'da adı geçen bir peygamber. 38a/14.

Lüvey: Hz. Muhammed'in 7. kuşak dedesidir. 2b/3.

Mâcû: Hz. Muhammed'in atalarından biridir. 2b/7.

Mafşal: Kerbela Savaşı'nda Hz. Hüseyine karşı kılıç çekenlerden biridir. 217b/4.

Mâheyn: Dinver ve Nihavend şehirlerinin ikisi birden kast edildiğinde, kullanılan sözcüktür. 169b/20.

Mâhirî: Horasan beyidir. 175b/2, 175b/3, 175b/5, 175b/12, 175b/13.

Maḥmūd bin Meslime: Hz. Muhammed'in atlısı diye de bilinen Muhammed b. Mesleme'nin kardeşidir. 73a/3.

Maḥmūd: (Bkz. Maḥmūd bin Meslime). 73a/4.

Mâḥrevân: Bir şehir adıdır. 247b/15.

Mâhvî: Yezdgerd'i öldürmeğe çalışan bir asker. 191b/4.

Maḥzûm bin Hişâm: Mekkeli müşriklerden biridir. 29b/3.

Maḥzûm: Tay kabilesi lideri Hatem'in puthanesinde bulunan özel kılıçlardan biridir. 94a/4.

Maḥavkıs: (ö. 21/642 [?]) Mısır'ın fethi sırasındaki İskenderiye patriği ve Bizans'ın Mısır genel valisi. 101a/7.

Mağbes bin Hābābe: Mekke'nin fethi'nde buldukları yerde öldürülmeleri emri verilenlerden biridir. 82b/2.

Mağbes Şayābe: Mekke'nin fethi sırasında Hz. Muhammed'in buldukları yerde öldürsünler emri verdiği on kişiden biridir. 83b/14.

Mağbes: (Bkz. Mağbes bin Hābābe). 82b/4, 82b/6.

Mağtel-i Hüseyin: Hz. Hüseyin'in Kerbela'da şehit edildiği olayı anlatır. 21a/3.

Mağüyd Hādih: Muaviye'nin etrafına toplanan Mısırlı dolandırıcıların lideridir. 153b/6.

Mālik bin Eşter: Hz. Ali'nin ünlü komutanı ve yardımcısıdır. 205b/1-2, 207b/18.

Mālik bin Hūzeyfe: Hz. Muhammed öldükten sonra gayri-müslim olup isyan çıkartan Selma'nın babasıdır. 121a/14.

Mālik bin Ka'b: (Bkz. Mālik bin Ka'bü'l-Ezrib). 154b/4.

Mālik bin Ka'bü'l-Ezrib: Hz. Ali'nin Ayni't-Temir şehrine atadığı valisi, emiridir. 154b/3.

Mālik bin Nuveyre: Mālik b. Nūveyre el-Yerbūi et-Temîmî (ö. 632). Topladığı zekât mallarını Hz. Muhammed'in vefatı üzerine sahiplerine iade ettiği için mürted sayılıp öldürülen sahâbî. 118b/19, 122a/6, 122a/10-11, 124a/9, 124b/8, 124b/9, 125b/8, 126b/12, 127b/8.

Mālik bin 'Avf: Mālik b. Avf b. Nasr b. Muâviye b. Bekr b. Hevâzin en-Nasrî (ö. 641'den sonra). Sahâbî. 85a/13-14, 85a/17, 85b/2, 85b/6-7, 85b/11, 86b/15, 87a/1, 87b/8, 88a/8, 88a/10, 88b/14, 88b/18, 89a/16, 92a/7, 133b/19.

Mālik bin 'Avfü'n-Naşrî: (Bkz. Mālik bin 'Avf). 86a/15.

Mālik bin 'Ubāde: Sahâbî. 95a/19-20.

Mālik binü'l-Harāt el-Ester Cā'i: Kufe ileri gelenlerindendir. 192b/1.

Mālik binü'l-Heşim: Benî Abbas'ın önemli Şiîlerinden biridir. 254a/1.

Mālik Ejder: (Bkz. Mālik bin Eşter). 202b/9, 202b/18, 202b/20, 205b/4.

Mālik El Eşter: (Bkz. Mālik bin Eşter). 194b/15, 205a/15, 209a/2.

Mālik Ester: (Bkz. Mālik bin Eşter). 231b/1.

Mālik Eşder: (Bkz. Mālik bin Eşter). 203b/9.

Mālik Eşter: (Bkz. Mālik bin Eşter). 152b/14, 153b/10, 153b/10, 153b/11, 153b/14, 153b/15, 153b/17, 153b/17, 153b/19, 154a/4, 201b/7, 203b/3, 203b/5, 203b/12, 203b/14, 203b/15, 203b/16, 204b/2, 205b/2, 205b/3, 205b/3, 205b/18, 206b/1, 206b/3, 208a/1, 208a/4, 208a/7, 209a/19, 209b/7, 209b/9, 209b/15, 209b/17, 210a/1, 210b/12, 210b/13.

Mālik:1. Hz. Muhammed'in 9. kuşak dedesidir. 2b/4. **2.** (Bkz. Mālik bin 'Avf, Mālik bin Nuveyre, Mālik bin Eşter, Mālik bin Ka'bü'l-Ezrib). 85a/14, 85a/20, 85b/3, 85b/11, 85b/14, 85b/15, 85b/17, 85b/19, 86a/15, 87a/3, 87a/7, 88a/12, 89a/19, 121a/15, 122b/6, 122b/8, 122b/9, 122b/13, 122b/14, 122b/16, 122b/20, 123a/9, 124b/8, 124b/8, 124b/17, 125a/3, 125a/8, 125a/9, 125a/10, 125a/11, 125a/17, 125a/19, 125b/6, 125b/13, 125b/16, 126a/13, 154b/3, 154b/6, 154b/7, 154b/8, 154b/11, 198a/1, 198a/3, 203b/6, 203b/8, 203b/14, 205b/19, 244b/9.

Manşür bin Mehdi: Üçüncü Abbasi halifesi Mehdi'nin oğludur. 266a/3, 266a/5-6, 266b/9.

Manşür bin Muhammed: 266b/4.

Manşür binü'n-Nakdî: Abbasi halifesi Muktedir Billah'ın vezirlerinden biridir. 270b/13.

Manşür: 1. Emevi halifelerinden Velid bin 'Abdü'l-Melik'in on dokuz oğlundan biridir. 238a/8. **2.** (Bkz. Ebü Ca'fer el-Manşür, Manşür bin Mehdi). 258a/17, 258a/19, 258a/20, 258b/1, 258b/3, 258b/4, 258b/5, 258b/7, 258b/8, 258b/10, 258b/12, 258b/13, 258b/13, 259b/7, 266a/3, 266b/10, 270b/15.

Ma'an: Şam sınırında bir yer. 77a/12.

Ma'dî: (Bkz. 'Amr(u) bin Ma'dî Kerb). 142a/1.

Ma'kal bin Qays: Emevî devlet adamlarından ve önemli askeri liderlerden biri olan Mugire b. Şube'nin yanındaki kumandanlardan biridir. 161a/17.

Ma'kal: Bir Arap kabilesi. 254a/6.

Ma'muriye: Anamur Kalesi. 235a/10, 242a/15, 242a/17.

Ma'ü'l-Başra: Nihavend şehri. 169b/19.

Ma'ü'l-Küfe: Dinver şehri. 169b/19.

Mārān: Kabristan adıdır. 201a/14.

Māriye: Hz. Muhammed'in has edindiği Kıpti cariye, Hz. Muhammed'in oğlu İbrahim'in annesi. 70b/14, 70b/15, 91b/18, 100a/5, 100a/5, 100b/18, 100b/19, 100b/20.

Marzubān: Taberistan ve Kirkan hükümdarıdır. 172a/9, 172a/10, 172a/13.

Maşhab: (Bkz. Saht-er Maşhab). Hz. Ebu Bekir devrinde, Mühre şehrinde müslümanlığı terkeden iki gruptan birinin lideridir. 133b/6, 133b/10, 133b/11.

Māsīdan: Bağdad ve Musul arasında kalan bir yerdir. 261b/18.

Māsīrān: İran'da bugün Masinan olarak geçen Hilvan'ın kuzeyinde bir yer. 146b/7, 146b/7, 146b/8.

Māverāü'n-nehr: Ceyhun nehrinin kuzey ve doğusunda kalan bölgeye İslâm tarihçi ve coğrafyacıları tarafından verilen ad. 173a/12, 245a/5, 245a/11, 268a/19.

Mecrān: 24b/13, 103a/6.

Mecūsī(ler): Zerdüş(ler); Zerdüş inancında olanlar, ateşe tapanlar. 172b/5, 263a/4.

Medāyin: Sâsânîler'in başşehri. Bugünkü Bağdat'ın 30 km. kadar güneydoğusunda Dicle nehrinin her iki yakasına Partlar ve Sâsânîler döneminde karşılıklı kurulan yedi ayrı şehirden meydana gelmiş, bu şehirler taş veya duba köprülerle birbirine bağlanmıştır. Arapça medīne (şehir) sözcüğünün çoğulu olan medâin, Ârâmîler tarafından bu şehirler topluluğuna verilen aynı anlamdaki medīnethâ adının Arapça'ya uyarlanmış şeklidir. Burası Sâsânîler'in başşehri ve hükümdarların kışlık ikametgâhı olduğu gibi yahudi ve Nestûrîler'in önemli merkezlerinden biriydi. Ârâmî, Pers, Rum ve Suriyeliler'den meydana gelen kozmopolit nüfus içinde yahudi, hıristiyan ve Mecûsîler çoğunlukta idi. 136b/15, 138a/17, 138a/19, 139a/19, 140a/12, 141a/3, 142a/2, 144b/18, 144b/19, 145a/1, 145a/2, 145a/6, 145a/7, 145a/7, 145a/9, 145a/9, 145a/9, 145a/10, 145a/11, 145b/3, 146a/2, 146a/4, 146a/14, 146a/14, 146a/15, 146b/17, 146b/19, 147a/14, 158b/16, 158b/17, 159a/3, 164b/11, 170b/1, 170b/1, 171a/12, 171a/13, 175b/1, 207b/15, 224a/2, 252a/14, 252a/14, 252a/17.

Medīne: Medine şehri. 2a/2, 2b/1, 12b/17, 13a/20, 14a/8, 15b/15, 16b/7, 16b/8, 16b/8, 16b/9, 16b/10, 17a/1, 17a/6, 17a/6, 17a/10, 17a/15, 17a/15, 17a/20, 17b/4, 17b/6, 17b/6, 17b/13, 17b/13, 17b/14, 17b/17, 17b/18, 18b/3, 18b/6, 18b/7, 18b/10, 18b/12, 18b/17, 18b/18, 19b/12, 19b/17, 19b/19, 19b/20, 19a/20, 19b/3, 19a/4, 19b/4, 19b/5, 19b/8, 20a/5, 20b/1, 20b/11, 21a/1, 21a/6, 21b/13, 21b/15, 22a/4, 22a/9, 22a/16,

22a/17, 22b/1, 22b/19, 23a/1, 23a/4, 23a/6, 23a/7, 23a/20, 23b/2, 23b/3, 23b/6, 23b/7, 23b/10, 23b/10, 24a/8, 24a/9, 24a/10, 24a/11, 24a/12, 24a/13, 24a/16, 24b/6, 25a/13, 26a/1, 26b/1, 26b/19, 27a/4, 27a/6, 27a/7, 27a/11, 27a/12, 27b/8, 27b/13, 27b/18, 27b/20, 28a/1, 30b/6, 30b/7, 31a/20, 31b/13, 32a/1, 32a/3, 37b/1, 37b/2, 37b/2, 37b/3, 38a/2, 38b/5, 39a/2, 39a/8, 39a/13, 39a/16, 39a/19, 39b/15, 40a/16, 40a/19, 40a/20, 40b/1, 40b/9, 41a/4, 41a/5, 41a/7, 41a/12, 41a/20, 41b/5, 41b/6, 41b/7, 41b/7, 42a/10, 42a/11, 42a/17, 42b/1, 42b/4, 42b/5, 42b/6, 42b/17, 43a/1, 43a/4, 43a/5, 43a/11, 43b/2, 43b/16, 44a/16, 44b/2, 44b/10, 44b/14, 45b/8, 46a/7, 46a/8, 46a/9, 46a/10, 46a/13, 46a/13, 46a/14, 46a/17, 46a/17, 46b/6, 46b/11, 47b/10, 47b/12, 47b/13, 47b16/, 47b/18, 47b/19, 47b/20, 48a/2, 48a/3, 49a/13, 50b/12, 51a/17, 51a/17, 51b/6, 52a/2, 52a/10, 52a/15, 52a/18, 52b/2, 52b/6, 52b/9, 52b/14, 52b/14, 52b/18, 52b/19, 53a/1, 53a/9, 53a/9, 53b/16, 54a/9, 54a/13, 54a/19, 55a/1, 55a/10, 55a/11, 55a/11, 55b/6, 55b/18, 55b/19, 56a/3, 56a/4, 56a/5, 56b/8, 57a/8, 57a/9, 57a/17, 57b/10, 58b/1, 59a/11, 59a/12, 59a/13, 59b/2, 59b/6, 59b/9, 59b/15, 59b/18, 60a/4, 60a/4, 62b/8,62b/11, 62b/13, 62b/17, 62b/20, 63a/1, 63a/2, 63a/16, 63a/17, 63a/18, 63b/1, 63b/2, 63b/6, 63b/8, 63b/8, 63b/10, 63b/10, 64a/5, 64a/14, 65a/16, 65a/4, 67a/10, 67a/14, 67a/19, 68b/20, 69a/1, 70a/2, 70a/2, 70a/13, 70a/17, 70a/17, 70a/18, 71a/20, 72a/1, 74a/7, 74a/12, 74b/2, 75a/17, 75b/18, 75b/18, 76a/13, 76a/16, 76a/20, 76b/10, 76b/19, 77a/5, 77b/14, 78a/5, 78a/5,78a/7, 78a/7, 78b/4,78b/14, 78b/17, 79a/17, 79a/17, 79b/3, 82a/15, 82a/16, 86a/3, 91a/5, 91b/16, 91b/17, 92b/11, 92b/4, 92b/5, 93a/18, 93a/18, 95b/4, 98a/7, 98b/8, 98b/21, 100b/13, 100b/13, 101a/16, 102a/9, 102b/2, 102b/2, 104b/1, 107b/5, 108a/16, 108a/5, 110b/1, 114a/1, 114a/14, 114a/14, 114b/12, 114b/12, 115a/10, 115b/1, 115b/11, 116a/9, 118a/13, 118a/14, 118a/14, 118a/17, 118a/18, 118b/6, 118b/8, 118b/13, 118b/16, 119a/12, 119a/14, 120a/12, 120b/2, 120b/16, 120b/18, 122a/3, 122a/9, 125b/4, 125b/16, 125b/18, 126a/4, 126a/20, 126b/11, 126b/13,126b/16, 126b/17, 131a/3, 131b/1, 136b/19, 137a/4, 137a/14, 143a/11, 144b/12, 144b/13, 144b/15, 145b/18, 146a/2, 147b/7, 148a/11, 148b/9, 148b/9, 149a/19, 149b/12, 149b/13, 150a/1, 150a/7, 150a/15, 150b/18, 150b/18, 150b/20, 151b/6, 151b/9, 155a/1, 155a/16, 155a/18, 155a/17, 155a/17, 155a/18, 155b/1, 155b/6, 155b/12, 155b/12, 159a/13, 159b/9, 160a/17, 160a/19, 160b/11, 162a/17, 162a/18, 162a/18, 162b/9, 162b/11, 162b/15, 165b/8, 166a/1, 166a/20, 166b/4, 166b/12, 167a/8, 167a/9, 167b/14, 167b/17, 167b/18, 167b/18, 167b/19, 169b/10, 177b/5, 177b/13, 180b/17, 180a/12, 180a/15,

181a/1, 181a/2, 183b/9, 186b/14, 187b/14, 188a/12, 188b/8, 188b/9, 189b/8, 190a/9, 190a/10, 191b/1, 192a/9, 192a/13, 192b/6, 192b/8, 193a/9, 194b/12, 193b/13, 193b/13, 194a/16, 194b/16, 194b/18, 194b/20, 195a/1, 195a/4, 195a/6, 195a/18, 196a/5, 196a/6, 196a/6, 196b/10, 197b/19, 199b/20, 200a/5, 200a/6, 200a/7, 200b/1, 201b/1, 201b/2, 201b/4, 201b/5, 201b/7, 206a/14, 206a/14, 206a/20, 207b/11, 212a/8, 212a/11, 212b/2, 212b/7, 212b/7, 212b/19, 213a/10, 217a/5, 219b/17, 219b/19, 220a/8, 220a/8, 220a/10, 220a/19, 220a/20, 220b/3, 220b/4, 224a/1, 224b/4, 225a/8, 226a/18, 231a/2, 235b/14, 237b/17, 260a/16, 260a/17, 264b/17, 264b/18.

Medinetü'l-ilm: Hz. Muhammed'in Hz. Ali için kullandığı sıfatlardan biridir. 215b/19.

Medinetü'l-Ḳahr: 242a/13.

Medinetü'l-Ḳıl: Harezm bölgesindeki şehirlerden biridir. 235b/8.

Mehdi: (Bkz. Muḥammed bin Mehdi, Mehdi-binü'l-Manşūr). 258a/15, 258b/18, 259a/11, 259a/12, 259a/17, 259a/18, 259a/18, 259a/20, 259b/2, 259b/2, 259b/4, 259b/6, 259b/7, 259b/7, 259b/8, 259b/8, 259b/9, 259b/9, 259b/10, 259b/10, 259b/12, 259b/12, 259b/15, 259b/17, 259b/18, 259b/19, 259b/20, 260a/3, 260a/4, 260a/8, 260a/18, 260a/20, 260b/1, 260b/2, 260b/5, 260b/10, 260b/11, 260b/11, 260b/13, 260b/14, 260b/14, 260b/16, 260b/17, 260b/18, 260b/19, 260b/20, 261a/1, 261a/3, 261a/5, 261a/16, 261a/19, 261a/19, 261a/20, 261a/20, 261b/1, 261b/1, 261b/2, 261b/3, 261b/4, 261b/5, 261b/6, 261b/7, 261b/11, 261b/12, 261b/19, 261b/19, 262a/2, 262a/4, 262a/4, 262a/5, 262a/6, 262a/8, 262a/9, 262a/12, 262a/13, 262a/14, 262a/14, 262a/16, 262a/17, 262a/18, 262a/19, 262a/19, 262a/20, 262b/1, 262b/1, 262b/3, 262b/5, 262b/11, 262b/13, 263a/13, 263a/14.

Mehdi-binü'l-Manşūr: (Bkz. Muḥammed bin Mehdi). 258b/15.

Mehlib Şafara: Muaviye emrindeki kumandan-devlet adamlarından biridir. 212a/19.

Mehlib: Emevi halifesi 'Abdü'l-Melik Mervān hilafetindeki Horasan sultanıdır. 223b/2, 223b/3.

Mehrān bin Bādān: Hz. Ömer devrinde İran sultanıdır. 138b/5-6, 138b/8.

Mehrān: 1.Hz. Muhammed'in azad ettiği kölelerinden biridir. 100b/4, 100b/18, 100b/19, 100b/20, 101a/1, 101a/2. 2. (Bkz. Mehrān bin Bādān). 138b/8, 138b/15, 138b/16,

138b/17, 138b/17, 138b/18, 146a/7. 3.Hz. Ömer devrinde müslümanlarla çarpışan Hilvan beyi ve askerinin kumandanıdır. 146a/6.

Mekhül: Zübeyr bin Avam'ın kuludur. 205a/8.

Mekke: Mekke şehri. 2a/20, 3a/9, 3a/10, 3b/9, 3b/17, 4a/2, 4a/3, 4a/10, 4b/3, 4b/11, 5a/6, 5a/15, 5b/1, 5b/2, 5b/6, 5b/17, 6a/5, 6a/7, 6a/15, 7a/8, 7b/1, 7b/1, 7b/1, 7b/5, 7b/8, 7b/9, 7b/16, 9b/6, 9b/9, 11a/3, 11a/11, 12a/2, 13a/1, 13a/12, 13a/20, 13a/20, 13b/3, 13b/4, 13b/15, 14a/2, 14a/9, 14b/6, 14b/16, 14b/17, 14b/18, 15b/5, 15b/5, 15b/7, 15b/11, 15b/18, 15b/19, 15b/19, 15b/20, 16a/1, 16a/1, 16a/7, 16a/13, 16a/16, 16a/19, 16b/7, 17a/15, 18b/8, 18b/19, 19a/18, 19a/20, 19b/1, 19b/6, 19b/11, 20a/1, 20a/2, 20a/20, 20b/10, 20b/10, 21a/6, 21b/13, 22a/19, 22b/1, 22b/2, 22b/6, 23a/1, 23a/4, 23a/5, 23a/20, 24a/9, 24a/11, 24a/13, 24b/2, 24b/5, 24b/8, 24b/9, 24b/15, 24b/18, 25a/6, 25a/11, 25a/13, 25a/13, 25b/5, 25b/6, 25b/15, 25b/15, 26a/2, 27a/4, 28a/3, 28a/3, 28a/4, 28a/5, 28a/10, 28a/12, 28a/14, 28b/10, 28b/14, 28b/17, 28b/19, 29a/3, 29b/19, 30a/1, 30a/2, 30a/3, 30a/4, 30a/5, 30a/6, 30a/7, 30a/10, 30a/16, 31a/7, 31b/20, 32b/3, 32b/9, 34a/14, 37b/7, 37b/8, 37b/8, 37b/10, 37b/12, 37b/19, 39a/15, 39a/20, 39b/11, 39b/13, 39b/14, 39b/16, 40a/1, 40a/6, 40a/17, 40a/17, 40b/1, 40b/3, 40b/5, 40b/10, 41a/1, 41a/2, 41a/3, 41a/11, 41a/13, 41b/19, 41b/19, 41b/20, 43a/7, 43a/7, 44b/2, 45b/14, 45b/19, 45b/20, 46a/5, 47b/12, 47b/12, 47b/18, 47b/19, 50a/12, 50a/14, 50b/9, 52a/20, 52b/1, 52b/18, 53a/10, 53a/12, 53b/5, 53b/6, 53b/9, 53b/9, 53b/18, 53b/18, 53b/20, 54a/1, 54a/1, 54a/4, 54a/7, 54a/8, 54a/11, 57b/3, 57b/3, 57b/3, 59b/1, 62b/16, 63a/6, 67a/9, 67a/11, 67a/16, 67a/16, 67a/17, 67a/18, 67b/1, 67b/3, 67b/6, 67b/7, 67b/14, 67b/16, 67b/17, 68b/4, 68a/15, 68b/17, 68b/19, 69b/3, 69b/4, 69b/11, 70a/4, 70a/5, 70a/6, 70a/6, 70a/11, 70a/12, 70a/14, 70a/15, 70a/16, 74b/3, 74b/5, 74b/7, 74b/9, 74b/13, 75a/2, 75a/11, 75b/2, 75b/3, 75b/5, 75b/10, 75b/15, 75b/15, 75b/16, 76a/2, 76b/12, 78a/8, 78a/11, 78a/17, 78a/20, 78b/2, 78b/2, 78b/6, 78b/6, 78b/7, 79a/16, 79b/7, 79b/7, 79b/7, 79b/13, 79b/14, 80a/2, 80a/12, 80a/13, 80a/15, 80b/5, 81a/8, 81a/8, 81a/8, 81a/10, 81a/13, 81b/3, 81b/3, 81b/7, 81b/13, 81b/17, 81b/17, 81b/18, 82a/5, 82a/6, 82a/15, 82a/18, 82a/19, 82b/4, 82b/6, 82b/12, 82b/15, 82b/18, 82b/18, 83a/8, 83a/9, 83a/9, 83a/19, 83b/4, 83b/15, 84a/1, 84a/16, 85a/11, 85a/13, 85a/15, 85a/16, 85b/4, 86a/4, 86a/5, 86a/20, 86b/1, 87a/13, 87a/15, 87a/17, 87b/9, 91a/6, 91a/7, 91b/1, 91b/15, 91b/15, 91b/16, 92b/4, 94b/19, 95b/5, 95b/14, 95b/15, 98a/5, 98a/9, 98a/9, 98a/10, 98a/10, 98a/11, 98a/11, 98b/6,

100a/16, 102b/1, 109a/6, 112b/20, 114a/11, 114a/14, 119a/13, 120b/2, 120b/4, 133b/17, 133b/18, 133b/20, 144b/13, 150b/18, 150b/19, 150b/20, 154b/19, 155a/1, 155a/7, 155a/16, 155b/1, 155b/2, 155b/1, 155b/2, 155b/13, 160a/17, 160b/12, 162a/17, 162b/9, 162b/11, 162b/14, 164b/1, 164b/4, 181a/1, 186a/5, 186a/5, 188a/10, 188a/10, 189a/8, 189a/16, 189a/17, 191b/15, 191b/18, 194a/19, 194b/7, 194b/11, 194b/12, 194b/18, 198b/13, 199a/7, 199a/9, 199a/10, 199a/10, 199a/17, 199a/19, 199a/20, 199b/1, 199b/11, 199b/19, 199b/16, 199b/20, 200a/1, 200a/2, 200a/3, 200a/13, 200a/19, 200a/20, 200b/2, 207b/11, 212a/8, 212a/8, 212b/2, 212b/19, 213b/2, 213b/3, 214a/2, 216a/1, 216a/3, 216a/8, 216b/7, 216b/17, 217a/5, 217a/7, 220a/8, 220a/9, 220a/9, 220a/10, 220a/10, 220a/11, 220a/13, 220a/13, 220a/17, 220a/18, 220b/2, 220b/3, 220b/4, 220b/5, 220b/6, 220b/18, 220b/19, 220b/20, 221a/20, 221b/5, 221b/5, 221b/6, 225a/5, 226a/6, 226a/12, 226a/12, 226a/19, 228a/6, 228a/10, 228b/11, 228a/10, 228a/3, 228a/4, 228a/5, 228a/7, 228a/11, 229b/15, 230b/15, 235a/15, 235b/5, 237a/19, 237a/19, 237a/20, 237b/2, 237b/3, 237b/4, 239a/3, 239a/3, 254a/2, 254a/3, 257b/4, 257b/10, 257b/12, 258a/2, 258a/12, 258a/16, 258b/1, 258b/7, 258b/8, 264b/17, 264b/19, 265a/1, 265b/5, 261b/10, 261b/11, 265a/1.

Mekketu'llāh: Mekke. 145a/17, 224b/15, 225a/8, 226a/16, 235b/5.

Mekkī(ler): Mekkeli(ler). 13b/3, 14b/17, 19a/13, 19a/141, 19b/5, 20a/3, 24b/5, 25a/10, 25a/11, 26b/9, 28b/16, 39b/12, 44b/1, 53a/10, 67a/9, 67b/10, 68b/9, 69a/17, 70a/3, 70a/16, 74b/4, 74b/7, 74b/11, 74b/15, 74b/20, 75b/2, 76b/12, 79b/12, 81a/11, 81b/5, 83a/15, 84a/19, 84a/19, 86b/16, 87b/1, 87b/3, 199b/1, 199b/16, 220b/6, 220b/13, 225a/7, 228a/14.

Mekrān: Umman ve Kirman arasındaki şehirlere verilen addır. 178b/5, 178a/14, 178a/14, 178a/15, 178a/16, 178a/16, 178a/17, 178a/18, 188b/18, 188b/19.

Melhüb: Hendek Savaşı'nda Hz. Ali'yle çarpışan bir gayrimüslimin atıdır. 60b/5.

Melik Necāşi: Muhacirleri himaye eden ve Hz. Muhammed'in davetini kabul edip müslüman olan Habeşistan kralı. 14a/7, 95b/3.

Melike binti Külşüm: Hz. Ömer'in eşlerinden biridir. 182a/13.

Melike: (Bkz. Melike binti Külşüm). 182a/18.

Melūh: Hz. Muhammed'in Uhud Savaşı'nda bindiği atıdır. 101a/6.

Menâf: Abd i Kusayy'ın Mekke'deki putunun adıdır. 4a/2.

Me'mûn: Ebû Abbâs el-Memûn Abdullâh bin Hârûn Reşîd (ö. 833).813-833 arasındaki Abbasî halifesi. Mezhep çatışmalarını sona erdirmek için çaba göstermiş, sanat ve bilim çalışmalarını destekleyerek İslâmı boş inançlardan arındırmaya çalışmıştır. 264b/8, 264b/14, 264b/18, 265a/14, 265a/18, 265b/2, 265b/2, 265b/5, 265b/7, 265b/9, 265b/9, 265b/11, 265b/11, 266a/4, 266a/8, 266a/8, 266a/11, 266a/11, 266a/13, 266a/17, 266a/19, 266a/20, 266b/8, 266b/8, 266b/9, 266b/14, 266b/16, 266b/17, 266b/20, 267a/2, 267a/3, 267a/17, 267b/4, 267b/6, 267b/7, 267b/10, 267b/11, 267b/11, 267b/11, 267b/16, 267b/16, 267b/18, 267b/20, 268a/3, 265a/15, 265a/16, 265a/18, 267b/5, 267b/7.

Merdâne: Emevi halifesi Hişam b. Abdü'l-Melik devrindeki Azerbaycan beylerinden biridir. 245b/19.

Merdânşâ: Kumandan sahâbîlerden Ebû 'Ubeyde bin Mes'ûd'un Nemarik savaşı'ndaki askerî liderlerinden biridir. 137a/8.

Merdân-şâh: (Bkz. Merdâne). 246a/5, 246a/8.

Merh: Humus ve Şam arasında bir şehirdir. 143b/3.

Merh-i Râhîf: Kaynaklarda Merc-i Rahit olarak geçen, Emevilerin ölüm kalım savaşı olarak bilinen Dahhak b. Kays ile Emevi halifesi Mervan b. Hakem arasındaki savaşın geçtiği mevkiidir. 221a/11.

Merhub: Hayber'in fethi sırasında Hz. Ali'yle çarpışan Hayberli bir bahadır. 72a/17, 72a/17, 72b/1.

Merür: Emevi halifesi Velid b. Abdü'l-Melik'in oğullarından biridir. 238a/8.

Merv: Türkmenistan'da tarihî bir şehir. 162a/16, 175a/11, 175a/11, 175a/13, 175a/19, 175b/4, 175b/13, 175b/14, 176a/1, 176a/3, 176a/4, 176a/8, 176b/8, 191b/10, 191b/16, 220a/5, 229b/17, 232b/7, 234a/12, 234b/9, 235a/14, 235a/17, 235b/19, 238a/3, 238b/14, 239b/9, 239b/9, 239b/12, 240a/8, 251a/16, 251b/1, 252a/18, 252b/10, 257a/11.

Mervân bin Hakem: I. Mervan (d.623-ö. 685). Emevîler'in dördüncü halifesidir. Emeviler halifeliğine 684'te II. Muaviye'nin halifelikten feragat etmesinden sonra geçmiştir. 160a/17, 221a/6, 221a/12.

Mervān bin Muḥammed bin Mervān binü'l-Ḥakem: II. Mervan (d.639-ö.750). On dördüncü ve son Emevî halifesidir (744-750). 253b/6-7.

Mervān bin Muḥammed: (Bkz. Mervān bin Muḥammed bin Mervān binü'l-Ḥakem). 249b/13, 249b/19, 250a/15, 252b/16, 254a/14-15, 256b/9.

Mervān bin Mühelleb: Emevi kumandanlarından Yezid b. Mühelleb'in Basra'daki kardeşidir. 236a/11, 239b/7.

Mervān bin 'Abdü'l-Melik: Emevî Halifesi Abdülmelik bin Mervān'ın oğludur. 249b/5.

Mervān binü'l-Ḥakem: (Bkz. Mervān bin Ḥakem). 162b/15, 194a/7, 194b/3, 195a/13, 213a/11, 222a/19, 222b/14, 223a/7.

Mervān el-Ḥakem: (Bkz. Mervān bin Ḥakem). 192b/17, 221a/2.

Mervān el-Ḥumār: Mervān bin Muhammed'in lakabıdır. 254a/15, 256a/4.

Mervān Nuḥ binü's-Sebāb: 250a/10.

Mervān: (Bkz. Mervān bin Ḥakem, Mervān bin Muḥammed, Mervān bin Mühelleb). 167a/19, 175a/14, 176a/3, 194a/7, 195b/4, 195b/7, 195b/9, 195b/13, 195b/14, 195b/15, 196a/1, 196a/4, 196a/11, 196a/11, 196a/15, 196a/16, 196a/17, 196a/20, 196b/16, 196b/18, 196b/18, 197a/1, 197a/6, 197a/6, 197a/6, 197a/8, 212a/13, 212b/6, 213a/11, 213a/19, 213b/1, 221a/2-3, 221a/3, 221a/7, 221a/9, 221a/10, 221a/11, 221a/13, 223a/8, 223a/9, 223a/11, 223a/12, 223a/12, 223a/12, 223a/13, 223a/13, 223a/14, 223a/14, 224a/4, 224a/5, 229a/8, 234b/2, 238a/8, 238b/14, 243b/7, 247a/18, 249b/6, 249b/14, 249b/18, 250a/3, 250a/3, 250a/6, 250a/8, 250a/11, 250a/12, 250a/14, 250a/17, 250a/19, 250a/20, 250b/1, 250b/1, 250b/1, 250b/2, 250b/4, 250b/5, 253b/8, 253b/9, 253b/10, 253b/10, 253b/14, 256a/4, 256b/13, 256b/14, 256b/14, 256b/15, 256b/16, 256b/17, 257a/1, 257a/1, 257a/2, 257a/3, 257a/3, 257a/6, 257a/6, 257a/9.

Mervāniler: X.-XI. yüzyıllarda Diyarbakır'da hüküm süren Kürt hanedanıdır. 222b/11, 238a/9, 255a/16.

Mervānü'l-asḡar: Emevî Halifesi 'Abdü'l-Melik bin Mervān'ın beş oğlundan biridir. 234a/6.

Mervānü'l-Ekber: Emevî Halifesi 'Abdü'l-Melik bin Mervān'ın beş oğlundan biridir. 234a/6.

Merve: Hac ve umre sırasında aralarında sa'y yapılan iki tepeden biri (Bkz. Şafâ). *Şafâ ve M. 75a/8; Şafâyla M. 75a/8.*

Mervü'r-Rūd: Belh ve Horasan dolaylarında bir şehir. 175b/15, 175a/15, 176a/4, 176a/9, 176a/9, 176a/9, 176a/20, 176b/2, 176b/8, 191b/13.

Meryem: Hz. Osman'ın kızlarından biridir. 197b/12.

Mescid-i Harâm: Kâbe'yi kuşatan ve ibadet için kullanılan alan, Mekke veya Mekke haremî. 81b/13, 95b/11.

Mescid-i Nebî: Taif'de Hz. Muhammed'in orada yaptırdığı mescidin adıdır. 89a/6.

Mesker: Şam dolaylarında bir yer. 159a/3.

Mesleme bin Câbir: 214a/14.

Mesleme bin Muḥalled: Mesleme b. Muḥalled b. es-Sâmit el-Ensârî el-Hazrecî (ö. 62/682). Sahâbî, Mısır valisi. 206b/13.

Mesleme bin 'Abdü'l-Melik: Ebû Saîd (Ebü'l-Asbağ) Mesleme b. Abdilmelik b. Mervân b. el-Hakem el-Ümevî (ö. 739). Emevî valisi. 234a/18-19, 235a/6-7, 235a/15, 235b/6, 239a/3, 239b/14, 241a/7-8, 241a/7, 241a/10, 241a/14, 241b/6-7, 241b/9, 244a/9, 245a/5, 248b/17.

Mesleme: (Bkz. Mesleme bin 'Abdü'l-Melik). 234a/7, 235a/11, 241a/6, 241a/6, 241b/2, 241b/8, 241b/11, 241b/15, 242a/4, 242a/5, 242a/6, 242a/7, 242a/9, 242a/10, 242a/11, 242a/13, 242a/13, 242a/13, 242a/14, 242a/14, 242a/17, 242a/20, 242b/1, 242b/3, 244a/16, 244a/16, 244a/17, 244a/18, 244b/2, 244b/3, 245a/1, 248b/18, 248b/19, 249a/3, 249a/5, 249a/7, 249a/11, 249a/13, 249a/14, 249a/16, 249a/17, 249a/20, 249b/1, 249b/2, 249b/3, 249b/5, 249b/9, 249b/10, 249b/12, 249b/18, 257a/19.

Mes'ūd bin Ğafr: Ensardan bir kişidir. 36b/10.

Mes'ūd bin Ḥâlid: Hz. Ali'nin eşlerinden Leyla'nın babasıdır. 158a/9.

Mes'ūd bin 'Amr: Mesud b. Amr el-Kârîy. Huneyn günü ganimetlerin başında bulunan sahâbî. 88b/16.

Mes'ūd: 1.Hz. Muhammed zamanında Mekke'nin ileri gelenlerindedir. 14b/19. 2. (Bkz. Mes'ūd bin Ğafr). 36b/12.

Mestür bin ‘Aķil: 161a/16.

Meşireb: Tihame dolaylarında bir kuyunun adıdır. 23b/14.

Mevhüb(1) : Hz. Muhammed’in azad ettiği kullarındandır. 104a/5.

Meymüne bintü'l-Ĥāriş: Hz. Muhammed’in son evlendiği hanımı, amcası Ĥāriş bin ‘Abdu'l-Muţţalib’in kızı. 99a/6.

Meymüne: 1. (Bkz. Meymüne bintü'l-Ĥāriş) 75b/8, 75b/11, 75b/15, 103b/4. 2.Hz. Ali’nin kızlarından biridir. 158b/3.

Mezāhim bin Ĥāriş: Hz. Hüseyin’in şehit edildiği Kerbela’da, ‘Amir b. Ebî Vakkas emrindeki kumandanlardan biridir. 217b/5.

Mezheb-i Ric‘at: İmamın ölümden veya gaybete girmesinden sonra zuhuruna, İsnâaşeriyye Şîası’na göre ise kıyametin kopmasından önce imamların ve onlara zulmedenlerin yeniden dünyaya döneceğine inanan Şii gruptur. 193a/8.

Mezîd bin Mühelhel: Hz. Muhammed’in muhabbetini kazanan, Zeydü’l-Ĥayl lakabıyla bilinen Tay Kabilesi’nden bir bahadır. 97b/16.

Mezîd bin ‘Avām: (Bkz. Zübeyr b. ‘Avām). 13b/3.

Mezîd: İran’da bugün Estakhr denilen İslâm tarihindeki adıyla İştahr’ın emiridir. 164a/7, 164a/8.

Mışır: Mısır. 54b/20, 71b/8, 144a/19, 144b/5, 144b/10, 144b/10, 144b/11, 146a/1, 153a/15, 153a/17, 153a/18,153b/3, 153b/5, 153b/5, 153b/7, 153b/7, 153b/8 153b/9, 153b/9, 153b/10, 153b/11, 153b/12, 153b/12, 153b/14, 153b/19, 153b/20, 153b/20, 154a/2, 156b/1, 156b/20, 160a/3, 161a/4, 161a/4, 166b/1, 166b/2, 166b/3, 166b/12, 166b/12, 166b/12, 166b/13, 166b/13, 166b/14, 166b/15, 166b/16, 166b/17, 166b/17, 167a/3, 167a/4, 167a/9,188a/1, 184a/11, 188a/14, 188b/1, 188b/7, 188b/7, 191a/1, 196a/14, 191b/2, 192b/12, 192b/14, 193a/13, 193b/10, 194b/13, 194b/14, 194b/17, 194b/19, 196a/1, 198b/19, 199a/2, 195b/17, 195b/17 195b/18, 196a/2, 196b/10, 197a/13, 197a/20, 197b/2, 197b/19, 198b/12, 198b/18, 198b/18, 199a/3, 199b/14, 206b/3, 206b/4, 206b/5, 206b/6, 206b/7, 206b/9, 206b/10, 206b/11, 206b/11, 206b/13, 206b/19, 207a/4, 207a/6, 207a/8, 207a/9, 207a/11, 233b/17, 233b/18, 256b/16, 257a/1.

Mışırlı: Mısır halkından olan. 193a/13, 195a/6.

Mısrî: Mısır'a ait olan, Mısır'a özgü. 106b/4.

Mikâ'il: Kur'an'da adı geçen dört büyük melekten biri. 38a/15, 96b/16, 97a/1, 97a/15, 106b/7, 120a/5.

Mikdād bin Esved: (Bkz. Mikdād bin ' Amr). 47b/3.

Mikdād bin ' Amr: Ebû Ma'bed el-Mikdād b. Amr b. Sa'lebe el-Kindî el-Behrânî (ö. 653). Sahâbî. 23a/5-6.

Mikdād binü'l-Esvedi: (Bkz. Mikdād bin ' Amr). 184b/7-8.

Mikdād: (Bkz. Mikdād bin ' Amr). 31b/3, 31b/4, 48a/17, 184b/14.

Minā: İslâm inancına göre Mekke'de şeytanın olduğuna inanılan yer. 16a/17, 16a/19, 17a/3, 17a/15, 18b/8, 18b/8, 18b/8, 18b/11.

Minās: Anadolu'daki Kanserîn şehrinde bir hisarın beyi, emiridir. 143b/17, 143b/18, 143b/19, 143b/20.

Mirât binü'r-Rebi': (Merāre binü'r-Rebi') Hz. Muhammed'le Tebuk Savaşı'na gitmeyen üç müslümandan biridir. Kırk gün tevbe edip Allah'a yalvardıktan sonra bunların tevbelerinin kabulüne delil olarak Hz. Muhammed'e ayet inmiştir (Tevbe süresi, 118. Ayet). 93b/4.

Miskîn: Merv şehri yakınlarında bir yer. 232b/13.

Mişlah: (Bkz. Mistah). 65a/5, 65a/6.

Mistah: Hz. Ebu Bekir'in evinde yaşayan Abd-i Menaf'tan bir yardımcısıdır. 65a/17, 65a/17, 65a/18, 66b/18, 67a/6.

Mizār binü'd-Dırar: Sahâbî. 125a/15.

M' an bin Hācerü: Hz. Ebu Bekir devrinde kumandan. 119a/7.

M' an bin Hāzra: Hz. Ebu Bekir'in müslümanlıktan dönenler üzerine gönderdiği Beni Süleym kabilesinden bir kumandandır. 121b/19.

M' an: (M' an bin Hāzra). 121b/20.

M' uşab bin ' Amr: Hz. Muhammed'in sancağını taşıyan Sahâbî. 47b/3-4, 49b/3.

Mubārek bin ' Abdu'llāh: Muaviye'yi öldürmeğe teşebbüs eden Havaric'den bir kimse. 156a/4, 156a/13

Mubārek: (Bkz. Mubārek bin ‘Abdu’llāh). 156b/1, 156b/3, 156b/5, 156b/5, 156b/6, 156b/9, 156b/8, 156b/9, 156b/11.

Mubārezü’r-Riḥ: Kendisini hatunluğa alması için Hz. Muhammed’den talepte bulunan Leylā bintü’l-Ḥaṭīb’in cömertliğinden dolayı aldığı lakabı. 99b/1, 99b/2-3.

Mudāme bin Maṭ‘ūm: Hz. Ömer’in Bahreyn emiridir. 167a/7.

Mudāme: (Bkz. Muddāme bin Muṭ‘ūm). 167a/7.

Mudḡam: Hz. Muhammed’in azad ettiği yanındaki yardımcılardan biridir. 100b/7.

Mufaṣṣal:(Bkz. Mufaẓẓal). 229a/7.

Mufaẓẓal: Yezīd b. Mühelleb’in kardeşidir. 236a/16, 236b/8, 244b/18.

Muḡān: Bir kabile adıdır. 21a/4.

Muḡar: Hz. Muhammed’in 19. göbekten atası Ebû İyād (Ebû Rebîa) Nizār b. Mead b. Adnân’ın dört oğlundan biridir. 2b/11, 2b/12.

Muḡire bin Şa‘ban: Hz. Ömer’i öldüren Fırūz’un hizmetlisi olduğu kişidir. 187a/6.

Muḡire bin Şu‘be: Ebû İsâ (Ebû Abdillâh) Muḡire b. Şu‘be b. Ebî Âmir b. Mes‘ūd es-Sekafî (ö. 50/670). Sahâbî, Emevî devlet adamı. 68a/1, 92a/10, 114a/4, 143a/14, 150b/19, 150b-151a/20-1, 151a/18, 160b/17, 161a/4, 161a/14, 161b/20, 166a/2, 168a/6, 169a/3, 171a/9, 179a/9, 179b/10, 181a/2, 187b/13, 198a/6.

Muḡire:(Bkz. Muḡire bin Şu‘be). 68a/11, 114a/9, 140b/11, 143a/15, 143a/15, 151a/1, 151a/3, 151a/4, 151a/6, 151a/19, 151a/20, 151b/1, 151b/1, 151b/2151b/2, 151b/3,151b/9, 151b/10, 151b/11, 151b/15, 151b/17, 159b/12, 160b/18, 160b/18, 161a/1, 161a/3, 161a/6, 161a/6, 161a/7, 161a/9, 161a/10, 161a/12, 161a/12, 161a/20,162a/2, 164b/6, 168a/17, 168a/18, 168a/20, 168a/20, 168b/1, 168b/2, 168b/4, 168b/4, 168b/10, 168b/14, 168b/15, 168b/15, 168b/16, 171a/9, 179b/11, 181a/3, 193a/2, 198a/12, 198a/13, 229a/7, 229b/11, 232b/6, 243a/9.

Muhācir bin Ziyād: Sicistan ve Horasan valisi, Rebi‘ bin Ziyādın kardeşi ve sancaktarıdır. 178b/6.

Muhācir: (Muhācir bin Ziyād). 178b/7, 178b/8.

Muhalābil: Hz. Muhammed’in atalarından biridir. 2b/8.

Muħalled: (Bkz. Mesleme bin Muħalled). 242b/10, 242b/17, 242b/20, 243a/2, 243a/4, 243a/5, 243a/5.

Muħalled: Emevi halifesi II. Yezid'e karşı isyan eden Emevi vali ve kumandanı Yezîd bin Mühelleb'in oğludur. 239b/9, 239b/9, 239b/10, 240a/8.

Muħammed bin Cerîr: (Bkz. Muħammed bin Cerîrû't-Taberî). 1b/16, 7a/10, 10b/10, 10b/11, 10b/18, 37a/10-11, 53a/3, 92a/15, 143a/18, 148a/7-8, 172b/2, 175a/13, 180b/19, 182a/10, 184a/17, 233a/18, 241a/7.

Muħammed bin Cerîrû't-Taberî: Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî (ö. 310/923). Câmi' u'l-beyân ve Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk adlı eserleriyle tanınan müfessir, tarihçi, muhaddis ve fakih. 108a/1, 134b/16.

Muħammed bin Ebâ Bekr: (Bkz. Muħammed bin Ebî Bekr). 207a/5.

Muħammed bin Ebî Bekr: Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Ebî Bekr es-Sıddîk Abdillâh b. Osmân el-Kureşî et-Teymî (ö. 38/658). Hz. Ebû Bekir'in oğlu, Mısır valisi. 153a/15, 153a/16, 153a/17-18, 153a/19, 153a/20, 153b/2, 153b/4, 153b/5, 153b/7, 153b/9, 153b/19, 154a/1, 154a/2, 191a/12, 197a/12, 206b/5, 207a/1, 207a/5.

Muħammed bin Ebî Ĥanîf: Hz. Ali devrindeki kumandanlardan biridir. 198b/19.

Muħammed Bin Ebî Ĥuzeyfe: Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Ebî Huzeyfe Mihşem b. Utbe b. Rebîa el-Abşemî (ö. 36/657). Sahâbî. 191a/16-17.

Muħammed bin Ebî Sa' d Vaḳḳaş: 'Abdu'r-raḥmân bin Semüre'ni n emrindeki "şeytan gölgesi" lakaplı beylerinden biridir. 233a/12-13, 233a/13.

Muħammed bin Ebî Sa' d: (Bkz. Muħammed bin Ebî Sa' d Vaḳḳaş). 233a/14.

Muħammed bin Ebü Bekr: (Bkz. Muħammed bin Ebî Bekr). 153a/17.

Muħammed bin Ĥabî: 243a/9.

Muħammed bin Ĥanefiyye: (Bkz. Muhammedü'l-Ekber) Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Alî b. Ebî Tâlib el-Hâşimî el-Kureşî (ö. 81/700). Hz. Ali'nin Havle bint Ca'fer el-Hanefiyye adlı hanımından doğan oğlu. 158a/19, 158b/7, 206a/18, 206b/5, 218a/6, 221b/10, 224a/2, 224a/2-3, 224b/5, 224b/5, 224b/8, 224b/15, 224b/16, 224b/17, 224b/17, 224b/18, 224b/20, 225a/2, 225a/2, 225a/7, 225a/8, 226a/17.

Muħammed bin İbrâhîm bin 'Alevî: Hz. Ali soyundan gelenlerden. 264a/5.

Muhammed bin İshāk: İbn İshak olarak da bilinir. Meğazi (Muhammed'in savaşları) ilminin kurucusu olarak kabul edilen tarihçidir. Birçok tarih ve siyer alimi onun kitabını temel olarak kabul etmiştir. 244b/19.

Muhammed bin Mehdi: Ebû Abdillâh Muhammed el-Mehdî-Billâh b. Abdillâh el-Mansûr b. Muhammed el-Hâşimî el-Abbâsî (ö. 785). Abbâsî halifesi (775-785). Abbasi halifesi Ebû Ca'fer Mansûr'un oğludur. 258b/16.

Muhammed bin Mervân: Muhammed b. Mervan b. Hakem el-Ümevi (ö. 720). IV. Emevi Halifesi Mervan binü'l Hakem'in oğludur. 231a/14, 231a/16, 241b/19.

Muhammed bin Meslime el-Enşârî: (Bkz. Muhammed bin Meslime). 149b/3-4.

Muhammed bin Meslime: Ebû Abdirrahmân Muhammed b. Mesleme b. Seleme el-Evsî el-Ensârî (ö. 663). Medine'de İslâmiyet'i ilk kabul edenlerdendir. Savaşlarda gösterdiği yiğitlik dolayısıyla "Hz. Muhammed'in atlısı" (fârisü nebiyyillâh) unvanı ile tanınmıştır. 43a/13, 43a/15, 43a/19, 43b/1, 43b/3, 44a/11, 56a/7, 56a/10, 72a/9, 73a/3, 73a/4, 75b/7, 147a/1, 147a/2, 147a/8, 201b/10.

Muhammed bin 'Abdu'llâh bin 'Abdu'l-Muttalib: İslâmiyete göre son peygamber kabul edilen toplumsal, dini, siyasi, askeri önderdir (d.570 ya da 571, Mekke ö. 8 Haziran 632, Medine).16b/4

Muhammed bin 'Abdu'llâh: 1. Hz. Muhammed 69a/12, 69a/14, 97a/3. 2. Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. el-Hasen el-Müsennâ b. el-Hasen b. Alî b. Ebî Tâlib (ö. 145/762). Abbâsî Halifesi Mansûr'a karşı Medine'de isyan eden Ali evlâdının lideri. 260a/16, 260a/17.

Muhammed bin 'Alî bin 'Abbâs: (Bkz. Muhammed bin 'Alî bin 'Abdu'llâh bin 'Abbâs). 243a/8.

Muhammed bin 'Alî bin 'Abdu'llâh bin 'Abbâs: Muhammed b. Alî b. Abdillâh b. el-Abbâs b. Abdilmuttalib. Emevîler'e karşı Abbâsî ihtilâlini başlatan Şii İmamıdır. 254a/2.

Muhammed bin 'Alî: (Bkz. Muhammed bin 'Alî bin 'Abdu'llâh bin 'Abbâs). 243a/13, 254a/4, 254a/5, 254a/7, 254a/10, 254a/15, 254b/14, 254b/19, 255a/6, 266a/19, 266b/1.

Muhammed bin 'Amru'l-Cehti: İslâmiyet'in ilk yıllarında bir köy kethüdasıdır. 22b/9.

Muhammed bin 'Ömer bin 'Alî bin Ebû Tâlib: 251b/15.

Muḥammed bin ‘Ömer: Cüheyn kabilesinden biridir. 27b/13.

Muḥammed bin ‘Uṭārid: Abdü'l-Melik b. Mervan zamanında isyan çıkartan Muhtār bin Ebī ‘Ubeydu’llāh Eṣ-Şaḳafī'nin yanındaki komutanlarından biridir. 224a/1.

Muḥammed bin Şol: Abbasiler devri komutanlarından biridir. 257b/2.

Muḥammed bin Süleymān bin Dāvud binü'l-Ḥasan bin ‘Alī bin Ebī Ṭālib: 264b/18-19.

Muḥammed bin Ṭāhiri: 269a/16.

Muḥammed bin Yezīd bin Enes: Muhtār bin Ebu ‘Ubeydu’llāh es-Saḳafī'nin yanındaki kumandanlardan biridir. 224a/16.

Muḥammed bin Zeyd bin ‘Alī binü'l-Ḥüseyin: Hz. Ali'nin torununun oğludur. 264b/5.

Muḥammed binü'l-Cerīr: (Bkz. Muḥammed bin Cerīrū't-Ṭaberī). 98a/17.

Muḥammed dīni: İslâmiyet. 68b/7.

Muḥammed Emīn: (Bkz. Muḥammed bin ‘Abdu’llāh bin ‘Abdu'l-Muṭṭalib). 5a/4, 6a/6, 266a/5.

Muḥammed Mehdi: (Bkz. Muḥammed bin Mehdi). 258b/16, 259a/3, 259b/8, 262b/13.

Muḥammed Muştafa: (Bkz. Muḥammed bin ‘Abdu’llāh bin ‘Abdu'l-Muṭṭalib). 16b/8, 21a/6, 22a/17, 54a/19, 57b/8, 59b/18, 77b/13, 92a/16, 97b/7, 102a/20, 108a/2, 108a/20, 108b/5, 115b/4, 117b/8, 215b/10, 225a/8-9, 261a/11.

Muḥammed oğlu ‘Abdu'r-raḥmān: (Bkz. ‘Abdu'r-raḥmān bin Muḥammed bin Eş‘aş). 230a/1.

Muḥammed vü İbrāhīm: 259a/6.

Muḥammed: (Bkz. Muḥammed bin ‘Abdu’llāh bin ‘Abdu'l-Muṭṭalib). 56a/5, 68b/4, 82b/20.

Muḥammed: 1. (Bkz. Muḥammed bin ‘Abdu’llāh bin ‘Abdu'l-Muṭṭalib, Muḥammed bin Ebī Bekr, Muḥammed bin Ebī Sa‘d Vaḳḳaş, Muḥammed bin Ḥanefiyye, Muḥammed bin Mervān, Muḥammed bin Meslime, Muḥammed bin ‘Alī bin ‘Abdu’llāh bin ‘Abbās). 2b/2, 5a/5, 5a/7, 5b/2, 5b/4, 5b/12, 5b/14, 5b/16, 5b/18, 6b/19, 8a/5, 8a/16, 8a/19, 8a/20, 8b/6, 8b/15, 8b/15, 8b/16, 9a/16, 9a/20, 9b/12, 9b/15, 10a/14, 10b/2, 11a/8, 11a/9, 11a/10, 11a/11, 11a/13, 11b/4, 11b/10, 12a/6, 12a/7, 12a/14, 12a/19, 12b/4, 12b/7, 12b/11, 13a/1, 13a/3, 13a/4, 13a/9, 13a/10, 13a/12, 13a/14, 13b/10,

13b/16, 13b/14, 13b/18, 14a/3, 14a/9, 15a/15, 15b/2, 15b/2, 15b/5, 15b/6, 15b/20, 16a/6, 16a/7, 16a/10, 16a/12, 16a/13, 16a/14, 16a/16, 16a/18, 16b/6, 16b/14, 16b/14, 16b/15, 16b/16, 16b/19, 16b/20, 17a/11, 17a/11, 17a/12, 17a/16, 17a/16, 17a/19, 17a/19, 17b/1, 17b/3, 17b/4, 17b/15, 18b/8, 18b/9, 18b/9, 18b/9, 18b/10, 18b/11, 18b/11, 18b/12, 18b/13, 18b/15, 18b/18, 18b/19, 18b/20, 19a/2, 19a/3, 19a/4, 19a/5, 19a/5, 19a/6, 19a/8, 19a/9, 19a/16, 19a/17, 19a/18, 19b/1, 19b/2, 20a/2, 20a/4, 19b/2, 19b/15, 20a/2, 20a/3, 20a/5, 21a/13, 21a/15, 20b/12, 20b/20, 21a/1, 21a/7, 21a/8, 21a/9, 21a/12, 21a/19, 21b/2, 21b/4, 21b/4, 21b/12, 21b/15, 21b/16, 21b/12, 21b/13, 21b/14, 21b/17, 21b/18, 21b/19, 21b/20, 22a/1, 22a/2, 22a/9, 22a/10, 22a/11, 22a/12, 22a/15, 22a/15, 22a/16, 22a/17, 22a/19, 22a/4, 22a/4, 22a/5, 22b/5, 22b/17, 22b/17, 22b/19, 23a/2, 23a/3, 23a/17, 23b/1, 23b/1, 23b/2, 23b/3, 23b/6, 23b/7, 23b/9, 23b/9, 23b/16, 23b/16, 23b/18, 23b/20, 24a/16, 24a/17, 25a/14, 25b/6, 25b/7, 25b/11, 25b/17, 26a/13, 26a/15, 26a/20, 26a/4, 26b/1, 26b/15, 27b/9, 27b/10, 27b/13, 27b/19, 28a/5, 28a/9, 28b/3, 29a/3, 29a/11, 29a/15, 29a/16, 29b/7, 29b/14, 29b/15, 29b/16, 29b/18, 29b/19, 30a/1, 30a/6, 30a/6, 30a/4, 30a/9, 30a/10, 30a/11, 30a/13, 30a/14, 30a/15, 30a/19, 30a/19, 30b/1, 30b/18, 30b/18, 31a/11, 31b/10, 31b/18, 31b/18, 31b/20, 32a/1, 32a/4, 32a/12, 32a/14, 32a/14, 32b/16, 32b/19, 32b/20, 33a/4, 33a/10, 33b/11, 33b/20, 34a/14, 34a/15, 34a/15, 34a/16, 34a/19, 34b/8, 34b/10, 34b/10, 34b/11, 34b/12, 34b/15, 34b/17, 34b/17, 34b/19, 34b/20, 34b/20, 35a/3, 35b/1, 35b/1, 35b/1, 35b/7, 35b/16, 36a/8, 36a/10, 38b/12, 38b/13, 38b/15, 38b/18, 38b/19, 39a/5, 39a/16, 39a/19, 39b/11, 39b/7, 39b/8, 39b/8, 39b/20, 40a/10, 40a/12, 40b/1, 40b/4, 40b/10, 40b/18, 41a/8, 41a/10, 41a/11, 41b/1, 41b/2, 41b/6, 41b/7, 41b/8, 41b/9, 41b/9, 41b/11, 41b/12, 41b/15, 41b/15, 41b/16, 42a/14, 42b/10, 42b/14, 43a/1, 43b/15, 45b/10, 46a/4, 46a/4, 47b/11, 47b/11, 47b/12, 47b/15, 47b/20, 48a/3, 49b/9, 49b/9, 49b/14, 50a/16, 50a/16, 50a/17, 50a/18, 50a/19, 50a/20, 50a/20, 50b/1, 50b/4, 50b/6, 50b/8, 50b/10, 50b/11, 50b/11, 50b/15, 50b/16, 50b/17, 50b/18, 50b/20, 50b/20, 51a/1, 51a/1, 51a/2, 51a/3, 51a/3, 51a/4, 51a/8, 51a/9, 51a/10, 51a/15, 51a/16, 51a/16, 51a/18, 51a/19, 51a/20, 51b/3, 51b/4, 51b/4, 51b/5, 51b/7, 51b/8, 51b/9, 51b/11, 51b/16, 51b/18, 51b/18, 51b/19, 51b/20, 52a/2, 52a/3, 52a/11, 52a/14, 52b/17, 53a/1, 53a/12, 53a/13, 53a/13, 53b/15, 53b/17, 54a/4, 54b/5, 54b/10, 54b/16, 55a/2, 55a/8, 55a/12, 55b/12, 55b/13, 55b/15, 55b/16, 55b/16, 55b/17, 55b/18, 55b/18, 55b/20, 55b/20, 56a/1, 56a/2, 56a/2, 56a/3, 56a/4, 56a/4, 56a/6, 56a/12, 56a/19, 56a/20, 56b/2, 57a/2, 57a/3, 57a/12, 57a/14, 58b/2, 58b/3, 58b/4, 58b/13,

58b/16, 58b/19, 59a/3, 59a/4, 59a/4, 59a/5, 59a/7, 59a/8, 59a/18, 59b/2, 59b/3, 59b/4, 59b/19, 60a/1, 61a/6, 61a/16, 61a/17, 61b/3, 61b/10, 61b/10, 61b/11, 61b/17, 62a/3, 62a/6, 62a/16, 62a/17, 62a/19, 62b/3, 62b/9, 62b/11, 62b/14, 63a/10, 63a/10, 63b/17, 64a/15, 64a/18, 65a/3, 67a/17, 67b/2, 67b/7, 67b/10, 67b/14, 67b/15, 67b/18, 67b/20, 68a/1, 68a/2, 68a/16, 68a/17, 68a/19, 68a/19, 68b/5, 68b/8, 68b/9, 68b/14, 68b/14, 68b/17, 68b/20, 69a/3, 69a/11, 69a/13, 69a/13, 69a/19, 69b/1, 69b/2, 70a/4, 71a/19, 71b/3, 73a/3, 73a/17, 73b/5, 73b/16, 74a/1, 74a/5, 74a/11, 74b/8, 74b/9, 74b/9, 74b/15, 75a/2, 75a/7, 75b/2, 75b/10, 75b/13, 75b/6, 75b/6, 76a/2, 76b/12, 76b/17, 76b/17, 77b/14, 77b/15, 78a/13, 78a/14, 78a/15, 78a/15, 78a/19, 78b/4, 78b/5, 78b/8, 78b/8, 78b/13, 78b/14, 78b/15, 79a/1, 79a/4, 79a/8, 79a/12, 79a/13, 79a/14, 79a/19, 79b/7, 79b/8, 80a/12, 80a/17, 80a/17, 80b/4, 80b/5, 80b/6, 81b/3, 81b/4, 81b/6, 81b/6, 81b/6, 81b/9, 81b/10, 83a/19, 83b/3, 83b/18, 84a/6, 84a/7, 85a/15, 85a/16, 85a/17, 85b/1, 85b/2, 86a/10, 86a/13, 86a/16, 86a/17, 86a/17, 86b/2, 87a/9, 87a/14, 87a/15, 87a/19, 87b/2, 87b/4, 87b/7, 88a/4, 88a/4, 88b/6, 88b/8, 89a/15, 89a/17, 89a/17, 89a/18, 89a/19, 89a/20, 89b/10, 89b/4, 91b/18, 92a/3, 92a/10, 92a/11, 92a/11, 92b/17, 92b/5, 93b/12, 94a/8, 94a/11, 94a/13, 95a/2, 95a/4, 95a/5, 95a/5, 95b/8, 95b/14, 96a/20, 96b/1, 96b/2, 96b/2, 96b/7, 96b/7, 96b/10, 96b/12, 96b/14, 97a/15, 97a/2, 97a/5, 97a/5, 97a/9, 97b/2, 97b/4, 97b/5, 97b/5, 97b/7, 97b/8, 97b/8, 97b/9, 97b/9, 97b/12, 99a/11, 102a/9, 102a/12, 102a/16, 102b/2, 102b/4, 104b/1, 104b/8, 105a/18, 105a/18, 107b/16, 108a/4, 108a/5, 108a/6, 108a/12, 109a/6, 110a/3, 110a/18, 110a/19, 111a/10, 112a/9, 112a/9, 112a/19, 116b/7, 116b/13, 116b/16, 118a/16, 120a/2, 120b/15, 122b/11, 123a/18, 123a/18, 123a/19, 123b/20, 125a/2, 127a/10, 127a/10, 127a/13, 127a/14, 127a/15, 127a/15, 131a/13, 131a/17, 131a/17, 131a/18, 131b/1, 131b/2, 131b/3, 131b/6, 131b/6, 131b/7, 131b/8, 131b/10, 131b/11, 132a/2, 132b/11, 134b/14, 138a/18, 150b/15, 153b/1, 153b/2, 153b/3, 154a/4, 158a/19, 174b/18, 174b/19, 174b/19, 174b/19, 174b/20, 174b/20, 175a/1, 189b/12, 191a/15, 193a/15, 193a/15, 193a/17, 193a/17, 193a/19, 193b/2, 195a/19, 197a/9, 197a/10, 202b/2, 202b/8, 205b/15, 206a/5, 206a/6, 206b/9, 215b/4, 218a/6, 221b/3, 222a/10, 225b/9, 229a/8, 231b/3, 231b/6, 232b/15, 233a/15, 233a/15, 234a/7, 238a/7, 239b/8, 244b/9, 254a/8, 254b/20, 255a/8, 256a/12, 256b/3, 256b/4, 262b/17, 262b/20, 263a/13, 263a/14, 263a/17, 264b/8, 266a/20, 269a/17, 269a/17, 269b/3, 269b/3, 269b/5, 269b/17. 2.^c Amru binü'l-Āş'ın oğlu. 207a/11.

Muhammede'l-Muṣṭafā: (Bkz. Muhammed bin 'Abdu'llāh bin 'Abdu'l-Muṭṭalib). 20b/11, 222a/12.

Muhammed-i Ahmed-i 'Aḳıbet: 102a/13.

Muhammed-i 'Abdu'llāh: (Bkz. Muhammed bin 'Abdu'llāh bin 'Abdu'l-Muṭṭalib). 69a/17.

Muhammediler: Hz. Muhammed'in tarafında ve İslām dini üzerine olanlar. 24b/17, 25a/3, 27b/18, 32a/10, 32a/11, 32b/16, 32b/19, 33a/1, 33a/7, 33a/13, 33a/16, 33b/5, 36a/6, 42b/9, 45b/5, 47a/20, 52b/1, 57b/4, 59b/1, 61a/20, 61b/1, 63a/4, 75a/5, 75a/5, 139a/20.

Muhammedü'l-Aṣḡar: Hz. Ali'nin, hanımı Selma'dan olan oğludur. 158a/16, 158a/20.

Muhammedü'l-Ekber: Hz. Ali'nin, Ca'fer bin Kaysü'l-Hanifi kızını Havre'den olan oğludur. 158a/12, 158a/19.

Muhammedü'l-Evsāt: Hz. Ali'nin, hanımı Ümam'dan olan oğludur. 158a/16, 158a/20.

Muhibbe bin Mes'ūd: Fedek halkının Hz. Muhammed'e gönderdiği elçidir. 73b/1.

Muḥkem bin Ṭufeyl: Yalancı Peygamber diye bilinen Müseyleme-i Kezzab'ın İslām ordusuna karşı savaşırken ordusuna komuta eden kumandanlarından biridir. 127b/11, 127b/14.

Muḥkemü'l-Yemāme: (Bkz. Muḥkem bin Ṭufeyl) Muḥkem b. Ṭufeyl'in lakabıdır. 127b/11.

Muḥsîn: Hz. Ali'nin küçük yaşta ölen oğludur. 158a/16.

Muḥtār bin Ebî 'Ubeydu'llāh Eṣ-Şaḳafî: Muhtar b. Ebu Ubeyd es-Sakafî Halife Hz. Ömer döneminde Köprü Savaşı (H/13-14/634) komutanlarından Ebu Ubeyd es-Sakafî'nin oğludur. 159a/4.

Muḥtār: (Bkz. Muḥtār bin Ebî 'Ubeydu'llāh Eṣ-Şaḳafî). 137b/1, 138a/1, 138a/2, 159a/4, 159a/9, 221a/20, 221b/3, 221b/4, 221b/4, 221b/8, 221b/9, 221b/12, 221b/13, 221b/13, 223a/6, 223b/9, 223a/15, 223b/5, 223b/6, 223b/8, 223b/9, 223b/10, 223b/11, 223b/11, 223b/13, 223b/13, 223b/16, 223b/16, 223b/18, 223b/20, 224a/3, 224a/7, 224a/9, 224a/16, 224a/18, 224a/18, 224a/19, 224a/20, 224b/1, 224b/2, 224b/4, 224b/7, 224b/11, 224b/11, 224b/14, 224b/20, 225a/1, 225a/3, 225a/4, 225a/12, 225a/15, 225a/16, 225a/19, 225b/3, 225b/7, 225b/7, 225b/8, 225b/9,

225b/11, 225b/12, 225b/12, 225b/12, 225b/13, 225b/13, 225b/15, 225b/15, 224b/15, 225b/16, 225b/18, 225b/18.

Muḳadder bin es-Sud: Hz. Ömer'in ölümünden sonra Hz. Osman ve Hz. Ali arasındaki hilafet çekişmesinde Hz. Ali'yi destekleyenlerden biridir. 186a/2-3.

Mūḳān: Azerbaycan'da Hacıkabul ile Karasu arasında kalan Mugan adındaki yerleşim yeridir. 248b/1.

Muḳavḳıs: Mısır sultanı. 67a/5, 70b/3, 70b/12, 75a/17-18, 100b/1, 101a/10, 101a/14, 166b/13.

Muḳtaşid Billāh: Ebü'l-Abbās el-Mu'tazid-Billāh Ahmed b. el-Muvaffak-Billāh Talha (Muhammed) b. Ca'fer el-Abbâsî (ö. 902). Abbâsî halifesi (892-902). 269a/8.

Muḳtaşid: (Bkz. Muḳtaşid Billāh). 269a/15, 269a/16, 269a/17, 269a/20.

Muḳtedir Billāh: Ebu'l-Fazl el-Muktedir Billāh Ca'fer b. Ahmed el-Mu'tazid Billāh el-Abbâsî (ö. 932). Abbâsî halifesi (908-932). 269a/3, 269a/4, 269a/6, 269a/19, 269b/16, 270b/7, 270b/11, 270b/19, 271a/1, 271a/2, 271b/10, 271b/20.

Muḳtedir: (Bkz. Muḳtedir Billāh). 3b/14, 269a/7, 270b/9, 270b/10, 270b/13, 270b/13, 270b/17, 270b/17, 271a/5, 271a/7, 271a/9, 271a/10, 271a/11, 271a/13, 271a/16, 271a/17, 271a/19, 271b/13, 271b/16.

Mu' a(z) bin 'Adiyyü'l-Enşârî: Sahâbî. 110b/17-18.

Mu' ad bin 'Adnân: Hz. Muhammed'in 16. göbekten atasıdır. 2b/5.

Mu' ad binü'l-Ḥay: (Bkz. ' Amr bin Mu' ad). 36b/3.

Mu' āviye bin Cudeyh: Mısır'da Muaviye b. Ebu Sufyan taraftarlarından bir kimsedir. 153b/20, 154a/3.

Mu' āviye bin Ebî Sufyân bin Ḥarb bin Ümeyye bin ' Abdü's-Şems bin ' Abd-i Menâf: Ebû Abdirrahmân Muāviye b. Ebî Süfyân Sahr b. Harb b. Ümeyye el-Ümevî el-Kureşî (ö. 680). Sahâbî, Emevî hilâfetinin kurucusu (661-680). 212b/20-213a/1.

Mu' āviye bin Ebî Sufyân: (Bkz. Mu' āviye bin Ebî Sufyân bin Ḥarb bin Ümeyye bin ' Abdü's-Şems bin ' Abd-i Menâf). 100a/10, 101b/9, 149a/15, 152b/1, 144a/8, 144a/10, 207b/12.

Mu'āviye bin Kindi: Ebû Nuaym (Ebû Abdîrrahmân) Muâviye b. Hudeyc b. Cefne es-Sekûnî el-Kindî (ö. 672). Sahâbî, Emevî kumandanı. 115b/15.

Mu'āviye bin Sufyân: (Bkz. Mu'āviye bin Ebî Sufyân bin Hârb bin Ümeyye bin 'Abdü's-Sems bin 'Abd-i Menâf). 152a/2, 166b/2.

Mu'āviye bin Yezîd bin Mühelleb: Emevî Halifesi II. Yezîd'e karşı isyan eden vali ve kumandan. Yezid b. Mühelleb'in oğlu. Babası öldürülünce onun yerine Vasıt şehrinde halife olmuştur. 244b/7.

Mu'āviye: (Bkz. Mu'āviye bin Ebî Sufyân bin Hârb bin Ümeyye bin 'Abdü's-Sems bin 'Abd-i Menâf, Mu'āviye bin Yezîd bin Mühelleb). 21a/3, 49a/12, 50a/8, 54b/19, 54b/13, 82b/10, 97b/1, 100a/16, 100a/17, 124a/12, 144a/9, 144a/11, 144a/13, 144a/11, 147a/10, 147a/10, 147a/11, 149a/16, 149a/17, 149a/18, 152a/4, 152a/5, 152b/2, 152b/3, 152b/9, 152b/9, 152b/10, 152b/11, 152b/13, 153a/7, 153a/9, 153a/11, 153a/20, 153b/6, 153b/10, 153b/13, 153b/17, 153b/18, 153b/18, 153b/19, 153b/4, 153b/6, 154a/8, 154b/1, 154b/12, 154b/18, 155a/1, 155a/5, 155a/14, 155a/16, 155a/19, 155a/20, 155b/1, 155b/3, 155b/7, 155b/10, 155b/11, 155b/18, 155b/19, 156a/5, 156a/7, 156a/9, 156a/13, 156b/2, 156b/4, 156b/5, 156b/6, 156b/6, 156b/7, 156b/7, 156b/8, 156b/10, 156b/11, 156b/12, 156b/17, 156b/19, 156b/20, 157a/10, 158b/19, 158b/19, 158b/20, 158b/20, 159a/2, 159a/5, 159a/6, 159a/7, 159a/9, 159b/8, 159b/10, 159b/12, 159a/12, 159a/17, 159b/13, 159b/16, 159b/17, 159b/17, 159b/17, 159b/19, 159b/20, 160a/1, 160a/2, 160a/3, 160a/5, 160a/9, 160a/10, 160a/12, 160a/13, 160a/13, 160a/13, 160a/17, 160a/19, 160a/20, 160b/1, 160b/2, 160b/7, 160b/11-12, 160b/12, 160b/16, 160b/18, 161a/1, 161a/1, 161a/4, 161a/9, 161a/14, 161a/17, 161a/18, 161a/20, 161b/4, 161b/6, 162a/1, 162a/15, 162a/17, 162b/1, 162b/10, 162b/12, 162b/14, 162b/17, 162b/19, 178a/12, 188a/7, 188a/8, 188a/8, 188b/11, 188b/12, 188b/15, 190a/2, 190a/6, 190a/9, 190a/13, 190b/17, 190b/18, 190b/18, 191a/11, 192b/17, 193b/15, 193b/16, 193b/19, 193b/19, 196a/1, 196b/1, 196b/7, 198a/15, 198a/17, 198a/19, 198a/16, 198a/18, 198a/18, 198a/20, 199b/4, 199b/5, 199b/11, 200a/7, 200a/8, 200a/11, 206a/7, 206b/14, 206b/17, 206b/19, 207a/1, 207a/3, 207a/5, 207a/12, 207a/14, 207a/15, 207a/16, 207a/16, 207a/20, 207b/5, 207b/6, 207b/7, 207b/8, 207b/13, 207b/14, 207b/15, 207b/20, 208a/7, 208a/9, 208a/13, 208a/18, 208a/20, 208b/1, 208b/3, 208b/5, 208b/8, 208b/10, 208b/12, 208b/16, 208b/20, 209a/3, 209a/9, 209a/9, 209a/10, 209a/11, 209a/15,

209a/19, 209b/1, 209b/2, 209b/10, 209b/10, 209b/11, 209b/13, 209b/14, 209b/16, 209b/16, 210a/10, 210a/10, 210a/11, 210a/11, 210a/12, 210a/15, 210a/17, 210a/19, 210b/3, 210b/16, 210b/17, 210b/17, 210b/20, 211a/4, 211a/6, 211a/6, 211a/13, 211b/5, 211b/13, 211b/17, 211b/20, 211b/20, 212a/1, 212a/5, 212a/13, 212a/16, 212a/18, 212b/2, 212b/4, 212b/4, 212b/6, 212b/8, 212b/10, 212b/10, 212b/11, 212b/12, 212b/12, 212b/20, 213a/1, 213a/2, 213a/5, 213a/8, 220b/14, 220b/16, 234a/6, 234a/9, 244a/6, 244b/13, 244b/14.

Mu'âz bin Cebel: Ebû Abdîrrahmân Muâz b. Cebel b. Amr el-Ensârî (ö. 17/638). Sahâbî. 91b/16, 95a/19, 95a/20, 95b/1, 115b/18, 115b/19, 116a/7-8, 116a/15-16, 116b/2, 117a/2, 117a/15, 117a/18, 134a/16, 134a/18, 149a/13.

Mu'âz: (Bkz. Mu'âz bin Cebel). 95b/2, 116b/4, 117a/20, 117b/1.

Mu'dîn: Batnü'l-Nahle (Mekke ile Taif aralığı) yakınlarında bir yer. 25b/3.

Mu'kîl bin Yezîd: Kerbela olayında Hz. Hüseyin'e karşı savaşanlardan biridir. 217b/3.

(M)u'şab bin 'Umeyr bin Hişâm bin 'Abdü'l-Menâf: Mus'ab b. Umeyr b. Hâşim b. Abdî-Menaf b. Abduddâr b. Kusay b. Kilab el-Abderî (ö. 625). Ebu Abdullah olarak da bilinir. İlk müslümanlardandır. Kur'an'ı ezbere bilirdi. Hz. Muhammed tarafından Birinci Akabe Biati'ndan sonra İslâmî kaideleri öğretmesi için Medine'ye gönderdi. Uhud Savaşı'nda sancağı taşıırken şehit edildi. 17b/12.

Mu'şab bin 'Umeyr: (Bkz. (M)u'şab bin 'Umeyr bin Hişâm bin 'Abdü'l-Menâf). 46b/6.

Mu'şab: 1. Abbasi halifelerinden Muktedir Billah'ın annesi. 3b/14. 2. (Bkz. (M)u'şab bin 'Umeyr bin Hişâm bin 'Abdü'l-Menâf) 17b/16, 17b/19, 18a/3, 18a/4, 18a/7, 18a/18, 18b/2, 18b/7 3. Muşa' b bin Zübeyr 227b/2, 227b/3, 227b/4, 227b/5, 227b/6.

Mu'taşım Billâh: Ebû İshâk el-Mu'taşım Billâh Muhammed b. Hârûn er-Reşîd b. Muhammed el-Mehdî Billâh el-Abbâsî (ö. 842). Abbâsî halifesi (833-842). 267b/18, 268a/2, 268a/3, 268a/4, 268a/6, 268a/8, 268a/9, 268a/10, 269a/4, 269a/5.

Mu'taşım: (Bkz. Mu'taşım Billâh). 268a/9, 268a/11, 268a/18, 268a/18, 268b/7, 268b/16, 268b/19, 269a/3.

Murâde bin Hâssân: Hz. Ömer'in Yezdgerd'e gönderdiği on dört elçiden biridir. 140a/11.

Müsâ bin Nazîr: Emevi Hâlifesi I. Velid'in emrinde İfrikiyye ve İspanya Valisi olarak görev yapmış Müslüman Arap kumandandır (d.640-ö.716). 235b/13.

Mūsā binü'l-Veciü'l-Cemrid: Emeviler devri Basra beylerinden biridir. 242b/12.

Mūsā el-Hādî: Ebû Muhammed Mūsā el-Hādî İlelhak b. Muhammed el-Mehdî (ö. 170/786). Abbāsî halifesi (785-786). 259a/2, 261b/8, 262b/3, 262b/4, 262b/10.

Mūsā peygamber: İsrâiloğulları'na gönderilen ve kendisine Tevrat indirilen peygamber. 26a/10, 26a/11, 38b/1, 31b/9.

Mūsā: 2a/5, 8b/14, 26a/12, 26a/13, 26a/19, 76b/17, 92b/9, 107b/14, 132b/12, 193b/3, 193b/4, 202b/4, 202b/16, 203a/1, 203b/3-4, 211b/14, 217a/2, 225a/18, 225b/3.

Muşa' b bin Zübeyr: Ebû Abdillâh (Ebû İsâ) Mus'ab b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm el-Esedî el-Kureşî (ö. 72/691). Irak valisi ve 'Abdu'llâh bin Zübeyr'in kardeşidir. 225b/11.

Muşa' b: 1.(Bkz. (M)u'şab bin 'Umeyr bin Hişâm bin 'Abdü'l-Menâf). 17b/14, 17b/14, 18b/1. 2.(Bkz. Muş'a b-bin Zübeyr) 225b/14, 225b/15, 225b/15, 225b/18, 225b/19, 225b/20, 226a/1, 226a/2, 226a/4, 226a/4, 226a/6, 226a/7, 226a/7, 226a/9, 226a/11, 226a/13, 226a/14.

Müşul: Irak'ta bir şehirdir. 122a/13, 124a/11, 146a/12, 146a/13, 146b/6, 146b/12, 155a/14, 161a/16, 170a/18, 224a/1, 224a/6, 224a/8, 225b/5, 225b/10, 226a/3, 226a/14, 256b/11, 256b/13, 256b/17, 261b/18, 268a/7, 269a/8.

Müte: Kudüs yakınlarında bir yer. 77a/19, 79a/19, 102b/12; *M. Ğazâsı* 76a/1.

Muţî' m: Hz. Muhammed'i Mekkelilere ve Ebu Cehl'e karşı himaye edip koruyan Adiyyoğulları ilerigelenlerinden bir kimsedir. 16a/5, 16a/6, 16a/8, 16a/9, 16a/10, 16a/10, 16a/11, 16a/13.

Muţrif bin 'Abdu'llâh: Hz. Ömer devri kumandanlarındandır. 176a/1.

Muţţahar:231a/5, 231a/6, 231a/6.

Muţţalib: Bedir Savaşı'nda müslümanlara esir düşen Mekkeli tüccar Ebu Zer'a'nın oğludur. 39b/14.

Muvaffıku's-Şekli: Abbasi halifesi Fazl b. Sehl'i öldüren dört kişiden biridir. 267a/10.

Muzar: 1.Benî Mudar; Hz. Muhammed'in de kabilesi olan Adnanîlere mensup bir Arap kabilesidir. 131b/11, 131b/12. 2.Hz. Muhammed'in on dokuzuncu göbekten atası olan Ebû İyâd (Ebû Rebîa) Nizâr b. Mead b. Adnân'ın dört oğlundan (İyad, Mudar, Rebia ve Enmar) biridir. 2b/14, 2b/20, 3a/8.

Muzarü'l-Cemel: Benî Nizâr kabilesi için kullanılır. 2b/12.

Mübeşşir: Emevi halifelerinden Velid b. Abdül-Melik'in on dokuz oğlundan biridir. 238a/8.

Mücā' a bin Esed: Benî Hanīfe ilerigelenlerinden fakih bir kimsedir. 97a/13.

Mücā' a: Hz. Ebu Bekir'in halifeliği zamanında Yemame ileri gelenlerinden biridir. 127b/6, 128b/16, 128b/17, 129a/2, 129a/6, 129a/12, 129a/15, 129a/17, 129b/4, 129b/8, 129b/12, 129b/14, 129b/15, 129b/18, 129b/20, 130a/3, 130a/4, 130a/20, 130b/2, 130b/3, 130b/6, 130b/6, 131a/4; 127a/7, 127b/3, 127b/5, 127b/5, 127b/9, 127b/16, 127b/16, 127b/19, 129a/8.

Mücāşî' bin Mes'ūd: Mücāşî' b. Mes'ūd b. Sa' lebe b. Vehb b. Aiz b. Rabīa b. Yerbū' b. Semmal b. Avf b. İmrülkays b. Būhse b. Süleym b. Mansūr es-Sülemī. Kumandan Sahâbî. Cemel Savaşı'nda öldürüldü. 177a/11.

Mücāşî': (Bkz. Mücāşî' bin Mes'ūd). 177a/12.

Müdrîk: Hz. Muhammed'in 12. kuşak dedesidir. 2b/5, 3a/12, 229a/7.

Mühelleb bin Ebî Şafra: Ebû Saîd Mühelleb b. Ebî Sufre Zâlim b. Serrâk el-Atekî el-Ezdî (ö. 82/702). el-Mühelleb'in atası, Emevilerin Horasan valisidir. Haccac b. Yusuf'un devlet idaresinde de görevlendirdiği kumandanlarından. 229b/2.

Mühelleb: (Bkz. Mühelleb bin Ebî Şafra). 225b/12, 226a/5, 226a/14, 227b/6, 227b/10, 227b/12, 227b/12, 228b/14, 228b/15, 228b/16, 228b/17, 228b/18, 228b/19, 228b/20, 229a/1, 229a/2, 229a/2, 229a/5, 229a/6, 229a/9, 229a/10, 229a/14, 229a/15, 229b/5, 230b/11, 230b/11, 230b/18, 232b/6, 232b/6, 232b/7, 232b/10, 232b/10, 236a/8, 239a/5 ; 229b/5, 229b/7, 229b/8, 229b/16.

Mühre: Ummanla Hicaz ortasında, deniz kenarında bir yerdir. Halkı Araplardan oluşur. 119a/5, 132b/14, 132b/14, 132b/15, 132b/16, 132b/17, 133a/1, 133a/5, 133a/6, 133b/4, 133b/4, 133b/12, 133b/13, 133b/15, 133b/16.

Müktefî Billâh: Ebû Abdillâh el-Muktefî-Liemrillâh Muhammed (Hüseyn) b. Ahmed el-Müstazhir-Billâh b. el-Muktedî-Biemrillâh Abdillâh el-Abbâsî (ö.555/1160) Abbasi halifelerinin onyedincisidir. 902 senesinde halife oldu ve 908'de vefat etti. 269a/5, 269a/20.

Müktefi: (Bkz. Müktefi Billāh). 269a/6, 269b/2, 269b/3, 269b/9, 270a/1, 270a/4, 270a/6, 270a/10.

Mülcem: (Bkz. ‘Abdu’llāh bin Mülcem). 157a/12.

Münebbetü’l-Ḥaccāc: Hz. Muhammed'in kılıçlarından Zü'l-figār'ın ilk sahibidir. 101b/11.

Münzir bin Ḥāriş: Münzir b. Âiz b. el-Hâris el-Eşec el-Abdî. Sahâbî. Bahreyn taraflarındaki Abdülkays kabilesine mensuptur. 227b/16, 227b/18.

Münzir bin Mā'e's-Semā: Hz. Muhammed'in İslâmiyet'e davet ettiği Bahreyn sultanıdır. 131b/16.

Münzir bin ‘Amr: (Bkz. Münzir bin ‘Amru'l-Enşārî). 171b/15.

Münzir bin ‘Amru'l-Enşārî: Münzir b. Amr b. Huneys el-Ensârî el-Hazrecî es-Sâidî (ö. 625). Sahâbî. Medine'deki ilk müslümanlardan olup Hazrec kabilesine mensuptur. 54b/11-12.

Münzir: (Bkz. Münzir bin Mā'e's-Semā). 131b/16, 131b/18.

Mürre bin Sa'd: Kerbela'da Hz. Hüseyin'in oğlu Ali Ekber'i öldüren kişidir. 217b/19.

Mürre Kabilesi: Benî Mürre; Kureyş kabilesinin bir koludur. 29a/1.

Mürre: Hz. Muhammed'in 6. kuşak dedesidir. 2b/3, 3a/9.

(Mürr): ? 260b/14.

Mürşed: Hz. Muhammed'in müslüman olan Mekkelilere İslâmiyet'i öğretmeleri için gönderdiği on dört Kur'an okuyucudan biridir. 53a/17, 53a/18, 53b/3.

Müsebbib: Hz. Hüseyin'in Kerbela'daki katlinden dolayı kanını talep etmek maksadıyla isyan eden Süleymân bin Şard'ın kölesidir. 222a/16, 222a/17, 223a/2, 223a/3.

Müselmân(lar): İslâmiyet'e inanan(lar). 172a/11, 178a/1, 181b/19, 182a/5, 182a/6, 190b/16.

Müşennâ bin Ḥāriş: el-Müşennâ b. Hârise b. Seleme b. Damdam b. Sa'd b. Mürre b. Zühl eş-Şeybânî (ö. 15/636). Sâsânîler'e karşı mücadeleleriyle tanınan sahâbî. 138a/10-11.

Müşennâ: (Bkz. Müşennâ bin Ḥāriş). 136a/10, 136b/3, 136b/6, 136b/19, 136b/20, 137a/2, 137a/3, 137a/6, 137a/6, 137a/7, 138a/9, 138a/12, 138a/12, 138a/14, 138a/15, 138a/17, 138b/1, 138b/2, 138b/3, 138b/5, 138b/6, 138b/6, 138b/9, 138b/9, 138b/12,

138b/13, 138b/20, 139a/4, 139a/4, 139a/6, 139a/8, 139a/9, 139a/9, 139a/13, 139a/18, 139b/14, 140a/3, 140a/5, 141b/4, 141b/5, 224b/15.

Müseyleme: (Bkz. Müseyleme-i Kezzāb). 96a/19, 96a/20, 96b/20, 97a/2, 97a/8, 96b/4, 96b/9, 96b/11, 97a/1, 97a/11, 103b/1, 114b/10, 119a/6, 122a/18, 123a/12, 123a/14, 123a/16, 123a/17, 123a/4, 123b/2, 123b/5, 123b/11, 123b/11, 123b/14, 123b/19, 123b/3, 123b/3, 123b/6, 123b/7, 123b/8, 123b/19, 124a/3, 125a/12, 126b/7, 126b/9, 126b/11, 126b/14, 126b/17, 127a/10, 127a/12, 127a/12, 127a/14, 127a/15, 127a/16, 127a/17, 127a/19, 127a/2, 127a/5, 127a/7, 127a/7, 127a/9, 127a/20, 127b/2, 127b/10, 127b/14, 127b/15, 128a/8, 128a/10, 128a/10, 128a/11, 128a/12, 128a/17, 128a/17, 128b/4, 128b/9, 128b/9, 128b/10, 128b/13, 128b/14, 128b/19, 129a/2, 129a/2, 129a/20, 129b/1, 129b/1, 129b/2, 129b/3, 130a/6, 131a/6, 131a/13, 131a/16, 131b/3, 131b/6, 131b/7.

Müseyleme-i Kezzāb: Peygamberlik iddiasıyla ortaya çıkıp etrafına pek çok taraftar toplayan İslâm Tarihi'nde Yalancı peygamber olarak anılan kişidir. Hz. Muhammed hayatta iken ortaya çıkmış ancak Hz. Ebu Bekir'in halifeliği zamanında bastırılabilen büyük bir sorundur. 35b/14, 96a/17, 96a/17-18, 97a/15, 97a/18, 102b/20, 117b/5, 118b/20, 126b/1.

Müseyleme-yi bin Rahmānū'l-Yemāme: (Bkz. Müseyleme-i Kezzāb). 97a/2-3, 97a/4.

Müseyyeb bin Yaḥyā el-Ferāyi: Hz. Ali'nin Muaviye ile olan çekişmesinde, Ali yanındaki kumandanlardan biridir. 155a/2.

Müseyyeb: (Bkz. Müseyyeb bin Yaḥyā el-Ferāyi). 155a/4.

Müseyyeb: Hz. Ali'nin on sekiz kızından beşi azadlı hatunlarından olmuştur. Ümmü Müseyyeb bu hatunların birinden olan kızıdır. 158b/4.

Müslim bin İyād: Hz. Ebu Bekir'in kulu (yardımcısı) ve kimi savaşlarda Hz. Muhammed'in sancağını taşıyan kişilerden biridir. 23a/3.

Müslim bin 'Aḳīl bin Ebī Ṭālib: (Bkz. Müslim bin 'Aḳīl). 213b/10, 221a/15.

Müslim bin 'Aḳīl: Müslim b. Akīl b. Ebī Ṭālib b. Abdilmuttalib (ö. 680). Hz. Hüseyin'in amcasının Kûfe'de şehid edilen oğlu. 214a/1, 214a/3, 214a/6, 214b/11, 214b/14, 214b/16, 216b/4, 221a/17.

Müslim bin ‘Uğbe: Emevi halifelerinden Yezid bin Muaviye'nin Suriye ordu komutanıdır. 220b/2, 220b/3.

Müslim Nāşuh: İslâm ordusundaki kumandanlardan biridir. 234b/16.

Müslim: (Bkz. Müslim bin ‘Aķil). 213b/12, 213b/13, 214b/18, 216a/14, 220b/4, 221a/16.

Müşti bin ‘Amr: Mekke Medine yolu üzerindeki Ebvā şehri'nin beyidir. 23b/1.

Mütemmim bin Nuveyre: Ebû Nehşel Mütemmim b. Nüveyre b. Cemre b. Şeddâd el-Yerbûî et-Temîmî (ö. 30/650) Mersiyeleriyle tanınan şair ve muhadram sahâbî; aynı zamanda Benî Yerbû'un reisi Mâlik b. Nüveyre'nin kardeşi. 125b/15.

Mütevekkil Billâh: 64. İslâm Halifesi. (d.? - ö.1406). Abbasi hanedanına mensuptur. 1362-1383 ve 1389-1406 yılları arasında Memlûk Devleti'nin koruması altında Kahire'de halifelik yapmıştır. 269a/5.

Nâfi‘ bin Hilâl: Cemeli, Beceli, Muradi ve Beceli Muradi adlarıyla da bilinir. Hz. Ali dostlarından ve Arap ileri gelenlerinden biridir. Hz. Hüseyin'in de yanında mücadele veren önemli adlardan biridir. 217b/5.

Nâfi‘ bin ‘Ubeyd bin Kende: Hz. Ebu Bekir'in Mugire b. Şu'be'nin zinasına tanıklık etmesi için yanına çağırıldığı üç kişiden biridir. 151a/17.

Nâfi‘: Emevi halifesi Yezid b. Muaviye öldükten sonra Basra ve Kufe'deki Havaricilerin kendilerine emir olarak seçtikleri kişidir. 223a/16, 223a/17, 223a/18, 223b/1, 223b/1.

Naḥşeb: Buhara şehri dolaylarında bir yer. 235a/13, 235b/3, 235b/12, 235b/17.

Nâile: Üçüncü halife Hz. Osman'ın hanımıdır. 207a/18, 207a/19.

Nâkile bintü'l-Furâkaşâü'l-Havş: Hz. Osman'ın hanımlarından biridir. 197b/14-15.

Na‘im bin Makrabe: Hz. Ömer'in halifeliğinde sancaktar ve kumandan olarak ismi geçen müslümanlardan biridir. 170a/15, 172b/3.

Na‘im bin Muḳrin: İslâm ordusu kumandanlarındandır. 163a/12, 171a/11.

Na‘im: Bir yer adı. 53b/7.

Na‘im: Şam ve Medine yolu üzerinde Hayber dolaylarındaki bir köyün beyidir. 71b/19, 72b/7. 2. 171a/13, 171a/14, 171a/14, 171a/15, 171a/15, 171a/17, 171b/2, 171b/4, 171b/9, 171b/10, 171b/11, 171b/13, 171b/14, 172a/2, 172a/4, 172a/6.

Nārceng: Onuncu Emevi halifesi Hişam b. Abdülmelik zamanındaki Harez sultanının oğludur. 246b/16, 248a/13, 248a/15.

Nārcil: (Bkz. Nārceng). 245a/18, 245a/19.

Naşārā: Hristiyan. 25a/16, 138b/10.

Nāşır: Hz. Muhammed'e gelip müslüman olan 7 cinden biridir. 15b/14.

Naşr bin Hāriş: İslâm Tarihi'nde Nadr b. Hāris olarak bilinen ad, Tercüme-i Tevârih-i Yezdî'de Naşr bin Hāriş olarak geçmektedir. (ö. 624). Kureyşli müşriklerin ileri gelenlerindedir, Hz. Muhammed'in en büyük düşmanlarından biridir. 38b/17, 39a/1.

Naşr bin Seyyār: Ebü'l-Leys Nasr b. Seyyār b. Râfi' el-Kinânî el-Leysî (ö. 748). Emevîler'in son Horasan valisi. 253b/10, 259a/6.

Naşr Sāyir bin Kitân: (Bkz. Naşr bin Seyyār). 250b/12.

Naşr Seyyār: (Bkz. Naşr bin Seyyār). 251a/1, 251a/20, 252b/1, 252b/8, 252b/10, 252b/11, 252b/17, 252b/17, 252b/19, 252a/20, 253a/10, 253a/17, 255a/3, 255a/6, 255a/8, 255a/13, 255a/19-20, 255a/5, 255b/4, 255b/6, 255b/7, 255b/9-10, 255b/10, 255b/13, 255b/14, 255b/16, 255b/17, 260a/9, 260a/14.

Naşr: Hz. Muhammed'in 14. kuşak dedesidir. 2b/5, 16b/10, 255a/13, 255a/14, 255b/3, 255b/9, 255b/9, 255b/13, 255b/17, 259b/2.

Naţţāh: Medine ve Suriye yolu üzerindeki Hayber etrafındaki yedi hisardan biridir. 72a/1.

Nazîr (I): Abbas halifelerinden Musa el-Hadi'nin veziridir. 262b/8.

Nazîr (II): Medine çevresinde halkı Yahudi olan bir yerleşim yeridir. 42a/11.

Nazr(Naşr): Hz. Muhammed'in 10. kuşak dedesidir. 2b/4.

Nebiyü'l-Melhame: Hz. Muhammed'in sıfatlarından biridir. Hz. Muhammed'e gelene kadar hiçbir peygamber bu kadar savaş görmemiştir, savaşmamıştır. Bu nedenle kullanılan sıfattır. 102a/13.

Nebiyü't-Tevbe: Hz. Muhammed ümmetine tövbeyi getirmiştir. Beni İsrail kavminde tövbe yoktur; bir günah işlendiyse günaha göre kişinin bir uzvu kesilirdi. Hz. Muhammed ümmeti ise tövbe ile günahlarının affını dileyebildiler. Bu nedenle HZ. Muhammed için kullanılan sıfattır "Nebiyü't-Tevbe". 102a/15.

Necâsi: Habeş sultanıdır. 70b/18, 95b/3.

Necâsi: Habeşistan hükümdarıdır. 7b/5, 14a/2, 14a/4, 14a/5, 14a/8, 76b/13, 76b/14, 76b/16, 101a/11, 101a/14, 108a/13.

Necâye: Hz. Muhammed'in hatun edindiği cariyelerinden biridir. 100a/4.

Neccâr: (Bkz. Benî Neccâr). 234b/6.

Necid: Hicaz ve Yemen arasında kalan çölün adıdır. 54a/15, 54a/18, 54a/18, 54b/5, 57a/10, 133b/17, 133b/19.

Necrân: Suudi Arabistan'ın güneybatısında Yemen sınırında bulunan şehrin adıdır. 25b/20, 96a/11, 134a/12, 134a/13.

Nehâbü'r-Ricâl: Yemame ileri gelenlerinden ve Hz. Muhammed'in yanına gidip Kur'an öğrenenlerden biridir. Ancak Müseyleme-i Kezzab (Yalancı Peygamber) olayında halkı İslâm'a davet etmesi için gönderilmesine karşın kendisi, yoldan çıkıp Müseyleme ile ittifak yapmış olan kişidir. 127a/4, 127a/11, 127a/13, 127a/6, 127a/16, 127b/12, 131a/11, 131a/16.

Nehran: (Bkz. Nehrevân). 245b/18.

Nehrevân: Dicle nehrinin sol kıyısında Bağdat ile Vâsit arasında kalan kasabanın adıdır. 145b/3, 145b/4, 152b/15, 153a/3, 153a/4, 153a/7, 153a/9, 157a/9, 157a/11, 161a/5, 245a/18, 245a/18, 245a/19, 265b/15.

Nehr-i Nitri: İran'ın Ahvaz şehri dolaylarında bir yer. 163a/14.

Nemâriq: Irak'ta bir yer. 137a/5, 137a/18.

Nersi: Irak'ın Sevad şehrinden bir çiftçidir. 137a/2, 137a/14.

Nersim: İran şahı Perviz'in halasının oğludur. 137a/12.

Nevb: انوبه 18b/2.

Nevfel bin Hâriş: Ebü'l-Hâris Nevfel b. Hâris b. Abdilmuttalib el-Hâşimî el-Kureşî (ö. 636) Sahâbî. Hz. Muhammed'in amcası Haris'in oğludur. 39b/18-19.

Nevfel bin 'Abdu'llâh: Sahâbî. 25a/11.

Nevfel: Hz. Muhammed'in amcası Ebu Talib'in oğullarından biridir. 29a/9.

Neyzek: Taharistan hükümdarıdır. 235a/18, 235a/20, 235b/2.

Nezararşi: İslâm Tarihi'nde Havarizem olarak geçen Harezmi bölgesindeki üç büyük şehirden birisidir. 235b/8.

Nezîr: Emevi halifelerinden Velid b. Abdü'l-Melik'in on dokuz oğlundan biridir. 238a/9.

Nihâvend: İran'ın Hemedan Eyaleti'nde çok eski bir şehirdir. 167a/10, 167a/11, 167b/1, 167b/3, 167b/4, 168a/6, 168a/11, 168a/14, 168a/15, 169a/11, 169a/13, 169b/16, 169b/17, 169b/18, 169b/19, 170a/10, 170b/1, 170b/3, 170b/5, 175a/9.

Nimrûz: Afganistan'ın 34 vilayetinden biridir. Ülkenin güneybatısında yer alır. 160a/14.

Nisâ: Bugün Türkmenistan sınırları içinde bulunan ve Türkmenistan'ın başkenti Aşkabat yakınlarında olan bir köydür. 177a/20.

Nisân: 1.Şam ve Taberiyye aralığında bir yer. 135a/16, 135a/19, 135b/1, 135b/5, 135b/15, 135b/19, 136a/6, 136a/7. 2.Kerbela olayında Hz. Hüseyin'e karşı savaşanlardan biridir. 217b/2.

Nisyân: İran'daki Ahvaz şehri yakınlarında bir ovanın adıdır. 163a/13.

Nişâbûr: (Bkz. Nişâbûr). 100b/1, 189a/6, 191b/17, 191b/19, 192a/2, 192a/3, 192a/10, 192a/13, 252b/20, 253a/1.

Nişâbûr: İran'ın Razavi Horasan Eyaleti'nde şehir. 167a/19, 175a/11, 176a/2, 176a/10, 177a/11, 177a/12, 177a/13, 191b/12, 191b/16, 227b/12, 228b/17.

Nivâr: Hz. Muhammed'in 15. kuşak dedesidir. 2b/5.

Nizâr: Hz. Muhammed'in 19. göbekten atasıdır. 2b/10, 2b/12, 2b/13, 2b/18.

Nūh: Nuh peygamber. 2a/4, 2a/5, 38a/20; *N. tūfānı* 20b/4.

Nu' aym bin Mes'ūd: Ebû Seleme Nuaym b. Mes'ūd b. Âmir el-Eşcaî (ö. 650). Sahâbî. Gatafân'ın bir kolu olan Benî Eşca' kabilesinin reisidir. 61a/4.

Nu' aym: (Bkz. Nu' aym bin Mes'ūd). 61a/10, 61a/11, 61a/16, 61b/5, 61b/14, 61b/14, 61b/20, 62a/2.

Nu' mân (Beşîr): (Bkz. Nu' mân bin Beşîr). 214b/6.

Nu' mân bin Beşîr: Ebû Abdillâh (Ebû Muhammed) en-Nu'mân b. Beşîr b. Sa'd el-Hazrecî (ö. 64/684). Ensar arasında hicretten sonra doğan ilk çocuk, sahâbî. Ayrıca Yezid b. Muaviye devrinde Kufe emiri ve Hz. Ali taraftarlarındandır. 154b/2, 214a/1, 214a/3.

Nu' m̄an bin Muġire: Hz. Ömer devrinde son Sasani hükümdarı III.Yezdigerd'i İslâmiyet'e davet etmeleri için gönderilen 14 Arap elçiden biridir. 140a/10-11.

Nu' m̄an bin Münzir: en-Nu'mân b. el-Münzir b. Hâris el-Gassânî. Gassânî hükümdarı. 89b/6.

Nu' m̄an bin Sire: 219b/16.

Nu' m̄an binü'l-Enşârî: Ensardan biridir. 207a/19.

Nu' m̄an binü'l-Ma' ruf: (Bkz. Nu' m̄an binü'l-Ma' ruf). 168a/4.

Nu' m̄an binü'l-Ma' ruf: Hz. Ömer zamanındaki kumandan sahbilerden biridir. 168a/4.

Nu' m̄an İbn İbrâhîm bin Mâlikinü'l-Eşter: Emevi Halifesi II. Yezid'e (Yezid b. Abdül-Melik) isyan eden Emevi devlet adamı Yezid b. Mühelleb'in yanında bu isyana destek veren kişilerden biridir. İsyanın sonunda Mühelleb soyundan olan herkes öldürülürken Nu'man esir düşmüştür. 244b/18.

Nu' m̄an: (Bkz. Nu' m̄an bin Beşîr, Nu' m̄an bin Muġire, Nu' m̄an binü'l-Ma' ruf) 120a/15, 140a/16, 154b/3, 154b/4, 154b/5, 154b/10, 154b/11, 214a/7, 214b/8, 214b/11; 168a/5, 168a/7, 168a/10, 68a/13, 168a/17, 168a/17, 168b/15, 169a/6, 169a/9, 169a/9, 169a/10, 170a/15.

Nu' m̄an: (Bkz. 'Ummân). *N. meliki* 70b/16.

Nuşret Seyyâr: (Bkz. Naşr bin Seyyâr). 251a/6, 251b/7, 252a/18.

Nüşîn revân: (Bkz. Nüşîrevân). 1b/4.

Nüşîrevân: Kısra Enûşîrvân I. Hüsrev b. Kubâd (ö. 579). Sâsânî hükümdarı (531-579). 146b/7, 239b/20.

Nüfeyl: Hz. 'Ömer binü'l-Hattab'ın atasıdır. 182a/7, 182a/7.

Nükeyhe: Hz. Ömer'in dokuz hatunundan biridir. 182a/16, 182a/19, 182b/2.

Nüveyt: Hz. Ömer devrinde Müslüman Araplarla gayri-müslim İran ordusunun çarpıştığı yerdir. 138b/7, 139a/9.

'Osmân bin Ebi'l-'Âş: Ebû Abdillâh Osmân b. Ebi'l-Âs b. Bişr es-Sekafî (ö. 671). Sahâbî, devlet adamı. 177a/15.

- ‘**Osmān bin Huneḡyf**: Ebū Amr Osmān b. Huneḡyf b. Vāhib el-Ensārī (ö. 661). Sahābī. Medine’de yaşayan Evs kabilesinin Amr b. Avf oğulları boyuna mensuptur. Kendisinden önce müslüman olan kardeşi Sehl b. Huneḡyf’in davetiyle İslām’a girdi. 198b/11, 198b/14, 199a/3, 199b/15, 200a/9, 200b/5, 200b/9, 200b/12, 200b/20, 201a/11, 201a/14, 201b/12, 201b/18-19.
- ‘**Osmān bin Ka‘b**: Hz. Muhammed devrinde Batn-ı Nahle denen yerde Muhammediler tarafından baskına uğrayan müslümanlara esir olan Mekkeli tüccarlardandır. 25a/12.
- ‘**Osmān bin Mālik**: Hz. Muhammed devrinde Mekke ileri gelenlerindedir. 54a/8.
- ‘**Osmān bin Muḡammed bin Ebī Sufyān**: Emevi hanedanına karşı halifeliğini ilan eden ünlü Emevi valisi ‘Abdu’llāh bin Zübeyr’in Mekke valisidir. 220a/18-19.
- ‘**Osmān bin ‘Abdu’llāh**: Hz. Muhammed devrinde Batn-ı Nahle denen yerde Muhammediler tarafından baskına uğrayan Mekkeli tüccarlardandır. 25a/11, 25b/16.
- ‘**Osmān bin ‘Affān ibn-i Ebū’l-‘Āş bin Ümeyye bin ‘Abdü’ş-Şems bin ‘Abdü’l-Menāf bin Kuşay**: Hz. Osman’ın şeceresi. 197b/7.
- ‘**Osmān bin ‘Affān**: Ebū Abdillāh (Ebū Amr) Zü’n-nûreyn Osmān b. Affān b. Ebi’l-Ās b. Ümeyye el-Kureşī el-Ümevī (ö. 35/656). İlk müslümanlardan, dört halifenin üçüncüsü ve en uzun süre halife olanı. 11a/2, 13b/2, 27a/5, 43a/2, 48b/13, 52a/13, 82a/14, 84a/15, 92a/18, 105a/1, 135a/1, 152a/2, 167b/12, 177a/1, 181b/6-7, 181b/19, 182a/1, 184a/17, 184a/19, 186b/10-11, 187a/17, 188a/13, 188b/5, 196b/8, 197b/7, 206b/4.
- ‘**Osmān bin ‘Āş**: (Bkz. ‘Osmān bin Ebī’l-‘Āş). 133b/19, 134a/10, 134a/10.
- ‘**Osmān bin Rabī‘a**: Osman b. Rabīa es-Sakafī. Hz. Muhammed’in ölümünden sonra ‘Osmān bin Ebī’l-‘Āş tarafından İslām’dan dönen Taif halkı üzerine gönderilen kumandandır. 134a/10.
- ‘**Osmān bin Saḡīf**: Hz. Ömer devrinde Kufe’nin haraçtan yani vergi gelirlerinin tahsilinden sorumlu devlet görevlisidir. 171a/10.
- ‘**Osmān Huneḡyf**: (Bkz. ‘Osmān bin Huneḡyf). 200a/11.
- ‘**Osmān**:(Bkz. ‘Osmān bin Huneḡyf, ‘Osmān bin Ebī’l-‘Āş, ‘Osmān bin Ka‘b, ‘Osmān bin ‘Abdu’llāh, ‘Osmān bin ‘Affān, ‘Osmān bin Saḡīf). 27a/6, 27a/7, 29a/5, 36b/9, 40b/9, 43a/1, 51b/9, 52a/14, 52a/15, 52a/16, 57a/9, 68b/3, 68b/3, 68b/4, 68b/5,

68b/6, 68b/8, 68b/9, 68b/12, 68b/12, 83b/7, 83b/7, 83b/8, 83b/9, 83b/10, 83b/11, 83b/13, 101b/6, 109a/2, 109a/4, 111b/12, 135a/5, 152a/4, 155a/19, 158a/15, 158a/17, 158a/17, 162a/18, 173b/7, 175a/18, 177a/16, 177a/16, 178a/11,182a/5, 185a/3, 185a/3, 185a/7, 185a/7, 185a/7, 185a/9,185a/11, 185a/13, 185a/14, 185a/15, 185a/15, 185a/17, 185a/18, 185a/18, 185a/19, 185a/20, 185a/20, 185b/3, 185b/9, 185b/20,186a/4, 186a/5, 186a/7, 186b/1, 186b/1, 186b/1, 186b/2, 186b/3, 186b/4, 186b/4, 186b/5, 186b/7, 186b/9,186b/9, 186b/10, 186b/12, 187a/19, 187b/5, 187b/8, 187b/9, 187b/12, 187b/13, 187b/17, 187b/20, 188a/3, 188a/7, 188a/7, 188a/10, 188a/11, 188a/18, 188a/18, 188a/20, 188b/1, 188b/7, 188b/9, 188b/9, 188b/11, 188b/12, 188b/16, 189a/2, 189a/3, 189a/4,189a/4, 189a/7, 189a/8, 189a/9, 189a/11, 189a/15, 189a/15, 189a/18, 189a/19, 189b/7, 189b/9, 189b/14, 189b/15, 189b/17, 189b/18, 190a/6, 190a/7, 190a/11, 190a/11, 190a/12, 190a/12, 190a/14, 190b/2, 190b/4, 190b/6, 190b/9, 190b/11, 190b/12, 191a/11, 191a/19, 191b/5, 191b/11, 191b/12, 191b/14, 191b/15,192a/9, 192a/12, 192a/17, 192a/20, 192b/1, 192b/3, 192b/3, 192b/6, 192b/8, 192b/13, 192b/13, 192b/15, 192b/15, 192b/16, 192b/18, 192b/19, 192b/19, 192b/19, 192b/20, 193a/1, 193a/1, 193a/9, 193a/10, 193a/10, 193a/11, 193a/11, 193b/1, 193b/2, 193b/8, 193b/10, 193b/13, 193b/14, 193b/15, 193b/16, 193b/16-17, 194a/2, 194a/4, 194a/9, 194a/10, 194 a/12,194a/13, 194a/14, 194a/16, 194b/3, 193b/11, 194b/14, 194b/17, 195a/2, 195a/4, 195a/7, 195a/9, 195a/11, 195a/13, 195a/16, 195a/19, 195a/20, 195a/20, 195a/20, 195b/1, 195b/2, 195b/2, 195b/5, 195b/7, 195b/7, 195b/9, 195b/9, 195b/12, 195b/16, 195b/18, 195b/18, 196a/1, 196a/4,196a/6, 196a/8, 196a/9, 196a/10, 196a/10, 196a/15, 196b/5, 196b/6, 196b/9, 196b/9, 196b/10, 196b/11, 196b/11, 196b/12, 196b/13, 196b/17, 196b/20, 197a/8, 197a/9, 197a/10, 197a/10, 197a/13, 197a/15, 197a/15, 197a/18, 197a/20, 197b/3, 197b/5, 197b/16, 197b/19, 198a/8, 198a/10, 198b/7, 198b/16, 198b/20, 198b/20,199a/15, 199a/15, 199a/16, 199a/17, 199a/17,199a/18, 199a/19, 199a/20, 199b/1, 199b/8, 199b/9, 199b/13, 199b/17, 200a/12, 200b/6, 200b/7, 200b/9, 200b/13, 200b/14, 200b/16, 200b/17, 200b/18, 200b/19, 201a/1, 201a/17, 201a/20, 201b/13, 201b/14, 201b/16, 201b/17, 201b/18, 201b/20, 202a/2, 202a/3, 202b/3, 202b/3, 202b/5, 202b/7, 202b/14, 202b/15, 203a/1, 203a/2, 203a/3, 203a/14, 204a/11, 204a/12, 204a/18, 204b/1, 204b/1, 204b/3, 204b/3, 204b/4, 204b/17, 204b/17, 205a/5, 205a/11, 205a/12, 206b/6, 206b/7, 206b/7, 206b/7, 206b/14, 206b/18, 207a/11, 207a/12, 207a/17, 207a/18, 207a/19, 207b/1, 207b/2, 207b/7,

207b/8, 208b/11, 208b/11, 208b/12, 208b/13, 208b/14, 208b/15, 209a/12, 209a/12, 209a/13, 209a/13, 209b/20, 210a/1, 210a/13, 214a/13, 218a/6, 222b/15, 223a/19, 223a/20, 231b/1, 231b/2, 234a/4, 234a/5.

‘**Ömer bin Hattâb**: Ebû Hafs Ömer b. el-Hattâb b. Nüfeyl b. Abdiluzzâ el-Kureşî el-Adevî (ö. 23/644). Dört büyük halifeden ikincisidir. 83b/2, 130a/14.

‘**Ömer bin Mes‘ üdü’l-Şikâfi**: 67b/17.

‘**Ömer bin ‘Abdü’l-‘Azîz**: Ebû Hafs el-Melikü’l-Âdil el-Eşecc Ömer b. Abdilazîz b. Mervân b. Hakem el-Ümevî (ö. 720). Emevî halifesi (717-720). 238a/15, 240b/20, 241a/5, 241a/9, 242a/15, 242a/18, 242b/3-4, 242b/4, 242b/7, 242b/13, 242b/17, 243a/6, 243a/14, 243a/18, 243a/20.

‘**Ömer bin ‘Alî**: Kerbela’da şehit olan Hz. Ali oğlanlarından biridir. 218a/6.

‘**Ömer bin Şafvân**: (Bkz. ‘Ömer bin Şafvânu’l-Mu‘aţţal Eş-Şemlî). 64b/18, 65a/1, 65a/3.

‘**Ömer bin Şafvânu’l-Mu‘aţţal Eş-Şemlî**: Benî Mustalik Gazası’na gidilirken ordunun ardından konak yerlerini teftiş etmekle, unutulmuş olup olmadığını kontrol etmekle görevli kişidir. 64b/14.

‘**Ömer bin Sa‘d bin Ebî Vaqqâs**: Sa‘d Vakkas’ın oğlu, Hz. Hüseyin’in katilidir. 27a/10, 216b/5, 216b/12, 217a/19-20, 224b/9-10.

‘**Ömer bin Sa‘d**: (Bkz. ‘Ömer bin Sa‘d bin Ebî Vaqqâs). 216b/6, 217b/1, 217b/8, 217b/19, 218b/3, 218b/6, 218b/17, 220a/8, 220a/9, 226b/2, 226b/3, 226b/4, 226b/5, 226b/6, 226b/7, 226b/8, 226b/9.

‘**Ömer bin Sa‘dü’l-Haccâc**: (Bkz. ‘Ömer bin Sa‘d Vaqqâs). Kerbela’da Hz. Hüseyin ve neslini katledenlerden biridir. 215a/16.

‘**Ömer bin Sürâka**: Hz. Ömer’in Basra valisidir. 170b/1.

‘**Ömer binü’l-Hattâb**: (Bkz. ‘Ömer bin Hattâb). 1b/12, 11b/1, 27a/5, 38a/3, 109b/3-4, 120b/5, 134b/16, 134b/18, 135a/4, 138a/17-18, 139b/15, 142b/9, 144a/18, 144b/1, 144b/5, 144b/11, 146b/9, 150b/15-16, 178a/1, 180b/19, 182a/6, 186b/13, 186b/19.

‘**Ömer binü’l-Hattâb**: (Bkz. ‘Ömer bin Hattâb) 27a/11, 31b/1, 63b/13, 72a/10, 74b/18, 80a/19, 84b/14, 99a/1, 110a/12, 110b/14, 110b/20, 112a/12, 124b/1, 125b/18, 171a/4, 172b/3

‘Ömer İbni Hattâb: (Bkz. ‘Ömer bin Hattâb). 11a/19, 11a/20.

‘Ömer Muḥâz: Uhud Gazası’nda Müslümanlara karşı savaşılan Mekke ileri gelenlerindendir. 46a/1.

‘Ömer Sa‘d: (Bkz. ‘Ömer bin Sa‘d bin Ebî Vaḳḳâş). 216b/9, 217a/11, 221b/18.

‘Ömer: (Bkz. ‘Ömer bin Hattâb, ‘Ömer bin Sa‘d bin Ebî Vaḳḳâş, ‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘Azîz 1b/14, 11a/15, 11a/15, 11a/16, 11b/2, 11b/2, 11b/2, 11b/5, 11b/6, 11b/7, 11b/8, 11b/9, 11b/11, 11b/12, 11b/12, 11b/14, 11b/14, 11b/15, 11b/18, 13a/20, 20b/13, 20b/15, 20b/16, 20b/17, 20b/18, 20b/20, 31b/4, 35b/5, 35b/5, 35b/5, 35b/6, 35b/7, 38a/14, 38a/20, 40a/17, 40a/20, 47b/16, 48b/13, 50b/13, 50b/20, 51a/2, 51b/8, 51b/10, 51b/11, 51b/11, 51b/12, 52a/7, 55b/14, 63b/15, 63b/18, 67a/12, 67b/19, 68a/9, 68a/20, 68a/20, 69a/3, 72a/10, 74b/20, 75a/12, 75a/13, 75a/13, 75a/13, 75a/16, 76b/5, 76b/8, 79a/8, 79a/9, 80a/4, 80a/5, 80a/6, 80a/19, 80a/20, 80b/5, 80b/7, 80b/9, 80b/10, 80b/10, 80b/11, 80b/12, 80b/14, 80b/16, 80b/16, 84b/17, 80b/19, 80b/20, 81a/2, 81a/4, 84a/18, 84a/18, 84a/18, 84b/5, 84b/15, 84b/16, 87a/5, 91a/1, 101a/9, 105b/17, 105b/19, 107b/13, 107b/18, 107b/19, 107b/20, 109a/2, 109a/4, 109b/11, 110b/4, 110b/4, 110b/5, 110b/15, 111a/5, 111a/6, 111a/11, 111a/13, 111a/14, 111a/15, 111b/8, 111b/12, 112a/5, 113a/6, 112b/14, 113a/8, 113a/8, 114a/18, 114a/18, 114b/1, 114b/13, 114b/15, 114b/17, 114b/19, 115a/1, 118a/3, 118a/4, 118a/5, 118a/6, 118a/10, 120b/5, 120b/6, 120b/6, 120b/8, 124b/3, 124b/3, 124b/4, 125b/5, 125b/5, 125b/6, 125b/10, 125b/12, 125b/14, 126a/5, 126a/5, 126a/8, 126a/10, 126a/10, 126a/11, 126a/11, 126a/12, 126a/12, 126a/18, 126a/19, 126a/19, 126b/19, 128a/4, 130a/19, 130a/19, 130b/9, 130b/9, 131a/5, 131a/5, 132b/16, 134b/19, 134b/19, 134b/20, 135a/2, 135a/7, 135a/10, 135a/12, 136a/9, 136a/10, 136a/10, 136a/18, 136b/3, 137b/4, 137b/4, 138b/3, 138b/4, 138b/4, 139a/8, 139a/18, 139b/14, 139b/15, 139b/16, 140a/1, 140a/2, 140a/6, 140a/8, 140a/8, 142b/9, 142b/10, 142b/14, 142b/15, 142b/19, 143a/9, 143a/9, 143a/10, 143a/12, 143a/13, 143a/15, 143a/17, 143a/17, 143a/18, 143b/13, 144a/6, 144a/8, 144a/18, 144b/2, 144b/2, 144b/3, 144b/4, 144b/5, 144b/8, 144b/10, 144b/10, 144b/11, 144b/11, 144b/18, 145b/3, 145b/7, 145b/9, 145b/11, 145b/16, 145b/17, 145b/18, 145b/19, 146a/3, 146a/3, 146a/8, 146a/10, 146a/16, 146a/16, 146b/9, 146b/14, 146b/15, 146b/20, 146b/20, 147a/4, 147a/17, 147a/19, 147a/20, 147b/3, 147b/7, 147b/8, 147b/17, 147b/17, 147b/20, 147b/20, 147b/20, 148a/3, 148a/4, 148a/9, 148a/10, 148a/13,

148a/14, 148a/20, 148b/4, 148b/5, 148b/5, 148b/5, 148b/7, 148b/9, 148b/10, 148b/13, 148b/15, 148b/16, 149a/15, 149a/16, 149a/17, 149a/20, 149b/1, 149b/7, 149b/9, 149b/11, 149b/15, 149b/16, 149b/16, 149b/18, 149b/20, 150a/2, 150a/2, 150a/11, 150a/11, 150a/12, 150a/13, 150a/14, 150a/15, 150a/16, 150a/17, 150a/18, 150a/18, 150a/20, 150b/1, 150b/1, 150b/1, 150b/2, 150b/3, 150b/4, 150b/5, 150b/6, 150b/6, 150b/8, 150b/9, 150b/11, 150b/11, 150b/13, 150b/14, 150b/17, 150b/18, 150b/20, 151a/2, 151a/8, 151b/1, 151b/5, 151b/11, 151b/12, 151b/18, 151b/19, 151b/20, 152a/4, 154a/19, 163a/2, 163a/10, 163a/11, 163b/5, 167b/5, 163b/6, 163b/7, 163b/7, 166b/8, 163b/14, 163b/14, 163b/18, 164a/1, 164a/2, 164a/2, 164a/3, 165a/4, 164a/5, 164a/13, 164b/4, 164b/5, 165b/13, 165b/14, 164b/15, 165b/5, 165b/5, 165b/12, 165b/19, 166a/1, 166a/1, 166a/10, 166a/11, 166a/12, 166a/14, 166a/16, 166a/5, 166a/6, 166a/8, 166a/18, 166a/19, 166a/20, 166b/2, 166b/5, 166b/8, 166b/15, 166b/15, 167a/1, 167a/2, 167a/4, 167a/6, 167a/8, 167a/9, 167a/11, 167b/6, 167b/6, 167b/7, 168a/1, 168a/3, 168a/9, 169a/18, 169a/19, 169b/8, 169b/9, 169b/16, 170a/2, 170a/5, 170a/9, 170a/12, 171a/5, 171a/7, 171a/8, 171a/17, 171a/18, 171a/18, 171a/19, 171a/20, 172a/4, 172a/5, 172b/11, 172b/16, 172b/18, 173a/2, 173a/3, 173a/10, 173a/10, 173a/15, 173a/16, 173a/18, 173b/6, 173b/8, 173b/8, 173b/19, 175a/15, 175a/18, 175b/16, 176a/5, 176a/5, 176a/11, 176a/13, 176a/13, 176a/14, 177a/4, 177a/11, 177a/15, 177a/17, 177a/20, 177b/5, 177b/6, 177b/8, 177b/8, 177b/10, 177b/10, 177b/12, 177b/16, 177b/17, 177b/17, 177b/19, 177b/20, 178a/6, 178a/7, 178a/11, 178a/20, 178b/2, 178b/16, 179a/3, 179a/3, 179a/10, 179a/11, 179a/12, 179a/19, 179a/20, 179b/12, 179b/3, 179b/4, 179b/6, 179b/7, 179b/8, 179b/9, 179b/15, 179b/15, 179b/17, 180a/1, 180a/1, 180a/2, 180a/4, 180a/6, 180a/9, 180b/9, 180a/10, 180a/11, 180a/12, 180a/12, 180a/16, 180a/16, 180a/17, 180a/19, 180b/1, 180b/2, 180b/5, 180b/5, 180b/5, 180b/6, 180b/6, 180b/8, 180b/9, 180b/14, 181a/1, 181a/3, 181a/5, 181a/6, 181a/7, 181a/9, 181a/11, 181a/12, 181a/14, 181a/15, 181a/15, 181a/16, 181a/20, 181a/20, 181b/1, 181b/2, 181b/3, 181b/4, 181b/5, 181b/6, 181b/9, 181b/13, 181b/13, 181b/15, 181b/16, 181b/20, 182a/1, 182a/1, 182a/2, 182a/2, 182a/3, 182a/4, 182a/5, 182a/6, 182a/8, 182a/9, 182a/14, 182a/16, 182b/3, 182b/5, 182b/5, 182b/9, 182b/10, 182b/11, 182b/11, 182b/12, 182b/14, 182b/19, 183a/2, 183a/2, 183a/2, 183a/3, 183a/3, 183a/3, 183a/6, 183a/15, 183a/18, 183b/3, 183b/4, 183b/5, 183b/7, 183b/8, 183b/9, 183b/11, 183b/11, 183b/13, 183b/16, 183b/17, 183b/18, 183b/20, 184a/2, 184a/2, 184a/3, 184a/3, 184a/4, 184a/6,

184a/7, 184a/14, 184a/17, 184a/18, 184b/3, 184b/5, 184b/11, 185b/16, 185b/17, 186b/8, 186b/15, 186b/20, 187b/16, 186b/18, 187a/2, 187a/8, 187a/10, 187b/15, 188a/6, 188a/10, 188a/11, 188b/11, 189a/16, 189b/13, 190a/1, 190b/17, 191b/3, 193a/2, 193a/2, 193a/3, 194a/18, 203b/19, 213a/13, 216b/11, 216b/18, 217a/20, 217b/4, 218a/3, 218b/4, 218b/7, 218b/19, 218b/20, 219a/4, 219a/5, 222b/15, 226b/8, 226b/10, 226b/12, 226b/13, 226b/14, 226b/15, 226b/15, 226b/15, 226b/18, 226b/20, 227a/1, 227a/2, 227a/2, 227a/3, 227a/5, 227a/6, 227a/7, 227a/9, 227a/9, 227a/10, 227a/13, 227a/17, 241a/6, 242a/19, 242a/20, 242a/20, 242b/1, 242b/14, 242b/19, 243a/1, 243a/4, 243a/5, 243a/19.

Pars: İran (Fars). 1b/9, 59b/6-7, 100b/1, 68a/16, 145a/6, 160a/5, 162b/6, 163b/16, 163b/17, 163b/17, 163b/18, 164a/16, 164a/6, 164a/6, 164b/1, 164b/2, 164b/8, 164b/11, 164b/13, 164b/15, 164b/16, 164b/19, 164b/20, 165a/1, 165a/2, 165a/4, 167a/19, 170a/4, 170a/6, 170a/7, 177a/4, 177a/5, 177a/5, 177a/7, 177a/9, 177a/17, 180a/5, 188b/20, 189a/1, 189a/2, 189a/3, 191a/7, 212a/6, 227b/13, 228b/16, 228b/18, 228b/20, 235b/20, 240a/4.

Parsî: Farsî, İranlı. 177b/11, 244a/5.

Pehlevî: Orta Farsça; Sasanîler zamanında kullanılan İran dili. 169b/20, 172b/6.

Penc-şenbe: Perşembe. 113a/20, 113b/20, 223b/10, 233b/20, 269a/1.

Pervîz: (Bkz. Hüsrev Pervîz) 70b/8, 71a/9, 71a/15, 71b/1, 71b/2, 71b/12, 71b/13, 71b/14, 137a/12, 137a/12, 137a/13, 137b/9.

Pîrûzân: 138a/20, 138a/20, 139a/3.

Rabb: Allah. 34b/16, 34b/17, 91b/13, 104b/10, 107a/1, 113b/4, 132b/2, 165a/10, 169a/6, 169a/8, 186b/3, 199b/9, 215a/18, 217a/14, 218a/18, 247b/7; *Yā- R.ī* ‘‘Ey Allahım!’’ 6b/2, 15a/9, 38a/19, 38b/18, 64a/10.

Rab-ı Sindân: Abbasi halifesi Mehdi'nin öldüğü yerdir. 258b/17.

Rabî' a bin Bedr: Benî '(G)Aṭafân'dan esir düşüp sonra müslüman olan ve Hz. Ayşe'nin hizmetinde dururken Hz. Muhammed öldükten sonra mürted olup etrafına topladığı kuvvetlerle İslâm ordusuna karşı mücadele eden Selma bint Malik'in annesidir. 121a/16.

Rabî' a bin Esved: Hz. Muhammed'in eşlerinden Severe bint Rabî' a'nın atasıdır. 39a/14.

Rabī' a bin 'Āmiru't-Temīmī: Hz. Ömer devrinde İslâm ordusuna hizmet eden kumandanlardan biridir. 176a/6-7.

Rabī' a bin 'Āmr: Hz. Ömer devrinde Ahnef bin Kays'ın Belh'i fethettikten sonra oraya vali olarak bıraktığı kişidir. 176a/11.

Rabī' a bin Rūfey' ü's-Sülemī: Süleym kabilesinden bir sahâbî. 88a/15.

Rabī' a binü'l-Berā: Hz. Muhammed'in atlarından Sayf'ı hediye eden kişidir. 101a/8.

Rabī' a: (Bkz. Rabī' a bin Rūfey' ü's-Sülemī). 2b/11, 2b/15, 3a/2, 15a/10, 15a/10, 39a/14, 39a/14, 55a/8, 55a/9, 55a/9, 87a/6, 88a/16, 88a/18, 88a/20, 131b/11, 131b/11, 224a/10.

Rabī' a-yı Hemedānī: Hz. Ali'nin kumandanlarından biridir. 210a/9.

Rāfi' bin Ḥadīce: Ebû Abdillâh (Ebû Hadîc) Rāfi' b. Hadîc b. Rāfi' el-Evsî el-Hârisî (ö. 692). Sahâbî. 27a/9.

Rāfi' bin Kıbtî: Benî Haris evlerine uğradığı sırada Hz. Muhammed'in yüzüne toprak atan kişidir. 47a/1.

Rāfi' a: 151b/12.

Rāḥ bin Şir-zād: Hz. Muhammed'in İranlı Keşt-asib oğlanlarından olan azadlığıdır. İranlılar arasındaki adı Rāḥ bin Şir-zād olan kulun Hz. Muhammed katındaki adı Sanīm'dir. 100b/9.

Rahmānū'l-Yemāme: Peygamberlik iddiasında bulunan Müseyleme-i Kezzāb'ın Hz. Muhammed'e yazdığı mektupta kendi ifadesiyle babasının adıdır. 97a/8; *Müseyleme-i R.* 97a/3.

Rakka: Kuzey Suriye'de Fırat nehri kenarında tarihî bir şehir. 207b/17, 269a/8, 269a/8, 270a/10.

Rām(i)sa: Buhara'daki bir kavmin adıdır. 235a/13.

Rām: İran'da Ahvaz'a bağlı kentlerden biri ve bu kentle anılan kalenin adıdır. *R -ı Hürmüz* 163b/16, 164b/18, 164b/20, 165a/2.

Ramazān: Ramazan ayı; hicri yılın dokuzuncu ayı. 26a/16-17, 26a/20, 22b/4, 26b/3, 26b/3, 26b/7, 26b/8, 33b/16, 42a/3, 42a/9, 42a/15, 45b/8, 67a/7, 78a/7, 79b/3, 85a/10, 93b/8, 117b/9, 156a/1, 156b/2, 184a/3, 187b/16, 228a/8.

Rebāh: (Bkz. Reyḡāh) 100b/12, 100b/14, 100b/15.

Rebī^c bin Ziyād: Ebū Abdirrahmān er-Rebī^c b. Ziyād b. Enes el-Basrī (ö. 53/673). Sicistan ve Horasan valisi. 178b/7, 178b/9.

Rebī^c: Abbasi halifesi Mehdi'nin hacibi, vekillidir. 262b/3.

Rebī^c ü'l-āhīr: Hicri yılın dördüncü ayı. 44a/18, 57a/6, 159b/19, 221b/14, 252b/14.

Rebī^c ü'l-evvel: Hicri yılın üçüncü ayı. 8a/13, 8a/14, 23b/3, 24a/8, 43a/1, 57a/5, 58a/20, 96a/11, 104a/17, 107a/8, 107b/12, 159b/18, 223b/9, 232a/15-16, 268b/20.

Receb: Hicri yılın yedinci ayı. 7b/18, 24a/17, 24b/4, 24b/7, 24b/8, 25a/2, 25a/4, 25a/5, 25a/7, 25a/15, 25a/19, 45b/8, 78a/7, 93b/8, 95b/3, 243b/1, 267b/20.

Recī^c: Mekke ile Uşfān arasında Huzeyl kabilesine ait Hedā bölgesindeki nehrin, suyun adıdır. *R. ġazāsı* 53a/8; *R. şuyı* 53a/20.

Rehīm: Irak'ta bir yer. 136a/19.

Remle bint Rabī^c a bin 'Abdü'ş-Şems: Hz. Osman'ın sekiz hanımından biridir. 197b/14.

Remle binü'l-Kübra: Hz. Ali'nin Ümmü Said'den olan iki kızından büyüğüdür. 158b/2.

Remle binü'ş-Şuġra: Hz. Ali'nin Ümmü Said'den olan iki kızından küçüğüdür. 158b/2.

Remle: Emevilerin kurucusu Mu^c āviye bin Ebī Sufyān'ın kızlarından biridir. 213a/5.

Re'su'l-'ayn: Cezire'de bir yerleşim yeri. 265a/5.

Resūl: Allah'ın elçisi Hz. Muhammed. 26a/13, 39a/11, 40a/10, 40a/6, 81a/8, 45a/3, 72a/12, 126a/16; *R. Hāzreti* 32b/3, 46b/18, 47a/9.

Resūlu'llāh: Hz. Muhammed. 8a/18, 9a/10, 10a/18, 14a/8, 14b/8, 17a/6, 26b/11-12, 26b/20, 31a/12, 31b/7, 31b/7, 31b/9, 31b/17, 32b/11, 33b/18, 34a/4, 34b/6, 35b/6, 35b/8, 35b/19, 37a/8, 37a/14-15, 38a/10, 38b/8, 39a/6, 39a/13, 39b/6, 39b/9, 40b/19, 43a/13, 43a/16, 43b/5, 46a/12, 46a/18, 46b/3, 46b/5, 46b/10, 46b/12, 46b/15, 46b/16, 47a/7, 47a/11, 48b/18, 49a/6, 49a/7, 49b/5, 50a/3, 50a/3, 51a/2, 51a/3, 51a/6, 51a/11, 51a/12, 51a/20, 52b/5, 52b/14, 52b/15, 54a/13, 54a/20, 55a/7, 56a/5, 57b/6, 57b/10, 58a/3, 63b/15, 64a/2, 64a/4, 64a/16, 65b/7, 65b/14, 66a/2, 66a/4, 66a/8, 66b/10, 67a/12, 67a/2, 67a/4, 67b/5, 68b/2, 68b/11, 69a/13, 69a/13, 69a/15, 69a/16, 69b/17, 69b/19, 70a/9, 70a/12, 72a/14, 73b/2, 73b/12, 73b/13, 73b/18, 74a/14, 74a/18, 74b/5, 75b/14, 76b/3, 76b/10, 80a/2, 80a/4, 80a/5, 80b/16, 80b/18, 83a/11, 83b/1, 83b/7,

83b/12, 84b/8, 84b/10, 87b/17-18, 89b/20, 91a/4, 91b/11, 91b/20, 92b/6, 93a/20, 95a/18, 95b/20, 99b/7, 100a/1, 102a/13, 102b/4, 103b/10, 103b/12, 103b/14, 104a/15, 105a/6, 105b/6, 105b/8, 105b/9, 105b/14, 105b/15, 105b/16, 105b/19, 106a/5, 106b/5, 106b/15, 106b/16, 107a/12, 107a/15, 107a/20, 107b/1, 107b/2, 113b/11, 120a/11, 120b/15, 134a/14, 179b/2.

Revāh: Hz. Ömer'in yedinci göbekten atasıdır. 182a/8, 182a/8.

Rey: İran'da bir şehir. 167b/3, 169b/3, 171a/15, 171b/3, 171b/4, 171b/5, 171b/5, 171b/8, 171b/10, 171b/11, 171b/11, 171b/12, 171b/13, 171b/15, 171b/15, 171b/16, 171b/17, 171b/20, 172a/1, 172a/6, 174b/16, 175a/2, 175a/2, 175a/5, 175a/9, 175a/9, 189b/2, 216a/17, 216a/19, 240a/4, 255b/16, 257b/5.

Reyāh: Hz. Ömer'in dördüncü göbek atasıdır. 182a/7, 182a/7.

Reya' bin 'Āmir: Hz. Ömer devri kumandanlarından Ahnef bin Kays'ın (Horasan seferi sırasında) emrindeki diğer bir İslâm ordusu kumandanıdır. 176a/19-20.

Reyyāh: Hz. Muhammed'in develerini güden yardımcısıdır. 62b/19, 63a/1, 63a/2, 63a/9.

Rısvā: Ridvā dağı; Musa peygamber kıssasında altı parça olduğu söylenen dağın Mekke'ye düşen üçte birlik kısmı (Kıssasü'l-Enbiya). 23b/7.

Ric'at: Hz. Osman devrinde Yemenli bir Yahudi'nin ortaya attığı ve Hz. İsa'ya benzetilerek Hz. Muhammed'in de bir gün tekrar dünyaya geri döneceğini iddia eden görüş ve bu görüşe inananların oluşturduğu mezhebin adıdır. *r. mezhebi* 193a/14; *mezheb-i r.* 193a/6.

Rubā: Hz. Ebu Bekir devrinde Umman'ın ticaret merkezi olan şehridir. 133a/15.

Rudba: Hazar Denizi kenarında Babü'l-Ebvāb geçiti dolaylarında bir yer. 245a/16.

Rūh: Emevi halifelerinden Velid bin Abdü'l-Melik'in on dokuz oğlundan biridir. 238a/9.

Ruḥā: Şanlıurfa şehrinin eski adıdır. 39a/5, 143b/10, 147b/14, 147b/14, 147b/15, 147b/15.

Ruḳā' bin Zeyd: Hz. Muhammed'in Mudgam adlı azadlığı bağışlayan kişidir. 100b/7.

Ruḳā' : (Bkz. Ruḳā' bin Zeyd). 100b/7.

Ruḳā' a: İslâm ordusunda sancağı götürenlerden biridir. 223a/4, 223a/6, 223b/6.

Ruḳayl: Hz. Muhammed'in atalarından Abd-i Menāf'ın dört oğlundan biridir. 4a/6.

Ruḳiyye: 1.Hz. Muhammed'in Hz. Hatice'den olan ikinci kızı ve Hz. Osman'ın eşidir. 6a/4, 27a/6, 27a/7, 37b/3, 37b/4, 40b/1, 40b/7, 40b/9, 43a/1, 98b/18. 2.Hz. Ali'nin kızıdır. 158b/3, 197b/10, 197b/13. 3. Hz. Ömer'in kızıdır. 182b/2.

Rum: Rum. 31b/12, 77b/15, 79a/19, 89b/6, 102b/6, 102b/8, 103a/2, 114a/16, 115a/20, 135a/13, 135a/16, 135a/18, 135b/14, 138b/19, 143b/1, 143b/2, 143b/6, 143b/13, 144a/5, 144b/3, 144b/3, 144b/11, 146a/17, 147a/14, 147a/19, 147b/8, 147b/16, 147b/16, 147b/19, 148a/9, 149b/7, 184a/9, 184a/11, 188a/6, 188a/9, 188a/9, 188a/9, 188b/4, 188b/14, 188b/15, 190b/19, 190b/20, 190b/20, 191a/8, 191b/2, 198b/3, 227a/20, 227b/1, 227b/1, 234a/19, 235a/10, 235a/7, 235b/6, 239a/4, 267b/19, 267b/19, 268a/7.

Rume: Bir kale adıdır. 93a/7.

Rumî(ler): Rum(Anadolu) halkından olan(lar). 77a/2, 77a/3, 77b/13, 79a/19, 135a/14, 135b/8, 135b/8, 135b/11, 136a/2, 138b/10, 138b/20, 139a/1, 146a/13, 146a/20, 146b/1, 147a/13, 147a/20, 147b/4, 147b/5, 147b/18, 190b/16, 191a/3, 191a/8, 191b/1, 198b/6, 241a/16, 242a/10, 268a/9.

Rus: Rus. 173a/6.

Rus-ı Ye' cüc ve Me' cüc: Zü'l-Karneyn Seddi olarak da bilinen Çin Seddi'nin olduğu yerlerdir. 173b/2.

Rüz: Bir şehir adıdır. 159b/20, 256a/3.

Rüstem: İran şahı Azermi Duḡt'a aşık olan Horasan beyidir. 136b/9, 136b/16, 136b/16, 136b/20, 137a/1, 137a/5, 137a/12, 137a/14, 137a/14, 137a/16, 137a/20, 137b/1, 137b/3, 137b/6, 137b/6, 137b/11, 137b/12, 137b/12, 138a/16, 139a/20, 139b/9, 139b/10, 139b/12, 140a/5, 140a/8, 141a/1, 141a/3, 141a/4, 141a/4, 141a/7, 141a/8, 141a/15, 141a/18, 141b/2, 141b/7, 141b/7, 141b/8, 141b/17, 142a/3, 142a/9, 142a/12, 142a/12, 142a/12, 142a/13, 142a/17, 142a/18, 142a/18, 142a/19, 142a/19, 142a/20, 142b/1, 142b/2, 142b/2, 142b/3, 142b/5.

Sabaş: Medayin şehri dolaylarında bir şehir. 145a/9.

Şabi bin Aḡtab: Yahudi kavimlerden olan Beni Nadir'in reisi İbni Aḡtab (Ḥabsi bin Aḡtab)'ın kardeşidir. 56b/20, 56b/2.

Şabi İbn Aḡtab: (Bkz. Şabi bin Aḡtab). 56a/18.

Şabi: (Bkz. Şabi bin Aḥṭab). 56a/17.

Şābit bin Erḳam: Mute Savaşı'ndan müslüman sancağını taşıyan kişi. 77b/10.

Şābit bin İḳdam: Müslüman kumandanlardan Halid bin Velid'in komutasındaki İslâm ordusu askerlerindedir. 119b/10-11.

Şābit bin Ḳays bin Şemās El-Enşārī: Ebû Abdırrahmân (Ebû Muhammed) Sâbit b. Kays b. Şemmās el-Hazrecî (ö. 12/633). Hatip ve şair sahâbî. Ensar'ın hatibi olarak bilinir. 109a/5.

Şābit bin Ḳays: (Bkz. Şābit bin Ḳays bin Şemās El-Enşārī). 109b/1, 110b/12, 126b/20.

Şābit binü'l-Ḳays: (Bkz. Şābit bin Ḳays bin Şemās El-Enşārī). 109a/15, 192b/1-2.

Şābit Ḳays: (Bkz. Şābit bin Ḳays bin Şemās El-Enşārī). 109b/14.

Şābit: 1.(Bkz. Şābit bin Ḳays bin Şemās El-Enşārī). 109a/16, 109b/6, 109b/9, 110b/14, 110b/14, 110b/16, 110b/16, 111b/19. 2.(Bkz. Şābit bin İḳdam) 119b/12, 119b/12, 120b/6.

Şadaḳa: Emevi halifelerinden Velid bin Abdü'l-Melik'in on dokuz oğlundan biridir. 238a/8.

Şafâ: Mekke civarında bir yer olup hacılar, Safa ile Merve denilen yer arasında Hz. Hacer'in gidiş geliş hareketini remz ederek dört defa gidip üç defa gelerek sa'y denilen haccın önemli bir bölümünü gerçekleştirirler. 75a/8, 103a/6, 116a/8, 116a/13; *Ş. dağı* 12a/2, 82a/2; *Ş. tağı* 13b/7, 81b/17, 84a/16; *Ş. +yla Merve* 75a/8.

Şāfi: Abbasi halifesi Müktefi Billāh'ın şāhib-i sırrlarından (has kullarından) biridir. 269b/7, 270a/4, 270b/9.

Safiyāne'l-lisānī : 140a/11.

Şafiyye bin Muḥsin: Hz. Ömer zamanında Aneze kabilesinden Ebû Mūsā El-Eş'arī'nin elçisidir. 178b/20.

Şafiyye: 1.Hz. Muhammed'in eşlerinden biridir. 72b/10, 72b/11, 72b/12, 73a/13, 73a/14, 73a/14, 73a/15, 99a/5, 99b/1. 2. Mu'aviye bin Ebî Sufyân'ın kızlarından biridir. 213a/5.

Şafiyyetü'l-'Anezî: (Bkz. Şafiyye bin Muḥsin). 179a/3.

Şafv bin 'Amād: Hayber'deki Katibe kalesinin emîridir. 71b/20.

Şafvân bin Eyyüb: Emevi hilafetinin kurucusu Mu‘âviye bin Ebî Sufyân’ın naibidir. 213a/7.

Şafvân bin Ümeyye: Ebû Vehb (Ebû Ümeyye) Safvân b. Ümeyye b. Halef b. Cumah el-Kureşî el-Cumahî el-Mekkî (ö. 661). Sahâbî. Meşhur Arap hakemleri arasında sayılırdı. 21a/10, 21b/7, 37b/8-9, 37b/16, 41a/18, 41b/13, 44b/6, 45b/12, 78a/20, 82b/8, 83b/15, 83b/16, 86b/8, 87b/3.

Şafvân: (Bkz. Şafvân bin Ümeyye). 37b/13, 37b/13, 37b/14, 37b/15, 37b/17, 37b/18, 41b/2, 41b/4, 41b/6, 41b/7, 41b/16, 41b/17, 64b/16, 64b/20, 65a/7, 65a/10, 65a/20, 66b/18, 66b/18, 67a/1, 67a/2, 82b/19, 83b/17, 83b/17, 83b/19, 83b/20, 84a/2, 84a/3, 84a/4, 84a/4, 84a/5, 84a/6, 84a/8, 84b/1, 84b/10, 86a/9, 86a/10, 86a/12, 86a/14, 86a/16, 86a/17, 87b/4, 87b/5, 91a/12, 205b/14.

Sağd: Buhara dolaylarında bir yerleşim merkezi. 235a/13.

Şahâr: Umman’ın fethi sırasında orada müslüman askerlerin toplanma yeridir. 133a/11.

Şahârü’l-‘Abd: Hz. Ömer devrinde Ahnef bin Kays tarafından Herat feth edilmiş ve Sahârü’l-‘Abd halifenin vekili tayin edilmiştir. 176a/1.

Şahîb bin Sinân: Hz. Ali ve Hz. Ayşe mücadelesinde Hz. Ayşe yanında savaşa girenlerden müslemanlardan biridir. 201b/9.

Şahnu’r-Ramâda: 23b/14.

Şahr bin Harb: Hz. Muhammed’in en büyük düşmanlarından olan Ebu Cehil’in Medine’ye göç etmeden önce Hz. Muhammed’i öldürmek için plan yaptığı Mekke ileri gelenlerinden biridir. 21a/11.

Şahrîb: (Bkz. Saht-er Maşhab). Hz. Ebu Bekir devrinde Mühre’deki mürtedlerin liderlerindedir. 133b/6, 133b/8, 133b/9.

Saht-er Maşhab:(Bkz. Şahrîb). Hz. Ebu Bekir devrinde Mühre’deki mürtedlerin liderlerindedir. 133b/11.

Sâib binü’l-Akra‘: Hz. Ömer devrinde Nihavend fethinde ganimet malını hesap edip paylaşırması için gönderdiği Benî Sakif azadlısı yazıcıdır. 169a/18, 171a/5.

Sâib: (Bkz. Sâib binü’l-Akra‘). 169a/18.

Sâir binü’l-Afra‘: (Bkz. Sâib binü’l-Akra‘). 168a/6, 168a/7.

Sakābe: İran'da bir yer. 236a/1.

Şakīf: (Bkz. Benī Şakīf). 85a/12, 85a/14, 88a/12, 88b/14, 88b/15, 88b/18.

Saklāb: Slav, Slavlar; Slav ülkesi. 140b/5, 250a/1, 250a/2.

Şaktiye: Sevad köylerinden biridir. 137a/12.

Şālih bin 'Abdu'llāhu'l-Ḳudūsī: Abbasi halifesi Muhammed Mehdi zamanında Zenadika dinine girenlerden biridir. 263a/16.

Şālih: 1. Hz. Muhammed'in azadlıklarından Şehrān için kullanılır. 100a/12. 2. İlk Abbasi halifesi Ebū'l-'Abbās Es-Seffāh'ın kardeşidir. 257a/1, 257a/4, 257a/5, 260a/12. 3. (Bkz. Şālih bin 'Abdu'llāhu'l-Ḳudūsī). 260a/18.

Sālim: Kerbela'da Hz. Hüseyin'e karşı savaşa girip çarpışanlardan biridir. 217b/2.

Sām bin Nuḥ: Hz. Muhammed'in baba tarafından atalarından biridir. 2b/8.

Şām: Hz. Muhammed'in hatunluğa istediği ama almadığı kadınlardan biri; 'Āmir bin Şa'şā'nın kızıdır. 99b/12.

Sāmān: Emevi halifelerinden Velid bin Abdü'l-Melik devrinde Kuteybe b. Müslim tarafından feth edilen şehirlerden biridir. 234a/16.

Şāmiḥ: Hz. Muhammed'in baba tarafından atalarından biridir. 2b/8.

Sāmire: Abbasi halifelerinden Mutasım Billah'ın Dicle kenarında imaret ettirdiği bugün Samarra olarak bilinen Irak'ta bir şehirdir. 268a/4, 268a/5, 268a/10, 269a/1.

Şamşam bin 'Amru'l-Ġafārī: Bedr Savaşı sırasında Ebu Sufyan'ın yanındaki Mekkelilerden biridir. 28a/2.

Şamşam: (Bkz. Şamşam bin 'Amru'l-Ġafārī). 28a/8, 28b/15, 29b/19.

Şamşān bin Şa'leb: Hz. Muhammed'in sütannesinin kabilesi Benī Sa'dī bin Bekr'in lideridir. 96a/10.

Şānim: Hz. Muhammed'in azad ettiği kullardan biridir. İranlı Keşt-aseb sülalesindedir ve İran'daki adı Rāḥ bin Şir-zād olarak bilinir. 100b/8.

Şan'ā: Yemen'in başkenti. 115b/10; *şehr-i Ş.* 115b/16-17.

Sa'd bin (Haysem): Bedir Savaşı'nda şehit olan sahâbî. 27a/7.

Sa‘ d bin Ebî Vaḳḳās: Ebû İshâk Sa‘ d b. Ebî Vakkās Mâlik b. Vüheyb (Üheyb/Vehb) el-Kureşî ez-Zührî (ö. 675). Cennetle müjdelenen on kişiden biri ve kumandandır. 11a/2-3, 27a/12, 27a/12, 140a/2, 140a/2, 141a/6, 147a/20, 164a/18-19, 167a/11, 181b/7, 184a/19-20, 185a/14, 186b/11-12, 186b/16, 187a/6, 187b/13.

Sa‘ d bin Mes‘ üd: Hz. Hasan’ın Medayin âmili ve Hz. Hüseyin’in kanı için Emevilere ayaklanma başlatan Muhtâr bin Ebî ‘Ubeydu’llâh Eş-Şaḳafî’nin amcasıdır. 159a/3.

Sa‘ d bin Mu‘ âz bin Emrû’l-Ḳays: (Bkz. Sa‘ d bin Mu‘ âz). 17b/17-18.

Sa‘ d bin Mu‘ âz: Ensarın ileri gelenlerinden, sahâbî (ö. 627). 37a/19, 59a/5.

Sa‘ d bin ‘Abdu’r-raḥmân: Ensardan bir sahâbî. 40a/16.

Sa‘ d bin ‘Âş: (Bkz. Sa‘ id binü’l-‘Âş bin Ümeyye bin ‘Oşmân). 32a/12.

Sa‘ d bin ‘Ubâde: Ebû Sâbit (Ebû Kays) Sa‘ d b. Ubâde b. Düleyym b. Hârise el-Ensârî (ö. 635). Ensarın ileri gelenlerinden, sahâbî. 23a/18, 65b/17, 83b/8, 108a/10, 108a/13, 108b/2, 109a/2-3, 110b/13, 111a/18, 111b/5-6, 111b/6, 111b/7, 111b/16, 114a/17-18, 114a/19, 114b/1, 158b/16-17.

Sa‘ d bin ‘Ubâdetü’l-Ensâr: (Bkz. Sa‘ d bin ‘Ubâde). 91a/3.

Sa‘ d bin Vaḳḳās: (Bkz. Sa‘ d bin Ebî Vaḳḳās). 31b/6, 164b/17.

Sa‘ d bin Zeyd bin Nevfel: Muhacirinden yolda kaybolup Bedir Savaşı’na yetişemeyen iki kişiden biridir. Diğeri de Ṭalḥa bin ‘Abdu’llâh’tır. 27a/17.

Sa‘ d bin Zeyd: (Bkz. Sa‘ d bin Zeyd bin Nevfel). 47a/4.

Sa‘ d bin Zürâre: Sa‘ d b. Zürare el-Ensârî. Ensardan olan sahâbî. 18b/15-16.

Sa‘ d binü’l-‘Âş: (Bkz. Sa‘ id binü’l-‘Âş bin Ümeyye bin ‘Oşmân). 192b/2-3, 192b/3, 162b/14, 189b/8, 200a/3-4.

Sa‘ d Ebî Vaḳḳās: (Bkz. Sa‘ d bin Ebî Vaḳḳās). 145a/2.

Sa‘ d Vaḳḳās: (Bkz. Sa‘ d bin Ebî Vaḳḳās). 12b/20, 23a/10, 23a/11, 23a/14, 23a/16, 23b/7, 24a/18-19, 24b/11, 25b/2, 25b/17, 32a/7, 49b/4, 49b/14, 49b/15, 50a/2, 50a/4, 50a/6, 50a/17, 140a/4, 140a/5, 140a/6, 140a/7, 140a/7-8, 140a/10, 140a/12, 140b/20, 140b/20, 141a/16, 141b/2, 141b/4, 141b/8, 141b/9, 142b/8, 142b/10, 144b/18, 145a/4, 145a/11, 145b/1, 146a/16, 146b/14, 147a/1, 147b/11, 147b/13, 163a/11, 164a/2, 164b/3, 167a/9, 167a/12, 171a/7, 187a/11, 187a/9, 187a/12, 187a/14, 188b/9.

Sa' d:1. (Bkz. Sa' d bin Ebî Vaḳḳāş, Sa' d bin 'Ubāde, Sa' d bin Mes' ūd, Sa' d bin Mu' āz bin Emrŭ'l-Ḳays, Sa' id binŭ'l-'Āş bin Ūmeyye bin 'Oşmān). 17b/19, 18a/11, 18a/13, 18a/13, 18a/18, 18a/18, 18a/18, 18a/20, 18b/2, 18b/2,18b/3, 25b/20, 31b/9, 31b/16, 40a/17, 40a/19, 47a/5, 49b/14, 49b/18, 49b/20, 50a/2,50a/3, 50a/7, 50a/7, 50a/19, 50a/19, 59a/5, 59a/6, 59a/7, 59a/7, 59a/8, 59a/8, 59a/9, 59a/10, 83b/9, 83b/12, 110b/14, 110b/15, 110b/16, 111b/9, 114a/18, 114a/19, 114a/19, 114b/2, 140a/4, 141a/8, 141a/9, 141a/17, 141b/6, 141b/10, 142b/2, 142b/3, 142b/3, 142b/8, 145a/3, 145a/4, 145a/8, 145a/10, 145a/13, 145a/16, 145a/18, 145b/3, 145b/16, 146a/3, 146a/4, 146a/10, 146a/10, 146b/9, 146b/10, 146b/16, 146b/16, 147a/2, 147a/2, 147a/3, 147a/3, 147a/5, 147a/5, 147a/5, 147a/6, 147a/7, 147a/9, 155a/3, 155a/4, 159a/7, 159b/9, 164a/3, 164a/4, 164a/19, 167a/6, 167a/9, 185a/11, 185a/11, 185a/16, 185b/12, 220a/6, 220a/9. **2.** Sahābî 52a/14

Sa' diye:Hz. Muhammed'in sağılır develerinden birinin adıdır. 101b/1.

Sa' du'llah: Abbasilere karşı ayaklanma çıkartmasıyla ūnlŭ Ebu Seraya'nın kardeşidir. 265b/19.

Sa' dŭ'l-Ḥayr: Beşinci Emevi halifesi ' Abdŭ'l-Melik bin Mervān'ın oğullarından biridir. 234a/7.

Sa' id bin Cŭbeyr: Ebŭ Abdillāh (Ebŭ Muhammed) Sa' id b. Cŭbeyr b. Hişām el-Esedî (ö. 713). Hadis ve tefsir konusundaki rivāyetleriyle bilinen tâbî Emevi valisi Haccac b. Yusuf'un yanında devlet görevlerinde bulunmuş, sonra Haccac'a muhalif tarafta yer alıp savaşa girmesiyle onun dŭşmanlığını kazanmış ve Haccac tarafından öldürŭlmüştŭr. 237b/7, 237b/8, 237b/17.

Sa' id bin El-'Āş: (Bkz. Sa' id binŭ'l-'Āş bin Ūmeyye bin 'Oşmān). 231b/1-2.

Sa' id bin Ḥubeyr: (Bkz. Sa' id bin Cŭbeyr). 237a/15-16.

Sa' id bin 'adl-i Enşārî: (Bkz. ' Azîm bin Sa' dŭ'l-Enşārî). 108b/17.

Sa' id bin 'Amr(u): (Bkz. Sa' id bin ' Amru'l-Ḥarşî). 245a/6, 246a/18, 246a/20/ 246b/1, 246b/16, 246b/18, 247a/9, 247a/16, 248b/2, 248b/15.

Sa' id bin 'Amru'l-Ḥarşî: Emevi halifesi Hişām bin Abdŭ'l-Melik'in Hazezler(Hazarlar) ūzerine gŭnderdiği kumandandır. 246a/18, 247a/4, 249b/16.

Sa' id bin 'Osmān bin 'Affān: Ebû Osmān Sa' id b. Osmān b. Affān el-Kureşî el-Ümevî (ö. 680-81). Hz. Osman'ın oğlu, Emeviler devrinde Horasan valisidir. 212a/14.

Sa' id binü'l-Āş bin Ümeyye bin 'Osmān: Ebû Osmān Sa' id b. el-Ās b. Sa' id el-Ümevî (ö. 59/679). Sahâbî, vali ve kumandan. 240a/2.

Sa' id binü'l-Āş: (Bkz. Sa' id binü'l-Āş bin Ümeyye bin 'Osmān). 189a/19, 192a/19, 192a/20, 192b/6, 192b/6, 192b/7.

Sa' id: 1.(Bkz. Sa' id binü'l-Āş bin Ümeyye bin 'Osmān, Sa' id bin 'Amru'l-Ĥarşî). 189a/20, 189b/1, 189b/1, 189b/5, 192a/20, 192b/12, 192b/8, 193a/2, 197b/11, 231b/15, 231b/17, 231b/20, 231b/20, 232a/3, 232a/3, 232a/4, 232a/5, 232a/7, 232a/8, 232a/10, 232a/13, 237a/16, 237a/17, 237a/18, 237a/18, 237a/20, 237b/1, 237b/9, 237b/12, 237b/12, 237b/13, 237b/16, 240a/3,245a/6, 245a/7, 245a/8, 245a/10, 245a/11, 246a/19, 246b/2, 246b/6, 246b/7, 246b/8, 246b/9, 246b/13, 247a/5, 247a/13, 247a/15, 247a/16, 247a/17, 247a/18, 247a/19, 247a/19, 247b/3, 247b/9, 247b/10, 247b/12, 247b/15, 247b/17, 248a/1, 248a/4, 248a/4, 248a/7, 248a/8, 248a/8, 248a/9, 248a/12, 248a/14, 248a/16, 248a/20, 248b/5, 248b/9, 248b/18, 248b/19, 248b/20, 249a/1, 249a/5249a/6, 249a/7, 249a/8, 249a/8, 249a/11, 249a/12, 249a/12, 249b/16, 249b/17, 249b/17. 2.(Bkz. Sa' id bin 'Osmān bin 'Affān) 212a/19, 212a/20, 212a/19-20, 212b/1, 212b/1.

Sa' idü'l-Ĥarşî: (Bkz. Sa' id bin 'Amru'l-Ĥarşî). 249a/3.

Sa' idü'l-Āş: (Bkz. Sa' id binü'l-Āş bin Ümeyye bin 'Osmān). 160a/17.

Şa' şa' bin Mercān: Hz. Osman'a hilafeti devrinde devlet görevlerine istemedikleri kimseleri getirmesi sebebiyle düşmanlık gösteren Mekke ileri gelenlerindedir. 192b/2.

Şa' şa' bin Şavhān: Sıffin Savaşı'nda Hz. Ali'nin Muaviye'ye gönderdiği elçidir. 208a/9.

Şa' şa' : (Bkz. Şa' şa' bin Şavhān). 208a/13.

Şara' a: 23b/14.

Sarāy-ı sultānî: Halifelerin ailesiyle birlikte oturdukları saraydır. 269a/10-11, 270a/10.

Sarāy-ı Tāhir: Hilafetten azl olan ya da ölen halifelerin ailesiyle birlikte ve hatta bakmakla yükümlü olduklarının hepsinin birlikte gittiği saraydır. 269a/10, 269a/11, 269a/11, 269a/12-13, 269a/19, 270a/9.

Sāre: Hz. Muhammed devrinde ‘Abdu’l-Muṭṭalib oğlanlarından birisinin cāriyesi ve Muhacir’den Ḥātīb bin Ebī Belḡa’nın, Hz. Muhammed’in üzerlerine geldiğini casuslamak için Mekkelilere gönderdiği kişidir. 79b/11, 79b/12, 79b/12, 84a/13.

Sāriye bin Rūneym: Sāriye b. Zūneym olarak bilinen Hz. Ömer’in kumandanlarından. (ö. 650-51). 177a/20.

Sāriye: (Bkz. Sāriye bin Rūneym). 177a/20, 177b/1, 177b/3, 177b/4, 177b/6, 177b/8, 177b/9, 177b/11, 177b/13, 177b/15, 177b/17, 177b/18, 177b/20.

Sar’: Medine dolaylarında bir köy. 149b/10, 220b/1.

Sāsān: Sasani. 240a/6.

Saḥ: Sahâbî. 65a/12.

Şavāb: Müslüman bir Habeşi köledir. 48b/10.

Sāve: Rey şehri dolaylarında bir yer. 171b/9.

Şavmān: Bir yerleşim merkezi. 235b/3.

Sayb bin Rabī’a: Sıffin Savaşı’nda Hz. Ali’den Muaviye’ye elçiliğe giden Hz. Ali taraftarlarından. 208b/18, 209a/2-3, 211a/17.

Şayf: Hz. Muhammed’in Rabī’a binü’l-Berā’nın hediye ettiği atıdır. 101a/7.

Sebā: Hz. Muhammed’in hanımlarından biridir ancak Hz. Muhammed onu aldıktan sonra daha görmeden Seba ölmüştür. 99a/10.

Sebā’ bin ‘Abde’l-Ġari: Hz. Hamza’nın Uhud Savaşında şehit olmadan önce öldürdüğü son kişidir. 49a/17.

Sebā’: (Bkz. Sebā’ bin ‘Abde’l-Ġari) 49a/17, 49a/18, 49a/19.

Sebūt: Kirman kalelerinden biridir. 232b/18.

Şeccāc: (Bkz. Seccāḥ bintü’l-Ḥāriş). 122b/4, 122b/5, 122b/9, 122b/12, 122b/14, 122b/14, 123a/1, 123a/3, 123a/6, 123a/7, 123a/12, 123a/15, 123a/16, 123b/1, 123b/4, 123b/5, 123b/8, 123b/8, 123b/11, 123b/13, 123b/15, 123b/16, 123b/19, 124a/1, 124a/3, 124a/7, 124a/8, 124a/10, 124a/11, 124a/13, 124a/15, 124a/18, 124b/18, 125a/11, 125a/13.

Seccāh bintü'l-Hāriş: Hz. Ebu Bekir devrinde peygamberlik iddiasında bulunan Benî Sa'leb'den bir kadındır. 122a/15.

Secîle: Süleymān bin Şurad'ın Hz. Hüseyin'in kanını talep etmek için başlattığı ayaklanmanın başlatıldığı Fırat nehri dolaylarında bir yerdir. Burdan sonra önce HZ. Hüseyin'in kabrine ardından da Şam'a yürümüşlerdir. 221b/17.

Sefer: (Bkz. Şefer). 24a/7.

Şefer: Hicri ayların ikincisidir. *Ş. ayı* 23a/18, 43a/1, 54a/15, 57a/4, 103b/8, 150a/8, 209a/16, 231a/3, 235a/4, 240b/19, 253b/9, 262b/12, 267b/12.

Seffāh: (Bkz. Ebū'l-Abbās es-Seffāh). 235a/4, 256b/19, 256b/19, 257a/2, 257b/3, 257b/6, 257b/6, 257b/8, 257b/10, 257b/11, 257b/12, 257b/14, 257b/17, 257b/20, 258a/13.

Sefîne: Hz. Muhammed'in hizmetini gören azadlılardan biridir. 100b/3.

Sehl bin Hunejf: (Bkz. Sehl bin Hunejf). 49b/19, 198b/1.

Sehl bin Hunejf: Ebû Sa'd Sehl b. Hunejf b. Vâhib el-Ensârî el-Evsî (ö. 658-59). Sahâbî. 197b/18-19, 199a/1, 200a/11, 201b/7.

Sehl bin 'Amru: (Bkz. Sehl bin 'Amru'l-Āmir). 157a/3.

Sehl bin 'Amru'l-Āmir: Meşhur komutan ve sahâbîlerden Amr binü'l As'ın şehir naibidir, Amr'un vekilliğini ederdi. Amr'a suikast edecekleri gün Amr yerine sabah namazını kıldırılmaya gelen Sehl öldürülmüştür. 157a/2-3.

Sehl: (Bkz. Hasan bin Sehl). 265a/16.

Sekistān: (Bkz. Sicistān, Sistān). 167a/19, 178a/7, 178a/8.

Sekistān: 229b/1, 229b/5, 229b/5, 229b/6, 229b/7, 229b/13, 230a/8, 232b/15, 269a/15.

Selālim: Medine ve Suriye yolu üzerinde bulunan Hayberin yedi kaleyle çevrelenmiş bir yerdir. Selālim bu kalelerden birinin beyidir. 72a/1.

Selām bin Eslem: Hz. Muhammed'i zehirleyen Benî Nazir Yahudilerinden Zeyneb bintü'l-Hāriş'in kocasıdır. 73b/9.

Selām bin Müskir: Hz. Muhammed'in hanımlarından Habsi bin Ahtab kızı Safiyye'nin Muhammed'den önceki kocasıdır. 99a/6.

Selām bin Müslim: Hz. Muhammed zamanında, Beni Nazîr Yahudilerinin lideridir. 55a/13, 55b/5.

Selām binü'l-Ḥaḳîḳ: Hz. Muhammed sağlığında, Hayber Yahudilerinin lideri olan kişidir. 45a/2.

Selām binü'l-Ḥaḳîḳi: Hayber hükümdarıdır. 44b/11.

Selām: (Bkz. Selām bin Müslim). 55b/5, 55b/12.

Selām: (Bkz. Selām binü'l-Ḥaḳîḳ , Selām bin Müslim) 44b/12, 55b/11, 56a/14, 56a/16, 56a/17

Selāme bin Seleme: (Bkz. Usāme). 39a/7.

Selāme: İkinci Abbasi halifesi Ebu Cafer bin Mansur'un annesidir. 258a/9.

Selāmet bint Sa' id: Sahâbîlerden 'Āşım bin Yāsir, Bedir Gazası'nda oğlunu öldürdüğü için Asım'ın kafatasından su içmeyi kendine nezr etmiş Mekkeli bir kadındır. 53b/10.

Selem binü'l-Aḥvar: Emevi halifelerinden Velid bin Yezid bin Abdü'l-Melik devrindeki kumandanlardan biridir. 253a/17.

Seleme bin Hişām: Hz. Muhammed'in hatunluğa almak istediği 'Āmir bin Şa'şa' kızını Şām'ın oğludur. 99b/12

Seleme bin Ḳays: Sahâbî, kumandan. 180a/6, 180a/7, 180b/7.

Seleme bin 'Ömer: 129a/20, 129b/17.

Seleme bin Ziyād: Muaviye devrindeki kumandanlardandır. 178a/13.

Seleme bint Hāşım binü'l-Muğîre bin 'Abdu'llāh bin 'Ömer bin Maḥzūm: Hz. Ömer'in annesinin nesebidir. 182a/9.

Seleme: 1. (Bkz. Seleme bin Hişām , Seleme bin Ḳays, Seleme bin 'Ömer) 99b/12, 99b/14, 130a/1, 131a/5, 180a/8, 180a/9, 180a/10, 180b/10, 180b/12, 180b/17, 180b/17. 2. Sahâbî. 63a/1, 63a/3, 63a/5, 63a/7, 63a/8, 63a/13, 63a/14, 63a/15, 3. Hz. Muhammed zamanında peygamberlik iddiasında bulunan Tuleyha bin Esed'in kardeşidir. 119b/11, 119b/12, 119b/12, 119b/13. 4. Hz. Ömer'in annesine 126a/19, 126a/19.

Selīm bin (Müslim): (Bkz. Selām bin Müslim). 56b/20-57a/1.

Selīm Nāşuḥ: Velid bin Abdü'l-Melik devrindeki kumandanlardandır. 235b/2.

Seliṭ bin ‘Amr: Hz. Muhammed’in İslâma davet etmesi için Yemame sultanına gönderdiği sahâbîdir. 70b/4.

Selkân bin Selâm: Ensardan biri, sahâbî. 43a/20.

Selkân: (Bkz. Selkân bin Selâm). 43b/2, 43b/3, 43b/8, 43b/9, 43b/10, 43b/15, 43b/17, 44a/3, 44a/5, 44a/7, 44a/10.

Selmâ bin Mâlik: Malik bin Huzeyfe kızı olup Beni Gatafan’dan etrafına topladığı taraftarlarla İslâm ordularına isyan etmiş, Hz. Ebubekir devrinde oldukça sıkıntı yaratmıştır. 122a/6.

Selmâ: (Bkz. Selmâ bin Mâlik). 121a/13, 121a/14, 121a/16, 121a/18, 121a/19, 121b/1, 121b/3, 121b/4, 121b/6, 121b/9, 121b/10, 121b/11, 121b/12, 121b/12, 121b/13, 121b/14, 121b/14, 121b/14, 122a/8.

Selmân bin ‘Anîn: Hz. Ömer devrinde İslâm ordusunun Basra kolunda bir kumandandır. 163a/12-13.

Selmân: : (Bkz. Selmân-ı Fâris(i)). 59b/8.

Selmân-ı Fâris(i): Ebû Abdillâh Selmân el-Fârisî (ö. 36/656 [?]) İslâmiyet’i kabul eden İran asıllı ilk sahâbî. 59b/6.

Selmânü’l-Fârisî: (Bkz. Selmân-ı Fâris(i)). 100b/1.

Selûm bin ‘Abdu’llâh: Sahâbî. 83b/14.

Semender: Kuzey Kafkasya’da Belencer ve Derbent şehirleri komşuluğunda Hazar Denizi’nin batısında Hazarlar devrinde kurulduğu sanılan bir şehirdir. 249b/1, 249b/20.

Semene: Hz. Ömer devrindeki kumandan ve valilerden Rebî‘ bin Ziyâd’ın annesidir. 179b/18.

Semeret binü’l-Cevşen: Hz. Hüseyin’in katli için Hüseyin üzerine gönderilen kumandanlardan biridir. 215a/8.

Semerķand: Özbekistan’da bir şehir. 162b/16, 220a/6, 235b/10, 235b/10, 235b/12, 238a/20, 245a/6, 245a/7, 245b/3, 245b/6, 251a/3, 251a/5, 251a/10, 251a/17, 251a/20.

Semîne: Hz. Muhammed’in atlarından biridir. 101a/9.

Semkân: 235b/1.

Semmā: Hz. Muhammed'in keçilerinden biridir. 101b/4.

Semmāk bin H̄aris: (Bkz. Semmāk bin H̄arişe). 49a/6.

Semmāk bin H̄arişe: Hz. Ömer'in Azerbaycan üzerine gönderdiği kumandan sahâbîdir. 171a/19-20, 171b/2, 172b/3.

Semmak bin 'Ubeyde: Hz. Ömer devrindeki devlet görevlilerinden biridir. 171a/20.

Semmāk Maḥrem: Hz. Ömer devrindeki devlet görevlilerinden biridir. 171a/20.

Semmāk: 1. (Bkz. Semmāk bin H̄arişe) 49a/7, 49a/10, 49a/10, 171b/1, 171b/4, 172b/16, 172b/19, 173a/1. 2. (Semmāk bin H̄arişe, Semmāk Maḥrem, Semmak bin 'Ubeyde). 171a/18.

Semrā: Hz. Muhammed'in develerinden biridir. 101b/1.

Sencāb: Pakistan'da Pencab şehridir. 173a/12.

Serāya: (Bkz. Ḥasan İbn Serāya). 265a/16.

Serḫā: Hz. Muhammed'in develerinden biridir. 101b/1.

Serḫas: İran'da bir yerleşim merkezidir. 176a/2, 252a/17, 267a/7.

Seri bin Ma'nzūr: Abbasilerin ünlü komutanlarından ve valilerinden biri olan Hermese'nin emrindeki Hāni bin Kayfiye oğullarından bir kimsedir. 264a/7.

Serire binü'l-Cühemī: Hz. Ali'nin Muaviye'ye gönderdiği elçilerindendir. 199b/4.

Serm: İran'da bir yerleşim yeridir. 250a/11, 250a/12, 250a/14, 250a/15, 250a/18, 250a/18, 250b/3.

Se-şenbe: Salı. 26a/6, 113a/19, 113a/20.

Sevād bin 'İmrān: Hz. Osman hilafetinde ona karşı ayaklanan ve askere liderlik eden müslüman beylerden biridir. 194a/1.

Sevād: 1.İslâm tarihinde Aşağı Irak bölgesine verilen ad. 136a/19, 136b/16, 136b/17, 136b/19, 136b/20, 136b/20, 137a/2, 137a/11, 137a/12, 137b/2, 137b/2, 139b/7, 139b/11, 139b/11, 139b/14, 139b/15, 140a/4, 148b/9. 2. (Bkz. Sevād bin 'İmrān) 194a/1.

Sevād-ı 'Irak: Irak'ın aşağı bölgesidir. 160b/8, 164b/10.

Sevāz: (Bkz. Sevād). 139a/17, 140a/6, 140a/7, 141a/1, 141a/1, 141a/3, 146b/12, 168a/11.

Sevâz-ı ‘Irak: (Bkz. Sevâd-ı ‘Irak). 146a/11.

Sevde: Hz. Muhammed'in hanımlarından biridir. 98b/21.

Severe bin Ebî'l-Hırâle: Emevi halifelerinden Hişâm bin ‘Abdü’l-Melik emrindeki devlet adamı ve kumandanlardan biridir. 250b/12, 251a/1, 251a/2, 251a/4-5.

Severe bint Rabî‘a: Kureyş ileri gelenlerinden Rabî‘a bin Esved’in kızı, Hz. Muhammed’in hatundur. 39a/13.

Severe: (Bkz. Severe bin Ebî'l-Hırâle) 251a/5, 251a/10, 251a/11, 251a/12, 251a/12, 251a/13, 251a/13, 251a/13

Severe: (Bkz. Severe bint Rabî‘a). 39a/16, 39a/17, 39a/19, 39a/20, 39b/2, 39b/2, 39b/3, 39b/3, 39b/5, 39b/6, 39b/8.

Sevķân: Azerbaycan'da bir yerleşim yeri. 250b/6.

Sevyân: Hz. Muhammed'in azadlıklarından biridir. 100a/8, 100a/8, 100a/10.

Seyb bin Naḥve: Haricilerden Hz. Ali'yi öldürme kastında bulunan üç kişiden biridir. 157b/2.

Seyb: (Bkz. Sebib bin Naḥve) 157b/8, 157b/8.

Seyfu’llâh: Hâlid binü'l-Velîd'in Hz. Muhammed tarafından konulan lakabı. 67b/2, 77b/18, 77b/19, 125b/11.

Seyyid Evs Sa‘id bin Mu‘âviye: Ensardan bir sahâbîdir. 111b/16.

Seyyid Ḥazrec Sa‘d bin ‘Ubâde: Ensardan bir sahâbîdir. 111b/16.

Şiffîn: Suriye’de Rakka şehrinin doğusunda bir yerdir. 207b/5, 208a/6, 211a/5.

Şind: Emevi halifesi Yezîd bin Mühelleb'in kız kardeşi, Emevi valisi Haccac b. Yusuf'un karısıdır. 236a/8.

Sibâ‘ bin ‘Urfaṭu'l-Gaffârî: Hayber ve Tebük Savaşları sırasında Hz. Muhammed'in yerine emir diktiği kişidir. 92b/4.

Sicistân: Günümüzde bir kısmı İran, bir kısmı Afganistan sınırları içinde kalan tarihî bölge. 187b/15, 188b/18, 188b/19, 188b/20.

Sihistân: (Bkz. Sicistân, Sistân) 178a/9.

Silvâd: İsrail Batı-Şeria'da bir köy. 219b/20.

Sind: Pakistan'da bir şehirdir. 140b/6, 178a/16, 178a/17, 178a/18, 178a/19, 178b/1, 178b/1, 178b/5, 178b/15, 184a/11, 244a/5, 250a/1.

Sire: (Bkz. Ebū Sire). 165b/5.

Sistān: (Bkz. Sicistān) 161b/7, 220a/1, 220a/2.

Siyā' bin Arḳaṭa: (Bkz. Sibā' bin 'Urfatū'l-Ġaffārī). 72a/1.

Siyāvūş: Sasanilerin ünlü komutanı Behrām Cōbīn'in oğlu ve Rey sultanıdır. 171a/16, 171b/5, 171b/7, 171b/9, 171b/14, 171b/16, 171b/18, 171b/19, 171b/20.

Şodoglı: Emevi halifelerinden Mu'āviye bin Yezīd bin Mühelleb zamanında Dahıstan Beyi'nin oğludur. 244b/19.

Şol-Türk: Emevi halifelerinden Yezīd bin Mühelleb zamanındaki Kirkan sultanıdır. 240a/9, 240a/10.

Sufyān bin 'Amr: Muaviye'nin kumandanlarından. 154b/12.

Sufyān binü'l-Berd: Ünlü Emevi valisi Haccāc bin Yūsuf emrindeki kumandanlardan biridir. 229a/16.

Şufyān: (Bkz. Sufyān bin 'Amr). 154b/14.

Sufyān: 1. (Bkz. Ebū Sufyān). 26a/4, 51b/11, 51b/12, 54a/12, 161b/1. 2. (Bkz. Sufyān bin 'Amr) 154b/13, 154b/16.

Şuheyb bin Sinān: Hz. Ömer'in vasiyeti üzerine, Hz. Ömer'in cenaze namazını kıldırın kişidir. 184b/9.

Şuheyb: (Bkz. Şuheyb bin Sinān). 182a/4.

Sūḳu'l-Ahvāz: İran'da yedi şehirden oluşan Ahvaz eyaletindeki şehirlerden biridir. 163b/3, 163b/3.

Surahbīl Hamṭ: Hz. Ali'nin Muaviye ile olan savaşında ordusunun başına diktiği yedi kumandanlardan biridir. 209a/6.

Surāḳa bin 'Abdu'r-raḥmān: Hz. Ömer devri kumandanlarından biridir. 173a/3.

Süre bin 'Azm: Emevi halifelerinden Hişām bin 'Abdü'l-Melik devrinde İslām ordusunda görev alanlardan, askerlerden biridir. 253a/17.

Süsen: Abbasi halifelerinden Müktefi Billah'ın özel işlerine koşan en güvenilir devlet görevlilerinden biridir. Müktefi'den sonra oğluna da hizmet etmiştir. 269b/7, 270a/18, 270b/17, 270b/20, 271a/18, 271b/4.

Susen: Sicistan ve Kirman dolaylarında bir yer. 232b/15.

Süheyl bin 'Adiy: (Bkz. Süheyl bin 'Adnī). 178a/16.

Süheyl bin 'Adnī: Hz. Ömer'in Kirman üzerine gazaya gönderdiği kumandanlardan biridir. 178a/2.

Süheyl bin 'Amr: Ebû Yezîd Süheyl b. Amr b. Abdişems el-Âmirî el-Kureşî (ö. 18/639). Müslüman olmadan önce Kureyş adına Hudeybiye Antlaşması'nı imzalayan kişi, sahâbî. 16a/4, 68b/14, 75b/9, 83a/10-11, 149a/14.

Süheyl bin 'Arve: Mekke ileri gelenlerinden ve Hz. Muhammed'e karşı savaşan Mekkelilere liderlik edenlerden biridir. 78a/20.

Süheyl: (Bkz. Süheyl bin 'Amr, Süheyl bin 'Adnī). 16a/4, 69a/9, 69a/11, 69a/19, 69a/20, 69b/2, 69b/5, 178a/3, 199a/2.

Süle(y)mân bin 'Osmân: Önce müslüman olup ardından Mekke Savaşı'nda İslâmdan dönen ve Hz. Muhammed'i kılıçlamaya çalışan bir Mekkelidir. 87a/17.

Süleymân bin 'Abdü'l-Melik: Ebû Eyyûb Süleymân b. Abdilmelik b. Mervân b. el-Hakem el-Ümevî (ö. 99/717). Emevî halifesi (715-717). 236b/7, 236b/10-11, 238a/4, 238a/14, 238a/19, 238b/20, 239a/2, 239a/5, 239a/9, 239b/14, 240b/2, 240b/15, 240b/18, 240b/20, 242b/14, 244a/7.

Süleymân bin Rabî'a: Hz. Osman'ın kumandanlarından. 188a/5.

Süleymân bin Rabî'ü'l-Bahâmi: (Bkz. Süleymân bin Rabî'a). 188a/7.

Süleymân bin Şurad Huzâ'i: Ebü'l-Mutarrif Süleymân b. Surad b. el-Cevn el-Huzâî (ö. 685) Sahâbî. Hz. Muhammed'in sağlığında dünyaya gelmiş, Halife Abdü'l-Melik bin Mervan zamanına kadar 93 yıl yaşamıştır. 221b/15

Süleymân bin Şurad: (Bkz. Süleymân bin Şurad Huzâ'i). 221b/9, 221b/15, 221b/16, 222a/16.

Süleymân binü'l-Kevkeb: Benî Abbas ileri gelenlerinden Şîi bir beydir. 254a/1.

Süleymân Şurad: (Bkz. Süleymân bin Şurad Huzâ'i). 221a/19, 221b/1.

Süleymân: 1.Süleyman peygamber. 2a/6, 26a/3. 2.(Bkz. Süleymân bin Rabî' a, Süleymân bin Şurad Huzâ'î, Süleymân bin ' Abdü'l-Melik) 188a/9, 213b/16, 214a/16, 214a/20, 221b/2, 221b/3, 221b/4, 221b/11, 221b/18, 221b/20, 222a/5, 222a/18, 222a/19, 222b/2, 222b/6, 222b/8, 222b/9, 222b/10, 222b/10, 222b/12, 223a/1, 223a/1, 223a/2, 223a/2, 223a/11, 223a/11, 234a/6, 236b/7, 236b/14, 236b/15, 236b/15, 236b/20, 237a/2, 237a/12, 237a/12, 238a/14, 238a/15, 238a/18, 238a/18, 238b/14, 238b/15, 238b/15, 238b/17, 239a/6, 239a/11, 239a/15, 239a/15, 239a/17, 239a/18, 239a/20, 239b/1, 239b/4, 240b/17, 241a/1, 241a/2, 241a/4, 241a/9, 242a/16, 240b/12, 240b/17, 240b/17, 241a/11, 242a/15, 245a/4.

Süleyme bin Ziyâd: Emevi valisi ve Kerbela olayının sorumlularından sayılan 'Ubeydu'llâh bin Ziyâd'ın kardeşidir. 219b/19, 220a/4.

Süleyme: (Bkz. Süleyme bin Ziyâd). 220a/5.

Sümeyye: Sahâbîlerden Ebu Sufyan bin Harb'in cariyesi ve Ziyâd bin Sümeyye (Ziyâd bin Ebî Sufyân)'ın annesidir. 161b/1, 161b/3.

Sürâka bin Mâlik: Ebû Süfyân Sürâka b. Mâlik b. Cü'şüm el-Kinânî el-Müdlîcî (ö. 645). Hicret sırasında henüz müslüman olmadan Resûl-i Ekrem'i yakalamaya çalışmasıyla ünlü sahâbî. 22a/2.

Sürâka: (Bkz. Surâka bin 'Abdu'r-raḥmân). 173a/4, 173a/17, 173a/17, 173a/18.

Süveyd: Hz. Ömer'in kumandanlarından ve yine Hz. Ömer'in kumandanlarından Nu' mân binü'l-Ma' rûf'un kardeşidir. 169a/10, 172a/6, 172a/6, 172a/7, 172a/9, 172a/10, 172a/10, 172a/19, 172a/20.

Süyd bin Makrebe: Hz. Ebu Bekir döneminde İslâm sancağıyla Tihame üstüne savaşa giden kumandandır. 119a/8.

Şabür Zü'l-Eknâf: İran şahlarından biridir. 239b/19.

Şahâb Mehârib: Muaviye bin Ebi Sufyan'ın Mekran üzerine gazaya yolladığı kumandanlardan biridir. 178a/15.

Şak: Hayber denilen yer yedi kaleyle çevrilidir. Şak; Hayber'deki yedi kaleden biridir. 71b/20.

Şam: Şam şehri. 5a/3, 5a/5, 5a/7, 5a/9, 5a/15, 7a/11, 7a/14, 7a/14, 7b/5, 16b/11, 20b/8, 23b/4, 23b/6, 26b/10, 26b/14, 41a/5, 44b/2, 44b/5, 44b/7, 56a/11, 56b/20, 57a/1,

58b/17, 70b/4, 70b/16, 72b/14, 76a/1, 77a/3, 77a/3, 77a/4, 77a/11, 77a/12, 79a/18, 93b/13, 93b/19, 94a/10, 100a/10, 102b/6, 102b/8, 113a/3, 113a/4, 114b/5, 114b/12, 115a/13, 115a/17, 115a/20, 118b/1, 118b/3, 119a/3, 120a/8, 120b/17, 122a/14, 135a/13, 143a/20, 143b/14, 144a/3, 144a/3, 144b/1, 144b/9, 144b/10, 144b/15, 146b/12, 147b/7, 147b/7, 147a/16, 147a/17, 148a/11, 148b/9, 148b/17, 149a/9, 149a/10, 149a/15, 149a/18, 149b/7, 149b/9, 149b/10, 149b/12, 149b/14, 149b/17, 150a/7, 150a/9, 150a/12, 150a/13, 150b/10, 150b/10, 150b/11, 150b/11, 153a/7, 153a/11, 153b/18, 154b/11, 154b/19, 155a/5, 155a/8, 155a/15, 155b/8, 155b/8, 155b/9, 155b/19, 158b/19, 158b/20, 159a/3, 159a/20, 159b/9, 159b/19, 160a/3, 160a/13, 160b/12, 160b/16, 161a/9, 162a/18, 166b/1, 166b/2, 166b/3, 167b/13, 167b/17, 167b/19, 184a/11, 188a/6, 190a/1, 190a/2, 190a/3, 190a/6, 190a/10, 190b/18, 193b/15, 196b/11, 196b/6, 197a/17, 198a/15, 198a/16, 198a/16, 198a/18, 198a/19, 198b/1, 198b/1, 198b/5, 198b/5, 199a/1, 199a/2, 199b/4, 199b/4, 199b/8, 196b/6, 199b/11, 199b/14, 199b/15, 199b/16, 199b/19, 199b/19, 200a/7, 206a/7, 206a/8, 206a/11, 207a/16, 207a/17, 207a/17, 207b/1, 207b/6, 207b/7, 207b/8, 207b/11, 207b/14, 207b/15, 209b/16, 209b/19, 210a/3, 210a/3, 210b/5, 210b/18, 211b/6, 211b/6, 211b/9, 212b/6, 220b/12, 220b/14, 220b/15, 220b/19, 221a/10, 221a/12, 221a/14, 221b/5, 221b/19, 222a/14, 222b/4, 222b/6, 222b/7, 223a/5, 223b/6, 224a/12, 225b/6, 226a/5, 226a/18, 226b/2, 227a/19, 227a/20, 228a/4, 229b/12, 233a/5, 236a/18, 236a/20, 236a/20, 236b/2, 241a/6, 241b/2, 242b/11, 243a/9, 244a/12, 244a/12, 244b/4, 244b/5, 244b/17, 244b/20, 246a/1, 249b/11, 249b/14, 250b/11, 251b/17, 252a/11, 253b/1, 253b/2, 256a/6, 256b/12, 257a/9, 257b/12, 257b/20, 258a/4, 258a/4, 258a/6, 265a/10, 265a/17, 265a/19, 265a/20, 270b/6.

Şāmī: Şam'a ait, Şam'a özgü. 167b/17, 271a/1.

Şāmīler: Şam halkı, Şam halkından olanlar. 152b/7, 210b/2, 220b/6, 220b/6, 220b/12, 231b/11, 244b/20.

Şamlı: Şam halkından olan. 211b/12.

Şa' bān: 1. Hicri yılın sekizinci ayı. 20b/16, 26a/3, 26a/5, 26a/17, 26b/7, 45b/8, 78a/7, 150a/13, 160b/15, 245b/11, 267a/6, 150a/12. 2.? 26a/1, 26a/6.

Şa' rek: (Bkz. Şehrek). 164a/12.

Şār: Hz. Muhammed'e gelip müslüman olan cinlerden biridir. 15b/14.

Şeddād bin Esved: Uhud Savaşı'nda müslümanlara karşı savaşan Mekkelilerden biridir. 52a/4.

Şeffi^c: Önce Abbasi halifesi Müktefi Billah sonra da Müktefi'nin yerine geçen oğlu Muktedir Billah'a hizmet eden devlet görevlilerinden biridir. 271a/11.

Şehāb Meḥārib: 178a/15.

Şehbā: Hz. Muhammed'in Habeş sultanı Necaşi'nin hediye ettiği katırının adıdır. 101a/11.

Şehbāz: Hz. Muhammed'in devesidir. 80a/18.

Şehr bin Bādān: Hz. Muhammed zamanında Yemen halkını ve tüm İran'ı müslüman yapan Bādān'ın oğludur. Hz. Muhammed Bādān ölünce oğlu Şehr bin Bādān'ı Yemen'de San'a şehrine vali yapmıştır. 115b/17, 116a/4, 116a/6, 116a/13-14, 116a/14, 116a/19, 116b/10.

Şehrān: Kimilerinin Şāliḥ de dediği Hz. Muhammed'in Habeşli azadlığıdır. 100a/10, 100a/11, 100a/12.

Şehrek: Hz. Ömer devrindeki İran(Pars) şahıdır. 164a/7, 164b/19, 177a/7, 177a/17, 177a/19.

Şehr-i Bādān: (Bkz. Şehr bin Bādān). 115b/10, 116a/6.

Şehr-i Firūz: Esved-i Kezzab'ı öldürenlerden İranlı bir gençtir. 116a/20, 116b/3, 116b/8-9, 116b/17, 117a/1, 117a/2, 117a/5, 117a/6, 117a/8, 117a/14, 117a/15, 134a/17, 134a/18, 134a/18-19, 134a/19, 134a/20, 134b/2, 134b/4, 134b/5, 134b/7, 134b/8, 134b/9.

Şehrivān: (Bkz. Şirvān). 246a/3.

Şehrizād: 173a/20, 173b/1, 173b/20, 174a/2, 174a/4, 174b/5, 174b/8, 174b/9, 174b/10.

Şehr-yār: 1b/9, 1b/13, 139b/3, 170b/6, 170b/8.

Şeki: Azerbeycan sınırında Berda' ve Erdebil dolaylarında bir kalenin adıdır. 245b/14.

Şekrā: Hz. Muhammed'in sağılır develerinden biridir. 101b/2, 101b/2.

Şemir: Beni Esed kavminin yaşadığı yerlerden biridir. 118b/15.

Şem^c bin Mālik: Halife ^c Abdü'l-Melik bin Mervān devrinde Nişabur valisidir. 227b/12-13.

Şem‘ün Kıbtî: Hz. Muhammed’in eş olarak aldığı iki cariye den biri olan Mariye’nin babasıdır. 100a/5.

Şenbe: Cumartesi. 37b/1, 58b/16, 61b/18, 107a/1, 232a/16, 238a/5, 267b/11.

Şerrivân: (Bkz. Şervîn). 262b/10.

Şervîn: Abbasiler devrindeki Taberistan şahıdır. 262b/4.

Şevvâl: Hicri yılın onuncu ayıdır. 22b/18, 42a/4, 42a/4, 42a/19, 42b/4, 42b/16, 45b/8, 45b/19, 46b/1, 53a/9, 67a/7, 85a/11, 86a/20, 228a/8, 233b/20.

Şeybe bin Haccâc: Kureyşli müşriklerden biridir. 32a/13.

Şeybe bin Halef: Kureyşli müşriklerden biridir. 32b/7.

Şeybe bin ‘Amr: Medine’den altı kişiyle hac yapmaya geldikleri sırada, Mina’da Hz. Muhammed’i dinleyip İslâmiyeti kabul eden Medineli ilk müslümanlardandır. 17a/1.

Şeybe bin Rabî‘a: Hz. Muhammed’in hısımlarındandır. Ayrıca, Mekkeli müşriklerin ileri gelenlerinden ve savaş meydanlarında Arapların en güçlü erlerinden sayılan ‘Utbe b. Rabia’nın kendi gibi bahadırlığıyla bilinen kardeşidir. 34a/8.

Şeybe: (Bkz. Şeybe bin Rabî‘a). 15a/12, 15a/14, 34a/20, 34b/2, 37a/5.

Şeyh-i Necdî: Mekkelilerin Hz. Muhammed’i öldürme planları yaptığı bir mecliste Şeytan da insan suretiyle orada bulunmuş ve kendini bu adla takdim etmiştir. 21b/9, 21b/10.

Şia‘: Hz. Ali taraflısı, Şii. 225a/16, 225a/18, 225b/1; *Ş-1 ‘Alî* 213b/19.

Şibli bin Mu‘id: Sahâbî ve önemli devlet adamlarından Mugire bin Şu‘be’nin, Hz. Ebu Bekir devrinde zina yaptığına tanıklık eden dört kişiden biridir. 151a/17.

Şibli: (Bkz. Şibli bin Mu‘id). 151b/12, 151b/15.

Şiçe: Anamur dolaylarında bir yer. 241a/19, 241b/1, 242a/14.

Şile: Mekke dolaylarında bir yer. 155a/10.

Şimr (bin) Zî‘l-Cevşen: Havazin kabilesinin reislerindedir. Kerbela Hz. Hüseyin’e ve ailesine zarar verenlerden biridir. Önceden Hz. Ali’nin dostlarından biri iken sonradan Hz. Ali ve ailesine kin güden düşmanlardan birine dönüşmüştür. 224b/10.

Şimr: (Bkz. Şimr (bin) Zî‘l-Cevşen). 215a/10, 215a/13, 218b/7, 218b/16, 218b/20.

Şimr-i la'în: (Bkz. Şimr (bin) Zî'l-Cevşen) 218a/20, 218b/6, 218b/11, 218b/14, 218b/18, 219a/2.

Şirâz: İran'da bir yerleşim yeridir. 164a/9, 177a/17, 177a/18.

Şirîn: Mısır sultanı Mukavkıs'ın Hz. Muhammed'e gönderdiği iki cariye den biridir. Hz. Muhammed'de bu cariye yi, şair sahâbî Hasan bin Sâbit'e bağışlamıştır. Diğeri Hz. Muhammed'in oğullarından İbrahim'i doğuran Mariyedir. 67a/6, 70b/15, 100b/18, 100b/19.

Şirvân: Azerbaycan'da tarihî bir bölge ve günümüzde mevcut olmayan bir şehir. 146b/8, 248b/14, 248b/19, 249a/13.

Şirviye: 71b/1, 71b/2, 71b/11.

Şit: Hz. Muhammed'in atalarından biridir. 2b/9.

Şucâ' bin Vehb: Ebû Vehb Şucâ' b. Vehb b. Rebîa el-Esedî (ö. 633). Sahâbî. 70b/3, 76a/14-15.

Şukrâ: Hz. Muhammed'in azadlıklarından biridir. 113b/6, 114a/1.

Şuraḥbîl: Hz. Ebubekir devrinde Müseyleme-i Kezzab üzerine giden kumandanlardan biridir. 126b/7, 126b/14, 126b/15, 127a/2, 127b/10, 135b/16, 135b/20, 136a/1, 136a/6.

Şuraḥyil: (Bkz. Şuraḥbîl). 126b/2, 126b/3, 126b/4, 126b/6, 126b/10, 135b/1, 135b/5, 135b/7.

Şurayḥ: Hicretin yirminci yılında Kufe kadısıdır. 171a/10.

Tâife: Mugire bin Şu'be'nin cariyesinin adıdır. 151b/10.

Taḥrî arslanı: Hz. Ali'nin lakabıdır. 34b/1.

Taḥrî evi: Ka'be. 67a/19, 67b/16, 95b/12.

Taḥrî Te'âlâ: Allah. 7b/3, 9a/20, 11a/8, 12a/18, 13a/11, 14b/12, 15a/9, 15b/2-3, 20a/10, 95b/12, 174b/18, 211b/7.

Tarec: Hz. Muhammed'in atalarından biridir. 2b/6.

Tatar: Tataristan; Tatar Türkleri. 118b/2, 165a/1, 165a/1, 165a/2, 165a/6, 173a/6, 173a/13, 220a/6, 234b/12, 234b/15, 235a/9, 239b/19, 250b/9, 250b/10, 250b/20.

Tebük: Suudi Arabistan'ın kuzey-batısında bir şehir. 93a/4, 93a/5, 94b/14.

Temîmü'd-Dâr: Ebû Rukayye Temîm b. Evs b. Hârice (Hârise) ed-Dârî (ö. 40/661). Benî Dâr kabilesindedir. Bundan dolayı Dârî nisbesiyle meşhur olan sahâbî. 101a/9.

Temmâm: Emevi halifelerinden Velîd bin 'Abdü'l-Melik'in on dokuz oğlunda biridir. 238a/8.

Tender: Emevilerin Horasan valisi Kuteybe bin Müslim'in casusudur. 234b/5, 234b/6, 234b/7, 234b/8, 234b/10, 234b/10.

Terkân: Tatar lideri. 234b/12.

Tersâ: Hristiyan, İsevî. 93a/5, 93a/8, 93b/11, 115a/14, 122a/14, 122b/2, 122b/12, 134a/12, 137a/14, 137a/16, 137a/18, 137a/19, 137a/20, 137b/6, 138b/12-14, 147b/12, 181a/3.

Teşlîş: İskenderiye'deki köyler için kullanılır. 166b/5.

Tevrît: Tevrat. 8b/10, 15a/13, 16b/13, 16b/16, 16b/20, 17a/12, 136a/16, 144b/6, 149b/1, 193a/9.

Tihâme: Arabistan'ın Kızıldeniz sahilindeki dar kıyı ovası. 23b/7, 119a/7, 119a/8, 133b/17, 133b/18, 133b/20, 134a/13, 134a/14.

Tikrit: Bağdat'ın kuzey-batısında Dicle nehri kıyısında bir kasabadır. 146a/1, 146a/14, 146a/15, 146b/6.

Timâr: Şam sınırında, çölün sonunda Mekke yolu üzerinde bir şehirdir. 154b/18, 154b/19.

Tüc: Güneybatı İran'da Ahvaz tarafında Farsçada 'Tös' olarak geçen şehirdir. 177a/8, 177a/11, 177a/13, 177a/14, 177a/17.

Türân: (Bkz. Türân-ı Duht). 136b/7, 136b/15, 136b/16, 137a/14, 138a/16, 139a/19, 139a/20, 267b/2.

Türân-ı Duht: İran padişah'ı Perviz'in o öldükten sonra yerine geçen kız kardeşidir. Padişahlığı Hz. Ebu Bekir hilafetine denk gelir. 137b/6, 137b/8, 138a/20, 138b/5.

Turb: Bir yer adı. 27b/17.

Tuş: İran'daki tarihi Tus şehridir. 267b/3.

Türk(ler): Türkler. 140b/5,143a/1, 143a/1, 143a/7, 161b/11, 171b/8, 173a/13, 175b/6, 175b/11, 176b/11, 235a/15, 235a/16, 235a/17, 250b/15, 250b/18, 251a/9, 251a/11, 251a/12.

Türkî: Türk'e ait olan, Türk'e has. 268a/9

Türkistân: Türkistan. 149b/4, 149b/5, 162b/16, 173b/10, 175b/14, 176a/12, 176b/7, 240a/10.

Tüster: İran'ın güney-batısında bir şehir. 164b/20, 164b/20.

Taberistân: İran'ın kuzeyinde bir eyalet. 172a/8, 172a/9, 172a/13, 172a/16, 172a/19, 189b/2, 189b/4, 189b/4, 229a/15, 229a/16, 240a/12, 240a/12, 240a/13, 240b/8, 240b/13, 242a/17.

Taberiyye: Şam dolaylarında halkı müslüman olmayan Hz. Ebu Bekir zamanında fethedilen kalelerden biridir. 135b/15, 135b/20, 136a/7.

Ṭahāristān: (Bkz. Ṭoḥāristān) 234a/16, 235a/18, 235a/19, 235b/1, 251a/3, 251a/16.

Ṭāhir bin Ebî Hāle: Tahir b. Ebu Hāle et-Temīmī el-Esedī, Hind'in kardeşidir. Hz. Muhammed'in üvey oğludur. 115b/13.

Ṭāhir: 1. Hz. Muhammed'in Hz. Hatice'den olan üç oğlundan biridir. 6a/3, 98b/17. 2. Abbasi halifesi Manşūr bin Mehdi'nin ordu komutanıdır. 266a/6. 3. Tahirilerin ilk kurucusu ve hükümdarı olan Ṭāhir b. Hüseyin. 269a/13. 4. Abbasi halifelerinden Muktasid Billah'ın yardımcısıdır. 269a/20, 269b/7.

Ṭāhirîler: Adını kurucusu Ṭāhir b. Hüseyin'den alan, Horasan ve Mâverâünnehir'de hüküm süren bir hânedan (821-873). 269a/15.

Ṭalḥa (bin) Ḥuveylid: Kumandan. 198b/15.

Ṭalḥa bin Davūd: Emevi halifesi Süleymān bin 'Abdü'l-Melik'in Mekke valisidir. 239a/3.

Ṭalḥa bin Ḥuveylid: Hz. Ömer dönemindeki kumandanlardandır. 168a/9.

Ṭalḥa bin 'Abdu'llāh: 1. (Bkz. Ṭalḥa bin 'Ubeydu'llāh). 11a/2, 11b/2, 27a/17, 181b/7, 184a/20 2. Yezid bin Muaviye'nin yanındaki devlet adamlarından biridir. 212a/19.

Ṭalḥa bin 'Ubeyd: (Bkz. Ṭalḥa bin 'Ubeydu'llāh). 51b/16.

Ṭalḥa bin ‘Ubeydu’llāh: Ebû Muhammed Talha b. Ubeydillāh b. Osmân et-Teymî el-Kureşî (ö. 656). Cennetle müjdelenen on kişiden biri, ilk müslümanlardan. Sahâbî. 118b/5.

Ṭalḥa: 1. Ebu Sufyan ordusunda sancak taşıyan kişi. 47a/18, 48a/18. 2. (Bkz. Ṭalḥa bin ‘Ubeyd) 51b/17. 3. Yemâmede Benî Rabî‘a kabilesinden bir kimse. 131b/5, 131b/6, 131b/7, 131b/9. 4. (Bkz. Ṭalḥa bin ‘Ubeydu’llāh) 50b/13, 135a/9, 135a/11, 194a/2, 194b/20, 196a/19, 198a/1, 198a/3, 198a/3, 198a/13, 198b/15, 199a/5, 199b/1, 199b/11, 199b/17, 199b/20, 200a/2, 200a/5, 200a/10, 200a/15, 200a/20, 200b/12, 200b/13, 200b/18, 201a/8, 201a/11, 201a/17, 201b/6, 201b/13, 201b/15, 202a/1, 202a/6, 202a/7, 202a/8, 202a/18, 202b/11, 204a/9, 204b/5, 204b/6, 204b/12, 204b/14, 204b/16, 204b/18, 205a/4, 205a/20, 205b/8, 205b/9, 205b/16, 205b/17, 206b/2.

Ṭalīb bin Ebî Ṭalīb: Hz. Muhammed’in amcası Ebu Talib’in oğullarından biridir. 31a/5, 37b/9.

Ṭalīb: 1. (Bkz. Ṭalīb bin Ebî Ṭalīb). 29a/8. 2. ? 264a/10.

Ṭalkān: Ceyhun nehri dolaylarında bir yer. 175a/17, 191b/13, 234a/14.

Ṭā’if: Suudi Arabistan’da bir şehir. 14b/15, 14b/16, 14b/17, 14b/18, 14b/18, 15a/5, 15a/5, 15a/6, 15a/7, 15a/8, 15a/11, 15a/14, 15b/5, 15b/5, 24b/15, 29b/7, 85b/4, 88a/12, 88b/15, 88b/17, 92a/6, 92a/7, 94b/19, 97a/6, 98b/6, 116a/13, 119a/7, 133b/17, 133b/18, 134a/8, 134a/10, 212a/9, Ṭalaḥ bin Ḥabīb: 237b/5-6, 237b/7.

Ṭareb: Hz. Muhammed’in atlarından biridir. 101a/8.

Ṭârîḳ bin Ziyād: Târîk b. Ziyād b. Abdillāh (Amr) en-Nefzâvî el-Leysî (ö. 720). Endülüs’ü fetheden kumandandır. 235b/13.

Ṭârîḳ: Halife ‘Abdü’l-Melik bin Mervân’ın Mekke valisidir. 228b/11.

Ṭarmāḥ: Hz. Hüseyin’i korumaya çalışan alevilerdendir. 215b/6, 215b/9.

Ṭartus: Mersin’in bir ilçesi olan Tarsus. 268a/1.

Ṭaynān: Hz. Muhammed’in hanımlarından Aliyye’nin nesebidir. 99a/16.

Ṭays: Afganistan’da Kuhistan dolaylarında bir vilayet. 178a/5, 178a/6.

Ṭayy: (Bkz. Benî Ṭay). 93b/9, 97b/15, 97b/16, 93b/18, 97b/19, 101b/13, 119b/2, 119b/3, 119b/19, 120a/17, 122a/13.

Ṭayyib: Hz. Muhammed'in ilk eşi Hz. Hatice'den olan üç oğlundan biridir. 6a/4, 98b/17.

Ṭohāristān: Ceyhun nehrinin yukarı mecrasının sağında ve solunda bulunan, Belh'e bağlı olan bütün dağlık bölgeleri kapsayan coğrafyadır. 176a/20, 189a/5.

Ṭubi: Mekke'de bir yer. 67a/16.

Ṭūfān: Nuh Tufanı. 2a/5.

Ṭufeyl bin Ḥāriş: Hz. Muhammed'in hanımlarından Zeyneb bint Ḥuzeyme'nin önceki kocasıdır. 99a/12-13.

Ṭufeyl: 1.? 55a/9. 2. Hz. Ali'nin meşhur kürsüsüne sahip olan Hz. Ali soyundan gelen bir kimse. 225a/12, 225a/13. 3.(Bkz. Ṭufeyl bin Ḥāriş) 99a/13.

Ṭuleyḥa bin Esed: Hz. Muhammed zamanında peygamberlik iddiasında bulunanlardan biridir. 114b/9.

Ṭuleyḥa: (Bkz. Ṭuleyḥa bin Esed). 103a/2, 103a/7, 103a/9, 103a/12, 103a/14, 103b/1, 117b/18, 118b/15, 118b/16, 118a/19, 118b/19, 119a/15, 119a/15, 119a/18, 119a/20, 119a/20, 119b/4, 119b/5, 119b/8, 119b/10, 119b/11, 119b/12, 119b/13, 119b/15, 119b/16, 119b/19, 120a/3, 120a/8, 120a/6, 120a/13, 120a/19, 120b/3, 120b/9, 120b/17, 102b/17, 120b/18, 121b/8, 122a/6, 122a/7, 124b/2.

Ṭūr: Hilvan dolaylarında bir yer. 168a/11, 176a/17.

‘Ubāde bin Sālik: Sahâbî, kumandan. 77b/3.

Ubey: Uhud Savaşı'nda Hz. Muhammed'in boğazından yaralayıp öldürdüğü Mekkeli bir kimsedir. 50a/12, 50a/14, 50a/15, 50a/18, 50a/20, 50b/3, 50b/5, 50b/8.

‘Ubeyd(e) bin Ḥāriş: (Bkz. ‘Ubeyde bin Ḥāriş bin ‘Abdu'l-Muṭṭalib). 34a/17.

‘Ubeyde bin Bekr: (Bkz. ‘Ubeyde bin Ebî Bekr). 229b/18.

‘Ubeyde bin Ebî Bekr: Emevi valisi Haccac bin Yusuf emrindeki kumandan, devlet adamı. 229b/4, 229b/7, 229b/13, 230a/4, 230a/11.

‘Ubeyde bin Ḥāriş bin ‘Abdu'l-Muṭṭalib: Ebü'l-Hâris (Ebû Muâviye) Ubeyde b. el-Hâris b. Abdilmuttalib el-Kureşî (ö. 624). Hz. Muhammed'in amcasının oğlu, sahâbî. 22b/19-20.

‘Ubeyde bin Ḥayyām: Basra'da Muaviye bin Ebu Sufyan kumandanlarından Abdullah bin Hadremi'yi Hz. Ali kuvvetlerine karşı sarayında gizleyen kişidir. 154a/13.

‘Ubeyde bin Mes‘ūd: (Bkz. Ebū ‘Ubeyde bin Mes‘ūd). 136b/1.

‘Ubeyde binü’l-Cerrāh: (Bkz. Ebū ‘Ubeyde bin Cerrāh). 76a/17, 111b/12.

‘Ubeyde binü’l-Cerrīr: 143a/20.

‘Ubeyde binü’l-Ḥarrāc: Hz. Muhammed’in ölümünden sonra Hz. Ebu Bekir’in hilafete uygun gördüğü Kureyşli iki kişiden biridir. Diğer kişi ise Ömer binü’l-Hattāb’tır. 109b/4.

‘Ubeyde binü’l-Hilāl: Hicretin 76. yılında Abdü’l-Melik bin Mervan’ın hilafetinde Haccac bin Yusuf komutasındaki kuvvetler tarafından bozguna uğratılıp başları kesilen Havaric liderlerinden biridir. 229a/18.

‘Ubeyde: 1. (Bkz. ‘Ubeyde bin Hāriş bin ‘Abdu’l-Muṭṭalib) 23a/13, 34a/19, 34b/2, 34b/3, 34b/3, 34b/4, 34b/5, 34b/6, 34b/8, 34b/9, 111a/5. 2. (Bkz. Ebū ‘Ubeyde bin Mes‘ūd) 137a/4, 137a/7. 3. (Bkz. Ebū ‘Ubeyde bin Cerrāh) 147a/16. 4. Hz. Ömer devrindeki bir azadlıktır. 179b/19. 4. (Bkz. ‘Ubeyde bin Ebī Bekr) 229b/6, 230a/13, 230a/15, 238a/9.

‘Ubeydetü’l-Cerrāh: (Bkz. Ebū ‘Ubeyde bin Cerrāh). 184b/3.

‘Ubeydu’llāh bin Müslim: Yezid bin Muaviye bin Ebu Sufyan’ın Kufeli dostlarından olup Kufe halkının Yezid yerine Hüseyinle bi’at ettiklerini ve Hz. Hüseyin’in Kufeye gideceğini haber veren kişidir. 213b/18-19.

‘Ubeydu’llāh bin ‘Aḫīk: (Bkz. ‘Ubeydu’llāh bin ‘Atīkū’l-Ezdī). 219b/8.

‘Ubeydu’llāh bin ‘Atīkū’l-Ezdī: ‘Ubeydu’llāh bin Ziyād Hz. Hüseyin’i ve neslini katl ettikten sonra minbere çıkıp Hz. Ali nesline hakaret etmeye başladığında ona karşı gelip hakaret eden ve orada linç edilen kişidir. 219b/5.

‘Ubeydu’llāh bin ‘Ulāka: Halife Mehdi binü’l-Mansūr’un kadısıdır. 260a/20.

‘Ubeydu’llāh bin Ziyād: Ubeydullāh b. Ziyād b. Ebīh (ö. 686). Emevî valisi. 214a/9, 214a/13, 214b/9, 215a/7, 215a/11, 216a/14, 216b/4, 217b/1, 219a/9, 219a/20, 219b/20, 222b/17, 223a/10, 224a/3, 224a/4, 224a/7, 224a/8, 224a/8, 224a/10, 224a/17, 225b/2, 225b/5, 225b/8, 225b/9.

‘Ubeydu’llāh bin Ziyād: Ubeydullāh b. Ziyād b. Ebīh (ö. 686). Emevî valisi. 212a/5, 212b/1, 212b/8, 218b/20, 221a/1, 221a/16, 221a/17, 221b/18.

‘**Ubeydu’llâh bin Zübeyr**: (Bkz. ‘Abdu’llâh bin Zübeyr). 225b/11.

‘**Ubeydu’llâh**: (Bkz. ‘Ubeydu’llâh bin Müslim, ‘Ubeydu’llâh bin Ziyâd). 29a/5, 214a/16, 214b/2, 214b/4, 214b/5, 214b/7, 214b/10, 214b/11, 214b/12, 214b/16, 214b/16, 214b/18, 215a/1, 215a/3, 215a/6, 215a/14, 216a/17, 216a/18, 216b/19, 216b/19, 216b/20, 219a/1, 219a/4, 219a/9, 219a/11, 219a/15, 219b/2, 219b/4, 220a/1, 220a/2, 220a/2, 220a/3, 220a/4, 222b/19, 223a/11, 223a/11, 224a/5, 224a/6, 225b/6, 214b/18, 225b/4, 225b/6.

Uhud: Medine’nin kuzeyindeki Uhud dağıdır. Müslümanlarla Mekkeli müşrikler arasındaki ikinci büyük savaş burada gerçekleştiği için bu savaşın adı olarak da geçmektedir. 98b/5, 101a/5, 128b/7; *U. gazâsı* 35b/12, 42a/2, 42a/4, 45b/9, 53a/3, 53a/5, 53a/6, 53a/9, 57a/18, 87b/11; *U. günü* ‘‘Uhud Savaşı’’ 50a/15, 51b/19, 82b/10; *U. tağı* ‘‘Uhud Dağı’’ 47a/9, 47b/4, 51a/5-6, 51a/18, 51b/13.

‘**Ukâb bin Esîd**: (Bkz. ‘Attâb bin Esîd) Hz. Muhammed’in Mekke valisi. 194b/7.

‘**Ukâb**: Hz. Muhammed’in atlarından biridir. 101a/7.

‘**Ukâşe bin Kaysü’l-Hırârî**: Hz. Muhammed’in Batn-ı Nahle denilen yere Mekkeli kervanlardan haber getirmeleri için gönderdiği bahadırılıkta ün yapmış sahâbilerdendir. 24b/13.

‘**Ukâşe bin Mihsanü’l-Ferâre**: Ebû Mihsan Ukkâşe b. Mihsan b. Hursân el-Esedî (ö. 11/632). Sahâbî. 105a/6.

‘**Ukâşe bin Nevâz**: Hz. Muhammed’in Yemen tarafını fethetmek için gönderdiği dokuz sahâbiden biridir. 115b/14.

‘**Ukâşe**: 1.(Bkz. ‘Ukâşe bin Kaysü’l-Hırârî) 24b/14, 24b/18, 25a/2. 2.(Bkz. ‘Ukâşe bin Mihsanü’l-Ferâre) 105a/9, 105a/12, 105a/13, 105a/18, 105a/18, 105a/19, 105a/20, 105b/2, 105b/2, 105b/4, 105b/5, 105b/6, 3.(Bkz. ‘Ukâşe bin Nevâz) 119b/10, 119b/12, 119b/13, 120b/6.

‘**Ukbe bin Ebî Muqayt**: (Bkz. ‘Ukbe bin Ebî Mu‘ayt). 29a/10.

‘**Ukbe bin Ebî Mu‘ayt**: Ebü’l-Velîd Ukbe b. Ebî Muayt b. Ebî Amr b. Ümeyye el-Ümevî (ö. 624). Hz. Muhammed’in büyük düşmanlarından biridir. Müslümanlara yaptığı eziyetlerle bilinir. Ümeyye bin Hâlef söziyle Hz. Muhammed’in yüzüne tükürmüştür. 13a/4-5, 32b/8, 38b/12.

‘**Uḡbe:** (Bkz. ‘Uḡbe bin Ebī Mu‘ayt). 13a/6, 13a/6, 13a/8, 13a/8, 13a/9, 13a/10, 13a/12, 13a/13, 13a/14, 13b/4, 29a/11, 29a/11, 29a/13, 29a/14, 29a/16, 29a/18, 29a/20, 37a/5, 38b/12, 38b/13, 38b/14, 170a/2, 189b/7.

Ukeyder bin ‘Abdü’l-Melik: Hz. Muhammed devrinde Tebük şehri dolaylarındaki Yahudilere ait olan Rume kalesinin emiri, valisidir. 93a/8.

Ukeyder: (Bkz. Ukeyder bin ‘Abdü’l-Melik). 93a/9, 93a/10.

‘**Umdet bin Fırḡad:** 170a/17.

‘**Umeyr bin ‘Osmān:** Hz. Osman’ın Horasan valisidir. 188b/17.

‘**Ummān:** Umman; Arap yarımadasının güney-doğusunda bir ülke. 70b/5, 132b/14, 132b/14, 132b/15, 132b/16, 132b/17, 132b/20, 133a/1, 133a/1, 133a/4, 133a/5, 133a/7, 133a/8, 133a/14, 133a/15, 133b/2, 133b/3, 133b/4, 133b/10, 142b/14, 142b/15, 142b/17, 161b/6, 178a/13, 178a/14, 178b/5, 184a/11.

‘**Ummāniler:** Ummanlılar, Umman halkından olanlar. 133a/15.

‘**Umre:** İslâmiyet’te ihrama girerek Kabe’nin tavaf edilmesi ve Safa-Merve arasında sa’y (Safa-Merve arasını yedi kez gidip gelme eylemi) yapılmasıyla gerçekleştirilen ibadettir. 75a/9, 75b/2, 75b/7, 91b/15.

‘**Umretü’l-ḡazā:** Hz. Muhammed’in 629 yılında ashabıyla birlikte yaptığı umredir. Umre niyetiyle yola çıkıldığı halde yerine getirilemeyen umrenin ertesi yıl yapılan kazâsı olduğu için “umretü’l-kazâ”, Hudeybiye Antlaşması’nda kararlaştırılmasından dolayı “umretü’l-kazıyye” ve “umretü’s-sulh” diye adlandırır. 75b/4, 75b/4, 98b/11.

‘**Umre-yi ḡazā:** (Bkz. ‘Umretü’l-ḡazā). 75b/18.

‘**Urbe bint Cābir:** 99a/10.

Urum: Anadolu. 68a/15.

Urvā bint Gürir İbn Rabī‘a bin ‘Abdü’ş-Şems bin ‘Abdü’l-Menāf: Hz. Osman’ın annesinin künyesidir. 197b/8.

‘**Urve bin Mes‘ūd:** Ebû Mes‘ūd (Ebû Ya‘fur) Urve b. Mes‘ūd b. Muattib es-Sekafî (ö. 9/630). Sahâbî. 158a/12.

‘**Urve İbni Mes‘ūd:** (Bkz. ‘Urve bin Mes‘ūd). 92a/6.

‘**Urve:** (Bkz. ‘Urve bin Mes‘ūd). 68a/2, 68a/5, 68a/10, 68a/13, 68a/14, 92a/7.

Uşam binü'l-Cer: 70b/7.

‘**Uşām:** 29b/4.

Usāme bin Zeyd: Ebû Muhammed (Ebû Zeyd, Ebû Abdillâh, Ebû Hârise) Üsâme b. Zeyd b. Hârise el-Kelbî (ö. 54/674). Sahâbî. 65b/20, 87a/6, 102b/8, 102b/9, 201b/6.

Uşāme: (Bkz. Usāme bin Zeyd). 201b/9.

Usāme: 1. (Ensardan bir sahâbî) 39a/9, 39a/12. 2. (Bkz. Usāme bin Zeyd) 66a/1, 66a/2, 100a/8, 102b/11, 102b/13, 102b/14, 102b/15, 102b/16, 103a/1, 113b/6, 114b/5, 115a/2, 115a/4, 115a/9, 115a/16, 115a/17, 118b/3, 201b/7, 201b/10.

Usame: 118b/12.

‘**Utbe bin Ebî Vakķāş:** Uhud Gazası’nda Hz. Muhammed’in yüzüne taş atan kişidir. 49b/4.

‘**Utbe bin ‘Āmir bin Harām:** İslâmiyeti kabul eden ilk altı Medineliden biridir. 17a/2-3.

‘**Utbe bin ‘Ömer:** Sahâbî. 23a/6.

‘**Utbe bin ‘Urvān:** (Bkz. ‘Utbe bin ‘Urve). 164b/3.

‘**Utbe bin ‘Urve:** Sahâbî. 24b/11, 25b/18, 164a/20.

‘**Utbe bin Rabî‘a bin ‘Abdü’ş-Şems:** (Bkz. ‘Utbe bin Rabî‘a). 28a/16.

‘**Utbe bin Rabî‘a:** Ebü'l-Velîd Utbe b. Rebîa b. Abdîşems b. Abdimenâf (ö. 624). Mekkeli müşriklerin ileri gelenlerinden biri. 30b/4, 32b/7, 33a/19, 37b/5.

‘**Utbe binü'l-Māzini:** İslâm ordusu kumandanlarından biridir. 142b/16, 142b/19.

‘**Utbe binü'l-‘Urvān:** (Bkz. ‘Utbe bin ‘Urve). 164a/14.

‘**Utbe:** 15a/12, 25b/20, 28a/18, 28a/19, 28a/20, 28a/20, 28b/1, 28b/18, 29a/1, 30b/9, 30b/11, 30b/14, 30b/12, 31a/3, 31a/3, 31a/4, 31a/5, 33a/20, 33b/4, 33b/11, 33b/15, 34a/6, 34a/7, 34a/13, 34a/18, 34a/19, 34b/2, 34b/3, 34b/4, 38a/1, 52a/14, 142b/20, 143a/1, 143a/2, 143a/2, 143a/4, 143a/5, 143a/6, 143a/6, 143a/7, 143a/8, 143a/9, 143a/10, 143a/11, 143a/11, 143a/12, 143a/14, 143a/14, 163a/10, 163a/11, 163a/12, 163b/10, 164b/3, 164b/4, 167b/9, 197b/11.

‘**Uţārid bin Zerān:** Benî Teim ileri gelenlerindedir. 123a/2.

‘**Uţārid:** (Bkz. ‘Uţārid bin Zerān). 124a/9.

‘**Uyeyne bin Hışn bin Fezā:** (Bkz. ‘Uyeyne binü'l-Hışn). 62b/9-10.

‘**Uyeyne binü’l-Hısn:** Ebû Mâlik Uyeyne b. Hısn b. Huzeyfe el-Fezârî (ö. 650). Beni Temim kollarından biri olan Fezare kabilesinin reisi ve Hz. Muhammed’e Mekke ve Taif savaşlarından sonra desteklerini bildirmeye giden elçilerinden biridir. 94b/18.

‘**Uyeyne:** 94b/19, 119b/15, 119b/18, 120a/1, 120a/3, 120a/5, 120a/9, 120a/10, 120a/12, 120a/14, 121a/15.

Ümam: Hz. Ali'nin eşlerinden biri; Ebû'l-‘Āş İbn Rabî‘ a'nın kızıdır. 158a/10, 158a/20, 158b/4.

Ümeyy binü’l-Muğîre: Hz. Muhammed'in eşlerinden Ümm-i Seleme'nin babasıdır. 99a/2.

Ümeyye bin Hâlef bin Cumahî: Ebû Safvân Ümeyye b. Hâlef b. Vehb el-Kureşî el-Cumahî (ö. 624). Hz. Muhammed'e düşmanlığı ve yaptığı fenalıklarla bilinen Mekkeli müşriklerden biridir. 13a/6.

Ümeyye bin Hâlef: (Bkz. Ümeyye bin Hâlef bin Cumahî). 13a/8, 29a/9, 37b/13.

Ümeyye bin Hâlefe’l-Cumahî: (Bkz. Ümeyye bin Hâlef bin Cumahî). 23b/5.

Ümeyye bin Hilâl: Haklarında ayet inen üç münafıktan biridir. 93b/4.

Ümeyye: (Bkz. Ümeyye bin Hâlef bin Cumahî). 13a/8, 13a/9, 13a/10, 29a/10, 29a/11, 29a/11, 29a/13, 29a/14, 29a/16, 29a/17, 29a/19, 29a/19, 29b/1, 36a/3, 36a/7, 36a/8, 36a/11, 36a/14, 36a/15, 36a/17, 37b/5, 37b/13, 37b/18, 50a/14, 82b/19, 198b/10, 200a/2, 200a/11.

Ümm-i Ca’fer: Hz. Ali'nin kızıdır. 158b/4.

Ümm-i Ebân: Hz. Osman'ın kızlarından biridir. 197b/12.

Ümm-i Ferîka: Hz. Muhammed'e asi olan Huzeyfe kızı Selma'nın annesi; Rabî‘ a bin Bedr'in kızıdır. 121a/16.

Ümm-i Hâbibe: 1. Mekke ileri gelenlerinden Ebu Sufyan'ın kızı, Hz. Muhammed'in eşidir. 78b/18. 2. Hz. Ali'nin amca kızı Esmâ'dan sonraki eşinin adıdır. 158a/10, 158a/20, 158b/3.

Ümm-i Hafî: Hz. Ali'nin kızıdır. 158b/3.

Ümm-i Hâkem bint Hâriş bint Hâşim: Ebu Cehl bin Hişam'ın karısı, Hz. Muhammed'in amca kızıdır. 84a/8-9.

Ümm-i Hâkemi: (Bkz. Ümmi’l-Hâkeme binti Ebî Sufyân). 45b/20.

Ümm-i Hâkîme: Hz. Ömer'in eşlerinden biridir. 182a/16, 182b/1.

Ümm-i Hâni: Ebu Talib'in kızı; Hz. Muhammed'in eşlerinden biridir. 99b/11, 200b/2.

Ümm-i İkbâl: Cahiliye devrinde Mekke'de yaşamış Varağa bin Nevfel adlı bir Hristiyan kahinin kızıdır. 4b/13, 4b/16, 4b/18.

Ümm-i Külşüm bin Huşayn: Sahâbî. 79b/3.

Ümm-i Külşüm bint 'Alî bin Ebî Tâlib: Hz. Ali'nin on sekiz kızından biridir. 180a/17.

Ümm-i Külşüm: 1. Hz. Muhammed'in dört kızından biridir. 6a/4, 43a/1, 98b/18, 197b/13.
2. (Bkz. Ümm-i Külşüm bint 'Alî bin Ebî Tâlib). Hz. Ali'nin kızı, Hz. Ömer'in eşlerinden biridir. 158b/2, 180a/20, 180b/3, 182a/16, 182a/20, 182b/2. 3. Hz. Ebu Bekir'in kızıdır. 182b/5, 182b/13, 182b/18. 4. 'Abdü'l-Melik bin Mervân'ın kızıdır. 234a/8.

Ümm-i Muhtâr: Hz. Ali'nin eşlerinden biri; İmrü'l-Ğays bin 'Adî Killâb kızıdır. 158a/13.

Ümm-i 'Amr bint Cündüb: Hz. Osman'ın eşlerinden biridir. 197b/13.

Ümm-i 'Amr: (Bkz. Ümmî 'Amr bint Cündüb). 197b/12.

Ümm-i Sa'id: 1. Hz. Ali'nin eşlerinden biridir. 158a/12, 158b/2. 2. Hz. Osman'ın kızıdır. 197b/12.

Ümm-i Seleme: Hz. Muhammed'in eşlerinden biridir. 69b/16, 69b/17, 69b/18-19, 99a/2-3, 100b/3.

Ümm-i Temîm: Topladığı zekât mallarını Hz. Muhammed'in vefatı üzerine sahiplerine iade ettiği için mürted sayılıp öldürülen Malik bin Nuveyre'nin hatunudur. 125a/17, 127b/9, 127b/16.

Ümmî'l Benîn: 1. Harâm bin Rabî' a bin Hâlid'in kızı, Hz. Ali'nin eşlerinden biridir. 158a/9, 158a/14, 158a/17. 2. Hz. Osman'ın kızlarından biridir. 197b/12.

Ümmî'l-Benîn bint 'Utbe binü'l-Ğaşîn: Hz. Osman'ın eşlerinden biridir. 197b/14.

Ümmî'l-Fazl: Abbasi halifesi Me'mûn'un kızlarından biridir. 266b/1.

Ümmî'l-Ğabîbe: Abbasi halifesi Me'mûn'un kızlarından biridir. 266b/1.

Ümmî'l-Ğakeme binti Ebî Sufyân: Muaviye bin Ebu Sufyan'ın kız kardeşidir. 212b/11.

Ümmî'l-Ğalîme bint Hâriş: Ebu Cehl'in oğlu İkrime'nin eşidir. 84a/20.

Ümmi's-Seleme: Hz. Ali'nin kızıdır. 158b/4.

Ümmü'l-Hâriş bintü'l-Hârişe bin 'Abdu'l-Muṭṭalib: Mekke'deki Hz. Ali dostlarından olan Hazrec kabilesinden kadın sahâbîdir. 200a/17-18.

Ürdün: Ürdün. 223a/9.

Vaci' bin Aḥṭab: Medine etrafındaki Yahudilerden olan Beni'n-Nazir'in ileri gelenlerindendir. 55b/5.

Vādî'l-Cin: Mekke Medine güzergahında cinlerin toplanma yeri olarak geçen vadinin adıdır. 15b/16.

Vādî'l-Hüneyn: Kimi kaynaklara göre Mekke'den 10 küsur mil uzaklıkta su kaynaklarından mahrum, çöllerle kaplı bir vadidir; kimi kaynaklar da ise Tâif yahut Zülmeçâz yakınlarında bir vadi olduğu belirtilir. 85b/6, 85b/9-10, 86a/2, 88a/3, 86b/1, 86b/13.

Vādî'l-Ḳurā: Medine civarındaki Yahudi kalelerinden biridir. 74a/9, 100b/8.

Vādî's-Sibā' : Cemal Savaşı'nda Hz. Ayşe yanında yer alıp Hz. Ali'ye karşı savaşanlardan biri olan Zübeyr binü'l Avām'ın savaş sırasında kaçıp sığındı vadidir. 205b/10.

Vahîd bin Ḥalife: Sahâbî. 70b/7.

Vahiyatü'l-Kelbî: Cebra'il a.s.'ın Hz. Muhammed'e görünürken bründüğü surettir. Arap içinde güzelliği ile meşhur kişidir. 20a/17-18, 20a/19, 20a/19.

Vahşî: Ebû Desme (Ebû Harb) Vahşî b. Harb el-Habeşî (ö. 644'ten sonra). Uhud'da Hz. Hamza'yı şehid eden ve daha sonra müslüman olan Habeşli köle, sahâbî. 46a/3, 49a/14, 49a/15, 49a/16, 49a/19, 49b/1, 49b/2, 128b/10, 128b/10.

vākı' atü'l-ḥayrda: 177a/12.

vākı' atü'l-Ḳādisiyye: 139a/9.

vākı' atü'n-Nüveyt: 138b/6.

Vaḳḳāş: (Bkz. Sa' d bin Ebî Vaḳḳāş). 140a/3, 163a/11, 187b/8.

Vaḳḳı' a: Şam dolaylarında bir yer. 155a/9.

Varaḳa bin Nevfel: Varaka b. Nevfel b. Esed el-Kureşî (ö. 610). Hz. Hatice'nin amcasının oğlu, Nasturi rahibi. Mekke'nin rahibive vaizidir. Tevrat ve İncil'i Arapçaya tercüme

etmiş; Hz. Muhammed'in son peygamber olduğunu da ön görmüştür. 4b/12, 4b/15, 8b/9.

Varağa: (Bkz. Varağa bin Nevfel) 8b/13, 8b/17.

Vāşıl bin 'Amru: Hişām bin 'Abdü'l-Melik hilafetinde İslâm ordusun askerlerindedir. 250b/18-19.

Vāsıt: Haccac bin Yusuf'un yaptığı şehirdir. 233b/15, 239b/7, 242b/11, 244a/6, 244a/6, 244b/7, 255a/10, 256a/3, 257a/11, 264b/9, 264b/11, 266a/4, 267b/5, 267b/15.

Vaḫīh: Hz. Muhammed devrinde Hayber Yahudi beylerinden biridir. 72a/1.

Vedā' bin Ḥamīdū'l-Ezdī: Emevi kumandanlarından biridir. 244b/19.

Veheb bin Mes'ūd: Hz. Ali halifeliğinde önemli görevlerde bulunan İslâm ordusu kumandanlarından biridir. 155b/5.

Veheb bin 'Abdü'r-Raḥmān: Emeviler devri kumandan ve devlet adamı. 236b/6-7.

Veheb bin Ümeyye: 14a/13.

Veheb: (Bkz. Ebu'l-' Amīr bin Veheb) 41a/15, 41a/17.

Veḫūb: Enca yakınında bir köy. 121a/20, 121b/4.

Vekī' bin Esved: Emevi halifesi Süleymān bin 'Abdü'l-Melik'in kumandanlarından biridir. 239a/1.

Vekī': 1. Vekī' bin Mālik. Mālik bin Nuveyre'nin oğludur. 122a/7, 122a/11, 122b/6, 122b/13. 2. (Bkz. Vekī' bin Esved) 239a/16, 239a/16, 239b/10.

Velīd bin Ebī Sufyān: 212b/7.

Velīd bin Muğīre: Ebû Abdişems el-Velīd b. el-Muğīre b. Abdillâh el-Mahzûmî (ö. 622). Hz. Muhammed'in ve İslâmiyet'in azılı düşmanlarından biri. 6a/19, 6b/17, 21a/10, 21a/11, 84b/1.

Velīd bin Mu' āviye: 256b/18.

Velīd bin 'Abdü'l-Melik bin Mervān: Emevilerin altıncı halifesidir (d.668?-ö.715). (705-715). Halife Abdülmelik'in büyük oğludur. 234a/10.

Velîd bin ‘Abdü’l-Melik: (Bkz. Velîd bin ‘Abdü’l-Melik bin Mervân). 235a/2, 235a/4, 235a/15, 235b/4, 235b/14, 236b/11, 236b/15, 236b/18, 237a/19, 237b/2, 237b/4, 238a/1, 238a/4, 238a/5, 238a/7, 238a/13, 238a/17, 238a/19.

Velîd bin ‘Ukbe: Ebû Vehb el-Velîd b. Ukbe b. Ebî Muayt el-Ümevî el-Kureşî (ö. 680-81). Sahâbî, kumandan. 188a/3, 192a/19, 196b/2, 200a/4, 208a/15, 213a/10, 220a/8, 220a/10.

Velîd bin ‘Ûtbe bin Ebî Sahîf(e): Emevîler’in Medine valisi (ö. 684). 187b/14-15.

Velîd bin Yezîd bin ‘Abdü’l-Melik: Onbirinci Emevi halifesidir (d.706-ö.744). Amcası olan halife Hişam bin Abdülmelik'in 743de ölmesi üzerine halife olmuştur. 743 ile 744 yıllarında iki ay yirmi gün süren çok kısa bir dönem halifelik yapmıştır. 252b/15, 252b/16.

Velîd Muğîre: (Bkz. Velîd bin Muğîre). 9b/9.

Velîd: (Bkz. Velîd bin Muğîre, Velîd bin ‘Abdü’l-Melik bin Mervân, Velîd bin ‘Ukbe, Velîd bin Yezîd bin ‘Abdü’l-Melik). 6b/4, 6b/5, 34a/9, 34a/20, 34b/1, 34b/2, 188a/4, 192a/20, 213a/12, 213a/16, 213a/16, 213a/18, 213a/19, 213b/1, 220a/1, 220a/10, 220a/15, 220a/16, 220a/18, 233b/19, 234a/6, 234a/7, 234a/11, 235b/5, 237a/2, 237a/3, 237a/5, 238a/9, 241a/9, 241a/9, 241a/11, 253a/4, 253a/18, 253b/1, 253b/1, 253b/2, 253b/4, 256b/19, 2237a/8.

Venk: Bir yerleşim yeri. 188a/12.

Verdân: Hz. Ali'nin katillerinden biridir. 157a/10, 157b/8, 157b/9.

Verdâz: (Bkz. Verdân). 157b/1.

Verka bin Budeyl: (ö. 632). Huzâa kabilesinin reisi, sahâbî. 94b/17.

Verkân: Berda' ve Erdebil dolaylarında bir yer. 245b/15, 245b/18.

Veted bin Ebî Mezîd: Sahâbî. 53a/16.

Veznân: (Bkz. Verqân). 253b/15.

Yağfür: Hz. Muhammed'in eşeğinin adıdır. 55a/19, 101a/14.

Yahyâ bin Hâlid: Ebû Alî (Ebü'l-Fazl) Yahyâ b. Hâlid el-Bermekî (ö. 805). Abbâsî veziri. 262b/6.

Yahyâ bin Sa‘d: (Bkz. Yahyâ bin Sa‘idü'l-Enşârî). 226b/8.

Yaḥyā bin Sa' idü'l-Enşārî: Ebû Saîd (Ebû Nasr) Yahyâ b. Saîd b. Kays en-Neccârî el-Hazrecî el-Ensârî (ö. 760). Hadis âlimi. Emevîler dönemi kadılarındandır. 257b/19.

Yaḥyā bin Zeyd: Yahya bin Zeyd bin Ali (ö. 843) Hz. Hüseyin'in oğlu Zeyne'l-Abidin'in oğludur. 252a/15, 252b/5, 252b/10, 252b/18, 255a/18, 260a/11.

Yaḥyâ: 1. Hz. Ali'nin on beş oğlundan biridir. 158a/15, 158a/18. 2. (Bkz. Yaḥyâ bin Sa' idü'l-Enşārî, Yaḥyâ bin Zeyd). 226b/11, 227a/9, 227a/10, 227a/11, 227a/12, 227a/16, 227a/19, 237b/11 238a/9, 252a/8, 252a/13, 252a/16, 252a/17, 252a/19, 252b/7, 252b/19, 252b/20, 253a/1, 253a/2, 253a/2, 253a/2, 253a/4, 253a/4, 253a/5, 253a/6, 253a/6, 253a/10, 253a/12, 253a/12, 253a/14, 253a/16, 253a/16, 253a/16, 253a/17, 253a/20, 255a/15, 255a/18.

Ya' kūb bin Dāvud: Abbasi halifesi Mehdi'nin veziridir. 258b/19-20.

Ya' kūb binü'l-Leys: Ebû Yûsuf Ya' kūb b. el-Leys es-Saffâr es-Sicistânî (ö. 879). Saffârîler Devleti'nin kurucusu ve ilk hükümdarı (861-879). 269a/15.

Ya' kūb Ḥorāsânî: Dāvud bin Ṭahmân oğlu, Naşr bin Seyyâr'ın yazıcısıdır. 259a/5.

Ya' kūb: (Bkz. Ya' kūb bin Dāvud). 260a/6.

Ya' kūb: (Bkz. Ya' kūb Ḥorāsânî). 259a/6, 259a/11, 259a/14, 259a/15, 259a/16, 259a/16, 259a/17, 259a/20, 259b/1, 259b/3, 259b/4, 259b/4, 259b/6, 259b/9, 259b/10, 259b/10, 259b/11, 259b/11, 259b/13, 259b/13, 259b/14, 259b/16, 259b/16, 259b/17, 259b/19, 259b/20, 260a/1, 260a/2, 260a/3, 260a/4, 260a/5, 260a/6, 260a/7, 260a/8, 260a/8, 260a/13, 260a/17, 260b/1, 260b/2, 260b/2, 260b/3, 260b/7, 260b/8, 260b/11, 260b/11, 260b/12, 260b/12, 260b/13, 260b/14, 260b/16, 260b/17, 260b/18, 260b/20, 261a/3, 261a/3, 261a/4, 261a/4, 261a/5, 261a/7, 261a/8, 261a/8, 261a/12, 261a/14, 261a/16, 261a/16, 261b/1, 261b/1, 261b/3, 261b/5, 261b/5, 261b/7, 261b/7, 261b/8-9, 261b/9, 261b/11.

Ya' lâ bin Ümeyye: Ebû Hâlid Ya' lâ b. Ümeyye b. Ebî Ubeyde b. Hemmâm et-Temîmî el-Hanzâlî (ö. 679-80). Yemen valisi, sahâbî. 115b/13-14, 198b/13, 200a/15.

Ya' reb: Hz. Muhammed'in 24. göbekten atasıdır. 2b/6.

Yâsir: Abbasi halifelerinden Müktefi Billah zamanındaki saray görevlilerinden birisidir. 270a/8.

Yaşreb: Şam taraflarında İslâmiyet'ten önce Yahudilerin yaşadığı bir yerleşim yeridir. 16b/11.

Yekşenbe: Pazar günü. 52b/13, 107a/2, 181b/20, 182a/5, 269b/20, 270a/12, 271b/2

Yelbū' : İslâmiyet'ten önce Medine'deki Yahudi köylerinden biridir. 16b/11.

Yemā(me): (Bkz. Yemāme). 97a/6.

Yemāme: Suudi Arabistan'da bir bölge. 20b/8, 70b/4, 70b/16, 96b/10, 97a/13, 97a/17, 114b/11, 118b/20, 119a/6, 122a/19, 123a/4, 123a/5, 123a/7, 123a/12, 123a/15, 123b/3, 124a/3, 124a/8, 126b/1, 126b/3, 126b/7, 126b/14, 126b/17, 127a/1, 127a/3, 127a/3, 127a/4, 127a/5, 127a/6, 127a/7, 127a/12, 127a/17, 127a/19, 127b/2, 127b/4, 127b/4, 127b/14, 128b/16, 129a/9, 129a/16, 131a/4, 131a/12, 131a/14, 131b/5, 131b/7, 131b/14.

Yemān: (Bkz. Yemāme). 96b/2.

Yemānī: Yemen'e özgü, Yemen'e has. 106b/4.

Yemen: Arap yarımadasının güneybatısında ülke. 14b/16, 20b/8, 54a/15, 71a/11, 71b/4, 71b/5, 71b/9, 83b/15, 84a/8, 95a/15, 95a/16, 98a/9, 100a/8, 102b/17, 103a/5, 103a/6, 103a/8, 103a/16, 115b/8, 115b/8, 115b/15, 115b/17, 116a/9, 116a/20, 117b/3, 117b/13, 119a/1, 119a/4, 133a/8, 133a/17, 134a/1, 134a/11, 134a/11, 134a/15, 134a/15, 134a/16, 134b/1, 146a/1, 155b/14, 155b/16, 155b/17, 155b/18, 167b/13, 167b/14, 193a/8, 193a/9, 198b/10, 198b/13, 200a/2, 200a/3, 200a/16, 225a/5, 236a/19.

Ye' cūc ve Me' cūc Seddi: Zü'l-Karneyn Seddi olarak da bilinen Çin Seddi'dir. 174a/4, 174a/5, 184a/11.

Ye' cūc: (Bkz. Ye' cūc ve Me' cūc Seddi). 174a/5, 174a/7.

Yerbū' : Benī Yerbū'; Temim kabilesinin bir koludur. 122a/11.

Yevmü'd-Dār: Hz. Osman bin Affan'ın öldürüldüğü savaşa verilen addır. 234a/4.

Yezd: Hz. Muhammed'in atalarından biridir. 2b/8.

Yezdek: 246b/19, 247a/1, 247a/3, 247a/4, 247a/7, 247a/8, 247a/11, 247a/12, 247a/12.

Yezd-Gerd: 174b/13.

Yezdī: 272a/1.

Yezdicerd bin Şehr-yār: (Bkz. Yezdigürd bin Şehr-yār). 21a/4.

Yezdigürd bin Şehr-yār: Sasanilerin yirmi dokuzuncu ve son kralıdır. 139b/8, 164a/7-8, 171a/15-16.

Yezdigürd²⁰³: (Bkz. Yezdigürd bin Şehr-yār). 1b/1, 1b/9, 1b/10, 1b/13, 177a/2-3, 139b/4, 139b/6, 139b/8, 139b/12, 140a/9, 140a/10, 140a/13, 140a/15, 140a/15, 140b/5, 140b/15, 141a/3, 145a/4, 145a/5, 145a/7, 145a/9, 145a/10, 146a/3, 146a/6, 146a/15, 146b/8, 146b/8, 163b/18, 164a/7, 164b/13, 167a/12, 167b/2, 167b/3, 169b/2, 170a/3, 170a/4, 170a/16, 171a/4, 174b/15, 174b/17, 175a/2, 175a/3, 175a/3, 175a/6, 175a/7, 175a/7, 175a/8, 175a/14, 175a/16, 175a/17, 175a/17, 175a/19, 175b/1, 175b/2, 175b/3, 175b/4, 175b/5, 175b/7, 175b/9, 175b/11, 176a/3, 176a/5, 176a/9, 176a/10, 176a/12, 176a/18, 176a/18, 176a/19, 176b/1, 176b/1, 176b/8, 176b/10, 176b/13, 176b/15, 176b/16, 176b/18, 176b/20, 177a/2, 191b/3, 191b/4, 191b/6, 191b/6.

Yezdigürd-i Şehr-yār: (Bkz. Yezdigürd bin Şehr-yār). 163a/7, 191b/3.

Yezîd bin Ebî Kebşe: Hz. Muhammed'in âzatlî kölesi Ebu Kebşe Süleym'in oğludur. 'Abdü'l-Melik bin Mervan hilafetinde Basra beyliği yapmıştır. 238a/2.

Yezîd bin Ebî Sufyân: Ebû Hâlid Yezîd b. Ebî Süfyân b. Harb b. Ümeyye el-Kureşî el-Ümevî (ö. 639). Sahâbî. 149a/14.

Yezîd bin Enes: Hz. Hüseyin'in intikamını almak amacıyla ayaklanan siyasî-dinî lider Muhtar es-Sekafi'nin kumandanıdır. 224a/7, 224a/9, 224a/11, 224a/13, 224a/14.

Yezîd bin Hâlid: Emevîler'in Mekke ve Irak valilerinden. Hâlid bin 'Abdu'llâh el-Kasrî'nin oğludur. 251b/12, 251b/19.

Yezîd bin Hübeyre: (Yezid b. Amr Hübeyre). Emevîlerin son halifesi Mervan bin Muhammed zamanında Irak ve Horasan valisidir. 257a/11.

Yezîd bin Mu'âviye bin Ebî Sufyân: I.Yezid (d.646-ö.683); Emevîler'in ikinci halifesi. 213a/7.

Yezîd bin Mu'âviye: (Bkz. Yezîd bin Mu'âviye bin Ebî Sufyân). 174b/13, 213a/8, 219b/20.

Yezîd bin Mūsā: 264b/9.

²⁰³ 'Yezdi Gerd' olarak bilinen özel ad metin içerisinde harekelenerek özenle 'Yezdigürd' olarak okutulmuştur.

Yezîd bin Mühelleb: Ebû Hâlid Yezîd b. Mühelleb b. Ebî Sufre el-Ezdî (ö. 720). Emevî Halifesi II. Yezîd'e karşı isyan eden vali ve kumandan. 233a/4, 233a/7, 233a/9, 233b/16, 234a/19, 236a/2, 236b/4, 236b/7, 236b/10, 236b/16, 236b/20, 237a/3, 237a/7, 237a/11, 237a/13, 237a/14, 238b/16, 239a/4, 239a/9, 239a/11-12, 239b/1, 239b/1, 239b/4, 239b/5-6, 239b/12, 240a/5, 240a/7, 240a/9, 240a/18, 240a/19, 240b/2, 240b/7, 240b/8, 240b/16, 241a/12, 241a/13-14, 242b/5, 242b/5, 242b/7, 242b/12, 242b/14, 243a/13, 243a/15, 243a/17, 243a/17, 243a/19, 243b/5, 243b/6, 243b/7, 243b/9, 243b/9-10, 243b/13, 243b/15-16, 243b/16, 243b/17, 243b/20, 244a/1, 244a/2, 244a/4, 244a/7, 244a/8, 244a/8, 244a/9-10, 244a/11, 244a/15, 244a/13, 244a/19, 244b/1, 244b/7-8, 244b/12, 244b/13, 245a/10.

Yezîd bin 'Abdü'l-Cabbâr: (Bkz. 'Abdü'l-Cabbâr bin Yezîd bin Rabî'a). 236b/1.

Yezîd bin 'Abdü'l-Melik: II. Yezid (d.687-ö.723); dokuzuncu Emevi halifesi. 243a/15, 243a/15, 243a/16, 243a/18, 243a/19, 243b/4, 243b/8, 243b/19, 244a/1, 244a/3, 244a/7, 244a/8, 244b/6, 245a/5, 245b/10, 245b/10.

Yezîd bin 'Alî bin el-Ĥüseyn Ebî 'Alî bin Ebî Tâlib: (Bkz. Zeyd bin 'Alî bin Ĥüseyn). 252a/1.

Yezîd bin 'Alî: (Bkz. Zeyd bin 'Alî bin Ĥüseyn). 252a/2.

Yezîd bin 'Amr: (Bkz. Yezîd bin Hübeyre). 255a/10.

Yezîd bin Velîd bin 'Abdü'l-Melik: III. Yezid (d.691- ö.744); on birinci Emeviler halifesi. 235a/2.

Yezîd bin Velîd: (Bkz. Yezîd bin Velîd bin 'Abdü'l-Melik). 253b/4.

Yezîd binü'l-Ĥilâl: Emevi halifesi II. Mervan (744-750) döneminde Bilkan şehrindeki havaricilerin lideridir. 253b/13.

Yezîd binü'l-Ĥuşayn: Hz. Hüseyin taraftarlarından olup Kербela'da onun yanında savaşanlardan biridir. 217b/2-3, 217b/4.

Yezîd Mühelleb: (Bkz. Yezîd bin Mühelleb). 236b/11, 237a/4.

Yezîd: (Bkz. Yezîd bin Mühelleb, Yezîd bin Ĥâlid, Yezîd bin Mu'âviye bin Ebî Sufyân). 21a/3, 113a/3, 135b/17, 143b/5, 156b/18, 160b/2, 160b/9, 162b/17, 162b/18, 162b/19, 162b/20, 162b/20, 212a/1, 212a/4, 212a/5, 212a/7, 212a/12, 212a/15, 212b/1, 212b/11, 212b/12, 212b/13, 213a/4, 213a/10, 213a/17, 213b/18, 214a/3,

214a/3, 214a/8, 214a/6, 214a/8, 216a/14, 216b/18, 216b/20, 215a/1, 216b/16, 219b/9, 219b/9, 219b/13, 219b/14, 219b/14, 220a/2, 220a/3, 220a/9, 220a/12, 220a/13, 220a/14, 220a/16, 220a/17, 220b/1, 220b/1, 220b/12, 220b/13, 220b/15, 220b/16, 221a/2, 221b/7, 223a/16, 223b/5, 232b/7, 233a/10, 233a/10, 233a/11, 233a/12, 233a/16, 234a/6, 236a/4, 236a/7, 236a/11, 236a/12, 236a/15, 236a/17, 236a/19, 236b/4, 236b/6, 236b/8, 236b/15, 237a/13, 239b/6, 240a/10, 240a/13, 240a/20, 240b/5, 240b/12, 240b/17, 242b/9, 242b/13, 242b/15, 242b/16, 244a/2, 244a/14, 244a/17, 244a/20, 244b/1, 244b/2, 244b/3, 244b/4, 244b/4, 244b/4, 244b/5, 244b/14, 244b/14, 245a/1, 245a/2, 251b/8, 251b/10, 251b/13, 251b/13, 251b/19, 251b/20, 253b/4, 255a/12.

Yūnus bin Mūr: Abbasi hanedanından olan İsa bin Musa'nın veziridir. 258a/19.

Yūnus: 1. Yunus Peygamber. 15a/20, 15b/1, 38a/16. 2. (Bkz. Yūnus bin Mūr). 258a/19, 258b/1.

Yūsuf Ebī' Amr: (Bkz. Yūsuf bin 'Amr eş-Şaḳafî). 252b/11.

Yūsuf bin Müslime: Belh şehri ileri gelenlerinden bir Şiî'dir. 252b/9.

Yūsuf bin 'Amr eş-Şaḳafî: Emevî valisi (ö.744). 251b/9-10, 251b/11.

Yūsuf bin 'Amr(u): (Bkz. Yūsuf bin 'Amr eş-Şaḳafî). 251b/11-12, 252a/4, 252a/6, 252a/10, 252a/14, 252a/17, 252a/18, 252b/8-9, 252b/17, 253a/18.

Yūsuf: 1. Yusuf peygamber. 66a/18. 2. (Bkz. Yūsuf bin 'Amr eş-Şaḳafî) 103b/15, 251b/11, 251b/14, 251b/17, 251b/19, 251b/20, 252a/4, 252a/10, 252a/14.

Zādūye: Yemen sultanı Badan'ın kardeşinin iki oğlundan biridir. Diğeri Şehr Feyruz'dur. 116a/20, 116b/3, 117a/2, 134a/17, 134b/1, 134b/2, 134b/3, 134b/4, 134b/6, 134b/12, 134b/13.

Zafer: (Bkz. Ḳarīb bin Zāfer). 167b/7.

Zafer-i Ḳarīb: (Bkz. Ḳarīb bin Zāfer). 167b/7.

Zafrān: Kerbela'da Hz. Hüseyin'in şehit edildiği dönemde Şam yolu üzerinde Kuya denilen şehrin yönetiminden sorumlu kişidir. 222a/15, 222a/16, 222a/18, 222b/4, 223a/5, 223a/6.

Zahhāk bin Ḳays: Sahābî, Kays kabilesinin reisi ve Emevî kumandanı (ö. 684). 155a/5.

Ẓaḥḥāk: (Bkz. Ẓaḥḥāk bin Ẓays). 155a/8, 155a/11, 155a/12, 155a/13, 212b/10, 221a/8, 221a/12.

Ẓāḥir: 267b/12, 267b/13, 267b/14, 267b/16.

Zammār: Emeviler devrinde bir kumandandır. 224a/11, 224a/12, 224a/14, 224a/17.

Zarāne binü'l-Muḥāye: Hz. Muhammed devrinde Amir kabilesinden olan bir elçidir. 54b/16.

Zārāst: Umman dolaylarında bir şehir. 133a/3.

Zātü'l-Ḳarn: Medine bölgesindeki Bedir Kuyuları yakınlarında başka bir kuyunun adıdır. 29b/17.

Zātü'l-İrḳ: Şam dolaylarında bir yer. 44b/7.

Zātü'n-nisā: Mekke sınırında konakladıkları bir menzilde Hz. Muhammed'in dibinde dinlenip namaz kıldığı ağaca verilen addır. Ayrıca oraya bir mescid de yaptılar ki bugün de ziyaret edilmektedir. 23b/12.

Zātü'n-Niṭākayn: (İki kuşak sahibi.) Hz. Muhammed'in, Hz. Ebu Bekir'in kızı Esma'ya Hicret'te gösterdiği fedakarlıklar sebebiyle ve Cennette iki kuşağa nail olacağı müjdesiyle verdiği lakabdır. 19b/19.

Zātü'r-Riḳā': Mekke Medine aralığında, Necid sınırında bir yerdir. Bölgenin bu adı almasının sebebi yamalı gibi her rengi barındırmasıdır ki metinde "...Zātü'r-Riḳā' dēdikleri yer Necid ser-ḥaddinde bir yērdür ki anda dürlü dürlü rengler vardır ba'zı yeri yeşildür ve ba'zısı ḳara ba'zısı şarudur gökdür bu rengler olduğı sebebden aḡa Zātü'r-Riḳā' dērler..." şeklinde açıklanmıştır. 57a/7, 57a/9, 57a/9, 57a/11.

Zātü's-Şa'ire: Mekke ile Medine arasında, Medine'nin 210 km. batısındaki Yenbu bölgesinde Mekke-Suriye ticaret yolu üzerinde bir mevkidir. 23b/11.

Zātü's-Selāsil: Vādi'l-Kurā bölgesine yakın bir mesafede, Benī Cüzām kabilesinin toprakları içindeki bir su kaynağıdır. 76b/1.

Zātü's-Şa'ire: (Bkz. Zātü's-Şa'ire). 23b/16.

Zehb bin 'Abd-i Menāf: Hz. Muhammed'in anne tarafından dedesi Vehb bin Abd-i Menaf'tır. 4b/10-11.

Zehîr bin Şard: Benî Sa‘d bin Bekr kabilesinden Hz. Muhammed’in süt annesinin kabilesinden bir kimsedir. 89b/4.

Zekāde: (Bkz. Zeķāve). 53a/18.

Zekāve: Mekke ile Medine arasında bir köydür. 53a/11.

Zem‘a binü’l-Esved: Hz. Muhammed’in Hz. Hatice öldükten sonra aldığı hanımı Sevede’nin babasıdır. 98b/21.

Zenādıkā: İslâmiyet’te Allah’ı yahut Allah’ın birliğini ve âhireti inkâr ettiği halde inanmış gibi görünen kimseler için kullanılan “zındık” sözcüğünün çoğuludur. 262b/12, 262b/14, 263a/6, 263a/15.

Zengām: İran’ın batısında bulunan Hemedan eyaletinin kuzeyinde Azerbaycan Türkçesinde Zencan olarak geçen İran eyaletidir. 172b/7.

Zentîl: Emevi halifesi Abdü’l-Melik bin Mervan zamanında Kabilistan melikidir. 230a/9, 230a/12, 230a/13, 230b/7, 230b/8, 232b/20, 233a/2, 233a/20, 233b/1, 233b/1, 233b/5, 233b/6, 233b/8, 233b/9, 233b/10, 233b/11, 233b/12, 233b/13, 237a/15.

Zentîl: Kabilistan hükümdarıdır. 229b/13-14, 230b/6.

Zerenc: (Bkz. Zerenk). 232b/16.

Zerenk: Kirman bölgesinde sarp bir kaledir. 178a/9.

Zer‘a bin Düveyn: Müslüman olup Hz. Muhammed’e elçiler gönderen Yemen meliklerinden biridir. 95a/16.

Zerrāh: Kusayy kabilesi’nin ileri gelenlerinden biridir. 3a/14.

Zeyd bin Caḥş: (Bkz. Zeyd binü’l-Hāriṣe) Hz. Muhammed’in evlatlığıdır. 57b/11.

Zeyd bin Ebî Sufyān: Hz. Ömer’in Rum seferine gönderdiği komutanlardandır. 143b/1.

Zeyd bin Erḳam: (Bkz. Zeyd bin Erḳamü’l-Enşārî). 63b/11, 64a/8, 64a/11.

Zeyd bin Erḳamü’l-Enşārî: Ebû Amr Zeyd b. Erkam b. Zeyd el-Hazrecî (ö. 688). Sahâbî. 111b/14.

Zeyd bin Eslem: Ebû Üsâme Zeyd b. Eslem el-Adevî el-Ömerî (ö. 754). Hadisleriyle tanınan tâbiîn(sahabeleri görenler) bilgini. 183a/18.

Zeyd bin Hârişe: Ebû Üsâme Zeyd b. Hârise b. Şerâhîl (Şürabhîl) el-Kelbî (ö. 629) Resûl-i Ekrem'in evlâtlığı ve âzatlısı. 10b/10, 10b/12, 37b/1, 37b/2, 41a/2, 41a/3, 44b/8, 77a/6, 77a/8, 77a/11, 77b/2, 77b/3-4, 99a/5, 100a/7, 102b/12, 115a/19.

Zeyd bin Hattâb: Ebû Abdîrrahmân Zeyd b. el-Hattâb b. Nüfeyl el-Kureşî el-Adevî (ö. 12/633). Hz. Ömer'in kardeşi, sahâbî. 126b/19, 128a/4.

Zeyd bin Mercân: Hz. Ali ve Hz. Ayşe'nin savaşında Hz. Ali yolunu tutup Hz. Ayşe'nin davetini geri çeviren Kufe ileri gelenlerinden biridir. 202a/11, 202a/13.

Zeyd bin Muhammed: (Bkz. Zeyd binü'l-Hârişe). Hz. Muhammed'in evlatlığıdır. 57b/12.

Zeyd bin 'Alî bin Hüseyin: Ebü'l-Hüseyn Zeyd b. Alî Zeynilâbidîn b. el-Hüseyn b. Alî b. Ebî Tâlib el-Alevî el-Hâşimî el-Kureşî (ö. 740). Hz. Hüseyin'in torunu, Zeydiyye mezhebinin imamı. 251b/14-15.

Zeyd bin 'Alî: (Bkz. Zeyd bin 'Alî bin Hüseyin). 252a/5, 252a/7, 252a/9, 252a/13, 260a/10, 264b/5.

Zeyd bin Şâbit: Muhammed'in vahiy kâtiplerinden olan sahâbî. Hz. devrinin en büyük hadis, kıraat ve miras hukuku alimlerinden birisiydi. Halife Ebu Bekir devrinde, Kur'an'ın mushaf haline getirilmesi kararlaştırılınca, sahabelerin elindeki nüshaların kontrolü görevini yerine getirmiştir. Yine Kur'anın 'okuyuş farklılıklarını' gidermek için yapılan mushaf yazım işini yapan dört sahâbîden birisiydi. 27a/10, 101b/8, 111b/17.

Zeyd bin Şar'ân: Hz. Osman devrinde Kufe ileri gelenlerinden biridir. 192b/2.

Zeyd bin Şulcân: 203a/16-17.

Zeyd bin Usâme: (Bkz. Zeyd binü'l-Hârişe). 114a/16.

Zeyd binü'l-Hârişe: Ebû Üsâme Zeyd b. Hârise b. Şerâhîl (Şürabhîl) el-Kelbî (ö. 629). Hz. Muhammed'in evlâtlığı ve âzatlısı. 43a/4, 43a/5.

Zeyd binü's-Şar'ân: (Bkz. Zeyd bin Şar'ân). 194b/16.

Zeyd: (Bkz. Zeyd binü'l-Hârişe, Zeyd bin Şâbit, Zeyd bin 'Alî bin Hüseyin, Zeyd bin Erkamü'l-Enşârî). 37b/4, 44b/10, 53b/4, 53b/6, 53b/8, 57b/9, 57b/12, 57b/14, 57b/15, 57b/19, 57b/20, 58a/2, 58a/4, 58a/5, 58a/6, 58a/9, 64a/8, 64a/9, 64a/14, 65a/8, 77a/7,

77a/19, 77b/16, 97b/17, 97b/18, 97b/19, 97b/20, 98a/1, 100a/8, 182a/20, 189b/19, 229a/7, 252a/10, 252a/12, 255a/15.

Zeyde: 171a/16.

Zeyd-i Kıbtî: Hz. Muhammed'in hatun edindiği cariyelerden Necaye'nin babasıdır. 100a/4-5.

Zeydü'l-Ekber: Hz. Ömer'in Zeyd adlı iki oğlundan büyük olanıdır. Hz. Ali'nin kızı Ümm-i Gülsüm'den olmuştur. 182a/20.

Zeydü'l-Hayl: (Bkz. Mezîd bin Mühelhel). 97b/16, 97b/19, 97b/20.

Zeydü'n-Nâr: Abbasi halifesi Memun'un valilerinden Hasan bin Sehl'in Basra valisi tarafından zindana atılan, çok sayıda sarayı yaktığı için de Zeydü'n-Nâr denilen Basra'da bir Alevîdir. Pek çok sarayı yaktığı için bu lakabla 265b/17, 265b/17, 265b/20, 266a/1, 266a/2.

Zeydü'ş-Şugra: Hz. Ömer'in Zeyd adlı iki oğlundan küçük olanıdır. 182b/1.

Zeyne'l-Ābidîn: Ebü'l-Hasen Alî b. el-Hüseyn b. Alî b. Ebî Tâlib (d. 654, Medine-ö.713) İslâm peygamberi Muhammed'in torunu olan Hüseyin bin Ali'nin oğullarından biridir. Annesi ise İran'ın fethinden sonra Müslüman olup, Hüseyin bin Ali ile evlenen son Sasani İmparatoru III. Yazdigirt'in kızı olan Sasani-Pers prensesi Şehr-i Bânû Gazele'dir. Başlıca Şia mezhepleri onun imâmetini kabul eder; On İki İmâmlar'ın dördüncü imâmıdır. 218a/7, 219a/18, 219b/13, 219a/20, 220a/19, 220a/20.

Zeyneb bint Caḥş: Zeyneb bint Caḥş b. Riâb el-Esediyye (ö. 20/641). Hz. Muhammed'in hanımı. 57b/7, 57b/8.

Zeyneb bint Huzeyme: Zeyneb bint Huzeyme b. el-Hâris el-Hilâliyye (ö. 4/625). Hz. Muhammed'in Ümmü'l-mesâkîn lakaplı hanımı. 99a/12.

Zeyneb bint Ma' tûm: Hz. Ömer'in ilk hanımıdır. 182a/12.

Zeyneb bintü'l-Hâriş: Zeyneb bint el-Hâris b. Selâm el-Yehûdiyye (ö. 7/628'den sonra). Hayber Gazvesi'nin ardından Resûl-i Ekrem'i zehirlemeye kalkışan yahudi kadın. 73b/9.

Zeyneb bintü'l-Ma' tûm: (Bkz. Zeyneb bint Ma' tûm). 182b/3.

Zeyneb: 1. Hz. Muhammed'in kızıdır. 6a/4, 40b/2, 40b/7, 40b/8, 40b/10, 40b/12, 40b/13, 40b/15, 40b/17, 41a/1, 41a/3, 41a/4, 41a/7, 41a/12, 98b/18, 158a/11. 2. Hz. Muhammed'in eşi. 57b/9, 57b/11, 57b/13, 57b/14, 57b/15, 57b/16, 57b/17, 57b/19, 57b/20, 58a/2, 58a/3, 58a/5, 58a/6, 58a/8, 58a/10, 58a/12, 58a/14, 58a/15, 58a/16, 58a/17, 58a/19, 65a/7, 65a/12, 99a/5. 3. (Bkz. Zeyneb bint Huzeyme). 99a/12, 99a/14. 4. (Bkz. Zeyneb bin Ma'fûm). 182a/17, 182a/18. 5. Hz. Ömer'in kızıdır. 182b/2. 6. (Hz. Hüseyin bin Ali'nin kızıdır. 218a/1, 219a/10, 219a/13, 219a/15, 219b/1.

Zeynebü'l-Kübra: Zeyneb el-Kübrâ bint Alî b. Ebî Tâlib el-Hâşimiyye (ö. 682). Hz. Ali ile Fâtıma'nın en büyük kızları. 158b/2, 158b/4.

Zeynebü's-Şuğra: Hz. Ali'nin kızlarından biridir. 158b/3.

Zındıķane: (Bkz. Zenâdıķa) Zenâdıķa mezhebi. 268a/12.

Zî'l-ħicce: Hicrî yılın son ayı, dört haram aydan biri. 23a/14, 23a/17, 53a/9, 75b/18, 91b/17-18, 102a/20, 150b/18, 180b/20, 181a/17, 181b/19, 187b/18, 197a/16, 209a/7, 214b/20, 266b/11.

Zü'l-Ĥuleyfe: Mekke fethine giderken Mekke Medine aralığında müslümanların konakladığı bir menzildir. 79b/6.

Zî'l-ķa'de: Hicrî yılın on birinci ayı, dört haram aydan biri. 53a/9, 59a/12, 59a/18, 67a/8, 70a/19, 75b/1, 91b/14, 95b/5, 98a/5, 98a/6, 146a/9, 150b/11, 228a/8, 257a/7.

Zibbâ: Yemen sınırında bir yer. 119a/4.

Zide: Arabistan'da çölde bir yer. 190b/10, 197a/18.

Zî-Ķâr(de): (Bkz. Zî-Ķırade). 202a/18, 202a/18.

Zî-Ķırade: Mekke Medine arasında bir kuyu ve etrafındaki bölge için kullanılmaktadır. 44a/19-20, 44b/8, 63a/11.

Ziriķâ bin Bedr: (Bkz. Ziriķân bin Bedr) 124a/18.

Ziriķân bin Bedr: Zibriķân b. Bedr; Ebû Ayyâş Husayn b. Bedr b. İmrũilkays et-Temîmî. (ö. 665). Sahâbî. 123a/2.

Zi-Ṭuva: Mekke dolaylarında bir yer. 82a/4.

Ziyād bin Ebî Sufyân: Ebü'l-Mugîre Ziyâd b. Ebî Sufyân (ö. 53/673). Emevîler'in Irak valisi. 151a/17, 154a/7, 161b/1, 161b/4, 161b/5.

Ziyād bin Hantâla: Hz. Muhammed'in muhacir arasındaki yakın dostlarından. Hz. Ömer devrinde bir süre Kufe ve Irak'ın yöneticiliğini yapmıştır. 170a/10, 170b/1.

Ziyād bin Lebîd: Ebû Abdillâh Ziyâd b. Lebîd b. Sa'lebe el-Ensârî el-Beyzî (ö. 41/661) Sahâbî. 115b/14.

Ziyād bin Reyâha: Hz. Ali'nin kumandanlarından biridir. 209a/3.

Ziyād bin Semere bin Cüneyd: Muaviye bin Ebu Sufyan'nın Basra valisi. 162a/1.

Ziyād bin Sufyân: (Bkz. Ziyād bin Ebî Sufyân). 151b/11, 162a/7.

Ziyād bin Sümeyye: (Bkz. Ziyād bin Ebî Sufyân). 161a/20, 161b/4, 162a/7.

Ziyād binü'l-Enşar: (Bkz. Ziyād binü'n-Naşrû'l-Hârişî). 211a/15.

Ziyād binü'n-Naşr: (Bkz. Ziyād binü'n-Naşrû'l-Hârişî). 194b/16, 207b/18, 210a/5, 211a/16-17.

Ziyād binü'n-Naşrû'l-Hârişî: Sahâbî. Hz. Ali ve Muaviye olaylarında Hz. Ali yanında yer alan kumandan ve devlet adamlarındandır. 207b/16.

Ziyād: (Bkz. Ziyād bin Ebî Sufyân, Ziyād bin Semere bin Cüneyd, Ziyād bin Reyâha, Ziyād binü'n-Naşrû'l-Hârişî, Ziyād bin Hantâla). 120a/18, 130b/8, 147a/11, 147a/11, 151b/11, 151b/15, 154a/9, 154a/9, 159b/12, 160a/4, 160a/5, 160a/5, 160a/5, 160a/7, 160a/9, 160a/10, 160a/11, 160b/17, 160b/18, 160b/19, 161a/1, 161a/7, 161a/3, 161a/6, 161a/8, 161a/18, 161a/19, 161b/3, 161b/3, 161b/5, 161b/6, 161b/7, 161b/8, 161b/12, 161b/12, 161b/14, 161b/17, 162a/1, 162a/3, 162a/3, 162a/4, 162a/5, 162a/9, 162a/9, 162a/10, 162a/15, 162a/15, 162b/4, 162b/9, 162b/12, 162b/13, 162b/13, 162b/14, 162b/19, 162b/20, 170a/10, 178a/12, 179a/7, 179a/8, 179b/7, 179b/14, 179b/16, 180a/2, 212a/2, 212a/2, 219a/17.

Zü'l-fahr: Yemen sultanı Badan'dan Hz. Muhammed'e gelen elçilerden biridir. Hz. Muhammed Mısır sultanından gelen bir kemeri kendisine hediye ettiği için Yemen halkı o kişi ve nesli için "Zü'l-fahr" demişlerdir. 71b/9.

zü'l-fiğâr: Hz. Muhammed'in Hz. Ali'ye verdiği çatal şeklinde iki başlı kılıcının adıdır. 47b/9, 48b/18, 48b/19, 49a/3-4, 101b/12.

Zü'l-Ḥumār: Hz. Muhammed zamanında Huneyn Vadisi'nde yapılan savaşta düşman ordusunun sancağını taşıyan ve müslümanlar tarafından öldürülen bir düşman askeridir. 88a/9, 88a/10.

Zü'l-Ḳarneyn: Büyük İskender. 2a/6.

Zü'l-Kilāg: Muaviye bin Ebu Süfyan'ın kumandanlarından biridir. 210a/3, 210a/5, 210a/6.

Zü'l-Nihāl: Taif dolaylarında bir yer. 85b/5.

Zübeyr bin Ḥavam: (Bkz. Zübeyr bin 'Avām) 19b/19-20.

Zübeyr bin 'Avām: Ebû Abdillâh ez-Zübeyr b. el-Avvâm b. Huveylid el-Kureşî el-Esedî (ö. 656). Hz. Muhammed'e ilk iman edenlerden ve cennetle müjdelenen on sahâbîden biri. 48a/17, 47b/2, 48a/5, 72b/20, 81b/14, 81b/18, 82a/10, 166b/4, 182a/15, 184a/20, 198a/5.

Zübeyr binü'l-'Avām: (Bkz. Zübeyr bin 'Avām). 59a/13, 118b/5, 181b/7.

Zübeyr ibni (Avām): (Bkz. Zübeyr bin 'Avām). 205b/13.

Zübeyr: (Bkz. Zübeyr bin 'Avām). 19b/20, 19b/20, 20a/1, 32a/7, 48a/5, 48a/6, 48a/6, 50b/13, 73a/1, 79b/17, 81b/2, 81b/19, 82a/3, 82a/5, 82b/17, 167a/3, 185a/16, 185a/17, 196a/19, 198a/1, 198a/13, 199b/1, 199b/11, 199b/17, 199b/20, 200a/2, 200a/5, 200a/15, 200a/20, 200b/12, 200b/14, 200b/18, 201a/8, 201a/11, 201a/17, 201b/6, 201b/15, 202a/1, 202a/6, 202a/18, 204b/6, 204b/12, 204b/14, 204b/18, 204b/18, 205a/1, 205a/4, 205a/7, 205a/20, 205a/20, 205b/10, 205b/11, 205b/11, 205b/12, 205b/12, 205b/13, 205b/14, 205b/16, 205b/17, 206b/2, 213a/13, 228a/9.

Zübeyriler: 222b/11.

Züheyr bin el-Müseyyeb: Abbasi halifesi Memun'un valilerinden Hasan b. Sehl'e hizmet eden bir kumandandır. 264a/11.

Züheyr: (Bkz. Züheyr bin el-Müseyyeb) 264b/1.

ملعب الاسته : (Bkz. 'Āmir bin Mālik bin Ca'fer) 'Āmir bin Mālik bin Ca'fer'in lakabıdır. 54a/17.

الموتى : ? 86a/8.

SONUÇ

Tercüme-i Tevârîh-i Yezdî adlı eser üzerinde yapılan bu çalışmada öncelikle metnin çeviri yazısı oluşturulmuş, elde edilen malzeme ile Türkiye Türkçesinden farklı olan yapıların ortaya konulduğu bir dil incelemesi yapılmıştır. Ardından metnin söz varlığı çıkarılmıştır. Metinde geçen sözcüklerin kökenlerine göre sayıları hesaplanmıştır. Ayrıca bu başlık altında, metinde geçen ikilemeler, özel kullanıma sahip söz öbekleri, deyimler ve atasözleri belirlenerek metnin dili üzerinde durulmuştur. Çalışmanın devamında metinde geçen tüm sözcükleri kapsayacak nitelikte bir sözlük oluşturulmuştur. Son olarak metinde geçen özel adlar için bir dizin oluşturulmuştur. Yapılan bu incelemenin sonunda edinilen sonuçlar ise yazım, ses ve şekil özellikleri, söz varlığı başlıkları altında şu şekildedir:

Yazım

Eski Türkçede uzun ünlü taşıdığı bilinen sözcükler Eski Türkiye Türkçesinde medli elif (Ā) ile yazılmıştır. Ancak inceleme metnimizde bu durum için bir uyum söz konusu değildir. Uzun ünlü taşıdığı bilinen sözcüklerin hem medli elif (Ā) ile hem de yalnız elif (l) ile yazılan örnekler oldukça fazladır. Dolayısıyla, bu durum yazarın özellikle imlâ konusunda özensiz davrandığını göstermektedir.

İkili kullanımların geçtiği kimi sözcük örnekleri şu şekildedir:

ac(uz) آج 130b/10, 140b/7, 140b/12 // ac 4b/12, 168b/5 (اج).

ad آد 3b/19, 4a/2; // adına ادنه 23b/1, 23b/12, 24a/14, ad (çıkarılmışlardı) اد 24a/18.

ağac آج 136b/12, 233a/15; ağaclar آجلاړ 240a/16; ağacları آجالړی 90a/18 // ağac اغاج 5a/10, 5a/11, 5a/20.

ardlarınca آردلرنخه 240a/16 // ardlarınca اردلرنخه 245a/14.

ayağına آياغتہ 15a/7 // ayağ ایاغ 18a/8; ayağı آياغی 8a/4, 12a/6.

Eserde Türkçe sözcüklerin kimi zaman bütün ünlüleri gösterilirken kimi zaman Arap imlâ geleneğine uyulmuş ve gösterilmemiştir:

ayağını آياغنی 15a/12 // ayaklara آياقره 12a/10

Kimi zamansa gösterilmeyen ünlüleri hareke ile belirtmiştir:

viribidiler وريديدلر 163b/7, biti بتی 124b/1, dereden درَدَن 48b/11, depere دپره 157a/3, nesin نَسَن (aldılarsa) 41a/10, kesilmeyince كَسَلْمَيْنَجَه 47b/15

Genel olarak ünlülerin yazımı düzenli değildir. Öyle ki aynı sözcüğün metnin farklı yerlerinde farklı yazım örnekleri bulunabilmektedir. Örneğin *ırağ* sözcüğünün ایراغ (34b/5) ve اراغ (106a/19) biçiminde yazımı, *otur-* fiilinin *oturanların* اوتورانل 44a/7 ve *oturup* اتوروب 260b/8 türevlerinin yazımı gibi.

Eserde kapalı ê'nin yazımı için de belirli bir düzen yoktur:

erişüp ایرشوب 169a/16 // erişdi ارشدی 159a/18.

(kendüzini) dèremez دیرمز 167b/11// dèrmege درمکا 216b/1// (çeri) dère دره 137a/12.

Ünsüz yazımları için standart bir biçim yoktur. Örneğin p sesini karşılamak için her zaman pe (پ) kullanılmamıştır. Kimi örneklerde bu sesin be (ب) ile yazıldığı görülmektedir:

çebçevre چبچوره 33a/3 // çepçevre چپچوره 180a/14

ebsem ol- ایسم 100a/2 // epsem ol- ایسم 36a/15, 45b/2, 141a/2.

Aynı durum ç sesinin yazımı için de geçerlidir. Bu sesin yazımında yalnızca çim (چ) değil, aynı zamanda cim (ج) de kullanılmıştır:

çökük جکوک 102a/5, üç اوج 262b/7, buçuğ جق 57a/5.

Eski Türkiye Türkçesinde, bir Arap imlâ geleneği olarak kalın sıradan sözcüklerde geçen s sesi için sad (ص) kullanılırken ince sıradan sözcüklerde geçen aynı ses için sin (س) kullanılmıştır. Ancak metinde bu durum standart değildir:

saçını ساچنی 44a/7 - saçımı صاچمی 8a/9 // sağışını صاغشینی 88b/4 - sağışınca ساغشینچه 90a/18 // sağal سقالی 14b/9- şağal صقالومی 197a/11 // su سو 267a/16 - şu صو 32a/9 // tasaya düş- تسیه 42a/13- taşaya düş- نصیه 22b/3.

Aynı durum t sesi için de geçerlidir. Kalın sıradan sözcüklerle tı (ط) ince sıradan sözcüklerle te (ت) kullanılması beklenirken çok sayıda ikili kullanıma sahip örnek tespit edilmiştir:

tobrağ تبراقدن 168a/16 - tobrağ طبراق 32b/13 - toprağ طپراق 35a/17

tolğa تولغا 81a/18 - tolgə طولغه 241b/20

g yazımı için genel olarak kef (ك) harfi kullanılmaktadır. Ancak birkaç örnekte üç noktalı kef (كڭ) kullanımına da rastlanmaktadır: (dîn arkadaşları) degül miyüz دگلمیوز 204b/15-16, egildi اگلدی 80b/19.

Metinde tespit edilen bir örnekte emir kipi 2. tekil kişi ekinin kalın sıradan bir sözcüğe eklenmesine karşın ince sıradan kef ile yazılmıştır. Eski Türkiye Türkçesinde kimi eklerin art ünlülü sözcüklerin ve ön ünlülü sözcüklerin üzerine gelme durumlarına göre farklı yazımları bulunabilmektedir. Örneğin emir kipi 2. tekil kişi çekiminde kullanılan -*Gil* ekinin art ünlülü fiillerdeki yazımı -*gıl* ön ünlülü fiillerin üzerine geldiğindeki yazımı -*gil* biçimindedir. Ancak metinde tespit edilen bir örnek bu duruma aykırıdır:

yā Resūlu'llāh ma' zūr *duḡil* (دونكل) 64a/4

Metin harekesiz bir hatla yazılmıştır. Ancak kimi sözcüklerin özellikle harekelendiği tespit edilmiştir.

Ses ve şekil özellikleri, sözcük türleri

Artlık-önlük uyumu Tercüme-i Tevârîh-i Yezdî metni için "-yor" ve "-ken" eklerinin kullanımı dışında gerçekleşmiş durumdadır.

Metin harekesiz olduğu için düzlük-yuvarlaklık uyumu için kesin bir ifade kullanmak imkansızdır. Ancak kimi sözcüklerin harekelenmesi kimi sözcüklerinse ünlülerinin gösterilmesiyle henüz bu uyumun tam olarak gerçekleşmediği yorumuna ulaşılabilir.

Metnin yazıldığı dönemin bir özelliği olarak bazı ekler sürekli yuvarlak bazıları sürekli düz ünlülü olarak kullanılmıştır. Ancak bu duruma istisna oluşturabilecek örnekler de bulunmaktadır:

I. Tekil kişi iyelik eki metin içerisinde yalnızca bir örnekte harekelenmiş olarak düz ünlülü biçimde kullanılmıştır.

erim 73a/17 - erümdür 3a/6.

Metinde ikinci çoğul kişi iyelik eki birkaç örnekte ekin ünlüsünün ى ile yazılması suretiyle düz ünlülü olarak yazılmıştır.

develeriñüze 27a/20, hiçbiriñüz 51b/9.

İlgi durumu ekinin üç örnekte düz ünlülü kullanımı tespit edilmiştir.

Mehdiniñ şikârgâhı 261b/19, tağyîr *étmegiñ* ne vechi var 115a/1, *pîliñ* ardında idi 142a/2.

Olumlu sıfat yapım ekinin birkaç örnekte ye (ے) kullanılarak yazılan düz ünlülü biçimleri bulunmaktadır.

hüb şüretlü tatlu *sözli* faşih dillü uzun saçlu heybetlü şalâbetlü kişi... 16a/20, ölüli 52b/19.

Yokluk bildiren sıfat yapım eki +sUz için düz ünlülü kullanım yalnızca 'şu' sözcüğü üzerine geldiğinde görülmektedir.

şusuz 215a/17, 217b/6; şusuzluktan 217b/16, 218b/10; şusuzluktan 218a/20; şusuz 218b/8, 221a/18, 222a/10.

Geniş zaman kipinin tek örnekte (ے) ile yazımı bulunmaktadır.

belâ yetiştirirüm 12a/5.

Sürekli düz ünlü ile yazılması beklenen kimi eklerin yuvarlak ünlü ile yazılan az sayıda örneği bulunmaktadır. Bunlar:

Addan ad yapma eki +IIK (eyilükleri 237a/8, sağluğunu 51a/4, uzunluğu 145a/15), dönüşlülük çatı eki -(I)n (şoyunup 183a/6, toğunmuşdı 236a/5), edilgenlik çatı eki -(I)l (örtülmiş 142a/16, yorulup 145a/11, oñulmamışdur 139b/6).

İkili yazım örnekleri de bulunmaktadır: üzildi 254b/9 // üzildi 117a/10, kırtılasız 132a/15 // kırtulmadı 136a/6.

İkinci tekil kişi fiil çekimi için de ikili yazımlar bulunmaktadır: "*yol vermezmişsin 147a/7, kanına girürsin 208b/4*" sözcükleri üzerindeki kişi ekinin ünlüsü ye (ے) kullanılarak; "*dêrsün 176a/14*" sözcüğünde de vav (و) kullanılarak eklerin ünlüleri gösterilmiştir.

Türkiye Türkçesinde ötümlüleşen söz başı t- sesinin metinde ötümsüzlüğünün korunduğu çok sayıda örnek bulunmaktadır. Bunun yanında t->d- değişimin gerçekleştiğini gösteren kullanım sayısı da fazladır.

toğrı 32b/1//doğrı 203a/8, ton 93a/11// donınuş 30b/20, tudağlarını 219b/15 // dudağı 213a/3.

-t/-t ile bitip ünsüzle başlayan bir ek almasına rağmen ötümlüleşen bir örnek tespit edilmiştir: *yüz tuddı 177a/13*.

Uzun ünlülü sözcüklerin sonundaki ötümlülerin korunduğunu gösteren kullanımlar (süd 43b/1, and 33a/8, ayağ 65b/14, yarağ 28b/18, ırağ 34b/5, ağac 76a/19, avuc 47a/2) bulunmakla birlikte aynı sözcüklerin ötümsüz kullanımları da vardır. Bu anlamda metnin yazıldığı dönem itibariyle uzun ünlü taşıyan sözcüklerdeki seslerin ötümlüden ötümsüze değişimlerinin henüz tamamlanmadığı görülmektedir.

Ad durum eklerinde de yine bugün görmediğimiz arkaik özellikler görmekteyiz. Örneğin ad durum eklerinden akuzatif anlamı eksiz ifadelerle de sağlanmıştır. Bu durum Eski Türkiye Türkçesi için doğal ancak Türkiye Türkçesi için değildir.

"202a/18...ya^ç ni sen ^ç Aliden ^ç Osmānuñ *kanın* istemege kuşanasın",

"203a/9-10 pes elçü gelüp *gördüğün* ve *işitdüğün* söyledi",

"51a/2... segirdüp *kılıcın* aldı".

Ayrıca akuzatif "*var-*" fiili ile beraber olduğunda dativ yerine de kullanılmıştır:

anuñ ile vardılar *toğrı yolu...*

Bugün Türkiye Türkçesinde görülmeyen belirtme durumu +nI ekinin iki örneği tespit edilmiştir.

başuñnı kaldur Şāha nazār eyle dērlerdi 168b/1, *kardeşlarını* zindāndan çıkarasın 243b/11.

Ablatif kullanımı Türkiye Türkçesinden farklı olarak yalnızca "*öñdin*" zarfı üzerinde "+dIn" olarak bulunmaktadır.

"130a/4...andan *öñdin* cihānda peygamber çok vardı".

İyelik eklerinin kullanımında fonetik açıdan düzlük-yuvarlaklık farklılıkları dışında Türkiye Türkçesinden farklı bir kullanımı bulunmamaktadır.

Türkiye Türkçesinde görülmeyen fiilden ad türetme yapım eki -gün/-gun kullanımı görülmektedir.

güneş kızgundı 5a/17-18, şingun 35b/4.

Bir yerde *menüm* (214b/15) I. tekil kişi zamiri, birkaç yerde *olar* (19a/7, 130a/13, 169b/8) III. çoğul kişi zamiri ve yine birkaç yerde *bular* (55b/8, 56a/1) işaret zamiri kullanılmıştır.

Bugün Türkiye Türkçesinde kullanılmayan dönüşlülük zamiri öz ve belirsizlik zamirleri *ķamu*, *ķankı*, *ķangı*, *ayruķ* metinde sık kullanılan zamirlerdir.

Eski Türkçedeki addan zarf türetme ekleri +rA, +ArU, +n, +lAk, +lAyIn gibi eklerden türeyen ve bugün Türkiye Türkçesinde kullanımdan düşen *ancılayın*, *yayağlayın*, *şabāh olduğınlayın*, *ayağın*, *başra*, *depere*, *dirile*, *ölmüşle*, *tağılmışla* gibi zarf örnekleri sıkça kullanılmıştır.

Eski Türkçe +rAK karşılaştırma ekiyle türemiş sıfatlar, adlaşmış sıfatlar ve zarflar bulunmaktadır.

tézrek taşdıķ edecektir 10a/10, niçe kişilere *gücrek* geldi 102b/10, ikincisini *süstrek* söyledi 237b/10.

bir *kiçirek* şehir vardır 146a/12, kendüden *aşığıraķ* yer gösterdi oturtdı 83b/2, andan *yaķınraķ* hışm yokdur 111a/11,

‘Abbāsdan *ni‘metlürek* yoğdı 9b/20, *yégrek* budur ki 17a/13.

Küçültme eki "+cUK", Türkiye Türkçesine göre fonetik olarak farklılık gösterir.

azacuķ şuyı vardı 93a/13, *uvacuķ* oğlancuķlarını 115a/13.

Metinde bağlaç kullanımı tutarsızdır. Türkçe, Farsça ve Arapça aynı bağlama özelliğine sahip bağlaçlar arasından belli bir seçim yapılmamış, karışık olarak bir arada kullanılmıştır. Örneğin Eski Türkçe devrinden beri kullanıla gelen cümle başı bağlacı *ķaçan* aynı özelliğe sahip Farsça cümle başı bağlacı *ķünki* ile dönüşümlü olarak mütemadiyen geçmektedir. Ayrıca Türkiye Türkçesinde daha çok bir cevap edatı olarak kullanılan *evet* sözcüğünün bağlaç fonksiyonunda kullanımları bulunmaktadır. Farsça 'çün' bağlacı ve Türkçe kim bağlacının *ķünkim* biçiminde birleşik yapıda çok sayıda örneği tespit edilmiştir. Metinde toplam 24 farklı bağlaç kullanılmıştır. Bunlardan on ikisi Farsça, yedisi Türkçe, üçü Arapça ve ikisi Farsça-Türkçedir.

Metin edat kullanımı bakımından da zengin bir malzemeye sahiptir. Özellikle Türkiye Türkçesinde kullanımdan düşen *birle*, *+dAn özge*, *+dAn taşra* gibi edatların kullanıldığı görülmektedir.

Çalışmada çatı ekleri incelenmiş, Türkiye Türkçesinden farklı olarak yalnızca –zUr- ve –GUr çatı eklerinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Türkiye Türkçesinde ‘emzir-’ fiilinde yaşayan –zUr- ettirgenlik eki metinde *'tamzur-* ve *'emzür-* olmak üzere iki örnekte

bulunmaktadır. Ayrıca metindeki '*durğur-, ergür-, yogur-*' fiilleri üzerindeki ettirgenlik çatı eki -GUr-, Türkiye Türkçesinde halen '*yogur-*' fiili üzerinde yaşamaktadır.

Metin birleşik fiiller açısından zengindir. Ad ve yardımcı fiillerle kurulan birleşik fiiller "*ol-, olin-, al-, aldur-, at-, bat-, bırak-, bul-, bulın-, çek-, çekiş-, dep-, dök-, dökil-, döndür-, düş-, ét-, étdür-, eyle-, gel-, getir-, getirin-, git-, gir-, gör-, görin-, göster-, götür-, götürül-, göyin-, kal-, kaldur-, kes-, kestür-, kesil-, kıl-, kılın-, koy-, kırtar-, sal-, tur-, dut-, dutul-, tut-, ur-, urdur-, urul-, urın-, vèr-, yè-, yetiştir-, yörin-, oyna-, oynat-*" yardımcı fiilleriyle oluşturulmuştur. En fazla kullanılan yardımcı fiiller "*ét-, eyle-, ol-, kıl, bul-, gel-*" yardımcı fiilleridir. Yabancı kökenli sözcüklerden fiil türetmede kullanılan en işlek yardımcı fiillerden biri olan *kıl-* fiilinin kullanımına ilişkin Tercüme-i Tevârih-i Yezdî metninde tespit edilen örnekler de çoğunlukla bu yöndedir. Ancak az sayıda da olsa Türkçe adlardan birleşik fiiller oluşturduğu örnekler bulunmaktadır.

Metinde tasviri fiillerin sürerlik, tezlik, yeterlilik ve yaklaşma olmak üzere bütün türleri kullanılmıştır. Yeterlilik birleşik fiilinin olumsuzu da yine *bil-* fiiliyle oluşturulmuştur. Türkiye Türkçesinde kullanılan olumsuz biçimi -A-mA birleşik yapısıyla kurulu az sayıda örnek de bulunmaktadır. Türkiye Türkçesindeki olumsuzluk kullanımından yalnızca fonetik olarak farklılıklar gösterir. Sürerlik tasviri fiili için -A/U/I *gel-, -Up dUr-, -I kıo-, -U git-* yapıları kullanılmıştır. Tezlik için -I vèr- ve yaklaşma tasviri fiili için tek örnekte -A yaz- yapıları bulunmaktadır.

Çalışma metnimizde görülen geçmiş zaman, duyulan geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman, geniş zaman, istek, gereklilik, şart ve emir olmak üzere tüm fiil çekimlerinin örnekleri bulunmaktadır.

Görülen geçmiş zamanın bütün kişilere göre çekimi bulunmaktadır. Duyulan geçmiş zaman bütün kişilerde çekimlenmiştir. Duyulan geçmiş zaman için fiilin gerçekleşmesi durumuna kesinlik ya da ihtimal anlamı katan -mİşdUr morfemi de kullanılmıştır. I. tekil ve II. çoğul kişiler dışında tüm kişilerde çekimleri bulunmaktadır.

Geniş zaman çekimi için Türkiye Türkçesinden farklı olarak -Up dur(ur) morfemi de kullanılmıştır. Bu birleşik yapının I. tekil, II. tekil ve I. çoğul çekimleri bulunmaktadır.

Şimdiki zaman için -Xr, -mİş durur, -Up durur, -A durur yapıları kullanılmıştır. Bugün Türkiye Türkçesinde kullandığımız -yor morfeminin -X *yorur* biçiminde III. tekil

ve çoğul şahıslarda çekimlendiği ve tek örnek üzerinde -yor biçiminde çekimlendiği tespit edilmiştir.

Gelecek zaman çekimi için metinde -dAçI yapısı dışında -(y)IsAr, -(y)A, -(y)AcAK, -sA gerek gibi Eski Türkiye Türkçesi metinlerinde kullanılan bütün morfemler bulunmaktadır.

Gereklilik kipi için Türkiye Türkçesinde kullanılan -mAll yapısı metinde hiç kullanılmamıştır. Bu kip için -mAK gerek ve -sA gerek birleşik yapıları görülmektedir.

Emir kipi metinde hem istek hem de emir ifadesinde kullanılan -(y)A ile karşılanmıştır. II. tekil kişi için bugünden farklı olarak -GI morfemi kullanılmıştır. III. tekil kişi -sUn ekiyle II. çoğul kişi -n ile çekimlenmiştir.

İstek ve şart çekimlerinin metinde bütün kişilerde çekimlenmiş biçimleri bulunmaktadır. İstek çekimi -A ekiyle, şart çekimi de -sA ekiyle gerçekleştirilmiştir.

Metinde fiillerin birleşik çekimlerinin tüm örnekleri yoktur. Metinde görülen geçmiş zaman kipinin hikâye ve rivâyet çekimleri bulunmamaktadır. Yalnızca şart birleşik çekimi bulunmaktadır. Duyulan geçmiş zaman ve geniş zamanın ise hikaye, rivayet ve şart olmak üzere fiillerin bütün birleşik çekimlerinde örnekleri görülmektedir. Ancak tüm kişiler için çekimleri yoktur. Gelecek zamanın hikâye ve rivâyet çekimleri ise metinde bulunmamaktadır. Yalnızca şart birleşik çekimi görülmektedir. Şimdiki zaman, istek, gereklilik ve şart kiplerinin de yalnız hikaye çekimleri vardır.

Fiilimsilerden Türkiye Türkçesinde görülmeyen -ğan/-gen geçmiş zaman ortacının metinde adlaşmış bir örneği bulunmaktadır.

elünden *gelgeni* tağşîr êtmeyesin 229a/4-5

Çalışma sonunda ulaç eklerinden Türkiye Türkçesinde kullanılmayan -IcAK, -IncAK, -mAdIn, -UbAn eklerinin örnekleri tespit edilmiştir.

Söz varlığı

Eserin söz varlığına bakıldığında çoğunluğu Türkçe sözcükler oluşturmaktadır. Ancak Arapça sözcük sayısı Türkçe sözcüklerin sayısına yakındır. Metinde toplam 1923 Türkçe, 1324 Arapça, 39 Arapça-Farsça, 92 Arapça-Türkçe, 2 Arapça-Farsça-Türkçe, 405 Farsça, 47 Farsça-Türkçe, 5 Farsça- Arapça, 1 Farsça-Arapça-Türkçe, 5 Yunanca, 2 Rumca, 1 İtalyanca, 1 Fransızca kökenli sözcük bulunmaktadır. Bunun yanında Arapça ve

Farsça sözcük ve tamlamalar da oldukça fazla sayıda kullanılmıştır. Konusu itibariyle bir İslâm Tarihi metni olması Arapça ifadelerin sayısını fazla kılmaktadır. Özellikle Arapça özel adların sayısı oldukça çoktur. Özel adlar için ayrıca bir dizin oluşturulmuş ve metindeki sözcük sayısına dâhil edilmemişlerdir. Bu dizinde yaklaşık 2700 özel ad künyesi bulunmaktadır. Fakat sayı fazla görünmesine karşın bazı adlar farklı künyeler ve biçimlerde de kullanıldığı ve her kullanım ayrı ayrı dikkate alınarak madde başı kabul edildiği için sayıca bu kadar fazla ad tablosu ortaya çıkmaktadır. Bu sırayı Farsça söz ve ifadeler takip etmektedir. Eserin söz varlığında bugün kullanımdan düşen, arkaik özellik gösteren sözcük miktarı da sayıca önemli bir yer tutmaktadır.

Bu duruma aşağıdaki sözcükler örnek gösterilebilir:

"138b/15 iki taraftan *kıyağı* ün *çopdı*". (*kıyaqr*: Bir topluluğun hep bir ağızdan çıkarttığı ses, gürültü.)

"139a/4 hātūnına bir *tapanca* urdı ...^ç Acem leşkeri ol araya çok *uşdılar*". (*tapanca*: Tokat, şamar; *uş*:- Uçmak.)

"139b/2 ...pil şınıcağ anlar dağı *şındılar*...". (*şın*:- Kırılmak, mağlup olmak.)

"140a/7 ...*toyum oldılar ...viribidi*". (*toyum ol*:- Ganimete kavuşmak, zengin olmak; *viribi*:- Göndermek.)

"89b/19 ...peygamber hāzretine gelüp *muştıladı*...". (*muştıla*:- Müjdelemek.)

"141b/5... Ertaşyūn demek Rum dilince *ziyrek* demek olur...". (*ziyrek* : Anlayışlı.)

"104b/12... dili tamağı *depserdi*...". (*depser*:- Kuruyup kabarma.)

Bu cümlelerde geçen *guşsa* (kaygı), *kañuluğ* (karanlık), *yüklet* (yük hayvanı), *viribi*- (göndermek), *uş*- (uçmak), *kağı*- (öfkelenmek, kızmak, karşı gelmek), *depele*- (öldürmek) gibi sözcükler Türkiye Türkçesinde kullanımdan düşen sözcüklere örnek olarak gösterilebilirler.

KAYNAKÇA

- Ahterî Mustafa Efendi. *Ahterî-i Kebir* (haz. Ahmet Kırkılıç, Yusuf Sancak), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009.
- Banguoğlu, Tahsin. *Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2004
- Bursalı Mehmed Tahir. *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1915
- Clauson, Sir Gerard. *An Etymological Dictionary of Pre-thirteenth Century Turkish*, Oxford University, Oxford 1972.
- Demir, Nurettin; Emine Yılmaz. *Türk Dili El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara 2003.
- Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, 16. Baskı, Ankara 1999.
- Ergin, Muharrem. *Türk Dil Bilgisi*, Minnetoğlu Yayınları, İstanbul 1977
- Eyuboğlu, İsmet Zeki. *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*. Sosyal Yayınlar, 2. Baskı, İstanbul 1991.
- Gülsevin, Gürer; Erdoğan Boz. *Eski Anadolu Türkçesi*, Gazi Kitabevi, Ankara 2004.
- Gürtunca, M. Faruk, *Tarih-i Taberî (Ebu Cafer Muhammed bin Cerir'üt-Taberî) I-II-III-IV*, Sağlam Yayınevi, İstanbul 2007.
- İbn Hacer El-Askalânî, *Sahâbe-i Kirâm Ansiklopedisi 1-5*, (çev. Naim Erdoğan), İz Yayıncılık, İstanbul 2009.
- İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 1-44. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988-2013.
- Kanar, Mehmet. *Arapça-Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul 2009.
- Kanar, Mehmet. *Etimolojik Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Derin Yayınları, İstanbul 2005.
- Kanar, Mehmet. *Farsça-Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2013.
- Karaağaç, Günay, *Türkçenin Ses Bilgisi*, Kesit Yayınları, Ankara 2010.
- Karaağaç, Günay, *Türkçenin Söz Dizimi*, Kesit Yayınları, Ankara 2011.
- Kartallıoğlu, Yavuz. *Klasik Osmanlı Türkçesinde Eklerin Ses Düzeni (16, 17 ve 18. yüzyıl)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011.

- Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn 1-5*, (çev. Rüştü Balcı), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 4. Basım, İstanbul 2011.
- Kik, Ayşe. *Zafer-Nâme-i Emîr Temür (1A-50B Varaklar) İnceleme-Metin-Dizin*, Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007.
- Korkmaz Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Türk Dil Kurumu Yay, Ankara 2009.
- Muallim Nâci. *Lûgat-ı Nâci*, Çağrı Yayınları:6 Lügatlar dizisi:2, İstanbul 1978.
- Muhtasar Tarih-i Taberî Tercemesi, Cilt I-II-III, Sebat Basımevi, 1. Baskı, Konya 1974
- Mütercim Âsım Efendi. *Burhân-ı Katı* (haz. Mürsel Öztürk, Derya Örs), Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul 2009.
- Hacıeminoğlu, Necmettin. *Türk Dilinde Edatlar*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1992.
- Nişanyan, Sevan. *Sözlerin Soyağacı Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü*, Everest Yayınları, 6. Baskı, İstanbul 2009
- Oral, Tanju. *Zafer-nâme-i Emir Timur*, 2 cilt. Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul 1991.
- Önler, Zafer. *Tarihsel Metinlerde Kim ve Kaçan Kim Bağlaçlı Cümle Türü*, Uluslar Arası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi UTEK Bildiriler Cilt I, s:359-354, Ankara 27-28 Ağustos 2007
- Önler, Zafer. *Türkçe'de -LA Zarf Eki*, Ululararası Türk Dili Kongresi, Türk Dil Kurumu, s:9-15, 25-29 Eylül, Ankara 1992.
- Önler, Zafer. *Türkçede -DI Ad Yapım Eki ve Türevleri*, Uluslar Arası Eski Anadolu Türkçesi Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri, s:287-292, İstanbul Üniversitesi 2010.
- Önler, Zafer. *Türkiye Türkçesinde Ünlü Uzunluklarının İzleri*, VII. Uluslar Arası Türk Dili Kurultayı Bildirileri (Basılmamış), 24-28 Eylül 2012, Ankara 2012.
- Parlatır, İsmail. *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınevi, 7. Baskı, Ankara 2014.
- Sami, Şemseddin. *Kamus-ı Türkî*. Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul 1999.
- Sevinçgül, Ömer. *Özel Lûgat*, Zafer Yayınları (5. Baskı), İstanbul 2011

- Steingass, Francis Joseph. *Persian-English Dictionary*, London 1930.
- Şahin, Hatice. *Eski Anadolu Türkçesi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2003.
- Şemseddin Sami. *Kamusü'l-Alami*, Kaşkar Neşriyat, Ankara 1996.
- Tarama Sözlüğü I-VIII, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1963-1977.
- Tekin, Talat; Mehmet Ölmez. *Türk Dilleri Giriş*, Yıldız Dil ve Edebiyat Dizisi:2, İstanbul 2003
- Timurtaş, Faruk Kadri. *Derleme Sözlüğü I –XI*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Sayı 211/1, Ankara 1993.
- Timurtaş, Faruk Kadri. *Eski Türkiye Türkçesi*, Akçağ Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2005.
- Timurtaş, Faruk Kadri. *Türkçe Sözlük1-2*, Türk Dili Kurumu Yayınları, 9. Baskı, Ankara1998.
- Tulum, Mertol. *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011.
- Türkçe Sözlük 1-2, Türk Dil Kurumu Yayınları, 9. Baskı Ankara 1998.
- Türkiye Gazetesi İslâm Âlimleri Ansiklopedisi, Cilt 1-18. Türkiye Gazetesi Yayınları, İstanbul 1984.
- Von Gabain Annemarie. *Eski Türkçenin Grameri*, (Çev: Mehmet Akalın), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2000
- <http://mushaf.diyaret.gov.tr/> (27.02.2016)